

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

ANUL LXXXV Nr. 1-2

IANUARIE-FEBRUARIE 1967

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE:

P. F. JUSTINIAN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

MEMBRI:

P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor

P. C. Arhim. IRINEU CRĂCIUNAȘ, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Iașilor

P. C. Prôt. TRAIAN BELĂSCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Sibielui

P. C. Pr. Dr. GH. COTOȘMAN, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Timișoarei

REDACTOR RESPONSABIL:

P. C. Pr. I. GAGIU, Directorul Administrației Patriarhale

COLABORATORI

Inalt Prea Sfinții Mitropoliți, Prea Sfinții Episcopi,
Profesorii Institutelor teologice, Seminariilor teologice
și Școlilor de cântăreți bisericești;

Prea Cucericii Consilieri administrativi patriarhali și eparhiali,
protopopli, preoții, candidații la titlul de doctor în teologie etc.

MANUSCRISELE NEPUBLIGATE NU SE RESTITUIE. COLABORATORII SINT RUGAȚI SĂ-ȘI PĂSTREZE COPIE DE PE MANUSCRISELE PE CARE LE TRIMIT REDACȚIEI REVISTEI BISERICĂ ORTODOXĂ ROMÂNĂ.

JUV. 262

BIBLIOTECA MIPTRE MIOCI IASII

PT-4

BISERICA
ORTODOXĂ
ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL
AL
PATRIARHIEI ROMÂNE

ANUL LXXXV
Nr. 1-2
IANUARIE-FEBRUARIE
1967

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

COPERTA: Schitul Polovragi.

C U P R I N S U L

MESAJE

<i>Schimb de telegrame între Prea Fericitul Patriarh Justinian și Majestatea Sa Haile Selassie I, Împăratul Etiopiei cu prilejul Anului nou 1967 . . . . .</i>	5
<i>Schimb de telegrame între Prea Fericitul Patriarh Justinian și Majestatea Sa Elisabeta II, Regina Angliei, cu prilejul Anului nou 1967 . . . . .</i>	7
<i>Schimb de telegrame între Prea Fericitul Patriarh Justinian și Majestatea Sa Constantin, Regele Greciei, cu prilejul Anului nou 1967 . . . . .</i>	8
<i>Schimb de telegrame între Prea Fericitul Patriarh Justinian și Domnul André Ruffieux, președintele Consiliului de Stat al Republicii și Cantonului Geneva, cu prilejul Anului nou 1967 . . . . .</i>	9

SCRISORI IRENICE, PASTORALE

<i>Scrisori irenice primite de Prea Fericitul Patriarh Justinian cu prilejul sfințelor sărbători ale Nașterii Domnului din 1966 . . . . .</i>	10
<i>Telegrame și scrisori de felicitare primite de Prea Fericitul Patriarh Justinian cu prilejul Sfințelor sărbători ale Nașterii Domnului din 1966 și Anului nou 1967 . . . . .</i>	16

VIAȚA BISERICESCĂ

<i>În prima zi a Anului nou. — Întilnirea Prea Fericitului Patriarh Justinian cu preoșimea din Capitală . . . . .</i>	44
<i>Aniversarea zilei de naștere a Prea Fericitului Părinte Justinian Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române . . . . .</i>	47
<i>Schimb de telegrame între Prea Fericitul Patriarh Justinian și Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia . . . . .</i>	49

<i>Schimb de telegrame între Prea Fericitul Patriarh Justinian și Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei</i>	50
<i>Sarbatorea hramului Institutului teologic și Seminarului teologic din București</i>	52
<i>Cronica</i>	55
<i>Din viața Bisericilor Ortodoxe de peste hotare</i>	56

COMEMORĂRI

<i>Sărbătorirea Unirii Principatelor Române</i>	71
<i>Atitudinea slujitorilor Bisericii Ortodoxe Române față de actul Unirii Principatelor, de MIRCEA PĂCURARIU</i>	73
<i>150 de ani de la moartea lui Gheorghe Șincai</i>	95

INDRUMĂRI PASTORALE

<i>Spicuri din Pastoralele de Crăciun ale Ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române</i> .	115
<i>Probleme morale cu privire la căsătorie și familie, de Prof. CONST. PAVEL</i> .	126

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

<i>Cartea de Aur sau pomelnicul ctitoricesc al bisericii Sfântul Gheorghe din Rîmnicu-Vîlcii: 1681—1935, de Pr. D. BĂLAȘA</i>	145
<i>Biserica Sfânta Ecaterina din București, de Doctorand ION BĂNĂȚEANU</i> .	163

DOCUMENTARE

<i>Dezvoltarea și răspîndirea arhitecturii bizantine, de Pr. Prof. P. VINTILESCU</i> .	180
<i>Legislația română cu privire la căsătorie și familie în ultimii douăzeci de ani, de Doctorand Diac. MIRON MIHUT</i>	210

RECENZII

<i>Almanahul Ortodox românesc de peste hotare, de GABRIEL POPESCU</i> . .	231
<i>Viața și opera lui Căză Vodă, de P. I. DAVID</i>	237

**SCHIMB DE TELEGRAME
ÎN TRE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
ȘI MAJESTATEA SA HAILE SELASSIE I,
IMPĂRATUL ETIOPIEI, CU PRILEJUL ANULUI NOU**

Cu ocazia Anului nou, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Majestății Sale Imperiale Haile Selassie I următoarea telegramă :

*Majestății Sale HAILE SELASSIE I,
Impăratul Etiopiei*

ADDIS ABEBA

Rugăm pe Domnul Nostru Iisus Hristos să îplinească toate înaltele dorințe ale Majestății Voastre Imperiale în noul an 1967, și să Vă dăruiască o domnie lungă și glorioasă pentru fericirea spirituală a Bisericii Voastre și pentru prosperitatea țării Voastre.

† JUSTINIAN
Patriarhul României

*

Cu prilejul sărbătorilor Crăciunului și Anului nou, Majestatea Sa Imperială Haile Selassie I a trimis Prea Fericitului Patriarh Justinian o frumoasă ilustrată din Addis Abeba, cu următorul mesaj :

*Prea Fericirii Sale
Părintelui JUSTINIAN,
Patriarhul României*

BUCUREȘTI

Cu toate bunele urări pentru Crăciun și Noul an, din partea Majestății Sale Impăratul Etiopiei.

HAILE SELASSIE ÎMPĂRAT

*

La felicitările și urările primite cu prilejul Noului an din partea
Prea Fericitului Patriarh Justinian, Majestatea Sa Imperială Haile Se-
lassie I a răspuns prin următoarea telegramă :

*Prea Fericirii Sale
Parintelui JUSTINIAN,
Patriarhul României*

BUCUREȘTI

*Appreciem profund mesajul Prea Fericirii Voastre cu bune urări de
Crăciun și Noul an.*

HAILE SELASSIE ÎMPARAT

**SCHIMB DE TELEGRAME
ÎNTRE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
SI MAJESTATEA SA ELISABETA II, REGINA ANGLIEI,
CU PRILEJUL ANULUI NOU**

Cu ocazia Anului nou 1967, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Majestății Sale Elisabeta II, Regina Angliei, următoarea telegramă :

*Majestății Sale
Regina ELISABETA II a Angliei,
Buckingham Palace*

LONDRA

Mulțumim încă o dată Majestății Voastre pentru marea onoare pe care ne-ați făcut primindu-ne la Buckingham Palace cu prilejul vizitei noastre în țara Voastră vara trecută, și rugăm pe Atotputernicul Dumnezeu să dăruiască Majestății Voastre, familiei Voastre, și tuturor popoarelor Voastre deplina Sa binecuvântare în anul ce vine.

† JUSTINIAN
Patriarhul României

*

Majestatea Sa Regina Elisabeta II a Angliei a trimis Prea Fericitului Patriarh Justinian următoarea telegramă de răspuns la mesajul Întâistătorului Bisericii noastre de Anul nou :

*Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul României*

BUCUREȘTI

Mulțumesc din toată inima Prea Fericirii Voastre pentru amabila Voastră felicitare de Noul an.

Appreciez mult sentimentele pe care le exprimați și călduros Vă fac aceleași bune urări.

ELIZABETH REGINA

**SCHIMB DE TELEGRAME
ÎNTRE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
ȘI MAJESTATEA SA CONSTANTIN REGELE GRECIEI,
CU PRILEJUL ANULUI NOU**

Cu ocazia Anului nou, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Majestății Sale Regelui Constantin al Greciei, următoarea telegramă :

*Majestății Sale
Regelui CONSTANTIN al Greciei*

ATENA

Rugăm pe Domnul Nostru Iisus Hristos să Vă dăruiască din belșug harul Său divin în noul an 1967, și să Vă hărăzească o domnie lungă și glorioasă, pentru fericirea spirituală a Bisericii Ortodoxe Grecești surori și pentru prosperitatea țării Voastre.

† JUSTINIAN
Patriarhul României

*

Majestatea Sa Regele Constantin al Greciei a trimis Prea Fericitului Patriarh Justinian următoarea telegramă de răspuns la mesajul Întii-stătătorului Bisericii Ortodoxe Române de Anul nou :

*Prea Fericirii Sale
Patriarhului JUSTINIAN al României*

BUCUREȘTI

Foarte mișcat de amabilele Voastre urări cu prilejul Noului an, rog pe Prea Fericirea Voastră să primească mulțumirile mele cele mai călduroase.

CONSTANTIN REGE

**SCHIMB DE TELEGRAME
ÎN TRE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
ȘI DOMNUL ANRRE RUFFIEUX, PREȘEDINTELE
CONSILIULUI DE STAT AL REPUBLICII
ȘI CANTONULUI GENEVA, CU PRILEJUL ANULUI NOU**

Cu ocazia Anului nou, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Domnului André Ruffieux, Președintele Consiliului de Stat al Republicii și Cantonului Geneva, următoarea telegramă :

*Domnului ANDRÉ RUFFIEUX
Președintele Consiliului de Stat al
Republicii și Cantonului Geneva*

Rugăm pe Domnul Iisus Hristos să Vă dăruiască din belșug harul Său divin, sănătate și putere de muncă, spre a Vă putea îndeplini cu mult succes înaltele Voastre sarcini în noul an 1967.

† JUSTINIAN
Patriarhul României

*

Domnul André Ruffieux, Președintele Consiliului de Stat al Republicii și Cantonului Geneva a trimis Prea Fericitului Patriarh Justinian următoarea telegramă, ca răspuns la mesajul Prea Fericirii Sale de Anul nou :

Prea Fericite Părinte,

Prea Fericirea Voastră a binevoit să-mi adreseze urări cu prilejul Noului an. Mulțumesc Prea Fericirii Voastre pentru binevoitoarea Sa atențiune și îi exprim via mea grațitudine.

La rîndul meu, fac Prea Fericirii Voastre și Bisericii Voastre urările cele mai bune pentru Anul nou.

Binevoîți a primi, Prea Sfinte Părinte, omagiul respectului meu.

ANDRE RUFFIEUX

Geneva

PASTORALE SCRISORI IRENICE

SCRISORI IRENICE PRIMATE DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN CU PRILEJUL SFINTELOR SĂRBĂTORI ALE NAȘTERII DOMNULUI DIN 1966

Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit din partea Intiiistatatorilor Patriarhiilor Ortodoxe, tradiționalele scrisori irenice, care exprimă unitatea sfintei noastre Ortodoxii și năzuința Bisericilor Ortodoxe de a sluji mesajul evanghelic de pace pe pământ și bunăvoință între oameni. Publicăm cuprinsul acestor scrisori.

Scrisoarea Sanctității Sale Atenagora, Patriarhul Constantinopolului:

Prea Fericite și Înalt Prea Sfinte Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Autocefale a României, Frate mult iubit și preadorit în Hristos Dumnezeu și Împreunăslujitor al smereniei noastre, D.D. Justinian, îmbrățișându Vă frățeste în Domnul, cu multă bucurie Vă înțimpinam.

De sărbătorirea Tainei celei mai presus de fire, fiind cuprinși întotdeauna de marea bucurie că s-a născut nouă Mântuitor, Care este Helatos Domnul, bucuria aceasta o intuim și o simțim mult mai adinc astazi, end, cu harul lui Dumnezeu, pășind statornic spre restabilirea unitații creștine, vedem, cu ochii sufletului, apropiindu-se timpul cînd toți cei ce cludese și se întitulează cu numele cel cinstit al lui Hristos,

uniți în credință, în nădejde și în dragoste, se vor apropia laolaltă și vor îngenunchia înaintea ieslei celei primitoare de Dumnezeu, lăudînd și slăvind într-o gură și într-o inimă nesfîrșita dragoste a lui Dumnezeu față de om.

Bucuria de Nașterea lui Hristos o simțim sporită și de prețuita scrisoare frățească primită din partea venerabilei și mult doritei Voastre Prea Fericiri. De aceea, cu multă voie bună, prin scrisoarea noastră frățească de față, venim împreună cu frații noștri în Hristos, din jurul nostru, să vă înapoiem, plin de mulțumire, Prea Fericirii Voastre și venerabilei cete a Sfințiților Ierarhi din jurul Vostru, sărutarea sărbătorească plină de veselie, urîndu-Vă la rîndul nostru ca bucuria și pacea Mîntuitorului celui ce s-a născut să Vă fie îmbelșugată, continuă, lipsită de orice umbră și pururea vie.

Rugîndu-ne, de asemenea, ca noul an mîntuitor ce vine să fie plin de toate binecuvîntările și de toată bunătatea de la Dumnezeu pentru preasfînta Biserică de acolo, pentru binecredincioșii creștini ai ei și pentru tot poporul creștin din lume, urăm ca și Prea Fericirea Voastră să-l petreacă în sănătate neîmpuținată și în bucurie duhovnicească și îmbrățișîndu-Vă iarăși, în Hristos cel ce s-a născut, rămînem cu dragoste frățească și deosebită prețuire.

Al mult doritei Voastre Prea Fericiri iubitor frate în Hristos

† ATENAGORA al Constantinopolului

Patriarhia Ecumenică

Scrisoarea Sanctității Sale Teodosie al VI-lea, Patriarhul Antiohiei și al întregului Orient :

Preaiubitului Nostru frate în Domnul nostru Iisus Hristos Prea Fericirii Sale, Părintelui Justinian, Patriarhul României,

Harul și pacea de sus să fie cu Sfînta Voastră Prea Fericire !

Serbînd Nașterea Mîntuitorului nostru Iisus Hristos și adevărarea Sfîntului Duh : sărbători care nu încetează de-a lungul veacurilor să aducă întregii creștinătăți bucurie și veselie fără margini și însoțind oștile îngerești în cîntarea lor nemuritoare «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu, pe pămînt pace și între oameni bunăvoire» adresăm Prea Fericirii Voastre Sfînte salutarea noastră în Domnul și Vă exprimăm bucuria noastră și sentimentele noastre cele mai sincere, cu prilejul acestor slăvite sărbători.

Ne aducem aminte cu pietate în aceste zile vesele de marea minune a venirii Cuvîntului și a Soarelui dreptății, care luminează lumea noastră păcătoasă cu Lumina dumnezeiască și arată omenirii întregi, și celor de aproape și celor de departe, calea dreptății, a mîntuirii și mai ales a păcii.

Mulțumind Prea Fericirii Voastre pentru prea prețiosul Vostru mesaj, fac în numele meu și al Sfîntului Nostru Sinod, al credincioșilor

Bisericii Apostolice a Antiohiei și a întregului Orient, cele mai bune urări frățești pentru fericirea Voastră și pentru succesul Vostru și al venerabilului Vostru episcopat și al păstoriților Voștri credincioși.

Rog pe Pruncul Dumnezeiesc să binevoiască a binecuvînta Anul 1967, ca să poată vesti o eră nouă plină de bucurie, de dragoste și de pace statornică și bogată în haruri dumnezeiești pentru popoarele noastre și pentru toate popoarele lumii.

Rugînd pe Prea Sfînta Voastră Fericire de a Ne pomeni și pe smerenia Noastră în rugăciunile Sale, termin cu o îmbrățișare frățească.

Al Vostru Frate în Hristos,

† THEODOSIE VI
Patriarhul Antiohiei și al întregului Orient

Damasc-Siria

Scrisoarea Patriarhiei din Alexandria :

Prea Fericirea Voastră,

Toată făptura se veselește astăzi, cu prilejul Nașterii celei de lume inveselitoare a Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. Tot sufletul creștinesc tresaltă de bucurie, pentru harul dumnezeiesc de sus pogorît : «Toate s-au umplut astăzi de bucurie Hristos născîndu-Se din Fecioara».

De aceea și noi, împreună cu heruvimii, cîntînd imnul ceresc «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire» și împreună cu păstorii din Betleem închinîndu-ne Mîntuitorului celui ce a luat trup omenesc și s-a arătat lumii, slăvim și mulțumim lui Dumnezeu și Părintelui Domnului nostru Iisus Hristos, pentru dragostea Sa nespūsă față de noi, trimițînd în lume pe Fiul Său cel Unul-Născut spre mîntuirea și renașterea lumii.

Cu aceste gînduri sfînte venim astăzi în contact spiritual cu mult iubita și de Dumnezeu păzita Voastră Prea Fericire și ne rugăm din tot sufletul, ca Cel ce s-a născut în peșteră și a fost culcat în iesle pentru mîntuirea noastră, să hărăzească Vouă și tuturor celor dimpreună cu Voi, care luptă lupta cea bună, sănătate trupească și sufletească neîmpuținată, pentru conducerea pe calea cea dreaptă a turmei credincioase, de-a lungul vremurilor acestora dificile. De asemenea urăm ca Noul an care vine să fie aducător de pace atît pentru Prea Fericirea Voastră, cît și pentru lumea întregă și plin de toate bunătățile de sus.

Cu acestea, îmbrățișînd pe mult iubita și de Dumnezeu păzita Voastră Prea Fericire, în Hristos cel ce s-a născut, rămînem, Frate iubitor și cu totul devotat al Prea Fericirii Voastre,

† KONSTANTINOS al Leontopolei
Locțiitor

Alexandria

Scrisoarea Sanctității Sale Benedict, Patriarhul Ierusalimului:

Prea Fericirea Voastră,

Bucurându-ne în Domnul nostru cel întrupat, adresăm Iubitei Voastre Prea Fericiri urările Noastre cele mai călduroase pentru Sfintele Sărbători, de la sfânta Peșteră a nașterii.

Ne rugăm fierbinte pentru bunăstarea tuturor Sfintelor Biserici, pentru unirea tuturor, pentru pacea a toată lumea și pentru bunăvoire între oameni.

Din inimă dorim Scumpei Voastre Prea Fericiri să serbați Crăciunul în bucurie duhovnicească, iar Noul an să fie plin de binecuvântări cerești pentru Voi și pentru credincioșii Voștri.

† **Patriarhul BENEDICT al Ierusalimului**

Scrisoarea Sanctității Sale Alexei, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia :

Prea Fericirii Sale, Prea Fericitului JUSTINIAN, Patriarhul României, Locțiitorul Cezareii Capadociei, Mitropolit al Ungrovlahiei, Arhiepiscop al Bucureștilor, Prea Fericirea Voastră, Iubit întru Hristos Prea Fericit Vlădică,

Cu un sentiment de adâncă bucurie și sinceră dragoste în Hristos, felicit pe Prea Fericirea Voastră cu ocazia mării sărbători a mântuirii noastre — Nașterea Domnului nostru Iisus Hristos.

Noi ne rugăm ca Dumnezeu să dăruiască Prea Fericirii Voastre multă sănătate și prosperitate, iar stăruința arhipăstorească a Prea Fericirii Voastre pentru binele și în slava Sfintei Biserici să primească binecuvântarea cerească.

Să dăruiască cu nesfârșita Sa milă atât de mult dorita pace pentru omenire și în toate faptele lumești ajutorul Său ceresc.

Noul an ce vine să fie anul păcii și al bunăstării generale.

Al Prea Fericirii Voastre în Hristos devotat,

† **ALEXEI**

Patriarhul Moscovei și a toată Rusia

Scrisoarea Prea Fericitului Gherman, Patriarhul Serbiei :

Prea Fericite Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei, Locțiitor al Cezareii Capadociei și Patriarh al României, Dorit și iubit întru Hristos Frate și conslujitor al smereniei Noastre D.D. JUSTINIAN,

Frățește îmbrățișez întru Domnul pe Prea Fericirea Voastră și din suflet Vă salut.

Cu prilejul praznicului plin de bucurie al Întrupării Domnului nostru Iisus Hristos, din nou și cu bucurie transmitem scumpei Nouă persoane

a Prea Fericirii Voastre, Arhierilor, de Dumnezeu iubitorului cler și credincioșilor Bisericii Românești, soră, sincerele dorinți de tot binele, succese și binecuvântare de sus de la Nou-Născutul Mîntuitor al lumii.

În aceste zile sărbătorești, cînd dumnezeieștile cete ale corurilor îngerești din înălțimea cerurilor au vestit îmbucurătoarea știre a Nașterii Fiului lui Dumnezeu, Noi cu osîrdie ne rugăm Dumnezeului Celui preainalt să înmulțească anii vieții Prea Fericirii Voastre pentru ca să puteți desfășura cu deplin succes înalta misiune încredințată Vouă pe pămînt, spre slava și cinstea Sfintei Voastre Biserici și a întregii Ortodoxii.

Ne rugăm fierbinte lui Dumnezeu ca El să îndrumeze cugetele tuturor oamenilor Săi spre Betleem, pentru ca acolo în fața lui Dumnezeu să se învețe prin pilda neînvățaților păstori și mult învățaților înțelepți ai Răsăritului, smeriți și umiliți a se închina Dumnezeiescului Prunc de la Betleem. Încă ne rugăm pentru ca buna înțelegere între oameni și mai mult să-i ducă la o pace desăvîrșită și bunăvoină pentru toate timpurile.

Îngăduiți-ne, Prea Fericite, ca să Vă urăm din tot cugetul și din tot sufletul, cele mai frumoase doriri de bine și pentru anul nou 1967 ce vine. Fie ca noul an al Domnului să fie binecuvîntat și totul în lume să se bucure de mila lui Dumnezeu.

Încredințîndu-mă sfințelor Voastre rugăciuni, rămîn al Prea Fericirii Voastre conslujitor și Frate întru Nou-Născutul Hristos Mîntuitorul și Vă transmit sărbătoreșcul Nostru salut :

«Hristos s-a născut» !

† GHERMAN
Patriarhul Serbiei

Scrisoarea Prea Fericitului Chiril, Patriarhul Bulgariei :

Prea Fericirea Voastră,

Fiul lui Dumnezeu, Preaveșnicul Cuvînt, s-a născut după trup și deasupra pămîntului a strălucit adevărata Lumină, «Care luminează pre tot omul, care vine în lume» (Ioan I,9). Ce eveniment măreț și prea divin în istoria neamului omenesc ! Să ne bucurăm și să ne veselim, căci mila lui Dumnezeu atît de bogat s-a revărsat asupra fiilor omenesți, pentru ca să nu fie ei neîndrumați pe acest pămînt atît de minunat și atît de mult suferind. Ni s-a deschis drum : Însuși EL, Cel născut din Fecioară, este pentru noi toți : calea, adevărul și viața (Ioan XIV, 6).

Să dublăm, așadar, rugăciunile noastre către Dumnezeu, pentru ca să între popoarele și întreaga omenire pe această cale mîntuitoare a păcii și bunevoiri, pentru fericirea pămîntului și pentru bucuria cerului.

Cuprinși de solemnitatea luminată de Dumnezeu a sfințitului Praznic, cu astfel de rugăciuni îngenunchiem înaintea ieslei unde este așezat Dumnezeiescul Prunc, Căruia îi aducem smerite rugăciuni și pentru Prea Fericirea Voastră de Dumnezeu iubitoare pentru Sfînta Biserică, pe care Voi în mod fericit o conduceți, pentru sfințita ierarhie, cinstitorul de Dumnezeu cler și iubitorul de Hristos popor, pentru ca să avem bucuria

deplină a Nașterii lui Dumnezeu și toată fericirea mîntuitoare în noul an al Domnului, care se apropie.

Îmbrățișindu-Vă cu dragoste, Vă salut din toată inima, în numele Sfintului Sinod și al nostru personal, și rămînem al Prea Fericirii Voastre frate și conslujitor întru Hristos Iisus,

† CHIRIL
Patriarhul Bulgariei

Scrisoarea Sanctității Sale Efrem al II-lea, Patriarhul Catolicos al întregii Gruzii :

Prea Fericirii Sale, Prea Fericitului JUSTINIAN, Patriarh al României, Mitropolit al Ungrovlahiei, Arhiepiscop al Bucureștilor,

«Mîntuitorul se naște...!»

Dragostea lui Dumnezeu L-a trimis pe El nu ca să judece lumea, ci ca să mîntuiască lumea... (Ioan III, 16—17).

El vine pentru ca prin învățatura Sa dumnezeiască să ne facă o reeducare, transformîndu-ne din fii ai pămîntului și ai morții, în fii ai Cerului și nemuririi.

Și într-adevăr, înfrîurirea religiei creștine, învățaturii creștine asupra lumii întregi a fost și este mare.

Dacă omenirea întregă ar trăi neabătută și ar acționa sub influența ei datătoare de viață, oamenii pămînteni ar fi într-adevăr asemănători puterilor cerești, fiindcă creștinismul îl înalță pe om spre chipul și asemănarea lui Dumnezeu, aduce pace și zile bune în familie, tărie și libertate în societate și state, dragoste frățească între oameni și popoare; războiul, robia, asuprirea și toate formele tiraniei, cu desăvîrșire sînt potrivnice duhului creștin.

În schimb însă ea stimulează hărnicia și pretutindeni întronează mîndria și bunacuvîntă, folositoare vieții actuale și celei ce va să fie.

Creștinismului se datoresc apariția și înflorirea civilizației, în cel mai înalt și nobil înțeles al acestui cuvînt, civilizație, care treptat înnoiește și animă lumea.

Formidabila forță a învățaturii lui Hristos nu s-a manifestat, oare, mai ales asupra celor 12 apostoli, recrutați din oameni săraci, neînvățați, din pătura nevoiașă, de jos și care prin această învățatură au învins și supus lui Hristos pe cei puternici, înțelepți, bogați, Împărați și Împărății?

Vino Doamne, vino, nu întîrzia, vino și ne adună pe cei împrăștiati, într-una, înțelepțește-ne, luminează-ne pe noi cu lumina învățaturii Tale dumnezeiești, întronează între cei ce se clatină pacea și binecuvîntează cununa Anului bunătății Tale Doamne !

Urări pentru Nașterea Domnului și Anul nou !

† EFREM II
Patriarh-Catolicos al Întregii Gruzii

**TELEGRAME SI SCRISORI DE FELICITARE
PRIME DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
CU PRILEJUL SFINTELOR SARBATORI
ALE NASTERII DOMNULUI DIN 1966
SI ANULUI NOU 1967**

Prea Fericitul Patriarh Justinian, în afara scrisorilor irenice primite de la Patriarhii Ortodocși, a mai primit și alte numeroase telegrame și scrisori de felicitare din partea unor Intâistătători, ierarhi și slujitori ai Bisericilor Ortodoxe, din partea unor Intâistătători, ierarhi și slujitori ai altor Biserici creștine, din partea unor șefi și slujitori de culte din țară și de peste hotare, etc.

Aceste mesaje oglindesc prețuirea de care se bucură Biserica Ortodoxă Română și Intâistătătorul ei și sînt pildă vie de ecumenism, de dragoste și frățietate, care trebuie să domnească între Bisericile de pretutîndeni, între conducătorii, slujitorii și credincioșii lor.

Redăm, în cele ce urmează, o parte din ele :

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Macarios al Ciprului :

Prea Fericite Patriarh al României, Mitropolit al Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștilor, Frate mult iubit și preadorit și împreunăslujitor, D.D. Justinian, îmbrățișîndu-Vă frățeste în Domnul, cu multă bucurie Vă întîmpinăm.

Unul-Născut Fiul și Cuvîntul lui Dumnezeu, Cel născut din veci din Tatăl, fără de mamă, se întrupează pe pămînt, fără de tată și se naște ca Prunc tînăr în Betleemul Iudeii, pentru ca să cheme la libertate și să ridice la cer pe omul cel ce ședea în țara și în umbra morții.

Pogorămîntul acesta dumnezeiesc, care depășește toată mintea, lăudîndu-l ceata îngerească din ceruri, cîntă cîntarea cea nouă și plină de speranțe : «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire».

Cu inimă plină de recunoștință, salutînd și noi arătarea în trup pe pămînt a Mîntuitorului nostru Hristos și mulțumind din adîncul inimii lui Dumnezeu celui dintru înălțime, că în bunătatea Lui cea nesfîrșită a trimis în lume pe Fiul Său cel ce a luat trup, pentru ca să ne răs-cumpere din blestemul cel de demult, venim cu gîndul, plin de bucurie, cu scrisoarea aceasta a noastră, la Venerabila Voastră Prea Fericire, pentru ca, pe de o parte să Vă felicităm călduros de sărbătoarea a-

ceasta mare și de lume mîntuitoare a sfintei noastre credințe, iar pe de altă parte să Vă urăm din adîncul inimii ca Cel ce s-a născut în Betleem, pentru răscumpărarea noastră, Domnul și Dumnezeuul nostru, păstrîndu-Vă în sănătate deplină și în putere neîmputînată, să Vă învrednicească să sărbătoriți ani cît mai îndelungați cu bucurie și veselie aniversarea anuală a Nașterii Lui celei mai presus de fire pentru mîntuirea neamului omenesc și să Vă hărăzească atît Vouă, cît și Bisericii surori în fruntea căreia Vă găsiți, anul cel nou, care sosește, favorabil, cu pace și plin de toată bunătatea dumnezeiască.

Rugînd pe mult dorita Voastră Prea Fericire să transmită salutările noastre frățești de Crăciun și de Anul nou și soborului de Ierarhi din jurul Vostru, Vă îmbrățișăm din nou în Hristos cel ce S-a născut și rămînem,

Al Venerabilei Voastre Prea Fericiri iubitor frate în Domnul,

† MACARIOS al Ciprului

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop *Hrisostom*, al Atenei și prîmat al Bisericii Greciei :

Prea Fericite Părinte,

Biserica lui Dumnezeu cea preasfîntă, din toată lumea, îmbrăcîndu-se în haină de sărbătoare, prăznuiește Nașterea după trup a lui Hristos. O taină adîncă și de nepătruns, așa cum nu a mai cunoscut omenirea dinainte de ea. Căci acum s-a săvîrșit arătarea trupezască pe pămînt a Fiului și Cuvîntului lui Dumnezeu, pentru rechemarea lui Adam cel căzut și pentru desăvîrșita înnoire a tuturor.

Centa îngerilor din cer, lăudînd acest pogorămînt dumnezeiesc față de om, cu prilejul prezenței trupezști a Domnului în Peștera de la Betleem, a cîntat slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și binevestind pace pe pămînt și anunțînd bunăvoire între oameni, a trîmbițat în toată lumea începutul unei noi istorii.

Cel ce am fost astfel salvați, cîntînd și astăzi acest imn de laudă, părtășii bucuriei comune tuturor ortodocșilor, venim să împărtășim bucuria noastră și Venerabilei Voastre Prea Fericiri, implorînd pe Domnul cel ce s-a întrupat, să Vă păzească în sănătate, fără de supărare, ca să păstoriți cu iubire și bineplăcut lui Dumnezeu turma cea binecredincioasă a Domnului din jurul Vostru, spre slava și strălucirea Bisericii Ortodoxe a lui Hristos.

Iar Anul nou al bunătății Domnului bătînd la ușă, urăm ca acesta să fie atît pentru Venerabila Voastră Prea Fericire, cît și pentru întreaga Biserică Mamă plin de toată bunătatea dumnezeiască. Și îmbrățișîndu-Vă cu sărutare sfîntă, rămînem,

Al Venerabilei Voastre Prea Fericiri smerit și devotat frate în Hristos,

† HRISOSTOM al Atenei

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Ștefan al Varșoviei și a toată Polonia :

*Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericit Vlădică,*

«Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pre pământ pace; astăzi primește Betleemul pe Cel ce pururea șade împreună cu Tatăl; astăzi îngerii pe Pruncul născut cu dumnezeiască cuviință îl slavoslovesc» (Stihira după Polieleu).

Cu cugetele noastre din nou ne transportăm spre orașul Betleem. Cu ochii sufletului privim pe Pruncul cel dumnezeiesc, culcat în iesle. Împreună cu îngerii îl slavoslovim, iar împreună cu păstorii și magii ne plecăm în fața Mîntuitorului ce s-a născut lumii.

În zilele sfinte ale Nașterii lui Hristos noi fiind copleșiți de amintirea unui întreg șir de evenimente evanghelice, Ne adresăm Prea Fericirii Voastre cu o sărbătorească și cordială felicitare.

Fie ca Dumnezeiescul Prunc, Ce s-a născut în Betleem, să păzească pe Prea Fericirea Voastră, pe Arhipăstorii, păstorii și pe toți credincioșii incredințați Prea Fericirii Voastre de către pronia lui Dumnezeu, în bună sănătate, cu ani mulți, binecuvîntîndu-Vă osteneala și bunele Voastre lucrări.

Anul nou 1967, ce vine, să fie o binecuvîntată perioadă de pace și muncă constructivă în toată lumea.

«Darul Domnului nostru Iisus Hristos să fie cu noi cu toți, Amin!» (Apoc. XXII, 21).

«Hristos se naște, slăviți-L!»

Al Prea Fericirii Voastre smerit frate și împreună-slujitor,

† ȘTEFAN
Mitropolit al Varșoviei și a toată Polonia

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Dorotei de Praga și a toată Cehoslovacia :

*Prea Fericirea Voastră,
Mult cinstite Vlădică,*

Întăriți prin mila lui Dumnezeu, am ajuns iar la luminatul Praznic al Nașterii lui Hristos, ne-am învrednicit a intra prin ușile deschise al acestei zile tainice și să ne închinăm Fiului lui Dumnezeu, Celui ce s-a întrupat, sărăcind pentru mîntuirea noastră. Ceata îngerilor a vestit lumii acest minunat eveniment, cîntînd deasupra leagănului sărăcăcios cîntul păcii, nemaiauzit pînă atunci : „Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoire».

Tresăltînd duhovnicește, preaslăvim pe Mîntuitorul nostru Care a venit în lume, binevoind să aducă pe pământ de mult așteptata împăcare a cerului cu pămîntul, să înnoiască și să mîntuiască neamul omenesc.

În aceste zile sfinte ale Praznicului păcii, noi rugăm pe întrupatul și Dumnezeiescul Prunc Hristos, să dăruiască lumii neștrămutata Sa pace, iubire frățească și înțelegere reciprocă, aducătoare de bucurie, fericire și bunăstare omenirii.

Cu sentimente de profundă cinstire și respect față de Prea Fericirea Voastră, în numele meu și al întregului Sinod al Bisericii Noastre, călduros felicităm pe Prea Fericirea Voastră și pe de Dumnezeu iubitorii Arhiepiscopi ai Sfintei Voastre Biserici de binecuvântatul praznic al Nașterii lui Hristos și de Anul nou. Noi smerit cerem Domnului să Vă înnoiască și să Vă întărească puterile Prea Fericirii Voastre, spre slava lui Dumnezeu, spre bucuria duhovnicească a turmei Voastre și spre mulți ani cu o sănătate deplină, în pace și toată buna sporire.

Inspirându-mă din obșteasca noastră bucurie întru Iisus Hristos, din deplina dragoste a inimii mele, fiește Vă îmbrățișez, Prea Fericite, și rămân smerit rugător pentru Prea Fericirea Voastră, cel mai mic dintre conslujitori și de totdeauna cinstitor,

† DOROTEI
Mitropolit de Praga

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Damian, a toată Albania:

Prea Fericirea Voastră,

În numele Bisericii Ortodoxe din Albania trimitem Prea Fericirii Voastre, clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxă soră din România cele mai sincere urări și salutări cu ocazia Crăciunului și Anului nou.

† DAMIAN
Arhiepiscop a toată Albania

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Paavali, al Careliei și a toată Finlanda:

Prea Fericirea Voastră,

Gîndind la acest an care se sfîrșește acum, dăm mulțumiri Domnului nostru «pentru toate lucrurile pe care le știm și pe care nu le știm, pentru binefacerile văzute și nevăzute, de care ne-am învrednicit».

Mesajul Crăciunului este simplu, «pentru voi s-a născut un Mîntuitor», însă în același timp el este o «taină care a fost ascunsă din toți vecii și din toate generațiile, iar acum s-a arătat sfinților Săi» (Col. I,26). Astfel mesajul Crăciunului poate să îmbogățească duhovnicește și să se răspîndească în toată lumea numai «prin sfinții Săi», adică prin viața Bisericii lui Hristos.

Pentru acest motiv noi trebuie să mulțumim îndeosebi pentru acei pași care au fost făcuți de creștini și de Bisericile creștine pentru apropierea între toți în dragoste frățească, și pentru sporirea în lume a luminii credinței și a căldurii dragostei.

Dorim Prea Fericirii Voastre prăznuire plină de veselie a sfintei sărbători a Nașterii Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos.

Solicităm Prea Fericirii Voastre să ne pomeniți pe Noi și pe credincioșii Bisericii Noastre în rugăciunile Voastre, iar Noi, dorim toată bună sporirea Prea Fericirii Voastre, Sfintei Voastre Biserici și poporului Vostru, în Noul an al mîlei Domnului.

Al Prea Fericirii Voastre smerit frate în Hristos,

† PAAVALI

Arhiepiscopul Careliei și a toată Finlanda

*

Scrisoarea Papii Paul al VI-lea:

*Prea Fericirii Sale JUSTINIAN
Patriarhul României*

BUCUREȘTI

Prea Fericirea Voastră,

Cînd sărbătorim «ziua în care s-au arătat bunătatea lui Dumnezeu Mîntuitorul nostru și dragostea Sa pentru oameni» (Tit III,4), inimile noastre se umplu de admirație, de bucurie și de recunoștință, contemplînd această taină a bunăvoinței lui Dumnezeu, Care ne-a iubit atît de mult încît a trimis pe Fiul Său pentru ca în El și prin El să devenim fiii Săi. În lumina acestei taine descoperim mai mult realitatea și profunzimea legăturilor frățești care unesc pe creștini, «deveniți de pe acum copii ai lui Dumnezeu» (I Ioan III,2).

Cu aceste sentimente am primit urările Prea Fericirii Voastre și ne-am bucurat văzînd că apăsătoarea îngrijorare resimțită de Voi, s-a unit cu neliniștea Noastră față de războaiele, violențele, atentatele la libertate care întunecă atît de trist sărbătorirea acestor sfinte zile și zorii Noului an.

Totuși, departe de a ne lăsa cuprinși de descurajare, noi trebuie cu toată puterea speranței noastre să ridicăm rugăciunile Noastre către Domnul Păcii și să înmulțim neîncetat strădaniile Noastre, pentru a ajuta să domnească în jurul nostru și în lumea întregă dreptatea, dragostea, respectul pentru alții și pentru libertatea lor, care sînt temeliile fără de care nici o pace durabilă nu poate să existe.

Rugînd pe Domnul să acorde din belșug lumina Sa și puterea Sa Prea Fericirii Voastre, Vă adresăm urările Noastre cele mai bune și Vă asigurăm de sentimentele Noastre de frățească dragoste în Hristos Iisus Mîntuitorul nostru.

PAULUS P. P. VI

Vatican

Scrisoarea Sanctității Sale *Vasken I*, Patriarh Suprem și Catolicos al tuturor armenilor:

Prea Fericirea Voastră,

Sfintele sărbători ale Nașterii Mântuitorului nostru sînt pentru noi un fericit prilej să Vă aducem sincere și bune urări frățești de sănătate și ani mulți de arhipăstorire în pace, cu bogat spor, spre înflorirea Sfinței Biserici Ortodoxe Române în mîngierea sufletească a dreptcredinciosului popor român.

Fie ca prin harul minunatei Nașteri a Domnului nostru Iisus Hristos, pe pămînt să fie pace și între oameni bunăvoire.

Cu adîncă prețuire și dragoste,

† VASKEN I

Patriarh Suprem și Catolicos al tuturor armenilor

Scrisoarea Grației Sale *Dr. Michael Ramsey*, Arhiepiscop de Canterbury, Primat a toată Anglia și Mitropolit:

*Prea Fericirea Voastră,
Iubite Frate în Hristos,*

«Iar și pace de la Dumnezeu Tatăl nostru și de la Domnul nostru Iisus Hristos».

Se apropie sărbătorile vesele ale Crăciunului, cînd credincioșii creștini din toată lumea se unesc în rugăciuni de mulțumire către Dumnezeu pentru Întruparea Domnului și Mîntuitorului tuturor Iisus Hristos.

«Și Cuvîntul trup s-a făcut și s-a sălășluit printre noi, și am văzut mărirea Lui, mărirea ca a Unuia-Născut din Tatăl, plin de har și de adevăr» (Ioan I,14).

Cu adîncă recunoștință ne amintim cum Atotputernicul Dumnezeu, Care a creat atît de minunat pe om după chipul Său, în mod și mai minunat l-a răscumpărat pe el. Fiul cel din vecie al lui Dumnezeu, sălășluind în mijlocul nostru, a luat firea noastră omenească, în afară de păcat. El a devenit asemenea nouă, pentru ca noi să putem să ne facem părtași firii dumnezeiești, prin El.

«Căci știți harul Domnului nostru Iisus Hristos, că bogat fiind El, pentru voi s-a făcut sărac, ca voi prin sărăcia Lui să vă înavuțiți» (II Cor. VIII,9).

De aceea, cu prilejul acestei sărbători, Noi Vă felicităm în numele lui Hristos cel întrupat, Vă asigurăm de rugăciunile Noastre neîncetate pentru bunăstarea tuturor Sfintelor Biserici ale lui Dumnezeu, și ne rugăm în mod special pentru binecuvîntarea lui Dumnezeu asupra Prea

Fericirii Voastre și asupra întregului cler și popor credincios, îndreptat Vouă.

Cu dragoste frățească, salutări și adincă afecțiune,
Al Vostru frate iubitor în Hristos,

† MICHAEL

Arhiepiscop de Canterbury, Primat a toată Anglia și Mitropolit

Scrisoarea Eminenței Sale Patriarhul Dr. Miroslav Novac, al Bisericii Cehoslovace:

Prea Fericirea Voastră,

Din mila lui Dumnezeu noi din nou am ajuns să preaslăvim sărbătorile Împăratului păcii — Nașterea Sa mîntuitoare. Lui, Celui ce s-a arătat lumii în ieslea Betleemului pentru oamenii săraci ca un prunc sărac și Cel mai puternic și unic Domn al lumii, Care și-a jertfit viața și puterile propovedirii dragostei evanghelice și păcii — să ne rugăm și de la Dînsul să cerem ca El pe noi toți cei ce credem într-Însul să ne dăruiască cu puterea Lui, învrednicindu-ne a fi lucrători de nădejde a tot binele în lume.

Îmi amintesc în rugăciunile mele pururea de Prea Fericirea Voastră și Vă trimit urări cordiale pentru sărbători, dorindu-Vă tot binele cu prilejul Crăciunului și Anului nou, 1967.

Cu dragoste frățească devotat întru Hristos,

Dr. MIROSLAV NOVAC
Patriarh

Praga

*

Scrisoarea Eminenței Sale Arhiepiscopului Dr. Jan Kiiivit, al Bisericii Evanghelice-Luterane din Estonia:

Prea Fericite Patriarh JUSTINIAN,

Cu prilejul sfintelor sărbători ale Crăciunului și Anului nou, îngăduiți-mi să transmit Prea Fericirii Voastre și prin persoana Prea Fericirii Voastre — Bisericii Ortodoxe Române, cele mai călduroase urări.

Fie ca în anul care vine, Domnul, Mîntuitorul nostru, să Vă ocrotească și să Vă călăuzească pe Prea Fericirea Voastră și Biserica Prea Fericirii Voastre prin harul și binecuvîntarea Sa.

În strînsă comuniune,

Al Prea Fericirii Voastre, foarte devotat,

D. Dr. J. KIIVIT
Arhiepiscop al Talinului-Estonia

Telegrama D-lui *Dr. Eugene Carson Blake*, secretar general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor:

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN

BUCUREȘTI

Fie ca lumina Mintuitorului nostru să strălucească în Biserica Voastră în aceste sărbători, și totdeauna.

E. C. BLAKE

Consiliul Ecumenic al Bisericilor

Geneva

Scrisoarea Conducerii Bisericii Evanghelice din Germania:

Prea Fericirii Sale JUSTINIAN

Patriarhul României

BUCUREȘTI

«Doamne, Dumnezeu nostru, Tu ne dai nouă pacea; căci tot ce facem noi, Tu le împlinești pentru noi» (Isaia XXVI,12).

Cu salutări cordiale și binecuvântate urări pentru Sfânta Naștere a lui Hristos și pentru Noul an din partea Serviciului relațiilor externe al Bisericii Evanghelice din Germania,

D. A. WISCHMANN

HILDEGARD SCHAEDE   *H. KRÜGER*

Frankfurt pe Main

Scrisoarea Cardinalului *Augustin Bea*, președintele Secretariatului Bisericii Romano-Catolice, pentru promovarea unității creștine :

Prea Fericirea Voastră,

Ne pregătim să serbăm iubirea nemărginită a lui Dumnezeu, Care, în tainica Sa bunăvoință, a iubit lumea atât de mult, încît i-a trimis pe Fiul Său pentru ca noi să fim mîntuiți prin El.

Cuvîntul lui Dumnezeu născut înainte de toți vecii a voit să devină, pentru noi, un copil nou-născut, ca să ne împace cu Tatăl Său, și să aducă oamenilor acea pace adevărată pe care numai El singur poate s-o dea.

Această sărbătorire îmi dă prilejul să adresez Prea Fericirii Voastre urările mele cele mai bune și încredințarea rugăciunii mele către Dîm-nul, ca să ne dea tuturor puțința să împlinim cu credincioșie misiunea de bunăvoire și de pace pe care ne-a încredințat-o.

Binevoii a primi, Prea Fericirea Voastră, expresia sentimentelor mele de respectuoasă și frățescă dragoste în Hristos Iisus Domnul nostru.

† *Cardinalul AUGUSTIN BEA*

Vatican

Scrisoarea din New York a P. S. Episcop *John E. Hines*, președinte al Bisericii Episcopaliene:

Prea Fericirea Voastră,

Cu prilejul acestor sfinte sărbători ale Nașterii Mântuitorului nostru Iisus Hristos, Voi și credincioșii Voștri veți fi în rugăciunile noastre când vom oficia liturghia de Crăciun.

«Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu, pe pământ pace și între oameni bunăvoire». Imnul îngeresc răsună peste o lume tulburată, cu făgăduința nu numai pentru o pace viitoare, ci și pentru o bucurie și pace prezentă prin credința aceluia care recunosc pe Domnul Iisus ca Dumnezeu și Împărat al lor.

Nădăjduiesc că în zilele ce vor veni, noi vom ajunge la împlinirea rugăciunii Mântuitorului ca noi toți să fim una, în deplină comuniune și prietenie unii cu alții, astfel ca slava lui Dumnezeu să se descopere pe pământ în mijlocul poporului Său.

Al Prea Fericirii Voastre devotat,

JOHN E. HINES
Episcop-Președinte

Scrisoarea Eminenței Sale *Dr. Lauriston L. Scaife*, episcopul New-York-ului de Vest, președinte al Consiliului Bisericii Protestante Episcopaliene pentru relațiile cu Bisericile Răsăritene:

Prea Fericirea Voastră,

Salutări și pace în Dumnezeu Tatăl, Fiul și Sfântul Duh, în veci binecuvântată Treime.

În această vreme când ne unim în amintirea că harul lui Dumnezeu, Care aduce mântuirea, a apărut tuturor oamenilor din lume, întrupându-se pentru noi, salutăm pe Prea Fericirea Voastră în dragoste și pace, din partea Bisericii Episcopaliene.

Noi, care l-am primit pe Hristos, am dobândit puterea ca să devenim fiii lui Dumnezeu, fiind moștenitorii lui Dumnezeu și împreună moștenitori cu Hristos prin duhul înfierii, pe care l-am primit. Acest lucru reprezintă asigurarea noastră că noi, fiind în El, ne-a eliberat de vechiul păcat al robiei care ne-a stăpinit în trecut prin frică.

Fiind deci călăuziți de Duhul lui Dumnezeu, noi avem, în sinul Bisericii, puterea necesară ca să ne ridicăm mai presus de frământările lumii, într-o pace divină între noi. De aceea, solicităm Prea Fericirii voastre să ni se alăture în rugăciune, pentru ca puterea Cuvîntului întrupat, a Cărui naștere o sărbătorim astăzi, să ne apropie și mai mult, ca să putem împlini unitatea pe care El o dorește pentru noi și pe care singur El ne-o poate dărui.

Cu cele mai bune urări și cu rugăciuni pentru sănătatea și prosperitatea Prea Fericirii Voastre, a mării Voastre Biserici și a poporului, sintem,

Al Prea Fericirii Voastre iubit frate în Hristos,

LAURISTON LIVINGSTON SCAIFE

Episcop al New York-ului de Vest

Președintele Consiliului pentru relații cu Bisericile Răsăritene

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului *Iacobos*, arhiepiscopul ortodox grec al Americii de Nord și de Sud:

Prea Fericirea Voastră,

Cu ocazia mării și de lume mîntuitoarei sărbători a Întrupării Fiului și Cuvîntului lui Dumnezeu, adresez Venerabilei Voastre Prea Fericiri un salut frățesc cordial, urînd ca Mîntuitorul și Răscumpărătorul Hristos, Cel ce s-a întrupat pentru noi să Vă dăruiască Prea Fericirii Voastre și turmei celei binecredincioase a Prea Sfintei Biserici a României, în fruntea căreia Vă găsiți, bucuria și veselia prisositoare care se revarsă din nașterea Lui.

Iar cu ocazia Noului an al bunătății Domnului, urez ca Cel ce a dat pacea Lui sfinților Lui ucenici și Apostoli, iar prin urmașii lor Sfintei Sale Biserici, să păzească și pe încercata Biserică Mamă de la Constantinopol, dăruiind Bisericilor Sale și lumii întregi pacea Lui «care depășește toată mintea».

Cu acestea, rămîn al Venerabilei Voastre Prea Fericiri mai mic frate în Hristos cel ce s-a întrupat, pururea devotat,

† *IACOBOS Arhiepiscopul Americii*

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului *Atenagora*, arhiepiscopul grec ortodox al Theirilor și Marii Britanii:

Prea Fericirea Voastră,

Sărbătorile iconomiei în trup a Fiului și Cuvîntului lui Dumnezeu ne procură un prilej nimerit de a veni în contact cu Prea Fericirea Voastră.

Pentru aceasta, cu multă^o bucurie adresez Prea Fericirii Voastre prezenta scrisoare, pentru ca să urez din inimă Prea Fericirii Voastre și soborului sfințiților arhieriei din jurul Vostru sănătate, bucurie și răbdare întru săvârșirea lucrului celui bun și toată purtarea de grijă de sus, în sarcina atât de obositoare a conducerii corăbiei celei înțelegătoare a Bisericii.

Mă rog Mîntuitorului și Dumnezeuului nostru, celui născut în Peșteră, să îndrumeze și să întărească pe Prea Fericirea Voastră, în împlinirea operii celei multilaterale, în zilele acestea în care se arată multă confuzie în idei și fapte, în care reacțiunile și atacurile iau forme diferite, dar în care se observă și o mare înclinare și multă roadă în ce privește acțiunea creștină.

După cum se știe, vremurile actuale cer dobîndirea unei supravegheri susținute și continue asupra curentelor gîndirii contemporane, deoarece veștile de pretutindenii influențează turma creștină, care este încă o minoritate în lume, și opresc elanul pentru răspîndirea nădejdi creștine la indivizi și popoare.

Pentru aceasta contribuția Prea Fericirii Voastre în păstoria Bisericii, înnoită prin supravegherea Duhului Sfînt și prin întîmpinarea curajoasă a cerințelor contemporane de către Prea Fericirea Voastră, exercită o mare influență binefăcătoare asupra păstorilor locali ai turmei celei înțelegătoare a lui Hristos.

Urîndu-Vă ca influența Voastră în lucrarea slujirii spre binele turmei Voastre și a întregii Biserici să devină și mai bogată, rămîn cu multă dragoste și respect,

Al Vostru frate în Hristos,

† *ATENAGORA al Theirelor și Marii Britanii*

Londra

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului *Epifanie* al Filadelfiei:

*Prea Fericirii Sale JUSTINIAN
Patriarhul României*

Cu prilejul sfințelor sărbători ale Nașterii Domnului care se apropie și de Anul nou, vin să supun Venerabilei Voastre Prea Fericiri urările mele cordiale, rugîndu-mă Domnului să Vă învrednicească să le sărbătoriți și să le prăznuiți cu sănătate și bucurie duhovnicească ani cît mai îndelungați, spre bucuria celor ce Vă prețuiesc și spre binele Bisericii Ortodoxe Române, în fruntea căreia V-a așezat Dumnezeu ca vrednic întîistător.

Cu prilejul acesta, cu toate că sînt în întîrziere, din cauză de boală, simt datorită să supun Prea Fericirii Voastre mulțumirile mele călduroase pentru primirea și îngrijirea deosebită pe care mi le-ați arătat

în timpul șederii mele la sediul Patriarhiei Române în plină înflorire și pe care mi le voi aminti întotdeauna.

Sărutînd dreapta venerabilei voastre Prea Fericiri, rămîn cu cel mai adînc respect,

† *EPIFANIE al Filadelfiei*

Ierusalim

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit *Spiridon* al Rodosului :

Prea Fericirea Voastră,

De sfințele, pline de bucurie și de lume mîntuitoare sărbători ale Întrupării Dumnezeiescului Răscumpărător și al preacuratei noastre credințe, să-mi fie îngăduit a veni cu gîndul în fața Prea Fericirii Voastre, pentru a supune salutul meu respectuos și omagiile mele adînci, urîndu-Vă smerit ca Cel ce s-a născut în iesle pentru a noastră mîntuire să hărăzească Prea Fericirii Voastre lungime de zile, plină de sănătate, spre slava Sfintei noastre Biserici Ortodoxe, iar Noul an să Vă fie plin de toată bunătatea lui Dumnezeu.

Cu acestea, rămîn cu cel mai adînc respect, sărutînd dreapta Prea Fericirii Voastre,

Al Prea Fericirii Voastre prea mic frate în Hristos,

† *SPIRIDON al Rodosului*

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit *Elie Karam* al Libanului:

*Prea Fericirea Voastră,
Frate duhovnicesc în Iisus Hristos !*

Binevoîți a primi urările Noastre cele mai sincere pentru Sărbătoarea Crăciunului și rugăciunile Noastre prin care Vă dorim viață îndelungată și sănătate deplină, pentru propășirea Sfintei noastre Biserici Apostolice.

Cu dragoste frățească în Dumnezeu,

† *ELIE KARAM
Mitropolitul Libanului*

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit *Elie Saliby* al Beirutului:

*Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Vlădică,*

Exprimîndu-mi mai întii profundul meu respect față de mult serioasa și înalt pusa Voastră persoană și cerînd a fi binecuvîntat și

pomenit în sfintele rugăciuni, Vă felicit de praznicele ce vin ale Nașterii Domnului, Anului nou și Botezului Domnului, dorindu-Vă tot binele.

Împreună cu îngerii cerului mă adresez Prea Fericirii Voastre cu imnul: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoire». Rog pe Domnul Dumnezeu, Care s-a născut în peșteră și s-a culcat în iesle, să prelungească prețioasa Voastră viață pentru încă mulți ani și să Vă dăruiască tărie puterilor Voastre sufletești și trupești, spre slava Bisericii și binele Ortodoxiei.

Încredințându-mă sfintelor Voastre rugăciuni, rămân al Prea Fericirii Voastre din tot sufletul devotat întru Hristos,

† *ELIE SALIBY*
Mitropolit al Beirutului

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit *Pimen* al Crutițelor și Colomnei:

Prea Fericirea Voastră,

Vă rog să primiți cordiala mea felicitare de sărbătoarea Nașterii lui Hristos și de Noul an ce vine, cu dorința așteptatei și de îngeri cîntatei păci în lume, a bunăvoirii între oameni, precum și a tuturor milelor, ce se revarsă de la ieslea Dumnezeiescului Prunc Hristos pentru viața Voastră întru mult folositoare slujirii lucrării lui Dumnezeu.

Al Prea Fericirii Voastre prea plecat ascultător și pururea rugător către Dumnezeu,

† *PIMEN*
Mitropolit al Crutițelor și Colomnei

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit *Nicodim* al Leningradului și Ladogei:

Prea Fericirea Voastră,

Într-o unitate de credință și într-o dragoste ce ne unește sufletele, Vă felicit de binecuvîntatul praznic al Întrupării și Nașterii pe pământ, ca a unui om, a lui Dumnezeu-Cuvîntul, Care a luminat întreaga lume cu lumina cunoștinței și i-a adus bucuria cea mare (Luca II,10), iar firea noastră a binevoit s-o înnoiască și s-o mîntuiască.

Cel ce prin nespusa Sa iubire de oameni s-a micșorat pe Sine, chip de rob luînd, pentru ca să ne mîntuiască și Părintelui Său ceresc să ne înfieze, Hristos, adevăratul nostru Dumnezeu, din nou ne-a învrednicit prin darul Său cel dumnezeiesc să prăznuim Nașterea Sa trupească mai presus de fire și mîntuitoare pentru lumea întreagă.

Slăvim dimpreună cu Prea Fericirea Voastră pe Mîntuitorul ce s-a născut și din suflet dorim Prea Fericirii Voastre darurile Sale cele bogate și izbîndă deplină în activitatea Voastră, spre binele Sfintei Biserici în Noul an al bunătății lui Dumnezeu.

Rămîn cu nețărmurită întru Hristos dragoste și smerit mă încredințez sfintelor Voastre rugăciuni,

† NICODIM

Mitropolitul Leningradului și Ladogei

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop *Filaret* al Kievului și Haliciului, exarh al Ucrainei:

Prea Fericirea Voastră,

Cînd Biserica lui Hristos din nou își amintește despre Întruparea Fiului lui Dumnezeu «pentru noi oamenii și pentru a noastră mîntuire», smerit căutînd să se adîncească în nepătrunsul tainei înomenirii lui Dumnezeu, vin și eu cordial să felicit pe Prea Fericirea Voastră de Praznicul Nașterii lui Hristos și Anului nou ce vine.

Noi ne rugăm ca iubitorul de oameni Dumnezeu să întărească puterile duhovnicești și trupești ale Prea Fericirii Voastre, spre binele unității sfinte a Ortodoxiei și al prieteniei între popoare.

† FILARET

*Arhiepiscop al Kievului și Haliciului,
Exarh al Ucrainei*

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop *Alexei* al Talinului și al Estoniei:

Prea Fericirea Voastră,

Preaslăvind pe Mîntuitorul Domn, Care s-a născut în Betleem, fiește Vă felicităm Prea Fericite de marele și de lume mîntuitor Praznic al Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos și de Anul nou al bunătății lui Dumnezeu, ce vine.

Rog să primiți din parte-mi sincere urări de sănătate și ajutor dumnezeiesc în înalta Voastră slujire de Întîistătător spre binele Sfintei Biserici ocîrmuită de Prea Fericirea Voastră, sfintei Ortodoxii, unității creștinești și păcii în lumea întreagă.

Mă încredințez rugăciunilor Voastre de Întîistătător,

† ALEXEI

Arhiepiscop de Talin și al Estoniei

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop *Leonid* de Riga și Letonia:

*Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Vlădică,*

Din suflet Vă felicit de marele praznic al Întrupării Înțelepciunii lui Dumnezeu și Vă doresc o prăznuire plină de bucurii și trăiri sfinte. Fie ca anul nou 1967 să fie pentru noi toți mîntuitor și pașnic.

Smerit încredințindu-mă sfințelor Voastre rugăciuni, Vă cer patriarhiceasca Voastră binecuvîntare, Prea Fericite Stăpîne.

† *LEONID*
Arhiepiscop de Riga și Letonia

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop *Sergiu* al Jaroslavului și Rostovului:

Prea Fericirii Sale JUSTINIAN
Arhiepiscopul Bucureștilor, Mitropolitul Ungrovlahiei,
Patriarhul României

Rog pe Prea Fericirea Voastră să binevoiască a primi felicitările mele respectuoase, cu ocazia sărbătorilor Crăciunului și Bobotezei, precum și urările cele mai bune pentru Noul an.

Al Prea Fericirii Voastre cel mai smerit Frate în Hristos,

† *SERGIU*
Arhiepiscop de Jaroslav și Rostov

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop *Mihail*, de Stavropol și Bacu:

*Prea Fericirea Voastră,
Prea Sfințit Vlădică,*

Binevoiți a primi din parte-mi respectuoase felicitări de marele praznic al Nașterii lui Hristos și de Anul nou cu cele mai bune doriri, pe care le cer în rugăciunile mele.

Al Prea Fericirii Voastre nevredețnic rugător către Dumnezeu,

† *MIHAIL*
Arhiepiscop de Stavropol și Bacu

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop *Onisim*, de Vladimir și Suzdali:

Prea Fericirea Voastră,

După bunul și creștinescul obicei Vă salut și Vă felicit de marele praznic al Nașterii lui Hristos.

Rog pe Preamilostivul Dumnezeu, ca lumina stelei Betleemului niciodată să nu se stingă în inimile noastre. Fiindcă numai El, Unul, poate lumina calea către pacea aceea, pe care puterile cerești au vestit-o în noaptea de la Betleem; El Unul — lumina stelei din Betleem — poate să arate și calea spre bunăvoința între oameni.

În anul nou civil, ce a venit, nemărginita lui Dumnezeu milă să Vă dea tăria puterilor sufletești și trupești cu sănătate și zile bune și să Vă întărească în nevoințele Voastre arhipăstorești.

Al Prea Fericirii Voastre smerit ascultător și rugător către Dumnezeu,

† ONISIM,

Arhiepiscop de Vladimir și Suzdali

Telegrama Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop *Pavel* de Novosibirsk:

Prea Fericirii Sale JUSTINIAN

Patriarhul României

Felicit pe Prea Fericirea Voastră de marele praznic al Nașterii lui Hristos, transmițându-Vă și urările cele mai bune pentru noul an 1967, și rugându-mă Domnului ca să dăruiască Întâistătătorului Bisericii Românești, sănătate, toate cele bune și ani mulți.

† PAVEL

Arhiepiscop de Novosibirsk

Telegrama Înalt Prea Sfințitului Mitropolit *Kliment* de Stara Zagora:

Prea Fericirea Voastră,

Cu ocazia marelui praznic al păcii și al dragostei între oameni — Nașterea lui Hristos — primiți, Prea Fericirea Voastră, urările noastre cele mai călduroase.

Noul an 1967 să fie norocos, cu pace și fericit pentru Prea Fericirea Voastră personal, pentru păstoriții Voștri și pentru lumea întreagă.

† KLIMENT

Mitropolit de Stara Zagora

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit *Nicodim* de Sliven:

Prea Fericirea Voastră,

«Hristos pe pământ, înălțați-vă!»

Nemăsurata iubire a lui Dumnezeu către noi, creaturile Sale, s-a arătat în chipul cel mai clar, în întruparea Fiului lui Dumnezeu. Fiul lui Dumnezeu a coborât pe pământ, ca să ne ridice pe noi, îndepărtații de cer, acolo de unde a coborât El.

Pentru aceasta, noi, creștinii, preaslăvim pe Cel ce s-a născut în Betleem — Mîntuitorul nostru. De aceea și îngerii ne-au învățat cum să-I cîntăm: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoire».

Preaslăvind pe Dumnezeu în solemnele slujbe divine praznicare, Voi, Prea Fericirea Voastră, îl preaslăviți și cu acțiuni iubitoare de pace și iubitoare de frați, așa cum îl preaslăvesc îngerii și, cu aceasta, dați exemplu tuturor.

Rugînd pe Dumnezeu să Vă întărească cu sănătate și să Vă ajute în orice întreprindere bună, Vă felicităm cu ocazia praznicelor Crăciunului și Anului nou și solicităm rugăciunile Voastre arhipăstorești, ca să putem și noi să urmăm exemplul Vostru.

Întru mulți ani, Prea Fericite Vlădică!

Al Vostru smerit admirator,

† *NICODIM*
Mitropolit de Sliven

Telegrama Înalt Prea Sfințitului Mitropolit *Pimen* de Nevrocopole:

Prea Fericirii Sale JUSTINIAN
Patriarhul României

Din inimă și cu tot respectul felicităm pe Sanctitatea Voastră de luminatul praznic al Nașterii lui Hristos și Noul an ce vine.

Din suflet rugăm pe Dumnezeiescul Prunc — Dătătorul de viață — să Vă întărească în sănătate și să Vă dea puteri în înalta Voastră slujbă, spre folosul Sfintei Biserici, de Dumnezeu iubitoarei Voastre turme și pentru pacea lumii și între oameni bunăvoire.

† *PIMEN*
Mitropolit de Nevrocopole

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit *Sofronie* al Durostorului și Cerveniei:

Prea Fericirea Voastră,

Cu prilejul sărbătorilor Nașterii Domnului și a Noului an, Vă felicităm din suflet pe Prea Fericirea Voastră, neîntrecutul și de Dumnezeu luminatul slujitor al Bisericii lui Dumnezeu, iscusit întîistătător și arhi-

păstor, neobosit luptător pentru pace pe pământ și bunăvoire între oameni, prieten sincer și constant al Sfintei noastre Biserici și al Prea Fericirii Sale scumpului nostru Patriarh Chiril și al muncitorului, pașnicului și ospitalierului nostru popor.

Îngăduiți-mi, Prea Fericite, să doresc țării Voastre o înflorire sub toate raporturile, iar personal Prea Fericirii Voastre, sănătate deplină, ani mulți și întru toate bună sporire, precum, și Sfintei Voastre Biserici românești izbînzi întru toate, spre sădirea Împărăției lui Dumnezeu în inimile poporului credincios.

Vă îmbrățișăm cu o sfință sărutare

Al Prea Fericirii Voastre mai mic întru Hristos frate,

† SOFRONIE

Mitropolit al Durostorului și Cerveniei

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop *Dositei*, al Ohridei și Scopliei și mitropolit al Macedoniei:

Prea Fericirea Voastră,

Preaiubit întru Hristos Vlădică,

«Hristos s-a născut!»

Vă felicităm de luminatul și plin de bucurii praznic al Nașterii lui Hristos, prin sărutări frățești și cordiale doriri de bine. Pruncul de la Betleem, care prin nașterea Sa a slobozit de păcatul strămoșesc omenirea și a adus lumină în lume, să umple și sufletele noastre cu harul Său, iar inimile noastre să le lumineze cu bucurii sfinte.

Primiți, Prea Fericite, sărutarea noastră sinceră și frățească, cu sincere urări de bine. Pruncul nou-născut să reverse milele sale prea bogate peste Prea Fericirea Voastră și peste activitatea Voastră.

† DOSITEI

*Arhiepiscop al Ohridei și Scopliei și
Mitropolit al Macedoniei*

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului *Methodios*, mitropolitul grec al Paxelor și Insulelor de dincolo de Mare:

Prea Fericirea Voastră,

Cu prilejul sărbătorii anuale a Nașterii Dumnezeu-Omului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos și de Anul nou care bate la ușă, ca și cu prilejul Sfintului Botez al Domnului, smerenia mea venind pe calea gândului în întîmpinarea Venerabilei Voastre Prea Fericiri și dîndu-Vă sărutare plină de dragoste frățească, Vă face urări cordiale, cerîndu-Vă

rugăciunile Voastre asupra mea și a turmei și sfințitului cler care îmi sint încredințate.

Cu cel mai profund respect, mai mic frate și împreună-slujitor în Hristos,

† *METHODIOS al Paxelor*
și al Insulelor de dincolo de Mare

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit *Iakovos*, al Mitilenei:

Prea Fericite Părinte,

Cu ocazia mării și de lume mîntuitoarei sărbători a Întrupării Domnului, adresez Prea Fericirii Voastre un salut cordial, urîndu-Vă ca Fiul și Cuvîntul lui Dumnezeu întrupat să Vă dăruiască pace continuă și statornică și să reverse asupra Voastră harul Său.

Iar de Anul nou al bunătății Domnului, ne rugăm Domnului să Vă hărăzească sănătate și putere trupească și sufletească, spre binele turmei celei credincioase a Bisericii surori, în fruntea căreia cu vrednicie Vă găsiți și spre slava credinței noastre ortodoxe.

Cu aceasta îmbrățișînd cu mult respect pe Prea Fericirea Voastră, rămînem

Cu cel mai adînc respect și dragoste nesfîrșită,

† *IAKOVOS al Mitilenei*

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit *Iakovos* al Derkelor:

Prea Fericite Părinte,

În pragul sărbătoririi Arătării în trup a Domnului nostru Iisus Hristos și al sosirii Noului an, îmi îndrept gîndurile către Venerabila Voastră Prea Fericire și cu bucurie deosebită Vă întîmpin cu cuvintele biblice:

«Bucurați-vă totdeauna în Domnul!»

Fiul lui Dumnezeu s-a arătat în Betleem, ca să mîntuiască pe omul cel îndepărtat de Dumnezeu, să aducă neamul omenesc la unitatea sufletească și spirituală și să unească pe om cu Dumnezeu.

Să urăm ca în societatea cea tulburată de lupte lăuntrice, de ambiții, de ură și de patimi, de egocentrism și de tot felul de teorii potrivnice, să răsără o reuniune a creștinilor ortodocși, a creștinilor din lumea întreagă, cler și credincioși și să predomine mesajul de la Betleem:

«Pe pămînt pace», «Bunăvoire între oameni»; Unirea tuturor creștinilor, frățietate între toate popoarele pămîntului.

Vă urez un Crăciun vesel și un an nou fericit, pașnic, plin de har, de bucurie și de sănătate și de binecuvîntări, atît Venerabilei Voastre Prea Fericiri, cît și binecredincioșilor creștini din România.

Vă rog fierbinte ca în rugăciunile Voastre către Domnul să Vă amintiți și de păcătosul și smeritul Vostru frate în Hristos.

Cu nespusă dragoste sărutind pe Prea Fericirea Voastră rămîn al Vostru frate în Domnul cu totul devotat.

† IAKOVOS al Derkelor

Scrisoarea Prea Sfințitului Episcop *Visarion* al Banatului (R.S.F. Iugoslavia):

*Prea Fericitului JUSTINIAN
Patriarhul României*

Bucuroși felicităm pe Prea Fericirea Voastră de praznicul Nașterii lui Hristos și Vă transmitem cordiale și frățești doriri de tot binele și pentru anul nou 1967.

Al Prea Fericirii Voastre devotat întru Hristos,

† VISARION
Episcop sîrb ortodox de Banat

Virșet

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit *Barnabas* al Kitrusului:

*Prea Fericitului JUSTINIAN
Patriarhul României*

Cu prilejul sărbătorilor de lume mîntuitoare ale Întrupării Domnului și de Anul nou, supus Venerabilei și iubitei Voastre Prea Fericiri urări respectuoase de îndelungare în zile, cu sănătate și revărsarea din abundență a binecuvîntărilor dumnezeiești asupra Sfintei noastre Biserici.

Cu respect și dragoste în Domnul,

† BARNABAS al Kitrusului

Katerini

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit *Emilianos* de Calabre:

Prea Fericirea Voastră,

Permiteți-mi să Vă transmit cele mai bune urări și cele mai sincere felicitări pentru Nașterea Domnului nostru, pentru sănătatea Voastră și pentru înalta Voastră misiune.

Rămîn al Vostru devotat în Hristos,

† Mitropolitul EMILIANOS de Calabre

Geneva

Telegrama Mitropolitului *Mathews Mar Coorilos* din statul Kerala-India:

Prea Fericirea Voastră,

Cu urări pentru Sfintele Sărbători și toate bunele doriri pentru fericire în Noul an.

† *Mitropolitul MATHEWS MAR COORILOS*

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit *Nicolae* al Axumului:

Prea Fericirea Voastră,

Sărbătoarea cea de lume mîntuitoare a Nașterii lui Hristos și anul nou care vine, îmi dau prilejul foarte dorit de a adresa Respectabilei Voastre Prea Fericiri salutările mele prea respectuoase.

Binevoii a primi salutările acestea. Găsindu-mă sub impresiile găzduirii, pe care am avut-o la curtea Voastră, vin totodată cu recunoștință, să rog pe Mîntuitorul Hristos, Cel ce a venit în peșteră și în iesle spre mîntuirea lumii, să Vă învrednicească să sărbătoriți aceste sfinte zile, împreună cu turma Voastră binecredincioasă, cu bucurie și veselie duhovnicească și să dăruiască Vouă și întregii României noul an cu pace, cu liniște, cu sănătate și plin de tot binele, prin binecuvîntările conducătorului păcii, Hristos.

Rămîn cu îmbrățișări frățești în Hristos, Cel ce s-a născut.

Frate mai mic în Domnul și cu totul devotat,

† *NICOLAE*
Mitropolit al Axumului

Addis Abeba

Telegrama Înalt Prea Sfințitului Mitropolit *Damaschin* al Dimitriadei:

Prea Fericirea Voastră,

Cu prilejul sfintelor sărbători ale Arătării pe pămînt a Domnului și de Anul nou, felicitînd cordial pe Prea Fericirea Voastră, Vă urăm călduros ani îndelungați plini de toată binecuvîntarea de la Dumnezeu, spre binele Prea Sfintei noastre Maici, Biserica.

Cu acestea, implorînd rugăciunile cele de Dumnezeu primite ale Prea Fericirii Voastre, Vă sărutăm cinstita dreaptă și rămînem, cu respect,

† *DAMASCHIN al Dimitriadei*

Volo

Telegrama Prea Sfințitului Episcop *Victorin*, al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America:

*Prea Fericitului JUSTINIAN
Patriarhul României*

Cu prilejul praznicului Nașterii Domnului, urez Prea Fericirii Voastre sănătate și bun spor în ogorul Domnului.

La mulți ani!

† Episcop *VICTORIN*

Detroit

Telegrama Prea Sfințitului Episcop *Filaret al Dimitrovscului*, rectorul Academiei duhovnicești din Moscova:

*Prea Fericirii Sale JUSTINIAN
Patriarhul României*

În toată plina de bucurie zi a Nașterii lui Hristos, Academia și Seminarul duhovnicesc din Moscova, respectuos felicită pe Prea Fericirea Voastră de marele praznic și din suflet doresc Prea Fericirii Voastre ajutorul lui Dumnezeu în munca Voastră de întăritor, spre binele Sfintei Biserici.

Ne încredințăm sfintelor Voastre rugăciuni,

† *FILARET*
*Rectorul Academiei duhovnicești din Moscova,
Episcop al Dimitrovscului*

Telegrama Prea Sfințitului Episcop *Nicolae* al Makariopolei, rectorul Academiei teologice din Sofia:

*Prea Fericirii Sale, JUSTINIAN
Patriarhul României*

De sfintele sărbători ale Crăciunului și Anului nou, aducem Prea Fericirii Voastre urările de bine cele mai călduroase de sănătate, pace și bun succes în toate.

La mulți și fericiți ani.

Rector † *NICOLAE*
Episcop al Makariopolei

Scrisoarea P. C. Prot. *Tomici Ștefan*, conducătorul Vicariatului Bisericii Ortodoxe Sîrbe din Republica Socialistă Romînia:

Prea Fericite Părinte Patriarh,

În numele clerului și credincioșilor bisericii ortodoxe sîrbe din Banat, cît și personal, cu prilejul Noului an, Vă transmitem succes în activitatea pe care o desfășurați în fruntea Bisericii Ortodoxe Romîne pentru binele credincioșilor ei și cauzei păcii în lume.

Prot. ȘTEFAN TOMICI

Scrisoarea P. C. Preot Iconom *Stavrofor Nicolae Goranov*, superiorul bisericii ortodoxe bulgare din București, reprezentant al Patriarhiei Bulgare:

Prea Fericite Părinte Patriarh,

Dumnezeiasca Pronie ne-a învrednicit iarăși să sărbătorim Nașterea în trup a Domnului nostru Iisus Hristos.

Toată Biserica saltă de bucurie cu prilejul acestui fapt divin și inimile credincioșilor sînt pline de bucurie duhovnicească pentru că: «Cuvîntul s-a făcut trup și s-a sălășluit între noi...» (Ioan I, 14.)

În numele comunității ortodoxe bulgare din București și a consiliului bisericesc, precum și în numele meu personal și în numele familiei mele, Vă felicităm cu prilejul mării sărbători a Nașterii Domnului și de Anul nou și călduros rugăm pe Dătătorul darurilor desăvîrșite să dăruiască Prea Fericirii Voastre, fericire personală, îndelungată înzire, sănătate și puteri, ca să dați slavă Domnului prin slujirea Voastră Patriarhală cea vrednică și cu prea bune roade pentru sfînta Biserică Autocefală Ortodoxă Romîna, pentru scumpa Voastră Patrie, Republica Socialistă Romînia, precum și pentru pace, pentru dezvoltarea relațiilor frățești cu Bisericile Ortodoxe, pentru intensificarea raporturilor prietenești cu Bisericile Confesionale și cu celelalte culte, pentru o cît mai strînsă apropiere și o mai bună înțelegere a unuia către celălalt, pentru împlinirea testamentului Domnului Hristos și Mîntuitorului nostru, care mai înainte de Patimi s-a rugat Părintelui ceresc «...că toți cei ce vor crede într-Însul prin cuvintele Lui să fie una» (Ioan XVII, 21).

Cu cel mai profund respect Vă sărutăm venerabila sfînta dreaptă patriarhală, cerîndu-Vă binecuvîntările și rugăciunile, rămînînd ai Prea Fericirii Voastre fii pururea devotați,

Superior al bisericii ortodoxe bulgare din București și reprezentant al Patriarhiei Bulgare,

Icon. Stavrofor Pr. NICOLAE GORANOV

Telegrama P. C. Prot. Dr. *Gheorghe Moiescu*, parohul bisericii ortodoxe române din Viena:

*Prea Fericitului Părinte JUSTINIAN
Patriarhul României*

Cu inimile pline de mireasma sfântă revărsată asupra întregii lumi creștine, din ieslea staului de la Betleem, unde s-a întrupat din Preacurata Fecioară Fiul lui Dumnezeu cel mai-înainte de veci, Vă rugăm smerit să primiți cu prilejul marelui Praznic împărătesc, cele mai respectuoase urări de sănătate și viața îndelungată.

Noul an al milei Domnului — 1967 — să Vă întâmpine cu har și putere multă, ca să agonisiți mai departe Ortodoxiei noastre străbune același belșug de roade duhovnicești și cununi de trainicie înfăptuiri.

Pr. Prof. Dr. GHEORGHE MOIESCU

Telegrama P. C. Preot *Virgil Gheorghiu* din Paris:

*Prea Fericirii Sale
Părintelui Patriarh JUSTINIAN al României*

Pentru sfinta sărbătoare a Nașterii și pentru Noul an, Vă urez din toată inima viață îndelungată, pentru gloria Sfintei noastre Biserici Române.

Pr. VIRGIL GHEORGHIU

*

Telegrama Înalt Prea Sfințitului Mitropolit *Tihon*, al Bisericii creștine de rit vechi (lipovenesc), din Brăila:

*Prea Fericirii Sale JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

Cu prilejul Noului an — 1967 — urez Prea Fericirii Voastre «La mulți ani cu sănătate» și realizări fericite în slujba Bisericii și Păcii.

† *Mitropolit TIHON*

Telegrama P. S. *Dirayr Mardichian*, șeful Bisericii Armene din Republica Socialistă România:

*Prea Fericirii Sale JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

De ziua luminosului praznic al Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos, rog îngăduiți să prezentăm Prea Fericirii Voastre sincere feli-

citări din partea credincioșilor Bisericii Armene din Republica Socialistă România, a Consiliului eparhial și a mea personal.

Astfel când Sfânta Biserică Ortodoxă Română cîntă împreună cu îngerii «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu, pe pămînt pace și între oameni bunăvoire», cu aceleași gânduri și sentimente de bucurie Vă dorim din toată inima ca noul an 1967 să fie an al binecuvîntării lui Dumnezeu, hărăzind Prea Fericirii Voastre deplină sănătate și puteri sporite, în rodnică activitate pentru slava Bisericii Ortodoxe Române.

† *Episcop DIRAYR MARDICHIAN*

Telegrama Monseniorului *Francisc Augustin*, conducătorul Arhiepiscopiei Romano-Catolice din București:

*Prea Fericirii Sale JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

Pentru apropiata sărbătoare a Nașterii lui Iisus Hristos printre noi oamenii, Vă rugăm să primiți din partea mea și a clerului, cele mai bune urări de har de la Cel care pentru noi s-a întrupat.

Noul an dorim să aducă Prea Fericirii Voastre fericire personală și mereu sporite puteri de muncă, pentru binele Bisericii pe care o păștoriți, cât și pentru continua înflorire a scumpei noastre Patrii, ca și pentru strădaniile de a realiza pacea mult dorită de întreaga omenire.

*FRANCISC AUGUSTIN
Conducătorul Arhiepiscopiei Romano-Catolice din București*

Telegrama Monseniorului *Marton Aron*, episcop romano-catolic de Alba Iulia:

*Prea Fericirii Sale JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

Cu ocazia Anului nou, Vă rog să primiți cele mai sincere urări de bine ale mele, împreună cu exprimarea considerațiilor deosebite ce Vă port.

Activitatea arhierescă și toate năzuințele nobile ale Prea Fericirii Voastre să fie binecuvîntate de Atotputernicul Dumnezeu.

† *MARTON ARON
Episcop romano-catolic din Alba Iulia*

Scrisoarea Domnului Friedrich Müller, episcopul Bisericii Evanghelice C. A. din Republica Socialistă România:

Prea Fericirea Voastră,

Primind «Pastorală la Nașterea Domnului 1966», împreună cu cartea de vizită a Prea Fericirii Voastre, Vă mulțumesc din toată inima.

pentru acest semn de frățietate creștină între Biserici și cei cu răspun-
deri pentru cîrmuirea lor. Marele dar al lui Dumnezeu, întruparea Fi-
lui Său, unește pe toți creștinii, atașați din tot sufletul Bisericii lor,
bucurîndu-se astfel de uniunea în diversitate, cînd mărturisim «Calea
Domnului» (Fapte XVIII, 25) pe baza Tradiției și învățaturii noastre.

Primiți, Vă rog, Prea Fericirea Voastră, încredințarea deosebitelor
mele considerațiuni.

Dr. FRIDERICH MÜLLER
Episcopul Bisericii Evanghelice C. A.
din Republica Socialistă România

Sibiu

Scrisoarea Domnului György Argay, episcopul Bisericii Evanghe-
lice Sinodo-Prezbiteriene C. A. din Republica Socialistă România:

Prea Fericite Patriarh,

Cu ocazia sărbătorii Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos Vă felici-
cit din toată inima și Vă urez respectuos sărbători fericite cu pace,
dragoste, bucurie și un an nou binecuvîntat cu cele mai bune daruri
ale Tatălui nostru ceresc, ca să Vă bucurați și în anul 1967 de deplină
sănătate și mult har în activitatea Prea Fericirii Voastre în favoarea
Sfintei Biserici care o conduceți, și scumpei noastre Patrii, Republica
Socialistă România.

Recomandîndu-mă în bunăvoința Prea Fericirii Voastre, rog să pri-
miți exprimarea celor mai sincere recunoștințe și devotament.

GYÖRGY ARGAY
Episcopul Bisericii Evanghelice Sinodo-Prezbiteriene C. A.

Scrisoarea Eminenței Sale Alexandru Buthi, episcopul Bisericii
Reformate din Republica Socialistă România:

Prea Fericite Părinte Patriarh,

De sfintele sărbători ale Crăciunului și Noului an, Vă fac calda
urare să le petreceți în deplină sănătate, cu multă mîngîiere și neîmpu-
ținat folos duhovnicesc.

Și de astă dată mă plec smerit la picioarele Tatălui ceresc și-L rog
să-și reverse asupra Prea Fericirii Voastre și asupra Bisericii Ortodoxe
Române, — în a cărei frunte stați — dumnezeiescul Său har.

Facă Cel atotputernic ca viața, slujba și întreaga activitate a Prea
Fericirii Voastre să ne fie și de acum înainte un imbold binecuvîntat în
serviciul nostru ecumenic intern și extern deopotrivă, — un focar de
smerită credință și o torță luminoasă pe drumul slujirii Patriei noastre.

dragi, al Republicii Socialiste România — și un glas hotărîtor în vederea realizării păcii umane, a prosperării și fericirii omenirii.

Sărbători fericite și la mulți ani, Vă urează Prea Fericirii Voastre, cu alese sentimente,

Episcopul BUTHI ALEXANDRU

Oradea

Scrisoarea Eminenței Sale Dr. Kiss Alexa, episcopul Bisericii Unitariene:

Prea Fericirea Voastră,

De sărbătoarea Nașterii lui Iisus și a Anului nou, Vă fac calda urare să le petreceți în deplină sănătate, cu multă mîngiere și neîmpuținat folos duhovnicesc.

Pe Părintele ceresc îl rog să Vă dăruiască sănătate și putere pentru slujirea rodnică a Lui și să-și reverse harurile Sale cele bogate peste colaboratorii Prea Fericirii Voastre și peste toți cei pe care îi păstoriți cu înțelepciune. Sporindu-ne dragostea și bunăvoința, nădăjduim ca Anul nou să aducă lumii întregi înțelegere și împăcare, Bisericilor noastre prosperitate și scumpei noastre patrii deplină înflorire.

Cu dragoste frățească,

Dr. KISS ALEXA

Episcopul Bisericii Unitariene

Cluj

Telegrama Domnului Tachici Ioan, președintele Cultului Adventist de ziua șaptea:

Prea Fericite Părinte Patriarh JUSTINIAN

Cu ocazia sfintelor sărbători ale Nașterii Mîntuitorului, Vă dorim din inimă sărbători fericite, iar de Noul an Vă facem cele mai bune urări de sănătate, viață lungă și prosperitate.

Ne rugăm Celui atotputernic ca să Vă susțină în munca ce o depuneți în folosul Bisericii și al cauzei păcii.

TACHICI IOAN

Președintele Cultului Adventist

Telegrama Eminenței Sale Muftiul Iacob Mehmet, șeful Cultului musulman din Republica Socialistă România:

Prea Fericirii Sale JUSTINIAN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

La început de nou an, Vă rugăm să primiți cele mai sincere urări de bine și îl rugăm pe Bunul Dumnezeu să Vă dea sănătate deplină,

pentru a putea duce la bun sfârșit opera de îndrumare și înțeleaptă păștorire a credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române.

«La mulți ani!»

MUFTIU IACUB MEHMET
 Șeful Cultului Musulman
 din Republica Socialistă România

Constanța

Scrisoarea Domnului Av. Emil Sechter, din partea Federației Comunităților Evreiești din Republica Socialistă România:

Prea Fericite Părinte Patriarh,

Din însărcinarea D-lui Șef Rabin al Cultului mozaic din Republica Socialistă România, Dr. Moses Rosen, care lipsește din țară, Vă rog să-mi îngăduiți ca în numele D-lui Șef Rabin, al meu personal și al Federației Comunităților Evreiești din Republica Socialistă România, să Vă adresăm — cu prilejul Noului an — cele mai calde urări de deplină sănătate și succese în binecuvântata muncă ce o desfășurați în mod neobosit și cu profund devotament în slujba Bisericii, spre binele patriei și întru apărarea păcii.

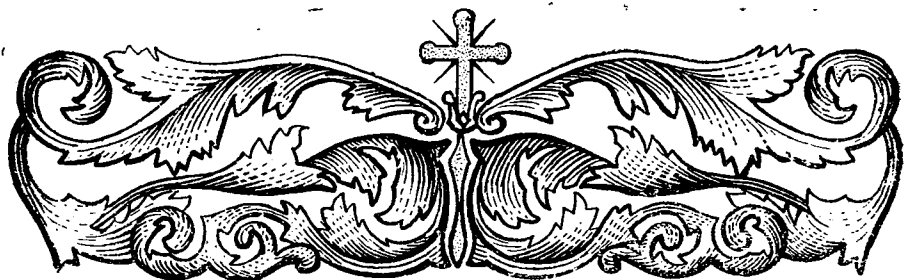
Cu distinsă considerațiune,

av. EMIL SECHTER
 Secretar general

*

Prea Fericitul Patriarh Justinian a mai primit telegrame de felicitare, cu urări, și din partea altor Ierarhi ortodocși de peste hotare, printre care: I. P. S. Arhiepiscop Ciprian din Moscova, P. S. Episcop Pimen de Saratov și Volgograd, P. S. Episcop Pitirim de Volokolamsk, P. S. Episcop Juvenalie de Zaraisk, P. S. Episcop Naum de Zeltovsk și Strumi, P. S. Episcop Macarie de Sremsk, P. S. Episcop Antonie de Provački, P. S. Episcop Vasile al Wroclavului și Szcrecinului ș. a.; cum și din partea unor distinse personalități ca: Dl. Gerard Götting, președintele Uniunii creștin-democrate din Germania, Dl. Dallakian, președintele Consiliului pentru problemele Bisericii Armene-Erevan, Dl. K. J. Konstantopoulos, Arhon Mare Hartofilax al Scaunului Ecumenic, fost guvernator al Sfintului Munte, Prof. Jean Chrysostomos Bua din Atena, Reverendul K. M. Simon din New Jersey, Robert B. Mac Donald, parohul bisericii protestante episcopaliene Sfântul Simion din Filadelfia, etc.

VIATA BISERICIASCĂ

ÎN PRIMA ZI A ANULUI NOU

ÎNȚILNIREA PREA FERICITULUI PATRIARH JUSTINIAN CU PREGĂTIREA DIN CAPITALĂ

Urmînd unei frumoase datini, preoții Capitalei, salariații de la Administrația Patriarhală și de la Arhiepiscopia Bucureștilor, precum și corpul didactic de la Institutul teologic și Seminarul teologic din București, au ținut și la începutul noului an 1967 să exprime Prea Fericitului Patriarh Justinian, la reședința Prea Fericirii Sale de la palatul patriarhal, sentimentele lor de dragoste și recunoștință, cu respectuoase urări de sănătate, bună sporire și pace pentru Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române. Pentru aceasta, în după amiaza zilei de duminică 1 ianuarie, ei au urcat «Dealul Mitropoliei», încrezători și plini de voie bună, așteptînd totodată, cu nerăbdare, înțeleptele povățuiri și binecuvîntarea părintelui lor duhovnicesc.

Adunați în sala mare a palatului, cei prezenți au întîmpinat cu «Imnul patriarhal» pe Prea Fericitul Părinte Justinian, însoțit de PP. SS. Episcopi Antim Tirgovișteanul și Visarion Ploieșteanul, vicari patriarhali, P. C. Pr. Ioan Gagi, directorul Administrației Patriarhale, P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, P. C. Pr. Traian Ghica, directorul Casei de Pensii și Ajutoare a Bisericii Ortodoxe Române, P. C. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic, P. C. Pr. D. Popescu, directorul Seminarului teologic, PP. CC. Consilieri Patriarhali și Arhiepiscopali.

P. C. Pr. Alexandru Constantinescu, de la parohia Sfinții Voievozi, într-o însuflețită cuvîntare, a prezentat unele date despre activitatea preoțimii Capitalei în anul 1966 și, în numele tuturor celor prezenți, a

exprimat Întâistătorului Bisericii noastre urări pentru a conduce mai departe, cu depline puteri, clerul altarelor străbune și pe credincioși, spre noi înfăptuiri pe drumul progresului și al înfrățirii între oameni și popoare. P. C. Sa a exprimat apoi devotamentul neclintit al clerului ortodox pentru propovăduirea și împlinirea înaltelor idealuri de pace ale mesajului evanghelic, asigurând că fiecare preot, în parohia sa și în tot locul se străduiește neconținut pentru a-și îndeplini datoria de slujitor al lui Dumnezeu și al semenilor, datoria de cetățean vrednic al patriei noastre.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a răspuns printr-o amplă cuvîntare, arătînd mai întîi că Sfîntul Sinod și Adunarea Națională Bisericească, în sesiunile lor de la sfîrșitul anului 1966, au constatat că într-adevăr activitatea tuturor slujitorilor Bisericii Ortodoxe Române în anul care s-a încheiat, a fost deosebit de rodnică, iar prestigiul de care se bucură Biserica noastră a crescut în lume. În această privință, Prea Fericirea Sa a amintit de vizitele pe care le-a făcut peste hotare, în fruntea unor delegații ale Bisericii Ortodoxe Române, în Bulgaria, la invitația Prea Fericitului Patriarh Chiril al Bisericii Ortodoxe Bulgare, în Anglia, la invitația Grației Sale Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury, Primat a toată Anglia și Mitropolit, la Consiliul Ecumenic al Bisericilor de la Geneva, Bisericii Armene, la invitația Sanctității Sale Vasken I, Patriarhul Suprem și Catolicos al tuturor armenilor, și Bisericii Ortodoxe Ruse, la invitația Sanctității Sale Patriarhului Alexei. Primirea care s-a făcut delegațiilor Bisericii noastre, conduse de Prea Fericitul Patriarh, cu prilejul acestor vizite, a reliefat marea cinstire de care se bucură pretutindeni Biserica Ortodoxă Română și țara noastră. Vizitele acestea, printr-o mai bună cunoaștere reciprocă prin convorbirile care au avut loc și comunicatele comune ce au fost date publicității, au adus o prețioasă contribuție la întărirea Mișcării ecumenice, ca și la întărirea legăturilor de prietenie între popoare.

Prea Fericitul Părinte Patriarh a analizat apoi cîteva aspecte ale ecumenismului contemporan, îndeosebi în lumina lucrărilor Comisiilor teologice interortodoxe pentru pregătirea dialogului cu anglicanii și cu vechii-catolici, lucrări care s-au desfășurat între 1—15 septembrie 1966 la Belgrad, și la care au luat parte în mod constructiv și reprezentanții Bisericii noastre, poziția Bisericii Ortodoxe Române și aportul teologilor noștri fiind unanim apreciate. Prea Fericitul Patriarh a amintit apoi de activitatea Conferinței Bisericilor Europene și a Conferinței Creștine pentru Pace, organisme ale căror întruniri, programate pentru anul 1967, se vor desfășura — în parte — chiar la București.

Ultima parte a cuvîntării Prea Fericitului Părinte Patriarh a fost închinată problemei păcii. Prea Fericirea Sa a exprimat îngrijorarea crescîndă pentru continuarea războiului cauzat de intervenția imperialismului american în Vietnam, cum și față de alte conflicte și focare de război în lume, ceea ce face necesară intensificarea acțiunilor tuturor forțelor păcii. Între acestea, — a subliniat Prea Fericirea Sa — o contribuție însemnată la salvagardarea păcii au adus-o diferitele organizații internaționale cre-

știne, în special Consiliul Ecumenic al Bisericilor și Conferința Creștină pentru Pace cum și Biserica Ortodoxă Română, cu ierarhii, slujitorii și credincioșii ei. De aceea, îndeamnă Prea Fericirea Sa, preoții ortodocși trebuie să răspundă pe mai departe și cu rivnă sporită la toate apelurile și acțiunile Conducerii Bisericii Ortodoxe Române, Conducerii de Stat a Republicii Socialiste România și Comitetului Național de luptă pentru Pace, îndreptate spre statornicirea unei păci trainice în lume și, în general, să ia parte la tot ce întreprinde poporul nostru pentru bunăstare, pentru înlăturarea definitivă a războiului din viața omenirii.

«Cu aceste gânduri și sentimente — a încheiat Prea Fericirea Sa — vă întîmpin și eu astăzi, Prea Cucernici Părinți, și la rîndul meu vă doresc la toți o sănătate deplină, iar noul an să vă aducă multe bucurii în activitatea pe care o desfășurați ca păstori de suflete, în propovăduirea Evangheliei Domnului Iisus Hristos și în împăcarea sufletească a Prea Cucerniciilor Voastre cu Dumnezeu, Care vede toate faptele și gândurile noastre. Să ne aducem aminte totdeauna că am făcut cu toții un legămint atunci cînd am primit harul preoției, pe care l-am citit în fața credincioșilor, în Biserică. Să ne aducem aminte și să ne verificăm faptele noastre, pentru ca să fim permanent cu sufletele mulțumite și împăcate cu Cel pe care îl slujim în viața aceasta pămîntească.

Cu aceste nădejdi, vă binecuvîntez și vă împărtășesc tuturor urări de bine, pentru Dvs., pentru familiile Dvs. și pentru credincioșii pe care-i păstoriți. La mulți ani!»

A urmat un program de colinde executat de Corala preoților din Capitală, dirijată de P. C. Pr. I. Popescu-Runcu.

Apoi, Prea Fericitul Părinte Patriarh a stat de vorbă cu fiecare din cei prezenți, într-o atmosferă generală de voie bună și de încredere deplină în noul an

---

ANIVERSAREA ZILEI DE NAȘTERE A PREA FERICITULUI PĂRINTE JUSTINIAN, PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Întorcînd zi de zi filele de calendar, ierarhii, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române se opresc cu deosebită bucurie la 22 februarie, ziua în care s-a născut Prea Fericitul Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. Această zi a intrat în tradiția noastră ca un popas sărbătoresc, cu prilejul căruia slujitorii și credincioșii pe de o parte își reînnoiesc sentimentele lor de devotament și de dragoste față de Întîistătătorul Bisericii noastre, iar pe de altă parte înalță rugăciuni către Atotputernicul Dumnezeu pentru a-i dărui zile îndelungate, sănătate și spor în munca de răspundere pe care o are în înalta demnitate de Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

Urmînd acestei îndătinatē sărbători, anul acesta, la cea de a 66-a aniversare a zilei de naștere a Prea Fericitului Părinte Patriarh, în cadrul Centrului Patriarhal, într-o atmosferă de rugăciune și înălțare duhovnicească, un sobor de preoți și diaconi în frunte cu I. P. S. Mitropolit Nicolae Corneanu al Banatului a săvîrșit un Te-Deum, în paraclisul din Palatul patriarhal.

La această slujbă de mulțumire, îndreptată către Preamilostivul Dumnezeu pentru binefacerile cele mari pe care le-a revărsat peste Biserica noastră și peste Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, au luat parte, împreună cu alesul sărbătorit, II. PP. SS. Mitropoliți: Justin Moiseșcu al Moldovei și Sucevei, Firmilian Marin al Olteniei, PP. SS. Episcopi: Antim Angelescu al Buzăului, Teoctist Arăpaș al Aradului, Valerian Zaharia al Oradiei, Antim Tirgovișteanul și Visarion Ploieșteanul, vicari patriarhali; P. C. Pr. I. Găgiu, directorul Administrației Patriarhale, P. C. Pr. Traian Ghica, directorul Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române, P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, consilierii și inspectorii de la Centrul Patriarhal, consilierii și inspectorii de la Sfînta Arhiepiscopie a Bucureștilor, protoiereii Capitalei și salariații superiori ai Administrației Patriarhale și de la Sfînta Arhiepiscopie a Bucureștilor. Din partea Institutului teologic de grad universitar din București a luat parte Dl. Prof. Nicolae Chițescu, prorector, împreună cu o delegație de profesori, iar din partea Seminarului teologic P. C. Pr. Director D. Popescu.

A fost de asemenea de față și reprezentantul Departamentului Cultelor.

După terminarea Te-Deum-ului, în numele membrilor Sfintului Sinod, al Centrului Patriarhal, Arhiepiscopiei Bucureștilor, al instituțiilor de învățămînt și al tuturor celor prezenți, I. P. S. Mitropolit Justin al Moldovei și Sucevei a rostit o alocuțiune în care a mărturisit că slujitorii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române păstrează Prea Fericitului Părinte Patriarh aleasă cinstire, adîncă recunoștință și statornic devotament pentru înfăptuirile pe care le adaugă în ritm mereu sporit, an de an, pe ogorul dinăuntru al Sfintei Biserici Ortodoxe Române ca și în profilarea Bisericii noastre pe teren interortodox și intercreștin.

Evocînd activitatea pilduitoare pe care Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian o desfășoară pentru propășirea Bisericii Ortodoxe Române, pentru bunăstarea și fericirea poporului nostru și pentru promovarea păcii în lume, I. P. S. Mitropolit Justin a făcut Prea Fericirii Sale calde urări de sănătate, îndelungă înziliră și succese tot mai bogate și frumoase în cîrmuirea Sfintei noastre Biserici.

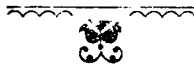
Mulțumind tuturor celor prezenți pentru urările făcute prin I. P. S. Mitropolit Justin al Moldovei și Sucevei și pentru dragostea și prietenia cu care este înconjurat, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a declarat că toate realizările mai de seamă ale Bisericii Ortodoxe Române despre care s-a amintit, sînt rezultatul unor osteneți și eforturi depuse împreună cu membrii Sfintului Sinod, cu colaboratorii și salariații de la Centrul Patriarhal și de la Arhiepiscopia Bucureștilor, cu preoții și cu credincioșii de pe întreg cuprinsul Patriarhiei Române. De aceea Prea Fericirea Sa stăruie ca această rodnică și armonioasă conlucrare, care pornește de la parohia cea mai mică și urcă pînă la Centrul Patriarhal, culminînd cu forul cel mai înalt al Bisericii noastre — Sfîntul Sinod — să continue și în viitor, pentru a se putea astfel ridica din ce în ce mai sus prestigiul Bisericii Ortodoxe Române, pentru ea uniți cu toți laolaltă, să contribuim cu mai mult spor la binele și înălțarea tot mai sus a vrednicului nostru popor, la instaurarea păcii și înțelegerii între toate popoarele lumii.

În încheiere, Prea Fericirea Sa a asigurat pe toți că va lucra fără preget, cu aceeași dragoste și cu același zel, pentru a sluji mai departe, atît comandamentele evanghelice ale Mîntuitorului Iisus Hristos, cît și năzuințele și eforturile pe care le depune poporul nostru pentru progresul și înflorirea patriei noastre, Republica Socialistă România.

Slujba s-a încheiat cu intonarea imnului patriarhal, după care toți participanții au semnat în condica de la palatul patriarhal.

*

Cu prilejul aniversării zilei de naștere, Prea Fericitul Părinte Patriarh a primit numeroase telegrame și scrisori de felicitare și urări.

**SCHIMB DE TELEGRAME
ÎNTRE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
ȘI SANCTITATEA SA PATRIARHUL ALEXEI
AL MOSCOVEI ȘI A TOATĂ RUSIA**

La 4 februarie a.c., s-au împlinit 22 de ani de la instalarea Sanctității Sale Alexei în scaunul de Patriarh al Moscovei și a toată Rusia. Cu acest prilej, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Întâistătătorului Bisericii Ortodoxe Ruse următoarea telegramă de felicitare și urări:

Sanctității Sale, Părintelui ALEXEI,
Patriarhul Moscovei și a toată Rusia

Cu prilejul aniversării întronizării Voastre ca Patriarh al Moscovei și a toată Rusia, Vă felicităm cu dragoste frățească în numele Nostru și în numele Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, și rugăm pe Domnul vieții să Vă dăruiască încă mulți ani în sănătate deplină, pace și prosperitate, pentru fericirea Bisericii Ruse surori, pentru slava Ortodoxiei și pentru biruința păcii în lumea întreagă.

† JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

București, 4 februarie 1967.

*

Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a răspuns Prea Fericitului Patriarh Justinian prin următoarea telegramă de mulțumire:

Prea Fericirii Sale,
Patriarhului JUSTINIAN al României

Mulțumesc din inimă Prea Fericirii Voastre și Sfântului Vostru Sinod pentru frățeasca felicitare și Vă trimit sincerele mele urări de prosperitate și binecuvîntare cerească Sfintei Voastre Biserici a României.

† Patriarhul ALEXEI

Moscova

**SCHIMB DE TELEGRAME
INTRE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
SI PREA FERICITUL PATRIARH
CHIRIL AL BULGARIEI**

Cu prilejul aniversării zilei de naștere a Prea Fericitului Patriarh Chiril al Bulgariei, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Întâistătorului Bisericii Ortodoxe Bulgare următoarea telegramă de felicitare și urări:

Prea Fericirea Voastră,

În ziua când Ierarhii, preoții și credincioșii Bisericii vecine surori serbează cu bucurie aniversarea nașterii Sanctității Voastre, cu dragoste frățască împărtășim și Noi această bucurie și în numele Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și al Nostru personal Vă felicităm cu căldură, rugînd pe Milostivul Dumnezeu să Vă dăruiască ani mulți de viață, sănătate deplină și apostolat cu roade binecuvîntate pentru Biserica Ortodoxă Bulgară, pentru Sfînta Ortodoxie și pentru pacea între toate popoarele lumii.

† JUSTINIAN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

București, 16 ianuarie 1966.

*

Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei a mulțumit Prea Fericitului Patriarh Justinian prin următoarea telegramă:

Prea Fericirea Voastră,
Prea iubite Frate în Domnul Nostru,

Din toată inimă Vă mulțumesc pentru salutările și călduroasele urări pe care ni le-ați adresat în numele Vostru și în numele Sfintului Sinod, cu prilejul aniversării mele. Aceasta reprezintă pentru mine o mare mîngîiere duhovnicească.

Dumnezeu prea Milostivul să dăruiască Sanctității Voastre harurile Sale cele bogate ca să Vă continuați înalța Voastră misiune de întii-

slujitor, spre slava lui Dumnezeu, pentru înflorirea Sfintei. Biserici Ortodoxe Române, prosperitatea bunului popor al României și pentru progresul patriei Voastre în condiții de pace în lumea întreagă.

Cu dragoste în Iisus Hristos, al Vostru frate cu totul devotat,

† CHIRIL
Patriarhul Bulgariei

Sofia, 24 ianuarie 1967.

Aflind de încetarea din viață a Mitropolitului Kliment de Stara-Zagora, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Prea Fericitului Patriarh Chiril al Bulgariei și Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare, următoarea telegramă:

*Prea Fericirii Sale,
Părintelui CHIRIL
Patriarhul Bulgariei*

SOFIA

Întristați de moartea neașteptată a eminentului Mitropolit Kliment de Stara-Zagora, exprimăm Prea Fericirii Voastre și Sfântului Sinod Bulgar frățeștile Noastre condoleanțe pentru dureroasa pierdere suferită de Biserica soră a Bulgariei, și rugăm cu evlavie pe Domnul pentru odihna veșnică a regretatului ierarh.

† JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

București, 15 februarie 1967.

*

Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei a răspuns prin următoarea telegramă:

*Prea Fericirea Voastră,
Iubite, întru Hristos, Frate,*

Din inimă Vă mulțumim pentru condoleanțele exprimate cu ocazia durerii Bisericii Bulgare din cauza fericitei adormiri a cunoscutului ei Arhiereu — Mitropolitul Kliment de Stara-Zagora — ca și pentru rugăciunile pe care ați avut bunătatea să le înălțați către Preamilostivul Dumnezeu pentru odihna sufletului lui în corturile dreptilor.

Al Prea Fericirii Voastre devotat, întru Hristos, frate și conslujitor,

† CHIRIL
Patriarhul Bulgariei

Sofia, 27 februarie 1967.

SĂRBĂTORIREA HRAMULUI INSTITUTULUI TEOLOGIC ȘI SEMINARULUI TEOLOGIC DIN BUCUREȘTI

Luni 30 ianuarie a.c., Institutul teologic de grad universitar și Seminarul teologic din București și-au prăznuit, după datină, hramul, ocrotitorii, pe Sfinții Trei Ierarhi: Vasile cel Mare, Grigore de Nazianz și Ioan Gură de Aur.

Dimineața, în biserica Sfânta Ecaterina — paraclisul Institutului și Seminarului — profesorii celor două școli teologice, personalul administrativ, studenții și elevii au participat la slujba sfintei liturghii, oficiată de un sobor de preoți profesori și de diaconi. Răspunsurile psaltice au fost date de studenți și elevi, antifonic, la cele două străni.

Predica zilei a fost rostită de studentul Petrescu Traian din anul al IV-lea.

După sfânta liturghie, s-a oficiat Polihroniu pentru sănătatea, pacea și pentru păzirea întru mulți ani a Prea Fericitului Patriarh Justinian și a Conducătorilor de Stat. S-a mai oficiat și parastasul pentru pomenirea ctitorilor, profesorilor și altor ostenitori decedați ai Institutului și Seminarului.

Întreaga asistență a trecut apoi în sala de festivități a Institutului, unde s-a desfășurat un frumos program duhovnicesc, cultural-artistic.

La această festivitate au mai luat parte și P. S. Episcop Antim Țirgovișteanul, vicar patriarhal P. C. Pr. Ioan Găgiu, directorul Administrației Patriarhale și PP. CC. Consilieri patriarhali, P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor și PP. CC. Consilieri ai Arhiepiscopiei, profesori onorari ai școlilor teologice, invitați.

A fost de față și reprezentantul Departamentului Cultelor.

Programul a fost deschis de P. C. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic, care a exprimat bucuria pe care ostenitorii celor două instituții de învățămînt teologic o simt în această zi de praznic. P. C. Sa a arătat apoi că Sfinții Trei Ierarhi, prin întreaga lor viață închinată Bisericii creștine și binelui în lume, constituie exemple de preț pentru activitatea școlilor teologice, pentru formarea viitorilor slujitori ai altarelor. Sfinții Trei Ierarhi au militat pentru o lume mai bună, mai dreaptă și mai fericită, propovăduind neconținut pacea și prietenia între oameni. Ei au influențat binefăcător întreaga gândire și viață creștină din veacurile următoare lor, pînă astăzi. P. C. Părinte

Rector a subliniat că atît corpul didactic, cît și studenții și elevii teologi, se vor strădui să meargă mereu pe calea trasată de Sfinții Trei Ierarhi, către culmile adevăratei trăiri creștine. În numele corpului profesoral, doctoranzilor, studenților, elevilor și tuturor ostenitorilor, P. C. Sa a exprimat recunoștință sinceră față de Prea Fericitul Patriarh Justinian al II. PP. SS. Mitropoliți și PP. SS. Episcopi membri ai Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, pentru oblăduirea părintească pe care o acordă celor două școli, făgăduind străduințe continue pentru a fi la înălțimea pildei Sfinților Trei Ierarhi și la înălțimea nădejzilor Prea Fericirii Sale și Sfîntului Sinod. P. C. Rector N. I. Nicolaescu a mulțumit apoi călduros și conducerii onoratului Departament al Cultelor, pentru sollicitudinea arătată în tot timpul, și a asigurat că Institutul teologic și Seminarul teologic cresc fii vrednici atît pentru Sfînta Biserică Ortodoxă Română, cît și pentru scumpa noastră patrie, Republica Socialistă România, fii credincioși mărețelor idealuri ale poporului român.

După aceasta, corul elevilor Seminarului, dirijat de Dl. Prof. Victor Frangulea, a cîntat «Troparul Sfinților Trei Ierarhi», glas I, armonizat de Dl. Asistent Constantin Drăgușin.

Au urmat «Luminînda praznicului», glas III, armonizată de Prof. V. Frangulea, și «Rugăciune» de E. N. Mehl.

Apoi corul studenților, dirijat de Dl. Asistent C. Drăgușin, a executat «Cîntarea a IV-a din Polieleul Sfinților Trei Ierarhi», armonizată de Dl. Prof. Nicolae Lungu.

P. C. Pr. Prof. Mircea Chialda a conferențiat despre: «Sfinții Trei Ierarhi ca tilcuitori ai Sfîntei Scripturi». P. C. Sa a relevat vasta cultură a timpului pe care și-o însușiseră sfinții Vasile cel Mare, Grigore de Nazianz și Ioan Gură de Aur, și nivelul înalt la care au ridicat ei teologhisirea creștină, ceea ce a făcut ca epoca lor să fie numită pe drept cuvînt «epocă de aur» a patristicii. În centrul preocupărilor teologice ale Sfinților Trei Ierarhi, s-au aflat cele trei teme fundamentale ale dogmaticii creștine: Dumnezeu, lumea și omul. Învățătura Sfinților Trei Ierarhi n-a fost numai enunțare teoretică, ci ea a cunoscut cea mai sensibilă aplicare, prin forța dragostei, pentru libertate, egalitate și dreptate pe pămînt. În continuarea cuvîntării sale, P. C. Pr. Prof. Mircea Chialda a făcut o succintă expunere asupra celor mai importante opere de tilcuire și aplicare a Sfîntei Scripturi alcătuite de fiecare din cei trei mari Luminători. Astfel, cele *Nouă omilii la Hexaemeron* ale Sfîntului Vasile constituie un adevărat imn de admirație și de slavă pentru înțelepciunea lui Dumnezeu remarcată în lumea sensibilă. Sfîntul Vasile a mai tilcuit Proverbele și Psalmii, în care vedea o sinteză completă a cărților Vechiului Testament. Din opera Sfîntului Grigore de Naziaz au fost remarcate în special cele *Cinci cuvîntări teologice*, în care Sfîntul Părinte, expunînd doctrina creștină despre natura și atributele lui Dumnezeu, Cel în trei ipostasuri, printr-o temeinică analiză a textelor biblice, a zădărnicit replica mincinoasă a ereticilor din vremea sa. Sfîntul Ioan Gură de Aur este autorul a mulțime de omilii la Facere, Cărțile Regi, Isaia, Psalmi, Evanghelia după Matei, Evanghelia după Ioan, Epis-

tolele Sfintului Apostol Pavel, ș.a. Explicînd textele sfinte, cu o mare bogăție de idei și într-o ținută înaltă, Sfintul Ioan a cuprins în scrierile sale aproape întreaga morală creștină și a fixat totodată normele — principii și metode — de interpretare a Sfintei Scripturi.

Făcînd elogiul Sfinților Trei Ierarhi, P. C. Pr. Prof. Mircea Chialda a încheiat îndemnînd pe studenți și elevi să citească cu rivnă operele celor trei Părinți și să urmeze exemplul lor de dăruire pentru pacea și fericirea lumii.

În continuarea programului, corul studenților Institutului, condus de Dl. Prof. Nicolae Lungu, a interpretat cîntecul «Pe a binelui cărare» de Al. Podoleanu.

Dl. Prof. Radu Dumitru, de la Seminarul teologic, a citit apoi fragmente din scrierile Sfinților Trei Ierarhi: fragment dintr-o omilie a Sfintului Vasile despre conduita morală a tinerilor creștini, un fragment din tratatul Sfintului Grigore despre preoție și pasaje despre prietenie și pace din Sfintul Ioan Gură de Aur.

Au urmat corurile: «Din catavasiile Floriilor», armonizare de Asist. C. Drăgușin, poema istorică «La Cozia pe Olt», lucrare de proporții mai ample în primă audiție, de Prof. N. Lungu, «Tricolorul», de Ciprian Porumbescu, și «Hora Republicii», de Prof. N. Lungu.

Festivitatea s-a încheiat într-o atmosferă generală de entuziasm.

CRONICĂ

— *La 9 ianuarie 1967*, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit vizita D-lui Ambasador al Marii Britanii la București, L. C. Glass cu Doamna.

Au fost de față PP. SS. Episcopi Antim Țirgovișteanul și Visarion Ploieșteanul, vicari patriarhali și P.P. C.C.: Pr. Ioan Gagiu, directorul Administrației Patriarhale, Pr. Nițisor Cazacu, secretarul Consiliului Național Bisericesc, cum și PP. CC. Consilieri patriarhali.

— *La 24 ianuarie 1967*, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit vizita D-lui Ambasador al Turciei la București, Semsetin Arif Mardin.

Au fost de față P. S. Episcop Antim Țirgovișteanul, vicar patriarhal și PP. CC. Pr. Ioan Gagiu, directorul Administrației Patriarhale și Pr. Nițisor Cazacu, secretarul Consiliului Național Bisericesc.

În după amiaza aceleiași zile, Prea Fericitul Patriarh Justinian, însoțit de P. S. Episcop Antim Țirgovișteanul, vicar patriarhal și de P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, a luat parte, ca invitat, la recepția oferită de Dl. Ambasador Semsetin Arif Mardin, la Ambasada Turciei din București.

— *La 31 ianuarie 1967*, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit vizita noului Ambasador al Finlandei la București, Dl. Björn Alhon.

Au fost de față P. S. Episcop Antim Țirgovișteanul, vicar patriarhal și P.P. CC. Pr. Ioan Gagiu, directorul Administrației Patriarhale și Pr. Nițisor Cazacu, secretarul Consiliului Național Bisericesc.

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE DE PESTE HOTARE

PATRIARHIA ECUMENICĂ

O DELEGAȚIE A PATRIARHIEI ECUMENICE LA SFÎNTUL MUNTE. — La începutul anului 1967 o delegație a Patriarhiei Ecumenice a Constantinopolului, formată din trei mitropoliți, urmează să se deplaseze la Sfântul Munte Atos pentru a studia în amănunt situația actuală din centrul monahal atonit și pentru a reglementa unele chestiuni legate de viața și de disciplina vieții călugărești. După cum se remarcă în presa grecească, această delegație are și sarcina de «a impune ordinea și disciplina în activitatea unor călugări care se îndepărtează de idealul monastic și manifestă atitudini împotriva Patriarhiei Ecumenice», neglijând faptul că Sfântul Munte Atos este supus jurisdicției Patriarhiei Ecumenice.

BISERICA ORTODOXĂ DIN CRETA DECLARATĂ AUTONOMĂ. — În ultima vreme Patriarhia Ecumenică a Constantinopolului a luat hotărîrea de a declara autonomă Biserica Ortodoxă din Creta, care pînă în prezent avea o situație de Biserică semiautonomă. În viitor Biserica Ortodoxă din Creta va fi condusă de un Arhiepiscop — actualul Mitropolit al Cretei, I. P. S. Evghenie.

DECLARAȚIA PATRIARHULUI ECUMENIC DESPRE ACTIVITATEA TEOLOGILOR. — La inaugurarea noului an școlar la Facultatea de teologie din insula Halki, din Biserica Ortodoxă a Constantinopolului, a luat parte și Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Atenagora. În cuvîntarea rostită cu acest prilej, Sanctitatea Sa și-a manifestat satisfacția sa personală și a Bisericii Ecumenice pentru opera teologică și activitatea ecumenică a profesorilor de teologie ortodoxă, care contribuie în chip efectiv la cunoașterea reciprocă între Bisericile creștine și la pregătirea temeinică a viitorului dialog teologic între Biserica Ortodoxă și alte Biserici creștine.

Patriarhia Alexandriei

SCAUNUL PATRIARHAL AL ALEXANDRIEI DECLARAT VACANT. — Prin hotărârea unanimă a Sfântului Sinod al Patriarhatului ortodox al Alexandriei, scaunul de patriarh al Alexandriei și al întregii Africi a fost declarat vacant, începînd de la data de 18 noiembrie 1966, în urma demisiei prezentate de fostul patriarh, Sanctitatea Sa Hristofor.

Sfântul Sinod al Patriarhatului ortodox al Alexandriei este compus în prezent din șapte mitropoliți: Nicolae al Axumului; Constantin al Leontopolei; Nicodim al Ioanupolei; Sinesie al Nubiei; Partenie al Cartaginei; Ciprian al Africii Centrale; Nicolae al Irrnupolei și Eustațiu al Akkrei (două scaune mitropolitane — al Pilusiei și al Hermupolei — sînt vacante).

Intrunit în ședință extraordinară Sfântul Sinod a ales ca locțiitor de patriarh pe I. P. S. Mitropolit Constantin al Leontopolei, care a făcut cunoscută alegerea sa ca locțiitor de patriarh tuturor întiiistătătorilor de Biserici Ortodoxe. Astfel, la 23 noiembrie 1966, Prea Fericitul Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, a primit din partea I. P. S. Mitropolit Constantin al Leontopolei, următoarea telegramă:

«Scaunul Patriarhal al Alexandriei fiind declarat vacant în urma demisiei Întiiistătătorului său religios, Prea Fericitul Patriarh Hristofor, smerenia Noastră, prin voia lui Dumnezeu, am fost ales Locțiitor.

Solicităm sfintele Voastre rugăciuni pe lângă Dumnezeu cel atotputernic pentru întărirea noastră».

Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis I. P. S. Mitropolit Constantin al Leontopolei, următoarea telegramă de răspuns:

«Am luat cunoștință cu multă bucurie de alegerea I. P. S. Voastre ca Locțiitor de Patriarh al Alexandriei.

Rugăm pe bunul Dumnezeu să Vă dăruiască sănătate îndelungată și să binecuvînteze activitatea Voastră în slujba Patriarhiei și a întregii Ortodoxii.

Vă îmbrățișăm frățeste în Domnul».

În prezent Sfântul Sinod al Patriarhatului Alexandriei pregătește alegerea noului patriarh, alegere ce se face după o procedură specială, în două etape: Mai întii, prin votul Adunării mixte compuse din reprezentanții clerului și ai poporului, vor fi desemnați trei candidați; după aceea Sfântul Sinod va alege ca patriarh al Alexandriei și al întregii Africii pe unul dintre cei trei aleși.

În sînul clerului și poporului grec ortodox din Alexandria s-a format un puternic curent în favoarea alegerii I. P. S. Macarios, mitropolitul Bisericii Ortodoxe cipriote și președintele Ciprului, ca patriarh al Alexandriei și al întregii Africi. Însă Mitropolitul Macarios a declarat categoric exclusă orice intenție din partea sa la această candidatură. În această situație, alegerea celor trei candidați la scaunul de patriarh al

Alexandriei și al întregii Africii se orientează către Mitropolitul Nicolae al Axumului și Mitropolitul Partenie al Cartaginei și către Mitropolitul Spiridon al Rodosului din Patriarhatul Ecumenic al Constantinopolului.

Patriarhia Antiohiei

INCETAREA DIN VIAȚĂ A TREI MITROPOLIȚI DIN PATRIARHIA ANTIOHIEI. — În cursul anului 1966, Biserica Ortodoxă a Antiohiei și a întregului Orient a suferit greaua pierdere a trei cunoscuți mitropoliți:

Mitropolitul Fotie al Bagdadului (încetat din viață la 10 ianuarie 1966). După terminarea studiilor teologice la Facultatea de teologie din Halki, a fost mai întâi profesor și director de seminar și predicator al catedralei din Antiohia, apoi episcop al Palmirei, și multă vreme mitropolit al Bagdadului. Între lucrările scrise de Mitropolitul Fotie, deosebită valoare prezenta *Dreptul familial* (1951), care constituie îndreptar pentru instanțele de judecată bisericească și civilă în Orientul Apropiat, fiind recunoscut de către Ministerul de Justiție al Republicii Liban între lucrările normative pentru jurisprudența civilă.

Mitropolitul Antonie de New York și America de Nord (1898—16 februarie 1966), una din cele mai energice personalități din Patriarhia Antiohiei, a fost profesor de literatura arabă la Colegiul american din Beirut, a colaborat la traducerea Noului Testament în limba arabă. A scris în limba arabă și engleză multe cărți, dintre care amintim: *Scara succesului*, *Citește și cugetă*, *Învățătura creștină ortodoxă*, *Lecții despre învățătura ortodoxă*; de asemenea a tradus multe cărți în limba arabă de teologie și de literatură din limba engleză.

Din 1922, când a fost trecut ca arhimandrit la Eparhia Patriarhatului Antiohiei pentru America, a activat la organizarea parohiilor ortodoxe și a vieții bisericești în Statele Unite, Canada și Mexic; iar din 1936 a fost hirotonit Arhiereu și numit Mitropolit de New York și America de Nord. În timpul păstoriei sale a tradus în limba engleză unele din cărțile de cult pentru nevoile vieții bisericești a credincioșilor ortodocși din America.

Mitropolitul Gavriil al Latakiei (1891—26 aprilie 1966), a făcut studiile teologice la școala duhovnicească de la Misiunea ortodoxă rusă din Palestina, la seminarul duhovnicesc din Simferopol și la Academia duhovnicească din Petersburg; și în același timp cu studiile teologice el a absolvit cursurile Institutului de arheologie și a urmat și cursurile Academiei de medicină din Petersburg. Întors în patrie, în anul 1925, a condus multă vreme două școli ortodoxe; iar între 1949 și 1953 a publicat operă apologetică în trei volume, intitulată *Tovarășul creștinului*. Din martie 1960 a condus Eparhia Latakiei, din Patriarhatul Antiohiei și al întregului Orient, cu rangul de mitropolit.

PATRIARHIA MOSCOVEI

NUMIREA NOULUI CONDUCĂTOR AL PAROHILOR ORTODOXE DIN JAPONIA. — Prin hotărârea Sfântului Sinod Permanent al Bisericii Ortodoxe Ruse, Arhimandritul Nicolaie Saiama a fost numit conducător al parohiilor ortodoxe din Japonia. Născut în insula Formoza și plecat la lucru în Japonia cu întreaga familie, Petru Saiama a fost orientat spre studii teologice de către fostul mitropolit Serghie Tihomirov al Bisericii Ortodoxe din Japonia. Războiul al doilea mondial și moartea mitropolitului Serghie în 1945 au împiedicat pe Petru Saiama să urmeze studiile teologice. Datorită faptului că după al doilea război mondial conducerea americană și japoneză a subordonat, în chip nelegal, Biserica Ortodoxă din Japonia așa-zisului centru mitropolitan ortodox din Statele Unite, Petru Saiama a ajuns să urmeze Seminarul Sfântul Vladimir din New York și să fie hirotonit preot în 1956. După terminarea seminarului, în 1959, a urmat aproape doi ani cursurile Facultății de teologie din Atena.

Întors în patrie, preotul Petru Saiama a început să activeze pentru întoarcerea Bisericii Ortodoxe din Japonia în sânul Bisericii Mame — Biserica Ortodoxă Rusă — continuînd lucrarea începută de arhiepiscopul Nicolae Kasatkim și mitropolitul Serghie Tihomirov. Întors în sânul Bisericii Mame, pr. Petru Saiama a vizitat Biserica Ortodoxă Rusă în 1962, cu care prilej a fost tuns în monahism, primind numele Nicolae.

În toamna anului 1966, vizitînd a doua oară Biserica Ortodoxă Rusă, a fost ridicat la rangul de arhimandrit și numit conducător al parohiilor Patriarhatului Moscovei, din Japonia.

SCRISOAREA SANCTITĂȚII SALE PATRIARHULUI ALEXEI CĂTRE SANCTITATEA SA PATRIARHUL ECUMENIC ATENAGORA. — La 9 octombrie 1966, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia a adresat Sanctității Sale Patriarhului Ecumenic Atenagora o scrisoare în legătură cu lucrările Comisiilor teologice interortodoxe, care s-au ținut la Belgrad între 1 și 15 septembrie 1967. După ce semnaleză caracterul pozitiv al acestor Comisii, prime și modeste, dar, desigur, «important pas pe drumul dialogului», sînt scoase în evidență unele manifestări ce au avut loc în timpul sesiunii de lucru, care pot duce la frînarea lucrărilor, precum: pretenția ca lucrările comisiilor teologice interortodoxe — care se deosebesc esențial de Conferințele Panortodoxe — să fie conduse numai de reprezentanții Patriarhatului Ecumenic al Constantinopolului și ca procedură în absolut toate lucrările să fie supusă principiului respectului ordinii ierarhice a Bisericilor după diptice. De asemenea se evidențiază insistența depusă de unii reprezentanți ai Patriarhatului Ecumenic al Constantinopolului de a acorda Comisiei teologice interortodoxe de la Belgrad importanța aproape egală cu a unei «A patra Conferință Panortodoxă», uitînd că această comisie interortodoxă teologică constituie doar «prima dintre întîlnirile teologice interortodoxe

pentru pregătirea dialogului cu celelalte Biserici, instituite în Conferința a treia Panortodoxă de la Rodos».

Datorită acestor manifestări s-ar putea explica și faptul că unii reprezentanți au «manifestat dorința nesănătoasă de a forța mersul pregătirii dialogului, dându-i forma unui larg gest că totul este pregătit pentru a recunoaște aproape imediat, pe plan panortodox, valabilitatea hirotoniilor eterodoxe, fără o serioasă analiză teologică a acestei probleme».

Atrăgînd luarea aminte asupra acestor aspecte negative, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei exprimă nădejdea că «Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Atenagora și Întîistătorii celorlalte Biserici Ortodoxe locale vor lua măsurile necesare ca lucrările viitoarelor Comisii teologice interortodoxe pentru pregătirea dialogului să fie lăsate să meargă pe făgașul normal și liniștit al activității sistematice teologice, nestingherită nici de inventate formalități de procedură, nici de conducere unilaterală, nici de considerente lăaturalnice capabile să împiedice mersul natural al unei pregătiri serioase și temeinice în vederea dialogului».

DIN HOTĂRÎRILE SFÎNTULUI SINOD AL BISERICII ORTODOXE RUSE. — În ședința sa de la 8 octombrie 1966 Sfîntul Sinod Permanent al Bisericii Ortodoxe Ruse, sub președinția Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia, luînd în dezbatere referatele prezentate de Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Ladogei, președintele Serviciului Patriarhiei Moscovei pentru relații bisericești externe, a hotărît:

1) să elibereze pe Prot. Prof. Vitalie Borovoi de sarcina de membru în Comitetul Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor din partea Bisericii Ortodoxe Ruse și să desemneze în locul lui pe Prot. Liverie Voronov, profesor la Academia duhovnicească din Leningrad;

2) să elibereze din sarcina de rector al Academiei duhovnicești din Leningrad pe Prof. Mihail C. Speranski, profesor de Exegeza Noului Testament, și să desemneze în locul lui pe Prot. Prof. Mihail Mudeoghin numit totodată episcop de Tihvin și vicar al Eparhiei Leningradului și Ladogei;

3) să dea urmare invitației făcute de Biserica Anglicană și să trimită, la Londra, pentru convorbiri neoficiale cu teologii anglicani asupra problemei despre preoția anglicană (convorbiri fixate la 10 și 11 noiembrie 1966) o delegație a Bisericii Ortodoxe Ruse formată din: Arhiepiscopul Vasile Krivoșein de Bruxelles și Belgia, Episcopul Vladimir de Zvenigorod și Prot. Prof. Vitalie Borovoi, care să se conducă, în cursul acestor convorbiri după următoarele instrucțiuni în care se ține seama de hotărîrile Comisiei Teologice interortodoxe de la Belgrad:

a) să atragă luarea aminte că Biserica Ortodoxă Rusă încă nu și-a exprimat hotărîrea sa asupra problemei despre preoția anglicană, ceea ce nu exclude — după cum se vede din rezoluția Consfătuirii de la Moscova din anul 1948 — posibilitatea recunoașterii validității hirotoniilor anglicane în condițiile deja cunoscute;

b) să se mărginească la lămurirea poziției anglicane în legătură cu învățătura ortodoxă despre preoție și cu punctele de vedere actuale ale Bisericii Anglicane (curențele catolic și evanghelic) asupra preoției anglicane;

c) să lămurească problema dacă Biserica Anglicană recunoaște sau poate să recunoască ca învățătură a sa (nu numai ca una din părerile admisibile) acele poziții despre Taine și în special despre Sfinta Euharistie, care au fost acceptate în comun de teologii anglicani și de teologii ortodocși, la București, în 1935;

d) să lămurească problema dacă Biserica Anglicană recunoaște sau poate recunoaște ca adevărata sa învățătură (nu numai ca părere admisibilă) învățătura despre succesiunea apostolică a episcopilor transmisă de la unul la altul în înțelesul în care învață aceasta Biserica Ortodoxă;

e) să lămurească problema dacă Biserica Anglicană recunoaște ca adevărata sa învățătură (nu numai ca părere admisibilă) poziția că harul preoției primit prin mijlocirea acestei succesiuni apostolice transmise de la unul la altul nu-l posedă în nici un sens și mirenii, care ca urmare nici nu sînt în stare, în orice fel de condiții, să săvîrșească tainele, cu excepția Botezului (în cazuri special prevăzute).

Intrucît punctele de vedere exprimate de reprezentanții Bisericii Ortodoxe Ruse în cadrul acestor convorbiri nu reprezintă exprimarea punctului de vedere oficial al Patriarhatului Moscovei, rezultatele convorbirilor vor fi depuse președintelui Comisiei pentru unitatea creștină, care le va supune spre cercetare Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse.

În timpul convorbirilor de la Londra, între Dr. Mihael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury, Primat al Angliei și Mitropolit și între Sanctitatea sa Alexei, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia, a avut loc un schimb de telegrame în care s-a manifestat dorința ca «aceste convorbiri să contribuie la cunoașterea reciprocă și să ajute la pregătirea dialogului teologic pentru înfăptuirea unirii creștinilor».

DELEGAȚIA BISERICII ORTODOXE RUSE LA SĂRBĂTORIREA A 11 VEACURI DE LA ACTIVITATEA SFINȚILOR CHIRIL ȘI METODIE. — O delegație a Bisericii Ortodoxe Ruse, desemnată de Sfîntul Sinod permanent al Bisericii Ortodoxe Ruse — formată din Arhiepiscopul Filaret al Kievului și Galiției și Exarh al Ucrainei (conducător al delegației), Prot. Feriz Berki, conducătorul parohiilor ortodoxe ruse din Ungaria, Arhim. Petru Liube din Franța, Prot. D. Nețvetaev și candidatul în teologie G. N. Scobei —, a luat parte la festivitățile care au avut loc, între 22 și 28 octombrie 1966, în orașul Salonic în legătură cu împlinirea a unsprezece veacuri de la începutul activității misionare a Sfinților Chiril și Metodie, cei întocmai cu Apostolii.

În cadrul simpozionului științific, organizat în cadrul festivităților, Arhiepiscopul Filaret al Kievului și Galiției și Exarh al Ucrainei a susținut referatul *Operele Sfinților Chiril și Metodie pe teritoriul statului rus în istoria literaturii ruse*.

Membrii delegației Bisericii Ortodoxe Ruse au luat, de asemenea, parte la recepțiile organizate în cinstea oaspeților la festivitățile de la Salonic, au fost primiți de Întâistătorul Bisericii Greciei și au vizitat între 1 și 11 noiembrie 1966 diferite localități din Grecia, între care: Sfântul Munte Atos, orașul Caterini și insula Creta. Iar Arhiepiscopul Filaret al Kievului și Galiției și Exarh al Ucrainei, care este vicepreședinte al Asociației «URSS—Grecia» a luat parte la diferite întruniri ale acestei asociații, care au avut loc în diferite orașe, între 29 și 31 octombrie 1966.

VIZITAREA UNIUNII SOVIETICE, A BISERICII ORTODOXE RUSE ȘI A ALTOR BISERICI CREȘTINE DE CĂTRE DIFERITE DELEGAȚII. — În ultima parte a anului 1966, diferiți reprezentanți ai Bisericilor Ortodoxe și eterodoxe străine au vizitat Uniunea Sovietică și Biserica Ortodoxă Rusă și alte Biserici creștine din Uniunea Sovietică. Astfel:

— Între 24 septembrie și 1 octombrie 1966, la invitația Serviciului Patriarhiei Moscovei pentru relații bisericești externe, a vizitat Moscova, Leningrad, Lavra Troița-Sergheeva din Zagorsk și Mănăstirea Peciora din Pscov, Mitropolitul Irineu din Creta (care face parte din Patriarhatul Ecumenic al Constantinopolului). Oaspetele a fost primit de către Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei și de președintele Serviciului Patriarhiei Moscovei pentru relații bisericești externe, cu care a discutat probleme de interes interortodox și intercreștin.

În cursul lunilor septembrie și octombrie 1966, la invitația Bisericilor Luterane-Evanghelice din Letonia și Estonia a vizitat Uniunea Sovietică și Bisericile creștine o delegație a Federației Mondiale Luterane, condusă de secretarul general al Federației. După vizitarea Bisericilor Luterane-Evanghelice din Letonia și Estonia, Arhiepiscopul Dr. Gustav Turs și Arhiepiscopul Dr. Ian Kiiivit, precum și președintele Sectorului Patriarhiei Moscovei pentru relații bisericești externe, Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Ladogei, au organizat, la Moscova, recepții în cinstea oaspeților, la care au luat parte membrii ierarhiei superioare a Bisericilor creștine din Uniunea Sovietică și reprezentanții Consiliului pentru treburile religioase de pe lângă Consiliul de Miniștri al U.R.S.S.

Între 14 octombrie și 3 noiembrie 1966, membrii unei delegații a Bisericii Etiopiene condusă de către Arhiepiscopul Ioanes Gelre Iezus, au fost oaspeții Bisericii Ortodoxe Ruse. În timpul acesta delegația a vizitat biserici, instituții bisericești și monumente istorice și bisericești din Moscova, Zagorsk, Leningrad și Pscov; oaspeții au vizitat de asemenea Ecimiadzin și Crimeea, putând cunoaște astfel viața religioasă, culturală și socială din Uniunea Sovietică.

Delegația a fost primită de către Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, iar Serviciul Patriarhiei Moscovei pentru relații bisericești externe a organizat o recepție în cinstea oaspeților.

— În zilele de 25 și 26 octombrie 1966 au vizitat Biserica Ortodoxă Rusă o grupă dintre participanții la lucrările organismelor de conducere ale Conferinței Creștine pentru Pace, care au avut loc la Sofia,

Între 11 și 23 octombrie, între vizitatori făceau parte Mitropolitul Kora Filippos din Biserica Siriană din India, E. V. Metieu, membru al Bisericii Siriene Mar Toma din India, preotul T. A. Akintaio din Biserica Anglicană din Nigeria, S. Bekele, colaborator al aparatului central de conducere al Bisericii Etiopiene, K. Ogava, T. Ivanaga, T. Miabe și E. Micike membri ai Bisericii Unite a lui Hristos din Japonia. Oaspeții au fost primiți de Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, iar la Sectorul Patriarhiei Moscovei pentru relații bisericești externe s-a organizat în cinstea oaspeților o recepție la care au participat membrii ai ierarhiei superioare din Biserica Ortodoxă Rusă.

BISERICA ORTODOXĂ GREACĂ

PROMULGAREA UNUI NOU DECRET-LEGE BISERICESC. — La 10 noiembrie 1966 guvernul grec a publicat Decretul-lege nr. 4589 privind reglementarea unor chestiuni de ordin bisericesc, între care problema validării în termen de 2 luni a alegerilor și transferărilor de episcopi efectuate în baza legilor și dispozițiilor anterioare (art. 12); problema modalității ocupării scaunelor vacante și a condițiilor pe care trebuie să le îndeplinească cei înscriși în liste de eligibili (art. 3); problema retragerii din funcțiune a mitropoliților și episcopilor la împlinirea vârstei de 80 de ani — exceptând pe episcopul ce ocupă scaunul de arhiepiscop al Atenei și primat al întregii Grecii (art. 4); problema reglementării punerii în retragere a prelaților care sînt incapabili să-și îndeplinească sarcinile din motive de boală sau de bătrînețe (art. 5); problema controlului de către stat a administrației financiare a Mitropoliilor, mînăstirilor și oricărei proprietăți monastice, prin reprezentanți ai Ministerului de finanțe și de Culte (art. 6); problema pregătirii unui proiect de chartă constituțională a Bisericii Greciei, de către o comisie specială formată din: Arhiepiscopul Atenei, patru mitropoliți, preoți și personalități politice și universitare, cunoscători ai treburilor bisericești (art. 7); problema utilizării mai judicioase a clerului supranumerar din unele localități (art. 8); problema referitoare la starea juridică și financiară a Mînăstirii istorice Arcadiu din Creta (art. 9); problema posibilității de extindere, în total sau în parte, a dispozițiilor Decretului-lege și la Biserica Autocefală din Creta.

O comisie specială compusă din șase mitropoliți și doi juriști laici (desemnată de ierarhia Bisericii Ortodoxe Grecești) a studiat decretul-lege, a întocmit și a înaintat — în numele Bisericii Ortodoxe Grecești — primului ministru, ministrului Cultelor, președintelui camerei deputaților și tuturor șefilor de partide, un raport în care sînt înfățișate observațiile și rezervele sale în privința acceptării unora dintre prescripțiunile decretului-lege (prevăzute în art. 3, 4, 5, 6), pe care le consideră pe de o parte ilegale și autoconstituționale, iar pe de altă parte anticanonice.

Ca urmare a aplicării art. 2 al Decretului-lege Nr. 4589 din 10 noiembrie 1966, cei 14 mitropoliți aleși între 16 și 20 noiembrie 1965 au depus jurământul în fața regelui, a I. P. S. Hrisostom, Arhiepiscop al Atenei și primat al întregii Grecii și a ministrului Educației Naționale și al Cultelor, în ziua de 21 noiembrie 1966.

De asemenea, ca urmare a publicării noului Decret-lege nr. 4589 din 10 noiembrie 1966, Sfântul Sinod al Ierarhiei Bisericii Ortodoxe Grecești, convocat pentru alegerea de noi mitropoliți la data de 16 ianuarie 1967, a fost amânat pentru mai târziu, nu atât pentru a evita aplicarea prescripțiilor prevăzute în decret, pentru alegerea de noi episcopi, ci dimpotrivă, pentru a pune respectarea termenilor prevăzute de decret.

CONSTRUIREA UNEI NOI CATEDRALE ȘI A UNUI PALAT ARHIEPISCOPAL LA ATENA. — În urma vizitei făcute Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Grecești de către noul ministru al Educației Naționale și al Cultelor — Dl. Theodoracopulos —, în vederea pregătirii unei mai bune colaborări între Biserică și Stat, Ministerul Educației Naționale și al Cultelor a acceptat propunerea Bisericii Ortodoxe Grecești, privitor la construirea unei noi catedrale și a unui nou palat arhiepiscopal ca reședință a primatului întregii Grecii.

BISERICA ORTODOXĂ BULGARĂ

SESIUNEA ȘTIINȚIFICĂ ȘI BISERICESCĂ DE LA SOFIA, INCHINATA COMEMORĂRII A 1050 ANI DE LA MOARTEA SFÎNTULUI CLIMENT DE OHRIDA. — Unul dintre cei mai apropiați și mai de seamă dintre ucenicii Sfinților Chiril și Metodie a fost Sfântul Climent de Ohrida, de la a cărui fericită adormire întru Domnul s-au împlinit, în cursul anului trecut, 1050 de ani și a cărui amintire este fixată în calendarul bisericesc bulgar la data de 8 decembrie. Acest mare bărbat a continuat cu asiduitate opera culturală a Sfinților Chiril și Metodie, aplicînd-o, strict, la viața poporului bulgar, în mijlocul căruia a trăit și s-a străduit, punînd bazele celor dintîi începuturi culturale, școlare și bisericești pe pămîntul Bulgariei de la finele secolului al IX-lea.

Originar din Macedonia de Sud-Vest, născut pe la anul 840, de origine și limbă bulgară, a învățat de mic copil limba greacă și, iubitor de cultură, încă din tinerețe a făcut cunoștință cu cultura teologică a timpului său, ca și cu cea laică bizantină, fiind multă vreme ucenicul Sfântului Metodie în Bizanț. Crescut și educat la școala Sfinților Chiril și Metodie, luînd parte activă cu ei la creștinarea popoarelor din «Moravia Mare» la finele secolului al IX-lea, el a apărut pe pămîntul bulgar la anul 865, pe timpul țarului bulgar Boris I, creștinătorul bulgarilor, care l-a trimis în părțile de Sud-Vest ale Macedoniei, unde a înființat o școală la Ohrida, din care au ieșit peste 3.500 ucenici; a construit biserici și mînăstiri, a pregătit cadre noi de preoți și învățători pentru o largă și bogată activitate bisericească și culturală.

Pentru marea valoare a activității lui pentru cultura laică și bisericească, poporul bulgar, prin reprezentanții și instituțiile sale culturale și științifice, ca și a celor bisericești, a organizat, la începutul lunii decembrie a anului trecut, aniversarea acestui mare creator al redeșteptării culturale și bisericești, la împlinirea a 1050 ani de la moartea lui.

Cu această ocazie s-au scos la iveală noi pagini și fapte din istoria poporului bulgar. Artiștii și poeții au închinat Sfântului Climent poezii, povestiri, eseuri, cantate și cîntece. Oamenii de știință au scris monografii, studii și articole asupra operei culturale a Sfântului Climent de Ohrida. Au fost editate cărți și colecții dedicate vieții și activității sfințului. Presa zilnică și cea periodică i-au închinat coloane întregi, chiar și numere speciale, subliniind importanța Sfântului Climent pentru cultura slavonă, în general. Au fost ținute lecții și referate speciale în cadrul Academiei bulgare de științe, al Universității de stat și al Academiei teologice din Sofia, care-i poartă numele.

La Sofia s-a creat un comitet național pentru comemorarea Sfântului Climent de Ohrida, în care au fost incluși reprezentanți ai Academiei de științe, ai Comitetului de cultură și artă, ai Uniunii scriitorilor bulgari și ai Uniunii ziaristilor bulgari. Solemnitățile au început prin deschiderea unei expoziții asupra literaturii vechi — bulgare — ai cărei întemeietori sînt frații Chiril și Metodie și ucenicii lor, Sfinții Climent, Naum, Anghelarie, Gorazd și alții — organizată în Biblioteca națională «Sfinții Chiril și Metodie» din Sofia. La deschidere au fost de față Președintele Biroului Marii Adunări Naționale — Academician Sava Ganovski; Președintele Comitetului de cultură și artă Pavel Matev; academicieni, profesori, slaviști și învățați din U.R.S.S., Polonia, Cehoslovacia, România, Grecia, Jugoslavia și Finlanda. Prof. Petăr Dinekov a citit un referat în care a subliniat că exponatele reprezintă acea mare epocă în care s-au pus bazele literaturii slavone, în dezvoltarea căreia rol de seamă a jucat Climent de Ohrida.

Comitetul național pentru comemorarea Sfântului Climent de Ohrida a organizat la 5 decembrie 1966, la Opera de stat din Sofia, o adunare solemnă, la care au luat parte oameni de știință, de artă și cultură bulgari, ca și reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe Bulgare, în frunte cu Prea Fericitul Chiril, Patriarhul Bulgariei, slaviști străini, academicieni, profesori, etc.

Din inițiativa Comitetului de cultură și artă al Academiei de științe și a Universității «Sfântul Climent de Ohrida» din Sofia s-a organizat o sesiune științifică, închinată aniversării a 1050 de ani de la moartea Sfântului Climent de Ohrida, la 6 decembrie 1966, în aula Academiei de științe din Sofia. Sesiunea a fost deschisă de Acad. Prof. Vladimir Gheorghiev. S-au citit, cu această ocazie, 17 referate și comunicări de către învățați și slaviști bulgari și străini, între care cunoscutul slavist român Damian Bogdan, profesor la Universitatea din București, a citit referatul «Sfântul Climent de Ohrida după unele izvoare românești nepublicate», în cadrul căruia a anunțat că slaviștii români intenționează să cerceteze și să publice toate operele Sfântului Climent de Ohrida, păstrate în copii în bibliotecile și arhivele românești.

În ziua de 8 decembrie 1966, data morții Sfintului Climent, în catedrala patriarhală «Sfântul Alexandru Nevski» din Sofia, a fost oficiată o liturghie solemnă de către Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei, în sobor arhieresc cu toți membrii Sfintului Sinod bulgar; la sfârșitul sfintei liturghii s-a citit o pastorală a Patriarhului Chiril către credincioșii bulgari în legătură cu viața și personalitatea Sfintului Climent de Ohrida.

Academia teologică «Sfântul Climent de Ohrida» din Sofia a comemorat la 8 decembrie 1966, în chip solemn pe marele ei patron. În ziua praznicului, în paraclisul Academiei teologice, s-a oficiat sfânta liturghie solemnă, la care P. Cuv. Arhim. Docent Serafim a vorbit despre viața și opera Sfintului Climent. După aceea corpul didactic și studenții, în frunte cu P. S. Episcop Dr. Nicolae al Macariopolei, rectorul Academiei, au depus o coroană la placa comemorativă a sfântului din fața Universității, unde Prof. Dr. Ilia Tonevski a vorbit despre opera Sfintului Climent de Ohrida și importanța ei. Vineri, 9 decembrie 1966, a avut loc deschiderea solemnă a sesiunii științifice comemorative, în aula Academiei teologice, la care au participat: Prea Fericitul Chiril, Patriarhul Bulgariei; membrii Sfintului Sinod, Dl. Mihail Kiuciukov, președintele Comitetului pentru afacerile bisericești de pe lângă Ministerul de Externe; înalți funcționari ai Patriarhiei și Mitropoliei de Sofia; profesorii Academiei, studenții și un numeros public. După ce corul studenților teologi a intonat troparul și cantata Sfintului Climent, P. S. Episcop Dr. Nicolae al Macariopolei rectorul Academiei teologice, a deschis sesiunea, rostind următoarea cuvântare:

«Misiunea culturală a Sfinților — întocmai cu Apostolii — Chiril și Metodie în mijlocul slavilor din fosta «Moravie Mare» are o importanță epocală pentru cultura și pentru originalitatea națională a popoarelor slavone, care au primit prin ei Ortodoxia. Ea a dat — deși mult mai târziu — impuls și asupra vieții spirituale a poporului român, prin mijlocirea literaturii și scrierilor slavone, după cum afirmă slavistul român Prof. Bogdan Damian, în *L'oeuvre de Cyrille et Methode et les Roumains*, referat citit la 25.X.1966 la simpozionul științific din orașul Salonic — Grecia, în cinstea Sfintului Chiril și Metodie, cu ocazia aniversării a 1.100 ani de la misiunea lor în mijlocul slavilor.

În această misiune și în lucrările lor, Sfântul Chiril și Metodie au fost ajutați de o mulțime de ucenici, dintre care unii erau din țările slave din Sud, iar alții au fost aleși și pregătiți din Moravia. Cel mai însemnat și care s-a ostenit cel mai mult dintre toți colaboratorii a fost Sfântul Climent de Ohrida.

Informații despre acest preacinstit și de Dumnezeu iubitor bărbat, despre acest luminător, învățător și cărturar găsim în cele două biografii ale lui: cea pe larg (*Legenda bulgarica*), scrisă de arhiepiscopul Teofilact al Ohridei (†1107) și cea pe scurt (*Legenda ohridica*), atribuită altui arhiepiscop al Ohridei — Dimitrie Komatian (secolul al XIII-lea). Amîndouă aceste biografii, scrise în limba greacă, sînt cunoscute în cîteva

Sfintul Climent de Ohrida, frescă din biserica «Înălțarea Domnului» din satul Leskovetz, (regiunea Ohrida), din anul 1426

copii și traduceri. După toate probabilitățile, la baza lor au stat unele originale slavo-bulgare mai vechi.

După biografia «pe scurt», Sfântul Climent «după naștere a fost dintre mizii europeni, pe care cei mai mulți îi socotesc bulgari». Încă de tînăr el a însoțit pe Sfinții Chiril și Metodie în misiunea lor între hazari, în Moravia și la Roma, unde a fost hirotonisit preot. După moartea Sfântului Metodie (885), ucenicii lui au fost izgoniți din Moravia. Unii dintre ei, în frunte cu Sfântul Climent, s-au îndreptat către Bulgaria de pe vremea aceea. Ei au fost primiți foarte bine de către cneazul bulgar Boris, numit după sfântul botez Mihail. Tocmai pe vremea aceea poporul bulgar, nou creștinat, avea mare nevoie de astfel de bărbați, cu înaltă cultură și devotați lui Dumnezeu, care să propovăduiască cuvîntul sfînt și să slujească în limba înțeleasă de popor. De aceea ucenicilor refugiați le-au fost create condiții favorabile unei activități educative largi. După o ședere de cîteva luni în Preslav, Sfântul Climent a fost trimis ca educator în părțile de Vest ale Bulgariei de atunci, în regiunea Kutmicevitza. Pînă acum nu s-a stabilit cu siguranță unde, întocmai, se află această regiune. După toate probabilitățile, ea va fi cuprins actuala Macedonie de Apus. Aici Sfântul Climent a dezvoltat o neobișnuit de largă și rodnică activitate apostolică, pedagogică, cărturărească și social-bisericească. Țarul bulgar Simeon a apreciat cu vrednicie lucrarea Sfântului Climent și, la Sinodul din Preslav (893), s-a hotărît ca Sfântul Climent să fie ridicat la treapta de episcop și așezat ca episcop al Eparhiei de Velika. Lipsesc date precise asupra diocезei acestei eparhii. Se presupune că reședința ei trebuie să fi fost în orașul Ohrida și că ea trebuie să cuprindă vre-o regiune din jurul orașului Ohrida. Devenind episcop, Sfântul Climent și-a dublat eforturile sale pentru organizarea eparhiei. Pentru a satisface nevoia urgentă de preoți și predicatori ai noii credințe, Sfântul Climent a deschis o școală în Ohrida, în care, în mod nemijlocit, a învățat pe unii tineri dotați să citească și să scrie. «Unora — se spune în biografia «pe larg» — le arăta forma literelor, altora le explica înțelesul celor scrise, iar altora le potrivea mîinile ca să scrie». Pe cei mai avansați și mai dotați dintre ucenicii săi îi primea ca ajutători ai săi: preoți, diaconi, cîntăreți și citeți. Din școala din Ohrida au ieșit peste 3.500 elevi. După importanța și organizația sa, școala din Ohrida a fost, în felul ei, un fel de universitate — unică pe vremea aceea — între slavi.

Sfântul Climent a desfășurat o activitate cărturărească enormă. De sub pana sa au ieșit o mulțime de cuvîntări de laudă (panegirice) și de învățătură la sărbătorile împărătești, ale Maicii Domnului și ale sfinților, învățături generale despre apostoli, mucenici, cuvioși și alții. Operele literare ale Sfântului Climent de acum înainte se descoperă, se cercetează și se editează. Primul a început să adune și să editeze cuvîntările lui prea sfințitul Antonie Vadkovski, mai tîrziu mitropolit de Petersburg, apoi V. M. Undolski, — și au fost editate, «post mortem» de către prof. P. A. Lavrov, A. N. Popov, Safarik, Stoeanovici și alții. Cuvîntările Sfântului Climent sînt scrise artistic, însă în același timp

accesibile. Ele sînt un model de elocvență bisericească. Dintre toate panegiricile, cel mai frumos este panegiricul *Lauda lui Chiril Filozoful*. În el autorul laudă pe Sfîntul Chiril ca pe un «soare luminos, care, cu razele sale divine, luminează țările slaveane și alungă întunericul păgîn; din gura lui curge binecuvîntarea divină, care învinge răutatea ereticilor; ca un vultur el zboară în toate părțile și, cu cuvinte clare, împrăștie toate rătăcirile». Sfîntul Climent a tradus în limba slavonă *Triodul* și el însuși a compus unele imne bisericești. Lui i se atribuie alcătuirea alfabetului cirilic, care a înlocuit pe cel glagolitic.

Sfîntul Climent s-a îngrijit nu numai de nevoile spirituale și religioase ale credincioșilor săi, ci și de bunăstarea lor materială. Astfel el a adus din Grecia un soi oarecare de pom altoit și prin altoire a făcut să rodească pomii sălbatici. El a fost părinte pentru orfani și văduve, pentru săraci și vagabonzi. Casa lui episcopală a fost întotdeauna deschisă tuturor. Pentru viața lui sfîntă și virtuoaasă, Dumnezeu l-a dăruit, încă din viață, cu darul facerii de minuni. Astfel, încă de la intrarea lui pe pămîntul bulgar, el a înviat un copil care murise pe neașteptate. Altădată, prin rugăciuni stăruitoare, a vindecat pe doi șchiopi, dintre care unul era și orb.

Sfîntul Climent a decedat, întru fericită bătrînețe, la 27 iulie 916 și a fost îngropat într-un mormînt pe care el însuși, încă fiind în viață, și l-a pregătit cu propriile sale mîini, în partea dreaptă din fața pridvorului bisericii mînăstirii lui.

Curînd după fericita lui adormire, el a fost numărat în rîndul sfinților. În *Evanghelia Asemană* din secolul al XI-lea, în calendarul bisericesc, se întîlnește numele lui la 27 iulie.

Creația literară a Sfîntului Climent foarte de timpuriu a pătruns în Rusia kieveană. După *Cronica rusească* a lui Ioachim, țarul bulgar Simeon a trimis la Kiev «sfinți învățați» și «multe cărți». Slavistul Valentin Kiparski socotește că cele dintîi cărți pe pămîntul rusesc au fost scrise cu chirilița Sfîntului Climent, căruia i se atribuie simplificarea alfabetului prelucrat de Sfîntul Chiril (Ziarul «Frontul Patriei», Sofia nr. 6919, din 7.XII.1966 și M. N. Tihomirov, *Vechea legendă rusă*, ziarul Academiei de științe a URSS, Moskova, 1950, cartea 4, p. 71—79. Cea mai veche, așa-numita: «Legenda Ghezdovska», scrisă cu chirilița, datează de la începutul secolului al X-lea). Faptul că astăzi pe pămîntul rusesc și în bibliotecile rusești se găsesc cele mai multe lucrări ale Sfîntului Climent mărturisesc că aici, aceste colecții, au găsit cea mai largă primire, încă de timpuriu.

Născut și activînd, de preferință, în hotarele statului bulgar de atunci și fiind, după spusele biografului său Teofilact, «primul episcop de limbă bulgară», Sfîntul Climent, pe bună dreptate, este socotit ca întemeietor al literaturii bulgare și creator al limbii literare bulgare. Lui se datorește, în special, bulgarizarea slujbei divine și a Bisericii Bulgare, în general. El e și «patronul» Universității de Stat din Sofia și al Academiei Teologice.

Avînd în vedere însă importanța Sfîntului Climent pentru dezvoltarea culturală și a celorlalte popoare slave și de asemenea și a poporu-

lui român, — după cum afirmă slavistul român Prof. Damian Bogdan în referatul citit la sesiunea științifică a Academiei bulgare de științe, (la data de 7.XII.1966, la Sofia), în bibliotecile românești se păstrează câteva cuvântări ale Sfântului Climent în bulgara veche și în românește (în chiriliță) —, el aparține nu numai bulgarilor, ci și tuturor popoarelor slave precum și celorlalte popoare ortodoxe. De aceea și la solemnitățile lui jubiliare din anul 1966, atât la Sofia, cât și la Ohrida, au luat parte învățați din toate țările slavone și altele. S-ar putea spune că Sfântul Climent, ca sfânt, aparține întregii Biserici a lui Hristos, iar ca mare cărturar întregii lumi culturale».

*

În prima zi a sesiunii, vineri 9 decembrie 1966 s-au citit următoarele referate de către profesori ai Academiei: Prof. Dr. Teodor Săbev, *Viețile și slujbele Sfântului Climent de Ohrida ca izvoare istorice*; Prot. Docent Vasil Nikolov, *Sfântul Climent de Ohrida ca păstor* și Prof. Dr. Teodor Popteodorov, *Sfântul Climent de Ohrida ca predicator*.

După aceea Prea Fericitul Patriarh Chiril a felicitat conducerea Academiei pentru frumoasa reușită a organizării comemorării Sfântului Climent și a trasat și Prea Fericirea Sa sarcinile ce revin în viitor corpului didactic și studentesc în cercetarea prodigioasei opere culturale a marelui bărbat și patriot bulgar, Sfântul Climent de Ohrida. Din partea conducerii de stat a vorbit Dl. Mihail Kiuciukov, președintele Comitetului pentru afacerile bisericești de pe lângă Ministerul de Externe.

A doua zi, sîmbătă 10 decembrie 1966, au fost citite referatele: Prot. Docent Dr. Simeon Nankov, *Glorificarea bisericească a Sfântului Climent de Ohrida*; Prof. Dr. Ivan Pancovski, *Vederile morale ale Sfântului Climent de Ohrida* și Prof. Dr. Dimităr Penov, *Principiile social-bisericești de bază ale Sfântului Climent de Ohrida*.

După ultimul referat, P. S. Episcop al Macariopolei, rectorul Academiei, în cuvîntul de închidere a sesiunii a făcut o privire generală asupra tezelor dezvoltate de către cei 6 referenți.

La această mare prăznuire națională bulgară, au luat parte și reprezentanți ai poporului român și ai Bisericii Ortodoxe Române.

Icon. Stavr. IOAN M. CRISTEA
Superiorul bisericii ortodoxe române din Sofia

COMEMORĂRI

SĂRBĂTORIREA UNIRII PRINCIPATELOR ROMÂNE

În cadrul Administrației Patriarhale și Arhiepiscopiei Bucureștilor. — În după-amiaza zilei de 23 ianuarie a.c., salariații Administrației Patriarhale și ai Arhiepiscopiei Bucureștilor s-au adunat în sala de festivități a Institutului teologic din București, pentru a sărbători împlinirea a 108 ani de la Unirea Principatelor.

Serbarea a fost deschisă de Dl. Gabriel Popescu, șeful Serviciului Secretariatului din Administrația Patriarhală, care — subliniind importanța momentului — a făcut o succintă prezentare a bogatului program care avea să urmeze.

A vorbit apoi Dl. Vasile Bria, bibliotecar cu studii superioare din cadrul Serviciului relațiilor externe intercreștine, care a relevat conștiința unității naționale a poporului român de-a lungul veacurilor și principalele evenimente istorice care au dus la actul Unirii din 1859 și care au urmat acestui act, pînă în zilele noastre, cînd idealurile uniuniștilor sînt trăite deplin, într-o țară liberă și prosperă.

Apoi, cu concursul Coralei Patriarhiei dirijată de Dl. Asistent Const. Drăgușin, întreaga asistență a cîntat «Hora Unirii».

În continuarea programului, Corala a interpretat cîntece populare din diferite regiuni ale țării și cîntece patriotice, iar salariații Gh. Speranță, M. Pană și Mihaela Iordăchescu-Barsai au recitat versuri și proză din opera scriitorilor din epoca Unirii.

Corurile au cuprins: «Răsunet din Crișana» de Ion Vidu, «Ileană, Ileană» de Gavril Muzicescu, finalul din «Suita de cîntece haiducești-oltenesti» de Prof. N. Lungu, «Trandafir de pe răzoare» de Sabin Drăgoi, «Dobroge, mîndră grădină» de Prof. N. Lungu, «Tricolorul» de Ciprian Porumbescu și «Hora Republicii» de Prof. N. Lungu.

În partea a doua a programului, au fost vizionate filmele documentare: *Crimca*, *Pîrvu Mutu*, *Tradiții maramureșene* și *Vizita Conducătorilor de Partid și de Stat în Regiunea Argeș*.

Întregul program a fost primit cu deosebită bucurie și entuziasm de toți cei prezenți.

La Institutul teologic și Seminarul teologic din București. — Ziua de 24 Ianuarie a fost sărbătorită, la Institutul și Seminarul teologic din București, într-un cadru solemn. Profesorii celor două școli, studenții Institutului și elevii seminariști, însuflețiți de un înalt patriotism, s-au adunat în această zi de sărbătoare în sala de festivități a Institutului, pentru a-și exprima dragostea și atașamentul lor față de scumpa noastră patrie, Republica Socialistă România.

În cadrul unui frumos program cultural-artistic, a fost evocat marele eveniment de la 24 ianuarie 1859, când cele două Principate Române și-au dat frățeste mîna. Cuvîntul de deschidere a fost rostit de P. C. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, rectorul Institutului. Apoi, P. C. Pr. Prof. Alexandru Ciurea, într-o amplă cuvîntare, a expus principalele mărturii ale contribuției poporului și clerului ortodox la actul istoric al Unirii.

Întreaga asistență a cîntat «Hora Unirii», după care, studenți ai Institutului și elevi ai Seminarului au recitat din scrierile poetilor care, prin elanul lor, au pregătît și au slăvit în versuri Unirea.

În încheierea entuziastă a festivității, corul studenților și elevilor, dirijat de Dl. Prof. Nicolae Lungu, a cîntat «Hora Republicii».

Festivități asemănătoare, consacrate împlinirii a 108 ani de la Unirea Principatelor Române, au avut loc și în cadrul celorlalte Instituții de învățămînt teologic ale Bisericii Ortodoxe Române.

ATTITUDINEA SLUJITORILOR BISERICII ORTODOXE ROMÂNE FAȚĂ DE ACTUL UNIRII PRINCIPATELOR

An de an întregul nostru popor cinstește după cuviință ziua de 24 Ianuarie, ziua înfăptuirii actului revoluționar și hotărîtor al Unirii Principatelor Române. Acest act apare ca un rezultat firesc al dezvoltării treptate a conștiinței unității de origine, de limbă și de credință a românilor de pretutindeni, ca un rezultat al strădaniilor de veacuri ale poporului român. Într-adevăr, păstorii, cărăușii, modeștii slujitori ai altarului, preoții și mai ales călugării, care treceau dintr-o țară în alta cu oile, cu căruțele pline de sare și pește, sau cu manuscrise, cărți și obiecte de cult, au contribuit, poate fără să-și dea seama, la apropierea sufletească a românilor din Muntenia, Moldova și Transilvania. Dar conștiința unității de neam, de limbă și de credință apare limpede și de nenumărate ori la cărturarii și cronicarii noștri din trecut, ca de pildă în lucrările lui Grigorie Ureche, Miron Costin, Constantin Cantacuzino Stolnicul, Dimitrie Cantemir, care au arătat în lucrările lor că muntenii, moldovenii și ardelenii sînt de același neam, avînd o origine și limbă comună.

Un factor deosebit de important care a contribuit la trezirea și dezvoltarea conștiinței de unitate națională a românilor a fost Biserica. Prin introducerea limbii române în cult, Biserica Ortodoxă a adus o contribuție efectivă la opera de unificare culturală și spirituală a românilor de pe teritoriul de azi al patriei noastre. În prefețele la cărțile bisericești s-a subliniat în repetate rînduri originea comună și unitatea de neam, de limbă și de credință a românilor de pretutindeni, cum e cazul predosloviilor lui Coresi, Varlaam, Simion Ștefan și ale altora.

În secolul al XVIII-lea istoricii și filologii din Școala ardeleană — Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior — se străduiesc să scoată în evidență latinitatea poporului și a limbii noastre, precum și continuitatea noastră pe pămîntul Daciei.

Idea unității poporului nostru se conturează cu cea mai mare claritate în secolul al XIX-lea. De pildă, Tudor Vladimirescu, printr-o scrisoare cu data de 5 aprilie 1821, cerea Cîrmuirii Țării Românești să intre în legătură cu moldovenii «ca unii ce sîntem de un neam, de o lege... ca fiind la un gînd și într-un glas cu Moldova, să putem cîștiga deopotrivă dreptățile acestor Prințipaturi, ajutîndu-ne unii pe alții». Iar

Regulamentul Organic din 1831 arăta că «Începutul, religia, obiceiurile și cea de un fel limbă a sălășluitoarelor într-aceste două Prințipaturi precum și cele deopotrivă trebuințe, sînt îndestule elementuri de o mai aproape a lor unire, care pînă acum s-au fost poprit și s-au zăbovit numai după împrejurări întîmplătoare și cele urmate după dînsele». (Art. 371 din *Regulamentul Țării Românești*, comp. și art. 425 din *Regulamentul Moldovei* cu un cuprins aproape identic).

Ideea unirii Țării Românești cu Moldova se agitase și în timpul revoluției de la 1848, fiind expusă de Mihail Kogălniceanu în *Dorințele partidei naționale din Moldova*, și de Nicolae Bălcescu, luminoasa figură a vremii, care scria în revista «România viitoare» cuvintele: «România există și orb este cel ce nu o vede». Unii preconizau chiar unirea cu provinciile de peste munți. O întregă literatură, o serie de publicații istorice și reviste cu titluri simbolice («Dacia literară», «Steaua Dunării», «Românul», «Naționalul», «România literară», «Revista română») pledau pentru Unire. Ea a fost pregătită și din punct de vedere administrativ, prin unele măsuri de organizare asemănătoare în Țara Românească și Moldova, precum și prin unele legiuri promulgate în amîndouă Principatele după 1848.

Curentul pentru Unire era așa de puternic, încît au fost cîștigați și cei doi domni numiți în 1849, în urma Convenției de la Balta Liman: Grigore Ghica în Moldova și Barbu Știrbei în Țara Românească. Au fost cîștigate cele mai largi pături ale locuitorilor din cele două țări, mai ales în urma Tratatului încheiat între cele șapte Mari Puteri ale Europei la Paris, în 18/30 martie 1856, după războiul Crimeii. Acest Tratat, încheiat între Anglia, Austria, Franța, Prusia, Rusia, Sardinia și Turcia, se ocupa în articolele XX—XXVII de Principatele Române. Tratatul prevedea printre altele: 1. Protectoratul celor șapte Puteri asupra Principatelor, dar sub suzeranitatea Turciei. 2. Înființarea unei comisii europene la București, alcătuită din reprezentanți ai celor șapte Puteri, care să cerceteze starea de atunci a Principatelor și să facă propuneri în vederea reorganizării lor. 3. Administrație independentă și națională, precum și deplina libertate a cultului, legislației, comerțului și navigației. 4. Convocarea unor Divanuri Ad-hoc în ambele Principate, pentru a stabili organizarea lor politico-socială. 5. Încheierea unei Convenții speciale la Paris, care să definitiveze această organizare.

În fața acestor prevederi ale Tratatului, menite să dea țărilor noastre o nouă organizare politică și socială, problema Unirii lor s-a pus cu o și mai mare însuflețire. Cu sprijinul Puterilor străine favorabile Unirii (Rusia, Franța, Sardinia și Prusia), partidele unioniste care au luat ființă în amîndouă Principatele, izbutesc să-și asigure victoria în alegerile pentru Divanurile Ad-hoc, întrunite în toamna anului 1857 și să pregătească drumul spre marele act din 5 și 24 ianuarie 1859. Alături de popor, în aceste timpuri de adînci prefaceri, se găseau o seamă de oameni de carte ca: Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri, Costache Negri, Cezar Boliac, Dimitrie Bolintineanu, C. A. Rosetti, N. T. Orășanu și alții. Lupta cea mai înverșunată a dus-o partidul unionist din Moldova, care a trebuit să lupte cu împotrivirea și uneltirile caimacamilor Tode-

riță Balș și Nicolae Vogoridi, sprijiniți de reprezentanții partidului separatist și îndeosebi de cele trei Puteri străine potrivnice Unirii (Austria, Anglia și Turcia), care, din interese economice și politice, doreau menținerea stărilor de lucruri existente. Atenția lor se îndreptase mai mult asupra Moldovei, căci le-ar fi fost suficient refuzul unei țări, pentru a cădea plănuita combinație a Unirii. În Țara Românească lucrurile au decurs mai liniștit, fără să aibă răsunetul celor din Moldova. Țara Românească a avut și fericirea de a avea în fruntea ei, în calitate de caimacam, pe fostul domn regulamentar Alexandru Ghica (1856—1858), care sprijinea ideea Unirii. În București și-au avut sediul și Comisia europeană, formată din reprezentanții celor șapte Puteri, instituită prin Tratatul de la Paris, în vederea supravegherii alegerilor pentru Divanurile Ad-Hoc, așa că potrivniții Unirii n-au avut curajul și posibilitatea de a falsifica alegerile, așa cum vom vedea că s-a petrecut în Moldova.

În vremea acestor frământări și lupte pentru Unire, clerul ortodox român s-a alăturat partidului unionist, sprijinindu-i cu căldură toate acțiunile. Printre cei mai de seamă susținători ai Unirii se numără însuși întăistătorul Bisericii Moldovene, mitropolitul Sofronie Miclescu, influențat și de nepotul său, cunoscutul unionist Anastasie Panu. La cererea mitropolitului Sofronie, unul din fruntașii clerului moldovean, arhimandritul Neofit Scriban, profesor la Seminarul de la Socola, a scris atunci lucrarea *Unirea și neunirea Principatelor*. În prima parte a lucrării combătea argumentele separatistilor, iar în partea a doua arăta care vor fi foloasele bisericești, politice, administrative și economice pe care le-ar aduce Unirea¹.

Împotriva broșurii arhimandritului Neofit Scriban s-a ridicat însă unul din cei mai de seamă membri ai partidului antiunionist, postelnicul Nicolae Istrati, fost ministru al Cultelor sub Grigore Ghica (1853), care a tipărit un răspuns cu titlul *Despre vestia zilei în Moldova* (Iași, 1856, 35 p.). Apărind cu slabe argumente pozițiile separatistilor, broșura lui Istrati a fost combătută, printre alții, și de arhimandritul Neofit Scriban, prin lucrarea intitulată *Foloasele Unirii Principatelor române*². Și această lucrare și-a împărțit-o în două capitole: I. «Foloase din lăuntru» (p. 6—20), în care arăta că prin unire se va ajunge la o prosperare economică a țării și la o mai bună organizare administrativă; și II. «Foloase din afară» (p. 20—37), în care arăta importanța politică a unirii celor două Principate. Tot arhimandritul Neofit Scriban a publicat atunci și o poezie, intitulată *La unirea românilor*³.

Un alt distins și învățat membru al clerului din Moldova, arhimandritul Melchisedec Ștefănescu, pe atunci rector al Seminarului din Huși,

1. Arhim. Neofit Scriban, *Unirea și neunirea Principatelor*, Iași, 1856, 27 p. (cu o precuvîntare de T. Codrescu). Publicată și în „Zimbrul”, Iași, IV (1856), nr. 117, 1 iun. și în „Steaua Dunării”, Iași, II (1856), 5 iun., p. 113—115 (în ambele ziare cu o scurtă introducere a redacției). Reprodusă și în *Acte și documente relative la istoria Renașterii României*, III, București, 1889, p. 1—7 (în continuare: *Acte și documente*). *Documente privind Unirea Principatelor*, vol. II, București, 1962, p. 16 (în continuare: *Documente*..).

2. Tipărită la Iași în 1856 (37 p. Publicată și în „Zimbrul”, IV (1856), nr. 142 și 143, 3 și 4 iulie 1856.

3. „Zimbrul” IV (1856), nr. 140, 1 iun., reproducă și de Neofit Scriban, *Incerări poetice. Discursuri politice. Memuare și scrisori politice*, Iași 1870, p. 53—55.

a rostit în ziua de 29 iunie/11 iulie 1856, cu prilejul prăznuirii hramului Episcopiei, o înflăcărată predică în sprijinul Unirii, sub titlul: *Jertfă pentru Unirea Principatelor*⁴. Era o frumoasă predică, plină de idei patriotice, în care se adresa diferitelor categorii sociale, pe care le îndemna la Unire.

Și clerul de mir și monahal a luat de la început o atitudine favorabilă Unirii. La 25 mai/6 iunie 1856, s-a înființat la Iași, un Comitet al Unirii, format din fruntașii progresiști ai timpului. La 30 mai/11 iunie 1856 ei au iscălit un act constitutiv prin care cereau Unirea Principatelor și o nouă capitală în centrul ambelor Principate⁵. Acest din urmă act era semnat de 180 de persoane, aparținând la diferite clase ale societății, între care figura și iconomul Ioan Bobulescu⁶. În urma înființării Comitetului unionist din Iași (numit și Comitetul central al Unirii), s-au primit numeroase acte de adeziune la programul său, din diferite regiuni ale țării, în care apar și numele multor reprezentanți ai clerului de mir și monahal. De pildă, actul de adeziune al județului Dorohoi, din 10/22 iunie 1856, era semnat, printre alții și de arhimandritul Victor Lemeni și de iconomul Constantin Buțureanu⁷. Aceeași dată o avea și actul de adeziune al județului și Mănăstirii Neamț, prin care se cerea Unirea Principatelor și o nouă capitală. După semnatarii din județul Neamț — între care întâlnim și pe un iconom Georgie — urmau semnăturile călugărilor de la Mănăstirea Neamț. În fruntea lor semna arhimandritul Dionisie Romano, starețul Mănăstirilor Neamț și Secu, apoi ieromonahul Ghenadie Popescu, profesor și rector al Seminarului din Mănăstirea Neamț, ieromonahii Policarp și Benedict, profesori, ieromonahul Chesarie, inspector la același Seminar, precum și alți numeroși protosinceli, duhovnici, ieromonahi, ierodiaconi și monahi, numărul lor ridicându-se la 31⁸. Actul de adeziune al județului Roman, cu aceeași dată și cu expunerea aceluiași dorințe⁹, era semnat de episcopul-locotenent Nectarie Hermeziu Sotireopoleos, arhimandritul Bartolomeu, iconomul Dimitrie Matcaș, iconomul Ștefan Töbolca, iconomul Ioan și iconomul Eftimie. S-au înființat tot atunci comitete unioniste și în alte orașe ale țării, din care făceau parte și unii membri ai clerului. De pildă, în comitetul unionist din Roman figura iconomul Dimitrie Matcaș¹⁰, în cel de la Tecuci iconomul Gheorghie Dimitriu¹¹, iar în cel de la Focșani iconomul Triandaf Bene¹².

La 3/15 iulie 1856, domnitorul Grigorie Ghica, în care unioniștii au avut un sprijin puternic, a lăsat conducerea țării în mâinile Consiliului Administrativ, întrucât i se împliniseră cei 7 ani de domnie. În aceeași zi a fost numit caimacam, adică locțiitor de domn, vornicul Teodor (Toderiță) Balș, unul dintre cei mai de seamă separatiști. Prin același firman al sultanului, fostul domn Alexandru Ghica era numit caimacam în

4. „Steaua Dunării”, II, (1856), nr. 35, 14 iun., p. 129—131 (cu o scurtă introducere din partea redacției) și extrasul sub titlul: *Jertfă pentru Unirea Principatelor de Arhimandritul Melchisedec*, Iași, 1856, 16 p. (reprodusă și în *Acte și documente*, III, p. 620—627 și trad. franceză, p. 627—634).

5. *Ibidem*, III, p. 521—523 și 531—532. 6. *Ibidem*, III, p. 532. 7. *Ibidem*, III, p. 547.

8. *Ibidem*, III, p. 548—550. 9. *Ibidem*, III, p. 552. 10. *Ibidem*, IV, p. 377.

11. *Ibidem*, IV, p. 295. 12. *Ibidem*, IV, p. 282.

Țara Românească, - în locul lui Barbu Știrbei. Credincios turcilor și austriecilor, cărora le promisese că va zădărnici Unirea, Teodor Balș a început, îndată după numire, lupta împotriva unioniștilor. A suprimat libertatea presei, instituind cenzura, pentru a nu se mai putea manifesta ideile unioniste, și-a luat în minister antiunioniști (Nicolae Istrati, Nicolae Vogoridi, Nicolae Canta), a înlocuit cu antiunioniști prefectii de județe, directorii de la departamente, președinții și asesorii divanurilor și ai tribunalelor, șefii jandarmeriei, subprefecții plășilor etc. Abuzurile sale au produs vii nemulțumiri încît însuși Divanul Țării, în decembrie 1856, și-a dat demisia, în semn de protest față de atitudinea caimacamului. Teodor Balș moare însă la 1 martie 1857, urmîndu-l în căimăcămie grecul Nicolae Vogoridi, ginerele scriitorului Costache Conachi. Acesta, fiind o unealtă servilă în mâna turcilor, a început cu o și mai aprigă îndîrjire lupta împotriva unioniștilor, pentru a asigura izbînda partidului antiunionist în alegerile pentru Divanul Ad-Hoc. Măsurile samavolnice din timpul lui Teodor Balș au continuat și sub el: înlocuiri în funcțiile publice cu persoane antiunioniste, arestări, amenințări, promisiuni și falsificări, mai ales în timp ce se efectuau alegerile pentru Divan.

Cum era și firesc, atacurile sale erau îndreptate și asupra frunțașilor clerului moldovean, care mărturiseau crezul unioniștilor. Lupta sa împotriva clerului a început îndată după citirea firmanului de convocare a Divanurilor ad-hoc, întocmit de Conferința reprezentanților Puterilor europene la Constantinopol, din 13 ianuarie st. n. 1857.

Articolul I al firmanului prevedea că mitropoliții erau președinți ai Divanurilor, iar episcopii membri de drept. Egumenii mînăstirilor închinată și neînchinată aveau dreptul să-și aleagă cîte doi reprezentanți. Preoții din orașele de reședință ale Mitropoliilor și Episcopioilor, precum și slujbașii acestora, aveau dreptul să-și aleagă cîte un deputat de fiecare eparhie. Observăm că prin acest articol al firmanului, dreptul de alegători și de a fi aleși era rezervat doar unei mici părți a clerului, căci preoții de la țară și cei din orașele nereședințe de eparhii, precum și călugării și cîntăreții bisericești, erau lipsiți de acest drept, fapt care a provocat firești nemulțumiri.

În lupta împotriva clericilor unioniști, Nicolae Vogoridi a avut un sprijin din partea celor doi sufragani ai mitropolitului Sofronie, care aderaseră la programul separatiștilor: episcopul Meletie Istrati al Hîștilor, fratele lui Nicolae Istrati și episcopul-locotenent Nectarie Hermeziu de la Roman, deși acesta semnase inițial actul de adeziune la Unire. Atitudinea lor se poate explica atît prin influența ce o exercitau asupra-le frații lor, postelnicii Nicolae Istrati și Grigorie Hermeziu, dar și prin dorința episcopului Meletie de a-i urma lui Sofronie în scaunul mitropolitan, iar a celuilalt de a fi numit episcop eparhiot la Roman.

Dintr-o interesantă notă asupra mitropolitului și clerului moldovean, trimisă de baronul Talleyrand-Périgord, reprezentantul Franței în Comisia de la București, comitelui Walewski, ministrul de Externe francez, la 4 mai 1857, aflăm diferitele neajunsuri ce i s-au făcut mitropolitului Sofronie din pricina atitudinii sale unioniste. Încă sub căi-

măcămia lui Teodor Balș, ministrul său de Culte Panaiotachi Balș, i-a promis mitropolitului că nepotul său, arhiereul Calinic Miclescu Hario-poleos, egumenul Slatinei, va fi numit episcop la Roman, dacă vor accepta programul antiunionist. Apoi Nicolae Vogoridi l-a însărcinat pe Dimitrie Miclescu, nepotul mitropolitului, să-i pună în vedere că dacă va mai permite întrunirile preoților spre a se sfătui asupra alegerii reprezentantului lor în Divan, va fi pus în situația ca Poarta să-i retragă mandatul de președinte al Divanului. Însuși Vogoridi a vizitat pe mitropolit, căutînd să-l convingă că Unirea e cu neputință de realizat din cauza opoziției Turciei. El a mai stăruit ca frații Neofit și Filaret Scriban să nu fie trecuți pe lista candidaților din partea clerului, afirmînd că însăși Poarta ar fi cerut excluderea lor. Ministrul său de Culte, Gheorghe Beldiman, i-a arătat mitropolitului că Poarta e foarte nemulțumită de purtarea sa și, pentru a restabili raporturile cu ea, singurul lucru ce i-l cere este acela de a influența alegerile egumenilor și preoților în sens antiunionist. Același ministru i-a adus la cunoștință că toți preoții care au în problema națională alte idei decît cele ale guvernului, vor fi lipsiți de dreptul de alegători și de aleși. În același timp l-a amenințat că nepotul său, arhiereul Calinic Miclescu, va fi înlăturat din egumenia Mînăstirii Slatina, pentru că împărțise manifeste unioniste prin împrejurimi ¹³.

Neînțelegerile apar și cu prilejul venirii comisarilor străini de la București în Moldova, în aprilie 1857. Poporul, în frunte cu păstorii lor sufletești, le-a făcut o primire entuziastă, iar mitropolitul Sofronie împreună cu unii arhierei și preoți, au vizitat pe comisarii Franței și Sardiniei, expunîndu-le dorințele și speranțele lor ¹⁴. Din această pricină, caimacamul a adresat o scrisoare ofensatoare mitropolitului Sofronie, la 12/24 aprilie 1857, în care se plîngea de atitudinea clerului ¹⁵. Mitropolitul i-a răspuns peste două zile, arătîndu-i că «după științele ce am luat, clerul n-a făcut decît a merge să hiritisească pe domnii comisari» veniți în Iași ¹⁶. Supărat de cele petrecute, caimacamul revocă din funcție pe ministrul de Culte Gheorghe Beldiman, care nu se arătase destul de energic cu reprezentanții Bisericii, înlocuindu-l cu logofătul Alexandru Sturdza-Bîrlădeanu ¹⁷. Împreună cu Savfet Effendi, comisarul turc, Vogoridi s-a adresat la Constantinopol, cerînd ca patriarhul să înlătore pe mitropolitul Sofronie din scaun. Lucrul a fost zădărnicit de ambasadorul francez la Constantinopol, Ernest Thouvenel, care, printr-o notă-protest adresată lui Galib-Pașa, ministrul de Externe al Turciei, se declarase împotriva oricăror măsuri ce s-ar lua în vederea înlocuirii mitropolitului ¹⁸. Tot așa declarase și ambasadorul rus ¹⁹. Indemnăt fără îndoială de unele persoane din cercurile oficiale din Constantinopol, patriarhul

13. *Ibidem*, IV, p. 509—511 și 832. Cp. și IV, p. 698.

14. *Ibidem*, IV, p. 409.

15. *Documents pour servir a l'histoire de l'application de l'article 24 du Traité de Paris en Moldavie*, Londres, 1857, p. 109 (în continuare *Documents...*); *Acte și documente*, IV, p. 414.

16. *Documents*, p. 110; *Acte și documente...*, IV, p. 433.

17. *Ibidem*, IV, p. 480—481.

18. *Ibidem*, IV, p. 552—553. Cp. și p. 718 și 833.

19. De intervenția ambasadorului rus ne informează o scrisoare confidențială a lui Ioan Fotiadis, capucheia Moldovei la Constantinopol, adresată lui Vogoridi, *Ibidem*, IV, p. 594.

Chiril a adresat o scrisoare mitropolitului Sofronie, cu data de 19 aprilie/1 mai 1857, în care îi vorbea în termeni vagi de o conduită neconformă cu demnitatea sa, atrăgându-i atenția că va lua măsuri energice împotriva lui, dacă va persista în acea conduită²⁰. Scrisoarea patriarhului a produs o vie indignare în Moldova, nu numai pentru tonul ei ofensator, ci și pentru că i-a fost predată mitropolitului deschisă, de către ministrul Cultelor²¹.

În urma primirii acestei scrisori, care însemna un amestec fătis al Patriarhiei în treburile Bisericii Moldovene și în ale țării însăși, arhimandritul Neofit Scriban a întocmit o lucrare, tipărită la Paris, cu titlul *Scurtă istorisire și hronologie despre Mitropolia Moldaviei*, în care căuta să dovedească «autocefalia» Bisericii moldovene²².

Nereușind nici de data aceasta, caimacamul căută să se folosească de alte mijloace de luptă împotriva mitropolitului. După ce acesta a înaintat lista preoților alegători din Iași, Departamentul Cultelor i-a respins-o, sub pretext că în ea figurau și câțiva profesori de la Seminar care erau monahi și locuiau în Socola²³. Mitropolitul a răspuns Departamentului printr-o adresă energică, în care arăta că firmanul nu făcea deosebire între preoții de mir și monahi, iar «a hotărî cine este preot și cine nu, aceasta nu este dat Sfatului, nici vornicului bisericesc, ci nouă, mitropolitului și arhiepiscopului țării»²⁴.

În fața acestei dîrzenii a mitropolitului, Vogoridi a convocat Consiliul de miniștri, spre a lua în discuție destituirea sa. Nefiind toți membrii săi de acord în această problemă, guvernul a fost nevoit să renunțe la destituire, dar i-a pregătit mitropolitului alte noi lovituri²⁵.

Deoarece arhiepiscopul Filaret Scriban Stavropoleos, fratele lui Neofit, cra unul din militanții de frunte ai mișcării unioniste, caimacamul a decretat, fără știrea mitropolitului, înlocuirea sa din postul de rector al Seminarului de la Socola, cu arhiepiscopul Vladimir Suhopan Irinopoleos²⁶. Fiind înștiințat de această schimbare de către ministrul Cultelor, Alexandru Sturdza-Bîrlădeanu²⁷, mitropolitul Sofronie a răspuns ministrului, la 22 mai/3 iunie, în termeni foarte energici, protestînd împotriva amestecului guvernului în afacerile Bisericii. Arăta că nu acceptă înlocuirea făcută de guvern și că i-a pus în vedere lui Suhopan să se întoarcă la mînăstire²⁸. În aceste condiții, Vladimir Suhopan a fost nevoit să se întoarcă la Doljești, unde era stareț, iar Filaret Scriban a rămas la Seminar, declarînd că nu-l va părăsi decît dacă va fi scos cu forța²⁹.

20. *Documents...*, p. 111; *Acte și documente...*, IV, p. 465—466.

21. *Ibidem*, IV, p. 833.

22. Arhim. Neofit Scriban, *Scurtă istorisire și hronologie despre Mitropolia Moldaviei*, Paris, 1857, 28 p.

23. *Documents...*, p. 112—113, reproduș și în *Acte și documente...*, IV, p. 641—642.

24. Adresa Departamentului avea data de 11/23 mai, iar a mitropolitului 14/26 mai 1857. *Documents*, p. 113—114 și *Acte și documente...*, IV, p. 655—656.

25. *Ibidem*, IV, p. 718.

26. Vezi raportul Sfatului Administrativ Extraordinar către caimacam, cu data de 17/29 mai 1857, publicat în „Gazeta de Moldavia”, nr. 39, 20 mai 1857, relativ la această schimbare în conducerea Seminarului. Reproduș și în *Acte și documente...*, IV, p. 681—682.

27. *Documents...*, p. 115; *Acte și documente...*, IV, p. 704.

28. *Documents...*, p. 51—54; *Acte și documente...*, IV, p. 723—726; vezi și Gheorghe Adamescu, *Istoria Seminarului „Veniamin” din Iași (1803—1903)*, Iași, 1904, p. 80—81, anexa 43.

29. *Acte și documente...*, IV, p. 731.

Trebuie să relatăm aici și o altă contribuție de seamă la realizarea actului Unirii, venită din partea clerului. Comitetul unionist din București, s-a adresat Comitetului din Iași, la 11/23 martie 1857, exprimându-și dorința de a intra în legătură cu aceștia, în vederea susținerii cauzei lor comune, care era Unirea³⁰. Din partea Comitetului unionist din Iași și a mitropolitului Sofronie, a fost trimis în Țara Românească arhimandritul Neofit Scriban, în vara anului 1857. Avea misiunea de a intra în legătură cu unioniștii munteni, cu mitropolitul Nifon al Ungrovlahiei și în același timp cu membrii Comisiei europene din București, cărora să le aducă la cunoștință plingerile moldovenilor împotriva caimacamului și a guvernului său³¹. El avea asupra sa și o scrisoare a lui M. Kogălniceanu, adresată lui I. I. Filipescu, cu data de 8/20 iunie 1857, prin care marele patriot moldovean solicita pe colegul său muntean să acorde arhimandritului tot sprijinul său în vederea îndeplinirii misiunii sale. Kogălniceanu califica pe Scriban drept «un campion energic al cauzei noastre»³². Arhimandritul Neofit și-a îndeplinit cu cinste misiunea ce i s-a încredințat, intrând în legătură cu baronul de Talleyrand și ceilalți membri ai Comisiei, cu mitropolitul Nifon și cu fruntașii unioniști din Țara Românească. A adresat apoi mitropolitului și fiecărui episcop eparhiot câte o scrisoare, prin care îi îndemna să sprijine Unirea³³. Tot la București, în biserica Sărindar, a rostit un cuvânt la ziua caimacamului Alexandru Dimitrie Ghica, adept al Unirii³⁴.

Se cunosc în acest timp și unele neajunsuri ce se făceau preoților unioniști din Eparhiile Romanului și Hușilor. Astfel, la 11/24 aprilie 1857, locotenentul de episcop Nectarie Hermeziu de la Roman l-a destituit pe iconomul Gheorghe Dimitriu din Tecuci (tatăl lui Calistrat Hogăș) din funcția de protoiereu al ținutului, fiind dintre cei mai cunoscuți unioniști³⁵. Prezentându-se în fața caimacamului spre a i se cere deslușiri asupra destituirii sale, protopopul a declarat: «...Mi-i da ori nu mi-i da înapoi protopopiatul, eu nu mă las de Unire. Acesta este crezul meu astăzi și Dumnezeu m-ar trăzni dacă m-aș ispiti să-l părăsesc». Peste scurt timp, protopopul a fost totuși reintegrat în drepturile sale³⁶.

Dintr-o adresă a Comitetului unionist din Roman către Comitetul central al Unirii din Iași, cu data de 17/29 iunie 1857, aflăm că postelnicul Grigorie Hermeziu, președintele Tribunalului din Roman, fratele lui Nectarie, a adresat cuvinte jignitoare iconomului Iorgu Stamatîn, catehet la Roman, pentru că simpatiza mișcarea unionistă, iar pe preoții unioniști i-a amenințat că vor fi «bătuți cu biciul, puși în gros și alungați din târg»³⁷.

30. *Ibidem*, IV, p. 104—105.

31. Cf. *Apologia Prea Sfințitului Arhiepiscop D. D. Neofit Scriban*, București, 1867, p. 36.

32. *Documente...*, III, p. 276.

33. Vezi scrisoarea adresată episcopului Climent al Argeșului în Bibl. Academiei, ms. 4, f. 755—768.

34. N. Scriban, *Cuvinte bisericesti*, București, 1868, p. 243—246.

35. Decretul de destituire, în *Documents...*, p. 102—103; *Acte și documente...*, IV, p. 397—398.

36. Vladimir Streinu, *Neamul lui Hogăș*, în „Tribuna”, Cluj, an. II (1858), nr. 5, 1 febr., p. 6.

37. *Acte și documente...*, IV, p. 1007.

Protosinghelul Veniamin Arhipescu, egumenul Schitului Pirvești-Tutova, a fost muștrat de administratorul de district, pentru că vorbea în schitul său în sprijinul Unirii, «amenințându-l cât le-a stat în putere»³⁸.

Într-o doleanță a unioniștilor moldoveni, adresată Comisiei europene din București, cu data de 22 aprilie/4 mai 1857, în care se plîngeau de abuzurile cîrmuirii, cerînd protecția Comisiei, în fruntea semnatărilor figurau trei arhieri (Marchian Folescu Ieropoleos, Chesarie Răsmeriță Sinadon, Ghenație Șendrea Tripoleos), trei arhimandriți (Neofit Scriban, Antonie Dumbravă de la Bogdana și Varahiil Lateș de la Lipova), doi protosinceli, 38 de preoți, un arhidiacon și șapte diaconi³⁹.

Atacurile împotriva clericilor unioniști s-au întetit mai ales în vara anului 1857, cu ocazia alegerilor pentru Divanul Ad-Hoc, cînd s-au depus toate eforturile pentru alegerea ca membri în Divan a unor preoți cu simpatii separatiste. Guvernul a fost ajutat în această acțiune de cei doi episcopi antiunioniști: Meletie Istrati de la Huși și Nectarie Hermeziu de la Roman. O seamă de preoți cunoscuți ca unioniști au fost șterși din listele electorale din ordinul guvernului. Egumenii greci ai mînaștirilor închinăte, cărora li se acordase dreptul de a-și trimite doi reprezentanți în Divan, au declarat mitropolitului încă din 28 martie/9 aprilie 1857, că nu vor lua parte la alegeri⁴⁰.

În 30 mai/11 iunie 1857 foile oficiale «Gazeta de Moldavia» și «Buletinul Oficial Extraordinar» publicau listele nominale ale membrilor clerului îndreptățiți să ia parte la alegerile fixate pentru 30 iunie/12 iulie 1857. Era stabilit un număr de 205 alegători și anume: mitropolitul, episcopul de Huși, locotenentul de episcop de Roman, 9 egumeni ai mînaștirilor închinăte, 2 egumeni ai mînaștirilor neînchinăte, 138 de preoți din Iași, 28 de preoți din Huși și 25 de preoți din Roman. Egumenii chinoviilor Neamț și Vorona erau declarați membri de drept ai Divanului⁴¹. Deci, pe lîngă faptul că preoții de țară și cei din restul orașelor erau înlăturăți de la alegeri, nici chiar cei din reședințele vlădicești și egumenii nu erau trecuți cu toții. Printre alții erau șterși din liste și patru «monahi» de la Socola (arhimandritul Neofit Scriban, protosinceli Iosif Bobulescu, inspectorul Seminarului, Ieremia Dîrțu și Isaia Vicol, cateheti), pe motiv că și-ar avea reprezentanți în Divan în persoana egumenilor⁴². A doua zi, Neofit Scriban, Iosif Bobulescu și Ieremia Dîrțu se adresară mitropolitului, protestînd împotriva acestei măsuri arbitrare a guvernului⁴³. Tot atunci a protestat și Filaret Scriban, împotriva faptului că nu se publicase lista nominală a egumenilor îndreptățiți la vot. El se temea să nu fie înlocuit la rectoratul Seminarului și

38. *Ibidem*, IV, p. 272.

39. *Documents...*, p. 12—16 și *Acte și documente...*, IV, p. 497—500.

40. Vezi circulara mitropolitului Sofronie către egumenii mînaștirilor închinăte și neînchinăte privitoare la alegeri (cu o interesantă listă a mînaștirilor închinăte și neînchinăte, cu egumenii lor), în «Gazeta de Moldavia», nr. 24, din 25 mart. 1857, reprodușă și în *Acte și documente...*, IV, p. 237—240. Răspunsul egumenilor greci în *Ibidem*, IV, p. 281—282. Mitropolitul voise să fie înscrși în liste și egumenii mînaștirilor închinăte, pentru ca prin participarea reprezentanților lor în Divan, implicit ar fi urmat o supunere a lor la legile țării și la hotărîrile care s-ar fi luat în Divan. Cf. *Ibidem*, IV, p. 265—266, și V, p. 452.

41. «Gazeta de Moldavia», nr. 42, din 30 mai/11 iun. 1857; «Buletinul Oficial Extraordinar al Principatului Moldovei», nr. 1, Iași, 30 mai 1857; *Acte și documente...*, IV, p. 786.

42. *Ibidem*, IV, p. 744—745.

43. *Ibidem*, IV, p. 787—788 și 789—790.

egumenia Socolei cu Vladimir Suhopan, căruia i-ar fi revenit apoi dreptul de alegător⁴⁴. În aceeași zi, 75 de preoți din Iași au trimis mitropolitului o notă de protest împotriva unor dispoziții ale Sfatului Administrativ Extraordinar privitoare la alegerile din colegiul preoților⁴⁵. Peste câteva zile, la 6/18 iunie, mitropolitul Sofronie s-a plîns Comisiei europene de la București de ștergerea celor 4 «monahi» din listele electorale, înaintînd și protestul arhimandritului Neofit și al celor 75 de preoți ieșeni⁴⁶.

La 25 iunie/7 iulie Ministerul Cultelor a cerut mitropolitului Sofronie să convoace preoții alegători din Iași și pe egumeni pentru ziua de 30 iunie/12 iulie 1857⁴⁷. În răspunsul său, din aceeași zi⁴⁸ și în altul din 6/18 iulie, mitropolitul arăta Departamentului că nu va lua parte la alegeri, din cauza abuzurilor săvîrșite, declinînd toată răspunderea asupra guvernului⁴⁹. Mitropolitul s-a retras la Cucuteni, lîngă Iași, unde a primit apoi o serie de plîngeri asupra felului în care s-au desfășurat alegerile.

Nu numai mitropolitul, ci și alți clerici au refuzat să ia parte la alegeri. La 5/17 iulie, 4 egumeni declarară Ministerului Cultelor că se abțin de la alegeri: arhierii Filaret Scriban Stavropoleos, egumen la Socola, Calinic Miclescu Hariopoleos, egumen la Slatina, Marchian Folescu Ieropoleos, egumen la Coșula și arhimandritul Antonie Dumbravă, egumen la Bogdana⁵⁰. În însăși ziua alegerilor, la 7/19 iulie 1857, 120 de preoți din Iași — din cei 138 înscriși în liste — raportară mitropolitului că s-au abținut de la vot⁵¹. Din plîngerea lor, aflăm că în cursul nopților de 5/6 și 6/7 iulie numeroși preoți au fost cercetați de diferiți comisari ai guvernului, care le-au pus în vedere să participe la alegeri și să voteze pe candidații guvernului. Lucrul acesta ne este și mai bine relatat de însăși declarațiile acestor preoți înaintate mitropolitului în zilele de 7/19 și 8/20 iulie 1857.

De pildă, arhimandritul Neofit Arbore și fratele său iconomul Vasile Arbore relatau mitropolitului că un funcționar al caimacamului, prezentîndu-se la locuința lor, le-a oferit fiecăruia cîte 200 de galbeni, precum și slujbe de egumeni și cîte două decrete de boierie pentru rudele lor, cerîndu-le în schimb să-și dea votul pentru candidatul guvernului. La această ofertă, frații Arbore au răspuns: «...în sărăcie ne-am născut, în sărăcie trăim și cu onoare dorim a muri; o nelegiuire ca aceasta la care sîntem invitați nu am săvîrșit vreodată și prin urmare, nu voim a săvîrși nici acum, măcar că ni s-ar propune și mai mari favoruri din partea guvernului»⁵². Iconomul Ioan Picior-Manu declara că un comisar de poliție a intrat în biserică, în timp ce săvîrșea sfînta liturghie, pentru a-i cere să semneze convocarea pentru alegeri⁵³. Un alt preot, anume iconomul Constantin, a fost dus în noaptea de 6/7 iulie, la palatul domnesc, unde i s-a oferit slujba de preot al paraclisului pala-

44. *Ibidem*, IV, p. 792—795.45. *Ibidem*, IV, p. 790—791.46. *Ibidem*, IV, p. 867—87547. *Ibidem*, V, p. 55.48. *Ibidem*, V, p. 56—57.49. *Ibidem*, V, p. 146.50. *Ibidem*, V, p. 134—135.51. *Ibidem*, V, p. 157—158.52. *Ibidem*, V, p. 158—159, cf. și *Documente...*, III, p. 288.53. *Acte și documente...*, V, p. 161.

tului, dacă își va da votul pentru iconomul Ioan Silvan⁵⁴. Preotul Constantin Șoimaru a fost condus în aceeași noapte, de către un subcomisar de poliție și de doi jandarmi, la o secție de poliție, unde a fost silit să semneze un act, care nu i s-a citit, punându-i-se în vedere că a doua zi să participe la alegerea deputatului clerului⁵⁵. Arhimandritul Constandie fusese cercetat de un comisar de poliție, de un funcționar public și doi funcționari din Departamentul Cultelor, ultimii trei fiind trimiși de însuși caimacamul. Cei doi funcționari de la Culte l-au invitat la caimacam, care dorea să-i ofere bani și egumenia Mânăstirii Bogdana, în schimbul votului pentru candidatul guvernului⁵⁶. Preoții Mihail Istrati și Gheorghe Gavrilesco au fost cercetați tot atunci de comisari ai poliției și de jandarmi, pentru a iscăli ordinul de convocare la alegeri⁵⁷.

Cu toate aceste proteste și abțineri, în ziua de 7/19 iulie 1857, în colegiul preoților a fost ales iconomul Ioan Silvan, preot la Mitropolie. La alegeri se prezentaseră, pe lângă el, doar doi preoți de la biserica Sfântul Dumitru-Balș. Împotriva acestei alegeri ilegale, la care se mai adăuga și faptul că iconomul Ioan Silvan nu era originar din Moldova, ceilalți 135 de preoți din Iași adresară mitropolitului o notă de protest, la 9/21 iulie 1857⁵⁸. Tot atunci s-a făcut la Iași alegerea celor doi reprezentanți ai mânăstirilor neinchinate. Din cei 9 egumeni încriși în liste, s-au prezentat doar 5 între care se numără și arhiereul Vladimir Suhopan Irinopoleos, care era supus austriac, fiind originar din Bucovina. Au fost aleși: arhiereul Iosif Evhaiton, egumenul Mânăstirii Rîșca și arhimandritul Nicon Mironescu, egumenul Mânăstirii Bisericieni, unchiul episcopului Meletie de la Huși⁵⁹. Pe lângă acești doi egumeni aleși, guvernul a mai numit, cu de la sine putere, alți doi deputați dintre egumeni, anume pe arhimandritul Gherasim, starețul Mânăstirilor Neamțu și Secu și pe arhimandritul Iosif, egumenul Mânăstirii Vorona, pe motiv că acestea erau singurele chinovii din țară, deși firmanul nu amintea nimic de ele⁶⁰.

În aceleași condiții au avut loc și alegerile de la Roman. Dintr-o adresă a Comitetului unionist din Roman, cu data de 22 iunie/4 iulie 1857, trimisă Comitetului din Iași, aflăm că episcopul-locotenent Nectarie și fratele său, postelnicul Grigorie Hermeziu, au sfătuit pe preoți să nu-l aleagă pe iconomul Dimitrie Matcaș, ci pe iconomul Teodor Gheorghiu, candidatul guvernului⁶¹.

La 6/18 iulie 17 preoții din Roman au declarat locotenentului de episcop că nu vor lua parte la alegeri⁶². Într-adevăr, a doua zi, din cei 25 de preoți încriși în lista alegătorilor nu s-au prezentat decât iconomul Teodor Gheorghiu, protoiereul «despărteniei» a doua, care era candidatul guvernului și iconomul Constantin Brăescu. În fața acestei abțineri a clerului, episcopul-locotenent Nectarie a destituit în aceeași zi pe iconomul Dimitrie Matcaș din funcția de protoiereu al «despărteniei»

54. *Ibidem*, V, p. 162. 55. *Ibidem*, 56. *Ibidem*, V, p. 181—182.

57. *Ibidem*, V, p. 182—183. 58. *Ibidem*, V, p. 216—217.

59. *L'Etoile du Danube*, Bruxelles, nr. 49 din 1 august 1857 și *Acte și documente...*, V, p. 177.

60. Cf. Depeșa lui V. Place către Walewski din 22 iulie, în *Ibidem*, V, p. 229 și 235.

61. *Ibidem*, V, p. 33—34. 62. *Ibidem*, V, p. 150—151.

inția și de membru al consistoriului, socotindu-l vinovatul principal pentru neparticiparea preoților la alegeri⁶³. În seara aceleiași zile, directorul cancelariei episcopale a chemat la Episcopie pe preotul Andrei Nistor-Hagiu, unde l-a ținut pînă după miezul nopții, cînd protopopul Teodor Gheorghiu a reușit să mai aducă pe preoții Scarlat Onu și Constantin Brăescu. Ținînd seama de acest număr redus de alegători, Nectarie a mai adus cinci călugări de la Episcopie, pe care tot el îi ștersese de pe listă înainte de alegeri. După miezul nopții s-a făcut alegerea deputatului, sub conducerea locotenentului de episcop, în prezența fratelui său Grigore și a administratorului de district Gheorghe Lipan. Episcopul a silit pe acești alegători — deși numai cei patru preoți aveau un astfel de drept — să-l aleagă pe iconomul Teodor Gheorghiu⁶⁴. În aceeași noapte, iconomul Gheorghiu, însoțit de jandarmi și de slujitorii ai tribunalului, a violat domiciliul mai multor preoți, cerîndu-le să participe la alegerile ordonate de episcop⁶⁵. Împotriva acestui abuz, ca și împotriva modului în care a decurs alegerea, un număr de 17 preoți au protestat chiar a doua zi la Mitropolie⁶⁶. Tot a doua zi după alegeri, au fost înlăturați din funcția de membri ai consistoriului eparhial iconomii Basile Brăescu⁶⁷ și Ștefan Tobolca⁶⁸, ambii cu simpatii unioniste, după ce Dimitrie Matcaș fusese înlăturat chiar în ziua alegerilor, după cum am văzut mai sus.

E regretabil că nu avem date asupra modului în care s-au făcut alegerile la Huși. Știm doar că din cei 28 de preoți înscrși în liste, au participat numai 9, alegînd pe iconomul Ioan Rîșcanu, fără îndoială împotriva voinței lor⁶⁹.

Urmează deci, că din cei 3.263 de preoți de mir din Moldova⁷⁰, au fost înscrși în liste 191 de preoți, din care au participat la alegeri doar 16: 3 la Iași, 4 la Roman și 9 la Huși, dar și aceștia votaseră mai mult forțați de împrejurări și împotriva voinței lor. Abținerea clerului a influențat și asupra alegerilor din celelalte colegii electorale, la care de asemenea n-au participat mulți alegători⁷¹.

63. *Ibidem*, V, p. 163.

64. Asupra acestei alegeri vezi *Ibidem*, V, p. 183—184, 188—189, 191—192 și 336.

65. Vezi protestul iconomilor Nicolae Pascu, Ioan Sofrocescu sen. și Ionică Sofrocescu jun. împotriva acestui fapt, în *Ibidem*, p. 337—339.

66. *Ibidem*, V, p. 185—187.

67. *Ibidem*, V, p. 181.

68. *Ibidem*, V, p. 189 și 332.

69. Cf. Depeșa lui V. Place către Walewski, *Ibidem*, V, p. 247.

70. După *L'Étoile du Danube*, nr. 58, din 1 oct. 1857, unde e publicată o statistică a preoților, călugărilor, bisericilor și minăstirilor din Moldova.

71. Vezi în acest sens *Protestația locuitorilor din Moldova în contra modului de aplicare a firmanului pentru convocarea Divanului Ad-Hoc. Abținere generală a petiționarilor*, București, 1857, 12 p. și în traducerea franceză, Bruxelles, 1857, 24 p. Reprodusă și în *Documents...*, p. 55 ș.u. și în *Acte și documente...*, IV, p. 904—921. Un articol publicat mai tîrziu în ziarul „Românul” (din 24 aug. 1866, p. 575) scria: „Clerul deveni o putere. Fiecare preot ajunsese a fi cel mai ardinte propagandist al Unirii. Nouă ne-a fost păstrată fericita ocaziune de a vedea în orașul T... preoți cutrecînd parohiile lor, din casă în casă, cu crucea în mînă, jurîndu-se pe Sfînta Evanghelie, că chiar de li s-ar lua darul, că chiar de vor fi trimiși la ocnă, totuși nu vor botza, nu vor cununa, nu vor înmormînta pe nimeni, care nu va fi, care nu va lupta pînă la moarte pentru Sfînta Unire”.

În urma acestor false alegeri, «Gazeta de Moldavia» a publicat lista deputaților aleși în Divanul Ad-Hoc. Din partea clerului, pe lângă cei trei membri de drept, figurau cei 7 deputați amintiți mai sus⁷².

Îndată după aceste alegeri, mitropolitul Sofronie a anunțat, din Cucuteni, Comisia europeană de la București de ilegalitățile și procedeele arbitrare ale guvernului, rugându-o să i-a apărarea drepturilor clerului⁷³.

Datorită protestelor ambasadorilor Franței, Rusiei, Prusiei și Sardiniei la Constantinopol — pentru un timp s-au rupt chiar relațiile acestor țări cu Poarta — și a pactului de la Osborne, din 9 august 1857, dintre Franța și Anglia, Turcia a fost nevoită să anuleze alegerile samavolnice din Moldova și să treacă la noi alegeri. Ministerul de Interne a decis ca noile alegeri pentru deputații clerului să se facă în ziua de 29 august/10 septembrie 1857, la reședința fiecărei eparhii, sub conducerea chiriarhului locului. La Iași urma să aibă loc tot atunci și alegerea egumenilor, sub conducerea mitropolitului⁷⁴.

În noile alegeri, săvârșite în cea mai deplină legalitate, clerul și-a ales pe cei mai vrednici reprezentanți în Divan. Din partea ierarhiei erau membri de drept: mitropolitul Sofronie Miclescu, căruia îi era încredințată și conducerea lucrărilor Divanului, arhiepiscopul Nectarie Hermeziu Sotiriopoleos, episcop-locotenent la Roman și arhiepiscopul Ghenadie Șendrea Tripoleos, numit episcop-locotenent la Huși în locul lui Meletie Istrati, care murise la 31 iulie 1857. Alegerile au avut loc sub conducerea acestora, în ziua de 29 august/10 septembrie. Din partea egumenilor mînăstirilor neînchinată au fost aleși arhiepiscopul Filaret Scriban Stavropoleos, egumenul Socolei și Calinic Miclescu Hariopoleos, egumenul Slatinei, cu unanimitate de 9 voturi. Din partea clerului din Iași a fost ales arhimandritul Neofit Scriban, cu 136 de voturi din 139 exprimate, din partea clerului din Huși arhimandritul Melchisedec Ștefănescu, cu 29 de voturi din 35, iar din partea clerului din Roman iconomul Dimitrie Matcaș, cu 24 de voturi din 30⁷⁵. Toți împărtășeau vederile cele mai înaintate, cu excepția lui Nectarie Hermeziu.

În urma unui ofis al caimacamului⁷⁶ mitropolitul Sofronie a convocat pe membrii Divanului pentru ziua de 22 septembrie/4 octombrie 1857. Cu acest prilej, mitropolitul a întocmit o ectenie specială, care s-a și tipărit, împărțindu-se la toate parohiile, pentru ca să fie rostită la ectenia mare în ziua deschiderii Divanului⁷⁷. Lucrările au început la data amintită, fiind precedate de un Te-Deum, săvârșit în biserica Sfântul Nicolae Domnesc de către mitropolitul Sofronie, înconjurat de un sobor

72. „Gazeta de Moldavia”, nr. 57, din 22 iul./3 aug. 1857 și *Acte și documente*, V, p. 370.

73. *Ibidem*, V, p. 228.

74. „Gazeta de Moldavia”, nr. 65, din 19 aug. 1857, și *Acte și documente...*, V, p. 505—514.

75. Vezi lista deputaților în *Ibidem*, V, p. 609, și II, 1, p. 30. Lista alegătorilor în *Ibidem*, VI, 1, p. 1—4 (participaseră la alegeri 9 egumeni, 139 preoți din Iași, 35 preoți din Huși și 30 preoți din Roman, în total 213 alegători).

76. *Ibidem*, V, p. 664.

77. Se amintește de ea în A. Xenopol — C. Erbiceanu, *Serbarea școlară de la Iași*, în *Acte și documente...*, Iași, 1885, p. 276. A fost apoi retipărită la București în Tipografia lui George Ioannid. Probabil e cea publicată de P. S. Năsturel și P. I. Cernavodeanu, *Cîte ceva privitor la Ortodoxia românească în preajma Unirii țărilor române*, în „Glasul Bisericii”, XVIII (1959), nr. 1—2, p. 111—113.

de slujitori. Cu acest prilej, arhimandritul Neofit Scriban a rostit o înflăcărată cuvîntare în care vorbea deputaților de marea misiune ce au de îndeplinit ⁷⁸.

Trecînd în sala ședințelor, mitropolitul a deschis Divanul printr-o cuvîntare, în care, aborînd și problema Unirii, spunea: «Moldo-românii de astăzi sînt toți tot una, ei au o origină, un sînge, o Patrie, o istorie, o credință, un Dumnezeu. Să ne silim dară să fim așa, ca să fim vii și ca să învieze întru noi iubita noastră Patrie» ⁷⁹.

Deputații clerului au avut un rol deosebit în lucrările Divanului, votînd reformele și îmbunătățirile propuse și chiar luînd cuvîntul pentru a le sprijini. Majoritatea ședințelor s-au ținut sub președinția mitropolitului Sofronie ⁸⁰. Încă în ședința II-a din 23 septembrie (st. v.), au fost aleși în cele două comisii pentru verificarea mandatelor deputaților: arhimandritul Melchisedec în comisia I și iconomul Matcaș în comisia II.

În memorabila ședință din 7/19 octombrie 1857 (a VII-a), Mihail Kogălniceanu a citit propunerea făcută în numele mai multor deputați — între care figurau și episcopul Ghenadie, arhimandriții Neofit și Melchisedec și iconomul Matcaș — privitoare la viitoarea organizare a țării, între care și «Unirea Principatelor într-un singur stat sub numele de România» ⁸¹.

În urma cuvîntului deputatului Constantin Hurmuzaki, care sprijini propunerea, s-a trecut la votarea ei. Din cei 83 de deputați, numai doi au fost împotriva: logofătul Alecu Balș «proprietar — cum spunea el cu mîndrie — a 80.000 fălcii de pămînt» și episcopul-locotenent Nectarie Hermeziu de la Roman. Restul aleșilor clerului — alături de toți ceilalți deputați — au votat cu multă însuflețire propunerea marelui patriot Mihail Kogălniceanu. Mitropolitul Sofronie, iscăbind în fruntea actului, a rostit cuvintele: «Unde-i turma, acolo-i păstorul»; iar iconomul Dimitrie Matcaș declară că «alegătorii săi, tot clerul de Roman, l-au rugat cu lacrimile în ochi, ca să voteze pentru dorințele rostite în programul național: Unirea Principatelor și celelalte» ⁸².

În ședința VIII-a, din 10 octombrie 1857, s-a ales un comitet de 9 membri — între care era și arhimandritul Neofit — căruia i s-a dat însărcinarea să formuleze chestiunile ce trebuia discutate în Divan, privitoare la reorganizarea Principatelor (reforme interne). Comitetul a formulat un program în 15 puncte, între care punctele 5 și 6 aveau în vedere probleme de ordin bisericesc: «Libertatea cultelor în mărghinirea capitulațiilor(5) și înființarea unei autorități sinodale centrale pentru trebile duhovnicești ale Bisericii Române»(6) ⁸³. În ședința din 4 noiem-

78. Neofit Scriban, *Cuvinte bisericești*, p. 74—82. Un rezumat al prediciei vezi în *Documente...*, I, p. 231—235.

79. Cuvîntarea mitropolitului, în *Acte și Documente...*, V, p. 690—691, și VI, 1, p. 34—35.

80. Procesele verbale ale ședințelor se găsesc în „Buletinul ședințelor Adunării Ad-Hoc a Moldovei”, Iași, 1857 și *Acte și documente...*, VI, 1, p. 35—531 (și trad. franceză, p. 532—1053).

81. *Ibidem*, VI, 1, p. 68. Propunerea lui M. Kogălniceanu la p. 63—68.

82. *Documente...*, II, p. 268; *Acte și documente...*, VI, 1, p. 78—79.

83. *Ibidem*, VI, 1, p. 87 și 120. Discuțiile asupra acestei chestiuni la p. 98—120; Cf. și *Documente...*, II, p. 283—287.

brie s-au și luat hotărâri privitoare la recunoașterea autocefaliei Bisericii noastre și la înființarea unei autorități sinodale centrale ⁸⁴.

În dezbaterile care au avut loc în cursul lunii decembrie în comitetul fiecărei clase reprezentate în Divan, deputații clerului au întocmit un program în 12 puncte — la care se adăugau și unele amendamente — care cuprindea măsurile preconizate de ei în vederea organizării Bisericii Moldovene. În ședințele Divanului din 20 și 21 decembrie, s-a formulat în mod definitiv un program în 14 puncte, privitor la organizarea bisericească. La loc de frunte figura autocefalia Bisericii Moldovene, reorganizarea învățămîntului teologic, a monahismului etc. ⁸⁵.

Deputații clerului au sprijinit diferite alte amendamente și propuneri și votînd pentru măsurile propuse în vederea reorganizării Principatelor. De pildă, în nesfîrșitele discuții asupra raporturilor proprietarilor cu sătenii — cu citirea impresionantei jalbe a deputaților săteni la 16 decembrie 1857 — aceștia au fost sprijiniți de frații Scriban, episcopul Ghenadie, arhimandritul Melchisedec și iconomul Matcaș, ei înșiși fiind fii de preoți sau de țărani și care cunoșteau deci viața țărănilor clăcași.

Dizolvarea Divanului a avut loc la 22 decembrie 1857/3 ianuarie 1858, fiind promulgat apoi și firmanul de închidere. La 22 mai (st.n.) 1858 s-a deschis la Paris conferința miniștrilor de externe ai celor șapte Mari Puteri, care avea să decidă asupra viitoareii organizări a Principatelor Române ⁸⁶. Lucrările acesteia au durat pînă la 19 august 1858, cînd s-a promulgat și așa-numita «Convenție de la Paris», prin care se admitea doar schimbarea titlului oficial al țărilor române în acela de «Principatele Unite ale Moldovei și Valahiei», dar cu doi domni, două guverne și capitale deosebite și tot sub suzeranitatea turcească. Prin aceeași Convenție se prevedea înființarea unei Comisii centrale la Focșani pentru pregătirea legilor de interes comun, o Curte de casație comună, o organizație identică a oștirii, unificarea sistemului de măsuri și greutate. Nu cuprindea nici o măsură cu privire la Biserică. Legea electorală anexată Convenției, în vederea alegerilor pentru Adunarea Electivă — menită să aleagă pe noii domnitori — dădea puterea electorală în mîinile marilor proprietari, negustorilor și industriașilor bogați. Și de data aceasta preoțimea a fost înlăturată, întrucît nu beneficia de avere, care să-i dea dreptul de a participa la alegeri. Președinția Adunării era și acum încredințată mitropoliților, iar sufraganii erau membrii de drept ⁸⁷.

La 19/31 octombrie 1858 a avut loc instalarea noii Căimăcâmii de trei: Ștefan Catargiu, Anastasie Panu și Vasile Sturdza, care a cîrmuit Moldova pînă la alegerea lui Alexandru Ioan Cuza ⁸⁸. În luna decembrie 1858 au avut loc alegerile deputaților pentru Adunarea Electivă. Deși preoțimea era exclusă, ea și-a adus totuși aportul ei și în aceste alegeri. Astfel,

84. *Acte și documente...*, VI, 1, p. 160.

85. *Ibidem*, VI, 1, p. 469—470; Filaret Scriban, *Istoria bisericească a românilor pe scurt*, Iași, 1871, p. 140—151.

86. Lucrările Conferinței în *Acte și documente...*, VII, p. 266—306.

87. Textul Convenției cu stipulațiile electorale pentru alegerile de deputați în Adunarea Electivă, în *Ibidem*, VII, p. 306—317.

88. *Ibidem*, VII, p. 585, Ștefan Catargiu a fost înlocuit mai tîrziu cu Ioan A. Cantacuzino.

la 10/22 decembrie 1858, Căimăcămia s-a adresat mitropolitului Sofronie, rugîndu-l să-i acorde sprijinul în alegerile din 14/26, 16/28, 17/29 și 18/30 decembrie 1858. Căimăcămia îl ruga să dea o carte de dezlegare a jurămintelor cu care au fost legați unii dintre alegători de o partidă sau alta și care să fie citită în toate bisericile Moldovei la Te-Deumul ce va avea să se desfășoare în zilele amintite⁸⁹, lucru pe care mitropolitul l-a și făcut⁹⁰. Cu prilejul săvîrșirii acestor Te-Deum-uri s-au rostit și unele cuvîntări ocazionale. Așa de pildă, arhimandritul Melchisedec a rostit o cuvîntare în catedrala episcopală din Huși, la 16/28 decembrie, cu ocazia alegerii deputaților proprietarilor mici și ai tîrgoveților din ținutul Fălciu⁹¹. Tot el a rostit o nouă cuvîntare, în aceeași catedrală, la 18/30 decembrie, cu ocazia alegerii deputaților proprietarilor mari din ținutul Fălciu (era de față și viitorul domn Al. I. Cuza)⁹². Arhimandritul Neofit Scriban a rostit o cuvîntare în fața alegătorilor din Iași⁹³.

Lucrările Adunării Elective s-au deschis în ziua de 28 decembrie 1858/9 ianuarie 1859. Întrucît ședința din 5/17 ianuarie 1859 era consacrată alegerii noului domnitor, înainte ca Adunarea să pășească la îndeplinirea acestui mare act, s-a săvîrșit un Te-Deum în biserica Sfîntul Nicolae-Domnesc. Cu acest prilej, arhimandritul Neofit Scriban a rostit o înflăcărată cuvîntare în fața deputaților prezenți, spunîndu-le printre altele: «Credința nației române nu a fost, nu este și nu va fi decît unirea românilor într-un singur stăt, singura ancoră a mîntuirii sale, singurul port în care poate scăpa corabia națională de furtuna valurilor ce o împresoară...»⁹⁴.

La ora 12 s-a deschis ședința Adunării Elective, sub președinția mitropolitului Sofronie, care a rostit o scurtă cuvîntare. Trecîndu-se la votare, spre uimirea tuturor, partizanii fostului domn Mihail Sturza și ai fiului său Grigorie, văzînd că sînt prea puțini la număr, vorară și ei pentru candidatul unioniștilor, designat în seara zilei de 3 ianuarie, colonelul Alexandru Ioan Cuza, binecunoscut în mase pentru atitudinea sa democratică și pentru activitatea depusă în slujba izbînzii Unirii. Mitropolitul Sofronie, ca președinte, a votat cel din urmă, bine-înțeles pentru colonelul Al. Cuza⁹⁵. În uralele nesfîrșite ale deputaților și ale tribunelor, mitropolitul a proclamat apoi ales pe Alexandru Ioan Cuza. Primul domn a depus apoi jurămintul, iar marele patriot Mihail Kogălniceanu a rostit un înflăcărat discurs⁹⁶.

Alegerea lui Alexandru Ioan Cuza a fost salutată cu bucurie de toate păturile sociale ale Moldovei. La această sărbătoare a țării a luat parte și clerul, mai ales că noul domnitor avea strînse legături de prietenie cu mulți clerici, printre care frații Scriban, arhimandritul Melchisedec, economistul Matcaș și alții. După alegerea din Țara Românească, arhimandritul Neofit Scriban a scris articolul intitulat *O salutare României în*

89. *Ibidem*, VII, p. 1286—1287.

90. *Ibidem*, VII, p. 1291—1293.

91. *Ibidem*, VII, p. 1354—1358.

92. *Ibidem*, VII, p. 1377—1380.

93. Vezi lucrarea sa *Incerări poetice*, p. 85—95.

94. „Steaua Dunării”, (1959) nr. 6, 10 ian.; N. Scriban, *Cuvînte bisericesti*, p. 247—248; *Acte și documente...*, VIII, p. 338—339.

95. *Ibidem*, VIII, p. 342—345.

96. *Ibidem*, VIII, p. 345.

24 ianuarie 1859⁹⁷. Arhimandritul Dionisie Romano, tipărint în 1859 o lucrare omiletică la Iași, a dedicat-o noului domnitor, adresându-i în prefață câteva cuvinte prin care îi ura o domnie rodnică și fericită⁹⁸.

Ideea unirii însuflețise și pe elevii seminariilor teologice din Moldova. Lucrul este explicabil, dacă ne gândim la faptul că rectorii și profesorii lor se numărau între cei mai de seamă reprezentanți ai partidului unionist. Cu prilejul alegerii lui Alexandru I. Cuza, un tânăr din Seminarul din Mănăstirea Neamț, cu numele Nicolae Costea (viitorul arhiereu Narcis Crețulescu Botoșăneanu) a compus o poezie cu titlul *Cîntec lui Cuza Vodă la Unirea țărilor la 1859*. Pus pe note de un frate din mănăstire, Mihail Ardeleanu, cîntecul a fost introdus apoi în repertoriul unor coruri ale vremii⁹⁹.

*

În cele ce urmează vom înfățișa atitudinea clerului din Țara Românească în problema Unirii Principatelor. E adevărat că preoțimea de aici nu a jucat rolul deosebit al celei din Moldova, unde se remarcă activitatea mitropolitului Sofronie Miculescu, a fraților Scriban, a arhimandritului Melchisedec Ștefănescu, a iconomului Dimitrie Matcaș și a celorlalți clerici amintiți în prima parte a lucrării. Aceasta și din pricina mersului normal al lucrurilor în Țara Românească, dar și datorită faptului că Divanul muntean n-a luat în discuție problema reformelor interne, așa cum făcuse Divanul Ad-Hoc din Iași. Cînd vorbim de o contribuție a clerului muntean la înfăptuirea Unirii, ne gândim la aportul mitropolitului, al celor trei episcopi sufragani, a unor preoți de mir și călugări, dintre care unii aleși deputați în Divanul Ad-Hoc și la unele articole din periodicele vremii.

La 3/15 martie 1857 s-a constituit un Comitet unionist și în București, cînd s-au fixat și dorințele românilor, formulate în patru puncte, în care se cerea și Unirea¹⁰⁰. Îndată după constituirea comitetului unionist, și-a dat adeziunea la programul său episcopul Filotei al Buzăului. Nu numai că și-a dat adeziunea la programul partidului unionist, dar a adresat și o circulară protopopilor și egumenilor, prin care-i invita să ceară preoților din Eparhie să facă rugăciuni pentru Unire¹⁰¹.

Aceeași atitudine a avut-o și episcopul Calinic Cernicanul de la Rîmnic. La 15/27 aprilie 1857 a trimis și el o circulară către protopopi, cu ună cuprinsă asemănător circularii episcopului Filotei, cerînd să pună în ve-

97. „Steaua Dunării”, V, (1859) nr. 23 3 febr.; N. Scriban, *Încercări poetice*, p. 58—65; *Acte și documente...*, VIII, p. 611—615; reprodusă și în vol. *Mărturie despre Unire*, ediție îngrijită de Virgiliu Ene, București, 1959, p. 492—496.

98. *Arhimandritul Dionisie, Principii de retorică și elocvență amvonului*, Iași, 1859, p. V, VI.

99. Revista „Arhiva”, Iași, X (1909) nr. 1, 1959, p. 46.

100. *Acte și documente...*, IV, p. 50—52.

101. Circulara publicată de Ec. Gh. Ionescu, *Viața și activitatea lui Filotei episcopul Buzăului, 1850—1860*, ed. II, București, 1941, p. 139—140 și Pr. Gabriel Cocora, *Episcopul Filotei al Buzăului, luptător pentru Unirea Țărilor Române*, în „Biserica Ortodoxă Română”, LXXVII (1959), nr. 1, p. 45—46. Pentru atitudinea sa Comitetul central al Unirii din București i-a trimis o scrisoare de mulțumire. Vezi ziarul „Concordia”, București, nr. 34 din 11/23 iun. 1857 (reprodusă în *Acte și documente...*, IV, p. 932—933).

putat, în acest Divan ce se convoacă astăzi... Veghere dar, fraților preoți și Domnul Dumnezeu nostru va fi cu voi. Ne trebuie o nație recunoscută de celelalte nații prin autonomia ei, o patrie tare, prin unirea gemenilor țări române»¹⁰⁸.

La 27 august/8 septembrie 1857 s-a publicat ofisul caimacamului Alexandru Ghica, fixînd data și modul alegerilor. Pentru egumeni era fixată data de miercuri 11 septembrie la Mitropolie, iar pentru preoți ziua de joi 12 septembrie, la reședința fiecărei eparhii¹⁰⁹. Pe lângă cei patru membri de drept: mitropolitul Nifon și episcopii Calinic al Rîmnicului, Filotei al Buzăului și Climent al Argeșului, din partea egumenilor mînăstirilor neînchinatelor au fost aleși: arhimandritul Athanasie Stoerescu, egumenul Mînăstirii Sadova și arhimandritul Ieronim, egumenul Mînăstirii Bistrița, iar din partea preoților: protopopul Iancu Sachelarie din partea preoților din București, protopopul Constantin protonotariul de la Episcopia Rîmnicului, protopopul Vasile Serea «Catihetul» de la Episcopia Buzăului și protopopul Constantin iconomul de la Episcopia Argeșului¹¹⁰. Egumenii greci au refuzat și aici să-și trimită reprezentanți în Divan, deși li se acordase acest drept¹¹¹.

În urma alegerilor, caimacamul Alexandru Ghica a invitat pe mitropolit să procedeze la deschiderea lucrărilor Divanului¹¹². Divanul s-a deschis în ziua de 30 septembrie/12 octombrie 1857¹¹³. Înainte de începerea lucrărilor, s-a săvîrșit un Te-Deum la Mitropolie, de către mitropolit, înconjurat de un sobor de arhieriei, preoți și diaconi. Cu această ocazie s-au rostit cîteva ectenii și o rugăciune anume întocmită de către mitropolitul Nifon în vederea acestui însemnat eveniment. Textul rugăciunii a fost împărțit la toate bisericile din București, spre a fi rostită la slujbe¹¹⁴. Trecînd în sala de ședințe, mitropolitul a deschis Adunarea printr-o cuvîntare ocazională, în care spunea printre altele: «...Priviți și veți vedea că toți sîntem români; aceleași simțăminte ne leagă, același sînge ne unește. Toți avem o patrie înainte: să avem și un cuget și un scop; să ne însuflețim de aceeași dragoste și de aceeași sfîntă credință, ca cerul să binecuvînteze ostenele noastre»¹¹⁵.

Cu excepția ședinței a XX-a, toate celelalte au fost prezidate de mitropolitul Nifon. E adevărat că ceilalți membri ai clerului aleși în Divan n-au avut rolul activ al celor din Divanul Moldovei. De fapt Divanul muntean nici n-a luat în dezbateri reformele interne, așa cum se petre-

108. „Buciumul“, Paris, I (1857), nr. 3, din 5 apr., reprodusă de V. Pocitan, *Inițierea capetei...*, p. 39—40. 109. *Acte și documente...*, V, p. 563—566.

110. Lista lor, în *Ibidem.* V, p. 683 și VI, 2, p. 182 și *Documente...*, I, p. 573.

111. *Ibidem.*, I, p. 488—489; 504, 515—516, 520—521. 112. *Acte și documente...*, V, p. 712.

112. *Acte și documente...*, V, p. 712.

113. Procesele verbale se găsesc în „Monitorul Adunării Ad-Hoc din România“, București, 1857, 265 p. (pînă la ședința din 2 noiembrie 1857). Reproduse și în *Acte și documente...*, VI, 2, p. 1—398 (text român și traducere franceză pentru ședințele I—XIV și numai text francez pentru ședințele XV—XXI).

114. *Rugăciune întocmită de Mitropolitul Nifon cu ocazia deschiderii Divanului Ad-Hoc din anul 1857*, septembrie 29, București, 1857, 13 p., reprodusă și în „Predicatorul“, I (1857), nr. 57, p. 290—293.

115. Cuvîntarea mitropolitului în „Românul“ I (1857), nr. 16, din 1/13 oct., reprodusă în *Acte și documente...*, V, p. 905—907 și VI, 2, p. 1—2 și la Preotul Grigorie N. Popescu, *Din trecutul Seminarului Nifon Mitropolitul din București*, București, 1943, p. 44—45.

cuse la Iași, ci se mărginise doar la formularea celor patru puncte fundamentale în privința viitoarei organizări a țării. Singurul care a jucat un rol mai însemnat a fost episcopul Filotei al Buzăului. Încă în ședința I-a s-au ales două comisii de verificarea mandatelor deputaților, în prima fiind ales și preotul Vasile Catihetul¹¹⁶. În ședința a II-a, din 2 octombrie, s-a ales comisia de redactare a regulamentului Divanului, în care figura și episcopul Filotei¹¹⁷. Comisia a lucrat sub conducerea sa, întocmind un regulament în 87 articole, care a fost acceptat de Divan în ședința din 7 octombrie¹¹⁸. În ședința a V-a, din 8 octombrie 1857, s-a ales o comisie de 9 deputați, între care figura și episcopul Filotei, care să refere asupra propunerii lui C. A. Kretzulescu, privitoare la cele patru puncte. Comisia a lucrat tot sub conducerea episcopului Filotei, prezentând în ședința a VI-a din 9 octombrie un raport, care formula cele patru dorințe fundamentale ale țării: 1. Autonomia și neutralitatea teritoriului moldo-român. 2. Unirea țărilor România și Moldova într-un singur stat și sub un singur guvern. 3. Prinț străin. 4. Guvern constituțional reprezentativ și o singură Adunare obștească¹¹⁹. În ședința XVI-a din 18 noiembrie 1857, s-a ales o nouă comisie, care să refere asupra propunerii prezentate de 30 de deputați de a nu se trece la discutarea reformelor interne. Și de data aceasta, între cei cinci membri ai comisiei figura și episcopul Filotei¹²⁰. Comisia a prezentat în ședința următoare un raport în același sens.

Lucrările Divanului s-au încheiat la 22 decembrie 1857/3 ianuarie 1858. Cîteva luni mai târziu, la 17/29 octombrie 1858, în locul lui Aléxandru Ghica, au fost numiți trei caimacami: Ioan Manu, Emanoil Băleanu și Ioan Filipescu¹²¹, sub care s-au săvîrșit alegerile pentru Adunarea Electivă. Înainte de alegeri, printr-un ofis cu data de 18/30 octombrie 1858, cămăcămia a cerut mitropolitului Nifon să pună în vedere preoțimii ca să sfătuiască poporul «la moderație, iubire și liniște»¹²². Alegerile s-au făcut în zilele de 8/20, 10/22, 11/23 și 12/24 ianuarie 1859, iar Adunarea s-a deschis în 22 ianuarie/3 februarie 1859. Din ea făceau parte și mitropolitul Nifon ca președinte, precum și episcopii Calinic al Rîmnicului, Filotei al Buzăului și Climent al Argeșului. Se știe că în Țara Românească principalii candidați la domnie erau foștii domni Gheorghe Bibescu și Barbu Știrbei. Totuși, în mintea unor patrioți luminați a încolțit ideea de a fi ales domnul Moldovei și în Țara Românească. La aceasta a contribuit și acțiunea hotărîtă a maselor populare. Încă în dimineața zilei de 22 ianuarie au venit în Dealul Mitropoliei peste 30.000 de oameni, ca să ia parte la deschiderea Adunării și să împiedice alegerea vreunui din foștii domni. În seara zilei de 23 ianuarie, la o întrunire a deputaților partidei naționale, ținută la hotelul Concordia, Dimitrie Ghica a dezvăluit gîndul sincer al mai multor deputați de a se face unirea Principatelor, proclamînd pe Aléxandru Ioan Cuza ca domn și în Țara Românească. Propunerea sa a fost

116. *Acte și documente...*, VI, 2, p. 3.

117. *Ibidem*, VI, 2, p. 9; *Documente*, I, p. 583—584.

118. *Acte și documente...*, VI, 2, p. 10.

119. *Ibidem*, VI, 2, p. 30—31 și 34.

120. *Ibidem*, VI, 2, p. 337.

121. *Ibidem*, VII, p. 571.

122. *Ibidem*, VII, p. 580—581.

susținută cu căldură și astfel s-a hotărît de către toți cei de față să aleagă pe domnul Moldovei.

În 24 ianuarie, după deschiderea Adunării, deputatul Vasile Boerescu a cerut o ședință secretă, în care a adus la cunoștință hotărîrea partidei naționale, care a și fost primită cu mare entuziasm. Începîndu-se apoi votarea, toți deputații Adunării Elective și-au dat voturile pentru Alexandru Ioan Cuza. Bătrînul mitropolit Nifon a avut astfel bucuria să-l proclame domn al Țării Românești, tot el înștiințîndu-l de alegerea sa. Mulțimea uriașă care aștepta afară a fost cuprinsă de un entuziasm de nedescris, din piepturile tuturor izbucnind strigătele: «Trăiască Unirea!» Trăiască Cuza Vodă al Moldovei și al Munteniei! Trăiască România una și nedespărțită!»¹²³.

O delegație a Adunării muntene, din care făcea parte și episcopul Climent al Argeșului, s-a prezentat la Iași, în 29 ianuarie/10 februarie 1859, înfățișînd lui Alexandru Ioan Cuza actul de alegere ca domn al Țării Românești. Cu acest prilej, episcopul Climent a rostit și un scurt cuvînt în fața domnitorului¹²⁴.

La începutul lunii februarie 1859 domnitorul Alexandru Ioan Cuza a făcut prima călătorie de la Iași la București. În toate orașele și satele de pe parcurs i s-au făcut primiri deosebite, care erau expresia bucuriei și entuziasmului maselor populare față de domnul țărilor unite. Între cei care i-au rostit cuvîntări de bun venit în diferitele orașe ale Țării Românești se numără și cîțiva slujitori ai Bisericii. Astfel la Episcopia Buzăului a fost primit de episcopul Filotei, iar profesorul Dimitrie Racoviță de la Seminar a rostit un discurs¹²⁵. La bariera Ploieștilor a rostit un scurt cuvînt din partea orașenilor arhimandritul Ghenadie Pîrvulescu, pe atunci stareț al Mînăstirii Brebu¹²⁶.

Cu prilejul primirii lui Alexandru Ioan Cuza în Adunarea Țării Românești, la 8/20 februarie 1859, a rostit un cuvînt de bun-venit mitropolitul Nifon, arătînd că poporul român «nu se îndoiește că Măria ta ești cel trimis de Providență ca să pui sfîrșit suferințelor și durerilor lui; nu se îndoiește că Măria ta ești venit ca să-l luminezi cu înțelepciunea Măriei tale și să pregătești un viitor; fericit și demn de gloria strămoșilor noștri»¹²⁷.

Clerul a salutat cu bucurie alegerea lui Alexandru Ioan Cuza ca domn al Țării Românești. Cunoaștem cuvîntarea rostită de arhimandritul Iosafat în capela română din Paris, la 1/13 februarie 1859, cu prilejul acestei alegeri¹²⁸. Alte cuvîntări s-au rostit cu ocazia realizării definitive a Unirii, în decembrie 1861. Cunoaștem cuvîntarea rostită atunci la Episcopia din

123. *Ibidem*, VIII, f. 592.

124. *Ibidem*, VIII, p. 720.

125. Reprodus la Dionisie Romano, *op. cit.*, p. 65—70.

126. Cf. C. Bobulescu, *Uieți de zugrăvi (1657—1765) și autobiografia lui Ghenadie Pîrvulescu arhimandritul*, București, 1940, p. 53.

127. *Acte și documente...*, VIII, p. 880—881; „Naționalul”, din 12 februarie 1859; Gr. N. Popescu, *op. cit.*, p. 49; În 1860 mitropolitul Nifon a publicat „Rînduiala rugăciunii ce se va săvîrși în toți anii la 24 ianuarie ziua alegerii Prea Înălțatului nostru Domn Alexandru Ioan I” — Cf. C. Erbiceanu, *Note asupra istoriei bisericești a românilor*, în „Biserica Ortodoxă Română”, XXIX (1905—1906), p. 1234.

128. *Acte și documente...*, VIII, p. 881—802.

Rîmnicu-Vîlcii de preotul Dumitru Brănescu, profesor la Seminar, publicată în ziarul «Biserica» al preotului Grigorie Muscelanu ¹²⁹. În același ziar s-a publicat un imn scris în cinstea Unirii și executat de elevii Seminarului din Rîmnicu-Vîlcii, sub conducerea profesorului lor de muzică, Nicolae Călinescu ¹³⁰.

*

Rezultă așadar că preoțimea și-a adus o contribuție însemnată în lupta pentru Unirea celor două țări românești. Cei doi mitropoliți și-au adus contribuția ca președinți ai Divanurilor Ad-Hoc și ai Adunărilor Elective, rînduind să se facă rugăciuni și Te-Deum-uri cu ocazia convocării lor și sprijinind toate acțiunile patriotice din țările lor. Merită să fie subliniată îndeosebi contribuția mitropolitului Sofronie, care a luptat cu îndrăjire împotriva tuturor uneltirilor caimacamului Vogoridi, primind susținere pentru atitudinea sa patriotică chiar și din partea patriarhului ecumenic. Episcopii de asemenea și-au adus contribuția ca membri ai Divanurilor Ad-Hoc, între ei distingîndu-se Filotei al Buzăului. Alți fruntași ai clerului, ca Frații Scriban, arhimandritul Melchisedec, arhimandritul Iosafat Snagoveanul și ceilalți amintiți în lucrarea noastră au sprijinit Unirea, fie prin predici, fie prin diferite lucrări și articole, iar unii ca membri ai Divanurilor.

Fără îndoială că și preoțimea de mir de la sate și orașe și-a adus contribuția ei modestă de lămurire a credincioșilor lor asupra marilor prefaceri și realizări care urmau să aibă loc dacă se va ajunge la Unirea celor două țări. Preoțimea n-a putut să-și aducă un aport și mai însemnat în aceste frămîntări, pentru faptul că la alegerile pentru Divanurile Ad-Hoc n-au avut dreptul decît un număr redus de preoți, iar în alegerile pentru Adunările Elective preoțimea a fost exclusă. Activitatea clerului în aceste frămîntări nu poate să fie trecută cu vederea, ci ea se impune atenției noastre a celor de azi, putînd să ne slujească drept un frumos exemplu de atașament față de dreptele năzuințe ale poporului.

MIRCEA PĂCURARIU

¹²⁹. „Biserica”, II (1863), nr. 10, din 3 martie, p. 75—76 și nr. 11 din 10 mart., p. 81—83.

¹³⁰. *Ibidem*, nr. 11, p. 83—84. De acest imn amintește și bătrînul preot Vasile Constantinescu de la Biserica Negustorilor din Capitală (1842—1935) în întîmplările povestite preotului profesor Nicolae M. Popescu, *Preoți de mir adormiți în Domnul*, București, 1942, p. 203.

---

150 DE ANI DE LA MOARTEA LUI GHEORGHE ȘINCAI

Ideologia «luminilor» s-a afirmat și în țările române, ca expresie a luptei sociale și naționale a noilor forțe sociale. Ideile înnoitoare au fost enunțate la noi încă din prima jumătate a secolului al XVIII-lea de către episcopul Inochentie Micu și au fost dezvoltate la sfârșitul acestui secol de corifeii Școlii Ardelene: Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior, Ioan Piuariu Molnar și continuatorul acestora, Gheorghe Lazăr, iar în Țara Românească și Moldova de Dionisie Eclesiarhul, Zilot Românul, Dinicu Golescu, Ioniță Tăutu, Eufrosin Poteca și alți cărturari militanți, care au îmbrățișat cele trei probleme majore ale neamului nostru: originea romană a limbii și a poporului român, continuitatea sa neîntreruptă pe pământul pe care trăim și unitatea de neam și de limbă a românilor de pretutindeni.

Într-un astfel de climat favorabil dezvoltării culturale, a trăit și a activat marele corifeu al Școlii Ardelene, Gheorghe Șincai.

Gheorghe Șincai s-a născut în anul 1754 în Râciu de Cîmpie, în casa bunicului său, deși, la acea dată, familia nu se mutase încă din părțile Făgărașului. Până de curînd majoritatea cercetătorilor susțineau că s-ar fi născut în Samșud. Abia în ultimul timp, cercetătorii Dumitru Ghișe și Pompiliu Teodor au stabilit că locul nașterii sale a fost satul Râciu. În ce privește data nașterii, aceasta a fost obiect de discuții, datorită informațiilor contradictorii pe care le dă el însuși. Astăzi, majoritatea cercetătorilor s-au fixat asupra datei de 28 februarie 1754.

Copilăria și-a petrecut-o în satul Sinca Veche, pe moșia părintească, lucru pe care-l afirmă el însuși în notele unei *Elegii* în versuri latine cu caracter autobiografic. Pentru că militarizarea pământurilor satului a avut loc prin anii 1761—1766, trebuie să socotim că în această perioadă a părăsit și familia sa locurile natale și s-a îndreptat spre Cîmpia Transilvaniei, locul de origină al mamei lui Șincai. Părinții săi s-au așezat în Samșud, nu departe de Râciu, pe o posesiune nobiliară. Aici tatăl său «avea o parte de moșie nobiliară, nu moștenită, ci lăsată zălog», după cum spune el într-o notă a *Elegiei*.

Ioan Șincai și soția sa Ana au avut șase fii și două fiice. Cel mai mare, Ioan, după studii făcute la Universitatea din Tîrnavia (azi în R. S. Cehoslovacia) și la Viena, a ajuns căpitan în armata austriacă. A căzut într-o luptă împotriva francezilor la Lörch, în 1795. Este vrednic de subliniat

faptul că el s-a îngrijit într-o bună măsură de educația fratelui său Gheorghe. Ceilalți frați erau Vasile, Andrei, Grigorie și Pantelimon, amintiți toți într-un document din 1793. Surorile erau măritate în Riciu.

Ioan Șincai s-a dovedit a fi fost foarte preocupat de educația copiilor săi, de aceea s-a străduit să-i îndrume spre cele mai bune școli ale vremii. După stabilirea la Șamșud, micul Gheorghe a fost trimis în satul Săbed, pentru a învăța limba maghiară, dar neplăcându-i locul, n-a frecventat mult timp școala de acolo. Întors la Șamșud, a învățat la școala de pe lângă biserica românească. A fost îndrumat apoi de tatăl său spre Tirgu-Mureș, înscriindu-se la colegiul reformat, unde a început studiul limbilor latină și maghiară. Aici a avut, între alții profesori și pe umanistul Alexandru Kovasnai. După doi ani, la îndemnul fratelui său Ioan, s-a înscris la liceul iezuit din Cluj, vechi așezământ de cultură, întemeiat încă din 1580, unde a studiat, timp de patru ani, gramatica și poetica, fiind mereu în fruntea colegilor săi. Aici și-a însușit elementele de bază ale culturii umanistice, a învățat arta de-a alcătui scrisori, compuneri și chiar versuri, a studiat pe istoricii și poeții latini, și-a însușit cunoștințe de limba și literatura greacă. În 1772 a părăsit Clujul «pentru oarecare năsărimbă», cum ne spune el însuși și s-a îndreptat spre Bistrița, la gimnaziul piariștilor, unde a absolvit clasa de retorică. Aici și-a adâncit și cunoștințele de limba germană. Despre toate aceste școli prin care a trecut vorbește el însuși în versurile *Elegiei* sale.

După absolvirea acestor școli s-a îndreptat spre Blaj, unde, în 1773, deci la vârsta de abia 19 ani, a fost numit profesor la clasa de «retorică și poezie». În 1774 s-a călugărit sub numele de Gabriel, pentru a putea fi trimis la studii la Roma. A fost îndrumat spre Colegiul «De propaganda fide», împreună cu Petru Maior și Ioachim Pop. Aici a urmat timp de cinci ani studii de filozofie și teologie, pe care le-a isprăvit cu obținerea titlului de doctor în aceste două discipline. Dar, deși fusese trimis la Roma să facă studii de teologie, Șincai s-a dedicat cu toată râvna studiilor de istorie, izbutind să devină, la capătul celor cinci ani, un istoric cu o temeinică pregătire. El a izbutit să intre în cercurile învățaților din Roma și să ia parte la discuții care puteau să-l intereseze ca viitor istoric al poporului român. În același timp, el cerceta cu asiduitate bibliotecile și arhivele Romei, (Biblioteca Vaticană, Biblioteca Sopra la Minerva, Biblioteca ad Aracelli, Biblioteca Colegiului De propaganda fide, la care a fost un timp și custode) notându-și tot ceea ce interesa istoria poporului român.

Din anii șederii la Roma datează volumele sale de izvoare istorice privind poporul nostru, în număr de 27 (de fapt sînt numai 26, fie dintr-o numerație greșită, fie că un volum s-a pierdut). El a copiat cu migală texte din scriitorii latini și bizantini, inscripții privind Dacia Romană, texte din geografii vechi, relatări din evul mediu, texte din dicționare, din lexicoane istorice și geografice și orice alt fel de informații privitoare la poporul român și la ținuturile locuite de el. Textele erau copiate în limba originalelor (latină, germană, italiană, franceză). Întîlnirile cu numeroși învățați ai Romei, cit și lecturile sale asidue l-au dus la însușirea unei

metode de lucru riguroso științifică pentru acel timp. Despre toate aceste lucruri vorbește în *Elegia* amintită.

După terminarea studiilor la Roma, în 1779, Șincai și cu ceilalți doi colegi ai săi s-au îndreptat spre casă, prin Viena. Șincai (ca și Petru Maior) a rămas la Viena, unde a urmat, timp de un an, cursuri de pedagogie la Școala normală de la Sfinta Ana și cursuri de drept natural, public și bisericesc la Universitate. Se intenționa pregătirea sa în vederea conducerii și organizării școlilor naționale românești din Transilvania, Curtea din Viena voind să facă din învățămînt un instrument al politicii sale de stăpînire și catolicizare.

După cum spune el în notele *Elegiei*, a studiat «metoda de a preda la Școlile de limbă națională... și a le conduce».

La Viena a continuat însă cu aceeași rivnă și investigațiile istorice, cercetînd bogate arhive și biblioteci. Aci a cunoscut manuscrisele cronicarilor români (Grigorie Ureche, Miron Costin, *Cronica zisă Bălăcenească*, *cronica domniei lui Mihai Viteazul* în prelucrarea lui Balthasar Walther, opera lui Dimitrie Cantemir), precum și diferite informații străine privitoare la istoria poporului nostru. A izbutit să cunoască și colecțiile marilor bibliofili, cum era aceea a fostului guvernator al Transilvaniei Anton Hadik. Anul petrecut la Viena a fost folosit totodată și pentru legarea unor relații cu învățații care i-ar fi putut ajuta la îmbogățirea cunoștințelor sale. A cunoscut acum mai ales istorici preocupați de problemele transilvănene, cum au fost istoricii maghiari Daniel Cornides și Iosif Benkő.

La Viena, Șincai a intrat însă și în cercul tinerilor români transilvăneni, aflați acolo la studii, cunoscînd pe Samuil Micu, care era director de studii la Colegiul Sancta Barbara, înființat pe seama clericilor români din Transilvania și în care era găzduit și Gheorghe Șincai, colegiu care pe atunci era socotit ca un mic centru cărturăresc românesc. Rodul prieteniei acestor doi învățați a fost publicarea la Viena, în 1780, a cunoscutei gramatici *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*. Lucrarea a fost redactată inițial de Micu, fiind completată de Șincai cu mai multe reguli noi și observații, îmbogățită cu cîteva dialoguri și sistematizată. Tot el a scris în întregime prefața, care începea cu o scurtă schiță a istoriei limbii române. Sint semnificative unele exemple pe care le da în această gramatică: «Am fost în Roma. Siede în Bucuresci. Am venit den Iasi. Quâte milluri sent de aici pana in Bucuresci?» etc.

În cursul aceluiași an Șincai s-a reîntors în Transilvania, pentru a-și pune în valoare frumosele cunoștințe cîștigate la Roma și Viena. Activitatea sa începe totmai în primul an al domniei împăratului Iosif al II-lea, care dăduse edictul de toleranță, prin care se deschidea dreptul de instrucție și la funcții publice pentru toate confesiunile.

În decembrie 1780 îl întîlnim la Blaj, în Mînăstirea Sfintei Treimi, îngrijindu-se de instruirea și educarea elevilor înscriși la «școala normălească», precum și de alcătuirea manualelor necesare acesteia. În anul școlar 1781—1782 era profesor de poetică la «gimnaziu». Concomitent îndeplinea și sarcina de catehet, iar din 1782 și pe cea de director al școlii «naționale» (fostă «normălească») din Blaj. Această școală, în care se preda «metodul normal» timp de șase săptămîni, avea menirea de a forma

și perfecționa pe dascăli sătești. Cunoaștem mai multe certificate școlare eliberate de Șincai absolvenților acestei școli. În anul 1784 a fost numit director al școlilor «naționale» unite din Transilvania. Amintim că funcția de director al școlilor naționale ortodoxe era deținută de brașoveanul Dimitrie Eustatievici, autorul primei gramatici românești (din 1754), rămasă în manuscris. În această calitate, Șincai s-a arătat mai neobosit ca oricând, în munca nobilă de luminare a poporului român, socotind că una din cauzele asupririi sale ar fi neștiința de carte. A fost preocupat în permanență de creșterea numărului de școli, precizând, într-o «Autobiografie» — manuscrisă — din 1804, că a întemeiat 376 de școli, în ciuda opoziției ce i se făcea din partea nobilimii și a autorităților de Stat. A cutreerat în trei rînduri satele Transilvaniei în vederea inspectării școlilor, iar în urma acestora, semnaleză greutățile și neregulile pe care le-a întîlnit, face rapoarte despre starea lor, ține cursuri de îndrumare la Blaj etc.

Pentru a asigura acestor școli un nivel de învățămînt corespunzător, Șincai a scris o serie de manuale școlare, care nu existau pînă atunci. Desigur, pe cînd studia «metodul normal» la Viena, a avut prilejul să cunoască cele mai bune manuale școlare folosite în învățămîntul austriac, pe care le-a adaptat nevoilor învățămîntului românesc din Transilvania. La scurt timp după stabilirea sa la Blaj, încep să-i apară manualele. Astfel, primul rod al ostenețelor sale este o gramatică latină cu titlul *Prima principiae latinae grammatices quae ad usum scholarum Valachico-nationalium...* (Primele elemente ale gramaticii latine pentru uzul școlilor naționale valahe...), tipărită la Blaj în 1783. Adnotările și exemplele erau atît în limba română, cît și în limba latină. Este interesant faptul că el încearcă aici să pună bazele terminologiei noastre gramaticale. El numea vocalele «versuitoare», consoanele «împreună sunătoare», substantivul «statornicul», adjectivul «adăugătorul», pronumele «pentru nume», verbul «vorba», declinarea «plecare», singularul «singuraticul», pluralul «înmulțitorul», cazurile «căderi». A doua ediție a acestei gramatici a apărut tot la Blaj, în 1785, exemplele fiind în patru limbi: latină, română, germană și maghiară.

În aceeași perioadă a tipărit două abecedare. Primul se întitula *ABC sau Alfavit pentru folosul și procopsala școalelor celor normalești a neamului românesc. ABC oder Namenbüchlein zum Gebrauche der Walachischen National-Schulen*, numit și «Abecedarul cel mare», destinat Școlii normale din Blaj. Și acesta avea textul în cele patru limbi menționate mai sus. În același an a apărut și la Sibiu, în tipografia lui Martin Hochmeister, sub titlul: *ABC. Bucavna*. Același text cu mici modificări, dar numai în limbile română și germană, a fost reeditat în 1788 la Sibiu, de Petru Bart, sub titlul *Bucavna pentru pruncii cei rumânești carii se află în mare Prințipatul Ardealului*. În 1796, cînd Șincai nu mai era director al școalelor, a fost reeditat și la Blaj, sub titlul *Alfavit sau Bucavna*.

Al doilea abecedar avea titlul *ABC sau Bucavna pentru folosul școalelor niamului romanesc* și s-a tipărit la Sibiu în 1783, fiind destinat pentru școlile de la sate.

Tot în 1783 a tipărit la Blaj un catehism cu titlul: *Catehismul cel mare cu întrebări și răspunsuri alcătuit și întocmit pentru folosul și procopsala*

tuturor școalelor normălești a neamului românesc. Aceasta este singura lucrare cu caracter teologic a lui Șincai, în care — după cum arată în cuvîntul înainte — «am strîns și am grămădit pre scurt laolaltă toate dogmele și încheieturile credinței ceii adevărate, toate deregătoriile creștinești și toate obiceiurile Bisericeii Răsăritului (sublinierea noastră) care, mi s-au văzut a fi pruncilor (pentru carii s-au și făcut această carte) mai de lipsă a le învăța și a le ști». A avut o largă răspîndire, fiind folosită pînă pe la mijlocul secolului trecut. Este deosebit de interesant cuvîntul înainte la acest Catehism, în care amintea, între altele, că a căutat să folosească limba vie a poporului: «m-am sîrguit cît am putut că de la cuvintele și vorbele cele tocmai românești nici cum să nu mă abat și de pînă, ci să le aleg după cum pre unele locuri mai bine vorbesc românește decît pre altele, precum am și făcut...» Tot din acest cuvînt înainte reieșea și grija lui ca manualul să ajungă în mîna cît mai multor elevi, mai ales a celor lipsiți de mijloace materiale. De aceea motiva că manualul avea un caracter rezumativ, «ca nu cumva făcîndu-se cartea mai mare, prețul încă să i se suie, și dintr-aceea să se nască pricină, pentru care cei săraci, de carii mai mulți se află în neamul nostru decît bogați, să nu și-o poată cumpăra».

În sfîrșit, în 1785, a tipărit tot la Blaj, o *Indreptare către Aritmetică, întîia parte, alcătuită și întocmită pentru folosul și procopsala tuturor școalelor normălești a neamului românesc* (72 p.). Era o prelucrare după manualele nemțești sau latinești ale timpului, dar cu o expunere greoaie, cu o terminologie încă neformată. Manualul cuprindea noțiuni elementare de aritmetică, la nivelul cursului elementar actual.

Prin munca sa neobosită pentru înființarea de școli românești, prin pregătirea de cadre didactice pe seama lor și de manuale, Șincai a ridicat împotriva sa pe cei legați de feudalism și potrivnici ideii de emancipare a poporului român prin școală. Prilejul s-a ivit îndată după moartea împăratului Iosif al II-lea (1790), cînd s-a inaugurat în Transilvania o epocă de reacțiune, în care predomină ideea revenirii la vechile rînduiri dinainte de reforme. În această perioadă, în 1791, s-a redactat și istoricul *Supplex Libellus Valachorum*, prin care românii cereau drepturi politice egale cu ale celor trei națiuni recepte din Transilvania, memoriu de care n-a fost străin nici Șincai. «Supplexul» a fost combătut, între alții și de istoricul sas Carol Eder, directorul școlilor săsești din Transilvania printr-o lucrare tipărită la Cluj în 1791, în care contesta temeinicia argumentelor cuprinse în acest important memoriu.

Majoritatea cercetătorilor au arătat că Șincai a dat un răspuns acestor «bîrfeli» ale lui Eder, sub titlul «Responsum ad crism Caroli I. Eder in Supplicem libellum valachorum Transilvaniae» (1792), răspuns care n-a fost îngăduit la tipar de cenzura de atunci. În ultima vreme se socotește că nici n-a existat un astfel de răspuns, ci că Șincai intenționa să publice, ca o anexă la ediția a II-a din *Elementa linguae daco-romanae*, care a apărut la Buda în 1805, un *Dialog*, cuprinzînd o scurtă istorie a poporului român. În acest *Dialog* (azi pierdut) între un român și un străin, Șincai infirma părerile lui Eder, expuse în comentariile sale la *Supplex*.

Tipărirea sa, ca anexă la *Elementa linguae*, nu s-a aprobat, intrucît cuprindea afirmații potrivnice «adevărului istoric», care «ar putea să producă tulburare în rindurile poporului român».

Dar Gheorghe Șincai a avut de îndurat neplăceri și din partea conducătorilor Bisericii greco-catolice de atunci. În 1782 scaunul episcopal de Blaj devenise vacant, prin demisia lui Grigorie Maior. Dintre cei trei candidați propuși de sinodul din Blaj, Curtea din Viena a numit ca episcop pe preotul Ioan Bob, ca unul ce-i era devotat, fiind recunoscut de papa și instalat abia în 1784. Cu acesta au avut neînțelegeri pentru tot restul vieții marii corifei ai Școlii Ardelene, mai ales că ei fuseseră împotriva alegerii sale ca episcop. Ei au cerut episcopului, încă din iunie 1784, să-i dezlege de voturile monahale, lucru ce l-a îngăduit numai lui Șincai și Maior. Alexandru Papiu-Ilarian afirmă că neînțelegerile între ei au survenit și pentru faptul că «pe cînd acesta (Bob, *n.n.*) cerca a vîri în Biserica Română inovațiuni latine, și apărau cu însuflețire vechile datini ale Bisericii Orientale». Conflictul cel mai grav a avut loc în 1794, între Bob și Șincai, cînd acesta ar fi rostit în Blaj cuvintele: «voi fi conducătorul și autorul rebeliunii și al conjurațiilor», cuvinte care-l priveau pe Bob. Învinuit de acesta că prin cuvintele de mai sus ar fi urzit o conspirație împotriva statului, a fost arestat, bătut și închis în temnița din Aiud. Acolo a stat din septembrie 1794 pînă în iunie 1795. În acest timp, la 18 octombrie 1794, Guvernul Transilvaniei numea, la propunerea lui Ioan Bob, un nou director al școlilor românești unite, în persoana lui Gheorghe Tatu, deși postul fusese solicitat și de Chiril Țopa, un om capabil și cu vederi înaintate. Procesul lui Șincai a avut loc în mai 1795, și, după audierea mai multor martori, forul judecătoresc l-a găsit nevinovat și a hotărît eliberarea lui.

După ce-a fost eliberat din închisoare, a încercat să-și reocupe postul de director, dar toate încercările lui au rămas zadarnice. S-a adresat în acest scop Guvernului Transilvaniei, iar în 1796 a făcut și o călătorie la Viena, înaintînd o petiție împăratului Francisc I. A urmat apoi o corespondență îndelungată între Viena și Cluj, pînă ce, abia la 9 septembrie 1796, i s-a comunicat că a fost înlăturat definitiv din postul de director, ca unul care era considerat ca tulburător al liniștei publice. O încercare de-a ocupa, în 1797, un post de translator pe lângă Guvernul Transilvaniei a rămas de asemenea fără nici un rezultat.

Pentru Șincai a început acum o viață de sărăcie și lipsuri, de pelerinări în diferite părți ale Transilvaniei, îndeosebi la Oradea, unde va găsi un sprijin vremelnic la episcopii de acolo Ignatie Darabant și Samuil Vulcan. Autoritățile de stat îl urmăreau pretutindeni, acuzîndu-l chiar că ar intenționa să reintroducă în Transilvania «lumea lui Horia». În cele din urmă s-a așezat la familia contelui Daniel Wass din Țaga, o familie cu idei înaintate pentru acel timp, despre care Șincai scrie că ar fi fost originară din Moldova. Timp de șase ani (1797—1803) s-a ocupat cu educația celor trei fii ai lui Daniel (Toma, Ioan și Gheorghe), și cu administrarea moșiilor acestuia. Probabil că lucrarea sa *Povățuire către eco-*

nomia de cîmp, apărută la Buda, este și rodul activității sale practice în mijlocul naturii.

În 1803 a părăsit familia Wass, îndreptîndu-se spre Oradea, care era pe atunci unul din orașele cu o bogată activitate culturală românească. Pe lângă o seamă de români cu alese preocupări cărturărești, Șincai a legat aici strînse relații de prietenie cu profesorul maghiar Mihail Tertina, pro-directorul Academiei, om cu vaste cunoștințe de limbi străine, care i-a pus la dispoziție bogata sa bibliotecă și cu poetul maghiar Ladislau Nagy. Acesta din urmă a publicat în 1804 la Oradea o culegere de versuri omagiale închinată bărbaților de seamă din comitatul Arad, sub titlul general de *Orodias*. La această culegere a colaborat și Șincai cu elegia sa în versuri latine: *Elegia Nobilis Transilvani Georgii Sinkai*. Aceasta este o poemă, prima parte avînd un caracter autobiografic (cu diferite note care completează informațiile) iar partea doua scotea în relief meritele lui Tertina și Nagy. Importanța ei constă în faptul că este una din primele încercări de acest gen la noi.

Credincios gîndului de a termina istoria românilor, la care începuse să lucreze încă din anii studiilor la Roma, în noiembrie 1803 Șincai a părăsit Oradea, îndreptîndu-se spre Buda. La recomandăția lui Tertina, a început să lucreze și să studieze în Muzeul diplomatic, istoric și juridic al cunoscutului arhivar Martin Gheorghe Kovachich. Acest învățat, de origină croată, se ocupa cu editarea unor lucrări vechi maghiare de istorie și drept. Șincai l-a ajutat în munca sa, citind, colaționînd diferite versiuni, făcînd extrase și redactînd prefețe la autorii latini și maghiari pe care Kovachich intenționa să-i publice. În același timp, se îngrijea și de aranjarea colecției de manuscrise și rezolva problemele administrative ale Muzeului. În această perioadă a avut prilejul să cunoască o seamă de învățați maghiari, intrînd în cercul acestora. Tot de acum datează și corespondența sa cu istoricul vienez Johann Christian Engel, viitorul său adversar în probleme de istorie transilvană. Acesta îi ceruse lămuriri asupra unor chestiuni de istorie românească. Șincai i-a răspuns la 24 aprilie 1804, împărtășindu-i informații despre cronicarii noștri.

Dar munca istovitoare de la Kovachich, cît și faptul că era prea slab retribuit și că nu se putea ocupa aproape de loc de propriile sale cercetări, l-au determinat să ceară postul de corector al cărților românești care se imprimau în tipografia Universității din Buda. Cu multă greutate a ajuns să fie numit, la 15 mai 1804. În anul următor, celălalt corifeu al Școlii ardelenene, Samuil Micu, a fost numit cenzor al cărților românești tipărite la Buda, dar a murit în 1806.

Postul rămas astfel liber, a fost cerut, între alții, și de Șincai. El a și fost însărcinat în mod provizor cu îndeplinirea sarcinilor legate de acest post, dar numai pînă la 7 iulie 1807, iar în cel de corector pînă în 1808.

La 13 noiembrie 1806 Capitolul Episcopiei greco-catolice din Oradea înainta Consiliului Locotenențial Regal din Buda cele trei propuneri necesare pentru numirea unui nou cenzor. Pe listă figurau canonicul Ioan Corneli din Oradea, protopopul Petru Maior din Reghin și Gheorghe Șincai. Deși fusese numit primul, acesta a renunțat, iar la 13 iunie 1808 a

fost numit Maior. De-acum activitatea lui Șincai la Buda se consideră încheiată. La invitația fiilor lui Daniil Wass, foștii săi elevi, s-a retras la moșia lor în satul slovac Sinea, în nordul Ungariei, lângă Kosice (azi în Cehoslovacia). De acum începe o perioadă și mai zbuciumată în viața sa, cu veșnice peregrinări pe la Oradea și Blaj, pînă în clipa cînd l-a ajuns moartea, la 2 noiembrie 1816, la Sinea.

Perioada șederii la Buda — deși relativ scurtă — a fost una dintre cele mai fecunde pentru Șincai, căci acum a putut să dea la lumină cîteva din lucrările sale sau să-și termine cele care i-au rămas în manuscrise. Dintr-o scrisoare adresată prietenului său Ioan Corneli, reiese că slujba de corector nu-i lua mai mult de două ore pe zi, iar restul timpului «îl consacru națiunii», după cum zice el, continuîndu-și cercetările în bibliotecile și arhivele din Buda și Pesta. A continuat și legăturile cu diferiți cărturari, fiind cunoscut în cercurile acestora. Astfel, căpitanului de cavalerie Ioan Lipszki, care lucra la întocmirea hărților unei regiuni din imperiu, i-a oferit lămuriri cu privire la transcrierea toponimicelor românești și la folosirea și valoarea literilor chirilice. Dîndu-și seama că problema prezenta interes, a și tipărit această lucrare, sub forma unei scrisori deschise, cu titlul: *Epistola Georgii Sinkai... ad Ioannem de Lipszki..., Mappae Geographicae Provinciarum ad S. Coronam Regni Hungariae pertinentium Elucubratorum*, Budae, 1804, 13 p.

Tot în Buda, în 1805, a izbutit să dea la lumină ediția a doua din gramatica tipărită inițial în colaborare cu Samuil Micu, de data aceasta numai sub numele său. Avea același titlu de *Elementa linguae daco-romanae...* Ea se adresa acum, în primul rînd străinilor, mai ales comercianților, care doreau să învețe limba română. Aducea și cîteva modificări ortografiei, făcînd concesii fonetismului (de pildă introduce pe *i*, *â*, *e*, ca în cuvintele: *sînt*, *sîntem*, *sînteți* și nu *sent*, *sentem*, ca în prima ediție; diftongul *oa* îl scrie ca *atare* și nu *o* ca în prima ediție). El însuși mărturisea în prefață, că s-a orientat spre o scriere fonetică, această ediție fiind «redactată după un mod mai ușor de a scrie și ceti», pe cînd în prima ediție «puțin a lipsit de nu am făcut limba română asemenea celei franceze după scriere».

Dar în afară de preocupările sale didactice, filologice și istorice, Șincai a dezvoltat o activitate remarcabilă și în domeniul popularizării cunoștințelor științifice, concretizată în cîteva lucrări, tipărite sau rămase în manuscris. Astfel, în 1806 a publicat la Buda o *Povățuire către Economie de cîmp pentru folosul școalelor românești celor din Țara Ungurească și din părțile ei împreunate...* Lucrarea, desigur un rod al activității sale practice, din anii petrecuți la Țaga, în calitate de administrator al moșiei familiei Wass, era o expunere foarte succintă, care urmărea să popularizeze practicile agrotehnice înaintate. Cercetări mai noi arată că lucrarea a fost tradusă din limba maghiară.

Pe lângă această lucrare tipărită, au mai rămas de la el în manuscris și cîteva lucrări de popularizare. Așa este lucrarea intitulată *Învățătura firească spre surparea superstiției norodului*, redactată tot în perioada șederii la Buda și publicată abia în 1964. De fapt, ne aflăm în fața unei

lucrări de fizică, prelucrată și adaptată după învățatul teolog german I. H. Helmuth (1732—1813). Prelucrarea lui Șincai este una din operele cele mai reprezentative ale iluminismului românesc de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui de al XIX-lea, ea avînd meritul de a fi prima lucrare de proporții în cultura românească prin care se caută ca, prin împărtășirea de cunoștințe științifice, să se înlăture superstițiile din popor.

O altă lucrare cu caracter științific, rămasă în manuscris, este *Istoria naturei sau a firei*, prelucrată tot după Helmuth, cu trei capitole: despre plante, despre minereuri, despre viețuitori. Deși lucrarea este azi mult depășită din punct de vedere științific, totuși ea se impune prin faptul că este una din primele încercări de acest gen la noi, cît și pentru faptul că are numeroase observații care oglindesc viața naturii din patria noastră, credințe, obiceiuri și tradiții ale poporului.

În sfârșit, Șincai este autorul unui dicționar cuprinzînd numirile plantelor, mineralelor și animalelor, intitulat *Vocabularium pertinens ad Triam Regna Naturae*. La întocmirea acestuia au putut să-i servească drept model și izvor multe lucrări similare nemțești.

*

Dar principala operă a vieții lui Șincai, la care a lucrat aproape 40 de ani, este opera istorică, operă care conturează în chip pregnant activitatea sa cultural-științifică. Este vorba de *Hronica* sa în trei volume și de colecția de documente care i-au stat la bază. Am arătat în primele pagini ale lucrării că Șincai începuse strîngerea materialului privitor la istoria românilor încă din timpul studiilor sale, în arhivele și bibliotecile din Roma și Viena, continuînd mai tîrziu cu cele din Transilvania, Buda și Pesta. El a izbutit în această perioadă îndelungată de timp să culeagă un material imens, într-o Colecție de 27 de tomuri. Din acest bogat material a alcătuit o colecție de documente și știri din izvoare narative, în trei volume, căreia avea intenția să-i dea titlul fie de «Analele daco-romane», fie «Magazinul Analelor dacice», fie «Memoria daco-romanilor» sau a «românilor și a popoarelor învecinate». În cele din urmă s-a fixat la titlul de: *Rerum spectantium ad Universam gentem Daco-Romanam seu Valachicam summaria collectio ex diversis authoribus facta a Georgio Gabriele Sinkai...* Tomul I cuprinde anii 88—1329, tomul II anii 1330—1551 și 1684—1724, iar tomul III anii 1552—1683. În intenția lui Șincai tomurile urmau să însoțească *Hronica*. Manuscrisul colecției se păstrează azi în Biblioteca Filialei Cluj a Academiei R. S. România.

Deși avuse promisiuni că va fi sprijinit în tipărirea ei, Șincai a ezitat mereu să dea urmare îndemnurilor unor învățați din Buda care-l sfătuiau să publice această colecție de documente și izvoare în limbile în care s-au scris, iar textului românesc să i se adauge unul latin paralel. El își dădea seama că prin publicarea unei simple colecții de documente, nu putea să slujească pe deplin cauza politică și socială a neamului său. De aceea, în mintea sa s-a conturat ideea elaborării unei istorii a tuturor românilor.

Pe baza cercetărilor întreprinse în bibliotecile și arhivele publice și particulare din Roma, Viena, Buda și Transilvania și a informațiilor culese din istoriile antice, din cronicile medievale românești și străine, tipărite sau manuscrise, din lucrările contemporanilor săi, Șincai a izbutit să dea cea mai de seamă operă istorică scrisă pînă atunci la noi: *Hronica românilor și a mai multor neamuri*. Încă din perioada șederii la Buda, a încercat să pună sub tipar această operă de o netăgăduită valoare științifică. A izbutit să-și realizeze planul doar parțial, publicînd o mică parte din Hronica sa în *Calendarele* românești care se tipăreau pe atunci la Buda. Aceste calendare erau publicații ale tipografiei Universității, fiind proiectate de Samuil Micu și Gheorghe Șincai. Apărute din 1805, Micu a izbutit ca în *Calendarele din 1806 și 1807* să-și publice cîteva fragmente din istoria românilor. Același lucru îl face și Șincai publicînd în *Calendarele din 1808 și 1809* mici fragmente din *Hronica* sa și anume din prima parte a lucrării, de la anul 86 pînă la anul 274, în două fascicule, de cîte 40 de pagini fiecare, adăugate *Calendarelor* amintite. Titlul era acela pe care avea să-l dea și manuscrisului definitiv: *Hronica românilor și a mai multor neamuri, încît au fost ele așa de amestecate cu românii cît lucrurile, întîmplările și faptele unora fără de ale altora nu se pot scrie pre înțeles, din mai multe mii de autori, în cursul de 34 de ani culeasă, și după anii de la nașterea Domnului nostru Iisus Hristos alcătuită de Gheorghe Șincai din Șinca, doctorul Filozofiei și al Teologiei, fostul director al școlilor naționalnice în toată țara Ardealului și diortositoriul cărților în Crăiasca tipografie a universității ungurești din Pesta.*

De fapt ea n-a fost terminată decît după plecarea din Buda, la Sinea și apoi la Oradea Mare, la episcopul Samuil Vulcan. Abia la 2 noiembrie 1811 adresa acestuia o scrisoare, prin care îl înștiința că a terminat *Hronica*, și-l ruga să designeze pe cineva să o revizuiască.

Ca o anexă la *Hronica* a întocmit *Scara întîii, sau arătarea numelor și a autorilor care se află în Cronica românilor*, manuscris de 107 p., care nu a văzut lumina tiparului.

Îndată după terminarea versiunii românești a început redactarea unei versiuni prescurtate în limba latină, ca astfel istoria poporului nostru să poată fi cunoscută și de străini. Tradusă, oarecum rezumativ, pînă la anul 1183 și un mic fragment între anii 1440—1448, versiunea latină avea titlul: *Chronicon Daco-Romanorum sive Valachorum et Plurium aliarum Nationum in quantum eae ita commixtae vixerunt, ut fata, et res gestae unius absque alterius fatiis, et rebis gestis rite deduci et exarari nequeant, intra multorum annorum curricula magno cum labore et fatigio e pluribus Auctoribus editis, Diplomatribus, Manuscriptiis, et Inscriptoribus collectum, et ad annos Aerae christianae digestum...* Manuscrisul se păstrează în Biblioteca Centrală Universitară din Cluj. A mai întocmit apoi un *Index in Tomum I Chronici Daco-Romani seu Valachici*, rămas tot în manuscris.

În 1812 Șincai se adresa tipografiei din Buda, anunțînd că a terminat *Hronica* și că se ocupa cu traducerea ei în limba latină, întrebînd dacă n-ar putea să o tipărească pe cheltuiala statului în ambele limbi. Deși n-a pri-

mit un răspuns satisfăcător, totuși a înaintat versiunea latină, atît cît era redactată, funcționarului cenzorial din districtul Oradea, Anton Szerdahelyi, care, la 6 mai 1812, i-a dat aprobarea de tipărire pentru Ungaria fără nici o observație. Negăsind tipograf în Oradea, a fost nevoit să se adreseze unuia din Sibiu, dar acesta avea nevoie de autorizația cenzurii din Transilvania, în vederea tipăririi. De aceea, la 2 iunie 1813, Șincai a înaintat Guvernului transilvan versiunea latină a *Hronicii*, arătînd că a lucrat la această operă, redactată în românește și latinește, timp de 40 de ani și că are aprobarea de tipărire pentru Ungaria, dar acum intenționează să o publice la Sibiu, în tipografia lui Barth, cu care a și încheiat un contract. La 14 iunie 1813 manuscrisul a fost înaintat pentru examinare Comisiei de cenzură, formată din cîte un reprezentant al celor patru religii recepte din Transilvania. Pentru anii 1813—1814 această comisie era formată din Iosif Mártonfi, episcopul romano-catolic al Transilvaniei, ca președinte, precum și din trei membri: Francisc Szilagyi, profesor de filologie și istorie la Colegiul reformat din Cluj, Frideric Leonhard, parohul bisericii luterane din Cluj și Ioan Kőrmötzi, superintendentul unitarian din Transilvania. Președintele Comisiei, episcopul Mártonfi, a înaintat Guvernului, la 5 martie 1814, un referat asupra textului latin al *Hronicii*, prin care făcea un aspru rechizitoriu părerilor expuse de Șincai. Fiind un exponent al clasei conducătoare și al națiunii care deținea pe atunci o situație dominantă în Transilvania, episcopul Mártonfi caracteriza opera lui Șincai ca «ineptă, ridiculă, plină de părerii false, de conjeturi caraghioase» și ca «periculoasă opiniei publice». Potrivit părerilor expuse în acest referat, Guvernul transilvan a dispus interzicerea tipăririi. S-a intervenit chiar și la Oradea și la Consiliul Locotenențial din Ungaria ca să nu se țină seama de aprobarea de tipărire pe care o acordase cenzorul din Oradea. La cererea lui Șincai de a i se restitui opera, i s-a răspuns că Guvernul a confiscat-o.

Manuscrisul autograf al lui Șincai se păstrează azi la Biblioteca Centrală Universitară din Cluj, provenind din Colecția «Muzeului ardelean» din Cluj. O copie a *Hronicii* se găsește la secția de manuscrise a Bibliotecii Filialei Cluj a Academiei R. S. România, provenind din Biblioteca fostei Episcopii greco-catolice din Oradea. Alte două copii se păstrează la București și Iași. Manuscrisul de la Iași a stat la baza multor ediții tipărite. Prima se datorează arhimandritului maramureșan Gherman Vida, stabilit la Iași, care a publicat acolo, în 1843, prima parte a *Hronicii*, pînă la anul 999. În același timp profesorul Alexandru Gavra din Arad anunța, în «Foaia pentru minte, inimă și literatură» de la Brașov (nr. 14/1842), că intenționează să publice opera istorică a lui Samuil Micu și Gheorghe Șincai, lucru ce-a făcut să se întrerupă continuarea publicării *Hronicii* la Iași. Dar Gavra, în locul *Hronicii*, a publicat, în 1844, un fel de mister dramatic, intitulat *Monumentul Șincai-Clainian*, menit să țină treaz interesul publicului pentru opera scriitorului și să servească drept preambul la ediția *Hronicii* din care a și publicat doar primul volum la Buda, în 1844, ajungînd cu expunerea pînă la anul 832. Abia în 1853 s-a publicat la Iași prima ediție completă în trei volume (1026 p.), cu alfabetul de tranziție, sub îngrijirea lui August Treboniu Laurian, Anastasie Panu și Mi-

hail Kogălniceanu, după manuscrisul lui Vida. Ediția a doua a lucrării a apărut la București în 1886, tot în trei volume, publicată de Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, sub îngrijirea lui Grigore Tocilescu. O ediție critică a *Hronicii* pe baza manuscrisului original păstrat la Cluj, e luată abia acum în planul de lucru al Academiei R. S. România.

Socotim potrivit să reproducem aici și trei dintre aprecierile mai elogiatoare care s-au adus operei lui Gheorghe Șincai. Astfel, învățatul francez Edgar Quinet aprecia opera istoricului român ca un «monument» care «poartă caracterul certitudinii și a științei moderne și care îl așează pe autor în rîndul creatorilor marii școli istorice a secolului al XIX-lea», iar în concluzie arată că «el a făcut pentru români ceea ce Muratori a făcut pentru Italia, benedictinii pentru Franța și ce lipsea încă mai mult unei națiuni mîndră de trecutul său și de prezent».

Mihail Kogălniceanu recunoștea rolul *Hronicii* lui Șincai în geneza istoriografiei moderne prin aceste cuvinte: «Cronica lui Șincai este un lucru atît de mare, atît de prețios încît cuvintele-mi lipsesc spre a-mi arăta mirarea. Mii de documenturi necunoscute, rare, se află adunate; și nu stau la îndoială de a zice, că cît cronica aceasta nu va fi publicată, românii nu vor avea istorie».

Iar Nicolae Iorga aprecia *Hronica* astfel: «Această lucrare e din cele mai bogate, din cele mai muncite, din cele mai cinstite ce se pot închipui. E un admirabil repertoriu, o culegere de izvoare din cele mai îmbelșugate, la care se recurge încă astăzi și se va recurge încă multă vreme».

Hronica expune într-o succesiune cronologică și paralel întreaga istorie a românilor și a popoarelor vecine, cu care am venit în contact (romani, greci, bulgari, unguri etc.). Spre deosebire de cronicile românești scrise pînă atunci, care înregistrau pasiv întîmplările din trecut, lucrarea lui Șincai, prin bogăția izvoarelor folosite, prin argumentele aduse, prin numeroasele aprecieri critice asupra evenimentelor contemporane lui, a constituit o puternică armă de luptă pentru a dovedi cu argumente științifice originea romană a poporului român și implicit a limbii sale, continuitatea sa neîntreruptă în Dacia și unitatea românilor de pretutindeni.

Șincai socotește anul 86, cînd au avut loc primele lupte dintre daci și romani, drept începutul istoriei românilor. El crede că în urma acestor lupte toți dacii au pierit, iar în locul lor au fost aduși coloniști din întreg imperiul roman, dar mai ales din familiile de frunte din Italia și Roma. Acest lucru era pentru el un argument puternic în lupta pentru obținerea de drepturi politice, românii fiind de «viță nobilă». Din acești coloniști romani s-a născut poporul român, atît în nordul cît și în sudul Dunării. Susținător convins al continuității el nu putea crede că masa populației și-ar fi părăsit rosturile sub Aurelian și ar fi trecut în sudul Dunării. Dimpotrivă cei rămași au stăpînit aceste teritorii neîntrerupt, iar istoricii străini le-au dat numele popoarelor «barbare» care s-au așezat vremelnic în țara lor. Iată ce spunea el: «Din partea coloniei care au rămas în Dachia veche s-au prăsit toți românii cîți sînt de-a stînga Dunării, cum cură în Marea Neagră, iară din partea coloniei care s-au trecut Dunărea și s-au așezat în Dachia cea noao, așîderea și din romanii pre care i-au adus

marele Constantin din Trachia, s-au prăsit românii cei ce sînt de-a dreapta Dunării, carii s-au numit după aceea amu vlahi, amu kotzo — sau kuzo-vlahi iar mai pe urmă țînțari; tocma cum s-au numit și cei ce au rămas de-a stînga Dunării, întii romani apoi abotriți, după aceea comani și pa-ținachite, mai pre urmă munteni, moldoveni, mărgiteni, mocani, frățuți, ci oricum s-au numit sau se numesc acum, tot de o viță și o porodiță sînt, adecă romani de sînge, precum firea și virtutea îi mărturisește...» (Hronica, ed. 1886, I, pag. 46—47).

Hronica lui Șincai îmbrățișează într-o largă perspectivă istoria politică a românilor din toate cele trei țări românești, descriind cu multă căldură luptele lor pentru păstrarea independenței și a pămîntului strămoșesc. Condamnă cu asprime pretențiile absurde ale cirmuitoarelor și nobililor poloni și unguri de a supune Moldova și Țara Românească (I, p. 412; II, p. 81, 82, 86, 127, 174). El deplînge faptul că Țara Românească și Moldova nu sînt unite, căci așa ar fi putut birui mai ușor uneltirile din afară: «...pre neamul românesc mai mult l-au stricat întii neînțelegerea dintre dînșii și pizma din lăuntru, carea și pre strămoșii noștrii-romanii cei vechi, singură i-au mîncat, apoi pizma și fala creștinilor din vechimi și mai vîrtos a leșilor, decît neamurile cele păgîne, tătarii și turcii; căci de aceștia lesne și prea ușor s-ar fi apărat românii, mai ales de nu s-ar fi despărțit moldovenii și muntenii în doao domnii, ci ar fi fost toți supt un cap ținînd laolaltă» (I, p. 599). Același lucru îl spune și într-o altă parte a Hronicii: «Vai neamului românesc și iarăși vai! carele uitîndu-și vița și sămînța, geme sub jugul altor neamuri, nu pentru altă ceva ci numai pentru neînvințătura, nedragostea între sine, nepriceperea sa și viclesugul neamurilor celor străine, care cu frumoase pretexturi, mai ales ale legii creștinești, în carea eu vreau să mor înșală pe beții români de-i stăpînesc și-n ziua de acum» (II, p. 337).

Dintre domnii români Șincai vorbește cu cea mai mare admirație de Ștefan cel Mare «coroana vitejilor» (II, p. 164), «carele pentru vitejia și faptele lui nu înzadar s-au numit după aceea cel mare sau bun» (II, p. 53), reproducînd multe din aprecierile istoricilor străini asupra lui. El vorbește însă cu multă durere atunci cînd țările române ajungeau sub unii domni străini de neamul nostru, care nu-i urmăreau decît oprimarea.

Vorbînd despre românii din Transilvania, Șincai condamnă mereu pe «domnii aceia carii să lăpdase de neamul, legea și credința românilor, din carii era prășiți numai ca să-și poată tăgădui neamul și să se arate a fi de neamul unguresc» (II, p. 214). Acești renegați deveneau apoi cei mai mari asupritori ai neamului românesc, «pre carele îl sugrumă și-l împedecă de la sporirea înainte» (II, p. 129). Aducînd exemplul lui Ioan de Hunedoara, «decît carele mai viteaz coroana Ungariei n-au avut sub sine», Șincai ținea să adauge: «se știe că pizmașii neamului românesc de pe timpul lui Ioan Huniadi tot întru aceia s-au silit cum ar putea stînje vestea și lauda neamului nostru celui românesc. Drept aceia numai întru aceia își bătea capul cum ar putea lua pe Ioan Corvinul de la români ca să-și înalțe neamurile sale, care pe vremea aceia mult scăzusă, iară acuma într-atîta s-au stîns cît în țara ungurească puțini unguri diaoși se află,

în Ardeal deabia doao sau trei familii (zic de cei mai luminați și mai puternici), ci stăpînesc acuma în Ungaria mai cu samă horvații (croații, n.n.), toții (slovacii, n.n.) și nemții... Anume ți-aș putea spune aci toate familiile și cele din Ungaria și cele din Ardeal, care nu sînt, ci numai mai se numesc pre sine unguni, dară înconjur perirea care mi s-ar putea întîmpla din spunerea adevărului» (II, p. 3). Pentru dovedirea originii românești a lui Ioan de Hunedoara, aduce mărturia împăratului Ferdinand I și a în-suși fiului său Matei Corvinul. Cu toată teama ce și-o exprimă mai sus, Șincai dă și alte nume de familii nobile de origine românească: *Kemeny* (I, p. 446), *Bethlen* (I, p. 470), *Mailath* (II, p. 285), *Ipsika* (II, p. 421), *Barciai* (III, p. 139), *Telechi* (III, p. 192) și altele.

Trebuie subliniat și faptul că în scrisul lui Șincai nu se găsesc cuvinte jignitoare la adresa poporului maghiar sau a altor popoare, ci numai a cîrmuitorilor și a nobilimii. De pildă, vorbind despre domnia nedreaptă a lui Despot Vodă în Moldova, mărturisește că «*n-am vrut, nici vreau să vatăm vreun neam, că neamurile toate au un preț înaintea mea*» (II, p. 342).

Șincai se ocupă pe larg în *Hronica* sa și de problemele sociale, descriind viața grea a țărănimii române iobage din Transilvania. Marile răscoale țărănești din 1437 și 1514 au fost provocate de ordinea socială existentă, vădită prin răpirea pămîntului și a altor bunuri ale țărănimii, prin dijme și robotă. El scoate în evidență și consecințele pe care a trebuit să le îndure țărănimea în urma înăbușirii acestor răscoale.

Astfel, el arată că pînă la răscoala lui Doja țărani «*era oameni slobozi, adecă să putea muta de pre un loc pre altul, cînd vrea, deacă plătea domnilor, pre ale căror locuri ședea, ce li se cuvenea și-și plătea datorile*», iar după înăbușirea răscoalei «*cînd s-au primit și tripartitul sau fundamentul legilor ungurești și ardelenești, cel din Ștefan Verbeuți alcătuit, din carele scriu acestea, s-au făcut iobagi deplin, adecă așa s-au legat locurilor pe care ședea, cît dintr-însele nu s-au putut după aceea mișca, sau de s-au mișcat nescine s-au dus înapoi cu-sila*».

În continuare arată starea grea a românilor în viitor: «*...Neamul nostru cel românesc întreg, adecă nu numai proștii, ci și nobilii din Ardeal și părțile țerei ungurești, pentrucă n-au primit rătăcirile protestanților, precum nu primisem și obiceiurile Bisericii Romei mai nainte, la atîta au ajuns, cît numai suferiți s-au ținut în Ardeal și părțile țerei ungurești, precum arată Approbatele Ardealului, ba proștii la atîta ajunsese pe vremea mea de să vindea ca dobitoacele fără de loc, nu cu locul pe carele lăcuia împreună; afară de slujbele care le făcea domnilor pămîntești, începînd de luni pînă sîmbătă sara în toată săptămîna preste tot anul, duminica, fiindcă alte nu se putea lucra, domnii cei pămîntești pre iobagii săi îi trimitea cu cărți pe la alți domni*». În continuare, zugrăvea și starea preoților: «*Preoții românești trebuia să dea dăjdi domnilor pe an și să le crească și hrănească cîni; pre feciorii lor îi răpea de la învățături și făcîndu-i curteni îi silea să-și mute legea și credința, și altele mai multe făcea domnii cei pămîntești cu beții români, mai virtos domnii aceia cari să lăpadase de neamul, legea și credința românilor, din cari era prășiți,*

numai ca să-și poată tăgădui neamul și să se arate a fi de neamul ungu-resc...» (II, p. 214).

Dar în *Hronica* lui Gheorghe Șincai întâlnim și numeroase probleme de istorie bisericească, așa încât cercetătorii trecutului Bisericii noastre pot găsi aici și azi un material informativ deosebit de prețios într-o serie de probleme. Semnalăm câteva din acestea: încreștinarea poporului român (I, p. 67—68); despre persecuții și mucenici pe pământul românesc de pildă: Sfântul Emilian din Durostor (I, p. 81), Sfinții Nichita Romanul și Sava Gotul (I, p. 89); «*Ulfila mitropolitul Ardealului și următorul Sfântul Teofil*» (I, p. 93—94); despre erezii și sinoadele ecumenice, despre episcopii din sudul Dunării și cei din Tomis de pildă: Teotim, (I, p. 106 și 112—113), Niceta de Remesiana (I, p. 109—111); încreștinarea bulgarilor (I, p. 250); Sfinții Chiril și Metodiu pe care îi socotește «*diaoși români dintră colonii lui Traian*» (I, p. 255); încreștinarea ungarilor în ritul răsăritean și hirotonia episcopului Ierotei la Constantinopol (I, p. 286 și 303); scrisoarea papii Grigorie al IX-lea către regele Ungariei Bela al IV-lea privind pe «*vlahii*» din părțile cumanilor care primeau «*toate tainele Bisericii*» de la alți «*pseudoepiscopi*» (I, p. 409); înființarea Mitropoliei Moldovei (I, p. 591—592); Sinodul de la Florența și participarea mitropolitului Damian al Moldovei (I, p. 630—632); înființarea Episcopiei Rîmnicului și Buzăului de fostul patriarh ecumenic Nifon (II, p. 146); numirea mitropoliților Ioan de la Prislop (II, p. 414), Simion Ștefan (III, p. 59—65) și Sava Brancovici (III, p. 128—129); știri mai marunte despre vlădicii din Țara Românească și Moldova, despre ctitoriile mai de seamă ale domnilor lor și altele.

Vom prezenta în cele ce urmează doar câteva probleme mai importante din trecutul Bisericii noastre, așa cum se desprind din *Hronica* lui Șincai.

Vorbind despre începuturile creștinismului în Dacia, el arată că între soldații romani veniți în Dacia, mulți erau creștini, argumentînd cu mărturiile lui Tertulian și Origen (I, p. 20 și 64). El arată în continuare că a existat încă din primele secole ale creștinismului o organizație bisericească, pentru că la Sinodul I Ecumenic a participat și mitropolitul Teofil din părțile noastre: «*Din Dacia lui Traian sau cea veche, care pe vremea soborului acestuia, precum s-au arătat la anul 319, se numea Gothia, au fost mitropolitul Teofil, după cum mărturisește iscălitura lui. Fost-au cu mitropolitul Teofil și Ulfila preotul, carele apoi i-au și urmat. Ci fiindcă Teofil se iscălește pre sine numai al mitropoliei Gothiei, mare întrebare iaste a căreia cetăți mitropolit au fost? mie mi se vede că ar fi fost al Bălgradului din Ardeal, pentru că începutul Mitropoliei cei românești din Bălgrad aiurilea nu-l aflu...» (p. 67).*

Vorbind în continuare despre episcopii din Dacia Aureliană care au participat la sinodul de la Niceea, încheia cu concluzia: «*Iată că în timpul lui Gallie (260—268) era preoți creștini în Dacia lui Traian în care năvălise gothii. Așadară nu românii au luat credința lui Hs. de la gothi sau de la sloveni; ci gothii și slovenii s-au luminat prin români*» (I, p. 68).

Cu toate că Șincai făcea parte din Biserica greco-catolică și își făcuse

studiile la Colegiul «De propaganda fide» din Roma, din cuprinsul *Hronicii* sale reiese limpede că el osîndește diferite acțiuni ale papilor și ale iezuiților, atunci cînd acestea erau îndreptate împotriva neamului său. El condamnă actul unirii din 1698—1701 și își exprimă nemulțumirea pentru faptul că n-a avut urmări favorabile pentru românii transilvăneni. Unirea cu Roma, în concepția lui Șincai, trebuie înțeleasă doar ca o recunoaștere că papa «este cel mai întîi dintre patriarși» și ca «apusenii și răsăritenii» să-și păstreze obiceiurile lor și «să nu se hulească».

Astfel vorbind despre unirea care o făcuse cu Biserica Romei Ioniță, domnul vlahilor și bulgarilor, Șincai precizează că prin acest act, ei «nu și-au lăsat legea și obiceiurile cele mai dinainte, ci numai așa s-au supus Bisericii Romei ca să fie pre papa cel mai întîiul între patriarși și să nu hulească pre latini și obiceiurile lor, cum au făcut și cei din Ardeal românii cînd s-au unit. Iară rușii din Polonia și Ungaria nu bine au lucrat cînd au adăugat în simbolul credinței cuvintele «și din Fiul», căci legea și obiceiul cel vechiu au trebuit ținut. Așa ar fi fost unirea adevărată, ca apusenii să fie obiceiurile sale și răsăritenii iarăși ale sale, și unii pre alții să nu se hulească» (I, p. 378).

El condamnă amestecul papilor în treburile românilor scriind că «ungurii îndemnați de Grigorie al IX-lea, papa de la Roma, numai de aceea să grijea cum ar putea supune sieși pre români și pre bulgari» (I, p. 412). În alt loc scrie că pe românii transilvăneni «ii mîncase papa de la Roma mai înainte, căci nu s-au plecat lui să-i fie dobitoace, nu oi sufletești» (II, p. 354). Iar la cronică anului 1595 scria: «Dară eu mă mir și mă ciudesc ce au avut Climent VIII, papa de la Roma, căci n-au avut gînd să ajute pre bieții moldoveni, fără numai să-i supună sie» (II, p. 413).

Șincai a închinat numeroase pagini unirii cu Roma din 1698—1701 (III, p. 275 ș. u.). Nu observăm însă o condamnare totală a acestui act, din pricină că se temea de autoritățile bisericești, lucru pe care-l mărturisește el însuși, cum vom vedea mai jos. Să ne gîndim numai la faptul că el și-a scris o parte din *Hronică* la curtea episcopului Samuil Vulcan de la Oradea, care a lucrat mult pentru răspîndirea uniației în părțile Aradului și Bihorului. De aceea, el face prea puține aprecieri personale asupra actului unirii, ci se mulțumește să reproducă lungi pasaje asupra modului în care s-a făcut. Este interesant faptul că Șincai reproduce din autori calvini (Mihail Cserei, Petru Bod, Nicolae Bethlen ș.a.), care, evident condamnau actul uniației, dar fără ca el să ia atitudine împotriva lor, așa cum făcuse în alte ocazii. Dimpotrivă, după ce reproduce din lucrarea istorică a lui Nicolae Bethlen un lung fragment, asupra încercărilor de unire cu Roma făcute sub mitropolitul Teofil, Șincai trăgea această concluzie: «Dintru aceasta poți culege cît s-au nevoit dușmanii spre stricarea neamului românesc, dară la anii viitori și mai clar o vei vedea aceasta. Iesuviții încă așa lucra pentru folosul românilor, ca ei apoi să obläduiască preste români, cum și aceasta o voi arăta la anii următori. Drept aceia n-au și numit pater Barani, carele au făcut mărturisirea credinței cea mai de sus adusă, pe Teofil mitropolit, cum era, ci numai episcop» (III, p. 213).

După ce vorbește pe larg despre sinoadele de unire, diplomele împăratului Leopold, cele două hirotonii ale lui Atanasie Anghel și celelalte fapte petrecute în anii 1698—1701, Șincai ajunge la constatarea că uniția a folosit numai ungușilor, sporindu-se cu uniții numărul «catolicilor», căci printr-o diplomă a împăratului Leopold, din 5 septembrie 1699, se prevedea că în diferitele funcții administrative să se numească și catolicii, proporțional cu numărul lor. Pe marginea acestei dispoziții, Șincai face constatarea: «*În punctul acesta, ca și-n celelalte prea mult s-au ajutat lătinii prin uniți, numai de ar fi mulțumit uniților sau de le-ar mulțumi și-n timpul de acum*». Iar mai departe adaugă: «*Ci noi românii de vom lua afară clerul cel unit, carele încă mai numai atîta se socotește cît a cincea roată la car, ce folos am avut sau avem din toate acestea? De vrei a înțelege și mai apriat lucrurile acestea, cetește pe Cserei Mihai*» (III, p. 297). Într-adevăr el reproduce în continuare pagini întregi din lucrarea istorică a calvinului Mihai Cserei, prin care acesta vorbește în termenii cei mai aspri despre unirea cu Roma (III, p. 303—304, 316, 318—319).

De pildă la cronica anului 1700 reproduce din Cserei un fragment din care dăm și noi aceste rînduri: «*Mai multe încă au făcut papistașii din Ardeal, că iesuviții pre ascuns atîta au imblat pre lingă Athanasie vlădicul cel românesc pînă ce l-au înșelat, de (=încît) și el și preoții cei rumânești din Ardeal s-au unit cu păpistașii, făgăduind vlădicului multă cinste și mergere înainte, iară preoților că se vor mîntui de iobăgie, de darurile ce le da pre an domnilor pămîntești și de dijme și ca să nu se facă vreo răscoală pentru aceia în țară, de la împăratul și de la cardinalul Colonicî au adus patentul, ca să aibă volnicie preoții cei rumânești a se uni cu măcar carea religie, și să aibă privilegiurile religiei aceia cu care se vor uni*» (III, p. 303). În alt loc reproduce un fragment din Cserei privitor la călătoria lui Atanasie Anghel la Viena, unde «*de cardinalul Colonicî cu foarte mare cinste s-au primit și i-au aruncat un lanț de aur în grumazi; acesta i-au fost toată mergerea înainte, că tocma precum lucră dracul de caută voia omului, pînă ce îl aduce la păcat, apoi îl poartă pe unde vrea, așa au făcut și cu vlădicul, pînă cînd l-au apucat în cursă; pentru că păpistașii cu toată sfiala îl cinstea pînă atunci, iar după aceia i-au luat toată ocîrmuirea din mînă și este un iesuvit lingă dînsul pururea, fără de a cărui știre și voie nici o carte poate scrie cuiva. Bucuros s-ar lăsa de unire ca aceasta, dară nu-l lasă. Dacă au mîncat sărat, bee, că adevărat i-or împlea păharul*» (III, p. 318—319).

Reproduce apoi lungi fragmnte din opera istorică a celuiilalt corifeu al Școlii Ardelene, Samuil Micu, prin care acesta condamnă în termeni aspri felul în care s-a făcut uniția (cf. III, p. 289, 317—318, 396—397, 414). Dăm și noi un scurt fragment din opera lui Micu, după *Hronica* lui Șincai în care se arată rostul teologului iezuit pe lingă vlădicii uniți: «*Tot pre aceia vreme s-au ivit supt numele lui Colonicî arhiepiscopul de la Strigon o instrucție cu carea se da învățatură teologului și se spunea ce deregătorie are. După această instrucție, vlădicul numai numele îl avea, iară deregătoria episcopoească o purta theologul întru atîta cît vlădicul se putea zice vicariu theologului. Altă instrucție era carea se zicea dă de*

la Roma au venit, carea de tot strîngea puterea și autoritatea vlădicului, și pre iezuvitul theolog îl punea cap mai mare și vlădicului și clerului, că vlădicul, cum rînduia aceia, nici a face visitație, nici a hirotoni, nici a pedepsi pe cei răi, nici o judecată a face, nici vreo rînduială în cler a face, nici slujitori a-și băga sau a-i lăsa și muta (nu) îi era slobod, fără voia theologului, încă nici cărți a scrie și a le trimite mai înainte de a le arăta theologului și nici un sobor sau sfat a face, întru care să nu fie îndreptător theologul și alte mai multe» (III, p. 318).

În altă parte a Hronicii, Șincai arată că unirea s-a făcut «numai ca să poată ajuta nobililor și preoților celor românești» (II, p. 214), dar — spune el în continuare — «mai pe urmă numai popilor au folosit, că aceștia au dobîndit puțină scutință, cam anevoie, dară nobilii au rămas cu buzele dramboete pînă astăzi, căci latinilor destul le este că, înșelînd pre români din partea lor, au putut învinge cu numărul pre calvini, carii în sine era cei mai tari în timpul acela» (II, p. 215). Reiese deci și din scrisul său, că la baza actului uniației au stat numai interesele Curtii din Viena și interesele materiale ale nobililor și preoților români.

Șincai scoate apoi în relief rolul nefast al iezuiților în actul uniației. De pildă, vorbind despre o scrisoare prin care boierii din Țara Oltului ar fi îmbrățișat uniația în 1711, Șincai spunea următoarele: «Scrisoarea aceasta, carea tribuia să rămînă în original în arhivul vlădicesc din Blaj, după rău obiceiul lor o au furat iezuiții și o au trimis provincialului lor, lui Hevenesi, carele o au legat între scrisorile cele multe, care tot cu răpirea și cu furtișagul le-au adunat, spre mare paguba multora, dară mai virtos a ardelenilor...» (III, p. 363).

Șincai arată apoi că prin uniație nu s-a produs nici o schimbare de natură dogmatică în sinul Bisericii Românești din Transilvania, căci: «unirea n-au stat nici stă din alta fără numai să nu clevetim pre cei ce să țin de Besereca Romei, pentru obiceiurile lor, iară noi românii să ținem obiceiurile Besericii Răsăritului și latinii încă să nu ne clevetească pe noi, căci celea patru puncturi care sînt între uniți și neuniți (cu iertare să fie zis de mine), necum să le știe românii cei proști și neînvățați, dară dintre cărturarii românești încă mulți nu le înțeleg, ci numai pleave vorbesc, neînțelegînd unul» (II, p. 214—215). Iar în altă parte scria că «și acuma se află nebuni ca aceia carii gîndesc că greco-catolicii, pentru că să numesc uniți, trebuie să fie supuși romano-catolicilor; ci înțelepciunea arată că a fi supus cuiva atîta însemnează cît a fi lui asemenea» (III, p. 319).

Șincai deplînge în repetate rînduri faptul că prin unirea cu Roma a încetat existența vechii Mitropolii Ortodoxe a Bălgradului, creîndu-se în locul ei o Episcopie greco-catolică la Făgăraș, mutată apoi la Blaj. El constată că și prin aceasta nu s-a urmărit altceva decît oprimarea națională a românilor. Încă în primul volum al Hronicii el scria cu o fină ironie: «sfîrșitul ei (al Mitropoliei Bălgradului, n.n.) s-a făcut în anul 1721, cînd s-au milostivit Inochentie papa de la Roma a ne dăruit cu Episcopia Făgărașului în locul Mitropoliei Bălgradului, pentru aceia că ne-am unit cu St. Beserică Romei» (I, p. 67). El amintea apoi faptul că episcopul Ioan

Patachi «își băgase în cap încă de tânăr că nu poate fi vreo episcopie adevărată pre lume de nu va fi întărită (ce zic, întărită, ba de nou făcută și întemeiată) de patriarhul Romei...», lucru pentru care a cerut canonizarea Episcopiei Făgărașului din partea papii. Pe marginea acestui fapt, Șincai face următoarea constatare: «Așa dară Beserica românilor din Ardeal, al căreia arhiepiscop, Sf. Theofil, au șezut în soborul cel dintîiu a toată lumea și dintîiu de la Nicheia, unul fiind din cei 318 Sfinți Părinți, precum s-au arătat la anul 325, încă ce lipsă au avut de întărirea patriarhului Romei? Au nu pentru aceia s-au făcut Episcopia Făgărașului ca să se întoarne Mitropolia Bălgradului? Dară pentru ce să se întoarne Mitropolia? Au nu pentru aceia ca românii să fie supuși neamurilor acelora, pe care ei le-au întors la creștinătate?» (III, p. 413).

Vorbind în continuare despre bula papii Clement al XI-lea din 1721, prin care întărea noua Episcopie a Făgărașului, bulă foarte confuză, fapt pentru care nici n-a putut s-o traducă în românește, Șincai exclamă: «multe bule patriarhicești am cetit în viața mea, dară bulă încîlcită și fără de înțeles ca aceasta n-am cetit; doară Dumnezeu au tulburat mîntea celui ce o au scris, pentru că n-au fost spre binele și folosul, ci spre răul și stricarea românilor din Ardeal» (III, p. 414). Rezumînd în continuare bula papală, reiese din cuprinsul ei că noua Episcopie se înființa pentru «grecii, rutenii, românii, raștiani și alții care s-au unit și n-au avut ca uniți arhierie pîn-acum». De aceea Șincai se întreba pe bună dreptate: «ce greci? ce ruteni? ce raștiani sau sîrbi au fost pe vremea aceasta în Ardeal, carii să se fie unit? au nu și-au arătat Curtea Romei (cum se numea cu puțini ani mai nainte), prin numirea neamurilor, ce nici au lăcuit în Ardeal, necum să se fie unit cu miile, toată neștiința sa și necunoștința neamurilor pe care vrea să le pască?» (III, p. 415). Iar din rîndurile cele ce urmează înțelegem și mai bine atitudinea sa față de uniație: «Zisei că aș putea mai multe cuvînta, dară mă tem de limbile cele clevetitoare și de crierii cei goli, carii lezne ar putea stîrni despre mîne ce nici (nu) gîndesc cînd scriu acestea. O întrebare totuși îndrăznesc a face, carea este aceasta: dintre doi arhierii românești din Ardeal, adică Ioan Bob și Vasile Moga, carii și astăzi în ziua de Sîntămăria Mare din anul 1811 trăiesc, care s-ar putea zice, cel adevărat următoriu al sîntului Theofil?» (III, p. 416). Din cele expuse de el pînă aci, răspunsul e limpede, că adevăratul urmaș al vechilor mitropoliți ai Ardealului, începînd cu Teofil, așa cum socotește Șincai, era Vasile Moga.

Fără îndoială, dacă Șincai ar fi mers cu expunerea faptelor și după anul 1739, el ne-ar fi dat informații deosebit de prețioase asupra mișcărilor antiunioniste din Transilvania din cursul secolului al XVIII-lea (Visarion, Sofronie etc.), cît și asupra încercărilor Curții din Viena de a răs-pîndi cu forța uniația (generalul Bukow etc.).

Din cele ce am spus pînă aici, reiese că Șincai și-a dat seama de urmările nefaste ale actului uniației din 1698—1701, pe care el o înțelegea numai în sensul de a nu «huli» pe «latini», dar păstrîndu-ne «obi-ceiurile Besericii Răsăritului». El osîndește uneltirile iezuiților și ale

Curții din Viena de-a atrage pe românii transilvăneni la unirea cu Biserica Romei și deplînge încetarea Mitropolii române ortodoxe a Bălgradului. În toată expunerea sa asupra actului uniației, el s-a dovedit ca un istoric obiectiv, aducînd chiar mărturii ale istoricilor calvini, numai pentru a scoate în evidență adevărul istoric. De aceea, marele istoric poate fi considerat pe bună dreptate ca un precursor al reîntregirii Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania, înfăptuită în octombrie 1948.

Vasta și multilaterală activitate a lui Gheorghe Șincai, vădită în înființarea și conducerea a peste 300 de școli sătești, în publicarea de manuale elementare pe seama acestora, în lucrări de filologie, de popularizare a cunoștințelor științifice, în încercări poetice, în cercetările sale erudite în arhive și biblioteci, pe baza cărora și-a creat nepieritoare sa operă istorică, — toate acestea ni-l înfățișează ca un reprezentant de o netăgăduită valoare al luminismului românesc. Iar opera sa istorică, prin bogăția informației, prin spiritul critic și militant de care e pătrunsă, va ocupa pentru totdeauna un loc de seamă în patrimoniul culturii românești.

Acum, la 150 de ani de la moartea sa, cînd marele cărturar transilvănean e sărbătorit atît de întreaga suflare românească, pe tot întinsul Patriei noastre dragi, a cărei istorie a scris-o ca nimeni altul pînă la el, cît și pe plan internațional, prin UNESCO, aducem un modest omagiu prin rîndurile de față.

ÎNDRUMĂRI PASTORALE

SPICURI DIN PASTORALELE DE CRĂCIUN ALE IERARHIILOR BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Cu prilejul sfințelor sărbători ale Nașterii Domnului din anul 1966, Înalții Ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române au adresat clerului și credincioșilor cuvinte de învățătură și de îndemn cuprinse în tradiționalele *Pastorale la Nașterea Domnului*.

În virtutea autorității apostolice pe care o dețin și în cadrul slujirii jurisdicționale pe care o exercită în Biserică, ierarhii au dreptul și datoria să poarte de grijă de ortodoxia mărturisirii de credință, de respectarea normelor canonice și principiilor de viață morală, de îndrumarea vieții spirituale a celor pe care îi păstoresc, clerici și mireni. Pastorală reprezintă un mijloc prin care conducătorii bisericești, cu ocazia marilor sărbători creștine, dezvăluie acele semnificații teologice și practice ale evenimentului sărbătorit care au legătură directă cu viața bisericească.

Citite de către preoți din fața altarelor, în ziua Nașterii Domnului, Pastoralele Înalților Ierarhi ai sfintei noastre Biserici constituie adevărate îndreptare de credință și mesaje de bucurie prin care se consolidează unitatea dintre ierarhie și credincioși și se înalță viața duhovnicească a tuturor.

Pastorală *Prea Fericitului Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*, dezvăluie sensurile adânci ale praznicului Întrupării Fiului lui Dumnezeu. Toate sărbătorile creștine au importanța lor teologică și valoarea lor spirituală, dar Nașterea Domnului, «Crăciunul sfințelor noastre credințe și datini», poate fi numită «mama tuturor sărbătorilor». Căci nașterea trupească a Domnului nostru Iisus Hristos face parte din «rînduielile dumnezeiești» cu privire la mîntuirea lumii. Fiul lui Dum-

nezeu, persoana divină Care a participat la zidirea lumii (Ioan 1,3), se intrupază acum pentru «rezidirea lumii căzute prin păcat».

Bucuria acestei sărbători este pe măsura pătrunderii tainelor ascunse în actul întrupării Fiului lui Dumnezeu. Nașterea Domnului constituie temeiul pentru una din realitățile fundamentale ale vieții omenești: nașterea de copii. Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian subliniază că nașterea de copii face parte din planul dumnezeiesc de dăinuire a neamului omenesc, părinții devenind astfel împreună-lucrători cu Dumnezeu la «menținerea și continuarea vieții omenești pe pământ. Dumnezeu n-a voit să facă această lucrare singur, ci ne-a făcut pe noi oamenii părtași puterii Sale de a spori și de a înfrumuseța viața omenirii pe pământ.

De aceea, la bucuria oamenilor care-și văd continuarea existenței ființei lor prin copii născuți, se adaugă și mulțumirea lui Dumnezeu Care-și vede împlinită voia Sa pentru continuarea existenței neamului omenesc».

Prea Fericirea Sa a scos în evidență rolul covârșitor al familiei și copiilor pentru viața duhovnicească și cea socială.

Femeia-mamă, respectată și cinstită la toate popoarele, este «aleasă de Dumnezeu pentru dăinuirea neamului omenesc pe pământ și numai astfel ea împlinește legile firii omenești». Iar copii, «singura bogăție adevărată atât în viața de aici, cât și în cea care va să fie», constituie o binecuvântare cerească, consolidează unitatea familiei, oferă prilejul de a lua asupra noastră răspunderea altor vieți. Căminul plin de copii a fost și este un ideal al familiilor noastre: «femeia româncă și creștină de la noi și-a dorit totdeauna căminul plin de farmecul și gingășia copiilor, — prezența lor fiind socotită ca o binecuvântare a cerului, prilej de fericire, temei de prețuire și respect din partea oamenilor, iar lipsa lor fiind socotită foarte adesea ca o pedeapsă din partea lui Dumnezeu și pricină de ocară din partea oamenilor. Încredințată că «Domnul... ridică pe cei săraci din dosădirea lor și înmulțește familiile lor ca pe niște turme de oi» (Ps. XVII, 41), femeia româncă și-a dorit căminul plin de copii, copiii fiind bucuria și mândria ei, îndreptățirea și rostul vieții sale».

Dragostea față de copii, răspunderea față de viitorul lor fericit trebuie să determine conștiința creștină să fie prezentă acolo unde sînt distruse viețile omenești prin război: «Îndemnîndu-vă drept aceea, să vă iubiți unii pe alții și să întindeți punțile iubirii voastre pînă acolo unde încă mai pier copii cu frații și părinții lor nevinovați și sînt prefăcute în scrum satele și orașele lor — în Vietnam și în alte locuri din Asia și Africa».

În încheierea pastoralei, îndemnul Prea Fericirii Sale pentru dragostea față de familie se împletește cu chemarea la devotament față de patria noastră: «Iubiți-vă țara, supuneți-vă cîrmuitorilor ei și dăruiți-vă toată puterea voastră de muncă, pentru bunăstarea, înflorirea și prosperitatea patriei noastre».

Inalt Prea Sfințitul Justin, arhiepiscop al Iașilor și mitropolit al Moldovei și Sucevei, subliniază că prin nașterea Domnului nostru Iisus Hristos s-au împlinit profețiile despre «iconomia lui Dumnezeu de izbăvire a neamului omenesc».

Pentru a înțelege Nașterea Domnului și efectele ei, trebuie să cunoaștem cine este cel care s-a întrupat.

În textele biblice și liturgice se găsesc o mulțime de nume ce se atribuie persoanei Fiului lui Dumnezeu: icoană a ipostazei lui Dumnezeu, ca Fiu, El este chipul lui Dumnezeu; Înțelepciune a lui Dumnezeu; strălucire a slavei lui Dumnezeu, Domnul nostru Iisus Hristos ne-a descoperit nouă pe Părintele nostru din ceruri, înveșmîntat în slava Dumnezeirii; Împărat al Păcii, venind în lume, Fiul a împăcat cu Dumnezeu pe toate cele ce sînt în ceruri și pe pămînt, punînd temelii neclintite împărăției Sale veșnice; «izvor al vieții, Arhiereul cel Mare, prin întruparea, jertfa și învierea Sa din morți, ne-a slobozit pe noi de sub stăpînirea păcatului, și ne-a ridicat la sînul Părintelui nostru din ceruri».

Pentru a aduce din nou pe toate la Sine, Fiul lui Dumnezeu a luat chip de om, făcîndu-se asemenea nouă, fiindcă noi oamenii sîntem cumuna făpturilor lui Dumnezeu. Astfel, «ca Dumnezeu-Om, Iisus Hristos este chip al lui Dumnezeu și chip al omului. În Hristos, Dumnezeu și omul se văd față către față».

Rostul întrupării Fiului este asemănarea noastră cu Dumnezeu: «El s-a făcut asemenea cu noi pentru a ne face pe noi asemenea cu El».

Așa cum arată cîntarea pe care puterile îngerești au cîntat-o, în apropierea peșterii de lângă Betleem, în clipa nașterii Domnului: «slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire», pruncul Iisus este adorat ca Domnul slavei, al păcii și al bunăvoirii lui Dumnezeu față de toți oamenii. Iar nouă ne-a dat învățătura, ca fiii ai lui Dumnezeu după slavă, «să împlinim și noi lucrarea sa de înfăptuire, păstrare și întărire a păcii în ființa noastră, între noi oamenii și între toate popoarele».

Darul cel mai de preț pe care noi oamenii l-am adus lui Dumnezeu pentru întruparea Fiului Său este Maica-Fecioară. Creștinii de azi trebuie să dăruiască bună-înțelegerea, bucuria și dragostea pe care se sprijină căminul familiei. Pastorală reamintește că la temelii vieții în familie stă înțelegerea desăvîrșită între soți. Înțelepciunea bătrînilor, vigoarea părinților și ascultarea copiilor sînt pilarii trăiniciei familiei. Mulțimea de copii este binecuvîntare dumnezeiască, iar o familie încheată bine este cheazășie a propășirii în viața unui popor.

În încheierea pastoralei, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Justin îndeamnă pe credincioși să devină «făcători de pace» și vestitori ai păcii: «pretutindeni să fie vestită voința neștirnută a poporului nostru de a trăi în bună înțelegere și pace cu toate popoarele de pe pămînt».

Pastorală *Înalt Prea Sfințitului Nicolae, arhiepiscop de Alba Iulia și Sibiu și mitropolit al Ardealului*, reprezintă un luminos cuvînt de învățătură despre familie.

Crăciunul este denumit «praznicul familiei creștine» «fiindcă-i legat de Nașterea Pruncului Sfînt și-i împodobit de atîtea datini străvechi, a căror frumusețe și duioșie ne încălzesc inimile de veacuri.

Crăciunul e praznicul familiei creștine fiindcă prin el s-a întemeiat «Sfînta Familie», prin el a început să se alcătuiască familia cea mare a

celor ce credem în Dumnezeu cel viu și adevărat — Biserica — și prin el s-a sfințit legătura de taină care făurește căsnicia».

Nașterea lui Hristos este de folos obștesc bisericesc și de folos sufleteș personal. Hristos fiind *Mîntuitorul* nostru și *modelul* de trăire fără de păcat, trăim împreună cu El bucuriile vieții de comuniune creștinească. Biserica este întruparea dumnezeiască a acestei comuniuni, și ca tot ceea ce face Dumnezeu, Biserica este faptă de iubire dumnezeiască. Pastorală subliniază că «cheagul care ține laolaltă pe toți cei ce facem parte din dumnezeiasca alcătuire a Bisericii este dragostea — dragostea față de Dumnezeu și de oameni».

Dragostea creează o comuniune *trăinică* și *rodnică* în Biserică, în familie, în viața poporului nostru. Trăinicia și rodnicia dragostei se văd mai ales în viața de familie. Biserica noastră întîmpină cu mîhnire și dezaprobare desfacerea căsătoriei, căci divorțurile descompun familiile, iar lipsa de copii pustiește familia. «Lipsa de copii e în stare să pustiască popoare, stingîndu-le de pe fața pămîntului».

Familia dă Bisericii credincioși, iar patriei fii. Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae amintește că familia numeroasă, harnică, cinstită și bravă este și mîndria neamului nostru. Mamele-eroine umplu istoria poporului nostru. Poporul nostru trăiește prin ele. Izvorul lor n-a secat, și nu trebuie lăsat să sece. Acestea sînt temeiuri ale strădaniilor depuse de înțeleapta ocîrmuire a Patriei noastre pentru întărirea vieții de familie.

Praznic al familiei creștine, Crăciunul este totodată și *praznicul păcii*. Pe această cale — a păcii și buneivoini — ne povățuiește Biserica să umblăm de la începutul ei. Tot în fîgașul ei ne călăuzește și îndemnul luminat de zi cu zi al Conducerii noastre de Stat. Poporul nostru totdeauna a ținut *calea păcii*. «N-am ieșit din ea decît atunci cînd am fost siliți să ne apărăm «sărăcia și nevoile și neamul».

Înalt Prea Sfințitul Firmilian, arhiepiscop al Craiovei și mitropolit al Olteniei, înfățișează izvoarele și formele de exprimare în care s-a păstrat istorisirea Nașterii Domnului.

Faptul Intrupării Fiului lui Dumnezeu este cunoscut tuturor din paginile Sfințelor Evanghelii, dar materialul biblic a trecut în doxologia Bisericii, unde a izvodit «laude și neajunse slavoslovii», în cîntările și facerile marilor cîntăreți ai Bisericii. Melozii au găsit forme de expresie înaripate evenimentului: «Nașterea Ta, Hristoase Dumnezeu nostru, răsarit-a lumii Lumina cunoștiinței...». «Fecioara, astăzi, pe Cel mai presus de ființă naște...».

O altă înfățișare a Nașterii Domnului este aceea din datini și din colinde: «Aceste bunuri sufletești, moștenite de la moșii și strămoșii noștri sînt zestrea noastră de cuget și de simțire izvorită din preaplinul inimii neamului nostru».

În datine, în cîntecele de stea și colinde, primind frumusețea vierșului popular, sînt descrise toate amănuntele nașterii după trup a Mîntuitorului: «împrejurarea, vremea, locul, ieslea, faptul Nașterii și numele Pruncului sînt povestite în urările Crăciunului, întocmai ca în Sfintele

Evangeliei, cu o neîntrecută îndurare de oameni și de duioșie creștinească».

Miezul colindelor sînt Mama și Pruncul, de aceea praznicul Nașterii Domnului este «cel mai apropiat de noi, de omenescul nostru». Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian arată că minunata îngemînare dintre mamă și prunc — care reprezintă și idealul tuturor creațiilor artistice — constituie temelii ale vieții dăruite pămîntului de Dumnezeu. De aceea «mama și copilul au fost puși dintru începutul omenirii sub scutul legilor și al ocrotirilor, ca niște odoare de mult preț. S-au bucurat și se bucură de dragostea obștească, de sprijinul ocărmuirii, de înlesniri și de binefaceri. Sînt învăluiți de căldură și învredniciți de cinstea tuturor semenilor».

Biserica noastră mărturisește că însoțirea dintre bărbat și femeie constituie o taină. Biserica binecuvîntează și ferește această aplecare a mamei către copil-izvor al vieții și verigă a dăinuirii omenești. Dimpotrivă, Biserica oprește uciderea pruncilor, care amintește de fapta de fiară a lui Irod, faptă care cutremură inima tuturor mamelor. Uciderea pruncilor este o faptă care stă sub osînda legilor și a lui Dumnezeu. De aceea «va trebui să se cutremure și inima fiicelor neamului nostru cînd slăbesc virtutea poporului român și împutinează numărul lui. Iar dacă ele poartă și nume de creștin, să se cîntremure de moartea sufletului și de veșnicia inustrării».

Pastorala *Înalt Prea Sfințitului Nicolae, arhiepiscop al Timișoarei și Caransebeșului și mitropolit al Banatului*, îl cuciește sensurile praznicului Nașterii Domnului. Mai întîi, Nașterea Domnului trebuie privită ca o «sărbătoare amintitoare a începutului mîntuirii noastre». Această sărbătoare a creștinătății întregi ne vorbește despre Dumnezeu și despre purtarea de grijă care o are față de noi cei cărora ne-a trimis, la «plinirea vremii», pe Fiul Său, pe Iisus Hristos Domnul, ca să ne izbăvească din robia păcatului. Înțelesul acesta al prăznuirii de acum, covîrșește oricare altul ce i l-am putea da».

Praznicul Întrupării Fiului lui Dumnezeu este încărcat și cu alt înțeles: «Crăciunul reprezintă în chip deosebit sărbătoarea familiei și a tot ce se leagă de ea». Așa cum învață Sfînta Scriptură, de la crearea omului Dumnezeu a binecuvîntat însoțirea dintre bărbat și femeie, de aceea căsătoria reprezintă o stare firească, avînd în acelaș timp o tainică menire: să continue lucrarea lui Dumnezeu în lume prin naștere de urmași. Astfel «făpturii i s-a încredințat rolul Făcătorului: să plămuiască viața».

Înalt Prea Sfințitul Nicolae îndeamnă pe credincioși să urmeze pilda Sfintei Familii. Destinată unor rosturi atît de înalte, familia trebuie prețuită și ferită de orice tulburări. «Trăinicia familiei și nașterea de prunci constituie îndatoriri pe care Crăciunul le pune în fața tuturor credincioșilor». Dimpotrivă, destrămarea căsniciilor și uciderea pruncilor în pîntecel maicii lor constituie încălcări grave ale poruncii lui Dumnezeu. Creștinii adevărați nu trebuie să creadă că însoțirea bărbatului cu femeia este ceva legat de plăcerea clipei și de bunăvoia fiecăruia, sau să-și închipuie că le stă în putință să hotărască singuri asupra vieții sau morții urmașilor lor, potrivit unor calcule mărunte.

Viața pe care o trăim constituie o chemare la prețuirea familiei și la apărarea vieții pruncilor de care depinde progresul omenirii: «Veacul nostru cu bogatele sale rezerve materiale și spirituale, are trebuință de oameni care să ducă lumea spre culmi de progres și bunăstare. Oricărui ins îi este hărăzită o menire pe acest pământ, pe care trebuie să o împlinească cu prisosință. De contribuția întreagă a fiecăruia atîrnă mai-binele tuturor». Pastorală accentuează în încheiere că în țara noastră s-au creat condiții care asigură trăinicie și destin fericit familiilor: «Poporul nostru, ca parte a marii familii a omenirii, are un rol de cinste de la care vrea și poate să nu se abată. A dovedit-o în trecut; va trebui s-o facă și de acum înainte. Lucrul acesta depinde însă de noi. Iată de ce Conducătorii Țării au găsit cu cale să orînduiască toate în așa fel încît să fie înlăturate orice piedici în calea întemeierii de familii trainice, în stare să asigure patriei fii mulți și capabili de mari înfăptuiri».

Prea Sfințitul Iosif, episcop al Rîmnicului și Argeșului, arată în Pastorală de Crăciun că bucuria Nașterii Domnului constituie de fapt bucuria mîntuirii noastre, fiindcă Părintele ceresc «a dăruit pe Pruncul Iisus, Fiul Său, trimis pe pământ să ia chip și trup omenesc, să se ostenească prin fapta unei întregi vieți, pentru mîntuirea neamului zămislit din Adam și Eva».

Pastorală descrie apoi «ceasul nașterii Domnului», așa cum «istorisește slova Sfințitelor Scripturi întîmplările nopții sfinte a nașterii Domnului Iisus».

În comoara datinilor sale, poporul nostru păstrează și obiceiurile prilejuite de Nașterea Domnului, iar vestitorii acestei sărbători, colindătorii sînt copii — «nădejdea noastră și a zilei de mîine». Copiii sînt «apa vie a vieții, vлага neistovită și mereu primenitoare a ființei noastre supusă legilor vieții. Vatra părinților rămîne din totdeauna în seama copiilor care le cinstesc memoria prin vrednică osteneală, încredințînd la rîndul lor grija aceasta mai departe, într-o adevărată și minunată ștafetă a vieții». După porunca Sfintei Scripturi creștinul este dator să viețuiască în familie, să păstreze nedesfăcută unitatea familiei, să încununeze căminul familiei cu nașterea de prunci. Cuvîntul Sfintei Scripturi interzice desfacerea unității familiei, răpunerea germenului vieții, vrajba între membrii familiei.

În încheierea pastoralei, Prea Sfințitul Episcop Iosif arată că luminoasa sărbătoare a Nașterii Domnului se cuvine să fie prăznuită «cu toată cuvenita rînduală creștinească, ostenitori în dreapta credință spre pacea, bunăstarea și fericirea tuturor, în cinstită îmbeșugare și vrednică rîvnă obștească, în respectul deplin al legiuirilor ce veghează și îndrumă marea familie a Patriei noastre pe calea neconținutului ei mers înainte».

Prea Sfințitul Partenie, episcop al Romanului și Hușilor, subliniază importanța sărbătorii Crăciunului, «începutul și temeliala tuturor celorlalte praznice împărătești creștine», pentru că «de nu s-ar fi născut Hristos, n-ar fi fost nici celelalte sărbători și nici n-ar fi existat Biserică creștină în lume».

Sfânta Scriptură învață că nașterea Mântuitorului este un act covârșitor de iubire a Părintelui ceresc pentru noi oamenii: «Precum dintru început Dumnezeu a avut în centrul dragostei Sale și al planului Său cel tainic pe om și fericirea lui, tot așa și acum, trimiterea Fiului său în lume, tot pentru om s-a făcut».

Întruparea lui Hristos trebuie socotită ca o nouă creație, ca o zidire din nou care se înfăptuiește pentru fiecare credincios și pentru fiecare comunitate de credincioși. Mântuitorul s-a născut așadar pentru renașterea noastră, pentru înnoirea vieții, iar creștinul este un om nou în Hristos, de aceea el trebuie să-și înnoiască viața după poruncile date de Hristos.

Pastorala arată că prin venirea Sa în lume, Mântuitorul Hristos a împlinit nu numai un act de mare iubire pentru oameni, ci și o lucrare de slujire. Viața lui Hristos constituie o minunată lucrare de slujire pentru fericirea și mântuirea oamenilor. Slujirea este nedespărțită de iubire: din iubirea lui Dumnezeu și a oamenilor se naște datoria slujirii, așa cum din iubirea Tatălui ceresc pentru oameni a venit lucrarea sfântă de slujire a Fiului Său. «Iubirea și slujirea aproapei, cunoscute și în Vechiul Testament, au fost desăvârșite de creștinism, în înțelesul că aproapele nostru nu este numai cel de un neam și de o credință cu noi, ci orice făptură omenească».

Prea Sfințitul Episcop Partenie îndeamnă pe credincioși să păstreze pe lângă credință și frumoasele tradiții creștine, și să împlinească îndatoririle față de ei înșiși, față de familii și mai ales față de marea și scumpa noastră Patrie. «Prin munca noastră stăruitoare de fiecare zi, depusă cu toată silința de către toți cetățenii, să înălțăm mereu, tot mai sus, țara și viața poporului nostru».

În încheiere, pastorala amintește că dorința de pace în lume a devenit o poruncă a vieții. Una din cele mai însemnate porunci pe care ni le-a dat Dumnezeu păcii a cărui Întrupare o prăznuim, pacea constituie cel mai sfânt și necesar act de slujire față de oameni.

Prea Sfințitul Antim, episcopul Buzăului, exprimă în Pastorala sa deosebita bucurie duhovnicească pe care o produce luminosul praznic al Nașterii Domnului. Colindele și celelalte datini de Crăciun vădesc bucuria cu care slăvim și întâmpinăm pe Fiul lui Dumnezeu.

Întruparea Fiului lui Dumnezeu face parte din iconomia dumnezeiască cea mai înainte rânduită de Dumnezeu-Tatăl. Biserica Ortodoxă învață că Dumnezeu s-a întrupat, rămânând Dumnezeu și omul s-a îndumnezeit, rămânând om. Într-un singur ipostaz al dumnezeiescului Cuvânt s-au împreunat două firi: dumnezeiască și omenească, fiecare cu ale ei osebiri.

La temelie iconomiei Întrupării Domnului stă dragostea lui Dumnezeu față de zidirea mâinilor Sale. Întruparea a deschis omului calea împărăției lui Dumnezeu: «Dacă nu s-ar fi născut Mântuitorul Hristos, am fi rămas întru întunericul neștiinței și al păcatului. Cerul s-ar fi încuiat și minia lui Dumnezeu ar fi apăsat greu asupra noastră. Nimeni nu s-ar fi mântuit, și nici Duhul Sfânt nu ni s-ar fi dat. Poarta împărăției lui Dumnezeu ar fi rămas închisă și pierdută ar fi fost nădejdea mântuirii».

Pastorala amintește împrejurările și evenimentele în legătură cu

Nașterea lui Iisus Hristos, după cum sînt înfățișate de Evangheliști. Din toate acestea reiese dragostea cu care Sfînta Fecioară Maria a îngrijit pe pruncul Iisus. Luînd pildă de la Fecioara Maria, aceeași dragoste de mamă trebuie să existe și în familiile credincioșilor. Dumnezeu a pus în copil un suflet, iar sufletul de copil care este așa de frumos și bogat în daruri, Dumnezeu l-a pus în mîinile părinților. Copilul, acest oaspete atît de dorit și de așteptat ne apropie de Dumnezeu și de toți oamenii. De aceea nașterea de fii este sfințită și imprimă pe fruntea mamei un semn ceresc.

Așa cum proorocul Isaia a prezis și îngerii au cîntat deasupra peșterii din Betleem, Iisus Hristos a dus pe pămînt pace. Pacea constituie o lege a vieții.

Neamul nostru iubește pacea și luptă pentru realizarea ei în lume. De aceea, noi creștinii «dorim pacea frățească și colaborarea între popoare. Sfînta noastră Biserică depune toate silințele și puterile ei spirituale, împreună cu celelalte Biserici creștine pentru «pacea a toată lumea».

Prea Sfințitul Chesarie, episcopul Dunării de Jos, înfățișează în Pastorală de Crăciun însemnătatea întrupării Fiului lui Dumnezeu astfel: «Nașterea Domnului nostru Iisus Hristos înseamnă pentru noi pogorîrea lui Dumnezeu la neamul omenesc, și totodată, ridicarea neamului omenesc la Dumnezeu, prin îndumnezeirea firii noastre».

Mîntuirea lumii, «taina cea din veac ascunsă și de îngeri neștiută», s-a înfăptuit prin harul lui Dumnezeu. Toate persoanele Sfîntei Treimi au participat la actul mîntuirii: Tatăl a binevoit, Fiul s-a întrupat și s-a jertfit, iar Sfîntul Duh a sfințit și a desăvîrșit lucrarea. Lucrarea aceasta a Fiului era o lucrare de smerenie și de ascultare către Tatăl, de jertfă și de iubire către neamul omenesc.

Pastorală arată că scopul întrupării este restabilirea firii celei nemuritoare și chipului cel nesticăcios al omului de la început. «Căci firea cea nemuritoare a omului de la creație devenise muritoare prin păcatul lui Adam. Chipul cel nesticăcios devenise stricăcios, echilibrul moral al creației nu se mai păstra și de aceea, acesta și toată făptura sufereau împreună și așteptau izbăvirea și refacerea armoniei aceleia de la început».

«Prin nașterea Sa, desăvîrșită cu jertfa Sa și cu slăvita înviere din morți, Mîntuitorul a restabilit în mod spiritual noblețea firii omenești, căci El a dărîmat peretele cel din mijloc al vrajbei, care despărțea pe Creator de făpturi și a adus lumii de la Dumnezeu pacea, slobozirea și iertarea păcatelor».

Numit în proorocia lui Isaia «Domn al păcii» (IX, 5—6), Iisus Hristos a adus în lume Evanghelia mîntuirii în care se cuprinde cunoscutul mesaj de pace și de bunăvoință. Mesajul creștin de pace pe pămînt și bunăvoință între oameni trebuie împlinit în viața fiecărui credincios. Prea Sfințitul Episcop Chesarie îndeamnă pe fii săi sufletești să lucreze cu dragoste și sirguintă spre binele tuturor, căci numai astfel «munca noastră va fi mai spornică întotdeauna, casa noastră mai veselă, iar patria noastră scumpă va fi tot mai bogată, tot mai frumoasă și tot mai puternică, așa cum au dorit-o strămoșii noștri și așa cum trebuie s-o lăsăm urmașilor noștri».

Prea Sfințitul Teofil, episcopul Vadului, Feleacului și Clujului, pornind de la adevărul că în firea omenească este adînc sădită pornirea spre înălțare, arată că, întemeiată pe această năzuință omenească, înăscută, Biserica noastră călăuzește pe credincioși către înălțarea cea duhovnicească rînduită de Mîntuitorul. Această înălțare spirituală se realizează prin cunoașterea demnității cerești la care este chemat creștinul, prin pocăință, prin rugăciune, prin iubire aprinsă față de Dumnezeu și prin dragoste lucrătoare față de semenii.

Ținta pogorîrii Fiului lui Dumnezeu a fost aceea să ne facă părtași la plinătatea darului dumnezeiesc (Ioan I,16). Dumnezeu a voit ca toată plinătatea să locuiască în Hristos în vederea măririi Lui și pentru înălțarea noastră prin mijlocirea harului. Prin Iisus, Fiul lui Dumnezeu, avem părtășie, comuniune cu Sfînta Treime. Textele biblice și cîntările bisericesti consacrate praznicului Nașterii Domnului exprimă bogăția harului pe care Fiul lui Dumnezeu l-a dăruit prin întruparea Sa Bisericii: «A-tunci cînd ne strigă de la strana sfințelor locașuri: «Hristos pe pămînt, înălțați-vă», Biserica noastră străbună vrea să ne amintească de marile daruri pe care ni le-a adus Mîntuitorul și ni le-a împărțășit Ea prin Sfințele Taine».

Pastorala subliniază că solia de pace a îngerilor binevestitori (Luca II,14) trebuie să se realizeze pe toată întinderea pămîntului. De aceea «slujirea noastră către Dumnezeu nici o clipă să n-o despărțim de slujirea binelui obștesc, de slujirea păcii și a fericirii semenilor noștri». Din parabola Samarineanului milostiv creștinii cunosc că toți oamenii fără deosebire de neam, de religie, de cultură sau de rasă, sînt aproapele lor și față de toți sînt îndatorați să săvîrșească fapte de iubire frățească.

Totodată, praznicul Crăciunului ne cheamă să fim alături de cei ce se străduiesc neîncetat să sporească belșugul, sănătatea și cultura poporului nostru: «Imprejurarea aceasta este potrivită să ne slujească și nouă drept imbold de muncă devotată pentru un trai mai îndestulat, mai luminat și mai fericit, pe seama tuturor fiilor patriei noastre».

Prea Sfințitul Teoctist, episcop al Aradului, Ienopolei și Hălmagiului, în cuvîntul pastoral prilejuit de sărbătorirea Nașterii Domnului, pune în evidență învățătura că în coborîrea pe pămînt a Fiului lui Dumnezeu aflăm mărturia dragostei dumnezeiești față de noi. «Mîntuitorul, luînd chip de om și îmbrățișînd toate cele legate de ființa omenească afară de păcat, a arătat prin aceasta măsura iubirii Sale față de noi oamenii». De aceea măreția și însemnătatea praznicului Nașterii Domnului nu constă numai în împlinirea în modul cel mai desăvîrșit a proorociilor din Vechiul Testament, ci și în faptul că Mîntuitorul Iisus Hristos a dat conținut, viață și realitate iubirii față de om. Viața și învățătura Sa este străbătută atît de pătrunzător de dragoste față de oamenii vremii Sale și de totdeauna, cărora le-a dăruit viață, o viață deplină, răscumpărată cu viața Sa proprie.

Pastorala subliniază învățătura că viața cu toate rosturile și împlinirile ei nobile și sfinte constituie darul cel mai de preț hărăzit nouă de Creatorul a toate. Iar viața se continuă, crește și se desăvârșește prin naștere de fii, poruncă dată de Dumnezeu primei perechi de oameni. De aceea mama are o chemare nobilă și un important rol pentru continuarea neamului omenesc. Îndatorirea de a da viață, de a ocroti și de a modela ființa omenească constituie un titlu de glorie pentru orice femeie. Creșterea continuă și înălțarea neamului nostru se datorește jertfelniciei mamei. «Ele au păstrat caldă vatra strămoșească în care au vlăstărit și au crescut marii și neînfricații eroi și făclieri ai poporului nostru».

Prea Sfințitul Episcop Teoctist îndeamnă pe credincioși să întemeieze familia pe temeliiile sănatoase ale iubirii, muncii și nașterii de fii. Copii sînt nu numai coroana oricărei familii, împlinirea și sensul ei, ci și fondul de aur al poporului și țării noastre în continuu avînt înfloritor. Copiii au o importanță covârșitoare pentru viitorul strălucit al neamului, de aceea Conducătorii țării noastre, în continua lor purtare de grijă față de om, au creat condiții favorabile de ocrotire a mamei și copilului. Pentru a asigura urmașilor noștri valorile materiale și culturale pe care le creează poporul nostru, trebuie să sprijinim nobila strădanie pentru menținerea și apărarea păcii în lume, pentru stingerea focurilor de război.

În Pastorala Nașterii Domnului, *Prea Sfințitul Episcop Valerian al Oradiei* descrie mai întii «vremea încîntătoare a colindelor» cu care se deschide praznicul Nașterii. În străvechile colinde s-au păstrat «comori de credință, de dragoste și de simțire creștinească și românească».

Prin nașterea Sa în trup omenesc, Fiul lui Dumnezeu nu s-a lipsit de firea Sa cea dumnezeiască, pe care o are din veci, ci s-a făcut om adevărat. Iisus Hristos este Dumnezeu adevărat și om adevărat. Faptul acesta este de o importanță covârșitoare pentru lucrarea Sa de mîntuire, căci El a putut pătimi «numai fiindcă a fost om adevărat. Iar patima Sa pe cruce a fost mîntuitoare pentru noi, numai fiindcă Iisus Hristos a fost, în același timp, Dumnezeu adevărat».

Dragostea față de Pruncul Iisus născut în ieslea Betleemului trebuie să fie dovedită în dragostea față de copii «podoaba și primăvara omenirii». Din totdeauna, nașterea de prunci, în sinul familiei, a fost socotită nu numai o poruncă a lui Dumnezeu, nu numai o lege a firii, ci un adevărat dar dumnezeiesc. Sărbătoarea Crăciunului este un prilej de a spori îndatoririle față de copii, de a consolida unitatea familiei prin copii. Dragostea față de copii și grija de bunăstarea și sănătatea lor trupească și sufletească constituie astăzi, în condițiile de progres și de pace asigurate de harnicul popor român, idealuri și realități sociale. Se cuvine astfel «să fim propovăduitori zeloși ai iubirii creștine și ai unității de suflet și de credință a Ortodoxiei românești, dar și apărătorii dirji ai unității sociale și naționale din patria noastră, precum și ai minunatelor realizări obținute de poporul nostru».

Mesajul întrupării Fiului lui Dumnezeu se cuprinde în cîntarea de pace a îngerilor, de aceea «în toate împrejurările să semănăm dorința

fierbinte pentru pace și progres social; de înfrățire și de dragoste pentru toți oamenii și popoarele, împreunate cu rugăciunile noastre fierbinți pentru biruința mesajului din noaptea Crăciunului: «pe pământ pace, între oameni bună învoire».

*

Din spicuirile prezentate mai sus reiese că pastoralele de Crăciun ale înalților Ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române cuprind învățături și îndemnuri de mare importanță pentru viața bisericească. Dintre acestea, au fost subliniate actualitatea mesajului de pace pe care Iisus Hristos l-a dăruit Bisericii și importanța familiei în viața spirituală și socială a poporului nostru. De aceea cuvântul pastoral prilejuit de sărbătoarea Nașterii Domnului din anul 1966 constituie un adevărat îndreptar pentru slujitorii și credincioșii Bisericii noastre, în strădaniile lor pentru bunăstarea și progresul patriei noastre, în lupta lor pentru realizarea păcii în lume.

PROBLEME MORALE CU PRIVIRE LA CĂSĂTORIE ȘI FAMILIE

Căsătoria și familia constituie obiectul a numeroase și întinse cercetări. Toate sînt folositoare, fiecare contribuind la lămurirea cîte unui aspect al acestor însemnate și vaste realități sociale.

Totuși cunoașterea acestora nu se poate socoti încheiată. Aceasta se datorește mai întîi bogăției și complexității acestor două mari realități și în al doilea rînd faptului că ele cuprind vieți umane în relație, înzestrate cu libertate, care le dă adesea un caracter surprinzător și imprevizibil. Nefiind realități statice, ci dinamice, nu pot fi prinse odată pentru totdeauna în concepte fixe.

Mișcarea și activitatea sînt inerente vieții în general. Viața umană, datorită rațiunii și libertății, se caracterizează printr-o activitate creatoare de valori. Cu alte cuvinte, omul progresează. Valorile create constituie cadre și condiții noi, la care trebuie să se adapteze și pe care trebuie să le folosească spre cuceriri tot mai înalte.

Din exercițiul libertăților individuale, al activității creatoare și la care se adaugă cadre noi, se nasc realități noi și relații sociale foarte complexe, a căror structură variază de la individ la individ. De aceea, fiecare căsătorie și familie constituie realități deosebite și în continuă evoluție. Iar sub acest aspect, fiecare din aceste realități se prezintă ca o sursă de probleme noi.

Unele din aceste probleme se pun mai cu acuitate în unele vremuri, cînd, deseori se manifestă un anumit dezechilibru, și cînd o criză adîncă în realitățile vieții, reclamă soluții urgente și efective.

Vremurile noastre sînt frămîntate cu deosebire de probleme privitoare la valoarea și trăinicia căsătoriei, nașterea de copii, creșterea copiilor, controlul nașterilor și suprapopulația, probleme care vor forma obiectul studiului de față.

I. — *Ființa și menirea căsătoriei și a familiei.* — Căsătoria și familia sînt două instituții umane, care au apărut încă de la începutul vieții primilor oameni și au dăinuit de-a lungul istoriei neamului omenesc. Orice om face parte dintr-o familie. Chiar dacă nu-și întemeiază el însuși prin căsătorie o familie proprie, aparține negreșit familiei din care se trage.

Locul important, pe care familia îl ocupă în viața omenirii și rolul pe care trebuie să-l îndeplinească în viața societății, determină importanța capitală și seriozitatea excepțională a problemelor în legătură cu familia.

Căsătoria și familia nu sînt o creație artificială care s-ar putea modifica sau suprima după placul fanteziei fiecăruia. Ele nu sînt nici «un simplu produs efemer al unei evoluții lente, care progresiv ar tinde să-i substituie noi forme de organizare și viață».

Îndeosebi familia a putut să prezinte înfățișări diferite și să sufere reglementări variate, după epoci, grad de civilizație, mod de viață. Din pricina stîngăciei sau a răutății oamenilor, a putut fi chiar compromisă în unele din elementele ei esențiale, dar în toate acestea se pot lesne regăsi liniile mari ale arhitecturii sale normale. În exercițiul misiunii sale nimic n-o poate înlocui. «Instituită de Dumnezeu ca să asigure perpetuitatea speței umane pe pămînt pînă ce planurile de îndurare se vor împlini în cer, ea e locul de origine prin excelență, suportul natural și punctul de alipire a oricărei existențe individuale și, în același timp, mediul cel mai prielnic dezvoltării normale. Dar ea e, de asemenea, celula inițială a oricărei societăți adevărate»¹.

După învățătura Bisericii Ortodoxe, căsătoria și familia sînt două așezăminte divine care constituie temelia vieții sociale, primele elemente ale acesteia, celula umană a societății.

După unii moralști, care repetă o idee a filozofului Platon, omul nu-și are plinătatea ființei în individ, ci în perechea alcătuită din bărbat și femeie. Cele două sexe se întregesc reciproc trupește și sufletește, constituind numai laolaltă o unitate umană plinară și posedînd, de asemenea, puterea de perpetuare a neamului omenesc².

Desigur că, luați în parte, atît bărbatul cît și femeia reprezintă fiecare o persoană deplină și de sine stătătoare. Se poate vorbi numai de o împlinire a lor prin căsătorie.

Această afirmație corespunde adevărului revelat, sprijinindu-se pe temeiuri biblice. Astfel, citim: «Și pentru Adam nu era ajutor asemenea lui», și de aceea zice Dumnezeu: «Nu este bine să fie omul singur pe pămînt, să-i facem ajutor asemenea lui» (Facere II, 18).

«Și a făcut Dumnezeu pe om, după chipul lui Dumnezeu l-a făcut pe dînsul, bărbat și femeie i-a făcut pe ei, și i-a binecuvîntat pe ei zicînd: creșteți și vă înmulțiți, umpleți pămîntul și-l stăpîniți cu toate cele ce sînt pe dînsul» (Facere I, 27).

Acest text biblic cuprinde mai multe adevăruri privitoare la căsătorie și familie: mai întîi, constatarea că singurătatea nu este bună; în al doilea rînd, că bărbatul și femeia sînt făcuți unul pentru altul ca să se întregescă; în al treilea rînd, că amîndoi au aceeași origine și alcătuiesc una și aceeași ființă; în al patrulea rînd, că de la început între aceste două jumătăți ale aceluiași întreg este statornică o tainică simpatie, care le atrage și le apropie. Se arată, în sfîrșit, că dragostea dintre bărbat și femeie nu-și are izvorul numai în unitatea sufletească, ci și în cea trupească. Aceste două fapte, care fuseseră la început o singură ființă, se simt atrase să se unească din nou.

1. R. P. Coulet, *Le problème de la famille*, vol. I. *La crise du foyer*, Ed. Spes, Paris, Bordeaux, 1924, p. 13.

2. Cf. Hris. Andrușos, *Sistem de Morală*, trad. de Dr. I. Lăncrăjan și Prof. Ermis Mudopoulos, Sibiu, 1947, p. 300.

De aceea Adam exclamă plin de admirație și mulțumire: «Iată acum din oasele mele și trup din trupul meu, aceasta se va numi femeie, căci din bărbat s-a luat și de aceea va lăsa omul pe tatăl său și pe mama sa și se va lipi de femeia sa și vor fi amândoi un trup» (Facere II, 23—24).

Ei doi nu vor fi decât un singur trup nu numai prin origine, dar și prin menirea lor, așa că bărbatul nu poate fi separat de femeie decât printr-o operație dureroasă, ca aceea care constă din a tăia carnea cuiva — cum spune Sfântul Ioan Gură de Aur³.

Prin urmare, prima familie s-a întemeiat în rai, avînd ca preot și martor pe însuși Dumnezeu: «Creșteți și vă înmulțiți și umpleți pămîntul» (Facere I, 28). Conviețuirea bărbatului cu femeia este deci un așezămînt dumnezeiesc, ce-și are începutul o dată cu crearea neamului omenesc. Căsătoria nu-i numai o taină a Noului Testament, ci și o taină a creației. Căci Dumnezeu a despărțit unitatea din Adam în două persoane de sex deosebit, unindu-le apoi într-o legătură indisolubilă.

Dar, în cursul vremii și după păcatul strămoșesc, acest sfînt așezămînt s-a corupt în mii de chipuri. Poligamia și repudierea soțiilor era practicată chiar la patriarhii ebrei. La păgîni exista poliandrie. La toți, divorțul. Femeia era sclavă și de vânzare; copilul era tratat ca un lucru, care putea fi lăsat în viață, ucis, părăsit.

Mîntuitorul restaurează caracterul religios al căsătoriei. Prin harul Duhului Sfînt, purifică, înobilează iubirea conjugală. El își inaugurează activitatea cinstind căsătoria cu prezența Sa la Cana Galileii (Ioan II, 2—11). El face aluzie la nuntă, așa cum se celebra la iudei, în parabolele Sale, avînd pentru ea cuvinte de mare cinstire (Matei XXII, 1—14; XXV, 1—13), iar cu privire la indisolubilitatea căsătoriei Mîntuitorul și-a afirmat voința Sa divină (Matei V, 31—32; XIX, 3—9)⁴.

Mîntuitorul conferă căsătoriei caracterul de taină reamintind și aprofundînd întru totul cele cuprinse în textul din cartea Facerii și adăugînd: «Ce a împreunat Dumnezeu, omul să nu despartă» (Matei XIX, 6) în afară de caz de preacurvie (adulter).

Sfîntul Apostol Pavel numește căsătoria taină mare (τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν), ci eu zic în Hristos și în Biserică (εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν) (Efes. V, 32), repetînd cuvintele din Facere și din Evangelia după Matei. În mod direct însă, Sfîntul Apostol Pavel arată caracterul de taină al nunții cînd prescrie femeilor să se supună soțiilor lor ca Domnului și pe bărbați îi îndatorează de a-și iubi soțiile, așa cum și Hristos își iubește Biserica (Efes. V, 22—23).

Biserica Ortodoxă a recunoscut totdeauna căsătoriei caracterul de taină. Astfel, ca să nu mai amintim de Sfîntii Părinți ai Bisericii, Patriarhul Partenie I al Constantinopolului, în scrisoarea pe care o trimite sinodului de la Iași din anul 1642, condamnă învățătura calvinistă ca eretică și numără căsătoria ca Taina a șaptea⁵.

Teodor Balsamon, mare canonist al Bisericii Ortodoxe, o numără de asemenea printre Sfintele Taine. Sinodul de la Constantinopol din 1638

3. Omilia LXII și LXIII la Matei, P. G., LVIII, 597.

4. H. Lesêtre, art. *Marriage*, în P. Vigouroux, «Dictionnaire de la Bible», col. 770.

5. După *Actele sinodului din Ierusalim*, 1672, Kimmel, *Mon.* I, 414, apud Zhisman Jos. Dr., *Das Eherecht der orientalischen Kirche*, Wien, 1864, p. 124—125.

anătematizează scrierile lui Chiril Lucaris, în care taina căsătoriei fusese înlăturată din numărul Sfințelor Taine. Sinodul de la Iași din 1642, Sinoadele de la Constantinopol din 1643 și 1672 socotesc căsătoria ca Sfință Taină ⁶.

Taina nunții e definită astfel: «taina în care un bărbat și o femeie, învoindu-se în mod liber să trăiască împreună toată viața, pentru a naște și a crește copii și a se ajuta reciproc, primesc, prin preot, harul care sfințește legătura lor și ajută la atingerea scopului ei» ⁷, care constă în a) ajutorarea reciprocă a soților pentru ușurarea vieții; b) nașterea și creșterea de copii pentru înmulțirea oamenilor și a credincioșilor Sfintei Biserici și formarea lor, precum și c) înfrînarea pasiunilor, «ca pază împotriva desfrînărilor» (I Cor. VII, 2). Prin căsătorie se împiedică păcatul, evitându-se tentația, se disciplinează trupul, sfințindu-se legătura conjugală (I Cor. VII, 5; Evrei XIII, 4). Căsătoria devine mijloc de sfințire, căci femeia se mintuiește prin naștere de prunci, fără a înceta practicarea virtuților creștine (I Tim. II, 15).

La origine, primele două scopuri erau singurele scopuri ale căsătoriei. După căderea în păcat, căsătoriei i se mai adaugă și al treilea scop.

Mintuitorul restabilește căsătoria în starea ei originară, subliniind unitatea și indisolubilitatea ei și o înalță la rangul de taină, dându-i harul dumnezeiesc. Prin participarea la nunta din Cana Galileii El a sfințit nunta și nașterea de fii ⁸.

Taina nunții este una și indisolubilă ⁹, ca icoană a unirii dintre Hristos și Biserică (Efes. V, 21—23). La originea ei, căsătoria a avut aceste două însușiri, dar prin păcat acestea s-au alterat cu vremea. De aceea, Mintuitorul le-a restabilit și sfințit. El aprobă monogamia și condamnă poligamia (Matei XIX, 5), iar Sfântul Apostol Pavel zice că e bine ca fiecare bărbat să-și aibă femeia sa și fiecare femeie, soțul ei (I Cor. VII, 2). Forma monogamiei și monoandriei în căsătorie este necesară pentru asigurarea creșterii și educării copiilor. Mai mult decât hrana trupului, educarea sufletului, îndreptarea greșelilor, valorificarea darurilor, pretind un timp considerabil. Educația nu-i posibilă decât în condițiile căsătoriei unice, stabile, monogame ⁹.

În principiu, căsătoria creștină este indisolubilă, adică, odată săvârșită, nu se poate desface decât prin moarte. «Ce a împreunat Dumnezeu, omul să nu despartă» (Matei XIX, 6), spune Mintuitorul, iar Sfântul Apostol Pavel spune: «Celor căsătoriți poruncesc nu eu ci Domnul: femeia de bărbat să nu se despartă. Iar de se va despărți, să rămână nemăritată, ori să se împace cu bărbatul său și bărbatul pe femeie să nu o lase (I Cor. VII, 10—11).

Avînd în vedere slăbiciunile firii omenești, Biserica Ortodoxă admite ca, după moartea soțului sau soției, soțul rămas în viață să se poată re-

6. Zhishman, *op. cit.*, p. 126, 128, 130.

7. *Teologia dogmatică și simbolică*, manual pentru Institutele teologice, vol. II, în colaborare, Ed. Inst. Biblic, București, 1958, p. 915.

8. *Sfântul Chiril Alexandrinul, Comentariu la Evanghelia după Ioan*, II, c. 1, P. G., LXXIII, 224—225, unde zice: ἀσκήν ἐγγισίων ἀνθρώπου γενέσεως τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν παρουσία τὴν παρουσία τὸν γάμον.

9. Méline, *Morale familiale*, Paris, 1928, p. 39, 40.

căsători (Rom. VII, 2—3), a doua și a treia oară. Căsătoria a patra este interzisă. Cei căsătoriți a doua oară nu pot fi clerici ¹⁰.

Dar în afară de moartea trupească, Biserica Ortodoxă îngăduie desfacerea legăturii dintre soți, divorțul, dar numai pentru pricini morale asemănătoare morții trupești, cum sînt: necredințioșia (adulterul) (Matei XIX, 9). Dacă soții divorțați se învoiesc să conviețuiască din nou, nu mai e nevoie de o nouă cununie.

Protestanții, în general, nu consideră căsătoria ca taină. Luther scria: «căsătoria este o lucrare asemănătoare tuturor lucrărilor profane ale vieții. Eu pot să mănînc, să beau, să dorm, să merg, să călătoresc, să negociez cu păgînii, iudeii, turcii, și tot așa, pot să contractez căsătorie cu cine-mi place». Calvin consideră că «a se căsători, a ara, a face ghetе, nu sînt lucruri mai sfințite unele decît altele» ¹¹.

În Biserica Romano-Catolică, adulterul nu constituie motiv de divorț, căsătoria fiind desfăcută numai prin moartea fizică. Dar ținînd seama că conviețuirea soților poate deveni imposibilă, Biserica Romano-Catolică admite și ea despărțirea soților (*divortium imperfectum*), dar nu ca o desfacere a căsătoriei, ci numai ca o despărțire de pat și de masă — *separatio quoad thorum et mensam*. Dar această despărțire este numai de fapt, nu și de drept. De aceea, soții în cauză trebuie ori să se împace, ori să nu se mai recăsătorească ¹².

*

Dezorganizarea familiei se datorește «legăturii libere care o neagă, sacrilegiului care o pîngărește, divorțului care o rupe, sterilității voluntare care o mutilează, vieții dinafara căminului, care o împrăstie și nepotrivirii sufletelor care o dezbină, relei întrețineri a menajurilor care o ruinează, relei educații a copiilor, care o descompune» ¹³.

Catolicismul, prin obligativitatea celibatului clerului de toate gradele, a dovedit în multe rînduri, dacă nu o atitudine de subestimare a căsătoriei, o considerare a ei ca incompatibilă cu preoția.

În anul 385, papa Siriciu a calificat căsătoria preoților ca «nelegiuire» și pe cei în cazul acesta ca «dedați patimilor murdare».

În secolul al VII-lea, papii Grigorie al VII-lea și Teodor I interzic formal și sub sancțiune căsătoria membrilor clerului, dar generalizarea acestei măsuri s-a făcut numai în secolul al XVII-lea. De aceea în catolicism se stăruie mai mult asupra valorii celibatului. Canonul 13 al Sinodului Trulan prevede însă că orice cleric se poate căsători. Înfrînarea clericilor este cerută de acest canon numai pentru un anumit timp cînd trebuie să slujească Domnului. Aici se stabilesc următoarele rînduiri, care nu justifică celibatul din Biserica Romano-Catolică: 1) prima căsătorie legitimă nu constituie o piedică pentru intrarea în cler; 2) clericului căsătorit nu i se cere desfacerea căsătoriei și 3) se oprește de la îndeplinirea

10. *Teologia dogmatică și simbolică*, vol. II, p. 921.

11. După P. Méline, *op. cit.*, p. 47.

12. Gratian in *Decretum* II, 32, 7, 2 și *Canones et Decreta Concilii Tridentini*. XXIV, 8, apud Westermarck Eduard, *Histoire du mariage*, 1943, vol. V, p. 345—6..

13. P. Méline, *op. cit.*, p. 66.

funcțiunii preoțești cel care, sub pretext de evlavie, ar alunga pe soția sa ¹⁴.

Dintre confesiunile creștine, Biserica Ortodoxă acordă căsătoriei și familiei cea mai mare prețuire.

Protestanții coboară căsătoria la nivelul unei simple chestiuni ome-nești, ca, de exemplu, actul de cumpărare și vânzare, fiind deci departe de a o socoti drept o taină sfântă.

Catolicii o consideră ca făcând parte dintre cele 7 Sfinte Taine, dar, prin conceperea esenței ei în consimțămîntul mirilor, nu în binecuvîntarea preotului și îndeosebi prin obligativitatea celibatului clerului de toate gra-dele, ajung să ridice prea mult valoarea celibatului deasupra stării de căsătorie și familie. Neadmiterea divorțului practică de Biserica Roma-no-Catolică nu ni se pare că ar avea puterea să sporească valoarea căsă-toriei, ci mai curînd să îngreueze contractarea căsătoriilor. Ca dovadă, în practică, Biserica Romano-Catolică e nevoită să desfacă multe căsătorii sub motivul că n-au fost făcute cu respectarea unei condiții sau alteia și le declară nule, ocolind astfel interzicerea divorțului.

Biserica Ortodoxă acordă căsătoriei o prețuire deosebită, conside-rînd-o ca Sfîntă Taină, asemănînd-o cu unirea dintre Hristos și Biserică și socotind-o compatibilă cu preoția; admite căsătoria clerului de toate gradele, în afară de arhieriu, dar lăsînd libertate să nu se căsătorească celor ce ar dori să rămînă celibatari.

II. — *Nașterea de copii, scop principal al căsătoriei.* — Cel mai im-portant scop al familiei este nașterea de copii. Dar trebuie precizat că «unica sursă a vieții, cu adevărat binefăcătoare și sănătoasă, trebuie să fie familia» ¹⁵.

Această stare este impusă mai întîi de interesele copilului, căci într-o familie constituită legal și statornică, el găsește condițiile cele mai priel-nice unei dezvoltări normale și sănătoase. Este impusă, după aceea, de interesele femeii, care suportă mai ușor sarcinile maternității ¹⁶.

Dumnezeu vrea viața; altfel n-ar fi creat-o. El vedește această intenție prin toate legile ce pune lumii create, în legătură cu conservarea mate-riei și cu reproducerea viețuitoarelor. Omului îi incumbă datoria de a-și conserva viața și de a o transmite. Dumnezeu vrea viața abundentă și sănătoasă. «Creșteți și vă înmulțiți, umpleți pămîntul și-l stăpîniți», este consemnul dat primei perechi de oameni. Pentru că Dumnezeu Care e viața prin excelență, vrea să se reflecte și în alte ființe. Astfel, făcut după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, omul a primit și el puterea de a dărui și transmite viața ¹⁷.

Dumnezeu vrea oameni, ca să aibe aleși, vrea să se populeze pămîntul, pentru a fi populat și cerul. Dar vrea aceasta numai în căsătorie, adică în anumite condiții, care-l pun în măsură de a realiza cu folos menirea sa veșnică. Dovadă sînt textele în care i se poruncește să se păzească de

14. Dr. Nicodim Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe — însoțite de comentarii*, trad. de Uroș Kovincici și Dr. Nicolae Popovici, Arad, 1930, vol. I, part. II, p. 352 ș.u.

15. R. P. Coulet, *L'Église et la famille*, vol. III, *La fécondité du foyer*, Paris, ed. Spes, p. 18.

16. *Ibidem*, p. 19, 29.

17. *Ibidem*, p. 39, 42.

sărutul străinei și este îndemnat «să se îndepărteze de drumul ce duce la ea» și textele, în care se osîndește desfrîul și adulterul¹⁸.

E adevărat că instinctul sexual este foarte puternic, dar, la om, nu-i singurul instinct și este pus sub controlul rațiunii și voinței libere. Transmiterea vieții este scopul primar și principal al raporturilor intime dintre bărbat și femeie, iar aceasta nu se poate face convenabil decît în sinul familiei.

Fără îndoială, că individul are libertatea de a se căsători sau nu. De asemenea, soții sînt liberi să cedeze chemării instinctului, sau să-i reziste. Renunțarea la împlinirea scopului natural de a procrea va rămîne totdeauna legitimă dacă este completă, adică dacă este și renunțare la satisfacerea instinctului sexual. Dar nu este îngăduită satisfacerea plăcerii cu înlăturarea sistematică a sarcinilor pe care le aduce¹⁹. Omul e colaboratorul lui Dumnezeu. Omuciderea e oprită. În consecință, uciderea copilului conceput, sau născut, infanticidul, avortul, sînt cu desăvîrșire oprite de morala creștină.

Prin urmare, sau înfrînarea în căsătorie, sau eventuala fecunditate. Înfrînarea în căsătorie este normală pentru diferite motive: pentru a menaja sănătatea soției și a mamei, pentru cazuri de boală, convalescență, călătorie, etc.

Castitatea înaintea căsătoriei și abstenența în timpul căsătoriei dau căsătoriei rodnice.

Biserica nu admite nici o excepție. O lege de fier străjuiește acest domeniu sacru. Dacă nu-i respectată, omenirea piere²⁰.

Porunca cere castitate înaintea căsătoriei, fidelitate conjugală, îndepărtarea oricărui mijloc sau pretext care ar tinde la împiedicarea nașterii sau concepției copilului. Nici pericolul imediat al sarcinii, nici teama pentru sănătatea și existența soților, «nici un artificiu, nici o fraudă nu trebuie să intervină în relațiile intime, în pregătirile, îndeplinirea, urmările unui act, al cărui mod și scop natural sînt așa de limpezi²¹. «Patul să fie neprihănit», spune Sfîntul Apostol Pavel (Evr. XIII, 4).

Evitarea zămislirii de prunci este, după Fericitul Augustin, «rușinoasă și neîngăduită» și constituie «crimă mai mîrșavă într-o soție decît într-o curtezană, căci cinstea conjugală e făcută din castitatea care procrează». Tertulian califică drept omucidere împiedicarea unei nașteri, întrucît «tot rodul este deja în germene»²².

III. — *Dușmanii vieții și ai familiei: maltusianismul și neomaltusianismul, birth-controlul, etc. și temeierile condamnării lor de către Biserica Ortodoxă.* — Principiilor creștine favorabile vieții și familiei se opun numeroși dușmani. Astfel se obiectează, că dacă s-ar aplica legea divină a fecundității, populația s-ar înmulți atît de mult, încît n-ar mai avea nici locul, nici hrana necesară pe pămînt. Aceste îngrijorări au fost formulate de Malthus și neomaltusianism, împreună cu anexele acestora: eugenismul și eutanasia²³.

18. *Ibidem*, p. 45—47.

19. *Ibidem*, p. 56, 58, 67.

20. *Ibidem*, p. 95.

21. P. Méline, *op. cit.*, p. 109, 110.

22. *Ibidem*, p. 112.

23. În prezentarea și discutarea acestei probleme ne-am folosit de Diac. Prof.

Malthus, călugăr creștin englez (1766—1834), susține că, în condiții normale, oamenii se înmulțesc mult mai repede decât mijloacele de întreținere. Astfel, pe cînd populația crește în progresie geometrică, resursele alimentare sporesc numai în progresie aritmetică. Pentru evitarea situației critice cînd populația nu va mai avea hrană necesară, el preconizează: «suprimarea periodică a surplusului de populație, sau abținerea de la căsătorie și limitarea conștientă a nașterilor». De aceea, el consideră foametea, epidemiile și războiul ca niște «binefaceri ale naturii». Războiul, fiind unul din mijloacele recomandate în special de neomaltusianism pentru distrugerea surplusului de populație, contravine direct principiului iubirii creștine și cuvîntelor «fericiți făcătorii de pace, că aceia fii ai lui Dumnezeu se vor chema» (Matei V, 9), precum și misiunii Mîntuitorului pe pămînt, Care a venit tocmai «Ca lumea viața să aibă și cît mai multă să aibă» (Ioan X, 10).

Neomaltusianismul recomandă²⁴, pentru prevenirea crizei, metode mai rafinate, dar cu totul criminale și anume, ca mijloace preventive: «frauda sexuală, manopere anticoncepționale, avortul și celibatul»; iar ca mijloace represive: «castrarea pe cale operatorie, sterilizarea chimică și izolarea femeilor de bărbați pînă la o anumită vîrstă». Toate acestea «pentru realizarea echilibrului demografic cerut de clasele dominante».

«Pseudo-știința eugeniei ar voi ca perpetuarea neamului omenesc să fie dirijată de stat și supusă unei selecții asemănătoare celei introduse de zootehnicieni în crescătoriile de animale».

Eutanasia, de asemenea, «sub masca unor motive ce se pretind umanitare, cere suprimarea pe căi nedureroase a vieții celor considerați inutili, adică uciderea pe nesimțite a celor socotiți loviți de boli incurabile ori chinuitoare».

Din aceste recomandări reiese că sînt socotite juste folosirea a tot felul de mijloace necinstite, ajungînd pînă la combaterea măsurilor de ocrotire a mamei și copilului, proslăvirea desfrîului, care nimicește puterea de procreație, sterilizarea forțată pentru cei socotiți inferiori din punct de vedere psihic și somatic.

Dar teoria lui Malthus și a adepților lui stă pe temelii foarte șubrede și constituie o totală nesocotire a principiilor morale și dogmatice ale religiei creștine și chiar ale eticii naturale. Mai întii, istoria universală dovedește că nici un popor nu crește numeric în ritmul arătat de Malthus, iar o dată cu creșterea populației, sporesc în bună măsură și alimentele, fiecare contribuind cu munca proprie la întreținerea sa. În al doilea rînd, agrogenetica și biotehnica demonstrează, zi de zi, că producția alimentară se poate dezvolta mult mai repede decît susțin economiștii maltusieni. Astfel, deși sînt considerate cultivabile numai 45 de milioane de km² din suprafața totală a pămîntului de 140 milioane km², în realitate numai 14 milioane km² sînt terenuri destelenite și din acestea numai 12.600 milioane km² sînt cultivate cu plante alimentare²⁵.

Joliot Curie a calculat, că cheltuielile dintr-o singură lună necesitate de al doilea război mondial ar fi suficiente pentru fertilizarea marelui

N. I. Nicolaescu, *Mîncîuna malthusianistă și conștiința creștină*, în «Studii Teologice», V (1963) nr. 3—4, p. 270—278. 24. *Ibidem*, p. 271. 25. *Ibidem*, p. 272.

pustiul al Saharei. Prin defrișări, irigații, asanări, plantații de protecție, etc., resursele alimentare ale omenirii pot crește suficient pentru a acoperi nevoile unei populații cât de numeroasă. La acestea se adaugă exploatarea mărilor și oceanelor, care, potrivit spuselor fizicianului englez John Bernal, cuprind surse alimentare inepuizabile ²⁶.

Malthus a greșit punând probleme în cadrul unei economii separate de morală, căci alături de datoria fecundității mai sînt și alte datorii care o corijează și anume: datoria castității, a abstenenței, a devotamentului pentru semenii, etc. Trebuie să cerem oamenilor nu numai eroismul abstenenței conjugale, ci și respectarea celorlalte legi ale ordinii morale. Căci dacă alături de cinstea conjugală ar fi practicate toate principiile moralei creștine, nu s-ar ajunge niciodată la o situație imposibilă. Dar pentru aceasta, economia nu trebuie să servească bogăția, ci pe oameni, «să fie smulse bogățiile de la cei ce abuzează de ele în scopuri egoiste» ²⁷.

Folosind minciuna, malthusianiștii «prezintă destinele omenirii într-o lumină cu totul falsă» și «urzesc planuri viclene contra celorlalți oameni». Astfel, «ei propagă pesimismul și uciderea în masă», dar creștinismul nu-i o religie pesimistă, ci învață că «lumea e supusă unei nelimitate îmbunătățiri, datorită conlucrării omului cu Creatorul» și «afirmă, că Dumnezeu n-a creat lumea ca s-o lase în voia întâmplării, ci i-a dat legi înțelepte, o ocrotește și se îngrijește continuu de păstrarea, conducerea și propășirea ei. Pronia sau providența divină îmbrățișează toate lucrurile lumii și mai ales pe oameni, faptele cele mai alese ale lui Dumnezeu (Matei VI, 25—34). Aceste doctrine tăgăduiesc înțelepciunea, bunătatea, dragostea și atotputernicia lui Dumnezeu și desconsideră total demnitatea, valoarea spirituală și menirea superioară a omului, după cum tăgăduiesc orice sens divin al vieții și lumii. Într-un cuvînt, comit păcatul apostaziei ²⁸.

Malthusianismul nesocotește total și principiile fundamentale ale moralei creștine. «El izvorăște dintr-o demonică răzvrătire împotriva voii lui Dumnezeu, dintr-o ură neîmpăcată față de semenii și dintr-o totală neîncredere în biruința binelui împotriva răului... a vieții împotriva morții» ²⁹.

Adăugăm la aceste argumente faptul că, în eventualitatea unei crize în alimentarea omenirii, aceasta nu trebuie înlăturată prin mijloacele criminale ale neomalthusianismului, ci poate constitui un prilej pentru exercitarea unor virtuți ca: abstenența, cumpătarea, hărnicia, chibzuința, mila, jertfirea de sine, a căror valoare depășește mult lipsa de bunuri materiale, mai ales dacă se ține seama că regiuni întinse și mai toate apele încă n-au intrat în stăpînirea omului.

O altă înfățișare pe care a luat-o acțiunea de destrămare a familiei prin nesocotirea scopului ei principal — nașterea de prunci — îl constituie așa-numitul *birth-control* — controlul nașterilor —, prin care se urmărește să se evite zămislirea și deci să se înlătore fructul căsătoriilor, nașterea de porunci ³⁰.

Această acțiune a depășit cadrul teoretic și a intrat adînc în faza practicii oficiale în multe țări. Astfel însuși Consiliul Federal al Bisericii

26. *Ibidem*.

27. R. P. Coulet, *Le problème de la famille*, vol. III, *Le devoir de fécondité*, p. 107—108, 110—111, 114.

28. Diac. Prof. N. Nicolaescu, *op. cit.*, p. 274, 276.

29. *Ibidem*.

30. «Farul nou», nr. 39/1965.

lui Hristos din America, urmînd pilda Conferinței de la Lambeth a episcopilor anglicani, a decretat liceitatea și caracterul moral al mijloacelor anticoncepționale folosite de către cei căsătoriți.

Față de această trădare a principiilor morale creștine, protestează însăși conștiința medicilor. Astfel, Dr. Georges Savebled zice: «Manoperele fraudei și manoperele avortului, fie că sînt sau nu urmate de efecte, au o lege comună, care nu se poate tăgădui; ele sînt deopotrivă de vinovate, deopotrivă de criminale. Amîndouă au drept scop, dacă nu și rezultat, de a distruge copiii, de a opri sau întrerupe nașterea pentru care este instituită căsătoria».

Iar mai departe zice: «Să o spunem cu sinceritate, pentru a risipi orice echivoc: nu este deosebire între cel ce omoară un copil pe cale de dezvoltare și cel care desparte cu știință, una de alta, semințele prolifiche, adică între avort și fraudator»³¹.

Așa-numitul birth-control e chiar mai condamnat decît avortul, întrucît unește pasiunea gingașă a dragostei cu calculele reci ale rațiunii.

Pe lîngă faptul că toate aceste ideologii și practici sînt antivitale și antiumane, ele nesocotesc faptul constat de medicină că în timp ce orice avort primejduiește sănătatea femeilor, orice naștere are un efect regenerator și împlinitor asupra organismului ei.

*

În continuare, vom încerca să arătăm mai pe larg netemeinicia acestor teorii în lumina Sfintei Scripturi și a Sfintei Tradiții. De la început trebuie să arătăm, că eludarea legii de perpetuare a speciei umane prin mijloace artificiale echivalează cu uciderea intenționată, care-i condamnată de porunca a VI-a din Decalog (Ieșire XX, 13), de Mîntuitorul, Care spune: «Cine scoate sabia de sabia va muri» (Matei XXVI, 52) sau de Apocalipsă, unde citim: «Cine duce pe alții în robie, va merge și el în robie. Cine ucide cu sabia, trebuie să fie ucis cu sabia» (Apoc. XIII, 10). În *Mărturisirea Ortodoxă*, uciderea e socotită păcat strigător la cer.

Creștinismul binecuvîntează nunta (Facere I, 28; II, 18; Matei XIX, 4—11; I Cor. VII, 1—6; Efes. V, 31—32) și condiționează mîntuirea femeii de împlinirea datoriei de a naște copii: «Femeia va fi mîntuită prin naștere de fii, — (διὰ τῆς τεκνογονίας) spune Sfîntul Apostol Pavel (I Tim. II, 15); și tot el chiar îndeamnă pe văduvele încă tinere să se mărite ca să aibe copii, să fie mame de familie (I Tim. V, 14).

Încă în Vechiul Testament dobîndirea de copii era socotită un dar prețios și o binecuvîntare. (Facere XLVIII, 16; Deut. XXVIII, 4; Ps. CXXVII, 2—6); iar lipsa de copii era socotită ca o pedeapsă ceréască și ca o ocară (Facere XXX, 1; I Regi I, 6 și 11; Isaia LIV, 1; Ier. XXII, 30; Ps. CXII, 9; Luca I, 25), ca o mare nenorocire (Facere XI, 30; XIV, 4; XXV, 21; XXX, 8, 23; I Regi I, 2—8). Motivul religios al acestei prețurii era făgăduința făcută lui Avraam că urmașii lui vor fi ca praful pămîntului, ca nisipul mării și ca stelele cerului (Facere XII, 2; XIII, 16; XV, 5; XVII, 2, 4—6; XXII, 17)³².

31. În lucrarea *Le vice conjugal*, Paris, 1925, p. 45—46, apud Diac. D. D. Birnovescu, *Avort și Birth-control*, în «Raze de lumină», ian. 1935, p. 54—59.

32. Vezi și F. Vigouroux, *op. cit.*, col. 1785.

Mintuitorul însuși prețuiește pe copii ca fiind ocrotiți de Pronia divină, pe care nimeni nu are dreptul de a-i ocări, sau disprețui (Matei XVIII, 1—14; Marcu X, 13 ș.u.). În rânduiala Sfintei Taine a Nunții se cuprind rugăciuni pentru rodnicia căsătoriei, iar în epitimiile de la spovedanie se combat toate abaterile de la porunca dată primilor oameni: «Creșteți și vă înmulțiți, umpleți pământul și-l stăpiniți» (Facere I, 28). De asemenea, în Sfinta Scriptură aflăm că toate păcatele împotriva firii au fost aspru pedepsite de Dumnezeu (Facere XXXVIII, 8—10 și Lev. XX, 15 ș.u.). Sfântul Apostol Pavel osindește abstenența impusă dinafară, cu sila (I Cor. VII, 4—5).

Esenienii profesau aversiunea împotriva căsătoriei. De asemenea, Saturnin și Vasilide considerau căsătoria și nașterea ca lucrări ale lui Satan³³. Împotriva căsătoriei au fost și marcioniții în secolul al V-lea, priscilianistii în secolul al XII-lea, Abélard, albigenzii, valdenzii și arminienii în secolul al XIV-lea³⁴.

Dar defăimarea căsătoriei a fost osîndită de către Biserică. Astfel, Sfântul Apostol Pavel spune: «Ei opresc căsătoria și întrebuițarea bucatelor, pe care Dumnezeu le-a făcut ca să fie luate cu mulțămire de către cei ce cunosc adevărul», «căci orice făptură a lui Dumnezeu e bună și nu este de lepădat dacă se ia cu mulțămire». (I Tim. IV, 3—4).

În canonul 51 apostolic se hotărăște: «Dacă vreun episcop sau presbiter sau diacon și oricine din catalogul ieraticesc se abține de nuntă și de cărnuri și de vin, nu pentru înfrinare, ci din scîrbă, uitînd că toate sînt foarte bune și că bărbat și femeie a făcut Dumnezeu pe om, ci hulind a birfi făptura, ori să se îndrepteze, ori să se caterisească și să se lepede din Biserică. Așijderea și laicul»³⁵.

Sfântul Irineu³⁶, Sfântul Clement Alexandrinul³⁷ și Tertulian³⁸ s-au opus marcioniților, care interziceau căsătoria între ei și cereau ca cei căsătoriți să se despartă.

De asemenea, Sfinții Părinți hotărăsc la Sinodul al III-lea de la Gangra, în can. 1: «Dacă cineva ar defăima nunta și pe ceea ce se culcă cu bărbatul său, credincioasă fiind și evlavioasă, ar urgisi-o sau ar defăima-o, ca și cum nu ar putea intra în împărăția (cea cerească), să fie anatema»³⁹.

Pentru cei ce predică înfrinarea de la procreare și socotesc virtute numai fecioria, Sfinții Părinți în sinoade hotărăsc pedepse bisericesti. Astfel, can. 9 al Sinodului de la Gangra precizează: «Dacă cineva se dedică fecioriei și înfrinării, nu pentru bunătatea și sfințenia fecioriei, ci pentru că scîrbindu-se, se îndepărtează de căsătorie, să fie anatema», iar can. 10 al aceluiași Sinod spune: «Dacă cineva dintre cei ce trăiesc în feciorie

33. Sf. Irineu, *Impotriva erezilor* I, XXIV, 2; P. G., VII, 675.

34. Pierre Fourneret, *Le mariage chrétien*, 3-e ed. Paris, 1921, p. 9.

35. Milaș, *op. cit.*, vol. I, part. I, p. 266—267.

36. *Contra Haereses*, I, 28, 1, P. G., VII, 690, ș.u.

37. *Stromate*, III, 3, P. G., VIII, 1113 ș.u.

38. *Adversus Marcionem*, I, I, 29; IV, 11, P. L., II, 247, 280 ș.u. 382; *De monogamia* I, 15, P. L., II, 931, 950. 39. N. Milaș, *op. cit.*, vol. II, part. I, p. 41.

pentru Domnul și-ar bate joc de cei căsătoriți, să fie anatema»⁴⁰. Hotăriri în același sens se mai găsesc și în canonul 5 apostolic⁴¹, canonul 13 al Sinodului Trulan și canonul 14 al Sinodului de la Gangra⁴².

Dar nu numai defăimarea căsătoriei este osîndită, ci și îndeletnicirea cu pregătirea mijloacelor de avort și pentru lepădarea voită a fătului: «Femeile care dau medicamente provocatoare de avort și cele ce primesc otrăvurile omoritoare de prunci, să se supună pedepsei ucigașului»⁴³, precizează can. 9 al Sinodului Trulan (Vezi Canoanele: 91 al Sinodului Trulan, 2 și 8 ale Sfintului Vasile cel Mare, 33 al Sfintului Ioan Postitorul). Canonul 21 al Sinodului de la Ancira osîndește la 10 ani penitență pe «femeile care sînt desfrîinate și își omoară fătul și se îndeletnicesc cu pregătirea mijloacelor de avort». Canonul 73 din *Molitifelnicul cel Mare* supune la aceeași epitimie pe femeia care dă alteia doctorii pentru avort⁴⁴. Sfintul Vasile cel Mare arată în canoanele 2 și 8 că nu trebuie a se ține seama de subtilitatea de «făt format» și «neformat», căci se pedepsește și pentru cel ce se va naște și pentru că pe sine s-a primejduit⁴⁵. Iar în canonul 52 consideră tot atât de vinovate pe femeile care suprimă fătul ca și pe cele care-și părăsesc copiii, nu-i hrănesc și-i expun la mila publică Tertulian (*Apologeticum*, IX) se ridică energic împotriva avortului, pe care-l consideră drept crimă; la fel Lactanțiu (*Institutiones*, VI, 20) și Minucius Felix (*Octavius*). Canonul 33 al Sfintului Ioan Postitorul reduce epimia de la 10 ani la 3—5 ani, iar can. 34 pedepsește pierderea fără voie a pruncului cu 1 an penitență și canonul 35 cu trei ani pe femeia care fără voie înăbușă copilul adormind asupra lui. Prin canonul 36 al aceluiași, «femeii care nu se îngrijește de fătul său și, din cauza neglijenței dinsei, avortează, i se dă pedeapsa pentru uciderea premeditată»⁴⁶.

Sfinții Părinți ne-au poruncit, de asemenea, să considerăm sinucigași pe cei ce se mutilează singuri și ucigași pe cei ce mutilează pe alții, pentru că acestea sînt acte împotriva vieții (canoanele 22, 23 și 24 apostolic).

Sfintul Justin Martirul⁴⁷ și Clement Alexandrinul⁴⁸ afirmă că omului nu-i este îngăduită căsătoria decît în vederea continuării speței umane și ca o piedică în calea desfrînării. Împotriva gnosticilor, care combăteau căsătoria, Clement Alexandrinul susținea căsătoria ca «unirea legitimă a bărbatului și a femeii pentru nașterea de copii legitimi»⁴⁹.

După Atenagora⁵⁰, poftele sexuale pot fi satisfăcute numai în vederea procreării copiilor (καὶ ἡμῶν μέτρον ἐπιθυμίας ἢ παιδοποιία), căci bărbatul trebuie să se asemene semănătorului, care, după ce seamănă semințe pe ogor, așteaptă secerișul, dar nu seamănă pe același sol a doua oară înainte de a fi adunat prima recoltă.

Datoria de a naște copii reiese de altfel și din canoanele ce opresc desfrînarea și păcatele împotriva firii, păcate pe care Sfintul Grigorie de

40. *Ibidem*, vol. II, part. I, p. 44.

41. *Ibidem*, vol. I, art. 1, p. 186.

42. *Ibidem*, vol. II, part. I, p. 47.

43. *Ibidem*, vol. I, part. II, p. 472.

44. *Ibidem*, vol. II, part. I, p. 24.

45. *Ibidem*, vol. II, part. II, p. 50.

46. Vezi toate aceste canoane la Milaș, *op. cit.*, vol. II, part. II, p. 220—221.

47. *Apologia I pentru creștini*, 29, P. G., VI, 373, unde zice: οὐκ ἐγαμοῦμεν, εἰ μὴ ἐπὶ παιδῶν ἀνατροφῆς.

48. *Stromate*, II, 23, P. G., VIII, 1089 BC.

49. *Ibidem*, col. 1085 C.

50. *Legatio pro Christianis*, 33, P. G., VI, 966.

Nisa, în canonul 4, le asimilează adulterului. Iar Sfântul Ioan Gură de Aur spune că «avortul duce blestemul morții în însăși vistieria vieții».

IV. *Rolul familiei în educația morală a omului.* — Familia este cel dintii și cel mai indispensabil cadru social de care fiecare om are nevoie ca să trăiască. Este cel mai prielnic mediu pentru nașterea și dezvoltarea ființei umane.

Într-adevăr, dintre toate viețuitoarele, omul se naște cel mai plătind, cel mai neputincios în a se conserva; de aceea, el are mare nevoie de ajutorul neîncetat al părinților săi, care, în această lucrare, nu pot fi înlocuiți întru totul de nimeni ⁵¹.

Familia este prima alcătuire de viață obștească și simburele din care cresc toate celelalte forme de viață socială. Scopul și funcțiunea ei principală este de a asigura înmulțirea și perpetuarea neamului omenesc. De aceea, ea este organizată cu deosebire în vederea copilului. Procrearea, întreținerea, îngrijirea, creșterea și așezarea copilului constituie preocuparea centrală a familiei ⁵².

Ea procură membri societăților omenești, pregătindu-i cea dintii la viața socială. În propria sa organizare, oferă «garanții de moralitate». Familia este prima societate naturală și adevărată «celulă socială». Familia este o școală care pregătește pe copil pentru împlinirea datoriei, îl deprinde să-și disciplineze voința, îi dă simțul ierarhiei și ordinii ⁵³. Familia are o însemnată funcție educativă. Ea este prima instituție de educație morală; pentru prima copilărie este mediul educativ prin excelență. Este o pepinieră de virtuți și o sursă nesecată de întărire morală. E un paznic ce veghează neîncetat și un zăgaz care ocrotește moralitatea părinților prin bucuriile curate și sentimentele de răspundere pe care le prilejuiește.

«Copiii sînt pentru părinții lor imbold puternic spre muncă și economie, spre cît mai multe virtuți, precum și o puternică pavază contra ispitelor din afară. Prezența copiilor exercită o cenzură morală din cele mai eficiente asupra conduitei părinților. Din dorința și grija de a-i face cît mai buni și mai fericiți, părinții își dau toată silința să le ofere pilde personale cît mai bune și să propășească mereu în toate domeniile» ⁵⁴.

Copiii exercită asupra părinților lor o puternică influență binefăcătoare, fiind și ei, la rîndul lor, educatori ai părinților. Astfel, chiar înainte de a se naște, în vederea primirii lor în condiții optime, mintea și inima părinților se pregătesc, verificîndu-se și transfigurîndu-se. Copiii sînt purtătorii și vestitorii primăverii; ei răspîdesc pretutindeni un aer proaspăt de noutate și frăgezime.

Una din cele mai importante misiuni, pe care copiii o îndeplinesc printre noi — cei maturi —, este de a ne prilejui și ajuta să ne păstrăm și recăpăm tinerețea. Înnoirea și întinerirea, efectuate de copil asupra organismului mamei sale, care cuprinde și sufletul ei, se extinde asupra întregii familii, «stimulînd în toți cei din jurul lor forțe latente, nebănuite, izvoare de energie fizică și spirituală pînă atunci necunoscute», spărgînd

51. R. P. Coulet, *op. cit.*, I, p. 16.

52. Asupra esenței familiei, vezi E. Baudin, *Cours de philosophie morale*, Paris, J. de Gigord, 1936, p. 350—353.

53. R. P. Coulet, *op. cit.*, I, p. 20.

54. Const. Pavel, *Familia preotului*, în «Glasul Bisericii», XIX (1960), nr. 1—2, p. 81.

zăgăzurile unor «izvoare de energie fizică și spirituală pînă atunci necunoscută». Copiii ne «stimulează redimensionarea inimii și minții noastre și ne obligă la o confruntare neobosită cu adevărul cel mai viu»⁵⁵.

Copilul este o călăuză miraculoasă, care ne poartă din nou în lume, obligîndu-ne s-o cunoaștem din ce în ce mai bine. Datorită copiilor noștri, stimulați de ei și de dragostea pentru ei, devenim mai luminați, mai puternici și mai buni. Facem aceasta, pe de o parte, pentru a le putea oferi un sprijin cît mai efectiv pentru desăvîrșirea și fericirea lor, iar, pe de altă parte, pentru că sîntem îmboldiți, influențați și ajutați de copiii noștri să reluăm de la început împreună cu dînșii, călăuzindu-i și călăuziți de către dînșii, întreaga noastră viață și activitate. Antrenați sau siliți, reluăm cu ei «un anevoios și splendid proces de umanizare», mult mai greu, dar mai adevărat. Astfel, între noi și copiii noștri are loc un permanent schimb de valori, o dăruire reciprocă. Dacă noi îi învățăm alfabetul, ei ne învață în schimb, «un alfabet mult mai scump și mai nobil al emoțiilor, al primelor sentimente, al uriașei fantezii, al purității și al candoarei, puterea de a descoperi lumea cu priviri proaspete». Dragostea pentru copiii noștri este nețărmurită. «Privim toată viața la copii cu sufletul la gură ca la niște oameni care trec mereu peste abisuri. Și nu privim — *participăm* poate mai înțeleștați decît ei»⁵⁶, dîndu-ne astfel seama de eroismul vieții și de ceea ce ar trebui să fie pentru fiecare din noi dragostea, pe care o merită orice semen al nostru.

Prin copii, ne legăm de lume în modul cel mai indisolubil și generos, căpătăm o sensibilitate comună față de problemele societății. Participarea noastră efectivă la toate necazurile și bucuriile, la toate biruințele și înfrîngerile copiilor noștri ne umple viața și ne îmbogățește ființa, dîndu-ne prilejul de a gusta farmecul prieteniei și sincerității adevărate. Mai presus de toate, copiii ne sînt dascălii noștri cei mai buni, care ne deprind să iubim pe oameni în modul cel mai deplin și dezinteresat. De aceea iubirea de părinte este dată ca model de iubire adevărată.

Cel fără copii este lipsit de toate binefaceri și cu deosebire de prilejul și ajutorul de a-și lărgi inima precum și orizontul, de a-și întineri, împlini și desăvîrși ființa. Copiii sparg cochilia egoismului în care ne zăvorîm, ne deschid inima și mintea spre alții și spre lume, ne orientează mai mult spre viitor, ne dau aripi, nădejde și iubire, care constituie cele mai puternice și autentice temeieri și resorturi ale vieții.

Copiii, care reprezintă «fondul de aur al neamului», trezesc stimulente și puteri înnoitoare, care sporesc «potențialul afectiv, energetic și spiritual», contribuind la «regenerarea ființei noastre spirituale»⁵⁷.

Familia procură frîna cea mai eficientă și mai ușor de suportat împotriva izbucnirii patimilor. Ea este, de asemenea, o primă și temeinică școală a altruismului. Celibatarul ignorează sentimente din cele mai profunde și mai nobile: iubirea conjugală, iubirea paternă sau maternă. În familie se desprind disciplina și spiritul de inițiativă și se cultivă sentimentul demnității, dreptății, iubirii, respectului, ajutorului reciproc și al sacrificiului, care sînt elemente de bază ale vieții sociale.

55. Traian Coșovei, *Intoarcerea rîndunelelor*, în «Scînteia» din 5 noiemb. 1966.

56. *Ibidem.* 57. *Ibidem.*

Prin comunitatea de sînge, de educație, de amintiri, frații își dezvoltă sentimentul dragostei frățești, care este izvorul celei mai dificile dintre virtuți și anume: recunoașterea fără invidie a valorii și meritelor altora. Frăgezimea copiilor și afecțiunea părintească, cu care sînt înconjurați, fac ca primele îndrumări de viață, pe care le primesc în familie, să rămînă pentru totdeauna adînc întipărite în sufletul lor. Prin iubire și înțelegerea firii copilului, părinții pot asigura în familie o educație în condiții optime ⁵⁸.

Familia este o școală a iubirii aproapelui, a cărei primă realizare este străduința de a dori, de a voi și de a înfăptui binele copiilor proprii, potrivit cuvintelor Mîntuitorului: «Este, oare, între voi un astfel de om, care atunci cînd fiul său i-ar cere piine, el să-i dea piatră»? (Matei VII, 9).

Îngrijirea copiilor proprii este pornită totdeauna din iubirea părintească, de care nu este lipsit nici un om. Asupra acestui lucru nu există îndoială. Pot fi contestate, însă, metodele folosite în educarea copiilor proprii, de vreme ce Sfîntul Apostol Pavel e nevoit să spună: «Voi, părinților, nu întăriți la mînie pe copiii voștri, ci creșteți-i întru învățătura și înțelepciunea Domnului» (Efes. VI, 4).

În Sfînta Scriptură, aflăm date foarte prețioase privitoare la copii ⁵⁹. Astfel, copilul se naște cu păcatul strămoșesc (Ps. L, 6) și e necurat (Ps. LVII, 3 și Iov XIV, 4). Sentimentele sale sînt trupești și au nevoie de o renaștere duhovnicească, care se face prin Botez (Ioan III, 9). El se naște cu tendințe rele, pe care educația trebuie și poate să le reprime (Prov. XXII, 15). La această vîrstă, se însușesc ușor deprinderi, de care cu greu se poate desface (Prov. XXII, 6). Copilul este nevinovat, lipsit de vină personală. La Duminica Floriilor, tot copiii aclamă pe Iisus, pe cînd preoții tac (Matei XXI, 16). Mîntuitorul îi preferă pentru simplitatea, smerenia, sinceritatea și candorea lor și-i prezintă ca model.

Educația lor morală cade în sarcina noastră a tuturor ca o mare răspundere, întrucît cine va scandaliza pe unul din aceștia, va fi vrednic de cea mai mare pedeapsă (Matei XVIII, 2—6, 10; Marcu IX, 35, 36 și 41). De aceea, Mîntuitorul se apropia de copii, îi mîngîia și-i binecuvînta (Matei XIX, 13—15; Marcu X, 13—16; Luca XVIII, 15—17). Sfînții Apostoli dau pe copii ca model (I Cor. XIV, 20; I Petru II, 1—2).

Ceea ce constituie, de asemenea, un mare merit al familiei în educația copiilor este că le pune înainte exemple, «care tradus în acte vii și concrete formula abstractă a datoriei» ⁶⁰. În familie se face educația simțului social. Datorită familiei omul scapă de nenorocirea de a fi un izolat în lume, fără rădăcini în trecut, fără reazăm în prezent și fără speranță în viitor. S-a constatat că cei fără familie sînt gata pentru orice aventură. Numărul sinuciderilor este mult mai mare printre celibatari ⁶¹.

Familia e prima școală a vieții. Ea formează pe toți membrii ei prin căldura dragostei, al cărei sanctuar e prin excelență familia. Iubirea adevărată este «nevoia de a dăruii totul, de a primi totul; mai curînd de a

58. Const. Pavel, *Familia preotului*, p. 81—82.

59. F. Vigouroux, *op. cit.*, col. 1789—1790. 60. R. P. Coulet, *op. cit.*, p. 22—24.

61. Emile Durkeim, *Le suicide, étude de Sociologie*, Paris, Alcan, nouvelle édition 1930, (prima ediție 1897). Dar, după Durkheim, familia ferește de sinucidere cu atît mai bine cu cît este mai puternic constituită (p. 214).

dărui decît de a primi, de a răspîndi decît de a culege și totuși de a culege din nou și a primi, sau mai curînd de a împărți totul, de a participa la totul, de a comunica totul, de a înainta, de a crește, de a se întrece unul pe altul spre binele amîndurora»⁶². Dragostea, ca nevoie de a dărui și a se dărui altora, este cultivată în familie ca în mediul cel mai prielnic.

De aceea familia e răsadnița și școala prin excelență a celor mai înalte virtuți. «Familia e clădită în întregime pe acel dar mutual și total a două ființe umane. Ea e rodul iubirii înainte de a fi principiul și căminul ei. Iubirea e aceea care o întemeiază. Iubirea e aceea care o conservă, îi păstrează fizionomia seculară și o consolidează pentru viitor...». «Ea e soarele vieții acestui univers închis... iubire conjugală sau părintească, iubire fiască sau frățască, rînd pe rînd, sau simultan, ea supune întreaga ființă umană arderilor ei concentrate pentru a o modela, a-i reduce asperitățile, a-i îndulci asprimile, a-i topi egoismele, a-i stăpîni impetuozițiile, a-i stimula încetinirile, a-i trezi generozitățile, în orice chip, a o obliga să nu mai lase să apară decît ce este mai bun în ea însăși»⁶³.

Nicăieri nu găsim resursele de răbdare, iubire, abnegație, atît de necesare educării copiilor, ca la părinții lor.

În creștinism, familia este societatea firească, în care trăiesc în dragoste soții, uniți prin Sfînta Taină a Cununii, împreună cu copiii lor.

Mîntuitorul Hristos, deși s-a născut din Sfînta Fecioară Maria pe cale supranaturală, de la Duhul Sfînt și deși, fiind și Dumnezeu s-ar fi putut dispensa de asistența familiei, totuși, ca om și spre a ne da exemplul unei vieți depline, s-a născut și și-a trăit viața pînă la 30 de ani în sînul familiei părinților săi, în supunere și ascultare față de Iosif și Maria (Luca II, 51).

Ierarhia se respectă. Astfel poruncile divine sînt transmise lui Iosif, ca șef al familiei (Matei I, 20—24; II, 13—14, 19—23; Luca II, 4, 5). Tot el dă numele lui Iisus (Matei I, 25). La rîndul ei, Maria primește datoriile maternității pentru a se supune lui Dumnezeu (Luca I, 38). Este discretă (Matei I, 18—22), smerită și ascultătoare (Matei II, 14, 21); e o mamă afectuoasă, devotată (Luca II, 35, 48). Iisus e un fiu ascultător (Luca II, 51) față de Tatăl său adoptiv (Matei XIII, 55) și față de mama sa la nunta din Cana (Ioan II, 3—10); o încredințează înainte de a muri lui Ioan (Ioan XIX, 26, 27).

De asemenea, cei mai mari sfinți ai Bisericii noastre își datorează ascensiunea lor pe culmile desăvîrșirii în mare parte bunei creșteri primite în familie și cu deosebire de la mamele lor.

Prima sarcină a părinților în domeniul educației copiilor lor este de a-i ajuta «să se elibereze de anarhia instinctelor oarbe și a tendințelor spontane ca să devină capabili de a se conduce pe ei înșiși»; a doua sarcină este de a-i ajuta să se smulgă puțin cîte puțin din lanțurile egoismului lor natural, să se deprindă cu binele, ridicîndu-se deasupra lor înșiși⁶⁴.

Urmează după aceea pregătirea copilului în vederea diferitelor obligații, pe care i le va impune complexitatea vieții sociale. Copilul trebuie să fie deprins să muncească, să rabde, să se uite pe sine și să se devoteze.

62. P. Meline, *op. cit.*, p. 79.

63. R. P. Coulet, *op. cit.*, I, p. 27—28.

64. R. P. Coulet, *L'Eglise et la famille*, vol. V, *L'éducation et le foyer*, Paris, Spes, 1931, p. 21—22.

Nu trebuie lăsat pe seama instinctelor și poftelor sale anarhice, ci condus pe calea autorității pînă cînd va deveni în stare să posede o voință proprie și adevărată ⁶⁵.

Părinții trebuie apoi să știe, că un copil nu-i un «început absolut», ci o rezultată a colaborării lui Dumnezeu cu părinții. De aceea, depinde de ei ca să-i dea copilului cel mai mare dar și anume o ereditate sănătoasă, unită cu o educație îngrijită. Numai părinții virtuoși pot asigura pentru copiii lor aceste bunuri esențiale.

Părinții trebuie să colaboreze cu școala la pregătirea copiilor lor pentru viața profesională. Aceasta o vor face mai întii ajutîndu-i să-și aleagă o profesiune cît mai corespunzătoare cu vocația și pregătirea lor, folosindu-se de metoda sugestiei afectuoase și convingătoare. Trebuie să trezească și să dezvolte în ei sentimentul responsabilității, să-i facă să înțeleagă noțiunea justă a rolului social al profesiei, frumusețea și măreția datoriei profesionale.

Copilul trebuie pregătit să recunoască și să-și îplinească obligațiile față de semenii săi, cu care poate avea diferite relații; să-și dea seama de legăturile care-l atașează de semenii săi și de urmările pe care actele sale trebuie să le aibe asupra vieții altora. Cu alte cuvinte, părinții trebuie să trezească și să dezvolte în copii simțul social, care nu-i altceva decît cerințele dreptății și mai ales ale dragostei creștine ⁶⁶. În fine, părinții trebuie să pregătească pentru copiii lor pentru viața civilă și datoriile ce decurg din aceasta.

Fără îndoială, că există și familii care nu sînt în stare să îndrumeze pe făgașul bunei viețuiri pe copiii lor. Acestea pot fi ajutate sau corijate de școală și societate, dar adesea cu multă greutate, pentru că apucăturile căpătate în copilărie și din familie sînt adînc înrădăcinate.

În general, părinții, în educarea copiilor lor, nu trebuie să se mărginească la indicațiile instinctului, ale afecțiunii lor firești și ale priceperii lor, care e rareori la nivelul convenit, ci sînt datori să se lase luminați și îndrumați de societate, în care copiii lor vor trăi și pentru care se pregătesc.

Așadar, în viața copilului și în pregătirea lui ca om, familia îndeplinește un rol hotărîtor. Familia acționează cel mai temeinic asupra copilului, întrucît îi formează deprinderile și caracterul din cea mai fragedă vîrstă și face aceasta prin puterea dragostei, a exemplului, a conduitei morale a părinților.

Alături de familie mai sînt și alți factori cu preocupări și răspunderi în educația copilului. Printre aceștia, școala continuă pregătirea copilului pentru viață, întregind și uneori îndreptînd ceea ce n-a izbutit să facă familia. Toți acești factori trebuie să conlucreze armonic.

Din cele arătate rezultă că familia întrunește condiții din cele mai prielnice pentru educarea morală nu numai a copiilor, dar și a celorlalți membri ai ei. Oricare membru al familiei, în orice calitate ar fi, părinte, soț sau copil, duce, în sînul vieții de familie, o viață firească, deplină și într-o continuă dăruire și perfecționare reciprocă.

65. *Ibidem*, p. 57.

66. R. P. Coulet, *L'Église et la famille*, t. VI, *La préparation de l'enfant à la vie*, Paris, Spes, 1931, p. 7, 35, 83 și 86.

V. — *Factori negativi și factori pozitivi în consolidarea familiei.* — În orînduirea capitalistă, familia se află în condiții neprielnice, ca urmare a individualismului egoist, care caracterizează această orînduire. Această orînduire creează în latura economică bogăția asupritorilor pe seama familiilor, care se distrug prin epuizarea prematură a copiilor și prin sterilizarea voluntară a femeilor, nevoite să muncească în condiții grele⁶⁷. În domeniul ideilor, același individualism dus pînă la egoism este răs-punzător de decăderea familiei. Consecințele lui sînt: «dreptul la divorț, dreptul la adulter, dreptul la concubinaj, dreptul la sterilitate voluntară și avort, dreptul la maternitate liberă, dreptul copiilor la independență», etc.⁶⁸.

Depravarea generală a moravurilor publice constituie inamicul cel mai redutabil al familiei. «Febra voluptății», «frenesia desfrîului» este anume întreținută și organizată chiar în literatură și spectacole, spre a fi exploatată ca fiind foarte rentabilă pentru anumiți intereseați.

De asemenea, familia este compromisă și prin dezordinea moravurilor familiare, printre care: libertățile excesive înainte de căsătorie; mulți se căsătoresc tîrziu «cînd și-au epuizat toate experiențele amoroase, după ce și-au ruinat averea și sănătatea». Pentru mulți, căsătoria e o afacere; în poporul de jos, căsătoriile se contractează pentru a reglementa o legătură veche, «a-și crea o situație avantajoasă, a asocia două averi, a legitima un copil natural, din dezgustul unei vieți destrăbălate», etc.⁶⁹.

În cel mai bun caz, pentru un menaj tihnit, unul sau doi copii sînt socotiți de ajuns cu scopul «de a menține o bună stare materială și a îngădui copiilor să urce o treaptă sau două în ierarhia socială». Se folosesc practicile anticoncepționale și abortive fără nici un scrupul. Infidelitatea conjugală nu mai neliniștește pe nimeni. Divorțul și legăturile libere sînt acceptate ca ceva firesc pentru multă lume din orînduirea burgheză⁷⁰.

Evelyn I. Banning recunoaște că în Statele Unite ale Americii, familia se dizolvă și se dezintegrează. Simptomele acestei vaste decăderi sînt — după el — numeroasele divorțuri și delicvența infantilă⁷¹. R. P. Coulet recunoaște că criza familiei constă mai întîi într-o «criză de stabilitate» prin divorț, și despărțire fără divorț și dezbinare în familie și apoi într-o «criză de fecunditate». Ceea ce pentru unele țări această stare a devenit un pericol național.

În fine, același autor numără și «criza de educație» printre cauzele decăderii familiei. Astfel: «respectul față de autoritatea părintească a scăzut», «simțul devotamentului a slăbit». Copilul e prea răsfățat. S-a ajuns adesea la idolatrizarea copilului. El socotește salvarea familiei drept o chestiune complicată, care nu va fi niciodată asigurată fără respectul naturii sale adevărate, a scopurilor și legilor ei de către ea însăși și de membrii ei, dar și de către economie, legislație, idei și moravuri. De la economie, se cer: salarii și alocații familiare, reducerea orelor de muncă, locuința pentru familie, asigurări sociale și organizarea rațională a economiei naționale și internaționale, «în numele celei mai autentice carități»⁷².

67. R. P. Coulet, *Le problème de la famille...* I, p. 57, 60, 61.

68. *Ibidem*, p. 105—118.

69. *Ibidem*, p. 133.

70. *Ibidem*, p. 142.

71. *Encyclopedia of Education Research-Chester W. Harris and Marie R. Liba*, Ed. 3 — New York, 1960, p. 512.

72. R. P. Coulet, *op. cit.*, p. 192—204.

«Trebuie să găsească într-o legislație prevenitoare mijlocul de a ne apăra contra dezlănțuirii desfrîului și imoralității, care amenință să submineze întreaga societate; mijlocul de a asana trotuarele și strada, vitrina și etalajul, mijlocul de a lupta contra teatrului fără rușine, contra filmului provocator, contra ilustratei obscene și a romanului murdar»⁷³.

Toate aceste condiții, care lipsesc în orînduirea capitalistă, se găsesc și se vor găsi din ce în ce mai multe în orînduirea socialistă. În ultima vreme, orînduirea noastră de stat a emis o seamă de hotărîri menite să ocrotească sănătatea femeilor, să asigure o natalitate normală prin îngrijirea avorturilor, să consolideze familia prin stăvilirea divorțurilor și prin sprijinirea creșterii și educării copiilor.

Astfel, prin socializarea mijloacelor de producție, s-a dat posibilitate statului să dirijeze toate procesele economice, și astfel să poată veni efectiv în ajutorul familiei.

Literatura, teatrul, cinematograful, vitrina, strada, trotuarul nu mai cuprind nimic din ceea ce ar putea constitui o încurajare a imoralității sau o ațîțare a simțurilor și un îndemn la acte contrare moralei sănătoase.

Obligația generală a muncii pentru toți cei apti de muncă a golit strada și localurile de petreceri de atîți paraziți, care infectau altădată atmosfera morală a societății.

În afară de acestea, o seamă de articole de lege privitoare la Asigurările sociale, strînse laolaltă în Codul Familiei, într-adevăr prescriu o mulțime de prevederi în favoarea familiei, a mamei și a copilului⁷⁴.

Actuala orînduire din Republica Socialistă România acordă familiei o mare atenție și o deosebită grijă. «Statul ocrotește căsătoria și familia și apără interesele mamei și copilului»; socotește «mediul familiei, mediul cel mai potrivit pentru o bună creștere și educare a copiilor»; acordă ajutor mamelor cu copii mulți, concedii cu plata salariului femeilor însărcinate, concedii de alăptare, organizează creșe și cămine de copii, acordă salariaților ajutoare pentru copii, etc.; ocrotește copiii fără părinți sau lipsiți de posibilitatea de a fi crescuți în familie, înființînd «Case ale copilului» pînă la 3 ani, case pentru copiii preșcolari și case pentru copiii școlari, între 3—14 ani, cămine de copii infirmi, colonii de educare pentru minori.

Biserica Ortodoxă Română sprijină toate aceste măsuri luate de statul nostru pentru ocrotirea familiei, a mamei și a copilului văzînd în ele posibilitatea practică pentru aplicarea învățaturii sănătoase despre căsătorie și familie.

Prof. CONST. C. PAVEL

73. *Ibidem*, p. 214.

74. Vezi Prof. Liviu Stan, *Noul Cod al Familiei*, în «Mitropolia Olteniei», VI (1954), nr. 4—5, p. 162—169 și Prof. Iorgu D. Ivan, *Întărirea familiei și ocrotirea copiilor, grija de căpetenie a regimului de democrație populară*, în «Mitropolia Olteniei», XI (1959), nr. 7, p. 368 ș.u.

DIN TRECUTUL
BISERICII NOASTRE

**CARTEA DE AUR SAU POMELNICUL CTITORICESC
AL BISERICII SFINTULUI GHEORGHE DIN
RIMNICU-VILCII: 1681—1935**

În biblioteca parohiei Sfântul Gheorghe din Rîmnicu-Vîlcii, la nr. 302, se păstrează un volum legat în piele și intitulat: *Cartea de Aur sau Pomelnicul ctitoricesc al Bisericii Sfîntului Gheorghe din Rîmnicul Vîlcii. 1681—1935.*

Conține 256 de file, plus una la început și alta la sfîrșit nenumerate.

Înălțimea filei este de 303 mm, iar lățimea de 220 mm. Hîrtia este de mai multe vîrste. În acest volum au fost legate de P. C. Preot Ioan Marina (din 1948 Prea Fericitul Părinte Justinian Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române), în anul 1935, trei pomelnice ale bisericii Sfîntul Gheorghe din Rîmnicu-Vîlcii.

1. *Primul pomelnic* este scris de un caligraf puțin cunoscut: «*Smeritul ierodiacon Grigorie*», între anii 1779 și 1783, mai 28¹. Între timp au fost adăugate alte pomelnice pînă în anul 1857.

Manuscrisul acesta conține pe lîngă un scurt istoric al bisericii Sfîntul Gheorghe, mai multe pomelnice, între care ale unor negustori, în total 15.

Se adaugă la aceștia, 1 boltaș, 2 mătăsari, 1 băcan; meseriași: mai mulți simigii 1 postăvar, 8 cizmari (din care 2 cavafi), 3 croitori, 2 cojocari, 1 pînar, 3 brutari, 4 tăbăcari, 1 argintar, 1 podar, 1 boiangiu, 1 abagiú. Subliniem și pomelnicele unor demnitari: Petru fost mare stolnic, Constantin cîaus, Gheorghîță Jianu șetrar, Mihai

---

1. Tot caligraful Grigorie ierodiaconul a scris, între anii 1780—1792, un pomelnic al Schitului Cetățuia, din orașul Rîmnicu-Vîlcii, ctitorit în 1680 de mitropolitul Teodosie, care în 1681 a înnoit biserica Sfîntul Gheorghe din Rîmnicu-Vîlcii.

al treilea logofăt și un hagiū. După acest material demografic se poate aprecia starea socială a orașului Rîmnicu-Vîlcii, la începutul secolului al XIX-lea.

2. *Al doilea pomelnic* este scris în anul 1861, cu ocazia reconstrucției bisericii, începută în 1857, și terminată în 1861. Autorul acestui pomelnic este un caligraf-zugrav cu mult talent. Miniaturile și florile, în special trandafirii², care împodobesc paginile acestui manuscris, sînt executate cu toată măiestria. Cîteva pomelnice sînt adăugate în 1863, de preotul Stan Popescu.

În pomelnic găsim diverși meseriași: 1 brutar, 1 jogărar (posesor de ferestre de apă), 1 pescar, 1 chibar (meșter de trăsuri acoperite), și patru negustori, dintre care 1 boltaș. Acest manuscris a fost legat în Cartea de Aur a biseicii Sfîntul Gheorghe și filele sînt numerotate în continuare de la 51—125. În aceste două pomelnice se găsesc următoarele cuvinte slavone: БРАТ = frate, БНЕ ВЕА = fost mare, Н — și, ЛНКТЪ = foaie, filă, ПАКЪ = iarăși, ПОСАНИЕ = scrisoare, РЪКАВНЦЪ = mînecuță, СНН sau СННЪ = fiu, СВЕТН, СТН = sfînt, ТРЕТН = al treilea, ЗВЕЗДА = steluță.

Mai găsim cuvinte turcești: cavaf = cizmar, taclit = bucată de ștofă de mătase cu care se legau boierii la cap, ghermesut = stofă de mătase.

3. *Al treilea pomelnic* este inițiat de P. C. Preot Ioan Marina fost paroh al bisericii Sfîntul Gheorghe din orașul Rîmnicu-Vîlcii — acum Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române — care, dorind a urma pilda strămoșilor ortodocși, a realizat cu ajutorul pictorului Ștefan Panțel, un model care depășește în frumusețe pe cele două pomelnice de care am amintit mai sus.

Pentru valoarea istorică și artistică a manuscrisului «Cartea de Aur sau Pomelnicul ctitoricesc al Bisericii Sfîntului Gheorghe din Rîmnicul-Vîlcii, 1681—1935», cum l-a intitulat P. C. Preot Ioan Marina, actualmente Prea Fericitul Patriarh al României, dăm transcrierea părților mai interesante din această lucrare.

POMELNICUL Nr. 1

[*Fila 5*] (*După un frontispiciu floral, în acuarelă, urmează un cuvînt privitor la trecutul bisericii Sfîntul Gheorghe din orașul Rîmnicu-Vîlcii, scris de caligraful Grigorie*): «Acest sf<i>nt și d<u>mnezeesc pomeannic ce să zice proscomisarion, iaste al sf<i>nței și d<u>mnezeeshii besearici din Rîmnic, ounde³ să cinsteaste și să prăznuiaste Sf<i>ntul Marele Mucenic Gheorghie, care bisearică nu să știe de cine iaste zidită din temelie. Iară la anii de la H<risto>s 447na (=1681), s-au innoit de Prea Sfinția Sa Părintele Theodosie Mitropolitul. Deci la anii de la zidirea lumii 446^{ms} (7246=1737—1738) sculîndu-se turcii cu războiu asupra neamurilor și scoțîndu-i din țara aceasta, au ars sfințele biserici, împreună și această besearică.

Și iarăș<i> s-au dres de oun nepot al Prea Sf<i>nții Sale Părintelui Theodosie, Kir Mihail proigumenul Coziei. Iară la leat 447^{ar} (=1763), fiindă ispravnică dumnealui Petru Grădișteanul 558 558⁴ stolnic, au zugrăvit altariul și biserica. Deci

2. În identificarea autorului acestui manuscris, este util a se compara acești trandafiri cu cei de pe icoana Sfinții Constantin și Elena, zugrăvită de Gherontie Zografu și care se află la biserica Adormirea Maicii Domnului, Valea Bisericii, din comuna Orlești, raionul Drăgășani. Această icoană a aparținut Minăstirii Troian din orașul Rîmnicu-Vîlcii. Pe hainele celor doi împărați (Constantin și Elena) sînt zugrăviți niște trandafiri asemănători cu trandafirii care decorează acest pomelnic.

3. Caligraful întrebuițează pentru „u” inițial, „ou”. Ex.: unde = ounde, un = oun, urmă = ourmă, uliță = ouliță. Tot aici adaug că litera „g” = i mut, am trancris-o cu „ă” și nu are valoare fonetică.

4. Fost mare stolnic.

acum la anii dela H<risto>s 4400 (=1779), fiindcă era tinda besearicii mai mare și neboltită, îndemnatu-s-au din rivnă d<u>mnezeiască oun moș Ion, împreună cu oun <e>norias<i> al sf<i>ntei besearici, anume Radu și au mai lărgit besearica cu micșorarea tinzii, care tindă au și boltit-o și au zugr<ăvit> cu amvonul. Au mai făcut moș Ion și kiliiile, cu zidul împrejur. Au mai dat și Radul oună petec de săliște la ouliță.

Iară cîndă ar fi să se scrie neștine la această d<u>mnezeesc pomeanic, să fie prină știrea preoților, ca să se știe pentruce i-ar fi ca să se pomeenească. Iar de va îndrăzni cineva a scrie vre oun nume fără știrea preoților besearicii, de va fi parte besericească să i se ia darul, iară de va fi mireană să se afurisească. Și așa să aibă a să ținea întru această tocmeală, care iaste dată de la Sf<i>nții Părinț<i> ai Sf<i>ntei Besearici. Mai 28, 1783.

Smeritul ierodiacon Grigorie».

[Fila 6] (Un frontispiciu floral, după care urmează):

«Cuvînt înainte al pomeanicului acestuia».

Adevărata înștiințare, adecă învățatură înainte, fu pusă noao de Sf<i>nții Părinți ai Legii Veki și ai Darului celui Nou. S-au arătat ca să se facă pomenire pentru cei morți, zile 40 și încă mai de bunăvoe pentru sărăciia sau lipsa. preste an să se facă în toate săptămînile zile 3. Iară de iaste poruncit oamenilor mireani, pentru suflete a da milostenie mînăstirilor pentru cei vii sau pentru cei morți și ei din negrijă sau din necredință nu dau, și ca<și> cum ar fi întru ponos, nu cred Sf<i>nta Scriptură și de al său suflet cu scara cea de mîntuire către D<o>mnul D<u>mnezeu nu vrură a să apropiia. Deacea vor da răspuns în celalalt veac, înaintea feații nefățarnicului judecătoriu, carele va să dea fiește-căruia după lucrul lui.

Încă și acelaia osîndă va sosi, carele el părinților săi pomenire n-au făcut și vecinilor lui. Și după moartea aceluiaș<i> însuș<i> pomenirea lui va peri.

Așijderia sau în locuința sf<i>ntului loc, adecă în mînăstiri sau la besearici, arhimandriții și igumenii sau protopopii și popii sau protodiaconii și diaconii sau ispravnicii și toți oamenii besearicii, carii slujăsc la sf<i>nta casă, hrănindu-se și luînd milostenii, și pentru sufletele acelora pre D<u>mnezeu nu roagă sau cu negrija mînăstirii pentru sufletele ceale pristăvite,⁵ parastas și liturghii nu slujăsc,

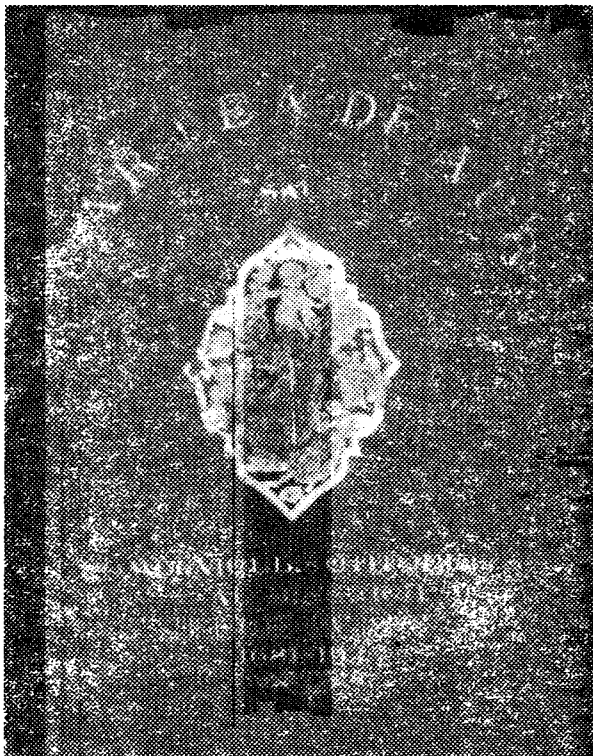

Fig. 1. — Coperta din față a mss.: Cartea de Aur sau Pomelnicul ctitoricesc al Bisericii Sf. Gheorghe din Rimnicu-Vilcii, 1681—1935.

de luni spre marți, de miercuri spre joi, de vineri spre sîmbătă, sau sobornicul, adecă pomeannicul acesta, nu să va pomeni în toate duminicile, de aceștea marele Ioan Zlataust zice:

Să fie spre dînșii greotatia besericească și la înfricoșata zi a judecării, singuri ei nemiluiți vor fi. Drept aceasta, bunilor creștini, spre treaba besericii avuția voastră să dați, spre pomenirea sufletelor voastre și a părinților voștri, spre <i>ertarea păcatelor, că pe omul blind și îndurat iubește D<u>mnezeu și de lucrurile lui nu-și aduce aminte, că așa zice Eclisiaste (sic): Cît sînt de frumoase milosteniile în vreamia scîrbii, ca norii de ploae în vreamia seacetii. Aceste cărți sf<i>nțitoare și folositoare de suflet, întru care să scriseră cei ce vor să-și ajute sufletelor lor, întru înfricoșata și marea zi a groaznicii și cutremuratei judecări a lui H<risto>s. Și cu aceste cărți a să izbăvi de munca de veaci și a să face părtași în ceata celor aleși, carii au plăcut lui H<risto>s și au ostenit pentru D<umne>zeu și au pățimit pentru împărăția cerească și pentru a sa mîntuire, luînd cununa neputrejunii și fură moșteani împărăției cerești. Pentru aceasta, D<o>amne D<u>mnezeule, pentru rugăciunile, Preacuratei Maicii Tale și ale Tuturor Sf<i>nților, mă invredniceaște a fi moștean împărăției cerești, a vedea și a mă îndulci necurmătei luminii tale și bucuriei ceii nespuse, căriia să scriseră ceice iubesc sufletul său, vrînd a vedea cetatea cea de sus, Ierusalimul, așteptînd mila lui D<umne>zeu, poftind viața cu H<risto>s, întru împărăția cerească, care au gătit D<u>mnezeu celor ce-L iubesc pre Dînsul, care okiul n-au văzut și ourekiia n-au auzit și la inima omului n-au intrat. Ca cine va avea neam și rudenii și copii mici să le lase lor să facă pomenire în ourma. Că de aceasta marele Ioan Zlatoust zice: De vor fi niscar copii furi sau tilhari ca să piarză ei pomenirea părinților săi și vor fi pustii și fără pomenire. iarăș<i> și acestora pomenirea va peri în veci. Deci cine va împlini acestea, adecă această poruncă a Sf<i>nților Apostoli și a Sfinților Părinți ca să facă pomenire celor morți, iată dară a acestora pomenire petreace în veaci, ale căror nume sînt scrise în cărțile această, pînă cînd vor fi lumea și sf<i>nțele beserici, pentru carii (sic) să aduce cea fără de sînge jărtfă (sic), pentru toți creștinii cei drept credincioși, pînă la sfîrșitul lumii aceștia, pînă cînd va [Fila 7] veni judecătorul cel drept H<risto>s D<u>mnezeul nostru și va da fiestecăruia, după lucrul lui. Iară de aceasta scriem voao, păstorilor turmei lui H<risto>s, adecă arhierilor, igumenilor, dascălilor, ca oricine dintru acei carii sînt de turma voastră, cu sărăcie sufletească va fi petrecînd și să va pristăvi dintru această viață și veți zice căci n-au dat mai mult, iată pentru această dară nu-l vom scrie la sobornic, adecă la pomennic. Drept aceea dară iată că nu sînteți păstori, ci naemnici. Dar cum veți cuteza să ziceți înaintea lui D<u>mnezeu, la înfricoșata judecată: Iată eu și coconii mei? Și rugăciunile ce sînteți datori n-ați făcut pentru dînșii. Sau oare cine, de și avea avuție, și să va pristăvi, iar besericii lui D<u>mnezeu nu va da sau d<u>hovnicului său, ci va lăsa neamului său celui trupesc și voi să răspundeți de păcatul acela ce au iubit, dela aceia să aibă, după cum zice D<o>mnul nostru I<isu>s H<risto>s: Că cel ce seamănă în trup, din trup va secera putrejune, iar cel ce seamănă în suflet, dela suflet va secera viața de veaci.

Iară tu, păstoriule al cuvîntătoarelor oi, cu deadinsul să aibi grijă de sufletele lor, ca să zici cu îndrăznire înaintea lui D<u>m<ne>zeu: Iată eu și coconii mei. Și de va avea cinevași de d<u>mnezeiasca slujbă, cum s-ar zice duminica de leane sau din negrijă nu va pomeni pre cei ce sînt scriși în cărțile această, însuși el nepomenit va fi înaintea lui D<u>mnezeu, după cum zice D<o>mnul nostru I<isu>s H<risto>s: Cu ce cumpănă cumpăniți cu aceia să va cumpăni voao, adecă cu dreapta judecată a lui D<u>mnezeu.

Deci de să va pristăvi cineva dintru această lume, avînd și copii, frați, nepoți, priiateni, sau care iaste credincios bărbat, poftind ceale sufletești, și acelora să cade rămășițele ceale de avuție, a spune și a da cinstitelor minăstiri, spre tocmeală și înfrumusețare, scriindu-se numele lor la sf<i>ntul pomeanic al aceii beserici. Iar după aceeași și altor poslușnici ai besericii a da să cade. Că așa scrie Sf<i>ntul Ap<o>stol Pavel, dascălul a toată lumea, zicînd: Cei ce slujesc altariului, din altariu să mînințe, iar cei ce slujăsc besericii din beserică să mînințe. Iar altele ce sînt avuții de prisosință, să cade săracilor, fraților lui H<risto>s a le da, pentrucă

așa Punerile legilor, adică Temeliile, zic: Cel ce dă săracilor, împrumută pe D<u>mnezeu, și însuțit va lua și viața de veci va moșteni.

O, amar celor ce viețuiesc aici, iar de sine și de sufletele sale nu-și aduc aminte. Pradă, fac silă, obidesc pre alții și string cu nedreptate, și întru viața lor besearicii lui D<u>mnezeu nu dau, nici slugilor besearicii, nici săracilor, nici pre gol îmbracă, nici pre bolnav îl cercetează și eșind din lumea aceasta poruncește a îndrepta oamenii, iar într-acestași kip ca și el, prădători și nemilostivi, și el să bucură de

acestea. Așa socotind el în minte că priiatenul sau vecinu meu, el singur n-au împărțit în viața lui. Doar știe de ounde iaste luată.

Din dreptate au din nedreptate? Iară eu nu știu cui voi să împartu. Deci în gînd ca acestea fiind intracea vreme, cade spre dînsul ingerul satanii, carele iaste rădăcina iubirii de argînt și învățîndu-l zice: O, bune oame (sic)!⁶ Aceasta ție D<u>mnezeu țe-au dat, pentru ale tale bune lucruri. Stăpînește, mîncîcă bea, și-ți hrănește copiii (sic) ca să moștenească în ourma ta și ei în ourma vieții tale vor da și vor împărți. Iară el fără de minte, becisnicul, priimind înaintea sa înșelăciunea drăcească, fu bucuros și începu a stăpîni și după aceia trăi mulți ani întru mîncare și băutură, fără de măsură. Și așa <i>eșind dintru această lume, poruncește muerii și feciorilor, zicînd: Fără de îndoire să împărțiți ale mele și ceale străine. Iar muiarea rămîinind în ourma bărbatului său, începe a să socoti cu copii, zicînd așa: Feții mei, iată ce au socotit fără omenie părintele vostru și al meu bărbat: au poruncit avuțiile lui și ale mele să le împărțim besearicii lui D<u>mnezeu și săracilor, iar pre mine și pre voi lasă săraci. Adevărat. Nu iaste bun sfatul bărbatului meu.

Ci, feții miei, eu am socotit așa întracesta kip. Că am atîta avuție să iau oun om bogat și pre mine mă va îndrăgi și pre voi vă va hrăni. Și cu acel gînd sufletele lor în iad sînt muncite. Iar copii în sărăcie și în lipsă, cum zice Eclesiast(ul): Pomenirea acestora cu sunet peri. Și Luca Ev<an>g<e>list zice de acestea ce să îmbogățesc fără minte, și va arunca D<u>mnezeu pe ei în minte netrebnică, a face cele ce nu să cad. Tit apostolul zice întru poslaniile sale: Fraților, să nu ouitați în ourma voastră ceale ce ați făgăduit lui D<u>mnezeu și sf<i>nților, pentrucă așa

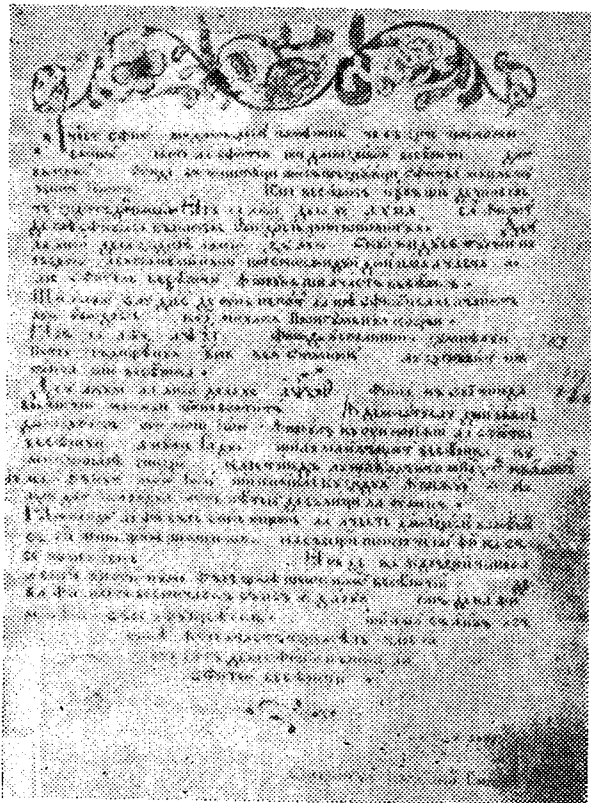

Fig. 2. — Fila 5 r din Pomelnicul scris de caligraful Grigorie ierodiaconul, între 1779—1783.

6. O, bune oame! = O, bune omule!

ca focul vor arde ale tale ceale lumești și în ispită duce și după moarte te dă mîncii, care n-are sfîrșit.

Pomenește, D<oa>mne, sufletele celor ce au iubit sf<i>ntele tale besearici și au făcut pomenire pentru sufletele celor morți, și adăpară pre slujitorii besearicii și pre săraci și-i hrăniră și deateră milostenie pentru părinții lor!

Pomenește, D<ao>mne, sufletele celor ce au dat sf<i>ntelor tale besearici avuții, cărți, sate și moșii!

Pomenește, D<oa>mne, sufletele celor ce s-au nevoit pentru sf<i>ntele tale besearici și pentru pravoslavnică credință, singele lor vărsară și sufletele sale puseră, la războaie ouciși și în tabere răniți, pre cei ouciși cu arme prin cetăți și prin sate și pre cei arși cu foc și pre cei înecați în ape și în tot kipul au perit și pre cei robiți și în temnițe înkiși și întru amărăciunia robiei, de foame și de seate și de golicione muriră spurcați, neluînd ispovedanie, nici preacuratele taini (sic)!

Pomenește, D<oa>mne, cu nespuse tocmealele Tale, sufletele cărora i-au răpit apa și mulțimea grindinii și zăpada, gerul cumplit și vîntul și pămîntul i-au împresurat și cu rană purtătoare de moarte și de cutremurul pămîntului s-au prăpădit și marea înfurtunîndu-se și pre cei arși de fulgere și de tunete ouciși!

Pomenește, D<oa>mne, sufletele celor ce în căi pre mare și în ape s-au înecat și în pustii au rătăcit, în munți și în peșteri și în prăpăstiile pămîntului, de sus din copaci și din rîpe dela vrăjmașul au căzut!

Pomenește, D<oa>mne, sufletele aceloră ce fiind cuprinși de frică cu miinile sale s-au junghiat sau s-au sugrumat sau cu beție sau cu otravă sau ouciși de cai sau din pismă sint ouciși!

Pomenește, D<oa>mne, sufletele celor ce sint întru clevetire și în ourgie și în legături și în temniță înkiși de mai marii lor și de foame și de sete și de toată nevoia fiind cuprinși, moarte luară!

Pomenește, D<oa>mne, sufletele celor osindiți la moarte, după vină sau nevinovați și moarte de nevoie au luat!

Pomenește, D<oa>mne, sufletele celor ouciși pre căi de tilhari și de păgini și de gadini și de hiară și de păsări mîncăți și de șărpi!

Pomenește, D<oa>mne, sufletele tinerilor celor nebotezați, care s-au născut din părinți pravoslavnici și au murit!

Pomenește, D<oa>mne, sufletele tuturor pravoslavnicilor creștini, ale călugărilor și ale mireanilor și pre cei morți cu moarte năprasnică bătrîni și tineri! Tu știi, D<oa>mne, numele lor, cu trimbița cea dupre ourmă să-i inviezi și stării dea dreapta să-i învrednicești și în sălașele dreptilor să-i sălășluiești!

Odihnește, D<oa>mne, sufletele celor ce au <i>eșit din viața aceasta și cu tot fealiul de moarte s-au sfîrșit!

Că Tu ești înviarea și viața celor ce au (i)eșit din lumea aceasta cu d<u>mnezeștile Tale tocmeale, toți pravoslavnicii creștini, H<ristoa>se D<u>mnezeul nostru, și Ție mărîre înălțăm: Părintelui și Fiului și Sf<i>ntului D<u>h, acum și pururea și în vecii veacilor, Amin!

Pomenește, D<oa>mne, sufletele răposaiților robilor Tăi și roșbelor Tale, carii mai înainte au răposat și cu d<u>mnezeiască mîna Ta, pe cel zidit întii, pre strămoșul nostru Adam și pre strămoașa noastră Eva și tot neamul ce s-au născut dintru ei și Te-au cunoscut pre Tine, Făcătoriule și Ziditoriule, Cel ce ești adevărat H<risto>s D<u>mnezeul nostru, după voia Ta, în leage și mainainte de leage și cu credință Țe-au slujit și au mărît numele Tău cel sfînt și cuvios, al Părintelui și al Fiului și al Sf<i>ntului D<u>h, ce iaste ouna Troiță, pre toți carii s-au pristăvit întru buna credință, cei ce pururea sint pomeniți robii Tăi!

Pomenește, D<oa>mne, sufletele prea sf<i>ntilor patriarhi!

Pomenește, D<oa>mne, sufletele iubitorilor de D<u>mnezeu ep<i>scopi!

Pomenește, D<oa>mne, sufletele pravoslavnicilor împăra<i> și împărătese și ale coconilor lor!

Pomenește, D<oa>mne, sufletele credincioșilor domni și doamne și ale cocoșnilor lor!

[Fila 2.] (Adăugată mai tirziu): Scară de cite pomelnice să cuprînde intracest pomelnic și unde să se găsească.

- (1) Pomelnicu domnilor Țării Românești, list...1.
- (2) Pomelnicu arhierieilor... list... 2.
- (3) Pom<elnicul> părintelui Mihail er<o>mo<na>h, list...3.
- (4) Pom<elnicul> dumnealui jupin Petru biv-vel-stolnic, list...4.
- (5) Pom<elnicul> lui Ștefan, ipac fața-list...4.
- (6) Pom<elnicul> lui jupin Andrei, fața-list... 5.
- (7) Pomelnicul moșului Ioan, ipac... 5.
- (8) Pom<elnicul> lui jupin Co<n>standin Gîngoe, fața-list... 6.
- (9) Pom<elnicul> lu<i> jupin Dumitru, ipac,
- (10) Pom<elnicul> părintelui Rafail monah ipac.
- (11) Pom<elnicul> lu<i> jupin Gligore, list 7.
- (12) Pom<elnicul> lu<i> Gheorghie cismaru, ipac.
- (13) Pom<elnicul> lu<i> Drăghici sin Dumitrașco, ipac.
- (14) Pom<elnicul> lu<i> Iacov piuaru, list. 8.
- (15) Pom<elnicul> Ceaușului Costandin, ipac.
- (16) Pom<elnicul> lu<i> Ioan Panța, list. 9.
- (17) Pom<elnicul> mătușii Măriei, ipac,
- (18) Pom<elnicul> lu<i> Ioniță Mătăsărescu, ipac,
- (19) Pom<elnicul> Iovei, ipac,
- (20) Pom<elnicul> lu<i> Ioan Arvat, list, 10.
- (21) Pom<elnicul> lu<i> Savu piuaru, ipac,
- (22) Pom<elnicul> Zmărândi, list. 11.
- (23) Pom<e>l<nicul> lu<i> Pătru Răet, ipac,
- (24) Pom<elnicul> lu<i> Dumitru Mătă<să>rescu, ipac,

[Fila 9] (După un frontispiciu cu verigi în lanț urmează, de mina terodiaco-nului Grigorie):

Pomeannicul domnilor Țării Românești, dela leat 1780.

Io Alexandru voevod.

Io Nicolae voevod.

[Fila 10 (2)] Pomeannicul arhierieilor: Cozma arhieroshimonah. Grigorie arhie-piscop. Kesarie episcopă. Filaret episcopă.

[Verso] (De altă mină): Pomelnicu<l> dumneaei jupinesei Marthi.

Morții: Ilarion monah.

Această jupineasă au dat sf. b<iserici> a Sfintului G<heor>g<he>, un covor bun și o masă de pinză de 12 coturi și 7 peskire de bumbac și dumneaei să șază în kiliaa bisericii pînă la sfîrșitul vieții sale și să fie ascultătoare or la ce ale bisericii, după putere, iar pentru prescuri aducîndu-i făină să facă, ca în veci să pomene<a>scă. 1837 ghenar (?) 30.

[Fila 11] (Scrisul ierodiaconului Grigorie): Pomenic părintelui Mihail <i>eromonah, ctitorul sf<i>ntei bi<serici>: Theodosie mitropolit Mihail <i>eromona>h, Costandin <i>ereu, Radu, Nicolae, Tudor, Toma și cu tot neamul lor.

[Verso] (De altă mină): Pomelnicul lui Ștefan brat, jupines<i> Marthi: Ilarion monah, Ștefan, Marica, Iov, Martha...

[Fila 11] (De mina lui Moise zugravu): Pomelnicu dumne<a>ei Elencăi Ghermănoi: Elena, Mihail, Ionă. Acest neguțatori au dăruit sf<intei> biserici o pereke de odăjd<ii>... Moise zugravu.

[Verso]: Aceasta jupîna (sic) Stana a răposatului... au dat aceste lucru<ri> sfintei biserici: un clopot, cel mic dela acsion și a mai dat una cădelniță de alamă de to<a>te zile<le> și a mai făcut una ico<a>nă cu Maica Precesta, dela fomei (sic), cea noo. Și a mai dat cincizăci de dramuri de argînt și a ajutat (?) și la... din <s>trana cea mică dela fomei și o păreke lucavici⁷ și <o> păreke de mucăre⁸, ca în veci să pomenească <l>8<0>2.

[Fila 12]: Pomelnicu<l> dumn<e>al<u>i jupa<n> Niță Gherman sin Ioan post<ă>varu. 1837, ghenor<ie> 20. Vii: Ioan, Ioan, Ilinca, Costandin...

[Verso]: Pomelnicul dumn<ea>lui Preda Cavaful.

7. Rucavițe = mînceuțe.

8. Foarfecă de tăiat mucerile la luminări.

...Acestă neguțători au ajutată la sfînta leturghie, cu lei 24, ca în veci să să pomenească.

[Fila 13]: *Pomelnicu dumnealui Costa<n>din cismariu.*

Vii: Costandin, Elena...

[Fila 14]: (De mîna ierodiaconului Grigorie): *Pomelnicul dum<nealui> jup<in> Petru biv vel stolnic.*

Petru, Keasna...

[Verso] (De altă mînă): *Pomelnicu lui jupan Andrei.*

Vii: Andrei, Stana...

[Fila 15] (de mîna ierodiaconului Grigorie): *Pomeannicul moșului Ioannă Ioannă, Anastasia mo<na>h<ia>, Costandin... Acest moș Ioan împreună cu jup<in> Radul s<i>nă popa Radul au mai lărgit besearica cu micșorarea tinzii, care tindă au și boltit-o și au zugrăvit-o împreună și amvonul. Au mai făcut Moș Ion și kiluile cu zidul împrejur, însuși cu a sa kieltuială. Au mai dat și o sfită de samalagea, un epitrahil de drughit, o liturghie și oun ceaslov, ca în veaci să se pomenească.*

[Verso] (De altă mînă): *Pomealnical jupanului Costandin Gărgoe croitorul. Morții: Costandin, Mariia... Viii (sic): Mariia, Catrina, Stana... Acest jupin Constandin au dat sf<i>ntei bisearici prăvălăile din tîrg, cu case cu tot, ca în veci să se pomenească.*

Pomeannicul jupinului Dumitru. Cozma, Dumitru, Tudora, Cozma. Acestă neguțători au dat clopotul cel mijlociu s<i>ntei biserici.

[Fila 16]: *Pomeanniculă părintelui Rafail monah, ce au fost slujitoriu acestii besearici. Vii: Tănase, Mariia, Dumitru, Ghieorghie, Nedelea.*

Morții: Rafail, mon<a>h, Gherghina... Acest jupan Radul au kieluit, împreună cu moș Ion, la lărgimea besearicii și la zugrăvitul tinzii. Au mai dat jupan Radul oun peatec de săliște la ouliță. Au mai dat o săliște de o casă iarăși pe lîngă săliștea besearicii despre rîu, iar dela deal să alătură iarăși cu a dum<nea>lui. (Urmează mai multe nume la rînd și o mînă arată): Dumitrașco. Acest Dumitrașco au dat o săliște despre rîu, alătura cu a bi<sericii>. Rafailă monah. (O mînă arată spre el și o notă spune): Acest Rafail mon<a>h au dată oun loc în tîrg (tîrg).

[Verso]: *Pomeannicul lui jupan Grigorie... Vii: Grigorie, Marica...*

Acest jupan Grigorie Coj<o>caru au dat sf<i>ntei besearici oun poias de argint și o sfită de mătasă, ca în veci să se pomenească.

Pomenicul lui Gheorghie cisma<ru>: Gheorghie, Iana. Acest Gheorghie au dat la icoana sf<i>ntului Nicolae, tal<eri> 15.

[Fila 17] (De mîna ierodiaconului Grigorie): *Pomeanniculă lui Drăghici snă Dumitrașco. Morții: Dumitrașcu, Radul, Dima... Viii (sic) Drăghiciu, Ioana... Acest Drăghici au plătit la pardositul besearicii și au dat și la facerea kilililor t<a>l<eri> 10. Au mai dat și la cumpărarea clopotului celui mic t<a>l<eri> 42. Au mai făcut cu a sa keltuială și icoanele cele mari din tindă.*

[Verso] (de altă mînă): *Pomelnicul dumnealui Iacob piuaru... Acest Iacov au ajutat cu t<a>l<eri> 40 la deskiderea besearicii, în urma răzmiriții 1791.*

[Fila 18] (De mîna lui Grigorie): *Pomeanniculă ceaușului Costandină...*

Au ajutată la pardoseala besearicii și au dat la clopot t<a>l<eri> 22.

[Verso]: *Pomeannicul lui Ioan Panța. Ioan, Stana, Radu... Au făcut coroana de argint, la icoana Născătoarei de D<umne>zeu și mîna asemenea și kipului fiului său coroana și mîna și jături 6.*

Pomeannicul mătușii Mariei. Andrei, Stoica, Mariia... Au făcut o icoană cu kipul Sf<i>ntului Nicolae, cu toate minunile și au mai dat oun stihar de caton i oun epitrahil de caton.

[Fila 19] (de altă mînă): *Pomelnicu<l> lui Nițu Mătăsariu... Pomeannicul Iovei. Au dat la sf<in>t<a> bis<erică> tal<eri> 12... Iova, Dumitru...*

[Verso]: *Pomeannicul lui Ioan Arvată. Matei sin Ioan Arvată au dată sf<i>ntei besearici o Ev<anghe>lie ferecată cu argintă și un potiri de argint și o cruce de*

argint și cinci candelă de argint și un locă de o jumătate de zi, în grădini, ce să <h>otărăște cu al beseării și de alt<ă> parte să hotărăște cu jupin Dumitrake Iovoiu, ca în veci să să pomenească... 1815 mai 8. Acest Ioan Arvat au ajutat la facerea prăznicariului cu tal<eri> treizeci, ca în veci să se pomenească.

[Fila 20] (Are mai multe nume fără inițială. Aceasta urma să fie scrisă cu roșu și a fost uitată).

[Verso]: Pomeanicu Zmărăndei. Aceasta au dat casă și locul cu săliștea to<a>tă au dat-o biseării<i> Sf<i>ntului Gheorghe, ca în veci să să pomenească...

Pomeanicul lui jupin Pătru Răetu. Acest Pătru au dat s(fintei) b<iserici> un epetrafirii de beleacoasă și t<a>l<eri> 10, ca în veci să se pomenească.

Pătru, Zamfira...

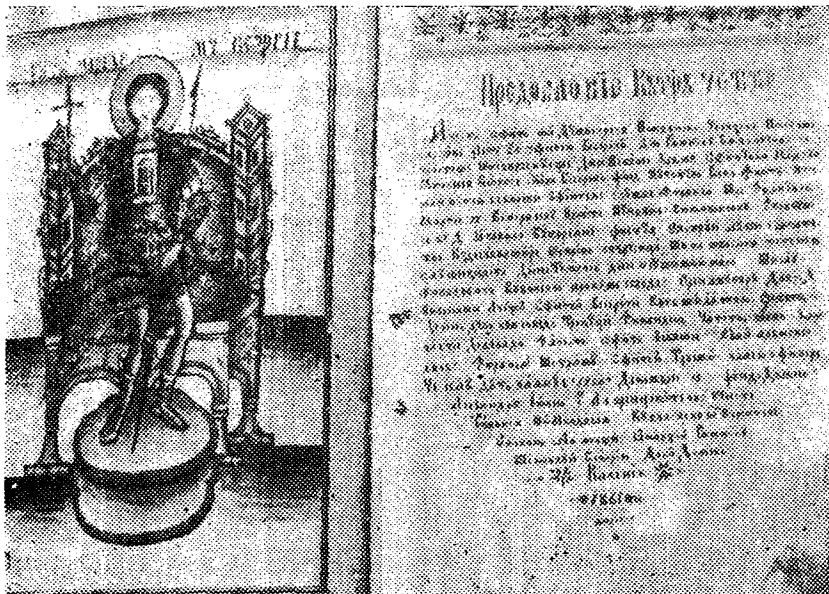

Fig. 3. — Filele 51 v și 52 r: Sf. M. M. Gheorghe și „Predoslovie către cititor” din Pomelnicul nr. 2, scris în 1861

[Fila 21': Pomeanicul lui jupan Dumitru Mătăsărescu.

Această jupineasă au dată la sf<inta> biserică o sfită de turcest (turchestan?) și au kelutuită t<a>l 50 și la clopot t<a>l<eri> 10 și au mai ajutat și ginerile du<mnea>ei Avrat, cu t<a>l<eri> 10. Această sfită de mai sus s-au mai prefăcut odată keltuindu-să cu ia, lei 35. (Dumitru Mătăsărescu e trecut la morți).

[Verso]: Pomeanicul neguțitorilor care au ajutată la clopot: Nicolae, Iane... Pomeanicul Gani brutariu, au dat tal<eri> 10 la clopot. Ghiniă, Ioana...

[Fila 22]: Pomeanicul jupinului Temelie. Vii: Temelie, Păuna... Ilinca... Acest neguțatori au dat s(i)nteii biserici t<a>l<eri> 30 că s<ă> aibă pomenire în veaci... Această Elencă, fic<a> lui Temelie, au dat sf<intei> b<is>er<ici> 2 sfeșnice mici, de tumbac⁹.

[Verso]: Pomeanicul jupin Nițu Măerianu. Au dat la s<finta> bis<erică> tal<eri> 20. Ion, Ilinca...

9. Aramă. Cuvânt turcesc.

Pomealnicul lui Petru Ungurianul, ce au ajutat la pardositul bisericii cu tale<ri> 20, iar de acum înainte va ajuta cu ce va mai putea, ca în veci să se pomenească.

[Fila 23]: *Pomealnicul jupinului Gheorghie căprariu*... Acest neguțatori au dat sf<intei> biserici t<a>l<eri> 30.

[Verso]: *Pomealnicul lui Stoian Rădășescul*. Morții: Stoian, Mariia...

Vii: Nicolae erei... Preotul Nicolae au lăsat un loc sfintei biserici Sf<i>ntului Gheorghie, care merge pă lângă drumul mare din dreptul crucii de piatră din sus de drum, spre Cetățue, pînă în valea lui... și pă lângă capul locurilor Sf<i>ntei Episcopii, ca în veci să se pomenească.

[Fila 24]: *Pomealnicul Radului brutariu*. Vii: Radu, Mariia, Ilinca, Temelie... (Deasupra, în frontispiciu e următoarea însemnare): Acest Radu au dat sf<intei> B<iserici> ună ΔΗΚΟΣ de argintă împreună cu ЗРЪСТАА ca în veaci să se pomenească.

[Verso]: *Pomealnicu Magdalini<i> mo<na>h<iei>*. Magdalena mo<na>-h<ia>, Ion <i>erod<iacon>... Această maică au dată sf<i>ntei biserici t<a>l<eri> 15.

Pomealnicul j<u>pînă Dinului argintariul sin prioteasa Ancuț<a>.

Toma <i>er<eu>, Anca <i>ereîta, Iscru, Gavril, Vilaia... Acesta au dăruit la s<finta> b<iserică> a S<fintului> Gheorghie, un loc de arătură la Răstoacă, ca în veaci să se pomenească.

Pomealnicul lui Ion sin Oancea. Vii: Ion, Floaria, Oancea... Acestă pravoslavnică creștin au dat la s<finta> b<iserică> t<a>l<eri> 10.

[Fila 25]: *Pomealnicul jupinului Iane sin Ethimie*. Iane, Mariia.. Funda.. Agoru, Kerața, Dafu... Neda, . Mușa.. Acest neguțitoră au ajutat la s<finta> bisărică cu t<a>l<eri> 13. (Urmează mai multe nume și nota):

Acest Enuță neg<u>țător au plătit la zugrăvitul... și au mai făcut și o poală de mătasă la iconstas cu a sa keltuială. Au mai făcut una coroană și trei..., de argint, de dram... lucrate, ca în veci să se pomenească.

[Verso]: *Pomealnicul Maricūi a lui Dumitru brutariul*... Această fămeae au ajutat la sf<i>nta bisearică cu t<a>l<eri> 20.

[Fila 26]: *Pomealnicul lui jupîn Petcul sirbul*...

Acest neguțatori au dat sfintei besearici tal<eri> 20, ca în veci să se pomenească.

Morții: Theodora, Petru... Această jupîneasă au dat sfintei biserici o sfită și un sti<h>ari, ca în veci să se pomenească.

[Verso]: *Pomealnicul dumneaei jup<i>nasii Mariei, fata lui jupîn Mihai băcanulă Rîmniceanul* ce au dat sf<i>ntei besearici o casă ce au cumpărat-o dela Matei podariul, ce iaste pe locul sf<i>ntei besearici, ca în veci să se pomenească. Vii: Mariia, Nicolae... Joița...

Această Marie au dată sf<i>ntei besearici un castron mare, ca să fie pentru botezat (sic).

[Fila 27]: *Pomealnicul dumniilor neguțitorilor simigii*. Vii: Ioan, Hristodor, Gheorghie, Despa, Costandin, Despa, Dihonu, Angheliki, Silu, Alexandru, Ion, Zoița, Spiridon, Nicolae, Marica, Panait, Ion, Hristia, Constandin, Crutam, Aprivu...

Acești neguțitori au ajutat la odăjdiile s<fintei> b<iserici> cu t<a>l<eri> 100, care odăjdii sint făcute de materie de broca¹⁰, ca în veci să se pomenească.

[Fila 28] (De altă mină): *Pomene<cul> lu<i> jupan Za<m>fir croito<r> sin Ioan croitor 1812, oct<ombrie> 20*. (Doi îngeri ingenunkești pe nori, țin o coronă de flori. Acuarelă reușită). Vii: Ilinca, Zamfir, Stana, Nastase... Acest neguțator au dat sf<intei> biserici oun steag și oun plicandru și o poală cu fir și 2 procovețe și un patrafir și rucavițe și au șindrilit clopotnița. Au dat oun ceaslov i un tetrapod, ca în veci să se pomenească.

10. Brocart (stofă).

[Verso] (Un frontispiciu, cu o coroană domnească și doi îngeri în părți): între vii și morți, flori cu roșu și verde. De aceeași mână. Acuarelă frumoasă):

Pomelnicul dum<nelui> jupan Iancul boiangiu. VII: Iancul, Catrina...

Morții: Stanca, Grozu, Stoicea, Lefcu,... Cirstea, Miu... Acest neguțator Iancul boiangiu au făcut o pereche de odăjdii la biserica S<fintul> Gheorghie și a keltuit cu dinsele t<a>l<eri> 240, ca în veci să s<e> pomenească.

[Fila 29] (Un frontispiciu floral, cu doi vulturi în laturi).

Pomelnic s<finției sale> părintelui prot<opop?> Constandin Rîmniceanul.

Vii: Cozma ierom<ona>n<a>h, Stație ierei, Zamfira prez<bitera>... Acest părinte Cozma ierom<ona>h au dat s<fintei> biserici unde să cinstește hramul S<fintului> Marelui M<u>cenic Gheorghie. t<a>l<eri> 240, pentru șindrilit s<fintei> biserici, ca în veci să să pomenească. 1813, apr<ilie> 20.

[Verso] (Un frontispiciu floral cu o coroană domnească la mijloc):

Pomelnic lui jupan Kera sin pop<a> Vasile... Acest neg<u>țător au făcut coroana la S<fintul> Gheorghie. Au mai făcut sus la troicinic doao coroane de argint, cu porumbu și o poală mare pest<e> preastol cu plantice, ca în veci să s<e> pomenească.

[Fila 30] (Frontispiciu cu doi arhangheli, care țin ochiul lui Dumnezeu. Trandafiri cu trei flori și cinci boboci. Acuarelă frumcasă): Pomelnecul (sic) jup<inului> Milea abagiu. VII: Mihăila, Nicolae, Călina, Tonna...

Acest neguțatori Milea au făcut la s<finta> biserică, unde să cinstește hram Sf<intului> Marelui M<u>ce<ni>c Gheorghie, doaoă candelă de argint și au keltuit cu dinsele t<a>l<eri> 60, ca în veci să se pomenească.

[Verso] (Un frontispiciu floral cu următoarea notă la mijloc): † Acest neguțator anume Nestul s-au îngropat în sf<i>nta beserică S<fintul> Gheorghie și au dat bisericii t<a>l<eri> ouna sută, ca în veci să să pomenească.

Leat 1814, iulie 2...

[Fila 31] (Acuarelă. Frontispiciu floral cu doi îngeri): Pomelnicul răp<osatului> popii Ilie, slujitorul S<fintului> Gheorghie. 1817, ap<rilie> 12..

Acestă popă au făcut la s<finta> biserică o pereche de pafdale de argint, de ceale mari, ca în veci să se pomenească.

[Verso]: Pomeanicul lui jup<an> Stoia Themelie. VII: Stoinea, Anastasiia, Themelie... 1816, martie 2. Acest neguțatori au făcut la sf<inta> beserică o sfită de stofă verde cu flori și cu fir și o pereche procoveț<e> i un stihar dă fir cu pr<o>coveți și cu sfită de taclit i un epetrahil dă stofită i toată osirdia și ajutor, taleri 80, dela noi, ca în veci să se pomenească.

Fig. 4. — Fila 126 v din Pomelnicul nr. 3.

[Fila 32]: *Pomeanicul lui Vladu ciungul...*

Acest Vladu au făcut o sfită de carton, la sf(in)ta beserică.

Pomeanicul lui șat<rar> Gheorghifă (sic) Jîianului: Stan, Gheorghe, Zoîța, Zamfira, Mariia, Theodor, Kera, Manda, Stanca, Rucxandra și cu tot neam<ul> lor. Acest boeri au ajutat la policandru cu tal<eri> zece.

[Verso]: *Pomeanicul lui jupîn Ioja tabacul...*

Acest Ioje au dat la beserică o cădelniță și ta(leri) trei.

Pomeanicul lui Matei de vii și de morți (sic)... Acest jupîn Matei au dat la sf<i>nta beserică tal<eri>... (loc gol).

[Fila 33]: *Pomeanicul dumnealui Mihaîl treti¹¹ log<ofăt> bucureștean...* 1817. Acest boeriu au făcut la icoana Sf<i>ntului Gheorghe, doao kipuri de mîini de argint, cu 2 pietri.

Pomealnic jupinesi<i> Marii pitișteanca... Această Marie au dat la kipul S<fintului> Gheorghie, 15 dramuri de argint.

[Verso]: *Pomealnicul lui Jupan Niculae Deliul...* 1817. Acest neguțitor au dăruit sf<i>nte<i> besearici o candelă de argint și o poală de icoană și tal<eri> 30, cînd s-au făcut sfitile cele roșii, ca în veci să se pomenească.

[Fila 34]: *Pomeanicul lui jupan Gheorghe Ioan* 1817, august 10. Acest neguțitor au dat la îmbrăcatul sf<intei> icoane, 100 dramuri de argintă și au plătit și lucru la acea litră de argint, ca în veci să se pomenească.

[Verso]: *Pomenic<lui> jupan Iancul cizmaru.* 1818, dek<em>v<rie> 5. Morții... Tomecea... Iemanuil înkinători. Acest jupan Iancu cizmaru au făcut la sf(in)ta beserică o cutie de argi(n)t, pentru Sf<i>nta Precestanie și au keltuit cu dînsa t<a>l<e>r<i> 37, ca în veci să se pomenească и прочи¹², 1818, dek<em>v<rie> 5.

[Fila 35]: *(O fructieră cu fructe și flori, frumos executate):*

Pomelnicul dumn<ealui> kir Stancul boltaș Po... (tăiat la legat).

(Jos un arhanghel cu mîinile pe un cerc, în care este următoarea notă): Acest neguțitor au făcut la sf<i>nta biserică ouun rînd de odăjdii: o sfită, un stihariu, un epitrafir, o pereke rucavițe și un procovețu (adăogăt) și au mai și<n>drilit și biserică, afară de clopo<t>niță. (De altă mînă): și un rînd odăjdii de stofă cu taleri 630, ca în veci să se pomenească. 1826...

(Altă notă): S-au mai dăruit de moștenitoarele răp<osatului> o sfită de stofă și un epetrahir i rucavițe.

[Verso]: *(Un inger cu un frontispiciu floral, în care este scrisă nota):* Această cocoană Ruxandră au dat s<fintei> biserici a S<fintului> Marelui Mucenic Gheorghie, o candelă de argint și au keltuit cu dînsa t(al)(eri) 45, ca în veci să se pomenească.

Pomelnicu(l) cocoanii Rucșandrii rîmniceanca...

[Fila 36] *(O miniatură cu Sf. Ioan Botezătorul în acuarelă): Pomelnicu<l> jupînului Preda cizmaru...* Acestă neguțitor au făcut sfinitei bi<s>erici doo epetrahire de stof<ă> cu ciucuri<i> lor de fir bun, amestecat cu ibrișim, carel<e> ține peste tot 240 lei, ca în veci să se pomenească. 1829.

[Verso] *(Două miniaturi):* сѣн Nicolae, сѣн Gheorghie, (busturi).

Pomialnicul dum<nealui> jupîn Țancu tabacul, de aici dină Rîmnică.

Vii: Țancu, Anghilina... Pena, Neda... Runda... Morți: ...Bujan, Velica Kiriia. Acești doi n<e>guțitori au făcut o sfită și un epetrafir <fi>returile lor și alte mărun<te>. Fie pomeniți. Anul 1834.

[Fila 37]: *Pomelnicu lui jupîn Gheorghe Diianu.*

Vii: Gheorghe, Mira... Au zugrăvit și acest neguțitori poarta bisericii cu a sa keltuală, ca în veci să s<e> pomenească.

[Fila 38]: *Pomeanicul lui Kir Ilie sin Dima sirbu ot Rîmnic...*

Acest neguțitor au făcut la sf<i>nta beserică un rînd de odăjdii, cu tot tacîmul lor de pafă, ca în veci să se pomenească.

11. Al treilea.

12. Și alții.

[Verso]: (Un frontispiciu floral cu St. Constandin, în mijloc):

Pomelnicul lui kir Constandin Cavaf... Acest Constandin au făcut la sf<in>ta biserică o icoană cu S<fintul> Spiridon și au keltuit cu dinsa talere 26, ca în veci să se pomenească. 1824, dek<em>v<rie> 20.

[Fila 39] (Două miniaturi «S. Ioan» și «S. Dim<i>trie», bust în acuarelă): Pomelnicul dum<nealui> jupin Ioan cococariu sin Preda Ionașcu de aici din Rîmnică. Vii: Ioan, Rucsanda... Morți: Ionașcu, Păuna... (O notă incompletă): la sfânta biserică de mătăsarii cu sitișuri, ca în veaci să... (urma, jos, data, care a fost tăiată la legat).

[Verso]: (Un înger cu patru aripi, în acuarelă): Pomelnicul Anușii, fiica popei lui Iane. Vii: Ana, Costandin... Această fămee au zugrăvit la sf<in>ta biserică, sfeșnicile cele împărătești, cu făcliile lor și au keltuit t<a>l<eri> 100, adică una sută, ca în veci să se pomenească.

[Fila 40]: (Un înger în acuarelă): Pomelnicul dum<nelui> jupin Obrete. Vii: Obrete, Sultana... Pîrvan... Morți: Costandin, Ghenu... Nedelia... C<o>c<oana> Sultana Obretina au dat sf<i>nței biserici o sfântă icoană cu Maica D<omnu>lui îmbrăcată în argint.

[Verso]: Pomelnicu<l> părintelui potropopului Ioaniță. 1837.

Vii: Ioan <i>erei, Ioana <i>ereița.

[Fila 41]: Pomelnicu<l> răposatului Cstandin Udrescu ot Bălcești... Acest neguțători au dăruit la sf<i>nta b<iserică> un taclit cu ghermesit și cu căptușala, care material au făcut o sfită, cu toată keltuiala ei, ca în veci să <se> pomenească.

[Verso]: Pomelnicul d-lui jupan Ioan Tabacu zet Ioan Tabacu. 1842. Vii: Ioan, Ioana, Ioan, Stana. Morți: ...Țancu... Acest neguțător anume Ioan, apri<n>s fiind spre rivnă dumnezăiască, au <lă>sat la sf<inta> b<iserică> a Sfintului Gh<orge> pentru legatul cărților, 2 galbini împărătești, idem au mai ajutat cu lei 14...

[Fila 42]: Pomelnicul dumnealui kir Mieilă cizmaru. Vii: Mihail, Safta... Acest neguțător au dat la sfânta biserică o candelă de argint, de dram<uri> 60, ca în veci să se pomenească.

[Verso]: (Un sfînt lucrat în creion) :Pomelnicu<l> d<umneaei> c<o>c<oa-nei> Sultani<i> Marinoaii... Această c<o>coană au dăruit sf<intei> b<iserici> Sfintul Gheorghie o zi de arătură ce au avut-o zestre în Răstoacă i care cu capu despre apus dă în drumu ce merge la podu Budeștilor, în dreptu a lor c<o>c<oa-nei> zise Marinoaicăi, iar capu despre răsărit merge către Oit, dă în locul... (tăiat la legat).

[Fila 43]: Pomelnicul dumneaei d. Theodorița Teiușanca, 1835, aprilie. Această cocoană au făcut la sfânta biserică un stiag nou și doo sfeșnice, cu care au keltuit lei o 100 (sic) ca în veci să se pomenească...

[Verso]: Pomelnicu<l> d<umneaei> cocoana Dumitrana. Morți: Dumitrana. Această coco[a]nă a dat s<fintei> biserici un stihari de stofă ca în veci să se pomenească. 1851, ghenarie 11.

[Fila 44]: Pomelnicu<l> d<umnea>ei c<o>c<oanii> Profirii, soția răposatului Matei Pătru de aici... Această c<o>c<oană> au dăruit sf<intei> b<iserici> un galbin de lei 31, p<a>r<ale> 20.

[Verso]: Pomelnicul d<umnealui> Ioan D. Crudin... Acest neguțător, de sus, au făcut la sf<inta> biserică a Sf<întului> Gheorghie, un felon de stofă, cu șiret de fir și cu toate ale ei, care s-au keltuit cu dinsa, lei 160, ca în veci să se pomenească.

[Fila 45]: Pomelnicul c<o>c<oanei> Anica, soția d<umnealui> j<u>p<in> Ghiță Ca (sic)... Această cocoană anume Anica au făcut la sf<inta> b<iserică> a sf<întului> Gheorghie, un stihar de stofă cu toate ale lui, care costisește (sic) lei 180, ca în veci să se pomenească.

[Fila 46]: Pomelnicul lui jupan Pătru Themelie... Vii: Petru Ioan, Simira... Morți: Themelie... Calciu... Acest neguțător au dat sfîntei biserici o pereke odăjdii de stofă, cu care au keltuit doao zăci galbeni împărătești, ca în veci să se pomenească. Anul 1851, maiu 24 (Semnează): Popa Stan Popescu.

[Fila 47] (Un frontispiciu cu «S. Constandin» și «S. Elenă»):

Pomelnicu<l> du<mnealui> hagi Constandin Poenaru din Rîmnic. L<eat> 1852. Vii: Constandin înkinător, Antona, Zoia... Acest hagi Costandin au dat sf<in-tei> biserici, lei 500, la prefacere<a> sa. Idem o cruce Troiță, de sîdef ce șade pã prastol (sic), lei 45. Una mic<ă> ce stã la iconstas, lei 15 și una de corn de inorog, de sfințită apa, de lei 15, ca în veci s<ă> s<e> pomen<ească>.

[Verso]: Pomelnicul sfinții sale părintelui arh<i>m<an>drit Avgustin al sfintei Episcopii Rîmnicu, au dat lei 315. Vii: Calinic arhieru, Avgustin arhimandrit...

[Fila 48]: Pomelnicul sfinții sale părintelui Bonifatie monahu, din Sf. Episcopie. Rîmnicu, care în urmă s-au numit Vlasie shimonah, carele au ajutat sf. b<ise-rică> la ei reclădire cu lei una mie tocmai...

Acest cuvios părinte au ajutat la prefacerea sf. biserici, Sf. Gheorghe, den acest oraș Rîmnicu, cu lei patru sute, ca în veci să să pomenească, 1857, februarie 5.

[Fîlele 49 și 50], albe.

POMELNICUL Nr. 2

[Fila 51, verso]: (O frumoasă acuarelă cu «Sf<i>ntul Marele M<u>ce<nic> Gheorghie», cu o cruce în mina dreaptă și cu sulîța în stînga).

[Fila 52] (Un frontispiciu floral, într-o caligrafie minunată urmează): Preda-slovie cătră cetitor.

Această sf<i>ntă și dumnezeesc pomelnică, ce să zice proscomisariônă, este al sf<i>tei biserici din Rîmnicu Vîlcii, ounde să cînstește și să prăzmuște din vekime, hramu Sf<i>ntului Marelui Mucenic Gheorghie, care biserică f<i>ind cu totulă veke, încită nu să mai putea săvirși sfințele slujbe întrînsa. Iară în anul 1857, martie 15, venerabilu<l> preotă Nicolae Simionescu, într-o unire cu d<um-nealui> Iakovake Bujoreanu, fostul epîtrop, au și surpat-o jos cu desăvirșire și prină stăruința și neobosita osteneală s-au și zidită dină temelie, din nou și mai mare, și s-au împodobită cu vâpselle precum să vede, prin ajutoru<l> d<umnea>loră d<omnii> enoriași, acești<i> sf<i>ntei biserici, cită și a altoră făcători de bine, după cum să vede trecuți în condică cea titoricească, care va sta dovadă în această sf<i>ntă lăcași, mai adăogindu-să, întrînsa și hramu<l> Sf<i>ntei Treimi, la a ei sf<i>ntîre, ce i s-au dată, la anul 1860, dekembrie 18, fiindă domnă Alexandru Ioană I al Prințipatelor Ounite, Rumânia și Moldavia, cu blagoslovenia părintelui episcopă al acestei eparhii Rîmnicu și Noului Severin, d<umnea>lui domnă Calinic. 1861, aprilie 6.

[Fila 53] (O mină arată cu degetul): Vezi, o preote, datori ești a pomeni aceste miroane în toate zilele, afară de simbătă și duminecă, că întru aceste zile să pomenesc fericiții de Dumnezeu ctitori, fără să treacă, 1861, april<ie> 8.

Pomenește, D<oa>mne, sufletele aceloră ce au iubită sf<i>ntele tale biserici și au făcută pomenire pentru sufletele celoră morță și adăpară pre slujitor<i> biserici<i> și pre săraci hrăniră și deteră milostenie pentru părinți<i> loră.

Pomenește, Do<a>mne, sufletele celor ce au dată sfințeloră Tale biserici avuții, cărți, sate și moșii... (urmează același text dela pomelnicul prim, fila 8, cu mici deosebiri. La sfîrșit pe fila 54, o ramură cu trandafiri, lucrați în acuarelă, arată deosebitul talent al zugravului-caligraf).

[Fila 55] (Un frontispiciu floral, în acuarelă, de o frumusețe rară): Pomelnicu<l> iubitoriloră de D<u>mnezeu episcopi morți:

Cozma arhieru.

Grigorie arhieru.

Partenie arhieru.

Kesarie arhieru.

Filaretă arhieru

Calinic arhieru.

[Fila 56] (Un frontispiciu floral de aceeași mină): Pomelnicu<l> domniloră Țării Românești.

Morți: Io Alexandru voevod, Io Nicolae voevodă, Io Costandin voevod, Io Mircea voevod, Io Șerbană voevod, Io Mihail voevod.

[Fila 57] (de aceeași mână, în acuarelă o miniatură): Sf<in>t Nicolae surpă idoli. Pomelnicu sfinții sale pār<intelui> Nicolae Simionescu, slujitoru sf<i>n-tei biserici... Acestă preot au ajutat la sf<inta> biserică cu 15.000 lei, spre a sa pomenire, fiind și epitropă ca în veci să pomenească.

[Fila 58] (O minunată acuarelă în roșu, albastru, galben, negru și verde): Soboru Sfinților Ingeri. Pomelnicu<l> dumnealui Anastasie Boicescu Rimniceanu. Vii: Anghel, Mihail. Iulisie.., Morți: Boiciu... Dosta, Kita, Bucura... Acestă neguțatori au ajutat la sf<i>nta biserică, cu lei 1000, ca în veci să se pomenească. 1861.

[Fila 59] (O acuarelă de aceeași mână): Împărăteasa Elena. Pomelnicu dumneaei Elen-căi Ghermănoi. Vii: Elena, Mihail, Ioană... Acestă coco<a>nă au dăruit sf<i>nteii biserici lei 1000, ca în veci să <se> pomenească.

[Fila 60] (O acuarelă de aceeași mână, cu): Sf<i>ntul Ioan Botezătoru<l>. Pomelnicu<l> dumnealui Ioană Temelie... Vii: Ioan: 2, Simiria, Aristița... Morții: Temelie.., Saru... Jună... Acesta au dăruit sf<i>nteii biserici lei 2000, ca în veci să pomenească.

[Fila 61] (O frumoasă acuarelă de aceeași mână, cu): Arhidiacon Ștefan.

Pomelnicu<l> dumnealui Ștefan Tomescu, cîntăreț sfin-tei biserici..

Acesta au ajutat la sf<i>nta biserică, cu lei 3000, ca în veci să pomenească.

[Fila 62] (O acuarelă de aceeași mână, cu): Sf<i>ntul Grigorie Decapoli<tul>. Pomelnicu<l> părintelui protosinghel Grigorie Strimbeanu. (Între vii și morți, un frumos trandafir roșu)... Vii: Grigorie ieromonah (sic), Pirva prezvitera... Lucsa... Acesta au ajutat la sf<i>nta biserică cu lei 630, ca în veci să pomenească.

[Fila 63] (O acuarelă de aceeași mână, cu): Arhanghel Mihail. Pomelnicu dumnealui Mihalake Alecsăscu... Morți: ...Perilă ereu... Acesta au ajutat la facerea Bisericii, cu lei 6450 ca în veci să pomenească. (De altă mână): (1857—1861).

[Verso]: Pomelnicul dum<nealui> Atanasie brutaru, sin Pătru Răet. Anul 1863, februarie... Acest neguțator Atanasie au ajutat la prefacerea bisericii cu galbeni împărătești (sic), douăzeci, pentru a sa pomenire, în veci, preotul Stan Popescu.

[Fila 64] (O acuarelă, de mîna de mai sus): Sfinți<i> Î<mpărați> Cos<tantin> și Elena. Pomelnicu<l> dumnealui Costake Avramescu. Vii: Costandin, Ecaterina... Stăncuța. Morți: ...Lamba... Neda.

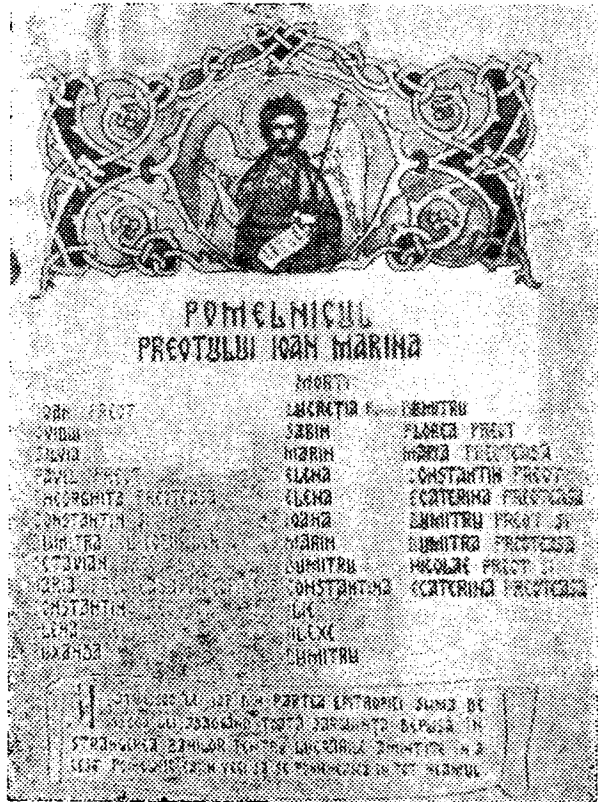

Fig. 5. — Fila B 1. „Pomelnicul Preotului Ioan Marina” din Pomelnicul nr. 5.

[Fila 65] (O miniatură cu): Sf<in>tul M<u>ce<nic> Gheorghie. Pomelnicu Dumnealui Stancu Popescu. VII: Elenia „Bălașa.. Morți: Stancu... Carvi <i>ereu Pırva... Milea... Acesta au dat sf<i>ntei biserici lei 3150, deosebi de alte obiecte, spre vecinica pomenire.

[Verso]: Pomelnicul d-lui Gavriil Kibar, din orașu<l> Craiova. Anul 1863, februarie. Acest boer a dăruit acesti sf<i>nte biserici oun policandru mare, nou, ce se află acum în biserică, ce costă lei una mie, spre pomenire vecinică. Pr<eot> S<tan> P<o>p<escu>.

[Fila 66] (O acuarelă cu bătrînul): Apostol Petru. Pomelnicu<l> dumnealui Petre Dimitriu Catarinca. Acesta au dat sf<in>ntei biserici, lei 5000, prin nepoți<i> săi și Elenia Pop, ca în veci să pomenească.

[Fila 67] (De același, o acuarelă frumoasă, cu): Sf<i>ntul M<u>ce<nic> Gheorghie. Pomelnicu<l> dumnealui Iorgu Gheorghie Dimitriu... Acesta au dăruit Sf<i>ntei biserici lei 315, deosebi de alte lucruri, ca să aibă pomenire. 1863.

[Fila 68] (De aceeași mină o acuarelă cu): Sf<i>ntul Athanasie.

Pomelnicu<l> dumnealui Tănase Jogăraru. Acesta au ajutat la sf<i>nta Biserică cu lei 1000, ca în veci să pomenească. 1861, mai 26.

[Fila 69] (De același, o acuarelă cu): Marele Mucenic Gheorghie.

Pomelnicu<l> dumnealui Ghîță Dobriceanu... Acesta au ajutat la sf<i>nta Biserică cu lei 36 și oușile de hier, din amvon, ca să pomenească.

[Fila 70] (De aceeași mină, o acuarelă cu fața nereușită, cu): Marele Mucenic Gheorghie. Pomelnicu<l> dumnealui Gheorghie Nicolau... Acesta au ajutat la Sf<i>nta biserică cu lei 43, ca să pomenească.

[Fila 71] (De aceeași mină o acuarelă reușită cu Sf. Constantn, cu crucea pe mîna stîngă): Împăratul Constantină. Pomelnicu<l> dumne<a>ei Dini<i> Dumitrancă... Această au ajutat la sf<i>nta biserică cu lei 346, ca în veci să pomenească.

[Fila 72] (O altă acuarelă deosebită de cea precedentă cu): Împăratu<l> Constantină. Pomelnicu<l> dumnealui Dincă Pescaru... Acesta au ajutat la sf<i>nta Biserică, cu lei 94, ca în veci să pomenească.

[Fila 73] (De aceeași mină, o acuarelă reușită, cu): Ioană Botezătoru<l>. Pomelnicu<l> dumnealui Ioană Albulețu... Acesta au dăruit bisericii lei 1000, ca în veci să pomenească.

[Fila 74] (De aceeași mină, o acuarelă deosebită, cu): Ioană Botezătoru<l>. Pomelnicu<l> dumnealui Ioan Dobrescu și Niță Predescu... Acestea au dăruit la Biserică lei 100, plata lucrului oușilor celor mari.

[Fila 75] (O frumoasă acuarelă, de același priceput zugrav, cu): Marele M<u>ce<nic> Gheorghie. Pomelnicu<l> dumne<a>ei Stănuții Rîmniceanca... Aceasta au ajutat la sf<i>nta biserică cu lei 100, spre pomenire.

[Fila 76] (O miniatură frumoasă, de aceeași mină): Costandin și Elena. Pomelnicu<l> dumnealui Costandin Măldărescu... Acesta au dăruit bisericii, lei 355, la zugrăvită, spre vecinică pomenire.

[Fila 77] (Acuarelă frumoasă de aceeași mină, cu): Marele m<u>ce<nic> Dimitrie. Pomelnicu<l> dumnealui Dumitru Arăfeanu... Acestă neguțător <au> dăruit bisericii lei 800, spre a sa pomenire vecinică.

[Fila 79] (Acuarelă de aceeași mină cu): Mucenița Ecaterina.

Pomelnicu<l> dumne<a>ei coco<a>nei Catincăi Bodească... Această co<a>nă au dăruit bisericii lei 1133, spre a sa pomenire.

[Fila 80] (Acuarelă de aceeași mină, cu Sfîntul): Apostol Petru.

Pomelnicu<l> dumne<a>lui Petre Kiovici... Acesta au dăruit bisericii o cruce de argint de sîrmă poliită și un rînd de odăjdi<i> de stofă și procovețe ca să pomenească.

[Fila 81] (Acuarelă reușită cu): Sf<i>ntul M<u>ce<nic> Gheorghie.

Pomelnicu<l> dumne<a>lor Marinești. Gheorghie Marinescu... Acesta au dăruit s<fintei> biserici lei 2500, spre veșnica pomenire.

[Fila 82] (De altă mână): Pomelnicu<l> preotului Păun din acest oraș. Anul 1863, februarie 21... Acest preot Păun au dat la prefacerea aceștii sf<inte> biserici, lei 756, ca în veci să se pomenească. Anul 1863, februarie 21. Pr<eot> S<tan>, Popescu.

[Verso]: Pomelnicul preotului Zamfir din comuna Bujoreni — Olteni, Plasa Ocolului. Vii: Zămfir <i>ereu, Ioana <i>ereița... Acest preot au ajutat la prefăcerea sf. biserici, cu lei 315, pentru a sa pomenire în veci. 1863, avgust 7.

[Fila 83] (De aceeași mână a preotului Stan) Pomelnicul dum<neae> cocoana Mirica, soția dum<nealui> răposatul Pătru Dimitriu din acest oraș, Rîmnicu-Vîlcea... Această cocoană Mirica au dat la învălișul sf. biserici, lei patru mie noaozăci și cinci, N° 4095, ca în veci să se pomenească.

Anul 1863, avgust 7. Aici scris de preotul Stan Popescu.

[Fila 84] (De aceeași mână) Pomelnicul preotului Dimitrie și duhovnicu, servitor bisericii Sf. Dimitrie, din acest oraș Rîmnicu Vîlcea,

Anul 1863 avgust 7. Viii (sic) Dimitrie <i>ereu, Preda <i>ereița.

Acest preot duhov<nic> Dimitrie au dat acestii sf. biserici lei doă sute doă zăci și patru, N° 224, la a sa prefacere, pentru vecinica sa pomenire. Iar aici scris de mine preotul Stan Popescu.

[Fila 85] (De același): Pomelnicul dum<nealui> Nicolae Mihail.

Acesta a dat sfintei biserici lei 378, pentru a sa vecinică pomenire.

[Fila 86] (Acuarelă de anonimul zugrav, de care am mai vorbit): S<fintul> Ioan Boteză<torul> S<fintul> Nicolae.

Pomelnicu<l> dumneaei coconei Aristiști, soția răposatului Ioan Boltașu Decrudu.

[Fila 87] (Acuarelă de un alt zugrav. În decor trei arbori frumoși. La mijloc): Sfintul Împărat Constandin. Pomelnicu<l> domnului Costandin Florescu. 1879, ianuarie 25...

[Fila 88] (Acuarelă de același zugrav, cu patru arbori și): Sf<in>tu Apostol Petru. Pomelnicu<l> d<omnu>lui Take, Luță Preda Bojoreanu, ce au ajutat la această sf<in>tă biserică, a Sf<intu>lui Gheorghie, cu 50 galbeni, ca în veci să să pomenească. 1881, februarie 13.

[Fila 89] (Acuarelă cu): Sf. M. M. Dimitrie. Pomelnicul d-lui Dimitrie Mitruș Vasiliu... Acest comerciant au dăruit sf. biserici una Sf. Cruce de lemn, cu moleniile ei, pentru joia cea mare, seara, 1893, martie 19.

[Fila 90]: Pomelnicul preotului Constandin Ionescu parohul bisericii cu patronagiul Sf. M. M. Gheorghie, din urba R. Vîlcea. Vii: Constantin ereu, Anastasia ereița...

[Fila 91—124] (nescrise. O notă): Ioan Gh. Ierdel paracliser la biserica Sfintu Gheorghe. 1915, februarie 14 zile.

[Fila 125, verso]: Municipalityatea Orașu Rîmnicu Vîlcea.

Acest pomelnic cuprinde file scrise și nescrise șapte zeci și cinci, ca șnuruindu-se, și pece<t>luindu-se, să legalizează conform cereri făcută de epitrop, prin chârțtia (sic) înregistrată la N^o... 1864, ghenarie 30.

Membri: N. Iancovescu,

...Boicescu

Ajutore: A. Popescu

(Sigiliul orașului aplicat peste șnur și ceară roșie. Pecetea are următoarea legendă): MUNICIPALITATEA ORAȘULUI RÎMNICU VÎLCII. 1862 (la mijloc o căruță cu cai, stema județului. Sigilarea se referă la pomelnicul al doilea).

POMELNICUL Nr. 3

[Fila 126, verso]: Pomelnicul Bisericii Sf. Gheorghe din Rîmnicul Vîlcii. 1941 (La mijloc, icoana Sf. Gheorghe, în acuarelă).

[Fîlele 127—130] (au fost lăsate goale, pentru a fi completate cu istoricul acestei biserici).

[Fila 131] (In frontispiciu, Sf. Ioan Botezătorul, în acuarelă): Pomelnicul Preotului Ioan Marina:

Vii:

IOAN PREOT,
 OVIDIU,
 SILVIA,
 PAVEL PREOT,
 GHEORGHITA PREOTEASA,
 CONSTANTIN și
 DUMITRA CU COPIII LOR,
 OCTAVIAN PREOT și
 MARIIA PREOTEASA CU COPIII LOR.
 CONSTANTIN PREOT,
 ELENA PREOTEASA,
 RUXANDA.

Morți:

LUCREȚIA PREOTEASA, MARIA PREOTEASA
 SABIN, CONSTANTIN PREOT
 MARIN, ECATERINA PREOTEASA
 ELENA, DUMITRU PREOT și
 ELENA, DUMITRA PREOTEASA
 IOANA, NICOLAE PREOT și
 MARIN, ECATERINA PREOTEASA
 DUMITRU, ILIE,
 CONSTANTINA, ALEXE,
 DUMITRU DUMITRU
 FLOREA PREOT

A dat 10.000 lei, iar din partea Epitropiei, suma de 100.000 lei, adăogînd toată strîgînța depusă în stringerea banilor pentru lucrările amintite în acest pomelnic, ca în veci să se pomenească cu tot neamul.

[Fila 132] (Un frontispiciu în acuarelă cu Sf. Constantin cel Mare. De aici înainte pînă la 226, urmează diverse pomelnice de familie, fiecare avînd în frontispiciu sfîntul respectiv, lucrat în acuarelă).

[Fîlele 227—266] (sînt nescrise). Din 1949 mai 15, pomelnicele nu sînt scrise de pictor, ci de altă mînă).

Închei transcrierea Cărții de Aur a bisericii Sfîntul Gheorghe din orașul Rîmnicu-Vîlcii, afirmînd din nou că P. C. Preot Ioan Marina — în prezent Prea Fericitul Părinte Justinian, Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române —, în dorința de a urma pilda strămoșilor ortodocși, a realizat un model de pomelnic care depășește în frumusețe pe cele ale înaintașilor săi. Este o lucrare rară, un album cu miniaturi religioase, o lucrare de artă pe care arhiva Bisericii Ortodoxe Române trebuie să o păstreze cu toată grija, cu toată atenția, ca pe un document istoric și artistic de mare valoare.

Pr. A. BALAȘA

BISERICA SFÎNTA ECATERINA DIN BUCUREȘTI

Nu departe de colina pe care se înalță catedrala și palatul Patriarhiei din București, se găsește și biserica cu hramul Sfintei mucenițe Ecaterina, care și-a început existența ca așezământ minăstiresc, acum aproape patru veacuri. Deși din punct de vedere artistic-religios nu prezintă o importanță atât de mare, totuși datorită vechimii și rolului istoric pe care ea l-a jucat ca așezământ închinat Mînăstirii Sfînta Ecaterina de la Muntele Sinai, cît și situației sale actuale de paraclis al Institutului și Seminarului teologic la care ea a fost ridicată de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian în 1959, face ca actuala biserică Sfînta Ecaterina din București, să prezinte interes.

A. CONSIDERAȚII ISTORICE

În decursul vremurilor asupra bisericii Sfînta Ecaterina s-au făcut unele cercetări documentare cu privire la originea și ctitorii săi. Multă vreme a fost cunoscută sub numele de «biserica lui Pană Vistierul»¹, plecîndu-se de la constatarea greșită că acesta ar fi primul ctitor al locașului². Cercetările mai recente au ținut să sublinieze că biserica datează, poate chiar de pe la 1560³, fiind ridicată de cei doi reprezentanți ai neamului boierilor Golești, frații Ivașco și Albul. Primul ctitor al mînăstirii despre care avem mențiuni în documente, este Ivașco Goleșcu, mare vornic, despre care se crede că a ridicat biserica între 1574—1578 și 1581—1583⁴. «...Apoi cînd a fost încă înainte vreme iar jupan Ivașco fost mare vornic a cumpărat această mai sus zisă ocină și vecini de la Șerban ban, pentru prețul de 15.600 de asprii gata de argint... iar după aceia, jupan Ivașco fost mare vornic, pentru numele lui Dumnezeu și pentru sufletul părinților lui și pentru sufletul lui a miluit și a întărit sfînta mînăstire, cu această mai sus zisă ocină și vecini, cu tot ce a ținut Șerban ban, ca

* Lucrare de seminar, susținută în cadrul cursurilor pentru doctorat în teologie, întocmită sub îndrumarea P. C. Pr. Prof. Alexandru Ciurea, care a și dat avizul de publicare.

1. Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, doc. LVIII/186, din 8 iun. 1668; doc. DCXXIII/97, din 16 oct. 1669, ș.a.

2. G. Ionescu-Gion, *Istoria Bucureștilor*, București, 1899, p. 185—187; Pr. Grigore Mușceleanu, *Sfînta Ecaterina*, în „Calendarul antic”, 1862, p. 58; Diac. Nicolae Popescu, *Cînd se prăznuiește pomenirea Sfintei Ecaterina*, în „Amvonul”, XVIII (1915), nr. 9, p. 272; C. Alessandrescu, *Dicționar geografic al județului Ilfov*, București, 1892, p. 60; Nicolae Iorga și Gheorghe Balș, *Histoire de l'art Roumain ancien*, Paris 1922, p. 148; ș.a.

3. George D. Florescu, *Din vechiul București, biserici, curți boieresti și hanuri*, București, 1935, p. 81.

4. Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, București, 1961, p. 278.

să-i fie sfintei minăstiri de ajutor și sfinților călugări de hrană, și este jupan Ivașco fost mare vornic cel dintii ctitor scris în sfântul pomelnic și în sfânta proscomidie neîncetat. Pentru că am văzut domnia mea și cartea de miluire a lui Mihnea voievod, făcută la mîinile călugărilor, cum a miluit jupan Ivașco vornic sfînta minăstire cu această ocină și vecini...»⁵,

Ivașco vornicul face parte din marea familie a Goleștilor și era un foarte cunoscut boier muntean, mîna dreaptă a domnilor Alexandru și Mihnea, ajuns la cele mai înalte demnități, ca mare logofăt și mare vornic⁶. Într-un document din 28 iunie 1619 se arată că «din acei pristăviți vechi ctitori» ai minăstirii este scotit și «bătrînul Ivașco Dvornicul», iar într-un pomelnic grecesc din veacul al XVIII-lea — care pare să fie o copie a altuia mult mai vechi — printre primii ctitori găsim trecuți pe *Ivașcu, Albu, Teodor și Drăghici*, și abia după 45 de nume, scotite a fi tot din neamul Goleștilor, întîlnim pe un *Panu*, care presupunem că e Pană vistierul, al cărui nume de ctitor l-a purtat atîta vreme Minăstirea Sfînta Ecaterina⁷.

Zidirea minăstirii s-a făcut pe timpul domniilor lui Alexandru Mircea și a fiului său Mihnea Turcitul⁸, adică într-o vreme în care nu departe de această minăstire ridică marea Minăstire Sfînta Troiță⁹.

După un vechi pomelnic al bisericii Sfînta Ecaterina s-ar putea înțelege că ea «a fost inițial ridicată din lemn de către Ivașcu și Albu»¹⁰. Locașul bisericii a fost, probabil, terminat în 1578—1579, cînd a obținut un hrisov de la Mihnea Turcitul, amintit într-un document din 15 iulie 1625¹¹. Prima mențiune documentară a minăstirii este din 5 iulie 1589 în următorul document: «† Din mila lui Dumnezeu Io Mihnea voievod și domn a toată țara Ungrovlahiei, fiul marelui și preabunului Alexandru voievod. Dă domnia mea această poruncă a domniei mele, cinstului dregător al domniei mele, lui jupan Filip mare armaș și socrul său lui jupan Udriște ban din Mărgineni și cu fiii lor cîți le va da Dumnezeu, ca să le fie satul Afumați tot, cu tot hotarul și din satul Plătărești jumătate și din satul Borzești, partea pe care a ținut-o jupan Ivașco vornic și jupanița lui Elina, sora lui Udriște ban, din cîmp și din pădure... Și a vîndut jupanița Elina încă și din averile fratelui său Udriște ban, din partea tatălui său, din satul Secăria jumătate, l-a vîndut lui Secară mare logofăt, și din satul Buciumeni jumătate, lui Stanciu Meiut, pentru satul Dumești și pentru 24.000 de asprii bani și partea din Creșeștii de la Vad sfîntei minăstiri numită *Sinai*...»¹². După această dată, se poate observa că Minăstirea Sfînta Ecaterina e pomenită foarte des în documentele vremii.

5. Vezi documentul din 17 aug. 1596 (București), în „Documente privind Istoria României”, B., Țara Românească, veacul al XVI-lea, vol. VI, p. 241.

6. Nicolae Iorga, *Inscripții din bisericile României*, fasc. I-a, București, 1905, p. 40.

7. Constantin Bobulescu, *Cronica bisericii Sf. Ecaterina din București*, București, 1927, p. 10.

8. Vezi documentul din 4 iunie 1615 al lui Radu Voievod în care se menționează acest lucru: „...pentru că aceste sate mai sus zise, acestea toate au fost moștenire ale lui Ivașco fost mare vornic. Apoi Ivașco mare vornic, el a dat și a miluit sfînta minăstire mai sus zisă (e vorba de Minăstirea Sfînta Ecaterina din București), cu aceste sate... Călugării din sf-ta minăstire mai sus zisă au cerut hrisoave ale celor mai sus ziși bătrîni domni, bucul domniei mele Alexandru voievod și părintele domniei mele Mihnea voievod pentru aceste ocine...” (Vezi „Docum. Ist. Rom.”, B., veac. XVII, vol. II, p. 202.

9. Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 273.

10. Diac. C. Busuioc, în „Teologul”, II, nr. 19—20, apud Pr. M. Dumitrescu, *Istoricul a 40 de biserici în România*, vol. IV, București, 1915, p. 92.

11. Documentul citat la nota 5.

12. Docum. din 5 iulie 1589, în „Docum. Ist. Rom.”, veac. XVI, vol. V, p. 418.

Intr-o lucrare privitoare la vechile proprietăți din București, se face mențiunea că biserica Sfinta Ecaterina a fost terminată abia la începutul veacului al XVII-lea: «De la Mînăstirea Radu-Vodă, ctitoria lui Alexandru Vodă Mircea din anul 1568, în susul Dîmboviței aflăm biserica Goleștilor din veacul al XVI-lea, locaș de rugă înălțat de iznoavă pe la începutul veacului al XVII-lea»¹³. Ar fi putut rămîne totuși ceva neterminat din vremea lui Ivașco Goleșcu, dar mai sigur este că spre sfîrșitul anului 1595 cu ocazia retragerii trupelor turcești ale lui Sinan-pașa din București, mînăstirea a suferit unele stricăciuni, și a fost reparată sau refăcută de Pană, vistierul lui Radu Șerban, un grec care în lupta de la Kronstadt — Brașov din 1603 a ucis pe principele Transilvaniei Moise Szekély¹⁴, și care a devenit «al doilea ctitor al mînăstirii»¹⁵. Nicolae Iorga credea că deja spre sfîrșitul veacului al XVI-lea¹⁶, Pană-vistierul își leagă numele de ctitor al Mînăstirii Sfinta Ecaterina¹⁷, probabil printr-o rezidire a ei, substituindu-se astfel cu încetul aceluia al Goleștilor, mai ales poate fiind și rudă cu aceștia. Lui Pană vistierul i-a urmat ginerele său Vasile vistierul¹⁸ care s-a îngrijit de mînăstire.

În anul 1611, la sfîrșitul lunii decembrie, deși era o iarnă cu foarte multă zăpadă, au năvălit în Țara Românească armatele lui Gabriel Bathory, iar Șerban Vodă, fără să se împotrivească în vreun fel, a fugit în Moldova: «Gabriel Bathory s-au tăbărit la scaunul Tîrgoviștei, șezînd aicea în țară trei luni, dînd voie oștilor de au prădat toată țara și toate mînăstirile»¹⁹. Atunci a fost jefuită și arsă și Mînăstirea Sfinta Ecaterina, după cum consemnează într-un document din 4 iunie 1613: «cînd a venit Batâr Gabor craiul cu Ungurii, aici în țara domniei mele și au luat atunci toate averile sfintei mînăstiri mai sus zisă (e vorba de Mînăstirea Sfinta Ecaterina), și a ars și mînăstirea și a tăiat și un călugăr; apoi atunci le-a luat și hrisoavele și cărțile de moștenire ale sfintei mînăstiri mai sus zise»²⁰. După acest dezastru mînăstirea a fost reparată fie de urmașii ctitorilor, fie din mijloacele mînăstirii, care era înzestrată de ctitorii ei.

Intr-un document din 23 august 1631 se pomenește despre o faimoasă luptă care s-a dat între Leon Vodă și boierii pribegi în fruntea cărora se afla Matei Aga din Brîncoveni, viitorul domn Matei Basarab²¹. «...Auzind Leon Vodă că Matei Aga vine asupra lui și-au gătit și el oștile, ce au avut și au dat lefi slujitorilor și au ieșit la sat la Priseceni întru întipinarea pribegilor, dar nu i-a dat îndemînă să se bată acolo, ci iar s-au întors la București și și-au rinduit oștile de-n jos de mînăstirea lui Pană vistierul. Deci, viind și pribegii și lovindu-se oștile, au fost izbînda lui Leon Vodă, iar pribegii cu multă pagubă s-au întors îndărăt»²².

13. George D. Florescu, *Vechi proprietăți în București în veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea*, București, 1943, p. 9. 14. Nicolae Iorga și Gheorghe Balș, *op. cit.*, p. 148.

15. În documentul din 28 iunie 1619 se amintește de „vechiul ctitor bătrînul Ivașco Goleșcu vornic, și de noii ctitori: Ivașco Băleanu mare vornic, nepotul lui Ivașco Goleșcu și Nicola mare pitar, nepotul lui Pană vistier” (Vezi „Docum. Ist. Rom.”, veac. XVII, vol. III, p. 387).

16. Nicolae Iorga, *Istoria Bisericii Românești*, vol. II, Vălenii de Munte, 1908, p. 61.

17. Nicolae Iorga, *Istoriile Domnilor Țării Românești ale lui Constantin Căpitanul Filipescu*, București, 1902, p. 113. 18. Documentul citat la nota 5.

19. *Istoria Țerei Românești*, ed. George Ioanid, București, 1859, p. 74; Gheorghe Șincai, *Chronica Românilor și a mai multor neamuri*, tom. II, București, 1859, p. 507.

20. Docum. din 4 iun. 1613, în „Docum. Ist. Rom.”, B., veac al XVII-lea, vol. II, p. 202.

21. G. Ionescu-Gion, *op. cit.*, p. 268; Ion Brezoianu, *Mînăstirile zise închinat și călugării străni*, București, 1861, p. 58; Grigore Ionescu, *București, ghid istoric și artistic*, București, 1938, p. 179.

22. Nicolae Iorga, *Istoriile Domnilor...*, p. 113; Gheorghe Șincai, *op. cit.*, tom. III, București, 1886.

Nu se știe exact când, dar minăstirea a fost închinată Muntelui Sinai, mai precis Minăstirii Sfînta Ecaterina de la Sfîntul Munte. Ar fi putut fi închinată la puțină vreme de la zidire chiar de ctitorii ei, dar nu dispunem de probe concludente pentru întemeierea acestei presupunerii. Pentru a descurca oarecum lucrurile putem cita mărturia diaconului Paul de Alep, consemnată în 29 august 1657 cu ocazia vizitei Patriarhului Macarie în Țara Românească, care după ce cercetează biserica mitropoliei zidită de curînd de Constantin Șerban Basarab, netîrnosită încă pînă atunci, ne relatează mai departe: «de acolo trecurăm la o minăstire cu numele Sfînta Ecaterina, unde sînt egumeni și călugări de la Muntele Sinai»²³.

În secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, minăstirea este pomenită în multe din documentele vremii, în mare parte datorită diverselor procese pe care le poartă pentru proprietățile pe care le posedă²⁴.

Între 1775—1782, doamna Ecaterina, soția lui Alexandru Ipsilanti, și fiica lui Constantin Vodă Moruzzi din Moldova²⁵, a construit un han în apropierea clădirilor minăstirești, cărora le face și anumite reparații²⁶. Hanul este afierosit minăstirii pentru venitul călugărilor, «care venit era transportat la Muntele Sinai, iar biserica Dumnezeu știe în ce hal era»²⁷. De la această dată minăstirea, care pînă acum era cunoscută de «biserica lui Pană vistierul», ia numele de «Sfînta Ecaterina», nume pe care îl păstrează pînă astăzi. Deoarece doamna Ecaterina Ipsilanti a ridicat și un paraclis la Curtea Arsă cu același hram, unii cercetători au confundat cele două locașuri și au afirmat că doamna Ecaterina ar fi primul ctitor al Minăstirii Sfînta Ecaterina²⁸.

În anul 1810, într-o catagrafie a bisericilor bucureștene situația parohiei Sfînta Ecaterina este prezentată astfel: «Mahalaua Minăstirii Sfînta Ecaterina 78 case, 185 bărbați, 181 femei; 366 suma totală. Amestecați: români, greci și sirbi. Biserica de zid, cu toate orînduielele bune. La această biserică se află un preot de mir — pr. Constantin sîn Nicolae, 45 ani cu cetire bună, fără nici-o patimă și neglobit, cu soție (Ana soție, 38 ani, Bălașa fiică, 16 ani), de neam român, fecior de mirean, hirotonit de preasfinția sa Vlădica Pogonianis chir Antim, cu blagoslovenia răposatului mitropolit Cosma, pă biserica Sfîntul Spiridon Nou, cu leat 1789, mai 29, și mutat la această biserică, în leat 1810 februarie 26, cu pecetluitul prea sf. mitropolit și exarh chir Gavriil»²⁹. În anul 1813 Minăstirea Sfînta Ecaterina se număra printre minăstirile de categoria II-a din țară³⁰.

Din 12 aprilie 1823 există o catagrafie în care se face o inventariere a «toate lucrurile Minăstirii Sfînta Ecaterina mișcătoare și nemișcătoare cum înlăuntru arată»³¹.

p. 36. Această faimoasă bătlie s-a dat exact pe locul în care se află astăzi biserica Slobozia situată în Magistrala Nord-Sud, colț cu Bd. Mărășești, fapt confirmat de o cruce mare de piatră cu inscripția respectivă, sub care se află o groapă comună în care au fost înmormîntate rămășițele celor care au căzut în această luptă.

23. Constantin Bobulescu, *op. cit.*, p. 18.

24. Arh. St. Buc., doc. CDLXII/1, din 4 iun. 1672; Bibl. Acad. Republicii Socialiste România doc., CCXXIV/104, din 25 iun. 1714, ș.a. 25. Constantin Bobulescu, *op. cit.*, p. 24.

26. Dionisiu Fotino, *Istoria generală a Daciei*, vol. II, trad. de George Sion, București, 1859, p. 172.

27. Pr. M. Dumitrescu, *op. cit.*, vol. IV, p. 92.

28. George D. Florescu, *Din vechiul București...*, p. 81; Grigore Ionescu, *op. cit.*, p. 179.

29. Alexandru Lapedatu, *Catagrafia bisericilor bucureștene la 1810*, București, 1908, p. 35.

30. V. A. Urechea, *Istoria Românilor*, vol. X, București, 1898, p. 15; Dionisiu Fotino, *op. cit.*, vol. III, p. 165; și alții. 31. Constantin Bobulescu, *op. cit.*, p. 33—35.

Într-un raport din 14 mai 1823 aflăm că atât hanul cât și biserica, cu greu au putut fi salvate de la un incendiu care s-a întins pînă în curtea mînăstirii³², iar la 5 februarie 1825, biserica a fost devastată și lipsită de multe obiecte prețioase: «Spărgîndu-se mînăstirea Sfînta Ecaterina de către netemătorii de Dumnezeu și luînd multe argintării, cum și sfintele evanghelii...»³³.

Din 21 februarie 1836 dispunem de o «catagrafie pentru toată zestrea mî(n)s-tirii mișcătoare și nemișcătoare a Sfîntei Ecaterini, ce s-au găsit în ființă la așezarea în igumenie a arh(i)m. Amvrosie». «(Biserica Sf.)... Ecaterini este împrejmuită cu uluce ...și ziduri. Biserica este dă zid zdravănă cu două turnuri di su... de lemn văpsite, din care unul este clopotniță cu două clopote dă mijloc și învălîtă dă curîndu cu șindrîlă de bradu»³⁴. Turlele de lemn despre care se vorbește în această catagrafie au înlocuit probabil pe cele de zid dărîmate la cutremurul din 1802³⁵.

Datorită unui alt cutremur din 1838, biserica suferă mai multe stricăciuni, crăpîndu-i-se zidurile³⁶. Starea de mai tîrziu a bisericii o vom afla dintr-o catagrafie făcută în 10 august 1845, cu ocazia «depărtării ce s-au făcut de către stăpînire a preacuviosului Arh(i)m. Amvrosie din igumenie acestei mînăstiri, acum la înfățișarea preacuvioșiei sale iarăși în ac(i)astă igumenie, după iertarea ce și-au dobîndit de la stăpînire, s-au teslîmatisit tot în primirea și păstrarea preacuvioșiei sale»³⁷. În această catagrafie, referitor la locașul bisericii se notează următoarele: «Sfînta biserică de zid crăpată pe dinlăuntru de cutremur, cu două turle deasupra de lemn văpsite din care unul este clopo(t)niță cu două clopote și învălîtă cu șindrîlă de brad»³⁸.

În august 1846, Mînăstirea Sfînta Ecaterina a fost vizitată de călătorul rus Porfirie Uspenski, a cărui impresie se concretizează în cuvintele: «Mînăstirea Sf. Ecaterina, care se află după mitropolie, (la vale de mitropolie), aparține Sinaei, în ea e o biserică mică, urîtă și veche, dar casa egumenului e largă, luxoasă și frumoasă. Această mînăstire e înconjurată de un gard de scînduri. Ii aparțin treizeci de case din apropiere ce se dau cu chirie»³⁹.

La așezarea ca egumen al mînăstirii «a arhimandritului Grigorie Catrinioțul», la 9 iulie 1847, se întocmește o nouă catagrafie a mînăstirii, din care aflăm că biserica se găsea cam tot în aceeași situație proastă: «Sfînta biserică crăpată pe dinlăuntru de cutremur, cu două turle deasupra de lemn văpsite, din care una este c(l)opotniță cu două clopote și învălîtă cu șindrîlă»⁴⁰.

În 1849 biserica mînăstirii, găsindu-se într-o stare din ce în ce mai rea, egumenul ei Grigorie Ecaterinotul face un memoriu către mitropolit, în care spune: «Biserica acestei mînăstiri a Sf. Ecaterini, hanul și baia de lingă dînsa aflîndu-se în cea mai proastă stare, cea dintîi este de neapărată trebuință a se reinnoi, iar cele din urmă a lua o însemnată reparație. Preasfințitul Patriarh și efortul sfîntului munte Sinai avînd buna știință de starea acestor edificii și dorînd a lor înnoire

32. *Ibidem*, p. 35. 33. *Ibidem*, p. 36.

34. Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, *ms. rom.*, dos. 718, f. 444—445.

35. Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 278.

36. Despre stricăciunile din 1838 vezi Arh. St. Buc., Ministerul Instrucțiunii, dos. 596/1837, f. 50.

37. Constantin Bobulescu, *op. cit.*, p. 46.

38. Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, *ms. rom.*, dos. 718, *Catagrafia din 10 august 1845*, f. 454; Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 1738/1845.

39. Șt. Berechet, *Călătoria lui Porfirie Uspenski*, în „Neamul Românesc literar“, III (1911) nr. 12.

40. Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, *ms. rom.*, dos. 718, *Catagrafia din 9 iulie 1847*, f. 464; Arh. St. Buc., Min. Instr., dos. 1330/1847.

și reparație potrivit mulțămirei înaltei stăpîniri, a pus îndatorire asupra suptiscălitului a desăvîrși ac(i)astă trebuinc(i)oasă operație, dîndu-mi voie — înalta stăpînire — să vînz două păduri ale acestei mînăstiri, însă una de la moșia Popești din acest județ Ilfovul, și cealaltă dela moșia Beiu din județul Teleormanul, care este cu mult mai mică decît cea de la moșia Popești»⁴¹. Ca urmare a acestui memoriu, mitropolia face intervenție către Căimăcămie susținînd cauza mînăstirii: «Fiindcă înșine nouă ne sint cunoscute toate acestea, că adecă este de neapărată trebuință biserica (a) se preinoi, din temelie fiind tare zdruncinată și crăpată de cutremure, hanul și baia a se meremetisi și că venitul mînăstirii în adevăr nu este de agiuns a lăsa peste neapăratele ei cheltuieli anuale ș(i) răspunderea embaticul(u) la Chiriaria sa, un presos de agiuns, găsim «de nevoie» «a vinde cele două păduri însă cu mezat publicuit» «și banii ce se vor prinde pe dînsele să se întrebuițeze aici numai la îmbunătățirea și infrumusețarea acareturil(o)r acestei mînăstiri, fără să fie slobod igumenia a trimite dintrînșii supt nici un cuvînt peste graniță»⁴².

La 22 februarie 1850, egumenul mînăstirii, Grigorie Ecateriniotul, care ajunsese episcop sub numele de Grigorie Agatonichias, într-un alt memoriu cere binecuvîntarea de a începe dărîmarea bisericii, avînd tot materialul pregătit pentru ridicarea alteia, precum și planul întocmit: «Fiindcă cu ajutorul lui Dumnezeu doresc a înnoi sfînta biserică a acestei mînăstiri a sfintei Ecaterini, pentrucă se află foarte bîntu-ită de cutremurele întîmplate după vremi, după a mea sacră datorie nu lipsesc a supune ac(i)asta la cunoștința ci(nstit)ei cîrmuiri, și totodată a o ruga plecat să binevoiască a-mi da blagoslovenie de a începe dărîmarea, avînd tot materialul pregătit pentru înnoire și plan, după care urmează a se înnoi. Al c(instit)ei cîrmuiri smerit, † 'Ο 'Αγαθονικίας Γρηγόριος»⁴³.

După mai multe insistențe, egumenul mînăstirii capătă îngăduința de a dărîma biserica, lucru care se și întîmplă în luna martie 1850. Într-un alt memoriu, Grigorie Agatonichias roagă cinstita cîrmuire să-i îngăduiască începerea șanțurilor pentru turnarea temeliei bisericii. Această învoire o capătă la 1 aprilie 1850, dar cu condiția ca la citirea molitvei de începere a lucrărilor să fie de față și protopopul plășii, atrăgîndu-i-se totodată atenția, că nu a procedat prea bine dărîmînd biserica neavînd dezlegarea sfintei mitropolii.

Lucrările de zidire a bisericii au început deci în primăvara acestui an 1850, și s-au terminat abia în primăvara anului 1852, cînd biserica era gata, poate și pictată. În interior, pe peretele de apus al bisericii, în stînga s-a zugrăvit chipul patriarhului ecumenic Constantios „Ο ΣΙΝΑΙΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ“, iar în partea dreaptă chipul egumenului „ΑΓΑΤΟΝΙΚΕΙΑΣ ΓΡΙΓΟΡΙΟΣ“, îmbrăcat cîlugărește, cu rasă neagră, iar pe cap purtînd camilafcă.

Deasupra ușii de la intrare a fost așezată următoarea inscripție în grecește, pe care o cităm în traducere:

«Această biserică este a înțeleptei mucenice Ecaterina, fecioara adoratoare a lui Hristos, straja cea foarte sigură a pămîntului sinaitic. Căzută de vreme s-a ridicat din nou prin zelul insuflat de Dumnezeu și prin învoirea renumitului aceluia patriarh Constantios, care avu odată cîrma patriarhiei ecumenice și care de patruzeci și șapte de ani îngrijește cu multă osteneală de toate lucrurile muntelui Sinai cel umblat.

41. Arhiva Sfintei Patriarhii, dos. 30, din 3 febr. 1849, apud. C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 47.

42. *Ibidem*, p. 47.

43. *Ibidem*, p. 50.

de Dumnezeu. Prin devotamentul și osteneala lui Grigorie Sinaitul episcopul Agatnichiei și egumenul minăstirii. 1852 mai 1»⁴⁴.

După nouă ani de la zidire găsim următoarea consemnare într-o catagrafie a bisericii făcută în ziua de 24 iulie 1861: «Se observă că biserica Minăstirii Sfânta Ecaterina descrisă la începutul acestei catagrafii, este zidită din temelie în locul celei vechi ruinată, de prea sf. sa păr. Arhierul Agatonichias D. Grigorie, fost năstavnîc al acestei m-ri. prin stăruința și cheltuiala prea sf. sale fiind începută în anul 1850 și sfîrșită în anul 1852 socotindu-se ca ctitor»⁴⁵.

La 25 ianuarie 1853 Minăstirea Sfânta Ecaterina serba pentru prima dată al doilea hram al ei, adică pe Sfântul Grigorie Teologul, nume pe care-l purta egumenul ei Grigorie Sinaitul — episcop titular al Agatonichiei — prin osteneala căruia se zidise biserica⁴⁶.

Cu ocazia instalării noului egumen, arhimandritul Kiril, din ziua de 24 iulie 1861, cînd Grigorie Agatonichias demisionase, se alcătuieste o nouă catagrafie, în care biserica este descrisă în felul următor: «Sfînta Biserică din zid din temelie nouă cu două turle și două clopote, învelită cu tinichea vopsită verde și patru cruci, din care două mari și două mici de fier, cu florile de aramă poleite; pardosită biserica pe dinăuntru cu piatră peste tot, cu caticumen, ușile din față de lemn, una afară de geamlîc îndoit și una în dosu sfîntului altar de fier, zugrăvită peste tot»⁴⁷.

Prin ordonanță domnească, la 28 iunie 1863, arhimandritul grec Kiril este scos «din funcțiile de egumen» «pentru înstrăinarea documentelor acestei minăstiri», și este înlocuit printr-o «curatorie provizorie», alcătuită din Grigorie, egumenul Minăstirii Radu-Vodă, și monahul Simion, îngrijitorul Minăstirii Spirea din deal⁴⁸.

La 29 octombrie 1863, printr-o decizie ministerială, Minăstirea Sfânta Ecaterina a fost transformată în biserică de mir⁴⁹, iar la 10 ianuarie 1864 s-a luat hotărîrea ca preoții de mir care îndeplinesc slujba la această biserică să-și așeze locuința în incinta minăstirii.

Nu se știe exact din ce motive, dar la 28 februarie 1864 se comunică ministerului starea proastă în care se afla biserica, și mai ales turla pantocratorului care era amenințată cu prăbușirea⁵⁰. Probabil că s-au făcut intervențiile necesare pentru consolidarea turlei, căci pînă în 1899 nu mai avem informații cu privire la vreo altă reparație a bisericii. În 1909⁵¹ biserica a intrat într-o altă reparație.

În noaptea de 24 spre 25 martie 1879 biserica a fost din nou prădată, și multe obiecte prețioase au fost înstrăinate. Cîteva din obiectele furate au fost găsite «lîngă ulucile dinspre Seminarul Central» «iar altele sub un pom dintr-o grădină alăturată». Au mai fost și alte furturi ale bisericii, dar de mai puțină importanță.

Pe vremea cînd Seminarul Central din București se afla «în casele Bălăceanului» în fața bisericii Sfîntul Spiridon Nou, biserica Sfînta Ecaterina era paraclisul său. Elevii seminarului erau aduși aici în zilele de sărbători, precum și atunci cînd seminarul își serba patronul — Sfinții Trei Ierarhi. Pe la 1900, Seminarul Central

44. Diac. Nicolae Popescu, *op. cit.*, în „Amvonul”, XVIII (1915), nr. 9.

45. Bibl. Acad. R. S. România, *ms. rom.*, dos. 718, *Catagrafia din 24 iulie 1861*, f. 476—479.

46. Constantin Bobulescu, *op. cit.*, p. 56.

47. *Catagrafia citată* la nota 45.

48. Constantin Bobulescu, *op. cit.*, p. 56.

49. George D. Florescu, *Din vechiul București...*, p. 82; Constantin Bobulescu, *op. cit.*, p. 61.

50. Constantin Bobulescu, *op. cit.*, p. 61.

51. Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 278.

încă își mai sărbătorea patronul în biserica Sfânta Ecaterina, când predica era rostită de un elev din ultima clasă⁵².

Într-un memoriu adresat organelor în drept, preotul Iordan Stoescu de la biserica Sfânta Ecaterina scria următoarele: «După mărturisirea enoriașilor mai în vîrstă, această biserică s-a zidit la început cu ajutorul familiei de căpetenie pe atunci enoriași, Ivașcu și Albu și cu fiii lor, construită în anul 1837 din cărămidă și foarte mică⁵³. Trebuie observat deci că, după 328⁵⁴ de ani, deși cunoștința despre adevărații ctitori ai bisericii se pierduse aproape cu desăvîrșire, ea totuși se menținea sub forma unei tradiții eronate, dar demnă de luat în seamă.

În urma cererii preotului Iordan Stoescu, din 27 aprilie 1905, Ministerul Cultelor aprobă construirea unei case parohiale pe locul bisericii, însă cu condiția ca preotul să înainteze o declarație «prin care să se stabilească, că moștenitorii săi nu vor avea nici un drept de pretențiune asupra acestui imobil, declarație care se va autentifica la tribunal»⁵⁵. Casa a fost construită, și la 19 iulie același an i se așează pe peretele de răsărit următoarea inscripție: «Această casă parohială s-a făcut cu cheltuiala parohului, pr. Iordan Stoescu, și a soției sale Elena — presvitera în anul 1906, iunie 19. București».

Deoarece la 25 august 1905 biserica filială Radu-Vodă devenise monument istoric și capelă a internatului teologic, parohul bisericii Sfânta Ecaterina cere alipirea enoriașilor bisericii Radu-Vodă la biserica sa.

La 1 februarie 1922 a fost transferat ca paroh al bisericii Sfânta Ecaterina, preotul Constantin Bobulescu, venit de la Iași, care reușește să refacă acoperișul bisericii⁵⁶.

În anul 1960 exteriorul bisericii a fost pentru ultima oară reparat, tencuindu-se unele părți ale zidului, unde tencuiala se deteriorase din cauza ploii, vopsindu-se și tabla de pe turnul clopotniței.

Hanul și casele egumenești. — 1. *Hanul.* Pe lângă alte câteva îmbunătățiri pe care doamna Ecaterina Ipsilanti le-a făcut Mînăstirii Sf. Ecaterina între anii 1775—1782 a fost și construirea unui han pe care-l afierosește în întregime mînăstirii⁵⁷, ca din veniturile lui călugării de aici să-și poată duce existența. Hanul se găsea exact pe locul pe care astăzi se află clădirea Institutului teologic, deci alături de biserică. Hanul avea mai multe camere și, ca și hanul Colței, era obligat să primească și pe negustorii turci. Dispoziția domnitorului referitoare la această obligație a hanului era următoarea: «pentru negustorii turci capanlăi, ce merg și vin din București pentru treaba negustorie», «să nu fie risipiți încoace și încolo prin București și prin țirg, nici să se împartă pe la toate hanurile; drept aceea primind porunca aceasta să aduceți pe hangul din hanul Mînăstirii Sf-ta Ecaterina, căruia să-i arătați că întru acest han are a primi pe toți negustorii turci capanlăi și că la

52. Constantin Bobulescu, *op. cit.*, p. 67. 53. *Ibidem*, p. 68.

54. *Ibidem*, p. 68. 55. *Ibidem*, p. 68.

56. *Ibidem*, p. 73: «...Cea dintîi preocupare a mea ca îngrijitor al acestei biserici mi-a fost aceea de a acoperi sf. locuș, lucru pe care nu l-am putut realiza decît în vara anului 1923, cînd datorită influenței D-lui P. Gîrbovicianu, dobîndind de la Ministerul Cultelor și Artelor suma de 75.000 lei, s-a acoperit din nou toată partea din cupola de la mijloc. Reparația s-a executat de elevii de la școala de meserii din cuprinsul parohiei Sfînta Ecaterina. Iar în vara anului 1924 s-a înnoit din lemn ramele de la cupola de mijloc și s-au pus toate geamurile. Intreaga lucrare cu alte cheltuieli ce au survenit, s-a ridicat la suma de 18.970 lei».

57. Dionisiu Fotino, *op. cit.*, vol. II, p. 172.

acest han s-au orînduit a fi numai conacul lor»⁵⁸. Mai tîrziu încăperile hanului sînt închiriate pentru cîrciumi, băcării, fierării și alți diferiți meșteșugari⁵⁹. Clădirile acestui han au ajuns din ce în ce mai dărăpănate, lăsate să-și trăiască agonia, pînă cînd în anul 1862 au fost dărîmate, iar în locul lor s-a construit clădirea Școlii Normale, actuala clădire a Institutului teologic universitar.

2. *Casele egumenești* ale mînăstirii serveau pentru adăpostul călugărilor și al îngrijitorilor locașului. Din catagrafia făcută la 24 februarie 1836, rezultă că vechile case erau alcătuite din șapte camere, toate reparate de curînd și învelite cu șindrilă. Sub casă se afla o pivniță, iar sub pridvorul casei se găsea o cămăruță. Anexele erau alcătuite dintr-un șopron, un grajd și o odaie. În afara acestor clădiri, în curtea mînăstirii se mai găsea o «căscioară» veche, făcută din gard, în partea de apus, lîngă care se aflau și «două dărîmături de colibe țigănești»⁶⁰.

După 1838, pe locul acestor case egumenești s-au construit altele, care sînt descrise în cataografiile făcute ulterior. Din catagrafia făcută la 24 iulie 1861, referitor la aceste case, aflăm următoarele: «1 pereche de case mari cu șase odăi, toate zugrăvite, cu sobe nemțești în cinci dintr-însele, iar în una muscălească, uși, paturi, ferestre cu geamurile lor îndoite, avînd în trei odăi și cite un dulap în perete văpsit, pardoseala de scînduri de brad, cu sală în mijloc asemenea pardosită cu scînduri, cu o cămară și..., dedesubt sufragerie și un beci cu două despărțituri, pivnițe alături încăpătoare de 35 buți. (Casele) învelite cu șindrilă, de jur împrejur jghiaburi de tinichea vechi. Jos în curte, odăi ce se alcătuiesc de o cuhnie, o odaie în care a șezut parohul bisericii, alta pentru slugi, două șoproane cu două ambare stătătoare și un grajd, iar în capul acestora despre răsărit, două odăi făcute din nou, toate învelite cu șindrilă și jghiaburi de tinichea, pe alocuri stricate, și curtea pardosită pe jumătate cu piatră, asemenea și în fața caselor de la poartă pînă la scară»⁶¹. S-ar putea ca și aceste case egumenești să fi fost dărîmate o dată cu hanul, cînd a fost nevoie să se construiască Școala Normală, dar nu avem probe sigure.

B. CONSIDERAȚII ARTISTICE

Biserica Sfînta Ecaterina prezintă particularități constructive observate în primul rînd în exterior, în special majestuoasa fațadă de apus, care-i dă o notă de măreție și somptuozitate.

a) *Arhitectura*. — Corpul principal al bisericii este alcătuit dintr-un dreptunghi alungit, prevăzut cu trei abside în zona răsăriteană, care în ansamblu formează un triconc conturat cu vigoare. Un caracter care merită să fie scos în evidență este faptul că absidele laterale ale naosului sînt mult retrase în raport cu absida altarului, ceea ce face evidentă prisma dreptunghiulară, la care cele trei abside sînt anexate. O altă particularitate a absidelor laterale este săgeata scurtă, caracteristică observată frecvent în vechea arhitectură bisericească din Moldova (Arbure, Piatra), și care în arhitectura Țării Românești apare pentru prima dată în vremea lui Mircea Ciobanul, la biserica Schitului Dobrușa. O altă caracteristică a planului, de această dată de

58. Constantin Bobulescu, *op. cit.*, p. 24—25.

59. Pr. Grigore Musculeanu, *op. cit.*, în „Calendarul antic”, 1862, p. 103; Prof. George Potra, *Hanurile bucureștene*, București, 1943, p. 18.

60. Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 279.

61. Bibl. Acad. R. S. România, *ms. rom.*, dos. 718, *Catagrafia din 24 iulie 1861*, f. 481.

foarte mare importanță, este existența în partea de apus, a unui corp decroșat, de forma unui dreptunghi alungit, așezat perpendicular pe dreptunghiul central, avînd o înălțime respectabilă, care depășește pe cea a acoperișului normal al bisericii. Deasupra acestui dreptunghi, ca o încoronare a înălțimii și a monumentalității fațadei de apus a bisericii, se află turnul clopotniță de formă pătrată, cu latura de patru metri, de egală grosime cu latura cea mică a dreptunghiului croșat. Această particularitate a planului, face să imprime bisericii o notă de monumentalitate, puțin observată la bisericile din ultima vreme. Fațada vestică prezintă două mici retrageri care pun în evidență zona centrală, încoronată la cornișă de un fronton triunghiular turtit. În partea centrală a fațadei, cornișa este susținută de console puternice profilate, executate din stuc, și decorate cu un motiv vegetal derivat din palmetă. Tot la această fațadă se pot observa cele patru ferestre semicirculare, dispuse spre extremități, două în partea de jos ($2,50 \times 1,00$ m) și două în partea etajată ($1,50 \times 1,00$ m). În centru, paralel cu ferestrele, există și patru firide, de adîncime nu prea mare. Ușa de intrare, în două canaturi ($3,50 \times 1,80$ m).

Zidurile celor trei abside sînt străpunse de cîte două ferestre semicirculare duble ($2,50 \times 1,00$ m), în exterior prevăzute cu un grilaj de fier lucrat artistic. În pronaos sînt șase ferestre dreptunghiulare, cîte trei pe fiecare parte; două sînt mai mari ($2,50 \times 1,50$ m) și patru mai mici ($2,50 \times 1,00$ m). În latura sudică altarul are o ușă de fier ($2,50 \times 1,00$ m).

Turnul clopotniță așezat pe o bază pătrată ($4,00 \times 4,00$ m), prezintă patru deschideri semicirculare în cele patru laturi, fiecare deschidere încadrată de două semicolonete fără capitel. Turla cea mică de deasupra naosului are o formă octogonală, susținută în exterior de opt semicolonete fără capitel, și are o înălțime relativ mică (cca. 2,50 m).

În zona centrală a fațadei vestice există un apareiaj în tencuială imitînd piatra aparentă (în bosaje); același motiv îl găsim și pe laturile clopotniței, însă de dimensiuni mai reduse.

Pe latura de vest, în fața intrării, se află un mic pridvor semicircular, tratat ca un mic peron, a cărui particularitate esențială sînt cele patru coloane masive de piatră, cu capitele ionice, care, ca și cele două coloane ale cafasului, sînt executate din piatră bucerdată, necanelate. Prezintă o ușoară galbare aproape de treimea inferioară și sînt așezate pe baze ionice simplificate, cu socluri prismatic-octogonale, și cu un ușor decroș în zona superioară. Acest portic-pridvor este instalat pe o bază semicirculară din piatră, care se ridică cu cinci trepte față de nivelul solului. Deasupra este acoperit cu o semicalotă eliptică, ușor alungită. Intrarea, care se face prin acest pridvor, este dreptunghiulară, cu o profilatură plată în stilul Renașterii, încadrată de două semicolonete fără capitel. Deasupra se află un timpan trapezoidal, în cîmpul căruia e instalată pisania. În lintoul decorativ de sub pisanie a fost încastrat un mozaic de dată mai recentă, care reprezintă icoana hramului.

În rest, decorația exterioară a bisericii este foarte sobră, rezumîndu-se la realizarea pe abside a celor șase pilaștri plați fără capitele, și la împărțirea pe orizontală a fațadei, printr-o profilatură interesantă cu aspect de arhitravă. În partea de est, deasupra semicalotei sferice care acoperă absida altarului, găsim un al doilea fronton triunghiular turtit. Privită în ansamblu, putem observa disproporția foarte vizibilă a turelilor față de corpul bisericii.

Intrînd în biserică observăm modenatura remarcabilă în stil neoclasic. Spațiul este unitar, fără nici-o separare între naos și pronaos.

Altarul are o compoziție foarte interesantă; ridicat cu trei trepte față de restul bisericii, altarul este boltit cu o semicalotă sferică terminată cu un arc sprijinit pe doi masivi de zidărie. Între acest arc și arcuț de răsărit al naosului se interpune o boltă avela. Proscomidiarul și diaconiconul sînt situate în spațiile formate de cele două pile de zidărie și extremitatea dreptunghiului.

Naosul este prevăzut cu o boltă în calotă sferică, care se sprijină pe cele patru arce mari de zidărie, prin intermediul unor trompe de unghi cu suprafața aproape plată. Bolta e prevăzută în centru cu un turn-lanternă perforat de opt ferestre dreptunghiulare, în interior decorat cu opt colonete cu capitele corintice. Absidele laterale sînt acoperite cu cîte o semicalotă sferică legată direct de arcurile cele mari, de la nord și de la sud.

Pronaosul este boltit cu o boltă avela, care spre răsărit se sprijină pe arcuț cel mare de vest al naosului, iar spre apus pe un alt arc mare susținut pe doi masivi de zidărie, decorați cu cîte doi pilaștri plați prevăzuți de asemenea cu capitele corintice. Între arcuț de vest și extremitatea apuseană a pronaosului este rezervat un spațiu îngust (2,50 m) în care este instalat cafasul susținut de o arhitravă reze-mată pe două coloane cu capitele compozite. Spațiul de pe cafas e boltit avela și se sprijină, pe laturile de nord și de sud, pe arcuri masive care suprapun zidurile, și care la rîndul lor sînt prevăzute cu arcuri de descărcare deasupra ferestrelor. Tot în partea apuseană, pe laturile de nord și de sud, biserica prezintă două puternice decroșuri (scară spre cafas și spre turnul-clopotniță. la sud, și cele două încăperi anexe etajate, în partea de nord).

Biserica este în întregime construită din cărămidă cu mortar de var și ciment, avînd un soclu de piatră înalt de 0,50 m. Interiorul e pardosit cu blocuri mari de piatră tăiată pătrat. Grosimea zidurilor variază între 0,85 m și 1,00 m. Lungimea interioară a bisericii este de 32,00 m; spațiul între absidele laterale de 13,00 m, și lărgimea pronaosului de 7,00 m. Este acoperită cu tablă galvanizată, care a început să ruginească.

a) *Pictura*. Lucrările de pictură ale bisericii Sfînta Ecaterina trebuie împărțite în două categorii bine distincte: A) pictura propriu-zisă a pereților și 2) icoanele pictate pe lemn sau pînză.

1) *Pictura pereților bisericii: Altarul*. Pe semicalota altarului e pictată Maica Domnului cu coroană pe cap în chip de împărăteasă așezată într-un jeț, avînd pruncul în brațe. În stînga și în dreapta doi arhangheli îmbrăcați în alb, cu aripile frumos conturate, iar deasupra, pe un fond albastru verzui e reprezentat Duhul Sfînt în chip de porumbel. Pe bolta avela dintre cele două arcuri, cu fața spre pronaos e icoana lui Dumnezeu-Tatăl. Pe peretele vertical din centrul absidei altarului găsim zugrăvit pe Mîntuitorul Iisus Hristos în postura dreptului judecător, îmbrăcat în veșmînte arhieresti și așezat pe tronul judecății cu Evanghelia deschisă pe genunchi; de-a dreapta sa Maica Domnului, iar de-a stînga, Sfîntul Ioan Evangelistul. Într-un tablou situat în latura de nord a absidiei sînt zugrăviți Sfîntii Ierarhi Vasile și Grigorie, îmbrăcați în veșmînte arhieresti, iar în partea opusă, într-un alt tablou găsim pe Sfîntul Ioan Gură de Aur împreună cu Sfîntul Ierarh Nicolae, îmbrăcați de asemenea, în veșmînte arhieresti. Pe cei doi piloni de zidărie care susțin arcuț

din altar sînt pictați Sfinții diaconi Ștefan și Laurențiu, îmbrăcați în veșminte diaconesti. La proscomidiar e zugrăvită foarte expresiv scena coborîrii de pe cruce a Mîntuitorului.

Naosul. Deși turla pantocratorului e foarte redusă ca diametru (2 m), pe bolta ei găsim zugrăvit totuși chipul Mîntuitorului cu Evanghelia deschisă pe genunchi binecuvîntînd cu mîna dreaptă. Pe bolta de la baza turnului este zugrăvit chipul Mîntuitorului Iisus Hristos, înconjurat de cei doisprezece Apostoli, iar în cele patru colțuri triunghiulare formate din arcurile mari sînt reprezentați cei patru Evangheliști. Pe cele două semicalote ale absidelor sînt zugrăvite scenele clasice, a Nașterii Domnului la sud și a Învierii, la nord. În spațiile dintre cele două ferestre, pereții verticali ai absidelor sînt decorați cu chipurile Sfinților martiri Procopie, Gheorghe și Mina, la sud; iar la nord Sfinții Nestor, Dimitrie și Eustațiu. Pe laturile interioare ale celor patru mari arcuri sînt zugrăvite cu litere mari patru citate din Noul Testament, iar interiorul acelorași arcuri e decorat cu panouri pătrate și dreptunghiulare, cuprinzînd motive florale îmbinate artistic.

Pronaosul. Pe bolta pronaosului, încadrată într-un cerc floral e zugrăvită Sfînta Treime astfel: Dumnezeu-Tatăl, cu mîna stîngă rezemată pe globul pămîntesc ține un sceptru, iar cu dreapta sprijină o coroană împărătească. În partea opusă, Iisus Hristos cu crucea în mîna dreaptă, sprijină cu stînga aceeași coroană împărătească, sub care se află, însă ceva mai jos, Maica Domnului în genunchi. Deasupra pe un fond albastru e reprezentat Duhul Sfînt în chip de porumbel; întreaga scenă e înconjurată de îngeri cu aripile întinse. În limbaj de specialitate scena e intitulată «Corronatio Virginis». În cele patru colțuri ale acestei bolți sînt zugrăviți proorocii: David și Solomon, Moise și Ilie. Pe cele două arcuri oarbe de la nord și sud sînt pictate scena Schimbării la față și respectiv a Înălțării Domnului. Pe bolta de deasupra cafasului e zugrăvită Maica Domnului cu pruncul în brațe. Pe perețele de apus, în locul ctitorilor sînt zugrăviți Patriarhul ecumenic Constantios îmbrăcat în mantie arhierescă cu cîrja în mîna, pe cap avînd camilafcă neagră, și arhierul Grigorie Agatonichias, fost stareț al mînăstirii, pe vremea și cu osteneala căruia a fost ridicată biserica între 1850—1852. Tot în interior, deasupra ușii de la intrare, e zugrăvită scena Adormirii Maicii Domnului.

Pictura bisericii a fost executată în anul 1853 de pictorii Constantin Lecca (1810—1887) și Mișu Pop (1827—1892). De o factură apropiată de modelele Renașterii, pictura bisericii Sfînta Ecaterina beneficiază de o culoare armonioasă, un desen ferm, atitudinea modelelor ieșind din cadrele stereotipe, în care pictorii au pus viață și sentiment. «Atît Mișu Pop cît și Constantin Lecca, sînt doi dintre cei mai productivi artiști, cantitatea portretelor și mai ales a picturilor bisericesti ieșite din mîna lor e uimitor de mare. La ea se mai adaugă tablourile istorice, partea cea mai solemnă a activității lor, care se întinde prin opera religioasă de la un capăt la altul al țării și trece chiar la Brașov în Transilvania»⁶².

2) *Icoanele pictate ale bisericii.* Cele 50 de icoane de la tîmpla bisericii sînt pictate pe pînză specială și aduse de la Muntele Sinai, aici, unde au fost lipite pe lemn și instalate fiecare la locurile lor. În rîndul de jos se află cele două icoane mari împărătești, lucrate într-o manieră desăvîrșită.

⁶². Acad. G. Oprescu, *Pictura românească în secolul al XIX-lea*, București, 1937, p. 103—104.

Mîntuitorul Hristos îmbrăcat în sacosul arhieresc frumos brodat cu barba scurtă și părul lăsat în bucle peste umeri, cu coroana împărătească pe cap, în mîna stîngă rezemată pe globul terestru ține sceptrul, iar cu dreapta binecuvîntează fiind așezat într-un jeț împărătesc de o extraordinară finețe. Maica Domnului, așezată într-un jilț asemănător, cu coroana pe cap, pe brațul drept ține pruncul, iar cu stîngul sprijină sceptrul. Pe ambele icoane se observă capete de îngeri încadrați în falduri de nori, atît în partea de sus cît și de jos.

În latura de sud a timplei se găsește icoana hramului, Sfînta Muceniță Ecaterina îmbrăcată în veșmînte de diaconiață cu coroană pe cap, ținînd în mîna dreaptă crucea, iar în stînga o ramură verde de finic. În partea opusă găsim icoana Sfîntului Ioan Botezătorul pictat cu aripi lungi, îmbrăcat în veșmîntul său din păr de cămilă, încins cu o curea, ținînd în mîna stîngă o cruce înaltă și subțire, iar în dreapta un rulou deschis pe care scrie: «μετανοεῖτε ἡγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν» (Pocăiți-vă că s-a apropiat împărăția cerurilor). Pe ușile diaconești sînt zugrăviți, într-o singură icoană, Sfinții Trei Ierarhi Vasile, Grigore și Ioan la sud, iar pe cea de nord Sfinții Ierarhi Spiridon, Nicolae și Atanasie.

În rîndul al doilea, în centru, se află o icoană mică înfățișînd Cina cea de taină, urmată, în dreapta și stînga de cele douăsprezece icoane praznicare. În centrul rîndului al treilea se află icoana Sfintei Treimi urmată în ambele părți de cîte trei icoane ale Apostolilor, zugrăviți cîte doi pe fiecare; în rîndul al patrulea se află icoana Pogorîrii Duhului Sfînt, însoțită de douăsprezece icoane cu chipurile profeților Vechiului Testament.

În partea de sud-est, rezemată pe masivul de zidărie care susține arcurile mari, se află una din icoanele neprețuite ale bisericii (1,50×1,00 m), lucrată la Muntele Atos, după cum confirmă notița din partea de jos a icoanei: «Sfîntul Munte Athos, 1927». Icoana reprezintă pe Fecioara Maria cu pruncul pe brațul stîng, avînd un fundal executat din argint aurit, cu flori și alte motive geometrice ornamentale îmbinate cu pietre scumpe. Fața Fecioarei, ca de altfel și a Pruncului, sînt atît de expresive și bine executate, încît în momentul cînd le privești parcă îți vorbesc. Într-un ancadrament de lemn, frumos executat, așezat în absida sudică, se află o icoană care reprezintă aceeași «Corronatio Virginis».

În pronaos, într-un mic și frumos iconostas așezat în partea de sud se află, printre altele, o icoană zugrăvită tot la Muntele Atos, reprezentînd pe Maica Domnului cu pruncul pe brațul stîng, avînd pe cap coroana împărătească. În partea de jos a icoanei se află următoarea inscripție: «Această Sf. Icoană, Maica Domnului Prodomița zugrăvită în Sfîntul Munte Athos, Chinoviul Român Prodrom, se oferă I. P. Sfințitului Arhiepiscop al Dunării de Jos Dom. D. Partenie. 1899».

În afară de aceasta, vrednice de luat în seamă mai sînt: o icoană a Sfîntului Ierarh Nicolae, frumos executată, una a Cuvioasei Paraschiva, și alta a Sfîntului Ierarh Alexandru. În altar se află o cruce mare de lemn, pe care este zugrăvit Domnul răstignit, iar pe brațe cei patru evangheliști. În păstrarea bisericii se găsește și o icoană-pomelnic, din lemn (50×40), lucrată sub forma unei uși cu două canaturi; pe o ușă, în exterior, se află zugrăvit proorocul Moise, iar pe cealaltă Sfînta Ecaterina; în interior pomelnicul este scris în grecește. În pronaos se mai găsesc și două tablouri interesante: unul (1,40×1,00 m) reprezintă pe Mîntuitorul răstignit pe cruce într-un cadru de înserare, și e semnat în colțul stîng de jos cu numele «G. Ioanid 1897»; al doilea, de dimensiuni mai reduse (0,90×0,79 m), sem-

nat «Z. Baranschi, 1942», într-o execuție foarte expresivă are pictat pe Mîntuitorul cu coroana de spini pe cap, căzut sub povara crucii, lucrare care reprezintă foarte clar ideea de vîrtejuri, ca o expresie a stării în care se afla Hristos pe drumul Golgotei. Se pare că pînza a fost donată de respectivul pictor de origină poloneză care a vizitat biserica Sfînta Ecaterina.

Mobilierul. — *Mobilierul sculptat:* *Timpla altarului* este de concepție barocă, cu suprafața articulată, alcătuită ca structură arhitectonică din două retrageri mari care scot în evidență partea centrală, iar deasupra coronamentul. Privită în amănunt pare împărțită pe orizontală în două zone separate de o arhitravă, bogat decorată, iar pe verticală în șapte zone separate prin coloane frumos ornamentate, deasupra tuturor acestora tronînd coronamentul. Începînd de jos, în prima zonă orizontală se află ușile împărătești lucrate în întregime dintr-o broderie cu motive florale și vrejuri, avînd în centru cîte o icoană. În partea inferioară se găsesc șase panouri pătrate acoperite în întregime cu un motiv decorativ din vrejuri, în centru avînd o icoană, separate între ele cu stilpișori de secțiune pătrată, cu baze simple, decorați cu frunze.

În centrul orizontal al acestei prime zone sînt rezervate ample panouri boltite de un motiv decorativ vegetal, sus avînd un vas cu flori. Spațiile dintre acestea sînt despărțite cu colonete înconjurată în spirală cu frunze și flori, avînd capitele compozite și baze rotunde.

În zona de mijloc sînt rezervate panouri mai mici pentru icoanele praznicare, cele ale Apostolilor și ale proorocilor, toate intercalate cu motive decorative de vrejuri. Colonetele acestei zone sînt în torsadă, prinse în vrejuri, avînd capitele compozite.

Coronamentul de formă semicirculară este foarte amplu, prevăzut cu motive vegetale dispuse radiar. Deasupra zonei centrale se ridică crucea pe care se află Mîntuitorul răstignit, iar în zonele laterale Maica Domnului și Sfîntul Ioan.

În extremitățile de vest a celor două abside sînt așezate două jețuri arhieresti lucrate din lemn, în aceeași manieră ca și timpla. Pe peretele de nord, între naos și pronaos, la o înălțime de aproximativ 3 m e așezat un amvon din lemn sculptat în genul timplei, în care sînt incluse și patru icoane (Mîntuitorul și cei patru Evangheliști) cu inscripția: «Nicola Anastasi și soția sa Elena 1868». În extremitățile de est ale absidelor laterale se găsesc două ancadramele solemne pentru icoane, fiecare străjuite de două colonete cu motive neogotice. Partea inferioară e decorată cu o rozetă neogotică, iar cea superioară cu o arhitravă frumos sculptată cu ciucuri și motive florale geometrice. Între ele se află spațiul boltit rezervat icoanei. În aceste ancadramele intervin traforurile gotice, fie circular-patrule, fie triunghiular-lobat.

Între alte obiecte care alcătuiesc mobilierul bisericii mai amintim: două străni mobile pentru cîntăreți, una cu pupitru, alta fără, ambele cu ușă, pe fețele de jos avînd aplicate traforuri florale; două străni de perete semirotonde, de stejar, cu 11 scaune fiecare, trei străni drepte de stejar a două scaune fiecare, o strană dreaptă din stejar a patru scaune, un tetrapod-analog, pliant, etc.

Argintăria. — În păstrarea bisericii Sfînta Ecaterina se află două ripide foarte interesante, atît prin construcția, dar mai ales prin vechimea lor, aduse aici de la Mînăstirea Radu-Vodă. Ele au fost dăruite de domnitorul Radu-Mihnea ctitoriei

sale din București⁶³. Lucrate din argint aurit, ele înfățișează pe o parte icoana Sfintei Treimi, iar pe cealaltă Mântuitorul îmbrăcat în veșminte arhieresti, încadrat de-a dreapta și de-a stînga de Maica Domnului și Sfîntul Ioan. În rest mai sînt reprezentate diferite chipuri de sfinți martiri și ierarhi, în partea de jos chipurile lui Radu-Mihnea, al soției sale și ale celor trei copii a lui, iar dedesubt în colțul de jos găsîm stemele celor două țări în care domnise. Pe mînerul lor sînt podoabe de flori, care spre sfîrșitul veacului al XVII-lea, alcătuiau un element decorativ caracteristic celui de-al doilea stil muntean⁶⁴.

De o egală valoare cu ripidele descrise mai sus este o cruce mare cu mîner, lucrată tot din argint aurit, pe care este reprezentat Mîntuitorul răstignit, iar pe cele patru brațe sfinții Evangheliști; pe cealaltă parte sînt înfățișate scene din viața și activitatea Domnului Iisus Hristos, pe cele patru brațe simboalele celor patru Evangheliști. Pe brațul cel lung observăm chipul unui episcop îmbrăcat în camilafcă și cîrja arhierască în mîna dreaptă. În capetele celor trei brațe superioare este atașată o combinație de motive florale avînd în centru un înger. Pe ambele părți, între brațele crucii, sînt așezați îngeri cu aripile strînse. Această cruce ar putea avea aceeași origine ca și ripidele, fiind adusă aici de la Mînăstirea Radu-Vodă.

Un chivot pentru păstrarea Sfintelor Taine, provenind tot de la Mînăstirea Radu-Vodă, lucrat din argint într-o formă cubică, deasupra cu o boltă din care pornește o turlă îngustă și înaltă cu o cruce în vîrf și patru turla mai mici în cele patru colțuri. Ornat cu arcade ogivale sprijinite pe coloane între care se găsesc vase cu flori, frunze și vrejuri. Dedesubt se află următoarea inscripție în grecește: «Chivotul de față prin ajutorul și cheltuiala mea umilitului David Arhimandritul Raduliot din ostrovul Itaca, și a fost afierosit în București în sfînta Mînăstire a Radului Vodă, 1790, decembrie 20». Un alt chivot mare de alamă de forma unei bisericuțe pătrate (26×25 cm), pe pereții laterali avînd adaosuri aplicate de forma ferestrelor, iar în partea de sus o bordură de flori de alamă. Cupola octogonală, rotundă în partea superioară, cu o cruce în vîrf. Înălțimea totală a sa este de 50 cm.

O *Evanghelie* scrisă cu litere cirilice în anul 1821 și îmbrăcată cu catifea roșie. Are pe coperte și la margini un cadru de argint. Pe față, la mijloc, scena Învierii Domnului, la colțuri cei patru Evangheliști și patru heruvimi, iar pe spate scena Răstignirii Domnului, toate lucrate în argint. Jos, pe o bordură de metal, se află inscripția: «Dăruiată de Sevastia Costescu Bis. Sf. Ecaterina 1895». O altă *Evanghelie* scrisă tot în chirilice, din anul 1856, legată în catifea roșie, pe care se află executate din argint chipul Domnului Iisus Hristos scoțînd pe Adam și Eva și pe dreptii Vechiului Testament din iad; la colțuri chipurile celor patru Evangheliști. Pe coperta din spate, la mijloc, Mîntuitorul răstignit, în dreapta Fecioara, iar în stînga Sfîntul Ioan Botezătorul, cu o inscripție în grecește din anul 1883. Pe margine o bordură din metal.

Un potir mare, frumos ornamentat, al cărui corp pare împărțit în trei: baza circulară din care pornesc în retragere spre centru, două trepte octogonale cu laturile semicirculare frumos împodobite cu flori și îngeri cu aripile deschise.

63. Pr. Prof. Gheorghe I. Moiaescu, Pr. Prof. Ștefan Lupșa și Pr. Prof. Alexandru Filipașcu, *Istoria Bisericii Române*, manual pentru Institutele teologice, vol. I, București, 1957, p. 458.

64. *Ibidem*, p. 458.

Partea de mijloc puțin îngroșată, este decorată cu flori de acantă și capete de copii, iar partea superioară a potirului, adică paharul propriu-zis, este îmbrăcat într-o complicată broderie în care distingem ingeri cu aripile larg deschise, flori, frunze și vrejuri. Un al doilea potir cam de aceeași mărime decorat mai simplu, la baza căruia găsim următoarea inscripție: «Dăruit capelei Seminarului Central de robii lui Dumnezeu Alexandru și Ecaterina Vintu. 14 februarie 1902». Un al treilea potir de argint cizelat, la baza căruia se află chipurile celor patru Evangheliști, iar pe cupă chipul Mîntuitorului, al Sfintei Fecioare și al Sfintului Ioan Evanghelistul și o cruce. Încă un potir de metal nichelat a cărui cupă aurită în interior are o inscripție ungurească: «Emlekül».

Mai multe cruci de cult cu bază rotundă dintre care menționăm una de argint mică, înaltă de 33 cm cu inscripția: «Dat de Sevestia Costescu, 1900». Două cruci de metal argintat cu Răstignirea sculptată în lemn. O pereche de cununii de metal argintat, în față ornamentate cu flori și o cruce. Trei discuri, dintre care unul mare de argint cu o inscripție în grecește: «Banul Manolașe Coroiu. 1834», și două argintate fără inscripție. În rest mai găsim un sfeșnic cu cinci lumini, steluțe, copii, lingurițe, clopoțel, cupe mai mici, farfurioare, două cădelnițe argintate, o tavă de aramă rotundă pentru colivă cu diametrul de 71 cm cu inscripția în slavonă: «Cruce 1759»; două vase de metal argintat incrustate cu flori, pentru anaforă, un vas rotund din metal argintat, pentru aghiasmă, cu robinet, două minere și un capac încrustat cu flori.

Un capitol interesant al argintăriei îl constituie o întreagă gamă de candelă dintre care amintim: o candelă mare de argint, așezată între ușile împărătești cu inscripția slavonă «Alexandru Gheorghie 1780, 18 dec.»; o candelă mare de argint la icoana Sfintei Ecaterina cu inscripția în grecește: «Această candelă este a lui Martiados Slatiriarkos. 1815»; o candelă mare argintată așezată la icoana Maicii Domnului de la timplă poartă inscripția: «Atanasios Dima, 1823, 24 mai»; o altă candelă mare de metal argintat la icoana Sfintului Ioan Botezătorul, cu inscripția grecească: «Această candelă este a lui Makaritidos Kaușos, 15 apr. 1915»; o candelă mare de argint așezată la icoana Sfintei Treimi, de asemenea cu o inscripție în grecește: «Păuna Fălcoianu, 1733» (7241 martie 27). Asemănătoare cu cea de la icoana Maicii Domnului e și candela mare de argint, fără inscripție, de la icoana Mîntuitorului din timplă. Mai găsim două candelă de mărime mijlocie, argintate; prima cu o inscripție slavonă: «Matei Kotirna» și a doua la icoana Sfinților Împărați Constantin și Elena, de asemenea cu o inscripție în slavonă: «Această candelă a dumnealui răposatu Matei logofătu Ioan Fălcoianu, 1843». Mai aflăm alte douăsprezece candelă mai mici, de mai mică importanță. În general toate candelăle sînt decorate cu motive florale.

Un alt capitol interesant al lucrărilor de argintărie sînt icoanele mari ale bisericii, lucrate din argint, printre care amintim: cele trei icoane mari din pronaos (una înfățișează pe Sfinții Împărați Constantin și Elena cu crucea în mijloc, și poartă o inscripție care cuprinde probabil numele donatorilor ei, urmată de data de 21 mai 1911; a doua înfățișează Sfînta Treime sub care se află Sfinții martiri Dimitrie și Gheorghe. Ambele icoane sînt așezate la extremitățile soleilor. O a treia icoană mare, de această dată așezată în absida nordică într-un cadru executat din lemn, reprezintă pe Sfînta Muceniță Ecaterina stînd pe un tron împărătesc cu coroana pe cap, avînd în mîna dreaptă crucea, iar cu stînga sprijinește roata

muceniei sale. În partea inferioară icoana are această interesantă inscripție: «Îmbrăcămintea acestei sfinte icoane s-a construit în zilele Înalt P.S.S.P. Mitropolit și primat D. D. Calinic, în urma furtului din noaptea de 24 mar. 1879, prin ajutorul enoriașilor acestei biser. și a altor creștini, prin stăruința părint. N. Demetrescu parohul acestei biserici și a colegilor săi, pre. Gane și pre. Dimitrie. 1880, noiembrie 20. Lucrată de Theodor Philipov Russ». Sub cele patru icoane mari de la tâmplă se află și patru icoane micițate lucrate cu îmbrăcăminte de argint. Toate icoanele de care am amintit sînt complet îmbrăcate în argint, exceptînd fețele celor ce sînt reprezentați pe ele, care sînt pictate în ulei, direct pe lemn).

Interesant de menționat ar fi și existența celor două policandre ale bisericii: primul, așezat sub cupola naosului, e format din mici bucăți romboidale de cristal înșirate pe sîrmă și așezate pe trei cercuri de metal. Are două rînduri de luminări (cel de sus 8 bucăți, iar cel de jos 16); al doilea, așezat sub bolta pronaosului, e lucrat la fel cu două rînduri de luminări, sus 6 și jos 12. Două sfeșnice mari împărătești din bronz, fiecare cu cîte trei brațe, cu inscripția: «Ilie Constantinescu», înalte de 1,87 m. Alte 12 sfeșnice metalice, cu și fără inscripții.

Cîteva cărți vechi din arhiva bisericii atrag luarea aminte: *Mineiul pe luna ianuarie* în grecește, tipărit în anul 1684; *Penticostar* în chirilică tipărit în anul 1743; *Triod* în grecește tipărit în anul 1744; *Liturghier* în grecește tipărit în anul 1793; *Noul Testament* tipărit în anul 1817; *Acatistier* tipărit în anul 1823; *Ceaslov* tipărit în anul 1835; *Penticostar* tipărit la Sibiu în anul 1841; *Noul Doxastar* în chirilică tipărit în anul 1841; *Psaltirea* tipărită în anul 1844; *Apostol* tipărit în anul 1851; *Slujba dumnezeștilor Patimi*, tipărită în anul 1853; *Ceaslov* tipărit în anul 1854; *Triodul* tipărit la București în anul 1856; *Rînduiala parastasului*, tipărită în anul 1859 și un *Catavasier* tipărit în anul 1872.

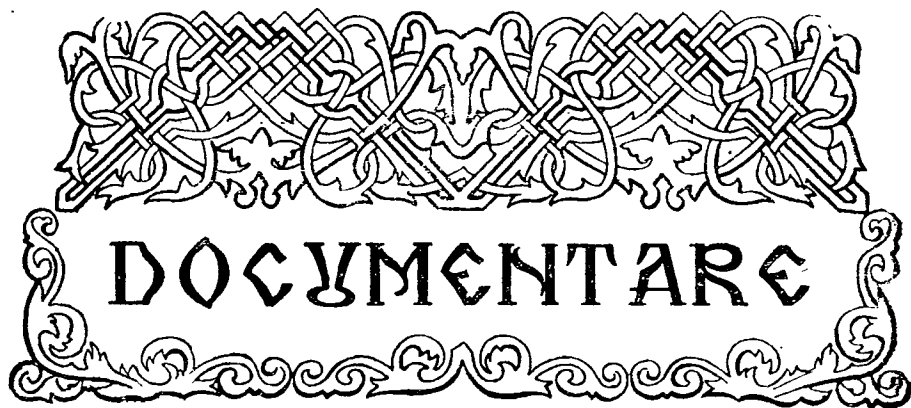
*

Datorită unor persoane care au fost direct interesate, Mînaștirea Sfînta Ecaterina și ceva mai tîrziu biserica parohială Sfînta Ecaterina din București, a beneficiat de o înzestrare cu totul excepțională atestată în special de bogăția interiorului ei. Fiind situată alături de clădirea în care se află astăzi Seminarul și Institutul teologic, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a hotărît ca biserica Sfînta Ecaterina să servească drept paraclis pentru practica cultică și nevoile spirituale ale elevilor și studenților teologi. Înalta hotărîre a Prea Fericirii Sale a fost pusă în aplicare începînd cu data de 1 octombrie 1959, enoriașii bisericii Sfînta Ecaterina fiind atașați parohiei vecine Sfîntul Spiridon-Nou. O comisie din partea Institutului a luat în primire întreaga avere mobilă și imobilă a bisericii Sfînta Ecaterina, introducînd-o astfel în patrimoniul Institutului teologic din București.

În felul acesta, prin grija Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române, elevii, studenții și profesorii Seminarului și Institutului teologic din București au un locaș potrivit pentru practica liturgică și nevoile lor duhovnicești.

Doctorand ION BANĂȚEANU

DOCUMENTARE

*Elemente de istoria artei creștine
(arhitectura locașurilor de cult)*

DEZVOLTAREA ȘI RĂSPINDIREA ARHITECTURII BIZANTINE

I. PRIMELE PERIOADE SAU VÂRSTA DE AUR A ARHITECTURII RELIGIOASE BIZANTINE

Rolul Constantinopolului și al lui Justinian. — Formele de biserici în primele două epoci de aur ale artei bizantine: bazilici greco-romane, bazilici pe plan central, biserici cu cupolă, biserici pe plan de cruce și biserici cu trompe de unghi.

1. — Lucrările pentru înfrumusețarea noii capitale a imperiului, inițiate cu amploare încă din timpul lui Constantin cel Mare, prin tot felul de construcții de interes public și particulare, au fost continuate într-un ritm deopotrivă de susținut și sub succesorii săi. Artă bizantină, manifestându-se de la început ca «o artă care lucra mai ales pentru biserică»¹, era firesc ca monumentele religioase să dețină un loc eminent în ansamblul de valori artistice al Constantinopolului. Un autor observă chiar — și pe drept cuvânt — că «nici o cetate din lume n-a avut biserici mai impunătoare și mai bogat decorate» ca acest oraș. Ca sediu preferat al artiștilor și tehnicienilor, Constantinopolul ajunge curînd metropola artelor în Orient, eclipsînd orașele elenistice ca Efesul, Seleucia și Antiohia². El nu rămîne un simplu tribut ar de artei din provinciile asiatice ale imperiului, ci triază, combină și transformă, ajungînd la o sinteză originală,

1. Charles Diehl, *Manuel d'art byzantin*, t. I, Paris, 1925, p. 397.

2. M. Laurent, *L'art chrétien primitif*, t. II, p. 77.

care nu este nici anatoliană, nici siriană etc., ci stilul bizantin. Un exemplu simplu de rolul Constantinopolului și de acțiunea sa în transformarea elementelor străine îl reprezintă imaginarea *capiteliului* numit *teodosian*, pe la jumătatea veacului al cincilea, și inventarea *capiteliului-impot* în veacul al șaselea. Astfel, noul tip de capiteliu s-a realizat prin folosirea imaginii acantei spinoase în sculptura decorativă de la capătul de sus al coloanelor și printr-o anumită poziție a frunzelor ei, în loc de imaginea acantei mai preferată de arta clasică în capiteliul compozit corintian. De asemenea, pentru a da arcurilor un sprijin mai corespunzător, s-a așezat deasupra capiteliului din capul coloanelor un impost, ca un fel de perniță intermediară, în formă de trunchi de con cu vârful în jos. Spre a se preveni însă alunecarea acestei piese, ea era solid lipită de capiteliu, dînd ceea ce se numește capiteliu-impot (fig. 1).

Deși atît impostul în sine cît și motivele sculpturii sale sînt orientale în originea lor, ele au fost transformate, căpătînd o înfățișare caracteristică Constantinopolului. Sub această formă este întîlnit capiteliul în secolul al șaselea la edificiile bisericesti din Parenzo și Ravenna, Africa de Nord (Sussa, etc.), Egipt, Alexandria, Ierusalim, etc. Stilul identic

al acestor capitelii, toate în marmură de Procones, ne lasă să deducem că în capitala imperiului se găsea o școală de sculptori-decoratori, care satisfăceau comenzile de sculptură pentru decorarea bisericilor din întreaga regiune mediteraneană.

Încă de la începutul veacului al V-lea, capitala are de altfel ocazia să ia oarecum în mîinile sale direcția dezvoltării artei bizantine, influențînd la rîndul ei înseși regiunile cărora ea le era într-un fel tributară.

Fig. 1. — Capiteliu teodosian cu impost, din gema Eseki-djuna, Salonic (Coll. Hautes Etudes, C, 680; apud Charles Diehl, *Manuel d'art byzantin*, t. I, p. 141, fig. 59).

Astfel, în anul 401, împărăteasa Eudoxia trimite din Constantinopol nu numai spese și materiale de valoare, coloane și capitellii de marmură, ci și planul pentru construirea unei biserici la Gaza, în locul unui renumit templu păgîn de creștini. Înainte de Sfinta Sofia chiar, Constantinopolul produsese deja modele, ca bisericile Sfinții Serghie și Vach, precum și Sfinta Irina, de la care s-au putut inspira în unele privințe înșiși arhitecții Sfintei Sofii. Astfel, asocierea bolților de pe axa Răsărit-Apus la aceasta din urmă se înfățișează ca o desăvîrșire plină de amploare a sistemului deja întrebuintat în planul mai modest de la biserica Sfinților Serghie și Vach.

Lunga domnie a lui Justinian (519—561), înțeleapta conducere, prosperitatea economică, succesele politice și militare, care au adus întinderea imperiului spre Apus, au asigurat capitalei condițiile cele mai proprii de a da tonul și a dirija mișcarea artistică în toate provinciile. Influența Constantinopolului și deci expansiunea artei bizantine fuseră o consecință logică a numeroaselor lucrări, pentru care el oferea pe de o parte modele de biserici, ca cel de la Sfinții Apostoli pentru biserica Sfântul Ioan din Efes, iar pe de altă parte, arhitecți ca Ioan din Bizanț și Isidor cel Tânăr pentru reconstruirea integrală (băi, portice și biserici) a orașului Zenoviei, pe Eufrat, ori Teodor, care primi o misiune asemănătoare pentru Palestina și Mănăstirea din Sinai, precum și planuri edilitare revăzute de însuși împăratul, ca cel pentru oprirea inundațiilor care amenințau Dara (în Mesopotamia) etc. Răspîndirea metodelor arhitecturii bizantine a ajuns pînă în Egipt și Africa, recucerită sub Justinian, în Siria și chiar în Persia, unde palatele din Ctesifon ar fi fost construite de arhitecți bizantini trimiși de Justinian regelui Chosroes. Deși aceste regiuni asiatice nu au renunțat în general la tipurile și metodele lor tradiționale, ele nu s-au putut sustrage cu totul influențelor artei bizantine, precum se vede din introducerea cărămizii ca material de construcție în locul pietrei.

Despre puternica expansiune a artei bizantine în veacul al VI-lea stau mărturie încă o serie de monumente, între care intră în primul rînd *bazilica* episcopului Euphrasius din Parenzo (Istria), între anii 539—543, cu baptisteriul său octogonal și cu bogata decorație de marmură și mozaic. Ravenna, mai ales, păstrează însă cele mai impunătoare monumente de artă bizantină din veacul al VI-lea. Afară de baptisteriile ortodocșilor și arienilor, menționate mai înainte, o impresie deosebită o fac, prin decorația lor bizantină și prin unele împrumuturi secundare de arhitectură, *bazilicile Sfântul Apollinarie cel Nou* (între 515 și 545) și *Sfântul Apollinarie-in-Classe* (între 534 și 549, — fig. 2), precum și biserica octogonală, cu cupolă pe tambur, *Sfântul Vital* (între 536—547, — fig. 3)³.

3. Pentru Sf. Apollinarie cel Nou din Ravenna, vezi: G. de Jerphanion, *La voir des monuments*, pl. IX (între p. 76—77); L. Réau, *L'art primitif, l'art médiéval*, fig. 56, p. 89; M. Laurent, *op. cit.*, t. II, pl. LVII, 2. Interiorul Sf. Apollinarie in Classe, la Jerphanion, *op. cit.*, pl. XVIII (între p. 94—95) și în *Nouvelle hist. univers. de l'art*, fasc. 8, fig. 279, p. 235. Interiorul Sf. Vital, la M. Laurent, *op. cit.*, t. II, pl. LX

În toate aceste edificii, ca și la Sfânta Sofia, în dosul sărăciei exterio-
rului zidurilor de cărămidă, splendoarea decorației interioare, bogăția
capiteliilor sculptate, măreția aplicațiilor de marmură (absida bazilicii
de la Parenzo); orbitoarea înfățișare mai ales a mozaicurilor, totul arată
cît de fundamentală a ajuns policromia ca regulă a decorației bizantine⁴.
Mozaicurile de la Sfântul Apolinarie cel Nou reprezintă, poate, moștenirea
cea mai de preț lăsată de arta bizantină⁵.

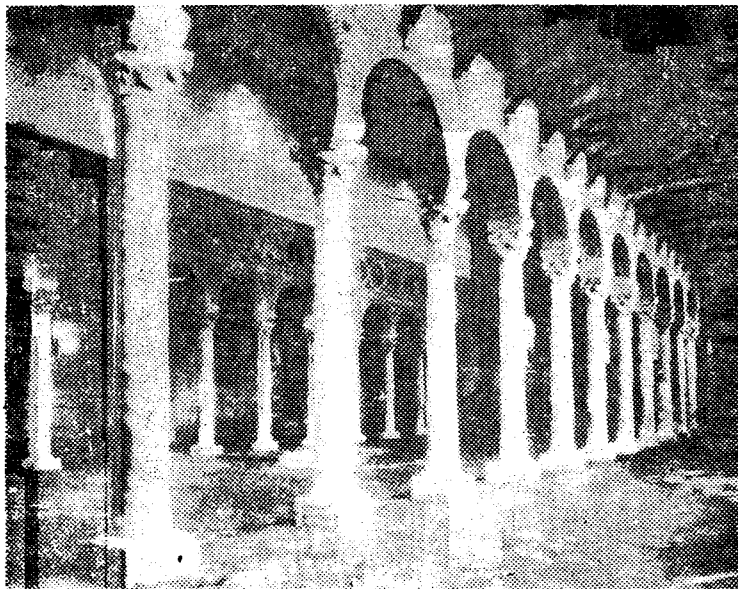

Fig. 2. — Interiorul bazilicii Sf. Apolinarie în Classe din Ravenna
(Foto. Alinari; apud Paul Deschamps, *L'art chrétien d'occident*, în
«Nouvelle histoire universelle de l'art», fasc. 8, p. 235, fig. 279).

2. — În dezvoltarea și răspîndirea artei religioase bizantine se dis-
ting trei perioade. Cele dintîi două îndeosebi sînt vîrstele de aur ale
acestei arte, dintre care prima ține de la începutul domniei lui Justinian
și pînă către finele veacului al IX-lea, iar cea de a doua se inaugurează
în această vreme cu dinastia împăraților macedoneni, continuîndu-se sub
dinastia Comnenilor, de la finele veacului al XI-lea și pînă la înființarea
imperiului latin în anul 1204. Demarcația cronologică între ele o face
năvălirea arabă, dar mai ales criza iconoclastă, cînd avîntul artistic în-
cearcă o ușoară pălire, pînă ce el este din nou înviorat prin renașterea

între p. 162—163) și în «*Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie*, t. III,
vol. 2, fig. 3058, p. 1979—1980.

4. Ch. Diehl, *L'art chrétien d'Orient*, în «Nouvelle Histoire Universelle de l'art»,
publiée sous la direction de Marcel Aubert, fasc. 7, p. 214.

5. L. Réau, *L'art primitif, L'art médiéval...*, p. 88.

macedoneană, care străbate Grecia și Macedonia cu concursul puternic al monahismului, influența bizantină făcându-se simțită pînă în Armenia, Georgia și Rusia, ba chiar și în Apus. Prima epocă de aur este caracterizată îndeosebi prin inventivitate aproape totală, iar cea de a doua prin prelucrarea vechilor tipuri. Originalitatea nu lipsește totuși nici acesteia din urmă, deoarece reușește, cu ajutorul unor elemente noi, să dea monumentelor un aspect deosebit de cel din epoca precedentă.

Fig. 3. — Interiorul bazilicii Sf. Vital din Ravenna (Fot. Alinari, apud Marcel Laurent, *L'art chrétien primitif*, t. II, pl. LX).

O ultimă evoluție a artei bizantine se desfășoară într-un interval de mai bine de trei sute de ani și anume între începutul veacului al XIII-lea și pînă în cel de al XVII-lea, caracterizîndu-se prin școlile locale derivate din arta bizantină, prin preferințele pentru un tip sau altul.

La baza diferitelor forme, combinații și prelucrări de monumente din aceste trei perioade stă, în ultimă analiză, tipul creat de arta bizantină din veacul lui Justinian. Filiera strictă ce se observă între formele de evoluție din aceste trei perioade ne justifică în preferința noastră de a urmări istoria arhitecturii religioase bizantine nu pe perioade, ci pe grupele de forme sau de tipuri de biserici.

Veacul lui Justinian, ca, de altfel întreaga istorie a artei bizantine, rămîne dominat de imaginea măreață a bisericii Sfînta Sofia din Constantinopol. Ea nu reprezintă însă unicul fel de aplicare al stilului bizantin. Dacă acest monument continuă să rămînă tipul prin excelență al artei celei noi, totuși nu se poate spune că această artă s-ar reduce numai la Sfînta Sofia. Proporțiile și amploarea din executarea ei au făcut-o chiar de nereprodus. De aceea, Artemiu din Tralles și Isidor cel Tînăr s-au oprit asupra unui model mai ușor, cu ocazia reconstruirii bisericii *Sfîntii Apostoli* (536—546), noua fundație a împărătesei Teodora. Construită, precum vom vedea, ceva mai în urmă, pe un plan cruciform, această biserică făcea concurență Sfîntei Sofii în ceea ce privește splendoarea decorației bizantine; deasupra ei se înalță însă nu o singură cupolă enormă, ca la Sfînta Sofia, ci cinci, și anume una centrală mai ridicată, iar celelalte patru mai mici, toate pe pandantivi, deasupra compartimentelor care reprezentau brațele crucii. Influența acestui monument a fost mare

indeosebi în Asia-Mică, unde biserica Sfintul Ioan din Efes a fost clădită după planul de la Sfinții Apostoli.

Nu e de mirare deci că, în cursul primei epoci de aur, mai înainte de a ajunge curent tipul curat bizantin, s-au construit în același timp biserici de forme sau tipuri diferite și anume:

a) basilici greco-romane,

b) basilici pe plan central (rotunde și chiar poligonale),

c) basilici cu cupolă,

d) biserici pe plan de cruce (cruiforme sau în formă de cruce liberă și în cruce greacă sau înscrisă),

e) biserici cu trompe de unghi ⁶.

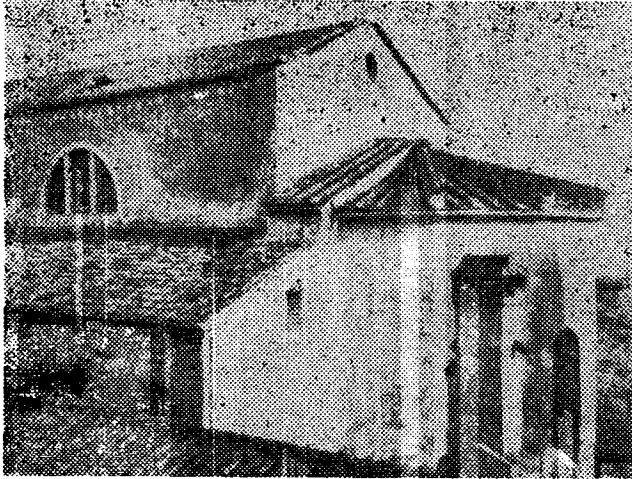

Fig. 4. — Aspectul frontal și lateral al bazei din Parenzo-Istria (Fot. Hautes Études, Millet; apud Marcel Laurent, *op. cit.*, t. II, pl. XXXV, 2).

perite cu șarpantă, chiar în epoca lui Justinian și nu numai în orașele din provincie, ci — după informațiile lăsate de Procopiu — și în Capitală. De altfel, bazele din Parenzo (fig. 4 și 5) și din Ravenna, citate mai înainte printre monumentele bizantine din veacul al VI-lea, aparțin de fapt, prin dispozițiile lor generale și prin sistemul de construcție, celui mai pur tip bazilical. Bizantin în ele rămâne numai elementul decorativ și — cum este cazul la cei doi Apollinari — forma poligonală a conturului exterior al absidei, care reprezintă un împrumut din arhitectura bizantină ⁷. Tipul bazilical a fost părăsit însă foarte curând, așa încât se poate spune că existența lui în Orient s-a încheiat odată cu veacul al șaselea.

B. Planul central de construcție este reprezentat în această vreme printr-un număr foarte redus de exemplare. El se vede reprodus într-o formă deosebită la două biserici octogonale încoronate de cupolă și anume: la Sfinții Serghii și Vach din Constantinopol (între 526 și 537) și

6. Abel Fabre, *Manuel d'art chrétien*, Paris, 1928, p. 54.

7. Cf. Leclercq, *Basilique*, în «Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie», t. II, pt. I, p. 561—562.

foarte puțin timp după ea, la Sfântul Vital din Ravenna. Octogonul a devenit din ce în ce mai rar, pînă ce a fost definitiv părăsit către finele primei perioade de aur, cînd se transformă în biserică cu trompe de unghi.

C. «Monumente pur bizantine sînt acelea al căror element generator este cupola pe pandantivi»⁸, adică bisericile cu cupolă și cele pe plan de cruce.

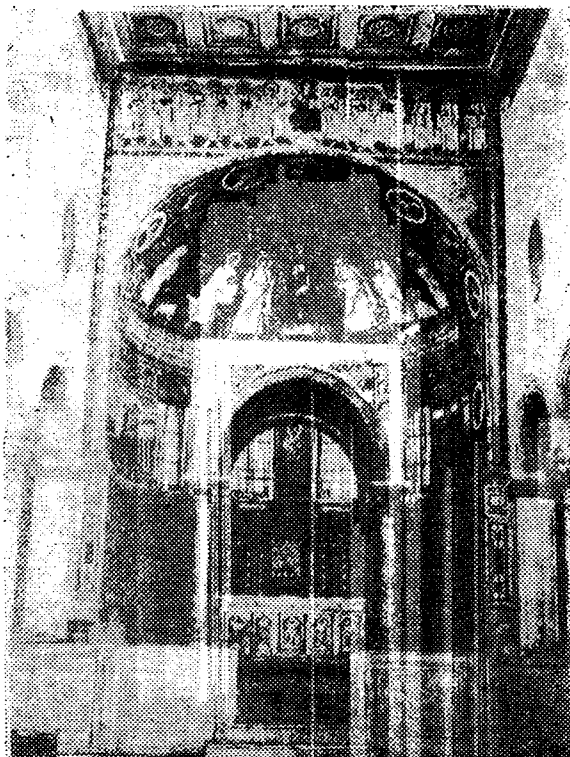

Fig. 5. — Mozaicul absidei bazilicii din Parenzo (Coll. Hautes Études, C. 598; apud Charles Diehl, *op. cit.*, t. I, p. 222, fig. 109).

Mesgid, de la finele veacului al XI-lea), și cea de la Minăstirea Chora (*Kahrie-geami*)¹⁰, reconstruită la începutul veacului al XII-lea de soacra lui Alexe Comnenul. Aci, ca și la Ghiul-geami, interiorul este interesant prin nota caracteristică pe care o dă cupola sprijinită pe cei patru s'îlpi enormi, spațiul patrat dintre ei ținînd aproape direct de absida dinspre

Tipul bisericii simple cu cupolă, fără alte modificări, s-a găsit în uz aproape general între veacurile al V-lea și al VII-lea. Nenumăratele variații introduse de arhitecții bizantini pe tema cupolei au dus însă la manifestarea din ce în ce mai accentuată a tendinței spre biserică în formă de cruce, așa încît spre finele primei perioade de aur, biserică cu cupolă nu se mai întîlnește decît rar. Din această vreme se pot cita *biserica Adormirii din Niceea* (Koimesis), într-o foarte apropiată asemănare de plan cu biserică Sfînta Sofia din Salonic, iar la Constantinopol biserică de odinioară *Sfînta Teodosia*, astăzi *Ghiul-geami*⁹, amîndouă din veacul al IX-lea. De la începutul domniei Comnenilor, sînt de amintit la Constantinopol biserică *Panahrantos*, adică *Preacurata* (Fenari - Issa-

8. Abel Fabre, *Manuel d'art chrétien...*, p. 54.

9. Pentru Ghiul-geami a se vedea Ch. Diehl, *op. cit.*, t. I, p. 433, fig. 198.

10. Vezi fig. 359, p. 737 din Ch. Diehl, *op. cit.*, t. II.

Răsărit. Într-o măsură oarecare, s-ar putea adăuga la acest tip *catoliconul de la Lavra* din *Atos* (de la începutul veacului al XI-lea), dar mai ales unele biserici din *Georgia* (*Kutais și Mokvi*, veacul al X-lea — al XI-lea) și biserica *Sfânta Sofia* din *Kiev* (1037). Biserici cu cupolă se întilnesc sporadic pînă în veacul al XIV-lea și al XV-lea.

Putem adăuga ca încheiere că, dacă acest tip de biserică, care ține de stilul Sfintei Sofii, a fost aproape general în Răsărit, influența lui n-a trecut în Apus dincolo de țărmul Adriaticii decît foarte tîrziu, în epoca cruciadelor, la unele monumente ale romanicului francez din regiunea Perigord¹¹.

D. Biserica în formă sau în plan de cruce nu este de fapt decît biserică cu cupolă, în planul căreia a intervenit forma de cruce. Descrierea făcută de Sfîntul Grigore de Nisa în *Epistola către Amfilohiu* ne informează că planul de cruce era un lucru obișnuit în arhitectura religioasă din Asia Mică. După procedeul arhitectural însă, prin care se ajunge la realizarea acestei forme, se disting două variante:

a) Biserica cruciformă, cu formă sau înfățișare de cruce, numită și în cruce liberă sau cruce simplă și,

b) Biserica în cruce greacă sau cruce înscrisă.

Cel dintîi menționat dintre monumentele cruciforme este biserica Sfîntii Apostoli din Constantinopol. Forma de cruce a rezultat aci printr-un procedeu obișnuit la unele biserici anatoliene (Tomarza, Sivri-Hasar, Bin-bir-kilisse, etc.)¹², precum și la mausoleul construit de Galla Placidia la Ravenna și anume prin încrucișarea în unghi drept a două nave egale, lungimea fiecăreia fiind de trei ori mai mare decît lățimea. În chipul acesta, planul general al bisericii devine o cruce cu brațe egale, «altarul făcînd parte integrantă din cruce»¹³. Acoperișul poartă cinci cupole, toate pe cite patru pandantivi, dintre care cea mai mare și mai înaltă acoperă spațiul central format de intersecția brațelor, celelalte patru fiind distribuite deasupra celor patru spații, care alcătuiesc brațele crucii. Imaginea acesteia se desenează, așadar, de sus pînă jos în înfățișarea exterioară a monumentului.

Fiind distrusă de turci, singurele informații asupra bisericii Sfîntii Apostoli se reduc la descrierile istoricilor Procopiu și Constantin Rodianul, precum și la miniatura din manuscrisul vatican 1162¹⁴; reprezentarea ei ne-o înlesnește însă biserica Sfîntul Marcu din Veneția, construită în veacul al XI-lea (1063—1096), după planul de la Sfîntii Apostoli în locul unei bazilici din veacul al IX-lea și arsă în veacul al X-lea, precum și biserica Saint-Front din Périgueux (Franța), reclădită în veacul al XII-lea.

11. Cf. H. Leclercq, *Manuel d'archéologie chrétienne...*, t. II, p. 103.

12. Cf. Ch. Diehl, *op. cit.*, t. I, p. 435.

13. N. Ghika-Budești, *Arhitectura bisericii Domnești*, în «Bulet. Comis. Mon. Ist.», an. X—XVI (1917—1923).

14. Vezi fotocopia manuscrisului la Ch. Diehl, *op. cit.*, t. I, p. 436, fig. 199.

Tipul bisericii în cruce liberă nu s-a bucurat însă decît de o neînsemnată răspîndire¹⁵.

O variantă net deosebită de cea precedentă o reprezintă biserica în cruce greacă sau înscrisă, «tipul nou și caracteristic al construcției bizantine»¹⁶, devenit clasic sau cel mai răspîdit în Orientul creștin, după veacul al X-lea, dar mai ales în cursul celui de al XI-lea și al XII-lea. Forma de cruce o desenează aci cele patru bolți în semicerc, care susțin cupola și anume două la Răsărit și Apus pe axa longitudinală a navei centrale, iar celelalte două, laterale, pe axa Nord-Sud, întinzîndu-se peste colaterale pînă la zidurile exterioare. Planul central al bisericii capătă astfel aspectul unei cruci cu brațele egale; spre deosebire însă de tipul cruciform sau în cruce liberă de la Sfinții Apostoli, planul în cruce greacă înscrisă, neobservabil la parter, devine clar numai în suprastructura sau etajul superior al edificiului, prin cele patru bolți egale pe care se sprijină cupola; altarul nu intră deci între membrele componente ale formei de cruce, ci apare adăugat sau alăturat. Crucea astfel înscrisă în dreptunghiul încadrat de absidă și nartex pe linia Răsărit-Apus și de zidurile laterale între Nord și Sud, apare la exterior, desenîndu-se în spațiu numai pe acoperișul clădirii și la baza cupolei. Adesea, patru cupole mai mici și scunde, puțin ieșite din acoperiș, se găsesc așezate nu pe brațele crucii, ca la tipul în cruce liberă, ci în unghiurile dintre cele patru cupole sau bolți, pentru a le susține. Forma de cruce și brațele ei le desenează însă nu aceste cupole secundare, ci cele patru mari bolți în semicerc, la încrucișarea cărora se înalță cupola centrală.

Planul în cruce greacă înscrisă cuprinde astfel în sine, în același timp, soluția pentru o solidă sprijinire a cupolei, căutată și încercată la unele biserici din Asia și chiar la biserica Sfînta Sofia din Salonic, sub forma a două mari arcuri în semicerc intercalate pe părțile de nord și sud. Acest procedeu lasă însă navele laterale ieșite afară din linia celor trei abside, ceea ce strica estetica monumentului.

În germene, planul bizantin al crucii înscrise apare mai întîi la Sfînta Irina din Constantinopol, unde cele patru mari arcuri intercalate ca la Sfînta Sofia din Salonic și cele patru mari bolți sînt deschise pînă la zidurile laterale, prelungindu-se astfel peste navele secundare. Pe deplin realizat îl găsim însă la biserica Sfînta Maria din Vlacherne (Constantinopol), în timpul împăratului Justin al II-lea (565—578).

Veacul al VI-lea înseamnă începutul unei lungi evoluții, pînă ce s-a ajuns la sinteza desăvîrșită a planului în cruce greacă înscrisă, spre finele primei perioade de aur și începutul celei de a doua. Forme stîngace și greoaie, în care s-a încercat trecerea de la tipul cu cupolă la cel în cruce înscrisă, se întîlnesc în cursul veacului al VII-lea la două mo-

15. O dispoziție asemănătoare cu cea de la Sf. Apostoli se întîlnește în veacul al IX-lea la o biserică din Peristera (în apropierea Saloncului), cu particularitatea curioasă că planul cruciform e combinat aci cu cel treflat: brațele crucii se termină fiecare prin trei abside în triconc. Vezi Ch. Diehl, *op. cit.*, t. I, p. 435, nr. 3.

16. Ch. Diehl, *op. cit.*, t. I, p. 432.

numente din Constantinopol: moscheea Kalender-hane¹⁷ (pare-se fosta biserică Sfinta Maria Diaconița, construită de împăratul Mauriciu) și Ho-gea-Mustafa-Pașa, vechea biserică Sfintul Andrei)¹⁸.

«Monumentul-tip» însă, «care va servi ca model numeroșilor imitatori»¹⁹ îl reprezintă «Neà (Neá , Biserica nouă), construită de împăratul Vasile I Macedoneanul (866—886) înăuntrul palatului său. Fiind complet distrusă, informațiile noastre asupra ei se întemeiază pe descrierile amănunțite lăsate de patriarhul Fotie și Constantin Porfirogenitul. În planul ei se păstra încă atriul, în care erau instalate două fântini mărețe cu cădere de apă, iar porticile din jurul bisericii erau pavate cu plăci de marmură albă așa de fin îmbinate, încît păreau «o singură piatră brăzdată de linii drepte», apărînd pentru Fotie ca «o nou-tate fermecătoare». În ceea ce privește ornamentația interioară, Neà rivaliza cu Sfinta Sofia prin bogăția de marmură scumpă în culori diferite și de pietre prețioase, prin aurul și argintul întrebunțat, care «înmărmureau privirile și uimeau imaginația», cum se exprima Constantin Porfirogenitul. «În opera arhitecturală a lui Vasile I, Neà are aceeași importanță ca Sfinta Sofia în opera lui Justinian»²⁰.

Afară de planul ei în cruce greacă înscrisă, Neà consacra distribuție a interiorului, care devine normativă în arhitectura bizantină. Astfel, spre deosebire de Sfinta Sofia prevăzută numai cu o singură absidă, altarul de la Neà era triconc, absida din stînga (nord) servind ca proscomidiar (prothesis), iar cea din dreapta ca diaconicon. Cancelul despărțitor între altar și navă se înalță devenind iconostasul de mai tîrziu (împla) prevăzută în mijloc cu sfintele uși, iar pe laturi cu cele două uși diaconesti. În fața iconostasului se întindea podestul sau terasa numită solea, destinată corului sau cîntăreților, cu cele două amvoane laterale pentru lectori. Nota distinctivă a bisericii Neà, în comparație cu Sfinta Sofia, o constituie însă, îndeosebi silueta, pe care o căpătase cupolele sale prin tamburul cilindric peste care erau așezate. Este, precum vom vedea, tocmai specificul caracteristic al tipului clasic de biserică greacă. Mica biserică a Mînăstirii Chora (Kahrie-Ceami) reconstruită în veacul al XII-lea, pare a reproduce în miniatură dispozițiile de la Neà²¹.

Noul tip bizantin de biserică cu cruce își continuă, totuși, evoluția sa într-o serie de monumente din a doua jumătate a veacului al IX-lea și chiar în veacul al X-lea, pînă ce ajunge să se închege în formele sale caracteristice, printr-o desăvîrșită degajare de planul bisericii cu cupolă. Astfel, biserica din Skripu (Beoția) construită din piatră în anul 874, biserica mitropoliei din Eraclea (Eregli), moscheea Atik-Mustafa-Pașa și Ghiul-geami (Sfinta Teodosia) din Constantinopol experimentează în vea-

17. Vezi fig. 161, p. 331, la Ch. Diehl, *op. cit.*, t. I.

18. Construcții de acest fel au fost semnalate de asemenea la Gortina (biserica Sf. Tit), spre finele veacului al VI-lea, la Rusafat (vechiul Sergiopolis, spre hotarele Mesopotamiei), cam în aceeași epocă, precum și în Armenia, în cursul veacului al VII-lea. Cf. Ch. Diehl, *op. cit.*, t. I, p. 178, nr. 2 și p. 437, n. 2.

19. *Ibidem*, p. 430; c. și p. 431—432. 20. *Ibidem*.

21. Cf. Louis Réau, *L'art primitif, L'art médiéval...*, p. 49—50.

cul al IX-lea aproape ultimele forme de tranziție de la biserică cu cupolă la cea în cruce greacă. Planul acesteia din urmă apare clar spre finele veacului al X-lea și începutul celui de al XI-lea, la două biserici din Constantinopol și anume la Budrum-geami și Kilisse-geami²² (odinioară «Theotocos» sau a Născătoarei de Dumnezeu). În aceeași categorie poate fi pusă și Ceanli-Killisse din Capadocia. La Killisse-geami, planul clasic al bisericii în cruce greacă este așa de fericit realizat, încât unii autori nu ezită a-i rezerva a doua jumătate a veacului al XI-lea în cronologia monumentelor.

O ultimă legătură cu biserică cu cupolă o reprezintă catoliconul (biserică cea mare) a Lavrei de la Atos, construit la anul 1004. Singura deosebire o formează planul treflat, care ajunge una din notele caracteristice ale monumentelor de la Sfântul Munte, alcătuit din absida dinspre Răsărit și cele două emicicluri sau sînuri dintre Nord și Sud. Se pot adăuga de asemenea bisericile Mînăstirilor Iviron și Vatopedi, construite în veacul al XI-lea după modelul catoliconului mării Lavre, precum și biserică Eski-serai din Salonic. În acest din urmă oraș, mica biserică «Theotocos» (Kazangilar-geami), construită la anul 1028, înfățișează de asemenea un exemplar dintre cele mai reușite ale tipului clasic.

Sub domnia Comnenilor, noul tip, ajuns la desăvîrșirea lui, este ilustrat în prima jumătate a veacului al XII-lea, de impunătoarea construcție a întreiței biserici *Pantocrator* (Zeireck-geami) din capitală și *Sfîntul Pantelimon din Salonic*, iar pe la jumătatea aceluiași veac de bisericile *Cosmosoteira* din *Feregić (Tracia)* și *Pantepoptes (Eski-Imaret-geami)* din Constantinopol, închinată Mîntuitorului. Tipul de biserică în cruce greacă, cu variantele de amănunt datorite inventivității arhitecților, se generalizează în această epocă în Grecia și Pelopones, în Macedonia, în insule, în unele localități din Capadocia și în Calabria, într-un cuvînt în toate ținuturile bizantine. O serie de biserici mici și interesante din Grecia lasă să se vadă în inspirarea planurilor și tehnicii preferința pentru procedeele orientale, iar nu pentru tradiția elenistică, familiară arhitecturii constantinopolitane. Dintre acestea merită să fie menționate bisericile *Sfîntul Teodor* (1049, — fig. 6) și *Kapnicarea* (veacul al XII-lea) din *Atena*, *Haghia Moni* (veacul al XII-lea) din apropierea *Naupliei (Peloponez)* și *Panaghia din Merbaca*²³, din aceeași epocă.

E. În cursul evoluției arhitecturii religioase bizantine un loc aparte îl deține în veacul al XI-lea un grup de biserici din provincie mai ales, în construcția cărora s-a reluat vechiul procedeu persan al trompelor de unghi, utilizat la cele mai multe din bisericile Asiei Mici ca și la mînăstirile egiptene din veacul al V-lea și al VI-lea. Curentul acesta a fost inaugurat în Grecia și anume la catoliconul Mînăstirii Sfîntul Luca din Focida. La

22. Vezi la Ch. Diehl, *op. cit.*, t. I, fig. 204 și 205. p. 441 și 442.

23. Pentru ultimele monumente din acest paragraf a se vedea la Ch. Diehl, *op. cit.*, t. I, la p. 440, fig. 203 (*Karangilargeami*), la p. 464, fig. 217 (*Pantocratorul* din Salonic), la p. 447, fig. 206 (*bis. Sf. Pantelimon* din același oraș), la p. 469, fig. 220 (*bis. Sf. Teodor* din Atena — vezi și Fabre, *op. cit.*, p. 64, fig. 74), la p. 467, fig. 218 (*Haghia Moni*), la p. 468, fig. 219 (*Panaghia din Merbaca*), la p. 453, fig. 210 (Catoliconul Mării Sf. Luca).

acesta vin să se adauge în cursul aceluiași veac. între altele, biserica din Christianu (în Trifylia), Panaghia Lycodimu din Atena, Neà Moni din Chios și Dafni din apropierea Atenei. Se pare însă că trompele de unghi au fost întrebuințate și în capitală, la biserica Peribleptos (între 1028 și 1034), astăzi dispărută.

Arhitectura bizantină a introdus însă o inovație originală, combinând trompele de unghi cu pandantivii. Cele patru trompe sau firide de unghi

Fig. 6. — Biserica Sf. Teodor, Atena (Charles Diehl, *op. cit.*, t. I, p. 469, fig. 220)

intercalate între cele patru mari arcuri formează cu ele un octogon, de la care trece prin opt pandantivi mici la cercurile cupolei. Întregul masiv al octogonului este apoi sprijinit de opt stâlpi sau pilaștri. Prin acest sistem se înmulțesc punctele de sprijin ale cupolei și, reducându-se deschizătura arcurilor, li se mărește puterea de rezistență. În schimb însă, prin îngrămădirea unui număr atât de mare de stâlpi, se reducea spațiul liber în interiorul edificiului. Pe de altă parte, devenea inevitabilă creșterea sau lărgirea cupolei în diametru, pentru ca să cuprindă sau să acopere întregul spațiu din patratul în care dau cele trei abside, pe cînd cupolele pe pandantivi se înalță numai deasupra patratului central, din fața absidei celei mari. Estetica suferă din această cauză, întrucît edificiul capătă un aspect turtit iar planul crucii nu se mai distinge clar ca în sistemul bisericilor cu cupole pe pandantivi. În secolul al XI-lea, arhitectura bizantină a bisericilor în cruce greacă a făcut uz de ambele sisteme. Tipul bisericilor

de la Minăstirea Sfintul Luca și de la Dafni apar și în veacul al XII-lea la Sfinta Sofia din Monembasia, precum și în veacul al XIII-lea la Sfinții Teodori din Mistra.

II. CONSIDERAȚII RECAPITULATIVE ASUPRA TIPULUI EVOLUAT DE BISERICĂ ÎN PERIOADA A DOUA

Notele specifice: dimensiuni, profil, tambur, exteriorizarea liniilor esențiale, materiale. Raportul dintre arta bizantină și cea armeană

1. Monumentele religioase de la finele primei epoci și începutul celei de a doua lasă să se vadă stăruințele arhitecturii bizantine de a găsi forme de aplicare mai logice a principiilor deja stabilite, cu preocuparea de a realiza un edificiu de proporții mai modeste, un interior mai practic și un profil mai elegant la exterior. Într-adevăr, dimensiunile tipului de biserică generalizat după veacul al X-lea sînt mult mai mici decît în perioada pre-macedoneană. Afară de Biserica *Pantocrator din Constantinopol* (prima jumătate a veacului al XII-lea), la care lungimea și lățimea interiorului (nartexul și naosul) ating 16 m, iar la *Eski-Imaret*, tot din capitală, 11 m, la celelalte edificii dimensiunile variază în general între 9 și 10 m, unele coborînd chiar sub acestea, ca, de exemplu, biserica *Theotocos* (Kazangilar-geami) din Salonic, care nu trece de 8 m. Precum se poate înțelege din aceste cifre, la bisericile noului tip impresia de dreptunghi o imprimă de fapt nartexul exterior și absida ieșită spre Răsărit sub formă rotundă sau mai adesea poligonală. Atrium-ul este desființat, nemaiintîlnindu-se decît excepțional, la fundațiile monarhilor, care dispuneau de teren, ca, de exemplu, la Nea și în fața bisericii *Perivleptos*, ridicată în veacul al XI-lea de Roman al III-lea la Constantinopol. Amintirea atrium-ului se păstrează numai sub forma unui mic pridvor sau mic exonartex.

Pentru a se cîștiga spațiu în interior și a lăsa o perspectivă deschisă privirii, se reduce grosimea pilaștrilor, se scobesc firide în ei ori sînt chiar înlocuiți cu coloane mai subțiri. Scopul practic și cel estetic sînt satisfăcute deopotrivă «înmulțind liniile curbe», sub forma altarului triconc și a emiciclorilor, care desenează nu numai sinurile laterale din naos, ci dau o formă rotundă și părților laterale ale nartexului. Prin acest procedeu, obișnuit îndeosebi la primele mînăstiri atonite de la finele veacului al X-lea (Lavra și Iviron) și la unele biserici din Georgia, nu numai că se înlătură «monotonia liniilor drepte»²⁴, dar se cîștiga și spațiu pentru stratele călugărilor.

Caracteristica esențială însă a tipului clasic din a doua epocă constă mai ales în faptul că i s-a asigurat în înfățișarea externă o adevărată siluetă, «în care linia verticală sporește impresia înălțimii, iar cea curbă, pe cea a eleganței»²⁵. Factorul hotărîtor în această schimbare l-a constituit intercalarea tamburului între cupolă și arcurile, pe care se sprijinea direct

24. Ch. Diehl, *op. cit.*, t. I, p. 446—447.

25. Alex. Naum, *Istoria artei...*, v. II, p. 166.

mai înainte. Membrul arhitectonic esențial rămîne, fără îndoială, tot cupola. În epoca lui Justinian însă, aceasta nu se ridică simțitor deasupra edificiului. La vechile biserici cu cupolă ca, de exemplu, Sfinta Sofia din Salonic și cele din Asia înrudite cu ea, ca: Dere Aghsy sau Cassaba și Sfîntul Nicolae din Mira, Sfîntul Clement din Ancira și biserica Adormirii (Koimesis) din Niceea, cupola se află așezată pe un tambur fictiv, care consta dintr-un toc sau teacă pătrată de zid gros. Monumentele apar astfel masive și deci greoaie; catoliconul Lavrei din Atos pare strivit sub carapacea cupolei sale. Începînd însă mai ales din veacul al X-lea, arhitecții bizantini au pus cupolele pe tambururi înalte, uneori rotunde dar mai obișnuit poligonale cu 8, cu 12 ori cu 16 fețe. Cupolele înseși au fost boltite mai înalt și în aceeași măsură și-au redus dimensiunile, așa că aspectul greoi și oarecum turtit al edificiilor din perioada precedentă a fost corectat. Muchiile drepte ale tamburului și ferestrele înguste și înalte de pe fețele lui măreau și mai mult impresia de înălțime și de svelțeță a construcției. O notă în plus de eleganță o aduceau colonetele mici sau semicolonetele, care împodobeau aceste muchii și purtau arcade, ale căror curbe scobeau în formă de feston marginile acoperișului cupolei.

O altă particularitate a acestei epoci o reprezintă înmulțirea cupolelor. Dacă în veacul al șaselea cele cinci cupole de la biserica Sfinții Apostoli din Constantinopol înfățișau o inovație și o excepție, de la veacul al XI-lea înainte aceasta nu era un lucru neobișnuit. În chip uzual, cupolele se ridicau deasupra unghiurilor patratului de la baza cupolei centrale, dar în alte cazuri erau dispuse în formă de cruce ca la unele biserici din insula Cipru (Peristerona din apropierea Nicosiei și Hieroskypos nu departe de Pafos), sau se așezau chiar pe nartex ori se înșirau de-a lungul navei (ca la Sfîntul Barnaba, aproape de Salamina, etc.). Uneori, cupolele secundare sînt de fapt calote slab înălțate.

O altă inovație a arhitecturii din epoca a doua constă în transpunerea sau oglindirea liniilor esențiale din interiorul construcției, pe fațade și pe acoperiș, fiecare parte fiind acoperită separat de celelalte și la înălțimi diferite. Astfel, formele celor patru bolți, care dau chipul crucii pe acoperiș, apar în frontoanele triunghiulare sau curbe, terminate cu mari arcade pe fațade, așa precum liniile calotelor, nartexului, absidei și absidiolilor devin vizibile la exterior. Prin combinația de echilibru, bolțile din jurul patratului, pe care stă tamburul, apar pe de altă parte etajate într-o ondulație descrescîndă, corespunzător liniilor dinăuntru, ca și cum «ar sculpta cubul bisericii», aceasta înfățișîndu-se ca «un fel de piramidă, al cărui profil suplu îl încheie cupola»²⁶.

Materialul principal de construcție a rămas ca și mai înainte cărămida. Alternată cu șiruri de piatră, de care se despărțea prin straturi groase de tencuială, ori încadrînd fiecare piatră într-unul sau două rînduri de cărămizi, ori intrînd în combinație cu faianța sau cu marmura policromă, cărămida forma în același timp elementul esențial al unei interesante ornamentații policrome, prin care se corecta aspectul sever al exte-

26. Gabriel Millet, *Daphni*, p. 53, la Ch. Diehl, *op. cit.*, p. 446.

riorului. Un adevărat sistem de ornamentație ceramoplastică, adică de figuri alcătuite din cărămizi, inaugurat mai cu seamă în prima jumătate a veacului al XI-lea, se desfășura într-o mulțime de combinații. Obișnuite erau mai ales arcadele de cărămidă dezvoltate în duble sau triple curburi deasupra ferestrelor, precum și arcadele sau cornișele de cărămidă dispuse în dinți de fierăstrău. Desenuri geometrice din cărămidă alternau pe de altă parte cu brîuri de creștături în formă de dinți sau de dantelă în cîmpurile libere dintre arcade. Tocurile ușilor erau de marmură albă.

2. *Raportul între arta bizantină și cea armeană.* — O chestiune a raportului între arta bizantină și cea armeană a fost creată nu de mult de J. Strzygowski care, revenind²⁷ asupra părerilor sale anterioare, formulează teza că elementele caracteristice arhitecturii bizantine (bolta și cupola) ca și diferitele tipuri de biserici și-ar avea originea în Armenia. Sub influența Persiei și independent de arta siriană și elenistică din Asia Mică, s-ar fi creat între veacul al IV-lea și al VI-lea o artă națională armeană originală, care apoi s-a difuzaț, pînă în capitala lumii bizantine, în Asia-Mică, Egipt și Italia (Ravenna). Arta armeană ar sta la baza arhitecturii creștine din Orient atît în perioada de formație a acesteia, furnizîndu-i modele, cît și în a doua epocă de aur a dezvoltării ei. Arta bizantină ar fi deci complet tributară Armeniei. Ca o dovadă despre exercitarea unei puternice înrîuriri armenie la Constantinopol, Strzygowski invocă, între altele, faptul că pe tronul imperiului a ajuns să se instaleze o dinastie armeană prin Vasile I, a cărui ctitorie, Nea, și deci modelul tipului clasic bizantin al bisericii în cruce greacă s-ar datora în întregime artei armenie.

Teza profesorului de istoria artei, de la Universitatea din Gratz, n-a reușit să obțină însă în opinia specialiștilor decît cel mult valoarea unei ipoteze. Este adevărat că în timpul unei înfloritoare perioade artistice dintre veacul al V-lea și al VII-lea s-au clădit în Armenia toate tipurile de edificii religioase ca: biserici cu una sau trei nave ca cele din Siria și Anatolia, cu sau fără cupolă, construcții pe plan central, pe plan triconc, biserici cruciforme ca la Constantinopol și Asia Mică, precum și cvadrifoliate. Situația aceasta este însă explicabilă sub influențele iraniene, siriene și bizantine, cărora le era deschisă Armenia, prin așezarea ei geografică și prin relațiile sale politice și bisericești. De remarcat este că nu există nici un monument din veacul al IV-lea, care să constituie o probă despre o artă națională armeană încheată în acest timp. Cele mai vechi monumente cercetate de însuși Strzygowski datează din veacul al V-lea și ele sînt bazilici fără cupolă, în genul celor din Siria. Cupola, proprie construcțiilor religioase elenistice din Asia Mică și din imperiul bizantin nu apare în monumentele descrise de Strzygowski, decît de la veacul al VI-lea, devenind uz general în veacul al VII-lea.

Pe de altă parte este necesar să amintim că, între veacul al V-lea și al VII-lea, cîțiva dintre patriarhii armeni și-au făcut educația la Con-

27. În lucrările sale *Die Baukunst der Armenier und Europa* (2 vol. de 888 p., Viena, 1918) și *Ursprung der christlichen Kirchenkunst*, Leipzig, 1920, p. 44—64.

stantinopol. Interesanta biserică circulară, construită în a doua jumătate a veacului al VII-lea (la Zuarthnoț nu departe de Ecimiadzin), de unul din acești patriarhi, catolicosul Nerses al III-lea, în cinstea apostolului creștinării armenilor, Sfântul Grigore Luminătorul, indică direcția reală din care se exercita influența. La acest monument, astăzi ruinat, construit pe un plan pur oriental, decorația în sculptură este în stil curat bizantin, ceea ce trădează prezența artiștilor greci aduși de Nerses. Dependența de Bizanț reiese, de altfel, și din alte amănunte ca, de exemplu, faptul că în pisaniile bisericilor din această vreme (veacul al VII-lea) datele sînt puse

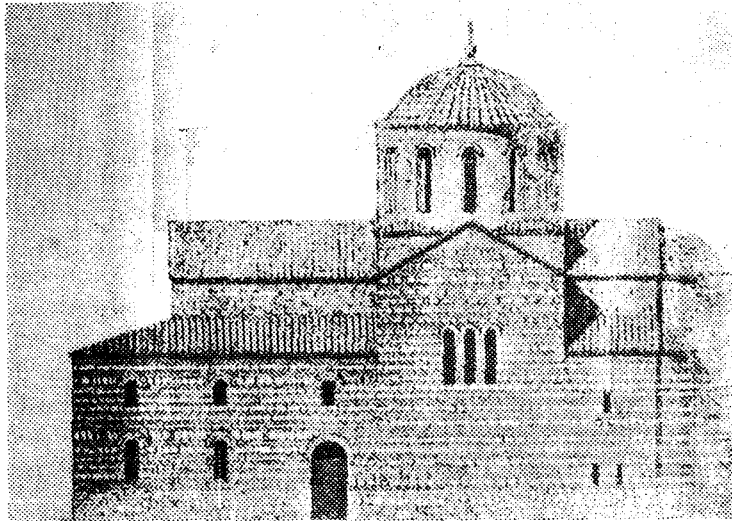

Fig. 7. — Biserica din Pițunda (după Kondakof, Rousskiia, *Drevnosti*; apud Charles Diehl. *op. cit.*, t. I, p. 470, fig. 221).

în raport cu anii de domnie a împăraților bizantini, iar numele ctitorilor apar însoțite de titluri bizantine. Între anii 1004 și 1064, Armenia a fost, după chiar expresia lui Strzygowski, «o provincie la marginea de est» a imperiului bizantin. Nu poate fi deci surprinzător că influențele bizantine amestecate cu cele orientale (ca. de exemplu: piatra ca material unic de construcție, țigla și olanele din același material pentru acoperiș, etc.) se întîlnesc la numeroasele monumente din Armenia, între veacul al IX-lea și al XI-lea. Unele biserici, ca cea de la Pițunda, — fig. 7)²⁸, pe malul Mării Negre (veacul al X-lea sau al XI-lea), întrunesc toate notele caracteristice ale tipului în cruce greacă, dar înăuntrul ținutului Armeniei și Georgiei amestecul de influențe diferite devine vizibil la cea mai mare parte din monumente. În general, bisericile din aceste părți reproduc cu fidelitate tradițiile și modelele practicate în Armenia, între veacul al IV-lea și al VI-lea.

28. Vezi fig. 221 din Ch. Diehl. *op. cit.*, t. I, p. 470.

O întâlnire a arhitecturii bizantine cu cea armeană, la începutul celei de a doua epoci de aur, nu este însă exclusă nici înăuntrul imperiului. Astfel, printre meșterii și arhitecții armeni, care au luat parte la lucrările de reparare a Sfintei Sofii din Constantinopol, după cutremurul din anul 989, se citează și numele lui Tiridate, arhitectul citorva catedrale din Armenia. Atmosfera unui astfel de contact era pregătită de altfel prin situațiile de fapt, întrucît Constantinopolul cuprindea o numeroasă colonie de armeni, dintre care unii ocupau demnități însemnate, iar în cursul veacului al X-lea tronul bizantin a fost ocupat în șir de trei împărați de origine armeană (Roman Lecapen, Nichifor Foca și Ioan Timisches). Unele din bisericile bizantine apar chiar cu un plan analog celor armene, cum este în special planul triconc, care se întâlnește la finele veacului al X-lea și începutul celui de al XI-lea la cele mai vechi din minăstirile Atosului; de reținut că între ele se află și Ivron, construită adică de ivireni (georgieni). Nu este însă suficient atîta pentru a conchide la originea armeană, de pildă, a planului în cruce greacă ori a planului triconc. În primul rînd, un raport între planul în cruce greacă al bisericii Neă din timpul lui Vasile I Macedoneanul și între arta armeană nu se poate stabili din cauza lipsei de informații precise asupra dispozițiilor arhitecturale ale acestui monument. Pe de altă parte, planul triconc de la Atos își poate avea proveniența mai degrab de la Constantinopol, unde este întîlnit încă din veacul al VII-lea, dacă nu mai dinainte. Dacă deci «printre influențele diferite, care au înrîurit în veacul al IX-lea și al X-lea asupra renașterii bizantine, cea a Armeniei n-a fost cea mai puțin însemnată»²⁹, totuși rolul ei nu trebuie exagerat.

Pe de altă parte, nu se poate contesta că, oricare ar fi influențele bizantine, arta armeană nu este o copie a acesteia; ea ajunge chiar să-și afirme independența și fizionomia proprie, făcînd concurență artei bizantine, cel puțin în regiunile din jurul imperiului bizantin. Astfel, prin intermediul Georgiei, influența artei armene a ajuns să se simtă nu numai în regiunile riverane Mării Negre și Dunării, la slavii din Peninsula Balcanică, ci și în Rusia. Astfel, planul Bisericii Sfînta Sofia din Kiev se găsește într-o izbitoare asemănare cu cel al frumoasei biserici armene cu cupolă, din Mokvi (finele veacului al X-lea).

În general, tipul bisericilor armene³⁰ se caracterizează prin planul lor cvadrifoliat (patru abside în semicerc ieșite în afară pe cele patru laturi ca, de pildă, la bisericile din prima jumătate a veacului al VII-lea: *catedrala din Ecimiadzin*, fondată în veacul al V-lea și restaurată în veacul al VII-lea și *Sfînta Ripsime de la Wagarșapat*, în apropiere de Ecimia-

29. Ch. Diehl, *op. cit.*, t. I, p. 336.

30. Vezi la Ch. Diehl, *op. cit.*, t. I: *bis. Sfînta Ripsime* (p. 340, fig. 167), *bis. S-ta Gaiane* (p. 341, fig. 168), *bis. din Akthamar* (p. 471, fig. 222), *bis. din Marmasen* (p. 472, fig. 223) și interiorul catedralei de la *Ani* (p. 474, fig. 225).

dzin, — fig. 8), tambur poligonal înalt acoperit de o cupolă conică sau în formă de piramidă.

O a doua grupă de monumente interesante o reprezintă îndeosebi bisericile construite în Ani, vechea capitală a Armeniei. Datînd aproape toate din prima jumătate a veacului al XI-lea, ruinele multora din ele au ajuns pînă astăzi. Intre ele trebuie citate: *catedrala* cu planul cruciform, capodopera arhitectului Tiridate; *biserica* cvadrifoliată, adică în plan de cruce cu extremitățile rotunde, în cinstea Sfîntului Grigore Luminătorul, apostolul național al creștinării armenilor; *capela* circulară a Mîntuitorului ș.a. La ele se pot adăuga, desigur, și alte monumente, construite în veacurile al XII-lea și al XIII-lea, în diferite părți ale Armeniei.

La monumentele din perioada mai nouă, absidele nu sînt ieșite în exterior, ci sînt numai marcate prin sănțulețe înguste (fente) scobite adînc în zid. Pereții exteriori sînt decorați cu arcade oarbe, cu sculpturi de împletituri, cu figuri de animale, scene sfinte, personaje profane, printre care e de remarcat chipul ctitorului. La interior se vede întrebuițat arcul supraînălțat și sistemul coloanei polistile (mai multe coloane unite în fișie sau mănunchi).

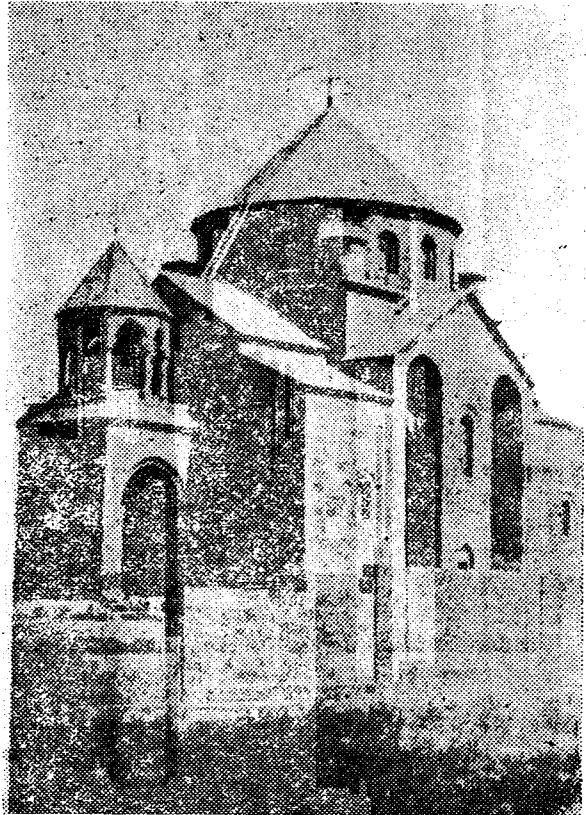

Fig. 8. — Biserica Sf. Ripsime Wagharsapat (după Strzygowski; apud Charles Diehl, *op. cit.*, I, p. 340, fig. 167)

Preferința arhitecturii armenie pentru forma conică sau de piramidă a cupolei ca și pentru sculptura ornamentală în decorarea pereților se explică, de altfel, prin întrebuițarea aproape exclusivă a pietrei de lucru ca material de construcție. Firește, ridicarea unei cupole conice sau în formă de piramidă din piatră era mai puțin complicată decît a uneia în formă sferică, mai ușor de realizat în cărămidă; în același timp, se evita

cintrajul. Pe de altă parte, piatra bună pentru sculptură fiind la îndemână, nu se impunea necesitatea decorării cu placaje de marmură sau mozaic, ca în arhitectura bizantină.

III. ULTIMA FAZĂ DE ÎNFLORIRE A ARHITECTURII RELIGIOASE BIZANTINE

IN REGIUNILE PUR BIZANTINE ȘI ÎN ȚĂRILE SLAVE DIN JURUL IMPERIULUI

Avântul provinciei. — Trăsăturile generale ale arhitecturii bizantine din ultima epocă de înflorire. — Aspectele locale ale arhitecturii bizantine din ultima epocă: a) Atosul; b) Rusia europeană; c) Serbia; d) Bulgaria.

1. În ciuda condițiilor politice, sociale și economice din ce în ce mai critice ale istoriei imperiului bizantin, după cucerirea lui de către latini și restaurarea sub dinastia Paleologilor, arta a cunoscut totuși o nouă epocă de înflorire între veacul al XIII-lea și jumătatea veacului al XVI-lea. Această ultimă evoluție a fost posibilă numai grație atmosferei întreținută de puternica și multilaterală mișcare culturală, în care capitala și imperiul, prin încordarea ultimelor lor puteri intelectuale, au realizat «o supremă renaștere, preludiu al umanismului și marii mișcări intelectuale din veacul al XV-lea³¹.

În noile condiții economice, capitala nu și-a mai putut păstra însă vechea ei poziție de directoare a artei, prin construcții impunătoare și deci prin creații de modele noi pentru restul imperiului. În această epocă de mai bine de trei sute de ani, nu se poate remarca la Constantinopol decât biserica *Sfânta Maria a Mongolilor* (ctitorie a fiicei lui Mihail Paleologul, căsătorită cu hanul mongol), o construcție din veacul al XIII-lea pe plan cvadrifoliat, cu cupolă centrală susținută de patru semicupole, precum și *Pammakaristos* (azi moscheia Fetije-geami), biserică în cruce greacă, din anul 1294, la care s-a alipit în anul 1306, pe flancul de Sud, o elegantă capelă funerară³². Replica o dă acum provincia sau mai bine-zis statele noi grecești întemeiate pe teritoriul fostului imperiu, ca: Arta, pe țărmul mării Ioniei, Mistra, capitala Moreei (în Pelopones), Trebizunda de pe îndepărtatul țărm de Sud-Est al Mării Negre, precum și regiunile vecine din vechea orbită de influență bizantină, care ies în evidență prin mulțimea construcțiilor bisericesti de valoare artistică.

În regiunile pur bizantine, cele mai frumoase monumente ale provinciei și-au găsit însă modelul tot în vechile tipuri create de capitală în epocile precedente. Astfel este, la finele veacului al XIII-lea și începutul celui de al XIV-lea, cazul a două frumoase biserici din *Salonic*. Una este

31. Ch. Diehl, *op. cit.*, t. II, p. 750.

32. Ab. Fabre, *Manuel d'art chrétien...*, p. 250.

Sfinții Apostoli, tip de cruce greacă, cu cinci cupole pe tambururi poligonale, cupola centrală fiind susținută pe patru coloane înalte și subțiri, având nava mijlocie simțitor înălțată comparativ cu cele laterale. A doua, întru totul asemănătoare acesteia, este biserica *Sfinta Ecaterina*, devenită mai târziu *Jacob-geami*. Tributare de asemenea vechilor modele din Constantinopol sînt cele trei mari biserici din *Trebizunda*: Sfinta Sofia, Sfintul Eugen și Hrysokefalos, în care iese la iveală tradiția bisericilor cu cupolă. În *Macedonia* mai ales s-au clădit numeroase biserici către finele veacului al XIII-lea și începutul celui de al XIV-lea, în părțile ce mai aparțineau

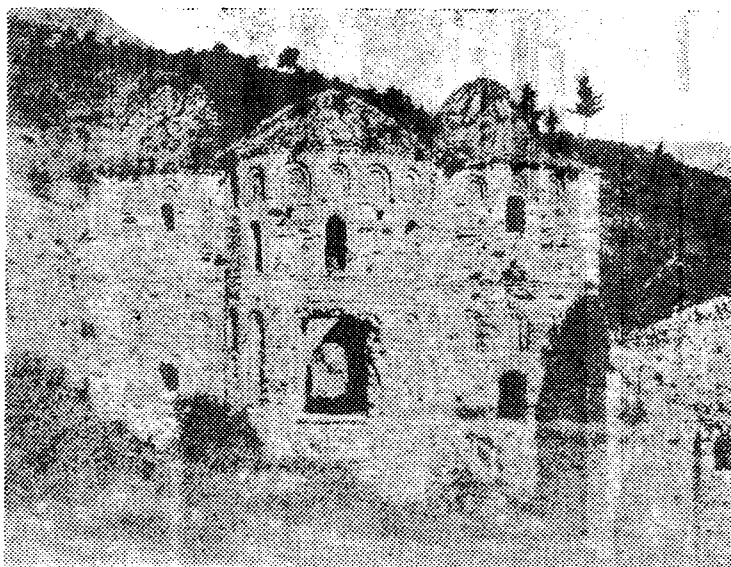

Fig. 9. — Biserica Panaghiei din Brontochion. Mistra (Coll. Hautes, Études, B. 36; apud Ch. Diehl, *op. cit.*, t. II, p. 780, fig. 384)

în această vreme imperiului bizantin. Dintre ele menționăm pe cea cu hramul Sfintul Clement (1296) și Sfinta Sofia (1317) din Ohrida, Haghios Christos din Veria (1315) și Sfintul Petru (începutul veacului al XIV-lea), ridicată pe una din insulele lacului Prespa.

Mistra, vechea capitală a despoților greci din Moreea, lasă să se vadă de asemenea inspirația hotărîtoare a arhitecturii bizantine, în cele șapte biserici ce se păstrează intacte din această epocă: Sfinții Teodori din Brontochion (înainte de 1296), biserica mitropolitană cu hramul *Sfintul Dumitru* și *Panaghia din Brontochion* (fig. 9), amîndouă de la începutul veacului al XIV-lea, *Perivleptos*, cam din același timp, *Sfinta Sofia* (mijlocul veacului al XIV-lea), *Evanghelistiria* (finele veacului al XIV-lea) și *Pantana-ssa* (fig. 10), din prima jumătate a veacului al XV-lea. Alături de acestea se pot cita monumentele din *Arta*, ca frumoasa biserică *Parigoritissa*

(Sfânta Fecioară Mîngiietoarea) de la finele veacului al XIII-lea, *Sfîntul Vasile* și *Sfînta Teodora*, care par de la finele veacului al XIV-lea.³³

2. O recapitulare asupra trăsăturilor generale, prin care se caracterizează arhitectura religioasă din această epocă, ne duce la constatarea că, afară de cazul cîtorva tipuri întîrziate de bazilică cu trei nave și șarpantă, bazilici boltite și bazilici cu cupolă, în veacul al XIII-lea și al XIV-lea modelul preferat în chip obișnuit a rămas tot planul în cruce greacă, cu cupolă pe trompe de unghi citeodată, dar în regulă generală pe pandativi,

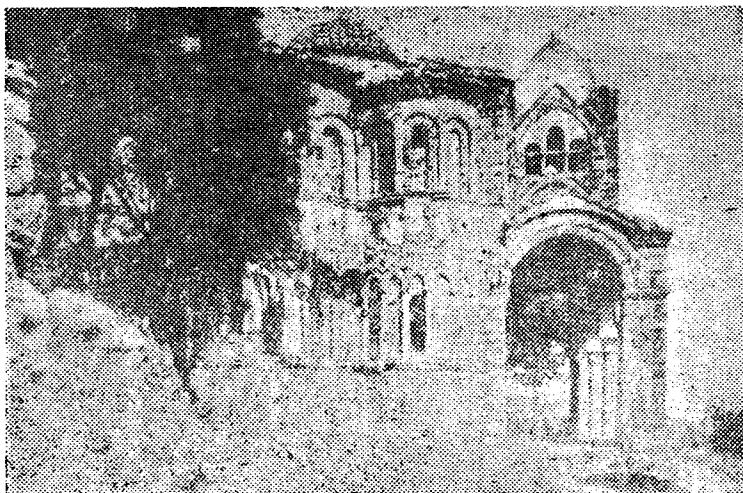

Fig. 10. — Biserica Pantanassei (Împărătesei lumii). Mistra (Coll. Hautes Études, C. 56; apud. Charles Diehl, *op. cit.*, t. II, p. 77, fig. 380.

plan executat uneori mai simplu decît la bisericile constantinopolitane din epoca Comnenilor, iar alte ori mai complex și mai puțin clar, cum se vede la bisericile sîrbești din Macedonia. Tendința de a da edificiului impresia de înălțime cît mai accentuată a dus la exagerări în înălțarea tamburului și la reducerea suprafeții ce trebuia acoperită de cupolă, adică la micșorarea diametrului ei. Din această cauză, la unele biserici, cupola ajunge să pară «ca un fel de ornament străin de economia edificiului»³⁴. Altele

33. Pentru monumentele citate în acest paragraf, a se vedea: în *Nouvelle histoire univ. de l'art*, fasc. 7, fig. 266, p. 224 (bis. Sf. Apostoli din Salonic), precum și la Ch. Diehl, *op. cit.*, t. II, fig. 374, p. 767 și fig. 385, p. 781 (același monument); *ibidem*, fig. 375, p. 768 (Sf. Sofia din Trebizonda); fig. 384, p. 780 (*Panaghia din Brontochion*); fig. 383, p. 779 (*Pertivleptos*); fig. 380, p. 773 *Pantanassa*; fig. 386, p. 782 (bis. *Sf. Vasile*), fig. 378, p. 771 — și la Fabre, *op. cit.*, fig. 299, p. 252 *Partogoristissa*).

34. Ch. Diehl, *op. cit.*, t. II, p. 776.

(îndeosebi cele din Trebizunda, Mistra și în parte cele din Arta) se depărtează de planul specific bizantin, apropiindu-se de planul bazilicii prin lungimea sensibilă a brațului de apus al crucii, în loc ca clădirea să se înfățișeze adunată sau concentrată, aproape în patrat, în ajunul cupolei.

O noutate o prezintă împodobirea fațadelor cu portice laterale (la Trebizunda, Mistra, Salonic și Constantinopol) sau cu vestibule patrater așezate pe laturile patratului central, ca la ctitoria de la Studenița (1190) a lui Ștefan Nemania

Materialul de construcție rămîne tot cărămida, fie singură, ca la bisericile din Salonic, fie în combinație cu piatra și excepțional cu marmura. Sistemul de decorare ceramoplastică a fost dus la un grad ingenios de dezvoltare, realizînd aproape o capodoperă la biserica Sfinții Apostoli din Salonic (fig. 11). Pe abside mai ales, «cornișe în zigzag, frize de împletituri frînte, rozete, carouri, șiruri prelungite de Z, che-nare de greques-uri (ornamente din linii întoarse în unghiuri

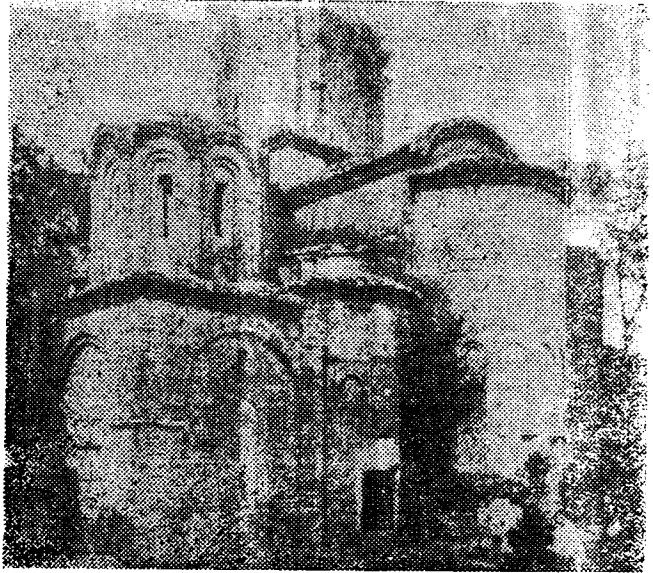

Fig. 11. — Biserica Sf. Apostoli din Salonic (Foto. Le Tourneau, apud Charles Diehl, *op. cit.*, t. II, p. 781, fig. 385).

drepte îmbucate unele în altele) arcuri de cerc încălecate unele peste altele, îmbracă pereții ca un covor»³⁵. La Mistra, acest decor se combină cu ornamente de piatră calcaroasă (poroasă), cu colonete, flori, festoane și plăci de veselă (farfurii sau discuri) smălțuite. Acolo unde sculptura a intrat între elementele de decor, lucru obișnuit numai în regiunile neobizantine în sens propriu, e de remarcat că motivele își au originea de regulă din Orientul creștin sau arab.

«Policromia rămîne de asemenea regula fundamentală în decorația interioară a bisericilor»³⁶. Lipsa de mijloace nu mai îngăduie însă acum bogatele aplicații de marmură ca, de pildă, pe suprafețele inferioare ale pereților, iar locul mozaicului îl ia, pentru același motiv, fresca, în care interiorul bisericilor se îmbracă de sus pînă jos.

35. G. Millet, *L'Art byzantin*, t. II, 931, la Ch. Diehl, *op. cit.*, t. II, p. 781.

36. Ch. Diehl, *op. cit.*, t. II, p. 785.

3. Propriu-vorbind, faza finală de înflorire a arhitecturii religioase se caracterizează prin intrpretările locale ale stilului bizantin, care, în fiecare regiune, capătă nuanțele corespunzătoare tradițiilor, geniului și influențelor regionale. Pe primul plan apar deci școlile locale. «O biserică din Attica», de pildă, «se va deosebi întotdeauna», precum remarca Choisy, «de alta din aceeași vreme, care aparține școlii din Mînăstirea Atosului». O biserică din Serbia sau din Moldova se va deosebi întotdeauna de o biserică construită de meșteri bizantini³⁷. Fără îndoială, prin notele lor esențiale, toate aceste monumente se încadrează înăuntrul stilului bizantin, ele reprezentînd numai tipuri sau aspecte deosebite ale acestui stil. Pînă și bisericile din ținuturile pur bizantine ca, de exemplu, Sfînta Sofia din Trebizunda, iar în Mistra — acest Pompei franco-bizantin, cum i s-a zis — biserică Perivleptos și clopotnița de la Pantanassa cu ferestrele sale trilobate, precum și altele de pe teritoriul pur grec iau o înfățișare aparte, sub influențele — superficiale, este adevărat — apusene de mai tîrziu, exercitate de stilul francez al castelelor construite pe întinsul Greciei, în timpul stăpînirii principilor latini la Atena și în Moreea.

a) Bisericile mînăstirilor întemeiate la *Muntele Atos* între finele veacului al XII-lea și a doua jumătate a veacului al XVI-lea prezintă pe de altă parte trăsăturile lor distincte. În primul rînd, ele reprezintă generalizarea modelului adoptat de fundațiile din veacul al XI-lea și anume adăugarea celor două sînuri sau abside laterale la planul în cruce greacă, în sensul brațelor de Nord și Sud ale crucii. Acest plan triconc practicat mai întîi la bisericile egiptene fusese adoptat la Constantinopol, de unde a trecut apoi la bisericile Atosului. O altă particularitate a stilului atonit o reprezintă felul de întocmire a nartexului. Astfel, cele mai vechi dintre bisericile atonite și chiar unele dintre cele de mai tîrziu, ajungînd pînă în veacul al XVI-lea, ca de exemplu, Pantocrator (veacul al XIV-lea), Esfigmenu (veacul al XV-lea), Dionisiu (veacul al XVI-lea), și Caracalu (1548), au nartex dublu. Nartexul propriu-zis sau interior (pronaosul) este, adică, precedat în față de un exonartex sau pridvor închis, avînd în părțile din dreapta și din stînga cîte o capeluță, iar deasupra un cafas (tribună sau pod) deschis sub arcul de apus al edificiului. La altele însă, ca Hilandar (restaurată de țarul Miliutin la finele veacului al XIII-lea), Kastamanitu (veacul al XV-lea), precum și cea mai mare parte din bisericile veacului al XVI-lea, ca de exemplu, Zografu (1502), Stavronichita (1542) Xenofon (1545), cu nartexul zugrăvit de Matei Basarab și Elina Doamna), Dochiariu (1567), etc., prima încăpere din față a bisericii o formează un spațios nartex sau pronaos dreptunghiular (λιτή, de la rugăciunile ce se fac aci în legătură cu serviciul vecerniei), împărțit prin coloane în două — trei spații luminate în chip obișnuit prin două cupole. Uneori, ca la Mînăstirea Xeropotamu, care are cea mai mare «liti» din toate bisericile Atosului, această încăpere este mai spațioasă decît biserică însăși (naosul și altarul).

37. La Ch. Diehl, *op. cit.*, t. II, p. 752—753.

b) Arhitectura religioasă bizantină îmbracă nuanțe specifice mai ales în țările popoarelor slave. Precum se poate constata încă din veacul al XI-lea la catedrala *Sfânta Sofia din Kiev*, tipul și canoanele stilului bizantin sînt în general păstrate, dar ele sînt tratate într-un chip nou, impregnîndu-se de elementele creației populare autohtone. Cele treisprezece turlle ale bisericii au fost dispuse în formă de piramidă, dînd monumentului o siluetă măreață. La drept vorbind, element pur bizantin este decorația iconografică în mozaic, pe lângă care, totuși, locașul cuprinde și fresce. Arhitectura însă, prin proporțiile sale mai greoaie, prin planul patrat cu cinci nave terminate cu cinci abside, nu se găsește decît într-o foarte îndepărtată analogie cu marea biserică a lui Justinian. Nu este de mirare deci că s-a pus întrebarea dacă *Sfânta Sofia din Kiev* nu este mai degrabă opera unui arhitect armean decît a unui bizantin, dată fiind mai ales asemănarea ei cu biserica din Mokvi (Armenia).

În arta bisericească a *Rusiei* europene se disting de fapt trei direcții sau școli, corespunzător elementelor locale intrate în combinație și nu mai puțin condițiilor istorico-politice în care au evoluat. Astfel, în părțile de Nord, aflate sub influența *Novgorodului* și a orașelului *Pskov* din vecinătatea sa, arhitectura se caracterizează prin sobrietatea formelor, în care zidurile albe se armonizează cu peisajul din nordul acestei țări, așa precum se vede la catedrala *Sfânta Sofia din Novgorod* (pe la mijlocul veacului al XI-lea) și la biserica numită *Spas-Neredita* (pe la finele veacului al XII-lea). Deasupra acesteia din urmă se înalță o mare cupolă în formă de coif. Climatul aspru, cu ploi și zăpezi, a impus ferestre strîmte, acoperișuri rezezi și cupole în forma bulbului de ceapă. Vecinătatea cu Occidentul și, mai precis, relațiile comerciale cu Germania de nord-est strecurară unele slabe influențe occidentale, vizibile în decorația cu arcaturi oarbe pe suprafața de sus a absidelor, precum și în forma triunghiulară a zidului, care închide podul deasupra fațadei principale (pignon). Catedrala *Sfânta Sofia*, cel mai vechi monument din *Novgorod*, lasă să se vadă clar acest amestec de influențe bizantine și germanice. Reproducînd în proporții mai reduse planul *Sfintei Sofia din Kiev*, catedrala *Novgorodului* are trei în loc de cinci abside. Planul acesta apare și mai simplificat în micile biserici din parohii și mînăstiri, prevăzute cu o singură cupolă, o singură absidă, nișele pentru proscomidiar și diaconicon fiind scobite în zidurile din partea de nord și de miazăzi.

Pskovul pare să aibă meritul de a fi inaugurat, cel dintîi, sistemul generalizat mai apoi în toată Rusia, de a învălui pe trei părți bisericile, cu galerii exterioare care dau în tinde sau exonartexe corespunzătoare sau numai în cel din fața edificiului. În acest chip, bisericile, în general strîmte, cîștigă în lărgime și, în același timp, erau apărate de frig³⁸.

La bisericile din centrul *Rusiei*, în care se simte spiritul școlii de la *Vladimir*, capitala regiunii păduroase a *Suzdalului* pe *Volga* superioară, sînt vizibile de asemenea unele reminiscențe ale stilului romanic. Caracteristica esențială însă, prin care bisericile suzdaliene capătă o poziție

38. Cf. L. Réau, *L'art primitif, L'art médiéval...*, p. 72.

aparte în comparație cu cele bizantine, kieviene și novgorodiene, o reprezintă construcția lor din piatră, ceea ce constituia o condiție proprie pentru decorația sculptată. În consecință, un întreg sistem de ornamentație cu motive geometrice și zoomorifice, venind din Orient prin Georgia și Caucaz, împodobește absidele, tamburul și portalurile, cu bazoreliefuri de piatră albă, acoperite cu figuri de sfinți, îngeri, animale fantastice, împletituri, briuri răsucite, păsări, flori și arbori.

Fig. 12. — Catedrala Sf. Acoperământul (Pokrovski Sobor Vasilii Blajenii) din Moscova (apud Abel Fabre, *Manuel d'art chrétien*, Paris, 1928, p. 383, fig. 442).

Ca monumente reprezentative ale școlii suzdaliene trebuie menționate catedrala *Sfintul Dumitru* (Dimitrievski Sobor) de la finele veacului al XII-lea (1193), o construcție în formă de cub, cu trei abside spre răsărit și cu o cupolă pe tambur, precum și mica biserică *Acoperământul Maicii Domnului* (1165), de la confluența râurilor Kliazma și Nerlia³⁹. Depărtarea de stilul bizantin se accentuează și prin preferința pentru absida rotundă și mai puțin ieșită din planul clădirii.

Întreruptă în veacul al XIII-lea de năvălirea mongolilor și instaurarea jugului tătar, arhitectura rusă renaște în veacul al XV-lea, când Moscova devine noul centru politic, cultural și comercial. Se ridică acum la Moscova, înăuntrul cetății Kremlinului — reședință a autorității de stat și centru bisericesc — catedralele *Uspenski Sobor* (Adormirea Maicii Domnului) și *Arhanghelski Sobor* (Sfinții Arhangheli), cu participarea unor meșteri italieni. Tot aci se ridică spre finele aceluiași veac (1482—1493) *Blagovescenski Sobor* (Bunavestire) de către meșteri ruși aduși din Pskov, iar la începutul veacului al XVI-lea se clădi clopotnița lui Ioan cel Mare (Ivan Velikii), un turn octogonal, înalt de 80 metri, care formează axa întregului ansamblu de biserici din Kremlin. Deasupra, el purta o cupolă aurită, susținută pe un tambur.

Dacă la construirea bisericilor din Kremlin s-a ținut seamă de regulile tradiției bizantine, totuși arhitectura religioasă a Moscovei se remarcă, în restul monumentelor sale, printr-o noutate și anume prin in-

39. Vezi fig. 33, p. 69, la P. Constantinescu-Iași, *Influențe ale arhitecturii vechi rusești asupra vechii arhitecturi românești*.

truderea turnurilor în formă de piramidă sau de cort, foarte indicate pentru scurgerea grabnică a ploii și zăpezii, într-o țară cu climat aspru. Sugestia unei astfel de inovații venea, de altfel, de la arhitectura națională a bisericilor de lemn, numeroase într-o regiune bogată în păduri, cum este partea nordică a Rusiei. Una din cele mai remarcabile realizări monumentale a noului stil creat în arhitectură de Moscova îl reprezintă

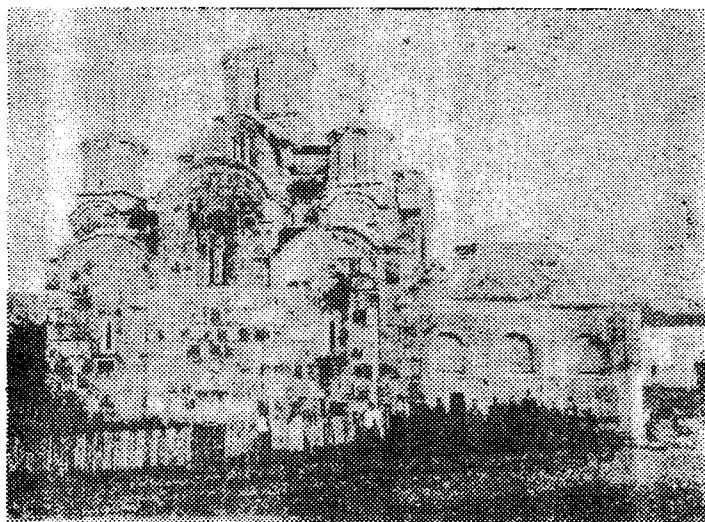

Fig. 13. — Biserica din Gracianța (apud Charles Diehl, *op. cit.*, t. II, p. 763, fig. 372).

biserica *Înălțării Domnului* (1532), întemeiată de marele principe Vasile al III-lea, în satul *Kolomenskoe*⁴⁰ nu departe de Moscova. «Compoziția clădirii este subordonată în întregime ideii de înălțare puternică și irezistibilă: de la cele două etaje inferioare ale clădirii în formă de cruce, se trece prin intermediul retragerilor ogivale îndreptate în sus, într-un tambur octogonal, terminat printr-o cupolă în formă de piramidă octogonală, care formează una dintre caracteristicile originale ale arhitecturii moscovite»⁴¹.

La unele biserici, aceste turnuri în piramidă se află izolate, iar la altele sînt combinate sau grupate cu cupolele.

Cel mai interesant «caz de sinteză a celor două tipuri de bază în construcțiile bisericesti ruse: cel cu cupola conică, ale cărui origini duc pînă la cele mai vechi construcții de lemn rusești și cel cu mai multe cupole, bazat pe canonul bizantin în interpretare rusă»⁴², îl reprezintă catedrala *Sfîntului Acoperămînt* (Pokrovski Sobor — fig. 12), cunoscută

40. Fig. 67, p. 108, la L. Réau, *L'art primitif, L'art médiéval* (în *Hist. univ. des arts des temps primitif jusqu'à nos jours*).

41. Prof. Arh. D. Arkin, *Arhitectura rusă în trecut și astăzi*, trad. din limba rusă de A. Ivanovici, Cartea rusă, 1947, p. 12.

42. *Ibidem*, p. 13.

mai ales sub denumirea curentă de *Vasilii Blajennii* (Fericitul Vasile). Construită în imediata vecinătate a Kremlinului de către țarul Ivan al IV-lea, în amintirea zdrobirii definitive a tătarilor (1552), prin care s-a încheiat procesul de deplină eliberare a poporului rus, această biserică capodoperă a arhitecților ruși Barma și Postnik, are nouă turlle în formă de turn, cu cupolele în forma bulbului de ceapă. Patru sînt mai mari, iar

Fig. 14. — Biserica din Detșani (după Millet; apud Charles Diehl, *op. cit.*, t. II, p. 756, fig. 366).

patru mai mici, toate fiind grupate în jurul cupolei sau mai bine-zis a piramidei centrale, care le domină. Monumentul se înfățișează de fapt ca un conglomerat de biserici, distincte una de alta și prin culoare, grupate în jurul nucleului central, fiecare din ele comemorînd cîte o victorie. Cupolele înseși diferă una de alta prin suprafețele lor dungate fie în forma feliilor de pepene, fie în fațete de ananas, ori cu aspectul de fagure și de solzi⁴³. Ornamentația este excepțional de abundentă, elementul decorativ fiind sporit prin aplicarea policromiei. În care culorile vii ale aplicațiilor de majolică și teracotă produc efecte de contrast.

Deși în pură tradiție națională, bisericile în piramidă au fost considerate de autoritatea ecleziastică neconforme cu regulile canonului ortodox.

Astfel, patriarhul Nikon stabilește prin gramata sa din anul 1456 că «aspectul bisericii trebuie să fie rotund, iar nu ascuțit». De aceea, începînd de la jumătatea veacului al XVII-lea, arhitectura rusă se întoarce la tipul bisericii cu cupole, care, în gen specific rusesc, trebuie să fie în număr de cinci. Realizările cele mai remarcabile în acest sens le reprezintă îndeosebi o serie de monumente construite în a doua jumătate a veacului al XVII-lea afară de ținutul Moscovei, și anume în orașele *Iaroslavl* și *Rostov*, centre noi înfiripate pe teritoriul fostului Suzdal din veacul al XII-lea. Astfel, în *Iaroslavl* sînt de menționat bisericile: *Profetul Ilie*, *Sfîntul Ioan Hrisostom* și *Sfîntul Ioan Botezătorul*, care se impun prin proporțiile lor, printr-o ornamentație policromă de faianță în jurul ferestrelor absidei și prin fres-

43. Cf. L. Réau, *L'Art primitif, L'art médiéval...*, p. 109. Vezi biserica *Sf. Vasile Blajenii*, *Ibidem*, fig. 68, p. 109 și la Ab. Fabre, *op. cit.*, fig. 442, p. 383.

cele interiorului. *Rostovul* se afirmă prin nota aparte a reședinței episcopale, înălțată pe marginea unui lac, ca o fortăreață occidentală.

Au apărut, cu toate acestea, și alte forme deosebite, sub influența stilului baroc ucrainean, cum sînt, de exemplu, bisericile în formă de turn-lanternă cizelat, din satul *Dubrovăț* (1690)⁴⁴, în apropierea Moscovei. Mai curioasă apare biserica cu etaje din *Fili* (1693), construită după modelul bisericilor de lemn ucrainene. Reprezentînd una din etapele încercărilor arhitecturii religioase de a se degaja de tipul bisericilor în piramidă, acest edificiu se înfățișează ca un turn octogonal cu etaje în retragere, lăsînd impresia unei pagode indiene.

Stilul bizantin își poate considera încheiată, în sfîrșit, istoria dezvoltării sale în Rusia, o dată cu orientarea țării către Apus, de către Petru cel Mare, la începutul veacului al XVIII-lea.

c) Formele cele mai interesante și mai prețioase, poate, de localizare a stilului bizantin în țările slave, le reprezintă însă numeroasele biserici ridicate de către țării și nobilii sîrbi. În vecinătatea imediată a lumii bizantine și în strînse relații cu ea, *Serbia* a rămas totuși deschisă și influențelor din Apus, venite din Italia prin Dalmația, precum și celor din Orient strecurate pe calea Mării Negre și a Dunării. Ea ajunge astfel să-și creeze un stil propriu, în special în domeniul decorației, prin combinarea elementelor diferite, în sensul preferințelor naționale.

În dezvoltarea artei religioase sîrbe se disting trei direcții sau școli. Celei dintîi s-ar putea spune școala Serbiei bizantine, reprezentată de bisericile ridicate mai ales în Macedonia, după ce această provincie imperială a ajuns în întregime sub stăpînirea marilor țări sîrbi, spre finele veacului al XIII-lea și în prima jumătate a celui de al XIV-lea. În toate

Fig. 15. — Biserica din Krusevaț (după Millet; apud Charles Diehl, *op. cit.*, t. II, p. 761, fig. 370).

44. Vezi la L. Réau, *op. cit.*, fig. 169, p. 110.

aceste monumente, influența Constantinopolului se afirmă suveran, atât în ceea ce privește planul în cruce greacă, cât și decorul monumental. Continuarea nestingherită a tradiției artistice bizantine în această provincie este explicabilă pe de o parte prin relațiile de cuscrenie dintre dinastia sîrbă și cea a Paleologilor bizantini, iar pe de alta prin inspirațiile venite de la mînaștirile Atosului, unde țarii sîrbi, ca Ștefan Nemanian (finele veacului al XII-lea), Milutin (finele veacului al XIII-lea) și Ștefan Dușan (mijlocul veacului al XIV-lea), ajunseseră ctitori, prin fundații și restaurări de mînaștiri și biserici. Mai reprezentative în cadrul acestei școli se pot cita bisericile clădite de țarul Milutin la *Gracianîța* (1321 — fig. 13), în apropiere de Scoplie și la *Nagoricino* (1318—1321), nu departe de Cumanovo. S-ar putea adăuga în aceeași categorie bisericile din Serbia propriu-zisă, ca cea ridicată la *Studenîța* (1314), de marele voevod și despot Ivan Oliver.

O altă nuanță a stilului bizantin o înfățișează bisericile care aparțin așa-numitei școli din Rascia (în Serbia propriu-zisă), ca ctitoria din *Studenîța* (1190) a țarului Ștefan Nemanian și frumoasa biserică din *Detșani* începută de Uroș al III-lea în anul 1327 și terminată în anul 1348 de Ștefan Dușan (fig. 14). Constructorul acesteia din urmă a fost un franciscan din Cattaro. La ambele, fondul sau planul este bizantin, cu o singură navă, încoronată de o cupolă; el a primit însă un decor italian, mai accentuat îndeosebi la Detșani, sub forma ciubucelor ornamentale de la uși și ferestre, a micilor arcade decorative de la frizele ce se desfășoară sub streșina acoperișului, a consolelor cu sculpturi de animale, a culorilor alternate din aplicațiile de marmură și a intrărilor cu aspect occidental.

Un alt grup de biserici aparțin așa-numitelor școli de pe valea Moravei. Fondul lor bizantin apare în planul triconic de la Atos și în decorația ceramoplastică. În ornamentația sculptată însă, influențele bizantine se văd amestecate cu motive orientale de origine armeană, georgiană și chiar islamică, strecurate pe calea Mării Negre și a Dunării. Ușile și ferestrele sînt încadrate în fășii cotite de sculpturi fin cizelate cu chipuri de animale fantastice, împletituri geometrice și frunze mari, iar pe fața roșie și albă a timanelor apar elegante rozete sculptate. Această școală este ilustrată îndeosebi în bisericile construite de țarul Lazăr la *Ravanîța* (1381) și cam în aceeași vreme la *Krușevăț* (fig. 15), precum și de ctitoriile fiului său Ștefan, de la Rudenița și Manassia⁴⁵.

45. Reprezentarea monumentelor citate în acest paragraf a se vedea: la L. Réau, *op. cit.*, fig. 51, p. 83 și la Ch. Diehl, *op. cit.*, t. II, fig. 372, p. 763 (*bis. din Gracianîța*); *Ibidem*, fig. 367, p. 757 (*bis. din Nagoricino*); fig. 368, p. 758 (*bis. din Lesnovo*); fig. 365, p. 755 (*bis. din Studenița*); fig. 366, p. 756 (*bis. din Detșani*); fig. 369, p. 759 (*bis. din Ravanîța*); fig. 370, p. 761 (*bis. din Krușevăț*); fig. 371, p. 762 (*bis. din Manassia*).

d) În *Bulgaria*, răspîndirea stilului bizantin începe încă din timpul primului imperiu bulgar (veacurile al IX-lea — al XI-lea), deci înainte de epoca artei sirbo-bizantine. El se afirmă însă mai cu seamă în perioada celui de al doilea imperiu, adică în veacul al XIII-lea și al XIV-lea, printr-o serie de biserici pe plan în cruce greacă sau triconc, după modelul Atosului, avînd o singură navă cu cupolă. Se pot cita astfel biserica din *Boiana* (veacul al XIII-lea), în apropierea Sofiei, iar în capitala de la *Timova*, micile biserici *Sfîntul Dumitru* (veacul al XII-lea) și *Patruzeci de mucenici*, precum și biserica *Sfînții Petru și Pavel* (veacul al XIV-lea).

Caracteristica stilului bulgaro-bizantin o formează ornamentația policromă a fațadelor prin sistemul alternării șirurilor de piatră cu cele de cărămidă, precum și nișele cu arcaturi. Sculptura se vede aplicată numai în lemn, ca, de pildă, la ușile bisericii *Sfîntul Nicolae din Ohrida* (veacul al XII-lea) și ale Mînăstirii *Sfîntul Ioan din Rila* (veacul al XIV-lea).

Pr. Prof. P. VINTILESCU

LEGISLAȚIA ROMÂNĂ CU PRIVIRE LA CĂSĂTORIE ȘI FAMILIE ÎN ULTIMI DOUĂZECI DE ANI*

Între actele însemnate ale vieții creștine este și căsătoria, pe care Mîntuitorul a ridicat-o la rangul de taină¹.

Căsătoria, fiind actul prin care se întemeiază familia² a interesat și interesează îndeaproape Biserica. Ea sprijină orice acțiune de întărire a familiei, dat fiind faptul că pe coeziunea familiară se reazimă coeziunea socială, pe care se întemeiază însăși tăria statului³. De aceea Biserica și-a întocmit o legislație prin care a urmărit întărirea raporturilor familiare, raporturi care primesc harul Duhului Sfînt prin Sfînta Taină a Cununii.

Legislația bisericească nu cuprinde toate aspectele căsătoriei și familiei, Biserica interesîndu-se mai ales de reglementarea condițiilor încheierii căsătoriei și de motivele desfacerii ei. Celelalte aspecte ale căsătoriei, ca și raporturile de familie, ca efecte ale încheierii căsătoriei, au fost reglementate de legislația de stat, iar Biserica le-a respectat, cerînd membrilor ei să se supună prevederilor acestei legislații.

Biserica a sporit felul și numărul impedimentelor la căsătorie⁴, iar pe de altă parte, s-a opus divorțului și a redus la minimum motivele pentru care admite desfacerea căsătoriei prin divorț, fără a se pune în dezacord cu legislația statului, ci urmărind să asigure cît mai bine trăinicia căsniciilor și să oprească destrămarea lor.

*Această lucrare de seminar a fost susținută în cadrul cursurilor pentru doctorat în teologie, sub îndrumarea P. C. Pr. Prof. Liviu Stan, care a și dat avizul pentru publicare.

1. Matei XIX, 39; Marcu X, 2, 12; Luca XVI, 18; Efes. V, 32.

2. Pentru definirea familiei, legislația canonică a luat ca bază definiția jurisconsultului roman Modestinus, din secolul al III-lea d. Hr.: „Nuptiae, sunt conjunctio maris et feminae et consortium omnis vitae, divini et humani juris comunicatio” (M. Troplong, *De l'influence du christianisme sur le droit civil de romains*, ediția III, Paris, 1868, p. 219 n. 3). Această definiție conține elementele esențiale ale căsătoriei adică: unirea bărbatului cu femeia — monogamia —, pe toată viața și împărțirea reciprocă de drepturi de natură divină și umană, a corespuns concepției creștinismului privitoare la căsătorie.

În limitele și pe scheletul acestei definiții, vechile legiuiri românești, pravilele și canoniștii români au definit căsătoria, arătîndu-i scopul „de a naște și crește copii” ș. a. O definiție completă, care arată și un scop superior pe care-l vizează omul prin căsătorie, o găsim în *Pravila* lui Matei Basarab glava 203: „Nunta este împreunarea bărbatului și a muierei, adică amestecarea, sau amestecare și moșteuire întru toată viața lor, și omului celui drept apropierea de Dumnezeu” (I. M. Bujoreanu, *Colecțiune de legiuirile României vechi și noi cite s-au publicat pînă la finele anului 1875 și în continuare*, București, 1873—1875, vol. III, p. 217).

3. Prof. Iorgu Ivan, *Biserica creștină sprijină și binecuvîntează orice acțiune menită să întărească familia*, în „*Studii Teologice*”, V. (1953), nr. 7—8, p. 519.

4. Vezi Pr. Gh. I. Soare, *Impedimentele la căsătorie și motivele de divorț*, București, 1948.

Scurtă privire istorică. — În trecutul îndepărtat, în Muntenia și Moldova, căsătoria și familia erau reglementate prin legiurile cunoscute la noi sub numele de pravile. Întocmirea și păstrarea actelor de stare civilă⁵ nu a făcut obiectul nici unei reglementări religioase sau laice pînă prin secolul al XVII-lea, cînd prin *Pravila cea mare* a lui Matei Basarab din 1652, se prevedea ca Mitropolia Munteniei să țină o evidență a hotărîrilor de divorț⁶.

Cauzele de divorț erau judecate după rînduiala tradițională a Bisericii de către chiriarhi. Ca o normă aparte întîlnim în secolul al XVI-lea și al XVII-lea faptul că, procesele de despărțenie se judecau de către mitropolitul țării cu împuternicire dată de domnitor⁷, și ajutat de o dicasterie sau de arhierii titulari⁸. În secolul al XVIII-lea, apare cu aceleași atribuții și o dicasterie împuternicită de mitropolit cu acest drept⁹, dar obișnuitele acte de stare civilă erau lăsate pe seama preoților, mai întîi a celor de la orașe, apoi a celor de la sate¹⁰.

În secolul al XIX-lea, chestiunile privitoare la starea civilă interesează mai mult conducerile celor două țări române. De aceea, atît în Țara Românească, cît și în Moldova, căsătoria și relațiile de familie sînt reglementate mai amănunțit prin: *Legiuirea lui Caragea*¹¹ pentru Muntenia și *Codul Calimach*¹² pentru Moldova¹³. Divorțurile sînt trecute în competența Consistorului bisericesc, înființat în Țara Românească de Obșteasca Adunare din 1840, pe baza art. 363 al Regulamentului Organic¹⁴. În 1865, în urma promulgării Codului Civil al lui Cuza Vodă, procesele de divorț sînt trecute pe seama instanțelor civile¹⁵, după ce, cu un an mai înainte, prin art. 92 din «Legea pentru comunele urbane și rurale» din 31 martie 1864 și actele stării civile fuseseră trecute în atribuția autorităților administrative ale statului¹⁶.

În cartea I-a a Codului civil al lui Cuza Vodă din anul 1865, erau reglementate: căsătoria, divorțul, filiația, adopțiunea, puterea părintească și alte raporturi familiare. Dar relațiile juridice determinate de căsătorie și familie erau reglementate prin norme răspîndite în tot cuprinsul Codului civil amintit, fiind amestecate cu celelalte chestiuni civile, dominate de

5. Gh. Penciucescu și M. Anghene, *Regimul juridic al actelor de stare civilă*, Studiu teoretic și practic, București, 1958, p. 3. 6. *Ibidem*, p. 12.

7. Mircea Păcurariu, *Dicasteria și consistorul Mitropoliei Ungrovlahiei*, în „Biserica Ortodoxă Română”, LXXVII (1959), nr. 7—10, p. 962. 8. *Ibidem*, p. 966. 9. *Ibidem*, p. 969.

10. Gh. Penciucescu și M. Anghene, *op. cit.*, p. 12—13.

11. Vezi *Legiuirea Caragea*, ediție critică, București, 1955.

12. Vezi cap. II și III din *Codul Calimach*, ediție critică, București, 1958.

13. Aceste legiuri au fost în vigoare pînă la 4 decembrie 1864 cînd este promulgat *Codul Civil* al lui Cuza Vodă, (I. M. Bujoreanu *op. cit.*, vol. I, p. 64), și pus în aplicare la 1 decembrie 1865.

14. M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 973.

15. Art. 216 din *Codul Civil* al lui Cuza Vodă. (I. M. Bujoreanu, *op. cit.*, vol. I, p. 75. M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 975).

16. Art. 92 din *Legea pentru comunele urbane și rurale*, promulgată prin Decretul nr. 394 din 31 martie 1864. (I. M. Bujoreanu *op. cit.*, vol. I, p. 877); art. 22 al Constituției din 30 iunie 1866 (*Ibidem*, p. 14); și art. 1, 2 și 3 din „Regulamentul pentru serviciul actelor civile”, pus în aplicare prin Decretul nr. 28 din noiembrie 1866. (*Ibidem*, p. 290. Vezi Gh. Penciucescu și M. Anghene, *op. cit.*, p. 31.)

raporturile economice. Aceste norme păstrau oarecare reminiscențe feudale¹⁷, moștenite din Legiuirea Caragea și din Codul Calimach¹⁸.

În concret, vechea reglementare a raporturilor familiare era bazată pe inegalitatea dintre bărbat și femeie, pe puterea părintească, pe nedeplina capacitate de exercițiu a femeii măritate, pe inegalitatea în drepturi a copiilor din căsătorie cu cei din afara căsătoriei,¹⁹ și pe alte principii care favorizau și consacrau multe relații nedrepte în chestiunea căsătoriei și a raporturilor familiare.

Apariția noului drept al familiei și dezvoltarea lui ca ramură aparte în ansamblul dreptului Republicii Socialiste România. — Ca urmare a prefacerilor ce s-au produs în viața socială a patriei noastre, după anul eliberării 1944, familia cu întreg ansamblul ei de relații juridice a devenit obiectul unei ramuri distincte a dreptului nostru de stat²⁰, iar Codul familiei a scos căsătoria și familia din rîndul chestiunilor comune reglementate de dreptul civil.

Este adevărat că dreptul familiei nu a apărut ca ramură distinctă a dreptului nostru de stat în mod brusc, și nici o dată cu apariția Codului familiei din 1954, ci s-a dezvoltat în mod treptat.

Începutul noului regim legal al căsătoriei și familiei îl face legea nr. 429 din 4 iunie 1945, care abrogă art. 277 din Codul civil, prin care se interzicea recăsătorirea soților divorțați. Hotărîtoare însă în chestiunea care ne preocupă este Constituția din 13 aprilie 1948, care proclamă în articolele 16 și 17 egalitatea dintre bărbat și femeie,²¹ iar prin art. 21 stabilește că «femeia are aceleași drepturi cu bărbatul, în toate domeniile vieții politice, economice și culturale, și că la muncă egală femeia are drept la salariu egal cu bărbatul». Se dă astfel expresie juridică corespunzătoare principiului egalității depline dintre bărbat și femeie, principiu de bază al noului drept al familiei²².

Punerea în aplicare a Constituției din 1948 marchează trecerea de la vechea legislație la noua formă de reglementare a căsătoriei și familiei și provoacă alte măsuri în spiritul noului regim al căsătoriei și familiei. Astfel, la 2 aprilie 1949 apare Decretul nr. 13 care reglementează condiția juridică a copilului natural și care modifică articolele: 309, 311, 313 și 314 din Codul civil, privitoare la adopțiune. La 19 octombrie 1951, apare Decretul nr. 182, care reglementează înfierea, ș. a.

Noul stadiu de dezvoltare la care ajunsese societatea noastră, stadiu reflectat de Constituția din 1952, dă posibilitatea conturării depline a

17. Liviu Stan, *Noul Cod al familiei*, în „Mitropolia Olteniei“, VI (1954), nr. 4—6, p. 162.

18. *Codul Calimach...*, p. 28.

19. Vezi în acest sens: Traian Ionașcu, *Modificările aduse Codului Civil de principiul constituțional al egalității sexelor*, în „Justiția Nouă“, nr. 2/1950, p. 208—219.

20. Vezi I. Christian, *Dreptul familiei în Republica Populară Română*, în „Justiția Nouă“, nr. 5/1957, p. 809—810; Tudor R. Popescu, *Les principes fondamentaux du code roumain de la famille*, *Bordcaux*, 1957, p. 2; I. Filipescu, *Curs de dreptul familiei* (dactilografiat), București, 1964, p. 11.

21. Art. 16 din Constituția Republicii Populare Române din 1948.

22. Vezi studiul Prof. Tr. Ionașcu, *op. cit.*, p. 208 ș. u.

noului drept al familiei²³, prin elaborarea *Codului familiei*, pus în aplicare la 1 februarie 1954²⁴. În același an, 1954, apare Decretul nr. 31, privitor la persoanele fizice și juridice, și Decretul nr. 32, pentru punerea în aplicare a *Codului familiei* și a Decretului nr. 31, în ale căror dispoziții se găsesc și norme ce privesc raporturile familiare.

În urma experienței acumulate după punerea în aplicare a *Codului familiei*, s-a simțit nevoia unor modificări în cuprinsul acestui Cod, modificări efectuate prin Legea nr. 4 din 4 aprilie 1956. Această lege determinată de necesitățile vieții, completează și modifică atât *Codul familiei*, cât și Decretul nr. 31/1954 și Decretul nr. 32/1954, în sensul unei realizări cât mai consecutive a principiilor cuprinse în legislația sus-amintită.

În același scop, în octombrie 1966, Conducerea de Stat a Republicii Socialiste România a elaborat trei noi decrete de o însemnătate deosebită, menite să consolideze căsătoria, dar mai ales relațiile de familie.) Decretul pentru reglementarea întreruperii cursului sarcinii, nr. 770/1966 din 1 octombrie 1966, publicat în «Buletinul Oficial» nr. 60/1966; Decretul pentru modificarea codului penal nr. 771/1966, publicat în același «Buletin Oficial», care modifică articolele pentru sancționarea avortului ca infracțiune, dacă este săvârșit în alte condiții decât cele prevăzute de Decretul nr. 770/1966; și Decretul nr. 779/1966, pentru modificarea unor dispoziții legale privitoare la divorț introducând măsuri restrictive pentru admiterea divorțului, măsuri menite să apere familia de disoluție, s-o întărească și să asigure drepturile legitime ale copiilor. Acest Decret, care prin art. I modifică art. 1, 37, 38, 39 și 41 din Codul familiei²⁵, iar prin art. II modifică art. 612, 613, 615, 616, 618 și 619 din Codul de procedură civilă introducând art. 616¹, este publicat în «Buletinul Oficial» nr. 64/1966 din 8 octombrie 1966.

A. PRINCIPIILE DREPTULUI FAMILIEI

Principiile care exprimă specificul noii concepții a legiuitorului, privitor la instituția căsătoriei și la raporturile de familie sînt cuprinse în întreaga legislație a dreptului nostru de familie, dar în mod succint ele sînt enunțate în primele capitole ale *Codului familiei*.

Astfel în art. 1 al acestui Cod se spune: *«In Republica Socialistă România, statul ocrotește căsătoria și familia; el sprijină, prin măsuri economice și sociale, dezvoltarea și consolidarea familiei. Statul apără interesele mamei și copilului și manifestă deosebită grijă pentru creșterea și educarea tinerei generații.»*

Familia are la bază căsătoria liber consimțită între soți.

În relațiile dintre soți, precum și în exercițiul drepturilor față de copii, bărbatul și femeia au drepturi egale.

²³ I. Filipescu, *op. cit.*, p. 15.

²⁴ *Codul familiei* este pus în aplicare prin Decretul nr. 32 din 31 ianuarie 1954, cunoscut sub denumirea de Decretul pentru punerea în aplicare a *Codului familiei* și a Decretului nr. 3 din 30 ianuarie 1954, privitor la persoanele fizice și persoanele juridice.

²⁵ Art. 1, 37, 38, 39 și 41 Cod. fam. sînt citate în cursul lucrării cu modificările aduse lor prin Decret nr. 779/1966.

*Drepturile părintești se execută numai în interesul copiilor»*²⁶.

Textul acesta exprimă mai multe principii, pe care le vom prezenta și analiza în lucrarea noastră, urmărind sistematizarea și interpretarea dată lor de Pr. Dr. Liviu Stan, profesor de Drept canonic la Institutul teologic de grad universitar din București.

Aceste principii pot fi împărțite în următoarele grupuri: I. Principii generale; II. Principii privitoare la raporturile dintre soți; III. Principii privitoare la raporturile dintre membrii majori ai familiei; IV. Principii privitoare la copii și la raporturile părinților cu copiii.

I. *Principiile generale.* — Aceste principii pot fi enumerate și înfățișate astfel:

1) *Restabilirea caracterului natural de legătură cvasisacră a căsătoriei și înlăturarea caracterului ei de simplu contract* (art. 1, 2, 16 *Cod. fam.*). Căsătoria fiind prin natura ei un act de însoțire pentru întreaga viață, în scopul împărtășirii reciproce a soților de un drept firesc, precum și în scopul propagării vieții însăși, rezultă de la sine că ea nu se poate pune în rîndul altor înțelegeri sau convenții comune a oricăror subiecte de drept, care se încheie numai pentru un timp determinat. Simpla formă contractuală a căsătoriei nu poate garanta trăinicia căsniciei pe viață²⁷.

Dar faptul că încheierea căsătoriei întemeiată pe un acord de voințe, are forma unui contract, nu o coboară la nivelul contractelor comune, fiind vorba doar de o formă convențională inevitabilă, menită doar să dea expresie modului material de a încheia căsătoria și de a stabili astfel principalele relații sociale. De aceea pînă și limbajul noilor legiuri privitoare la căsătorie și familie, este altul decît al legilor reci, privitoare la contracte, încît nu trebuie să surprindă, ci trebuie să se înțeleagă în mod adecvat expresiile noi din legiurile respective, în care citim: «relațiile de familie se bazează pe prietenie și afecțiune reciprocă» (art. 2 *Codul familiei*), sau: «Familia are la bază căsătoria liber consimțită între soți» (art. 1 *Cod. fam.*).

2. *Încheierea căsătoriei pe bază de afecțiune reciprocă și interzicerea încheierii oricărui contract dotal* (art. 2 și 30 *Cod. fam.*). Înțelesul acestui principiu este acela că încheierea căsătoriei se face numai pe baza afecțiunii reciproce dintre cei doi soți, fără a se avea în vedere realizarea unui scop material.

Această afecțiune reciprocă, singura condiție admisă pentru încheierea unei căsătorii, asigură în chip deplin liberul consimțămînt al viitorilor soți, degajîndu-l de orice alte considerații sau socoteli nedemne de actul căsătoriei (art. 1, al. 2 și art. 16 *Cod. fam.*).

O familie întemeiată pe o căsătorie ce a rezultat numai din afecțiune reciprocă a soților, este garanția sănătății morale și biologice pe care se pot rezema și dezvolta raporturile de familie și ca urmare și cele sociale.

Pentru evitarea decăderii etice și a dezmembrării familiei, *Codul familiei*, prin art. 30, interzice încheierea oricărei convenții «contrare» prevederilor Codului, declarînd-o nulă. Aceasta înseamnă că nu se admite nici

26. Sînt texte prin care se reafirmă și se dezvoltă principiile stabilite de art. 89 al Constituției din 1952

27. Liviu Stan, *op. cit.*, p. 165.

un fel de altă înțelegere la baza căsătoriei, decît aceea de natură morală, întemeiată pe afecțiune reciprocă, și că prin urmare, este interzisă și fără de nici un efect, orice convenție cu caracter de dotă, adică orice contract dotal, care ar însemna degradarea actului căsătoriei la nivelul unui contract economic.

3. *Ocotirea de către stat a căsătoriei și familiei.* Acest principiu este prevăzut expres în Constituția din 1952 art. 83, în Constituția din 1965 art. 23 și în art. 1 din *Codul familiei*, unde se arată în mod expres că «statul ocrotește căsătoria și familia și că sprijină prin măsuri economice și sociale dezvoltarea și consolidarea familiei». Aplicarea lui se face și prin normele altor ramuri ale dreptului de stat, cu care dreptul familiei are legături de conținut.²⁸ Potrivit acestui principiu, *Codul familiei* reglementează riguros condițiile de formă și de fond ale căsătoriei, drepturile și obligațiile personale și patrimoniale ale soților, precum și desfacerea căsătoriei prin divorț.²⁹

4. *Ocotirea de către stat a mamei și copilului* (Art. 1, 97, 41 *Cod. fam.* art. 2, Decret 32). Principiul ocotirii mamei și a copilului este reglementat și de alte ramuri ale dreptului de stat³⁰, iar în art. 83 al Constituției din 1952, în art. 23 al. 2 al Constituției din 1965 și în preambulul — art. 1 — al *Codului familiei* este prevăzut expres. Dar în scopul nașterii și creșterii încît mai bune condiții a copilului, statul acordă o atenție deosebită protejării mamelor³¹.

În această privință, s-a venit recent cu o lege privitoare la ocotirea sănătății mamei, a asigurării nașterii în condiții normale de copii sănătoși, și prin aceasta a creșterii sporului natural al populației. E vorba de Decretul nr. 770/966 privitor la reglementarea întreruperii cursului sarcinii.

II. *Principii privitoare la raporturile dintre soți.* 1) *Deplina egalitate juridică a soților* (art. 1, 27, 29, 97 *Cod. fam.*). Noul drept al familiei asigură deplina egalitate între cei doi tovarăși de viață ca soți și părinți, spre deosebire de vechea legislație care nedreptățea femeia-soție, atît în raport cu soțul sub aspectul personal și patrimonial, cît și în raport cu exercitarea

28. În Dreptul civil sînt norme care reglementează dreptul de moștenire al soțului supraviețuitor; *Codul muncii* în cap. XI, prevede dispoziții speciale pentru femeile gravide, cele ce alăptează și pentru cele ce au copii mici bolnavi; Dreptul penal, încriminează ca delict diferite acte comise împotriva familiei; Dreptul Administrativ cuprinde norme de ocotire a căsătoriei și familiei; Dreptul cooperativ agricol asigură familiilor de țărani, anumite bunuri materiale necesare fiecărei gospodării, ținînd seama de dispozițiile *Codului familiei* privitoare la bunurile soților.

29. I. Christian, *Normele privitoare la căsătorie în dreptul Republicii Populare Române*, în volumul: *Căsătoria și dreptul Republicii Populare Române*, Editura Academiei, București, 1964, p. 14.

30. Ca Dreptul Financiar; Decretul nr. 153 din 11 mai 1954; *Codul Muncii* cap. XI, vezi și nota 31. Importante sînt și dispozițiile cuprinse în Legislația privitoare la asigurările sociale: Decretele 292/1958 și 293/1958.

31. Decretul nr. 195 din 8 noiembrie 1951 institue titluri de onoare pentru mamele cu mulți copii, titluri ca: „mamă eroină, gloria maternă și medalia maternității”. Vezi Iorgu Ivan, *Întărirea familiei și ocotirea copiilor grija de căpetenie a regimului de democrație populară*, în „Mitropolia Olteniei”, IV (1954), nr. 7—8, p. 372.

drepturilor de mamă a copiilor ³². *Codul familiei* prevede: «În relațiile dintre soți și în exercițiul față de copii, bărbatul și femeia au drepturi egale (art. 1 al. 4), apoi «bărbatul și femeia au drepturi și obligații egale în căsătorie» (art. 25 *Cod. fam.*), și: «ambii părinți au aceleași drepturi și îndatoriri față de copiii lor minori (art. 97 *Cod. fam.*). Cît privește contribuția fiecăruia dintre soți, art. 29 *Cod. fam.* dispune că: «Soții sînt obligați să contribuie în raport cu mijloacele fiecăruia la cheltuielile căsniciei», devenind obligație reciprocă pentru cei doi soți și comună tuturor celorlalți membri ai familiei ³³.

2. *Asistența obligatorie dintre soți* (art. 41, 86, 89 *Cod. fam.* art. 10 Decret 32). Articolul 2 din *Codul familiei* obligă pe cei doi soți «să-și acorde sprijin moral și material». Această dispoziție este dezvoltată și lămurită și de alte articole din *Codul familiei*, care obligă pe cei doi soți să-și acorde ei în primul rînd asistență reciprocă (art. 86 și 89 lit. 2 *Cod. fam.*). Ea este condiționată însă de incapacitatea de a munci a unuia dintre soți (art. 86, al. 2 *Cod. fam.*). Această obligație de asistență este asigurată în mod direct, atîta timp cît durează căsnicia, dar și în caz de divorț, soții își datorează asistența în condițiile prevăzute de art. 41 din *Codul familiei*.

3. *Individualizarea motivelor de divorț* (art. 38 *Cod. fam.*, art. 45 Decret 32). În general, divorțul este pronunțat numai în «cazuri excepționale», pentru motive specifice fiecărui caz, fiind prevăzute prin lege doar un minimum de motive, pentru care se admite divorțul în mod expres, lăsîndu-le la aprecierea instanței temeinicia acestor motive (art. 38 *Cod. fam.*).

Fiecare familie are o individualitate și în caz de desfacere a ei prin divorț, se ține seamă de fiecare gravă neînțelegere, abatere de la normele de conviețuire normală în căsnicie, urmărind însănătoșirea vieții de familie.

Deși *Codul familiei* a adoptat formula «motive temeinice», lăsînd pe seama instanței judiciare aprecierea motivelor de divorț, totuși în acele cazuri în care apar motive ce fac cu neputință menținerea legăturii conjugale, legislația în vigoare prevede cinci motive de divorț, care nu mai sînt lăsate la aprecierea instanței. De acestea ne vom ocupa însă în alt capitol.

4. *Admiterea recăsătoririi soților divorțați*. Art. 277 din *Codul civil* interzicea recăsătorirea între ei a soților divorțați. A fost abrogat prin legea nr. 429 din 4 iunie 1945, care urmărește refacerea în mod legal, prin recăsătorire, a căsniciei, care încetase prin divorț în interesul copiilor, al soților și al societății.

III. *Principiile privitoare la raporturile dintre membrii majori ai familiei*. 1) *Egalitatea de drepturi a membrilor majori ai familiei* (art. 2, 4, 86, 106 *Cod. fam.*, art. 9—10 Decret 31). Astăzi acest principiu, necunos-

(32) Prin art. 345 al *Codului vechi civil* se dispunea ca tatăl, cînd era în pragul morții putea să îndulăscă un consiliu de familie îngrijitor pe lingă mama copiilor rămasă în viață, în care caz, mama nu putea face act atîngător de tutelă fără știrea și învoirea consiliului.

33. Liviu Stan, *op. cit.*, p. 166.

34. *Ibidem*, p. 269.

cut vechii legislații, a devenit cu puțință datorită faptului că drepturile oamenilor se legitimează prin muncă, iar nu prin alte mijloace³⁵.

Copiii devin membrii majori ai familiei îndată ce împlinesc vârsta de 16 ani fetele și 18 ani băieții. Ajungând la majorat, copiii se pot căsători fără consimțământul părinților (art. 24 *Cod. fam.*). De asemenea, împlinirea acestei vârste dă capacitate deplină de exercițiu. Copiii de 14 ani prin dispozițiile art. 9—10 Decret 31/1954, au capacitate de exercițiu restrinsă și pot intra în câmpul muncii, în condițiile art. 84 al. 2 *Codul muncii*.

Egalitatea în drepturi între membrii majori ai familiei o exprimă și art. 106 *Codul familiei*, care dispune «că părintele nu are nici un drept asupra bunurilor copiilor și nici copiii asupra bunurilor părinților, în afară de dreptul la moștenire și întreținere».

2. *Asigurarea întreținerii majorilor de către membrii familiei în caz de incapacitate de a munci* (art. 2 și 86 *Cod. fam.*). Egalitatea dintre membrii majori ai familiei stabilește și obligația sprijinului moral și material între ei (art. 2 *Cod. fam.*), precum și de întreținere între membrii aceleiași familii, dar această întreținere este condiționată de incapacitatea de a munci a unui membru (art. 86, *Cod. fam.*). Numai în această situație un membru al familiei este îndreptățit de lege să fie întreținut de către ceilalți membri ai aceleiași familii.

IV. *Principiile privitoare la copii și la raporturile părinților cu copiii.*

1) *Deplina egalitate de drepturi a copiilor născuți în afara căsătoriei cu cei născuți din căsătorie* (art. 63 *Cod. fam.*). În vechiul cod civil se făcea distincție, dar mai bine zis discriminare între copiii legitimi și copiii naturali, numiți «nelegitimi», categorie în care intrau copiii născuți sau concepuți în afara căsătoriei³⁶.

Această situație³⁷, care tindea mai ales să-i înlăture de la moștenire pe «bastarzi», a fost corectată de art. 63 din *Codul familiei*, care spune: «Copilul dinafara căsătoriei, a cărui filiație a fost stabilită prin recunoaștere sau hotărîre judecătorească, are față de părinți și de rudele acestora, aceeași situație legală a unui copil din căsătorie».

2. *Asigurarea și extinderea posibilităților de stabilire a paternității copiilor din afara căsătoriei* (art. 59—61 *Cod fam.*, art. 8 Decret 32). Căutarea și stabilirea paternității copiilor «nelegitimi» era un lucru anevoios în trecut, admitîndu-se de la o vreme numai parțial, ca un drept al copiilor, iar nu al mamei.

Codul Familiei asigură și extinde posibilitatea de stabilire a paternității copiilor dinafara căsătoriei, prevăzînd că la acțiunea în acest sens este îndreptățită în primul rînd mama. Dacă mama nu poate face aceasta, la acțiunea pentru identificarea părintelui dezertor este îndreptățit reprezentantul legal al copilului (art. 59 al 3, *Cod. fam.*). Mai mult, legiuitorul stabilește că și moștenitorii copilului pot continua acțiunea de stabilire a paternității, acțiune începută de copilul în cauză (art. 59 al. 2).

35. *Ibidem*, p. 166.

36. Art. 286, 303 și 304 din vechiul Cod civil.

37. Liviu Stan, *op. cit.*, p. 167.

3. *Protejarea specială a copiilor și îndeosebi a celor minori* (art. 1, 4, 29, 38, 42, 47, 52, 53, 59 etc. *Cod. fam.*; art. 83 al Constituției din 1952; art. 23, al. 2 din Constituția din 1965). Cît privește raporturile dintre părinți și copii, *Codul familiei* determină drepturile și obligațiile părinților în funcție de «interesele minorului» (art. 1, al. 5 și art. 97, al. 2 *Cod. fam.*), încît în genere, ori de cîte ori survine o situație nouă în viața unei familii, se ține seama în primul rînd de interesele copiilor minori. Astfel lor li se asigură drepturile în cazul nulității căsătoriei din care ei au rezultat (art. 23 *Cod. fam.*, art. 2 Decret 32); în cazul divorțului, o dată cu pronunțarea lui, instanța judecătorească hotărăște și căruia dintre părinți vor fi încredințați copiii minori (art. 42 *Cod. fam.*); în chestiuni de moștenire, acestora li se asigură drepturi speciale (art. 106, 125 *Cod. fam.*), iar în anumite cazuri, pentru asigurarea protejării minorului este ascultat însăși minorul, dacă a împlinit vîrsta de 10 ani (art. 42 *Cod. fam.*).

Cînd un copil nu are nici o posibilitate de întreținere, statul i-o acordă prin măsuri de ocrotire (art. 42 al. 2, 104, 127 *Cod. fam.*).

Tot pentru ocrotirea minorului, statul dă atenția cuvenită tutelei, marcînd și prin aceasta «profundul său umanism»³⁸.

4. *Exercitarea în mod principial a drepturilor părinților în interesul copiilor*. Ca un corolar al protejării deosebite a copiilor minori, se aplică și principiul limitării exercițiului drepturilor părinților în funcție de interesele minorilor (art. 1, 38, 97 *Cod. fam.*), extinzîndu-se acest principiu și la copiii înfiați (art. 66, 76 *Cod. fam.*).

5. *Impunerea prin lege și sub sancțiune a obligațiilor părinților de a da copiilor educație patriotică în spirit de devotament față de patrie* (art. 101, 108, 109, 112, 123, 136 *Cod. fam.*). Grija deosebită pe care o acordă statul ocrotirii minorilor, exprimată în cap. I al. 2 *Cod. fam.*, este determinată de interesul acestuia de a forma copii sănătoși și de a-i educa în vederea scopurilor înalte și cetățenești.

Art. 101 din *Codul familiei* obligă pe părinți să crească copilul «îngrijind de educarea, învățatura și pregătirea sa profesională», în conformitate cu țelurile statului spre a-l face folositor colectivității, iar art. 109 *Codul familiei* precizează chiar că educația copiilor trebuie făcută în «spirit de devotament față de regimul statului nostru».

*

După ce am văzut cele mai de seamă principii ce stau la baza noului regim legal al căsătoriei și familiei din țara noastră, vom trece la prezentarea pe scurt a normelor mai grăitoare privitoare la încheierea căsătoriei precum și a celor privitoare la unele raporturi de familie.

După cum s-a relevat, căsătoria nu mai este un simplu contract care să urmărească vreun scop străin de natura ei, ci este un act juridic solemn cu un înalt conținut moral și destinat să asigure întemeierea unei familii care să-și poată îndeplini funcțiile ei sociale³⁹.

38. Tudor R. Popescu și M. Pascu, *Căsătoria, familia și dreptul*, București, 1963, p. 77.

39. Cu privire la funcțiile familiei, vezi Tudor R. Popescu, *Dreptul familiei*, București, 1964, vol. I, p. 13—16; T. R. Popescu și M. Pascu, *op. cit.*, p. 32—79.

Condițiile legale ale încheierii ei, îi asigură sănătatea și trăinicia în așa fel să corespundă noii concepții despre ea⁴⁰. Urmărirea oricărui alt scop, atrage după sine desființarea căsătoriei prin nulitate sau desfacerea ei prin divorț⁴¹.

O atitudine asemănătoare a avut și are și Biserica față de instituția căsătoriei, reglementînd condițiile încheierii căsătoriei, după învățătura ei despre taina nunții, și după normele legiuirilor de stat.

B. CONDIȚIILE ÎNCHEIERII CĂSĂTORIEI⁴²

Aceste condiții se împart în două mari categorii: condiții de fond, condiții de formă și sînt reglementate în cap. I din *Codul familiei*, art. 3—18.

a) Principalele *condiții de fond* pentru încheierea căsătoriei, de care se ocupă în mod special legislația asupra căsătoriei și familiei din țara noastră, sînt următoarele: monogamia; consimțămîntul liber; vîrsta matură sau majoratul matrimonial; sănătatea; inexistența unor raporturi de înrudire care nu permit căsătoria; cetățenia; încheierea civilă a căsătoriei.

Condiția *monogamiei* este artătată în art. 5 *Codul familiei*, care prevede că este oprită căsătoria bărbatului care este deja căsătorit sau a femeii căsătorite.

Calitatea de persoană căsătorită este socotită impediment diriment la căsătorie, iar încheierea unei asemenea căsătorii cu încălcarea dispozițiilor articolului amintit, atrage după sine nulitatea absolută a ei (art. 19 *Cod. fam.*).

Pentru respectarea dispozițiilor art. 5 *Cod. fam.* și pentru evitarea inducerilor în eroare, art. 15 al Decret. nr. 278 din 28 iulie 1960, prevede că orice modificare în starea civilă a unui individ să fie trecută în înscrisul constatator al nașterii, iar potrivit art. 21 al aceluiași decret, actul de naștere este adăugat declarației de căsătorie, cercetată în amănunt de delegatul stării civile.

În același scop al evitării bigamiei, art. 444 *Codul penal* prevede pedepsirea (cu închisoare corecțională de la 1 la 3 ani și interdicție corecțională de la 1 la 3 ani) a delegatului de stare civilă ca și a preotului care ar încheia căsătoria unor persoane care au încă în mod legal starea de căsătorie.

Pentru evitarea bigamiei, legislația actuală a Bisericii Ortodoxe Române, prin art. 45 din «Regulamentul de procedură al instanțelor disci-

40. „Căsătoria este actul juridic cu caracter civil, încheiat pe viață între un bărbat și o femeie (celibatari, văduvi sau divorțați) prin liberul lor consimțămînt, manifestat în condițiile cerute de lege, personal și necondiționat, în scopul întemeierii unei familii de tip nou, care se înfăptuiește în deplină egalitate în raporturile judiciare dintre soți”. M. Eremia, *Noțiunea căsătoriei și caracterele ei*, în vol. *Căsătoria în dreptul Republicii Populare Române*, titlul I, cap. II, p. 18.

41. Tudor R. Popescu și M. Pascu, *op. cit.*, p. 86.

42. Vezi clasificarea și teoretizarea condițiilor de fond și de formă la căsătorie: I. Rucăreamu, *Condițiile de fond ale căsătoriei*, în volumul *Căsătoria în dreptul...*, titlul I, cap. III, p. 27—46; Yolanda Eminescu, *Condițiile de formă ale încheierii căsătoriei*, în același volum același titlu, cap. IV, p. 53—60; Tudor R. Popescu *op. cit.*, voi. I, p. 119—134; Tudor R. Popescu și M. Pascu *op. cit.*, p. 94—114; I. Filipescu, *op. cit.*, p. 33—47.

plinare și de judecată ale Bisericii Ortodoxe Române», pedepsește pe preotul care a oficiat Taina Cununii fără a observa dacă cei ce se cunună au îndeplinit prescripțiunile legii civile și bisericești. Pedepșa constă în dojană, când preotul în cauză a contravenit dispozițiilor articolului amintit din neglijență sau neștiință, sau în suspendarea din serviciu a lui pe timp determinat, când s-ar dovedi că a fost conștient de această⁴³.

De asemenea, art. 46 al aceluiași Regulament, interzice oficierea a doua oară a cununii persoanelor divorțate, dacă n-au obținut și divorțul bisericesc, pedepsind pe clericii vinovați cu transferarea și declarând nulă căsătoria săvârșită.

Condiția de fond a *consimțământului* este prevăzută în art. 1 al. 3 din *Codul familiei*, care statornicește că «familia are la bază căsătoria liber consimțită între soți», iar art. 16 din același cod prevede: «Căsătoria se încheie prin consimțământul viitorilor soți».

Consimțământul trebuie dat liber, personal și în public, pentru că lipsa lui, potrivit art. 19 *Codul familiei*, anulează căsătoria la cererea unuia dintre soți, al cărui consimțământ a fost viciat prin eroare, dol sau violență.

Legislația bisericească consideră, de asemenea, consimțământul, ca o condiție de fond a căsătoriei⁴⁴, lipsa lui fiind socotită impediment absolut, ce lovește în însăși esența căsătoriei⁴⁵. Consimțământul liber este esențial pentru eficacitatea Tainei Cununii, deoarece după concepția ortodoxă harul nu lucrează irezistibil, independent de voința omului⁴⁶, ci ei se conjugă cu contribuția liberă a subiectului uman.

Dubla manifestare de voință la căsătorie, ca garanție a viitoarei familii, produce efecte prestabilite de lege, la care aderă soții, fără ca apoi să poată deroga în nici o măsură⁴⁷. De aceea, noua legislație a căsătoriei și familiei prevede și alte două condiții de fond care asigură existența liberului consimțământ și încheierea unei căsătorii normale: *vîrsta matură sau majoratul matrimonial și sănătatea*.

Cu privire la condiția de *vîrstă*, *Codul familiei* stabilește prin art. 4 al. 1 că «bărbatul se poate căsători numai dacă a împlinit 18 ani, iar femeia 16 ani». Pentru motive temeinice⁴⁸, alin. 2 al acestui articol, îngăduie căsătoria femeii, care a împlinit vîrsta de 15 ani. În asemenea cazuri, încuviințarea căsătoriei o dă Comitetul Executiv al Sfatului Popular Regional (Capitaliei), în cuprinsul căruia se află domiciliul femeii în cauză.

43. «Clericul care va săvîrși Taina Căsătoriei, fără a fi observat dacă cei ce o cer au îndeplinit prescripțiunile legii civile și bisericești, de se va dovedi că a făcut aceasta din neștiință sau neglijență, se va pedepsi cu pedeapsa dojanii, iar dacă s-ar dovedi că a făcut-o în deplină cunoștință de cauză, se va pedepsi cu suspendarea din serviciu pe timp determinat».

44. Dr. D. G. Boroianu, *Dreptul Bisericesc*, vol. II, Iași, 1899, p. 215.

45. Valerian Șesan, *Curs de Drept Universal*, ediția IV, îngrijită de Milan Șesan, 1942, p. 198.

46. *Teologia Dogmatică și Simbolică*, Manual pentru uzul studenților Institutelor teologice, editura Institutului Biblic și de misiune ortodoxă, București, 1958, vol. II, p. 682—683.

47. M. Eremia, *op. cit.*, în vol. cit., p. 20.

48. Vezi asupra motivelor temeinice I. Rucăreanu, *op. cit.*, în vol. *Căsătoria în Dreptul Republicii Populare Române*, p. 43.

Condiția vârstei minime este determinată mai întâi de necesitatea de a asigura posibilitatea pronunțării consimțământului în mod liber, adică deliberat, apoi și pentru a asigura sănătatea viitorilor soți și a eventualilor copii ⁴⁹.

Codul familiei nu prevede însă o limită maximă de vârstă după care nu s-ar mai putea încheia căsătoria, ceea ce înseamnă că o căsătorie se poate încheia la orice vârstă și fără a se ține seama de diferența de vârstă dintre cei doi viitori soți ⁵⁰.

Condiția de fond a *sănătății* se referă atât la sănătatea fizică (art. 10 *Cod. fam.*), cât și la cea psihică (art. 9 *Cod. fam.*), întrucât lipsa acestora face cu neputință încheierea căsătoriei, sau dacă s-ar încheia, se săvârșește un act contrar naturii și scopului căsătoriei.

Ca urmare, «în cazul în care prin lege specială — adaugă același articol 10 din *Codul familiei* — este oprită căsătoria celor suferinzi de anumite boli, se vor aplica dispozițiile acelei legi». E vorba de o lege specială dată prin Decretul nr. 141 din 9 aprilie 1953, pentru prevenirea și combaterea bolilor venerice, prin care se dispune ca secțiile și birourile de stare civilă să nu încheie căsătorii celor ce doresc aceasta, pînă cînd nu dovedesc cu certificate medicale legale că nu suferă de vreo boală venerică în formă transmisibilă. În art. 10 stabilește categoric «că nu se va încheia căsătoria dacă cei doi soți nu declară că și-au comunicat reciproc starea sănătății lor».

Este considerat ca, și în cazul celor suferinzi de boli psihice, nu poate fi vorba de vreun consimțământ liber pentru încheierea căsătoriei, iar în cazul celor lipsiți de sănătate fizică, nu poate fi vorba de asigurarea scopului firesc al căsătoriei, ci de primejduirea sănătății și chiar a vieții celor ce s-au căsătorit ca și a eventualilor copii.

De aceea, legislația familiei din țara noastră socotește între condițiile de fond ale căsătoriei și *inexistența vreunui raport de înrudire între soți* și cu deosebire a înrudirii de sînge în grade apropiate (art. 6, *Cod. fam.*). În acest scop, deși întreruperea cursului sarcinei este categoric interzisă prin art. 1 al Decretului 770/1966, în caz că sarcina este urmarea unui incest, întreruperea ei este permisă prin dispozițiile articolului 2 aliniatul f al acestui Decret.

Deși în mod obișnuit căsătoriile se încheie pretutindeni între cetățenii aceluiași stat, totuși apar inevitabil și cazuri de căsătorie între persoane care nu au aceeași cetățenie. Legislația noastră privitoare la căsătorie prevede că persoanele care au cetățenie română nu se pot căsători cu persoane care au cetățenie străină și invers, decît cu aprobarea Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România ⁵¹.

În legătură cu această condiție, socotim că și problema căsătoriei unui cetățean român cu o persoană apatridă se pune în mod analog.

49. I. Rucăreanu, *op. cit.*, în vol. cit., p. 43.

50. *Ibidem*, p. 45 și Tudor Popescu *op. cit.*, vol. I, p. 122.

51. Această dispoziție a fost introdusă în Codul Civil prin Decret. nr. 80 din 31 martie 1950, care și după intrarea în vigoare a *Codului familiei* ce a abrogat articolele din Codul Civil ce reglementau această materie, art. 134, a fost menținut în vigoare. Vezi I. Rucăreanu, *op. cit.*, în vol. cit., p. 52.

În privința încheierii civile a căsătoriei, prin art. 3 *Codul familiei*, se prevede «că numai căsătoria încheiată în fața delegatului stării civile dă naștere drepturilor și obligațiilor de soți prevăzute în prezentul cod». Această dispoziție asigură și publicitatea căsătoriei. Încheierea căsătoriei în public o cere și Biserica. Ea nu aprobă căsătoriile secrete sub sancțiunea nulității⁵².

Dispozițiunea art. 3 *Codul familiei* nu împiedică cununia religioasă. Ea este permisă, dar trebuie celebrată în urma celei civile. Preotul care oficiază căsătoria este obligat să pretindă, iar cei în cauză trebuie să-i prezinte certificatul de căsătorie civilă, altfel el este pasibil de pedeapsa cu închisoare corecțională de la o lună la șase luni, potrivit art. 450 din *Codul penal*.

De asemenea, prin art. 45 al Regulamentului din 1950 de procedură bisericească al instanțelor de judecată ale Bisericii Ortodoxe Române, se prevede pedeapsa pînă la suspendarea din serviciu pe timp determinat pentru clericii care au săvârșit Taina Cununii «fără a fi observat dacă cei ce o cer au îndeplinit prescripțiile legii civile»⁵³.

b) *Condițiile de formă ale încheierii căsătoriei* se impun a fi îndeplinite unele în faza premergătoare încheierii solemne a căsătoriei, altele în momentul încheierii ei, și altele în momentul constatării încheierii ei. Rostul lor se referă la publicitatea căsătoriei, la solemnitatea momentului încheierii și la opoziția făcută de cei interesați de încheierea căsătoriei.

Prima condiție formală în această privință este întocmirea unei declarații personale de către viitorii soți, din care trebuie să reiasă că îndeplinesc condițiile cerute de lege pentru încheierea căsătoriei lor (art. 13 *Cod. fam.*).

Declarației de căsătorie i se anexează buletinele de identitate, înscrisele constatatoare ale nașterii, certificatele de divorț sau, de moarte, ale foștilor soți pentru cei ce au mai fost căsătoriți și certificatele medicale care dovedesc că viitorii soți nu sînt bolnavi de vreo boală venetică (art. 10 *Cod. fam.*).

Căsătoria se încheie în mod public în fața delegatului de stare civilă, unde cei doi viitori soți își dau consimțămîntul (art. 16 *Cod. fam.*).

La încheierea căsătoriei se poate face opunere de către orice persoană interesată care observă că nu s-au respectat cerințele legii (art. 14 *Cod. fam.*).

În cazul cînd delegatul stării civile constată că n-au fost îndeplinite condițiile de fond sau de formă cerute de lege, refuză să încheie căsătoria potrivit dispozițiilor art. 5 din *Codul familiei*.

După încheierea căsătoriei, potrivit prevederilor legale, delegatul stării civile întocmește actul constatator al căsătoriei, certificatul de căsătorie.

52. N. Mila, *Dreptul Bisericesc Oriental*, traducere de Dimitrie Cornilescu și Vasile I. Radu, București, 1915, p. 487.

53. Vezi nota 46.

Numai cu îndeplinirea condițiilor arătate se poate încheia o căsătorie în conformitate cu legea și potrivit cu însemnătatea ei socială⁵⁴.

c) *Impedimente la căsătorie.* — Lipsa oricăreia dintre condițiile de fond sau de formă cerute de lege pentru încheierea căsătoriei, constituie o piedică sau un impediment la căsătorie. Gravitatea impedimentului se apreciază după importanța condiției corespunzătoare și după modul în care ea ar primejdi scopul căsătoriei.

Legislația noastră stăruie deosebi asupra impedimentului rudeniei. Astfel, noul *Cod al familiei* oprește căsătoria între rude de sînge, în linie colaterală pînă la gradul al IV-lea inclusiv (art. 6 *Cod. fam.*). În mod cu totul excepțional, pentru motive temeinice, prin al. 2 al art. 6 din *Codul familiei*, este îngăduită căsătoria între consîngeni de gradul al IV-lea, veri primari, pentru care este necesară dispensa din partea Comitetului Executiv al Sfatului Popular Regional (Capitalei), pe teritoriul căreia se află domiciliul celor în cauză. Rațiunea care dictează oprirea căsătoriei între consîngeni pînă la gradul al IV-lea inclusiv, se bazează pe considerente eugenice⁵⁵, și pe considerente de ordin moral⁵⁶.

După cum se știe și Biserica socotește înrudirea de sînge ca un grav impediment la încheierea căsătoriei și anume, în linie dreaptă la infinit, iar în linie colaterală pînă la gradul 7. cu posibilitatea obținerii dispensei pînă la gradul al IV-lea.

Un alt fel de înrudire ce constituie impediment la căsătorie în anume grade este aceea care naște din actul înfierii sau adopțiunii, sau al luării de copii de suflet. Impedimentele ce rezultă din această înrudire sînt arătate în art. 7 a, b, c, din *Codul familiei*, prin care se dispune că este interzisă căsătoria între: a. înfiator și înfiat; b. înfiator și descendenții înfiatului; c. ascendenții înfiatorului și înfiat; d. ascendenții înfiatorului și descendenții înfiatului (art. 7 *Cod. fam.*) lit. a); e. copiii înfiatorului și înfiat (art. 7 *Cod. fam.* lit. b); f) copiii înfiatorului și copiii înfiatului; g) cei înfiați de aceeași persoană (art. 7 lit. c. *Cod. fam.*). Aliniatul 2 din art. 7 *Codul familiei* îngăduie potrivit dispozițiilor art. 6, al. 2 al aceluiași *Cod*, căsătoria între persoanele prevăzute la lit. b și c. (în schema de mai sus e, f, g), prin dispensă.

Impedimentele la căsătorie rezultate din înfiere sînt socotite în general ca impedimente dirimente, în afară de cele care opresc căsătoria între copiii înfiatorului și înfiat pe de o parte și între cei înfiați de aceeași persoană pe de altă parte, care sînt socotite prohibitive⁵⁷.

Nesocotirea acestor impedimente — Mai ales impedimentele arătate de lit. «a», art. 7 din *Codul familiei*, potrivit art. 19 din *Codul familiei* atrage nulitatea căsătoriei.

Un aspect deosebit au impedimentele la căsătorie, rezultate din înfiere, atunci cînd înfierea are loc între persoane de cetățenie deosebită (înfiere reglementată prin Decretul nr. 137 din 28 martie 1956), ceea ce necesită încuviințarea Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România.

⁵⁴ G. Nedelschi, *Noua reglementare a raporturilor de familie în R.P.R.*, în „Justiția Nouă” nr. 1/1954, p. 44.

⁵⁵ Iorgu D. Ivan, *Biserica creștină sprijină...*, p. 525 și nota 8.

⁵⁶ I. Rucăreanu, *op. cit.*, în vol. cit., p. 48.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 51.

Biserica a observat rînduiala de a interzice căsătoriile la care se ivesc impedimente rezultate din înfiere, pînă la gradul al 3-lea⁵⁸.

Legislația noastră de stat prevede între impedimente și raportul ce se stabilește prin tutelă. Astfel, art. 8 din *Codul familiei* interzice «în timpul tutelei căsătoria între tutore și persoana minoră». Dispoziția se referă numai la femeia minoră, căci numai ea se poate căsători cu dispensă și mai înainte de majorat (art. 4 *Cod. fam.*), și nu și la bărbatul minor, care nu se poate căsători cu nimeni și nici cu tutorele, pînă nu împlinește vârsta de 18 ani⁵⁹. La baza impedimentului acesta care previne influențarea liberului consimțămînt al minorei aflate sub tutelă, stau considerente de un înalt ordin moral și social⁶⁰; de aceea nici Biserica nu permite căsătoria între tutore și minora aflată sub tutelă⁶¹.

C. EFECTELE ÎNCHEIERII CASĂTORIEI

Încheierea căsătoriei în condițiile prevăzute de lege dă naștere unirii dintre două persoane, între care se stabilesc raporturi personale și patrimoniale de soți dintre care raporturile personale, întemeiate pe elementele firești de prietenie și afecțiune între soți, prevalează față de cele patrimoniale.

Efecte cu privire la raporturile personale dintre soți. — Conținutul acestor efecte fac obiectul normelor cuprinse în secțiunea I-a, cap. III, art. 25—27 din *Codul familiei*.

Stabilirea și reglementarea lor se face în baza principiului constituțional al egalității dintre bărbat și femeie, precizat de Constituția noastră din 1948, de cea din 1952, ca și de cea din 1966, cu deplină aplicare prin normele concrete ale *Codului familiei*. Astfel, art. 25 din *Codul familiei* dispune că bărbatul și femeia au drepturi și obligații egale în căsătorie și în art. 26 din același Cod se prevede că soții «hotărâsc de comun acord în ceea ce privește căsătoria».

Raporturile personale dintre soți, constau în cea mai bună parte în drepturi și obligații de natură morală (art. 2 din *Codul familiei*), ce nu produc în mod nemijlocit efecte juridice, care să implice sancțiuni legale, fiind determinate de afecțiunea reciprocă, de dragoste și de prețuire, singurele capabile să dea trănicioare căsniciei. Dar pentru întărirea legăturilor personale în cadrul familiei între cei doi soți, sînt prevăzute și îndatoriri a căror nerespectare este sancționată prin lege. Acestea sînt⁶²:

1. *Obligația de sprijin moral*, care se concretizează prin sprijinul moral pe care și-l datorează soții în caz de bătrînețe, boală, infirmitate etc.

2. *Obligația de fidelitate*, izvorită din obligația morală, care impune soților respectarea căminului conjugal, infidelitatea putînd constitui motiv de divorț ca și de sancțiune penală.

58. Nicodim Milaș, *op. cit.*, p. 567.

59. I. Rucăreanu, *op. cit.*, p. 52.

60. *Ibidem*, p. 51.

61. N. Milaș, *op. cit.*, p. 510.

62. Vezi în acest sens: V. Economu, *Efectele căsătoriei cu privire la raporturile personale dintre soți*, în vol. *Căsătoria în dreptul R.P.R.*, titlul II, cap. I, secțiunea II-a p. 149—159.

Pentru îndeplinirea obligațiilor personale dintre soți, este necesară coabitarea lor, adică domiciliul comun al celor doi soți. Legalmente, fiecare dintre cei doi soți poate avea domiciliu propriu, aparte, în virtutea principiului egalității depline între soț și soție. Dar în interesul familiei, în mod natural e necesar ca cei doi soți să locuiască împreună. Sînt însă situații care în interesul familiei, determină pe un anumit timp, domiciliul separat al soților, ca: boală, servicii, studii, etc. Pentru asemenea cazuri, soții hotărăsc de comun acord, așa cum prevede art. 26 din *Codul familiei* menționat mai sus.

O notă specifică a raporturilor personale dintre soți este dreptul ca fiecare soț să-și aleagă numele ce-l va purta după încheierea căsătoriei. În acest sens, art. 27 din *Codul familiei* dispune ca viitorii soți, în declarația de căsătorie să specifice numele ce s-au învoit să-l poarte în timpul căsătoriei. Astfel soții pot: a) să-și păstreze fiecare numele avut înainte de căsătorie; b) să poarte numele unuia dintre soți; c) să poarte numele lor reunite (art. 28 *Cod. fam.*). Numele soților va fi purtat și de copiii ce ar rezulta din căsătorie, potrivit dispozițiilor art. 62 din *Codul familiei*.

În cazul cînd un soț își schimbă numele în timpul căsătoriei, trebuie cerut consimțămîntul celuilalt soț (art. 28 al. 2, *Cod. fam.*).

Raporturile personale dintre soți, întemeiate pe deplina lor egalitate, dau naștere și următoarelor efecte: a) nici unul din soți nu poate exercita un control asupra corespondenței sau asupra relațiilor admise, cu alte persoane, ale celuilalt soț; b) fiecare soț își poate alege singur profesiunea pe care și-o exercită fără opoziția celuilalt; c) căsătoria nu mai poate avea nici un efect cu privire la cetățenia soților⁶³.

Efecte cu privire la raporturile dintre părinți și copiii minori. — Reglementarea raporturilor dintre părinți și copii, în general, și a celor dintre părinți și copiii minori în special, constituie o parte importantă al noului regim al căsătoriei și familiei și urmărește educația și ocrotirea minorului.

Constituția din 1952 prevedea prin art. 83 ocrotirea specială a mamei și a copilului. Urmează apoi *Codul familiei*, care reglementează în mod complet ocrotirea minorului în legătură cu relațiile dintre părinți și copiii minori⁶⁴, precizînd în mod expres «că drepturile părintești se exercită numai în interesul minorului» (art. 98 din *Cod. fam.*). Ocrotirea specială a copilului este exprimată și de art. 23 al. 2 al Constituției socialiste din 1965.

În ceea ce privește persoana minorului, părinții sînt obligați a-i da întreținere (art. 86 al. 1 *Cod. fam.*). De asemenea, părinții sînt obligați să-i da minorului îngrijire fizică, asigurîndu-i creștere și dezvoltare sănătoasă, cît și îngrijire morală, asigurîndu-i pregătirea intelectuală și profe-

63. *Ibidem*, p. 159.

64. Vezi și E. A. Barasch, I. Nestor și S. Zilberstein, *Ocrotirea părintească*, București, 1960, p. 15.

sională, precum și educația cetățenească pe care trebuie să i-o dea în conformitate cu țelurile statului nostru și în spirit de devotament față de patrie, pentru a fi folositor colectivității art. 101 și 109 *Cod. fam.*).

Legea pedepsește cu decăderea din drepturile părintești (art. 104, 109 *Cod. fam.*), neîndeplinirea acestor obligații, dar obligă pe părinți la întreținerea materială pe mai departe, (art. 110 și 111 *Cod. fam.*).

Ca să evidențieze și mai mult principiul care urmărește apărarea intereselor minorilor, legea stabilește separația de bunuri dintre părinți și copii. Astfel art. 106 din *Codul familiei* prevede că «părintele nu are nici un drept asupra bunurilor copiilor și nici copilul asupra bunurilor părinților, în afară de dreptul la moștenire». În cazuri determinate, părinții au dreptul doar de a administra bunurile minorilor pînă cînd aceștia împlinesc vîrsta de 14 ani. (art. 105 *Cod. fam.*).

Drepturile și obligațiile față de minori, părinții firești și le exercită în mod egal⁶⁵ (art. 97, *Cod. fam.*). Aceleași drepturi le au și înfietorii față de înfiatții lor, căci ei își asumă față de minorii înfiatți, aceleași obligații ca și părinții firești (art. 76 *Cod. fam.*). În cazul cînd un copil este încredințat unei alte persoane spre a-l crește, întrucît creșterea copilului de către părinții firești nu este satisfăcătoare, persoana căreia i se încredințează copilul își exercită față de minori drepturile și îndatoririle ce le revine părinților firești, (art. 104, al. 2 *Cod. fam.*).

Dreptul la ocrotirea părintească îl au toți minorii: copiii firești, înfiatții, cît și copiii din afara căsătoriei, a căror filiație a fost stabilită în condițiile art. 63 din *Codul familiei*.

Astfel, prin art. 26 al Constituției din 1948, se asigură o protecție deosebită pentru copiii minori, dispunîndu-se că «părinții au aceleași îndatoriri față de copiii născuți în afara căsătoriei, ca și pentru cei născuți în căsătorie»; prin Decret 130/1949 se reglementează situația copilului natural, apoi prin Decret nr. 131 din același an se revine cu o nouă reglementare a instituției adopțiunii, cu care prilej sînt abrogate art. 309, 311, 312, 313 și 314 din vechiul cod civil; prin Decretul nr. 182 din 1951 se reglementează înfierea⁶⁶.

Pentru aplicarea corectă a dispozițiilor legale în materie de ocrotire a minorului, se instituie o autoritate tutelară, care este chemată să supravegheze și să corecteze abaterile de la prevederile *Codului familiei* (art. 104, 108, 109, 111, 113, 114, 122, 124, 127, 135, 136 (*Cod. fam. ș.a.*)).

Efecte cu privire la raporturile dintre membrii familiei. — Familia cuprinde ca membri: soții, copiii și membrii familiei proveniți din rudenie. Dreptul familiei (art. 2 din *Cod. fam.*), reglementează cu precădere raporturile nepatrimoniale dintre membrii familiei, dar și pe cele patrimoniale stabilind egalitatea deplină dintre membrii majori ai familiei, egalitate care obligă la sprijin moral și material, acordat între membrii familiei, pe considerente de prietenie și afecțiune reciprocă.

65. I. Christian, *Principiile generale ale reglementării familiei care stau la baza normelor privitoare la căsătorie*, în vol. *Căsătoria în dreptul R.P.R.*, titlul I, cap. I, secțiunea III, p. 14.

66. Iorgu Ivan, *Codul familiei*, p. 476-477.

Sprrijinul material pe care și-l datorează soții și ceilalți membri ai familiei este reglementat de *Codul familiei*, prin art. 86—96, sub titlul: «Obligația de întreținere». Articolul 86 precizează expres persoanele între care există această obligație de întreținere, adică: soț, soție, părinți și copii, înfiator și înfiat, bunici, nepoți, străbunici și strănepoți, frați și surori, precum și alte persoane prevăzute de lege.

Pentru a se evita confuziile ce s-ar ivi în privința ordinea în care se datorează obligația de întreținere între membrii familiei, art. 89 precizează: a) soții își datorează obligație de întreținere în primul rînd; b) descendentul este obligat la întreținere înaintea ascendentului; iar dacă sînt mai mulți descendenți sau mai mulți ascendenți, cel mai apropiat în grad înaintea celui mai îndepărtat; c) înfiatorul este obligat la întreținere înaintea părinților firești; d) frații și surorile își datorează întreținere după părinți, însă înaintea bunicii. Iar al. 2 al art. 86, din *Codul familiei* prevede că dreptul la întreținere are numai acel ce se află în nevoie, lipsit de puțința de a-și cîștiga existența prin muncă din cauza vreunei incapacității.

D. ÎNCETAREA CĂSĂTORIEI ȘI DESFACEREA EI PRIN DIVORȚ

Căsătoria, potrivit normelor legale în vigoare, poate să înceteze prin: a) moartea unuia dintre soți (art. 37 *Cod. fam.*); și prin b) declararea judecătorească a morții unuia dintre soți (art. 37 *Cod. fam.*)⁶⁷. Căsătoria se poate desface și prin divorț, pentru a pune capăt unei căsnicii, care nu mai poate continua din diferite motive. Oricare dintre cei doi soți poate cere desfacerea căsătoriei prin divorț⁶⁸, cînd viața alături de celălalt i-a devenit insuportabilă.

În ceea ce privește motivele de divorț, art. 38 din *Codul familiei* stabilește că divorțul este admis în baza «unor motive temeinice», care arată că raporturile dintre soți sînt «atît de grav și iremediabil vătămăte, încît nu mai este cu puțința continuarea căsătoriei», cel puțin pentru unul din soți. Această legiuire în materia motivelor de divorț este determinată și de diversitatea împrejurărilor care pot face cu neputință viața în căsnicie

67. Cînd un soț este dispărut și această stare se prelungește un anumit timp, el poate fi declarat mort prin hotărîre judecătorească potrivit dispozițiilor art. 16 Decret. 31/954, care prevăd că soțul dispărut poate fi declarat mort după 4 ani de cînd nu se mai știe nimic despre existența lui.

68. Legislația actuală în materie de divorț se prezintă cu totul deosebită de aceea cuprinsă în codul civil, care a fost în vigoare cu unele modificări pînă la 1 februarie 1954, cînd a fost pus în aplicare *Codul Familiei*.

Vechea legislație a codului civil admitea divorțul pentru anumite motive determinate, înscrise în art. 211—213. Aceste motive erau: adulterul, excesele, cruzimile, insultele grave, condamnarea la muncă silnică pe viață, vrăjmășia vieții unui soț din partea celuilalt soț ș.a. În asemenea cazuri, instanța, dacă constata existența acestor motive, pronunța divorțul.

Codul civil vechi mai prevedea și divorțul prin consimțămînt mutual, al cărui reglementări îngreuiiau sau întîrziiau pronunțarea divorțului. Textele ce reglementau acest fel de divorț (254—257), au fost abrogate prin legea nr. 18 din 12 februarie 1948. De asemenea, divorțul reglementat de vechiul cod civil avea un caracter de sancțiune pentru soțul vinovat de divorț, nefiind admis și ca remediul, așa cum este socotit divorțul după noua reglementare.

Vezi V. Economu *Cauzele desfacerii căsătoriei*, în vol. *Căsătoria în dreptul R.P.R.*, titlul III cap. I, art. 1, p. 438.

a soților⁶⁹. Familia are o individualitate aparte, a cărei existență include situații personale și intime, de aceea și desfacerea ei nu poate fi privită și efectuată după șabloane.

Temeinicia motivelor de divorț este apreciată «cu deosebită grijă» de instanța de judecată, care în urma investigațiilor efectuate, poate pronunța sau nu divorțul, ținând seama de faptul că el este o măsură excepțională, nu o desfacere de contracte. În aprecierea motivelor de divorț se ține seama de interesele copiilor minori (art. 38 al. 2, *Cod. fam.*). În unele cazuri, pronunțarea divorțului poate atrage urmări defavorabile creșterii și educării copiilor minori, în altele, divorțul este pronunțat pentru a pune capăt unei căsnicii care nu corespunde intereselor minorilor.

În mod special, trebuie să relevăm faptul că în scopul apărării căsătoriei și familiei, instanțele judecătorești sînt obligate să încerce la diferite termene (6 luni — 1 an) împăcarea soților învrăjbiți art. 613, — 616, 616¹, 619, și art. 3 din *Cod de procedură civilă*, modificat prin Decret nr. 779/1966).

Tot pentru a favoriza împăcarea soților ajunși la neînțelegere și la gîndul divorțului, legislația cea mai nouă (Decretul nr. 779/1966) introduce și noi măsuri procedurale, menite nu numai să încetinească desfășurarea procesului de divorț, ci să ridice și obstacole în calea lui. În același timp, este important să amintim că tot prin ultimele măsuri legale se asigură posibilitatea de a stinge acțiunea de divorț, prin împăcarea soților în orice fază a procesului, chiar în faza de recurs (art. 618, al. 2, *Cod. prod. civilă*, modificat prin Decret 779/1966).

După ce instanța judiciară încearcă împăcarea soților, chibzuiește și dezbate motivele de divorț și apoi pronunță divorțul (art. 615, *Cod. de proced. civilă*).

Există motive, arătate de art. 45 Decret 32/1954, în cazul cărora pronunțarea divorțului este inevitabilă. Ele sînt: a) alienația mintală cronică; b) existența unei boli cronice și contagioase; c) pedeapsa privativă de libertate a unui soț, cel puțin 3 ani; d) declararea judecătorească a dispariției unuia dintre soți.

Efectele desfacerii căsătoriei prin divorț. — Divorțul nu are caracter retroactiv. Efectele lui sînt pentru viitor și se recunosc între cei doi soți, precum și între soți și copii.

Efectele divorțului cu privire la relațiile personale dintre soți, constau în: libertatea fiecărui soț de a se recăsători încetînd orice obligație legală ce ține de starea de soț; redobîndirea vechiului nume purtat înainte de căsătorie⁷⁰ (art. 40, al. 3, *Cod. fam.*).

Efectele divorțului cu privire la relațiile patrimoniale dintre soți, afectează relațiile patrimoniale dintre soți, inclusiv bunurile comune, ducînd la împărțirea bunurilor comune după pronunțarea divorțului, împărțirea locuinței și stabilirea întreținerii datorată reciproc între soți după divorț, întreținere reglementată de art. 14 din *Codul familiei*.

69. *Ibidem*, p. 445.

70. Soții se pot învoi să-și păstreze și după divorț numele avute în timpul căsătoriei. V. Economu *op. cit.*, p. 475.

Efectele divorțului cu privire la copiii minori. Grija deosebită pe care statul o acordă minorilor obligă instanța ca o dată cu pronunțarea divorțului să stabilească și căruia dintre părinți le sînt încredințați copiii minori, a căror părere în acest scop este ascultată, dacă copiii au vîrsta de 10 ani, iar dacă nu au împlinit această vîrstă, este ascultată autoritatea tutelară (art. 42).

Ambii părinți, nu numai cel căruia i s-a încredințat copilul, își păstrează drepturile și îndatoririle față de minor, după ce s-a pronunțat divorțul (art. 43 al. 3 *Cod. fam.*). Pentru aceasta, învoiala părinților asupra contribuției materiale pentru întreținerea minorului are valabilitate numai dacă este încuviințată de instanța judiciară (art. 42, al. ultim *Cod. fam.*). Tot instanța aprobă orice schimbare a relațiilor dintre părinții divorțați și copiii minori.

Biserica a admis divorțul numai în situații extreme, cînd o căsătorie nu mai poate continua, nemaiputîndu-și îndeplini scopurile ei din motiv de adulter al soților (Matei XIX, 9). Pe lîngă acest motiv de adulter, Biserica Ortodoxă admite divorțul și pentru alte motive ce dovedesc o totală decădere morală a unui soț față de celălalt soț⁷¹.

Desfacerea căsătoriei religioase este pronunțată de autoritatea bisericească⁷², după pronunțarea divorțului civil. În caz de neobservare a dispozițiilor art. 46 din «Regulamentul de procedură a judecării bisericești din 1950», preotul este pedepsit cu transferul, iar căsătoria religioasă se va declara nulă⁷³.

Legiuirile bisericești privitoare la căsătorie și familie au rămas cele tradiționale. Condițiile create prin noul regim legal al căsătoriei și familiei sînt cît se poate de favorabile pentru încheierea căsătoriei.

Atunci cînd s-a permis, prin Legea de stat nr. 429 din 4 iunie 1945, recăsătorirea soților divorțați, Biserica a salutat această măsură ca fiind corespunzătoare modului în care înțelege și ea această problemă.

La fel a salutat Biserica și abrogarea (prin legea nr. 18 din 12 februarie 1948) a acelor articole din Codul civil, care prevedeau ca motive de divorț o seamă de lucruri nesperioase (art. 234, și art. 254—267 *Cod. civ.*), care permiteau divorțul prin consimțămînt.

În fine, Biserica a primit cu satisfacție și a sprijinit măsurile legale, menite să asigure încheierea în condiții tot mai bune a căsătoriei, pe cele menite să întărească și să apere familia, (înscrise în *Constituția* din 1948,

71. D. G. Boroiianu, *op. cit.*, p. 268—269, Nicodim Milaș, *op. cit.*, p. 522; Valerian Șesan *op. cit.*, p. 230—231.

72. Autoritatea bisericească care acordă dispense bisericești și desfăce căsătoria bisericească după pronunțarea divorțului civil este Episcopul eparhial sau arhiepiscopul. Art. 90, alin. II din *Legiuirile Bisericii Ortodoxe Române*, din anul 1950.

73. Nici un cleric nu va oficia Taina Căsătoriei a doua oară persoanelor divorțate numai de instanțele civile, dacă nu va face proba că acele persoane au obținut desfacerea primei căsătorii religioase din partea autorităților bisericești. Clericul care va fi oficiat o astfel de căsătorie, se pedepsește cu pedeapsa transferării, iar căsătoria bisericească se va declara nulă.

De vor oficia mai mulți preoți, de orice treaptă, la o asemenea căsătorie, tuturor li se va aplica aceeași pedeapsă.

Constituția din 1952, *Codul familiei* din 1954, în Decretul nr. 31 și 32 din 1954), precum și a măsurilor ulterioare, privitoare la căsătorie și familie (înscrise în Constituția din 1965, în Decretele: nr. 770, 771 și 779/1966), prin care se dă căsătoriei și familiei întreaga însemnătate pe care o au de fapt, în raport cu alte relații ale vieții omenești⁷⁴.

Prin această atitudine pozitivă față de o legislație nouă și de foarte mare importanță a statului, Biserica își continuă neabătut tradiția ei nomocanică sau pravilnică, potrivit căreia, ea aplică la relațiile vieții sale, toate aceste legi de stat, care îi asigură și-i întăresc propria sa ordine juridică.

Doctorand Diac. MIRON MIHUȚ

⁷⁴ Liviu Stan, *Căsătoria religioasă și familia*, în „Revista teologică”, Sibiu, 1941, nr. 7—8, p. 317—325.

ALMANAHURI ORTODOXE ROMĂNEȘTI DE PESTE HOTARE

Un almanah este mai întâi un calendar. Un calendar care să însoțească pe om în fiecare zi, dar mai cu seamă în zilele de sărbătoare, în clipe de reculegere și meditație, de care sufletul are atîta nevoie. Almanahul este o oglindă în care se reflectă activități și preocupări, de obicei pentru un an care s-a încheiat și pentru un an nou, care începe. Aci se cuprind lucruri mai vechi sau mai noi, mesaje trimise și mesaje primite, se ridică punți de unire, se scot în evidență valori specifice, urmărind luminarea minții, mișcarea inimii și înduplecarea voci spre mai bine, spre bucuriile vieții. La noi românii, calendarele au o veche și frumoasă tradiție.

Două almanahuri ortodoxe sosite la început de an de peste hotare, ne-au prilejuit o adevărată bucurie duhovnicească. Bucuria aceasta a fost cu atît mai mare cu cît almanahurile de care vorbim au fost editate de frații noștri români-ortodocși, arătîndu-ne că ei, deși aflați de multă vreme pe alte meleaguri, ca cetățeni vrednici ai altor țări, nu-și uită nici o clipă obirșia română și credința creștin-ortodoxă din strămoși, hrănindu-se neconținut din tezaurul spiritual-cultural al poporului român și făcînd cunoscut și altora acest tezaur, spre mîndria lor și a noastră.

Aceste două almanahuri sînt, în același timp, cărți de teologhisire, de literatură și artă, file de cronică de ieri și de azi, file de album și de informare.

Este potrivit să le prezentăm aci împreună, fiindcă strădaniile celor care s-au ostenit cu alcătuirea lor sînt vrednice de aceeași laudă.

*Calendarul „Credința” pe 1967, editat de
Episcopia Misionară Ortodoxă Română în
America*

Acest calendar, însumînd 352 pagini, a apărut la Detroit, sub îngrijirea Arhidiaconului Bartolomeu Valeriu Anania, directorul Cancelariei episcopale.

Cu 38 de ani în urmă, românii — mai ales ardeleni — pe care vitregia vremilor îi minase dincolo de ocean, în Canada, America de Nord sau de Sud, și-au constituit o episcopie proprie, azi Episcopia Misionară Ortodoxă Română în America, aflată sub jurisdicția canonică a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

Calendarul acestei Episcopii pe anul 1967 ne întâmpină, prin coperta sa color, cu imaginea unei vechi icoane pe sticlă, din Făgăraș — icoană care are în centru, în prim plan pe Maica Domnului, lateral, sus, pe Dumnezeu Tatăl și pe Sfântul Duh, iar în partea de jos pe Mîntuitorul pe cruce, înconjurat de cete îngerești. Ca format, grafică, prezentare și distribuire a materialului, Calendarul respectă în mare măsură coordonatele care au călăuzit și editarea volumului din anul trecut, ceea ce poate constitui semnul bun al unui tradiționalism în curs de formare.

În primele pagini, Calendarul are cîntea de a publica un *Cuvînt către cititori* al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian. Prea Fericitul Patriarh apreciază mai întîi «osîrdia luminată» a iubiților Săi fii din Episcopia Misionară Ortodoxă Română în America, ce se arată înfrățiți în duh românesc și uniți în credința stră-bună, mărturisite în slovă românească. Pentru iubirea lor cea nemicșorată față de țara-mamă, Prea Fericitul Sa, invocînd harul lui Dumnezeu, îi binecuvîntează cu dragoste părintească, îndemnîndu-i ca să se dovedească pe mai departe fii credincioși ai neamului din care au purces și cetățeni devotați ai statelor în care trăiesc.

Urmează cuvîntul P. S. Episcop Victorin al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America, anunțînd dintru început scopul Calendarului, și anume: «Purtarea noastră demnă (a credincioșilor Episcopiei — n. n.), prin care vom izbuti să facem cînta numelui de români printre naționalitățile care formează popoarele Americii de Nord, iar Biserica și neamul nostru de obîrșie, în tot ce au ele mai de preț și veșnic, să fie respectate și iubite».

După aceasta, este publicat calendar lunar bisericesc propriu-zis, menționîndu-se datele cele mai memorabile din istoria României și a Americii, însoțite la fiecare filă de scurte cugetări și sentințe ale Sfinților Părinți, extrase din *Filocalie*.

Sînt prezentate apoi o listă a sfinților de origină română și o seamă de rînduiri bisericești.

Indrumătorul bisericesc, care urmează, cuprinde numele Patriarhilor și altor Întîistătători ai Bisericilor Ortodoxe autocefale, Ierarhilor membri ai Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și Ierarhilor membri în «The Standing Conference of The canonical orthodox bishops in the Americas» (Conferința permanentă a episcopilor ortodocși canonici din America), cum și structura Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America: Centrul Eparhial, consiliul episcopal, consistoriul spiritual, protopopiatele și parohiile.

În articolul cu titlul de îndemn: *Înainte pe drumul Ortodoxiei și al Neamului*, P. C. Prot. Vicar Ioan Bugariu amintește evenimentele care au dus la constituirea Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America și evenimentele din viața Episcopiei care au urmat acestei constituirii, vîdînd că legătura sufletească dintre românii din America, Ortodoxie și Țara-mamă, n-a fost întreruptă niciodată.

I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului se adresează cititorilor Calendarului cu graiul colindelor, într-un cuvînt intitulat *Praznicul bucuriei creștinești*, care este Crăciunul, iar I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului adresează de asemenea, un cuvînt reliefînd «faima Ortodoxiei românești» și prezența ei în lumea creștină — de-alungul veacurilor, expresie vie a acestei prezențe fiind și comunitățile ortodoxe românești din îndepărtata Americă.

Studiul următor, despre *Permanența Evangheliei lui Hristos*, semnat de Pr. Prof. D. Stăniloae, are o deosebită importanță doctrinară și interconfesională. De aceea el este publicat în limbile română și engleză, text paralel, interesînd nu numai pe românii ortodocși din cele două Americi, ci și cercurile numeroase și largi ale teologilor de pretutindeni. Este vorba mai întîi de esența permanentă a omului și de tendința acestuia către absolut. Pentru creștinul cu adevărat credincios, absolutul nu poate fi ceva impersonal, căci absolutul divin — Fiul lui Dumnezeu — s-a întrupat ca om și a înviat. Aceste acte sînt confirmate de Sfînta Evanghelie, a cărei semnificație umanistă este uriașă și ale cărei perspective sînt fără de sfîrșit.

Articolul *Pomenirile pentru strămoși în cursul anului bisericesc* este o succintă expunere de teologie practică, revărsată totuși din concepția creștină despre viața de veci, despre puterea rugăciunii și din importanța pe care o are cultul străbunilor, cultul morților, la românii ortodocși — cu frumoasele obiceiuri legate de acest cult.

Despre cîntarea bisericească scrie, în continuare, Ec. Stavr. Dumitru Diaconescu, administrator protopopesc al Episcopiei. Părintele Diaconescu ne înfățișează această cîntare, din vremea Mîntuitorului și a Sfinților Apostoli pînă în zilele noastre, accentuînd rolul catehetic și valoarea artistică a cîntărilor bisericești, cu care Biserica Ortodoxă Română, prin contribuția protopsalților și compozitorilor ei din trecut și de astăzi, se poate mîndri.

Diac. Prof. Orest Bucevski publică articolul intitulat *Educația morală în cadrul Bisericii străbune*, afirmînd că «prin educație morală Biserica voiește să-i facă pe credincioși buni cetățeni ai cerului, fără ca aceștia să uite însă că trăiesc pe pămînt, în realitățile vremii într-o societate față de care au datorii de împlinit».

Însemnătatea Hirotoniei în Ortodoxie este subliniată de Protos. Nestorian Cicală, din Windsor-Canada.

Cunoscutul bizantinolog Prof. Alex. Elian descrie apoi *Ceva despre iconografia bizantină și cea românească*, observînd că iconografia românească religioasă s-a dezvoltat în cadrele tradiției bizantine, dar cu innoiri salutare, pe calea adevăratei învățături de credință și a pietății.

Pr. Radu Traian, din Cleveland-Ohio, reliefează *Iubirea creștină, ca temei al înfrățirii oamenilor*.

Graiul simbolic al unora dintre actele liturgice este descifrat cu folos de preotul Dr. Vasile Coman, protopopul Brașovului.

Aci se încheie partea din Calendar intitulată: «*Cuvînt bun*» și se începe o nouă parte: *Orizonturi ecumeniste*.

În această a doua parte, aflăm mai întîi un studiu despre *Ortodoxie în Mișcarea Ecumenică*, alcătuit de Prof. Teodor M. Popescu și publicat în limbile română și engleză.

Urmează articolul D-lui Gh. Alexe despre *Perspectivile ecumeniste ale Ortodoxiei românești după Nicolae Iorga* și, ca o confirmare a intensei și rodnicei activități pe care Biserica Ortodoxă Română o desfășoară în cadrul ecumenismului contemporan, sînt publicate în continuare reportajele despre *Călătoria Prea Fericitului Patriarh Justinian în Anglia și la Consiliul Ecumenic al Bisericilor din Geneva*, cum și reportajul despre *Vizita în România a unei delegații a Bisericilor protestante din Franța*, evenimente care au avut loc în cursul anului 1966.

Partea a treia a Calendarului este închinată «*Centenarului Canadiei (1867—1967)*» și cuprinde un studiu în engleză al Prof. George R. Ursul de la Emerson-College din Boston, despre *Vechea biserică (Ortodoxă n. n.) în «Lumea nouă (Canada)*».

Urmează un capitol special despre *Legături româno-americeane*, în care Dl. Romeo Drăghici, directorul Muzeului «George Enescu» din București, înfățișează, din amintiri și din presa vremii, momente din turneele pe care Enescu le-a făcut în centrele românești din America, la Cleveland, și New York, unde marele maestru al muzicii noastre a întruchipat în sine geniul artei românești. Sînt mărturii care emoționează și astăzi și au, în același timp, o deosebită valoare documentară.

Alt articol în cadrul acestui capitol special este semnat de Valeriu Streinu și relevă *prezența teatrului american pe scenele românești*.

Aci se înscrie și însemnarea Arhid. Valeriu Anania despre turneul ansamblului folcloric românesc «Ciocîrlia» în America, intitulată semnificativ: *N-a murit Marele Pan!*

Arhim. Prof. Dr. N. Mladin din Sibiu descrie apoi, sub titlul *Printre frați*, timpul pe care l-a petrecut în îndeplinirea delegației pe care a avut-o la comunitățile din America aparținînd de Episcopia Misionară Ortodoxă Română de acolo, între 22 iulie — 4 octombrie 1966.

«*O vizită în România*», organizată de Episcopia Misionară Ortodoxă Română din America, au făcut-o 104 excursioniști americani de origine română, în iulie—august 1966, și despre impresiile lor minunate pe meleagurile țării-mamă ne mărturisește, cu vie emoție, Prot. George Nan din Windsor, căruia i s-a încredințat conducerea grupului.

Se mai cuprinde în acest capitol și articolul lui Alexandru Suciul despre *Problemele sociale ale omenirii de la Republica lui Piaton, la Societatea Președintelui Johnson*, publicat în limba engleză.

Rubrica *Pământ și suflet românesc* cuprinde pagini despre vechi datini românești, pagini de folclor, literatură și artă: *Călușarii*, de T. Arghezi; *Taina permanenței românești*, de N. Horia; *Vestitul Popa Tunsul*, de Pr. Prof. Niculae M. Popescu; *Minăstirea Polovraci* (din volumul «Salba Carpaților», în pregătire), de Valeriu Anania; *O flacără a geniului românesc: Ion Tuculescu*, de Nina Stănculescu; *George Coșbuc, poet al vieții și sensibilității românești*, de Pr. Prof. D. Stăniloae; *Sărbătoarea secerișului în Transilvania*, de Elis. Moldoveanu-Nestor; *Lut și datină*, de Ioana Botez. Tot aci: *Premiul Preot Tzincoca*, organizat pentru cei mai buni colindători în limba română din cuprinsul Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America, și foiletonul *500 de ani de la întemeierea Minăstirii Putna*, semnat de Prof. Victor Brătulescu.

Calendarul continuă cu o scrisoare de urare pentru Anul nou, adresată *Bunilor noștri frați români de peste mări și țări*, de Tudor Arghezi și, apoi, cu: *Biserița din răzoare*, de Gala Galaction; poeziile *Revedere* de Mihail Eminescu, *Sufletul satului și Cîntec pentru anul 2000* de Lucian Blaga, *Noapte liniștită* de Valeriu Anania, *Străinul*, de Octavian Goga, *Colindul ninsorii* de V. Voiculescu, *Inscripție pe Masa tăcerii*, de Gh. Alexe ș. a. În proză: *Lăsat de sec* de Ion Agirbiceanu și *The Linnet's Nest* (Cuibul cînteziului), de Nina Stănculescu. Florilegiul literar se încheie aici.

Urmează «*filele de cronică*», cu reportaje amintind despre marile evenimente ale anului 1966 din viața Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America, și anume: Congresul Bisericesc din 22—23 aprilie, urmat de ședința specială pentru alegerea noului Episcop, în persoana Arhimandritului Victorin Ursache, Recunoașterea alegerii noului Episcop de către Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române (6 iunie), Hirotonirea în Arhiepiscop a P. C. Victorin (7 august). Investirea și întronizarea sa (21 august), cum și Scrisoarea pastorală adresată de noul episcop. Despre toate acestea, un amplu reportaj a fost publicat și în revista «Biserica Ortodoxă Română» nr. 7—8/1966.

Calendarul «Credința» pe anul 1967, bogat în cuprins de interes și de înaltă ținută, bogat ilustrat și frumos rînduit, se încheie cu prezentarea sprijinitorilor săi.

Poate că în viitor editorii se vor îndrepta și asupra unor vignete, elemente miniaturistice din vechile cărți bisericești și asupra unor motive ornamentale de artă populară, care să constituie frontispicii sau să împodobească unele spații libere, păstrîndu-se — bine înțeles — ceea ce numim «respirația paginei». De asemenea, dat fiind că unele materiale sînt publicate numai în limba română, iar altele numai în limba engleză și că în lista cuprinsului ele apar numai cu titlul în limba respectivă, credem că — pentru o mai largă informare — ar fi bine ca această listă să fie prezentată paralel, atît în română cît și în engleză.

Almanahul Parohiei ortodoxe române din Viena — 1967

Acest al șaselea Almanah al parohiei, pe anul mîntuirii 1967, s-a întocmit prin osîrdia și cu osteneala Preotului Prof. Dr. Gheorghe Moisesescu, parohul bisericii ortodoxe române din Viena, care a purtat și grija tipării.

Coperta, color, reproduse o icoană lucrată în aur, înfățișînd soborul Sfinților Apostoli, rămasă de la domnitorul Moldovei Petru Șchiopul și păstrată acum la Kunst-historisches Museum din Viena. Avînd într-un medalion central pe Sfinții Apostoli Petru și Pavel îmbrățișați, reproducerea acestei icoane de mare valoare istorică și artistică este, în același timp, un cuvenit prinos de venerare în anul cînd se împlinesc 19 veacuri de la moartea martirică a celor doi mari apostoli.

Cuprînsul se începe cu un cuvînt părintesc al Prea Fericitului Patriarh Justinian, care binecuvîntează rivna rodnică a fiilor Săi duhovnicești din Austria. Prea Fericirea Sa subliniază însemnătatea și puterea cărții în viața oamenilor, cartea trebuînd să fie «aluat de bună dospire nu numai pentru îmbogățirea minții, ci și spre zidirea duhovnicească». Prea Fericitul Părinte Patriarh remarcă dragostea cu care obștea românilor ortodocși din Austria a prăznuit, în anul 1966, unele aniversări, ca semimileniul Putnei sau centenarul lui George Coșbuc, ceea ce dovedește dorul

de neamul și de pământul românesc, grija pentru păstrarea credinței din străbuni și pentru promovarea legăturilor de prietenie între popoarele român și austriac.

Urmează calendar bisericesc lunar, cu însemnarea «spre aducere aminte» a principalelor date din istoria Bisericii Ortodoxe Române, din istoria poporului român și austriac și a contactelor dintre aceste popoare de-a lungul veacurilor.

P. C. Pr. Prof. Gh. Moisescu, mărturisește apoi năzuința neabătută a *sfetnicilor* Parohiei «de a mângâia inimile și a le întări întru păstrarea virtuților strămoșești», năzuință care a călăuzit darea la lumină a acestui almanah. Cartea aceasta este menită să facă să răsune în sufletul fiecărui credincios «vraja unui basm, duioșia unui colind străbun, fiorul doinelor bătrâne, sau icoana pajiștilor îmbălsămate de mireasma florilor». Apoi, P. C. Sa, cu smerenie și adincă recunoștință, aduce mulțumiri Prea Fericitului Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, pentru nemărginita dragoste cu care Prea Fericirea Sa susține lucrarea de zidire în sinul obștei dreptslăvitoare a Parohiei ortodoxe române din Viena.

De aci, Almanahul se desfășoară în șapte părți, șapte buchete înmiresmate de slovă românească.

În rubrica intitulată «*Făclii pentru suflet*», este publicată *Cuvîntarea* rostită de I. P. S. Mitropolit Justin al Moldovei și Sucevei, în cadrul Serviciului divin ecumenic ce a avut loc la 23 septembrie 1966 în Zionskirche din Bielefeld, cu ocazia sesiunii Prezidiului Conferinței Bisericilor Europene, și *Cuvîntarea* I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, rostită la ședința solemnă a Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române din 16 octombrie 1966, cînd s-a comemorat împlinirea unui pătrar de mileniu de la moartea mucenicească a lui Antim Ivireanu. Tot aci, un fragment din opera lui Octavian Goga despre spiritualitatea ortodoxă și neobizantinismul românesc ca manifestare artistică în preajma Carpaților.

Rubrica «*Însemnări și amintiri*» cuprinde: *Cuvinte sărbătorești*, de Tudor Argehi; *Manifestare națională românească la Viena* (despre spectacolul festiv din cadrul Coloniei române de la Viena consacrat semimileniului Putnei), de Sică Alexandrescu; *Amintiri de la Capela din Viena*, de Pr. Prof. Vladimir Prelipcean; *Amintiri despre corul Capelei române din Viena*, de Prof. Zeno Vancea; *Amintiri din Viena*, de Ioan Vicoveanu; *Acolo unde se termină Alpii* (acolo e Viena, străvechea și glorioasa capitală a muzicii), de C. Amaritei și «*De la poezii...*» (prin sălile Institutului de romanistică al Universității din Viena), de Const. Sirbu.

În rubrica «*Mărturii din trecut*» sînt inserate: Știri noi despre *Alexandru Ioan Cuza la Viena* în anii exilului său, de Prof. Constantin C. Giurescu; *Relații româno-austriece în anul 1277*, de Prof. Aurelian Sacerdoțeanu; *Profesorul Nicolae Teclu — la 50 de ani de la moartea lui*, de Acad. Prof. Dr. Eugen Angelescu; *Rolul lui Petru Maior în începuturile lingvisticii și culturii românești moderne*, de Prof. D. Macrea; *Traian Grozăvescu — la 40 de ani de la moartea lui*, de Petre Ștefănescu Goangă; *Iconografia vieneză a răscoalei lui Horia (1784)*, de Flaviu Dem. Baldovin; *Titu Maiorescu la Viena (1851—1858)*, de Prof. Dan Simonescu; *Un negustor român — Nicolae Woikowitz — cetățean de onoare al Vienei*, de Prof. Dr. George Potra; *Un mare vizionar: Dr. Karl Lueger — fost primar al Vienei*, de Dr. Aurel Millea; *O foaie românească tipărită la Viena acum o sută de ani*, de Asist. Mircea Păcurariu; *Cărți și manuscrise aduse de la asediul Vienei (1683)*, în biblioteca stolnicului Constantin Cantacuzino de Asist. Corneliu Dima-Drăgan; *Vasile Alecsandri și Viena*, de Victor Iliescu și *O corespondență necunoscută cu arhitectul vienez Iosif Hlavka*, de Pr. Gabriel Cocora.

În rubrica «*Spicuri literare*» se cuprind fragmente din operele unor scriitori ca: Al. I. Odobescu, Vasile Alecsandri, Nicolae Iorga, Octavian Goga, Victor Eftimiu, Alecu Russo, Al. Vlahuță, George Coșbuc, I. A. Bassarabescu, Șt. O. Iosif, Cincinat Pavelescu ș. a. O mențiune specială facem pentru publicarea în sintul acestei rubrici a poeziei lui V. Alecsandri: *Altarul Minăstirii Putna*, în limba germană, și a poeziilor *Almanahul*, de Florica Vogel, și *Kloster Putna*, de Ernest Joseph Görlich.

În «*Cuvinte din bătrîni*» se află file din cronicarii: Miron Costin (De neamul moldovenilor: din ce țară au ieșit strămoșii lor), popa Sava Popovici (Despre Istoria

românilor din țara Ardealului), Petru Maior (Cuvînt înainte la Istoria pentru începuturile românilor) și Aron Florian (Despre Mihai Viteazul).

Rubrica intitulată «*Meleaguri românești*», înfățișându-ne imagini din pitorescul pămînt al țării noastre, cuprinde *Munții din apusul României și însemnătatea Carpaților pentru neamul românesc* de G. Vîlsan, *Perlen der Moldau* (Perle ale Moldovei — biserici și minăstiri), de Ernest Dressler, *Die gastfreundliche, heilende Dobrodscha* (Dobrogea, ospitalieră voioasă și tămăduitoare), de Theresia Erker și *Eine Wiener Familie bereist Rumänien* (O familie vieneză străbate România), de Ilse Jantsch.

În rubrica «*Pe firul vremii*» sînt prinse următoarele comemorări: «250 de ani de la moartea lui Antim Ivireanul — mitropolitul Țării Românești», «Centenarul Academiei Române», «85 de ani de la nașterea lui Octavian Goga», «Dr. Sterie N. Ciurcu — la 50 de ani de la moartea sa», «Protosinghelul Prof. Dr. Virgil Ciobanu»

În continuare este publicată *Cronica Patriarhiei Române pe anul 1966* și *Cronica Parohiei Ortodoxe române din Viena* pe 1966, în filele căreia un eveniment «de rară bucurie» a însemnat pentru obștea românească de acolo popasul Fericitului Patriarh Justinian pe aeroportul Schwechat din Viena. Acest popas a avut loc în ziua de 30 iunie, cînd Prea Fericitul Patriarh, împreună cu însoțitorii săi, se întorcea în țară după vizita făcută în Anglia și la Consiliul Ecumenic al Bisericilor de la Geneva. Pe scurt ne sînt apoi înfățișate și aspecte din activitatea Coloniei române din Austria.

Almanahul, însumînd 263 pagini, se încheie cu rezumate în limba germană pentru principalele materiale publicate în românește, și cu lista cuprinsului dată atît în română, cît și în germană.

Poate că ar trebui să spunem ceva și despre «Cuvintele înțelepte» — maxime, proverbe și cugetări, presărate ici și colo, despre bogata ilustrație a volumului, sau frumoasa lui grafică. Încheiem însă reproducînd cîteva versuri ale D-nei Florica Vogel din poezia *Almanahul*, mai sus menționată:

«Ah, ce bucurie, ah!
Am primit nou Almanah,
Scris isteț și scris pe larg
Din inimi pline de drag.

Scris, să ne mai treacă dorul,
Să nu ne uităm poporul
Să știm că sîntem români
De baștină, buni creștini».

Află frate român de pe meleagurile, ospitaliere ale Austriei că și noi cei de aici, din pămîntul strămoșesc, ne-am bucurat de rodul osîrdiei tale nespuse de mult, la fel ca și tine, împreună cu tine!

*

Ajunși la capătul prezentării celor două almanahuri, găsim potrivit să redăm cuvinte pe care le-am mai spus și cu un an în urmă în această revistă, repetîndu-le acum tocmai fiindcă ele se confirmă an de an: Apariția celor două almanahuri și cronicile privind activitatea bogată a Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America și a Parohiei ortodoxe române din Viena, dovedesc vitalitatea ortodoxiei românești, oriunde s-ar afla ea. Frații noștri cei buni de pe meleagurile îndepărtate ale Americii, sau cei din ținuturile mai apropiate ale Austriei, dovedindu-se cetățeni loiali ai țărilor în care trăiesc, nu-și uită niciodată obîrșia, păstrînd cu dragoste credința și datinile din străbuni, împărtășindu-se cu nesaț din tezaurul literaturii române, vorbind, scriind și citînd în frumosul grai românesc. Fie aceasta spre vrednicia lor, spre bucuria lor și bucuria noastră, spre slava Bisericii Ortodoxe Române și a poporului român!

GABRIEL POPESCU

VIATA ȘI OPERA LUI CUZA VODĂ*

După o introducere bibliografică în care înșiră etapele și operele referitoare la Cuza (începînd cu Bolintineanu, C. D. Aricescu și I. Brătianu, A. D. Xenopol; de la A. D. Xenopol pînă la darea în vileag a Arhivei lui Cuza; apoi pînă la 23 august 1944; după 23 august 1944; Comemorarea centenarului Unirii, — p. 5—24), autorul trece la subiectul propriu-zis, începînd cu: *Lupta pentru Unirea Principatelor* și *Victoria din 1859* prin dubla alegere ca domn a lui Alexandru Ion Cuza. Se analizează amănunțit *Originile ideii Unirii*, mergînd pînă în epoca străveche la îndeletnicirile și obiceiurile valahilor, trecînd apoi la cronică și izvoare scrise. Se remarcă apoi acțiuni concrete cum este epoca lui Mihai Viteazu, Regulamentul organic, dar mai sigur *Programul revoluției de la 1848*, care, prin gura lui Bălcescu (care era exilat), scria în 1850: «Unirea Munteniei cu Moldova e un lucru cîștigat pentru toată lumea...Deci România noastră va exista». «Tîntirea noastră este de a o întemeia...» (p. 30). În afara granițelor țării, exilații au dus mai departe lupta pentru unitatea națională reușind să formeze o simpatie deosebită în cercurile europene (Franța, Anglia, Austria, Istanbul, etc.) pentru poporul român.

Problema unirii românilor în cercurile internaționale, s-a pus mai ales după războiul Crimeii, iar în Principate au luat naștere *Divanurile ad-hoc*, cu care ocazie curentul pentru unire începe să se organizeze după un program bine stabilit.

Menționăm ședința din 7/19 octombrie 1857, cînd Mihail Kogălniceanu expunea printre altele una din *dorințele fundamentale*: «Dorința cea mai mare, cea mai generală, aceea hotărîită de toate generațiile trecute, aceea este sufletul generației actuale, aceea care, împlinită, va face fericirea generațiilor viitoare, este Unirea Principatelor într-un singur stat, o unire care este firească, legiuită și neapărată, pentru că în Moldova și în Valahia sîntem același popor, identic ca nici unul altul, pentru că *avem același început, același nume, aceeași limbă, aceeași religie, același istoric, aceeași civilizație, același instituții, același legi și obiceiuri, același temeiuri și aceeași speranțe, același trebuințe de îndeplinit, același hotare de pămînt, același dureri în trecut, același viitor de asigurat și, în sfîrșit, aceeași misie de îndeplinit...*».

Pentru toate aceste motive, Divanul ad-hoc moldovean cere, printre altele: 1. Respectarea drepturilor Principatelor și îndeosebi a autonomiei lor, în cuprinderea vechilor lor capitulații încheiate cu Înalta Poartă în anul 1393, 1460, 1511 și 1634, 2. Unirea Principatelor într-un singur stat cu numele de România... 3. Neutralitatea pămîntului Principatelor. 4. Putere legiuitoare încredințată unei obștești Adunări, în care să fie reprezentate toate interesele nației...» (p. 40).

După semnarea Convenției de la Paris 7/19 august 1858, care stabilea viitorul statut al Principatelor din punct de vedere politic, social și administrativ, s-a trecut la alegeri electorale. Sînt enumerate o serie de manevre contra unirii dar, totodată, și impunătoarea forță a poporului cu adînci simțăminte naționale și patriotice. Astfel că s-a îndeplinit și *alegerea lui Alexandru Cuza ca domn al Moldovei* la 5/17 ianuarie 1859, cînd noul-ales pronunță jurămintul cerut de lege, spunînd următoarele: «Jur în numele Preasfintei Treimi și în fața țării mele că voi păzi cu sfințenie drepturile și interesele Patriei, că voi fi credincios Constituției în textul și în spiritul ei, că în toată domnia mea voi priveghia la respectarea legilor pentru toți și în toate, uitînd toată prigonirea și toată ura, iubind deopotrivă pe cel ce m-a iubit și pe cel ce m-a urît, neavînd dinaintea ochilor decît binele și fericirea nației române. Așa Dumnezeu și compatrioții mei să-mi fie în ajutor» (p. 35—49). După aceasta autorul descrie, cu amănunte, împrejurările în care Colonelul Cuza a fost ales domn al *Țării Românești*. Entuziasmul general al poporului român a fost de nedescris. Numai cei ce trăiau în mod necinstit n-au văzut cu ochi buni unirea (p. 50—57).

Pînă a trece la marea operă a lui Cuza ca domn, autorul găsește util și necesar să prezinte pe *Alexandru Cuza înainte de domnie* (Alexandru Cuza, rudele — des-

*) Prof. Constantin C. Giurescu, *Viata și opera lui Cuza Vodă*, Editura Științifică, București, 1966, 480 p.

cendență și ascendență —, cariera, căsătoria, studii, temperamentul său etc. p. 58—70); ultimii ani ai vieții (1866—1873), arătând peregrinările domnitorului prin țările Europei și dorința de a veni în țara sa, pe care a slujit-o cu tot sufletul și complet dezinteresat. «Cît despre mine — spunea Cuza după detronare —, nu voiesc cu nici un preț să reîncep misiunea de altă dată; dar dacă ași vedea țara mea amenințată de o mare primejdie, dacă un mare interes românesc ar cere colaborarea mea, dacă ar trebui să plătesc cu persoana mea, în acea zi ași fi gata, orice s-ar putea întâmpla» (p. 436).

O prietenie și un respect, rar întâlnite, a existat între Domn și mitropolitul Calinic Miclescu, — un inflăcărat patriot și un luptător neînfricat pentru Unire —, căruia Cuza îi scrie și-i transmite felicitări la diferite ocazii festive (p. 438).

Pentru posteritate însă Alexandru Ion Cuza prezintă exemplul tipic de înaltă conștiință națională și simț practico-organizatoric neîntilnit pînă la el în calitate de domn ale celor două Principate. El caută mai întîi ca în aparatul administrativ de stat să aibă elemente loiale și cu răspundere. În această privință M. Kogălniceanu a fost cel căutat de Cuza, deși pînă la sfîrșit prin intrigi și lașitatea unora, relațiile Cuza-Kogălniceanu se răcesc, dar ideea continuă a desăvîșirii operei naționale și consolidarea statului modern român a depășit ambițiile personale. Amîndoi, în primii ani ai domniei lui Cuza, caută consolidarea și definitivarea unirii avînd un ecou deosebit dubla alegere atît pe cale internă, cît și diplomatică. După asigurarea acestei consolidări, a cărei temelie erau masele poporului, Cuza trece la *primele măsuri interne*, țara aflîndu-se în dezordine din cauza urzelilor străine ale unor țări care nu vedeau cu ochi buni «consolidarea politică și națională a României». Acestor elemente *conservatoare* li s-a dat riposta prin entuziasmul poporului care era setos după libertate și neafirmare (p. 71—90). Astfel după ce Cuza «și-a aranjat treburile interne și externe» prin oameni devotați, a căutat mijloacele pentru afirmarea culturii naționale pe plan mondial. În acest sens a luat măsuri pentru trimiterea în străinătate a unor tineri meritoși pentru studiu. Răsunătoare îndrăzneală avu Cuza prin *Inființarea Universității din Iași* cu primii ei rectori, între care și Titu Maiorescu, «care a imprimat vieții universitare ieșene un stil deosebit, făcînd-o să participe la manifestări culturale cu caracter internațional» (ex. tricentenarul Galileo Galilei, Shakespeare etc.). Acest lucru a ridicat prestigiul universitar românesc în lumea dinafară. Cuza a înființat și *Universitatea din București* (p. 265). Dar nu numai în problema culturii domnul este activ, ci și în cele mai mărunte treburi obștești ale țării: în acest scop ia măsuri pentru *unificarea armatei și administrației*, aceasta cu intenția vădită de a înăbuși unele *tulburări orășenești*, al căror promotor era mica societate a moșierilor și afaceriștilor loviți în propriile lor interese. Cuza înțelegea că odată liniștită națiunea și curățită de elemente antiunioniste, Unirea va fi deplină și atunci preocuparea constantă va fi *apărarea și întărirea autonomiei țării* (p. 91—126). Acesta era visul domnitorului; dar ca să fie împlinit trebuia o unitate legislativă, după care să se conducă Principatele și astfel încep anii de luptă constituțională. Practic se trece la *Reforma legii electorale*, în sensul lărgirii dreptului de vot, reformă pe care Kogălniceanu o considera, pe drept cuvînt, ca fiind «cea mai necesară», deoarece de ea depindea împlinirea celorlalte deziderate. *Legea rurală*, care desființa claca, improprietățile țăranilor cu pămîntul lucrat de totdeauna de ei. *Secularizarea averilor mînăstirești*, spre a opri ca venitul unui sfert din suprafața țării să treacă, în mare parte, peste hotare, slujind astfel interese străine iar nu ale poporului român. Autorul descrie cu patos entuziasmul emoționat al improprietății țăranilor făcînd reflexii interesante.

S-a constatat, și pe drept, că slujitorii Bisericii Ortodoxe Române au ajutat la domnia lui Cuza, dînd dovadă că sufletul lor este alături de națiunea lor, de poporul din care s-au născut, înțelegîndu-l în suferințe și necazuri și împărtășindu-i dragostea și nădejdea. Chiar atunci cînd au fost secularizate averile mînăstirești închinete și neînchinete, monahismul nostru a înțeles nevoile statului modern românesc atunci în fașe, și puține cazuri de împotrăvire s-au semnalat.

Autorul notează și atitudinea rea a unor călugări greci (din *Arhiva lui Cuza*). «Călugării greci vor să asasineze pe Cuza printr-un grec Stamati, plecat din Tulcea

«pre România — se zice — cu acest scop; are drept complice pe un Polizio, care e în țară» (p. 203).

Activitatea pentru decretarea de legi a continuat prin: *Legea contabilității, Legea comunală, Legea consiliilor județene, Codul penal și procedura penală, proiectul de Lege asupra organizării instrucțiunii publice din România, Legea cumului, Legea de concesiune a căilor ferate muntene, Legea organizării judecătorești*. Toate acestea erau transmise în «Monitor» și citite în toate bisericile satelor (p. 227) pentru a forma o unitate de vederi a poporului cu domnitorul.

În timp ce poporul intuia o politică și un drum luminos trasat de Cuza, marea boierime căuta ca prin intrigi să ponegrească pe domnitor, peste graniță; persoane influente în Apus făceau să apară dezaprecieri la adresa lui Cuza și colaboratorilor lui apropiați; guvernele se succed repede (Barbu Catargiu, N. Crețulescu, Mihail Kogălniceanu), se aud glasuri potrivnice în parlament, «Monstruoasa coaliție» intensifică acțiunea (p. 127—244). În această situație diplomația domnitorului trece în ofensivă prin *domnie autoritară*. Aceasta se pecetluiește prin lovitura de stat, prin Statut, Legea electorală... *Legea rurală* (asigurându-și sincera încredere a poporului) și prin alte noi legi. În toamna anului 1864 au avut loc alegeri municipale, de consilii generale județene și de deputați. În acestea au apărut figuri noi în special din burghezia orașelor... pătrunzând în Cameră *pentru întâia dată* — căci diivanurile ad-hoc fuseseră adunări speciale, fără caracter legislativ — reprezentanți ai țărănimii, ai foștilor clăcași sau pontasi, precum și ai răzășilor și moșnenilor» (p. 303).

După toate aceste legi, care produc reforme serioase în stat, singura neatinasă (afară de secularizarea averilor minăstirești) era Biserica. Și pentru ea se dă: *Legea consiliului permanent al Instrucțiunii publice, Legea împrumutului de 150 milioane lei destinat plății despăgubirii pentru bunurile secularizate ale minăstirilor închinăte, Legea prevăzând o scădere de 10% din arenda unor moșii — și Legea privind numirea de către domn a mitropoliților și episcopilor eparhiei*. (Autorul indică (p. 329), aprofundarea acestora prin studiul «*Legăturile Mitropoliei Ungrovlahiei cu Patriarhia de Constantinopol...*», de Pr. Prof. I. Rămureanu).

În continuare, C. C. Giurescu se ocupă de *atitudinea domnitorului Alexandru I Cuza față de popoarele vecine*. În spiritul înțelept al conviețuirii pașnice, care aduce totdeauna roade bogate, domnitorul Alexandru I Cuza a ciștigat pacea și neutralitatea Principatelor Române (tratatative cu revoluționarii maghiari (p. 103—126); Tratatul armelor sârbești (p. 138—143); Încercarea de trecere a detașamentului de partizani poloni prin Moldova; Ciocnirea de la Constangalia (p. 183—187).

Capitolul *Cuza și românii din Transilvania* face obiectul unor cercetări amănunțite asupra aspectelor naționale ale românilor de peste Carpați, alături de suflul căroră pulsa caldă inimă a domnitorului (p. 431—433).

După ce autorul dă amănunte de succedare a guvernelor, semnalează intrigile colaboratorilor, problema capitulațiilor, situația financiară, acțiunea opoziției, mișcarea din 3/15 august 1865 în București, ultimele două luni de domnie a lui Cuza, complotul și «argumentele» complotiștilor (p. 322—351), trece la *Abdicarea lui Cuza*. Această abdicare era de așteptat, iar domnitorul a privit-o cu seninătate: «În loc de a acționa în acest sens, — era acuzat printre altele, de străinătate în special, că dorește să-și instaleze o domnie pentru unul din fiii săi — Cuza, dimpotrivă, arată că socotește tronul numai ca un «depozit sacru», deci e gata a renunța la el. Deșigur, mobilul principal care a stat la baza acestei declarații dezinteresate a fost patriotismul său...».

În preajma pătrunderii în palat, dușmanii liniștei au avut grijă să nu afle poporul, iar faptul s-a întâmplat noaptea.

Decretul de capitulare, formulat de dușmanii unității naționale, avea următorul cuprins: «*Noi, Alexandru Ioan I conform dorinței națiunii, depun astăzi 11/23 februarie 1866 circa guvernului în mina unei locotenente domnești și a ministrului ales de popor*» (p. 375).

Ținuat izolat, pentru a nu afla mulțimea, Cuza își arată dorința de a pleca din țară — cit mai degrabă și ultimele cuvinte au fost: «*să trăiască România*» (p. 337), iar

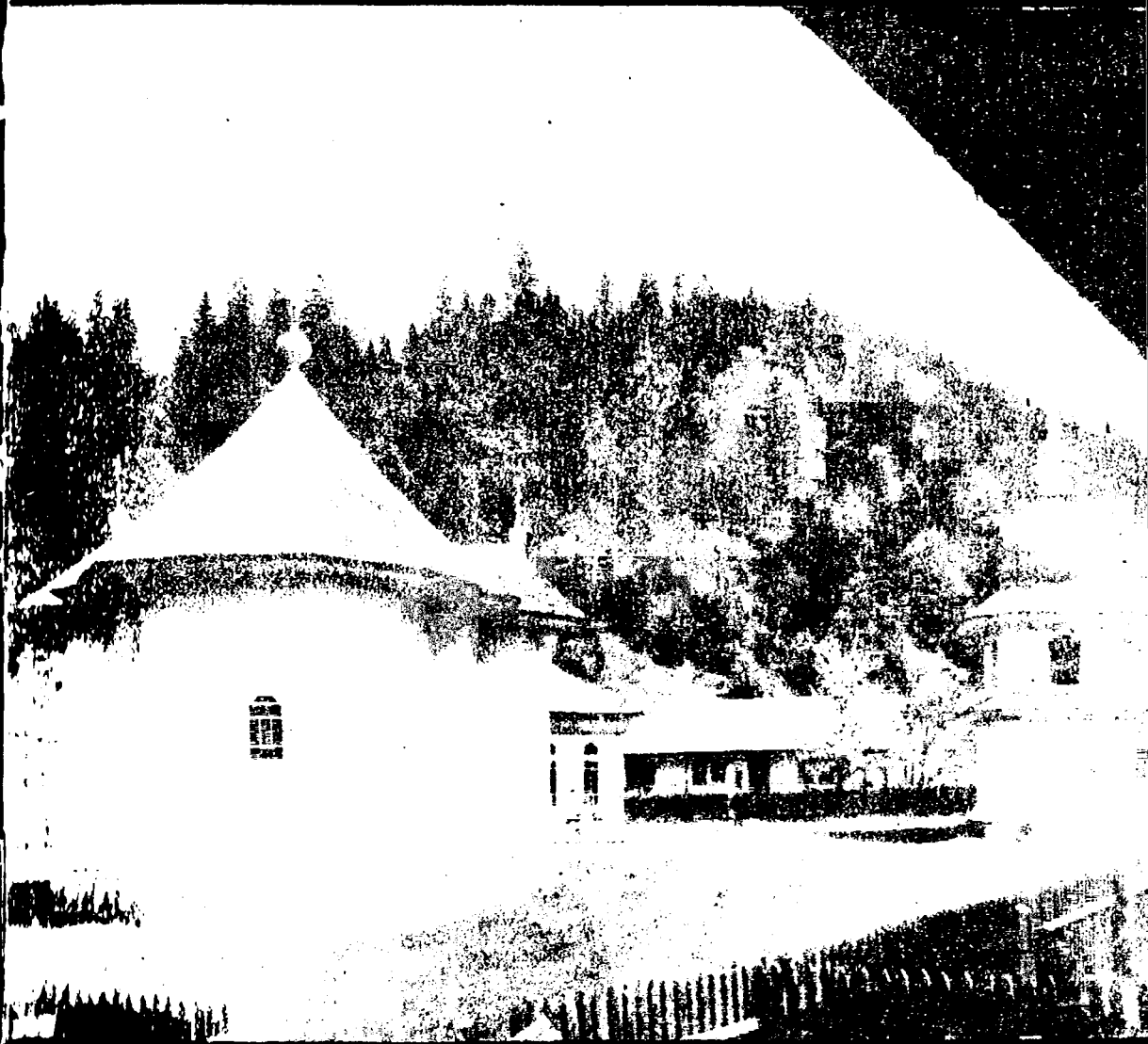
MANUSCRISELE, CĂRȚILE, COMUNICĂRILE OFICIALE ALE EPAR-
HIILOR, REVISTELE PERIODICE, ABONAMENTELE ȘI ORICE FEL
DE CORESPONDENȚĂ PRIVITOARE LA REVISTA, SE TRIMIT PE
ADRESA : EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE OR-
TODOXĂ, INTRAREA PATRIARHIEI Nr. 9, RAIONUL N. BALCESCU,
BUCUREȘTI, CU MENȚIUNEA : PENTRU «BIȘERICA ORTODOXĂ
ROMÂNĂ» — BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

IN DORINȚA DE A ÎMBUNĂȚĂȚI NEINCETAT EXECUȚIA
TEHNICĂ A TIPĂRITURILOR SALE, EDITURA INSTITUTULUI
BIBLIC ROAGĂ PE PP. CC. PĂREȚI ȘI PE TOȚI CEIALȚI
ABONAȚI AI REVISTELOR SFINȚEI PATRIARHII SĂ RES-
TITUIE TIPOGRAFIEI INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE
ORTODOXĂ, BUCUREȘTI, INTRAREA PATRIARHIEI Nr. 9,
RAIONUL N. BALCESCU, TOATE EXEMPLARELE DE CĂRȚI
ȘI REVISTE CU DEFECT PENTRU A DĂ SE TRIMITE ALTELE
BUNE ÎN SCHIMB

TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ
PRIMEȘTE — CU ÎMPLENEREA FORMELOR LEGALE — COMENZI
DE ÎMPRIMATE (ANUNȚURI, STATE DE SALĂRII, FORMULARE,
CĂRȚI DE VIZITĂ, ÎNVITAȚII ETC.) ȘI STA LA DISPOZIȚIA PARO-
HIILOR ȘI PP. CC. PĂREȚI PENTRU LUCRĂRI DE LEGATORIE
DE TOT FELUL (LEGAT ÎN PÎNZĂ, PIELE, METAL, CATIFEA ETC.).

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

ANUL LXXXV Nr. 3 — 4

MARTIE - APRILIE 1967

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE:

Prea Fericitul Părinte

JUSTINIAN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

MEMBRI:

P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor

P. C. Arhim. IBINEU CRĂCIUNAȘ, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Iașilor

P. C. Prot. TRAIAN BELAȘCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Sibiului

P. C. Pr. Dr. GH. COTOȘMAN, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Timișoarei

REDACTOR RESPONSABIL:

P. C. Pr. I. GAGIU, Directorul Administrației Patriarhale

COLABORATORI

Înalt Prea Sfințitii Mitropoliți, Prea Sfințitii Episcopi,
Profesorii Institutelor teologice, Seminariilor teologice
și Școlilor de cântăreți bisericești;

Prea Cucernicii Consilieri administrativi patriarhali și eparhiali,
protopopii, preoții, candidații la titlul de doctor în teologie etc.

MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE RESTITUIE. COLABORATORII SÎNT RUGAȚI SĂ-ȘI PĂSTREZE COPIE DE PE MANUSCRISELE PE CARE LE TRIMIT REDACȚIEI REVISTEI «BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ»

BISERICĂ
ORTODOXĂ
ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL
AL
PATRIARHIEI ROMÂNE

ANUL LXXXV
Nr. 3-4
MARTIE-APRILIE
1967

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

COPERTA: Schitul Tarcău.

C U P R I N S U L

Consfătuirea Conducătorilor Cultelor Religioase din Republica Socialistă România. Chemarea către conducătorii, slujitorii și credincioșii Cultelor religioase și către toți oamenii de bună-credință din lume 245

SCRISORI IRENICE,
PASTORALE

Scrisoare irenică a Prea Fericitului Patriarh Justinian 251
Scrișori primite de Prea Fericitul Patriarh Justinian 253

*

Funeraliile Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae Colan al Ardealului 255

VIATA BISERICESCĂ

Sesiunea de la București a Prezidiului și Comitetului Consultativ al Conferinței Bisericilor Europene 275
Încetarea din viață a Episcopului reformat Alexandru Buthi 286
Cronică 288

* * *

Cântările Sfintei Liturghii pe melodii psaltice pentru cor mixt, de TEODOR TEODORESCU 289

CONSFAȚUIREA CONDUCĂTORILOR CULTELOR RELIGIOASE DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

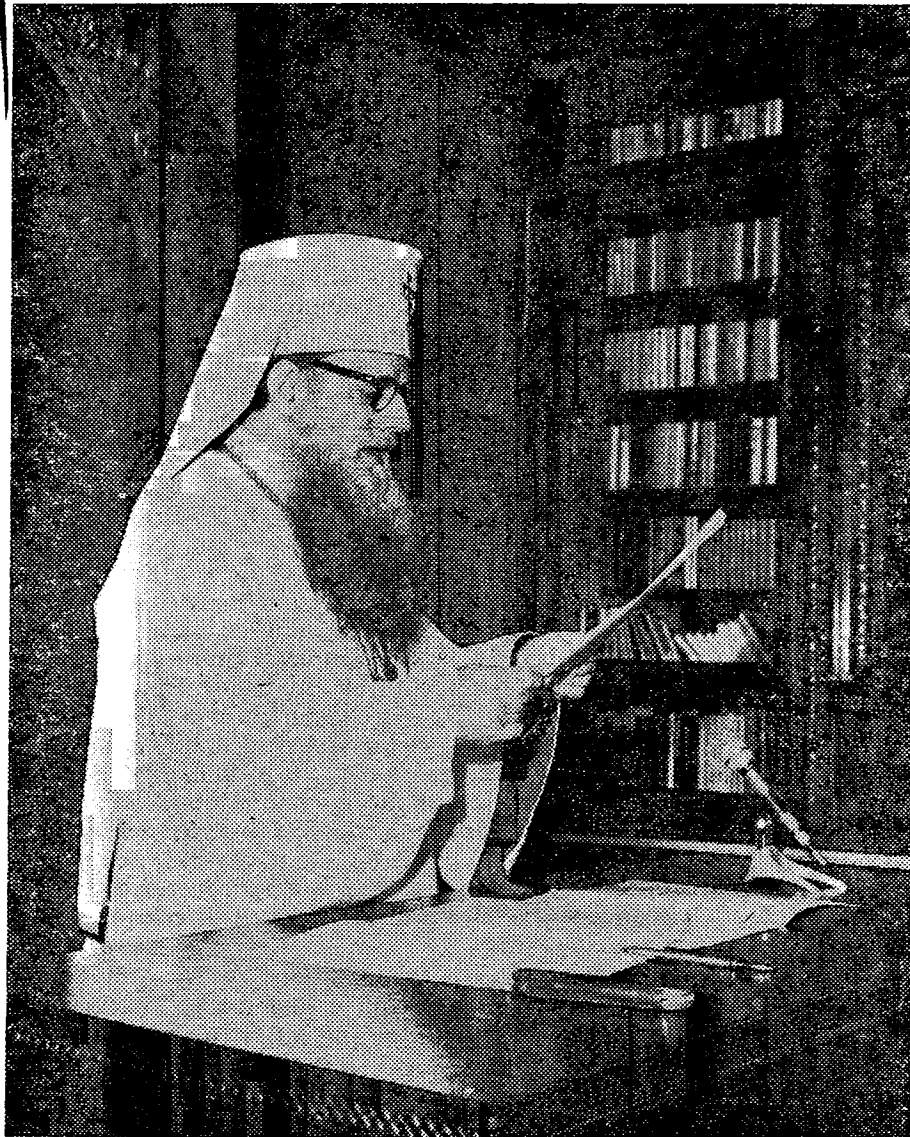
În zilele de 27 și 28 aprilie 1967, la reședința patriarhală din București, a avut loc o Consfătuire frățească a Conducătorilor Cultelor religioase din Republica Socialistă România, inițiată de Prea Fericitul Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, pentru a examina situația primejdioasă pentru existența fizică a poporului vietnamez și pentru pacea întregii lumi, datorită formelor de sălbăticie pe care le-a căpătat războiul din Vietnam și încercărilor conducătorilor americani de a extinde acest război.

Deschizînd Consfătuirea, Prea Fericitul Patriarh Justinian a arătat că a convocat această întrînire în spiritul tradiției ce s-a creat în Patria noastră, ca, în problemele grave care angajează viața și viitorul tuturor oamenilor, Conducătorii Cultelor religioase din țara noastră să precizeze împreună atitudinea lor de slujitori ai lui Dumnezeu și ai adevărului. După o expunere succintă și impresionantă asupra acțiunii sistematice de nimicire a poporului vietnamez și a tuturor bunurilor create de acest popor, acțiune pe care o întreprind agresorii americani în Vietnam, Prea Fericitul Patriarh Justinian a propus redactarea în comun a unei Chemări, care *«să fie o veriță în lanțul de fier cu care opinia publică mondială se străduiește să oprească războiul de agresiune din Vietnam și să împiedice extinderea lui asupra lumii întregi. Se înscriu aci eforturile întreprinse de Organizația Națiunilor Unite, de Consiliul Ecumenic al Bisericilor, de Vatican, de conducătorii Bisericii Anglicane și ai altor Biserici creștine și Culte necreștine, precum și de către diferite organizații intercreștine internaționale»*.

În timpul ședințelor de lucru, în urma discuțiilor care au avut loc în legătură cu problema războiului și păcii, în general, și în legătură cu problema războiului și păcii în Vietnam, în special, a fost redactat textul Chemării Conducătorilor Cultelor religioase din Republica Socialistă România, pe care o publicăm în întregime în cuprinsul acestei dări de seamă.

În cadrul unei ședințe solemne, în ziua de 28 aprilie 1967, a avut loc semnarea textului *Chemării*, la care au fost de față reprezentanții presei, radio-televiziunii și ai cinematografului.

Deschizînd această ședință solemnă, Prea Fericitul Patriarh Justinian a făcut mai întîi o succintă prezentare a luptei pentru pace desfășurată în toată lumea, oprindu-se îndeosebi asupra participării active la această luptă a conducătorilor și reprezentanților diferitelor Biserici și Culte creștine și necreștine.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian citind textul Chemării

Apoi, Prea Fericitul Patriarh Justinian a scos în relief deosebita importanță a Chemării redactată în timpul ședințelor de lucru ale Consfătuirii și care constituie pe de o parte încă o dovadă despre angajarea totală și definitivă a credincioșilor lor împreună cu întregul popor român în lupta pentru pacea lumii; iar pe de altă parte, constituie o nouă do-

vădă despre înțelegerea adâncă și colaborarea sinceră și efectivă, care unesc de mulți ani Cultele religioase din Republica Socialistă România într-un «ecumenism religios local», care poate fi model pentru realizarea ecumenismului real mondial la care să participe fiecare unitate religioasă și națională cu concepția ei proprie despre lume și viață, dar activînd sincer și efectiv pentru înfăptuirea idealurilor sociale comune tuturor oamenilor.

Prea Fericitul Patriarh Justinian a dat apoi citire textului Chemării:

CHEMARE

*Către conducătorii, slujitorii și credincioșii cultelor religioase
și către toți oamenii de bună-credință din lume*

Noi, Conducătorii Cultelor religioase din Republica Socialistă România, ne-am întrunit în Consfătuire frățescă, la București, pentru a da expresie simțămîntelor și răspunderilor noastre de slujitori ai lui Dumnezeu și ai adevărului, față de viața și viitorul tuturor oamenilor.

Constatăm cu profundă îngrijorare că nesocotind opinia publică mondială și poruncile sfinte ale tuturor religiiilor, și încălcînd prevederile acordurilor de la Geneva și dreptul sfînt al popoarelor de a-și hotări singure soarta, guvernul american continuă și intensifică războiul crunt de agresiune împotriva poporului din Vietnamul de Sud; iar prin bombardarea sistematică a orașelor și satelor poartă un război nedeclarat împotriva Republicii Democratice Vietnam, amenințînd să extindă flăcările războiului asupra întregii lumi.

Omenirea este înmărmurită de vestile pe care zilnic le află despre sălbăticiile săvîrșite de invadatori. Sînt nimicite bunuri materiale și spirituale create în decurs de secole de către poporul vietnamez. Sînt prefăcute în cenușă locuințele populației băștinașe, așezămînte spitalicești și culturale, monumente de artă, instituții de învățămînt. Sînt distruse întreprinderi economice, drumuri și poduri, baraje și stăvilare. Sînt pîrjolite semănăturile de pe ogoare în pragul recoltării lor. În nebunia distrugerii cad pradă locașuri de cult. Napalmul nimiceste totul; flăcările lui mistuie altarele și răpesc astfel credincioșilor pină și posibilitatea de a-și plînge durerile și de a găsi în rugăciune alinarea suferințelor.

Sînt folosite tot felul de mijloace pentru a ucide tot ce este viață și pentru a slăbi forța de rezistență a poporului vietnamez, care de atîția ani de zile luptă împotriva invadatorilor străini, pentru a-și apăra libertatea și independența. Bombardamentele seamănă moartea pretutindeni, în orașe și sate, în rîndurile bătrînilor, femeilor și copiilor nevinovați. Chinurile și suferințele din iadul adus pe pămîntul Vietnamului se aud pină la marginile pămîntului și urcă pină la porțile cerului.

Curmarea războiului agresiv purtat împotriva poporului vietnamez a devenit una din problemele care răscolesc adînc conștiința întregii omeniri. Guverne, Biserici creștine și Culte necreștine, organizații intercreștine și internaționale, personalități sociale și culturale din întreaga lume protestează împotriva acestui război inuman.

Dînd ascultare credințelor noastre religioase, care ne poruncesc să fim vestitori ai păcii și făcători de pace, slujitori ai vieții și nu ai morții,

în numele clerului și credincioșilor din Patria noastră — ortodocși, romano-catolici, reformați, luterani, mozaici, armeni, unitarieni, mahomedani, baptiști și adventiști —, care, animați de simțămintele și de convingerile lor umane și religioase, participă activ la lupta întregului popor român pentru pace, ridicăm glasul împotrivrării noastre față de acest îngrozitor război.

Condamnăm cu hotărîre pe toți cei care, în Vietnam sau în alte părți ale lumii, pregătesc întinderea războiului, fără nici un respect față de opinia publică mondială.

Cerem cu toată tăria încetarea fără condiții a bombardării Republicii Democratice Vietnam.

Cerem încetarea acțiunilor militare în Vietnamul de Sud și retragerea trupelor străine din această țară.

Cerem să fie respectat dreptul sacru al mult încercatului popor vietnamez de a decide singur asupra soartei sale, fără vreun amestec din afară.

Chemăm pe toți slujitorii și credincioșii noștri să sprijine mai departe forța crescîndă a protestelor și a cererilor de a se pune capăt acestui război.

Chemăm Cultele religioase din întreaga lume să-și deschidă inimile la dreptele aspirații ale poporului vietnamez și să-și unească puterile pentru alungarea războiului din lume și pentru instaurarea unei păci trainice între oameni și popoare.

Chemăm pe toți oamenii de bună-credință să se unească și să ceară guvernelor lor solidarizarea cu lupta dreaptă a poporului vietnamez.

Părintele tuturor oamenilor, Dumnezeuul păcii și al buneîntelegeri între oameni și popoare, va binecuvînta din cerul Său cel sfînt orice strădanie omenească pentru oprirea uciderii făpturilor Sale iubite — oamenilor.

«Să căutăm pacea și s-o urmăm», ca să se împlinească cuvîntul Scripturii: «Dragostea și adevărul s-au întîlnit, dreptatea și pacea s-au sărutat». Să fie pace pe pămînt, pace tuturor !

† JUSTINIAN,

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

FRIEDERICH MULLER,

Episcopul Bisericii Evanghelice C.A.

KISS ALEXA,

Episcopul Bisericii Unitariene

GHEORGHE ARGAY,

Episcopul Bisericii Evanghelice-Luterane S. P.

MOZES ROZEN,

Șef-rabin al Cultului Mozaic

MEHMET IACUB,

Șeful Cultului musulman

IULIU NAGY,

Episcopul Bisericii Reformate

DIRAYR MARDICHIAN,

Episcopul Eparhiei Armeano-gregoriene

PETRU PLEȘCA,
Episcop titular romano-catolic
 AUGUSTIN FRANCISC,
Ordinarius Substitut al Arhiepiscopiei Romano-Catolice din București
 KERNWEISS CONRAD,
Protopop romano-catolic de Timișoara
 SIPOȘ FRANCISC,
Protopop romano-catolic de Satu-Mare
 VICAȘ TEODOR,
Președintele Cultului creștin baptist
 TĂCHICI IOAN,
Președintele Cultului adventist de ziua a 7-a

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian împreună cu Conducătorii
 Cultelor religioase din Republica Socialistă România

După ce Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și ceilalți conducători de Culte religioase din Republica Socialistă România au semnat textul oficial al *Chemării*, a luat cuvîntul Episcopul Friederich Müller al Bisericii Evanghelice C.A., care, vorbind ca delegat al tuturor Conducătorilor de Culte religioase prezenți, a mulțumit Prea Fericitului Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române pentru inițierea acestei Consfături frățești.

În continuare, Episcopul Friedrich Müller a stăruit asupra ideii că «evoluția omenirii a ajuns în prezent la o răscruce cum n-a cunoscut încă niciodată pînă acum : dezvoltarea progresivă a armelor de nimicire duce cu necesitate la nimicirea totală a omenirii, dacă nu se va reuși ca războaiele să înceteze cu desăvîrșire».

În demonstrarea acestei alternative, Episcopul Müller arată cum, în cazul Vietnamului, evoluția unui război fără declarare de război — datorită faptului că la baza lui stau conștiințele pline de duhul răzbunării ale unora dintre Conducătorii de popoare — a ajuns la extinderea care duce cu pași din ce în ce mai mari spre nimicirea tuturor oamenilor. De aceea lumea trebuie făcută să înțeleagă că «dacă acest foc nu va putea fi stins, el va constitui începutul nimicirii întregii omeniri».

Pentru aceasta este nevoie ca «împreună cu toți credincioșii noștri să continuăm lupta noastră pentru pace, pentru reușita ei, să ne rugăm neîncetat ca Dumnezeu să domine inimile noastre, căci numai astfel acțiunea noastră poate deveni eficace».

Prea Fericitul Patriarh Justinian a mulțumit tuturor conducătorilor de culte religioase prezenți pentru cuvîntul cald adresat Prea Fericirii Sale prin Episcopul Friederich Müller, dar mai ales pentru entuziasmul și înțelepciunea cu care au participat la această consfătuire frățească.

După semnarea *Chemării*, Prea Fericitul Patriarh Justinian s-a întreținut cu toți conducătorii Cultelor religioase din Republica Socialistă România, pe care Prea Fericirea Sa i-a declarat «colaboratori (ai Prea Fericirii Sale), mai vechi și mai noi, în lupta pentru pace în general și pentru crearea adevăratului spirit ecumenist în țara noastră»; iar ca semn vădit al aprecierii pe care o poartă fiecăruia dintre Conducătorii de Culte religioase, Prea Fericitul Patriarh Justinian a acordat unora «Crucea patriarhală», iar altora «Medalia patriarhală».

Consfătuirea s-a încheiat într-o atmosferă caldă și prietenească.

PASTORALE SCRISORI IRENICE

SCRISOARE IRENICĂ A PREA FERICITULUI PATRIARH JUSTINIAN

Cu prilejul serbării Sfințelor Paști de către unele Biserici creștine — după calculul apusean — la 26 martie c., Prea Fericitul Patriarh Justinian a adresat Întiiistătătorilor acestor Biserici următoarea scrisoare irenică :

Iubite Frate în Hristos,

Anul acesta, Biserica Voastră, împreună cu un mare număr de Biserici creștine, urmînd tradiția adoptată în Apus, serbează *Învierea Domnului nostru Iisus Hristos duminică, 26 martie, pe cînd Bisericile Ortodoxe din Răsărit, păstrînd cele hotărîte de primul Sinod de la Niceea, o vor serba cu cinci săptămîni mai tîrziu, adică duminică, 30 aprilie.*

Această diferență de dată — care nădăjduim să înceteze cît mai curînd și Bisericile creștine să ajungă să serbeze toate în aceeași duminică Învierea Domnului — socotim că nu trebuie să ne împiedice de a ne manifesta, unii față de alții, dragostea frățească, de a ne împărtăși reciproc bucuria Învierii Domnului și de a ne împropăta unii altora pricinile acestei bucurii.

Învierea Domnului constituie temelul credinței creștine. «Dacă Hristos n-a înviat, zadarnică este propovăduirea noastră, zadarnică este și credința voastră» (I Corinteni XV, 14).

Ea este în același timp temelul nădejdiei noastre. «Hristos s-a sculat din morți ca o pîrgă a celor adormiți» (I Corinteni XV, 20). Avem deci

nădejdea că și noi vom învia cu trupurile noastre, așa cum a înviat Hristos. «Acela care a înviat pe Hristos Iisus din morți — ne spune marele Apostol Pavel — va da viață și trupurilor voastre muritoare, prin Duhul Său, Care locuiește în voi» (Romani VIII, 11).

În sfârșit, Învierea Domnului este temeiul fericirii noastre în viață, pe acest pământ și în împărăția cerurilor, căci răstignirea pe cruce și moartea, suferite de Fiul lui Dumnezeu, au avut ca motiv iubirea fără margini față de noi oamenii a Părintelui ceresc, Care «atît de mult a iubit lumea încît a dat pe Fiul Său cel Unul-Născut...» (Ioan III, 16); iubirea arătată de Fiul față de cei ce au crezut în El în tot timpul trăirii Sale pe pământ și dusă pînă la cea mai înaltă culme prin acceptarea vinderii de către Iuda, a lepădării lui Petru, a osîndirii la moartea cea mai de ocară. Murind astfel, Iisus a transmis iubirea Sa oamenilor, fraților Săi. Învierea Sa din morți a dat acestei iubiri puterea de a cuprinde sufletele tuturor credincioșilor și de a schimba prin ei fața întregii lumi.

De aceea, ne exprimăm convingerea că pentru aceasta este important desigur ca toate Bisericile creștine să serbeze Învierea Domnului la aceeași dată, dar mai important este modul în care credincioșii acestor Biserici o sărbătoresc. Și mult mai important este ca Întîistătătorii Bisericilor creștine să-și unească eforturile lor, spre a face să se dezvolte și să se răspîndească iubirea față de oameni în mijlocul tuturor popoarelor care mărturisesc pe Mîntuitorul Hristos și preamăresc Învierea Lui, ca să se poată realiza cu orice preț împăcarea între popoarele lumii, așa cum Domnul Hristos, prin jertfa Sa de pe cruce, a realizat-o între Părintele ceresc și oameni.

Cu aceste gînduri și simțiri, Vă adresăm creștinească urare de a sărbători Învierea Domnului împreună cu ierarhii, slujitorii și credincioșii Bisericii Voastre în bucurie duhovnicească, sănătate și fericire, rugînd pe Mîntuitorul Hristos — Biruitorul morții și Dătătorul de viață — să dăruiască mila și iubirea Sa fără margini tuturor creștinilor de pe pământ și întregii lumi, ca să trăiască în pace și în unire frățească.

Vă îmbrățișăm cu dragoste frățească în Mîntuitorul Hristos cel înviat!

† JUSTINIAN
Patriarhul României

S C R I S O R I

PRIMITE DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN

Sanctitatea Sa Papa Paul al VI-lea a trimis Prea Fericirii Sale Patriarhului Justinian, următoarea scrisoare :

Preaiubite Frate în Hristos,

Acum cînd sărbătorim din nou Paștile Domnului, contemplînd pe Părintele slavei și «*preaînalta mărire a puterii Sale către noi care credem după lucrarea puterniciei Sale țării, cu care a lucrat în Hristos, sculîndu-L din morți și punîndu-L a ședea de-a dreapta Sa în ceruri*» (Efeseni I, 19—20), inima Noastră este plină de simțăminte de admirație, de adorație și de recunoștință. Aceste simțăminte, dorim să le împărtășim Prea Fericirii Voastre, pentru ca aceeași bucurie să ne însuflețească în alăturarea noastră împreună de Hristos cel înviat, temelul credinței noastre (I Corinteni XV, 17).

Ne este cu atît mai plăcut să facem acest lucru anul acesta, cu cît noi ne pregătăm să sărbătorim în mod solemn cel de al 19-lea Centenar al martiriului celor doi mari martori ai credinței care au fost Sfîntul Petru și Sfîntul Pavel. Într-o scrisoare trimisă de curînd episcopilor și credincioșilor Bisericii noastre, le-am făcut cunoscut că acest an de sărbătorire va începe la Roma la 29 iunie a.c., sărbătoarea celor doi mari corifei ai Apostolilor. Le-am comunicat speranța noastră ca această comemorare să se exprime în primul rînd de către întreaga Biserică printr-un mare act de credință și le-am cerut să i se alătore, căci sîntem convinși că acum mai mult decît în trecut, poate, lumea modernă are nevoie de credință.

Voim, Frate preaiubit în Hristos, să vă împărtășim această speranță și această dorință, știind cît este de profundă cinstirea pe care Biserica Voastră o dă Sfînților Petru și Pavel și cît este de vie conștiința sa că «*noi sîntem zidiți pe temelia Apostolilor și a profeților și avem drept piatră unghiulară pe Iisus Hristos Însuși*» (Efeseni II, 20).

Ținem, de asemenea, să folosim această fericită împrejurare pentru a Vă informa că mormintele celor doi Apostoli sînt locuri de pelerinaj deschise tuturor creștinilor și că, cu deosebire în cursul anului celui de al 19-lea Centenar care se va deschide, vom fi foarte fericți să întîm-

pinăm acolo pe frații noștri din Răsărit, care ar voi să vină cu credincioșii lor pentru a se ruga.

Cu aceste sentimente repetăm Prea Fericirii Voastre simțămintele noastre de respectuoasă și frățească dragoste în Hristos cel înviat, Domnul nostru.

PAULUS P. P. VI

Vatican, 18 martie 1967

*

Grația Sa, Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury, Primat a toată Anglia și Mitropolit a trimis prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN, următoarea scrisoare:

Prea Fericirea Voastră,
Iubite Frate în Hristos,

«Hristos a înviat!»

«Adevărat a înviat. Aleluia!»

Dumnezeu cu marea Sa putere a înviat pe Fiul Său cel Unul-Născut, Iisus Hristos, din morți a treia zi, după Scripturi. Acest lucru a fost descoperit mai întâi acelor sfinte femei care, prin iubirea lor duioasă pentru Mântuitorul nostru, au venit dis-de-dimineață la mormânt, dorind să ungă trupul Său sfânt. Acelora îngerul le-a vestit: «*El nu este aici, pentru că a înviat precum a spus*» (Matei XXVIII, 6).

Curînd după aceea Învierea a fost vestită celorlalți ucenici și Hristos cel înviat s-a arătat El însuși multora.

Ceea ce ochii lor au văzut, buzele lor au mărturisit. Dînd ascultare poruncii Domnului lor, acești primi martori oculari au adus vestea cea plină de bucurie a învierii Sale pînă în cele mai îndepărtate colțuri ale pămîntului. «*Voi veți fi martorii Mei în Ierusalim și în toată Iudeea și Samaria și pînă la marginile pămîntului*» (Fapte I, 8).

Nu mai puțin, astăzi în fiecare colț al lumii Sfînta Biserică a lui Hristos Universală și Apostolică continuă să propovăduiască aceste vești pline de bucurie, aducînd iertare, pace și nădejde tuturor oamenilor.

Atotputernicul Dumnezeu să Vă binecuvinteze, Iubitul meu Frate, în aceste sărbători ale Paștilor, împreună cu întregul cler și popor dreptcredincios încredințat păstoririi Voastre și să Vă dăruiască Vouă tuturor bucurie mare.

Cu dragoste și urări frățești,
Al Vostru iubitor frate în Hristos,

† MICHAEL

Arhiepiscop de Canterbury,
Primat a toată Anglia și Mitropolit

Lambeth Palace London
Paștile 1967

† MITROPOLITUL NICOLAE COLAN AL ARDEALULUI

Sîmbătă 15 aprilie 1967, la orele 10, a încetat din viață, la reședința sa din Sibiu, Înalt Prea Sfințitul *Nicolae Colan*, Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române de Alba Iulia și Sibiu și Mitropolit al românilor ortodocși din Ardeal, Crișana și Maramureș, în vîrstă de aproape 74 de ani și după o activitate de 47 de ani pusă în slujba Bisericii, împărtășit fiind cu Sfintele Taine.

Ultimul buletin medical, întocmit în seara de 14 aprilie a.c., constată pneumopatie dublă și insuficiență cardiocirculatorie. Buletinul a fost întocmit de Profesorul emerit, medic emerit și om de știință emerit Dr. Ioan Goia (Cluj) și de medic-șef Dr. Gheorghe Faur, împreună cu Dr. Victor Coroianu.

Îndată după constatarea oficială a decesului, Consiliul Arhiepiscopiei s-a întrunit în ședință, făcînd cuvenitele comunicări și inițiind pregătirile pentru funeralii.

În urma primirii telegramei Consiliului Eparhial al Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Sibiu prin care s-a anunțat încetarea din viață a Mitropolitului Nicolae Colan, Prea Fericitul Patriarh Justinian a răspuns prin următoarea telegramă:

CONSILIULUI EPARHIAL AL
ARHIEPISCOPIEI DE ALBA IULIA ȘI SIBIU

Încetarea din viață a Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae Colan al Ardealului ne-a îndurerat profund, pe Noi și pe toți Ierarhii Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

Prin moartea Sa, regretăm pierderea unui învățat dascăl de teologie ortodoxă, a unui bun păstor, nedespărțit de turma sa cuvîntătoare nici în clipele cele mai grele, a unui luminat Ierarh, meșter în cuvînt și cum-pănit în faptă, închinat în întregime slujirii Bisericii și Patriei, după exemplul iluștrilor Săi înaintași în Scaunul istoric al Mitropoliei Ardealului.

Cu simțămîntul acestei grele pierderi, împărtășim Consiliului Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Sibiu și prin Dumneavoastră întregului cler și

tuturor credincioșilor ortodocși ai Transilvaniei, creștinești mîngîieri, rugînd pe Milostivul Dumnezeu să așeze sufletul iubitului lor Arhipăstor în rîndurile celor aleși ai Săi, întru împărăția cerurilor.

In veci să fie pomenirea Lui !

† JUSTINIAN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

*

Totodată, Prea Fericitul Patriarh Justinian a adresat următoarea telegramă de condoleanțe și familiei defunctului ierarh:

Din toată inima luăm parte la durerea ce încercați prin pierderea alesului Vlăstar al familiei Dumneavoastră, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit NICOLAE COLAN al Ardealului, pe care îl plîng, împreună cu familia, toți preoții și credincioșii ortodocși ai Transilvaniei și îl regretă întreaga Biserică Ortodoxă Română, — și cu dragoste părintească Vă împărtășim creștinești mîngîieri, rugînd pe Milostivul Dumnezeu să așeze sufletul Său bun întru împărăția Cerurilor.

In veci să fie pomenirea lui !

† JUSTINIAN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Prea Fericitul Patriarh Justinian, președintele Sfintului Sinod, a delegat cu diriguirea funeraliilor pe I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului, care a și sosit la Sibiu, în acest scop, în seara zilei de duminică 16 aprilie a.c. Tot atunci I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului a fost încredințat și cu preluarea locotenenței Mitropoliei Ardealului, pe timpul vacanței Scaunului mitropolitan.

*

Încă în ziua de sîmbătă 15 aprilie, trupul neînsuflețit al Înaltului ierarh a fost îmbălsămat, așezat după ritualul îndătinat în sicriu, înveșmîntat în odăjdii arhieresti și depus pe catafalc în capela Institutului teologic.

Duminică, 16 aprilie, s-a slujit sfînta liturghie la căpățiul defunctului. Tot atunci, îndată după sfînta liturghie, corul mixt al catedralei mitropolitane a adus un ultim omagiu Arhipăstorului mult iubit. Cu acest prilej, P. C. Pr. Prof. Dr. Grigorie Marcu a săvîrșit o rugăciune de pomenire, răspunsurile fiind date de acest cor. Rugăciunile și privegherea n-au conținut nici ziua, nici noaptea. Studenții teologi au citit neîntrerupt din Noul Testament tălmăcit de regretatul Mitropolit Nicolae. Duminică seara, între orele 20 și 22 au priveghiat lîngă sicriu membrii corpului profesoral de la Institutul teologic de grad universitar din Sibiu.

Citirile din Sfînta Evanghelie au fost făcute de către profesorii Institutului teologic de grad universitar din Sibiu; iar P. C. Pr. Prof. Spiridon Cîndea a săvîrșit o scurtă rugăciune de pomenire.

† Înalt Prea Sfințitul Nicolae Colan Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române de Alba Iulia și Sibiu și Mitropolit al românilor ortodocși din Ardeal, Crișana și Maramureș

Marti 18 aprilie, la orele 8 dimineața, s-a săvârșit o scurtă rugăciune de către Î. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului și P.P. S.S. Episcopi Teofil al Clujului, Valerian al Oradiei și Arhiepiscopul Emilian Antal, înconjurați de un sobor de preoți și diaconi, răspunsurile fiind date de corul studenților teologi. Au fost prezenți membrii familiei, membrii Consiliului Arhiepiscopesc, profesorii de la Institutul teologic și numeroși credincioși. Sicriul a fost ridicat apoi pe brațe de preoți și petrecut de soborul ierarhilor, preoților și diaconilor, — a fost mutat în catedrala mitropolitană. Acolo, au continuat rugăciunile, citirile din Noul Testament și privegherea.

În tot cursul zilelor de sîmbătă, duminică, luni și marți, credincioși din toate stările și toate vîrstele, din oraș și din împrejurimi, au înaintat încet spre catafalcul plin de coroane și jerbe de flori, spre a omagia pentru ultima dată pe acela care i-a păstorit timp de zece ani. Scaunul vlădicesc era acoperit cu zăbranic de doliu. Încă de sîmbătă dinainte de amiază flamurile negre de la reședința mitropolitană, de la birourile Centrului Arhiepiscopesc și de la Institutul teologic, precum și tînguirea clopotelor catedralei și a celorlalte biserici ortodoxe din oraș, vesteau credincioșilor trecerea din această viață a bunului nostru arhipăstor. Numeroase scrisori și telegrame de condoleanțe soseau din toată țara și din toate colțurile Arhiepiscopiei. Stratul de coroane și jerbe de flori din jurul catafalcului creștea mereu. Printre ele se remarcău cele depuse de: Departamentul Cultelor, de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, de Consiliul Arhiepiscopiei și de Institutul teologic de grad universitar din Sibiu, precum și coroanele Mitropoliților și Episcopilor, a familiei Acad. A. Oțetea, a unor membri ai familiei defunctului ierarh și altele.

Între timp au sosit rînd pe rînd înalții ierarhi și ceilalți delegați la înmormîntarea stabilită pentru ziua de 19 aprilie.

În dimineața zilei de miercuri 19 aprilie, s-a săvârșit sfînta liturghie în catedrala mitropolitană de către un sobor de preoți și diaconi, avînd în frunte pe P. S. Arhiepiscopul Emilian Antal.

După Sfînta liturghie, la reședința mitropolitană au fost prezentate condoleanțele din partea participanților la funeralii. Condoleanțele au fost primite de P. S. Arhiepiscopul Emilian, Domnișoara Elena Leucă-Colan, din partea familiei, P. C. Prot. Vicar Traian Belasçu, din partea Arhiepiscopiei și P. C. Pr. Dr. Sofron Vlad, din partea Institutului teologic de grad universitar.

***Prohodirea rămășițelor pămîntești
ale Mitropolitului Nicolae Colan***

La orele 12 a început prohodirea rămășițelor pămîntești ale Mitropolitului Nicolae. Slujba a fost săvârșită de un impunător sobor de arhiepiscop, preoți și diaconi, în frunte cu II. PP. SS. Mitropoliți Iustin al Moldovei și Sucevei, Firmilian al Olteniei, și Nicolae al Banatului; PP. SS. Episcopi Iosif al Rîmnicului și Argeșului, Teofil al Clujului, Teoctist al Aradului,

Valerian al Oradiei și P. S. Arhiereu Emilian Antal. Din sobor mai făceau parte: P. C. Arhim. Irineu Crăciunaș, vicarul Arhiepiscopiei Iașilor. P. C. Prot. Traian Belasçu, vicarul Arhiepiscopiei Sibiului. P. C. consilieri eparhiali Ioan Nicoară, Ioan Vlad și Dumitru Călugăr de la Sibiu; P. C. Pr. Sofron Vlad, rectorul Institutului teologic de grad universitar din Sibiu. P. C. Arhim. Prof. Nicolae Mladin, P. C. Pr. Prof. Isidor Todoran, apoi toți protopopii din Arhiepiscopia Sibiului, preoți și cinci diaconi. Alți zeci de preoți în epitrahil, înconjurau soborul. Mulțimea de credincioși umplea catedrala, revărsându-se pe scări, în curte și în fața catedralei.

Corul studenților teologi, dirijat de P. C. Pr. Conf. Gheorghe Șoima — cu concursul soliștilor Ioan Cosmuță an. IV, Simion Felecan an. III și Protos. Anatolie Scurtu — au dat răspunsurile funebre.

La slujba înmormântării au luat parte reprezentanți ai organelor centrale și locale de stat: Domnul Profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor, însoțit de Dl. Director Ioan Rodeanu; Dl. Ștefan Bucur, secretarul Sfatului Popular Regional Brașov; Dl. Constantin Buzdughină, președintele Comitetului Executiv al Sfatului Popular al Orașului Sibiu.

Din partea celorlalte Culte religioase din țara noastră au participat: Eminentă Sa Dl. Dr. Friedrich Müller, episcopul Bisericii Evanghelice-Luterane C. A. — Sibiu; Eminentă Sa Dl. Nagy Iuliu, episcopul Bisericii Reformate — Cluj; Eminentă Sa Dl. Argay Gheorghe, episcopul Bisericii Evanghelice-Luterane-Maghiară — Cluj; Eminentă Sa Dl. Dr. Kiss Alexa, episcopul Cultului Unitarian — Cluj; Dl. Farago Francisc, canonic și profesor la Institutul teologic romano-catolic din Alba Iulia, din partea Eminentei Sale Episcopul Marton Aron; Dl. Dr. David Iuliu, vicar și rector al Institutului teologic protestant de grad universitar din Cluj; Dl. Dr. Tökes Ștefan, consilier și director general la Episcopia Reformată din Cluj; Dl. Dr. Hermann Binder, vicar și decan al Secției Sibiu a Institutului teologic protestant; Dl. Dr. Kovacs Ludovic, Dl. Dr. Nagy Iosif, Dl. Rapp Carol și Dl. Dr. Ludwig Binder, profesori la același Institut.

A participat de asemenea Dl. Prof. Dr. Ioan Goia.

Din partea Bisericii Ortodoxe, pe lângă persoanele amintite mai sus, au mai participat: P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor; P. C. Diac. Nicolae Nicolaescu rector și P. C. Pr. Ioan G. Coman, profesor, de la Institutul teologic de grad universitar din București; P. C. Arhim. Ghermano Dineață, vicarul Eparhiei Rîmniceului și Argeșului; P. C. Pr. Florian Geomolean, vicarul Eparhiei Clujului; PP. CC. Arhimandriți Emilian Birdaș, de la catedrala Reîntregirii din Alba Iulia și Ioan Dinu, starețul mănăstirii Brîncoveanu — Sîmbăta de sus; consilieri eparhiali, profesori de la Seminarul teologic din Cluj, preoți, călugări, călugărițe etc.

Lîngă catafalc au luat loc: Domnișoara Elena Leucă-Colan, nepoata de soră a defunctului ierarh, înconjurată de numeroși membri ai familiei.

După terminarea slujbei înmormintării, a luat cuvîntul Domnul Profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor, care a rostit următoarea cuvîntare:

În numele Guvernului Republicii Socialiste România și al Departamentului Cultelor, exprim cele mai sincere condoleanțe Bisericii Ortodoxe Române și îndureratei familii, pentru marea pierdere pe care o repre-

Domnul Profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri, rostind cuvîntul de omagiu

zintă încetarea din viață, după o lungă și grea suferință, a Mitropolitului Dr. Nicolae Colan, arhiepiscop de Alba Iulia și Sibiu și mitropolit al Ardealului.

Cel pe care îl conducem astăzi pe ultimul său drum, a fost o personalitate eminentă a ierarhiei ortodoxe din țara noastră, un om de o cultură aleasă, un teolog erudit, cu un caracter care l-a făcut iubit și stimat atît de credincioșii săi, cît și de preoții pe care i-a îndrumat.

În funcțiile civile și bisericesti de înaltă răspundere pe care le-a deținut timp de peste trei decenii, defunctul și-a înscris numele alături de atîția dintre înaintașii săi, ierarhi ortodocși, care și-au cîstit funcțiile lor bisericesti, rămînînd lângă popor, slujindu-l și înfruntînd împreună cu el vitregiile și greutățile, neclîintiți în încrederea în viitorul care e pentru noi cei de azi o fericită realitate.

În inima tuturor este vie și va rămâne neștearsă credința Mitropolitului Colan în dreptatea cauzei poporului român și fermitatea cu care i s-a dăruit de-a lungul întregii sale vieți.

Ca episcop al Clujului și apoi mitropolit al Ardealului, Dr. Nicolae Colan a adus un aport însemnat la înfăptuirea reîntregirii Bisericii Ortodoxe Române. Ca și Dvs. toți, el avea convingerea că acest act răspundea unor năzuințe seculare și că trebuia făcut pentru a închide un capitol trist de amestec nefiresc în problemele soartei noastre. El credea cu aceeași tărie ca și Dvs., că acest act bisericesc e menit să aibă urmări pozitive pentru unitatea poporului nostru.

Cu adîncă înțelepciune, regretatul dispărut a pregătit, în cursul îndelungatei sale activități, ca profesor de teologie și apoi ca ierarh, numeroși preoți, care, urmîndu-i învățătura și exemplul personal, s-au încadrat în toate acțiunile de sprijinire a construcției vieții noi din patria noastră și de promovare a ideilor de pace și colaborare între popoare.

În tot ce a înfăptuit de-a lungul vieții sale, mitropolitul Nicolae Colan a știut să îmbine în mod fericit grija pentru problemele religioase ale credincioșilor săi, cu atenția permanentă pentru interesele și preocupările lor sociale.

Această sinteză pe care înțelepciunea sa a realizat-o, a fost posibilă datorită înțelegerii profunde pe care o avea pentru setea de libertate și dorința de unitate a poporului nostru și pentru îndreptățita noastră aspirație la o viață demnă.

Mitropolitul Nicolae Colan a desfășurat și o valoroasă activitate — care era așa de potrivită cu caldul său umanism, cu firea și convingerile sale — pentru înflorirea unui climat de bune raporturi între Biserica Ortodoxă și celelalte Culte, pentru buna înțelegere și înfrățire dintre poporul român și naționalitățile conlocuitoare.

Ca o recunoaștere și prețuire a meritelor sale pe tărîmul activității sociale, defunctul a fost distins cu ordine și medalii ale Republicii Socialiste România.

Fie ca exemplul înaltei sale ținute morale și patriotice, al inimii sale animate de nobile idealuri, al neclintitei sale hotărîri de a fi de folos poporului român, să fie urmat de toți clericii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române.

În numele Prea Fericitului Patriarh Justinian, a luat cuvîntul Înalt Prea Sfințitul Nicolae Corneanu, Mitropolitul Banatului, care a spus următoarele:

Moartea și apoi îngroparea Mintuitorului, atît de prezente în conștiința noastră a creștinilor în aceste zile premergătoare Săptămîinii celei Mari, a Patîmilor, au izbit încă mai puternic sensibilitatea ucenicilor preaiubiți ai lui Iisus. Intristarea lor nu au putut-o risipi nici chiar veștile cele bune despre minunea Învierii aduse de cei care se împărtășiseră de deosebita favoare de a-l vedea pe Învățătorul sculat din mormînt. În aceste împre-

jurări, copleșiți de durere, Luca și Cleopa au plecat spre Emaus. Atunci, ne spune Sfânta Carte, li s-a alăturat Acela căruia, pe cale lungă aflându-se și nerecunoscându-L, I-au spus: «Rămii cu noi căci s-a făcut noapte» (Luca XXIV, 29).

Mi se pare, întristați ascultători, că și noi trecem acum prin astfel de momente când marele preot și arhiereu al Mitropoliei Ardealului Înalt Prea Sfințitul Nicolae Colan, după trupezasca pătimire de care prea puțin a fost ocolit, s-a mutat de la noi. Întocmai învățăcelor de altă dată, îndurerați dar nu prăbușiți, în creștineasca noastră nădejde, ne îndreptăm ochii spre cer zicînd și noi: «Doamne, rămii cu noi, căci s-a făcut noapte».

Îndoliați, simțim învăluindu-ne întunericul întristării. Dar iarăși, din adîncul durerii, ochii sufletului ni se îndreaptă spre Cel sculat din morți, arvuna învierii tuturor și, înviorați carecum, înțelegem totuși că cel plecat din rîndurile noastre stăruie și va stăruii mereu printre noi, ca și Iisus Domnul în mijlocul ucenicilor Săi, adăstînd obșteasca înviere.

Cu adevărat, Înalt Prea Sfințitul Nicolae, Mitropolitul Ardealului, este și va rămîne pururea cu noi, prin luminoasa pildă ce ne-a lăsat. Căci întreaga sa viață, desfășurată pe parcursul a 74 de ani aproape, de muncă neîntreruptă, de strădanii generoase și de sfinte osteneli, reprezintă o lumină pusă în sfeșnic, nu sub obroc, ca să lumineze tuturor.

«Orice arhiereu, ne spune măritul Apostol Pavel, și arhiereu înainte și mai presus de toate a fost adormitul în Domnul mitropolit al Ardealului, este luat dintre oameni și pentru oameni este pus, împlinind cele ce sînt către Dumnezeu...» (Evr. V, 1—2). Vorbele acestea apostolești și-au găsit întruchiparea în cel pe care-l deplîngem acum. A fost luat dintre oameni, dintre oamenii de rînd cu care s-a identificat, făcînd toate cele spre folosul lor. Grăitoare sînt multele dregătorii pe care le-a deținut, nici una într-alt fel decît prin integrală dăruire. Și mereu s-a arătat pe sine cel mai bun printre cei buni, în vremuri tihnite, dar și în vremuri involburate, căci au fost și dintr-acestea. Gîndul ni se oprește stăruitor asupra anilor, nu ușori pentru poporul nostru, cînd, printr-o opintire de uriaș, a izbîndit întru a-și înfăptui unitatea națională, și, tot așa, asupra altor ani, nu mulți, doar patru la număr, dar întunecați foarte, de o sferțecare nedreaptă a trupului patriei. Alături de forțele sănătoase ale neamului, a dat dovada celui mai curat patriotism, nu cu ostentație, nu cu încovoieri. Și a venit apoi perioada de noi plămădiri românești de după 23 august 1944, care și ea a fost îmbogățită de contribuția hotărîtă a celui ce «sufletul și-a pus pentru oile sale».

Patria i-a fost recunoscătoare cum s-a vădit de atîtea ori și mai ales cum dovedește ordinul Steaua Republicii Socialiste România cu care a fost distins.

Dar Mitropolitul Nicolae Colan al Ardealului — și cît de scump și răscolitor este pentru noi acest cuvînt de ample rezonanțe — s-a arătat pe sine sub chipul arhiereului care «a împlinit cele ale oamenilor care sînt către Dumnezeu». El a fost cu adevărat «om al lui Dumnezeu» trimis din

vrere de sus poporului dreptcredincios din această parte a țării, săvârșind cu prisosință lucrul Tatălui ceresc. Dacă e să ne exprimăm în graiul Apostolului pe care l-a tâlcuit cu neîntreruptă profunzime, am zice că, «în neajunsurile sale... și în trupul său, a împlinit ce lipsește suferințelor lui Hristos, pentru trupul Lui care este Biserica» (Colos. I, 24).

Crezul creștin pe care l-a mărturisit și dreapta credință — Ortodoxia noastră strămoșească — pe care a slujit-o de pe poziția dascălului de teologie, a preotului, a episcopului și apoi a mitropolitului, îl așază în rîndul vrednicilor urmași ai Apostolilor, al marilor ierarhi români, dintre care, Andrei Șaguna și Nicolae Bălan i-au fost nu numai înaintași direcți, dar și mentori în același timp.

Pentru acestea toate, pentru multe altele — și cite nu ne stau pe buze a le grăi din prisosul inimii pline de recunoștință pentru acela de care ne despărțim —, Biserica, preoții și credincioșii ei, aducem acum prinos de nețărmurită cinstire.

În chip deosebit să mi se îngăduiască a talmăci, din preainaltă încredințare, simțămintele Intîistătorului Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Patriarh Justinian, în legătură cu trecerea la cele veșnice a blîndului și înțeleptului vlădică Nicolae Colan. Indurerat și cu părintească compasiune participă, în rugăciune, la doliul Mitropoliei Ardelene, al întregii obști drept credincioase. Doar pricini nelegate de voința sa l-au împiedicat de a fi azi trupește cu noi, spre a petrece pe ultimul său drum pămîntesc, pe cel ce i-a fost frate întru Hristos și împreună-ostenitor în cele ale slujirii lui Dumnezeu și oamenilor.

Iar noi toți, înlăcrimați, dar puternic încrezători în milostivirea Părintelui ceresc, ne plecăm genunchii și smeriți cerem Părintelui îndurărilor să primească sufletul celui mutat de la noi în «corturile dreptilor», în «sînul lui Avraam» și «cu dreptii să-l numere».

Veșnică să-i fie pomenirea, iar memoria binecuvîntată».

A luat apoi cuvîntul I. P. S. Iustin Moisescu, Mitropolitul Moldovei și Sucevei:

«Cu aproape 10 ani în urmă, în calitatea mea de fost mitropolit al Ardealului, am întîmpinat pe Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae Colan, în momentul trecerii sale la Sibiu. Iată că azi, sub imboldul prețuirii puternice pe care i-o port, îmi iau îngăduința în aceeași calitate de fost Mitropolit al Ardealului, de a-i aduce un ultim omagiu.

Mult îndurerată adunare,

Scurtă vreme înainte de moarte, Sfîntul Pavel scria către cel mai iubit ucenic al său un simplu testament, care glăsuiește așa: «Lupta cea bună m-am luptat, călătoria am săvîrșit, credința am păzit. De acum înainte îmi stă înainte cununa dreptății pe care Domnul îmi va da-o în ziua aceea, El, dreptul judecător și nu numai mie, ci și tuturor celor ce-au iubit

arătarea Lui» (II Tim. IV, 7—8). Acestea cred că au fost cele din urmă gânduri ale marelui, înțeleptului și bunului Mitropolit Nicolae Colan.

Mitropolitul Nicolae Colan s-a luptat lupta cea bună pentru biruința poporului nostru în împlinirea năzuințelor lui înalte, pentru afirmarea Bisericii noastre ca o unitate pe tot pământul românesc, pentru propășirea întregului nostru popor.

Călătoria i-a fost un drum frumos spre progres, după cum el însuși a urcat din treaptă în treaptă, ajungând să aibă vrednicii din cele mai mari în Biserică și Stat, tot astfel voind să ia cu sine pe toți cei din jur, aducându-și aportul în realizarea năzuințelor poporului nostru.

Credința și-a păstrat. Și-a păstrat crezul înalt, dumnezeiesc, de sluji-tor al omului în cele duhovnicești și cele pămîntești și omenești, ca să aștepte liniștit cununa de care amintește Sfântul Apostol Pavel.

Multilateral dotat, cu un echilibru sufletesc desăvârșit, Mitropolitul Nicolae, din clipa în care a intrat în treburi publice, era bine pregătit pentru a izbuti în orice domeniu.

Om cu pregătire de carte în țară și străinătate, el a condus școli teologice din Ardeal. Bun minuiitor al condeiului, el a dirijat reviste și a scris o seamă de lucrări. Teolog adânc, el a lăsat lucrări care vor fi de folos preoților, studenților teologi și elevilor seminariști.

Dar el s-a adăpat nu numai din biblioteci și de la dascălii lui, ci și din istoria poporului român și trecutul Bisericii noastre, îndeosebi din viața poporului nostru de pe aceste plaiuri. El vorbea adesea de marii lui înaintași: Ilie Iorest, Sava Brancovici, Andrei Șaguna, Nicolae Bălan, pentru ca din modestie să se socotească un simplu învățăcel al lor.

Mari au fost mitropolii Ardealului, dar la un loc de frunte rămîne și Nicolae Colan. El și-a desfășurat activitatea în vremuri de bejenie, dar și de fericire, în vremuri cînd poporul era asuprit și împilat, dar și în vremurile cînd poporul e stăpîn pe soarta lui. Cînd o stăpînire străină a frînt cu forța trupul Ardealului, episcopul Nicolae Colan al Clujului a socotit că e de datoria lui să rămîna în mijlocul credincioșilor. Pentru el era frînt trupul țării întregi, de vreme ce Ardealul era o parte a acestui trup. A știut să desfășoare lupta în așa fel încît să dea rezultatele cele mai bune. Intruchipînd simțămîntele înalte ale poporului român, el și-a adus aportul ca din istoria poporului nostru să piară o pagină ca aceasta.

Patriot luminat, a strîns în jurul lui nu numai pe ortodocși, ci era în cele mai bune raporturi cu reprezentanții celorlalte culte și privea cu dragoste de părinte pe toți cei care frățește locuiesc pe pământul țării noastre.

Se pot zugrăvi mai multe chipuri ale celui ce a fost Mitropolitul Nicolae Colan. Se poate zugrăvi chipul omului de cultură, care dintr-un sat îndepărtat a ajuns membru al Academiei Române. Se poate zugrăvi chipul de teolog, dascăl și scriitor, de luptător pentru împlinirea năzuințelor înalte ale poporului nostru.

Ar fi bine să fie lăsat el însuși să se autocaracterizeze. Într-o cuvîntare spunea că stă cu picioarele pe pământ, cu privirile înainte, iar cugetul

• *îi este în lumina Dumnezeirii. Un om al realităților, un om cu hotărîre în acțiunile sale, un om minat de Duhul lui Dumnezeu spre cele bune, nu putea să-și încheie viața decît în admirația noastră a tuturor, pentru lucrarea pe care a săvîrșit-o.*

Cel mai frumos portret al său rămîne portretul de părinte, căci el a fost într-adevăr părintele duhovnicesc al Ardealului. Noi pierdem azi pe cel ce a fost părintele duhovnicesc al Ardealului de cîteva decenii. El a ajuns așa, poate datorită unui temperament deosebit. Avea poate din naștere acest duh larg, la care s-a adăugat și formația lui teologică. El a fost un mare exeget, a studiat Noul Testament și fiecare pagină i-a trecut prin față de mii de ori. Se pare că el și-a lipit inima de una din cele mai frumoase și mai duioase pagini din Noul Testament, Epistola către Filimon. Filimon trăia în Colose. Avea un sclav cu purtări rele, care și-a părăsit stăpînul. Ajuns în închisoare, întîlnește acolo pe Sfîntul Pavel, care-l cheamă la creștinism. Sfîntul Pavel îl trimite din nou la Filimon cu o mică scrisoare, în care îi spune că acest Onisim a devenit «inima sa», cu rugămîntea de a-l primi ca pe un frate, căci îl îndatorează cu dragostea lui. Deși Sfîntul Pavel purta pe umerii săi povara tuturor Bisericii, a avut totuși răgazul să se ocupe și de acest mai mic dintre ucenicii Săi. Așa a făcut și Mitropolitul Nicolae, care deși avea grija Bisericii, nu lăsa să-i scape prilejul de a veni în ajutorul celor mici, celor umiliți. În vremuri în care unii se făleau cu anumite președinții, Nicolae Colan a fost, între altele și președintele Reuniunii meseriașilor români din Sibiu, iar la Cluj, în timpul de ocupație nedreaptă, a fost nu numai episcop și profesor de teologie, ci și muncitor în tipografie, lucrînd cu zețarii la tipărirea revistelor și publicațiilor lui. De aceea, Mitropolitul Nicolae lasă în urmă un nume mare, o moștenire bogată.

Aducînd mulțumiri neuitatului nostru prieten și frate, Arhiepiscopul și Mitropolitul Nicolae, să-l asigurăm și în numele Dvs., că pilda vieții sale — pe toate laturile ei — va rămîne pentru noi un imbold de activitate susținută, să-l asigurăm că gîndind ca el, ne vom strădui să întărim unitatea poporului nostru și unitatea Bisericii noastre, să ajutăm harnicul nostru popor să-și construiască viața lui cea nouă. Cu toții să-i urmăm pilda și să luptăm pentru apărarea păcii în lume.

Mulțumîndu-i pentru viața sa înaltă, ne rugăm bunului Dumnezeu, cerîndu-I să-l așeze între dreptii Săi, dăruindu-i cununa cea nevastăjîtă pe care a gătit-o celor ce-L iubesc pe El».

A luat apoi cuvîntul P. S. Teofil Herineanu, Episcopul Vadului, Feleacului și Clujului, vorbind în numele Eparhiei păstorite peste două decenii de răposatul Mitropolit Nicolae Colan. Prea Sfinția Sa a rostit următorul cuvînt:

«Să-mi fie îngăduit ca în numele clerului și al credincioșilor din Eparhia ortodoxă a Clujului, pe care marele ierarh Nicolae Colan a păstorit-o cu aleasă vrednicie vreme de 20 de ani, și în numele meu personal, să

aduc un ultim omagiu de recunoștință, o ultimă sărutare de mână celui ce astăzi se îndepărtează trupește dintre noi.

Se îndepărtează trupește numai, pentru că ținuta sa de arhipăstor iubitor de oameni, care tuturor toate s-a făcut, viețuirea sa pilduitoare de creștin mult răbdător, rămâne pentru noi ca o diră de lumină vie și nepieritoare.

Propovăduirea sa neobosită cu scrisul și cu graiul, dar mai cu seamă cu exemplul său de înainte-stătător sobru, demn, larg înțelegător și nepărtinitor, exemplul său de înainte-mergător înțelept și chibzuit, au săpat albie adîncă, largă în sufletele păstorilor săi mari și mici. În această albie apele vii ale Evangheliei și ale tainelor lui Hristos au curs cu îmbelșugare și roditoare.

Unul dintre marii tilcuitoari ai vieții Domnului nostru Iisus Hristos a spus că viața Sa întreagă — înțeleg viața Fiului Omului — a fost o neîntreruptă cruce și mucenicie.

Intr-o anumită măsură se poate spune și despre cel ce a fost Mitropolitul Colan că și viața sa a fost un șirag lung de osteneli, de încercări și suferințe grele purtate cu răbdare și cu nădejde în cuvîntul Stăpînului, Care a făgăduit: «întru răbdarea voastră veți dobîndi sufletele voastre» (Luca XXI, 19).

Oricît de mult l-am prețuit și l-am iubit pe virtuosul și distinsul decedat, nu ne este îngăduit să plîngem cu amărăciune pierderea lui, ca și cînd n-am avea nădejde în dobîndirea bunătăților celor pregătite nouă de la întemeierea lumii. Ci după cum pînă în prezent l-am ascultat și am privit cu admirație smerita sa răbdare mult grăitoare, să-l ascultăm și astăzi cînd măritul vlădică Nicolae Colan ne mîngîie și ne vestește: «Acum m-am odihnit și am aflat ușurare multă. Că m-am mutat din stricăciune și m-am dus la viață. Doamne, slavă Ție».

În fața acestei încunoștințări, preoții, călugării și credincioșii din Eparhia Clujului, alături de mine, se roagă cu căldură: «Doamne Iisuse Hristoase, Dumnezeuul nostru, așa să fie. Amin».

În numele Institutului teologic de grad universitar din Sibiu, al cărui profesor, rector și ocrotitor a fost răposatul mitropolit, a luat cuvîntul P. C. Arhimandrit Profesor Nicolae Mladin, care a rostit următoarea cuvîntare:

Profesorii, studenții și slujitorii Institutului teologic de grad Universitar din Sibiu cu suflete îndoliate, aduc cuvînt de cinstire deosebită, dragoste și recunoștință la catafalcul Inaltului Arhipăstor, ca mărturie a legăturii lor spirituale nestinse cu dascălul și ierarhul pilduitor, ocrotitor și îndrumător. Căci dascăl și ierarh pilduitor și îndrumător a fost în tot timpul activității sale ca profesor și rector la Academia teologică «Andreiană», ca vlădică la Cluj și mitropolit al Ardealului, ca teolog luminat în gînd și cuvînt, ca om de cultură, animator și scriitor. Prin adîncimea și limpezimea gîndirii și prin frumusețea limbii cu nimb de cazanie și de cronică străbună, Mitropolitul Nicolae continuă șirul marilor ierarhi cărturari, ctitori de carte și teologie ortodoxă română, și

de limbă și literatură românească, cum au fost mitropoliții Simion Ștefan de la Bălgrad, Varlaam și Dosoftei de la Iași, Antim Ivireanul de la București, mai târziu Șaguna și Nicolae Bălan.

Desigur, atenția lui și strădanile lui s-au îndreptat mai ales spre cultura teologică, bisericească. Ca student al acestui Institut teologic și ucenic al profesorilor Nicolae Bălan, Silviu Dragomir ș. a. și-a agonisit o frumoasă pregătire teologică, pe care a completat-o prin studii de specializare noutestamentare la Universitatea din Berlin. Tînărul profesor a ilustrat catedra de Noul Testament de la Academia teologică

În fața mormîntului de la Rășinari

«Andreiana» vreme de 14 ani, deschizînd studenților teologi bogățiile inepuizabile ale Evangheliei Domnului și arătînd totodată răsfrîngerile ei în actualitate. El n-a făcut «teologie pentru teologie», ci «teologie pentru viață». Așa a sădit în cugetul ucenicilor săi convingerea că Cuvîntul lui Dumnezeu nu e literă moartă pe care o disecă exegeții, ci este cuvînt veșnic viu, izvor nesecat de viață nouă și pentru credincioșii de azi. Astfel e semnificativ faptul că într-o epocă frămîntată de probleme sociale și naționale, teologul Nicolae Colan a dat la iveală studiul exegetic *Sfîntul Pavel către Filimon*, cu subtitlul «Creștinismul și sclavia» (Sibiu, 1925) și altul despre *Cartea Sfîntului Apostol Pavel către Efeseni* (Sibiu, 1929), în care Apostolul pune problema Bisericii și a popoarelor lumii. Aceeași legătură cu actualitatea o atestă și traducerea în 2 volume a cărții lui Fr. W. Foerster, *Hristos și viața omenească* (Sibiu, 1925). Tocmai de aceea, profesorul teolog n-a împărtășit studen-

ților numai cunoștințe, ci și viață, suflet din sufletul lui, exercitînd asupra lor o adîncă acțiune educativă.

Lucrarea teologică, prin care își «îmbrăca apostolatul în haina veacului» (cum mărturisea în 1936) a continuat-o în sînul preoțimii și credincioșilor ca secretar al Asociației Clerului «Andrei Șaguna», ca redactor al «Anuarului Academiei teologice», al «Revistei teologice», colaborator la «Telegraful Român» și alte foi bisericești, îndrumător al colecțiilor «Problemele vremii», «Biblioteca Bunului Păstor», «Seria Teologică» și «Seria Didactică», în care teologia luminează problemele actuale ale Bisericii. Sute de studii și articole mărturisesc despre prezența lui vie și continuă în viața noastră bisericească, cu tangențe sociale și naționale române.

Dar, dascălul teolog, scriitorul și ierarhul Nicolae n-a fost numai un om de cultură teologică, ancorată în actualitate, ci și un om de litere, un om de vastă cultură, deschis față de cuceririle științei și de realizările artistice din trecut și prezent. Crescut în mediul cultural românesc din Brașov și Sibiu și în atmosfera de cultivare a talentelor și de însuflețire pentru limba și literatura română, pentru muzica și artele române de la liceul «Andrei Șaguna» și de la Institutul teologic, tînărul liceist și student a avut posibilitatea să-și manifeste de timpuriu atracția spre literatură, împreună cu colegii săi, dintre care amintim pe : Lucian Blaga, academicienii A. Oțetea și D. D. Roșca. Astfel, a prezentat o nuvelă la Societatea de lectură a liceului, ca mai tîrziu să publice un foileton literar în «Gazeta Transilvaniei» (1915). Urmînd Fa-cultatea de litere la București, și-a susținut licența cu teza: *Stilul lui Dimitrie Cantemir în scrierile lui românești*, ca semn al preferinței pentru vechile scrieri, pentru cronicari, a căror limbă înțeleaptă îl fermeca. Profesorul de teologie va sprijini încercările literare ale studenților lui, va stimula în scris pe cei talentați, ca mai tîrziu, între anii 1940—1944, vlădica Nicolae să polarizeze — ca ocrotitor — activitatea literară și culturală a românilor din Transilvania de Nord. Tipărirea *Noului Testament* în 1942 într-o nouă tălmăcire, ce păstrează «mireasma cea dulce a graiului bătrînesc», apăsarea nu numai ca un fapt însemnat pentru Biserica, ci și pentru poporul român, după asemănarea Noului Testament de la Bălgrad și a Bibliei lui Șaguna. În tot ce a scris, fie teologie, fie articole în reviste și ziare, ierarhul cărturar s-a dovedit un condeier cu simțul frumosului, cu gust literar.

Avînd în biserica din satul natal icoanele pictorului Mișu Pop, cunoscînd pictura lui Smighelschi și alte opere, tînărul, apoi profesorul și ierarhul, a știut să prețuiască la adevărata valoare arta românească. De aceea, fondator și redactor al revistei «Viața Ilustrată», a căutat să formeze la cititori și simțul artistic prin reproduceri de opere de artă și articole. O caldă prețuire a arătat și muzicii românești. O dovedesc cu prisosință *Cuvîntul* lui la sărbătorirea semicentenarului marelui compozitor român G. Enescu și calitatea de președinte al Reuniunii de muzică «Gh. Dima» din Sibiu. Trebuie să amintim și *Conferința* ținută în cadrele Astrei, ca membru în Comitetul de conducere și popularizarea

cărților Astrei, pregătirea programelor culturale ale Reuniunii culturale și naționale ale meseriașilor români, conferințele de la ședințele literare ale Reuniunii, al cărei președinte a fost. Pentru bogata activitate culturală și națională vlădica Nicolae a fost în trecut membru al Academiei Române, iar actuala ocîrmuire l-a cinstit cu Ordinul «Steaua Republicii Socialiste România».

Și numai din aceste simple creionări ies la lumină, teologul, condeierul și omul de cultură, care constituiau în personalitatea lui echilibrată un întreg unitar; personalitate creatoare în neconținut contact cu realitatea. De aceea, ierarhul cărturar, preocupat nu numai de probleme teologice ci și de probleme sociale, naționale și culturale, și-a găsit locul firesc lângă popor, atunci cînd poporul a pornit să-și făurească o viață nouă de nestăvilit progres material și cultural, și a îndrumat Institutul teologic, teologia noastră, preoțimea și credincioșii atît pe făgașul adevărului lui Hristos, care este iubire, dreptate și pace, cît și pe făgașul Ortodoxiei românești, legată de-a lungul veacurilor de destinele poporului român...».

În numele Institutului teologic de grad universitar din București, a vorbit P. C. Diac. Rector Nicolae Nicolaescu, spunînd, între altele:

«Exprim, cu profundă durere, omagiul Institutului teologic universitar din București, pentru acela care a fost eruditul profesor de Noul Testament la Academia Teologică Andreiană din Sibiu, vrednicul și neuitatul episcop de Cluj și bunul Mitropolit al Ardealului, regretatul Nicolae Colan.

Exprim, din adîncul inimii, omagiul consiliului profesoral al Institutului teologic de grad universitar din București, pentru omul, teologul, cărturarul și ierarhul care și-a dăruit întreaga viață afirmării spiritualității noastre ortodoxe, promovării vieții noastre bisericești, cultivării bunelor relații de frățietate între poporul român și naționalitățile conlocuitoare, colaborării între toate cultele din țara noastră și slujirii culturii noastre naționale la catedră, de pe amvon, în graiul tiparului și în viața publică; pentru arhipăstorul care a știut să-și slujească, cu pilduitoare credincioșie și abnegație, Biserica și Patria, dăruindu-se cu jertfelnicie păstrării credinței și datinei strămoșești, afirmării prezenței bimilenare, neîntrerupte și precumpănitoare a neamului românesc pe pămîntul sfînt al Ardealului, întăririi unității noastre naționale, înfloririi patriei noastre scumpe și apărării păcii în lume».

În numele cultelor protestante din țara noastră a vorbit Dl. Episcop reformat Nagy Iuliu din Cluj, care a spus următoarele:

«În numele Sfintei Biserici Reformate din Republica Socialistă România și a celorlalte Biserici Protestante, am venit să exprim adîncă durere a inimilor noastre cu prilejul încetării din viață a marelui chiriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Înalt Prea Sfințitul Nicolae, Mitropolitul Ardealului.

Pătrunși de sfântul duh al iubirii, depunem o mărturie sinceră despre darurile bogate duhovnicești ale eruditului bărbat al științelor teologice, care a devenit cunoscut în toate Bisericile protestante; despre marele luptător al *ecumenismului*, nu numai în sinul cultului ortodox, dar și în cadrul tuturor cultelor creștine; despre distinsul reprezentant al năzuințelor nobile naționale; și în sfârșit — despre păstorul duhovnicesc al poporului credincios, și despre ziditorul neclintit al frăției între poporul român și naționalitățile conlocuitoare, al iubirii între toate limbile și confesiunile, precum și al păcii trainice între și peste hotarele scumpei noastre patrii.

Noi în special, ca reprezentanți ai cultelor protestante din Cluj și Sibiu, centrele în care a păstorit răposatul chiriarh al Bisericii surori Ortodoxe Române, avem și motive concrete să-i aducem un omagiu și mai călduros, mărturisind că Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae în timpurile cele mai grele a dat o dovadă măreață de iubire frățască creștină, cu care personalitatea sa nobilă rămîne imprimată în sufletele noastre pentru totdeauna.

Aceste pilde concrete le-am păstrat și le vom păstra ca îndrumări prețioase în legăturile noastre ecumenice.

În marea pierdere a Bisericii Ortodoxe Române și adînc pătrunși de valorile excepționale ale Mitropolitului Nicolae, aducem un ultim rămas bun, cu rugăciunea caldă a inimilor noastre: milostivul Dumnezeu, care este Tatăl, Fiul și Sfântul Duh, să-i binecuvinteze amintirea între noi și să-i dăruiască odihnă veșnică în împărăția Sa dumnezeiască.

Cu aceste sentimente curate, zicem cu Mîntuitorul nostru Iisus Hristos: «*Eu sînt învierea și viața. Cel ce crede în Mine, chiar de va muri, va trăi*» (Ioan XI, 25).

Șirul cuvîntărilor a fost încheiat de P. C. Prot. Traian Belașcu, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Sibiului, care a rostit în numele Consiliului Arhiepiscopesc următoarele :

Sînt abia trei săptămîni de cînd am petrecut la cele veșnice pe Arhiereul vicar al Arhiepiscopiei noastre și iată acum jale mare ne încearcă, pentru că de data aceasta ne părăsește însuși Arhipăstorul și Părintele nostru Mitropolitul Nicolae Colan.

Este greu ca într-un cuvînt de durata minutelor să poți cuprinde și caracteriza viața și activitatea atît de prodigioasă a Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae Colan.

A fost profesor și rector îndrăgit. A fost un adevărat cărturar, în-drăgostit de slova străbună cu mlădieri de cronicar.

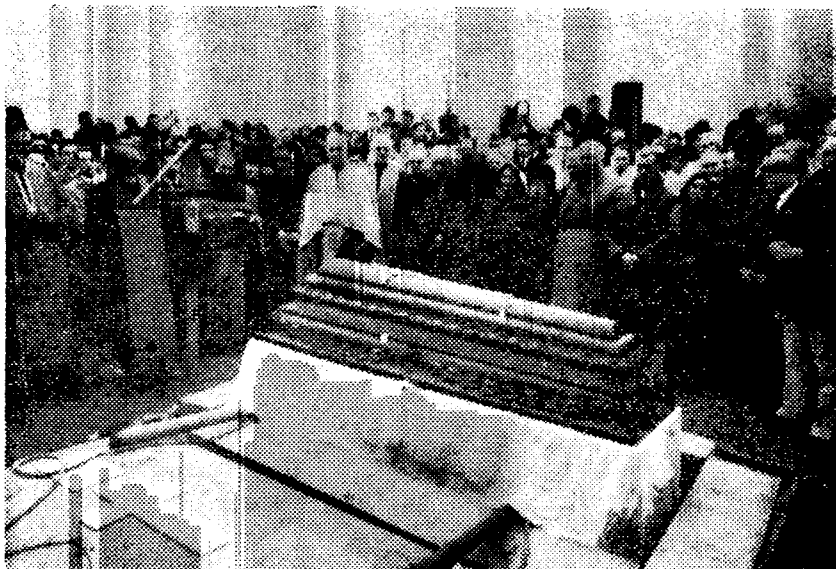
A fost un înflăcărat patriot. Dar despre toate acestea au grăit glasuri mai competente.

Pentru noi, cei din Arhiepiscopia Sibiului, Înalt Prea Sfinția Sa Mitropolitul Nicolae Colan a fost mai presus de toate Păstorul cel bun, care nu și-a cruțat timpul nici sănătatea, rămînînd în mijlocul turmei pînă la ultima suflare.

Prin faptă, viață și moarte s-a dovedit a fi un următor vrednic al Păstorului veșnic Iisus Hristos, Care a spus, caracterizînd pentru totdeauna misiunea adevăratului păstor de suflete: «*Eu sînt Păstorul cel bun, Păstorul cel bun, sufletul său și-l pune pentru oi*».

Nu s-a sustras din mijlocul îndatoririlor vieții, din frămîntarea împreună cu misiunea mare și grea a conducerii Eparhiei, ci a rămas în slujba Bisericii și credincioșilor pînă cînd i s-a deschis poarta morții. Se potrivesc aci cuvintele marelui Nicolae Iorga: «*Pentru a ieși din viață, din îndatoririle vieții nu e decît o singură poartă: a morții. Dar*

Înainte de coborîrea sicriului în mormînt

pînă atunci să fii cu orice risc al celorlalți — cît poți mai mult și cu cît mai multă bucurie. Va veni o vreme cînd vei trăi numai printr-înșii, pentru cei pentru care te-ai jertfit».

Înalt Prea Sfinția Sa Mitropolitul Nicolae Colan și-a încununat activitatea de mitropolit al Ardealului, cu cea mai frumoasă realizare, dîndu-i catedralei noastre mitropolitane veșmînt de pictură nouă.

Așa a fost întreaga viață a Înalt Prea Sfinției Sale Mitropolitului Nicolae Colan: o dăruire în dragoste pentru Biserică și neam, aceasta constituind idealul vieții sale.

S-a născut la 28 noiembrie 1893 în comuna Arpătac, azi Araci, din Țara Birsei. Fiu al unor țărani cu casă grea și cu stare materială modestă. Părinții trebuiau să muncească mult, căci pogoanele de pămînt erau mai puțin la casă decît pruncii, cum avea să mărturisească în cuvîntarea de alegere ca arhiepiscop și mitropolit, în 1957.

În casă: atmosferă creștină, ortodoxă și trează conștiință românească. Școala primară a făcut-o în satul natal, liceul, la Sfântul Gheorghe și apoi la Liceul «Andrei Șaguna» din Brașov, pentru ca după maturitate să intre ca student la Academia teologică din Sibiu.

Peste tot a fost un școlar eminent, cu reale calități personale și rîvnă de pregătire temeinică.

A fost un înflăcărat, ca toată generația lui, de idealul unirii tuturor românilor în aceeași patrie. Trece munții Carpați la București unde-și ia licența în litere. A cunoscut amarul retragerii în Moldova, lucrînd acolo intens pe tărîmul cultural național.

După alipirea Ardealului la patria-mumă, în toamna anului 1920 a fost chemat de pururea pomenitul Mitropolit Nicolae Bălan în slujba de secretar al Arhiepiscopiei Sibiului. Același mitropolit, care-l cunoștea și prețuia, l-a trimis apoi la studii de specializare la Universitatea din Berlin.

După întoarcere, a funcționat ca profesor la catedra de Studiul Noului Testament la Academia teologică din Sibiu. Între anii 1928—1936 a fost rector al aceleiași Academii.

În anul 1934 a fost hirotonit întru preot, iar în 1936 a fost ales cu unanimitate și mare însuflețire episcop al Clujului.

În sesiunea din mai 1942, Plenul Academiei Române de atunci l-a ales membru titular, chemîndu-l să ocupe locul rămas văduvit prin moartea prematură a marelui nostru diplomat Nicolae Titulescu. Ocîrmuirea actuală de stat l-a distins cu ordinul Steaua Republicii Socialiste România și medalii.

La 23 mai 1957 — cu unanimitatea voturilor exprimate — a fost ales Arhiepiscop de Alba Iulia și Sibiu și Mitropolit al Ardealului, urmînd în scaun Î. P. S. Mitropolit Dr. Iustin Moisescu, trecut la cîrma Mitropoliei Moldovei și Sucevei.

În tot timpul păstoririi și arhipăstoririi sale Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae Colan a fost un ierarh patriot în accepțiunea completă a cuvîntului, făgăduind solemn și ferm cu ocazia investiturii, «credință neclintită» patriei noastre dragi, Republica Socialistă România, făgăduință pe care a dus-o la îndeplinire cu cuvîntul și cu fapta.

A fost unul dintre vechii și prețuiții ecumeniști activi ai Bisericii noastre, cu bune și întinse legături personale în acest domeniu. A întreținut tot timpul, atît la Cluj cît și la Sibiu, relații cordiale de colaborare interconfesionale cu toți reprezentanții celorlalte culte din Ardeal, pe care i-a prețuit și stimat.

În numele Consiliului Arhiepiscopesc, al clerului și credincioșilor din întreaga Arhiepiscopie, aducem ultimul omagiu Părintelui nostru iubit, rugînd pe bunul Dumnezeu să-i facă parte de învierea veșnică intru împărăția Sa. Amin».

*

S-a format apoi cortegiul pentru înconjurarea catedralei: preoții cu epitrahil, corul studenților teologi, soborul Prea Sfințiilor Ierarhi și al preoților slujitori, carul mortuar, familia și asistența. După rînduita

inconjurare a catedralei, cortegiul funebru a străbătut Strada 1 Mai, Piața Republicii, Strada Nicolae Bălcescu și Piața Unirii, urmărit de mii de credincioși, veniți să-și ia un ultim rămas bun de la arhipăstorul lor, cu toată vremea mohorită și zăpada care cădea încă din zorii zilei.

În Piața Unirii, carul mortuar cu rămășițele pămîntești ale celui ce-a fost Mitropolitul Nicolae Colan, urmat de un convoi nesfîrșit de mașini și autobuze, a părăsit pentru totdeauna orașul de reședință al Mitropoliei Ardealului, îndreptîndu-se spre Rășinari, unde așteptau preoții parohi și un mare număr de credincioși. În fața mormintului proaspăt săpat, lângă mausoleul marelui mitropolit Andrei Șaguna, s-au rostit rugăciunile de încheiere a slujbei prohodului, după care a luat cuvîntul Prea Cucernicul Vasile Coman, protopopul Brașovului, care, în numele preoțimii din Arhiepiscopie și al foștilor studenți ai Mitropolitului Nicolae, a rostit între altele:

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae Colan a fost profesor al celor mai mulți preoți din Ardeal și vreme de trei decenii păstor bun și înțelept al credincioșilor din două eparhii ardene.

Faptul că preoțimea a reușit în acest timp să-și cinstească misiunea, să împlinească voia lui Dumnezeu și vrerea poporului nostru, se datorește în mare măsură sufletului mare și minții luminate a Mitropolitului Nicolae Colan. El a iubit preoțimea, a fost aproape de ea în toate împrejurările, a sădit în sufletul ei conștiința răspunderii și a povățuit-o să fie mereu la datorie în îndeplinirea rostului sacerdotal și cetățenesc.

Cinstitor de înaintași, păstrător de datini și legi, prieten nedespărțit al dreptății și păcii, ziditor de suflete echilibrate, dăltuitor de limbă în haină cronicărească, iubitor de armonii și frumuseți, prețuitor al prezentului cu marile lui realizări, era cu gîndul și cu privirea mereu îndreptate spre zările luminoase ale geniului românesc, dăruindu-se pe sine întreg neamului, a cărui dreptate a vestit-o și a apărat-o cu totală abnegație.

A ctitorit în comuna natală, Araci, o biserică nouă, și a luat hotărîrea de a scoate la lumină comorile culturale, zămislite veacuri de-a rîndul în mintea și inima slujitorilor bisericii din Scheii Brașovului. Această inițiativă a fost îmbrățișată și sprijinită cu largă înțelegere de către Departamentul Cultelor și conducerea Statului nostru. Astăzi, Muzeul, Arhiva și Biblioteca bisericii Sfințul Nicolae din Scheii Brașovului sînt un adevărat altar al vredniciilor românești, o mărturie neîndoioasă a unității și permanenței poporului român de pe ambele versante ale Carpaților.

Înmormîntarea

Sicriul a fost coborît apoi în mormînt, în plîșetele membrilor familiei și ale asistenței. Î. P. S. Mitropolit Justin, mitropolitul Moldovei și Sucevei a făcut rînduita pecetluire pînă la învierea cea de obște, în timp ce toți cei de față, cu sufletele îndurerate și cu ochii înlăcrimați, rosteau creștinescul: «Dumnezeu să-l odihnească».

După reîntoarcerea de la Rășinari, la reședința mitropolitană și în sala de mese a Institutului teologic de grad universitar a avut loc obișnuita «pomană», după datina Bisericii Ardelene.

Cu aceasta s-a încheiat procesiunea de doliu din 19 aprilie 1967, precum și un capitol însemnat din istoria Bisericii Ortodoxe din Ardeal: luminoasa arhipăstorie a mitropolitului Nicolae Colan.

*

*   *

Cu prilejul încetării din viață a I. P. S. Mitropolit Nicolae Colan al Ardealului, Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bisericii Ortodoxe Bulgare a adresat Prea Ferictului Patriarh Justinian următoarea telegramă:

Prea Fericirea Voastră,

Sfântul Nostru Sinod și Noi înșine împărtășim din toată inima marea durere a Sfintei Biserici Române pentru pierderea vrednicului său Ierarh adormit întru fericire, Mitropolitul Nicolae Colan, și cerem de la Hristos, Domnul nostru dătător de viață, să-l odihnească în Împărăția celor drepti.

† CHIRIL

Patriarhul Bulgariei

*

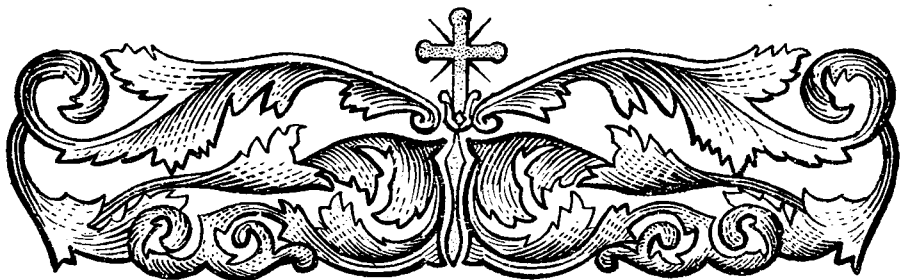
La aceste frățești condoleanțe, Prea Fericitul Patriarh Justinian a răspuns prin următoarea telegramă :

Prea Fericirea Voastră,

Am fost foarte mișcați de participarea frățească a Prea Fericirii Voastre și a Sfintului Sinod al Bisericii Bulgare surori la durerea Bisericii noastre Române, pricinuită de moartea Mitropolitului Nicolae Colan al Transilvaniei și ne unim cu Voi în rugăciune pioasă pentru odihna sufletului său.

† JUSTINIAN

Patriarhul României

VIATA BISERICESCA

SESIUNEA PREZIDIULUI ȘI A COMITETULUI-CONSULTATIV ALE CONFERINȚEI BISERICILOR EUROPENE

București, 5—10 martie 1967

În urma invitației din partea Prea Fericitului Patriarh Justinian, s-au desfășurat — la București — între 5 și 10 martie a. c., lucrările sesiunii Prezidiului și Comitetului Consultativ ale Conferinței Bisericilor Europene. Se știe că această Conferință a luat ființă în anul 1958, în orașul danez Nyborg, avînd ca scop sprijinirea și realizarea năzuințelor ecumeniste ale Bisericilor creștine pe plan european și tinzînd să contribuie cu mijloacele ei la apropierea dintre Estul și Vestul continentului nostru.

La lucrări au participat 33 delegați oficiali, și 2 neoficiali, din cincisprezece țări, între care membrii Prezidiului: I. P. S. Arhiepiscop Alexei al Talinului și Estoniei, Dr. Egbert Emmen, secretar general al Bisericii Reformate din Olanda și președinte în funcțiune al Conferinței, I. P. S. Arhiepiscop și Mitropolit Justin al Moldovei și Sucevei, Dr. Ernest Wilm, președintele Bisericii Luterane din Westfalia, Dr. Hans Enrich Harms, episcop din Biserica Luterană, Dr. G. G. Williams, secretarul general al Conferinței; membrii Comitetului Consultativ: I.P.S. Mitropolit Emilian Timiadis, reprezentantul Patriarhiei Ecumenice, Dr. Ronald Goulding, din partea Bisericii Angliei, Pastor Umberto Capó, din partea Bisericii Reformate din Spania, Episcop David Lindquist, din Biserica Luterană a Suediei, Episcop Gootfried Noth al Bisericii Luterane din R. D. Germană, Prof. Ioan G. Coman, de la Institutul teologic Ortodox din București, Prof. Ernő Ottlyk din partea Bisericii Luterane din Ungaria, Pastor Pierre Regard, din partea Bisericii Reformate din Belgia, Prof. Nikolai Zabolotski de la Academia duhovnicească din Leningrad, Rev. Kenneth Slack, din partea Bisericii din Anglia; Episcop Emerich Varga și

Prof. Y. B. Soucek, din partea Bisericii Reformate din Cehoslovacia; Episcop Erhardt Heintze, din partea Bisericii Luterane din R. F. Germană, Episcop Adolf Wischmann, președintele Bisericii Luterane din R. F. Germană; consilieri și interpreți.

Oaspeții au fost primiți cu cinste și cordialitate deosebită de Prea Fericitul Patriarh Justinian, de I.P.S. Mitropolit Justin al Moldovei și Sucevei, de PP. SS. Episcopi Antim Tîrgovișteanul și Visarion Ploieșteanul, vicari patriarhali, cum și de consilierii patriarhali și de întregul personal al Serviciului relațiilor externe din Administrația Patriarhiei Române.

Între 5 și 7 martie, Prezidiul și Comitetul Consultativ au lucrat separat în Comisii, în vederea pregătirii materialelor pentru plenara celor două organisme de conducere reunite (8—10 martie). Comisiile au dezbătut probleme diverse de organizare a Adunării Generale Nyborg V.

Festivitatea deschiderii sesiunii plenary de lucru a avut loc la 7 martie 1967, în catedrala Sfintei Patriarhii.

După săvîrșirea doxologiei, a luat cuvîntul I. P. S. Mitropolit Justin al Moldovei și Sucevei, care a spus:

«Onorați oaspeți, din încredințarea Prea Fericitului Patriarh Justinian al Bisericii Ortodoxe Române vă aduc salutul și urarea românească de: «Bine ați venit!»

Exprim marea bucurie a membrilor Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, precum și a întregului popor dreptcredincios din România pentru întru-nirea de aici. Prea Fericitul Patriarh Justinian este încîntat de a pune la dispoziția Prezidiului și Comitetului Consultativ ale Conferinței Bisericilor Europene totul, pentru înlesnirea bunului mers al lucrărilor Dvs.

Sîntem fericiți să constatăm că, din diferite țări ale Europei, diferitele confesiuni sînt prezente la această Conferință, care colaborează și cu alte organizații bisericești internaționale pentru instaurarea ideilor ecumenismului și păcii în lume.

Lucrările acestea vor contribui la progresul tot mai mare al păcii între oameni și popoare, spre binele omenirii întregi.

În numele Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian vă urez o activitate rodnică în susținerea nobilului scop al păcii pe pămînt».

Din partea oaspeților, Președintele Dr. Wilm din Biserica Evanghelică a Westfaliei a răspuns astfel:

«Prea stimați Părinți, iubii frați,

Sîntem aici, în acest locaș de închinare al Bisericii Ortodoxe din România, ca membri ai Prezidiului și ai Comitetului Consultativ ale Conferinței Bisericilor Europene. Lucrarea noastră principală din zilele acestea privește pregătirea Adunării Generale a Conferinței Bisericilor Europene, care se va ține la sfîrșitul lui septembrie anul acesta la Pörschach-Austria și va avea ca temă: «A sluji și a împăca datorită de azi ale Bisericilor europene».

Sîntem cuprinși de o adîncă mulțumire și de bucurie, că putem să îndeplinim lucrarea noastră în sînul Bisericii Ortodoxe Române și că putem trăi în comuniune creștină cu reprezentanții acestei Biserici.

Mulțumim din toată inima Prea Fericitului Patriarh Justinian, I.P.S. Mitropolit Justin și Dvs. tuturor pentru caldă și deosebită ospitalitate cu care ne-ați

invitat și ne-ați primit aici, la București. Ne-ați pus la dispoziție tot ce aveți, ne-ați deschis pentru lucrările noastre, încăperile frumosului Dvs. Palat Patriarhal, ne-ați citit din ochi orice dorință, în primul rînd nouă și prin aceasta lucrărilor Conferinței Bisericilor Europene, inima și toată dragostea Dvs. Ne-am adunat aici, în Sud-Estul Europei. La începuturile Conferinței Bisericilor Europene, am fost în celălalt colț al Europei, în Nord-Vest, la Episcopul de Copenhaga. Atunci Conferința noastră era încă tînără de tot, și ce e tînăr și mic are nevoie de căldura cuibului matern pentru a putea trăi. De aceea atunci i-am mulțumit Episcopului din Copenhaga, că Biserica Daneză ne-a oferit această căldură.

Astăzi, Conferința noastră, a Bisericilor Europene, a crescut, dar ea este încă destul de tînără. De aceea ea are încă nevoie de brațele iubitoare ale mamei, adică ale unei Biserici în care să putem fi ca acasă. Faptul că am aflat în Biserica Ortodoxă Română aceste brațe iubitoare ale mamei ne face atât de bine și vă mulțumim din toată inima pentru aceasta. Am venit aici din multe Biserici și țări ale Europei... Dar deși venim din multe Biserici și țări, ne aflăm totuși în comunitatea Bisericii creștine, care are aceeași Evanghelie și pe același Domn Mintuitor Iisus Hristos. Lui v-ați rugat în limba dumneavoastră română cu cuvintele «Doamne miluiește», și noi ne-am rugat cu aceleași cuvinte în limbile germană, rusă, engleză, franceză și spaniolă. E același Domn și aceeași este rugăciunea noastră de milosțivire adresată Lui. La El, Mintuitorul nostru și la Biserica Sa, găsim noi creștinii căldura de care avem nevoie.

Despre El scrie Apostolul Pavel în Epistola către Efeseni: «El este pacea noastră, Care a făcut din două lumi una și peretele cel din mijloc al despărțirii la sfărîmat... Căci printr-Însul avem unii și alții apropierea către Tatăl într-unul și același Duh». Acolo unde Dumnezeu face pace prin Iisus Hristos, acolo reface tot ce a fost distrus, însănoțește ce este bolnav, unește ce este despărțit, șterge vina care ne desparte de El și pe unii de alții.

Ne rugăm pentru această pace pe care a făcut-o Dumnezeu prin singele lui Iisus Hristos. Această pace să ne fie dăruită. Pentru ea ne rugăm în această biserică ortodoxă din România».

Apoi participanții la sesiune, au luat parte la o recepție operită de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, în palatul patriarhal, cu care prilej domnul Dr. Egbert, secretarul general al Bisericii Reformate din Olanda și președintele în funcțiune al Conferinței Bisericilor Europene a oferit Prea Fericirii Sale un album semnat de toți participanții la sesiune ca semn al profundei lor recunoștințe. Înmînarea albumului a fost însoțită de un cuvînt al Președintelui Emmen.

La acest cuvînt, Prea Fericitul Părinte Patriarh a răspuns următoarele:

«Mulțumim din toată inima domnului Emmen pentru alesele sentimente exprimate în numele congresiștilor. Noi sîntem fericți ca pentru munca utilă a sesiunii să punem la dispoziție cu bucurie mare nu numai Palatul nostru, dar și Biblioteca și chiar colaboratorii noștri cei mai apropiați care să vă ajute».

Întîistătorul Bisericii Ortodoxe Române, a adus laude lucrărilor Conferinței, care sînt o operă bună pentru marea idee a păcii între oameni, și le binecuvîntează strădaniile și le urează spor la muncă, cu rezultate binefăcătoare atât pentru Biserică, precum și pentru fericirea popoarelor pe pămînt.

Reînnoind mulțumirile pentru darul frumosului album pe care l-a primit, Prea Fericitul Patriarh Justinian a dăruit în schimb fiecărui participant câte un album «România», care conține reproduceri ale monumentelor și frumuseților artistice din țara noastră.

S-au vizionat două filme din viața Bisericii Ortodoxe Române.

*

La 8 martie, au început lucrările Prezidiului și ale Comitetului Consultativ reunite, avînd o bogată ordine de zi.

În raportul său, Dr. G. G. Williams, secretarul general al Conferinței, a atras atenția asupra relațiilor Conferinței Bisericilor Europene cu Consiliul Ecumenic al Bisericilor, relații care trebuie organizate și dezvoltate mai deplin.

La Nyborg V, printre alți candidați noi la intrarea în sinul Conferinței va fi și Biserica Romano-Catolică din Austria. Biserica Bulgară va trimite observatori. Biserica Sîrbă, care are deja observatori la Adunările Generale ale Conferinței Bisericilor Europene, va fi vizitată în curînd de Secretarul General al Conferinței. Secretarul General a vizitat Anglia, Austria, Franța, Olanda, Republica Federală Germană și Suedia, unde relațiile despre Conferința Bisericilor Europene au fost ascultate cu deosebit interes.

Adunarea Generală Nyborg V are de analizat următoarele probleme:

1. Trezirea interesului Bisericilor membre ale Conferinței Bisericilor Europene pentru un dialog efectiv în Europa în fond acest dialog formează însăși esența și rațiunea de a fi a Conferinței; 2. Lipsa de informații a Centrului asupra Bisericilor Europene și lipsa de informații a acestor Biserici între ele; 3. Reprezentarea Bisericilor; 4. Coordonarea lucrărilor ce se fac de către Bisericile Europene în sinul Consiliului Ecumenic.

Întrucît Comitetul Consultativ nu cunoaște activitatea Prezidiului, se cere și se aprobă ca procesele-verbale ale Prezidiului să fie trimise și membrilor Comitetului Consultativ.

Se ia act de demisiile unor membri ai Prezidiului și ai Comitetului Consultativ și se aprobă numirea succesorilor lor.

În raportul *Comisiei pentru Statut și Regulamente*, sînt propuse o seamă de amendamente care tind să țină la zi, să lărgească și să faciliteze acțiunea crescîndă a Conferinței Bisericilor Europene.

Sînt prezentate apoi un număr de amendamente la Regulamentul Adunării Conferinței Bisericilor Europene, la Regulamentul Comitetului Consultativ și la Regulamentul Secretariatului Conferinței. Se propune și se aprobă ca după o nouă reconsiderare amendamentele recomandate în ședință să fie trimise Bisericilor spre a fi discutate și eventual acceptate.

*

Problema grupelor de lucru e fundamentală și decisivă pentru activitatea și Progresul Conferinței Bisericilor Europene.

Grupa I a lucrat la Basel, Budapesta, Atena și Thalvill; s-a propus și s-a admis ca această grupă să organizeze o consultare avînd ca temă: «Raportul Bisericilor Europene cu Bisericile celorlalte Continente».

Grupa a II-a a elaborat împreună cu *grupa a III-a* un document intitulat: «Slujire și împăcare» — sarcina Bisericilor Europene astăzi —, document recomandat ca una din piesele de bază pentru discuții în Adunarea Generală Nyborg V. Acest document, după o introducere care vorbește despre îndatorirea dragostei și a împăcării ca roade ale întrupării Domnului Iisus Hristos, tratează în Secția A despre «Viață nouă într-un vechi continent», iar în Secția B în cinci capitole despre: 1. Specializare și izolare; 2. Timpul liber, 3. Îndatorire și angajare creștină; 4. Slujire și urmare; 5. Creștin, cetățean și stat; Stat și state. Un alt document conține o primă încercare de ecleziologie. Se preconizează trimiterea unei scrisori către Biserici în care să fie înfățișate, informativ, punctele care se vor discuta la Adunarea Generală din toamnă. Diaconia sau slujirea trebuie aprofundată în sensul Noului Testament.

A fost discutată pe larg pregătirea Adunării Generale Nyborg V, pe baza unui plan care prevede în ansamblu următoarele puncte:

1. Comentarii asupra Adunărilor Generale Nyborg III și Nyborg IV;
2. Organizarea Conferinței de presă de către Secretarul General și biroul de presă. Posibilitatea folosirii radioului și televiziunii cu acest prilej.
3. Delegații tineretului, îndeosebi grupul celor 30, a căror participare la Nyborg V a fost hotărâtă la Bielefeld, vor avea dreptul să discute și să facă propuneri. S-a propus ca Bisericile să trimită oficial și delegați tineri.
4. Documentul intitulat «Slujire și împăcare», de care a fost vorba și care reprezintă un început de comuniune, o orientare spre echilibru între est și vest, va trebui să aibă aprobarea Bisericilor Ortodoxe, să fie multiplicat și chiar tipărit împreună cu alte două documente, care toate vor forma piesele de bază pentru discuțiile de la Nyborg V. Tipărirea sau policopierea documentelor va fi însoțită de o introducere istorică;
5. Organizarea discuțiilor pe secții și grupe;
6. Temele secțiilor;

Secția I: Slujirea împăcării în lumea modernă. Cum poate fi făcută slujirea în Biserică în lumea modernă (II Cor. V, 19—21).

Secția II-a: Structura și forma Bisericii în următorii 10 ani. Ce consecințe trage Biserica din schimbarea de structură a societății moderne? (Rom. XII, 1—2).

Secția III-a: Creștinul și tehnica modernă. Care e locul creștinului în societatea tehnicizată?

Secția IV-a: Creștin, cetățean, stat. Cum poate și trebuie să se realizeze slujirea creștinului în statul său?

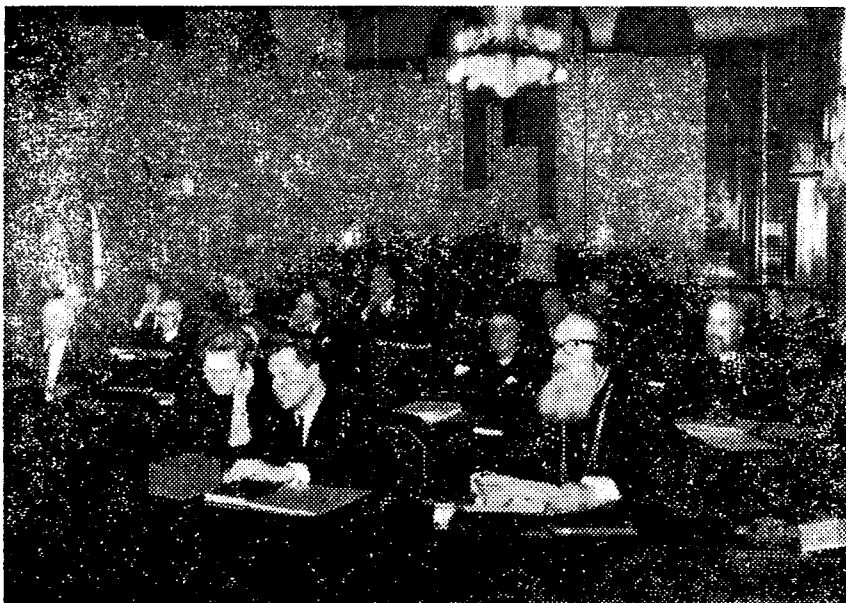
Secția V-a: Biserică, stat, societate. În ce fel Bisericile trebuie să vadă răspunderea lor comună pentru pacea mondială, pentru lume, pentru securitate și pentru o mai bună cooperare a statelor din Europa și din întreaga lume?

Vor funcționa următoarele comisii: 1. De numiri (9 membri); 2. De finanțe (15 membri); 3. De redactare (7 membri); 4. De raport (17 membri).

La Adunarea Generală Nyborg V, s-au repartizat: 4 locuri pentru Biserica Ortodoxă Română și câte un loc pentru Bisericile Reformată și Luterană din România.

Vor fi invitați diferiți conducători de organizații religioase internaționale și vor avea loc excursii, întâlniri și convorbiri.

Pusă încă în faza discuțiilor în comisii, problema unui Secretariat General permanent a fost reluată și adâncită în plenară. S-a considerat că e necesar ca Nyborg V să creeze Secretariatul General permanent independent de orice altă organizație, cu atribuții și perimetru propriu de acțiune. Secretarul General să aibă contacte cât mai multe și mai felurite cu orice organizație creștină cu care să se ajungă la cooperare. E bine ca să existe un organism central interbisericesc, care să găsească soluțiile cele mai bune, sau să orienteze spre asemenea soluții. Este nevoie totuși și de flexibilitate, pentru ca Bisericele să se poată mișca în voie și

Aspect de la ședințele de lucru ale Prezidiului și Comitetului Consultativ

după împrejurări. S-a propus invitarea romano-catolicilor ca participanți activi, spre a se cunoaște punctele lor de vedere. Trebuie intensificate contactele cu Ortodoxia. Deși s-a pregătit un proiect de atribuții ale Secretarului General, totuși se propune să se trimită și o scrisoare Bisericilor, care să dea sugestii în această privință. Cu privire la numele Conferinței, s-a ajuns la concluzia menținerii actualei titulaturi: «Conferința Bisericilor Europene».

*

Colectivele de lucru au constatat că în Europa frământările și prefacerile revoluționare care au loc generează probleme necunoscute sau puțin cunoscute altădată. Preoții trebuie să fie teologi, spre a putea judeca problemele în lumina credinței creștine. Creștinii au răspundere socială, politică și umanistă. Adevărata dragoste și ascultarea creștinilor înseamnă angajarea lor pentru mai multă umanitate în raporturile sociale și politice dintre oameni, pentru mai multă dreptate

și pentru o pace mai deplină. Creștinul are perspectiva vieții în dialog și cooperare cu toți oamenii. Sînt necesare coexistența pașnică și cooperarea, securitatea și demilitarizarea Europei, libertatea, egalitatea și suveranitatea statelor, colaborarea politică, economică, tehnică, culturală și religioasă și mai ales pacea. Acestea toate înlătură progresiv neîncrederea. Creștinii trebuie să facă față problemelor ridicate de evoluția rapidă: șomajul provocat de automatizare, migrația muncitorilor, situația în țările slab dezvoltate.

S-a accentuat că deși sîntem despărțiți prin tradiție și orizonturi așa de diverse, sîntem totuși una în Hristos a cărui întrupare are pentru noi înțelesul de împăcare; formăm deci o familie. Frățietatea între noi nu trebuie să fie numai teologică ci și socială. Nu se poate spune că ne aflăm într-o epocă «fără bază spirituală». Reconcilierea a fost scopul întrupării Domnului și tot ea ne revine și nouă ca sarcină astăzi. Se recomandă să se creeze în Europa un climat politic, social și spiritual în care «cei ce sînt departe să se apropie» și în care «zidul despărțirii», adică ura, neîncrederea, egoismul și ambiția să se elimine. Aceasta se poate realiza prin angajarea nu numai a clericilor, ci și a laicilor, a tinerilor și a tuturor oamenilor în această lucrare, prin întîlnirea Bisericilor cu întreaga societate modernă, prin comuniune — koinonia — în sensul de dragoste pentru alții pînă la jertfă, de muncă altruistă totală, de smerenie, de uitare de sine în acțiunea de ajutorare a semenilor. Reactualizarea comuniunii ca slujire și dragoste pînă la jertfa de sine pentru alții ar fi unul din omagiile meritate aduse Sfîntului Apostol Pavel, cu prilejul aniversării, anul acesta, a 19 veacuri de la moartea sa. Este necesară o teologie nouă, o teologie a aproapei, a fraternizării cu oamenii.

Secretarul General propune ca în cadrul Conferinței Bisericilor Europene să aibă loc un colocviu, între 4 și 8 decembrie 1967, în Jugoslavia, unde va fi prezentă și Divizia Misiunilor din Consiliul Ecumenic al Bisericilor.

Se recomandă o întîlnire cu reprezentanții Conferinței Creștine pentru pace. Secretariatul Conferinței Creștine pentru Pace dorește ca întîlnirea să aibă loc pe plan european și să se realizeze și o colaborare între cele două organizații intercreștine.

În privința mijloacelor de difuzare se constată că activitatea Conferinței Bisericilor Europene nu e suficient de cunoscută în Europa, printre altele și pentru că nu dispune de organe proprii de publicitate și de difuzare. În momentul de față, nu există nici un studiu de ansamblu asupra Bisericilor Europene. Pentru a acoperi acest gol, e necesară apariția unei lucrări de istorie bisericească europeană în colaborare. S-a propus editarea fie a unui periodic care ar putea apărea odată sau de două ori pe an cuprinzînd studii științifice despre fiecare Biserică Europeană, scrise de specialiști arătînd punctele de contact cu celelalte Biserici și contribuțiile pozitive la bazele ecumenice ale creștinismului european, fie un volum colectiv de istoria Bisericilor din Europa. Referitor la aspectul financiar al problemei, s-a sugerat că revista Oekumenische Rundschau ar fi bucuroasă să ofere spațiu în paginile ei pentru asemenea studii.

S-a format anterior un comitet pentru organizarea unui post de radio-emisiune și televiziune al Conferinței Bisericilor Europene. Lucrul va fi discutat pe larg și definitivat la Nyborg V.

Sesiunea următoare a Prezidiului și Comitetului Consultativ va avea loc între 4 și 8 martie 1968. Data și locul vor fi precizate definitiv la Adunarea Generală

Nyborg V, care va avea loc la Pörschach-Austria, între 29 septembrie și 5 octombrie 1967.

*

Joi, 9 martie a.c., orele 14, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a oferit o nouă recepție în cinstea congresiștilor-oaspeți. Au fost prezenți Domnul Profesor Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri, PP. SS. Episcopi Antim Tîrgovișteanul și Visarion Ploieșteanul, vicari patriarhali, reprezentanți ai celorlalte culte creștine din patriarhia noastră: Iuliu Nagv, episcop reformat din Cluj, Al. Buthy, episcop reformat din Oradea, G. Argay, episcop luteran, Rev. Francisc Augustin, însărcinat cu conducerea Arhiepiscopiei Catolice din București, cum și consilieri patriarhali și ai Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, profesori de la Institutul teologic și Seminarul teologic din București, etc. Recepția a decurs într-o caldă atmosferă de apropiere intercreștină și inter-europeană.

Cu acest prilej, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a rostit următoarele:

«Prea stimați și înalți oaspeți,

Inima mea este plină de bucurie că pot saluta la această agapă frățească pe distinsii Președinți și Reprezentanți ai Bisericilor Europene, veniți pentru a doua oară în țara noastră spre a-și ține ședințele de lucru ca oaspeți ai Bisericii Ortodoxe Române.

Bucuria mea este mare constatînd că legăturile de prietenie stabilite între noi acum un an și jumătate, în septembrie 1965, s-au dezvoltat continuu și au dat roade care ne îndreptășesc să sperăm puternic în succesul acțiunii de cooperare strînsă între toate Bisericile creștine din lume.

În adevăr, ne este deosebit de plăcut să vedem reuniți la ședințele de acum nu numai pe distinsii oaspeți cunoscuți în 1965, ci și pe alți reprezentanți ai aproape tuturor Bisericilor din Europa.

Convîngerea noastră este că dialogurile teologice, care urmează să se deschidă între Bisericile Ortodoxe, Protestante, Vechi-Catolice și Anglicane sînt mult ajutate prin aceste contacte directe între Conducătorii și reprezentanții diferitelor Biserici, pentru că aceste întîlniri crează atmosfera de apropiere și încredere necesară și dau posibilitatea unei cunoașteri reciproce mai depline și a unei intensificări a eforturilor noastre pentru realizarea Ecumenismului creștin.

Bisericile creștine din Europa pot să fie într-adevăr mulțumite și încurajate de rezultatele acțiunii dusă de ele, în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, al Conferinței Bisericilor Europene și al Conferinței Creștine pentru Pace. În primul rînd sînt satisfăcute că au contribuit și ele, cu posibilitățile pe care le-au avut ca popoarele Europei, care au trecut prin purgatoriul a două mari războaie — începute din nenorocire în mijlocul lor și căpătînd apoi proporții mondiale — să fie cruțate de alte conflicte între ele, lăsîndu-se rezolvarea diferitelor litigii existente pe seama unor tratative în spirit de dreptate și coexistență pașnică.

Avem nădejdi mari că acțiunea susținută a Bisericilor își va da roadele sale în cîmpul larg al vieții internaționale mondiale. Apelul lansat de Pastorul Eugen Karson Blacke, secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, către conducătorii de Biserici și popoare, în scopul încetării războiului îndelungat din Viet-

nașm, socotim că trebuie însușit în primul rînd de toate Bisericele creștine și sprijinit cu hotărîre de ele.

Fiindcă vă găsiți în țara noastră și sînteți oaspeți ai Bisericii Ortodoxe Române, țin să vă informez și să vă asigur că Biserica Ortodoxă Română și toate Bisericele și Cultele religioase creștine și necreștine din țara noastră sînt însuflețite de dorința vie de a depune toate eforturile pentru realizarea cooperării frățești între popoarele lumii și pentru încetarea oricăror conflicte și neînțelegeri între ele.

Bisericele de toate confesiunile din România au înțeles să realizeze colaborarea frățească în primul rînd între ele înșile renunțînd la orice discriminări și orice

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian în mijlocul participanților la sesiunea Prezidiului și a Comitetului Consultativ.

acțiuni menite să umbrească bunele raporturi de dragoste și respect reciproc. Cu prilejul unor vizite primite din partea reprezentanților Consiliului Ecumenic al Bisericilor, ca și din partea altor personalități ecleziastice și laice, am avut satisfacția să auzim cuvinte de apreciere a acestei înfrățiri ecumenice, înșăptuită în Țara noastră.

Cu sentimentul bucuriei acestei fericite înșăptuiri, asigurăm pe prea stîmății și iubiiții noștri oaspeți de întreaga prețuire a Bisericilor și Cultelor din țara noastră, și în calitatea noastră de gazdă, urăm președinților și reprezentanților Bisericilor Europene reușită deplină în acțiunea pe care o desfășoară, spre realizarea cooperării frățești între toate Bisericele și popoarele din lumea întregă.

Rog pe Cel Atotputernic să binecuvînteze lucrările ce s-au îndeplinit de membrii Prezidiului, ai Comitetului Consultativ și ai celorlalte Comitete ale Conferinței

Bisericilor Creștine din Europa în sesiunea aceasta, și să le facă rodnice atât pentru creștinătate cât și pentru omenirea întreagă. Rîdic paharul în sănătatea distinșilor noștri oaspeți și a tuturor celor ce ne-au onorat cu prezența la această agapă frățească».

Cuvîntarea Prea Fericirii Sale a fost apreciată în chip deosebit pentru substanța ei ecumenică generală, pentru sublinierea atmosferei ecumenice speciale în care lucrează cultele din țara noastră, pentru aprecierea aportului pe care Conferința Bisericilor Europene îl poate aduce la înțelegerea și apropierea popoarelor din Europa și din lumea întreagă.

A luat apoi cuvîntul Episcopul reformat Iuliu Nagy din Cluj în numele Bisericii sale și al celorlalte Biserici și culte creștine din patria noastră, exprimîndu-și recunoștința față de Biserica Ortodoxă Română pentru invitația de a participa la masa festivă dată în cinstea reprezentanților Conferinței Bisericilor Europene și subliniind legăturile ecumenice dintre Bisericile și cultele din țara noastră și colaborarea lor pentru sprijinirea ideii de pace și frățietate.

În numele congresiștilor, a luat cuvîntul Rev. K. Slack, care a mulțumit pentru «calda și minunata ospitalitate» oferită de Biserica Ortodoxă Română, ceea ce a avut o influență favorabilă asupra lucrărilor desfășurate. Vorbitorul a relevat bucuria congresiștilor de a fi întîlnit la această recepție și pe reprezentanții altor confesiuni din țara noastră pe care-i salută cu toată căldura în atmosfera ecumenică de aci. Salută pe toți din partea Consiliului Ecumenic al Bisericilor și amintește Prea Fericitului Părinte Patriarh că el s-a aflat între cei care au întîmpinat pe Prea Fericirea Sa cu prilejul vizitei Sale în Anglia ca oaspete al Arhiepiscopului de Canterbury, Dr. Michael Ramsey, la Palatul Lambeth.

A luat, apoi, cuvîntul Președintele Wilm din Westfalia, care mișcat de spiritul de caldă comunitate duhovnicească găsit în Biserica Ortodoxă Română, mulțumește în mod deosebit pentru primirea frățească aflată în România.

La sfîrșit, Domnul Profesor Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri, a rostit un cuvînt în care a mulțumit Prea Fericitului Părinte Patriarh că i-a oferit prilejul de a saluta pe membrii Prezidiului și ai Comitetului Consultativ al Conferinței Bisericilor Europene, care de pe diferite poziții creștine își propun ca popoarele Europei să viețuiască frățește între ele. Domnia Sa a reliefat năzuința permanentă a poporului român de pace și bunăstare, năzuință care își găsește expresia în politica europeană și mondială constructivă a guvernului Republicii Socialiste România, și în buna înțelegere dintre cultele din țara noastră, și a încheiat astfel: «*Vă urez ca această întîlnire de lucru a Dvs. să aibă la înțelegerea Europei partea de contribuție a sentimentelor nobile care vă însuflețesc*».

*

În aceeași zi, la orele 18, în cinstea congresiștilor, a avut loc la Institutul teologic din București un frumos concert de muzică religioasă și patriotică susținut de corul studenților teologi, dirijat de Prof. Nicolae Lungu. Rectorul Institutului, P. C. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, a salutată pe oaspeți în cuvinte alese. La sfîrșitul concertului, Dl. Williams, secretarul general al Conferinței Bisericilor Europene, a mulțumit călduros pentru frumosul program prezentat.

În ziua de 10 martie 1967, membrii Prezidiului și ai Comitetului Consultativ au făcut o vizită protocolară Conducerii Departamentului Cultelor fiind primiți de Domnul Secretar General, Profesor Dumitru Dogaru, care a salutat pe congresiști și i-a felicitat pentru rezultatele obținute. În numele congresiștilor, Dl. Emmen, a mulțumit Domnului Secretar General pentru tot ceea ce D.-sa a făcut în favoarea celei de a doua sesiuni a Prezidiului și a Comitetului Consultativ ale Conferinței Bisericilor Europene, care s-a desfășurat la București. A urmat o convorbire amicală.

*

Lucrările Conferinței s-au încheiat vineri, 10 martie 1967, orele 19, după care s-a oficiat un Te-Deum de mulțumire în capela Palatului Patriarhal. La orele 20, Prea Fericitul Patriarh Justinian a oferit oasepților daruri. După aceasta, reprezentanți ai posturilor noastre de radio au luat un interviu conducerii Conferinței Bisericilor Europene, asupra desfășurării și rezultatului lucrărilor sesiunii.

A doua zi, 11 martie, o parte din oaspeți au făcut o excursie la Curtea de Argeș, unde au vizitat Biserica Domnească, Mănăstirea și Hidrocentrala de pe Argeș.

Duminică, 12 martie 1967, oaspeții s-au împărțit în grupe asistând la slujbe în diferite Biserici ortodoxe și protestante. O grupă de delegați în frunte cu Secretarul General a asistat la oficierea sfintei liturghii de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian în catedrala patriarhală. I. P. S. Mitropolit Emilian Timiadis a săvârșit sfinta liturghie la biserica Domnița Bălașa.

Luni 13 și marți 14 martie a.c., oaspeții au plecat spre țările lor.

*

Sesiunea de la București a lucrărilor Prezidiului și Comitetului Consultativ ale Conferinței Bisericilor Europene a avut o agendă bogată. Continua organizare și adaptare a celor două organe de conducere ale Conferinței la problemele și nivelul actualității cer eforturi de acomodare și forțe mereu noi.

La aceasta și-au adus contribuția lor, în timpul lucrărilor, și membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române.

Ne exprimăm convingerea că lucrările acestei sesiuni de la București a Prezidiului și Comitetului Consultativ ale Conferinței Bisericilor Europene au constituit un important pas înainte în organizarea conlucrării creștinismului european pentru împlinirea Mesajului Evanghelic de bunăvoire și au adus o contribuție însemnată la promovarea păcii în lume.

Pr. Prof. IOAN G. COMAN

EPISCOPUL REFORMAT ALEXANDRU BUTHI

La 15 martie a. c. a încetat din viață fulgerător — în urma unui tragic accident — episcopul Bisericii Reformate din Oradea, Alexandru Buthi.

Episcopul Alexandru Buthi era o personalitate remarcabilă în Biserica sa și printre reprezentanții cultelor din țara noastră. Se făcuse remarcat ca un teolog informat, căruia îi plăcea să cerceteze cele mai felurite aspecte ale problematicii teologice actuale, ca un conducător înțelept al credincioșilor Eparhiei sale. Iubea studiul și căuta cu orice prilej să stea de vorbă cât mai mult cu profesorii de teologie. Numeroase și valoroase sînt studiile, articolele și predicile pe care le-a publicat mai ales în «Református Szemle», revista oficială a Bisericii Reformate și a Bisericii Prezbiteriene-Evanghelice din R. S. România. Trimitea tineri din eparhia sa să studieze la Institutele teologice ortodoxe din țară și se interesa de progresul lor la studii, prețuind vocația și hărnicia viitorilor candidați la preoție. Persoana sa iradia în jurul ei bunăvoință și optimism.

Episcopul Alexandru Buthi a contribuit într-o largă măsură la realizarea unei cât mai bune înțelegeri și colaborări în spirit ecumenist a cultelor din țara noastră. El a răspuns totdeauna cu promptitudine la chemările Bisericii Ortodoxe Române pentru dezbateri și hotărîri de interes comun interconfesional, sau în legătură cu marile probleme ale creștinătății și ale lumii de astăzi ca: apropierea dintre Biserici, pacea în Europa și în toată lumea, inițiative pe plan mai restrîns sau general referitoare la binele, progresul și fericirea oamenilor.

Episcopul Alexandru Buthi era membru activ în Consiliul Ecumenic al Bisericilor, în Conferința Creștină pentru Pace și în Conferința Bisericilor Europene, la lucrările cărora — în țară sau peste hotare, aducea contribuții prețioase, prin pregătirea sa temeinică, prin orientarea sa profund evanghelică, prin înaltul etos al inimii sale.

Regretăm sincer pierderea acestei distinse personalități bisericești.

Dumnezeu să-l odihnească în pace și să-i hărăzească fericire veșnică între aleșii Săi!

*

La încetarea din viață a Episcopului Alexandru Buthi, Prea Fericitul Patriarh Justinian a adresat conducerii, clerului și credincioșilor Episcopiei Bisericii Reformate din Oradea următoarea telegramă de condoleanțe:

Profund impresionată și întristați de tragicul sfârșit al eminentului Episcop Alexandru Buthi — cu care eram uniți prin o veche prietenie și prin devotată colaborare în acțiunea pentru înfăptuirea ecumenismului creștin, din toată inima exprimăm, personal și în numele Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, sincere condoleanțe Conducerii Eparhiale, clerului și credincioșilor Episcopiei Reformate din Oradea, rugînd pe Cel Atotputernic să-l odihnească în rîndurile celor aleși ai Săi.

Veșnică să-i fie pomenirea!

† JUSTINIAN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

București, 16 martie 1967

*

La această telegramă, conducerea Eparhiei Reformate din Oradea a răspuns prin următoarea scrisoare:

*Prea Fericirii Sale
Prea Fericitului JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

Conducerea clerului și credincioșii Eparhiei Reformate din Oradea Vă mulțumesc pentru sincerele condoleanțe adresate în legătură cu trecerea la cele de veci a Episcopului Buthi Alexandru.

Călăuziți fiind de sentimentul frățietății sincere, dorim cu toții să-i urmăm exemplul în continuarea adîncirii relațiilor dintre Biserica Ortodoxă Română și cea Reformată din Patria noastră Mamă.

*Vicar, HIGYED ȘTEFAN
Prim Curator, Dr. KOVACS ERNEST*

CRONICĂ

— *La 3 martie c.*, Prea Fericitul Patriarh Justinian, împreună cu membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române, care au vizitat Biserica Angliei în iunie 1966, a fost invitat de Însărcinatul cu Afaceri al Marii Britanii la București la un cokteail în saloanele Ambasadei.

Cu acest prilej, Dl. Însărcinat cu Afaceri al Marii Britanii la București a înmînat Prea Fericitului Părinte Patriarh — ca dar din partea Grației Sale Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury, Primat a toată Anglia și Mitropolit —, un film cu aspecte din vizita Prea Fericitului Sale în Anglia (iunie 1966). Apoi, în cinstea Prea Fericitului Patriarh Justinian, a fost oferită o gală de filme documentare.

— *La 11 martie c.*, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit vizita D-lui K. R. F. Khilnani, ambasadorul Indiei la București, care a venit împreună cu soția și copiii săi.

Au fost de față P. S. Episcop Antim Țirgovișteanul, vicar patriarhal și P. C. Pr. Nițșor Cazacu, secretarul Consiliului Național Bisericesc.

— *La 14 martie c.*, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit vizita noului Ambasador al Greciei la București, Dl. Ioannis Christos Cambiotis.

Au fost de față P. S. Episcop Antim Țirgovișteanul, vicar patriarhal și P. C. Pr. Nițșor Cazacu, Secretarul Consiliului Național Bisericesc.

— *La 2 aprilie c.*, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit în audiență pe Dl. Gabriel Abib, secretarul general al Asociației «Syndesmos», din Beirut.

Au fost de față P. S. Episcop Antim Țirgovișteanul, vicar patriarhal, și P. Cuv. Arhim. Benedict Ghiuș.

— *La 5 aprilie c.*, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit pe Episcopul Bisericii Ortodoxe-Catolice din Franța, Jean de Saint Denis și pe însoțitorii P. S. Sale: Pr. Gilles Hardy — vicar general, și Pr. Jacques Teissier, secretar, care au vizitat Biserica Ortodoxă Română .

Au fost de față PP. SS. Episcopi Antim Țirgovișteanul și Visarion Ploieșteanul, vicari patriarhali P. C. Pr. Ioan Găgiu, directorul Administrației Patriarhale, P.P. C.C. Preoți Consilieri Patriarhali și P. C. Pr. N. Cazacu, secretarul Consiliului Național Bisericesc.

TEODOR TEODORESCU
CÎNTĂRILE SFINTEI LITURGHII PE MELODII PSALTICE
PENTRU COR MIXT

Cuvînt înainte

Lucrarea de față a regretatului profesor, dirijor și compozitor, Teodor Teodorescu, prezintă o mare valoare, întrucît la realizarea ei, autorul s-a folosit numai de melodiile psaltice tradiționale ale celor opt glasuri bisericești, singurele adecvate Bisericii noastre.

Pentru realizarea unei astfel de lucrări specifice muzicii noastre modale bisericești, — pe lângă serioase studii muzicale și multă pricepere în tehnica polifonică modală —, se cere autorului și un mare atașament față de Biserica strămoșească și o trăire în atmosfera acestei Biserici.

Teodor Teodorescu nu a fost lipsit de aceste atribute.

Născut la 21 februarie 1876, în Iași, de mic copil a frecventat slujbele la biserica Nicorița, unde era dus de tatăl său, Grigore Teodorescu, vestit protopsalt al Iașilor și profesor la Școala de cîntăreți bisericești, și unde, îmbrăcat anagnost, el ținea isonul în strană tatălui său și rostea «Crezul» și «Tatăl nostru». La vîrsta de șapte ani, făcînd parte din Corul mitropolitan din Iași, condus de Gavril Muzicescu, care pe acea vreme întrebuița la partidele de Sopran și Alto, numai voci de copii, și-a dezvoltat auzul muzical și gustul pentru cîntarea corală.

Din îndemnul lui Gavril Muzicescu, Teodor Teodorescu s-a înscris la Conservatorul de muzică din Iași, unde a urmat cursul de teorie și solfegii cu Teodor Burada, armonie și compoziție cu Gavril Muzicescu și pianul cu Enrico Mazetti.

După absolvirea Conservatorului — în anul 1896 —, Teodor Teodorescu a fost numit profesor la Școala Normală și la Liceul de băieți din Galați. În 1902 a fost numit și dirijor al corului episcopal din acel oraș.

Dornic să-și desăvîrșească studiile legate de arta contrapunctică, Teodor Teodorescu a plecat în anul 1908 la Paris, unde, timp de trei ani, a urmat regulat cursurile de la «Schola Cantorum», avînd ca profesori pe Vincent d'Indy, Amedée Gastoué, André Gedalge și alții, desăvîrșindu-se în arta contrapunctului pe care avea să o aplice cu multă competență în tratarea melodiilor noastre bisericești.

Revenit în țară, în 1911, a fost numit profesor la Școala Normală din Iași, la Seminarul teologic «Veniamin Costache» și la Liceul «Humpel».

În același timp a activat ca dirijor al Corului bisericii Sfântul Spiridon din Iași, unde a pus în execuție toate cîntările psaltice cuprinse în lucrarea de față, dîndu-le forma definitivă în care sînt tipărite astăzi.

În toată activitatea sa, Teodor Teodorescu s-a evidențiat printr-o mare perseverență în muncă, iar creația sa muzicală a privit deopotrivă cîntecul popular și cîntarea psaltică bisericească.

Polifonizarea cîntărilor psaltice, din această lucrare, demonstrează o deplină stăpînire a artei contrapunctice modale, și ridică valoarea ei la nivelul corespunzător tuturor exigențelor muzicale ale celor mai reprezentative opere ale maeștrilor polifoniei universale.

Pe lângă cîntările liturgiei, lucrarea de față cuprinde și alte cîteva cîntări psaltice din diferite slujbe bisericești, între care motetul «Fericit bărbatul» pe glasul al VIII-lea, care poate fi dat ca exemplu tipic de felul cum se poate polifoniza o cîntare psaltică modală.

Deși experimentată timp de aproape zece ani, la biserica Sfântul Spiridon din Iași, de către însuși autorul ei, decedat în anul 1920 în vîrstă numai de 44 ani. Deși recunoscută și apreciată ca una din cele mai valoroase lucrări polifonice liturgice în Biserica noastră; deși pentru tipărirea ei marele muzician George Enescu intervenise către mitropolitul Nicodim al Moldovei, scriînd: *«Îmi permit să intervin aici pe teren pur muzical pentru lucrarea regretatului Teodor Teodorescu. Liturgia după Psaltichie este o operă de valoare artistică reală, lucrată în spiritul cel mai adecvat religiei noastre. De aceea afirm că merită să fie publicată cu concursul Înalt Prea Sfinției Tale și difuzată, pe cît posibil, în toate ținuturile românești»*, — totuși lucrarea a rămas netipărită un timp destul de îndelungat.

Tipărirea ei astăzi, de către Institutul Biblic și de Misiune Ortodoxă, arată recunoașterea meritelor componistice ale acestui vrednic fiu al Bisericii noastre și grija sporită pe care Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, o arată zi de zi, pentru promovarea cîntărilor noastre psaltice tradiționale, fie că acestea sînt omofone. ori polifone.

Tipărirea acestei valoroase lucrări îmbogățește și înfrumusețează repertoriul nostru coral psaltic și se încadrează în acțiunea de redresare și organizare a cîntării bisericești, hotărîtă de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române în ședința sa din 5 octombrie 1950.

Conf. NICOLAE LUNGU
Directorul Coralei Sfintei Patriarhii

CÎNTĂRILE SFINTEI LITURGHII

PE MELODII PSALTICE

PENTRU
COR MIXT

ECTENIA MARE

Glasul VIII

T. TEODORESCU

Moderato

S. A - min.

A. A - min

T. A - min.

B. A - min.

This system contains the first four staves of the musical score. The top staff is for Soprano (S.), the second for Alto (A.), the third for Tenor (T.), and the fourth for Bass (B.). The music is in G major (one sharp) and 4/4 time. The tempo is marked 'Moderato'. The lyrics 'A - min.' are written below each staff. The music consists of a single measure with a half note followed by a quarter note.

1. Doam - ne mi - lu -

Doam - ne mi - lu -

Doam - ne mi - lu -

Doam - ne mi - lu -

This system contains the first four staves of the second part of the musical score, marked with a first ending bracket '1.'. The lyrics 'Doam - ne mi - lu -' are written below each staff. The music consists of a single measure with a half note followed by a quarter note.

e - ște.

e - ște.

e - ste

e - ste

This system contains the first four staves of the second system of the first part of the musical score. The lyrics 'e - ște.', 'e - ște.', 'e - ste', and 'e - ste' are written below each staff. The music consists of a single measure with a half note followed by a quarter note.

2. Doam - ne mi - lu - e - ște.

Doam - ne mi - lu - e - ște.

Doam - ne mi - lu - e - ște.

Doam - ne mi - lu - e - ște.

This system contains the first four staves of the second system of the second part of the musical score, marked with a second ending bracket '2.'. The lyrics 'Doam - ne mi - lu - e - ște.', 'Doam - ne mi - lu - e - ște.', 'Doam - ne mi - lu - e - ște.', and 'Doam - ne mi - lu - e - ște.' are written below each staff. The music consists of a single measure with a half note followed by a quarter note.

3.

Doam-ne mi-lu - e - ŝte.

Doam-ne mi-lu - e - ŝte.

Doam-ne mi-lu - e - ŝte.

Doam-ne mi-lu - e - ŝte.

4.

Doam-ne mi-lu

Doam-ne mi-lu -

Doam-ne mi-lu -

Doam-ne mi-lu -

Doam-ne mi-lu -

e - ŝte.

e - ŝte.

e - ŝte.

e - ŝte.

e - ŝte

5.

Doam-ne mi-lu - e - ŝte.

Doam-ne mi-lu - e - ŝte.

Doam-ne mi-lu - e - ŝte.

Doam-ne mi-lu - e - ŝte.

Doam-ne mi-lu - e - ŝte.

6.

Doam-ne mi-lu - e - ŝte.

Doam-ne mi-lu - e - ŝte.

Doam-ne mi-lu - e - ŝte.

Doam-ne mi-lu - e - ŝte.

Doam-ne mi-lu - e - ŝte.

Allegretto

Prea Sfîn - ta Năs - că - toa - re de
 Prea Sfîn - tă Năs - că - toa - re de
 Prea Sfîn - tă Năs - că - toa - re de
 Prea Sfîn - tă Năs - că - toa - re de

Dum - ne - zeu mi - lu - e - ște - ne pre noi.
 Dum - ne - zeu mi - lu - e - ște - ne pre noi.
 Dum - ne - zeu mi - lu - e - ște - ne pre noi.
 Dum - ne - zeu mi - lu - e - ște - ne pre noi.

Ți - e Doam - ne A - min.
 Ți - e Doam - ne A - min.
 Ți - e Doam - ne A - min.
 Ți - e Doam - ne A - min.

ANTIFONĂ I

Glasul VIII

Slavă...și acum...Binecuvintează

Allegretto

Slavă Ta - tă - lui și Fi - u - lui și
 Slavă Ta - tă - lui și Fi - u - lui și
 Slavă Ta - tă - lui și Fi - u - lui și
 Slavă Ta - tă - lui și Fi - u - lui și

Sfin - tu - lui Duh Și a - cum și pu - ru - rea
 Sfin - tu - lui Duh. Și a - cum și pu - ru - rea
 Sfin - tu - lui Duh. Și a - cum și pu - ru - rea
 Sfin - tu - lui Duh. Și a - cum și pu - ru - rea

și în ve - cii ve - ci - lor. A - min
 și în ve - cii ve - ci - lor A - min
 și în ve - cii ve - ci - lor. A - min
 și în ve - cii ve - ci - lor A - min

Bi - ne cu - vin - tea ză su - fle - te al
 Bi - ne cu - vin - tea ză su - fle - te al
 Bi - ne cu - vin - tea ză su - fle - te al
 Bi - ne cu - vin - tea ză su - fle - te al

meu pre Dom nul și toa - te ce - le din lă -
 meu pre Dom nul și toa - te ce - le din lă -
 meu pre Dom nul și toa - te ce - le din lă -
 meu pre Dom nul și toa - te ce - le din lă -

un - trul • meu nu - me - le cel sfint al Lui.

un - trul meu nu - me - le cel sfint al Lui.

un - trul meu nu - me - le cel sfint al Lui.

un - trul meu nu - me - le cel sfint al Lui.

Poco ritenuto

Bi - ne ești cu - vîn - tat Doam ne!

Bi - ne ești cu - vîn - tat Doam ne!

Bi - ne ești cu - vîn - tat Doam ne!

Bi - ne ești cu - vîn - tat Doam ne!

ECTENIA MICĂ

Glasul VIII

Moderato

Doam - ne mi - lu - e - ște.
Doam - ne mi - lu - e - ște.
Doam - ne mi - lu - e - ște.
Doam - ne mi - lu - e - ște.

Detailed description: This is the first system of a musical score for a voice part. It consists of four staves. The top staff is a vocal line in G major (one sharp) and 4/4 time, marked 'Moderato'. The lyrics are 'Doam - ne mi - lu - e - ște.' The second and third staves are piano accompaniment. The bottom staff is a bass line. The music is in a simple, homophonic style with a steady rhythm.

Doam - ne mi - lu - e - ște.
Doam - ne mi - lu - e - ște.
Doam - ne mi - lu - e - ște.
Doam - ne mi - lu - e - ște.

Detailed description: This is the second system of the musical score, continuing the first system. It also consists of four staves with the same vocal line and piano accompaniment. The lyrics are identical to the first system: 'Doam - ne mi - lu - e - ște.' The musical notation continues with similar phrasing and accompaniment.

Allegretto

Prea Sfîn - tă Năs - că - toa - re de

Prea Sfîn - tă Năs - că - toa - re de

Prea Sfîn - tă Năs - că - toa - re de

Prea Sfîn - tă Năs - că - toa - re de

Dum - ne - zeu mi - lu - e - ste - ne pre noi

Dum - ne - zeu mi - lu - e - ste - ne pre noi.

Dum - ne - zeu mi - lu - e - ste - ne pre noi.

Dum - ne - zeu mi - lu - e - ste - ne pre noi.

Îi - e, Doam - ne A - min.

Îi - e, Doam - ne. A - min

Îi - e, Doam - ne. A - min.

Îi - e, Doam - ne A - min.

A N T I F O N Ț L I I

Glasul VIII

Slavă... și acum... Unule Născut

Allegretto

Slavă Ta - tă - lui și Fi - u - lui și

Slavă Ta - tă - lui și Fi - u - lui și

Slavă Ta - tă - lui și Fi - u - lui și

Slavă Ta - tă - lui și Fi - u - lui și

Sfin tu - lui Duh, Im - pă - ra - ți - va Dom - nul în

Sfin - tu - lui Duh, Im - pă - ră - ți - va Dom - nul în

Sfin tu - lui Duh, Im - pă - ră - ți - va Dom - nul în

Sfin tu - lui Duh, Im - pă - ră - ți - va Dom - nul în

veac, Dum - ne - ze - ul tău Si - oa - ne în
 veac, Dum - ne - ze - ul tău Si - oa - ne în
 veac, Dum - ne - ze - ul tău Si - oa - ne în

veac, Dum - ne - ze - ul tău Si - oa - ne în

neam — și în neam. Și a - cum și pu - ru - rea
 neam și în neam. Și a - cum și pu - ru - rea
 neam — și în - neam. Și a - cum și pu - ru - rea

neam — și în neam. Și a - cum și pu - ru - rea

și în ve - cii ve - ci - lor. A - min,
 și în ve - cii ve - ci - lor. A - min.
 și în ve - cii ve - ci - lor. A - min.

și în ve - cii ve - ci - lor A - min

U nu - le năs - cut _____ Fi - u - le
 U - nu - le năs - cut _____ Fi - u - le
 U - nu - le năs - cut _____ Fi - u -
 U - nu - le năs - cut _____ Fi - u -

și cu - vîn _____ tul lui Dum - ne - zeu
 și cu - vîn _____ tul lui Dum - ne - zeu
 le _____ și cu - vîn _____ tul - lui Dum - ne -
 le și cu - vîn - tul lui Dum - ne -

ce _____ la ce ești fă - ră de moar _____ te
 ce - la ce ești fă - ră de moar _____ te
 zeu ce - la ce ești fă - ră de moar _____ te
 zeu ce - la ce ești fă - ră de moar _____ te

și ai pri - i - mit pen - tru mîn - tu -
 și ai pri - i - mit pen - tru mîn - tu -
 și ai pri - i - mit pen - tru mîn - tu -
 și ai pri - i - mit pen - tru mîn - tu -

i - rea noa - stră a te în - tru - pa din
 i - rea noa - stră a te în - tru - pa din
 i - rea noa - stră a te în - tru - pa din
 i - rea noa - stră a te în - tru - pa din

Sfîn - ta Năs - că - toa re de Dum - ne - zeu și
 Sfîn - ta Năs - că - toa re de Dum - ne - zeu și
 Sfîn - ta Năs - că - toa re de Dum - ne - zeu și
 Sfîn - ta Năs - că - toa re de Dum - ne - zeu și

pu - ru - rea Fe - cioa - ra Ma - ri - ea
 pu - ru - rea Fe - cioa - ra Ma - ri - ea
 pu - ru - rea Fe - cioa - ra Ma - ri - ea
 pu - ru - rea Fe - cioa - ra Ma - ri - ea

Ca - re - le - ne - schim - bat Te-ai în - tru -
 Ca - re - le ne - schim - bat Te-ai în - tru -
 Ca - re - le ne - schim - bat Te-ai
 Ca - re - le ne - schim - bat Te-ai

pat și răs - tig - nin - du - te Hris - toa - se Dum - ne -
 pat și răs - tig - nin - du - te Hris - toa - se Dum - ne -
 în - tru - pat și răs - tig - nin - du - te Hris - toa - se
 în - tru - pat și răs - tig - nin - du - te Hris - toa - se

ze u le cu moar tea pre
 zeu u le cu moar tea pre
 Dum - ne ze - u - le cu moar tea pre
 Dum - ne - ze - u - le cu moar tea pre

moar - te ai căl - cat U - nul fi - ind din
 moar - te ai căl - cat U - nul fi - ind din
 moar - te ai căl - cat U - nul fi -
 moar te ai căl cat U nul fi

Sfîn ta Tre - i me îm - pre -
 Sfîn - ta Tre - i - me îm - pre -
 ind din Sfîn - ta Tre - i - me îm - pre -
 ind din Sfîn - ta Tre - i - me îm - pre -

u — nă slă - vit cu Ta - tăl și cu

u — nă slă - vit cu Ta - tăl și cu

u - nă slă - vit cu Ta - tăl și cu

u — nă slă - vit cu Ta - tăl și cu
rall

Du - hul Sfînt mîn - tu - e - ște - ne pre

Du - hul Sfînt mîn - tu - e - ște - ne pre

Du - hul Sfînt mîn - tu - e - ște - ne pre

Du - hul Sfînt mîn - tu - e - ște - ne pre

noi.

noi.

noi.

noi.

ECTENIA MICĂ

Glasul VIII

I. Moderato

Doam - ne mi - lu - e - ște

Doam - ne mi - lu - e - ște.

Doam - ne mi - lu - e - ște.

Doam - ne mi - lu - e - ște.

II.

Doam - ne mi - lu - e - ște.

Doam - ne mi - lu - e - ște.

Doam - ne mi - lu - e - ște.

Doam - ne mi - lu - e - ște.

Allegretto

Prea Sfin - tă Năs - că - toa - re de

Prea Sfin - tă Năs - că - toa - re de

Prea Sfin - tă Năs - că - toa - re de

Prea Sfin - tă Năs - că - toa - re de

Dum - ne - zeu mi - lu - e - šte - ne pre noi.

Dum - ne - zeu mi - lu - e - šte - ne pre noi.

Dum - ne - zeu mi - lu - e - šte - ne pre noi.

Dum - ne - zeu mi - lu - e - šte - ne pre noi.

Ți - e, Doam - ne. A - min.

Ți - e, Doam - ne. A - min.

Ți - e, Doam - ne. A - min.

Ți - e, Doam - ne. A - min.

FERICIRILE

Glasul III

Allegretto

The first system of the musical score consists of four staves. The top three staves are vocal parts, and the bottom staff is a bass line. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 4/4. The tempo is marked 'Allegretto'. The music begins with a piano (p) dynamic. The lyrics are: 'În - tru m-pă - ră - țî - ea ta cînd'.

În - tru m-pă - ră - țî - ea ta cînd

În - tru m-pă - ră - țî - ea ta cînd

În - tru m-pă - ră - țî - ea ta cînd

În - tru m-pă - ră - țî - ea ta cînd

The second system of the musical score consists of four staves. The top three staves are vocal parts, and the bottom staff is a bass line. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 4/4. The lyrics are: 'vei ve - ni - po - me - ne - ște - ne pre noi Doam - ne.'.

vei ve - ni - po - me - ne - ște - ne pre noi Doam - ne.

vei ve - ni po - me - ne - ște - ne pre noi Doam - ne.

vei ve - ni po - me - ne - ște - ne pre noi Doam - ne.

vei ve - ni po - me - ne - ște - ne pre noi Doam - ne.

Fe - ri - ciți — cei să - raci cu
 Fe - ri - ciți cei să - raci cu
 Fe - ri - ciți cei să - raci cu
 Fe - ri - ciți cei să - raci cu

du — hul că a - ce — lo - ra es — te îm -
 du — hul că a - ce - lo - ra es - te îm -
 du — hul că a - ce — lo - ra es - te îm -
 du — hul că a - ce lo - ra es - te îm -

pă - ră - ți - ea ce — ru - ri - lor.
 pă - ră - ți - ea ce - ru - ri - lor.
 pă - ră - ți - ea ce — ru - ri - lor.
 pă - ră - ți - ea ce - ru - ri - lor.

II.

Fe - ri - citi — cei ce plîng că a -
 Fe ri - citi cei ce plîng că e -
 Fe - ri - citi — cei ce plîng că a -
 Fe - ri - citi — cei ce plîng că a -

ce - ia se vor min - gi - ia
 ce - ia se vor min - gi - ia
 ce - ia se vor min - gi - ia
 ce - ia se vor min - gi - ia.

III.

Fe - ri citi — cei — blînzi că a -
 Fe - ri - citi cei — blînzi că a -
 Fe - ri - citi — cei — blînzi că a -
 Fe - ri - citi — cei — blînzi că a -

ce — ia vor moș - te - ni pă - mîn — tul

ce - ia vor moș - te - ni pă - mîn — tul

ce - ia vor moș - te - ni pă - mîn — tul.

ce — ia vor moș - te - ni pă - mîn - tul

IV.

Fe - ri - ciți — cei ce flă - mîn - zesc.

Fe - ri - ciți — cei ce flă - mîn - zesc.

Fe - ri - ciți cei ce flă - mîn - zesc.

Fe - ri - ciți cei ce flă - mîn - zesc.

și în - se - to - șea - ză de drep - ta — te

și în - se - to - șea - ză de drep - ta - te

și în - se - to - șea - ză de drep - ta - te

și în - se - to - șea - ză de drep - ta - te

că a - ce - ia se vor să - tu - ra.

că a - ce - ia se vor să - tu - ra.

că a - ce - ia se vor să - tu - ra.

că a - ce - ia se vor să - tu - ra.

V.

Fe - ri - cii cei mi - los - tivi că a -

Fe - ri - cii cei mi - los - tivi că a -

Fe - ri - cii cei mi - los - tivi că a -

Fe - ri - cii cei mi - los - tivi că a -

ce - ia se vor mi - lu - i.

ce - ia se vor mi - lu - i.

ce - ia se vor mi - lu - i.

ce - ia se vor mi - lu - i.

VI.

Fe - ri - cii cei cu - rați cu i - ni - ma

Fe - ri - cii cei cu - rați cu i - ni - ma

Fe - ri - cii cei cu - rați cu i - ni - ma

Fe - ri - cii cei cu - rați cu i - ni - ma

că a - ce - ia vor ve - dea pe Dum - ne - zeu.

că a - ce - ia vor ve - dea pe Dum - ne - zeu.

că a - ce - ia vor ve - dea pe Dum - ne - zeu.

că a - ce - ia vor ve - dea pe Dum - ne - zeu.

VII.

Fe - ri - cii fă - că - to - rii de pa - ce

Fe - ri - cii fă - că - to - rii de pa - ce

Fe - ri - cii fă - că - to - rii de pa - ce

Fe - ri - cii fă - că - to - rii de pa - ce

că a - ce - ia se vor să - tu - ra.

că a - ce - ia se vor să - tu - ra.

că a - ce - ia se vor să - tu - ra.

că a - ce - ia se vor să - tu - ra.

V.

Fe - ri - citi cei mi - los - tivi că a -

Fe - ri - citi cei mi - los - tivi că a -

Fe - ri - citi cei mi - los - tivi că a -

Fe - ri - citi cei mi - los - tivi că a -

ce - ia se vor mi - lu - i.

ce - ia se vor mi - lu - i.

ce - ia se vor mi - lu - i.

ce - ia se vor mi - lu - i.

VI.

Fe - ri - ciți cei cu - rați cu i - ni - ma
 Fe - ri - ciți cei cu - rați cu i - ni - ma
 Fe - ri - ciți cei cu - rați cu i - ni - ma
 Fe - ri - ciți — cei cu - rați cu i - ni - ma

că a - ce - ia vor ve - dea pe Dum - ne - zeu.
 că a - ce - ia vor ve - dea pe Dum - ne - zeu.
 că a - ce - ia vor ve - dea pe Dum - ne - zeu.
 că a - ce - ia vor ve - dea pe Dum - ne - zeu

VII.

Fe - ri - ciți fă - că - to - rii de pa - ce
 Fe - ri - ciți fă - că - to - rii de pa - ce
 Fe - ri - ciți fă - că - to - rii de pa - ce
 Fe - ri - ciți fă - că - to - rii de pa - ce

că a - ce - ia fii lui Dum - ne - zeu se vor che - ma.

că a - ce - ia fii lui Dum - ne - zeu se vor che - ma.

că a - ce - ia fii lui Dum - ne - zeu se vor che - ma.

că a - ce - ia fii lui Dum - ne - zeu se vor che - ma.

VIII.

Fe - ri - citi cei iz - go - niți pen - tru drep -

Fe - ri - citi cei iz - go - niți pen - tru drep -

Fe - ri - citi cei iz - go - niți pen - tru drep -

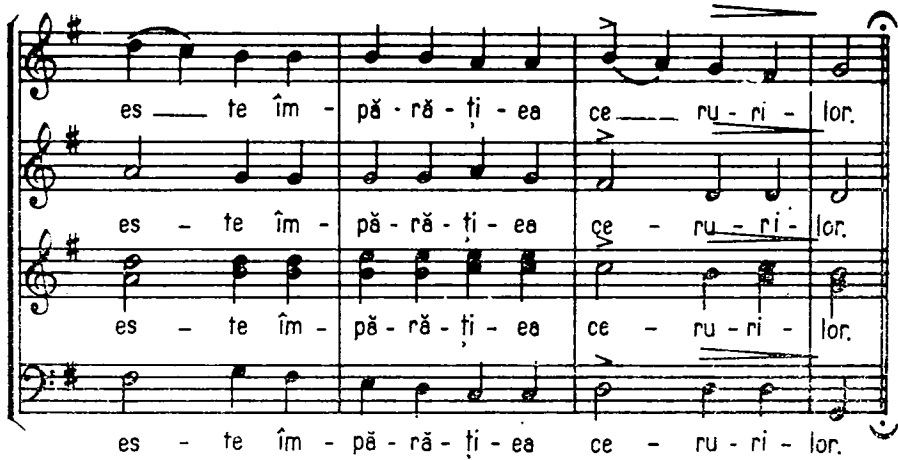
Fe - ri - citi cei iz - go - niți pen - tru drep -

ta — te ca a - ce — lo - ra

ta — te ca a - ce — lo - ra

ta — te ca a - ce — lo - ra

ta — te ca a - ce — lo - ra

es — te îm - pă - ră - ți - ea ce — ru - ri - lor.

es - te îm - pă - ră - ți - ea ce - ru - ri - lor.

es - te îm - pă - ră - ți - ea ce - ru - ri - lor.

es - te îm - pă - ră - ți - ea ce - ru - ri - lor.

IX.

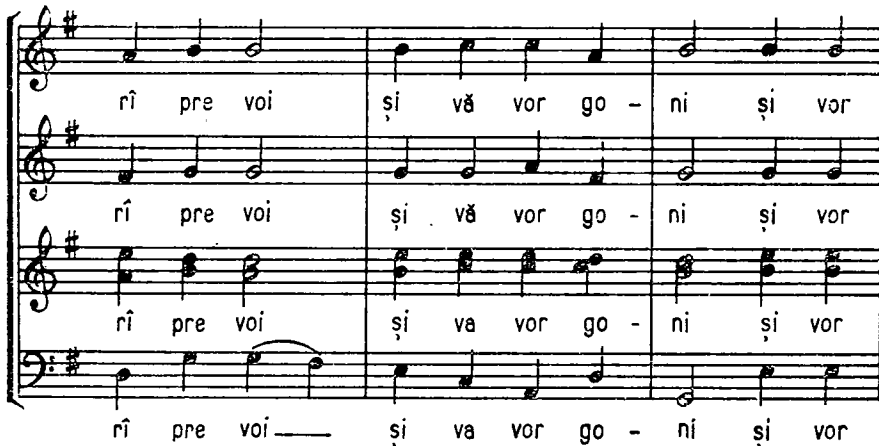

Fe - ri - ciți veți fi când va vor o - că -

Fe - ri - ciți veți fi când va vor o - că -

Fe - ri - ciți veți fi când va vor o - că -

Fe - ri - ciți veți fi când va vor o - că -

rî pre voi și vă vor go - ni și vor

rî pre voi și vă vor go - ni și vor

rî pre voi și va vor go - ni și vor

rî pre voi — și va vor go - ni și vor

zi - ce tot cu - vîn - tul rău îm - po - tri - va

zi - ce tot cu - vîn - tul rău îm - po - tri - va

zi - ce tot cu - vîn - tul rău îm - po - tri - va

zi - ce tot cu - vîn - tul rău îm - po - tri - va

voa - stră min - țind pen - tru mi - ne.

voa - stră min - țind pen - tru mi - ne.

voa - stră min - țind pen - tru mi - ne

voa - stră min - țind pen - tru mi - ne

voa - stră min - țind pen - tru mi - ne

Maestoso

mf Bu - cu - ra - țî - vă și vă

mf Bu - cu - ra - țî - vă și vă

mf Bu - cu - ra - țî - vă și vă

mf Bu - cu - ra - țî - vă și vă

Bu - cu - ra - țî - vă și vă

ve — se - liți că pla - ta voa - stră mul - tă

ve - se - liți că pla - ta voa - stră mul - tă

ve - se - liți că pla - ta — voa - stră mul - tă

ve - se - liți că pla - ta voa - stră mul - tă

rall...

es — te în ce — ruri.

es - te în ce — ruri.

es - te în ce — ruri.

es - te în ce — ruri.

PENTRU RUGĂCIUNILE

Glasul II

Allegretto

Pen - tru ru - gă - ciu _____

Pen - tru ru - gă - ciu -

Pen - tru ru - gă - ciu _____

Pen - tru ru - gă - ciu -

ni - le Năs - că - toa - rei de Dum - ne -

ni - le Năs - că - toa - rei de Dum - ne -

ni - le Năs - că - toa - rei de Dum - ne -

ni - le Năs - că - foa - rei de Dum - ne -

zeu Mîn - tu - i - to - ru - le mîn - tu -

zeu Mîn - tu - i - to - ru - le mîn - tu -

zeu Mîn - tu - i - to - ru - le. mîn - tu -

zeu Mîn - tu - i - to - ru - le mîn - tu -

e - ște - ne pre noi,

e - ște - ne pre noi,

e - ște - ne pre noi,

e - ște - ne pre noi,

ECTENIA MICĂ

Glasul II

Moderato

The first system of the musical score consists of four staves. The top staff is in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 4/4 time signature. It begins with a dynamic marking of *mf*. The lyrics 'Doam - ne mi - lu - e - - - - - şte.' are written below the notes. The second staff is in alto clef with the same key signature and time signature, also starting with *mf*. The lyrics 'Doam - ne mi - lu - e - - şte' are written below. The third staff is in treble clef with the same key signature and time signature, starting with *mf*. The lyrics 'Doam - ne mi - lu - e - - - - - şte.' are written below. The fourth staff is in bass clef with the same key signature and time signature, starting with *mf*. The lyrics 'Doam - ne mi - lu - e - - - - - şte.' are written below. The music features a melodic line in the upper staves and a supporting bass line in the lower staves, with various rests and ties.

Doam - ne mi - lu - e - - - - - şte.

Doam - ne mi - lu - e - - şte

Doam - ne mi - lu - e - - - - - şte.

Doam - ne mi - lu - e - - - - - şte.

The second system of the musical score consists of four staves. The top staff is in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 4/4 time signature. The lyrics 'Doam - ne mi - lu - e - - - - - şte.' are written below. The second staff is in alto clef with the same key signature and time signature. The lyrics 'Doam - ne mi - lu - e - - şte.' are written below. The third staff is in treble clef with the same key signature and time signature. The lyrics 'Doam - ne mi - lu - e - - şte.' are written below. The fourth staff is in bass clef with the same key signature and time signature. The lyrics 'Doam - ne mi - lu - e - - şte.' are written below. The music continues the melodic and bass lines from the first system.

Doam - ne mi - lu - e - - - - - şte.

Doam - ne mi - lu - e - - şte.

Doam - ne mi - lu - e - - şte.

Doam - ne mi - lu - e - - şte.

Allegretto

Prea Sfîn - tă Năs - că - toa - re de

Prea Sfîn - tă Năs - că - toa - re de

Prea Sfîn - tă Năs - că - toa - re de

Prea Sfîn - tă Năs - că - toa - re de

Dum - ne - zeu mi - lu - e - ște - ne pre noi.

Dum - ne - zeu mi - lu - e - ște - ne pre noi.

Dum - ne - zeu mi - lu - e - ște - ne pre noi.

Dum - ne - zeu mi - lu - e - ște - ne pre noi.

Ți - e, Doam ne. A - min.

Ți - e, Doam ne. A - min.

Ți - e, Doam ne. A - min.

Ți - e, Doam ne. A - min.

SLAVĂ TATĂLVI

Mîntuește-ne pre noi

Allegretto

Sla - vă Ta - tă - lui și Fi - u - lui și

Sla - vă Ta - tă - lui și Fi - u - lui și

Sla - vă Ta - tă - lui și Fi - u - lui și

Sla - vă Ta - tă - lui și Fi - u - lui și

Sfîn - - - tu - - - lui - - - Duh;

Sfîn - - - tu - - - lui - - - Duh;

Sfîn - - - tu - - - lui - - - Duh;

Sfîn - - - tu - - - lui - - - Duh;

Mîn - tu - e _____ ște - ne pre noi

Mîn - tu - e _____ ște - ne pre noi

Mîn - tu - e _____ ște - ne pre noi

Mîn - tu - e _____ ște - ne pre noi

Fi _____ ul lui Dum - ne - zeu Cel _____ ce ai

Fi _____ ul lui Dum - ne - zeu Cel ce ai

Fi - ul lui Dum - ne - zeu _____ Cel ce ai

Fi - ul lui Dum - ne - zeu Cel ce ai

în _____ vi _____ at _____ din _____ morți pre

în _____ vi _____ at din morți pre

în _____ vi _____ at din morți

în - vi - at din morți

cei _____ ce-ți cîn - tăm   Ți - e: A - li -
 cei _____ ce-ți cîn - tăm _____ Ți - e: A - li -
 pre cei   ce-ți cîn - tăm _____ Ți - e: A - li -
 pre cei   ce-ți cîn - tăm   Ți - e: A - li -

lu - i -   ea _____
 lu - i _____ ea _____
 lu _____ i _____ ea _____
 lu - i -   ea

Și acum...

Și a - cum și pu - ru - rea

Și a - cum și pu - ru - rea

Și a - cum și pu - ru - rea

Și a - cum și pu - ru - rea

și în ve - cii ve - ci - lor A - min.

și în ve - cii ve - ci - lor A - min.

și în ve - cii ve - ci - lor A - min.

și în ve - cii ve - ci - lor A - min.

Urmează: Unule Născut

TROPARELE VOHODYLYI

TROPARYLI

Glasul VIII

Recitativ

Sla - vă Ta - tă - lui și Fi - u - lui și Sfîn - tu - lui Duh

Sla - vă Ta - tă - lui și Fi - u - lui și Sfîn - tu - lui Duh

Sla - vă Ta - tă - lui și Fi - u - lui și Sfîn - tu - lui Duh

Sla - vă Ta - tă - lui și Fi - u - lui și Sfîn - tu - lui Duh

Andante

Ta - tă - lui să ne în - chi - nă - m și pre Fi - ul să - l

Ta - tă - lui să ne în - chi - nă - m și pre Fi - ul să - l

Ta - tă - lui să ne în - chi - nă - m și pre Fi - ul să - l

Ta - tă - lui să ne în - chi - nă - m și pre Fi - ul să - l

prea mă - rim și prea Sfîn - tu - lui Duh toți

prea mă - rim și prea Sfîn - tu - lui Duh toți

prea mă - rim și prea Sfîn - tu - lui Duh toți

prea mă - rim și prea Sfîn - tu - lui Duh toți

îm - pre - u - nă să - i cîn - tăm prea sfîn - ta Tre - i - me

îm - pre - u - nă să - i cîn - tăm prea sfîn - ta Tre - i - me

îm - pre - u - nă să - i cîn - tăm prea sfîn - ta Tre - i - me

îm - pre - u - nă să - i cîn - tăm prea sfîn - ta Tre - i - me

mîn - tu - e - ște - ne pre noi.

mîn - tu - e - ște - ne pre noi pre toți.

mîn - tu - e - ște - ne pre noi.

mîn - tu - e - ște - ne pre noi.

TROPARUL II

Glasul VIII

Recitativ

Și a-cum și pu-ru-rea și în ve-cii ve-ci-lor A-min. Pre

Și a-cum și pu-ru-rea și în ve-cii ve-ci-lor A-min. Pre

Și a-cum și pu-ru-rea și în ve-cii ve-ci-lor A-min. Pre

Și a-cum și pu-ru-rea și în ve-cii ve-ci-lor A-min. Pre

mai-ca ta a du-cem ți-e în-tru ru-gă-ciu-ne po-

mai-ca ta a du-cem ți-e în-tru ru-gă-ciu-ne po-

mai-ca ta a du-cem ți-e în-tru ru-gă-ciu-ne po-

mai-ca ta a du-cem ți-e în-tru ru-gă-ciu-ne po-

po - rul tău Hris-toa - se pen - tru ru - gă - ciu - ni - le .

po - rul tău Hris-toa - se pen - tru ru - gă - ciu - ni - le

po - rul tău Hris-toa - se pen - tru ru - gă - ciu - ni - le

po - rul tău Hris-toa - se pen - tru ru - gă - ciu - ni - le

ei dă - ne no - uă în - du - ră - ri - le ta - le bu - nu -

ei dă - ne no - uă în - du - ră - ri - le ta - le bu - nu -

ei dă - ne no - uă în - du - ră - ri - le ta - le bu - nu -

ei dă - ne no - uă în - du - ră - ri - le ta - le bu - nu -

le Ca să te mă rim pre Ti - ne cel ce ai

le Ca să te mă - rim pre Ti - ne cel ce ai

le Ca să te mă - rim pre Ti - ne cel ce ai

le Ca să te mă - rim pre Ti - ne cel ce ai

le Ca să te mă - rim pre Ti - ne cel ce ai

Detailed description: This system contains four staves of music. The top three staves are vocal parts in treble clef with a key signature of one sharp (F#). The bottom staff is a bass line in bass clef with a key signature of one sharp (F#). The lyrics are: 'le Ca să te mă rim pre Ti - ne cel ce ai'.

ră - să - rit no - uă din mor - mînt

ră - să - rit no - uă din mor - mînt, din mor - mînt.

ră - să - rit no - uă din mor - mînt.

ră - să - rit no - uă din mor - mînt.

Detailed description: This system contains four staves of music. The top three staves are vocal parts in treble clef with a key signature of one sharp (F#). The bottom staff is a bass line in bass clef with a key signature of one sharp (F#). The lyrics are: 'ră - să - rit no - uă din mor - mînt'. The second staff includes dynamic markings 'pp' and 'mp'. The third staff includes a dynamic marking 'mp'. The fourth staff includes a dynamic marking 'mp'.

TROPARUL ÎNTÎMPINĂRII DOMNULUI

Glasul I

Moderato

Bu - cu - ră - te cea

Bu - cu - ră - te cea

Bu - cu - ră - te cea

Bu - cu - ră - te cea

pli - nă de dar Năs - că -

pli - nă de dar Năs - că -

pli - nă de dar Năs - că -

pli - nă de dar Năs - că -

toa re de Dum - ne - zeu Fe -

toa re de Dum - ne - zeu Fe -

toa re de Dum - ne - zeu Fe -

toa re de Dum - ne - zeu Fe -

cioa ră că din Ti ne a

cioa - ră că din Ti - ne a

cioa - ră că din Ti - ne a

cioa - ră că din Ti - ne a

ră - să - rit soa - re - le Drep -

ră - să - rit soa - re - le Drep -

ră - să - rit soa re - le Drep -

ră - să - rit soa re - le Drep -

tă — tii Hris - tos — Dum - ne -

tă — tii Hris - tos — Dum - ne -

tă - tii Hris - tos Dum - ne -

tă — tii Hris - tos Dum — ne —

ze - ul nos — tru lu - mi - nînd pre cei

ze - ul nos — tru lu - mi - nînd pre cei

ze - ul nos tru lu - mi - nînd pre cei

ze - ul nos — tru lu - mi - nînd pre cei —

din - tru în - tu - ne — ric Ve - se -

din - tru în — tu - ne - ric Ve - se -

din - tru în - tu - ne - ric Ve - se -

din - tru — în - tu - ne - ric Ve - se -

le - ște - te și tu bă - tri - nu - le

le - ște - te și tu. bă - tri - nu - le

le - ște - te și tu. bă - tri - nu - le

le - ște - te și tu bă - tri - nu - le

drep - te cel ce ai pur - tat în bra - țe

drep - te cel ce ai pur - tat în bra - țe

drep - te cel ce ai pur - tat în bra - țe

drep - te cel ce ai pur - tat în bra - țe

pre slo - bo - zi - to - rul

pre slo - bo - zi - to - rul

pre slo - bo - zi - to - rul

pre slo - bo - zi - to - rul

su - fle - te - lor   noas - - - - tre
 su - fle - - - - te - lor   noas - - - - tre
 su - - - - fle - te - - - - lor - - - -   noas - - - - tre
 su - - - - fle - - - - te - - - - lor   noas - - - - - - - - tre

cel   ce ne-a dă - ru - it   no - uă și   în - vi -
 cel   ce ne-a dă - ru - it   cel   ce ne-a dă - ru -
 cel - - - - ce ne-a dă - ru - it - - - -   cel   ce ne-a dă - ru -
 cel - - - - ce ne-a dă - ru - it   no - - - - ua și   în - vi -

e - - - - - - - - - -   rea. - - - -
 it   no -   uă și   în - vi -   e - - - - - - - - - -   rea.
 it - - - - no -   uă și   în - vi -   e - - - - - - - - - -   rea.
 e - - - - - - - - - -   rea. - - - - - - - - - -

TROPARUL

Glasul VI

La ieșirea cu învierea

Moderato

În - vi - e - rea ta Hris - toa - se Mîn -

În - vi - e - rea ta Hris - toa - se Mîn -

În - vi - e - rea ta Hris - toa - se Mîn -

În - vi - e - rea ta Hris - toa - se Mîn -

tu - i - to - ru - le în - ge - rii o la - u - dă în

tu - i - to - ru - le în - ge - rii o la - u - dă în

tu - i - to - ru - le

tu - i - to - ru - le

ce ruri Și pre noi pre pă - mînt

ce ruri Și pre noi pre pă - mînt

Și pre noi pre pă - mînt.

Și pre noi pre pă - mînt

ne în - vred - ni - ce ște cu i - ni - ma cu -

ne în - vred - ni - ce ște cu i - ni - ma cu -

ne în - vred - ni - ce ște cu i - ni - ma cu -

ne în - vred - ni - ce ște cu i - ni - ma cu -

ra - tă să te mă - rim.

ra - tă să te mă - rim.

ra - tă să te mă - rim.

ra - tă să te mă - rim.

TROPARUL

Glasul VIII

La pogrîrea Duhului Sfînt

Bi - ne ești cu - vîn - tat Hris -

Bi - ne ești cu - vîn - tat Hris -

Bi - ne ești cu - vîn - tat Hris -

Bi - ne ești cu - vîn - tat Hris -

toa - se Dum - ne - ze - ul nos -

toa - se Dum - ne - ze - ul nos -

toa - se Dum - ne - ze - ul nos -

toa - se Dum - ne - ze - ul nos -

tru ce - la ce pre în - te - lești pre pes -
 tru ce - la ce pre în - te - lești pre pes -
 tru ce - la ce pre în - te - lești pre pes -
 tru ce - la ce pre în - te - lești pre pes -

cari ai a ră - tat tri - mi -
 cari ai a - ră - tat tri - mi -
 cari ai a - ră - tat tri - mi -
 cari ai a - ră - tat tri - mi -

țin du - le lor Du hul
 țin - du - le lor Du hul
 țin - du - le lor Du hul
 țin du - le lor Du hul

Sfint și prin trîn - șii lu - mea ai vă -
 Sfint și prin trîn - șii lu - mea ai vă -
 Sfint și prin trîn - șii lu - mea ai vă -
 Sfint și prin trîn - șii lu - mea ai vă -

zut iu - bi - to - ru - le de oa - meni
 zut iu - bi - to - ru - le de oa - meni
 zut iu - bi - to - ru - le de oa - meni
 zut iu - bi - to - ru - le de oa - meni

sla - vă - Ți - e.
 sla - vă - Ți - e.
 sla - vă - Ți - e.
 sla - vă - Ți - e

DOAMNE MÎNTĂEȘTE

Glasul VIII

Moderato

Doam - ne mi - lu - e - ște.

Doam - ne mi - lu - e - ște.

Doam - ne mi - lu - e - ște.

Doam - ne mi - lu - e - ște.

Andante

Doam - ne mîn - tu - e - ște pre .

Doam - ne mîn - tu - e - ște pre

Doam - ne mîn - tu - e - ște pre

Doamne mîn - tu - e - ște

cei — bi — ne   cre — din —
 cei — 'bi — ne —   cre — din —
 cei — bi — ne   cre — din —
 pre   cei — bi — ne

ciosi. —
 ciosi — bi — ne   cre - din — ciosi.
 ciosi, pre   cei bi - ne   cre — din-ciosi.
 cre — din —   ciosi.

ȘI NE AȚI PRE NOI

Și — ne a - uzi — pre —
Și — ne a - uzi — pre
Și — ne a - uzi — pre
Și — ne a - uzi — pre

The first system of the musical score consists of four staves. The top staff is a vocal line with lyrics. The second and third staves are piano accompaniment. The bottom staff is a bass line. The key signature has one sharp (F#) and the time signature is 4/4. The lyrics are: Și — ne a - uzi — pre —, Și — ne a - uzi — pre, Și — ne a - uzi — pre, and Și — ne a - uzi — pre.

noi.
noi.
noi.
noi.

The second system of the musical score consists of four staves. The top staff is a vocal line with lyrics. The second and third staves are piano accompaniment. The bottom staff is a bass line. The key signature has one sharp (F#) and the time signature is 4/4. The lyrics are: noi., noi., noi., and noi.

SFINTE DUMNEZEULE

Glasul I

Andantino

The first system of the musical score consists of four staves. The top staff is the vocal line, starting with a treble clef, a key signature of one sharp (F#), and a 2/4 time signature. The tempo is marked 'Andantino'. The lyrics 'A - min. Sfin - te Dum ne' are written below the notes. The second staff is a piano accompaniment, also in treble clef, with the lyrics 'A - min. Sfin - te Dum ne' below it. The third staff is a piano accompaniment in treble clef with the lyrics 'A - min.' below it. The fourth staff is a piano accompaniment in bass clef with the lyrics 'A - min. Sfin - te Dum' below it. Dynamics include *p* and *p* with accents.

A - min. Sfin - te Dum ne

A - min. Sfin - te Dum ne

A - min.

A - min. Sfin - te Dum

The second system of the musical score consists of four staves. The top staff is the vocal line, continuing the melody with the lyrics 'Dum ne - - ze u'. The second staff is a piano accompaniment with the lyrics 'ze - - u'. The third staff is a piano accompaniment with the lyrics 'Sfin - te Dum ne ze'. The fourth staff is a piano accompaniment with the lyrics 'ne ze'. Dynamics include *p* with accents.

Dum ne - - ze u'

ze - - u -

Sfin - te Dum ne ze

ne ze

le ————— Sfin ————— te —————

le ————— Sfin ————— te

u ————— le ————— Sfin ————— te

u — le — Sfin — te

Ta ————— re ————— Sfin ————— te

Ta ————— re ————— Sfin ————— te

Ta ————— re ————— Sfin ————— te

Ta ————— re ————— Sfin — te

făr ————— de ————— moar —————

făr ————— de ————— moar

făr ————— de ————— moar — — —

făr — de — moar — — —

te mi lu - e - ște ne

te mi - lu - e - ște ne

te mi - lu - e - ște ne

te mi - lu e - ște ne

pre noi.

pre noi.

pre noi.

pre noi

De trei ori la rînd
Apoi

Slavă...și acum....

p Sla - vă Ta tă - lui și Fi - u - lui și

p Sla - vă Ta tă - lui și Fi - u - lui și

p Sla - vă Ta tă - lui și Fi - u - lui și

p Sla - vă Ta tă - lui și Fi - u - lui și

Sfîn — tu - lui Duh și a - cum și pu - ru - rea

Sfîn — tu - lui Duh — și a - cum și pu - ru - rea

Sfîn — tu - lui Duh și — a - cum și pu - ru - rea —

Sfîn — tu - lui Duh și — a - cum și pu - ru - rea

și în ve - cii ve - ci - lor A - min.

și în ve - cii — ve — ci — lor — A - min.

și în ve - cii ve - ci - lor A - min. —

și în ve — cii ve - ci — lor A - min

Sfîn — te — făr — de —

Sfîn — te făr — de —

Sfîn — te — făr — de —

Sfîn — te făr de

moar - - - - - te mi - lu -

moar - - - - - te mi - lu -

moar - - - - - te mi - lu -

moar - - - - - te mi - lu -

e - ŝte ne pre noi.

e - ŝte ne pre noi.

e - ŝte ne pre noi.

e - ŝte ne pre noi.

La Praznice, în loc de „Sfinte Dumnezeule”, se cântă Cîți în Hristos.

CÎȚI ÎN HRISTOS

Glasul I

Moderato

A - min. Cîți în Hris-
 A - min. Cîți în Hris- tos v-ați
 A - min.
 A - min. Cîți în Hris-tos

Detailed description: This is the first system of a musical score for the hymn 'Cîți în Hristos'. It consists of four staves. The top staff is the vocal line (Glasul I) in treble clef, with lyrics 'A - min. Cîți în Hris-'. The second staff continues the vocal line with lyrics 'A - min. Cîți în Hris- tos v-ați'. The third staff is a piano accompaniment in treble clef with lyrics 'A - min.'. The bottom staff is a piano accompaniment in bass clef with lyrics 'A - min. Cîți în Hris-tos'. The key signature has one sharp (F#) and the time signature is 2/4. The tempo is marked 'Moderato'. Dynamics include 'p' (piano) and 'p>' (piano accent).

tos v-ați bo te
 bo te
 Cîți în Hris-tos v-ați bo
 v-ați bo

Detailed description: This is the second system of the musical score. It continues the four-staff structure. The top staff has lyrics 'tos v-ați bo te'. The second staff has lyrics 'bo te'. The third staff has lyrics 'Cîți în Hris-tos v-ați bo'. The bottom staff has lyrics 'v-ați bo'. The musical notation continues with various note values and rests, maintaining the 2/4 time signature and key signature.

zaț în Hris -
 zaț în Hris
 te - - zaț în Hris
 te - zaț în Hris

tos v-ați și-m bră -
 tos v-ați și-m bră -
 tos v-ați și-m bră -
 tos v-ați și-m bră -

cat A - li - lu i ea.
 cat A - li - lu i ea.
 cat A - li - lu i ea.
 cat A - li - lu i ea.

Sla - vă Ta - tă - lui și Fi - u - lui și

Sla vă Ta tă - lui și Fi - u - lui și

Sla vă Ta - tă - lui și Fi - u - lui și

Sla - vă Ta - tă - lui și Fi - u - lui și

Sfin - tu - lui Duh și a - cum și pu - ru

Sfin - tu - lui Duh și a - cum și pu - ru -

Sfin - tu - lui Duh și a - cum și pu - ru -

Sfin - tu - lui Duh și a - cum și pu - ru -

rea și în ve - cii ve - ci - lor A - min.

rea și în ve - cii ve - ci - lor A - min.

rea și în ve - cii ve - ci - lor A - min.

rea și în ve - cii ve - ci - lor A - min.

în Hris - tos v-ați

în Hris tos v-ați

în Hris tos v-ați

în Hris tos v-ați

și-m bră - cat A - li -

și-m bră - - cat A - li -

și-m, - - bră - cat A - li -

și-m bră - - cat A - li -

lu i ea.

lu i ea.

lu i ea.

lu i ea.

Urmează citirea Apostolului

La sărbăt. Cinstitei Cruci (14 sept. și Dumineca a III-a din postul Paștelui)
 În loc de „Sfinte Dumnezeule”.

CRUCII TALE

Glasul II

Moderato

A - min. Cru - cii Ta

A - min. Cru - cii Ta

A - min. Cru - cii Ta

A - min. Cru - cii Ta

le ne în - chi - năm Stă

le ne în - chi - năm Stă

le ne în - chi - năm Stă

le ne în - chi - năm Stă

pî ne și sfîn
 pî ne și sfîn
 pî ne și
 pî - - - ne și

ta In - vi - e - - - rea
 ta In - vi - e - - - rea
 sfîn ta In - vi -
 sfîn ta In - vi -

Ta slă vim.
 Ta slă vim.
 e - - - rea Ta slă - vim.
 e - - - rea Ta slă - vim.

Allegretto

Sla - vă Ta - - tă - lui și

Sla - vă Ta - - tă - lui și

Sla - vă Ta - - tă - lui și

Sla - vă Ta - - tă - lui și

Fi - u - lui și Sfîn - tu - lui

Fi - u - lui și Sfîn - tu - lui

Fi - u - lui și Sfîn - tu - lui

Fi - u - lui și Sfîn - tu - lui

Duh și a - cum și pu - ru - rea

Duh și a - cum și pu - ru - rea

Duh și a - cum și pu - ru - rea

Duh și a - cum și pu - ru - rea

și în ve - cii ve — ci — lor. A —
 și în ve - cii ve — ci — lor. A —
 și în ve - cii ve — ci — lor. A —
 și în ve - cii ve - ci - lor. A -

min — și Sfîn — ta In - vi -
 min — și Sfîn — ta In - vi -
 min — și Sfîn —
 min și Sfîn

e — rea Ta — slă — vim —
 e - rea Ta slă - vim.
 ta In — vi — e - rea Ta — slă - vim.
 ta In - vi - e — rea Ta slă - vim

După citirea „Apostolului”

ALILYIA

Glasul VIII

Andante

A - li - lu - i - ia A - li - lu - i - ia A - li - lu - i - ia

lu - i - ia A - li - lu - i - lu - ia A - li - lu - ia A - li - lu - ia

ia. _____

lu _____ i - ia.

lu - i - ia. _____

lu - i - ia.

Inainte de Sfînta Evanghelie :

Allegretto

Și du - hu - lui tău.

Și du - hu - lui tău.

Și du - hu - lui tău

Și du - hu - lui tău.

SĂVĂ ŢIE DOAMNE

Glasul VIII

Maestoso

Musical score for the first system, featuring four staves. The top two staves are vocal parts with lyrics: "Sla - vă Ţi - e Doam - ne". The bottom two staves are instrumental accompaniment. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 4/4. The tempo marking is "Maestoso".

Sla - vă Ţi - e Doam - ne

Sla - vă Ţi - e Doam - ne

Sla - vă Ţi - e Doam - ne

Sla - vă Ţi - e Doam - ne

Musical score for the second system, featuring four staves. The top two staves are vocal parts with lyrics: "sla - vă Ţi - e". The bottom two staves are instrumental accompaniment. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 4/4.

sla - vă Ţi - e

sla - vă Ţi - e

sla - vă Ţi - e

sla - vă Ţi - e

INTRĂ MULȚI ANI STĂPINE

Glasul VIII

Maestoso

The first system of the musical score consists of four staves. The top three staves are vocal parts, and the bottom staff is a basso continuo part. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 4/4. The tempo is marked 'Maestoso' and the dynamic is 'mf'. The lyrics are: 'În - tru mulți'.

În - tru mulți

În - tru mulți

În - tru mulți

În - tru mulți

The second system of the musical score consists of four staves. The top three staves are vocal parts, and the bottom staff is a basso continuo part. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 4/4. The lyrics are: 'ani Stă pî ne.'.

ani Stă pî ne.

ani Stă pî ne.

ani Stă pî ne.

ani Stă pî ne.

După Sfînta Evanghelie

ECTENIE

Glasul VIII

Moderato

I.

Doam - ne mi - lu - e - ște.

Doam - ne mi - lu e - ște.

Doam - ne mi - lu - e - ște.

Doam - ne mi - lu - e - ște.

II.

Doam - ne mi - lu - e - ște.

Doam - ne mi - lu - e - ște.

Doam - ne mi - lu - e - ște.

Doam - ne mi - lu - e - ște.

DOAMNE MILBEȘTE INTREIT

Glasul VIII

Moderato

1.

Doam - ne mi - lu - e - ște Doam - ne mi - lu - e - ște Doam - ne mi - lu - e - ște Doam - ne mi - lu - e - ște Doam - ne mi - lu - e - ște Doam - ne mi - lu - e - ște

e - ște. Doam - ne mi - lu - e - ște. e - ște. Doam - ne mi - lu - e - ște. e - ște. Doam - ne mi - lu - e - ște. e - ște. Doam - ne mi - lu - e - ște.

II.

Doam - ne mi - lu - e - ŝte. Doam - ne mi - lu - e - ŝte.

Doam - ne mi - lu - e - ŝte. Doam - ne mi - lu - e - ŝte.

Doam - ne mi - lu - e - ŝte. Doam - ne mi - lu - e - ŝte.

Doam - ne mi - lu - e - ŝte. Doam - ne mi - lu - e - ŝte.

Doam - ne mi - lu - e _____ ŝte.

Doam - ne mi - lu - e _____ ŝte.

Doam - ne mi - lu - e _____ ŝte.

Doam - ne mi - lu - e _____ ŝte.

III.

Doamne milueŝte, Doamne milueŝte, Doam - ne mi - lu - e - ŝte.

Doamne milueŝte, Doamne milueŝte, Doam - ne mi - lu - e - ŝte.

Doamne milueŝte, Doamne milueŝte, Doam - ne mi - lu - e - ŝte.

Doamne milueŝte, Doamne milueŝte, Doam - ne mi - lu - e - ŝte.

IV.

Doamne miluește, Doamne miluește, Doam-ne mi-lu-e ște.

Doamne miluește, Doamne miluește, Doam-ne mi-lu-e ște.

Doamne miluește, Doamne miluește, Doam-ne mi-lu-e ște.

Doamne miluește, Doamne miluește, Doam-ne mi-lu-e ște.

V.

Doamne miluește, Doamne miluește, Doam-ne mi-lu-e - ște.

Doamne miluește, Doamne miluește, Doam-ne mi-lu-e ște.

Doamne miluește, Doamne miluește, Doam-ne mi-lu-e - ște.

Doamne miluește, Doamne miluește, Doam-ne mi-lu-e - ște.

VI.

Doamne miluește, Doamne miluește, Doam-ne mi-lu-e ște.

Doamne miluește, Doamne miluește, Doam-ne mi-lu-e ște.

Doamne miluește, Doamne miluește, Doam-ne mi-lu-e ște.

Doamne miluește, Doamne miluește, Doam-ne mi-lu-e ște.

ECTENIA CELOR CHEMAȚI

Glasul VIII

Moderato

A - min.
A - min.
A - min.
A - min.

1.

Doam - ne mi - lu -
Doam - ne mi - lu -
Doam - ne mi - lu -
Doam - ne mi - lu -

e - ște.
e - ște.
e - ște.
e - ște.

2.

Doam - ne mi - lu - e - ște.
Doam - ne mi - lu - e - ște.
Doam - ne mi - lu - e - ște.
Doam - ne mi - lu - e - ște.

3.

Doam-ne mi-lu-e-ște.

Doam-ne mi-lu-e-ște.

Doam-ne mi-lu-e-ște.

Doam-ne mi-lu-e-ște.

4.

Doam-ne mi-lu-

Doam-ne mi-lu-

Doam-ne mi-lu-

Doam-ne mi-lu-

e-ște.

e-ște.

e-ște.

e-ște.

5.

Doam-ne mi-lu-e-ște

Doam-ne mi-lu-e-ște.

Doam-ne mi-lu-e-ște.

Doam-ne mi-lu-e-ște.

6.

Doam-ne mi-lu-e-ște

Doam-ne mi-lu-e-ște.

Doam-ne mi-lu-e-ște.

Doam-ne mi-lu-e-ște.

LA VOHODYL CEL MARE

Glasul VIII

Moderato

A - min.

A - min.

A - min.

A - min.

5.

Doam - ne mi - lu - e - şte.

Doam - ne mi - lu - e - şte.

Doam - ne mi - lu - e - şte.

Doam - ne mi - lu - e - şte.

6.

Doam - ne mi - lu - e - şte.

Doam - ne mi - lu - e - şte.

Doam - ne mi - lu - e - şte.

Doam - ne mi - lu - e - şte.

Adagio

A - min.

A - min.

A - min.

A - min.

IMNUL HERUVIC

Glasul V

Adagio

The first system of the musical score consists of four staves. The top two staves are vocal parts, and the bottom two are piano accompaniment. The key signature has two flats (B-flat and E-flat), and the time signature is 4/4. The tempo is marked 'Adagio'. The vocal parts begin with a rest, followed by a melodic line starting on a note labeled 'Ca'. The piano accompaniment provides harmonic support with chords and moving lines. Dynamics include piano (*p*) and accents (*>*).

The second system continues the musical score with four staves. It features vocal lines and piano accompaniment. The vocal parts have lyrics: 'Ca rii, ca' on the first line, 'rii, ca' on the second line, and 'rii, ca' on the third line. The piano accompaniment continues with harmonic support. Dynamics include piano (*p*).

rii pre He ru

rii pre He ru -

rii pre He

rii pre He

vimi cu tai

vimi cu tai

ru vimi cu tai

ru - vimi cu tai

nă cu tai

nă, cu tai

nă cu

nă,

nă în chi pu - im.
 nă în chi - pu - im.
 tai nă în - chi - pu - im.
 cu tai nă în - chi - pu - im.

mf Si fă - că - toa rei de vi -
mf Si fă - că - toa rei de
mf Si fă - că - toa rei de
mf Si fă - că - toa rei de

ea - ță de vi - ea ță Tre
 vi ea ță de vi - es
 vi ea ță Tre imi
 vi ea ță

imi _____ în - tre - it _____
 ta tre - imi _____
 _____ în - tre - it _____ sfin _____
 tre _____ imi _____ în - tre -

sfin _____ tă cîn - ta ³ _____
 în - tre - it _____ sfin _____ tă cîn -
 tă _____ cîn -
 it _____ sfin _____ tă cîn - ta _____

re cîn - ta _____ re a _____
 ta - re _____ cîn - ta _____
 ta _____ re _____ a -
 _____ re a du - cem a _____

du _____ cem. Toa - tă _____
 re a - du - cem. Toa - tă _____
 du _____ cem. Toa - tă _____
 du _____ cem. Toa - tă _____

gri - ja gri - ja cea lu -
 gri - ja toa - tă
 gri - ja cea lu - mea - scă gri - ja lu -
 gri - ja cea lu - mea - scă

mea - scă a - cum a -
 gri - ja cea lu - mea scă a -
 mea - scă a - cum
 a - cum a - cum

cum să o le pă -
cum sa o le - pă - dăm,
a - cum să o le pă -

a - cum să o le pă -

dăm, să o le pă -
să o le pă -
dăm, să o le pă -

dăm să o le pă -

dim...

dăm, să o le - pă - dăm. A - min.
dăm, să o le - pă - dăm. A - min.
dăm, să o le - pă - dăm. A - min.
dăm, să o le - pă - dăm. A - min.

rall

dăm, să o le - pă - dăm. A - min.

CA PRE ÎMPĂRATUL

Glasul V

Moderato

Ca pre împă -

Ca pre împă - ra

Ca pre împă -

Ca pre împă - ra - tul, împă -

Detailed description: This system contains the first four staves of the musical score. The top staff is the vocal line for voice V, starting with a fermata and an accent. The second staff is the vocal line for voice IV, starting with an accent. The third staff is the vocal line for voice III, starting with an accent. The bottom staff is the basso continuo line, starting with an accent. The lyrics are: 'Ca pre împă -', 'Ca pre împă - ra', 'Ca pre împă -', and 'Ca pre împă - ra - tul, împă -'.

ra - - - - - tul, împă - ra - tul tu - tu -

tul, împă - ra - tul tu - tu -

ra - - - - - tul, împă - ra - tul

ra - - - - - tul, împă -

Detailed description: This system contains the next four staves of the musical score. The top staff is the vocal line for voice V, continuing from the previous system. The second staff is the vocal line for voice IV. The third staff is the vocal line for voice III. The bottom staff is the basso continuo line. The lyrics are: 'ra - - - - - tul, împă - ra - tul tu - tu -', 'tul, împă - ra - tul tu - tu -', 'ra - - - - - tul, împă - ra - tul', and 'ra - - - - - tul, împă -'.

ror vo - im a-l
 ror vo im
 tu - tu - ror vo im
 ra tul vo - im

pri i - mi pre cel ne - vă -
 a-l pri - mi pre
 a-l pri - i - mi pre cel
 a-l pri - mi pre cel ne - vă - zut

zut în con ju rat în
 cel ne vă - zut în - con
 ne - vă - zut în - con ju
 în - con - ju - rat

con — ju — rat — de — ce —
 ju — rat — de —
 rat — în — con — ju — rat — de —

în - con - ju - rat de Aliagretto

te — în — ge — rești — A - li -
 ce — te — în — ge — rești
 ce — te — în — ge — rești

ce — te — în - ge - rești A - li - lu

lu — i - ea A - li - lu — i — ea A - li -
 A - li - lu — i - ea A - li — lu - i -
 A - li - lu — i - ea A - li — lu — i - ea A - li -

i — ea A - li - lu — i - ea A - li -

rall...

lu i ea.
 es A - li lu i - ea.
 lu i - ea.
 lu i - ea.

CA PRE ÎMPARATUL

Glasul VIII

Andante

A min. Ca pre îm - pă -
 A min. Ca pre - îm - pă -
 A min.
 A - - min.

ra - tul tu - tu - nor

ra - tul tu - tu - nor.

mf Ca pre îm - pă - ra - tul tu - tu -

mf Ca pre îm - pă - ra - tul tu - tu -

vo - îm a - l pri - i - mi pre cel ne - vă -

vo îm a - l pri - i - mi pre cel ne - vă -

ror vo - îm a - l pri - i - mi pre cel ne - vă -

ror vo - îm a - l pri - i - mi pre cel ne - vă -

zut în - con - ju - rat de ce - te în - ge - rești,

zut în - con - ju - rat de ce - te în - ge - rești,

zut în - con - ju - rat de ce - te în - ge - rești,

zut în - con - ju - rat de ce - te în - ge - rești,

A - li - lu — i - ea, A - li - lu — i - ea,
 A - li - lu - i - ea, A - li - lu - i - ea,
 A - li - lu — i - ea, A — li —
 A - li - lu — i - ea, A — li —

Detailed description: This system contains four staves of music. The top staff is a vocal line in G major (one sharp) with lyrics 'A - li - lu — i - ea, A - li - lu — i - ea,'. The second staff is another vocal line with lyrics 'A - li - lu - i - ea, A - li - lu - i - ea,'. The third staff is a vocal line with lyrics 'A - li - lu — i - ea, A — li —'. The bottom staff is a bass line with lyrics 'A - li - lu — i - ea, A — li —'. The music features various note values, rests, and phrasing slurs.

A - li — lu - i - ea.
 A - li — lu — i - ea.
 lu - ia A - li - lu - i - ea.
 lu - ia A - li - lu - i - ea

Detailed description: This system continues the musical score with four staves. The top staff has lyrics 'A - li — lu - i - ea.' and features a long melisma. The second staff has lyrics 'A - li — lu — i - ea.' and also includes a melisma. The third staff has lyrics 'lu - ia A - li - lu - i - ea.' and continues the melisma. The bottom staff has lyrics 'lu - ia A - li - lu - i - ea' and concludes the melisma. The notation includes various rhythmic values and phrasing slurs.

ECTENIA PĂNERII ÎNAINTE

Glasul VIII

Doamne miluește

1.

Moderato

Doam - ne mi - lu - e - ște.

Doam - ne mi - lu - e - ște.

Doam - ne mi - lu - e - ște.

Doam - ne mi - lu - e - ște

2.

Doam - ne mi - lu - e - ște

Doam - ne mi - lu - e - ște

Doam - ne mi - lu - e - ște

Doam - ne mi - lu - e - ște

3.

Doam - ne mi - lu -

Doam - ne mi - lu -

Doam - ne mi - lu -

Doam - ne mi - lu -

3.

e - ste

Doam-ne mi - lu - e - ste.

e - ste

Doam-ne mi - lu - e - ste.

e - ste

Doam-ne mi - lu - e - ste.

e - ste

Doam-ne mi - lu - e - ste.

4.

Doam-ne mi - lu - e - ste.

Doam-ne mi - lu - e - ste.

Doam-ne mi - lu - e - ste.

Doam-ne mi - lu - e - ste.

Dă Doamne!

I.

Dă Doam - ne!

Dă Doam - ne!

Dă Doam - ne!

Dă Doam - ne

II.

Dă Doam - ne!

Dă Doam - ne!

Dă Doam - ne!

Dă Doam - ne!

III.

Dă Doam - ne!
 Dă Doam - ne!
 Dă Doam - ne!
 Dă Doam - ne!

IV.

Dă Doam - ne!
 Dă Doam - ne!
 Dă Doam - ne!
 Dă Doam - ne!

V.

Dă Doam - ne!
 Dă Doam - ne!
 Dă Doam - ne!
 Dă Doam - ne!

VI.

Dă Doam - ne!
 Dă Doam - ne!
 Dă Doam - ne!
 Dă Doam - ne!

Allegretto

Prea Sfîn - tă Năs - că - toa - re de
 Prea Sfîn - tă Năs - că - toa - re de
 Prea Sfîn - tă Năs - că - toa - re de
 Prea Sfîn - tă Năs - că - toa - re de

Dum - ne - zeu mi - lu - e - ŝte - ne pre noi.
 Dum - ne - zeu mi - lu - e - ŝte - ne pre noi.
 Dum - ne - zeu mi - lu - e - ŝte - ne pre noi.
 Dum - ne - zeu mi - lu - e - ŝte - ne pre noi.

Ți - e, Doam - ne.
 Ți - e, Doam - ne.
 Ți - e, Doam - ne.
 Ți - e, Doam - ne

A - min.
 A - min.
 A - min.
 A - min.

Și Duhului Tău **RĂSPUNSURI MARI**

Și Du - hu - lui Tău.
 Și Du - hu - lui Tău.
 Și Du - hu - lui Tău.
 Și Du - hu - lui Tău.

PRE TATĂL

Glasul V

Andante

Pre Ta - tăl pre Fi - ul și pre

Pre Ta - tăl pre Fi - ul și pre

Pre Ta - tăl pre Fi - ul și pre

Pre Ta - tăl pre Fi - ul și pre

Sfîn - tul Duh Tre - i - mea cea de

Sfîn - tul Duh Tre - i - mea

Sfîn - tul Duh Tre - i mea cea de

Sfîn - tul Duh Tre - i - mea cea de

o — fi — in — tă

cea — de o — fi — in — tă

o — fi — in — tă

o — fi — in — tă

și ne — des — păr — ți — tă.

și ne — des — păr — ți — tă.

și ne — des — păr — ți — tă.

și — ne — des — păr — ți — tă.

IUBI-TE-VOI DOAMNE

Glasul VII

Andante

Musical score for the first system, featuring a vocal line and piano accompaniment. The tempo is marked 'Andante'. The key signature has two flats (B-flat and E-flat), and the time signature is 4/4. The vocal line begins with a dynamic marking of *mf* and includes the lyrics 'Iu - bi - te - voi Doam - ne ___ vir'.

Iu - bi - te - voi Doam -

Musical score for the second system, continuing the vocal line and piano accompaniment. The vocal line includes the lyrics 'Iu - bi - te - voi Doam - ne ___ vir' and 'Iu - bi - te - voi Doam - tu - tea mea'. The piano accompaniment includes the lyrics 'ne ___ vir - tu - tea mea'.

tu - tea mea Dom - nul es - te în - tă -
 ne - vir - tu - tea mea Dom - nul es - te
 Dom - nul es - te în - tă -

Dom - nul es - te

ri - rea mea și scă -
 în - tă - ri - rea mea și scă -
 ri - rea mea

în - tă - ri - rea mea

pa - rea — mea

pa — rea — mea

și scă - pa - rea — mea

și scă — pa — rea — mea

rall...

și iz - bă - vi - to — rul — meu.

și — iz - bă - vi - to - rul — meu.

și iz - bă - vi - to - rul — meu.

și iz - bă - vi - to — rul meu.

CREZUL

Glasul V

Allegretto

Cred întru u - nul Dum - ne -
 Cred întru u - nul Dum - ne -
 Cred întru u - nul Dum - ne -
 Cred întru u - nul Dum - ne -

zeu Ta - tăl a tot - ți - i -
 zeu Ta - tăl a tot - ți - i -
 zeu Ta - tăl a tot - ți - i -
 zeu Ta - tăl a tot - ți - i -

Melodia după Anton Pann

to — rul   fă - că - to - rul   ce — ru - lui

to - rul   fă - că — to - rul   ce - ru - lui

to — rul   fă - că - to - rul   ce - ru - lui

to — rul   fă - că - to - rul —   ce - ru - lui

și — al pă - mîn - tu - lui,   vă

și — al pă - mîn — tu — lui — vă

și — al pă - mîntu - tu - lui — vă

și   al   pă   mîn   tu   lui   vă

zu — te — lor   tu - tu - ror

zu — te — lor —   tu — tu - ror

zu — te   lor   tu - tu - ror —

zu — te   lor —   tu - tu - ror

și ne vă - zu - te lor.

și ne - vă - zu - te - lor.

și ne vă - zu - te - lor

și ne vă zu - te lor

II. *p*

Și în - tru u - nul Domn I - i -

Și în - tru u - nul Domn I - i -

Și în - tru u - nul Domn I - i -

Și în - tru u - nul Domn I - i -

sus Hris-tos Fi - ul lui Dum - ne - zeu

sus Hris-tos Fi ul lui Dum - ne - zeu

sus Hris-tos Fi - ul lui Dum - ne - zeu

sus Hris-tos Fi ul lui Dum - ne - zeu

u — nul năs - cut ca - re - le din
 u - nul năs - cut ca re le din
 u - nul năs - cut ca - re - le din
 u - nul năs - cut ca re le din

Ta - tăl s-a năs - cut mai na - in - te de toți
 Ta - tăl s-a năs - cut mai na in - te de toți
 Ta - tăl s-a năs - cut mai na - in - te de toți
 Ta - tăl s-a năs - cut mai na - in - te de toți

ve — cii Lu - mi - nă din lu - mi — nă
 ve cii Lu - mi - nă din lu - mi - nă
 ve cii Lu - mi - nă din lu - mi - nă
 ve cii Lu - mi - nă din lu - mi - nă

Dum - ne - zeu a - de - vă - rat din Dum - ne -
 Dum - ne - zeu a - de - vă - rat din Dum - ne -
 Dum - ne - zeu a - de - vă - rat din Dum - ne -
 Dum - ne - zeu a - de - vă - rat din Dum - ne -

zeu - a - de - vă - rat năs - cut nu fă - cut
 zeu a - de - vă - rat năs - cut nu fă - cut
 zeu a - de - vă - rat năs - cut nu fă - cut
 zeu a - de - vă - rat năs - cut nu fă - cut

cel de o fi - în - ță cu
 cel de o fi - în - ță cu
 cel de o fi - în - ță cu
 cel de o fi - în - ță cu

Ta - tăl prin ca - re - le

Ta - tăl prin ca - re - le

Ta - tăl prin ca - re - le

Ta - tăl prin ca - re - le

toa - te s-au fă - cut.

toa - te s-au fă - cut.

toa - te s-au fă - cut.

toa - te s-au fă - cut.

Ca - re - le, pen - tru noi.

Ca - re - le, pen - tru noi.

Ca - re - le, pen - tru noi.

Ca - re - le, pen - tru noi.

oa - me - nii și pen - tru a

oa - me - nii și pen - tru a

oa - me - nii

oa - me - nii și,

noa - stră mîn - tu - i re - s-a

noa - stră mîn - tu - i re

și pen - tru - a noa - stră mîn - tu - i re

pen - tru a noa - stră mîn - tu - i re

po - go - rîț din cer

s-a po - go - rîț din cer

s-a po - go - rîț din cer

s-a po - go - rîț din cer

și s-a în - tru - pat de la Du - hul

și s-a în - tru - pat de la Du - hul

și s-a în - tru - pat de la Du - hul

și s-a în - tru - pat de la Du - hul

Sfînt și din Ma - ri - ea Fe -

Sfînt și din Ma - ri - ea Fe -

Sfînt și din Ma - ri - ea Fe -

Sfînt și din Ma - ri - ea Fe -

rall...

cioa - ra s-a fă - cut om.

cioa - ra s-a fă - cut om.

cioa - ra s-a fă - cut om.

cioa - ra s-a fă - cut om.

IV. a tempo

Și s-a răs - tig - nit pen - tru
 Și s-a răs - tig - nit pen - tru
 Și s-a răs - tig - nit pen - tru
 Și s-a răs - tig - nit pen - tru

noi în zi - le - le lui Pi - lat din
 noi în zi - le - le lui Pi - lat din
 noi în zi - le - le lui Pi - lat din
 noi în zi - le - le lui Pi - lat din

Pont, a pă - ti - mit
 Pont, a pă - ti -
 Pont, a pă - ti - mit
 Pont, a

și s-a în - gro - pat

mit și s-a în - gro - pat

și s-a în - gro - pat

pă - ti - mit și s-a în - gro - pat

Și a în - vi - at a tre - ia

Și a în - vi - at a tre - ia

Și a în - vi - at a tre - ia

Și a în - vi - at a tre - ia

zi du - pă Scrip - turi

zi du - pă Scrip - turi

zi du - pă Scrip - turi

zi du - pă Scrip - turi

VI. Animaio

Și s-a su-rit la ce ruri

șă de de-a dreap-tă Ta-tă-lui

șă de de-a dreap-tă Ta-tă-lui

VII. a tempo

Și ia-răși va să vi-e în

Și ia-răși va să vi-e în

Și ia-răși va să vi-e în

Și ia-răși va să vi-e în

tru mă ri re să ju de ce

tru mă - ri - re să ju

tru mă - ri re să ju

tru mă - ri re să ju de - ce

vi ii și mor ții a

de - ce vi ii și mor ții

de - ce vii - ii și mor - ții

vi ii și mor ții a

că ru ia îm pă ră

a că ru ia îm pă ră

a că ru ia îm pă ră

că ru ia îm pă ră

Ți — e nu va a — vea sfîr — șit.
 Ți e nu va a — vea sfîr — șit.
 Ți — e — nu — va a — vea — sfîr — șit.
 Ți — e nu va a — vea sfîr — șit.

VIII.

mf Și în - tru Du - hul Sfînt.
mf Și în - tru Du hul Sfînt.
mf Și în - tru Du - hul
mf Și în - tru Du hul Sfînt

Dom — nul de vi ea - ța
 Dom — nul de vi - ea - ța
 Sfînt — Dom — nul — de vi — ea — ța.
 Dom — nul de vi - ea - ța.

fă - că - to - rul ca - re - le din

fă - că - to - rul

fă - că - to - rul ca - re - le din

fă - că - to - rul ca - re -

Ta - tăl pur - ce de

ca - re le din Ta - tăl pur -

Ta - tăl pur - ce - de ce

le din ta - tăl pur - ce - de ce

ce la ce îm - pre - u - nă cu

de ce la ce îm - pre - u - nă cu

la ce îm - pre - u - nă cu

la ce îm - pre - u - nă cu

Ta - tăl și cu Fi ul
 Ta - tăl și cu Fi ul
 Ta - tăl și cu Fi ul
 Ta - tăl și cu Fi ul

es - te în - chi - nat și mă -
 es - te în - chi - nat și mă -
 es - te în - chi - nat și mă -
 es - te în - chi - nat și mă -

rall...

rit ca - re - le a gră -
 rit ca - re - le a gră -
 rit ca - re - le a gră -
 rit ca - re - le a gră -

a tempo

it prin pro - roci.
 it prin pro roci.
 it prin pro roci.
 it prin pro - roci.

IX.

mf În - tru u - na sfîn - tă so -
mf În - tru u - na sfîn - tă so -
mf În - tru u - na sfîn - tă so -
mf În - tru u - na sfîn - tă so -

bor - ni - cea - scă și a - pos - to -
 bor - ni - cea - scă și a -
 bor - ni - cea - scă și a -
 bor - ni - cea - scă și a - pos - to -

lea — scă Bi - se - ri - că.
 pos - to - lea — scă Bi - se - ri - că.
 pos — to — lea - scă Bi - se — ri - că.
 lea — scă Bi - se - ri - că.

X.

Măr - tu - ri - sesc —
 Măr - tu - ri - sesc —
 Măr - tu - ri - sesc —
 Măr - tu — ri - sesc — un bo -

un bo - tez în - tru er - ta —
 un bo - tez în - tru er - ta —
 un — bo - tez — în -
 tez — — — — — în - tru er -

rea pă - ca - te - lor.

rea pă - ca - te lor.

tru er - ta rea pă - ca - te - lor.

ta rea pă - ca - te - lor.

XI

mf

Aș tept

Aș tept

Aș tept

Aș tept

în - vi - e - rea mor - ți - lor.

în - vi - e - rea mor - ți - lor.

în vi - e - rea mor - ți - lor.

în vi - e - rea mor - ți - lor.

XOO Animato

Și vi - ea - ța vea - cu - lui ce va să -

Și vi - ea - ța

Și vi - ea - ța vea - cu -

Și vi - ea - ța vea - cu - lui ce

rall..

fi - e A - min.

vea - cu - lui ce va să fi - e A - min.

lui ce va să fi - e A - min.

va să fi - e A - min.

RĂSPUNSURI MARI

Glasul V

Mila păcii...

Andante

Mi - la pă cii jert - fa
 Mi - la pă - cii jert - fa
 Mi - la pă cii jert - fa
 Mi - la pă - cii jert - fa

Și cu Duhul Tău

la - u dei Și cu Du - hul tău.
 la u - dei Și cu Du - hul tău.
 la u dei. Și cu Du - hul tău.
 la u - dei. Și cu Du - hul tău.

Avem către Domnul

Cu vrednicie...

A - vem că - tre Dom - nul. Cu vred - ni -

A - vem că - tre Dom - nul. Cu vred - ni -

A - vem că - tre Dom - nul. Cu vred - ni -

A - vem că - tre Dom - nul. Cu vred - ni -

ci - e și cu drep - ta - te es - te

ci - e și cu drep - ta - te es - te

ci - e și cu drep - ta - te es - te

ci - e și cu drep - ta - te es - te

a ne în - chi - na Ta - tă - lui și

a ne în - chi - na Ta - tă - lui și

a ne în - chi - na Ta - tă - lui și

a ne în - chi - na Ta - tă - lui și

Fi - u - lui și Sfin - tu lui Duh, Tre -
 Fi - u - lui și Sfin - tu - lui Duh, Tre -
 Fi - u - lui și Sfin - tu - lui Duh, Tre -
 lui și Fi - u - lui și Sfin - tu - lui Duh, Tre -

i - mei cei de o - fi - in - tă
 i - mei cei de o fi in tă
 i - mei cei de o - fi in - tă
 i - mei cei de o - fi in tă

și ne - des - păr - ții tă.
 și ne - des - păr - ții tă.
 și ne - des - păr - ții tă.
 și ne - des - păr - ții tă.

SFINT DOMNUL SAVAOT

Glasul VIII

Maestoso

Sfint, Sfint, Sfint Dom - nul Sa - va - ot,
 Sfint, Sfint, Sfint Dom - nul Sa - va - ot,
 Sfint, Sfint, Sfint Dom - nul Sa - va - ot,
 Sfint, Sfint, Sfint Dom - nul Sa - va - ot,

Detailed description: This is the first system of a musical score. It consists of four staves. The top staff is a vocal line with lyrics. The second and third staves are piano accompaniment. The bottom staff is a bass line. The music is in 4/4 time with a key signature of one sharp (F#). The tempo marking 'Maestoso' is written above the first staff. The lyrics are: 'Sfint, Sfint, Sfint Dom - nul Sa - va - ot,'.

plin e ce — rul și pă - mîn — tul
 plin e ce — rul și pă - mîn — tul
 plin e ce — rul și pă - mîn — tul
 plin e — ce — — rul și pă - mîn — tul —

Detailed description: This is the second system of the musical score, continuing from the first. It also consists of four staves. The top staff is a vocal line with lyrics. The second and third staves are piano accompaniment. The bottom staff is a bass line. The lyrics are: 'plin e ce — rul și pă - mîn — tul'.

de mă - ri - rea ta, O - sa na în - tru
 de mă - ri - rea ta, O - sa - na în - tru
 de mă - ri - rea ta, O - sa na în - tru
 de mă - ri - rea ta, O - sa - na în - tru

cei de sus, Bi - ne es - te
 cei de sus, Bi - ne es - te
 cei de sus, Bi - ne es - te
 ce de sus, Bi - ne es - te

cu - vîn - tat cel ce vi - ne
 cu - vîn - tat cel ce vi - ne
 cu - vîn - tat cel ce vi - ne cel ce
 cu - vîn - tat cel ce vi - ne

În - tru nu - me - le Dom - nu - lui
 În - tru nu - me - le Dom - nu - lui
 vi - ne în - tru nu - me - le Dom - nu - lui
 în - tru nu - me - le Dom - nu - lui

O - sa - na în - tru cei de sus.
 O - sa - na în - tru cei de sus.
 O - sa - na în - tru cei de sus.
 O - sa - na în - tru cei de sus.

Lento

A - min. A - min.
 A min. A min.
 A min. A min.
 A - min. A - min.

PRE TINE TE LĂUDĂM

Glasul VIII

Musical score for the first system of "PRE TINE TE LĂUDĂM". It consists of four staves (Soprano, Alto, Tenor, Bass) in G major and 2/4 time. The lyrics are: "Pre ti - ne te lă - u". Dynamics include *pp* and *mp*.

Pre ti - ne te lă - u
 Pre ti - ne te lă - u -
 Pre - ti - ne te lă - u -
 Pre ti - ne te lă - u .

Musical score for the second system of "PRE TINE TE LĂUDĂM". It consists of four staves (Soprano, Alto, Tenor, Bass) in G major and 2/4 time. The lyrics are: "dăm, pre ti - ne bi - ne te cu - vîn - tăm." Dynamics include *p*.

dăm, pre ti - ne bi - ne te cu - vîn - tăm.
 dăm, pre ti - ne bi - ne te cu - vîn - tăm.
 dăm, pre ti - ne bi - ne te cu - vîn - tăm.
 dăm, pre - ti - ne bi - ne te cu - vîn - tăm.

Ți - e ȋți mul - Țu - mim Doam - ne și ne ru -
 Ți - e ȋți mul - Țu - mim Doam - ne și ne ru -
 Ți - e ȋți mul - Țu - mim Doam - ne și ne ru -
 Ți - e ȋți mul - Țu - mim Doam - ne și

găm ————— Ți ————— e ————— Dum - ne -
 găm ————— Ți - e ————— Dum - ne -
 găm ————— Ți . e Dum - ne - ze - ul
 ne ru - găm ————— Ți ————— e ————— Dum — ne —

ze - u - lui no ————— stru.
 ze - u - lui no ————— stru.
 Dum — ne — ze - ul no ————— stru.
 ze - - - u - lui no ————— stru.

AXIONUL DOMINICAL

Glasul V

Moderato

The first system of the musical score consists of four staves. The top staff is the vocal line, starting with a treble clef, a key signature of one sharp (F#), and a 4/4 time signature. The tempo is marked 'Moderato' and the dynamic is 'mf'. The lyrics are: 'Cu vi ne - se'. The second staff is a piano accompaniment. The third staff is another vocal line with lyrics: 'Cu - vi ne - se cu'. The fourth staff is a bass line with lyrics: 'Cu -'. There are various musical notations including slurs, accents, and dynamic markings.

Cu vi ne - se
Cu - vi ne - se cu
Cu -

The second system of the musical score consists of four staves. The top staff is a vocal line with lyrics: 'cu a de - vă'. The second staff is a piano accompaniment. The third staff is another vocal line with lyrics: 'ne - se cu a - de - vă'. The fourth staff is a bass line with lyrics: 'vi ne - se cu a - de - vă'. The music continues with various notations and dynamics.

cu a de - vă
ne - se cu a - de - vă
vi ne - se cu a - de - vă

rat a te fe - ri - ci Năs - că -
 rat a te fe - ri - ci Năs - că -
 rat a te fe - ri - ci
 rat a te fe - ri - ci Năs - că -

toa re de Dum ne
 toa re de Dum ne zeu Cea
 Năs - că - toa re de Dum
 toa re de Dum

zeu Cea pu ru rea fe - ri -
 pu ru rea fe - ri - ci
 ne zeu Cea pu ru rea
 ne zeu Cea pu

ci — tă și prea ne - vi - no -
 tă — și prea ne - vi - - no -
 fe - ri - ci — tă și
 ru - rea - fe - ri - ci — tă și prea ne -

va — ta și mai — ca
 va — ta și mai - ca Dum - ne -
 prea ne - vi - no - va — tă și
 vi — no — va — tă și mai —

Dum - ne - ze — u - lui nos —
 ze — u - lui — nos — tru
 mai - ca Dum - ne - ze — u — lui —
 ca — Dum - ne - ze — u - lui

tru
Ce — ia — ce —
nos — tru
Ce —
nos — tru Ce — ia — ce —

ești — mai cin — sti — tă — de —
ești
ia — ce — ești — mai cin — sti —
ești — mai cin —

cît — He — ru — vi — mii și
mai cin — sti — tă — de cît He — ru —
tă — de — cît — He — ru — vi —
sti — tă — de — cît — He — ru — vi —

mai mă - ri tă
vi mii și mai mă - ri
mii și mai mă - ri
mii și mai mă - ri tă

fără de-a - se - mă - na re de
tă fără de-a - se - mă - na
ri tă fără de-a - se - mă - na
fără de-a - se - mă - na re

cîț Se - ra - fi mii
re de cîț Se - ra - fi
re de cîț Se - ra - fi
de cîț Se - ra - fi

Ca — re — a fă — ră — stri — că —
 mii Ca — re — a
 fi — mij. Ca — re — a fă — ră —
 mii. Ca — re — a fă — ră

ciu ne pre Dum — ne —
 fă — ră stri — că — ciu — ne pre
 stri — că — ciu — ne
 stri — că — ciu — ne

zeu — cu — vîn — tul —
 Dum — ne — zeu — cu — vîn — tul
 pre Dum — ne — zeu — cu —
 pre Dum — ne — zeu — cu — vîn —

ai năs cut Pre

ai năs cut

vin - tul ai năs - cut Pre Ti - ne

tul ai năs - cut

Ti - ne cea

Pre Ti - ne cea

cea cu a

Pre Ti - ne cea

de - vă rat Năs - că -

de - vă rat Năs - că -

de vă rat

cu a - de - vă - rat Năs - că -

toa re de Dum ne
 toa re de Dum ne zeu
 Nas - că - toa re de Dum
 toa re de Dum

zeu te mă rim
 te mă rim
 ne zeu te mă rim
 ne zeu te mă rim

te mă rim.
 te mă rim.
 te mă rim.
 te mă rim.

PRE TOTI ȘI PRE TOATE

Glasul VIII

Moderato

Pre toți și pre toate.

Pre toți și pre toate.

Pre toți și pre toate.

Pre toți și pre toate.

A min.

A min.

A min.

A min.

Și cu duhul tău.

Și cu duhul tău.

Și cu duhul tău.

Și cu duhul tău.

DIFERITE ALTE CERERI

Glasul VIII

Doamne miluește

1. Moderato

Doam - ne mi - lu - e - ște.
 Doam - ne mi - lu - e - ște.
 Doam - ne mi - lu - e - ște.
 Doam - ne mi - lu - e - ște.

2.

Doam - ne mi - lu - e - ște.
 Doam - ne mi - lu - e - ște.
 Doam - ne mi - lu - e - ște.
 Doam - ne mi - lu - e - ște.

3.

Doam - ne mi - lu - e - ște.
 Doam - ne mi - lu - e - ște.
 Doam - ne mi - lu - e - ște.
 Doam - ne mi - lu - e - ște.

e - ste.

e - ste

e - ste.

Doam-ne mi-lu-e - ste

Doam-ne mi-lu-e - ste.

Doam-ne mi-lu-e - ste.

Doam-ne mi-lu-e - ste.

Doam-ne mi-lu-e - ste.

Doam-ne mi-lu-e - ste.

Doam-ne mi-lu-e - ste.

Dă Doamne!

Dă Doam-ne

Dă Doam-ne.

Dă Doam-ne.

Dă Doam-ne.

Dă Doam-ne.

Dă Doam-ne.

Dă Doam-ne.

Dă Doam-ne.

III.

Dă Doam - ne.

IV.

Dă Doam - ne.

V.

Dă Doam - ne.

VI.

Dă Doam - ne.

Ți - e Doam - ne.

A - min.

Ți - e Doam - ne.

A - min.

Ți - e Doam - ne.

A - min.

Ți - e Doam - ne.

A - min.

UNUL SFINT

Glasul VIII

Moderato

U - nul Sfînt u - nul Domn

U - nul Sfînt u - nul Domn

U - nul Sfînt u - nul Domn

U - nul Sfînt u - nul Domn

U - nul Sfînt u - nul Domn

I - i - sus Hris - tos în - tru sla - va lui

I - i - sus Hris - tos în - tru sla - va lui

I - i - sus Hris - tos în - tru sla - va lui

I - i - sus Hris - tos în - tru sla - va lui

I - i - sus Hris - tos în - tru sla - va lui

Dum - ne - zeu Ta - tăl A - min.

Dum - ne zeu Ta - tăl A - min.

Dum - ne zeu Ta - tăl A - min.

Dum - ne zeu Ta - tăl A - min.

Dum - ne zeu Ta - tăl A - min.

FERICIT BĂRBATUL

MOTET
Glasul VIII

1. Andante

Fe - ri -
Fe - ri - cit băr - ba
Fe - ri - cit băr - ba tul, fe - ri - cit băr -

Fe - ri - cit băr - ba
cit băr - ba tul fe - ri - cit băr -
tul băr - ba - tul, fe - ri - cit băr -
ba - tul, fe - ri - cit băr - ba

tul ca re - le n-a um - blat în
 ba - tul ca re - le n-a um - blat în
 ba - tul ca re - le n-a um - blat în
 tul ca re - le n-a um - blat în

sfa - tul ne cre - din - cio - și - lor
 sfa - tul ne cre - din - cio - și - lor
 sfa - tul ne cre - din - cio - și - lor
 sfa - tul ne cre - din - cio - și - lor

p A - li - lu i ia
p A - li - lu i ia.
p A - li - lu i ia.
p A - li - lu i ia

♩

Că-
Că ști - e Dom
Că ști-e Dom nul, că ști - e
Că ști - e Dom nul, că ști - e Dom nul, că

ști - e Dom nul ca - lea
nul că ști e Dom nul ca lea
Dom nul, ști e Dom - nul ca lea
ști e Dom nul ca lea

drep - ți - lor și ca - lea ne cre - din -
drep - ți - lor și ca - lea ne - cre - din -
drep - ți - lor și ca - lea ne cre - din
drep - ți lor și ca - lea ne cre - din

cio și lor va pie-ri.
 cio și - lor va pie-ri,
 cio - și - lor va pie-ri,
 cio și - lor va pie - ri,

p A - li - lu i - ia.
p A - li - lu i - ia.
p A - li - lu i - ia.
p A - li - lu i - ia.

III.
mf Slu - jiti Dom - nu - lui cu
mf Slu - jiti Dom - nu - lui slu -
mf Slu - jiti Dom - nu - lui, slu -
 Slu - jiti Dom nu - lui slu -

fri — că
 jiți cu fri — că
 jiți — cu fri — că
 jiți — cu — fri — că

și vă bu - cu - rați — lui
 și vă bu - cu - rați — lui
 și — vă — bu - cu - rați — lui
 și — vă — bu - cu - rați — lui

cu cu - tre —
 cu — cu — tre —
 cu' — cu - tre —
 cu — cu — tre —

mūr A - li - lu i ia.
 mur A - li - lu i ia.
 mur A - li - lu i ia.
 mur A - li - lu i ia.

IV.

Fe - ri - citi toți ca - rii nă -
 Fe - ri - citi toți ca - rii nă -
 Fe - ri - citi toți ca - rii nă -
 Fe - ri - citi toți ca - rii nă -

dăj du - esc spre dîn sul,
 dăj du - esc spre dîn sul,
 dăj - du - esc spre dîn sul,
 dăj - du - esc spre dîn sul

A - li - lu i ia

A - li - lu i ia

A - li - lu i ia

A - li - lu i ia

Scoa - lă

Scoa -

Scoa - lă Doam - ne, scoa -

Scoa - lă Doam - ne - scoa -

Doam - ne, mîn - tu -

lă Doam - ne mîn - tu -

lă Doam - ne mîn - tu -

lă, scoa - lă, Doam - ne, mîn - tu -

e ște - mă Dum - ne - ze - u - le,
 e - ște - mă Dum - ne - ze - u - le,
 e ște - mă Dum - ne - ze - u - le,
 e - ște - mă Dum - ne - ze - u - le,

p A - li - lu - i - ia.
p A - li - lu - i - ia.
p A - li - lu - i - ia.
p A - li - lu - i - ia.

mf A Dom - nu - lui es - te mîn - tu
mf A Dom - nu - lui es - - te
mf A Dom - nu - lui es - te
 A Dom - nu - lui es - te .

i - re a
 mîn tu - i - re a
 mîn tu - i - re a
 mîn - - - tu - i - re a

și pres - te po - po - rul tău
 și pres - te po - po - rul tău
 și - pres - te po - po - rul tău
 și pres - te po - po - rul tău

bi - ne cu - vîn - ta - rea ta,
 bi - ne cu - vîn - ta - rea ta,
 bi - ne cu - vîn - ta - rea ta,
 bi - ne cu - vîn - ta - rea ta,

A - li - lu - i - ia.

VII Più mosso *p* *cresc*

A - li - lu - i - ia A - li - lu - i - ia,
 A - li - lu - i - ia A - li - lu -
 A - li - lu - i - ia A - li - lu -
 A - li - lu - i - ia A - li - lu -

ms Allegro

A - li - lu - i - ia.
 i ia A - li - lu - ia.
 i ia A - li - lu - ia. Sla
 i ia A - li - lu - ia. Sla vâ

vă ți - e Dum - ne - ze - u - le,
 ți - e Dum - ne - ze - u - le, sla - vă

Sla - vă ți - e Dum - ne -
 Sla - vă ți - e Dum - ne - ze - u -
 sla - vă ți - e sla - vă ți - e
 ți - e sla

ze - u - le, sla - vă ți - e.
 le - sla - vă ți - e.
 Dum - ne - ze - u - le sla - vă ți - e.
 vă ti - e

rall. e dim.

CATAVASIILE

Glasul III

La întâmpinarea Domnului

I. Moderato

Nu pri - cep cu - ra

Nu pri - cep cu - ra

Nu pri - cep cu - ra

Detailed description: This is the first system of a musical score for three voices (Soprano, Alto, and Bass). It is marked 'Moderato' and in a 2/4 time signature. The lyrics are 'Nu pri - cep cu - ra'. The Soprano part has a melodic line with a long note on 'ra'. The Alto and Bass parts provide harmonic support with similar rhythmic patterns.

tă nici în

tă nici în

tă nici în

Detailed description: This is the second system of the musical score, continuing the three-voice setting. The lyrics are 'tă nici în'. The Soprano part begins with a melodic phrase on 'tă' and continues with 'nici în'. The Alto and Bass parts follow with similar melodic and harmonic lines.

ge — rii nici oa — me — nii.

ge — rii nici oa — me — nii.

ge — rii nici oa — me — nii.

ge - rii — nici oa - me - nii

Mai - ca și fe - cioa

Mai - că și fe - cioa

Mai - că și fe - cioa -

Mai - că și — fe — cioa

ră ce în — ti —

ră — ce în — ti -

ră — ce în — ti -

ră — ce — în — ti -

ne _____ s-au _____ să _____ vîr _____ șit.

ne _____ s-au _____ să - vîr - șit.

ne _____ s-au _____ să _____ vîr _____ șit.

ne _____ s-au _____ să _____ vîr - șit.

II În mîini ți _____ ne Si _____ me

În mîini ți - ne Si - me -

În mîini ți - ne Si _____ me -

În mîini ți _____ ne _____ Si - me _____

on _____ bă - trî _____

on _____ bă - trî - -

on _____ bă - trî _____

on _____ bă _____ trî _____

nul — îm — bră — ți — șat.

nul — îm — bră — ți — șat.

nul — îm — bră — ți — șat.

The first system consists of three staves. The top staff is a vocal line in G-clef with a treble clef and a key signature of one flat (B-flat). It contains the lyrics 'nul — îm — bră — ți — șat.' with a long note on 'nul' and a slur over 'îm bră ți șat'. The middle and bottom staves are piano accompaniment in G-clef with a bass clef and a key signature of one flat. The middle staff has the lyrics 'nul — îm — bră — ți — șat.' and the bottom staff has the lyrics 'nul — îm — bră — ți — șat.'.

nul — îm — bră — ți — șat.

Pre al le — gii fă — că —

Pre al le — gii fă — că —

Pre al le — gii fă — că —

The second system consists of three staves. The top staff is a vocal line in G-clef with a treble clef and a key signature of one flat. It contains the lyrics 'Pre al le — gii fă — că —' with a long note on 'Pre' and a slur over 'al le gii fă că'. The middle and bottom staves are piano accompaniment in G-clef with a bass clef and a key signature of one flat. The middle staff has the lyrics 'Pre al le — gii fă — că —' and the bottom staff has the lyrics 'Pre al le — gii fă — că —'.

Pre al le — gii fă — că —

tor — și — stă —

tor — și — stă —

tor — și — stă —

The third system consists of three staves. The top staff is a vocal line in G-clef with a treble clef and a key signature of one flat. It contains the lyrics 'tor — și — stă —' with a long note on 'tor' and a slur over 'și stă'. The middle and bottom staves are piano accompaniment in G-clef with a bass clef and a key signature of one flat. The middle staff has the lyrics 'tor — și — stă —' and the bottom staff has the lyrics 'tor — și — stă —'.

pî — nul tu — tu — ror.

pî - nul tu - tu - ror.

pî — nul tu — tu — ror.

pî — nul tu — tu — ror.

III. Zi - di - to — rul pre — A -

Zi - di - to - rul pre — A -

Zi - di - to - rul pre — A -

Zi - di - to — rul pre — A -

dam ca — să-l mîn : tu -

dam ca să-l mîn — tu -

dam ca — să-l mîn — tu -

dam ca să-l mîn - tu —

ia — scă vrînd A cu — ra — tei

ia — scă vrînd A cu — ra — tei

ia — scă vrînd A cu — ra — tei

ia — scă vrînd A cu — ra — tei

prun — că — loc îl — să —

prun — că — loc îl — să —

prun — că — loc îl — să —

prun — că — loc îl — să —

lăș — lu — i — pre — el.

lăș — lu — i — pre — el.

lăș — lu — i — pre — el.

lăș — lu — i — pre — el.

IV. Nea - mul tot cel o me

Nea - mul tot cel o me

Nea - mul tot cel o me -

Nea - mul tot cel o me -

nesc cu ra

nesc cu ra -

nesc cu ra -

nesc cu ra -

tă il fe ri cim

tă il fe ri cim.

tă il fe ri cim.

tă il fe ri cim

Cre - din - cios ————— te și ————— slă —

Cre - din - cios te și slă -

Cre - din - cios ————— te ————— și ————— slă -

Cre - din — cios . te și slă -

vim o mai — ca — lui Dum — ne — zeu.

vim — o mai - ca lui Dum - ne - zeu.

vim o mai - ca lui Dum — ne — zeu.

vim — o mai - ca lui — Dum — ne - zeu

v. Ve - niți ————— pre Hris - tos ————— ve —

Ve - niți ————— pre Hris - tos ————— ve -

Ve - niți ————— pre Hris — tos ————— ve -

Ve - niți pre Hris - tos ve -

deți _____ pre _____ a

deți _____ pre _____ a

deți _____ pre _____ a

deți _____ pre _____ a

deți _____ pre _____ a

to _____ tu _____ lui _____ stă - pîn.

to - tu - lui stă - pîn.

to - tu lui stă - pîn.

to _____ tu _____ lui _____ stă _____ pîn

Ca - re as _____ tăzi Si _____ me _____

Ca - re as _____ tăzi Si _____ me _____

Ca re as - tăzi Si me -

Ca re as - tăzi Si me -

Ca re as _____ tăzi Si - me -

on ————— îl ————— și

on ————— îl ————— și

on ————— îl ————— și

poar ————— tă ————— în ————— lă ————— caș.

poar - tă în lă - caș.

poar ————— tă ————— în ————— lă ————— caș

poar - tă în lă - caș.

VI. Cel ce pre ————— pă - mînt ————— pri —

Cel ce pre pă - mînt pri -

Cel ce pre pă mînt ————— pri -

Cel ce pre ————— pă — mînt pri —

ve _____ şte   şi-l _____

ve - - - şte   şi-l _____

ve - - - şte   şi-l _____

ve _____ şte _____ si-l

fa _____ ce _____ a _____ se _____

fa - - - şte - - - si-l

fa - - - ce - - - a - - - se - - -

fa - - - ce   a - - - se

fa - - - ce   a   se

clă _____   ti   cum şezi

clă - - - ti   cum şezi

clă _____   ti   cum şezi

clă _____   ti   cum şezi

în — mîini de — bă —

în mîini de bă -

în mîini de bă -

trîn — cum —

trîn cum

trîn cum

trîn cum

bra — țe — le — lui — te — țin

bra - țe - le lui te țin.

bra - țe - le lui te țin.

bra - țe - le lui te țin.

VII. Tră - ind _____ în - că Si - me -

Tră - ind   în - că   Si - me -

Tră - ind   în - că   Si - me -

Tră - ind   Si - me -

on   pî - nă pre - Hris -

on   pî - nă   pre - Hris -

on   pî - nă   pre - Hris -

on   pî - nă   pre - Hris -

on   pî - nă   pre - Hris -

tos - vă - zu, că - tre dîn - sul

tos   vă - zu,   că - tre   dîn - sul

tos   vă - zu,   că - tre   dîn - sul

tos   vă - zu,   că - tre   dîn - sul

au — stri — gat slo — bo —

au — stri — gat slo — bo —

au — stri — gat slo — bo —

ze — ste — mă — a — cum.

ze — ste — mă — a — cum.

ze — ste — mă — a — cum.

ze — ste — mă — a — cum.

VIII. Cle — ste — cel — tăi — nu — i —

Cle — ste — cel — tăi — nu — i —

Cle — ste — cel — tăi — nu — i —

Cle — ste — cel — tăi — nu — i —

tor ce în pîn te -

tor ce în pîn te -

tor ce în pîn te -

tor ce în pîn te -

ce lu ași pre căr - bu ne

ce lu - ași pre căr - bu - ne

ce lu ași pre căr - bu - ne

ce lu - ași pre căr - bu - ne

le Hris - fos Tu ești

le Hris - fos Tu ești

le Hris - fos Tu ești

le Hris - fos Tu ești

IX. u — na — Ma — ri — am.

u — na Ma — ri — am.

u — na Ma — ri — am.

u — na Ma — ri — am.

A se fa — ce om — vo —

A se fa — ce om — vo —

A se fa — ce om — vo —

A se fa — ce om — vo —

ind — mai — în —

ind — mai — în —

ind — mai — în —

ind — mai — în —

*ii Dum ne zeu

tii Dum ne zeu

tii Dum ne zeu

tii Dum ne zeu

se a - du ce în lă -

se a - du - - ce în lă -

se a - du - ce în lă -

se a - du ce în lă -

caș de zi

caș de zi

caș de zi

caș de zi

le ——— le — pa ——— tru — zeci.

le - - le - pa - tru - zeci

le - - le - pa - tru - zeci

le ——— le — pa ——— tru — zeci

X. Po - go — rîn - - du - - se — din —

Po - go - rîn - du - se - din

Po - go - rîn - du - se - din

Po - go - rîn - du - se - din

cer — stă - - pî —

cer — stă - - pî —

cer — stă - - pî —

cer — stă - - pî —

nul — a — cî — te — sînt

nul — a — cî — te — sînt.

nul — a — cî — te — sînt.

nul a — cî — te sînt.
pre a — ce — sta pre — o — tul

pre a — ce — sta pre — o — tul

pre a — ce — sta pre — o — tul

pre a — ce — sta pre — o — tul

Si — me — on —

Si — me — on —

Si — me — on —

Si — me — on —

îl — pri — i — mi — pre — el.

îl — pri — i — mi — pre — el.

îl — pri — i — mi — pre — el.

îl — pri — i — mi — pre — el.

XI. Lu - mi - nea — ză-mi su — fle - tul

Lu - mi - nea — ză-mi su — fle - tul

Lu - mi - nea — ză-mi su — fle - tul

Lu - mi - nea — ză-mi su — fle - tul

și — lu — mi — na

și — lu — mi — na

și — lu — mi — na

și — lu — mi — na

de sim - țit că cu - rat pre

de sim - țit că cu - rat pre

de sim - țit că cu - rat pre

de sim - țit că cu - rat pre

Dum - ne - zeu vă - zînd

Dum - ne - zeu vă - zînd

Dum - ne - zeu vă - zînd

Dum - ne - zeu vă - zînd

să-l ves - tesc la toți.

să-l ves - tesc la toți.

să-l ves - tesc la toți

să-l ves - tesc la toți

XII. Mai - că și fe - cioa

Mai - că și fe - cioa

Mai - că și fe - cioa - -

Mai - că și fe - cioa -

ră tu cea - prea - cu -

ră tu cea - prea - cu -

ră tu cea - prea - cu -

ră tu cea - prea - cu -

ra - tă ce prunc

ra - tă ce prunc

ra - tă ce prunc

ra - tă ce prunc

fi — năr în bi - se — ri —

ti năr în bi - se - ri -

fi — năr în bi - se — ri -

fi - năr în bi - se ri -

Detailed description: This system contains the first line of the hymn. It consists of four measures. The vocal line (top staff) has lyrics 'fi — năr în bi - se — ri —' with a melodic line that includes a triplet of eighth notes in the first measure and a triplet of eighth notes in the second measure. The piano accompaniment (bottom two staves) provides harmonic support with a steady bass line and chords in the right hand.

că a - duci — pe — bra —

că a - duci pe bra -

că a - duci pe — bra -

că a - duci pe — bra -

Detailed description: This system contains the second line of the hymn. It consists of four measures. The vocal line (top staff) has lyrics 'că a - duci — pe — bra —' with a melodic line that includes a triplet of eighth notes in the second measure. The piano accompaniment (bottom two staves) continues the harmonic support.

te — lui Si — me — on.

te — lui Si - me - on.

te — lui Si — me — on

te lui — Si — me - on.

Detailed description: This system contains the third line of the hymn. It consists of four measures. The vocal line (top staff) has lyrics 'te — lui Si — me — on.' with a melodic line that includes a triplet of eighth notes in the second measure. The piano accompaniment (bottom two staves) continues the harmonic support.

XIII. Slo - bo zi - re cei a -

Slo - bo - zi - re - cei a -

Slo - bo - zi - re - cei a -

Slo - bo - zi - re

cum la ti

cum la ti

cum la ti

a - cum la ti -

ne cel zi di tor

ne cel zi di tor

ne cel zi di tor,

ne cel zi di tor,

ne cel zi di tor,

Că Hris - toa - - se Te vă -

Că Hris - toa - - se Te vă -

Că Hris - toa - - se Te vă -

zui ra - za

zui ra - za

zui ra - za

zui ra - za

mîn - tu - el ni - că.

mîn - tu - el ni - că.

mîn - tu - el ni - că.

mîn - tu - el ni - că.

XIV. Pre a - cel de sus

Pre a - cel de sus

Pre a - cel de sus

Pre a - cel de sus

cu - tre mur

cu - tre mur

cu - tre mur

cu - tre - - mur

as - cul - ta; as - tăzi în - să

as - cul - ta; as - tăzi în - să

as - cul - ta; as - tăzi în - să

as - cul - ta; as - tăzi în - să

Si — me — on   în — mîini

Si — me — on   în — mîini

Si — me — on   în — mîini

Si — me — on   în — mîini

îl — îm — bră — țî — șa.

îl — îm — bră — — țî — șa.

îl — îm — bră — — țî — șa.

îl — îm — bră — — țî — șa.

Cel din fi — re sin — gu —

Cel din fi — re sin — gu —

Cel — din fi — re sin — gu —

Cel din fi — re sin — gu —

Tăi _____ pre _____ cei

Tăi _____ pre _____ cei

Tăi _____ pre _____ cei

Tăi _____ pre _____ cei

ce _____ în _____ ti _____ ne _____ cred.

ce _____ în _____ ti _____ ne _____ cred.

ce _____ în _____ ti _____ ne _____ cred.

ce _____ în _____ ti _____ ne _____ cred.

XVI. Mai - că a lui Dum - ne -

Mai - că a lui Dum - - ne -

Mai - că a lui Dum - ne -

Mai - că a lui Dum - ne -

fi ————— rei ce - lor

fi ————— rei ce - lor

fi ————— rei ce - lor

fi ————— rei ce - lor

ce ————— nă ————— dej ————— de-ți — au.

ce nă ————— dej ————— de-ți au.

ce nă ————— dej ————— de-ți au.

ce ————— nă ————— dej ————— de-ți — au.

BOGAȚII AȘ SĂRĂCIT

Glasul VII

Moderato

Bo - ga - ții au să - ră - cit

Bo - ga - ții au să - ră -

Detailed description: This system contains the first two staves of the musical score. The top staff is a vocal line in G major, 4/4 time, starting with a half rest followed by a quarter note G4. The second staff is a piano accompaniment line, also in G major, 4/4 time, starting with a half rest followed by a quarter note G4. The third staff is a vocal line with lyrics 'Bo - ga - ții au să - ră - cit'. It begins with a half rest, then a quarter note G4, followed by a quarter note A4, a quarter note B4, and a quarter note C5. The fourth staff is a piano accompaniment line with lyrics 'Bo - ga - ții au să - ră -'. It begins with a half rest, then a quarter note G4, followed by a quarter note A4, a quarter note B4, and a quarter note C5. Dynamics include *mf* and accents (>).

Bo - ga - ții au să - ră - cit

Bo - ga - ții au să - ră -

și au flă - mî - zit

cit și au flă - mî - zit

Detailed description: This system contains the next two staves of the musical score. The top staff is a vocal line with lyrics 'Bo - ga - ții au să - ră - cit'. It begins with a half rest, then a quarter note G4, followed by a quarter note A4, a quarter note B4, and a quarter note C5. The second staff is a piano accompaniment line with lyrics 'Bo - ga - ții au să - ră -'. It begins with a half rest, then a quarter note G4, followed by a quarter note A4, a quarter note B4, and a quarter note C5. The third staff is a vocal line with lyrics 'și au flă - mî - zit'. It begins with a half rest, then a quarter note G4, followed by a quarter note A4, a quarter note B4, and a quarter note C5. The fourth staff is a piano accompaniment line with lyrics 'cit și au flă - mî - zit'. It begins with a half rest, then a quarter note G4, followed by a quarter note A4, a quarter note B4, and a quarter note C5. Dynamics include *mf* and accents (>).

și au flă - mîn - zit ia - ră cei ce
cit și au flă - mîn - zit ia - ră
ia - ră cei ce
ia - ră

ca - u - tă pre Dom - nul nu se vor lip -
cel ce ca - u - tă pre Dom - nul nu se vor lip -
ca - u - tă pre Dom - nul nu se vor lip -
cel ce ca - u - tă pre Dom - nul nu se vor lip -

și de tot bi - ne - le.
și de tot bi - ne - le.
și de tot bi - ne - le.
și de tot bi - ne - le.

CU SFINȚII ODIHNEȘTE

Glasul VIII

Andantino

The first system of the musical score consists of four staves. The top staff is the vocal line, and the bottom three are piano accompaniment. The tempo is marked 'Andantino' and the dynamics are 'p' (piano). The lyrics are: 'Cu sfin - ții o - dih - ne - ște Hris -'.

Cu sfin - ții o - dih - ne - ște Hris -

Cu sfin - ții o - dih - ne - ște Hris -

Cu sfin - ții o - dih - ne - ște Hris -

Cu sfin - ții o - dih - ne - ște Hris -

The second system of the musical score consists of four staves. The top staff is the vocal line, and the bottom three are piano accompaniment. The dynamics are 'fp' (fortissimo piano). The lyrics are: 'toa - se su - fle - te - le a - dor - mi - ții - lor'.

toa - se su - fle - te - le a - dor - mi - ții - lor

toa - se su - fle - tul a - dor - mi - tu - lui

toa - se su - fle - tul a - dor - mi - tei

toa - se su - fle - tul a - dor - mi - tei

ro — bu — lui — tău —

ro - - bu - lui tău, ro - bu - lui

ro - bu — lui — tău, ro - bu - lui

ro — bu — lui — tău —

Mai animat *mf*

Un - de nu es - te du -

tău Un - de nu es - te du -

tău Un - de nu es - te du -

Un - de nu es - te du -

re - re nici în - tris - ta - re nici sus -

re - re nici în - tris - ta - re nici sus -

re - re nici în - tris - ta - re nici sus -

re - re nici — în - tris - ta - re nici sus -

pin ci vi - ea tă fă - ră

pin — ci vi - ea — tă

pin ci vi - ea — tă

pin — ci vi - ea — tă

de — sfir — șit.

fă — ră de — sfir — șit.

fă — ră de — sfir — șit.

fă - ră de sfir - șit.

DOAMNE AL PĂTERILOR

Glasul VIII

Andantino

Doam - ne, al pu - te - ri - lor,

Doam - ne, al pu - te - ri - lor,

Doam - ne, al pu - te - ri - lor,

Doam - ne, al pu - te - ri - lor,

fii cu noi că pe al - tul a -

fii cu noi că pe al - tul a -

fii cu noi că pe al - tul a -

fii cu noi că pe al - tul a -

fa — ră — de Ti — ne a - ju -

fa - ră de Ti - ne a - ju -

fa — ră de Ti — ne a - ju -

fa — ră de Ti - ne a - ju -

tor în - tru ne - ca — zuri — nu a - vem

tor în - tru ne - ca - zuri nu a - vem

tor în - tru ne - ca — zuri — nu a - vem

tor în - tru ne - ca - zuri nu a - vem

Doam - ne al pu - te - ri - lor, mi - lu -

Doam - ne al pu - te - ri - lor, mi - lu -

Doam - ne al pu - te - ri - lor, mi - lu -

Doam - ne al pu - te - ri - lor, mi - lu -

rati...

eş - te - ne pre noi.

eş - te - ne pre noi.

eş - te - ne pre noi.

eş - te - ne pre noi.

NOTELE MUZICALE DESENATE DE
AL. IONESCU GALIANO

A APĂRUT ȘI SE POATE PROCURA:

INTRU SLAVA LUI DUMNEZEU
CELUI ÎN TREIME ÎNCHINAT

PANIHIDA

CUPRINZÎND SLUJBELE ÎNMORMÎNTĂRII
PRECUM ȘI ALTE SLUJBE CE SE SĂVÎRȘESC DE PREOT
PENTRU CEI RĂPOSAȚI

TIPĂRITĂ CU APROBAREA SFÎNTULUI SINOD
AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE
ȘI CU BINECUVÎNTAREA PREA FERICITULUI
† JUSTINIAN
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

BUCUREȘTI

Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă

1967

C. Radu Jonea

MANUSCRISELE, CĂRȚILE, COMUNICĂRILE OFICIALE ALE EPARHIILOR, REVISTELE PERIODICE, ABONAMENTELE ȘI ORICE FEL DE CORESPONDENȚĂ PRIVITOARE LA REVISTA, SE TRIMIT PE ADRESA: EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ, INTRAREA PATRIARHIEI Nr. 9, RAIONUL N. BĂLCESCU, HUGUREȘTI, CU MENȚIUNEA: PENTRU «BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ» — BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE.

IN DORINȚA DE A ÎMBUNĂȚĂȚI NEÎNCETAT EXECUȚIA TEHNICĂ A TIPĂRITURILOR SALE, EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ROAGĂ PE PP. CC. PREOȚI ȘI PE TOȚI CEILALȚI ABONAȚI AI REVISTELOR SFINTEI PATRIARHII SĂ RES-TITUIE TIPOGRAFIEI INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ, BUCUREȘTI, INTRAREA PATRIARHIEI Nr. 9, RAIONUL N. BĂLCESCU, TOATE EXEMPLARELE DE CĂRȚI ȘI REVISTE CU DEFECT PENTRU A LI SE TRIMITE ALTELE BUNE ÎN SCHIMB

TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ PRIMEȘTE — CU ÎMPLINIREA FORMELOR LEGALE — COMENZI DE IMPRIMATE (ANUNȚURI, STATE DE SALARII, FORMULARE, CĂRȚI DE VIZITĂ, INVITAȚII ETC.) ȘI STĂ LA DISPOZIȚIA PAROHILOR ȘI PP. CC. PREOȚI PENTRU LUCRĂRI DE LEGĂTORIE DE TOT FELUL (LEGAT ÎN PINZĂ, PIELE, METAL, CATIFEA ETC.).

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

ANUL LXXXV Nr. 5 — 6

MAI - Iunie 1967

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MIȘIUNE ORTODOXĂ

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

[BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE]

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINȚE,

Prea Fericitul Părinte

JUSTINIAN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

MEMBRI,

P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor

P. C. Arhim. IRINEU CRĂCIUNĂȘ, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Iașilor

P. C. Prot. TRAIAN BELAȘCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Sibiului

P. C. Pr. Dr. GH. COTOȘMAN, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Timișoarei

REDACTOR RESPONSABIL,

P. C. Pr. I. GAGIU, Directorul Administrației Patriarhale

COLABORATORI

Înalt Prea Sfinții Mitropoliți, Prea Sfinții Episcopi,
Profesorii Institutelor teologice, Seminariilor teologice
și Școlilor de cântăreți bisericești ;
Prea Cucernicii Consilieri administrativi patriarhali și eparhiali,
protopopii, preoții, candidații la titlul de doctor în teologie etc.

MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE RESTITUIE. COLABORATORII SÎNT RUGAȚI SĂ-ȘI PĂSTREZE COPIE DE PE MANUSCRISELE PE CARE LE TRIMIT REDACȚIEI REVISTEI «BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ».

1967

BISERICA
ORTODOXĂ
ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL
AL
PATRIARHIEI ROMÂNE

ANUL LXXXV
Nr. 5-6
MAI-IUNIE
1967

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

COPERTA: Biserica Sfinții Apostoli din București

C U P R I N S U L

SCRISORI IRENICE, PASTORALE

<i>Pastorală trimisă clerului și credincioșilor de Prea Fericitul Patriarh Justinian cu prilejul Sfințelor Paști din 1967</i>	485
<i>Scrisoarea irenică trimisă de Prea Fericitul Patriarh Justinian cu prilejul Sfințelor Sărbători ale Învierii Domnului din 1967</i>	491
<i>Scrisori irenice, telegrame și scrisori de felicitare primite de Prea Fericitul Patriarh Justinian, cu prilejul Sfințelor Sărbători ale Învierii Domnului din 1967</i>	493

COMEMORĂRI

<i>1900 ani de la muceniceasca adormire a Sfinților Apostoli Petru și Pavel</i>	507
---	-----

VIAȚA BISERICESCĂ

<i>De Sfintele Paști la reședința patriarhală din București</i>	513
<i>Vizita conducătorilor de Partid și de Stat la Mănăstirea Dealu</i>	517
<i>Deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală pentru seria a 51-a de preoți</i>	522
<i>Schimb de telegrame între Prea Fericitul Patriarh Justinian și Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei</i>	527
<i>Alegerea, hirotonia și instalarea I. P. S. Nicolae Mladin ca Arhiepiscop de Alba Iulia și Sibiu și Mitropolit al Ardealului</i>	529
<i>A XIX-a aniversare a întronizării Prea Fericitului Părinte Justinian, ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române</i>	562
<i>Alegerea și înscăunarea noului episcop reformat de Oradea</i>	566
<i>Din viața bisericii ortodoxe române din Ierusalim</i>	570
<i>Cronica</i>	572
<i>Din viața Bisericilor Ortodoxe de peste hotare</i>	573

PE PĂMÎNT PACE

<i>Sesiunea de la Varșovia a Secretariatului Internațional al Conferinței Creștine pentru Pace</i>	579
--	-----

INDRUMĂRI PASTORALE

<i>Pastoralele Ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române de Sfintele Paști 1967</i>	582
<i>De Sfintele Paști</i> , de Prof. O. BUCEVSCHI	588
<i>Cuvînt de laudă la Sfîntul Apostol Pavel</i> , de Sf. IOAN GURĂ de AUR (trad. de Pr. D. FECIORU)	593

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

<i>90 de ani de la proclamarea Independenței de stat a României. Atitudinea Bisericii Ortodoxe Române față de războiul de independență</i> de MIRCEA PĂCURARIU	602
<i>Muzeul țiparului și al cărții vechi românești din Tîrgoviște</i> de Pr. NICULAE ȘERBĂNESCU	618
<i>Jețul domnesc de la Mînăstirea Negru Vodă din Cîmpulung-Muscel</i> , de OCTAVIAN MĂRCULESCU	631

RECENZII

<i>Miorița, o matcă a spiritualității românești</i> , de Pr. SANDU TUDOR	634
<i>Arta tipografilor de odinioară</i> , de GABRIEL POPESCU	636
<i>Un articol despre raporturile prietenești româno-armene în trecut și astăzi</i>	638
<i>O carte despre Etiopia</i> , de P. I. DAVID	639

PARTEA OFICIALĂ

<i>Lucrările Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române în sesiunea ordinară a anului 1967</i>	641
<i>Procesul verbal din 4 iunie 1967 al Colegiului Electoral Bisericesc asupra alegerii Arhimandritului dr. Nicolae Mladin ca Arhiepiscop de Alba Iulia și Sibiu și Mitropolit al Ardealului</i>	653
<i>Lucrările sesiunii extraordinare a Adunării Naționale Bisericești (iunie 1967)</i>	655
<i>Publicație pentru ocuparea prin concurs a unor posturi vacante la Institutul teologic de grad universitar din Sibiu</i>	659

PASTORALE SCRISORI IRENICE

PASTORALA TRIMISĂ CLERULUI ȘI CREDINCIOȘILOR DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN CU PRILEJUL SFINTELOR PAȘTI DIN 1967

Ca în fiecare an, potrivit unei vechi tradiții creștine, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a adresat clerului și credincioșilor, cu prilejul sfințelor sărbători ale Învierii Domnului din anul 1967, următoarea scrisoare pastorală, cu învățături și povățuiri duhovnicești și cu tradiționalele urări pascale :

«VENIȚI DE PRIMIȚI LUMINĂ!»

Iubiții mei fii sufletești,

Vechi rînduiești bisericești au statornicit ca slujba din noaptea sfîntă a Învierii Domnului să înceapă cu această chemare către credincioși. Căci prin adevărul evanghelic pe care îl propovăduiește, prin chipul în care își zidește sfintele locașuri și prin felul în care sînt rînduite a se săvîrși în cuprinsul ei dumnezeieștile slujbe, Biserica Ortodoxă este o Biserică a luminii. Nici o înstrăinare de la lumina învățăturii evanghelice nu i-a umbrît vreodată fîința ; sfintele sale locașuri sînt astfel zidite încît aproape că adună sub bolțile lor toată lumina cerului ; iar dumnezeieștile ei slujbe se săvîrșesc totdeauna la lumină de candelă și săclii, închipuind curăția inimilor și focul credinței din adîncul sufletelor evlavioase.

Însă numai o singură dată pe an, doar în această noapte sfîntă a Paștilor, credincioșii sînt chemați să primească lumină din lumina cea

pururea vie a Bisericii, deoarece numai acum, în această noapte a tuturor biruințelor, moartea de pe cruce a Mîntuitorului Hristos dobîndește deplin toate adevăratele ei înțelesuri și numai acum pricepem, în lumina faptului suprafiresc al învierii Sale, că la temelia Bisericii stă sîngele lui Hristos, Fiul lui Dumnezeu (Fapte XX, 28), Care s-a dat pe Sine jertfă de ispășire pentru toți, a curățit pe toți de orice păcat (I Ioan I, 7; II, 2) și a deschis din nou drumul spre veșnicia vieții, arătînd lămurit că cel ce crede în El va fi viu, chiar dacă va muri, Iisus fiind învierea și viața tuturor (Ioan XI, 25).

Aceasta și este pricina pentru care în cuvîntul Meu de astăzi va fi înfățișată învățătura ortodoxă despre Biserica Mîntuitorului Hristos, — cea una, sfîntă, sobornicească și apostolească (Simbolul de Credință), «stilpul și temelia adevărului» (I Timotei III, 15), «trupul lui Hristos» și «casa lui Dumnezeu» (Efeseni IV, 12; II, 21) în care și noi sîntem zidiți ca niște pietre vii (I Petru II, 5).

Iubiții mei fii duhovnicești,

Fiul lui Dumnezeu, Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, a coborît pe pămînt pentru a izbăvi pe oameni din robia păcatului și pentru a-i slobozi din legăturile morții. Sfînta Scriptură arată lămurit aceasta, cînd spune: «Vrednic de încredere și de toată primirea este cuvîntul că Iisus Hristos a venit în lume ca să mîntuiască pe cei păcătoși» (I Timotei I, 15), «să caute și să mîntuiască pe cel pierdut» (Luca XIX, 10). Fiul lui Dumnezeu n-a fost trimis în lume ca să osîndească lumea, ci ca lumea să se mîntuiască prin El, căci nu pentru pieirea lumii a coborît El pe pămînt, ci pentru ca lumea să aibă viață veșnică prin El (Ioan III, 16—17).

Mîntuitorul Hristos a împlinit această sfîntă lucrare pe două căi. Una dintre ele, cea dintîi în ordinea timpului, este calea învățăturii, — Hristos descoperind oamenilor, prin viu grai, voia cea dreaptă a lui Dumnezeu, adevăratul Său chip, învățîndu-i ce anume cere El din partea noastră pentru a ne face vrednici de a intra în împărăția cerurilor. Cea de a doua a fost calea sacrificiului, calea jertfei, — Hristos primind de bunăvoie să pătimească și să moară pentru mîntuirea oamenilor, «dîndu-se pe Sine pentru păcatele noastre, murind pentru păcatele noastre, potrivit Scripturilor» (Galateni I, 4; I Corinteni XV, 3).

Murind pe cruce, Mîntuitorul Hristos a spus, între altele: «Săvirșitu-s-a!» (Ioan XIX, 30), cuvinte care trebuie luate în înțelesul că toate cele de trebuință pentru mîntuirea oamenilor s-au împlinit o dată cu moartea Sa. Atunci s-a născut Biserica creștină, în clipa în care Cel răstignit rostea: «Părinte, în mîinile Tale încredințez Duhul Meu!» (Luca XXIII, 46), fapt pentru care și putem spune că la temelia Bisericii stau, ca două pietre de hotar nepieritoare: de o parte, iubirea lui Dumnezeu-Tatăl pentru oameni, copiii Săi de pe pămînt, înstrăinați de El prin păcat; de altă parte, sîngele Mielului lui Dumnezeu, Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, Cel ce ridică păcatul lumii (Ioan I, 29), — Scriptura sfîntă învățîndu-ne să mărturisim astfel, cînd spune: «Dumnezeu așa a iubit lumea, încît a dat pe Fiul Său Unul-Născut,

pentru ca tot cel ce crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică» (Ioan III, 16).

«Cisțigată cu însuși singele Său», cum va spune ceva mai târziu Sfântul Apostol Pavel (Fapte XX, 29), Biserica creștină îmbracă înfățișare obștească în ziua Rusalțiilor, atunci când, la pogorirea Duhului Sfânt, în urma propovăduirii Sfinților Apostoli, credința în Iisus Hristos este îmbrățișată de câteva mii de suflete, iudei din toate neamurile care sint sub cer: parți, mezi și elamiți, mesopotamieni, capadocieni, frigieni și egipteni, libieni, cretani și arabi (Fapte II, 9—11).

Altar de jertfa, care să continue în lume jertfa Mintuitorului Hristos; păstrătoare a adevărului evanghelic, pe care este datoare să-l propovăduiască la toată făptura (Marcu XVI, 15), pînă la marginile lumii; sfințitoare a vieții credincioșilor prin mijloace văzute, anume rînduite spre aceasta, și vatră a virtuților; staul care adună în sine pe toți cei ce mărturisesc aceeași credință curată într-un singur Dumnezeu: Tatăl și Fiul și Sfântul Duh, iată câteva din părțile care alcătuiesc chipul adevărat al Bisericii creștine, acest «așezămînt sfînt, întemeiat de Cuvîntul cel întrupat al lui Dumnezeu, spre sfințirea și mîntuirea oamenilor» (Învățătura de credință creștină ortodoxă, răspunsul 259).

Precum Domnul și Mintuitorul nostru Iisus Hristos a împlinit pe pămînt o întreită slujire: slujirea învățătorească, slujirea arhierescă sau sfințitoare și slujirea împărătească sau de conducere, tot așa și Biserica, întemeiată pentru a prelungi în timp, pînă la sfîrșitul veacurilor, întruparea dumnezeiescului ei Ziditor și pentru a continua în lume lucrarea Sa mîntuitoare, împlinește pentru sufletele credincioase o întreită slujire: învățătorească, arhierescă sau sfințitoare și împărătească sau de conducere. Biserica împlinește această slujire prin rostul păstorilor săi spirituali — diaconi, preoți și episcopi — oameni anume pregătiți, imputerniciți prin rînduiri sfințitoare deosebite să săvîrșească lucrări așa de mari și sfînte, căci «nimeni nu-și ia singur această cinste, ci numai acela care este chemat de Dumnezeu, Cel ce a dat pe unii apostoli, iar pe alții prooroci, pe unii evangheliști, iar pe alții păstori și dascăli, spre desăvîrșirea sfinților în vederea slujbei lor, spre zidirea Trupului lui Hristos» (Evrei V, 4; Efeseni IV, 11—12).

De bună seamă, slujirea cea mai înaltă a Bisericii este cea arhierescă sau sfințitoare. În centrul acesteia stă aducerea Jertfei liturgice sau euharistice, poruncită Sfinților Apostoli de însuși Mintuitorul Hristos, cu prilejul Cinei celei de taină, cînd a spus: «Aceasta să o faceți întru pomenirea Mea!» (Luca XXII, 19). Jertfa aceasta, care se află într-o strînsă legătură cu jertfa de pe Golgota, prelungește prezența reală a lui Iisus Hristos în lume, — în ea, Marele Arhieru fiind de față ca Cel ce aduce și ca Cel ce se aduce jertfă, de astă dată în chip nesîngeros, dar nu mai puțin real ca pe crucea răstîgnirii. Slujirea sfințitoare a Bisericii își are temelul în puterea revărsată de Mintuitorul Hristos peste Sfinții Apostoli în ziua sfintei Învieri, o dată cu rostirea cuvintelor: «Luați Duh Sfînt; căroră veți ierta păcatele, le vor fi iertate, și căroră le veți ține, le vor fi ținute! Datu-Mi-s-a toată puterea în cer și pe pămînt! Drept aceea, mergînd învățați toate neamurile, botezîn-

du-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfintului Duh» (Ioan XX, 22—23; Matei XXVIII, 18—19).

Prin slujirea sa sfințitoare, Biserica este permanent prezentă în viața credincioșilor ei, botezând pruncii și pecetluindu-le intrarea în creștinism prin ungerea cu Sfântul și Marele Mir, iertând și dezlegând pe cei care se pocăiesc și-și mărturisesc păcatele către slujitorii ei, împărtaşind cu Trupul și Sângele Domnului pe toți cei care vor să se unească tainic cu Mîntuitorul cel răstignit și înviat, binecuvîntînd căsătoria, iertînd păcatele și ușurînd suferințele bolnavilor, sfințindu-le casele și punînd început bun oricărei lucrări omenești, conducînd la locul de veșnică odihnă pe cei răposați și săvîrșind slujbe pentru pomenirea lor, din neam în neam.

Mare este și slujirea împărătească sau de conducere încredințată Bisericii de către Mîntuitorul Hristos și arătată lămurit în cuvintele: «Precum M-a trimis pe Mine Tatăl și Eu vă trimit pe voi! Cel ce vă ascultă pe voi, pe Mine Mă ascultă; și cel ce vă disprețuiește pe voi, pe Mine Mă disprețuiește!» (Ioan XX, 21; Luca X, 16). Prin păstoria săi sufletești și în numele «singurului stăpînitor, Împăratul împăraților și Domnul domnilor — Iisus Hristos, Cel ce singur are nemurire și locuiește în lumina cea neapropiată» (I Timotei VI, 15—16) —, Biserica conduce pe credincioșii săi pe drumul întăririi morale și duhovnicești al împărăției lui Dumnezeu, care este o împărăție a sufletelor, a binelui și a dreptății, a buneii-înțelegeri și a păcii.

Dar nu mai puțin mare și nu mai puțin însemnată este și slujirea învățătoarească a Bisericii, al cărei temel și al cărei început se află în cuvintele: «Mergînd, învățați toate neamurile!...» (Matei XXVIII, 19). Învățătura Bisericii nu este alta decît învățătura Întemeietorului ei, Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, așa cum ne-au transmis-o Sfinții Apostoli sub călăuzirea Duhului Sfînt și cum ne-au tîlmăcit-o Sfintele Sinoade și Sfinții Părinți, în decursul timpului, sub călăuzirea aceluiași Duh Sfînt. Pe tărîmul acestei slujiri, Bisericii i-au stat și-i stau încă în față două mari porunci: întîia, să păstreze moștenirea¹ evanghelică în totalitatea și curăția ei de la început, fără adăugiri sau știrbituri care să-i schimbe înfățișarea; a doua, să răspîndească învățătura evanghelică, dospind toată frămîntătura cu aluatul curat al iubirii de Dumnezeu și al iubirii de oameni.

În mare măsură, în decurs de veacuri, Biserica creștină a împlinit aceste două porunci, veghînd pe de o parte la păstrarea moștenirii evanghelice în totalitatea și curăția ei de la început, iar pe de altă parte străduindu-se să facă cunoscute adevărurile nepieritoare descoperite oamenilor de Fiul lui Dumnezeu. Privită în odrăslirile ei din cîmpul vieții obștești, latura aceasta din slujirea învățătoarească a Bisericii așterne înaintea ochilor noștri o priveliște din cele mai frumoase. Astfel, Mîntuitorul Hristos a descoperit oamenilor obîrșia lor comună și i-a învățat să se iubească unii pe alții, ca fii ai aceluiași Părinte ceresc, ceea ce l-a îndemnat pe Sfîntul Apostol Pavel să ne spună: «Noi toți într-un singur Duh ne-am botezat, ca să fim un singur trup, fie iudei, fie elini, fie robi, fie slobozi, și toți la un singur Duh ne-am adăpat»

(I Corinteni XII, 13), deschizînd astfel căile care au dus la închegarea doctrinei despre drepturile omului. Învăţătura creştină a înobilat viaţa de familie, mai întîi prin aceea că a slujit principiul egalităţii femeii cu bărbatul şi apoi prin aceea că a ridicat căsătoria la rangul de taină a Bisericii. Tot învăţaturii creştine îi datorăm preţuirea pentru copii, consideraţi ca dar şi binecuvîntare din partea lui Dumnezeu, — părinţii trebuînd să păstreze o grijă deosebită pentru creşterea şi fericirea copiilor.

De asemenea, slujirea învăţătorească a Bisericii şi-a pus pecetea pe cele mai alese plăsmuiri ale omului, contribuînd din plin la dezvoltarea şi înobilarea artelor, iar prin acestea la înobilarea sufletului omenesc. Privînd spre toate acestea, şi încă spre multe alte odrăsliri creştine din viaţa obştească, pe care nu le mai amintesc, rămînem pe deplin încredinţaţi de adevărul celor spuse de Mîntuitorul Hristos despre Sine însuşi: «Eu sînt lumina lumii; cel ce vine după Mine nu va umbla în întuneric, ci va avea lumina vieţii» (Ioan VIII, 12). Biserica creştină este datoare să caute şi să slujească această lumină a vieţii, tare pe convingerea sa că «lumina lui Hristos luminează tuturor!»

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Sfintele Paşti, sărbătoarea Învierii Domnului, este şi trebuie să fie o sărbătoare a luminii, a vieţii, a bucuriei. În cea mai mare parte a lumii, ea şi este astăzi o astfel de sărbătoare. Dar sînt ţinuturi în lume, unde oamenii nu se pot bucura de lumina acestei sărbători, căci viaţa şi bunurile le sînt nimicite chiar de unii creştini, ca în îndepărtatul Vietnam; iar acolo unde viaţa le este totuşi cruţată, ei nu cunosc ce înseamnă bucuria de a trăi în libertate, fiind încă asupriţi de cei puternici, înfometăţi şi măcinaţi de boli.

Pentru creştinii din astfel de ţinuturi, pentru toţi creştinii de pretutîndeni, care nesocotesc învăţătura Mîntuitorului Hristos, pricinuînd nefericirea sau moartea semenilor lor, creştini sau necreştini, chemarea Bisericii Ortodoxe din această noapte trebuie să-i trezească şi să-i ruşineze. «Veniţi de primiţi lumină!», «Lumina lui Hristos luminează tuturor!», iată chemarea acestei nopţi sfinte, şi cine mărturiseşte pe Fiul lui Dumnezeu ca Domn şi Învăţător, acela nu poate pricinui suferinţă sau moarte semenilor săi, căci suferinţa şi moartea au fost aduse în lume de diavolul, care dintru început a fost omorîtor de oameni (Ioan VIII, 44).

Biserica părinţilor şi strămoşilor noştri, sfînta Biserică Ortodoxă Română, ne cere să rămînem credincioşi dreptei învăţături a Mîntuitorului Hristos, propovăduindu-ne să ne iubim unii pe alţii şi să întindem iubirea noastră frăţească pînă la marginile pămîntului, făcînd tot ce stă în puterea noastră pentru a alunga din lume ura şi vrăjmăşia, asuprirea şi lipsurile, suferinţele şi uciderea oamenilor, oriunde s-ar afla aceştia şi oricare ar fi neamul şi credinţa lor.

Rămîneţi neclintîţi în dragostea voastră pentru scumpa noastră Patrie şi pentru Biserica noastră strămoşească, iubiţii mei fii sufleteşti;

purtați de grijă sfintelor locașuri, împodobiți-le cu evlavia voastră și întăriți-le cu sprijinul vostru, încredințați fiind că acolo unde veți fi doi sau trei adunați în numele lui Iisus Hristos, acolo se află și El în mijlocul vostru (Matei XVIII, 20).

Dumnezeul îndurărilor, al iubirii de oameni și al păcii, să fie cu voi cu toți. Amin!

«HRISTOS A INVIAT»!

Cu părințești binecuvântări și pururea rugător pentru voi către Dumnezeu,

† JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

SCRISOAREA IRENICĂ
TRIMISĂ DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
CU PRILEJUL SFINTELOR SĂRBĂTORI ALE ÎNVIERII
DOMNULUI DIN 1967

De sfintele sărbători ale Învierii Domnului din acest an, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis tuturor Patriarhilor ortodocși din lume, următoarea scrisoare irenică :

Prea Fericirea Voastră,
Prea Iubite Frate în Hristos,

Iată, a sosit și pentru noi, ierarhii, slujitorii și credincioșii Bisericilor Ortodoxe surori, «Ziua pe care a făcut-o Domnul să ne bucurăm și să ne veselim într-însa», Ziua Învierii Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, care constituie temelul credinței creștine. «Dacă Hristos n-a înviat, spune Apostolul Pavel corintenilor, zadarnică este propovăduirea noastră, zadarnică este și credința noastră» (I Cor. XV, 14).

Ea este în același timp temelul nădejzii noastre, că și noi toți vom învia cu trupurile noastre, fiindcă: «Acela Care a înviat pe Iisus Hristos din morți — ne spune același Sfînt Apostol Pavel — va da viață și trupurilor voastre muritoare, prin Duhul Sfînt, Care locuiește în voi» (Rom. VIII, 11).

În sfîrșit, învierea Domnului este temelul fericirii noastre în viață, pe acest pămînt și în împărăția cerurilor, căci răstignirea pe cruce și moartea, suferite de Fiul lui Dumnezeu, au avut ca motiv iubirea fără margini, față de noi oamenii, a Părintelui ceresc, care «atît de mult a iubit lumea încît a dat pe Fiul Său cel Unul-Născut, pentru ca tot cel ce crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică» (Ioan III, 16).

Aceeași iubire a arătat și Fiul față de cei ce au crezut în El în tot timpul trăirii Sale pe pămînt, ducînd-o pînă la cea mai înaltă culme, prin acceptarea vinderii de către Iuda, a lepădării lui Petru, a osîndirii la moartea cea mai de ocară. Murind astfel, Iisus a transmis iubirea Sa oamenilor, fraților Săi. Învierea Sa din morți a dat acestei iubiri puterea de a cuprinde sufletele tuturor credincioșilor și de a schimba prin ei fața întregii lumi.

În acest scop, Mîntuitorul Iisus Hristos a instituit Biserica Sa și i-a încredințat întreita slujire: învățătoarească, arhierească sau sfințitoare,

și împărătească sau de conducere. Biserica împlinește această slujire prin rostul păstorilor săi spirituali — diaconi, preoți și episcopi — oameni anume pregătiți și împuterniciți prin rânduiri sfînșitoare deosebite să săvîrșescă lucrări așa de mari și sfinte, căci «nimeni nu-și ia singur această cinste, ci numai acela care este chemat de Dumnezeu, Cel ce a dat pe unii apostoli, iar pe alții prooroci, pe unii evangheliști, iar pe alții păstori și dascăli, spre desăvîrșirea sfinților în vederea slujbei lor, spre zidirea Trupului lui Hristos» (Evr. V, 4; Efes. IV, 11—12).

Datoria noastră a conducătorilor Bisericilor Ortodoxe este să veghem la păstrarea acestei moșteniri în totalitatea și în curăția ei de la început, fără adaosuri sau știrbituri care să-i schimbe înfățișarea, și în același timp să răspîndim învățătura evanghelică, dospind toată frămîntătura cu aluatul curat al iubirii de Dumnezeu și al iubirii de oameni.

Avem de asemenea datoria să întindem iubirea noastră frățească pînă la marginile pămîntului, făcînd tot ce stă în puterea noastră pentru a alunga din lume ura și vrăjmășia, qsuprirea și lipsurile, suferințele și uciderea oamenilor, oriunde s-ar afla aceștia și ori care ar fi neamul și credința lor.

Cu aceste gînduri și simțiri, adresăm Prea Fericirii Voastre creștinească urare de a sărbători Invierea Domnului, împreună cu ierarhii, slujitorii și credincioșii Sfintei Voastre Biserici, în bucurie duhovnicească, sănătate și fericire, rugînd pe Mîntuitorul Hristos — Biruitorul morții și Dătătorul de viață — să dăruiască mila și iubirea Sa fără margini tuturor creștinilor de pe pămînt și întregii lumi, ca să trăiască în pace și unire frățească.

Vă îmbrățișăm cu dragoste frățească în Mîntuitorul Hristos cel înviat.

† JUSTINIAN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

SCRISORI IRENICE, TELEGRAME ȘI SCRISORI DE FELICITARE PRIMATE DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN, CU PRILEJUL SFINTELOR SĂRBĂTORI ALE ÎNVIERII DOMNULUI DIN 1967

De sfintele Sărbători ale Paștilor, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit următoarele scrisori irenice, telegrame și scrisori de felicitare:

Scrisoarea Sanctității Sale Patriarhului Ecumenic ATENAGORA :

Prea Fericite și Înalt Prea Sfințite Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Frate mult iubit și preadorit în Hristos Dumnezeu și împreună-slujitor al smereniei noastre, D.D. Justinian, îmbrățișându-Vă frățeste în Domnul, cu multă bucurie Vă întâmpinăm.

Sărbătorind cu sufletul și inima pline de veselie, împreună cu toată mulțimea credincioșilor ortodocși, laolaltă, marea și cea mai presus de fire taină a mântuirii, care a avut loc prin Cruce și prin Înviere, și laudând și preaslăvind cu cântări de biruință pe Hristos Dumnezeul nostru Cel ce a biruit moartea și a nimicit iadul, venim acum cu multă voie bună, să vizităm cu gândul pe venerabila și mult iubita Voastră Prea Fericire, dându-Vă cu mulțumiri multe sărutarea cea prea dulce de ziua aceasta vestită și sfântă a Învierii.

Cinstind și preamărind dragostea lui Dumnezeu cea manifestată atât de bogat și de felurit întotdeauna și mai ales în mîntuitoarele Patimi, față de noi, oamenii, plini de dragoste față de toți și vestind triumful dragostei prin Cruce, împreună cu Înălțimea Voastră, ca o mare și urgentă cerință a timpurilor noastre, ne îndreptăm gândul către Prea Fericirea Voastră cu prilejul sărbătorii celei pline de veselie, urîndu-Vă din adîncul inimii ca bucuria Sfintei Învieri să fie continuă, neîmpuținată și plină de lumină atât pentru Prea Fericirea Voastră, cât și pentru iubita ierarhie și turma cea credincioasă a Sfintei Voastre Biserici.

Domnul cel înviat să înmulțească dragostea Voastră, pentru ca avînd-o scut sigur, toți cei ce ne-am pus nădejdea în El, Cel ce a înviat din morți și Care este viu să putem ajunge la unitatea inimilor și a credinței, unitate cu toți, după voința Lui cea sfântă.

Cerînd har de la Domnul, ca să ne învrednicim să Vă vedem față către față, în strălucitul Vostru oraș de scaun și, de este cu putință,

chiar anul acesta, lucru pe care-l dorim fierbinte, Vă îmbrățișăm iarăși în Hristos cel înviat și rămânem cu dragoste frățescă și deosebită cinstire,

Al Venerabilei Voastre Prea Fericiri iubitor Frate în Hristos,

† ATENAGORA
al Constantinopolului

Patriarhia Ecumenică

*

Scrisoarea Sanctității Sale TEODOSIE al VI-lea, Patriarhul Antiohiei și a tot Orientul :

Mult iubitul nostru coleg și împreună-slujitor, Harul și Pacea de sus să fie cu Prea Fericirea Voastră prea venerată.

Prea Fericirea Voastră, Preaiubite Frate,

Triumfătoarea Inviere a Domnului și Mîntuitorului nostru, Care este El însuși învierea și viața, reprezintă cea mai strălucită sărbătoare a sărbătorilor. Mesajul îngerilor în mormîntul gol afirmă marele adevăr al biruinței Răscumpărătorului nostru asupra tuturor puterilor întunericului și al împăcării definitive a omului cu Dumnezeu, potrivit căreia «Tatăl a trimis pe Fiul Său în lume, nu ca să osîndească lumea, ci pentru ca lumea să poată fi mîntuită prin El» (Ioan IV, 16, 17).

Prin învierea reală a Domnului nostru, care constituie temelia de nezdruncinat a creștinismului, s-au consolidat învățăturile Sale aducătoare de roade pline de bunătăți și de virtuți. «Adevăr grăiesc vouă: grăunțele de grîu, cîzînd pe pămînt, de nu va muri, rămîne singur; iar de va muri, va aduce multă roadă» (Ioan XII, 24—25). Și Sfîntul Apostol Pavel ne învață că: «roadele Duhului sînt dragostea, bucuria, pacea, îndelunga-răbdare, blîndețea, facerea de bine, credința, bunătatea, înfrînarea poftelor» (Gal. V, 22—23).

De aceea pe bună dreptate noi ne bucurăm, în această mare zi, «pe care Domnul a făcut-o ca să ne bucurăm și să ne veselim într-însa».

Vă mulțumesc, Prea Fericirea Voastră, Preaiubite Frate, pentru mesajul pascal plin de dragoste, pe care ați binevoit să ni-l adresați împreună cu Sfîntul Vostru Sinod. La rîndul meu, din toată inima, în numele meu personal și în numele Sfîntului Sinod al Bisericii noastre Apostolice a Antiohiei și a întreg Orientul, împreună cu clerul și credincioșii săi, Vă exprim urările cele mai călduroase ca Domnul cel înviat să Vă dăruiască viață îndelungată, binecuvîntată, fericită și bogată în succese pastorale. Înalt rugăciuni fierbinți pentru ca Mîntuitorul și Dătătorul bunătăților, să binecuvînteze Sfînta Biserică soră Română, venerabilul său cler și evlavioșii săi credincioși și să se îndure ca pacea ade-

vărată să domnească pe acest pământ, spre cel mai mare bine al întregii lumi.

Cu o îmbrățișare pascală frățească, rămîn al Sfintei Voastre Prea Fericiri, cel mai iubitor frate în Iisus Hristos,

† **TEODOSIE VI**
Patriarhul Antiohiei și a tot Orientul

*

Scrisoarea Sanctității Sale Patriarhului BENEDICT al Ierusalimului :

Prea Fericite Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române,
Locțiitor al Cezareii Capadociei,
Mitropolit al Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștilor,
Îmbrățișare sfântă în Iisus Hristos cel înviat din morți !

Domnul și Mîntuitorul nostru Hristos a înviat astăzi mai presus de fire din mormînt, nimicind prin moarte stăpînirea morții și ridicînd pe Adam împreună cu tot neamul, iar firea toată strălucind de frumusețea cea dintîi saltă și se bucură, înălțînd Stăpînului și Binefăcătorului comun, în acordurile innelor de biruință cerești și cîntărilor de mulțumire, slavoslovie și închinare.

Deci, părtași fiind și noi la această bucurie a întregii lumi cu prilejul acestei sfinte și renumite zile, cei ce ne-am învrednicit cu harul divin să slujim Domnului, aici unde s-a săvîrșit marea și mai presus de toată înțelegerea, minunea învierii, plini de bucurie și de recunoștință, am cîntat și am lăudat pe Biruitorul morții și Înnoitorul făpturii, împreună cu evlavioșii închinători care s-au adunat aici de la marginile pămîntului, în jurul mormîntului Lui celui de Viață primitor, din care a răsărit frumos Soarele dreptății și aducînd apoi pe el Jertfa cea fără de sînge și veșnică Mielului celui preacurat Care s-a jertfit pentru lume, cu multă dragoste, atunci cînd am înălțat rugăciunea pentru întreaga lume, am pomenit și cinstitul nume al Venerabilei Voastre Prea Fericiri, rugîndu-ne fierbinte pentru Voi iubirii de oameni celei dumnezeiești.

Și acum venind către Prea Fericirea Voastră, plini de veselie, prin scrisoarea aceasta a noastră, din Muntele Sionului celui sfînt, Vă înțîmpinăm frățește cu multă dragoste, cu minunatele și plinele de bucurie cuvinte «*Hristos a înviat*» și îmbrățișîndu-Vă cu sîrutare sfîntă, Vă felicităm din inimă că Hristos a înviat, făcîndu-se începătură a celor adormiți și ne rugăm Lui fierbinte ca păzindu-Vă în pace, cu sănătate și îndelungare de zile, să Vă învrednicească a Vă închina cu cuviință dumnezeiască și a slăvi plin de veselie timp cît mai îndelungat Preacinstitele Patimi ale Domnului și Invierea Lui din morți cea de a treia zi, propovăduind cuvîntul adevărului și săvîrșind cele bune și mîntuitoare spre bucuria și folosul tuturor Sfintelor lui Dumnezeu Biserici și spre slava și lauda preasfîntului și întru tot lăudatului Lui Nume.

Scriind acestea, cu sufletul plin de bucurie Venerabilei și mult iubitei Voastre Prea Fericiri și cu curaj frățesc cerîndu-Vă să transmiteți iubitorilor Frați în Hristos și Impreună-slujitori ai smereniei noastre Înalt Prea Sfințiți Mitropoliti, care alcătuiesc Prea Sfințul Sinod din jurul Vostru, salutările noastre frățesti de Paști, Vă îmbrățișăm din nou cu dragostea cea după Dumnezeu, de la Care cerem ca prețuții Voștri ani să fie cît mai îndelungați, plini de sănătate și de mîntuire.

Al respectabilei Voastre Prea Fericiri, iubitor Frate în Hristos cu totul devotat,

† **BENEDICT**
al Ierusalimului

*

Scrisoarea Patriarhiei din Alexandria :

Prea Fericirea Voastră,

«Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul să ne bucurăm și să ne veselim întru ea».

Să ne bucurăm și să ne veselim în această renumită și sfîntă zi, împărăteasă a sărbătorilor și praznic al praznicelor, că Domnul, cel ce a răbdat Cruce și moarte pentru noi, a nimicit stăpînirea întunericului, călcînd pe diavol și desfăcînd legăturile morții și ca Dumnezeu atotputernic a înviat a treia zi, ridicînd împreună cu El firea noastră cea căzută și dăruindu-ne viață veșnică și mare milă.

Să ne bucurăm și să ne veselim că Domnul cel înviat se găsește acum de-a dreapta Tatălui întru cele cerești, mai presus de tot numele care se numește nu numai în veacul acesta, ci și în cel viitor, Care și mijlocește pentru noi (Efes. I, 21; Rom. VIII, 34).

Să ne bucurăm și să ne veselim că Domnul cel înviat continuă, prin Mîngîietorul, în Biserică, înfăptuirea împărăției lui Dumnezeu și răspîndirea ei în lume.

Avînd un astfel de Stăpîn și de Arhipăstor puternic, noi privim spre viitor fără teamă, și pășim cu încredere și speranță. Pentru aceasta înălțăm cîntări și doxologii de mulțumire, iarăși Preamilostivului Dumnezeu cu prilejul acestei însemnate zile a Învierii Domnului și purtînd pe buzele noastre cuvintele îngerești «Hristos a înviat», îmbrățișăm cu gîndul pe Venerabila Voastră Prea Fericire și Vă urăm atît Vouă, cît și Sfințului Sinod din jurul Vostru, turmei celei binecredincioase a preasfintei Biserici și întregii lumi creștine pacea continuă și bucuria spirituală care a răsărit din Mormîntul cel primitor de Viață.

Al păzitei de Dumnezeu Preafericirii Voastre, iubitor Frate în Hristos,

† **KONSTANTINOS** al Leontopolei
Locțiitor al Patriarhului Alexandriei

Alexandria

*

Scrisoarea trimisă de Sanctitatea Sa ALEXEI, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia :

Prea Fericirea Voastră,
Preaiubit în Domnul Prea Fericit Vlădică,

«HRISTOS A INVIAT» !

Cu frățească întru Hristos dragoste felicit pe Prea Fericirea Voastră cu prea luminata bucurie a Învierii Domnului Hristos, care este începutul — după credința noastră — și a învierii noastre.

Să binecuvinteze și să ne ajute Domnul nostru cel înviat ca să păstrăm în inimile noastre această bucurie și s-o întărim și în credințioșii noștri fii duhovnicești, încredințați nouă de către Pronia lui Dumnezeu.

Primiți, din parte-mi, sărutarea păcii și a sincerei iubiri întru Hristos.

«ADEVĂRAT A INVIAT HRISTOS!»

Al Prea Fericirii Voastre întru Hristos devotat,

† ALEXEI
Patriarhul Moscovei și a toată Rusia

Moscova, Paștile lui Hristos, 1967

*

Scrisoarea Sanctității Sale EFREM al II-lea, Patriarhul Catolicos al întregii Gruzii :

Prea Fericirea Voastră,
Preaiubit în Domnul Prea Fericit Vlădică,

«HRISTOS A INVIAT» !

Cît sînt de puternice și miraculoase aceste cuvinte ! Cîte bucurii de nedescris aduc ele inimii credinciosului...! Fiecare dintre noi simte un neobișnuit fior atunci cînd pentru prima dată rostește «*Hristos a inviat*» !

Într-adevăr, Paștile este praznicul praznicilor și sărbătoarea sărbătorilor. Cu inima plină de bucurie, cu dragoste îmbrățișăm pe toți cei apropiați ai noștri, și celor ce ne urăsc pe noi toate le iertăm pentru Înviere.

Vom prăznui cu toții Sfintele Paști și vom triumfa cu toții în această zi pentru învierea noastră împreună cu Hristos, Căruia I se cuvine din partea noastră slavă și mulțumire în veci.

Primiți, Prea Fericite Vlădică, sărutarea mea pascală, întru plinătatea bucuriei duhovnicești și a dragostei întru Hristos cel înviat.

«ADEVARAT A INVIAT HRISTOS»!

Al Prea Fericirii Voastre către Domnul stăruitor rugător,

† EFREM II

Patriarhul Catolicos al întregii Gruzii

Tbilisi

*

Scrisoarea Prea Fericirii Sale GHERMAN, Patriarhul Serbiei:

Dorit și iubit întru Hristos Frate și împreună-slujitor al smereniei Noastre, D.D. JUSTINIAN, frățească întru Domnul îmbrățișare și cordială felicitare.

Stăpîniți de dumnezeiasca bucurie a praznicului praznicelor Învierea Domnului Nostru Iisus Hristos — dorim a exprima iubitei pentru Noi Prea Fericirii Voastre, frățească urare cu cordiale felicitări și cele mai alese doriri de bine pentru Prea Fericirea Voastră, cinstitul cler și întreaga binecredincioasă Biserică Română-soră, zicîndu-Vă: «*Hristos a înviat*»!

Fierbinte ne rugăm Domnului, ca El să ne ajute nouă tuturor prin slăvita Sa Înviere, ca să ne întărim și mai mult în credința noastră și să pornim cu noi puteri la propovăduirea Aceluia, Care pentru noi toți de bunăvoie s-a răstignit și a treia zi a înviat, Fiul lui Dumnezeu.

Cu o astfel de nestrămutată credință în luminoasa lui Hristos Înviere înarmîndu-ne, să ne rugăm lui Dumnezeu ca să ne trimită deplinătatea puterilor duhovnicești, pentru ca și pe viitor să ne îndeplinim din plin misiunea încredințată nouă spre slava lui Dumnezeu și spre bucuria Bisericii lui Hristos.

Încredințîndu-mă sfintelor Voastre rugăciuni, rămîn pentru totdeauna devotat întru Hristos Domnul, frate și împreună-slujitor.

† GHERMAN

Patriarhul Serbiei

Belgrad, 1967

*

Scrisoarea Prea Fericirii Sale CHIRIL, Patriarhul Bulgariei:

Prea Fericirea Voastră,
Iubite Frate și împreună-slujitor,

Cu dragoste și sinceră stimă Vă felicităm cu ocazia Praznicului Învierii lui Hristos și din inimă Vă salutăm cu salutul pascal: «*Hristos a înviat!*»

Preaslăvita Înviere a lui Hristos a adus lumii mare bucurie. Mai întâi au trăit această bucurie femeile mironosițe și Sfinții Apostoli. Înaintea mormintului gol mai întâi femeile mironosițe s-au învrednicit să audă de la sfinții îngeri: «*Pentru ce căutați pe Cel viu între cei morți? Nu este aici, ci a înviat; aduceți-vă aminte ceea ce v-a spus, încă fiind în Galileea... Și și-au adus aminte de cuvintele Lui*» (Luca XXIV, 5—8).

Îmbucurătoarea veste a fost repede dusă celor unsprezece Apostoli, Cel înviat s-a arătat și lor și multor alora. Ei sint marii martori ai învierii lui Hristos.

Biruința lui Hristos asupra morții și învierea Lui din morți, pentru credincioșii care au trăit în acele zile și pînă astăzi, e plinătatea credinței și temelgia de nezdruccinat a nădejzii de viață în veacul viitor (I Cor. XV, 17, 20—23). De aceea învierea Domnului Iisus e un izvor nesecat de bucurie și mîngiere pentru credincioșii din toate timpurile și de încredințare că, prin mijlocirea Domnului Păcii, Care este pururea viu, se va întări pacea pe pămînt și bunăvoirea între oameni.

Împărtășind cu Voi, Preaiubite Frate, bucuria pascală, cu sîrguință rugăm pe Cel înviat să Vă dăruiască sănătate și puteri și să înmulțească milele Sale asupra lumii create de El, pentru o viață pașnică și mîntuitoare de suflete a tuturor oamenilor.

Al Prea Fericirii Voastre totdeauna devotat,

† CHIRIL
Patriarhul Bulgariei

Sofia, 1967

*

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop HRISOSTOM al Atenei:

Iubite frate în Hristos și împreună-slujitor, D.D. JUSTINIAN, îmbrățișînd pe Prea Fericirea Voastră în Domnul, prea plăcut Vă salutăm.

Cu tresăriri de veselie duhovnicească, tresare și se veselește în această numită și sfință zi, tot poporul Domnului, și luminat de bucurie se bucură și strălucește de prăznuire, prăznuind și strigînd biruitoarea cîntare de bucurie «*Hristos a înviat!*»; că Cel pe care ieri îl căutau cu lacrimi ca pe un mort, bucurîndu-se și veselindu-se îl proclamă azi Dumnezeu viu.

Întru aceasta, Hristos Dumnezeuul nostru, călcînd cu moartea pe moarte și rupînd legăturile iadului, ne-a eliberat pe noi, ridicîndu-ne cu Sine în chip strălucit ca Dumnezeu, făcîndu-Se cel întii-născut din morți. Și dezlegînd osînda iadului și rupînd porțile veșniciei și zdrobind zăvoarele cele de fier, ne-a slobozit de blestemul strămoșesc și ne-a chemat iarăși la viața cea veșnică și fericită, dăruindu-ne raiul și ne-a rechemat pe noi toți, pe cei de departe și pe cei de aproape, la moștenire nestrucată și neîntinată, păstrată în ceruri.

De aceea, întîmpinînd purtători de făclii pe Hristos, Cel ce a ieșit din mormînt ca un mire, și văzînd cu bucurie Învierea Lui, și zicînd

du-ne El și nouă ca femeilor purtătoare de mir «*Bucurați-vă*», cu bucurie bucurându-ne și cu inima tresărind aducându-I slavă și mulțumire și cu buze nevrednice cîntîndu-i cîntări de biruință, urmînd sacralului și străvechiului obicei, am venit cu bucurie să comunicăm în gînd cu de Dumnezeu cinstita Voastră Prea Fericire rostindu-i «*Hristos a înviat*» și să schimbăm împreună îmbrățișare frățească în Hristos cel înviat, iar totodată să-i urăm, precum și Înalt Prea Sfințiților Frați iubiți din jurul Vostru, întregului sfințit cler și poporului celui purtător de numele lui Hristos, ca Iisus Hristos, Cel ce a călcat moartea și ne-a dăruit nouă viața, să Vă păzească cît mai mult în deplină sănătate statornică și întru tot bunul mers al darurilor duhovnicești, să Vă păzească sprijinit neclintit pe credința ortodoxă a Părinților noștri și să Vă întărească întru apărarea ei și păstrarea ei nevătămată de toată uneltirea vicleană, spre slava și strălucirea Prea Sfintei noastre Biserici Ortodoxe cea zidită de Mîntuitorul Hristos cel înviat.

Îmbrățișînd cu aceasta iarăși pe Venerabila și de Dumnezeu cinstita Voastră Prea Fericire, cu sărutarea dragostei în Hristos cel înviat, și rostindu-i iarăși cu bucurie graiul cel dulce sunător «*Hristos a înviat*», sîntem al Prea Fericirii Voastre iubitor frate în Hristos și cu totul devotat,

† HRISOSTOM al Atenei

*

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop MAKARIOS al Ciprului :

Preaiubit și preadorit frate și împreună-slujitor,

Îmbrățișînd frățește în Domnul pe Prea Fericirea Voastră, prea plăcut o salutăm.

Cu frumusețe cerească se împodobeste astăzi făptura și se bucură, că Hristos Mîntuitorul și Dumnezeuul nostru, omorînd moartea, a înviat a treia zi din mormînt, ridicînd pe cei căzuți la strălucirea de altă dată și împăcînd cu Tatăl pe cei păcătoși.

Împreună bucurîndu-ne și noi, aducem imne de mulțumire și cîntări de biruință Dumnezeiescului Biruitor al morții, Cel care ne-a dăruit iarăși harul înfierii. Luminați cu sufletele și strălucind cu fețele de lumina învierii, sărbătorim cu bucurie pe Împărăteasa sărbătorilor, adresîndu-ne și îmbrățișîndu-ne unii pe alții cu «*Hristos a înviat !*».

Purtînd pe buze acest salut pascal, vizităm cu mintea pe Venerabila Voastră Prea Fericire, dîndu-i îmbrățișarea frățească cordială cea în Hristos cel înviat și felicitînd-o din tot sufletul, cu prilejul sărbătorii celei întru totul plină de bucurie și întru totul prea strălucită a ridicării din morți a Domnului și Dumnezeului nostru. Adăugînd la felicitări urările cele din toată inima, ne rugăm călduros Mîntuitorului nostru Hristos, Cel care a răsărit iarăși din mormînt, ca să păzească pe preadorita Voastră Prea Fericire cît mai mult sănătoasă și sărbătorînd întru bucurie dumnezeiasca și preasfînta sărbătoare a Învierii celei aducătoare de viață, să ocrotească preasfînta Biserică ce-i este încredințată

și să ducă la bun sfârșit purtările de grijă cele continui pentru întărirea ei.

Rugîndu-Vă să transmiteți salutările și urările Noastre festive Venerabililor Ierarhi și iubiților frați și împreună slujitori de sub conducerea Voastră, Vă îmbrățișăm iarăși în Hristos cel înviat și răminem,
Al Venerabilei Voastre Prea Fericiri iubit frate în Hristos,

† MAKARIOS al Ciprului

*

Scrisoarea trimisă de Înalt Prea Sfințitul ȘTEFAN, Mitropolitul Varșoviei și al întregii Polonii:

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericit Vlădică,

«Acum toate s-au umplut de lumină cerul și pămîntul și cele dedesubt...» (*Tropar 1 din Peasna a 3-a a Canonului*).

În zilele acestea solemne și pline de bucurie ale Prealuminatei Învieri, noi toți rețrăim din nou bucuria Învierii Domnului nostru Iisus. De această dragoste sînt copleșite acum inimile credincioșilor, care năncetat preaslăvesc pe Cel ce a răsărit din mormînt — Dătătorul de viață Hristos.

Îndeplinind un vechi obicei creștin, cu bucurie și din toată inima felicit pe Prea Fericirea Voastră, pe toți ierarhii, întregul cler și popor — din partea mea, a ierarhiei noastre, a clerului și credincioșilor noștri, de Praznicul Sfințelor Paști.

Domnul cel înviat să înnoiască toate puterile Voastre cele sufletești și trupești. Să binecuvinteze El — Atotbunul — întreaga Voastră trudă și toată activitatea, spre binele Sfintei Voastre Biserici și mîngîierea tuturor credincioșilor.

Al Prea Fericirii Voastre smerit ascultător,

† ȘTEFAN

Mitropolit al Varșoviei și al întregii Polonii

Varșovia, 1967

*

Scrisoarea trimisă de Înalt Prea Sfințitul DROTEI, Mitropolit de Praga și a toată Cehoslovacia:

Prea Fericirea Voastră,
Mult Prețuit și Prea Fericit Vlădică,

Praznicul cel purtător de lumină al Învierii lui Hristos, din nou a umplut lumea de o nespusă bucurie pentru toți cei care așteaptă mîntuirea vestită de Sfînta noastră Biserică în aceste strălucitoare zile: «Astăzi mîntuirea lumii s-a făcut!»

Luînd și noi din plinătatea acestui Praznic — bucurie —, ne grăbim să ne împărțim aceste simțăminte cu Preaiubita Nouă Prea Fericirea Voastră.

Prin patimile crucii și prin învierea Sa, Domnul a biruit moartea duhovnicească, a eliberat omenirea de sub stăpînirea ei — a păcatului și iadului, și ne-a dăruit nouă viață veșnică. Prin biruința Sa asupra răului și a păcatului, care a semănat împerecherea între oameni, Mîntuitorul ne-a dăruit un temei puternic pentru apropierea lor de dragostea nefătarnică, reciprocitatea și solidaritatea care se manifestă printr-o servire a omenirii întregi și împăcării tuturor oamenilor. În duhul credinței și buneicuviințe, toate acestea servesc drept un început sfînt al împărăției lui Dumnezeu pe pămînt, împărăție care dăinuiește și nu se sfîrșește în veșnicie.

Pătruși de dragoste către Hristos, noi cu evlavie luăm aminte la imnurile pascale, care copleșesc toate marginile lumii și toată zidirea lui Dumnezeu. Pe toți îi cheamă la sărbătorirea lui Hristos cel înviat, fiindcă El prin meritele Sale ne-a dăruit și nouă nemurirea. Această veste înaripată, ca un fulger pătrunde și în lumea cea mai de departe și le face cunoscut celor ce erau ținuți acolo, îmbucurătoare veste: «astăzi prăznuim omorîrea morții, a iadului nimicire și începutul unei alte vieți veșnice».

Această lumină strălucitoare, care a răsărit din mormîntul Domnului, pogoară acum ca un izvorăș plăpînd și dătător de viață și în sînul oamenilor — frați între ei — vestindu-le că pentru toți a sosit iertarea obștească — și pentru cei de aproape și pentru cei de departe de noi — prietenilor și celor ce ne urăsc, chemîndu-i pe toți: «ca unul pe altul să ne îmbrățișăm... și toate să le iertăm pentru Inviere!»

Fiecare să ne rugăm ca această veste să se atingă și de inimile înăsprite ale celor ce vin de departe și fără nici o cruțare varsă singele chinuitului popor vietnamez pe pămîntul lui natal, la el acasă. Să se îndepărteze deci, de acolo, șabia cea pe ambele părți ascuțită.

Poporul nostru nu numai că este alături de poporul vietnamez ce se înecă în sînge și-l compătimeste, dar în același timp este și mult îngrijorat ca nu cumva acest conflict războinic să devină un pericol pentru întreaga pace a lumii. O, Doamne, fă ca în întregul univers să se instaureze o pace de nezdruincinat, care să fie în stare să aducă omenirea întreagă la un loc la prăznuirea obștească a «nunții Agnețului» lui Dumnezeu — prăznuirea lui Hristos cel înviat! (Apoc. XIX, 7).

Din tot sufletul felicit pe mult prețuită Voastră Prea Fericire de Praznicul prea luminat al Învierii lui Hristos, precum și pe toți arhi-păstorii Sfintei Voastre Biserici căreia îi dorim să prospere neîncetat în rodire spre slava lui Dumnezeu. Biserica noastră Sfîntă, cu smerenie înaltă rugile sale către Domnul cel înviat pentru ca El să înmulțească anii vieții Prea Fericirii Voastre în bună sănătate, putere, pace și întru toate cu bună sporire, spre bucuria duhovnicească a păstorilor, spre binele Sfintei lui Hristos Biserici și triumful Ortodoxiei.

Încredințându-mă pe mine și Biserica Noastră sfințelor Prea Fericirii Voastre rugăciuni de Întăistător, din plinătatea dragostei cordiale, frățește îmbrățișez și sărut pe Sanctitatea Voastră cu sărutarea pascală: «Hristos a înviat» !

Al Prea Fericirii Voastre supus împreună-slujitor,

† DOROTEI

Mitropolit de Praga și a toată Cehoslovacia

Praga, 1967

*

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului PAAVALI, Arhiepiscopul Kareliei și a toată Finlanda :

Prea Fericirea Voastră,

Cu prilejul acestei «zile alese și sfinte, pe care a făcut-o Domnul», Vă adresez cel mai smerit salut al dragostei și al păcii: «Hristos a înviat»!

«O, Hristos, Paștile cele mari și prea sfințite ;

«O, Înțelepciunea, Cuvîntul și Puterea lui Dumnezeu ;

«Dă-ne să ne împărtășim cu Tine mai adevărat în ziua cea neînserată a Impărăției Tale».

Cu dragoste în Hristos,

† PAAVALI

Arhiepiscopul Kareliei și a toată Finlanda

*

* *

Scrisoarea Sanctității Sale VASKEN I, Patriarhul Suprem și Cato-licos al tuturor armenilor :

Prea Fericirea Voastră,

Preaiubite Frate în Hristos,

Cu nespusă bucurie am primit mesajul pascal al Prea Fericirii Voastre, adresat Bisericii Armene și nouă personal.

Cu dragoste și stimă frățească Vă scriem aceste rînduri pentru a Vă mulțumi și a Vă aduce felicitările și cele mai fierbinți urări de bine ale noastre, cu fericitul prilej al prăznuirii Sfintei Învieri a Mîntuitorului nostru Hristos.

Din adîncul inimii Vă dorim sănătate deplină și ani mulți de viață arhipăstorească, spre înflorirea și mărirea Sfintei Biserici strămoșești a poporului român.

În acest luminos ceas, ne unim în gînd cu Prea Fericirea Voastră, în dorința ca în viitorul apropiat Bisericile creștine toate, împreună

să vestească lumii, Sfînta Înviere a Domnului, în aceeași zi, unindu-se astfel o dată mai mult în rugăciuni, pentru pacea lumii și întărirea duhului de bună voină și dragoste între oameni și popoare.

Cu frățescă afecțiune și dragoste în Domnul,

† VASKEN I,

Patriarh-Suprem și Catolicos al tuturor armenilor

Ecimiadzin, 1967

*
* *

De sfintele sărbători ale Învierii Domnului, pe lângă scrisorile irenice tradiționale, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit alte numeroase telegrame și scrisori de felicitare trimise de diferiți înalți ierarhi și slujitori ai Bisericilor Ortodoxe surori și ai Bisericilor neortodoxe, și de conducători ai cultelor religioase de peste hotare și din țară.

Din partea Bisericilor Ortodoxe au trimis telegrame și scrisori de felicitare :

- *Înalt Prea Sfințitul Spiridon, Mitropolit al Rodosului;*
- *Înalt Prea Sfințitul Varnava, Mitropolit al Kitrusului;*
- *Înalt Prea Sfințitul Atenagora, Arhiepiscop și Mitropolit al Tyatirelor și al Marii Britanii;*
- *Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Iacobos, Primatul Bisericii Ortodoxe Grecești din America de Nord și de Sud;*
- *Înalt Prea Sfințitul Emilian, Mitropolitul Calabriei;*
- *Înalt Prea Sfințitul Pantelimon, Mitropolitul Tesalonicului;*
- *Înalt Prea Sfințitul Epifanie, Arhiepiscop al Filadelfiei;*
- *Înalt Prea Sfințitul Elie Karan, Mitropolitul Libanului;*
- *Înalt Prea Sfințitul Elie Saliby, Mitropolitul Beyrout-ului;*
- *Înalt Prea Sfințitul Nicolae Mitropolitul Axumului;*
- *Înalt Prea Sfințitul Damaschin, Mitropolit al Dimitriadei (Grecia);*
- *Înalt Prea Sfințitul Ghermanos, Mitropolitul Ileei (Grecia);*
- *Înalt Prea Sfințitul Pimen, Mitropolitul Krutițelor și Colomnei;*
- *Înalt Prea Sfințitul Nicodim, Mitropolitul Leningradului și Ladogei;*
- *Înalt Prea Sfințitul Filaret, Arhiepiscop al Kievului și Galiției, Exarh al Ucrainei;*
- *Înalt Prea Sfințitul Alexei, Arhiepiscop al Talinului și Estoniei;*
- *Înalt Prea Sfințitul Leonid, Arhiepiscop al Latriei și de Riga;*
- *Înalt Prea Sfințitul Pavel, Arhiepiscop de Novosibirsk;*
- *Înalt Prea Sfințitul Mihail, Arhiepiscop de Stavropol și Baku;*
- *Prea Sfințitul Episcop Juvenalie de Zarsk;*
- *Prea Sfințitul Episcop Pimen al Saratovului și Volgogradului;*
- *Prea Sfințitul Episcop Filaret al Dimitrovscului — Rectorul Academiei duhovnicești și Seminarului duhovnicesc din Moscova;*

- *Prea Sfințitul Episcop Nicolae al Macariopolei, rectorul Academiei teologice din Sofia;*
- *Inalt Prea Sfințitul Nicodim, Mitropolit de Sliven;*
- *Inalt Prea Sfințitul Pimen, Mitropolit de Novokropole;*
- *Inalt Prea Sfințitul Sofronie, Mitropolit de Durostor și Cervenia;*
- *Inalt Prea Sfințitul Dositei, Arhiepiscop de Ohrida și Scoplie și Mitropolit al Macedoniei;*
- *Prea Sfințitul Episcop Naum de Szletovsk și Strumi;*
- *Prea Sfințitul Episcop Visarion al Banatului (R.S.F. Jugoslavia);*
- *Prea Sfințitul Episcop Macarie de Sremsk-Karlovă;*
- *Prea Sfințitul Episcop Antonie de Provački-Vidin;*
- *Prea Sfințitul Episcop Vasile de Vrořlav și Scețin;*
- *Prea Sfințitul Episcop Victorin, al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America;*
- *Preot Nicolae Goranov, superiorul bisericii ortodoxe bulgare din București și reprezentant al Patriarhiei Bulgare la București.*

*

Din partea următorilor ierarhi ai Bisericii neortodoxe și a unor personalități religioase:

- *Eminența Sa Eley Stanley, Episcop anglican de Gibraltar;*
- *Eminența Sa John E. Hines, Președintele-Episcop al Bisericii Episcopale din S.U.A.;*
- *Eminența Sa Lauriston L. Scaife, Episcop al New York-ului de vest, președintele Consiliului Bisericii Protestante Episcopale din S.U.A. pentru relațiile cu Bisericile Răsăritene;*
- *Dl. Adolf Wischmann, președintele Bisericii Evanghelice din Germania;*
- *Dl. Charles Westphal, președintele Federației Protestante din Franța;*
- *Prea Sfințitul Jean de Saint Denis episcop al Bisericii Catolice-Ortodoxe din Franța;*
- *Dl. Gerard Götting, președintele Uniunii Creștin-democrate din Germania;*
- *Dl. Charles J. Dumont, directorul Centrului de Studii «Istina»;*
- *Dl. Prof. Georges Casalis, din Franța.*

*

Din partea organizațiilor intercreștine s-au primit următoarele telegrame și scrisori de felicitare :

Telegrama D-lui EUGEN CARSON BLAKE, Secretarul General al Consiliului Ecumenic al Bisericilor:

Prea Fericite Patriarh al României,

Bucuria Învierii și Pacea lui Hristos cel înviat să fie cu Voi și cu toți credincioșii Bisericii Voastre.

EUGEN CARSON BLAKE

Geneva

Scrisoarea D-lui I. N. ONDRA, Secretarul General al Conferinței Creștine pentru Pace:

Prea Fericirea Voastră,

Îngăduiți-mi să Vă salut în numele Direcțiunii Conferinței Creștine pentru Pace și al meu și ca însărcinat de către Președintele său, Doctorul J. L. Hromadka, cu prilejul Sărbătorilor Paștilor, sărbătorile glorioasei Învieri a lui Iisus Hristos, prin aceste cuvinte: «*Hristos a înviat!*»

Hristos care a fost răstignit și a înviat pentru noi, ne-a încredințat o misiune importantă, de a predica Evanghelia iubirii, a păcii și a adevărului, în Bisericile noastre.

Această propovăduire trebuie să fie realizată în serviciul omului, al vieții sale și al viitorului său fericit. În cadrul Conferinței Creștine pentru Pace, noi ne străduim spre aceasta, și apreciem mult ajutorul Vostru generos și contribuția acordată îndeosebi în vederea pregătirilor marii întruniri a creștinilor și a tuturor oamenilor de bunăcredință la cea de a III-a Adunare mondială pentru pace din 1968. Nădăjduim ferm în cooperarea Voastră, pe care Vă rugăm să ne-o acordați de urgență.

Hristos cel înviat să Vă ajute în lucrarea Voastră pentru mântuirea poporului Său credincios.

Nu nouă, ci numelui Său se cuvine cinstea și mărirea !

«*Cu adevărat a înviat Hristos !*»

J. N. ONDRA

Secretarul General al Conferinței Creștine pentru Pace

Praga

*

Din partea celorlalte Culte religioase din Republica Socialistă România au trimis Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian telegrame și scrisori de felicitare :

- *Eminența Sa Kiss Alexa, Episcopul Bisericii Unitariene;*
- *Eminența Sa Gheorghe Argay, Episcopul Bisericii Evanghelice Luterane S.P.;*
- *Eminența Sa Iuliu Nagy, Episcopul Bisericii Reformate;*
- *Prea Sfințitul Dirayr Mardichian, Episcopul Eparhiei Armeano-Gregoriene;*
- *Mgr Augustin Francisc, Ordinariu Substitut al Arhiepiscopiei romano-catolice din București;*
- *Mgr Marton Aron, Episcopul romano-catolic de Alba Iulia.*
- *Mozes Rozen, Șef-rabinul Cultului Mozaic ;*
- *Muftiul Iacub H. Mehmet, Șeful Cultului Musulman;*

COMEMORĂRI

1900 DE ANI DE LA MUCENICEASCA ADORMIRE A SFINTILOR APOSTOLI PETRU ȘI PAVEL

În ziua de 29 iunie a. c., s-au împlinit 1900 de ani de când Sfinții și întru tot lăudații Apostoli Petru și Pavel, după o viață și o activitate pline de roade pentru Biserica Mintuitorului Hristos, au primit cununa martirică la Roma.

Încă din timpul vieții lor, și apoi de-a lungul veacurilor pînă astăzi — neîntrerupt, acești doi mari Apostoli au fost cinstiți de pietatea creștină în chipul cel mai ales. cu multe și felurite prinoase de laudă și de recunoștință, fiind socotiți pe drept temeluitori și ocrotitori ai credinței dumnezeiești și ai unității bisericești.

Pentru sărbătorirea comemorativă din acest an, a celor 19 veacuri de la martiriul lor, slujitorii sfințelor altare ale Bisericii Ortodoxe Române au primit îndrumările corespunzătoare încă din luna mai, cu prilejul conferințelor preoțești de orientare, iar Sfintul Sinod — în sesiunea sa de lucru de la începutul lunii iunie a.c., a hotărît o serie de măsuri menite să asigure deplin înălțarea cuvenitului omagiu în fiecare parhie, la fiecare parohie, în fiecare locaș de închinare. Înalt Prea Sfințitii și Prea Sfințitii Chiriarhi au dat, de asemenea, dispoziții speciale pentru această comemorare.

Astfel, în toate bisericile din cuprinsul Patriarhiei Române, ziua de Joi 29 iunie a fost zi de mare praznic. credincioșii ortodocși români dînd expresie odată mai mult, dragostei și evlaviei lor din strămoși cu care înconjoară pe Sfinții Apostoli Petru și Pavel, venerării deosebite de care acești sfinți se bucură în cadrul Ortodoxiei românești. Ierarhii și preoții Bisericii Ortodoxe Române au oficiat liturghii solemne, adresînd cuvîntul lor de învățătură și de laudă la acest mare praznic, iar credincioșii —

după ce au păzit zilele postului rînduit și s-au îngrijit de împodobirea sfintelor locașuri, au participat în număr mare la sfintele slujbe, mulți dintre ei împărțându-se la sfînta liturghie.

*

În catedrala patriarhală din București, liturghia solemnă a fost oficiată de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, înconjurat în sobor de Preacuvioșii arhimandriți și de diaconi ai catedralei. Răspunsurile au fost date de corala Patriarhiei, dirijată de P.C. Asistent Pr. Constantin Drăgușin, iar rugăciunea Tatăl nostru, ca de obicei, a fost cîntată omofon de toți credincioșii prezenți.

În cadrul sfîntei liturghii a fost săvîrșită hirotonia în preot a tînărului Diacon Cățe Gheorghe, pe seama parohiei Pădurișul, raionul Oltenița, din Arhiepiscopia Bucureștilor.

La sfîrșitul acestei solemne slujbe, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, a rostit cuvîntul pastoral închinat, în numele întregii obști ortodoxe românești, comemorării de către toată creștinătatea a împlinirii a nouăsprezece veacuri de la sfîrșitul mucenicesc al celor doi corifei Apostoli și temeluitori ai credinței și Bisericii Creștine.

Publicăm în continuare textul integral al acestui cuvînt pastoral.

«Aduceți-vă aminte de mai-marii voștri,
care v-au grăit cuvîntul lui Dumnezeu»
(Evr. XIII, 7).

Iubiți credincioși,

Fiecare om trăiește dintr-o zestre sufletească pe care a primit-o de la înaintașii săi. Această zestre este temelia pe care clădește el viața sa mai departe; este casa sa sufletească de la fereastra căreia privește lumea, din care pornește la lucru în fiecare zi și în care se întoarce cu rodul muncii sale, ca să se odihnească și să se întărească pentru ostenețile de a doua zi.

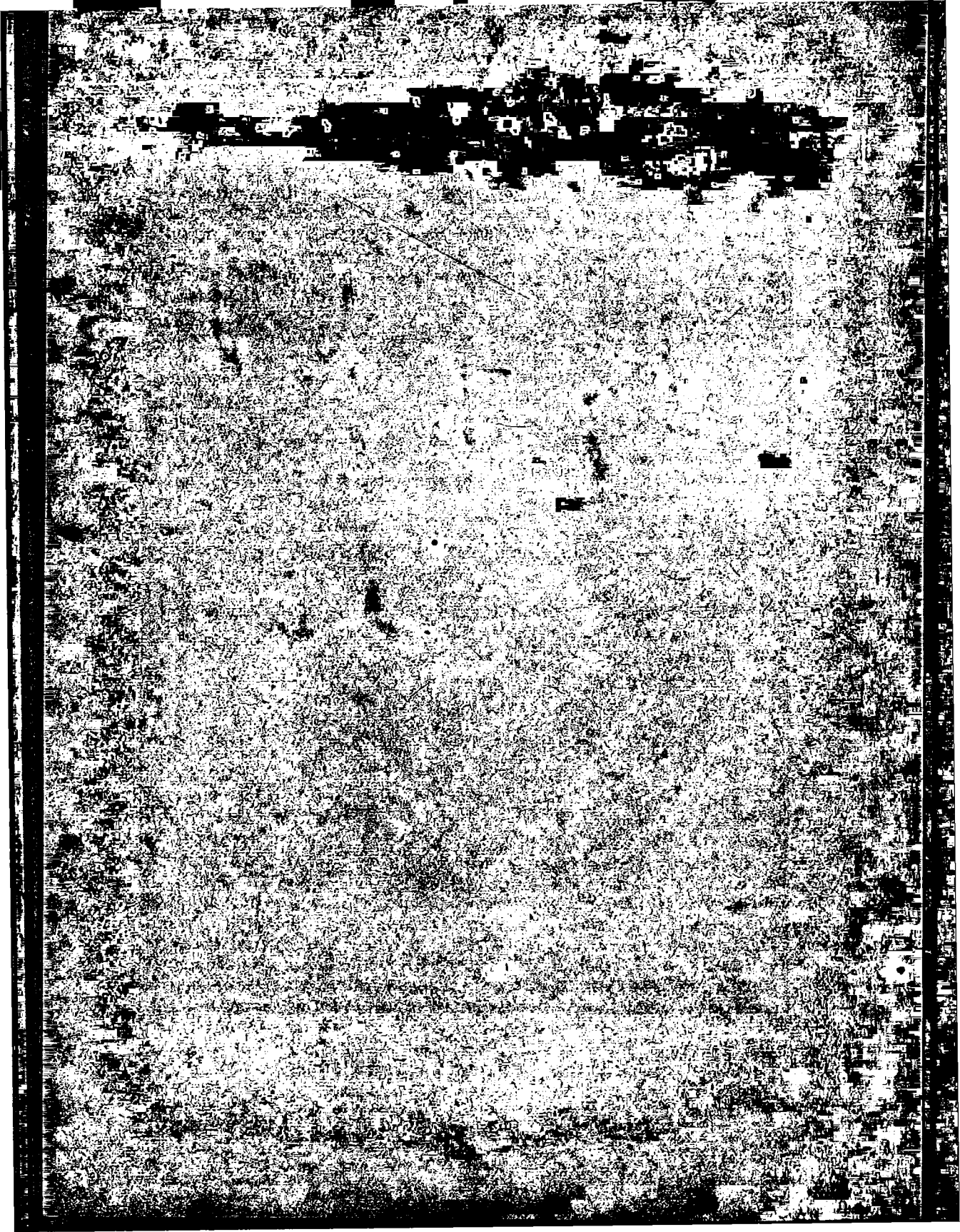
De aceea dator este fiecare om să-și amintească cu recunoștință de înaintașii care i-au lăsat moștenire această zestre, această casă sufletească, care l-au învățat cum să privească lumea, cum să se poarte în ea, cum să muncească.

Cu atît mai mult trebuie să-și amintească cu recunoștință creștinii de înaintașii care au pus temelia credinței lor, care au pus temelia casei lor duhovnicești, a Bisericii, în care se bucură de pacea lor cu Dumnezeu, în care sînt apărați de primejdia valurilor păcatului ce-i duce la pierzare, în care-și înnoiesc pulerile pentru slujirea lui Dumnezeu și a aproapelui în cursul vieții lor pămîntești.

Cei dintîi dintre acești înaintași care au pus temelia casei credinței noastre sînt Apostolii. Pe temelia pusă de ei este zidită casa noastră sufl-

«Sfinții Apostoli Petru și Pavel», medalion central de pe o icoană cu Soborul Sfinților Apostoli, lucrată în aur, rămasă de la domnitorul Petru Șchiopul al Moldovei și păstrată la Kunsthistorisches Museum din Viena

lească și este zidită Biserica, sîntem zidiți sufletește noi înșine (Efes. II, 20). Apostolii stau la începutul credinței noastre, la începutul Bisericii care susține credința noastră, cu învățătura, cu osteneala și cu pilda lor. Ei au fost în timpul lucrării Domnului Hristos pe pămînt cei mai apropiați de El și martori ai Învierii Lui. Iar după aceea au dovedit vrednicia de ucenici ai Domnului, dînd mărturie neînfricată și neobosită despre tot ce au văzut și au auzit de la Domnul Iisus Hristos și despre credința lor în învierea și Dumnezeirea Lui.

Iar pentru că ne-au lăsat nouă moștenire această credință ziditoare și mîntuitoare, datori sîntem să cinstim cu recunoștință și neîncetat pe toți Sfinții Apostoli.

În viața și activitatea lor, Sfinții Apostoli s-au arătat, avînd ca oameni fiecare firea și felul său de a fi; ca ucenici propăvăduitori și slujitori ai Mîntuitorului, ei au fost asemănători și uniți cu rîvna, în osteneala, în apostolatul lor. Toți au suferit prigoane și cei mai mulți au murit mucenici. Biserica Ortodoxă îi cinstește pe toți cu aceeași sfințenie, a tagmei lor, deși arată Sfîntului Petru, Sfîntului Pavel și Sfîntului Ioan Evanghelistul o cinste deosebită între Apostoli, date fiind și darurile lor personale. Dovada cinstirii tuturor o face Biserica Ortodoxă sărbătorind la 30 iunie Soborul Sfinților Apostoli.

Astăzi însă, iubiți fii duhovnicești, ne aducem aminte în chip deosebit de doi dintre cei doisprezece Apostoli, și anume de Sfinții Apostoli Petru și Pavel, care acum o mie nouă sute de ani, au pecetluit cu moartea primită de bunăvoie, credința lor în Fiul lui Dumnezeu cel întrupat și înviat; Sfîntul Apostol Petru și-a pecetluit credința primind să fie răstignit cu capul în jos, iar Sfîntul Apostol Pavel și-a pecetluit credința primind să i se taie capul.

Toată creștinătatea pomenește astăzi cu laudă și cu recunoștință pe acești doi mari Apostoli, care — prin darurile deosebite cu care au fost înzestrați, prin rîvna lor fierbinte și prin lucrarea lor stăruitoare și neobosită — au așezat cea mai însemnată parte din temelii Bisericii și a credinței noastre.

Biserica Ortodoxă Română, împreună cu toată Biserica drept-măritoare a Răsăritului, își îndreaptă azi, la un loc cu toți creștinii din lume, gîndul de cinstire, de laudă și de recunoștință către acești doi mari Apostoli.

Îl lăudăm pe Sfîntul Apostol Petru pentru credința, iubirea și ascultarea pe care le-a arătat Mîntuitorului Hristos, cît a fost pe pămînt; îl lăudăm pentru neșovăirea cu care a pornit și a continuat să propovăduiască pe Hristos-Domnul în Ierusalim și în toate părțile lumii, pînă cînd a primit moartea de martir pentru această stăruitoare propovăduire și pentru tăria credinței lui; îl lăudăm pentru rîvna cu care s-a îngrijit să lase creștinilor în epistolele sale, mărturia scrisă despre vederea slavei lui Hristos, pentru ca nimeni să nu se îndoiască, ci toți să fie încredințați de adevărul Dumnezeirii Mîntuitorului Hristos. Căci, iată ce scrie în a doua sa Epistolă: „Fiindcă știu că degrabă voi lepăda cortul acesta, precum mi-a arătat Domnul nostru Iisus Hristos, mă voi sîrgui ca să puteți, în orice timp,

după plecarea mea, să țineți minte aceste lucruri. Pentru că noi v-am adus la cunoștință puterea Domnului nostru Iisus Hristos și venirea Lui, nu luându-ne după basme meșteșugite, ci văzînd slava Lui cu ochii noștri» (II Petru I, 16).

Il lăudăm pe Sfîntul Apostol Pavel, pentru dragostea lui față de Hristos, care stăpînea așa de deplin ființa lui, încît nu mai voia să știe nimic altceva, decît pe Hristos și pe Acela răstîgnit (I Cor. II, 2); nu mai voia să se laude întru nimic, decît întru Hristos, de Care se alipise atît de mult, încît declara: «M-am răstîgnit împreună cu Hristos și nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine» (Gal. II, 20). Il lăudăm pe Sfîntul Apostol Pavel pentru că a pus iubirea — iubirea lui Hristos și dragostea de oameni în Hristos — mai presus de orice. Iar iubirea de oameni nimeni n-a trăit-o mai adînc ca el: «Dragostea îndelung rabdă, dragostea este plină de bunătate; dragostea nu pizmuește, nu se laudă, nu se trufește, dragostea nu se poartă cu necuviință, nu caută ale sale, nici nu se aprinde de mînie, nu pune la socoteală răul, nu se bucură de nedreptate, ci se bucură de adevăr. Toate le suferă, toate le crede, toate le nădăjduiește, toate le rabdă. Dragostea nu cade niciodată» (I Cor. XIII, 4—8).

Il lăudăm și-i sîntem recunoscători Sfîntului Apostol Pavel pentru rîvna cu care a propovăduit pe Hristos în toată lumea cunoscută pe atunci, străbătînd drumuri îndelungate, înfruntînd primejdii nenumărate, ca să întemeieze comunități bisericești în numeroase cetăți, pe care le-a învățat cu înțelepciune și le-a însuflețit neîncetat cu iubire părintească, îndemnîndu-le să păzească unitatea prin îndreptarea credinței sau dragostei lor întregi spre Domnul Iisus Hristos. Avem un motiv deosebit să lăudăm pe Sfîntul Apostol Pavel noi creștinii din părțile acestea, pentru că el a ajuns cu propovăduirea sa pînă aproape de Dunăre, la marginea de miazăzi a Patriei noastre făcînd ca predica lui să-și întindă roadele binefăcătoare pînă la strămoșii noștri daci.

Iubiți credincioși,

Îi lăudăm pe Sfinții Apostoli Petru și Pavel pentru bogata comoară de învățături scrise pe care au lăsat-o Bisericii în epistolele lor, prin care ei «căutau să trezească în amintirea noastră dreapta judecată, ca să ne aducem aminte de cuvintele cele mai înainte grăite de prooroci și de porunca Domnului și Mîntuitorului dată nouă prin Apostoli» (II Petru III, 1—2). Și într-adevăr învățăturile din epistolele lor au îndrumat viața creștină în toate privințele, pe calea unei cumînțenii, a unei cuvînțe și bune rînduiei pilduitoare: «Trăiți ca oameni liberi, dar nu ca și cum ați avea libertatea drept acoperămînt al răutății, ci ca robi ai lui Dumnezeu» (I Petru II, 16) și «potrivindu-vă faptele după Sfîntul Care v-a chemat, fiți și voi sfinți în toată purtarea voastră» (I Petru I, 15). Sfaturile lor cu privire la purtarea creștinilor ca soți, ca părinți, ca membri ai societății, ca cetățeni credincioși ai statului, au fost de mult folos în toate timpurile atît creștinilor care le-au urmat, cît și societății în mijlocul căreia aceștia au trăit.

Ii lăudăm și le sîntem recunoscători acestor doi mari Apostoli pentru pilda de unitate și frățietate desăvîrșită, pe care ne-au lăsat-o, căci amîndoi, copleșiți de dragostea pentru Hristos, au socotit pe Hristos singurul Domn și Stăpîn al vieții lor. Fiecare din ei cu smerenie s-a socotit pe sine, ca fiind nimic în afară de Hristos și n-a căutat să înalțe în fața credincioșilor alți domni și stăpîni, decît pe Hristos.

Sfîntul Apostol Pavel scrie: «Așa să ne socotească pe noi fiecare om: ca slujitori ai lui Hristos și ca iconomi ai tainelor lui Dumnezeu... Drept aceea nimeni să nu se laude între oameni, căci toate sînt ale voastre: fie Pavel, fie Apolo, fie Chifa (Petru), fie lumea, fie viața, fie moartea, fie cèle de față, fie cele viitoare, toate sînt ale voastre. Iar voi sînteți ai lui Hristos, iar Hristos al lui Dumnezeu» (I Cor. IV, 1; III, 21—23). Apostolii s-au străduit ca să facă să domnească și să strălucească în suflete Hristos mai presus de orice. În iubirea față de Hristos, ei și-au unit inimile lor, într-o frățietate desăvîrșită, nesocotindu-se nici unul mai presus de celălalt și i-au voit strîns uniți și înfrățiți în Hristos pe toți credincioșii, asemenea mădularelor în trupul care e unul, pentru că toate se slujesc unele pe altele și pentru că unul singur este capul lor, care este Hristos (Efes. I, 10; II, 22—23).

Ei ne-au dat pentru toate timpurile îndemnul: «Rămîneți întru dragostea frățească» (Evr. XIII, 1) și «punînd toată străduința, adăugați la credința voastră virtutea, iar la virtute cunoștința, la cunoștință înfrînarea, la înfrînare răbdarea, la răbdare evlavia, la evlavie frățietatea, iar la frățietate dragostea» (II Petru I, 5—6), pentru că ei înșiși au trăit și au lucrat într-o desăvîrșită dragoste frățească. Iar domnia lui Hristos ei au înțeles-o ca pe una ce are să întărească această dragoste frățească între oameni, socotind-o ca domnia blîndeții, a păcii, a iubirii de oameni, și a slujirii acestora pînă la jertfă. Căci Hristos n-a venit între oameni cu voința de a stăpîni și de a fi servit, ci «ca să slujească și să-și dea sufletul Său răscumpărare pentru mulți» (Matei XX, 28). Iar acolo unde oamenii sînt însuflețiți de dorința de a urma lui Hristos și deci de a sluji ca și El altora, nu poate fi decît pace. Războiul se aprinde numai acolo, unde apare în unii oameni voința de stăpînire asupra vieții, asupra muncii și asupra agoniselii altora.

Apostolii care au cunoscut gîndurile Domnului ca nimeni alții, au știut că «Hristos este pacea noastră» (Efes. II, 14) și de aceea au fost și ei însuflețiți de pace, de smerenie, de frățietate, și au îndemnat și pe creștini să fie așa: «Căutați pacea cu toată lumea», spune Sfîntul Apostol Pavel (Evr. XII, 14); «căutați pacea și urmați-o», zice Sfîntul Apostol Petru (I Petru III, 10—11).

În dragostea lor, Apostolii îmbrățișau pe toți oamenii, ca și Hristos, care pentru toți a murit. Iar în dragostea lor față de toți, era voința de a face bine tuturor și de a sluji cauza păcii între toți. Această dragoste, ca izvor de frățietate, de slujire și de pace față de toți oamenii fără deosebire, au pus-o Apostolii și în inima creștinilor, pentru că «Dumnezeu, Care ne-a împăcat cu Sine, prin Iisus Hristos, ne-a încredințat slujirea împăcării» (II Cor. V, 18). Ei socoteau pacea ca bunul mai presus de toate bunurile,

ca bunul «care covârșește toată mintea» (Filip. IV, 7), ca bunul care e mai presus de orice preț cu care poate pretui mintea omenească lucrurile pământești și bunurile lumii. De aceea, Sfântul Apostol Petru îi îndeamnă pe creștini să se sîrguiască să «fie aflați de Domnul în pace» (II Petru III, 4), socotind că în aceasta sînt adunate toate virtuțile pe care le va cere Domnul creștinilor la a doua venire a Sa. Sfântul Apostol Petru laudă de aceea cu multă stăruință smerenia, în legătura creștinilor întreolaltă, știind că mîndria și dorința de stăpînire alungă pacea dintre oameni, zicînd: «Toți unii față cu alții îmbrăcați-vă întru smerenie, pentru că Dumnezeu celor mîndri le stă împotriva, iar celor smeriți le dă har» (I Petru V, 5).

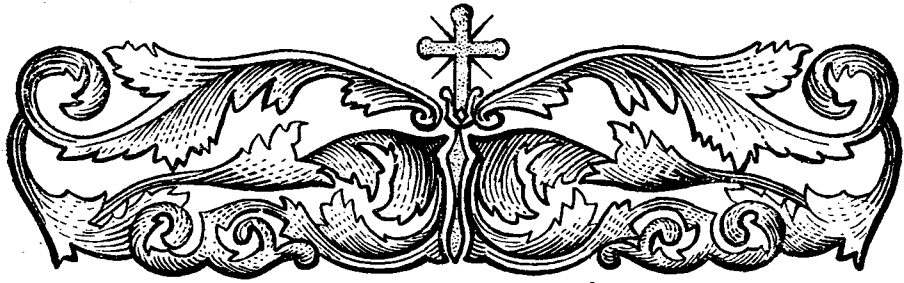
Iubiți credincioși,

Lăudînd astăzi în chip deosebit pe Sfinții Apostoli Petru și Pavel, și aducîndu-ne amînte de tot ce au făcut și au învățat ei cu cuvîntul și cu fapta pentru a pune temelie sănătoasă și neclintită Bisericii Mîntuitorului Hristos, să ne aducem amînte cu evlavie de învățăturile lor și să le urmăm în viața noastră, așa cum ei le-au învățat de la Hristos și le-au urmat în viața lor.

În acest fel vom împlini cuvîntul Sfîntului Apostol Pavel care ne îndeamnă, spunînd: «Aduceți-vă amînte de mai-marii voștri, care v-au grăit vouă cuvîntul lui Dumnezeu, și privind la sfîrșitul vieții lor să le urmați credința» (Evr. XIII, 7).

Dumnezeul milei și al harului să vă dea vouă puteri să păziți nerăstălmăcită credința și să săvîrșiți în toate zilele vieții voastre faptele învățăturii Sfinților Apostoli, «păstrînd unitatea Duhului întru legătura păcii» (Efes. IV, 3) și rămînînd statornici în convingerea că «este un Domn, o credință și un botez; un Dumnezeu și Tată al tuturor, Care este peste toți și peste toate și întru noi toți» (Efes. IV, 1—6). Amin!

VIATA BISERICÉASCĂ

DE SFINTELE PĂȘTI LA RESEDINȚA PATRIARHALĂ DIN BUCUREȘTI

Încadrîndu-se în datina statornicită în viața bisericească din Arhiepiscopia Bucureștilor, preoțimea capitalei, membrii corpului didactic al instituțiilor de învățămînt teologic, personalul superior de la Centrul eparhial și de la Centrul patriarhal au adus, cu prilejul sfințelor sărbători ale Învierii Domnului, omagiul lor de recunoștință Conducătorului lor spiritual, Prea Fericitul Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.

La orele 18, în prima zi de Paști, Prea Fericitul Patriarh Justinian, însoțit de PP. SS. Arhieriei vicari și de PP. CC. consilieri de la centrul eparhial și patriarhal, a intrat în sala Adunării Naționale Bisericești din palatul patriarhal, unde a fost primit cu cîntarea imnului patriarhal, însușit executată de întreaga asistență. Prea Fericitul Patriarh Justinian a binecuvîntat și a salutat pe cei prezenți cu creștinescul «Hristos a înviat», iar aceștia au răspuns cu întreita cîntare a troparului «Hristos a înviat din morți».

În numele preoțimei capitalei, Pr. Leonida Dumitrăchescu, de la biserica Dobroteasa, a înfățișat Prea Fericitului Patriarh Justinian mărturia din activitatea pe care preoțimea din Capitală o desfășoară în propovăduirea Evangheliei, avînd ca dreptar cuvîntul și fapta Păstorului lor, precum și marile înfăptuiri ale Bisericii Ortodoxe Române sub păstoria Prea Fericitului Patriarh Justinian. În continuare vorbitorul a prezentat aspectul pilduitor al acestor înfăptuiri în domeniul învățămîntului teologic, al prusei bisericești, al organizării administrative și economice, precum și în domeniul asigurării unui nivel superior de trai și de îngrijire a sănătății pentru toți slujitorii bisericești în funcțiune ori pensionari.

Datorită muncii desfășurată de Prea Fericirea Sa în toate treptele ierarhice și administrativ-bisericești — de la parohia de țară pînă la scaunul de patriarh —, Prea Fericitul Patriarh Justinian a putut mai întii cunoaște și apoi rezolva just toate nevoile de pregătire, de viață și de muncă ale preoțimii din Biserica Ortodoxă Română. Pentru ca apoi, avînd un cler bine pregătit și eliberat de grijile traiului de fiecare zi, să poată cere din partea preoțimii o activitate încordată și rodnică de slujire a omului zilelor noastre, cu toate problemele morale și sociale care-l frămîntă pe acesta în prezent. De aceea activitatea pastorală a preoțimii din Biserica Ortodoxă Română a devenit «apostolatul social» precizat, teoretic și practic, ca țel al pastorației ortodoxe prin graiul, prin scrisul și prin fapta Prea Fericitului Patriarh Justinian, și înfăptuit treaptă cu treaptă de preoțimea ortodoxă română, care, în activitatea ei plină de zel, merge astăzi și va merge în continuu pe calea deschisă în viața Bisericii Ortodoxe Române de cel mai de seamă Întîistătător al ei din cîți cunosc preoții vîrstnici care și-au început activitatea preotească în primul deceniu al acestui veac.

Prea Fericitul Patriarh Justinian a început cuvîntul său de răspuns cu mărturisirea că «și de data aceasta a dorit și a așteptat întîlnirea cu preoțimea capitalei și cu personalul conducător al tuturor instituțiilor bisericești din București», pentru a le face unele mărturisiri și pentru a le da unele sfaturi.

Prea Fericirea Sa a depănat mai întii unele amintiri în legătură cu unele evenimente din activitatea fostei Asociații a clerului, evenimente la care au luat parte și unii dintre preoții prezenți, între care Pr. Leonida Dumitrăchescu, cel ce a transmis salutul preoțimii Capitalei. În vremea aceea — cu circa 35 de ani în urmă — Biserica Ortodoxă Română primea pentru nevoile ei și ale clerului doar o subvenție de la stat, ceea ce dusesese la situația ca mai mult de 2.500 de preoți să rămîna vreme îndelungată fără salarizare. De aceea Asociația clerului a întreprins o acțiune fără precedent; a convocat în București peste 4.000 de preoți, care, în ziua deschiderii parlamentului, au blocat întreg dealul Patriarhiei împiedicînd solemnitatea de deschidere a parlamentului. Astfel s-a reușit atunci să se rezolve în parte doleanțele preoțimii ortodoxe române. Rezolvarea integrală a acestor doleanțe a avut loc abia în anul 1952, iar desăvîrșirea ei s-a înfăptuit în 1962.

În continuare, Prea Fericitul Patriarh Justinian aduce mulțumiri preoțimii Arhiepiscopiei Bucureștilor — și în special preoțimii din Capitală — pentru rezultatul pilduitor realizat la colecta pentru «Fondul Central Misionar», care a avut loc la Duminica Ortodoxiei. Cu acest prilej Prea Fericitul Patriarh Justinian a dat lămuriri asupra rostului și asupra folosirii Fondului Central Misionar, atît pentru împlinirea tuturor nevoilor bisericilor parohiale, mai ales din Transilvania și pentru plata cotizațiilor Bisericii noastre, în calitate de membră a diferitelor organizații intercreștine, cît și pentru asigurarea participării reprezentanților Bisericii Ortodoxe Române — ierarhi și teologi — la întrunirile interortodoxe, intercreș-

tine și internaționale pentru a înfățișa și susține punctul de vedere al ortodoxiei românești în dezbaterile legate de acțiunea pentru unirea tuturor creștinilor și de acțiunea creștină pentru pace.

Trecînd la analiza rostului și poziției Bisericii Ortodoxe Române în Mișcarea ecumenică contemporană, Prea Fericitul Patriarh Justinian a exemplificat sensul acestora prin solidaritatea înfăptuită între Biserica Ortodoxă Română și toate Cultele religioase din țara noastră. Această solidaritate interreligioasă — în primii ani ai înfăptuirii ei în țara noastră — a părut unora «snobism», iar altora «romantism». Au trecut anii și toți aceștia au ajuns să vadă în acțiunea de solidaritate religioasă înfăptuită în patria noastră o inițiativă progresistă și justă. Astfel, diferite culte creștine de peste hotare, între care Biserica Romano-Catolică, de exemplu, care atunci minimalizau și chiar ridiculizau acțiunea de înfăptuire a acestui ecumenism local în România, acum se străduiesc, împinse de evenimentele în care se găsește angajată astăzi omenirea, nu numai să atingă nivelul la care a ajuns solidaritatea interreligioasă din România, ci să-l și depășească.

După ce a înfățișat activitatea diferitelor organizații internaționale și intercreștine pentru a trezi în toți oamenii conștiința solidarității și a responsabilității omului individual pentru soarta întregii omeniri, Prea Fericitul Patriarh Justinian a demonstrat preoțimii rostul lucrărilor Consfățuirii frățești a conducătorilor de Culte religioase din Republica Socialistă România — care s-au desfășurat în zilele de 27 și 28 aprilie în palatul patriarhal — precum și efectele pe care conducerea superioară a tuturor Cultelor din țara noastră le așteaptă de la transpunerea în viață a deciziunilor *Chemării conducătorilor cultelor religioase din Republica Socialistă România către conducătorii, slujitorii și credincioșii cultelor religioase și către toți oamenii de bună credință din lume.*

După ce a precizat că această Chemare se încadrează în acțiunile întreprinse de Biserica Ortodoxă Română pentru înfăptuirea acelei solidarități general umane care să lege pe fiecare credincios de orice om credincios de pe planeta noastră — indiferent de rasa, culoarea pielii, principiile politice ori credința lui religioasă: după ce a relevat situația primejdioasă pentru întreaga omenire, în care a ajuns războiul din Vietnam, care în perspectiva ultimelor evenimente apare doar ca un pretext pentru acțiunea urmărită de imperialismul american de a extinde acest război peste toată lumea; și după ce a amintit activitatea entuziastă cu care preoțimea ortodoxă română a dus la generalizarea marilor acțiuni întreprinse în trecut de conducerea superioară bisericească, Prea Fericitul Patriarh Justinian a cerut preoțimii ortodoxe române, ca și de data aceasta, să-și îndeplinească datoria de a lămuri credincioșilor rostul acțiunii întreprinse de conducătorii Cultelor religioase din România și de a întări în credincioși spiritul de răspundere creștină pentru soarta întregii omeniri. Prea Fericirea Sa a atras în chip deosebit luarea aminte asupra faptului că acțiunea noastră creștină pentru încetarea războiului din Vietnam trebuie să fie cu atât mai adîncă și mai stăruitoare, cu cît în purtarea acestui război de agresiune sînt angajate armate creștine, fapt care aruncă o rușinoasă pată pe obrazul creștinismului

în genere. Această pată de rușine trebuie degrab și definitiv ștearsă prin activitatea stăruitoare a tuturor creștinilor pentru încetarea acestui îngrozitor război și pentru instaurarea păcii între oameni și popoare.

La sfârșitul cuvîntului său Prea Fericitul Patriarh Justinian a adus la cunoștință preoțimii că în curînd în editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, se va tipări Biblia, și a urat tuturor preoților spor și bune rezultate în activitatea lor, dorindu-le lor și familiilor lor sănătate, mulțumire sufletească, corectitudine și demnitate în comportarea lor, în familie, în parohie și în societate.

Întreaga asistență a primit cu însuflețire sfaturile și îndemnurile Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, pe care l-a petrecut la ieșirea din sala sinodală cîntînd troparul Învierii și imnul patriarhal.

VIZITA CONDUCĂTORILOR DE PARTID ȘI DE STAT LA MÎNĂSTIREA DEALU

După cum s-a putut lua cunoștință, la vreme, din presa cotidiană română, în zilele de 11 și 12 mai 1967, Conducătorii de partid și de stat din Republica Socialistă România au vizitat, în orașele și satele regiunii Ploiești, întreprinderi industriale și economice, cooperative agricole și meșteșugărești, instituții culturale și administrative, monumente istorice, muzee etc., interesându-se îndeaproape de munca și de realizările din această regiune și dînd prețioase îndrumări și îndemnuri pentru activitatea de viitor.

Între așezămintele vizitate cu acest prilej, a fost și Mînăstirea Dealu, veche ctitorie domnească de lîngă vechea Cetate de scaun a Tîrgoviștei.

Conducătorii de partid și de stat, în frunte cu Domnul Secretar General al Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Nicolae Ceaușescu, și Domnul Președinte al Consiliului de Miniștri, Ion Gheorghe Maurer, au fost întîmpinați de Prea Fericitul Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, care era însoțit de P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, P. C. Pr. Ioan Gagiu, Directorul Administrației Patriarhale, precum și de personalul administrativ de la așezămintele bisericesti ale Mînăstirii Dealu.

La intrarea în Mînăstire, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, a adresat următorul cuvînt către Conducătorii de partid și de stat:

*Domnule Secretar General,
Domnule Președinte al Consiliului de Miniștri,
Distinși oaspeți,*

Cu deosebit interes și cu aleasă bucurie am urmărit la timpul lor vizitele pe care Dvs., Conducători ai Partidului și ai Țării, le-ați făcut în alte regiuni pînă acum.

Primirea și manifestările de la Putna lui Ștefan cel Mare, de la Cozia lui Mircea cel Bătrîn, de la Tismana lui Nicodim a voievozilor Vladislav

și Radu, precum și de la Țebea lui Avram Iancu și de la Alba Iulia a lui Horia, Cloșca și Crișan, au arătat prețuirea Conducerii de stat pentru aceste venerabile instituții — centre de viață religioasă-morală, precum și centre de cultură și de artă românească — și pentru rolul și importanța lor în istoria neamului nostru.

Vizita de azi, aici, încununează pe cele de pînă acum și adaugă noi cunoștințe, constatări și bucurii la cele dinainte.

Ne aflăm la această mînăstire, ca și în orașul vecin Tîrgoviște, vechea capitală a Țării Românești, într-un loc sfințit de înaintașii noștri în istoria neamului cu evlavie și cu patriotismul lor.

Aici a ctitorit un domn din cei mai activi și însemnați în istoria neamului, Radu cel Mare (1495—1508), ridicînd această Mînăstire a Dealului pe locul unde fusese una mai veche, zidită de Mircea cel Bătrîn.

A terminat-o definitiv Neagoe Basarab, ctitorul Mînăstirii Curtea de Argeș, pentru că «această biserică — adică Dealu — frumoasă și minunată... a o zugrăvi el (Radu) n-a apucat —, ci apoi s-au zugrăvit cu porunca lui Neagoe Voievod, cu văpșele și cu aur» — zice un hrisov de atunci.

Radu cel Mare și cîțiva membri ai familiei lui sînt îngropați în tinda mînăstirii.

Ctitorul acestei mînăstiri este totodată și un ctitor al culturii românești. El a introdus în țară tiparul, procurat, se pare, de la Veneția, cu literă nu de lemn, ci turnată în plumb, și l-a așezat aici — la Mînăstirea Dealu, unde meșterul tipograf Macarie a tipărit cele dintîi cărți pe pămîntul Țării Românești, în condiții de «neîntrecută frumusețe» artistică.

Urmașii lui Radu cel Mare și ai lui Macarie au continuat de asemenea a tipări aici. Îndeosebi în timpul lui Matei Basarab, al lui Constantin Brîncoveanu și al mitropolitului Antim Ivireanul s-au tipărit aici, la Dealu, multe și însemnate cărți.

O carte numită Apostol s-a tipărit și în ediție specială pentru Moldova, în vremea domnului muntean Mircea Ciobanul și a domnului moldovean Iliș Rareș (1534), ceea ce este important pentru legătura și unitatea între români prin cartea bisericească.

Pe lîngă însemnătatea ei culturală și artistică, Mînăstirea Dealu a rămas legată de sufletul poporului românesc prin adăpostirea capului lui Mihai Viteazul, domnul intrat ca erou în legenda și a altor popoare creștine și ctitor și el de biserici, dar mai ales ctitor al unității naționale a românilor, pe care el nu numai a gîndit-o ci și a realizat-o cu geniul său militar și politic. Deși unirea de atunci n-a durat, ea a rămas idealul poporului român pînă la înfăptuirea ei deplină în secolul nostru. Mihai Viteazul a ilustrat, ca nimeni altul, țara, neamul și locul acesta în care ne găsim. Capul lui, păstrat aici, l-a ținut prezent în mintea și în aspirațiile legitime ale poporului nostru și este cinstit cu evlavie patriotică de întreg neamul românesc.

Biserica Ortodoxă Română face parte din punct de vedere dogmatic și canonic din corpul Bisericii Ortodoxe Ecumenice, dar din punct de vedere practic și în realitatea spațiului și a organizării ei, ea este o Biserică națională. De aceea Biserica Ortodoxă Română și-a împletit activitatea sa de cultivare a sentimentului religios cu cea a sentimentului național.

Fie în vremea de pace a poporului, fie în vremi de război, ea a fost în mijlocul poporului român. Biserica a cultivat și preaslăvit nu numai actele de virtute morale ale credincioșilor săi, dar și actele de eroism ale poporului și ale conducătorilor lui în apărarea țării și a credinței.

Biserica Ortodoxă Română a păstrat nu numai relicve ale sfinților, ci și ale eroilor care s-au jertfit pentru apărarea patriei, pentru apărarea poporului român.

Aflarea capului lui Mihai Viteazul în această biserică a avut nu numai semnificația cinstirii marelui voievod ca erou, ci și pe cea a cinstirii domnitorului care, în credința sa, s-a știut dator să pună în cumpăna drepturilor și libertății neamului nostru însăși viața sa.

În sfintele mănăstiri, alături de cărțile cu viețile sfinților, ținute deschise pentru pilduirea virtuților morale creștine în inimile credincioșilor, Biserica noastră a păstrat deschise și cărți ale eroilor legendari ai poporului, în care generațiile mai tinere să cunoască moștenirea lăsată și îndatoririle pe care le au toți fiii patriei; să cunoască patriotismul înflăcărat și dragostea de neam, care au călăuzit pe voievozii și domnitorii ale căror relicve s-au păstrat la Putna, la Cozia, la Dealu și în alte așezăminte ctitorite de evlavia străbunilor noștri.

Desigur, în fruntea lor stă, pus de istoria războaielor, Mihai Viteazul, cel pe care nu l-a întrecut nici un comandant de oști: el, luptătorul de unul contra a cincizeci și învingătorul celor mai numeroase oști ale imperiului otoman; el, înflăcăratul și neobositul patriot, în lupta pentru împlinirea idealului național al tuturor românilor, a învins pe dușmanii săi și a reușit să unească pe toți românii laolaltă, săvârșind pentru prima oară unitatea poporului românesc de pretutindenți din vremea sa: munteni, moldoveni și transilvăneni.

Biserica Ortodoxă Română și-a însușit idealul poporului nostru și a fost alături de conducătorii lui în toate marile interese și străduințe pentru binele și pentru drepturile poporului.

Cu acest sentiment patriotic, Biserica noastră se bucură azi de ridicarea poporului, de întărirea lui, de prosperitatea lui, de tot ce este constructiv și folositor în viața lui. Cu această bucurie și dorire de binele poporului apreciază Biserica Ortodoxă Română, cu ierarhii, clericii și credincioșii ei, vizitele Dvs. din toate regiunile țării și pe cea de azi de aici. Aceste vizite ridică și întăresc moralul poporului și sentimentul cetățenesc și patriotic.

Vă încredințăm că Biserica noastră este alături de popor și de Dvs., Conducătorii lui, în asigurarea unității naționale, în acțiunea aceasta de cultivare a sentimentului cetățenesc și patriotic.

Intîmpinîndu-Vă cu aceste evocări și cu aceste sentimente, Vă spunem din toată inima: Bine ați venit sănătoși în acest așezămînt, care ne grăiește peste veacuri de trecutul glorios și sacru al strămoșilor noștri și Vă urăm ca, luminați de patriotismul fierbînte al marilor noștri înaintași, să conduceți scumpa noastră patrie, România socialistă, spre realizări tot mai strălucite, ca să ne putem bucura cu toții, în pace, de propășirea și fericirea vrednicului nostru popor!

Să trăiți întru mulți ani!

*

Apoi înalții oaspeți, invitați de Prea Fericitul Părinte Patriarh, s-au îndreptat spre biserica Mînăstirii Dealu, în care, pe lângă mormîntul ctitorului, Radu cel Mare, și pe lângă alte relicve de preț ale trecutului nostru, se află și capul lui Mihai Viteazul, așezat într-un mausoleu de marmoră. La acest mausoleu, Domnul Secretar General al Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Nicolae Ceaușescu, și Domnul Președinte al Consiliului de Miniștri, Ion Gheorghe Maurer, au depus o frumoasă coroană de flori și o coroană executată din bronz, pe care erau înscrise următoarele cuvinte: «Primului întregitor de patrie — glorie nemuritoare. Din partea Comitetului Central al Partidului Comunist Român».

Ghidul mînăstirii, monahia Magdalena Popescu, a făcut un scurt istoric al bisericii, înfățișînd importanța ei din punct de vedere artistic și ca locaș în care se găsesc mormintele unor voievozi împreună cu familiile lor, din trecutul nostru istoric. A dat apoi lămuriri asupra chiliilor și construcțiilor din jurul bisericii, care au fost dărîmate la cutremurul din 1940, și refăcute în întregime sub îndrumarea și purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian. În aceste chilii sînt adăpostiți, în prezent peste 50 preoți și călugări bătrîni, pensionari, lipsiți de familie, de care se îngrijește Casa de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române.

Înalții oaspeți au fost conduși la muzeul organizat într-o sală din corpul chiliilor, unde se găsesc expuse cărți vechi, icoane, cruci, candelă, cădelnițe etc. din secolele al XVI-lea — al XIX-lea.

După vizitarea muzeului, Conducătorii de partid și de stat au făcut în conдика de onoare a Mînăstirii următoarea însemnare:

«Cu un sentiment de adîncă venerație am vizitat muzeul «Mînăstirea Dealu», păstrător al unor pagini eroice din zbuciumata istorie a poporului român și din lupta sa pentru libertate și unitate națională, mărturie a vremurilor glorioase în care Mihai Viteazul a reușit pentru prima dată să înfăptuiască visul de întregire a patriei. Cinstirea memoriei glorioșilor noștri înaintași constituie un puternic mijloc de educare patriotică a

făuritorilor României socialiste. Felicităm colectivul muzeului pentru grija ce o dovedește acestor valoroase vestigii ale trecutului de luptă al poporului nostru».

A urmat un scurt popas, în timpul căruia, în numele oaspeților, Domnul Președinte al Consiliului de Miniștri, Ion Gheorghe Maurer a mulțumit Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru primirea făcută și a exprimat satisfacția pentru modul deosebit de îngrijit, în care este ținut acest monument de mare importanță artistică și istorică al țării noastre.

În aclamațiile tuturor celor prezenți și într-o atmosferă de cald entuziasm, Conducătorii de partid și de stat au plecat de la Mînăstirea Dealu, mărturisind că le va rămîne mereu în amintire și în atenție acest valoros așezămint de cultură și artă veche românească.

DESCHIDEREA CURSURILOR DE ÎNDRUMARE PASTORALĂ PENTRU SERIA A 51-a DE PREOȚI

În ziua de 18 mai a.c., între orele 11—13, a avut loc la Centrul de îndrumare pastorală de la Curtea de Argeș, festivitatea inaugurării cursurilor ce se țin între 15 mai — 16 iunie pentru cei peste 100 de preoți din toate eparhiile Bisericii Ortodoxe Române, care formează seria a 51-a.

Festivitatea a fost cinstită cu prezența Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian. A fost de față reprezentantul Departamentului Cultelor.

Au mai participat: P. S. Arhiereu Pavel Șerpe, P. Cuv. Arhim. Ghermano Dineață, vicarul Episcopiei Râmnicului și Argeșului, P. C. Pr. Protoiereu D. Tița al protopopiatului Curtea de Argeș și P. C. Pr. I. Craioveanu, administratorul Casei de Odihnă de la Mănăstirea Curtea de Argeș a Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române. Corpul Didactic al celor două Institute teologice, de la București și Sibiu, a fost reprezentat prin: P. C. Pr. Prof. Sofron Vlad, rectorul Institutului teologic din Sibiu, P. C. Pr. Prof. Ene Branîște și Dl. Prof. Nicolae Lungu, de la Institutul teologic din București, și P. C. Pr. Prof. N. Neaga de la Institutul teologic din Sibiu.

Solemnitatea a început cu slujba Te-Deum-ului, oficiată de un sobor format din preoții cursiști Dr. Gh. Lițiu din Eparhia Aradului, N. Toderici din Eparhia Romanului și Hușilor și Cristea Ispas din Eparhia Buzăului, răspunsurile fiind date de corul preoților cursiști, condus de Dl. Prof. N. Lungu.

A vorbit apoi P. C. Pr. Prof. Sofron Vlad, rectorul Institutului teologic din Sibiu. După ce a amintit pe scurt rostul cursurilor de îndrumare a clerului și după ce a relevat buna lor organizare, P. C. Sa a subliniat pe larg contribuția activă a Bisericii Ortodoxe Române la lupta pentru libertate, independență și unitate națională, — luptă care constituie una dintre «permanențele» istoriei neamului nostru. P. C. Rector a remarcat faptul că «apărîndu-și credința împotriva prozelitismului catolic și protestant, prin apărarea unității de credință înaintașii noștri promovau indirect ideea unității naționale... Unitatea bisericească s-a întărit, între altele, prin ierarhii care veneau de peste Carpați ca să păstorească în Ardeal, ...ca și prin ardelenii care au ajuns vlădici în Moldova, cum au fost Pahomie, Iacob Stamati și Gavriil Bănulescu, ...prin meșterii tipografi de peste Carpați care au lucrat în Transilvania, începînd cu Coresi și pînă la cei care în jumătatea a doua a secolului al XVIII-lea activau

incă în această provincie,... dar mai ales prin cartea bisericească, ce a contribuit la formarea unității limbii noastre literare, prin circulația ei în toate provinciile românești fără a cunoaște granițe».

Prin slujitorii ei vrednici. Biserica a contribuit și ea la prefacerea marilor idealuri naționale din trecut în realități. «Noi, cei de astăzi, sintem beneficiarii eforturilor și jertfelor aduse de înaintașii noștri». Avem deci datoria să păstrăm ceea ce ei ne-au transmis ca pe o zestre scumpă, pe care să o sporim și să o desăvîrșim. «Să propovăduim cu însuflețire pacea și să luptăm pentru menținerea ei, și fiindcă numai într-un climat de pace poate fi asigurată libertatea și independența popoarelor, ca și săvîrșirea unei munci constructive, să lucrăm pentru înlăturarea vrajbelor și neînțelegerilor din lume, pentru cimentarea unității în gândire și simțire și pentru unitatea în credință, căci acestea sînt imperativele vremurilor pe care le trăim». Părintele Rector și-a încheiat cuvîntarea mulțumind distinsilor oaspeți care au onorat cu prezența lor deschiderea festivă a cursurilor.

Corul preoților a intonat cîntarea liturgică «Pre Tine Te laudăm», pe melodia psaltică tradițională, armonizată de Dl. Prof. N. Lungu.

Din partea preoților cursiști au vorbit apoi Pr. Dolgu Petre din Arhiepiscopia Iașilor și, Pr. Pop Petru din Eparhia Oradiei.

Corul preoților cursiști a executat cîntarea psaltică «Taina creștinătății».

În încheierea festivității a vorbit Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian:

Prea Cucernici Părinți,

Ascultînd cuvîntarea Părintelui Rector, mi s-a părut că e un ecou al solemnităților recente care au avut loc cu prilejul aniversării a 90 ani de la războiul pentru independență și a 22 ani de la victoria asupra fascismului. Evocările făcute de Părintele Rector au fost pentru Prea Cucerniciile Voastre de mare folos, pentru că istoria patriei a înscris în paginile ei și contribuția Bisericii noastre la lupta poporului pentru libertate, pentru independență și pentru mai bine. Mulți preoți și ierarhi și-au dat viața pentru împlinirea idealurilor noastre naționale. Desigur, pentru noi toți, eroiul principal al unității noastre naționale rămîne Mihai Viteazul, cel care la 1600 a reușit să adune laolaltă pe toți românii: munteni, moldoveni și transilvăneni.

Părintele cursist Dolgu a arătat bine scopul acestor cursuri, iar părintele Petru Pop, celălalt vorbitor din partea preoților cursiști a arătat mai ales importanța actului din 1948, cînd s-a săvîrșit refacerea unității Bisericii Ortodoxe Române din Ardeal. Ce mi-ar mai rămîne de spus în urma celor arătate atît de frumos de cei ce au vorbit înaintea mea? Îmi rămîne doar să trag unele concluzii pentru noi cei de azi, să formulez unele îndatoriri imediate pentru Biserica noastră, pentru preoții noștri, pentru ca să nu ne spună și nouă cineva ceea ce spunea marele nostru istoric N. Iorga unor senatori din vremea lui: «Dvs. vorbiți frumos despre trecut. Dar să ne arătați ce faceți Dvs. în prezent?».

În legătură cu aceasta se poate afirma că Biserica Ortodoxă Română a avut și în trecut și are și azi un rol important în promovarea unității sufletești a tuturor românilor. Când e vorba de unitatea limbii noastre, mijloacele tehnice înaintate de comunicare de care dispunem astăzi, sprijinesc astfel mult unitatea de limbă și chiar cea sufletească. Dar la unitatea sufletească a poporului nostru trebuie să participe cu toată rîvna Biserica. Biserica noastră, din punct de vedere universal, face parte din creștinătatea ortodoxă, dar din punct de vedere local, administrativ-organizatoric unde își împlinește misiunea sa, ea e o Biserică națională, ca toate Bisericile Ortodoxe autocefale. În tot trecutul ei, ea nu și-a mărginit activitatea între zidurile sfintelor locașuri la săvîrșirea cultului, ci a pătruns în viața poporului, participînd la toate necazurile și nevoile lui, fiind una cu el. Așa se face că ea a sprijinit întotdeauna întărirea Statului român și eforturile de a strînge pe toți românii sub conducerea politică a aceluiași stat. La Alba Iulia, de exemplu, Mihai Viteazul avea alături de el pe vlădica Ioan de la Prislop, pe care marele voievod îl adusese aci și îl făcuse mitropolit al românilor din Ardeal. Cu armele, cel dintîi făuritor al unității politice a tuturor românilor unea încă o provincie românească la Țara Românească, dar la unitatea sufletească trebuia să contribuie efectiv Biserica. Același țel îl avuseseră în vedere și voievozii moldoveni în frunte cu Ștefan cel Mare, cînd așezau episcopie în Mînăstirea de la Vad, în nordul Ardealului, și în Mitropolia înființată de Ștefan cel Mare acolo.

De aceea, fără să ne abatem de la îndatoririle noastre canonice, ne-am străduit în timpul din urmă să aducem contribuția noastră la consolidarea unității noastre naționale și mai ales la întărirea unității sufletești a poporului român.

Nu întîmplător, în cuvîntarea ținută la instalarea mea ca patriarh am făcut un călduros apel pentru revenirea preoților și credincioșilor greco-catolici la unitatea de credință și administrativă cu Biserica-mamă. Era știut că, din cele patru condiții impuse de catolici la înfăptuirea uniatiei din Ardeal, nu s-a respectat decît pomenirea papii la liturghie; pe cînd uniții din alte țări mergeau repede spre catolicizare, dîrzi valahi ardeleni n-au acceptat de loc să se catolicizeze. Catolicismul, în decurs de aproape 250 ani de uniație, n-a putut influența cu nimic cultul Bisericii Române unite din Ardeal și n-a putut strica cu nimic unitatea noastră de cult. Nici un preot, nici un episcop și nici măcar mitropolitul de la Blaj n-a îndrăznit măcar odată să rostească crezul cu «filioque». După primul război mondial, cînd s-a înfăptuit pentru totdeauna unitatea politică a tuturor românilor, aceasta trebuia în chip firesc să fie urmată de refacerea unității religioase, care avea să ajute consolidarea unității noastre sufletești. Numai datorită regelui de atunci, care era catolic și sub influența catolicilor, a putut continua să existe Biserica greco-catolică din Ardeal, după primul război mondial. Evenimentele din anul 1940 au arătat că dezbinarea religioasă din Ardeal nu ne este de folos. Văzînd cît de înfrățiți cu vechii ortodocși fuseseră uniții ardeleni în actul făuririi unității naționale de la 1918, fasciștii au sfîșiat, prin dictatul de la Viena, unitatea românilor din Ardeal. După desființarea dictatului a trebuit deci să intrăm în luptă pen-

tru lecuirea rănilor produse de acest dictat. Am adresat greco-catolicilor din Ardeal, chiar de la venirea Noastră la cîrma Bisericii Ortodoxe Române chemarea de revenire la sînul Bisericii-mame. Ei au primit chemarea și au revenit sub bolta comună a Bisericii strămoșești.

Pe de altă parte Biserica Ortodoxă Română înțelege să colaboreze, în interesul general al poporului nostru și pentru mai-binele întregii țări, cu toți cei de altă credință. Am dovedit această atitudine prin acțiunea pe care am dus-o pentru înfrățirea cultelor din țară, exprimată și acum de curînd în unitatea de simțire și de gînd, care străbate protestul Cultelor religioase din R. S. România împotriva agresiunii americane din Vietnam.

Să ținem bine seamă că azi oamenii caută să fie cît mai solidari între ei, indiferent de neam și de credință religioasă, pentru stabilirea definitivă a păcii între popoare și pentru promovarea progresului general în toate domeniile de viață. Din această solidaritate decurge sarcina conducătorilor spiritali de a examina și a lua atitudine în toate evenimentele ce se înîmplă pe întreaga suprafață a globului. Lumea de pe glob e un tot, e ca un organism în care dacă întră boala într-o parte a lui, suferă tot corpul. Mijloacele tehnice înaintate sporesc azi și ajută unitatea și stringerea legăturilor multilaterale dintre toate popoarele lumii. De aceea am făcut recentul protest împotriva agresiunii din Vietnam. Creștinismul trebuie să-și dovedească superioritatea lui în lupta pentru pace și pentru bunăînțelegere între oameni. Lumea asiatică e în marea ei majoritate, din punct de vedere religios, budistă, brahmanistă, musulmană, etc.; peste asiatici au venit americanii care se pretind creștini. Noi trebuie să dovedim că nu ne solidarizăm cu aceștia în războiul pe care îl duc pentru interesele lor proprii. Noi sîntem împotriva oricăror războaie pe pămînt, și ne desolidarizăm de asemenea creștini, cum de altfel fac și adevărații creștini din țările lor. Socotim războiul o barbarie, iar creștinii nu sînt și nu trebuie să fie barbari. Avem datoria de a înfrunta, cu sinceritate și curaj pe cei ce tulbură azi lumea cu războaie.

Pînă și Biserica Romano-Catolică are acum o altă atitudine față de război, decît în trecut, cînd păstra o atitudine de împotrivire față de cei ce luptau pentru pace, sau de rezervă față de tulburările întîmplate în lume. S-a pomenit aici de duplicitatea Vaticanului în problemele politico-economice care frămîntă astăzi omenirea, duplicitate vădită într-o recentă enciclică papală («Populorum progressio»). Un mare diplomat, de renume mondial, spune, într-un ziar danez, despre această enciclică papală că ea conține multe sfaturi bune, dar conducerea Bisericii Catolice trebuie să dea dovezi în acest sens. Se știe că Vaticanul are bunuri pămîntești și capital bănesc extraordinar de mult. De ce miliardele de dolari, și sutele de milioane de lire sterline, de mărci germane, etc. depozitate de Vatican la diferite bănci din străinătate, nu sînt aduse în Italia, unde e nevoie de spital? De ce nu sînt îndreptate spre țările slab dezvoltate, ci spre locurile aducătoare de mari beneficii? Nu aparțin, oare, Vaticanului cele mai mari întreprinderi, bănci internaționale, imobile și terenuri, în toate țările catolice? De ce nu le împart săracilor?

În această privință, e știut că noi n-am început cu sfaturi. Am pornit la drum cu pilda proprie. Patriarhia avea patru ferme cu 700 hectare de pământ, cu inventar agricol, plus încă pe atita pădure. Văzînd încotro mergeau interesele poporului nostru, deși se oferea prin lege exceptarea de la expropriere, deci beneficiul de a păstra acele proprietăți, noi am socotit că credincioșii noștri trebuie să aibă pământ, să aibă ce lucra, să se îmbrace mai bine, să se hrănească mai bine. Am pus deci la dispoziția statului acele pămînturi și păduri. N-am păstrat nimic din bunurile pămîntești de odinioară. În etapa următoare am făcut apel la preoțime, să urmeze pilda ierarhilor. Preoțimea ne-a ascultat și a făcut la fel. Conducătorii țării au văzut că noi nu mai avem nimic și ne-au ajutat cu menținerea salariilor, îmbunătățindu-ni-le treptat. În această situație avem dreptul să vorbim împotriva bogăției acumulate pe nedrept. Dar ce impresie poate face lumii recenta enciclică papală, dacă principiile formulate în ea nu sînt sprijinite și pe fapte, pe care noi toți le nădăjduim și le așteptăm.

În noua așezare socială a țării, după actul istoric din octombrie 1948, noi n-am mers la împlinire. Prin Sinod, am luat măsuri pentru consolidarea unității sufletești a credincioșilor. Am organizat cursuri de îndrumare pentru preoții din întreaga țară la un centru unic; am hotărît să avem o singură Cazanie, care să fie citită în toate bisericile românești, ca și odinioară; am hotărît să uniformizăm cîntarea bisericească și să folosim aceleași cărți de slujbă peste tot.

Folosind acest prilej, Prea Fericitul Patriarh Justinian a dat îndrumări indeosebi preoților din Ardeal, să folosească toate cărțile de slujbă tipărite de Sfîntul Sinod, fiindcă acestea sînt redacte în limba cuvenită, în pas cu vremea, iar preoții și cîntăreții care le folosesc și le citesc contribuie la menținerea unității noastre de limbă. Apoi Prea Fericirea Sa a urât tuturor preoților sănătate și succes în împlinirea tuturor năzuințelor bune care tin de ființa preoției ortodoxe.

Corul preoților a intonat imnul patriarhal și cîntecul patriotic «Tricolorul».

A urmat o agapă la care au luat parte toți cei prezenți, iar după amiază — între orele 16—18 — Prea Fericitul Patriarh a stat de vorbă cu preoții cursiști, ascultîndu-i și dîndu-le sfaturi și îndemnuri părintești pentru o cît mai bună desfășurare a lucrării de conducere duhovnicească a credincioșilor din parohiile lor. Lămuririle și povețele date de Prea Fericitul Patriarh, dragostea, bunătatea și familiaritatea cu care Prea Fericirea Sa a venit și de astă dată, ca totdeauna, în mijlocul preoților cursiști, au umplut sufletele acestora de multă bucurie și le-a dat prilejul să-și exprime dragostea nețărîmuită față de Întîistătătorul Bisericii noastre și încrederea în misiunea nobilă pe care sînt chemați să o îndeplinească.

Pr. Prof. ENE BRANIȘTE

SCHIMB DE TELEGRAME
ÎN TRE PEA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN ȘI
PREA FERICITUL PATRIARH CHIRIL AL BULGARIEI

Cu ocazia împlinirii a 14 ani de la reînființarea Patriarhiei Bulgare, Prea Fericitul Patriarh Justinian a adresat Prea Fericitului Patriarh Chiril al Bulgariei următoarea telegramă:

Prea Fericirii Sale Părintelui CHIRIL
Patriarhul Bulgariei

Amintirile pururea vii și minunate, ce ne-au rămas în suflet de la rizitele frățești făcute de Noi în Bulgaria, ne îndeamnă astăzi, când serbuți 14 ani de la reînființarea străvechei Patriarhii Bulgare, să Vă felicităm cu dragoste frățescă pe Prea Fericirea Voastră și pe Înalt Prea Sfințiii Ierarhi ai Sfântului Vostru Sinod, și să facem cele mai calde urări, în numele Nostru personal și în numele Sfântului Sinod Român, pentru continua înflorire a Bisericii Bulgare surori și pentru îndelunga înziliră și fericita arhipăstorire a Sanctității Voastre, spre slava Sfintei noastre Ortodoxii.

† JUSTINIAN
Patriarhul României

*

La aceste frățești felicitări și urări, Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei a răspuns prin următoarea telegramă:

Prea Fericitului Părinte JUSTINIAN
Patriarhul României

În numele Sfântului Sinod și al Nostru personal, Vă mulțumim pentru felicitările frățești și urările călduroase exprimate cu prilejul celei de a paisprezecea aniversare a restabilirii Patriarhiei Bulgariei și Întronizării Noastre în Scaunul patriarhal.

Cu dragoste Vă dorim Prea Fericite Frate sănătate deplină și mari succese în activitatea Voastră, pentru binele Sfintei Biserici Române, al bunului popor român și pentru pace în întreaga lume.

Cu dragoste frățescă,

† CHIRIL
Patriarhul Bulgariei

*

Prea Fericitul Patriarh Justinian a adresat Prea Fericitului Patriarh Chiril al Bisericii Ortodoxe Bulgare următoarea telegramă de felicitare și urări cu prilejul zilei Sale onomastice :

*Prea Fericii Sale Părintelui CHIRIL
Patriarhul Bulgariei*

Cu bucurie folosim și plăcutul prilej al sărbătoririi zilei numelui Prea Fericii Voastre, pentru a Vă reînnoi sentimentele Noastre de frățească dragoste și prețuire, și a Vă ura din toată inima sănătate deplină și viață îndelungată, ca să aveți tot mai multe și mai temeinice satisfacții din împlinirea sfântului Vostru apostolat, în fruntea Bisericii Bulgare surori.

† JUSTINIAN
Patriarhul României

24 mai 1967

*

Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei a răspuns Prea Fericitului Patriarh Justinian prin următoarea telegramă de mulțumire :

*Prea Fericitului Părinte JUSTINIAN
Patriarhul României*

Profund mișcat de felicitările și urările Prea Fericii Voastre, cu ocazia zilei mele onomastice, Vă mulțumesc din toată inima și rog pe Dumnezeu să Vă dăruiască sănătate pentru îndelungata și fericita Voastră Arhipăstorie.

† CHIRIL
Patriarhul Bulgariei

ALEGEREA, HIROTONIA ȘI INSTALAREA ÎNALT PREA SFÎNȚITULUI Dr. NICOLAE MLADIN CA ARHIEPISCOP DE ALBA IULIA ȘI SIBIU ȘI MITROPOLIT AL ARDEALULUI

Împrejurările de intensă și multilaterală activitate pe care le trăiește în vremea noastră Biserica Ortodoxă Română au făcut necesar ca ocuparea scaunului de arhiepiscop de Alba Iulia și Sibiu și Mitropolit al Ardealului să se facă la scurt interval după încetarea din viață a Mitropolitului Nicolae Colan.

Alegerea

De aceea Colegiul Electoral Bisericesc pentru alegerea noului Arhiepiscop de Alba Iulia și Mitropolit al Ardealului a fost convocat pentru ziua de 4 iunie 1967, în sala sinodală din palatul patriarhal din București. După săvârșirea Doxologiei în paraclisul din palatul patriarhal, membrii Colegiului Electoral Bisericesc au trecut în sala sinodală unde la ora 9 dimineța s-a deschis ședința sub președinția Prea Fericitului Patriarh Justinian, de față fiind: Dl. Acad. Prof. Dr. Aurel Moga, ministrul Sănătății și Prevederilor Sociale, delegat al Domnului Președinte al Consiliului de Miniștri, Dl. Profesor emerit Petre Drăgoescu, delegat al Marii Adunări Naționale, Dl. Prof. Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri, însoțit de Dl. Director general I. Bărbulescu.

După ce secretarul sesiunii Colegiului Electoral Bisericesc a citit apelul nominal și s-a constatat prezența numărului legal de membri, la invitarea Prea Fericitului Patriarh Președinte, Dl. Prof. Dumitru Dogaru, secretar general al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri a dat citire Decretului Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, cu nr. 469 din 26 mai 1967, de deschidere a ședinței Colegiului Electoral Bisericesc pentru alegerea noului Arhiepiscop de Alba Iulia și Sibiu și Mitropolit al Ardealului.

Apoi Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a rostit următorul cuvânt de pomenire a fericitului întru adormire *mitropolitul Nicolae Colan*, subliniind răspunderea ce revine Colegiului Electoral Bisericesc de a alege un vrednic urmaș al acestuia :

Onorat Colegiu Electoral Bisericesc,

In ziua de 15 aprilie 1967 s-a mutat către Domnul, după o lungă și grea suferință, Nicolae Colan, arhiepiscop de Alba Iulia și Sibiu, și mitropolit al Ardealului, timp de peste 30 de ani membru al Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

Mitropolitul Nicolae Colan s-a născut la 28 noiembrie 1993 în satul Arpătac din Tara Bîrsei, ca fiu al unei familii de țărani cu modestă stare materială. A căpătat cunoștințe de carte la școala din sat și mai apoi la liceul ortodox român «Andrei Șaguna» din Brașov. După ce a absolvit cursurile Academiei teologice «Andreiane» din Sibiu și ale facultății de litere a Universității din București, a fost trimis pentru mai temeinice desăvîrșiri în cele ale cărții la Universitatea din Berlin, unde s-a specializat în studiul Noului Testament.

Întors în țară, timp de aproape 15 ani, a fost, pe rînd, secretar arhiepiscopesc la Mitropolia din Sibiu, profesor de studiul Noului Testament și rector al Academiei teologice «Andreiane», secretar general al Asociației clerului ortodox român din Ardeal, de mai multe ori deputat eparhial și, totodată, și un susținător cald, competent și generos al mișcării național-culturale dusă în sinul nației române de peste munți de «ASTRA», — Asociația transilvăneană pentru cultura și literatura poporului român.

În anul 1934 a intrat în cler, iar la 29 aprilie 1936 a fost ales episcop al Vadului, Feleacului și Clujului. A fost tuns în monahism la Mănăstirea Cozia, străvechea ctitorie a lui Mircea cel Bătrîn, cel care a fost stăpîn și în Ardealul vecin, apoi hirotonit arhiepiscop, și la 29 iunie același an, a fost instalat în fruntea eparhiei.

Concomitent cu aceste vrednicii de înaltă răspundere, vlădica Nicolae Colan s-a arătat și un ăscușit mînuitor al condeiului. Scrisul său înaripat a fost permanent prezent în paginile «Gazetei Transilvaniei», ale «Telegrafului Român», ale «Revistei Teologice» — căreia între anii 1923 și 1936 i-a fost director —, ale «Anuarului Academiei teologice» și ale revistei de familie «Viața ilustrată», pe care el însuși a înființat-o în anul 1934. În același timp, a condus și «Biblioteca Bunului Păstor», și colecțiile de scrieri religioase: «Problemele vremii», «Cărțile vieții», și «Veniți de luați lumină», și a contribuit la crearea colecțiilor de cărți teologice, apărute în Editura arhiepiscopiei de la Sibiu: «Seria teologică», «Seria didactică», «Popasuri duhovnicești» și «Veniți la Hristos».

Ca profesor și rector al Academiei teologice, el a pregătit multe serii de slujitori ai altarului și, totodată, a dat la lumină o seamă de lucrări teologice: Sfîntul Pavel către Filimon, Creștinismul și sclavia (1925), Biblia și intelectualii (1929), Cartea Sfîntului Pavel către Efeseni (1930), traducerea românească a cărții lui Föster: Hristos și viața omeanească (1925) și altele.

Cînd în anul 1936 a trecut la Cluj, ortodocșii de acolo l-au primit cu multă simpatie, căci el, cel plăcut și blajîn la înfățișare, «împunea ca ierarh, se afirma ca orator, scilicet ca scriitor și cărturar, nefiind niciodată zăbavnice cînd era vorba de manifestări românești care-i reclamau prezența și pîrtășia efectivă». De la început episcopul Nicolae-

Colan și-a făurit temeinic loc în sufletul și inima tuturor românilor din partea de sus a Ardealului, pe care nu i-a părăsit nici chiar atunci când stăpîniri străine au frînt cu forța trupul țării Ardealului. Timp de peste patru ani, el a desfășurat aici, în pămîntul românesc răsluit patriei sale prin funestul dictat de la Viena, o rodnică activitate duhovnicească, culturală și patriotică, «înlesnind cu tact și înțelepciune» conviețuirea credincioșilor săi cu minoritățile naționale și cu cultele conlocuitoare din tot nordul Transilvaniei, peste care acum păstorea.

Și în clipele de răgaz pe care i le lăsa, mai ales intensă sa acțiune de păstrare și întărire a românismului în acea parte de țară vremelnice înstrăinată, el a purces și la săvîrșirea unei mai vechi preocupări: tălmăcirea în românește a Noului Testament, care a apărut la Cluj în două ediții — în anii 1942 și 1945.

Pentru toate aceste merite și mai cu seamă pentru strădania sa de a păstra vie flacăra românismului în partea de țară ruptă silnicește din trupul Patriei, el a fost ales în anul 1942, membru activ al fostei Academii Române, în locul ce fusese ocupat de marele profesor și diplomat român, Nicolae Titulescu, pînă la 17 martie 1941, cînd a decedat.

Pășirea lui ca membru activ, peste pragul înaltului for de cultură, a avut loc de-abia în anul 1945, cînd a dezvoltat o comunicare, ce purta un plin de semnificație titlu: Biserica neamului și unitatea limbii românești. Răspunzîndu-i-se după obicei, i se mărturisea deschis că alegerea sa printre membrii activi ai Academiei nu este altceva decît cernerea «poleiului de aur al recunoștinței peste strădaniile generațiunii care, cu nemișorată încredere în răscumpărarea neamului, s-a legat de glia pierdută», temporar, dincolo de Feleac.

Chiar în anul în care el era primit solemn la Academie, zările istoriei transilvănene s-au luminat. Ardealul de Nord eliberat de sub stăpînirea străină a revenit la Patria-mamă. Neobosit, ca întotdeauna, episcopul Nicolae Colan s-a arătat și acum părtaș la lecuirea rănilor lăsate în eparhia sa de efemerul ocupant, și-a dat contribuția la așezarea cea nouă a țării, și s-a manifestat ca osîrduitor luptător pentru pace și prietenie între oameni și popoare.

După o păstorie la Cluj de peste două decenii, episcopul Nicolae Colan, a cărui activitate, precum observa ilustrul bărbat de stat, Dr. Petru Groza, s-a «împletit cu marile cotituri din viața poporului nostru și cu năzuințele contemporanilor săi încadrați în zbuciumul și lupta acestui popor», în ziua de 23 mai 1957, a fost ales arhiepiscop de Alba Iulia și Sibiu și mitropolit al Ardealului, pășind astfel în scaunul vlădicesc de peste munți, cînstit în trecut de ierarhi destoinici, ca: Ioan de Prislop, Șimion Ștefan, Sava Brancovici, Andrei Șaguna și Nicolae Bălan. Din cei aproape 10 ani pînă la decesul său din ziua de 15 aprilie a acestui an, el a cîrmuit Biserica Ortodoxă Română din Ardeal, în plină vigoare numai 5 ani — căci ultimii 5 ani a fost în neputință, din cauza unei grele suferințe.

Astfel a trecut prin această viață vlădica Nicolae Colan de la Sibiu, care prin ceea ce a săvîrșit, trăind în lumea de aici, înscrie o istorică

pagină în viața Bisericii noastre strămoșești. Plecînd dintre noi, el a lăsat în urmă amintirea unui om de caracter, iubit și stimat de toți, care cu sinceritate a dorit pacea și buna învoire între oameni și între neamuri, a unui om care, datorită «înțelegerii profunde pe care o avea pentru setea de libertate și dorința de unitate a poporului nostru și pentru îndreptățita noastră aspirație la o viață demnă», a știut «să imbine în mod fericit grija pentru problemele religioase ale credincioșilor săi, cu atenția permanentă pentru interesele și preocupările lor sociale»; a unui om, care, prin firea, umanismul și convingerile sale, în toată vremea, a desfășurat o susținută acțiune «pentru înflorirea unui climat de bune raporturi între Biserica Ortodoxă Română și celelalte culte, pentru buna înțelegere și înfrățirea dintre poporul român și naționalitățile conlocuitoare»; a unui învățat dascăl de teologie ortodoxă, a unui bun păstor cumpănit în fapte și nedespărțit de turma sa în clipele cele mai grele; a unui înflăcărat patriot, a unui teolog erudit, a unui om de aleasă cultură, a unui luminat ierarh, care întotdeauna a rămas lângă popor, slujindu-l cu căldură și abnegație, înfruntînd împreună cu el vitregiile și greutățile vremii și în tot timpul dorind cu ardoare a-l vedea unit, fericit și trăind laolaltă în țara lui liberă și independentă; și, în sfîrșit, a unui vlădică neobosit, care, după exemplul iluștrilor săi înaintași, șezători în scaunul istoric al Mitropoliei Ardealului, și-a închinat viața slujirii Bisericii și Patriei.

În amintirea Mitropolitului Nicolae Colan propun să păstrăm un moment de reculegere.

Toți cei prezenți se ridică în picioare și păstrează solemn acest moment de reculegere.

Fie ca pilda vieții lui, în toate manifestările ei, să rămînă pentru noi toți un luminos imbold de susținută activitate, spre binele harnicului nostru popor, slava Bisericii strămoșești și fericirea Patriei.

Veșnică să-i fie amintirea și sufletul lui nobil odihnească-se în pace, în sălașul celor aleși ai Domnului !

Onorat Colegiu,

V-am făcut pîrintească poftire pentru ca, — potrivit rînduielilor sfințelor canoane și ale Statutului de organizare și funcționare a Bisericii Ortodoxe Române —, să chibzuim cu toată înțelepciunea la completarea locului vacant de arhiepiscop de Alba Iulia și Sibiu și mitropolit al Ardealului, cu o persoană, care să fie un demn urmaș al înaintașilor săi în scaunul Mitropoliei Ardealului și la înălțimea așteptărilor clerului și credincioșilor acestei Eparhii, de a avea un conducător luminat și bun cîrmaci al lor, în viața aceasta frămîntată de spiritul înnoitor al socialismului în țara noastră.

Suspend ședința o jumătate de oră, pentru a vă consulta cu membrii Adunării Eparhiale de la Sibiu, asupra candidatului pe care doresc să-l alegă.

Bunul Dumnezeu să vă dăruiască tuturor gîndul cel mai bun.

La orele 10, după întreruperea ședinței în vederea consfăturii între membrii Colegiului Electoral Bisericesc, s-a început în conformitate și cu respectarea tuturor prevederilor statutare și regulamentare, votarea cu buletine. După numărătoarea buletinelor și după despuierea scrutului Prea Fericitul Părinte Patriarh Președinte a anunțat rezultatul votului: au votat 71 membrii ai Colegiului Electoral Bisericesc: 70 de voturi au fost exprimate pentru Înalt Prea Cuviosul Arhimandrit Dr. Nicolae Mladin, profesor la Institutul teologic de grad universitar din Sibiu, iar 1 vot a fost alb.

După vestirea rezultatului votului, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, președintele Colegiului Electoral Bisericesc, a declarat ales în scaunul de arhiepiscop de Alba Iulia și Sibiu și de mitropolit al Ardealului pe I.P.C. Arhimandrit Profesor Dr. Nicolae Mladin. Apoi Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a felicitat pe noul ales, făcându-i urări pentru o rodnică și îndelungată păstorire; în încheiere Prea Fericirea Sa a spus: *«Înalt Prea Cuvioase Părinte Profesor, Înaltul Colegiu Electoral Bisericesc și-a îndreptat privirile către Înalt Prea Cuvioșia Voastră pentru trecerea la vrednicia de Arhiepiscop de Alba Iulia și Sibiu și de Mitropolit al Ardealului, ceea ce te obligă să exprimi înaintea Onoratului Colegiu cuvîntul de angajament pentru împlinirea sarcinilor pe care reprezentanții Bisericii strămoșești și ai poporului nostru drept credincios le pun pe umerii Înalt Prea Cuvioșiei Voastre».*

Întîmpinat cu căldură și dragoste I.P.C. Arhimandrit Prof. Dr. Nicolae Mladin a rostit următoarea cuvîntare în care mărturisește gândurile care-l stăpînesc în momentul luării pe umeri a grelei sarcini de Arhiepiscop al Bisericii Ardelenne și încredințează pe reprezentanții Bisericii, ai poporului și ai statului că se va strădui fără precupețire să le ducă la bun sfîrșit.

*Prea Fericite Părinte Patriarh,
Domnule Secretar General al Departamentului Cultelor,
Înalt Prea Sfințiiile Voastre și Prea Sfințiiile Voastre,
Mărit Colegiu Electoral,*

E greu să spun în cuvinte ceea ce simt în aceste momente solemne, cînd Prea Fericitul Patriarh Justinian, Părintele nostru al tuturor, îmi împărtășește rezultatul votului Colegiului Electoral Bisericesc. Votul acesta mărturisește încrederea și prețuirea clerului și credincioșilor ai căror reprezentanți sînteți, față de un dascăl, care socotea ca misiune a vieții sale altarul și catedra, amvonul și condeiul. Așa-mi făurisem gîndul: să-mi zidesc toată ființa în sufletele studenților teologi, în inimile celor ce-mi citeau slova și celor ce ascultau graiul predicatorului. Iată însă că măritul Colegiu Electoral mă cheamă la o nouă misiune, mai înaltă și mai grea, mai complexă. Căci nu-i tot una să scrutezi cu gîndul adîncurile necuprinse ale credinței creștine, să descifrezi cu mințea legile de desfășurare ale vieții în permanentă mișcare, să fii pasionat de probleme, însetat mereu de a descoperi noi perspective și noi orientări, cu a fi pus în fruntea unei Arhiepiscopii, unei Mitropolii și a conduce viața bisericească din acea parte de țară. Unul este dascălul,

condeierul, predicatorul, care chiar dacă nu rămâne suspendat în zona abstracțiunilor goale, ci se străduiește să reflecte concretul, să răsfringă în gând și cuvînt viața însăși și să-i lumineze cărările, totuși influențează mai mult indirect asupra vieții, adică spiritual, prin forța cuvîntului scris, sau vorbit. Altul este ierarhul care stă la cîrma Bisericii, chemat să plămădească viața, să dea trup duhului, să dea trup gîndului, adică — cu darul lui Dumnezeu — să împlinească iarăși și iarăși cuvîntul Scripturii ce zice: «Și Cuvîntul trup s-a făcut!» (Ioan I, 14). Existența unuia se petrece mai mult în zona liniștită a gîndului, deși poate fi de intensă combustie spirituală. Existența celuilalt se petrece mai mult în zona învolburată a faptei, care cere și alte calități decît cele ale dascălului, cu toate că omul de acțiune trebuie să fie deopotrivă și un dascăl și un profund gînditor.

De aceea pășesc cu sfială din zona liniștită a dascălului de teologie spre zona învolburată a conducătorului. Sfiala aceasta este însă intrucîtva domolită de gîndul că «vocea poporului este vocea lui Dumnezeu», și că dacă Dumnezeu te cheamă prin glasul reprezentanților Bisericii Sale, nu există decît un singur răspuns: «Iată-mă, Doamne! Vin să fac voia Ta!». Dacă Domnul mă cheamă să fiu păstor, să urmez Lui, Cel ce este Păstorul cel Mare; dacă Biserica mă cheamă să slujesc într-o nouă treaptă, îmi plec fruntea spre ascultare, spre supunere. O fac aceasta din convingerea că nu voi fi lăsat singur numai cu puținele mele puteri, ci Domnul mă va ajuta și va călăuzi pașii mei pe calea cea dreaptă și Biserica cu ierarhii, preoții și credincioșii ei — va fi alături de mine, mă va sprijini, mă va îndruma.

Mărit Colegiu Electoral.

Care este zestrea cu care pot veni în întîmpinarea chemării ce mi se face? Este tot ce am moștenit de la strămoși și părinți, tot ce mi-au dăruit plaiurile țării, graiurile poporului și ale istoriei, dumnezeieștile haruri ale Bisericii. Fiu de muncitor minier, vlăstărit din rădăcina vînjoasă a moșilor, care au cutremurat mai multe veacuri istoria Transilvaniei, crescut între mineri, port în mine setea după dreptate, după libertate și după unitate națională, care și-a găsit împlinirea în vremea noastră. Simt că pulsul vieții este fierbinte, că viața este dinamism, e tensiune spre piscuri tot mai înalte.

Din familie am învățat să împletesc rugăciunea cu munca, credința cu patriotismul, iubirea de ortodoxia românească cu frăția față de cei de alte culte și naționalități. Imnele religioase se împreunau cu cîntecele patriotice, în care răsunau ecurile revoluției de la 1848, ale luptei lui Avram Iancu, și ale unității naționale înfăptuită la 1918.

Am crescut în țară românească, în școală românească, în Biserica românească, fiind fiu al unui popor care și-a cucerit independența și unitatea, fiu al unei Biserici care cuprinde pe toți credincioșii ortodocși români de pretutindeni. De aceea, — ca fiu al provinciei natale — m-am simțit și mă simt încadrat în marea unitate românească și ortodoxă de pe toate plaiurile țării.

Terminând liceul, am socotit că mă pot realiza mai deplin pe calea teologiei. Am obținut licența și doctoratul la Facultatea de teologie din București. Marele mitropolit Nicolae Bălan, m-a așezat la «Minăstirea Brîncoveanu» de la Sîmbăta de Sus, m-a trimis la studii de specializare în Viena și m-a numit la catedra de teologie morală de la Institutul teologic din Sibiu, mai apoi și redactor la «Telegraful Român». Astfel am avut posibilitatea ca — sub călăuzirea lui părintească și înțeleaptă — precum și a I.P.S. Mitropolit Iustin Moiescu și a Mitropolitului de piosă amintire Nicolae Colan — să cunosc tradițiile Bisericii din Transilvania, să-mi dezvolt capacitățile și să dau pe amvon, la catedră, la faoate, la reviste, în cărți și în broșuri tot ce-am adunat în zile și nopți de studiu și meditație.

De la marea cotitură din 23 August 1944 pînă astăzi am sprijinit și sprijin viața cea nouă din patria noastră, făurită de oamenii muncii de la orașe și de la sate. Fiu de muncitor miner, m-am simțit și mă simt «un om între oameni», unul din milioanele de muncitori cu brațele și cu mintea care au pus temeliele României Socialiste, muncesc cu elan pentru ridicarea ei pe noi culmi de civilizație și luptă pentru pace și înfrățire între popoare.

Am sprijinit și sprijin duhul de înnoire, duhul apostolatului social din Biserica reîntregită, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, și am adus obolul sufletului la realizarea și consolidarea unității în credința strămoșească. Am contribuit la bunele relații cu celelalte culte și la legăturile cu celelalte Biserici pe linia ecumenismului și a luptei pentru pace.

Aceasta e — pe scurt — zestrea cu care mă prezint în fața noilor însărcinări la care sînt chemat: armonizarea credinței ortodoxe cu atașamentul față de patrie și față de popor, față de progresul social și uman multilateral.

Mărit Colegiu Electoral,

În acest moment solemn privirile mi se îndreaptă înainte spre obligațiile ce-mi revin în viitor. Ca membru al Sfîntului Sinod mă voi sili să conlucrez cu Înălții Ierarhi membrii ai Sfîntului Sinod, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, la întărirea unității Bisericii noastre și la buna desfășurare a activității ei, atît pe plan intern cît și pe plan extern.

Ca mitropolit al Ardealului voi promova bunele relații cu celelalte Mitropolii și îndeosebi cu Mitropolia Banatului, de care ne leagă trecutul istoric și unele tradiții și obligații comune. De asemenea voi căuta ca în frățeasca împreună-lucrare cu Prea Sfințitul Teofil al Clujului și cu Prea Sfințitul Valerian al Oradiei să întărim unitatea bisericească, să continuăm și să consolidăm tradițiile ortodoxe românești și ecumeniste din Transilvania. Voi căuta să continui — în cadrul Patriarhiei Române — tradiționalele bune relații ale Mitropoliei Ardealului cu Episcopia Misionară Ortodoxă Română în America, între ai cărei clerici și credincioși, mulți sînt originari din părțile acestei Mitropolii.

Ca arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române de Alba Iulia și Sibiu, mă voi strădui să fructific moștenirea înaintașilor din amândouă «străunile», care legați de popor și de tradițiile lui strămoșești, sufletul și-au pus pentru cucerirea libertății, pentru realizarea unității naționale și pentru înfrățirea tuturor credincioșilor în aceeași lege românească. Nu voi uita niciodată pe marii ierarhi, ca Sava Brancovici, Inochentie Micu Clain, Andrei Șaguna ș.a., pe luptătorii pentru neam și lege ca Horia, Cloșca și Crișan, Sofronie de la Cioara, Samuil Micu Clain, Gheorghe Șincai, Petru Maior, Gheorghe Lazăr, Avram Iancu ș.a., pe toți aceia care au adus contribuția lor la actul istoric din octombrie 1948. Dezvoltând aceste tradiții de luptă pentru unitate națională și unitate în legea strămoșească, răspunzând cerințelor actuale ale poporului, ale credincioșilor și preoților, voi căuta ca întreaga preoțime și toți credincioșii să se simtă una în casa părinților lor, în credința strămoșească și în credințioșia față de poporul român, față de Republica Socialistă România, patria noastră a tuturor.

Credinciosul spiritului Ortodoxiei românești, lucrând la buna desfășurare a vieții noastre bisericești, voi întări totodată legăturile frățesti cu celelalte culte și naționalități și mă voi strădui ca duhul păcii și al conlucrării pentru binele poporului să fie mereu viu.

Acestea mi se par a fi problemele mari care îmi stau în față: unele sînt probleme comune în tot cuprinsul Bisericii Ortodoxe Române, altele sînt probleme specifice istoriei și situației Bisericii Ortodoxe din Transilvania.

Mărit Colegiu Electoral.

Mulțumind Prea Fericitului Patriarh Justinian, înalt Prea Sfinților și Prea Sfințiilor Ierarhi, Dvs. tuturor, clerului și credincioșilor pentru încrederea ce mi s-a acordat, Vă rog să-mi dați tot sprijinul în noua și greaua sarcină spre care pășesc cu sfială, și nu mă îndoiesc că nu mă veți lipsi niciodată de acest ajutor frățesc.

Cu această încredințare, înalt gînd de rugă spre Părintele Lumii de la Care vine toată darea și tot darul cel desăvîrșit, ca să-mi lumineze mintea, să-mi întărească voința, să-mi desăvîrșescă dragostea, spre a putea sluji cu întreaga mea ființă Sfînta Lui Biserică și mîndra Țară Românească.

Cu Dumnezeu înainte spre noi zări de lumină, de pace și progres.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Președinte răspunzînd cuvîntului I.P.C. Arhimandrit Prof. Dr. Nicolae Mladin, nou-alesul Arhiepiscop de Sibiu și Alba Iulia și Mitropolit al Ardealului, îl felicită pentru alegere și-i dorește să ducă la bună împlinire angajamentul de a înfăptui slujirea sa pastorală închinată lui Hristos și omului, Bisericii și patriei, așa cum a înfățișat-o în cuvîntul său în fața Colegiului Electoral Bisericesc. «Numai așa noi, membrii Colegiului, ne vom încredința că votul nostru a fost și după voia lui Dumnezeu și ne vom putea bucura că am ales pe cel mai bun pentru locul de Arhipăstor al Bisericii din Ardeal».

Apoi membrii Colegiului Electoral Bisericesc au felicitat pe nou-alesul Arhiepiscop de Sibiu și Alba Iulia și Mitropolit al Ardealului.

La orele 14, în trapeza din palatul patriarhal, Patriarhia Română și Arhiepiscopia de Alba Iulia și Sibiu au dat o agapă, la care au luat parte membrii Colegiului Electoral Bisericesc și numeroși invitați. În cursul agapei care a decurs într-o atmosferă sărbătorească, s-au rostit toasturi.

*

Recunoașterea alegerii

Miercuri, 7 iunie 1967, la Departamentul Cultelor, a avut loc solemnitatea recunoașterii Înalt Prea Cuviosului Arhimandrit Profesor Dr. Nicolae Mladin în funcția de Arhiepiscop de Alba Iulia și Sibiu și Mitropolit al Ardealului.

Solemnitatea a început la orele 10,30 și a fost prezidată de Domnul Secretar General, Profesor Dumitru Dogaru.

Având alături pe Prea Fericitul Patriarh Justinian și pe nou-alesul Mitropolit al Ardealului, Înalt Prea Cuviosul Arhimandrit Profesor Dr. Nicolae Mladin și înconjurat fiind de Dl. Director general I. N. Bărbulescu, de D-nii Directori din Departamentul Cultelor și de alți colaboratori, Domnul Secretar General, Profesor Dumitru Dogaru, a dat citire Decretului Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România (nr. 554 din 6 iunie 1967), prin care este recunoscută alegerea I.P.C. Arhimandrit Profesor Dr. Nicolae Mladin ca Arhiepiscop de Alba Iulia și Sibiu și Mitropolit al Ardealului.

După aceea, Domnul Secretar General, Profesor Dumitru Dogaru, a înmănat nou-alesului arhiepiscop și mitropolit Decretul Consiliului de Stat.

Mulțumind pentru încrederea arătată de Conducerea Statului nostru, a luat cuvântul I.P.S. Arhiepiscop și Mitropolit Dr. Nicolae Mladin, spunând:

Domnule Secretar General al Departamentului Cultelor,

Trăiesc astăzi o bucurie nouă, unul din cele mai însemnate momente ale vieții mele. Căci, după ce am fost ales de Colegiul Electoral Bisericesc Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române de Alba Iulia și Sibiu și Mitropolit al Mitropoliei Ardealului și după ce Sfântul Sinod a săvârșit cercetarea canonică, iată vine Ocîrmuirea Patriei noastre scumpe și îmi acordă recunoașterea în această înaltă slujire.

Având această înaltă recunoaștere în scaunul arhiepiscopesc și mitropolitan, voi putea trece la cîrmuirea clerului și credincioșilor din acea parte de țară. Simt că e datoria mea de a respecta întru totul legile Statului, de a mă identifica cu interesele superioare ale poporului și a îndruma pe preoți și pe credincioși la sprijinirea muncii lui pentru înflorirea României Socialiste, pentru ridicarea ei pe noi culmi de civilizație și progres.

Profund emoționat de cinstirea ce mi se acordă, zic și eu cu psalmistul: «Ce voi răsplăti Domnului pentru tot ce a făcut mie?» (Ps. CXV, 3) și mă întreb: ce voi răsplăti patriei și poporului pentru ceea ce mi-au dăruit mie? Căci ei — patriei — îi datorez — prin voia Domnului — tot ceea ce am mai bun în ființa și viața mea. Ea mi-a dăruit moștenirea ce au transmis-o părinții din părinți, plaiurile ei mi-au întipărit în suflet frumuseți peste frumuseți, graiurile ei mi-au vorbit despre permanența poporului român pe aceste meleaguri, despre luptele lui pentru independență, unitate națională și progres social, creațiile ei artistice mi-au descoperit frumusețea sufletului românesc, la sînul ei de mamă m-a ocrotit și m-a hrănit cu marile elanuri și înfăptuiri de astăzi, cu visurile mărețe ce se arcuiesc ca un curcubeu peste veacuri. Față de patria scumpă, Republica Socialistă România, împlinire deplină a visurilor seculare, creată prin vrerea, munca și sufletul întregului popor, sînt chemat să slujesc cu dăruirea tuturor forțelor mele și ca un bun fiu al ei să fructific darurile primite, spre binele poporului.

A conduce, a fi cîrmuitor bisericesc în Duhul lui Hristos înseamnă a sluji din dragoste lui Hristos și Bisericii Sale, a sluji din dragoste patriei și omenirii întregi. Cînd ierarhul se identifică — prin iubire — cu Biserica sa, și cheamă pe preoți și pe credincioși să pășească împreună cu el pe urmele lui Hristos, atunci are el autoritatea adevărată și deplină a cîrmuitorului de suflete. Cînd ierarhul se identifică — prin iubire — cu destinele poporului și cheamă pe preoți și credincioși să slujească împreună cu el interesele superioare ale Patriei, atunci are el autoritatea eficientă a cîrmuitorului spiritual. Iar a te identifica cu Hristos și Biserica Sa înseamnă totodată a te identifica cu oamenii, deci cu poporul, cu omenirea. Căci de vreme ce Fiul lui Dumnezeu s-a făcut Om, El s-a solidarizat cu omul, nu numai în general, ci cu omul concret, cu toate caracteristicile lui personale, naționale sau sociale. De aceea, cel ce iubește pe Hristos acela iubește și pe om, acela iubește și patria. Iar cel ce zice că iubește pe Dumnezeu, dar pe aproapele său îl urăște, sau nu-și iubește Patria sau urăște pe altele popoare, mîncinos este — după cuvîntul Sfîntului Apostol Ioan, apostolul iubirii (I Ioan IV, 20—21).

Această împletire între iubirea de Hristos și iubirea de popor — intrupată în viața Mîntuitorului, a Sfinților Apostoli și a Sfinților Părinți ai Bisericii noastre — a fost o realitate și este o realitate vie în Biserica Ortodoxă care — considerînd națiunile și limbile ca realități istorice voite și binecuvîntate de Dumnezeu (Matei XXVIII, 19; Fapte II, 3—4) — s-a organizat în Biserici Ortodoxe naționale autocefale. Biserica Ortodoxă Română fără a-și pierde ecumenicitatea, a intrupat și intrupează într-un mod propriu acest fapt. Biserica Ortodoxă a fost un factor de seamă al unității poporului român, al începuturilor limbii literare și literaturii române, ce se adresa «semînției românești» de pre-tutindenii, și a luptei pentru libertate, unitate națională și progres social.

Aceasta a rămas realitate vie și atunci cînd împărații străini ne-au despărțit în două Biserici românești, pentru că clerul și credincioșii din cele «două străni» au păstrat neschimbată unitatea lor și au luptat îm-

preună — cum arată generația de la 1848, spre exemplu, pentru libertatea și unitatea poporului român.

Pe linia aceasta evanghelică și tradițională a identificării cu Hristos și — în Hristos — cu poporul, cu destinul lui istoric de grele încercări și luminoase biruințe, pășește Biserica noastră și astăzi în mod firesc, în condițiile saltului istoric din ultimele decenii realizat de patria noastră. Ea este alături de popor, sprijinește mărețele lui realizări și se bucură de marile lui biruințe, de înaltul prestigiu al României Socialiste între popoarele lumii.

Fiind Biserică Ortodoxă Română Autocefală, cu conducere proprie, care nu primește porunci dinafara granițelor țării, Biserica noastră sprijinește în felul acesta bunul cel mai scump al poporului român: independența, suveranitatea, unitatea lui. Ca independența, suveranitatea și unitatea unui popor să nu fie știrbite, ci să fie întregi, se cere ca să se asigure nu numai independența lui economică, culturală și politică, ci și independența religioasă a preoților și credincioșilor din sinul aceluia popor. E împotriva Duhului lui Hristos ca preoți și credincioși să fie manevrați sub mască religioasă de forțe dinafara țării și potrivnice intereselor poporului. Marele act istoric al reîntregirii bisericești din octombrie 1948 are — în acest context — nu numai însemnătate bisericească, ci și însemnătate națională. Cinste și glorie se cuvin tuturor celor ce de-a lungul secolelor au luptat pentru unitatea în legea strămoșească și în slujirea poporului: Sofronie de la Cioara, Samuil Micu Clain, Gheorghe Șincai, Petru Maior, Horia, Cloșca și Crișan, Gheorghe Lazăr, mitropolitul Șaguna și alții. Cinste și glorie se cuvin tuturor inițiatorilor și făuritorilor reîntregirii bisericești și tuturor celor ce aduc contribuția lor zi de zi, clipă de clipă, la întărirea unității bisericești și unității poporului român.

Prin faptul că Biserica noastră este Biserică autocefală, egală cu celelalte Biserici Ortodoxe în relațiile frățesti și de egalitate cu ele sau cu alte confesiuni, ea sprijinește activitatea intensă a întregului nostru popor pentru pace și colaborare între popoare.

Domnule Secretar General,

Cele spuse mai sus cuprind și îndatoririle ce simt că-mi revin ca Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe de Alba Iulia și Sibiu și ca Mitropolit al Mitropoliei Ardealului. Făgăduiesc să samăn în sufletele preoților și credincioșilor iubirea înflăcărată față de România Socialistă, entuziasmul pentru marile biruințe ale poporului și pentru luminoasele perspective ale viitorului, ca ei să-și împlinească cu vrednicie toate datoritiile cetățenești-patriotice și prin muncă neprecupețită să sprijinească poporul în realizarea idealurilor lui.

Voi căuta să păstrez cu scumpătate monumentele istorice bisericești, care mărturisesc nu numai despre viața bisericească română, ci și despre permanența poporului român pe aceste plaiuri, despre istoria și forța creatoare de cultură a acestui popor. Prețuirea și grija deosebită arătată de Ocîrmuirea țării noastre acestor monumente istorice

este pentru mine, pentru clerici și pentru credincioși, un îndemn de a le prețui și mai mult și a face din ele focare de educație patriotică.

Mă voi strădui să promovez și să întăresc relațiile frățesti cu celelalte culte, pe temeiul ecumenismului creștin și al patriotismului constructiv, care ne leagă pe toți de patria noastră comună și ne îndeamnă să fim buni cetățeni ai României Socialiste, care îmbrățișează cu aceeași dragoste pe toți fiii ei, fără deosebire de naționalitate sau credință religioasă.

La fel voi căuta să fiu — în relațiile cu cei din alte țări — un mesager al păcii și al iubirii, al strădaniilor Bisericii și poporului nostru pentru înfrățire și colaborare între popoare.

Domnule Secretar General,

Cu aceste gânduri și angajamente, mulțumirile mele se îndreaptă către Consiliul de Stat al Republicii Socialiste România, care prin Decretul de recunoaștere mă încredințează de încrederea sa. Aceasta constituie pentru mine cinstirea cea mai de preț. Asigur înțeleapta Ocîrmuire a Patriei noastre că voi sluji cu dragoste și devotament interesele superioare ale poporului.

Îngăduiți-mi, Domnule Secretar General, să mulțumesc cu căldură Domniei Voastre și colaboratorilor Dvs. pentru sprijinul continuu pe care l-am avut din partea Departamentului Cultelor. Mă voi strădui să folosesc acest sprijin pentru promovarea gândurilor ce am împărtășit astăzi.

Credincios lui Hristos, Domnul și Mîntuitorul sufletelor noastre, atașat legii strămoșești, lucrător al înfrățirii între Biserici și popoare, între Biserica Ortodoxă Română și celelalte culte, între poporul român și naționalitățile conlocuitoare, rog pe Bunul Dumnezeu să-mi ajute să slujesc cu devotament și dăruire desăvîrșită avîntul nestăvilit al patriei noastre scumpe spre noi culmi de progres, ca, numele ei să strălucească cu fală între celelalte popoare ale lumii. În acest sens chem pe toți cei prezenți, și prin ei pe clericii și pe credincioșii tuturor cultelor din țara noastră, să fim buni fii ai patriei noastre comune, să muncim pentru propășirea poporului și să aducem contribuția noastră la înfăptuirea marelui ideal evanghelic și general uman: pace și înfrățire între toate națiunile pămîntului.

A răspuns Domnul Profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri al Republicii Socialiste România. Domnia sa a subliniat faptul că I.P.S. Dr. Nicolae Mladin a ținut să expună cu acest prilej gânduri și năzuințe care îl vor călăuzi în înalta funcțiune pe care o începe.

Dl. Secretar General s-a referit, în continuare, la unele particularități istorice ale acelei părți a țării noastre în care I.P.S. Dr. Nicolae Mladin își va desfășura misiunea, arătînd că în trecut clerul și episcopii au stat alături de popor, străduindu-se să-i fie de folos în forma potrivită condițiilor respective. De asemenea, clerul ardelean de atunci păstra legături cu ierarhia ortodoxă română din celelalte părți româ-

nești, îndeosebi cu Mitropolia din Țirgoviște, contribuind la legăturile de unitate ale poporului român.

Dintre sarcinile actuale, Dl. Secretar General s-a referit și la atenția pe care I.P.S. Dr. Nicolae Mladin își propune să o acorde clerului, care a fost un timp despărțit bisericeste de tradițiile românești.

În continuare, Dl. Secretar General a mai spus că hotărîrea I.P.S. Dr. Nicolae Mladin de a păstra și bune legături cu reprezentanții celorlalte culte, care sînt, în același timp și formațiuni minoritare din punct de vedere național, va reprezenta o contribuție importantă la unitatea tuturor locuitorilor țării noastre. Cînducerea de astăzi a poporului nostru respectă dreptul minorităților naționale din Republica Socialistă România de a-și trăi — în mijlocul poporului român și în colaborare cu el — specificul lor de viață.

Pentru gîndurile exprimate, pe care le întîmpină cu deosebită satisfacție, Dl. Secretar General a urat I.P.S. Dr. Nicolae Mladin: «Fiți sănătos și puternic ca să le puteți aduce la îndeplinire».

La această solemnitate au luat parte: II.PP.SS. și PP.SS. Ierarhi, membri ai Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, numeroși șefi de culte, membrii permanenței Consiliului Arhiepiscopesc ortodox român din Sibiu, rectorii celor două Institute teologice ortodoxe din București și Sibiu, vicari eparhiali și consilieri eparhiali, profesori de teologie, directori de seminarii teologice, protopopi din Arhiepiscopia de Alba Iulia și Sibiu.

În aceeași zi, la orele 14, Domnul Secretar General al Departamentului Cultelor, Profesor Dumitru Dogaru, a dat un dejun — în saloanele restaurantului Athenée Palace — în cinstea I.P.S. Mitropolit Dr. Nicolae Mladin al Ardealului.

În cursul dejunului — la care au luat parte cei mai sus-amintiți și alți invitați — s-au rostit toasturi.

Seria toasturilor a fost deschisă de Dl. Secretar General al Departamentului Cultelor, Profesor Dumitru Dogaru, salutînd pe noul Mitropolit al Ardealului, care intră în comunitatea conducătorilor de culte din țara noastră cu o înaltă funcție de răspundere, spre a îndeplini sarcini cerute de zilele noastre.

Dezvoltînd diferitele forme de raporturi între stat și culte care au existat pînă acum în istorie, Dl. Secretar General a spus că statul nu trebuie să se amestece în problemele religioase. El are să vegheze doar ca pe structura acestor probleme să nu se constituie o politică dăunătoare intereselor statului nostru socialist. În continuare Domnia Sa a spus:

«După douăzeci de ani de experiență a acestei concepții, rezultatul este pacea confesională în țară. Acum, cetățenii nu mai privesc statul de pe poziții religioase, ci în funcție de orice lucrare care interesează pe toată lumea, adică binele obștesc.»

Această politică a pus și cultele religioase în situația de a reflecta asupra raporturilor lor întreolaltă, dar și asupra raporturilor lor cu statul socialist. Biserica Ortodoxă Română, sub conducerea Prea Fericitului Patriarh Justinian, a avut o contribuție de mare valoare în ceea

ce privește definirea poziției pe care o are un cult religios în viața obștească a statului socialist. Numeroasele volume din seria intitulată *Apostolat Social*, alcătuite de Prea Fericirea Sa, reprezintă o contribuție impunătoare la lămurirea acestei poziții. Dar și contribuția celorlalte culte la lămurirea acestei poziții e demnă de relevat. Astfel, *Eminența Sa Dl. Episcop evanghelic luteran, Dr. Friederich Müller*, la împlinirea vârstei venerabile de 80 de ani, a declarat că Biserica Evanghelică-Luterană C.A. pe care o conduce vede posibilitatea dăinuirii ei firești într-un stat socialist ca al nostru. La fel s-au exprimat șefii de culte reformat și mozaic, ale căror declarații au avut ecouri largi și favorabile așezării noastre statale și sociale și peste hotare și cu drept cuvânt, căci la noi nu numai cultele cu mulți credincioși sint tratate echitabil, ci și cele cu credincioși puțini. Chiar preoții romano-catolici — conduși multă vreme de episcopi care n-au înțeles că statul nostru socialist are bunăvoința de a lua în considerare dezideratele cultului lor — recunosc astăzi, în marea lor majoritate, că ei au în România o situație convenabilă, deși le lipsește, încă, un statut de organizare. Ei au meritul de a fi făcut un pas înainte pe drumul nou pe care mergem, făcând posibilă și din partea lor conviețuirea între culte și statul socialist».

Salutînd pe cei de față, în numele Departamentului Cultelor, Dl. Secretar General a spus că este convins că în toți se afirmă spiritul unei înalte răspunderi pentru viitorul nostru al tuturor, căci toți sint hotărîți să ajute poporul nostru în vigurosul său mers înainte. Aceasta e atmosfera în care vine tînărul Mitropolit al Ardealului, I.P.S. Dr. Nicolae Mladin, pentru ca laolaltă cu ceilalți să facem să strălucească România noastră socialistă în zilele de mîine, prin toți fiii ei devotați pe care îi are.

Prea Fericitul Patriarh Justinian a subliniat că începînd cu ziua de azi, noul Mitropolit al Ardealului trece în rîndurile demnitarilor statului nostru. Datorită colaborării loiale a Bisericii noastre cu statul, noi trăim astăzi, la această agapă și la solemnitatea care a precedat-o, sentimentul interesului deosebit pe care ocîrmuirea patriei noastre îl poartă Bisericii noastre și celorlalte culte.

* Prea Fericirea Sa a ridicat paharul pentru sănătatea Conducătorilor Patriei, a Domnului Secretar General Profesor Dumitru Dogaru și a colaboratorilor săi.

Au toastat de asemenea: Șef-rabin Dr. Mozes Rozen, din partea Cultului Mozaic; Mgr. Dr. Francisc Augustin, din partea Arhiepiscopiei romano-catolice din București; Dl. Decan și Vicar Dr. Herman Binder, în numele Bisericii Evanghelice-Luterane C. A. din Sibiu; P.C. Prot. Dr. Carol Pop, din Eparhia Oradiei; P.C. Consilier Pr. Onisie Moraru, din Eparhia Clujului; P.C. Pr. D. Stăniloae, de la Institutul teologic din București, fost profesor și rector la Institutul teologic din Sibiu; P.C. Prot. Petru Boeriu din Medias, în numele protopopilor, preoților și credincioșilor din Arhiepiscopia de Sibiu și Alba Iulia.

A răspuns tuturor I.P.S. Mitropolit Dr. Nicolae Mladin, declarînd: «Teologia m-a învățat demult și definitiv că, pentru creștinismul auten-

tic, omul izolat e nefericit. Adevărata fericire constă în a te simți încadrat în chip firesc și sincer într-o comunitate. Acest adevăr creștin autentic și vechi îl văd eu întruchipat azi, aci, în această comunitate a dragostei, care este oglinda întregii Ortodoxii și a întregului nostru popor.

Nu sînt singur, nu sînt izolat cînd pășesc pe drumul misiunii mele de arhipăstor — și constatarea aceasta mă umple de curaj și îmi dă încrederea că strădaniile mele ulterioare vor ajunge la biruință.

Sînt fericit că, azi, Ocîrmuirea de Stat mi-a acordat încrederea ei prin Decretul de recunoaștere a alegerii făcute duminică, 4 iunie a. c., de către Colegiul Electoral Bisericesc. Încrederea aceasta constituie un fundament solid, pe care vom putea făuri împreună lucrări noi de întărire a patriei noastre dragi».

În continuare I.P.S. Mitropolit Dr. Nicolae Mladin a mulțumit tuturor, adresînd cuvînt aparte fiecărui vorbitor.

I.P.S. Sa a încheiat cuvîntul său exprimînd călduroase mulțumiri Domnului Profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor, «pentru toate bucuriile pe care ni le-a hărăzit în această zi, atît prin cuvîntul său luminat, cît și prin fermecătoarele sale însușiri de gazdă la această agapă. Sprijinul și încrederea pe care mi le arată Înalta Ocîrmuire de Stat și Sfîntul Sinod — a spus I.P.S. Sa — sînt pentru mine un imbold în munca ce mă așteaptă».

Hirotonia în Arhierie

După ce Sfîntul Sinod, urmînd rînduiala pravilei, a cercetat, în ședință specială, actele de alegere în scaunul de Arhiepiscop de Alba Iulia și Sibiu și Mitropolit al Ardealului și constatînd că lucrările s-au săvîrșit cu împlinirea tuturor prevederilor legale, a aprobat alegerea făcută de către Colegiul Electoral Bisericesc; iar după ispitirea canonică a noului ales, a conferit Înalt Prea Cuviosului Arhimandrit Prof. Dr. Nicolae Mladin, rangul ierarhic de Arhierie.

În ziua de miercuri, 7 iunie, la slujba vecerniei, s-a săvîrșit în catedrala patriarhală rînduiala ipopsifierii Înalt Prea Cuvioșiei Sale Arhimandritului Dr. Nicolae Mladin în vederea pășirii spre treapta arhieriei.

Chemările la arhierie au fost citite de către P.C. Pr. Vasile Ștefan, consilier administrativ patriarhal pentru Cancelaria Sfîntului Sinod, iar răspunsurile au fost date de ipopsifiul Arhimandrit Prof. Dr. Nicolae Mladin în fața I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului și P.S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, au fost consemnate în condica sfîntă. La această solemnitate au fost de față membri ai Adunării Eparhiale a Mitropoliei Ardealului, reprezentanți ai învățămîntului teologic și ai organelor administrative bisericești.

În ziua praznicului Înălțării, tot în catedrala patriarhală, în cadrul slujbei sfîntei liturghii, I.P.C. Arhimandrit Prof. Dr. Nicolae Mladin a fost hirotonit în arhierie de către Prea Fericitul Patriarh Justinian, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, și P.S. Episcop Antim Tîrgovișteanul,

vicar patriarhal, înconjuțați de un sobor de preoți și diaconi dintre slujitorii catedralei patriarhale. La această slujbă solemnă au fost de față membri ai Sfintului Sinod, rectorii și profesori ai Institutelor teologice de grad universitar din București și Sibiu, membri ai Adunării Eparhiale a Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Sibiu, consilieri de la Administrația Patriarhală și de la Arhiepiscopia Bucureștilor, protopopi și preoți din Capitală.

Prea Sfințitul Arhieru Dr. Nicolae Mladin a rostit predica zilei, iar la sfârșitul slujbei a împărțit credincioșilor anafura.

După aceea, Înaint Prea Sfinția Sa a fost condus la palatul patriarhal, cu ceremonialul îndătinat.

La palatul patriarhal s-a servit apoi o masă restrânsă, prezidată de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, la care au luat parte: Domnul Profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor, împreună cu Dl. Director general I. N. Bărbulescu, II. PP. SS. și PP. SS. Ierarhi membri ai Sfintului Sinod aflați atunci în București, reprezentanții Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Sibiu, ai Administrației Patriarhale și ai Arhiepiscopiei Bucureștilor.

*

Investitura și instalarea

Festivitățile investiturii și instalării noului Arhiepiscop de Alba Iulia și Sibiu și Mitropolit al Ardealului au avut loc în ziua de duminică, 11 iunie 1967, la Sibiu.

În acea zi dimineața, la sorocul îndătinat, s-a săvârșit în catedrala mitropolitană slujba utreniei, iar în continuare, s-a săvârșit sfânta liturghie arhierescă, de către I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, împreună cu PP. SS. Episcopi Teofil al Clujului și Valerian al Oradei, înconjuțați de un impunător sobor de preoți și diaconi, din care au făcut parte: P.C. Vicari eparhiali Tr. Belășcu (Sibiu), Dr. Augustin Paul (Oradea), Dr. Gh. Cotoșman (Timișoara), și Fl. Geomolean (Cluj), P. C. Consilieri pensionari Gh. Maior și Dr. Andrei Cilea (Sibiu), P. C. Rector Dr. Sofron Vlad, P.C. Consilieri eparhiali Ioan Vlad (Sibiu), Paul Madincea (Oradea), Petru Sălăgean (Arad), P. C. Protopopi Ioan Munteanu (Sibiu), Dr. Vasile Coman (Brașov), Nicodim Belea (Sf. Gheorghe), Nicolae Cantor (Sebeș), Carol Pop (Oradea), Ioan Isac (Săliște), A. Brumboiu (Făgăraș) și I. Boțocan (Sibiu); precum și: P. C. Arhid. Evghenie Dascălu (de la Sf. Patriarhie), Arhid. Iosif Bolog (Sibiu), P.C. Diaconi Vasile Gîrbu (Sibiu), Const. Voicu (Sibiu), Gh. Papuc (Sibiu), Ierod. Veniamin Palaghiu (Oradea) și Diacon Mircea Panciuc (din Canada, student la Institutul teologic din București).

Răspunsurile liturgice au fost date de corul mixt al catedralei mitropolitane, dirijat de P.C. Pr. Conf. Gheorghe Șoima.

În jurul orei 10, în sunetele prelungi și solemne ale clopotelor, coloana de mașini care aducea la reședința Mitropoliei pe noul Arhipăstor — venind dinspre Rîmnicu-Vilcii — a intrat în oraș. După un scurt po-

Prea Fericitul Patriarh Justinian felicită pe Înalt Prea Cuviosul Arhiman-
drit Dr. Nicolae Mladin, după alegerea I. P. C. Sale ca Arhiepiscop de
Alba Iulia și Sibiu și Mitropolit al Ardealului

Înalt Prea Cuviosul Arhimandrit Dr. Nicolae Mladin rostindu-și cuvîntarea, cu prilejul recunoașterii alegerii I. P. C. Sale ca Arhiepiscop de Alba Iulia și Sibiu și Mitropolit al Ardealului

În timpul solemnității recunoașterii alegerii înalt Prea Cuviosului Arhimandrit Dr. Nicolae Mladin ca Arhiepiscop de Alba Iulia și Sibiu și Mitropolit al Ardealului

Înscăunarea Înalt Prea Sfințitului Dr. Nicolae Mladin ca Arhiepiscop de Alba Iulia și Sibiu și Mitropolit al Ardealului. Sosirea la catedrala mitropolitană

Prea Fericitul Patriarh Justinian rostindu-și cuvîntarea la înscăunarea Înalt Prea Sfințitului Dr. Nicolae Mladin ca Arhiepiscop de Alba Iulia și Sibiu și Mitropolit al Ardealului

pas la reședința mitropolitană, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, Dl. Secretar General al Departamentului Cultelor, Profesor Dumitru Dogaru, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, II. PP. SS. și PP. SS. Ierarhi membri ai Sfântului Sinod, reprezentanții organelor de stat și alți oaspeți, s-au îndreptat spre catedrala mitropolitană.

În fața intrării în catedrală, diaconii înveșmintează în mantii arhieresti pe Prea Fericitul Patriarh Justinian și pe Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Dr. Nicolae Mladin, iar soborul slujitorilor bisericești prezintă spre sărutare sfânta Evanghelie și sfânta cruce.

După aceea P.C. Pr. Tr. Belașcu, vicar arhiepiscopesc, a adresat înalților oaspeți, următorul cuvânt de bun venit:

In clipele în care urcați treptele sfintei catedrale a Mitropoliei Ardealului, aducînd în alai sărbătorească pe noul nostru Arhiepiscop și Mitropolit, Înalt Prea Sfințitul Dr. Nicolae Mladin, mă fac interpretul sincer al bucuriei spontane ce o simțim cu toții, cler și credincioși, pentru alegerea fericită a noului nostru Arhipăstor.

Mulțumim respectuos Prea Fericitului Patriarh Justinian, Domnului Profesor Dumitru Dogaru, reprezentantul înaltului Guvern, reprezentanților puterii locale de stat, distinșilor însoțitori pentru osteneala ce ați depus, venind să înălțați festivitatea de înscăunare a noului nostru Mitropolit.

Sîntem siguri că prin ajutorul lui Dumnezeu, păstoriarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Dr. Nicolae Mladin va fi spre slava lui Dumnezeu, mîntuirea credincioșilor și înflorirea Patriei noastre scumpe, Republica Socialistă România.

Cu aceste gînduri curate Vă spunem din tot sufletul: Bine ați venit întru numele Domnului!

Intru mulți și fericiți ani, Înalt Prea Sfințite Părinte!

A răspuns I.P.S. Mitropolit Dr. Nicolae Mladin mulțumind pentru dragostea ce i se arată încă din primul ceas al întîlnirii cu preoții și păstorii săi și chemîndu-i cu părintească iubire să-și aducă contribuția creștinească și românească la bunul mers al Bisericii străbune și la înflorirea continuă a scumpei noastre patrii.

Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, Domnului Secretar General, Profesor Dumitru Dogaru și I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului le au fost oferite buchete de garoafe albe.

După aceea, se face intrarea în catedrală.

Corul cîntă Imnul patriarhal, în timp ce Prea Fericitul Patriarh Justinian urcă în jețul mitropolitan. Jețul e împodobit cu o ghirlandă de garoafe albe.

Prea Fericitul Sa are în dreapta pe: I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, I.P.S. Mitropolit Justin al Moldovei și Sucevei, I.P.S. Mitropolit Firmilian al Olteniei și pe PP. SS. Episcopi Partenie al Romanului și Hușilor, Antim al Buzăului, Iosif al Rîmnîcului și Argeșului, Teoctist al Aradului, PP. SS. Episcopi-Vicari Patriarhali Antim și Visarion și P.S. Arhiepiscop Emilian Antal.

În partea de miazănoapte a soarelui, lângă amvon, au luat loc: Domnul Secretar General al Departamentului Cultelor, Profesor Dumitru Dogaru; Dl. Ștefan Bucur, secretarul Comitetului executiv al Sfatului Popular al regiunii Brașov; Dl. Oct. Floriță, președintele Comitetului executiv al Sfatului Popular al raionului Sibiu, Dl. Constantin Buzdughină, președintele Comitetului executiv al Sfatului Popular al orașului Sibiu.

Scaunele din partea de miazănoapte, lângă soare, au fost rezervate pentru membrii familiei noului Mitropolit al Ardealului, în fruntea cărora se afla mama Înalt Prea Sfinției Sale, D-na Letiția Mladin, octogenară, având alături pe sora și cumnatul I.P.S. Sale, D-na și Dl. Nicolae Valea, miner în Petroșani.

Scaunele din partea de miazăzi, în dreapta și în stînga jetului mitropolitan, au fost rezervate pentru șefii ai cultelor, pentru P.C. Arhimandriți Emilian Birdași (Alba Iulia), Ioan Dinu și Serafim Popescu (de la Mînăstirea Brîncoveanu din Sîmbăta de Sus), P. C. Rector al Institutului teologic de grad universitar din București, Diacon Dr. N. I. Nicolaescu, însoțit de Dl. Prorector Dr. Nicolae Chițescu și de profesorii Pr. Dr. D. Stăniloae, Pr. Dr. Liviu Stan și Conf. Nicolae Lungu. Tot acolo a luat loc și P. Cuv. Arhim. Ghermano Dineață, vicarul Episcopiei Rîmnicului și Argeșului, împreună cu consilieri ai acelei Episcopii, ș. a.

Erau de față apoi, toți P.C. Protopopi ai Arhiepiscopiei Sibiului.

Celelalte culte erau reprezentate de: Eminentă Sa Domnul Episcop Dr. Friedrich Müller al Bisericii Evanghelice-Luterane C. A. (din Sibiu), Eminentă Sa Episcopul Nagy Julius al Bisericii Reformate (Cluj), reprezentantul Eminentei Sale Episcopului Gheorghe Argay al Bisericii Evanghelice-Luterane Maghiare (Cluj), Dl. Vicar Carol Rapp, Eminentă Sa Episcopul Cultului unitarian Kiss Elek (Cluj), Eminentă Sa Episcopul reformat Ladislau Papp (Oradea), Rev. Domn Dr. Francisc Farago, canonic și profesor de teologie, reprezentînd pe Eminentă Sa Episcopul romano-catolic Marton Aron (Alba Iulia), Rev. Dr. Iosif Nemeček, rector-abate (Alba Iulia), Rev. Francisc Belteky, protopopul romano-catolic din Oradea, împreună cu Rev. Protopop Vasile Hossu, ș. a.

Mai erau de față: Membrii Adunării Eparhiale a Arhiepiscopiei Sibiului, corpul profesoral al Institutului teologic de grad universitar din Sibiu, slujitori ai Arhiepiscopiei Sibiului, studenți teologi ortodocși și evanghelici-luterani, călugări și călugărițe, precum și o mare mulțime de credincioși.

Seminarul teologic din Cluj era reprezentat de P.C. Pr. Ioan Pop, director. P.C. Victor Ienoiu și Iosif Butuc, profesori.

După sfînta liturghie, s-a desfășurat solemnitatea investiturii și instalării I.P.S. Mitropolit Dr. Nicolae Mladin.

Ieșind din sfîntul altar, P. S. Episcop Dr. Antim Tirgovișteanul, vicar patriarhal, secretarul Sfîntului Sinod, a dat citire Gramatei patriarhicești de înscăunare, al cărei text l-au prezentat P.C. Pr. Ioan Gagi,

directorul Administrației Patriarhale și P. C. Pr. N. Cazacu, secretarul Consiliului Național Bisericesc.

După aceea, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian coboară din jețul mitropolitan pe solee, în mijloc, avînd alături pe I.P.S. Mitropolit Dr. Nicolae Mladin.

P.C. Pr. Director Ioan Gaگیu prezintă Prea Fericirii Sale cîrja vlădicească, rostind formula: «Prezint Prea Fericirii Voastre cîrja de păstorie a Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Sibiu și a Mitropoliei Ardealului».

Primind cîrja, Prea Fericitul Patriarh Justinian o înmînează Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Dr. Nicolae Mladin, cu această îndătinată recomandare: «Primește cîrja aceasta, ca să păstorești turma lui Hristos cea incredințată ție. Celor ascultători să le fie, prin tine, toiag de reazim și întărire, iar pentru cei nestatornici și neascultători să o folosești ca toiag de certare, toiag de îndreptare».

Îndată după aceea, cu glas înalt, P. C. Arhid. Iosif Boleg zice: «Toiagul puterii, toiagul cîrmuirii va trimite ție Domnul din Sion și va birui în mijlocul vrăjmașilor tăi».

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Părinte Justinian, rostește: «Vrednic este!» Corul răspunde: «Vrednic este!»

După aceea, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a rostit următoarea cuvîntare:

Înalt Prea Sfințite Părinte Mitropolit Nicolae,

Am astăzi fericita bucurie să-ți incredințez, în conformitate cu legiurile noastre bisericești și cu vechile rînduiri ale Bisericii Ortodoxe, cîrja de Arhipăstor al Sfintei Mitropolii a Ardealului, Crișanei și Maramureșului, după ce, în duminica trecută, ai fost chemat de voia lui Dumnezeu și de votul reprezentanților legitimi ai Bisericii noastre să ocupi scaunul de conducător sufletească al clerului și credincioșilor din această de Dumnezeu păzită parte a Bisericii Ortodoxe Române. Însăși autoritatea noastră de stat ți-a dat zilele trecute, prin decret, aprobarea și confirmarea cuvenită din partea ei.

Înminîndu-ți această cîrjă pastorală, purtată de atîția mari înaintași, nu pot să nu remarc faptul că în persoana Înalt Prea Sfinției tale este înălțat la vrednicia de mitropolit un alt profesor de teologie, după un șir de profesori care au acoperit cu deosebită vrednicie venerabilul scaun al Mitropoliei ardelene.

Ocupi de azi înainte, Înalt Prea Sfințite, scaunul de Arhipăstor pe care l-au ilustrat cu nepieritoare realizări, după o bogată activitate de profesori, marii ierarhi Andrei Șaguna și Nicolae Bălan și din care au păstorit cu rîvnă și destoinicie Mitropolii Justin Moiescu și Nicolae Colan, alți foști vrednici profesori de teologie.

Frumoasa pregătire teologică și alesele însușiri sufletești și intelectuale care te împodobesc, unanim-apreciata activitate de profesor pe care ai desfășurat-o în cursul multor ani, remarcabila contribuție adusă în ogorul scrisului și publicisticii bisericești, au constituit cele mai bune și

puternice temeuri pentru alegerea și confirmarea Înalt Prea Sfinției tale ca urmaș al atîtor glorioși înaintași și îndreptățite motive de nădejde într-o rodnică și înțeleaptă păstorie.

Ești chemat, Înalt Prea Sfințite, să fi părintele sufletesc cel mai înalt al credincioșilor din Ardeal, a căror evlavie, seriozitate în credință și în viața creștină și a căror alipire la Biserica strămoșească este vrednică de o deosebită laudă. Biserica ardeleană a slujit și ea totdeauna aspirațiile poporului, lupta lui pentru libertate și progres pe toate tărîmurile.

Nu ne îndoim că pilda marilor și însuflețitorilor predecesori, care au îndrumat activitatea preoțimii ardelene în această direcție, precum și activitatea de pînă acum a Înalt Prea Sfinției tale, te va îndemna să continui această glorioasă tradiție a Bisericii ardelene, ajutînd poporul nostru din Ardeal în năzuințele lui de azi pentru o viață mai bună, pe care vrednicia lui o merită după suferințele îndurate secole de-a rîndul.

Înalt Prea Sfinția ta ai fericirea să păstorești în Ardeal, după ce, prin luptele și jertfele înaintașilor, au fost realizate două mari idealuri de care ne bucurăm cu toții: unitatea națională în anul 1918 și unitatea religioasă în anul 1948.

Păstorești azi pe toți credincioșii români aflați în unitate între ei și în unitate cu frații lor de lege strămoșească din toată țara. Lupta credincioșilor, a preoților și călugărilor din secolul al XVIII-lea de pe amîndouă laturile Carpaților, pentru a fi una în credință în Ardeal și în tot pămîntul românesc și lupta nenumăraților țărani și intelectuali din toate timpurile pentru unitatea națională au fost încununate de izbîndă.

Fiînd chemat să păstorești după împlinirea acestor scumpe năzuințe românești și creștinești, nu vei mai avea să lupți pentru realizarea lor. Ai în schimb altă îndatorire: să te străduiești din toate puterile pentru adîncirea în suflete a unității realizate între toți românii, în primul rînd pe teren bisericesc.

Mitropolitul Nicolae Bălan a fost un luptător de frunte în 1925 și în 1948 pentru un Statut unitar al Bisericii Ortodoxe Române, care să servească unificării sufletești a tuturor românilor pe teren bisericesc.

Este o datorie de căpetenie a Înalt Prea Sfinției tale să te îngrijești ca prevederile Statutului Bisericii Ortodoxe Române din 1948 să fie aplicate cît mai deplin și în Ardeal, ca în toată Biserica Ortodoxă Română.

Noi nu tăgăduim că vrednicul de pomenire mitropolit Andrei Șaguna, prin Statutul care-i poartă numele, a dat Bisericii din Ardeal o organizare bisericească în care erau angajați toți românii și toate interesele lor bisericești și naționale. Statutul șagunian a fost într-adevăr foarte bun pentru vremurile de împilare și oprîmare a ceea ce era românesc și ortodox în vremea aceea. Astăzi trăim însă într-un stat liber și unitar, și atît Statutul din 1925 cît și Statutul din 1948 au ținut seama, în alcătuirea lor, de această nouă situație creată în România după unirea tuturor românilor în 1918.

O bună parte din principiile de bază și mai ales scopul urmării de Statutul șagunian de a da Bisericii Ortodoxe ardelene o organizare care să-i asigure autonomia, unitatea și în general putința vieții și activității

ei religioase și culturale în slujba poporului, au fost avute în vederè la organizarea actuală cuprinsă în noul Statut al Bisericii noastre. Apoi, multe din dispozițiile Statutului șagunian au fost adaptate la noua situație creată în Biserica Ortodoxă Română prin unificarea națională și ele continuă deci pe un plan mult lărgit a sluji organizării și vieții noastre bisericești, ținând seama de faptul că azi nu mai sîntem români din Muntenia, din Moldova sau din Transilvania, ci sîntem toți români din aceeași țară. Este un interes general și o datorie a Bisericii Ortodoxe Române să realizeze și să păstreze astfel în corpul întregit al statului român și în corpul Ortodoxiei ecumenice constituția sa organică una și unificată, ca o singură Biserică care servește întregului popor.

Este o datorie imperioasă a tuturor slujitorilor Bisericii noastre să aplice în întregime Statutul și toate celelalte legiuiri ale Bisericii Ortodoxe Române, votate de Sfîntul Sinod și de Adunarea Națională Bisericească și confirmate de conducerea noastră de stat.

După prevederile Statutului nostru, «Biserica Ortodoxă Română este autocefală și unitară în organizarea ei» (art. 2) și credem că tăria și prestigiul ei stau pe de o parte în unitatea dogmatică, canonică și cultică cu Biserica Ecumenică a Răsăritului, iar pe de altă parte în aplicarea și trăirea unitară în viața noastră a învățaturii de credință ortodoxă, în respectarea aceluiași condiții de recrutare și formare a clerului, în unificarea cît mai deplină a cultului, a cîntării bisericești și a tuturor practicilor rînduite de Sfîntul Sinod în Biserica noastră străbună.

Ce frumos lucru este și cît de mult contribuie la unificarea sufletească a tuturor credincioșilor români, cînd un credincios din orice parte a țării găsește, în orice biserică în care intră, că toate rînduiele bisericești sînt aceleași ca în biserica din satul lui, sau din orașul lui.

Imi îngădui apoi să-ți recomand, cu dragoste frățească, să ai o deosebită grijă pentru cultura clerului. În unele părți din Ardeal trăiesc, alături de credincioșii români ortodocși, credincioși de alte confesiuni și naționalități. O cultură spirituală și generală a preoților ortodocși români, care să ajute la ridicarea nivelului de cultură spirituală a credincioșilor, e necesară nu numai pentru prestigiul lor, al Bisericii Ortodoxe și al credincioșilor noștri, ci și pentru dezvoltarea unor relații de frățietate, de comunicare vie și de respect reciproc între culte în aceste timpuri cu intense preocupări ecumeniste, putînd contribui și ea la coeziunea sufletească între cetățenii de diferite confesiuni ale patriei noastre.

Sînt incredîntat că vei pune la inima Înalț Prea Sfinției tale aceste frățești îndemnuri și vei merge pe drumul luminos al unității ortodoxiei românești, făcîndu-te tuturor pildă «cu cuvîntul, cu purtarea, cu dragostea, cu duhul, cu credința, cu curăția» (I Tim. IV, 12).

Sînt de asemenea incredîntat că vei călăuzi pe toți slujitorii și credincioșii din Ardeal să meargă pe drumul păcii și al înfrățirii, pe drumul slujirii și al dragostei față de popor și față de străduințele lui, de a zidi « viața fericită și înfloritoare în scumpa noastră patrie.

De încheiere, te rog să nu te îndoiești niciodată că, pe drumul și în munca de mare răspundere pe care o începi, noi vom fi întotdeauna ală-

turi de Înalt Prea Sfinția ta, cu sfatul, cu încurajarea și cu rugăciunile noastre, ca Bunul Dumnezeu să-ți încălzească neîncetat rîvna și dragostea de Arhiepăstor și să-ți încununeze activitatea cu cele mai bogate roade.

Îți urez din toată inima, să ai o păstorire cît mai îndelungată, și rodnică pentru ca să ai mulțumirea sufletească de a ți se înscrie cu cinste numele Înalt Prea Sfinției tale în cartea virtuților și meritelor ierarhilor români celor mai sîrguitori și celor mai prețuiți ai Bisericii noastre.

Bunul Dumnezeu să-ți fie într-ajutor în toate zilele vieții Înalt Prea Sfinției tale.

În numele Eparhiilor sufragane ale Mitropoliei Ardealului a luat cuvîntul P. S. Episcop Teofil Herineanu al Vadului, Feleacului și Clujului, spunînd între altele:

Socotesc că nu întîmplarea, ci degetul lui Dumnezeu a întocmit ca înscăunarea noului Mitropolit al Ardealului să aibă loc tocmai în Duminița Sfinților Părinți de la Niceea în mijlocul cărora loc de frunte l-a avut și Sfîntul Ierarh Nicolae, cel din Mira Lichiei.

Cuvintele rostite odinioară de Sfîntul Apostol Pavel către prezbiterii din Efes, Sfinții Părinți le-au socotit ca adresate lor personal, nemîjlocit și au lăsat să găsească răsunset perpetuu în inimile lor: «Luați seama dar la voi înșivă și la toată turma peste care v-a pus Duhul Sfînt episcopi ca să păstoriți Biserica Domnului pe care a cîștigat-o cu însuși sîngele Său» (Fapte XX, 28).

Înalt Prea Sfințiile Mitropolit Nicolae, precum bine știți episcopii sufragani din eparhiile dependente de un scaun mitropolitan pomenească cu rugăciune la toate slujbele lor bisericești la fel cu clericii din Mitropolia respectivă pe titularul acelu scaun mitropolitan.

Din toată inima și cu toată căldura sufletului nostru P. S. Episcop Valerian al Oradiei și cu mine, vom ruga în viitor pe Părintele luminilor pe ziditorul astrelor și dătătorul Revelației, de la Care pogoră toată darea cea bună și tot darul cel desăvirșit să vă țină sănătos sufletește și trupește întru zile îndelungate drept învățînd cuvîntul adevărului, cu energie cîrmuînd destinele Mitropoliei Ardealului.

Sfinții Părinți de la Niceea, pe care îi pomenim astăzi cu venerație, vă vor ajuta prin pilda și prin mijlocirea lor, laolaltă cu Sfîntul Ierarh Nicolae, patronul I.P.S. Voastre să pășiți cu bogate roade pastorale pe urmele pașilor lor.

Vrem și vă făgăduim să găsiți în noi colaboratori smeriți și devotați gata oricînd să vă secondeze eforturile de slujire a dreptei credințe, eforturile de loială sprijinire a vieții celei noi din patria noastră iubită.

Alături de I.P.S. Voastră, avînd în frunte călăuză neînfrîcată pe Prea Fericitul Patriarh Justinian vom căuta să ne ridicăm, să ne menținem la înălțimea vremurilor noi pe care le trăim, a vremurilor a căror însușire nobilă între alte însușiri frumoase este aceea că năzuiesc către reciprocă prețuire, către apropiere între neamuri și state, către înțelegere și colaborare pe toate tărîmurile.

Înalt Prea Sfințiile Mitropolit Nicolae al Ardealului, toate măsurile ce le veți iniția prin Sinodul Mitropolitan sau în afara lui, vor fi îmbră-

țișate de noi cu interesul cuvenit gândului bun și înnoitor al omului de bine.

Stăpiniți de asemenea gânduri, însuflețiți de aceste sentimente Vă urăm cu toată sinceritatea mulți, mulți ani de viață sub oblăduirea Sfinților Părinți și a Sfântului Vostru Patron și multe împliniri mărețe în ogorul Bisericii străbune și patriei».

La sfârșit din jețul mitropolitan, I.P.S. Arhiepiscop și Mitropolit Dr. Nicolae Mladin a rostit următoarea cuvîntare:

*Prea Fericite Părinte Patriarh,
Domnule Secretar General al Departamentului Cultelor,
Înalt Prea Sfințiile Voastre și Prea Sfințiile Voastre,
Iubiți reprezentanți ai Cultelor,
Iubiți oaspeți,
Prea Cucernici Părinți și dragi credincioși,*

În aceste momente nu pot spune nimic altceva decît întru uimire să grăiesc cu psalmistul: «Minunate sînt lucrurile Tale Doamne» (Ps. CIII, 24). Căci cu o săptămîină în urmă Colegiul Electoral Bisericesc, exprîmînd voia clerului și a credincioșilor, m-a ales Arhiepiscop al Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Sibiu și Mitropolit al Ardealului și Sfîntul Sinod a săvîrșit cercetarea canonică; miercuri, Ocîrmuirea patriei noastre scumpe mi-a acordat — prin Departamentul Cultelor — înalta recunoaștere în această nouă slujire, ca joi, la măritul praznic al Înălțării Domnului Prea Fericitul Patriarh Justinian, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului și Prea Sfințitul Episcop Antim, secretarul Sfîntului Sinod, prin rugăciune și punerea mîinilor să mă hirotonească întru Arhiereu, înveșmîntîndu-mă în flăcările harului divin. Astăzi sînt așezat în scaunul acesta arhiepiscopesc și mitropolitan, care a fost cîstit de atîția mari ierarhi, ca: Ioan Prislopeanu, de pe vremea lui Mihai Viteazul, Ilie Iorest, Simion Ștefan și Sava Brancovici, Andrei Șaguna, Ioan Meșianu, Nicolae Bălan, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin și Nicolae Colan.

Cu adevărat minunate sînt lucrurile Domnului, că pe mine smeritul dascăl de teologie m-a ridicat pe scaunul împodobit cu atîtea vrednicii. De aceea în sufletul meu se împreunează uimirea și bucuria cu îngrijorarea. Uimirea, pentru cinstirea dăruită mie de Domnul și de Biserica Sa, bucuria pentru încrederea dăruită mie de Ocîrmuirea patriei noastre; îngrijorarea, pentru răspunderea ce apasă pe umerii mei de a fi vrednic urmaș al înaintașilor, de a răspunde nădejdlor ce se leagă de arhiepiscopatul meu și de a fi la înălțimea mărețelor vremuri pe care le trăim. De aceea pășesc cu sfială și cu hotărîre spre această slujire înaltă. Cu încredințarea că pășesc în «casa Dumnezeuului nostru»; cu hotărîre pentru că nădăjduiesc în mila Domnului, în dragostea ierarhilor, clerului și credincioșilor, în conlucrarea frățească a celorlalte culte.

Prea Cucernici Părinți și iubiți credincioși,

În această catedrală măreață ne simțim în casa Domnului, în casa sufletului nostru. Aici ne simțim acasă și sîntem ca niște casnici care se cunosc de mult și care acum fac un nou legămînt, care să-i unească mai deplin, ca împreună să lucreze cele plăcute Domnului, spre binele familiei noastre duhovnicești și a poporului nostru. Ne cunoaștem de mult. Căci iată sînt peste 25 de ani de cînd marele mitropolit Nicolae Bălan m-a luat sub ocrotirea sa părintească și în toți acești ani — sub îndrumarea lui înțeleaptă, apoi a Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin Moisescu și a mitropolitului de piosă amintire Nicolae Colan — mi-am împletit sufletul cu sufletul vostru al preoților și credincioșilor, din această Arhiepiscopie. Prin prelegerile de la catedră, ascultate de studenți din Mitropoliile Ardealului și Banatului, prin slujbele și predicile din catedrala mitropolitană, de la Mînăstirea Brîncoveanu, de la Blaj, Brașov și alte parohii, prin participarea la conferințele de orientare ale preoților din Alba Iulia, Tîrgu-Mureș, Tîrnăveni, Sf. Gheorghe, Făgăraș și alte centre protopopești, prin publicațiile «Telegraful Român» și «Mitropolia Ardealului», prin cărți și broșuri, ca și prin convorbiri frățești, v-am cunoscut și m-ați cunoscut și ne-am simțit una în aceeași credință, în același atașament față de Biserica noastră și față de patria noastră. Din dragostea și prețuirea voastră am sorbit noi puteri de muncă, de însuflețire, de avînt. Această unitate sufletească era și este marea bucurie a vieții mele. Dacă astăzi sînt ceea ce sînt, aceasta se datorește în bună măsură și clerului și credincioșilor din Arhiepiscopie, care cu un glas au socotit că smeritul slujitor al amvonului, catedrei și condeiului este vrednic să le fie păstor. De aceea îmi dau seama că sînt pus Arhiereu — după cuvîntul Sfîntului Apostol Pavel — ca să slujesc credincioșilor în cele către Dumnezeu (Evr. V, 1—3), spre viață și mîntuire în Hristos Iisus.

Dar nimenia nu poate fi păstor decît cu harul lui Iisus Hristos, Păstorul cel Mare. El însuși zice despre Sine: «Eu sînt Păstorul cel bun și cunosc pe ale Mele și ale mele Mă cunosc... Oile Mele ascultă glasul Meu și Eu le cunosc și ele vin după Mine» (Ioan X, 14, 27). În El s-au împlinit cuvintele psalmistului: «Domnul este păstorul meu și nimic nu-mi lipsește, la pășuni bune mă sălășluiește și mă povățuiește la ape lîne, sufletul mi-l întărește pentru numele Său și pe cărările dreptilor mă povățuiește» (Ps. XXII, 1—3). El este păstorul oilor Sale și Păstorul păstorilor Săi. Prin harul lui Dumnezeu am fost pus să fiu păstor al vostru, să fiu chip al Unicului Păstor și mă bucur să pot spune că vă cunosc și mă cunoașteți și să vă chem — ca altă dată — a urma împreună glasul lui Hristos, povățuirea Păstorului divin. Iar glasul lui Hristos ne îndeamnă să iubim pe Dumnezeu din toată inîmă, din tot sufletul, din tot cugetul și din toată puterea noastră și să iubim pe aproapele ca pe noi înșine, să iubim pe om așa cum l-a iubit și-l iubește Hristos. Numai acela e adevărat ucenic al lui Hristos, care iubind pe Dumnezeu iubește și pe aproapele său. De aceea să ne iubim unii pe alții și în dragoste să slujim Domnulul, să slujim omului, să slujim patriei. Să facem ceea ce au făcut înaintașii

noștri, mitropoliți, episcopi, preoți și credincioși, ca: diaconul Coresi, Simion Ștefan, Sofronie de la Cioara, Oprea Miclăuș, Horia, Cloșca și Crișan, Inochentie Micu-Clain, Samuil Micu-Clain, Gheorghe Șincai, Petru Maior, Gheorghe Lazăr, Avram Iancu, Andrei Șaguna, ș. a. Să continuăm și să adâncim ceea ce am făcut noi înșine pînă acum, adică: să ne identificăm mereu cu voia lui Hristos, să ne identificăm — în Hristos — cu poporul și să sprijinim munca lui pentru înălțarea patriei noastre scumpe, Republica Socialistă România, lucrarea lui pentru pacea a toată lumea. Să creștem în dragoste, căci dragostea este sufletul vieții noastre, este izvorul entuziasmelor noastre, este rădăcina tuturor virtuților noastre, ea nu ne lasă niciodată să fim mulțumiți cu binele ce l-am făcut, ci mereu ne cheamă să ne depășim, să facem și mai mult, să ne străduim a ne apropia de înălțimea neajunsă a nemărginitei iubiri dumnezeiești, ce ni s-a descoperit și ni se descoperă așa de minunat în Iisus Hristos.

Iată însă că nu sîntem singuri: de față la bucuria noastră este întreaga Biserică Ortodoxă Română, reprezentată de Prea Fericitul Patriarh Justinian, de Înalt Prea Sfințitul Mitropoliți Iustin al Moldovei și Sucevei, Firmilan al Olteniei și Nicolae al Banatului, Prea Sfințitul Episcopii Partenie al Romanului, Iosif al Rîmnicului și Argeșului, Antim al Buzăului, Teoctist al Aradului, Teofil al Clujului, Valerian al Oradiei și P. S. episcopi Antim și Visarion, vicari patriarhali și de alți slujitori la altar sau catedră, clerici și mireni ai Bisericii noastre. Arhiepiscopia de Alba Iulia și Sibiu și Mitropolia Ardealului sînt un mădular al Bisericii Ortodoxe Române. Puterea noastră vine de la Biserica întreagă și e de datoria noastră a sluji acestei Biserici ca un mădular vrednic de cinste. Arhiepiscopia noastră și Mitropolia Ardealului, care a conlucrat la toate acțiunile Bisericii noastre pe plan intern și pe plan extern în slujirea lui Hristos, a poporului și păcii, va năzui să fie activă pe linia aceleiași slujiri și de acum înainte.

Nu pot să uit nici de frații noștri români ortodocși din America de Nord și de Sud, fii ai Episcopiei Misionare Ortodoxe Române din America, mulți originari din părțile noastre, căroră — prin reprezentanții de față le această sărbătoare — la dragostea lor frățească le răspundem — Arhipăstor, cler și credincioși — cu îmbrățișarea dragostei noastre nestinse.

Onorați Reprezentanți ai Cultelor.

Pornind de la dragostea care slujește, noi ne simțim înfrății în aceeași slujire. Ecumenismul creștin — care pe pămîntul Țării noastre a fost și este o realitate vie — ne-a unit și ne unește în conștiința și simțămîntul că sîntem frați în Hristos, că sîntem chemați la lucrarea păcii și iubirii în lume. Ecumenismul creștin ne solidarizează și cu celelalte culte, care mărturisesc credința în Dumnezeu și cu care împreună putem sprijini mai cu spor colaborarea dintre popoare.

Dar buna înțelegere și conlucrarea noastră izvorăște nu numai din credința religioasă, din convingerea că dacă există un Dumnezeu în ceruri și cei ce cred în El trebuie să fie una și să facă lucrul lui Dumnezeu pe pământ, lucrul păcii și al înfrățirii, ci și din iubirea tuturor față de patria noastră comună, Republica Socialistă România, care ca o mamă bună îmbrățișează cu aceeași dragoste pe toți fiii ei, fără deosebire de naționalitate și credință religioasă. Poporul român a respectat și respectă specificul și drepturile tuturor naționalităților conlocuitoare și credința tuturor cultelor. Biserica noastră, păstrându-și viața și organizarea proprie, a respectat și respectă celelalte culte și a colaborat și colaborează cu ele pe temeiul ecumenismului creștin și patriotismului constructiv. România Socialistă este patria tuturor celor ce muncesc; ea se făurește prin brațele și mintea tuturor oamenilor muncii de diferite naționalități și credințe religioase. Atmosfera aceasta de frățietate între poporul român și naționalitățile conlocuitoare, de libertate a cultelor și de egalitate între ele, a generat și generează mereu adâncirea relațiilor frățesti dintre culte și a colaborării lor în sprijinirea eforturilor poporului pentru ridicarea patriei socialiste pe noi culmi de civilizație și progres, pentru pace și înfrățire între popoare.

Asigur pe reprezentanții Cultelor că, așa cum am conlucrat și în trecut, voi lucra mai departe din noua poziție ce o am în spiritul ecumenismului creștin și al patriotismului constructiv, ca prin împreună-lucrarea noastră să se preamărească Dumnezeu, să înflorească patria noastră comună și să se întărească pacea în lume.

Iubiți credincioși,

Mulțumesc înalților ierarhi, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, și le făgăduiesc că Arhiepiscopia de Alba Iulia și Sibiu și Mitropolia Ardealului va sluji în continuare marile idealuri care călăuzesc activitatea Bisericii noastre.

Mulțumesc Domnului Profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor, și, prin Domnia Sa, Ocirmuitorilor înțelepți ai patriei noastre pentru încrederea cu care m-au cinstit și îi asigur că mă voi strădui ca — împreună cu preoții și credincioșii Arhiepiscopiei, cu Ierarhii, preoții și credincioșii Mitropoliei Ardealului — să fiu vrednic de această încredere.

Mulțumesc reprezentanților Cultelor pentru că au venit la praznicul bucuriei noastre, și sînt convins că vom sluji uniți cauza ecumenismului creștin, propășirea poporului și păcii.

Mulțumesc organelor locale de stat și le asigur de sprijinul meu, al clerului și credincioșilor în lucrările de folos obștesc.

Mulțumesc clerului de la Centrul Arhiepiscopesc și de la protopopiate și parohii și credincioșilor pentru dragostea cu care m-au primit, și îi rog ca această dragoste să o transforme în energie de slujire a marilor imperative ale Bisericii și patriei, ca împreună să slujim la același altar al dragostei și al înfrățirii.

Inchei cuvîntul meu cu graiurile de la început ale psalmistului: «Minunate sînt lucrurile Tale Doamne», căci iată ne-ai adunat aici într-o mare comunitate a iubirii și a slujirii. De aceea pe Tine Te mărim, pe Tine Te laudăm, că noi sîntem «poporul Tău și oile pășunii Tale» (Ps. LXXVIII, 13) și Tine ne rugăm să reverși binecuvîntările Tale asupra acestei Arhiepiscopii și Mitropolii, asupra Bisericii Tale, peste toți credincioșii, peste Țara aceasta România și peste întreaga omenire —, că Ție se cuvine toată mărirea, cîntea și închinăciunea în veci. Amin.

După terminarea solemnității care a avut loc în catedrala mitropolitană, cu ceremonialul îndătinat, cortegiul Ierarhilor și invitaților de onoare s-a îndreptat spre reședința mitropolitană.

La reședința mitropolitană, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Dr. Nicolae Mladin a primit felicitări pentru înalta demnitate bisericească la care a fost chemat, din partea oficialităților și a invitaților.

*

La orele 14 — în saloanele restaurantului «Împăratul Romanilor», în cinstea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Dr. Nicolae Mladin, Arhiepiscopia de Alba Iulia și Sibiu, a dat o masă, în cursul căreia s-au rostit toasturi.

Seria toasturilor a fost deschisă de I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, care în numele Sfințului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a spus:

Trăim astăzi simțămînte de mare bucurie. Bucuria noastră se aseamănă cu bucuria de negrăit a mamei care aduce prunc pe lume și gustă cu anticipație oarecum din înfăptuirile cu care el își va împodobi viața.

Și noi gustăm astăzi, cu anticipație, din împlinirile pe care noul Mitropolit al Ardealului le va realiza. Avem deplină încredere în persoana I.P.S. Sale, pentru că îi cunoaștem calitățile alese și rîvna pilduitoare de care este însuflețit față de bunul mers al Bisericii și al patriei. De aceea îl înconjurăm cu toată dragostea noastră frățească și îi vom da tot sprijinul.

Urmînd pilda și îndemnul Sfințului Apostol Pavel — care ne îndatorează să ne aducem amînte de înaintașii noștri și să-i urmăm (cf. Evr. XIII, 7) —, ai amîntit astăzi de înaintașii I.P.S. tale și mai ales de Andrei Șaguna, Nicolae Bălan și Nicolae Colan. Într-adevăr, toți trei sînt mari figuri ale Bisericii noastre și fiecare din ei și-a asigurat cîte un loc de cinste în istoria acestei Biserici, dar încadrați în epoca lor și legați de acea epocă. Într-adevăr, cum vom putea da uitării vreodată dinamismul lui Șaguna, înțelepciunea lui Nicolae Bălan și jertfelnicia mitropolitului Nicolae Colan?

Dar noi trăim astăzi altă viață bisericească și națională decît în trecut. În locul frămîntărilor de altădată, avem astăzi o atmosferă de fericită conviețuire, fără contradicții sociale, politice și naționale. Noi ne găsim instalați într-o epocă de liniște și progres social, iar ceea ce carac-

terizează viața internațională actuală este de asemenea tendința spre înțelegere între state și popoare. Sîntem o țară liberă și avem astăzi o Biserică organizată, care poate să-și desfășoare normal activitatea ei specifică.

Tocmai de aceea, cinstindu-ți înaintașii cum îi cinstim noi toți, nu vei îmbrăca chipul nici unuia din ei, ci vei deveni Mitropolitul Nicolae Mladin al vremii noastre.

Istoria nu se repetă, ci se înnoiește în mod permanent. Fiecare epocă are idealurile ei. Idealul suprem al epocii noastre este apărarea păcii și dreptății în relațiile dintre state, popoare și indivizi. E adevărat că aceste idealuri care fac cinste omenirii contemporane nu sînt încă împlinite întru totul. Mai curge sînge în unele părți ale lumii. Popoarele n-au ajuns încă, în totalitatea lor, la realizarea coexistenței pașnice. S-a făcut totuși un substanțial pas înainte, afirmîndu-se din ce în ce mai viguros un înalt spirit de unitate în lume.

Cea mai de seamă realizare a vremii noastre este fără îndoială trecerea omului de la viața individuală la cea comunitară și trecerea popoarelor de la izolare la colaborare.

Orientarea aceasta este în spiritul credinței noastre. Noi, slujitorii lui Hristos, nutrim cele mai curate gânduri și intenții față de idealul conviețuirii pașnice a tuturor oamenilor. Toate religiile își aduc aportul lor la construirea unei lumi mai bune, în care să fie loc pentru toți, să se dezvolte în libertate fiecare popor și fiecare cult religios.

Ca fii ai împărăției lui Dumnezeu, la străduințele de îmbunătățire continuă a vieții omenеști noi aducem balsamul dragostei de oameni. Dragostea aceasta este un act de curaj moral și umanitar. Să avem, dar, curajul de-a iubi pe toți oamenii — pe cei de aproape și pe cei de departe, pe oamenii de orice neam, de orice culoare, de orice credință religioasă — și să sprijinim ferm și statornic omenirea ca să devină ceea ce trebuie să devină: capodopera creației lui Dumnezeu, autorul vieții.

Sîntem siguri, Înalt Prea Sfințite, că veți contribui la zidirea acestei lumi, pe care o așteptăm cu toții și vă felicităm de pe acum pentru izbînzile ce nu veți întîrzia a le secera ca Arhipăstor al Bisericii ardelenе.

Au toastat de asemenea reprezentanții Cultelor religioase din Ardeal subliniind perspectivele adîncirii colaborării lor cu Biserica Ortodoxă Română ardelenă, sub păstoriarea I.P.S. Mitropolit Dr. Nicolae Mladin. Astfel din partea Bisericii Evanghelice-Luterane C.A. a toastat Dl. Episcop Dr. Friedrich Müller; din partea Bisericii Reformate din Cluj, Dl. Episcop Iulius Nagy; din partea Bisericii Unitariene din Cluj, Dl. Episcop Kiss Alexa; din partea Bisericii Reformate din Oradea, Dl. Episcop Ladislau Papp; din partea Bisericii Evanghelice-Luterane sinodo-prezbiteriene și în numele episcopului ei a toastat Dl. Vicar Carol Rapp; în numele Episcopului romano-catolic Marton Aron de Alba Iulia, a toastat Rev. Canonic Dr. Farago Francisc din Alba Iulia; iar în numele Institutului teologic de grad universitar romano-catolic din Cluj a toastat Rev. Iosif Nemecek, rectorul Institutului.

Au toastat apoi reprezentanții ai instituțiilor administrative-bisericești și de învățământ ale Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Sibiu manifestînd sentimentele de satisfacție ale clerului și credincioșilor din Eparhie și exprimînd angajamentul lor de a sluji cu zel și devotament interesele Bisericii, ale patriei, ale credincioșilor și ale omului în genere, sub înțeleapta călăuzire a noului Arhiepiscop de Alba Iulia și Sibiu, Dr. Nicolae Mladin. Astfel în numele conducerii centrale arhiepiscopoești, a cuvîntat P.C. Vicar Pr. Traian Belășcu; în numele profesorilor, ostenitorilor și studenților Institutului teologic de grad universitar din Sibiu a vorbit P.C. Prof. Dr. Sofron Vlad; în numele protopopilor, preoților și credincioșilor din Arhiepiscopia de Alba Iulia și Sibiu a vorbit P.C. Prot. Lazăr David din Tîrgu-Mureș, exprimînd mulțumirea tuturor că *«voința tuturor ortodocșilor români din Ardeal a fost luată în considerare de Colegiul Electoral Bisericesc, de Sfîntul Sinod și de Înalta Ocîrmuire de Stat hărăzindu-ne Chiriarhul dorit și așteptat de noi toți»*; în numele preoțimii ortodoxe române și al credincioșilor mineri din bazinul carbonifer din Valea Jiului, a vorbit P.C. Pr. Victor Corpadea, de la parohia Lupeni, regiunea Hunedoara, oferind I.P.S. Mitropolit Dr. Nicolae Mladin, din partea minerilor o statueta reprezentînd în bronz un miner avînd la picioare un vagonet încărcat cu cărbuni, precum și o lampă de siguranță cu însemnarea: *«spre a Vă aminti totdeauna cu drag de cei dintre care V-ați născut și V-ați ridicat»*.

Au mai toastat, între alții, P.S. Episcop Partenie al Romanului și Hușilor, Dl. Prof. N. Chițescu, prorector al Institutului teologic de grad universitar din București, precum și P.C. Pr. Constantin Tohan din Canton-Ohio, Statele Unite ale Americii, aflat în vizită în România împreună cu 65 de credincioși din parohia sa (originari din părțile Sibiului, din Sîmbăta de Sus și Ucea, raionul Făgăraș), care au cunoscut la ei acasă pe I.P.S. Mitropolit Dr. Nicolae Mladin, în vara anului 1966, iar acum au ținut să-i aducă mărturia dragostei lor urîndu-i viață îndelungată și păstorire rodnică și rugîndu-l să păstreze la inimă grija și pentru ortodocșii ardeleni plecați din patrie, dar care doresc să întrețină vii legăturile cu Biserica și cu țara lor de origine.

A luat apoi cuvîntul Domnul Secretar General al Departamentului Cultelor, Profesor Dumitru Dogaru. Domnia Sa a spus, în esență următoarele:

Spre deosebire de ocaziile anterioare, din zilele trecute, azi mă găsesc în mijlocul Dvs. numai ca invitat al Mitropoliei Ardealului. Ca invitat, am fost, firește, și observator.

Întîia constatare pe care am făcut-o este aceasta: noul Mitropolit al Ardealului, I.P.S. Dr. Nicolae Mladin, a fost primit cu evidentă bucurie de preoții și credincioșii săi. De fapt, așa cum a spus protopopul din Tîrgu-Mureș, Părintele Lazăr David, alegerea I.P.S. Sale exprimă fidel dorința celor ce l-au cunoscut atît de bine și l-au prețuit precum se cuvine.

Pentru mine, care reprezint aici Statul, e foarte prețioasă această constatare că oamenii credincioși din Republica noastră Socialistă știu ce

fel de mitropolit le trebuie astăzi. Calitățile sale, scoase în evidență aici, de cei ce au luat cuvîntul, sînt calitățile unui ierarh din vremea noastră, pentru vremea noastră.

I.P.S. Mitropolit Iustin spunea că fiecare din noi avem datoria de a servi poporul. Astăzi, îl servim în altă formă — și, adaug eu: cu alt conținut — decît mai înainte. Azi servim poporul altcum decît pe vremea lui Inocențiu Micu-Clain și a lui Șaguna.

A doua constatare — deosebit de prețioasă — este aceea care se desprinde din cuvîntările reprezentanților celorlalte culte din țara noastră. Din declarațiile făcute aici, de toți, am desprins conștiința unei înalte răspunderi față de problemele vieții actuale: peste deosebiri de credință religioasă și de naționalitate, oamenii se recunosc astăzi ca frați, ca oameni demni de respect reciproc, capabili să se înțeleagă unii cu alții. Eminența Sa Episcopul Dr. Friederich Müller a afirmat aci că sașii și românii din Ardeal s-au înțeles întreolaltă și în trecut. Așa este: diaconul Coresi, venit de la Tîrgoviște, a găsit la sașii brașoveni posibilitatea de a tipări cărți în limba română. A fost aceasta — și altele — un ajutor adînc uman, nu făcut în scopuri de prozelitism confesional.

Dacă în trecut a fost cu puțință o astfel de conlucrare, cu atît mai mult e posibilă ea astăzi. Guvernul țării noastre, structura organizatorică a societății noastre permit astăzi tuturor cetățenilor țării, tuturor oamenilor — indiferent de naționalitate sau religie — nu numai să trăiască prin muncă cinstită cel mai demn mod de a trăi, din ce în ce mai dezvoltată sub raport tehnic și cultural, mai sănătoși, mai mulțumiți, mai fericiți decît în trecut, cu mai multă bună-stare decît altădată.

S-a vorbit aici, cald și cu convingere, de respectul față de Statul nostru socialist. Acest Stat nu exprimă numai o formă de organizare materială a societății, ci sintetizează o concepție morală despre om, despre drepturile lui la viață. El nu are față de Dvs. distanța rece a statului din trecut. El este emanația noastră a tuturor, deci și a Dvs. A asigura Statul socialist de respectul Dvs., este o dovadă că v-ați convins că el realizează o viață convenabilă nu numai fiecărui cetățean în parte, ci și fiecărei naționalități sau confesiuni religioase. Ați depus în acest sens, Dvs., reprezentanții cultelor, o muncă pe care am plăcerea s-o subliniez cu satisfacție.

La noi, are loc un proces de revizuire a concepțiilor de organizare religioasă. El se produce fără amestecul statului. Acest proces e sănătos, e curat, e demn.

În cuprinsul Arhiepiscopiei Sibiului, al Mitropoliei Ardealului peste tot, trăiesc cele mai multe din minoritățile naționale ale țării noastre. I.P.S. Mitropolit Dr. Nicolae Mladin îi revine delicata misiune și nobila răspundere de a veghea ca fiii săi duhovnicești, în primul rînd, să fie la înălțimea sarcinii întregului nostru popor, de a asigura minorităților naționale și cultelor conlocuitoare viața proprie ce li se cuvine. Orice urmă de șovinism, de naționalism și alte tendințe învrăjbitoare trebuie să fie combătute, trebuie să se topească și să dispară.

Urează I.P.S. Mitropolit Dr. Nicolae Mladin să aducă la toate acestea o contribuție demnă de suferințele părinților și strămoșilor săi. «*Noi să nu provocăm suferințe altora. Românii au plătit scump libertatea și tocmai de aceea, noi toți avem datoria de a o asigura și altora*».

A răspuns tuturor I.P.S. Mitropolit Dr. Nicolae Mladin, care a spus următoarele:

Dragostea ce mi s-a arătat de către toți vorbitorii — cu mărinimie de «dar peste dar» — îmi dă curaj să pășesc cu încredere pe calea noii mele misiuni.

Cu toată diversitatea glasurilor și mărturisirilor făcute entuziast și sincer aci, constat că toți mergem pe aceeași cale. Calea aceasta poartă pecetea unei unități care ne cuprinde pe toți la un loc. Trăsătura esențială a acestei festivități este tocmai această unitate: sintem un singur trup, alcătuit din mai multe mădulare, așa cum este și Biserica lui Hristos, așa cum este și comunitatea neamului nostru.

În numele Sfântului Sinod, I.P.S. Mitropolit Iustin mi-a făgăduit încredere, sprijin și dragoste și mi-a urat să fiu un ierarh al vremii noastre. Țin să fiu astfel și voi fi un fiu al vremii noastre. Nu pot fi altfel și nu trebuie să fiu altfel. Rădăcinile ființei mele zac în adâncurile minelor. Niciodată nu mă voi simți despărțit de oamenii muncii. Sint suflet din sufletul lor și sînge din sîngele lor. De aceea, îmi va fi ușor și plăcut să fiu un ierarh al vremurilor noi, să propovăduiesc și să trăiesc un creștinism viu, sincer, activ, pentru om, pentru fericirea lui pe acest pămînt.

Unitate dovedesc și cuvîntările celorlalți vorbitori din rîndurile slujitorilor bisericești ortodocși, unitate sufletească și angajament de-a o întări și desăvîrși.

Porunca vremii noastre este aceea de-a cultiva o întreită unitate. La noi în țară, toți oamenii care muncesc se simt una. Această unitate a muncii se resfringe și în unitatea noastră bisericească. Unitatea poporului muncitor, ajuns stăpîn pe scaria lui, a creat și condițiile realizării unității noastre bisericești. Ea ne va ajuta, în continuare, să adîncim și să desăvîrșim această unitate.

La rîndul ei, unitatea noastră bisericească e o contribuție la unitatea patriei noastre scumpe, Republica Socialistă România. Fiecare preot ortodox român din Ardeal știe acest lucru elementar; unitatea bisericească e o forță prin care întărim unitatea poporului nostru harnic și vrednic. De aceea, păstrarea, adîncirea și desăvîrșirea unității bisericești este pentru noi un angajament de conștiință nu numai ca oameni ai Bisericii, ci și ca cetățeni ai patriei noastre scumpe.

La acestea, trebuie să adaug glasul venit de peste Atlantic, al unui român dogorit de flacăra dragostei de țară și de popor. Părintele Constantin Tohan a venit în România din dorința de-a se cumineca din cupu dragostei de popor. Acolo, frații noștri pot să reprezinte poporul român cu demnitate, în toată bună vremea; cum și fac. Cînd i-am vizitat la ei urasă, m-au copleșit cu atîta dragoste, încît și acum sufletul îmi este învîlzit de dogorile ei. Sintem alături de dînșii și-i asigurăm că dragostea ce ne leagă peste distanțe de țări și mări nu se va stinge niciodată.

Trec acum la unitatea ecumenică. Aici, sînt destui colegi și prieteni ai mei care știu că eu am vorbit adeseori despre ecumenismul nostru.

Am trăit într-un oraș a cărui populație aparține tuturor cultelor reprezentate aici, astăzi. Cu Dl. Episcop Nagy Julius mă cunosc de-atunci: era păstor al credincioșilor reformati maghiari din acel oraș. Apoi, ne-am întîlnit la Sibiu. Și într-o parte și în cealaltă, ne-am înțeles ca frații — și amîndoi am înțeles la fel de bine că credincioșii nu fac deosebiri atît de tranșante între Biserici încît ele să nu poată fi biruite de dragostea creștinești.

Acum, teologii caută ceea ce ne unește, nu ceea ce ne deosebește. Eu cred că baza ecumenismului adevărat vine de jos, de la popor, de la obștile credincioase, care totdeauna au înțeles că același Dumnezeu e prea-mărit și de unii și de alții și, de aceea, trebuie să respecte credința altuia. Ecumenismul acesta căutăm acum să-l realizăm și pe plan teologic. Cuvîntul lui Dumnezeu e ușor de înțeles și lesne de urmat dacă îl primești mai ales cu inima, nu numai cu mintea. Inima ne spune că toți oamenii sînt frați. Dacă-i așa — și așa este — atunci noi, creștinii, nu putem fi frați? Desigur că putem, deoarece în centrul credinței fiecărei Biserici creștine stăpînește Același Iisus Hristos, Care ne-a descoperit că Dumnezeu e iubire, că esența creștinismului și a omului e iubirea.

Ceea ce s-a vorbit aici, din inimi purcede. Din inimi se revarsă în lucrările noastre rîvnă luminată cu care contribuim, după puterile noastre, la propășirea patriei noastre scumpe și la fericirea poporului nostru.

Mă simt îndatorat să aduc caldă mulțumire Ocîrmuirii patriei noastre, Domnului Secretar general al Departamentului Cultelor, Profesor Dumitru Dogaru, personal, și să arăt că noi, creștinii, trăim într-o epocă fericită. Tocmai de aceea, sîntem hotărîți să mergem înainte, pe calea luminoasă a făuririi și sporirii binelui obștesc. Trăim o epocă de dinamism excepțional. Problemele vremii noastre nu ne lasă să stăm pe loc. Ele ne îndatorează să găsim în credința noastră religioasă forțele necesare pentru a merge în pas cu vremea, cu istoria contemporană.

În activitatea mea de scriitor bisericesc, mi-am dat seama demult că credința creștină nu e numai o comoară ce, trebuie păstrată neatinsă de nici un adaos sau corectură omenească, ci mai ales o putere de viață care se revarsă din Iisus Hristos, Mîntuitorul și modelul nostru, ajutîndu-ne să aducem fără contenire ofranda noastră cinstită și generoasă la propășirea oamenilor. Prin credința în Iisus Hristos astfel înțeleasă, noi sîntem contemporani cu El, cel întrupat, pentru noi și pentru a noastră izbăvire din nevoi.

De aceea, sîntem fericiți că trăim în această epocă, în care omul își cîștigă prin muncă demnitatea sa creaturală și se înalță spre zări tot mai luminoase de pace și bună-stare.

Noi ne simțim una în Biserica lui Iisus Hristos, în dragostea față de patrie și față de acest pămînt sfînt, stăpînit din moși-strămoși, una în lupta pentru înflorirea patriei și pentru pacea a toată lumea.

Mulțumesc Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și II. PP. SS. Ierarhi membri ai Sfintului Sinod pentru că cinstesc prin prezența lor aci nu numai persoana mea, ci întreg clerul și pe toți credincioșii din aceste părți ale Patriarhiei Române. Desigur, Biserica ardeleană își are problemele ei specifice, dar aceste probleme se încadrează în preocupările întregii noastre Biserici Ortodoxe Române și potrivit intereselor ei superioare ne vom da silința să le soluționăm.

Asigur pe reprezentanții Cultelor din țara noastră de dragostea mea frățească și îmi exprim convingerea că în frățească unitate ne va fi ușor și plăcut să conlucrăm totdeauna la bunul mers al treburilor bisericești și cetățenești, cu cel mai mare spor și folos pentru Bisericile noastre și pentru viața obștească.

Asigur Înalta Ocîrmuire a Statului nostru că în inima mea arde dragostea de popor și că vom fi fii buni ai Republicii Socialiste România, una, independentă și înălțată peste veacuri.

Cu acestea, mulțumindu-Vă încă o dată tuturor pentru cinstea ce mi-ați făcut, rog pe bunul Dumnezeu să ne întărească pe toți, ca împreună să slujim, căci noi nu sîntem stăpîni, ci slujitori ai credincioșilor, ai patriei și ai păcii în lumea întregă.

*

Încă în spre seara aceleiași zile, majoritatea înalților oaspeți au părăsit orașul de reședință al Mitropoliei ardelene.

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Dr. Nicolae Mladin 1-a salutat cordial, la plecare, exprimîndu-le încă o dată toate mulțumirile pentru strălucirea dată praznicului Bisericii ardelene prin participarea lor la festivitățile înscăunării sale.

Și astfel — cu demnitate și cu prețioase învățăminte pentru dreapta orientare a strădaniilor noastre viitoare în slujba Bisericii și a patriei — au trecut solemnitățile așezării Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Dr. Nicolae Mladin în jețul de ocîrmuitor al Bisericii străbune din Ardeal.

A XIX-A ANIVERSARE A INTRONIZĂRII PREA FERICITULUI JUSTINIAN CA PATRIARH AL BISERICII ORTODOXE ROMANE

În fiecare an la 6 iunie, ziua întronizării Prea Fericitului Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, ierarhii, clerul și credincioșii ortodocși români aduc mulțumiri lui Dumnezeu pentru binefacerile pe care le-a dăruit Bisericii noastre și conducătorului ei duhovnicesc și se roagă pentru îndelunga-înziliră a Prea Fericii Sale și pentru bunul spor al activității pe care o desfășoară spre binele și propășirea Bisericii Ortodoxe Române și pentru progresul și înflorirea patriei noastre.

Anul acesta, cu prilejul celei de a nouăsprezecea aniversări a întronizării Prea Fericii Sale, la orele 12, în paraclisul din palatul patriarhal, un sobor de clerici dintre slujitorii catedralei patriarhale, în frunte cu Î.P.S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, a săvârșit un Te-Deum, la care au luat parte, alături de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian: Î.P.S. Mitropolit Justin al Moldovei și Sucevei, Î.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, P. S. Episcop Iosif al Râmnicului și Argeșului, P. S. Episcop Antim al Buzăului, P. S. Episcop Teofil al Clujului, P. S. Episcop Teoctist al Aradului, P. S. Episcop Valerian al Oradiei, P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul și P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul — vicari patriarhali — și Î. P. Cuviosul Arhimandrit Nicolae Mladin, nou-alesul arhiepiscop de Sibiu și Alba Iulia și mitropolit al Ardealului. A fost de asemenea de față P. C. Pr. C. Goranov, superiorul bisericii ortodoxe bulgare din București.

Din partea sectoarelor de lucru ale Administrației Patriarhale au luat parte: P. C. Pr. Ioan Gagi, directorul Administrației Patriarhale; consilierii patriarhali: Pr. Gh. Soare, Pr. Vasile Ștefan, Pr. Dumitru Fecioru, Pr. Sabin Verzan și Pr. Gh. Iordăchescu; inspectorii patriarhali: Pr. Olimp Căciulă, Pr. C. Pîrvu, Pr. Ilie Georgescu, Pr. Emil Iuga, Dl. Gh. Alexe și funcționari superiori: din partea Arhiepiscopiei Bucureștilor: P. C. Vicar Al. Ionescu. Consilierii Sfintei Arhiepiscopii: Pr. Stan Dimancea, Pr. Leonida Mateescu, Pr. Ioan Popa, Pr. Mihail Marinescu; din partea instituțiilor de învățămînt teologic: P. C. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic de grad universitar din București și dl. Prof. N. Grosu, directorul Seminarului teologic din București.

Au participat, de asemenea, și unii membri ai Adunării Naționale Bisericești și ai Colegiului Electoral Bisericesc.

A fost de față și reprezentantul Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri.

După săvârșirea Te-Deum-ului, în cabinetul patriarhal, unde se aflau funcționari superiori din toate sectoarele și serviciile Administrației Patriarhale și ale Arhiepiscopiei Bucureștilor, protoierei și preoți din Capitală, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit felicitările celor prezenți și s-a întreținut cu majoritatea dintre ei.

Într-o atmosferă sărbătorească, Î.P.S. Mitropolit Justin al Moldovei și Sucevei, în numele tuturor celor prezenți, a adresat cuvînt de urare Prea Fericitului Patriarh Justinian, spunînd între altele: «Sîntem bucuroși noi toți — membri ai Sfîntului Sinod, salariați superiori ai Administrației Patriarhale, ai Arhiepiscopiei Bucureștilor, membri ai corpului didactic ai instituțiilor de învățămînt ale Bisericii și înalți oaspeți — că ne găsim alături de Prea Fericirea Voastră în această zi de 6 iunie. Pentru că din toate zilele de peste an, care vă aduc aminte de viața Prea Fericirii Voastre, ați ales ziua de 6 iunie ca zi personală. Este ziua în care Prea Fericirea Voastră ați făgăduit să vă dăruiți multiaterala înzestrare de la Dumnezeu, plin de rîvnă, pentru slava Bisericii lui Dumnezeu». După aceea, Î.P.S. Mitropolit Justin a subliniat că Prea Fericitul Părinte Justinian a reușit în cei nouăsprezece ani de patriarhat ca, împreună cu toți colaboratorii săi, «să înscrie una din cele mai frumoase pagini din întreaga istorie a Bisericii Ortodoxe Române». Și urmărind prezentarea stării înfloritoare a Bisericii Ortodoxe Române, la sfîrșitul celor nouăsprezece ani de păstorie ai Prea Fericitului Patriarh Justinian, Î.P.S. Mitropolit Justin a încheiat spunînd: «Viața bisericească se îmbunătățește din zi în zi, iar activitatea multilaterală a ierarhilor, clerului și credincioșilor ortodocși români se încadrează firesc în viața poporului român care-și făurește cu stăruință și fără încetinire viața lui cea nouă. Pentru întreaga lucrare a Prea Fericirii Voastre, atît pe plan extern, cît și pe plan intern, îngăduiți-mi, Prea Fericite Părinte Patriarh, ca, în numele tuturor, să vă urez să vă țină Dumnezeu în pace, sănătos, întru mulți ani». Toți cei prezenți au intonat imnul patriarhal, și urarea «Mulți ani trăiască».

Răspunzînd cuvîntului de bune urări rostite de Î.P.S. Mitropolit Justin, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian — după ce a mulțumit lui Dumnezeu pentru tot sporul ce a dăruit înfăptuirilor ce s-au săvîrșit în viața Bisericii Ortodoxe Române în timpul celor nouăsprezece ani de cînd Prea Fericirea Sa a făcut făgăduințele de care a amintit Î.P.S. Mitropolit Justin — a declarat că interpretează prezența tuturor colaboratorilor săi lângă Prea Fericirea Sa în prima zi a anului al douăzecilea al patriarhatului său — «nu numai ca mărturie a dragostei lor față de persoana sa, ci și ca mărturie a hotărîrilor întregi de a colabora cu același plan și mai departe, pentru bunăstarea Sfintei lui Dumnezeu Biserici și pentru vremuri cu pace».

În continuare, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian arată că anul al XIX-lea al patriarhatului său s-a încheiat cu unele realizări cu adevărat istorice, între care: alegerea cu unanimitate a noului titular al Scaunului de arhiepiscop al Sibiului și Albei Iulii și de mitropolit al credincioșilor români ortodocși din Ardeal, Maramureș și Crișana; instituirea noului organ de arhierie și episcopi vicari pe lângă fiecare eparhie a Bisericii Ortodoxe Române, cu sarcina de a sprijini Sfântul Sinod în înfăptuirile sale viitoare; alt eveniment istoric îl constituie hotărârea Sfântului Sinod de a tipări Biblia atât de necesară în activitatea pastorală a ierarhilor și clericilor din Biserica noastră reîntregită, reîntregire care rămâne permanent cel mai mare act din viața Bisericii Ortodoxe Române, înfăptuit în vremea vieții celei noi a poporului nostru.

Prea Fericitul Patriarh Justinian a atras luarea aminte a celor prezenți că «toate aceste acte mari au putut fi săvârșite de către Biserica noastră datorită sprijinului efectiv și largii înțelegeri pe care conducătorii statului nostru l-au arătat Bisericii Ortodoxe Române în întreaga ei activitate». De aceea, în asentimentul tuturor celor prezenți, Prea Fericitul Patriarh Justinian a făcut urări de viață îndelungată și sănătate conducătorilor Republicii Socialiste România și pentru deplina lor reușită în străduințele lor de a înfăptui totul pentru fericirea omului, pentru bunăstarea poporului și pentru înflorirea scumpei noastre patrii. Toți cei prezenți au cîntat «Mulți ani trăiască».

În încheierea cuvîntului său, Prea Fericitul Patriarh Justinian a făcut, de asemenea, urări de sănătate, ani mulți și bună-sporire în toate membrilor Sfântului Sinod, colaboratorilor săi și tuturor oaspeților prezenți.

* * *

Cu prilejul celei de a XIX-a aniversări a întronizării Sale, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit numeroase telegrame și scrisori de felicitare din țară și de peste hotare, dintre care publicăm următoarele:

Telegrama Prea Fericitului Patriarh CHIRIL al Bulgariei:

*Prea Fericirea Voastră,
Iubite întru Hristos Frate,*

În numele meu și în numele Sfîntului Sinod, cu multă stimă și dragoste Vă felicităm cu ocazia celei de a nouăsprezecea aniversare de la urcarea Voastră pe tronul patriarhal român, și din inimă Vă dorim sănătate, puteri și tot așa de reușită slujire arhipăstorească, încă mulți ani, pentru lauda Sfîntei Biserici Ortodoxe Române și a Sfîntei Ortodoxii.

Al Prea Fericirii Voastre, devotat, întru Hristos frate și conslujitor,

† CHIRIL
Patriarhul Bulgariei

Lofia

*

Telegrama Sanctității Sale VASKEN I, Patriarhul Suprem și Catolicos al tuturor armenilor:

Prea Fericirea Voastră,

Vă rugăm să primiți felicitările și urările Noastre de mulți ani și fericită arhipăstorie, spre înflorirea mai departe a Sfintei Biserici Ortodoxe Române.

Cu dragoste în Hristos Domnul,

† VASKEN I

Patriarh Suprem și Catolicos al tuturor armenilor

Ecimiadzin

*

Telegrama P. S. Episcop VICTORIN, al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române din America:

Prea Fericirea Voastră,

În numele meu personal, al clerului și credincioșilor Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America, întâmpinăm cea de a 19-a aniversare a întronizării Prea Fericirii Voastre pe scaunul patriarhal, cu cele mai calde felicitări și doriri de sănătate, viață lungă și succese în slujirea Ortodoxiei și neamului nostru românesc.

† Episcop VICTORIN

Detroit-Michigan

ALEGEREA ȘI ÎNSCAUNAREA NOULUI EPISCOP REFORMAT DE ORADEA

La 15 martie a.c., scaunul episcopal al Eparhiei Bisericii Reformate din Oradea a rămas vacant, prin decesul neașteptat al episcopului Alexandru Buthi.

În a doua jumătate a lunii aprilie, Colegiul scaunului episcopal și Consiliul dirigent eparhial s-au întrunit și au propus alegerea D-lui Papp Ladislau ca episcop al Eparhiei Reformate din Oradea. Apoi, reprezentanții a 231 parohii s-au întrunit în Adunare Generală eparhială și au votat în unanimitate pentru alegerea noului episcop Papp Ladislau.

La 31 mai, la Departamentul Cultelor a avut loc solemnitatea recunoașterii Eminenței Sale Papp Ladislau în funcția de conducător al Eparhiei Reformate din Oradea.

La această solemnitate, din partea Bisericii Ortodoxe Române, au luat parte P.S. Episcop Visarion Ploieșteanul — vicar patriarhal — și PP. CC. Pr. Ioan Gagi, Directorul Administrației Patriarhale, și Pr. Vasile Ștefan consilier patriarhal.

În cursul aceleiași zile, Eminența Sa Papp Ladislau a făcut o vizită Prea Fericitului Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. În urma acestei vizite și în ziua în care se împlineau 19 ani de la întronizarea Întâistătorului Bisericii Ortodoxe Române, Eminența Sa Papp Ladislau a adresat Prea Fericitului Patriarh Justinian următoarea telegramă :

*Prea Fericirii Sale JUSTINIAN,
Patriarhul României*

Profund impresionat de sentimentul sincer frățesc, cu care ați binevoit a ne primi cu ocazia audienței din săptămîna trecută, permiteți-ne să Vă aducem aceleași calde urări de bine, mulțumindu-Vă pentru frățeasca dragoste și darurile de care am avut parte.

Totodată dorim să ne înrolăm și noi în rîndul doritorilor de binecuvîntări, care acum cu toți slăvim împreună pe Atotputernicul Tată Ceresc, pentru grija și harul Său, cu care a păstrat pentru noi toți personalitatea marcantă a Prea Fericirii Voastre timp de 19 ani în fruntea Bisericii Ortodoxe Române. Evocînd amîntirea înscăunării Prea Fericirii

Voastre, rugăm pe Bunul Dumnezeu să încoroneze slujba și activitatea Prea Fericirii Voastre, cu ani mulți și plin de roade sufletești, în folosul Bisericii Ortodoxe Române, în adâncirea relațiilor interbisericești și întru înflorirea patriei noastre dragi, Republica Socialistă România.

La mulți ani, Prea Fericite Părinte Patriarh !

Episcop PAPP LADISLAU

*

La aceasta, Prea Fericitul Patriarh Justinian a răspuns prin următoarea telegramă:

Eminenței Sale
Episcopului PAPP LADISLAU

Biserica Reformată — Oradea

Din toată inima mulțumesc Eminenței Voastre pentru urările adresate cu prilejul aniversării întronizării Noastre, și cu dragoste frățească Vă reînnoiesc felicitările pentru înălțarea în fruntea Eparhiei Reformate din Oradea, dorindu-Vă activitate plină de roade atât ca Episcop, cât și ca deputat în Marea Adunare Națională a Republicii noastre iubite.

† JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

*

Intrunită din nou la 24 iunie în ședință festivă, Adunarea Generală a Eparhiei Reformate din Oradea a adresat Prea Fericitului Patriarh Justinian următoarea telegramă :

Prea Fericirii Sale JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Adunarea Generală a Eparhiei Reformate Oradea, întrunită în ședință festivă pentru instalarea noului său Conducător, Episcopul Papp Ladislau, în numele clerului și al credincioșilor acestei Biserici Vă aducem un călduros și sincer salut creștinesc.

Potrivit relațiilor binecuvântate dintre Biserica Ortodoxă și cea Reformată, dorim și de acum înainte să conlucrăm cu slujitorii Bisericii Ortodoxe Române în adâncirea legăturilor ecumenice interne.

Urindu-Vă sănătate îndelungată, dorim ca Dumnezeu să sporească puterile noastre pentru a putea sluji Bisericii și patriei, deopotrivă, cu cinste.

Președinte, ORASZ ARPAD

Prim curator, Dr. KOVACS ERNEST

*

La această telegramă Prea Fericitul Patriarh Justinian a răspuns următoarele :

Prezidiului Eparhiei Reformate din Oradea

Mulțumim călduros Domniilor-Voastre și membrilor Adunării Generale a Eparhiei Reformate Oradea pentru bunele sentimente și asigurările de strînsă colaborare exprimate din ședința festivă pentru instalarea noului său conducător — Episcopul Papp Ladislau Jozsef — și dorim din toată inima Eminenței Sale activitate încununată de fericite realizări atît pentru Biserica Reformată, cît și pentru patria noastră scumpă, Republica Socialistă România.

† JUSTINIAN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

*

Consacrarea și solemnitatea instalării Eminenței Sale D-lui Papp Ladislau în funcția de Episcop al Eparhiei Reformate din Oradea a avut loc duminică 25 iunie 1967, în catedrala Episcopiei Reformate. Au luat parte invitați ai Cultelor din țară, printre care, din partea Bisericii Ortodoxe Române Î.P.S. Mitropolit Dr. Nicolae Mladin al Ardealului, P.S. Episcop Valerian al Oradiei și P.S. Episcop Visarion Ploieșteanul — vicar patriarhal.

Slujba a fost oficiată de Episcopul reformat al Clujului, Dr. Iuliu Nagy. După predica noului Episcop reformat Papp Ladislau, au rostit cuvîntări de salut I.P.S. Mitropolit Dr. Nicolae Mladin al Ardealului și P.S. Episcop Valerian al Oradiei.

Apoi, în saloanele Episcopiei reformate, s-a desfășurat o recepție, urmată de agapă.

În cuvîntările rostite cu prilejul acestor festivități, atît noul Episcop reformat de Oradea, cît și ceilalți vorbitori au subliniat dragostea frățească ce caracterizează astăzi relațiile între diferitele culte și confesiuni din Republica Socialistă România, datoria cultelor religioase și hotărîrea lor de a-și uni eforturile pentru promovarea păcii și propășirea scumpei noastre patrii.

Biserica Ortodoxă Română a salutat cu bucurie și dragoste frățească alegerea și înscăunarea Eminenței Sale Domnului Papp Ladislau ca episcop al Eparhiei Reformate din Oradea.

Eminența Sa Papp Ladislau este o personalitate bine cunoscută. S-a născut în comuna Ghenci, raionul Carei, regiunea Maramureș, la 19 mai 1915, ca fiu al pastorului reformat de acolo. Și-a început studiile la

Satu-Mare și le-a continuat la Zalău, unde a obținut bacalaureatul. A urmat apoi cursurile Facultății de teologie protestantă din Cluj. După obținerea diplomei, a plecat pentru studii de specialitate la Strasburg și Basel. Reîntors în țară, a ocupat mai întâi postul de capelan în Oradea iar apoi a fost ales paroh. Mai bine de 10 ani a funcționat ca protopop al Protopopiatului reformat de Oradea. Cu ocazia aniversării a 20 de ani de la eliberarea patriei, pentru meritele sale a fost decorat cu Ordinul Steaua Republicii Socialiste România clasa V-a. Eminența Sa este și deputat în Marea Adunare Națională.

Bun organizator, remarcabil predicator, erudit teolog, și cetățean și fiu credincios al patriei, Domnul Episcop Papp Ladislau este înconjurat cu deosebită dragoste și cu respect în Eparhia sa și se bucură de asemenea de aprecierea celorlalte culte religioase din țară, de aprecierea Bisericii Ortodoxe Române și a Întâistătorului ei, Prea Fericitul Patriarh Justinian.

DIN VIAȚA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE DIN IERUSALIM

SLUJBE RELIGIOASE. — La biserica română din Ierusalim, unde continuă lucrările de înfrumusețare în vederea sfințirii, se oficiază în prezent următoarele slujbe:

a) Rugăciuni de seară și de dimineață, cu ectenii, Apostol și Evanghelie și cu cântări din slujba sfintului zilei;

b) Lunea, miercurea și vinerea seara, se citește Acatistul Mîntuitorului sau cel al Maicii Domnului, cu pomenirea donatorilor bisericii și căminului, iar marțea, joia și duminica, Paraclisul Maicii Domnului. Simbăta se face pomenire pentru morți.

c) În duminici și praznicile împărătești, ca și la sfinții cu polieleu, se oficiază în ajun slujba vecerniei, iar dimineața slujba utreniei.

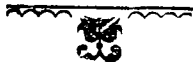
COLINDE ROMÂNEȘTI LA LOCURILE SFINTE. — La 27 decembrie 1966, ziua a treia de Crăciun, după oficierea slujbei utreniei, la biserica română de la Ierusalim, s-a desfășurat un program de colinde românești. Vestea organizării acestui program a atras mulți români, dornici de a auzi colindele dragi ale plaiurilor lor natale. Au venit credincioși din Ierusalim, din Tel-Aviv și Haifa. Colindele au fost executate de un grup de credincioși sub conducerea monahiei Nazaria Niță. Înainte de aceasta, P. C. Arhim. Lucian Florea, superiorul bisericii — a ținut un scurt cuvînt ocazional. Festivitatea s-a încheiat cu intonarea imnului patriarhal.

VIZITE. — În perioada de timp dintre 30 august și 31 decembrie 1966, au vizitat biserica și căminul nostru de la Ierusalim: Î.P.S. Mitropolit Isidor al Nazaretului și a toată Galileea; Î.P.S. Arhiepiscop Ghermanos, ajutor de patriarh din Iordania; Î.P.S. Arhiepiscop Hrisant din Patriarhia Ierusalimului; delegația bisericească a Patriarhiei Ierusalimului, care a venit în Israel cu prilejul hramului bisericilor din Lida și Iaffo, consulul general al Franței, ajutorul de primar al Ierusalimului, Dl. Surachis, superiori ai mînăstirilor catolice din Israel și Iordania, cum și numeroși pelerini și turiști sosiți din străinătate. Cu toții au admirat frumoasa pictură a bisericii, realizată în anul 1965 de pictorii Gh. Popescu și N. Dona, și și-au exprimat satisfacția pentru grija deosebită care se poartă acestui așezămînt de Biserica mamă din țară.

PARTICIPAREA SUPERIORULUI BISERICII NOASTRE DE LA IERUSALIM LA UNELE SLUJBE RELIGIOASE DINAFARĂ ȘI LA UNELE RECEȚII ȘI SERBĂRI. — P. C. Arhim. Lucian Florescu a luat parte la sărbătorirea hramului bisericilor grecești din Lida (Lod) și Iaffo (Iope), la inaugurarea noii clădiri a Parlamentului israelian, care a avut loc la 30 august 1966, la recepția oferită de D-na și Dl. Zalman Șazar, Președintele Statului Israel, la 31 august 1966, la recepția de la Ambasada Uniunii Sovietice din Tel-Aviv la 7 Noiembrie 1966, cu prilejul aniversării «Marii Revoluții Socialiste din Octombrie», la recepția oferită la 24 noiembrie 1966 de Consulatul General al Italiei la Ierusalim, la serata colindelor de Crăciun organizată la 18 decembrie 1966 de Biserica Anglicană «Sf. Pavel» din Ierusalim, la «Dineul internațional» oferit de Asociația Y.M.C.A. din Ierusalim în ziua de 27 decembrie 1966 și la recepția oferită tuturor reprezentanților cultelor creștine din Statul Israel de Dl. Zalman Șazar, președintele statului, în ziua de 29 decembrie 1966.

Cu această ocazie, Dl. Președinte Zalman Șazar a transmis urările sale de Anul nou tuturor reprezentanților cultelor din Israel și credincioșilor lor, cum și pelerinilor creștini veniți la Locurile Sfinte.

Pr. OLIMP CĂCIULA

CRONICĂ

— *Vineri 5 mai a. c.* Prea Fericitul Patriarh Justinian a participat, ca invitat, la recepția oferită de ambasadorul Suediei la București, cu prilejul vizitei ministrului de externe al Suediei — Torsten Nilsson — în țara noastră;

— *Vineri 9 iunie a. c.*, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit vizita noului ambasador al Marii Britanii la București, Sir John Chadwick.

Au fost de față P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, și P. C. Pr. N. Cazacu, secretarul Consiliului Național Bisericesc.

În după amiaza aceleași zile, Prea Fericitul Patriarh Justinian a participat, ca invitat, la recepția oferită de ambasadorul Marii Britanii la București cu prilejul sărbătorii naționale a țării sale, ziua de naștere a M. S. Reginei Elisabeta II-a a Angliei.

— *Marti 13 iunie a. c.*, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit vizita noului ambasador al Cehoslovaciei la București, Dl. Cisar Cestmir.

Au fost de față P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal și PP. CC. Pr. Ioan Găgiu, directorul Administrației Patriarhale și Pr. N. Cazacu, secretarul Consiliului Național Bisericesc.

— *Între 11 și 13 mai a. c.*, Biserica Ortodoxă Română a fost vizitată de secretara executivă a Comisiei pentru relații și misiuni ecumenice a Bisericii Prezbiteriene Unite din S.U.A., Miss Margaret Flory, care este și președinta Comitetului de lucru pentru studenții străini de pe lângă Federația Mondială a studenților creștini și vicepreședintă a Comitetului regional american al Conferinței creștine pentru pace.

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE DE PESTE HOTARE

PATRIARHIA ECUMENICĂ

ÎN LEGĂTURĂ CU RAPORTURILE ÎNTRE PATRIARHIA ECUMENICĂ ȘI MUNTELE ATOS. — La începutul acestui an, guvernatorul Muntelui Atos — reprezentantul guvernului grec pe lângă Sfântul Munte Atos — Emanuel Rounis — a adresat tuturor călugărilor atoniți un insistent apel invitându-i să păstreze și să manifeste «cea mai adâncă venerație filială față de Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic, care este părintele lor spiritual»; și de asemenea să manifeste respect și supunere «față de Scaunul Patriarhiei Ecumenice sub a cărui jurisdicție și tutelă supremă se află Sfântul Munte Atos».

VIZITA UNEI DELEGAȚII A FEDERAȚIEI LUTERANE MONDIALE LA PATRIARHIA ECUMENICĂ. — În cadrul Mișcării Ecumenice, între 25 și 28 februarie 1967, o delegație formată din Arhiepiscopul *Martin Simojoki*, președintele «*Federației Luterane Mondiale*», și Pastorul *Andrei Appel*, secretarul general al aceleiași federații, au vizitat la Constantinopol pe *Sanctitatea Sa, Patriarhul Ecumenic Atenagora*, care încă din anul 1965, exprimase dorința ca să fie reluate convorbirile teologice între ortodocși și protestanți. Comitetul executiv al Federației Luterane Mondiale, întrunit în 1965 la Belgrad, a primit cu satisfacție această invitație și a desemnat delegația amintită mai sus, pentru contacte și discuții preliminare.

În timpul acestei vizite de patru zile, Sanctitatea Sa, Patriarhul Ecumenic Atenagora a primit de mai multe ori pe Arhiepiscopul *Martin Simojoki* și pe Pastorul *A. Appel*. Delegația luterană a declarat că această întâlnire constituie «o măsură semnificativă în vederea unei posibile reluări a convorbirilor și contactelor care avuseseră loc între luterani și ortodocși, timp de aproape un veac, după reformă».

Astfel, după aproape trei sute de ani, au fost reluate contactele și vor fi reluate și convorbirile teologice între protestanți și Biserica Ortodoxă.

PATRIARHIA MOSCOVEI

INTERVIUL ACORDAT DE SANCTITATEA SA PATRIARHUL ALEXEI AGENȚIEI DE PRESĂ «NOVOSTI». — Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia a acordat un interviu Agenției de presă «Novosti», răspunzând astfel la următoarele întrebări:

Întrebare: «Care sînt legăturile internaționale ale Bisericii Ortodoxe Ruse?»

Răspuns: «Biserica Ortodoxă Rusă întreține legături reciproce frățești cu toate Bisericile Ortodoxe Autocefale care se află în diferite țări ale lumii. Totodată Biserica Ortodoxă Rusă înfăptuiește largi contacte cu multe Biserici eterodoxe și cu denominațiuni creștine răspîndite în toate părțile lumii, între care: Biserica Romano-Catolică, Bisericile Vechi Orientale mult apropiate de noi, Bisericile confesiunii Anglicane, Biserica Veche-Catolică și diferite Confesiuni protestante. Din an în an aceste legături prietenești se lărgesc și se întăresc, manifestîndu-se în vizite și întîlniri reciproce de ierarhi, teologi și alte personalități religioase pentru a prelucra împreună diferite probleme religioase contemporane; în participarea comună la activitatea diferitor organizații și mișcări intercreștine, precum Consiliul Ecumenic al Bisericilor, Conferința Creștină pentru Pace și altele».

Întrebare: «Ce legături întreține Biserica Ortodoxă Rusă cu Bisericile Ortodoxe de Răsărit și în special cu creștinii din Iordania».

Răspuns: «Din cele mai vechi timpuri Biserica Ortodoxă Rusă întreține cele mai strînse legături frățești cu Bisericile Ortodoxe de Răsărit: cu Patriarhiile de Constantinopol, de Alexandria, de Antiohia și de Ierusalim, și cu Biserica Ortodoxă a Ciprului». În continuare Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei expune activitatea rodnică a Misiunii ortodoxe ruse la Ierusalim, întemeiată la 1847, pentru întărirea legăturilor frățești între Biserica Ortodoxă Rusă și Bisericile Ortodoxe de Răsărit, și în special între Patriarhatele Moscovei și al Ierusalimului. «Aceste legături contribuie și la întărirea raporturilor prietenești între popoarele Uniunii Sovietice și popoarele țărilor din Orientul Apropiat, între care și cu poporul Iordaniei, bineînțeles și cu creștinii din Iordania». Această acțiune este ajutată și de reprezentanța Bisericii Ortodoxe Ruse pe lângă Patriarhatul Antiohiei, cu sediul la Damasc.

Întrebare: «Cum participă Biserica Ortodoxă la lupta pentru pace?»

Răspuns: «Biserica Ortodoxă Rusă socotește ca o datorie sfîntă să slujească luptei pentru statornicirea unei păci trainice și drepte pe pămînt. În curs de mulți ani Biserica noastră s-a trudit permanent și activ în cadrul întîlnirilor intercreștine și internaționale ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor, ale Conferinței Creștine pentru Pace, ale Consiliului Mondial al Păcii. În activitatea sa pentru apărarea păcii, Biserica Ortodoxă Rusă se străduiește să unească eforturile sale cu eforturile tuturor cercurilor religioase și nereligioase, care urmăresc același scop. Acea-

stă străduință pentru pace a Bisericii Ortodoxe Ruse se manifestă și în predicile rostite în biserici, în rugăciuni și în toate acțiunile păstoriților săi»

Intrebare: «Cum se folosesc credincioșii de garantarea dată de Constituția Uniunii Sovietice în privința libertății de conștiință?».

Răspuns: «În țara noastră Biserica este despărțită de stat, însă tuturor cetățenilor Uniunii Sovietice le este garantată prin Constituție deplina libertate de conștiință, în virtutea căreia Biserica Ortodoxă Rusă are toate condițiile necesare pentru îndeplinirea misiunii sale. Iar slujitorii noștri bisericești cu rîvna specifică lor se străduiesc pentru hrana duhovnicească a numeroasei și pioasei noastre turme».

Intrebare: «Care sînt raporturile Bisericii Ortodoxe Ruse cu reprezentanții celorlalte religii existente pe teritoriul Uniunii Sovietice, și în special cu musulmanii?».

Răspuns: «...Pe credincioșii diferitelor Biserici și denominații creștine și ai diferitelor religii necreștine, între care multe comunități musulmane, îi unesc participarea comună la construirea vieții celei noi, străduințele lor comune pentru binele patriei lor și pentru pacea în întreaga lume. Iar raporturile Bisericii Ortodoxe Ruse cu celelalte Biserici creștine și cu comunitățile religioase necreștine, și între acestea și cu musulmanii, sînt în chip deosebit de binevoitoare și frățești, fiind întemeiate pe deplin respect reciproc».

EMISIUNE RADIOFONICĂ PENTRU ASCULTĂTORII ORTODOCȘI GRECI.

Vicepreședintele Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe, Episcopul Juvenalie de Zaisk, vicar patriarhal, a primit (la 12 noiembrie 1966), pe corespondentul postului de radio Moscova, căruia i-a răspuns la probleme care interesau pe ascultătorii ortodocși din Grecia. Aceste probleme se refereau la: situația religiei în Uniunea Sovietică, la viața și activitatea Bisericii Ortodoxe Ruse, la raporturile reciproce între Biserica Ortodoxă Rusă și Biserica Ortodoxă Greacă și la situația Minăstirii ruse Sfîntul Pantelimon de la Sfîntul Munte Atos.

La sfîrșit, Episcopul Juvenalie de Zaisk s-a ocupat de sarcinile necreștine actuale, și a subliniat în chip deosebit că «cea mai importantă sarcină a tuturor creștinilor în prezent, este lupta pentru grabnică stabilirea păcii în Vietnam».

PARTICIPAREA REPREZENTANȚILOR BISERICII ORTODOXE RUSE LA DIFERITE ÎNTRUNIRI INTERCREȘTINE. — Desemnați de către Sfîntul Sinod, reprezentanții Bisericii Ortodoxe Ruse — ierarhi, clerici și teologi — au luat parte, individual sau în delegații, la lucrările diferitelor organisme de lucru ale Mișcării ecumenice sau ale Mișcării creștine pentru pace, care au avut loc în diferite țări. Astfel:

La lucrările Conferinței regionale a Conferinței Creștine pentru Pace din Olanda, care s-au desfășurat între 3 și 8 noiembrie 1966, la Utrecht, din partea Bisericii Ortodoxe Ruse a participat Prot. P. Socolovski.

La al treilea Congres al mișcării pentru pace a clerului catolic din

Cehoslovacia, care a avut loc, între 24 și 25 noiembrie 1966. la Praga, a luat parte, ca oaspete reprezentând Conferința Creștină pentru Pace, vicepreședintele Conferinței, Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Ladogei, care cu acest prilej, a rostit o importantă cuvîntare.

— La sesiunea Secretariatului Internațional al Conferinței Creștine pentru Pace, care a avut loc în Cehoslovacia, între 6 și 8 decembrie 1966, — la lucrările căruia au fost analizate rezultatele sesiunii de la Sofia a Comitetului Consultativ al Conferinței și au fost pregătite lucrările celei de a treia Adunări mondiale creștine pentru pace, care va avea loc, între 31 martie și 5 aprilie 1968, la Praga. avînd ca temă generală: «Salvați omul — pacea este cu putință»; și au fost de asemenea pregătite lucrările sesiunilor Comitetului executiv (din februarie 1967 și septembrie 1967) și a altor întruniri intercreștine — au participat și reprezentanții Bisericii Ortodoxe Ruse membri în Secretariatul Internațional.

— La sesiunea grupelor de lucru ale Conferinței Bisericilor Europene, care au avut loc în Cehoslovacia între 7 și 11 decembrie 1966, pentru studierea temelor: «Biserica și statul în Europa actuală» și «Biserica în fața schimbărilor sociale actuale», în vederea pregătirii materialului de lucru pentru Adunarea următoare — «Nyborg-V» —, ce urmează să aibă loc în lunile septembrie—octombrie 1967, din partea Bisericii Ortodoxe Ruse au participat Arhiepiscopul Filaret al Kievului și Galiției și Exarh al Ucrainei și N. A. Zabolotski, docent la Academia duhovnicească din Leningrad.

— Între 16 și 18 ianuarie 1967 a avut loc în orașul Dribergen, din Olanda, consultația organizată de Institutul «Biserica și pacea» și de Conferința Creștină pentru Pace, pentru dezbaterea temei «Nerăspîndirea armelor nucleare — primul pas spre dezarmare, în special în Europa», la lucrările căreia din partea Bisericii Ortodoxe Ruse au luat parte Prot. A. R. Tișciuc și A. S. Buevski, membru al Secretariatului Internațional al Conferinței Creștine pentru Pace.

PELERINAJ LA LOCURILE SFINTE. — Un grup de clerici și mireni din Biserica Ortodoxă Rusă, a săvîrșit — sub conducerea Arhiepiscopului Antonie al Minscului și al Belorusiei — un pelerinaj la locurile Sfinte. În timpul cît s-au aflat pe teritoriul Iordaniei pelerinii au vizitat Betleemul, Golgota, Mormîntul Domnului și Mormîntul Maicii Domnului din Ghetsimani, iar pe teritoriul Israelului pelerinii au vizitat Lacul Ghenizaret, Nazaretul; pretutindeni pelerinii au fost de față la sfințele slujbe, la săvîrșirea cărora au participat și clericii din grupul de pelerini, și au fost primiți de către Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict al Ierusalimului și al întregii Palestine, Arhiepiscopul Gherman al Sevastelor, loçtiitorul Sanctității Sale Patriarhului Benedict, și Mitropolitul Isidor al Nazaretului și al Galileii.

PRIMIREA EXARHATULUI BISERICII ORTODOXE RUSE DIN AMERICA ÎN CONSILIUL NAȚIONAL AL BISERICILOR LUI HRISTOS DIN STATELE UNITE — Consiliul Național al Bisericilor lui Hristos din Statele Unite ale Americii a fost înființat la Adunarea Constituțională, care a avut loc între 28 noiembrie și 1 decembrie 1954, la Cleveland, la care au participat repre-

zentanți ai clerului și mirenilor celor mai importante confesiuni din Statele Unite. În prezent din Consiliul Național fac parte mai mult de 30 de organizații bisericești. Scopul înființării Consiliului Național al Bisericilor lui Hristos a fost de a statornici colaborarea tuturor organizațiilor bisericești membre în problemele activității practice ale creștinilor: propovăduirea cuvântului lui Dumnezeu, activitatea socială, apărarea păcii, normalizarea raporturilor între rase etc. Pentru înfăptuirea scopului său, Consiliul Național al Bisericilor lui Hristos din Statele Unite urmărește să lărgască contactele cu Bisericile din celelalte țări.

Consiliul este condus de un președinte; din 1954 și pînă în prezent s-au succedat la președinție: Episcopul Henri Nox Cherill, Dr. Eugen Carson Blake — actualul secretar general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor —, Dr. J. Irwin Miller, Episcopul R. Müller.

Consiliul Exarhatului Bisericii Ortodoxe Ruse în America a făcut — la 24 ianuarie 1964, cererea de a intra în Consiliul Național al Bisericilor lui Hristos din Statele Unite.

După numeroase consultații între reprezentanții Consiliului Național și conducerea Exarhatului pentru cunoașterea mai îndeaproape a vieții bisericești a Exarhatului, adunarea administrației Consiliului Național de la 2—3 decembrie 1966, a recomandat ca Adunarea generală să primească în membru al Consiliului «Exarhatul Bisericii Ortodoxe Ruse în America de Nord și de Sud» care este moștenitorul canonic direct al misiunii ortodoxe, întemeiate de Biserica Ortodoxă Rusă, în Alasca, în anul 1793, și care se află sub jurisdicția Sanctității Sale Patriarhului Alexei.

La Adunarea generală, care a avut loc între 4 și 9 decembrie 1966, la Miami în statul Florida — la lucrările căreia au luat parte (la început doar ca oaspeți) ca delegați ai Exarhatului Mitropolitului Ioan de New York și Aleutine, Exarh patriarhal, Prot. G. Burdîcov și Prot. F. Donahin — Exarhatul Bisericii Ortodoxe Ruse în America de Nord și de Sud a fost primit membru al Consiliului Național al Bisericilor lui Hristos din Statele Unite ale Americii.

BISERICA GRECIEI

ALEGEREA NOULUI ARHIEPISCOP AL ATENEI ȘI PRIMAT AL BISERICII ORTODOXE GRECEȘTI. — Joi 11 mai 1967, scaunul de Arhiepiscop al Atenei și Primat al Greciei a fost declarat vacant, prin extinderea prevederii Decretului Lege nr. 4580 din 11 noiembrie 1966 — referitor la scoaterea obligatorie la pensie a ierarhilor care au împlinit vârsta de 80 de ani — și asupra Arhiepiscopului Hrisostom al Atenei, care, în calitatea de Primat al Bisericii Ortodoxe Grecești, era exceptat de la aplicarea acestei prevederi. Prin decret regal, Mitropolitul Constantin de Patras a fost desemnat locuitor de Arhiepiscop al Atenei și Primat al întregii Grecii.

Spre deosebire de legea veche de organizare a Bisericii Ortodoxe Grecești (după care Sfîntul Sinod alegea pe Primatul Greciei) — noul Sfînt

Sinod permanent — redus, în conformitate cu decretul regal de la 11 mai 1967, la nouă membri (în loc de 12) și reorganizat ca un consiliu al organismului administrativ suprem al Bisericii — va indica trei membri ai ierarhiei dintre care regele va alege pe noul Arhiepiscop al Atenei și Primat al Bisericii Ortodoxe Grecești. Aceeași formulă va fi observată și la numirea mitropoliților pentru toate episcopiile vacante.

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe a Greciei a ales în unanimitate pe Arhimandritul Ieronim Coțonis, confesorul palatului regal, candidat principal pentru ocuparea Scaunului de Arhiepiscop al Atenei și Primat al Bisericii Greciei. Mitropolitul Constantin de Patras și Mitropolitul Dionisie de Trikkis au fost aleși (fiecare cu câte 7 voturi din 8) în numărul de trei candidați pe care ministrul cultelor îi va supune regelui pentru a desemna pe noul Arhiepiscop al Atenei. Vineri, 12 mai 1967 Arhimandritul Ieronim Coțonis a fost desemnat prin Decret regal, dintre cei trei candidați propuși de Sfântul Sinod, Arhiepiscop al Atenei și Primat al Bisericii Ortodoxe Grecești. Iar duminică 14 mai, Arhimandritul Ieronim Coțonis a fost sfințit în arhieru, în catedrala din Atena.

Investitura și instalarea noului Arhiepiscop al Atenei și Primat al Bisericii Ortodoxe Grecești a avut loc în cadru solemn, miercuri 17 mai 1967.

RESTITUIRI DE SFINTE MOAȘTE DIFERITELOR BISERICI ORTODOXE-GRECEȘTI. — Mitropolitul Iacov al Mitilenei (din Marea Egee), care îndeplinește și funcția de administrator al Insulei Hios, a anunțat credincioșilor ortodocși din această insulă că — în conformitate cu scrisoarea oficială a Cardinalului Giovanni Urbani din Veneția, și cu aprobarea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe a Greciei — în cursul lunii mai 1967, va avea loc transferarea sfințelor moaște ale Sfântului Isidor — născut în insula Hios la anul 250. Începând cu anul 1125 sfințele moaște au fost păstrate la Veneția.

Ca urmare a restituirii de curînd a Capului Sfântului Tit Bisericii Ortodoxe din Creta, o delegație de mitropoliți ortodocși din Biserica din Creta, prezidată de Mitropolitul Evghenie, a vizitat Vaticanul și Veneția — unde fusese îndelungă vreme păstrat Capul Sfântului Tit — pentru a exprima Papii Paul al VI-lea și Cardinalului Giovanni Urbani, mulțumirile Bisericii din Creta pentru acest act de iubire frățască.

SESIUNEA DE LA VARȘOVIA A SECRETARIATULUI INTERNAȚIONAL AL CONFERINȚEI CREȘTINE PENTRU PACE

Consiliul Ecumenic din Polonia a organizat la Varșovia o sesiune de lucru a Secretariatului Internațional al Conferinței Creștine pentru Pace. Lucrările s-au desfășurat între 9 și 11 mai 1967, la sediul ecumenic din capitala Poloniei, vechiul centru al Bisericii Evanghelice-Reformate, casa reformatorului polonez Jan Laski, distrusă în timpul războiului dar restaurată în forma inițială de statul polonez.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române a fost prezent la această sesiune, Pr. Ilie Georgescu, inspector patriarhal, membru în Secretariatul Internațional.

În timpul lucrărilor s-a făcut o amănunțită analiză a activității desfășurate de comisiile: teologică, internațională și aceea privind problemele economice ale țărilor subdezvoltate. S-a menționat faptul că prin colaborarea teologilor protestanți și ortodocși, ca și prin schimbul reciproc și deschis de păreri s-a ajuns la o îmbunătățire a întregii munci teologice a Conferinței Creștine pentru Pace. În documentele și comunicatele finale ale fiecăreia dintre comisii, participanții la lucrări au ținut să pronunțe un cuvânt de condamnare împotriva acelor care continuă să întrețină psihoza războiului, și în special de condamnare aspră a agresiunii americane în Vietnam.

Întreaga atenție a conducerii Conferinței Creștine pentru Pace este atrasă acum de elaborarea măsurilor care să ducă la reușita celei de a treia Adunări mondiale creștine pentru pace, programată la Praga între 29 martie și 5 aprilie 1968.

La această Adunare mondială vor fi prezenți peste 500 membri, reprezentanți ai Bisericilor și ai comitetelor regionale ale Conferinței, din toate continentele, observatori, invitați, ziaristi. Lucrările Adunării mondiale se vor desfășura sub chemarea «*Salvați omul, pacea este posibilă!*». Acesta este un apel optimist prin care se urmărește a se scoate în relief capacitatea și posibilitățile reale ale omului de azi de a înăbuși agresiunea și de a realiza, printr-un efort colectiv, climatul de înțelegere și pace dorit de întreaga omenire. Este un apel la stringerea rîndurilor iubitorilor de pace din lumea întreagă pentru a instaura pe pămînt pacea generală. Chemarea biblică care se adaugă temei centrale a fost aleasă din Epistola întâia a Sfintului Apostol Petru: «*Căutați pacea și o urmați*» (III, 11).

În afara ședințelor plenare în care vor fi ascultate rapoartele și se vor elabora documentele finale, cei prezenți vor lucra și în șase grupe:

- Grupa problemelor teologice;
- Grupa problemelor internaționale;
- Grupa privind rolul economiei în dezvoltarea societății și adoptarea hotărîrilor politice;
- Grupa privind rolul «Lumii a treia» (Lumea tinerelor state) pentru salvarea omului și stabilirea păcii în lume;
- Grupa privind rolul tineretului și al educației în stabilirea climatului de pace;
- Grupa privind responsabilitatea comună a tuturor confesiunilor în efortul pentru pace (ecumenismul păcii).

O ultimă înțîlnire pregătitoare pentru reușita acestei Adunări Generale va avea loc la București, în septembrie 1967. Conducerea Conferinței a răspuns cu bucurie invitației făcute în acest sens de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian. Nu pentru prima oară Biserica Ortodoxă Română acordă găzduire pentru desfășurarea unor sesiuni de lucru ale unor organizații mondiale creștine, la viața cărora participă activ, aducîndu-și astfel contribuția la strădaniile comune pentru apropierea, cunoașterea și cooperarea în respect reciproc a Bisericilor creștine. Conducătorii Conferinței Creștine pentru Pace și-au exprimat convingerea că, datorită tradiționalei bune organizări românești și a climatului de pace și ecumenism ce domnește între Cultele religioase din România, se vor putea realiza la București progrese esențiale în munca și orientarea Conferinței.

Cu prilejul sesiunii de la Varșovia a Secretariatului Internațional s-a redactat și s-a expedit o telegramă de simpatie Tribunalului internațional pentru anchetarea crimelor de război americane în Vietnam. În această telegramă se exprimă nădejdea că prin eforturile conjugate ale tuturor iubitorilor de pace și prin demonstrarea evidentă a celor ce se petrec în Vietnam, agresorii americani vor fi siliți să înceteze războiul, și poporul vietnamez va putea reîncepe construirea vieții sale în libertate, independență și pace.

Membrii Secretariatului Internațional și-au mărturisit de asemenea neliniștea pentru recente evenimente din Grecia, care îngreuiază des-tinderea încordării internaționale.

Organizarea în capitala Poloniei a unei sesiuni de lucru a Secretariatului Internațional al Conferinței Creștine pentru Pace a constituit și o ocazie de a cunoaște poporul polonez, atât de încercat în timpul războiului trecut, constructor pașnic al viitorului său, și Bisericele poloneze care cooperează în spiritul ecumenismului și al păcii.

Bisericele creștine poloneze, grupate într-un consiliu ecumenic regional sînt preocupate de găsirea tuturor modalităților de conviețuire interconfesională. Grupînd opt Biserici poloneze (Biserica Evanghelică C.A., Biserica Evanghelică-Reformată, Biserica Ortodoxă, Biserica Catolică Poloneză, Biserica Veche-Catolică a Mariaviților, Biserica Metodistă, Biserica Baptistă și Biserica Evanghelică Unită), acest «consiliu ecumenic» este condus de past. Jan Niewieczermal, superintendent al Bisericii Evanghelice-Reformate, și urmărește apropierea între culte în spiritul respectului reciproc.

Biserica Ortodoxă din Polonia, condusă azi de Î.P.S. Mitropolit Ștefan al Varșoviei, a primit în 1948 recunoașterea autocefaliei. Ea înmănușiază aproape 500.000 de credincioși, împărțiți în diocesele Varșovia-Bielsk, Lodz-Poznan, Bialystok-Gdansk și Wrocław-Szczecin. Biserica Ortodoxă din Polonia are două mînăstiri: Sfîntul Onufrie, la Jableczno pe Bug și Sfînta Marta și Maria din Grabarka. Pentru pregătirea personalului bisericesc există un Seminar preoțesc ortodox de la Varșovia și o secție ortodoxă la Academia teologică creștină.

Credincioșii ortodocși din Polonia păstrează tezaurul tradiției creștine, întrețin bune relații cu celelalte Biserici și culte din țară și depun eforturi împreună cu întregul popor polonez, pentru ridicarea economică și culturală a patriei lor.

Pr. ILIE GEORGESCU

ÎNDRUMĂRI PASTORALE

PASTORALELE IERARHILOR BISERICII ORTODOXE ROMÂNE DE SFINTELE PAȘTI 1967

CUVINTE DE BUCURIE ȘI DE BUNĂ POVĂTURE

An de an, la marele praznic al Învierii Domnului, ca și la cel al Crăciunului, clerul, cinul monahal și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române așteaptă cu nerăbdare scrisorile pastorale ce le sînt adresate de părinții lor duhovnicești II. PP. SS. Arhiepiscopi și Mitropoliți și PP. SS. Episcopi ai Eparhiilor din întreaga țară. La sfînta liturghie din întîia zi de Paști, în fiecare biserică preotul citește scrisoarea pastorală a ierarhului locului, răspîndind prin cuvintele ei vestirea cea mîntuitoare, deslușind sensul adînc al sărbătorii, înseninînd fețele, umplînd sufletele de bucurie duhovnicească și îndemnînd la înălțarea cugetelor și la toată fapta cea bună. Pastoralele vădesc grija deosebită a înalților ierarhi ai Bisericii noastre pentru păstoriții lor și contribuie la menținerea și întărirea comuniunii sfînte, prin credință, în slujire și în dragoste, dintre ierarhi, preoți și credincioși.

Se cuvine și este de folos ca să înfățișăm pe scurt aceste tradiționale și totuși mereu noi scrisori pastorale.

Pastorală Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, — al cărei text se află publicat integral în această revistă, este deosebit de bogată în învățături și îndemnuri duhovnicești, izvorîte ca niște raze din *lumina* Învierii. «Veniți de primiți lumină» sînt primele ei cuvinte, chemare cu care și Biserica își începe slujba rînduită în noaptea cea sfîntă a Paștilor. Cu aceasta «credincioșii sînt chemați să primească lumină din lumina cea pururea vie a Bisericii», lumină care ne ajută să des-

lușim înțelesurile depline ale morții Mîntuitorului pe cruce și învierii Sale, care a deschis din nou drum spre veșnicia vieții (Ioan XI, 25). Prea Fericitul Patriarh înfățișează apoi învățătura ortodoxă despre Biserică — cea una, sfîntă, sobornicească și apostolească —, la temelia căreia stau, «ca două pietre de hotar nepieritoare: de o parte, iubirea lui Dumnezeu-Tatăl pentru oameni, copiii Săi de pe pămînt...; de altă parte, sîngele Mielului lui Dumnezeu... Cel ce ridică păcatul lumii». Biserica a fost întemeiată pentru a continua pe pămînt — pînă la sfîrșitul veacurilor — lucrarea mîntuitoare a Domnului Iisus Hristos și de aceea, ca și El, ea împlinește o întreită slujire: învățătorească, sfîntitoare și de conducere. Analiza succintă a acestei întreite slujiri și fundamentarea ei biblică formează obiectul paragrafelor care urmează.

În încheierea pastoralii sale, Prea Fericitul Părinte Patriarh subliniază că sărbătoarea Sfintelor Paști «este și trebuie să fie o sărbătoare a luminii, a vieții și a bucuriei. Dacă în cea mai mare parte a lumii ea și este o astfel de sărbătoare, mai sînt totuși ținuturi unde oamenii nu se pot bucura de lumina ei». Este cazul Vietnamului cuprins de un război distrugător, este cazul acelor locuri unde se află încă oameni «asupriți de cei puternici, înfomețați și măcinați de boli». Pe acei creștini care — nesocotind învățătura Mîntuitorului Hristos — pricinuesc astfel nefericirea și moartea semenilor lor, «chemarea Bisericii Ortodoxe din această noapte trebuie să-i trezească și să-i rușineze: Veniți de primiți lumină! Lumina lui Hristos luminează tuturor».

Ca în întreaga sa operă de Apostolat Social, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian — următor dreptei învățături a Mîntuitorului și celor mai bune tradiții ale Bisericii părinților noștri, Biserica Ortodoxă Română, — îndeamnă la iubire frățească și la întinderea acestei iubiri pînă la marginile pămîntului, pentru ca să se înlăture din lume toată vrăjmășia și suferința. Dragostea pentru Patrie și pentru Biserica strămoșească este cheazășia acestei lucrări pentru pace și pentru mai-bine.

Pastorala Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Justin al Moldovei și Sucevei începe prin a numi Învierea Domnului: «cununa lucrării Sale de mîntuire a lumii», care a pecetluit — pentru totdeauna — izbînda bine-lui asupra răului. De aceea, după datina păstrată încă din vremea Sfinților Apostoli, o prăznuim nu numai din an în an, ci și în fiecare duminică; iar așa cum duminica este ziua cea dintîi a săptămîinii, tot așa Paștile sînt praznicul cel dintîi dintre praznice, sărbătoare a sărbătorilor.

Prin semnificațiile ei precizate de sfinții scriitori ai Noului Testament, Învierea Domnului este o sărbătoare a bucuriei, a luminii și a păcii pentru întreaga făptură. Î.P.S. Sa înfățișează pe scurt principalele aspecte și etape ale economiei mîntuirii, pînă la jertfa de pe cruce, al cărei rod a fost Învierea, temelul învierii și nemuririi noastre. Apoi, adresează păstorilor săi o seamă de povățuiri, îndemnîndu-i să meargă neabătut pe calea adevăratei trăiri creștinești, care ne face părtași ai mîririi lui Hristos. Aceasta este calea păzirii dreptei credințe și a săvîrșirii faptelor luminii: bunătatea, dreptatea și adevărul (Efes. V, 8), iar mai presus de toate acestea, este calea dragostei frățești, a slujirii în iubire unul către altul. Aceasta presupune muncă cinstită și purtare

de grijă față de avutul obștesc, strădanii pentru continua îmbunătățire a traiului, pentru înflorirea patriei, și sprijinirea cauzei păcii pe pământ, pacea fiind însuși «izvorul măririi noastre în Dumnezeu».

Pastorala Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Firmilian al Olteniei întâmpină pe binecredincioși cu tradiționala salutare «Hristos a înviat!», rostire care — în numai trei cuvinte — reprezintă «adevărul cel mai mare dintre adevărurile care călăuzesc pe creștini». Vestirea aceasta înseamnă biruința asupra morții și presimțirea unei alte dăinuiri. Făcînd toate cele mîntuitoare pentru noi toți, Domnul Iisus Hristos le-a făcut totodată și pentru fiecare din noi. Conștiința aceasta ne vedește iubirea Lui pentru noi încă înainte de a-L cunoaște și a-L iubi noi pe El. Astfel El a stîrnit dragostea noastră și a învins rătăcirea, asprimea și nerecunoștința noastră. Faptele cele mîntuitoare sînt istorisite în Sfintele Evanghelii, «cu vorbe simple, așa cum este adevărul, și limpede ca lumina dimineții»; iar adevărarea Învierii s-a făcut îndată, prin arătările către mulți ale Celui sculat din morți. Așa ucenicii au devenit solitari ai învierii. Iar noi primind această solie și uniți cu Hristos prin botez, «în El și o dată cu El vom gusta învierea și nemurirea».

Sfintele Paști se prăznuiesc în toiu primăverii, cînd ogorul își cheamă degrabă semănătorul. În aceasta Î.P.S. Mitropolit al Olteniei află temei pentru «îndemnuri sporite la muncă, cu mîinile și cu mintea», pentru sprijinirea țării, neamului românesc și întregii omeniri în împlinirea țelurilor pașnice. Dar Sfintele Paști sînt și prilej de înnoire duhovnicească, «prin neîntrerupta legătură cu Biserica și cu poruncile ei», prin aprinderea în fiecare cuget credincios a luminii Învierii, care generează bucuria cea mai deplină și nepieritoare.

Pastorala Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Banatului — către credincioșii din Eparhiile Timișoarei și Caransebeșului și a Sibiului și Albei Iulii — îndeamnă stăruitor la adîncirea sensurilor Învierii, între care cel dintîi este «începătura altei vieți», a unei vieți noi, eliberată de jugul păcatului și al morții. Sub razele binefăcătoare ale Învierii se va transforma și se va înnoi mai ales conștiința credincioșilor. Creștinii au părăsit definitiv *vechiul* și au conlucrat la primenirea lumii. Această înnoire era greu de înțeles pentru cei de dinainte de Hristos. În timp, drumul către bine a urcat și continuă să urce mereu tot mai sus. Î.P.S. Sa exemplifică această înnoire prin realitățile ce ne înconjoară astăzi în țara noastră: «primeniți în toate ale noastre privim cu mîndrie la înnoita lume în care trăim și cu puteri tinerești, plini de însuflețire, sîntem gata de neobosită strădanie pentru a ne aduce contribuția la ceea ce rămîne încă de făcut... În zilele acestea de nestăvilită bucurie, ochii ne sînt îndreptați către viitorul plin de lumină pe care-l dorim lipsit de orice întunecime și nenorociri. Sîntem siguri acum că va veni vremea, și cu tărie o presimțim aproape, cînd nedreptățile, distrugerile și vărsările de sînge, care mai dănuie pe alocuri în lume, vor fi simplă amintire, tristă e adevărat, dar pentru totdeauna apusă». «Hristos a înviat» sînt cuvintele care de veacuri ne încredințează de biruința vieții asupra morții, a binelui asupra răului, a noului asupra vechiului!

Pastorala Prea Sfințitului Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului enunță bucuria ce umple cugetele și casele creștinilor la prăznuirea ceasului neasemuit de izbîndă a creștineștii noastre credințe: Învierea Domnului. În acest ceas micile făclii ale lumînărilor aprinse pe care creștinii le poartă către casele lor împodobite sînt aidoma stelelor în noapte, ca și cînd cerul ar fi coborît pe pămînt, în tainica bucurie ce umple firea. Rîvna pentru păstrarea acestor lumini pînă ce ele trec pragul și poposesc în casa fiecăruia este lesne de înțeles și bogat grăitoare!

Paștile se prăznuiesc în zilele primăverii, cînd natura renaște la viață. În aceste zile, îndeamnă P.S. Sa, «să ne străduim a face din inima noastră, aici pe pămînt, vatra în care să ardă viu și nestins un grăunte din nefărurita iubire dumnezeiască față de noi». Iubirea e chezașă dorinții de pace, bună înțelegere, bună stare și armonie între toți oamenii, pretutindenea. Astfel vom slăvi pe Cerescul nostru Părinte și-I vom aduce mulțumire fierbinte, binemeritînd iubirea Sa mintuitoare.

Pastorala Prea Sfințitului Episcop Partenie al Romanului și Hușilor, plecînd de la textele de Sfintele Paști din cărțile de slujbă, vede în cîntările din această sfință zi «o trîmbițare de biruință, glasuri de bucurie obștească, chemare spre lumină și slavă nemuritoare». După ce arată că prin calea mijlocită a ceea ce a fost creat de Tatăl și ne înconjoară, cunoașterea lui Dumnezeu nu era deplină, P. S. Sa subliniază că «numai prin Iisus Hristos noi am cunoscut în chip desăvîrșit pe Dumnezeu». Iar prin propovăduirea și activitatea Sa în timpul cît a trăit pe pămînt, Mîntuitorul a adus, în numele Părintelui Ceresc, porunca iubirii, a iertării și a frăției universale, și a făgăduit oamenilor învierea din morți — pe care a dovedit-o El însuși — și viața veșnică. Deci «prin Înviere a pus pecete dumnezeiască pe tot ce a învățat, pe tot ce a făcut și a făgăduit».

Despre felul în care se cuvine să prăznuiască creștinul sărbătoarea Sfintelor Paști, P. S. Episcop al Romanului și Hușilor citează din *Omielia a V-a* a Sfintelui Ioan Gură de Aur: «Cea mai frumoasă sărbătoare este conștiința curată; căci nu mulțimea celor ce se aduna în biserici se ia în seamă, ci virtuțile pe care ei le practică; nu hainele cele prețioase, ci evlavia lor; nu masa cea îmbelșugată, ci grija pentru suflet, toate acestea la un loc fac adevărata sărbătoare creștină». Ultima parte a pastoralei cuprinde îndemnuri la împlinirea datoriilor și obligațiilor sociale.

Pastorala Prea Sfințitului Episcop Antim al Buzăului descrie mai întii suferințele și îngroparea Domnului, așa cum sînt proslăvite în cîntările din Săptămîna Patimilor, și mai cu osebite la Prohodul din Vinerea Mare, cum și marea taină a Învierii celei de a treia zi și arătările doveditoare ale Domnului după înviere, așa cum ni le înfățișează Sfintele Evanghelii și cartea Faptele Apostolilor. Apoi conclud: «Toate acestea le-a rînduit Dumnezeu, ca noi să cunoaștem că Sfinții Apostoli nu fără cercare și dovezi întemeiate au crezut cum că Hristos a înviat din morți». În noaptea sfință a Învierii, Biserica — îmbrăcată în haine

strălucitoare și împodobită cu lumînări și flori, și-a schimbat cîntările de tristețe în cîntări de bucurie. Toți fiii ei sînt chemați să se împărtășească din această bucurie a Paștilor. Învierea Domnului este dovada dumnezeirii Sale și cheazășia învierii noastre.

Paștile sînt sărbătoarea păcii; de trei ori după înviere Domnul rostește către Apostoli fericitele cuvinte: «Pace vouă!». De aceea Bisericile creștine trebuie să se silească și se silesc din răspuțeri pentru «pacea a toată lumea», rugîndu-se neîncetat pentru sălășluirea ei deplină.

Pastorala Prea Sfințitului Episcop Chesarie al Dunării de Jos vorbește despre «arvuna trăirii în veșnicie, pe care ne-a dat-o de mai înainte Domnul ca să credem în ea». Starea de nemurire după asemănarea lui Dumnezeu este cununa pe care Tatăl cel ceresc a pus-o pe fruntea noastră prin harul pe care l-am primit ca urmare a jertfei și învierii Mîntuitorului. Proorocul David a cunoscut cu duhul mai înainte învierea Domnului (Ps. XV, 8—11), nădăjduind astfel și în propria sa înviere. Această nădejde a însuflețit pe mulți însetați de dreptate și adevăr. Jertfa și învierea Domnului ne descoperă învățătura dragostei unită cu fapta cea bună, dusă pînă la jertfirea vieții pentru împlinirea binelui obștesc: «Mîntuitorul a murit pentru ca să viem noi». Strămoșii noștri s-au jertfit și ei pentru ca noi astăzi să avem o viață mai bună și ca țara noastră să fie în pace. Ca vrednici urmași ai lor, să arătăm dragoste jertfelnică față de scumpa noastră patrie, față de Sfînta Biserică și de poporul nostru românesc, unindu-ne în jurul intereselor și năzuințelor generale ale acestui popor pe drumul cel pașnic al belșugului.

Pastorala Prea Sfințitului Episcop Teofil al Clujului, amintind de numeroasele minuni săvîrșite de Mîntuitorul Iisus Hristos din dragoste pentru oameni, vede în fruntea acestor minuni, ca pe o cunună, învierea Domnului din morți. Rugăciunea și Sfintele Taine sînt principalele mijloace de înnoire a vieții noastre duhovnicești. Mîntuirea și viața pașnică le dobîndim în unire cu Domnul. Aceasta e voința atotmilostivă a lui Dumnezeu. În viața viitoare, în casa Părintelui ceresc, îl vom vedea pe Dumnezeu așa cum este El (I Ioan III, 2). Fericirea aceasta e rezervată celor curați cu inima, celor neprihăniți cu sufletul. De aceea, «nădejdea noastră cea dintii și cea mai mare trebuie să fie aceea pe care o vădim rostind: «Aștept învierea morților și viața veacului ce va să fie».

Dar, năzuind a vedea fața lui Dumnezeu în ceruri, nu trebuie să pierdem din vedere nici chipul Lui de pe pămînt, care este omul, orice om, orice semen al nostru, ceea ce presupune iubirea și într-ajutorarea, promovarea binelui obștesc și sprijinirea cauzei păcii; toate acestea nu pot să lipsească dintre preocupările noastre creștinești.

Pastorala Prea Sfințitului Episcop Teoctist al Aradului exprimă mai întii bucuria și încrederea cu care, în fiecare an, «mărturisim în graiul dulce al strămoșilor noștri, marea și mîntuitoarea înviere din morți a Domnului nostru Iisus Hristos..., regăsindu-ne laolaltă în fața sfintelor noastre altare străbune, spre a primi în mîini și în inimi lumină din lumina cea neînserată». Învierea Domnului ne-a înveșmîntat pe noi cu

multă slavă, cinste și frumusețe, pe care El însuși le-a avut înainte de a fi lumea (Ioan XVII, 5). De aceea ne întrebăm împreună cu psalmistul: «Ce vom răsplăti Domnului pentru toate cîte ne-a dat nouă» (Ps. CXV, 3). Pentru această recunoștință, se cuvine să nu ținem ascunsă în noi comoara de frumuseți pe care El ne-a dăruit-o prin moartea și slăvita Sa înviere. Se cuvine să lepădăm păcatul și să îmbrățișăm faptele luminii, «roade ale Duhului Sfînt: iubirea, bucuria, pacea..., bunătatea, facerea de bine, credința, blîndețea, înfrînarea» (Gal. V, 22). Fiecare trebuie să adăugăm — după putere — la înfrumusețarea vieții și a societății în care trăim. Și atîta trăim, în înțelesul deplin al cuvîntului — cît promovăm și realizăm dreptatea, binele și adevărul; cît reușim să ne deschidem inima și înțelegerea plină de dragoste, la împlinirea năzuințelor sfînte ale familiei, ale aproapelui și ale lumii în care trăim.

Pastorala Prea Sfințitului Episcop Valerian al Oradiei arată cum bucuria primăverii, care cuprinde sufletele tuturor, este sporită credincioșilor de bucuria luminatei Învieri a Domnului. Mîntuitorul a venit în lume ca să restabilească legătura dintre om și Dumnezeu și unitatea dintre om și om, dintre toți oamenii și toate popoarele, pentru ca toți să fim o mare familie, care să trăiască în pace și dragoste. Pentru aceasta El s-a jertfit și a înviat. Hristos cel înviat a întemeiat Biserica, maica duhovnicească a credincioșilor, care-I actualizează și-I continuă lucrarea mîntuitoare. Peste întunericul adus de drama de pe Golgota, în sufletele Apostolilor s-a revărsat lumina cea mare a Învierii și mormurul vieții eterne care s-a deschis pentru toți. Credința în învierea Domnului încheagă unitatea creștină și dă noi îndăjiri vieții creștinești de a trăi în unitatea Duhului, căci un singur Dumnezeu este «peste toate și întru noi toți» (Efes. IV, 6).

După cum cei dintîi creștini, luminați și încălziți de razele învierii lui Hristos, au dat un exemplu mult grăitor de trăire în duhul păcii, al frăției și al dragostei, tot așa și noi, trebuie să trăim în armonie și în unitate, pentru împlinirea și ducerea mai departe a marilor biruințe din țara noastră, pentru zidirea viitorului de aur al generațiilor de mîine.

*

Astfel, pastoralele Înaltilor Ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române de Sfințele Paști 1967 oglindesc Învierea Domnului ca pe sărbătoarea cea mare a vieții și a luminii, chemînd clerul și pe credincioșii altarelor străbune să se împărtășească sporit și cu încredere deplină din bucuria și din darul ei și să rodească din aceasta tot gîndul bun și toată lucrarea cea bună și mîntuitoare.

DE SFINTELE PĂȘTI

Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan relatează că ultimul cuvânt rostit de Mîntuitorul pe sfînta cruce a fost «săvîrșitu-s-a», căci apoi «plecîndu-și capul și-a dat duhul» (Ioan XIX, 30). Deci a murit Iisus Hristos, Fiul întrupat al lui Dumnezeu — Dumnezeu adevărat și Om adevărat — care prin jertfa vieții Sale ne-a mîntuit din robia păcatului.

Ca om adevărat, Iisus a trăit pe pămînt în condițiile vieții umane — «s-a acomodat» lumii, cum se exprimă un teolog —, dar, fiind totodată și Dumnezeu adevărat, transcende în multe privințe această «acomodare» umană. Spre ilustrarea afirmației menționăm: nașterea, moartea și învierea Sa.

Nașterea. Ingerul Gavriil, anunțînd Prea Curatei și Pururea Fecioarei Maria nașterea lui Iisus, îi spune: «Duhul Sfînt va pogori peste tine și puterea Celui preainalt Te va umbri, pentru aceea și Sfîntul care se va naște din tine Fiul lui Dumnezeu se va chema» (Luca I, 35). Deci n-a fost o naștere în condițiile vieții umane.

Moartea. După Sfînta Scriptură moartea este o urmare a alterării firii umane prin păcat (Fac. II, 7; Rom. VII). Și «Boldul morții este păcatul, iar puterea păcatului este legea» (I Cor. XV, 56). Deci moartea n-are caracterul unei simple «fatalități oarecare» și ea n-ar avea nici o putere, dacă păcatul nu i-ar fi deschis intrarea în domeniul vieții umane și nu i-ar fi oferit spațiul de activitate. Dar nici păcatul nu i-ar fi putut conferi morții vreo putere, dacă n-ar fi legea (divină), care are de la Dumnezeu puterea de a condamna. Și abia prin puterea legii de a condamna primește și păcatul puterea lui «mortiferă», și de la amîndoi factorii primește moartea puterea ei, executînd adică sentința dată de lege. Prin urmare moartea poate fi înlăturată — vorbim în cadrul concepției religioase creștine — numai prin îndeplinirea deplină a sentinței date de lege. Aceasta s-a făcut de Hristos și prin El lucrarea se aplică și nouă. Apostolul Pavel spune în privința aceasta: «Mulțumită lui Dumnezeu, Celui ce ne dă nouă biruința prin Hristos, Domnul nostru» (I Cor. XV, 57). Iar unicul «protest» împotriva alterării prin păcat îl constituie minunile și învierea lui Iisus, --- ele fiind o indicație eshatologică despre ceea ce planul divin a voit să fie

creația divină și despre ceea ce va fi ea iarăși în «Împărăția lui Dumnezeu»: viață, pace, eliberare de război ș.a.

Moartea lui Iisus, e reală, dar nu-i o «acomodare» la moartea umană, pentru că lipsește esențialul: legătura dintre păcat și moarte. Păcatul nu-L poate ține captiv pe Iisus, sancționându-L cu moartea, căci El este fără vină și păcat și de bunăvoie s-a dăruit morții, ca jertfă substitutivă și expiatoare pentru cei care, avînd vină și păcat, sînt prinși în plasa morții, aducîndu-le mîntuirea. «Toate sînt de la Dumnezeu, Care ne-a împăcat cu Sine prin Hristos» (II Cor. V, 18).

Desigur, Însuși Dumnezeu cel viu — Tatăl, și Fiul și Duhul Sfînt — este Mîntuitorul nostru, dar a realizat mîntuirea noastră în înfățișarea umană a persoanei a doua a Sfintei Treimi, — adică prin întruparea Fiului Său. «Așa a iubit Dumnezeu lumea, încît a dat pe Fiul Său Unul-Născut, pentru ca oricine crede întru Dînsul să nu piară, ci să aibă viață veșnică» (Ioan III, 16; Ioan IV, 9).

Mîntuirea religioasă este opera iubirii divine — și iubirea aceasta caracterizează, evident, și jertfa Mîntuitorului. «Mai mare dragoste decît aceasta nimeni nu are ca viața lui să și-o dea pentru prieteni» (Ioan XV, 13) spune însuși Mîntuitorul. Iar lucrarea săvîrșită din și cu iubire, firește, este săvîrșită de bună voie. «S-a dat pe Sine pentru noi, prinos și jertfă lui Dumnezeu» (Efes. V, 2; Evr. IX, 14).

De bunăvoie a luat Iisus asupra Sa vina și păcatul fapturilor umane, --- de bunăvoie și-a jertfit viața Sa pentru mîntuirea lor.

Moartea este chipul special în care autodăruirea jertfitoare a lui Iisus s-a înfăptuit spre mîntuirea noastră. La «cina cea de taină», Iisus însuși, prin cuvintele întrebunțate, a arătat limpede că moartea Sa, ce avea să urmeze, are caracterul autodăruirii jertfitoare pentru izbăvirea de păcat (Luca XXII, 17—20), refăcînd legătura harică dintre credincioși și Dumnezeu. «Întru El, prin sîngele Lui, avem răscumpărarea și iertarea păcatelor» (Efes. I, 7). Prin jertfa lui Iisus am fost izbăviți de păcat, prin suferințele Sale am fost îndreptați, prin moartea Sa împăcați cu Dumnezeu. Hristos n-a făcut nimic pentru Sine, ci totul pentru noi.

Întunericul, care în ceasul morții lui Iisus «s-a făcut peste tot pămîntul și ruperea catapetesmei Templului» (Luca XXIII, 44—45) sînt expresie și simbol că s-a încheiat «un așezămînt învechit și îmbătrînit» (Evr. VIII, 6—13). Minune și semn constituie și mărturisirea sutașului roman făcută la privirea morții lui Iisus: «Cu adevărat omul acesta era Fiul lui Dumnezeu» (Marcu XV, 39). În ceasul în care Iisus murea prin sentința justiției romane, predat ei de către «cei aleși», gura unui păgîn recunoaște Divinitatea celui crucificat, filiațiunea Sa divină, pe care a mărturisit-o și El însuși prin cuvintele: «Părinte, în mîinile Tale dau duhul Meu» (Luca XXIII, 46).

Moartea lui Iisus pe sfînta cruce are deci caracterul unei reale autojertfiri expiatoare, substitutive pentru izbăvirea credincioșilor din păcat, deschizîndu-le un nou drum. Ea este trecerea de la un așezămînt vechi și intrarea într-un așezămînt nou. În și prin Hristos s-a revărsat o viață

divină în făptura umană credincioasă, astfel că aceasta este acum, ca totalitate, iarăși legată haric cu Dumnezeu.

Uimire produce uneori faptul — menționăm în tangentă —, că Iisus n-a opus nici o rezistență prinderii și crucificării Sale, ceea ce ar însemna o slăbiciune din partea Lui. Dar uimirea aceasta n-are temei, întrucât atitudinea lui Iisus este în deplină concordanță cu învățătura și cu misiunea Sa. În preajma Patimilor Sale, Mîntuitorul lasă doar ca scump testament al Său: pacea (Ioan XIV, 27); și altă dată spusese: «Nu stați împotriva răului» (Matei V, 39); «Celui ce te lovește peste obrazul drept, întoarce-i și pe celălalt..., celui ce voiește să-ți ia haina, lasă-i și cămașa... iar de te va asupra cineva să mergi o mie de pași, mergi cu el două mii...» (Matei V, 39 ș.u.). Deci totdeauna duhul iubirii, al păcii și al buneîntelegeri să domnească în relațiile dintre oameni. Înseamnă aceasta o slăbiciune? Nu, precum nu înseamnă slăbiciune nici neîmpotrivirea lui Iisus crucificatorilor Săi. «Părinte, iartă-le, căci nu știu ce fac» (Luca XXIII, 34). Aici nu-i vorba de alegere între a se împotrivi și a nu se împotrivi, ci între a se împotrivi și a suferi, și prin suferință a birui. Iisus merge însuși în întîmpinarea celor care veneau cu torțe, felinare și arme, ca să-L prindă (Ioan XVIII, 3—4). Merge deci de bunăvoie la suferință. Vindecă pe slujitorul căruia unul dintre ucenicii Săi îi tăiasse urechea (Luca XXII, 50—51), căci nu voia ca ucenicii Săi să-L apere cu forța. E singura minune săvîrșită de Iisus în timpul suferințelor Sale. La auzul numelui Său, soldații se dau înapoi (Ioan XVIII, 4 ș.u.), dar Iisus nu-și caută scăpare prin fugă.

Dar lipsa aceasta de împotrivire pe care o propovăduiește Mîntuitorul cu cuvîntul și cu fapta, nu înseamnă adeziune la rău sau, simplu, suportarea răului. Nu-i lipsă de împotrivire, propriu-zisă, ci o împotrivire sui generis. Este răspunsul pe care îl dă iubirea, întrupată în Hristos, uneltirilor răului. Rezultatul nemijlocit al acestora pare a fi biruința răului; dar în trăinicie este mai puternică iubirea, căci suferințele lui Hristos sînt urmate de învierea Sa.

Iisus a murit. Iosif din Arimateea L-a înmormîntat, dar Iisus este Domnul pe Care nu-L poate reține nici un mormînt. Femeile mironosițe duc miresme la mormînt, dar se pregătesc să ungă pe un Dumnezeu, Care înviase. Crucea și mormîntul păreau că au distrus toate nădejțile legate de Iisus și de învățătura Sa, învierea lui Iisus însă a distrus toate deznădejțile în privința aceasta. Istoria vieții pămîntești a lui Iisus se încheie cu încercarea de a-L înlătura, prin crucificare și înmormîntare, și a-I anula învățătura Sa, — în cele «trei zile», însă Dumnezeu transforma o biruință aparentă, în biruința lui Iisus însuși.

De caracteristicile unei jertfe — în sens propriu și impropriu al cuvîntului — ține însă și faptul ca ea să fie acceptată de cel căruia îi este adusă. Indesebi e cazul la jertfele religioase. Spre ilustrare menționăm din Vechiul Testament jertfele aduse de frații Cain și Abel (Fac. III—IV). Iar probă că jertfa lui Iisus a fost bine primită de Dumnezeu-Tatăl și că ea și-a ajuns scopul o constituie învierea lui Iisus. Caracterul morții lui Iisus, de adevărată jertfă expiatoare, se vedește tocmai în faptul că Iisus

nu numai moare, dar și învie și se înalță la cer și șade de-a dreapta Tatălui. Învierea lui Iisus este răspunsul dat de Tatăl ceresc jertfei de pe sfânta cruce, adusă și acceptată ca «jertfă mesianică» — jertfa celor ce cred în El.

Dar între moartea și învierea lui Iisus a fost coborîrea Sa la iad (Efes. IV, 9) pentru a elibera de acolo pe dreptii din Vechiul Testament, care au murit cu credința în venirea Lui. Ea este expresia faptului mîntuirii, dar nu în cadrul istoriei ce se dezvoltă (ca în Vinerea Patimilor), ci în cadrul istoriei încheiate, a timpului vechi, în șeolul vechitestamentar, întrucît pînă la moartea și coborîrea lui Iisus la iad nu era intrare în cer (Evr. XI, 39—40). Coborîrea lui Iisus la iad marchează «un început nou», chiar înainte de învierea Sa.

Deci mîntuirea noastră a înfăptuit-o Fiul lui Dumnezeu prin întruparea — înomenirea — Sa. Aceasta nu trebuie însă interpretată ca fiind fapta unui singur moment: conceperea lui Iisus în sînul Preacuratei Fecioare Maria, sau nașterea Sa. Ea este un fapt real, o realitate ce se dezvoltă, începînd din sînul Preacuratei Fecioare Maria, cuprinzînd întreaga viață a lui Iisus și avînd punctul final în momentul culminant al întrupării: moarte, înviere, înălțare la cer și șederea de-a dreapta Tatălui, pe care Sfîntul Apostol Pavel le privește totdeauna ca un «tot indisolubil». În lumină soteriologică, actul mîntuitor decisiv se cuprinde în unitatea dintre cruce și înviere. Învierea și înălțarea la cer nu sînt o «anexă» la mîntuirea realizată pe cruce, ci punctul ei culminant, căci *învierea* timbrează biruința lui Hristos. «Dacă Hristos n-a înviat, zadarnică este atunci propovăduirea noastră, zadarnică și credința noastră» (I Cor. VI, 14). Pe Sfîntii Apostoli îi înflăcărează nu amintirea înfățișării istorice a lui Iisus sau credința în veșnica Lui Divinitate, ci convingerea că Cel crucificat a înviat și revarsă din cer harul divin asupra credincioșilor. La aceasta se adaugă încrederea că această activitate a lui Iisus înseamnă începutul împlinirii acelor promisiuni, care vor fi deplin realizate la a doua Sa venire. Abia activitatea lui «Iisus cel ceresc» — deci înviat și înălțat la cer — ne-a lămurit că prin moartea pe cruce s-a înfăptuit mîntuirea noastră, căci cel răstignit odinioară pe Golgota este acum Hristos cel înviat și investit cu plenitudinea puterii divine, vădînd crucea ca mîntuirea, viața și învierea noastră.

Dacă învierea lui Hristos confirmă adevărul persoanei și învățăturii Sale religioase, înălțarea Sa la cer și șederea de-a dreapta Tatălui înseamnă investitura lui Hristos, cel înviat din morți, ca Domn, avînd stăpînire peste vii și morți (Rom. XIV, 9), firește totul în sensul religios creștin. Aceasta implică și preamărirea lui Hristos (Matei XXIV, 30; Marcu VIII, 38; etc.), prin care a devenit El Mesia: «Pe acest Iisus pe care voi l-ați răstignit, Dumnezeu L-a făcut Domn și Hristos» (Fapte II, 36), — prin care a devenit și «Fiul eshatologic al Omului» de care vorbește Evangelistul Marcu (XIV, 62). Înălțarea la cer înseamnă schimbarea umilirii lui Iisus în preamărirea Sa (Filip. II, 6—11; Fapte III, 13) și punctul final al întrupării, veșnic dănuitoare, a Fiului lui Dumnezeu. Ea este preludiul «clarului duhului» și încheierea misiunii pămîntești a lui Iisus. Astfel

lucrarea soteriologică a lui Iisus Hristos se prezintă ca un «fapt în dezvoltare», în care, pe suportul vieții umane a lui Iisus, înregistrăm moartea, coborîrea Sa la iad, învierea din morți și preamărirea sau așezarea Sa ca Domn și ca trimițător al Duhului. «Vă este de folos — spune Mîntuitorul — ca să Mă duc. Căci dacă nu Mă duc, Mîngîietorul nu va veni la voi, iar dacă Mă duc, trimite-voi la voi pe Mîngîietorul» (Ioan XVI, 7).

Oricît de unit este Hristos cel pămîntesc, ca om, prin dragoste cu Tatăl, în anumită privință El nu este totuși «la Tatăl». Și dacă nu-i vorba de un fel de distanță spațială între Dinșii, — în sensul că Hristos este pe pămînt și Tatăl în cer — totuși e vorba de o anumită «distanță» sau «înstrăinare» de Dumnezeu, căci «atîta vreme cît sălășluim în trup sîntem departe de Domnul» (II Cor. V, 6). Și Hristos s-a făcut, într-adevăr, trup (Ioan I, 14) s-a făcut om, — om deplin nu numai în sens antropologic, ci în situațiile concrete ale fiilor lui Adam. Și ca om, Dumnezeu-Fiul intră în cadrul unei umanități, însemnate cu semnul neascultării sau înstrăinării de Dumnezeu, — cu semnul morții. Prin întrupare, spune Pavel, Dumnezeu pe Hristos, «Care n-a cunoscut păcatul, pentru voi L-a făcut jertfă pentru păcat» (II Cor. V, 21). Deci, deși personal e fără păcat, Hristos trăiește pe pămînt într-o situație oarecum de «înstrăinare de Dumnezeu», întrucît personal substituie omenirea păcătoasă în fața Tatălui ceresc. Spune Apostolul Pavel: «Toți au păcătuit și sînt lipsiți de mărirea lui Dumnezeu» (Rom. III, 23), ceea ce înseamnă că sîntem lipsiți de Duhul lui Dumnezeu. Deci Iisus, în înfățișarea Sa umană pe pămînt, a fost lipsit de «preamărirea lui Dumnezeu» și de aici rugăciunea Sa către Tatăl, rostită scurt timp înainte morții: «Și acum Mă preamărește Tu Părinte, cu slava pe care am avut-o la Tine, mai înainte ca să fie lumea» (Ioan XVII, 5). În timpul vieții pămîntești a lui Iisus «duhul nu fusese dat, fiindcă Iisus nu fusese încă preamărit» (Ioan VII, 39). După înălțarea Sa la cer și șederea de-a dreapta Tatălui «primind de la Tatăl făgăduința Duhului Sfînt, a revărsat aceea ce voi vedeți și auziți» (Fapte II, 33) — spune Apostolul Petru în cuvîntarea rostită la «Pogorîrea Duhului Sfînt».

Dacă Crăciunul este sărbătoarea iubirii față de făptura umană, — Sfintele Paști sînt sărbătoarea vieții, în concept religios creștin, sărbătoarea nădejzii învierii noastre spre viața veșnică.

Prof. O. BUCEVSKI .

CUVINTE DE LAUDĂ LA SFÎNTUL APOSTOL PAVEL

ALE

SFÎNTULUI IOAN GURĂ DE AUR¹

CUVÎNTUL ÎNȚII²

1. N-aș greși de-aș numi sufletul lui Pavel livadă de virtuți și rai duhovnicesc. Atît de mult înflorea prin har și atît de vrednică de har își arăta filozofia sufletului său! Pentru că a fost vas al alegerii³ și pentru că s-a curățit bine pe sineși, cu îmbelșugare s-a revărsat peste el darul Duhului. Asta e pricina că ne-a izvorit nouă și rîuri minunate; nu numai patru ca izvorul cel din paradis, ci cu mult mai multe, ce curg în fiecare zi; nu udă pămîntul, ci deșteaptă sufletele oamenilor spre rodire de virtute.

Ce cuvînt dar va fi îndestulător spre lauda faptelor lui Pavel? Sau ce limbă va putea să spună laudele cuvenite lui? Cum voi putea face față măreției laudelor lui, cînd Pavel, un singur suflet, are adunate cu covîrșire toate virtuțile omenești și nu numai pe cele omenești, ci și pe cele îngerești?

Dar asta să tac n-are să mă facă! Ba dimpotrivă, aceasta, și mai cu seamă tocmai aceasta, are să mă facă să vorbesc. Că și acesta este cel mai mare chip de laudă cînd măreția faptelor mari ale lui Pavel îmi biruie cu ușurință talentu-mi oratoric. Iar înfrîngerea mea îmi va fi mai strălucită decît mii și mii de biruințe.

De unde ar fi deci potrivit să fac început laudelor lui? De unde din altă parte decît de la această dintîi laudă, a nume de la a arăta că Pavel are strînse în el virtuțile tuturor oamenilor. Profetii, patriarhii, drepții, apostolii, mucenicii s-au distins printr-o virtute oarecare deosebită. Pavel însă are adunate în el la un loc toate virtuțile pe care fiecare le avea; și le are cu atîta covîrșire cum nimeni din ei nu le avea.

Ascultă! Avel a adus jertfă⁴ și din pricina aceasta este lăudat. Dar dacă pui față în față jertfa lui Pavel cu jertfa lui Avel, jertfa lui Pavel este cu atît mai bună decît a lui Avel cu cît mai bun e cerul ca pămîntul. Despre care jertfă a lui Pavel vrei să vă vorbesc? Că nu-i numai una! Se jertfea în fiecare zi și aducea o îndoită jertfă: murea în fiecare zi⁵ și purta în trupul lui omorîrea Domnului Hristos⁶. Se rușea necontenit în fața primejdiilor; se junghia prin voință; își omora în așa chip lîrea trupului că nu era cu nimic mai prejos de jertfele junghiate, ba dimpotrivă

1. Rostite în Antiohia în anul 387. 2. P. G. L., 473-478. 3. Faptele Apostolilor, IX, 15.
4. Fac. IV, 4. 5. I Cor. XV, 31. 6. II Cor. IV, 10.

cu mult superior lor. Nu jertfea boi și oi, ci se jertfea pe sine însuși în fiecare zi, printr-o îndoită jertfă. De asta a și îndrăznit să zică: «Căci eu iată mă și jertfesc»⁷, numind jertfă singele lui. Nu s-a mulțumit cu aceste jertfe, ci după ce s-a afierosit bine pe sine însuși, a adus lui Dumnezeu întreaga lume: pământul și marea, ținuturile locuite de greci și pe cele locuite de barbari, și, ca să spun într-un cuvânt, tot pământul luminat de soare. Ca un intraripat a străbătut toată lumea; n-a călătorit de dragul călătoriei, ci a smuls spinii păcatelor, a semănat cuvântul credinței, a alungat rătăcirea, a adus adevărul, a făcut îngeri din oameni, dar, mai bine spus, a făcut pe oameni din demoni îngeri. De aceea când a fost să plece de pe lumea aceasta, după atât de multe sudori și după atât de nenumărate biruințe, spunea mîngîind pe ucenici: «Chiar dacă mă jertfesc pentru jertfa și pentru slujba credinței voastre, mă bucur; și mă bucur împreună cu voi toți; de aceea și voi bucurați-vă; și bucurați-vă împreună cu mine»⁸. Ce jertfă deci ar putea egala jertfa aceasta, pe care Pavel a jertfit-o junghiind-o cu sabia Duhului, pe care a adus-o pe jertfelnicul cel mai presus de ceruri?

Vrei să-mi spui că Avel a fost ucis de Cain cu viclenie și că aceasta l-a făcut mai strălucitor? Dar ți-am numărat miile și miile de morți suferite de Pavel, atât de multe cîte zile a trăit fericitul acesta predicînd Evanghelia. Iar dacă vrei să afli și chipul în care s-a săvîrșituciderea, ascultă! Avel a căzut ucis de fratele lui, pe care nici nu-l nedreptățise, nici nu-i făcuse vreun bine. Pavel a fost ucis de acela pe care se silea să-i smulgă din nenumărate rele și pentru care suferise tot ce suferise.

Vrei să-mi spui apoi că Noe era drept, că era desăvîrșit în neamul lui, că nu mai era nimeni ca el între toți oamenii?

Dar ca Pavel nu mai era nimeni între oameni! Noe s-a mîntuit numai pe el cu copiii lui. Pavel însă, cînd potop, mai cumplit decît potopul de pe vremea lui Noe, a cuprins lumea, n-a bătut cîteva scînduri unele lingă altele, n-a făcut corabie, ci în loc de scînduri a alcătuit epistole, și n-a smuls din mijlocul valurilor două sau trei sau cinci rude, ci lumea întreagă, ce era pe cale să se înecă. Corabia lui Pavel nu era ca arca lui Noe, care se învîrtea într-un singur loc. Nu! Corabia lui Pavel a mers pînă la marginile lumii. El a făcut corabia aceasta pe măsura mulțimii celor ce se mîntuiesc; primește în ea oameni mai nepricepuți decît animalele, dar îi face să se ia la întrecere cu puterile cele de sus, biruind și prin aceasta corabia aceea. Corabia lui Noe a luat în ea un corb și a dat drumul tot unui corb; a luat un lup, dar n-a schimbat firea lui sălbatică. Corabia lui Pavel nu a fost așa! A luat în ea lupi și a făcut dintr-înșii oi; a luat în ea vulturi și ulii și i-a schimbat în porumbei. A scos din firea omenească toată nepriceperea și toată sălbăcicia și a pus în locul lor blîndețea Duhului. Iar corabia aceasta a lui Pavel plutește pînă acuma și nu se sfîrîmă. Furtuna răutății n-a reușit să-i strice scîndurile; dimpotrivă, plutind pe marea infuriată, a potolit frămîntarea mării. Și pe bună dreptate, că scîndurile ei n-au fost unse cu smoală și catran, ci cu Duhul Sfînt.

Vrei să-mi spui că toți se minunează de Avraam, pentru că auzind numai porunca: «Ieși din pământul tău și din neamul tău»⁹, și-a părăsit patria și casa și prieteni și rude; că porunca lui Dumnezeu era pentru el totul? Da, și eu mă minunez de aceasta. Dar poate fi el la fel cu Pavel? Nu! Pavel nu și-a părăsit patria, casa și neamurile, ci a părăsit chiar lumea pentru Iisus; dar mai bine spus a nesocotit însuși

7. II Tim. IV, 6.

8. Filip. II, 17-18.

9. Fac. XII, 1.

cerul și cerul cerului și urmărea numai un singur lucru: dragostea lui Iisus. Ascultă-l pe el că o arată prin cuvintele: «*Nici cele de acum, nici cele viitoare, nici înălțimea, nici adâncimea, nu va putea să ne despartă pe noi de dragostea lui Dumnezeu*»¹⁰.

Vrei să-mi spui că Avraam s-a aruncat în primejdii ca să smulgă din mîinile barbarilor pe nepotul său? Pavel însă n-a smuls un nepot, nici trei sau cinci orașe, ci lumea întreagă; și n-a smuls-o din mîna barbarilor, ci din mîna dracilor, înfruntînd mii și mii de primejdii în fiecare zi și dînd prin morțile sale tărie multă altora.

Vrei să-mi spui apoi că fruntea virtuților lui Avraam și coroana filozofiei sale este jertfirea fiului său? Dar și aici vom găsi că întîietatea o are tot Pavel. Nu și-a jertfit fiul, ci după cum am spus mai înainte, s-a jertfit pe el însuși de mii și mii de ori.

Cine nu se minunează de Isaac? Ne minunăm și de alte multe virtuți ale lui, dar ne minunăm mai ales de blîndețea lui. A săpat fîntîni pe locurile sale; dar cînd a fost izgonit din hotarele lui nu s-a împotrivit; dimpotrivă îndura să-și vadă fîntînile astupate și se muta totdeauna în alt loc. Nu s-a pornit să atace pe cei ce-l supărau, ci pleca și-și părăsea pămînturile sale, pînă ce a săturat pofta nedreaptă a dușmanilor lui. Pavel nu și-a văzut astupate cu pietre fîntînile, ci trupul lui; nu numai că nu părăsea, ca Isaac, pe vrăjmașii lui, ci se străduia să urce la cer pe cei ce aruncau cu pietre în el. Cu cît fîntîna era astupată mai mult, cu atît izvora mai multă apă și dădea naștere la mai multe rîuri de răbdare.

Vrei să-mi spui că Scriptura se minunează de răbdarea lui Iacov, fiul lui Isaac? Dar care suflet de oțel ar putea să arate răbdarea lui Pavel? N-a slujit de două ori cite șapte ani ci toată viața a slujit pentru mireasa lui Hristos; n-a fost bătut numai de arșița zilei și de frigul nopții, ci a răbdat nenumărate roiuri de încercări; uneori era biciuit, alteori trupul îi era lovit cu pietre; uneori se bătea cu fiarele, iar alteori se lupta cu valurile mării. Suferea zi și noapte de frig și de foame neîntreruptă. Pretutindeni biruia piedicile și smulgea oile din gura diavolului.

Vrei să-mi spui că Iosif era curat trupește și sufletește? Mă tem însă să nu mă fac de rîs lăudînd pe Pavel pentru curățenia lui trupească și sufletească, o dată ce s-a răstignit pe sineși pentru lume¹¹, o dată ce privea nu numai frumusețea trupească, ci toate lucrurile așa cum privim noi praful și cenușa; toate îl lăsau rece, așa cum îl lasă rece pe un mort alt mort. Atît de mult își potolise tresăririle firii, încît niciodată vreo patimă omenească nu i-a cuprins sufletul său.

Spui că toți oamenii se minunează de Iov? Și pe bună dreptate. Iov este un mare atlet și poate să stea alături de Pavel, din pricina răbdării, din pricina curățeniei vieții, din pricina mărturiei lui Dumnezeu, din pricina acelei lupte înverșunate și din pricina minunatei biruințe de după luptă. Dar Pavel n-a dus o luptă de cîteva luni, ci de ani îndelungați; n-a muiat cu puroiul bubelor sale bulgării de pămînt, nici n-a stat pe gunoi, ci a căzut necontenit în gura cea nematerială a leului, a luptat cu mii și mii de încercări și totuși a fost mai puternic decît stînca. N-a fost ocărit, scuipat și batjocorit de trei sau patru prieteni, ci de toți frații cei mincinoși și păcătoși.

Vrei să-mi spui că era mare iubirea de străini a lui Iov, că era mare grija sa de cei săraci? N-o tăgăduiesc nici eu! Dar atît de mare e deosebirea dintre iubirea de străini și grija de săraci a lui Pavel și a lui Iov pe cît de mare e deosebirea dintre

10. Rom. VIII, 38–39.

11. Gal. VI, 11.

suflet și trup. Grija pe care o arăta Iov față de cei betegi la trup o arăta Pavel față de cei bolnavi la suflet; îndrepta pe toți cei șchiopi și betegi la minte, îmbrăca cu veșmintul filozofiei, cu haina credinței lui Hristos adică, pe cei goi și pe cei îmbrăcați cu necuviință. Chiar în grija de nevoile trupești ale oamenilor Pavel îl întrecea pe Iov cu atât de mult cu cât ajuta pe cei săraci trăind în sărăcie și în foamete și nu făcea aceasta din prisos de bogăție. Casa lui Iov era deschisă tuturor celor ce băteau la ușa lui; sufletul lui Pavel însă era deschis întregii lumi și primea în el popoare întregi. De asta și spunea: «*In noi nu vă este strîmt; dar vouă vă este strîmt în inimile voastre*»¹². Iov, avînd nenumărate turme de oi și de boi, era darnic cu cei săraci; Pavel însă n-avea nimic mai mult decît trupul, și-i era de ajuns trupul ca să ajute pe cei nevoiași. El însuși o striga zicînd: «*Mîinile acestea au slujit trebuințelor mele și celor ce sînt cu mine*»¹³. Munca trupului lui îi dădea mijloacele pentru a ajuta pe cei flămînzi, pe cei săraci.

Vrei să-mi spui că viermii și rănile îi pricinuiau lui Iov dureri cumplite și cu neputință de suferit? O mărturisesc și eu! Dar dacă ai pune în fața acestor dureri biciuirile primite de Pavel în atîția ani, foamea lui neîntreruptă, goliciumea, lanțurile, temnița, primejdiile, unețirile, atât de la ai săi, cât și de la străini, atât de la tirani cât și de la lumea întregă; dacă pe lângă acestea ai mai adăuga celelalte suferințe mai amare decît acestea, adică durerile lui pentru cei căzuți, grija de toate Bisericile, aprinderea ce-o suferea pentru fiecare credincios ce se smintea, ai vedea că sufletul care îndura acestea era mai tare decît o stîncă și întrecea tăria fierului și a oțelului. Suferințele pe care Iov le avea în trup pe acelea Pavel le avea în suflet; iar durerea care-i măcina sufletul pentru fiecare credincios ce se smintea era mai grozavă decît durerea pricinuită de viermi. De asta îi și curgeau din ochi izvoare neconținute de lacrimi, nu numai ziua, ci și noaptea. Suferea pentru fiecare credincios mai cumplit decît o femeie care naște. De aceea și spunea: «*Copiii mei pentru care sufăr din nou durerile nașterii*»¹⁴.

De cine ne-am mai putea minuna în afară de Iov? Negreșit de Moise. Dar și pe Moise l-a întrecut Pavel cu mult. Mari sînt și celelalte virtuți ale lui Moise, dar capul și coroana acelui sfînt suflet este că a voit, pentru mîntuirea iudeilor, să fie șters din cartea lui Dumnezeu¹⁵. Moise însă voia să moară împreună cu alții. Pavel dimpotrivă! Nu voia să moară și ceilalți cu el, ci pentru ca să se mîntuie ceilalți voia ca el să piardă slava cea fără de sfîrșit¹⁶. Unul se lupta cu Faraon; celălalt cu diavolul în fiecare zi; unul pentru un singur popor, celălalt pentru întreaga lume, udînd pămîntul nu cu sudoare, ci cu sînge în loc de sudoare; n-a povățuit pe calea cea bună numai ținuturile locuite, ci și pe cele nelocuite; nu numai pe greci, ci și pe barbari.

Aș putea să-l pun pe Pavel față în față și cu Iisus al lui Navi și cu Samuil și cu ceilalți profeți. Dar ca să nu lungesc cuvîntul am să merg numai la cei mai de frunte dintre ei. Dacă Pavel se va arăta mai bun decît aceștia, atunci nu mai rămîne nicio îndoială cu privire la ceilalți.

Care sînt deci cei mai de frunte dintre profeți?

12. II Cor. VI, 12.

13. Fapte XX, 34.

14. Gal. IV, 19.

15. Ieș. XXXII, 32.

16. Rom. IX, 3-4.

Cine alții decât David, Ilie și Ioan! Dintre aceștia unul este înaintemergătorul celei dintîi veniri a Domnului, altul înaintemergătorul celei de a doua veniri; de asta amîndoi au parte de aceeași numire.

Prin ce se deosebește David? Prin smerenia sa și prin dragostea sa către Dumnezeu! Dar care om a săvîrșit mai bine aceste două virtuți ca Pavel? Sau cine l-a ajuns?

Ce avea minunat Ilie? Că a încuiat oare cerul? Că a adus foamea? Că a pogorit foc din cer? Nu cred! Dimpotrivă, că a avut rîvnă pentru Stăpînul, că era mai iute decât focul. Dar dacă te uiți la rîvna lui Pavel, vei vedea că Pavel îl depășește pe Ilie pe atîta pe cît Ilie depășește pe ceilalți profeți. Ce cuvinte ar putea fi la fel cu acelea ce le spunea în rîvna lui pentru slava Stăpînului: «*Doream să fiu anatema pentru frații mei, pentru rudele mele după trup*»¹⁷. Din pricina aceasta, deși-i stătea cerul în față, deși-i erau pregătite cununile și răsplățile, zăbovea și întîrzia spunînd: «*Este mai de trebuință pentru voi ca să rămîn în trup*»¹⁸. Din pricina aceasta nu socotea îndestulătoare pentru înfățișarea dragostei și rîvnei sale nici zidirea aceasta văzută, nici cea nevăzută, ci căuta alta, ce nu este, ca să arate ce voia și ce dorea.

Vrei să-mi spui că Ioan Botezătorul se hrănea cu lăcuste și miere sălbatică? Dar Pavel trăia în mijlocul lumii, cum trăia Ioan în pustie. Nu se hrănea cu lăcuste și miere sălbatică, dar întindea înaintea sa masă mai sărăcăcioasă decât masa lui Ioan. Din pricina rîvnei sale pentru propovăduire nu avea nici hrana cea de toate zilele.

Vrei să-mi spui că Ioan a arătat multă îndrăznire înaintea lui Irod? Dar Pavel n-a închis gura la unul sau la doi sau la trei ca Irod, ci la mii și mii, dar, mai bine spus, chiar la tirani mai cumpliti decât acel tiran.

Rămîne să-l mai pun pe Pavel față în față cu îngerii. De aceea, părăsind pămîntul, să ne înălțăm spre bolțile cerești. Nimeni să nu osîndească îndrăzneala cuvîntului meu! Dacă Scriptura a numit și pe Ioan și pe preoți îngeri, ce e de mirare dacă pun față în față cu acele puteri pe Pavel, care-i mai bun și decât Ioan și decât preoții?

Care este măreția îngerilor? Că se supun desăvîrșit lui Dumnezeu! Minuîndu-se de asta, David spunea: «*Puternici la virtute, care fac cuvîntul Lui*»¹⁹. Nici o însușire nu poate fi asemenea acesteia, fie ei de mii și mii de ori netrupești. Ceea ce face pe îngeri fericiți este aceea că se supun poruncilor, că nu sînt niciodată neascultători. Această însușire o poți vedea deci păzită desăvîrșit și de Pavel. N-a făcut numai cuvîntul lui Dumnezeu, ci și poruncile și mai mult decât poruncile. Asta o arată cînd spune: «*Care-mi este deci plata, că binevestind predică Evanghelia lui Hristos fără plată?*»²⁰. De ce alt lucru se minunează profetul la îngeri cînd spune: «*Cel care face pe îngerii Săi duhuri și pe slugile Sale pară de foc*»²¹. Dar și însușirea asta o poți vedea la Pavel. Ca duhul și ca focul așa a străbătut toată lumea și a curățit pămîntul. Vrei să-mi spui că nu dobîndise încă cerul? Minunat lucru e că era așa fiind pe pămînt și că se lua la întrecere cu puterile cele netrupești, deși era îmbrăcat cu trup muritor.

17. Rom. IX, 13.
21. Ps. CIII, 5.

18. Filip. I, 24.

19. Ps. CII, 21.

20. I Cor. IX, 18.

De cîtă osîndă nu sîntem dar vrednici cînd un om are strînse în el toate virtuțile, iar noi nu ne străduim să-l urmăm nici în măsura cea mai mică. Gîndindu-ne la toate acestea, să căutăm să scăpăm de osîndă și să ne sîrguim să ajungem la rîvna lui Pavel, ca să putem avea parte și de aceleași bunătăți, cu harul și iubirea de oameni a Domnului nostru Iisus Hristos, Căruia slava și puterea, acum și pururea și în vecii vecilor, Amin.

CUVÎNTUL AL DOILEA ²²

Ce este omul, cît este de mare noblețea firii omenești și cît de în stare de virtute este ființa aceasta, a arătat-o mai mult decît toți oamenii, Pavel. De la început, dar și acum, stă cu strălucită voce împotriva tuturor acelor care defaimă firea omenească; ia apărarea lui Hristos, îndeamnă la virtute, închide gurile nerușinate ale hulitorilor și arată că nu-i mare deosebirea între îngeri și oameni, dacă voim să luăm aminte de noi înșine. Pavel n-a avut altă fire, n-a avut alt suflet, n-a locuit în altă lume; a trăit pe același pămînt și în aceleași ținuturi ca și noi; a fost crescut sub aceleași legi și datini; cu toate acestea a depășit pe toți oamenii tuturor timpurilor. Unde sînt dar cei care spun că virtutea e grea și viciul ușor? Pavel le stă împotriva spunîndu-le: *«Necazul de acum trecător și ușor ne aduce slavă veșnică mai presus de măsură»*²³. Dacă necazurile sînt ușoare, cu atît mai mult patimile.

Lucru de mirare la Pavel este nu numai aceea că datorită marii sale rîvne nici nu simțea oboselile virtuții, ci și aceea că nici nu săvîrșea virtutea pentru plată. Noi, nici chiar cînd e vorba de răsplată, nu vrem să asudăm pentru virtute; Pavel însă îmbrățișa și iubea virtutea, fără să se gîndească la răsplată și sărea cu toată ușurința peste piedicile ce păreau protivnice virtuții. Nu arunca vina nici pe slăbiciunea trupului, nici pe greutățile vieții, nici pe tirania firii omenești. Cu toate că era prins de griji mai mari decît toți generalii și împărații de pe pămînt, totuși întinerea în fiecare zi; cu toate că primejdiile se înmulțeau, totuși dobîndea înnoită rîvnă. Aceasta vrea s-o spună prin cuvintele: *«Uitînd pe cele dinapoi și îndreptîndu-mă spre cele dinainte»*²⁴. Cînd aștepta moartea, chema pe frați să ia parte la această bucurie spunînd: *«Bucurați-vă și bucurați-vă împreună cu mine»*²⁵. Cînd era înconjurat de primejdii, de ocări și de toată necinstea, sălta iarăși și, scriind corintenilor, zicea: *«Pentru aceea mă bucur în slăbiciuni, în ocări, în prigoniri»*²⁶. Și le-a numit pe acestea arme ale dreptății, arătînd că a cules chiar prin ele cele mai frumoase roade, că a fost în toate împrejurările nebiruit de dușmani. Pretutindenii era biciuit, ocărit și defăimat; dar ca și cum ar fi mers din triumf în triumf, ca și cum ar fi înălțat pe întreaga față a pămîntului neconținut trofee, așa se împodobește cu biciuirile, ocările și defăimările și aducea mulțumire lui Dumnezeu, zicînd: *«Dar mulțumită fie lui Dumnezeu care ne face pururea biruitori»*²⁷.

Pavel căuta rușinarea și ocara cea pentru predicarea Evangheliei mai mult de cum căutăm noi cinstea; căuta moartea mai mult de cum căutăm noi viața; căuta sărăcia mai mult decît căutăm noi bogăția; căuta osteneala, mai mult decît caută alții tihna; dar nu numai mai mult, ci cu mult mai mult; căuta durerile mai mult decît caută alții bucuriile; căuta să se roage pentru dușmani

22. P. G., L., 477-484.

26. II Cor. XII, 10.

23. I Cor. IV, 17.

27. II Cor. II, 14.

24. Filip. III, 13.

25. Filip. II, 18.

mai mult decât caută alții să-i blesteme. Pavel a stricat rînduiala lucrurilor ; dar, mai bine-spus, noi am stricat-o, căci Pavel a păzit-o așa cum Dumnezeu a legiuit-o. Tot ce dorea și urmărea Pavel era potrivit firii. Tot ce dorim și urmărim noi este împotriva firii. Vrei să-ți dau dovada spuselor mele? Iat-o! Pavel! Era om și umbla după cele potrivite firii mai mult decât după cele împotriva firii. De un singur lucru se temea, de un singur lucru fugea, de a supăra pe Dumnezeu; de nimic altceva; după cum nici nu dorea altceva decât de a plăcea lui Dumnezeu. Și nu spun că nu dorea nimic din cele de pe lumea aceasta, dar nici din cele viitoare. Vorbește-mi chiar de bunătățile și frumusețile cele cerești și atunci vei vedea puternica dragoste a lui Pavel de Hristos! Din pricina acestei dragoste Pavel nu se mai minuna nici de vrednicia îngerilor, nici de a arhanghelilor, de nimic. Avea în sufletul lui ceva mai mare decât orice: dragostea lui Hristos. Cu ea se socotea mai fericit decât toți; fără ea nu dorea să fie nici cu Domniile, nici cu Începătoriile, nici cu Stăpîniile. Cu dragostea aceasta voia să fie mai degrabă în cele mai grele munci și cu cei osîndiți decât fără ea cu cei din frunte și cu cei în cinste. Pentru Pavel era o singură osîndă: pierderea dragostei lui Hristos. Aceasta este pentru el iadul, aceasta este pedeapsa, aceasta pricinuitoarea a mii și mii de rele. După cum nu era pentru Pavel decât o singură desfătare: dobîndirea dragostei lui Hristos. Aceasta era pentru el viața, aceasta lumea, aceasta îngerul, aceasta cele din lumea de aici, aceasta cele viitoare, aceasta împărăția, aceasta făgăduința, aceasta pricinuitoarea a mii și mii de bunătăți. Tot ce nu ținea la dragostea lui Hristos nu-l socotea nici trist, nici vesel. Disprețuia pe toate cele ce se văd ca pe iarba putredă. Tiranii și popoarele înfuriate îi păreau a fi țințari. Moartea, pedepsele și miile de chinuri, jocuri de copii. Numai de le suferea pentru Hristos. Atunci le îmbrățișa și pe acestea; și se lăuda atîta cu lanțurile sale, cum nu se lăuda nici Neron cu coroana de pe cap. Locuia în temniță ca și cum ar fi locuit în cer. Primea răni-rile și biciuirile cu mai multă plăcere decât cei ce primesc premii. Iubea ostenele ca pe răsplăți și socotea răsplată ostenele. De asta le și numea har. Ascultă! Răsplată era pentru Pavel de a muri și de a fi cu Hristos²⁸, pe cînd a rămîne în trup, luptă. Cu toate acestea voește mai bine să rămînă în trup decât să moară, spunînd că-i mai de trebuință asta²⁹. A fi anatema de la Hristos, era pentru el luptă și durere; dar mai bine spus, chiar mai mult decât luptă și durere. A fi cu Hristos era pentru Pavel răsplată. Cu toate acestea, pentru dragostea de Hristos, Pavel vrea mai degrabă să fie anatema³⁰. Poate însă că cineva îmi va spune că acestea toate îi erau plăcute lui Pavel din pricina lui Hristos. Asta o spun și eu pentru că cele ce pentru noi sînt pricini de tristețe, acelea pentru Pavel erau pricini de mare bucurie. Dar pentru ce vorbesc eu de primejdii și de celelalte suferințe? Pavel era într-o neînteruptă tristețe. De aceea și spunea: «Cine este slab și eu să nu fiu slab? Cine se smîntește și eu să nu ard?»³¹.

— Dar această tristețe, mi-ar putea spune cineva, are în ea bucurie!

— Da, într-adevăr, mulți oameni cînd le mor copiii capătă oarecare nîngîiere de li se îngăduie să plîngă. De sînt împiedicați, sufăr. Tot așa și Pavel. Plîngînd zi și noapte, se mîngîia. Că nimeni nu și-a jelit așa de mult păcatele lui cît a jelit Pavel păcatele altora. Gîndește-te ce chinuri sufletești încerca Pavel pentru iudeii care nu voiau să se mîntuiască, de vreme ce se ruga să cadă din

28. Filip. I, 23.

29. Filip. I, 24.

30. Rom. IX, 3.

31. II Cor. XI, 29.

slava cea de sus numai și numai ca ei să ne mîntuiască³². De aici se vede că pentru Pavel era cu mult mai cumplită pierderea iudeilor decît propria sa pierdere. De n-ar fi fost mai cumplită, n-ar fi făcut o astfel de rugăciune. A ales-o pentru că era mai ușoară și pentru că avea mai multă mîngîiere. Dar Pavel nu numai că o voia, ci o și striga spunînd: *«Intristare îmi este mie și durere în inima mea»*³³.

Cu cine dar aş putea compara pe Pavel, pe cel care, după cum spuneam, suferea în fiecare zi pentru toți locuitorii lumii, pentru toți fără deosebire și pentru neamuri și orașe și pentru fiecare ins în parte? Cu fierul? Cu oțelul? Cum aş putea numi sufletul lui? De aur? De oțel? Dar era mai tare ca oțelul și mai de preț decît aurul și nestematele, căci sufletul lui Pavel lasă în urmă și tăria oțelului și prețul aurului și al nestematei. Cu cine dar l-aș putea compara? Cu nimic din cele ce există! Dacă s-ar putea da aurului tăria oțelului, iar oțelului prețul aurului, poate că atunci am dobîndi o icoană oarecare a sufletului lui Pavel.

Dar pentru ce să compar sufletul lui Pavel cu oțelul și cu aurul? Pune-l față-n față cu întreaga lume! Vei vedea că sufletul lui Pavel atîrnă mai greu! Dacă Pavel a spus aceasta despre cei ce au trăit îmbrăcați în piei, în peșteri și într-un mic colț al lumii³⁴, cu mult mai mult vom putea spune noi asta despre Pavel, pentru că el pe toți i-a depășit. Așadar dacă lumea nu este vrednică să se compare cu Pavel, atunci cine e vrednic? Poate cerul? Dar și cerul e mic! Dacă Pavel a pus cerul și bunătățile cele cerești, mai prejos de dragostea Stăpînului, cu atît mai mult Stăpînul, care este mai bun decît Pavel pe cît este mai bună bunătatea decît răutatea, îl va pune pe Pavel mai pre sus de mii și mii de ceruri! Stăpînul nu ne iubește așa cum îl iubim noi pe El, ci ne iubește atît de mult încît nici un cuvînt nu ne poate înfățișa dragostea Lui. Uită-te, cu cîte haruri l-a învrednicit pe Pavel chiar înainte de învierea ce va să fie! L-a răpit în rai, l-a urcat în al treilea cer, l-a făcut părtaș unor astfel de taine despre care nu are voie să vorbească nimeni din cei ce au fire omenească. Și pe bună dreptate! Pavel mergea pe pămînt, dar săvîrșea toate faptele sale așa, ca și cum ar fi mers împreună cu îngerii. Era îmbrăcat cu trup muritor, dar era tot atît de curat ca și îngerii; era supus tuturor nevoilor firii, dar ambiționa să nu pară întru nimic mai prejos de puterile cele de sus. Ca un într-aripat străbătea lumea; ca unul fără de trup înfrunta durerile și primejdiile; ca unul care-ar fi și dobîndit cerul, disprețuia cele de pe pămînt; ca unul care ar fi trăit împreună cu însăși puterile cerești, așa cum era de veghetor. Adeseori îngerilor li s-a încredințat diferite popoare; cu toate acestea nici unul din îngeri nu a ocîrmuit poporul ce i s-a încredințat așa cum a ocîrmuit Pavel lumea întreagă! Să nu-mi spui că Pavel nu ocîrmuia popoarele lumii! O mărturisesc și eu. Dar chiar dacă nu ocîrmuia el însuși aceste popoare, totuși nici așa nu rămînea în afara laudelor cuvenite unei astfel de fapte, pentru că s-a gătit pe sineși vrednic de un har atît de mare. Arhanghelului Mihail i s-a încredințat poporul iudeu; lui Pavel pămîntul și marea, lumea locuită și cea nelocuită. Nu spun aceasta ca să aduc ocară îngerilor, ferească Dumnezeu!, ci ca să arăt că este cu puțință ca om fiind să fii împreună cu îngerii și să stai aproape de ei.

32. Rom. IX, 3.

33. Rom. IX, 2.

34. Evr. XI, 37-38.

— Dar pentru ce nu s-a încredințat îngerilor, ci lui Pavel, pămîntul și marea, lumea locuită și cea nelocuită ?

— Pentru ca să nu ai nici un cuvînt de apărare pentru trîndăvia ta și nici să spui că e deosebire între om și înger pentru a-ți acoperi trîndăvia ta! De altfel minunea a fost și mai mare. Nu este oare minunat și străin lucru ca un cuvînt ce sare depe o limbă de țarină să alunge moartea, să dezlege păcatele, să îndrepte o fire betejită, să prefacă pămîntul în cer? De asta mă spăimînt de puterea lui Dumnezeu, de asta mă minunez de puterea lui Pavel, că a primit un atît de mare har că s-a pregătit așa pe sineși.

Și pe voi vă rog să nu vă minunați numai de Pavel, ci să și imitați pilda aceasta de virtute. Căci așa, vom putea avea parte de aceleași cununi ca și el. Iar dacă te miri auzind că făcînd aceleași fapte vei avea parte de aceleași cununi, ascultă-l pe Pavel că însuși o spune: *«Lupta cea bună m-am luptat, călătoria am săvîrșit, credința am păzit; de acum mi s-a gătit cununa dreptății, pe care mi-o va da Domnul, dreptul judecător în ziua aceea; și nu numai mie, ci și tuturor celor ce iubesc arătarea Lui»*³⁵. Vezi că ne cheamă pe toți la aceeași împărtășire? Așadar de vreme ce tuturorora ne stau în față aceleași cununi, să ne străduim ca toți să fim vrednici de bunătățile făgăduite. Să nu ne uităm numai la măreția și mulțimea faptelor săvîrșite de Pavel, ci și la tăria rîvnei lui, prin care a atras asupra-și un har atît de mare. Să ne gîndim apoi că Pavel a avut aceeași fire ca și noi, că a fost supus acelorași slăbiciuni ca și noi. Gîndind așa, ni se vor părea ușoare și lesnicioase chiar cele foarte grele de săvîrșit; iar de ne vom osteni în acest timp scurt de pe pămînt, vom purta veșnic cununa aceea neîmbătrînită și nemuritoare, cu harul și iubirea de oameni ale Domnului nostru Iisus Hristos, Căruia slava și puterea, acum și pururea și în vecii vecilor, Amin!

Traducere de Pr. D. FECIORU

DIN TRECUTUL
BISERICII NOASTRE

**90 DE ANI DE LA PROCLAMAREA
INDEPENDENȚEI DE STAT A ROMÂNIEI**

Atitudinea Bisericii Ortodoxe Române față de Războiul de Independență

În rîndul datelor memorabile din cartea de aur a istoriei poporului român, date care evocă glorioasele lupte pentru libertate, independență și progres, duse de-a lungul zbuciumatei sale istorii, se înscrie la loc de cinste și ziua de 9 Mai. În această zi, în anul 1877, țara noastră s-a proclamat Stat independent, eveniment de seamă pe drumul făuririi și consolidării României moderne. Tot la 9 Mai, în anul 1945, a avut loc marea victorie asupra fascismului, cînd armatele coaliției antihitleriste au terminat biruitoare cel de-al doilea război mondial în Europa, prin capitularea Germaniei naziste, la înfrîngerea căreia și-a adus contribuția și poporul nostru.

Vom stăruî în cele ce urmează numai asupra Războiului de independență, întrucît acum se împlinesc 90 de ani de la proclamarea Independenței de stat a țării noastre.

Se știe că de aproape 500 de ani apăsa asupra poporului nostru, jugul stăpînirii otomane. Stăpînirea aceasta a dus la jefuirea bogățiilor țării, la distrugerea de bunuri materiale și spirituale, fapte care au frînat pentru mult timp dezvoltarea economică a țării și evoluția vieții sociale. Datorită însă luptei eroice și rezistenței poporului nostru, Principatele Române n-au fost transformate niciodată în pašalicuri, așa cum se întîmplase cu unele țări din jur, ci Înalta Poartă a fost silită să le lase organizarea politică și administrativă proprie.

Secole de-a rîndul poporul nostru a luptat însă pentru independența sa, neîncetînd nici o clipă năzuința sa spre libertate. Fiind așezat în cîmpia Dunării și în arcu carpat, poporul nostru s-a apărat nu numai pe sine, ci — prin

aceasta — el a devenit și o pavăză a Europei în fața primejdiei otomane. Oștile lui Iancu de Hunedoara, ale lui Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, Petru Rareș, Ioan Vodă cel viteaz și ale lui Mihai Viteazul au înscris pagini de glorie în cartea luptelor pentru păstrarea independenței și libertății celor trei țări române.

Lupta Moldovei și a Țării Românești pentru consolidarea autonomiei lor interne, și apoi pentru cucerirea libertății depline, s-a intensificat pe măsura slăbirii continui a Imperiului otoman, atât pe plan intern, cât și în relațiile sale cu celelalte puteri europene. Tratatul de pace de la Kuciuk-Kainargi (1774) și de la Adrianopol (1829) au constituit momente de seamă în lupta pentru consolidarea autonomiei Principatelor. În 1829 li s-a recunoscut deplina autonomie administrativă, fiind retrase atunci și garnizoanele turcești de la nord de Dunăre. Principatele au continuat să rămână însă sub suzeranitatea Porții, lucru ce impunea plata tributului și pe mai departe și respectarea tarifului vamal impus de ea.

Mișcarea revoluționară din 1848, dar mai ales unirea Moldovei cu Țara Românească în 1859 au făcut să crească și mai mult nădejdele poporului în eliberarea națională.

Dar zorii luminoși, vestitori ai libertății și independenței noastre naționale, au început să răsară abia din vara anului 1875, când a pornit lupta generală de eliberare națională a popoarelor din Peninsula Balcanică. Atunci a izbucnit războiul din Bosnia și Herțegovina, extinsă în 1876 în Bulgaria, Serbia și Muntenegru. Forțele revoluționare ale bulgarilor — între care și un grup format și condus de Hristo Botev la noi în țară — fiind însă prea slabe, au fost înfrinse. În urma acestui fapt, la 18/30 iunie 1876 Serbia a declarat război Turciei, fiind urmată îndată de Muntenegru. Deși România a fost solicitată să intre în război, ea a declarat că nu poate ieși din neutralitate. În mod tacit, a consimțit totuși la înrolarea și trecerea de voluntari, în grupe mici, pe teritoriul nostru. Încă din 15/27 iunie 1876 ministrul nostru de Externe, Mihail Kogălniceanu, trimitea Porții și puterilor garante un memoriu, prin care cerea, în schimbul neutralității României, satisfacerea a șapte revendicări, între care: recunoașterea individualității statului român și a numelui de România, admiterea reprezentanțelor ei în corpul diplomatic, încheierea cu Imperiul otoman a unor convenții comerciale, poștale și telegrafice, recunoașterea pașaportului român și abținerea consulilor Turciei de a se amesteca în afacerile care priveau pe românii din străinătate etc. Nota se încheia cu amenințarea că dacă aceste revendicări nu vor fi satisfăcute, România va fi silită să acționeze.

Cercurile conducătoare din țara noastră, precum și poporul, vedeau limpede că o înlăturare a dominației turcești nu se putea obține decât prin forța armelor. La aceasta a contribuit și faptul că în cursul lunilor iulie-septembrie 1876 armatele sârbe au fost distruse de turci. În a doua jumătate a lunii septembrie 1876 au fost concentrate cele patru divizii românești, sub pretextul unor manevre de toamnă. La începutul aceleiași luni, într-un consiliu ținut de țarul Alexandru al II-lea al Rusiei la Livadia, în Crimeea, s-a ajuns la concluzia că războiul a devenit inevitabil. La 26 septembrie/8 octombrie o delegație guvernamentală română, formată din primul ministru, ministrul de război și alții, au discutat la Livadia cu generalul Gorceakov și cu țarul Alexandru al II-lea, condițiile trecerii armatelor rusești pe teritoriul țării noastre, în drumul lor spre Peninsula Balcanică.

La 4/16 aprilie 1877 ministrul de Externe, Mihail Kogălniceanu, și baronul Stuart, agentul diplomatic al Rusiei în România, au semnat la București Convenția prin care se permitea libera trecere a armatei ruse pe teritoriul țării noastre, Guvernul rus obligându-se să suporte cheltuielile de transport. Convenția a fost aprobată apoi și de Corpurile legiuitoare ale României în cursul aceleiași luni. În Convenție nu se specificau obligații militare din partea României, dar era limpede că semnarea ei, cât și trecerea armatei ruse pe teritoriul României, urmau să fie socotite de turci drept acte de ostilitate. De aceea, la 6/18 aprilie 1877, s-a dat decretul de mobilizare a armatei permanente și teritoriale cu rezervele lor, urmînd să fie organizate și milițiile în corpuri active, după necesități. S-a hotărît ca pînă la sosirea armatelor rusești, diviziile I-a și a II-a să fie concentrate la Calafat, iar diviziile a III-a și a IV-a între Oltenița și Giurgiu, cu scopul de a împiedeca pe turci să mute teatrul de război pe teritoriul țării noastre.

La 12/24 aprilie 1877, Rusia a declarat război Turciei și trupele rusești au trecut frontiera în România. La scurt timp, forțele armate turcești au început să bombardeze centrele românești de pe Dunăre: Brăila, Calafat, Bechet, Oltenița și Călărași. Între timp, la 28 aprilie/8 mai, se terminase și mobilizarea armatei române, ajungîndu-se la un efectiv de 58.700 de ostași, plus milițiile și gărzile civice. Astfel, România a ajuns la o stare de război cu Turcia. La 28 aprilie/8 mai 1877 artileria română, a început să răspundă bombardamentului turcesc de la Calafat, trăgînd asupra Vidinului.

În aceste împrejurări, s-a intensificat și mai mult agitația pentru independență în rindul maselor largi populare. Astfel, fiind pregătît terenul, la 9/21 mai 1877, Mihail Kogălniceanu, în calitate sa de ministru de Externe, a declarat în Adunarea deputaților că: «sîntem dezlegați de legăturile noastre cu Inalta Poartă...», prin urmare «sîntem independenți, sîntem națiune de sine stătătoare»... «sîntem o națiune liberă și independentă». Adunarea a votat în aceeași zi o moțiune în acest sens. Hotărîrea Parlamentului a fost primită cu un entuziasm de nedescris de mulțimea care înconjura clădirea acestuia sau aștepta pe străzile din jur. Manifestații de bucurie au avut loc în toate orașele țării, așa cum nu se mai văzuseră de la Unirea Principatelor.

Dar proclamarea independenței era numai o primă etapă a luptei pentru obținerea suveranității depline a statului. Trebuia ca acest act să fie urmat de o înfrîngere a forțelor turcești pe cîmpul de război și apoi să fie recunoscut de puterile europene. Deși guvernul român se oferise încă de la sfîrșitul lunii aprilie 1877 pentru o cooperare militară româno-rusă în sudul Dunării, țarul și cancelarul Gorceakov au refuzat în principiu colaborarea. Abia după ce armata rusă a întîmpinat o rezistență puternică la Plevna, fratele țarului, marele duce Nicolae, comandantul suprem al trupelor ruse, a cerut, la 19/31 iulie 1877, cooperarea armatei române. Guvernul român a hotărît atunci ca armata noastră să treacă Dunărea, dar cu condiția ca ea să aibă o bază de operații proprie și o conducere absolut independentă.

Acum au avut loc marile bătălii de pe pămîntul Bulgariei, între care cea mai de seamă a fost cea pentru cucerirea redutei Grivița 1 (la 30 august/11 septembrie 1877), punct puternic fortificat din dispozitivul de apărare al Plevnei. În apropierea acestei redute au căzut cunoscuții eroi: maior George Șonțu,

mort în fruntea batalionului său, căpitanul Nicolae Valter Mărăceanu, în fruntea altui batalion și care luase sub comanda sa și pe dorobanții lui Șonțu și alții. Biruința cea mai importantă a acestei zile a fost cucerirea redutei Grivița 1. Ea s-a soldat însă cu mari pierderi din partea trupelor românești: 793 de morți și 1182 de răniți.

O dată cu venirea de noi trupe din Rusia, armatele ruse și române au întreprins alte acțiuni pentru încercuirea Plevnei. S-au ocupat mai multe localități din jur, așa încît Plevna a ajuns să fie complet încercuită de trupele ruso-române. În același timp se dădeau lupte și în alte părți, cum a fost cea de la Rahova, cucerită de armata noastră în cursul lunii noiembrie. S-au continuat apoi acțiunile împotriva Plevnei, care, la 28 noiembrie/10 decembrie 1877, a capitulat, iar comandantul turc Osman-pașa a predat sabia colonelului român Cerchez, comandantul diviziei de rezervă. Au fost luați atunci 45.000 de prizonieri turci, la care se adăugau un număr de mai bine de 5000 de morți și răniți. Astfel, o dată cu cucerirea Plevnei, s-a terminat și etapa cea mai grea a războiului. Indată după căderea Plevnei, armata rusă s-a îndreptat spre Sofia și Adrianopol, iar armata noastră spre Vidin și Belogradic. În cursul lunii ianuarie 1878, armatele române au dus lupte grele în fața Vidinului, între care cea mai de seamă a fost cea din satul Smîrdan, la 12/24 ianuarie 1878. Vidinul a fost supus unui bombardament sistematic zile de-a rîndul, dar, pe cînd se aștepta iminenta sa capitulare, a sosit vestea încheierii armistițiului, la 23 ianuarie/4 februarie, așa că ostilitățile au încetat în aceeași zi pe tot frontul. Armistițiul prevedea, între altele, și ocuparea unor cetăți și orașe care să servească drept gaj pînă la încheierea păcii. Potrivit acestor clauze, trupele românești au ocupat Vidinul și Belogradicul.

La 19 februarie/3 martie 1878 s-a încheiat pacea de la San Stefano, între Rusia și Turcia. Tratatul prevedea recunoașterea independenței României, Serbiei și Muntenegrului, precum și autonomia Bulgariei. Dar aceste prevederi n-au fost primite de celelalte puteri europene, îndeosebi de Anglia și Austro-Ungaria, prima fiind interesată ca Imperiul otoman să-și păstreze strîmtorile, iar a doua din dorința de a anexa Bosnia și Herțegovina. După lungi tratative între cabinetele marilor puteri europene, s-a ajuns la convocarea unui Congres de pace la Berlin, la 1/13 iunie 1878, cu participarea marilor puteri europene, care să modifice prevederile tratatului de la San Stefano. Cu toate că România participase la război și ieșise învingătoare, reprezentanții guvernului român, I. C. Brătianu și M. Kogălniceanu, n-au fost primiți la Congres decît pentru a-și expune memoriul, întocmit (19 iunie/1 iulie). Lucrările Congresului s-au încheiat la 1/13 iulie, semnîndu-se noul tratat, care modifica simțitor prevederile celui de la San Stefano, în defavorul popoarelor balcanice. Astfel, Bosnia și Herțegovina au fost date Austro-Ungariei în «administrare», Anglia a luat insula Cipru, principatul Bulgariei s-a micșorat, creîndu-se în același timp provincia autonomă Rumelia. S-a recunoscut independența Serbiei, Muntenegrului și României. Țara noastră primea vechiul pămînt românesc al Dobrogei. În anii următori a urmat recunoașterea oficială a independenței României de către fiecare putere europeană în parte.

Astfel țara noastră a dobândit egalitate juridică cu toate statele europene, dreptul de a hotări singură în politica sa internă și externă. S-a creat astfel posibilitatea ca poporul nostru să-și ducă în condiții mai favorabile lupta de întregire națională, care s-a și înfăptuit apoi peste 40 de ani, prin unirea Transilvaniei cu România¹.

*

În cele ce urmează vom înfățișa atitudinea Bisericii Ortodoxe Române față de Războiul de Independență. Este cunoscut faptul că Biserica Ortodoxă a condamnat întotdeauna războaiele de agresiune și jaf, dar a îngăduit războaiele drepte, care duceau la scuturarea unui jug străin și asupritor. În cazul războiului din 1877—1878, Biserica noastră și-a dat seama atât de faptul că prin el se va ajunge la recunoașterea deplină a Independenței de stat a țării noastre, dar și la eliberarea popoarelor din Balcani de sub opresiunea turcească în care zăceau de 500 de ani. De aceea, Biserica Ortodoxă Română a sprijinit toate acțiunile menite să asigure victoria armatelor ruse și române împotriva turcilor și, potrivit misiunii sale, ea a căutat să vină și în sprijinul celor răniți pe cîmpurile de luptă și a familiilor celor plecați, mai ales a celor morți sau răniți.

Pînă în prezent nu există nici un studiu asupra atitudinii Bisericii Ortodoxe Române în timpul Războiului de Independență². De fapt, asupra acestui capitol, se găsesc prea puține însemnări, foarte incomplete de altfel, risipite incidental prin colecția de *Documente privind războiul din 1877—1878*, în coloanele revistei «Biserica Ortodoxă Română», prin scrierile privitoare la acțiunea politică și militară, prin diferite ziare contemporane, sau în puține dintre amintirile și notele contemporanilor date la iveală pînă acum³. Amintim în primul rînd că Biserica a fost prezentă la toate actele mai de seamă legate de pregătirea acestui război. Așa de pildă, la 11 aprilie 1877 țarul Alexandru al II-lea, care venise pînă la Ungheni, spre a trece în revistă armata rusă, a fost întâmpinat de o delegație românească în frunte cu mitropolitul Iosif Naniescu al Moldovei, care l-a salutat printr-o scurtă cuvîntare, în care amintea și de sprijinul dat de țarii ruși Bisericii noastre⁴.

La 3 mai 1877 a sosit în țara noastră marele duce Nicolae, fratele țarului, comandantul suprem al armatei. În gara București a fost întâmpinat și de cîțiva membri ai Sfîntului Sinod, între care și mitropolitul Iosif Naniescu. A rostit un cuvînt de bun venit fostul episcop al Argeșului Ghenadie Țeposu, pe atunci vicar al Mitropoliei Ungrovlahiei⁵.

La 24 mai 1877 a venit în țara noastră însuși țarul Alexandru al II-lea. În ziua de 25 mai a fost întâmpinat în gara Iași de autoritățile românești, în

1. Asupra Războiului de Independență cităm numai: Generalul Radu Rosetti, *Parlea luptă de armata română în războiul din 1877—1878*, București, 1926, 171 p. (și alte lucrări ale aceluiși); *Istoria României*, IV, Editura Academiei, 1964, p. 586—642 (bogată bibliografie la p. 639—642).

2. Informații sumare la Gh. I. Moisescu, St. Lupșa și Al. Filipașcu, *Istoria Bisericii Române*, Manual pentru Institututele teologice, vol. II, București, 1958, p. 526—528.

3. Un studiu asemănător a scris Generalul R. Rosetti, *Participarea populației civile la războiul din 1877—1878*, în «Anal. Acad. Române», M.S.I., s. III, t. XXIII, nr. 10, București, 1941, 17 p.

4. «Biserica Ortodoxă Română», III, (1876—1877), p. 362 și *Documente privind Istoria României: Războiul pentru Independență*, voi. II, București, 1952, p. 175—176, doc. 303 și 304 (cităm: DRI). 5. «Biserica Ortodoxă Română», III, (1877—1878), p. 361.

frunte cu mitropolitul Iosif Naniescu și arhieriei Iosif Bobulescu, Ieremia Dîrțu și Vladimir Suhopan. Corurile din Iași, conduse de Gavriil Muzicescu, au executat un imn în cinstea sa. A vorbit mitropolitul și i-a răspuns țarul. În 26 mai a fost salutat în gara Bărboși de episcopul Melchisedec Ștefănescu al Dunării de Jos. În după amiaza aceleiași zile a sosit în Buzău, unde a fost întâmpinat de episcopul Inochentie Chițulescu. La 27 mai a fost primit în gara București, unde a fost salutat de vicarul Ghenadie Teposu, în numele mitropolitului primat Calinic Miculescu⁶.

*

O primă cale de a veni în ajutorul țării era aceea ca unii slujitori ai Bisericii să se pună în serviciul armatei în calitate de preoți militari și să însotească trupele noastre pe câmpul de luptă, mîngiind și întărind pe ostași și îndeplinind toate slujbele religioase cerute în astfel de împrejurări. Slujitorii Bisericii s-au achitat cu cinste de o astfel de îndatorire. Se cade să amintim aici de un articol, scris în timpul războiului de arhimandritul Gavriil Rășcanu, fost preot militar, intitulat *Datorile preotului în armată*⁷. În prima parte a articolului, el arată îndatoririle acestuia în timp de pace, iar în partea a doua a articolului se ocupa de îndatoririle preotului militar în timp de război.

Încă din timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza se întîlnesc cîțiva preoți care activau în cadrele armatei, în calitate de confesori militari. Atribuțiile lor erau — în mare — cele expuse în articolul arhimandritului Gavriil Rășcanu. De pildă, preotul Ioan Bobulescu, viitorul episcop al Rîmnicului (1818—1886), era în anii 1860—1862 preot al Regimentului I de Linie⁸. Tot în timpul lui Cuza au activat ca preoți militari: economul Amfilohie Ionescu, preoții Irimia Măcărescu, Mihail Gheorghiescu și Chiriac Nicolau. În 1867 întîlnim ca preoți militari pe ieromonahii Narcis Crețulescu, Veniamin Alexandrescu și Gavriil Rășcanu, protosinghelul Hariton Mateescu, ieromonahul Vornicescu, preotul Mirodot și economul Costache Savin⁹. Timp mai îndelungat au activat în cadrele armatei ieromonahul Anania Melega, cunoscut prin traducerea sale din rusește și prin unele lucrări originale, fost profesor la Seminarul din Rîmnic, confesorul Regimentului I Călărași prin anii 1868—1876¹⁰; protosinghelul Agatanghel Guțu, confesorul spitalelor și al trupelor din garnizoana Craiova, fost în serviciul armatei de prin 1868 pînă după 1880¹¹ și ieromonahul Narcis Crețulescu, fost preot militar de prin 1867 pînă prin 1880, viitorul arhieru cu titlul de Botoșăneanul¹².

În 1870 s-a decretat primul *Regulament pentru clerul de armată*, prin care se prevedea că fiecare regiment putea să-și aibă preotul său. Printr-un decret din 1876, toate corpurile de trupă și unitățile teritoriale puteau să aibă preoți. În 1877 însă preoții unităților au fost înlocuiți cu preoții de garnizoană, care

6. *Ibidem*, p. 363—365. 7. *Ibidem*, IV, (1877—1878), p. 173—180.

8. Vezi asupra lui: C. Erbiceanu, *Viața și activitatea Prea Sfințitului Iosif Bobulescu*, în «Biserica Ortodoxă Română», XIX, (1895—1896), p. 319—322.

9. Numele acestor preoți la Gh. I. Moiescu, Șt. Lupșa și Al. Filipașcu, *op. cit.*, II, p. 526.

10. Vezi asupra lui: Pr. Vasile Pociatan, *ieromonahul Anania Melega*, în «Biserica Ortodoxă Română», XLVII, (1929), nr. 1, p. 1166—1181.

11. Vezi lucrarea lui: Protos. Agatanghel Guțu, *Alegeri din scrierile mai multor predicatori*, Craiova, 1880, Prefața.

12. Vezi Nestor Vornicescu, *Arhierul Narcis Crețulescu-Botoșăneanul (1835—1913)*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXXV, (1959), nr. 5—6, p. 332—343.

deserveau toate unitățile din aceeași localitate. Iată care era numele preoților militari în anii 1877—1878: în garnizoana București: arhimandriții Ignat Serian și Ghenadie Merișescu, protosinghelul Sava Dimitrescu și ieromonahul Veniamin Alexandrescu (în 1878 apare în locul celui din urmă preotul Nicolae Budișteanu); în garnizoana Craiova: protosinghelul Agatanghel Guțu; în garnizoana Galați: ieromonahii Ioachim Voluntas și Neofit Racoviță; în garnizoana Brăila: ieromonahul Irinarh Grădeanu; în garnizoana Iași: preotul Ilie Grigoriu și ieromonahul Narcis Crețulescu¹³.

Deci în întreaga țară existau numai acești 10 preoți militari, cea mai mare parte a lor recrutați din clerul monahal. Ei au însoțit desigur trupele românești pe cîmpul de luptă în Războiul de Independență. Dar, în afară de ei, au mai fost angajați atunci și alți preoți militari, întrucît nevoile erau mai mari. De pildă, la 13 mai 1877, arhimandritul Calinic Popovici, superiorul Mînăstirii Nifon, cerea prefecturii județului Buzău înrolarea sa ca preot militar. După ce arăta că țara are trebuință de concursul și brațul fiecărui român pentru a învinge pe inamic, el spunea că se oferă «cu toată bunăvoința a merge în mijlocul luptătorilor, unde voi pune toată activitatea pentru a încuraja și a face rugăciunile religioase în calitate de preot». La 25 mai Ministerul de Război comunica celui de Interne că a aprobat numirea arhimandritului Calinic în calitate de confesor al Regimentului 8 Dorobanți, cerînd să se prezinte de îndată la comandantul Corpului I de Armată de la Calafat¹⁴.

Un alt preot militar era Ion Lăcureanu Protonotarie, confesorul Regimentului I Linie, pentru care intervenea Ministerul de Justiție pe lângă Tribunalul Argeș, la 13 octombrie 1877, să-i amîne un proces, întrucît era pe front¹⁵.

Păcat că nu avem decît o singură știre despre faptele de vitejie ale preoților atașați pe lângă unități în Războiul de Independență. Este vorba de preotul Gavrilă Ursu, confesorul Regimentului IV Artilerie, care a fost decorat cu «Vir-tutea Militară»¹⁶.

Au fost însă și cîțiva teologi, care au luptat în acest război cu arma în mînă. Așa e cazul tînărului Vicențiu Grama (1852—1920), originar din Rîușor-Făgăraș, absolvent din 1875 al Institutul teologic din Sibiu. În vara anului 1877, împreună cu alți cinci tineri făgărășeni, au trecut munții, îndreptîndu-se spre București, unde au cerut înrolarea lor ca voluntari în armata română. Vicențiu Grama a făcut întreaga campanie în Bulgaria, luptînd eroic, fapt pentru care a primit și două decorații. Tinerii făgărășeni și cu alți tineri aflați pe front, au organizat acolo și un cor, dirijată de Grama¹⁷.

Intre cei 14 studenți mediciști, înrolați ca voluntari pentru serviciul sanitar al armatei, se număra și studentul Ion Niculescu, absolvent al Seminarului din Buzău, căruia ceilalți colegi ai săi îi și spuneau «Niculescu-Popa»¹⁸.

Printre cei care au luptat pe front fără îndoială că se numărau și fii de preoți. Unii din ei au și murit ca eroi, cum a fost căpitanul Gheorghe Valen-

13. *Anuarul Armatei Române pe anul 1877*, București, 1877, p. 109 și *Anuarul pe 1878*, p. 119.

14. *DR*, III, p. 94—95, doc. 186. 15. *Ibidem*, VI, p. 665, doc. 1296.

16. Gh. I. Moșescu, Șt. Lupșa și Al. Filipașcu, *op. cit.*, II, p. 528.

17. După terminarea războiului, Vicențiu Grama s-a întors acasă, fiind hirotonit preot pe seama parohiei Rîușor, pe care a păstorit-o pînă la moartea sa (5 sept. 1920). A fost un preot vrednic, căci sub el s-a renovat biserica parohiei și s-a zidit o nouă școală confesională ortodoxă. Cf. Sextil Pușcariu, *Răsunetul Războiului pentru Independență în Ardeal*, în vol. *Războiul neamrării*, București, 1927, p. 202—203 și informații primite de la Pr. Darte Clobanu din Rîușor. 18. Dr. Gh. Sabin, *Amintiri din războiul Independenței*, București, 1912, p. 19—22.

tineanu, din Regimentul 15 Dorobanți, fiu de preot, originar din Moldova, rănit în ziua de 6 septembrie la atacul redutei Grivița 2 și mort în Spitalul Doamnelor din Iași, la 13 noiembrie 1877¹⁹.

*

Dar armata noastră a fost ajutată efectiv și de numeroși călugări și călugărițe, care s-au pus în serviciul ei în calitate de infirmieri sau brancardieri. Se știe că scaunul de mitropolit primat al țării era ocupat din 1875 de Calinic Miclescu, fost pînă atunci mitropolit al Moldovei. La începerea războiului, fiind bolnav, a însărcinat pe vicarul său, învățatul Ghenadie Teșosu, fost episcop al Argeșului, să adreseze o chemare către călugării și călugărițele din minăstirile Mitropoliei Ungrovlahiei, ca să se pună în serviciul armatei române. Apelul lui Ghenadie a avut eoul dorit, căci s-au înscris de îndată 20 de călugări de la Cernica și 26 de la Căldărușani, precum și 25 de maici de la Țigănești și alte 20 de la Pasărea, deci un număr de 46 de călugări și 45 de călugărițe.

Spre a se vedea adevărată sinceră a acestor călugări față de marile nevoi ale țării reproducem aici un scurt fragment din cererea unora dintre ei: «Inima noastră era plină de întristare că nu putem veni și noi cu ceva ofrande a depune pe altarul patriei, față de evenimentele ce se petrec la hotare, unde frații și rudele noastre își varsă sîngele pentru cea mai sfîntă cauză, regenerarea României prin independență. Astăzi însă, cînd prin glasul Prea Sfinției Voastre ni se face cunoscut că tot putem și noi a face ceva, ne dăm cu toată bunăvoința pre noi înșine ca ofrandă țării. Facă ea din noi orice împrejurările vor reclama!»²⁰.

La 26 iulie 1877 mitropolitul Calinic se adresa Ministerului Cultelor, anunțînd că 50 de călugări și 50 de călugărițe din cuprinsul Eparhiei sale erau gata să se pună în serviciul ambulanțelor românești, rugînd să se ia măsuri pentru transportarea și întreținerea lor. Pentru că armata noastră nu intrase încă în război, Comitetul Central al Crucii Roșii nu i-a putut da un răspuns limpede²¹. La 9 august — deci după ce se ceruse cooperarea armatei noastre cu cea rusă — mitropolitul Calinic a intervenit din nou la Ministerul Cultelor în chestiunea celor 100 de călugări și călugărițe. Raportul mitropolitului a fost înaintat Comitetului Central al Crucii Roșii, care, la 11 august, cerea un număr de 30 de maici, care să fie trimise de îndată la Spitalul Filantropia din București, spre a fi instruite de medici «atît asupra îngrijirii bolnavilor, cum și pentru prepararea pansamentelor și manipularea bandajelor». Mitropolitul a dat de îndată dispoziții stareților de la Țigănești și Pasărea să trimită fiecare cîte 15 maici, pe ziua de 17 august, la Spitalul Filantropia²².

La 13 august Comitetul Central al Crucii Roșii se adresa din nou mitropolitului Calinic, rugîndu-l să ia măsuri pentru trimiterea a 30 de călugări. Mitropolitul a cerut în aceeași zi stareților de la Cernica și Căldărușani să trimită fiecare cîte 15 călugări, în ziua de 17 august²³.

19. Generalul R. Rosetti, *Moartea vitează a unor ofițeri 1877—1878*, în Anal. Acad. Române, M.S.I., s. III, t. XXIX, nr. 5, București, 1947, p. 14.

20. «Biserica Ortodoxă Română», III, (1876—1877), p. 430.

21. *Ibidem*, p. 533. Crucea Roșie din România se înființase în iunie 1876.

22. *Ibidem*, p. 534—535.

23. *Ibidem*, p. 535. Vezi și «Vocea Clerului», I, (1877), nr. 23 din 4 sept., p. 182—183. La 21 august Societatea Crucea Roșie invita pe mitropolit ca în după amiaza acelei zile să fie față la slujba religioasă care urma să aibă loc în fața Universității, cu prilejul plecării ambulanțelor care vor forma spitalele Crucii Roșii, în «Biserica Ortodoxă Română», III (1876—1877), p. 536.

La 31 august Crucea Roșie s-a adresat din nou mitropolitului Calinic, cerînd un număr de 12 călugări, care să ajute la transportarea răniților la bărcile construite de Spitalul Filantropia. La 2 septembrie mitropolitul a cerut stăreților de la Cernica și Căldărușani să pună la dispoziția Crucii Roșii și acest număr de monahi²⁴.

Și din Eparhiile sufragane Mitropoliei Ungrovlahiei s-au înscris numeroși călugări și călugărițe pentru a sluji armata română ca infirmieri sau brancardieri. Astfel, din Eparhia Rîmnicului-Noul Severin s-au înscris 14 maici de la Mînaștirea Hurezi și 10 de la Mînaștirea Dintr-un lemn, precum și 2 călugări de la Episcopie și alți 5 de la Mînaștirea Bistrița, (din care 2 erau ieromonahi, și deci puteau îndeplini și slujbe, în caz de nevoie). Pe lîngă aceștia, alte 6 maici de la Mînaștirea Hurezi erau mai de mult timp în serviciul spitalului Independenței, înființat la Craiova²⁵. La 30 septembrie 1877 episcopul Atanasie Stoenescu al Rîmnicului informa pe redactorul revistei «Biserica Ortodoxă Română», episcopul Ghenadie Teposu, că la prima listă de călugări din Eparhia Sa, s-au mai adăugat și alții și anume: 16 maici de la Mînaștirea Hurezi, în frunte cu stăreța Teofana Ionescu, 3 călugări de la Mînaștirea Tismana și 2 de la Schitul Lainici²⁶.

*

Aceleași bune servicii au făcut țării și călugării din Moldova, în urma apelului călduros al mitropolitului Iosif Naniescu. Acesta adresase, la 27 august 1877, un apel stărețului Mînaștirii Neamț-Secu și egumenilor de la Schitul Horiaița și Vorona, precum și stărețelor de la Mînaștirile Agapia, Agafton și Văratec, cu îndemnul de a trimite monahi și monahii în serviciul ambulanțelor românești.

Pentru frumusețea și căldura sufletească cu care a fost scris acest apel, reproducem un scurt fragment din el:

«Imprejurările grele prin care trece astăzi România, Patria noastră comună, sînt cunoscute tuturor. În asemenea împrejurări Patria are nevoie de ajutorul tuturor fiilor ei fără osebire; prin urmare, toți cei ce iubim binele și prosperitatea țării, sîntem datori să-i venim în ajutor cu toate mijloacele de care dispunem. Afară de cei ce sînt chemați a lupta cu armele în mîna pe cîmpul de război, afară de ajutoarele în bani și alte obiecte necesare la armată și mai cu seamă pentru ostașii români răniți, ce se oferă din partea tuturor claselor societății noastre române de către toate vîrstele fără osebire de sex, pe lîngă medicii oștîrei, mulți bărbați și femei au alergat la apelul ce li s-a făcut pentru a servi la ambulanțele de pe cîmpul de război.

Deci, fiindcă clerul în genere și mai ales partea monahică, a căror viață este consacrată pentru lucrarea faptelor bune ce le învață și poruncește sfînta noastră religie creștină, sîntem datori a da exemplu nu numai cu cuvîntul, dar și cu fapta, urmează să fim gata la apelul ce ni s-ar face din partea Guvernului țării. Astfel, atît monahii cît și monahiele ce sînt mai în vîrstă și nu pot suporta greutățile ostenelelor, sînt datori, stînd în monastire, a se ruga lui Dumnezeu ne-ncetat ziua și noaptea pentru ajutorul armatei române și a toată

24. *Ibidem*, p. 536. În aceeași revistă se publică și un tabel nominal al tuturor călugărilor și maicilor puse în serviciul Crucii Roșii. Erau 16 de la Cernica, 24 de la Căldărușani, 15 de la Tigănești și 14 de la Pasărea, deci un număr de 69 (cu 3 mai puțin decît ceruse Crucea Roșie). *Ibidem*, p. 537-539.

25. *Ibidem*, p. 544-545.

26. *Ibidem*, IV. (1877-1878), p. 53-54.

armata creștină, iar cei ce sînt în putere de a lupta cu ostenele, să meargă în mijlocul ostașilor Patriei ce se luptă cu armele și cad răniți, a le îndulci suferințele și durerile ranelor prin serviciul ce se face la ambulanță».

În continuare dă îndrumări stareților și starețelor asupra alegerii călugărilor pentru serviciile ambulanțelor românești²⁷. La 13 septembrie Ministerul Cultelor a și cerut să se trimită 20 de călugărițe de la Mînăstirea Agapia. Acestea au plecat spre București în 16 septembrie²⁸.

Amintim aci că la 18 aprilie 1877 s-a format la Iași un Comitet de românce, condus de Maria Rosetti-Roznovanu. Menirea Comitetului era aceea de a strînge bani și ofrande pe seama armatei române. La apelul Comitetului din Iași s-au format comitete similare și în alte orașe ale Moldovei, cu aceeași menire. Comitetul din Iași, dar și cele din provincie, au dus o activitate caritativă dintre cele mai de seamă, strîngînd bani și daruri pentru armată și ajutînd la întreținerea bolnavilor și răniților din spitalele orașelor respective. Astfel, îndată după începerea războiului, Comitetul din Iași a organizat o ambulanță proprie, care a însoțit divizia IV-a, formată din ostași moldoveni, pe cîmpul de luptă, în tot timpul războiului²⁹.

Tot Comitetul Doamnelor din Iași a înființat și un spital, instalat la Turnu-Măgurele, care a funcționat din 20 august pînă în 28 decembrie 1877. Spitalul a avut în serviciul său, pentru început, două călugărițe, calificate într-un act oficial drept «foarte bine», la care s-au mai adăugat apoi altele, de la Mînăstirea Văratec³⁰.

La 20 octombrie 1877 mitropolitul Iosif Naniescu răspundea unei adrese a Comitetului Doamnelor din Iași, înștiințîndu-le că a scris starețelor de la Agapia și Văratec, ca la oricare i s-ar adresa Dr. Ulea, medicul spitalului din Tîrgu Neamț, să-i pună la dispoziție 10 călugărițe³¹.

La 20 noiembrie 1877 Comitetul Doamnelor a inaugurat la Iași al doilea spital pentru răniți, cu 50 de paturi, numit «Ospiciul Sfînta Maria», care a funcționat pînă la 31 martie 1878. În serviciul acestuia s-au aflat și 10 maici, puse la dispoziția sa de Mitropolie³².

Un Comitet Ad-Hoc din Galați a înființat în acel oraș două spitale pentru îngrijirea răniților. Comitetul a cerut sprijinul episcopului Iosif Gheorghian al Hușilor, viitorul mitropolit primat, rugîndu-l să-i pună la dispoziție cîteva călugărițe. Cum în Eparhia Hușilor exista pe atunci o singură mînăstire de maici, Adam, în fostul județ Tutova, episcopul Iosif a cerut stareței să trimită 8 maici pentru îngrijirea ostașilor răniți. Tot episcopul Iosif — la rugămîntea primarului din Bîrlad — a dat dispoziții aceleiași starețe să-i dea cîteva maici pentru îngrijirea răniților din spitalele orașului Bîrlad³³.

Dar Biserica, prin slujitorii ei, — arhierei și preoți — a avut un rol însemnat și în strîngerea de bani și daruri pe seama armatei române. Între cei care au contribuit cu sume mai mari se numără membrii Sfîntului Sinod. De pildă, mitropolitul primat Calinic Miclescu a făcut Crucii Roșii o danie de 1000 lei³⁴, mitropolitul Iosif Naniescu 1000 de lei, plus 100 de lei înscriși pe lista

27. *Ibidem*, III, (1876—1877), p. 540—541.

28. *Ibidem*, III (1876—1877), p. 541.

29. Radu Rosetti, *Ambulanța Doamnelor din Iași în 1877—1878*, «Anal. Acad. Române», M.S.I., s. III, t. XXII, nr. 7, București, 1940, p. 3, ș. u.

30. *Ibidem*, p. 14. Cf. și DRI, VII, p. 207—208, doc. 367.

31. *Ibidem*, VII, p. 82, doc. 149.

32. R. Rosetti, *Ambulanța...*, p. 15.

33. «Biserica Ortodoxă Română», III (1876—1877), p. 546.

34. *Ibidem*, p. 530.

studentilor Universității din Iași pentru cumpărarea de arme³⁵, episcopii Isaia Vicol al Romanului și Inochentie Chițulescu al Buzăului câte 500 de lei³⁶, iar episcopul Melchisedec Ștefănescu al Dunării de Jos a oferit 2000 de lei Crucii Roșii³⁷ și 1000 de lei pentru cumpărare de arme³⁸.

În acțiunea de formare de comitete pentru ajutorarea răniților, și-a spus cuvîntul său și preoțimea, formînd un comitet propriu în București, în frunte cu preotul Grigorie Musceleanu, apoi și în alte eparhii. Comitetul din București a adresat preoțimii un apel în care se spunea între altele: «...să facem cît putem spre a ușura suferința celor ce mănuiesc arma pentru țară. În acest scop dar, iubiți frați, puneți ostenele voastre, fiți activi și cu inimă, alergați cu timp și fără timp, spre a aduna de unde veți putea de la bunii noștri români mijloace bănești și ajutoare pentru răniții români pe care le vom înainta Societății Crucii Roșie, la care ne-am adresat spre a da liste de subscripțiune și Dumnezeuul părinților noștri va fi cu noi»³⁹. Roadele apelului au fost deosebit de bogate. De pildă, Comitetul clerului din București a oferit Crucii Roșii în mai multe rînduri bani, suma lor ridicîndu-se la 1930,15 lei și obiecte în valoare de 6000 de franci⁴⁰.

Dar în fruntea acțiunii de strîngere de bani și ofrande pentru armată se situează pe bună dreptate mitropolitul Moldovei Iosif Naniescu, cunoscut de altfel ca un ierarh cu frumoase însușiri caritative. Astfel, la rugămintea Comitetului Doamnelor din Iași, mitropolitul a dat dispoziții însă în cursul lunii mai tuturor protoiereilor de județe din eparhia sa, ca ei să ia măsuri să se pună cutii în toate bisericile parohiale, pentru adunarea de bani în vederea ajutorării soldaților români, cutii pe care preoții să le recomande credincioșilor⁴¹.

La 14 iulie 1877 mitropolitul Iosif înainta o circulară celor 6 protopopi din eparhia sa (din Iași și județele: Iași, Botoșani, Dorohoi, Suceava și Neamț) cerîndu-le să îndemne preoții din protopopiatele respective să ofere bani și obiecte pe seama armatei. Reproducem cîteva fragmente din această circulară:

«Clerul Bisericii noastre Ortodoxe Române, ales și ieșit din națiune, în toate împrejurările vieții naționale prin care a trecut România de secole, a fost totdeauna alături și împreună cu națiunea. Acum dar mai cu seamă, cînd fiii poporului român, copiii și frații noștri, sînt la hotarele țării cu arma în mînă, vîrsîndu-și singele pentru a apăra drepturile, viața, averea, căminurile și onoarea românilor, împreună cu templurile sfintei noastre religii, clerul nu poate să rămînă nepăsător și fără a lua parte, pe cît se poate, la sacrificiile ce se cer în asemenea timp extraordinar. Pe lângă rugăciunile ce Biserica prin clerul său înalță neîncetat ziua și noaptea către Dumnezeu pentru ajutorul armatelor creștine..., noi clerul, împreună cu rugăciunile și binecuvîntările noastre, se cuvîna și suntem datori să însoțim pe bravii fii ai României și cu ajutorul material de care putem dispune».

35. *Ibidem*, p. 610.

36. *Ibidem*, IV (1877—1878), p. 53.

37. *Ibidem*, III (1876—1877), p. 530.

38. D.R.I. VI, p. 141, doc. 262 și p. 3187, doc. 641.

39. Apelul a fost publicat în ziarul vremii, între care și «Vocea Clerului», I (1877), nr. 22 din 8 mai, p. 172; A fost reprodus și în «Biserica și Școala», de la Arad, I (1877), nr. 17, din 22 mai/3 iun., p. 135.

40. «Vocea Clerului», I (1877), nr. 31 din 30 oct., p. 246. În «Biserica Ortodoxă Română», III (1876—1877), p. 531, se dă numai suma de 1730,30 lei (probabil n-au fost consemnate toate colectele).

41. D.R.I., III, p. 200—201, doc. 388; Cf. și «Biserica Ortodoxă Română», III (1876—1877), p. 539.

În continuare cerea protopopilor să îndemne preoțimea să contribuie cu ce-i stă în putință. Trimiterea în acest scop 34 de liste de subscripție, care urmau să fie împărțite la subprotopoierii sau altor preoți distinși, care să le recomande preoților și egumenilor⁴².

Roadele apelului adresat de mitropolit protopopilor săi s-au arătat în curînd. Astfel, la 27 august 1877, mitropolitul înainta Comitetului Doamnelor din Iași daniile primite de la protopopii de Iași (425,42 lei) și Suceava (159,75 lei), precum și unop a daniilor înaintate la 12 septembrie în Iași și listă de ofrande de la aceiași protopopi și anume: de la cel din Iași 208,50 lei, 206 coți de pînză și 150 șervete, iar de la cel din Suceava 11 saci cu felurite obiecte⁴⁴. A urmat în curînd o nouă danie de 180,40 lei, colectați de la preoții din județul Suceava prin subprotopoierii Alexievici și V. Creangă⁴⁵. La 6 februarie 1878 Mitropolia (prin vicarul Vladimir Suhopan) trimitea Comitetului Doamnelor din Iași o nouă danie, venită acum din partea preoțimii din județul Iași și anume: 330,10 lei, 281 coți pînză, 140 șervete, 23 cămăși, 5 perne și altele⁴⁶.

Călugărițele de la Mînăstirea Agapia — prin stareța lor Thavita Ursachi — au oferit Comitetului Doamnelor din Iași un colet cu mai multe articole de îmbrăcăminte⁴⁷. Călugării de la Neamț-Secu au strîns 192,20 lei și numeroase articole de îmbrăcăminte⁴⁸.

Și în alte eparhii s-au format comitete de preoți, care au strîns bani și obiecte pe seama armatei. De pildă episcopul Atanasie Stoeanescu al Rîmnicului-Noul-Severin trimisese, în cîteva rînduri, generalului Haralambie, liste de obiecte de îmbrăcăminte și încălțăminte, oferite de comitetele clericale din eparhia sa⁴⁹. În Eparhia Argeșului, episcopul Ghenadie Petrescu — viitorul mitropolit primat — formase în Pitești, la 7 septembrie 1877, un comitet de preoți și credincioși, sub conducerea sa, care a trimis două rînduri de liste de subscripție în vederea cumpărării de arme și alte lucruri necesare armatei⁵⁰. El a adresat, la 12 septembrie 1877, o pastorală către clerul și credincioșii din Eparhia sa în legătură cu războiul, cerînd preoților să facă rugăciuni în toate bisericile și mînăstirile pentru biruința ostașilor români, dînd și îndemnuri de a sprijini toate măsurile luate de conducerea țării⁵¹.

În Eparhia Dunării de Jos, episcopul Melchisedec rînduise încă din mai 1877 ca preoții să adune ofrande pe listele Crucii Roșii sau pe ale comitetelor formate în acest scop, iar în cazul că nu existau astfel de liste, să le facă protopopii. Cunoaștem acest lucru dintr-o adresă a Protoieriei județului Brăila, din 30 iulie 1877, către Primăria orașului, prin care o înștiințare de rezultatul colectei făcute de preoți, pe baza a 24 de liste formate de Protoierie. Protopopul înainta acum suma de 938,20 lei, precum și pachete de seamă și alte obiecte de la preoții din oraș (Simeon Budeanu, Stan Niculescu, Stan Bîrzănescu, Radu Meca, Stan Rădulescu și alții)⁵².

Unii dintre profesorii Seminariilor teologice, însuflețiți de aceleași sentimente patriotice, au făcut și ei astfel de donații. De pildă, arhimandriții Ghe-

42. Apelul publicat în D.R.I., IV, p. 572—573, doc. 1042 și în «Biserica Ortodoxă Română», III (1876—1877), p. 543—544. 43. D.R.I., V, p. 630, doc. 1259.

44. *Ibidem*, VI, p. 182, doc. 347. 45. *Ibidem*, VI, p. 668, doc. 1301.

46. *Ibidem*, IX, p. 215, doc. 524. 47. *Ibidem*, V, p. 424—425, doc. 837.

48. *Ibidem*, VII, p. 701, doc. 1194. 49. *Ibidem*, VII, p. 614, doc. 1064.

50. «Biserica Ortodoxă Română», IV (1877—1878), p. 215—216. 51. *Ibidem*.

52. D.R.I., V, p. 199—200, doc. 420.

nadie Enăceanu, viitorul episcop al Rîmnicului, și Silvestru Bălănescu, viitorul episcop al Hușilor, pe atunci profesori la Seminarul Central din București, au oferit jumătate din salariul lor lunar de profesori, în suma de 141,31 lei, începînd cu ziua de 1 iunie 1877 și pînă la terminarea războiului⁵³. Ceilalți profesori ai Seminarului au oferit suma de 262 lei, în ziua de 30 mai 1877⁵⁴. Profesorii Seminarului din Huși au oferit suma de 342,98 lei⁵⁵.

Și elevii Seminariilor teologice au făcut aceleași fapte vrednice de laudă. Cunoaștem colecta făcută între elevii celor 6 clase ale Seminarului Central din București, care au strîns suma de 759,50 lei. Pentru frumusețea ei, reproducem o parte din scrisoarea înaintată directorului Seminarului, de acești elevi :

«În împrejurările prin care trece scumpa noastră Patrie, în momentul în care bubuitul tunului Independenței române ne deșteaptă în piepturile tuturor românilor fala străbună și cînd toți fiii depun pe altarul Patriei și capacitate și avere și viață chiar; în mijlocul acestui grandios spectacol, care animă și umple de entuziasm, nu se poate ca noi, generațiunea viitoare, fii ai acestui popor de eroi, să nu simțim aprinzîndu-se în pieptul nostru focul devotamentului pentru cauza sfîntă a României Independente și la rîndul nostru să nu depunem pe altarul Patriei tributul recunoștinței noastre. Avînd în memorie neștersul exemplu al divului Traian, care cu fășiele vestmintelor sale lega ranele bravilor săi militari și zise: «In magnis et voluisse sat est», subsemnații elevi ai Seminarului Central, vă rugăm să binevoiți a înainta Societății Crucea Roșie modesta sumă de 759,50 strînsă din micile noastre economii, spre a fi o picătură de balsam răniților al căror sînge va cimenta Independența Patriei și va ridica România la mărirea visată de Ștefan și Mihai»⁵⁶.

În cele ce urmează înșirăm cîțiva preoți-învățători care au oferit din salariile lor pentru nevoile armatei și al căror nume au ajuns pînă la noi. De pildă, directorul școlii primare urbană din Tîrgu-Moinești, preotul David Climescu (viitorul episcop Dionisie al Buzăului) a oferit, la 27 aprilie 1877, salariul său de învățător pe un trimestru, în sumă de 127,50 lei⁵⁷.

Preotul Constantin Rădulescu, institutor în Ocnele Mari, județul Vilcea, înștiința Ministerul Instrucțiunii, la 16 septembrie 1877, că oferă cîte 10 lei lunar din salariul său, pînă la terminarea războiului. Socotim potrivit să reproducem scrisoarea sa deosebit de impresionantă, trimisă Ministerului:

«Deși subsemnatul mă găsesc împovărat de o grea familie, avînd a îngriji de patru fete, care sînt mai greu de îngrijit și deși am mai oferit și zece lei la Crucea Roșie, precum și o vacă, cu toate acestea, văzînd greaua împrejurare în care se află astăzi iubita noastră țară — România — vin prin aceasta și mai ofer pentru frații noștri ostași, care se află în resbel pentru iubita noastră patrie, cîte 10 lei noi pe fiecare lună, din salariul meu, începînd de la 1 septembrie și va continua pînă la terminarea resbelului»⁵⁸.

Pe o listă cu subscripțiile învățătorilor de la școlile rurale din județul Dolj, se numără și cîțiva preoți-învățători, fiecare din ei oferind cîte 25,50 lei: Al. Buculescu din Barea, Șt. Mirescu din Sălcuța, Gr. Săndulescu din Mosna, Trand. Pretor din Carpena, I. Ștefănescu din Florești, Foțiu Marinescu din Bucovățu

53. *Ibidem*, III, p. 402—403 și 473, doc. 765 și 883; «Biserica Ortodoxă Română», III (1876—1877), p. 531. 54. *Ibidem*, p. 530. 55. D.R.I., V, p. 612, doc. 1230.

56. «Biserica Ortodoxă Română», III (1876—1877), p. 531—532.

57. D.R.I., II, p. 433, doc. 362.

58. *Ibidem*, VI, doc. 467.

și S. Georgescu din Mălăești⁵⁹. La 8 decembrie 1877 cei 13 învățători din plasa Lovișteea, județul Argeș, anunțau pe revizorul școlar din Pitești că oferă pentru armată salariul lor pe o lună. Între aceștia erau și preoții-învățători: I. Niculescu din Berindești-Corbeni, G. Popescu-Vladu din Titești, George Ciineni din Ciineni și G. Șerbeanu din Șerbănești⁶⁰.

Numeroși alți preoți apar pe listele de subscripție ale satelor și orașelor în care locuiau. De pildă, pe o listă a prefecturii județului Argeș se aflau și preoții Dumitru Crinescu (5 lei) și Negoescu (10 lei), care oferiseră acești bani pentru cumpărarea de arme din America⁶¹.

Chiar și epitropiile unor biserici au oferit bani pe seama armatei. De pildă, epitropia bisericii Slobozia din București a oferit, în octombrie 1877, suma de 1200 de lei, din fondurile bisericii, pentru cumpărarea de arme⁶².

O altă cale de-a veni în ajutorul țării în timpul războiului, era și aceea de-a lămuri pe credincioși asupra nevoii ajutorării celor plecați la război. De aceea, ca o urmare a măsurilor luate de Guvern ca țărani rămași acasă, precum și comunele, să lucreze pământul celor plecați, un distins slujitor al Bisericii, diaconul Ștefan Călinescu, adresa o chemare «Către preoții săteni» în acest sens. El îi îndemna să sprijine măsura Guvernului și să stăruie în predicile lor ca toți cei rămași acasă să vină în ajutorul fraților lor care luptau cu arma în mână pentru libertatea și independența țării⁶³. Iată ce spunea diaconul Călinescu în apelul său:

«Preoți români! Cugetați un minut la împrejurările grele în care se află țara noastră; cugetați cu multă maturitate și în urmă faceți tot ce (vă) dictează inima de român, de creștin, în fine tot ce vă dictează misiunea voastră de păstori și părinți sufletești ai conștraților voștri săteni. Voi știți, și trebuie să știți, că mulți dintre conștrații săteni sunt duși la hotarele țării și chiar dincolo de hotare spre a o apăra, spre a o salva cu brațul, cu singele lor. Pe aceștia i-au chemat țara, mama noastră a tuturor, ca să lupte pentru cauza cea mai sfântă a românismului, pentru sfânta independență, pentru lege și drepturile noastre naționale... Conștrații noștri au răspuns cu bucurie la chemare și îndată au lăsat căminul, soție și copii, spre a veni încununăți cu cununile victoriei, cu care în urmă să infrumusețeze altarul Independenței române.

Ei s-au dus să lucreze pentru țară și lucrează cu vitejie pentru binele nostru al tuturor, pentru binele românismului. Ei nu mai lucrează țarina fiecăruia în parte, ci cultivă țarina cea mare și frumoasă a Independenței române.

Dar oare țarinile lor particulare, țarinile fiecărui viteaz luptător, cine le lucrează, cine le cultivă? Cine are să semene grâul, cine are să culeagă porumbul luptătorilor noștri?»

Îndemna apoi pe preoți să sfătuiască pe cei rămași acasă la îndeplinirea acestui lucru: «Luăți dară inițiativa și îndemnați pe conștrați spre a-și împlini această datorie către frații trimiși la luptă. Faceți ca toți să poarte sarcinile unul pentru altul, căci numai așa vom putea fi creștini adevărați și numai așa se va putea înțelege scopul pentru care sunt adunați oameni în sate și în orașe. Numai

59. *Ibidem*, V, p. 273-274, doc. 536.

61. *Ibidem*, IX, p. 131, doc. 254.

60. *Ibidem*, VIII, p. 116-117, doc. 212.

62. *Ibidem*, VI, p. 665-666, doc. 1297.

63. Chemarea a fost publicată în ziarul «Telegraful» din București, nr. din 6 sept. 1877 și reprodușă în «Biserica Ortodoxă Română», III (1876-1877), p. 502-505.

prin acest ajutor pe care-l va da unul altuia și mai cu seamă celor ce luptă pentru țară, se va desvolta simțămîntul național și numai așa luptătorii români vor iubi patria și pe confracții lor cu mai mare ardoare, formînd între dînșii o legătură tare pe care să nu o poată rupe nimic».

Continua apoi și cu alte îndemnuri, iar la urmă dădea și un scurt model de predică în acest scop.

*

Dar Biserica Ortodoxă Română și-a arătat atașamentul față de cauza dreaptă a poporului cu prilejul Războiului de Independență și prin rugăciunile pe care le-a ridicat în tot timpul războiului pentru biruința oștilor româno-ruse și pentru odihna celor căzuți în luptă. Astfel, la scurtă vreme după începerea războiului, arhimandritul Silvestru Bălănescu scria un articol cu titlul *Biserica românească față cu cei căzuți în rezbel pentru credință și patrie*⁶⁴. Arhimandritul Silvestru arăta în articolul său că în acele împrejurări grele, Biserica își putea oferi ajutorul ei în două feluri: *moral*, făcînd rugăciuni pentru odihna celor căzuți pe cîmpurile de luptă și *material*, ajutînd familiile acestora. Pentru a se ajunge la realizarea acestor două lucrări, Silvestru Bălănescu propunea ca preoții să ia măsuri ca toți ostașii căzuți pe cîmpurile de luptă să fie înscrisi în «sinodicile» bisericilor din parohiile lor, urmînd ca ei să fie pomeniți timp de trei ani la proscomidie, la fiecare liturghie care se va săvîrși în biserica respectivă, iar după acești trei ani, în toate zilele rînduite de Biserică pentru pomenirea morților. În continuare, propunea să se instituie o zi anume pentru pomenirea tuturor ostașilor «care, cu sacrificiul vieții lor chiar, au reînviat spiritul de eroism al străbunilor noștri», zi în care să se săvîrșească un parastas la fiecare parohie.

Ajutorul *material* urma să se acorde văduvelor și orfanilor de război. În acest scop, Silvestru Bălănescu propunea să se înființeze la fiecare biserică «Cutia pentru ajutorul familiilor celor căzuți în război pentru credință și Patrie în anul 1877». Un comitet, format din preotul paroh, un credincios și un delegat al comunei, urma să deschidă aceste cutii la sfîrșitul fiecărei luni, precum și să primească ofrande în natură de la credincioși. El cerea apoi, ca în orașele de reședință ale protopopiatelor să se formeze alte comitete, alcătuite tot din trei persoane, în frunte cu protopopul respectiv, care să primească daniile în bani și în obiecte de la comitetele parohiale. În încheierea articolului, arhimandritul Silvestru socotea că o măsură binevenită ar fi fost și aceea ca Biserica să pună la dispoziția Guvernului cîteva minăstiri mai mici, sau cu personal puțin, în care să se înființeze orfelinate și case de infirmi. Din cele expuse mai sus, am văzut că multe din propunerile sale s-au și împlinit.

Amintim doar cîteva din slujbele săvîrșite în cursul acestui război. De pildă, înainte de a trece Dunărea în Bulgaria, la Corabia, armata noastră a fost binecuvîntată de episcopul Rîmniceului Atanasie Stoeanescu⁶⁵. În ziua de 8 septembrie 1878 s-au făcut rugăciuni în toată țara pentru sufletele celor căzuți în fața Plevnei. Mitropolitul Iosif Naniescu al Moldovei a adresat și de data aceasta o pastorală către credincioșii din eparhia sa, îndemnîndu-i să ia parte

64. *Ibidem*, IV (1877—1878), p. 43—46.

65. Athanasie Mironescu, *Sfînta Episcopie a Eparhiei Rîmniceului-Noul Severin în trecut și acum*, București, 1906, p. 166.

la parastasul care urma să se săvârșească în toate bisericile în ziua amintită⁶⁶. Alte slujbe s-au săvârșit la 30 noiembrie, în urma luptelor de la Plevna. Cu-
noaștem și o predică rostită cu acest prilej de iconomul Ilie, protopopul de
Rîmnicu-Sărat, în care, printre altele, făcea și un apel la credincioșii săi să
contribuie cu bani la ajutorarea ostașilor care-și varsă sîngele «pentru noi și
țara română»⁶⁷.

La 18 februarie 1878 s-a oficiat în toată țara o slujbă solemnă pentru po-
menirea tuturor celor căzuți în război⁶⁸.

*

Din expunerea noastră, reiese că Biserica Ortodoxă Română și-a făcut pe
deplin datoria față de Patrie și de fiii ei, care și-au vărsat sîngele pentru liber-
tate și independență în războiul din 1877—1878.

Prin vrerea lui Dumnezeu, Biserica Ortodoxă Română a izbutit, după cîțiva
ani, în 1885, să-și dobîndească și neatîrnarea sa canonică, prin recunoașterea
autocefaliei sale de către Patriarhia ecumenică.

Astăzi, cînd patria noastră a dobîndit deplina independență națională, cînd
poporul nostru a devenit stăpîn pe destinele sale, atît înăuntrul țării, cît și în
relațiile cu alte state, Biserica Ortodoxă Română sprijină — așa cum a dovedit în
tot trecutul ei și cum a arătat îndeosebi cu 90 de ani în urmă —, toate eforturile
poporului nostru de a crea tuturor condiții tot mai bune de viață, fiind alături de
el, în năzuințele sale de pace, progres și dreptate socială. Biserica noastră este con-
vinsă că în felul acesta valorifică și frumoasele tradiții din trecut, cînd ea a fost
mereu alături de popor, sprijinindu-i toate acțiunile spre mai bine.

MIRCEA PĂCURARIU

66. Textul pectoralei e publicat în diferite ziare contemporane, din care l-a reprodus și
«Biserica și Școala» din Arad, nr. 35 din 18/30 sept. 1877, p. 274. Un text prescurtat al acestei
pectorale, vezi în D.R.I., VI, p. 113, doc. 202; Cf. și p. 72, doc. 121.

67. «Biserica Ortodoxă Română», IV (1877—1878), p. 55—57. Cf. și D.R.I., VII, p. 715, doc.
1217, p. 743, doc. 1248.

68. «Biserica Ortodoxă Română», IV (1877—1878), p. 375—376.

MUZEUL TIPARULUI ȘI AL CĂRȚII VECHI ROMĂNEȘTI DIN ȚIRGOVIȘTE

De curînd orașul Țirgoviște, «veche reșidență domnească, glorioasa cetate de scaun a Basarabilor, leagăn de vitejie și de slovă românească — iar azi, în condițiile socialismului, important centru industrial și cultural al regiunii» s-a îmbogățit cu o nouă instituție de cultură: «*Muzeul tiparului și al vechii cărți românești*». Un astfel de așezămînt cultural, unic, în felul lui, în țara noastră, nicăieri nu și-ar fi găsit un loc mai potrivit ca în acest oraș. Căci Țirgoviștea, în afară de faptul că timp de aproape trei veacuri a fost cetatea de scaun a Țării Românești, în trecutul nostru a avut și un rol de frunte în dezvoltarea scrisului românesc, în formarea limbii și literaturii române.

Țirgoviștea este leagănul tiparului în țara noastră. La începutul secolului al XVI-lea, în imediata ei apropiere, în Mînăstirea Dealu, mîndra ctitorie a lui Radu cel Mare, ieromonahul *Macarie*, viitor mitropolit, cu ajutorul acestui voievod a înființat prima tipografie de la noi, și, totodată, una din cele mai vechi din Europa. Mai apoi, în chiliile mitropoliei din Țirgoviște au funcționat tiparnița lui Dimitrie Liubavici, a diaconului Coresi, a lui Matei Basarab și a mitropolitului Antim Ivireanul. De timpuriu deci cetatea Țirgoviștei a devenit unul din cele mai însemnate centre ale culturii românești, tipografiile ei fiind un viu instrument de răspîndire a cuvîntului și a scrisului în toate ținuturile locuite de români. Aceasta a făcut ca din mlădiosul grai al străbunilor noștri trăitori în acest colț de țară, să iasă frumoasa limbă literară română, în care, mai ales, de la diaconul Coresi «ot Țirgoviște» încoace au scris și scriu toți mînuitorii de condei de pe întreg pămîntul locuit de români, ceea ce desigur, a contribuit mult la formarea și cimentarea conștiinței naționale a poporului nostru.

*

Muzeul, despre care, în cele de mai jos ne va fi cuvîntul, este o secție a Muzeului regional de istorie al regiunii Ploiești și a luat ființă din inițiativa Profesorului emerit Nicolae Simache, directorul Muzeului regional de istorie. În prezent, purtător de grijă al celor expuse în muzeu și îndrumător al celor ce-l cercetează este Prof. Gheorghe Pîrvulescu. Este instalat într-o veche casă țirgovișteană renovată, care a aparținut lui *Iordache Crețulescu*, soțul domniței *Safta*, fiica voievodului Constantin Brîncoveanu și care, ca linie arhitectonică, amintește strălucitul stil al construcțiilor brîncovenești de epocă.

Muzeul tiparului și al cărții vechi românești își propune să urmărească, prin exponatele sale, «creșterea limbii și a scrisului românesc», veac după veac, de la începuturile lor și pînă la generația pașoptistă, lucru pe care-l reușește pe deplin. Căci, așa cum este organizat, muzeul oferă vizitatorului o « imagine sintetică » a dezvoltării în veacuri a « meșteșugului tiparului, a artei grafice și a cărții ca instrumente de culturalizare a maselor și de formare a limbii literare și a conștiinței naționale ». Cele trei « expoziții de bază », ale sale « prezintă o istorie a tiparului în general și o istorie a tiparului în țara noastră ». Exponatele lui aduc în fața vizitatorului cele mai reprezentative momente din vechea noastră cultură, și nu numai din Țara Românească, ci și din Moldova și Ardeal, și-i lasă o imagine vie de felul cum, veac după veac, a crescut scrisul și limba românească.

Fiind la început, noul muzeu din Tîrgoviște nu dispune de un prea mare număr de piese originale, majoritatea exponatelor sale fiind fotocopii de pe hrisoave, manuscrise și cărți scrise, întocmite și imprimate pe pămîntul patriei noastre. Expuse în muzeu, acestea sînt fixate în panouri speciale, lucrate cu gust. Din loc în loc șirul lor este întrerupt de texte frumos și citeț caligrafiate pe sticlă, în care sînt înfățișate, pe scurt, momentele mai însemnate din istoria tiparului și a cărții vechi românești.

Șirul exponatelor începe din sala centrală cu un text în care se arată că: « În progresul culturii umane tiparul este așezat — ca importanță — pe aceeași treaptă cu inventarea scrierii », că în « Țara Românească tiparul pătrunde la începutul secolului al XVI-lea » și că « introducerea tiparului constituie un moment important în istoria culturii românești ». Continuă apoi pe peretele din stînga, unde sînt înfățișate chipurile a trei ierarhi români cu rost deosebit în ogorul vechii noastre culturi: *Varlaam*, mitropolit al Moldovei (1632—1653), « traducător iscusit, neobosit tipograf, talentat poet », *Dosoftei*, mitropolit al Moldovei († 1693), « mare cărturar al vremii » și *Antim Ivireanul*, mitropolit al Țării Românești (1708—1716), « tipograf, gravor, traducător, mare cărturar al vremii ». După aceasta, continuă pe ceilalți doi pereți ai sălii, punînd înaintea vizitatorului pe patru din voievozii munteni și moldoveni, care au sprijinit scrisul, tiparul și cultura românească: *Matei Basarab*, domnul Țării Românești (1632—1654), copie în culori după fresca din biserica Mînăstirii Polovragi, *Vasile Lupu*, domnul Moldovei (1634—1653), copie după zugrăveala de pe jețul voievodal de la Mînăstirea Golia din secolul al XVII-lea (peretele din față, cum se intră), *Dimitrie Cantemir*, domnul Moldovei (1710—1711), pictură de Al. Moscu după o gravură din secolul al XVIII-lea și *Constantin Brîncoveanu*, domnitorul Țării Românești (1688—1714), pictură de C. Baba după tabloul găsit de M. Beza la Mînăstirea de pe muntele Sinai și păstrat acum la Muzeul din palatul brîncovenesc de la Mogoșoaia (pe peretele din stînga).

În mijlocul sălii se află, — reconstituite din lemn — două machete de teascuri tipografice, una a preseii tipografice a lui Matei Basarab din anul 1640, cu care, cu prilejul vizitei conducătorilor de partid și de stat la muzeu (11 mai 1967) s-au tras cîteva file tipărite special cu filigranul vechi al Tîrgoviștei, și alta a tiparului ce a lucrat la Cluj în anul 1778.

În două vitrine tot în această sala, pot fi văzute copii fotografice de pe xilografuri din secolul al XIX-lea, provenind din Ardeal, o « placă decorativă din bronz, săpată de mîna lui Antim Ivireanu », avînd pe o față pe Sfinții Trei Ierarhi, iar pe alta Răstignirea Domnului și cei patru evangheliști, la colțuri, — de care însă mă îndoiesc a fi de la Antim, căci gravurile de pe ea nu le-am întîlnit

în nici una din tipăriturile sale —, o gravură în lemn înfățișînd pe sfîntul Grigorie Dialogul, felurite ornamente de bronz din secolele al XVII-lea — al XVIII-lea folosite la decorarea paginilor de carte și două modele noi de legături de cărți.

Prima cameră din partea stîngă, cum se intră în sala aci amintită, este rezervată pentru «*Inceputul tiparului*», în lume și la noi, care este prezentat prin textul: «Strămoșii» îndepărtați ai cărților sînt tăblițele cu inscripții folosite de multe popoare antice, mai ales în Egipt și în Mesopotamia. Și în țara noastră au fost descoperite asemenea inscripții, care datează, probabil, din mileniul al IV-lea î.d. Hr.; sînt tăblițele cu scriere pictografică descoperite la Tărtăria (com. Cioara, raionul Orăștie, regiunea Hunedoara). Dacii cunoșteau scrierea. În acest scop, ei foloseau alfabetul latin și cel grec. O atestare a acestui fapt este fragmentul de ceramică descoperit la Grădiștea Muncelului, pe care stă scris: «Decebalus puer Scorilo = Decebal fiul lui Scorilo». Numeroasele inscripții descoperite în urma cercetărilor efectuate pe teritoriul Daciei Traiane confirmă dezvoltarea scrierii în acea epocă. Deși nu s-a păstrat texte scrise din secolele al VII-lea — al XIII-lea, totuși menționarea unor termeni latini, ca: «a scrie», «carte», «scripta» este o dovadă de netăgăduit că în noile condiții istorice scrierea era cunoscută și folosită».

Cel dintîi panou din această cameră prezintă unul din indispensabilele materiale de scris și tipărit: hîrtia. Prin desene și fotocopii se înfățișează: un interior de «moară de hîrtie» din secolul al XV-lea, un steamp de destrămat cîrpe din țara noastră, acționat de apă, un altul, acționat manual, prima mențiune documentară a unei «mori de hîrtie» în Țara Românească, — act din 6 aprilie 1646, prin care Matei Basarab scutește pe locuitorii din Slobozia-Călimănești să dea cîrpe pentru «moara de hîrtie» de acolo —, fabrica de hîrtie înființată de Gh. Asachi în anul 1841 la Cetățuia, lîngă Piatra Neamț și o hartă cu răspîndirea și folosirea hîrtiei pe glob, pe care sînt trecute și orașele românești: Brașov și Orlat, și în a cărei legendă se arată: că hîrtia a fost folosită mai întîi în China (secolul al II-lea d. Hr.), că în secolul al XIV-lea voievozii transilvăneni scriau pe hîrtie adusă din Italia, că primele acte scrise pe hîrtie din Moldova și Țara Românească sînt din anii 1404 și respectiv 1406, că cea mai veche «moară de hîrtie» de la noi, este cea de la Orlat de lîngă Sibiu (1534—1539) că «moara de hîrtie» de la Brașov s-a înființat în anul 1539, că prima mențiune documentară a activității unei «mori de hîrtie» în Țara Românească este făcută de un act de la Matei Basarab, purtînd leatul 1646, că la noi au funcționat «mori de hîrtie» la Cîmpulung, Fierbinți (1768), Batiște (1775), Ciorogîrla (1796) și că prima fabrică de hîrtie din țările române a fost întreprinderea lui Gh. Asachi de la Cetățuia de lîngă Piatra Neamț, înființată în anul 1841.

În următoarele patru panouri se înfățișează forme ale celui mai vechi scris de la noi, «*miniaturile pe manuscrise*» și, în legătură cu ele, se lămurește că: «În condițiile dezvoltării feudalismului, limba slavonă era folosită în țările române ca limbă de cancelarie și de cult și ca atare primele manuscrise cunoscute pe teritoriul patriei noastre au fost scrise în această limbă», că «cel mai vechi manuscris lucrat la noi în țară, cunoscut pînă azi, datează din secolul al XIII-lea» și că «meșteri simpli care au știut să asimileze experiența artistică a vremii în cadrul unor elemente folclorice autohtone de mare valoare, au transcris cu rîvnă și au ilustrat cu deosebit talent manuscrise din ce în ce mai numeroase, cu inițiale fastuoase, viniete și miniaturi desăvîrșite, reprezentînd adevărate capodopere». Exemplificările sînt făcute cu fotocopii alb-negru și în culori, reprezentînd pagini

cu minunate podoabe și text frumos caligrafiat din următoarele cărți bisericești: *Apostol* din secolul al XIII-lea; *Tetraevanghel* din secolul al XIII-lea — al XIV-lea; *Octoih* din secolul al XIII-lea — al XIV-lea, provenind de la Caransebeș; *Evangeliiar* din secolul al XIV-lea, provenind de la Rîșnov; *Tetraevanghelul, Viața Sfântului Ioan cel Nou de la Suceava și Sobornicul* lucrate cu mina, pe la jumătatea secolului al XV-lea, de vestitul caligraf miniaturist Gavril Uric de la Mînăstirea Neamț; *Evangeliiarul lui Marcea* din anul 1519; *Evangeliiar* și *Praxis* de pe la mijlocul secolului al XV-lea; *Tetraevanghelul* Mînăstirii Humor din anul 1473 cu binecunoscutul chip al lui Ștefan cel Mare; *Tetraevanghelul* de la Mînăstirea Golia din anul 1573; *Liturghier* din secolul al XVI-lea de la Mînăstirea Slatina; *Evangeliiarul* de la Mînăstirea Bistrița din anul 1521; *Evangeliiarul* slavon din anul 1583; *Liturghierul grecesc* din anul 1631, cu chipurile cunoscute ale lui Matei Basarab și al Doamnei Elina; *Liturghierul grecesc* din anul 1620, cu autograful mitropolitului Petru Movilă și *Liturghierul grecesc* al lui Constantin Brîncoveanu.

Panoul care urmează este închinat unuia din răspînditele mijloace de împodobire a unei cărți: *xilografia*. Fotocopii, înfățișînd o pagină dintr-o *cronică* din anul 1486; scena Samarinenicii din *Triodul-Penticostar*, tipărit de diaconul Coresi în anul 1558; pe Sfîntul Evangelist Luca lucrat de ieromonahul Damaschin Gherbest și apărut în *Apostolul* tipărit la București în anul 1683; pe împăratul Constantin cel Mare din *Cuvîntul panegiric*, tipărit la București în anul 1701 și iarăși pe Sfîntul Evangelist Luca, lucrat de Ursul Zugravul și imprimat în *Apostolul*, apărut la Buzău în anul 1704, exemplifică din destul acest mijloc de înfrumusețare a vechilor tipărituri date la iveală în țara noastră.

Următorul text, inserat în ultimul ponau din această cameră glăsuiește despre zorile tiparului și despre primii meșteri tipografi români cunoscuți, spunînd următoarele: «Un pas important în domeniul tiparului l-a constituit folosirea, la început în Japonia și China, iar ulterior în secolele al XIV-lea — al XV-lea și în apusul Europei, a tăblițelor de lemn în care se săpau literile textelor și imaginilor. Printre primele cărți tabelare din țările Europei se numără și «Biblia pauperum», imprimată în anul 1472 de Donat-Toma transilvăneanul de la Sibiu. În cărțile tipărite între anii 1470—1490 se menționează și tipografia Andrei Corbu Bîrseanu din Brașov și Matei Bîrsanul din Codlea». Mai departe panoul este completat cu pagini din prima carte tipărită, cu chipul lui *Johann Gutenberg* (1399—1468), «inventatorul tiparului», cu un interior de tipografie din secolul al XVI-lea și cu o hartă a Europei, pe care sînt trecute cele mai însemnate centre tipografice din această parte a lumii cu data introducerii tiparului în acele centre, printre care figurează și «Tîrgoviște» cu anul «1508».

Pe lângă desenele și fotocopiile din panouri, vitrinele aflate în această cameră prezintă și cîteva lucrări originale: un *Evangeliiar cu miniaturi*, manuscris din secolul al XV-lea; un hrisov pe pergament de la Mihai Viteazul din 13 august 1596, exemplificînd felul cum se scria pe pergament, precum și o seamă de inele sigilare din secolele al XV-lea și al XVIII-lea; felurite călimări, inelul sigilar al lui Iliș Rares, inelul sigilar al lui Grigorie Ureche și sigiliul de aur al lui Grigorie Ghica.

În camera doua este înfățișat «*Tiparul în secolul al XVI-lea*», primele trei panouri fiind rezervate introducerii tiparului în Țara Românească și celor dintîi tipărituri ce au apărut pe pămîntul patriei noastre. Exponatele propriu-zise, tot fotocopii, sînt precedate de această notiță explicativă: «În țara noastră tiparul se intro-

duce la începutul secolului al XVI-lea. Radu cel Mare cheamă în Țara Românească pe muntegoreanul Macarie, care învățase meșteșugul tiparului la Veneția și lucrase la Cetinje în Muntenegru. Acesta organizează prima tipografie românească la Tîrgoviște. În tipografia întemeiată de el și condusă de Macarie se tipăresc în limba slavonă primele cărți de cult: *Liturghierul*, *Octoiul* și *Evangheliarul* necesare Mînăstiri Dealu». Exponatele înfățișează: chipul voievodului Radu cel Mare al Țării Românești (1495—1508), citorul primei tipografii din țara noastră, — fotocopie după fresca din biserica Mînăstirii Govora —, vederea imaginară a orașului Tîrgoviște în secolul al XVI-lea, trei pagini din *Liturghierul slavon*, tipărit de ieromonahul Macarie în anul 1508 (primul panou), Mînăstirea Dealu de lângă Tîrgoviște, zidită de același voievod Radu cel Mare, «în chiliile căreia a funcționat prima tipografie din țara noastră», trei pagini din *Octoiul* imprimat tot de ieromonahul Macarie în anul 1510 (al doilea panou), chipul voievodului Neagoe Basarab (1512—1521), cel ce a împlinit cheltuiala imprimării celei de a treia cărți apărute atunci, — după cunoscuta frescă de la Argeș lucrată de zugravul «Dobromir ot Tîrgoviște» —, și patru pagini din *Evangheliarul* dat la lumină iarăși prin osteneala ieromonahului Macarie în anul 1512 (al treilea panou).

În continuare se prezintă, etapă de etapă, dezvoltarea tiparului în cele trei principate românești. Panoul ce urmează înfățișează «*Tiparnița lui Dimitrie Liubavici din Tîrgoviște*», în legătură cu care se dau următoarele deslușiri: «În 1545 călugărul Moisi, care învățase meșteșugul tiparului la Veneția, tipărește în atelierul lui Dimitrie Liubavici din Tîrgoviște un *Molîtfelnic*, iar în 1547 însuși Liubavici, alături de care lucrau ucenicii săi Oprea și Petre, tipărea un *Apostol*, cu o ediție pentru Țara Românească și alta pentru Moldova, comandată de voievodul Iliăș Rareș». Acestea sînt exemplificate prin patru fotocopii, trei reprezentînd pagini din *Molîtfelnicul slavonesc* din anul 1545 și una o pagină din *Apostolul slavonesc* din anul 1547, precum și de o gravură înfățișînd orașul și cetatea Tîrgoviște în secolul al XVI-lea, din care se poate înțelege dezvoltarea la care ajunsese capitala Țării Românești în acel timp.

Toate tipăriturile amintite pînă acum sînt în limba slavonă. Cu vremea însă această limbă, nemaiputînd fi înțeleasă de cei ce o ascultau și chiar și de unii din cei ce o citeau, s-a făcut simțită nevoia folosirii limbii române în scris. Acest moment de seamă din vechea noastră cultură este prins în desfășurarea tematicii muzeului. El este intitulat «*Începutul folosirii limbii române în scris*» și este prezentat așa: «Scrierea în limba română datează din primele decenii ale secolului al XVI-lea, fiind un fenomen cultural ce se ivește aproape simultan în cele trei țări românești. Primul text românesc, care s-a păstrat, este scrisoarea lui Neacșu din Cîmpulung, adresată judeului Brașovului Iohannes Benkner în anul 1521». În josul acestui text lămuritor, o fotocopie înfățișează «prima scrisoare în limba română prin care Neacșu din Cîmpulung anunță, în anul 1521, pe Iohannes Benkner, judele Brașovului că turcii se pregătesc de luptă».

Cronologic, după Țara Românească la noi tiparul se întîlnește în Ardeal și de aceea partea din tematica muzeului care urmează poartă titlul: «*Începuturile tiparului în Transilvania*». Ea se deschide cu următorul text: «La începutul secolului al XVI-lea orașele din Transilvania se dezvoltă datorită lărgirii pieții interne, creșterii producției, meșteșugurilor și comerțului. Negustorii din Sibiu și din Brașov încep să folosească meșteșugul rentabil al tiparului. În 1529 apare la Sibiu o gramatică latină a lui Thomas Germarius, gravor fiind Theobaldus Griffius. Unul

din cele mai importante momente din istoria tiparului în România este apariția, tot la Sibiu în 1544 a primii cărți tipărită în limba română, *Catehismul românesc*, urmată de un *Tetraevanghel slavon*, în 1546, și de un *Evangheliar slavo-român*. O fotografie, înfățișând Sibiu în veacul al XVI-lea, și fotocopiile a trei pagini din *Tetraevanghelul slavon* din anul 1546 atrag atenția asupra orașului de reședință al tiparniței ardelene și asupra activității ei.

Exponatele unui alt panou prezintă: «*Tiparul la Brașov*». Un text introductiv arată că în anul 1542 Iohannes Honterus a întemeiat în acest oraș o tipografie proprie, în care, «folosind hîrtie confecționată în atelierele concetățenilor săi Hans Fuchs și Iohannes Benkner», a tipărit 37 de cărți în limbile latină, germană și greacă. Apoi urmează un număr de șapte fotografii, înfățișând: Brașovul în secolul al XVI-lea, stema orașului Brașov, interiorul primei tipografii din Brașov, tiparnița lui Ioh. Honterus, aspect de muncă din tipografia lui Honterus, foaia de titlu «de la lucrarea *Divi Aurelii Augustini*, Brașov, 1539» (?) și o pagină din *Triodul-Penticostar*, apărut în anul 1558.

Exponatele ultimului panou din această cameră înfățișează: «*Activitatea tipografică a diaconului Coresi ot Țirgoviște*». Textul, care prezintă istoria tiparului românesc în aproape toată cea de a doua jumătate a secolului al XVI-lea, arată că: în anul 1557, la cererea domnilor Țării Românești și Moldovei, Oprea logofătul și diaconul Coresi ot Țirgoviște, au imprimat în tipografia din Brașov un *Octoih slavon*, că în anul 1558 diaconul Coresi s-a întors la Țirgoviște, unde a tipărit un *Triod-Penticostar*, că în acest ultim oraș el avea zece ucenici, «care alcătuiau o adevărată școală de tipografi», că, simțindu-se tot mai mult nevoia de cărți de slujbă și de învățătură în limba română, diaconul Coresi, în anul 1559, cînd s-a întors la Brașov, a dat la lumină un *Catehism românesc*, apoi în 1561 un *Evangheliar*, tot în limba română și, după aceasta, timp de peste 20 de ani mai multe cărți în românește și în slavonește, — cărora li se indică titlul și anul tipării —, destinate bisericilor românești de pretutindeni; că în acea vreme lucrau la Brașov și tipografii: Tudor, Mănăilă, Călin și Lorinț, că diaconul Coresi a tipărit cărți și la Sas-Sebeș, că fiul său, Șerban, împreună cu Marian diacul, a tipărit *Palia de la Orăștie* în anul 1582, și că Lorinț diacul, în 1579, a imprimat un *Evangheliar slavon* la Bălgrad (Alba Iulia).

Această scurtă expunere asupra activității tipografice a diaconului Coresi și a ucenicilor săi este exemplificată și prin următorul material ilustrativ: Casa din Brașov în care a funcționat tiparnița diaconului Coresi, pagini din: *Octoihul mic* (Brașov 1557), *Evangheliarul românesc* (Brașov 1561), *Octoihul slavon*, partea I-a (Brașov 1574), *Octoihul slavon*, partea a II-a (Brașov 1575), *Psaltirea slavo-română* (Brașov 1577), stema «jupanului Hrăjilă Lucaci județul Brașovului» din *Evanghelia cu învățătură* (Brașov 1581) și cu o fotografie de pe hotărîrea judecătorească din anul 1570, prin care tipografia diaconului Coresi de la Brașov era exceptată de la sechestru.

În sfîrșit, în vitrinele din această cameră se află trei incunabule (*Lucanus*, *Apianus* și *Comentaria Caesaris*) în legătura lor originală din anul 1523 și una din primele tipărituri din Europa, purtînd titlul: «*Francisci Aretini Phalaridis epistolae*».

Cea de a treia cameră a muzeului este ocupată de exponate privind «*Tiparul în secolul al XVII-lea*». Primele panouri prezintă date despre «*Tipăriturile din Țara Românească în secolul al XVII-lea*», despre care se dau următoarele deslu-

siri: «În secolul al XVII-lea limba românească se impune ca limbă a culturii. Creată de nevoile interne ale societății, cultura țărilor române s-a dezvoltat în această vreme prin contactul cu marile centre culturale europene. În Țara Românească tipăriturile au continuat pe vremea lui Matei Basarab, care a înființat o tipografie la Cîmpulung. Prima carte tipărită în anul 1635 la Cîmpulung a fost un *Molittfelnic slavonesc*, după care au urmat alte trei, ultima fiind o *Psaltire slavonă* în anul 1650.

În anul 1637 la Mînăstirea Govora își începe activitatea cu o *Psaltire*, o nouă tipografie sub conducerea egumenului Meletie Macedoneanul, care, în 1640, tipărește *Pravila de la Govora*, prima carte românească apărută în Muntenia. Această tipografie este mutată la Mînăstirea Dealu, iar în anul 1649 este așezată definitiv la Mitropolia din Tîrgoviște sub directa supraveghere a mitropolitului Ștefan (1648—1668). În tipografia Mitropoliei din Tîrgoviște s-au tipărit cărți religioase în slavonește și în românește și *Indreptarea legii* în anul 1652».

Celălalt spațiu din panourile rezervate tipăriturilor muntene din secolul al XVII-lea este ocupat de material ilustrativ, înfățișînd mai cu seamă persoane și instituții, care, într-un fel sau altul, au contribuit la crearea și înflorirea acestei mișcări culturale, ca: voievodul muntean Matei Basarab (1632—1654), «sprijinitor de seamă al culturii», mitropolitul Petru Movilă al Kievului († 1646), «român de origine, mare învățat al vremii, care a sprijinit activ dezvoltarea tiparului în țările române»; Mînăstirea Cîmpulung, «unde Matei Basarab a instalat tipografia obținută de la Kiev, care își începe activitatea în anul 1635, prin tipărirea unui *Molittfelnic*»; Mînăstirea Govora, restaurată de Matei Basarab, «unde își începe activitatea în anul 1637 o nouă tipografie»; biserica Stelea din Tîrgoviște, «construită de Vasile Lupu domnul Moldovei, după împăcarea cu Matei Basarab», și Mitropolia din Tîrgoviște, — după o acuarelă de Carol Popp de Szathmary —, «zidită de Neagoe Basarab în anul 1520, în chiliile căreia se strămută tipografia de la Mînăstirea Dealu în 1649 și unde, sub supravegherea mitropolitului Ștefan, se tipărește, în 1652, *Indreptarea Legii*».

Cărțile imprimate în această vreme în Țara Românească sînt prezente printr-o pagină din *Evanghelia învățătoare* (Mînăstirea Govora 1642) și prin porțile din față de la *Pravila mare* (Tîrgoviște 1652) și *Mystirio sau Sacrament* (Tîrgoviște 1651).

În continuare, în următoarele trei panouri, este înfățișată «*Apariția tiparului în Moldova*», pentru care se dă această deslușire: «Prima tipografie din Moldova a început să funcționeze pe vremea domnitorului Vasile Lupu al Moldovei. Cea dintîi carte tipărită la 1643 în chiliile Mînăstirii Trei Ierarhi a fost *Cazania* mitropolitului Varlaam. Au urmat alte șapte cărți, majoritatea în limba română, printre care și *Pravilele împărătești*, traduse din grecește de Evstratie logofătul în 1646. Inițiatorul activității tipografice și ajutorul lui Vasile Lupu în acest domeniu a fost învățatul mitropolit Varlaam, care a scris *Răspunsuri la Catechismul calvinesc*, a tradus cărți și a supravegheat întreaga activitate tipografică. În anul 1698 se tipărește la Iași lucrarea învățatului domn Dimitrie Cantemir *Divanul sau Gilceava înțeleptului cu lumia*. A doua tipografie a funcționat pe vremea domnitorului Vasile Lupu la Suceava, unde s-a tipărit o *Evangheliu* în limba armeană. Din anul 1682 la Mînăstirea Cetățuia din Iași se tipăreau cărți în limba greacă. *Cazania* lui Varlaam, *Pravila* lui Vasile Lupu, *Psaltirea* și *Viețile sfinților* ale mitropolitului Dosoftei au avut o largă răspîndire în toate cele trei țări românești».

Materialul ilustrativ se deschide cu o fotografie, înfățișînd «Iași medievali», apoi urmează persoane și instituții cu rost în lucrul tipograficesc din țara Moldovei, precum și pagini din unele cărți imprimate în acel timp. Șirul persoanelor începe cu Vasile Lupu, domnul Moldovei (1634—1653), «activ sprijinitor al culturii, inițiatorul tiparului în Moldova cu sprijinul mitropolitului Petru Movilă» și continuă cu: mitropolitul Varlaam al Moldovei (1632—1653), «mare învățat al vremii, talentat mînuitor al limbii, sprijinitor inimos al tiparului», cu iscălitura acestui mare ierarh, cu mitropolitul Dosoftei al Moldovei (+ 1693), «animator al tiparului, mare învățat al Moldovei în secolul al XVII-lea», cu iscălitura sa, și cu Dimitrie Catemir, domnul Moldovei (1710—1711), «cel mai mare învățat al Moldovei în secolul al XVIII-lea». Iar șirul instituțiilor cuprinde: Biserica Trei Ierarhi din Iași, «prețios monument artistic, în chiliile căruia s-a instalat prima tipografie în Moldova» și Mînăstirea Cetățuia din același oraș, «în chiliile căreia s-a desfășurat o vie activitate tipografică în secolul al XVII-lea». Din cărțile imprimate în această vreme, sînt expuse: foaia de titlu a *Răspunsurilor mitropolitului Varlaam la Catehismul calvinesc* (Iași 1645); foaia de titlu a *Cazanei* lui Varlaam (Iași 1643), «cea mai monumentală tipăritură din vremea lui Vasile Lupu», o gravură în lemn din aceeași carte; foaia de titlu a *Pravilei* lui Vasile Lupu (Iași 1646); o pagină din *Liturghierul* mitropolitului Dosoftei (Iași 1679); foaia de titlu și o pagină din *Psaltirea* aceluiași ierarh (Iași 1680); foaia de titlu și un început de capitol și vignetă din *Psaltirea* în versuri a mitropolitului Dosoftei (Uniev 1673), «prima carte în versuri din țara noastră», cuprinzînd «8600 versuri de factură populară»; foaia de titlu de la *Viețile Sfinților* de mitropolitul Dosoftei (Iași 1682); foaia de titlu de la *Premiile de peste an* de același mitropolit moldovean (Iași 1683); foaia de titlu și gravură în lemn din *Divanul sau Gilceava înțeleptului cu lumia* de Dimitrie Cantemir (Iași 1698), și, în sfîrșit, o ferecătură de carte din secolul al XVII-lea.

Alte două panouri din această cameră prezintă: «*Tipăriturile din Transilvania în secolul al XVII-lea*», despre care se dau următoarele precizări: «Frămîntările politice din Transilvania au oprit activitatea centrelor tipografice din secolul al XVI-lea, care se reia în alte localități în secolul al XVII-lea. Cea mai importantă tipografie din această vreme, întemeiată de Gabriel Bethlen în anul 1622, a funcționat la Alba Iulia. În anul 1639, la această tipografie s-a înființat o secție românească prin eforturile mitropolitului Ghenadie, care a obținut de la domnitorul Matei Basarab litere chirilice și pe meșterul tipograf popa Dobre. Aci au fost tipărite numeroase cărți printre care și *Noul Testament* cu predoslovia mitropolitului Simion Ștefan, în care se scotea în evidență unitatea limbii române. După o întrerupere, activitatea tipografiei a fost reluată în anul 1656, pe vremea principelui Mihail Apaffy, sub conducerea protopopului Ioan Zoba din Vinț. Străduințele tipografului Mihai Ștefan, trimis de Constantin Brîncoveanu, au înviat activitatea tipografică. Acesta a tipărit, printre alte cărți: *Chiriacodromionul* și *Bucoavna* în anul 1699. Deși aceste cărți aveau un conținut religios, importanța lor constă în faptul că ele au contribuit la afirmarea poporului român din Transilvania, la dezvoltarea unei scrieri proprii, element important în păstrarea ființei naționale».

Ilustrarea care urmează înfățișează orașul Alba Iulia în secolul al XVII-lea și pe susținătorii tipografiei din acest oraș, principii ardeleni Gabriel Bethlen (1613—1629), «întemeietor al tipografiei din Alba Iulia, 1622» și Gheorghe I Rákóczy (1630—1648), stema mitropoliei din Bălgrad în anul 1699: Cei trei îngeri la stejarul din Mamvri, gravură din *Chiriacodromion* (Bălgrad, 1699), o pagină și un

final de capitol cu ornament din *Evangheliarul slavon* (Alba Iulia, 1579), un sfirșit de capitol din cartea numită *Sicriul de aur*, (Sas-Sebeș, 1683) și foaia de titlu și un ornament (stema mitropoliei) din *Noul Testament* (Bălgrad, 1648).

Ultimele două panouri din această a treia cameră prezintă: «*Tiparul la București în secolul al XVII-lea*», împreună cu aceste lămuriri: «După 1655 (răscoala seimenilor, răscoala antiotomană a lui Mihnea III) în Țara Românească au loc puternice frământări politice și sociale, a căror urmare este încetarea ritmului de dezvoltare a tiparului. Activitatea tipografică înfloarește cdată cu venirea la domnie a lui Șerban Cantacuzino (1678—1688), când s-au adus și s-au instalat în chiliile Mitropoliei din București o tipografie și meșteri tipografi noi. Aici s-au tipărit *Cheia Ințelesului* (1678) și alte cărți religioase, culminând cu monumentală *Biblie* a lui Șerban (1688). În timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu tipografia din București a cunoscut o activitate mai intensă, tipograf fiind ieromonahul Antim Ivireanul. Această tipografie a avut și o secție pentru limba greacă, care a funcționat pînă în anul 1860, cu întrerupere între anii 1836 și 1851, tipărind numai cărți religioase».

Ca material ilustrativ, se prezintă: orașul București în secolul al XVII-lea, mitropolia Țării Românești, palatul lui C. Brîncoveanu de la Mogoșcaia — «capodoperă a arhitecturii brîncovenesti» —, voievozii Țării Românești: Șerban Cantacuzino (1678—1688), «sprijinitor al culturii» și Constantin Brîncoveanu (1688—1714), «în timpul căruia cultura s-a dezvoltat cu mare avînt», mitropolitul Antim Ivireanul (1708—1716), «traducător din mai multe limbi, tipograf și gravor de mare talent, reprezentant de seamă al culturii vremii», precum și: foaia de titlu a *Bibliei* lui Șerban (București, 1688), foaia de titlu și stihuri la stema Țării Românești din *Apostolul* tipărit la București în anul 1683, poarta din față și stihuri la stema Țării Românești din *Evanghelia greco-română* (București, 1693), tipărită de ieromonahul Antim Ivireanul.

În vitrinele din această cameră se află următoarele lucrări originale: *Biblia* de la București (1688), «tipăritură valoroasă în formarea limbii literare române», *Cazania lui Varlaam* (1643), «prima tipăritură în limba română din Moldova», *Evanghelia învățătoare* (Govora 1642), «a doua tipăritură în limba română din Muntenia», *Pravila cea mare* (Tîrgoviște, 1652), «una din primele legiuiri tipărite din țară și din Europa», *Noul Testament* (Bălgrad, 1648), *Evanghelia* (București, 1682), *Octoih* (Buzău, 1700), *Evanghelia greco-română* (București, 1693), precum și o ferecătură de carte de epocă, lucrată cu măiestrie în argint, și un act original din 27 martie 1660, în care, la urmă, semnează și episcopul de Roman, Dosoftei, cărturarul mitropolit al Moldovei de mai apoi.

Prezentarea tipografiei și a vechii cărți românești din Muntenia din ultimii ani ai secolului al XVII-lea și începutul celui următor continuă și în cea din urmă cameră destinată: «*Tiparului în secolul al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea*». Primul panou prezintă numai material ilustrativ, referitor mai ales la tipărițele de la Snagov și Buzău, în activitate în acel timp. Aici se află: Mînăstirea Snagov, «în chiliile căreia a funcționat o tipografie în vremea lui Constantin Brîncoveanu», foaia de titlu și stihuri la stema țării din *Liturghierul greco-arab* de la Snagov (1701), foaia de titlu a *Octoihului* de la Buzău (1700), pagini din *Liturghierul* de la Buzău (1702), și din *Învățăturile creștinești*, (Snagov, 1700) și foaia de titlu a *Apostolului* de la Buzău (1704).

Cum se știe, grija lui Constantin Brîncoveanu și a mitropolitului Antim Ivireanul pentru tipograficescul meșteșug s-a făcut simțită și dincolo de hotarele Țării Românești. Cu ajutorul și ucenicii trimiși de ei s-au înființat tipografiile în Gruzia (Iviriya) și Siria. Cel de al doilea panou din această cameră ilustrează acest fapt. Textul explicativ de aci spune: «În vremea lui Constantin Brîncoveanu în tipografiile înființate de acesta împreună cu învățatul mitropolit Antim Ivireanul se tipăresc cărți în limbile slavă, arabă, gruzină, turcă și greacă, care se trimit în diferite țări din Peninsula Balcanică și din Orientul apropiat. Meșteri tipografi, formați în tipografiile din Țara Românească, înființază tipografiile în Gruzia și în Siria (Alep)». Materialul ilustrativ care urmează înfățișează pe: Constantin Brîncoveanu și pe mitropolitul Antim Ivireanul, — acesta din urmă după fresca din biserica Mînăstirii Govora —, amîndoi legați de acest moment de seamă din istoria tiparului românesc, stema lui Vodă Brîncoveanu și o pagină din *Psaltirea arabă* tipărită la Alep în anul 1706, foaia de titlu și chipul lui Wakhtang IV, guvernatorul Georgiei, din *Evanghelia georgiană* apărută la Tiflis în anul 1709, «în tipografia fondată de meșterul român Mihai Ștefan cu sprijinul lui Constantin Brîncoveanu», și pagina de titlu a *Penticostarului arab*, tipărit în anul 1711 la Alep, în Siria, «în tipografia fondată cu sprijinul lui Constantin Brîncoveanu».

Următorul panou cuprinde materiale privitoare la «*Tiparul în secolul al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea în Țara Românească*», despre care, se dă următoarea lămurire: «În această perioadă volumul tipăriturilor crește. În șapte decenii se tipăresc 198 de cărți, cel mai activ centru tipografic fiind București. Aici funcționau mai multe tipografii: la mitropolie, la Mînăstirea Antim unde se tipăresc și cărți în limba greacă și la Colțea, a cărei tipografie a fost apoi mutată, în 1745, la mitropolie. Spre finele secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea funcționa de asemenea, tipografia de la biserica Mavrogheni. Aici va apărea în anul 1818 *Leguirea lui Caragea*. În anul 1828 I. Eliade Rădulescu cumpără această tipografie și o modernizează. În țară funcționau tipografiile la episcopia Rîmnicului și la Tîrgoviște. Cele mai multe cărți tipărite în această perioadă sînt în limba română. O deosebită importanță are faptul că, pe lîngă cărțile religioase, încep să apară și cărți laice, la început cărți didactice, iar apoi și cărți de literatură».

Materialul ilustrativ din acest panou, pe de o parte, indică locurile unde au funcționat tiparnițele acelei vremi: orașul București în secolul al XVIII-lea, Episcopia Rîmnicului, «în tipografia căreia se tipăresc în secolele al XVIII-lea—al XIX-lea, numeroase lucrări», Mînăstirea Antim din București și mitropolia Țării Românești; iar pe de alta, înfățișează cîteva pagini din unele cărți, imprimate în acel timp, ca: foaia de titlu a cărții, *Slujbele de obște a tuturor sfinților*, tipărită în anul 1720 la Mînăstirea Antim, o pagină din *Leguirea lui Caragea*, imprimată în tipografia de la Cișmeaua Mavrogheni din București în anul 1818 și o pagină cu podoabe din *Penticostarul* apărut la București în anul 1820.

Exponatele din al patrulea panou prezintă date și materiale referitoare la «*Tiparul în secolul al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea în Moldova*», dînd la început aceste informații: «În această vreme principalul centru tipografic din Moldova este Iașul. Aici funcționa din anul 1743 tipografia lui Sotirovici, în care se tipăresc, în decurs de 10 ani, 25 de cărți. La începutul secolului al XIX-lea Gheorghe Asachi înființază o nouă tipografie la Iași. La Mînăstirea Neamțu funcționa, de asemenea, o tipografie, în care a apărut, între altele, în anul 1825, prima

traducere în românește a lucrării lui Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*.

Panoul este ilustrat cu două fotografii înfățișând: orașul Iași la începutul secolului al XIX-lea, și Mănăstirea Neamț în secolul al XVIII-lea, cu poarta din față a *Antologhionului* tipărit la 1726 în tiparnița Mitropoliei din Iași, cu foaia de titlu de la cartea lui Nectarie al Ierusalimului: *Arbitrul adevărului și dreptății*, apărută la Iași în anul 1726, cu foaia de titlu și stihurile la stema țării din *Liturgierul*, imprimat la 1818 în tipografia mitropoliei Iașului.

În continuare, se dau știri despre: «*Tiparul în secolul al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea în Transilvania*», înserându-se mai întâi următoarea descriere: «În secolul al XVIII-lea tipăriturile sînt instrumente obicinuite de cultură. În Transilvania, pe lângă vechile tipografii de la Cluj, Brașov și Sibiu, o rodnică activitate desfășoară tipografia de la Blaj, pusă în funcțiune la mijlocul secolului al XVIII-lea, pe baza vechii tipografii de la Alba Iulia, care a fost mutată la Blaj și restaurată în timpul episcopului Petru Pavel Aron. În afară de cărțile de slujbă bisericească, în aceste tipografii se tipăresc manuale didactice, regulamente și ordonanțe guvernamentale». După aceasta, urmează patru fotografii ale orașelor care au găzduit tiparnițe în acel timp: Clujul în secolul al XVIII-lea, Brașovul în secolul al XVIII-lea, Sibiu medieval și Blajul în secolul al XVIII-lea, precum și cîteva fotocopii, reprezentînd, mai ales, foile de titlu de la *Aritmetica* (Sibiu 1789), de la *Viața și pîdele lui Esop* (Sibiu 1795), de la *Floarea adevărului* (Blaj 1750), de la *Catavasier* (Blaj 1762), de la *Geografia* lui Ioan Rus (Blaj 1812), de la *Molitifelnic* (Blaj 1815, și de la *Catehismus* (Simbăta Mare 1726).

Panoul care urmează prezintă date despre «*Primele ziare românești*» dîndu-se mai întâi următoarele informații: «La începutul secolului al XIX-lea apar în mai toate centrele importante primele gazete românești: «*Krestomaticul român*» (1820), «*Biblioteca română*» (1821), «*Fama Lipschi pentru Dacia*» (1827), «*Curierul românesc*» (1829), «*Albina românească*» (1829)». Două mari fotografii îi înfățișează apoi pe doi din pionierii ziaristicii românești: Gheorghe Asachi, «fondatorul primului ziar în Moldova, «*Albina românească*», 1829» și Ioan Eliade Rădulescu, «fondatorul primului ziar din Muntenia, «*Curierul românesc*» (1829); iar cîte o fotocopie din «*Krestomaticul român*» (1820), «*Curierul românesc*» (1829), «*Albina românească*» (1829) și «*Fama Lipschi*» (1827) arată felul și forma în care apăreau aceste prime ziare românești.

Cum ușor s-a putut înțelege din cele ce preced, și pentru secolele al XVIII-lea și al XIX-lea panourile au prezentat activitatea tipografică desfășurată pe întreg pămîntul românesc tot numai prin fotocopii. Piese originale ieșite din tiparnițele de care s-a vorbit, sînt prezente în parte, prin cele cîteva expozate din vitrine, din care se poate vedea cum arătau următoarele cărți: *Octoihul slavo-român* (Buzău, 1700), *Molitifelnicul slavo-român* (Rîmnice, 1706), *Liturgierul* (Rîmnice, 1733), *Evangelia* (Rîmnice, 1746), *Voroavă de întrebări și răspunsuri întru Hristos de Simeon arhiepiscopul Tesalonicului* (București, 1765), *Penticostarul* (Rîmnice, 1767), *Mineil pe noiambrie* (Rîmnice, 1778), *Cazania* (Rîmnice, 1781), *Apostolul* (București, 1784), *Observații sau băgări de seamă asupra regulilor orînduieilor gramaticii românești de Ianache Văcărescu* — prima gramatică românească — (Rîmnice, 1787), *Polustav* (Blaj, 1793) și *Retorica lui Ioan Molnar* (Buda, 1798). De asemenea se poate vedea aci și cîte o legătură de carte în piele din secolele al XVI-lea și al XVII-lea.

Decarece în muzeu informația, privind tiparul și vechea carte românească, se întrerupe, aproape regulat, în preajma anului 1830, textul celui din urmă panou

din ultima sa cameră caută să lămurească acest lucru, spunînd: «În jurul anului 1830, epoca veche a tiparului românesc se poate considera încheiată. Ca urmare a dezvoltării forțelor de producție ale țărilor române și a noilor realități sociale și culturale, asistăm la o perioadă de avînt a dezvoltării tiparului. În Muntenia, Moldova și Transilvania oameni de cultură ca: dr. Caracaș, Răducanu Clinceanu, Dumitrache Topliceanu, Ioan Heliade Rădulescu, Gh. Barițiu, Gh. Asachi, C. A. Rometti, Mihail Kogălniceanu ș.a. înființează și conduc tipografiile moderne. Se tipăresc și se difuzează, pe scară tot mai largă, cărți științifice și literare, ziare și reviste care pregătesc masele pe plan spiritual pentru revoluția de la 1848».

Și ca o sinteză a celor expuse în muzeu, spre ieșire, — în colțul din dreapta al sălii centrale —, se află un panou cu harta Republicii Socialiste România, pe care se poate urmări evoluția tiparului în țările române. Centrele tipografice sînt împărțite după caracterele de literă folosite: *centre cu literă chirilică* și *centre cu literă latină*. În *rîndul celor dintîi*, în ordinea vechimii, sînt trecute următoarele: Mînăstirea Dealu (1508, 1644), Tîrgoviște (1545, 1648), Sibiu (1546), Brașov (1557), Orăștie (1581), Cluj (1635), Mînăstirea Govora (1636), Alba Iulia (1638), Iași (1640), Suceava (1649), București (1678), Mînăstirea Cetățuia-Iași (1682), Sebeș (1683), Buzău (1691), Snagov (1696), Cluj (1703), Rîmnic (1705), Rădăuți (1744), Blaj (1750), și Mînăstirea Neamț (1800). Din *cea de a doua grupă* se socotesc ca făcînd parte centrele tipografice din: Brașov (1533), Sibiu (1544), Cluj (1550), Alba Iulia (1567), Sebeș (1580), Blaj (1696), Timișoara (1765) și Oradea (1824).

În sfîrșit, textul înserat în ultimul panou aflat la ieșirea din acest bine conceput muzeu al tiparului și al vechii cărți românești, dezvăluie mai ales importanța și rostul cărții vechi românești în viața spirituală a poporului nostru, scriînd: «Cartea scrisă și tipărită în vechime este parte integrantă a patrimoniului culturii Patriei. Ilustrată cu gravuri de o deosebită valoare artistică și măiestrit ornamentată, ea constituie o prețioasă manifestare a spiritului creator al poporului nostru. Circulînd pe întreg teritoriul Patriei, cartea veche a jucat un rol de seamă în procesul formării limbii literare române, nașterii și dezvoltării conștiinței naționale, unificării poporului român».

*

Aici se sfîrșește șirul exponatelor ce se pot vedea în acest proaspăt muzeu Tîrgoviștean, care, aproape toate fiind în directă și strînsă legătură cu Biserica noastră străbună, în cele ce preced s-a stăruit mai pe larg asupra lor, pentru ca, pe de o parte, cititorii să ia cunoștință de ele, iar, pe de alta, mai cu seamă, pentru ca, cei interesați să vadă cum se poate organiza un muzeu chiar și atunci cînd nu ai la îndemîină o prea bogată zestre de piese originale.

Înzestrat cu materialele mai sus înșirate și chibzuit rînduite și, în același timp, dotat cu mobilier corespunzător și lucrat în cele mai bune condiții, Muzeul Tiparului și al cărții vechi românești a fost inaugurat în ziua de 11 mai 1967 de Domnul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al Comitetului Central al Partidului Communist Român. În aceeași zi, acest nou așezămînt de cultură tîrgoviștean — unul în țară —, în care sălășluiește duhul strămoșilor, a fost cercetat de conducătorii de partid și de stat, aflați în orașul Tîrgoviște, cu prilejul vizitării regiunii Ploiești. Aprecierea deosebită pe care aceștia au arătat-o față de importanța proaspătului instituții de cultură din țara noastră reiese și din următoarele rînduri scrise și subscrise în cartea de onoare a muzeului: «*Participînd la inaugurarea Muzeului*

tiparului și cărții vechi românești, aducem prinosul nostru de recunoștință celor ce au făcut ca de aici, din vechea cetate de scaun a Tîrgoviștei, să pornească spre Țara Românească, Transilvania și Moldova, încă de la începutul secolului al XVI-lea, primele tipărituri românești, punîndu-se astfel bazele unitare ale limbii noastre literare».

Așa a început să ființeze, în ziua de 11 mai 1967, Muzeul tiparului și al cărții vechi românești din Tîrgoviște, care, prin tot ceea ce a adunat pînă acum și va mai aduna — precum a spus Dl. Nicolae Ceaușescu în cuvîntul rostit în ziua de 11 mai 1967 la mitingul ce a avut loc la Tîrgoviște cu prilejul vizitei mai sus pomenită — constituie și va constitui «un simbol și totodată o recunoaștere a rolului însemnat pe care l-au jucat în viața poporului nostru tipărițile realizate la Tîrgoviște», precum și a activității deosebite, pe care, trăind aici, au desfășurat-o «mulți patrioți, figuri luminoase ale culturii noastre, ca frații Văcărești, Heliade Rădulescu, Grigore Alexandrescu, Vasile Cîrlova, Al. Brătescu-Voinești și alții, care au participat, în diferite perioade, la lupta pentru progres social, pentru eliberarea națională, au cîntat în operele lor dragostea față de țară, gloria vitejească și vitejia strămoșilor, au contribuit la formarea limbii și ridicarea literaturii române, au adus o contribuție însemnată la dezvoltarea națiunii noastre».

Cum s-a mai spus, muzeul, fiind la începutul ființării sale, are un număr redus de piese originale, materialul ilustrativ existent, — în majoritate fotocopii — însă este rînduit și expus într-o înlănțuire logică destul de potrivită.

Dar ca oricărui lucru la începutul său, și noului muzeu tîrgoviștean îi mai trebuie unele obiecte și unele întregiri de fapte: mai întîi, îmbogățirea fondului de piese originale, expunerea, fie chiar și numai prin fotocopii, și a altor cărți reprezentative ale vechii noastre culturi; apoi folosirea unor imagini mai noi pentru unele monumente religioase, care au fost restaurate în ultimul timp (mitropolia din București, mînăstirile Antim, Dealu, ș.a.), amintirea printre trucidatorii în ogrorul vechii culturi românești și a altor persoane cu un asemenea rost, ca: episcopii Mitrofan, Damaschin, Chesarie și Filaret, preoții de la biserica Sfîntul Nicolae din Scheii Brașovului, corifeii Școlii ardelenene, și alții, și, o dată cu ele se vor putea face, desigur, și oarecare precizări privind unele date în legătură cu parte din materialul deja expus.

În acest fel Muzeul tiparului și al vechii cărți românești din Tîrgoviște va deveni un și mai complet mijloc de prezentare a activității tipografice, ce de aproape cinci veacuri se desfășoară pe întreg pămîntul locuit de români.

Preotul NICULAE ȘERBĂNESCU

O CAPODOPERĂ DE SCULPTURĂ ÎN LEMN: JETUL DOMNESC DE LA MÎNĂSTIREA NEGRU VODĂ DIN CÎMPULUNG-MUSCEL

La Mînăstirea Negru Vodă din Cîmpulung-Muscel există de multă vreme un jeț domnesc, nestudiat îndeaproape nici de istorici și nici de specialiști în arta religioasă. Jețul domnesc e menționat pentru prima dată de Pr. Ioan Răuțescu, astfel: «În partea cealaltă (a naosului), adică în colțul de miazăzi-apus, lângă mormîntul primului ctitor, se află două strane arhieresti și o *strană regală* (subl. n.), aceasta din urmă frumos sculptată în lemn și căptușită înăuntru cu postav roșu»¹.

În realitate nu e «o strană regală» de dată recentă, ci un jeț domnesc, vechi, și două jețuri arhieresti.

Jețul domnesc se găsește în naos, în partea dreaptă, rezemat de perete și lângă piatra funerară a voievodului Nicolae Alexandru Basarab. Jețul are o înălțime de 1,90 m și o adîncime de 0,75 m; de la bază pînă la rezemătoarea brațelor e înalt de 1,12 m, iar lărgimea dintre cele două rezemători e de 0,65 m. Jețul domnesc este împodobit cu o sculptură originală, deci e inspirată «din modele venetiene... asimilate și interpretate după normele tradiției vechi românești de către meșteri români formați la școala lui Vodă Brîncoveanu și crescuți în tehnica orientală derivată din arta bizantină»².

Jețul are fețele exterioare săpate în relief, iar partea superioară a spătarului constituie un registru bogat ornat cu flori stilizate, lalele și «rincau-uri», ghirlande de frunze, care se încrucișează și se împletesc. Motivele ornamentale sînt dispuse simetric, cu mult simț artistic, realizînd un ansamblu armonios și încîntător; înăuntru e căptușit cu o pînză roșie, decolorată, iar stîlpii care unesc spătarul cu restul jețului sînt sculptați pe verticală cu motive florale și volute. Întregul jeț se rezălmă pe trupul prelungit a doi lei păzitori, ce țin capul în sus și cu labele din față întinse. Leiul are o privire fioroasă, mai reușit fiind leul din dreapta. În exterior, pe fețele laterale ale jețului domnesc se disting trei registre.

În primul registru se află sculptate cinci medalioane, dispuse astfel: un medallion mare în formă de cerc, compus din petale suprapuse și încadrat cu perle. La rîndul său medallionul central e înconjurat de două medalioane în partea su-

1. Pr. Ioan Răuțescu, *Cîmpulung-Muscel. Monografie istorică*, Tipografia Gh. Vlădescu—Cîmpulung-Muscel, 1943, p. 426, v. III, Mînăstirea Negru Vodă, p. 71.

2. N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia și Oltenia*, vol. IV. *Noul stil românesc din veacul al XVIII-lea*, 1936, Tipografia Datina Românească. Vălenii de Munte, p. 193, + DC.XI.11, pl., fig. 1080, p. 120.

perioară și alte două în partea inferioară, reprezentînd lalele și ghirlande de frunze. Fiecare medalion e separat prin «rincau-ri», așezate cu gust. Registrul întii e încadrat cu un șir de perle, săpate în lemn și un șir de jghiaburi, care-l despart de registrul de la mijloc.

Registrul al doilea înfățișează doi șerpi: primul încolăcit în dreapta, celălalt în stînga, fiecare ținînd în gură cîte o floare stilizată. Șarpele din dreapta ține capul în sus, iar cel din stînga privește în jos. Șerpii sînt executați cu mult realism și mult simț artistic. Registrul al doilea e separat de registrul al treilea printr-un ornament de perle.

Registrul al treilea reprezintă un variat motiv floral, dispus în două medalioane. În fiecare medalion se află cîte o lalea, cu frunze bogat stilizate, ambele medalioane sînt unite la mijloc de o ghirlandă de frunze.

Pe rezemătoarea jețului domnesc e sculptat un motiv zoomorf, vizibil fiind numai capul, culcat și cu gura deschisă.

Toate registrele jețului sînt încadrate pe verticală cu lalele și ghirlande de frunze stilizate cu gust. Jețul nu are nici o inscripție. Însă nu seamănă cu nici un jeț domnesc din Moldova din secolul al XVI-lea, adică nu seamănă nici cu jețul domnesc zis al lui Petru Rareș, de la Probota³, nici cu jețul de la Moldovița⁴, nici cu acel de la Voroneț⁵ sau de la Slatina (Muzeul din Iași)⁶ și nici cu jețul lui Vasile Lupu din secolul al XVII-lea, de la biserica Golia din Iași.⁷ Cei doi lei păzitori, pe care se reazimă jețul domnesc de la Mînăstirea Negru Vodă din Cîmpulung-Muscel, constituie un motiv ornamental cerut de «tradiția bizantină, influențată de arta orientală străveche».⁸ Iar șerpii sculptați pe părțile laterale ale jețului domnesc, în registrul al doilea, amintesc jețul din biserica Mînăstirii de la Hurezi⁹ de la începutul secolului al XVIII-lea, pe rezemătoarea căruia e reprezentat capul stilizat al unui șarpe mare. De asemenea pe ușa de lemn a Mînăstirii Cotroceni, aflată la¹⁰ Muzeul de artă brîncovenească de la Mogoșoaia sînt sculptați tot doi șerpi încolăciți, care sînt separați printr-o jerbă de frunze stilizate, nelipsind laleaua, motiv ornamental frecvent în epoca lui Șerban Cantacuzino și Constantin Brîncoveanu.

*

Toate aceste detalii și mai ales motivele oramentale stilizate cu remarcabil simțămînt decorativ și cu realism îndreptătesc concluzia că jețul domnesc de la Mînăstirea Negru Vodă din Cîmpulung-Muscel datează de la sfîrșitul secolului al XVII-lea — începutul secolului al XVIII-lea, cînd în Țara Românească sub domnia lui Constantin Brîncoveanu se crease o adevărată școală iar «breslele de mește-

3. G. Baș, *Bisericile și mînăstirile moldovenești din veacul al XVI-lea (1527—1582)*, Cultura națională, București, 1928, p. 315, fig. 373; N. Iorga, *Les Arts Mineurs en Roumanie*, vol. II, Edition de l'Imprimerie de l'Etat, București, 1936, p. 10—11, fig. 4.

4. G. Baș, *op. cit.*, p. 308, fig. 365 și p. 309, fig. 366; N. Iorga *op. cit.*, p. 10—11, fig. 3.

5. G. Baș, *op. cit.*, p. 312, fig. 369 și p. 313, fig. 370; N. Iorga, *op. cit.*, p. 10—11, fig. 5.

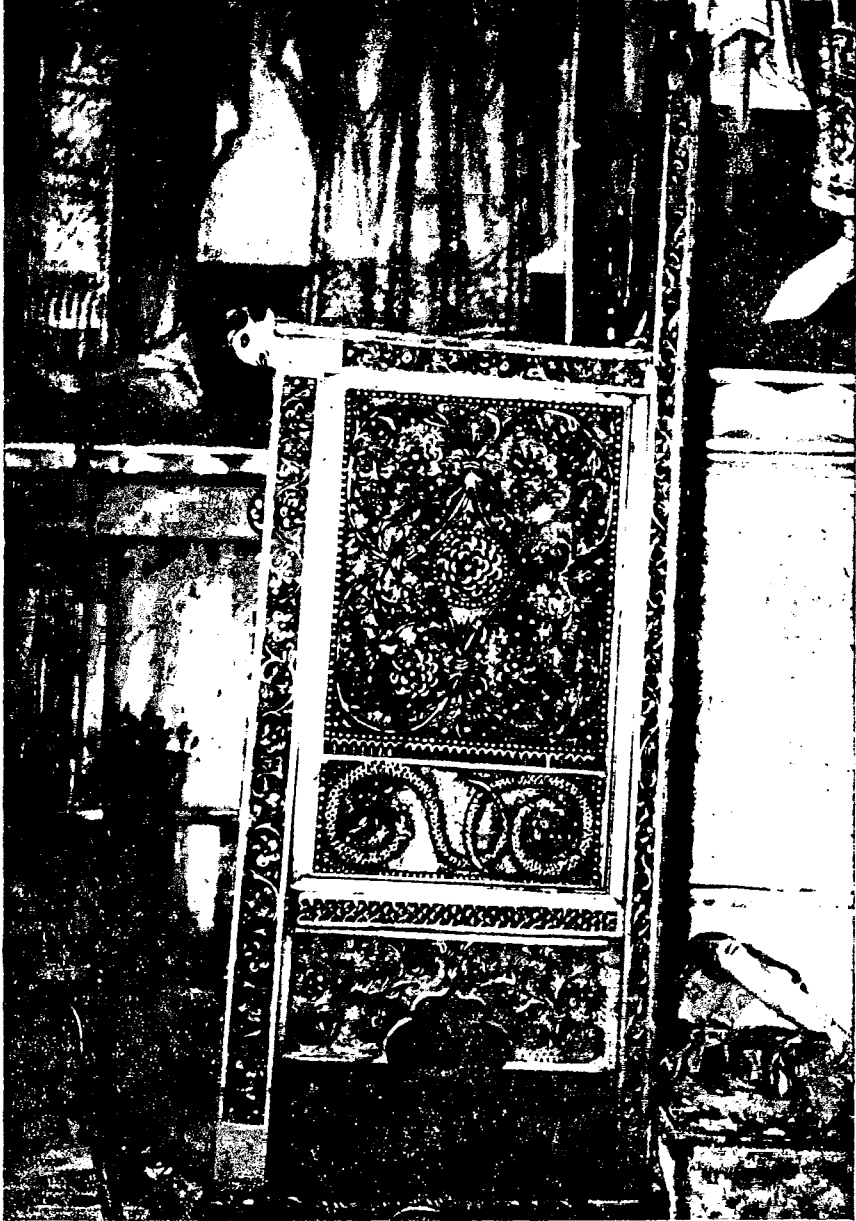
6. G. Baș, *op. cit.*, p. 316, fig. 376; N. Iorga, *op. cit.*, p. 11, fig. 7.

7. O. Tafrali, *Jejurile și amvonurile bisericii Golia din Iași*, extras din «Artă și arheologie», an. I, fasc. I, 1927, Cartea Românească, 1928, București, p. 12—13.

8. *Ibidem*, p. 12.

9. N. Iorga, *op. cit.*, vol. II, fig. 45.

10. Vezi pliantul *Muzeul de Artă Brîncovenească — Mogoșoaia*, fig. «Detaliu de ușa sculptată în lemn», acoperită de stuc policromat 1707. Mînăstirea Cotroceni, București.

Jețul domnesc de la Minăstirea Negru Vodă din Cîmpulung-Muscel

șugari, adevărați artiști, zugravi, iconari, sculptori în piatră și în lemn, argintari etc... creează *stilul nou românesc în arhitectură, sculptură...*¹¹, stilul brîncovenesc.

Se știe că «în epoca lui Constantin Brîncoveanu arhitectura, sculptura devin mai bogate, inspirate din modele venețiene aduse în țară de către meșterii Cantacuzinilor; sînt asimilate și interpretate după normele tradiției vechi românești de către meșteri români, formați în școala lui Vodă Brîncoveanu și crescuți în tehnica orientală derivată din arta bizantină. Epoca lui Constantin Brîncoveanu realizează această unificare a tendințelor diverse din secolul al XVII-lea le armonizează într-un tot căruia i s-a dat numele de stil nou românesc»¹².

Deci jețul domnesc de la Mînăstirea Negru Vodă din Cîmpulung-Muscel prin execuția măiastră, prin frumusețea și originalitatea motivelor ornamentale, dispuse cu simetrie și mult simț artistic este o capodoperă de sculptură în lemn din epoca lui Constantin Brîncoveanu — probabil donație a voievodului Constantin Brîncoveanu sau a unora din boierii brîncoveni¹³ — fiind lucrat cu măiestrie de un meșter anonim, îndrăgostit de lucrul său, încît în el continuă să trăiască în parte bogăția lui sufletească.

OCTAVIAN MĂRCULESCU.

11. N. Ghika-Budești, *op. cit.*, p. 142.

12. *Ibidem*, p. 120; Louis Bréhier, *L'Art Roumain Ancien*, p. 11: «Les artistes qu'il (Const. Brîncoveanu) a rassemblés autour de lui ont créé un véritable style dernière forme originale de l'art roumain ancien», în «Artă și Arheologie», an. I, fasc. I.

13. Pr. Ioan Răușescu, *op. cit.*, p. 130, în care dă pomelnicul boierilor care au făcut danii minăstirii: «Boierii Brîncoveni au donat o cădelniță de argint și au mai ajutat minăstirea cu o cea și jumătate de argint».

MIORIȚA, O MATCĂ A SPIRITUALITĂȚII ROMÂNESTI*

Valorificând balada populară pe planul înalt al literaturii culte, Valeriu Anania ne introduce cu poemul său dramatic *Miorița* în făgașul adâncilor linii ale obirșiei noastre pastorale și naționale. Se vede clar că poetul și-a scris poemul, studiind nu numai cu rivnă prea bogata varietate a baladei mioritice¹, ci și colindând stînile, oierii cu datinile și legile lor, dure și senine ca și înălțimile Carpaților noștri, unde și peisagiul și datinile i-au înlesnit o mai ușoară pătrundere spre obirșii.

De aici a fișnit acest poem dramatizat, care după expresia *Predoslovii* cu care maestrul *Tudor Anghel* deschide *Miorița* «...nu-i de la o zi la alta și de la o săptămână la alta...» (p.X).

Valeriu Anania desfășoară poemul mioritic pe cele două planuri: cel mitic și cel real, planuri care se armonizează, se întretaie, ca pe un portativ cu minunate armonii verdene, sau măreții wagneriene cu suișuri pe piscuri și coborișuri în adâncuri clocotitoare.

La eroii baladei: *Baciul Moldovean* (Moldan), *Baciul Vrîncean* (Vrîncu), *Baciul Ungurean* (Lavru) și *Mama Moldoveanului* (Bătrîna Cătălina), autorul adaugă pe *Bătrînul Novac*, tatăl lui Moldan, pe *Mioara*, Crăiasa munților, prin frumusețe și turme, îndrăgostită de Moldan, *Bălușca* pețitoarea, *Moș Mitrel* păstor de turme, fete și flăcăi ai munților, care clocotesc de viață încărcată de datini, de atitudini.

Acțiunea se desfășoară vulcanic, între cele două planuri, *pe-un picior de plai*, personagiile cresc cu fiecare act, dramatizarea se amplifică, ia proporții zguduitoare.

Dacă hitrul moș Novac rîde de moarte «Crăiasa lumii», pe care o simte și o așteaptă, în schimb bătrîna Cătălina dorește viața, stăpînirea, continuitatea, rodirea familiei. De aceea și conflictul răbufnește violent între Cătălina, Moldan și Mioara, care ca noră în perspectivă nu-i putea asigura continuitatea, conflict între viață și moarte, polarizant, care atinge zonele mitului.

* Valeriu Anania, *Miorița*, poem dramatic în cinci acte, București, Editura pentru Literatură, 1966, X + 268 p.

1. *Adrian Fochi* în bogata culegere: *Miorița, Tipologie, circulație, geneză, texte*, Editura Academiei, București, 1964, în cele 1.086 p. dă 695 *texte* ale baladei mioritice și 130 *anexe*.

În aceasta încordare supremă e firesc să fie preferată Roinița ca noră.

Mioarei, în fața intrigii urzită de Bălușca, Vrîncu și Lavru, care ducea la pierzania lui Moldan, nu-i mai rămîne decît o reîntoarcere în ea însăși, în a-și sacrifica dragostea pentru Moldan, numai să-l salveze.

De aceea hotărîrea ei de-a vizita schimnicul și schițisorul retras în munți, e minunat plasată, în viziunea dragostei creștine care înseninează și renaște sufletele greu apăsate.

În lupta care se încinge la hora din munți, pentru Mioara, într-un realism răscolitor, între baci, Mioara îi înspăimîntă pe toți cînd le flutură năframa plină de sîngele bolii care o măcina, și dacă toți se retrag îngroziți, numai Moldan o ia la braț și o coboară spre sălașul lor, convins că dragostea lui o va renaște (act. II tabloul II).

Bătrîna Cătălina care află boala pierzătoare a Mioarei și-și vedea în aceasta sfărîmată continuitatea ei, se pierde în munți.

Turmele pasc pe picior de plai minate de moș Mitrel; durerea mamei dîspărute apasă, dar viața urcă vijelios în Moldan și Mioara care renaște prin dragostea lui Moldan.

Mioara, urcată pe creasta dealului, la cererea lui Moldan, răscolește văzduhul cu sunetul de buciom, sunet cunoscut de Cătălina:

*«Mioaro!
Uita, țara! înșioar-o
Cu vestirea vieții noastre!
Poate tainițele-albastre
Și-or desface-n lături ramii
Și-or mîna ouzul mamei
Către noi...»* (p. 210).

Moș Mitrel e trimis în munți, cu calul și buciumul, s-o caute pe bătrîna Cătălina.

Moș Novac moare, și după timpul de jelire, Moldan și Mioara se pregătesc de nuntă. Știrea provoacă adînci frămîntări în munte, toți eroii apar în ansamblul nunții bătrînești cu lăutari, vornice, vâtaf, logofăt etc... Mulțimea urcă pieptul piciorului de plai, în învolburare de dragoste și ură, și tresare la ropot de cal: sosește moș Mitrel care anunță sosirea Cătălinei.

Zumzet mult, răsună văile, Mioara buciună din nou clocotitor pentru mama Cătălina.

Cătălina află de iubirea care a risipit toată suferința și de moartea lui Novac, despre care a avut sigure presimțiri, și-n lumina lunii, pe plaiul care vibrează de buciume și chiote, binecuvîntează mirii ingenunchiați la picioarele ei. Mama îi întinde lui Moldan plosca cu vin, să bea după datină, și-n clipa aceea Lavru sare și-mplîntă cuțitul în spatele lui Moldan. Moldan se ridică și-ntr-o agonizantă vorbire îi dezvăluie mamei dragostea lui cu Mioara, care are rod în pîntec, re-
peliind nemuritoarele viersuri:

*«...Măicuță bătrînă
Cu briul de lînă!
Vezi cum mi se-arată
Nuntă minunată?...»*

*Că la nunta mea
A căzut o stea...»*

Cătălina, la auzul vorbelor că îi este asigurată continuitatea în munți, prin rodul din pîntecul Mioarei, străluminată, se prăbușește peste trupul mort al lui Moldan, peste care se prăbușise și Mioara.

Munții gem de chemările de jale ale buciurilor, nuntașii îndurerați năvălesc, iar fetele, în două coruri, alternativ, cântă ca în tragedia greacă, pe baciul ucis. Cătălina murmură și ea, cu ochii spre Moldan și cu urechea pe pîntecul Mioarei:

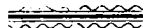
«...Bucură-te, dulce jiu!
 Bucură-te, că-mi ești viu!
 Bucură-te, că-n comînd
 Ți-aud inima bătînd!
 Da, aici, ca-ntr-o cetate,
 Ți-o aud cum bate, bate...» (p. 268).

La căderea cortinei, stăruie nemuritoarea baladă în toată aureola ei mitică, dar cu talpa așezată așa de puternic pe viața munților noștri. Și a pătrunde din real, în zona nimbată a mitologiei, se cere grijă, se cere enormă grijă, ca în castelele de basm, în care nu trebuie să atingi nimic, spre a nu dezlănțui, furtuni și praguri și mai grele de trecut.

Autorul a pătruns fericit în mitologia noastră, a scos comoara, și a pus-o în lumină, spre folosul tuturor. «...Teatrul românesc a cîștigat, cu *Miorifa...*», mărturisește maestrul Tudor Arghezi și mărturisirea lui capătă putere canonică.

Dar nu numai faptul că Valeriu Anania a realizat o trainică îmbinare între mitic și real, ridică valoarea poemului, ci și imaginile folosite, ca și expresivitatea literară, unde ne încîntă actualizarea arhaicei, viei și autenticei limbi din bătrînele noastre cărți de cult.

Pr. SANDU TUDOR — Buzău

ARTA TIPOGRAFILOR DE ODINIOARĂ

Referitor la cultura veche românească în general, principalul aspect asupra căruia s-a stăruit mai mult în legătură cu tipărirea și circulația cărții bisericești a fost acela al contribuției pe care aceste cărți au adus-o la dezvoltare și unitatea limbii române și spiritualității poporului nostru.

Cercetarea lor din punct de vedere al tehnicii tipografice, formei grafice și ornamentării, a făcut de curînd obiectul a două articole de specialitate publicate sub semnătura lui Mircea Tomescu în revista de cultură și tehnică poligrafică «Poligrafia», a Comitetului de Stat pentru cultură și artă.

Astfel, în numărul 6—7/1965, aflăm articolul intitulat: *Forma grafică a primelor tipăriri românești*. Autorul subliniază faptul că tipărirea ieromonahului Macarie, «deși sînt primele tipăriri apărute la noi, se disting prin arta cu care au fost imprimate». Zațul e bine lucrat, rîndurile aproape egale și armonios spațiate — lucru rar pentru acea vreme, albul paginilor destul de bogat la margini, conferind eleganță, text în două culori, cu frontispicii și inițiale ornate. Inițialele sînt alcătuite de obicei din linii duble și au înălțimea a 4—6 rînduri de text. Ele se deosebesc fundamental de cele ale tipărilor slave venețiene și muntenegrene. Prin măiestria execuției, tipărirea macariene din Țara Românească stau cu cînteț alături de cele mai artistice tipăriri europene ale timpului și se ridică deasupra tipărilor slavone din alte părți. Capodopera grafică a tipărilor noastre din secolul al XVI-lea este socotit *Evangheliarul din 1512*. El a servit ca model diaconului Coresj și chiar la tipărirea *Psaltirei lui Bojdar*, imprimată la

Gorazde în 1521, și la tipărirea *Evangheliarului slavonesc-sîrbesc* apărut la Belgrad în 1552, cum și ca model pentru edițiile anonime ale primelor tipărituri moscovite din 1556—1563.

În cuprinsul articolului sînt inserate ilustrații din: *Liturghierul lui Macarie* — 1508, *Evangheliarul slavon* — 1512, *Evanghelia de la Belgrad* — 1552, *Psaltirea de la Cetinie* — 1494, *Psaltirea de la Gorazde* — 1521, etc.

În numărul 2 (10)/1966, este publicat articolul: *Forma grafică a cărții românești în secolul al XVII-lea și la începutul secolului al XVIII-lea*. La începutul lui este remarcată «statornicirea definitivă» a tiparului în cele trei țări românești în ultimul pătrat al secolului al XVII-lea, prin strădania mitropoliților cărturari Dosoftei din Moldova, Varlaam și Antim Ivireanul din Țara Românească, «tustrei legați strîns de aspirațiile culturale ale poporului». Această perioadă, pe lîngă izbînda dobîndită prin tipărituri în limba română, constituie și o epocă de noi și însemnate realizări în domeniul artei grafice. Acum se stabilește forma grafică și se perfectează elemente ornamentale și ilustrative care vor predomina în cartea noastră și în tot secolul următor. În secolul al XVII-lea se introduce foaia de titlu, numerotarea foilor și numerotarea paginilor, prima carte românească în care paginile sînt numerotate fiind *Evanghelia învățătoare de la Govora* — 1642. Foile de titlu sînt împodobite cu medalioane și colonade inspirate din arhitectura autohtonă. Colonadele și motivele florale, care împodobesc foaia de titlu a *Evangheliei greco-române de la București din 1693*, se aseamănă cu cele din palatele brîncovenești.

În vremea lui Constantin Brîncoveanu, cartea românească ajunge la o artă tipografică înaintată, prin îmbogățirea motivelor ornamentale și a ilustrațiilor combinate și inserate în text cu gust, ca și prin execuție, originalitate și o elegantă punere în pagină. Ca modele reprezentative sînt amintite: *Biblia de la București* — 1688, și lucrările de la Buzău: *Octoiul* — 1700, *Triodul* — 1700 și *Apostolul* — 1704. Frontispiciile sînt alcătuite de regulă din motive florale, avînd deseori în mijloc medalioane cu figuri de sfinți, ca în *Liturghia din 1630*. Tot în secolul al XVII-lea se imprimă pe a doua pagină a foii de titlu stema țării sau a mitropoliei. Una din cărțile cele mai artistic lucrate din această vreme e fără îndoială *Cazania lui Varlaam* — Iași, 1643. În ea se remarcă, printre numeroasele ilustrații, reprezentarea chipului Sfîntului Ioan cel Nou de la Suceava, iar din punct de vedere al decorației autohtone scena Nașterii Domnului, în care ciobanii poartă frumoasele costume moldovenești.

În fruntea celor mai iscusiți meșteri tipografi-gravori din această perioadă sînt numiți Antim Ivireanul, Mihail Ștefan, Mitrofan și ucenicul acestuia Ursu Zugravul, de la care ne-a rămas în *Apostolul* tipărit la Buzău în 1704, o reușită gravură a Sfîntului Evanghelist Luca.

Articolul este ilustrat policrom cu pagini din tipăriturile amintite.

În Numărul 1 (13)/1967, este prezentat *Calendarul 1967* editat de întreprinderea «Arta grafică». Supracoperta reprezintă un fragment dintr-o vinieta decorativă a *Evangheliarului moldovenesc din 1502*, aflat acum la Biblioteca Națională din Viena. Pe scoarța legăturii este reprodușă rama cu elemente ornamentale din foaia de titlu a *Liturghierului grec-arab* imprimat la *Snagov la 1701*.

Prefața acestui calendar este semnată de Dr. Dan Dumitrescu, care încheie astfel: «Calendarul pe anul 1967 al întreprinderii poligrafice «Arta grafică» cuprinde elemente iconografice din istoria scrisului și a cărții imprimate în țara noastră, care vor fi continuate și în viitor, selectate pentru a aduce în contemporaneitate valorile culturale ale trecutului, legate de arta tipografilor de altă dată».

Cunoașterea graficii vechilor cărți bisericești și a tehnicii lor tipografice constituie nu numai un prilej de admirație pentru valorile cultural-artistice din trecutul poporului nostru, ci și temei de justificată mîndrie și izvor bogat de inspirație pentru realizările poligrafiei de astăzi — cu tehnica ei înaintată, în spiritul tradițional al remarcabilei școli tipografice românești.

UN ARTICOL DESPRE RAPORTURILE PRIETENEȘTI ROMÂNNO-ARMENE ÎN TRECUT ȘI ASTĂZI

Cotidianul armenesc «Baikar», care apare în America, la Boston, a publicat în numerele sale din 24, 26 și 27 noiembrie 1966 un amplu articol semnat de O. Calpachian, intitulat: *Raporturile prietenești dintre popoarele român și armean și dintre Bisericile lor, în trecut și astăzi.*

Autorul arată că prietenia dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Armeană, ca și prietenia dintre popoarele român și armean durează din vremuri vechi, un mare număr de armeni refugiindu-se pe pământul românesc încă din secolul al XI-lea. Aci armenii și-au păstrat și și-au dezvoltat cultura lor, făcând să înflorească artele, meșteșugurile și comerțul. Prin hrisoave ale domnitorilor români, colonia armeană a obținut unele privilegii, păstrându-și limba maternă, religia și datinile, și avându-și instanțe judecătorești proprii, călăuzindu-se după «Dreptul Magdeburgian», care se va aplica până către sfârșitul secolului al XVIII-lea.

În cadrul coloniei armenesti se aflau desigur și numeroși preoți. În prima jumătate a secolului al XIV-lea, este întâlnit la Tilmaciul Sibiului chiar un episcop armean cu numele de Martin, al cărui sigiliu «Martini Episcopus Armenorum de Talmatchy», se păstrează într-un muzeu din Budapesta.

Din existența clerului și a credincioșilor, autorul trage concluzia că încă din acel timp vor fi existat și numeroase biserici armenesti și chiar unele mănăstiri. Sînt amintite aci vechile biserici armenesti «Născătoarea de Dumnezeu», construită la anul 1350, și «Sfînta Treime», din orașul Botoșani, cum și biserica armeană din Iași, construită în 1395, cum ne spune inscripția de deasupra ușii de la intrare: «prin mila lui Dumnezeu, de către episcopul Hacıo și protopopul Iacob Sisian din Giulha, Hagiul Markar și Hagiul Grigorie, în anul armean 844».

Cel mai important centru armenesc se afla însă la Suceava, fosta cetate de scaun, unde se aflau 11 biserici și mănăstiri. Aci se copiau manuscrise de Ceasloave, Psaltiri, Evanghelii și alte cărți de ritual. Biserica «Sfînta Cruce» fusese construită în 1521, iar Mînăstirea «Hagigadar» în același an.

În Suceava, meșteșugarii armeni și-au format corporații proprii, conduse după statute și regulamente de organizare.

Armenii făceau, adesea, donații atît bisericilor românești cît și celor armenesti. Așa la Mînăstirea Moldovița documentele amintesc printre donatori de un anume Ioan Armeanul și pe Karmazan, care în vremea lui Petru Aron, la 1448, donase mînăstirii un sat cu moșiile lui. Autorul ține să sublinieze că Petru Aron era fiul lui Alexandru cel Bun «prietenu și ocrotitoru armenilor».

Semnificativ este faptul că în frescele Voronețului, la apus, în scena Judecării de apoi figurează și un grup de armeni cu episcopul lor.

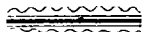
La 30 iulie 1401, prin hrisovul domnitorului Alexandru cel Bun, se întărea înființarea primului episcopat armean pe pământul românesc, avînd ca titular pe episcopul Iohannes. Șirul episcopilor armeni se poate urmări pînă la anul 1691, de cînd întîlnim multă vreme numai episcopi vizitatori, veniți din afară.

După primul război mondial, un nou val de armeni, scăpați de masacrele turcești, se refugiază în România și se reînființează episcopia.

Cînd în 1925 mitropolitul primat al României, Miron, este ridicat la rangul de patriarh, între scrisorile de felicitare și bune urări s-a aflat și aceea a catolicosului tuturor armenilor, Kevork al V-lea.

Între dovezile de prietenie dintre popoarele român și armean și dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Armeană, autorul înfățișează apoi pe scurt vizita Prea Fericitului Patriarh Justinian făcută bisericilor armenesti din București la 16 aprilie 1956, vizita Sanctității Sale Vasken I, Patriarhul Suprem și Cato-

licos al tuturor armenilor, la Patriarhia Română în anul 1965 și vizita Prea Fericitului Patriarh Justinian făcută la Ecimiadzin în octombrie 1966. El relevă «marea personalitate» a Prea Fericitului Patriarh Justinian «de al cărui nume sînt legate atîtea uriașe reconstrucții bisericesti. Prea Fericitul Patriarh Justinian este profund apreciat, iubit și respectat frățește de Întîistătătorii celorlalte Biserici creștine, este admirat cu fiască smerenie de subalterni și se prezintă întregii lumi creștine ca apostolul păcii, dragostei și frăției între popoare».

O CARTE DESPRE ETIOPIA

Prof. Claudiu Giurcăneanu aduce prin lucrarea sa*, un aport deosebit la cunoașterea vieții și tradiției poporului etiopian.

Etiopia este una dintre marile țări africane (suprafața ei depășește pe aceea a Franței, Spaniei, Portugaliei, Elveției luate la un loc); ea are o populație de aproape 22 milioane de locuitori, care și-au cucerit stima și respectul pentru lupta eroică purtată împotriva puterilor coloniale, care au încercat zadarnic să o subjughe. Din alt punct de vedere, Etiopia este o țară interesantă, care a păstrat chiar și pînă în zilele noastre multe taine; pe teritoriul ei există regiuni în care exploratorii și cercetătorii abia au început să pătrundă. Țară muntoasă, cu o mare varietate de relief, bogată în fluvii și lacuri, cu o climă aparte, locuită de o populație mîndră de tradițiile sale și de bogata sa moștenire culturală, Etiopia se numără printre țările africane care joacă un rol din ce în ce mai însemnat în viața internațională, demonstrînd a fi adînc atașată intereselor păcii și colaborării internaționale.

În capitolul *Etiopia — țară străveche*, autorul prezintă evoluția ei din antichitate pînă în timpurile noastre; trecînd apoi la poziția geografică, înfățișează acest «pămînt legendar», care, fiind deosebit de bogat, mai ales în metale, n-a fost scutit de «recunoașteri și primele avangărzi coloniale...». Sînt descrise rîurile, munții, priveliștile încîntătoare ale naturii darnice cu această țară, natură pe care etiopienii au căutat să o modeleze și să o înfățișeze în reprezentări ale căror vestigii se văd și astăzi prin «nenumerate minăstiri» (p. 20). După descrierea florei și faunei (p. 20—52), autorul trece la capitolul: *O istorie de o uluitoare continuitate*, în care demonstrează robusta și sănătoasă dezvoltare a țării, de la începutul Aksumului, adevărul și legenda lui Solomon și regina din Saba, marile transformări survenite timp de milenii, asupra pașnicului popor etiopian încheind cu epoca Împăratului Haile Selassie I (p. 53—76).

În capitolul intitulat *Ilustră figură a Etiopiei contemporane, împăratul Haile Selassie I*, autorul descrie viața distinsului bărbat de stat, care în viață fiind a intrat deja în legendă. Glasul lui este sufletul poporului, iar realizările sale sînt mari, culminînd cu înfăptuirea independenței depline și cu întregirea teritoriilor pămîntului etiopian (p. 76—92).

După aceasta autorul descrie *Poporul etiopian și valorile sale de cultură și artă* — Interesanta «răspîntie etnică» împărțită în două grupe bine-definite cu «populații» formează un adevărat muzeu lingvistic. «Merită menționat și faptul că Etiopia este singura țară din lume care și-a păstrat și scrierea proprie de acum 25 de secole, după cum este singura țară africană, care posedă o scriere strict națională...» (p. 100). Autorul subliniază că scrierea, literatura și arta etiopiană, îmbrăcămîntea, locuințele, obiceiurile sînt puternic inspirate din creștinism. Arhitectura, pictura, sculptura, pe lîngă elementul autohton sînt influențate

* Claudiu Giurcăneanu, *Etiopia*, Ed. Științifică, (Col. «Pe harta lumii»), București, 1965, 192 p.

I. Repartiția principalelor grupuri etnice din Etiopia: A. — *Grupuri etnice neamestecate*: 1) Populații semitice; 2) hamite; 3) nilotice (sudaneze); 4) Bantu.

B. *Grupuri etnice de contact*: 1) Populații semito-hamite; 2) semito-nilotice; 3) hamito-bantu; 4) semito-bantu; 5) Zona de amestec etnic din Etiopia sud-vestică (*harta*, p. 98).

de spiritul Vechiului și Noului Testament (p. 104—105). Continuând acest capitol, Prof. C. Giurcăneanu zugrăvește dinamismul vieții etiopiene începînd cu prezentarea capitalei Etiopiei, Addis Abeba, și a celorlalte orașe², unde se duce «lupta împotriva ignoranței» prin mijloacele moderne: presă, radioul, etc. (p. 120—135), pentru ca apoi să prezinte: Administrația de stat, finanțele, moneda, etc., subliniind în mod deosebit dezvoltarea bazei economice a țării și relațiile multilaterale cu toate țărilor (p. 136—187).

Etiopia este o țară al cărei popor este profund credincios dar credința este diferită, plecînd de la cultele primitive (animism, fetișism, totemism, etc.) pînă la înalta concepție soteriologică a religiei Revelate. Atenție deosebită se dă creștinismului precaldonian, asupra căruia autorul insistă îndeosebi. «Ceremoniile cultice sînt aceleași ca și cele ale ritului copt din Egipt, dar unele elemente rituale provin de la religiile primitive sau din ritualul mozaic (ca de exemplu dansul preoților în timpul liturghiei). În continuare sînt date amănunte despre organizarea mînaștirilor etiopiene, lupta Bisericii împotriva ignoranței³ și ridicarea poporului din practicile vrăjitorești și oculte. Se remarcă îndeosebi, *arta muzicală*, care a debutat tot ca muzică liturgică, în care și azi se mai folosesc încă vechile semne întrebunțate cu secole în urmă. Melodiile bisericești numite *ziema* sînt specifice. În muzica bisericească singurele instrumente folosite sînt sistrele provenite de la vechii egipteni și tobele care acompaniază corul». Pentru exemplificarea influenței mozaice, Prof. C. Giurcăneanu arată că: «...în ceea ce privește cîntarea psalmilor, aceasta păstrează o origine mozaică. Melodiile reprodus cîntecele ebraice ale lui David și Solomon» (p. 113).

Împăratul este și conducător al creștinismului etiopian. «În 1955, Biserica etiopiană prin strădaniile împăratului și-a dobîndit autocefalia față de Biserica Coptă din Egipt aflată sub tutelă musulmană. Cu acest prilej Biserica a fost reorganizată și ridicată canonic la rangul de patriarhie, avînd azi în frunte pe Patriarhul Basilios» (p. 104).

Analizînd raporturile și sentimentele de prietenie dintre popoarele român și etiopian, autorul găsește prilejul să arate că încă din secolul al XIX-lea, Ghica-Comănești a vizitat aceste locuri (p. 27, 38). Accentul se pune pe marele răsunset care l-a avut poziția României, exprimată prin N. Titulescu, pentru libertatea poporului etiopian față de cîmpul fascișt.

Trecînd la actualitate, autorul înfățișează Vizita Împăratului Haile Selassie în țara noastră în toamna anului 1964, cînd, Împăratul a vizitat și Patriarhia Română⁴.

Prof. C. Giurcăneanu împodobește lucrarea cu două hărți (1. *Zonele altimetrice în Etiopia + Subdiviziunile geografice ale teritoriului Etiopiei*; 2. *Resursele naturale și Industria + Zonele de vegetație și agricole ale Etiopiei*), 15 clișee (două dintre acestea *Obeliscul din Aksum, mărturie a unei vechi civilizații și Una din bisericile sculptate în piatră de la Lalibela*, care uimesc prin înalta lor înută arhitectonică).

Lucrarea se termină cu o bogată bibliografie precum și un indice de *perioade și enciclopedii* (p. 188—190), ceea ce îi mărește valoarea.

P. I. DAVID

2. Date statistice au fost semnalate de Gh. Ursu, *Biserica Ortodoxă națională din Etiopia*, în «Mitropolia Olteniei» XVII (1961), nr. 11—12, p. 958.

3. «În prezent în Etiopia se deosebesc următoarele cinci tipuri de școli: școli de stat (gubernamentale), școli misionare, școli particulare, școli bisericești (parohiale) și școli comunale». «Școlile bisericești sînt destinate pregătirii preoților. Multe din ele n-au localuri, funcționînd în aer liber. Programul unor astfel de școli cuprinde învățarea textelor religioase pe dinafară, scrise în vechea limbă gheez, foarte grea pentru copii... iar în cadrul *Universității din Addis Abeba* există un colegiu teologic...» (p. 120—123).

4. A se vedea *În duhul dragostei și al frăției în Hristos...* în «Apostolat social», *Uniți în cuget*, pilde și îndemnuri pentru cler, vol. VIII, 1966, p. 196—202.

PARTEA
OFICIALĂ

SFÎNTUL SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE
- ÎN SESIUNEA ORDINARĂ A ANULUI 1967

SPICUIRI DIN SUMARUL ȘEDINTELOR DE LA 3, 4 și 5 IUNIE 1967

La orele 10 dimineața se oficiază Doxologia în Paraclisul Sfintei Patriarhii, în prezența Prea Fericitului Patriarh Justinian și a II. PP. SS. Mitropoliți și PP. SS. Episcopi, membri ai Sfintului Sinod.

La orele 10,30 II. PP. SS. Mitropoliți și PP. SS. Episcopi, membri ai Sfintului Sinod, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, intră în sala sinodală.

La ședință ia parte și Dl. Profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri, împreună cu Dl. Director Constantin Mireanu.

P. S. Episcop Antim Țirgovișteanul, secretarul Sfintului Sinod, citește apelul comun al și sint prezenți: Prea Fericitul Patriarh Justinian, I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, I.P.S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, P.S. Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului, P.S. Episcop Partenie al Romanului și Hușilor, P.S. Episcop Antim al Buzăului, P.S. Episcop Cleonie al Dunării de Jos, P.S. Episcop Teoctist al Aradului, P.S. Episcop Teofil al Clujului, P.S. Episcop Valerian al Oradiei, P.S. Episcop Antim Țirgovișteanul vicar patriarhal, P.S. Episcop Visarion Ploieșteanul — vicar patriarhal.

Sfîntul Sinod constată prezența tuturor membrilor săi la lucrările sesiunii ordinare a anului 1967.

Prea Fericitul Președinte roagă pe Dl. Secretar General al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri, să dea citire Deciziei de deschidere a sesiunii ordinare a Sinodului pe anul 1967.

Dl. Director Constantin Mireanu citește Decizia Nr. 10109/1967 a Departamentului Cultelor pentru deschiderea sesiunii ordinare a Sfintului Sinod pe anul 1967.

Prea Fericitul Patriarh Justinian declară ședința deschisă și rostește următoarea cuvântare:

Inalți Prea Sfințiți și

Prea Sfințiți membri ai Sfântului Sinod,

Deschidem astăzi prima sesiune de lucru pe anul 1967 a Sinodului Plenar al Bisericii Ortodoxe Române. Socoțim sesiunea aceasta de importanță deosebită, însă vom avea de examinat și de rezolvat situații și probleme care prin natura și seriozitatea lor, reclamă hotărârile și măsurile cele mai potrivite pentru bunul mers al Bisericii noastre.

De la ultima reorganizare a Sfântului Sinod — autoritatea cea mai înaltă a Bisericii Ortodoxe Române — în viața noastră bisericească s-au ivit într-adevăr situații noi atât pe plan intern, cât și pe plan extern, cărora Sfântul Sinod a trebuit și trebuie să le facă față.

În continuare, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a precizat că problema principală care s-a pus Bisericii Ortodoxe Române, mai cu seamă Bisericii Ortodoxe din Ardeal, a fost consolidarea reîntregirii bisericești, făcută în anul 1948, alături de problema temeluirii credinței noastre ortodoxe în inimile tuturor credincioșilor noștri.

Prea Fericitul Patriarh Justinian a analizat apoi sarcinile pe care le impune ierarhiei Bisericii noastre obligația de adâncire a acțiunii pentru unirea tuturor creștinilor și a acțiunii de colaborare a credincioșilor tuturor cultelor din patria noastră pentru purtarea cu succes a luptei pentru pace, împlinirea cărora impune lărgirea cadrelor ierarhiei Bisericii Ortodoxe Române.

Prea Fericitul Patriarh Justinian a înfățișat apoi sarcinile multiple ce revin membrilor Sfântului Sinod datorită faptului că Biserica Ortodoxă Română ocupă un loc și îndeplinește un rol căruiu i se acordă toată prețuirea în activitatea organizațiilor interortodoxe și intercreștine. Astfel, Biserica Ortodoxă Română a participat prin ierarhi și teologi la cele trei conferințe Panortodoxe de la Rodos; participă constant la acțiunile Consiliului Ecumenic al Bisericilor, avind reprezentanți — ierarhi și teologi — în organele de conducere al Consiliului; este reprezentată în toate organele de conducere ale Conferinței Creștine pentru Pace; participă la lucrările Conferinței Bisericilor Europene, în conducerea căreia iau parte ierarhi și teologi ai Bisericii Ortodoxe Române.

«Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române acordă participării noastre efective la aceste organizații și colaborări interbisericești toată importanța și tot sprijinul său și se bucură de contribuția ce poate aduce la realizarea operei lor, spre binele și promovarea marilor interese religioase, morale și sociale ale creștinătății și ale omenirii contemporane, între care un loc deosebit îl ocupă problema păcii».

Ținând seamă de necesitatea împlinirii la vreme și cu bună reușită a tuturor acestor sarcini și a răspunderilor multiple actuale cărora Biserica noastră trebuie să le facă față, Prea Fericitul Patriarh Justinian a prezentat Sfântului Sinod următoarele propuneri necesare pentru bunul mers al vieții și activității bisericești și sociale a Bisericii Ortodoxe Române:

1. Alegerea de urgență în scaunul de Mitropolit al Ardealului — vacant prin decesul mitropolitului Nicolae Colan — a unei persoane cu calitățile, energia și pregătirea necesare prestigiului și intereselor bisericești ortodoxe din Transilvania.

2. Introducerea în administrația și viața Bisericii noastre a episcopilor-vicari la Arhiepiscopii și a arhierilor-vicari la Episcopii, ca organ ajutător al chiriarhilor eparhioți, și al Sfântului Sinod.

«Prin reînființarea organului episcopilor-vicari și arhierilor-vicari se va putea permite promovarea unor elemente mai tinere cu pregătire aleasă, care vor ajuta și adânci activitatea sinodală atât în relațiile externe, cât și în rezolvarea problemelor bisericești interne.

Atribuțiile episcopilor-vicari și arhierilor-vicari vor fi fixate de chiriarhi, cu aprobarea Sfântului Sinod. Ei pot primi unele sarcini direct de la Sinodul Permanent, sau de la Sfântul Sinod plenar. De asemenea, după nevoie, ei vor putea primi o reședință proprie, după cum, tot după nevoie, ei vor putea fi folosiți cu misiuni în străinătate.

Pentru aceste motive, propunem reînființarea organului episcopilor-vicari și a arhiepiscopilor-vicari și modificarea Statutului de organizare și funcționare a Bisericii Ortodoxe Române, precum și a Regulamentelor respective.

După avizarea acestor modificări de către Sfântul Sinod, aprobarea lor de către Adunarea Națională Bisericească și după îndeplinirea formelor legale în legătură cu modificarea Statutului și a Regulamentelor respective, urmează alegerea de către Sfântul Sinod, la propunerea Sinodului Permanent și cu consimțământul chiriarhului respectiv, a episcopilor-vicari la Patriarhie și Arhiepiscopii, arhiepiscopilor-vicari la Episcopii».

După aceasta Prea Fericitul Părinte Patriarh a adus la cunoștința Sfântului Sinod ca s-a ivit posibilitatea tipăririi Bibliei într-o nouă ediție.

După îndelungate cercetări personale, am ajuns la convingerea că pentru Noul Testament (cărțile canonice și necanonice), textul cel mai potrivit scopului pe care îl urmărim este cel cuprins în Biblia aprobată de Sfântul Sinod și tipărită în ediția I în 1936, cu trimiterile revizuite și îndreptate ale Bibliei — Editația II, tipărită de Patriarhul Nicodim în 1944, afară de textul Psalmilor, pe care opinăm să-l tipărim după textul revizuit și tipărit în Psaltirea din 1957.

Pentru Noul Testament, socotim că textul cel mai potrivit este cel din 1951, care a fost revizuit și îmbunătățit atunci de o Comisie din care au făcut parte IPS Mitropolit Tit, Părintele Gala Galaction și Părintele Profesor Nicolae Popescu și care a fost deja aprobat de Sfântul Sinod. După această ediție, s-au înlocuit Evanghelia și Apostolul astăzi în uz în Biserica noastră.

Tipărirea Bibliei după textele propuse o socotim îndreptătită pe de o parte pentru faptul că ele reprezintă traduceri făcute după textele originale de persoane competente atât din punct de vedere teologic, cât și din punct de vedere lingvistic și literar, iar pe de altă parte, aceste traduceri sînt proprietatea deplină a Bisericii Ortodoxe Române, după contractul încheiat în 1930 de Eforia Bisericii Ortodoxe Române cu traducătorii Bibliei tipărite în 1936.

Potrivit înțelegerii pe care am luat-o cu autoritățile în drept, vom putea tipări anul acesta un număr de 50.000 de Biblii, după textele propuse, pe care le vom îndrepta, desigur, din punct de vedere ortografic și acolo unde s-au strecurat greșeli de tipar sau greșeli vădite de sens. Restul de 50.000 de exemplare urmează să fie tipărite în anul următor».

Prea Fericitul Patriarh Justinian a încheiat astfel cuvîntarea Sa : «Supunînd deliberării Înalt Prea Sfinților și Prea Sfinților Voastre aceste probleme de urgență și importanță vitală pentru Biserica noastră, rog pe bunul Dumnezeu să ne ajute să luăm hotărîrile cele mai bune și de folos atât pentru Biserica noastră, cât și pentru patria noastră, Republica Socialistă România».

*

În continuare Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian propune să se expedieze Domnului Președinte al Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România și Domnului Președinte al Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste România următoarele telegrame:

Domnului CHIVU STOICA
Președintele Consiliului de Stat
al Republicii Socialiste România

Loco

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, întrunit în sesiune ordinară a anului 1960, exprimă Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România și Domnului Voastre personal, întregul său atașament și înalta sa cinstire, asigurându-vă că ierarhii, clerul și credincioșii Bisericii noastre vor fi și pe viitor în totală puterea lor de muncă și cu toată stăruința alături de întregul nostru

popor, în eforturile sale nobile pentru construirea vieții celei noi și fericite în patria noastră scumpă, Republica Socialistă România, și pentru biruința păcii în lumea întreagă.

Domnului ION GHEORGHE MAURER
Președintele Consiliului de Miniștri
al Republicii Socialiste România

Loco

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, întrunit în sesiune ordinară a anului 1967, cu simțăminte de aleasă prețuire față de conducerea Statului nostru și față de Domnia Voastră personal, vă încredințează că ierarhii, clerul și toți fiii credincioși ai Bisericii noastre vor stăruii și pe viitor alături de întregul nostru popor, cu aceeași hotărâre și cu rivă sporită pentru prosperitatea iubitei noastre patrii și pentru biruința păcii în lume.

Sfântul Sinod aprobă textul telegramelor și hotărăște expedierea lor.

*

Se intră în ordinea de zi.

Prea Fericitul Patriarh Justinian propune Sfântului Sinod următoarea componență a comisiilor sinodale pe anul 1967 :

I. COMISIA AFACERILOR EXTERNE :

Președinte: I.P.S. Mitropolit *Iustin* al Moldovei și Sucevei;
Membri: P. S. Episcop *Partenie* al Romanului și Hușilor;
Raportor: P.S. Episcop *Antim Tîrgovișteanul*, vicar patriarhal.

II. COMISIA PENTRU DOCTRINA, VIAȚA RELIGIOASĂ ȘI PENTRU MÎNĂSTIRI:

Președinte: I.P.S. Mitropolit *Nicolae* al Banatului;
Membri: P.S. Episcop *Iosif* al Rîmnicului și Argeșului;
Raportor: P.S. Episcop *Teofil* al Clujului.

III. COMISIA CANONICĂ, JURIDICĂ ȘI PENTRU DISCIPLINĂ:

Președinte: I.P.S. Mitropolit *Firmilian* al Olteniei;
Membri: P.S. Episcop *Valerian* al Oradiei;
Raportor: P.S. Episcop *Antim* al Buzăului.

IV. COMISIA ÎNVĂȚĂMÎNTULUI, PENTRU PREGĂTIREA PERSONALULUI BISERICESC:

Președinte: P.S. Episcop *Chesarie* al Dunării de Jos;
Membri: P.S. Episcop *Teoctist* al Aradului;
Raportor: P.S. Episcop *Visarion Ploieșteanul*, vicar patriarhal.

Sfântul Sinod aprobă componența comisiilor sinodale pe anul 1967, așa cum au fost propuse de Prea Fericitul Patriarh Justinian.

În continuare, Prea Fericitul Președinte împarte lucrările la comisii, după care suspendă ședința pînă la orele 13, pentru studierea în comisii a problemelor repartizate.

*

Ședința se deschide la orele 13, sub președinția Prea Fericitului Patriarh Justinian.

Se intră în ordinea de zi.

P.S. Episcop Antim al Buzăului, raportorul Comisiei canonice, juridice și pentru disciplină, citește referatul asupra:

1. *Tem. nr. 7616/1967.* — Referatul Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian cu privire la modificarea următoarelor articole din Statutul și Regulamentele Bisericii Ortodoxe Române:

a) modificarea și completarea dispozițiilor articolelor: 7, 11, 23, 101, 103, 104, 112, 129, 130, 133 și 186 din *Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române*; b) modificarea și completarea dispozițiilor articolelor: 113, 128 și 129 din *Regulamentul organelor deliberative și executive din Patriarhia Română*; c) precum și ale articolelor: 7, lit. h, 8 și 59 al. 5 din *Regulamentul organelor centrale din Patriarhia Română*, în legătură cu înființarea organului episcopilor-vicari pe lângă Arhiepiscopii și arhierieilor-vicari pe lângă Episcopii.

La propunerea Comisiei canonice-juridice și pentru disciplină, și în urma discuțiilor purtate de toți membrii Sfântului Sinod, precum și în urma analizării fiecărui articol în parte, Sfântul Sinod hotărăște:

1) *Avizează favorabil asupra modificării și completării articolelor: 7, 11, 23, 101, 103, 104, 112, 129, 130, 133 și 186 din «Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române»; articolelor 113, 128 și 129 din «Regulamentul pentru funcționarea organelor deliberative și executive din Patriarhia Română», și articolelor: 7 lit. h, 8 și 59 al. 5, din «Regulamentul organelor centrale ale Patriarhiei Române».*

2) *Textul avizat, împreună cu un extras din Sumarul ședinței Sfântului Sinod privind aceste modificări, se va trimite Adunării Naționale Bisericești pentru examinare și aprobare, potrivit dispozițiilor înscrise în art. 20 și 206 din «Statutul Bisericii Ortodoxe Române».*

Prea Fericitul Părinte Președinte suspendă ședința la orele 14,30, pînă la orele 17.

*

Ședința se redeschide la orele 17, sub președinția Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

Se reintră în ordinea de zi.

P.S. Episcop Antim al Buzăului raportorul Comisiei canonice, juridice și pentru disciplină citește referatul asupra:

2. *Tem. Nr. 7634/1967.* — Adresa Casei de Pensii a salariaților Bisericii Ortodoxe Române privind modificarea unor articole din Regulamentul de organizare și funcționare a acesteia, însoțită de Procesul-verbal nr. 4317/1967 al Permanenței Consiliului Național Bisericesc, și de expunerea de motive și proiectul completărilor și modificărilor ce urmează a fi aduse la *articolele 17, 18, 19, 24 și 26* din «Regulamentul de organizare și funcționare a Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române», în vederea punerii lor de acord cu prevederile din noua Lege a pensiilor, care prevede obligația pentru sectoarele de activitate cu sisteme proprii de asigurări și pensii, de a-și pune Regulamentele lor de organizare și funcționare în acord cu noua Lege de pensii din sectorul de stat.

Proiectul a fost supus examinării Permanenței Consiliului Național Bisericesc care în ședința sa din 1 iunie 1967, a hotărât prin Procesul-verbal nr. 4317/1967 aprobarea completării și modificării articolelor mai sus menționate.

La propunerea Comisiei și în urma discuțiilor purtate asupra fiecărui articol în parte, Sfântul Sinod hotărăște:

1. *Avizează favorabil asupra modificării și completării articolelor: 17, 18, 19, 24 și 26 din «Regulamentul de organizare și funcționare a Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române», în vederea punerii lor de acord cu dispozițiile Legii nr. 27/1966, privind pensiile de asigurări sociale de stat și pensia suplimentară.*

2. *Textul avizat, împreună cu un extras din Sumarul ședinței Sfântului Sinod, se va trimite Adunării Naționale Bisericești, pentru examinare și aprobare, potrivit dispozițiilor înscrise în art. 43 din Regulamentul Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române».*

3. *Tem. Nr. 6290/1967. — Scrisoarea Secretariatului pentru unitatea creștinilor, prin care se trimite Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian «Decretul privitor la căsătoriile mixte dintre catolici și orientali botezați necatolici», însoțit de o scrisoare explicativă.*

Cercetându-se care sînt aceste prescripții canonice catolice, care trebuie observate mai departe și analizându-se noul Decret — intrat în vigoare la 25 martie 1967 —, se constată că el reprezintă doar din punct de vedere formal o noutate, menită să acopere și să favorizeze prozelitismul catolic, prin crearea unei atmosfere favorabile pentru catolicism în rindurile necatolicilor și în special ale ortodocșilor.

Luînd în discuție această problemă și în urma dezbaterilor la care au luat parte mai mulți membri sinodali:

Sfîntul Sinod constată că noul Decret al Bisericii Romano-Catolice cu privire la căsătoriile mixte nu aduce o contribuție reală la stabilirea unor noi relații cu adevărat frățesti între Catolicism și Ortodoxie. El nu constituie un pas înainte pe linia respectului reciproc dintre Biserici, corespunzător spiritului ecumenic. Decretul în cauză poate genera noi forme de prozelitism catolic — de pe urma căruia Biserica noastră a avut mult de suferit. În consecință, este firesc ca Biserica Ortodoxă Română să procedeze ca și pînă acum la apărarea intereselor spirituale ale fiilor ei.

De aceea, preoțimea va fi îndrumată să observe practica în vigoare pînă acum în Biserica Ortodoxă Română cu privire la căsătoriile mixte. Se vor da lămuriri în acest sens cu ocazia cursurilor de îndrumare preoțești și cu ocazia conferințelor de orientare ale preoților.

4. *Tem. Nr. 7638/1967. — Cererea Episcopiei Oradiei de dispensă pentru hirotonirea în diacon la Catedrala episcopală a tînărului Lupulescu Ion (absolvent al școlii de cîntăreți bisericești cu durata de trei ani din anul 1950 și absolvent al școlii populare de artă, secția canto, și absolvent al liceului teoretic), cu condiția să-și completeze studiile teologice după hirotonire.*

La propunerile Comisiei canonice, juridice și pentru disciplină, Sfîntul Sinod hotărăște:

1. *Acordă dispensa solicitată de Episcopia Oradiei pentru hirotonirea tînărului Lupulescu Ion, ca diacon, pe seama catedralei episcopale din Oradea.*

2. *Tînărul Lupulescu Ion își va completa studiile după hirotonirea în diacon la Institutul teologic, cu frecvența redusă, potrivit art. 148 din Regulamentul învățămîntului teologic, după ce mai întîi va depune examenul de admitere.*

P.S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, raportorul Comisiei pentru Afacerile Externe, citește referatele asupra :

5. *Tem. Nr. 21860/1966, 7664/1967. — Dări de seamă asupra întrunirilor Conferinței Creștine pentru Pace, la care au participat delegați ai Bisericii Ortodoxe Române:*

a) Sesiunea de lucru a Secretariatului Internațional, ținută la Praga între 6 și 9 decembrie 1966, la care s-au analizat lucrările Comitetului Consultativ, ținut la Sofia în octombrie 1966, și s-a întocmit programul de activitate al Conferinței pentru anul 1967 ;

b) Sesiunea de lucru a Secretariatului Internațional, ținută la Varșovia între 9—11 mai 1967, la care s-au făcut pregătiri și s-au luat măsuri, trasîndu-se sarcini pentru cea de a III-a Adunare Generală care se va ține la Praga în primăvara anului 1968. Tema Adunării este «Salvează omul, pacea e posibilă», cu textul biblic: «Caută pacea și o urmărește». Bisericii Ortodoxe Române i s-au rezervat la această Adunare Generală 12 locuri și s-a hotărît ca P.C. Prof. I. Coman să prezinte comentarul biblic la una din grupele de lucru, iar P.C. Pr. Ilie Georgescu să coordoneze și să conducă grupa E a tineretului, să pregătească materialul de presă pentru ziaristii prezenți la Adunare și să colaboreze la orga-

nizarea conferinței de presă de la încheierea lucrărilor. La aceste sesiuni de lucru, din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat P.C. Pr. Inspector patriarhal Ilie Georgescu, membru în Secretariatul Internațional.

La propunerile Comisiei pentru afacerile externe și după discuțiile purtate, Sfântul Sinod hotărăște:

1. *La act de lucrările și hotărârile sesiunilor de lucru ale Secretariatului Internațional de la Praga (6—9 decembrie 1966) și de la Varșovia (9—11 mai 1967).*

2. *La act de atribuirea a 12 locuri de participare la lucrările celei de a III-a Adunări Generale pentru reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române.*

3. *La act cu mulțumire de activitatea desfășurată de delegatul Bisericii Ortodoxe Române în Secretariatul Internațional.*

4. *La act cu aprobare de propunerea Secretariatului Internațional, ca P.C. Pr. Prof. Ioan Coman să prezinte comentarul biblic la una din grupele de lucru ale celei de a III-a Adunări Generale Creștine pentru Pace, precum și de sarcinile date. P.C. Preot Ilie Georgescu, membru în Secretariatul Internațional, în legătură cu cea de a III-a Adunare Generală.*

6. *Tem. Nr. 21706/1966, 7515/1967.* — Dări de seamă cu privire la participarea delegaților Patriarhiei Române la sesiuni de lucru ale Conferinței Bisericilor Europene:

a) Sesiunea de lucru a grupei II și III de la Zwickov (Cehoslovacia), ținută între 7 și 11 decembrie 1966, la care s-a abordat tematica specifică celor două grupe, avînd drept scop elaborarea materialului pregătit pentru viitoarea Adunare Generală (Nyborg V).

La această sesiune de lucru, Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de P.C. Prof. N. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic de grad universitar din București.

b) Sesiunea de lucru a Prezidiului și Comitetului Consultativ de la București, ținută între 5 și 10 martie 1967, care a analizat activitatea Conferinței, a stabilit programul și tematica celei de a V-a Adunări Generale (Nyborg V), ce se va ține în Austria la Pörschach. Bisericii Ortodoxe Române i s-au repartizat 4 locuri și s-a hotărît ca reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române să rostească predica de încheiere a lucrărilor.

La această sesiune de lucru, din partea Bisericii Ortodoxe Române au participat: I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, membru în Prezidiu și P.C. Pr. Prof. I. Coman, membru în Comitetul Consultativ.

La propunerile Comisiei pentru afacerile externe și după discuțiile purtate, Sfântul Sinod hotărăște:

1. *Se ia act de darea de seamă asupra sesiunii Grupelor a II-a și a III-a de lucru și darea de seamă asupra lucrărilor sesiunii Prezidiului și Comitetului Consultativ ale Conferinței Bisericilor Europene, aducîndu-se mulțumiri delegaților Bisericii Ortodoxe Române, care au participat la aceste sesiuni: I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, P.C. Diac. Prof. N. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic universitar din București și P.C. Pr. Prof. Ioan G. Coman.*

2. *Se ia act de atribuirea a 4 locuri Bisericii Ortodoxe Române la cea de a V-a Adunare Generală a Conferinței Bisericilor Europene (Nyborg V), precum și de desemnarea unui teolog român ca predicator la încheierea lucrărilor Adunării Generale.*

3. *Prea Fericitul Patriarh Justinian este rugat să procedeze la desemnarea delegaților Bisericii Ortodoxe Române pentru lucrările celei de a V-a Adunări Generale a Conferinței Bisericilor Europene.*

7. *Tem. Nr. 5701/1967.* — Scrisoarea nr. 262/1967 prin care Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Atenagora, a propus întrunirea la Viena — Austria, către jumătatea lunii iunie 1967, a unei Consultări interortodoxe, neoficiale și lipsite de publicitate, la care să ia parte cîte un reprezentant al fiecărei Biserici Ortodoxe, cu cîte unul sau doi însoțitori. Consfătuirea ar urma să dea o nouă impulsie cercetărilor făcute de Bisericile Ortodoxe asupra temelor din Catalogul Prosinodului, să discute problema înființării unei Comisii Panortodoxe Permanente, să facă un schimb de păreri în legătură cu desfășurarea lucrărilor Comitetelor teologice interortodoxe privind dialogul cu anglicanii și cu vechii-catolici

și să realizeze o unitate de vederi în cadrul Ortodoxiei, pentru cea de a IV-a Adunare Generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Intrucît comunicarea Sanctității Sale Patriarhului Atenagora solicita un răspuns imediat, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis telegrama nr. 5701 din 20.V.1967, în care observa că nu sînt indicate sediul ședințelor, condițiile de găzduire și cine are răspunderea organizării Consfătuirii. De asemenea, că Biserica Ortodoxă Română nu a fost consultată în prealabil asupra acestei probleme și că tradiția Bisericii Ortodoxe este să participe la asemenea consfătuiri numai dacă sînt organizate pe teritoriile Bisericilor Ortodoxe. Între timp, s-a primit și adresa Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei, înregistrată la nr. 7632/1967, în care se arată că Patriarhia Moscovei a propus Patriarhiei Ecumenice amînarea consultării neoficiale de la Viena, la începutul lunii septembrie a.c., urmînd ca aceasta să se țină «într-o localitate potrivită pentru așa ceva». În urma propunerii Comisiei pentru afacerile externe și a discuțiilor care au avut loc cu această ocazie, Sfîntul Sinod hotărăște:

1. *În act de scrisoarea Sanctității Sale Patriarhului Ecumenic Atenagora, referitoare la proiectata consultare interortodoxă neoficială și de răspunsul dat telegrafic de Prea Fericitul Patriarh Justinian.*

2. *În act de comunicarea informativă făcută de Sanctitatea Sa Alexei, Patriarhul Moscovei în legătură cu această consultare.*

3. *Pentru cercetarea materialului publicat în revistele Patriarhiei Române în legătură cu temele viitorului Prosinod, să fie invitate Comisiile sinodale instituite în 1965, să urgenteze depunerea referatelor respective, pentru a se putea apoi stabili pozițiile Bisericii Ortodoxe Române în legătură cu aceste teme, poziții care urmează să fie aprobate de Sfîntul Sinod Plenar.*

P. S. Episcop Teofil al Clujului, raportorul Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și pentru mînăstiri, citește referatele asupra:

8. *Tem. Nr. 7615/1967. — Referatul P.C. Consilier Vasile Ștefan privind decesele următorilor Înalți Ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române:*

În ziua de 15 aprilie a.c., după o lungă și grea suferință, a încetat din viață, la reședința mitropolitană din Sibiu, în vîrstă de 74 de ani, I.P.S. Mitropolit Nicolae Colan. Slujba înmormîntării a fost oficiată în ziua de 19 aprilie de un sobor de preoți, în frunte cu I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, delegatul Prea Fericitului Patriarh Justinian, în prezența mai multor înalți ierarhi, și a unui mare număr de preoți și credincioși.

A luat parte, de asemenea, și Dl. Profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri.

S-au rostit mai multe cuvîntări, în care a fost elogiată personalitatea celui dispărut.

În ziua de 25 martie 1967 a trecut către Domnul și arhiereul în retragere Teodor Scorobeș, care a fost înmormîntat în cîmîtirul din Sibiu; iar la puțină vreme după aceasta a încetat din viață arhiereul în retragere Eugen Laiu, în Mînăstirea Horaița, a cărui slujbă de înmormîntare a fost săvîrșită de I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, în sobor de preoți.

La propunerile Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și mînăstiri, Sfîntul Sinod hotărăște:

În act de trecerea la cele veșnice a I.P.S. Mitropolit Nicolae Colan al Ardealului, precum și de trecerea la cele veșnice a PP. SS. Arhieriei în retragere Teodor Scorobeș și Eugen Laiu.

Membrii Sfîntului Sinod păstrează un moment de reculegere în memoria celor dispăruți.

9. *Tem. Nr. 21269/1966. — Raportul Mitropoliei Moldovei și Sucevei (nr. 16756/1966) în legătură cu situația mișcării stiliste din cuprinsul Arhiepiscopiei Iașilor, în cursul anului 1966.*

Din raport, rezultă că la sfîrșitul anului 1966 numărul stilștilor din Eparhia s-a împuținat cu 54 de familii, alcătuite în total din 179 de suflete. Raportul vorbește mai departe despre situația bisericilor, paracliselor, schiturilor și slujitorilor stilști din cuprinsul Eparhiei, menționînd că datorită măsurilor luate și grijii ce se poartă de Centrul Eparhial, situația s-a îmbunătățit.

La propunerea Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și mînăstiri, Sfîntul Sinod hotărăște:

1. *La act de cele arătate în raportul Arhiepiscopiei Iașilor, în legătură cu situația stilștilor din Eparhie, la sfîrșitul anului 1966.*

2. *Arhiepiscopia Iașilor, cum și celelalte Eparhii, cu credincioși stilști (a Romanului, Buzăului, Dunării de Jos, etc.) vor lua măsuri în continuare, pentru întărirea acțiunilor pastorale și misionare în vederea readucerii stilștilor la sînul Bisericii noastre.*

10. *Tem. Nr. 5826/1967. — Referatul P.C. Consilier Gh. Soare cu privire la fixarea datei Sfîntelor Paști pentru anul 1968, în vederea întocmirii Calendarului bisericesc de către Eparhii. Referatul stabilește că potrivit calculelor pascale, în anul 1968 sărbătoarea Sfîntelor Paști cade la data de 21 aprilie și totodată arată momentele calendaristice în legătură cu sărbătoarea Sfîntelor Paști.*

La propunerea Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și mînăstiri, Sfîntul Sinod hotărăște:

1. *Sfîntele Paști se vor sărbători în anul 1968 la data de 21 aprilie.*

2. *Întocmirea calendarului bisericesc pe anul 1968 se lasă la latitudinea fiecarei Eparhii.*

11. *Tem. Nr. 7628/1967. — Referatul Prea Fericitului Patriarh Justinian prin care propune majorarea ajutoarelor care se acordă de Patriarhie chiriarhilor Bisericii Ortodoxe Române aflați în situație de pensionari.*

Propunerea aceasta are la bază H.C.M. nr. 2361/1966, prin care toate pensiile stabilite pînă la 31.XII.1966 au fost majorate cu un procent de 40%, cele pînă la 400 lei și cu un procent descrescînd pînă la 15%, cele de peste 400 lei.

La propunerile Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și mînăstiri, Sfîntul Sinod hotărăște:

Aprobă ca, de la 1 ianuarie 1967, ajutoarele care se servesc de Patriarhie, de la P.C.M., chiriarhilor în retragere, să fie majorate cu cîte 500 lei lunar, astfel: Pentru Mitropoliți, de la 1500 lei, la 2000 lei lunar; pentru Arhieri de la 1000 lei, la 1500 lei lunar.

12. *Tem. Nr. 4108/1967. — Comemorarea a 450 de ani de la întemeierea Mînăstirii Curtea de Argeș.*

Întrucît la data de 15 august 1967 se împlinesc 450 de ani de la prima înființare a Mînăstirii Curtea de Argeș, Prea Fericitul Patriarh Justinian a inițiat o serie de măsuri pregătitoare pentru întîmpinarea, cu toată cuviința bisericească, a acestui eveniment de o deosebită importanță istorică și culturală pentru Biserica Ortodoxă Română.

Pentru ca acest moment festiv să se poată asemăna în strălucire cu actul înființării, înființat acum 450 de ani, la praznicul Adormirii Maicii Domnului, în anul 1517, s-au luat o serie de măsuri de ordin administrativ, de publicitate, a acestui eveniment, precum și de întocmire a unui program privind desfășurarea slujbelor și ceremoniilor ce vor avea loc, menite să reînvie faptele mărețe din istoria Bisericii și din istoria patriei noastre.

La propunerea Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și mînăstiri și în urma discuțiilor la care au luat parte mai mulți membri sinodali, Sfîntul Sinod hotărăște:

1. *La act de măsurile inițiate de Prea Fericitul Patriarh Justinian în legătură cu comemorarea a 450 de ani de la întemeierea Mînăstirii Curtea de Argeș, precum și de programul festivității respective, la care vor participa toți membrii Sinodului, făcîndu-se și o ședință solemnă.*

2. *Pentru a se da amploarea cuvenită comemorării a 450 de ani de la întemeierea Mînăstirii, Sfîntul Sinod roagă pe Prea Fericitul Patriarh Justinian, să ia toate măsurile necesare, din vreme, pentru invitarea unor căpetenii și a unor delegați din Biserica Ortodoxă din Răsărit, precum și pentru invitarea reprezentanților autorităților noastre centrale și locale de stat.*

3. *În vederea coordonării măsurilor locale legate de această comemorare, să se constituie o comisie ad-hoc:*

P.S. Episcop Iosif al Rîmnîcului și Argeșului, ca președinte; P.C. Arhim. Ghermano Dineață, vicepreședinte; P.C. Pr. Traian Ghica, vicepreședinte; P.C. Consilier Victor Ionescu, membru; P.C. Protopop D. Țița, membru; P.C. Pr. N. Șerbănescu, membru; P.C. Pr. Craioveanu I., secretar.

13. *Tem. Nr. 7632/1967.* — Comemorarea a 1900 de ani de la moartea martirică a Sfinților Apostoli Petru și Pavel (67—1967).

În ziua de 29 iunie a.c., se împlinesc 1900 de ani de cînd Sfinții Apostoli Petru și Pavel au primit cununa de martiri la Roma. Întreaga creștinătate prăznuiește în chip deosebit sărbătoarea din acest an a celor doi Sfinți Apostoli, a căror viață și lucrare i-a arătat mereu înfrățiți în propovăduirea Evangheliei și în zidirea Bisericii creștine, cît și în sfinșitul lor mucenicesc.

Pietatea creștină de pretutindeni, care dintru început și în mod constant de-a lungul veacurilor, a cinstit pe cei doi Sfinți cu o venerație deosebită, punînd în lumină strădaniile lor pentru temeluirea și apărarea credinței creștine și a unității bisericești, cere ca și de data aceasta în Biserica noastră Sfinții Apostoli Petru și Pavel să primească un prinos deosebit de cinstire din partea clericilor și credincioșilor ortodocși.

Comisia subliniază înaintea Sfîntului Sinod necesitatea omagierii deosebite a Sfinților Apostoli Petru și Pavel, cu ocazia sărbătoririi lor de anul acesta (29 iunie a.c.), iar în urma discuțiilor la care au luat parte mai mulți membri sinodali, Sfîntul Sinod hotărăște:

— *Chiriarhii vor da dispoziții preoșilor din Eparhiile respective, ca să omagieze în chip deosebit amintirea Sfinților Apostoli Petru și Pavel cu ocazia sărbătoririi lor comemorative din acest an.*

— *În cuvîntările lor, preoșii vor ține seamă și de îndrumările primite cu ocazia conferințelor preoșești de orientare din luna mai a.c.*

Prea Sfîntul Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal, raportorul Comisiei învățămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc, citește referatele asupra:

14. *Tem. Nr. 3496/1967.* — Referatul P. C. Pr. Const. Părvu, inspector general bisericesc, în legătură cu repartizarea pe ani și ore a materiilor de studii în învățămîntul seminarial.

În vederea îmbunătățirii permanente a procesului de învățămînt teologic, în anul 1966 s-a ajuns la tipărirea și punerea în aplicare a *Noului Regulament al învățămîntului teologic*, publicat în buletinul oficial «Biserica Ortodoxă Română», nr. 7—8 din anul 1966. În această nouă ediție s-a urmărit înscrierea modificărilor privitoare la învățămîntul superior; cele referitoare la învățămîntul seminarial n-au constituit obiectul discuțiilor Sfîntului Sinod decît numai în parte.

La propunerea Comisiei și în urma discuțiilor purtate, Sfîntul Sinod hotărăște:

— *Amîna discutarea propunerilor referitoare la modificarea art. 13 din Regulamentul învățămîntului teologic, pînă cînd Cancelaria Sfîntului Sinod va prezenta un referat pe baza propunerilor Seminarior teologice, care va lua în considerare toate măsurile în vederea îmbunătățirii programului de învățămînt.*

15. *Tem. Nr. 7620/1967.* — Referatul Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian cu privire la tipărirea Bibliei, în care se arată că Biserica Ortodoxă Română a putut pînă în momentul de față să-și îndeplinească, în condițiile de libertate și înțelegere acordate Bisericii noastre, de conducerea Statului îndatoririle statutare și regulamentele cu privire la editarea, tipărirea și răspîndirea cărților de ritual, a lucrărilor și revistelor de studii teologice, precum și la confecționarea și răspîndirea icoanelor și obiectelor sacre sau cu caracter religios necesare bisericilor și credincioșilor.

Singura carte care nu s-a reușit să se tipărească pînă în momentul de față, a fost Sfînta Scriptură, cu toate că în 1951 s-a tipărit, cu aprobarea Sfîntului Sinod, *Noul Testament*, după traducerea revizuită a Părintelui Gala Galaction.

În vederea tipării Sfîntei Scripturi la propunerile Comisiei învățămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc și în urma discuțiilor la care au luat parte mai mulți membri sinodali, Sfîntul Sinod hotărăște:

1. Este de acord cu tipărirea Bibliei în 100.000 exemplare, dintre care să se tipărească în anul în curs 50.000 exemplare, iar în anul următor restul de 50.000 exemplare.

2. Biblia se va tipări după următoarele texte:

— Vechiul Testament (cărțile canonice și necanonice), după Biblia Sfântului Sinod tipărită în anul 1936, cu trimiterile revizuite ale Bibliei din 1944, afară de textul Psalmilor, care se va tipări după Psaltirea din 1957.

— Noul Testament se va tipări după ediția aprobată de Sfântul Sinod și tipărită în anul 1951.

Ședința se ridică la orele 21, anunțându-se ședința următoare pentru a doua zi, duminică 4 iunie 1967, orele 18.

*

Ședința din 4 iunie 1967, se deschide la orele 18, sub președinția Prea Fericitului Patriarh Justinian.

La ședință ia parte Dl. Profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri.

După ce P. S. Episcop Antim Țîrgovișteanul, secretarul Sfântului Sinod, citește apelul nominal, Prea Fericitul Patriarh Justinian declară ședință deschisă și arată că la ordinea de zi este:

Tem. Nr. 6774/1967. — Adresa Colegiului Electoral Bisericesc din 4 iunie 1967, prin care înaintează Sfântului Sinod, spre examinare canonică dosarul alegerii noului Arhiepiscop de Alba Iulia și Sibiu și Mitropolit al Ardealului.

Dosarul se repartizează la Comisia canonică, juridică și pentru disciplină — pentru examinare și propunere, după care ședința se suspendă pînă la prezentarea referatului Comisiei.

La redeschiderea ședinței, P. S. Episcop Antim al Buzăului, raportorul Comisiei canonice, juridice și pentru disciplină, citește referatul Comisiei, prin care se constată că alegerea săvîrșită de Colegiul Electoral Bisericesc în ziua de 4 iunie 1967, în persoana Înalt Prea Cuviosului Arhimandrit Prof. Dr. Nicolae Mladin, s-a făcut cu îndeplinirea formelor legale prevăzute de *Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române*.

După aceasta, procedîndu-se la examinarea canonică a noului ales, în conformitate cu art. 131 din *Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române*, s-a constatat că noul ales întrunește toate condițiile cerute pentru a fi hirotonit Arhiepiscop.

La propunerea Comisiei Canonice Juridice și pentru Disciplină, Sfântul Sinod hotărăște:

1. Se aprobă alegerea Înalt Prea Cuviosului Arhimandrit Profesor Dr. NICOLAE MLADIN în scaunul de Arhiepiscop de Alba Iulia și Sibiu și Mitropolit al Ardealului, precum și decernarea rangului ierarhic de Arhiepiscop.

2. Dosarul alegerii se va trimite Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, prin Departamentul Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri, în conformitate cu art. 131 din Statut, pentru obținerea Decretului de confirmare.

Ședința se ridică la orele 19.

*

Ședința din 5 iunie 1967 se deschide la orele 10, sub președinția Prea Fericitului Patriarh Justinian.

La ședință ia parte Dl. Profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri.

După ce P. S. Episcop Antim Țîrgovișteanul, secretarul Sfântului Sinod, citește apelul nominal, Prea Fericitul Patriarh Justinian declară ședința deschisă și arată că la ordinea de zi este:

Citirea Sumarelor ședințelor din 3 și 4 iunie 1967.

P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, secretarul Sfîntului Sinod, dă citire Sumarelor ședințelor din zilele de 3 și 4 iunie 1967, care sînt aprobate fără modificări.

*

Constatînd că s-au epuizat lucrările acestor ședințe sinodale, Prea Fericitul Patriarh Justinian, aduce mulțumiri Domnului Secretar General al Departamentului Cultelor, Profesor Dumitru Dogaru pentru sollicitudinea arătată întotdeauna Bisericii Ortodoxe Române în soluționarea nevoilor ei. Roagă în același timp pe Domnul Secretar General al Departamentului Cultelor să transmită simțămintele alese de recunoștință și atașament ale membrilor Sfîntului Sinod față de Conducerea de Stat.

Aduce în continuare mulțumiri membrilor Sfîntului Sinod pentru nivelul înalt la care s-au desfășurat lucrările acestei sesiuni.

Domnul Profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor, mulțumește pentru bunele sentimente exprimate de Prea Fericitul Patriarh Justinian în numele Bisericii Ortodoxe Române, asigurînd că va transmite Conducerii de Stat atașamentul sincer al membrilor Sfîntului Sinod. Domnia Sa a subliniat mărețele progrese realizate în ultimii 10 ani de Conducerea de Stat. Pe drumul acesta, cultele în genere și Biserica Ortodoxă Română în special, au fost alături de poporul nostru, sprijinind toate mărețele acțiuni întreprinse de Conducerea de Stat.

Apoi Prea Fericitul Patriarh Justinian anunță prorogarea sesiunii ordinare a Sfîntului Sinod, urmînd ca viitoarea ședință să fie comunicată H. PP. SS. Chiriarhi, la timpul cuvenit.

Ședința se ridică la orele 12.

Președintele Sfîntului Sinod

† JUSTINIAN

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Secretar,

† ANTIM TÎRGOVIȘTEANUL
Episcop, vicar patriarhal

COLEGIUL ELECTORAL
PENTRU
ALEGEREA EPISCOPIILOR ȘI ARHIEPISCOPIILOR MITROPOLIȚI
PROCESUL-VERBAL AL ȘEDINȚEI DE LA 4 Iunie 1967

În baza convocării nr. 6774 a Consiliului Național Bisericesc, membrii Adunării Naționale Bisericești, membrii de drept și membrii Adunării Eparhiale a Sfinței Arhiepiscopii de Alba Iulia și Sibiu, s-au întrunit, conform art. 130 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, în Colegiul Electoral pentru alegerea episcopilor și arhiepiscopilor mitropoliți, în sala de ședințe a Adunării Naționale Bisericești din palatul patriarhal, pentru a alege Arhiepiscop al Sfinței de Dumnezeu păzitei Eparhii de Alba Iulia și Sibiu și Mitropolit al Ardealului, devenită vacantă prin decesul I. P. S. Mitropolit Nicolae Colan, pe data de 15 aprilie 1967.

La orele 9 dimineata s-a oficiat slujba Doxologiei în paraclisul din palatul patriarhal. După Doxologie, membrii Colegiului Electoral au trecut în sala de ședințe, iar o delegație compusă din membrii Colegiului Electoral s-a prezentat Prea Fericitului Patriarh Justinian, invitându-l, împreună cu II. PP. SS. Mitropoliți să ia parte la lucrările Colegiului Electoral.

Prea Fericitul Patriarh Justinian a intrat în sala de ședințe împreună cu Domnul Academician Profesor Dr. Aurel Moga, Ministrul Sănătății, delegatul Domnului Președinte al Consiliului de Miniștri; Domnul Profesor Petre Drăgoescu, delegatul Marii Adunări Naționale; Domnul Profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor, Prea Fericirea Sa era însoțit de asemenea de II. PP. SS. Mitropoliți.

Prea Fericitul Președinte invită la birou pe P. C. Pr. Nicolae Popescu și pe Prof. Vasile Cojocaru, pentru a îndeplini funcția de secretari.

P. C. Pr. Nicolae Popescu citește apelul nominal al membrilor din Colegiul Electoral, compus din membrii Adunării Naționale Bisericești, din membrii de drept, conform art. 130 din Statut și din membrii Adunării Eparhiale a Sfinței Arhiepiscopii de Alba Iulia și Sibiu, în total 82 membri, din care se scad cei cu mai multe mandate, în număr de 4 și rămân votați 78 membri, dintre care 7 membri absentează motivat.

Constatăndu-se că din numărul de 82 membri îndreptățiți a-și da votul la această alegere, sînt prezenți 71 membri și că deci Colegiul Electoral poate proceda la alegere, la rugămintea Prea Fericitului Patriarh Președinte, Domnul Profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor, a dat citire Decretului Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, cu nr. 469 din 26 mai 1967, pentru deschiderea Colegiului Electoral în vederea alegerii unui nou titular în scaunul de Arhiepiscop de Alba Iulia și Sibiu și Mitropolit al Ardealului.

În continuare, Prea Fericitul Patriarh Președinte rostește o scurtă cuvîntare, în care arată scopul convocării Colegiului Electoral.

După aceea, Prea Fericirea Sa suspendă ședința timp de o jumătate de oră, pentru consfătuire.

La redeschiderea ședinței, Prea Fericitul Patriarh Președinte propune ca bărbați de încredere, conform art. 130 din Statut, pe P. C. Prof. Sofron Vlad, rectorul Institutului teologic de grad universitar din Sibiu și pe Dl. Prof. Iorgu Ivan, de la Institutul teologic de grad universitar Sibiu, care distribuie buletinele de vot. Apoi are loc votarea.

Prea Fericitul Președinte citește apelul nominal și fiecare membru al Colegiului Electoral depune buletinul în urnă.

După ce au votat toți membri prezenți, biroul, împreună cu bărbații de încredere, constată că au votat 71 membri și că numărul buletinelor corespunde cu numărul votanților.

Colegiul Electoral ia act de constatările biroului.

Despuindu-se scrutinul, se constată că Înalt Prea Cuviosul Arhimandrit Profesor Dr. NICOLAE MLADIN a obținut 70 voturi.

În urma rezultatului votării, Prea Fericitul Patriarh Președinte proclamă ales pe Înalt Prea Cuviosul Arhimandrit Prof. Dr. Nicolae Mladin, care a întrunit 70 de voturi, ca Arhiepiscop de Alba Iulia și Sibiu și Mitropolit al Ardealului.

Prea Fericitul Patriarh Președinte felicită pe noul ales, făcându-i urări pentru o cât mai aleasă și rodnică păstorie.

Noul ales mulțumește călduros pentru încrederea cu care a fost cinstit de Colegiul Electoral și rostește o cuvîntare, în care mărturisește gîndurile care-l stăpînesc în momentul luării pe umeri a grelei sarcini de Arhipăstor al Bisericii Ardeleni, și încredințează pe reprezentanții Bisericii, ai poporului și ai statului că se va strădui fără precupețire să împlinească angajamentul ce-și ia prin acest cuvînt adresat Colegiului Electoral Bisericesc.

Membrii Colegiului Electoral aplaudă pe noul ales Arhiepiscop de Alba Iulia și Sibiu și Mitropolit al Ardealului, Înalt Prea Cuviosul Arhimandrit Profesor Dr. Nicolae Mladin.

Terminîndu-se lucrările alegerii, la rugămintea Prea Fericitului Patriarh Președinte, Domnul Profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor, a dat citire Decretului Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, cu nr. 345 din 3 iunie 1967, pentru închiderea Colegiului Electoral Bisericesc.

La orele 11, Prea Fericitul Președinte declară ședința închisă.

Președintele Colegiului Electoral

† JUSTINIAN

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Secretari:

*Pr. Nicolae Popescu
Filaret Barbu*

Bărbați de încredere:

*P. C. Pr. Prof. Sofron Vlad
Prof. Iorgu Ivan*

LUCRĂRILE SESIUNII EXTRAORDINARE A ADUNĂRII NAȚIONALE BISERICEȘTI

SPICUIRI DIN PROCESUL-VERBAL AL ȘEDINȚEI DIN 4 IUNIE 1967

Duminică, 4 iunie 1967, au avut loc în sala de ședințe din palatul patriarhal, lucrările Adunării Naționale Bisericești, convocată în sesiune extraordinară pentru a se pronunța asupra modificării și completării textului unor articole din Statutul de organizare și din Regulamentele de funcționare a Bisericii Ortodoxe Române.

După terminarea lucrărilor Colegiului Electoral — convocat pentru alegerea noului Arhiepiscop de Alba Iulia și Sibiu și Mitropolit al Ardealului — la orele 12, membrii Adunării Naționale Bisericești, au reintrat în sala de ședințe. Însoțit de o delegație aleasă dintre membrii Adunării Naționale Bisericești, Prea Fericitul Patriarh Justinian a intrat în sala de ședințe împreună cu Domnul Secretar General al Departamentului Cultelor, Profesor D. Dogaru, Dl. Director General I. Bărbulescu și alți colaboratori din Departamentul Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri. Cei prezenți au intonat imnul patriarhal.

Ocupînd scaunul prezidial, Prea Fericitul Patriarh-Președinte a rugat pe Domnul Secretar General al Departamentului Cultelor să binevoiască a da citire Decretului Consiliului de Stat pentru deschiderea Sesiunii.

Domnul Secretar General, Profesor D. Dogaru, a citit Decretul Consiliului de Stat, nr. 468/1967, prin care se declară deschisă Sesiunea extraordinară a Adunării Naționale Bisericești, convocată pentru ziua de 4 iunie 1967.

La invitarea Prea Fericitului Patriarh-Președinte, Pr. Nicolae Popescu, secretar general al Adunării, a citit apelul nominal, constatîndu-se absența motivată a 4 membri. Întrucît Adunarea este întrunită în număr legal, ea poate lucra în mod valabil.

Prea Fericitul Patriarh-Președinte a lămurit membrilor Adunării Naționale Bisericești motivele convocării lor la această dată, și le-a făcut cunoscut că Sfîntul Sinod a studiat și a avizat favorabil asupra propunerilor ce i-au fost supuse pentru modificarea și completarea mai multor articole din *Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române*, precum și din *Regulamentul pentru funcționarea organelor deliberative și executive din Patriarhia Română*, și din *Regulamentul organelor centrale din Patriarhia Română*. De asemenea, Sfîntul Sinod a examinat și a avizat favorabil propunerile pentru modificarea și completarea unor articole din *Regulamentul pentru organizarea și funcționarea Casei de Pensii și Ajutoare a Salariaților Bisericii Ortodoxe Române*, pentru punerea lui de acord cu prevederile din noua Lege a pensiilor.

În continuare, Prea Fericitul Patriarh-Președinte a explicat că modificarea articolelor din Statutul Bisericii Ortodoxe Române și a Regulamentelor respective, a fost găsită necesară pentru introducerea în administrația superioară bisericească a organului de conducere vicar, la Mitropolii, și a arhierilor-vicari, la Episcopii. Sfîntul Sinod prevede în mod precis pentru funcționarea acestui organ, care de altfel a existat și în trecut. Introducerea acestui organ, impune modificări unor articole din Statutul și din Regulamentele Bisericii noastre.

Mai sînt necesare și alte modificări de articole. Schimbările teritoriale ale unităților administrative bisericești — survenite în urma împărțirii teritoriale a statului — se aprobau înainte prin hotărîrea Adunării Naționale Bisericești, și erau confirmate prin Decret al Consiliului de Stat. Se propune acum ca aprobarea acestor schimbări să se facă prin hotărîrea Sfîntul Sinod și se fie confirmată prin decizia Departamentului Cultelor.

De asemenea, pentru înlesnirea formalităților legate de deschiderea și închiderea sesiunilor Adunării Naționale Bisericești, se propune modificarea art. 23 din Statut, în sensul ca deschiderea și închiderea sesiunilor să se facă prin hotărîrea Consiliului de Miniștri, nu prin Decretul Consiliului de Stat.

În continuare Prea Fericitul Patriarh-Președinte a dat lămuriri Adunării și cu privire la propunerea pentru modificarea unor articole din *Regulamentul de organizare și funcționare a Casei de Pensii și Ajutoare a Salariaților Bisericii Ortodoxe Române*, astfel ca acest Regulament să fie pus în acord cu prevederile din noua Lege a pensiilor, în ceea ce privește contribuția pentru pensia suplimentară și acordarea acestei pensii.

Prea Fericirea Sa a încheiat expunerea cu sublinierea că sesiunea extraordinară a Adunării Naționale Bisericești este consacrată examinării și votării modificărilor și completărilor articolelor ce se vor indica în referatele Comisiei organizatoare, căreia i s-au și predat toate actele privind aceste modificări și completări.

Prea Fericitul Patriarh-Președinte a suspendat ședința pentru o oră, spre a lăsa timp membrilor Comisiei să le examineze și să întocmească cuvenitele referate.

La redeschiderea ședinței, Prea Fericirea Sa Părintele Patriarh-Președinte a invitat pe Dl. Prof. Vasile Cojocaru, Raportorul Comisiei organizatoare, ca să dea citire Referatului acelei Comisii, al cărui cuprins este următorul:

«La Comisia organizatoare s-a primit, spre referire, adresa nr. 7621/1967, prin care se comunică avizul Sfîntului Sinod, din ședința sa din 3 iunie 1967, asupra modificării și completării articolelor: 7, 11, 23, 101, 103, 104, 112, 129, 130, 133 și 186 din «Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române»; a articolelor 113, 128 și 129 din «Regulamentul pentru funcționarea organelor deliberative și executive din Patriarhia Română» și a articolelor 7, lit. «h», și 8 și 59, alin. 5, din «Regulamentul organelor centrale ale Patriarhiei Române», privind instituirea funcțiilor de Episcopi-Vicari la Arhiepiscopii și Arhiepiscopii Vicari, la Episcopii, precum și modificarea procedurii de convocare a Adunării Naționale Bisericești.

Comisia, examinînd actele dosarului, de acord cu motivările respective și în urma avizului favorabil al Sfîntului Sinod, propune aprobarea *Proiectului de modificare a articolelor menționate din Statutul Bisericii Ortodoxe Române și din cele două Regulamente, așa cum a fost întocmit*.

Prea Fericitul Părinte Patriarh-Președinte a pus la vot Referatul Comisiunii Organizatoare și modificările făcute la articolele indicate în el, din Statutul și Regulamentele Bisericii Ortodoxe Române.

Adunarea Națională Bisericească, votează și aprobă modificările și completările făcute articolelor: 7, 11, 23, 101, 103, 104, 112, 129, 130, 133 și 186 din «Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române»; articolelor: 113, alin. 1, 128 alin. 1 și 129 din «Regulamentul pentru funcționarea organelor deliberative din Patriarhia Română»; și articolelor: 7 lit. «h», 8 și 59 alin. 5, din «Regulamentul organelor centrale din Patriarhia Română».

La invitarea făcută de Prea Fericirea Sa Părintele Patriarh-Președinte, Dl. Prof. Vasile Cojocaru, Raportorul Comisiunii Organizatoare, a dat citire următorului Referat al Comisiunii, cu privire la modificarea și completarea mai multor articole din Regulamentul pentru organizarea și funcționarea Casei de Pensii și Ajutoare a Salariaților Bisericii Ortodoxe Române:

«La Comisia Organizatoare s-a primit, spre referire, adresa nr. 7634/1967, prin care se comunică avizul Sfîntului Sinod din ședința sa din 3 iunie 1967, asupra modificării și completării articolelor: 17, 18, 19, 24 și 26 din «Regulamentul de organizare și funcționare a Casei de Pensii și Ajutoare a Salariaților Bi-

sericii Ortodoxe Române», pentru punerea lui de acord cu prevederile din Noua Lege a pensiilor în ceea ce privește contribuția pentru pensia suplimentară și acordarea acestei pensii.

Comisia, examinând actele dosarului, de acord cu motivările respective și în urma avizului favorabil al Sfântului Sinod, propune aprobarea proiectului de modificare a articolelor menționate din Regulamentul de organizare și funcționare a Casei de Pensii și Ajutoare a Salariaților Bisericii Ortodoxe Române, așa cum a fost întocmit.

Prea Fericitul Părinte Patriarh-Președinte a pus la vot Referatul Comisiei organizatoare, cu privire la completarea și modificarea articolelor indicate din Regulamentul Casei de Pensii.

Adunarea Națională Bisericească, votează și aprobă modificările și completările făcute articolelor: 17, 18, 19, 24 și 26 din «Regulamentul pentru organizarea și funcționarea Casei de Pensii și Ajutoare a Salariaților Bisericii Ortodoxe Române», punând astfel de acord acest Regulament cu prevederile noii Legi a pensiilor în privința contribuției pentru pensia suplimentară și a acordării acestei pensii.

*

Ordinea de zi fiind epuizată, Prea Fericirea Sa Părintele Patriarh-Președinte a adresat membrilor Adunării Naționale Bisericești călduroase mulțumiri pentru dragostea cu care au răspuns la invitarea făcută, de a veni să rezolve unele probleme de interes bisericesc general. A subliniat modul academic în care s-au purtat discuțiile și s-au rezolvat problemele prezentate. Încheind, Prea Fericirea Sa a rugat pe Domnul Secretar General al Departamentului Cultelor, Profesor D. Dogaru, ca în numele Adunării Naționale Bisericești, să transmită Conducătorilor Statului nostru sentimentele de devotament ale reprezentanților clerici și mireni ai Eparhiilor din Patriarhia Română, și să-i asigure de atașamentul la munca desfășurată cu patriotism pentru dezvoltarea tot mai mult a vieții noi, de dreptate socială și de colaborare pașnică între toți fiii Patriei.

Prea Fericirea Sa a propus Adunării să aprobe constituirea unei Comisii, care să verifice și să aprobe procesul-verbal al ședinței de astăzi, în conformitate cu art. 30 din Regulamentul organelor centrale.

Adunarea Națională Bisericească aprobă constituirea acestei comisii din următorii cinci membri: Dl. Prof. Dr. Aurelian Ionașcu; Dl. Dr. Aurel Botiș; Dl. Prof. Dr. Iorgu D. Ivan; P. C. Pr. Vicar Alexandru Ionescu; P. C. Prot. Vasile Văcăreanu.

La rugămintea Prea Fericirii Sale Părintelui Patriarh-Președinte, Domnul Secretar General al Departamentului Cultelor, Profesor D. Dogaru, a citit Decretul Consiliului de Stat nr. 344/1967, prin care se declară închisă Sesiunea extraordinară a Adunării Naționale Bisericești, convocată pentru ziua de 4 iunie, 1967.

Prea Fericitul Patriarh-Președinte a declarat închisă sesiunea extraordinară din 4 iunie 1967, a Adunării Naționale Bisericești.

Președintele Adunării Naționale Bisericești

† JUSTINIAN

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Secretar general,
Prot. Nicolae Popescu

*

* *

PROCES-VERBAL

Astăzi, luni 5 iunie, anul 1967

Subsemnații membri ai Adunării Naționale Bisericești, conformîndu-ne hotărîrii Adunării, înscrisă în Procesul-verbal, încheiat în ziua de duminică, 4 iunie 1967, ne-am întrunit în Comisie, sub președinția Prea Fericirii Sale Părintelui Patriarh Justinian, și am verificat și aprobat Procesul-verbal al ședinței Adunării Naționale Bisericești din sesiunea extraordinară, care a avut loc în ziua de duminică 4 iunie, anul 1967.

Drept care am încheiat prezentul proces-verbal.

Președinte

† JUSTINIAN

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Membrii Comisiei:

*Dr. Aurel Botiș**Prof. Aurelian Ionașcu**Prof. Iorgu D. Ivan**Pr. Al. Ionescu**Prot. Vasile Văcăreanu*

PUBLICAȚIE

pentru ocuparea prin concurs a catedrei de morală creștină, a lectoratului de limbile rusă și franceză și a lectoratului de limbile germană și engleză de la Institutul teologic de grad universitar din Sibiu

Se publică concurs pentru ocuparea: 1) a catedrei de «Morală Creștină», 2) a lectoratului de limbile rusă și franceză și 3) a lectoratului de limbile germană și engleză, de la Institutul teologic de grad universitar din Sibiu.

Cererile de înscriere la concurs se înaintează la Serviciul Studii și Învățământ de pe lângă Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române din București, raionul Nicolae Bălcescu, str. Antim nr. 29, însoțite de următoarele acte:

- Copie legalizată de pe Diploma de examenul de stat sau de pe diplome echivalente în specialitatea respectivă;
- Copie legalizată de pe Diploma de doctor sau doctor docent;
- Memorii de activitate, împreună cu o listă de lucrări;
- Cîte cinci exemplare din lucrările de specialitate ale candidaților, publicate sau apărute în reviste;
- Copie legalizată de pe certificatul de naștere;
- Certificatul de sănătate;
- Dovada situației militare;
- Dovada activității de la instituția de unde provine candidatul;
- Caracterizare din partea instituției de unde provine candidatul;
- Fișă cu date personale.

Termenul pentru înaintarea actelor în vederea ocupării posturilor vacante este de 30 de zile de la publicare.

Orice lămuriri suplimentare se pot obține de la Serviciul de Studii și Învățământ de pe lângă Sfântul Sinod, str. Antim nr. 29, telefon 31.18.63.

INDREPTARE

În nr. 3-1/1967 din această revistă, s-au strecurat unele greșeli de tipar, care trebuie îndreptate astfel:

La pagina 277, rîndul 15 de jos în sus, trebuie citit:

Apoi participanții la sesiune au luat parte la o recepție oferită de Prea Fe-

La pagina 282, rîndul 7 de sus în jos, trebuie citit:

Un alt putîndarhali, reprezentanți ai celorlalte culte creștine din patria noastră: Iuliu

---

MANUSCRISELE, CARTILE, COMUNICARILE OFICIALE ALE EPARHIILOR, REVISTELE PERIODICE, ABONAMENTELE ȘI ORICE FEL DE CORESPONDENȚA PRIVITOARE LA REVISTA, SE TRIMIT PE ADRESA : EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXA, INTRAREA PATRIARHIEI Nr. 9, RAIONUL N. BALCESCU, BUCUREȘTI, CU MENȚIUNEA : PENTRU «BISERICA ORTODOXA ROMINA» — BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMINE

IN DORINȚA DE A ÎMBUNĂȚĂȚI NEÎNCETAT EXECUȚIA TEHNICĂ A TIPĂRITURILOR SALE, EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ROAGĂ PE PP. CC. PREGĂȚI ȘI PE TOȚI CEILALȚI ABONAȚI AI REVISTELOR SFINTEI PATRIARHII SĂ RES.TITUIE TIPOGRAFIEI INSTITUTULUI BIBLIC, BUCUREȘTI, INTRAREA PATRIARHIEI Nr. 6, RAIONUL N. BALCESCU, TOATE EXEMPLARELE DE CĂRȚI ȘI REVISTE CU DEFECT, PENTRU A LI SE TRIMITĂ ALTELE BUNE, ÎN SCHIMB

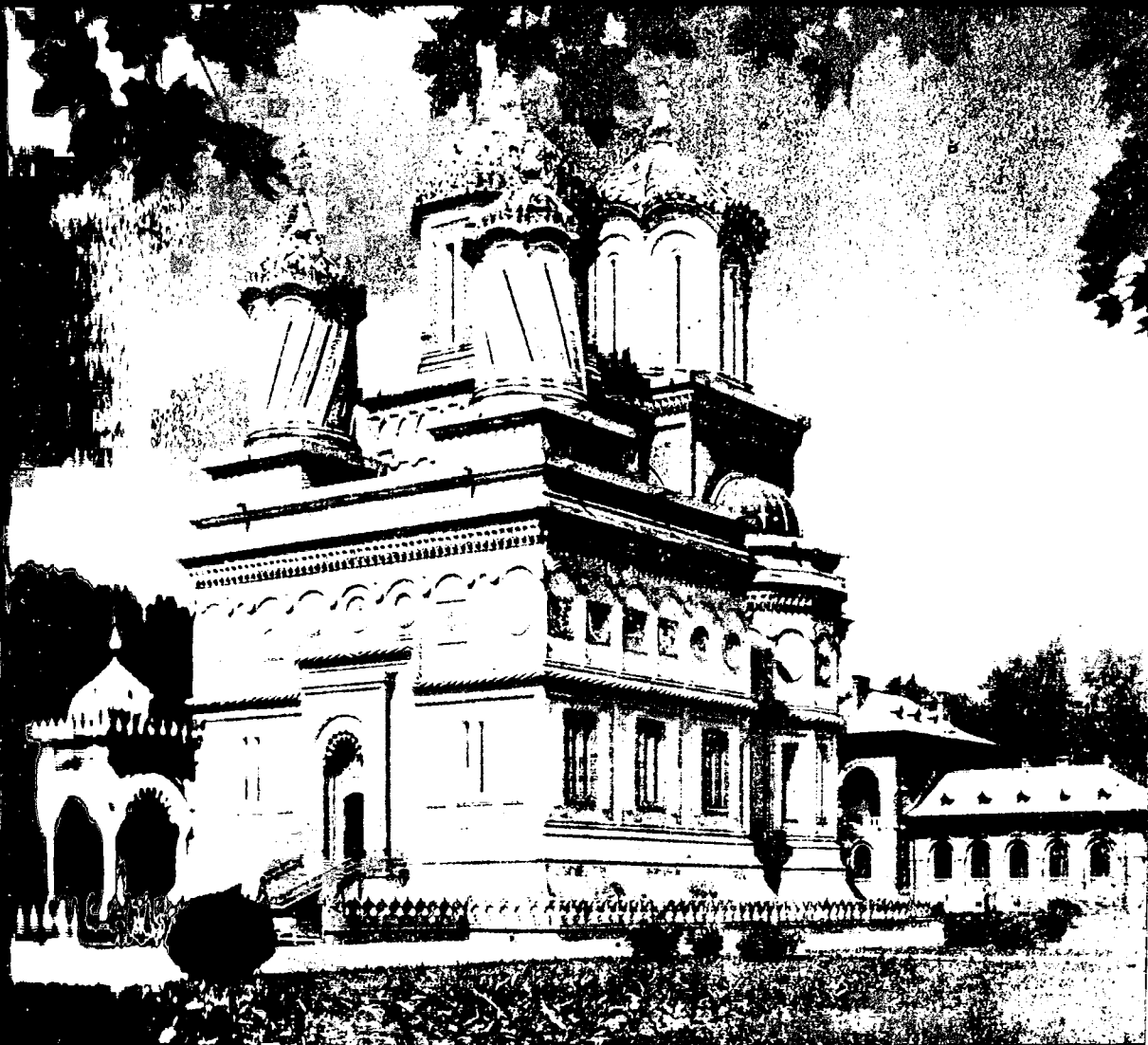

TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXA PRIMEȘTE — CU ÎMPLINIREA FORMELOR LEGALE — COMENZI DE ÎMPRIMATE (ANUNȚURI, STATE DE SALARII, FORMULARE, CĂRȚI DE VIZITA, INVITAȚII ETC.) ȘI STA LA DISPOZIȚIA PAROHILOR ȘI PP. CC. PREGĂȚI PENTRU LUCRĂRI DE LEGATORIE DE TOT FELUL (LEGAT ÎN PINZA, PIELE, METAL, CATIFEA ETC.).

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

LXXXV Nr. 7—8

JULIE - AUGUST 1967

II.A. INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE:

Prea Fericitul Părinte

JUSTINIAN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

MEMBRI:

P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor

P. C. Arhim. IRINEU CRĂCIUNĂȘ, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Iașilor

P. C. Prot. TRAIAN BELAȘCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Sibiului

P. C. Pr. Dr. GH. COTOȘMAN, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Timișoarei

REDACTOR RESPONSABIL:

P. C. Pr. I. GAGIU, Directorul Administrației Patriarhale

COLABORATORI

Inalt Prea Sfinții Mitropoliți, Prea Sfinții Episcopi,
Profesorii Institutelor teologice, Seminariilor teologice
și Școlilor de cântăreți bisericești;
Prea Cucernicii Consilieri administrativi patriarhali și eparhiali,
protopopii, preoții, candidații la titlul de doctor în teologie etc.

MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE RESTITUIE. COLABORATORII SÎNT RUGAȚI SĂ-ȘI PĂSTREZE COPIILE DE PE MANUSCRISELE PE CARE LE TRIMIT REDACȚIEI REVISTEI «BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ».

BISERICA
ORTODOXĂ
ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL
AL
PATRIARHIEI ROMÂNE

ANUL LXXXV
Nr. 7-8
IULIE-AUGUST
1967

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

COPERTA: Minăstirea Curtea de Argeș

C U P R I N S U L

23 AUGUST — Simbol al continuității și al împlinirii 665

VIATA BISERICEAȘĂ

Sărbătorirea zilei numelui Prea Fericitului Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române	668
Încheierea anului școlar 1966—1967 la Instituțiile de învățămînt teologic ale Bisericii Ortodoxe Române	671
Cronică	678
La moartea lui Tudor Arghezi	679
Din viața Bisericilor ortodoxe de peste hotare	680

COMEMORĂRI

Festivitățile de la Curtea de Argeș pentru comemorarea a 450 de ani de la sfințirea bisericii Mînăstirii Curtea de Argeș	697
450 de ani de la sfințirea bisericii Mînăstirii Curtea de Argeș, 1517 — 15 august — 1967:	730
<i>Istoria bisericii Mînăstirii Curtea de Argeș</i> , de Pr. NICULAE ȘERBĂNESCU	730
<i>Biserica Mînăstirii Curtea de Argeș, tezaur de artă românească</i> , de CORINA NICOLESCU	755
<i>Intemeierea Mînăstirii Curtea de Argeș, adevăr și legendă</i> , de G. T. IONESCU	762
<i>Etape de construcție în incinta Mînăstirii Curtea de Argeș</i> , de PAVEL CHIHAIA	789

<i>Revelații în tabloul ctitorilor Minăstirii Curtea de Argeș, de NICOLAE VĂTĂMANU . . . . .</i>	814
<i>Medalii comemorative ale ctitoriei lui Neagoe Basarab și Despina Doamna de la Curtea de Argeș, de Pr. N. ȘERBĂNESCU . . . . .</i>	820
<i>Mărturii de aleasă cinstire la cea de a 450-a aniversare a Mi- năstirii Curtea de Argeș, de GABRIEL POPESCU . . . . .</i>	825

RECENZII

<i>O carte despre frumusețile țării noastre . . . . .</i>	830
<i>Despre structura unitară și armonică a Bisericii Ortodoxe Române, de Diac. Prof. EM. VASILESCU . . . . .</i>	832
<i>O nouă revistă bisericească ortodoxă română, de Diac. I. BRIA . . . . .</i>	834

---

23 AUGUST — SIMBOL AL CONTINUITĂȚII ȘI AL ÎMPLINIRII

Cu fiecare an sărbătoarea zilei de 23 August — ziua mării coticuri din 1944 — adaugă ceva nou la conturarea profilului acestei zile în istoria neamului și la precizarea ei ca sărbătoare a continuității și a tuturor împlinirilor — încununare a visurilor și nădejdelor de dinainte de ea și temelie a tuturor înfăptuirilor de după ea.

În istoria zbuciumată a poporului nostru există, ca în istoria fiecărui popor, date care încrustează pe răbojul trăirii lui sinteza unor anumite împrejurări din dezvoltarea vieții lui sociale și momente de hotar între etapele mersului său înainte. Și toate aceste date prezintă în istoria neamului o legătură tainică și indestructibilă, manifestată în continuitatea de dezvoltare și în rostul de treaptă nouă pe care-l reprezintă fiecare dată nouă în urcușul neînterupt, continuu spre limanul în care năzuințele spre mai bine ale tuturor generațiilor să-și găsească împlinirea.

Intr-adevăr, după trecerea aproape a unui sfert de veac — ce reprezintă vremea necesară pentru definirea rostului înfăptuirilor mature în viața istorică a unei generații — sensul profund al lui «23 August» a devenit cu desăvârșire evident pentru întreg poporul românesc.

Fiecare an, fiecare nouă înfăptuire în industrie și în agricultură, în comerț și în transport, în ridicarea nivelului de trai și în lărgirea nivelului cultural, în creșterea prestigiului internațional și în unitatea monolitică internă, a contribuit în mod efectiv la conturarea limpede în conștiința tuturor fiilor patriei noastre că marea construcție socialistă a vremii noastre — sintetizată în simbolul «23 August» — are rădăcini adânci în viața și în conștiința întregului popor român.

Trăinicia înălțării României pe culmile civilizației socialiste de azi se întemeiază pe aceea că ea a fost înfăptuită treaptă cu treaptă prin munca și lupta pentru progres social și eliberare națională a generațiilor care au înfruntat pe cotropitori sub Mircea cel Bătrîn și sub Ștefan cel Mare; ale celor care s-au ridicat împotriva asupririi sociale și naționale sub Doja, sub Horia, sub Tudor; ale celor care au dat viață pentru prima dată visului unirii tuturor românilor sub Mihai Viteazul;

ale celor care au ridicat temelie nepieritoare focarului de cultură sub Petru Rareș și sub Vodă Brîncoveanu ; ale celor patruzeci de mii de pe Cîmpia Libertății; ale celor care s-au dăruit și s-au jertfit pentru înfăptuirea revoluției de la 1848, a Unirii Principatelor Române, a independenței naționale, a unității statului nostru național ; ale celor unsprezece mii jertfiți pentru eliberarea muncii în 1907 ; și ale generațiilor care, după decenii de luptă revoluționară, în frunte cu clasa muncitoare sub conducerea Partidului, au condus poporul român, prin insurecția armată din 1944, la înfăptuirea eliberării naționale și sociale a țării și a eliberării pentru totdeauna a muncii de exploatare și împilare.

Numai în acest fel se poate înțelege fenomenul uimitor că, în toate părțile țării, întîmpinînd pe conducătorii înfăptuirilor sociale de azi, poporul român simte nevoia lăuntrică să mărturisească împlinirea a doua a năzuințelor sale de veacuri înfățișîndu-se în chipul sub care el a luptat în trecut pentru aceste idealuri : sub chipul plăieșilor la Cetatea Neamțului și la Cetatea Sucevei; sub chipul pandurilor pe cîmpia Padeșului; sub chipul armiei Generalului Magheru pe cîmpul de la Rîureni ; în același număr de patruzeci de mii și în aceeași orînduire pe Cîmpia Libertății ; în iureșul dezlănțuit al marii dăruiri pe cîmpia Mărășeștilor, cu același jurămint în suflet și pe buze «Pe aici nu se trece!»

Această conștiință că toate cuceririle de care se bucură azi poporul nostru au fost obținute prin lupta și jertfa, în întreașa istorie, a celor mai buni dintre fiii săi, și că «tot ceea ce realizează azi prin munca și eforturile sale se răsfrînge nemijlocit asupra vieții lui de azi și a vieții generațiilor de mîine, face ca poporul român să consacre energia și puterea sa de muncă înfăptuirii celor mai profunde aspirații de progres și prosperitate ale întregului popor, a înaltei răspunderi pentru cauza socialismului și a păcii în lume».

Iar garanția împlinirilor viitoare, ca și explicația tuturor înfăptuirilor uluitoare din anii de după eliberare o constituie elanul creator al muncii eliberate, bunul nostru cel mai de preț, care în noua sa ipostază devine identică cu patriotismul și se transformă în dăruire. În acest fel «23 August» este și simbol al viitorului nostru socialist.

*

Biserica Ortodoxă Română, care, în tot trecutul ei, «a stat alături de popor, străduindu-se să-i fie de folos în forma potrivită condițiilor și împrejurărilor», și care «a avut o contribuție de mare valoare în ceea ce privește definirea pe care trebuie să o aibă cultele religioase în viața obștească a «statului socialist», se bucură azi de ridicarea poporului, de întărirea lui, de prosperitatea lui, de tot ce este constructiv și folositor în viața lui. Cu această bucurie și dorire de binele poporului, Biserica Ortodoxă Română, prin ierarhii, clericii și credincioșii săi, a întîmpinat împreună cu tot poporul pe conducătorii înfăptuirilor sociale de azi la Mînăstirea Putna, la Mînăstirea Tismana, la Mînăstirea Cozia, la Mînăstirea Dealu ; și cu aceeași bucurie și sentiment

mente adânci de mândrie cetățenească și patriotică, Biserica Ortodoxă Română ca Biserică națională întâmpină pe cel de al «23-lea 23 August», simbolul continuității și al împlinirilor în istoria și în viața întregului popor român.

* * *

Cu prilejul celei de a 23-a aniversări a eliberării României prin insurecția armată din 23 August 1944, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Domnului Chivu Stoica, Președintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, Domnului Ion Gheorghe Maurer, Președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste România și Domnului Profesor Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri, telegrame de felicitare, încredințând pe Conducătorii patriei că ierarhii, slujitorii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române fac legământ împreună cu tot poporul să muncească pentru asigurarea progresului neîntrerupt al țării, pentru bunăstarea și fericirea întregului popor și pentru statornicirea de raporturi frățești de colaborare cu slujitorii și credincioșii celorlalte culte din țara noastră, pentru înfăptuirea unei păci trainice pe pământ și pentru colaborarea pașnică între toate popoarele lumii.

VIATA BISERICESCA

SARBATORIREA ZILEI NUMELUI PREA FERICITULUI PARINTE JUSTINIAN PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMANE

A devenit datină ca în fiecare an la 2 august, când în Biserica Ortodoxă se sărbătorește dreptcredinciosul împărat Iustinian, în Biserica Ortodoxă Română, ierarhii, clericii și credincioșii să cinstească în chip deosebit ziua numelui Întâistătătorului lor, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian.

Dimineața, începînd de la orele 10, delegații ale salariaților Administrației Patriarhale și ai Arhiepiscopiei Bucureștilor au înmînat Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian flori, urîndu-i sănătate și viață lungă și asigurîndu-l de respectul și dragostea pe care toți le poartă Prea Fericitului Sale și încredințîndu-l că vor continua să îndeplinească cu conștiinciozitate și devotament toate sarcinile ce li se vor trasa.

La orele 11.30, Prea Sfințitul Episcop Valerian al Oradiei, înconjurat de un sobor de slujitori de la catedrala patriarhală a săvîrșit, în paraclisul din palatul patriarhal, un Te-Deum, la care răspunsurile au fost date de către toți clericii prezenți.

La această slujbă de mulțumire, pe lângă Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, au luat parte: I.P.S. Tit Sîmedrea, P.S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar-patriarhal, P.C. Pr. Ioan Gagiu, directorul Administrației Patriarhale, P.C. Pr. Alexandru Ionescu, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor; PP.CC. Părinți Consilieri de la Administrația Patriarhală și de la Arhiepiscopia Bucureștilor, inspectorii patriarhali și funcționarii superiori de la Centrul patriarhal și de la Arhiepiscopia Bucureștilor, profesori de la Institutul teologic de grad universitar din București și de la Seminarul teologic din București, protoiereii din Capitală.

După săvârșirea Te-Deum-ului, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit în cabinetul de lucru pe colaboratorii de fiecare zi ai Prea Fericirii Sale, — ceea ce a dat sărbătoririi din acest an un caracter intim, de lucru —, care au prezentat felicitări Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, urîndu-i viață lungă, puteri de muncă pentru a conduce Biserica Ortodoxă Română — ierarhii și teologii, clerul și credincioșii ei —, la înfăptuirea tuturor acelor acțiuni care pot contribui la întărirea prestigiului Bisericii noastre strămoșești în sinul Ortodoxiei și între celelalte Biserici creștine, la lărgirea și adîncirea concepțiilor ecumeniste, la promovarea păcii în lume, la colaborarea între toate popoarele și la propășirea patriei noastre, Republica Socialistă România.

*

Cu prilejul zilei onomastice, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit numeroase scrisori și telegrame de felicitare din țară și de peste hotare, dintre care publicăm, în continuare, următoarele:

Telegrama Sanctității Sale Patriarhului Ecumenic *Atenagora* al Constantinopolului:

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN

Cu prilejul sărbătoririi zilei onomastice a Prea Fericirii Voastre, Vă felicităm și Vă urăm sănătate deplină și toate bunătățile divine.

† **Patriarhul ATENAGORA**

*

Telegrama Prea Fericitului *Chiril*, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare :

*Prea Fericirea Voastră,
Frate preaiubit în Hristos !*

În numele nostru personal și în numele Sfintului Sinod, Vă adresăm felicitările noastre cele mai cordiale, cu ocazia sărbătorii Voastre onomastice.

În rugăciune, Vă dorim sănătate și putere, ca să continuați a Vă împlini cu succes înalta misiune pentru care blînda Providență divină V-a ales spre binele evlaviosului popor român, a dezvolta relațiile frățești reciproce în sinul Bisericii lui Dumnezeu, și a propovădui pacea, în slujba căreia am fost chemați de Domnul.

Al Sanctității Voastre prea devotat în Hristos frate și împreună-slujitor.

† **CHIRIL**
Patriarhul Bulgariei

Telegrama Înalt Prea Sfințitului *Macarios*, Arhiepiscopul Ciprului :

Prea Fericirea Voastră,

Cu dragoste frățească îmbrățișînd pe mult iubita Voastră Prea Fericire, Vă felicit călduros de ziua numelui, urîndu-Vă din inimă sănătate îndelungată, spre binele binecredincioasei Voastre turme.

† **MACARIOS** al Ciprului

*

Telegrama Înalt Prea Sfințitului *Iacobos*, Arhiepiscopul ortodox grec al Americii de Nord și de Sud :

Prea Fericirea Voastră,

Sărbătorirea zilei numelui mult iubitei și venerabilei Voastre Prea Fericiri imi oferă prilejul să Vă adresez cordiale felicitări, rugînd pe cerescul Mintuitor și Intemeietor al Bisericii, Hristos, să Vă dăruiască sănătate întru mulți ani, spre binele Sfintei Biserici a României și a evlavioșilor săi credincioși.

Al Venerabilei Voastre Prea Fericiri iubitor frate întru Hristos și cu totul devotat.

† **Arhiepiscopul IACOBOS**

*

Telegrama Prea Sfințitului *Episcop Damaschin* al Dimitriadei :

Prea Fericirea Voastră,

Vă trimitem calde urări cu prilejul zilei numelui.

† **DAMASCHIN** al Dimitriadei

*

Telegrama Prea Sfințitului *Episcop Victorin* al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America :

Prea Fericirea Voastră,

În numele meu personal, al colaboratorilor, preoților și credincioșilor Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America, urez Prea Fericirii Voastre mulți și fericiți ani, cu prilejul zilei onomastice.

† **Episcop VICTORIN**

ÎNCHEIEREA CURSURILOR ANULUI ȘCOLAR 1966—1967, LA INSTITUȚIILE DE ÎNVĂȚĂMÎNT ALE BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

An de an, școlile teologice răspîndesc în ogorul Bisericii lucrători destoinici, cunoscători și trăitori ai adevărilor de credință creștină și fii loiali ai scumpei noastre patrii, Republica Socialistă România.

Sub îndrumarea Sfîntului Sinod și prin grija permanentă a Ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române, școlile teologice din cuprinsul Patriarhiei Române își împlinesc menirea cu rezultate tot mai mulțumitoare, în condiții din ce în ce mai bune.

Anul școlar 1966—1967 s-a desfășurat potrivit prevederilor noului Regulament de organizare și funcționare a instituțiilor de învățămînt pentru pregătirea personalului bisericesc și de recrutare a corpului didactic din Patriarhia Română, elaborat de Sfîntul Sinod la 17 decembrie 1965.

La sfîrșitul anului școlar, au avut loc îndătinatele serbări, prilej de bilanț, de bucurie, de meditare, de îndemnuri și de noi hotărîri pentru viitor.

În cadrul acestor serbări, vorbitorii au adus cuvenitul prinos de evlavie la împlinirea a nouăsprezece veacuri de la moartea martirică a Sfîntilor Apostoli Petru și Pavel, propovăduitori ai credinței creștine și pilde minunate de trăire în Hristos, pentru folosul semenilor.

De asemeni, vorbitorii și-au exprimat adîncă recunoștință față de întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Patriarh Justinian, și față de toți Ierarhii membri ai Sfîntului Sinod, pentru părinteasca purtare de grijă, pe care o arată — cu timp și fără timp — școlilor teologice, cum și recunoștința față de Conducerea de Stat a țării și față de Departamentul Cultelor pentru sollicitudinea pe care o arată în problemele vieții religioase ale Bisericii noastre și instituțiilor ei.

LA INSTITUȚIILE TEOLOGICE DE GRAD UNIVERSITAR

București. — Cursurile anului universitar au început la 1 octombrie 1966 și s-au încheiat la 30 mai 1967. Examenele s-au ținut în luna iunie, iar sesiunea de examene de toamnă este programată pentru luna septembrie, după care — cunoscîndu-se rezultatele definitive — va avea

loc și festivitatea bilanțului pentru munca depusă și a răsplătirii pentru studenții merituoși.

În cursul anului școlar, pregătirea didactică și educativă a studenților a fost întregită, în afara orarului obișnuit de cursuri și seminarii, cu câte o ședință săptămînală de îndrumări pastorale și câte o ședință săptămînală de îndrumări cetățenești-patriotice. Studenții au activat și în cadrul unor organizații de masă: Comitetul de luptă pentru Pace, Crucea Roșe, ARLUS, etc. Studenții din anul I și IV au organizat și prezentat reușite șezători culturale. Sub conducerea diriginților de ani, studenții au făcut excursii în capitală și în împrejurimi, vizitînd monumente istorice și de artă, muzee, expoziții, etc. Ei au asistat de asemenea la diferite concerte și spectacole în zilele de învoire generală, joia și duminica după amiază mai ales. În cadrul internatului studenții și doctoranzii au la dispoziție o sală de televizor, iar săptămînal, prin grija Serviciului Cultural al Arhiepiscopiei Bucureștilor, în sala de festivități a Institutului s-au proiectat filme artistice și documentare. În curtea Institutului s-au amenajat un teren de baschet și un teren de volei, instalîndu-se și aparate speciale pentru gimnastică.

Biblioteca Institutului s-a îmbogățit cu noi publicații, iar, membrii corpului didactic, doctoranzii și studenții sînt abonați, în grup sau individual, la diferite periodice și ziare.

Studenții au prezentat serbări alcătuite din coruri și recitări, la inaugurarea anului școlar (1 octombrie 1966), la hramul Institutului (30 ianuarie), la aniversarea Unirii Principatelor, cu prilejul vizitelor unor delegații bisericești și teologice de peste hotare, etc.

În acest an universitar, între studenții Institutului s-au numărat și opt tineri de peste hotare, bursieri ai Patriarhiei Române: trei din Etiopia, doi din Liban, unul din Siria, unul din Uganda și unul din Canada.

Dintre membrii corpului didactic ajutător, au fost trimiși la studii în străinătate, ca bursieri ai Consiliului Ecumenic al Bisericilor, asistentul Pr. D. Popescu, la Bossey, iar ca bursier al Bisericii Anglicane, asistentul Pr. L. Gafton, la Oxford. Se mai află trimiși la studii peste hotare și unii dintre doctoranzi.

Profesorii Institutului au pregătit și au susținut prelegeri la cursurile de îndrumare pastorală, misionară și socială a clerului de la Curtea de Argeș, în colaborare cu profesorii Institutului teologic din Sibiu. Membrii corpului didactic au continuat să întocmească articole, studii, cronici și recenzii, cum și felurite referate, cerute de Cancelaria Sfințului Sinod, sau pentru publicare în revistele patriarhale și mitropolitane. Unii membrii ai corpului didactic au luat parte la lucrările unor conferințe și comisii teologice și bisericești intercreștine de peste hotare, sau care s-au desfășurat în țara noastră. Toți membrii corpului didactic au fost programați pentru a predica în Catedrala Patriarhală.

În sesiunea iunie 1967 au promovat examenul final de diplomă și al fost proclamați licențiați în teologie 66 absolvenți, între care și Dn. Mircea Panciuc, canadian de origină română.

Sibiu. — Programul de cursuri și seminarii a luat sfârșit în ultima zi lucrătoare a lunii mai. Dimineața, la sfânta liturghie studenții anului IV s-au cuminecat, potrivit datinei. Cu acel prilej, cuvîntul de părintească povătuire le-a fost adresat de către P.C. Pr. Prof. Isidor Todoran. Studentul absolvent Aurel Jivi a dat expresie simțămintelor cu care promoția lui întîmpină misiunea preotească. După sfînta liturghie, studenții anului IV și-au exprimat în cuvinte simțite recunoștința față de ostenitorii Institutului, oferindu-le buchete de flori la locurile lor de muncă. De asemenea, ei și-au luat un mișcător rămas-bun de la colegii lor din ceilalți ani de studii, făcîndu-și reciproc urări de bună reușită în strădaniile ce-i așteaptă și pe unii și pe ceilalți. Cheia sălii de curs a anului IV, a cărui intrare era împolobită cu ghirlande de verdeață și flori, a fost predată — simbolic — studenților absolvenți ai anului III.

În cursul lunii iunie, c., potrivit programărilor, s-au desfășurat examenele de sfîrșit de an, urmate de examenele de diplomă pentru titlul de licențiat în teologie.

Festivitatea încheerii anului școlar 1966—1967, s-a desfășurat la praznicul de pomenire a Sfinților Apostoli Petru și Pavel (29 iunie c.) și a fost împreună cu comemorarea a nouăsprezece veacuri de la moartea lor mucenicească. Dimineața, sfînta liturghie a fost oficiată de către I.P.S. Mitropolit Dr. Nicolae Mladin al Ardealului, împreună cu P.P.SS. Episcopi Teofil al Clujului și Teoctist al Aradului. La sfîrșitul sfîntei liturghii, cei trei înalți Ierarhi au rostit cuvîntul lor de învătătură.

La ora 13, în aula Institutului s-a desfășurat programul festiv. Corul studenților dirijat de P.C. Conf. Gh. Șoima a executat cîntări religioase, populare și patriotice. Mai întîi a luat cuvîntul P.C. Rector Pr. Dr. Sofron Vlad, care a prezentat darea de seamă asupra activității din cursul anului școlar încheiat. În numele absolvenților, proaspătul licențiat în teologie Aurel Jivi a înfățișat năzuințele superioare — bisericesti și cetățenești — de care este pătrunsă promoția sa. S-a trecut apoi la partea comemorativă a programului: nouăsprezece veacuri de la moartea martirică a Sfinților Apostoli Petru și Pavel.

În lectura studenților Lazăr Marius, Mițiga Victor, Dan Dumitru și Felecan Simion — absolvenți ai anului III —, au fost ascultate pagini înălțătoare despre personalitatea și opera Sfinților Apostoli Petru și Pavel, desprinse din scrierile lor inspirate, cum și din opera Sfîntului Ioan Gură de Aur și al lui Petru Maior.

Cuvîntul comemorativ a fost rostit de către P.C. Pr. Prof. Grigorie Marcu.

În încheierea festivității a luat cuvîntul I.P.S. Dr. Nicolae Mladin, Mitropolitul Ardealului. I.P.S. Sa a subliniat că «Institutul Teologic din Sibiu este un laborator în care se formează sufletește, an de an, preoți care să slujească marele ideal al unității noastre bisericesti și naționale, să ajute la făurirea unei Patrii din ce în ce mai frumoase, ca și la împlinirea idealului umanitar al păcii și înfrățirii tuturor popoarelor.

Teologia noastră este o teologie vie, nu făurire numai a rațiunii, ci înrădăcinată în viața Bisericii și în viața societății de astăzi».

LA ȘCOLILE DE CÎNTĂREȚI BISERICEȘTI ȘI SEMINARIILE TEOLOGICE

București. — Serbarea de sfârșit de an s-a desfășurat duminică 25 iunie a.c., într-o atmosferă de aleasă însufletire, în prezența reprezentanților forurilor superioare bisericești, a membrilor corpului didactic și a numeroși studenți de la Institutul teologic, a profesorilor și elevilor școlii, precum și a unui mare număr de părinți. Ea a constituit o expresie a năzuințelor ostenitorilor acestui așezământ de învățămînt al Bisericii noastre, devotați fii duhovnicești ai Prea Fericitului Patriarh Justinian, de a pune în valoare noi învățături, străluciri și frumuseți din tezaurul Ortodoxiei, în slujba instruirii și educării viitorilor slujitori ai altarelor străbune.

Dimineața, în paraclisul «Sfînta Ecaterina», s-a oficiat sfînta liturghie de către un sobor alcătuit din preoți profesori ai Institutului și Seminarului, răspunsurile fiind date de toți elevii școlii.

Participanții au trecut apoi în sala de festivități, unde s-a desfășurat programul festiv și distribuirea premiilor elevilor care s-au distins la studii și purtare.

În numele și din încredințarea Prea Fericitului Patriarh Justinian, serbarea a fost prezidată de P.C. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic din București și membru al Consiliului Eparhial al Sfîntei Arhiepiscopii a Bucureștilor.

Cuvîntarea festivă a fost rostită de Dl. Prof. Nicolae Grosu, directorul școlii. D-sa a făcut o dare de seamă asupra activității desfășurate în școală în cursul anului de învățămînt 1966—1967.

Rînd pe rînd au fost prezentate aspecte ale procesului instructiv-educativ, strădaniile elevilor și ale membrilor corpului didactic în executarea programului de învățămînt, educația duhovnicească, formarea unei dezvoltate conștiințe cetățenești și patriotice, etc.

Au urmat cîntece religioase, populare și patriotice, executate de corul elevilor seminariști dirijat de Prof. V. Frangulea, și recitări din versurile poezilor noștri.

După ce s-au împărțit premiile, a luat cuvîntul P.C. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic, care a urat absolvenților ca bunul Dumnezeu să le lumineze pașii vieții spre a se ridica la înălțimea chemării lor sfînte și ca, la rîndul lor să crească credincioși luminați pentru împărăția cerurilor și cetățeni devotați pentru cetatea pămîntească a patriei noastre iubite, Republica Socialistă România.

Buzău. — Festivitatea închiderii cursurilor a avut loc în ziua de 24 iunie a.c. La această festivitate au luat parte P.S. Episcop Antim Angelescu al Buzăului, PP. CC. Consilieri Eparhiali, corpul profesoral și administrativ al școlii, elevii, preoți din orașul Buzău și părinți ai elevilor.

Programul a fost compus din coruri și recitări, pregătite de tinerii absolvenți ai promoției 1967.

După încheierea părții artistice, P.C. Pr. Prof. Dumitru Luca, directorul școlii, a prezentat darea de seamă asupra activității din anul încheiat, vorbind pe rînd despre: procesul instructiv și educativ al învățămîntului, administrația și gospodărirea școlii, situația economică a școlii și despre situația la studii și purtare.

În continuare, Caloian Viorel, premiantul seriei, a rostit în numele absolvenților un cuvînt de mulțumire și bun rămas școlii, făgăduind că absolvenții nu vor uita niciodată învățăturile pe care le-au primit în ea.

În încheierea festivității a luat cuvîntul P. S. Episcop Antim al Buzăului, care și-a exprimat satisfacția deosebită pentru modul în care s-a desfășurat și s-a încheiat munca școlară în anul 1966—1967 la această școală teologică ce deservește două eparhii: a Buzăului și a Dunării de Jos.

Intr-un viu entuziasm de deplină mulțumire sufletească a întregii asistențe, P.S. Episcop Antim al Buzăului, a împărțit premiile în cărți acordate de Consiliul profesoral, elevilor merituoși.

Intre 30 iunie—5 iulie, școala a organizat, cu sprijinul Episcopiiilor Buzăului și Dunării de Jos, tradiționala excursie de sfîrșit de an școlar, pe un itinerar deosebit de pitoresc și instructiv din cuprinsul celor două eparhii.

Minăstirea Neamț. — La 29 iunie s-a oficiat slujba sfintei liturghii, cu Te-Deum de mulțumire, în catedrala marelui voievod Ștefan cel Mare de la Minăstirea Neamț, de un sobor de slujitori în frunte cu P.Cuv. Arhim. Nestor Vornicescu, starețul Minăstirii, și P. Cuv. Epifanie Norocel, directorul școlii.

Predica zilei a fost rostită de absolventul seminarului, V. Dăscălescu.

Apoi, în sala de festivități a școlii s-a desfășurat serbarea de sfîrșit de an, programul fiind alcătuit de coruri interpretate de elevi sub conducerea P. C. Prof. C. Sirbu, recitări de poezii și cuvîntări.

P. C. Director Epifanie Norocel a făcut un amplu expozeu în legătură cu munca școlară încheiată, scoțînd în relief ca idei principale *prietenia* și *iubirea de patrie*. P. C. Sa a folosit alese exemple și citate din literatura universală, literatura națională și — mai ales —, din Sfînta Scriptură și din operele Sfînților Părinți, pentru a ilustra valoarea prieteniei și adevăratul patriotism.

Absolventul Sandu Vasile de la școala de cîntăreți bisericești și absolventul Profir Constantin de la Seminarul teologic au adus mărturia sentimentelor de dragoste, atașament și recunoștință față de conducerea bisericească și față de conducerea de Stat a țării, față de profesori și față de toți ostenitorii școlii, îndemnînd pe colegii lor care vor continua cursurile în anii următori de a fi mereu stăruitori în muncă.

Apoi, în scurte cuvîntări, P. C. Pr. Consilier Scarlat Porcescu, delegat al I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, și P. C. Pr. G. Vlad, delegat al P. S. Episcop Partenie al Romanului și Hușilor, au transmis binecuvîntările și felicitările celor doi ierarhi pentru munca

depusă în anul școlar încheiat, arătînd că «relieful natural de la Neamțu și clopotele de la această mînaștire — atît de mult cîntate de scriitorii noștri — cu sunetul lor melodios parcă vin de la moșii și strămoșii noștri, deșteptînd sentimentul de prețuire și evlavie pentru tot ce s-a zidit aici și pretutindeni pe pămîntul patriei».

Festivitatea s-a încheiat cu împărțirea premiilor, cărțile fiind acordate de către cele două centre eparhiale pentru elevii merițoși.

Cluj. — În ziua de 15 iunie c., după oficierea sfintei liturghii în catedrala ortodoxă din Cluj de către P. S. Episcop Teofil Herineanu, s-a trecut în sala de festivități, unde la ora 12 a început serbarea. Programul s-a deschis cu cîntări executate de corul școlii, dirijat de Prof. I. Brie.

Luînd cuvîntul P. C. Pr. Director Ion Popp a prezentat un amplu raport asupra activității școlare pe anul 1966—1967.

Apoi, elevi din clasele a III-a și a V-a au recitat versuri.

A luat cuvîntul absolventul Cornilă Vasile, care în numele colegilor săi a mulțumit I. P. S. Mitropolit Dr. Nicolae Mladin al Ardealului și PP. SS. Episcopi Teofil al Clujului și Valerian al Oradiei pentru grija părintească și pentru ajutoarele materiale acordate, cum și corpului profesoral pentru învățăturile și povețele date în decursul celor cinci ani de studii. A urmat cuvîntul P. C. Pr. Prof. Milan Șesan, de la Institutul teologic din Sibiu care a subliniat că dragostea creștină trebuie să fie îmbinată cu unirea și împreună-viețuirea în numele Părintelui ceresc. P. C. Sa a transmis binecuvîntarea I. P. S. Mitropolit Dr. Nicolae Mladin și a urat tuturor ostenitorilor școlii noi succese în munca din viitor.

P. C. Pr. Iulian Cîrstoiu a vorbit în numele P. S. Episcop Valerian al Oradiei.

Încheierea serbării a fost marcată de cuvîntul P. S. Episcop Teofil al Clujului, care a făcut aprecieri elogioase față de munca depusă în școală și a dat noi îndrumări duhovnicești elevilor și tuturor ostenitorilor. P. S. Sa a înmînat apoi premiile și mențiunile acordate unui număr de 61 elevi.

Craiova. — La 29 iunie a. c., între orele 7—11 s-a săvîrșit utrenia și sfînta liturghie de către soborul preoților profesori, răspunsurile fiind date de elevii seminarului. Predica zilei a fost rostită de absolventul Neagoe Gheorghe. Apoi, în sala de festivități a școlii, au sosit oaspeții invitați: P. Cuv. Arhim. Ghermano Dineață, vicarul Sfintei Episcopii a Rîmnicului și Argeșului, împreună cu PP. CC. Consilieri ai Sfintei Arhiepiscopii a Craiovei, Pr. Ioan Iordache și Pr. Gh. Nicolaescu.

Serbarea a început cu un cuvînt de bun venit adresat oaspeților de către P. C. Director Pr. Petre Constantinescu. P. C. Sa a arătat că profesorii și elevii școlii se străduiesc din revărsatul zorilor și pînă în orele tîrzii din noapte să împlinescă cele două postulate ale pedagogiei: comunicarea de cunoștințe temeinice și crearea de deprinderi folositoare, pentru slujirea Bisericii și a patriei noastre. Au urmat coruri și recitări.

Partea a doua a programului a cuprins mai întâi darea de seamă asupra activității didactico-educative, administrative și gospodărești, prezentată de P. C. Director.

Apoi, a luat cuvântul P. C. Consilier Pr. Gh. Nicolaescu, care a adus binecuvântarea I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei și a făcut o expunere asupra conținutului învățămîntului nostru teologic, arătînd îndatoririle fiecărui ostenitor al școlii față de Biserică și patrie. P. C. Sa și-a exprimat satisfacția pentru formarea intelectuală și înobilarea sufletelor elevilor în spiritul luptei pentru apărarea păcii, ideal de care este animată azi întreaga omenire. A luat apoi cuvîntul P. Cuv. Arhim. Ghermano Dineață, vicarul Episcopiei Rîmnicului și Argeșului, care a subliniat datoria tuturor de a-și îndrepta gîndurile către conducătorii Bisericii și ai patriei, cu mulțumire și recunoștință, pentru sprijinul acordat Instituțiilor de învățămînt bisericesc.

Absolventul Șerban Gheorghe, șeful promoției 1967, a dat expresie simțămîntelor duioase pe care le încearcă toți absolvenții la despărțirea de școală, făgăduind că absolvenții vor pune în practică toate învățăturile folositoare dobîndite de-a lungul celor cinci ani de studii.

În încheierea serbării s-au distribuit premiile obținute de elevii sîrguincioși la învățătură și cu aleasă purtare.

Caransebeș. — În ziua de 24 iunie a. c., sfînta liturghie s-a desfășurat într-o atmosferă solemnă, fiind oficiată de P. S. Episcop Teoctist al Aradului, în fruntea unui sobor de preoți, profesori, consilieri și de diaconi. Răspunsurile au fost date de corul elevilor. P. C. Prof. Spiridon Cîndea, de la Institutul teologic din Sibiu, a rostit predica despre viața Sfîntului Ioan Botezătorul, arătînd actualitatea învățăturii Înaintemergătorului pentru instaurarea în lume a duhului de pace și fericire.

Serbarea de sfîrșit de an a avut loc în sala de festivități a școlii. Aci a luat cuvîntul P. C. Director Pr. Dumitru Abrudan, care a prezentat raportul asupra activității desfășurate în timpul unui an.

După ce elevii au executat cîteva cîntări religioase și au recitat versuri, a luat cuvîntul P. C. Pr. Prof. Spiridon Cîndea, care — în calitate de președinte al Comisiei de examinare pentru diplomă —, și-a exprimat bucuria față de «progresul realizat în cadrul acestei școli, mai desăvîrșit anul acesta ca oricînd».

În încheierea festivității a vorbit P. S. Episcop Teoctist al Aradului, care a înfățișat deosebit de elocvent și sugestiv chipul adevăratului preot după cerințele zilelor noastre, dînd povețe părintești și exprimîndu-și convingerea că rezultatele obținute vor constitui un îmbold pentru noi succese.

Festivitatea s-a încheiat cu premiarea elevilor merituoși.

CRONICĂ

Marti, 4 iulie c. — Prea Fericitul Patriarh Justinian a luat parte la recepția oferită de Ambasadorul Statelor Unite ale Americii la București, Dl. Richard H. Davis, cu prilejul sărbătorii naționale a S.U.A. — Ziua Independenței.

Prea Fericirea Sa a fost însoțit de P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal.

Marti, 1 august c. — Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit în audiență pe Ambasadorul Greciei la București, Dl. Ioannis Christos Cambiotis.

Au fost de față P.S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal, și P.C. Pr. N. Cazacu, secretarul Consiliului Național Bisericesc.

Marti, 8 august c. — Prea Fericitul Patriarh Justinian a luat parte la recepția oferită de Ambasadorul Italiei la București, Dl. Nicolo Moscato, cu prilejul vizitei în România a ministrului Afacerilor Externe al Italiei, Dl. Amintore Fanfani.

Prea Fericirea Sa a fost însoțit de PP. SS. Episcopi Antim Tîrgovișteanul și Visarion Ploieșteanul, vicari patriarhali.

Miercuri, 23 august c. — Prea Fericitul Patriarh Justinian, însoțit de PP. SS. Episcopi Antim Tîrgovișteanul și Visarion Ploieșteanul, vicari patriarhali, și de o parte din oaspeții de peste hotare ai Bisericii Ortodoxe Române aflați încă în țara noastră, după festivitățile consacrate împlinirii a 450 de ani de la întemeierea Mănăstirii Curtea de Argeș, a asistat la parada militară și la demonstrația oamenilor muncii din Capitală, cu prilejul celei de a XXIII-a aniversări a Eliberării României.

În seara aceleiași zile, Prea Fericitul Patriarh Justinian a luat parte la recepția oficială care a avut loc, cu prilejul acestei aniversări.

Luni, 28 august c. — Prea Fericitul Patriarh Justinian a luat parte la recepția oferită de Președintele Consiliului de Miniștri al R. S. România, Dl. Ion Gheorghe Maurer, în onoarea D-lui Prim Ministru și Ministru al Afacerilor Externe al Danemarcei, Jens Otto Krag, aflat în vizită oficială în țara noastră.

Prea Fericirea Sa a fost însoțit de P.S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal.

Miercuri, 30 august c. — Prea Fericitul Patriarh Justinian a luat parte la recepția oferită de Dl. Prim Ministru și Ministru al Afacerilor Externe al Danemarcei, Jens Otto Krag, în onoarea Președintelui Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste România.

Prea Fericirea Sa a fost însoțit de P.S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal.

INCETAREA DIN VIAȚĂ A SCRITORULUI TUDOR ARGHEZI

Academicianul Tudor Arghezi a încetat din viață la 14 iulie 1967. Prea Fericitul Patriarh Justinian a adresat familiei poetului următoarea telegramă de condoleanțe :

Vestea încetării din viață a marelui poet și a ilustrului om de gândire și de cultură românească Tudor Arghezi, Ne-a îndurerat profund. Bunul Dumnezeu să vă mângâie în durerea pe care o încercați. Cu patriarhicești binecuvântări,

† JUSTINIAN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

*

La funeralii a luat parte, sufletește, întreaga țară. Au stat de veghe la căpățiul său Conducătorii Statului, scriitori și oameni de artă, muncitori și țărani îmbrăcați în frumoase costume naționale, studenți și elevi. Mii de buceșteni au trecut prin fața catafalcului, înclinându-se de rămas bun.

La mitingul de doliu care a avut loc la Ateneul Român, în ziua de 17 iulie, academicieni și alți oameni de cultură au reliefat personalitatea genială a dispărutului și permanența operei sale în literatura și cultura românească.

Tudor Arghezi a fost înmormântat, după dorința sa, în grădina de la Mărțișor, alături de soția sa. Slujba religioasă funebră a fost oficiată de P.S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal, în fruntea unui sobor de preoți și diaconi. Răspunsurile au fost date de Corala Patriarhiei Române.

Veșnică să-i fie amintirea!

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE DE PESTE HOTARE

PATRIARHIA ECUMENICĂ

MESAJUL PATRIARHULUI ECUMENIC ATENAGORA CU PRILEJUL OMAGIERII SFINTULUI LUDOVIC. — În zilele de 19, 20 și 21 mai 1967, au avut loc la Vincennes în Franța, sărbătorile pentru omagierea Sfântului Ludovic, cu prilejul împlinirii a 696 de ani de la readucerea în Franța a cenușii lui. La capela închinată Sfântului Ludovic la Vincennes s-au oficiat slujbe religioase, la care au luat parte reprezentanți ai diferitelor Biserici creștine: romano-catolici, maroniți, ortodocși ruși și greci și anglicani.

În cadrul acestor festivități, P.S. Meletie, Exarh al Patriarhiei Ecumenice pentru Europa de Apus, a dat citire următorului mesaj al Patriarhului Ecumenic Atenagora:

«În timp ce lumea întreagă, azi mai mult ca ori cînd, aspiră cu ardoare la restabilirea păcii, a dreptății, și, mai presus de toate, la respectul personalității fiecărui om oricare ar fi el, personalitatea înălțătoare a Sfântului rege Ludovic ne apare nu numai în mod unic ca simbol al unei pagini eterne și glorioase din istoria Franței, ci mai ales ca un exemplu prestigios de urmat în toate domeniile în care bunăvoința, înțelegerea și concordia sînt invitate ca să-și manifeste contribuția lor în formă generoasă.

Figură unică de șef de stat, chemat să conducă poporul său, dotat cu o rară inteligență dublată de o perfectă conștiință creștină, Sfântul Ludovic ne smulge admirația prin personalitatea sa uimitoare, cu toate că numeroase secole ne separă de el. Sufletul său, încontinuu înviorat prin asceză, rugăciune și prin caritate s-a deschis atît de puternic prezenței harului, încît a primit de la Dumnezeu darul minunat al Duhului Sfînt, exprimat prin dorința de apropiere între creștini, creînd astfel între Răsărit și Apus un lanț al solidarității întru Hristos, prin demnitate și sfințenie.

Pentru acest lucru, noi felicităm cu emoție și foarte călduros pe organizatorii acestui omagiu adus lui Ludovic cel Sfînt, omagiu la care

noi ne unim cu mare bucurie, în gând și rugăciune, și trimitem binecuvîntarea noastră patriarhicească organizatorilor și celor ce au luat parte la această festivitate, cerînd pentru toți milostivirea nesfîrșită a Domnului».

O DELEGAȚIE A PATRIARHIEI ECUMENICE A PARTICIPAT LA SERBAREA CELUI DE AL XIX-LEA CENTENAR AL SFINȚILOR PETRU ȘI PAVEL LA ROMA. — În urma unei scrisori adresată Papii Paul al VI-lea, la sfîrșitul lunii mai 1967, prin care Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Atenagora anunța aceasta, o delegație a Patriarhiei Ecumenice a participat la solemnitățile jubiliare ce au avut loc la Roma, pentru sărbătorirea a 1900 de ani de la moartea mucenicească a Sfinților Apostoli Petru și Pavel.

Delegația Patriarhiei Ecumenice, formată din patru reprezentanți, a luat parte și la solemnitățile inaugurării «anului credinței», pe care Papa Paul al VI-lea a făcut-o în cadrul Consistoriului public din ziua de 29 iunie, în Piața Sfîntul Petru din Roma. Cu acest prilej, Papa Paul al VI-lea s-a adresat, în chip deosebit, «celor patru reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe Bizantine, trimiși la această ceremonie de Patriarhul Ecumenic Atenagora, pentru ca persoana sa ilustre și sacră — și cu ea vasta sa comunitate de credincioși dispersați peste întreg pămîntul — să fie uniți cu noi în omagiile aduse memoriei Apostolilor Petru și Pavel, protectorii noștri comuni».

INTERVIUL ACORDAT PRESEI GRECEȘTI DE MITROPOLITUL MELITON AL CALCEDONULUI. — În timpul șederii sale în Grecia — pentru a lua parte ca reprezentant al Patriarhiei Ecumenice la instalarea I.P.S. Sale Ieronim Cotzonis ca Arhiepiscop al Atenei și Primat al întregii Grecii — Mitropolitul Meliton al Calcedonului a dat următoarele răspunsuri la întrebările puse de ziariștii greci, în legătură cu problema unității Bisericilor.

Intrebare: Care este poziția Patriarhiei Ecumenice în legătură cu importanta problemă a unității creștine ?

Răspuns: Am putea spune că poziția Patriarhiei Ecumenice asupra chestiunii unității creștine este aceeași cu a întregii Biserici Ortodoxe. Datorită autorității responsabilității sale, Patriarhia Ecumenică promovează această cauză sfîntă, care constituie voința sfîntă a Domnului și totodată constituie și cerința gravă a epocii noastre. Nici Biserica, nici lumea nu-și mai pot îngădui luxul diviziunii. În această lume a descoperirilor extraordinare care uluiesc pe om, omenirea și mai ales Biserica lui Hristos dobîndește azi în chip adînc conștiința necesității ontologice a unității.

Pentru restabilirea unității creștine, Patriarhia Ecumenică pornește de la poziția fundamentală a obligației de slujire. Cea de a doua poziție o constituie «restabilirea adevărului în dragoste», și anume că : adevărul, pe care Biserica noastră Ortodoxă l-a păstrat nestruciat și l-a formulat în învățămîntul său și l-a trăit în viața sa, nu este un monument de

muzeu sau un trofeu al trecutului; că acest adevăr nu este, de asemenea, o armă de luptă împotriva celorlalți creștini care aparțin altor confesiuni; că acest adevăr nu este un tezaur privilegiat și exclusiv aparținând numai nouă ortodocșilor, ci el constituie un tezaur comun al Bisericii celei Una și Nedespărțite; și că drept urmare noi avem datoria și responsabilitatea de a scoate acest tezaur din ferecătura lui și, fără a aștepta ca ceilalți să vină spre noi, să mergem noi înșine către ceilalți, pentru ca — minăți de dragostea creștină — să valorificăm acest tezaur al adevărului pentru binele creștinătății.

Cea de a treia poziție se referă la punctul cel mai important al unității creștine. Problema unității nu este o problemă tehnică, însă nu este nici o problemă pur teologică. Desigur ea are aspectul său teologic foarte important, și din acest punct de vedere ea face obiectul studiilor teologice. Însă unitatea creștină este mai ales, și în chip principal, o problemă de viață pentru Bisericile creștine; ceea ce înseamnă că noi nu putem trece în chip automat la unire, ci trebuie să o descoperim în chip treptat; și anume prin exercițiul practic al dragostei, al respectului reciproc și al înțelegerii reciproce, trăind împreună, înfruntând împreună problemele importante comune într-un dialog plin de răbdare, fiecare ascultând punctele de vedere ale celuilalt, pentru ca în acest chip să recunoaștem împreună ceea ce ne unește, să îndepărtăm împreună elementele care ne separă și astfel să ajungem la unitatea în credință.

Intrebare: Ce eforturi s-au făcut pînă în prezent în vederea restaurării unității creștine și ce se poate aștepta pentru viitorul apropiat?

Răspuns: Trebuie să recunoaștem că în ultima vreme s-au făcut importante eforturi în acest domeniu. Faptul cel mai semnificativ este că Bisericile creștine au ieșit din izolarea lor tradițională, din suficiența lor și din pozițiile lor polemice. Noi nu mai sîntem astăzi unii în fața altora, ci sîntem unii alături de alții, și avem în fața noastră a tuturor o responsabilitate creștină comună, un scop universal, avem probleme comune, ne pasc primejdiile comune.

Intrebare: Care este cadrul în care se desfășoară astăzi dialogul?

Răspuns: Din cauza mulțimii de forme a Bisericilor creștine, dialogul este, de asemenea, multiform și cadrul lui este variat. De exemplu, marele dialog pancreștin care se desfășoară în sinul Consiliului Ecumenic al Bisericilor și care are mai de grabă caracterul unui simposium teologic și al unei colaborări mutuale, în general mai strînsă pe plan social, are dimensiuni foarte largi. Iar colaborarea din ce în ce mai activă a majorității Bisericilor creștine în sinul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, elaborarea și dezvoltarea în comun a ecumenismului, cooperarea progresivă a Bisericii Romano-Catolice cu Consiliul Ecumenic al Bisericilor, noua epocă instaurată în domeniul raporturilor între Bisericile Catolică și Ortodoxă de către cele două mari figuri bisericești ale creștinismului contemporan — Papa Paul al VI-lea și Patriarhul Ecumenic Atenagora —, progresele evidente în dialogul între Ortodoxie și Anglicanism, și între Ortodoxie și vechii-catolici, precum

și pregătirea dialogului dintre Ortodoxie și Bisericile Vechi Orientale, între Ortodoxie și luterani și, în general, diferitele raporturi între creștini, toate acestea constituie rezultatele acestui mers spre unitatea creștină, pentru care noi trebuie să fim recunoscători Domnului.

Pentru viitor, noi nu așteptăm o unire spectaculoasă, ci o adâncire serioasă a chestiunii, cu un mai larg înțeles al responsabilității, ceea ce va îngădui stabilirea unei încrederi reciproce, prin înlăturarea dintre Bisericile creștine a prozelitismului sub toate formele în care a fost folosit în trecut în sinul altor Biserici de vechea mentalitate depășită azi.

Toate Bisericile-membre își exprimă în chip liber punctele de vedere și caută împreună punctele comune. Dialogul cu anglicanii și cu vechii-catolici se află deja în etapa teologică și intră acum într-o nouă fază mult mai importantă în ceea ce privește Biserica Ortodoxă: este faza planului panortodox. Dialogul cu Bisericile Vechi Orientale (necalcedoniene) se va înfăptui, de asemenea, pe plan panortodox și teologic.

Dialogul cu Biserica Romano-Catolică, după hotărîrea Conferinței a treia Panortodoxe de la Rodos, se desfășoară în prezent între Roma și diferitele Biserici Ortodoxe locale Autocefale, în cadrul dezvoltării dragostei și al pregătirii terenului și condițiilor care să înlesnească deschiderea, în urma unei noi hotărîri panortodoxe, unui dialog ecumenic.

Intrebare: Ce rol poate juca Biserica Ortodoxă a Greciei în această mare cauză?

Răspuns: Nū numai Patriarhia Ecumenică și toate Bisericile Ortodoxe surori, ci și Bisericile eterodoxe surori și diferitele confesiuni socotesc Biserica Greciei ca un factor foarte important pentru desăvîrșirea dialogului în această direcție. Ideile și dispozițiile de largă experiență ecumenică ale Arhiepiscopului Ieronim al Atenei și Primat al întregii Grecii, ca și ale celorlalți ierarhi și ale celorlalte forțe teologice de care dispune Biserica Greciei, constituie garanția unei contribuții pozitive din partea Bisericii Greciei la desfășurarea dialogului între Biserica Ortodoxă și celelalte Biserici, ca și pentru precizarea justei orientări a acestui dialog.

PRIMIREA DE CĂTRE SANCTITATEA SA PATRIARHUL ATENAGORA A ARHIEPISCOPULUI IERONIM AL ATENEI ȘI PRIMAT AL BISERICII GRECIEI. — La mai puțin de o lună de la alegerea sa, Arhiepiscopul Ieronim al Atenei și Primat al întregii Grecii, însoțit de Mitropoliții Constantin al Patrasului și Simesios al Casandrei, a făcut la 9 iunie 1967 o vizită oficială la Patriarhia Ecumenică din Constantinopol unde a fost primit cu căldură de Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora, de Sfîntul Sinod, de clerul și credincioșii Bisericii din Constantinopol.

În cursul acestei vizite, la 10 iunie, au avut loc discuții între delegația Bisericii Ortodoxe a Greciei și Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora și delegația Patriarhiei Ecumenice formată din Mitropoliții Maxim al Stavropolei, Simeon al Irinupolei, Hrisostom al Mirelor, Gabriel de Colonia și profesorii Școlii teologice de la Halki: Fotiadis, Anagnostopulos,

Stavridis și Diaconul Evangelos ca secretar, asupra unor probleme cu caracter panortodox, ecumenic, ori privind raporturile între cele două Biserici Ortodoxe. În privința problemelor cu caracter panortodox s-a căzut de acord asupra necesității absolute de a păstra intactă unitatea Ortodoxă; pentru ca Ortodoxia să poată în chip real răspunde misiunii sale ea trebuie să fie unită atât pentru a răspunde problemelor pe care lumea contemporană, inclusiv credincioșii săi i le pun, cât și pentru a putea realiza înnoirea sa lăuntrică și exterioară. În privința problemelor cu caracter ecumenic s-a subliniat importanța unei atitudini comune și unanime pentru ca Ortodoxia să se prezinte una în fața celorlalte Biserici și confesiuni eterodoxe.

În ceea ce privește raporturile între cele două Biserici Ortodoxe, întâlnirea s-a dovedit rodnică întrucât în cursul ei s-au îndepărtat orice neînțelegeri și orice răceală care a putut exista mai înainte între Biserica Ortodoxă a Greciei și Patriarhia Ecumenică, drept urmare a lipsei de colaborare și de înțelegere reciprocă, mai cu seamă în privința atitudinii panortodoxe și ecumenice.

La sfârșitul convorbirilor s-a dat un comunicat comun în care se arată că «cei doi Întâistătători de Biserici și anturajul lor au avut un schimb de păreri asupra problemelor care se desfășoară în prezent în lumea panortodoxă și pancreștină, mai ales în ceea ce privește raporturile cu Bisericile Ortodoxe surori și apoi cu celelalte «Confesiuni Creștine». Convorbirile au dus la un deplin acord în privința drumului comun de urmat în viitor de către cele două Biserici, conștiente de gravele lor răspunderi în fața istoriei și față de credincioșii lor».

La despărțire cei doi Întâistătători au făcut declarații. Astfel Arhiepiscopul Ieronim a declarat că «Ortodoxia și lumea creștină întreagă recunoaște importanța operei și a eforturilor ecumenice întreprinse de Patriarhul Ecumenic Atenagora. În ce ne privește, noi mulțumim Patriarhului Ecumenic pentru aceasta și declarăm că vom merge împreună, păstrând intactă unitatea în eforturile noastre». Iar Patriarhul Ecumenic, a declarat că «Biserica Greciei, prin Primatul său, s-a declarat gata să meargă împreună cu Scaunul Ecumenic în efortul pentru restaurarea unității și pentru dialogul dragostei».

*

VIZITA PAPII PAUL AL VI-LEA LA PATRIARHUL ECUMENIC ATENAGORA

În urma primei întâlniri între Papa Paul al VI-lea și Patriarhul Ecumenic Atenagora, care a avut loc în timpul vizitei Papii Paul al VI-lea la Ierusalim, în ianuarie 1964, Patriarhul Ecumenic Atenagora hotărâse ca să întoarcă această vizită, urmînd să întâlnească pe Papa Paul al VI-lea la Roma. Împrejurările nu au îngăduit însă împlinirea acestei hotărâri. De aceea Papa Paul al VI-lea a hotărît principial ca în cadrul vizitării oficiale a Turciei — vizitare practică stabilită încă din februarie 1967, cînd ministrul de externe turc a fost primit în audiență

la Vatican — să includă și o nouă întâlnire cu Patriarhul Ecumenic Atenagora.

Comunicarea oficială a acestei noi întâlniri a fost făcută de către Vatican, Patriarhiei Ecumenice, la 13 iulie; iar Patriarhia Ecumenică prin Sfântul ei Sinod a înștiințat celelalte Biserici Ortodoxe surori. În cadrul acestor înștiințări Prea Fericitul Patriarh Justinian, înfiștătorul Bisericii Ortodoxe Române, a primit următoarea telegramă :

«Cu multă dragoste aducem la cunoștința mult iubitei și prea doratei Voastre Prea Fericiri, că Sanctitatea Sa Papa Paul VI al Romei, printr-un mesaj al său trimis nouă astăzi, ne face cunoscută dorința sa de a veni la sediul nostru și de a ne vizita.

Cu multă satisfacție primind încunoștințarea Sanctității Sale, cu multă dragoste aducem la cunoștința Prea Fericirii Voastre că vizita aceasta se va realiza marți 25 ale lunii curente.

Considerând faptul acesta de cea mai mare însemnătate pentru strădaniile depuse de noi în vederea promovării împăcării creștine și a unirii și pentru încetățenirea păcii în lume, rugăm pe Prea Fericirea Voastră, ca, în cursul acestei întâlniri, să fie alături de noi în duh și să ne ajute cu rugăciunile Sale (II Corinteni I, 11).

† ATENAGORA
al Constantinopolului»

Programul oficial al vizității, în zilele de 25 și 26 iulie, a Constantinopolului, Smirnei și Efesului, a încadrat «întrevederea Papii Paul al VI-lea cu Patriarhul Atenagora» în seara primei zile, precedată de vizita la Președintele Republicii Turce și după vizitarea împreună cu Președintele Republicii Turce a orașului și urmată de o rugăciune ecumenică în catedrala din Constantinopol.

Vizitarea de către Papa Paul al VI-lea a sediului vechii Biserici Ortodoxe, edificiu ruinat, situat într-unul din cartierele din vechea cetate a Constantinopolului, pe țărmul Cornul de Aur, a vrut să constituie un act de înaltă omagiere adusă instituției și Patriarhului Ecumenic Atenagora.

Întâlnirea între cei doi prelați — despre care Papa Paul al VI-lea declara înainte că : în cursul întâlnirii «dorim să discutăm mijloacele cele mai bune pentru a promova studiile teologice și canonice, în vederea netezirii căii către restabilirea unei perfecte comuniuni între Biserica Romano-Catolică și Biserica Ortodoxă» — a decurs deosebit de cordial.

Dăm în continuare unele pasaje din cuvântările rostite de cei doi înfiștători de Biserici creștine locale în catedrala patriarhală Sfântul Gheorghe din Constantinopol.

Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Atenagora adresându-se Papii Paul al VI-lea, «Episcopul Romei, întâiul în cinste între noi» a declarat: Iată ne pe amândoi în fața sfintei noastre răspunderi comune, față de Americă și față de lume. Cum vom merge mai departe. După noi, în

pregătire și conștiință și voință pancatolică și panortodoxă, exprimată în hotărîrea ierarhilor de ambele părți, a clerului și a credincioșilor, al căror glas în timpurile de față ne este călăuzitor prețios și mîngiere...

Chemăți de Domnul ca slujitori ai Bisericii Lui să lucrăm împreună cu iconomia lui Dumnezeu... înlăturînd reciproc, cu deplina abnegație, tot ce în trecut contribuia în aparență la întregirea Bisericii, în realitate însă contribuia la o despărțire peste care este greu de făcut pod.

Să reconstituim Trupul lui Hristos, unind cele despărțite și adunînd pe cele risipite. Să unim cele despărțite prin fapte bisericești reciproce, unde este locul, confirmînd punctele comune ale credinței și ale canonului, iar dialogul teologic îndreptîndu-l spre principiul deplinei comunități în cele fundamentale ale credinței și ale libertății dreptcredincioase și edificatoare, inspirate de gîndirea teologică a Părinților și de variația în uzurile locale, cum a plăcut Bisericii de la început...

Aceasta făcînd să privim nu numai la unitatea celor două Biserici ale noastre, ci la slujirea mai mare, dîndu-ne pe noi înșine și unii pe alții pildă și slujitori tuturor celorlalți iubiți creștini, spre împlinirea întrăgă a voinții lui Dumnezeu, a unirii tuturor, pentru ca lumea să creadă că Dumnezeu L-a trimis pe Hristos.

Dar pe lîngă aceasta, să privim și spre toți cei care cred într-un Dumnezeu, creator al omului și al Universului, și în conlucrare cu ei, să slujim tuturor oamenilor, fără deosebire de rasă, de credință și de alte convingeri, pentru zidirea binelui și a păcii în lume, pentru stabilirea Împărăției lui Dumnezeu pe pămînt.

În cuvîntarea sa Papa Paul al VI-lea a stăruit asupra următoarelor idei: «Sub lumina dragostei față de Hristos și a dragostei noastre frățești descoperim în plus profunda identitate a credinței noastre; și punctele în care nu sîntem încă de acord nu trebuie să ne împiedice de a concepe această profundă unitate». În continuare Papa a exemplificat cu atitudinea Sfinților Ilarion, Atanasie, Vasile cel Mare și Chiril al Alexandriei, care au evitat, în anumite împrejurări, «să întrebuițeze anumite cuvinte care, oricît de exacte erau, puteau crea motive de scandal pentru o parte a poporului creștin» și a continuat spunînd: «A ne găsi de acord în mijlocul deosebirilor nu este cu putință decît înfăptuind duhul și lucrarea dragostei. Dacă unitatea credinței se cere pentru deplina comuniune, deosebirea în cult nu constituie obstacol, dimpotrivă... deosebirea obiceiurilor confirmă acordul credinței și constituie unul din motivele frumuseții Bisericii lui Hristos.

...Dragostea ne îngăduie însă să dobîndim o mai mare cunoaștere a adîncimii unității noastre și face mai dureroasă neputința de azi de a vedea această unitate dezvoltată în concelebrare și ne îndeamnă să depunem toată străduința pentru a grăbi venirea zilei Domnului.

Pentru că, de o parte și de alta, noi mărturisim dogmele fundamentale ale religiei creștine asupra Treimii, asupra Cuvîntului lui Dumnezeu, Care a luat trup din Fecioara Maria, dogme care au fost precizate în Sinoadele Ecumenice ce au avut loc în Răsărit, și pentru că noi avem în comun Taine adevărate și o preoție ierarhică, trebuie ca, în primul rînd, în slujba credinței noastre sfinte să muncim frățește pentru

a găsi împreună formele adaptate și progresive pentru a dezvolta și actualiza, în viața Bisericilor noastre, comuniunea care, deși imperfectă, există deja. Este nevoie, în sfârșit, de o parte și de cealaltă, ca prin contacte mutuale să promovăm, să aprofundăm și să adaptăm formarea clerului, instrucția și viața poporului creștin. Este nevoie de un loial dialog teologic, care devenind posibil prin restabilirea dragostei frățești, să facă cunoscute și respectate, în diversitatea legitimă, tradițiile liturgice, spirituale, disciplinare și teologice, pentru a ajunge să fim de acord în mărturisirea sinceră a întregului adevăr revelat.

Astfel, vedem mai limpede că este o datorie a șefilor Bisericilor față de ierarhia lor să conducă Bisericile pe calea care duce la deplina comuniune din nou găsită... Dragostea este mediul vital indispensabil pentru dezvoltarea credinței și comuniunea în credință, iar deplina manifestare a dragostei se exprimă în concelebrare, ca premisă a comuniunii în credință».

În timpul convorbirilor ce au avut loc Papa Paul al VI-lea a înmînat Patriarhului Ecumenic Atenagora *Îndreptarul pentru executarea hotărîrilor promulgate de Conciliul al II-lea de la Vatican cu privire la ecumenism*.

Cu toate că pînă la cunoașterea materialelor discuțiilor nu se poate preciza contribuția adusă de această întîlnire la «promovarea progresului cauzei unității creștine», vizitarea Patriarhului Ecumenic Atenagora la Constantinopol de către Papa Paul al VI-lea constituie un moment important în dezvoltarea raporturilor frățești între cele două mari Biserici creștine, cu toate că ea păstrează încă un caracter personal și frățesc.

Conștient de aceasta, Patriarhul Ecumenic Atenagora a făcut cunoscută hotărîrea sa de a convoca «un sfînt și mare sinod al întregii Ortodoxii» în care poziția ortodoxă să fie fixată în de comun acord de către toate Bisericile Ortodoxe locale, singurele care pot — în totalitatea lor, întrunite în sinod — lua hotărîri în numele întregii Ortodoxii.

Pentru înfăptuirea acestui deziderat, Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Atenagora a hotărît să viziteze, în toamna acestui an, Bisericile Ortodoxe surori — pe Întîistătătorii și Sfintele lor Sinoade —, înștiințînd fiecare Biserică Ortodoxă locală despre această hotărîre. Iată textul telegrammei primite de către Prea Fericitul Patriarh Justinian, la 18 august 1967 :

*«Prea Fericirii Sale
Patriarhului României JUSTINIAN*

Cu frățească îmbrățișare, facem cunoscut mult iubitei Voastre Prea Fericiri, că împlinind o veche dorință a Noastră, sîntem pregătiți să venim să vizităm preasfînta Voastră Biserică Română, cu o suită de 10 persoane, în cursul lunii octombrie, ce vine.

Urmează scrisoare.

† ATENAGORA
al Constantinopolului»

PATRIARHIA ALEXANDRIEI

PATRIARHUL HRISTOFOR AL II-lea AL ALEXANDRIEI. — În ziua de 23 iulie 1967 a încetat din viață, în locuința sa de la Kifisia, lângă Atena, în vîrstă de 91 de ani și după o îndelungată suferință, care l-a ținut ani de zile departe de sediul scaunului patriarhal, cel ce a fost mai bine de 28 de ani Sanctitatea Sa Papa și Patriarhul Alexandriei Hristofor al II-lea, al 111-lea întîistătător al străvechiului scaun apostolic de la Alexandria.

Rămășițele sale pămîntești au fost transportate, la 24 iulie în catedrala mitropolitană din Atena, unde au rămas expuse pînă la 27 iulie, pentru ca credincioșii din Atena să poată aduce ultimul lor omagiu, după care s-a săvîrșit slujba înmormîntării de către Prea Fericitul Arhiepiscop Ieronim al Atenei și al întregii Grecii, în mare sobor de arhieriei, arhimandriți, preoți și diaconi.

La slujba înmormîntării au fost de față membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Greciei, reprezentanții autorităților de Stat, apocrisiarul și exarhul Patriarhiei Alexandriei la Atena, exarhul Sfîntului Mormînt la Atena, cum și mulți alți reprezentanți de Biserică și culte din Atena. Prea Fericitul Arhiepiscop Ieronim al Atenei și al întregii Grecii a elogiat personalitatea și activitatea încununată de succes, atît pe tărîm ortodox, cît și pe tărîm national, ale marelui dispărut, după care sicriul cu rămășițele pămîntești ale patriarhului Hristofor al II-lea, așezate pe un afet de tun, au fost purtate în cortegiu pînă la coloanele templului lui Jupiter Olimpianul, de unde au fost duse la aeroportul «Hellenikon» și transportate cu avionul la Alexandria, unde au fost înmormîntate în cimitirul Sfîntul Gheorghe.

Patriarhul Hristofor al II-lea al Alexandriei, pe numele limesc Haralambos Daniilides, s-a născut în localitatea Madyton din Tracia, la 17 ianuarie 1876. A absolvit Școala teologică a Crucii, de la Ierusalim, în anul 1900. Hirotonit diacon, înainte de terminarea studiilor a intrat în Frățietatea Sfîntului Mormînt și a funcționat apoi timp de doi ani ca secretar și timp de șapte ani ca membru al Comisiei Economice a Patriarhiei Ierusalimului. Luat pe lîngă sine de patriarhul Fotie al Alexandriei, a fost ridicat, în 1906, la treapta de protosinghel, iar în august 1908 a fost hirotonit mitropolit al Axumului (Etiopia). A trecut după cîtăva vreme ca mitropolit al Nubiei, cu sediul la Chartum, unde a stat pînă în 1914, cînd a fost ales ca mitropolit al Leontopolei, păstorind această eparhie timp de 25 de ani. Ca mitropolit al Leontopolei a reprezentat Patriarhia Alexandriei la mai multe conferințe intercreștine și a participat la conferința Bisericilor Ortodoxe ținută în 1930 la Mînăstirea Vatoped din Sfîntul Munte Atos. La 21 iunie 1939 a fost ales patriarh al Alexandriei și al întregii Africi păstorind pînă în noiembrie 1966, cînd, din cauza bătrîneții și a bolii, a demisionat.

În timpul celui de al doilea război mondial a desfășurat o însemnată activitate patriotică, trimițând alimente populației înfometate din Grecia care fusese cotoplită de fasciști și oferind sprijin moral și material refugiaților greci din Egipt.

A purtat grijă de răspindirea și consolidarea credinței ortodoxe în Africa și a luptat mult pentru strângerea raporturilor dintre Biserici, întreprinzând mai multe călătorii în acest sens.

Patriarhul Hristofor al II-lea a vizitat Biserica Ortodoxă Română în anul 1958, cu ocazia împlinirii a zece ani de patriarhat al Prea Fericitului Patriarh Justinian.

Este demnă de relevat și activitatea scriitoricească și culturală a fostului patriarh Hristofor al II-lea. În afară de cuvântările și omiliile publicate în revista «Faros» și în alte reviste, a mai publicat o seamă de lucrări de sine stătătoare, ca : *Nevalabilitatea unirii de la Florența, Botezul și Mirungerea ereticilor, Clerul și societatea, Impedimente la căsătorie, Despre căsătoriile mixte, Despre succesiunea apostolică, Despre apropierea dintre ortodocși și anglicani, Despre alegerea de patriarh și recunoașterea lui de către puterea civilă*, etc. De asemenea, sub patriarhatul său a luat ființă la Alexandria «Institutul de Studii Răsăritene al Bibliotecii Patriarhale de la Alexandria» și s-au construit școli cu internate la Alexandria și Cairo.

PT. OLIMP N. CĂCIULA

BISERICA ORTODOXĂ A GRECIEI

PRECIZAREA UNOR NOI PRINCIPII ÎN VIAȚA BISERICII ORTODOXE A GRECIEI. — Arhiepiscopul Ieronim Cotzonis, care este deosebit de apreciat în sînul clerului grec datorită culturii sale (a studiat în Anglia, în Germania — la Bonn, München și Berlin), legăturilor sale în Mișcarea ecumenică (a participat la Adunarea de la Evanston și de la New Delhi), activității sale didactice (ca profesor de drept canonic la Facultatea de teologie din Tesalonic) și activității sale în mișcarea bisericească «Zoe», a precizat noile principii ce trebuie să fie urmărite în viața Bisericii Ortodoxe a Greciei, astfel :

«Cea mai importantă și cea mai dificilă dintre problemele ce ne stau în față este necesitatea schimbării de spirit în viața Bisericii; soluționarea corectă a tuturor celorlalte probleme va depinde de rezolvarea acestei probleme speciale. Pentru a asigura un progres, este nevoie ca în Biserică să domine un spirit de dragoste, de devoțiune și de jertfelnicie; este nevoie de zel, de simplitate, de unitate și de armonie. Schimbarea doar a conducătorilor — cu menținerea aceluiași spirit — nu poate duce la înfăptuiri rodnice».

După ce s-a ocupat de aspectele noi sub care trebuie privite și rezolvate problemele privind instruirea clerului și «asigurarea unei independențe economice a Bisericii» față de stat, Arhiepiscopul Ieronim a

precizat necesitatea deschiderii Bisericii față de lume, declarînd că «fiecare trebuie să răspundă la problemele omului de azi, omului erei cercetării atomului și explorării cosmosului».

Trecînd la aspectul ecumenic al activității Bisericii Ortodoxe a Greciei, Arhiepiscopul Ieronim a declarat că «este nevoie de o strînsă colaborare între Biserica Grecească și celelalte Biserici Ortodoxe, care se află sub conducerea Patriarhiei Ecumenice». El a pledat pentru studierea în comun cu celelalte Biserici Ortodoxe a problemelor comune și în special a problemelor ce privesc relațiile cu Bisericile neortodoxe. Aceste relații trebuie să fie caracterizate prin dragoste creștină și respect reciproc, în așa fel ca «cultivînd pritenia cu ele, demnitatea noastră și insistența hotărîtă asupra credinței ortodoxe să fie integral păstrate», ceea ce se poate înlăptui prin «denunțarea categorică a prozelitismului, fapt care trebuie să devină condiția esențială pentru contacte mai strînse între Bisericile creștine».

Pentru a sublinia că această schimbare de spirit în viața Bisericii Ortodoxe Grecești înseamnă doar înnoirea, adaptarea la nou a aceleiași Biserici care își continuă viața în forme noi, superioare, Arhiepiscopul Ieronim în drumul său spre catedrala din Atena, unde avea să fie întronizat, s-a oprit la spitalul în care se afla bolnav fostul Arhiepiscop Hrisostom al Atenei și Primat al întregii Grecii, care a dat Arhiepiscopului Ieronim binecuvîntarea sa pentru noua sa slujire.

Arhiepiscopul Hrisostom a transmis acordul și binecuvîntarea sa Arhiepiscopului Ieronim al Atenei și primat al întregii Grecii și cînd acesta se afla în drum spre Constantinopol, pentru ca în convorbiri cu Patriarhul Ecumenic Atenagora să ajungă la acordul «ca cele două Biserici Ortodoxe să urmeze o cale comună în responsabilitatea lor față de lumea panortodoxă și pancreștină».

DECLARAȚIILE ARHIEPISCOPULUI IERONIM AL ATENEI ȘI PRIMAT AL ÎNTREGII GRECII, DUPĂ VIZITA LA PATRIARHIA ECUMENICĂ. — Prea Fericitul Ieronim, Arhiepiscopul Atenei și Primat al întregii Grecii, după întoarcerea din vizita oficială făcută (la 9 și 10 iunie 1967) la Patriarhia Ecumenică, împreună cu Mitropoliții Constantin al Patrasului și Sinesios al Casandrei, a răspuns la următoarele întrebări puse de reprezentanții presei :

Întrebare : După călătoria pe care ați făcut-o la Patriarhia Ecumenică, sub ce perspectivă se înfățișează raporturile între cele două Biserici Ortodoxe — cea a Constantinopolului și cea a Greciei ?

Răspuns : După cum am comunicat și Sfîntului Sinod al Bisericii noastre, socotim vizita făcută la Constantinopol ca foarte utilă. De o parte și de alta s-a constatat pe deplin că nu există obstacole care să împiedice strînsa colaborare între cele două Biserici. S-a hotărît, de comun acord ca, pentru îndepărtarea oricărei neînțelegeri să aibă loc o frecventă și reciprocă ținare în curent, să se organizeze reuniuni periodice de colaborare între persoane și comisii competente din partea celor două Biserici.

Întrebare : Cum vedeți calea către unitatea cu celelalte Biserici creștine ?

Răspuns : Această cale este foarte lungă și problema în sine este foarte delicată. În consecință este nevoie de o atenție încordată și de eforturi pline de răbdare. Dacă noi, toate Bisericile Ortodoxe, vom urma Marea Biserică-Mamă a Constantinopolului unite în dragoste, în credința noastră tradițională și cu nădejdea că toți creștinii se vor întâlni în jurul Întemeietorului Bisericii — Hristos —, pașii noștri spre unitate vor fi temeinici și rodnici.

Pe de altă parte, există multe probleme de interes mai general pentru care toate Bisericile, indiferent de ce confesiuni ar fi, pot să colaboreze pentru a ajuta omenirea să înfrunte cu succes aceste probleme.

În legătură cu raportul între cele trei mari confesiuni creștine, Arhiepiscopul Ieronim a precizat că: «Ortodoxia, aflându-se așezată între Catolicism și Protestantism, poate juca în viitorul apropiat și îndepărtat un rol deosebit de important».

Iar în ceea ce privește atitudinea necesară din partea fiecăreia dintre Bisericile creștine în legătură cu purtarea dialogului, Arhiepiscopul Ieronim a precizat, încă de la începutul păstoriei sale, că «...prozelitismul și propaganda constituie piedici serioase în calea unității Bisericilor». Totodată a exprimat nădejdea că «Vaticanul, în eforturile sale pentru unitate, va înțelege să renunțe la prozelitism».

ALEGERE DE NOI MITROPOLIȚI. — În conformitate cu Legea din 11 noiembrie 1966, în Biserica Ortodoxă a Greciei a avut loc în ultimele luni alegerea a doisprezece noi mitropoliți pentru locurile devenite vacante. Alegerea se face în două etape: în prima etapă Sfântul Sinod permanent al Bisericii Ortodoxe Grecești (reorganizat prin Legea din 11 mai 1967) alege trei candidați pentru fiecare scaun vacant; iar în a doua etapă, conducătorul statului alege pe unul dintre cei trei candidați ca titular al scaunului vacant.

În acest fel au fost aleși următorii noi mitropoliți: Hrisostom al Fokidei; Constantin Chronis al Alexandrupolei; Nicodim Grecos al Tebei; Ioan Papalis al Driinupolei; Gheorghe Pavlidis al Nickaiei; Hrisostom Gjialuris la Hio; Apostol Papaconstantinu al Zantei; Policarp Vaienas al Corfului; Ierotei Tantilis al Hidrei; Spiridon Tanteris al Langadei; Augustin Kandiotis al Florinei; Calinic Poulos al Edesei.

Au mai fost aleși și doi episcopi ajutători ai Arhiepiscopului Atenei: Dimitrie Tracatelis și Elie Takoianis.

DECLARAȚIILE ARHIEPISCOPULUI IERONIM DESPRE ÎNTILNIREA PAPII PAUL AL VI-LEA CU PATRIARHUL ECUMENIC ATENAGORA. — Arhiepiscopul Ieronim al Atenei și Primat al întregii Grecii a declarat că nu este încă în măsură să aprecieze la justa valoare vizita Papii Paul al VI-lea la Patriarhul Ecumenic Atenagora.

«De fapt, a spus el, noi nu cunoaștem nici părerile schimbate, nici concluziile la care au ajuns convorbirile între cei doi prelați. Însă inde-

pendent de aceasta, putem spune încă de pe acum că vizita în sine constituie un eveniment istoric de o importanță foarte mare, care poate avea foarte mari repercursiuni asupra evoluției relațiilor între cele două Biserici. Această vizită va contribui mult ca apropierea între cele două Biserici să se facă mult mai repede».

Exprimându-și convingerea că dialogul între Biserici va fi de acum mai ușor, Arhiepiscopul Ieronim a adăugat: «Socotesc că este prea devreme ca dialogul să fie extins la fondul doctrinar litigios. Primele contacte trebuie să fie consacrate problemelor care împiedică dragostea și respectul mutual».

Arhiepiscopul Ieronim s-a pronunțat, pe de altă parte, pentru convocarea unui sinod panortodox pentru a studia nu numai chestiunea apropierii Bisericilor, ci și alte probleme. Această problemă trebuie să facă obiectul unor consultații între reprezentanții Bisericilor Ortodoxe.

Colaborarea cu celelalte mari religii este de dorit, a declarat Arhiepiscopul Ieronim: de aceea «chestiunea aceasta trebuie să devină obiectul consultațiilor între Bisericile Creștine pentru ca întreaga creștinătate să prezinte un punct de vedere unitar în această problemă».

PATRIARHIA MOSCOVEI

PARTICIPAREA REPREZENTANȚILOR BISERICII ORTODOXE RUSE LA INTRUNIRI CREȘTINE. — Între 13 și 16 februarie 1967, la sesiunea Comitetului executiv al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, care a avut loc la Londra, din partea Bisericii Ortodoxe Ruse a luat parte Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Ladogei, care a vizitat pe Cardinalul John Heenan, arhiepiscopul de Westminster și a avut convorbiri cu diferite personalități religioase din Anglia ;

— între 20 și 25 februarie 1967, la ședința Secretariatului Internațional și a Comitetului executiv al Conferinței Creștine pentru Pace, care a avut loc la Raderformwald în R. F. a Germaniei, din partea Bisericii Ortodoxe Ruse a luat parte Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Ladogei, vicepreședintele Conferinței Creștine pentru Pace, Episcopul Juvenalie de Zaraisk, A. S. Buevski, Prot. P. Socolovski și Prot. A. Tișciuc; reprezentanții Bisericii Ortodoxe Ruse au luat de asemenea parte la lucrările Comisiei Conferinței Creștine pentru Pace pentru studierea problemelor economice și a problemelor țărilor în curs de dezvoltare, care a avut loc între 1 și 4 martie 1967, la Odenwald în R. F. a Germaniei, precum și la sesiunea Comisiei Conferinței Creștine pentru Pace pentru studierea problemelor internaționale, care a avut loc, între 13 și 17 martie 1967 la Gnadau în R. D. Germană ;

— între 5 și 11 martie 1967, la sesiunea Prezidiului și a Comitetului Consultativ al Conferinței Bisericilor Europene, care a avut loc la București, din partea Bisericii Ortodoxe Ruse au luat parte Arhiepiscopul Alexei al Talinului și Estoniei și docentul N. A. Zabolotski docent

la Academia duhovnicească din Leningrad și membru al Comitetului Consultativ al Conferinței Bisericilor Europene;

— între 15 și 19 martie 1967, la Consultația teologică organizată de Secretariatul Comisiei pentru «Credință și Constituție» (pentru dezbaterea temei «Creație, nouă-creație și unitatea Bisericii») care a avut loc la Geneva, din partea Bisericii Ortodoxe Ruse au luat parte Prot. Prof. Vitalii Borovoi și Prot. Prof. Liveriu A. Voronov;

— între 25 și 27 martie 1967, la festivitățile care au avut loc Eisenah în R. D. Germană în legătură cu sărbătorirea împlinirii a 450 de ani de la începutul Reformei în Germania, festivități la care au luat parte peste 500 de reprezentanți ai Bisericilor din diferite țări europene, din partea Bisericii Ortodoxe Ruse a participat Episcopul Ionatan de Tegel — locțiitor al Exarhului patriarhal pentru Europa Centrală, Episcopul Irineu pentru Germania de Apus, C. M. Komarov, secretarul revistei «Glasul Ortodoxiei» și S. G. Gordeev, secretarul Exarhatului pentru Europa Centrală.

DIALOGUL TEOLOGIC «ARNOLDSHEIM III». — În ședința Sfintului Sinod permanent al Bisericii Ortodoxe Ruse, care a avut loc la 9 februarie 1967 sub președinția Sanctității Sale Patriarhului Alexei, a fost discutată și acceptată invitația făcută de Biserica Evanghelică din Germania, prin Dr. Wischmann, președintele Sectorului ei pentru relații bisericești externe, ca teologii ortodocși ruși și teologii Bisericilor Evanghelice-Luterane din Germania să continue în a treia faza dialogul teologic denumit «Arnoldsheim».

Între 3 și 8 martie 1967, în Minăstirea Höchst din Odenwald, în apropiere de Frankfurt pe Mein a avut loc continuarea acestui dialog teologic la care au luat parte din partea Bisericii Ortodoxe Ruse: Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Ladogei, președintele Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe — conducătorul delegației; Episcopul Irineu al Germaniei de Apus; Episcopul Mihail al Tihvinului, rectorul Academiei duhovnicești din Leningrad; Prot. Liveriu A. Voronov, profesor la Academia duhovnicească din Leningrad; Prot. Arcadie Țișciuc din Moscova și A. S. Buevski, secretarul Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe.

Din partea Bisericii Evanghelice din Germania au luat parte: Dr. A. Wischmann, președintele Sectorului pentru relații bisericești, externe — conducătorul delegației; D. G. Harbsmayer și Dr. E. Wolf, profesori ai Universității din Göttingen; D. L. Hoppelt și D. G. Kretschmar, profesori ai Universității din Hamburg; Dr. Fery von Lillienpheld, profesoară a Universității din Erlangen; Dr. R. Slentzk, docent al Universității din Heidelberg; D-na profesoară Dr. Hildegard Scheder din partea Sectorului Bisericii Evanghelice din Germania pentru relații bisericești externe.

Dialogul a constituit continuarea discuțiilor teologice care s-au desfășurat în 1959 la Arnoldsheim și în 1963 la Zagorsk, pentru a contribui la adâncirea cunoașterii și înțelegerii reciproce între cele două Biserici creștine.

Tema fundamentală a discuțiilor pentru întâlnirea «Arnoldsheim III» a fost: *înțelegerea creștină a păcii (împăcării) în întemeierea ei biblică, în activitatea Bisericii, în responsabilitatea actuală pentru pacea lumii.* De ambele părți au fost pregătite referate, care au fost susținute și dezbătute public.

Drept introducere în discuții au fost folosite referatele cu tema: cum se privesc una pe alta cele două Biserici; referatul delegației ortodoxe ruse a expus vederile Bisericii Ortodoxe Ruse asupra Reformei din veacul al XVI-lea și asupra urmărilor ei; iar referatul delegației evanghelice germane a expus felul în care Biserica Evanghelică din Germania înțelege Biserica Ortodoxă în prezent.

După susținerea referatelor și după dezbaterile asupra lor au fost formulate teze comune asupra fiecărei teme în parte astfel:

1. Teze în legătură cu referatele «Reforma din veacul al XVI-lea ca manifestare istoric-bisericească» (susținut de Episcopul Mihail al Tihvinului) și «Biserica de Răsărit din punctul de vedere al teologiei evanghelice» (susținut de Dr. R. Slentzk);

2. Teze în legătură cu tema: «Pacea (împăcarea) după Sfânta Scriptură», după referatele «Purificarea prin cuvânt — gânduri în legătură cu textul Ioan XV, 3» (susținut de Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Ladogei); «Pacea (împăcarea) prin Hristos după Noul Testament» (susținut de Prof. Dr. D. L. Hoppelt) și «Esența păcii (împăcării) în fundamentarea ei biblică» (referatul Prof. V. D. Sarícev).

3. Teze în legătură cu tema: «Înfăptuirea păcii (împăcării) în viața și activitatea Bisericii», după referatele cu același titlu susținute de Prot. Prof. L. Voronov și de Prof. O. Weber; și după referatul «Manifestarea păcii (împăcării) în viața și activitatea Bisericii» (susținut de Prof. D. G. Harbsmayer).

4. Teze în legătură cu tema: «Pacea (împăcarea) prin Hristos și pacea pe pământ», după referatele cu același titlu susținute de A. S. Buevski și Prof. Dr. E. Wolf.

Aceste teze — semnate de toți membrii celor două delegații — consemnează atât acordul cit și necăderea de acord asupra unora dintre punctele dialogului și totodată indică sarcinile dialogurilor viitoare.

Sfântul Sinod permanent al Bisericii Ortodoxe Ruse, în ședința de la 4 aprilie 1967, a discutat raportul prezentat de către Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Ladogei, președintele Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe, asupra dialogului teologic «Arnoldsheim III», pe care și l-a însușit și a hotărât «să fie continuate și în viitor asemenea convorbiri teologice și cu teologii altor confesiuni, întrucât ele favorizează crearea colaborării ecumenice între creștini.

DIN HOTĂRIRILE SFÎNTULUI SINOD AL BISERICII ORTODOXE RUSE.
— În ședința sa de la 4 aprilie 1967, ținută sub președinția Sanctității Sale Patriarhului Alexei, Sfântul Sinod permanent al Bisericii Ortodoxe Ruse, în urma referatului Președintelui Serviciului Patriarhiei din Mos-

cova pentru relații bisericești externe Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Ladogei, a hotărât: să fie desemnați: ca șef al Misiunii ortodoxe ruse la Ierusalim, Arhimandritul Antonie Zavgorodnii de la catedrala Sfântul Nicolae-Bogoiavlensk din Leningrad; ca locțiitor al șefului Misiunii, Ieromonahul Ieronim Zinoviev, membru al Misiunii; ca secretar al Misiunii, Ierodiaconul Gavriil Stebliucenco de la Mitropolia Leningradului și Ladogei (în locul Ierodiaconului Boris Glebov).

În aceeași ședință, analizînd cuprinsul scrisorii trimisă Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia de către Cardinalul Bea, președintele Secretariatului pentru unitatea creștină, în legătură cu hotărîrea Papii Paul al VI-lea referitor la recunoașterea validității căsătoriilor mixte între catolici și creștini ortodocși, căsătorii săvîrșite canonic prin punerea mîinilor de către preot, — Sfîntul Sinod luînd act de această comunicare și exprimînd satisfacție în legătură cu îndepărtarea neînțelegerilor serioase care se întîmplau adesea în timpul săvîrșirii unor asemenea căsătorii între catolici și ortodocși, a «recunoscut validitatea tainei căsătoriei între ortodocși și catolici săvîrșită de preoții romano-catolici, în acele cazuri cînd această căsătorie este săvîrșită cu binecuvîntarea și cu aprobarea episcopului ortodox».

SĂRBĂTORIREA A 40 DE ANI DE EXISTENȚĂ A COMUNITĂȚILOR PATRIARHALE ORTODOXE RUSE DIN FINLANDA. — În anul 1926—1927 au luat ființă în Finlanda, două comunități parohiale ortodoxe ruse (închinare una Sfîntului Nicolae și alta Acoperămîntului Maicii Domnului), care au fost recunoscute de statul finlandez, și care aflîndu-se, din 1931 și pînă în 1945, sub conducerea mitropolitului rus Evloghie din Paris, au făcut parte din Exarhatul rus din Europa de Apus aflat sub jurisdicția Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol. La 8 octombrie 1945, mitropolitul Grigorie al Leningradului și Novgorodului a unit aceste două comunități parohiale ortodoxe ruse din Finlanda cu Biserica Ortodoxă Rusă, punîndu-le sub conducerea Patriarhului Moscovei și a toată Rusia.

La sărbătorirea jubileului de 40 de ani de existență, care a avut loc între 10 și 18 februarie 1967, au luat parte, pe lîngă credincioșii celor două comunități patriarhale ortodoxe ruse, și mulți reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe din Finlanda și ai Bisericii Evanghelice-Luterane din Finlanda.

Din partea Bisericii Ortodoxe Ruse, la festivități, a luat parte — cu binecuvîntarea Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia — o delegație formată din Episcopul Juvenalie de Zarsk, vicepreședinte al Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe (conducătorul delegației), Episcopul Mihail Mudeoghin al Tihvinului, rector al Academiei duhovnicești din Leningrad, Prot. Evghenie Ambarțumov, reprezentantul patriarhal în conducerea celor două comunități și ierodiaconul Gavriil Stebliucenco.

În timpul festivităților, conducătorul delegației a dat citire scrisorii pastorale adresate de Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei clerului și credincioșilor celor două comunități patriarhale ortodoxe ruse din Finlanda, și a adresat împreună cu conducătorii comunităților telegrame

către Sanctitatea Sa Patriarhului Alexei, către Președintele Republicii Finlanda și către Președintele Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe.

VIZITAREA UNIUNII SOVIETICE ȘI A BISERICII ORTODOXE RUSE DE CĂTRE SECRETARUL GENERAL AL CONSILIULUI ECUMENIC AL BISERICILOR. — La invitația făcută de Patriarhia din Moscova, Pastorul Dr. Eugene Carson Blake, secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, a vizitat, între 28 martie și 2 aprilie 1967, Uniunea Sovietică și Biserica Ortodoxă Rusă.

În timpul șederii sale în Uniunea Sovietică Pastorul Dr. Eugene Carson Blake a vizitat în Moscova, Leningrad, Ecimiadzin și Zagorsk, monumente istorice, monumente de artă, întreprinderi, instituții de cultură putând cunoaște astfel realitatea vieții poporului sovietic.

La Moscova Secretarul General al Consiliului Ecumenic al Bisericilor a vizitat Serviciul Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe, a avut discuții cu președintele Serviciului, Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Ladogei, a fost de față la slujbe religioase în catedrala patriarhală Bogoiavlensk și a fost primit de Președintele Consiliului pentru problemele religioase de pe lângă Consiliul de Miniștri al U.R.S.S., V. A. Kuroedov.

La Leningrad, Pastorul Dr. Eugene Carson Blake a vizitat mai multe biserici, a predicat la slujba vecerniei, sîmbătă 1 aprilie, în catedrala Sfîntul Nicolae-Bogoiavlensk, a luat parte la ședința festivă a Academiei duhovnicești, în timpul căreia Consiliul Academiei i-a acordat titlul de «membru de onoare al Academiei», și a fost primit de Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Ladogei care a organizat în cinstea lui o recepție.

La Ecimiadzin, Pastorul Dr. Eugene Carson Blake a vizitat pe Patriarhul-Suprem și Catolicos al tuturor armenilor Vasken I, cu care a avut convorbiri.

La Zagorsk, Secretarul General al Consiliului Ecumenic al Bisericilor a vizitat la Lavra Troița-Serghieva Academia duhovnicească din Moscova unde s-a întreținut cu membrii corpului didactic, cu studenții și cu locțiitorul de stareț, Arhimandritul Platon.

Tot la Zagorsk, Pastorul Dr. Eugene Carson Blake a fost primit de către Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia, care a organizat în cinstea oaspetelui o recepție, la care au luat parte înalți ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Ruse reprezentanți ai celorlalte Biserici din U.R.S.S. și reprezentanți ai autorității de stat.

COMEMORĂRI

FESTIVITĂȚILE DE LA CURTEA DE ARGES PENTRU COMEMORAREA A 450 DE ANI DE LA SFINTIREA BISERICII MÎNĂȘTIRII CURTEA DE ARGES

Împlinindu-se anul acesta 450 de ani de la sfințirea bisericii Mînăștirii Curtea de Argeș — cel mai important monument religios din țara noastră —, din inițiativa și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian a fost întocmit un program al festivităților ce avea să se desfășoare cu prilejul acestei comemorări. Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în ședința sa din 6 iunie 1967, luînd cunoștință de acest program a fost întru totul de acord cu măsurile luate de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și a hotărît ca acest eveniment, de o deosebită importanță istorică și culturală, să fie sărbătorit într-un cadru de o amploare corespunzătoare, invitîndu-se la slujbele și ceremoniile ce aveau să aibă loc reprezentanți ai Patriarhiei ortodoxe, ai unor organizații intercreștine la activitatea cărora colaborează și Biserica Ortodoxă Română, căpeteniile cultelor religioase din patria noastră, precum și reprezentanții autorităților noastre centrale și locale de stat.

Sub îndrumarea directă a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, o comisie instituită de Sfîntul Sinod s-a îngrijit de toate măsurile pentru aducerea la îndeplinire a programului definitivat și aprobat de Sfîntul Sinod.

În desfășurarea acestui program, în ziua de 15 august 1967, în orașul Curtea de Argeș, străveche cetate de scaun a Țării Românești, a fost sărbătorită cu aleasă solemnităte aniversarea a 450 de ani de la înosirea bisericii Mînăștirii Curtea de Argeș.

Încă din ajun Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și cea mai mare parte dintre invitați au sosit la Mînăștirea Curtea de Argeș și au

luat parte la slujba vecerniei și a privegherii săvârșite de un sobor de preoți și diaconi, în frunte cu Prea Sfințitul Arhiepiscop Pavel Șerpe.

Peste noapte toți invitații sosiți luni seara au dormit în căminul arhiepiscopesc și în casa de odihnă care funcționează la Mânăstirea Curtea de Argeș sub îngrijirea Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române.

*

În ziua de 15 august, — la solemnitățile de la Mânăstirea Curtea de Argeș, au luat parte :

Din partea Bisericii Ortodoxe Române : Prea Fericitul Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române; II. PP. SS. Mitropoliți: Justin Moisescu al Moldovei și Sucevei, Nicolae Mladin al Ardealului, Firmilian Marin al Olteniei și Nicolae Corneanu al Banatului; PP. SS. Episcopi: Iosif al Rîmnicului și Argeșului, Partenie al Romanului și Hușilor, Antim al Buzăului, Chesarie al Dunării de Jos, Teoctist al Aradului, Teofil al Clujului, Valerian al Oradiei, Antim și Visarion, vicari patriarhali; P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicar al Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, P. C. Pr. Ioan Gagiu, directorul Administrației Patriarhale, P. C. Pr. Traian Ghica, directorul Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române, P. C. Diac. Rector N. I. Nicolaescu, P. C. Pr. Rector Sofron Vlad, P. C. Arhimandrit Ghermano Dineată de la Eparhia Rîmnicului și Argeșului; PP. CC. Consilieri patriarhali: Pr. Vasile Ștefan, Pr. Dumitru Fecioru, Pr. Gheorghe Iordăchescu, Pr. Sabin Verzan și P.C. Inspector Patriarhal Olimp Căciulă; PP. CC. Consilieri ai Arhiepiscopiei Bucureștilor: Pr. Stan Dimancea, Pr. Leonida Mateescu, Pr. Ioan Popa, Pr. Mihai Marinescu și de la Catedrala patriarhală : P. Cuv. Arhim. Benedict Ghiuș, P. Cuv. Arhim. Justinian Dalea; PP. CC. consilieri ai Eparhiei Rîmnicului și Argeșului : Pr. Victor Ionescu, Pr. I. Nedelescu și Pr. Aurel Popescu ; P.C. Pr. I. Ionescu, directorul Seminarului din Craiova, protoierei, numeroși preoți, călugări și călugărițe, precum și un mare număr de credincioși veniți din toate părțile țării.

Delegații ale Bisericilor Ortodoxe surori și ale unor comunități ortodoxe române de peste hotare : I.P.S. Mitropolit Hrisostom Tsiter de Austria, din partea Patriarhiei Ecumenice de Constantinopol; I.P.S. Alexei, Arhiepiscop de Tallin, însoțit de P. Cuv. Arhim. Platon și P.C. Protoiereu Vladimir Rojkov, din partea Bisericii Ortodoxe Ruse; P.S. Episcop Vasile Costici de Peci și P.S. Episcop Visarion de Vîrșeț, însoțiți de protodiaconul George Junici, din partea Bisericii Ortodoxe Sîrbe; P.S. Episcop Nicolae al Macariopolei, rectorul Academiei teologice «Sf. Climent de Ohrida» din Sofia și P. Cuv. Arhim. Ilarion, șeful Serviciului religios și al inspectoratului spiritual de pe lângă Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare, însoțiți de P.C. Prot Nicolae Goranov, superiorul bisericii ortodoxe bulgare din București, din partea Bisericii Ortodoxe Bulgare; I.P.S. Mitropolit Varnavas de Kytros, din partea Bisericii Ortodoxe a Greciei; P. Cuv. Arhim. Alexei Abdel

Karrim, din partea Patriarhiei de Antiohia; P.C. Vicar Ioan Bugariu, P.C. Protoiereu Gh. Nan, P. Cuv. Arhid. Bartolomeu Anania — director, Dl. Constantin Antonovici, Dl. George Richard Ursul și Dl. Radu Constantin, din partea Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America; P.C. Pr. Prof. Dr. Gheorghe Moiescu, parohul bisericii ortodoxe române din Viena; P.C. Pr. Prof. Vintilă Popescu, parohul bisericii ortodoxe române din Londra și P.C. Vicar Petru Mîndruțau, din partea Consistoriului Eparhial Român Gyula din R.P. Ungară.

Delegații de organizații intercreștine: Dl. Episcop Dr. Adolf Wischmann, președintele Sectorului relațiilor externe bisericești al Bisericii Evanghelice din Geneva, din partea Conferinței Bisericilor Europene și Dl. Novak Miroslav, patriarhul Bisericii Naționale din Cehoslovacia, din partea Conferinței Creștine pentru Pace.

Conducători și reprezentanți ai cultelor din patria noastră: P.S. Episcop Marton Aron, P.S. Episcop Petru Pleșca, Mgr. Francisc Augustin, P.C. Prot. Belteki Francisc din Oradea, P.C. Prot. Sipoș Francisc din Satu-Mare și Kernweis Conrad din Timișoara, din partea Bisericii Romano-Catolice; P.S. Dyrair Mardikian, episcopul Bisericii Armene din Republica Socialistă România; Eminentă Sa Dr. Moses Rosen, șef-rabinul cultului mozaic din Republica Socialistă România; Dl. Episcop Iuliu Nagy al Eparhiei Reformate din Cluj; Dl. Episcop László Papp al Eparhiei Reformate din Oradea; Dl. Episcop Kiss Alexa al Bisericii Unitariene din Cluj; Dl. Episcop Gh. Argay al Bisericii Evanghelice S. P. din Cluj; Dl. Decan Dr. Herman Binder și Dl. Dr. Iosif Stenzel, din partea Episcopiei Evanghelice C.A. din Sibiu; P.S. Ambrozie, episcop al creștinilor de rit vechi lipovenesc; Eminentă Sa Mehmet Iacub, șeful cultului musulman din Republica Socialistă România; P.C. Pr. Ștefan Tomici, vicarul Bisericii Ortodoxe Sîrbe din Republica Socialistă România; Dl. Teodor Vicaș, președintele cultului baptist din Republica Socialistă România; Dl. Ion Tăchici, președintele cultului adventist de ziua a 7-a; Dl. Paul Bogdan, președintele cultului pentecostal; Dl. Nicolae Gindilă, președintele cultului creștin după Evanghelie.

Au fost, de asemenea, de față la comemorare: Dl. Grigore Geamănu, secretarul Consiliului de Stat, Dl. Alexandru Balaci, vicepreședinte al Comitetului de stat pentru cultură și artă, Dl. Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor, Dl. Ioniță Bărbulescu, director general al Departamentului Cultelor; Dl. Constantin Sandu, președintele Comitetului executiv al Sfatului Popular al Regiunii Argeș, Dl. N. Mihăilescu, vicepreședinte al Comitetului de stat pentru cultură și artă al regiunii Argeș, Dl. Francisc Anton, președintele Sfatului popular al raionului Curtea de Argeș, Dl. Ion Drăghia, președintele Sfatului popular orășenesc Curtea de Argeș, Dl. Mihai Diaconescu, redactor responsabil și Dl. Al. Cerna-Rădulescu, secretar general de redacție al revistei «Argeș», reporteri, fotoreporteri etc.

La ora 9 soborul de slujitori alcătuit din I.P.S. Mitropolit Hrisostom de Austria, I.P.S. Arhiepiscop Alexei al Tallinului, P. S. Episcop Vasile Costici de Peci, P.S. Episcop Nicolae al Macariopolei, P. Cuv. Arhim.

Alexei Abdel Karrim, P.C. Pr. Consilier Mihai Marinescu, PP. CC. Diaconi : Evghenie Dascălu, George Junici, Constantin Dumitrescu, Petre Zamfira și Miron Mihut, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, însoțiți de toți invitații, au pornit de la Căminul Arhieresc, într-o procesiune impresionantă, spre biserica Mînăstirii Curtea de Argeș. În sunetul prelung al clopotelor și în acordurile imnului patriarhal, convoiul străbate cu greu printre credincioșii îmbrăcați în haine de sărbătoare și cu inimile pline de bucurie că pot participa la o așa de impunătoare și strălucită sărbătoare religioasă și națională. După ce Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și delegații Bisericilor Ortodoxe surori s-au închinat la moaștele Sfintei Mucenițe Filoteia, au intrat în biserică și în asistența tuturor invitaților a început oficierea sfintei liturghii. Răspunsurile au fost date de corul Mînăstirii Curtea de Argeș, condus de dirijorul I. Gligăneanu, iar slujba a fost ascultată cu evlavie și într-o atmosferă de adîncă reculegere. A urmat apoi parastasul la care au fost pomeniți toți ctitorii începînd cu Neagoe Voievod, Despina-Platonida Doamna, precum și toți slujitorii, ajutătorii, miluitorii, binefăcătorii și închinătorii acestei sfinte mînăstiri, mutați către Domnul.

La sfîrșitul parastasului, Prea Fericitul Părinte Patriarh a rostit în biserică următorul cuvînt:

*Domnule Secretar al Consiliului de Stat,
Onorați reprezentanți ai autorităților de Stat, ai puterii locale
și ai înaltelor așezăminte de cultură și artă românească.
Inalt Prea Sfințiți și Prea Sfințiți membri ai Sfîntului Sinod
al Bisericii Ortodoxe Române;
Domnule Secretar General al Departamentului Cultelor,
Distinși delegați și reprezentanți ai Bisericilor Ortodoxe surori
și ai Cultelor religioase,
Prea Cucernici și Precuvioși Părinți,
Iubiți credincioși și fii duhovnicești,*

Sărbătorim azi, cu prilejul împlinirii a 450 de ani de la tîrnosirea Mînăstirii Curtea de Argeș, un însemnat fapt din viața istorică-religioasă a poporului nostru și retrăim virtuțile și năzuințele sufletești ale poporului român, așa cum s-au manifestat și realizat în decursul istoriei.

Comemorarea a 450 de ani de la sfințirea acestei mărețe biserici ne întoarce în urmă cu patru veacuri și jumătate, ne pune în fața faptului de atunci și restabilește contactul cu înaintașii noștri, unînd aspirațiile, truda și bucuriile noastre cu ale lor și garantînd cu aceasta continuitatea și unitatea ființei și vieții poporului român, confirmă permanența noastră spirituală și națională.

Au trecut de atunci multe generații, s-au întîmplat multe evenimente, au avut loc multe schimbări, fața țării și a lumii este alta. Sînt alte vremuri, noi înșine sîntem alți oameni cu alte gînduri, cu alte griji, cu alte sporuri și bucurii. Și totuși poporul român este unul și același. Ființa colectivă a neamului nostru nu moare cu trecerea unei generații.

Ba, dimpotrivă, cu fiecare generație, ea crește, înaintează, creează și păstrează numele, locul și bunurile sale și continuă misiunea sa pe acest pământ. Omul muritor s-a stins, dar operele lui nemuritoare rămân, ca un exemplu veșnic viu. Ființa neamului este prin ele veșnică.

Ne găsim aici de față cu strămoșii, în continuarea unei misiuni, în manifestarea sufletului și a vieții noastre românești. Ne regăsim pe firul destinului nostru istoric laolaltă cu vrednicii noștri înaintași de acum patru sute cincizeci de ani, cu distinșii reprezentanți ai Conducerii de Stat, cu Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, cu Conducătorul Departamentului Cultelor, cu reprezentanții instituțiilor noastre de înaltă cultură, onorații reprezentanți ai Bisericilor Ortodoxe din Constantinopol, Antiohia, Moscova și a toată Rusia, Serbia, Bulgaria, Grecia, ai Conferinței Bisericilor Europene și ai Conferinței Creștine pentru Pace, ai cultelor religioase din țara noastră, ai comunităților române de peste hotare, precum și cu voi credincioșii, oameni din popor, elementul de bază al continuității, al permanenței noastre ca neam și ca destin.

Ziua aceasta este o mare sărbătoare și un important popas bisericesc, dar ea unește în înțelesul și în rostul ei național, sentimentele noastre firești ale tuturor, în numele neamului întreg și în interesul superior al unității și al dezvoltării etnice neîntrerupte.

Istoria Mînăstirii de la Curtea de Argeș a fost însăși istoria Bisericii Ortodoxe Române, care neîntrerupt de-a lungul veacurilor s-a identificat cu sufletul și viața poporului nostru.

Un sentiment de îndreptățită mîndrie și demnitate ne leagă într-o singură comunitate sufletească cu înaintașii noștri apropiați și îndepărtați, pînă la începuturile poporului român, comemorînd astăzi sărbătorește locul, faptul și simbolul pe care le reprezintă această mînăstire de la Curtea de Argeș în istoria neamului nostru.

Poporul nostru a avut și are în această mîndră și vestită mînăstire — ridicată cu rîvnă de evlaviosul și înțeleptul voievod Neagoe Basarab, în acest loc unde fusese cu o sută de ani mai înainte reședința domnească (1330—1418) și reședința mitropolitană pînă la anul sfințirii ei (1359—1517) — cea mai frumoasă biserică din cîte a înălțat în cursul veacurilor, și una din cele mai frumoase din lumea întregă.

Zidirea mînăstirii a durat trei ani (1514—1517). Domnul Neagoe, care avea bune cunoștințe despre arhitectura bisericească, a dat — se crede — și ideea planului bisericii și sfaturi și îndemnuri meșterilor, în fruntea cărora se distingea legendarul Manole. Tot Neagoe Voievod și soția sa Despina-doamna au procurat materialul cel mai bun pentru zidirea mînăstirii, precum și metalele prețioase — aur și argint — pentru împodobirea ei. Unele lucrări au fost continuate de ginerele și urmașul lui Neagoe, Radu de la Afumați (1522—1529). Un vestit pictor, Dobromir Zugravul din Tîrgoviște, care pictase și Mînăstirea Dealu, a împodobit în chip minunat biserica aceasta, «ale cărei frumuseți și podoabe o făcea asemenea raiului lui Dumnezeu», după cuvîntul unui contemporan (Gavriil Protul).

Minăstirea Curtea de Argeș a fost înzestrată cu clădiri, parter și etaj de jur împrejur, două paraclise la etaj, clopotniță mare și cu obiectele necesare, precum și cu venituri, după obiceiul pământului, pentru întreținerea ei.

Odată ridicată, cu multă pricepere și osteneală și cu largă dărnicie domnească, această minăstire a intrat în sufletul, în evlavia și în toate manifestările literare ale poporului nostru. Frumoasa legendă a Meșterului Manole, precum și alte legende și unele colinde au făcut cunoscute și prețuite pretutindeni frumusețea, străduința și jertfa cu care a fost înălțată minăstirea. Meșterul Manole a rămas neîntrecut ziditor de biserici, iar soția lui Ana, pildă de iubire și devotament pentru soțul ei și pentru opera lui. Cât de semnificativă este în înțelesul ei moral această legendă, în care cu preț de jertfă omenească s-a putut realiza un gând mare, a capodoperă de artă și evlavie românească!

Admirația mărturisită de unii cronicari străini și prețuirea pe care au adus-o minăstirii argeșene sînt un titlu la propria noastră cinstire și laudă.

Starea și condițiile timpului pentru Ortodoxie adăugau interes și importanță realizărilor neamului nostru. Trecuseră abia 64 ani de la pierderea Constantinopolului (1453) și a împărăției de la Bizanț, cucerite de turci. Un popor necreștin stăpînea peste popoarele creștine de dincolo de Dunăre, care erau supuse la asuprire, prigoane, sărăcie și stingherite în manifestarea sentimentului lor religios.

Neamul nostru își păstra țara și drepturile de Stat.

Călugări, episcopi, patriarhi chiar, veneau în Țările Române după ajutor. Minăstirile de la Sfîntul Munte Atos, îndeosebi, au putut să se mențină prin ajutorul generos primit din țările noastre.

Faptul că țările române duceau și lupte pentru apărarea pământului strămoșesc și pentru apărarea credinței, a adus neamului nostru prestigiu, încredere și prețuire în toată lumea. Faima lui Mircea cel Bătrîn de la Argeș, Ștefan cel Mare al Moldovei și a lui Mihai Viteazul, întregitorul, le-a adus și laudele Apusului, ca apărători ai creștinătății.

Poporul nostru a prețuit și prețuiește mărturiile trecutului său istoric. Minăstirile îndeosebi s-au bucurat de respectul și de cercetarea credincioșilor. Ele au fost și sînt și astăzi vetre de viață duhovnicească și de întărire sufletească. Minăstirile care au moaște de sfinți au fost și sînt îndeosebi cercetate, așa cum a fost și această minăstire, în care se găsesc moaștele Sfintei Mucenițe Filoteia. Faptul că Minăstirea Curtea de Argeș este pusă sub ocrotirea Maicii Domnului, cu hramul Adormirii Maicii Domnului, sărbătorit în această zi de 15 august, a contribuit de asemenea și contribuie la însemnătatea și faima ei.

O minăstire atît de frumoasă, intrată de la începuturile ei în legendă, se cădea a fi sfințită cu cea mai mare solemnitate. Neagoe Basarab cunoștea Constantinopolul și fastul ce putea să dea sfințirii prezența patriarhului ecumenic și a unor înalți ierarhi ai Patriarhiei Ecumenice, de aceea el a poștit pe patriarhul Teolipt, care a venit însoțit de patru mitropoliți și de alți clerici. Au fost poștiți de asemenea atunci, toți egumenii minăs-

tirilor de la Atos. Mitropolitul țării, Macarie, un mare număr de clerici, boieri și mult popor au luat parte la slujba sfințirii în această zi, acum 450 de ani.

Prezența patriarhului de Constantinopol, a atîtor ierarhi, preoți și călugări de peste hotare, alături de mitropolitul țării și de clericii români, a fost prilej și chip de afirmare a unității Ortodoxiei, cum nu se mai văzuse încă.

Mai tîrziu au venit însă peste această minăstire multe necazuri și primejdii. În iarna anului 1610—1611, Gabriel Bathory cu oastea lui, au jefuit din biserică și din morminte tot ce era prețios, luînd și acoperișul de plumb și cositor al bisericii și lăsînd-o expusă la stricăciuni. Domnitorul Matei Basarab (1632—1654) a refăcut biserică și a înzestrat-o. Șerban Cantacuzino (1678—1688), care numește pe Neagoe «strămoșul domniei mele», zicînd că a ridicat la Argeș «mare și luminată minăstire», pentru care a făcut «cheltuieli împărătești», a reparat-o de asemenea. Războaiele dintre ruși și turci de la 1769—1774 și 1787—1791 au adus minăstirii de la Argeș alte jefuiri și stricăciuni. Un cutremur la 29 octombrie 1802, apoi un foc, un alt cutremur la 28 ianuarie 1838, alte incendii în ianuarie 1866, la 23 aprilie 1867 și la 2 decembrie același an, au adus minăstirii noi deteriorări și pagube mari.

Minăstirea avea astfel nevoie să fie «definitiv restaurată», ceea ce s-a făcut cu cheltuiala statului abia între anii 1875—1885, biserică fiind refăcută atunci în forma de azi, după planul arhitectului francez André Lecomte du Noüy. Această refacere însă a despuiat această minunată biserică de ansamblul ei prin înlăturarea mării cetăți — parter și etaj cu marea clopotniță reclădită de Matei Basarab.

Amintim că între timp, orașul și Minăstirea Curtea de Argeș au dobîndit cîstea de reședință episcopală, la anul 1793, luînd ființă aici Episcopia Argeșului. Figuri memorabile de episcopi au onorat această episcopie. Pe lîngă buni păstori, ei au fost și luminați patrioți, unul dintre ei îndeosebi, Ilarion, fiind sfetnic al lui Tudor Vladimirescu. Argeșul a păstrat 156 de ani această cîste și sarcină episcopală. Tot aici, în Minăstirea Curtea de Argeș, a funcționat, cu mici întreruperi, timp de peste 100 de ani, Seminarul teologic «Neagoe Vodă», continuat în prezent de Centrul de îndrumare misionară și socială a preoților din întreaga Patriarhie Română, minăstirea fiind stavropighie patriarhală.

Putem spune deci, că prin această lărgire și adîncire a activității pe care a desfășurat-o, Minăstirea Curtea de Argeș a slujit cu cîste bisericii și poporului 450 de ani și sîntem încredințați că ea va continua să fie mai departe vatră de înaltă trăire duhovnicească și românească.

Căci, numai sporitul progres al Țării noastre, trăirea și cultivarea tradițiilor seculare ale poporului român, lupta sa pentru o viață mai bună, pentru libertate și independență, pentru apărarea păcii în lume, pentru promovarea înfrățirii între oameni și popoare, dau imaginea identificării prezentului cu cele mai scumpe și binecuvîntate idealuri nutrite de poporul nostru de-a lungul istoriei.

Recunoscători ctitorilor acestei minăstiri, celor dintru început, ca și celor care au refăcut-o apoi în urma încercărilor prin care a trecut; recunoscători celor care au păstorit aici și celor care au slujit și s-au ostenit în acest loc sfânt; recunoscători azi Conducerei Statului nostru, care cu multă înțelegere și prețuire pentru monumentele istorice ale țării, a acordat purtarea de grijă și ajutor pentru buna lor stare, încheiem cu bucuria că, prezența reprezentanților autorității de Stat și ai puterii locale la popasul nostru sărbătoresc în acest așezământ bisericesc, artistic și cultural, rod al evlaviei poporului român și loc de afirmare a evlaviei ortodoxe, constituie încredințarea că acestui așezământ i s-au asigurat condițiile funcționării lui firești mai departe pe firul istoriei poporului român.

Mulțumind călduros venerabililor reprezentanți ai Bisericilor Ortodoxe surori, ca și reprezentanților celorlalte culte religioase, care împărtășesc cu noi bucuria duhovnicească a acestei istorice și solemne festivități, ne exprimăm convingerea că sărbătoarea de azi constituie un fapt de spirit și de sens ecumenic autentic, comunicînd între noi în duhul dragostei, al frăției și al păcii.

Dorim și sintem încredințați că urmașii noștri vor cinsti, vor iubi și vor îngriji acest sfânt locaș cu aceeași evlavie, cu același respect, cu aceeași purtare de grijă, cu care de repetate ori a fost refăcut, înzestrat și prețuit pînă acum.

Să mulțumim Domnului Dumnezeu că a învrednicit neamul nostru să ridice și să păstreze un asemenea locaș, admirat de toți care-l vizitează, din țară și din lumea întreagă, și să-L rugăm să ocrotească poporul nostru, pe Conducătorii și pe credincioșii lui, și pe toate popoarele lumii, în pace, cu sănătate și spor în toate cele bune.

Iar pentru voi, iubiți credincioși, cei ce v-ați ostenit să luați parte la sărbătorirea celor 450 de ani de viață a acestei sfinte minăstiri, alături de noi, binecuvîntarea Domnului să fie și să rămînă peste voi toți cu al Său har și cu a Sa iubire de oameni, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin!

*

La ora 12, tot în procesiune, soborul de slujitori și invitați s-a îndreptat spre sala «Manole». Înainte de a intra în sală, de pe treptele care urcă la paraclisul minăstirii, Prea Fericitul Părinte Patriarh a binecuvîntat pe credincioșii care erau adunați la acest sărbătoresc popas.

În sala «Manole» a avut loc ședința solemnă a Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române pentru comemorarea a 450 de ani de la sfîntirea bisericii Minăstirii Curtea de Argeș.

După ce s-a cîntat rugăciunea «Împărate ceresc», în asistența tuturor invitaților, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a deschis ședința Sfintului Sinod, subliniind caracterul deosebit și importanța acestei ședințe, la care participă atîți distinși reprezentanți ai autorităților de Stat, ai autorităților locale, ai Bisericilor Ortodoxe surori și ai unor organizații intercreștine și ai cultelor din patria noastră.

După ce a mulțumit tuturor pentru participarea la sărbătorirea comemorării celor 450 de ani de la sfințirea Mănăstirii Curtea de Argeș, a dat cuvîntul *Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Firmilian al Olteniei*, care a rostit următoarea cuvîntare :

*Prea Fericite Părinte Patriarh,
Sfînt și Indrumător Sinod,
Înalt Prea Sfințiți, Prea Sfințiți și
Cinstiți oaspeți,*

Vom zăbovi astăzi asupra întemeierii Mănăstirii Argeșului, unde ne găsim acum, și vom desluși cîte ceva din cele petrecute în 450 de ani de la tîrnosirea bisericii sale. Deslușirile se adaugă la cuvîntul Prea Fericitului Patriarh Justinian, rostit în catedrala mănăstirii, la dumnezeiasca liturghie. Ele sînt atîtea cîte pot încăpea într-un medalion, pentru scurtime de timp.

Așadar, cînd a fost leatul de la Hristos 1512, a stat în scaunul de domnie al Țării Românești Neagoe Vodă Basarab. Era acest voievod fiu al lui Pirvu Vornicul din neamul Craioveștilor, care a odrăslit lujere ca Matei Basarab, Constantin Brîncoveanul și alte strălucite vrednicii. Era pătruns de învățătură și înzestrat cu harul cugetării, precum adevăresc Învățăturile către fiul său Teodosie. Iubea frumosul, măiestriile și tinderea către înalt. S-a înconjurat de meșteri vestiți, locali și străini. A fost socotit un «Marc Aureliu al Țării Românești, principe, artist și filozof». Și pe dreptate s-a zis: «Neagoe Basarab rămîne cel mai învățat domn român pînă la Dimitrie Cantemir».

Ctitor și miluitor, acest mare domnitor a îmbunătățit ctitorii ale înaintașilor, a dres «cu aur și vopsele» zugrăveli mai vechi, a zidit de isnoavă biserici și mănăstiri, a hotărît mertice și ocale, danii și scutiri, în țara Măriei Sale și-n tot pămîntul ortodox. Încît, adevărat este că «Neagoe a fost sprijinul întregii Ortodoxii, din Carpați pînă în Siria și de la Marea Ionică pînă în Egipt».

Iar miluirea așezămintelor bisericesti din Atos, Epir, Siria, Sinai, Ierusalim și Țarigrad a însemnat și: susținerea lumii creștine, cumpănă și plutire a țării sale între marile puteri ale timpului, moștenire liniștită pentru fiul său.

În acest răgaz de pace și de har cărturăresc zidește Neagoe Voievod biserica Mănăstirii Argeșului, ca «un chivot în soare, din marmură, aur și nestemate». Din pricina frumuseții sale, zidirea bisericii este învăluită într-o ceață legendară, cum este înginarea dintre adevăr și vis. Ceață plutește și astăzi și însoțește faptul istoric cu isonul său popular.

Astfel, pe «dalba-i moșie», fericitul ctitor caută «loc de minăstire și de pomenire». După legendă, locul era : «Pe Argiș în sus, / Prin cel alunîș, / Prin cel cărpiniș». Adică: «un loc de grindîș», mlăștinos, pe care îl seacă Neagoe. De unde și lunecarea terenului, care în legenda meșterului Manole sună: «Ziua ce zidea / Noaptea dărâma». În pisană de pe fața principală a bisericii, Neagoe Voievod scrie că acest loc «...l-am găsit Domnia mea la Curtea de Argeș dărâmată și neîntărită...». Deci,

a fost o ruină, așa cum stă scris în Viața Sfântului Nifon a lui Gavriil Protul: «și sparse Mitropolia din Argeș den temelii ei». Sau cum grăiește gura poporului: «Un zid părăsit / Și neisprăvit, / Vechi și mucezit : / Colo, unde-mi crește, / Unde se-ndesește / Trestică pitică, / Răchită-nsfiorită, / Papură-nerzită».

Pe aceste ruine, din străvechea ctitorie a lui Basarab întemeietorul — scaun domnesc și așezare mitropolitană pentru Iachint — ridică sălaș minăstiresc marele Neagoe, între anii 1514—1517.

Lucrul îl începe cu meșteri iscușiți: «Cu nouă zidari, / Nouă meșteri mari, / Și Manole, zece, / Care mi-i întrece», cum glăsuiește legenda. Aduce piatră, galbenă și grăunțoasă, de la Albești, de lângă Cîmpulungul Muscelului, iar marmură și mozaic de la Constantinopol.

Zidirea o pune sub ocrotirea Pantocratorului, adus din Țarigrad: «Icoană pune, / Sus o anina, / In cetinu-nalt, / Nalt și răsfirat». Iar hramul este Adormirea Maicii Domnului.

«O împodobii pre dinlăuntru și pre dinafară — scrie Gavriil Protul — și toate scobiturile pietrilor pe dinafară le vopsi cu lazur albastru, iar florile le polei cu aur». Așijderea o înzestră cu icoane «ferecate cu argint și cu mărgăritariu și cu pietri scumpe... și alte podoabe, carele nici o minte nu le poate închipui să le spună», zice același călugăr scriitor.

După cum se poate vedea, împodobirea din exterior trece înaintea arhitecturii de stil bizantin.

Planul bisericii cuprinde, în mare, două părți: un naos în formă de trifoi și pronaosul dezvoltat, ieșit față de naos, împărțit în: intrare, un pătrat mărginit de 12 coloane și două spații mărginașe pentru morminte. Fusele coloanelor sînt o minune a închipuirii, iar brățărilor de crini, adînciturile și colțarii de piatră, albă și cenușie, sînt lucruri ale unui gust desăvîrșit. În afară, biserica se arată ca o scumpă bijuterie de piatră săpată, parte din podoabele sculptate fiind poleite cu aur, pe un cîmp albastru sau verde. Trunchiul bisericii este împărțit în două printr-un brîu împletit și fiecare împărțitură cuprinde panouri dreptunghiulare cu chenare de piatră, rozete ajurate, discuri cu porumbei de piatră aurită. Urmează cornișa puternică, cu adîncituri și stalactite, turlile în opt fețe: «Cine ar putea — zice un cercetător — descrie în amănunte plastica ornamentală cu care acoperă fiecare chenar de ușă, de fereastră, sau care se vede pe tresele torsadei, la rozete și discuri, la poala de peste cornișa principală, la bazele și la fețele turlilor?»

Din cele scrise și din chipuri mai vechi, biserica Minăstirii Argeșului «fusese înconjurată de clădiri și de o clopotniță care făcea parte din sistemul de apărare». Despre acestea găsim mărturie de început la Gavriil Protul, care spune: «Iar minăstirea cea noao din Argeș o îngrădi împrejur cu curte de zid și în lăuntru curții făcu multe chilii călugărești și o înfrumuseță cu tot felul de trebuințe... Și cu alte frumuseți, cu de toate o împodobii și o făcu asemenea raiului lui Dumnezeu».

În acest rai așezase Voievodul Neagoe, mai înainte, o parte din moaștele Sfântului Nifon al Constantinopolului și din ale mucenicilor: Tatiana, Serghie și Vah.

Sfințirea «*prea înfrumusețatei biserici*» a Mănăstirii Argeșului s-a făcut, la hramul ei, în anul Domnului 1517 — acum 450 de ani — cu nepovestită fală și mare alai sărbătoresc.

Zugrăvirea bisericii n-a apucat s-o termine evlaviosul domnitor, căci s-a odihnit în Domnul, la anul 1521. Tocmise, încă din viață, pe vestitul zugrav «*Dobromir ot Tîrgoviștea*». A terminat-o ginerele său, Radu de la Afumați. Două pisanii slavonești, zugrăvite în biserică, vorbesc de zugrăvirea și de terminarea ei, la leatul 1526. Minunatele fresce ale lui Dobromir, în stil italo-cretan, au fost scoase în 1880 de restauratorul Lecomte du Noüy și înlocuite cu pictura în ulei a francezului Jean Jules Antoine, fratele său; pictură rece și fără simțul predaniei noastre artistice. După bucățile păstrate în Muzeul de Artă din București și cele patru frânturi din această sală, vechea pictură a lui Dobromir era caldă, bogată, măreață și vie, amintind amănunțimea icoanelor. Chipurile sînt subțirate, liniștite și pline de demnitate. Cutele veșmintelor, drepte și strîns încrețite iar la nevoie, frînte în unghiuri sau ușor arcuite.

În răstimp de 450 ani de istorie, Mănăstirea lui Neagoe «*a fost prada focurilor, a cutremurelor și a vrăjmașilor*», cum se spune în ultima pisanie. Ca pasărea din povești, ea a înviat mereu din cenușa sa. Astfel Gabriel Bathory a jefuit-o cumplit în 1610—1611. Matei Basarab, în 1640, a reparat-o și i-a zidit turnul clopotniței. La fel, Șerban Cantacuzino, în 1682. După înființarea Episcopiei Argeșului, întiiul său episcop, Iosif Argeșiu (Sevastios), la 1804, s-a îngrijit foarte de această mănăstire prin mari îmbunătățiri. Apoi, episcopul Ilarion, sfetnicul lui Tudor Vladimirescu, cînd a fost la Argeș și semînar.

Prefacerea cea mare a Mănăstirii lui Neagoe a început la 1875, după planurile arhitectului Viollet le Duc și elevului său Anatole de Baudot. A săvîrșit-o arhitectul francez André Lecomte du Noüy. A durat 10 ani, pînă în 1885. Prefacerea este scrisă într-o pisanie pe fața bisericii.

Ea are greșeli și lucruri bune. Greșeli: a fost îndepărtată fresca lui Dobromir, care se putea drege; s-au împărșiat pietrele de mormînt, între care și lespeda Doamnei Despina, devenită monahia Platonida; s-a dărîmat toată hora chiliilor precum și palatul episcopului cu două etaje, construindu-se, în schimb, localul episcopal de astăzi. Lucruri bune: prefacerile lui Lecomte du Noüy nu se îndepărtează mult de arhitectura lui Neagoe; lucrările au rămas trainice și de mare calitate; a scăpat de la moarte această podoabă a veacului al XVI-lea.

În vremea noastră, ctitoria lui Neagoe Basarab a devenit stavropighie patriarhală. Prea Fericitul Patriarh Justinian i-a dat iarăși duh de viață și strălucire cărturărească. Rînd pe rînd, au fost aici: Școală pentru cîntăreții de strană, între 1951—1957; Centru de îndrumare socială și misionară pentru preoți. N-au încetat în acest timp grijirile monumentului, atît ale Casei de Pensii cît și ale Direcției Monumentelor Istorice, ca să se înfățișeze călătorilor de tot felul precum și nouă — astăzi — în veșmînt sărbătoresc de nuntire cu anii noștri.

Prealuminat sobor,

Cînd și-a deschis ochii minții ca să zidească biserica și așezămîntul de la Argeș, Neagoe Voievod s-a gîndit mai întîi să-și gătească loc de veșnică odihnă, după datina fericîților ctitori și oblăduitori de țară. Forma și destinația pronaosului grăiesc singure. Stau mărturie și lespezile de mormînt ale Măriei Sale, doamnei, fiilor și rudeniilor sale; 12 lespezi la număr; unele din ele azi împrăștiate. Prin scrisul de pe lespezea sa, Domnitorul roagă pe urmași «să păzească adăpostul acesta mic și lăcașul oaselor mele, ca să fie nestrîcat».

Aceeași pricină stă scrisă și în pisania lui Șerban Cantacuzino, de pe fața apuseană a bisericii: «ca să nu piară pomenirea aceluia fericit domn».

În grija pentru odorul său, fericitul ctitor pune îndatoriri urmașilor săi, încă din viață: «Domnule și unsule,... pe aceasta să nu o lași să fie spre pustiire...».

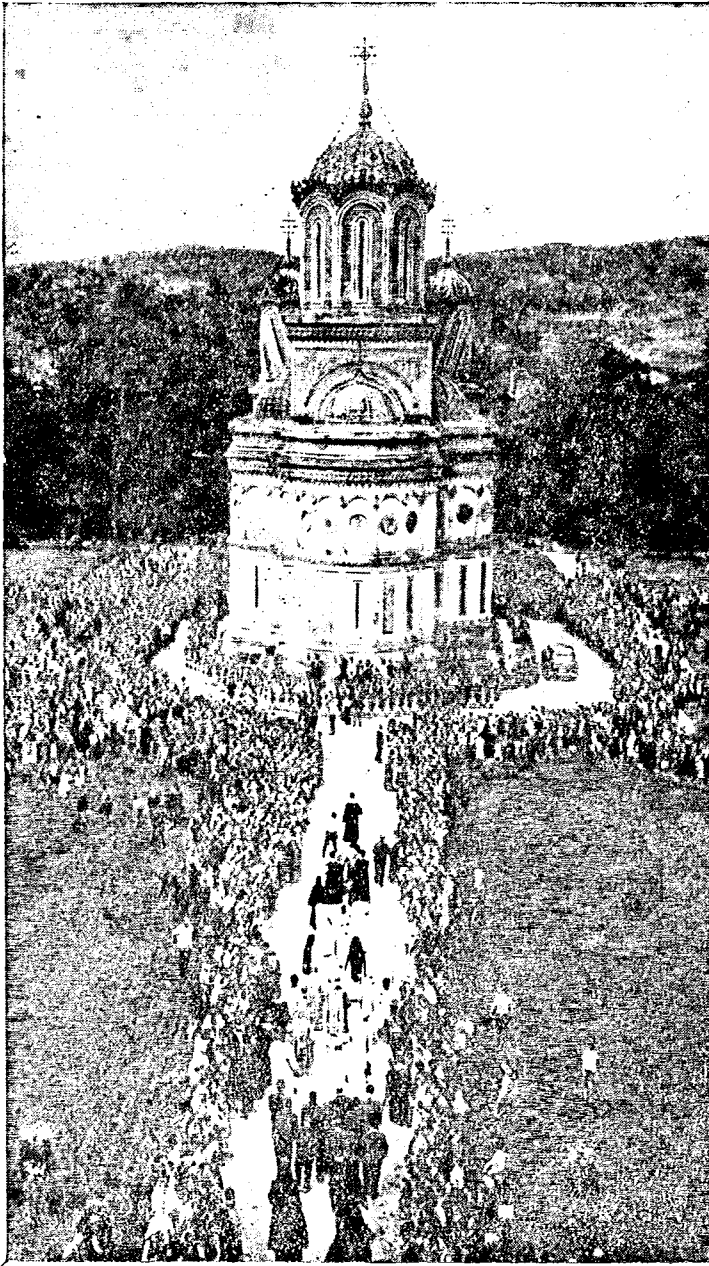
Iar egumenilor și călugărilor le poruncește «să nu fie averi streine în mînăstire și să nu cadă pentru aceasta mînăstirea în nevoi».

Dar slava ctitoriei de la Argeș depășește menirea de gropniță domnească. Încă de la sfințire, cei ce au văzut această ctitorie au rămas uimiți, ca de o arătare în vis și ca de o întrupare peste fire. Înfățișînd-o în amănunt și cu prisos de laudă, întîiul său cronicar, Gavriil Protul Sfetagorei, încheie descrierea sa: «Și așa vom putea spune că adevărat că nu este așa mare și sobornică ca Sionul, nice ca Sfînta Sofia, carele o (au) făcut marele împărat Justinian, iară cu frămșețea este mai pre deasupra aceloră».

După aproape un veac și jumătate, ctitoria lui Neagoe e cercetată de Patriarhul Macarie al Antiohiei. Insoțitorul său, diaconul Paul de Alep, scrie: «Auzisem de la mai mulți oameni, că în acest ținut al Țării Românești, se află o mare mînăstire domnească, care după spusa lor nu mai are frumusețe la fel în privința frumuseții arhitectonice. Mai auzisem de la niște neguțători greci, ce făceau comerț în țara francilor și la Veneția, că acolo nu este nimic asemenea ei...». Văzînd-o, încheie, cu căldură: «e în adevăr un lucru de mirare pentru minte și fără asemuire printre mînăstirile din acest principat».

Este de neînchipuit să înșirăm cele cîte s-au scris, pînă la noi, despre «Dalba mînăstire, / Falnică zidire, / Mînăstire naltă, / Cum n-a mai fost altă», a lui Neagoe Basarab. Mai nou, profesorul francez J. A. Vaillant o vede și scrie: «Mînăstirea de la Argeș este un juvaer cu care Italia s-ar putea mîndri; este un mărgăritar, un vas ales, o madonă. De trei ori am înconjurat-o, fără să-mi satur ochii». Iar un dascăl de azi al istoriei noastre spune: «Elegant proporționată, lucrată din materiale de cea mai bună calitate, împodobită bogat, ea a stîrnit admirația contemporanilor și poate fi considerată, pe drept cuvînt, printre capodoperele arhitecturii din întreaga lume».

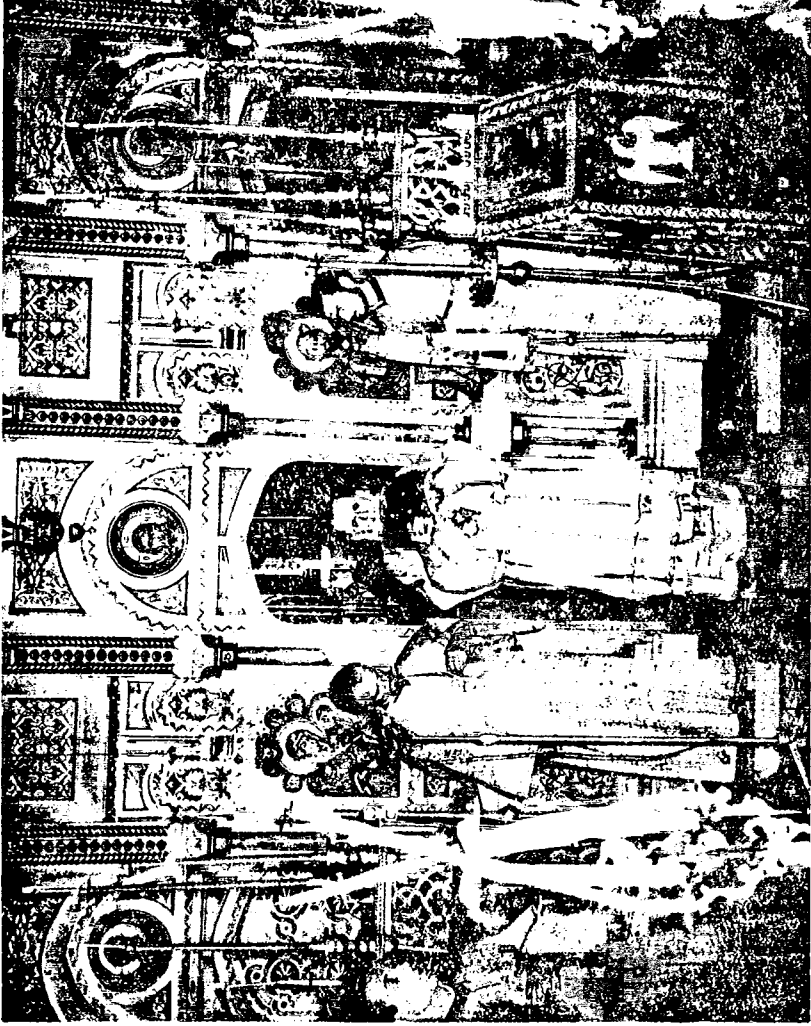
Mînăstirea pentru care evlaviosul domn «și-a stors și sîngele din inimă», cum zice Paul de Alep, a fost îmbrăcată de popor cu pulberile de aur ale legendei și povestea ei plutește în cărți și în ziceri, cu o dum-

Procesiunea spre biserica Mînăstirii
Curtea de Argeş

Prea Fericitul Patriarh Justinian în timpul săvîrșirii sfintei liturghii
în biserica Minăstirii Curtea de Argeș

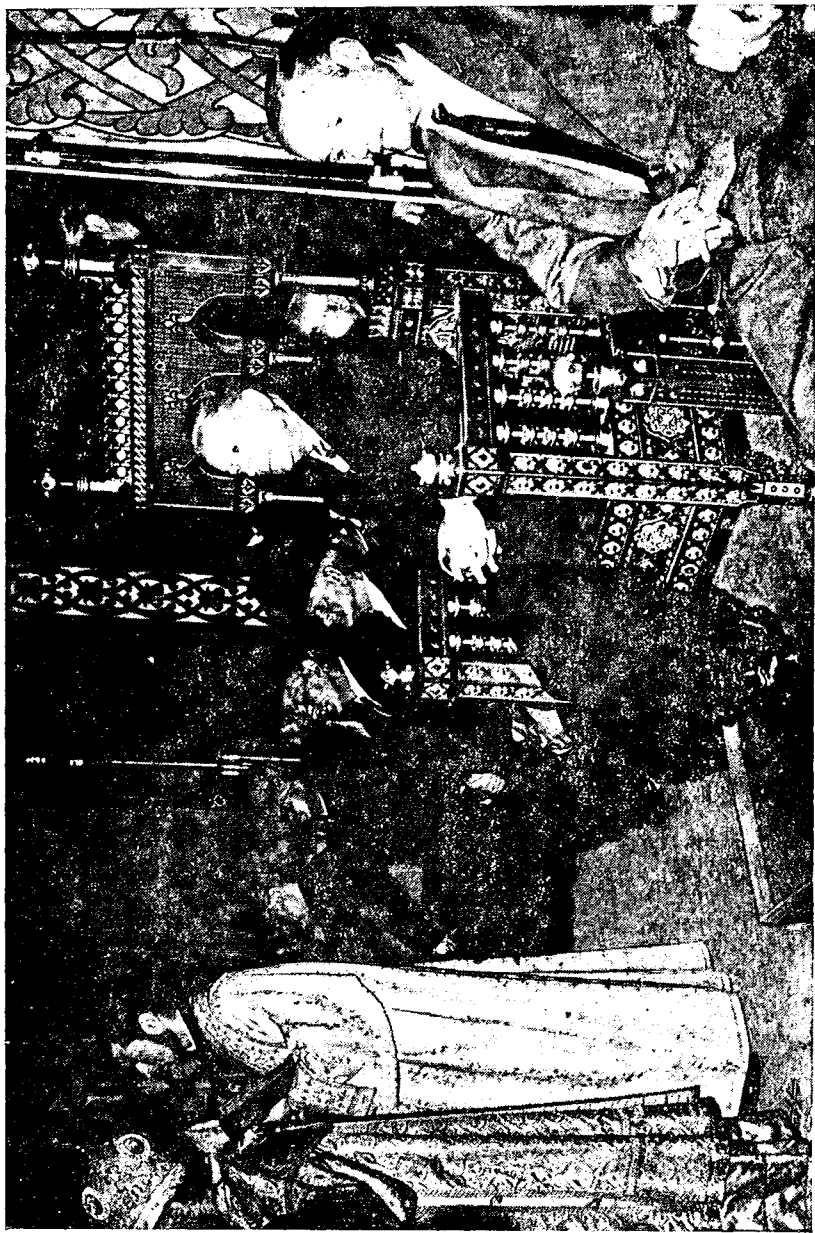

Prea Fericitul Patriarh Justinian săvârșind slujba sfintei liturghii în biserică
Mănăstirii Curtea de Argeș

Prea Fericitul Patriarh Justinian rostindu-și cuvîntarea după
săvîrșirea Sfintei liturghii

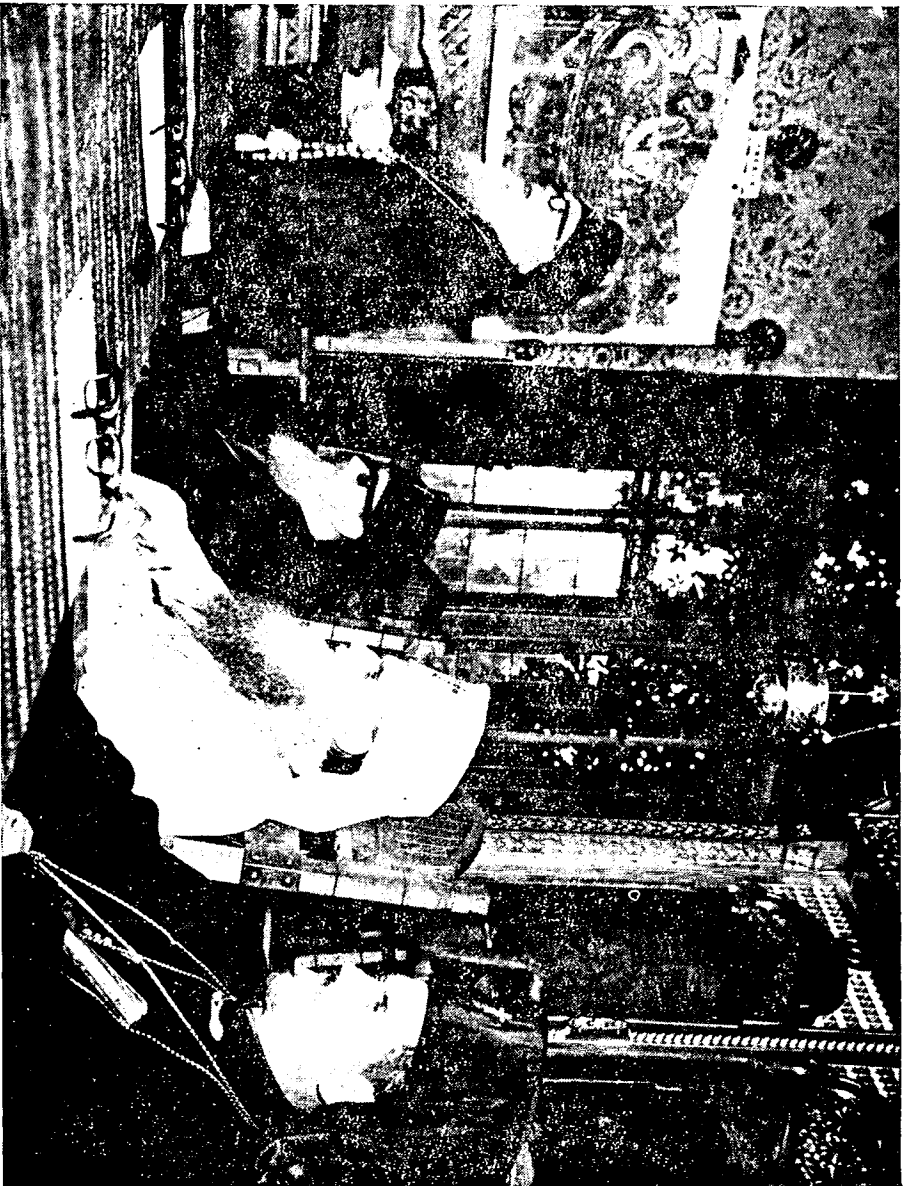
Reprezentanții autorităților de Stat și înalții oaspeți în timpul cuvântării rostite de
Prea Fericitul Patriarh Justinian

Membri ai Sfintului Sinod și oaspeți în timpul cuvântării roștite de Prea Fericitul
Patriarh Justinian

Prea Fericitul Patriarh Justinian în sobor cu reprezentanți ai Bisericilor Ortodoxe surori, în timpul săvîrșirii slujbei Parastasului, pentru ctitorii bisericii Mînăstirii Curtea de Argeș

Inalt Prea Sfinitul Mitropolit Firmilian al Oltenei rostitind cuvintul festiv, in «Sala Manole»

nezeiască frumusețe. Această minune n-a fost cu puțință fără «jertfa zidirii» care călătorește pe aripile închipuirii, cu o duioasă dureroasă, ca o dăruire pînă la istov. Meșterul care și-a dăruit zidului soția, Manole neîntrecutul, se jertfește și el, aruncîndu-se după acoperișul bisericii. Pe locul unde cade, «Cișmea izvora, / Cu apă curată, / Trecută prin piatră, / Cu lacrimi sarate, / de Caplea vărsate».

Iscușința lui și lucrul mîinilor sale de la Argeș molipsește pe meșterii de mai tîrziu din Țara Românească cu împletiturile și despărțiturile sale faimoase, care se vor repeta, în cărămidă, la Schitul Strîmba din Gorj, sau cu tipul de pronaos ca la Mitropolia din București, Mînăstirea Cotroceni și altele.

Chivotul de la Argeș a avut menirea să binevestească solia de libertate a Țării Românești și totodată crezul de viață și dăruire al lumii ortodoxe din Răsărit. El a rămas martorul unei epoci de prestigiu a poporului român. Biserica noastră Ortodoxă îl păstrează ca pe luminile ochilor.

Iar ocîrmuirea țării și făurarii ei de viață nouă au prefăcut, în cheile Argeșului, fîntîna Meșterului Manole, într-o mare de apă care dă lumină, putere și căldură și poartă în sinul ei cîntecul de bucurie al unui popor stăpîn pe bunuri, stăpîn pe țara sa, stăpîn pe destinele istoriei sale.

Delegații Bisericilor Ortodoxe surori și-au manifestat dorința de a lua cuvîntul la această ședință solemnă a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, iar Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a mulțumit pentru dragostea pe care o manifestă delegațiile Bisericilor Ortodoxe surori, cu prilejul acestei importante comemorări a Bisericii Ortodoxe Române.

Cel dintii dintre reprezentanții Bisericilor Ortodoxe surori, care a luat cuvîntul, a fost *Inalt Prea Sfințitul Hrisostom de Austria, delegatul Patriarhiei Ecumenice*, care a spus:

*Prea Fericirea Voastră,
Prea venerați membri ai Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe
Române,
Prea onorați auditori,*

Sînt adînc mișcat de faptul că iau parte, ca reprezentant al Sancțiității Sale Patriarhului Ecumenic Atenagora I și al Sfîntului și Sfințitului Sinod din jurul său, la aceste impunătoare manifestări sărbătorești prilejuite de comemorarea a 450 de ani de la întemeierea istoricei și renumitei mînăstiri acesteia de la Curtea de Argeș, care constituie o expresie și o mărturie a sufletului plin de religiozitate și de evlavie al poporului român.

Aduc urările de bine și binecuvîntările Intîistătătorului Scaunului Patriarhal de la Constantinopol egumenilor, monahilor și fraților tuturor mînăstirilor din țara aceasta, care continuă mărețele tradiții ale mînăstirii acesteia, lucrînd fără oboseală la promovarea virtuților și vieții duhovnicești ;

Aduc urările de bine și binecuvântările Intîistătătorului Scaunului Ecumenic tuturor binecredincioșilor creștini ai Bisericii Ortodoxe Române, care au venit să se închine aici din toate părțile țării;

Aduc urările de bine și binecuvântările Intîistătătorului Bisericii Constantinopolitane, binecredinciosului cler și venerabilei Ierarhii a Bisericii Ortodoxe Române, care, în frunte cu Prea Fericirea Sa Patriarhul Justinian, țin sus Crucea Domnului Hristos și propovăduiesc cu tărie lumina cea nepieritoare a sfințelor Sale învățături.

În fine, în chip deosebit, Prea Fericitul Patriarh Justinian, celui ce împodobește și face să strălucească Scaunul Patriarhal al Bisericii Ortodoxe Române, inițiatorul și însuflețitorul sărbătorii de azi, cărmaciul cel abil și demn de admirație al Bisericii pe care o conduce ca un vrednic luptător, îi aduc îmbrățișările cordiale ale iubitului său frate, Atenagora I, de la cel dintîi Scaun al Ortodoxiei.

Mărețele manifestări religioase de astăzi, cu participarea unei mulțimi atît de mari de credincioși, de cler și de persoane oficiale sînt dovadă neobișnuită că această mînăstire istorică nu a fost numai chivotul tradițiilor ortodoxe române, loc de apărare al ființei sale religioase și naționale, ci că ea continuă să fie o importantă vatră duhovnicească a poporului român și un stîlp de lumină creștină, a cărui strălucire influențează și pune în mișcare sufletul binecredinciosului popor român.

Călugării din această istorică mînăstire, fiind îmbrăcați cu harul nevoițelor și al Crucii Domnului, de-a lungul veacurilor primeau mesajele lumilor cerești prin postiri, prin rugăciune și prin trăire lăuntrică și le transformau în opere de dragoste și de civilizație creștină, în opere de solidaritate creștină și în opere care manifestau interesul lor cel mai mare pentru cultivarea cuvîntului lui Dumnezeu și răspîndirea lui în lume.

Strălucirea spirituală și influența binefăcătoare a acestui locaș de cultivare a virtuților creștine, care s-au răspîndit din plin pînă departe de granițele țării acesteia și au luminat mii și mii de suflete creștine, ne-au condus și pe noi reprezentanții tuturor Bisericilor Ortodoxe, ca pelerini, în acest loc sfînt.

Participarea Patriarhiei Ecumenice, prin reprezentantul Sanctității Sale Atenagora I, la această sărbătorire comemorativă este dovada recunoașterii înaltei și bineplăcutei de Dumnezeu lucrări creștine, care s-a săvîrșit și se săvîrșește aici și mărturia cinstirii deosebite, a respectului și a admirației față de acest locaș duhovnicesc.

Prezența delegației patriarhale de la Constantinopol, cu ocazia acestei comemorări, leagă sărbătorirea de astăzi de cea dintîi sfințire a acestei mînăstiri, cînd patriarhul ecumenic Theolipt, în persoană, însoțit de patru mitropolîți: de Serres, de Sardia, de Midia și de Melenic, cum și de 20 de igumeni de la Sfîntul Munte Atos, cu Gavriil Protul, au fost prezenți aici.

În fine prezența delegației Patriarhiei de la Constantinopol este o dovadă de recunoștință la adresa ctitorului acestei mînăstiri, Voievodul Neagoe Basarab, care a fost un darnic susținător al întregii Ortodoxii

și în chip deosebit al Patriarhiei Constantinopolului ca și al aproape tuturor mănăstirilor de la Sfântul Munte, care țin de această Patriarhie.

Binecuvântările Sanctității Sale Patriarhului Ecumenic însoțesc acest sfânt locaș al virtuții, iar ocrotirea Prea Sfintei Stăpînei noastre Născătoare de Dumnezeu și pururea Fecioara Maria să acopere și să păzească neîncetat Sfînta Mînăstire Curtea de Argeș.

În numele Bisericii Apostolice din Antiohia, Prea Cuviosul Arhim. Alexei Abdel Karim a spus :

Prea Fericea Voastră,
Înalt Prea Sfințiți și Prea Sfințiți Părinți,
Înaltă adunare,

Sfînta Biserică Apostolică din Antiohia se bucură azi împreună cu Dvs. de această sărbătoare a poporului român. Biserica noastră, în persoana Prea Fericitului Patriarh Teodosie al VI-lea, împreună cu Sfîntul nostru Sinod, se asociază la sărbătoarea de astăzi și participă din toată inima la acest însemnat eveniment al Bisericii Ortodoxe Române: 450 de ani de existență a Mînăstirii Curtea de Argeș.

Din însărcinarea Prea Fericitului Patriarh Teodosie, am bucuria să salut Biserica Ortodoxă Română și pe reprezentanții ei în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, la această sfîntă și însemnată sărbătoare.

Împărtășim întreaga noastră bucurie și transmitem Sfintei Biserici Ortodoxe Române, sincerele noastre felicitări și urări de prosperitate, din partea clerului și credincioșilor Bisericii Antiohiene.

După mărturisirile făcute de patriarhul Macarie, care a vizitat această biserică la un secol și jumătate de la sfințirea ei, ca și după mărturisirile tuturor celorlalți patriarhi și reprezentanți ai Bisericii noastre care au vizitat ulterior această mînăstire, avem prilejul să apreciem întru totul însemnătatea acestui sfînt așezămînt, în trecut ca și în prezent.

Și dacă noi prețuim azi trecutul și rolul pe care l-a jucat această mînăstire în istoria trecutului, cu atît mai mult trebuie să scoatem de aici învățături pentru vremurile noastre.

În decursul celor 450 de ani de existență, această mînăstire n-a propovăduit niciodată altceva decît numai adevărul și dreptatea. Ea a împrăștiat lumină și cultură poporului român în decursul veacurilor, ceea ce a dat sărbătoririi de azi o deosebită însemnătate istorică pentru poporul român și pentru Biserica Ortodoxă Română. Toți viețuitorii acestei mînăstiri n-au fost numai simpli săvîrșitori ai formelor religioase, ei au fost și traducători în fapte ai tuturor năzuințelor spre mai bine ale poporului. Prin aceasta, ei au devenit foarte folositori societății. Căutînd în același timp să se desăvîrșescă duhovnicește, ei au turnat și în sufletul poporului român dorința de a înfăptui cît mai multe lucruri bune. Ei au slujit poporul român îndemnîndu-l să-și construiască viața pe temelie adevărului, dreptății, dragostei și păcii.

Fie ca solemnitățile de astăzi să constituie un stimulent puternic în dezvoltarea relațiilor de prietenie și frățietate între oameni și popoare.

Felicitînd încă o dată pe frații noștri români la acest jubileu bisericesc, transmît din toată inima urările sincere ale Patriarhiei Antiohiene și cele mai curate doriri de înflorire și propășire pentru întreg poporul român.

Din partea Bisericii Ortodoxe Ruse a vorbit Inalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Alexei al Tallinului :

Prea Fericirea Voastră,
Inalt Prea Sfințiți și Prea Sfințiți Părinți, membri ai Sfintului Sinod,

Noi am ascultat cu deosebită atenție cuvîntarea ținută în biserică de Prea Fericitul Patriarh Justinian, ca și referatul prezentat în această sedință solemnă a Sfintului Sinod de către Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian, din care am desprins rolul și însemnătatea acestui important așezămînt al Bisericii Ortodoxe Române.

Minăstirea Curtea de Argeș, în timpul celor 450 de ani de existență a fost un centru de seamă al Bisericii Ortodoxe Române. Ea a fost centru de lumină duhovnicească și este socotită un monument istoric de deosebită valoare, dovada acestei prețuiri constituînd-o însăși sărbătoarea de azi a jubileului de 450 de ani de la sfințirea ei.

După cum se poate ușor vedea, la această solemnitate participă nu numai reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe Române și ai autorităților de stat din România, ci această comemorare a adunat reprezentanți ai aproape tuturor Bisericilor creștine, reprezentanți ai unor organizații creștine internaționale, așa încît această măreață sărbătoare a devenit prilej de largă întîlnire ecumenistă. Delegația Bisericii Ortodoxe Ruse este foarte fericită că au căzut asupra ei sorții de a lua parte la această comemorare a Bisericii Ortodoxe Române.

Sintem fericiți să fim oaspeți ai Bisericii Ortodoxe Române, și că am avut azi cîntea să participăm la săvîrșirea sfintei liturghii împreună cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian.

Ne vom amînti întotdeauna de această sfîntă biserică și ne vom ruga bunului Dumnezeu să o ocrotească mai departe pentru a-și îndeplini rolul său de centru cultural și spiritual și pentru ca în ea să se facă mereu rugăciuni pentru pacea a toată lumea, pentru bunăstarea poporului român și pentru înțelegerea și unirea tuturor popoarelor.

Apoi I.P.S. Arhiepiscop Alexei al Tallinului a rugat pe Prea Fericitul Patriarh Justinian să îngăduiască să dea citire mesajului pe care Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei l-a trimis Prea Fericirii Sale cu prilejul acestei comemorări. Inalt Prea Sfinția Sa a citit următoarea scrisoare:

Prea Fericirea Voastră,
Prea iubite frate în Hristos Domnul și împreună-slujitor,

Astăzi, cînd se bucură Biserica Ortodoxă Română, în frunte cu preaiubită Voastră Preafericire, comemorînd în rugăciune jubileul a 450 de ani de existență a Minăstirii Curtea de Argeș, duhovnicește ne bucurăm împreună și noi și înălțăm rugăciuni de mulțumire lui Dumnezeu.

Insemnătatea spirituală excepțională a acestei mînăstiri ne este cunoscută. De patru veacuri și jumătate călugării acestui așezămînt apărat de Dumnezeu proslăvesc prin rugăciune și muncă «pe Dumnezeu cel minunat între sfinții Săi», înmulțind slava sfinților Bisericii lui Hristos. Noi știm că mînăstirea aceasta constituie nu numai un centru duhovnicesc care luminează, în zilele noastre, pe dreptcredincioși cu lumina cunoașterii lui Dumnezeu, ci că ea a avut totdeauna o importantă însemnătate în istoria Bisericii Ortodoxe Române.

Binecuvîntarea lui Dumnezeu să fie peste așezămîntul acesta și peste cei ce vor locui într-însul în viitor, iar slujitorii lui, mergînd pe drumul mîntuirii să nu înceteze a înălța mereu rugăciuni fierbinți pentru pacea în toată lumea și pentru mîntuirea tuturor oamenilor.

Mărturisind Prea Fericirii Voastre dragostea noastră în Domnul, ne încredințăm sfințelor Voastre rugăciuni.

† ALEXEI

Patriarh al Moscovei și a toată Rusia.

La sfîrșit, I.P.S. Arhiepiscop Alexei al Tallinului a rugat pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian ca, în semn de dragoste și prețuire a bisericii Mînăstirii Curtea de Argeș, să primească din partea Sanctității Sale Patriarhului Alexei un rînd de sfinte vase lucrate în aur și email — pentru săvîrșirea Sfintei Euharistii.

Prea Fericitul Patriarh a mulțumit atît pentru cuvintele cit și pentru darul făcut bisericii Mînăstirii Curtea de Argeș.

Din partea *Patriarhiei Ortodoxe Sîrbe*, în numele delegației care a luat parte la festivitățile de la Curtea de Argeș, *Prea Sfințitul Vasile Costici, Episcopul de Peci*, a rostit următorul cuvînt:

Prea Fericirea Voastră,

Îngăduiți-mi să Vă salut cu mare mulțumire, împreună cu Vlădica Visarion, în numele Prea Fericirii Sale Patriarhului Gherman, al Fraților Arhierei și al întregii Biserici Ortodoxe Sîrbe.

Vă rog să-mi permiteți ca să vă mulțumesc pentru invitația frățească pe care ați făcut-o Bisericii Ortodoxe Sîrbe să participe la marea sa serbare de 450 de ani a acestei mînăstiri a poporului frate român.

Acest locaș strălucește de veacuri prin credința curată și prin frăția lui Hristos, luminînd și încălzind neîncetat pe frații noștri români de aceeași credință, frați al căror trecut a fost asemănător cu al nostru, în veacuri întunecate și grele, și ne-a înfrățit întotdeauna, dîndu-ne putere și indemn ca și în vremea din urmă, să mergem laolaltă pe drumul larg al libertății, păcii și al progresului întregii Ortodoxii.

Prea Fericirea Voastră ne-a dat posibilitatea să ne vedem împreună cu toți reprezentanții altor Biserici și să ne rugăm lui Dumnezeu laolaltă pentru binele Ortodoxiei întregi, pentru binele întregii omeniri.

Noi Vă asigurăm că sîntem bucuroși de a ne găsi în mijlocul Vostru, cu acest fericit prilej. Pentru noi prilejul acesta este o satisfacție mare și rară și de aceea mulțumim cu cea mai sinceră dragoste Prea Fericirii Voastre, ierarhiei, clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române.

Bunul Dumnezeu să Vă dăruiască sănătate și progres în munca Prea Fericirii Voastre, spre bucuria și folosul tuturor creștinilor. La mulți ani !

Din partea Patriarhiei Ortodoxe Bulgare a vorbit Prea Sfințitul Episcop Nicolae al Macariopolei, conducătorul delegației, care a spus:

Prea Fericirea Voastră,
Prea Onorați reprezentanți ai Autorității de Stat,
Venerabili Mitropoliți și Episcopi,
Distinși reprezentanți ai cultelor,
Onorată asistență,

Sanctitatea Sa Părintele Patriarh Chiril al Bulgariei mi-a dat însărcinarea plăcută să transmit Prea Fericirii Voastre omagiul Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare și al Prea Fericirii sale Patriarhului Chiril, cu prilejul sărbătorii de astăzi.

Ca să fiu mai bine înțeles, permiteți-mi să Vă citesc mesajul acesta în limba Dvs. română, în limba marelui Eminescu, a lui Coșbuc și Ion Creangă, atît cît îmi permit cunoștințele mele de limbă română.

Prea Fericirea Voastră iubită întru Domnul,

Cu mare bucurie sufletească am primit telegrama trimisă nouă de către Prea Fericirea Voastră, prin care ne trimiteți amabila și frățeasca invitație să asistăm la solemnitatea jubiliară, cu ocazia a 450 de ani de la întemeierea Mănăstirii Curtea de Argeș.

Această celebră aniversare este un nou prilej pentru Sfînta Biserică Ortodoxă Română să adune pe reprezentanții Bisericilor Ortodoxe locale, ca să participe la bucuria ei, și cu aceasta încăodată să se proclame, în acțiune, unitatea Ortodoxiei ecumenice în credință și în dragoste.

Regretăm sincer că, pentru motive de sănătate, sîntem împiedicați, de data aceasta, să participăm personal la actuala prăznuire comemorativă și, să trăim în deplină măsură bucuria pe care această prăznuire o oferă și astfel, din nou, ca și în alte ocazii de pînă acum, să ne îndulcim din comuniunea apropiată și nemișlocită cu Prea Fericirea Voastră iubită.

Avînd în vedere acest lucru, potrivit hotărîrii Sfintului Sinod și cu binecuvîntarea Noastră, s-a desemnat o delegație, căreia i s-a dat împuternicirea să participe la solemnitatea care va avea loc la 15 august a. c., cu ocazia aniversării jubiliare a Mănăstirii Curtea de Argeș, și să reprezinte Biserica Ortodoxă Bulgară la această prăznuire. Delegația este condusă de Prea Sfințitul Episcop Dr. Nicolae al Macariopolei, rectorul Academiei teologice «Sfîntul Climent de Ohrida» din Sofia, și în compoziția ei intră și I. P. Cuv. Arhimandrit Ilarion, șeful Serviciului religios și al Inspectoratului spiritual de pe lângă Sfîntul Sinod, și P. C. iconom stavrofor Nicolae Goranov, parohul bisericii bulgare «Sfîntul Prooroc Ilie» din București.

Am dori să încredințăm pe Prea Fericirea Voastră că pe vremea prăznuirii însăși, noi, chiar dacă vom lipsi trupește, bucurați sufletește, cu întreaga noastră ființă, întru rugăciune, vom participa la ea.

Prea Fericirea Voastră,

În anul Domnului 1517, în inima Ungrovlahiei și cetatea Basarabilor, au fost puse temeliiile jubiliarei prăznuită astăzi.

De atunci au trecut 450 de ani plini. Deja patru veacuri și jumătate de când Mînăstirea din Curtea de Argeș, — slava Ungrovlahiei și perla mînăstirilor românești, — după cuvintele proorocești, continuă să înflorescă întru frumusețe fermecătoare ca crinul (Osea XIV, 16), răspîndind mireasmă duhovnicească (II Cor. II, 15) pe întregul pămînt românesc cel binecuvîntat; nu încetează, ca un far, să strălucească și să împrăștiie lumina binefăcătoare și să fie focar de credință și evlavie, de cultură și patriotism. Relicvele făcătoare de minuni de aici, bogata comoară de muzeu, biserica domnească cu frescele ei — capodopere ale artei arhitecturale românești și ale picturii — sînt monumente unice ale culturii spirituale românești. Iar moaștele care odihnesc aici, ale Sfintei Mucenițe Filoteia de Tîrnovo — acest vlăstar al poporului simplu și muncitor — dă un farmec și mai mare Curții de Argeș. Cu ea, precum se spune în condacul ei, «se laudă acest mic oraș și toate ținuturile țării Ungrovlahiei o păstrează cu pe o comoară de mult preț». Sfintele moaște ale acestei minunate mirese a lui Hristos prin simplitatea ei și sfîntă din neamul nostru, în mod special ne leagă și pe noi bulgarii cu prăznuita astăzi Mînăstire Curtea de Argeș. Astfel ea ne devine și mai apropiată și mai scumpă.

Prea Fericirea Voastră,

Participînd la cînstirea jubiliară a acestui sfînt locaș scump popoarelor ortodoxe român și bulgar, Vă rugăm să binevoiți a primi salutările noastre cordiale și calde urări în rugăciuni, urîndu-Vă în numele Bisericii Ortodoxe Bulgare surori, să dăinuiască și mai departe, în veci, Mînăstirea Curtea de Argeș și niciodată să nu se stingă în ea flacăra credinței și a evlaviei!

Veșnică și fericită amintire ctitorilor ei viteji, de totdeauna pomeniți, lumeni și frați care s-au nevoit aici în rugăciuni neîncetate, cu opere de veghe și activitate cărturărească neobosită! Vă dorim ca această luminoasă prăznuire jubiliară și comemorativă de acum să dea noi impulsuri pentru noi realizări și avînt Sfintei Biserici Ortodoxe Române și cu munca prețioasă a colaboratorilor Voștri luminați și devotați: Ierarhi, preoți și manahi, să prospere din putere în putere, în pace și toată evlavie, pentru slava lui Dumnezeu, pentru binele poporului român frate și triumful Sfintei Ortodoxii!

Al Prea Fericirii Voastre, cu dragoste frățească întru Domnul, și sfîntă sărutare, devotat confrate,

† CHIRIL
Patriarhul Bulgariei

Apoi Prea Sfințitul Episcop Nicolae al Macariopolei a înmînat Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, din partea Prea Fericitului Patriarh Chiril o icoană reprezentînd pe Sfinții Apostoli Petru și Pavel, lucrată după pictorul grec Teofan și o icoană reprezentînd pe Maica Domnului, pictată după un model din secolul al XIV-lea de la Mînăstirea Sfînta Ecaterina din Sinai.

A vorbit apoi *Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Varnavas de Kytros, delegatul Prea Fericitului Arhiepiscop Ieronim al Greciei*, care a spus:

*Prea Fericirea Voastră,
Inalt Prea Sfințiți și Prea Sfințiți Membri ai Sfîntului Sinod și
Iubiți frați,*

Mă simt fericit că mă găsesc azi aici, ca reprezentant al Bisericii Greciei, pentru ca să aduc Prea Fericirii Voastre, Inalt Prea Sfințiților și Prea Sfințiților Membri ai Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și întregului popor român, doririle de bine și salutările cordiale ale Prea Fericitului Ieronim, Arhiepiscopul Atenei și ale tuturor membrilor Sfîntului Sinod al Bisericii Greciei. Participăm la sărbătorirea de azi, cu o bucurie cu totul deosebită și aceasta din două motive: Primul motiv îl constituie apropierea și înțelegerea dintre cele două Biserici: Română și Greacă, și dintre poporul român și poporul grec. Indesebi din secolul al XVI-lea, cînd mase mari de greci au venit și s-au așezat în Țara Românească, au început legăturile acestea de dragoste, de apropiere și de respect reciproc. Conlucrarea și dragostea aceasta s-au păstrat pînă în timpurile din urmă. Deoarece sărbătorirea de azi se referă la un așezămînt monahal, nu trebuie să se uite că mulți monahi din Sfîntul Munte Atos au venit în țările române și au adus cu ei de acolo credința, dragostea și respectul față de cele sfinte.

Al doilea motiv de deosebită bucurie este că sărbătorirea de astăzi e a unei sfinte mînăstiri și noi credem că liniștea mînăstirii este locul cel mai potrivit în care se pot asculta mai bine mesajele cerești de pace și de bună învoire între oameni.

Pentru aceste motive, cu deosebită bucurie participăm la sărbătorirea de azi. Ca semn al dragostei, apropierii și colaborării dintre cele două Biserici Ortodoxe surori, rog pe Prea Fericirea Voastră, cu ocazia acestei frumoase sărbători, să primiți o Evanghelie de aur, împodobită după modelul artei grecești contemporane.

Iar eu personal Vă urez toată fericirea și implor toată binecuvîntarea lui Dumnezeu asupra Bisericii Ortodoxe Române, a cărei cîrmă o ține în mînă în timpurile de față un ierarh înțelept, cerînd totodată binecuvîntarea lui Dumnezeu și asupra binecredinciosului popor român; iar acestei sfinte mînăstiri îi urez să dea mai departe slujitori mari și vrednici și să fie făclie purtătoare de lumină în mijlocul vieții spirituale a poporului român, ducînd mai departe un rol însemnat în viața acestui popor.

Dumnezeu să ocrotească Biserica Ortodoxă Română!

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a mulțumit tuturor vorbitorilor pentru cuvintele elogioase pe care le-au adresat Bisericii Ortodoxe Române și slujitorilor ei, cu acest prilej al comemorării a 450 de ani de la sfințirea bisericii Mănăstirii Curtea de Argeș.

A rugat apoi pe conducătorii și delegații celorlalte organizații și culte religioase, care ar dori să mai ia cuvîntul, să vorbească la masa oficială, care a avut loc imediat după ridicarea ședinței solemne a Sfîntului Sinod.

Înainte de închiderea ședinței, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a dat cuvîntul Prea Sfințitului Episcop Antim Tirgovișteanul, Vicar Patriarhal, secretarul Sfîntului Sinod, care a citit următorul

ACT COMEMORATIV

CU PRILEJUL ANIVERSĂRII A 450 DE ANI DE
LA TÎRNOSIREA MÎNĂSTIRII CURTEA DE ARGEȘ

Cu vrerea Tatălui, cu ajutorul Fiului și cu săvîrșirea Sfîntului Duh, Treimea cea de o ființă și nedespărțită, Amin.

Astăzi, în cea de a cincisprezecea zi a lunii lui August din anul mîntuirii una mie nouă sute șazeci și șapte, de praznicul cinstitei Adormiri a Maicii lui Dumnezeu, împlinindu-se patru sute cinci zeci de ani de la tîrnosirea Mănăstirii Curtea de Argeș — popas de seamă în mersul înainte al istoriei noastre bisericești —, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a hotărît să cinstească amîntirea acestui fapt, după străvechea datină creștinească și românească.

Mînăstirea Curtea de Argeș, din clădirile căreia a ajuns pînă la noi numai biserica ei mîndră, care, după zisa scriitorului Al. Vlăhuță, «răsare ca din vrăjirea unor basme, uimitor de frumoasă și strălucitoare ca un juvaer», este ctitoria înțeleptului și evlaviosului Voievod Neagoe Basarab, cel ce a fost «domn a toată Țara Românească și a părților dunărene» între anii 1512—1521 și a soției sale Despina Doamna, care — cum spune tradiția — și-ar fi dăruit pînă și propriile-i obiecte de podoabă pentru terminarea mînăstirii.

Rînduită pe locul unde mai înainte fusese «Mitropolia den Argeș», cea înființată de domnitorul Nicolae-Alexandru Basarab în anul 1359, mînăstirea a fost ridicată între anii 1514—1517, sub supravegherea și grija de toată clipa a Voievodului Neagoe Basarab, de o seamă de meșteri pricepuți, în frunte cu vestitul meșter Manole, cel atît de frumos cîntat de poporul nostru în legendele sale.

Clădită, «tot den piatră cioplită și netezită și săpată cu florii», biserica Mînăstirii Argeșului pare «îmbrăcată într-o rețea de sculpturi migălite cu o rară măiestrie» și înfățișează «o desăvîrșită armonie de linii și proporții», lucru ce a făcut pe unii s-o compare cu Templul regelui Solomon și cu Sfînta Sofia a împăratului Justinian și s-o socotească «o minune în lume» și «una din cele mai frumoase biserici ale Răsăritului creștin».

În ziua de 15 august 1517, Neagoe Vodă 'Basarab, ctitorul sfântului lăcaș, a purces la târnosirea lui, poftind la această sărbătoare pe Teolipt Țarigrădeanul, patriarhul ecumenic, cu patru din mitropoliții săi, pe toți arhimandriții și egumenii «den muntele cel sfânt al Atosului» și pe toți egumenii și «tot clirosul» din Țara Românească, în frunte cu mitropolitul Macarie, cel care tipărise pentru prima dată cărți în țara noastră. Cu prilejul acestei «tîrnosanii», care s-a desfășurat cu o strălucire deosebită, s-a hotărît strămutarea definitivă a scaunului mitropolitan al Ungrovlahiei la Țirgoviște și, totodată, s-a «tocmit» ca mînăstirea cea nouă a Argeșului să fie arhimandrie și, împreună cu lavra sfântului Nicodim de la Tismana, «scaune mai mari decît toate mînăstirile Țării Muntenești».

Rămasă de la ctitorii ei cei dintîi, «nesăvîrșită de sfînta scriptură», adică lipsită de podoaba icoanelor de pe pereți, biserica Mînăstirii Curtea de Argeș a fost zugrăvită în anul 1526 de iscusitul zugrav Dobromir de la Țirgoviște, prin purtarea de grijă a viteazului voievod Radu de la Afumați (1522—1529) și a soției sale, Doamna Ruxandra, fiica lui Neagoe Vodă Basarab.

Mînăstirea Argeșului a stat în bună pace pînă în iarna anului 1611, cînd a fost crunt lovită de oștile principelui Gabriel Bathory, care au jefuit-o de odore și de plumbul de pe acoperiș, pricinuindu-i multe stricăciuni, ce i-au fost pe de-a-ntregul îndreptate abia în timpul voievozilor Matei Basarab (1632—1654) și Șerban Cantacuzino (1678—1688).

Ctitoria lui Neagoe Basarab, pe la mijlocul celui de al XVIII-lea veac, a fost locul de unde «se trimeteau încurajeri și ajutoare» ortodocșilor ardeleni, în lupta pe care aceștia o duceau pentru păstrarea credinței străbune. Aici a fost «centrul de grupare și refacere» al românilor asupriți, veniți din părțile transilvane, din rîndul cărora au făcut parte și protopopul Nicolae din Balomir — călugărit apoi sub numele de Nichifor și ajuns stareț la Argeș, ieromonahul Nicodim din părțile Făgărașului și vestitul luptător pentru Ortodoxie, cuviosul mărturisitor Sofronie de la Cioara, cel care a stărețit la Schitul Robaia, metocul Mînăstirii Argeș.

Istoria Mînăstirii Curtea de Argeș a fost însăși istoria Bisericii Ortodoxe Române, care în mod continuu de-a lungul veacurilor s-a identificat cu sufletul și viața poporului nostru. Biserica Ortodoxă Română a fost alături de truda, aspirațiile și bucurile poporului, a afirmat unitatea ființei sale, a sprijinit idealul său de libertate și independență și a mărturisit neîncetat permanența sa spirituală și națională.

Mînăstirea Curtea de Argeș a avut și vremuri bune, prin adăpostirea în cuprinsul său, la 18 octombrie 1793, a scaunului episcopal al Eparhiei Argeșului, atunci înființată și la 14 septembrie 1836, prin sălășluirea în preajma sa a primului Seminar teologic.

Marile cutremure de pămînt din secolul trecut și mai ales năpraznicele focuri din anii 1866 și 1867, au adus din nou părăgina peste străvechea mînăstire. Între anii 1875 și 1885, numai biserica ei «a fost din nou întemeiată și împodobită după vechile-i izvoade», așa cum se vedea

și acum, după ce incinta din jur — parter și etaj și cele trei paraclise din cuprinsul său și marea clopotniță de la intrare au fost dărâmate.

În zilele noastre, de istorie nouă a poporului român, noi avem bucuria să reținem virtuțile și năzuințele sale sufletești, așa cum ele s-au manifestat de-a lungul veacurilor. Orînduirea de azi a țării restabilește contactul cu înaintașii noștri și aduce împlinirea mult visată a aspirațiilor lor de totdeauna, care își capătă ființa în realizările minunate ale prezentului.

Mereu sporitul progres al țării, trăirea și cultivarea tradițiilor seculare ale poporului nostru, lupta sa pentru o viață mai bună, pentru libertate și independență, pentru apărarea păcii în lume, pentru promovarea înfrățirii între oameni și popoare, dau imaginea identificării prezentului cu cele mai scumpe și binecuvîntate idealuri nutrite de totdeauna de poporul nostru.

Multă prețuire se acordă astăzi monumentelor istorice ale țării, așezămintelor bisericesti, artistice și culturale.

De o deosebită purtare de grijă s-a bucurat Mînăstirea Curtea de Argeș sub binecuvîntarea păstoriei Prea Fericitului Patriarh Justinian. Declarată stavropighie patriarhală în anul 1951, ea s-a aflat în atenția continuă a Intîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române, care s-a ostenit nu numai să repare acoperișul bisericii, pictura paraclisului, clădirile din incintă, zidurile împrejmuitoare și instalația de lumină, dar a căutat să o și integreze activ în viața spirituală a Bisericii Ortodoxe Române prin rînduirea de a se ține aici cursurile de îndrumare misionară a clerului din întreaga Patriarhie Română.

La acest sărbătoreasc popas, aducîndu-ne aminte de faptele pomenite aici din trecutul îndepărtat și apropiat al ctitoriei evlaviosului Voievod Neagoe Basarab, adunatu-ne-am astăzi în biserica Mînăstirii din Curtea de Argeș, cu hramul Adormirea Maicii Domnului, mai jos semnații :

Membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, soliile Bisericilor Ortodoxe surori : a Patriarhiei Ecumenice de la Constantinopol, a Patriarhiei de Antiohia, a Patriarhiei Moscovei și a toată Rusia, a Patriarhiei Sirbe, a Patriarhiei Bulgare, a Bisericii Ortodoxe a Greciei; conducătorii de Culte religioase din țara noastră, reprezentanții unor parohii ortodoxe române de peste hotare, delegații Conferinței Bisericilor Europene și ai Conferinței Creștine pentru Pace, precum și reprezentanții autorităților de stat centrale și locale și delegați ai unor înalte instituții de cultură, știință și artă din patria noastră, și, săvîrșind sfînta și dumnezeiasca liturghie, am înălțat smerite rugăciuni de mulțumire către milostivul Dumnezeu pentru binefacerile din destul revărsate asupra Bisericii și neamului românesc dreptcredincios și asupra acestei vulevodale ctitorii.

În același timp, ascultînd cuvîntul evocator al Prea Fericitului Patriarh Justinian, gîndurile noastre cu ale miilor de credincioși, s-au îndreptat cu firească recunoștință, către ctitorii, miluitorii, de grijă purtătorii, ierarhii și slujitorii acestui sfînt locaș, rugîndu-ne pentru odihna sufletelor lor.

A urmat ședința solemnă a Sfântului Sinod în «Sala Manole» în asistența solilor și reprezentanților amintiți mai sus. Înalt Prea Sfințitul Firmilian, Mitropolitul Olteniei, a rostit cuvîntul festiv.

Drept mărturie a recunoștinței noastre față de înduratul Dumnezeu, Care ne-a învrednicit a fi părtași ai acestui ales moment din istoria Bisericii noastre și iarăși ca o mărturie pentru cei ce vor urma după noi, făcutu-s-a acest act comemorativ, care s-a scris și subscris în Condica Sfință a Sinodului Bisericii Ortodoxe Române.

Toți cei menționați în Actul comemorativ au semnat în Condica Sfință a Sinodului Bisericii Ortodoxe Române.

*

A urmat apoi masa oficială, la care au participat toți invitații. În timpul mesei au fost rostite cuvîntări ocazionale, al căror cuprins îl dăm mai jos, în rezumat.

Domnul Episcop Adolf Wischmann, în cuvîntul pe care l-a ținut, la început a mulțumit Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru faptul că, la sărbătoarea mare și frumoasă de la Curtea de Argeș, a fost invitat și un reprezentant al Conferinței Bisericilor Europene.

A declarat că D-sa a primit cu deosebită plăcere să ia parte la aceste festivități, în calitate de reprezentant al Conferinței Bisericilor Europene.

De aceea, la jubileul de 450 ani de la întemeierea Mînăstirii Curtea de Argeș, aduce mai întii salutul D-lui Președinte Emmen și al întregii conduceri a Conferinței Bisericilor Europene — această organizație intercreștină, care are ca scop cunoașterea și apropierea dintre Bisericile creștine din Europa și în același timp, cultivarea și intensificarea relațiilor de stimă reciprocă și de colaborare rodnică între popoarele Europei și ale lumii întregi.

În continuare, D-sa a spus că îndeplinește cu multă bucurie mandatul ce i s-a încredințat de Conferința Bisericilor Europene, fiindcă știe că în România a venit la cunoscuți și la prieteni.

D-sa a declarat, de asemenea, că aduce la această sărbătoare și salutul Bisericii Luterane din Germania, precum și salutul său personal.

Mărturisind că prețuiește pe toți reprezentanții cultelor religioase care participă la festivitățile de la Curtea de Argeș, Dl. Episcop Wischmann a încheiat cu declarația că se simte dator să exprime toată admirația și venerația sa față de Prea Fericitul Patriarh Justinian, pentru felul cum a organizat această sărbătoare și pentru ecumenismul religios larg pe care îl cultivă în calitate de conducător al Bisericii Ortodoxe Române.

Și-a exprimat de asemenea prețuirea sa și pentru Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Justin, al Moldovei și Sucevei, cu care conlucrează în colectivul de conducere al Conferinței Bisericilor Europene.

La sfîrșit, Dl. Episcop Wischmann a oferit pentru biblioteca Mînăstirii Curtea de Argeș o carte al cărei cuprins — a precizat D-sa — arată că între Biserica Luterană și cea Ortodoxă, pe lângă deosebiri, sînt și foarte multe asemănări.

Domnul Novak Miroslav, Patriarhul Bisericii naționale din Cehoslovacia, după ce s-a scuzat că nu poate vorbi în limba română, la această mare sărbătoare a Bisericii și a poporului român, a spus: «În calitate de reprezentant al Conferinței Creștine pentru Pace, sînt fericit să salut pe Prea Fericitul Patriarh Justinian, pe ierarhii, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, cu acest prilej al jubileului de 450 de ani de existență pe care-l sărbătorește Mînăstirea Curtea de Argeș. Aduc același salut și din partea D-lui Prof. Iosif Hromadka, președintele Conferinței Creștine pentru Pace». D-l Patriarh Novak a făcut apoi elogiase aprecieri asupra activității pe care o desfășoară atît slujitorii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, cît și slujitorii și credincioșii celorlalte culte din Republica Socialistă România în promovarea păcii și a bunei înțelegeri între oameni și popoare, evidențiind sprijinul pe care-l dau Conferinței Creștine pentru Pace în toate manifestările ei.

După ce a mulțumit Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru inițiativa și dragostea pe care a avut-o, ca la această mare sărbătoare a Mînăstirii Curtea de Argeș să ia parte conducătorii și reprezentanții ai atîtor culte din țară și de peste hotare, a făcut urarea ca această întîlnire ecumenică să sporească apropierea și prietenia dintre Biserici și dintre popoare și să întărească frontul celor ce lucrează pentru apărarea păcii în lume».

Din partea reprezentanților Bisericii Romano-Catolice din țara noastră a luat cuvîntul *Prea Sfințitul Marton Aron*, episcop din Alba Iulia, care a evidențiat mai întîi rolul important pe care l-a jucat Mînăstirea Curtea de Argeș «în păstrarea luminii credinței creștine, împreună cu flacăra iubirii frățești și a umanității».

Prea Sfinția Sa a mulțumit apoi Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru invitația cu care a fost onorat, dîndu-i-se posibilitatea de a lua parte la această serbare atît de impresionantă și de «a cunoaște pe distinșii conducători și reprezentanți ai Bisericilor surori, în ziua în care se sărbătorește Sfînta Maria Mare, sărbătoare la fel de dragă Bisericilor din Răsărit și din Apus.

Folosind această ocazie, Prea Sfințitul Episcop Marton Aron a salutat respectuos pe reprezentantul Consiliului de Stat, Dl. Prof. Grigore Ciomănu și pe Dl. Secretar General al Departamentului Cultelor, Prof. Dumitru Dogaru. A salutat de asemenea pe reprezentanții Conferinței Bisericilor Europene și al Conferinței Creștine pentru Pace, precum și pe toți conducătorii și reprezentanții cultelor.

Prea Sfințitul Episcop Marton Aron a încheiat : «Inchin în sănătatea stapinului casei, Prea Fericitul Patriarh Justinian, a reprezentanților Conducerii de Stat și a tuturor comesenilor !».

Eminența Sa Dl. Dr. Mozes Rosen, șef-rabinul Cultului mozaic din Republica Socialistă România, pornind de la mărturia consemnată cu patru secole și jumătate înainte de Gavriil Protul, care a făcut o comparație între Templul lui Solomon și biserica Mînăstirii Curtea de Argeș, a amintit de rugăciunea pe care a făcut-o Solomon cu ocazia sfințirii

templului zidit de el, remarcând faptul că Dumnezeu ascultă rugăciunile care se fac în biserici, fiindcă numele lui Dumnezeu este mereu acolo, avînd ziua și noaptea deschiși ochii asupra lor. Iar acolo unde se cheamă numele lui Dumnezeu este lumină, bunătate și dreptate, pace și tot ce zidește și întemeiază viața oamenilor și a popoarelor.

«Minăstirea Curtea de Argeș, a spus Eminența Sa, a stat timp de 450 ani ca un far ziua și noaptea, luminînd viața credincioșilor și întrenînd pentru poporul român nădejdea unor vremuri mai bune.

Aceste vremuri mai bune, aceste vremuri de coexistență și dragoste frățească le trăim noi astăzi cu prilejul acestei comemorări».

În încheiere, Eminența Sa a mulțumit Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru faptul că a făcut din jubileul Minăstirii Curtea de Argeș încă un prilej de întîlnire și comuniune în dragoste a conducătorilor și reprezentanților de culte din țară și de peste hotare și și-a exprimat convingerea că festivitățile de înfrățire și de largă bucurie de la Curtea de Argeș vor constitui un moment de seamă pe drumul apropierii, al colaborării și al păcii între cultele religioase și între toate popoarele lumii.

Domnul Episcop Papp László a spus între altele: «Ca episcop-președinte al sinodului Bisericii Reformate din Republica Socialistă România, vă adresez un salut cu cea mai fierbinte dragoste la această măreață zi de sărbătoare, atît în numele Bisericii pe care eu o reprezint cît și în numele meu personal».

Interpretînd apoi cuvintele Ecleziasului din cap. III, 1—2, a arătat importanța sfințelor locașuri pentru propovăduirea mesajului divin al iubirii și păcii între oameni, subliniind că în patria noastră s-a înfăptuit o comunitate ecumenică în cel mai deplin sens al cuvîntului.

«Urarea noastră, a reformaților, la această sărbătoare, a încheiat Dl. Episcop Papp László, este ca nu numai azi, dar în fiecare zi a vremurilor ce vor urma să putem spune împreună cu Ecleziasul: «Pentru noi care trăim și lucrăm în această patrie scumpă, este întotdeauna vremea iubirii și a păcii».

Domnul Rector Herman Binder, după ce a adus salutul Bisericii Evanghelice C.A. din Republica Socialistă România pentru Intîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, cu ocazia acestei zile festive, a evidențiat faptul că Minăstirea Curtea de Argeș a fost sfințită în același an în care a început reforma lui Luther. Dl. Rector Binder a amintit apoi că Neagoe Basarab a avut bune legături cu sașii din Sibiu, cărora le-a comandat să reproducă în miniatură turnul bisericii luterane din Sibiu, socotit de domnitorul muntean cel mai frumos dintre cele văzute în diferitele lui călătorii. Evocînd și alte legături istorice între sașii luterani din Sibiu și românii ortodocși din Argeș, vorbitorul a arătat că trecutul comun de peste 450 de ani ne îndeamnă să ne gîndim și la viitorul nostru comun.

În încheiere, Dl. Rector Binder a spus: «Fie ca biserica aceasta sfință să strălucească în frumusețea ei unică încă multe secole, ca să

propovăduiască urmașilor bunătatea creștină, înțelegerea, conviețuirea pașnică și iubirea, spre folosul patriei, spre folosul tuturor».

Prea Cucernicul Vicar Ioan Bugariu, a spus: «In numele delegației Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America, exprim Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian cele mai respectuoase sentimente de recunoștință pentru prilejul acesta fericit pe care ni l-a dat de a participa la aceste mărețe festivități legate de comemorarea a 450 de ani de la întemeierea Mînăstirii Curtea de Argeș».

P.C. Sa a arătat apoi că această sărbătoare constituie o dovadă evidentă a spiritului de largă înțelegere pe care conducerea de stat o acordă cultelor religioase în Republica Socialistă România.

«Am avut ocazia să văd astăzi aici, așa cum am putut vedea și în alte părți din țară, libertatea de care se bucură în România Socialistă toate Bisericele și cultele religioase, iar prietenia și dragostea frățească dintre conducătorii și credincioșii diferitelor culte poate constitui un exemplu demn de urmat pentru cultele din orice țară din lume», a subliniat P.C. Vicar Ioan Bugariu.

Asigurînd pe toți cei prezenți că va povesti și în America toate cele văzute în România, P.C. Sa a mulțumit Sfîntului Sinod în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian pentru solitudinea pe care o manifestă față de Episcopia Misionară Ortodoxă Română în America, condusă de Prea Sfîntul Episcop Victorin Ursache.

În continuare, *Părintele Arhidiacon Bartolomeu Anania*, directorul Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America, a declarat că de multă vreme l-a stăpînit gîndul de a crea o piesă de teatru, în care să trateze legenda meșterului Manole. P. C. Sa mărturisește că la această mare sărbătoare a Mînăstirii Curtea de Argeș aduce ca rod al ostenețelor sale terminată lucrarea dramatică intitulată «Meșterul Manole», din care a recitat cîteva fragmente, care au fost elogios apreciate de toți cei prezenți.

A luat apoi cuvîntul Domnul *Secretar General al Departamentului Cultelor, Profesor Dumitru Dogaru*, care a spus că reflectînd cu toții asupra trecutului poporului român, rezultă că noi avem foarte puține zile senine în trecutul nostru; dar că în aceste puține zile senine, cînd poporul nostru a putut să se consacre în liniște unor realizări de civilizație sau de artă, el a făcut faptele în care intră și mînăstirea de aici. Puținele zile senine, cum sînt zilele lui Ștefan, ale lui Mircea, ale lui Radu cel Mare, sau ale lui Neagoe — ctitorul acestei mînăstiri, constituie pentru poporul român punctele de sprijin care i-au menținut încrederea în el însuși. Ori de cîte ori vitregiile soartei au amenințat ca să intre în conștiința noastră îndoiala și neîncrederea, aceste înfăptuiri au fost dătătoare de forță și de încredere, dovedindu-ne că atunci cînd avem condiții putem să spunem ceva lumii, putem să aducem o contribuție de valoare la patrimoniul culturii făurit de toate popoarele. Mînăstirea aceasta nu a fost niciodată numai o biserică, numai un locaș de rugăciune. Ea a fost totdeauna și o operă de artă, care a arătat poporului român ce este el în stare să creeze. Ea s-a extins în toate sectoarele de

creație culturală ; ea este oglindită în folclor, este oglindită în operele și în poeziile unora din marii noștri scriitori și poeți. Cu toții au văzut în ea cât am fi putut face de-a lungul sutelor de ani, dacă zilele senine ar fi fost mai numeroase. Referindu-se la cuvântările reprezentanților cultelor, D-sa scoate în evidență faptul, care se impune pe zi ce trece, că șefii de răspundere ai cultelor din țara noastră s-au străduit, în tot acest șir de ani ai construirii socialiste în țara noastră, să corespundă sarcinilor și menirii care le-au revenit. O deosebită grijă de a nu se lăsa tentați de urmele trecutului, de a nu se lăsa înfricoșați de nesiguranța viitorului s-a observat la toți șefii cultelor din țara noastră. Cu deosebită înțelepciune, cu multă răbdare, ei au știut să facă față încercărilor firești prin care toți oamenii trec atunci când e vorba să părăsească o concepție de orînduire socială și să treacă la construirea alteia.

Adresîndu-se reprezentanților cultelor de peste hotare prezenți la această sărbătoare, D-sa a spus că România este o țară cu multe confesiuni și că problema raporturilor între statul socialist și culte a fost complicată și prin această existență a multor confesiuni. Dar, spiritul de răspundere al șefilor de culte, înțelepciunea și răbdarea au făcut ca să înregistrăm unele rezultate deosebit de prețioase pentru cei de peste hotare, care au venit aici în numele ideii ecumenice. Șefii cultelor se înțeleg și se respectă unii pe alții. Diferențele între ei sînt foarte mari, întrucît ele sînt nu numai confesionale, ci uneori sînt și naționale. Și totuși, în România există un ecumenism cât se poate de solid și în același timp impresionant pentru un observator obiectiv în această problemă. Bazele ecumenismului din România sînt : stîmna reciprocă și neamestecul unuia în treburile celuilalt. Guvernul patriei noastre a creat condițiile necesare pentru ca această înțelegere ecumenică între oamenii credincioși să devină și o contribuție la unitatea poporului român. De unde altă dată fricțiunile confesionale spărgeau această unitate, astăzi asemenea fricțiuni nu mai există și șefii cultelor din România declară că sînt hotărîți să contribuie la unitatea poporului nostru, la clarificarea conștiinței de respect reciproc între cetățenii patriei noastre.

Contactele celor de peste hotare cu realitățile din România vor contribui la cunoașterea reciprocă între popoare, la stîmna reciprocă dintre popoare, cunoaștere și stimă care constituie baza colaborării internaționale. Și în relațiile dintre popoare, guvernul Patriei noastre promovează această politică de cunoaștere reciprocă, de apreciere și stimă reciprocă și de neamestec în treburile unuia sau altuia. La promovarea acestei politici cultele din țara noastră aduc și ele o contribuție concretă, stabilind ele însele relații de această natură cu cultele din alte țări, culte care sînt în același timp fracțiuni ale popoarelor respective.

Referindu-se apoi la legenda Mînăstirii, așa cum ea a fost creată de popor, în gura meșterului Manole este un anume răspuns pe care l-a dat Voievodului Neagoe Basarab. Acesta l-a întregbat pe Manole : «Ai putea face o altă mînăstire mai frumoasă decît aceasta ?» Manole răspunde că da, ar putea să facă ! Această legendă este creația poporului, a maselor largi, și ele au pus în gura meșterului Manole propriul lor răspuns la întrebarea : Poate poporul român să facă ceva mai frumos

și mai bun decât această minăstire? Și, prin gura lui Manole, poporul răspunde că da, poate să facă o alta mai frumoasă și mai luminoasă. Înțelesul adânc al acestui răspuns este optimismul pe care-l au toate popoarele lumii, încrederea în forțele lor, încrederea într-un viitor mai bun.

Adunați aici, reprezentanți de confesiuni și de națiuni diferite, din țări diferite, să ne gândim la acest răspuns al poporului român, dat în această frumoasă legendă populară, și să plecăm cu convingerea că popoarele sînt în stare să creeze opere din ce în ce mai frumoase, opere din ce în ce mai valoroase și mai ales că ele sînt în stare să creeze opera cea mai valoroasă dintre toate, opera înțelegerii între ele, opera colaborării internaționale.

Oamenii sînt capabili de încă mai multă bunătate, de încă mai multă generozitate. Oamenii pot să creeze pe acest pămînt pacea și înțelegerea. Dar pentru aceasta trebuie întotdeauna ca oamenii care trăiesc intens această convingere să treacă în fruntea luptei pentru înfăptuirea ei.

Dvs., reprezentanți de culte — a spus domnul secretar general — aveți credincioși care cred în cuvintele Dvs. Aveți deci posibilitatea, mai mult decât alții, să fiți crezuți.

Noi, care reprezentăm aici statul român exprimăm încrederea în Dvs. că veți vorbi întotdeauna celor care vă urmează, celor care au aceeași credință cu Dvs., călăuziți de simțul răspunderii pentru liniștea sufletească a popoarelor, pentru colaborarea între ele, pe baza egalității, a respectului, stimei și dragostei reciproce. Închin acest pahar pentru succesul gândurilor celor mai curate care vă călăuzesc, din care o parte au fost exprimate de unii dintre Dvs. la această întîlnire și masă multi-confesională și multinațională».

Seria cuvîntărilor a fost încheiată de *Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Justin*, care, între altele, a spus :

Rog să-mi fie îngăduit ca, în numele Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, să exprim calde simțăminte de prețuire și recunoștință față de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, care ne-a dat acest prilej de a fi azi împreună la 450 de ani de la sfințirea Minăstirii Curtea de Argeș.

Prea Fericite Părinte Patriarh,

Sînt multe și diferite faptele pe care Prea Fericirea Voastră le-ați săvîrșit pentru Sfînta noastră Biserică Ortodoxă Română și pentru poporul român. Nu este momentul să le amîntim acum pe toate. Ați strălucit însă azi pe cunună ce vă împodobește fruntea, una din cele mai prețioase perle. Cunoaștem truda și greutățile pe care oricine le întîmpină pentru organizarea unei sărbători ca aceasta pe care am trăit-o azi. N-ați precupețit nimic ca să duceți la bun sfîrșit gîndul pe care l-ați avut cel dintîi și pe care și l-a însușit și Sfîntul nostru Sinod. Ați avut pentru aceasta și sprijinul Conducerii de Stat, căreia îi aducem toate mulțumirile noastre, așa cum mi-ați dat însărcinarea să o fac. Aducem,

de asemenea, mulțumiri simțite și celorlalți comeseni, pentru dragostea de a fi împreună cu noi la această mare prăznuire a Bisericii Ortodoxe Române.

Au trecut 450 de ani din ziua când s-a așezat această măreață biserică pe frumoasele plaiuri argeșene.

De multe ori plaiurile acestea au sărbătorit comemorări sau prăznuiri, dar, după cite știm, sărbătoarea de azi întrece pe toate cele făcute pînă acum. Mînăstirea Curtea de Argeș este înveșmîntată într-una din cele mai frumoase legende ale poporului nostru. Dar legenda aceasta cuprinde în sine, în chip simbolic, expresia unor adevăruri pe care le-a trăit și le trăiește poporul nostru. La temelia actelor sale mari, poporul român a înțeles să pună jertfă. Din veac în veac, lucrul acesta s-a vădit neîncetat, iar astăzi se vede și mai mult.

Ne-a primit regiunea Argeș în haină de sărbătoare. Nu știm ce să admirăm: frumusețile naturale sau realizările poporului. Cît este de mare distanța de la opaițul strămoșilor pînă la hidrocentrala de pe Argeș! Realizările înfăptuite prin jertfe în trecut și mai ales realizările din vremea noastră dovedesc vrednicia și elanul poporului nostru pentru progres și fericire.

Azi sîntem aici nu numai ortodocși; sînt reprezentate toate cultele, sînt reprezentate autoritățile de stat centrale și locale. De aceea sărbătoarea de azi este nu numai o sărbătoare a Bisericii Ortodoxe Române, ci o sărbătoare a întregului nostru popor.

Sîntem bucuroși că alături de noi iau parte la sărbătoarea noastră reprezentanții Bisericilor Ortodoxe surori și reprezentanții organizațiilor intercreștine: Conferința Creștină pentru Pace și Conferința Bisericilor Europene.

Prin aceasta, sărbătoarea noastră de azi capătă un caracter ecumenic.

Biserica Ortodoxă Română împreună cu toate cultele s-a organizat și pe plan intern într-o colaborare intensă pentru ajutorarea lumii contemporane. Pacea, organizarea socială mai dreaptă a lumii, prietenia, colaborarea sînt idealuri spre care au năzuit cele mai multe și luminate mîni ale omenirii. Pentru slujirea acestor idealuri ale omenirii, Prea Fericitul Patriarh Justinian este secondat de toți membrii Sfîntului Sinod, de clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române.

Din încredințarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, exprim mulțumiri respectuoase către înalta Conducere de Stat, reprezentată aici prin Domnul Profesor Grigore Geamănu, secretarul Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, și-l rugăm, în numele Prea Fericirii Sale, în numele Sfîntului Sinod și în numele tuturor slujitorilor și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române să transmită conducătorilor Statului nostru toată grațitudinea pentru sprijinul pe care ni-l acordă, o dată cu asigurarea că cultele religioase vor lucra împreună cu întreg poporul pentru propășirea și înflorirea scumpei noastre patrii, Republica Socialistă România.

De asemenea, din încredințarea Prea Fericitului Părinte Patriarh, mulțumim reprezentanților Bisericilor Ortodoxe care n-au precupețit

oboseala unor lungi călătorii pentru a fi împreună cu noi la această sărbătoare a noastră.

Mulțumim totodată reprezentanților organizațiilor intercreștine și conducătorilor și reprezentanților de culte din țara noastră, care au participat la această sărbătoare și-i asigurăm că Biserica Ortodoxă Română este pentru colaborare, pentru pace, pentru înțelegerea și prietenia între oameni și popoare.

Ridic paharul pentru sănătatea Conducerii de Stat, a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și a tuturor celor prezenți.

Festivitățile de la Curtea de Argeș pentru comemorarea a 450 de ani de la sfințirea bisericii mînăstirii s-au încheiat într-o atmosferă în-suflețită de bucurie duhovnicească generală.

*
*   *   *

Cu prilejul sărbătoririi a 450 de ani de la sfințirea bisericii Mînăstirii Curtea de Argeș, au fost adresate Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian nenumărate telegrame și scrisori de felicitare din partea Întîistătătorilor de Biserică, a conducătorilor de Culte religioase și de organizații intercreștine, precum și din partea unora dintre personalitățile de seamă din lumea creștină internațională.

Publicăm mai jos o parte din scrisorile și telegramele de felicitare primite cu prilejul celei de a 450-a aniversări a Mînăstirii Curtea de Argeș :

Scrisoarea Sanctității Sale BENEDICT Patriarh al Ierusalimului :

Prea Fericite Patriarh al României și Președinte al Sfîntului și Sfîntitului Sinod al Prea Sfintei Biserici Ortodoxe Române, Frate mult iubit în Hristos Dumnezeu și Împreună-slujitor al Smereniei noastre, D.D. Justinian,

Imbrățișînd pe Prea Fericirea Voastră mult iubită cu sărutare sfîntă, cu multă bucurie Vă întîmpinăm.

Am primit cu multă plăcere atît telegrama, cît și scrisoarea cu nr. 8115 a Venerabilei Voastre Prea Fericiri, atît de mult iubite nouă, prin care ați adus la cunoștința noastră sărbătorirea a 450 de ani de la înălțarea vestitei Mînăstiri Curtea de Argeș, la data de 15 august și prin care ne invitați să luăm parte la festivitățile de acolo, fie personal, fie prin delegați din partea noastră.

Răspunzîndu-Vă acum, cu multă bucurie, Vă felicităm din toată inima pentru acest eveniment atît de îmbucurător, pe care Domnul a binevoit să-l sărbătoriți în zilele strălucitului Vostru patriarhat.

Și ne rugăm, de aici, de la Sfintul și Primitorul de Viață Mormânt, dumnezeiescului Intemeietor al Bisericii să întărească în veacul veacului Casa Lui cea sfântă despre care este vorba, spre susținerea și zidirea sufletelor celor pline de curioșie care vor veni să se roage în ea.

Am fi dorit să venim personal și să luăm parte la manifestările sărbătorești ale Prea Sfintei Voastre Biserici, dar motive mai presus de dorința noastră fierbinte ne împiedică să ne îndeplinim această dorință.

Ceva mai mult, ne împiedică să trimitem și delegați care să ne reprezinte, căci condițiile de aici ne cer ca toți membri Venerabilei noastre Frățietăți a Sfintului Mormânt să fie de față, veghind la îndeplinirea sfințelor lor îndatoriri.

Imbrățișind cu multă dorire pe Prea Fericirea Voastră și asigurându-Vă că vom fi de față cu duhul în timpul sărbătoririlor apropiate și rugându-ne Domnului ca să înmulțească anii Voștri cât mai mult, cu sănătate și bucurie, rămânem

Al Venerabilei Voastre Prea Fericiri iubitor Frate în Hristos, pururea devotat,

† **BENEDICT al Ierusalimului**

*

Scrisoarea Locțiitorului de Patriarh al Scaunului Apostolic al Alexandriei :

Prea Fericirea Voastră,

Am primit scrisoarea iubitei Voastre Prea Fericiri din 29 iunie a.c., prin care ne invitați ca să luăm parte la sărbătorirea a 450 de ani de la întemeierea istoricei și slăvitei Mănăstiri de la Curtea de Argeș, care va avea loc la 15 august a.c., și Vă mulțumim fierbinte pentru nobilul gând și pentru invitația ce ne-o faceți.

Răspunzînd la această invitație frățescă a Prea Fericirii Voastre, Vă aducem la cunoștință cu părere de rău, că ne este cu neputință să venim și să sărbătorim laolaltă cu Prea Fericirea Voastră marele eveniment, datorită vacanței scaunului patriarhal care continuă să se prelungească și datorită morții de curînd a Patriarhului nostru de fericită amintire.

Rugăm pe Prea Fericirea Voastră să primească felicitările noastre călduroase cu prilejul sărbătorilor de la Curtea de Argeș și rămânem

Al mult iubitei Voastre Prea Fericiri Frate iubitor și cu totul devotat,

† **KONSTANTINOS al Leontopolei**

Locțiitor de patriarh

*

Scrisoarea reprezentanților și întiiistătorilor din Sfinta Koinotita ai celor douăzeci de mînăstiri din Sfintul Munte Atos :

Prea Fericite Părinte și Stăpîn,

Primind cu multă bucurie venerabila scrisoare cu nr. 8715/29.VI.1967 a respectabilei Voastre Prea Fericiri și dîndu-i citire în ședința Sfintei noastre Koinotita, ca răspuns Vă felicităm filial cu prilejul evenimentului de deosebită însemnătate al sărbătoririi a 450 de ani de la întemeierea renumitei Minăstiri Curtea de Argeș și vom fi de față cu gîndul, aducîndu-ne amînte de mulțimea binefacerilor marelui Ctitor, Voievodul Neagoe Basarab, față de sfințele noastre Minăstiri, în timpurile acelea tragice pentru popoarele creștine din Răsărit.

Nepuținîd trimite acolo o delegație a Sfintei noastre Koinotita și cerînd pentru aceasta iertare Prea Fericirii Voastre, Vă aducem la cunoștință că diferitele persoane care au viețuit la Sfintul Munte și care au fost invitate de Prea Fericirea Voastră pot să ne reprezinte și pe noi la această sărbătorire.

Rămînem, cerînd rugăciunile cele prea sfinte ale Prea Fericirii Voastre și sărutîndu-Vă sfințita Dreaptă,

**Toți reprezentanții și întiiistătorii
din Sfinta Koinotita ai celor douăzeci
de Minăstiri din Sfintul Munte Atos.**

*

Telegrama Grației Sale Dr. MICHAEL RAMSEY, Arhiepiscop de Canterbury, Primat a toată Anglia și Mitropolit:

Prea Fericirea Voastră,

Trimitem felicitările noastre cele mai cordiale Minăstirii Curtea de Argeș, cu prilejul solemnităților celei de a 450-a aniversări, la marea sărbătoare a Adormirii Preacuratei Fecioare Maria. Facem rugăciuni ca Minăstirea aceasta să continue încă multă vreme a fi o casă duhovnicească pentru nenumărații binecredincioși.

MICHAEL
Arhiepiscop de Canterbury

450 DE ANI DE LA SFINTIREA BISERICII MINASTIRII CURTEA DE ARGES

1517 — 15 august — 1967

ISTORIA BISERICII MINASTIRII CURTEA DE ARGES

În ziua de 15 august — praznicul Adormirii Maicii Domnului — din acest an, 1967, se împlinesc patru veacuri și jumătate de când a fost sfințită «prea înfrumusețata» biserică a Mînăstirii Curtea de Argeș, ctitorită, la începutul secolului al XVI-lea, de voievodul muntean Neagoe Basarab.

Orașul Curtea de Argeș, fosta capitală a Țării Românești din secolele al XIV-lea și al XVI-lea, face parte din acele orașe ale patriei noastre, pe care evlavia străbunilor le-a înzestrat, nu cu unul, ci cu mai multe monumente de artă religioasă, a căror valoare istorică și artistică este, în chip deosebit, apreciată. În cuprinsul său se află vestita *biserică a curții domnești* cu hramul Sfîntul Nicolae, zidită în secolul al XIV-lea, ruinele mai vechiului locaș de închinăciune «*Sîn Nicoară*», fosta *Mînăstire Argeș* de la începutul secolului al XVI-lea, *biserica lui Petru Cercel*, de pe la sfîrșitul aceluiași secol, «pitoreasca» biserică, zisă «*Olari*», ce datează din secolul al XVII-lea, fosta «*bolniță*» a Mînăstirii Argeș, zidită în cea de a doua parte a secolului al XVIII-lea de arhimandritul Partenie Argeșiu și de viitorul mitropolit al Ungrovlahiei, Cosma († 1792), cel ce văzuse lumina zilei în satul Flămînzești din acea parte de loc, ș.a.¹

Din toate acestea, cea care de aproape cinci secole încoace a atras și atrage atenția vizitatorilor este, fără îndoială, ctitoria lui Neagoe Vodă Basarab, măreața *Mînăstire a Argeșului*, al cărui trecut va fi înfățișat, pe scurt, în cele ce urmează.

Așezată, în vremea zidirii, la nord de oraș pe moșia numită pe atunci a Flămînzeștilor, Mînăstirea Curtea de Argeș, dintru început, a fost înzestrată, în ceea ce privește clădirile, cu tot ceea ce îi este de trebuință unui asemenea așezămînt. Din acest complex de clădiri însă azi nu se mai păstrează decît minunata biserică. Cu toate că și ea, în secolul trecut, a fost într-o cîtva transformată, totuși, așa cum se înfățișează acum, rămîne unul din cele mai de seamă monumente

1. Vezi: Grigore Ionescu, *Curtea de Argeș. Istoria orașului prin monumentele lui*, București, 1940, passim; Maria Ana Musicescu și Grigore Ionescu, *Biserica Domnească din Curtea de Argeș*, București, 1967.

de artă feudală din țara noastră. De-a lungul vremurilor și pînă în zilele noastre, călătorii care au vizitat-o și o vizitează, au rămas și rămîn «uimiți de măreția zidirii și de bogăția podobei sale sculptate², iar poporul i-a adus — caz unic la monumentele noastre — supremul omagiu de a purta din veac în veac, legenda după care neobișnuita ei reușită artistică nu s-ar explica decît printr-o mare și dureroasă jertfă omenească, adusă de meșterul care a conceput-o și a zidit-o³. Căci duiosă *Legendă a Minăstirii Argeșului* spune că acest meșter, numit Manole, pentru a face să crească zidurile bisericii ce noapte de noapte se surpau, — în urma unui vis —, și-a zidit în cuprinsul lor pe propria-i soție, Ana⁴.

Părăsind domeniul legendei, în care, între altele se arată și că Minăstirea Argeșului este ridicată de legendarul Negru Vodă, vom aminti că adevăratul ei ctitor este evlaviosul voievod *Neagoe Basarab*, care a obladuit peste Țara Românească în cel de al doilea deceniu al secolului al XVI-lea⁵. Locul ce acesta a ales pentru ctitoria sa, vreme îndelungată purtase pe el un alt sfînt locaș, care, la începutul celui de al XVI-lea secol, poate, din pricina vechimii și a altor înfrîmări, se pustiise. Inșuși Neagoe Vodă într-una din pisanile ce a pus pe fațada de apus a bisericii sale, spune că, găsind acea străveche biserică «*dărimată și neîntărită*», i s-au «*deschis ochii inimii*» și a hotărît «*această mai sus pomenită biserică den temelie a o zidi și a o înălța și a o întări*»⁶.

De aici, de bună seamă, știrea de față a trecut în mișcătoarea legendă populară a Minăstirii Argeșului, în care, de asemenea, se vorbește despre :

«Un zid părăsit
Și neisprăvit
La loc de grindis
La verde-aluniș
Cîinii cum îl văd
La el se răped
Și latră-a pustiu
Și urlă-a morfiu».

2. În afară de descrierile lui Gavriil Protul și Paul de Alep, să se vadă și: Dom. Sestini, *Viaggio curioso scientifico-antiquario per la Valachia, Transilvania e Ungheria fino a Viena*, Florența, 1815, p. 28—33; J. A. Vaillant, *La Roumanie ou histoire, langue, littérature, orographie, statistique de peuples de la langue d'or, Ardaliens, Vallaques et Moldaves, résumés sur le nom de Romans*, III, Paris, 1844, p. 332—333; T. Margot, *O vitorie în cele șaptesprezece districte ale României, antiquități, curiozități naturale, situe, orașe, monumente, date istorici, usuri și moravuri*, București, 1859, p. 29—30; O. Lugojanu, *Stampe vechi înfățișînd Minăstirea Curții de Argeș*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», IV (1911), p. 24—28; N. Iorga, *O inscripție pierdută și vechi mențiuni despre monumentele noastre la Vaillant*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», VIII (1915), p. 122—123; Același, *Monumentele istorice în vechea noastră literatură*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», XXVI (1933), p. 111—115; Același, *O descriere în versuri a bisericii episcopale din Curtea de Argeș*, ibidem, p. 116—117.

3. Emil Lăzărescu, *Biserica Minăstirii Argeșului*, București (Ed. Meridiane), 1967, p. 5.

4. Vezi: Vasile Alecsandri, *Poezii populare*, ed. II, București, 1960, p. 136—148.

5. Vezi pentru el: St. Nicolaescu, *Domnia lui Neagoe Basarab Voevod 1512—1521. O danie la Minăstirea Hilandarul din Sfîntul Munte Athos*, București, 1924; Toma. G. Bulat, *Personalitatea religioasă a voievodului Neagoe Basarab al IV-lea, Craiova*, (1927).

6. Gr. G. Tocilescu, *Biserica episcopală a Minăstirii Curtea de Argeș...*, București, 1886, p. 32; și Ionescu, *Curtea de Argeș...*, p. 186; Remus Ilie, *Inscripțiile de la Minăstirea lui Neagoe Basarab din Curtea de Argeș*, în «Glasul Bisericii», XII (1953), p. 587.

Aceste ruini, aflându-le Neagoe Basarab cu ajutorul unui ciobănaș «din fluier doinaș», ar fi exclamat :

«Iată zidul meu !
Aici aleg eu
Loc de mînăstire
Și de pomenire»,

și pe dată ar fi îndemnat pe meșterii ce-l însoțeau, zicîndu-le:

«Curînd vă siliți
Lucrul de-l porniți
Ca să-mi ridicați
Aici să-mi durați
Mînăstire-naltă
Cum n-a mai fost altă»⁷,

ceea ce aceștia, pînă la urmă, cu prețul vieții lor, chiar, au și făcut.

Un contemporan al ctitorului de la Argeș, ieromonahul Găvriil, protul Sfeta-gorei, vorbind și el despre începutul mînăstirii, informează cu mai multă precizie, spunînd: «(Neagoe Voievod) sparse mitropolia den Argeș den temelii ei și zidi în locul ei altă sfință biserică»⁸. Această afirmație lasă să se înțeleagă că locașul sfînt, ajuns la pustiire, de care vorbesc pisania lui Neagoe și legenda, era biserica, — preînnoită, se crede, în anul 1439, de voievodul Vlad Dracul (1436—1446) —, în care timp îndelungat s-a adăpostit Mitropolia Țării Românești, înființată oficial, cum se știe, aici la Argeș, în anul 1359 de domnitorul Nicolae Alexandru Basarab († 1364). Datorită, desigur, mai puținei griji ce i se va fi arătat din clipa în care mitropoliții ungrovlahi au luat obiceiul de a sta mai mult la Tîrgoviște, lîngă domn, și, se pare, că și unui puternic cutremur de pămînt ce ar fi avut loc în preajma celor dintîi ani ai secolului al XVI-lea, fosta biserică mitropolitană va fi ajuns în starea arătată în pisanie și în legendă⁹.

*

Nu se știe precis cînd s-a început zidirea Mînăstirii Argeșului. Poate în vara anului 1514, cînd documentele vremii amintesc pe Neagoe Vodă Basarab de două ori în acest oraș¹⁰. În schimb se poate presupune că el a hotărît să ridice în locul vechii mitropolii a Țării Românești o «biserică extraordinară, de o bogăție uimitoare, cum nimeni nu mai clădise pînă atunci. Și, pentru ca noul edificiu să reziste vremurilor și să preamărească de-a pururi numele ctitorului său, materialele

7. *Legenda Mînăstirii Argeșului*, în: Vasile Alecsandri, *Poezii populare*, ed. II, București (colecția Miorița), 1960, p. 137—138.

8. Găvriil Protul, *Viața și traiul sfinției sale părintelui nostru Nișon patriarhul Țarigradului, care au strălucit între multe patemi și ispite în Țarigrad și în Țara Muntenească*, ed. Tit Smedrea, București, 1937, p. 27; *Istoria Țării Românești 1290—1690. Letopisețul Cantacuzinesc* (ed. C. Grecescu și D. Simonescu), București, 1960, p. 35.

9. Vezi: Aurelian Sacerdoțeanu, *Vechimea Mînăstirii Argeșului*, în «Biserica Ortodoxă Română», LVI (1938), p. 766—769; Virgil Vătășianu, *Istoria Artei feudale în Țările Române*, I, București, 1959, p. 198—199; D-sa crede că Neagoe Basarab n-a făcut la Argeș o biserică nouă, ci a refăcut numai biserica vechii mitropolii, lucru ce mai înainte fusese afirmat și de Bogdan P. Hașdeu (vezi: *Etymologicum magnum Romaniae*, II, col. 1587—1595).

10. Neagoe Basarab era la Argeș la 14 iulie și la 3 august 1514. Vezi: *Documente privind Istoria României. B. Țara Românească, Veacul XVI*, vol. I, (1501—1525), București, 1951, p. 101, 103.

cele mai bune au fost alese, fără economie, iar punerea lor în operă s-a făcut, așa cum relatează o cronică anonimă a țării, cu o tehnică desăvârșită. Piatra întrebuintată în construcție, un calcar de bună calitate, grăunțos și de culoare gălbuie, a fost adusă de la Albești de lângă Cimpulung. Marmura și mozaicul, de care ținuturile românești nu dispuneau, au fost aduse cu mari cheltuieli — după cât se pare — de la Constantinopol»¹¹.

Ca să-și vadă planul împlinit, Vodă Neagoe a folosit o seamă de meșteri pricepuți, unii fiind desigur dintre localnici, iar alții, se crede, aduși de la Constantinopol, din Armenia și din Ardealul vecin. Parte din ei, se crede iarăși, fiind poate din cei ce, cu câțva timp mai înainte, lucraseră pentru voievodul Radu cel Mare († 1508) frumoasa biserică a Mînăstirii Dealu de lângă Tîrgoviște¹², cu care «biserică de la Argeș are multe însușiri comune»¹³. Se susține chiar că însuși Neagoe Vodă, care, în tinerețe, fiind la Constantinopol ar fi participat — ca su-praveghetor — la clădirea unei moschei, ar fi «luat o parte destul de activă la construcția bisericii sale»¹⁴ și că la întoarcerea de la Țarigrad ar fi adus cu sine un vestit meșter-constructor, *Manolli din Niaesia*, care, mai apoi, ar fi ajuns principalul îndrumător al lucrărilor de la Argeș și din care legenda populară a făcut pe «Meșterul Manole»¹⁵.

Începute poate, repetăm, în anul 1514, lucrările de construcție au mers destul de repede, așa încît la 7 ianuarie 1517 ctitorul putea chiar să vorbească de «mînăstirea domniei mele de la Argeș» și să-i hărăzească «vama ce este la Ocna Mică de la Tîrgoviște..., ca să-i fie de hrană și de întărire»¹⁶. Pe cât se știe, acum, aceasta este prima mențiune documentară a noului locaș de cult.

Totuși la data aci amintită, Mînăstirea Argeșului nu era cu totul gata, nici în ceea ce privește biserica și nici în ceea ce privește, desigur, clădirile din jur. Măreția deosebită în care Neagoe Basarab voia s-o vadă era mult prea costisitoare. Cu tot sacrificiul făcut de soția sa, Doamna Despina, care, potrivit tradiției, pentru sporirea fondului de zidire, și-ar fi vîndut obiectele sale de podoabă, totuși vistieria domnească sleise aproape cu totul. Simțind acest lucru, voievodul — lăsînd, cum se spune într-una din pisanile bisericii din anul 1526, ca lucrul început de el să fie dus la bun sfîrșit de vreunul din urmași —, a hotărît ca, chiar în acel an, 1517, ea să fie înnoșită, sorocind pentru aceasta ziua de 15 august, praznicul Adormirii Maicii Domnului, ales ca hram pentru sfîntul locaș.

11. Gr. Ionescu, *Curtea de Argeș...*, p. 120; Același, *Istoria Arhitecturii Românești din cele mai vechi timpuri pînă la 1900*, București, 1937, p. 81; Același, *Istoria Arhitecturii în România, I, De la orînduirea comunei primitive pînă la sfîrșitul veacului al XVI-lea*, București, 1963, p. 284.

12. Cf. N. Ghica-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia, partea întâia, Originile și intriririle străine pînă la Neagoe Basarab*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», XX (1927), p. 146.

13. Gr. Ionescu, *Curtea de Argeș...*, p. 120; Același, *Istoria Arhitecturii în România, I*, p. 284.

14. Gr. Ionescu, *Curtea de Argeș...*, p. 120—121; Același, *Istoria Arhitecturii românești...*, p. 81. Cf. și N. Ghica-Budești, *Evoluția Arhitecturii în Muntenia...*, p. 81.

15. Problema acestui «Meșter Manole» nu este încă pe deplin lămurită. Cu privire la el, în istoriografia noastră s-a scris destul de mult. Între altele, să se vadă: Arhim. Ghenadie Enăceanu, *Meșterul Manole*, în «Biserica Ortodoxă Română», VIII (1883), p. 75—95, 149—168, 217—234; L. Șeineanu, *Legenda Meșterului Manole la grecii moderni*, în «Convorbiri literare», XXII (1888), p. 669—682; Al. Odobescu, *Biserica de la Curtea de Argeș și legenda Meșterului Manole*, în *Opere*, voi. III, București (Mincerva), 1908, p. 263—274; Spiru Cegăneanu, *Ceva cu privire la Meșterul Manole*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», III, (1910), p. 44—47; P. Caraman, *Considerații critice asupra genezei și răspîndirii baladei Meșterului Manole în Balcani*, în «Bul. Institutului Philippide» I (1934), p. 63—102, ș.a.

16. Documente privind Istoria României. B. Țara Românească, veacul XVI, vol. I (1501—1525), p. 117.

Sfințirea Mînăstirii Argeș, acum patru veacuri și jumătate, — la care, după relatarea lui Gavriil Protul, Neagoe Basarab însuși s-a arătat destul de activ, așezînd prestolul și icoanele prin biserică¹⁷ —, s-a făcut cu mare fast. În afară de domn, familia sa, curtenii și boierii țării, au fost de față «Teolipt Țarigrădeanul, care este patriarh a toată lumea», mitropolii «de la Seres, de la Sardie, de la Midia și de la Melichin», toți arhimandriții și egumenii mînăstirilor atonite dimpreună cu Gavriil, «protul» lor, egumenii și «tot clirosul» din Țara Românească în frunte cu mitropolitul Macarie (c. 1513 — c. 1521) și mult norod venit din aproape toate colțurile țării.

Toți aceștia, — istorisește unul din participanții la sfințire, Gavriil Protul —, se adunară la «mînăstirea cea noaoă și minunată de la Argeș. Și făcură vecernie și colivă în lauda Adormirii Precuratei Născătoarea lui Dumnezeu și deade de luară toți oamenii den colivă dupe obicină. Apoi făcu cină, ca se se și odihnească oamenii lăudînd pre Dumnezeu; iar după cină, tocară și făcură bdenie toată noaptea patriarhul și ighimonul denpreună cu mitropolii carii fură ziși mai sus, cu protul și cu toți egumenii Sfetagorii și ai țării. Și să ruga lui Dumnezeu cu rugăciuni și cu cîntări, iară alții oamenii zicea toți: Gospodî pomîlui — Doamne miluiește. Și sfîrșiră bdeniia, cînd se vîrșa zorile. Decii decă trecu 1 cias de zi, în luna lui august în 15 zile, traseră clopotele, ca se meargă patriarhul cu mitropolii și cu tot clirosul denpreună, să tîrnosească biserica. Iară prestolul, în oltarîu, tocmi-l și-l așeză însuși Neagoe Vodă cu mîinile sale spre sfințiri și așeză și făcătoarele de minuni icoane a lui Pantocrator și a Precistii în biserică la locul lor, înpodobite tot cu aur și cu pietrii scumpe. Așijdîrea puse și alte sfinte icoane în biserică cite încăpură și în tindă pentre stîlpi. Și cele din tindă era cite cu două fețe și pe deasupra cu bolte săpate cu meșteșug și poleite. Și era acele icoane toate ferecate cu argint curat și poliite cu aur, între care icoane era și chipul sfîntului Nîfon, ferecat tot cu aur și cu pietri scumpe înfrămșeat, atîta de minunat cît nu poate mîntea omului să închipuiască și să spue. Decii dară tîrnosiră biserica și așezară toate lucrurile și le sfințiră, odihniră puținel și iar merșeră la biserică domnul Neagoe Vodă și doamna lui Despina și coconii, carii îi dăruise Dumnezeu și cu toți boierii, fiind patriarhul cu mitropolii și cu toți egumenii și clirosul în beserică.

Iară decă sfîrșiră dumnezeiasca Liturghie, făcu domnul ospăț mare și veselie tuturor oamenilor și-i dăruî pre toți, pre cei mari și pre cei mici, pre sāraci și pre văduve, pre mișei și pre cei neputernici, și tuturor cîți li se cădea milă le deade»¹⁸.

Așa s-a desfășurat solemnitatea tîrnosirii Mînăstirii Argeșului cu patru veacuri și jumătate în urmă!...

Cu acest prilej, la dorința lui Neagoe Vodă, desigur, și, poate, ca o compensație pentru faptul că de acum sediul Mitropoliei Ungrovlăhiei avea să se mute definitiv de la Argeș la Țirgoviște, ecumenicul Teolipt și întreg soborul aflat la sfințire au hotărît ca Mînăstirea Argeșului să fie arhimandrie. Iar primul ei stareț, Iosif și urmașilor lui li s-au dat rangul de arhimandrit și dreptul de a face liturghie cu bederniță, îndoită cînte, ce pînă la această dată, în Țara Românească, nu o avusese decît starețul Mînăstirii Tismana, cu care mînăstire din momentul

17. Vezi: *infra*, p. 734.

18. Gavriil Protul, *Viața și traiul sfinției sale părintelui nostru Nîfon patriarhul Țarigradului...*, p. 29—30.

de față, cea a Argeșului avea să fie «scaune mai mari decât toate mănăstirile Țării Muntenestești»¹⁹.

Tirnosirea din august 1517 a prilejuit și prima descriere a Mănăstirii Curtea de Argeș. Ea se datorește aceluiași Gavriil Protul, care, în lucrarea sa despre Sfântul Nifon patriarhul Constantinopolului, înfățișând și activitatea ctitoricească a lui Neagoe Basarab, spune următoarele cu privire la biserica sa de la Argeș: «...Și zidi... sfântă biserică tot de piatră cioplită și netezită și săpată cu floriu. Și au prins toate pietrile, pe dinlăuntru den dos, una cu alta, cu scoabe de her cu mare meșteșug și au vărsat plumb de le-au întărit. Și au făcut preîn mijlocul tinzii bisericii 12 stâlpi nalți, tot de piatră cioplită și învîrțiți foarte frumos și minunați, carii închipuiesc 12 apostoli. Și sfântul oltariu desupra prestolului încă făcu un lucru minunat cu turlisoare vărsate.

Iar ferestrele bisericii și ale oltariului, cele de desupra și ale tinzii, tot scobite și răzbătute prin piatră cu mare meșteșug le făcu; și la mijloc o ocoli cu un brîu de piatră înpletit în trei vițe și cioplit cu flori și poliți; biserica cu oltariu, cu tinda închipuind svînta și nedespărțita Troițe. Iar pre supt strașina cea mai de jos, înprejurul a toată biserica, făcu ca o strașină tot marmură albă, cioplită cu flori și fo(arte) scobite și separe frumos.

Iară acoperămîntul tot cu plumb amestecat cu cositor; și crucile pre turlle tot poleite cu aur; și turllele tot cioplite cu flori și unile făcute sucite; și înprejurul boltelor făcute tot steme de piatră cioplită cu meșteșug și poleite cu aur.

Și făcut un cerdăcel denaintea bisericii pre patru stâlpi de marmură pestriță, foarte minunat, boltit și zugrăvit și învâlit și acela cu plumb. Și făcu scara bisericii, tot de piatră scobită cu flori și cu 12 trepte, sămănînd 12 semenții ale lui Israil; și pardosi toată biserica, tinda și oltariul, înpreună și acel cerdăcel, cu marmură albă. Și o împodobî pre dinlăuntru și pre dinafară foarte frumos, și toate scobiturile pietrilor din afară le vopsi cu lazur albastru și florile le polei cu aur.

Și așa vom putea spune că adevărat că nu este așa mare și sobornică ca Sionul, carele îl făcu Solomon, nice ca Sfînta Sofia, care o (au) făcut marele împărat Justinian, iară cu frămseța este mai pre desupra acelora»²⁰.

Așa cum biserica Mănăstirii Argeșului a ieșit din mîna meșterilor lui Neagoe Basarab, aparține, în ceea ce privește linia ei arhitectonică, stilului bizantin, în timp ce elementele decorative, ce-i împodobesc mai ales exteriorul, dezvăluie influențe ale artei armene, persane și arabe. Cu toate acestea, aici totul alcătuiește o perfectă și armonioasă unitate, lucru ce încîntă ochiul oricărui vizitator²¹.

19. *Ibidem*, p. 30; *Istoria Țării Românești 1290—1690...*, p. 40.

20. *Ibidem*, p. 27—28; *Istoria Țării Românești, 1290—1690...*, p. 35—36. O descriere în versuri mai tirzie, purtînd titlul *Catedrala Episcopiei Argeșului* a făcut și prof. Romul Scriban. Și el compară ctitoria lui Neagoe cu Sionul și Sfînta Sofia, însă în același timp înfățișează și starea de decădere în care ea ajunsese pe la jumătatea secolului al XIX-lea (vezi: N. Iorga, *O descriere în versuri a bisericii episcopale din Curtea de Argeș...*, p. 116—117 și Același, *Biserica Episcopală din Argeș în literatură*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», XXIV (1931), p. 136).

21. Pentru aceste influențe la Argeș, să se vadă: N. Ghica-Budești, *op. cit.*, p. 144—146; Gr. Ionescu, *Curtea de Argeș...*, p. 135—139; Același, *Istoria Arhitecturii românești...*, p. 88, n. 1; Același, *Istoria Arhitecturii în România...*, I, p. 295—298 și Corina Nicolescu, *Arta în Țara Românească în sec. XV—XVI*, în «Scurtă Istorie a artelor plastice în R. P. R.», I, *Arta românească în epoca feudală*, București, 1957, p. 83—87.

Prin podoabele sale exterioare, mai ales, biserica Mănăstirii Curtea de Argeș, «actualizează într-o sinteză de o remarcabilă originalitate și armonie, elemente artistice, aparținînd de veacuri nu numai Bizanțului și sud-estului european, ci și întregului Orient creștin», ceea ce face din ea un «simbol artistic și cultural al unui veac de permanente căutări și inovații» și totodată, și un simbol

Sfințirea Mănăstirii Curtea de Argeș n-a însemnat însă și încheierea activității și a purtării de grijă a lui Neagoe Vodă față de această măreață ctitorie. Dimpotrivă, activitatea lui aici a continuat. Potrivit afirmației uneia din cele două pisanii din anul 1526, aflate pe zidurile interioare ale bisericii, el ar fi început chiar să facă și zugrăveala sfântului locaș, dar n-a putut s-o și săvârșească, «plecînd în cele veșnice»²². În afară de aceasta, pe fațada de apus a bisericii — în partea dreaptă, cum se intră în pronaos —, a așezat două pisanii în limba slavă, al căror cuprins, — mai ales al celei de a doua²³ —, este plin de adîncă și simțită cugtare creștină, apropiindu-se, întru cîțva, de cel al *Invățăturilor*, ce tot el a scris pentru fiul său Teodosie Voievod²⁴. «*Adușu-mi-am aminte domnia mea — începe evlaviosul Neagoe —, cum că mulți împărați întru împărățiile acestea s-au sălășluit, ci pușini pe cea cerească împărăție o au moștenit. De aceia dar iată și eu m-am șirguit nu numai a cîrmui această împărăție, ci și a iubi pre Domnul din tot sufletul, fapte bune făcînd. Drept aceia am cunoscut și noi că acești foști înaintea noastră stăpîntori, acestea ascultîndu-le s-au fericit, lăsînd deșertăciunile pămîntești pămîntenilor, iară pentru ei împărăția cerului dobîndînd... Aceste dar, văzîndu-le și noi, și de dorință și osîrdie fiind conduși către sfințele și dumnezeieștile biserici a le zidi, înălța și înfrumuseța, precum le-au durat și înălțat și înfrumusețat, făcîndu-se ctitori ai noștri întru sfinți răposați moși și strămoși, asemenea și noi urmînd pilda lor, și dorință și osîrdie avînd către această sfință și dumnezeiască biserică a cînstitei Adormiri o Prea sfintei, curatei și prea binecuvîntatei Stăpînei noastre de Dumnezeu Născătoare și pururea Fecioarei Maria, pe care am găsit-o domnia mea la Curtea de Argeș dărămată și neîntărită; și prin harul dumnezeiesc și îndemnul acestei Prea cînstite Maici a Domnului s-au deschis ochii inimii noastre și am hotărit această mai sus pomenită biserică din temelii a o zidi și a o înălța și a o întări și i-am mai dăruit sate și țigani și bălți cu pește și dijmă de la vămi și vase de aur și de argint și mărgăritare și pietre neprețuite.*

Mai departe darnicul voievod pune îndatorire către urmașii săi în scaunul domnesc al Țării Românești, ca să aibă grijă de ctitoria sa, zicînd: «*Drept aceia, în numele Domnului Dumnezeu, făcătorul cerului și al pămîntului și în numele Prea curatei sale Maici, rugăm și implorăm noi pe acela care, după a noastră petrecanie, îl va alege Domnul Dumnezeu să fie uns urmaș al smeritei domniei mele, stăpîn a toată Țara Ungrovlahiei: mare, singur stăpîntorule și de Dumnezeu iubitule domn și unsule, te rugăm noi pentru această din nou zidită biserică, pe care o am înălțat în cînstea și slava stăpînului Hristos, ca pe aceasta să nu o lași să fie spre pustiire, ascultînd pe unii răi grători către tine, și să nu se atingă mîna ta de comorile ei, nici vasele să le iei, ci încă altele domnia ta după putere să adaugi, pentru ca să nu fie spre batjocura limbilor străine și locuință a animalelor și a păsărilor și a șerpilor sau a tilharilor, ci fii către ea milostiv și întocmitor și păzitor și monahilor locuitori într-însa bine făcător... Dacă voințești mîna ta să se atingă a lua, adu-ți aminte că nu trebuie și nu vei fi ispitit, că*

al unității lumii creștine din aceste părți, mai precis a întregii Ortodoxii. Căci Ortodoxia de la Adria și pînă la Eufrat este prezentă cu cîte ceva în înfățișarea artistică a vîstutului monument de la Argeș. Și totuși acesta se prezintă vizitatorului într-o impresionantă unitate artistică.

22. Vezi: Gr. Ionescu, *Curtea de Argeș...*, p. 134.

23. Gr. G. Tocilescu, *Biserica episcopală a Mănăstirii Curtea de Argeș...*, p. 33—35.

24. Cf. și: Petre Șt. Năsturel, *Invățăturile lui Neagoe Basarab în lumina pisanțiilor de pe biserică Mănăstirii de la Argeș*, în «*Mitropolia Olteniei*», XI (1960), p. 12—23.

dacă vei gândi că iei de la Prea curata Maica Domnului, nu vei lua, dar dacă vei voi și de la tine să dăruiești după putere bisericii acesteia, să fii binecuvântat de Domnul Dumnezeu, făcătorul cerului și al pământului și de Prea curata Maica sa. Pentru că eu, domnule și unsule, după moartea mea nu aștept de la nimeni pomenire să am decât de la domnia ta, iar domnia ta să ai pomenire în împărăția cerului, unde bucuria este netrecătoare și fericirea fără de sfârșit, care va să fie, amin».

Și vodă Neagoe își încheie pisania cu un sfaț către egumenii și călugării mînăstirii, spunînd: «Și iarăși amintim egumenilor și călugărilor, aci sălășluitoari că dacă cineva din boieri și din dregători va voi să aducă ale lor averi și vase pentru ca să le ascundă în mînăstire, fie chiar și de orice frică, atunci egumenul și călugării să nu le iete, ca să nu fie averi străine în mînăstire și să nu cadă pentru aceasta mînăstirea în nevoi. Iar egumenul și călugărul care va primi avere străină să o ascundă în mînăstire, să fie blestemat și afurisit»²⁵.

Pe lângă vasele de aur și de argint, mărgăritarele și pietrele neprețuite ce-i dăduse mai înainte, și de care se face amintire și în pisania de față, prin două hrisoave din 15 ianuarie²⁶ și 11 iulie 1519²⁷, Neagoe Vodă Basarab a hărăzit ctitoriei sale satul *Topana* cu tot holarul și un loc cu mori «mai jos de Pitești».

Și în ceea ce privește construcțiile, activitatea lui a continuat aici, la Argeș. Același Gavriil Protul informează, în continuare, că el «Mînăstirea cea noao den Argeș o îngrădi înprejur cu curte de zid și în lăuntru curții făcu multe chilii călugărești și o înfrămseță cu tot felul de trebuință: făcu trapezărie și magherniță, magupție și povarnă de olovină, pivniță și clopotniță naltă și puse clopote mari și cu alte frămseți cu de toate o înpodobi și o făcu asemenea raiului lui Dumnezeu»²⁸.

Și apoi, la 15 septembrie 1521, cînd, desigur, evlaviosul voievod era încă în plină activitate pentru completa «săvîrșire» a ctitoriei sale și cînd el și-a plătit obșteasca datorie, osemintele i-au fost aduse și îngropate aici la Curtea de Argeș, în partea dreaptă a largului pronaos al bisericii ce ctitorise, lângă ale fiilor săi: *Petru, Ioan și Anghelina*, decedați mai înainte. Pe lespedea de piatră, așezată pe înormîntul său s-a dăltuit următoarea inscripție marginală: «† A răposat robul lui Dumnezeu Io Neagoe Voievod și domn a toată Țara Românească și a părților dunărene, în luna septembrie 15 zile, în anul 7029 (= 1521), crugul soarelui 26,

25. Gr. G. Tocilescu, *op. cit.*, p. 32—33; Ioan Pan[urescu], *Biserica episcopiei de Argeș*, București, 1905, p. 70—72; Gr. Ionescu, *Curtea de Argeș...*, p. 185—187; Remus Ilie, *Inscripțiile de la Mînăstirea lui Neagoe Basarab din Curtea de Argeș...*, p. 587—588.

26. *Documente privind Istoria României. B. Țara Românească, veacul XVI*, vol. I, p. 140—141.

27. *Ibidem*, p. 148. Poate că tot din zestrea Mînăstirii Curtea de Argeș a făcut parte și minunatul opital lucrat din porunca lui Neagoe Basarab și a soției sale Doamna Despina și aflat acum în palatul armurilor din Kremlin. Această frumoasă broderie, ce datează poate din anul 1517, înfățișează scena noutestamentară a «Coborîrii de pe Cruce» și jos în partea stîngă are chipurile Doamnei Despina și ale fiicelor sale Stana, Roxandra și Anghelina. Vezi: Maria-Ana Musicescu, *O broderie neunoscută din vremea lui Neagoe Basarab*, în «Studii și cercetări de Istoria artei», V (1958), nr. 2, p. 48—49). Despre o altă piesă din zestrea Mînăstirii Argeșului vorbește și Petre Șt. Năsturel. (Vezi: *O doborî necunoscută de la Argeș și rostul aceloră de la Mînăstirile Putna și Slatina*, în «Studii și cercetări de Istoria Artei», VII (1960), nr. 2, p. 198—202).

28. Gavriil Protul, *op. cit.*, p. 30—31; *Istoria Țării Românești 1290—1690...*, p. 41. O dată cu toate acestea, evlaviosul voievod a făcut în colțul de nord-est al incintei, alături de casele domnești de aici, un paraclis pe care l-a pus sub protecția Sfîntului Nicolae, «patronul» său. Pentru clădirile ctitorul ar fi făcut la incinta mînăstirii, să se vadă și: Al. Odobescu, *Episcopia de Argeș*, în «Contribuții literare», XLIX (1915), nr. 11—12, p. 1112—1114.

crugul lunii 15, temelia 18. A domnit 9 ani și jumătate. Și rog pe cei ce Dumnezeu îi va îngădui să vie după noi, să păstreze acest loc de odihnă și lăcaș al oaselor mele, ca să fie nestricat»²⁹. Prin cuvintele de la urmă, pentru ultima oară, voievodul ruga pe urmașii săi pe tronul Țării Românești, să-i ocrotească mîndra ctitorie.

*

Urmînd îndemnului său, mulți din voievozii munteni ce au stat după el în scaunul domnesc al țării, au arătat destulă grijă față de Mînăstirea Argeșului. Un lung șir de hrisoave de danie și de întărire, emise de aceștia în favoarea ei, probează din destul acest lucru³⁰. Din cuprinsul unuia din ele, purtînd data 24 iulie 1524, aflăm că în preajma ctitoriei lui Neagoe Vodă, «în fața porților bisericii de la Mînăstirea de la Argeș», era un loc «*primitor de călători*», deci o instituție cu caracter social — un «loc de binefacere», cum îi zice hrisovul —, căruia voievodul Vladislav al III-lea (iunie—septembrie 1524), la această dată, îi hărăzește cășăria din fostul județ al Pădurețului, pe din două cu bolnița de la Simidreni³¹.

Împlinirea celor ce — sub raportul construcțiilor — mai trebuia să se facă la Argeș, s-a săvîrșit în scurta și mult tulburata domnie a lui Radu de la Afumați (1522—1529)³², care, o dată cu căsătoria lui cu Ruxandra fiica lui Neagoe Basarab, luase asupra-și nu numai drepturile ci și îndatoririle de ctitor al mînăstirii. La îndemnul soacrei sale, Despina Doamna, acest voievod cu a sa cheltuială, în afară de casele domnești ce a făcut pe latura estică a incintei, partea dinspre sud, a pus de s-a zugrăvit și biserica mare de la Argeș, sfîrșindu-se lucrul la 18 septembrie 1526, cînd mînăstirea era cîrmuită de starețul Gheorghe. Zugrăveala a fost executată «în stil italo-cretan» și pentru facerea ei, la început, Radu Vodă chemase pe pictorul contemporan german Veit sau Vitus, care trăia în Ardeal³³. Dar pînă la urmă a lucrat și aici «mîna lui Dobromir zugravul» ot Tîrgoviște, — vestit zugrav al vremii —, care, pentru această lucrare³⁴, ar fi fost tocmît chiar de însuși Neagoe Basarab și care prin anii 1512—1513, din porunca

29. Gr. G. Tocilescu, *op. cit.*, p. 42; Al. Odobescu, *op. cit.*, p. 1117; Victor Brătulescu, *Frescele din biserica lui Neagoe de la Argeș*, București, 1942, p. 11; Gr. Ionescu, *Curtea de Argeș...*, p. 146.

30. Pentru aceste hrisoave, să se vadă: *Documente privind Istoria României. B. Țara Românească, veacul XVI, I, (1501—1525)*, p. 180; *II, (1526—1550)*, București, 1951, p. 71, 123, 124, 130, 131, 152, 178, 195, 249, 281, 295, 360; *III (1551—1570)*, București, 1952, p. 6, 12, 16, 89, 117, 122, 129, 132, 138, 142, 196, 302, 370; *IV (1571—1580)*, București, 1952, p. 313, 375; *VI, (1591—1600)*, București, 1953, p. 67, 107, 111, 265; *veacul XVII, vol. I (1601—1610)*, București, 1951, p. 176, 293, 488; *II, (1611—1615)*, București, 1951, p. 46, 61, 136, 314, 328, 382; *III (1616—1620)*, București, 1951, p. 181, 361, 364, 459, 501, 503; *vol. IV (1621—1625)*, București, 1954, p. 47, 63, 475, 496, 547; *Documenta Romaniae historica. B. Țara Românească, vol. XXI, București, 1965, p. 5, 6, 71, 72 ș.a.*

31. *Documente privind Istoria României. B. Țara Românească, veacul XVI, vol. I, p. 181.* Se crede chiar că voievodul Vladislav III, donatorul de față a făcut acest «loc de binefacere» pentru străini, căruia mai apoi, spre anul 1564, i-a urmat unul statornic, durat în piatră de mitropolitul Țării Românești, Anania († 1580). (Pentru cele ce, — sub raportul construcțiilor —, vîldica Anania a săvîrșit la mînăstirea lui Neagoe Vodă, să se vadă: Preotul Nicolae Șerbănescu, *Mitropolitul Anania. Contribuție la Istoria Bisericii Române în secolul XVI*, în «Glasul Bisericii», IX (1950), nr. 9—10, p. 42.

32. Să se vadă pentru el: T. Palade, *Radu de la Afumați*, București, 1939.

33. Al. Lapedatu, *Cercetări istorice cu privire la meșterii bisericilor din Țara Românească în sec. XV și XVI*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», V (1912), p. 181; Victor Brătulescu, *op. cit.*, p. 26. Pentru meșterul Veit, să se vadă și: I. Minea, *Un mare pictor și sculptor la Curtea de Argeș*, în «Cercetări istorice» (Iași), V—VII (1929—1931), p. 359.

34. Cf. Victor Brătulescu, *Frescele din biserica lui Neagoe de la Argeș*, p. 24.

tot a acestui voievod, a zugrăvit, «cu vâpsele și cu aur»³⁵, biserica Mînăstirii Dealu și care iarăși ceva mai tîrziu avea să facă și zugrăvia bisericii Mînăstirii Tismana și poate că și pe cea a bisericii Mînăstirii Snagov³⁶.

Momentul zugrăvirii bisericii Mînăstirii Argeșului și totodată și al deplinei ei «săvîrșiri» a fost conștințit prin două pisanii în limba slavonă zugrăvite pe zid, una din 10 și alta din 18 septembrie 1526. Cea dintîi, mai cuprinzătoare, se află și s-a aflat, probabil, și în trecut «în josul tabloului ctitoricesc al lui Radu Vodă și Ruxanda», care dintru început a fost pe «porțiunea de sud» a peretelui estic al pronaosului³⁷ și nu pe cea de nord, cum este astăzi, după restaurarea de acum aproape un veac. Cuprinsul său este următorul: «† Intru Hristos binecredinciosul și bine cinstitorul Io Neagoe Voievod cu dumnezeiască rîvnă și îndemnare din temelie a înălțat acest sfînt locaș al Prea curatei Născătoare de Dumnezeu și, neisprăvindu-l s-au dus spre veșnicele lăcașuri. Iar eu, Io Radul Voievod, cu mila lui Dumnezeu domn, m-au înălțat Domnul Dumnezeu pe scaun (domnesc) și au năpădit turcii cu multe greutăți și era să ia patria noastră, Țara Românească și s-a ridicat domnia mea și boierii, și multe războaie apărînd, cite o dată fiind gonîți și cite o dată gonind (pe vrăjmași) pînă cînd puterea și ajutorul celui de sus (biruință...) ne-a dat Domnul Dumnezeu. Și am ridicat domnia mea ochii cei sufletești spre dumnezeieștile biserici pe care le-am cercetat. Și am fost îndemnați de maica noastră, bine cinstitoarea Doamna Despina, soția aceluia bine cinstitor Neagoe Voievod, pentru această sfîntă biserică a Mînăstirii Argeșului. Și am văzut domnia mea dumnezeieștile lor gînduri și sîrguințe, rîvnit-am cu toată inima să o săvîrșesc și să mă numesc ctitor acestui dumnezeiesc locaș. După porunca lui Io Neagoe Voievod și după voința lui, s-a zugrăvit și chipul domniei mele aici și cu prea iubită soție a domniei mele Doamna Ruxandra, fiica a înșiși acestor bine cinstitori domni Neagoe și Despina. Pomenește-ne pre noi, Prea sfîntă Născătoare de Dumnezeu întru împărăția Fiului tău și ne învrednicește pre noi a sta la dreapta Lui, Amin. Și s-a zugrăvit la anul 7035 (= 1526), septembrie în 10 zile, cu mîna lui Dobromir zugravul»³⁸.

Cea de a doua pisanie în legătură cu acest moment din viața bisericii lui Neagoe Vodă, este zugrăvită pe fața dinspre altar a părții superioare a închipuitei uși de marmură, prin care, printre cei doi stîlpi centrali din latura de est a pronaosului, se intră în sînul sfîntului locaș. Între altele, ea dezvăluie, poate, data isprăvirii definitive a lucrărilor de zugrăvie — 18 septembrie 1526 — și aminteste pe starea mînăstirii în timpul căruia s-au făcut aceste lucrări. În tîlmăcire românească, cuprinsul său este următorul: «† Cu voia Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu săvîrșirea Sfîntului Duh, Amin. Intru Hristos Dumnezeu bine cinstitorul Io Neagoe Voievod din temelie ridicat-am acest sfînt și dumnezeiesc locaș al Adormirii Prea sfîntei Născătoare de Dumnezeu și am început a-l zugrăvi și nu l-am sfîrșit, ducîndu-mă în veșnicul locaș. Rog pe cela ce Dumnezeu îl va mîlța după mine, să-l săvîrșescă și să zugrăvească chipul lui unde eu am po-

35. Preotul Niculae Șerbănescu, *Mînăstirea Dealu*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXII (1961), p. 289.

36. Pentru zugravul Dobromir ot Tirgoviște, să se vadă: Victor Brătulescu, *Zugravul Dobromir*, în «Mitropolia Olteniei», XV (1963), p. 362—370.

37. Chihaia Pavel, *Cîteva date în legătură cu portretele votive din «biserica lui Neagoe» din localitatea de Argeș*, în «Mitropolia Olteniei», XIV (1962), p. 450, 453—454.

38. Gr. G. Tocilescu, *op. cit.*, p. 44—45; Al. Odobescu, *op. cit.*, p. 1110—1111; Victor Brătulescu, *op. cit.*, p. 24, 25; Remus Ilie, *op. cit.*, p. 590.

runcit. Și eu întru Hristos Dumnezeu, Io Radul Voievod am săvârșit în zilele igumenului chir Gheorghie, în anul 7035 (= 1526), luna septembrie, 18 zile»³⁹.

La mai puțin de trei ani după aceasta — în primele zile ale anului 1529 —, ctitorul cel nou de la Argeș, de la care s-au păstrat pînă acum și 14 hrisoave date în favoarea mînăstirii⁴⁰, ucis de rivali în biserica Cetățuia de lingă Rîmnicul Vîlcea, a fost adus și înmormîntat aici la Curtea de Argeș în biserica ce zugrăvise, alături de socrul său, Neagoe Voievod⁴¹. În afară de el, în acest al XVI-lea secol, în pronaosul bisericii Mînăstirii Argeșului — locul de îngropare al familiei ctitori-cești —, au mai fost înmormîntate: Stana, fiica lui Neagoe Vodă, căsătorită cu Ștefăniță Vodă, domnul Moldovei (1517—1527), călugărită mai apoi sub numele de Sofronia și decedată în anul 1531⁴², monahia Platonida, adică Doamna Despina, ce-și luase în călugărie acest nume, moartă la Sibiu în anul 1554 și reînhumată aici în anul 1556⁴³ și foarte probabil și Doamna Ruxandra⁴⁴, a doua fiică a lui Neagoe Basarab. Aceasta, împreună și cu soțul ei de al doilea, Radu Paisie (1535—1545), fost stareț la Argeș, a isprăvit lucrul la paraclisul sfinții Apostoli Petru și Pavel din colțul de sud-est al incintei mînăstirii, început de primul ei soț, Radu de la Afumați și tot cu el a făcut, se pare, și ceva reparații la zugrăvia bisericii tatălui ei, lucru ce ar lămurii prezența chipului lui Radu Paisie și al fiului său Marco, alături de cele ale ctitorilor mai vechi zugrăviți pe pereții pronaosului sfîntului locaș de la Argeș.

*

De acum înainte știrile privitoare la Mînăstirea Argeșului, întîlnite în actele în legătură cu ea, date de parte din voievozii munteni, vorbesc mai mult de zestrea ei, devenită destul de însemnată, de greutățile cu care ea era gospodărită și nu pomenesc aproape nimic de minunata ei biserică, de felul cum se înfățișau clădirile complexului monastic de aici și nici despre viața ce s-a desfășurat în cuprinsul lor. Din această pricină, nu se poate ști dacă în timpul frămîntărilor pentru domnie și a altor nenorociri ce s-au abătut peste țară în secolul al XVI-lea, ctitoria lui Neagoe Vodă a avut ceva de suferit. La începutul secolului următor însă, în iarna 1610—1611, ea s-a aflat în mod sigur în stare de suferință. Căci în această iarnă, pe neașteptate, principele Gabriel Bathory (1608—1613) a năvălit cu oastea sa, de peste munții Carpați, în Țara Românească. În calea lui după pradă, el a călcat și Mînăstirea de la Argeș. Mitropolitul Matei al Mirelor, starețul de atunci al Mînăstirii Dealu, informează că ostașii lui «au sfărîmat și Mitropolia de la Argeș, cea foarte scumpă»⁴⁵, iar *Cronica săsească* a vremii lasă

39. Gr. G. Tocilescu, *op. cit.*, p. 22; Al. Odobescu, *op. cit.*, p. 1110; Gr. Ionescu, *Curtea de Argeș...*, p. 134.

40. Vezi pentru aceste hrisoave: *Documente privind Istoria României. B. Țara Românească, veacul XVI*, vol. I, p. 170, 172, 173, 180, 182, 194; vol. II, p. 12, 28, 42, 44, 45, 46, 55 și 58.

41. Pisania pietrei sale de mormînt, în a cărei inscripție se înșiră luptele lui cu turcii, să se vadă în: Gr. G. Tocilescu, *op. cit.*, p. 46; Al. Odobescu, *op. cit.*, p. 1117—1118; N. Iorga, *Inscripții din bisericele României*, I, p. 148—149; Victor Brătulescu, *op. cit.*, p. 14—15.

42. Gr. G. Tocilescu, *op. cit.*, p. 47; Al. Odobescu, *op. cit.*, p. 1118; N. Iorga, *op. cit.*, p. 147; Victor Brătulescu, *op. cit.*, p. 18.

43. Pentru piatra sa de mormînt cu inscripția de pe margine, vezi: Al. Odobescu, *op. cit.*, p. 1117; N. Iorga, *op. cit.*, p. 151; Victor Brătulescu, *op. cit.*, p. 13. Să se vadă și: Al. Lapedatu, *Mormîntul Doamnei Despina*, în «Revista Istorică», VII (1921), p. 23—26.

44. Așa cum presupune cu destulă dreptate, se pare, Emil Lăzărescu (*op. cit.*). Vezi însă și: Victor Brătulescu, *Frescele din biserica lui Neagoe de la Argeș...*, p. 18, n. 4.

45. V. Motogna, *Războaiele lui Radu Șerban (1602—1611)*, București, 1926, p. 68.

să se înțeleagă că ea a fost jefuită de aur și argint, că i-au fost deschise mormintele ctitoricești, din care s-au luat toate lucrurile de preț și că i s-a scos și i s-a prădat plumbul de pe acoperiș⁴⁶, rămânând astfel «descoperită și expusă la ploaie și ninsoare». Și cronicarul transilvan, *Georg Kraus*, vorbind, în cronica sa, despre acest moment din istoria Țării Românești arăta că Gabriel Bathory «a pricinuit mari pagube mai ales Mănăstirii Argeșului, vestită pînă departe, care n-are seamăn în împrejurimi». După aceasta adăuga: «Deoarece mînăstirea era acoperită cu plumb, Bathory a poruncit să se scoată plumbul și a găsit în vîrful clopotniței bisericii o comoară mare, pe care a răpit-o»⁴⁷.

Stricăciunile pricinuite de năvalnici — în totalitatea lor — n-au putut fi curînd reparate. Mare parte din ele au dăinuit pînă în zilele voievodului *Matei Basarab* (1632—1654), care, precum spune un hrisov de la Duca Vodă din 6 iulie 1674, văzînd Mînăstirea Argeșului «veche de nesocotiți ani și stricată, cu multă cheltuială o au înnoit și cu sfinte vase și bucate și cu multă danie o au împodobit stătătoare și umblătoare»⁴⁸. Cu această ocazie, biserica ei a fost din nou învelită cu plumb, s-au rezidit chiliile și turnul-clopotniță de la intrare și, foarte probabil, a fost refăcută pe alocuri și frumoasa zugrăveală a lui Dobromir, care avusese, desigur, de suferit din pricina umezelii pătrunsă prin bolțile bisericii rămase ani de zile fără învelitoare.

*

Ceva mai tîrziu după această reparație, — în ianuarie 1657 —, ctitoria lui Neagoe Basarab a fost vizitată de patriarhul Macarie al Antiohiei și de fiul său, diaconul Paul de Alep, care, în însemnările sale de călătorie, înfățișînd mînăstirea, scrie: «*Deasupra porții e clopotnița, clădită acum de puțin ani de către răposatul Matei Voievod. Chiliile care alcătuiesc incinta sînt de o frumoasă clădire de piatră, cu o galerie sus și alta jos. În mijloc stă biserica, care este în adevăr ceea ce se zice că e, un obiect de mirare pentru minte și fără asemuire printre mînăstirile din acest principat... Cînd biserica fu terminată, ea rămase fără rivală, cel puțin în frumusețea exterioară, precum am văzut-o; căci exteriorul e mult mai frumos decît interiorul... Toate sculpturile și podoabele de pe pereți și turnurile acestei biserici sînt acoperite cu aur și lapis lazuli și cu toate culorile posibile... Intre fiecare doi stîlpi⁴⁹ este cite o icoană de o frumusețe surprinzătoare, zugrăvită pe amîndouă fețele de meșteri crețani. În față sînt înfățișați unii martiri călări, în spate sînt zugrăvite chipurile unor vestite cuvioase. Din dosul coloanelor, la dreapta, sînt mormintele domnitorilor Țării Românești și ale ctitorilor mînăstirii cu doamnele lor, iar pe perete sînt zugrăvite chipurile lor. Ușa naosului este de marmură albă, largă și frumoasă, acoperită cu o stofă de fir de aur brodată peste tot cu icoana Adormirii Maicii Domnului. Dvera sau perdeaua altarului este o lucrare foarte frumoasă și în adevăr minunată; se spune că a fost brodată de mîna Doamnei zisului voievod (Neagoe Basarab). Chipurile soțului și ale fiilor ei sînt lucrate pe acea stofă pe partea dreaptă, al ei și ale fetelor ei în partea stîngă, pe margină dverei. Naosul se compune din două sînurî.*

În vîrful cupolei este zugrăvit Domnul nostru Iisus Hristos (Pantocratorul); coroana-i este de aur curat. Cît despre icoana lui Hristos, care este la ușa alta-

46. Cf. V. Motogna, *op. cit.*, p. 68—69.

47. Georg Kraus, *Cronica Transilvaniei 1608—1665*, București, 1965, p. 11.

48. Gr. G. Tocilescu, *op. cit.*, p. 48.

49. Este vorba de stîlpii din pronaosul bisericii.

rului, ea este făcută din mozaic, așezat pe o placă foarte veche; este chiar aceea de care se vorbește în cronicile grecești că a fost mai întâi așezată la fântina Samariteanului din Sfânta Sofia... Cea mai mare parte din mozaic a căzut și a rămas placa goală; pe dosul ei este zugrăvită Răstignirea. Este o comoară în adevăr vrednică de admirațiune...

Intr-un colț al clădirilor este un frumos paraclis, cu două turle, cu hramul sfinții apostoli Petru și Pavel.

Spre a spune totul într-un cuvânt, această biserică este o minune în lume. Evlaviosul ei ctitor și-a stors și singele din inimă, spre a o clădi, și nu a cruțat nici o cheltuială, pentru mărirea și înfrumusețarea ei. El a adus din Constantinopol vestita icoană despre care am vorbit mai sus, precum și celelalte bogate moaște, plătind pentru dinsele un mare preț...

Trapeza sau sala de mese (sufrageria) a mănăstirii este foarte spațioasă; turnul ei nu se poate potrivi decât cu al castelului din țara noastră numit Hisno, fiind pe dinafară în opt fețe și prevăzut de toate părțile cu sigiliul lui Solomon. Înfașurarea chilțiilor acestei mănăstiri este foarte frumoasă, având galerii de comunicație de la una la alta... Hramul mănăstirii este în ziua Adormirii Maicii Domnului, la 15 august, când mai toată populațiunea vine aici»⁵⁰.

Așa se înfașura ctitoria lui Neagoe Basarab la jumătatea secolului al XVII-lea, după ce Matei Vodă o scosese din starea de dărăpănare în care o aduseseră mai ales oștile principelui transilvan, Gabriel Bathory.

Din hrisovul lui Duca Vodă mai sus pomenit, încă reiese că Matei Basarab, care în anul 1639 hotărîse ca Mănăstirea Argeșului să nu fie închinată nicăieri, ci să trăiască în «slobozenie», așa cum a legiuit ziditorul ei⁵¹, a făcut o așezămînt pentru ea, ca nimeni, — «măcar domn să fie, au boiar, au arhiereu» —, «să n-aibă voie a face vreo mișcare părinților de acolo, sau bucatele și avuturile și daniile mănăstirii să le străineze și într-altă parte să le dea, sau la vreo săpuhere să le aducă sau într-a lui stăpînire să le fie, sau pre egumenul acestei mănăstiri să-l scoată și pre altul să puie», ci «părinții lăcuitori aceștii mănăstiri, ermonași și călugări, ... egumen să-și aleagă den mijlocul lor care vor afla vreadnic a chivernisi mănăstirea și părinții. Și nici unul veri boiar sau veri care den lăcuitorii țerei să cuteze a bîntui mănăstirea sau pre egumen să-l scoată, să-l schimbe, sau să umble cineva cu nișcare mit a schimba pre egumen fără de voia soborului al sfintei mănăstiri». Pentru că «pentru acestea toate care mai sus sînt zise, — adaugă hrisovul Ducăi Vodă —, fost-au făcut răposatul Matei Vodă și hrisoavele dumnealui și cărți patrierșești și cu mare legături și afurisanie asupra tuturorora den locuitorii țării, măcar domn să fie au boiar au arhierei, care s-ar ispiți a călca și a strica aceste tocmeli și legături ce au tocmit sfintei mănăstiri care scrie mai sus, unii ca aceia să fie supt acel blestem»⁵². Se recunoaște astfel Mănăstirea Argeșului privilegiul de autonomie pe care, se pare, îl avea chiar din ziua sfințirii ei, cînd ecumenicul Teolipt și soborul hotărîseră ca ea să fie întru aceeași cinste cu lavra Tismanei, mănăstire, ce, cum se știe, de multă vreme se bucura de un asemenea drept.

*

50. Emilia Cioran, *Căltătorile patriarhului Macarie de Antiohia în Țările Române, 1653—1658*, București, 1900, p. 141—146.

51. Cf. Gr. G. Tocilescu, *op. cit.*, p. 48.

52. *Ibidem*, p. 48—49.

Probabil că nici reparația lui Matei Vodă n-a putut acoperi toate stricăciunile, pe care, pe de o parte, vechimea, iar pe de alta, întâmplările vremii, le pricinuiseră bisericii ctitoriei lui Neagoe, deoarece chiar către sfârșitul aceluiași secol, al XVII-lea, ea avea nevoie de o nouă meremetisire. De astă dată, aceasta i-a fost făcută de voievodul *Șerban Cantacuzino* (1678—1688). Într-o lungă pisanie în limba română, pusă, la 25 august 1682, pe fațada vestică a bisericii, în partea stîngă a ușii principale cum se intră în pronaos, acest voievod, după ce arată că Neagoe Basarab, «cel despre mumă strămoșul domniei mele» a ridicat la Argeș «mare și luminată» mînăstire, pentru care a făcut «cheltuieli împărătești», adaugă că acum «vreme multă trecînd» de cînd a fost zidită, «*au den greșala meșterilor, au den umezeala vremilor, început-au a se strica temelîia și scara și a se muta pietrile de la locul lor*». Pentru aceasta el, «*înțelegînd de o astfel de stricăciune și luînd rîvnă ca de o zidire a strămoșilor, ca să nu se piardă pomenirea celui fericit domn, făcut-am nevoie înț ca să dreg și să întăresc acea stricăciune și am trimis ispravnic pre boiarinul nostru Dona Pepano împreună cu meșterii de au dres toată stricăciunea, întărind pietrile în tot chipul cu fier, ca să poată sta cu tărie*»⁵³.

Lucrările acestor reparații, în timpul cărora, după toată probabilitatea, s-a făcut pentru sfîntul locaș și o nouă tîmplă, executată în stilul propriu acelei epoci de înflorire culturală și artistică, au fost, se crede, în mare parte, îndrumate de iscusitul meșter de «săpături la pietre», *Grigorie Cornescu*⁵⁴. Acesta era un mic boier moldovean, stabilit de curînd în Țara Românească, care, cu prilejul reparației de față, și-a săpat numele în piatră pe fațada vestică a bisericii, sub pisania lui Șerban Vodă și despre care cronicarul Ioan Neculce în cronică sa afirma că era «foarte meșter la scrisori și de săpături la pietre și la alte lucruri»⁵⁵.

În vara anului 1746 Mînăstirea Curtea de Argeș a fost cercetată de mitropolitul Neofit Cretanul al Țării Românești (1738—1753), în timpul vizitei canonice pe care acest ierarh a făcut-o în eparhie⁵⁶. După aceasta, între anii 1752 și 1780 s-au făcut mici reparații la învelitoarea bisericii, lucru ce se dovedește prin însemnările pe care meșterii ce au lucrat la aceste reparații le-au zgîriat în acel timp pe foile de tablă de plumb folosite⁵⁷. Tot cam în această vreme, la 1 septembrie 1761, zugravii *Stan* și *Iacov*, fiii popii *Radu din Rășinari* Ardealului, amintiți într-o inscripție scrisă cu roșu pe o piatră încastrată pe partea estică de dinafară a sînuului drept al bisericii, la nivelul jumătății ferestrei, isprăveau, pare-se, niște lucrări făcute, de bună seamă, la zugrăveala sfîntului locaș⁵⁸.

53. *Ibidem*, p. 52; Al. Odobescu, *op. cit.*, p. 1108—1109; Gr. Ionescu, *Curtea de Argeș...*, p. 190—191.

54. Pentru Grigorie Cornescu, să se vadă: N. Iorga, *Sculptorul refacerii de la biserica episcopală din Argeș*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», IX (1916), p. 19—20. C. Bobulescu, *Grigore Cornescul, arhitect al Mînăstirii Cetățuia*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXXIV (1958), p. 872—881; Victor Brătulescu, *Arhitectul moldovean din secolul al XVII-lea «Grigorie Cornescul»*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXXVII (1961), p. 701—703.

55. Ion Neculce, *Letopiseșul Țării Moldovei*, ed. Iorgu Iordan, București, 1955, p. 131.

56. Protos. Ghenadie Enăceanu, *Metropolitul Ungrovlahiei Neofit I*, în «Biserica Ortodoxă Română», II (1875—1876), p. 637—640. (Autorul tipărește aci: *Notele călătoriei*, pe care mitropolitul Neofit I l-a făcut în eparhie «în zilele prea înălțatului și de Dumnezeu iubitorul domn, Io Constantin Nicolae Voievod»).

57. Gr. G. Tocilescu, *op. cit.*, p. 53—54. Alte reparații, se susține de unii, s-ar fi făcut la incinta sfîntului locaș în prima jumătate a secolului al XVIII-lea de către un stareț al mînăstirii numit *Damaschin*, cu care prilej s-ar fi preînnoit pe latura de sud a acesteia corpul de clădiri din partea de est a clopotniței.

58. *Ibidem*, p. 53.

Cam în această vreme, când în ținuturile transilvănene, cuprinse de văpaia tulburărilor religioase, elementul românesc ortodox era crunt persecutat pentru a fi ținut în mrejele uniației, Mănăstirea Curtea de Argeș a fost locul de unde i se trimiteau «mîngîieri și ajutoare», pentru a-l face să-și păstreze credința străbună. Aici, la Argeș, a fost «centrul de grupare și refacere a bieților asupriți de peste munte», care, plini de speranțe, au trecut în Țara Românească. Din rîndul acestora au făcut parte și protopopul Nicolae Pop din Balomir, călugărit sub numele de Nichifor și ajuns stareț chiar la ctitoria lui Neagoe Vodă, ieromonahul Nicodim din părțile Făgărașului și vestitul ardelean, luptător pentru Ortodoxie, Cuviosul Sofronie de la Cioara, cel ce a stărețit la Schitul Robaia, metocul Mînăstirii de la Argeș.

*

Începînd de prin cel de al nouălea deceniu al secolului al XVIII-lea, stricăciunile și reparațiile la ctitoria de la Argeș a lui Neagoe Basarab se întîlnesc însă foarte des. În timpul războiului ruso-turc din anii 1769—1774, pe vremea egumenei ieromonahului *Damaschin*, ea a avut mult de suferit.

O însemnare aflată în pomelnicul mînăstirii prescris în anul 1785 de Petrice Ghiurca Rîmniceanul arată că urmașul acestui Damaschin la stăreție, arhimandritul *Partenie* (1779—1793) a încercat să acopere parte din stricăciuni, căci el : «au învălît mînăstirea cu plumb și au făcut patru brîne de piatră la temelgia mînăstirii. Au mai făcut vase de argint, însă un sfînt potir cu discos și zvezdă, doao cutii la sfintele moaște, artoforion, chivot și o evanghelie ferecată cu argint peste tot și icoanele cele mari împărătești, i altele mai mici cu praznicele peste an, i alte odoare și odăjdii și un epitafion zugrăvit pe sandal. Au mai dot într-acest an (1785) tal(eri) o mie să dreagă zugrăveala oltariului și a besearecii peste tot pînă la pragul tinzii cu aur, cu văpseale bune, cum au fost, cum și icoana platitera deasupra ușii besearecii ; și au cumpărat și un policandru mare și frumos de alamă și s-au pus în sfînta besearecă»⁵⁹.

De-abia poate isprăvită reparația aceasta și Mînăstirea Argeșului este din nou prădată de turci, în timpul noului război ruso-turco-austriac, purtat între anii 1787—1791, sau cum spune o altă însemnare din același pomelnic, «în urma răs-mirișii din zilele mării sale Io Nicolae Petru Mavroghen Voevod» (1786—1790), cînd, mai ales, în părțile de sub munte ale Țării Românești, deci și în cele ale Argeșului, s-au dat lupte între beligeranți⁶⁰.

Și după această grea încercare, purtarea de grijă față de sfîntul locaș a arhimandritului *Partenie* s-a făcut simțită. De astă dată el nu i-a mai putut însă hărăzi decît o seamă de odoare pentru a înlocui măcar o parte din cele ce fuseseră luate de prădalnici⁶¹. Între timp darnicul arhimandrit ajutase pe episcopul *Cosma* al Buzăului (1763—1787), viitor mitropolit al Ungrovlahiei (1787—1792) să ridice, pe atunci la nord de orașul Curtea de Argeș, biserica Flămînzești, pe care acesta din urmă, în anul 1786, a închinat-o Mînăstirii Argeșului, a cărei bolniță mai apoi a și ajuns⁶². Ceva mai tîrziu, înainte de anul 1795, tot el, arhimandritul

59. *Ibidem*, p. 55; Aurelian Sacerdoțeanu, *Pomelnicul Mînăstirii Argeșului*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXIII (1965), p. 322.

60. C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, III, 1, București, 1914, p. 298—300.

61. Gr. G. Tocilescu, *op. cit.*, p. 55.

62. T. G. Bulat, *Din trecutul Episcopiei Argeș*, în «Glasul Bisericii», XXI (1962), p. 500—501. În legătură cu ctitorul bolniței Mînăstirii Argeșului și cu locul de naștere al mitropolitului *Cosma* al

Partenie, a prefăcut din temelie și a înzestrat cu felurite bunuri Schitul Brătășești de pe apa Vilsanului, care încă din ziua de 24 iunie 1759 făcea parte dintre proprietățile ctitoriei lui Neagoe Vodă, fiindu-i hărăzit de urmașii primului ctitor, Ioan Vilsănescu⁶³. Din această pricină, poate, prea grijuliu monah n-a mai putut contribui cu mai mult la repararea Mînăstirii Argeșului după «răsmirița» din timpul domniei lui Vodă Mavrogheni⁶⁴.

*

Grija reparației frumoasei biserici, ale cărei temelii fuseseră «stricate», avea să treacă de acum în seama altei persoane cu alt rost în biserica românească a acelor vremi.

Anul 1793 reprezintă o dată însemnată în istoria Mînăstirii Curtea de Argeș. Căci în acest an, la 18 octombrie, înființându-se Episcopia Argeșului, ctitoria lui Neagoe Vodă din orașul de pe Argeș, ajunge reședință (catedrală episcopală) a acestei noi eparhii, calitate pe care a păstrat-o pînă la 5 februarie 1949, cînd Episcopia Argeșului s-a contopit cu cea a Rîmnicului sub numele de: «Episcopia Rîmnicului și Argeșului».

Acest moment de seamă din viața mînăstirii a fost veșnicit printr-o pisanie în limba română, dăltuită în piatră și fixată deasupra arcadei împodobită cu flori de crini, «tăiate delicat în piatră» din partea superioară a ramei înflorate ce mărginește pe trei părți exteriorul intrării principale în biserică. Pisania are următorul cuprins: «† Această sfință și dumnezeiască besearecă s-au ridicat din temelie întru slava Adormirii Prea sfintei Stăpînei noastre de Dumnezeu Născătoare și pururea Fecioarei Maria, de cel întru sfînt Dumnezeu binecredincios Io Neagoe Voievod Basarab și s-au tîrnosit la leat 7025 (=1517) de prea sfințitul patriarh al Țarigradului chir Theolipt; iar scaun de episcopie s-au așezat la anul de la Hristos 1793»⁶⁵.

Noua situație cerea pentru monumentul de la Argeș o altă înfățișare decît cea cu care scăpase din «răsmirița» din anii 1788—1790. Această înfățișare i-a fost asigurată de primul episcop argeșan, cărturarul Iosif Sevastis (1793—1820), a cărui «osîrdie», spunea voievodul Alexandru Ipsilanti (1796—1797) în actul din 22 martie 1797, prin care dădea aprobare ca Mînăstirea Antim din București să fie metoc al Episcopiei Argeșului, era «cunoscută din meremeturile ce au făcut și face acolc la episcopie, fiindcă și aceea a fost dărăpănată din vremea trecutei răzmirițe»⁶⁶. Prin urmare, în acest timp, în martie 1797, noile reparații de la Argeș, inițiate de episcopul Iosif, erau încă în curs de executare.

Ungrovlahiei, despre care s-a scris mai demult în paginile acestei reviste, cităm aceste rînduri dintr-un raport al lui Al. Odobescu: «...Cînd ne-am întors la mînăstire (la Argeș), am fost să vizităm grădinița lui Căpitanovici, la bolnița, peste drum de episcopie. Casa, care acum s-a preînoit, e aceea în care s-a născut mitropolitul Cosma, care a și zidit bisericuța» (*Insemnări despre monumentele istorice din județele Argeș și Vilcea*, în *Opere, II, Scrieri din anii 1861—1870*, București, 1967, p. 376. 63. *Ibidem*, p. 498—500.

64. Arhimandritul Partenie a murit la 20 septembrie 1797. A fost înmormîntat la Argeș, lângă peretele exterior sudic al altarului bisericii lui Neagoe. Locul său de îngropare este arătat de următoarea inscripție săpată în relief pe o piatră, încastrată în această parte a zidului: «Drept acest loc odihnescu-se ôsele robului lui Dumnezeu Parthenie shimonah, ce au fost igumen aicea 14 ani, pînă la lăt 93, cînd s-au făcut mînăstirea scaun de episcopie: și acum la lăt 1797 sept. 20 au răposat, fiind prî sf(i)nț(ia sa) pîrintel(e) chir Iosif înții episcop».

65. Gr. G. Tocilescu, *op. cit.*, p. 54; Al. Odobescu, *op. cit.*, p. 1115; Gr. Ionescu, *Curtea de Argeș...*, p. 129.

66. Gr. G. Tocilescu, *op. cit.*, p. 56; T. G. Bulat, *Din trecutul Episcopiei Argeș*, p. 503—504.

Referindu-se, desigur, tot la aceste reparații, precum și la purtarea de grijă a episcopului Iosif față de ctitoria lui Neagoe Vodă, într-un hrisov din 27 iunie 1806, prin care voievodul Constantin Ipsilanti (1802—1806) hărăzea Episcopiei Argeșului vinăriciul din dealul Alimăneștilor, între altele se spunea că minăstirea de aci este «din vechime zidită de răposatul binecredinciosul domn Neagoe Voievod Basarab în locul unde mai nainte au fost mitropolia țării, pre vremea când scaunul domniei era în orașul Argeșului», că «podoaba de zidire» a bisericii ei este «cu așa alcătuire frumoasă, încât este neasemănată cu nici unele din toate zidirile vechi și nouă cite se află întru aceste două țeri, încă și cu cite se află în Europa cea de sub stăpînirea prea puternicii noastre împărății» și că «din pricina trecutului răzmirișe și a străbaterii ploilor fost-au ajuns la dărăpănare biserica aceasta, atît temelia, cît și zugrăveala, cum și casele și zidirile asemenea». Prin osîrdia episcopului Iosif însă toate aceste stricăciuni au fost aduse «la bună stare, mai întii dregerea sfintei biserici, temelia, zugrăveala, tîmpla și altele ce au fost de lipsă, apoi zidurile înălțîndu-le și casele, unele din temelie prefăcîndu-le, făcînd și un paraclis cu toate cele trebuincioase, ca să fie pentru săvîrșirea sfintelor slujbe în vremea iernii»⁶⁷, deci o reparație destul de însemnată pentru sfîntul locaș ctitorit de Neagoe Basarab.

Cam în același timp, acest «harnic întru toate» episcop Iosif, rezidind din temelie biserica din Valea Danului din apropierea orașului Curtea de Argeș⁶⁸, a dus acolo frumoasa tîmplă din biserica lui Neagoe pe care o înlocuise cu una nouă și care «după stil și lucrătură» pare să fie din vremea lui Șerban Cantacuzino, unul din restauratorii acestui sfînt locaș⁶⁹.

Cînd, poate, lucrările de restaurare de la Argeș, al căror purtător de grijă era episcopul Iosif, încă nu se isprăviseră, cutremurul de pămînt din 26 octombrie 1802 a adus iarăși părăgină peste minunatul monument și din această pricină, desigur, reparația în curs de executare la această dată s-a prelungit pînă în anul 1804, afectînd în ultimii ani mai ales zugrăveala bisericii. Următoarea pisanie din 25 octombrie 1804 lămurește din plin acest lucru: «† Intru slava sfintei cei de o ființă, de viață făcătoare și nedespărțite Troițe și întru cinstea și lauda Prea curatei Fecioare Maicii lui Dumnezeu, zugrăveala aceștii sfînte besearici pre unde căzuse din străbaterea ploilor prin zid de cînd au fost acoperișul stricat, s-au prefăcut de iznoavă, iar pe unde era numai frecată s-au spălat, prenoindu-se cu văpsele preste tot, prin osîrdia smeritului chir Iosif I-îl episcop Argeș, întru al cărui zile și alte lucruri s-au făcut, fiind mitropolit Ungr(ovlahiei) prea sfin(ția sa) chir Dositei și domn Io Costandin Ipsilant V(oe)v(o)d. Ostenitoriu fiind la lucruri chir Meletie iconomul, la anul 1804, luna octombrie 25»⁷⁰.

Preînnoită și după cutremurul de pămînt din anul 1802, Mînăstirea Argeșului în anul 1813 a căzut pradă unui năpraznic foc, care i-a ars aripa vestică și clopot-

67. V. A. Urechia, *Istoria Românilor*, VIII, București, 1897, p. 390. Paraclisul sau biserica pentru iarnă, cum îi zicea episcopul Iosif, se ridica pe o parte din vechea trapeză a mînăstirii, aflată pe latura vestică a incintei. Avea hramul sfinții Nifon, Serghie, Vach și Taftana și începuse a se zidi la 10 septembrie 1795. A fost gata în anul 1798, tîrnosindu-se în ziua de 5 august din acest an. Acest sfînt locaș, numit uneori și «paraclisul cel nou», era zugrăvit și pe afară, avea în față o cameră de bibliotecă și a dăinuit pînă în anul 1880, cînd s-a dărîmat.

68. Gr. Ionescu, *Curtea de Argeș...*, p. 161, 164—165. Să se vadă pentru ea și: N. Iorga, *Biserica Valea Danului*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», X—XVI (1917—1923), p. 193—196.

69. Vezi Gr. Ionescu, *op. cit.*, p. 165—167.

70. Gr. G. Tocilescu, *op. cit.*, p. 55; Al. Odobescu, *op. cit.*, p. 1111—1112.

nița și i-a topit clopotele. Din nou osîrduitorul ierarh argeșan a purces la dregerea și a acestor stricăciuni. Mai întîi s-a îngrijit de clopote, dîndu-le, în anul 1814, spre returnare la Sibiu⁷¹ și după aceea a refăcut corpul de clădiri, aflat pe latura dinspre sud, între casa arhierescă, — fostă egumenească —, și arhondaric și a refăcut partea superioară a turnului-clopotniță, construind-o din lemn. Toate aceste lucruri au fost gata în anul 1818.

*

Doi ani mai apoi, la 27 octombrie 1820, se stîngea din viață primul episcop argeșan, Iosif, cel ce arătase atîta grijă față de ctitoria lui Neagoe Vodă, și în locul lui a fost ales arhimandritul *Ilarion* (1820—1823; 1828—1845), sfătuitorul lui Tudor Vladimirescu. În timpul celei de a doua păstorii a acestuia, la 14 septembrie 1836, și-a început cursurile Seminarul Episcopiei de Argeș, găzduit în cîteva încăperi din preajma secularei mînăstiri⁷², iar la 28 ianuarie 1838 un alt mare cutremur de pămînt a zguduit puternic minunata biserică a lui Neagoe, dizlocîndu-i o seamă din pietrele turlei Pantocratorului⁷³.

Lucrările de restaurare întreprinse de episcopul *Ilarion* au fost întrerupte la moartea lui întîmplată la 8 ianuarie 1845. Chiar în acest an a început a fi dărîmată, — deocamdată parțial —, aripa estică a incintei mînăstirii, spre a se putea clădi în loc un nou local pentru seminar. Temelia acestuia s-a și pus în anul 1847, dar el nu s-a mai construit. Pe temelia lui s-a ridicat mai apoi palatul existent și acum în partea de răsărit a bisericii. Cu acest prilej au fost demolate și două din paraclisele mînăstirii: unul situat în colțul nord-estic al incintei și altul în cel sud-estic al acesteia. Cel dintîi, avînd hramul Sfîntul Nicolae, fusese ctitorit de însuși Neagoe Basarab în anul 1518⁷⁴, iar cel de al doilea dăinuia tot din secolul al XVI-lea, fiind început prin anii 1526—1528 de voievodul Radu de la Afumați și isprăvit de voievodul Radu Paisie⁷⁵. A avut hramul Sfîntii Apostoli Petru și Pavel⁷⁶ și pe acoperișul lui, aproape, în tot timpul, au strejuit două turle.

Cu vremea stricăciunile de la Mînăstirea Argeșului creșteau și de aceea la 7 aprilie 1853 episcopul argeșan *Climent* (1850—1862) raporta celor în drept că la biserică episcopală din Curtea de Argeș «pietrele turlelor, din cutremurele după vremi, sînt mai toate mișcate», că temelia ei este stricată, ca «și amvonul și scara» și că «starea ei înfățișează ochilor o tristă privesițe»⁷⁷.

71. *Ibidem*, p. 56; Același, *Raporturi asupra citorva mînăstiri, schituri și biserici din țeară*, București, 1887, p. 17—18.

72. Vezi: Ec. St. George C. Drăgănescu, *Istoricul Seminarului din Curtea de Argeș...*, Pitești, 1900, p. 6. Gh. C. Marinescu, *Seminarul din Curtea de Argeș 1836—1936*, București, i. a., p. 12.

73. George I. Lahovari. Gl. Const. I. Brătianu, Gr. G. Tocilescu, *Marele dicționar geografic al României*, III, București, 1900, p. 30.

74. Vezi: Al. Odobescu, *Episcopia de Argeș*, p. 1119. Semnalăm că în *Marele dicționar geografic al României* (vol. III, p. 30), precum și într-unul din dosarele privind restaurarea din secolul trecut și păstrat la Arhivele Statului din București, (*Ministerul Culelor și Instrucțiunii Publice, Dosar nr. 3857/1875*, f. 56) se arată că acest paraclis a avut hramul Sfîntul Dimitrie. Să-și fi schimbat, oare, hramul sau să-și fi adăugat, între timp, și acest hram?

75. Cf. N. Pelimon, *Impresiuni de călătorie în România*, București, 1859, p. 79.

76. Se pare că mai tîrziu i s-au schimbat sfîntii protectori sau i s-au adăugat și alte hramuri, căci unele izvoare arată că el a avut hramul Sfîntul Gheorghe, altele Nașterea Maicii Domnului, iar altele Sfîntul Nicolae. Acesta din urmă, desigur, o confuzie cu sfîntul protector al celui alt paraclis, pomenit mai sus din colțul de nord-est al incintei mînăstirii.

77. N. Iorga, *Viața și domnia lui Barbu Dimitrie Știrbei, domn al Terii Românești (1849—1856)*, Vălenii de Munte, 1910, p. 215.

În aceeași situație a aflat-o și istoricul și arheologul Alexandru Odobescu în anul 1854, când a vizitat pentru prima dată Mănăstirea Argeș. Despre această tristă stare el scria mai apoi: «Timpul ștersese și ofilise strălucitoarea înfățișare a podoabelor ei de aur și de culori; un giulgiu întinat de bătrânețe cernise lepezile alburii cu care ea sta acoperită; crestată de cutremure și zdrelită pe alocurea de vifore și de trăsnete, ea fusese mînjită și pătată de schiloade meremeturi de mîl-nile grosolane ale unor meșteri nepricepuți; alte ori i se retezase cu totul seril întregi de ornamente, care întocmeau chiar perfecțiunea stilului ei.

Astfel, cantarul sau baptisteriul din fața bisericii, — un grațios accesoriu al tuturor vechilor catedrale bizantine de la Muntele Atos, — abia se mai ținea pe stîlpii lui sdrobiți și cufundați; astfel, scara și ușa templului ajunseseră a semăna cu intrarea unei mori sau a unui ambar; astfel, galeria sau balustrada de piatră de împrejur se răsese cu totul din fața pămîntului; astfel, prin unele locuri de unde picase rosațele și brînele așa de fin sculptate se înfipsese niște grosolane cioplituri de piatră vînată; astfel, în jurul învelitorii, deasupra aticului, se așternuse niște hidoase tenechele puse pieziș; astfel, ambele turnulețe spirale din fațadă se despuiaseră cu totul de coronamentul lor compus din flori de piatră; astfel... nu putem înșira aci toate cîte lipseau și toate cîte se pocise din vechile forme și amănunte ale minunatului monument»⁷⁸.

După doi ani, la 6 septembrie 1856, episcopul Climent Argeșiu arăta din nou că «zugrăveala din lăuntrul bisericii, fiind veche, s-a șters pe alocurea», că par-doseala este stricată, «aflîndu-se sfărîmată mai toată marmura» și că «la turlele bisericii, sus, mai multe flori de piatră sînt căzute după vremuri»⁷⁹.

Ceva mai apoi, caimacamul Alexandru Ghica (iulie—octombrie 1858), cel plin de «gust artistic și simț istoric», luînd cunoștință de această stare, hotărăște ca «lin toate cerutele reparații» să se facă «numai acelea ce nu s-ar atinge de părțile artisticele sculpturi și podoabe, și de turnuri, carele toate trebuiesc pipăite cu respect și de artiști superiori»⁸⁰. Deocamdată abia a fost meremetisită bolnița mînăstirii, reparația necesită de biserică, rămînînd a se face după liniștirea evenimintelor ce se petreceau pe atunci în țară.

Problema restaurării complexului mănăstiresc de la Curtea de Argeș a fost reluată în anul 1863, din inițiativa lui Alexandru Odobescu, care în acel timp era ministru de Culte⁸¹. În cursul anului următor, 1864, arhitectul Gaetano A. Burrelly a întocmit un cuprinzător plan de reparații, a cărui punere în executare însă trebuia să înceapă în anul 1865. Dar nici atunci nu s-a făcut nimic⁸².

Între timp peste mîndra ctitorie a lui Neagoe Vodă au venit și alte nenorociri. În ianuarie 1866 a ars Seminarul pînă în temelie, la 23 aprilie 1867 alt foc a pîrjolit clopotnița și aripa cea mai de seamă din incintă, în care erau adăpostite cancelaria eparhială și paraclisul, iar la 2 decembrie același an a căzut pradă to-

78. Aceste rînduri au fost publicate mai întîi în ziarul «Epoca» din 13 sept. 1887. De aici au fost înserate în: Titu Maiorescu, *Discursuri parlamentare cu privire asupra dezvoltării politice a României...*, vol. I, (1866—1876), București, 1897, p. 268—269, de unde le-am folosit. Al. Odobescu a mai vizitat Mănăstirea Argeșului în vara anului 1860. (Vezi: *Opere*, vol. II, București, 1911, p. 371—377).

79. N. Iorga, *op. cit.*, p. 215.

80. *Ibidem*, p. 215—216.

81. Cf. Titu Maiorescu, *op. cit.*, p. 271, din al cărei text reiese că însuși Al. Odobescu a făcut acest lucru.

82. Vezi: *Marele dicționar geografic al României...*, III, p. 30.

cului chiar interiorul bisericii, arzînd, între altele și tîmpla; de acum încetînd «de a se mai oficia într-însa serviciul divin»⁸³.

*

La 29 decembrie 1867 a fost numită o comisie de restaurare, s-a prevăzut un fond special în bugetul statului și a început a se face cercetări pentru găsirea și adunarea materialelor necesare. Anii 1868 și 1869 au trecut mai mult în «preparative».

La 30 iulie 1870 conducerea lucrărilor de restaurare de la Argeș a fost încredințată arhitectului *Filip Montoreanu*, care a purtat grijă de ele timp de aproape patru ani, pînă în anul 1874. Ca realizări mai de seamă din acest interval de timp de-abia dacă pot fi amintite: refacerea soclului de piatră din jurul bisericii și al baptisteriului — de sculptorul *Carol Storck* — și înălțarea schelelor interioare și exterioare. Lucrarea însă «se făcea fără plan, fără studii prealabile și foarte încet, încît distrugerea timpului era mai mare decît efectele restaurării. În adevăr, din cauza ploilor partea cea mai interesantă din fostul palat episcopal, care, după stilul său arhitectonic, părea a fi una din cele mai antice clădiri ale României, fu nimicită: ea consta dintr-o cameră pătrată cu bolta ascuțită, dintr-un salon cu opt bolte ogivale teșite, ornate cu nervuri de teracotă și rezimate pe trei pilaștri; în fine din două cuinii boltite în pîlnie, sub care toate acestea se destindeau pîmnițe corespunzătoare. Insuși edificiul bisericii era amenințat; mai multe table de plumb căzînd de pe acoperiș, ploaia străbătea în lăuntru și făcea să se surpe bucăți întregi de zid»⁸⁴.

Toate acestea au dat serios de gîndit celor în a căror sarcină cădea păstrarea monumentului. În anul 1874, ministrul de Culte, *Titu Maiorescu*, — «îngrijorat de incetineala lucrărilor și de caracterul lor arbitrar» —, a reziliat contractul cu arhitectul *Filip Montoreanu* și mai ales după sfatul lui *Alexandru Odobescu*, a hotărît să ceară și părerea celui mai renumit restaurator de monumente istorice al vremii, arhitectul francez *Eugène-Emmanuel Viollet le Duc* (1814—1879) cu privire la restaurarea Mînăstirii Curtea de Argeș. Acesta însă, din pricină de boală, neputînd veni personal în țara noastră, ca să cerceteze ctitoria lui *Neagoe Basarab* a trimis la noi pe elevul său *Anatole de Baudot* (1834—1915) cu îndatorirea de a vedea monumentul și de a-și da părerea asupra a ceea ce s-ar mai putea face pentru a-l salva. Acesta, în septembrie 1874, a venit în România, a cercetat atent Mînăstirea Curtea de Argeș și, întorcîndu-se la Paris, a întocmit un cuprinzător raport asupra celor constatate, pe care în decembrie 1874, împreună cu profesorul său *Viollet le Duc*, l-a trimis Ministerului Cultelor la București. În acest raport, între altele, se opina că biserica lui *Neagoe Vodă* poate fi reparată. O dată cu el, cei doi specialiști prezentau și un plan de restaurare precum și un deviz de toate cheltuielile necesare⁸⁵.

83. Gr. G. Tocilescu, *op. cit.*, p. 56; T. G. Bulat, *La 50 de ani de la moartea arhitectului André Lecomte du Noüy, 1914—1964, restauratorul Mînăstirii Curtea de Argeș*, în «Glasul Bisericii», XXIII (1964), p. 1130—1131.

84. Gr. G. Tocilescu, *op. cit.*, p. 57.

85. Insuși Ministrul de culte, *Titu Maiorescu* în ziua de 16 ianuarie 1875, răspunzînd în Cameră la o interpelare a lui D. Brătianu, în legătură cu restaurarea Mînăstirii Curtea de Argeș, după ce a arătat cum a lucrat arhitectul *Filip Montoreanu*, și cum a reziliat contractul cu acesta, a înfățișat constatările unei comisiuni instituită să-i cerceteze activitatea, apoi a spus: «După un aviz al unuia din membrii Comisiunii, dl. *Odobescu* care zicea că lucrarea unei restaurări este o lucrare prea

Incheierea raportului este acceptată de Ministerul Cultelor și, la propunerea lui Viollet le Duc, a fost angajat pentru întocmirea planurilor de lucru și conducerea lucrărilor alt elev al său, arhitectul *André Lecomte du Noüy* (1844—1914), care, în sarcina sa de restaurator al minăstirii de la Argeș, a fost ajutat de maistrul pietrar *Pierre Decasse* și de romîni *P. Popescu-Paşcanu* și *Nicolae Gabrielescu*.

Noul arhitect și-a început lucrul în luna mai din anul 1875 și l-a continuat timp de 10 ani pînă în 1885, cînd restaurarea a fost definitiv terminată. Între altele, biserica, a cărei tîmplă arsesese în anul 1867, a dobîndit o nouă tîmplă «cu partea de jos din marmură încrustată cu bronz și cea de sus din bronz încrustat cu marmură și onix».

Dacă în ceea ce privește arhitectura monumentului, modificările introduse de Lecomte du Noüy nu sînt în măsură să îndepărteze prea mult înfățișarea de azi a bisericii lui Neagoe Basarab față de cea de la început, zugrăveala ei, operă de valoare a lui Dobromir de la Tîrgoviște însă, după această restaurare este complet pierdută. Căci arhitectul restaurator a înlăturat-o cu totul, deși în parte ar fi putut fi consolidată. Ea a fost înlocuită cu alta nouă, executată în ulei de *Jean-Jules Antoine Lecomte du Noüy* (1842—1923), fratele arhitectului. Lucrarea acestuia nu este decît «o încercare nereușită de a trata modele de tradiție bizantină, luate din pictura — nu prea bine înțeleasă — a lui Dobromir, în stilul curentului academist decadent pe atunci pretutindeni. Pentru a face această pictură «dennă» de bogăția decorației exterioare a monumentului, scenele și registrele ei au fost despărțite cu largi chenare decorative, în care albastrul și aurul sînt risipite fără rost și care, rupînd unitatea suprafețelor pereților, împiedică înțelegerea arhitecturii însăși»⁸⁶.

Din zugrăveala iscusitului Dobromir ot Tîrgoviște nu se mai păstrează azi decît cîteva fragmente transformate în panouri, dintre care cea mai mare parte se află la Secția de Artă feudală a Muzeului de Artă al Republicii Socialiste România din București, iar altele la minăstire și la reședința episcopală din Rîmnicu-Vîlcii⁸⁷.

O asemenea greșală s-a făcut și cu pietrele de mormînt, — în număr de 12 —, aflate pînă la această restaurare în pronaosul bisericii. În cursul vremii mormintele fuseseră deja deschise și jefuite de ceea ce aveau de preț, așa că la deschiderea de acum — 22 mai 1883 — obiecte de valoare istorică, artistică și arheologică n-au mai putut fi găsite. Osemintele celor aci îngropați erau amestecate și împrăștiate prin toate gropile. Față de această situație și socotindu-se că pietrele ocupă și «prea mult loc» din suprafața pardoselii pronaosului, la reșezare — în timpul restau-

specială ca să poată fi încredințată unui arhitect fie cît de bun, dacă acela n-a lucrat în astfel de specialitate; după acel aviz eu am crezut că este bine să ne adresăm nu la o reputațiune începătoare, ci la o reputațiune stabilită prin operele sale de merit, și atunci m-am adresat de-a dreptul la acel arhitect renumit, căruia Parisul i-a încredințat restaurarea bisericii Notre-Dame-de-Paris, adică la dl. Viollet le Duc, care a avut amabilitatea de a răspunde că se simte fericit de încrederea ce-l arătăm, dar că, neavînd timp, ne trimite pe dl. de Baudot, cel care l-a ajutat în lucrarea ce făcuse și care este arhitect al ministerului din Franța, distins și deprins cu asemenea restaurări. Dl. de Baudot a venit în septembrie și a mers să vadă monumentul. Am fost și eu acolo, ca să am mai multă cunoștință de cauză. După întoarcerea d-sale la Paris, dl. de Baudot a și trimis planul general în timp de două luni, plan pe care dl. Montoreanu nu-l făcuse în patru ani și jumătate; și l-a trimis ilustrat cu frumoase deseneuri, atît pentru biserică, cît și pentru portale și a trimis, tot deodată, un deviz de toate cheltuielile ce ar fi necesare...» (Titu Maiorescu, *Discursuri parlamentare...*, I, p. 262—263).

86. Emil Lăzărescu, *op. cit.*, p. 14.

87. Pentru aceste fresce, vezi: Victor Brătulescu, *Frescele din biserica lui Neagoe de la Argeș*, București, 1942.

rării — parte din ele au fost lăsate afară. S-au păstrat numai «cele privitoare la familia ctitorilor», adică cea a celor trei fii ai lui Neagoe Vodă, a lui Neagoe însuși, a fiicei sale Stana-Sofronia, — toate așezate în partea dreaptă — și a lui Radu Vodă de la Afumați, ginerele său, — fixată în partea stîngă a pronaosului bisericii.

Celelalte pietre, în număr de șase, s-au «desființat», fiind aduse mai apoi la Muzeul de Artă al Republicii Socialiste România din București. Una din ele era a monahiei Platonida, care, cum s-a mai arătat, este însăși Doamna Despina, soția lui Neagoe Vodă, călugărită sub acest nume, alta era a «Doamnei... prea sfințitului mitropolit chir Anania al Țării Românești», al cărei nume și dată a morții inscripția pietrii nu le arată și care, se crede, este a Doamnei Ruxandra, flica lui Neagoe Basarab, căsătorită cu Radu de la Afumați și apoi cu Radu Paisie; alta era a jupînesii Chiajna a lui Ivașcu vel armaș († 1641), alta a lui Constantin fiul lui Preda spătarul († 1640), iar alte două nu purtau inscripții⁸⁸.

La începutul restaurării din secolul trecut ctitoria mînăstirească a lui Neagoe Basarab păstra încă întregul complex de clădiri din jurul bisericii. Descrierea de prin anii 1860—1861 a lui L. Reissenberger arată lămurit acest lucru, spunînd: «biserica se înalță în mijlocul unei curți pătrate, care spre miază zi se unește cu o a doua curte unde este seminarul. Curtea are trei laturi formate din clădiri; cea de a patra latură este deschisă. Spre miază zi este locuința cu două etaje a episcopului, clopotnița, cancelariile și cîteva chillii; spre apus, legîndu-se cu locuința episcopală, sînt: sala de recepție și aceia a consistoriului, camera mîsafirilor și mai departe paraclisul și cuhnia; spre miază noapte, celelalte chillii ale călugărilor...»⁸⁹.

Ca și la zugrăveala lui Dobromir, restauratorul de acum aproape un veac a greșit și aici, căci a distrus toate clădirile mînăstirești din jurul bisericii, «în cadrul cărora aceasta se înscrisa de minune». Numai palatul sorocit dintru început a fi episcopal, — a cărui temelie s-a pus la 13 octombrie 1886 —, existent și azi și situat, se pare, ceva mai înafară de latura estică a fostei incinte, precum și cele două mici clădiri ce se ridică, desigur, pe locul vechilor paraclise, — amintite mai sus —, sînt departe de a împlini, chiar într-o cît de mică măsură, izul mînăstiresc și decorul specific pe care dispărutele clădiri din jurul minunatei biserici îl dădeau ctitoriei lui Neagoe Vodă; aceasta, — biserica —, ridicîndu-se acum singuratecă în mijlocul unui imens parc ce o înconjoară.

Cu toate aceste «greșeli» și cu toate micile modificări pe care uneori arhitectul Lecomte du Noüy le-a adus liniei arhitectonice originale a bisericii fostei Mînăstiri a Argeșului, totuși restaurarea lui «făcută din punct de vedere tehnic în condiții excelente», are «meritul de a fi salvat monumentul de la distrugere»⁹⁰.

*

Și acest moment de seamă, — restaurarea din anii 1875—1885 —, din istoria Mînăstirii Curtea de Argeș a fost veșnicit printr-o pisanie fixată tot pe fațada

88. Pentru aceste pietre mormîntale, vezi: Gr. G. Tocilescu, *op. cit.*, p. 60. Același, *Raporturi asupra citorva mînăstiri...*, p. 15—17.

89. L. Reissenberger, *L'église du Monastère épiscopal de Kurtea d'Argeș en Valachie*, traduit de l'allemand, Vienne, 1867, p. 35; Gr. Ionescu, *Curtea de Argeș...*, p. 142.

90. Pentru restaurarea Mînăstirii Argeș din anii 1875—1885, să se vadă: Arh. St. Buc., *Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice*, Dosar nr. 1115/1863, 3855, 3856, și 3857/1875; Gr. G. Tocilescu, *op. cit.*, p. 57—65; *Marele dicționar geografic al României*, III, p. 30—34; T. G. Bulat, *La 50 de ani de la moartea arhitectului André Lecomte du Noüy...*, p. 1131—1155.

vestică a bisericii, în partea stîngă, cum intri în sfîntul locaş, în care iniţiatorul restaurării spune că: «*văzînd această sfinţită biserică care a fost prada focurilor, a cutremurilor şi a vrăjmaşilor, lăsată în părăsire*», şi-a unit «*gîndul cu voinţa celor mai dînainte ctitori Io Neogoe Basarab Voievod şi Io Radu Basarab Voievod*» şi a hotărît «*în anul de la Hristos MDCCCLXXV... a o scăpa de nimiciere*»; că «*în zece ani de muncă neobosită care n-a încetat nici în timpul marelui război pentru neafîrnare*», a «*reclădit această falnică, luminoasă şi minunată zidire cu ajutorul ţării întregi, după planurile şi documentele ctitoreşti, cu materialul vechi şi cu cel nou scos din pietrăria de la Albeştii Cîmpulungului*», sfîrşindu-se lucrul «*în anul mîntuirii MDCCCLXXV..., spre vecinică amintire a faptelor care au ridicat România la mărime şi întru pomenirea... întregului popor al acestei ţări*»⁹¹.

Isprăvindu-se această însemnată restaurare a mînăstirii de la Argeş, s-a hotărît ca ea să fie sfinţită în ziua de 5 octombrie 1886, însă din pricina ploilor abundente căzute în acea săptămînă, serbarea a fost amînată pentru duminică 12 octombrie 1886, cînd, într-adevăr, a avut loc. Conducerea de atunci a Statului s-a îngrijit ca resfinţirea aceasta a bisericii Mînăstirii Argeşului să «*aibă grandoarea înţinosirii desfăşurată pe vremea ctitorului fondator Neogoe Vodă*», lucrul ce s-a şi realizat întocmai. Căci cu toate greutăţile de transport, în ziua fixată, în jurul preînnoitului locaş de închinăciune de la Argeş s-a adunat mare mulţime de popor, spre a prăznuii laolaltă cu conducerea de Stat, cu clerul şi vlădiciei ţării, redeschiderea lui pentru sfinţele slujbe⁹².

Cu prilejul acestei prăznuiri, care amintea de datina străbună şi care a durat trei zile, s-a bătut o medalie comemorativă, istoricul Gr. G. Tocilescu, cel ce avusese şi oarecare rosturi la restaurarea mînăstirii, a întocmit şi supravegheat tipărirea unui elegant volum, cuprinzînd descrierea şi istoria pe scurt a ctitoriei lui Neogoe Vodă şi a unui album cu fotografii înfăţişînd biserica ei, iar poetul Vasile Alecsandri a făcut o minunată *Odă* şi o *Legendă* a sfinţirii bisericii de la Curtea de Argeş, publicate în volumul lui Gr. G. Tocilescu aci amintit.

Tot cam în acelaşi timp — 27 august/8 septembrie 1886 — iscusite mîini mîntuiau prescrierea unui prea înfrumuseţat «*manuscript pe pergament*», care se păstrează şi azi şi care cuprinde «*Cele douăsprezece Evangheliile ale patimilor Domnului şi Mîntuitorului nostru Iisus Hristos*», ce se citesc la denia din Joia cea mare din săptămîna patimilor. Textul însemnării de pe cea de a doua filă arată că el a fost lucrat «*pentru sfinţa şi dumnezeiasca biserică a Episcopiei Curţii de Argeş*». Constă din 50 de «*pagini mari in-folio*». Fiecare din aceste pagini «*este în-cadrată într-un chenar lat de 15 cm şi alcătuit din motive diferite şi combinate după inspiraţiune proprie: cînd flori de munte, rînduite cu gust, cînd seminţe de paltini, cînd împletituri de arabescuri şi desenhuri luate din ornamentica românească. Fundalul fiecărei pagini este deosebit colorat. Textul e scris cu aur sau*

91. Gr. G. Tocilescu, *op. cit.*, p. 64—65; Gr. Ionescu, *Curtea de Argeş...*, p. 191—192. Cu prilejul restaurării, deasupra inchiuitei uşi de pătrundere din pronaos în naos, pe faţa vestică, deci spre pronaos, s-au zugrăvit următoarele versuri, compuse de poetul Vasile Alecsandri:

*«Tu ce te lupţi în lume cu crîncena durere
Tu ce de umbra neagră aspiri să vezi lumină
În âst lăcaş de pace găsi-vei mîngiere
Altarul pune raze pe fruntea ce se-nchină».*

92. Gr. G. Tocilescu, *op. cit.*, p. 67—91; Ghenadie Craioveanu, *Curtea de Argeş*, în «*Biserica Ortodoxă Română*», X (1886—1887), p. 793—854; T. G. Bulat, *op. cit.*, p. 1155—1156.

cu argint, după cum convine mai bine tonului culoarei. Fiecare pagină din cele cincizeci este un ce în sine deosebit prin inițiale, prin decorațiune și culoare și destăinuiește o intențiune artistică și bogată imaginațiune». Astfel împodobit, acest manuscris, ce poartă ca titlu cuvintele «Sfintele Evanghelii din Joia Patimilor», a fost prins într-o frumoasă ferecătură cu desene «executate în smalt» (email), cu muchia din «zale de aur împletit, după modelul vechilor Evanghelii românești», și cu «închietori» lucrate «în smalt». La început, el a fost așezat «în biserică pe un stativ de lemn de abanos», iar mai apoi — la 15 mai 1901 — a fost mutat într-un mult ornamentat baldachin, care fusese lucrat, se pare, la Paris, între anii 1892 și 1896 și care, în ultimul timp, cu prilejul comemorării a 450 de ani de la prima sfințire a bisericii Mânăstirii Argeș, a fost dus — din biserică — în «Sala Manole» din palatul episcopal și rînduit alături de alte câteva obiecte de o apreciabilă valoare artistică, care și ele, la fel, au aparținut tot voievodalei ctitorii.

*

Redată cultului, biserica lui Neagoe Vodă, care păstra înăuntrul ei sicriul cu moaștele Sfintei Mucenițe Filoteia, aduse la Argeș încă din vremea lui Mircea cel Bătrîn⁹³, a rămas mai departe catedrală episcopală a Eparhiei Argeșului, calitate pe care, repetăm, a păstrat-o pînă în anul 1949. În jurul ei a continuat să funcționeze pînă în august 1948 — cu o mică întrerupere între anii 1941—1946 — Seminarul teologic «Neagoe Vodă», iar între anii 1951—1957 Școala de cîntăreți bisericesti și un alt Seminar teologic organizat, potrivit prevederilor noului Statut de organizare și funcționare a Bisericii Ortodoxe Române.

În curgerea vremii, bisericii lui Neagoe Vodă, mai ales, cînd nevoia a cerut, i s-au făcut mici reparații de întreținere. În anul 1951 ea a fost trecută printre stavropighiile patriarhale, iar în anii 1951—1952 a funcționat aici, la mînăstire, în aripa de nord a palatului menționat mai sus și Centrul de îndrumare pastorală și socială a clerului, la ale cărui cursuri participau preoții din cuprinsul Mitropolii Olteniei.

În anul 1957, Școala de cîntăreți bisericesti și Seminarul teologic de la Argeș, mutindu-se la București, în locul lor, — în aceeași aripă de nord a palatului —, a fost trecut Centrul de îndrumare pastorală și socială a clerului de pe lîngă Institutul teologic de grad universitar din București, care funcționează și acum aici. Următoarea pisanie pusă deasupra ușii culoarului de la parterul aripei din stînga a palatului amintește acest lucru, precum și alte fapte din istoria mai nouă a sfîntului locaș: «†Această sfîntă, strălucită și mult împodobită mînăstire, vechi scaun episcopal și martoră a multe fapte de seamă din trecutul Bisericii noastre, amintite, în parte, de slovele pisaniiilor sale, a trecut în patrimoniul Arhiepiscopiei Bucureștilor în anul 1951. Prea Fericitul Patriarh Justinian a așezat în ea obște de călugări condusă de arhieru și a rînduit să se țină aici Cursurile de îndrumare misionară pentru preoții din eparhiile Mitropoliilor Ungrovlahiei, Moldovei și Olteniei».

La 1 ianuarie 1959, tot complexul de clădiri de la Argeș, sediul fostei episcopii argeșene a trecut în grija Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Patriarhiei Ro-

⁹³ În prezent sicriul cu moaștele Sfintei Filoteia se află în paraclisul palatului în care se slujește zilnic.

mâne, înființată la această dată. În anul 1960, «în acest ansamblu de frumuseți naturale, de istorie și artă», ca și de evlavie creștină, din îndemnul și purtarea de grijă a Prea Fericitului Patriarh Justinian, Casa de Pensii și Ajutoare a înființat în aripa de sud⁴ a palatului mai sus pomenit și în clădirea anexă din imediata lui apropiere: un Cămin arhieresc și o Casă de odihnă pentru salariații Bisericii Ortodoxe Române. Și una și alta din aceste două instituții «constituie nu numai locuri de recreație, ci — în spiritul vechilor tradiții cărturărești argeșene — și cel mai potrivit cadru pentru studiu și creație».

*

Și acum, la patru veacuri și jumătate de la prima sfințire a Mănăstirii Argeșului, cu sprijinul Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Patriarhiei Române, și al Direcției Monumentelor Istorice, s-au întreprins o seamă de reparații și amenajări la minunata ei biserică, încît la comemorarea celor patru sute cincizeci de ani, ea se înfățișează, într-adevăr, într-o haină sărbătorească.

Așa cum încă se păstrează după restaurările ce a suferit, biserica Mănăstirii Curtea de Argeș constituie și va constitui peste veacuri o mărturie a geniului creator și iubitor de frumos al poporului nostru⁹⁴.

Preotul NICULAE ȘERBANESCU

⁹⁴. În secolul trecut, cunoscutul profesor francez J. A. Vaillant, după ce a vizitat Mănăstirea Curtea de Argeș, a scris despre ea următoarele: «Mănăstirea de la Argeș este un juvaer cu care Italia s-ar putea mîndri; este un mărgăritar, un vas ales, o madonă. De trei ori am înconjurat-o, fără a putea să-mi satur ochii» (Apud Petre Gîrboviceanu, *Monumentele noastre istorice, Biserici și mînăstiri*, București, 1932, p. 6).

BISERICA MÎNĂSTIRII CURTEA DE ARGEȘ TEZAU DE ARTĂ ROMĂNEASCĂ

La 15 august 1517, Neagoe Basarab (1512—1521), domnul Țării Românești, a inaugurat cu mare fast și cu participarea largă a reprezentanților Bisericii Răsăritene, Mînăstirea de la Argeș, cel mai strălucit și renumit monument al vremii. Așa cum afirmă un contemporan, Gavriil Protul, această biserică mai puțin încăpătoare decît templul Sionului, sau bazilica Sfînta Sofia, înălțată de Justinian, ca «frumusețe era pe deasupra acelorora»¹. Nici una dintre ctitoriile domnești din țările române, mai timpurii sau mai tîrzii, nu s-a bucurat în decursul vremii de renumele și atenția, pe care le-a avut Mînăstirea Argeșului. Monumentul descris cu multe amănunțe de Gavriil Protul, a stîrnit secole de-a rîndul admirația tuturor călătorilor străini sau români. După mai bine de un veac de la terminarea construcției, biserica de la Argeș era cunoscută dincolo de limitele Țării Românești. Niște negustori greci, care făceau comerț în Italia și cunoșteau Veneția, îi relatează sirianului Paul de Alep, înainte de venirea sa în Țara Românească, faptul că aici se găsește o mînăstire care nu are asemănare nici printre monumentele venețiene². Văzînd biserica, Paul de Alep, fermecat de frumusețea ei, o caracterizează ca «un obiect de minunăție a minții și fără asemuire printre mînăstirile din acest Principat»³. Atît tradiția, creată în legătură cu faima monumentului, cît și buna lui conservare, în forma inițială pînă în mijlocul veacului trecut, a trezit de timpuriu interesul primilor cercetători ai vechii noastre arte. Istoricii și arheologii veacului al XIX-lea s-au preocupat în mod deosebit de acest monument, subliniindu-i valoarea artistică și semnificația culturală⁴. De asemenea, Mînăstirea Argeșului, prin bogăția ornamentației a reținut atenția artiștilor timpului. Pictoriul Gh. Tattarescu⁵, Carol Popp Sathmáry⁶ și dese-

1. *Viața și traiul sfinției sale părintelui nostru Nișon patriarhul Țarigradului care au strălucit între multe patemi și ispite în Țarigrad și în Țara Muntenească*, scrisă de Gavriil Protul, adică maimarele Sfetogorei (în ediția lui Tit Sîmedrea, după versiunea românească a Ieromonahului Ioan de la Bistrița din anul 1682), extras din «Biserica Ortodoxă Română», LV (1937), nr. 5—6, p. 27—28.

2. Paul de Alep, *Călătoriile patriarhului Macarie de Antiohia în țările române*, ed. Em. Cioran, București, 1900, p. 139.

3. Paul de Alep, *op. cit.*, p. 141.

4. L. Reissenberger, *Die bischöfliche Klosterkirche bei Kurtea de Argysch*, Wiena, 1860, Lucrarea a fost scrisă în 1857, fiind înzestrată cu un număr mare de desene, care reprezintă în toate detaliile arhitectura și sculptura monumentului înainte de restaurare; A. Pelimon, *Impresiuni de călătorie în România*, 1859, p. 79; Al. Odobescu, *Episcopia de Argeș*, în «Convorbiri literare», 1915, nr. 1—2, p. 110 ș. u., descrierea monumentului vizitat de marele istoric și scriitor cu prilejul călătoriilor sale de studii în 1860; Gr. Musceleanu, *Curtea de Argeș*, în «Calendarul antic», 1862, p. 75 ș. u.

5. În Cabinetul de Stampe al Muzeului de Artă al R. S. România, se păstrează un album denumit *Albumul Național*, cu numeroase desene realizate de Gh. Tattarescu, la 1860, în cadrul campaniei de cercetări la vechile noastre monumente, inițiată de Al. Odobescu. Desenele sînt deosebit de prețioase pentru că redau aspectul monumentului înainte de restaurare și toate portretele de domnitori și domnițe din pronaos, dintre care s-au păstrat doar cele reprezentînd pe Mircea cel Bătrîn, Matei cel Mare, Neagoe și familia sa, Ruxandra, Petru (Radu-Paisie) și fiul său Marco. Toate aceste desene au fost publicate de Pavel Chihaiia, *Cîteva date în legătură cu portretele voievoie din «Biserica din Neagoe» din Curtea de Argeș*, în «Mitropolia Olteniei», XIV (1962), nr. 7—9, p. 449—472.

6. Carol Popp de Sathmáry a realizat acuarele, după care s-au făcut cromlitografiile, reprezen-

natorul H. Trenk⁷, au lăsat desene și acuarele, valoroase documente pentru a cunoaște arhitectura și pictura bisericii, înainte de restaurarea fraților Lecomte de Noüy din anii 1875—1885. În aceste desene apar și câteva dintre obiectele care existau în tezaurul mînăstirii Sathmáry a realizat în anul 1860 un număr de fotografii, reprezentînd monumentul în forma sa originală.

În anul 1867, macheta bisericii episcopale de la Argeș și unele desene ale lui H. Trenk au figurat la expoziția universală de la Paris, organizată din inițiativa și sub direcția conducere a lui Odobescu. În memoriul⁸ adresat de marele istoric și scriitor guvernului, pentru a justifica necesitatea și importanța participării, acesta vorbește astfel despre Mînăstirea Argeșului: «noi posedăm în țara noastră un monument de arhitectură, demn de a fi admirat de lumea întreagă și să fim încredințați că o bună și exactă reproducere plastică a bisericii episcopale de la Curtea de Argeș, ar face oarecare senzațiune în lumea artistică, mai ales în secolul nostru...»⁹.

*

Așa cum reiese din pisaniiile săpate în piatră, de o parte și de alta a intrării bisericii, construcția a fost realizată pe locul alteia mai vechi, care se găsea la marginea orașului de atunci, «aproape de Curtea de Argeș»¹⁰. După relatarea lui Paul de Alep, locul pe care s-a înălțat mînăstirea ar fi fost altădată un lac în mijlocul căruia s-a descoperit o icoană veche a Maicii Domnului, pe care preoții au adus-o în biserica cea veche a Sfintului Nicolae¹¹.

În realitate este vorba de un teren mlăștinos, creat de cele două izvoare din preajma monumentului, care au contribuit poate și la năruirea celui anterior. Pisania amintește de această veche biserică, pe care Neagoe a găsit-o «dărîmată și neîntărită», iar Gavriil Protul afirmă că Neagoe «sparse mitropolia den Argeș den temelia ei și zidi în locul ei altă sfință biserică tot de piatră cioplită și netezită și săpată cu flori»¹². Raportul dintre vechea construcție și cea înălțată de Neagoe Basarab a dat loc unor discuții în contradictorii între istoricii de artă, rămase încă fără rezolvare, dat fiind că la acest monument nu s-au întreprins nici un fel de cercetări arheologice, care ar putea lămuri această controversă¹³. Inde-

tînd biserica de la Argeș și un album cu fotografii de ansamblu și detaliu, care se păstrează în Cabinetul de Stampe al Academiei R. S. România și la Muzeul de Artă al R. S. România.

7. H. Trenk, desenatorul care l-a însoțit pe Al. Odobescu în călătoria sa de studii din 1860, a lăsat o serie de acuarele reprezentînd mînăstirea în ansamblu, unele dintre obiectele care o în-
 podobeau și câteva dintre portretele murale. Acestea se păstrează în Cabinetul de Stampe al Mu-
 zeului de Artă al R. S. România. Vezi lista desenelor realizate de H. Trenk, întocmită de Al. Odo-
 bescu, depusă la 19 mai 1861 la Ministerul Cultelor, Al. Odobescu, *Opere*, vol. II, București, 1967, p. 47.

8. Al. Odobescu, *Opere*, vol. II, București, 1967, p. 315—333 (*România la expozițiunea unive-
 sală din 1867, la Paris*).

9. Al. Odobescu, *Opere*, vol. II, p. 319—320 (fotografia unui aspect din expoziție în care apare
 macheta, păstrată în colecția Comisiei Monumentelor Istorice). Macheta se află acum în colecția
 Cecilia Cruțescu-Storck.

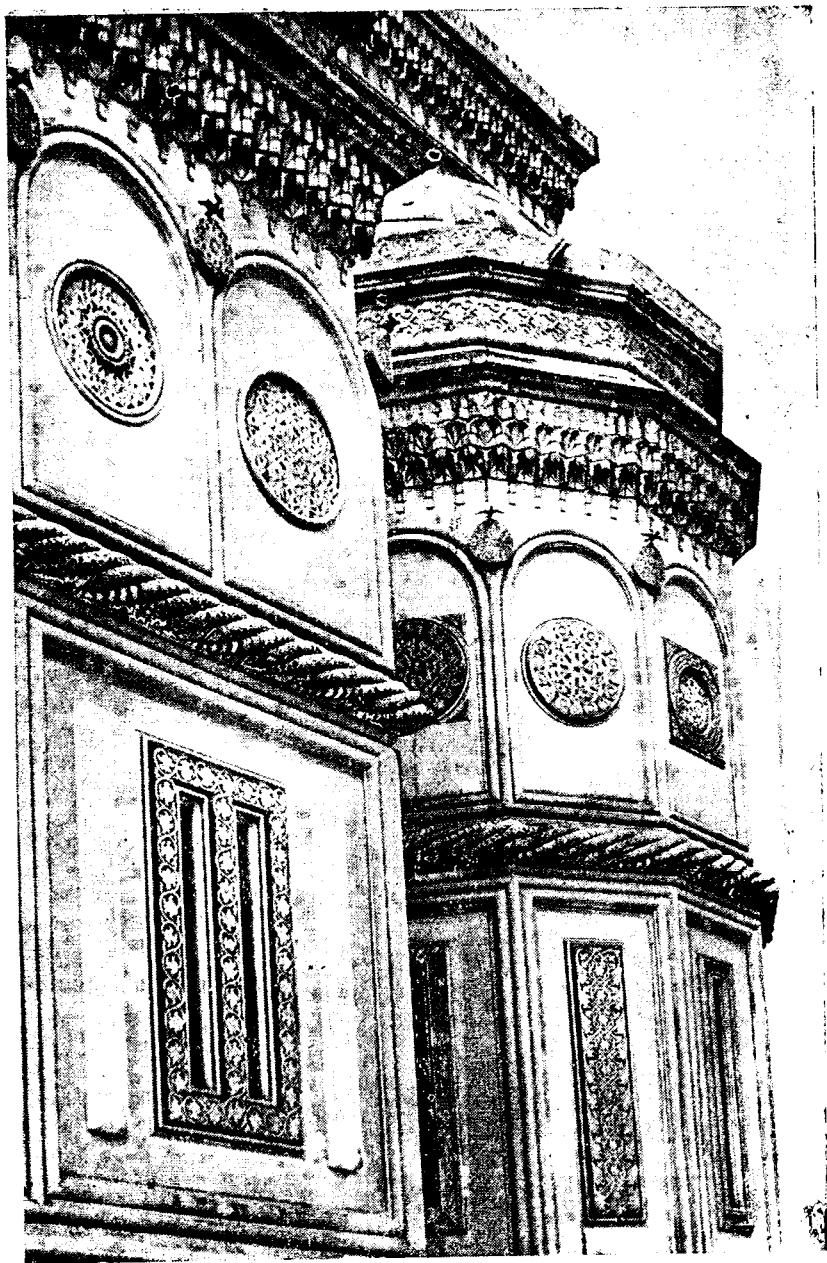
10. Gr. Tocilescu, *Biserica Episcopală a Mînăstirii Curtea de Argeș*, București, 1886, p. 32. 11.
 Ilie Remus, *Inscripțiile de la mînăstirea lui Neagoe Basarab din Curtea de Argeș*, în «Glasul III
 sericii», XII (1953), nr. 9—10, p. 590. Într-una din pisanii se vorbește de reparația făcută la 1602
 de Șerban Cantacuzino. 11. Paul de Alep, *op. cit.*, p. 142.

12. *Viața Sfintului Nișon...*, p. 27.

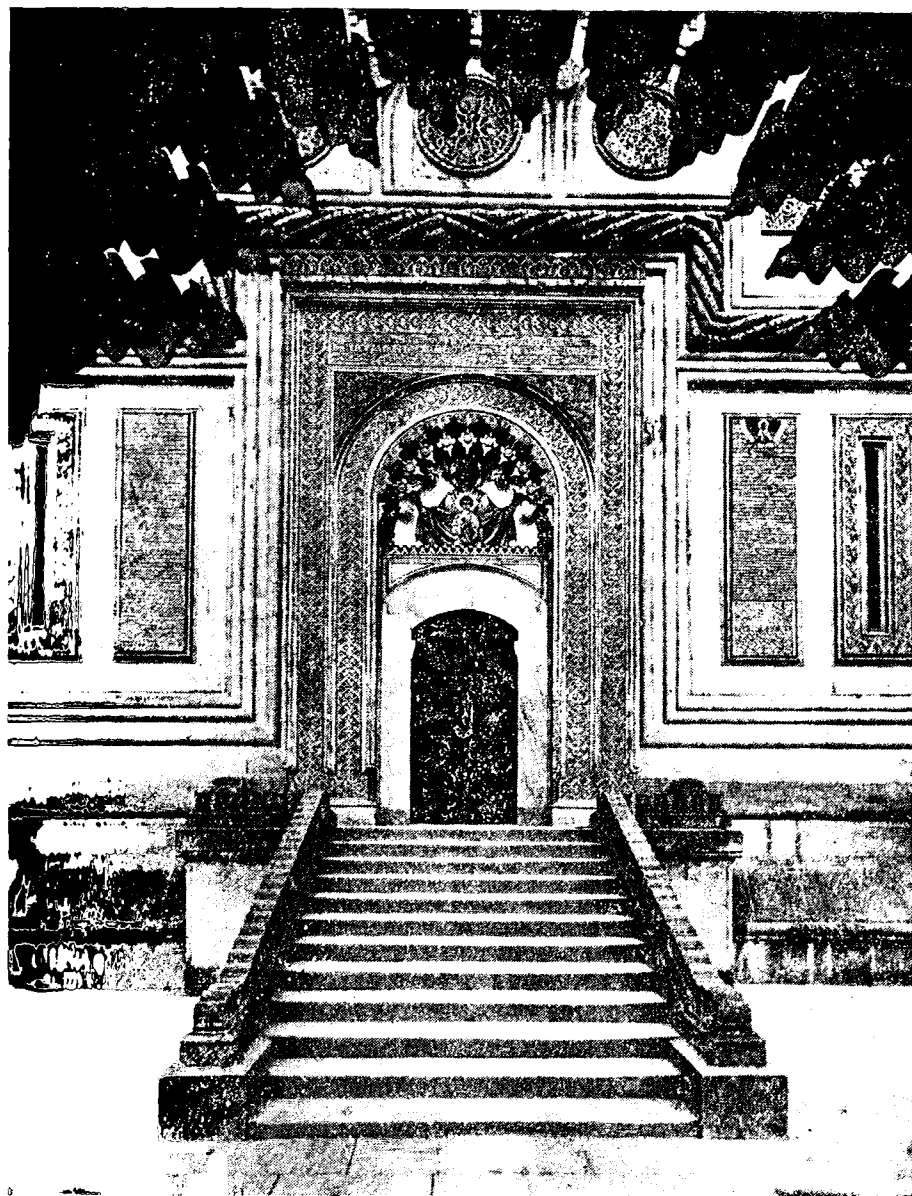
13. V. Vățășianu, *Istoria artei feudale în Țările Române*, vol. I, București, 1959, p. 198. 140
 fig. 173, p. 489—499, fig. 435—462. Acest cercetător susține că unele curiozități din construcția bisericii
 nu și-ar putea găsi explicația decît în restaurarea de către Neagoe a vechiului monument, respec-
 tînd unele elemente ale acestuia. Gr. Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, vol. I, București, 1964

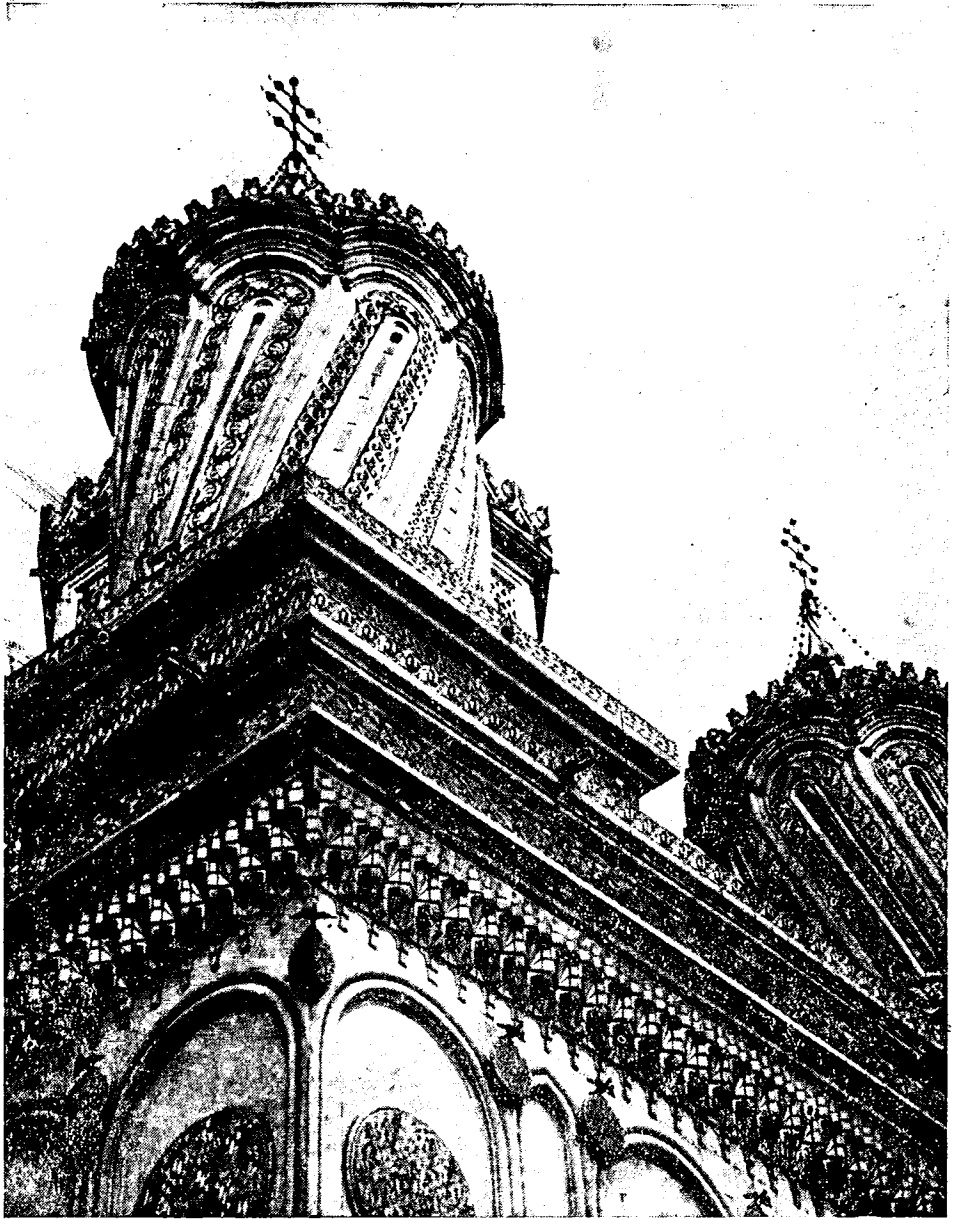
Biserica Mănăstirii Curtea de Argeș — vedere ăinspre nord-vest

Biserica Mănăstirii Curtea de Argeș — din podoabele peretelui exterior de sud (pronaos și naos)

Biserica Mănăstirii Curtea de Argeș — intrarea

Biserica Mănăstirii Curtea de Argeș — detalii de arhitectură

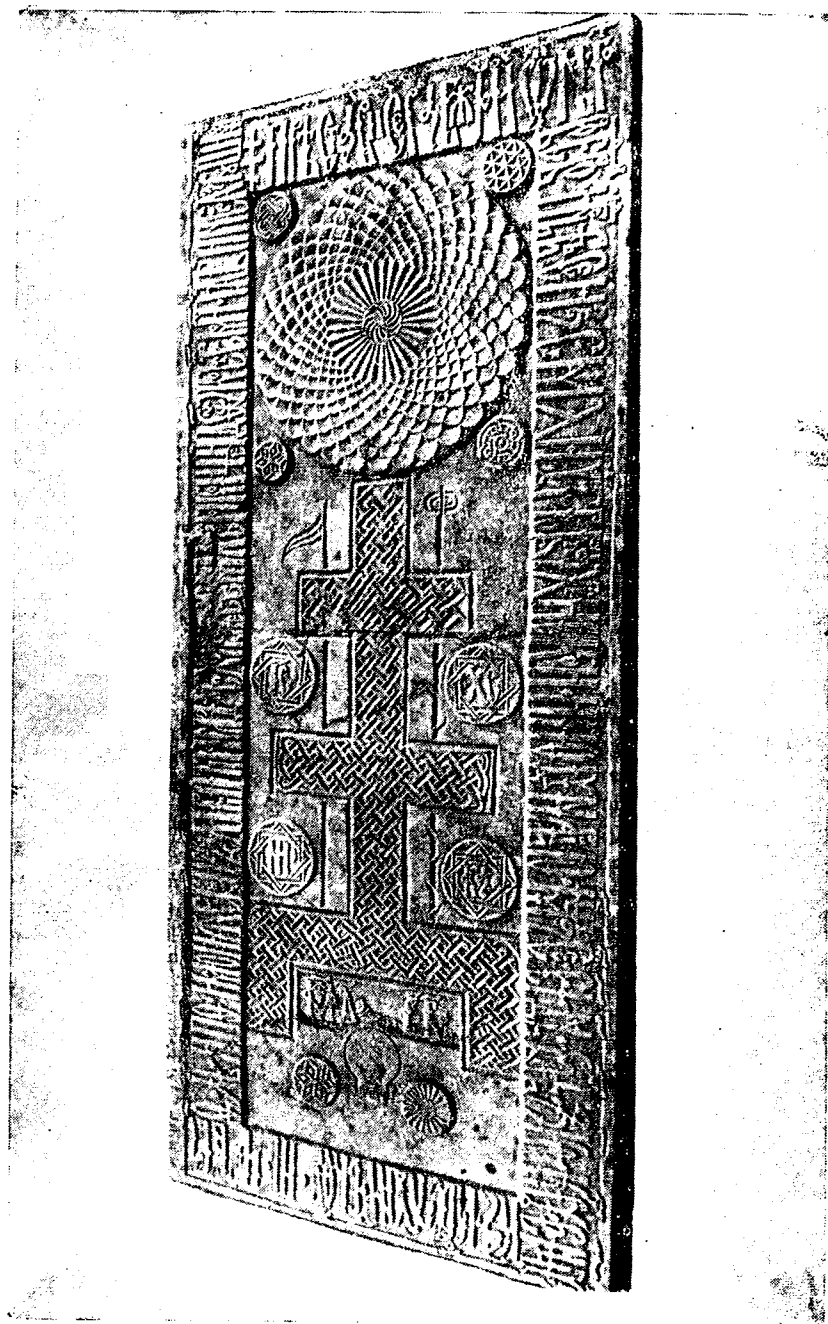

Racla cu moaștele Sfintei Mucenițe Filoteia

Piatra de mormint a Voievodului Radu de la Afumați († 1529), soțul Doamnei Ruxandra, fiica lui Neagoe Basarab, cel care a pus de s-a zugrăvit, în 1526, biserica Minăstirii Curtea de Argeș. Se află în biserică

Piatra de mormint a Voievodului Neagoe Basarab, ctitorul Mănăstirii
Curtea de Argeș († 1521) Se află în biserică.

Piatra de mormint a monahiei Platonida = Doamna Despina († 1554), soția lui Neagoe Basarab. Se află la Muzeul de Artă al R. S. România.

pendent însă de menținerea în construcția lui Neagoe a unor părți din vechiul monument sau nu, faptul care merită subliniat și reținut este prezența neîndoielnică aici, atestată de izvoarele scrise, a unei construcții anterioare, datînd de la mijlocul veacului al XIV-lea. Printre portretele votive, care constituiau friza donatorilor, din pronaos, figura și Alexandru Nicolae Basarab, o dovadă în plus cu privire la vechimea monumentului¹⁴.

Neagoe Basarab realizează la Argeș, ceea ce făcuse cu două decenii mai înainte Ștefan cel Mare, la Mînăstirea Neamțului. Aici, marele domn, după bătălia de la Codrul Cosminului, a înălțat în anul 1497 cea mai spațioasă și mai impunătoare dintre bisericile vremii sale, în imediata vecinătate a primei biserici de la Petru Mușat¹⁵. Ca proporții, noua biserică de la Argeș, nu depășea cu mult pe cele anterioare — biserica curții domnești Sfîntul Nicolae sau Mînăstirea Cozia. Bogăția ornamentației sculptate, adevărată dantelă de piatră și marmoră înmuiată în aur și lazur, este însă cu totul excepțională la această construcție. Întregul tezaur de icoane, broderii, argintării și alte obiecte de preț, cu care Neagoe a înzestrat ctitoria sa, unele punîndu-le la sfințire cu mîinile sale pe pereții bisericii, au făcut din această construcție un adevărat simbol al aspirațiilor culturale și artistice ale ambițiosului domn. Arhitectura, sculptura, pictura și puținele obiecte de valoare păstrate de la Argeș, sînt mărturia muncii unui număr important de meșteri locali îmbinată cu cea a unor artiști aduși din Orient, dintre care va fi făcut parte și legendarul Manole, cu cele nouă calfe ale sale. Unul din fiii renumitului sculptor polonez Veit Stoss, stabilit la Brașov a fost și el chemat la Argeș în anul 1522, dar contribuția sa nu se mai poate determina, în condițiile de azi¹⁶. Un rapsod popular a cărui poezie a îmbinat elementele străvechi din legende orientale și balcanice cu realitatea istorică, a veșnicit în cea mai impresionantă și frumoasă baladă populară opera meșterului Manole.

*

Cu prilejul celor patru veacuri și jumătate de la sfințirea ctitoriei de la Argeș, în rîndurile de față vom încerca doar să subliniem cîteva dintre trăsăturile proprii monumentului, dar mai ales caracteristicile acestei strălucite etape de cultură și artă.

În primul rînd, spre deosebire de monumentele anterioare, în construcția acestei biserici s-a folosit piatra sculptată, îmbrăcînd în întregime nucleul de cărămidă. Calcarul de culoare gălbuie, adus din comuna învecinată, de la Albești, marmora și mozaicul — după relatarea lui Paul de Alep — aduse de la Constantinopol, au folosit atît pentru placarea întregului exterior, cît și pentru pavimentul și stîlpii răsuciți, din interior. Nu s-a economisit albastrul de lapis lazzuli, care constituia

p. 281—298, fig. 185—191 susține că această ipoteză nu poate fi acceptată, din punct de vedere tehnic (p. 284—285, nota 2).

14. Acest portret s-a păstrat doar în desenele lui Gh. Tattarescu.

15. St. Balș și Corina Nicolescu, *Mînăstirea Neamțu*, București, 1958, p. 16—17.

16. Despre folosirea meșterilor transilvăneni la monumentele și operele de artă, realizate în timpul lui Neagoe Basarab, vezi: N. Iorga, *Histoire des Roumains*, Bucarest, 1937, vol. IV, p. 355—356; V. Vătășianu, *Istoria Artei...*, p. 497, p. 499; C. Nicolescu, *Siebenbürgische Goldschneiderarbeiten in den Rumänischen Ländern* (16—17 Jahr), Forschungen zur Volksund Landeskunde, 1963, p. 44—47. Vitus este chemat la 1522, deci după ce murise Neagoe, cînd lucrările de la Argeș nu erau încă definitiv încheiate, în calitate de «effigiator». Dată fiind dispariția obiectelor de argintărie, sculptură în lemn, mobilier, icoane etc., și restaurării totale a monumentului, azi nu mai putem ști, care este contribuția acestui artist la Argeș, cu lucrări sau poate doar ca consultant.

fondul pe care se detaşau motivele sculptate și poleite cu aur: Așa cum descrie plastic letopisețul cantacuzinesc, reluând relatarea lui Gavriil Protul, «toate scobiturile pietrilor pe dinafară le văpsi cu lazur albastru, iar florile le polei cu aur»¹⁷. Din acest punct de vedere, un singur monument — biserica Mînăstirii Trei Ierarhi din Iași, ctitoria lui Vasile Lupu — egalează bogăția fațadelor de la Argeș.

Ideea de a îmbrăca într-o adevărată horbotă de piatră, în care arabescurile și palmetele de stil oriental aurite, se detaşau pe fondul albastru de cer, era străină meșterilor locali. De aceea, toți cercetătorii au atribuit-o unor pietrari orientali, aduși de Neagoe Basarab de la Constantinopol. După unele relatări, domnul și-ar fi petrecut tinerețea în capitala marelui Imperiu otoman, supraveghind lucrările de construire a unei moschei; de aici ar fi adus cu el la Argeș, un meșter Manolli din Niaesia, probabil, armean¹⁸. Cercetătorii din veacul trecut, începînd cu B. P. Hașdeu și Gr. Tocilescu, ca și cei mai noi, G. Balș, Gr. Ionescu, V. Vătășianu, consideră că întreaga ornamentație a Argeșului poate fi atribuită unor cioplitori în piatră de origină armeană. Tehnica, concepția artistică și motivele folosite, în care domină palma orientală alungită și bobocul de trandafir, tratate similar în întreaga decorație sculptată în piatră, în argintărie și în miniaturile armenesti, justifică teza contribuției meșterilor armeni, renumiți cioplitori în piatră, la împodobirea bisericii de la Argeș.

Sub raport constructiv propriu-zis, arhitectura monumentului este strîns legată de cea locală anterioară. Planul bisericii este alcătuit din două părți distincte: naosul cu absida altarului mult adîncită și pronaosul lărgit pe laturile de sud și de nord. Structura naosului amintește încă de principiile constructive ale veacului al XIV-lea, întîlnite la biserica de obște a Mînăstirii Cozia. Naosul are absidele semicirculare, puternic arcuite, iar absida principală adăpostind altarul mai adîncită, precedată de o travee, în flancurile căreia se găsesc proscomidia și diaconiconul. Cupola centrală, înălțată pe un tambur svelt de secțiune octogonală se sprijină pe arce semicirculare prin intermediul a patru trompe de colț, care au suferit unele modificări cu ocazia restaurării lui Lecomte du Noüy. Trompele pentru prima dată întîlnite în Țara Românească, apar ceva mai tîrziu la Tismana, monument refăcut tot în veacul al XVI-lea. Acest sistem de susținere a bolților este de asemenea de origină armeană.

Pronaosul în bisericile din Țara Românească adăpostește, în genere, mormintele ctitorilor. La Argeș însă constructorul l-a gîndit de la început ca o încăpere special destinată acestui scop, lărgindu-l mult, în raport cu restul construcției pe laturile de nord și de sud. Această încăpere spațioasă, în care se găsesc azi, mormintele familiei lui Neagoe și faimoasa piatră a lui Radu de la Afumați, adevărată pagină de cronică, are în mijloc douăsprezece coloane puternice, dispuse într-un patrat. Pe ele se sprijină toată greutatea cupolei centrale, înălțată pe o dublă bază. Alte două mici calote înălțate pe cilindri svelți, cu decorație sculptată în spirală sînt dispuse pe colțurile de sud-est și nord-vest ale pronaosului. Separația dintre această încăpere și naos nu se mai face printr-un zid plin, străbătut de o ușă

17. *Istoria Țării Românești, 1290—1690* (ediția G. Grecescu, D. Simonescu), București, 1960, p. 30.

18. G. Balș, *Influences arméniennes et géorgiennes sur l'architecture roumaine*, Communication faite au 11-e Congrès des Etude Byzantines, Athènes, 1930, Vălenii de Munte, 1931, p. 12.

scundă, ca la monumentele anterioare, ci prin cele patru coloane de la est, cele două de la mijloc fiind legate printr-un portal de marmoră.

*

Pictura interioară, începută în vremea lui Neagoe «cu mîna lui Dobromir Zugravul»¹⁹ și terminată sub urmașii săi, a fost în întregime înlăturată cu prilejul restaurărilor, fiind înlocuită cu cea nouă, executată de J. Jean Lecomte du Noüy. Panouri izolate, reprezentînd chipurile sfinților militari din absidele naosului, pe Sfîntul Ioan Botezătorul, Iisus Hristos — arhiereu și Maica Domnului, din scena iconografiei Deisis, pe Sfîntul Nicolae, Sfînta Ana, Sfînta Elisabeta, Arhanghelul Mihail și Sfîntul Dumitru, precum și cîteva dintre portretele votive, — Mircea cel Bătrîn, Radu cel Mare, Neagoe Basarab cu familia Sa, Domnița Ruxandra și Petru (Radu Paisie) cu fiul său Marco —, au fost aduse din grija lui Gr. Tocilescu la Muzeul Național de Antichități²⁰. Toate aceste picturi se păstrează acum în cadrul secției de artă Veche Românească a Muzeului de Artă al Republicii Socialiste România.

Ele sînt inegale ca valoare artistică, fiind lucrate de artiști diferiți și în etape diverse. Unele, ca chipurile Sfîntei Ana, Sfînta Elisabeta, împreună cu Sfîntul Ioan Botezătorul și Maica Domnului, din scena iconografică Deisis își păstrează însușirile originale, care vădesc știința și măiestria Zugravului Dobromir. La altele se remarcă o anumită schematizare a desenului, linia uscată a conturilor, rigiditatea corpurilor drapate și unele modificări ale coloritului. Picturile de la Argeș au suferit în veacul al XVII-lea masive refaceri, meșterii vremii lui Constantin Brîncoveanu și-au lăsat amprenta, retușări nedibace, adăugate în veacul al XVIII-lea—al XIX-lea au modificat de asemenea mai ales fețele, din tabloul votiv al lui Neagoe Basarab.

La Schitul Ostrov, înălțat de văduva lui Neagoe, îndată după moartea soțului ei, au fost găsite de Odobescu două icoane, aduse probabil de nefericita doamnă tot din Mînăstirea Argeșului. Prima înfățișează pe *Sfîntul Simion* respectat și venerat în Biserica Sîrbească, alături de *Sfîntul Sava*, arhiepiscop și organizator al Bisericii Sîrbești, la picioarele cărora este îngenuncheată doamna Despina-Milița, cu zăbranic negru, însoțită de fiicele sale. A doua, reprezintă *Coborîrea Domnului de pe Cruce*, iar în stînga, în picioare pe nefericita mamă — Despina —, cu fiul ei, Teodosie, vremelnicul domn, mort în brațe. Prin subiectul lor, ambele icoane au caracterul unor icoane de familie, legate direct de origina sîrbească a doamnei Milița-Despina și de durerea provocată prin moartea timpurie a fiului ei, care a domnit doar un an²¹. Cea de a treia icoană a *Sfîntului Nicolae*, de mari proporții, a circulat cu mulți ani în urmă, în minăstirile din preajma Bucureștilor, fiind păstrată acum în colecția Patriarhiei²². A patra, mai curioasă ca temă și

19. *Inscripțiile*, p. 478, nr. 577. Pisanția zugrăvită, amintind realizarea picturii poartă data 1460, 10 septembrie și se păstrează în colecția Muzeului de Artă al R. S. România (Inv. nr. 5313).

20. I. D. Ștefănescu, *La peinture religieuse en Valachie et Transylvanie*, Paris, 1930, p. 108—110; Victor Brătulescu, *Frescele din Biserica lui Neagoe de la Argeș*, București, 1942, 81 p. XXX pl.; V. Vătășianu, *Istoria Artei...*, p. 843—846, fig. 798—801.

21. *Inscripții*, p. 737, nr. 1102, bibliografia și I. D. Ștefănescu, *Averea de Artă religioasă a Moldovei. Tezaurul de la Putna. Icoanele*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXXIII (1957), nr. 1, p. 594—595.

22. Victor Brătulescu, *Icoanele de familie ale lui Neagoe Basarab*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXIX (1961), p. 776—778.

format, reprezintă scena «*Plîngerii lui Iisus*». Aceasta, împreună cu cea a Sfinților Simion și Sava, s-a păstrat nealterată de restaurări, oferindu-ne imaginea reală a stilului nobil, monumental, moștenit din veacul al XIV-lea și păstrat încă de artiștii de la Argeș.

Printre operele de artă, care au înzestrat Mînăstirea Argeșului de la întemeierea ei, trebuie să menționăm vâlul de tîmplă, reprezentînd «*Coborîrea trupului lui Iisus de pe cruce*», păstrat azi la Moscova în Sala Armelor de la Kremlin²³. Broderia, ca și icoanele, poartă în partea de jos chipurile donatorilor, Neagoe cu Doamna Despina și copiii lor, îngenuncheați în atitudine de rugă. La ușile împărătești, Paul de Alep a văzut, cu prilejul vizitării bisericii de la Argeș, o altă broderie, reprezentînd «*Adormirea Maicii Domnului*», decorată de asemenea cu portretele donatorilor²⁴.

*

Opera artistică și culturală a acestei epoci nu trebuie redusă la cei nouă ani ai domniei lui Neagoe; rădăcinile ei fiind îndepărtate, legate de creația veacului al XV-lea. Puțin cunoscut încă sub aspect artistic veacul al XV-lea în Țara Românească apare destul de șters. Faptul se datorește dispariției totale sau restaurării unui număr de monumente în vremea lui Matei Basarab și Constantin Brîncoveanu. Grupînd însă operele de artă păstrate de la sfîrșitul veacului al XV-lea și începutul celui următor, cu care frații Craiovești au înzestrat ctitoria lor de la Bistrița și Mînăstirea mai veche de la Tismana, constatăm că sîntem în fața unei școli de artă cu însușiri remarcabile, ale cărei rădăcini sînt puternic legate de secolul al XIV-lea. Hiatusul secolului al XV-lea este doar aparent. Cel puțin pentru a doua jumătate a secolului, cînd autoritatea boerilor Craiovești este în plină ascensiune, socotim că trebuie să le acordăm acestora locul care li se cuvine, ca protectori ai culturii și artei din Țara Românească. Neagoe Basarab este doar unul dintre ei.

Ajuns domn, el se preocupă de reconstruirea, restaurarea și înzestrarea vechilor ctitorii din veacurile XIV-lea și al XV-lea, precum și de viața spirituală a lumii balcanice și orientale, ajunsă sub stăpînirea Imperiului otoman. Ca și Ștefan cel Mare, chiar pe o scară mult mai largă, Neagoe Basarab a făcut numeroase daruri mînăstirilor de la Muntele Atos, a restaurat sau chiar a clădit noi construcții, aici și în toată Misia, Pelagonia, Dalmația etc., așa cum înșiruie pe larg în scrierea sa, Gavriil Protul. Fără să fie un luptător cu armele, ca Ștefan cel Mare, Neagoe Basarab prin toată această bogată și continuă activitate și preocupare a sa pentru lumea creștină din Orient și Balcani, apare ca un luptător al spiritului, sprijinind cultura europeană, moștenire a strălucitului Bizanț. Ca și Ștefan, Neagoe va fi preocupat totodată de relațiile cu țările învecinate din apus, și se va consacra în mod special lumii românești din Transilvania. Neagoe Basarab înalță în Scheii Brașovului, centrul românesc cel mai de seamă pentru dezvoltarea culturii, în care ia ființă o școală încă de la mijlocul veacului al XV-lea, o biserică de piatră, înzestrînd-o cu odore²⁵.

23. M. A. Musicescu, *O broderie necunoscută din vremea lui Neagoe Basarab*, în «*Studii și cercetări de Istoria artei*», V (1958), nr. 2, p. 35—48, fig. 1—5.

24. Paul de Alep, *op. cit.*, p. 144—145.

25. C. Nicolescu, *Biserica Sf. Nicolae din Scheii Brașovului*, București, 1967, p. 27, fig. 22.

Păstrînd desigur proporțiile, ținînd seama de întinderea domniei și de vremea cînd a domnit, comparația între opera culturală a epocii lui Neagoe, față de cea a lui Ștefan cel Mare, nu ni se pare exagerată. Ambii au avut o viziune largă, respectînd moștenirea bizantină, ceea ce reprezenta trecutul, dar totodată sînt principii vremii lor, înnoitori prin legăturile cu cultura nouă a Renașterii. Viziunea militară, politică și culturală, pe care Neagoe și-a lăsat-o în lucrarea sa, cea mai importantă și singura în cultura românească, de acest gen, *Învățăturile către fiul său Teodosie*, contribuie la conturarea personalității acestui domn și la cunoașterea vremii sale.

Datorită acestor împrejurări, favorizate de concepția largă a celor doi domni, activitatea artistică a epocii este remarcabilă nu numai sub raportul numeric, dar și din punct de vedere al valorilor originale ale artei românești, create acum, Minăstirea de la Argeș, fiind întruchiparea cea mai grăitoare.

Înceind, vom aminti că marele istoric român, Nicolae Iorga, în lucrarea sa *Istoria Românilor*, sintetizînd întreaga operă creatoare din vremea lui Neagoe Basarab, arăta că în anul 1521, cînd acesta trecea la cele veșnice «lăsa țerii cel mai frumos și mai scump monument de artă al ei, legături cu Veneția, unde trimesese pe ragusanul Ieronim Matievici, o tipografie, întemeiată de mult de călugărul sîrb Macarie, care a ajuns metropolit, tipografie servind și Moldova și Ardealul și de bună seamă Peninsula Balcanică. Lăsa o mare faimă în tot Răsăritul, unde evlavia sa făcuse scumpe daruri...»²⁶.

CORINA NICOLESCU

26. N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. IV (Cavalerii). București, 1937, p. 302.

INTEMEIEREA MINĂSTIRII CURTEA DE ARGEȘ, ADEVĂR ȘI LEGENDĂ

Orice realizare a timpurilor de mult trecute, care iese din comun în domeniul artei de a construi, își are, aproape fără excepție și pretutindeni, legenda întemeierii sale.

Faptul nu este o curiozitate căci, ținând seama de concepția vremii, de nivelul culturii și a răspîndirii ei, dar și de mijloacele tehnice reduse cu care se lucra, era firesc ca, în ochii maselor, asemenea realizări să nu poată fi explicate fără a fi stat la mijloc miracolul, minunea.

Așa stau lucrurile și cu Mănăstirea Argeșului. Pentru oricine se apropie de măreața realizare a lui Neagoe Basarab, cu exteriorul ei strălucit, cu proporția armonioasă, cu varietatea de ornamente, cu finețea și gingășia executării lor nemaivăzută, cu ingeniozitatea prezentă pînă în cel mai mărunț amănunt, cu turle splendid și incredibil pentru stabilitatea lor lucrate, cu risipa de aur și împerecherea fericită de culori care-i dădeau o luminozitate de cer senin și de măreție strălucitoare ce impunea de la distanță¹, nu se putea să nu fie o încîntare, nu

1. Descrieri contemporane sau mai tîrzii o arată ca atare. De pildă Gavriil Protul incheie pasajul în care o descrie în chipul următor: «Și o împodobii pre din lăuntru și pre din afară foarte frumos și toate scobiturile pietrelor din afară le vâpsi cu lazur albastru și florile le polei cu aur. Și așa vom putea spune că adevărat, că nu iaste așa mare și sobornică ca Sionul, carele îl făcu Solomon, nice ca Sfînta Sofia, care o făcu marele împărat Justintan, iar cu frumusețea iaste mai pre deasupra acelora». Gavriil Protul, *Viața și traiul sfinției sale părintelui nostru Nifonul, patriarhul Țarigradului, care au strălucit între multe patemi și ispite în Țarigrad și în țara Murtenescă*, ed. Iosif Naniescu, corectată de C-tin Erbiceanu, București, Tip. Cărtile bisericești, 1888, p. 111. Paul de Alep, în însemnările sale de călătorie, din care aflăm starea mănăstirii în secolul al XVII-lea, zice: «în mijloc stă biserica, care e, în adevăr, ceea ce se zice că e. un obiect de minunăție a minții și fără asemănare printre mănăstirile din acest Principat», *Călătoriile Patriarhului Macarie de Antiohia în țările române, 1653—1668*, ed. Em. Cioranu, București, 1900, p. 141. Aflase însă mai dinainte: «de la mai mulți omeni» că în Țara Românească, «se află o mare mănăstire domnescă, care, după spusa lor, nu mai are o egală în ceia ce privește frumusețea arhitectonică. Mai auzisem de la niște negutători greci, ce făceau comerț în țara Frâncilor și la Veneția, că acolo nu este nimic asemenea ei. Se numește mănăstirea Argeș» (*Ibidem*, p. 139). Era deci avertizat și, curios, ceru voie voievodului să o vadă. Iar cînd o văzu, nu se putu opri să nu facă constatarea că ce auzise despre ea era adevărat. La pagina 146 adăuga: «Spre a spune totul într-un cuvînt, această biserică e o minune în lume».

Tot între știrile mai tîrzii, din secolul al XVII-lea, aducem aici și cuvintele Cronicii țării, al cărei autor desigur o văzuse. Se zice despre mănăstire aici: «care potrivă nu avea în toată lumea, mi s'a pare, în meșteșugul lucrărilor ce s'a văd, pe den afară de piatră cioplită peste tot și cu flori săpate peste toate pietrele și toată biserica; ce sînt atîtea sute de flori, și nu s'a află dooa flori s'a să asemenea una cu alta. În scurte cuvinte, în lume nu s'a va afla alta ca aceasta; fericit cel ce au făcut-o, fericii cei ce au lucrat-o; vrednici sînt de laudă». Radu Popescu, *Istoriile domnilor Țării Românești*, ed. critică de C-tin Grecescu, București, Ed. Academiei, 1963, p. 33. Valoarea artistică a varietatei ornamentației era apreciată și admirată și de specialiști străini ca de pildă Reisenberger. «Nu poate cineva — zice acesta — decît să admire profund darul născocitor al autorului

era posibil să nu-l poarte, în uimirea în care cădea, în lumea minunilor, a fabulosului. Mînăstirea² lui Neagoe Voievod depășea cu prea mult tot ceea ce se crease pînă la ea în țară³. Era prea frumoasă pentru ca să nu se creadă că mîna care o lucrase nu avusese în ea măiestria supranaturală. Uimit de minunata construcție a domnului, poporul, cu fantezia lui bogat-creatoare, n-a întîrziat nici de data

acestor ornamente, cînd se gîndește că din aceste 40 de modele nici unul nu se aseamănă cu altul, și trebuie să-l admirăm încă și mai mult, dacă înținem socoteală și de celelalte modele care se pot vedea pe exteriorul bisericii. Dar cel mai frumos ornament al acestei părți de sus și poate al întregii biserice este acea cornișe care încorporează așa de bine edificiul. Aici este o bogăție surprinzătoare de săpături rectiliniiare sau curbiliniiare, de mari și mici segmente, de scobituri și ridicături, și cu toată dificultatea de a-și da cineva seama la prima vedere de aceste combinațiuni complicate, acest total captivează îndală pe privitor prin acele efecte luminoase și umbroase cari produc asupra-i cea mai plăcută impresie». L. Reissenberger, *L'église du Monastère épiscopal de Curtea d'Argeș en Valachie*, Vienne, 1867, p. 19—20, apud Savva N. Șoimescu, *Biserica episcopiei Argeșului, Istoria și descrierea ei*, București, Tip. Acad. Române, 1886, p. 43.

2. Dăm aici cîteva din lucrările și studiile privind acest monument, în ordinea alfabetică a autorilor: Victor Brătulescu, *Curtea de Argeș*, București, 1941, 54 p.; T. G. Bulat, *Personalitatea religioasă a Voievodului Neagoe Basarab al IV-lea*, Craiova, f. a., 72 p.; Idem, *Din trecutul Episcopiei Argeș*, în «Glasul Bisericii», XXI (1962), nr. 5—6, p. 494—505; Idem, *La 50 de ani de la moartea arhitectului André Lecomte de Noüy (1914—1964), restauratorul Mînăstirii Curtea de Argeș*, în «Glasul Bisericii», XXIII (1964), nr. 11—12, p. 1128—1158; I. Corfuz, *O descriere a Mînăstirii Curtea de Argeș din anul 1813*, în «Revista istorică română», XV (1945), p. 217—220; V. N. Drăghiceanu, *Curtea de Argeș, Călușa vizitatorului monumentelor orașului*, București, f. a., 19 p. (la p. 12—17); Al. T. Dumitrescu, *Mărturiile documentare despre mînăstirea Argeș*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», VII (1914), p. 142—144; Gavriil Protul, *Viața și traiul sfinției sale părintelui nostru Nișon patriarhulu Țarigradului...*, publicată... de... Iosif Naniescu, București, 1888, 177 p.; Franz Jaffé, *L'église épiscopale conventuelle de Curtea de Argeș*, Berlin, 1911, VIII, 132 p. + 52 p. + 24 pl. + 120 ilustrații + 2 h.; Stoica Nicolaescu, *Donnia lui Neagoe Basarab Voievod 1512—1521, O danie la mînăstirea Hilandarul din Sfântul Munte Athos*, București, 1924, 15 p.; Al. Odobescu, *Episcopia de Argeș*, în «Convorbiri Literare», XLIX (1915), p. 1107—1133; Idem, *Biserica Curtea de Argeș*, București, 1879, 26 p.; Preot I. Panțurescu, *Biserica Episcopiei de Argeș*, București, 1905, 104 p.; L. Reissenberger, v. nota 1; A. Sacerdoțeanu, *Vechimea mînăstirii Argeșului*, în «Biserica Ortodoxă Română», LVI (1937), p. 765—69; Savva N. Șoimescu, v. nota 1; O. Tafrali, *Monuments Byzantins de Curtea de Argeș*, Paris, 1931 (numai pentru legendă); Gr. Tocilescu, *Biserica episcopală a mînăstirii Curtea de Argeș...*, București, (f. a.), 102 p.; Al. Tzigara-Samurș, *Biserica episcopală din Curtea de Argeș*, București, 1913, 31 p. + 24 ilustrații. Pentru inscripțiile din Mînăstirea Curtea de Argeș, vezi: Remus Ilie, *Inscripțiile de la mînăstirea lui Neagoe Basarab din Curtea de Argeș*, în «Glasul Bisericii», XII (1953), nr. 9—10, p. 587—596; N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, Buc., 1905, p. 146—155; Gr. Tocilescu, *op. cit.*, v. și Victor Brătulescu, *Frescele...*, și Fr. Jaffé, *op. cit.*, (și versiunea în l. germană *Die Bischöfliche Klosterkirche zu Curtea de Argeș in Rumänien*, Berlin, 1911). Pentru problema artei, vezi: *Arta feudală. Scurtă istorie a artelor plastice în R. P. România, I, Arta Românească în epoca feudală*, București, 1957, p. 77, 83—87, 92—6, 101, 103; Victor Brătulescu, *Frescele...*, 97 p. + 30 pl.; N. Ghica-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia. I. Intririle străine de la origină pînă la Neagoe Basarab*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», XX (1927), fasc. 53—54, p. 140—146 + pl. LXVI—LXXXVI și Idem, *Evoluția Arhitecturii în Muntenia și în Oltenia II. Vechiul stil românesc din veacul al XVI-lea*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», XXIII (1930), fasc. 63—66, p. 39 + pl. CXLIII; Gr. Ionescu, *Istoria arhitecturii românești din cele mai vechi timpuri pînă la 1900*, București, 1937, 498 p. + 1 h. (p. 80—94, 150—151), v. și Idem, *Istoria arhitecturii în România, I, De la orînduirea comunei primitive pînă la sfîrșitul secolului al XVI-lea*, București, 1963, 541 p. + 8 f. pl.; Idem, *Curtea de Argeș, Istoria orașului prin monumentele lui*, București, 1940 (la p. 118—149); N. Iorga și Gh. Balș, *Histoire de l'art roumain ancien*, Paris, 1922, 412 p. (p. 99—102); N. Iorga, *Sculptorul refacerii de la Biserica episcopală din Argeș*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», IX (1916), fasc. 33, p. 19—20; I. Minea, *Un mare pictor și sculptor la Curtea de Argeș*, în «Cercetări istorice», V—VII (1929—1931), p. 359. V. Vătășianu, *Istoria artei feudale în țările române*, vol. I, *Arta în perioada de dezvoltare a feudalismului*, București, Ed. Academiei, 1959, p. 798 ș. u., 489 ș. u.

3. Aprecieri în acest sens în oricare din lucrările din nota 2. Iată din ele, la întîmplare, ce zice N. Ghica-Budești, în lucrarea citată, partea I, p. 144; «Acest monument este netăgăduit cel mai perfect dintre bisericile din Muntenia; Clădirea lui este un eveniment unic în istoria artei noastre... el este modelul de la care se inspiră artiștii cari vor întemeia mai tîrziu cele mai frumoase dintre bisericile din veacul al XVII-lea și al XVIII-lea în Muntenia, acestea nu vor putea însă ajunge la perfecțiunea modelului lor».

aceasta să-și strângă toată admirația ce-i fusese provocată, într-o prezentare de legendă»⁴.

În jurul mîndrei ctitorii domnești de la Argeș, s-au ivit astfel curînd, încă din secolul al XVI-lea, legende⁵.

Constructorul însuși — cu sau fără intenție — crease, această posibilitate. Tot ce făcuse din edificiul ridicat era un simbol. Aproape fiecare lucru, de la podoabe pînă la scara de intrare, la coloanele din interior sau balustradele cu stîlpi de piatră care înconjurau mînăstirea, voia să simbolizeze ceva⁶.

4. Este interesant a reda aici și părerea lui Al. Odobescu în această privință. După ce arată că «măiestrul arhitect al bisericii de la Argeș este cu totul necunoscut, și totul ne face a crede că numele lui pururea va rămîne o taină» el zice: «Dar însuși edificiul atât este de atrăgător, atât de extraordinar, el însuși atâtea expresiuni vii și felurite, încât a trebuit neapărat ca el să deștepte o curiozitate excepțională în gloatele de popor, care au venit mereu să-l admire. Acea curiozitate, întărită prin misterul ce plana asupra clădirilor acestei minuni artistice, a făcut să nască de sineși o legendă. Poporului îi trebuia neapărat un nume de meșter mare pentru cel care va fi clădit biserica de la Argeș. Dar *letopisețele, dar pisanile, dar chrisoavele*, ba chiar și poveștile (sub. n.) tăceau mute despre acel nume.

Atunci poporul l-a scornit... sau mai bine nu; el a luat numele unui personaj real, pe care, la un moment dat al istoriei noastre artistice îl știa toată lumea și l-a învăluit în mantia măiestroasă a legendei. Acesta a fost Manole, vătaful zidăriei de la Hurezul, ctitoria Brîncoveanului. Al. Odobescu, *Biserica de la Curtea de Argeș și legenda Meșterului Manole*, în «Opere complete», vol. III, București, Minerva, 1908, p. 267—268.

5. Se admite de mult, și pe bună dreptate acest lucru. Savva Șoimescu se exprimă chiar că «fundarea acestei minunate biserici a Argeșului, acestei capu-d-operă alu artei și credinței religioase, fu însoțită de o legendă transmisă nouă din vîcu în vîcu...». *op. cit.*, p. 73; cf. și Victor Brătulescu, *Frescele de la Biserica lui Neagoe de la Argeș*, București, 1942, p. 7, unde se arată că «s-au ivit și au crescut legende chiar din secolul al XVI-lea», «în jurul mîndrei ctitorii din Argeș a Voievodului Neagoe Basarab». Și cine știe dacă la aceasta nu vor fi contribuit și cîntecele guzlarilor la ospățul dat de Neagoe, care vor fi zis aici, acum, și balade mai vechi, vreuna cu Negru Vodă, cu care v-a fi fost asemuit ctitorul, de s-a ajuns ca legenda apoi, prin contaminare, să-l păstreze în locul celui adevărat.

Odobescu este tentat a crede — și argumentează — că ea nu s-a putut forma decît în secolul al XVII-lea, o dată cu alte vestite balade. Guzlarul anonim a cercetat care e monumentul cel mai de frunte din țară și a aflat că e Mînăstirea Argeș. A întrebat care e domnul cel mai vestit din vechime și i s-a spus: Negru Vodă, descălecătorul; cine a fost meșterul cel mai lăudat al mînăstirilor de aici și i s-a dat numele lui Manole, vătaful de zidari, care a clădit sau a restaurat peste tot în țară, în vremea lui Șerban Cantacuzino și a lui Constantin Brîncoveanu. Așa s-ar explica prezența lui Negru Vodă în locul lui Neagoe, a numelui lui Manole în locul unui arhitect pe care nu-l cunoaștem, adevăratul constructor. Vezi *Opere Complete*, vol. III, București, 1908, p. 267—272.

6. O spune izvorul cel mai demn de încredere, care îl va fi știut și din relatările ctitorului și ale aceluia din jurul lui, care o știau. Iată textul descrierii bisericii, din care se vede faptul. «...și au făcutu pre în mijlocul tinzii bisericii 12 stâlpi nalți, *carii închipuiescu 12 Apostoli*; și sfîntul oltariu deasupra prestolului încă făcu un lucru minunat cu turlisore vîrsate; iar ferestrele bisericii și ale oltariului, cîte de desupra și ale tinzii, tot scobite și răzbătute prin piatră cu mare meșteșugu le făcu; și la mijloc o oculi cu un brău de piatră împletit în 3 vițe și cioplit cu flori; și (au) poliiit biserică, cu oltariu, cu tinda, închipuind *svânta și nespărțită Troiță*. Iar pre suplu streășina cea mai de jos în prejurul a totă biserica făcu ca o strașină tot marmură albă, cioplită cu flori și foarte scobite și săpate frumos. Iar acoperămîntul tot cu plumbu amestecat cu cositor; și crucile pe turle tot poleite cu aur, și turlele tot cioplit cu flori și unile făcute sucite și împrejurul boltelor făcute tot sieme de piatră cioplită cu meșteșug și poleite cu aur. Și făcu un cerdăcel denaintea bisericii pre 4 stâlpi de marmură, pestriți foarte minunat boltit și zugrăvit și învălit și acela cu plumb. Și făcu scara bisericii tot de piatră scobită, cu flori și cu 12 trêpte semdînd 12 seminții ale lui Izrail și pardosi totă biserica, tinda și altariul împreună și acel cerdăcel cu marmură albă, și o împodobî pre din lăuntru și pre din afară foarte frumos și toate scobiturile pietrilor din afară le vâpsi cu lazur albastru și florile le poet cu aur». Gavriil Protul, *Viața...*, p. 109—111 (sublinierile noastre). Faptul era cunoscut și mai tirziu căci Paul de Alep îl știa și îl nota și el. Vorbind de cele 12 coloane din biserică, el arată că simbolizează pe cel 12 Apostoli și, mai mult, ne spune că în jurul mînăstirii, cele 318 balustrade sau stîlpi de piatră simbolizau, la rîndul lor pe cei 318 căpi de familie care fuseseră însărcinați cu stringerea ofrandelor din țară pentru clădirea bisericii. Paul de Alep, *op. cit.*, p. 143—144. Numărul stîlpilor ar mai corespunde, simbolic, și cu cei 318 Sfinți Părinți de la Niceea. Arhidiaconul din Antiohia adăuga în plus încă un simbol. Vor-

Însuși neasemuitul fast cu care a ținut-o, la 15 august 1517⁷, a fost ceva care a uluit și a îndemnat la legătura cu miturile fabuloase din povestirile miraculoase care desigur circulau.

A aduce de la distanțe imense pentru vremea aceea un patriarh ecumenic, Theolipt al Constantinopolului; patru mitropoliți — de la Seres, Sardia, Midia și Melichin —; a chema pe toți egumenii de la toate mănăstirile mari ale Atosului, douăzeci la număr, în frunte cu protul Atosului; a adăuga la aceștia pe Macarie mitropolitul țării cu arhimandriții locali, cu egumenii tuturor mănăstirilor din țară și cu toți preoții bisericilor⁸, însemna realizarea unui fast religios fără asemănare, care nu se putea să nu dea naștere fabulosului.

Imensa lume adunată la acest eveniment nemaipomenit, din toată împrejurimea și de la mari depărtări din țară, era să fie poftită la sfârșitul înălțătoarei sărbători, ca în cele mai incredibile povești antice orientale, la un mare ospăț și dăruită — cum spune Gavriil Protul — fiecare după cât i se cădea, de către domnitor⁹. În felul acesta, și de la actul final se pleca cu impresii și amintiri ce puteau îmbrăca în veșminte de nereal, de fabulos, realitățile. Și câte vorbe nu vor fi circulat în imensa masă adunată aici, despre cei care au lucrat, despre greutățile întâmpinate pentru sfârșirea în bune condiții a lucrării, despre felul cum au fost rezolvate aceste greutăți și despre atâtea alte lucruri pe care fiecare dintre povestitorii lor le vor fi înfățișat și în lumina a ceea ce știa despre ele în adevăr, dar mai ales în a ceea ce nu știa, dar putea îmbrăca în haina fanteziei personale.

bind, în descrierea ce face mănăstirii, de bolta cea mare de deasupra «chorului», el spune că «e înconjurată cu șapte-zeci de balustrade, cari, se crede că corespund cu numărul celor șapte-zeci de discipoli». *Ibidem*, p. 143.

7. Slujba ținută se începu din ajun, adică din seara de 14 august. Gavriil Protul, ne-o descrie sugestiv și amănunțit. «Și merșeră dinpreună cu Nêgoe ighimonul Panonii, și cu Macarie Mitropolitul țarei, la mănăstirea cea noaoă și minunată de la Argeș, și făcură vecernie și colivă în lauda Adormirei Prea Curatei Născătoarea lui Dumnezeu, și dăde de luară toți oamenii den colivă, după obicină. Apoi făcu cină ca se se și odihnescă oamenii, lăudând pre Dumnezeu. Iar după cină tocară, și făcură bdenie toată noaptea patriarhul și ighimonul, denpreună cu mitropoliții cari fură ziși mai sus, cu protul și cu toți egumenii sft. Agorii și ai țării și să ruga lui Dumnezeu cu rugăciuni și cu cântări. Iară alții oameni zicea toți: gospodi pomilui; și sfârșiră bdenia, când se varsă zorile. Deci deca trecu l cês de zi în luna lui Avgust 15 zile, traseră clopotele ca se mergă patriarhul cu mitropoliții, și cu tot clirosul denpreună, să târnosască biserica. Iar prestolul în oltariu tocmi-l și-l așeză însuși Nêgoe Vodă, cu mâinile sale spre sfințiri, și așeză și făcătorele de minuni icoane a lui Pantocrator, și a Precistii în biserică la locul lor, înpodobite tot cu aur și cu pietri scumpe; așjidiria puse și alte sfințe icoane în biserică câte încăpură și în tindă pentru stâlpi; și cêle din tindă era câte cu 2 fețe, și pe desupra cu bolte săpate cu meșșeguș și poleite; și era ocêle icoane toate ferecate cu argint curat și poliite cu aur, între care icoane era și chipul sfântului Nifon, ferecat tot cu aur și cu pietri scumpe, înfrămșețat, atăta de mirunat, căt nu poate mîntea omului să închipuiscă și să spuie. Decii deca târnosiră biserica, și așezară toate lucrurile de l sfințiră, odihniră puținelu; și iar merșeră la biserică Domnul Nêgoe Vodă și Dômnua lui Despina, și coconii cari îi dăruise Dumnezeu, și cu toți boiarii, fiind patriarhul cu mitropoliții și cu toți egumenii și clirosul în biserică». Gavriil Protul, *op. cit.*, p. 114—119.

8. *Ibidem*, p. 114—115. «Că porunci Nêgoe Vodă și pohti să vie toți arhiemdrții den muntele cel sânt al Athonului, denpreună cu egumenii de la tote mănăstirile, și scrisie și cartie». Gavriil Protu, văzînd scrisoarea vovodului, îndată chemă pe toți egumenii mănăstirilor mari și cu toții «veniră la ighimonul Nêgoe în Țara Rumănescă». El era astfel însoțit de egumenii de la Lavra, de la Vatoped, de la Iver, de la Hilandar, de la Xeropotam, de la Caracal, de la biserica lui Alimpe, de la Haritonul Cotlomuz, lavră românească, de la biserica lui Filothei, de la Xinof, de la Zuprav, de la Simensa, de la Dohiar, de la Lavra rusească, de la Pantocrator, de la Constamonit, de la Sfintul Pavel, ce la Onisat, de la biserica Sfintul Grigorie și de la Silonpetra (*Ibidem*).

9. Ca martor ocular, panegiristul lui Neagoe Basarab și al lui Nifon patriarhul ne spune și despre aceasta: «Iară deaca sfârșiră, Dumnezeiasca liturghie, făcu Dômnul ospăț mare și veselie tuturor oamenilor, și-i dăruî pe toți, pre cei mari și pre cei mici, pre săraci și pre văduve, pre orfci și pre cei neputernici, și tuturor căt li se cădea milă le dăde». *Ibidem*, p. 118—119.

Se naștea, dar se și amplifică, astfel eposul popular al Mănăstirii Argeșului, căci sursa apariției lui avea, sub toate aspectele, create condițiile favorabile.

Jertfele făcute de darnicul domn pentru a o încărca pînă la coplesire cu bogății¹⁰ au permis să se nască și să crească și o altă credință, anume că Neagoe Basarab își secătuiască averea și vistieria¹¹ în așa măsură încît ajunsese în pragul hotărîrii de a înceta lucrările¹². Atunci, doamna sa, care nu se putea să nu fie la

10. Izvoarele arată că chiar de la început Neagoe o dăruiește cu mari averi. O spune singur în inscripția mare de pe peretele de la intrare, scrisă în limba slavă: «și i-am mai dăruit sate și așigani și bălți cu pește și vămi și vase de aur și de argint și mărgăritare și pietre neprețuite». Gr. Tocilescu, *op. cit.*, p. 32; cf. și Remus Ilie, *op. cit.*, p. 587. Un act din 15 ianuarie 1519, dat mănăstirii de Neagoe, vorbește de satul Topana (*Doc. Ist. rom. B. Țara Românească, sec. XVI*, vol. I, nr. 141, p. 140—41), iar altul din 14 mai 1560 (*Ibidem*, vol. III, nr. 146, p. 121), de Topana și Neacșul, cumpărate de la Bădea postelnicul — viitorul Radu Bădica voievod, — pentru 14.000 aspri turcești, de Neagoe. Apoi satele Tătarii, Iașii, Prăvălenii, Flămînzeștii, Branișteea, balta Saltava, loc cu mori mai jos de Pitești, ajutoare de sare de la Ocna Mică de la Tirgoviște, vama orașului Argeș, etc., zice Gr. Tocilescu, *op. cit.*, p. 41; cf. și T. G. Bulat, *Personalitatea religioasă a voievodului Neagoe Basarab...*, p. 22—23. Nu e cazul să insistăm prea mult aici asupra averii date de însuși Neagoe, avere care avea să crească cu mult după aceea, dar, pentru a vedea la cît se ridicase ea numai la doi ani de la moartea întemeietorului și donatorului său, amintim conținutul numai a două hrisoave, ambele de la ginerea citorului, de la Radu de la Afumați, și el cîtor al mănăstirii, căreia i-a fermăna zugrăvitul (vezi inscripția din 10 septembrie 1526 la Remus Ilie, *op. cit.*, p. 590 și, cu data mai bună de la Hristos, la Victor Brătulescu, *Frescele...*, p. 24—25), care e lămuritor în această privință. Primul hrisov, din 4 aprilie 1523 (*Documente... secolul XVI*, vol. I, nr. 175, p. 173), ni-l arată pe Radu întărind mănăstirii, la această dată, «Tărnașanii jumătate cu gîrla și bălțile jumătate și Dichiseștii, cu girlele și cu bălțile, Răzvadul și vinăriciul domnesc și boieresc și Ștefăneștii jumătate și vinăriciul domnesc și boieresc. Și la Pitești, la Gura Geamenei, 2 mori și Domneștii cu tot hotarul și o moară, și Corbii cu tot hotarul și 2 mori, și la Argeș 3 mori, și Iașii, și Albeștii, și Dobreștii, și Dcmireștii, și Brădeșăștii, și Prăvălenii, și Seoășul și cu vinăriciul domnesc și boieresc și Birsaneștii și Ruda, și Orleștii și cu vinăriciul domnesc și boieresc și Stoenneștii și Slăvenii și Topana și cu tot hotarul tuturor satelor mai sus zise». Cel de al doilea, din 9 februarie 1524 (*Ibidem*, nr. 183, p. 180), ne arată pe lângă unele din satele amintite în cel înainte citat, încă alte patru sate noi, anume: *Cornetul, Crivădenii, Horneștii și Tomșanii*.

11. Cronica însăși ne spune «că nu și-au cruțat averea, ci o au cheltuit întru slava lui Dumnezeu, făcînd această mănăstire cu mare cheltuială». Radu Popescu, *op. cit.*, p. 33. «Mărimimosul ei fondator — zice și Paul de Alep — își storse și sângele din inimă spre a o clădi, și nu cruță nici o cheltuială pentru mărirea și înfrumusețarea ei». Paul de Alep, *Călătorii...*, ed. Em. Cioranu, *op. cit.*, p. 146. Inscripția pusă în 1682 august 25, cu prilejul restaurării din vremea lui Șerban Cantacuzino, spune și ea că «fericitul acel Neagoe Basarab, cel despre mumă strămoșul domniei mele, care... de pre cu alalte bune fapte ce făcea, și mănăstire den temelie au rădicat mare și luminată aici în orașul acesta Argeșul... împreună cu alalte ale mănăstirii împrejur zidiri, cît la toată zidirea, fără de celelalte danii, să vede să fie făcut cheltuială împărătească, precum după meștesugul cel scump sa arată cheltuiala ziditorului». Gr. Tocilescu, *op. cit.*, p. 52; cf. și Fr. Jafic, *op. cit.*, p. 6—7 (Anexe). După Gr. Tocilescu și la Remus Ilie, *Inscripțiile de la mănăstirea lui Neagoe Basarab din Curtea de Argeș*, în «Glasul Bisericii», XII (1953), nr. 9—10, p. 594, precum și la Victor Brătulescu, *op. cit.*, p. 39 (luat după Reissenberger), dar cu mari diferențe de text. Paul de Alep știa și de niște capi de familie însărcinați cu stringerea de ofrande din țară pentru ridicarea bisericii (*op. cit.*, p. 143).

12. Curios lucru acesta, dacă ne gîndim că în același timp domnul avea totuși de unde face donații, înzestrări etc., altor mănăstiri, ba chiar și capitale restaurări. Citeva exemple sînt edificatoare. Chiar în 1517, anul tiranosirii, cînd ar fi trebuit să simtă mai mult lipsa de mijloace, la 23 august, adică numai la 8 zile după marea cheltuială a sfințirii bisericii, el făcea o danie de 7000 de aspri anual Mănăstirii Hilandar, punînd soroc ridicării banilor «în fiecare an de Bobotează». Leontie, proegumenul mănăstirii, venit cu acest prilej în țară, nu stătuse fără folos pentru mănăstirea sa, ci i-a vestit domnului de cele trebuincioase și de nevoile de acasă. Stoica Nicolaescu, *Domnia lui Neagoe Basarab Voievod, 1512—1521. O danie la mănăstirea Hilandar din Sfântul Munte Athos, București, Tip. Cărtilor Bisericești, 1924*, p. 14. De asemenea, Gavriil Protul ne arată binefacerile lui Neagoe către tot Orientul ortodox. Moaștelor lui Nifon le făcu un sicriu scump «tot de argint curat» poleit cu aur și înfrumusețat cu mărgăritare, cu pietre scumpe, și cu «jmalțu», cu chipul mortului deasupra, iar jos, la picioarele acestuia, «se scrise pe sine în genuche, rugîndu-se». Ii puse și o inscripție, cu leatul 7023 și-l trimise la Mănăstirea Dionisiat. Pe groapa lui Nifon, ridică o mănăstire cu numele lui pe care o îmbogăți cu multă avuție și multe zidiri înalte. Gavriil Protul, *op. cit.*, p. 92—95. Cf. și Nicolae Popescu, *Nifon II Patriarhul Constantinopolului*, în «Analele Acad. Rom.», seria II, tom. XXXVI (1914), p. 790—91 și nota I. La Sfîntul Munte, Mănăstirea Hariton,

Înălțimea împrejurărilor¹³, și-a oferit toate obiectele de valoare¹⁴, toate bijuteriile, pină și cerceii, numai ca locașul să poată fi terminat.

La această credință, care, după câte se pare, e anterioară, și derivând din ea¹⁵, poporul a adăugat și pe aceea care trebuia să facă din cel ce lucrase monumentul, un mare meșter. Iscusinței acestuia i-a fost închinată legenda păstrată în versurile culese de Vasile Alecsandri¹⁶.

Îmbrăcînd faptele, extraordinare pentru acea vreme, din care a rezultat monumentul de la Argeș, în vâlul magic și încîntător al poeziei, imaginația vie și bogată a poporului nostru a dat posibilitatea ca în forma capodoperei folclorice

obișnuit numită Cutlumuz, ce fusese începută de Radu Vodă, fu săvîrșită și împodobită de Neagoe cel bun «den lăuntru și din afară, iar înprejur o au îngrădit cu zid». Biserica a acoperit-o cu plumb, la pus ferestre cu sticlă, a tîrnisit-o și i-a clădit turle, chiliile, trapezările, pivnița, magupie, maghernițe, grădina, poartă mică și poartă mare, vistierie și «alte case de toată treaba». *Ibidem*, p. 91-95. Cf. și T. G. Bulat, *op. cit.*, p. 26-27. La Ascaiu făcu o pristaniește, «la mare să fie de corabieari, și o corabie mare, alta mică cu tot ce trebuiește, și o au zidit cu zid împrejur, și au făcut o culă cu arme, și cu tunuri să le fie de pază, și alte metohuri cu de toate au zidit și au făcut..., den care are mănăstirea mult venit» (Cutlumuzul) căruia i-au «pus numele ei Lavra cea Mare a țarei Muntenesti (Protul, *op. cit.*, p. 97), după ce o refăcuse din temelie. Lavrei Sfîntului Athanasie i-a înnoit «toată biserica cea mare cu oltariul și cu tinzile... și au înpreunat plumbul cel vechiu cu altul nou și o au acoperit toată de iznoavă, și toată clisérnița au zidit din temelie», făcîndu-i și vasele ce-i trebuia, din aur și din argint și zevese cusute cu sîrmă de aur. Și mai făcu «și mertic mare cîte 90.000 de talere» pe an. În lavra Ivirului a Sfîntului Evthemie aduse apă, «cu uloiul», «pre sus pre ziduri», de la distanță de 2000 mile depărtare dîndu-i și alte multe mîle (*Ibidem*, p. 97). La Mînăstirea Pantocrator făcu mari zidituri, la Hilandar mai aduse apă tot ca la Ivir. La Vatoped întări milă pe an, ca la Sfîntul Athanasie, puse un măr de aur cu măr-căltar și pietre scumpe pe o icoană și zidi și pivniță mare din temelie, în timp ce la Xeropotam făcu, tot din temelie, trapezarie, și pivniță. O culă de straji zidi din temelie și la Sfîntul Pavel. Altea făcuse aici, încît Protul nu putea să încheie enumărarea sa, decît subliniînd că, pe «toate mănăstirile den sîntu muntele Athonului le-au îmbogățit cu bani, cu sate, și dobitoace încă le-au dat, și multe ziduri au făcutu și fu ctitor mare a toată Stagora» (*op. cit.*, p. 99; vezi și T. G. Bulat, *op. cit.*, p. 28). Patriarhia din Țarigrad o acoperi din nou cu plumb, îi înnoi chiliile și-i dăruî bani. La muntele Sinai dădu vase bisericesti și mertic mare, la Ierusalim făcu daruri, în măsura Misiei Mănăstirii Oreiscului, îi zidi tinda și o acoperi cu plumb, precum și altele, între care, metocului și de la Menorlina îi zidi o casă mare «în care se fac toate slujbele ce trebuia». În Elada făcu daruri și zidiri la mănăstirea Meteor, îmbogăți Mînăstirea Trescaviț din Pethlagonia, Cusnița din Macedonia, ca și lăcașurile din «măgura Cathesca». Mille lui sînt prezente în Evrota, Thracia, Aheea, Ilirie, Cambania, Elispod, Misiea, Machedonia, Thetulia, Sermie, Lucdonie, Petlagonia, Dalmația, la anahoretii pusturilor și peșterilor, pe toți hrînindu-i și numai pe creștini, ci și pe «păgîni». (*Ibidem*, p. 102-103; T. G. Bulat, *op. cit.*, p. 28-29). Mînăstirii Sfîntului Ilie de lingă Podgoriana din Epir, încă din 1513, îi da 300 de lei (N. Iorga, *Fundațiunile Domnilor Români în Epir*, în «Analele Acad. Române», Seria II-a, tom. XXXVI, (1914), p. 881. Peste munți, el zidi biserica din Zărnești, la 1615 (I. Lupaș, *Istoria bisericească a Românilor ardeleni*, Sibiu, 1918, p. 94; Șt. Metes, *Istoria bis. și a vieții religioase a Românilor din Ardeal și Ungaria*, Arad, 1918, p. 92). A contribuit la ridicarea bisericilor celei mari din Brașov (apud T. G. Bulat, *op. cit.*, p. 26), iar în țară, același Gavriil Protul «arată că «mari și minunate mînăstiri au făcut» (*op. cit.*, p. 102-3). Acoperă cu plumb Mînăstirea Ismana și-i donează moșii; Mînăstirea Bistrița nu e trecutâ nici ea cu vederea. Mînăstirii celei îi înnoiește biserica veche și o înzestreață cu icoane și odăjdii. Fundează Mînăstirea Ostroșul de lingă Călimănești; «zidi mitropolia în Tărgoviște, mare și frumos cu 8 turle și tot rătunde, cum ca satură ochii tuturor la vederea ei» (Protul, *op. cit.*, p. 110-111). Ctitoriei lui Radu cel Mare de la Dealul îi termină zugrăvitul, «cu vășele și cu aur» (*Ibidem*, p. 58-59). Grijă și danii arată și pentru Mînăstirile de la Snagov și Bolintin și altele (pentru toate și la T. G. Bulat, *op. cit.*, p. 102-3). Este evident deci că toate acestea reprezentau mari cheltuieli făcute paralel cu construirea altor saie din Argeș. Cum le-a putut face, dacă numai mînăstirea sa, cum spune legenda, îl ajutase?

13. Despre ea, N. Iorga spune că a fost «unul dintre cele mai curate chipuri de Doamne române» (N. Iorga, *Femeile în viața neamului nostru*, Vălenii de Munte, 1911, p. 19).

14. Victor Brătulescu, *Frăsele...*, p. 7; vezi și L. Șăineanu, *Legenda Meșterului Manole la Brănești modernă*, în «Converbirile literare», XXII (1888), nr. 1, p. 671. 15. *Ibidem*.

16. V. Alecsandri, *Poesii populare ale Românilor adunate și întocmite...*, București, Tipografia lucrătorilor asociați, 1866, p. 186-192, nr. XLVIII, sub titlul *Monastirea Argeșului*. Prima oară apărută a făcut-o să apară în *Baliade adunate și îndreptate de...*, Iași, 1852-1853.

cunoscute¹⁷, cu pitorescul, coloritul expresiv și pateticul ei, uneori, pînă la lacrimi, ele să fie transmise apoi secole de-a rîndul generațiilor următoare.

La baza legendei a fost pusă o străveche idee, de care a fost legată însăși reușita realizării monumentalei opere de la Argeș, anume, cunoscuta idee a jertfei zidirii, păstrată în cursul secolelor în credința populară, potrivit căreia orice clădire, și cu atît mai mult una ca aceea de la Argeș, nu poate dăinui, se năruiește, dacă la zidirea ei nu se aduce o jertfă omenească pentru potolirea spiritelor rele¹⁸. În versiunile ei străvechi, sau numai vechi, această idee cerea ca ființa jertfită să fie pusă chiar în zid; în cele mai noi, o dată cu progresele înregistrate în viața societății, pe încetul, se ajunge a se face o concesie, se zidește numai măsura staturii sau a umbrei, a primei persoane sosite la punerea temeliei¹⁹.

Credința aceasta e străveche. Unii folcloriști au încercat să-i găsească o origine sud-est europeană²⁰, ba numai balcanică chiar²¹, dar, în realitate, cum au arătat alții²², ea e întîlnită pe o arie mult mai largă. Astfel, ea este întîlnită la

17. Sînt și variante în conținutul cărora, spre deosebire de Alecsandri, culegătorii lor au intervenit foarte puțin sau chiar de loc. Intre ele, ca mai interesante, aceea din culegerea lui Gh. Dem. Teodorescu *Poesii populare române*, București, Tipografia modernă Gregorie Luis, 1885, p. 460—470 (1824 de versuri), sub titlul: *Meșterul Manole*, aceea, foarte apropiată de versiunea lui Gh. Dem. Teodorescu din culegerea lui C. N. Mateescu, *Balade, Vălenii de Munte*, Tipografia Neamul Românesc, 1909, p. 13—28, sub titlul: *Zidirea Mănăstirii Argeșului*. Și aceea din culegerea lui Tudor Pamfile, *Cinzece de țară*, București, Socec-Sfetea, 1910, p. 19—24 (510 versuri), sub titlul: *Meșterul Manole*, din variantele înrudite cu cea dată de Alecsandri. Pentru aria de circulație a legendei, este interesant a arăta de unde au fost culese. Gh. Dem. Teodorescu și-o nota în 1883, în Lacul Sărat, din zicerea lui Petrea Crețel Șolcanul, numit și «lăutarul Brăilei». Mateescu o auzea într-o așezare din apropiere de Argeș, în comuna Albești, iar Pamfile, în comuna Țepu, din fostul județ Tecuciu. După textul lui Teodorescu, o traducere în limba franceză dă O. Tafrali, *Monuments byzantins de Curlăea de Argeș*, Paris, 1931, p. 9—15, iar o reproducere, tot după el, și în *Meșterul Manole, balade populare*, București, E.S.P.L.A., 1960, p. 60—86. Tot aici și versiunea Pamfile, la p. 87—102. După textul lui Alecsandri, reproduceri la Gr. Tocilescu, *op. cit.*, p. 37—40, la Savva N. Șoimescu, *op. cit.*, p. 74—79, I. Panțurescu, *op. cit.*, p. 88—92 și la alții.

18. Era credința că ființa zidită ocrotea apoi clădirea. Pentru răspîndirea ei și la Al. Odorescu, *op. cit.*, p. 268—9.

19. Vezi lămuririle date de Alecsandri, *op. cit.*, p. 193—4. Omul cu umbra zidită moare pînă în 40 de zile, devine stafie și geniu întăritor al casei. Lămuriri și la Gh. Dem. Teodorescu, *op. cit.*, p. 460, nota 1. Locul omului e luat odată cu progresele culturii, de un animal de regulă berbece, miel, apoi de cocoș, găină, etc. L. Șăineanu, *Legenda meșterului Manole la Grecii moderni*, în «Convorbiri literare», XXII (1888), nr. 1, p. 669, 671.

20. S-au bazat pe faptul că jertfa zidirii a creat baladele cele mai multe și mai frumoase la popoarele din Balcani. Cele mai cunoscute se întîmpină la greci în legătură cu podul de peste Arta, la sîrbi în legătură cu orașul Scodra sau Scutari, la bulgari despre cetatea Solun sau Salonica, la Albanezi, tradiția podului de peste Dibra, la românii din Macedonia «cânticlu a puntilei di Narta» și chiar la unguri, despre «nalta cetate Deva», care este o evidentă plămăuire de pe versiunea românească, cetatea însăși fiind așezată în teritoriul puternic românesc.

21. De pildă Petar Skok, *Iz balkanske Komparativne literature. — Rumunske paralele «zidanju Skadra»* — în «Glasnik skopskog nausnog društra», V, 221, sq., Skopje, 1929 (apud Petre Caraman, *Balada meșterului Manole în Balcani*), socotind că motivul zidirii unei teme a luat naștere într-un mediu de zidari, ajunge la concluzia că origina lui e legată de românii macedoneni, ei fiind meșteșugarii zidari ai Balcanilor. Combătînd această părere, cu impresionantă și migăloasă argumentare, P. Caraman, în studiul amintit, publicat în «Bul. Institutului de filologie română», Alexandru Philippide» din Iași, vol. I, (1934), p. 63—102, crede «cu cea mai mare probabilitate» că grecii trebuie socotiți în această postură. Ei au fost creatorii cîntecului epic al Meșterului Manoli, care însă a luat forme mult mai evolute la sîrbo-croați, la bulgari, dar mai ales la românii din nordul Dunării. La aceștia din urmă, balada a atins dezvoltări estetice superioare, care o așază printre realizările cele mai desăvîșite ale eposului popular. Românii au jucat apoi rolul important în împrăștierea eposului acestuia în Balcani. Aceeași apreciere asupra rolului creației la români și la D. Caracostea, *Balada populară*, curs ținut în anul 1936—1937, prelegerea despre *Meșterul Manole*, p. 347 ș. u.

22. L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 669, își începe studiul afirmînd că: «Credința zidirii oamenilor de viu este una din cele mai răspîndite și poate fi cu drept cuvînt considerată ca o supraviețuire, ca o

armeni²³, la spanioli²⁴, la danezi²⁵, aproape la toate popoarele, evident cu forme locale, avînd străfundurile ei în lumea antică și chiar preistorică.

Spre deosebire de formele în care această idee a circulat la alții, numai la poporul nostru legenda populară, balada creată îmbracă o asemenea concretizare și o astfel de împlinire artistică, încît o face și din această privință originală și specifică locului²⁶. Pentru înaltul nivel artistic atins, dar și pentru interesul față de conținut, *Legenda Mînăstirii Argeșului* a făcut de timpuriu obiectul unor cercetări atît din partea folcloriștilor²⁷ cît și, firește, din aceea a istoricilor²⁸.

Din cercetările lor au ieșit multe păreri în legătură cu originea și răspîndirea mitului jertfirii ființei vii, cu constructorul mînăstirii, cu acel Negru Vodă arătat ca domn al țării și ctitor al mînăstirii, în loc de Neagoe Vodă²⁹, cu Manole meșterul și originea lui³⁰, cu Mitropolia Țării Românești și locul unde a fost ridicat monumentalul edificiu al Mînăstirii Argeș³¹, și așa mai departe. Mai cu seamă în legătură cu constructorul mînăstirii aserțiunile au fost destule și mai toate au

reminiscență moștenită din epoca cea mai primitivă a civilizației. La popoarele sălbatice, această datină se practică încă în toată spăimîntătoarea ei realitate...». Era deci cunoscută și acestora. D. Caracostea arată și el că motivul baladei e «intemeiat pe străvechea credință în jertfa zidirii», credință «răspîndită la toate popoarele și plămîuită în baladă la popoarele sud-est-europene», poporul român fiind acela care a reușit «să-i dea cea mai desăvîrșită formă artistică» (*op. cit.*, p. 390—391). la noi împlinindu-și acest motiv destinul estetic. Vezi și Al. Popescu-Telega, *Asemănări și analogii în folclorul românesc și iberic*, Craiova, Tipografia Prietenii Științei, 1927, p. 10 ș.u., precum și notele.

23. Vezi legenda armeană a păsării Sahak la Victor Brătulescu, *Legende armenie*, în «Universul literar», 1928. Un rezumat în Idem, *Frescele...*, p. 9—10 și nota 1 pentru bibliografie.

24. La clădirea punții din Toledo, a palatului din Madrid; în Algeria la clădirea moscheii din Massoura, Al. Popescu-Telega, *op. cit.*, p. 12.

25. În Germania se îngroapă în temelii un cosciug gol; în Danemarca se îngroapă un miel de viu, sub altar, cînd e vorba de o biserică. *Ibidem*, p. 13.

26. D. Caracostea, *op. cit.*, p. 390.

27. Din numeroasele cercetări asupra motivului zidirii ființei vii și asupra legendei noastre, amintim: D. Caracostea, *op. cit.*; Petre Caraman, *op. cit.*; Valeriu St. Ciobanu, *Jertfa zidirii la ucrainieni și ruși*, Chișinău, Tipografia Tiparul moldovenesc, 1938, 20 p.; D. Găzdaru, *Legenda Meșterului Manole*, în «Arhiva», Iași, XXXIX (1932), nr. 1—3, p. 88—92; Al. Popescu-Telega, *op. cit.*; Iosif Popovici, *Jertfa zidirii la români*, în «Transilvania», an. 1909, p. 5—19; L. Șăineanu, *Legenda Meșterului Manole la Grecii moderni...*, loc. cit. La aceștia și bibliografia străină asupra motivului.

28. În afară de lucrările citate în nota 2, subliniem: Victor Brătulescu, *Frescele...*, p. 10 ș.u.; Sp. Cegăneanu, *Ceva cu privire la Meșterul Manole*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», III (1910), nr. 1, fasc. 9, p. 44—47; Ghenadie Enăceanu, *Meșterul Manole*, în «Biserica Ortodoxă Română», 1883, nr. 1—4; p. 75—93; Savva Șoimescu, *op. cit.*, p. 54; O. Tâfrali, *op. cit.*, p. 4 ș.u.; Gr. Tocilescu, *op. cit.*, p. 37 și passim pentru arhitect și constructor; Al. Odobescu, *op. cit.*, p. 267 ș.u.

29. Nu e fără folos a aminti aici că o variantă a legendei Meșterului Manole care circula în Rumelia păstrează pentru numele voievoedului nu pe cel de Negru Vodă, ci pe acela al adevăratului ctitor al Mînăstirii Argeș, pe Neagoe. Varianta semnalată abia în 1932, de D. Găzdaru, n-a fost cunoscută și citată în studiile de folklor anterioare care se ocupaseră de problemă — cum sublinia cel ce o aflase — cu toate că ea fusese publicată într-o renumită revistă italiană de folklor, «Archivio per lo studio delle tradizioni popolari», care a apărut la Palermo între 1882—1907, și în care dînsul o găsisse (în anul IV — 1885 — p. 596—597). Din scurtul rezumat pe care îl face reiese că în vremea lui «Voivolé (sic) Neagoe, nouă zidari s-au dus în Rumelia să construiască o cetate sub conducerea lui Manol di Curtea. Lucrătorii s-au pus să sape un șanț și să-l încingă cu ziduri. Dar noaptea zidurile cădeau înăuntrul șanțului». Legenda e apoi la fel cu cea a Mînăstirii Argeș, numai că pe soția lui Manole o cheamă aici Flora. D. Găzdaru, *op. cit.*, p. 89. Guzlarii balcanici de la curtea lui Neagoe, poate sîrbi sau rumelioti, ducînd cu ei în Rumelia balada ce se cînta în Țara Românească, știînd că legătura dintre ctitor și constructori e Neagoe-Manole și nu Negru Vodă-Manole, acasă la ei, ucavînd nici o rațiune a păstra pe Negru Vodă, nume care nu le spunea nimic din ce le spunea celor de unde o învățaseră, l-au lăsat, păstrînd realitatea. E de remarcat că pentru ei «Manol» e din «Curtea», deci chiar din Argeș.

30. Vezi lucrările citate în nota 28.

31. Pentru mutarea scaunului mitropolitan de la Argeș la Tîrgoviște s-a pornit de la *Viața Patriarhului Nișon* a lui Gavriil Protul (p. 110—111).

încălinat a-l pune pe executant în locul de arhitect-constructor, și, mai ales, de a-i stabili o origine străină, fără absolut nici un motiv temeinic³².

*

Analizînd-o însă îndeaproape, legenda ne poate da din simburile său de adevăr istoric — rămas totuși încă o problemă — realități interesante.

Inceputul ei pune în versuri, ce vor fi cîntate și la noi de rapsozii populari, cum s-au cîntat la toate neamurile isprăvile legendare ale înaintașilor³³, mai întîi pornirea acțiunii pentru construire care, evident, nu se putea începe decît cu alegerea locului. Pentru că locul nu putea fi oriunde și nici alegerea nu putea fi făcută de te miri cine, treaba e îndeplinită, firește, de viitorul ctitor, adică de voievodul țării, numai că în legendă el nu e Neagoie, ctitorul cunoscut documentar al Mînăstirii Argeș, ci Negru Vodă. Acesta e arătat că pornește «Pe Argeș în jos, / Pe un mal frumos, / Negru Vodă trece, / Cu tovarăși zece», din care «Nouă meșteri mari, / Calfe și zidari, / Și Manole zece, / Care-i și întrece»³⁴.

Fără a ține seama că de la locul unde e mînăstirea și pînă la palatul domnesc, chiar și pentru acele vremuri, nu era cale mai lungă de circa trei sferturi de ceas cu piciorul³⁵, pentru ca el să fie atît de necunoscut și de neaccesibil domnului, — ce importanță avea pentru rapsod această realitate? —, legenda, pentru a deștepta curiozitatea însoțită de misterul căutărilor și interesul pentru taina frumuseților naturale potrivite unei așezări mînăstirești ca aceasta, ascunde cunoștinței domnului drumul spre un anume punct căutat de el. Voievodul are astfel nevoie de o călăuză³⁶. Și cine-l putea îndrepta mai bine acolo unde voia decît neclintitul om al plaiurilor țării, nelipsitul de pretutindeni unde balada poporului nostru e prezentă, ciobănașul cu oile lui?³⁷. Cît umblase în sus și în jos pe Argeș, cu

32. Il presupuneau de origină grec, ba chiar îl identificau cu Manoelis din Niasia. Vezi de pildă la Gr. Tocilescu, *op. cit.*, p. 37. Ideea originii grecești a lui și la Al. Odobescu, *Biserica de la Curtea de Argeș și legenda Meșterului Manole*, în *Opere complete*, vol. III, București, Minerva, 1908, p. 267.

33. N. Iorga, admite existența lor. Vezi *Istoria literaturii românești*, vol. I, București, Pavel Suru, 1925, p. 26 ș.u. O admit, cum e normal, și alții.

34. V. Alecsandri, *op. cit.*, p. 186. În versiunea Pamfile, există o introducere de 38 de versuri, în care Negru Vodă e arătat făcîndu-și planurile și luînd hotărîrea de a zidi mînăstirea. Alegîndu-și meșter și pe Manole, el se socotește chiar de pe acum cum l-ar pedepsi, dacă nu i-ar plăcea lucrul isprăvit de acesta. «De nu i-a plăcea, / Un ban să nu-i dea; / De n-a isprăvi, / Capul giurui: / Să-i taie și mîini, / Să le dea la ciini». Tovarășii lui Manole sînt arătați a fi «doispre-ce zidari / Și nouă pietrari»: T. Pamfile, *op. cit.*, p. 19.

Versiunea Teodorescu începe arătîndu-l pe Negru Vodă, plimbîndu-se întîi pe Argeș în sus, prin cîrpinii și aluniș, într-o «cociă» verde, poleită cu aur și trasă de opt telegari și însoțit de nouă zidari «Și Manole zece, / Care mi-i întrece, / Stă inima-i rece.» Tot căutau și nu găseau «Un zid învechit, / Un zid părăsit, / Rămas de demult». Numai după această introducere de 25 de versuri, grupul o pornește, ca și în versiunea precedentă, pe Argeș în jos (Teodorescu, *op. cit.*, p. 460). În versiunea Mateescu, «vorba tot de plimbare-căutare, pe Argeș în sus, dar Negru Vodă e însoțit nu numai de cei zece meșteri, care aici sînt și «Dascăli și primari», ci și de Doamna lui Negru Vodă, lîlca (Mateescu, *op. cit.*, p. 13).

35. Fără a ne spune cam de la ce punct plecînd a apreciat timpul scurs, probabil de la intrarea în oraș, Paul de Alep ne arată că vizitînd Argeșul, grupul său a fost întîmpinat de egumenul mînăstirii și de cei cîțiva greci care locuiesc aici, după care «Am trecut prin oraș înainte către mînăstire, care e departată cale de un ceas și jumătate» (sublinierea noastră). «De-a lungul drumului e un șir neîntrerupt de case și proprietăți ale mînăstirii în care locuiesc robii mînăstirii». *Călătoriile...*, ed. Cioranu, p. 171.

36. Faptul e identic a fond în toate versiunile folosite aici ale legendei. 37. Aici intervin diferențe. Versiunea Pamfile merge cu cea a lui Alecsandri («Mîndru flăcăuș, / La oi strungăraș /», *op. cit.*, p. 19), pe cînd în cea a lui Teodorescu (*op. cit.*, p. 460-461), discuția se încinge cu un «noiaș» (o corupție din doinaș?) purcăraș, care e numai simplu porcar, apoi, purcăraș, în versiunea Mateescu (*op. cit.*, p. 13-14). La Alecsandri, ciobănașul dă indicațiile simple, după care domnul își ia meșterii și numai decît ajunge a se afla în fața locului (*op. cit.*,

turma sa la păscut, el trecuse și pe la locul anume căutat unde văzuse: «Un zid părăsit, / Și neisprăvit, / La loc de grindis, / P-un verde-aluniș»³⁸. Inveselit la indicațiile ciobănașului din fluier doinaș, pentru ca graba era mare, domnul și porni cu însoțitorii săi și îndată ce ajunge la zidul cu pricina le și dă celor meșteri mari indicațiile sale: «Iată zidul meu, / Aici aleg eu / Loc de mînăstire / Și de pome-nire»³⁹. Ei să se silească, de noapte lucrul să-l pornească și să-i dureze «Mînăstire înaltă / Cum n-a mai fost alta». De reușesc, vor fi răsplătiți cu averi și ranguri boierești, altfel, vor fi zidiți de vii în temelile clădirii⁴⁰.

Poate de teama amenințărilor sau de tentația răsplătirii, dar și din ambiția meșterului de înaltă calificare și de prestigiu, meșterii trec îndată cu toată râvna la treabă și, într-un vers trepidant, care-ți pune imaginea lucrului făcut cu hărnicie și pricepere sub ochi, rapsodul îi iuțește pe zidarii săi la muncă⁴¹. Dar spor nu se obține. Clădirea dorită de Neagoe, devenit Negru Vodă, nu se înalță, căci, ca prin farmec, zidul ce se lucra mereu, «Noaptea se surpa»; și așa zile și nopți la rînd, ceea ce atrase după sine nu numai mirarea domnului, continuu la fața

p. 186—187). La ceilalți, la Teodorescu și la Pamfile, discuția dintre domn și cel întrebat e mai lungă și domnul promite despăgubiri pentru eventuale pierderi din turmă, de oi sau de porci (în timpul cît el, părăsind-o, va conduce grupul la locul căutat și de el știut) (*Operele citate*, p. 461 și respectiv p. 20). Călăuza lor îi duce drept acolo și chiar foarte repede. În varianta Mateescu lipsește răsplata pentru purcăriș, ca la Alecsandri, dar apare noutatea, că ajunși la locul indicat, domnul cată în sus, cată în jos și nu află din prima dată teren potrivit de mînăstire. Pornind iar la cercetarea locului, găsește în cele din urmă ce căuta (*op. cit.*, p. 15).

38. În versiunea Pamfile, se zice că tot: Pe Argeș în jos, / Pe un mal frumos, / — ca în versiunea Alecsandri — află domnul locul. Înălțarea lui e descrisă asemănător «Ei au nimerit, / La loc de grindis, / La verde desis» (în loc de aluniș), în care au aflat «De un zid învechit / Și ne mluit, / Foarte învechit, / Foarte mucezit» (*op. cit.*, p. 20). Și în varianta Teodorescu e vorba de un zid de demult, părăsit, neisprăvit, vechi și mucezit, dar el era așezat «colo, unde-mi crește, / Unde se-ndesește, / Treștiță pitică, / Răchită-nflorită, / Papură-nverzită» (*op. cit.*, p. 261). La Mateescu locul e așezat în «Hățiș, curpeniș, / Și ezer fără fund / Cu apă curată, / Treștiară-naltă», dar lipsește cu desăvîrșire prezența vreunei urme de veche zidire (*op. cit.*, p. 14). În acest cadru, pornit la o a doua alegere a terenului, domnul nu se lasă «Pînă ce-mi afla, / D-un dalb luminiș, / Frumos poeniș», care însă e «În sus pe Argiș, / La cetinu-nalt, / Nalt și resfirat, / Cum nu era alt», unde stăbăla a ridică mînăstirea (*op. cit.*, p. 15).

39. La Pamfile lipsește această recomandare. Se trece direct la indicația de a porni la lucru și a face o mînăstire: «Mîndră și frumoasă, / Naltă și chipoasă», asemănătoare căreia să nu mai fie alta în lume și de care să se mire domnii și împărații (*op. cit.*, p. 20). La Teodorescu, apare indicația că la fața locului ajunși, domnul descălecă (dar la început se spunea că era într-o cociă) și în timp ce ocolește zidul, privindu-l, Manole, bătînd din palme îi strigă: «Doamne Negru Vodă, / Iată e-am găsit / Și am nimerit / Loc de mînăstire...» (*op. cit.*, p. 462). În loc să pună în gura domnului aceste versuri, ca în prima variantă, rapsodul le pune pe seama lui Manole, forțînd parcă realitatea. Nu Manole căuta, ci domnul. Dar probabil că aici avem de a face cu o contaminare cu o altă variantă și guzlarul, plăcîndu-i versurile și ideea, le-a pus aici. Îndată însă el pune pe domn să le repete și subliniază că acesta poruncește, de-i ajută, să li se aducă «var și cărămidă, / Că-i puște multă, / Că-i lucrarea lungă» (*op. cit.*, loc. cit.). La Mateescu, toate acestea lipsesc.

40. Nu se află în nici una din variantele cu care facem comparația și completarea.

41. La Pamfile se dă indicația, după ce domnul le arată meșterilor de dorea să-i facă din mînăstirea sa, că Manole, după ce se socotea, scotea planuri și, nezăbovind, lucrul pornea întinzînd sforile pentru măsurătorile de trebuință, după care zidul apuca să se înalțe (*op. cit.*, loc. cit.). De reținut de aici faptul că planurile erau gata făcute. La Alecsandri și Teodorescu se trece direct la măsurători. La Mateescu intervine o mare deosebire, căci nu se putea pune așa repede chestiunea măsurătorii, ci mai întîi a asanării lacului. Ba mai are loc și o altă întîmplare — căci nu putea lipsi o minune cu prilejul ridicării unui asemenea monument — anume, în cîtinul cel înalt, domnul omnia o iconă, care noaptea pierie în iezarul arătat. Pusă iar la loc, ea dispăre din nou în iezar, și așa de trei ori la rînd. Atunci domnul — aici el face totul, — ordonează secarea iezerului. Pune oameni de taie pădure, face cărbuni, îi bagă în iezar pentru a suga apa, sapă șanțuri mari de scurgere, apoi aduce fauri care fac grătare și după ce le așează pe acestea frumos, se începe la zidire (*op. cit.*, p. 16—17). De reținut folosirea cărbunilor pentru secarea lacului, cunoscută și lui Paul de Alep.

locului, dar și supărarea lui însoțită de repetarea amenințării zidirii lor de vii⁴². Poetul anonim găsește aici locul plasării credinței de care am vorbit, a zidirii în temeliiile ciădirii a unei ființe vii pentru reușita lucrului. Din impasul în care se aflau, poetul anonim îi scoate pe cei zece meșteri mari, punându-l pe șeful lor Manole să se culce și evident, ca în toate variantele motivului, el află în vis soluția⁴³. Cu toții se leagă a o ține în secret, după ce Manole le-o împărtășește⁴⁴.

Dar pentru ca gestul să fie și mai ales, marele sacrificiu cerut de vis, nu-l putea face decît cel mai de frunte dintre aleși. Și astfel, în versuri duiioase, anonimul creator îl pune pe marele meșter, care e cînd Manole, cînd Manea, în condiții de o simplitate și sfișietoare zbuciumare sufletească, dar de o neînchipuită putere de stăpînire și dîrzenie, specifice marilor creatori, în ciocnirea de sentimente universal-valabile, să-și zidească iubirea și rodul ei, ca sacrificiu pentru izbînda sublimului la care se angajase.

Totul trebuia însă să fie la înălțime, de aceea și dragostea Anei⁴⁵ — pe care n-o cheamă nici pe ea Ana doar așa la întîmplare — încrederea ei în soțul iubit sînt de neclintit. Nu poate fi înturnată din cale, de la datoria ei de soție credincioasă, de nici un fel de piedici, căci pentru rapsod, omenescul trebuia biruit în favoarea creației nemuritoare.

În dimineața zilei de după legămîntul făcut, dintre toate cele zece soții nu apărură decît a aceluia care nu devenise sperjur, a marelui meșter, și veselia ce cuprinsese pe tovarășii săi de lucru la vederea ei, ieșită poate și dintr-o ascunsă invidie față de superioritatea lui asupra lor, e pusă de rapsod în opoziție cu amărăciunea ce se ridică în sufletul soțului, dar și cu năzuința de reușită a ambițiosului meșter. Cum situația pornea dintr-o călcare a eticii, a moralei general-creștine care nu admitea nepedepsirea sperjurului, cum mai apoi cei meșteri mari vor cădea în păcatul trufiei, lăudîndu-se cu puțința lor de a face o mînăstire și mai frumoasă, rapsodul, încadrîndu-se perfect în spiritul moralei vremii sale, are grijă să împartă și dreptatea cuvenită, și astfel, în partea finală, el îi va arăta pe vinovați hărăziți morții.

Pregătind în acest mod deznodămîntul, după jertfa zidirii, construcția merge bine. Zidul înaintează cu repeziciune și curînd mînăstirea e gata. Venind să-și vadă ctitoria, înfățișată de creatorul popular ca falnică, cum n-a mai fost alta, Negru Vodă, cînd o văzu mult se veseli privind-o⁴⁶. Dar el n-o voia numai cum n-a mai fost alta, ci nici să nu mai fie ca ea o alta. Gîndul îl îndemnă atunci

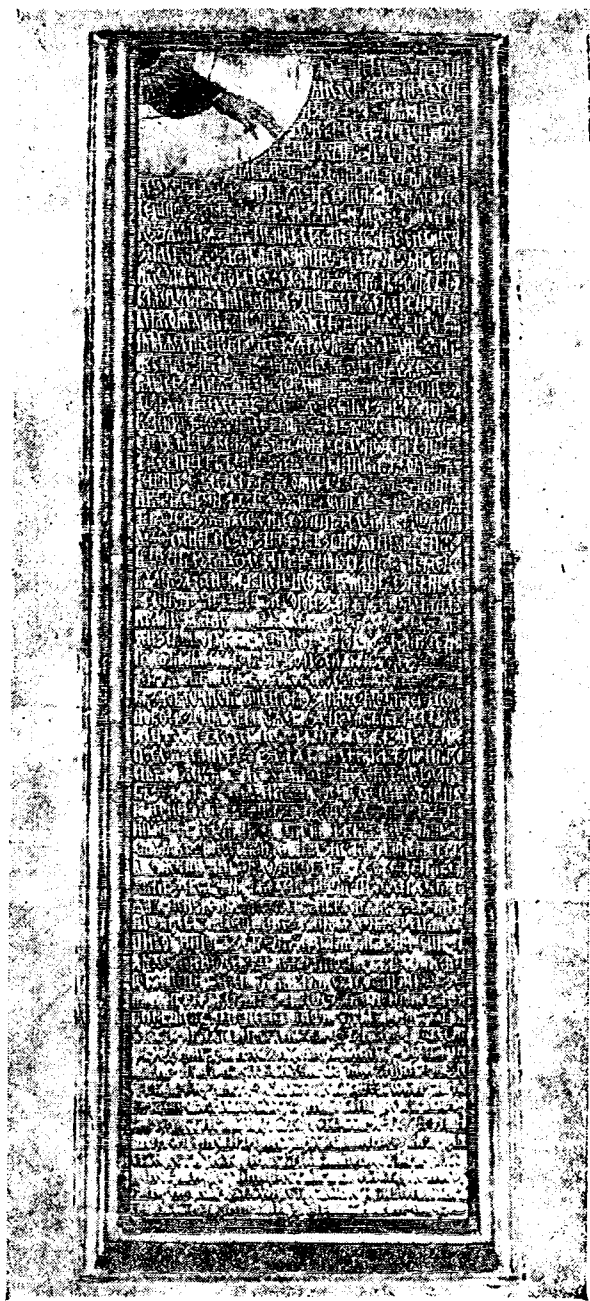
42. Episodul cu surparea zidului apare în toate. Dar după el, celelalte trei variante trec direct la visul lui Manole, lipsind din ele muștrările domnului. Numai într-un singur vers, despre mirarea domnului (la Mateescu, *op. cit.*, p. 17).

43. Diferențe în privința împrejurărilor în care Manole e pus să viseze.

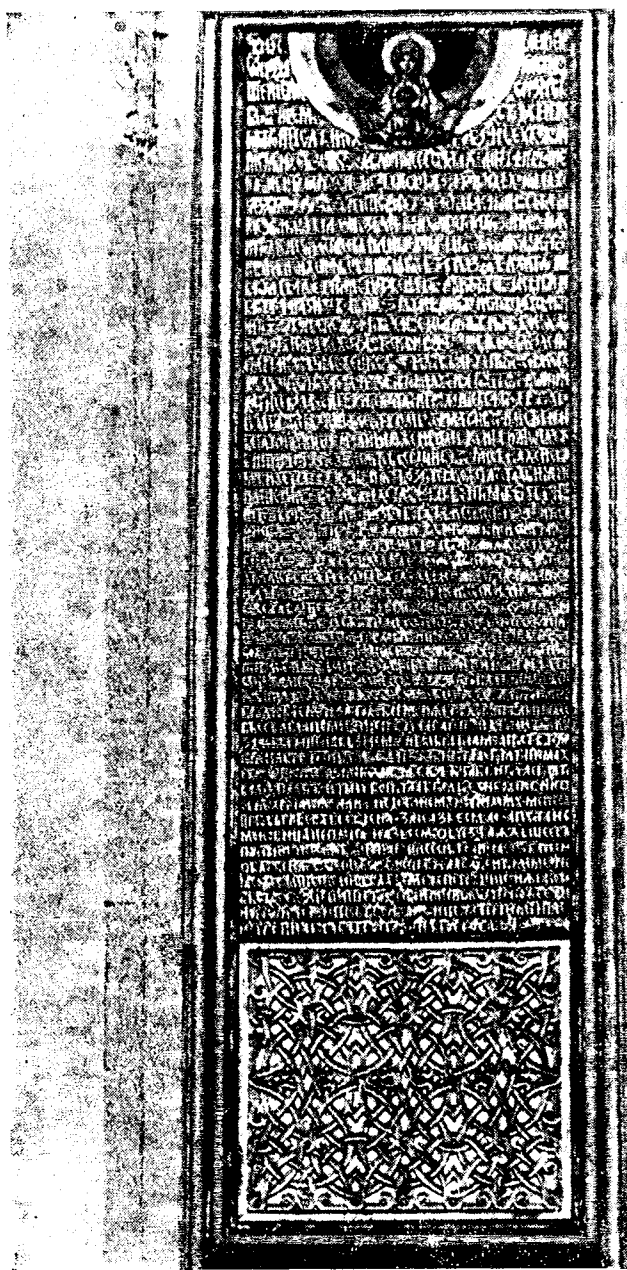
44. Diferențe și în modul de a expune conținutul visului și legămîntul intervenit: ca și în privința modului cum a fost respectat de cei zece meșteri. Mai pe larg. mai poetic, și de o înaltă realizare artistică, la Teodorescu. Tot așa și în privința frămîntărilor sufletești ale artistului și de asemenea în privința actului zidirii, dar nu insistăm asupra lor, neinteresînd aici.

45. La Pamfile nu apare nici un nume, la Teodorescu și Mateescu, o cheamă Caplea, nume de femeie, care are rezonanță, prin acelea care l-au purtat în cursul secolului al XVI-lea și chiar la începutul celui de al XVII-lea.

46. V. Alecsandri, *op. cit.*, p. 191. La Pamfile, vine acum în trăsura domnească, trasă de opt telegari și însoțit și de boierii țării (*op. cit.*, p. 23). La Teodorescu, mai pe larg descrierea, Vodă venind de la vînătoare să vadă lucrul sîrșit (*op. cit.*, p. 467). La Mateescu, Negru Vodă se plimbă cu doamna Ilinca și iată că văd mănăstirea sîrșită (*op. cit.*, p. 27).

Prima inscripție a Voievodului Neagoe Basarab,
ctitorul Mănăstirii Curtea de Argeș, așezată
pe fațada vestică a bisericii

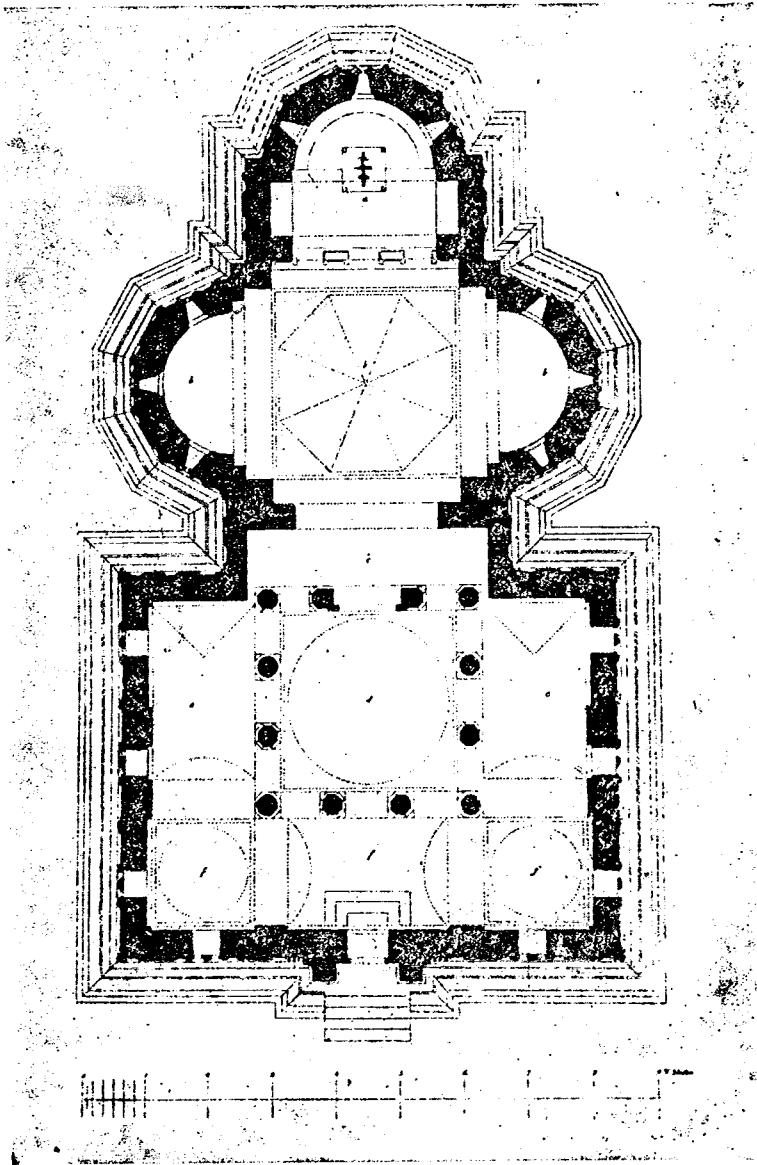
A doua inscripție a lui Neagoe Basarab, ctitorul Mănăstirii
Curtea de Argeș, așezată pe fațada vestică a bisericii

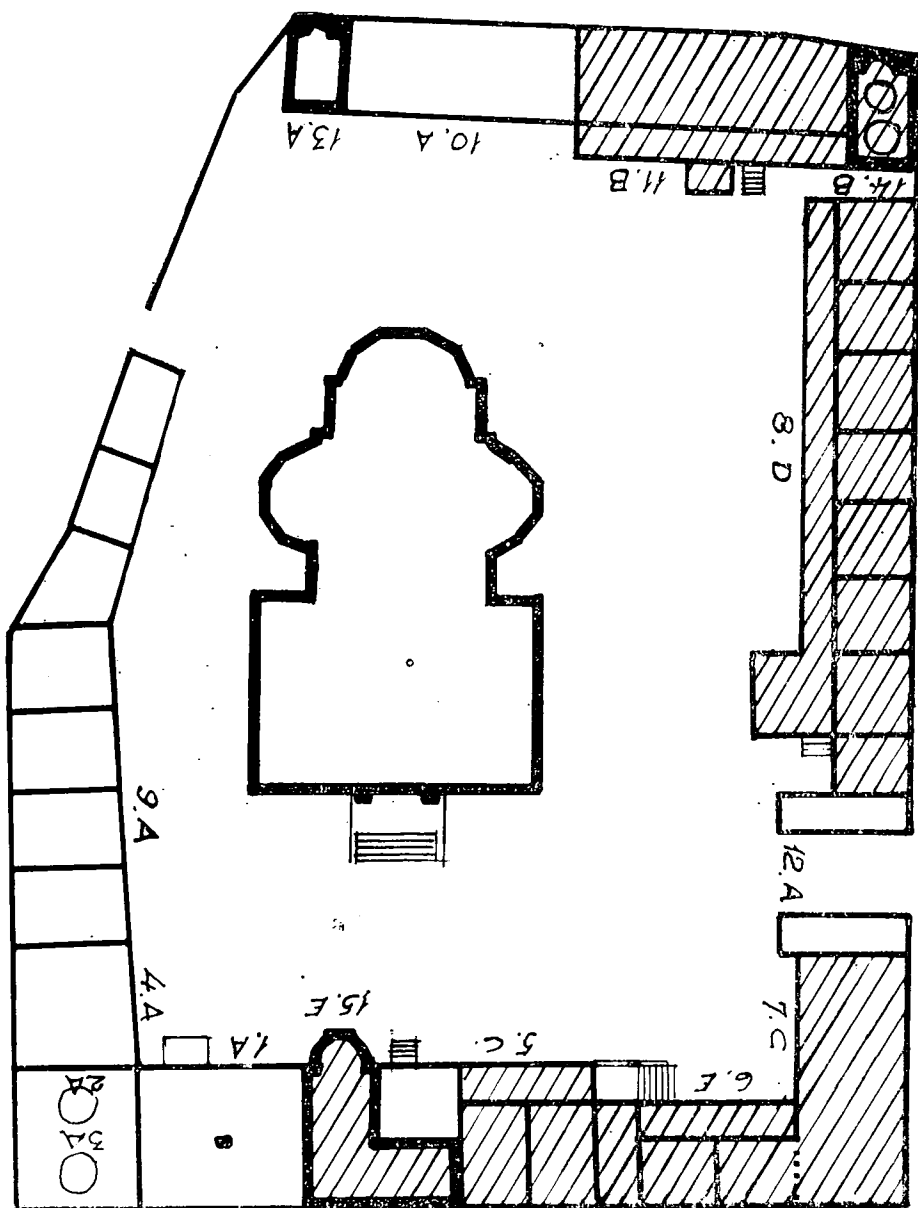

Partea din față a Pomelnicului Mănăstirii Curtea de Argeș, scris în anul 1785 de Petrace Giurcă Rîmniceanul

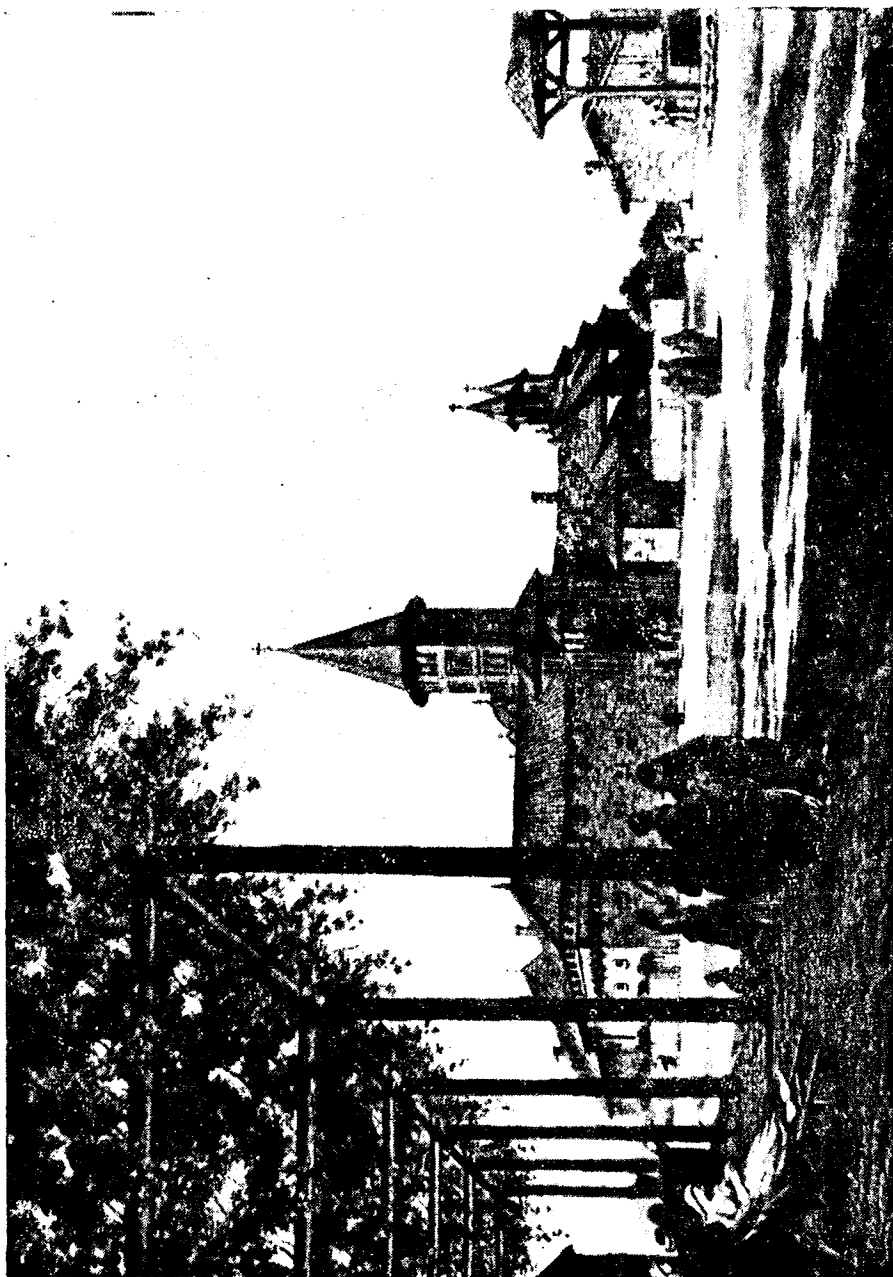

Planul bisericii Mănăstirii Curtea de Argeș

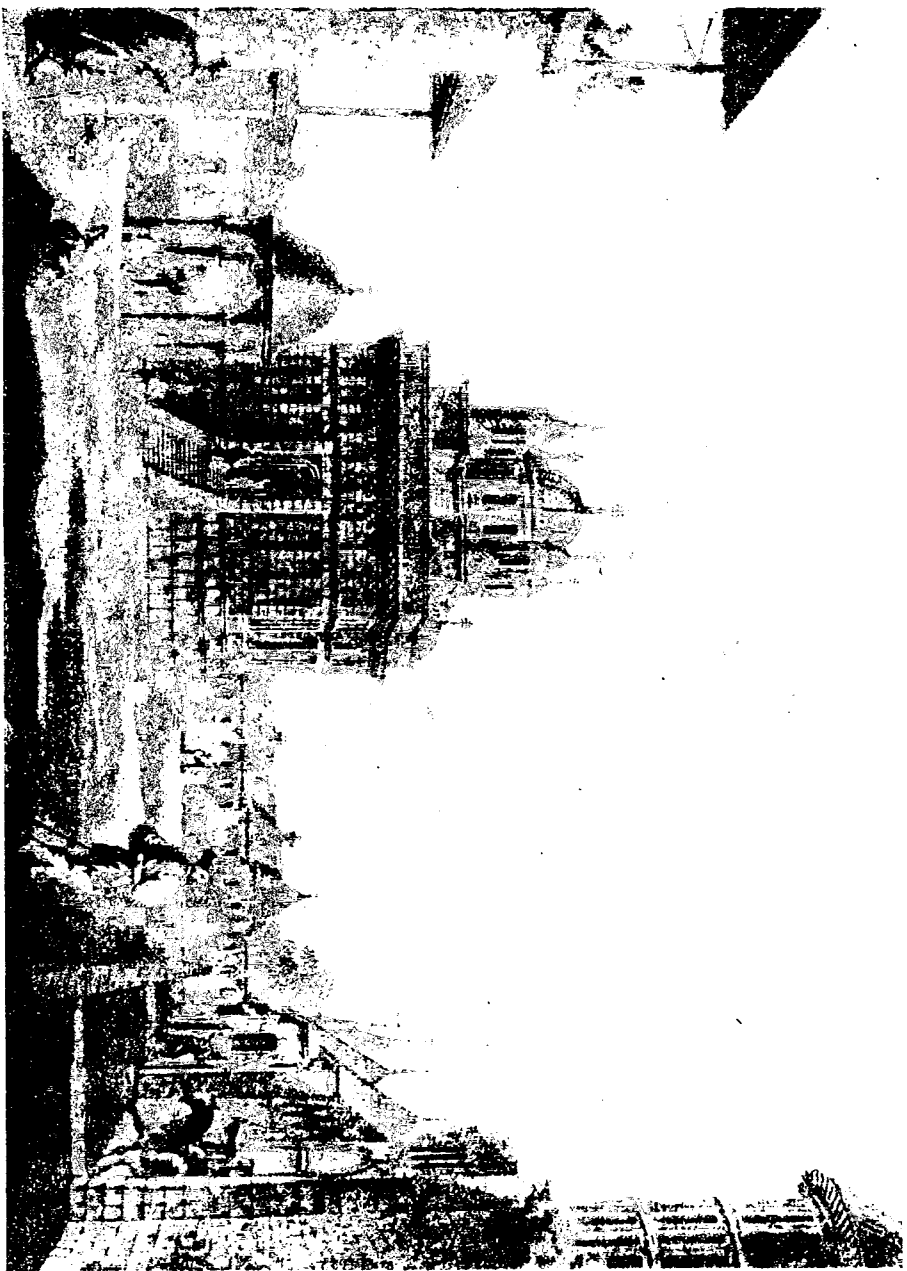

Faze de construcție în incinta minăstirii:

- A — Neagoe Basarab (nehașurat); B — Radu de la Afumați; C — Matei Basarab; D — Arhimandritul Damaschin; E — Episcopul Iosif.
 1 — Trapeză; 2 — Bucătărie; 3 — Brutărie; 4 — «Povarnă de olovină»;
 5 — Arhondaricul; 6 — «Casele noi»; 7 — «Casele arhieresti»; 8 — «Casele lui Damaschin»; 9 — Chilii; 10 — Casa domnească «Neagoe Basarab»;
 11 — Casa domnească «Radu de la Afumați»; 12 — Turnul clopotniță;
 13 — Paraclis Sf. Nicolae; 14 — Paraclis Sf. Petru și Pavel; 15 — Paraclis Sf. Nifon [art.: Etape de construcție...]

Minăstirea Arges văzută din exterior (1800). Gravură de William Watts după un desen de Luigi Mayer (După *Views in Turkey in Europe and Asia...*)
[art.: *Etape de construcție...*]

Minăstirea Argeş văzută din incintă (1800). Gravură de William Watts după un desen
de Luigi Mayer (După *Views in Turkey in Europe and Asia...*)
[art.: *Etape de construcție...*]

să-i întrebe pe cei care-o lucraseră de pot face ceva și mai frumos⁴⁷. Trufia de care spuneam îi determină pe meșterii cei mari să se laude cu știința lor și astfel, neștiind ce-i aștepta, domnul află că ei pot construi o «Altă mânăstire / Pentru pomenire, / Mult mai luminoasă, / Și mult mai frumoasă». Aflînd aceasta, adică tocmai ce nu ar fi vrut să se mai întîmple, domnul rămase întîi pe gînduri chibzuid, după care hotărîrea fu luată. Pentru a împiedica depășirea operei sale, se impunea sacrificarea constructorilor. El ordonă ridicarea schelelor din jurul edificiului spre a-i lăsa pe meșteri să piară chiar pe acoperișul operei mîinilor lor.

Spre a se salva, meșterii cei mari își lucrară aripi de șindrilă și, ca altădată miticul Icar, încercară cu ele zborul păsărilor. Prea slabe însă, ele nu folosiră, căci nefiind în stare a rezista și a înfrînge astfel legile firești, nu-i putură susține și toți se prăbușiră, pierzîndu-și viața⁴⁸, și o dată cu ea și numele, afară de al lui Manole.

*

Precum se vede din scurta rezumare a legendei, de la început chiar, e ușor sesizabilă nepotrivirea evidentă între ctitorul din legendă și cel real, între zidul părăsit și ridicarea de mânăstire nouă și frumoasă, și așa mai departe. Ce trebuie să credem deci în legătură cu întemeierea mînăstirii, căci ceva legenda a reținut din realitatea istorică de la care a pornit.

O primă chestiune care se ridică este aceea de a ști ce caută Negru Vodă în locul lui Neagoe? Nu știa rapsodul popular cine era ctitorul mînăstirii?

Răspunsul la această întrebare trebuie pus neapărat în legătură cu locul unde avea să fie ridicată mînăstirea. El n-a fost un loc oarecare, nici ales în împrejurări întîmplătoare ca în alte cazuri, ci era un loc precis căutat de voievod. Un loc pe malul Argeșului acolo unde se afla «un zid părăsit și neisprăvit», loc cu înfățișare de grindii într-un aluniș. Aceasta vrea să spună că noua mînăstire nu începea, ci avea să continue ceva început de altul înainte. Dacă știrea aceasta păstrată de legendă își găsește o confirmare în izvoarele vremii înseamnă că legenda reține o realitate istorică. Izvoarele par și ele a întări conținutul acesta păstrat peste secole de legendă, căci, cine era acel altul de care ziceam și ce era acest zid neisprăvit lăsat în părăsire, o putem afla din singurele știri istorice de care dispunem.

Așa, *Viața patriarhului Nifon*, care este o adevărată cronică a domniei lui Neagoe Basarab, scrisă de Gavriil Protul, dă unele informații precise în legătură cu locul ales pentru ridicarea Mînăstirii Argeșului. Pe relatarea ei putem pune bază, căci autorul său a scris-o cunoscînd bine faptele, fie din propria-i participare la ele, fie din informațiile directe luate de la cei din jurul domnului și chiar de la voievodul Neagoe.

Din expunerea lui se înțelege că mutarea scaunului mitropolitan din Argeș în noua capitală a țării, Tîrgoviște, care a dat naștere la unele discuții și a fost una din cauzele discordiei dintre Radu cel Mare și patriarhul Nifon⁴⁹, s-a efectuat

47. Ca idee, discuția dintre Vodă și meșteri e identică cu aceasta, la Pamfile și la Teodorescu. La Mateescu lipsește, se trece direct la stricarea schelelor (*op. cit.*, p. 27). Diferențele în modul de a prezenta discuția, mai mult la Teodorescu (*op. cit.*, p. 468). Ca și la Alecsandri, nici la Pamfile, Manole nu răspunde domnului nimic. Se laudă numai ceilalți, numai că la acesta se specifică chiar lucrarea marelui meșter (*op. cit.*, p. 24).

48. Întreg sfîrșitul apare în toate aceste variante, identic în privința conținutului, diferențele sînt numai de natura realizării artistice.

49. Gavriil Protul, *op. cit.*, p. 110—111. Începutul conflictului la p. 42—43. Cf. și lucrarea lui

definitiv de către Neagoe Basarab⁵⁰. Se înțelege de aici că vechea reședință rămînea cu totul la pămînt ca importanță și multă nemulțumire s-ar fi provocat printre orășeni, în raport cu Tîrgoviștea căreia, normal, i se va clădi sediu nou mitropolitan. Lucru pe care-l va și face de altfel Neagoe⁵¹. Necesitatea unui local nou pentru mitropolie se pare că se simțea, chiar dacă scaunul mitropolitan ar fi rămas în Argeș. Gîndind să lase argeșenilor o mînăstire operă a sa în schimbul mitropoliei care li se lua⁵², Neagoe Basarab alege pentru ridicarea acesteia chiar locul sediului vechii mitropolii. În felul acesta tradiția se continua și măcar se păstra iluzia că nu s-a schimbat nimic. Cum clădirea era veche și prinsă de derăpănare, de aceea Gavriil Protul de care spuneam se exprimă astfel în privința începuturilor Mînăstirii Argeș: «Și sparse Mitropolia den Argeș den temeliea ei și zidi în locul ei altă sfîntă biserică tot den piatră cioplită și netezită și săpată cu flori, și au prinsu toate pietrile pe dinlăuntru den dos una cu alta, cu scôbe de her, cu mare meșteșugu și au vîrsat plumbu de le-au întărit»⁵³. Clar o spune omul care a participat la tîrnosirea mînăstirii lui Neagoe și a putut ști din rela-tarea competentă a ctitorului și a oamenilor lui totul în legătură cu zidirea clădirii despre care vorbește. Relatarea acestui prim izvor contemporan, verifică legenda în afirmația ei că mînăstirea a început a se ridica pe un zid început.

Avem însă o știre și mai autorizată, tot contemporană, care întărește și mai mult spusele legendei. Aceea pe care ne-o dă una din cele două inscripții în limba slavonă, frumos săpate amîndouă și fixate pe zidul de vest, în dreapta⁵⁴ ușii principale. Aceasta, ca și cea de a doua de lingă ea, probabil că erau gata în 1517 cînd mînăstirea a fost tîrnosită, căci nu menționează pomposul eveniment al sfințirii și nici numele preoților participanți⁵⁵. După modul cum sînt alcătuite, ambele par a fi redactate chiar de domnitor. În cea dintîi, așadar, voievodul se exprimă astfel: «...asemenea și noi, urmînd lor cu dorință, și osîrdie avînd către acest sfînt dumnezeesc templu și lăcaș al Prea sfintei și Prea binecuvîntatei stăpînei noastre de Dumnezeu născătoarei și pururea fecioarei Maria, a prea cinstitei Adormiri, pe care am găsit-o domnia mea la Curtea de Argeș, *dărîmată și neîntărită...*, am hotărît acest mai sus pomenit templu de la temelie a-l zidi și a-l înălța, și a-l întări⁵⁶, și am dărui sate de țigani și bălți cu pește și vaduri...»⁵⁷ etc.

Niculae Popescu, *Nișon 11, Patriarhul Constantinopolului*, în «Analele Acad. Române», Seria II-a, t. XXXVI. (1914), cap. E. *Nișon în Țara Românească, conflictul cu Radu al IV-lea cel Mare...*, p. 480 ș.u. Vezi și Tit Sîmedrea, *Viața și traiul Sfîntului Nișon, Patriarhul Constantinopolului*, București, 1937, p. 10 ș.u.

50. V. Drăghiceanu, *Mitropolia Tîrgoviștei, Note istorice și arheologice, cu 18 ilustrații și planșe*, București, 1933, p. 5. Și la I. G. Bulat, *op. cit.*, p. 20.

51. Tot Neagoe Basarab a fost acela care a zidit și clădirea Mitropoliei din Tîrgoviște. Gavriil Protul o spune: «zidi mitropolia în Tîrgoviște...» (*op. cit.*, p. III. Cf. V. Drăghiceanu, *loc. cit.*, care zice că au început-o la 1516 și a tîrnosit-o înainte de a o sfinți, la 17 mai 1520. Vezi și Victor Brătulescu, *Frescele...*, p. 24, dar mai ales la Gr. Tocilescu, *op. cit.*, p. 31).

52. A. Sacerdoțeanu, *Vechimea Mînăstirii Argeșului*, în «Biserica Ortodoxă Română», LVI (1938), nr. 11-12, p. 769. Vezi și în *Inchinare Inalt Prea Sfințitului Patriarh Miron, cu prilejul împlinirii vîrstei de 70 de ani*, București, 1938, p. 165, unde, pe bună dreptate, afirmă că nefiindu-i ușor lui Neagoe să mute Mitropolia la Tîrgoviște, «a trebuit să dea argeșenilor o satisfacție din cele mai însemnate, zidindu-le biserică pentru mînăstire, cum nu mai era alta». Poate pentru înșelarea vigilenței lor, se va fi pornit aceasta pe motivul rezidirii celei vechi (Cf. Victor Brătulescu, *Frescele...*, p. 20).

53. Gavriil Protul, *op. cit.*, p. 108-109.

54. Cum privești la mînăstire.

55. Vezi inscripțiile la Remus Ilie, *op. cit.*, p. 587-589, și aprecierea sa la p. 589, nr. 1 și 2.

56. Sublinierea noastră.

57. Remus Ilie, *op. cit.*, p. 587, nr. 1, care și el o redă după Gr. Tocilescu, *op. cit.*, p. 32.

Domnul spune deci singur ce a făcut. Mînăstirea cea veche, cu hramul Adormirea Maicii Domnului, pe care a găsit-o la Curtea de Argeș dărîmată și neîntărită, el a hotărît s-o înalțe și s-o zidească din temelie. Aceasta însă presupune întii dărîmarea vechiului zid dărăpanat — adică a zidului părăsit și neisprăvit — nu neterminat, ci nefolositor — al legendei, sau spargerea mitropoliei, cum se exprima Protul.

Că Neagoe ridică mînăstirea în locul vechii mitropolii o arată și hramul care e același atît la ctitoria sa cît și la mînăstirea mitropoliei. Se respecta deci tradiția bisericească în această privință, căci, potrivit ei, nu se obișnuia a se da alt hram, ci, cel mult, se putea adăuga un al doilea, ceea ce domnul, cum se vede, nu o face.

Și izvoare mai noi mai păstrează amintirea că Neagoe a ridicat mînăstirea din temelie, confirmînd și ele legenda. Astfel, inscripția din 1526 septembrie 10, pusă de Radu de la Afumați, un contemporan și el, soț al Ruxandrei, fiica lui Neagoe, care zice că «Neagoe Voevod..., cu rîvnă și îndemnare, din temelie a înălțat... acest templu... și neisprăvindu-l s-a dus la veșnicele locașuri»⁵⁸.

Tot așa a doua inscripție de la același Radu Voievod, din 18 septembrie 1526, pusă deasupra ușii de marmoră din portalul despărțitor al pronaosului de naos și privind spre altar, referitoare la începerea zugrăvelii spune și ea că: «Io Neagoe Basarab voevod, din temelie înălțat-am acest... templu...»⁵⁹.

Restauratorul din 1682 al mînăstirii, Șerban Cantacuzino, pune și el o inscripție în peretele de vest, în stînga intrării principale, în care se arată că «acel Neagoe Basarab, cel despre mumă strămoșul domniei mele, ...depreună cu alalte bune fapte ce făcea, și mănăstire den temelie au rădicat mare și luminată aici în orașul acesta Argeșul... împreună cu alalte ale mănăstirii împrejur zidiri, cît la toată zidirea iar de celelalte danii să vede să fi făcut cheltuială împărătească...»⁶⁰. Și pisania pusă de episcopul Iosif știe că biserica «s-au ridicat din temelie..., de cel întru sfînt Dumnezeu binecredincios Ion Neagoe Voevod Basarab...»⁶¹.

În afară de inscripții însă, amintirea aceasta e păstrată și de documente, din care unele știu și ceea ce inscripțiile nu spun, anume, că mînăstirea e ridicată nu numai din temelie de Neagoe, dar și că ea s-a zidit pe locul vechii mitropolii. Din mulțimea documentelor nu vom cita aici decît două pentru exemplificarea afirmației în ambele ei aspecte. Așa, actul de la Șerban Cantacuzino din 23 august 1682, ilustrînd primul caz, zice: «Mai virtos către această... mănăstire, ce se chiamă Argeșul, care iaste zidită și înălțată și prea înfrumusețată de început den temelie de răpoptul strămoșul domniei mele Io Neagoe Voevod Basarab...»⁶².

Al doilea exemplu, documentul din 27 iulie 1806 de la Constantin Al. Ipsilanti, păstrează și amintirea cealaltă căci spune: «...sfînta Episcopie a Argeșului, unde mă cinstește ... hramul ... Adormirea ... fiind din vechime zidită mănăstire de răpo-

58. Remus Ilie, *op. cit.*, p. 592, nr. 7; cf. și Victor Brătulescu, *Frescele...*, p. 24—25.

59. Remus Ilie, *op. cit.*, p. 590—591, nr. 8. Așa trebuie, 1526. La Fr. Jaffé, *op. cit.*, p. 8 anexe. Inscripția nr. X, data e 7033 sept. 18, deci 1534.

60. Inscripția la Remus Ilie, *op. cit.*, p. 593—594, nr. 18, și la Victor Brătulescu, *Frescele...*

61. 23, ambii au luat după Gr. Tocilescu, *op. cit.*, p. 52. Inscripția poartă data 25 august 1682.

62. Remus Ilie, *op. cit.*, p. 595, nr. 20.

63. Arh. St. Buc., *Episcopia Argeș, XLIII/1*. Fragment și la Al. T. Dumitrescu, *Mărturiile documentare despre mînăstirea Argeșului*, în «*Bul. Com. Mon. Ist.*», an. VII (1914), p. 142.

*satul bine credincios domn Neagoe Voevod Basarab, în locul unde mai înainte a fost mitropolia țării, pă vremea când scaunul domniei era în orașul Argeșului...*⁶³.

Se pare că un argument în plus l-ar aduce în această chestiune chiar planul acestui monument, unic în felul său, fără asemănare în întregimea sa, cu vreunul din edificiile anterioare ale țării. El lasă să se vadă că noua clădire a întrebunțat bazele alteia mai vechi, poate — s-a zis de unii cercetători, și nu fără temei — al unei timpurii bazilici dinainte de întemeiere. Chiar și porțiuni din vechi pereți se pare că au fost păstrate, ceea ce probabil explică unele curiozități arhitectonice ale detaliilor⁶⁴.

Rapsodul, care va fi cunoscut și tradiția eventuală a vechii minăstiri a mitropoliei⁶⁵, își lua libertatea a îmbina situația din vremea lui Neagoe a mitropoliei cu aceea poate de la ridicarea ei mai veche, făcând din starea-i deplorabilă, pentru mai mare impresie, un zid părăsit, ca cel al amintirilor păstrate din străvechi.

Dar ridicarea vechii mitropolii, pentru care narația lui din bătrâna tradiție era mai potrivită, se lega firește de întemeiere, și legenda cunoștea de întemeietor pe Negru Vodă, al cărui nume folosit în locul celui al contemporanului avea darul creării nu numai a izului depărtării în timp, dar și al legării noului minunat monument de vechile tradiții, nepermițând întreruperea unei continuități⁶⁶ și în această privință.

63. Arh. St. Buc., *Episcopia Argeș*, XLIII/23. Documentul e publicat de Al. T. Dumitrescu, *op. cit.*, p. 143.

64. Toate aceste observații le-a făcut cu competență, prima dată, Gr. Tocilescu, *op. cit.*, p. 29 ș.u. După el au pornit-o apoi toți ceilalți, întorcând problema pe toate fețele și silindu-se a aduce cite ceva în plus. Vezi mai în detaliu, și cu literatura mai importantă la V. Vătășianu, *op. cit.*, p. 198 ș.u. și p. 489 ș.u.

65. Chiar dacă nu ni s-a păstrat ceva special în legătură cu ridicarea vechii mitropolii, este imposibil să credem că n-a existat o legendă sau un cîntec bătrînesc, în legătură și cu ea. Faptul că se păstrează în unele variante părți care sînt evident introduse din altele mai vechi, în care fondul era dezvoltat oarecum deosebit, arată că legenda formată în secolul al XVI-lea a sintetizat ceea ce circulase anterior, poate în forme mai reduse, în legătură cu vechea clădire, a amplificat cu ceea ce a stimulat creația o dată cu împrejurările ce au realizat ctitoria lui Neagoe și a dat contur, în forma artistică cea mai înaltă atinsă undeva de motivul ce stă la baza legendei Meșterului Manole. Așa se explică și păstrarea numelui în continuare al lui Negru Vodă ce va fi fost socotit în vechea versiune, cum probabil că și era, ca ctitor al minăstirii vechii mitropolii.

66. Prezența numelui lui Negru Vodă în balada populară a Meșterului Manole, a determinat pe O. Tafrali să afirme că toți cei care socotesc că balada aceasta privește minăstirea lui Neagoe s'înceală. Nici o parte din ea nu se referă la acesta și nici la biserica sa, zice Tafrali. «Par contre, on y parle d'une randonnée du Négru Vodă, venu du nord dans ce pays, ce qui corroborerait le récit du «Descălicat», de la *Chronique anonyme*» (O. Tafrali, *op. cit.*, p. 7). Intovărașit de suita sa, în care se aflau și zece meșteri zidari și șeful lor Manole, Negru Vodă «chercha longuement une place, où il savait existé «un vieux mur, inachevé et abandonné». Il fonda son église, que le poème appelle princière (Domnească) et vraisemblablement aussi sa résidence sur l'emplacement d'une localité en ruines, dont le renom historique l'attirait». În consecință, poema privește fundarea Bisericii Domnești Sfîntul Nicolae, din Curtea de Argeș și nicidecum ctitoria lui Neagoe Basarab din secolul al XVI-lea (*Ibidem*, p. 8 și nota). Făcută publică încă din 1931 în lucrarea *Monuments byzantins de Curtea de Argeș*, această părere n-a convins. Oarecare atenție l-a acordat D. Găzdaru (*op. cit.*, p. 88—92). Alții, din contră, nici n-au luat-o în seamă. D. Caracostea, în cursul despre *Balada populară* din 1937, afirma categoric că «Localizată în jurul minăstirii de la Curtea de Argeș, balada (Meșterul Manole) nu poate să fie la noi mai veche decît sfințirea acestei biserici sub Neagoe Basarab» (p. 355) Conținutul legendei care se referă la Negru Vodă, «descălecătorul» din secolul al XIII-lea sau începutul celui de al XIV-lea, e susținut și de cronica țării care arată că voievodul acesta intrînd pe valea Dimboviței în țară, a fondat mai întîi Cîmpulungul, unde a făcut și biserica mare și frumoasă, după care a coborît la Argeș. Aici a fondat, de asemenea, orașul și a așezat capitala, a clădit un palat domnesc și o mare și frumoasă biserică, în care s-a și îngropat și pe care — zice Tafrali — poemul o numește «Domnească».

Legenda, păstrătoare a numelui întemeietorului, credem că s-a format înainte de secolul al XVI-lea, dar nu putem admite că ea este în legătură cu Biserica Domnească Sfîntul Nicolae, care

cînd, au den greșeala meșterilor, au den umezeala vreamilor, început-au a se strica temelia și scara și a se muta pietrele de la locul lor...»⁶⁸. Cunoscînd înfățișarea aproape mlăștinoasă a terenului vom putea admite că poate un sîmbure de adevăr păstrează legenda și în versurile care vorbesc de surparea, indiferent dacă noaptea sau nu, a zidurilor, de nu putea spori lucrul. De altfel o consolidare a terenului din aceeași cauză, a trebuit făcută și cu prilejul restaurării din 1875—1886, cînd s-a dat, după cît se pare, peste urme ca cele însemnate de Paul de Alep, în săpăturile făcute⁶⁹.

În legătură cu cei care au construit edificiul, am văzut ce spune legenda, care stăruie în principal asupra lui Manole, șeful «ișnafului», cum i-au zis, — fără dreptate — unii⁷⁰, celor nouă meșteri zidari.

Tot asupra lui s-au oprit mai mult și cercetările specialiștilor care, au înclinat cei mai mulți a-l crede un străin⁷¹, poate un grec, bun cunoscător al modului de a lucra în lumea Răsăritului, adus de Neagoe în chip special. Dîndu-i-se o astfel de origine se explica prezența în așa de mare măsură a elementelor de influență orientală și nu numai bizantină, în arhitectura și podoaba monumentului.

Au fost și unele păreri care, mai timid, au înclinat pentru origina lui locală, românească⁷². Afirmția aceasta, pe care o credem îndreptățită față de acelea care-l socoteau adus, împreună cu tovarășii săi, de Neagoe de pe undeva din Constantinopol sau din Anatolia, ba chiar mai de departe, din ținuturile Armeniei sau ale Georgiei pe unde căpetenii creștine ale locurilor clădeau biserici cam în felul celei de la Argeș⁷³, se sprijină în primul rînd pe evidenta și convingătoare legătură stilistică dintre monumentul argeșan și monumentele anterioare și imediat posterioare din țară. Era o imposibilitate ca niște meșteri aduși de pe meleaguri străine și puși să lucreze, legenda spune cu grabă, în țară, să fie în stare să deprindă atît de repede obiceiul pămîntului în arta de a construi sau de a împodobi cu acea ornamentație geometrică atît de înrudită cu podoabele și desenele cu care erau înfrumusețate vechile noastre manuscrise, încît să nu apară nici o abatere de la amîntita legătură.

Nu în altă parte l-a căutat Neagoe pe marele său meșter, indiferent dacă l-a chemat Manole sau altfel, ci desigur l-a ales dintre cei care se distinseseră în construcția monumentelor vremii din preajma domniei lui. Acest meșter trebuie să fie acel «Mane meșter» care-și săpa numele pe chenarul uș de la Mînăstirea Bistrița, chenar din care s-a mai păstrat tocmai bucata cu inscripția numelui. El trebuie că a lucrat probabil la Glavacioc, la Govora, dar mai ales și mai sigur la Bistrița, la Dealu, la mitropolia din Tîrgoviște, și apoi la Argeș⁷⁴, căci cu aceste edificii are o oarecare asemănare cel al lui Neagoe.

La ideea aceasta duce și faptul că pentru pictura mînăstirii sale Neagoe tocmește tot un meșter care, la 1519, împreună cu alții, cu Dumitru și Chirtop, lucra-

68. *Ibidem.* 69. Gr. Tocilescu, *op. cit.*, p. 30.

70. Luaseră termenul de la Al. Odobescu, dar folosindu-l pentru începutul secolului al XVI-lea nu se potrivea, nefiind o realitate istorică, așa cum era pentru Manoli de care vorbea Odobescu, adică cel din a doua jumătate a secolului al XVII-lea.

71. Sp. Cegăneanu se gîdea la o origină sîrbească a lui (*op. cit.*, p. 47).

72. N. Ghika-Budești, *op. cit.*, part. I-a, p. 141.

73. Al. Odobescu, *op. cit.*, p. 267.

74. Vezi articolul citat al lui Sp. Cegăneanu, în «*Bul. Com. Mon. Ist.*», III (1910), nr. 1, fasc. 9, p. 44 ș.u. V. Vătășianu crede că Bistrița a putut fi lucrată chiar de Dobromir, despre care zice că poate fi sîrb, nu vedem de ce, în schimb, Manea de pe chenarul de ușă, zice, că n-are nimic comun cu legendarul Manoiie, după cum nici chenarul cu secolul al XVI-lea (*op. cit.*, p. 506 și nota 4).

seră zugrăveala de la Bistrița, pe Dobromir zugravul. Bistrița e ctitoria fraților Craiovești: Barbul, Danciul, Radu și Preda, adică neamurile după mamă ale lui Neagoe⁷⁵. Dacă el tocmea același zugrav, care desigur se dovedise un maestru, de ce nu ar fi folosit și același meșter constructor, de la care a urmărit să scoată tot ce ar fi putut da?

În versurile ei și legenda vine indirect să ne arate că Manole, adică de fapt meșterul de care s-a servit Neagoe, și ai lui sînt niște localnici. Vorbind de vis, ea dă indicația că în zid trebuie pusă «Cea-ntîi soțioară,/ Ce-ntîi surioară,/ Care s-a ivi, / Mîni-n zori de zi, / Aducînd bucate / La soț ori la frate»⁷⁶. Dacă ar fi fost niște străini veniți de prin părțile ce s-au zis, e greu de presupus că aceștia vor fi venit nu numai cu soțiile, ci și cu surorile, adică cu întreaga familie, în țară. Și trebuie reținut aici că legenda dă o imagine cu totul frecventă la noi pînă în trecutul apropiat, mai ales la țară, aceea a obiceiului de a li se aduce bucate gătite la ora mesei, de acasă, celor aflați la muncă. Și mai e o întrebare, dacă admitem totuși că vor fi venit chiar și cu neamurile, acestea atît de repede ar fi renunțat la obiceiurile lor de acasă în favoarea celor locale pe care îndată și le-au însușit în-locmai? Apoi, de ce-ar fi locuit familiile cu care veniseră atîta cale departe și nu aproape de locul edificiului cu soții. Versurile legendei te duc cu ideea locuinței lor prin satele sau cătunele din jur, iar o altă variantă vorbește de cei «nouă zidari de la Poenari»⁷⁷, sat în apropiere de Argeș.

*

Mult discutată a fost și problema adevăratului arhitect al mînăstirii Argeș. Ea a dat naștere la opinii diferite fiindcă nici cronicile, nici legendele și nici tradițiile nu sînt de acord în privința aceluia care, dînd dovadă de un adevărat geniu, a rezolvat probleme de construcție care pentru vremea aceea reprezintă o mare pricepere și a combinat diferite ornamente și alte îmbinări de detaliu în construcție și în împodobire, care l-au dus la realizarea unei sinteze așa de armonioase, încît opera ce l-a ieșit din mîini a putut reprezenta ceva specific, aparte, unic, ceva cu totul românesc⁷⁸.

Evident, pornindu-se în primul rînd de la cunoscuta legendă, opinia cea mai răspîndită l-a socotit pe Manole ca adevăratul arhitect al mînăstirii. Au fost însă unii care s-au întrebat dacă nu cumva însuși Neagoe Basarab n-ar putea fi socotit arhitectul ei. Se pleca de la ideea din multe tradiții care păstrau știrea că el a dat indicații în privința construirii și ornamentării. S-a rămas însă la părerea care-l socotea pe Manole în această calitate. S-a arătat că el nu apare chiar cu denumirea de arhitect, fiindcă, în vremea aceea și în general în evul mediu, în afară de Italia, pretutindeni, și mai cu seamă în părțile noastre, nu se ajunsese a se face încă o

75. Victôr Brătulescu, *Frescele...*, p. 21.

76. Versiunea Alecsandri (*op. cit.*, p. 188). La Pamfile e vorba numai de soție, dar se zice «acas de vă duceți», ceea ce presupune casele lor undeva prin împrejurimi (*op. cit.*, p. 21). La Teodorăscu apar «mîndrișoară» și «soțioară» (*op. cit.*, p. 463), în timp ce la Mateescu se spune «Ce întai soțioară / Ce întai zănișoară» (*op. cit.*, p. 18), expresii care de fapt reprezintă atribute tot numai pentru soție.

77. Informație dată de Profesorul Focșa, directorul Muzeului satului.

78. În privința aceasta toți cei care s-au ocupat cu studierea ei sînt de acord în a o socoti astfel. Vezi lucrările: N. Iorga — Gh. Balș, *Histoire de Part roumain ancien*, Paris, 1922; N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia*, partea I-a, București, 1927; Gr. Ionescu, *Istoria arhitecturii românești*, București, 1937, și *Curtea de Argeș, Istoria orașului prin monumentele lui*, București, 1910; V. Vătășianu, *Istoria artei feudale în țările române*, vol. I, București, 1959, la capitolele respective.

distincție între arhitect și constructorul propriu-zis. Rolul acesta îl îndeplineau aceia care de mici, ca ucenici, învățau și meșteșugul de a construi și desenul și zidăria și tăiatul pietrelor și ornamentarea⁷⁹ etc. E însă de reținut în această direcție că o specializare totuși apare, întâlnită și ea pretutindeni, deci și la noi. Ea se vede din modul cum iscălesc unii dintre ei: cutare meșter, cutare calfă sau meșter de zidari sau de pietrari, cutare zugrav⁸⁰ ș.a.m.d.

Pînă la urmă, lui Neagoe i s-a făcut însă concesiia unui amestec în construirea mînăstirii, admitîndu-se că în calitate de ctitor și ca unul ce plătea, și-a putut lua dreptul să-și impună anume dorințe sau să-și exprime unele idei care să fie ținute în seamă de cei care construiau⁸¹. O reexaminare a faptelor duce însă la altă situație. Este foarte probabil că în cazul Mînăstirii Argeșului se poate vorbi și la noi de arhitect deosebit de meșterul-constructor, caz tot atît de unic ca și unicitatea monumentului între celelalte.

Sînt numeroase indicațiile care duc la ideea că la Mînăstirea Argeșului nu s-a lucrat în această privință după modul tradițional, adică ctitorul își exprima dorințele sale, iar meșterul, punînd în practică arta sa, le ținea, în principiu, în seamă, totul privindu-l pe el în materie de execuție. Se poate spune că aici avem distinct de o parte executantul, constructorul, poate Manea-Manole și ai lui, iar de alta, arhitectul, Neagoe Basarab, domnul.

Privită mai atent, primele indicații în acest sens, le observăm chiar în legenda atît de mult folosită totuși. Chiar de la început Neagoe apare în postura principală. Sub numele de Negru-Vodă, de care am vorbit, el pornește la alegerea locului însoțit de cei ce vor lucra⁸². Dar se vede clar că aceștia n-au nici un cuvînt la alegerea locului ca specialiști. Ei nu sînt întrebați nimic — și să nu uităm starea acestuia față de care ar fi avut ce obiecta —, ci sînt duși la locul dinainte ales⁸³. Are puțină importanță pentru ei de ce domnul s-a fixat aici și nu în altă parte, cu toate că se vedea că e grindîș, în alte variante prundiș. Era o chestiune care îl privea numai pe cel ce conducea, adică pe domn, și nu pe ei, această alegere, care totuși nu se face la întîmplare ca în alte cazuri pe care le cunoaștem, ci se merge

79. Sp. Cegăneanu, *op. cit.*, p. 44. Savva Șoimescu, *op. cit.*, p. 54, îl socotește pe Manole singur ca arhitect și constructor.

80. De pildă, chiar în inscripția pusă de Radu Vodă de la Afumați la 10 septembrie 1526, privind zugrăvirea mînăstirii, lui Dobromir i se zice Dobromir zugravul. Remus Ilie, *op. cit.*, p. 590; cf. Victor Brătulescu, *Frescele...*, p. 25. Vezi și St. Meteș, *Zugravii bisericilor românești*, în «Anuarul Com. Monumentelor Istorice», *Secția pentru Transilvania, 1926—1928*, Cluj, unde, de exemplu, la p. 30: «Era-tudi zografoș», la Schitul Stănești, ctitorie a lui Mogoș banul și Giura logofătul din 1536; «Mina zugrav» la ctitoria Buzeștilor, mînăstirea Călușul, 1594 și de asemenea alții tot acolo la Meteș; din secolul XVII, Teodora Voinescu, *Zugravul Pîrvul Mutul și școala sa*, în «Studii și cercetări de istoria artei», II (1955), nr. 3—4, la p. 142, «Pîrvul Mutul zugravul». Exemplele se pot înmulți.

81. Păreră la Victor Brătulescu, *Frescele...*, p. 24. Gr. Tocilescu socotea că el «a contribuit mult la conceperea planului arhitectonic (*op. cit.*, p. 37 ș.u.) și argumenta. Păreră se întîlnește însă și la alții.

82. Lucrul apare la fel în toate variantele legendei citate mai sus. E vădit faptul că evenimentul se petrece cu Neagoe Basarab și nu cu Negru Vodă, legenda din punct de vedere al raporturilor dintre erou și fapte, deplasînd lucrurile. Ea întinerește și amplifică întîmplările, păstrînd eroul anterior.

83. Vezi prezentarea rezumativă făcută mai sus și trimiterele la diferitele variante folosite. Remarcăm că pentru Radu I, dacă el ar fi acel Negru Vodă descălătorul, s-ar mai potrivi povestirea cu căutarea locului, dar pentru un descălător abia venit în ținuturi noi pentru el, nu. De unde ar fi știut de existența unor asemenea nume și, în fond, cine le-ar fi făcut și ce importanță ar fi avut pentru el să le continue zidirea? Și apoi Radu, socotit a fi Negru Vodă, cu toate că e evidentă contopirea a două persoane în denumirea Radu-Negru Vodă, nici nu e întemeietorul mitropoliei Țării Românești.

la loc sigur. Nu putem cere legendei să se transforme în altceva decât ceea ce e, dar ea păstrează în continuare în expunerea ce face, rolul de conducător al lucrării pentru ctitor.

Ajunși în fața zidului, în versuri care-ți creează imaginea vie a situației ce a avut loc pe teren, Neagoe e pus să dea directivele începutului lucrului. «Iată zidul meu,/ Aici aleg eu...» etc., meșterii știind dinainte ce au de făcut, să treacă îndată la lucru, silind, ziua și noaptea, fără întârziere⁸⁴. Fiindu-le cu totul clar, de la început, ce au de executat, meșterii sînt arătați ca pornind grabnic la măsurătorile pe teren, ceea ce vrea să însemne că planurile domnului fuseseră gata făcute și încredințate lor⁸⁵. Din toată expunerea legendei poziția celor 9 — care firește n-au fost numai 9⁸⁶, căci nu era acolo muncă numai pentru nouă oameni, oricît de meșteri mari ar fi fost ei — nu este alta decât de constructori, iar a lui Manole de maestru peste ei, și atît. Ei se silesc să execute cît mai bine, să se depășească pe ei, să găsească soluții pentru rezolvarea marilor greutăți pe care realizarea planului ce le fusese pus în față le-o cerea, dar în afară de aceasta nu se vede altceva. Sau dacă totuși se bagă de seamă ceva, apoi e o oarecare neînțelegere între cel care apare mereu în control — domnul — și cei care execută⁸⁷, neînțelegere ce aduce parcă a nemulțumire, în primul rînd din partea conducătorului, care sfîrșește cu o adevărată tensiune și cu amenințări⁸⁸. Această atmosferă e cu talent sintetizată în versuri, care, neintrînd în detaliu spre a povesti, prezintă numai efectul general.

Nemulțumit de cum mergea execuția, care nu sporea și nici de calitate nu era din moment ce zidul se surpa, domnul, mereu prezent, se mira. Mirarea aceasta, oare, nu ieșea din constatarea că directivele sale nu erau împlinite de meșterii aleși, de la care el nu se așteptase la asemenea rezultate slabe? Se pare că da, fiindcă, după mirare, domnul îi muștra, iar apoi se încrunta, lucru pe care din senin nu l-ar fi făcut dacă n-ar fi fost vorba și de răspunsuri-replică la eventuale greșeli de lucru⁸⁹ sau de opunere la directive socotite greșite, nepotrivite. De la muștrare domnul trecea la amenințare, care ar fi putut foarte bine să vină ca ultim argument la replică, făcînd să tacă guri mult mai îndrăznețe dintre ale meșterilor.

Nu este deci exclusă o asemenea semnificație a versurilor care ascund în ele o stare de încordare de mare tensiune pe șantierul mînștirii, din moment ce urmarea unor astfel de inspecții sau de supraveghere din partea domnului îi aducea pe cei «bieți zidari,/ Nouă meșteri mari», la situația că apoi «Tremura lucrînd,/ Lucra tremurînd», în plină zi mare de vară⁹⁰. Prezența aproape continuă a lui

84. Varianta Alecsandri e clară în această privință.

85. În varianta Pamfile, se zice clar că «Manole stătea / Și se socotea, / Planuri că scotea, / Și nu zăbovea» (op. cit., p. 20). Erau deci gata și le și avea la el. Și din celelalte ar reieși că era totul lucrul ce trebuia să facă, fiindcă odată stabilit locul, se și scot sforile trecîndu-se la măsurători.

86. Am arătat că în varianta Pamfile domnul e însoțit și de pietrari nu numai de zidari. Erau în de toți 22 de meșteri: zece zidari și 12 pietrari. Din toate variantele ar reieși că Manole e șeful zidarilor, dar la începutul acesteia există un moment, cînd el este făcut șef al pietrarilor, căci se zice: «Și el (domnul) mai avea / Doispre'ce zidari / Și nouă pietrari / Nouă meșteri mari / Cu Manole, zece, / Care mi-i întrece» (op. cit., p. 19). Pe urmă însă varianta revine: «Cu nouă zidari / Doispre'ce pietrari, / Nouă calfe mari, / Și Manole zece, / Care mi-i întrece» (Ibidem, p. 20).

87. Ea apare distinct în versiunea Alecsandri (op. cit., p. 187).

88. Ibidem, «Să-i puie de vii, / Chiar în temelii».

89. Stricarea temeliiilor mînștirii după curgerea vremilor era pusă cu probabilitate, pe seama meșterilor, chiar de unul din înnoitorii edificiului din secolul al XVII-lea, căci iată ce zice inscripția înaltă a lui Șerban Cantacuzino (la 25 august 1682): «Și după aceia, vreme multă trecînd, au din greșala meșterilor, au din umezeala vremilor, început-au a se strica temelii...» (sublinierea noastră) (Remus Ilie, op. cit., p. 594), nr. 18, cf. și la Gr. Tocilescu, op. cit., p. 52; la Victor Brătulescu, *Traseele...*, p. 23).

90. V. Alecsandri, loc. cit.

Neagoe pe șantier, cum reiese din legendă, nu poate avea o altă semnificație, decât aceea că el era interesat să vedea cum se execută planurile sale de construire a mănăstirii, puțin obișnuite meșterilor săi, chiar dacă erau dintre cei mai buni.

Că se poate vorbi de o prezență aproape continuă pe șantierul de lucru a domnului, ca a unui conducător a propriei sale construcții, și că și această semnificație se poate desprinde din versurile amintite ale legendei, e destul să urmărim documentele emaneate din cancelaria lui Neagoe Basarab.

Potrivit hrisoavelor ieșite din cancelaria sa, putem spune că aproape jumătate din domnia pe care a avut-o și-a petrecut-o la Argeș și la Pitești⁹¹. Ce anume treburi așa de importante l-au putut determina a nu se depărta mult timp de Argeș și împrejurimile lui, dacă nu nevoia imperioasă a prezenței sale neîntrerupte de spații de timp prea îndelungate de la construcția mănăstirii? Nevoia de a da explicații, de a face îndreptări, și, într-un cuvânt, de a supraveghea aplicarea corectă a planului ce gândise să realizeze i-o impusese.

Tot în favoarea ideii că Neagoe Vodă este arhitectul-constructor al mănăstirii, mai vin să vorbească și alte argumente. De pildă, nici unul din izvoarele care amintesc ceva de mănăstire, de la cele contemporane pînă la cele tîrzii, nu numesc pe Manole ca arhitect-constructor. Dar nici nu-i dau numele măcar, că ar fi lucrat acolo. Spre deosebire de Dobromir zugravul⁹², de exemplu, pe nicăieri aici nu se vede numele vreunuia dintre meșterii-constructori. De obicei ei își lăsau semnătura în vreun loc al construcției, cum a făcut-o Manea și la Bistrița, unde desigur a lucrat⁹³. Aici însă nu a mai făcut-o căci nu e adevărată lectura unora din siglele de pe unele lespezi ale mormintelor de la Argeș, pentru care s-a propus completarea: «Manole, robul lui Dumnezeu». O recunoaște deschis chiar propunătorul inițial într-o reluare a discuției⁹⁴. Și chiar dacă lectura propusă ar fi fost exactă,

91. Făcînd-o, aflăm că probabil toată vara lui 1512 și-a petrecut-o la Argeș, de unde la 17 august, scria sibiienilor. Din 1513 nu cunoaștem acte decît din București, trei, din Tirgoviște, unul și din Nănișori, pe Ialomița, unul. Cum între ele rămîn spații de timp foarte largi, nu putem afirma cu siguranță că nu va fi trecut și în acest an pe la Argeș. Primele acte din 1514 ni-l arată la începutul lui mai, în Tirgoviște, dar la 14 iulie era la Curtea de Argeș, unde e prezent și la 3 august, după ce la 23 iulie făcuse o scurtă călătorie pînă la Mănăstirea Bistrița. Sfîrșitul anului îl aflăm în București (doc. din 13 decembrie) și tot aici îl apucă și începutul lui 1515 (document din 11 ianuarie), după care, în 16 martie, e la Tirgoviște, la 13 aprilie la Oltenița, la 20 mai, iar la Tirgoviște, pentru ca la 23 mai să treacă pe la Merișani, de unde, în iunie 26, să-l găsim în «minunata Curte de Argeș» (În legătură cu ce oare se va fi dat acest atribut acum, pentru prima dată? Nu cumva privea noua podoabă a orașului?). Cît va fi stat aici în 1515, poate pînă în toamnă, nu putem spune, dar începutul lui 1516 îl vedea iar la București (11 ianuarie, 23 ianuarie), unde se afla și în februarie 27. La 5 iulie e însă la Giurmeni, în Oltenia, după care călătorie, la întoarcere, este exclus să nu îl trecut pe la Argeș, căci la 3 noiembrie e prezent alături, la Pitești. Abia la 14 noiembrie revenea în Tirgoviște, unde îl găsește și începutul anului 1517, (ianuarie 7), dar la 21 este din nou la Pitești. Cît a stat aici iarăși nu putem spune, îl aflăm însă la 3 iulie în Tirgoviște. Cîrînd însă evenimentele îl cheamă iar spre mănăstire și astfel îl întîlnim la 19 iulie 1517 la Pitești, de unde va fi plecat repede la Argeș, unde între 15 și 17 august, s-a desfășurat marea sărbătoare a tîrnosirii ctitoriei sale, rămîind aici pînă probabil în noiembrie (acte din Curtea de Argeș, unele scrise chiar la mănăstire, din 23 august, 1 septembrie, 29 octombrie, 30 octombrie — două), pentru ca apoi, la 22 noiembrie să coboare iar la Pitești, unde se afla și la începutul lui 1518 (acte din 18 ianuarie, 28 ianuarie). Anii 1518 și 1519, mai ales ultimul, aproape în întregime și-i petrece în această regiune — în special la Pitești — numai din 5 septembrie 1519 se reîntoarce la Tirgoviște, unde rămîne mereu în ultima parte a domniei. Vezi *Doc. privind istoria Rom. veac. XVI, B. Ţara Rom.*, vol. I (1501—1525), București, Editura Academiei, 1951, documentele domniei lui.

92. Inscripția lui Radu de la Afumați, pentru zugrăvirea bisericii. Vezi locul citat.

93. Sp. Cegăneanu, *op. cit.*, p. 44.

94. Victor Brătulescu, *Frescele...*, p. 12 ș.u. Vezi Idem, *Inițiale și monograme legate de șantierul crucii*, în «Mitropolia Olteniei», XVII (1965), nr. 7—8, p. 570 ș.u., unde corectează lectura inițială arătată, propusă în lucrarea citată înainte. Pentru alții în același sens v. și notele de la p. 571.

de ce avea să-și pună iscălitura numai pe ele? Aceasta n-ar fi însemnat că a lucrat minăstirea, ci că era numai lapidul pietrei mormintale pe care se semna.

Explicația nu poate fi alta decât că arhitectul-constructor fiind Neagoe Vodă, cel domn, el nu avea de ce să-și spună numele, ca orice alt constructor, mai ales că lucrul practic nu-l executase el.

În schimb când este vorba de izvoarele narrative care se referă la minăstirea de la Argeș, nu numai că nu se amintește în ele numele lui Manole, cum spunem, dar în tot timpul narației ce fac, ele nu se exprimă decât în așa fel despre faptul construirii minăstirii încît numai domnul, adică Neagoe, apare ca ctitor și constructor al ei. Astfel Gavriil Protul, contemporanul, niciodată în expunerea sa, nici măcar ca o scăpare din condei, nu s-a exprimat decât că Neagoe a făcut, Neagoe a spart zidurile mitropoliei, Neagoe a ridicat și înfrumusețat etc., numai că tot numai la persoana III-a singular⁹⁵. Nu se poate crede că aici este vorba de un de a aduce prinos, laudă și slavă domnului, căci măcar o dată ar fi putut să se abată și să spună că Neagoe a ordonat lui cutare să facă, sau ceva asemănător, ceea ce nicăieri nu se întâlnește. Fără îndoială că în expunerea sa, Protul nu face loc altui fel de exprimare, pentru că numai așa cum expunea știa el că era realitatea. Neagoe condusese tot ce se lucraseră și de aceea nu mai era loc pentru altul spre a fi amintit.

Mult mai firziu, în secolul al XVII-lea, un mod identic de a se exprima îl găsim și la Paul de Alep, desigur pentru același motiv.

Dar însuși Neagoe în inscripțiile în limba slavonă citate, nu se exprimă nici cu altul decât la persoana I-a; vorbește numai despre sine, neamintind nimic de vreun altul. Ba, în prima inscripție arată atîta grijă pentru opera sa încît e de-a dreptul impresionant, cînd cere ocrotirea ei de către aceia care-i vor urma în viață: «Acest nou zidit templu pe care l-am înălțat... să nu-l lași să fie spre rușine, ascultînd pe unii răi grăitori către tine și să nu se atingă mîna ta de vreo din comorile și vasele să le iai, ce încă bine și domnia ta, după putere să păzești, pentru ca să nu fie spre batjocura limbilor străine și locuința animalelor și a păsărilor și a gădinilor și a oamenilor răi». Toată grija aceasta urmașii să o aibă pentru că eu, domnule țîi unsule, după moarte nu aștept de la nimeni poartă să am decât de la domnia ta...»⁹⁶. El merge și mai departe cu grija pentru păstrarea monumentului și după moartea sa, căci oprește pe egumeni a nu primi în templu să aducă averi și vase spre a le ascunde în minăstire, ca nu cumva vreo averi străine să tragă minăstirea în nevoie⁹⁷. Cum se vede, nu e aici numai preocuparea ctitorului față de ctitoria sa, ci e mai mult. Este cutremurul sufletului artistului, care după ce a reușit să vadă realizată opera pe care o concepușe cum o gândise, adică, cum n-a mai fost alta și cum n-ar fi vrut să mai fie altă, e urmat de marea teamă că din netocmirea urmașilor ea ar putea ajunge în stăpînire străină și o «batjocură», năruind și întunecînd pomenirea realizatorului ei. Deci în a doua inscripție a lui Neagoe de pe același perete, care de fapt e o cerșărie rugăciune de implorare a milei și iertării divine pentru el și pentru lucrătura sa, domnul nu folosește alt stil în expunere. Se exprimă despre dînsul tot ca și cînd minăstirea e în întregime opera sa. Invocă mila, dar fără a da vreun nume, și pentru aceia care au contribuit la ridicarea edificiului; aceștia însă nu sînt altceva decât «cei ce s-au ostenit lucrînd» sau «lucrătorii osteniți»⁹⁸.

⁹⁵ Gavriil Protul, *op. cit.*, p. 108 ș.u.

⁹⁶ Remus Ilie, *op. cit.*, p. 587-588, nr. 1.

⁹⁷ *Ibidem*

⁹⁸ *Ibidem*, p. 588-589, nr. 2. Cf. și Victor Brătulescu, *Frescele...*, p. 22.

Așadar nici cînd îi recomandă Divinității voievodul nu se simte dator să le arate alt merit sau calitate, decît aceea în care îi apăreau lui, niște executanți.

Insistența pe care o pune pentru iertarea greșelilor sale în general, dar și a acelor făcute față de acești lucrători, e puțin obișnuită, ca de altfel întreaga necesitate de a face acest act de adevărată penitență. Din ce nevoie, oare, va fi ieșit conținutul inscripției? Ce adîncuri răscolite ale sufletului său vor fi determinat atîta umilință, adevărat strigăt de iertare făcut către cer, într-o formă de adîncă religiozitate, dar și de mare cunoscător al învățaturii creștine-ortodoxe.

Dacă ne gîndim că o altă construcție identică sau care să imite sinteza de la Argeș, nu s-a mai ridicat de Neagoe, și nici după el, dacă reținem totala absență a numelor celor care au lucrat la monumentul de la Argeș, atît de pe acest edificiu cît și de pe altele următoare, trebuie să admitem o dată cu legenda, care păstra adevărul, că aici la Argeș se încheie cariera artistică a lui Manole și a tovarășilor lui⁹⁹. Argeșul, care însuma toate calitățile artistice și întreaga experiență cîștigată pînă atunci de cei zece meșteri mari, reprezenta deci nu numai punctul maxim de dezvoltare al măiestriei lor, ci și punctul terminus. Gelos de realizarea sa, Neagoe-arhitectul va fi pus în aplicare gîndul crunt de a-i ucide, stricîndu-le schelele și lăsîndu-i să putrezească pe acoperiș. Legenda zice că pentru motivul lăudăroșeniei, că meșteri mari ca ei nu mai sînt pe pămînt și că pot zidi oricînd altă minăstire «Mult mai luminoasă» și «Mult mai frumoasă», dar se pare că voievodul-arhitect i-a dat morții mai probabil pentru a nu permite ca ei să pună în slujba altora ceea ce deprinseseră ca noutate — și era atîta noutate în monumentul său —, cît timp au lucrat sub conducerea și după ideile sale, la Argeș. Șarpele invidiei îi mușcase inima și el, mult credinciosul, putuse cădea în această mare greșală care poate singură să explice ca motiv real, săparea la loc așa de vizibil a inscripției de adîncă implorare a milei divine. Desigur că nu fără o legătură cu acest lucru inscripția începe prin înșirarea pînă la epuizare a pasajelor mai importante din textele religioase în care se arată cum se poate obține spălarea de păcate. Pentru toate motivele înșirate, să fie siguri cei «care v-ați ostenit în acest sfînt templu», că nu le va fi truda zadarnică, că li se va ține în seamă în Împărăția cerească. El, cel «minjit» prin multe păcate, «precum nimeni altul din creștini, de la Răsărit pînă la Apus», îndrăznește să se roage Maicii Domnului «pentru cei ce s-au ostenit lucrînd sfintei sale case». În continuare, parcă ascunzînd în forma expunerii obișnuită textelor religioase, cam ce au avut aceștia de suferit cît au lucrat la «casa» amintită, pentru care merită a nu fi rușinați «în ziua judecării», voievodul arată că au încercat multă osteneală, și sudoare, și foame și sete, supărare, bătaie de joc și ocară. Se va fi gîndit cînd scria acestea la momentele în care, cum arată legenda, meșterii erau făcuți a lucra tremurînd în plină zi de vară? Se prea poate, căci mai departe, acuzîndu-se pe el că fiind «negura păcatelor și nici un bine n-am făcut... nici n-am ostenit, nici n-am flămînzit, nici n-am însetat, ci în toate zilele vieții mele, în pace și în îndestulare și în toate bunurile acestei deșarte lumi am trăit», zice «pentru aceasta, dacă nu putui să plătesc acestor lucrători osteniți, sau prin zgîrcenia mea, sau prin poprire, sau prin iubirea de arginți, sau prin iubirea de aur, am fost orbit de păcat», să primească curata Stăpîină jertfa lor și să aibă ea grijă» ca răsplata... desăvîrșită să le fie dată». Ei, care sînt «frații mei», să-l ierte și să

99. Sp. Cegăneanu, *op. cit.*, p. 47.

nu-l blesteme, spre a fi și ei iertați. Dar și pe el, foarte încărcatul de păcate, să-l primească Preacurata, «nu ca pe cei de mai sus scriși lucrători care s-au ostenit», ci numai ca pe unul dintre «năimiții tăi»¹⁰⁰.

O asemenea purtare față de meșterii săi, care în epoca următoare nu mai, apar lucrînd alte edificii și nici acte care să le confirme averi ca cele promise pentru strălucita muncă depusă nu există — ceea ce întărește convingerea dispariției lor, cum zice' legenda —, s-ar părea nefirească pentru un domn atît de religios. S-ar părea, dar în realitate ea era totuși în spiritul vremii, și nu numai la noi, căci așa au procedat și alții în alte împrejurări și în alte laturi de manifestare, dacă a existat un interes care să le-o ceară. După aceea au făcut ofrande, au ridicat biserici și mănăstiri etc., ca să fie iertați, așa cum face și Neagoe.

Dar oricît de credibile ar fi toate cele spuse pînă acum în susținerea tezei că Neagoe trebuie socotit arhitectul Mănăstirii Argeș, totuși, ideea nu ar rezista dacă nu s-ar putea dovedi că voievodul avea pregătirea necesară în acest sens, căci altfel n-ar fi putut-o face. Și la această problemă cheie, socotim că se poate răspunde cu succes.

Că Neagoe era un învățat de o adîncă cultură — religioasă întîi de toate, firește, pentru vremea lui — aceasta, credem, nu mai este astăzi pentru nimeni o îndoială¹⁰¹. Pe bună dreptate afirma savantul profesor Nicolae Iorga că Neagoe este «cel dintîi scriitor bisericesc ridicat din mijlocul Românilor»¹⁰². El rămîne în istoria poporului nostru și ca un ctitor al culturii românești¹⁰³. El, care cunoscuse pe călugării cărturari ai timpului, devenise la rîndu-i un mare cărturar. Noi nu știm multe lucruri astăzi despre tinerețea sa, dar se pare că cea mai mare parte din ea, viitorul vâtaf de vînători și-a petrecut-o la Constantinopol, unde, ca și alte exemple din istoria noastră, el n-a pierdut vremea, ci, cum ne spun unele izvoare, a dat curs aplecării sale către învățătură. Acum aici, se va obișnui el cu limba grecească, căci pe cea slavonă o va fi cunoscut și de acasă. Poate pentru aceste cunoștințe, care îi permiteau a susține discuții pe teme adînc religioase, va fi fost pus el pe lîngă fostul patriarh Nifon, adus în țară de Radul cel Mare¹⁰⁴.

Contactul cu această însemnată figură a bisericii Răsăritului, fără îndoială că a avut darul nu numai să lege o adîncă prietenie între cei doi, nu numai transformarea lui Neagoe într-un adevărat fiu sufletesc al fostului patriarh, ci și șlefuirea cunoștințelor sale. Poate chiar o mai bună deprindere a limbii grecești și sigur o accentuată influență asupra gîndirii, eticii și filozofiei voievodului, neum să se fi conturat. Ca ucenic ce-și respecta pînă la adorare maestrul, Neagoe va pune pe Gavriil Protul să scrie *Viața lui Nifon* și apoi, probabil că chiar el, cum presupunea Nicolae Iorga¹⁰⁵, o va fi tradus pentru ai lui în slavonește, formă în care scrierea lui Gavriil a circulat în țară.

100. Remus Ilie, *op. cit.*, nota 98.

101. T. G. Bulat, *op. cit.*, p. 30 ș.u. Și aiurea la toți cei care s-au ocupat în special cu *Învățăturile lui*. Nu e cazul a mai da aici întreaga literatură, fiind un lucru prea cunoscut.

102. N. Iorga, *Istoria Bisericii românești*, vol. I. Vălenii de Munte, 1908, p. 133.

103. T. G. Bulat, *op. cit.*, p. 30.

104. Gavriil Protul, *op. cit.*, p. 45—47, la p. 65 îl numește «socotitorul lui sfîntul Nifon». Cf.

T. G. Bulat, *op. cit.*, p. 9—10. Vezi și Nicolae Popescu, *op. cit.*, p. 789 ș.u.

105. N. Iorga, *Istoria literaturii române în sec. al XVIII-lea*, p. 605; Idem, *Cronicile muntene* în «Analele Acad. Române», Seria II, tom. XXI (1899), p. 306. Și extras p. 4.

Rămîne chiar o întrebare dacă cel care cerea de la brașoveni niște tipare¹⁰⁶ pentru a urni iar pe drumul activității tiparnița adusă de Macarie, care stagnase, nu are mai mult amestec chiar la tipărirea, decît numai la patronarea lui, a celui *Evangelhilar slavon din 1512*, lucrare atît de frumoasă, încît avea să fie imitată de sirbi pînă chiar la reproducerea și a greșelilor și a stemei țării, în 1552¹⁰⁷, iar mai tîrziu, să-i servească «jupînului Hanăș» pentru reproducerea din 1562¹⁰⁸. Se ridică întrebarea amintită, fiindcă voievodul însuși spune textual despre *Evangelhilar* că «am scris aceasta de suflet mîntuitoare carte», iar «eu... călugărul Macarie am ostentit... și am săvîrșit...», adică a tipărit-o¹⁰⁹. Tot acumînd, la un moment dat a venit vremea cînd Neagoe a devenit și autor, căci fără îndoială, oricît s-ar fi argumentat împotriva — și trebuie recunoscut că argumentarea e șubredă — el rămîne autorul *Învățăturilor* scrise pentru neexperimentata tinerete a feciorului.

Din *Biblie*, din *Sfinții Părinți*, din scriitorii bisericești, din *Varlaam și Ioasaș*, din *Fiziologul* și alte lucrări ale vremii ce-i alcătuiesc bogata informare¹¹⁰, Neagoe și-a scos învățăturile atît de mult influențate, și ca fond și ca formă, de poezia populară a poporului căruia îi aparținea. Nu numai stilul lor, dar și modul de a gîndi și de a se exprima sînt așa de ușor de apropiat de textele pe care le știm că sînt scrise sau măcar dictate de el — inscripțiile de la Argeș, scrisorile către brașoveni, sibieni etc. —, încît nu i se poate pune la îndoială paternitatea. Însăși viața sa, cît o cunoaștem, e în deplină concordanță cu învățăturile, ceea ce ar fi un argument în plus. Din întreaga sa activitate culturală, din adîncă sa cunoștință a Scripturii, se vede cît era de pătruns de cultura bizantină și religioasă.

Ar fi aceasta un argument în plus în favoarea știrilor care-l arată învățînd la Constantinopol. Aici probabil că a deprins și cunoștințele de arhitectură. După unele izvoare vechi grecești, cunoscute lui Tocilescu și lui Odobescu, Neagoe Basarab și-ar fi petrecut tinerețea la curtea sultanului Selim¹¹¹. În jurul vîrstelor de 25 de ani, el atît se distinsese prin cunoștințele ce avea în domeniul construcției, încît a fost însărcinat cu construirea unei fabulos de mari moschei. După opera la bun sfîrșit, Neagoe a fost răcompensat de sultan cu daruri și cu materialul de construcție rămas de la clădirea ce ridicase, material despre care nu spune că l-a adus în țară pe Dunăre.

Dacă aceste izvoare sînt întru totul adevărate, atunci așa s-ar explica de unde a avut unele materiale pe care nu le putea găsi în țară, de exemplu, mura grecească folosită pe lîngă cea de la Albești. Și tot așa s-ar explica și prezența de influență orientală, mai ales în podoabele mînăstirii, remanentul îmbînată cu arta locală.

Că avea cunoștințe de arhitectură și în general de artă, ceea ce ar întări conținutul amintit al izvoarelor grecești, vin să ne-o confirme știri sigure din țară, din izvoare al căror autor, la unele din ele, este chiar el. Această parte activă pe care o ia în unele ocazii, ca de exemplu la Argeș, e ilustrativă. Așa, de pildă,

106. I. Bogdan, *Documente și regeste privitoare la relațiile Țării Românești cu Imperiul Ungaria în secolul XV și XVI*, București, 1902, p. 156.

107. I. Bianu și N. Hodoș, *Bibliografia românească veche*, tom. I, 1508—1714, București, 1900, p. 20—21. Afirmatia se bazează pe observațiile lui Safarik și Karataev, indicîndu-se în notă încreștătoare.

108. Șt. Meș, *Istoria Bisericii și a vieții religioase a Românilor din Ardeal și Ungaria*, vol. I, Arad, 1918, p. 118. 109. I. Bianu și N. Hodoș, *op. cit.*, I, p. 17.

110. T. G. Bulat, *op. cit.*, p. 33 și nota 124.

111. Gr. Tocilescu, *op. cit.*, p. 37; Savva Șoimescu, *op. cit.*, p. 53—54. Și alții.

cu prilejul actului sfințirii mănăstirii, Gavriil Protul ne spune: «Iar prestolul în oltariu, tocmi-l și-l așază însuși Négoe Vodă cu mîinile sale»¹¹². Așadar, nu s-a mulțumit a conduce lucrarea după planul pe care-l făcuse, ci, ca un specialist el în executarea lucrului, n-a pregetat să pună și mîna, coborînd între lucrători. Același autor, ne vorbește și de o altă lucrare a mîinilor lui. El spune că unei frumoase socotită «făcătoare de minuni», bătutu-i-au «însuși Négoe vodă cu cuișoare un măr de aur curat împodobit cu mărgăritar și cu pietri scumpe»¹¹³. Nu mai avea nevoie a se adresa specialistului, putea deci face și singur lucrul. Pentru că a depus muncă și cu brațele la monumentul ce a ridicat, se explică pentru ce a pus atîta suflet, cum nu mai întîlnim în cazul altor ctitori, în recomandarea ce o face către urmași să-i păstreze ctitoria purtîndu-i de grijă.

Deosebit de edificatoare în privința cunoștințelor sale în domeniul amintit este fără îndoială cunoscuta scrisoare adresată de Neagoe Consiliului Municipal din Sibiu, la 18 decembrie 1518¹¹⁴. El le amintește celor din Consiliu că anul trecut, 1517, ceruse de la ei niște argintari mai isteți spre a-i face niște cupe, iar sibienii îi trimisese rău ce aveau ei mai de soi, adică pe meșterul Ioan și pe Celestin argintarul. Ei s-au achitat «destul de după placul nostru». Pentru vrednicia lor, domnul i-a răsplătit destul de darnic, pe ei și pe însoțitorii lor. Decurînd însă Celestin, venind la domn, a primit niște argint din cel mai curat, «ca să ni facă» zice voievodul — «o cățuie după chipul turnului cetății voastre». Și adaugă mai departe: «Că noi am străbătut Țara Ungurească și mai frumos turn nicăieri nu am mai văzut»¹¹⁵. Reținem de aici nu numai modul selectiv al modelului indicat, ci mai ales faptul, pe care altfel nu l-am fi știut, că Neagoe străbătuse toată Țara Ungurească. Era deci un om umblat și prin aceste părți. Nu știm cînd a făcut călătoria în țara vecină și nici în ce scop, dar ea se adăuga desigur celei către Orient și, cum se vede, îi procura informații care seamănă a documentare tehnică legată de rostul ce socotim că l-a împlinit la Argeș.

De primul lucru executat de Celestin din argintul dat, nu mai e mulțumit ca oltădată, căci, arată scrisoarea mai departe, el «era făcut după modul țigănesc», de care «Avem noi destui meșteri care ar fi putut mai frumos să facă de cum a făcut el». Celestin a făgăduit să facă a doua oară lucru mai frumos și a luat din argint de la domn, prin Valentin pitarul și Oprea vistierul. Se legase să-l termine de Paștile ce a trecut și el nu e gata nici acum. Să intervină Consiliul pentru a-l constrînge să se țină de cuvînt sau, altfel, să dea argintul înapoi. Este în această scrisoare o fărîmă de discuție tehnică ce arată nu numai un judecător al lucrărilor frumoase de artă, ci, mai mult, un priceput în ale tehnicii, care știe să aleagă modelul și să aprecieze în ce măsură a fost respectat, puțind valoarea și calitatea executatului, în comparație cu ce avea la ei acasă.

*

¹¹² Gavriil Protul, *op. cit.*, p. 116—117. Aprecieri în această privință, precum și exemplul citat, vezi și Ioan Ioanidescu, *loc. cit.*

¹¹³ Gavriil Protul, *op. cit.*, p. 104, 105 «și pre făcătoare de minuni Icoană a sfîntului mucenic Ieremiaș de la mănăstirea Nucet) bătut-au însuși Négoe Vodă cu cuișoare un măr de aur curat împodobit cu mărgăritar și pietri scumpe».

¹¹⁴ N. Iorga, *Scrisori domnești*, Vălenii de Munte, 1912, p. 32—34, nr. XIII. O republică și în *Scrisori de boieri*. *Scrisori de domni*, Vălenii de Munte, 1925, p. 182—184, nr. XIII, luată în ambele cazuri după Hurmuzaki, vol. XV, sub dată.

¹¹⁵ *Ibidem*.

Pe baza unor asemenea știri, indiferent dacă legenda se referă în întregimea ei numai la edificiul din secolul al XVI-lea sau păstrează referiri care privesc pe cel anterior pe care acesta îl înlocuia, contopite acum într-o singură baladă a unuia și aceluiași monument, se poate susține fără teama de a greși, că Neagoe a putut fi arhitectul Mănăstirii de la Argeș, oricare i-ar fi fost meșterul — Manole, sau un necunoscut, al cărui nume poate nu-l vom ști niciodată —, căci a avut din plin, pentru vremea sa, pregătirea necesară.

El a fost singura persoană din acest timp din țară care, cunoscătoare și a artei locale dar și a celei orientale, îndeplinea, prin pregătirea ce am văzut că avea, toate condițiile cerute aceluia care a putut crea atât de armonioasa contopire între elemente ale artei oriental-bizantine cu arta locală, realizînd din ea, cea mai strălucită operă originală specific românească, de o frumusețe neîntrecută, punct culminant al artei noastre, ce poate fi așezată «alături de cele mai frumoase creațiuni ale arhitecturii din toate timpurile»¹¹⁶, izvor nesecat de inspirație pentru generațiile următoare, Mănăstirea Argeșului.

G. T. IONESCU

116. N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia*, partea I, Buc., 1927, p. 146.

ETAPE DE CONSTRUCȚIE ÎN INCINTA MÎNĂSTIRII CURTEA DE ARGES

Biserica a unei așezări monastice, locașul construit de către Neagoe Basarab a fost gândit ca o parte din întregul arhitectural pe care îl reprezenta toată mînăstirea, cea care îi pune în valoare propriile-i contururi și volume. Într-o comparație, care exprimă opinia contemporanilor lui Neagoe asupra raporturilor dintre mînăstire și biserica sa, Gavril Protul scria că voievodul «făcu mînăstirea asemenea raiului lui Dumnezău. Iar în mijloc era cea casă Dumnezeiască stînd ca și pomul acela al cunoștinței»¹. Este semnificativ faptul că un cercetător modern, primul care s-a ocupat cu interes și competență de mînăstire, Ludovic Reissenberger exprimă, cu un entuziasm asemănător, puternicul efect pe care îl făcea biserica văzută între edificiile monastice: «Surpriza este magică de îndată ce ieși din gangul clopotniței pentru a intra în curtea interioară și privirile se înalță fericite spre această casă a lui Dumnezeu, atât de grațioasă și de bogat înzestrată...»².

Desigur că jocul volumelor construcțiilor din jurul bisericii, alternanța variată a acoperișurilor, planurile divers colorate ale pereților, întrerupte de porțiunile intens umbrite ale ferestrelor și prispelor, concureau în a realiza un joc subtil de forme și lumini, în care se înălța, de o albeață triumfătoare, locașul închinat Adormirii Maicii Domnului. Zidul de incintă și turnul clopotniță ascundeau privirilor monumentul, care apărea într-adevăr ca o miraculoasă realitate celor care treceau pragul înalțelor îngrădiri.

Dar, în prezent, întregul ansamblu monastic al acestei vechi așezări religioase nu mai există, dărîmat pînă la temelie de cei care au spulberat și alte monumente ale artei noastre medievale³, și biserica lui Neagoe se înalță singularică pe un platou neted, străjuită numai spre est de o construcție în stil pretins neobizantin⁴. Cîțiva copaci bătrîni și tufe de arin îi țes o subțire mantie vegetală.

Pentru a întui frumusețea întreagă a acestei biserici este necesar să ne-o reprezentăm în complexul monastic în care a fost concepută de către ctitor însuși, complex care va cunoaște o viață agitată, legată de cea a istoriei Țării Românești. Iată de ce lucrarea de față își propune să reconstituie nu numai aspectul mînăstirii

1. *Istoria Țării Românești* (ed. C. Grecescu și D. Simonescu), București, 1960, p. 41.

2. L. Reissenberger, *Die bischöfliche Klosterkirche bei Kurtea de Argysch*, Viena, 1860, p. 3.

3. Vezi Arh. St. Buc., *Fond. Min. Instr. Publ.* 3855/1875, f. 383 și 384; 3857/1875, f. 56; *Min. Cult. și al Instr. Publ.*; *Restaurarea Monumentelor Istorice*, 1865—1890, București, 1890, p. 74 și 96; F. Jaffé, *L'Eglise épiscopale conventuelle de Curtea de Arges*, Berlin, 1911, p. 30 și 42 — care încearcă prin știri inexacte să disculpe pe «restauratori».

4. Acest edificiu a folosit temeliele «noului seminar», zidite în 1847, în vederea unei clădiri, cu o altă destinație.

din ultima ei etapă de existență, ci și viața ei anterioară, glăsuind în diversele modificări ale construcțiilor din interiorul incintei și dinafara ei. Desigur că obiectivul final este reprezentarea virtuală a mănăstirii, așa cum au gândit-o meșterii lui Neagoe. Această încercare de reconstituire a complexului monastic dispărut se alătură altor studii care și-au propus să reînvie diversele înfăptuiri din mănăstirea lui Neagoe, de pildă complexitatea interiorului odinioară fastuos al bisericii, în care broderiile, podoabele de metal, icoanele, mobilierul, își corespundeau într-o diversitate armonioasă și rafinată de lumini, culori, tente, surprinzând trăsături necunoscute ale inițiativei creatoare a voievodului⁵, a cărui personalitate capătă tot mai mult dimensiuni și înțelesuri ignorate pînă în prezent. Prin urmare, lucrarea de față urmărește nu numai să întregască aspectul originar al Mănăstirii Curtea de Argeș, căreia timpul i-a înstrăinat prima înfățișare, apoi i-a nimicit-o, ci și să informeze asupra unei noi laturi necunoscute ale activității lui Neagoe.

Mănăstirea Curtea de Argeș a fost o arhimandrie, de a cărei înzestrare și organizare s-au interesat îndeaproape atît voievozii, cît și mitropoliții țării. Această arhimandrie a avut o organizare deosebit de amplă, administrîndu-se și gospodărindu-se după tradiția monastică. Ca și alte mari mănăstiri, ea avea în preajmă grădini, fîntîni eleste, grajduri, pătule, stupi, etc. Însuma în incinta ei încăperi și paraclise voievodale, iar în afara incintei un loc de popas pentru călători, iar mai tîrziu o bolniță cu biserică și un seminar. Aprofundarea rostului diferitelor construcții anexe va contribui la mai buna cunoaștere a activității gospodărești a mănăstirilor din Țara Românească.

Totodată, trăsăturile stilistice ale edificiilor ei dispărute vor permite să deducem care erau legăturile artistice și meșteșugărești ale vremii și în ce măsură arta arhitecturii monastice din Țara Românească reflecta tradiții constructive ale altor țări.

Pentru că din construcțiile monastice nu s-a păstrat nimic, vom începe studiul nostru printr-o enumerare a principalelor descrieri de călătorii și a reprezentărilor (gravuri, desene, fotografii), care ne-au permis reconstituirea acestei așezări religioase. În continuare vom încerca să evocăm cu cît mai multă exactitate fiecare edificiu din complexul monastic și să arătăm modificările prin care eventual a trecut de-a lungul vremurilor. Vom continua cu descrierea construcțiilor anexe, arătînd funcția lor în viața mănăstirii.

În ultima parte a lucrării vom încerca să stabilim o cronologie a fazelor de construcție ale mănăstirii, de la începutul pînă la sfîrșitul vieții ei.

*

Cel mai îndepărtat izvor, la fel de prețios pentru exactitatea informațiilor privitoare la complexul mănăstiresc al ctitoriei lui Neagoe ca și pentru celelalte înfăptuiri religioase ale acestui voievod, este cunoscuta *Viața a lui Nifon*⁶, în care autorul ei Gavriil Protul nu uită să menționeze construcțiile monastice înălțate o dată cu biserică. Datorită acestui izvor, putem deduce că unele dintre aceste construcții s-au menținut pînă în secolul al XIX-lea.

5. Vezi Emil Lăzărescu, *O icoană puțin cunoscută din secolul al XVI-lea și problema pronosului bisericii Mănăstirii Argeșului*, comunicare la sesiunea Sectorului de artă veche românească din Institutul de istoria artei al Acad. R. S. România, 23—25 martie 1967.

6. *Istoriile Țării Românești...*, loc. cit.

Din perioada de timp care se desfășoară între începutul secolului al XVI-lea și mijlocul veacului următor, s-au păstrat două importante știri documentare, una într-un hrisov al voievodului Vladislav al III-lea din 24 iulie 1524⁷, cealaltă a fostului mitropolit Anania din 2 iulie 1564⁸, care vădesc contribuția lor la complexul mînăstirii.

Paul de Alep⁹, care însoțește pe patriarhul Macarie al Antiohiei în călătoria sa, a avut grijă să consemneze și edificiile din jurul bisericii lui Neagoe, precum și unele transformări efectuate de către meșterii lui Matei Basarab, asupra cărora documentele nu sînt prea concludente.

Cu excepția unui anonim care descrie mînăstirea înainte de 1793¹⁰, așa cum o văzuse și desenatorul Luigi Mayer în anul 1800 nici o altă scriere nu ne informează despre aspectul mînăstirii înainte de importante refaceri din anul 1818. Din 1819 pînă în 1862 acest complex s-a bucurat din fericire de o atenție deosebită din partea călugărilor înșiși, care au consemnat (după un bun obicei, răs-pîndit în mod surprinzător tocmai în preajma marilor distrugerii — justificate de «restaurări» — a monumentelor medievale din Țara Românească și Moldova) în «catagrafii» edificiile monastice, precum și starea lor. S-au păstrat astfel 11 catagrafii dintre anii 1819 și 1862¹¹.

Către mijlocul secolului al XIX-lea încep să capete amploare cercetările de artă veche. Datorăm, după cum se știe, lui Ludovic Reissenberger¹², care a vizitat Curtea de Argeș în martie 1857, primul studiu științific al Mînăstirii Argeșului, în care găsim și temeinice descrieri ale complexului monastic. Mînăstirea se bucură de asemenea și de atenția lui Alexandru Odobescu¹³, ale cărui însemnări din 1860, publicate după moartea sa, constituie studiul de bază al lucrării de față.

Cele mai timpurii reprezentări ale mînăstirii sînt cele două gravuri ale lui William Watts, executate după desenele lui Luigi Mayer¹⁴. Acesta din urmă a înmărit pe Robert Ainsle în Țara Românească și a executat desenele în anul 1800. Ambele gravuri, cea care reprezintă interiorul mînăstirii, cît și cea care înfățișează exteriorul ei, ne permit să cunoaștem aspectul unor construcții care nu mai apar în alte imagini.

7. *Documente din Istoria României*, B, XVI, I, 185, 181.

8. *Ibidem*, II, 232, 196, 197.

9. Paul de Alep, *Călătoriile patriarhului Macarie*, trad. în ms. la Institutul de istorie al Acad. R. S. România.

10. I. Corfus, *O descriere a Mînăstirii Curtea de Argeș din anul 1813*, în «*Revista Istorică Română*», XV (1945), p. 217—220. Datarea la Emil Lăzărescu, *op. cit.*; vezi și p. 801 a lucrării de față.

11. Vom cita aceste catagrafii cu siglele următoare: A — Catagrafia 1817 (Bibl. Acad. R. S. România, ms. rom. 717, f. 22); B — Catagrafia 1823 (Arh. St. Buc., *Fond Min. Instr. Publ.* 1/1823, f. 1—3); C1 — Catagrafia 1845 (Arh. St. Buc., *Fond Min. Instr. Publ.* 1737/1845, f. 17 v.); C2 — Catagrafia 1845 (Arh. St. Buc., ms. rom. 728, f. 124—128); C3 — Catagrafia 1845 (Bibl. Acad. R. S. România, ms. rom. 717, f. 34—41); D — Catagrafia 1848 (Arh. St. Buc., ms. rom. 728, f. 128—129); E — Catagrafia 1850 (Bibl. Acad. R. S. România, ms. rom. 717, f. 63—74); F1 — Catagrafia 1862 (Bibl. Acad. R. S. România, ms. rom. 717, f. 88—133); F2 — Catagrafia 1862 (Arh. St. Buc., *Fond Min. Instr. Publ.* 901/1862, f. 10—15); F3 — Catagrafia 1862 (Arh. St. Buc., *Fond Min. Instr. Publ.* 901/1862, f. 9—11); F4 — Catagrafia 1862 (Arh. St. Buc., *Fond Min. Instr. Publ.* 902/1862, f. 1—11).

12. L. Reissenberger, *op. cit.*

13. Al. Odobescu, *Episcopia de Argeș*, în «*Convorbiri Literare*», 1915, nr. 1—2, p. 1107—1133.

14. Vezi O. Lugoșianu, *Slampe vechi înfățișînd Mînăstirea Curtea de Argeș*, în «*Bul. Com. Mon. Ist.*», IV, (1911), p. 24—28. Datarea desepelor, după care s-au executat gravuri tipărite în 1801, am făcut-o considerînd un fleuron globular de pe acoperișul unei clădiri, asemănător celui pe care îl constatăm la Fîntîna Meșterului Manole din 1800, așa cum apare într-o fotografie a lui Gallimány.

Datorăm lui M. Lancelot¹⁵ și Carol Isler¹⁶ unele desene mai puțin interesante, iar lui D. Preziosi¹⁷, H. Trenk¹⁸ și Carol Popp de Szathmáry¹⁹ câteva reușite acuarele.

Există de asemenea multe fotografii cu ajutorul cărora se poate realiza o imagine continuă a celor trei laturi existente ale mănăstirii așa cum se prezentau la mijlocul secolului al XIX-lea. Trei dintre ele (două inedite și una puțin cunoscută) aparțin lui Th. Hansen²⁰ și au fost executate în 1860. O serie de fotografii — unele cunoscute — din 1866 ale lui Szathmáry²¹ înfățișează diferite laturi ale complexului monastic, curînd după incendiul din 23 aprilie 1866, precum și renumita fîntînă a Meșterului Manole. În sfîrșit o reproducere după o fotografie de prin 1875—1879²² permite să constatăm unele modificări și unele noi construcții survenite între 1866 și 1875—1879.

Desigur că imaginile cele mai importante pentru lucrarea de față sînt cele fotografice pentru că, pe de o parte, ele reproduc cu precizie construcțiile care ne interesează, iar, pe de alta, permit mărirea detaliilor și prin urmare deslușirea unor amănunte care nu pot fi investigate în desen sau acuarelă. Dar toate fotografiile pe care le utilizăm în studiul nostru (cu excepția, poate, a uneia singure), au avut ca obiectiv biserica mare. Deoarece biserica se afla încă înconjurată de construcții, acestea apar, ca să spunem așa, fără voia fotografului, încadrînd monumentul vizat. Ele sînt reproduce fragmentar și uneori (pentru că planul vizat este altul decît cel care ne interesează) mai puțin clar. Dacă se dovedesc utile la operația de reconstituire a ansamblului mănăstiresc, putînd fi mărite la o scară apreciabilă, reproducerea lor tipografică se dovedește dificilă.

Din nefericire, cu excepția a două aproximative schițe de situație²³ de măruntă importanță, «restaurarea» care a distrus mănăstirea, nu a lăsat în urma ei nici un relevu, nici cel mai mic document, pentru a permite să constatăm care au fost proporțiile acestor nechibzuite măsuri.

*

15. Vezi «Le tour du monde», XIII (1866), 1, p. 217, 220.

16. Bibl. Acad. R. S. România, *Secția Ștampe*.

17. Muzeul de Artă R. S. România, *Secția Ștampe*, D. S. III P3.

18. Muzeul de Artă R. S. România, *Secția Ștampe*, D.R.I. Identică cu fotografia lui Hansen din 1860 (H. Trenk însoțește pe Odohescu la Mănăstirea Argeș în acest an).

19. Muzeul de Artă R. S. România, *Secția Ștampe*, Inv. 639 și 4943.

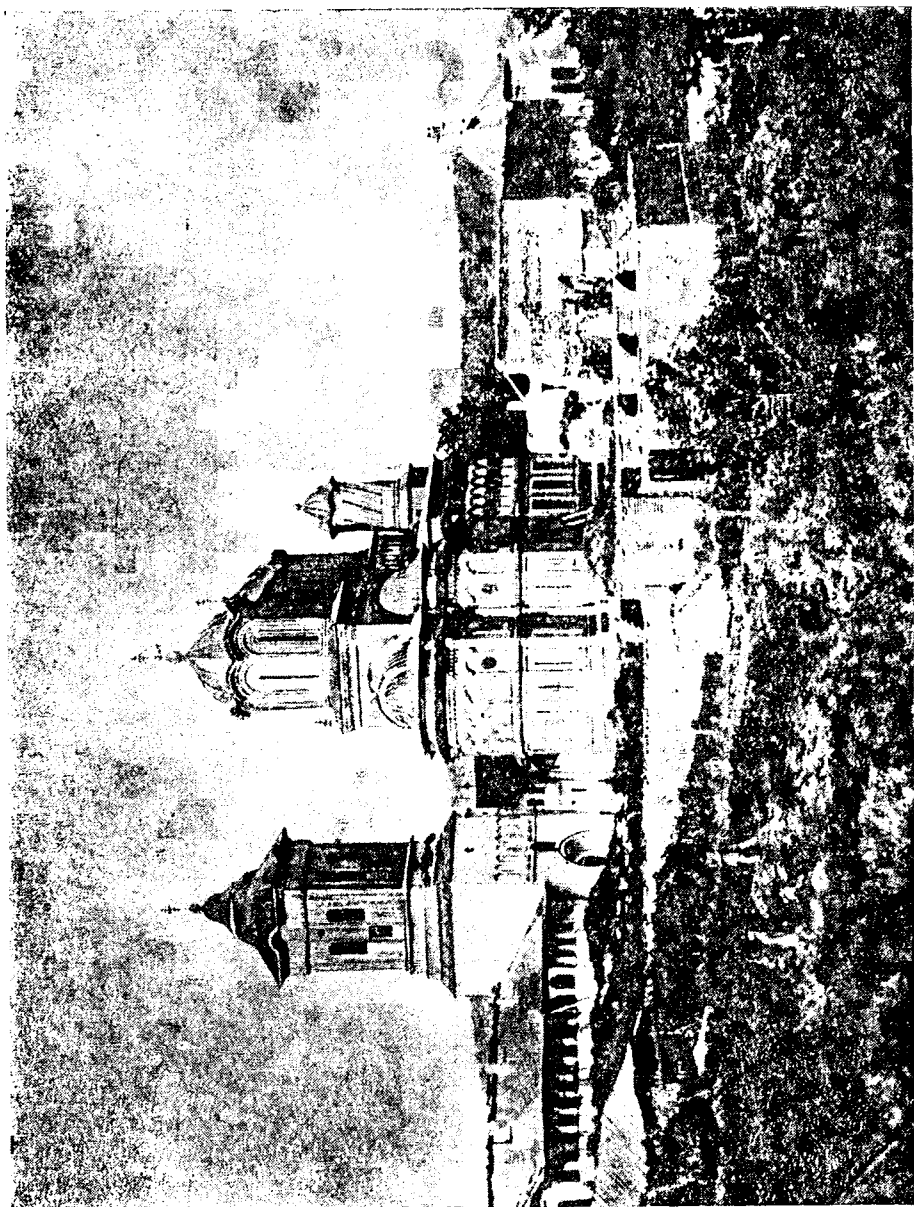
20. Cele trei fotografii (una reprezentînd o vedere de ansamblu a mănăstirii, a doua, aripa vestică și ultima foisorul «caselor lui Damaschin») se află la fototeca Muzeului de Artă R. S. România, *Secția Medievală* (Fondul Com. Mon. Ist.). Prima a fost datată (ca și cele ale lui Szathmáry) de Al. Tzigara-Samurcaș în *Biserica episcopală din Curtea de Argeș*, București, 1913, p. 20.

21. Fotografiile lui Szathmáry care interesează studiul de față se află în copie sau reproducere tipografică în: a) Carol P. de Szathmáry, *Albumul național*, București, 1883. (Aceste albume conțin și fotografii adăugate). Noi folosim exemplarele care se găsesc la Biblioteca Institutului de istoria artei al Acad. R. S. România, Fototeca Muzeului de Artă R. S. România, *Secția Medievală* și Biblioteca Academiei R. S. România, *Secția Ștampe*, b) N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia, Partea întâi*, București, 1927, fig. 172, 172 bis., 176 și 180.

22. *La Roumanie en images*, I, Paris, 1919, p. 63. O altă fotografie, de prin 1880, înfățișînd paraclisul episcopului Iosif încă nedărîmat, la Bibl. Acad. R. S. România., *Ștampe, Arhit.*, A. XVI, 16.

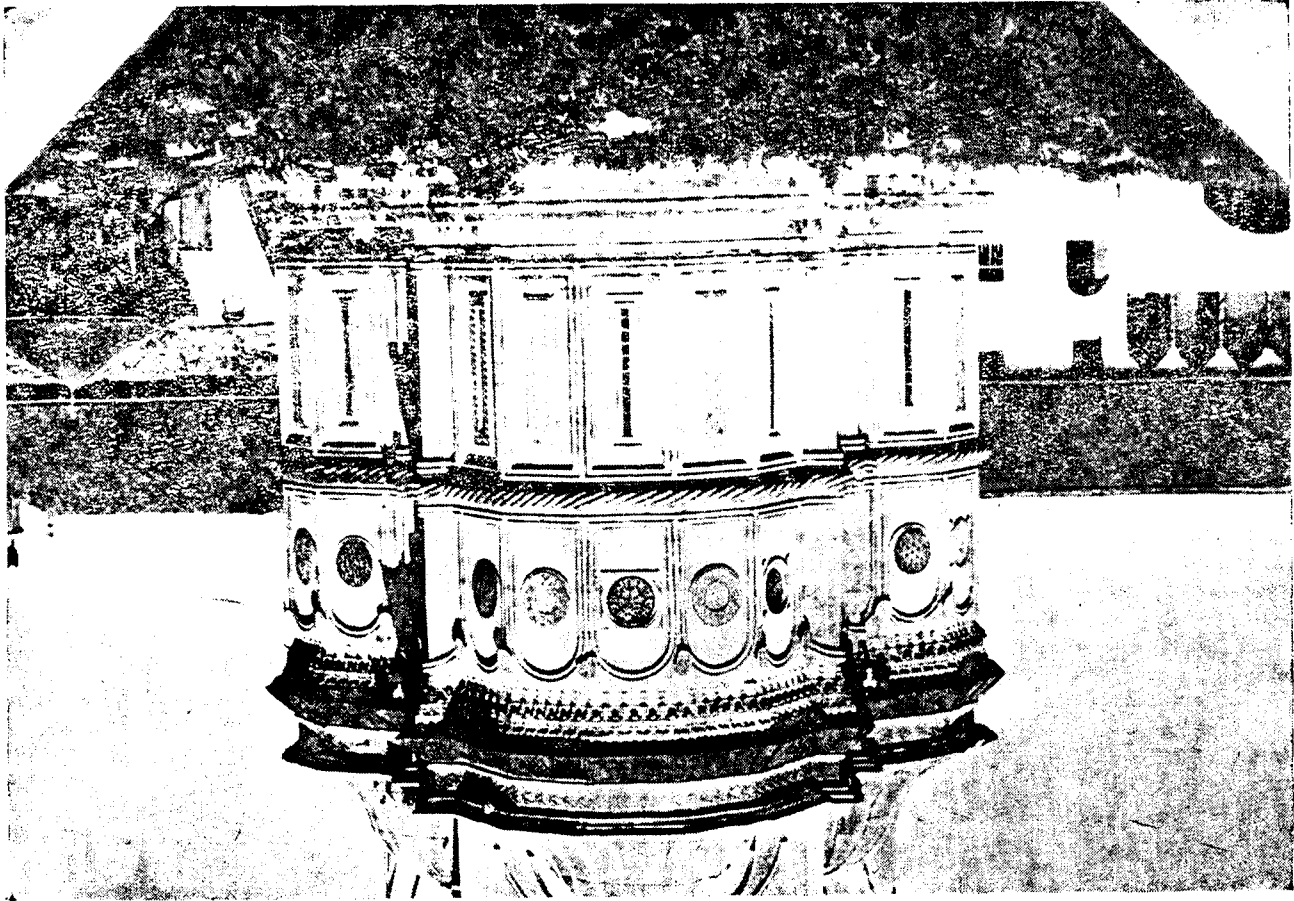
23. Un Plan general conținînd nivelulul și situația bisericii episcopale de la Curtea de Argeșiu ridicat la 17/29 martie 1876, de către Petre Pașcan, se găsește la catedra de Istoria arhitecturii de la Institutul de arhitectură «Ioan Minicu», București, (șef de catedră Prof. Gr. Ionescu). O altă schiță de situație din 6 dec. 1879, mai puțin exactă, la Arh. St. Buc., *Fond Min. Instr. Publ.*, 3855/1875, p. 384.

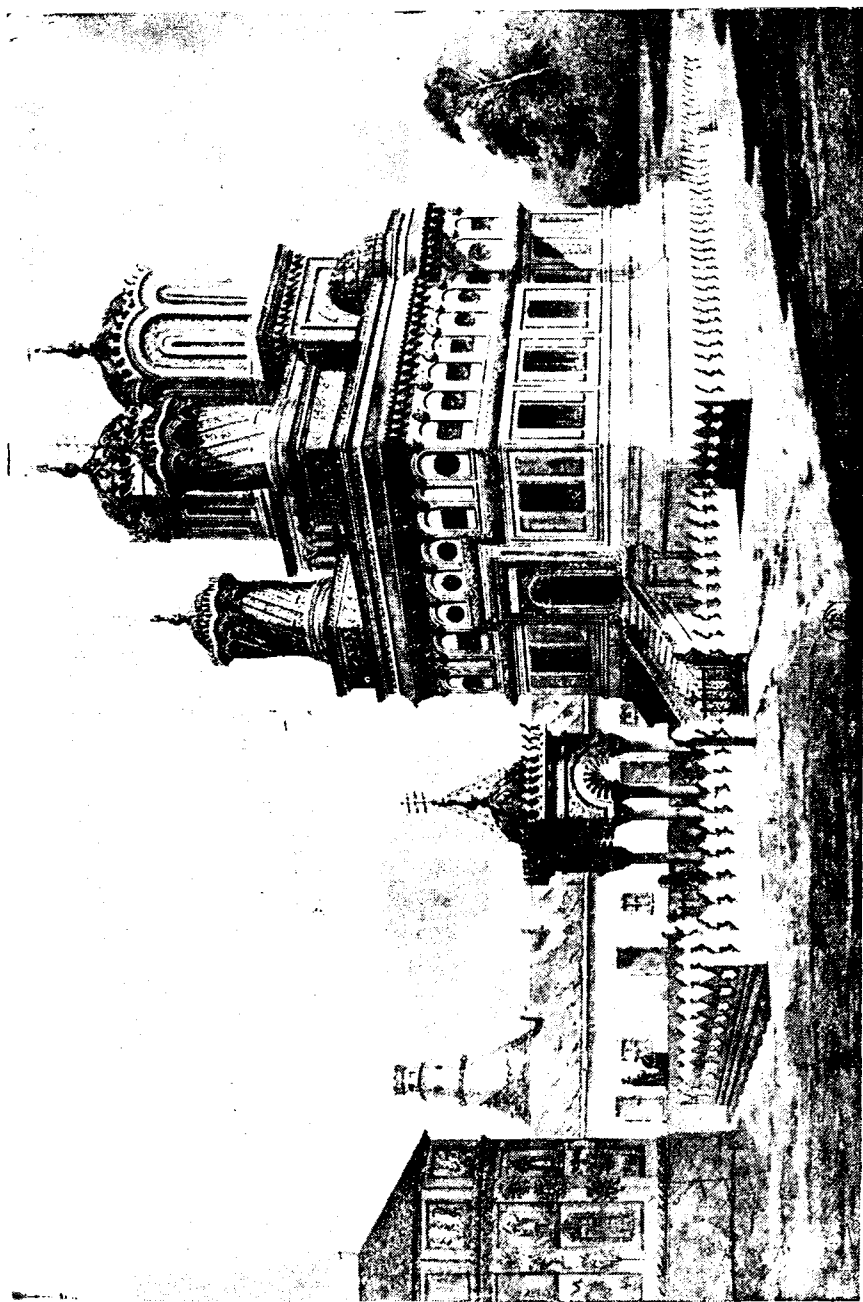

Minăstirea Argeș în 1860. Fotografie de Th. Hansen (După Al. Tzigara-Samurcaș)
[art.: *Etape de construcție...*]

Minăstirea Argeș în 1860. Latura vestică. Fotografia de Th. Hansen (Muzeul de Artă R. S. România, Secția Medievală) [art.: Etape de construcție...]

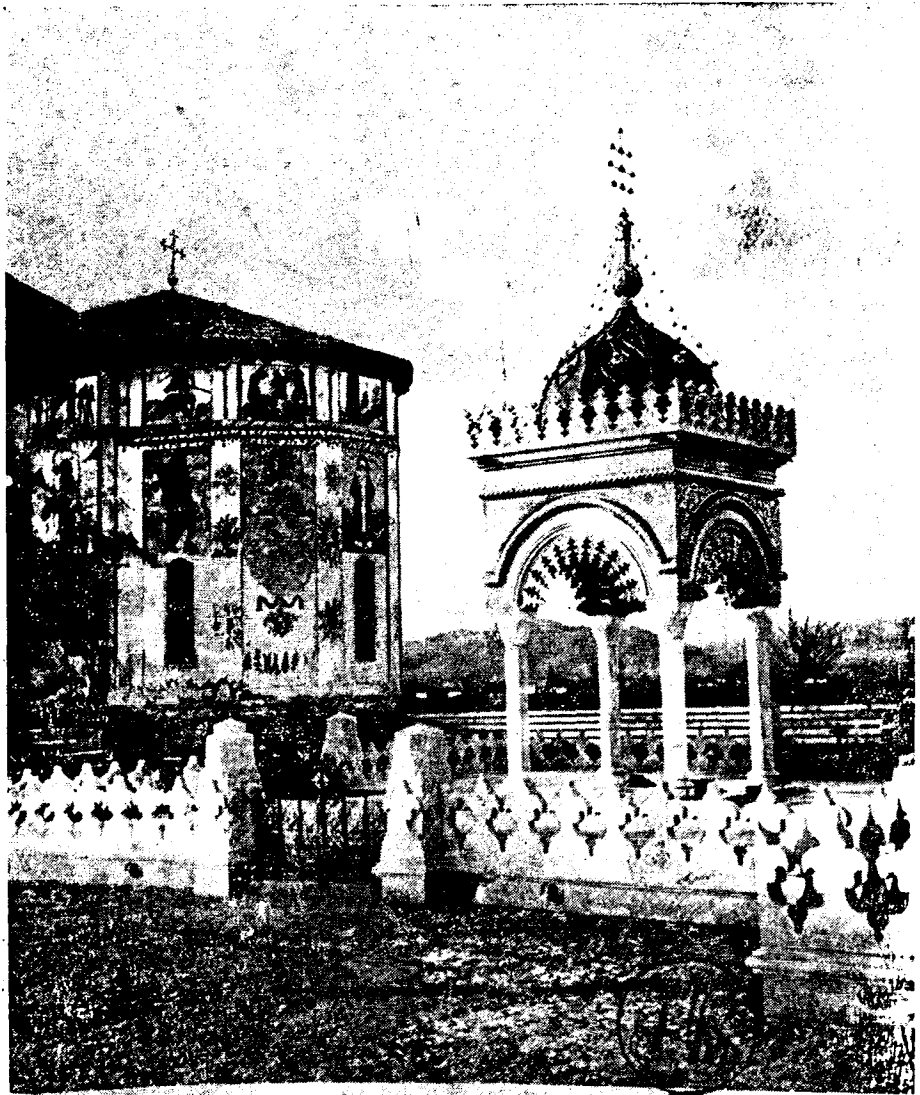
Mănăstirea Argeş prin 1866. Latura nordică: Acuarela de Carol Popp de Szathmáry.
(Bibl. Acad. R. S. România, Secția Stampe) [art.: Etape de construcție...]

Mănăstirea Argeș. Intrare la sudul paraclisului. Fotografie de Carol Popp de Szathmáry (După Albumul Național) [art.: Etape de construcție...]

Mănăstirea Argeș. Chilie din latura nordică. Fotografie de Carol Popp de Szathmáry (După *Albumul național*) [art.: *Etape de construcție...*]

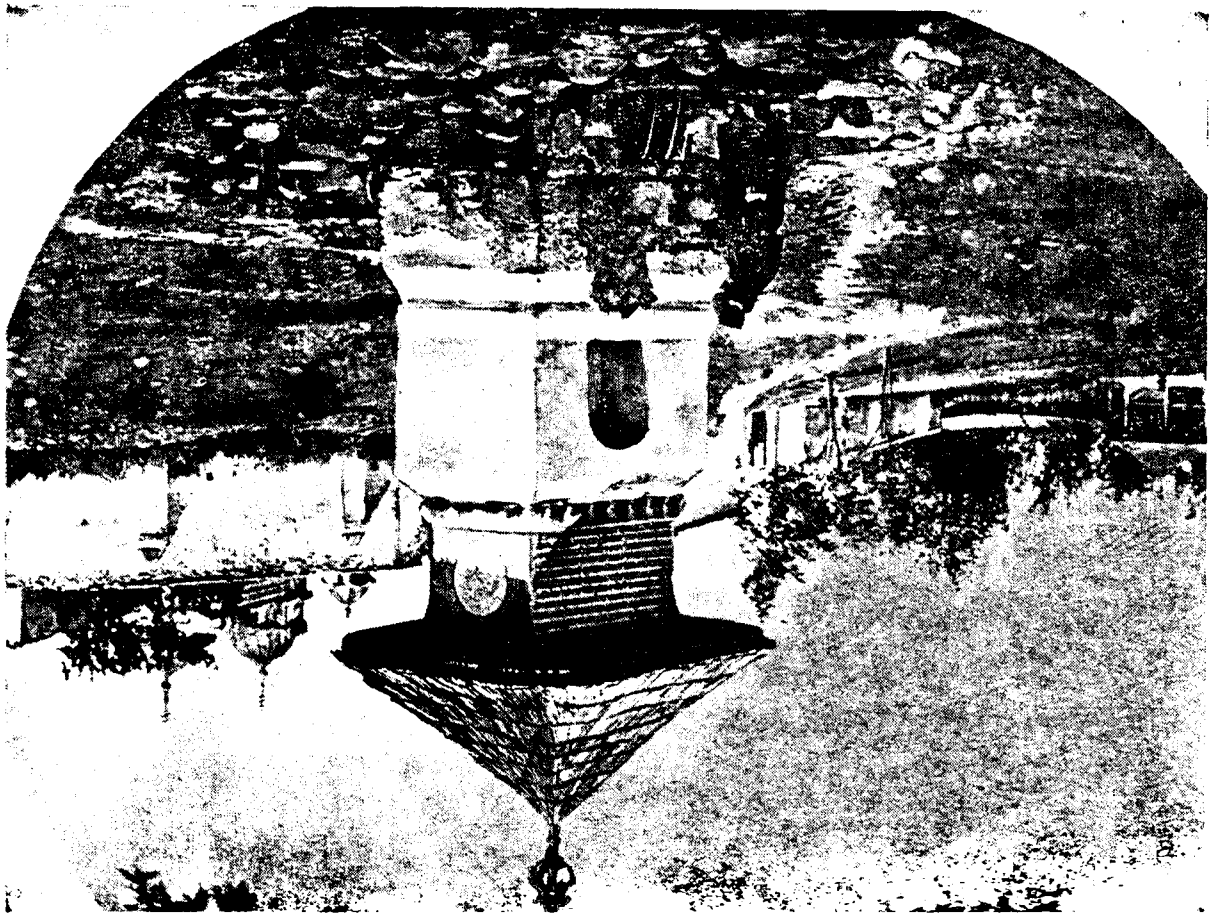

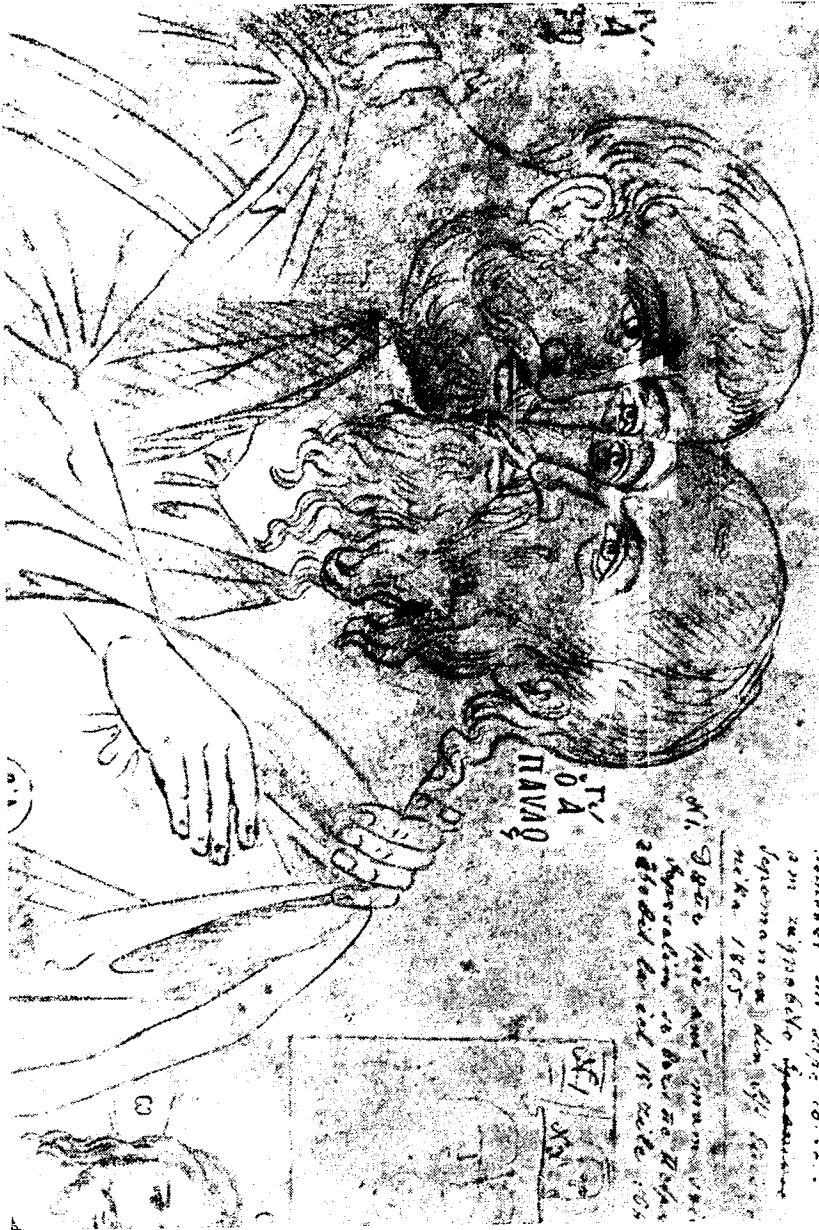
Ciurtea de Argeș

XXVIII. 3.

Minăstirea Argeș. Paraclisul Sfantului Nifon pe la 1880. Fotografie anonimă
(Bibl. Acad. R. S. România, Secția Stampe) [art.: Etape de construcție...]

Fântina Meșterului Manole. Fotografie de Carol Popp de Szathmariy (După Albumul
National) [art. Etape de construcție..]

Icoana Sfinților Petru și Pavel. Desen de Carol Isler după o icoană din 1805, reproducând o icoană mai veche provenind de la Curtea de Argeș (Bibl. Acad. R. S. România, Secția Stampe) [art.: Etape de construcție...]

Vizitatorul, care pătrundea în incinta mănăstirii pe la sfârșitul celui de al doilea deceniu al secolului trecut, constata că în jurul bisericii se aflau patru aripi cu clădiri, trei dintre ele — cea vestică, sudică și estică — drepte, dispuse perpendicular una pe cealaltă, iar cea nordică fracționată în trei, deviată către sud. Desigur că una dintre primele observații ce se impuneau vizitatorului era diversitatea aspectului celor patru laturi. Aripa estică era formată din două corpuri de clădire alipite, cu două nivele, ambele prezentând galerii închise la primul cat; latura nordică dintr-un singur corp, mai lat înspre vest, cu chilli aproape de nivelul solului; latura vestică, cu bucătăriile și trei corpuri de aceeași înălțime, dar care fuseseră, în chip evident de înălțime diferită; în sfârșit, cea sudică, cu turnul clopotniță în mijloc, despărțind o construcție spre vest cu două nivele de locuit²⁴ și alta spre est, cu un singur nivel de locuit, prezentând o prispă cu arcade pe stâlpi de cărămidă. Două biserici de paraclis se remarcă de îndată: una veche al cărui hram se uitase (închinată inițial Sfinților Petru și Pavel), înălțându-și turlele în colțul sud-estic al chiliilor și alta nouă, cu hramul Sfinților Nifon, Serghie, Vach și Tatiana, care ieșea din planul estic al aripii vestice, apropiindu-se de arhizmatul bisericii.

Evident că nivelul și aspectul celor patru laturi ale mănăstirii fuseseră, în parte, altele în vremea lui Neagoe Basarab. Timpul năruise unele construcții, altele fuseseră înlocuite sau adăugate, încât la începutul secolului al XIX-lea mănăstirea apărea parțial modificată. Deși Reissenberger și Odobescu înclină să considere numai clădirea din vestul clopotniței de dată mai recentă, atribuind celorlalte edificii, existente în momentul cercetării lor, vremii lui Neagoe Basarab, totuși analiza mai aprofundată, îngăduită de instrumentele de lucru actuale, vădește că, la începutul secolului al XIX-lea și alte construcții originare dispăruseră. Deoarece aripa de est a fost distrusă înainte de cercetarea lor și de relatările catacombilor, și pentru că se prezintă, relativ, mai omogen decât celelalte, vom începe studiul nostru încercând să reconstituim ultimul ei aspect și să-i distingem fazele de construcție.

Așa cum putem constata din gravura executată după desenul lui Luigi Mayer, aripa estică a fost compusă de la origine din două clădiri alipite, cu un singur nivel deasupra pivnițelor, având în extremitatea sudică paraclisul Sfinților Apostoli Petru și Pavel, cu două turle. Clădirea dinspre nord (care nu depășea cu mult cea longitudinală a bisericii, oprindu-se lângă zidul de incintă nordic, deviat către sud) se prezenta mai îngustă, iar cea dinspre sud mai lată, depășind cu circa 1,2 m linia fațadei celeilalte. Construcția dinspre sud era prevăzută cu un cerdac înalt, în partea de sud a căruia se poate vedea, dispusă între două arcade, o ușă de intrare la care ducea o scară simplă de zid, fără balustradă, ca și cea a bisericii mari. O fotografie a lui Szathmáry²⁵ permite să constatăm că acoperișul era într-o singură apă, către interior, calcanul celor două clădiri fiind însuși zidul de incintă al mănăstirii. În chip evident ambele clădiri, fără comunicație între ele (deci și partea celei nordice se afla, foarte probabil, în porțiunea mascată în gravură de biserică, lângă paraclisul Sfântului Nicolae, care, așa cum vom vedea, se înălța în colțul nord-estic al mănăstirii), prezentau un șir de chilli mai mari decât

²⁴ Considerăm nivele de locuit cele cu încăperi amenajate pentru locuit, excluzând deci pivnițele și becurile.

²⁵ Albumul Szathmáry de la Biblioteca Institutului de istoria artei al Acad. R. S. România.

cele pentru călugări (înălțate pe pivnițe, avînd în față o galerie străpunsă de arcade), dar concepute cu aceeași sobrietate.

Arcadele galeriilor aripei estice, așa cum se constată din gravură, sînt foarte asemănătoare cu cele pe care le prezenta exonartexul Mînăstirii Tismana, rămas și el din nefericire numai într-un desen de epocă²⁶. Acest tip de galerii a dăinuit pînă la sfîrșitul secolului al XVI-lea, cînd se întîlnesc la Mînăstirea Comana²⁷, opera refacerii din 1588—1589 a voievodului Radu Șerban. Spre deosebire de galeriile de la Mînăstirea Comana, unde constatăm două registre de arcade supra-puse, la Argeș exista un singur șir, corespunzînd unicului nivel de locuire.

Cele două clădiri alipite, dar înălțate în momente diferite — după cum vădește faptul că ele nu apar în același aliniament —, pot fi datate după cele două biserici de paraclis, despre care au rămas suficiente știri pentru a le putea așeza în timp.

Într-adevăr, încă din 1658 Paul de Alep menționează o biserică «frumoasă» cu hramul Sfinții Petru și Pavel «într-un colț al mînăstirii, cu două turle»²⁸. Din cauză că biserica nu avea pisanie, hramul i-a fost uitat pînă în secolul al XVIII-lea, iar mitropolitul Neofit, confundînd probabil hramul ei cu cel al bisericii Sfinții Gheorghe din Tigănia mînăstirii, o consideră la 1746 închinată acestui sfînt. Cele două turle ale sale în prismă poligonală, pot fi văzute în cele două gravuri executate după desenele lui Mayer, înălțîndu-se în colțul sud-vestic al mînăstirii. În fotografia de ansamblu a mînăstirii a lui Hansen din 1860 se poate vedea deslușit că extremitatea dinspre est a aripii sudice a mînăstirii se încheia printr-un zid și prin urmare locașul închinat Sfinților Petru și Pavel se lega inițial de aripa estică, așa cum ne apare, de fapt, și în cele două gravuri. Această deducție este confirmată de o *Catagrafie din 1845* care consemnează edificiul drept «Paraclisul cel mic și cu două turle în colțul caselor dinspre răsărit, cu hramul Nașterea Măicii Domnului, zidit din vechime, fără pisanie»²⁹. Dintr-o altă catagrafie din același an aflăm că în vederea construirii seminarului nou, aripa estică începuse să fi dărîmată³⁰. Lucrările de dărîmare nu se termină însă nici în 1866, deoarece, așa cum am arătat, partea inferioară a zidului de incintă estic poate fi văzută într-o fotografie a lui Szathmáry din acest an³¹. Astfel ne explicăm că în 1859 N. Pelimon a mai putut constata că «spre partea dreaptă către altarul (bisericii) la capătul unei ruine, care se cunoaște că ar fi tot așa de veche ca biserica d'acii, se vede sus zugrăvitul un Radu voievod și alătura cu dînsul un călugăr; celu ce se zice că ar fi însuși acelu Radu care a fost încins sabia și a domnit pe tronul țării. Amîndouă aceste figuri sînt în mîinile lor o biserică, care însă nu e aceea a episcopii. Scriptura însă de la capul călugărului se află într-adins ștearsă de cineva»³².

Prin urmare în tabloul votiv descris de N. Pelimon erau reprezentați egumenul Paisie (viitorul voievod Radu Paisie, cu numele de botez Petru) și fratele său voievodul Radu de la Afumați, ținînd în mîini chipotul bisericii. Este probabil ca numele egumenului Paisie să fi fost șters din tabloul votiv la suirea sa pe tron (cînd inscripția portretelor sale devine Petru voievod, așa cum se constată și la chipul lui care se afla în pronaosul bisericii mari). Datorită descrierii lui N. Pe-

26. Rada Teodoru, *Mînăstirea Tismana*, București, 1966, fig. 6. Exonartexul, ca și biserica actuală aparțin voievodului Radu cel Mare.

27. N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii...*, III, fig. 407.

28. Paul de Alep, *op. cit.* 29. Cs. 30. Cs.

31. Albumul Szathmáry de la Biblioteca Institutului de istoria artei al Acad. R. S. Romînia

32. A. Pelimon, *Impresiuni de călătorie în România*, București, 1859, p. 79.

limon, precum și mențiunii lui Paul de Alep, se poate deduce că biserița și clădirea sudică a aripei estice au fost construite de către voievodul Radu de la Afumați, către sfârșitul domniei, paraclisul fiind apoi târnosit și zugrăvit de egumenul Paisie, către 1534³³.

Nu am reușit să identificăm cele trei icoane menționate de catagrafii ca provenind de la acest paraclis, dar presupunem că una dintre cele trei icoane care se păstrează la Mănăstirea Ostrov, aduse de la Mănăstirea Argeșului, reprezentând pe Sfinții Petru și Pavel, aparținuse ctitoriei lui Radu de la Afumați și Radu Paisie. Această icoană nu s-a păstrat decât într-un desen a lui Carol Isler, executat în 1870 la Mănăstirea Cheia³⁴. Icoana purta următoarea inscripție, copiată și ea de desenator: «Această Sfântă icoană s-au scos de pe una foarte veche (de) 300 ani din zilele lui Neagoi Vodă ce s-au găsit la Sf. Mănăstire Ostrovul și spre evlavie i pomenire am zugrăvit-o Ioanikie Ieromonah din Sf. Episcopie Râmnicu 1805», precum și următoarea legendă la imaginea Sfinților Petru și Pavel, îmbrățișați sub chipul lui Iisus, reprezentat pe ștergarul Sfintei Veronica: «GALAT». (Epistola către Galateni a Sfântului Apostol Pavel) «Cap. 1. După trei ani m-am suit în Ierusalim să văz pe Petru și m-am zăbovit la el 15 zile». Inscripțiile de pe icoana originală erau «o ag. Petros» și «o ag. Pavlos», vădind opera unui pictor de cultură greacă.

Reprezentarea Sfinților Petru și Pavel se întâlnește și la altă ctitorie a voievodului Radu Paisie, biserica bolniței Coziei, pe peretele estic al pronaosului, unde Apostolul Petru ține în mâini un model de biserică, iar Apostolul Pavel Evanghelia³⁵.

La capătul de miazănoapte al clădirii dinspre nord a aripei estice se afla turnule de 1746 (an în care mitropolitul Neofit menționează numai o singură biserică de paraclis în mănăstire³⁶, cea care va fi înființată pînă în secolul al XIX-lea) un alt paraclis închinat Sfântului Nicolae. Un document din 13 ianuarie 1613 informează că doamna Despina (care a murit în 1554) dăruise jumătate din satul Găneasa pentru «Sfânta Dumnezeiască biserică și marea lavră, Mănăstirea domniei ei numita Argeș, însă biserica cea mică unde este hramul sfântului ierarh... Nicolae din Mira Lichia din colțul Sfintei Mănăstiri să fie pentru toată trebuința acestei Sfinte biserici... numai de călugărul care va fi de pază și pentru Sfânta liturghie în această biserică mică...»³⁷.

Prin urmare în 1613 biserița exista. Ea este menționată și de Paul de Alep în 1688, așa că, desigur, dispariția ei s-a petrecut între 1658 și 1746, poate dintr-un accident local, clădirea de care era legată (din nordul aripei estice) menținându-se pînă în 1845³⁸. S-a păstrat însă pînă în 1860, adăpostită în paraclisul episcopului Neofit, pisană sa de piatră, pe care Odobescu reușește să citească: «...cu mila lui Dumnezeu domnu și doamna sa leato 7026 (1 septembrie 1517—1 septembrie 1518, n. n.) crugul soarelui...»³⁹, ceea ce permite să deducem că locul închinat Sfântului Nicolae, sfințit — foarte probabil — la 6 decembrie 1517, fusese construit odată cu edificiile monastice, adică înainte de 15 august 1517.

³³ D.I.R., B, XVI, II, 286, 284—285; *ibidem*, 300, 295.   ³⁴ Inedită.

³⁵ I. D. Ștefănescu, *La peinture religieuse en Valachie et Transylvanie*, Paris, 1932, p. 123; *ibidem* Album, p. 56.

³⁶ Gheneadie Enăceanu, *Mitropolitul Ungrovlahiei Neofit I*, în «Biserica Ortodoxă Română», III (1876) p. 637—640.   ³⁷ D.I.R., B, XVII, II, 136.   ³⁸ C.s.

³⁹ Al Odobescu, *op. cit.*, p. 1119.

Desigur că văduva Despina dăruiește jumătate din satul Găneasa acestei biserițe considerind că ea este legată în mod mai direct de memoria soțului său, întrucât Sfântul Nicolae era patronul voievodului Neagoe. În această donație trebuie să vedem o altă delicată dovadă de afecțiune a Despinei pentru morții săi. Tot de la biserița Sfântul Nicolae, înălțată în timpul vieții voievodului Neagoe (după cum se deduce din pisană păstrată fragmentar), provine și o altă icoană găsită tot la Mânăstirea Ostrov⁴⁰, care reprezintă pe Sfântul Nicolae și pe donatorii icoanei, dispuși în partea inferioară: Neagoe Basarab împreună cu cei trei coconi (Theodosie, Petru și Ioan) în dreapta chipului sfântului, și doamna Despina împreună cu cele două domnițe (Stana și Roxandra) în stînga ei. Aceasta este singura icoană păstrată din vremea lui Neagoe, în care apare și voievodul printre donatori. În celelalte două icoane cu donatori, cunoscute din această epocă, doamna Despina este înfățișată îndoliată, ceea ce înseamnă că ele au fost lucrate după înțetarea din viață a voievodului.

Existența la extremitățile aripii estice ale mânăstirii a celor două paraclise permite datarea celor două clădiri alăturate, cea nordică înălțată în 1517, cea sudică între anii 1526—1528. Este puțin probabil ca această aripă de clădiri, așa cum se poate vedea în gravura după desenul lui Mayer, să fi fost opera unei refaceri, deoarece — după cum am văzut — paraclisul Sfântului Nicolae se menține intact pînă după 1658 (dată după care nu se mai construiesc la noi galeriile menționate), iar în paraclisul Sfinților Petru și Pavel se puteau vedea pînă în 1859 portretele ctitorilor din prima jumătate a secolului al XVI-lea, ceea ce nu ar fi fost cu puțință în cazul unei distrugerii mai importante a clădirii în care se afla acest paraclis.

Este evident că atît Neagoe, cît și egumenul Paisie, viitorul voievod Radu Paisie, au avut fiecare încăperile sale lângă paraclisele respective. Desigur Neagoe și-a ridicat o dată cu restul complexului monastic casa sa domnească, împreună cu biserica de paraclis. Foarte probabil că spațiul dintre această construcție și aripa sudică a chiliilor a rămas liber. Pe acest loc, Radu de la Afumați a înțeles să-și construiască propria sa casă domnească, în realitate un nou șir de chilii, înălțate pe pivniță, cu un cerdac în față, căruia i-a adăugat și biserița de respectivă. El nu a putut termina această construcție în scurtul interval care desparte căsătoria sa cu Ruxandra (26 ianuarie 1526) de moartea sa (2 ianuarie 1529), și biserița a rămas a fi amenajată de fratele său Petru, care o va tîrnosi și zugrăvi, închinînd-o Sfinților Petru și Pavel. În alăturarea acestor case domnești, trebuie să vedem continuitatea politicii a doi voievozi, care aparțineau însă unor ramuri dinastice deosebite: cea a lui Neagoe, fiul lui Basarab Țepeluș și cea a generelui său, Radu de la Afumați fiul lui Radu cel Mare.

În privința proporțiilor și aspectul încăperilor celor două case domnești, credem că la epoca aceea și în spiritul de austeritate monastică al vremii, ele nu depășeau cu mult sobrietatea chiliilor sortite pentru călugări⁴¹. Pare semnificativ faptul că dintre cele 12 documente emise de către Neagoe — a cărui viață de curte nu era mai prejos de strălucirea monumentelor a căror realizare o suprave-

40. V. Vătășianu, *Istoria artei feudale în țările române*, București, 1959, p. 847—848, fig. 802. Vezi reproducerea acestei icoane și în revista de față, hors texte.

41. Vezi pisanăa lui Neagoe (la P. S. Năsturel, *Învățăturile lui Neagoe Basarab în lumina pisanilor de pe biserica Mânăstirii de la Argeș*, în «Mitropolia Olteniei», XII (1960), nr. 1—2, p. 16 ș.u.), adresată lucrătorilor mânăstirii, în care invocă umilința și pocăința («...în pace și în îndestulare am trăit... primește-mă Părinte, ca și pe unul din nămitii tăi...»).

ghează îndeaproape — din Curtea de Argeș⁴², numai două provin din mînăstire și dintre acestea unul poartă aceeași dată cu un hrisov emis din oraș, ceea ce vădește că în aceeași zi voievodul a vizitat mînăstirea dar s-a întors la casa sa domnească din oraș. Aceasta ne îndeamnă să credem că — spre deosebire de amplasarea pe care o vor lua casele domnești în cea de a doua jumătate a secolului al XVII-lea — în prima jumătate a secolului al XVI-lea aceste încăperi nu se deosebeau cu mult de celelalte chilii ale mînăstirii.

Aripa estică a început să fie dărîmată parțial în 1845 pentru zidirea seminarului nou⁴³, ale cărui temelii au fost puse în 1847⁴⁴ dar care nu va mai fi terminat; pe aceste temelii s-a înălțat actualul palat din estul bisericii. Dărîmarea totală a aripii estice a avut loc după 1859, an în care N. Pelimon a putut vedea portretele votive despre care am amintit mai sus⁴⁵.

Așa cum deducem după planul de situație, după gravuri, după fotografiile și după diferite descrieri, *aripa nordică* însuma edificiile mai late înspre vest și altele mai înguste înspre est. Extremitatea dinspre vest a aripii, descrisă de catagrafii ca «o casă mare lingă cuhnie cu sobă de tuci, trei ferestre și o ușe veche» o aflăm împărțită în 1862 într-o «sufragerie» (către vest) și o «prescurărie» (către est). Încă de la zidirea mînăstirii, Gavriil Protul menționase această «casă», ce se afla la estul «cuhniei» drept «povarnă de olovină» (cum traduce din grecește scriitorul din secolul al XVII-lea), adică teasc de ulei.

Desigur în original termenul era unul apropiat, dar oricum funcțiile celor două încăperi se legau de rosturile bucătăriei și brutăriei alăturate. Avînd în vedere că la Mînăstirile Zografu și Vatoped există «magazii... clădiri de seamă, precum e aceea pentru untdelemn»⁴⁶ — ultima se pare, construită cu banii lui Neagoe Basarab — presupunem că acea «casă mare» a fost o astfel de magazie pentru ulei (necesar în mari cantități în mînăstire, atît pentru candelă, cît și pentru gătit în zilele de post). Este probabil că încă de la început cele două încăperi ale «casei» să fi avut două destinații deosebite: cea vestică să fi servit drept «cameră pentru piine, vin, untdelemn»⁴⁷, așa cum se întîlnesc la Lavra și Vatoped în vecinătatea trapezei, iar cealaltă estică «brutăriei pentru prescuri», care în mînăstirile atonite se află despărțite de încăperile pentru frămîntarea și coacerea pîinii obișnuite⁴⁸. «Prescurăria» a rămas în aceeași încăpere pînă la dărîmarea complexului monastic, iar depozitul de alimente s-a transformat în 1862 în sufragerie, după desființarea acesteia din turnul prin care se intra la trapeză⁴⁹.

În aceeași aripă, la est de «casa mare» se înșirau de-a lungul zidului deviat către sud șapte camere zidite aproape de nivelul solului, fără portic, se pare, cu ancadrame de piatră simple la ferestrele patrate și ușile dreptunghiulare⁵⁰. Din-

42. *D.I.R.*, B, XVI, II, passim. 43. C. 44. F₁.

45. Edificiile din estul bisericii care ar marca după A. Leconte du Noüy (Arh. St. Buc., *Fond. Min. Instr. Publ.* 3857/1875 (vol. III), f. 56) «două mici capele... cea de la nord-est Sf. Dumitru (?) și cealaltă de la sud-est (?) Sf. Nicolae», nu sînt plasate pe temeliiile vechilor paraclise, deoarece știm în mod precis că ele nu erau simetrice față de axul bisericii, cel nordic înălțîndu-se mai aproape de această axă decît cel sudic, din cauza deviației către sud a extremității estice a zidului nordic de incintă.

46. G. Balș, *Notiță despre arhitectura Sîntului Munte*, în «*Bul. Com. Mon. Ist.*», VI, 1913, p. 25.

47. *Ibidem*, p. 24. 48. *Ibidem*, p. 11. 49. F₁.

50. Ancadramele de piatră la chiliile nordice apar atît în gravura după desenul lui Mayer cît și în acuarelele lui Szathmáry. Intr-o fotografie din *Albumul Szathmáry* de la Biblioteca Institutului de istoria artei al Acad. R. S. România se constată că în loc de prag al unei uși se află un fragment de ancadrament, de secțiune simplă.

tre ele, cea din extremitatea estică a fost transformată către 1862 în «magazie cu un hambar de scînduri de stejar, cu patru despărțituri și cinci cutii de scînduri de brad», fiind menționată ca magazie și în schița de situație din 1879⁵¹. Trei dintr-le chiliile locuite erau pardosite cu cărămidă și trei cu scînduri.

Deoarece despre «casa mare» se știe în mod precis, grație relatării lui Gavriil Protul, că a fost construită în vremea lui Neagoe Basarab, se poate afirma același lucru și despre chiliile din aripa nordică; fiind legate de această casă, ele se prezentau în continuarea ei și aveau același aspect, uși și ferestre de aceleași dimensiuni.

O fotografie a lui Szathmáry — care reprezintă colțul interior nord-vestic al mînăstirii⁵² — permite să constatăm că zidul nordic al «casei mari», care este în același timp zidul de incintă (vizibil în această fotografie executată după incendiul din 1866 care a distrus șarpanta și acoperișul casei respective), se prezenta ca o alternanță de zidărie de piatră cu 6—7 asize de cărămidă, cele din partea superioară și inferioară neregulate. Aceeași tehnică de zidărie apare în fotografia de ansamblu a lui Hansen, pe latura nordică a aceluiași zid de incintă, care este în același timp calcanul atît al «casei mari» cît și al chiliilor construite în prelungirea acesteia. Prin urmare, zidul de incintă nordic a aparținut unei singure faze de construcție, cu toate că el apare deviat către sud. Această deviație s-a datorat desigur accidentelor de teren înspre rîpa pîrîului Valea Iașului.

Tehnica în care a fost lucrată zidăria complexului monastic era asemănătoare cu cea pe care o constatăm în fotografiile la zidul de incintă: Odobescu scrie că zidul trapezei «este de 1,10 m lat, zidit cu cărămidă și cu piatră, afară de bolți, care sînt numai de cărămidă»⁵³. Determinarea materialelor și tehnica zidăriei originale este foarte importantă pentru că ne permite să stabilim analogii cu materialele și tehnica constructivă a «casei domnești» pe lîngă biserica Sfîntul Nicolae-Domnesc, datată pînă în prezent din secolul al XIV-lea, și care aparține în realitate epocii lui Neagoe⁵⁴.

Tot în fotografia de ansamblu a lui Hansen se observă că zidul exterior al bucătăriilor înfățișează la nivelul superior (de unde încep hornurile) o cornișe, precum și un ornament pe două registre (în colț, cu vîrfurile în jos) care par de dată recentă, ca și tencuiala acestor edificii. În aceeași fotografie, se văd înspre extremitatea zidului nordic trei deschideri alăturate, două dintre ele la nivelul parterului chiliilor, iar una la cel al podului. Primele au fost deschise în zidul de incintă desigur tîrziu, în secolul al XVIII-lea (cum s-a întîmplat pe laturile sudică și vestică ale mînăstirii), inițial cea mai mică, terminată în arcadă, ulterior cea mai mare, dreptunghiulară. Deschiderea din partea superioară, care este o gură de foc, se prezintă gotică, în arc frînt, ceea ce vădește că atît deschiderea, cît și zidul aparțin mînăstirii originare. Această deschidere se încadrează stilistic în epoca lui Neagoe, ca și arcul frînt al arhivei care marca arcada gangului turnului clopotniță și ca și bolțile în ogivă ale trapezei.

Așa cum constatăm din fotografiile și din planul de situație, chiliile aveau adîncime diferită, urmînd deviațiile zidului de incintă: cele vestice măsura în

51. F.; vezi și nota 23.

52. N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii...*, Partea întâia..., fig. 180.

53. Al. Odobescu, *op. cit.*, p. 1113.

54. Lucrarea noastră, *Data construirii curții domnești de lîngă biserica Sfîntul Nicolae-Domnesc din Curtea de Argeș*, în «Glasul Bisericii», XXVI (1967), nr. 9—10.

adâncime 6,25 m, ca și «casele mari»⁵⁵, iar cele estice erau cu mult mai mici, calcanul format de zidul de incintă fiind mai apropiat de fațada lor. Aceasta înseamnă că chiliile nordice au fost adosate zidului de incintă după zidirea acestuia, așa cum am constatat că s-a întâmplat și la zidirea caselor domnești, edificiul lui Radu de la Afumați fiind construit într-un spațiu rămas liber la sudul casei lui Neagoe.

În sfârșit se pare că extremitatea dinspre est a zidului nordic nu a fost căptușită cu construcții.

Aceste constatări ne îndeamnă să credem că succesiunea fazelor de construcție ale mînăstirii a fost următoarea: inițial s-a început construirea bisericii (în 1514), apoi către apropierea datei sfințirii ei (15 august 1517), s-a înălțat turnul-clopotniță și zidul de incintă. Ulterior s-a căptușit acest zid cu construcții la interior, încît la sfințirea mînăstirii întreaga așezare religioasă fusese înălțată. Această succesiune a fazelor de construcție este confirmată de Gavriil Protul care scrie că «mînăstirea cea noao din Argeș o îngrădi împrejur cu curte de zid și înlăuntrul curții făcu multe chilii călugărești...»⁵⁶.

Chiliile din aripa nordică, construite după cum s-a văzut, în continuarea cămării pentru ulei — «povarnei de olovină» — și care se prezentau aproape de nivelul solului, spre deosebire de casele domnești ale căror pivnițe se înălțau de la pămînt cu circa 1,50 m, aduc mărturia că mînăstirea lui Neagoe nu a avut etaje, cu excepția turnului-clopotniță și turnului trapezei, biserica depășind cu mult în înălțime edificiile monastice.

Aripa vestică, care a suferit unele refaceri era și cea mai interesantă, deoarece aci se aflau încăperile cele mai importante din mînăstire menționate de Gavriil Protul încă de la întemeierea ei: trapezăria, maghernița (bucătăria), magopia (brutăria) și pivnița. Pe la 1820 această aripă se putea diviza în patru corpuri de clădiri. În extremitatea dinspre nord se înălțau, legate de «povarna de olovină» dinspre est și de trapeza dinspre sud, «două beciuri sau odăi cu bolți înalte și țuguiate... despărțite una de alta de un pilastru exagon. Ele sînt poate îndoit de înalte ca bolțile sălii și primesc lumina de sus. Acum se află despărțite de un perete și slujesc una de cuhnie și alta de cuptor»⁵⁷. Aceste încăperi se pot vedea atît în fotografia de ansamblu a lui Hansen, unde se distinge sub cornișe și o ornamentație (arcaturi, stalactite?) pe două rînduri, precum și în fotografia lui Szathmáry⁵⁸, unde apar doar cele două hornuri cu deschideri pentru fum, mascate de biserica de paraclis a episcopului Iosif. Catagrafiile le descriu drept «una cuhnie, împreună cu brutăria, boltite cu zid și coșurile asemenea»⁵⁹ sau «una odaie formată în cuhnie din care merge și la cuptor»⁶⁰.

Se poate deduce conformația acestor încăperi, după tipul cuhniilor monastice și civile care se întîlnesc în Țara Românească pînă în secolul al XIX-lea. Încăperea cubică susținea printr-o serie de pandantivi trunchiul de con al hornului terminat într-un cilindru cu orificii care încorona încăperea.

Cuhnia și brutăria (numită în catagrafia din 1845 cu numele vechi «magopla»), care măsurau fiecare 6,25 m lungime și 5,50 m lățime, aveau înspre sud o încăpere foarte spațioasă, lată de 11 m (cît măsurau ambele cuptoare la un loc) și

55. Al. Odobescu, *op. cit.*, p. 1114.56. *Istoria Țării Românești...*, p. 41.57. Al. Odobescu, *loc. cit.*58. N. Ghika-Budești, *loc. cit.*

59. E.

60. Fa.

lungă de 35 m, trapeza mînăstirii⁶¹, pe care o menționează ca pe un lucru deosebit toți călătorii. Ca și la mînăstirile atonite, trapeza se afla în apropiere de intrarea bisericii «ușa ei fiind la răsărit, dispoziție tocmai contrarie acelei a bisericii»⁶².

Paul de Alep arată că, după ce au intrat în Mînăstirea Argeș și s-au rugat în biserică, «au fost duși la trapeză» care era «foarte spațioasă»⁶³. Odobescu o descrie ca avînd opt bolți, susținute de trei stîlpi rotunzi (măsurînd fiecare 2,90 m înălțime), formînd prin urmare opt travee. Distanța între extradossalul bolților pivniței și punctul cel mai înalt al bolților era de 7,40 m. Bolțile «erau împodobite cu ciubuce» pe care Odobescu le consideră «cu totul gotice»⁶⁴. Redactorul unui raport de restaurare îl descrie ca pe «un salon cu opt bolte ogivale teșite, ornate cu nervuri de teracote și rezemată pe trei pilaștrii»⁶⁵. Încă din 1845 Cezar Bolliac remarcase că «Gotica sală de consiliu a lui Neagoe Vodă este astăzi magazie de bucate»⁶⁶, iar I. C. Lerescu o amintește ca pe «singurul edificiu de stil gotic. Rămii cuprins de mirare văzînd masa domelor ascuțite susținute de niște coloane foarte mici, firave, în proporție cu greutatea ce cu semeție purta, văzînd unghiurile formate de fațadele ce par a se fi înmulțit sub mîna arhitectului...»⁶⁷.

Catagrafiile menționează și ele această construcție, subliniindu-i calitățile; deoarece ea încetase, încă de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, de a fi trapeză, este considerată «divanul lui Neagoe destul de mare, cu o zidire prea frumoasă, cu bolți de zid lucrate în stucatorie cu un stîlp de zid în mijloc... acum se află pivniță, cu două hambare de lemn într-însul pentru pus bucatele»⁶⁸.

Din fericire s-a păstrat desenul și secțiunea unei astfel de nervuri de ceramică, care, după cum se știe aveau un rol ornamental nu unul funcțional, de susținere a bolților⁶⁹. Ea este identică cu cele pe care le găsim în prezent la biserica evanghelică din Biertan, construită între 1510—1515, adică în aceeași vreme cu Mînăstirea Argeș (1514—1517).

În gravura după desenul lui Mayer se constată la zidul dinspre vest al trapezei șase ferestre, dar acestea au fost deschise, desigur, în secolul al XVIII-lea. Două fotografii, una a lui Szathmáry din 1870⁷⁰ și cea de prin 1875—1879 au păstrat imaginile a două arce de descărcare ale unor deschideri din zidul dinspre est al trapezei, plombate ulterior, aplatizate și formate din două șiruri de cărămizi. Arcul dinspre nord, vizibil în fotografia din 1875—1879, prezintă în dreptul usciorului dinspre sud, o firidă pentru așezat felinarul (plombată în această fotografie, dar perfect vizibilă în cea din 1860), asemănătoare cu cea care se poate vedea în interiorul casei domnești din secolul al XV-lea din Tîrgoviște⁷¹. Ea înfățișează o arcadă aplatizată, cu aceeași curbură ca cele două arce de descărcare. Ușile acestei clădiri, care se remarcă în fotografiile, sînt mai joase și nu în axul vechilor deschideri.

Arcele de descărcare ale deschiderilor originare apar dispuse simetric la extremitatea către interior a traveelor laterale; cea dinspre nord la circa 2 m dis-

61. Al. Odobescu, *op. cit.*, p. 1112—1114.

62. Gh. Balș, *op. cit.*, p. 9.

63. Paul de Alep, *op. cit.*

64. Al. Odobescu, *loc. cit.*

65. Min. Cultelor și Instr. Publice, *Restaurarea monumentelor istorice 1865—1890*, București, 1890, p. 20.

66. Cezar Bolliac, *Itinerar...*, în «Curierul Românesc», XVII (1845), nr. 90, p. 360.

67. I. C. Lerescu, *Din județul Argeș*, în «Analele statistice și economice», Trim. II, 1860, p. 127.

68. E.

69. Gr. Tocilescu, *Biserica Episcopală a Mînăstirii Curtea de Argeș*, București, 1887, p. 36.

70. Există în *Albumul Szathmáry*, dar vizibilă numai după mărirea fotografiei.

71. N. Constantinescu și C. Moisescu, *Curtea Domnească din Tîrgoviște*, București, 1965, fig. 21. 22.

tanță de gîrliciul pivniței. Ele permit să deducem că edificiile mînăstirii lui Neagoe prezentau profile de piatră dreptunghiulare, așa cum apar și în acuarele, și că nu erau în arc frînt cum se prezintă gura de foc din zidul de incintă nordic sau arhivolta care marchează gangul clopotniței.

Un arc de descărcare asemănător, cu o curbură aplatizată, poate fi observat și la fereastra de pivniță, plombată în prezent, care s-a păstrat la casa domnească de lângă biserica Sfîntul Nicolae-Domnesc. Este încă un element care vădește că echipe de meșteri sași aduși de către Neagoe Basarab⁷² au lucrat atît la clădirile mînăstirii (dar nu biserica) cît și casa domnească din oraș a voievodului.

La est de trapeză, către extremitatea dinspre nord s-a aflat pînă prin 1862 (cînd una dintre cele patru catagrafii nu o mai menționează) «una odaie mare numită sofragerie, cu bolte de zid, iar sub bolți tavan de scînduri, cu două ferestre fără geamuri»⁷³. Fotografiile nu surprind această «odaie», pe care nu am putut-o localiza, dar după prezența unui zid înalt, în continuarea celui scund al chiliilor nordice, care se leagă de colțul nord-estic al trapezei, vizibil într-o fotografie a lui Szathmáry⁷⁴, presupunem că această încăpere se afla adosată laturii dinspre est a trapezei, la extremitatea ei dinspre nord. Odobescu, din ale cărui relatări nu putem deduce cu exactitate locul pe care ea se înălța, menționează totuși că prezenta «o singură boltă ceva mai înaltă decît ale chilii»⁷⁵, prin urmare era situată în vecinătatea aripii nordice. Tot de la Odobescu aflăm că, pătrată, ea măsura în interior 7,20 m x 7,20 m⁷⁶. Împreună cu zidurile laterale de 1,10 m + 1,10 m avea la exterior 9,40 m, acoperind întocmai lungimea unei travee a trapezei care în interior măsura 8,75 m. Dușumeaua se prezenta ridicată «foarte mult», iar despre boltă aflăm că era «înfundată cu un tavan de scînduri, astfel încît odaia (era) numai un mic spațiu în înălțimea odăii celei vechi». Odobescu consideră că «această odaie era intrarea sălii avînd și scara de piatră care acum este în peretele ei din afară». Această presupunere ar fi confirmată de descrierea anonimă anterioară anului 1793, care enumerînd turnurile din complexul monastic, adaugă pe lângă cele «două turnuri (unde — n.n.) este paraclisu» (Sfînților Petru și Pavel) și «clopotnița foarte înaltă», un «altu turnu care este trapez pentru frații călugări»⁷⁷. Desigur, acest turn se afla peste încăperea menționată de catagrafii ca fiind «una odaie mare, numită sofragerie». Prin urmare — dacă dăm crezare spuselor lui Odobescu — accesul la trapeză se făcea prin acest turn înalt, asemănător acelora pe care le găsim în aceeași epocă în Transilvania.

În vremea lui Paul de Alep trapeza era cea pe care o statornicise Neagoe însuși, după cum reiese din relatările secretarului patriarhului Antiohiei. După «rășmirița» din 1788, cînd trapeza, ca și arhondaricul au avut de suferit, sufrageria a fost mutată în încăperea din turnul de intrare al trapezei, unde o menționează autorul anonim al descrierii mînăstirii anterioară anului 1793 — ceea ce ar vădi că această descriere a fost efectuată între anii 1788 și 1793 — și ea a rămas aci pînă în 1862, an în care o catagrafie menționează «o odaie mare în care mai înainte a fost sufrageria»⁷⁸. În acest an sufrageria a fost mutată în încăperea dinspre vest din «casa mare», cea dinspre est fiind trecută «prescurărie».

Sub trapeză și beciuri exista pivnița menționată de Gavriil Protul, pe care catagrafiile o descriu ca pe o «pivniță foarte bună cu bolți de zid, cu calcan în

72. Vezi scrisoarea lui Neagoe Basarab din 13 octombrie 1519, către Sibieni, în legătură cu meșterii chemați de el, la E. Hurmuzaki, XV, nr. CCCCXXVII, p. 240. 73. D.

74. N. Ghika-Budești, loc. cit.

75. Al. Odobescu, op. cit., p. 1114.

76. Ibidem.

77. I. Corfus, O descriere a Mînăstirii Curtea de Argeș..., p. 218.

78. F.

mijloc, patru stâlpi de zid, tot la mijloc». Este foarte probabil că, asemănătoare pivnițelor din secolul al XV-lea de la Tîrgoviște și celor, probabil din același secol, de la Comana, ea prezenta două bolți în leagăn, orientate nord-sud, sprijinite pe arcuri dublouri și pe patru stâlpi, avînd în vedere că — însumînd și bucătăriile — depășea suprafața trapezei de la nivelul superior, care prezenta trei stâlpi. Gîrliciul pivniței, la estul trapezei, este vizibil în fotografii. Din catagrafii aflăm că «Alături cu pivnița» se afla «și o vîrzărie, tot asemenea calitate».

În urma incendiilor «rășmiriței» din 1788 și o dată cu transformarea mînăstirii în episcopie, primul episcop de Argeș, Iosif (1793—1820) a hotărît modificarea completă a vechii trapeze⁷⁹. A despărțit printr-un zid jumătatea ei dinspre nord, însumînd patru travee (cu un stîlp în mijloc), creînd astfel o încăpere devenită către jumătatea secolului al XIX-lea magazie pentru păstrarea cerealelor, fapt deplîns de unii călători. Următoarele două travee au alcătuit, împreună cu un altăr polygonal construit la est de linia fațadei trapezei, biserica de paraclis închinată Sfinților Nifon, Sîrghie, Vach și Tatiana. Ultimele două travee, cele sudice au avut o destinație diferită: cea vestică a devenit «o mică intrare a paraclisului, despărțită de dînsul printr-un mic perete și doi stîlpișori pe care se sprijină un dulap de lemn unde se ține azi biblioteca episcopiei»⁸⁰. Cea estică «despărțită de un zid atît de paraclis cît și de tînda lui»⁸¹ se pare că era o încăpere pentru oaspeți alăturată celorlalte două din vechiul arhondaric. Într-adevăr Reissenberger afirmă că această cameră, care prezenta aceleași bolți gotice ca și paraclisul, făcea parte din cele trei încăperi destinate oaspeților. El menționează că pe perețele ei exterior (cel dinspre sud, după cum vom vedea) erau încastrate cele două steme de piatră care fuseseră zidite în cele două turnuri de incintă succesive ale mînăstirii.

Ușa din sudul noii biserici de paraclis, la care duceau șase trepte, acoperite de o copertină de tablă, se poate vedea într-o fotografie a lui Szathmáry din 1866⁸², precum și în cea anonimă din 1875—1879.

Paraclisul închinat Sfinților Nifon patriarhul Constantinopolului și Sfinților Mucenici Sîrghie, Vach și Tatiana, este menționat ca început la 10 septembrie 1795, dată la care episcopul Iosif scrie: «...am început o nouă biserică pentru iarnă, cu numele Sfîntului Nifon și celorlalți Sfinți ale căror moaște le avem. Și nădăjduim că pînă la sfîrșitul acestei luni va lua întregire clădirea»⁸³.

Încă de la 19 noiembrie 1795 pomelnicul mînăstirii înregistra pe Zoîța, Constantin etc., care dăruise «ajutoriu iarăși la facerea bisericii cei noao»⁸⁴. La 26 august 1796, tot episcopul Iosif scrie «...am săvîrșit biserica de iarnă și a rămas acum la zăgrăvie și la alte lucruri mai mici»⁸⁵. Pomelnicul înregistrează ulterior o serie de danii ca de pildă cea din 30 octombrie 1797, constînd din cîteva poale⁸⁶. Inscricția bisericeții, pierdută încă din secolul trecut, consemna că ea fusese construită de episcopul Iosif și sfințită la 5 august 1798 în vremea voievodului Constantin Hangerli⁸⁷ (3 decembrie 1797—11 februarie 1799).

79. Al. Odobescu, *loc. cit.* 80. *Ibidem.* 81. *Ibidem.*

82. N. Ghika-Budești, *op. cit.*, p. 172.

83. N. Iorga, *Contribuții la istoria literaturii române în veacul al XVIII-lea și al XIX-lea*, București, 1906, p. 25.

84. A. Sacerdoțeanu, *Pomelnicul Mînăstirii Argeș*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXIII (1965), nr. 3—4, p. 323.

85. N. Iorga, *loc. cit.*

86. A. Sacerdoțeanu, *op. cit.*, p. 324.

87. F. Jaffé, *op. cit.*, p. 12.

O dată cu compartimentarea trapezei și construirea noii biserici de paraclis, s-a schimbat și nivelul inițial al încăperii. Partea nordică a trapezei, devenită cămară de bucate, și-a coborât nivelul pînă la extradosul bolților pivniței, motiv pentru care ușa către exterior se afla la nivelul solului, iar partea sudică «s-a înălțat cu mult, punîndu-se scînduri»⁸⁸ ceea ce a determinat amenajarea scării cu șase trepte — de care am amintit mai sus — la sudul paraclisului.

Tinda paraclisului (traveea sud-vestică a trapezei) a fost împărțită în două nivele, cel superior adăpostind biblioteca episcopiei, care conținea peste 1000 de manuscrise și tipărituri⁸⁹. Catagrafia din 1845 o descrie «ca o odaie cu scară și cu mică bibliotecă»⁹⁰. Este demn de subliniat faptul că această dispoziție a încăperii cărților urmează cu strictețe canonul atonit, unde bibliotecile «...sînt de obicei așezate în catul de deasupra pridvorului (exonartex) de la catolicon»⁹¹.

În noul paraclis se păstrau vechile icoane din bisericuța închinată Sfinților Petru și Pavel, precum și fragmentul de pisanie de la paraclisul Sfintul Nicolae (dispărut înainte de 1746).

Paraclisul episcopului Iosif a dăinuit, după dărîmarea celorlalte edificii monastice pînă în 1880, cînd a fost și el dărîmat⁹².

La sudul trapezei s-a aflat pînă la dărîmarea întregului complex monastic un corp de clădire destinat oaspeților, — arhondaricul. Așa cum îl descriu cataografiile, el prezenta la primul nivel «două odăi pentru mosafiri cu ușile lor... patru ferestre (fiind — n.n.) pardosite una cu scînduri și alta cu cărămizi (avînd — n.n.) o sobă la amîndouă odăile și două paturi»⁹³. Aceste odăi erau legate înspre est de «o săliță mică și ușa din afară a acestor odăi, pardosită cu scînduri de brad și cu ușa ei îndoită»⁹⁴. «Sălița» corespundea înspre nord cu cea de a treia cameră de oaspeți amenajată în travee sud-estică a fostei trapeze și înspre sud cu un «foișoraș» de la care suiau trepte către «casele noi» și coborau altele pînă la nivelul solului.

Compararea fotografiilor lui Hansen din 1860 cu una a lui Szathmáry din 1866 reprezentînd ușa exterioară a vestibulului din sudul paraclisului⁹⁵, precum și cu o alta, de același autor, înfățișînd vechea fațadă a arhondaricului⁹⁶, permite să deducem că acest corp de clădire, fără acoperiș în ultimele două imagini (incentiat la 29 ianuarie 1866), prezenta la primul cat două ferestre, dispuse între «foișorașul» sudic și ușa dinspre nord de lîngă paraclis, prin care se intra în camera de oaspeți nordică. Se poate observa, de asemenea, în partea superioară, două ferestre, pe același ax cu cele de la catul inferior, precum și o deschidere spre sud (pe axul arcadei estice a «foișorașului» din extremitatea sudică a coridorului celor două camere de oaspeți) al cărui prag inferior, mult coborît față de cele ale celorlalte două ferestre, permite să deducem că ea fusese o ușă. Pe de altă parte se observă că arcada estică a «foișorașului» era asimetrică, deschiderea inițială — o ușă — fiind lărgită către sud. Prin urmare cele trei ferestre, care înfățișează în fotografiile o mansardă — «cafas» cum o numesc cataografiile — a aparținut la orișînd unui cat superior. Inițial arhondaricul a prezentat deci, în afară de cele două încăperi de la parter, dormitoare de oaspeți la etaj, mansardate ulterior.

88. Al. Odobescu, *loc. cit.*

89. L. Reissenberger, *op. cit.*, p. 37.

90. G.

91. G. Bals, *op. cit.*, p. 26.

92. Vezi nota 3. O fotografie cu paraclisul Sf. Nifon, după dărîmarea clădirilor din jur, la

Bibl. Acad. R. S. România, *Stampe*, Arhit. A. XIV, 16.

93. E.

94. *Ibidem*.

95. N. Ghica-Budești, *op. cit.*, p. 172.

96. *Albumul Szathmáry de la Bibl. Inst. de Istoria artei al Acad. R. S. România*. Pagina de titlu.

Ca și la mînăstirile atonite, arhondaricul era situat înspre vest de biserică «așezat în așa fel, ca vederea spre exterior să fie cît se poate de frumoasă»⁹⁷. Două mențiuni, legate de danii făcute după «rășmirița» din 1788, pomenesc «foișorul cel naltu» și «casele cele de sus de la foișor»⁹⁸, arătîndu-ne că intrarea la catul superior al arhondaricului se făcea printr-un foișor.

Într-o scrisoare adresată la 26 august 1796 unui alt arhieru, episcopul Iosif comunică printre altele: «Prea Sfinția Ta, dacă vei veni să nu te îndoiști de lăcaș (că nu vei avea unde locui — n.n.), căci pînă să se îndrepte unele părți ce privesc spre răsărit, se află loc în conacul meu... așteptăm primăvara; în care timp și dregerea caselor se va face»⁹⁹. Episcopul Iosif construise paraclisul — «abia am sfîrșit biserică de iarnă» —, ceea ce înseamnă că «dregerea» arhondaricului a fost executată în primăvara lui 1797. A fost într-adevăr o reparație și nu o modificare. Gravura după desenul lui Mayer permite să se vadă cum arăta «foișorul înalt» și colțul dinspre sud-est al acestei clădiri, înainte de transformarea ei din 1818. El ajungea la primul cat, avînd același nivel de călcare ca și ușa transformată în fereastră după coborîrea acoperișului. Un alt foișor, mai scund, de circa 2,50 m, la care se ajungea prin trepte dispuse în partea sa dinspre nord, permitea intrarea în casa scării, deasupra căruia se afla «foișorul înalt». În casa scării un număr de trepte suiau pe platforma foișorului înalt. Ambele foișoare aveau cîte o balustradă de zid și erau acoperite cu cîte o copertină ușoară de lemn.

Se pare că la aceste două cerdacuri se referă Paul de Alep, scriind că chiliile prezentau «un cerdac mai sus și unul mai jos»¹⁰⁰. În cealaltă gravură după desenul lui Mayer, care reprezintă mînăstirea văzută din exterior, se remarcă edificiul arhondaricului cu înălțimea sa originală, aceeași cu a «casei egumenești». Ambele clădiri au acoperișurile, precum și ferestrele deschise în secolul al XVIII-lea la ambele caturi, la același nivel. Totodată, spre deosebire de o clădire aflată la sudul zidului sudic de incintă (pe care o vom identifica cu «adăpostul pentru călători») care poartă în vîrf acoperișului un fleuron globular, arhondaricul și «casa egumenească» prezentau fleuroane fusiforme, vîdînd o aceeași fază de construcție, tipică pentru vremea domniei lui Matei Basarab.

Dar arhondaricul, în forma lui originală, așa cum îl putem vedea în cele două gravuri menționate mai sus este deteriorat în 1813, cînd un puternic incendiu a distrus clopotnița și întreaga aripă vestică de clădiri¹⁰¹ (urmele acestui foc au fost văzute de către Odobescu în 1860 la nord de fosta trapeză)¹⁰². De data aceasta, în 1818¹⁰³ episcopul Iosif construiește un nou corp de clădire între «casa egumenească» și arhondaric și le adună sub un acoperiș de aceeași înălțime pe toate trei. Acest nou corp, destinat sălii de recepții și consistoriului, explică transformarea vechilor încăperi de la etaj ale arhondaricului într-o mansardă («cafăs»). Iată de ce în ultimul său aspect din fotografii etajul arhondaricului apare cu ferestrele tăiate de pazia acoperișului, care poartă fleuroanele refacerilor episcopului Iosif. Totodată se desființează cele două foișoare etajate, accesul la mansardă făcîndu-se printr-o scară dispusă de prispă «noii case», după cum se poate vedea în fotografii, iar la parter prin «foișorașul» sud-estic.

Localizarea celor două camere pentru oaspeți la primul nivel al vechiului arhondaric, de-a lungul unui coridor (pe care N. Pelimon îl menționează în 1859 ca

97. Gh. Baș, *op. cit.*, p. 11.

98. A. Sacerdoțeanu, *op. cit.*, p. 316.

99. N. Iorga, *loc. cit.*

100. Paul de Alep, *op. cit.*

101. Al. Odobescu, *op. cit.*, p. 1113.

102. *Ibidem.*

103. Vezi și *Pomelnicul*, la A. Sacerdoțeanu, *op. cit.*, p. 325.

pe «coridorul caselor de primire») ¹⁰⁴ a permis precizarea locului unde s-au aflat încastrate pentru ultima oară înainte de a fi transportate din incinta episcopiei, cele două steme de piatră care fuseseră zidite în cele două turnuri succesive ale mînăstirii, una aparținînd voievodului Vlad Dracul, cealaltă lui Neagoe Basarab ¹⁰⁵. Într-adevăr, din studiul lui Reissenberger aflăm că «zidul exterior al uneia dintre camerele de oaspeți, cea mai mare este decorată de o stemă» ¹⁰⁶. Mai departe el arată că această cameră prezenta aceleași bolți gotice ca și paraclisul; era vorba, prin urmare, de fosta travee dinspre sud-est a trapezei. Legenda desenului lui G. Tattarescu reprezentînd aceste steme, arată că ele se găseau în «antreul caselor mari de la Episcopia Argeșului» ¹⁰⁷. Prin urmare cele două steme de piatră erau prinse în zidul nordic al coridorului situat înspre est de cele două încăperi pentru oaspeți din arhondaric. Ele au fost desprinse din turnul clopotniță — unde se pot vedea în gravura după desenul lui Mayer din 1800 — după această dată, desigur cu prilejul refacerilor din 1818, cînd întreaga clopotniță a fost refăcută de episcopul Iosif. Ambele steme se aflau încadrate de un chenar zugrăvit, încoronat de imaginea păsării conturnate a Țării Românești, ceea ce ne vădește că luminatul episcop și-a dat seama de semnificația heraldică a pietrelor sculptate și a ținut să le păstreze la loc de cinste. Aci le-a găsit și le-a desenat în 1860 pictorul G. Tattarescu. Cu prilejul dărîmării mînăstirii din 1877—1879, învățatul Gr. Tocilescu a transportat cele două steme la Muzeul de Antichități din București, devenit Muzeul Institutului de Arheologie, unde ele au fost găsite recent.

«Casele noi» au fost construite de către episcopul Iosif după incendiul din 1813, în 1818, pe suprafața dintre «casele arhieresti» (foste «egumenești») și arhondaric. Ele s-au impus cu necesitate după transformarea mînăstirii în episcopie. Odobescu arată că «partea despre clopotniță (a aripii vestice — n.n.) e mai nouă» ¹⁰⁸, iar catagrafia din 1848 menționează «casele noi lîngă scara caselor arhieresti de mosafiri» ¹⁰⁹, adică lîngă scara care urca din «foișorașul» dispus în colțul dinspre sud-est al arhondaricului. Trebuie acceptat așadar anul 1818 ca an sigur al zidirii acestor case, care nu se văd, de altfel în gravurile după desenele lui Mayer din 1800.

Noul corp se compunea din două săli care dădeau una într-alta, avînd o sobă comună, destinate, după cum ne informează Reissenberger: una recepțiilor și cealaltă consistoriului ¹¹⁰. În fața încăperilor se desfășura o prispă cu arcade polilobate pe «stîlpi de lemn vopsiți, (cu) pardoseala de cărămidă, tavanul de var» ¹¹¹. M. Lancelot menționează în 1860 această prispă, care poate fi văzută în fotografiile lui Hansen din același an, ca pe «un larg balcon de piatră, adăpostit sub o boltă de tîmplărie ușoară, pictată și decorată...» ¹¹².

Catagrafiile descriu laconic cele două săli «două odăi în rînd cu două uși... patru ferestre, pardosite una cu scînduri și alta cu cărămizi» menționînd că galeria «cu stîlpi de lemn vopsiți» prezenta două scări: «una mare care merge la paraclis eară în curte merge jos la iconomie și alta merge sus în casele arhieresti».

104. N. Pellmon. *loc. cit.*

105. Pavel Chihaia, *Deux armoiries sculptées appartenant aux voivodes Vlad Dracul et Neagoe Basarab*. în «Revue Roumaine d'Histoire de l'Art», tome I, nr. 1, 1964.

106. L. Reissenberger, *op. cit.*, p. 40.

107. Pavel Chihaia, *op. cit.*, p. 151. Vezi și Gr. Tocilescu, *Catalogul Muzeului Național de Antichități*, București, 1906: «...din dărîmăturile vechiului palat al episcopiei de Argeș».

108. Al. Odobescu, *op. cit.*, p. 1112.

109. D.

110. L. Reissenberger, *op. cit.*, p. 40

111. E.

112. M. Lancelot, *loc. cit.*

Prin urmare scara de la extremitatea dinspre nord cobora în «foișoraș», de unde se putea merge, prin coridorul arhondaricului la paraclis și pe alte câteva trepte în curte, iar scara de la extremitatea dinspre sud a galeriei suia la «casele arhieresti». O a treia scară urca în mansardă.

La extremitatea dinspre vest a *aripii sudice* de clădiri, între clopotniță și «noile case» se aflau așa-numitele «case arhieresti», formate din două nivele locuibile. Catul superior însuma «două odăi arhieresti cu cinci ferestre...», cu câte o ușă fiecare», «o odaie cu o cămăruță a ieromonahului Dionisie, cu două ferestre» și «un salon de vară cu șapte ferestre jumătate de obloane și jumătate de geam», cu un «foișoraș mic, privitor afară, în partea despre apus». Mobilierul acestui salon de vară era adecvat pentru marea număr de ferestre deschise către râul Argeș: «un pat lung de scînduri, cu mîndir, cu șapte perne lungi toate de lînă, cu macatul și fețele lor de pînză muscălească»¹¹³. Înspre nord toate aceste încăperi prezentau «o săliță mică din afară, cu ușa ei». Foarte probabil că această ușă se afla la capătul scării care lega «casa arhierescă» de prispa «noilor case».

Catul inferior număra «patru odăi» din care trei «ocupate de cancelaria episcopiei» sau «conomie» (dispuse sub cele două arhieresti și cea a ieromonahului Dionisie) și «una pentru servitor» (sub «cămăruța ieromonahului Dionisie»). Sub «salonul de vară» de la catul superior, se afla «o odaie mare». Mai departe catul inferior prezenta «o săliță din afară a acestor odăi» și tot acolo se afla «o tindă îngustă și lungă cu ușa ei de lemn»¹¹⁴.

«Casele arhieresti» se pot vedea distinct în gravura după desenul lui Mayer, în colțul de sud-vest al minăstirii. Ele prezintă însă, la catul superior, în locul «foișorașului», o lungă galerie închisă de lemn pe console, care ocupă laturile dinspre sud și dinspre vest ale «salonului de vară» menționat de catagrafii. Foarte probabil galeria a ars cu prilejul incendiului din 1813. Aceste balcoane de lemn sprijinite pe console, frecvente la Atos, care au fost preluate din arhitectura orașelor turcești¹¹⁵, vădește o dată mai mult influența Atosului, iar mobilierul din «salonul de vară», care se poate întîlni în gravuri¹¹⁶ și desene de epocă, este de asemenea tipic oriental.

Datarea acestui corp de clădire în epoca lui Matei Basarab este ușoară dacă se ia în considerație analogiile pe care le-am stabilit cu vechiul arhondaric din aceeași epocă. Era firească, de altfel, ca și «casa egumenească» să fi fost deteriorată în urma incendiului care a distrus jumătate de clopotniță, cu prilejul invaziei lui Gabriel Báthory din 1611, după cum rezidirea clopotniței reclama și reedificarea acestei case alăturate. Desigur însă că atît galeria închisă de lemn, cît și ferestrele deschise în zidul de incintă, sînt opera transformărilor din secolul al XVIII-lea.

Partea dinspre est a aripii sudice, care se afla între clopotniță și paraclisul Sfinților Petru și Pavel, era formată dintr-un șir de opt chilii, dintre care șapte prezentau către nord o prisă cu arcade în semicerc pe stîlpi de zid și un foișor în șase stîlpi, la care duceau câteva trepte, protejate de o balustradă de zid. Sub aceste chilii se aflau opt beciuri, în care se intra printr-o ușă (vizibilă în fotografiile, la vestul foișorului). Ultima chilie dinspre vest, lipită de clopotniță și fără

114. E. 113. D. 115. Gh. Balș, *op. cit.*, p. 26.

116. Vezi portretul lui Mihail Suțu, de Louis Dupré (1789—1837), în *Costumes historiques...*, Paris, 1875.

prisă, prezenta două ferestre dreptunghiulare, deosebite ca aspect de celelalte ferestre din incintă. O mențiune din 23 iulie 1812 arată că la această dată «s-au pristăvit Sfinția sa Dosithie arhimandritul... șezînd 14 luni în casele de lângă clopotniță, unde este foișorul, cum intrii pă poartă în mîna dreaptă»¹¹⁷.

Această aripă sudică poate fi văzută în fotografiile lui Hansen și cele ale lui Szathmáry. În gravura după desenul lui Mayer ea apare cu unele adaosuri (ca de pildă o cheie de arc trapezoidală renascentistă sau arcaturi gotice pe un zid inexistent), dar în linii mari așa cum se vede și în fotografia. Catagrafia din 1845 descrie chiliile ca pe «două case cu două cămări, cu șase ferestre, o odaie cu boltă de zid... două odăi cu patru ferestre»¹¹⁸. În fotografii se distinge latura estică a acestei clădiri, cu o ușă către exterior, ceea ce ne-a permis să legăm paraclisul Sfinților Petru și Pavel de aripa estică a mînăstirii.

Datorită unei mențiuni din *Catagrafia din 1845*, unde se întîlnește sub numele: «Casele ce se numesc ale lui Damaschin»¹¹⁹, aripa sudică de clădiri poate fi datată. Egumenul Mînăstirii Argeș, Damaschin, menționat în pomelnicul din 1785¹²⁰ construiește aceste «case» înainte de 1774¹²¹, ceea ce înseamnă că edificiile aripii sudice a clădirilor mînăstirii aparțin celui de al treilea sfert al secolului al XVIII-lea. Aflăm, de asemenea, dintr-o mențiunea din pomelnicul mînăstirii, că la 9 martie 1737 jupînul Martin ot Pitești a dat 20 de taleri «ajutor la zidu din clopotniță pînă în paraclis»¹²². Unul dintre clopotele prefăcute în 1814, fusese turnat anterior tot din inițiativa egumenului Damaschin¹²³.

Întreaga aripă sudică și «casele noi» din aripa vestică au fost dărîmate între 1877 și noiembrie 1878. Între 1879 și 6 decembrie 1880 se dărîmă restul edificiilor monastice.

Istoricul clopotniței Mînăstirii Argeș este printre cele mai agitate, oglindind, în mare, însuși istoricul mînăstirii. Inițial a fost înălțată clopotnița voievodului Vlad Dracul, din care nu mai există decît stema găsită recent¹²⁴. Această clopotniță a fost dărîmată o dată cu biserica aceluiași voievod de către meșterii lui Neagoe Basarab. Cu ocazia reconstruirii întregii mînăstiri, Neagoe a reclădit complet turnul, — se pare cu blocuri de piatră fățuită — așa cum o vedește arcul de ogivă care marchează gangul de trecere, precum și gura de păcură («machiculi»), lucrate de aceeași meșteri ardeleni ziditori ai trapezei. Această clopotniță occidentală cu stemă — ca și precedenta de altfel — nu trebuie să ne mire, Neagoe comandînd argintarilor din Sibiu o cădelniță de forma turnului din orașul lor¹²⁵. S-a subliniat¹²⁶ similitudinea dintre turnul mînăstirii argeșene și cel de la Mînăstirea Cutlumus, atribuit tot lui Neagoe, prevăzut pe fiecare latură cu guri de păcură așezate pe console. Mînăstirile atonite erau întărite cu astfel de turnuri, de origine occidentală.

În clopotnița lui Neagoe vechea stemă a lui Vlad Dracul a fost utilizată ca material de construcție — după cum vedește expertiza tehnică — deoarece în noua

117. Ioan Răușescu, *Mînăstirea Aninoasa din județul Muscel*, Cîmpulung-Muscel, 1933, p. 103.

118. C.

119. *Ibidem*.

120. A. Sacerdoțeanu, *op. cit.*, p. 322.

121. *Mînăstirea Curtea de Argeș. La 450 de ani de la sfințire*, București, 1967, p. 26.

122. A. Sacerdoțeanu, *op. cit.*, p. 322.

123. F. Jaffé, *op. cit.*, p. XIX: «Acest clopot... a fost refăcut de egumenul Argeșului Damaschin...».

124. Pavel Chihaia, *Deux armoiries sculptées...*, passim.

125. E. Hurmuzaki, XV, CCCCXXXIII, p. 237: «...unum turribulum fabricaret ad modum turris-vestre civitatis...».

126. V. Vătășianu, *op. cit.*, p. 150.

stemă dragonul apărea învins: cele două simboluri heraldice, aparținând a doi voievozi încadrați în două curente politice diferite (dar în realitate cu același obiectiv de cruciadă) nu puteau coexista. Turnul lui Neagoe Basarab se menține în bună stare pînă la invazia lui Gabriel Báthory din 1611, cînd partea sa superioară este distrusă. În *Cronica Transilvaniei*, George Kraus menționează că Báthory «a găsit în virful clopotniței bisericii o comoară mare, pe care a răpit-o»¹²⁷. Prin urmare, turnul constituind punctul cel mai fortificat al mînăstirii, adăpostea o ascunzătoare, ca și cel de la Mînăstirea Cozia, jefuit în împrejurări asemănătoare în secolul al XVIII-lea¹²⁸. După cum aflăm la Paul de Alep, care o admiră, comparîndu-i turnul cu cel al castelului din Hisno, clopotnița a fost refăcută de Matei Basarab¹²⁹.

Meșterii lui Matei Basarab îi reconstruiesc în întregime partea superioară, atît de asemănătoare cu cea a turnului Mînăstirii Brebu, reîncastrînd alături cele două steme, care pot fi văzute în gravura după desenul lui Mayer. Refăcută astfel, clopotnița se menține pînă în 1813, trecînd cu bine prin «răsmirițele» din 1737 și 1788. În 1813 un incendiu, menționat atît în inscripția celor două clopote, executate cu materialul altora mai vechi¹³⁰, precum și în pomelnic, distruge turnul și o parte din vestul mînăstirii. *Catagrafia din 1819* specifică la o partidă din 1817 intitulată «Cheltuiala clopotniții» sumele cheltuite pe diferite materiale, din anii 1818 și 1819¹³¹. Aflăm astfel că o serie de importante materiale de lemn și fier fuseră utilizate la «clopotnița de lemn». Prin urmare în 1818 se înălța noua clopotniță a episcopului Iosif, cu suprastructura de lemn, pe care *Catagrafia din 1850* o descrie în felul următor: «Clopotnița bisericii se află de zid din temelie pînă la jumătate, iar de aci în sus pînă la înveliș, de lemn, căptușită cu scînduri de brad în pervazuri cu legături de șini de fier pe din lăuntru legate. Învelișul vechi și pe la mai multe locuri rupt, cu trei clopote... Crucea clopotniței de felul celor ale bisericii, legată cu lanțuri de fier, scara stricată, neputîndu-se umbla cu dînsa. Dedesubtul clopotniței este gang cu poartă mare, veche de scînduri de brad în două canaturi cu o altă portiță mică într-însa, legată cu șine de fier, și de-asupra căreia porți se află chipul Maicii Domnului»¹³². Reissenberger arată că pe latura dinspre nord clopotnița avea «șapte arcaturi cu imaginile sfinților și o mică nișă cu Adormirea Mariei»¹³³. Această latură nordică poate fi văzută în fotografia de ansamblu a lui Hansen, dar imaginea fațadei sudice nu s-a păstrat pentru a o putea compara cu gravura din 1800.

Și această clopotniță a episcopului Iosif a fost incendiată la 23—24 aprilie 1866¹³⁴. În fotografiile și desenele executate după această dată clopotele apar «jos, în curtea episcopiei».

Zidul de incintă original putea fi văzut pînă în secolul trecut pe latura vestică și nordică. El prezenta creneluri¹³⁵ și guri de tragere, care împreună cu șanțurile¹³⁶ și dispozitivele clopotniței, constituiau mijloacele defensive obișnuite ale unor astfel de așezări întărite.

*

127. Georg Kraus, *Cronica Transilvaniei (1608—1665)*, București, 1965, p. 11.

128. Emil Virtosu, *O lăniță pentru acte la Mînăstirea Cozia*, în «Mitropolia Olteniei», XI (1959), nr. 9—11, p. 571—575.

129. Paul de Alep, *op. cit.*

130. F. Jafić, *op. cit.*, Inscripții, p. XIX.

131. A.

132. E.

133. L. Reissenberger, *op. cit.*, p. 42.

134. Gr. Tocilescu, *op. cit.*, p. 17.

135. Al. Odobescu, *op. cit.*, p. 1114: «se vede... un petec de ornamentație veche în dinți (crăneaux) cu trei trepte...».

136. L. Reissenberger, *op. cit.*, p. 40: «Altădată toată curtea era înconjurată de un zid cu șanț».

Ca orice așezare călugărească, Mănăstirea Argeș prezenta o serie de construcții anexe, parte dintre ele aparținând desigur epocii lui Neagoe. Paul de Alep, descriind Mitropolia Tîrgoviștei, înfăptuită în aceeași epocă, arată că ea avea trei curți; cea exterioară, pentru diferite cotețe și păsări, cea intermediară pentru grajduri și bucătării, cea de a treia, constituind incinta propriu-zis fortificată a mănăstirii¹³⁷.

Mănăstirea Argeșului prezenta și ea curți asemănătoare, de la care nu s-au păstrat însă imagini concludente. Descrierea anonimă, anterioară anului 1793 menționează: «Și are (mănăstirea n. n.) din clopotniță încolo altă curte deosebită de uluce și iarăși poartă, pă unde intrii»¹³⁸, fapt confirmat de Luigi Mayer, care afirmă în 1800 că mănăstirea «este formată din două curți spațioase...» și că «Desenul s-a făcut de aproape, adică din curtea exterioară»¹³⁹. În gravura după desen nu se vede însă îngrădirea acestei curți, pentru a ne putea da seama ce conformație avea. În schimb se observă o serie de clădiri asupra cărora vom reveni.

Din descrierile catagrafiilor aflăm că pe la mijlocul secolului al XIX-lea existau două curți exterioare. Una formată de seminarul construit în 1836, cu un plan în formă de L, cu latura lungă la est de drumul de acces la mănăstire (sud-nord), iar cu cea scurtă paralelă cu zidul sudic de incintă¹⁴⁰. O dată cu seminarul, care număra 14 odăi pe latura lungă și 10 pe cealaltă, s-a construit un zid de incintă, rămas netencuit, înconjurând înspre sud atât seminarul cât și zidul original de incintă al mănăstirii, care se poate vedea într-o fotografie a lui Szathmáry avînd în primul plan Fîntîna Meșterului Manole¹⁴¹.

Seminarul înființat în 1836 este distrus în incendiul din 29 ianuarie 1866.

Noul seminar, pentru construirea căruia s-a dărîmat parțial, în 1845, aripa estică a mănăstirii («casele domnești»), a fost început la 1847¹⁴², dar a rămas neterminat. Peste pivnițele lui «restauratorii» din 1875—1885 vor ridica actualul palat.

Cealaltă curte exterioară se desfășura tot la est de drumul de acces în mănăstire, înconjurat de «o îngrăditură de uluci cu stîlpi de lemn în proastă stare»¹⁴³. În această îngrăditură se aflau: un grajd de zid «în lungime ca de 6 stînjieni, în lărgime ca de 4, înălțimea ca de 2; învelișul învelit cu șită, podit cu scînduri bune... un pătul de 18 furci... o casă veche de vîrghini (bîrne — n. n.) învelită cu șită și deslipită... un coteț de porumbei... o povarnă (teasc — n. n.) de gard învelită ou coceni...»¹⁴⁴ etc.

Drumul de acces către turnul mănăstirii trecea prin această curte, unde M. Lancolot a văzut în 1860 «grajduri și șoproane»¹⁴⁵.

Dar înainte de zidirea seminarului din 1836 curtea exterioară nu era împărțită. În gravura după desenul lui Mayer reprezentînd mănăstirea văzută din exterior, se constată că în această curte se aflau o serie de edificii interesante. O clădire impunătoare de zid se înălța paralel cu zidul de incintă sudic, la est de turnul clopotniță. Ea se compunea dintr-o casă mare, cu un cerdac închis devansînd

137. Paul de Alep, *op. cit.*

138. I. Corfus, *loc. cit.*

139. O. Lugosiannu, *loc. cit.*

140. L. Reissenberger, *op. cit.*, p. 3; vezi și tabloul de Carol Popp de Szathmári, *Viziua domniitorului Carol I la Curtea de Argeș*, 1866 (nulei pe pînză), Muzeul de Artă al R. S. România, nr. Inv. 2767.

141. *Albumul Szathmáry* de la Fototeca Muzeului de Artă al R. S. România. Secția Medievală

142. F.

143. E.

144. *Ibidem.*

145. M. Lancolot, *loc. cit.*

aripile sale laterale, acoperite cu șindrilă. La vestul casei o încăpere intermediară o lega de o bucătărie încoronată de un horn cu orificii de fum, care se vede distinct în ilustrație. Un zid de piatră vestic legat de muchea dinspre est a bucătăriei, — nu de cea dinspre vest, cum ar fi fost firesc — închidea o grădină, lărgită cu un gard de uluci. În acest sistem de îngrădire se surprind trei faze, care pot ajuta la datarea locuinței. Prima, este cea a zidirii clădirii din care făcea parte și bucătăria. Ulterior, considerându-se că bucătăria impieta asupra spațiului din fața turnului de intrare în incintă, s-a zidit o împrejmuire de piatră, menajându-se acest spațiu, retrăgându-se latura ei vestică pînă la muchea dinspre est a bucătăriei. În sfîrșit, mai tîrziu s-a adăugat gardul de lemn, îngustîndu-se spațiul dintre îngrăditura clădirii și construcția din sudul ei, desigur un grajd, foarte probabil același menționat de catagrafiile de la mijlocul secolului al XIX-lea. Această apropiere a impus plantarea unui bolovan protector de piatră la colțul nord-vestic al grajdului.

Prin urmare complexul întreg, cu locuințe, grajd, fîntînă și grădină, din imediată apropiere a zidului sudic de incintă al mînăstirii, data — avînd în vedere fazele îngrădirii și distrugerile cunoscute ale mînăstirii — cel mai tîrziu din secolul al XVII-lea.

O scrisoare a episcopului Iosif¹⁴⁶, precum și flueronul care se vede reprezentat pe coama acoperișului, permit să atribuim episcopului Iosif ultima refacere a complexului. Aspectul construcției însă, cu cerdac închis, duce către o epocă veche, cînd nu se obișnuiau foișoare cu arcade pe stîlpi.

Acest complex nu reprezintă, oare, acel «loc de binefacere care este în fața porților bisericii de la Mînăstirea de la Argeș, numit locul primitor de călători», căruia Vladislav al III-lea i-a dăruit la 24 iulie 1524 jumătate din cășaria domnească a fostului județ Pădureț?»¹⁴⁷.

S-a arătat că «locul primitor de străini» (numit în grecește «xenodochiu» și în slavă «stranopriemnițu»), frecvent pe aria balcanică, consta din încăperi pentru dormit, bucătării și grajduri pentru pelerini¹⁴⁸. Complexul din fața porților mînăstirii, însumînd toate aceste construcții, cu rosturi evident independente de cele ale mînăstirii propriu-zise, a fost foarte probabil la origină acest adăpost, transformat o dată cu înălțarea mînăstirii la rang de episcopie, în locuința a episcopului.

Este posibil ca acest adăpost, construit din lemn în timpul lui Vladislav al III-lea, să fi fost reedificat din piatră de către fostul mitropolit Anania, care menționează într-un document din 2 iulie 1564, că a construit «niște chilii de piatră și grădina și grajdure <sic — n. n.> și un șopron pentru butoaie și pentru care...»¹⁴⁹.

În aceeași gravură după desenul lui Mayer se observă la vestul drumului de acces la clopotniță, în primul plan, o construcție de birne, cu un umbrar pe care creștea vița, sub care poposesc însoțitorii unei bolnave.

Grădina din fața clădirii de lîngă zidul sudic al mînăstirii, grajdul din apropiere, șopronul care apar în gravura după desenul lui Mayer, nu dăinuiesc, oare, evident cu unele modificări, din secolul al XVI-lea? Prezența unui pelerin, cu desagă în spinare și toiagul drumeției, între clădirea de care ne ocupăm și grajd ni se pare revelatorie.

146. N. Iorga, *op. cit.*, p. 25: «...pînă să se îndrepte unele părți ce privesc spre răsărit, se afla loc, și mai ales în chiar conacul meu...» 147. *D.I.R.*, B, XVI, 1, 185, 181.

148. N. Vătămănuș, *De la începuturile medicinei românești*, București, 1966, p. 131, sq.

149. *D.I.R.*, B, XVI, III, 232, 196, 197.

Despărțitura de uluci care protejează la exterior aripa vestică a mînăstirii, vizibilă în gravura după desenul lui Mayer, proteja o grădină de flori. La vest de aceasta un chioșc adăpostea o mare cruce de piatră, existentă și astăzi pe același loc, închinată Sfîntului Gheorghe și purtînd data 7170 (1661—1662). O altă cruce înălțată de mitropolitul chir Teodosie (1668—1672; 1679—1708) se afla la est de seminar ¹⁵⁰.

La vest de mînăstire, între drumul care vine dinspre Pitești (și se trifurcă în direcțiile: Cîineni-Sibiu, Rîmnicu-Vîlcii și Valea Iașului — Cîmpulung-Muscel) și riul Argeș, se desfășoară o luncă, pe care se aflau de asemenea anexe ale mînăstirii, de fapt o altă curte exterioară. Aci s-a construit în 1800 fîntîna episcopului Iosif, cunoscută și sub numele de Fîntîna Meșterului Manole ¹⁵¹, iar în 1850—1862, vremea păstoriei episcopului Climent, o alta, cițiva metri mai la nord ¹⁵². Izvoarele existau desigur de multă vreme și alimentau eleștee, pe care le menționează Paul de Alep încă din 1658 ¹⁵³. O a treia «cișmea» veche, pe drumul înspre bolniță, a fost zidită de către episcopul Ilarion ¹⁵⁴ (1820—1823; 1828—1845).

Dintre cele trei fîntîni, numai cele ale episcopilor Iosif și Ilarion se păstrează pînă în prezent.

La sud de fîntîna episcopului Iosif se aflau grajduri și șoproane ¹⁵⁵. La est de incinta seminarului se desfășura o veche livadă de pruni, iar la estul mînăstirii o livadă de meri.

O biserică, fostă a bolniței, se află la marginea satului Flămînzești, dar a aparținut de la înălțarea ei mînăstirii. Ea nu a avut niciodată funcția de biserică de sat, cum s-a crezut (de altfel satul se află mai la nord-est). Această biserică nu are nici o legătură cu cea pe care documentele o denumesc «a lui Stanislav» și care se înălța la cițiva metri de actuala biserică Sfîntul Gheorghe ¹⁵⁶. Biserica bolniței, închinată Sfîntilor Voievozi a fost zidită de diaconul Nica și soția sa Stanca diaconeasa, în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, foarte probabil în primele două decenii ¹⁵⁷. Dar ea a fost desăvîrșită și zugrăvită de mitropolitul Cosma (1787—1792), precum și de egumenul mînăstirii, Partenie (1784—1793) care apar și în tabloul votiv. Foarte probabil ei au inițiat o refacere care a urmat «rășmiriței» din 1788. Casa parohială a acestei biserici fusese înălțată, de asemenea, la începutul secolului al XVIII-lea.

Probabil încă din secolul al XVI-lea locuințele robilor mînăstirii se aflau la sudul ei, de-a lungul drumului care o lega de oraș, în așa numita Țigănie. Încă din 17 ianuarie 1627 Alexandru Iliăș poruncește ca să nu se perceapă impozitul numit «păhărnice» în Țigănie ¹⁵⁸. Paul de Alep o menționează ca «un șir continuu de case aparținînd robilor mînăstirii» ¹⁵⁹.

150. Remus Ilie, *O troiță din secolul al XVII-lea*, în «Revista Istorică», XIII (1927), 10—12, p. 380.

151. Pisania originală a acestei fîntîni se găsește la Muzeul de pe lângă Biserica Sfîntul Nicolae Domnesc. 152. *F₃*.

153. Paul de Alep, *op. cit.* 154. *C₃*. 155. Vezi nota 23.

156. Studiul nostru, *Cele două lăcașuri ale Mitropoliei din Curtea de Argeș, deduse din hronuclele bisericii lui Neagoe Basarab*, în «Mitropolia Olteniei», XIX (1967), nr. 7—8.

157. Al. Odobescu, *op. cit.*, p. 1138; vezi și *F₂*; N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii...*, IV, p. 57, fig. 122; A. Sacerdoțeanu, *op. cit.*, p. 309; «Pomelnicul Nicăi diacon ot Argeș».

158. «Arhiva istorică a României», I (1864), nr. 14, p. 145.

159. Paul de Alep, *op. cit.*

Țigănia se întindea pe moșia satului Flămânzești, de la minăstire pînă la hotarul cu orașul marcat de o cruce din secolul al XVIII-lea găsită recent, cit. și de biserica Sfîntul Gheorghe¹⁶⁰.

*

O încercare de reconstituire a etapelor de construcții prin care a trecut minăstirea este dificilă avînd în vedere, pe de o parte prefacerile din interiorul incintei, iar pe de altă dispariția completă, cu un secol în urmă, a întregului ansamblu monastic. Cu rezerva pe care o impun mijloacele noastre de investigație, presupunem că din ansamblul orginar s-au mai menținut pînă în mijlocul secolului al XIX-lea, porțiuni din zidul de incintă, încheiat de clopotniță (a cărei parte inferioară aparținea tot etapei de construcții a lui Neagoe), trapeza, bucătăriile, pivnița acestora, «povarna de olovină», alături de o parte din chiliile (aripa nordică) pe care le menționează și Gavriil Protul, precum și «casa domnească» legată de paraclisul Sfîntului Nicolae.

Lui Vladislav al III-lea (1523—1525, cu întreruperi) îi atribuim primul adăpost pentru străini, căruia i-a urmat poate cel statornic, din piatră, al fostului mitropolit Anania din 1564.

Radu de la Afumați (1522—1529, cu întreruperi) își înalță o «casă domnească» la sudul celei a lui Neagoe, cu un paraclis propriu, pe care îl va sfinți și zugrăvi fratele său Radu Paisie.

Inviazia de o violență rar-întilnită a lui Gabriel Báthory din 1611 distruge partea superioară a turnului clopotniță, unde, după o cronică contemporană, se afla o ascunzătoare, precum și, probabil, edificiul vestic alăturat.

Desigur, minăstirea nu a cunoscut o refacere mai importantă pînă la Matei Basarab. Într-un document din 1643 se menținează că «minăstirea este veche de nesocotiți ani, și părăginită»¹⁶¹, prin urmare nici o construcție mai importantă nu-i modificase aspectul pînă la invazia lui Báthory, ale cărui urme sînt șterse de-abia în timpul domniei lui Matei Basarab. Acest voievod a refăcut partea superioară a turnului clopotniță și a înălțat atît «casa egumenească» de la vestul clopotniței, cît și a arhondaricul de la sudul trapezei, ce prezentau fiecare cite două caturi locuibile.

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea starețul Damaschin reconstruiește corpul de clădire din estul clopotniței, iar la 1818 episcopul Iosif zidește un alt corp, «casele noi», pentru a uni «casele arhieresti» foste «egumenești», cu vechiul arhondaric.

După cum se vede prefacerile în incintă au fost numeroase de-a lungul anilor, dar modificările nu au schimbat substanțial aspectul minăstirii lui Neagoe.

Din vestigiile care au supraviețuit pînă în secolul al XIX-lea se poate deduce că încăperile așezării originale, cu excepția «caselor domnești» (înălțate de pivnița cu 1,50 m de la sol), se aflau la parter. În faza de construcție Matei Basarab s-au construit clădiri cu două caturi locuibile, iar în cea aparținînd egumenui Damaschin, încăperi pe beciuri.

160. Pavel Chihaița, *Cele două lăcașuri ale Mitropoliei din Curtea de Argeș...*

161. Vezi N. Stoicescu, *Bibliografia monumentelor feudale din Tara Românească*, Craiova, 1966, p. 130, nota 256.

În privința legăturilor pe care le vădește complexul monastic, am constatat că programul diferitelor încăperi construite din secolul al XVI-lea pînă în secolul al XVIII-lea urmează îndeaproape pe cel al mînaștirilor atonite. Nu numai destinația încăperilor originare (trapeză, bucătărie, povarnă de olovină, etc.) urmează modelele de la Muntele Atos, cu care Neagoe Basarab întreținea legături atît de strînse, dar și dispoziția lor în interiorul incintei.

Totuși meșterii transilvăneni care au lucrat aceste edificii tradițional atonite, au folosit cum era și firesc, o tehnică de construcție proprie, cea a Transilvaniei începutului secolului al XVI-lea.

Această aplicație a stilului gotic la compartimentarea tradițional ortodoxă, poate contribui la înțelegerea artei arhitecturale moldovenești.

Precizarea cîtorva detalii de construcție ale acestor meșteri atestați și documentar, vor fi utile la încercarea de datare a «caselor domnești» de lîngă biserica Sfîntul Nicolae-Domnesc din Curtea de Argeș. Am stabilit astfel că deschideri în arc frînt coexistau cu arcuri de descărcare aplatizate, deci prevăzute pentru ancadramente dreptunghiulare, fenomen firesc într-o epocă de îngeminare a goticului tîrziu cu renașterea transilvăneană. De asemenea că zidurile, groase de 1,10 m erau alcătuite din bolovani și 6—7 asize de cărămidă, cele din partea superioară și inferioară neregulate.

Săpăturile arheologice își vor aduce desigur prețioasa lor contribuție la deslușirea și înțelegerea importantului complex monastic de la Argeș.

PAVEL CHIHAIĂ

REVELAȚII ÎN TABLOUL CTITORILOR MÎNĂSTIRII CURTEA DE ARGEȘ

Cine privește cu oarecare atenție tabloul votiv al mînăstirii lui Neagoe Basarab de la Argeș, la Muzeul de Artă al Republicii Socialiste România din București, poate observa cîteva amănunte dintre cele mai interesante; iar studiul lor duce la concluzii de o noutate și de o însemnătate excepțională. Nădăjduim să o putem dovedi în cele ce urmează.

Lăsînd la o parte figurile principale din tabloul votiv: Neagoe și Despina oferînd biserica și avînd în fața lor pe cei trei băieți și trei fete, să examinăm de aproape modelul însăși al bisericii. Se remarcă aci trei elemente neobișnuite, care cer a fi precizate și interpretate, ele interesînd nu numai istoria Mînăstirii de la Argeș, dar și pe a Țării Românești dintr-o epocă nu prea bine lămurită.

Așadar, privind biserica pe care o țîn în mîini Neagoe și Despina, observăm pe fața ei dinspre apus că are, de altfel ca și astăzi, cîte o fereastră dublă în dreapta și în stînga intrării; apoi că fiecare dintre aceste ferestre duble au de o parte și de alta panouri de aceeași formă ca și ferestrele, dar mai înguste. Ne vom lua îngăduința de a le numerota astfel: *panoul I*, cel de lîngă Neagoe; *panoul II*, cel de lîngă ușa bisericii, dar din care se vede numai colțul de sus și din dreapta, restul fiind acoperit de cantarul din fața scărilor bisericii; *panoul III*, dincoace de ușă și *panoul IV*, ultimul de lîngă Despina.

*

Să analizăm aceste panouri începînd cu cele din urmă, adică cu panourile III și IV. Ambele poartă cîte o inscripție sculptată în piatră. Cuprinsul acestor inscripții este bine cunoscut fiind reprodus de repetate ori. Una dintre ele are 50 de rînduri, iar cealaltă 60 de rînduri¹. Sub prima pisanie a bisericii², aceea mai scurtă, de pe panoul III, se vede jos, pe spațiul rămas neted, nesăpat cu slove, zugrăvit un grup de trei persoane, indicat foarte schematic, în culoare de aur, de Dobromir, pictorul lui Neagoe. În mijloc se găsește un personaj, îngenunchiat în adorație, înfățișat dintr-o parte, cu capul pe spate și privind în sus, deci la textul pisaniei. În dreapta și în stînga lui sînt alte două figuri, de asemenea îngenunchiate.

1. L. Reissenberger, *L'église du monastère épiscopal de Kurtea d'Argis en Valachie*, Vienne, 1867; Gr. Tocilescu, *Biserica episcopală a mînăstirii din Curtea de Argeș*, București, 1887; F. Jaffé, *Die bischofliche Kloster von Curtea de Argeș*, Berlin, 1912, etc.

2. P. S. Năsturel, *Invățăturile lui Neagoe Basarab în lumina pisanilor de pe biserica Mînăstirii de la Argeș*, în «Mitropolia Olteniei», XII (1960), nr. 1-2, p. 18. În prezent se văd patru inscripții sculptate, adăugîndu-se cea pusă de Șerban Cantacuzino în 1682 și cea așezată, în 1886, cu prilejul restaurării de către Lecomte de Noüy.

Nu am găsit nicăieri menționate aceste trei personaje, repetăm foarte schematic indicate din vârful penelului, și ca atare nu există nici vreo încercare de identificare. Ne îngăduim a vedea aci pe Neagoe în mijloc, îngenunchiat și arătând spre pisania de închinare a mînăstirii: «Cîți cu duhul lui Dumnezeu se povățuiesc, sînt fii ai lui Dumnezeu...». De o parte și de alta îi bănuim pe Despina și pe Teodosie, de asemeni îngenuncheați, așa cum se distinge mai bine la silueta din dreapta.

Panoul al IV-lea, acoperit în întregime de inscripția mai lungă, de 60 de rânduri, nu prezintă nimic deosebit.

Să trecem acum de cealaltă parte a ușii de intrare. Aici, pe panoul I, zugravul Dobromir a înfățișat, tot în aur, silueta unui personaj, a cărei prezență bine vizibilă a trezit, pînă acum, interesul a doi cercetători.

Primul, bizantinologul P. S. Năsturel, notează că: «În colțul din stînga (se vede) un alt panou, de aceeași mărime, zugrăvit însă cu o icoană». Autorul argumentează că personajul îi face impresia unui voievod și nu a unui sfînt, deoarece îi lipsește aureola, poartă coroană, este încins cu sabie, și veșmintul lui nu e lunga mantie domnească, ci hainele mai scurte care amintesc chipul lui Vladislav I (Vlaicu) de pe icoana aflătoare la Muntele Atos și pe acela al lui Mircea, de la Cozia. Mai departe autorul spune: «În trecut ne gîndim că poate fi vorba de ctitorul vechii mitropolii, pe care Neagoe găsind-o veche și dărăpănată, a înlocuit-o cu minunata biserică ce îi veșnicește numele»³.

Cel de al doilea cercetător, iscoditor al artei noastre medievale, Pavel Chihaia, într-un amănunțit studiu despre multiplele portrete din «biserică lui Neagoe», abordează într-o notă finală, de subsol, problema pusă aci în discuție⁴. Pavel Chihaia descrie personajul ca purtînd o cămașă de zale, care-i cade pînă deasupra îngenunchilor, și cu probabilitate o cirasă pe torace. Ține în mîna dreaptă o sulită, iar la stînga are o sabie. Deși partea superioară a imaginii este cam degradată, totuși autorul distinge un înger care susține deasupra capului cavalerului o coroană. În ce privește identitatea, Pavel Chihaia nu se raliază tradiției călugărești, consemnată de L. Reissenberger, că tabloul ar fi reprezentînd pe Neagoe Basarab⁵; în același timp nu crede nici că ar putea fi vorba de vreun voievod din secolul al XIV-lea, pe motivul că voievozii din acea epocă, nu apăreau îmbrăcați în armură în biserici. Dar referindu-se la sfinții militari zugrăviți în interior, autorul stabilește o apropiere și dă preferință, pentru o serie de motive, Sfîntului Gheorghe.

Despre cel de al treilea amănunt al acestui interesant tablou votiv, se ocupă numai P. S. Năsturel, dar fugitiv; el scrie: «Tot în trecut atragem atenția asupra unui călugăr zugrăvit în josul scării. Ne întrebăm dacă nu poate fi cumva igumenul mînăstirii»⁶.

Într-adevăr, dincolo de masa albă din cantarul așezat înaintea scării bisericii, avînd jumătatea inferioară a corpului ascunsă de însăși această scară, se vede schițat, la fel de sumar, dar de astă dată nu în aur, ci în culoare, un personaj îm-

3. P. S. Năsturel, *op. cit.*, p. 18.

4. Pavel Chihaia, *Cîteva date în legătură cu portretele votive din «biserică lui Neagoe» din curtea de Argeș*, în «Mitropolia Olteniei», XIV (1962), nr. 7—9, p. 472.

5. Călugării știau, după tradiție, că Neagoe este zugrăvit undeva pe panouri, dar nu mai știu unde: el era în realitate numai pe panoul al III-lea.

6. P. S. Năsturel, *op. cit.*, p. 19.

brăcat în negru, cu capul acoperit tot cu negru. Este vădit cineva care aparține cinului monahal, cu camilafa pe cap. Dar examinînd de aproape această misterioasă reprezentare se vede că nu poartă barbă și că deci nu poate fi vorba de un călugăr, ci de o femeie. La examenul atent se disting chiar și ochii și gura călugăriței.

*

Pînă aci am făcut prezentarea datelor. Ne luăm acum îngăduința de a trece la propunerile de identificare, acelea care fac obiectul și, sperăm, interesul acestui studiu.

Să ne oprim, mai întîi, la personajul reprezentat pe panoul I. Silueta lui, trasată cu aur, căci altceva decît silueta nu se distinge, *evocă surprinzător reprezentarea lui Radu I, în armură, de pe monedele acestui voievod*⁷. Este aceeași înfățișare a domnitorului în picioare, întors spre dreapta, cu sulița în mîna dreaptă și cu stînga de-a lungul corpului pe sabie; el stă sprijinit pe piciorul drept și-l ține pe cel stîng ușor depărtat și puțin îndoit. Poartă încălțăminte «à la poulaine». Numismații nu sînt de acord dacă în reprezentarea monetară, Radu poartă coif sau are capul descoperit⁸. Din păcate nici din analiza tabloului nu se pot trage concluzii definitive asupra acestui amănunt, dată fiind degradarea picturii. Cei doi cercetători citați mai înainte, văd aci o coroană, poate susținută deasupra capului cavalerului.

Dar din examinarea fotografiilor mărite se poate discerne cu destulă ușurință că în vîrfurile suliței pe care Radu o ține în mîna dreaptă, fluturî un steag, pe care este înfățișat în mijloc Iisus Hristos, avînd de o parte și de cealaltă cîte o figură, neidentificabile.

Aceasta înseamnă că avem, așadar, cea mai veche reprezentare a steagului oștirii românești, la mijlocul veacului al XIV-lea.

În concluzie, pe panoul I, acolo unde L. Reissenberger, după 340 de ani mai constata existența unor urme de zugrăveală⁹, fusese pictat Radu I. De ce el și nu alt voievod?

În primul rînd pentru că el Radu I a fost «singurul voievod român din veacul al XIV-lea care a ținut să fie reprezentat în efigiile monedelor bătute de dînsul (...) ca un cavalier apusean, în plină armură»¹⁰. Ceilalți domnitori, începînd chiar cu fiul său Mircea, au adoptat în reprezentările lor monedare costumele cavaleresc «civil» și nu au mai apărut în armură¹¹. Ei sînt înfățișați în picioare, purtînd chiar arme, dar nu sînt îmbrăcați în armuri complete¹².

Amănuntul are, desigur, o explicație. Este neîndoios că mîndria lui Radu de a se arăta în armură este în legătură cu știrile contemporane care vorbesc despre

7. C. Moisil, *Monetele lui Radu I Basarab*, în *Curtea Domnească din Argeș*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», X—XVI (1917—1923), p. 122.

8. C. Moisil, *op. cit.*, p. 130; Idem, *Monete vechi românești*, în «Analele Acad. Rom.», XXXVIII (1915), p. 71.

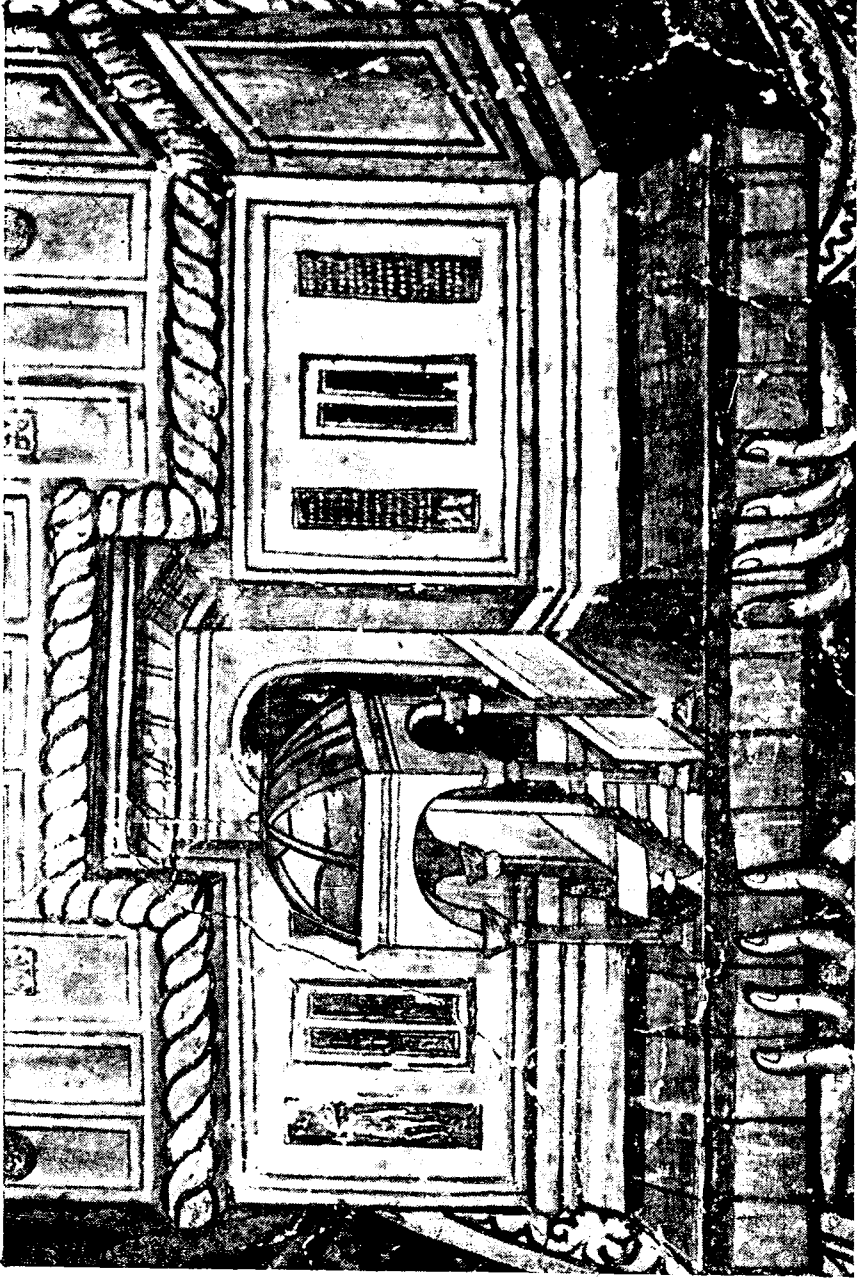
9. L. Reissenberger, *op. cit.*, p. 15.

10. C. Moisil, *Monetele lui Radu I...*, p. 132.

11. *Ibidem*. Oct. Ilescu, *Indreptări și întregiri mărunte cu privire la unele emisiuni monetare feudale ale țărilor române*, în «Studii și cercetări de numismatică», I (1957), p. 418; Idem, *Cu privire la problema realizării unui «corpus» al monedelor feudale românești*, în «Studii și materiale de istorie medie», I (1956), p. 306 ș. u.

12. *Ibidem*.

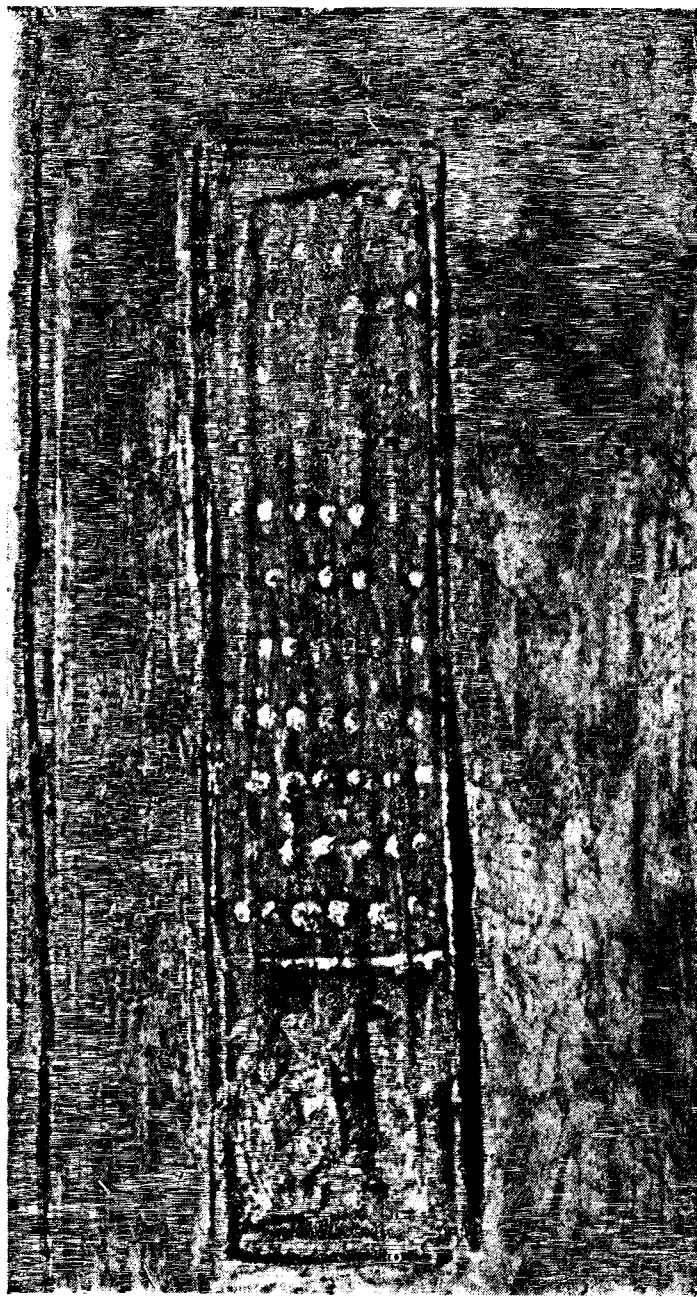
Detaliu din tabloul votiv al bisericii Mănăstirii Argeș (Muzeul de artă al R. S. României)

Primul panou de pe fațadă: Voievodul (Radu I Basarab)
în armură, cu spadă în mîna stîngă și cu bandieră
în mîna dreaptă

Al doilea panou de pe fațadă: călugărița (Calinichia?, văduva lui Radu I?)

Al treilea panou de pe fațadă: pisania lui Neagoe, cu grupul
de ctitori (Neagoe, Despina, Teodosie)

corpul de 10.000 de cavaleri ai lui «Godon» (adică înlăturînd greșeala de transcriere: Rodon-Radu), îmbrăcați de asemenea în armuri, aduse de la Veneția¹³. Alți domnitori, în afară de Radu, nu au mai avut un asemenea motiv ca să se lase reprezentați astfel.

Se mai poate pune acum întrebarea de unde a luat Dobromir zugravul, la începutul veacului al XVI-lea, deci după aproape 150 de ani, imaginea de cavaler cuirasat a lui Radu? Putea desigur, să o ia foarte bine de pe înseși monedele lui Radu. Dar mai putea să o ia și de pe zidurile vechii mitropolii a Argeșului, aceea pe care Neagoe a găsit-o, cum spune în pisanie: «dărimată și neîntărită»¹⁴.

Nu este locul să intrăm aici în amănunte prea ample, dar este necesar totuși să menționăm că existența pe acel loc a primei mitropolii a țării este în general admisă. V. Vătășianu crede chiar că biserica lui Neagoe, care prezintă în arhitectura ei «anomalii surprinzătoare», le-ar datora faptului că părți din vechea mitropolie au fost păstrate și înglobate în noua clădire a mînăstirii din veacul al XVI-lea¹⁵. Pe de altă parte, C. C. Giurescu stabilește că aci a fost una dintre vechile mînăstiri ale țării¹⁶. Deci în acel vechi locaș pe care Neagoe declară că l-a găsit «dărimat și neîntărit» și pe care el l-a spart din temelie și a zidit apoi «altă sfîntă biserică cioplită și netezită și săpată cu flori»¹⁷, a putut afla Dobromir izvodul cu chipul ctitorului pe care l-a reprodus pe exteriorul noii biserici.

Dacă a mai rămas în cugetul ctitorului vreo îndoială cu privire la identificarea propusă de noi, nădăduim că și aceasta va fi înlăturată prin analizarea rostului călugăriei din tabloul votiv. Ciudatul personaj, pe jumătate ascuns după scara bisericii, ridică serioase nedumeriri. Dar dacă s-ar gândi cineva la personificarea soției Meșterului Manole, ar greși fără umbră de îndoială, acordînd încredere unei legende care a populat cu sacrificii omenești zidurile a numeroase construcții presărate prin Balcani și prin Asia Mică¹⁸. La fel ar greși cine și-ar închipui că poate afla aici o aluzie la maica Platonida, numele de călugăriță al Doamnei Despina, întemeindu-se pe faptul că piatra ei de mormînt a fost aflată afară din biserică. Pentru că, pe de o parte, pictura acestui tablou ctitoricesc a fost terminată, dacă nu chiar la tirnosire, în 1517, apoi în tot cazul în vremea lui Radu de la Afumați, în 1526, în timp ce Platonida nu s-a sfîrșit, de ciumă, decît în 1554¹⁹; iar pe de altă parte, pentru că numai cu prilejul lucrărilor lui Lecomte du Noüy, cea-stă lespede mormîntală, al cărui rost nu fusese înțeles, a fost azvîrlită afară din biserică, unde stătuse vreme de veacuri, lîngă a lui Neagoe, așa cum se cuvenea.

Altcineva este misterioasa călugăriță și anume: *însăși soția lui Radu I, Doamna Calînichia*. Se știe că mama lui Mircea cel Bătrîn purta acest nume, sub care

13. «Revue Historique du Sud-Est Européen», II, p. 73—81.

14. P. S. Năsturel, *op. cit.*, p. 18, și-a pus cel dintîi întrebarea dacă nu cumva cavalerul din panoul I este întemeietorul vechii mitropolii de la Argeș, dar s-a gândit la Vladislav, nu la Radu.

15. V. Vătășianu, *Istoria artei feudale în țările române*, I, București, 1959, p. 198.

16. C. C. Giurescu, *Întemeierea mitropoliei Ungrovlahiei*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVII (1959), nr. 7—10, p. 689.

17. «Magazinul istoric pentru Dacia», vol. IV, p. 261.

18. L. Șeinean, *Les rites de la construction d'après la poésie populaire de l'Europe orientale*, Extrait de la «Revue de l'Histoire des religions», Paris, 1902; D. Găzdaru, *Legenda Meșterului Manole*, în «Arhiva», XXXIX (1932), nr. 1—2, p. 88—92; P. Caraman, *Consiiderații critice asupra genezii și răspîndirii balcei Meșterului Manole în Balcani*, Extras din «Bul. Inst. de Filol. Rom.», Iași, 1934, p. 63; Victor Brătulescu, *Frescele din biserică lui Neagoe de la Argeș*, București, 1942, p. 7—11.

19. N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, 1905, p. 151.

apare de mai multe ori în documentele vremii²⁰. S-a spus despre Calinichia că ar fi fost cea de a doua soție a lui Radu, prima fiind Ana, mama lui Dan, predecesorul în scaun al lui Mircea²¹; dar nu s-a înălăturat nici probabilitatea ca Ana să-și fi luat numele de Calinichia la călugărie, ipoteză ce ni se pare verosimilă. După P. P. Panaitescu ea n-ar fi fost nici fiica cneazului sîrb Lazăr și nici principesă bizantină, ci româncă, boieroaică din Oltenia²².

Întrebarea care se impune acum este motivul pentru care a plasat-o Dobromir pe Calinichia într-un loc atît de ciudat?

Fără îndoială că locul ei era pe cel de al doilea panou, de cealaltă parte a ferestrei, făcînd «pendant» sofului ei, Radu. Dar zugravului i se prezenta o dificultate în realizarea tabloului. Și anume: dacă ar fi reprezentat biserica frontal cantarul (aghiazmatarul) ar fi ascuns tocmai intrarea bisericii. De aceea a așezat biserica puțin pieziș, pentru ca să se vadă atît minunatul cantar, cît și fațada bisericii, în toată splendoarea ei. În acest fel însă era obligat să sacrifice imaginea de pe cel de al doilea panou, pe care urma să fie înfățișată Calinichia. Și, într-adevăr, din acest panou se vede numai colțul de sus și din dreapta. Este de crezut că Neagoe, care se pricepea foarte bine la artă (dovadă asprele lui muștrări aduse argintarilor sași care-i executaseră «îgănește» comanda), nu a fost de acord cu soluționarea lui Dobromir. Aceasta cu atît mai mult, cu cît îi știrbea ambițiile dinastice băsărăbești, la care ținea deosebit de mult. Dificultatea a fost pînă la urmă ocolită prin așezarea Calinichiei (numai pe modelul bisericii însă) chiar sub panoul pe care fusese zugrăvită în realitate și într-o poziție cam ciudată.

*

Interpretarea pe care o dăm noi amănuntelor tabloului votiv din «biserica lui Neagoe» bineînțeles că modifică unele afirmații anterioare. Astfel, opinia exprimată, chiar în treacăt, de P. S. Năsturel că acest tablou votiv ar înfățișa pe egumenul mînăstirii nu mai are teme; de asemeni, părerea lui Pavel Chihaia că primii noștri voievozi nu ar fi avut nici o legătură cu construcția primei mitropolii de la Argeș²³, iarăși rămîne lipsită de fundament. În sfîrșit, argumentația lui C. C. Giurescu²⁴ în favoarea ipotezei că mitropolia veche de la Argeș, «spartă» de Neagoe ar fi fost zidită de Basarab Întemeietorul, pe temeiul unui vechi pomelnic, refăcut în veacul al XVIII-lea, nu mai poate fi reținută. Era firesc ca Radu, construind mitropolia, să-i fi dat un pomelnic care să înceapă cu bunicul său Basarab, întemeietorul țării și al dinastiei.

În sfîrșit, ne-am mai putea întreba: cînd a fost zidită acea veche mitropolie de la Argeș? Conducîndu-ne raționamentul după călugărirea Calinichiei, am putea

20. *Documenta Romaniae Historica*, B. Țara Românească, vol. I, nr. 14, p. 35 din 1 sept. 1391—31 aug. 1392; nr. 16, p. 41, din c. 1392; nr. 22 p. 54 din 1400—1418, toate de la Mircea. Apoi nr. 89, p. 156 din 2 aug. 1439 de la Vlad Dracul; și nr. 124, p. 211 din 10 iulie 1464 de la Radu cel Frumos.

21. P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, București, 1944, p. 42.

22. *Ibidem*, p. 48.

23. Pavel Chihaia, *Deux armoiries sculptées appartenant aux voïvodes Vlad Dracul et Neagoe Basarab*, în «Revue Roumaine d'Histoire de l'Art», 1 (1964), p. 161.

24. C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 690.

admite că lucrările au fost începute de ctitorul Radu, dar că el nu a mai avut vreme să le termine. Desăvârșirea clădirii a trebuit să se petreacă în domnia lui Dan, sau mai curînd a lui Mircea. Atunci Calinichia putea încă să mai fie în viață, pentru că intervalul dintre moartea lui Radu și suirea pe tron a lui Mircea nu a fost mai mare de trei ani, adică de la circa 1383 pînă la 23 septembrie 1386. Ținînd seama și de importanța ce s-a acordat lui Mircea printre ctitorii zugrăviți în interiorul bisericii lui Neagoe, vom admite că zidirea și zugrăvirea mitropoliei a fost terminată în primii ani ai domniei lui Mircea, sub oblăduirea maicii sale, călugărița Calinichia.

N-am vrea să încheiem acest mic studiu, susceptibil însă de dezvoltare și asupra căruia vom reveni, obligați de numeroasele și importante probleme pe care le ridică, fără să facem dreptate și mult nedreptățitului poet anonim, poporul, care creînd balada Meșterului Manole, știa foarte bine ce spunea, fiindcă ținea minte: «Pe Argeș în jos / Pe un mal frumos / Negru vodă trece / Cu tovarăși zece...».

Negru vodă al poporului, adică o dată mai mult: Radu I Basarab!

NICOLAE VATAMANU

MEDALII COMEMORATIVE ALE CTITORIEI LUI NEAGOE BASARAB ȘI DESPINA DOAMNA DE LA CURTEA DE ARGES

De mai multă vreme, la noi, ca și în alte părți s-a luat obiceiul ca anumite soroace din viața unor instituții sau monumente ale patriei sau chiar a unor personalități de seamă ale neamului, să fie veșnicite prin câte o placă, plachetă sau medalie comemorativă. Dacă placa, în genere se face din piatră sau marmură, — avînd pe față un text ce lămurește motivul punerii ei —, plachetele și medaliile se fac din metal — aramă, aur, argint, bronz, etc. —, din care pricină au și fost numite «documente metalice». De obicei, medalia este bătută în formă de monedă și pe cele două fețe — avers și revers — are săpate chipuri, figuri și inscripții, menite să deslușească pricina baterii ei.

Astfel de «documente metalice», în număr mai mult sau mai puțin restrîns, se întîlnesc și în trecutul nostru bisericesc. Intre altele, vom aminti pe cele bătute: cu prilejul preînnoirii Mînăstirii Bistrița, ctitoria Craioveștilor, în anul 1845, cu prilejul începerii «reedificării» reședinței mitropolitane din București, în anul 1858, cu prilejul jubileului de 400 de ani al Mînăstirii Putna, ctitoria lui Ștefan cel Mare și Sfînt al Moldovei, în anul 1871, cu prilejul isprăvirii lucrărilor de zidire a catedralei mitropolitane din Iași, în anul 1887, cu prilejul tîrnosirii Catedralei Episcopiei Ortodoxe române din Cluj, în anul 1933, ș.a.

Mergînd pe această cale, în acest an, 1967, cînd, cu prilejul sărbătoririi împlinirii în ziua de 15 august, a 450 de ani de la prima sfințire a bisericii Mînăstirii Curtea de Argeș, din îndemnul Prea Fericitului Patriarh Justinian și cu purtare de grijă a Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române, s-a bătut o medalie comemorativă, care s-a distribuit invitaților prezenți la serbări.

Medalia este făcută din tombaco și a fost executată în atelierele «Monetăriei Statului» din București. Are diametrul de 60 mm. Desenul aparține pictorului Alexandru Ionescu-Iași, iar gravura sculptorului Nicolae Ionescu-Tene.

Pe avers se află busturile voievodului Țării Românești Neagoe Basarab (1512—1521) și al soției sale, Doamna Despina, ctitorii bisericii. Poartă coroana pe cap și privesc în față. Chipurile lor sînt desenate după cunoscuta frescă din anul 1526 a zugravului Dobromir de la Tîrgoviște, aflată acum la secția de Artă feudală a Muzeului de Artă al Republicii Socialiste România din București. Inscripția circulară de pe margine are următorul cuprins: «† NEAGOE VOLEVOD ȘI DESPINA DOAMNA † CTITORII MINASTIRII CURTEA DE ARGES».

Medalia comemorativă bătută la 450 de ani de la sfințirea bisericii
Mănăstirii Curtea de Argeș

Medalie bătută cu prilejul resfințirii bisericii Mănăstirii Curtea de Argeș,
după restaurarea din anii 1875—1885

Vom stăruii puțin asupra acestor vrednici de pomenire ctitori, care, în același timp, sînt și două figuri de seamă din trecutul nostru politic, religios și cultural. Problema originii lui Neagoe Vodă Basarab nu este încă pe deplin lămurită. Oficial, el și-a zis «fiul prea bunului și marelui Basarab Voievod», — Basarab cel Tânăr (Țepelus) (1477—1482) —, dar se pare, că nu-i era fiu legitim, ci nelegitim, fiind făcut cu Neaga soția vornicului Pîrvu Craiovescu (†1512). S-a născut, poate, în jurul anului 1480 și a stat mai mult pe lîngă mama sa, deci în familia Craioveștilor, «pentru care fenomenul cultural prezenta un mare interes în impunerea puterii ei». Cu aceștia a trăit și la curtea voievodului Vlad Călugărul (1482—1495) și la cea a voievodului Radu cel Mare (1495—1508), unde și-a însușit și oarecare cultură, pe care cam în același timp chiar, și-a îmbogățit-o la focarul cultural al vremii, Mînăstirea Bistrița, ctitoria rudelor sale. Începînd de prin anul 1503, a trăit citva timp și în jurul patriarhului Nifon al Țarigradului, venit în țara noastră, care, între altele, l-a «întărit» și cu învățăturile sale. În afară de aceasta, strînsele lui legături cu mitropolitul Maxim Brancovici și cu învățatul mitropolit Macarie — tipograful primelor cărți apărute la noi —, l-au ajutat iarăși să-și însușească «o largă cultură, specifică vremii, religioasă, în primul rînd, dar nu numai religioasă».

Înzestrat astfel cu destule cunoștințe pentru acel timp înmulțite apoi și cu prilejul călătoriilor ce a făcut peste hotarele țării — de tînăr Neagoe a ajuns în divanul țării. Rînd pe rînd, el a ocupat diferite vrednicii, ca : postelnic, mare postelnic și comis, în același timp fiind și vâtaf de vînători.

Pe la începutul secolului al XVI-lea, pare-se prin 1509—1510, cînd se afla în Ardeal, fugit de frica lui Mihnea cel Rău (1508—1510), Neagoe a fost căsătorit cu Milița-Despina, fiica despotului sîrb Ioan Brancovici și nepoata lui Maxim Brancovici mitropolitul Țării Românești, femeie plină de talente și de evlavie creștină, care a contribuit mult la tot ceea ce soțul ei a realizat. Căci din clipa unirii lor, viața acestor doi soți «a fost închinată bisericii și artei».

Din căsnicia lor au rezultat șase odrasle : trei băieți și trei fete : Ioan, Petre — morți de copii —, Teodosie — pentru cîteva luni domn al Țării Românești (1521—1522), secerat de ciumă la Țarigrad —, Anghelina — moartă și ea de copil —, Stana — căsătorită cu Ștefăniță Vodă al Moldovei († 1527), călugărită sub numele de Sofronia și decedată la Argeș în anul 1531 —, și Ruxandra — căsătorită cu voievozii munteni: Radu de la Afumați (1522—1529) și Radu Paisie (1535—1545).

La începutul anului 1512, după ce Vlad Vodă cel Tânăr (Vlăduț), (1510—1512), a fost decapitat de turci «supt un păr în București» Neagoe, cu ajutorul Craioveștilor, rudele sale, și ale lui Mehmet, begul dunărean, a ajuns în scaunul domnesc al Țării Românești. Cronicarul Radu Popescu, vorbind despre domnia lui, scrie: «Acest Neagoe-Vodă..., luînd domniia, multe bunătăți spun să fie făcut, și aicea în țară, și pe la Ierusalim, la Sfetagora, mile și mînăstiri pe acolo au dus, au înnoit, și aicea în țară două mînăstiri mari au făcut : una, Mitropoliia den Țirgoviște, alta, mînăstirea den Curtea de Argeș ; carea potrivă nu avea în toată lumea, mi să pare, în meșteșugul lucrurilor ce să văd, pe den afară de piatră cioplită peste tot, și cu flori săpate peste toate pietrile și toată biserică ; ce sînt atîtea sute de flori (cît) nu să află doao flori să să aseamene una cu alta. În scurte cuvinte, în lume nu să va aflat alta ca aceasta ; fericiți cel ce nu făcut-o, fericiți cei ce au lucrat-o: vrednici sînt dă laudă. Dentr-această zidire sū cunoaște acest Neagoe-Vodă că au fost cu frica lui Dumnezeu ; că nu ș-au

crutat avuția, ci o au cheltuit întru slava lui Dumnezeu, făcînd această minăstire cu mare chieftuială. Alta, să cunoaște că au fost și om înțelept, și după lucrul minăstirii; că, toate cite au făcut acolo, sîntu cu bună rînduială: cine va merge să vadă, să va mira. Și după pacea ce au avut țara în 9 ani ce au domnit — că cu toți vecinii au fost împăcat». Avînd, poate, în minte și aceste cuvinte din urmă ale cronicarului, mai aproape de vremea noastră, marele B. P. Hașdeu a putut să scrie că: Neogoe Basarab, acest Marc-Aureliu al Țării Românești, principe artist și filosof» ne face «a privi cu uimire... scurtul interval dintre anii 1512—1521», ca pe «o epocă excepțională de pace și de cultură în mijlocul unei întunecoase furtune de mai mulți secolii».

Este drept că Neogoe Basarab nu a purtat războaie ca alții din înaintașii și din urmașii săi la domnie, totuși nici oblăduirea lui n-a fost lipsită de griji și de greutate legate de păstrarea ființei statului peste care era chemat să domnească. A domnit chiar într-o vreme în care se crease o «conjunctură dificilă și în genere defavorabilă» țării sale, a domnit «peste o societate feudală frământată de rivalitatea unor puternice fracțiuni boierești ce-și disputau puterea fără a-și alege mijloacele», a dominat «într-o țară așezată la granițele celui mai puternic și mai agresiv stat, imperial otoman», care vedea în țara noastră «ținta directă a poftelor lui de cucerire», a domnit, în sfîrșit, «înconjurat de suspiciunea și resentimentele trezite de modul cum luase tronul» ale unora din contemporanii săi. Cu toate acestea, el s-a arătat «un abil cîrmaci al corabiei statului», reușind «să supună și să stăpînească în interior rivalitățile și ambițiile, iar în afară să impună prestigiul Țării Românești cum nu o făcuse nici un domn înainte de el». De aceea, pe drept s-a zis că «Neogoe Basarab este, pentru tradiția istorică a Țării Românești, ceea ce Ștefan cel Mare este pentru aceea a Moldovei».

Știînd să-și cumpănească bine lucrurile atît înăuntru cît și în afara hotarelor țării, Neogoe Basarab, împreună cu soția sa, Milița-Despina, care, ca și el, își însușise o bună parte din cunoștințele ce se puteau învăța pe atunci, s-a arătat un protector al artei și culturii, contribuînd la dezvoltarea, în țara sa, a acestor binefaceri ale civilizației umane. În activitatea lor, ei s-au sprijinit reciproc, încît, în prezentarea rezultatelor ei, cu greu pot fi despărțiți unul de altul.

Cu mijloacele materiale de care dispuneau, ei au «stimulat inițiativa de cultură care avea să dea domniei lor un fast deosebit, rareori atins de domnii Țării Românești și în genere de monarhii lumii ortodoxe. Pătrunși de un superior simț artistic, ei s-au înconjurat de vestiți meșteri locali sau străini care, sub supravegherea lor, au realizat importante opere de artă, au ridicat strălucite monumente printre care și capodopera de arhitectură din Țara Românească, biserica episcopală de la Curtea de Argeș». Și-au «asumat, într-un moment important, rolul de apărători și susținători ai culturii sud-estului european sub forma religioasă a Ortodoxiei». S-au socotit «moștenitori ai tradițiilor culturale bizantine» — lucru recunoscut și de unii din contemporani —, introducînd la curtea lor «fastul și ceremonia de la curtea împăraților bizantini». Au sprijinit tiparnița de la Mînăstirea Dealu, de curînd înființată, tipărind cărți, ce s-au răspîndit în toți Balcanii și au cultivat la curtea lor și în țară, prescrierea de manuscrise — caligrafia —, sculptura în lemn, marmură și piatră, zugrăvia, arhitectura, broderia, cizelura, țesutul stofelor, argintăria și lucrul metalelor, deci arta sub toate aspectele ei. S-au arătat ctitori și miluitori de locașuri sfinte, căci ei au întors din calea năruirii ctitoriile mai vechi ale înain-

tașilor și au dres cu «văpșele și cu aur» zugrăveli de mai înainte. Ei înșiși au zidit de iznoavă biserici, mănăstiri și curți domnești, au hărăzit mertice, sate, bălți cu pește, bolovani de sare, ocale de miere și ceară, vase de aur și argint, precum și alte danii și scutiri la multe din sfintele lăcașuri din țară și de pe întreg pământul ortodox, încît, iarăși pe drept s-a zis, că ei au fost «sustinătorii întregii Ortodoxii din Carpați pînă în Siria și de la Marea Ionică pînă în Egipt». Mille lor, revărsate din belșug în lumea ortodoxă de la Dunăre și pînă la Eufurat, au fost, în același timp și o sprijinire a popoarelor din aceste părți împotriva otomanicescului vifor, o pavază contra catolicismului, o «cumpănă și plutire a țării lor între marile puteri ale timpului» și, totodată, și o încercare de a lăsa o «moștenire liniștită» pentru fiul lor, Teodosie Voievod.

Cît timp au stat în scaunul de la Tîrgoviște, ei au adunat «o întreagă comoară: Evangheliile de aur, cățui de argint, sfeșnice, cruci, inele, paftale, cești, broderii, toate podoabele ce se puteau culege sau face la noi ori aiurea».

Din cîte au adunat și din cîte au făcut însă, «podoaba cea mai măreață a rămas biserica din Curtea de Argeș» — cea mai frumoasă dintre bisericile pământului românesc —, care a fost isprăvită în anul 1517, deci acum 450 de ani. Alături de ea, ei au mai ctitorit mitropolia și biserica Sfîntul Gheorghe din Tîrgoviște și Schitul Ostrov de pe Olt: Au făcut adaosuri și îmbunătățiri la Mînăstirile: Tismana, Cozia, Snagov, Dealu, Glavacioc, Nucet și la biserica Sfîntul Niculae din Scheii Brașovului și au ajutat multe lăcașuri sfinte din țară, și de peste hotare, lucru ce a făcut ca numele lor să fie pomenit «în nenumărate mînăstiri, în Balcani, în Grecia și în Asia Mică».

Neagoe Basarab a adus în țară moaștele Sfîntului Nifon, le-a dus la Mînăstirea Dealu, le-a pus pe mormîntul lui Radu cel Mare, pentru ca acesta să fie dezlegat de blestemul ce sfîntul aruncase asupra lui, atunci cînd îl silise să plece din țară și apoi, așezate într-un nou și frumos chivot de argint aurit, le-a trimis iarăși la Mînăstirea Dionisiu din Sfîntul Munte Atos.

Neagoe Vodă a fost și un spirit creator. «Scriitor și filozof», el «nu numai că n-încurajat fenomenul cultural, dar a și lăsat scrieri proprii, care pe lângă părți compilate, cuprind și idei noi, originale ce vădesc o gîndire proprie și un strălucit talent literar». Între altele, se socotește că evlaviosul voievod a scris: *Învățăături către fiul său Teodosie, Cele două pisanii slavone* de pe fața de apus a bisericii Mînăstirii Argeșului, precum și o lucrare, privind «*Viața și activitatea sa ca domn*», care, însă s-a pierdut. Toate aceste lucrări personale sînt pline de adîncă cugetare creștină, ceea ce dovedește că autorul lor era «pătruns de învățătură și înzestrat cu harul cugetării..., iubea frumosul, măiestriile și tindeau către cele înalte», lucru ce, pe drept, a făcut să se spună că «Neagoe Basarab rămîne cel mai învățat domn pînă la Dimitrie Cantemir».

Neagoe Basarab a trecut din această viață în ziua de 15 septembrie 1521, cînd încă era tînăr și în putere de muncă. A fost dus și înmormîntat în locul pe care îl pregătise în pronaosul bisericii Mînăstirii Curtea de Argeș.

Rămasă văduvă, Doamna Despina a încercat mai întîi să mențină în scaun pe fiul său, Teodosie, dar n-a reușit; apoi în anul 1522 — împreună cu cele două fete ce-i mai rămăseseră în viață: Stana și Ruxandra —, s-a refugiat în Ardeal, stabilindu-se la Sibiu. A mai trăit după aceasta peste treizeci de ani, venind în țară doar în timpul domniei celor doi gineri ai săi, Radu de la Afumați și Radu Paisie.

Cuprinsă de durere, după moartea soțului și a patru copii, ea s-a călugărit, luînd numele de Platonida. A zăbovit la Sibiu pînă la 30 ianuarie 1554, cînd a fost secerată de ciumă. După doi ani, osemintele i-au fost aduse în țară și îngropate în pronaosul bisericii, «lîngă lăcașurile de veci ale soțului și copiilor pe care avusese durerea de a-i vedea, rînd pe rînd, pe toți, coborîți în pămînt înaintea ei».

Timp de peste trei veacuri, piatra de mormînt a Doamnei Despina-Platonida, pe care i se scrisese doar numele de călugăriță, Platonida, a stat în biserica de la Argeș, pentru a cărei zidire, spune tradiția, făcuse mari jertfe. Cu prilejul restaurării din anul 1875—1885, neștiindu-se însă cine-i monahia Platonida, piatra ei de mormînt a fost lăsată afară. Între timp, a fost adusă la București, și azi se află la Secția de Artă feudală a Muzeului de Artă al Republicii Socialiste România.

Aceștia sînt ctitorii minunatei biserici de la Argeș, ale căror chipuri s-au săpat pe aversul medaliei, bătută cu prilejul comemorării împlinirii a 450 de ani, de cînd ei, cu nepovestită fală și alai sărbătoresc, au tirnosit-o.

Reversul medaliei este împodobit cu silueta bisericii Mînăstirii Argeșului, privită dinspre sud-vest. Alături de ea, în față, se afla aghiasmatarul, iar pe turla și pe pereții exteriori se pot ușor observa podoabele săpate în piatră, precum și medalioanele cu arabescuri. În jurul ei, de asemenea, se poate observa soclul mărginit de flori de piatră în formă de crin. Pe solul, reliefat în spațiul reversului rămas liber între temelia bisericii și exergă, se poate desluși gravat numele sculptorului: I. TENE.

Pe marginea reversului se află următoarea legendă circulară: «+ 450 DE ANI DE LA SFINȚIREA MÎNĂSTIRII CURTEA DE ARGEȘ + 15 AUGUST 1517 — 15 AUGUST 1967».

*

Dăm în continuare prezentarea medaliei bătute cu prilejul resfințirii bisericii Mînăstirii Curtea de Argeș, după restaurarea din anii 1875—1885*.

În anul 1886, cu ocazia terminării lucrărilor de restaurare a acestui monument bisericesc, a avut loc sfințirea ei, cu care ocazie s-a bătut și o medalie din argint și din bronz cu diametrul de 58 mm, opera artiștilor gravori Küllrich și Fessler, pe care este reprezentată: Vederea laterală a bisericii, la baza căreia se află inscripția «CURTEA DE ARGEȘ», iar în partea de sus legenda pe două rînduri: «FUNDATĂ DE NEAGOE BASARAB RESTAURATĂ DE CAROL I MDXVII; MDCCCLXXXVI, în dedesubtul Mînăstirii: «Curtea de Argeș».

Acestea sînt cele două medalii, cunoscute pînă acum, care s-au bătut în legătură cu ctitoria lui Neagoe Vodă Basarab și a Doamnei Despina.

Pr. NICULAE ȘERBANESCU

* Prezentarea acestei medalii este făcută de Dl. George Buzdugan, secretar general al Muzeului român de numismatică.

MĂRTURII DE ALEASĂ CINSTIRE CU PRILEJUL CELEI DE A 450-A ANIVERSĂRI A MÎNĂSTIRII CURTEA DE ARGEȘ

Împlinirea a patru veacuri și jumătate de la întemeierea Mînăstirii Curtea de Argeș a prilejuit numeroase și felurite manifestări cultural-artistice, în cadrul cuventului omagiu pe care întreaga suflare românească l-a adus vrednicilor toatași ctitori și permanenței geniului poporului nostru, creator de valori și de frumuseți neîntrecute.

În afara solemnităților care s-au desfășurat în dimineața zilei de 15 august sub cupola și în vecinătatea ctitoriei lui Neagoe, în cursul lunii august au mai fost programate diferite manifestări de un deosebit interes și de un deosebit pitoresc, dintre care vom aminti aici unele.

Mal întâi, evenimentul a reținut atenția *televiziunii și radiodifuziunii*, care au prezentat emisiuni speciale cu concursul unor cunoscuți cercetători în domeniul istoriei și artelor.

Cu totul remarcabil ne-a părut filmul documentar *Ctitoria în piatră a lui Neagoe Basarab*, în emisiunea televiziunii de duminică 13 august. Măiestria realizatorilor acestui documentar a reușit să ne înfățișeze, din unghiuri cunoscute și din unghiuri nebănuite, frumusețea planurilor arhitectonice și a ornamentelor care împodobesc suprafețele, făcîndu-ne să înțelegem și mai bine glasul nemuritor al pietrei dăltuite și ideile luminoase prezente în forme.

În seara zilei de 15 august, teletextul a redat aspecte de la solemnitățile desfășurate la Curtea de Argeș în cursul dimineții. În aceeași zi, s-au făcut emisiuni asupra acestor solemnități atît în cadrul «Radiogazetei de seară», cît și în cadrul Buletinului de știri».

Alteori 16 august, emisiunea radiofonică săptămînală «Memoria pămîntului românesc» a cuprins evocări emoționante din trecutul Mînăstirii Argeșului, iar sîmbăta 19 august G. D. Vasile a prezentat pe programul I *Legenda Meșterului Manole*.

Comemorația a fost și ea prezentă la comemorare. Studioul «Alexandru Belduceanu» a realizat filmul în culori *450 de ani de la întemeierea Mînăstirii Argeșului*, pe baza unei evocări istorice și adevărate feerie artistice (scenariul Gabrielei Popovici, consultant științific Corina Nicolescu). Comentariul este al lui Mihail Popovici, prezentat în emisiunile *Invățăturile lui Neagoe către fiul său*, *Viața patriarhului Nișon*, *pisanile și Legenda Meșterului Manole*. Ne amintim și de prezentările rînd pe rînd — arhitectura, vechea frescă și obiecte de cult din muzeul mînăstirii.

Un reportaj filmat de la solemnitățile din ziua de 15 august c. a fost inserat și prezentat publicului de studioul «Alexandru Sahia» în cadrul Jurnalului cinematografic de actualități.

*

Sub îndrumarea Profesorului universitar Dr. Docent Dumitru Berciu, s-au organizat trei simpozioane științifice: joi 17 august la Curtea de Argeș, vineri 18 august la Pitești și vineri 25 august la București. În cursul acestora au fost susținute importante comunicări, din care amintim: Prof. A. Sacerdoteanu, *Curtea de Argeș, străveche reședință a Țării Românești și Aref, un vechi sat argeșean*; Prof. G. Ionescu, *Adevăr și legendă în istoria Mînăstirii Argeșului și Curtea de Argeș și orașenii piteșteni și argeșeni*; Conf. Gh. Focșa, *Originalitate și continuitate în arta populară din regiunea Argeș — zona Argeș și zona Muscel*; N. Șendrulescu, *Monumentele istorice feudale ale Curții de Argeș pînă la domnia lui Neagoe Basarab*; Bucur Mitrea, *Numismatică și problema continuității cu privire la Argeș*.

*

În regiunea Argeș s-au organizat spectacole în aer liber și expoziții.

Formațiile corale din Domnești, Mușetești și Galeș, ansamblul folcloric din Brăduleț, călușarii din Pădureți și Vilcele, buciumașii, dansatorii și fluerășii de la Casele de cultură și Căminele culturale au pregătit și au susținut programe apreciate, în spiritul datinilor folclorice locale. S-a organizat și tradiționalul tîrg popular, la care — printre altele — s-au aflat produse de artizanat cu efigia Mînăstirii.

La Curtea de Argeș s-a deschis «Expoziția jubiliară», cuprinzînd numeroase documente, o bună parte din ele prezentînd oglindirea bisericii episcopale în folclor, artă și literatură, precum și încadrarea ei în contextul celorlalte monumente argeșene. O a doua expoziție deschisă cu acest prilej la Curtea de Argeș a înfățișat «portul popular și ceramica regională de-a lungul vremii».

La 14 și 15 august, seara, Teatrul de Stat din Pitești a prezentat, în decorul natural feeric al ruinelor Curții Domnești, piesa istorică «Io, Mircea Voievod», de Dan Tărchilă. Reînviați sub umbra zidurilor de piatră, în sunete de buciurn și în dangăte de clopot, eroii piesei au oferit spectatorilor prilejul să trăiască momente de aprige încercări din trecutul poporului nostru.

Tot întru pomenirea celei de a 450-a aniversări a Mînăstirii Curtea de Argeș s-a hotărît emiterea unei mărci poștale comemorative, de către Ministerul Poștelor și Telecomunicațiilor.

Oficiul Național de Turism a organizat excursii la Curtea de Argeș și în tot cursul lunii august numărul vizitatorilor la mînăstire a fost sporit.

*

Presa centrală și cea regională, cotidiană și periodică, a publicat în zilele lui august numeroase știri despre pregătirea și desfășurarea sărbătoririi a 450

uni de existență a Minăstirii Curtea de Argeș, precum și articole comemorative și studii sub semnătura unor autori reputați.

Din paginile ziarelor reținem articolul D-lui Prof. Virgil Cândea, intitulat: *O pagină strălucită din istoria civilizației românești*, apărut în «Scînteia», nr. 7434 de miercuri 16 august, din care reproducem pasajele subliniate de autor: «Construcția monumentului de la Argeș a fost un mesaj de pace luminoasă și creatoare, prin care poporul nostru a răspuns acum patru veacuri și jumătate furtunii pustiitoare ce învăluia Europa de sud-est... Monument de arhitectură și măiestrie, el este deopotrivă unul de optimism, curaj și încredere în viitor... Opera românilor s-a înfăptuit în perspectiva veșniciei, a permanențelor, cu siguranța că acest pământ locuit, muncit și împodobit de strămoși este o vatră a poporului în care scopul creației trebuie să ardă înalt, fără spaima furtunilor... În zidurile monumentului nu este numai piatra curată de la Albești, nu numai culorile pământului și florilor noastre, nu numai iscusința meșterilor, a zidarilor și zugravilor, nu numai voința de a crea trainic și frumos, dar însăși credința că a construi pentru veșnicie înseamnă a te confunda cu opera, a-i da viață din viața ta. De patru secole și jumătate, bardul popular ca și poetul modern, călătorul străin și pictorul frumuseților țării, cercetătorul și iubitorul de cultură, țara întregă aduc Minăstirii de la Argeș un omagiu adresat, prin această quintesență de măiestrie, înțelepciune și curaj, întregii civilizații românești».

Sub titlul *Intreitul simbol*, Dl. Dan Zamfirescu a publicat în «Gazeta Literară», nr. 33 (772) din 17 august, o amplă expunere a semnificațiilor zidirii bisericii lui Neagoe și reușitei ei: rod al evlaviei ctitorului și al geniului creator artistic al poporului, descătușare a domnitorului ctitor de anarhia feudală a nobilimii privilegiate și stîndard al luptei pentru libertate față de Imperiul otoman, nu numai pentru poporul român, ci și pentru toate popoarele oprimate atunci de acest imperiu. Redăm din cuprinsul acestui articol considerațiile în problema artistului constructor: «Senzația desăvîșirii artistice, acea «frumusețe» în fața căreia rămîneau uimiți Gavriil Protul și Paul de Alep nu este o înfîmplare, ci rodul unei meditații și unei vaste culturi, care ne duce cu gîndul la un artist perfect cunoscător al artei construcției și decorației de pe un vast spațiu geografic, depășind cu mult limitele Țării Românești. Să fi fost un om de peste hotare, grec, balcanic, poate chiar musulman după extrema cunoaștere a decorației orientale, cum cred unii? Să fi fost un român care călătorise și-si dobîndise această vastă cunoaștere a meseriei? Nu vom ști niciodată și vom rămîne, poate, totdeauna în legendă. Un lucru însă e sigur: Minăstirea Argeșului prezintă, sub acest aspect, o asemănare uimitoare cu celălalt monument genial al epocii, creat, acesta, de însuși voevodul ctitor: *Invățăturile lui Neagoe Basarai către fiul său Teodosie*. Și în această operă literară, fără egal în literatura noastră veche și chiar în alte literaturi, ceea ce se impune cercetătorului contemporan este aceeași capacitate de amplă informare și asimilare în domeniul culturii răsăritene a vremii, unită cu o extraordinară putere de sinteză originală, de construcție «arhitectonică» ce introduce unitatea în multiplele izvoare și le transformă în elementele constitutive ale unei opere noi, care nu mai seamănă cu nici o alta. Amîndouă ctitoriile acestei vremi, și aceea zidită în piatră și aceea dăltuită în cuvinte, dau expresie, pe două planuri diferite de creație, unei

aceleiași însușiri fundamentale a culturii române de totdeauna și anume de a crea original în cadrul unor orizonturi vaste, de a nu se teme să împrumute sugestii, izvoare, elemente de pretutindeni — semn al culturilor stăpîne pe sine — fiind capabilă să le toarne din nou în tipare de o deplină originalitate, să le transfigureze potrivit geniului național. Mînăstirea Argeșului și *Invățăturile*, universale ca temă, folosind o bogăție fără precedent de elemente sorbite din cultura universală, au devenit astfel, într-un moment de maturitate a geniului creator românesc, expresia adîncă a sufletului și forței de creație naționale.

Și într-adevăr, ctitoria de la Argeș, era, ca nici un alt monument, expresia de valoare universală a unei puternice conștiințe de sine, a unui moment de puternică afirmare a poporului român pe scena istoriei universale și în cadrul culturii europene. Meșterul, care a clădit-o după un program trasat precis de Neagoe Vodă însuși, a reușit astfel să îmbrace în forma materială a construcției și decorației, însăși această conștiință de sine, mesajul pe care poporul român și omul de geniu care se afla atunci în fruntea Țării Românești îl rostea lumii.

Din presa regională, semnalăm publicarea — în formă inedită — de către revista «Argeș», nr. 8 — august 1967, a scenelor finale din poemul dramatic *Zidirea Mînăstirii Argeșului*, de Nicolae Iorga, înfățișînd rolul legendar al Doamnei Despina în terminarea lucrărilor de zidire și împodobire a edificului.

*

În ajunul zilei de 15 august — ziua centrală a festivităților —, au ieșit de sub tipar și cîteva lucrări care îmbină armonios genul cercetării științifice cu acela al popularizării.

În Editura Meridiane — colecția «Monumentele Patriei noastre» — Dl. Emil Lăzărescu a publicat lucrarea *Biserica Mînăstirii Argeșului*, 48 p. text + 30 p. planșe alb-negru (remarcabile sînt reproducerile din vechea frescă). După ce subliniază «faima» Mînăstirii și face un scurt istoric al zidirii ei și restaurărilor, autorul insistă asupra arhitectonicei monumentului și asupra artei cu care acesta este împodobit, elemente care au generat noi opere valoroase și în alte părți ale țării.

Comitetul regional pentru cultură și artă Argeș a editat la Pitești lucrarea: *Mînăstirea Curtea de Argeș — impresii*, alcătuită de Dl. Silvestru D. Voinescu (42 p.). Materialul publicat de Dl. Voinescu este în general cunoscut, dar extragerea și adunarea la un loc a unor revelatoare impresii de călătorie la Mînăstirea Argeșului de-a lungul veacurilor este bine venită. Începînd cu însemnarea făcută în «Cartea de aur a Mînăstirii» la 10 iunie 1966 de către Conducătorii de Partid și de Stat ai țării noastre, lucrarea conține pagini din Gavriil Protul, Paul de Alep, Dionisie Fotino, Auguste Lancelot, Dimitrie Bolintineanu, *Cronica de la 1780* atribuită lui Dimitrie Eustatievici, L. Reissenberger, Al. Vlahuță, Nicolae Iorga, C. C. Giurescu, Grigore Ionescu, George Oprescu, etc., toate mărturisind încîntarea pe care ochiul și inima o simt în fața acestei zidiri minunate.

*

În cadrul Patriarhiei Române, Casa de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române a editat — în limbile română și franceză, monografia: *Mănăstirea Curtea de Argeș*, în 80 p., text + planșe alb-negru și coperta color.

A fost emisă o «Medalie comemorativă».

Oaspeții care au vizitat Mănăstirea în zilele sărbătoririi au mai avut la dispoziție și pliantul ilustrat editat tot de Casa de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române.

În sfârșit, după cum se poate vedea, numărul prezent al revistei «Biserica Ortodoxă Română», buletinul oficial al Patriarhiei Române, este închinat aproape în întregime comemorării, iar revistele mitropolitane au publicat și ele numeroase materiale festive.

Toate acestea au contribuit la evlavia și strălucirea cu care s-au sărbătorit cei 450 de ani de la inaugurarea Mănăstirii Curtea de Argeș.

Fie-ne îngăduit să încheiem aceste rânduri cu cuvintele cu care acad. Prof. G. Oprescu își încheie articolul său intitulat *Jubileu*, publicat în «Contemporanul» nr. 33 (1080) din 18 august c.: «A fost luată buna și fericita hotărâre de a se serba această comemorare într-un chip strălucit, cât mai aproape de cel pe care acum 450 de ani l-a practicat Neagoe, cu ocazia tîrnosirii. Această hotărâre merită recunoștința noastră».

GABRIEL POPESCU

O CARTE DESPRE FRUMUȘELE ȚĂRII NOASTRE

Menționăm aici apariția valoroasei și mult utilei lucrări a Pr. Constantin Mătasă de la Piatra Neamț, *Prin Moldova de sub munte*¹. Prilejul este oferit de recunoașterea oficială a muncii depuse de acest vrednic preot, căruia i s-a acordat de curînd ordinul «Meritul Cultural» clasa a III-a, «pentru activitate îndelungată și merite deosebite în organizarea și conducerea muzeului din Piatra Neamț și pentru contribuția adusă la cercetarea arheologică», așa cum sună decretul respectiv al Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România.

Își poate oricine închipui cîtă bucurie i-a făcut această distincție neobositului osîrduitor intelectual și animator pe tărîm cultural de la Piatra Neamț, care se află acum în pragul celui de al 90-lea an de vîrstă, fiind născut în 18 ianuarie 1878. L-a bucurat și l-a impresionat îndeosebi căldura cu care a fost înconjurat cu acest prilej de mulți oameni distinși, nu numai din localitate și din regiune ci și de la București și Iași, Profesorul universitar arheolog M. Petrescu-Dîmbovița venind personal la Piatra Neamț în acest scop.

De altfel, am mai relevat și cu alt prilej pilduitoarele merite ale acestui preot, atît pe tărîm bisericesc, cultural și social, cît și pe tărîm științific². De atunci însă și pînă acum activitatea sa rodnică s-ar părea că a luat un nou avînt. Zilnic Pr. C. Mătasă face față cu cinste obligațiilor sale mereu sporite, în calitate de director al Muzeului regional din Piatra Neamț, întemeiat de el în 1934—1935; zilnic întocmește fel de fel de documentări biografice muzeistice, turistice etc. Și iată că, după ce prin cercetările sale arheologice asidui a îmbogățit harta trecutului în depărtat al țării noastre cu peste 150 de așezări preistorice în regiunea Bistriței și Ceahlăului, unde înainte această hartă era albă, și după ce a dat arheologilor românești o serie de lucrări valoroase, acum, de curînd, a avut și un surprinzător

1. Constantin Mătasă, *Prin Moldova de sub munte*. Editura Uniunii de cultură fizică și sport București, 1965, în-8, 136 p. Cu numeroase reproduceri în afara textului și o hartă turistică a Moldovei subcarpatice.

2. *O pildă vrednică de urmat — Preotul C. Mătasă*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXXI, 1955, nr. 7—8, p. 323—334.

succes în sectorul numismaticii, descoperind cu prilejul demolărilor din centrul orașului Piatra un prețios tezaur cu vreo 600 de monede poloneze de argint; dovada relațiilor strânse ce le avea Moldova cu polonezii pe vremea lui Alexandru Lăpușneanu.

Și am putea, înainte de a trece la prezentarea cărții *Prin Moldova de sub munte*, să vorbim mult despre activitatea desfășurată de Pr. C. Mătasă în ultimii zece ani. Ne mulțumim însă numai să spunem că are sub tipar câteva lucrări cu un conținut mai redus și o serie de alte lucrări în manuscris. Iată titlurile unor dintre acestea din urmă: *Cum a început muzeul ce l-am creat și-l conduc; Omori ascunse în tradiția și credințele satelor vechi din regiune; Unde să căutam Petrodava; Stilul locuințelor din Piatra; Cetatea geto-dacă de pe Bâca Doamnei; Pinza de așezări geto-dace din răsăritul Carpaților Moldovei; Curtea Domnească din Piatra zidită de Ștefan cel Mare; Importanța toponimiei și vechii numasticii în cunoașterea trecutului nostru*. La acestea se adaugă unul sau mai multe volume de *Încetări pe răbojul unei vieți* (amintiri).

Cu astfel de preocupări și cu o activitate de o viață întreagă în domeniul geografiei, arheologiei, istoriei, toponimiei, folclorului regiunii Bistriței și Ceahlăului, Pr. C. Mătasă era cel mai indicat să alcătuiască și un îndrumător turistic al acelei regiuni, ca acela de care ne ocupăm aici. Și trebuie să adăugăm că Pr. C. Mătasă nu este la prima lucrare de acest fel. Drumeția, această preocupare atât de frumoasă și care dă atât de mult reconfort fizic și atât de multă mulțumire sufletească, a absorbit timp îndelungat o bună parte din eforturile sale, consacându-i, încă din 1929, o lucrare specială de aproape 200 de pagini, sub titlul *Călăuza județului Neamț*, și un prospect pentru turism, sub titlul *Vizitați județul Neamț și încântătoarele lui împrejurimi* (Piatra Neamț, 1934). Mai mult chiar, îndrăgostit de frumusețile ținutului Bistriței și Ceahlăului, Pr. C. Mătasă a fost timp de zece ani președintele Oficiului local și regional de turism din Piatra Neamț, amenajând adăposturi de turism, deschizând artere de acces pe muntele Ceahlău, înființând parcuri în Piatra Neamț etc.

Cartea *Prin Moldova de sub munte* nu este un simplu ghid turistic, ci o lucrare de mai largă informare asupra ținutului Moldovei subcarpatice, unitate geografică în care intră regiunea Bacău și o mică parte din regiunea Suceava. Prezentând ademenitoarele frumuseți peisagistice ale Văii Bistriței, grandioasele priveliști ale Cheilor Bicazului, marea lacului format prin înălțarea barajului hidrocentralei de la Bicaz și celelalte frumuseți rare ale acestui ținut cu așezări omenești atât de vechi autorul s-a străduit să dea turiștilor și «cele date lămuritoare care sînt menite să cimenteze imaginea printr-o cunoaștere mai adîncă» (p. 5). Și astfel a furnizat cititorului amănunte asupra formării monumentelor naturii din acel ținut, i-a dat informații suficiente care să-i fixeze în timp și în spațiu monumentele istorice, i-a făcut cunoscută viața omului care a locuit pe acele meleaguri în trecut și mai ales viața omului «din prezentul luminos, cînd sufletul înnoitor oferă noi condiții de trai» (p. 6).

Cuprinsul însuși al cărții are două părți: o *Privire generală* (p. 7—38) și un număr de *Itinerare turistice* (p. 39—135). În prima parte se arată care este poziția geografică a regiunii și trecutul ei îndepărtat, începînd încă din epoca pietrei neșlefuite (paleolitic), trecut care nu era cunoscut pînă de curînd, adică pînă la cercetările întreprinse de Academia Republicii Socialiste Romînia în spațiul microregiunii Bicaz, unde s-au descoperit unelte de cremene aparținînd Auragnacianului superior răsăritean dintre 10.000 și 6000 î. d. Hr. De asemenea, partea întâia cuprinde o scurtă introducere în protoistoria și istoria regiunii (p. 18—21) și o privire generală asupra economiei Moldovei de sub munte în trecut și astăzi (p. 21—23), cu realizările industriale mărețe din această regiune: industria materialelor de construcție, exploatarea și industrializarea lemnului, industria ușoară și alimentară. Agricultură regiunii în trecut și astăzi, dezvoltarea social-culturală și turismul beneficiază de asemenea de pagini în partea primă a lucrării Pr. C. Mătasă.

Partea a doua a lucrării, cea consacrată itinerarelor turistice, ni se pare însă încă mai interesantă decît prima. Ea conduce pe cititor — respectiv pe turist — pas cu pas pe traseele Piatra Neamț — Bicaz — Ceahlău — Vatra

Dornei; Piatra Neamț — Țirgul Neamț; Piatra Neamț — Bacău. Deci toate traseele au ca punct de plecare orașul Piatra Neamț, pe care Pr. C. Mătasă îl prezintă cu deosebită competență și dragoste, considerându-l a fi, poate, cetatea getică Petrodava, despre care vorbește cunoscutul geograf al antichității Ptolomeu, care a trăit pe la mijlocul veacului al II-lea d. H. La Piatra Neamț s-au găsit de altfel nu una ci trei cetăți getice, iar în fostul județ Neamț s-au descoperit pînă acum peste 50 de așezări vechi. Încă din 1428 se vorbește în documente despre o «biserică din piatră». Și ce frumos descrie Pr. C. Mătasă biserica Sfântul Ioan din Piatra Neamț, impresionantă ctitorie a lui Ștefan cel Mare, construită în stil moldovenesc! La fel Muzeul regional Piatra Neamț, construit tot în stil moldovenesc și care cuprinde și material arheologic din paleoliticul superior (circa 12.000 — 2.000 ani), dar mai ales din neolitic (circa 2500 — 1700 î. Hr.) și din epocile bronzului, fierului și medievală.

Cu aceeași competență și dragoste prezintă Pr. C. Mătasă și celelalte monumente istorice din Piatra Neamț și din împrejurimi, precum și cele din întreaga regiune a Moldovei de sub munte. Printre acestea sînt numeroase biserici vechi, minăstiri, schituri, cu odoare de mare preț, cu documente și inscripții de mare însemnătate, pe care Pr. C. Mătasă le transcrie în cartea sa. Vedem — parcă direct cu ochii, dar și în minunatele reproduceri din carte — Schitul Hangu, fosta Minăstire Durău, Palatul Cnezilor, de care sînt legate amănunte foarte interesante din istoria țării noastre, Cetatea Neamțului, Războienii-Valea Albă, Minăstirile Vărațic și Agapia — aceasta din urmă, «bijuterie a picturii românești» (p. 89) — zugrăvită de Nicolae Grigorescu — Minăstirea Neamțu, cu renumita biserică a lui Ștefan cel Mare, «cel mai reprezentativ monument al arhitecturii vremii» (p. 99), Minăstirea Secu, Rîșca, Slatina, Pobrata etc.

Pr. C. Mătasă se ocupă în cartea sa și de vechile focare de cultură de la Bistrița și Neamțu, de legendele legate de fiecare obiectiv turistic, de toponimia regiunii, în care este un excelent cunoscător, ca unul ce a publicat lucrări speciale de acest gen, și nu uită să amintească și de oamenii de seamă pe care i-a dat această regiune sau care au descris-o cu mai multă strălucire, ca Al. Vlahuță, Mihail Sadoveanu, Calistrat Hogas, Gala Galaction etc.

Ceea ce atrage atenția în această carte este și bogăția, prospețimea și exactitatea informațiilor autorului cu privire la realizările regimului socialist din țara noastră în unele orașe ca Piatra Neamț, Bacău, Țirgul Ocna, Roman, sau în unele adevărate «centre de viață» (p. 133), ca Bicz, Borzești, Săvinești, Comănești, Dăr-mănești etc.

DESPRE STRUCTURA UNITARĂ ȘI ARMONICĂ A BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Profesorul italian Mario Ruffini, cunoscător temeinic al limbii, literaturii și culturii române în general autor al unui șir de studii asupra folclorului religios și a literaturii religioase vechi românești, a publicat în revista «Oikoumenikon» un articol* interesant despre Biserica Ortodoxă Română, în care este prezentată organizarea actuală — unitară și armonică — a Bisericii Ortodoxe Române, precum și teologia ortodoxă română.

Prezentarea o face începînd cu un scurt istoric, în care arată principalele evenimente petrecute în Biserica Ortodoxă Română din secolul al XIV-lea pînă astăzi. Apoi arată cum Biserica noastră se conduce după un Statut ce are la bază principiul sinodalității, principiu care este «conform cu canoanele, cu doctrina și cu tradiția Bisericii Ortodoxe». Pătrunzînd, așa cum era de dorit în miezul organizării Bisericii Ortodoxe Române, Prof. M. Ruffini, spune că Statutul despre

* Prof. Mario Ruffini. *L'attuale ordinamento della Patriarhia Ortodossa Romana*, Estratto da «Oikoumenikon», 1966 — vol. IV — quad. 133, p. 317—360. Edizioni Oikoumenikon, Roma, 1965.

care este vorba «crează o armonie între principiul centralismului patriarhal și descentralizarea administrativă a mitropoliilor regionale, a eparhiilor, a protopopiatelor și a parohiilor, totul într-un regim unitar, care a pus capăt vechilor diviziuni administrative în diferitele regiuni ale națiunii». Apoi expune în amănunt organizarea canonică și administrativă a Bisericii Ortodoxe Române, făcând și unele comparații cu organizarea Bisericii Romano-Catolice. De pildă, arată cum funcțiile protopopiatelor sînt asemănătoare cu acelea ale așa numitelor «vicariate externe» romano-catolice, însă cu un mai mare amestec în activitatea bisericească a parohiilor dependente.

În continuare, Prof. M. Ruffini prezintă organizarea minăstirilor, despre care spune pe drept cuvînt că acestea au avut «o mare importanță în istoria religioasă și culturală a țării în secolele trecute; o bună parte din viața literară pînă în secolul al XVII-lea și la începutul secolului al XVIII-lea s-a dezvoltat între zidurile lor». De asemenea informează pe cititorii săi occidentali, adesea greșit informați asupra monahismului ortodox, că «nu este vorba de o viață de pură rugăciune sau de inactivitate; monahul ortodox este obligat să realizeze porunca divină a muncii, și, după exemplul Sfîntului Apostol Pavel, trebuie să-și cîștige întreținerea; totuși viața monahală este organizată în așa fel încît să nu tulbure liniștea spirituală nici programul vieții monahale, care este încă cel stabilit de tipicul Sfîntului Sava mai bogat și mai numeros în slujbe decît cel parohial».

Expunînd apoi sistemul de salarizare a clerului și a profesorilor din școlile teologice, Prof. M. Ruffini spune că «trebuie socotit ca un merit al actualului Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Justinian, de a fi soluționat problema satisfacerii nevoilor materiale ale clerului». Și adaugă că «nu numai de întreținerea materială s-a ocupat Patriarhul Justinian, ci și, pe baza asistenței sociale statale, a luat măsuri pentru întemeierea unei Case de la care toți salariații Bisericii primesc asistență medicală, îngrijiri pentru odihnă și pentru invaliditate și bătrînețe; există de asemenea case de îngrijirea sănătății în localități balneoclimaterice, gratuite sau cu plata redusă, case de odihnă pentru văduvele preoților care nu au posibilitatea să fie îngrijite în familie și sanatorii la munte și la mare pentru cei care au nevoie de îngrijiri speciale».

În continuare, Prof. M. Ruffini arată care sînt în Biserica Ortodoxă Română organele de jurisdicție și judecătorești, dar acordă o atenție deosebită modului de organizare a învățămîntului teologic, care, începînd din 1948, a trecut sub directă conducere a Bisericii, «în strînsă conformitate cu dogmele, canoanele și tradițiile Bisericii Ortodoxe Orientale». În școlile teologice ale Bisericii Ortodoxe Române, spune D-sa, «materialele de învățămînt au fost studiate în așa fel încît să dea Bisericii cîntăreți și preoți bine formați pentru obligațiile lor religioase, iar aceste studii sînt, nu puține dintre ele, cu caracter de cultură generală». Școlile teologice au manuale didactice, texte etc., aprobate de Sfîntul Sinod. Prof. M. Ruffini înșiră chiar unele dintre aceste manuale. Menționează și existența cursurilor de pictură și sculptură pentru Biserica, întemeiate în 1952 în cadrul Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă din București. Despre institutele teologice spune că în acestea «se dă o mare dezvoltare» pregătirii studenților și că «tot acest învățămînt continuă tradiția Bisericii Orientale din primele secole, care a combinat totdeauna instrucția teoretică cu practica pietății». Prezintă apoi programele de studii și tipăriturile de cursuri, manuale, texte etc., spunînd, de pildă, că manualul de slavonă veche publicat de Prof. I. Negrescu «este o lucrare excelentă». Relevă de asemenea numărul mare al cărților și revistelor ce se găsesc în bibliotecile celor două institute teologice din București și Sibiu, iar despre lucrările de seminar ale doctoranzilor în teologie publicate în revistele centrale bisericești și în cele eparhiale spune că «este vorba de lucrări foarte serioase, întocmite științific și conținînd prețioase contribuții la dezvoltarea culturii teologice ortodoxe».

Cuvinte de prețuire deosebită are Prof. M. Ruffini și pentru cursurile de îndrumare pastorală a clerului și mai ales pentru «mult importanta lucrare pastorală desfășurată de Patriarhul Justinian» și adunată pînă acum în 8 volume ale operei *Apostolatul Social*, despre care promite că va vorbi pe larg cu alt prilej. Amintește și de *Explicarea Sfîntelor Evanghelii și a predicilor duminicale te peste tot anul*, scrisă de Prea Fericirea Sa după modelul *Kiriakodromion*-ului

lui Nichifor Theotokis. Despre cartea *Invățătura de credință creștină ortodoxă* spune că este «un prețios ajutor pentru catehizare», iar *Îndrumătorul pastoral al Bisericii Ortodoxe Române* și *Cartea de rugăciuni* publicată de Patriarhie și de diferite eparhii sînt «deosebit de utile pentru cler și pentru activitatea catehetică».

Despre cultura teologică în general din Biserica Ortodoxă Română, Prof. M. Ruffini spune că aceasta «s-a dezvoltat mult într-o adevărată renaștere după ce organizarea școlilor teologice a trecut pe seama Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române». «Atît de către profesori cît și de către doctoranzii Institutelor teologice universitare se publică astăzi valoroase studii în toate specialitățile teologiei și ale istoriei bisericești; este vorba de o activitate bogată, care este în strînsă legătură cu renașterea vieții religioase și spirituale în Institutele teologice, pentru care trebuie să aducem în chip cinstit laude Bisericii Ortodoxe Române. La rîndul său, reorganizarea Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă și dezvoltarea sectorului său editorial au permis să se realizeze în scurt timp o vastă gamă de publicații vrednice de laudă, care se pot considera ca o măreață afirmare a teologiei române în lumea ortodoxă și creștină în general». Prof. M. Ruffini enumără apoi, cu comentarii, revistele pe care le publică Patriarhia Română și Mitropoliile, spunînd despre cele mitropolitane că, «pe lîngă că dau informații despre viața religioasă din fiecare eparhie, cuprind foarte adesea articole și studii de mare valoare». Pentru a arăta cît de importante sînt revistele publicate de Patriarhia Română, dă ca exemplu cite un număr din fiecare dintre acestea, traducînd în limba italiană titlurile articolelor și studiilor cuprinse în ele. Menționează de asemenea apariția lucrării *Simbolica* a lui H. Andrușoș, tradusă de I. P. S. Mitropolit Justin al Moldovei și Sucevei cînd era încă profesor la Institutul teologic de grad universitar din București, și nu neglijează nici apariția numeroaselor cărți de cult, pe care de asemenea le înșiră și le comentează.

În general, articolul Prof. M. Ruffini vedește o informație foarte conștiințioasă asupra istoriei, dezvoltării și organizației actuale a Bisericii Ortodoxe Române și a străduințelor acesteia de a face față nevoilor spirituale ale credincioșilor. Așteptăm de aceea cu viu interes articolul promis de D-sa asupra operei *Apostolat Social* a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și alte articole și studii ale D-sale în legătură cu Biserica Ortodoxă Română și cu țara noastră în general.

Diac. Prof. FAILIAN VASILESCU

O NOUĂ REVISTĂ BISERICIASCĂ ORTODOXĂ ROMÂNĂ

Primul număr al revistei *Altarul (The Altar)**, publicație periodică a Parohiei ortodoxe române «Sfîntul Gheorghe» din Londra, și-a făcut apariția prin grija Părintelui Paroh Prof. Vintilă Popescu și a unui colectiv redacțional. Tipărită în întregime cu text paralel, englez și românesc, revista s-a publicat «cu scopul de a strînge pe Români din Londra și din celelalte părți ale Angliei mai aproape de Altarul lor, mai aproape unii de alții și de țara strămoșilor lor — România», așa cum se anunță în *Prefața* semnată de Pr. Prof. Vintilă Popescu.

Volumul de față se deschide cu *Mesajele* adresate cu această ocazie de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și de Grația Sa Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscopul de Canterbury. Arătînd că noua publicație bisericească va avea rolul să strîngă mai mult pe credincioșii români din Anglia în jurul altarului lor din Londra — lîngă care se vor simți și mai aproape de țara lor strămoșească, Prea Fericitul Patriarh Justinian urează succes noii reviste și binecuvîntează apariția ei și pe colaboratorii ei. Grația Sa Arhiepiscopul de Canterbury folosește

* *Altarul (The Altar)*. Revista Parohiei ortodoxe române din Londra, Londra, mai 1967.

acest prilej și trimite urmări și binecuvântări părintelui paroh și comunității ortodoxe române din Londra, al cărei locaș de cult din St. Dunstan-in-the-West a devenit «un adevărat cămin spiritual românesc».

Într-un articol documentar intitulat *România* sînt prezentate date principale cu privire la geografia fizică și economică și istoria patriei noastre. În capitolul «Întemeierea și dezvoltarea Bisericii Ortodoxe Române» se face o expunere a momentelor de seamă din istoria vieții creștine și bisericești a românilor de-a lungul veacurilor pînă în prezent. Subliniind că există un paralelism perfect între fenomenul de etnogeneză a poporului român și însușirea credinței creștine, că poporul român este deja un popor creștin cînd apare pe scena istoriei ca definitiv constituit și că una din particularitățile sale o constituie faptul că este singurul popor de origine latină dar de credință ortodoxă, expunerea se încheie cu o mărturisire: «Biserica noastră Ortodoxă Română, bucurîndu-se de dreptul de a se organiza singură și de a se îngriji liber de credincioșii ei, a fost în stare să dozeze parohia noastră din Londra cu un frumos altar de artă veche românească... În fața acestui altar strămoșesc, ne simțim alături de țară și uniți în cuget: în simțiri, frații, surorile și părinții noștri, de astăzi, de ieri, de totdeauna».

La rubrica «Opinii despre România și arta românească» sînt reproduse extrase din articole, însemnări, interviuri privind viața din România sau comorile ei artistice, publicate în diverse reviste sau ziare din Anglia. Reverendul anglican Michael Moore în «400 de zile în România» notează impresii despre țara noastră culese în timpul șederii sale în România, la Institutul teologic din București, în cadrul unui schimb de preoți-bursieri între cele două Biserici. Reverendul Edward Shoter semnează un reportaj despre vizita pe care a făcut-o în România, în vara anului 1965, împreună cu un grup de studenți anglicani, romano-catolici și protestanți. Părintele Basil Minchin, secretarul «Asociației Sfîntul Alban și Sfîntul Sergius», împărtășește impresiile sale despre călătoria făcută în România în 1965.

Canon John Satterthwaite, vicarul bisericii St. Dunstan-in the-West, colaborează cu o scurtă însemnare despre biserica anglicană «Sfîntul Dunstan» din vechea Cetate a Londrei, zidită în prima jumătate a secolului al XI-lea. În ultimii ani această biserică a fost destinată a fi un centru de rugăciune pentru reunirea creștinismului. Ea este folosită acum și de parohia ortodoxă română din Londra, împodobindu-se cu un altar ortodox la care se slujește în mod regulat. În timpul vizitei în Anglia din 1966, Prea Fericitul Patriarh Justinian a fost primit în biserica St. Dunstan-in-the-West, unde a săvîrșit liturghia ortodoxă și a predicat în fața comunității ortodoxe române de acolo.

Pr. Nicolae Șerbănescu contribuie cu un scurt istoric despre «Tîmpla Bisericii Române din Londra». Tîmpla de la Mînăstirea Antim, lucrată în 1861, din lemn, a fost donată bisericii române din Londra și a fost așezată la altarul ortodox din St. Dunstan-in-the-West în luna iulie 1966.

La rubrica «Viața Parohiei ortodoxe române din Londra» se descrie începutul organizării parohiei «Sfîntul Gheorghe» din Londra.

În decembrie 1964 Prea Fericitul Patriarh Justinian a numit pe Părintele Profesor Vintilă Popescu în funcția de paroh al comunității ortodoxe române din Londra. Avînd la dispoziție biserica St. Dunstan, la chemarea părintelui paroh sosit la Londra, un grup restrîns de credincioși români au participat la prima liturghie de Crăciun săvîrșită în românește. În cursul anului 1965, parohia s-a consolidat din ce în ce mai puternic, asistența a crescut, reușind să se formeze un cor bisericesc sub conducerea Doamnei Pavy și să se organizeze întîlniri săptămînale și festivaluri tradiționale de Crăciun și de Paști.

Un eveniment de seamă în cronica parohiei române din Londra a fost vizita pe care Prea Fericitul Patriarh Justinian a făcut-o în Anglia (21—28 iunie 1966), cu care ocazie Prea Fericirea Sa a asistat la slujba Vecerniei și a oficiat prima liturghie în biserica St. Dunstan, și a vizitat casa parohială, fiind întîmpinat de mulțimi de credincioși români din Anglia. La puțin timp după această vizită, s-a fixat la St. Dunstan catapeteasma sosită din țară, pe care părintele paroh a sfințit-o în octombrie 1966.

Viața și activitatea parohiei române din Londra continuă să se dezvolte. Pe lângă îndatoririle parohiale, săvârșirea Liturghiei și a celorlalte slujbe bisericesti, părintele paroh participă la diverse întruniri cu caracter interconfesional, căutînd să facă cunoscută ortodoxia în mediul anglican.

În cadrul rubricii «Organizații pentru promovarea Mișcării ecumenice» sînt prezentate «Asociația Bisericilor Anglicane și Răsăritene» și «Asociația Sf. Alban și Sf. Sergius».

Volumul se încheie cu o serie de medalioane consacrate unor personalități care au ilustrat cultura, știința și literatura românească, ca : Doctor Victor Babeș, Prof. Dr. Gheorghe Marinescu, Mihail Eminescu, Ion Creangă, Nicolae Iorga, Tudor Arghezi.

Revista *Altarul* slujește un real interes pastoral și ecumenic, deoarece contribuie la zidirea spirituală a parohiei române din Londra și în același timp la cunoașterea peste hotare a ortodoxiei românești. Totodată *Altarul* reprezintă un simbol de unitate între parohia londoneză și Biserica Ortodoxă Română, între comunitatea românească de acolo și patria străbună.

Cu o grijă sporită față de text și formă, avem convingerea că numerele viitoare vor contura mai pregnant profilul noii reviste *Altarul*, a cărei apariție a fost salutată pretutindeni, anume, acela de a fi expresia sentimentului ortodox românesc păstrat pe pămîntul Angliei.

Diac. I. BRIA

MANUSCRISELE, CĂRȚILE, COMUNICĂRILE OFICIALE ALE EPARHIILOR, REVISTELE PERIODICE, ABONAMENTELE ȘI ORICE FEL DE CORESPONDENȚĂ PRIVITOARE LA REVISTĂ, SE TRIMIT PE ADRESA : EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ, INTRAREA PATRIARHIEI Nr. 9, RAIONUL N. BĂLCESCU, BUCUREȘTI, CU MENȚIUNEA : PENTRU «BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ» — BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

IN DORINȚA DE A ÎMBUNĂȚI NEÎNCETAT EXECUȚIA TEHNICĂ A TIPĂRITURILOR SALE, EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ROAGĂ PE PP. CC. PREOȚI ȘI PE TOȚI CEILALȚI ABONAȚI AI REVISTELOR SFINTEI PATRIARHII SĂ RESTITUIE TIPOGRAFIEI INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ, BUCUREȘTI, INTRAREA PATRIARHIEI Nr. 6, RAIONUL N. BĂLCESCU, TOATE EXEMPLĂRELE DE CĂRȚI ȘI REVISTE CU DEFECT PENTRU A LI SĂ TRIMITE ALTELE BUNE ÎN SCHIMB

TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ PRIMEȘTE — CU ÎMPLINIREA FORMELOR LEGALE — COMENZI DE IMPRIMATE (ANUNȚURI, STATE DE SALARII, FORMULARE, CĂRȚI DE VIZITĂ, INVITAȚII ETC.) ȘI STA LA DISPOZIȚIA PAROHILOR ȘI PP. CC. PREOȚI PENTRU LUCRĂRI DE LEGĂTORIE DE TOT FELUL (LEGAT ÎN PINZĂ, PIELE, METAL, CATIFEA ETC.).

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

ANUL LXXXV Nr. 9—10

SEPTEMBRIE - OCTOMBRIE 1967

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE:

Prea Fericitul Părinte

JUSTINIAN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

MEMBRI:

P. G. Pr. ALEXANDRU IONESCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor

P. G. Arhim. IRINEU CRACIUNAȘ, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Iașilor

P. C. Prot. TRAIAN BELAȘCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Sibiului

P. C. Pr. Dr. GH. COTOȘMAN, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Timișoarei

REDACTOR RESPONSABIL:

P. C. Pr. I. GAGIU, Directorul Administrației Patriarhale

COLABORATORI

Înalt Prea Sfințiti Mitropoliți, Prea Sfințiti Episcopi,
Profesorii Institutelor teologice, Seminarilor teologice
și Școlilor de cântăreți bisericești ;

Prea Cucernicii Consilierii administrativi patriarhali și eparhiali,
protopopii, preoții, candidații la titlul de doctor în teologie etc.

MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE RESTITUIE. COLABORATORII SÎNT RUGAȚI SĂ-ȘI PĂSTREZE COPIE DE PE MANUSCRISELE PE CARE LE TRIMIT REDACȚIEI REVISTEI «BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ».

BISERICA
ORTODOXĂ
ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL
AL
PATRIARHIEI ROMÂNE

ANUL LXXXV
Nr. 9-10
SEPTEMBRIE - OCTOMBRIE
1967

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

COPIERTA: Schitul Ostrov-Călimănești.

C U P R I N S U L

MESAJE

- Ministrul de externe al R. S. România, Dl. Corneliu Mănescu, ales președinte al sesiunii a XXII-a a Adunării generale a O.N.U.* 841

SCRISORI IRENICE

- Schimb de scrisori irenice între Prea Fericitul Patriarh Justinian și Prea Fericitul Ieronim, Arhiepiscopul Atenei și Primat a toată Grecia* 843
- Schimb de telegrame între Prea Fericitul Patriarh Justinian și Prea Fericitul Patriarh Gherman al Serbiei* 846
- Schimb de telegrame între Prea Fericitul Patriarh Justinian și Sanctitatea Sa Papa Paul al VI-lea* 847

VIAȚA BISERICESCĂ

- Vizitarea Bisericii Ortodoxe Române de către Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora al Constantinopolului* 848
- Deschiderea cursurilor de îndrumare misionară și pastorală pentru seria 52-a de preoți* 915
- Deschiderea cursurilor anului școlar 1967—1968 la instituțiile de învățămînt teologic ale Bisericii Ortodoxe Române* 918
- Activitatea Bisericii Ortodoxe Române în cadrul întrunirilor intercreștine:* 923
- *Sesiunea anuală a Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor ținută la Heraclion-Creta, de Diac. I. BRIA* 923
  - *«Consultația» Conferinței Creștine pentru Pace ținută la București, de Pr. Prof. IOAN COMAN* 928
  - *Adunarea Generală «Nyborg V» ținută la Pörtschach — Austria de Pr. Prof. IOAN COMAN* 933
  - *Sărbătorirea a 450 de ani de la începutul Reformei, la Wittenberg, de Pr. IL. I. GEORGESCU* 939
- America ortodoxă română de la Ierusalim, de MALCA HERȘCOVICI* 942

<i>Vizita unor oaspeți de peste hotare: Episcopul anglican Victor Shearburn; Delegația Bisericii Vechi Orientale din India; Episcopul Eley Stanley de Gibraltar; Prof. Henry Chadwick . . . . .</i>	944
<i>Cronică . . . . .</i>	948
<i>Din viața Bisericilor Ortodoxe de peste hotare: Biserica Greciei, Patriarhia Moscovei . . . . .</i>	949

INDRUMĂRI PASTORALE

<i>Lăcomia, piedică în calea mântuirii și a progresului social, de Pr. MIRCEA ȘFICHI-Iași . . . . .</i>	959
---	-----

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

<i>Unde și când a luat ființă legenda despre ațrănarea canonică a Scaunelor mitropolitane din Țara Românească și Moldova de Arhiepiscopia de Ohrida, de I. P. S. TIT SIMEDREA . . . . .</i>	975
<i>Relațiile bisericești și culturale între Bisericile Ortodoxe Română și Bulgară, în secolul al XIX-lea, de Doctorand Ierodiacon EPIFANIE NOROCEL . . . . .</i>	1004
<i>Stilul bisericilor din lemn din Transilvania, de Prof. AT. POPA . . . . .</i>	1017

DOCUMENTARE

<i>Arhitectura bizantină în Principatele Române, de Pr. Prof. P. VINTILESCU . . . . .</i>	1024
<i>Două foi volante inedite din secolul al XVIII-lea referitoare la românii din Transilvania, de Prof. G. POTRA . . . . .</i>	1045
<i>Mențiuni istorice românești privitoare la interpretare în muzica bizantină (sec. XIV—XVIII), de VIOREL COSMA . . . . .</i>	1051

RECENZII

<i>Două evenimente muzicale de seamă: apariția volumului «Études de paléographie musicale byzantine»; Oratoriul bizantin de Crăciun, la al IV-lea Festival internațional George Enescu, de GABRIEL POPESCU . . . . .</i>	1057
<i>Oratoriul de Crăciun «Nașterea Domnului», de GHEORGHE FIRCA . . . . .</i>	1061
<i>Două mărturii din cultura românească a veacului al XVIII-lea, de C. B. . . . .</i>	1063
<i>O punte între Asia și Europa: Republica Turcia, de P. I. DAVID . . . . .</i>	1067

**MINISTRUL DE EXTERNE AL R. S. ROMANIA,
CORNELIU MĂNESCU, A FOST ALES PREȘEDINTE
AL SESIUNII A XXII-A ADUNĂRII GENERALE
A ORGANIZAȚIEI NAȚIUNILOR UNITE**

La 19 septembrie a.c., ministrul afacerilor externe al Republicii Socialiste România, Domnul Corneliu Mănescu, a fost ales în funcția de Președinte al celei de a XXII-a sesiuni a Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite, care își desfășoară lucrările la New York.

Cu acest prilej, Prea Fericitul Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, a adresat Domnului Corneliu Mănescu, la Palatul Organizației Națiunilor Unite, următoarea telegramă de felicitări și bune urări :

Impărtășind marea bucurie și legitima mândrie a întregului popor român, pentru alegerea Dumneavoastră ca președinte al Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite, vă exprimăm cele mai bune felicitări și vă urăm succes deplin în împlinirea înaltelor Voastre funcțiuni.

† JUSTINIAN
Patriarhul României

La această telegramă, Domnul ministru al afacerilor externe, Corneliu Mănescu, a răspuns Prea Fericirii Sale Părintelui Patriarh Justinian, prin Direcția Protocolului din Ministerul Afacerilor Externe, cu următorul Mesaj :

Profund mișcat de frumoasele cuvinte pe care ați avut amabilitatea de a mi le adresa cu ocazia alegerii mele ca Președinte al Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite, Vă rog să primiți expresia sentimentelor de grațitudine și înaltă stimă ce Vă port.

CORNELIU MĂNESCU
Ministrul afacerilor externe
al Republicii Socialiste România

SCHIMB DE SCRISORI IRENICE ÎNTRU PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN ȘI PREA FERICITUL IERONIM, ARHIEPISCOP AL ATENEI ȘI PRIMAT A TOATĂ GRECIA

În legătură cu alegerea, hirotonia și întronizarea Arhimandritului Ieronim Cotzonis ca Arhiepiscop al Atenei și Primat a toată Grecia, între Întâistătătorii Bisericii Ortodoxe Greacă și Română, a avut loc un schimb de scrisori irenice pe care le publicăm în continuare:

Prea Ferice Patriarh al României, Locțiitor al Cezareii Capadociei, Mitropolit al Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștilor, iubite frate în Hristos Dumnezeu și împreună-liturghisitor, D.D. JUSTINIAN, îmbrățișind pe Prea Fericirea Voastră în Domnul, preaplăcut Vă salutăm.

Scaunul apostolic al Atenei, văzîndu-se văduvit prin retragerea, acum trei zile a Venerabilului nostru părinte, D.D. Hrisostom al II-lea, în vîrstă înaintată și la bătrînețe întru tot respectate ale Prea Fericitului Arhiepiscop al Atenei și a toată Grecia și binevoind și prezidînd Prea Sfîntul Duh a privi la nevrednicia Noastră, și cu voturile canonice și legale ale sfințiților Arhieriei întruniți în Sfîntul Sinod al Bisericii Greciei, și cu agrementul prea binecredinciosului nostru Suveran, binevoind a mă ridica pe scaunul Atenei, cel onorat de figuri apostolice și sfînte, supunîndu-se venerabilei porunci, precum și cordialei dorințe a iubirii frățești în Domnul, smerenia Noastră întinde mîini iubitoare de Dumnezeu ale frăției binevoitoare împreună cu mădularile frățești și de aceeași credință ale comunității Bisericii lui Hristos, adresînd Venerabilei și de Dumnezeu-păzitei Prea Fericirii Voastre, care conduce cu iubire de Dumnezeu preasfînta Biserică a României, prezentă scrisoare irenică, face cunoscut de Dumnezeu cinstitei Prea Fericirii Voastre și Sfîntului ei Sinod al Inalt Prea Sfințiților Ierarhi, schimbarea survenită la noi, prin nespusă Pronie a lui Dumnezeu și dreapta Celui preainalt și ridicarea noastră pe scaunul arhiepiscopal sortit Nouă și preluarea președinției Sfîntului nostru Sinod.

Schimbînd cu plăcere îmbrățișarea sfîntă în Hristos cel înviat cu de Dumnezeu-păzita Prea Fericirea Voastră, precum și cu Venerabila Voastră Ierarhie și cu iubitorul de Hristos popor, prin scrisorile irenice consfințite prin vechea rînduială bisericească, Vă asigurăm că ne vom silii cu toată străduința să păstrăm cu Prea Fericirea Voastră și cu toate Bisericile Ortodoxe surori unitatea credinței în legătura păcii și a dragostei în

Hristos și să menținem neștirbită și neschimbată credința ortodoxă și tradiția și ordinea canonică pe care le-am primit ca pe o sfințită moștenire și depozit și să le apărăm cu tărie de orice uneltire și de oriunde. Nu numai atât, ci vom depune și toată grija veghetoare ca să fie promovată din partea Noastră și să prisosească în noi dragostea lui Hristos cu știință și cu toată simțirea, și încă să fie răspîndită și la toți oamenii de pe pămînt, în special la cei care îndreaptă cererile și rugăciunile lor către același Mîntuitor Hristos, îndeosebi dacă au aceeași mărturisire despre El ca și noi. Ținuți astfel laolaltă în legătura păcii și a dragostei, rămînem în veac tari în credință și în adevărul nostru ortodox, și celor care nu mărturisesc ortodox la noi pe Hristos Domnul Cel întru noi și celor care nu-L cunosc, le vom înfățișa încă Lumina Care luminează pe tot omul care vine în lume și Care risipește întunericul rătăcirii și al necunoștinței, și Soarele dreptății Care duce la lumină pe toți spre adevăr și viață.

Asigurînd de acestea întru trimiterea către Voi a acestei scrisori irenice a Noastră și cunoscînd în destul slăbiciunea puterii Noastre omenestii, răsunînd încă în urechile Noastre și glasul Domnului, că «fără Mine nu puteți face nimic» (Ioan XV, 5) înțelegînd, invocăm înaintea de toate puternicul ajutor și ocrotirea Lui asupra lucrării celei încredințate de El și luate asupra Noastră din ascultarea datorată de către noi Lui, «spre desăvîrșirea sfinților, pentru lucrul slujirii, pentru zidirea trupului lui Hristos» (Efeseni IV, 12), adică a preasfîntei Lui Biserici, și așteptăm totodată și ajutorul Vostru. De aceea și rugăm pe Venerabila și Prea Sfințita Prea Fericirea Voastră ca în de Dumnezeu-ascultatele Voastre cereri și rugăciuni, să nu încetați a Vă aminti de Noi și a Vă ruga pentru Noi către Dumnezeu, ca să ne întărească și împuternicească, tămăduind slăbiciunea Noastră și sprijinind genunchii noștri cei slabi în această lucrare obositoare și cu multe răspunderi.

Cu acestea, îmbrățișînd iarăși pe Prea Sfințita Prea Fericirea Voastră cu sărutarea sfințită a dragostei celei în Hristos Iisus Dumnezeuul nostru, sîntem al Prea Sfințitei Prea Fericirii Voastre iubitor Frate în Hristos și cu totul devotat,

† IERONIM al Atenei

Atena, 26 mai 1967

*

La această scrisoare irenică a Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe a Greciei, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a răspuns următoarele :

Prea Fericirea Voastră,
Preaiubite Frate în Hristos Domnul,

Am primit cu multă bucurie și am citit cu multă plăcere scrisoarea irenică referitoare la alegerea, sfințirea și întronizarea Prea Fericirii Voastre ca Arhiepiscop al Atenei și a toată Grecia.

Împărtășind întru totul simțămintele înalte pe care le exprimați la începutul activității Voastre ca Întăistător al Bisericii Ortodoxe surori a Greciei, cu privire la strădanțiile de apropiere dintre Bisericile Domnului Hristos și la încetățenirea înaltelor idealuri evanghelice în societatea veacului nostru, pentru buna înțelegere, colaborarea și pacea dintre toate popoarele lumii, Vă asigurăm că, pe linia tradițiilor bunelor raporturi de totdeauna dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Greciei, ne vom găsi alături de Prea Fericirea Voastră și vom lucra «cu timp și fără timp», pentru realizarea lor în lume.

Folosim această ocazie, ca să aducem la cunoștința Prea Fericirii Voastre, că, la 15 august a.c., vor avea loc la noi, festivitățile de comemorare a 450 de ani de la înființarea renumitei Mănăstiri de la Curtea de Argeș, de către evlaviosul Voievod român Neagoe Basarab. Întrucât cu ocazia acestor festivități vor fi de față și unii reprezentanți ai Bisericilor Ortodoxe surori, rugăm călduros pe Prea Fericirea Voastră să trimită o delegație de 2—3 membri, care să reprezinte și Sfânta Biserică a Greciei.

Felicitând pe Prea Fericirea Voastră pentru înalta vrednicie la care ați fost chemat, Vă asigurăm de dragostea Noastră și de aprecierea Noastră deosebită și nădăjduind într-o rodnică și plină de înțelegere colaborare în viitor, rămânem cu dragoste frățească și cu deosebită prețuire,

Al Prea Fericirii Voastre iubitor Frate în Hristos,

† JUSTINIAN
Patriarhul României

**SCHIMB DE TELEGRAME ÎNTRE
PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
ȘI PREA FERICITUL PATRIARH GHERMAN
AL SERBIEI**

Prea Fericitul Patriarh Justinian a adresat următoarea telegramă Prea Fericitului Gherman, cu prilejul celei de a noua aniversări a întronizării sale ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Sârbe :

*Prea Fericirii Sale
Prea Fericitului Patriarh Gherman al Serbiei*

BELGRAD

Cu dragoste frățească Vă felicităm cu ocazia celei de a noua aniversări a întronizării Prea Fericirii Voastre, și din toată inima Vă urăm îndelung și fericit apostolat în fruntea Bisericii Ortodoxe a Serbiei.

† JUSTINIAN
Patriarhul României

14 septembrie 1967

Prea Fericitul Patriarh Gherman a răspuns prin următoarea telegramă de mulțumire :

*Prea Fericirii Sale
Prea Fericitului Patriarh Justinian al României*

BUCUREȘTI

Cu dragoste frățească sîntem din inimă recunoscători Prea Fericirii Voastre, pentru bunele urări adresate cu prilejul aniversării alegerii Noastre ca Patriarh.

† GHERMAN
Patriarhul Bisericii Sârbe

**SCHIMB DE TELEGRAME ÎNTRE
PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
ȘI SANCTITATEA SA PAPA PAUL AL VI-lea**

La 26 septembrie a.c. Sanctitatea Sa Papa Paul al VI-lea a împlinit vârsta de 70 de ani. Cu acest prilej, Prea Fericitul Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, a adresat Întâistătorului Bisericii Romano-Catolice următoarea telegramă :

Sanctității Sale Papa Paul VI,

Cetatea Vaticanului

În spiritul dragostei frățești în Domnul Nostru Iisus Hristos, adresăm Sanctității Voastre cele mai călduroase urări de sănătate, viață îndelungată, pace și bucurie duhovnicească, cu prilejul celei de a 70-a aniversări a nașterii Voastre.

† JUSTINIAN
Patriarhul României

București, 25 septembrie 1967

*

La 30 septembrie, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit din partea Sanctității Sale Papa Paul al VI-lea următoarea telegramă de mulțumiri :

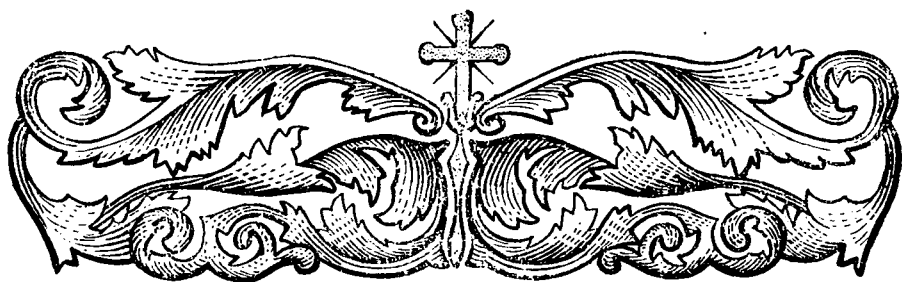
*Prea Fericirii Sale
Prea Fericitului Justinian
Patriarhul României*

Mulțumim profund Prea Fericirii Voastre pentru amabilele urări și Vă exprimăm din nou sentimentele Noastre de frățescă dragoste în Hristos-Iisus.

Cetatea Vaticanului

PAULUS P.P. VI

VIATA BISERICESCA

SANCTITATEA SA PATRIARHUL ECUMENIC ATENAGORA I AL CONSTANTINOPOLULUI A VIZITAT BISERICA ORTODOXA ROMANA SI PE INTIISTATORUL EI PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN

S-a afirmat deseori în trecut, de către necunoscători ai situației reale, că Ortodoxia reprezintă pe de o parte o concepție învechită și statică a creștinismului, iar pe de altă parte că, prin organizarea ei în Biserici naționale sau autocefale, n-a putut și nu poate să păstreze unitatea de credință, de cult și de manifestare, nici înăuntrul ei, nici în afară. Condițiile istorice vitrege prin care au trecut mai toate Bisericile Ortodoxe naționale au împiedicat, este drept, pînă nu de multă vreme puțința ca Ortodoxia să fie cunoscută atît în ce privește puritatea și vitalitatea învățaturii ei, cît și în ce privește unitatea ei dogmatică, canonică și cultică. Identificate cu tezaurul de doctrină și trăire al creștinismului primelor opt veacuri, cînd Biserica Mîntuitorului Hristos era «una, sfîntă, sobornicească și apostolească» și slujind cu credincioșie și aspirațiile înalte de libertate, de dreptate și progres ale popoarelor, în mijlocul cărora își desfășurau activitatea lor, Bisericile naționale ortodoxe au manifestat de-a lungul veacurilor lumina neîntreruptă din lumina adusă lumii de Domnul Hristos, așezămintele și adevărul din predania nerăstălmăcită a Sfinților Apostoli, viața și calea prin care s-au impus creștinii din secolele de aur ale celor șapte soboare ecumenice, ale marilor ierarhi și dascăli ai creștinismului ecumenic, ale sfinților și mărturisitorilor care au strălucit deopotrivă și pentru Răsărit și pentru Apus.

Rugindu-se neîncetat, după împărțirea Trupului lui Hristos, pentru «unirea tuturor» creștinilor, Bisericile Ortodoxe au pilduit cu învățătura și cu viața lor unitatea Bisericii creștine și n-au pierdut niciodată din vedere că Întemeietorul și Capul ei s-a rugat pentru Sfinții Apostoli și pentru urmașii lor de pretutindeni, «ca toți să fie una» (Ioan XVII, 21).

Între Bisericile Ortodoxe naționale nu s-au așezat niciodată granițe de netrecut. Istoria dovedește tuturor cercetătorilor de bună-credință că toate comorile de învățătură ziditoare de suflet, toate cărțile de slujbă și de păstrare a rînduieilor creștinismului primar, bogăția de arhitectură și artă creștină, precum și curente de însuflețire a fermentului creștin au circulat pe întreaga arie a țărilor ortodoxe și fiecare dintre Bisericile Ortodoxe pe de o parte s-au adăpat la «apa cea vie» care era una și aceeași pentru toate, iar pe de altă parte fiecare Biserică Ortodoxă a sporit cu potențialul și cu specificul său patrimoniu general al Ortodoxiei.

Conștiente că alcătuiesc trupul permanent și autentic al Bisericii Mîntuitorului Hristos, între Bisericile Ortodoxe naționale s-au statornicit de-a lungul istoriei relații de strînsă colaborare și frățietate, bucuriile sau necazurile uneia dintre ele constituind bucurii sau întristări pentru toate, inițiativele și problemele puse de una dintre ele fiind împărtășite și de celelalte, pentru ca toate în deplin și unanim acord să coopereze la găsirea soluției celei mai bune de rezolvare a lor.

Înfrățite cu Patriarhia Ecumenică de Constantinopol — Bisericile Ortodoxe au format o singură familie, socotindu-se ca niște surori egale între ele, iar cînd au acordat o întîietate Bisericii de Constantinopol, aceasta a fost întotdeauna o întîietate de onoare și nu de jurisdicție. Conducătorii și ierarhii Bisericilor Ortodoxe au întreținut și au cultivat raporturi de frați și de slujitori ai aceluiași Cap al Bisericii, așa precum preoții și credincioșii tuturor Bisericilor Ortodoxe s-au socotit frați între ei și fii ai aceluiași Părinte ceresc.

Din dragostea aceasta frățească și din conștiința unității de credință și de slujire ecumenică a Bisericii lui Hristos au izvorît sprijinul reciproc din trecut și de azi între Bisericile Ortodoxe autocefale, scrisorile irenice dintre conducătorii și credincioșii lor, vizitele reciproce dintre ierarhii, slujitorii și credincioșii Bisericilor Ortodoxe, și mai ales în secolul nostru, colaborarea pe plan interortodox și intercreștin pentru rezolvarea în comun a problemelor care se pun Ortodoxiei, creștinismului și lumii contemporane.

Dintr-o astfel de convingere Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, la începutul patriarhatului său, se adresa astfel, către Bisericile Ortodoxe surori în scrisoarea sa irenică: «Rîvnim ca sfînta noastră Biserică să ajute și să vegheze mai departe, după datoria ce are, la buna întocmire, la apărarea și păstrarea neștirbită a ecumenicității, care trăiește vie în sînul Ortodoxiei și n-a lipsit nici în cele mai grele vremuri. Noi, Bisericile Ortodoxe surori, înfățișăm o mare familie, care am păstrat cu credincioșie învățătura curată a Mîntuitorului Iisus

Hristos, fără să ne plecăm schimbărilor trecătoare și fără să lepădăm nimic din tezaurul sfânt al dogmelor și canoanelor. Prin această unitate a Ortodoxiei se dovedește puterea dumnezeiască ce o susține, și vom fi laolaltă fericiți dacă Cel atotputernic ne va hărăzi mereu bucuria de a vedea biruind neconținut duhul dragostei și al înțelegerii frățești, care trebuie să stea la temelie tuturor lucrărilor cu caracter obștesc ortodox».

Datorită acestui sporit climat de apropiere și colaborare frățească interortodoxă, istoria bisericească contemporană înregistrează fapte și preocupări atât de multiple și importante, încât astăzi sînt din ce în ce mai puțini cei care minimalizează rolul Ortodoxiei în revitalizarea și potențarea aportului pe care creștinismul îl datorează lumii și problemelor ei actuale. Pregătirea unui sinod panortodox, care va avea de rezolvat problemele cele mai de seamă ce se pun Ortodoxiei în zilele noastre, dialogul Bisericii Ortodoxe cu Biserica Anglicană și cu Biserica vechilor-catolici, pregătirea dialogului cu Bisericile Vechi Orientale, reîntrarea și rolul Bisericilor Ortodoxe în Consiliul Ecumenic al Bisericilor, Bisericile Ortodoxe în Conferința Bisericilor Europene, Bisericile Ortodoxe în Conferința Creștină pentru Pace, poziția Bisericilor Ortodoxe față de Biserica Romano-Catolică, și multe alte importante probleme atrag azi atenția tuturor creștinilor spre Ortodoxie, care, fără exagerare, devine cu fiecare zi centrul de polarizare al tuturor eforturilor creștine, atunci cînd este vorba de slujirea evanghelică a marilor năzuințe și probleme care se pun omenirii și vremurilor noastre.

Îndemnați de aceste imperative ale Ortodoxiei de totdeauna, dar mai ales ale Ortodoxiei actuale, ierarhii și teologii Bisericilor Ortodoxe — în sinoade locale, în întâlniri frățești, sau în conferințe panortodoxe — studiază probleme, poziții și căi de urmat, valabile pentru întreaga Ortodoxie și caută punți de unire sau de colaborare cu toate Bisericile creștine.

Pe linia unor astfel de înalte preocupări se înscriu și vizitele pe care Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora I al Constantinopolului le-a făcut în cursul lunii octombrie 1967 Bisericilor Ortodoxe surori: Sîrbă, Română și Bulgară. În revistele bisericești, sîrbe și bulgare, vor fi prezentate, desigur, vizitele pe care Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora le-a făcut acestor două Biserici Ortodoxe surori. În cele ce urmează vom înfățișa vizita făcută de Sanctitatea Sa Bisericii Ortodoxe Române și importanța pe care o are această vizită în cunoașterea mai de aproape între cele două Biserici și în atitudinea pe care conducătorii, ierarhii, slujitorii și credincioșii celor două Biserici le au față de unele probleme actuale ale creștinismului și ale omenirii.

Dorința Sanctității Sale Patriarhul Ecumenic Atenagora I de a vizita Biserica Ortodoxă Română și pe Întîistătorul ei, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, fusese exprimată mai de multă vreme, dar mai precis a fost comunicată, printr-o scrisoare din ianuarie 1966, ca și în scrisoarea irenică trimisă anul acesta cu prilejul praznicului Învierii Domnului. La 18 august 1967, printr-o telegramă, trimisă din

Constantinopol și apoi printr-o scrisoare cu aceeași dată, Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora I, anunță că a sosit binecuvîntata clipă de a «întreprinde călătoria aceasta a dragostei și a păcii», pentru a face vizita frățească făgăduită Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și preasfintei Biserici Ortodoxe Române. Vizita era anunțată pentru mijlocul lunii octombrie 1967 și Sanctitatea Sa se exprima astfel despre această vizită : «Inima noastră se umple de sfîntă și adîncă bucurie la gîndul că vom întilni pe respectabila Voastră Prea Fericire și vom schimba cu Prea Fericirea Voastră sărutarea comună a credinței și a nădejzii, întreținîndu-ne cu Prea Fericirea Voastră asupra zidirii și sporirii Trupului preasfintei noastre Biserici Ortodoxe».

Confirmînd primirea telegramelor și a scrisorii, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian aprecia că vizita Sanctității Sale Patriarhul Atenagora I «va fi binecuvîntată de Dumnezeu cu fericite roade și pentru Bisericile surori și pentru Ortodoxia întreagă». O telegramă din 22 septembrie 1967 preciza că Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora I va sosi la București în ziua de 16 octombrie 1967, fiind însoțit de zece persoane.

*

<p>Luni 16 octombrie</p>

În ziua de luni 16 octombrie 1967, pe aeroportul Băneasa-București, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, împreună cu membrii Sinodului Permanent al Bisericii Ortodoxe Române : I.P.S. Justin Moisescu, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, I.P.S. Nicolae Mladin, Mitropolitul Ardealului, I.P.S. Firmilian Marin, Mitropolitul Olteniei și I.P.S. Nicolae Corneanu, Mitropolitul Banatului, au venit în întîmpinarea venerabilului oaspete și a însoțitorilor săi. Înalții ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române erau însoțiți la aeroport de: P.S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, secretarul Sfîntului Sinod, P. C. Pr. Ioan Gagi, directorul Administrației Patriarhale, P. C. Pr. Traian Ghica, directorul Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române, PP.CC. Consilieri Administrativi Patriarhali : Pr. Gheorghe Soare, Pr. Vasile Ștefan, Pr. Dumitru Fecioru, Pr. Gh. Iordăchescu și Pr. Sabin Verzan, de la Centrul Patriarhal ; de P.C. Pr. N. Cazacu, secretarul Consiliului Național Bisericesc și interpret pentru limba franceză, P.C. Pr. Olimp Căciulă, inspector patriarhal și interpret pentru limba greacă, de P.C. Pr. Alexandru Ionescu, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, PP.CC. Consilieri : Pr. Stan Dimancea, Pr. Leonida Mateescu, Pr. Alexandru Petre, Pr. Ioan Popa și Pr. Mihai Marinescu, de la Centrul Eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor ; de P.C. Prof. Diac. N. I. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic de grad universitar din București, împreună cu PP.CC. preoți profesori de la Institut, de Dl. Nicolae Grosu, directorul Seminarului teologic din București, împreună cu profesorii Seminarului, de protoiereii Capitalei, de preoți și credincioși din Capitală.

În întâmpinarea înalților oaspeți ai Bisericii Ortodoxe Române au venit și P.S. Eley Stanley, episcop anglican de Gibraltar și P.C. Prot. Nicolae Goranov, din partea Bisericii Ortodoxe Bulgare.

A fost de față la aeroport Dl. *Secretar General al Departamentului Cultelor, Profesor Dumitru Dogaru.*

A fost de asemenea de față Dl. Ambasador al Greciei la București, Ioanis Hristos Cambiotis.

La orele 11 a sosit avionul special, venind de la Belgrad. Din avion au coborât: *Sanctitatea Sa Atenagora I*, Arhiepiscopul Constantinopolului — Noua Romă și Patriarh Ecumenic, însoțit de: *I.P.S. Meliton*, Mitropolit al Calcedonului, *I.P.S. Chiril*, Mitropolit al Haldeei, *I.P.S. Hrisostom*, Mitropolit al Neocezarei și *I.P.S. Maximos*, Mitropolit al Sardelor, P.C. Mare Arhidiacon Evanghelos, P.C. Diacon Ghermanos și Dl. Arhon Mare Protonotar Emmanuel Fotiadis, profesor, precum și de Dl. Damianos Danopoulos, medic, Dl. Dimitrie Orfanopoulos, prim cavaf, și Dl. Gheorghe Hagiyorgi, al doilea cavaf, membrii în suita personală a Sanctității Sale.

Cei doi patriarhi s-au îmbrățișat frățeste și apoi înalții oaspeți au fost conduși în salonul oficial al aeroportului Băneasa, unde s-au făcut prezentările de rigoare. După un scurt popas, în timpul căruia s-au schimbat cele dintâi gânduri și impresii după vizita de la Belgrad și din călătoria pînă la București, Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora și Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, împreună cu însoțitorii au pornit cu mașinile spre palatul patriarhal, unde oaspeții au fost găzduiți pe tot timpul șederii lor la București.

Din palatul patriarhal, într-o procesiune impresionantă, în sunetul prelung al clopotelor, oaspeții au fost conduși în catedrala patriarhală de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și de membrii Sinodului Permanent. Catedrala și tot spațiul din jurul ei erau pline de preoți și credincioși care veniseră în întâmpinarea înalților oaspeți ai Bisericii Ortodoxe Române.

Clerul și credincioșii au intonat solemn imnul patriarhal. La intrarea în catedrală aștepta cu sfînta cruce și cu sfînta Evanghelie, P.S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal, înconjurat de un sobor impunător de slujitori. După sărutarea sfîntei cruci și a sfîntei Evanghelii, cei doi Patriarhi s-au închinat la sfîntele moaște ale Sfîntului Dimitrie Basarabov, la sfîntele icoane, la sfînta masă în altar, și apoi Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Atenagora I a fost condus în strana arhierască din dreapta, avînd alături pe însoțitorii Sanctității Sale, iar în strana arhierască din stînga a luat loc Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, avînd alături pe membrii Sfîntului Sinod Permanent, secretarul Sfîntului Sinod, directori, consilieri, inspectori și protoierii Capitalei.

La orele 12,30 a început slujba doxologiei, săvîrșită de P.S. Episcop Visarion Ploieșteanul, împreună cu un sobor de slujitori, răspunsurile fiind date de Corala preoților din Capitală.

După terminarea doxologiei, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a rostit următorul cuvînt de întîmpinare :

*Sanctitatea Voastră,
Prea Venerabile și mult iubite Frate în Hristos Domnul,*

Ziua de astăzi este o mare sărbătoare pentru Biserica Ortodoxă Română care are bucuria și cinstea să primească vizita Sanctității Voastre, a Întîistătătorului Patriarhiei de Constantinopol, Biserica mamă a Ortodoxiei.

În aceste momente, o amintire plină de recunoștință ne readuce în fața ochilor sufletești toate legăturile Bisericii noastre cu Patriarhia de Constantinopol și tot ce a primit Biserica noastră prin aceste legături, de la venerabilul Scaun Ecumenic al Ortodoxiei, acoperit de gloria atîtor fapte mari pentru păstrarea și extinderea dreptei credințe în istoria bimilenară a creștinismului.

Mai întîi se perindă prin fața privirii noastre sufletești șirul de patriarhi ecumenici veniți în țara noastră să aducă personal binecuvîntarea lor și să împărtășească înțelepte îndrumări duhovnicești binecredinciosului și evlaviosului nostru popor, care prin fapte de neasemănată dărnicie a contribuit la întărirea puterii de rezistență a Scaunului Ecumenic în acele vremuri de restriște.

Îl vedem pe patriarhul Nifon al II-lea care a tocmit la începutul secolului al XVI-lea, aci la fața locului, rînduiești după pravila dreptei credințe și după așezămîntul Sfinților Apostoli. Îl vedem pe Patriarhii Ioachim, Pahomie, Teolipt, Ieremia al II-lea, Ioasaș, Chiril Lucaris, Atanasie Patelarie, Partenie al IV-lea, Dionisie Seroglanul, apărînd, rînd pe rînd, în secolele al XVI-lea și al XVII-lea la curtea voievozilor noștri sprijinitori ai Ortodoxiei și la slujba de sfințire a unor vestite locașuri de închinare, făcînd unii din ei aici legături de rudenie, alții fiind înmormîntați în pămîntul binecuvîntat al țării noastre.

Prin aceasta ei au contribuit la prelungirea glorioasei tradiții de spiritualitate și artă bizantină pe pămîntul românesc.

Dar împrejurările neprielnice, care au urmat, au întrerupt, după călătoria patriarhului Iacob, aceste vizite, vreme de mai bine de un sfert de mileniu. Sanctitatea Voastră reînnoadă, prin vizita actuală, tradiția acelor vizite și a unei apropieri mai strînse între Patriarhia Ecumenică și Biserica Ortodoxă Română. De aceea acordăm vizitei prezente a Sanctității Voastre o importanță deosebită în istoria relațiilor dintre Biserica Ortodoxă Română și Patriarhia Ecumenică, fapt care se reflectă în mișcătoarea dragoste cu care ierarhii, clerul și poporul nostru întîmpină și înconjoară pe Sanctitatea Voastră.

Dar trebuie să menționăm că legăturile dintre Patriarhia de Constantinopol și Biserica Ortodoxă Română s-au păstrat neîntrerupte în tot timpul prin dovezi reciproce de interes, de respect și de iubire. Adeseori aceste legături s-au concretizat în acte istorice de mare însemnătate pentru Biserica noastră.

N-am uitat și nu vom uita niciodată că înființarea primelor mitropolii în Țara Românească și Moldova s-a făcut cu aprobarea și binecuvîntarea Patriarhiei de Constantinopol, care a ocrotit și îndrumat, ca o mamă bună, consolidarea organizației noastre bisericești și a ajutat dezvoltarea sănătoasă a Bisericii noastre în învățatura dreptei credințe. Nu uităm că mitropolitul Țării Românești și-a putut adăuga, prin bunăvoința Patriarhiei de Constantinopol, titlul de «Exarh al Plaiurilor», recunoscîndu-i-se de timpuriu o autoritate peste ținuturile locuite de românii dinafara granițelor politice ale Țării Românești, iar mai tîrziu de «Locuitor al Scaunului Cezareii Capadociei», care a adăugat un spor de prestigiu Bisericii noastre și o subliniere a legăturilor ei deosebit de strînse cu Patriarhia de Constantinopol.

Ne amintim cu aleasă recunoștință că dobîndirea autocefaliei de către Biserica noastră — atunci cînd dobîndirea independenței de stat a României impunea aceasta —, și ridicarea Mitropoliei Ungrovlahiei la treapta de Patriarhie — atunci cînd a devenit Scaunul întîistătător al tuturor românilor dreptcredincioși — s-au făcut de asemenea cu înțelegerea și prețuirea ce a fost arătată Bisericii Ortodoxe Române de către Patriarhia Ecumenică.

Nu putem lăsa de asemenea neamintită nici bucuria ce ne-a prilejuit-o însăși Sanctitatea Voastră prin faptul că împreună cu Sfîntul Sinod al Patriarhiei Ecumenice ați ridicat anul trecut pedeapsa caterisirii care plana în mod nedrept asupra mitropolitului de vrednică pomenire Antim Ivireanul.

Sanctitatea Voastră,

Biserica Ortodoxă Română, legată prin atîtea amintiri de Patriarhia de Constantinopol și purtînd în jînța ei atîtea urme ale unor acte de bunăvoință din partea acestei Patriarhii, a crescut neîncetat, atît sub raportul numărului de credincioși, cît și al organizației, al activității și al conținutului ei spiritual, încît astăzi ea Vă întîmpină — desigur, spre bucuria Sanctității Voastre, — ca o unitate puternică și plină de prestigiu între Bisericile Ortodoxe surori, care alcătuiesc împreună Trupul cel tainic și întru totul binecredincios al Domnului nostru Iisus Hristos.

Cu preoți cu o serioasă pregătire duhovnicească și teologică; cu cele două institute teologice de grad universitar, — numărînd fiecare peste 300 de studenți — și cu cele 6 seminarii teologice; cu o activitate pastorală conștiințioasă și plină de rîvnă, cu un scris teologic abundent și temeinic, sprijinind năzuințele contemporane ale poporului nostru spre o viață la nivelul cerințelor omului de azi, Biserica Ortodoxă Română este o Biserică activă, însuflețită, prezentă în timp împlinindu-și cu sîrguință misiunea ei de slujitoare a lui Hristos în mijlocul poporului la care a fost trimisă, pentru mîntuirea sufletelor, pentru ridicarea poporului la o treaptă de viață superioară sub toate raporturile.

În timpul ultimelor două decenii, cu înțelegerea Conducerii noastre de Stat, dornică să vadă întărindu-se legăturile de frățietate și de prie-

tenie cu toate popoarele și pe toate planurile, Biserica Ortodoxă Română a dat o atenție deosebită și reînviării legăturilor dintre Bisericile Ortodoxe surori, reînnoirii ecumenicității ortodoxe, reînnoirii ecumenicității ortodoxe atât de vii în trecut.

Ea s-a străduit să împlinească o năzuință căreia îi dădeam expresie curînd după înscăunarea Noastră ca Patriarh, cînd adresîndu-Ne Întîistătătorilor Bisericilor Ortodoxe surori, spunea: «Simțim o nespūsă bucurie și o mare încurajare că avem prilejul să facem cunoscut tuturor Bisericilor Ortodoxe surori, ca — împreună cu mărturisirea de a păzi neclintite învățăturile și tradițiile Sfintei Biserici Ortodoxe de Răsărit —, putem da chezășie, că totdeauna, potrivit cu datoria ce avem și pe cît împrejurările ne vor îngădui, grija cea mai sfîntă și cea mai arzătoare pentru noi va fi de a păstra și întări legăturile de dragoste și conlucrare între Bisericile surori».

Năzuința aceasta a simțit-o Biserica noastră în pragul vremurilor noi cu atît mai puternică, cu cît aceste vremuri au ridicat în viața popoarelor grele probleme la a căror rezolvare Bisericile creștine pot și trebuie să-și dea și ele sprijinul lor. De aceea spunea în aceeași epistolă irenică: «Fiecare Biserică în parte întîmpină astăzi mari greutăți și, de aceea, se cere ca aceste griji și frămîntări să fie cercetate laolaltă, dărîmîndu-se peretele care ar încerca să zăgăzuiască unirea noastră duhovnicească, împăcîndu-se cugetele într-o legătură cît mai strînsă, întinzînd punți de prietenie și de pace trainică între neamurile și popoarele Bisericilor surori întru Ortodoxie. Pentru aceasta, credem că avem nu numai datoria, ci chiar porunca expresă de la Mîntuitorul nostru Iisus Hristos să ne iubim unii pe alții, ca într-un gînd să mărturisim, peste neamuri și peste veacuri, și să ne ajutăm în tot ceasul ca să fim o Biserică sobornicească și apostolească, o Biserică a bunătății, a dragostei și a păcii.

Ca păstrători ai învățăturilor evanghelice și ca propovăduitori ai iubirii nemărginite, socotim că legăturile de apropiere și de conlucrare între Bisericile noastre surori în dreapta credință sînt astăzi mai de trebuință decît oricînd».

Urmărînd împlinirea acestui program, Biserica noastră a participat prin ierarhii ei, prin profesorii de teologie și prin reprezentanții preoțimii și credincioșilor la toate conferințele și întrunirile interortodoxe și panortodoxe ce s-au ținut în ultimii ani, a vizitat o serie de Biserici surori și a primit vizitele reprezentanților lor, discutînd împreună problemele de interes comun ale Ortodoxiei în epoca actuală, în mijlocul unei lumi aflate în mari și rapide prefaceri și în fața năzuințelor de apropiere și colaborare care însușeștesc ecumenismul creștin contemporan.

Datorită acestor întîlniri, Ortodoxia în întregul ei și-a dovedit capacitatea de a fi o Biserică vie, de a-și înnoi metodele de activitate și formele de exprimare și valorificare a mesajului evanghelic în lumea de azi.

În Conferințele Panortodoxe de la Rodos, Bisericile Ortodoxe au ajuns la un prim acord concret, ca răspuns la cerințele ecumenismului actual, hotărînd deschiderea dialogului teologic cu Biserica Anglicană și cu cea Veche-Catolică și trecînd la pregătirea în comun a acestui dialog.

Datorită unei tot mai strînse colaborări pe linia colaborării largi în problemele ecumenismului creștin, toate Bisericile Ortodoxe au aderat la Consiliul Ecumenic al Bisericilor. Biserica noastră a reluat legăturile cu acest Consiliu, o dată cu alte Biserici, în 1961, conlucrînd cu acest for intercreștin, împreună cu toate Bisericile Ortodoxe, în spiritul Enciclicii Patriarhiei Ecumenice din 1920, pentru apropierea între toți creștinii, în duhul iubirii lui Hristos, pentru apropierea în credință și pentru sprijinirea năzuințelor lumii contemporane.

Tot pentru slujirea unei vieți mai bune și mai demne de trăirea și misiunea creștină în mijlocul lumii actuale, Biserica Ortodoxă Română activează prin reprezentanții ei, împreună cu celelalte Biserici Ortodoxe surori și cu alte Biserici și confesiuni creștine, în Conferința Bisericilor Europene și Conferința Creștină pentru Pace.

Colaborarea aceasta a tuturor creștinilor se dovedește continuu necesară și se cere să fie neîncetat întărită. Căci numeroase popoare continuă să stea sub apăsarea unor grele lipsuri și omenirea întregă continuă să fie amenințată în existența ei de gravul pericol al unui război pustitor. De aceea socotim că Bisericile trebuie să stăruie cu timp și fără timp într-o colaborare tot mai strînsă, în propovăduirea păcii între popoare, în acordarea unui ajutor cît mai substanțial la rezolvarea marilor probleme de existență ale omenirii de azi, aceasta fiind misiunea lor cea mai urgentă în zilele noastre.

Convinsă că vizita Sanctității Voastre va înscrisie un moment de mare importanță pe calea întăririi acestei colaborări, toată Biserica noastră Vă îmbrățișează cu o iubire plină de căldura Sfintului Duh și Vă spune din toată inima: «Bine ați venit în mijlocul nostru! Binecuvîntat este cel ce vine întru numele Domnului!»

Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Atenagora I a răspuns, rostind următorul cuvînt:

Prea Fericite și Preaiubite Frate în Hristos,

Fiînd totdeauna adunați în numele Domnului în comunitatea sfintei noastre credințe ortodoxe și a mărturisirii ei și în dragostea care «toate le îndură, toate le nădăjduiește, toate le rabdă» și mai ales în comunitatea neprihănitului Trup și Singe al Mintuitorului, slujitori ai Bisericii celei Una, Sfîntă, Ortodoxă, trăind și vestind lumii unitatea în Duh și pururea prezenți fiecare în bucuria și în necazul celuilalt, nu simțim despărțirea cea după trup și distanță geografică.

Pentru că totuși este lucru foarte plăcut și plinire a bucuriei întîlnirea personală a fraților și schimbul din apropiere al îmbrățișării dra-

gostei și păcii, cu plăcere folosind prilejul, am întreprins cu inimă bucură, împreună cu Înalt Prea Sfințită Mitropolia care Ne însoțesc și iubiți frați în Hristos: Meliton al Calcedonului, Chiril al Haldeii, Hristostom al Neocezarei și Maximos al Sardelor, sfântă călătorie, de data aceasta către Bisericile surori de la mieznoapte, pentru întâlnire personală cu patriarhii întăistători ai lor, dintre care mai mulți ne-au și vizitat la reședința Bisericii-Mame.

Fiind amănată pentru un timp mai potrivit trecerea noastră pe la preasfânta Biserică a Rusiei, după dorința Sanctității Sale Patriarhul Moscovei și iubit frate în Hristos, Alexei, după ordinea onorifică a Bisericilor Ortodoxe am vizitat mai întâi preasfânta Biserică a Serbiei, cu gândul de a vizita după aceea și preasfânta Biserică a Bulgariei.

Prea Fericite,

În această clipă sfântă, aflându-Ne în mijlocul preasfintei Biserici a României și înaintea preaiubitei și doritei voastre Prea Fericiri, cinstitului ei Patriarh, simțim profundă emoție aducându-Vă îmbogățirea dragostei frățești și salutul păcii de la Biserica-Mamă a noastră de Constantinopol. Această emoție a noastră devine și mai mare pentru faptul că vizităm o Biserică soră și preaiubită, ale cărei legături cu Scaunul preasfânt Apostolic și Patriarhal Ecumenic nu datează abia de ieri, nici nu sînt legături formale și de simplă ordine ierarhică, ci privind în trecutul adînc al istoriei, înaintează în viața sfintei noastre Biserici Ortodoxe, păstrînd caracterul sacru indestructibil. Pentru că aceste sfinte legături, existînd și mai înainte, de la răspîndirea creștinismului în această țară din centrele creștine de mai la Sud, s-au stabilit și au devenit mai puternice de la constituirea Principatelor Muntenia și Moldova, prin înființarea de către preasfânta noastră Patriarhie Ecumenică a Mitropoliei Ungrovlahiei și Moldovei, și s-au consolidat mai departe prin eforturile stăruitoare depuse de patriarhii de Constantinopol pentru menținerea pe acest pămînt a Ortodoxiei în secolele al XVI-lea și al XVII-lea, și prin toată asistența și ajutorul bisericesc acordate din datorie în zilele grele preasfintei Biserici a României de către Patriarhia Ecumenică.

Biserica noastră Mamă de Constantinopol, împreună purcescu cu preasfânta Biserică Ortodoxă din Țările de la Dunăre, a țesut strălucita istorie comună a slavei sfintei noastre credințe, ai cărei moștenitori și depozitari s-au numit timpurile mai noi. Și iată, astăzi deplina comuniune în toate între cele două Biserici devine exemplară și caracteristică a legăturii care leagă Bisericile Ortodoxe în parte. Întrucît Preasfânta Biserică a României, inel ales în lanțul de aur al prea frumosului corp al Bisericii Ortodoxe, avînd bine organizată viața sa bisericească internă, aduce bucură și totodată abundentă contribuția sa foarte prețioasă la studiul și la îndrumarea problemelor care preocupă Biserica Ortodoxă ca totalitate, a celor interortodoxe și a celor care se referă la creștinism în general. Noi personal și preasfîntul nostru Scaun Ecumenic apreciem în chip cu totul deosebit participarea din toată inima,

sub îndrumarea înțeleaptă a Prea Fericirii Voastre, a Patriarhiei Române la Conferințele Panortodoxe cu ierarhi cu experiență și capacitate încercată, bine informați asupra problemelor Bisericii contemporane, ca și colaborarea pe care o oferă în câmpul dialogului ecumenic, în deplină apreciere a cerințelor epocii contemporane și a tinerii și a aplecării către Biserica Ortodoxă, manifestate din partea celorlalte Biserici și confesiuni creștine, față de Biserica Ortodoxă, ca depozitară a credinței și a Tradiției transmise de Apostoli și de Părinți. Participarea preasfintei Biserici Române la dialogul ecumenic dovedește dragostea pe care ea o are față de frații în credință și dorința ei ca să vadă restabilită într-o zi unitatea pancreștină și pe toți cei care cred în Hristos uniți și comunicând în trupul neprihănit și cinstitul sînge al Domnului din Potirul comun al Sfintei Euharistii, și în plus dispoziția ei de a contribui astfel în chip mai larg la domnia păcii între toți oamenii, fii ai Tatălui ceresc comun.

Mulțumim din toată inima Venerabilei Prea Fericirii Voastre, venerabilei Voastre Ierarhii, cucernicului cler și binecuvîntatului popor român credincios, pentru primirea cordială ce Ne-ați rezervat Nouă și cinstiților Noștri însoțitori, primire care mărturisește virtuțile nobleței și ospitalității poporului român. Intorcîndu-ne la Scaunul nostru vom adăuga la tezaurul inimii Bisericii-Mame toată această bogăție a înaltului gînd ortodox, a evlaviei și a gîndirii creștine dezvoltate, arătate de la Prea Fericitul Patriarh al României pînă la ultimul credincios român, spre îmbogățirea tezaurului comun al Ortodoxiei, ca mărturie că nimic nu ne poate despărți de dragostea lui Hristos, că noi, în timp fiind și prin timp, mergînd împreună în veșnicie, mărturisim aceeași credință și vestim în duhul slujirii totdeauna către toți frații creștini, fără deosebire de confesiune, și către toți oamenii de bunăvoință, în scopul creării unei lumi mai bune, pașnice, bucurîndu-ne de dreptate și de libertate, și gustînd dinainte împărăția lui Dumnezeu pe pămînt.

Plini de asemenea sfînte gînduri și sentimente în fața Sfîntului Altar, care ne unește în veac, îmbrățișăm pe Prea Fericirea Voastră și în persoana ei preasfînta Biserică a României, și, urmînd îndemnul apostolic de a ne ruga pentru cei care sînt la conducere, ridicăm miîni rugătoare pentru Conducătorii acestei țări preaiubite inimii Noastre, și întîndem binecuvîntarea Noastră patriarhală asupra tuturor, rugînd pe Domnul Dumnezeu nostru ca să arate Biserica Sa din această țară vie, totdeauna roditoare și să-i țină pe toți, de la Conducătorii țării pînă la cel din urmă cetățean, sub puternica Sa ocrotire, dăruind bogăție de bunuri și pace netulburată țării acesteia.

Lui să fie slava și puterea și închinarea în veci, Amin !»

Apoi Sanctitatea Sa a adăugat : În amintirea acestei luminoase mîlîniri a noastră, în această strălucită catedrală patriarhală, rog pe Prea Fericirea Voastră să primească în dar placa aceasta aurită, al cărei cu prins este următorul :

«Atenagora I, din mila lui Dumnezeu Arhiepiscop al Constantinopolului — Noua Romă — și Patriarh ecumenic, către preasfînta Biserica

rică Ortodoxă a României: Pace grăim Bisericii acesteia, luînd cuvîntul de la Dumnezeu, spunem acest lucru, vouă, fiilor ai păcii și să se odihnească peste voi pacea lui Hristos.

În slujirea laolaltă a dragostei și a credinței, slăvind pe Domnul nostru pentru toate și propovăduind învierea Lui, mărind totodată în chip deosebit pe preasfînta Născătoare de Dumnezeu, împreună cu toți sfintii, ferim pe părinții și frații voștri în credință care au vestit mai înainte și care au ținut Biserica aceasta, și aducem cinstire tuturor celor vrednici de Ortodoxie de aici și binecuvîntare întregului popor credincios din partea Sfintei lui Hristos mari Biserici.

Anul mîntuirii 1967, indictionul 6.

† ATENAGORA al Constantînopolului».

După polihroniu, Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora I, împreună cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și cu însoțitorii lor s-au îndreptat prin mulțimea credincioșilor către palatul patriarhal. Pe scările din fața palatului patriarhal, cei doi patriarhi au binecuvîntat clerul și credincioșii și s-au îmbrățișat frățeste în fața credincioșilor care i-au aclamat îndelung.

După intrarea în palat, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a condus personal pe oaspeți în cabinetul său de lucru, în paraclisul patriarhal, în sala de ședințe a Consiliului Național Bisericesc, în sala Adunării Naționale Bisericești, în bibliotecă și în căminul arhieresc din palatul patriarhal, dînd toate lămuririle necesare în legătură cu tot ce cuprinde reședința patriarhală.

În timpul mesei de prînz, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a înștiințat pe oaspeți despre programul întocmit de Sfîntul Sinod Permanent, după care urmează să se desfășoare vizita Sanctității Sale Patriarhul Atenagora I pe timpul șederii în țara noastră. Oaspeții s-au declarat întru totul de acord cu acest program.

Potrivit programului, în după amiaza aceleiași zile, Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora I și însoțitorii săi au fost conduși de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și de membrii Sfîntului Sinod Permanent la Mînăstirea Cernica, de lîngă București.

La intrarea în mînăstire au fost întîmpinați de călugării Mînăstirii Cernica în frunte cu P. Cuv. Arhimandrit-stareț Roman Stanciu, de un grup de călugări de la Mînăstirea Căldărușani, în frunte cu P. Cuv. Arhimandrit-stareț Gherasim Cristea, de călugărițe de la Mînăstirea Păraia, în frunte cu P. Cuv. stareță Lucia Dumbravă și de credincioși din satele vecine, care intonau cu multă însufletire imnul patriarhal.

După ce au sărutat sfînta cruce și sfînta Evanghelie prezentate de P. Cuv. stareț, cei doi Patriarhi și însoțitorii s-au închinat la moaștele Sfîntului Calinic, la icoană și la sfînta masă în altar, luînd apoi loc în

străni. Un sobor de slujitori a săvirșit un polihroniu, după care P. Cuv. stareț Roman Stanciu a rostit în limba franceză următorul cuvînt:

«Sanctitatea Voastră,

Cu inimile umilite, părinții și frații chinoviei noastre dau slavă lui Dumnezeu, Celui care pururea ne mîngîie cu darurile Sale, pentru că astăzi mare bucurie ne-a făcut și o deosebită onoare a adus chinoviei noastre, îndreptîndu-Vă pașii Sanctității Voastre și distinșilor oaspeți ce Vă însoțesc, aici.

În trecutul istoric, chinovia noastră avea strînse legături cu Sfîntul Munte Atos și viața duhovnicească a mînăstirii s-a hrănit și se hrănește încă din comoara cea bogată a sfintei Biserici a Constantinopolului pe care i-a încredințat-o Apostolul Andrei și șirul nenumărat al sfinților părinți.

Fericiții ctitori și cinstiții părinți povățuitori ai noștri, dintre care amintim pe părintele arhimăndrit Gheorghe, părintele ieromonah Iachint, pe părintele ieroschimonah Pimen, și pe Sfîntul părintele nostru Calinic și alții, de acolo ne-au adus primele îndrumări în viața duhovnicească, și dulcele cuvinte ale patriarhului Calist, ale Sfîntului Grigorie Sinaitul, ale Sfîntului Simeon Noul-teolog.

Sub umbra acestor sfinți părinți, la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui de al XIX-lea, la Mînăstirea Cernica a funcționat o școală de duhovnicie care învăța pe iubitorii de Hristos, din mînăstirile Țării Românești, greul meșteșug al curățirii sufletului de cele pătimăse.

Aici, în Țara Românească și la Neamț, în Moldova, s-au tradus în limba română cuvintele cele bine grăitoare ale Sfinților Părinți.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea numărul ostenitorilor în această chinovie se ridică la 350 de monahi, povățuiți fiind de părintele arhimăndrit Calinic, om sfînt cu viața și plăcut lui Dumnezeu. Cu grija sfîntiei sale s-au clădit din temelie biserica aceasta în care ne aflăm și ocolul chiliilor.

Bolnița mînăstirii zidită de dînsul a ajuns pe timpul războiului de independență a Țării Românești (1877) un adevărat spital, unde părinții dădeau îngrijire sanitară soldaților răniți.

În perioada 1920—1940 la Mînăstirea Cernica a funcționat o tipografie și un seminar monahal pentru pregătirea teologică a monahilor din întreaga țară.

Astăzi, în Mînăstirea Cernica viețuiesc 60 de monahi și-și duc viața după rînduiala dată de părinții arhimăndriți Gheorghe și Calinic, în obște, păstrînd tipicul bisericesc al celor șapte laude și al sfintei liturghii zilnice.

Nevoile de hrană și întreținere le împlinim din gospodăria noastră agricolă, care are în folosință 60 ha teren.

Din cauza vremurilor și mai ales a cutremurului din 1940, clădirile mînăstirii se ruinaseră și numai datorită grijii și strădaniei Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, au fost salvate. Cu ajutorul Prea Fericitului Sale s-a făcut întreaga restaurare a clădirilor și s-au înfrumusețat

imprejurimile. Prea Fericirea Sa este al doilea cititor al mînăstirii noastre.

Sanctitatea Voastră,

Vă rugăm să binevoiți a primi călduroasele noastre mulțumiri pentru vizita pe care ați binevoit a o face așezămîntului nostru, și a ne împărtăși binecuvîntarea apostolică a Sanctității Voastre».

Răspunzînd, Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora I a spus:

*Prea Cuvioase Părinte Stareț,
Prea Cuvioși Părinți,
Iubiți credincioși,*

Azi dimineață, în strălucita catedrală patriarhală din București, ne-am exprimat bucuria și fericirea că ne-a învrednicit Dumnezeu să putem veni să vizităm pe Prea Fericitul Patriarh Justinian, ierarhii, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, precum și pe conducătorii țării acesteia.

Prea Fericitul Patriarh Justinian, cu pătrunderea spirituală pe care o are, a înțeles de mai înainte dorința noastră de a vizita în România una dintre cele mai de seamă mînăstiri. De aceea, mulțumim din adîncul inimilor noastre Prea Fericirii Sale că ne-a condus la această Mînăstire Cernica, cu strălucita și marea ei istorie, cu activitatea ei deosebită în slujba Bisericii și neamului românesc și cu marea binecuvîntare pe care a avut-o de a păstra aici moaștele Sfîntului ierarh Calinic.

Prea Fericitul Patriarh Justinian este cunoscut în toată Ortodoxia și în toată lumea creștină ca un mare organizator de Biserică, dar în chip deosebit este cunoscut ca organizator al vieții monahale. Am aflat foarte multe lucruri bune despre viața și activitatea mînăstirilor din România. Mulți dintre vizitatorii care au trecut prin țara Dvs., chiar dacă unii n-au fost ortodocși — ne-au istorisit cu admirație despre toate cele ce au văzut în mînăstirile ortodoxe românești.

În secolul acesta al XX-lea, în vremea cînd tehnica face atîtea progrese, ar putea crede cineva că mînăstirile nu mai au nici un rost. Eu socotesc dimpotrivă. Ele sînt dovada practică a puterii credinței, a forței spiritului, a bunătății inimii credincioșilor, a acțiunii filantropice și a rugăciunii pentru toți oamenii. Mînăstirile au un rol deosebit de important pentru viața religioasă și morală a credincioșilor, chiar și în epoca aceasta a tehnicii.

De aceea felicităm în chip deosebit pe Prea Fericitul Patriarh Justinian și Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, că în această epocă a tehnicii, nu numai că întrețin, dar fac să înflorească mînăstirile. Mînăstirea aceasta în care ne găsim este o bogăție în sine a Bisericii Mîntuitorului Hristos. Dar comoara cea mai de preț sînt părinții care trăiesc aici, care se roagă neîncetat pentru toată lumea și au inimi pline de bunătate și respect față de toți cei ce vizitează această sfîntă mînăstire.

Împreună cu însoțitorii mei mulțumim din inimă pentru primirea ce ni s-a făcut, mulțumim și poporului credincios care ne-a întîmpinat

și mărturisesc că ne-am simțit că alcătuim cu toții un singur popor. Noi nu ne simțim străini în țara Dvs., ci frați și prieteni.

Mulțumesc Prea Cuviosului Părinte egumen pentru primirea și pentru cuvintele frumoase pe care ni le-a adresat, și-l felicităm pentru felul cum conduce această frumoasă minăstire.

Plecând de aici, vom păstra multe amintiri plăcute în inimile noastre și vom spune și la noi tot ce am văzut. Ne exprimăm dorința ca viitorii din această minăstire să se roage și pentru noi.

Bunul Dumnezeu să vă binecuvânteze pe toți. Amin !

Apoi, Prea Cuviosul Pimen Georgescu, ghidul minăstirii, a condus pe înalții oaspeți în întreaga minăstire și a dat toate lămuririle în limba franceză. Au fost vizitate chiliile, muzeul minăstirii, căminul de oaspeți și trapeza, (în care se execută lucrări de pictură). Pretutindeni Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Atenagora I și însoțitorii au admirat administrarea și buna organizare a minăstirii, felicitând călduros pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian pentru toate lucrările executate în ultimii ani la acest așezămint monahal și pentru nivelul înalt de viață duhovnicească al călugărilor din minăstire.

Seara târziu cei doi întăistători de Biserici și însoțitorii lor s-au întors la palatul patriarhal din București.

Marți
17
octombrie

Potrivit programului stabilit, la orele 9 dimineața, Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora I, împreună cu toți membrii din delegație și cu membrii din suita personală, însoțiți de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, de membrii Sfântului Sinod Permanent, de Secretarul Sfântului Sinod și alți salariați superiori de la Centrul Patriarhal, au vizitat mai întâi *biserica Sfântul Elefterie* din Capitală.

La intrarea în biserică, oaspeții au fost întâmpinați de P. C. Preot paroh Mihail Bulacu și de ceilalți trei preoți slujitori la această biserică, împreună cu epitropii, cu consiliul parohial și cu un număr destul de mare de credincioși.

Au fost date lămuriri în legătură cu construcția bisericii, cu pictura care este în stadiu de finisare, precum și cu tîmpla care este inspirată după cea de la Scoplie din Iugoslavia. Părintele paroh a subliniat pe de o parte aportul credincioșilor la construirea acestei biserici, iar pe de altă parte ajutorul substanțial pe care l-a primit biserică de la Sfînta Arhiepiscopie a Bucureștilor, prin largă și binevoitoarea înțelegere a Prea Fericitului Patriarh Justinian.

Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora I a mulțumit pentru caldă primire ce i s-a făcut și a mărturisit că din prima zi a sosirii Sanctității Sale în România se simte ca în țara sa, și că iubește poporul român dreptcredincios pentru dragostea pe care o arată față de biserică și față de slujitorii ei. În cartea de vizitatori a bisericii, Sanctitatea Sa a scris :

«Cu mare admirație pentru această minunată construcție și cu felicitări pentru cei ce au construit-o.

17.X.1967

† Atenagora al Constantinopolului».

În continuare, înalții oaspeți au fost conduși la biserica «Parcul Domeniilor» din București. Aici au fost întâmpinați de P.C. Pr. Alex. Ionescu, parohul bisericii și vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, de P.C. Pr. Miron Ianculescu, de epitropi, de consilieri, de arhitectul D. Ionescu-Berechet, după planurile căruia a fost construită biserica, și de numeroși credincioși.

Părintele paroh a făcut un scurt istoric al construcției bisericii, stăruind mai ales asupra catapetesmei bisericii și celorlalte lucrări executate în marmură și evidențiind purtarea de grijă pe care o arată Prea Fericitul Părinte Patriarh pentru terminarea definitivă a acestor lucrări.

Sanctitatea Sa, împreună cu însoțitorii, a cercetat de aproape lucrările în marmură care au fost executate atât de artistic la această biserică și a făcut urarea ca toți ostenitorii, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, să se poată bucura cât mai curând de terminarea definitivă a acestei monumentale biserici. La plecare, în condica de vizitatori a bisericii, Sanctitatea Sa a scris: «Admi- evlavia poporului român și devotamentul lui față de Biserica Ortodoxă Română sub conducerea marelui Patriarh Justinian.

17.X.1967

† Atenagora al Constantinopolului».

Petrecuți cu imnul patriarhal și în aclamațiile credincioșilor prezenți, cei doi Patriarhi și însoțitorii au pornit, la orele 10,30 spre Mănăstirea Curtea de Argeș.

Convoiul de mașini a străbătut Bulevardul 1 Mai, Calea Griviței, cu noile construcții, a trecut prin sate cu case bine gospodărite și prin orașe, în care prin hărnicia și priceperea poporului și a conducătorilor lui se înalță tot mai multe blocuri noi pentru locuințe, fabrici, întreprinderi și instituții, puse în slujba bunăstării și înfloririi patriei. Oaspeții admiră frumusețea caselor noastre țărănești, modernizarea orașelor, industrializarea țării. Își manifestă de asemenea bucuria pentru faptul că în sate și orașe bisericile sînt tot așa de bine întreținute ca și toate celelalte instituții administrative și culturale. Nu o dată Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora I exclamă: «Ce popor minunat! Ce frumoasă țară! Cît de înfloritoare este România de azi!»

În jurul orei 13, oaspeții și însoțitorii au ajuns în orașul Curtea de Argeș. La Mănăstirea Curtea de Argeș Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora I și Prea Fericitul Patriarh Justinian, împreună cu toți cei care-i însoțesc, au fost întâmpinați de P. S. Iosif, Episcopul Rîmnicului și Argeșului, P. S. Pavel Șerpe, Consilieri eparhiali ai Rîmnicului și Argeșului.

sului, protoierei, preoți și mulți credincioși din oraș și din satele vecine.

Corul minăstirii a intonat imnul patriarhal și axionul, în timp ce oaspetii și însoțitorii intrau în minunata biserică a minăstirii.

După ce Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora I și Prea Fericitul Patriarh Justinian au sărutat sfânta Evanghelie și sfânta cruce, și după ce s-au închinat la sfintele icoane și la sfânta masă din altar, au luat loc în străni și au ascultat cu toată evlavie Te-Deum-ul săvârșit de P.S. Episcop Iosif înconjurat de un sobor de slujitori.

La sfârșit, P. S. Episcop Iosif a rostit următorul cuvânt de bun-venit:

*Sanctitatea Voastră,
Prea distinși oaspeți,*

Cu inimi pline de duhovnicească bucurie, dăm slavă și mulțumită Părintelui ceresc că ne-a învrednicit ca, în clipa de față, aici, în această prea înfrumusețată biserică, să stăm față către față cu Sanctitatea Voastră, întiiul între ierarhii Bisericii Ortodoxe. Vizita ce ne faceți umple de o negrăită bucurie sufletele noastre ale tuturor, căci noi toți vedem în distinsa personalitate a Sanctității Voastre pe Prea Venerabilul și strălucitul ierarh al Ortodoxiei, care cu multă înțelepciune, trudește la cirna Patriarhiei Ecumenice.

Sanctitatea Voastră,

Orașul Curtea de Argeș, în care Vă găsiți acum, are pentru trecutul Bisericii noastre o mare însemnătate, căci aici a fost cea dintâi reședință a Mitropoliei Țării Românești, înființată în anul 1359 de Voievodul Nicolae Alexandru Basarab, cu aprobarea patriarhului ecumenic Calist I. Aci la Argeș au păstorit primii vlădici ai țării: Iachint de la Vicina, Hariton, fostul protos al Sfântului Munte, Antim, fost dicheofilax al Patriarhiei Ecumenice și alții. Unii din ei au fost trimiși, iar alții și hirotoniți de patriarhii ecumenici ai acelor vremi. Toți însă au fost membri ai Sinodului Patriarhal din Constantinopol, participând uneori la ședințele lui.

În vremile mai de mult, aceste meleaguri au mai fost cercetate de unii din înaintașii Sanctității Voastre. Pe aici și-a purtat pașii Sfântul patriarh Nifon, care în anii 1503—1505 a reorganizat Biserica Țării Românești, precum și patriarhul ecumenic Pahomie I, care în anul 1513 a sfințit, aici la Argeș, Sfântul și Marele Mir.

Sanctitatea Voastră,

Vă aflați acum în biserica Minăstirii Argeș, unul din cele mai alese și mai prețioase monumente de arhitectură și artă din țara noastră. A fost zidită pe locul vechii Mitropolii a Ungrovlahiei între anii 1514—1517 de Voievodul Neagoe Basarab și de soția sa Despina Doamna și la înfrumusețarea ei au lucrat și meșteri aduși de ctitori din Țarigrad.

Această minunată biserică în care ctitorul așezase icoana Pantocratorului adusă de la Țarigrad și o parte din moaștele Sfântului Nifon

patriarhul Constantinopolului, a fost sfințită cu nepovestită fală la hramul ei, praznicul Adormirii Maicii Domnului din anul 1517.

Tirnosirea sfântului locaș s-a făcut de unul din înaintașii Sanctității Voastre, patriarhul Teolipt I, care a venit la Argeș însoțit de patru ierarhi din Sinodul său: mitropolitul de Seres din Macedonia, cel de Sardes din Lidia Asiei Mici, cel din Midia de pe malul Mării Negre și cel din Melnicul așezat la miazănoapte de Seres. După isprăvirea serbărilor de sfințire, patriarhul Teolipt a binecuvîntat slujba ce se întocmise pentru Sfîntul Nifon, stabilînd ca ea să se facă pretutîndeni, a ridicat ctitoria lui Neagoe la rangul de arhimandrie și, de comun acord, cu voievodul, cu clerul și ierarhii țării și cu soborul aflat atunci de față, a hotărît ca Mitropolia Ungrovlahiei să se mute de la Argeș la Tîrgoviște, lucruri care s-au și înfăptuit întocmai.

Cu timpul ea a fost și locaș de veșnică odihnă pentru ctitorii ei. Aici își doarme somnul de veci Neagoe Vodă Basarab, cel ce a miluit și Patriarhia Ecumenică, căci după spusa cronicarului, el la «biserica cea mare sobornică din Țarigrad au adunat plumbul cel vechi și au cumpărat altul nou încă mai mult și o au acoperit toată de iznoavă. Și toate chiliile den patriarșie li-au înnoit și patriarșia cu bani și cu multe daruri au îmbogățit».

Acum două luni, Biserica noastră, de față fiind și solia Sanctității Voastre, a comemorat în chip sărbătoresc trecerea a 450 de ani de la acest însemnat popas din viața mînăstirii.

Sanctitatea Voastră,

Aceste puține fapte arată limpede rostul pe care uneori Marea Biserică din Constantinopol l-a avut în viața Bisericii noastre, care în cursul multisekularei sale existențe a stat întotdeauna în strînsă legătură cu Biserica păstorită acum de Sanctitatea Voastră, al cărei început se socotește a fi fost pus de Sfîntul Apostol Andrei, cel ce a aruncat samînța Evangheliei lui Hristos și pe pămîntul românesc.

Facă Domnul ca aceste legături și mai mult să crească și să se întărească.

Sanctitatea Voastră,

Mulțumindu-Vă încă o dată pentru bucuria zilei de azi și pentru vizita ce ați binevoit a o face și pe pămîntul Eparhiei noastre, în numele clerului și al credincioșilor, pe care cu voia lui Dumnezeu îi păstoriim, și în numele meu personal, îngăduiți-mi să Vă prezint omagiul osobitei noastre cinstiri și al calde iubiri pentru toate satisfacțiile suflotești ce ne-ați prilejuit acum.

Cerînd binecuvîntarea Sanctității Voastre asupra duhovniceștii noastre turme, care azi Vă întîmpină cu aceeași dragoste cu care cu 450 de ani în urmă strămoșii ei au întîmpinat pe înaintașul Sanctității Voastre, Patriarhul Teolipt, rugăm din suflet pe Milostivul Dumnezeu să Vă păstreze sănătos pentru întărirea și înflorirea Bisericii lui Hristos.

Intru mulți și fericiți ani !

Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Atenagora I a răspuns următoarele :

«Prea Sfințite și preaiubite frate în Hristos,

Impreună cu membrii Sinodului din jurul Nostru mulțumim călduros Prea Sfinției Voastre, soborului acestei mînăstiri, clerului, binecredinciosului popor din ținutul acesta pentru primirea ce ne-ați făcut și pentru cuvintele frumoase pe care ni le-ați adresat. Vă mulțumim de asemenea pentru expunerea foarte interesantă pe care ați făcut-o cu privire la legăturile istorice în general între Biserica Ortodoxă Română și Bisericile Ortodoxe, și în special între Biserica Română și Patriarhia de Constantinopol. Într-adevăr, în tot timpul a fost o manifestare de strînse legături între Biserica Ortodoxă Română și Patriarhia de Constantinopol.

Dar și răsăritul nostru ortodox a primit vizite și delegații din această parte. Numele strălucit al Basarabilor umple întreaga catedrală din Constantinopol și pretutindeni unde am mers în răsăritul ortodox am găsit aceste urme vii de legături între Biserica Ortodoxă Română și Biserica Ortodoxă în genere. În afară de Constantinopol, Sfîntul Munte Atos este plin de numele voievozilor ortodocși români.

Am găsit urme de voievozi români la Damasc, Ierusalim, Alexandria și chiar la Muntele Sinai, unde am fost în 1959. Toate locurile acestea sfînte păstrează cu evlavie numele străluciților domnitori ai țărilor române pentru marile lor binefaceri, pentru interesul deosebit pe care l-au arătat Ortodoxiei și pentru legăturile sfînte care s-au creat atunci și care continuă neîntrerupt.

A fost firesc să fim informați de Prea Fericitul Patriarh Justinian că în vara aceasta au avut loc aici la Curtea de Argeș sărbătorile comemorative pentru împlinirea a 450 de ani de la sfințirea acestei biserici.

Găsesc prilej binevenit să mulțumesc călduros Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru inițiativa și dragostea de a ne invita și pe Noi la aceste sărbători comemorative. Am fi venit, desigur, pentru ca să îmbrățișăm pe Prea Fericirea Sa în locul acesta pe care-l cinsteste și-l slăvește, precum și pe membrii Sfîntului Sinod, care cinstesc nu numai Biserica Ortodoxă Română, ci Biserica Ortodoxă în general. Am fi dorit să venim cu acel prilej să ne închinăm în acest loc sfînt, continuînd tradiția slăviților noștri înaintași. Dar între timp fusese pus la cale programul acestei vizite pe care o facem.

Am auzit multe lucruri despre această vestită mînăstire, ca centru religios, ca centru monahal, ca centru de educare și cultivare a clerului Bisericii Ortodoxe Române și am citit multe despre aceasta. Ne plecăm genunchii în acest sfînt locaș și mulțumim Prea Fericitului Patriarh Justinian că a aranjat ca în programul nostru să fie și vizita de aici, pentru că vizita aceasta ne arată cît de mult ne-ar fi lipsit, dacă nu veneam aici.

Mari au fost înaintașii poporului român, mari au fost ierarhii care au condus pe binecredinciosul popor român. Despre ei vorbește istoria comună și a Bisericilor noastre și a popoarelor noastre.

Dar ce-am putea spune despre această minunată capodoperă de artă a binecuvîntatului popor român? Ea depășește orice posibilități de exprimare a simțămintelor noastre.

Folosim acest prilej să felicităm pe Prea Fericitul Patriarh Justinian, Sfîntul Sinod, clerul și poporul român pentru jubileul de 450 de ani al acestei frumoase mînăstiri. Mulțumim de asemenea și pentru călduroasa primire ce s-a făcut reprezentantului nostru, I.P.S. Mitropolit Hrisostom, cu ocazia acestor sărbători de comemorare. După ce s-a înapoiat la Viena, I.P.S. Sa ne-a făcut o dare de seamă despre felul cum s-au desfășurat solemnitățile jubileului, iar noi am citit cu multă satisfacție această expunere în ședința Sfîntului Sinod. Totodată I.P.S. Mitropolit Hrisostom, mi-a trimis și o carte în legătură cu această mînăstire pe care o păstrez pe biroul meu ca pe o icoană. Dar cea mai valoroasă icoană pe care o am în sufletul meu este aceasta pe care o iau astăzi din vizita aceasta, din primirea făcută, din rugăciunile loialtă cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, cu membrii Sfîntului Sinod, din înfățișarea evlavioasă a Prea Sfinției Voastre și din partea binecredinciosului popor român. Noi toți simțim puternic legătura noastră strînsă cu poporul român. În ceea ce mă privește pe mine, eu personal am legăturile mele deosebite cu poporul român.

Mulțumesc corului pentru cîntările executate. Nu știu dacă aceste cîntări au fost imprimate pe bandă de magnetofon, dar eu chiar și în cazul că nu s-au imprimat, cînd mă voi întoarce acasă, voi deschide aparatul de radio al inimii mele pentru a le asculta.

Mulțumindu-Vă din nou pentru primirea făcută, rugăm pe bunul Dumnezeu să păstreze țara aceasta în starea înfloritoare și vrednică de menirea ce i s-a încredințat !»

După polihroniu, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a dat lămuriri ample în legătură cu ctitorii mînăstirii, cu istoricul și importanța ei, ca prim monument de arhitectură și artă bisericească din țara noastră, cu mormintele din pronaos etc. Oaspeții cercetează de aproape biserica și pe dinăuntru și mai ales pe dinafară, exprimînd toată admirația lor și mulțumind Prea Fericitului Patriarh că în programul vizitei a fost trecută și Mînăstirea Curtea de Argeș.

De la biserica mînăstirii s-au îndreptat toți spre paraclis, unde s-au închinat la moaștele Sfintei Mucenițe Filoteia și apoi au vizitat aripa clădirii în care se țin cursurile de îndrumare misionară și socială cu preoții din întreaga țară, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian explicînd cu acest prilej rostul și folosul acestor cursuri; au vizitat după aceea clădirea în care este adăpostită Casa de odihnă a Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române, Muzeul mînăstirii și apoi căminul arhieresc, unde oaspeții au și fost găzduiți.

În timpul mesei, care a fost servită în «Sala Manole», Prea Fericitul Patriarh Justinian a vorbit oaspeților despre legenda Meșterului Manole, prînsă în picturile în frescă din Sala Manole.

Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Atenagora I a declarat că dacă n-ar fi văzut în România altceva decît numai Minăstirea Curtea de Argeș, i-ar fi fost de ajuns pe de o parte să se convingă de religiozitatea poporului român, iar pe de altă parte de talentul și posibilitățile artistice ale acestui admirabil popor.

În executarea programului alcătuit, la orele 16,30, oaspeții și însoțitorii au vizitat *Hidrocentrala de pe Argeș*. După ce au urcat la baraj și au văzut această măreață construcție a vremurilor și puterii populare din patria noastră și după ce s-au desfășurat privind lacul de acumulare și frumusețile naturale pitorești din jurul barajului, au coborît cu toți la centrala electrică, unde au fost întîmpinați de Dl. Ing. Pantelimon Cîrțiță, directorul hidrocentralei. În fața planului și a unei machete a hidrocentralei, Dl. Director Cîrțiță a făcut o expunere asupra lucrărilor executate și asupra celor ce sînt în curs de executare. S-a remarcat faptul că lucrarea este în cea mai mare parte făcută cu specialiști și utilaj românesc, tineretul avînd o contribuție dintre cele mai de seamă la realizarea ei. Colectarea apei în lacul de acumulare din 11 râuri, tunelurile și golurile săpate în stînci pe o lungime de peste 40 de km, construcția barajului (socotit al 8-lea în lume ca mărime), cele 20 de hidrocentrale care vor funcționa pînă la sfîrșit pe riul Argeș, uriașa energie electrică pe care o vor dezvolta aceste hidrocentrale, tehnica și automatica modernă a lor, precum și vizitarea turbinelor așezate la o adîncime de 104 m sub pămînt, au impresionat atît de profund pe distinsii oaspeți, încît, la plecare, Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Atenagora I a scris în cartea de aur a hidrocentralei: «*Ne găsim în fața unor lucrări mărețe care sînt o dovadă grăitoare despre noua Romînie. Felicitări călduroase.*»

† Atenagora al Constantinopolului».

17.X.1967

Adresîndu-se apoi D-lui Director Cîrțiță, Sanctitatea Sa a spus: «*Vă mulțumim călduros pentru primirea ce ne-ați făcut și pentru lecția de înalt prestigiu pe care ne-ați ținut-o în legătură cu această gigantică și impresionantă realizare a poporului român, care, sub înțeleapta îndrumare a conducătorilor săi, într-un timp atît de scurt, a putut construi această hidrocentrală spre propășirea și faima Romîniei de azi.*»

Peste valea Argeșului se lăsase înserarea, cînd oaspeții au plecat cu mașinile spre Curtea de Argeș.

*

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Dl. Prof. D. Dogaru,
secretarul general al Departamentului Cultelor, primind pe
Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora
pe aeroportul din București

Prea Fericitul Patriarh Justinian, rostind cuvîntul de bun venit,
în catedrala patriarhală din București

Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora, răspunzînd la
cuvîntul de bun venit în catedrala patriarhălă din București

Sanctitatea Sa Atenagora I, Arhiepiscop al Bisericii Ortodoxe
a Constantinopolului și Patriarh ecumenic

Prea Fericitul Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora și Prea Fericitul
Părinte Patriarh Justinian, în timpul procesiunii spre
catedrala patriarhală

Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora și Prea Fericitul
Părinte Patriarh Justinian, la sosirea în palatul patriarhal

Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora și Prea Fericitul
Părinte Patriarh Justinian, în timpul vizitei
la Mănăstirea Curtea de Argeș

Miercuri
18
octombrie

Timpul, ca și în zilele precedente, este minunat. Soarele mîngîietor de toamnă strălucește peste ctitoria lui Neagoe Vodă, iar înalții ei oaspeți, după ce au făcut o plimbare matinală prin bătrînul parc al așezămintelor de la Mînăstirea Curtea de Argeș, se opresc iarăși lîngă biserică pentru a o mai privi o dată.

«Nu te mai sature, privind-o», exclamă Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Atenagora I, pentru ca în sindiconul mînăstirii, la plecare, să scrie : «*Sîntem profund uimiți de cele ce am văzut și admirat aici. Rămînem adînc recunoscători pentru ospitalitatea ce ni s-a oferit.*

† Atenagora al Constantinopolului.

18.X.1967

Luîndu-și rămas bun de la «această perlă a Bisericii și țării românești», cum se exprima unul din mitropoliții însoțitori ai Sanctității Sale, oaspeții se îndreaptă spre «*Biserica Domnească*» din Curtea de Argeș. Ghidul a prezentat în cuvinte calde acest străvechi monument bisericesc, zidit în timpul lui Basarab I (c. 1310—1352) și terminat de fiul acestuia Nicolae Alexandru Basarab (1352—1364). Arhitectura bizantină a bisericii, picturile originale executate în frescă, mormîntul lui Radu Vodă (1377—1383), ca și celelalte morminte ce se află în această necropolă domnească, iconostasul din zid, rămășițele palatului domnesc din incintă și grija cu care este păstrată această ctitorie a Basarabilor au fost rînd pe rînd cercetate și apreciate de reprezentanții Patriarhiei Ecumenice de Constantinopol. În registrul de vizitatori Sanctitatea Sa a scris : «*Ne-am închinat în acest admirabil monument de evlavie al poporului român din timpurile cele mai vechi, cu strălucita arhitectură de sub inspirația conducătorului de fericită pomenire al Țării Românești.*

† Atenagora al Constantinopolului.

18.X.1967

De aici convoiul de mașini pornește spre *Tîrgoviște*, alt oraș de veche vatră românească și bisericească. Protopopul orașului și raionului Tîrgoviște, împreună cu preoții din oraș și din împrejurimi, cu călugări și călugărițe, cu mulțime de credincioși au ieșit în întîmpinare la biserică vechii mitropolii. Cei doi patriarhi sărută sfînta cruce și sfînta Evanghelie și, intrînd în biserică împreună cu însoțitorii, în sunetele imnului patriarhal executat de corul preoților sub conducerea Pr. I. Vătășescu, s-au închinat la icoane și la sfînta masă în altar. Pe sfînta Evanghelie, Sanctitatea Sa a scris : «*Trecem de la o mînune la alta, cu adînc respect și admirație.*

† Atenagora al Constantinopolului.

18.X.1967

Apoi oaspeții au luat loc în străni, iar P.C. Protopop Gh. Tache a rostit următorul cuvânt:

«Sanctitatea Voastră,
Prea onorați oaspeți,

Clerul și credincioșii Țirgoviștei, veche capitală a Țării Românești și reședință, vreme de aproape două veacuri și a Mitropoliei Ungrovlahiei, sînt fericiți să Vă primească astăzi aici, în această catedrală, ctitoria evlaviosului domn Neagoe Basarab, hărăzită din început a fi locaș de închinare pentru mitropoliții țării. Cu inimile pline de aleasă bucurie duhovnicească, Vă întîmpinăm cu venerație și Vă rugăm să ne învredniciți de binecuvîntarea Sanctității Voastre.

Orașul și biserica mitropolitană în care Vă aflați au avut fericitul prilej de a fi cercetate, încă cu veacuri în urmă, de unii înaintași ai Sanctității Voastre în scaunul Patriarhiei Ecumenice, veniți în aceste ținuturi, fie la chemarea voievozilor țării, fie ca urmare a faptului că Biserica Ungrovlahiei se afla dependentă jurisdicțional de Patriarhia Constantinopolului.

Între aceștia, locul cel dintîi îl ocupă patriarhul Nifon al II-lea, adus aci de Radu cel Mare în primăvara anului 1503, cu misiunea de a așeza temeliiile unei mai bune organizări a Bisericii Ungrovlahiei. De la el își au începuturile vechile noastre Episcopii de Rîmnîc și Buzău.

Acestuia i-a urmat curînd, în 1505—1506, Ioachim I, cel care împlinește și întărește lucrarea începută de Nifon al II-lea și care și-a încheiat viața în această cetate de scaun, fiind îngropat chiar sub lespezile bisericii în care ne aflăm.

Trecînd peste amintirea patriarhilor Teolipt I, Ieremia I, Ioasaf al II-lea, Pahomie al II-lea și Teolipt al II-lea, chemați către aceste locuri de răspunderile lor de cîrmuitori bisericești, mă opresc la patriarhul Ieremia al II-lea, care a poposit la Țirgoviște vreme de mai multe luni, în anul 1591, prezidînd aci un sinod la care, pe lîngă ierarhii din Mitropolia Ungrovlahiei, au luat parte și ierarhii care îl însoțiseră în călătoria sa din Rusia, de unde se întorcea cînd a rămas la noi.

Și nu putem uita, în această fugară înșiruire de nume patriarhicești, pe încă doi dintre înaintașii Sanctității Voastre, care s-au aflat prin aceste ținuturi în curgerea celui de al XVII-lea veac: pe învățatul Chiril Lucaris, care a avut o susținută activitate predicatorială în această biserică mitropolitană și a participat la tîrnosirea Mînăstirii Radu Vodă din București; și pe Dionisie al IV-lea Seroglanul, care a uns ca domn, în 1688, pe voievodul Constantin Brîncoveanu, pentru ca apoi, cu aproape zece ani mai tîrziu, să-și încheie viața la noi și să fie îngropat tot sub lespezile acestei biserici, ca și Ioachim I.

Sanctitatea Voastră,

Creștini de cînd ne știm pe pămîntul acesta, — căci la noi sămînța Evangheliei a fost aruncată de Sfîntul Apostol Andrei cu puțin înainte de închegarea noastră ca neam; ortodocși prin doctrina, prin cultul și

prin disciplina canonică, pe care le slujim cu neabătută sfințenie; popor cu istorie zbuciumată, care și-a dobândit libertatea și independența prin lupte grele cu vrăjmași puternici; iubitori de pace și de frăție între oameni și popoare, noi, — clerul și credincioșii Tîrgoviștei — coplesii de cinstea pe care ne-o faceți prin această vizită, Vă primim cu inimile și brațele deschise și ne încredințăm părințeștilor Voastre rugăciuni către Dumnezeu îndurător și a toată bunătatea.

Întru mulți și fericiți ani!»

Sanctitatea Sa, profund mișcat de dragostea cu care a fost primit, la această fostă reședință mitropolitană, a răspuns :

*Prea Cucernice Părinte Protoiereu,
Cucernici Părinți și Iubiți credincioși,*

Împreună cu membrii Sfîntului Sinod și cu ceilalți membri ai Sfinței noastre Biserici, aducem mulțumiri călduroase P. C. Protoiereu pentru frumoasa expunere ce ne-a prezentat și ne exprimăm bucuria noastră pentru primirea binecredincioșilor creștini adunați în acest sfînt locaș. Exprimăm mulțumirile noastre, cu toate că simțim că vorbele noastre sînt prea modeste, față de manifestările acestea atît de entuziaste. Trăim zile așa de frumoase aici, în România, încît ne socotim ca într-un vis, și visul acesta îl avem din partea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, din partea membrilor Sfîntului Sinod, a clerului și a poporului, din impresiile pe care le-am adunat personal și le vom duce cu noi.

Aceste amintiri ale noastre sînt în legătură cu credința și cu statornicia în credință a dreptcredinciosului popor român.

Strălucitul palat de la București cu catedrala patriarhală, biserica Sfîntul Elefterie, biserica «Parcul Domeniilor» pe care le-am vizitat și în care ne-am închinat la București, Mînăstirea Curtea de Argeș pe care am avut fericirea de a o vizita ieri și azi, și mînăstirile și bisericile pe care le-am vizitat pe parcursul drumului nostru sînt dovada nezdruncinată a tăriei de credință a poporului român.

Sîntem fericiți că prin vizita aceasta, ne-am amintit atît de multe legături dintre noi în trecut, și pentru reluarea și strîngerea legăturilor dintre Patriarhia Ecumenică și Biserica Ortodoxă Română în prezent.

Patriarhia Ecumenică, care se găsește în slujba întregii Biserici Ortodoxe, a avut de-a lungul veacurilor foarte strînse legături cu Biserica Ortodoxă Română. Din momentul în care Sfîntul Apostol Andrei a pornit la Tomis (Constanța), aruncînd acolo sămînța creștinismului, chiar de atunci au început legăturile dintre Biserica de Constantinopol și poporul român de la nord.

Fericiții noștri înaintași, despre care a amintit Părintele Protoiereu, care au venit și au vizitat țara aceasta, n-au venit numai s-o viziteze, ci și cu dragostea de a trăi viața și credința poporului român. Pentru aceasta au venit și au rămas ani mulți aici. În nici o altă țară n-au rămas așa de mult ca în țările române. Atît de mult se legau de țara aceasta, încît rămîneau pînă la sfîrșitul vieții și se îngropau în pămîntul aceșiei țări. Au venit deci aici, nu atît ca organizatori ai Bisericii

Ortodoxe Române, ci mai ales pentru dragostea pe care le-a arătat-o poporul român și pentru a trăi și ei în credința puternică a acestui popor.

Biserica Ortodoxă Română, sub conducerea înțeleaptă a Prea Fericitului Patriarh Justinian și a membrilor Sfintului Sinod, reprezintă azi un model de organizare și viață duhovnicească.

Mai întâi a pastrat toată moștenirea strălucită a trecutului, atât în ce privește viața mănăstirilor cît și a bisericilor. Ea are o organizare de viața monahială unca și o activitate deosebit de remarcată a onsericilor; are apoi o formare de primă clasă a clerului, un cler cult, care a absolvit institutul teologic, și care se formează mereu la cursurile de înarunare misionară și socială; are în sîrșit o activitate spirituală deosebită.

Revistele Patriarhiei Române și ale Centrelor Mitropolitane sînt dovada unui înalt nivel de știință teologică și de cultivare a uzurilor creștine. Noi primim la Constantinopol aceste reviste și îmbogățim cu ele atât biblioteca Patriarhiei Ecumenice, cît și biblioteca Facultății de teologie de la Halki.

Am admirat Bucureștiul, un oraș strălucit, în stare să se compare cu cele mai de seamă orașe ale lumii. Am vizitat multe orașe din lume: din Europa, Asia și America. Orașul București este un oraș minunat, este minaria poporului român, a statului român.

Am mai admirat și alte orașe ale României, dar ceea ce ne-a făcut o deosebită impresie sînt satele românești. Din avion am văzut pămîntul românesc, un pămînt bogat, în care se cultivă toate bunătățile. Dar și mai bogata este inima poporului român, atât de la orașe, cît mai ales de la sate. Iată ce spun eu sateanului: pune pe care o maninc, tu mi-o dai; produsele pe care le consum eu, tot tu mi le dai; sudoarea care picură pe pămînt cînd muncești este întocmai ca o aghiazmă de la biserică. Ugoarele tale, grădinile tale și mai ales casele tale, ce frumoase sînt!

Am spus pe drum Prea Fericirii Sale cît de frumoase sînt casele. Una era mai frumoasă ca alta. Imi închipui cît de frumos sînt gospodărite aceste case de femeile românce creștine. De aceea sînt sigur că ele doresc să rămînă în satele lor. Nu vă lăsați atrași de orașe, nu vă înstrăinați de locurile voastre, nu părăsiți pămîntul strămoșilor voștri. Cînd am fost în America — unde am stat mult timp — am cunoscut mulți români. Ei aveau tot ce le trebuie, dar din ochii lor curgeau lacrimi că sînt departe de țara lor. Nu vă depărtați deci de casele voastre, de frumusețea vieții de la țară, mai ales acum cînd satele voastre sînt așa de frumoase.

Aveți binecuvîntarea lui Dumnezeu, a Maicii Domnului, a Sfintului Dumitru cel Nou și a tuturor sfinților. Va veni clipa cînd pe toți sfinții români cu binecuvîntarea Prea Fericitului Patriarh Justinian, îi vom trece în catalogul (calendarul) cel mare al sfinților.

Vă împărtășesc simțămintele mele de recunoștință sinceră pentru această primire. Vom duce cu noi impresii și amintiri frumoase de aici și le vom păstra pururea în inima noastră !

Tot în Tîrgoviște au fost vizitate biserica și palatul de la *Curtea domnească*. Dl. Arhitect Cristian Moiescu a dat toate lămuririle în legătură cu istoricul bisericii domnești, cu importanța ei din punct de vedere arhitectonic și artistic, cu restaurarea care i s-a făcut în ultimii ani prin grija și cheltuiala autorităților de stat. Prezentînd apoi o seamă din obiectele de artă care au împodobit această biserică, precum și mormîntul lui Matei Basarab din pronaos, D-sa a subliniat atenția deosebită care s-a arătat din partea Direcției Monumentelor Istorice și vechiului palat domnesc, ale cărui rămășițe au fost scoase de sub dărîmături, în prezent fiind gata studiile pentru restaurarea lui ca să i se poată da iarăși măreția și strălucirea pe care a avut-o în vremurile de glorie, cînd la Tîrgoviște era capitala Țării Românești.

Sanctitatea Sa a felicitat pe Arhitectul Cristian Moiescu pentru lucrările de restaurare executate, exprimînd toată prețuirea pentru conducătorii țării noastre care îmbină atît de armonios trecutul glorios al strămoșilor cu prezentul plin de noi și strălucite înfăptuiri.

*

Binecuvîntînd pe credincioșii adunați la Curtea domnească, cei doi conducători de Biserică și însoțitorii au plecat la *Mînăstirea Dealul*, din apropierea orașului Tîrgoviște. Personalul de conducere al mînăstirii, în frunte cu P.C. Pr. Traian Ghica, director al Casei de Pensii și Aju-toare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române, împreună cu călugări și preoți bătrîni, care trăiesc în Casa sanatorială din acest voievodal așezămînt bisericesc, au întîmpinat pe oaspeți cu imnul patriarhal și cu bucuria aleasă că au prilejul să primească binecuvîntarea Sanctității Sale Patriarhului Ecumenic de Constantinopol. După ce Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Atenagora I și Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian s-au închinat în biserică — ghidul mînăstirii, monahia Magdalena Popescu, a înfățișat importanța Mînăstirii Dealul, ctitoria Domnitorului Radu cel Mare, ca vechi monument de artă bisericească, ca vechi centru de cultură și viață spirituală românească și ca simbol istoric deosebit de valoros, pentru că aici se păstrează capul Domnitorului Mihai Viteazu, care a reușit pentru prima dată să facă unirea politică a tuturor românilor. Au fost prezentate apoi chiliile din jurul mînăstirii, în care sînt adăpostiți cei peste 50 de asistați ai Casei sanatoriale. Oaspeții au vizitat o mare parte din chili, sala de mese și toate celelalte clădiri din jurul mînăstirii, rămînînd adînc impresionați pe de o parte de frumusețea bisericii și a clădirilor din incintă ridicată între 1953—1960 cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, iar pe de altă parte de condițiile optime create bătrînilor călugări și preoți pensionari ai Casei sanatoriale care funcționează în această mînăstire.

Uimit de cele văzute la Dealul, Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora a exclamat: «*Din cîte cunosc în întreaga Ortodoxie nu există un așezămînt asemănător cu acesta și exemplul pe care ni-l dă aici Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian merită să fie imitat și de alte Biserici Ortodoxe. Grija de omul bătrîn și fără ajutor care se vede în această strălucită mînăstire respiră duhul dragostei evanghelice și înfățișează o înaltă operă samariteană.*»

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a dat apoi informații și despre Casa sanatorială de la Viforita, unde sînt adăpostite peste 100 de bătrîne — călugărițe, preotese și salariate pensionare ale Bisericii, care au rămas fără sprijin și fără putința de a trăi singure.

Prea Fericirea Sa a condus apoi pe oaspeți în sala Muzeului mînăstirii, unde sînt expuse cărți vechi tipărite la Dealul, icoane, cruci, candelă și alte obiecte de cult, care au fost folosite de-a lungul vremii în Mînăstirea de la Dealul; tot în muzeu, din fotografiile expuse, au putut vedea cum arăta mînăstirea și chiliile după cutremurul cel mare din 1940, și ce muncă și cheltuială s-au depus după anul 1950 ca să fie aduse la bunăstarea în care se găsesc astăzi.

La orele 14, la Mînăstirea Dealul, prin grija Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române s-a servit o masă în cinstea înalților oaspeți. La această masă, pe lângă Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora I și Prea Fericitul Patriarh Justinian, împreună cu cei care-i însoțeau, au luat parte și Dl. N. Tăbîrcă, președintele Sfatului Popular al Regiunii Ploiești, Dl. Ioan Călcioiu, președintele Sfatului Popular al orașului Tîrgoviște și Dl. Mihail Dănescu, inspector al Departamentului Cultelor pentru regiunea Ploiești.

În timpul mesei, Sanctitatea Sa a rostit următorul toast:

Onorați comeseni,

Mulțumim mai întîi Prea Fericitului Patriarh Justinian că ne-a poftit să vizităm acest așezămînt. Il felicităm pentru lucrarea unică pe care o face în această mînăstire. Dar îmi iau permisiunea să spun cîteva cuvînte și în legătură cu progresul țării românești.

În multe «cărți de oaspeți» am scris impresiile noastre despre România. În tot ce am spus, am vorbit și despre Biserică, dar în același timp și despre poporul român.

Aseară ne-am găsit în fața unei mărețe și gigantice lucrări a țării românești, la barajul Hidrocentralei de pe Argeș. Ne-am urcat sus și apoi am coborît în cele mai de jos, la 104 m sub pămînt. Pretutindeni am văzut priceperea și străduința deosebită a Guvernului și a Conducerii de Stat de a sluji omului. Această strădanie a Conducătorilor țării am văzut-o și în uzinele și fabricile presărate de-a lungul drumului nostru; am văzut-o în agricultură, în viața nouă care se crează la orașe și îndeosebi la sate. Trebuie să fie mîndră conducerea țării pentru viața care se trăiește îndeosebi la sate. Toate sînt deschise: curțile, casele cu balcoanele lor și de aici am tras concluzia că este o deplină siguranță în țară. Aceasta constituie meritul guvernului, este una din izbînzile

Conducerii de Stat. În țara Dvs. s-a ajuns la situația ca omul să doarmă liniștit, să nu se gândească la ce va fi mâine pentru el, pentru soția lui și pentru copiii lui. Aceasta este o binecuvîntare a lui Dumnezeu.

Inchei cuvîntarea, închinînd în sănătatea Guvernului și în sănătatea reprezentanților Statului!

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a spus :

*Onorați reprezentanți ai autorităților de stat,
Iubiți oaspeți,*

Mărturisim că noi sintem deosebit de încîntați de spiritul Dvs. de observație și de pătrundere al unor realități din Biserica și din țara noastră. Constatăm cu bucurie că Sanctitatea Sa a intuit foarte bine viața și realizările din patria noastră. În vizitele pe care le-am făcut împreună în București, în drum spre Curtea de Argeș, la Hidrocentrala de pe Argeș, prin orașe și sate, în gospodării și pe ogoarele noastre, Sanctitatea Sa a prins și a apreciat toată activitatea, toate strădaniile spre progres și fericire ale poporului nostru. Il vedeam cu cît de mare bucurie privea la locuințele care se înalță la orașe, la casele din satele noastre, la fabricile construite sau la instituțiile și întreprinderile la care acum se lucrează, peste tot remarcînd vrednicia și dragostea de țară a oamenilor din patria noastră. Aseară a fost deosebit de încîntat, cînd a văzut Hidrocentrala de pe Argeș. Toate acestea dovedesc că Sanctitatea Sa este nu numai un mare prieten al Bisericii Ortodoxe Române, dar că în același timp Sanctitatea Sa este și un sincer prieten și un mare admirator al poporului român.

De aceea vă rog să fiți de acord cu mine și să ridicăm cu toți paharul în sănătatea și pentru îndelungarea de zile a Sanctității Sale Patriarhului ecumenic Atenagora I, precum și pentru sănătatea și fericirea tuturor celor ce-l însoțesc în această istorică vizită pe care o fac în țara noastră.

Dl. N. Tăbircă, președintele Sfatului Popular al Regiunii Ploiești a toastat de asemenea în sănătatea Sanctității Sale, Patriarhul ecumenic Atenagora I.

Insoțiți de dragostea tuturor celor ce ostensesc ca și a celor ce-și odihnesc cele din urmă zile ale vieții la Mînăstirea Dealul, la ora 16 înalții oaspeți au plecat spre Mînăstirea Ghighiu de lângă Ploiești. Atît în drumul din jurul orașului Tîrgoviște, cît și în drumul parcurs pînă la Ploiești, pe lângă ogoarele încărcate de roade, ei au putut vedea de aproape miile de sonde, care scot în această regiune aurul negru din adîncul pămîntului, precum și instalațiile moderne de prelucrări și transformări chimice la care sînt supuse extrasele de petrol. În acest drum au putut vedea de asemenea, grija și strădaniile pe care le depun conducătorii regiunii Ploiești pentru ridicarea și înflorirea satelor, precum și a orașului capitală de regiune, Ploiești, pe care l-au străbătut de la un capăt pînă la celălalt.

Începuse să se lase seara, cînd convoiul de mașini a ajuns la Mînăstirea Ghighiu. Călugărițele din Mînăstirea Ghighiu, călugărițe de la Mînăstirile Suzana și Țigănești, în frunte cu exarhul mînăstirilor, P. Cuv. Arhimandrit Justinian Florea, preoții din Ploiești și din împrejurimi, în frunte cu P.C. Protoieru Alex. Vlaiculescu, precum și o mulțime mare de credincioși cu făclii aprinse în mîini, au primit, într-o ținută de impresionantă evlavie, binecuvîntarea Sanctității Sale Patriarhului Atenagora I și a Prea Fericirii Sale Patriarhului Justinian.

După ce oaspetii s-au închinat la icoane și la sfînta masă în altar, și după ce au luat loc în străni, s-a săvîrșit o scurtă rugăciune de mulțumire către Preabunul Dumnezeu.

P.C. Protoieru Alexandru Vlaiculescu, a rostit un cuvînt de bun venit, spunînd între altele :

«Sanctitatea Voastră.

Clerul și credincioșii din orasul de reședință al regiunii Ploiești și localitățile învecinate, precum și maicile din Mînăstirile Ghighiu, Țigănești și Suzana, în frunte cu stărețele lor, au deosebita cinste de a Vă întîmpina în acest sfînt locas de închinare al Mînăstirii Ghighiu, locas zidit din temelie în secolul al XIX-lea și care de la început, fără întrerupere, funcționează ca așezămînt monahal.

Pe lîngă istoricul și lămuririle în legătură cu mînăstirea pe care le va da șhidul, folosim acest prilej pentru a vă împărtăși cîteva aspecte cu privire la viața religioasă și bisericească din această parte a țării noastre.

În cuprinsul regiunii Ploiești, sînt 689 parohii, cu 870 biserici și 809 preoți. De asemenea tot în cuprinsul acestei regiuni funcționează 5 mînăstiri de monahi și monahii.

Bisericile, după cum ați putut constata și Sanctitatea Voastră se află în bună stare. Credincioșii dau toată atenția pentru o cît mai bună întreținere a lor, contribuind pentru reparații, pentru restaurări de picturi, pentru executarea de picturi din nou, cum și pentru înzestrarea lor cu obiecte de cult.

Cadrele de slujitori bisericești din regiune sînt pregătite în prezent în Seminariile teologice din București și Buzău, cum și la Institutul teologic de grad universitar din București, sub oblăduirea Bisericii, învățămîntul fiind organizat de către conducerea Bisericii, cu corp didactic pregătit temeinic. Biserica, prin contribuția eparhiilor, sprijină material aceste instituții de învățămînt, elevii și studenții fiind mai toți bursieri.

În calitate de protoieru al regiunii și orașului Ploiești în numele soborului acestei mînăstiri, în numele clerului din orașul și regiunea Ploiești, în numele credincioșilor prezenți la această festivitate, Vă spunem Sanctității Voastre și înalților însoțitori «Bine ați venit!».

Mînăstirea Ghighiu, cu hramul «Izvorul Tămăduirii», datează din anul 1817, fiind înființată dintru început de ieroshimonahul Arsenie de la Mînăstirea Cernica, unul din ucenicii preacuviosului stareț Gheorghe, care a trăit o bună parte din viața sa la Sfîntul Munte Atos.

Actuala biserică a fost zidită pe locul altei biserici vechi, între anii 1859—1866, prin rîvna preacuvioșilor stareți Antonie și Eftimie și cu ajutorul mitropolitului Nifon al Ungrovlahiei.

Pictura bisericii, cu excepția celei de la turlă, este opera lui Gheorghe Tattarescu, unul din cei mai mari pictori ai poporului nostru. În decursul vremii, atît biserică cît și chiliile au suferit numeroase stricăciuni. În timpul primului război mondial armatele de ocupație au a-lungat pe călugări și au transformat mînăstirea în depozit de alimente și de materiale. Cutremurul de pămînt din 1940 a provocat prăbușirea turelor bisericii și a avariat restul chiliilor.

În anul 1952, mînăstirea a fost transformată în așezămînt pentru călugărite, iar între anii 1954—1958, prin purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, cu sprijinul Arhiepiscopiei Bucureștilor și al Departamentului Cultelor, s-a reconstruit turla bisericii, s-au construit din nou clădirile din jurul bisericii și s-a restaurat din temelie biserică mică de la cimitir cu hramul «Învieirea dreptului Lazăr», care datează din anul 1832 și sub care se păstrează osemintele foștilor călugări trecuți către Domnul.

Astăzi mînăstirea are un sobor de 45 de călugărite și surori, care-și duc viața, potrivit vechilor rînduielei monahale, împletind rugăciunea cu munca, cu respectarea intru totul a celor șapte laude.

În mînăstire este organizat un muzeu, unde sînt expuse obiectele de artă mai deosebite ce s-au păstrat din trecutul mînăstirii noastre: sfintele vase, icoane diferite, tipărituri vechi, tablouri vechi și diferite vesminte, precum și un mic bazar unde sînt expuse lucruri executate de maicile din mînăstire.

Mînăstirea are în proprietatea sa o fermă agricolă de 22 ha teren arabil, grădină de zarzavat și pomi fructiferi — fermă care este lucrată în exclusivitate de personalul din mînăstire. De asemenea o parte din personalul monahal lucrează în atelierul de înrămat icoane, la țesutul covoarelor și alte obiecte de artizanat.

Prea smerit rog pe Sanctitatea Voastră, să binevoiți a ne împărtași binecuvîntarea apostolică, și rugăm pe Dumnezeu să Vă țină ani mulți cu sănătate deplină și puteri sporite întru împlinirea poruncii date de Domnul Hristos: «Ca toți să fim una!».

Ghidul mînăstirii, monahia Laurenția Zainea, a prezentat un scurt istoric al mînăstirii, înfățișînd apoi lucrările care au fost executate la această mînăstire prin grija și îndrumarea părintească a Prea Fericitului Patriarh Justinian: restaurarea mînăstirii după bombardamentul din ultimul război mondial, refacerea picturii, construirea din nou a chiliilor, înființarea atelierelor, organizarea muzeului, precum și im-

bunătățirea vieții monahale, prin introducerea vieții de obște, prin împărțirea activității zilnice între munca din ateliere sau la câmp și rugăciunea în biserică sau la chilie.

După polihroniu, Sanctitatea Sa, adresându-se tuturor celor prezenți, a spus :

*Prea Cucernice Părinte Protoiereu,
Prea Cuvioaselor Maici Egumene,
Cucernici Părinți, Cuvioase maici, iubiți credincioși,*

De la venirea noastră în București și în tot timpul petrecut până acum în țara Dvs., am trăit multe clipe de aleasă înălțare duhovnicească, atât eu cât și însoțitorii mei. Am trăit clipe de mulțumire și fericire că bunul Dumnezeu ne-a învrednicit să venim aici și să vizităm pe Prea Fericitul Patriarh Justinian, pe membrii Sfântului Sinod, clerul binecuvîntat și poporul dreptcredincios al Bisericii din această țară.

Am văzut noua Românie și am luat cunoștință de progresul care se săvîrșește aici, de munca deosebită care se desfășoară la orașe și sate și ne-am exprimat sentimentele noastre peste tot unde am avut prilejul și am mulțumit cu recunoștință pentru primirea ce ni s-a făcut peste tot.

Aici, în regiunea aceasta voi spune ceva ce n-am spus nicăieri pe unde am umblat. Pretutindeni țara a suferit de pe urma războiului care a trecut, dar îmi exprim admirația și simpatia mea pentru locuitorii orașului Ploiești, pentru încercările prin care a trecut în cel de al II-lea război mondial. De aceea, îndată ce am ajuns în Ploiești, am înălțat în chip tainic rugăciuni pentru cei ce au pierit în timpul războiului. Să citim acum și pagina a doua a orașului Ploiești. Îl felicităm pentru măreața operă realizată după acele distrugerii. Ne-a impresionat viața care pulsează pe ogoarele din jurul acestui oraș, măreția și strălucirea care domnesc în uzine și fabrici. Felicităm Guvernul țării și pe Conducători pentru grija pe care o poartă muncitorilor.

De dimineață, cu un alt prilej am vorbit despre țărani. Am spus cât de mult îi iubesc pe țărani. Țăranul îmi dă pâinea pe care o mănînc și toate produsele pe care le consum, udînd pămîntul cu sudoarea lui, care este ca o aghiazmă, mai puternică decît ploaia.

Dar cât de mult iubesc și pe muncitori! Tot ce am, ei îmi construiesc: biserici, palate, uzine, case, toate provin din strădania muncitorilor, toate ies din sudoarea muncitorilor.

Repet: mă bucur pentru grija pe care o depun Conducătorii țării față de muncitori și țărani, ca să poată dormi liniștiți și fără grija zilei de mâine. Și îndemn pe țărani și muncitori să continue cu aceeași rîvnă și voie bună munca lor în slujba țării și a fiecăruia dintre ei.

Rog pe bunul Dumnezeu să-i întărească pe aceștia și în credința ortodoxă și să știe că aceste candelice mici sînt mai puternice ca orice far și lumina luminărelelor pe care le-au avut în mâini la sosirea-

noastră este mai puternică decît lumina stelelor. Aceasta este marea putere a poporului dreptcredincios român și a Bisericii: să aibe candelile și lumînările aprinse, să aibe în fruntea sa pe Prea Fericitul Patriarh Justinian, pe membrii Sfîntului Sinod și clerul său.

Dar ce-aș putea spune despre mînăstirile pe care le-am vizitat? Ele sînt organizate în modul cel mai strălucit. Rugăciunile și adorarea față de Dumnezeu întretin mai departe aceste așezăminte, dar și munca, pentru ca să slujească nevoile Bisericii, pentru ca să slujească nevoile poporului. De aceea cînd voim să prezentăm o casă bine gospodărită, care este de folos și altora, spunem că este îngrijită ca o mînăstire.

Mulțumim călduros Prea Fericitului Patriarh Justinian că ne-a îndrumat pașii și către această mînăstire și văd aici maici venite și de la alte mînăstiri, pe care din nefericire nu le putem vedea. Am fi dorit să rămînem mai multe zile în această țară.

Noi avem multă viață comună. Azi la mînăstirile și așezămintele pe care le-am vizitat ni s-a vorbit de înaintașii noștri care au venit și au rămas aici, unii dintre ei dîndu-și obștescul sfîrșit pe pămîntul acestei țări. Dar în afară de ierarhi, mii și mii de credincioși din partea de sud au venit și s-au așezat aici, rămînînd pînă la sfîrșitul vieții lor. Multe rude de ale mele au venit și se odihnesc aici și rog pe bunul Dumnezeu să odihnească în pace pe toți părinții și frații adormiți pe pămîntul ospitalier al României. Dar mînăstirile din România prezintă și un alt aspect: dezvoltarea culturală și spirituală, cultivarea literelor teologice. Dovadă despre aceasta este cuvîntul atît de frumos pe care l-a rostit maica ghid a mînăstirii.

În acest fel ne exprimăm nădejdea că Biserica Ortodoxă Română va merge mai departe pe drumul acesta, avînd în frunte pe Prea Fericitul Patriarh Justinian și ierarhii ei, sub ocrotirea onoratului Guvern, pentru a-și îndeplini misiunea ei.

Salutîndu-vă pe toți, rugăm pe bunul Dumnezeu să vă aibă pe toți sub paza și ocrotirea Sa și ne mai rugăm ca Dumnezeu să ne învrednicească să mai putem veni pe aici. Noi plecăm acum, pentru că nu putem lipsi prea mult de la sediul nostru, plecăm cu regret, dar cu dorința de a vă revedea.

Bunul Dumnezeu să vă binecuvînteze pe toți!

Ieșind din biserică, oaspeții au vizitat stăreția mînăstirii și o parte din chillii. Apoi Sanctitatea Sa a scris în registrul de oaspeți al mînăstirii: «Iată slujirea și misiunea unei mînăstiri ortodoxe în timpul acestei mari epoci. Cu mulțumiri calde pentru primire și cu cordiale felicitări.

† Atenagora al Constantinopolului».

În cartea de aur a Protoieriei oraşului Ploieşti a notat: «Misiunea sfinţitului cler al Bisericii Ortodoxe este să se găsească mereu alături de poporul dreptcredincios şi să-i slujească din tot sufletul.

† Atenagora al Constantinopolului».

18.X.1967

Făcându-şi cu greu loc printre preoţii, călugăriţele şi credincioşii care intonau imnul patriarhal, Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Atenagora I şi Prea Fericitul Patriarh Justinian, împreună cu ceilalţi ierarhi şi cu ceilalţi însoţitori au plecat de la Mănăstirea Ghighiu. În noaptea luminată sus de mulţimea nenumărată a stelelor, iar jos de jocul feeric al lămpilor electrice din oraşul Ploieşti şi al flăcărilor care ard neîncetat la rafineriile de petrol, oaspeţii au făcut un scurt popas pe podul de lângă Brazi, unde Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a vorbit oaspeţilor despre dezvoltarea şi importanţa acestui complex petrochimic în economia naţională a noii României.

Seara târziu, încărcăţi de multe şi variate cunoştinţe şi impresii, culese în timpul celor două zile de călătorie, distinşii vizitatori ai Bisericii şi ai ţării noastre s-au întors la reşedinţa patriarhală de la Bucureşti.

*

Joi
19
octombrie

La orele 9 Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Atenagora I şi ceilalţi membri ai delegaţiei Patriarhiei Ecumenice de Constantinopole, împreună cu Prea Fericitul Patriarh Justinian şi toţi Înalt Prea Sfinţiţii şi Prea Sfinţiţii membri ai Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române au vizitat mai întâi aşezămintele bisericesti de la Mănăstirea Antim. În biserica mănăstirii, ctitoria mitropolitului Antim Ivireanul, s-a săvârşit un Te-Deum de către soborul Paraclisului Antim.

La sfârşit, P. Cuv. Arhim. Paisie Prelipceanu a făcut un scurt istoric al bisericii şi al întregului complex de instituţii bisericesti care funcţionează în incinta mănăstirii, stăruind mai mult asupra lucrărilor executate în ultimul timp, sub arhipăstoria Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian. Toţi cei prezenţi au vizitat apoi paraclisele şi chiliile Mănăstirii Antim, precum şi muzeul de obiecte religioase, organizat în cea mai mare parte a acestor chilii. Apoi, la ora 10 au intrat în palatul Sfântului Sinod de la Antim, unde au vizitat sala de recepţie în care sînt expuse veşminte şi alte obiecte de cult, folosite de patriarhii Bisericii Ortodoxe Române, începînd cu patriarhul Miron Cristea şi pînă în vremea noastră, sub Prea Fericitul Patriarh Justinian; au vizitat după aceea Biblioteca din Palatul Sfântului Sinod, fiind conduşi de P. Cuv. Arhim. Grigore Băbuş. Înălţii oaspeţi au admirat mulţimea cărţilor de veche cultură religioasă din literatura română şi străină, cărţile de cuprins teologic mai noi, manuscrisele vechi, începînd cu secolul al XIV-lea şi au făcut aprecieri foarte elogiase asupra

bogăției de sculpturi și ornamente care împodobesc dulapurile bibliotecii lucrate în atelierele Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă.

După vizitarea bibliotecii, Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora I, însoțit de II.PP.SS Mitropoliți: Meliton al Calcedonului, Chiril al Haldeii, Hrisostom al Neocezareii, Maximos al Sardelor și Dl. Arhon Mare Protonotar Prof. Emmanoil Fotiades, împreună cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, însoțit de I.P.S. Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, I.P.S. Nicolae Mladin, Mitropolitul Ardealului, I. P. S. Firmilian Mitropolitul Olteniei, I. P. S. Nicolae Corneanu, Mitropolitul Banatului, P.S. Iosif, Episcopul Rîmniceului și Argeșului, P.S. Partenie, Episcopul Romanului și Hușilor, P.S. Antim, Episcopul Buzăului, P.S. Chesarie, Episcopul Dunării de Jos, P.S. Teoctist, Episcopul Aradului, P.S. Teofil, Episcopul Clujului, P.S. Valerian, Episcopul Oradiei și de P.S. Episcop Antim Tîrgovișteanul și P.S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicari patriarhali au intrat în sala sinodală, unde a avut loc o ședință solemnă comună.

Secretarul Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, P.S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, a rostit rugăciunea «Împărate Ceresc».

Apoi Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, deschizînd ședința, a spus :

*Sanctitatea Voastră,
Inalt Prea Sfințiți Mitropoliți și
Iubiți oaspeți,*

Pentru Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, întîlnirea aceasta este o întîlnire istorică. Bunul Dumnezeu a rînduit ca Smerenia Noastră să deschidă această filă istorică a Bisericii Ortodoxe Române, primind pe primul Intîistătător al Bisericilor Ortodoxe. În numele Sfîntului Sinod, al clerului și credincioșilor, salut pe Sanctitatea Voastră cu cuvintele : «Bine ați venit în numele Domnului».

Ne-am gîndit să folosim prilejul întîlnirii noastre pentru o consfătuire asupra problemelor ortodoxe de interes general în vremea de astăzi.

Din convorbirile avute cu Sanctitatea Voastră, cu Inalt Prea Sfințiții Mitropoliți ai noștri și ai Patriarhiei Ecumenice, a rezultat următoarea ordine de zi de informare reciprocă a ambelor Biserici cu privire la :

I. Probleme Interortodoxe : Stadiul și perspectivele lucrărilor în vederea Sinodului Panortodox.

II. Probleme privind relațiile cu celelalte Biserici Creștine și poziția Bisericii Ortodoxe în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor : 1. Relațiile ortodoxe cu Biserica Romano-Catolică în cadrul ecumenismului contemporan ; 2. Poziția ortodoxă față de punctul de vedere romano-catolic asupra căsătoriilor mixte ; 3. Dialogul cu Biserica An-

glicană și Biserica vechilor-catolici; 4. Dialogul cu Bisericile Vechi Orientale; 5. Relațiile cu Biserica Luterană;

III. Alte probleme: 1. Unele aspecte ale poziției Bisericilor Ortodoxe cu privire la Ierusalim și Locurile Sfinte; 2. Reglementarea poziției Bisericii Ortodoxe Române la Muntele Atos.

Dacă sînt și alte probleme din partea Sanctității Voastre, sîntem bucuroși să le introducem pe ordinea de zi, spre a fi discutate împreună.

Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Atenagora I a spus:

Mulțumim Prea Fericirii Voastre că ați binevoit să aranjați această consultare a Noastră cu Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și mai ales pentru primirea noastră în această mînăstire, ctitorie a mitropolitului Antim Ivireanul.

Este firesc și omenesc să fie greșeli, dar este dumnezeiesca să se repare greșelile. Noi cei dintii ne bucurăm de repararea greșelii ce s-a săvîrșit cu mitropolitul Antim Ivireanul, cu două sute cinci zeci de ani în urmă.

Sistemul sinodal este caracteristica Ortodoxiei. Datorită marelui împărat Constantin al Răsăritului și Apusului, care a convocat Sinodul I Ecumenic, adunînd laolaltă pe episcopii din Anglia pînă în India, și de aici pînă în Maroc, acest sistem sinodal a fost apoi reluat de celelalte sinoade ecumenice și locale. Acest sistem sinodal păstrat pînă astăzi este întreit: a) Sinod permanent; b) Sinod plenar; c) Sinod cu participarea poporului. Căci poporul este o parte din Biserică, iar Biserica pune în aplicare aceasta. Avem exemple în această afirmație: Mai înainte ca Sfîntul Dimitrie să fie trecut în rîndul sfinților, a fost recunoscut de poporul credincios.

Temele fixate în ordinea de zi, anunțată de Prea Fericirea Voastră, sînt foarte nimerite. Este de adăugat un singur lucru și anume: Am venit să aducem dragostea noastră, mîndria și admirația noastră față de Biserica Ortodoxă Română. Incolo nu avem de adăugat decît că Mitropolitul Meliton va face o expunere asupra problemelor anunțate care sînt și ale noastre.

Încă un cuvînt țin să adaug: mare bucurie am avut pentru prezența Bisericii Ortodoxe Române la cele trei Conferințe Panortodoxe de la Rodos și pentru coincidența de idei între delegații Bisericilor noastre. Am aflat acest lucru și ne-am bucurat. Căci, ce nu avem noi comun? De aceea, ne simțim și aici ca într-un loc al nostru.

Prea Fericitul Patriarh Justinian întrebă cine dorește să înceapă expunerile în legătură cu ordinea de zi, iar Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora I este de acord să înceapă expunerile Prea Fericitul Patriarh Justinian.

Se intră în ordinea de zi.

I. PROBLEME INTERORTODOXE

Stadiul și perspectivele lucrărilor în vederea Sinodului Panortodox:

Prea Fericitul Patriarh Justinian: «Teologii Bisericii Ortodoxe Române au terminat studierea tuturor temelor înscrise în lista întocmită de prima Conferință Panortodoxă de la Rodos pentru Sinodul Panortodox. Aproape toate studiile asupra acestor teme au fost publicate în revistele Patriarhiei și în cele mitropolitane. Aceste studii au fost apoi examinate de comisiile sinodale sub președinția a câte unui mitropolit. Pregătim acum tipărirea lor în volume aparte pentru Bisericile Ortodoxe surori, așa cum s-a hotărît la prima Conferință Panortodoxă de la Rodos.

O sugestie din partea noastră ar fi să se accelereze de către celelalte Biserici surori pregătirea și tipărirea acestor teme, pentru a fi cunoscute de întreaga Ortodoxie părerile teologilor acestor Biserici.

Cu prilejul Consfătuirii de la Muntele Atos, am propus instituirea pe lângă Scaunul Ecumenic a unei comisii permanente compusă din reprezentanții Bisericilor Ortodoxe Autocefale, comisie alcătuită din profesori teologi sau ierarhi care să analizeze acest material. Această comisie să analizeze materialul respectiv întocmit de teologii din toate Bisericile Ortodoxe Autocefale și să se ajungă la un punct de vedere comun. După aceea să fie informate Bisericile respective asupra ultimei formule la care s-a ajuns în comisie. După aprobarea lor de către Sinoadele Bisericilor Autocefale, lucrările acestei comisii ar putea fi supuse direct la Sinodul Panortodox, fără a mai fi nevoie să meargă la un Prosinod.

Această comisie Panortodoxă ar putea avea o publicație în limba franceză sau limba engleză, prin care să fie ținute la curent Bisericile Ortodoxe Autocefale.

Sediul de lucru al comisiei poate fi sau la Constantinopol sau la Atos sau în alt loc, unde s-ar găsi mai nimerit».

Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora I: «La noi există o asemenea comisie. I. P. S. Mitropolit Meliton este rugat să facă expunerea aceasta».

I. P. S. Mitropolit Meliton al Calcedonului: «Patriarhia Constantinopolului, prin comisia ei, a studiat problema promovării acestor lucrări, în vederea Prosinodului. Studiile asupra modului promovării acestor lucrări au ținut seamă de modalitatea de a întâmpina aceste probleme cât mai hotărît, precum și de experiența dobândită în cadrul diferitelor Comisii interortodoxe, care au avut loc. În felul acesta a schițat o modalitate de procedură care să ducă la posibilitatea unui sinod mare ortodox. Pentru că este mai presus de orice îndoială că toate problemele ortodoxe sînt legate de un sinod general ortodox.

Pînă acum, noi am avut intenția de a întruni un așa numit Prosinod. Aceasta însemna intenția de a străbate un stadiu de pregătire pentru Sinodul Ortodox; dar nu s-a ținut seama de felul cum ar putea să întâmpine un asemenea Prosinod toate problemele.

Patriarhia Ecumenică a trecut la stadiul pregătirii unui Sinod pe baze realiste, așa că, în prezent, noi nu mai punem problema unui Prosinod, ci a unui Sinod mare, Sinod al Bisericii Ortodoxe, pe baza unui

plan lucrat laolaltă cu toate celelalte Biserici Ortodoxe. Avem următoarea propunere către Bisericile Ortodoxe surori:

— Să se instituie cât mai degrabă o comisie interortodoxă, care să accelereze drumul către marele Sinod Ortodox. Socotim că nu este posibil — din punct de vedere practic — ca o singură comisie să pregătească toate problemele ce se pun. De aceea, ne gândim să mergem la Sinodul mare cu lucrările mai multor comisii pregătitoare astfel:

— Să se instituie în fiecare Biserică Ortodoxă comisii care să studieze problemele.

— După pregătirea acestor teme de către Comisiile din Bisericile locale, să se adune prima comisie pregătitoare interortodoxă.

— Temele să fie pregătite astfel pentru Sinod ca ale unei singure Biserici Ortodoxe. Acest lucru îl poate face Comisia pregătitoare panortodoxă; și astfel, temele trecute prin această Comisie panortodoxă ar putea fi gata pentru a fi supuse Sinodului Ortodox.

— Când vom anunța intenția aceasta a unui Sinod mare ortodox, lumea va fi preocupată de aceste teme, ca ele să fie cunoscute dinainte. Iar aceste teme să fie și teologice și practice și actuale. De aceea, această Comisie panortodoxă trebuie organizată în așa fel, ca ea să reușească.

În concluzie: a) Să se constituie întâi o Comisie interortodoxă, pentru elaborarea unui proiect de plan al modului în care se va desfășura marele Sinod Ortodox; b) Cum în fața Bisericii Ortodoxe sînt o mulțime de probleme nerezolvate, această Comisie se va ocupa și cu studierea temelor care nu au fost rezolvate pînă acum».

I. P. S. Mitropolit Maximos al Sardelor: «Din anul 1961, cînd s-a ținut prima Conferință Panortodoxă de la Rodos, au trecut șase ani și Biserica Ortodoxă n-a ajuns la anumite concluzii comune asupra problemelor puse pentru Prosinod.

În timp ce asupra altor probleme care au fost luate îndeaproape în cercetare, s-a ajuns la unele rezultate. Este necesar să se accelereze pregătirile. De aceea, propunem acest lucru nu atît pentru lumea dinafară, cît pentru interesele Ortodoxiei».

Prea Fericitul Patriarh Justinian: «Dacă am repetat propunerea pe care am făcut-o la Atos, am făcut-o tocmai pentru că au trecut șase ani și timp îndelungat n-am văzut o lucrare de pregătire din partea profesorilor din alte Biserici Ortodoxe surori. Deși la Atos reprezentanții Bisericilor Ortodoxe au făgăduit că vor da în lucru profesorilor de teologie temele respective, totuși foarte puțini s-au ținut de cuvînt. Aceasta constituie o foarte mare delăsare față de importanța unui sinod ortodox.

Noi — Biserica Ortodoxă Română — am luat lucrurile în serios; am instituit comisii prezidate de Mitropoliți și astfel lucrările întocmite la început de profesori au fost din nou studiate de aceste comisii și prezentate la Sinod. Teologii noștri și-au arătat nedumerirea că în revistele altor Biserici Ortodoxe surori nu apar studii în legătură cu temele pentru Prosinod, ca să poată cunoaște punctul de vedere al altor teologi ortodocși dinafară».

Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora: «Recunoaștem această delăsare. Sîntem perfect de acord. Tocmai de aceea, venim cu ideea unei Comisii panortodoxe pentru a se vedea ce s-a făcut și ce mai este de făcut».

I. P. S. Mitropolit Meliton: «Comisia aceasta va trebui să se ocupe de toate problemele Sinodului Ortodox».

I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei: «Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Meliton propune o comisie care să stabilească procedura, temele etc., deci să se ia lucrurile de la început».

I. P. S. Mitropolit Meliton: «Această comisie ar avea de întocmit programul și sistemul de organizare și de lucru al Sinodului. Este însă o imposibilitate ca o singură comisie să examineze și să reglementeze toate aceste probleme în legătură cu Sinodul Ortodox, întrucît sînt foarte multe probleme».

Prea Fericitul Patriarh Justinian: «Noi considerăm că la cea dintîi Conferință Panortodoxă de la Rodos din 1961, s-au fixat definitiv temele pentru Prosinod și n-ar mai fi alte probleme».

I. P. S. Mitropolit Meliton: «Da, așa este, acelea sînt de bază, însă poate se mai adaugă și altele. Din punct de vedere practic, credem că o singură comisie nu se poate ocupa de toate problemele. Trebuie instituite — cum am arătat — mai multe comisii și apoi lucrările acestora să vină la o comisie panortodoxă, unde se vor pune concluzii pentru a fi prezentate Sinodului».

I. P. S. Mitropolit Maximos: «De la Conferința Interortodoxă de la Vatoped, din anul 1931, nu s-a mai ținut nici o comisie interortodoxă pînă la prima Conferință Panortodoxă de la Rodos din 1961. În anul 1931, Conferința Internațională a găsit necesară ideea de a se ține un prosinod care să pregătească lucrările viitorului Sinod Ortodox. Și de atunci, timpul s-a întrebuițat cu folos.

Pe această linie a Conferinței Interortodoxe de la Vatoped, Patriarhia Ecumenică a întocmit o listă de probleme la prima Conferință Panortodoxă de la Rodos din 1961 — în formă definitivă.

Se credea că primul stadiu va fi Prosinodul. Dar evoluția din 1961 pînă acum, arată că s-au mai ivit și alte probleme și deci o singură comisie ar lungi lucrările de pregătire. De aceea Patriarhia Ecumenică este preocupată de găsirea posibilităților metodologice, iar rezultatul acestor preocupări în legătură cu modul de promovare a lucrărilor pentru Sinod este soluția schițată de I. P. S. Mitropolit Meliton. Comisiile propuse vor alcătui un fel de stat major al Comisiei care va pregăti Sinodul cel mare».

Prea Fericitul Patriarh Justinian: «Dacă Sinodul Patriarhiei din Constantinopol a elaborat un asemenea proiect de plan, noi am dori să ni se comunice în scris, pentru a fi examinat în Sinodul nostru și a hotărî, arătînd punctul de vedere al Bisericii Ortodoxe Române».

Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora I: «Noi vom studia acest lucru, după ce vom discuta și cu Biserica Ortodoxă Bulgară și vom face comunicarea scrisă către Bisericile Ortodoxe surori, spre a-și spune părerea lor».

I. P. S. Mitropolit Meliton: «Discuțiile de astăzi sînt numai un schimb de păreri, o informare reciprocă. Biserica Noastră v-a adus

la cunoștință intenția de a avea o întrunire a reprezentanților Bisericilor Ortodoxe într-un loc oarecare. Am voi să discutăm în acea consfătuire neoficială și să prezentăm apoi părerile exprimate la Comisia Interortodoxă Oficială».

II. PROBLEME PRIVIND RELAȚIILE CU CELELALTE BISERICI CREȘTINE

1. Relațiile ortodoxe cu Biserica Romano-Catolică în cadrul ecumenismului contemporan.

Prea Fericitul Patriarh Justinian a făcut următoarea expunere:

POZIȚIA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE FAȚĂ DE DIALOGUL CU BISERICA ROMANO-CATOLICA

1. Înțelegînd imperativul vremii și dorința tuturor oamenilor de bine din lumea întreagă — după experiența dureroasă a celor două războaie mondiale — de înțelegere, de colaborare și de pace, pentru evitarea unei noi conflagrații mondiale, ale cărei urmări ar putea fi fatale pentru întreg neamul omenesc și avînd conștiința vie a îndatoririlor ei în lume, de a ajuta și a sluji această lume, pentru izbăvirea căreia Domnul Hristos s-a răstignit pe Cruce, Biserica Ortodoxă Română a desfășurat, în ultimii 20 de ani, o activitate vie și susținută în propovăduirea și promovarea marilor idealuri ale veacului nostru, care, în esență, nu sînt decît idealuri creștine și s-a arătat deschisă tuturor mișcărilor menite să slujească aceste idealuri.

2. Atitudinea aceasta a Bisericii Ortodoxe Române, de a fi prezentă cu toate forțele ei și cu toată autoritatea ei în mijlocul frământărilor postbelice și de a lupta de pe pozițiile ei, pentru înlăturarea dorințelor arzătoare ale tuturor oamenilor de bine din lumea întreagă și pentru realizarea în lume a unei stări de apropiere, de înțelegere, de conlucrare și de pace între oameni și popoare — nu a fost totdeauna bineînțeleasă în Apus.

3. O dată cu reintrarea Bisericii Ortodoxe Române și cu intrarea celorlalte Biserici Ortodoxe în Consiliul Ecumenic al Bisericilor, în timpul celei de a treia Adunări Generale a acestui Consiliu de la New Delhi, din anul 1961, un suflu nou a început să plutească în această mișcare. S-a izbutit, cu timpul, ca această mișcare să capete o nouă orientare, încadrîndu-se în spiritul vremii, deschizîndu-se din ce în ce mai mult dorințelor arzătoare ale omenirii din ceasul de față și luînd atitudine curajoasă și hotărîtă în rezolvarea problemelor vieții contemporane. În felul acesta, Consiliul Ecumenic al Bisericilor a devenit o instituție de seamă nu numai pentru apropierea și unitatea creștină a Bisericilor membre, ci și pentru promovarea marilor idealuri ale oamenilor de bună credință de pretutindeni, apropierea și unitatea dintre Biserici constituînd pentru acest Consiliu premisa apropierii, înțelegerii, colaborării și păcii dintre oameni și popoare.

4. După aproape două decenii de la terminarea celui de al doilea război mondial, sub influența evenimentelor în rapidă dezvoltare, spiritele cele mai clar-văzătoare din Biserica Romano-Catolică au început să înțeleagă cât este de necesar acel «aggiornamento», propovăduit cu putere de papa Ioan al XXIII-lea. Convocarea celui de al doilea Conciliu de la Vatican a fost pentru Biserica Ortodoxă Română o mare bucurie. Rezultatele concrete ale acestui Conciliu, chiar dacă au fost departe de a integra cu totul Biserica Romano-Catolică în actualitate, faptul că Conciliul a constituit o tribună deschisă, de la care mulți vorbitori și-au spus cuvântul cu toată libertatea, au înfierat nenumăratele greșeli săvârșite de această Biserică în trecut și au cerut, în multe din temele discutate, revenirea la tradițiile Bisericii celei nedespărțite, a lăsat să se înțeleagă că Biserica Romano-Catolică, în totalitatea ei, are toate posibilitățile unei cooperări bisericești intercreștine, pentru realizarea idealurilor evanghelice pe pământ.

5. Dorința după înțelegere, cooperare și pace, manifestată de oameni de bine din lumea întreagă, după cel de al doilea război mondial; a redeșteptat în conștiința multor Biserici dorința după înfăptuirea unității creștine. Dorința aceasta a fost întotdeauna puternică în sinul Bisericii Ortodoxe Române, care a văzut în rugăciunea Mîntuitorului adresată Tatălui ceresc, în Grădina Ghetsimani, ca toți cei ce vor crede în numele și în învățătura Lui «să fie una», cea mai valabilă condiție a prezenței și activității Bisericii creștine în lume. Conjugată cu dorința arzătoare înăscută a oamenilor de bine din lumea întreagă, după înțelegere, cooperare și pace, problema unității creștine a apărut și mai necesară, iar strădaniile pentru înfăptuirea acestei unități au început să ia forme din ce în ce mai concrete.

6. Cea dintîi Conferință Panortodoxă de la Rodos (24 septembrie—1 octombrie 1961), convocată din inițiativa Patriarhiei Ecu-menice, pentru alcătuirea catalogului temelor viitorului Prosinod Ortodox, preocupată de ideea unității creștine, a formulat, în Comisia VI-a de sub președinția delegatului Bisericii Ortodoxe Române, temele în legătură cu raportul dintre Biserica Ortodoxă și celelalte Biserici ale Apusului, înscriind în catalog și tema: «Ortodoxia și Biserica Romano-Catolică», cu următoarele subdiviziuni: a) Studierea punctelor pozitive și negative dintre cele două Biserici: 1) cu privire la credință, 2) cu privire la administrație, 3) cu privire la acțiunea bisericească (propagandă, prozelitism, uniție); b) Cultivarea raporturilor în duhul dragostei lui Hristos, ținîndu-se seama îndeosebi de punctele prevăzute în Enciclica patriarhală din 1920. Faptul acesta dovedea din nou bunele intenții ale Bisericii Ortodoxe cu privire la Biserica Romano-Catolică și hotărîrea ei de a lupta pentru refacerea Trupului tainic al Bisericii Mîntuitorului Hristos. Dar trei fapte, întîmplate la puțină vreme după această Conferință Panortodoxă de la Rodos, și anume: o Confe-

rință a Cardinalului Cicognani, ținută la Neapole, la sfârșitul anului 1961; Enciclica papală «Aeterna Dei Sapientia», publicată cu ocazia aniversării a 1500 de ani de la moartea papii Ioan cel Mare și o cuvântare ținută tot în vremea aceasta de Cardinalul Bea, la Paris, cu dovedit că bunele dorințe de conlucrare ale Bisericii Ortodoxe, pline de sinceritate, nu s-au bucurat de răspunsul cuvenit din partea Bisericii Romano-Catolice.

7. Străduințele depuse de Secretariatul pentru Unitatea Creștină, ca Bisericele Ortodoxe să-și trimită delegați-observatori la Conciliul al II-lea de la Vatican, nu dovedeau vreo schimbare de atitudine din partea Romei, ci ținteau mai cu seamă la prestigiul acestui Conciliu și la intenția de a-l înfățișa ca un Conciliu Ecumenic, în care deci să fie reprezentată — chiar și sub forma de delegați-observatori — întreaga lume creștină. Ceva mai mult, după modul cum au decurs evenimentele, străduințele acestea mai aveau și un scop nemărturisit: spargerea frontului unic al Ortodoxiei. Prin prezența delegaților-observatori ai Bisericii Ortodoxe Ruse la prima sesiune a Conciliului al II-lea de la Vatican — după ce hotărîrea comună a Bisericilor Ortodoxe fusese ca să nu se trimită observatori la acest Conciliu — scopul acesta din urmă se putea socoti realizat. Totuși unitatea Ortodoxiei a continuat să rămână și mai departe aceeași.

8. Biserica Ortodoxă Română a primit și ea invitație scrisă, din partea Cardinalului Bea, de a trimite delegați-observatori la Conciliul al II-lea de la Vatican. Chestiunea fiind supusă dezbaterilor Sfîntului Sinod, ținînd seama de unele acțiuni recente ale Bisericii Romano-Catolice vrăjmașe Bisericii și statului nostru, ca: organizarea de expoziții defăimătoare la adresa Bisericii și Statului român, hirotonirea unui cleric fugar din țară, Vasile Cristea, ca episcop unit, deși în România — după revenirea din 1948 a fraților greco-catolici, în masă, la sînul de mamă al Bisericii Ortodoxe Române — Biserica Unită a încetat să mai existe, cum și participarea la serviciul religios, săvîrșit la sfârșitul primei sesiuni a Conciliului al II-lea de la Vatican a numitului episcop Vasile Cristea, Sfîntul Sinod a găsit cu cale că, dată fiind această atitudine a Bisericii Romano-Catolice față de Biserica noastră, participarea delegaților-observatori ai Bisericii Ortodoxe Române la Conciliul al II-lea de la Vatican nu putea avea nici un sens și nici o justificare.

9. După moartea papii Ioan al XXIII-lea și venirea în fruntea Bisericii Romano-Catolice a Papii Paul al VI-lea, Secretariatul pentru Unitatea Creștină a lansat o nouă invitație Bisericilor Ortodoxe, pentru a trimite delegați-observatori la sesiunea următoare a Conciliului al II-lea de la Vatican. Invitația aceasta a constituit obiectul întrunirii celei de a doua Conferințe Panortodoxe de la Rodos, la care au participat toate Bisericele Ortodoxe, cu excepția Bisericii Greciei (26 septembrie—29 septembrie 1963). Pe lângă problema trimiterii sau nu de delegați-observatori la Conciliul al II-lea de la

Vatican, Conferința aceasta a mai discutat — la propunerea Patriarhiei Ecumenice — chestiunea inițierii unui dialog direct, pe picior de egalitate, cu Biserica Romano-Catolică. Conferința a hotărât ca, în problema trimiterii sau nu de delegați-observatori la Conciliul al II-lea de la Vatican, fiecare Biserică Ortodoxă locală să acționeze liber, după cum va găsi cu cale; iar în chestiunea dialogului a hotărât să se înceapă dialogul cu Biserica Romano-Catolică, pe picior de egalitate, după ce hotărîrea de la Rodos va fi supusă spre aprobare tuturor Căpeteniilor Bisericilor Ortodoxe, pentru punerea ei în practică de comun acord și, bine înțeles, după ce se vor cunoaște și condițiile dialogului puse de Vatican.

10. *Preocupările acestea serioase ale Bisericii Ortodoxe în ce privește stabilirea unor raporturi normale cu Biserica Romano-Catolică, întrerupte mai bine de 900 de ani, din cauza schismei, au produs un viu ecou în cercurile bisericești din Apus și ele au început să fie cultivate de însăși autoritatea bisericească superioară a Bisericii Romano-Catolice. Orientul ortodox oferea Apusului catolic o șansă, pe care conducerea Bisericii Romano-Catolice trebuia s-o folosească în cele mai mici amănunte, desigur și numai spre folosul său. Așa se face că, după cea de a doua Conferință Panortodoxă de la Rodos, au început o serie de atenții din partea Bisericii Romei față de Bisericile Ortodoxe — în special față de cele de limbă greacă (retrocedări de sfinte moaște, corespondență, trimiteri de delegați etc.) — care au culminat cu întâlnirea la Ierusalim, de la începutul anului 1964. Înbrățișări, însoțite de calde declarații de dragoste, care merg la inimă. Dar, pentru ca aceste clipe ale înnodării prezentului cu trecutul să nu lase să se creadă că Biserica Romano-Catolică își uită poziția ei primafială în lume, chiar a doua zi după această întâlnire, la Betleem, Papa Paul al VI-lea, spre uimirea tuturor, a dezvăluit în ce sens așteaptă Biserica Romei să se realizeze problema unității creștine: întoarcerea fiilor dezbrinați în sinul Bisericii Romano-Catolice și sub autoritatea papii, ca unic reprezentant al lui Hristos pe pământ: «Nu putem fi necredincioși patrimoniului acestuia al lui Hristos — a zis Papa Paul al VI-lea —, el nu este al nostru, ci este al Lui. Noi nu sîntem decît depozitarii și interpreții Lui. Dar, să o repetăm din nou, sîntem dispuși să luăm în considerare orice mijloc rezonabil, capabil de a netezi căile dialogului, în respect și iubire, în vederea unei întâlniri, în viitor — care facă Dumnezeu să fie cît mai apropiată — cu frații creștini încă separați de noi. Ușa sinului Bisericii este deschisă, așteptarea tuturor este loială și cordială. Dorința este puternică și răbdătoare. Locul disponibil este larg și comod. Pasul care trebuie făcut este așteptat cu cinste și în bucurie mutuală. Ne vom abține de a solicița demersuri care nu vor fi libere și pe deplin convinse, adică ajunse la maturitate, prin Duhul Domnului, care va sufla unde și cînd va voi. Așteptăm această oră fericită...!»*

11. Deși cea de a doua Conferință Panortodoxă de la Rodos, din septembrie 1963, se declarase de acord cu inițierea unui dialog cu Biserica Romei, în cazul când aceasta va arăta că socotește Biserica Ortodoxă egală cu ea, Conciliul al II-lea de la Vatican a acordat între timp, prin schema «De Ecclesia», votată la sesiunea a treia, un text în care se spune: «Nu se pot mîntui acei oameni care știu de Biserica Catolică și de necesitatea ei pentru mîntuirea stabilită de Hristos, dar nu voiesc să intre sau să rămînă în ea» (cap. II). Iar în schema «De Oecumenismo», Conciliul a votat în aceeași sesiune textul: «Într-adevăr, numai prin Biserica Catolică a lui Hristos, care este mijlocul general de mîntuire, se poate obține plenitudinea mijloacelor de mîntuire. Numai Colegiului Apostolic al cărui conducător este Petru, i-au fost încredințate toate darurile Noii Alianțe, cu scopul de a constitui pe pămînt un singur Trup al lui Hristos, în care să fie deplin încadrați toți cei ce aparțin, în orice fel, poporului lui Dumnezeu» (Cap. I, par. 3).

De asemenea, în schema «Despre Bisericile Orientale», creștinii orientali uniți cu Roma sînt dați ca exemplu pentru modul cum concepe Biserica Romano-Catolică unirea întregii Biserici Ortodoxe cu ea și sînt îndemnați să lucreze pentru a determina pe frații lor ortodocși să le urmeze exemplul.

12. În ce privește primatul și infailibilitatea papii, pe care, atît opinia romano-catolică, cît și cea ortodoxă, le consideră drept piedică principală în calea apropierii între cele două Biserici, Conciliul al II-lea de la Vatican nu numai că a confirmat hotărîrea respectivă a Conciliului I de la Vatican, ci i-a dat o nouă dezvoltare.

Hotărîrea aceasta a închis și mai mult perspectivele de succes ale unui dialog. Biserica Ortodoxă este în toată structura ei profund sinodală. Apostolii au condus împreună Biserica. Petru și-a văzut punctul său de vedere dezavuat de Sinodul Apostolic și a trebuit să se supună hotărîrii acestuia. Episcopii Bisericii, urmași ai Apostolilor, sînt egali între ei, și înfrățiți în același Duh Sfînt, în conducerea Bisericii. Biserica Ortodoxă nu poate concepe ca soarta ei și a credinței ei să fie predată în mîinile unui monarh absolut. După învățătura ortodoxă, credința este în paza comuniunii în dragoste a întregului popor bisericesc, al cărui organ de exprimare este sinodul episcopatului, călăuzit de Sfîntul Duh.

13. Un dialog așa cum îl dorea și cum îl condiționa Biserica Romano-Catolică, nu mai avea însă nici un sens pentru Biserica Ortodoxă. El nu ar fi însemnat altceva, decît acceptarea fără condiții a pretențiilor Romei. De aceea, în preajma întrunirii celei de a treia Conferințe Panortodoxe de la Rodos, care avea ca scop principal deliberarea în comun asupra modului în care avea să fie adus la cunoștința Bisericii Romano-Catolice dialogul propus, în condiții de egalitate, cu ocazia celei de a doua Conferințe Panortodoxe de la Rodos, cum și asupra conținutului și mersului dialogului, potrivit cu punctul de vedere ortodox, Sinodul Permanent al Bisericii Orto-

doxe Române, în ședința sa din 29 octombrie 1964, subliniind conținutul noilor documente ale Papii Paul al VI-lea, a hotărît că, înainte de începerea dialogului cu Biserica Romano-Catolică, este necesar să se creieze condițiile unui dialog pe picior de egalitate și a unei atmosfere favorabile lui; să se înlăture documentele oficiale care întretin neîncrederea între cele două Biserici; să se inaugureze un nou mod de relații între ele, prin care să se abțină fiecare de la orice noțiune supărătoare și dăunătoare pentru cealaltă. Biserica Romano-Catolică să renunțe la formula de refacerii uniității între cele două Biserici, cum și la intenția de a reface uniția acolo unde aceasta s-a destrămat. Căile uniției și dialogului nu pot fi folosite concomitent. Apoi să înceteze a trata țările cu populație ortodoxă ca «terrae missionis», întrucît o activitate prozelitică este incompatibilă cu dialogul. Biserica Romano-Catolică să treacă la o atitudine cu adevărat ecumenistă și să înceteze de a se considera centru al năzuințelor ecumeniste contemporane. Sinodul Permanent al Bisericii Ortodoxe Române, în punctul 7 al hotărîrii sale, spune: «Pînă atunci, considerăm posibil un dialog în vederea unei colaborări pe terenul creștinismului practic, fără chemarea unor Biserici la sînul altor Biserici, și în adunarea tuturor Bisericilor creștine, a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, din care lipsește Biserica Romano-Catolică. O asemenea colaborare ar avea ca scop principal slujirea marilor ideături creștine și aspirații ale omenirii contemporane, socotînd că mesajul evanghelic către lume poate fi mai rodnic, dacă este susținut împreună cu toate Bisericile creștine și nădăjduind că relațiile dintre Biserici vor continua să se dezvolte, putîndu-se trece de la etapa colaborării pe teren practic, la aceea a unui dialog al unirii Bisericilor, pentru care amîndouă Bisericile îndreaptă neconținut rugăciuni către Dumnezeu».

14. Cea de a treia Conferință Panortodoxă de la Rodos, după dezbateri îndelungate (1—18 noiembrie 1964), luînd în seamă punctul de vedere al Bisericii Ortodoxe Române, susținut de delegația română, căreia pe parcurs i s-au mai asociat și alte delegații, a constatat că «pentru un început rodnic al unui dialog teologic real (cu Biserica Romano-Catolică), este necesară pregătirea trebuitoare și crearea de condiții corespunzătoare». Totodată, ea a hotărît că: «Aceasta nu înseamnă că fiecare dintre Bisericile Ortodoxe locale nu este liberă să cultive, în numele său propriu și nu al întregii ortodoxii, raporturi frățești cu Biserica Romano-Catolică, cu convingerea că, în acest fel, vor putea fi eliminate, în mod treptat, dificultățile care există în prezent.

15. Apariția Enciclicii papale «Ecclesiam Suam» de la 21 noiembrie 1964 — doar la trei zile după încheierea lucrărilor celei de a treia Conferințe Panortodoxe de la Rodos — a confirmat întru totul constatările făcute cu prilejul acestei Conferințe și a întărit credința cu privire la inexistența condițiilor corespunzătoare pentru începerea unui dialog teologic real cu Biserica Romano-

Catolică. Pretențiile primațiale ale pontifului roman apar atît de răsplat formulate în această enciclică, încît desfășurarea unui dialog între cele două Biserici «pe picior de egalitate» devine o imposibilitate. Astfel, în cap. III, intitulat «Dialogul Bisericii», în partea referitoare la «al treilea cerc : frații creștini separați», Enciclica afirmă din nou, în mod categoric, pretențiile primațiale și roagă pe cei ce consideră primatul papal o piedică în calea reunității Bisericilor, să reflecteze adînc asupra «lipsei de temeinicie a unei astfel de presupuneri». «Aceasta», accentuează enciclica, «nu numai pentru că fără de papă, Biserica Romano-Catolică ar înceta să mai fie ceea ce este», ci și pentru faptul că «lipsind din Biserică oficiul pastoral suprem, eficace și decisiv al lui Petru, unitatea s-ar sfîșia și în zadar s-ar căuta apoi să fie refăcută după, un criteriu care să substituie pe cel autentic, stabilit de Hristos însuși».

16. Pe linia hotărîrilor celei de a treia Conferințe Panortodoxe de la Rodos și în lună condițiilor papale formulate categoric, din nou, în Enciclica «Ecclesiam Suam», Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în ședința din 28 decembrie 1964, își definește poziția față de încercările Consiliului Ecumenic al Bisericilor de a iniția un dialog cu Biserica Romano-Catolică. Poziția aceasta a Bisericii Ortodoxe Române a fost susținută la sesiunea Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la Enugu (ianuarie 1965) de delegatul Bisericii Ortodoxe Române în acest comitet, care a arătat că Consiliul Ecumenic al Bisericilor nu poate iniția un dialog cu Biserica Romano-Catolică, în numele Bisericilor membre, decît cu asentimentul acestora, dar poate cultiva raporturi frățești și de prietenie cu Biserica Romano-Catolică cu atît mai mult, cu cît însăși Biserica Romano-Catolică, în timpul din urmă, s-a arătat mult mai deschisă Consiliului Ecumenic al Bisericilor, trimițînd observatori la multe dintre întrunirile acestui Consiliu. La acest punct de vedere statutar s-au mai atașat mulți alți delegați de Biserici. Comitetul Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor a adoptat hotărîrea reținerii de la inițierea unui dialog și a hotărît înființarea unei Comisii mixte, alcătuită din 8 reprezentanți ai Bisericii Romano-Catolice, care să funcționeze la Geneva și al cărei scop să fie tocmai cultivarea raporturilor prietenești dintre Biserica Romano-Catolică și Consiliul Ecumenic al Bisericilor. Comisia aceasta s-a întrunit pînă în momentul de față de trei ori la Geneva.

17. Intre timp, dîndu-și seama de impresia dezastruoasă produsă în Biserica Ortodoxă de aceste declarații făcute la Betleem de Papa Paul al VI-lea, Constituțiile «De Ecclesia», «Despre Bisericile Orientale», Enciclica «Ecclesiam Suam» și Decretul «De Oecumenismo», Biserica Romano-Catolică încearcă unele noi formule de definitivare a dialogului, părăsind verbal formula întoar-

cerii celorlalți creștini la sînul său și căutînd o «umanizare» a primatului papal, adică transformîndu-l într-un primat al «dragostei» și al «slujirii». Cultivarea unor legături din ce în ce mai strînse cu Patriarhia Ecumenică de Constantinopol, care duc — în timpul ședinței de închidere a Conciliului al II-lea de la Vatican — la ridicarea reciprocă a vechii anateme dintre Roma și Constantinopol, determină Biserica Romano-Catolică să creadă că acestui «drum singular» al Bisericii Constantinopolului i s-ar putea adăuga, cu timpul, și alte «atitudini singulare» ale altor Biserici Ortodoxe locale, care să facă cu puțință începerea unui dialog între Ortodoxie și catolicism, în modul în care înțelege acest dialog Biserica Romano-Catolică. Datorită inițiativelor Bisericii Ortodoxe, dialogul dragostei și colaborarea între ortodocși și romano-catolici a început să se dezvolte pe latura creștinismului practic din ce în ce mai rodnic.

18. Biserica Ortodoxă Română care urmărește cu multă atenție desfășurarea tuturor evenimentelor menite să contribuie la apropierea și la înțelegerea dintre Bisericile creștine, și a cărei contribuție în crearea premiselor unității bisericești este bine și îndeobște cunoscută, se bucură sincer și apreciază precum se cuvine inițierea și cultivarea de către Bisericile Ortodoxe surori — în numele lor însele, iar nu al întregii Ortodoxii — a raporturilor de prietenie și de frățietate cu Biserica Romano-Catolică. Constituirea Comisiei Mixte în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la Geneva, ridicarea reciprocă a anatemei din 1054 de către Biserica Constantinopolului și Biserica Romei, ca și vizita recentă a Papii Paul al VI-lea la sediul Patriarhiei Ecumenice, sînt fapte a căror însemnătate nu a scăpat să fie cu seriozitate apreciate de către Biserica Ortodoxă Română. Ele se încadrează în spiritul hotărîrilor celei de a treia Conferințe Panortodoxe de la Rodos și rămîn acțiuni locale de promovare a colaborării și dragostei creștine între Biserica Romano-Catolică și Bisericile Ortodoxe locale, chiar dacă ele s-au petrecut la sediul Patriarhiei Ecumenice, din inițiativa și cu conlucrarea celui dintîi în cinste Ierarh al Bisericii Ortodoxe.

19. Faptul că, în timpurile din urmă, Biserica Romano-Catolică și-a amendat oarecum atitudinea față de Consiliul Ecumenic al Bisericilor și că participă din ce în ce mai mult prin observatorii săi activi, la diferitele întruniri și comisii ale acestui Consiliu la care acești observatori îndeplinesc sarcini nu numai de observatori, ci chiar de participanți la dezbateri, constituie un început de indiciu că, dacă Biserica Romano-Catolică ar dori în chip sincer, ar putea găsi căile care să ducă la o împăcare în duhul lui Hristos a Bisericilor creștine, fără alte condiții prealabile de supunere din partea tuturor Bisericilor autorității Pontifului de la Roma.

20. Biserica Ortodoxă Română, încrezătoare în purtarea de grijă a Intemeietorului Bisericii, Domnul și Mîntuitorul Iisus

Hristos față de Biserica Sa, așteaptă răbdătoare și hotărîtă să se realizeze toate premisele unei frățietăți adevărate între Biserici, plină de dragoste adevărată și lipsită de pretenții de dominație lumească și este convinsă că numai atunci Biserica creștină își va putea arăta toată forța ei în slujba omenirii, cînd va fi unită în dragostea și devotamentul ei față de Dumnezeu și față de oameni.

21. Dar ca să se poată ajunge aici, este nevoie ca Biserica Romano-Catolică să renunțe cu desăvîrșire la pretenția ei de stat al lui Dumnezeu pe pămînt, cu vădită voință și astăzi de expansiune lumească și cu pretențiile ei primațiale. Să renunțe la modul de a considera toate celelalte Biserici creștine din lume ca pe niște oi rătăcite, care urmează să se întoarcă, fără condiție, la stăutul și sub ascultarea «unicului Păstor» de la Roma.

22. Ca să poată începe tratative de unire cu Biserica Ortodoxă, printr-un dialog teologic, Biserica Romano-Catolică trebuie să anuleze Constituția «De Ecclesia» și Enciclica «Ecclesiam Suam», în care Papa Paul al VI-lea a fixat condițiile dialogului și să-și retragă Decretul «De Oecumenismo» și Constituția «Despre Bisericile Orientale», în care dialogul cu celelalte Biserici este socotit un mijloc de lămurire a «fraților despărțiți», asupra adevărurilor de credință ale Bisericii Romano-Catolice. Condițiile dialogului, puse de Papa Paul al VI-lea în aceste documente, nu vor fi acceptate de nici o Biserică Ortodoxă. Deci, un dialog teologic de unire nu poate fi inițiat, cît timp aceste documente sînt în vigoare. Cînd noul organ creat în Biserica Romano-Catolică — Sinodul episcopilor — va trece din stadiul de «organ consultativ» în cel de «organ deliberativ» și împreună cu papa va deveni «organul conducător», acesta va putea anula stările inacceptabile create pînă în prezent și va putea fixa noi condiții, acceptabile pentru un dialog teologic, renunțînd la uniație, ca mijloc de unire cu ortodocșii și reîntorcînd ortodocșilor, acolo unde este cazul, oile răpîte. Lucrul acesta pare însă cu totul dificil. Documentele papale din timpul din urmă, cuvîntările rostite în diferite ocazii de Papa Paul al VI-lea, ca și de alți factori de seamă ai Bisericii Romano-Catolice, precum și măsurile luate cu privire la căsătoriile mixte cu ortodocșii, la Bisericile Orientale etc., confirmă cu și mai multă tărie poziția primațială a Bisericii Romano-Catolice și a Pontifului de la Roma, lăsîndu-ne să constatăm că premisele unui dialog teologic «pe picior de egalitate», așa cum îl înțelege Biserica Ortodoxă și cum s-a hotărît la cea de a treia Conferință Panortodoxă de la Rodos, nu sînt încă create și, ca atare, începerea unui astfel de dialog nu este cu puțință, atîta timp cît ambele Biserici nu vor lua calea reîntoarcerii la punctul comun de unde s-au despărțit una de alta. Ajunse acolo, să examineze împreună contribuția fiecărei Biserici la promovarea adevăratelor învățături creștine — să rețină tot ce este folositor ambelor Biserici și să înlătore tot ce este lumesc și în contradicție cu Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție.

23. «Pînă atunci, așa cum a hotărît Sinodul Permanent al Bisericii Ortodoxe Române, în ședința din 29 octombrie 1964, considerăm posibil un dialog în vederea unei colaborări pe terenul creștinismului practic, un «dialog al slujirii», un dialog ecumenic, fără chemarea unor Biserici la sînul altor Biserici, ci în adunarea tuturor Bisericilor creștine, în Consiliul Ecumenic al Bisericilor, din care lipsește doar Biserica Romano-Catolică. O asemenea colaborare ar avea ca scop principal slujirea marilor idealuri creștine și aspirațiilor omenirii contemporane, socotind că mesajul evanghelic către lume poate fi mai rodnic dacă este susținut împreună de toate Bisericile creștine și nădăjduind că relațiile dintre Biserici vor continua să se dezvolte, putîndu-se trece de la etapa colaborării pe teren practic-creștin, la aceea a unui dialog teologic al unirii Bisericilor Ortodoxă și Romano-Catolică, pentru care amîndouă Bisericile îndreaptă rugăciuni către Dumnezeu.

Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora I: «Felicităm pe Prea Fericitul Patriarh Justinian și Sfintul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române pentru modul în care a expus această problemă. Și noi tot așa punem problema: dialogul teologic de o parte, iar dialogul ecumenic creștin de altă parte.

Cunoaștem și noi problema uniată, ea este generală. Și Papa cunoaște linia noastră, din discuțiile pe care le-am avut la întîlnirile de la Ierusalim și Constantinopol, ca și din discuțiile avute cu Mitropolitul Meliton al Calcedonului, la Roma. Papa recunoaște și mi-a mărturisit mie personal greutățile pe care le întîmpină cu Curia Bisericii Romano-Catolice. Iar I. P. S. Mitropolit Meliton le-a pus toate aceste probleme, după metoda ce-l caracterizează».

I. P. S. Mitropolit Meliton: «În discuțiunile cu Biserica Romano-Catolică, contactele noastre cu Biserica Romei au loc în cadrul hotărîrii Conferinței a treia Panortodoxe de la Rodos și au ca scop crearea condițiilor celor mai bune pentru dialogul teologic, atunci cînd se va hotărî. În ceea ce privește condițiile: prima condiție este să se creeze încredere între Biserici. Am făcut să se știe limpede că întîi trebuie să înceteze orice prozelitism; în al doilea rînd să existe un respect desăvîrșit al jurisdicțiilor; iar în al treilea rînd, să înceapă din partea Bisericii Romano-Catolice o reconsiderare atentă a problemei uniației.

Acestea le-am arătat clar, atît Papii Paul al VI-lea, cît și celor ce-l înconjoară».

Prea Fericitul Patriarh Justinian: «La acestea, adăugăm și condițiile expuse de noi».

Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora I: «După Conciliul al II-lea de la Vatican, Papa Paul al VI-lea știe că poate primi asemenea documente din partea Bisericilor Ortodoxe».

I. P. S. Mitropolit Meliton: «Toate observațiile Bisericilor Ortodoxe surori se vor aduna la un loc, ca să formeze un punct de vedere comun al tuturor Bisericilor Ortodoxe».

Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora I: «Papa cunoaște toate acestea și își dă seama de demnitatea Bisericii Ortodoxe, demnitate cu care Biserica Ortodoxă merge înainte, susținându-și punctele sale de vedere».

I. P. S. Mitropolit Meliton: «Cu cât avem mai multe contacte cu Biserica Romano-Catolică cu atât mai mult Biserica Romano-Catolică ne cunoaște și are de învățat mai mult de la noi».

Prea Fericitul Patriarh Justinian: «Închei, cu nădejdea că făcînd cunoscute pozițiile noastre sincere, ajutăm pe Papa Paul al VI-lea și Curia din jurul lui să se convingă că pozițiile pe care stau ei nu mai sînt în spiritul vremurilor actuale».

Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora I: «Așa este. Papa mi-a incredințat să aduc salutul lui față de Prea Fericitul Patriarh Justinian și față de Biserica Ortodoxă Română».

2. Poziția ortodoxă față de punctul de vedere romano-catolic asupra căsătoriilor mixte:

Prea Fericitul Patriarh Justinian: «La 22 februarie 1967, Cardinalul Augustin Bea, președintele Secretariatului pentru Unitatea creștină, ne-a trimis decretul privitor la căsătoriile mixte dintre catolici și orientali botezați necatolici, însoțit de o scrisoare explicativă.

Decretul, care a intrat în vigoare la 24 martie 1967, prevede că aceste căsătorii, cînd sînt oficiate într-o biserică ortodoxă de către un preot ortodox, nu vor mai fi considerate ca negative, nevalide, ci valide, cu condiția de a fi prezent la săvîrșirea tainei căsătoriei preotul catolic și cu împlinirea celorlalte prescripții ale dreptului canonic catolic, între care este și obligația părinților de a boteza și aduce copiii în credința catolică.

Cercetîndu-se care sînt aceste prescripții canonice catolice, care trebuie respectate mai departe și analizîndu-se noul Decret, noi am constatat că el reprezintă doar — din punct de vedere formal — o noutate, menită să acopere și să favorizeze prozelitismul catolic, prin crearea unei atmosfere favorabile pentru catolicism în rîndurile necatolicilor și în special al ortodocșilor. Căci este știut, că din punct de vedere dogmatic-ortodox, săvîrșitorul Tainei căsătoriei este preotul, iar din punctul de vedere romano-catolic săvîrșitorii Tainei căsătoriei sînt tinerii, preotul catolic fiind doar un simplu asistent. Deci el, asistînd în Biserica Ortodoxă la săvîrșirea Tainei căsătoriei — se socotește de față cînd tinerii săvîrșesc Taina căsătoriei după doctrina Bisericii Romano-Catolice. De aceea — în conformitate cu normele noului Decret — validitatea Tainei căsătoriei dintre un ortodox și un romano-catolic, nu este recunoscută decît dacă a fost de față preotul romano-catolic, chiar dacă ea a fost săvîrșită de către preotul ortodox. Contrariu căsătoria nu este validă.

Iată hotărîrea Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române:

«Sfîntul Sinod constată că noul Decret al Bisericii Romano-Catolice cu privire la căsătoriile mixte nu aduce o contribuție reală la stabilirea unor noi relații cu adevărat frățești între catolicism și ortodoxie. El nu constituie un pas înainte pe linia respectului reciproc dintre Bi-

serici corespunzător spiritului ecumenic. Decretul în cauză poate genera noi forme de prozelitism catolic — de pe urma căruia Biserica noastră a avut mult de suferit. În consecință este firesc ca Biserica Ortodoxă Română să procedeze ca și pînă acum la apărarea intereselor spirituale ale fiilor ei.

De aceea, preoțimea va fi îndrumată să observe practica în vigoare pînă acum în Biserica Ortodoxă Română cu privire la căsătoriile mixte. Se vor da lămuriri în acest sens cu ocazia cursurilor de îndrumare preoțești și cu ocazia conferințelor de orientare ale preoților».

Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora I: «Am primit și noi un asemenea act de la Cardinalul Bea și l-am îndrumat la Comisia canonică a Sfintului Sinod pentru studiere. Însă Comisia noastră a preferat să aștepte mai întii toate părerile Bisericilor Ortodoxe.

Vă rugăm să ne trimiteti și nouă hotărîrea Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române».

Prea Fericitul Patriarh Justinian: «Se va comunica această hotărîre cu o scrisoare explicativă».

3. Dialogul cu Biserica Anglicană și Biserica vechilor-catolici :

În urma convorbirilor care au avut loc, s-a luat act de stadiul lucrărilor Comisiilor teologice interortodoxe instituite în vederea dialogului cu Biserica Anglicană și cu Biserica vechilor-catolici. De comun acord, s-a exprimat dorința de a se continua cît mai rodnic lucrările pentru începerea dialogurilor cu aceste două Biserici, după ce se va constitui Comisia teologică pananglicană și Comisia teologică a Bisericii vechilor-catolici.

4. Dialogul cu Bisericile Vechi Orientale:

S-a exprimat dorința comună a Bisericilor Ortodoxe de a se începe, cît mai neîntîrziat, și lucrările Comisiei teologice interortodoxe ce se află instituită în vederea dialogului cu Bisericile Vechi Orientale.

5. Relațiile cu Biserica Luterană:

I. P. S. Mitropolit Meliton: «Patriarhia Ecumenică a fost vizitată de Președintele Federației Luterane. Cu prilejul vizitei, s-a exprimat dorința din partea acestei Biserici, de a avea raporturi cu Biserica Ortodoxă. Patriarhia Ecumenică a acceptat această dorință, sub rezerva de a comunica tuturor Bisericilor Ortodoxe. Am primit chiar delegația de a merge la Geneva pentru o vizită și a discuta asupra posibilităților unui dialog. Noi am vrut să discutăm acest lucru la Viena, dar consfătuirea interortodoxă proiectată acolo n-a avut loc».

Prea Fericitul Patriarh Justinian: «Luăm act de aceste informări reciproce și rămînem în așteptarea unor comunicări oficiale din partea Patriarhiei Ecumenice, spre a fi supuse examinării și hotărîrii Sfintului nostru Sinod».

III. ALTE PROBLEME

1. Unele aspecte ale poziției Bisericii Ortodoxe cu privire la Ierusalim și Locurile Sfinte :

Prea Fericitul Patriarh Justinian : «În această problemă nu cunoaștem decât informațiile sumare apărute în presă și anume că, problema cu privire la Ierusalim și la Locurile Sfinte se află în preocuparea forurilor internaționale precum și a Bisericilor creștine în general. Noi ne vom arăta îngrijorarea în legătură cu aspectul interortodox al problemei acesteia.

Patriarhia Română a avut unele neplăceri din partea Patriarhului Benedict al Ierusalimului, în legătură cu așezământul pe care îl avem în Iordania. Deși alături de mînăstirea noastră este una etiopiană, totuși Patriarhul Benedict a protestat contra așezământului nostru de la Iordan, cerînd să rechemăm de acolo pe călugării noștri căci el nu ne acordă binecuvîntarea ca noi să avem acolo mînăstire. Deși statul iordanian a aprobat construirea acestui așezământ, deși aveam toate vizele necesare, totuși Patriarhul Benedict ne-a cerut să ne rechemăm călugării. Din pricina aceasta n-am putut să trimitem, pînă în prezent, nici călugări, nici pictori care să picteze biserică de la Iordan. De aceea socotim necesar ca o dată cu rezolvarea problemei Ierusalimului în general, să fie precizate și aspectele raporturilor între celelalte Biserici Ortodoxe și Biserica Ortodoxă a Ierusalimului.

Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora I a declarat în legătură cu aceasta : «Asupra acestei probleme nu avem detalii. Dar dorința noastră este ca să se găsească dezlegări satisfăcătoare pentru toți. Patriarhia Ecumenică slujește ideea ca Locurile Sfinte de la Ierusalim să aparțină tuturor Bisericilor Ortodoxe. Detaliile joacă un mare rol în construirea ideii generale. La noi ideea generală este păstrarea unității ortodoxe».

2. Reglementarea poziției Bisericii Ortodoxe Române la Muntele Atos.

S-au purtat discuțiuni informative în legătură cu poziția fiecărei Biserici Ortodoxe la Muntele Atos.

Înainte de încheierea ședinței, Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Atenagora I a adresat Prea Fericirii Sale Patriarhului Justinian invitația ca, împreună cu o delegație a Bisericii Ortodoxe Române să facă o vizită frățească Patriarhiei Ecumenice. Invitația a fost acceptată.

*

După încheierea acestei ședințe solemne a Sfintului Sinod, la orele 13, Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Atenagora I, însoțit de II. PP. SS. Mitropolii: Meliton al Calcedonului, Chiril al Haldeei, Hrisostom al Neocezareii și Maximos al Sardelor, a făcut o vizită de curtoazie la Consiliul de Stat. Împreună cu înalții reprezentanți ai Patriarhiei Ecu-

menice din Constantinopol, a fost și Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian.

Au fost primiți de Domnul Vicepreședinte al Consiliului de Stat, Academician Ilie Murgulescu.

Au participat la această întrevvedere și Domnul Secretar al Consiliului de Stat, Profesor Grigore Geamănu, precum și Domnul Secretar General al Departamentului Cultelor, Profesor Dumitru Dogaru.

Întrevederea s-a desfășurat într-o atmosferă cordială, în cursul căreia Sanctitatea Sa și-a exprimat admirația față de poporul român și conducătorii lui și față de minunatele realizări pe care le-a văzut în cursul acestei vizite în patria noastră.

*

Reîntorcându-se la palatul patriarhal, înainte de masa de prinz, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a împărțit daruri oaspeților. Mulțumind călduros în numele tuturor pentru darurile primite, Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Atenagora I a înmînat Prea Fericitului Patriarh Justinian o medalie de aur, despre care Sanctitatea Sa a spus că a fost confecționată în mod special pentru călătoria și vizita frățească la patriarhia Bisericii Ortodoxe Rusă, Sîrbă, Română și Bulgară. Această medalie lucrată în argint a fost înmînată și II. PP. SS. și PP. SS. membri ai Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și unor salariați superiori de la Centrul Patriarhal.

În numele tuturor celor ce au primit medalii, a mulțumit Prea Fericitul Patriarh Justinian, încredințînd pe Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Atenagora I că socotește conferirea acestei medalii încă o manifestare de dragoste a Bisericii-Mame de Constantinopol față de ierarhii și slujitorii Bisericii Ortodoxe Române și asigurîndu-l că gestul acesta va mări și mai mult dragostea și prețuirea Prea Fericirii Sale, a ierarhilor, a clerului și a credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române, față de Sanctitatea Sa.

S-a servit apoi un dineu oficial, la care au luat parte și reprezentanții Cultelor religioase din țara noastră.

*

La orele 18, în sala de festivități a Institutului teologic de grad universitar din București, a avut loc un concert religios, dat în cinstea înalților oaspeți ai Bisericii Ortodoxe Române.

Corul studenților teologi, sub conducerea D-lui Prof. Nicolae Lungu, a primit pe Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Atenagora I și pe Prea Fericitul Patriarh Justinian cu cîntarea imnului patriarhal.

După ce a fost executată bucată corală «Bine ați venit!», P. C rector Diac. N. Nicolaescu a rostit următorul cuvînt de salut:

«Sanctitatea Voastră,
Prea Fericirea Voastră,
Onorați oaspeți,

Institutul teologic de grad universitar din București este adînc recunoscător Proniei divine pentru prilejul de a fi vizitat de o delegație reprezentativă a Bisericii Ortodoxe Autocefale Surori de Constantinopol, în frunte cu Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Atenagora I și de a-i putea oferi, ca expresie festivă a omagiului său, un mic concert de muzică sacră din țara noastră.

Profesorii și studenții noștri, precum și profesorii și elevii Școlii de cîntăreți bisericești și Seminarului teologic din localitate, care împărtășesc cu noi bucuria acestei istorice întîlniri, acordă acestei vizite o întreită semnificație: Ea este o dovadă vie a importanței atribuite de Biserica Ortodoxă muncii teologice și formării viitorilor ei preoți; ea este rodul colaborării frățești dintre Bisericile Ortodoxe locale, în slujba Evangheliei; ea este un răspuns concret dat aceluia dintre creștinii occidentali, care socotesc că Ortodoxia ar fi lipsită de unitate, din cauza organizării ei tradiționale în Biserici naționale, autonome și autocefale.

Activitatea Sanctității Sale Patriarhului Atenagora I al Constantinopolului, ca frate mai mare în colegiul «îngerilor» care dirijează simfonia cerească a liturghiei ortodoxe și care prezidează adunările «sfinților» în casa spirituală întemeiată pe Cruce de Domnul nostru Iisus Hristos, este una dintre cele mai cunoscute în lumea creștină de astăzi.

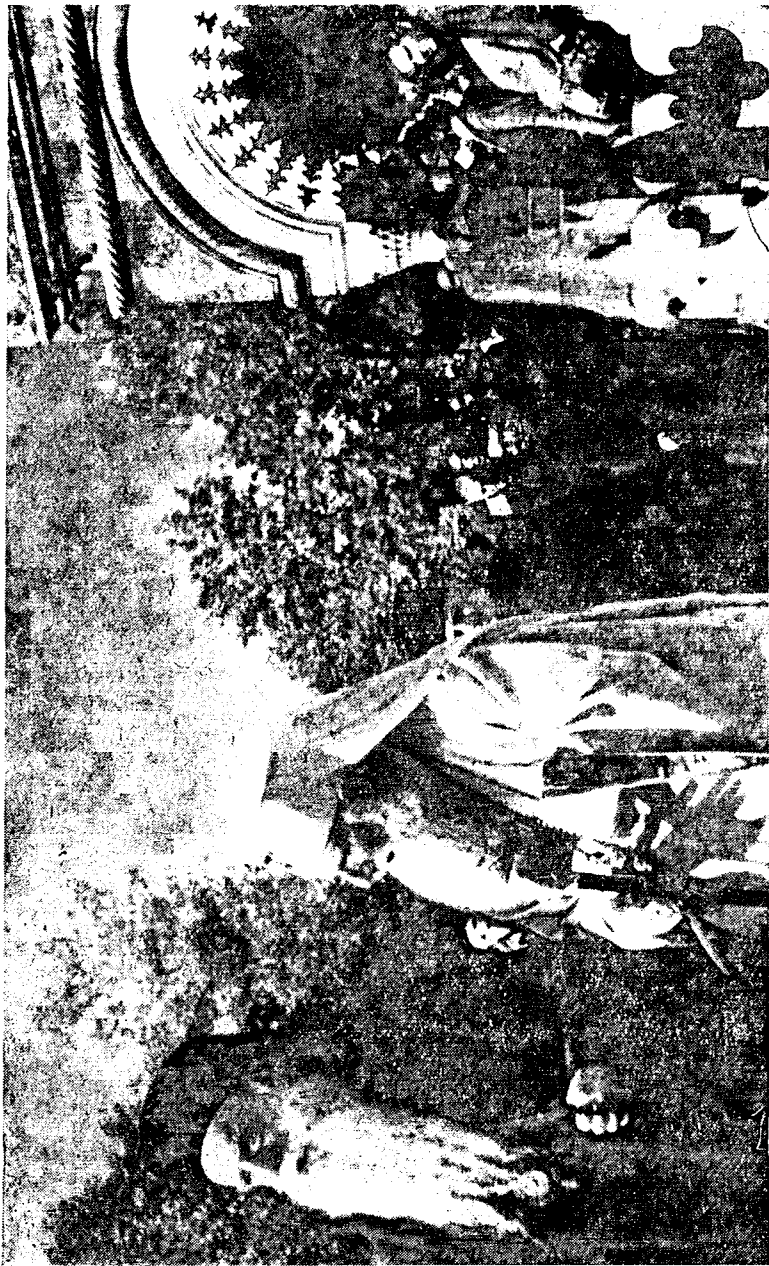
Un loc deosebit în desfășurarea acestei activități a fost rezervat bunei pregătiri a celor trei Conferințe Panortodoxe întrunite la Rodos, datorită inițiativei Sanctității Sale, pentru a determina atitudinea pe care Bisericile Ortodoxe locale trebuie s-o manifeste în contextul relațiilor ecumenice actuale și pentru a pregăti lucrările viitorului Prosinod Ortodox.

O atenție specială este acordată de Sanctitatea Sa contactelor personale interbisericești care interesează mai cu seamă Biserica Soră a Constantinopolului, căreia-i este conducător direct, și care a fost primul martor al mării schisme provocate la 1054 de Scaunul episcopal al Romei.

Sanctitatea Voastră,
Preacinstiți oaspeți,

După cum ați și aflat în cursul vizitei prietenești pe care o faceți în țara noastră, Biserica Ortodoxă Română are două Institute teologice de grad universitar, cu peste 600 studenți. Ea are de asemenea șase Școli de cîntăreți bisericești și șase Seminarii teologice, cu peste 900 elevi. O Școală specială de pictură și sculptură bisericească funcționează periodic în cadrul Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă din București.

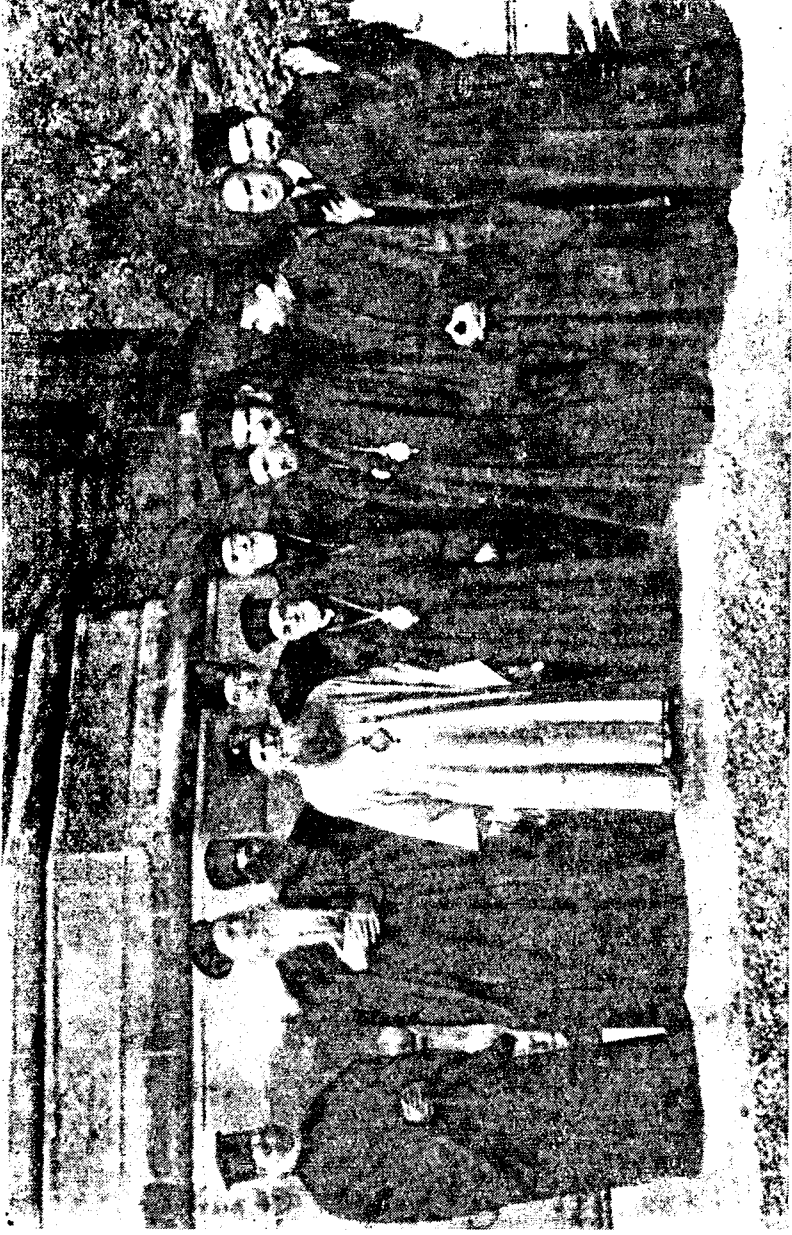
Aceste școli bisericești și institute teologice continuă cu fidelitate, sub înțeleapta conducere și părinteasca oblăduire a Sfintului Sinod, programa analitică, metodele didactice, exercițiile spirituale, studiul teologic și scopurile misionare moștenite de la vechile seminarii, academii și

Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora si Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, în timpul vizitei la Mănăstirea Curtea de Argeş

Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora și Prea Fericitul
Parinte Patriarh Justinian, în timpul vizitei la Mănăstirea Dealu

Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora și Prea Fericitul Patriarh Justinian, în timpul vizitei la
Mănăstirea Cârtea de Argeș

Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora și Prea Fericitul Patriarh Justinian, în timpul vizitei la Mănăstirea Curtea de Argeș

Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora și Prea Fericitul
Părinte Patriarh Justinian, în timpul semnării
Comunicatului comun

Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora semnând în
Condica sfântă a Patriarhiei Române

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, semnînd în Condica
sfîntă a Patriarhiei Române

Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora și Prea Fericitul
Părinte Patriarh Justinian, la despărțire pe aeroportul
din București

facultăți de teologie, care au pus la dispoziția țării noastre vrednici conducători bisericești, buni teologi și admirabili preoți și monahi.

Institutele teologice au și sarcina de a oferi cursuri misionare clerului parohial, care se întrunește periodic la Mănăstirea Curtea de Argeș și de a hrăni, prin publicațiile lor, convingerea tuturor preoților și credincioșilor noștri că în Ortodoxie se află din abundență și în forma cea mai pură toate adevărurile dogmatice, toate darurile spirituale și toate mijloacele practice necesare mântuirii veșnice și desăvârșirii în Hristos.

Sfântul Sinod al Bisericii noastre voințe ca toți viitorii noștri preoți să fie formați de profesorii lor într-o desăvârșită fidelitate față de Ortodoxie și totodată în respectul cel mai profund față de toți oamenii de bunăvoință și în mod special față de aceia care se străduiesc pentru dreptate socială, pentru pacea internațională și pentru progresul popoarelor.

Căci Domnul Hristos a încredințat Sfinților Săi Apostoli și Ucenici nu numai chemarea la mântuire sufletească, în vederea fericirii cerești, ci și slujirea împăcării lumii, pentru ca toți oamenii și toate popoarele să ajungă a alcătui o singură familie de frați în locuința lor comună de pe pământ.

Iată pentru ce noi considerăm că orice activitate ecumenică a creștinilor trebuie să fie împletită cu slujba păcii; că orice căutare a unității Bisericii trebuie să fie precedată și însoțită de o sinceră colaborare interconfesională pe terenul creștinismului practic și că nici o Biserică locală nu are dreptul de a se angaja în tratative unioniste mai înainte ca munca teologică să fi lămurit suficient bazele dogmatice, conținutul concret și limitele canonice ale oricărui dialog sau oricărei înțelegeri bisericești.

Fie-mi îngăduit să amintesc că teologii noștri nu concep ecumenismul ca pe o integrare administrativă a tuturor creștinilor într-o Biserică ce strigă cu glas tare, urbi et orbi, pretenția ei de a fi depozitara unică și infailibilă a adevărului dumnezeiesc și a mijloacelor de mântuire, ci ca pe un dialog posibil numai în condiții de desăvârșită egalitate și în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Exprimînd profundele noastre sentimente de grațitudine, de dragoste și de ascultare fiască față de Prea Fericirea Sa Patriarhul Justinian al României și față de ceilalți «proistâmenoi» ai Sfintei noastre Biserici, care ne-au oferit bucuria acestei vizite istorice și care ne-au îngăduit să amintim aici câteva din convingerile noastre cele mai intime, rugăm din toată inima pe Dumnezeu-Tatăl și Fiul și Sfântul Duh să reverse peste Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora I, peste distinsa delegație care-l însoțește și peste toată Sfânta Biserică Soră a Constantinopolului, bogatele și nesfîrșitele Sale daruri, căci «de la El, prin El și pentru El sînt toate și Lui I se cuvine împărăția, puterea și slava, în vecii vecilor».

S-au executat apoi bucăți religioase de Gh. Cucu, N. Lungu, I. Popescu-Pasărea și C. Drăgușin.

La sfîrșit, Sanctitatea Sa a felicitat pe dirijor și pe coriști pentru modul desăvârșit în care au cîntat și a îndemnat pe studenți și semi-

nariști să fie conștienți de misiunea lor și să se pregătească temeinic pentru preoție, ținând seama că au profesori distinși, a căror reputație este recunoscută în întreaga Ortodoxie. Îndeosebi le-a făcut urarea să ajungă «buni slujitori ai Bisericii Ortodoxe Române, care este una din cele mai bine organizate Biserici creștine, și buni slujitori ai poporului român, un popor plin de cele mai alese însușiri și care este astăzi în plină afirmare a acestor însușiri».

În cancelaria profesorilor, Sanctitatea Sa a stat de vorbă cu rectorul, cu profesorii, cu lectorii și cu spiritualii institutului, pe care i-a felicitat pentru activitatea rodnică pe care o desfășoară atât pentru folosul Bisericii Ortodoxe Române, cât și al Ortodoxiei întregi, subliniind mai ales contribuția pe care o aduc prin revistele teologice și în conferințele și întâlnirile interortodoxe și intercreștine. Sanctitatea Sa a oferit cărți și reviste pentru biblioteca Institutului și apoi a oferit medalii comemorative rectorului și profesorilor în activitate și pensionari ai Institutului teologic din București, precum și rectorului Institutului teologic din Sibiu.

*

La orele 20, în palatul patriarhal, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a oferit o cină oficială în cinstea Sanctității Sale Patriarhul Ecumenic Atenagora I. La această cină au participat: Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora I, împreună cu însoțitorii: membrii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian; P. S. Episcop Marton Aron, P. S. Episcop Petru Pleșca și Mgr. Francisc Augustin, Ordinariu substitut al Arhiepiscopiei romano-catolice din București, din partea Bisericii Romano-Catolice din România; P. S. Dirayr Mardikian, Episcopul Eparhiei Armene din R. S. România, Dl. Hermann Binder, vicarul Bisericii Evanghelice C. A. Sibiu, Dl. Gheorghe Argay, Episcopul Bisericii Evanghelice Luterane S. P. Cluj, Dl. Kiss Alexa, Episcopul Bisericii Unitariene-Cluj, Dl. Iuliu Nagy, Episcopul Bisericii Reformate Cluj, Dl. Lászlo Papp, Episcopul Bisericii Reformate-Oradea, P. C. Pr. Ștefan Tomici, vicarul Vicariatului ortodox sîrb-Timșoara, Dl. Vicaș Teodor, președintele Cultului Baptist, Dl. Ioan Tăchici, președintele Cultului Adventist de ziua a șaptea, Dl. Nicolae Gîndilă, președintele Cultului Creștin după Evanghelie, Dl. Teodor Bechianu, președintele Cultului Penticostal, Eminența Sa Mehmet-Iacob, șeful Cultului Musulman din R. S. România; P. C. Prot. Nicolae Goranov, superiorul bisericii ortodoxe bulgare din București, Rev. David Hope, superiorul capelei anglicane din București; consilieri administrativi și inspectori din Administrația Patriarhală, consilieri ai Arhiepiscopiei Bucureștilor, rectorii Institutelor teologice, membrii Consiliului Național Bisericesc, membrii Consiliului Eparhial al Eparhiei Bucureștilor, Protoiereii Capitalei etc.

A luat parte, de asemenea, Domnul Secretar General al Departamentului Cultelor, Profesor Dumitru Dogaru, însoțit de Dl. Director General I. Bărbulescu.

Din partea Ambasadei Turciei la București a luat parte Domnul Consilier Dehici Hazar.

În timpul mesei, Prea Fericitul Patriarh Justinian a rostit următorul cuvânt:

*Sanctitatea Voastră,
Domnule Secretar General,
Înalt Prea Sfințiți Mitropoliti,
Prea Sfințiți Episcopi,
Cinstiți oaspeți,*

Din toată inima dăm slavă Preabunului Dumnezeu că Biserica Ortodoxă Română, împreună cu conducătorii și reprezentanții celorlalte Biserici și Culte din România, au fericitul prilej ca, la această masă frățască, să salute călduros pe Sanctitatea Voastră și pe membrii delegației pe care o conduceți și să Vă exprimăm cu toți bucuria noastră neîmămurită pentru vizita plină de atîta semnificație și dragoste apostolică pe care ne-ați făcut-o. E o bucurie care înfloreste dintr-o dragoste veche și constantă, pe care poporul român, o nutrește de aproape 2000 de ani față de Marea Biserică a Răsăritului, de la care a primit credința și așezarea canonică a Bisericii Sale.

Se cunosc primele legături filiale și ecumenice ale Bisericii Ortodoxe Române cu Patriarhia de Constantinopol încă din veacurile al IV-lea, al V-lea și al VI-lea, prin acei episcopi de Tomis, începînd cu Vetranio (secolul al IV-lea) și sfîrșind cu Valentinian (secolul al VI-lea), episcopi care participau la sinoadele Bisericii din Bizanț, sau prin acel vestit Ioan Casian din Dobrogea noastră, pe care marele patriarh Ioan Gură de Aur l-a hirotonit în diacon și l-a trimis cu scrisoare către episcopul Inocențiu I al Romei și către alți ierarhi ai Apusului.

Biserica Ortodoxă Română a sorbit și a răspîndit ecumenismul prin însăși originea și istoria ei și a poporului ei. Așezămintele, activitatea, orientarea ei în toate sensurile Evangheliei și spiritul ei deschis spre toate valorile reale ale creștinismului și ale umanității îi dau putința să simtă, să gîndească și să lucreze ecumenic.

Prezentă în Mișcarea ecumenică a veacului al XX-lea încă din anul 1920, prin ierarhii și profesorii de teologie, ea și-a adus totdeauna contribuția la acțiunea ecumenică.

Reîntreată după cel de al doilea război mondial în Consiliul Ecumenic al Bisericilor, în 1961, Biserica Ortodoxă Română îmbogățește în chip deschis gîndirea și acțiunea ecumenică a acestui mare for intercreștin și internațional, alături de celelalte Biserici Ortodoxe surori, în frunte cu Biserica Sanctității Voastre.

La puțin timp după încetarea primului război mondial, Enciclica din ianuarie 1920, a Patriarhiei Ecumenice, îndemna în acești termeni Bisericile creștine din lume la o apropiere și cooperare ecumenică: «După restabilirea sincerității și mai ales a încrederii între Biserici, socotim că (...) se impune să fie înviorată și întărită mai presus de orice,

dragostea între Biserici în așa fel încît ele să nu se mai trateze ca străine și dușmane, ci ca rude și prietene în Hristos și «împreună-moștenitoare și mădulare ale aceluiași Trup al făgăduinței lui Dumnezeu în Hristos» (Efes. III, 6).

Mijloacele înțelepte și realiste pe care enciclica patriarhală de acum aproape 50 de ani le propunea pentru apropierea și înțelegerea dintre Biserici, ca: studiul doctrinei, cunoașterea eului, vizitele între ierarhi, între profesori, între grupe de lucrare bisericească, schimburi de studenți etc., au fost și continuă să fie experimentate cu folos în largă și variată activitate a ecumenismului. Dar instrumentul cel mai sigur, cheia de boltă care ne aduce nouă creștinilor mult dorita unire a Bisericilor, pe care am pierdut-o prin nesocotință și după care suspinăm atîta, este dragostea, care «pe toate le suferă, pe toate le crede, pe toate le nădăjduiește, pe toate le rabdă» (I Cor. XIII, 7). La însușirea acestei puteri de neînving în deamă și Enciclica patriarhală cînd zice că «Bisericile care se împodobesc cu sfîntul nume al lui Hristos au datoria să nu uite și să nu neglijeze mai ales marea și noua Sa poruncă a dragostei».

Biserica Ortodoxă Română a realizat în propria sa țară o frumoasă lucrare ecumenică, prin apropierea, împrietenirea și colaborarea Cultelor de la noi: ortodocși, catolici, armeni, protestanți, mozaici, musulmani, etc., care se sînt înfrățiți sub cupola Patriarhiei Române prin dragostea Bisericii Ortodoxe. Bisericile și Cultele din România se întîlnesc des și tratează împreună problemele mari ce le preocupă, sau actualitatea mondială, ajungînd la soluții comune folosite și pentru ele și pentru restul lumii.

Ele promovează un ecumenism creator în situația internațională actuală, intervenînd cînd este nevoie, pînă la Organizația Națiunilor Unite, cu care schimbă mesaje referitoare la cazurile grave în viața lumii, stăruind pentru soluții înțelepte și pașnice.

Ecumenismul nostru e deschis tuturor posibilităților de apropiere cu toți credincioșii religioși. Sîntem pentru un dialog intercreștin în condițiile stabilite de Conferința Panortodoxă de la Rodos. Dorim adică convorbiri deschise cu toți frații noștri în Hristos, dar la nivel egal, adică potrivit duhului Sfintei Evanghelii care ne proclamă pe toți egali ca fii ai aceluiași Părinte. Indrăzneala mamei fiilor lui Zevedei de a se acorda întîietate fiilor ei, a fost aspru mustrată de Domnul (Matei XX, 20—28). Ecumenismul de azi înseamnă slujire și împăcare, unire în efortul pentru mai binele omenirii. Căci Domnul însuși «n-a venit ca să I se slujească, ci ca să slujească și să-și dea sufletul Său pentru răscumpararea multora» (Matei XX, 28).

Biserica Ortodoxă Română înțelege și practică ecumenismul ca pe o caldă revărsare a Duhului Evangheliei, ca pe o îmbrățișare în dragoste și adevăr a tuturor celor ce sînt chipul lui Dumnezeu (Fac. I, 26), ca pe o scară către cerul tuturor împlinirilor și bucuriilor curate unde «nu mai e nici rob, nici slobod..., ci toți sînt una în Hristos» (Gal. II, 28).

În acest înțeles și în această perspectivă, închinăm acest pahar cu ecumenică bucurie în sănătatea, cinstea și fericirea Sanctității Voastre și a membrilor delegației patriarhale, urindu-Vă realizări și izbânzi cu adevărat ecumenice, atât înăuntrul cât și în afara Ortodoxiei, și dorindu-Vă să lucrați cu spor tot mai mare pentru ca toți creștinii «să fie una» (Ioan XVII, 21)».

În numele Bisericii Reformate, Dl. Episcop Lászlo Papp, din Oradea a înfățișat câteva exemple de colaborare în spirit ecumenist între clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe, cu slujitorii și credincioșii Bisericii Reformate din țara noastră, subliniind că lumea așteaptă de la noi creștinii, «slujire — slujire în dragoste a omului de azi și devotament pentru interesele majore ale omenirii contemporane, ca păstrători și propovăduitori ai Cuvîntului lui Dumnezeu, unitatea tuturor creștinilor trebuie să se regăsească în slujire — adevărata menire a Bisericii».

În încheiere Dl. Episcop Lászlo Papp a făcut Sanctității Sale Patriarhului Atenagora I urări de multă sănătate și slujire binecuvîntată pentru Biserica Mîntuitorului Hristos.

Din partea Bisericii Evanghelice C. A., a vorbit Dl. Vicar Herman Binder, care a transmis Sanctității Sale Patriarhului ecumenic Atenagora I, salutul frățesc al D-lui Episcop Dr. Friederich Müller. D-sa a evocat atmosfera de frățietate și dragoste creștină în care a lucrat Comitetul Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor la Heraklion în Creta, în luna august 1967, cînd I. P. S. Mitropolit Evghenios a adus urările și binecuvîntările Sanctității Sale pentru activitatea rodnică a Comitetului. A vorbit apoi despre buna colaborare și prietenie dintre cultele religioase din țara noastră, evidențiind meritul Bisericii Ortodoxe Române și al Întîistătătorului ei, Prea Fericitul Patriarh Justinian, în crearea acestor raporturi de adevărată dragoste creștină. D-sa a încheiat astfel: «Sanctitatea Voastră, Vă doresc să Vă simțiți bine între noi și să simțiți din partea credincioșilor din țara noastră iubirea frățescă creștină cu care Vă înconjoară toți!»

Luînd cuvîntul P. S. Marton Aron, Episcop romano-catolic de Alba Iulia, a mulțumit mai întîi Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru ocazia oferită Cultelor religioase din România de a se putea întîlni, prin reprezentanții lor, cu Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora I.

Aducînd Sanctității Sale și însoțitorilor salutul Bisericii Romano-Catolice din țara noastră, P. S. Episcop Marton Aron a mărturisit că a urmărit cu viu interes întîlnirile dintre Sanctitatea Sa Papa Paul al VI-lea și Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora I, și că personal se bucură de toate strădaniile care se depun de către cei doi conducători de Biserică pentru apropierea și refacerea unității Bisericii creștine. P. S. Sa și-a exprimat de asemenea bucuria că peste cîteva zile, Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora I se va întîlni din nou cu Sanctitatea Sa Paul al VI-lea la Roma, și a făcut urări călduroase ca «această întîlnire să aducă roade binefăcătoare pentru toată creștinătatea, ajutînd la pacea și înfrățirea între oameni».

În atmosfera de caldă apropiere și de dragoste ecumenică creată între participanții la această masă frățească, Sanctitatea Sa Atenagora I, adînc mișcat, a rostit următorul cuvînt :

Un ceas mare este acesta și greu sînt de găsit cuvintele pentru ca să putem exprima ceea ce simțim eu și cinstiții mei însoțitori în momentul acesta. Este însă și o datorie sfîntă pe care o împlinim din tot sufletul și din toată inima.

Mulțumim cu multă dragoste Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru toată grija pe care ne-a arătat-o în timpul zilelor acestea; mulțumim pentru masa aceasta ecumenică pe care ne-a oferit-o și mulțumim îndeosebi pentru strălucitul cuvînt pe care l-a rostit și în care a făcut o seamă de considerații asupra raporturilor dintre Bisericile creștine.

Mulțumesc Domnului Secretar General al Departamentului Cultelor, Profesor Dumitru Dogaru, reprezentantul Guvernului, pentru prezența Domniei sale aici și pentru cuvintele pe care mi le-a grăit.

Mulțumesc Dvs. tuturor care vă aflați aici, la invitația Prea Fericitului Patriarh Justinian.

Mulțumesc în chip deosebit vorbitorilor, deși, după mine, toți ați vorbit în această seară, căci strălucite cuvinte sînt și acelea ale tăcerii.

Ne-am bucurat în chip deosebit de vizita pe care am avut prilejul s-o facem astăzi la Președinția Consiliului de Stat, unde am fost primiți de Dl. vicepreședinte, profesor și academician Ilie Murgulescu, pentru modul cum am fost primiți și pentru cuvintele care ne-au fost adresate.

Nu-mi veți lua în nume de rău, dacă voi exprima bucuria mea pentru prezența în mijlocul nostru a D-lui Consilier al Ambasadei scumpei mele țări la București, care se află de față.

Și pentru aceleași motive, îngăduiți-mi să mulțumesc pentru modul cum a fost primit aici și pentru dragostea și cinstirea ce i s-a arătat și Președintelui Consiliului de Miniștri al Turciei, D-lui Demirel. Trăind în Turcia în înțelegere și armonie cu toți, am socotit primirea aceasta și ca pe ceva personal. Excelența Sa, înapoindu-se în Turcia, ne-a povestit și și-a exprimat toată satisfacția sa pentru ceea ce a văzut și pentru modul cum a fost primit aici.

Dar cîte lucruri minunate n-am văzut și noi în țara aceasta din momentul ce am pus piciorul în luna trecută și cum a sporit admirația noastră pentru tot ce am văzut, pentru tot ce am auzit și mai mult chiar, pentru toate cîte le-am înțeles, pentru că nu sînt numai glasuri vădite, glasuri pe față, care ies, dar sînt și voci tainice. Noi am ascultat graiurile acestea tainice care ne-au mișcat profund și am vorbit tuturor celor cu care am luat contact despre Patriarhie, despre catedrala patriarhală, despre celelalte biserici, despre minunata Hidrocentrala de pe Argeș. Le-am vorbit despre toate lucrurile minunate pe care le-am văzut în țara aceasta, despre care vom continua să vorbim și după ce ne vom întoarce în patria noastră, Turcia.

Acum voi spune câteva cuvinte în legătură cu Prea Fericirea Sa Părintele Patriarh. Cum îl cunoaștem de departe, cum l-am văzut în Sfântul Munte Atos și cum l-am văzut aici, acasă la dînsul. Prea Fericirea Sa are străluciți fotografi, are pictori, are sculptori. Dar ce pot să spună ei din cele ce se găsesc în sufletul și inima Prea Fericirii Sale? Cine poate să descrie lucrurile care ies din ochii săi? Bunătatea sa, blîndețea sa, este întrupare a nobleții românești și este întrupare a ospitalității românești, un voievod bisericesc cu adevărat.

Cine ar putea să-l descrie pe Prea Fericitul Patriarh Justinian? În afară de toate însă l-am văzut și ca teolog. Un teolog actual. Teologii trecutului — și din fericire aici de față nu se găsește nici unul dintre aceștia — vorbeau numai despre deosebiriile dintre Bisericile creștine, ne țineau despărțiți între noi creștinii, vorbeau numai de deosebiri, de cele care ne despărțeau și acestea erau lucruri puține. În realitate lucrurile cele mai multe sînt acestea care ne unesc. Fericită să fie pomenirea profesorilor Facultății de teologie de la Halki, unde am studiat acum 58 de ani. Niciodată nu ne-au vorbit despre unire, ci numai despre deosebiri în dogmatică, în exegeză, în dreptul canonic. Așa se face că diploma pe care am luat-o acum 58 de ani am pierdut-o numaidecît. Eu am găsit pe teologul cel nou. Ce ne spune el? Să uităm trecutul. Să-l ștergem de pe tabla cea neagră a sufletelor și a inimilor noastre și să vedem ceea ce ne unește. Avem un singur Dumnezeu. Aici, sînt de față laolaltă în această seară, aproape toate religiile și toate Bisericile: copiii ai aceluiași Unic Părinte. În ce ne deosebim? În căile pe care le ia fiecare ca să ajungă la Dumnezeu. Iar teologul de azi, ne vorbește cu tărie despre acest lucru. Să uităm trecutul cel rău, pentru că ne-a făcut un mare rău acest trecut. În 1054, doi oameni, în Constantinopol, un patriarh și un cardinal, au venit în conflict; cardinalul Humbert și patriarhul Mihail Cerularie. De atunci a început scandalul. Între timp ei au schimbat două scrisori. Scrisorile acestea au fost numite schismă, dar schisma niciodată nu a fost declarată în mod oficial, nici de Roma, nici de Răsărit. Noi am trăit însă această schismă timp de 900 de ani, aspră, fără punți, cu ură amară a unuia împotriva celuilalt, pînă cînd Domnul a binevoit și a venit întîlnirea de la Ierusalim și apoi ridicarea anatemei. Cum au venit acestea? Fără să-și dea cîneva seama. Pe neprevăzute, fără să le simțim chiar. Și cînd cel ce vă vorbește s-a întîlnit la Muntele Măslinilor, în prezența delegaților aici de față ai Patriarhiei Ecumenice, cu Papa Paul al VI-lea, cel dintîi gest care l-au făcut amîndoi, a fost acela că și unul și altul ne-am deschis brațele, unul am căzut în brațele celuilalt și am spus Tatăl nostru în latinește și grecește. Și împreună am cîntat, am citit Evanghelia de la Sfîntul Evanghelist Ioan, capitolul XVII, despre pace și dragoste. Apoi am vorbit amîndoi, pe rînd. Și ce am spus? Ce spun două suflete. Cine poate să spună ce vorbesc două suflete care au tăcut 900 de ani și s-au găsit din nou unul lîngă altul? Este taina întîlnirii sufletelor oamenilor. Această taină o săvîrșește și Patriarhul Justinian aici. Să uităm trecutul, să găsim pe cele ce ne unesc, care sînt multe, care sînt comune și, alături de un singur Dumnezeu pentru toate religiile, să fie un singur Hristos pentru toate confesiunile creștine.

Am avut convorbiri particulare cu Prea Fericirea Sa. Și mi-am dat seama cât de bine este așezat în actualitatea zilei de astăzi: cum trăiește realitatea, cum trăiește problemele care se pun la ordinea zilei pentru omenire, pentru societate, pentru Biserică, pentru creștinătate. Noi am căzut cu totul de acord pe toată linia. Avem program comun. Crearea ecumenismului creștin, ca acesta pe care-l avem astăzi aici. Mi-a mers la inimă și apropierea — cum a spus cineva dintre vorbitori — crearea unui front comun, pentru slujirea păcii în lume, pentru ajutorarea guvernelor ca să promoveze pacea în lume, pînă ce va veni clipa unirii creștinilor, cînd vom avea Botez comun, și îndeosebi un Sfînt Potir comun. Cum vor veni acestea? Nu știu. Și ucenicii atunci cînd au întrebare pe Mîntuitorul: «Cînd se vor întîmpla acestea, Doamne?», Mîntuitorul le-a spus: «Nu este dat vouă să știți aceste lucruri». Nu întreb pe Bunul Dumnezeu cînd se va întîmpla, dar Dumnezeu însuși îmi dă încrederea că va veni ceasul acesta. Numai că eu nu voi mai fi în stare să văd ceasul acesta, din cauza vîrstei înaintate în care sînt. Prea Fericirea Sa Justinian va putea vedea ziua aceea, și eu, sufletește, voi fi alături de Prea Fericirea Sa și mă voi bucura.

Dar am mai văzut pe lîngă acestea pe Patriarhul Justinian și ca păstor. Legătura aceasta, puternică, dintre marele teolog și marele păstor. Ce Biserică împunătoare are! Felicit, de asemenea, pe membrii Sfîntului Sinod și clerul și poporul pentru Biserica Ortodoxă Română.

Și ori și unde am vorbit și îndeosebi astăzi cînd am fost la Consiliul de Stat, am mulțumit pentru sprijinul pe care Statul îl dă Bisericii. Am spus că sîntem urmașii lui Constantin cel Mare care a organizat această Biserică, la primul Sinod Ecumenic din anul 325, dîndu-i libertate de organizare și asigurîndu-i din partea statului tot sprijinul și tot ajutorul. În felul acesta se organizează Biserica României și în felul acesta ea progresaază. În aceleași condiții ne găsim și noi în Turcia. Ne iubim, sîntem iubiiți, ne găsim în bune raporturi cu poporul frate turc, cu guvernul nostru, care are un bun președinte al Consiliului de Miniștri. Pe primul ministru îl cunoașteți. Avem și miniștri buni și în condițiile acestea trăim și progresăm. Se petrece și la noi ce se petrece aici. Și noi avem dialog cu lumea musulmană de 13 veacuri, de cînd arabii s-au arătat la hotarele de răsărit și de miază-zi ale imperiului bizantin. Dialogul acesta este însă mai puternic în Constantinopol și în Turcia. Și cu celelalte confesiuni creștine din Constantinopol trăim în frățietate: cu catolicii, cu anglicanii, cu protestanții, cu armenii. Prozelitismul și propaganda încep încetul cu încetul să dispară din cadrul lumii creștine. Toți se întîlnesc și trăiesc în ecumenicitate, pînă cînd va sosi ora cea mare a unirii, așa cum am spus și mai înainte. Ecumenicitate avem aici astăzi seară. Și această imagine o voi lua cu mine și voi vorbi despre ea pretutîndeni. Ecumenicitatea se întrupează aici în Palatul acesta Patriarhal. Este într-adevăr ceva mareț. Am aflat că toți conducătorii de culte care vin din provincie sînt găzduiți aici în Palatul Patriarhal. Nu mi-am putut închipui că acest palat atît de mareț și atît de iubitor de oaspeți întrupează ecumenicitatea și ne spune tuturor că acest puternic bărbat, puternic teolog și puternic păstor, care este Patriarhul Justinian, va vedea

unirea dintre Biserici într-o bună zi. Cu credința aceasta, cu încredințarea aceasta, vă îmbrățișez și ridic paharul în sănătatea tuturor celor prezenți!»

*

Vineri
20
octombrie

La orele 10 Sanctitatea Sa și ceilalți membri ai delegației, însoțiți de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian au vizitat mai întâi atelierul Institutului Biblic din Str. Schitul Maicilor. În sala de expoziție a obiectelor de cult lucrate în atelierul propriu, oaspeții au admirat: Evangheliile legate și coperte lucrate în metal și în email, engolpioane, potire, discuri, stelute, candelor, cădelnițe, cruce de diferite mărimi și forme, dichero-trichere, cîrji arhieresti, sfeșnice, policandre, epitafe, steaguri, veșminte și stoffe bisericesti, jețuri arhieresti și tîmple sculptate, icoane și alte obiecte pe care le produc atelierul Patriarhiei pentru nevoile bisericilor și ale credincioșilor. Toate acestea au produs o deosebită impresie atît prin varietatea lor, cît și prin gustul artistic cu care sînt executate. Luînd cunoștință și de faptul că întreaga clădire în care lucrează aceste atelierul a fost construită cu purtarea de grijă și sub conducerea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora I l-a felicitat atît pentru această mare realizare, cît și pentru modul în care sînt organizate atelierul și pentru produsele pe care ele le dau pentru împodobirea și măreția cultului divin în biserici.

Au vizitat apoi, în continuare, tipografia Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă. După ce au trecut prin toate secțiile, s-au oprit în expoziția de tipărituri, cercetînd de aproape cărțile de cult, manualele pentru Institutul teologic și pentru seminarii, cărțile de cultură și de educație religioasă, icoanele imprimate, revistele centrului patriarhal și ale unor centre mitropolitane, calendare, broșuri și diferite imprimate pentru nevoile eparhiilor. Au atras îndeosebi atenția: *Evanghelia tipărită în 1964, Cazanica tipărită în 1960, Molitfelnicul în 1965, Liturghierul în 1957*, toate întocmite cu osîrdia Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian. *Apostolul în patru culori tipărit în 1960, Noul Testament, Cartea de Invățătură Creștină Ortodoxă, Aghiazmatarul, Catavasierul, Cărțile de muzică* și mai ales cele opt volume de «*Apostolat Social*» ale Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, în care au fost adunate, gîndurile, îndrumările și toate sfaturile date de Prea Fericitul Sa clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române.

După ce a felicitat pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian pentru grija pe care o are pentru acest așezămînt de cultură al Bisericii Ortodoxe Române, pentru construcțiile noi realizate aici, pentru modernizarea în cea mai mare parte a mașinilor, pentru condițiile admirabile create muncitorilor din tipografie și îndeosebi pentru tipăriturile valoroase pe care le produce Institutul Biblic, Sanctitatea Sa a scris în cartea de aur a Tipografiei:

«Tipografia aceasta este pusă în slujba Bisericii Ortodoxe și a drept-credinciosului popor român și prin lucrările ei în slujba întregii Ortodoxii, de spiritul creator de fapte mari al Prea Fericitului, marelui și bunului Patriarh Justinian, preaiubitul și preadoritul frate al Nostru. Binecuvântări pentru cei ce ostensec în această tipografie.

† Atenagora al Constantinopolului».

20 octombrie 1967

*

La orele 12, în prezența Sanctității Sale Patriarhului Ecumenic Atenagora I, a celor patru mitropoliți care l-au însoțit și a tuturor celorlalți însoțitori, în prezența Prea Fericitului Patriarh Justinian, a membrilor Sinodului Permanent, a Secretarului Sfântului Sinod, a directorului cancelariei Sfântului Sinod, a consilierilor, a inspectorilor și a salariaților superiori din Administrația Patriarhală, în prezența reprezentanților presei, radiodifuziunii și televiziunii, a avut loc solemnitatea citirii și semnării Comunicatului alcătuit în legătură cu vizita Sanctității Sale, care în această zi a luat sfârșit.

Deschizând ședința, Prea Fericitul Patriarh Justinian a dat cuvântul P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, care a citit următorul text :

COMUNICAT

In cadrul relațiilor tradiționale frățești dintre Bisericile Ortodoxe surori, în zilele de 16—20 ale lunii octombrie 1967, Biserica Ortodoxă Română a primit vizita frățescă a Sanctității Sale Atenagora I, Arhiepiscop al Constantinopolului — Noua Romă — și Patriarh ecumenic, însoțit de o delegație alcătuită din II. PP. SS. Mitropoliți Meliton al Calcedonului, Chiril al Haldeei, Hrisostom al Neocezareii și Maximos al Sardelor, precum și de P. C. Mare Arhidiacon Evaghelos, P.C. Diacon Ghermanos, Profesor Emmanuel Fotiadis, Arhon Mare Protonotar Dr. Damian Zempoulos, Prim Cavaf Dimitrie Orfanopoulos și al doilea Cavaf George Hagyorghi.

Prea Fericitul Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, împreună cu II.PP.SS. Mitropoliți: Justin Moisescu al Moldovei și Sucevei, Nicolae Mladin al Ardealului, Firmilian Marin al Olteniei și Nicolae Corneanu al Banatului, în prezența unui mare număr de clerici și credincioși din Capitală, au întâmpinat cu căldură pe înalții oaspeți, și în catedrala patriarhală s-a oficiat un Te-Deum, la care răspunsurile au fost date de Corala preoților din Capitală.

Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic și delegații care l-au însoțit, conduși de Prea Fericirea Sa Patriarhul Justinian și de membrii Sinodului Permanent al Bisericii Ortodoxe Române, au vizitat Institutul și Seminarul teologic din București, Mănăstirea Cernica, biserica «Sfintul Elefterie» și biserica «Parcul Domeniilor» din

București, Minăstirea Curtea de Argeș și așezămintele bisericesti din incinta ei, vechea «biserică Domnească» din Curtea de Argeș, biserica fostei Mitropolii de la Tîrgoviște, Minăstirea Dealu și Casa Sanatorială din incinta ei, Minăstirea Ghighiu și alte locașuri și monumente bisericesti, luînd astfel cunoștință de buna organizare și de starea înfloritoare în care se găsesc bisericile și minăstirile din Patriarhia Română.

Oaspeții au vizitat — de asemenea — Hidrocentrala de pe Argeș, lucrările de restaurare a unor monumente istorice din orașul Tîrgoviște, cîteva cartiere noi din București, Pitești și Ploiești, precum și centrul petrolifer de pe valea Prahovei și rafinăria de la Brazi, admirînd atît hărnicia și priceperea poporului român cit și starea prosperă a satelor și orașelor din România și făcînd aprecieri elogioase la adresa grijii arătată de Conducerea de Stat pentru bunăstarea și mulțumirea tuturor locuitorilor țării.

Pretutîndeni, în cursul vizitelor pe care le-au făcut, Intîistătătorii celor două Biserici surori și însoțitorii lor, au fost întîmpinați cu multă dragoste de preoți, călugări și credincioși.

În ziua de 19 octombrie 1967, între delegația Patriarhiei Ecumenice, în frunte cu Sanctitatea Sa Atenagora I, și membrii Sfințului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Prea Fericirea Sa Patriarhul Justinian, a avut loc — în Sala Sinodală de la Minăstirea Antim — un schimb de informații și de păreri în legătură cu probleme care privesc cele două Biserici Ortodoxe surori, cu probleme care interesează atitudinea Bisericilor Ortodoxe față de celelalte Confesiuni creștine și față de preocupările lumii contemporane.

Cu privire la relațiile dintre Ortodoxie și celelalte Biserici și Confesiuni creștine, ambele părți au fost de acord să se călăuzească în continuare de hotărîrile luate de cea de a treia Conferință Panortodoxă de la Rodos și să se informeze reciproc și în viitor asupra tuturor problemelor de interes comun, precizîndu-se că orice măsură luată unilateral nu poate angaja celelalte Biserici Ortodoxe surori.

În cadrul acestor convorbiri, Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Atenagora I a adresat Prea Fericirii Sale Patriarhului Justinian invitația ca, împreună cu o delegație a Bisericii Ortodoxe Române, să facă o vizită frățească Patriarhiei Ecumenice. Invitația a fost acceptată.

În aceeași zi, Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Atenagora I și cei patru mitropoliți din suita sa, însoțiți de Prea Fericirea Sa Patriarhul Justinian, au făcut o vizită de curtoazie la Consiliul de Stat al Republicii Socialiste România, unde au fost primiți de vicepreședintele Consiliului de Stat, Academicianul Ilie Murgulescu.

Vizita în țara noastră a Sanctității Sale Atenagora I s-a încheiat printr-o recepție dată de Prea Fericirea Sa Patriarhul Justinian; la această recepție, pe lîngă delegația condusă de Sanctitatea Sa

Patriarhul Ecumenic Atenagora I, au luat parte reprezentanți ai autorităților de Stat, reprezentantul Ambasadei Turciei la București, membrii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, șefii Cultelor religioase din țară și alte personalități reprezentative din forurile superioare bisericești. În cuvântările rostite la această recepție s-a subliniat spiritul ecumenic dintre Cultele religioase din România, bunele lor raporturi cu Statul și dorința de pace a popoului român, precum și îndatorirea pe care o au toate Bisericile și Confesiunile creștine de a colabora pentru binele și fericirea întregii omeniri.

București, 20 octombrie 1967».

În numele Patriarhiei Ecumenice de Constantinopol, comunicatul a fost semnat de I.P.S. Mitropolit Meliton al Calcedonului, iar în numele Bisericii Ortodoxe Române a fost semnat de I.P.S. Mitropolit Iustin Moisescu al Moldovei și Sucevei.

După semnarea Comunicatului, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a spus :

Sanctitatea Voastră,

Cu întocmirea acestui comunicat și aprobarea lui, semnat cu atîta bucurie de ambele părți, se încheie astăzi, oficial, vizita Sanctității Voastre în Biserica noastră și în țara noastră.

Vă asigurăm că ne-ați făcut cea mai mare bucurie prin vizita Sanctității Voastre și a Înălților Mitropoliți, însoțitorii Voștri. S-a deschis o filă nouă în istoria Bisericilor noastre surori, după o trecere de peste 260 de ani. Vă încredințăm că pe unde ați mers, ați lăsat atîta simpatie în masele de credincioși și în sinul clerului nostru, încît ei nu vor uita niciodată chipul blînd și cald al Sanctității Voastre și dragostea cu care i-ați îmbrățișat și i-ați binecuvîntat pe toți. E greu de găsit cuvintele cele mai potrivite prin care să ne arătăm bucuria, mulțumirea și recunoștința noastră pentru vizita pe care ne-ați făcut-o. În inimile noastre pururea vom păstra neștearsă amintirea acestei vizite și ne vom ruga Preabunului Dumnezeu pentru sănătatea Sanctității Voastre și a Înălților Mitropoliți care V-au însoțit. Vă vom însoți pururea cu gîndurile noastre, cu rugăciunile noastre în calea Voastră pentru înfrățirea Bisericilor creștine, pentru înlăturarea oricărui neînțelegeri dintre ele și mai cu seamă pentru a ajunge la unitatea lor.

Dumnezeu să Vă fie într-ajutor.

Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora I a răspuns:

Prea Fericirea Voastră,

Cu adevărat am înscris o pagină nouă în istoria strălucită a Bisericilor noastre și a popoarelor noastre, o pagină care va însemna o întărire, o încurajare, în călătoria pe mai departe. Aceasta este puterea istoriei. Nu este o simplă înșirare de fapte, ci și putere pentru ca să

se continue istoria aceasta și ca să fie transmisă generațiilor care urmează. Împreună cu Înalții Ierarhi din suita mea exprimăm Prea Fericirii Voastre mulțumiri fierbinți pentru dragostea și măreția cu care am fost întâmpinați; pentru dragostea cu care ne-a întâmpinat Înalta Ierarhie, clerul și binecredinciosul popor creștin și pentru atenția care ne-a fost acordată de Conducerea de stat. Plecăm de aici cu cele mai frumoase amintiri. Vom transmite aceste impresii puternice ale noastre Ierarhiei, Sfântului Sinod al Patriarhiei din Constantinopol, le vom transmite clerului nostru, poporului nostru iubit și tuturor celor din patria noastră, unde ne vom întoarce după câțeva vreme.

Unde vom mai merge, plecând de aici, vom continua să vorbim despre impresiile și amintirile noastre pe care le ducem cu noi de aici. Și ceva mai mult, vom vorbi despre hotărârea comună pe care am luat-o, de a face ca să înainteze problema unirii Bisericii. Și programul acestei mergeri mai departe a noastre, a fost dat de însuși Patriarhul Justinian prin strălucitul cuvânt pe care l-a ținut în ședința Sfântului Sinod și la recepția de aseară. La temelia tuturor vom pune programul dragostei acesteia care a lipsit din raporturile dintre Biserici și dintre popoare, al dragostei acesteia care este puterea creștinului și puterea conducătorilor Bisericii și popoarelor. Vulcanul acesta de dragoste pe care l-am găsit aici în Patriarhul Justinian și cuvintele încurajatoare pe care le-am auzit ieri ne vor încuraja și ne vor întări pe noi în drumul nostru de mai departe. Adânc mișcați de primirea ce ni s-a făcut și de grijile de tot felul ce ni s-au arătat, salutăm pe Prea Fericirea Sa și pe Dvs. pe toți, cu un cuvânt în plus. Felicitări fierbinți la cele ce am văzut pînă ieri și ceea ce am văzut astăzi de dimineată. Atelierele de obiecte bisericesti sînt admirabile, extraordinare, pline de eulavie și ce să mai spun de tipografie, care este așa de însemnată pentru preamărirea credinței și culturii ortodoxe, tipografie de la care primim și noi publicații, care se răspîndesc la cler și la credincioși. Toate acestea cinstesc pe Prea Fericitul Patriarh Justinian și Biserica Ortodoxă Română.

Și acum ne despărțim cu simțăminte de adîncă dragoste și prețuire și cu repetarea invitației și rugămîntii pe care V-am făcut-o de a ne vizita Patriarhia însoțit de membrii Sfântului Sinod.

În aclamațiile tuturor celor ce au luat parte la această solemnitate, cei doi Patriarhi și-au dat cordială îmbrățișare frățească, rugînd pe Bunul Dumnezeu să-i învrednicească să meargă mai departe pe drumul afirmării Ortodoxiei, pe drumul apropierii și înfrățirii între Bisericile creștine, pe drumul păcii și al iubirii între oameni și popoare.

*

Seara, la orele 20, Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Atenagora I, cei patru mitropoliți și celelalte persoane care l-au însoțit în vizita făcută în țara noastră, au plecat cu avionul spre Sofia. Au fost conduși la Aeroportul Băneasa de: Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, de II. PP. SS.: Iustin Moisescu, Mitropolitul Moldovei și Su-

cevei, Nicolae Mladin, Mitropolitul Ardealului, Firmilian Marin, Mitropolitul Olteniei și Nicolae Corneanu, Mitropolitul Banatului, de P.S. Valerian Zaharia, Episcopul Oradiei, de PP. SS. Episcopi Antim Tîrgovișteanul și Visarion Ploieșteanul, vicari patriarhali, de P.C. Pr. Ioan Gagiu, directorul Administrației Patriarhale, de P.C. Pr. Traian Ghica, directorul Casei de Pensii și Ajutoare a Salariaților Bisericii Ortodoxe Române, de consilierii și inspectorii din Administrația Patriarhală, de consilierii Arhiepiscopiei Bucureștilor, în frunte cu P.C. Vicar Pr. Alexandru Ionescu, de P.C. Rector Diac. Nicolae I. Nicolaescu și profesorii Institutului teologic, de Dl. Director Nicolae Grosu și profesorii Seminarului teologic din București, de protoiereii Capitalei, de preoți și de credincioși.

A fost de față la plecare, Dl. Secretar General al Departamentului Cultelor, Profesor Dumitru Dogaru.

A fost, de asemenea, de față și Dl. Ambasador al Greciei la București, Ioanis Hr. Cambiotis.

Luîndu-și rămas bun de la cei ce l-au condus, Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora I a mulțumit încă o dată pentru primirea plină de căldură frățească ce a fost făcută atît Sanctității Sale, cît și însoțitorilor săi și a asigurat pe toți cei prezenți că această vizită se va înscrie în istoria relațiilor dintre Patriarhia Ecumenică și Bisericile Ortodoxe surori, ca una dintre cele mai frumoase și mai folositoare pentru Ortodoxia contemporană.

Îmbrățișînd călduros pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, Sanctitatea Sa și-a exprimat încă o dată dorința nestrămutată, ca în primăvara anului viitor să se întâlnească cu Prea Fericirea Sa în vechea cetate a Patriarhiei Ecumenice de la Constantinopol.

Ca un ecou al acestei istorice vizite, a doua zi dimineața, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit de la Sanctitatea Sa următoarea telegramă :

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN

BUCUREȘTI

Plini de simțăminte sfinte și de adînci impresii plecînd, după vizita Noastră de patru zile făcută Bisericii Ortodoxe Române și Prea Iubitei Voastre Prea Fericiri, Vă exprimăm prin prezenta mulțumirile Noastre pline de recunoștință pentru ospitalitatea cordială arătată Nouă și suitei Noastre și pentru adîncă cinstire ce ne-ați arătat.

Incredîntînd pe Prea Fericirea Voastră că ne vom aminti întotdeauna cu dragoste și emoție de această sfîntă întîlnire, Vă îmbrățișăm frățește pe Prea Fericirea Voastră și pe Înalții Ierarhi din jurul Vostru și binecuvîntăm părintește binecredinciosul cler și evlaviosul popor.

† Atenagora al Constantinopolului

DESCHIDEREA CURSURILOR DE ÎNDRUMARE MISIONARĂ ȘI PASTORALĂ PENTRU SERIA 52-a DE PREOȚI

Deschiderea cursurilor seriei a 52-a de preoți de la Centrul de îndrumare pastorală și misionară de la Curtea de Argeș s-a făcut în chip solemn, în ziua de 8 septembrie, în prezența Întâistătătorului Bisericii noastre, Prea Fericitul Patriarh Justinian.

La vecernia din ajun au participat P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, împreună cu P. S. Episcop Victor Shearburn de Wakefield, care — însoțit de Rev. Michael Moore — se afla în vizită în țara noastră.

Vineri, 8 septembrie 1967, după oficierea sfintei liturghii, a avut loc solemnitatea deschiderii cursurilor în sala mare a Centrului de îndrumare. Ea a fost onorată cu prezența Prea Fericitului Patriarh Justinian.

A fost de față reprezentantul Departamentului Cultelor.

Corul preoților cursiști, pregătit și dirijat de Conf. Pr. Gh. Șoima, a executat cântări religioase și patriotice.

Au luat cuvîntul P. C. Diac. Prof. N. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic din București, și Dl. Prof. N. Chițescu, prorectorul aceleiași Institut, iar din partea preoților cursiști, Pr. M. Balica, din cadrul Arhiepiscopiei Bucureștilor, și Pr. L. Bociat, din Eparhia Aradului.

La încheierea festivității, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a rostit următoarea cuvîntare:

Cucernici Părinți,

Deschiderea acestor cursuri se face sub ecoul sărbătoririi a 450 de ani de la întemeierea Mînăstirii Curtea de Argeș, o mare sărbătoare la care au luat parte — vreme de două săptămîni — aproape 45.000 de oameni din toate colțurile țării.

Pentru aceasta, profitînd de prezența delegaților Departamentului Cultelor aici, aducem încă o dată mulțumirile noastre Guvernului român, Departamentului Cultelor și reprezentanților autorităților regionale, raionale și orășenești de stat, locale, pentru sprijinul pe care l am primit în organizarea și buna desfășurare a acestor festivități.

Și întrucît scopul acestor cursuri v-a fost înfățișat de Dl. Prof. N. Chițescu, care v-a împărtășit din experiența profesorilor noștri de teo-

logie, eu mă voi opri doar la câteva aspecte ale momentului actual din viața Bisericii noastre.

Mai întâi, pentru că ultimul mare eveniment din viața Bisericii noastre a fost sărbătorirea acestei minăstiri, să nu uităm că locașul acesta s-a ridicat acum 450 de ani de Neagoe Basarab, într-un răstimp foarte scurt, în vreme ce catedrale ca Notre Dame de la Paris, sau Sfântul Petru de la Roma, au cerut multă vreme pentru zidire. E drept, Neagoe Basarab nu s-a luat la întrecere ca să ridice o biserică mare, ci a ridicat o biserică mică, dar neasemuit de frumoasă, care stă în picioare de 450 de ani și pe care mulți au socotit-o a fi una din minunile lumii. În ea a fost viață, a fost trăire duhovnicească, fiindcă Dumnezeu a primit jertfa lui Neagoe și a Doamnei Despina, binecuvîntînd-o cu harul Său. Și asemenea locașuri, ca și oamenii, își au viața lor. Să ne aducem aminte de Minăstirea Hurezi a lui Constantin Brîncoveanu. Când biserica ei a fost gata, domnul și ctitorul ei a căzut împreună cu fiii săi sub iataganul puterii otomane la Constantinopol, din pricina vrăjmășiei pe care stolnicul Constantin Cantacuzino și fiii acestuia i-au purtat-o, rîvnindu-i scaunul. În schimb, Minăstirea Văcărești, pe care Ștefan Cantacuzino ajuns Domn al Țării Românești, a înălțat-o în vreme de patru ani în marginea Bucureștilor, în loc să fie umplută cu călugări, a fost umplută de către ctitorul ei cu boieri, care urzeau împotriva sa, și minăstirea lui e pustie și azi, pe cînd Minăstirea lui Brîncoveanu, ca și aceasta a lui Neagoe, trăiesc, sînt vii și pline de credincioși.

I-a fost dat acestei Minăstiri de la Curtea de Argeș să fie rînd pe rînd, mitropolie, episcopie, și să adăpostească seminar și acum școală de îndrumare pastorală și misionară, trezind admirația tuturor slujitorilor și credincioșilor din țara noastră. Ea nu e numai un loc frumos prin acest minunat pitoresc unde se află așezată, ci și un loc sfînt, care strălucește și acum, în aceeași splendoare cu care ctitorul său a înzestrat-o. Venind aici, să vă legați sufletul Cucernicilor Voastre de ea, reflectînd îndelung asupra istoriei Bisericii noastre și asupra trecutului neamului nostru.

Trecînd acuma la latura externă a vieții noastre bisericești, trebuie semnalat faptul că, Papa Paul al VI-lea a făcut o vizită Sanctității Sale Patriarhului Atenagora I al Constantinopolului, care fusese invitat în mai multe rînduri la Roma, la Vatican, dar care a amînat această întîlnire pentru diferite motive. De aceea, Papa Paul al VI-lea a mers la Efes, unde tradiția spune că s-a aflat mormîntul preasfîntei Fecioare Maria, și s-a întîlnit cu Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora I. Întîlnirea a avut ca scop reluarea dialogului teologic. Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora I va vizita în curînd Bisericile Ortodoxe surori și va veni și în țara noastră spre a ne informa despre cele discutate acolo. Punctul nostru de vedere a fost expus și la Conferința a treia Panortodoxă de la Rodos, hotărînd că un dialog cu Roma, în condițiile cerute și cu primăria de Vatican, nu poate avea loc, căci Papa Paul al VI-lea, atît în Enciclica «Ecclesiam Suam», cît și în diferite cuvîntări, afirmă că no

șteaptă în staulul său. Dar noi, continuăm să așteptăm o nouă enciclică, prin care să se lămurească poziția Vaticanului în lumina istoriei și a Sfintei Evanghelii, față de Biserica Ortodoxă. Căci nu se poate sta de vorbă în condițiile puse în Enciclica «Ecclesiam Suam»: recunoașterea papii, drept cap al Bisericii creștine, recunoașterea infailibilității acestuia, pretenția Bisericii Romano-Catolice că numai ea ar deține adevărul etc.

Decretul Despre ecumenism, promulgat la Roma, repetă aceleași condiții, privind dialogul ca pe un mijloc de a-i lămuri pe ortodocși. Noi nu sîntem împotriva dialogului, dar cum poate fi el acceptat de vreme ce ni se impun astfel de condiții? Papa, atît timp cît este în viață, în virtutea infailibilității decretate, nu-și poate retrage enciclica dată și aceasta înseamnă că dialogul nu poate avea loc. E drept, în Biserica Romano-Catolică a apărut de curînd un nou organ, un fel de sinod; numai acesta ar putea hotărî retragerea enciclicii în cauză și stabilirea unui nou climat pentru acest dialog.

Cu toate acestea, Biserica Ortodoxă stă de vorbă cu Roma, colaborează cu ea în cadrul ecumenismului privind viața practică, iar problema unirii Bisericilor nu poate fi reluată decît dacă se poate discuta pe principiul egalității. În privința aceasta, Roma vrea dialog, dar nu renunță la uniție. Noi ne-am spus punctul de vedere, propunînd un dialog în trei etape: luarea de contacte și colaborarea în toate domeniile practice, purtarea unui dialog real asupra punctelor doctrinare care ne separă și apoi unitatea Bisericilor, dar nu în condițiile stabilite de papalitate în evul mediu.

Noi înțelegem că e de datoria noastră să trăim realitățile și să cunoaștem problemele contemporane, care frămîntă lumea. De aceea, Cucernicile Voastre trebuie să anorați ca Anteu în realitate, înțelegînd și lucrînd pentru împlinirea poziției pe care a hotărît-o Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, ca să putem fi liberi și stăpîni în cele ale noastre, nu ca să depindem de Roma, care s-a impus cîndva uniților din țara noastră.

De aceea, binecuvîntez începerea acestor cursuri de îndrumare și doresc ca timpul petrecut aici să vă fie plăcut și de folos, împărtășindu-vă experiențele unii altora și legînd prietenii apropiate. Eu vă urez sănătate și spor deplin în muncă!»

După aceea, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian s-a întreținut cu preoții cursiști, dîndu-le înțelepte povățuiri și îndemnuri.

Prof. N. CHIȚESCU

DESCHIDEREA ANULUI ȘCOLAR 1967—1968 LA INSTITUȚIILE DE ÎNVĂȚĂMÎNT TEOLOGIC ALE BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

După expirarea vacanței de vară, porțile Institutelor teologice de grad universitar și ale Școlilor de cîntăreți bisericești și Seminariilor teologice din cuprinsul Patriarhiei Române s-au deschis pentru un nou an școlar.

Începerea anului școlar 1967/1968 a fost marcată prin slujbe și festivități îndătinate. În cadrul acestor festivități, PP. CC. Rectori ai Institutelor și Directori ai Seminariilor teologice au adus cuvîntul lor de mulțumire și de recunoștință față de Prea Fericitul Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române și față de ceilalți Chiriarhi membri ai Sfîntului Sinod al Bisericii noastre, sub a căror îndrumare și oblăduire se desfășoară activitatea școlilor teologice.

Totodată, vorbitorii și-au exprimat recunoștința și față de Conducerea de stat a scumpei noastre patrii, Republica Socialistă România, pentru asigurarea deplinei libertăți religioase și de organizare bisericească, cum și față de Departamentul Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri, pentru sollicitudinea arătată.

Condițiilor tot mai bune în care se desfășoară procesul de învățămînt la Institutele și Seminarile teologice, ostenitorii acestor școli — profesori, studenți și elevi — s-au angajat să le răspundă cu stăruință sporită în muncă, pentru ca viitorii absolvenți să fie vrednici fii ai Bisericii strămoșești și ai patriei.

La Institutul teologic și la Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic din București. — Deschiderea noului an școlar la cele două instituții de învățămînt teologic din București a avut loc luni 2 octombrie a. c., într-o atmosferă sărbătorească.

Festivitatea a fost onorată cu prezența Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, însoțit de PP. SS. Episcopi Antim Tîrgovișteanul și Visarion Ploieșteanul, vicari patriarhali, și de PP. CC. Consilieri ai Administrației Patriarhale și Arhiepiscopiei Bucureștilor. Au fost de față și distinși oaspeți de peste hotare: o delegație a Bisericii Vechi-Orientale din India — Kerala, Malabar, în frunte cu II. PP. SS. Mitropoliți Severios Yuhanon de Cochina și Thimoteos Thomas de Malabar, și — de asemenea — Rev. H. Chadwik, profesor la Facultatea de teologie din Oxford.

Între orele 8—11, în biserica-paraclis «Sfînta Ecaterina» s-au săvîrșit utrenia, sfînta liturghie, Te-Deum-ul și sfîntirea apei, de către un sobor de preoți profesori, răspunsurile fiind date de studenți și elevi.

Participanții au trecut apoi în sala de festivități. Serbarea a fost deschisă prin cuvântările rostite de Dl. Prof. N. Chițescu, prorectorul Institutului teologic, și de Dl. Prof. N. Grosu, directorul Seminarului, care au scos în evidență necesitatea aprofundării studiilor de către studenții și elevii școlilor teologice, pentru ca aceștia să devină buni slujitori ai Bisericii și cetățeni loiali ai patriei.

Corul studenților și elevilor a executat cântări religioase, după care a luat cuvântul P. C. Prof. Emilian Vasilescu, susținând prelegerea inaugurală despre «Problema raporturilor dintre creștinism și celelalte religii»

A luat apoi cuvântul Prea Fericitul Patriarh Justinian, care după ce a felicitat pe ostenitorii celor două școli pentru programul prezentat, a subliniat actualitatea temei tratate în prelegerea inaugurală. Prea Fericirea Sa a arătat că, dincolo de toate deosebirile dintre religii, trebuie să existe și există între ele o platformă comună de colaborare, în legătură cu strădaniile omenirii contemporane pentru o viață mai bună, pentru pace. În încheierea cuvântului său, Prea Fericitul Părinte Patriarh s-a adresat corpului didactic, studenților și elevilor, cu povățuiri și îndemnuri înțelepte pentru munca de viitor, și a binecuvântat începutul noului an școlar.

La sfârșit, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a binevoit să înmîneze personal premiile acordate studenților, care s-au distins la învățătură și purtare în anul universitar anterior, 1966—1967.

*

La Institutul teologic din Sibiu. — În dimineața zilei de luni 2 octombrie a. c., s-a oficiat în paraclisul Institutului o doxologie, invocându-se ajutorul dumnezeiesc pentru noul an școlar. P. C. Prot. Simion Radu, duhovnicul Institutului, a rostit un scurt cuvânt de îndemnuri și urări pentru noul an de muncă. Au fost de față P. C. Pr. Ioan Vlad, consilier cultural al Arhiepiscopiei Sibiului, profesorii și studenții școlii. După aceea, profesorii și studenții au intrat la cursuri și seminarii, potrivit programului.

Festivitatea inaugurării noului an școlar a fost programată pentru ziua de duminică, 8 octombrie crt. Dimineața, la sorocul îndătinat, un sobor de preoți și diaconi, în frunte cu P. C. Vicar Arhiepiscopesc Traian Belașcu, a săvârșit sfânta liturghie. Răspunsurile au fost date de corul mixt al Catedralei mitropolitane, dirijat de P. C. Diac. Ioan Popescu. Au fost de față profesorii și studenții teologi, preoți și credincioși. Predica duminicală a fost rostită de P. C. Pr. Prof. Nicolae Neaga. P. C. Sa a tras cuvenitele învățăminte pentru orientarea creștinească în problemele vieții contemporane și cu deosebire pentru noul an școlar, din pericopa evanghelică privitoare la învierea fiului văduvei din Nain (Luca VII, 11—16). La sfârșitul sfintei liturghii, din ușile împărătești ale altarului, P. C. Pr. Prof. Isidor Todoran a citit Rugăciunea îndătinată la început de an școlar.

Programul festiv s-a desfășurat de la ora 12, în aula Institutului. La masa prezidențială au luat loc P. C. Pr. Traian Belașcu, vicarul Arhiepiscop-

copiei, delegat al I. P. S. Mitropolit Nicolae Mladin al Ardealului, și P. C. Rector Pr. Sofron Vlad. În sală, în afara profesorilor și studenților Institutului, se aflau preoți, credincioși și invitați: Secția Evanghelică-Luterană C. A.-Sibiu a Institutului teologic protestant mixt de grad universitar din Cluj, a fost reprezentată prin Dl. Vicar și Decan, Prof. Dr. Herman Binder.

Programul a început cu rugăciunea «Împărate ceresc», executată de corul studenților. A luat apoi cuvîntul P. C. Rector Pr. Sofron Vlad. În continuare, corul studenților a cîntat «Taina creștinătății», pe textul din I Timotei III, 16.

A luat apoi cuvîntul P. C. Vicar Traian Belasçu, delegatul I. P. S. Mitropolit Nicolae Mladin al Ardealului. După ce a relevat prestigiul în continuă creștere al Bisericii Ortodoxe Române și al țării noastre Republica Socialistă România, P. C. Sa a încheiat urînd profesorilor și studenților sănătate deplină și spor la muncă.

Festivitatea a luat sfîrșit cu intonarea imnului patriotic «Trei culori».

*

La Școală de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic din Buzău. — Festivitatea deschiderii cursurilor la Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic din Buzău a avut loc în ziua de 2 octombrie a.c. La ora 9 s-a oficiat Te-Deum-ul, în Paraclisul Sfintei Episcopii.

Apoi, în sala de festivități a școlii s-a săvîrșit sfințirea apei, de față fiind și P. S. Episcop Antim al Buzăului. A luat cuvîntul P. C. Pr. Luca Dumitru, directorul școlii, care a exprimat sentimentele de bucurie și emoție care stăpînesc atît pe elevi cît și pe profesori, la început de an școlar.

Răspunzînd cuvintelor P. C. Director, P. S. Episcop Antim al Buzăului s-a adresat celor de față, începîndu-și cuvîntarea astfel: «În numele nostru ca episcop al locului și în numele P. S. Episcop Chesarie al Dunării de Jos, aducem arhierasca noastră binecuvîntare la acest început de an școlar. În aceste momente solemne și importante pentru învățămîntul nostru teologic, ne vin în minte scenele biblice, cînd Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos își alegea pe sfinții săi ucenici și apostoli, care aveau să-l continue în lume lucrarea Sa mîntuitoare. Avînd în fața noastră aceste tinere vlăstare, gîndul ne poartă și la o altă scenă, care ne înfățișează pe grădinar cercetînd cu privirile atente tainicele învelișuri și mugurii de pe crengile pomilor, pe care primăvara le desface. Și noi sîntem acum preocupați de pregătirea și de viitorul acestor tinere vlăstare». P. S. Sa a încheiat dorînd corpului didactic și elevilor să se învrednicească de o bogată recoltă duhovnicească pe ogorul Bisericii, și a binecuvîntat pe elevi și întreaga asistență, declarînd deschise cursurile anului școlar 1967/1968.

*

La Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic de la Mînăstirea Neamț. — Solemnitatea deschiderii cursurilor a avut loc la 15 septembrie a.c. La ora 10, în prezența corpului didactic și a elevilor, s-a săvîrșit în paraclisul seminarului slujba sfințirii apei și Te-Deum-ul cu polihroniu.

În continuare, în sala de festivități a școlii s-a desfășurat un program de cuvântări și coruri. La această festivitate au participat P. C. Consilier Pr. Scarlat Porcescu, delegat al I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei și al P. S. Episcop Partenie al Romnului, P. C. Arhim. Nestor Vornicescu, starețul Mănăstirii Neamț, corpul profesoral, elevii și părinți ai acestora.

Corul elevilor, condus de P. C. Prof. C. Sîrbu, a intonat imnul «Republică, măreață vatra», după care a luat cuvîntul P. Cuv. Ierod. Epifanie Norocel, directorul școlii.

În continuare, a luat cuvîntul P. C. Consilier Pr. Scarlat Porcescu, care a spus, printre altele: «Biserica strămoșească acordă toată atenția școlilor teologice în care se pregătesc slujitorii ei de mîine. De la profesori și de la elevi se așteaptă o muncă susținută, în vederea unor rezultate bune. Dragi elevi, aveți în față un nou an de muncă; siliți-vă să înțelegeți timpurile epocale pe care le trăim, strădaniile pentru pace în lume, pentru întărirea legăturilor prietenești, pentru omenie. Aceste preocupări ale lumii contemporane trebuie să constituie o sursă de stimulare în eforturile făcute de voi pentru o pregătire temeinică».

Festivitatea a luat sfîrșit prin intonarea imnurilor «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu» și «Trei culori».

*

La Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic din Cluj. — Cursurile au început în ziua de 2 octombrie a.c. A doua zi, profesorii și elevii școlii au luat parte la liturghia arhierescă oficiată în catedrală de P. S. Episcop Teofil al Clujului. Cei prezenți au invocat ajutorul Celui Atotputernic pentru noul an de muncă, an pe care profesorii și elevii și-l doresc plin de roade bogate. La ora 11 s-a săvîrșit sfințirea apei, după care — urmînd datina străbună s-a stropit cu apă sfințită întreg localul școlii.

La ora 12, în acordurile imnului arhieresc, P. S. Episcop Teofil al Clujului, înconjurat de colaboratorii apropiați, a intrat în sala de festivități. La festivitatea de aci au mai luat parte membrii permanenți ai consiliului eparhial și reprezentanți ai Institutului teologic protestant din Cluj, Dl. Dr. I. David, rector-vicar și Conf. L. Lengel, părinți ai elevilor, profesorii, funcționarii și elevii școlii.

Corul elevilor, condus de Prof. I. Brie, a cîntat rugăciunea «Tatăl nostru» și imnul patriotic «Trei culori». A luat apoi cuvîntul P. C. Director Pr. I. Pop. S-au recitat poeziile «Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie» de M. Eminescu și «Scut și spadă» de George Coșbuc, iar corul a interpretat cîntecul «Tinerete».

În încheierea festivității, P. S. Episcop Teofil al Clujului a rostit un cuvînt de învățătură și a adus binecuvîntările I. P. S. Mitropolit Nicolae Mladin al Ardealului, P. S. Sale și ale P. S. Episcop Valerian al Oradiei. Întreaga asistență a intonat cîntarea «Cu noi este Dumnezeu».

*

La Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic din Craiova. — Luni 2 octombrie a.c. în Mînăstirea «Bucovățul vechi» s-a oficiat de către preoții profesori slujba sfințirii apei, urmată de rînduiala rugăciunii la început de an școlar. A luat cuvîntul P. C. Pr. Petre Constantinescu, directorul școlii.

Deschiderea festivă a anului școlar a avut loc la 5 octombrie, în prezența P. S. Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului, însoțit de P. C. Pr. Gh. Nicolaescu, consilier cultural al Arhiepiscopiei Craiovei. În biserica Mînăstirii «Bucovățul vechi» s-a oficiat Te-Deum-ul și polihroniul, după care a luat cuvîntul P. C. Pr. Director Petre Constantinescu. P. C. Pr. Consilier Gh. Nicolaescu a transmis școlii cuvîntul I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei.

În încheierea festivității a luat cuvîntul P. S. Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului. P. S. Sa a arătat îndatoririle ce revin atît corpului didactic cît și elevilor, desprinse din însăși învățătura creștină ortodoxă, care ne spune că Domnul nostru Iisus Hristos a venit în lume ca să elibereze pe om de robia celui rău.

Corul elevilor, dirijat de Prof. Diac. Sanda Teofil, a intonat Imnul arhieresc.

*

La Școala de cîntăreți și Seminarul teologic din Caransebeș. — După ce duminică, 1 octombrie a.c., la capela școlii, s-a oficiat sfînta liturghie, iar luni 2 octombrie au început cursurile, programul festiv pentru deschiderea noului an școlar a avut loc în ziua de 5 octombrie, în prezența P. C. Vicar arhiepiscopesc Pr. Gh. Cotoșman, delegatul I. P. S. Mitropolit Nicolae Corneanu al Banatului și al P. S. Episcop Teoctist al Aradului. S-a oficiat mai întîi un Te-Deum răspunsurile fiind date la strană de elevii școlii.

Programul artistic s-a desfășurat în sala de festivități și a început cu intonarea imnului patriotic, «Republică, măreață vatră». A urmat cuvîntarea P. C. Pr. Director Dumitru Abrudan. În continuare, corul elevilor a interpretat o rugăciune, după care elevul Jița Gh. a recitat poezia «Cîntec pentru patrie» de Otilia Cazimir. Au urmat alte coruri și recitări.

Luînd cuvîntul, P. C. Pr. Vicar Gh. Cotoșman a spus, printre altele: «Școala teologică din Caransebeș formează, în spiritul Ortodoxiei, pe viitorii preoți din cuprinsul Mitropoliei Banatului. Aceasta presupune o pregătire temeinică. Parabola semănătorului ne oferă o prețioasă orientare în această privință. Pentru ca sămînța să rodească, ea trebuie să cadă pe pămînt bun. Mîntuitorul Hristos intră numai în suflete curate, pentru a-și zidi Biserica Sa. Scopul școlii teologice este de a forma aceste suflete curate, de a crea caractere sănătoase și viguroase, preoți după chipul Domnului Hristos». În încheiere P. C. Sa a transmis binecuvîntările I. P. S. Mitropolit Nicolae Corneanu al Banatului și ale P. S. Episcop Teoctist al Aradului.

ACTIVITATEA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE ÎN CADRUL ÎNTRUNIRILOR INTERCREȘTINE

SESIUNEA ANUALĂ A COMITETULUI CENTRAL AL CONSILIULUI ECUMENIC AL BISERICILOR

(Heraklion, 15—26 august 1967)

Între 15 și 26 august 1967 a avut loc la Heraklion, la invitația Bisericii Ortodoxe din Creta, sesiunea anuală a Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, la care au participat membrii Comitetului Central și ai Comitetului executiv, conducători ai departamentelor și comisiilor, consilieri și funcționari ai Consiliului Ecumenic.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, membru în Comitetul central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Lucrările sesiunii de la Heraklion ca și hotărârile luate de Comitetul Central cu această ocazie au o deosebită însemnătate, deoarece este ultima întâlnire de această amploare a secțiilor din conducerea Consiliului Ecumenic înainte de a IV-a Adunare generală care se va ține la Upsala (Suedia), între 4 și 20 iulie 1968. (A fost și prima sesiune a Comitetului Central care s-a ținut de la alegerea pastorului Eugene Carson Blake în funcția de secretar general al Consiliului Ecumenic). Deși Comitetul Central urmează să se întâlnească din nou înainte de deschiderea celei de a IV-a Adunări generale, totuși la Heraklion s-au adoptat o serie de măsuri, documente și declarații definitive care interesează programul și orientarea viitoarei Adunări generale.

În cadrul sesiunii de la Heraklion a fost prezentată, mai întâi, activitatea Consiliului de la ultima sesiune, activitate ce a fost expusă în diverse dări de seamă: raportul Secretarului general, raportul Comitetului executiv, referatele celorlalte divizii și departamente centrale. În al doilea rând, Comitetul Central a aprobat programul complet al celei de a IV-a Adunări generale, precum și documentele care se vor supune celor șase secții de la Upsala și propunerile cu privire la organizarea Comitetului Central și a altor divizii ale Consiliului Ecumenic. De asemenea, au avut loc discuții asupra rapoartelor prezentate de organele reprezentative ale Consiliului Ecumenic, dezbateri în legătură cu tema centrală a viitoarei Adunări generale: «Iată, Eu fac toate lucrurile noi» (Apoc. XXI, 5), adoptarea unor declarații privind situația politică din diferite părți ale lumii.

Raportul prezentat Comitetului Central de către Dr. Eugene Carson Blake, secretarul general al Consiliului Ecumenic, a cuprins o expunere asupra temei *Mișcarea ecumenică și locul Consiliului Ecumenic al Bisericilor în slujirea ei* (Vezi: *Cronica*

Ecumenică, în «The Ecumenical Review», XIX (1967), nr. 4, p. 448—452). Căutînd să formuleze liniile pe care se dezvoltă în prezent Mișcarea Ecumenică, Dr. E. C. Blake a spus că aceasta trebuie să reafirme adevărurile de bază ale Evangheliei, deoarece Mișcarea ecumenică prezintă astăzi un interes din ce în ce mai mare pentru un număr mai larg de creștini. Desigur că mulți «conservatori» se îndoiesc încă de posibilitatea Bisericilor de a-și adapta structurile lor la cerințele acestei Mișcări precum și de utilitatea structurii Consiliului Ecumenic pentru a conduce această Mișcare. Pe de altă parte, pentru unii, popularitatea Mișcării ecumenice este bazată pe o concepție greșită despre natura acestei Mișcări, unii văzînd în ea nimic altceva decît o creștere a toleranței, a liberalismului și a secularizării.

Faptul că Mișcarea ecumenică a fost bazată pe o credință hristocentrică, ce se întemeiază pe Scriptură și pe tradițiile supranaturale ale Bisericii Vechi, cere, în situația de azi a Consiliului Ecumenic, să fie rezolvate două probleme fundamentale care se referă la: transcendența credinței creștine și la natura instituțională a Consiliului. Aceste întrebări au fost formulate astfel: 1) Este *transcendența*, fie cu privire la Dumnezeu însuși sau cu privire la culturi, rase, clase sau interese naționale, o categorie de gîndire și acțiune folositoare într-o crescîndă epocă pragmatică, empirică și seculară? 2) Poate Consiliul Ecumenic al Bisericilor să slujească într-un mod fidel și dinamic Mișcarea Ecumenică într-o vreme cînd aceasta pare că cere o revoluție ecleziastică, în timp ce Consiliul ca instituție este dependent de o interpretare și de un suport ecleziastic stabil?

Căutînd să dea un răspuns la prima întrebare, Secretarul general a reamintit, mai întii, că în epoca noastră ideea de transcendență este socotită un concept uzat, cele mai multe curente contemporane — în special teologia «Dumnezeu a murit» — susținînd că nimic nu este transcendent în mod obiectiv. Concepția că nu există Dumnezeu transcendent amenință foarte adînc Mișcarea ecumenică, care a avut o orientare hristocentrică, iar de la New Delhi, una trinitară. Secretarul general a cerut ca, cu riscul de a fi acuzat de conservatorism, Consiliul Ecumenic să nu lase impresia că neagă ființa lui Dumnezeu-Tatăl, întrucît Mișcarea ecumenică depinde de învățătura despre Dumnezeu transcendent făcut cunoscut în Fiul Său, Iisus Hristos Domnul nostru.

Problema transcendenței lui Dumnezeu are nu numai aspect teologic și metafizic, ci și aspect biblic, ermeneutic, deoarece mulți exegeți ai Vechiului și Noului Testament neagă existența unui consens biblic în această privință. Dr. E. C. Blake a subliniat că din Biblie s-a primit revelația despre natura și ființa Dumnezeului transcendent care este inițiatorul și obiectul credinței. El a cerut ca credința în Dumnezeu — Sfînta Treime transcendent să rămînă obiectul cultului creștin.

Mișcarea ecumenică, a spus Dr. E. C. Blake, se întemeiază pe o credință care ne dă puțința de a transcende propria confesiune sau tradiție în favoarea unei comunități ecumenice. El a arătat că Consiliul Ecumenic însuși încearcă să slujească Mișcarea ecumenică în așa fel încît natura lui instituțională să nu devină o piedică, o limită, deoarece «încercarea de a transcende toate limitele omenești și credința că Dumnezeu face posibilă această transcendență sînt în centrul Mișcării ecumenice».

Înainte de a răspunde la a doua întrebare, care are un caracter mai instituțional și practic, Secretarul general a reamintit că Consiliul ecumenic este criticat, pe de o parte de forțele progresiste, ca fiind lipsit de dinamism, iar pe de altă parte,

de «conservatori» care cred că este prea «progresist». Aceasta este dilema în care se găsește azi Conciliul: Este posibil ca el să slujească Mișcarea ecumenică, în același timp, în mod dinamic și în mod fidel? La aceasta el a răspuns că este posibil numai dacă hotărârile și programul Consiliului sînt determinate de înțelegerea voinței lui Dumnezeu pentru timpul nostru și nu de oportunism.

În partea finală a *Raportului* său, Secretarul general a prezentat pe scurt problemele care vor fi în atenția celor șase secții în care va lucra Adunarea generală de la Upsala: unitatea Bisericii, misiunea Bisericii în lume, rolul Bisericii în schimbarea socială și ecumenică, Biserica și chestiunile internaționale, cultul și liturghia, stilul de viață pentru creștinii de azi.

În încheiere, Dr. E. C. Blake a arătat că Consiliul Ecumenic poate să slujească Mișcarea ecumenică numai dacă rămîne fidel Evangheliei transcendenței lui Dumnezeu și a Împărăției Sale, și dacă ia în serios transcendența Bisericii față de limitele de rasă, generație, confesiune și tradiție.

*

Tema principală a sesiunii de la Heraklion a fost «Evanghelizarea» în condițiile actuale. În legătură cu această temă a fost prezentat un referat intitulat «Evanghelizarea și Consiliul Ecumenic al Bisericilor», pe baza unui studiu alcătuit de Rev. Philip Potter, director al Diviziei pentru misiune mondială și evanghelistism, în care se arată că multe Biserici se pronunță pentru restaurarea unității creștine în vederea realizării sarcinilor comune ce le revin în domeniul evanghelizării. Astfel, Mișcarea ecumenică este socotită în primul rînd ca o mișcare de misiune și evanghelizare, care nu trebuie confundată nici cu propaganda, nici cu prozelitismul. S-a insistat asupra relației dintre evanghelizare și apartenența la Biserică, dintre evanghelizare și unitate, arătîndu-se că, cheia și instrumentul evanghelistismului stă în comunitatea creștină locală. S-a precizat apoi că, dacă în trecut, prin misiune se înțelegea convertirea la credința creștină, azi, se înțelege dialogul cu cei de altă credință, de aceea este necesar să se deschidă un dialog cu teologii radicali despre conținutul Evangheliei, despre autoritatea cuvîntului lui Dumnezeu etc. De asemenea, trebuie să fie studiat evanghelistismul în Biserica Ortodoxă, întrucît nu este cunoscută misiunea Ortodoxă în Orient, nici în perioada bizantină nici în cea postbizantină. Totodată s-au făcut recomandări concrete în ceea ce privește sarcina Consiliului Ecumenic în evanghelizarea actuală, precum ar fi: înființarea unui grup alcătuit din reprezentanți ai Consiliului Ecumenic și ai Bisericii Romano-Catolice care va căuta posibilitatea pentru mărturie comună în situații misionare; conversații cu evanghelistii conservatori și cu alte biserici care nu sînt membre în Consiliu, pentru înțelegerea chemării evanghelice comune; integrarea Departamentului de studii misionare și studii în evanghelistism (Rev. Victor Hayward, a fost numit secretar executiv al noului departament).

Au fost prezentate, în continuare, rapoartele celorlalte divizii și departamente.

Lukas Vischer, raportor din partea Comisiei «Credință și Constituție», în darea de seamă anuală despre situația în problema unității, a făcut aprecieri asupra documentului «Stilul ecumenic», adoptat de Comitetul Central în ultima sa sesiune și asupra sesiunii Comisiei «Credință și Constituție» de la Bristol (25 iulie — 9 august 1967), subliniind necesitatea de a fi deschis un dialog între această comisie și reprezentanții teologiei tinere.

Dr. O. Nolde a prezentat raportul Comisiei Bisericilor pentru afacerile internaționale, în care a arătat că obiectivul primar al Comisiei este împiedicarea războiului prin promovarea dreptății, prin reguli internaționale, prin controlul armelor. Comisia, ca și Comitetul Central, a luat atitudine față de situația din Vietnam, cerînd încetarea luptei și deschiderea de negocieri și a dat atenție crizei din Orientul apropiat, pronunțîndu-se pentru o soluție pașnică și justă și încetarea ostilităților. În cadrul aceleiași Comisii a fost susținut un referat asupra colocviului ținut în aprilie 1967 la Haga, care a dezbătut problema fondului teologic al mărturiei și acțiunii creștinilor în probleme internaționale.

În legătură cu Conferința mondială «Biserica și Societatea» (Geneva, iulie 1966) a fost prezentat un raport dezvoltat în care sînt consemnate rezultatele colocviului de studiu pentru evaluarea acestei conferințe (Geneva, 4—8 august 1967). S-a cerut un studiu de fond asupra concluziilor Conferinței pînă la a IV-a Adunare generală, pentru a permite Adunării să ia propriile sale hotăriri în legătură cu concluziile și recomandările Conferinței din 1966.

Lukas Vischer a prezentat, de asemenea, al doilea raport oficial al grupului mixt de lucru între Consiliul Ecumenic al Bisericilor și Biserica Romano-Catolică. Raportul recunoaște că există o Mișcare ecumenică unică și că relațiile dintre Consiliul Ecumenic și Biserica Romano-Catolică pot fi înțelese numai în ansamblul acestei Mișcări ecumenice unice. Cu privire la forma viitoare a relațiilor dintre cele două entități angajate în dialog se precizează: «Membrii grupului comun de lucru cred că pentru moment cauza comună a unității creștine n-ar fi promovată dacă Biserica Romano-Catolică s-ar alătura Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Aceasta nu înseamnă însă că ei consideră forma actuală de relație ca permanentă». Raportul menționează temele care au fost studiate pînă acum și face recomandări pentru viitor.

*

O parte importantă a lucrărilor sesiunii de la Heraklion a fost consacrată studierii documentelor-proiect pentru cele șase secții ale Adunării generale de la Upsala (în legătură cu tema și programul acestei Adunări, Consiliul Ecumenic a difuzat la începutul acestui an lucrarea *All Things New*. Preparatory booklet for the Forth Assembly of the World Council of Churches, Geneva, 1967).

Documentul pentru secția I: *Unitatea Bisericii într-o lume care se restringe*, se ocupă cu natura, posibilitățile și dificultățile «catolicității». Definiția unității de la New Delhi vorbește de unitatea vizibilă a unei comunități locale, dar problema ecumenică este cum se leagă comunitatea locală cu cea universală. Catolicitatea este văzută mai întii ca un dar al lui Dumnezeu, întrucît Duhul Sfînt crează unitatea între congregația locală și comunitatea universală a Bisericii. Pe de altă parte, unicitatea lumii este un fapt inevitabil, unitatea umanității este o aspirație esențială, iar societatea seculară produce forțe de unificare.

Documentul pentru secția II-a: *Innoirea în misiune*, se ocupă, în prima parte, cu «Evanghelia ca vestea cea bună a umanității reînnoite». Iisus Hristos făgăduiește înnoirea vieții personale într-o comunitate înnoită care realizează în același timp înnoirea ordinii create. Convertirea este socotită «prin natura ei o intrare în comunitate». În partea II-a, *Innoirea în misiune*, se arată că misiunea presupune înnoirea vieții și formelor Bisericii, întrucît toate formele instituționale ale vieții bisericesti

sînt provizorii. Într-o lume în continuă schimbare și pluralism se cere o varietate de structuri mobile. Creștinii trebuie să participe la mișcările sociale ca mărturii ale reconcilierii în dreptate. Într-o lume pluralistică, calea dialogului e mijlocul de a intra în contact cu cei de altă credință.

Documentul proiect pentru secția III-a: Rolul Bisericii în dezvoltarea socială, intitulat: *Economia mondială și dezvoltarea socială*, se ocupă cu aspectul teologic al dezvoltării. Omul nu este sclav, ci este creat pentru comuniune cu Dumnezeu, iar aproapele este cel pe care îl întâlnește și pot să-l slujesc pe calea vieții. Pentru creștini nici o ordine socială și economică nu este permanentă, de aceea structura ei trebuie mereu înnoită. Ei trebuie să contribuie la înnoirea acelor instituții sociale care nu permit demnitatea umană.

Documentul pentru secția IV-a: Rolul Bisericilor în relațiile internaționale abordează tema *Pentru dreptate și pace în afacerile internaționale*. Biserica trebuie să slujească omenirea în orice aspect al vieții, inclusiv relațiile dintre națiuni. În lumea schimbărilor sociale, creștinii susțin reînnoirea lumii, lupta pentru dezvoltare. În fața războiului, creștinii sînt pentru acele structuri care promovează pacea statornică și coexistența creatoare între state. În lupta pentru o lume de pace și dreptate, Biserica ce crede că trebuie să fie o Biserică ce dă mărturie. Ea trebuie să discearnă semnele vremii fără să pretindă că posedă scheme și soluții pentru problemele lumii.

Documentul proiect pentru secția V-a: Cultul lui Dumnezeu într-o epocă seculară cuprinde 17 teze despre cultul comun și rugăciunea personală în lumea modernă. Cultul e răspunsul credinciosului la iubirea lui Dumnezeu: el nu este o problemă, ci un privilegiu. Secularizarea este denumită procesul de emancipare a omului de idolatria oricărui lucru în lume, și nu implică negarea lui Dumnezeu, ci afirmarea potențelor omului și lumii. În cult, Biserica a afirmat realitatea lui Dumnezeu, dar uneori a negat pe cea a omului și a lumii, ori secularizarea ne cheamă să afirmăm realitatea lui Dumnezeu, a omului și a lumii.

Documentul pentru secția VI-a: Către un nou stil de viață, analizează aspecte ale relațiilor dintre «vechi» și «nou» în lumea de azi. Lumea se schimbă foarte repede. În această situație, Biserica trebuie să caute prilej pentru dialog și împăcare între generații.

Nu tot ce e nou vine de la Dumnezeu. Lucrurile noi trebuie și ele înnoite. Unii cred că Biserica trebuie să apere orînduirile și tradițiile existente, încît Biserica nu mai apare ca o comunitate cu un mesaj vital pentru lume. Dar viața creștină cere dispoziția de a te schimba. În istoria creștină s-au manifestat două tendințe: una care rezistă schimbării, alta care consideră pe creștini ca agenți ai schimbării. Creștinii cred în făgăduințele lui Dumnezeu, deci așteaptă înnoirea tuturor lucrurilor și ajută la transformarea structurii lumii.

*

În cursul acestei sesiuni, Comitetul central a acceptat cererea de admitere ca membre în Consiliul Ecumenic a 11 Biserici, printre care Biserica Veche-Catolică din Austria, Biserica Metodistă din Caraibe și Americi, Biserica Evanghelică Luterană din Canada, Biserica Prietenilor din Madagascar. (Biserica Reformată Presbiteriană din Cuba — ca biserică asociată). Apoi, a aprobat numiri în personalul de conducere (Dr. Nikos A. Nissiotis a fost numit secretar general adjunct, fiind în

aceiași timp și director al Institutului Ecumenic de la Bossey) și a adoptat declarații asupra situațiilor politice din Orientul Mijlociu, din Vietnam, din Spania și Nigeria.

Concepută ca o întâlnire de lucru în ajunul celei de a IV-a Adunări Generale, sesiunea Comitetului Central de la Heraklion a analizat probleme principale actuale ce se ridică în fața Consiliului Ecumenic al Bisericilor, ca problema evanghelizării, și a arătat direcțiile în care se dezvoltă în prezent Mișcarea ecumenică. În ceea ce privește orientarea teologică a Consiliului în fața «teologilor noi» care neagă adevăruri fundamentale ale Evangheliei, Dr. E. C. Blake, secretar general al Consiliului, s-a pronunțat pentru respectarea «bazei» Consiliului, adică credința în divinitatea lui Iisus Hristos și în Dumnezeu — Sfânta Treime, întrucât numai pe temeiul unei credințe comune Consiliul Ecumenic poate întreprinde o slujire comună a umanității.

Diac. I. BRIA

«CONSULTAȚIA» CONFERINȚEI CREȘTINE PENTRU PACE

(București, 18—23 septembrie 1967)

Deschiderea lucrărilor. — În urma invitației Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, a avut loc la București, între 18—23 septembrie a.c., Consultația Conferinței Creștine pentru Pace în vederea pregătirii celei de a treia Adunări generale creștine pentru pace, care e prevăzută să se țină la Praga între 31 martie și 5 aprilie 1968. Ca și alte dăți, Biserica Ortodoxă Română a oferit o frățescă ospitalitate acestui înalt for intercreștin, punându-i la dispoziție cazare și masă în condiții superioare și străduindu-se să se creeze delegațiilor condiții optime de lucru.

La lucrările, care s-au desfășurat în localul Institutului teologic din București, au participat 82 de delegați din 20 de țări, din patru continente: ortodocși, anglicani, reformați, luterani, metodști, bapțiști și alte denominațiuni creștine, dintre care amintim:

Din partea conducerii Conferinței Creștine pentru Pace: Prof. Dr. J. L. Hromadka, președinte, I. P. S. Mitropolit Nicodim al Leningradului și Ladogei, Prof. Dr. G. Casalis (Franța), Episcop Tibor Bartha (Ungaria), Pastor R. Andriamandjato (primarul orașului Tananarive-Madagascar), A. K. Thampy (India), Consilier superior H. Kloppenburg (R. F. a Germaniei), Vicepreședinti; Past. Dr. J. N. Ondra, secretar general.

Dintre ceilalți delegați care au luat parte la lucrări, amintim: I. P. S. Mitropolit Ignatios Hazim (Liban), I. P. S. Mitropolit Maxim de Loveci (Bulgaria), C. Soule (secretarul executiv al centrului metodist pe lângă ONU), Prof. H. de Graaf (Olanda), Prof. K. Ogawa (Japonia), Pastorul Dr. Mochalski (R. F. a Germaniei), Pastor M. Schwartz (Elveția), Prof. A. van Leeuwen (Olanda), Prot. Prof. L. Voronov (Leningrad), Pastor Giorgio Girardet (Italia), Prof. J. Michalko (Cehoslovacia), Mauricio Lopez (secretar executiv al Departamentului Consiliului Ecumenic al Bisericilor «Biserica și societatea»), Dr. G. Bassarek (R. D. Germană), Prof. Dr. Lehmann (New York), Prof. Dr. J. Smolik (Cehoslovacia), Dr. Milan Opocenski (Cehoslovacia).

Au participat de asemenea ca invitați: I. P. S. Mitropolit Dorotei de Praga și al întregii Cehoslovacii; un observator romano-catolic Pr. B. Boudouresques (Paris); Pastor Pierre Cadier (Dahomey); experți și consilieri între care Dr. Aron Tolen (Camerun, secretar asociat al Federației Universale a studenților creștini pe lângă UNESCO); Pastor L. Lochard (Franța) și alții.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române au luat parte: I. P. S. Nicolae, Mitropolitul Banatului, membru în Comitetul Consultativ, Pr. Prof. Ioan G. Coman, secretar al Comisiei teologice, Pr. Ilie Georgescu, membru în Secretariatul Internațional.

Lucrările Consultației au fost inaugurate printr-un Te-Deum în Biserica Sfânta Ecaterina — capela Institutului teologic — săvârșit de P. S. Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal, înconjurat de un sobor de preoți profesori, după o Doxologie specială. alcătuită de curînd — în patru limbi — pentru deschiderea și închiderea lucrărilor Conferințelor intercreștine și tipărită cu binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

După Te-Deum, I. P. S. Nicolae, Mitropolitul Banatului, a salutat pe delegați în numele Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și al Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, urîndu-le bun-venit și asigurîndu-i de simpatia cu care episcopii, preoții și credincioșii Bisericii noastre, precum și deservenții și membrii celorlalte culte din Republica Socialistă România vor urmări lucrările și rezultatele Conferinței. «Cauza păcii, e una din cele mai scumpe lumii de azi care dorește apropierea între indivizi și colectivități, progresul și fericirea tuturor. Oamenii doresc să ajungă la epoca de aur, atît de mult visată, în care să dispară complet discordia, dezunirea, războiul, nedreptatea, inegalitatea, exploatarea. Aceasta nu se poate atinge însă fără coexistență pașnică și fără eforturi de apropiere și cooperare între Biserici, între oameni, între popoare. Îndemnul Sfîntului Apostol Petru: «Caută pacea și urmează-o» (I Petru III, 11) ne arată sensul și nivelul eforturilor noastre, mîntuirea omului prin dreptate și pace. În lumea pluralistă de azi, e nevoie de multă înțelepciune pentru a găsi elementele unui acord. Tensiunea actuală provocată de războiul din Vietnam, de conflictul din Orientul Apropiat, de frămîntările din Africa și America Latină, de nesiguranța din Europa ne îndeamnă la luare de măsuri. Masele umane nu vor dezunirea și războiul, ci înțelegerea și pacea. În Republica Socialistă România, toți își dau mîna pentru a sluji idealul păcii».

Președintele Conferinței Creștine pentru Pace, Prof. Dr. J. L. Hromadka, răspunzînd la acest salut a mulțumit Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru ajutorul pe care-l acordă Conferinței Creștine pentru Pace prin această invitație. În lume e vreme de criză: războiul din Vietnam, frămîntările în Orientul Apropiat, în Africa, în America Latină etc. Vorbitorul a mulțumit de asemenea Institutului teologic, profesorilor și studenților pentru simpatia cu care întîmpină această Consultație.

*

Baza teologică și mondială a Conferinței. — În aula Institutului teologic unde a avut loc prima ședință plenară, Președintele J. Hromadka a salutat pe delegați și a încredințat Episcopului reformat Tibor Bartha sarcina de a conduce lucrările ședințelor plene din această sesiune. Episcopul Tibor Bartha a anunțat că obiectul actualei sesiuni este cercetarea a două serii de probleme: teologice și internaționale.

nale, ridicate de războiul din Vietnam și de conflictul israelo-arab. Ce am făcut până acum? Trebuie elemente noi în slujba idealului pe care-l promovăm. Mărturia creștinilor pentru pace este acțiunea.

În ziua următoare (19 septembrie), Conferința a ascultat două documente de bază pentru discuțiile în Comisii și pentru crearea unui profil ideologic și de atmosferă pentru cea de a treia Adunare generală creștină pentru pace: un referat intitulat *Situația teologică* susținut de Prof. Dr. Brandt din R. D. Germană și un referat *Situația politică* prezentat de pastorul Dr. Mochalski din R. F. a Germaniei.

Referatul despre situația teologică relevă simultaneitatea progresului științific și tehnic cu cel social și răspunderea creștinilor pentru pacea mondială. Bisericile sînt obligate să cunoască elementele în mișcare ale societății actuale și să recunoască majoratul acestei societăți subliniat și de Conciliul al II-lea de la Vatican. Viața în pluralism ne cere să construim o lume nouă prin solidaritatea tuturor, lucru pe care-l recomandă și Enciclica papală «*Populorum progressio*». Referatul citează apeluri pentru pace ale unora dintre patriarhii și teologii ortodocși. Se propune ca subiectul teologic al viitoarei Adunări generale creștine pentru pace să fie: *Mîntuire și bunăstare*, temă care se bazează pe întruparea Fiului lui Dumnezeu și care ne îndeamnă pe toți la slujire, adică la atitudine practică, la dragoste care e mai eficientă decît orice. Voința lui Dumnezeu ne arată ce să facem prin exercitarea libertății noastre grație minții, după cuvîntul Apostolului: «Schimbați-vă prin înnoirea minții» (Rom. XII, 2). E vorba de o afecțiune sobră care privește adînc situația în lumina Evangheliei.

Referatul asupra situației politice a lumii actuale, după ce menționează cele două jubilee din anul 1967: 450 de ani de la Reforma lui Luther și 50 de ani de la Revoluția Socialistă din Octombrie, care au schimbat, sub raport religios și politic, fața lumii, stăruie asupra tensiunilor de azi datorite luptei purtate de către puterile conservatoare și contrarevoluționare împotriva forțelor progresiste și revoluționare ale societății. Centrele de tensiune s-au deplasat în alte continente: Asia — Vietnam, America Latină, Orientul Apropiat, Africa. Epoca noastră e conștientă de schimbările profunde care au loc. Coexistența pașnică trebuie să ducă la cooperare. Echilibrul atomic nu reprezintă o soluție, iar încercarea de a schimba granițele actuale europene duce la catastrofă. Problema securității europene este de mare importanță și actualitate.

Activitatea comisiilor. — Ideile acestor două referate, inclusiv un bogat material documentar de la sesiunile de lucru anterioare, au constituit baza discuțiilor din comisii care au elaborat rapoarte prezentate în plenare.

Comisia I-a, teologică, avînd ca președinte pe I. Smolik (în locul lui A. Van Leeuwen sosit în ultima zi a Conferinței) și secretar pe Pr. Prof. I. Coman, a discutat ideile din referatul teologic și mai ales raportul Comisiei elaborat în sesiunea de la Driebergen (1—4 mai 1967), pe care l-a amendat și l-a comentat. Conținutul temei propuse *Mîntuire și bunăstare* este slujirea, care nu e numai spirituală, ci și materială. În intervenția sa, delegatul român (Pr. Prof. Ioan G. Coman) a arătat că mîntuirea adusă de Cuvîntul sau Logosul lui Dumnezeu, prin întruparea Sa, înseamnă, sub raportul sinergismului uman, angajarea tuturor forțelor minții, inimii și trupului nostru, în vederea realizării chipului lui Dumnezeu în noi, adică a plenitudinii hristice, ori a Împărăției cerurilor prin solidaritatea cu viața și istoria umanității; prin

dreptatea cu care noi urmăm dreptății prin care Hristos ne-a răscumpărat cu moartea Lui; prin progresul sau epectasa istoriei umane; prin credința și pregătirea pentru înviere; prin sprijinirea revoluției morale, spirituale și sociale a oamenilor, adică prin realizarea dreptății, a demnității și umanității; pacea e posibilă, dar ea nu e niciodată un lucru fix, ci o căutare și o sarcină continuă; ea e posibilă prin «dreapta rațiune», echilibru, sfințenie și sacrificiu, prin cultul adevărului și rugăciune. Aceste dezvoltări asupra păcii au fost apreciate pozitiv de membrii comisiei. În raportul ei, comisia a subliniat că prin intruparea, crucea și învierea Domnului noi am moștenit slujirea pe care o realizăm cu ajutorul Sfintului Duh. Aceasta ne pregătește pentru solidaritate, ne înnoiește și ne îndeamnă ca schimbînd structurile actuale să eliminăm tot ceea ce se opune lui Hristos. Universalismul Evangheliei recomandă unitatea umanității și conștiința răspunderii pentru această umanitate. Tehnica poate duce la umanizare și la dezumanizare. Realizarea păcii cere o teologie a crucii. E necesar dialogul între creștini și oamenii secularizați. Credința creștină să fie deschisă față de tot ce e nou, să fie receptivă pentru schimbările actuale sociale, inclusiv pentru revoluție.

Comisia II-a, care s-a ocupat cu *situația internațională*, a relevat ascuțirea crizei în diferitele părți ale globului, dar a înregistrat o liniște și o destindere relativă în Europa, manifestate prin diverse planuri de securitate ale continentului. E necesară încetarea agresiunii Statelor Unite în Vietnam. Conflictul din Orientul Apropiat a arătat că războiul nu rezolvă nimic și că e necesară o cunoaștere serioasă a istoriei. Crizele continui din statele Americii Latine și influențele străine care se exercită acolo pot duce la aceeași situație ca în Vietnam. Neocolonialismul din Africa, situația din Rodesia, din Africa de Sud și Africa portugheză sînt probleme urgente care se cer dezlegate. Tratatul de neproliferare a armelor atomice trebuie să prevadă menținerea actualelor granițe ale țărilor continentului, inclusiv ale R. D. Germane, renunțarea la violență și la folosirea armei atomice. S-a manifestat îngrijorarea în legătură cu situația politică din Grecia și s-a cerut admiterea Republicii Populare Chineze în Organizația Națiunilor Unite.

Comisia III-a, care studiază *problemele economice*, a recomandat un efort susținut pentru eliminarea foametei, mizeriei și exploatării economice a oamenilor; situațiile economice atrag după ele probleme și acțiuni politice. În deceniul în care trăim (1960—1970), nu s-a micșorat prăpastia dintre clasele bogate și cele sărace, cum s-a preconizat de autoritățile internaționale. Foamea și mizeria stăpînesc încă milioane de oameni. Aci trebuie să intervină creștinii și Bisericile.

Comisia IV-a, care se ocupă cu problemele economice și sociale *ale celei de a Treia lumi*, a făcut observația că promovarea păcii și mîntuirea omului nu sînt posibile fără o nouă așezare economică și socială a întregii lumi. E necesară o redistribuire a bunurilor materiale pentru toți oamenii. Construirea unei societăți în lumea a Treia e îngreuiată de actualele structuri economice și sociale ale planetei, de urmările exploatării coloniale și de dominația economică a imperialismului, de sărăcia reală în această a Treia lume și de decepția «ajutorului pentru dezvoltare», care crează necolonialism și dependență economică și politică, de absența unei politici a învățămîntului și culturii în interesul vieții sociale, de înstrăinarea celor culți de nevoile țărilor lor, de lipsa unei concepții politice de ansamblu pe plan regional,

național și continental. E necesară o schimbare radicală de structură în interesul întregii populații, urmată de o restructurare a economiei. Bisericile creștine trebuie să angajeze pe credincioși spre a participa la realizarea acestor schimbări; cuvântul Evangheliei să ajute la stabilirea unei adevărate dreptăți. E necesară, de asemeni, crearea unui Institut al Păcii în cadrul Conferinței Creștine pentru Pace.

Comisia V-a a tineretului, a continuat să se ocupe de probleme sub diferite aspecte: descătușarea de nedreptate a celei de a Treia lumi, luptele de eliberare națională și socială. Această comisie nu ia hotărâri singură, ci numai în colaborare cu alte comisii. Actualmente ea se interesează de probleme ca: schimbări profunde de structură în cea de a Treia lume, agresivitatea imperialismului, mișcări de protest contra tendințelor totalitare, pentru democratizarea învățământului superior, schimbări radicale ale raporturilor dintre bogați și săraci, între bătrîn și tînăr, între industrializat și neindustrializat. Înnoirea e absolut necesară căci astăzi există o nouă situație în lume, o nouă conștiință, care trebuie propovăduită și stabilizată. Comisia cere Conferinței să se rezerve tineretului 30 de locuri la lucrările celei de a treia Adunări generale creștine pentru pace.

Comisia VI-a, care se ocupă cu *Pacea și ecumenismul*, a definit sarcina și activitatea ecumenismului ca întinzîndu-se asupra întregii lumi. Criza actuală cuprinde toată lumea, iar noi, creștinii, trebuie să fim activi în eliminarea ei, nu simpli spectatori. Activitatea ecumenică să fie introdusă în comunitățile bisericești. În înțelegere, colaborare și coexistență se află și elementul ecumenic, adică năzuința spre unitate. Epoca eforturilor ecumenice de azi ar trebui să înlăture barierele care ne despart în probleme vitale de natură socială și politică. Nu poate exista o mărturie comună a Bisericilor despărțite. Se impune studierea concepțiilor și orientărilor teologice care stînjenesc colaborarea creștinilor în lume. Fiecare Biserică poate contribui cu specificul ei la promovarea păcii, indiferent de mărturisirea sau tradiția ei. Sînt necesare adîncirea contactelor dintre Bisericile membre ale Conferinței Creștine pentru Pace, colaborarea cu alte instituții ecumenice, inclusiv cu Biserica Romano-Catolică și alte Biserici, care participă la Mișcarea ecumenică, coordonarea cu acțiunea diferitelor mișcări pentru pace, organizații și mișcări care se ridică împotriva războiului, schimbul de informații și de documentație în domeniul sarcinilor pentru pace.

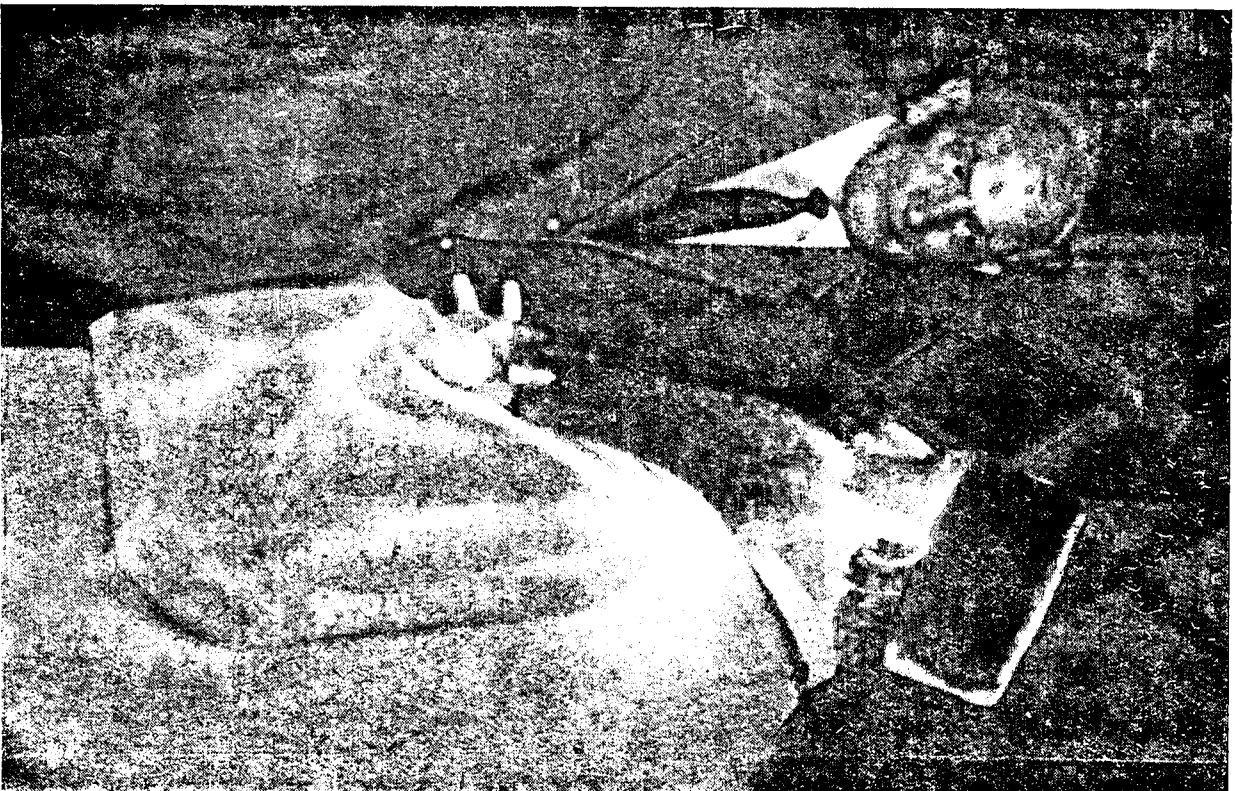
Rapoartele comisiei au fost îmbunătățite sau completate în discuțiile din ședințele plenare care au urmat.

În cuvîntarea de încheiere a lucrărilor, Președintele J. L. Hromadka a relevat că rezultatul cel mai important al Consultației de la București este conștiința vie că sîntem răspunzători de situația din lume și că voim să lucrăm la rezolvarea acesteia cu Evanghelia. Pentru aceasta este nevoie de adîncirea acestei activități, de studierea dificultăților în care se află Conferința, de mai adîncă înțelegere a vieții și a dezvoltării umane, de intensificarea luptei pentru libertate, pentru dreptate și pace și pentru coexistența pașnică. În acest fel ne vom pregăti temeinic pentru întîmpinarea celei de a treia Adunări generale creștine pentru pace, care va avea loc în 1968.

Conferința de presă, recepții, slujbe religioase. — Sîmbătă 23 septembrie, ora 12, a avut loc la Institutul teologic o conferință de presă, prezidată de I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului și la care au participat, afară de Președintele J. L. Hro-

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Dl. Prof. D. Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor între participanții la Consultația Conferinței Creștine pentru Pace de la București

Prea Fericitul Parinte Patriarh Justinian si Dl. Prof. Dr. J. L. Hromadka, în timpul Consultatiei Conferintei Creştine pentru Pace de la Bucureşti

madka și Secretarul General J. N. Ondra și numeroși delegați, și reprezentanți ai presei publice și bisericești, care au pus diverse întrebări în legătură cu lucrările Consultației. Din partea revistelor centrale ale Patriarhiei Române a pus întrebări P. C. Preot I. Găgiu, redactor responsabil al revistelor și director al Administrației Patriarhiei Române, iar din partea revistei «Glasul Bisericii» a Arhiepiscopiei Bucureștilor, P. C. Pr. Consilier Stan Dimancea.

În aceeași zi, la orele 18,30, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a oferit, în Palatul patriarhal, o recepție în cinstea delegaților care au participat la lucrările Consultației. Cu acest prilej, Președintele, Secretarul General, precum și Vicepreședinții prezenți ai Conferinței Creștine pentru Pace, au mulțumit călduros Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru ospitalitatea acordată și pentru bunele condiții în care s-au desfășurat lucrările Consultației. Recepția a decurs într-o atmosferă caldă.

Duminică, 24 septembrie, în catedrala patriarhală, I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului, I. P. S. Mitropolit Dorotei de Praga și al întregii Cehoslovacii și I. P. S. Mitropolit Ignatie al Libanului au săvârșit sfânta liturghie arhierască, la care au participat Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și majoritatea delegaților la Consultația Conferinței Creștine pentru Pace. I. P. S. Mitropolit Nicolae, I. P. S. Mitropolit Dorotei și I. P. S. Mitropolit Ignatie au rostit cuvântări, mulțumind Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și apreciind lucrările Consultației și rezultatele ei pozitive.

*

Se poate spune că, în general, lucrările Consultației de la București constituie un progres față de stadiile de pînă aci ale activității Conferinței Creștine pentru Pace.

Rolul din ce în ce mai preponderent pe care ideea și fapta iubirii și a rațiunii îl capătă în documentele Conferinței Creștine pentru Pace se datoresc delegaților ortodocși. Tot lor se datorește și începutul de orientare spre fundamentarea teologică a problemelor.

S-a stăruit mult asupra umanizării vieții, punîndu-se accentul principal pe înnoirea necondiționată a întregii vieți umane prin înlocuirea vechilor structuri cu altele noi, corespunzătoare aspirațiilor lumii de azi și de mîine. Numai această înnoire poate anula tensiunile de azi și poate face posibilă o pace integrală.

Pr. Prof. IOAN G. COMAN

ADUNAREA GENERALĂ «NYBORG V»

(Pörschach-Austria, 29 septembrie—5 octombrie 1967)

Lucrările Adunării Generale a Conferinței Bisericilor Europene, numită «Nyborg V», s-au desfășurat în localitatea balneară Pörschach, din Carintia, din sudul Austriei de la 29 septembrie la 5 octombrie a.c.

Au participat circa 300 de delegați din aproape toate Bisericile Europei, cu excepția celei Romano-catolice, care însă și-a trimis observatori.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat o delegație condusă de I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei și alcătuită din I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, Diac. Prof. N. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic din București și Pr. Prof. Ioan G. Coman de la Institutul teologic din București și Pr. Prof. Gheorghe Moisescu, superiorul capelei ortodoxe române din Viena, ca invitat al Comitetului austriac de organizare a Conferinței «Nyborg V». Din partea Bisericii Reformate din Timișoara, a participat Protopopul Leon Peuker.

Serviciul ecumenic de deschidere a Conferinței a avut loc în biserica romano-catolică din Pörschach, unde Episcopul evanghelic Dr. May a rostit o predică cu tema *Slujire și împăcare*, care a fost și subiectul general al Conferinței.

Conferința și-a inaugurat lucrările prin cuvîntul de salut al președintelui în funcție Dr. Emmen și prin cuvintele de salut din partea autorităților bisericesti și de stat: Episcopul evanghelic Dr. May, Episcopul romano-catolic diecezan Dr. I. Köstner, Ministrul federal al învățămîntului, Dr. Piffl-Perceyic și Guvernatorul provinciei Carintia, Hans Sima. A participat la deschidere și Dr. Pittermann,

Au răspuns în scris mulțumind pentru invitația de participare la Conferință, dar n-au putut veni la lucrările ei: Cancelarul Austriei, Secretarul General al Consiliului Ecumenic al Bisericilor Dr. Blake, fostul secretar general al Consiliului Dr. Wisser't Hooft, Președintele Conferinței Creștine pentru Pace Prof. Dr. J. L. Hromadka etc.

*

Plenara și-a început lucrările prin alegerea președintelui Adunării Generale «Nyborg V» în persoana Dr. Emmen și a celor doi vicepreședinți: Jung, jurist de la Strasbourg și I. P. S. Nicolae al Ardealului.

Plenara a discutat apoi și a votat Regulamentul cu diferitele lui aspecte și prevederi, iar Secretarul General, Dr. G. G. Williams, a constatat — într-un raport bogat în fapte, deschis și autocritic — că Conferința Bisericilor Europene constituie locul în care Bisericile creștine din Europa se pot întîlni ca Biserici ale acestui continent, pentru a-și împărtăși experiența și a discuta problemele complexe care frămîntă lumea contemporană.

S-a discutat necesitatea înființării unui Secretariat General Independent, care să lucreze în legătură cu Secretariatul pentru întraajutorare și să întărească și să înmulțească punctele de contact între Estul și Vestul Europei, și s-a propus alcătuirea unui catalog al problemelor de rezolvat în cadrul Conferinței: grija față de cei înfomețați, problemele politice, dreptatea și pacea internațională, angajarea tuturor creștinilor, inclusiv a catolicilor, în toate aceste probleme.

După aceea s-a dat ascultare conferinței fostului secretar general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Dr. Wisser't Hooft, imprimată pe bandă, întrucît n-a putut veni la Pörschach. Această conferință, care discută tema generală a Adunării: Slujire și împăcare și a fost luată ca bază de discuție a orientării și acțiunii Adunării «Nyborg V», înfățișează următoarea poziție: Iisus a fost slujitorul prin excelență al tuturor oamenilor; această slujire privește toate laturile și aspectele vieții și merge pînă la jertfa de sine; ea implică o solidaritate care dă totul, fără să ceară nimic. Slujirea aduce împăcarea care constituie o dimensiune verticală dar și una orizontală, în sensul că servirea are ca efect împăcarea și cu Dumnezeu și cu oamenii. La rîndul ei, împăcarea trebuie să ne facă slujitorii tuturor,

pentru că ea este un act cosmic. Biserica este o comunitate de împăcare în care au căzut toate barierele despărțitoare și au fost biruite toate tensiunile. Ea trăiește pentru lume, dar nu ca lumea. Pluralismul cere o adaptare a structurilor ecleziale ca instrumente și o mare diversitate de slujiri. E necesar să trăim ca membri ai unui singur trup. Bisericile noastre trebuie să devină punți de înțelegere între Vestul și Estul Europei.

În comentarea acestei conferințe (la care au luat cuvântul I. P. S. Alexei, arhiepiscopul Talinului și Estoniei Prof. H. Waris-Finlanda și D-na G. Osterloch-R. F. a Germaniei), s-a insistat asupra: caracterului universal al multor frământări europene; necesității păcii și a coexistenței pașnice; posibilității unei reformări a organizației interne a Bisericilor, inclusiv a structurii acestora; supleții Bisericilor pentru a face față noilor medii sociale pe care le creează evoluția tehnicii și a științei, reforma pregătirii clerului, elaborarea de planuri pe termen lung pentru fiecare Biserică, angajarea Bisericii mai adânc în viața lumii, umanismul actual, folosirea intensivă a laicilor, educarea tineretului actual cu privire la valoarea creștinismului nu prin vorbe, ci prin fapte.

Iar în discuțiile pe marginea conferinței s-a făcut observația că deși Europa este tehnicizată, este necesar totuși ca în cuprinsul ei Bisericile să lucreze numai cu Evanghelia, și s-au indicat unele propuneri practice în legătură cu activitatea Conferinței Bisericilor Europene în această perspectivă.

Activitatea în Secții. — Tema principală a Conferinței: *Slujire și împăcare* a fost divizată și tratată pe probleme speciale, în cinci secții, cum urmează:

În *Secția I-a* — căreia i-a revenit sarcina să studieze: *Slujirea împăcării în lumea modernă* (în ce fel pastorii și laicii pot exercita pastorația Bisericii în lumea modernă?) (II Cor. V, 19—21) — s-au dezbătut chestiuni referitoare la contactul Bisericii cu lumea modernă actuală, cu diferitele ei ideologii, curente și aspirații și cu toate problemele care frământă omenirea contemporană și cu necesitatea slujirii lumii de către Bisericile creștine și de către creștini, prin angajarea laicilor în marele program al slujirii.

I. P. S. Mitropolit Iustin, membru în această secție, a luat cuvântul de mai multe ori în cadrul dezbaterilor, precizând sensul real al dialogului Bisericii cu lumea, puterea și perspectiva ecumenismului în Europa, nevoia stringentă a angajării tuturor forțelor creștine din continentul nostru pentru menținerea și întărirea păcii. I. P. S. Sa a subliniat că drumul slujirii reale nu cunoaște decât o singură direcție, aceea a împăcării, așa cum recomandă Sfânta Evanghelie. Împăcarea restabilește apropierea și înțelegerea și dă puteri nebănuite slujirii în vederea apropierii Vestului și Estului Europei.

Secția II-a — căreia i-a revenit sarcina să studieze: *Constituția și fizionomia Bisericii în cursul deceniului următor* (ce consecințe trebuie să tragă Biserica din evoluția structurilor societății moderne?) (Rom. XII, 1—2) — a dezbătut printre altele, problema schimbării structurii și a cultului Bisericii, ca urmare a schimbării structurii societății. Mase de oameni plecând după lucru se mută dintr-o țară în alta și pierd tradițiile de acasă.

I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, membru în această secție, intervenind în discuție, a precizat că Ortodoxia nu are nevoie să-și schimbe structura și cultul, întrucât acestea își au originea în Mintuitorul și în Sfinții Apostoli.

În *Secția III-a* — care a avut ca sarcină să studieze: *Creștinismul și lumea modernă* (care e locul creștinului într-o societate tehnicizată?) — au fost analizate din punct de vedere creștin aspecte ale societății contemporane. În această secție a lucrat Protoiereul Dr. Leon Peuker, delegatul Bisericii Reformate din Timișoara.

În *Secția IV-a* care a avut ca sarcină să studieze problema: *Creștinul, cetățeanul și statul* (ce înseamnă o pastorație creștină într-un stat modern) — a fost dezbătută problema raportului dintre creștin și stat și s-a ajuns la concluzia că creștinul are răspundere față de stat; că nu există deosebire între creștin și cetățean, sau ea este foarte mică, căci altfel n-ar mai exista solidaritatea între cetățenii aceluiași stat. Statul socialist garantează bună-starea cetățeanului, dar nu toate statele pot face acest lucru; de aceea se cere ca această garanție să fie asigurată prin lege. Statul face asistență socială, dar aceasta o poate face și Biserica, dacă ea e cu adevărat misionară, cu atât mai mult cu cât societatea secularizată apreciază lucrurile pozitive ale Bisericii.

Ținând seama că membrii Bisericii sînt foarte diferiți — cum au fost Apostolii în colegiul apostolic, dar Sfîntul Duh i-a făcut asemănători — trebuie să manifestăm în faptele și în viața noastră slujirea și împăcarea, ceea ce reclamă modestie și efort, pentru a putea întreține dialog cu toată lumea, cu toată viața.

Pr. Prof. Ioan G. Coman, membru în această secție, a precizat, într-o intervenție mai largă, că Vestul și Estul Europei, care, din punct de vedere istoric, geografic, economic și spiritual, au crescut și au evoluat împreună, au nevoie în primul rînd de pace și coexistență pașnică pentru a-și rezolva marele lor registru de probleme, și că Bisericile Europene, în răscumpărarea lor față de continentul european sînt datoare să ajute la crearea unei cooperări morale și spirituale între toate popoarele din Europa.

În *Secția V-a* — care a avut ca sarcină să studieze problema: *Biserica statele, societatea* (care e răspunderea Bisericilor în vederea promovării păcii, securității și a unei mai bune cooperări a tuturor națiunilor din Europa și în toată lumea?) — a dezbătut numeroase aspecte politice ale problemei, îndeosebi raportul dintre pace și dreptate, ținuta și nivelul raporturilor dintre statele europene și Bisericile respective, coexistența pașnică, mijloacele de informație dintre Biserici (presa), libertatea de acțiune, colaborarea între Biserici, ajutorarea celei de a treia lumi, abolirea Pactului Atlantic și a Tratatului de la Varșovia prin încheierea unui pact de neagresiune, problema germană, încetarea războiului din Vietnam etc.

P. C. Diac. Prof. N. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic din București, membru în această secție, a explicat sensul «coexistenței pașnice» și al «proezistenței», a lămurit înțelesul slujirii păcii în R. S. România, a susținut desființarea Pactului Atlantic și a Tratatului de la Varșovia și înlocuirea lor cu un tratat al păcii, securității și colaborării frățești, și a stăruit ca Bisericile Europene să slujească de aproape pacea între popoarele continentului nostru.

Aspecte de la discutarea în ședința plenară a rapoartelor Secțiilor, — După încheierea activității în secții, s-au citit în ședință plenară rapoartele autorizate, care au dat loc la discuții, îndeosebi referatele secțiilor a II-a și a V-a.

Raportul secției a V-a pornind de la o problemă de controversă și de procedură provoacă discuții aprinse pe care Conferința le-a rezolvat însă cu tact și răbdare.

Raportul secției a II-a, care s-a ocupat de constituția și fizionomia Bisericii în cursul deceniului următor, a făcut unele recomandări care urmau să fie trimise Bisericilor în legătură cu probleme de structură a ființei Bisericii, de cult, de Taine, de pastorație, recomandări care contraveneau structurii și Tradiției bisericești ortodoxe. Aceste recomandări au provocat reacția delegațiilor română și rusă, care au restabilit accentuat poziția ortodoxă în problemă.

I.P.S. Mitropolit Iustin a subliniat că recomandările prezentate nu pot fi acceptate de Biserica Ortodoxă Română, care cere să i se respecte dogmele și structura, așa cum și ea respectă pe ale celorlalte Biserici. Raporturile între Bisericile continentului pot promova înțelegerea celor două jumătăți ale lui cu condiția păstrării și respectării specificului fiecăreia dintre Biserici. Intervenția I. P. S. Mitropolit Iustin a avut ecoul și succesul așteptat, întrucât, la propunerea Președintelui, Adunarea a aprobat ca recomandările în chestiune să nu fie trimise Bisericilor, ci Prezidiului Conferinței Bisericilor Europene.

Alegerea noului secretar general, a noi membrii în prezidiu și în comitetul consultativ. Închiderea lucrărilor. — După votarea înființării Secretariatului Independent, a cărui creare fusese propusă în adunarea plenară, a fost ales în unanimitate, în postul de Secretar General al Conferinței Bisericilor Europene, Dr. G. G. Williams, care a mulțumit pentru încrederea acordată și, angajându-se să facă tot ce va fi cu putință pentru promovarea cu succes a acțiunilor Conferinței, a cerut sprijinul permanent al reprezentanților Bisericilor vechiului continent european. Iar în locurile rămase vacante în completul Prezidiului au fost alese patru persoane noi: Episcop Dr. E. Ottlyk-Ungaria, Dr. Teofilo Santi-Italia, Președ. Dr. E. Wilm, Rev. R. P. Wilson. În Comitetul Consultativ au fost aleși zece noi membri: Pastor M. Flury-Elveția, Dr. I. van Klinken-Olanda, D-a Prof. Dr. F. von Lilienfeld-R. F. a Germaniei, Episcop D. Lindquist-Suedia, W. Nausner-Austria, Episcop Dr. K. Sansbury-Anglia, Prot. P. S. Sokolovski-Biserica Ortodoxă Rusă, consilier a Tooming-Estonia-U.R.S.S., Episcop Dr. A. Wantula-Polonia, Prof. H. Waris-Finlanda. Reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române a fost reales în persoana Pr. Prof. Ioan G. Coman. Totalul membrilor Comitetului Consultativ este acum de 21.

Lucrările Adunării Generale a Conferinței Bisericilor Europene s-au încheiat printr-un Te-Deum săvârșit de Pr. Prof. Ioan G. Coman după ritul ortodox și textul Doxologiei special-întocmite pentru Conferințele Internaționale creștine și tipărită cu binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian (1967).

Recepții și vizite. — O parte din delegații Bisericii Ortodoxe Române împreună cu alți delegați au fost invitați în ziua de 2 octombrie a.c., seara, la o recepție dată de guvernatorul Carintiei, Hans Sima, în capitala provinciei, Klagenfurt. În convorbirea cu delegația română, guvernatorul a remarcat că între România și Austria s-au stabilit raporturi bune, iar întâlnirile dintre conducătorii celor două țări le întăresc.

Delegația a vizitat la Ambasada română din Viena, pe Dl. Ambasador Pele, care s-a interesat de rezultatele lucrărilor Conferinței Bisericilor Europene.

După încheierea lucrărilor Conferinței, delegația a fost invitată să viziteze capela ortodoxă română din Viena, după restaurarea și repictarea ei, cu binecuvântarea și cu ajutorul Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

*

Adunarea Generală «Nyborg V», ținută la Pörschach-Austria, reprezintă un pas înainte al Conferinței Bisericilor Europene atât prin ținuta generală și intensitatea lucrărilor, cât și prin rezultatele la care s-a ajuns, cum arată mesajul final. În timp ce la «Nyborg IV» răsăritenii au făcut doar cunoștință cu apusenii, la «Nyborg V» au discutat pentru prima oară de aproape o serie de probleme de ordin mai general și mai special, în care s-au găsit puncte de contact și s-au realizat unele apropieri.

Crearea Secretariatului General Independent al Conferinței Bisericilor Europene, care va sta în legătură cu Secretariatul pentru Întrajutorare din Consiliul Ecumenic al Bisericilor, dă Conferinței Bisericilor Europene un profil propriu cu personalitate aparte și capacitate de lucru corespunzătoare.

Reducerea Comisiilor de lucru de la 5 la 3 arată intenția de a se lucra intens cu teme precise în fiecare grupă și de a se evita cheltuielile pe care le implică un număr prea mare de unități de lucru.

Conferința a intrat în miezul problemelor europene studiind cu atenție și grijă diferitele lor aspecte.

Mesajul general al conferinței «Nyborg V» — exprimă într-o gândire echilibrată și în cuvinte sobre aspirațiile actuale ale Bisericilor și popoarelor europene: înnoirea continuă a vieții, devotamentul pentru pace, dreptate și nevoile urgente ale societății.

Starea tehnologică, socială, politică și economică în lumea pluralistă a vremii noastre, impune o Biserică dinamică, în stare de a răspunde oricărei nevoi spirituale și materiale a omenirii, ajutînd-o să înfăptuiască trăirea în coexistența pașnică și să pășească de la coexistență la cooperare internațională și la slujire reciprocă și împăcare.

Delegații Bisericii Ortodoxe Române au adus contribuții variate și pozitive la lucrările Conferinței atât în lucrările plenare, cât și în cele în comisii sau secții de lucru; ei au prezentat sau au subliniat adevăruri și tradiții ortodoxe pornind de la izvoare și ținînd seama de viața de astăzi; au apărut unitatea și indisolubilitatea structurii Bisericii Ortodoxe în fața unor denominațiuni care militează pentru schimbări structurale ale Bisericii și au restabilit adevărul în legătură cu revoluția socială a istoriei contemporane, străduindu-se pentru apropiere și înțelegere între Vestul și Estul Europei.

Pr. Prof. IOAN G. COMAN

Insemnare: În Revista «Biserica Ortodoxă Română», LXXXV (1967), nr. 3—4, p. 278, r. 12 de sus în jos, în loc de «Biserica Romano-Catolică» să se citească «Biserica Veche-Catolică».

IMPLINIREA A 450 DE ANI DE LA ÎNCEPUTUL REFORMEI FESTIVITĂȚILE DIN REPUBLICA DEMOCRATĂ GERMANĂ

31 octombrie 1517 deschidea un nou orizont creștinismului occidental. Martin Luther făcea publică critica sa vehementă adusă nu atât Bisericii Romano-Catolice, cât în primul rînd, abuzurilor și nedreptăților săvîrșite în numele Mîntuitorului Hristos de cei care erau chemați să predice «Vestea cea bună». Cele 95 de teze, adevărat manifest inițiator al unor schimbări profunde în viața și gîndirea Bisericii, erau menite să asaneze viața bisericească, să întoarcă pe un făgaș evanghelic întreaga trăire creștină în acel sfîrșit de ev mediu. Pocăința și umilința evanghelică la care făcea apel călugărul augustinian Martin Luther, priorul mînăstirii ordinului augustinian din Wittenberg și vicar general districtual, erau în contradicție cu suficiența, aroganța și necinstea *vînzătorilor de mîntuire*, a negustorilor de indulgențe. Revolta sa este mărturisită și în scrisoarea trimisă în aceeași zi episcopului Albert de Mayența, cel care acordase permisiunea dominicanului Tetzl să vîndă indulgențe în eparhia sa, pentru a împărți beneficiile: «...Cîtă rușine și cît pericol pentru un episcop dacă, trecînd sub tăcere Evanghelia, îngăduie doar vacarmul indulgențelor să se împrăstie în poporul său și se preocupă mai degrabă de acestea decît de Evanghelia...». Iar într-una din teze, scria: «Trebuie spus creștinilor că dacă papa ar cunoaște abuzurile predicatorilor de indulgențe ar prefera ca basilica Sfîntul Petru să se transforme în cenușă, decît să o vadă ridicîndu-se cu pielea, cu carnea și cu oasele oilor sale» (teza 50).

Nimeni nu se gîndea, — și Martin Luther mai puțin decît oricare — că afișarea celor 95 de teze și discuțiile, și controversesele ce s-au iscat din pricina lor, vor duce, fără voia sa, la scindarea Bisericii romane.

Încă din timpul vieții, adepții săi încep să se numească «luterani». Acest fapt provoacă protestul vehement al lui Luther care declară: «Cer să se vegheze cu atenție pentru a nu se folosi numele meu... Ce înseamnă Luther? Doctrina nu este a mea și eu n-am fost răstignit pentru nimeni. Cum se face că pentru a desemna pe copiii lui Dumnezeu, unii îndrăznesc să folosească numele meu, numele unu biet trup stricat și hărăzit a fi mîncat de viermi, numele meu întru care nu este mîntuire?»

Și dacă Martin Luther n-a sfîrșit pe rug este că trăia în vremuri noi. Om al Renașterii, el exprimă gîndirea sa umanistă înaintată, creînd o bază ideologică burgheziei care se ridica, dar se simțea stînjinită de legăturile evului mediu. Martin Luther practica un «aggiornamento» pentru vremea aceea cu curajul și perspicacitatea omului care dorește binele și fericirea tuturor. Limitele sale sînt limitele epocii, dar entuziasmul îl împingea mai departe, trecînd peste condamnările și excomunicările ineficace ale unei curii străină de realitatea epocii.

*

Anul acesta lumea protestantă a serbat cea de a 450-a aniversare a publicării manifestului lui Martin Luther în atmosfera efortului general de apropiere între oameni pentru crearea unui viitor de destindere, cooperare și pace.

În R. D. Germană, patria lui Martin Luther și teatrul în care acesta și-a desfășurat întreaga sa activitate, s-au organizat între 24 octombrie — 3 noiembrie 1967, festivități la care au fost invitați reprezentanții Bisericilor creștine, delegați ai unor organizații mondiale, oameni de știință și cultură.

Au fost prezenți delegați ai Bisericilor Luterane din diferite țări, reprezentanți ai altor Confesiuni și Biserici creștine, reprezentanți ai unor organizații mondiale creștine. Au fost prezenți Pastorul Eugen Carson Blake, secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Pastorul Glen Garfield Williams, secretarul general al Conferinței Bisericilor Europene, Profesorul Dr. J. L. Hromadka, președintele Conferinței Creștine pentru Pace, Pastorul André Appel, secretarul general al Federației Luterane Mondiale, Pastorul Marcel Pradervand, secretarul general al Alianței Reformate Mondiale.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române au fost prezenți I. P. S. Mitropolit Iustin Moisescu, al Moldovei și Sucevei și P. C. Pr. Prof. Dr. Milan Șesan; Biserica Evanghelică-Luterană C. A. din R. S. România a fost prezentată prin Dl. Prof. Dr. Herman Binder, vicar episcopal și Pastorul Dr. Ludwig Binder.

*

Programul a cuprins un simpozion internațional cu tema *Importanța mondială a Reformei* (24—27 octombrie), servicii religioase solemne, program artistic închinat Reformei și lui Luther, excursii. Iar între 1 și 3 noiembrie s-a desfășurat o sesiune de studii teologico-științifice.

Simpozionul internațional a reunit peste 100 specialiști din diferite țări care au prezentat numeroase contribuții și completări științifice, precizându-se aproape unanim că Reforma inițiată de Martin Luther constituie un factor de progres pentru acea vreme, deschizând drumul unui alt umanism și pregătind premisele unor transformări sociale ulterioare. Referatul principal a fost prezentat de Prof. german Dr. Max Steinmetz, privind «importanța generală a Reformei», în care întreaga activitate și gândire a lui Martin Luther este încadrată în contextul istoric al epocii, scoțându-se în evidență latura avansată a gândirii sale, dar și limitele acesteia.

În zilele de 27 și 28 octombrie s-au organizat numeroase excursii cu participanții la festivități, vizitându-se centre legate de viața și activitatea lui Martin Luther sau de primele manifestări ale protestantismului german.

Duminică, 29 octombrie, în sala festivă a Casei de cultură din Wittenberg, a avut loc solemnitatea academică închinată lui Martin Luther, sub patronajul Universității ce poartă numele reformatorului. Rectorul universității, salutând pe oaspeți și invitați, a evidențiat rolul Reformei pentru evoluția ulterioară a societății, în cadrul căreia Reforma reprezintă o etapă din lupta pentru mai bine a tuturor popoarelor. Iar pentru poporul german și pentru istoria sa se poate spune că Reforma a însemnat o cotitură de cea mai mare importanță.

Prof. Dr. Leo Stern, de la Academia de științe din Berlin a prezentat referatul *Considerații asupra poziției istorico-spirituale și politice a Reformei, în trecut și în prezent*, insistând asupra caracterului social-politic al Reformei. Acțiunea lui Martin Luther a constituit o explozie a conștiinței populare în cadrul unor îndelungi frământări în care fusese cuprins poporul german; iar poporul german de azi poate afla în rezolvarea frământărilor din vremea aceea, surse de energie în eforturile pe care le desfășoară pentru construirea unui viitor fericit și pașnic. Atmosfera progresistă a socialismului pe care oamenii muncii din R. D. Germană îl trăiesc, încununează oarecum intențiile și eforturile de altă dată ale lui Martin Luther.

În aceeași zi, pe străzile orașului în care Luther a publicat tezele sale, s-a desfășurat o procesiune în costume de epocă, simbolizând etape din istoria poporului

german, de la obscurantismul feudal german și de la strigătul de revoltă al lui Luther, pînă la explozia de bucurie a tineretului german de azi, care lucrează cu entuziasm la opera de transformare socialistă a țării.

Ziua de 30 octombrie, numită «zi ecumenică», a fost închinată audierii unor referate, dintre care semnalăm pe cel al Prof. danez D. Skydsgard, intitulat *Reforma ca eveniment ecumenic* și pe cel al Prof. suedez Dr. Wingren, intitulat *Reforma și viața lumii*.

Toți participanții la festivitățile de la Wittenberg au fost prezenți în ziua de 31 octombrie la procesiunea care a străbătut orașul de la casa lui Martin Luther pînă la biserica din castel, acolo unde cu 450 ani în urmă, călugărul Martin Luther făcea cunoscută opoziția sa față de abuzurile Romei, în cele 95 de teze. Serviciul religios s-a desfășurat în trei biserici («biserica din castel», «biserica din oraș», «biserica lui Hristos»), la care au rostit cuvîntări Episcopul D. Jänicke din Magdeburg, Episcopul G. Noth din Dresda și Prof. J. Michalko, decanul Facultății de teologie protestantă din Bratislava (Cehoslovacia).

În «biserica din castel» au rostit cuvîntări, — scoțînd în evidență personalitatea lui Martin Luther și semnificația acțiunii sale pentru evoluția ulterioară a societății, atît pe plan bisericesc, cit și pe plan social, — Eugen Carson Blake, secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor; I.P.S. Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Ladogei; Dr. Fayne (Liberia), președintele Federației Luterane Mondiale; I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei; Rev. Suzuki, moderator al Bisericii Unite din Japonia; Dr. J. Chabada, episcop general luteran slovac; Președintele Conferinței Bisericilor Europene, E. Wilm din R. F. a Germaniei; Episcopul luteran Alaya din Finlanda.

Toți vorbitorii au remarcat importanța acțiunii întreprinse de Martin Luther și adîncile ei implicații sociale pentru înfăptuirea năzuinței de cooperare a tuturor creștinilor în rezolvarea justă a problemelor sociale actuale. I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei a subliniat importanța Reformei pentru evoluția creștinismului deoarece reformatorul german a militat atît pentru reforma religioasă cît și pentru cea socială. De aceea există afinități între protestantism și Ortodoxie, afinități care ușurează contactele ecumenice între ele.

Prezența delegației române la festivitățile organizate în R. D. Germană pentru comemorarea Reformei, a fost salutată cu căldură de reprezentanții statului și de conducătorii bisericești prezenți la festivități. În dese rînduri, persoane reprezentative din viața socială, culturală și religioasă germană și-au exprimat bucuria de a vedea prezentă la aceste festivități Biserica Ortodoxă Română, cunoscută — și direct și prin manifestările întîistătătorului său și ale reprezentanților săi — ca o Biserică deschisă ecumenismului, o Biserică trăind profund Adevărul Evangheliei și slujind omului și năzuințelor acestuia de dreptate și pace. Vizita delegației Bisericii noastre în R. D. Germană a fost apreciată ca o nouă manifestare a prieteniei care unește poporul român și poporul german în efortul de construire a unei societăți mai bune și mai drepte.

Pr. Il. I. GEORGESCU

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ DIN IERUSALIM

Pe strada Shivtei Israel, în apropiere de «Poarta Mandelbaum» și de «Meah Shearim», avînd în dreapta biserica italiană în stil florentin, înconjurată de vaste așezăminte în același stil somptuos, se înalță simetrică și armonioasă, biserica ortodoxă română din Ierusalim.

Înainte de a descrie această biserică și mai ales picturile în «fresco» din incinta ei, voi face o mică incursiune în trecutul nu prea îndepărtat.

O ruină tristă și pustie. — În anul 1950, biserica ortodoxă română din Ierusalim, avariata de bombe în timpul războiului israelit de independență din 1948, era complet părăsită. Pe frontispiciu am putut vedea pe o placă de marmură roză, o sculptură cu simboluri religioase, iar dedesubt, inscripția «Paște oile mele».

Dar, într-o bună zi, biserica n-a mai fost tristă, nici părăsită. Patriarhia Ortodoxă Română a luat-o sub aripile ei protectoare. Ea a trimis în Cetatea sfîntă a Ierusalimului reprezentanți destoinici, ca păstor al bisericii, cu misiunea de a transforma un așezămînt ruinat, părăsit, într-un falnic monument spiritual, care este astăzi biserica ortodoxă română din Ierusalim.

Date istorice asupra bisericii. — Biserica ortodoxă română din Ierusalim, ca și cea de pe malul Iordanului, sînt fructul credinței și al osîrdiei poporului român, susținute, îndrumate și ajutate de Patriarhia și statul român.

Cu secole în urmă, credincioșii români care veneau să se închine la Locurile Sfînte au fost frămîntați de gîndul întemeierii unor locașuri de rugăciune în care să se slujească în limba românească, și a unui cămin în care să se odihnească atunci cînd vor vizita Ierusalimul cu împrejurimile lui istorice și sfînte, pelerini din cele trei religii: creștină, iudaică și musulmană.

Această idee a început să se traducă în fapt abia în anul 1906, cînd s-a cumpărat o porțiune de teren în cele trei locuri importante din Palestina: Ierusalim, Nazaret și Ierihon, pe malul Iordanului.

După cumpărarea terenurilor, Patriarhia Română a trimis specialiști pentru întocmirea planurilor de fondare a bisericilor române din Țara Sfîntă, iar în anul 1935 s-au construit cele două biserici românești, cea din Ierusalim și cea de pe malul Iordanului.

Arhitectura acestor două biserici românești se inspiră din arhitectura românească a epocii brîncovenesti, prin împrumutarea coloanelor cu capiteli după stilul brîncovenesc și a sculpturilor în piatră care se pot vedea mai ales în părțile frontale ale celor două biserici.

Picturile. — Pictura bisericii române din Ierusalim, executată în «fresco» în anii 1964—1965, prezintă un deosebit interes.

Făuritorii acestei capodopere sînt pictorii artiști români Prof. univ. Gheorghe Popescu și D-na Niculina Dona, ambii din București, care au fost trimiși de către Patriarhia Română la Ierusalim în acest scop.

Valoarea artistică a acestei lucrări este excepțională și unică în regiune. Prin distribuția bogată de scene și sfinți, pictura reprezintă un ansamblu iconografic unitar, corespunzînd iconografiei Bisericii Ortodoxe. Caracterul bizantin, împletit cu specificul popular român, dă acestei picturi o continuitate a tradiției naționale, care face cinste țării și Bisericii Ortodoxe Române, ilustrînd înaltul nivel de creație al poporului român.

În afară de scenele cu sfinți și subiecte din Noul Testament, pictorii — buni cunoscători ai Vechiului Testament — au introdus multe scene inspirate din Cartea Cărtilor. Astfel apar la loc de cinste: «Visul lui Iacob», «Vînzarea lui Iosif», «Arderea Sodomei și Gomorei», «Noe construind corabia», «Moise în Egipt», «Moise primind Tablele Legii», «Moise hrănind poporul evreu în pustiu cu mană și potîrnichi».

Într-o splendidă compoziție, se vede David adolescent, cîntînd din harfă în fața regelui Saul, care ascultă îngîndurat din scaunu-i domnesc. Sala tronului este plină cu demnitari în veșminte scumpe.

În rotonda cupolei, alături de Apostoli, apar profetii lui Israel: Moise, Aaron, Ilie, Samuel, regele David etc. toți în atitudini nobile, bogat-inveșmîntați.

O altă splendidă compoziție o constituie «Arca Alianței» purtată de demnitari din neamul lui Israel. Alături de aceasta se vede celebra «Cina cea de taină».

În altar compoziția «Maica Domnului Împărăteasă», este o splendidă creație a cărei analiză o las criticilor de artă.

La aceste picturi, se adaugă catapeteasma și mobilierul bisericii, sculptate în lemn de tei și de stejar, apoi policandrele, sfeșnicele, candelarele, obiectele de cult, — toate lucrate în Atelierele Patriarhiei Române din București, care pe lângă arhitectură și picturi, dovedesc măiestria și priceperea cu care este înzestrat poporul român.

Atît biserica ortodoxă română din Ierusalim, cît și cea de pe malul Iordanului, au fost și sînt patronate de Patriarhia Română, care le întreține și trimite personalul necesar pentru oficierea de slujbe, precum și reprezentanți care să mențină relațiile bisericești cu Patriarhia de Ierusalim și cu reprezentanții celorlalte Biserici și Culte din Țara Sfîntă.

Concluzii. — Biserica ortodoxă română din Ierusalim, care prin grija și ajutorul neprecupețit al Prea Fericitului Patriarh Justinian se îmbogățește cu noi podoabe și se înfrumusețează pe zi ce trece, devine și o atracție în plus pentru turiștii ce vin la Ierusalim și, fără îndoială, pentru pelerinii din România, atrași de fama acestei biserici românești.

MALCA HERȘCOVICI

Ierusalim, 1967.

VIZITELE UNOR OASPETI DE PESTE HOTARE

VIZITA PREA SFINȚITULUI EPISCOP ANGLICAN VICTOR SHEARBURN

Pentru adâncirea relațiilor tradiționale dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Anglicană, Întâistătorii celor două Biserici au propus inițierea unui schimb de vizite reciproce de ierarhi și profesori de teologie. În acest cadru, P. S. Episcop anglican Victor Shearburn a vizitat Biserica noastră între 5 și 13 septembrie a.c. P.S. Sa a activat timp de 12 ani ca episcop al Episcopiei Misionare Anglicane în Birmania, cu reședința la Rangoon, unde a desfășurat o largă activitate în folosul poporului băștinaș, iar cu un an în urmă s-a înapoiat în Anglia, unde funcționează ca episcop asistent al Eparhiei Wackefield. P.S. Sa este un vechi și bun prieten al Bisericii Ortodoxe Române. A mai fost în țara noastră pentru studii, de două ori, în 1934 și 1936, însoțit de câțiva studenți englezi, în baza unui acord încheiat atunci între Biserica Ortodoxă Română și Biserica Anglicană.

P.S. Episcop Victor Shearburn a continuat să cultive simțăminte de caldă prietenie atât pentru Biserica Ortodoxă Română, cât și pentru poporul român, simțăminte pe care le-a manifestat și în cursul actualei sale vizite în țara noastră.

P.S. Episcop Victor Shearburn, însoțit de P.S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, și de P.C. Pr. Olimp Căciulă, inspector patriarhal, a vizitat instituții bisericești și locașuri sfinte din București și împrejurimi, și a făcut o vizită la Institutul teologic din București unde s-a întreținut cu profesorii Institutului, accentuând că printr-o mai bună cunoaștere reciprocă dintre Biserici poate fi promovată cauza ecumenismului. De asemenea, P.S. Sa a vizitat Casele sanatoriale de la Viforîta și Dealul, oum și Mînăstirea Curtea de Argeș, unde a fost sălutat călduros de preoții seriei a 52-a a cursurilor de îndrumare misionară și pastorală. Înaltul oaspete a mai vizitat Mînăstirea Cozia și Casa sanatorială de la această mînăstire, Episcopia Rîmnicului și Argeșului, a oficiat liturghia la biserica anglicană din București și a asistat la sfînta liturghie oficiată duminică 10 septembrie în catedrala Patriarhiei din București.

O parte din timpul șederii sale în România, P.S. Episcop Victor Shearburg a fost însoțit și de reverendul Michael Moore, care anul trecut a studiat la Institutul teologic din București și care în prezent este secretar adjunct la Consiliul relațiilor externe al Bisericii Anglicane.

VIZITA UNEI DELEGAȚII A BISERICII VECHI-ORIENTALE DIN INDIA

Între 28 septembrie și 3 octombrie a.c., Biserica noastră a fost vizitată de o delegație a Bisericii Vechi-Orientale (Necalcedoniene) din

India — Malabar, alcătuită din II.PP.SS. Mitropoliți Mar Severios de Cochin și Mar Tymotheos de Malabar, PP.CC. Preoți George Munduvel prorectorul Seminarului teologic din Kottayam-Kerala și P. Samuel, lector la același Seminar teologic și Dl. Jacob Stephen, secretar eparhial.

Delegația a vizitat unele așezăminte bisericești și locașuri sfinte din Capitală și de prin împrejurimi, Mănăstirea Curtea de Argeș, monumentele istorice de la Tîrgoviște, Casele sanatoriale de la Viforita și Dealul, Mănăstirea Ghighiu, ca și Hidrocentrala de pe Argeș. La Curtea de Argeș, membrii delegației au fost întâmpinați de preoții seriei a 52-a a cursurilor de îndrumare misionară și pastorală, care le-a făcut o caldă primire. În fața preoților cursiști, P.C. Pr. George Munduvel a făcut o interesantă expunere asupra istoriei și organizării Bisericii din India, iar I.P.S. Mitropolit Mar Severios a insistat asupra aspectului dogmatic al învățaturii de credință a Bisericii sale.

Duminică 1 octombrie delegația a asistat la sfânta liturghie arhierască oficiată în catedrala Patriarhiei din București, în prezența Prea Fericitului Patriarh Justinian.

La 2 octombrie, delegația a participat la deschiderea festivă a cursurilor Institutului și Seminarului teologic din București, cu care ocazie, I.P.S. Mitropolit Mar Severios, luînd cuvîntul, a înfățișat unele aspecte din viața Bisericii sale și a mulțumit Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru dragostea cu care delegația a fost primită, mărturisind totodată interesul pe care li l-a deșteptat cele văzute în Biserica și în țara noastră și exprimîndu-și convingerea că vizita aceasta va contribui la strîngerea legăturilor dintre Biserica Veche-Orientală a Indiei și Biserica Ortodoxă Română, facilitînd căile către un dialog între cele două Biserici, atît de dorit de ambele părți.

VIZITA PREA SFINȚITULUI EPISCOP ELEY STANLEY DE GIBRALTAR

Între 10 și 17 octombrie 1967, Biserica noastră a fost vizitată de P.S. Episcop Eley Stanley din Biserica Anglicană. P.S. Sa este episcop de Gibraltar, avînd sub jurisdicție și comunitățile anglicane din sud-estul Europei. Vizita pe care a făcut-o Bisericii noastre, a fost prilejuită de vizitarea bisericii și comunității anglicane din București.

P.S. Episcop Eley Stanley este o personalitate bine cunoscută la noi. În afară de faptul că îndatoririle sale episcopale îl aduc, aproape în fiecare an, ca să viziteze biserica și comunitatea anglicană din București, P.S. Sa a făcut parte și din delegația Bisericii Anglicane, care a însoțit pe Grația Sa Arhiepiscopul Michael Ramsey în vizita din România, în anul 1965.

P.S. Episcop Eley Stanley a vizitat unele biserici și mănăstiri din țara noastră și a fost primit de Prea Fericitul Patriarh Justinian. P.S. Sa a fost de față și la întâmpinarea în România a Sanctității Sale Patriarhul Ecumenic Atenagora I al Constantinopolului, la 16 octombrie a.c.

Pr. OLIMP A. CĂCIULA

VIZITA PROFESORULUI HENRY CHADWICK DE LA OXFORD

Cu binecuvîntarea Prea Fericitului Patriarh Justinian, Institutul teologic de grad universitar din București, a invitat, în cadrul contactelor reciproce și al schimbului de profesori, pe reverendul preot anglican Henry Chadwich, profesor de teologie la Universitatea din Oxford și decanul Facultății de muzică a aceleiași Universități.

În vîrstă de 47 de ani, Rev. H. Chadwich este un profesor bine cunoscut prin importanțele sale studii, în care predomină cele asupra figurilor proeminente din primele veacuri creștine. A obținut două doctorate, la Cambridge și la Glasgow, și a fost primit ca membru de conducere (fellow), între 1946—1958, la Queen's College din Cambridge, iar din 1958 a fost numit «regius professor» de teologie la Oxford; a fost chemat și a conferențiat și dincolo de hotarele Angliei, la New York și Giffort, St. Andrews.

Alături de opere ca: «Origen contra Celsum», Cambridge, 1953; «Lessing's Theological Writings», Londra, 1956; «The sentences of Sextus», Cambridge, 1959 etc., notăm studiile sale despre teologia alexandrină, Calcedon, Clement Alexandrinul, Chiril al Constantinopolului, Ilarie de Pictavium, Osius, Iulius I, Liberius, Pamfil, Panten, Policrat din Efes etc.

Potrivit programului, între 25 septembrie — 5 octombrie 1967, D-sa a vizitat mai multe centre și unități ale Bisericii noastre.

A doua zi după sosirea sa la București, Rev. Henry Chadwich a fost primit cu căldură în audiență de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, cu care a avut o convorbire asupra unor probleme actuale interesînd Bisericele Anglicană și Ortodoxă. D-sa a primit cu vie emoție darurile și crucea patriarhală cu care l-a onorat Întîistătorul Bisericii noastre.

Vizitarea instituțiilor centrale ale Patriarhiei Române (palatul patriarhal, catedrala, Tipografia Institutului Biblic și Atelierele de la Schitul Maicilor, Palatul Sfîntului Sinod, Muzeul și Mînăstirea Antim), au făcut o deosebită impresie asupra Rev. Prof. H. Chadwich, care a admirat atît vestigiile trecutului glorios de spiritualitate, cultură și artă al Bisericii noastre strămoșești, cît și realizările strălucite din vremea noastră, sub conducerea înțeleaptă a Prea Fericitului Patriarh Justinian; D-sa a stăruit asupra tipăriturilor bisericești, asupra obiectelor de cult lucrate în atelierele Institutului Biblic și asupra sculpturilor în lemn care împodobesc palatul patriarhal.

Vizitarea bisericilor Domnița Bălașa, Sfîntul Elefterie și Parcul Domeniilor din Capitală, i-a dat prilejul să cunoască biserici în curs de finisare, după cum Mînăstirea Cernica i-a relevat grija ce se poartă în momentul de față pentru mînăstirile noastre, iar vizita la Muzeul satului i-a înfățișat pitoresc viața în mediul sătesc de altă dată și de astăzi. Oaspetele a avut apoi prilejul să se închine și să se roage pentru sufletele eroilor din Cimitirul Britanic, atît de bine întreținut, într-o poziție aleasă pe șoseaua București—Ploiești.

La Mînăstirile Ghighiu și Țigănești, D-sa a văzut cum îmbină maicile rugăciunea cu munca, după rînduiala Sfîntului Pahomie; iar

la Mănăstirile Dealul și Viforîta a putut vedea case de odihnă și sanatoriale model pentru bătrîni și bătrîne, foști slujitori ai Bisericii.

La Mănăstirea Curtea de Argeș, Prof. H. Chadwich a avut prilejul să admire capodopera monumentelor noastre istorice și de artă, iar întîlnirea cu preoții aflați la cursurile de îndrumare pastorală și misionară de acolo, a prilejuit o sinceră manifestare a dragostei slujitorilor altarelor Bisericii Ortodoxe Române față de Biserica Anglicană. Au mai fost vizitate vechea Biserică Domnească și Hidrocentrala de pe Argeș.

La Sibiu, oaspetele a vizitat Institutul teologic ortodox (unde a susținut o prelegere), Muzeul Bruckenthal și — în apropiere — Păltinișul și Rășinari.

Revenit la București, Rev. Prof. H. Chadwich a oficiat o liturghie la biserica anglicană și, alături de o delegație a Bisericii indiene din Malabar, a admirat în catedrala Patriarhiei Române frumusețea slujbelor noastre ortodoxe și a muzicii noastre corale, în cadrul unei Liturghii arhieresti duminicale, săvîrșită în prezența Prea Fericitului Patriarh Justinian. La această sfințită liturghie a fost hirotonit un tînăr teolog în treapta diaconiei.

Luni, 2 octombrie, Rev. Prof. H. Chadwich a participat la deschiderea festivă a anului universitar și școlar la Institutul și Seminarul teologic din București. Festivitatea a fost onorată cu prezența Prea Fericitului Patriarh Justinian. La acest Institut, oaspetele a susținut două prelegeri, una despre «Problema unirii Bisericilor, pe temeiul credinței și al iubirii», alta despre «Raporturile dintre platonism și creștinism în veacul al II-lea», și o meditație despre «Rugăciune și acțiune», toate ascultate cu mult interes de profesorii și studenții Institutului.

Participarea la excursia de la Jercălăi a fost pentru D-sa un prilej de destindere și de desfătare, în mijlocul Consiliului Eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor, în frunte cu P.S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal.

Mesele colegiale oferite de profesorii Institutelor teologice de la București și Sibiu, ca și cea de la Ambasada Marii Britanii, au împlinit atmosfera cordială, prietenească în care a fost primit distinsul oaspete.

Scopul vizitei D-sale în România, ca invitat al Institutului teologic din București, a fost bine arătat de Prea Fericitul Patriarh Justinian cu prilejul audienței pe care i-a acordat-o: să dezvolte mai departe atmosfera de dragoste creștinească stabilită de multă vreme în relațiile dintre cele două Biserici, Ortodoxă Română și Anglicană, atmosferă înnoită în mod cu totul deosebit de recente vizite reciproce ale Întîistătătorilor celor două Biserici.

Prof. N. CHIȚESCU

CRONICĂ

— *Miercuri 6 septembrie a.c.*, Prea Fericitul Patriarh Justinian a participat la dineul oferit de Sir John Chadwick, ambasadorul Marii Britanii la București, cu prilejul vizitei P. S. Episcop anglican Victor Shearburn în țara noastră.

Prea Fericirea Sa a fost însoțit de P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, P. C. Diac. Prof. N. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic din București și P. C. Pr. N. Cazacu, secretarul Consiliului Național Bisericesc.

— *Marți 12 septembrie a.c.*, Prea Fericitul Patriarh Justinian a oferit un dineu cu prilejul vizitei P. S. Episcop anglican Victor Shearburn.

Au luat parte ca invitați: Dl. Prof. Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri, și Sir John Chadwick, ambasadorul Marii Britanii la București, cu unii din colaboratorii săi. De asemenea, au mai luat parte: PP.SS. Episcopi Antim Tîrgovișteanul și Visarion Ploieșteanul, vicari patriarhali, P. C. Pr. Director Traian Ghica, P. C. Diac. Prof. N. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic din București, P. C. Pr. Al. Ionescu, vicar al Arhiepiscopiei Buceureștilor, P. C. Pr. N. Cazacu, secretarul Consiliului Național Bisericesc, P. C. Prof. Pr. Vintilă Popescu, parohul bisericii române din Londra, și P. C. Arhid. Bartolomeu Anania, directorul Cancelariei Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America.

— *Miercuri 13 septembrie a.c.*, Prea Fericitul Patriarh Justinian, însoțit de P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, a luat parte la dineul oficial oferit de Președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste România în onoarea primului ministru al Turciei, Suleyman Demirel, aflat în vizită în țara noastră.

— *Joi 26 octombrie 1967*, Prea Fericitul Patriarh Justinian, însoțit de P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, a participat la recepția oferită de ambasadorul Iranului la București, Soltan H. V. Sanandaji, cu ocazia încoronării Majestății Sale Imperiale Mohammad Reza Pahlavi Aryamehr și a Majestății Sale Imperiale Farah Pahlavi Shahbanou a Iranului, a celei de a 48-a aniversări a Sahinșahului — ziua națională a Iranului, și a vizitei în România a prințului Gholam Reza Pahlavi, fratele șahinșahului Iranului.

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE DE PESTE HOTARE

BISERICA ORTODOXĂ A GRECIEI

LIPSA DE PREOȚI ÎN EPARHIILE DIN NORDUL GRECIEI. — Una din cele mai grave probleme care preocupă conducerea Bisericii Ortodoxe a Greciei, o constituie lipsa aproape totală de preoți în diocesele din nordul Greciei, unde sute de parohii sînt lipsite de slujire pastorală. Întîistătorul Bisericii Ortodoxe a Greciei a lansat un apel către clerul grecesc și către teologii laici, invitîndu-i să devină misionari pentru a duce cuvîntul divin în aceste sate îndepărtate și sărace. Iar Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe a Greciei a hotărît să trimită în aceste diocese îndepărtate și sărace din Nordul Greciei preoți provenind din clerul Arhiepiscopiei Atena și din marile diocese ale Bisericii Ortodoxe ale Greciei, după următoarele criterii :

a) Preoții care provin de la Muntele Atos și din Grecia de Nord vor fi transferați definitiv în diocesele de Nord ;

b) Preoții celibatari din Arhiepiscopia Atenei și din marile diocese ale Bisericii Ortodoxe a Greciei vor fi detașați în diocesele de Nord pentru o durată de cel puțin 6 luni ;

c) Iar preoții căsătoriți, avînd mai puțin de 40 de ani, vor fi detașați în diocesele de Nord pentru o durată de 6 luni.

Preoții transferați și detașați vor primi un spor de 50% la salariizare, iar pentru satisfacerea nevoilor materiale ale familiilor lor s-a înființat, pe lângă Arhiepiscopia Atenei, un birou special. Iar pentru mai buna înțelegere a misiunilor importante din punct de vedere religios și etnic, preoții trimiși în diocesele de Nord ale Bisericii Ortodoxe a Greciei vor trebui să urmeze cîteva cursuri speciale într-un seminar din Salonic.

ÎNFIINȚAREA UNEI ACADEMII ORTODOXE ÎN INSULA CRETA. — Mitropolitul Irineu de Kissamos și de Selinos din Creta a anunțat fondarea unei Academii ortodoxe, al cărei scop general va fi, în general asemănător scopului Institutelor superioare de studii și de cercetări existente în Europa, adaptată la nevoile, condițiile și posibilitățile mediului ortodox grecesc. O asemenea inițiativă se ia pentru prima dată în Grecia.

Academia ortodoxă își propune între altele : să ajute Biserica să pătrundă și să înțeleagă mai adînc misiunea sa în lumea contemporană ;

să ajute Biserica să iasă în întâmpinarea poporului, în special în întâmpinarea celor care sînt departe de ea; să cultive conștiința ecumenică în sinul poporului creștin, pentru a-l face să participe la viața și activitatea ecumenică a Bisericii; să cultive relații prietenești între Biserica Ortodoxă și celelalte Biserici și Confesiuni creștine, pentru a promova spiritul unității între creștini și colaborarea în rezolvarea problemelor contemporane.

Pentru construirea — nu departe de orașul Canea — și pentru organizarea acestei noi Academii își vor da contribuția Eparhia Kissamos, Biserica Evanghelică a Germaniei și organizării internaționale, și se așteaptă și alte contribuții în urma apelului lansat tuturor Bisericilor creștine.

INTRUNIREA TEOLOGILOR ORTODOCȘI GRECI PENTRU DISCUTAREA PROBLEMEI: «CREDINȚA ȘI PIETATEA». — În localitatea Kozanis din Macedonia occidentală din Grecia a fost organizată — de către un grup de teologi din Atena și Salonic —, sub președinția Mitropolitului Dionisie de Servion și Kozanis, întrunirea anuală pentru studierea problemelor de credință și de viață ortodoxă, la care au luat parte peste 60 de teologi din toate părțile Greciei.

Discuțiile, purtate în spiritul necesității de aprofundare a credinței și de înnoire a vieții în Ortodoxie, s-au desfășurat asupra următoarelor șapte referate, aducînd explicații și completări: «Viața liturgică, centru al pietății ortodoxe (susținut de Mitropolitul Dionisie de Kozanis); «Nuanțele vieții spirituale ortodoxe» (susținut de Arhim. Simeon Craiopoulos); «Dogma și morala după Tradiția ortodoxă» (susținut de Pr. Atanasie Ievtitz); «Teologia și viața spirituală» (susținut de Panaiotis Nellas); «Sfințenia și sociabilitatea» (susținut de Stelian Papadopoulos); «Spiritualitatea ortodoxă și omul contemporan» (susținut de Nicolae Matzopoulos) și «Teologia și viața» (susținut de Prof. Savas Agurides).

PROIECTE DE PROFUNDA REORGANIZARE A BISERICII ORTODOXE A GRECIEI. — Consecvent declarațiilor făcute la instalarea sa ca Arhiepiscop al Atenei și Primat al Bisericii Ortodoxe a Greciei, Arhiepiscopul Ieronim Cotzonis a purces la o acțiune de adîncă înnoire a vieții bisericești atît înăuntru Bisericii Ortodoxe a Greciei, cît și în raporturile cu Patriarhia Ecumenică, cu celelalte Biserici Ortodoxe, cu Biserica Romano-Catolică și cu celelalte Biserici și denominațiuni creștine, și a impus acesteia acțiuni un ritm neîntîlnit pînă acum în vreo altă acțiune de «aggiornamento».

Cu toate că acțiunea sa nu este întâmpinată cu entuziasm de toți ierarhii și teologii greci, Arhiepiscopul Ieronim al Atenei și Primat al întregii Grecii a adresat tuturor ierarhilor proiectul unui plan complet de reorganizare a Bisericii Ortodoxe Grecești. Proiectul — rezultat al unor îndelungate cercetări și studii — va fi supus dezbaterii Sfîntului Sinod pentru ca întreaga ierarhie să-și exprime părerea și observațiile în vederea unei redactări finale a proiectului, care după aceea va putea fi pus în aplicare imediat.

Prima parte a proiectului înfățișează motivele care impun o reorganizare deplină a Bisericii, iar partea a doua a proiectului prezintă mijloacele și metodele socotite necesare pentru aplicarea reformei preconizată să se înfăptuiască în etape, într-o perioadă de zece ani.

În partea întâia a proiectului se urmărește înfățișarea viitoarei reforme a Bisericii ca o operă colectivă, în a cărei înfăptuire urmează să fie strîns uniți clerul și credincioșii. Iar în ceea ce privește starea viitoare a Bisericii Ortodoxe Grecești — după aplicarea reformei — se preconizează : că ierarhia întreagă — nu numai mitropolii — să constituie organul suprem de conducere care se va întruni de două ori pe an. La lucrările acestor sesiuni urmează să ia parte — fără drept de vot — arhimandriți și laici.

Alegerea mitropoliților urmează să se facă de către clerul și credincioșii eparhiei vacante, împreună cu episcopii învecinați. La alegerea arhiepiscopului Atenei și Primat al Bisericii Ortodoxe a Greciei se va respecta același principiu, cu observarea că vor lua parte nu numai episcopii învecinați, ci întreaga ierarhie a Bisericii Ortodoxe Grecești. Noul sistem de alegere a arhierilor eparhioți urmărește să elimine intrigile, manevrele și presiunile folosite în trecut.

O preocupare specială a proiectului o formează pregătirea clerului, datorită mai ales marii lipse de preoți pentru parohiile mici. Proiectul urmărește reorganizarea activității bisericesti în toate domeniile vieții credincioșilor — laică și monastică.

În legătură cu reorganizarea vieții monastice, Mitropolitul Dionisie de Trikis și de Stagon a propus Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe a Greciei următoarele : să fie restabilită viața comunitară a călugărilor, dezvoltîndu-se o viață spirituală intensă prin participarea la Tainele Pocăinței și la Cuminecarea euharistică, prin participarea obligatorie a tuturor călugărilor la rugăciunile și slujbele obștești ; să se exercite apostolatul, operele de caritate și formarea spirituală a călugărilor.

Se cere, de asemenea, restabilirea lucrului manual și intelectual în mînăstiri ; micșorarea prezenței laicilor și a circulării turiștilor în mînăstiri și limitarea ieșirilor călugărilor din mînăstiri. Stabilirea unei vîrste mature și a unei pregătiri serioase pentru noviciat ș. a.

Așa cum sînt prezentate, principiile proiectului de reformă urmăresc să adapteze la noile realități ale epocii contemporane caracterul static al vieții bisericesti de pînă acum.

PATRIARHIA MOSCOVEI

DIN HOTĂRÎRILE SFÎNTULUI SINOD AL BISERICII ORTODOXE RUSE. — În ședințele de lucru din iunie—iulie 1967 Sfîntul Sinod permanent al Bisericii Ortodoxe Ruse, sub președinția Sanctității Sale Patriarhului Alexei, dezbătînd unele situații în legătură cu viața și activitatea Bisericii Ortodoxe Ruse în străinătate, a hotărît :

— În ședința de la 23 iunie 1967, «a aprobat credincioșilor ortodocși ruși, care trăiesc în Elveția, dar se găesc sub jurisdicția Patriarhului Moscovei, să sărbătorească praznicele cu dată fixă și praznicele din ciclul Pascal după calendarul îndreptat, avînd în vedere practica Bisericii Vechi, cînd Răsăritul și Apusul (episcopii din Asia și cel din Roma) prăznuiau Paștile la date diferite, păstrînd comuniunea canonică și de rugăciune, și ținînd seama de experiența Bisericii Ortodoxe din Finlanda și a parohiilor ortodoxe ruse din Olanda, ca și situația parohienilor bisericii Învierea lui Hristos din Zürich;

— În ședința de la 5 iulie 1967, în locul Prof. Matei Staniuk, a fost numit ca paroh al bisericii ortodoxe ruse cu hramul Sfîntul Alexandru Nevski din Alexandria Egiptului, Prot. Anatolie Kaznovski, de la catedrala patriarhală Bogoiavlansk din Moscova;

— În ședința de la 18 iulie 1967, a fost desemnat ca secretar al reprezentanței Bisericii Ortodoxe Ruse pe lîngă Consiliul Ecumenic al Bisericilor la Geneva, Prot. Vladimir Ignaste din Eparhia Talinului.

INTERVIU ACORDAT DE SANCTITATEA SA PATRIARHUL ALEXEI AL MOSCOVEI ȘI A TOATĂ RUSIA. — La 23 mai 1967, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a răspuns la mai multe întrebări ale ziaristului polonez Iulius Stroinovski, dintre care reproducem :

Întrebare : Care sînt raporturile dintre Biserica Ortodoxă Rusă și Biserica Anglicană ?

Răspuns : Bunele raporturi între Biserica Ortodoxă Rusă și Biserica Anglicană continuă să se dezvolte și să se adîncească fără șovăire, fiind legați prin simpatie reciprocă și dragoste frățească. Biserica noastră cu plăcere și cu bucurie merge în întîmpinarea căutării vechii deplinătăți a adevărului bisericesc și a unității cu Bisericile Ortodoxe — ceea ce este caracteristic pentru situația actuală a Bisericii Anglicane — și ea face aceasta ca împlinire a rugăciunii arhieresti a Mîntuitorului Hristos : «Ca toți să fie una» (Ioan XVII, 21).

Discuțiile între teologii ruși și teologii anglicani în legătură cu preoția anglicană, care au avut loc la sfîrșitul anului 1966 la Londra, au contribuit la lămurirea și mai mult a pozițiilor în această problemă atît de serioasă pentru acțiunea de apropiere a Bisericilor noastre.

Întrebare : Care sînt raporturile Bisericii Ortodoxe Ruse cu Bisericile Protestante ?

Răspuns : În veacul nostru ecumenic, Biserica Ortodoxă Rusă nu poate să nu se intereseze de toate acele evenimente importante și de acele schimburi care au loc în viața Bisericilor Protestante. Pentru aceasta raporturile prietenești, care s-au stabilit între Bisericile noastre, și care sînt animate în primul rînd de dorința de a cunoaște esența vieții bisericești interne a Bisericilor eterodoxe și de a face schimb de experiență în activitatea ecumenică, socială și creatoare de pace.

Contactele noastre cu Bisericile Protestante se lărgesc din an în an și capătă expresie în cele mai variate forme de intercomuniune frățească.

În legătură cu raporturile Bisericii Ortodoxe Ruse cu celelalte Biserici Ortodoxe :

Întrebare : Cum apreciază Biserica Ortodoxă Rusă activitatea Patriarhului ecumenic Atenagora îndreptată spre apropierea cu Biserica Romano-Catolică ?

Răspuns : Activitatea Patriarhului de Constantinopol Atenagora îndreptată spre apropierea ecumenică cu Biserica Romano-Catolică, este privită de Biserica Ortodoxă Rusă ca o acțiune internă a Bisericii Ortodoxe locale a Constantinopolului, condusă de Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora. În această perspectivă socotim aceste acțiuni ca neavînd însemnătate panortodoxă.

În legătură cu lupta Bisericii Ortodoxe Ruse pentru pace :

Întrebare : Sînt cunoscute întregii opinii publice mondiale intervențiile Întîistătorului Bisericii Ortodoxe Ruse împotriva agresiunii americane în Vietnam : se întrevede, oare, în viitorul apropiat o nouă inițiativă în această direcție ?

Răspuns : Biserica Ortodoxă Rusă a adus de nenumărate ori și va aduce și în viitor contribuția sa atît la acțiunea înfăptuirii și apărării păcii universale și drepte, în general, ca și în special în Vietnam. Indiscutabil că prelungirea agresiunii înarmate a Statelor Unite ale Americii și a sateliților lor în Vietnam impune cea mai serioasă luare aminte și dezbateri din partea forțelor iubitoare de pace și le îndeamnă să întreprindă tot ce depinde de ele, pentru lichidarea acestui focar de război, care periclitează pacea generală și care pricinuieste poporului vietnamez nenumărate suferințe.

Întrebare : Intră, oare, în vederile Bisericii Ortodoxe Ruse o acțiune comună cu Papa al Romei pentru încetarea războiului în Vietnam ?

Răspuns : Nu există nici un fel de îndoială că cu cît mai mare va fi numărul conducătorilor de răspundere ai lumii care vor interveni în chip individual sau în chip colectiv pentru condamnarea războiului fratricid din Vietnam, cu atît mai puternică va fi influența asupra opiniei publice și cu atît mai de grabă va putea fi obținută încetarea agresiunii americane în Vietnam.

Întrebare : Care vor fi noile propuneri pe care le va prezenta Biserica Ortodoxă Rusă la viitoarea Adunare Generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor ?

Răspuns : Toate Bisericile membre ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor vor veni la următoarea Adunare generală cu gîndurile lor. Despre conținutul concret al acestor propuneri este totuși prea devreme a vorbi în momentul de acum, întrucît acestea se află în curs de pregătire.

PASTORUL DR. EUGENE CARSON BLAKE A VIZITAT UNIUNEA SOVIETICĂ. La invitația Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe. Secretarul General al Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Pastorul Dr. Eugene Carson Blake, a vizitat Uniunea Sovietică și Biserica Ortodoxă Rusă (între 28 martie și 2 aprilie 1967).

În ziua de 29 martie, Pastorul Dr. Eugene Carson Blake a fost primit, la reședința sa din Lavra Troița Serghieva din Zagorsk, de către Sanctitatea Sa patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia, care a organizat cu acest prilej o recepție în cinstea înaltului oaspete, în timpul căreia Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a acordat Pastorului Dr. Blake ordinul «Sfântul Cneaz Vladimir cel întocmai cu Apostolii».

În cadrul Academiei duhovnicești din Moscova a fost organizată o ședință festivă, la care Secretarul General al Consiliului Ecumenic al Bisericilor a vorbit despre activitatea ecumenică a Bisericii Ortodoxe Ruse și despre sarcinile permanente ale Consiliului Ecumenic.

În timpul șederii sale în Uniunea Sovietică, Pastorul Dr. Eugene Carson Blake a luat contact cu conducătorii și credincioșii diferitelor comunități ale creștinilor evanghelici-bapțiști, și cu clerul și credincioșii ortodocși din diferite orașe; a fost oaspetele Patriarhului Suprem și Catolicos al tuturor armenilor, Vasken I, la Ecimiadzin.

La sfârșitul vizitei sale, Pastorul Dr. Eugene Carson Blake a acordat președintelui Serviciului de editură al Patriarhiei din Moscova, Episcopul Pitirim de Volocolamsk, un interviu.

UN GRUP DE PERSONALITĂȚI BISERICESTI ȘI SOCIALE DIN R.F. A GERMANIEI A VIZITAT UNIUNEA SOVIETICĂ ȘI BISERICA ORTODOXĂ RUSĂ. — La invitația Comitetului sovietic pentru apărarea păcii un grup de personalități de seamă — bisericești și sociale — din R.F. a Germaniei a vizitat, între 9 și 28 aprilie 1967, numeroase orașe din Uniunea Sovietică între care Moscova, Leningrad, Novosibirsk, Ircuțk, Tașkent, Samarcand și altele. Delegația a fost condusă de către Pastorul Dr. Herbert Mohalski, membru al Secretariatului Internațional al Conferinței Creștine pentru Pace și membru al Comitetului regional al Conferinței pentru R. F. a Germaniei. Din delegație a făcut parte și cunoscutul activist în cadrul Mișcării ecumenice și neobosit luptător pentru pace, Pastorul Martin Niemöller, unul din președinții Consiliului Ecumenic al Bisericilor — căruia, la 21 aprilie 1967, Comitetul pentru premiile internaționale Lenin «Pentru întărirea păcii între popoare» i-a decernat acest înalt premiu «pentru meritele sale excepționale în lupta pentru apărarea și întărirea păcii în lume (premiul i-a fost înmănat, de către Președintele Comitetului, academicianul D. V. Scobeltin, în ziua de 24 iunie 1967, în cadrul solemn, în orașul Düsseldorf (R.F.G.).

În ziua de 26 aprilie, delegația a vizitat Serviciul Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe, unde în cinstea oaspeților a fost organizată o recepție la care au luat parte și reprezentanții Comitetului sovietic pentru apărarea păcii, reprezentanții Consiliului pentru treburile religioase de pe lângă Consiliul de Miniștri, membrii clerului din Moscova și colaboratorii Serviciului pentru relații bisericești externe.

În timpul recepției s-au ținut toasturi în cuprinsul cărora oaspeții au recunoscut că, în timpul șederii lor în Uniunea Sovietică, în toate locurile pe care le-au vizitat și-au dat seama că *cuvîntul pace* nu con-

stiuie pentru oamenii sovietici un cuvânt gol, lipsit de sens, ci întreaga lor activitate este închinată înfăptuirii acestui ideal : pace trainică și dreaptă pentru toate popoarele lumii ; de asemenea, conducătorul delegației, a declarat că membrilor delegației le este cunoscută de multă vreme contribuția considerabilă pe care Biserica Ortodoxă Rusă o aduce, prin ierarhii, teologii, clerul și credincioșii săi, în acțiunea pentru apărarea păcii atât înăuntru, cât și în afara Uniunii Sovietice.

VIZITAREA BISERICII ORTODOXE RUSE DE CĂTRE CONDUCĂTORUL BISERICII EVANGHELICE-LUTERANE DIN FINLANDA. — Între 25 aprilie și 5 mai 1967 a vizitat Uniunea Sovietică și Biserica Ortodoxă Rusă, la invitația Patriarhiei din Moscova, Arhiepiscopul Dr. Martti Simoioki, conducătorul Bisericii Evanghelice-Luterane din Finlanda, însoțit de Prof. Dr. Kauko Pirinen de la Universitatea din Helsinki și de secretarul pentru relațiile bisericești externe, Pastorul Esco Rintala. În timpul sederii în Uniunea Sovietică, oaspeții au vizitat — în localitățile : Moscova, Leningrad, Pscov, Peciora și Zagorsk — biserici și minăstiri, monumente istorice și de artă și diferite instituții bisericești și cu caracter social-cultural.

VIZITAREA UNIUNII SOVIETICE ȘI A BISERICII ORTODOXE RUSE DE CĂTRE DELEGAȚIA BISERICII ORTODOXE DIN FINLANDA. — Între 16 și 29 iunie 1967, Arhiepiscopul Pavel al Careliei și al întregii Finlande, însoțit de o delegație formată din Pr. Nicolae Karieman, Pr. Erkki Piironen, Ierom. Dr. Ioan Rinne și Diaconul Teodor Makkonen, a vizitat orașele Moscova, Leningrad, Tbilisi, Odesa, Novgorod. Pe lângă vizitarea diferitelor instituții publice de cultură și învățămînt, a diferitelor mari întreprinderi și a monumentelor istorice și de artă, oaspeții au vizitat biserici ortodoxe în timpul slujbelor, minăstiri, monumente istorice și de artă bisericească, instituții bisericești, putînd astfel cunoaște nu numai realitățile sovietice și viața și activitatea poporului sovietic, ci și realitatea asupra vieții religioase a credincioșilor din Biserica Ortodoxă Rusă și din Biserica Ortodoxă Gruzină.

Pretutindeni oaspeții au fost întâmpinați cu dragoste de reprezentanții autorității de stat și ai Bisericilor, care au organizat în cinstea lor recepții la care s-au rostit cuvîntări arătînd rostul și roadele vizitei. Iar în ziua de 22 iunie, oaspeții au fost primiți de Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei la reședința sa de la Odesa.

VIZITAREA BISERICII ORTODOXE DIN CIPRU DE CĂTRE DELEGAȚIA BISERICII ORTODOXE RUSE. — La invitația Arhiepiscopului Macarios al Noii Iustiniane și al Bisericii Ortodoxe a întregului Cipru, o delegație a Bisericii Ortodoxe Ruse — compusă din Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Ladogei, președintele Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe (conducătorul delegației) Arhiepiscopul Antonie al Minskului și Bielorusiei; Episcopul Filaret al Dimi-trovskului, rectorul Academiei din Leningrad, Episcopul Hermoghen al

Podoliei, reprezentantul Patriarhiei Moscovei pe lângă Patriarhul Teodosie al VI-lea al Antiohiei și alții — a vizitat, între 18 mai și 2 iunie 1967, Biserica Ortodoxă a Ciprului.

La sfârșitul vizitei, Arhiepiscopul Macarios, întîistătătorul Bisericii Ortodoxe din Cipru, a trimis Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia o scrisoare în care își manifestă bucuria pentru vizitarea Bisericii din Cipru de către delegația Bisericii Ortodoxe Ruse; anunță că acceptă invitația de a vizita, la rîndu-i, Biserica Ortodoxă Rusă și Uniunea Sovietică și, analizînd caracterul rodnic al vizitei efectuate, declară: «Cu ajutorul acestui contact direct s-au întărit și mai mult raporturile frățești și legăturile strînse de prietenie care există de veacuri între cele două Biserici ale noastre; și s-au lărgit perspectivele unei colaborări și mai adînci în viitor pentru rezolvarea tuturor problemelor ce ne interesează».

Răspunzînd acestei scrisori, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei asigură pe Arhiepiscopul Macarios că «împreună cu voi sîntem încredințați că va avea loc o și mai adîncă apropiere între Bisericile noastre și nădăjduim într-o și mai mare înțelegere reciprocă și colaborare între noi».

PREA FERICITUL PATRIARH CHIRIL A VIZITAT UNIUNEA SOVIETICĂ ȘI BISERICA ORTODOXĂ RUSA. — La începutul lunii iunie 1967, Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bisericii Ortodoxe Bulgare — răspunzînd invitației Patriarhului Suprem și Catolicosului tuturor armenilor de a vizita Biserica Armeană, — a părăsit Sofia, (la 1 iunie 1967) însoțit de Mitropolitul Nicodim al Slivenului, de Arhimandritul, Ioan, protosinghelul Eparhiei Sofia și de diaconul Vasile Beleanov îndreptîndu-se spre Armenia prin Moscova, unde a făcut escală de o zi, fiind întîmpinat de reprezentanți ai autorităților bisericești și de stat.

Între 2 și 6 iunie Prea Fericitul Patriarh Chiril a fost oaspetele Patriarhului Suprem și Catolicos al tuturor armenilor, Vasken I, la Ecimiadzin. Iar între 7 și 10 iunie Prea Fericirea Sa a vizitat Uniunea Sovietică și Biserica Ortodoxă Rusă.

În cursul zilelor de 9 și 10 iunie, între cei doi întîistătători de Biserici au avut loc convorbiri asupra problemelor cu caracter inter-ortodox, intercreștin și internațional. În cursul acestor convorbiri Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei și Prea Fericitul Patriarh Chiril au semnat următoarea *Declarație*:

«Nenumăratele suferințe ale poporului vietnamez, pricinuite lui de intervenția militară a Statelor Unite ale Americii, se continuă împotriva tuturor protestelor ale opiniei publice mondiale din toate colțurile lumii. Încrezători în cauza dreaptă a poporului erou și în neîndoielnică lui victorie, noi nădăjduim că toți oamenii de bună-credință își vor încorda și mai mult forțele pentru a ajuta poporului care suferă, pentru întărirea lui în lupta cu agresiunea americană, care trebuie în chip necondiționat să înceteze, pentru ca poporul vietnamez să-și aleagă el însuși calea pașnică a viitoarei sale dezvoltări. Noi che-

măm pe creștinii întregii lumi să înmulțească rugăciunile pentru frații și surorile noastre din Vietnam, și pentru ca Dumnezeu să-i ajute în grelele lor încercări.

Sîntem adînc îngrijorați de agravarea situației în Orientul Apropiat, prefăcut acum în teatru de operații militare: pe pămîntul sfințit de tălpile Dumnezeu-Omului Iisus Hristos, curge sîngele omenesc și sînt distruse roadele muncii multor generații. Datoria sfîntă a fiecărui creștin, a fiecărui om de bună-credință este să contribuie, fără nici o întîrziere și din toate puterile, la rezolvarea pașnică și dreaptă a acestui conflict care primejduiește pacea în toată lumea. Scopul acesta îl urmăresc rezoluțiile Consiliului de securitate al Organizației Națiunilor Unite care trebuie să fie traduse în viață. Pacea în Orientul apropiat trebuie să fie restabilită».

PARTICIPAREA REPREZENTANȚILOR BISERICII ORTODOXE RUSE LA ÎNTÎLNIRI INTERCREȘTINE. — Serviciul Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe prelucrează temele întîlnirilor intercreștine care au loc în cadrul activității Consiliului Ecumenic al Bisericilor, al Conferinței Creștine pentru Pace și al Conferinței Bisericilor Europene, precum și alte întîlniri care se pot dovedi folositoare pentru statornicirea raporturilor frățești între oameni și a păcii între popoare, și trimite reprezentanții săi să participe la lucrările acestor foruri internaționale. În ultimele luni delegații Bisericii Ortodoxe Ruse au luat parte la următoarele întîlniri intercreștine:

— Între 1 și 4 mai 1967 reprezentanții Bisericii Ortodoxe Ruse (dintre care Prot. Prof. L. Voronov de la Academia duhovnicească din Leningrad a susținut referatul de bază), au luat parte la lucrările sesiunii Comisiei Conferinței Creștine pentru Pace pentru studierea problemelor teologice în legătură cu tema «Înruparea și revoluția din diferite puncte de vedere teologice», și s-au discutat diferite aspecte ale pregătirilor pentru cea de-a treia Adunare generală creștină pentru pace;

— Între 9 și 11 mai 1967, la lucrările sesiunii Secretariatului Internațional al Conferinței Creștine pentru Pace, care au avut loc — în urma invitației Consiliului ecumenic din Polonia și a Comitetului regional al Conferinței Creștine pentru Pace din Polonia — la Varșovia, au luat parte reprezentanții Bisericii Ortodoxe Ruse, membrii în acest organism de lucru al Conferinței; a fost analizată situația internațională la zi și au fost pregătite lucrările pentru sesiunea Comitetului executiv;

— Între 13 și 17 martie reprezentanții Bisericii Ortodoxe Ruse (dintre care A. S. Buevski a susținut referatul «Premisele și posibilitățile zidirii pașnice a viitorului») au luat parte activă la lucrările sesiunii Comisiei permanente a Conferinței Creștine pentru Pace pentru studierea problemelor internaționale, care s-au desfășurat la Gnadau, în R.D. Germană. Această a treia sesiune a comisiei — după cea de a doua Adunare generală creștină pentru pace, — s-a ocupat de lucrările pregătitoare în vederea celei de-a treia Adunări generale.

— Între 16 și 19 mai 1967, la lucrările sesiunii Comisiei Conferinței Creștine pentru Pace pentru studierea problemelor ecumenice, care s-au desfășurat la Taizé în Franța, au participat și reprezentanții Bisericii Ortodoxe Ruse — membrii ai acestei Comisii (dintre care Arhiepiscopul Alexei al Talinului și Estoniei și vicepreședinte al Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe, a îndeplinit funcția de președinte); în cadrul lucrărilor de pregătire a celei de a treia Adunări generale creștine pentru pace, a fost studiată problema despre totala responsabilitate a creștinilor pentru pace, neținând seama de nici o deosebire în mărturisirea de credință;

— Între 11 și 16 iunie 1967, la lucrările sesiunii Comisiei pentru tineret a Conferinței Creștine pentru Pace, care au avut loc la Berlin, au luat parte activă delegații Bisericii Ortodoxe Ruse; au fost dezbătute referate în legătură cu temele: Foamea în lume; Războiul din Vietnam; Raporturile între «lumea a treia» și statele industrializate, ș.a.;

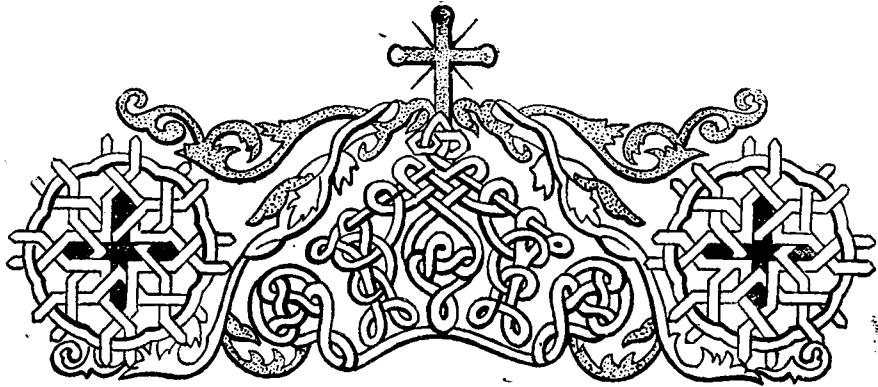
— Între 6 și 9 iulie 1967, la lucrările Conferinței Mondiale pentru Vietnam a forțelor iubitoare de pace, care a avut loc la Stockholm, la care au luat parte circa 400 de reprezentanți a mai mult de 50 de țări și a 22 organizații internaționale și religioase, Biserica Ortodoxă Rusă a fost reprezentată de Vicepreședintele Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe, Episcopul Juvenalie de Zarsk (ca membru al delegației sovietice) și de reprezentantul Patriarhiei Moscovei la Conferința Creștină pentru Pace, Prot. Pavel Socolovski (ca membru al delegației acestei Conferințe); Conferința a adresat lumii întregi un Apel pentru pace în Vietnam;

— Între 2 și 4 iulie 1967, a avut loc la Lavra Troița-Serghieva din Zagorsk sesiunea de lucru a Comitetului executiv al Conferinței Creștine pentru Pace, la care s-au dezbătut problemele grave ale situației internaționale în Vietnam și în Orientul Apropiat, și s-au discutat probleme legate de pregătirea celei de a treia Adunări Generale creștine pentru pace. La lucrările acestei sesiuni pe lângă reprezentanții Bisericii Ortodoxe Ruse care fac parte din acest organism, au luat parte și ierarhia, clerul din Moscova, precum și corpul didactic al Academiei duhovnicești din Moscova; iar la recepțiile organizate în cinstea membrilor Comitetului executiv al Conferinței Creștine pentru pace au participat numeroase personalități sociale și culturale, și reprezentanți ai autorităților.

În ziua de 2 iulie, la ședința plenară publică a sesiunii, Mitropolitul Pimen al Crutițelor și Kolomnei a dat citire scrisorii adresată de către Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei participanților la sesiunea Comitetului executiv, în care se arată că creștinii ortodocși ruși și opinia publică sovietică așteaptă de la lucrările Comitetului «cuvîntul înțelept al adevărului, mărturia deschisă și neînfricată în apărarea păcii și căutarea cu înțelepciune a mijloacelor și căilor pentru înfăptuirea și statornicirea păcii în lume».

ÎNDRUMĂRI PASTORALE

LACOMIA PIEDICĂ ÎN CALEA MINTUIRII ȘI A PROGRESULUI SOCIAL

Cea mai grea robie morală este robia lăuntrică a răului, a ignoranței și a viciului. Toate robiile din afară izvorăsc din robia interioară a patimilor omenești: «De unde-s lupte și sfezi între voi? Oare nu de acolo, de la poftele voastre care se războiesc în membrele voastre? (Iacob IV, 1).

De veacuri, omul a luptat și luptă tot mai mult pentru libertate. Măreț și divin steag de luptă. De asemenea, omul a mai declanșat atacul pentru cucerirea cosmosului cu stihiiile lui. Și acesta este un țel sublim și înalt, care cinstește puterea creatoare a rațiunii omenești.

Ca și lupta pentru libertatea socială și stăpânirea cosmosului mai este încă un steag de luptă, tot așa de măreț, de însemnat și divin, care nu trebuie uitat în ungherele istoriei, pentru că și el este tot așa de hotărâtor pentru progresul omenirii, pentru cinstea și înălțarea speciei umane. Acesta este steagul de luptă pentru libertatea morală interioară, care tinde a ne elibera de tirania patimilor noastre, pentru a deveni stăpîni pe noi înșine. Tot aceeași putere minunată a omului, care cu îndrăzneală ameteitoare ne poartă ca gîndul pe nave zburătoare, de pe o planetă pe altă planetă, să puie la cale și explorarea abisurilor tainice ale lumii interioare, a ființei omenești, pentru a ne cunoaște mai bine pe noi înșine și a ne face stăpîni pe noi înșine.

Robia interioară a patimilor omenești, cu urmările ei morale și sociale, stingherește și frînează și adevărata libertate socială și face

să se vestejească cununa de cuceritor și stăpîn al lumii, pe care omul și-o așază așa de măreț pe fruntea sa. Dumnezeu a creat pe om pentru a fi liber de orice asuprire exterioară, pentru a fi cuceritor și stăpîn al universului, dar l-a creat, în același timp, pentru a fi liber și de asuprirea înclinărilor rele ale propriei sale ființe, pentru a fi liber de jugul lăuntric al ignoranței, al răutății și al altor patimi. Stăpîn peste universul material și stăpîn peste universul moral interior, aceasta este libertatea întreagă, desăvîrșită, făurită de Dumnezeu pentru om. Am putea fi oare stăpîni ai lumii, dacă am pierde stăpînirea asupra noastră înșine? Omul, acest microcosmos, trebuie să scruteze deopotrivă atît tainele lumii materiale, cît și tainele lumii sale morale interioare, pentru a se cunoaște pe sine, pentru a putea fi stăpînul său.

De aceea cel mai mare poet român din vremea noastră, Tudor Arghezi, după ce preamărește puterea minunată a minții omenești care a făcut progrese uimitoare în dezvăluirea tainelor materiei și în special a atomului, încheie elogiul său înaripat adus cuceririlor moderne ale științei, prin cununa acestor cuvinte: «E timpul, slugă veche și robul celui rău. Tu, omule și frate, să-ți fii stăpînul tău»¹. Fără această lucrare de cercetare interioară, viața omului ar însemna să se desfășoare, în cea mai mare parte, la întîmplare. Săvîrșind însă această lucrare lăuntrică anevoioasă, omul va descoperi în adîncurile ființei sale mulțime de simțiri inferioare, de patimi care pot fi cu atît mai periculoase, cu cît noi trecem cu ușurință peste ele și cu cît le băgăm mai puțin în seamă; cunoscîndu-le însă, în fondul și urmările lor, pe arena vieții morale și sociale, ne vom convinge numaidecît că aceste patimi sînt ca niște șerpi lăsați să doarmă și să se hrănească la sînul nostru; ca niște lei, de care pomeneste Scriptura și care sfîșie mereu tot ce întîlnesc bun în calea lor; ca niște cărbuni de foc ce zac în spuză și care se aprind pe neașteptate, distrugînd de atîtea ori, binele ce l-am putea face pentru noi și pentru aproapele nostru.

Nu există pentru om dușmani mai înverșunați și mai periculoși decît propriile lui patimi. Acestea formează izvoarele tuturor suferințelor omenești. De aceea aceste patimi trebuie cunoscute, definite și date pe față în toată goliciunea și gravitatea lor. Fiecare patimă aduce cu sine și tîrăște în urma ei o robie morală internă și, în același timp, cu urmări externe sociale potrivit datoriei de iubire și dreptate față de aproapele nostru. De aceea, orice patimă lăsată să lucreze în interiorul sufletului omenesc este un izvor de nesfîrșite rele morale și sociale. Pînă ce aceste patimi nu sînt bine cunoscute, nu se poate declanșa lupta pentru mîntuirea omului de sub jugul lor.

Sfîntul Ioan Evanghelistul ne spune că este întreit izvorul tuturor patimilor, al relelor din lume, ce formează păcatul cu toate manifestările lui: «Pofta trupului, pofta ochilor și trufia vieții» (I Ioan II, 16). Poftele cele rele și trufia, iată izvorul pe care Sfîntul Ioan îl vede la temelia răului din lume.

1. Tudor Arghezi, *Versuri*, 1959, «Cel ce gîndește singur», p. 402-103.

Portița prin care a intrat în lume această hidră cu trei capete, este păcatul originar. La izvorul căderii îngerilor răi și a căderii celor dinții oameni, stă pofta, lăcomia și mândria.

Dintre toate armele pe care le avea în mână dușmanul mântuirii noastre, zice Sfântul Vasile, n-a găsit alta mai puternică și mai sigură, pentru a doborî pe primul om, decât trufia și lăcomia. El a încercat să atace cu această armă chiar și pe Omul-Dumnezeu, Iisus Hristos»².

După învățătura creștină, prin păcatul strămoșesc, înclinațiile date omului pentru împlinirea menirii sale au fost abătute din calea lor firească, prin pofta ochilor, prin pofta trupului și prin trufia minții, fiind îndreptate împotriva binelui său propriu și împotriva lui Dumnezeu însuși. În starea sa de nevinovăție paradisiacă, omul avea deplină libertate de a alege între bine și rău, căci înclinațiile sale spre rău erau ușor stăpînite de rațiune. Prin păcatul neascultării de Dumnezeu, prin păcatul originar, omul și-a pierdut această libertate și forță a ființei sale raționale și morale, începînd a înclina spre rău și a fi atras spre păcat, spre pămînt, ale cărui bunuri trecătoare și plăceri deșarte i-au înlănțuit mintea și inima, micșorînd astfel activitatea liberă a rațiunii, slăbind, în același timp și puterea voinței sale. Simțirile, înclinațiile trupesti au început să exercite o puternică stăpînire asupra rațiunii și voinței, nemaiauscultînd de lumina și porunca lor.

«Virtus est ordo amoris», zice Fericitul Augustin. Lăcomia, concretizată prin «poftea ochilor» și prin «poftea trupului», a inversat această ordine naturală lăsată de Dumnezeu, făcînd pe om să întrebuinteze aceste înclinații, în foarte mare măsură, împotriva adevăratei iubiri de sine, împotriva iubirii de aproapele și împotriva iubirii de Dumnezeu.

De aici a izvorît acea dezbinare interioară, acea schismă între spirit și trup, acel război lăuntric între bine și rău, de care vorbește Sfântul Apostol Pavel, și care niciodată n-are răgaz pe pămînt. «Acest război nevăzut se datorește celor trei boli contagioase ce s-au răspîndit în lume și au infectat părțile cele mai sănătoase ale ei»³. «Poftea ochilor, care inspiră omului nemulțumire pentru ceea ce are și-l îndeamnă să caute și să acumuleze mai mult decît îi este necesar, rîpînd din drepturile aproapelui său; «poftea trupului», care înlănțuiește rațiunea omului, făcîndu-l rob al simțurilor, și «trufia vieții», izvor al disprețului și al urii față de oameni și pedestal de pe care omul își folosește în mod nedrept și abuziv puterile, virtuțile și meritele sale în raport cu semenii».

Lăcomia, ca păcat capital, își trage puterea de viață din ceea ce Sfântul Ioan numește, «poftea ochilor» și «poftea trupului». Din această pofță își trage rădăcina și iubirea de argint, «arghirofilia», alt păcat capital. Amîndouă aceste păcate capitale își au originea în pofta cea rea, iar sfera lor de acțiune este în cea mai mare parte identică.

2. Bourdaloue, *Sermons*, vol. III, Paris, 1830, p. 12.

3. Fer. Augustin, Citat după «Oeuvres complètes de Bourdaloue», vol. III, Paris, 1830, p. 3-5.

Prin iubirea de argint se înțelege «pofa neînfrînată după bunuri pămîntești»⁴. Lăcomia este în primul rînd «pofa nestăpînită de a bea și de a mîncă»⁵. Totuși, din practica vieții vedem că păcatul lăcomiei nu se mărginește numai la excesul de mîncare și de băutură, ci înseamnă și pofa nestăpînită care tinde la violarea drepturilor și bunurilor aproapelui, la îngrămădirea de bunuri pămîntești peste limitele trebuințelor personale și la păstrarea cu zgîrcenie aprinsă a acestor bunuri, în paguba semenilor noștri. Aceasta este și acțiunea specifică a păcatului capital al iubirii de argint. Sferele acestor două mari păcate capitale acoperindu-se în cea mai mare măsură, rămîne pentru păcatul lăcomiei numai specificul excesului de mîncare și de băutură. În uzul vorbirii, noțiunea de lăcomie este însă mai des întilnită decît noțiunea de iubire de argint, întrebuițîndu-se mai mult cuvîntul lăcomie, fiindcă acesta include în sfera lui și specificul păcatului capital al iubirii de argint. De asemenea, urmările morale și sociale ale acestor două mari păcate, precum și remediile de luptă împotriva lor, coincid în cea mai mare parte. De aceea vom trata mai întîi specificul păcatului lăcomiei, adică abuzul de mîncare și de băutură, iar sfera mai largă, proprie ambelor păcate, o vom trata împreună.

Legea divină și rațiunea sănătoasă, ne poruncesc să ne îngrijim de trupul nostru. Dar tot legea divină și rațiunea sănătoasă ne poruncesc să nu prefacem această îngrijire în abuz și idolatrie. Este necesar să îngrijim trupul nostru, căci el este vasul prin care sufletul își împlinește misiunea lui naturală și supranaturală. Pofa lăcomiei însă, servindu-se de această necesitate ca de un pretext, împinge pe om la abuz, la exces de mîncare și de băutură, cu urmări foarte grele pentru sănătatea trupului nostru, pentru funcționarea normală a rațiunii noastre, precum și cu grele urmări morale și sociale.

Înclinațiile pe care le avem de la Dumnezeu pentru conservarea trupului nostru, rămîn indiferente din punct de vedere moral, dacă se mențin într-o limită conformă rațiunii, naturii, voinței și scopului fixat de Creator; dar «dacă aceste înclinații depășesc echilibrul natural și rațional, atunci ele devin, din punct de vedere moral, acțiuni rele, păcate»⁶. Pofa lăcomiei intervenind peste ordinea naturală și supranaturală a firii noastre, antrenează voința spre abuzuri dăunătoare și face pe om să-și piardă, în mare parte, libertatea hotărîrilor sale.

După căderea omului în păcatul originar, el ocupă în ordinea creaturilor, un loc intermediar între înger și animal, asemănîndu-se îngerilor prin puterea spiritului său și deosebindu-se de animale prin puterea rațiunii sale. Omul se alătură animalelor atunci cînd nu mai folosește puterea rațiunii pentru stăpînirea înclinațiilor sale naturale. Animalul păstrează regula prin instinct; dacă omul n-o păstrează prin rațiune, ajunge la depravare și distrugere. Înclinațiile naturale nu pot

4. *Invățătura de credință creștină ortodoxă*, p. 382.

5. *Ibidem*, p. 384.

6. «Dictionnaire encyclopedique de la théologie catholique», vol. V, p. 144-147, la cuvîntul «Concupiscence».

și nu trebuie să fie distruse, fiindcă sînt legitime și necesare, dar dacă le lăsăm să ne antreneze împotriva rațiunii, a naturii și a Creatorului, atunci ne pierdem libertatea și aceste înclinații devin patimi distrugătoare.

Adevărata libertate constă în ușurința naturală de a stăpîni înclinațiile în limitele necesității și ale rațiunii»⁷. Înclinațiile pentru conservarea noastră încetează de a mai fi naturale, atunci cînd depășesc scopul lor și prevederile Creatorului. În acest caz, ele se întorc spre distrugerea omului și a semenilor săi.

Pentru asigurarea conservării trupului nostru prin mîncare și băutură, natura a legat plăceri de aceste acte, așa că necesitatea se amestecă cu plăcerea și omul este pus în situația de a chibzui ca să se mențină în limitele necesității și să nu se lase dus la vale de pericolul plăcerilor exagerate, ce-l pot antrena la rezultate distrugătoare. Înțuind această împreunare ispititoare, Sfîntul Grigore Teologul spune că trupul, în cazul acesta, poate deveni «dușman binevoitor și prieten întinzător de curse» pentru sine însuși și pentru semenii săi.

De aceea Sfînta Scriptură ne sfătuiește zicînd: «Grija trupului să nu o prefăceți în poftă» (Rom. XIII, 14). «Cînd mîncîci și bei, nu uita pe Domnul Dumnezeuul tău». «Deci, ori de mîncăți, ori de beți, toate să le faceți spre slava lui Dumnezeu» (I Cor. X, 31).

Grija pentru conservarea trupului nu trebuie deci coborîtă de la rangul ei de necesitate naturală, la acela de patimă dăunătoare. Animalele resping prisosul și abuzul, mulțumindu-se cu ceea ce le este necesar. Hrana și băutura sînt necesități comune cu lumea animală. Această lume le dirijează prin instinct. Omul trebuie să le dirijeze prin rațiune, căci tot ceea ce depășește necesitatea nu mai este hrană, ci este otravă, zice Sfîntul Ioan Gură de Aur⁸.

Dacă stomacul este încărcat peste măsură, atunci el se aseamănă cu un sclav răzvrătit împotriva stăpînului său și de aceea începe să arunce asupra lui tot felul de suferințe fizice și morale. Scopul firesc al mîncării și băuturii este conservarea vieții, nu lăcomia și abuzul. Aceasta este regula, iar oricine depășește regula păcătuiește⁹.

Împotriva păcatului capital al lăcomiei de mîncare și băutură în care cad cei ce slujesc pîntecelui ca lui Dumnezeu (Filip. III, 19), trebuie să apelăm la virtutea cumpătării, care pune friul rațiunii în calea excesului ca să modereze pofta și s-o pună în făgașul natural al necesității și al binelui. «Ceea ce este bine, este totdeauna și rațional»¹⁰. Cumpătarea, zice Cicero, «este stăpînirea fermă și moderată a rațiunii asupra patimilor trupului și asupra tendințelor dezordonate ale sufletului; ea potolește tulburările și pune ordine în tot lucrul»¹¹. Această virtute frînează și disciplinează toate înclinațiile, toate patimile ce ne sînt comune cu animalele, întorcîndu-le spre ordinea naturală și divină

7. Bergier, *Traité de la vraie Religion*, vol. III, Paris, 1843, p. 28-61.

8. Sf. Ioan Gură de Aur «Bibliothèque choisie des Pères de l'Eglise», vol. XXV, p. 118.

9. T. D'Aquin, *Somme Théologique*, vol. X, p. 122-127.

10. *Ibidem*, p. 126-127.

11. *Ibidem*, p. 116-119.

a vieții și făcîndu-le să se supună binelui, adică necesarului, prin puterea rațiunii.

Acele necesare conservării vieții noastre: mîncarea și băutura, Creatorul a toate le-a întovărășit cu o atracție de plăcere. Lăcomia se strecoară pe acest făgaș, acoperindu-se cu pretextul de grijă și necesitate și ridică plăcerea peste limita necesarului, răpind astfel omului libertatea și prefăcînd plăcerea firească, în patimă capabilă să-l ducă pe om la totală distrugere fizică și morală. «În mîncare, plăcerea se amestecă atît de mult cu necesitatea, încît omul nu mai știe cu adevărat ce cere necesitatea și ce ne inspiră plăcerea»¹². Acesta este viclesugul prin care lăcomia orbește rațiunea și distruge libertatea și demnitatea omului.

După cum omul nu poate fi acuzat atunci cînd se găsește pe poziția dreaptă a apărării drepturilor sale legitime, tot astfel nu poate fi acuzat nici de lăcomie, atunci cînd mănîncă și bea atît cît are nevoie ca să-și conserve viața, sănătatea și puterea de muncă, deoarece această grijă este conformă naturii omului, rațiunii sănătoase și planului divin al vieții. Dar excesul sau necumpătarea în mîncare și băutură, duce la urmări atît de grele, încît nu în zadar Biserica a așezat acest păcat între păcatele capitale. Dacă am reflecta cîte boli fizice, patimi sufletești și dezordini sociale produce lăcomia de mîncare și mai ales de băuturi amefitoare, atunci ne-am da și mai bine seama că, într-adevăr, lăcomia este mama multor vicii și stricăciuni. Dacă s-ar cerceta spitalele și închisorile și s-ar face o statistică asupra efectelor fizice și morale dezastruoase pe care le aduce abuzul de mîncare și băutură, s-ar da pe față cu adevărat noianul de nenorociri provocate în lume de păcatul lăcomiei.

Lăcomia la mîncare și băutură împovărează și istovește nu numai stomacul și celelalte organe, supunîndu-le la o robie de muncă peste puterea lor, dar distruge întreaga sănătate, grăbește îmbătrînirea întregului organism și apropie moartea omului prin feluritele boli și suferințe pe care le produce. Pe de altă parte, ea aduce și tulburarea spiritului, întunecarea rațiunii și slăbirea conștiinței. De asemenea lăcomia aduce ruină în viața de familie și revarsă pe arena societății tot felul de nelegiuiri și crime. Abuzul de mîncare și băutură alimentează în om «pofța trupului» ca un pîrjol care nu cruță nimic în cale. După Sfîntul Apostol Pavel, faptele trupului se cunosc. Ele sînt: Desfrînarea, necurăția, aprînderea, dușmănia, certurile, zavistia, mînia, dezbinările, neînțelegerile, smintelele, ura, uciderile, beția, necumpătarea și altele asemenea acestora. «Vă atrag luarea aminte, cum v-am atras și mai înainte, că cei ce fac unele ca acestea, nu vor moșteni împărăția lui Dumnezeu» (Gal. V, 19—22). Intuind arena de nelegiuiri a păcatului lăcomiei, Sfîntul Ioan Gură de Aur exclamă: «Lăcomia este păcatul care a izgonit pe Adam din Paradis, care a adus potopul pe vremea lui Noe și care a făcut să cadă trăsnetele cerului asupra Sodomei»¹³. «Ea este fortăreața de apărare a tuturor viciilor»¹⁴.

12. *Ibidem*, p. 200—201.

13. Sf. Ioan Gură de Aur. «Oeuvres complètes», vol. VII: *Commentaire sur S. Matheu*, p. 117.

14. *Ibidem*, p. 498—499.

Pentru combaterea excesului de mâncare și de băutură și a urmărilor acestei patimi dăunătoare și pentru a îndemna pe om la o viață rațională, în presa română curentă s-a scris un articol de mare competență, din care spicuim câteva rînduri: «Rămîn totuși valabile principiile îndelung verificate ale necesității unei hrane neexcesive și diverse. Realizarea unui regim de viață echilibrat este garanția păstrării sănătății. Știința modernă n-a făcut nici un pas înainte față de medicina clasică, în ceea ce privește viața rațională. Ambele preconizează în egală măsură moderația, echilibrul, traiul cît mai apropiat de cerințele naturii, ambele combat cu egală stăruință excesele de orice fel. Concluziile igienice la care au ajuns medicii vechi și chiar poporul cu ajutorul bunului simț și al unui ascuțit simț de observație, savanții de azi le verifică prin cercetări clinice și experiențe de laborator. De aceea, a repeta cu stăruință principiile vieții raționale, oricît de banale par ele, nu este o operă inutilă»¹⁵.

Virtutea constă, după învățătura creștină, în a rămîne în mediul determinat de rațiune și de legea divină. Sfîntul Apostol Pavel recomandă întrebuițarea moderată a vinului în sprijinul sănătății și a vitalității omului, scriind lui Timotei: «De acum să nu bei numai apă, ci întrebuițează și cîte puțin vin, din pricina stomacului tău și a suferințelor tale celor dese». (I Tim. V, 25). Dar, pe de altă parte, același Apostol poruncește cu asprime în privința aceasta: «Să fiți chibzuiți, cumpătați, să nu fiți robiți beției... să fiți înfrînați» (Tit. II, 2—5). Cumpătarea în mîncare și băutură aduce sănătatea trupului și a sufletului, iar excesul aduce suferințe fizice, morale și sociale ce nu se vor putea niciodată calcula de mintea omenească în adevărata lor gravitate, ci numai de ochiul lui Dumnezeu. «Iar de bucate numai atît să ne slujim, zice Sfîntul Casian Romanul, cît să trăim nu ca să ne facem robi poruncilor poftei. Primirea hranei cu măsură și chibzuiță, dă trupului sănătate și nu-i ia sfințenia»¹⁶.

Să nu uităm cuvîntul lui Hristos care ne spune că la hotărîrea bogatului lacom care și-a zis în sine: «Suflete al meu, ai multe bunătați strînse pentru mulți ani; odihnește-te, mîncă, bea și te veselește», răspunsul cerului a fost cutremurător: «Nebune» (Luca XII, 19—20), iar cumpătarea în întrebuițarea hranei ne este indicată de Domnul Hristos, în rugăciunea domnească: «Pîinea noastră cea de toate zilele, dă-ne-o nouă astăzi».

Lăcomia nu se mărginește însă numai la excesul de hrană și băutură, ci are un cîmp de acțiune mult mai larg în viața omului. Ea operează nu numai asupra noastră înșine, ci și asupra semenilor noștri. Omul lacom, nu numai că are o pornire bolnavă, pătimașă, prin care se leagă sufletește, peste măsură, de bunurile pămîntești, dar tinde să «capareze cît mai mult și din drepturile aproapelui său. Tocmai aceasta este sfera largă de acțiune a păcatului capital al iubirii de argint.

15. Acad. Prof. Dr. N. Gh. Lupu, *Viața rațională*, Cîteva reguli generale, «Știința», 8 VII.1965.
16. *Învățătura de credință creștină ortodoxă*, p. 384.

Tot ceea ce spune deci despre iubirea de argint spune și despre lăcomie. Lăcomia cuprinde în sine și iubirea de argint, pe lângă specificul ei propriu, excesul de mâncare și de băutură.

În două feluri își manifestă omul atitudinea sa față de bunurile pămîntești. Prima atitudine este aceea prin care el se leagă sufletește de aceste bunuri în mod rațional, legitim și moderat, agonisindu-și atîta cît îi este necesar pentru a satisface, după cuviință, nevoile firești ale vieții sale materiale și spirituale. Alt chip de a înțelege atitudinea față de bunurile pămîntești, acela în care omul se leagă abuziv și pătimăș de aceste bunuri și caută să agonisească nu atît cît îi este necesar pentru feluritele nevoi ale vieții sale de muritor, ci se căznește să agonisească peste necesar, scop în care rîvnește pînă și la drepturile celorlalți oameni și răpește uneori pînă și din bunurile obștești. Așa a apărut pe lume asupra și exploatarea celor slabi și fără apărare de către cei puternici și abuzivi. Aici și-a spus cuvîntul păcatul capital al lăcomiei și al iubirii de argint. Aceste păcate nu numai că fac pe om să se atașeze în mod exagerat de bunurile ce posedă, dar îl mai fac și atît de zgîrcit, încît el începe să neglijeze pînă și cele mai elementare nevoi personale ale sale, necum să se mai gîndească și la nevoile aproapelui.

Sfînta Scriptură nu osîndește avuția în sine, ci condamnă atașarea pătimășă și irațională a omului de avuție, precum și acumularea de avuții prin metode necinstite în dauna celorlalți oameni. Acest fel de avuții sînt respinse de Sfînta Scriptură. «Sărăcie și bogăție nu-mi da Doamne, ci dă-mi pîinea care-mi este de trebuință» (Prov. XXX, 8—9). «Căci nimic nu am adus cu noi în lume, zice Sfîntul Apostol Pavel și e vădit că nici să luăm ceva nu vom putea. Avînd însă hrană și îmbrăcăminte, să fim mulțumiți cu aceasta» (I Tim. VI, 7—8). Creștinul nu trebuie să uite că, în privința agonisirii de bunuri trecătoare, Sfînta Scriptură stabilește regula: «Cine adună mult, să nu aibă de prisos, iar cine a adunat puțin, să nu ducă lipsă... ci să fie potriveală» (II Cor. VIII, 14—15). Cine muncește cinstit și face întrebuintare cum-pătată și rațională din avutul său, nu poate fi socotit nici lacom, nici avar, căci: «Vrednic este lucrătorul de plata sa» (Matei X, 10). — «Vrednic este lucrătorul de hrana sa» (I Tim. V, 18) și iarăși: «Nimic nu este mai bun pentru om, decît să mănince, și să bea și să-și desfăteze sufletul cu mulțumire din munca sa» (Ecl. II, 24). Dar atunci cînd se leagă pătimăș de avutul său și cînd, pentru sporirea acestui avut, este în stare să abuzeze pînă și la dreptul elementar al aproapelui său, «călcînd cu silnicie drepturile altora» (Mih. II, 2), atunci această faptă devine patimă josnică, devine asupra, crimă și nebunie.

De aceea, Sfîntul Ioan Gură de Aur scrie: «Vreți o dovadă că lăcomia este o idolatrie și chiar mai mult decît o idolatrie? Idolatria adoră creaturile lui Dumnezeu, iar voi adorați propria voastră crea-tură»¹⁷; iar Sfîntul Apostol Pavel scrie: «Pofta rea și lăcomia sînt slujire de idoli, pentru care vine mînia lui Dumnezeu peste fiii neaș

17. Sf. Ioan Gură de Aur, «Oeuvres complètes», vol. X, p. 539.

cultării» (Col. III, 5). Într-adevăr, lăcomia a fost cel mai mare idol al lumii. Acest idol se bate după ceea ce depășește necesarul omului, după prisos cât mai mare, căutînd îmbogățirea din munca și drepturile altora. Prin aceasta, se violează atît ascultarea față de Dumnezeu, cît și dreptatea și iubirea față de aproapele nostru, căci «Fiii lui Dumnezeu și fiii diavolului se cunosc astfel: tot cel ce nu face dreptatea, nu este de la Dumnezeu; de asemenea și cel ce nu iubește pe fratele său» (I Ioan III, 10); «Ți s-a arătat omule ceea ce este bun și ceea ce Dumnezeu cere de la tine: dreptate, iubire și milostivire» (Mih. VI, 8). Aceste virtuți sînt temeliiile cerului pe pămînt. Lăcomia le atacă. Dacă este un păcat a nu ajuta din avutul nostru, agonisit în mod cinstit, pe semenul nostru căzut în suferință, atunci cît de mare păcat este și ce osîndă vom dobîndi de la Dumnezeu, atunci cînd rivnim a răpi dreptul și bunul altuia? «Vai de cel ce-și sporește averea sa cu ceea ce nu este al său» (Avac. II, 6); «Mai bun este puținul celui drept, decît avuția multă a păcătoșilor» (Ps. XXXVI, 16); «Cel ce umblă după cîștig nedrept, își surpă casa sa» (Prov. XV, 27); «Luați aminte să vă feriți de lăcomie, căci viața cuiva nu stă în prisosul averii sale» (Luca XII, 15); «Voi întru nimic să nu vă purtați cu fratele vostru în chip nelegiuit și hrăpăreț, căci Domnul pedepsește toate acestea» (I Tes. IV, 6).

Din cauză că iubirea de argint și lăcomia produc în viața omului nenumărate alte păcate, Sfîntul Apostol Pavel spune că «Rădăcina tuturor relelor este iubirea de argint, pe care unii poftindu-o, s-au rătăcit de la credință și s-au supus singuri la multe necazuri» (I Tim. VI, 10). Cei stăpîniți de asemenea păcate își pierd mîntuirea, pentru că în sufletul lor și-au ridicat un idol care-l înlocuiește în toate pe Dumnezeu. Aceste două păcate capitale trag după ele nesfirșite alte păcate: furtul din bunul altora, asuprirea, nedreptatea, înșelăciunea, jurămîntul fals, trădarea și vînzarea celor mai scumpe și curate idealuri, împietrirea sufletească, zgîrcenia, desfrîul, uciderea, minciuna, vrăjmășia, ura, clewetirea, ruina familiai și încă multe alte păcate și nenorociri, încît nu în zadar aceste păcate sînt socotite mama și rădăcina tuturor răutăților. «Acest despot ce tiranizează toată lumea, zice Sfîntul Ioan Gură de Aur despre lăcomie, este un vrăjmaș neîmpăcat, o fiară sălbatică, o beznă înfricoșată și prăpăstioasă, o stîncă ascuțită acoperită cu valuri, o mare plină de furtună, un stăpîn aspru și despotic, mai silnic decît orice dușman, un potrivnic neîmpăcat care niciodată nu curmă ura sa»¹⁸. Sfînta Scriptură spune: «Cine iubește avuția, niciodată nu se va sătura de ea» (Ecl. V, 9). Lăcomia este o fiară care cu cît mîncă, cu atît mai tare flămînzește; ea este ca și un om bolnav de febră, care, bînd mereu apă, nădăjduiește să-și potolească febra, în timp ce tot mai rău o stîrnește. Așa de greu înlănțuie acest păcat rațiunea și conștiința omului și atît de mult îi întunecă credința în Dumnezeu, încît «pocăința care vindecă tot păcatul nu folosește

18. Sf. Ioan Gură de Aur, *Șaizeci și patru cuvinte sau predici*, traducere făcută de Ep. Melchior, București, 1833, p. 429-430.

iubitorului de argint, omului lacom»¹⁹. Iuda Iscarioteanul, n-a avut nici un alt păcat decît lăcomia, iubirea de argint. El n-a vîndut pe Domnul din minie, din răzbunare sau din altă răutate, ci numai lăcomia i-a fost de-ajuns ca să-l facă ucigaş de Dumnezeu, iar de la trădare şi apostasie, el a ajuns la deznădejde, la sinucidere. Iuda n-a fost capabil de pocăinţă, pentru că patima lăcomiei de bani este mai rea decît un demon. Demonul nu poate smulge pe Dumnezeu din sufletul omului, pe cînd această patimă, prin vraja şi puterea materiei, prin instinctele şi patimile rele pe care le aprinde în inima omului, îl înşală şi-l orbeşte în așa fel, încît omul se lipseşte pe încetul de Dumnezeu şi se închină acestei patimi.

Puterea şi primejdia răului constă tocmai în tactica lui vicleană de a se ascunde sub chipul plăcerii, pentru a înşela pe om şi a-l pierde. Or, această pagubă lucrînd totdeauna în legătură cu alt păcat capital, mîndria, dispune de cele mai periculoase şi mai ascunse arme. Aceste arme sînt cu atît mai periculoase, cu cît ele alarmează mai puţin straja raţiunii şi a conştiinţei omeneşti. Lăcomia găseşte chiar în necesităţile omului de a-şi conserva viaţa şi de a-şi agonisi bunurile materiale elementare, izvoare puternice şi nesfîrşite de patimi şi ispite. Ea este ca o fiară care tocmai cînd ni se pare că tace şi doarme, se pregăteşte să atace şi se azvîrle cu putere sălbatică asupra victimei. De aceea Sfîntul Ioan Gură de Aur spune că lăcomia este mai rea decît toţi demonii din infern. Ea este rea şi periculoasă pentru că lucrează împreună cu mîndria, cu care se susţine şi se aţîţă reciproc. Lăcomia întreţine focul aprins al plăcerilor excesive, iar mîndria susţine lăcomia prin aţîţarea încrederii nemăsurate în sine, prin uitarea de Dumnezeu şi prin dispreţul faţă de oameni, prin hotărîrea de a nu ajunge pînă la moarte la pocăinţă. Lucrează dimpreună cu orgoliul, la alun-garea lui Dumnezeu din inima omului, pentru ca prin aceasta să ruineze iubirea faţă de aproapele şi să împingă omul împotriva omului, pentru a-l nedreptăţi, asupra şi ucide. Lăcomia împinge pe om pînă şi împotriva lui însuşi, pentru ca înclinaţiile şi simţămintele lui naturale şi raţionale să le schimbe în abuzuri şi patimi ucigătoare de trupuri şi suflete, îndreptînd aceste înclinaţii împotriva lui Dumnezeu şi a naturii, împotriva raţiunii şi a bunului simţ. Ea umple pămîntul cu suferinţe, boli, nenorociri şi moarte prin aţîţarea şi denaturarea actelor menite să servească la conservarea vieţii omeneşti. Pofta şi trufia, așa cum le-a intuit gîndirea într-aripată a Sfîntului Ioan Evanghelistul, au lucrat împreună la căderea primei perechi de oameni şi la izgonirea lor din Paradis. Această colaborare dintre pofta trupului şi a ochilor, împreună cu trufia vieţii, se oglindeşte şi în drama ispitirii Domnului în pustie de către diavolul. Asaltul orgoliului: «Arunca-te jos de pe aripa templului, căci îngerii pe mîini te vor ridica ca să nu-ţi loveşti de piatră piciorul Tău»; asaltul poftei trupului: «Zi pietrelor acestora să se prefacă în pîini»; asaltul poftei ochilor, al iubirii de stăpînire lumească, păcat care a pierdut aţîţia drepti, înţelepţi şi om

19. Justinian Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Tilcurea Evangheliilor*. Cazani, p. 109

meni mari ai lumii : «Apoi L-a dus diavolul pe un munte foarte înalt și arătându-I toate împărățiile lumii și slava lor, I-a zis : «Toate acestea Ți le voi da Ție, dacă vei cădea și Te vei închina mie» (Matei IV, 3—10). Orgoliul și lăcomia au fost deci armele cele mai periculoase cu care diavolul a încercat, fără succes, să răpună pînă și pe Fiul lui Dumnezeu și cu care pe oameni îi prăvălește în sferele cele mai întunecate și mai periculoase ale pierzaniei morale. Iisus Hristos a respins ispita ca om și ne-a întărit și pe noi s-o putem respinge. Duhul răutății pune lăcomia în ultimul loc, zice Sfîntul Ioan Gură de Aur, ca cel mai puternic dintre toate viciile ; el o rezervă pentru sfîrșit, ca cea mai puternică dintre toate armele. Aceasta este ordinea pe care o observă în lupta sa cu Omul-Dumnezeu. El rezervă pentru ultima lovitură, arma care este cea mai puternică pentru căderea celor drepți. Începe cu armele cele mai slabe, pentru a sfîrși cu cele mai tari²⁰.

Toată strădania, toată frămîntarea omului iubitor de argint, a omului lacom, tinde să caute fericirea pămîntească, mulțumirea și pacea sufletească. Oare, reușește omul stăpînit de asemenea patimi să găsească, într-adevăr, ceea ce caută ? Nicidecum. Viața unor asemenea oameni este totdeauna un chin permanent, o mare agitată de furtună, căci ceea ce au nu-i mulțumește și ei se frămîntă mereu pentru ceea ce încă nu au, pentru ceea ce încă doresc. Pe altfel de oameni, posedarea necesarului vieții nu-i potolește, căci ei se luptă mereu după prisos, și de aceea niciodată nu găsesc pacea, nu realizează echilibrul moral interior care duce la mulțumire, la fericire. Schisma dintre rațiune și simțuri pe de o parte și dintre dorință și înfăptuire, pe de altă parte, duce la o continuă încordare și luptă internă, duce la lupta dintre cele două tendințe din ființa omului robit de păcat, despre care vorbește în cuvinte dramatice Sfîntul Apostol Pavel în Epistola către Romani. Un asemenea om mereu se caută pe sine și nu se găsește nicăieri. Viața lui se prezintă ca un cîmp plin de înfrîngeri și ruine, ca un cîmp de luptă din care armonia fericirii și a păcii este străină și absentă. Un asemenea om «rîvnește ca totdeauna să adune mult și să nu cheltuiască nici un bănișor. Dorește să vadă pe Mamona înmulțindu-se și niciodată imputîndu-se. Aceasta dorește mereu și pentru aceasta se amărăște pentru orice ban cheltuit. Nici ziua nu se liniștește, nici noaptea nu se odihnește... se frămîntă în tot ceasul... inima lui este împunsă de întristare și necaz²¹. Acest flux și reflux de valuri, care se lovesc și se resping mereu în inima omului lacom, aceste furtuni ce se renasc mereu, nu-l lasă să guste nici o umbră de mulțumire, de fericire²², căci omul stăpînit de aceste patimi este ființa cea mai chinuită din lume. «Dulce este somnul lucrătorului, dar belșugul bogatului nu-i dă răgaz să doarmă. Este o răutate cumplită pe care am văzut-o sub soare : bogății puse la o parte de stăpînul lor, pentru a lui nenorocire» (Ecl. V, 11—12).

20. Sf. Ioan Gură de Aur, «Oeuvres complètes», vol. VII, p. 100—102.

21. Justinian Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *op. cit.*, p. 167—168.

22. Sf. Ioan Gură de Aur, «Bibliothèque choisie», vol. XXV, p. 84.

Patima iubirii de argint, a lăcomiei, nu ruinează numai pacea lăuntrică a omului, mulțumirea și fericirea sa personală, ci această patimă, mai mult ca oricare alta, a săpat dintru început și sapă mereu la temelia păcii sociale, căci atacă fundamentul păcii sociale, care este dreptatea și iubirea față de aproapele nostru. «Pacea va fi lucrul dreptății, iar roada dreptății va fi liniștea și nădejdea în veci de veci», zice Domnul (Isaia XXXII, 17). Lăcomia, săpînd la temelia dreptății și a iubirii de oameni, subminează deci pacea și liniștea socială. «Omul lacom ațîță cearta» (Prov. XXVIII, 25). Pe teren social, această patimă este izvorul multor rele : al certurilor, al nedreptății, al asupririi ; este cauza marilor frămîntări sociale, a revoluțiilor, a războaielor. Ea surpă ceea ce se cheamă «omenia» dintre oameni. Din această cauză, ea a umplut lumea cu lacrimi și a scaldat pămîntul în sînge. Lăcomia a fost cel mai puternic braț de susținere a noroiului moral și a mizeriei sociale în lume, mizerie ce nu se lasă înfrîntă altfel decît prin sînge și foc. Frîna lăcomiei a fost așa de puternică în calea progresului, în calea dreptății sociale, încît adeseori omenirea n-a fost în stare să înțeleagă omenia, adică respectul față de persoana, de drepturile și bunurile aproapelui. Oamenii asupritori și lacomi încearcă să asocieze pînă și pe Dumnezeu în slujba lor, căutînd să abuzeze de religie și să facă din ea un fel de paznic al bogăției și stării lor, îngrădînd aceste bunuri cu gardul fricii de Dumnezeu și de iad.

Orice bun dobîndit pe cale necinstită, pe cale nemuncită nu numai că nu aduce mulțumirea, liniștea și pacea conștiinței, dar și în ordinea socială nu aduce progres, ci este expus la sancțiuni naturale, la sabia lui Dumnezeu care pe pămînt pedepsește pe fiii neascultării. De această patimă este legat un blestem nu numai în ceruri, ci și pe pămînt, iar oamenii stăpîniți de idolul lăcomiei sînt numiți în Sfînta Scriptură «Fiii blestemului» (II Petru II, 14). De aceea Sfîntul Apostol Pavel scrie : «Faceți să piară ceea ce alcătuieste în voi omul cel pămîntesc... lăcomia, care este o slujire de idoli și pentru care vine mînia lui Dumnezeu peste fiii neascultării» (Col. V, 3—7), iar Vechiul Testament scrie : «Omul lacom se grăbește să se îmbogățească, dar nu-și dă socoteala că lipsa va veni peste el» (Prov. XXVIII, 22); «Cel ce umblă după cîștig nedrept, își surpă casa sa» (Prov. XV, 27) : «Vai de cel ce-și sporește averea cu ceea ce nu este al lui» (Avac. II, 6).

În nenumărate locuri din Sfînta Scriptură sînt prevăzute de Dumnezeu pedepse vremelnice, necazuri grele și ispășiri aspre pentru cei ce păcătuiesc prin lăcomie împotriva drepturilor celor slabi și lipsiți. Aceste amenințări sînt grele și înfricoșate nu numai pentru viața viitoare, ci și pentru viața aceasta pămîntească : «Pentru cei ce nu știu să meargă după pravilă și strîng comori de silnicie și prăpăd» (Amos III, 10), Sfînta Scriptură prevede : «După cum paieile sînt mistuite de foc și iarba uscată de flăcări, tot astfel rădăcina lor va fi topită ca pleava și floarea lor va fi spulberată ca cenușa, căci au călcat legea Domnului» (Isaia V, 23—24); «Cum sînt cuștile pline de păsări, așa sînt casele lor pline de înșelătorie. Prin aceasta s-au ridicat și s-au

îmbogătit ei, s-au făcut groși și grași și în rele au întrecut orice măsură...» (Ier. V, 27—28); «De aceea casele lor vor trece la alții; tot așa și țarinesele lor, căci fiecare din ei, de la mic până la mare, este robit de lăcomie» (Ier. VI, 12—13); «Vai de cel ce-și sporește averea cu ceea ce nu este al său și se împovărează cu povara datorțiilor. Vai de cei ce strâng ciștiguri nelegiuite pentru casa lor și își așează sus de tot cuibul, ca să scape de mâna nenorocirii» (Avac. II, 6—9); «Pentru că voi ați călcat în picioare pe cei sărmani, cu toate că ați zidit case de piatră, nu le veți locui și cu toate că ați sădit viță de bun soi, nu veți bea din vinul ei, căci ați fost asupritori ai celui drept și izgonitori ai celor săraci» (Amos V, 11—12); «Faceți judecată dreaptă și mîntuiți pe cel obișnuit de mâna obișnuitorului, pentru ca să nu izbucnească mînia Mea ca focul și pentru ca să nu se aprindă din pricina faptelor voastre celor rele, așa încît nimeni să n-o stingă» (Ier. XXI, 12); «Osînda lor de mult e pregătită și pieirea lor nu doarme» (II Petru II, 3).

Din cauza pericolului pe care-l prezintă asupra mîntuirii și a patimilor excesive la care se dedă omul ce rîvnește la bunurile aproape lui, Mîntuitorul prevede pentru viața viitoare o prăpastie de netrecut între cei lacomi și cei asupriți. Strigarea lui Avraam către bogatul lacom și zgîrcit sună: «Între noi și voi, mare prăpastie este, astfel încît nimeni de la noi la voi și nici de la voi la noi nu poate trece». Această sentință aspră și dreaptă este întărită de altă hotărîre mai înfricoșată a Mîntuitorului: «Duceți-vă de la Mine, blestemaților, în focul cel veșnic, căci flămînd am fost și nu M-ați hrănit, insetat și nu Mi-ați dat să beau, gol și nu M-ați îmbrăcat...». Vorbînd despre acest tablou al judecării din urmă, Sfîntul Ioan Gură de Aur spune că toată asprimea judecării lui Dumnezeu se va concentra asupra acestui singur păcat, lăcomia, ca unul care dă naștere la toate relele morale și sociale. Se pare după cum spune acest mare Părinte bisericesc, că Hristos nu va veni la sfîrșitul veacurilor decît pentru a pedepsi abuzurile, asuprirea și nesimțirea omului lacom și zgîrcit față de aproapele său în lipsă și suferință²³. Această osîndă grea a lăcomiei se explică prin faptul că ea subminează temeliile de susținere a echilibrului moral și social: dreptatea, iubirea și pacea. După învățătura Sfintei Scripturi «Fiii lui Dumnezeu și fiii diavolului» se cunosc după felul cum împlinesc sau nu aceste porunci de bază: binefacerea și dreptatea față de semenul nostru. De aceea și ultima judecată se va face după aceste jaloane de foc.

Rațiunea sănătoasă și natura se mulțumesc cu necesarul, însă lăcomia nu zice niciodată că-i de ajuns. Trebuințele de viață ale creștinului trebuie să fie simple, modeste, raționale. Patimile însă, în frunte cu lăcomia, înmulțesc la nesfîrșit aceste trebuințe. Dacă pentru satisfacerea acestor trebuințe închipuite nu ajung resursele proprii, atunci lăcomia caută să violeze drepturile și bunurile semenilor noștri, pe care le socotește ca un fel de supliment al nevoilor sale, tulburînd

23. Bourdaloue «Oeuvres...», vol. I, Paris, 1904, p. 163—169.

însăși pacea socială, subminînd însăși dreptatea și iubirea. «Tu însă, omul lui Dumnezeu, fugi de acestea și propășește în dreptate, în creștință, în iubire, în răbdare și în blîndețe» (I Tim. VI, 11).

Cum se poate elibera omul de lăcomie? Întreabă Sfîntul Ioan Gură de Aur: «El va putea dacă va începe să suprimă prisosul»²⁴, căci cu cît omul caută să acumuleze mai mult peste necesarul vieții sale, cu atît această sete sporește și devine mai neînfrînată. Leacul pentru vindecarea de această boală morală este deci numai înfrînarea, cumpătarea. «Contraria contrariis curantur». Sfîntul Ioan Gură de Aur²⁵ spune că lăcomia nu se poate micșora decît dacă îi opunem o rezistență hotărîită. Cumpătarea este virtutea ce pune frîul rațiunii tuturor poftelor care tirăsc pe om dincolo de limitele necesare ale naturii. Ea vine ca un braț de sus ce întoarce înapoi poftele cele rele și le încadrează în marginile rațiunii și ale necesității naturale, revărsînd asupra omului harul fericirii, al mulțumirii și al îndestulării, al păcii și al echilibrului moral. Ea arată omului binele și-l face să înțeleagă că binele constă în a urma voia lui Dumnezeu și rațiunea sănătoasă. Tot ce este împotriva rațiunii și împotriva voinței lui Dumnezeu este dăunător și greșit. Cumpătarea învață pe om că el are dreptul și datoria de a se strădui pentru conservarea vieții lui, fără însă a-și distruge trupul și sufletul prin patimi și abuzuri; că el are dreptul și datoria de a-și agonisi bunuri materiale pentru asigurarea unui trai bun și îndestulat, fără însă a viola drepturile și bunurile altora, fără a stînjiți binele semenilor și progresul obștesc. Nici Sfînta Scriptură, nici dreptul natural nu îndreptățesc pe om de a agonisi și de a păstra pentru sine mai mult decît ceea ce ajunge în vederea unui trai echilibrat, îndestulat și liniștit. Sfîntul Pavel ne îndeamnă ca, în folosirea bunurilor materiale, să căutăm să fie potrivelă, să nu aibă adică unii de prisos, iar alții să ducă lipsă. Creștinul nu trebuie deci să-și sporească avutul împotriva poruncilor lui Dumnezeu de dreptate și iubire, împotriva rațiunii sănătoase și drepte, împotriva binelui și interesului obștesc. «Mai bine puțin și cu dreptate decît agoniseală multă cu strîmbătate» spune înțeleptul Solomon (Prov. XVI, 8); «Vai de cel care-și zidește casa sa din nedreptate și-și face încăperi din fărâdelege, care silește pe aproapele să-i lucreze degeaba și nu-i dă plata lui» spune proorocul Ieremia (XXII, 13); «Să nu aveți năravul iubirii de argint ci să vă mulțumiți cu ce aveți», spune Sfîntul Apostol Pavel (Evr. XV, 3); «Cel ce urăște cîștigul nedrept, va trăi multă vreme» (Prov. XXVIII, 16); «Vai de cel ce sporește averea sa cu ceea ce nu este al său» (Avac. II, 6), iar Sfîntul Apostol Pavel, spune: «Argintul și haina și aurul nimănui n-am poftit» (Fapte XX, 22); «Lăcomia nu trebuie nici să se pomenească la voi» (Efes. V, 3).

Sfîntul Ioan Gură de Aur ne spune că Dumnezeu ne oprește de a îngrămădi bunuri pămîntești peste trebuințele firii, fiindcă acestea ne leagă prea pătimaș de ele și ne fac nesimțitori la suferințele aproa-

24. Sfîntul Ioan Gură de Aur, «Oeuvres complètes», vol. VII, p. 484-497.

25. *Ibidem*, p. 495-498.

pelui nostru, ne antrenează spre lăcomie și ne îndepărtează de Dumnezeu.

Desigur, avuția privită în sine, nu este nici bună, nici rea. Ea se face bună sau rea după vrea omului, ca și limba lui. Cu limba lui omul grăiește și binele și răul, după voință; cu aceeași limbă grăiește și virtutea, dar face și înfricoșătoare păcate. Același lucru se întâmplă și cu bogăția. Binele sau răul bogăției este după vrea omului²⁶. Când Sfântul Apostol Pavel spune că iubirea de argint este rădăcina tuturor relelor, el înțelege prin aceasta pofta neînfrinată după avuții, dar nu că avuțiile în sine ar fi rădăcina tuturor relelor, ci falsa înțelegere a rostului lor, nedreptatea și abuzurile săvârșite în folosința lor. Pericolul moral și social al avuției depinde deci de rațiunea, de voința și de înțelegerea omului față de rostul și menirea ei. Nu limba este vinovată de nelegiuirile ce le vorbim și le punem la cale prin mijlocirea ei, ci vinovată este mintea stricată a omului și răutatea lui, care folosește rău limba. La fel este și avuția. De aceea prin cuvântul «bogat» din Evanghelie: «Mai ușor va trece funia prin urechile acului decât bogatul în împărăția cerului, Iisus înțelege, după cum spune Sfântul Ioan Gură de Aur, nu pe omul care are bunuri multe, ci pe acela care este sclavul lor»²⁷.

Realitatea ne arată că avuția poate fi cea mai bună slugă, dar și cel mai rău stăpîn. Depinde de rațiunea și conștiința omului. Prin abuzurile pe care omul le face prin mijlocirea ei, avuția servește drept combustibil pentru a aprinde și a întreține cele trei mari pofte: «Pofta ochilor, pofta trupului și trufia vieții». Aceste pofte întrețin toate nelegiuirile de pe pămînt și în special nedreptatea și asuprirea. De aceea asupra avuției atrag atenția toate religiile de pe pămînt, pentru pericolul ce-l prezintă înțelegerea ei falsă și excesele la care ne poate antrena. Ea ne seduce foarte ușor prin abuzurile de plăceri pe care le sugerează și le prilejuește, acoperindu-se în mod exagerat cu pretextul necesității. Dar războiul omului cu pericolul venit din partea lăcomiei este un război în care omul nu poate fi învins fără voia lui, dacă știe să-i puie la timp frîul rațiunii și al cumpătării. «Deci pe nedrept învinuim bogăția, socotind-o că ea ar duce pe om în chinurile iadului. Bogăția nici nu mîntuiește, nici nu duce pe om la suferințele iadului, ci folosirea bogăției pentru fapte bune mîntuiește, iar folosirea ei în rele, osîndește pe om la chinurile veșnice»²⁸.

Specificul tuturor patimilor și în special al lăcomiei este faptul că ele nu vor să știe de nici o limită. Dacă li se îngăduie să se cuibărească în sufletul omului și nu sînt potolite la timp, omul devine robul lor și geme sub jugul lor toată viața, fiind expus la cele mai nenorocite urmări. «Învingători ai lăcomiei fiind, zice Sfântul Ioan Gură de Aur, veți fi în același timp învingători ai tuturor monștrilor pe

26. Justinian Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *op. cit.*, p. 269—270.

27. Sf. Ioan Gură de Aur, «Oeuvres complètes», vol. VII, p. 494—497.

28. Justinian Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *op. cit.*, p. 272.

care ea îi naște»²⁹. Dacă omul va înfrîna la timp această patimă periculoasă, toate puterile infernului vor capitula în fața lui.

Mîntuitorul Iisus Hristos, ne arată, cu prisosință, greutățile ce se ivesc în calea mîntuirii pentru omul stăpînit de demonul lăcomiei, căci «mai ușor va trece funia corăbiei prin urechile acului, decît un asemenea om în împărăția cerului». Sfîntul Apostol Pavel spune despre oamenii lacomi că ei cad în tot felul de ispite și curse, în multe poftes vătămătoare și nesocotite care cufundă pe oameni în necazuri și în pierzare, căci rădăcina tuturor relelor este iubirea de argint (I Tim. VI, 9). «Să știți că nici un lacom, ca unul ce este slujitor de idoli, n-are moștenire în Împărăția lui Hristos». (Efes. V, 5). Pentru a ne preveni pe noi de pericolul ce vine din partea unei supraprețuiri a bunurilor materiale, Mîntuitorul Hristos ne dă cea mai strălucită pildă cu viața Sa, de la leagăn pînă la Golgota. «Vulpile au vizuini și păsările cerului cuiburi, iar Fiul Omului n-are unde să-și plece capul» (Luca II, 58). Hrana Lui de toate zilele a fost strictul necesar, iar mormîntul în care a fost depus trupul Său I-a fost dăruit de un prieten. Din această pildă, omul trebuie să învețe că nu trebuie să-și încarce cu povară prea mare corabia vieții sale pe apele acestei lumi, căci dacă corabia va fi prea împovărată, se va scufunda în adîncul apelor vrăjmașe. «Iar dacă omul încarcă și strînge numai atît cît îi este de trebuință, zice Sfîntul Ioan Gură de Aur, pot să vină furtuni cît de puternice, el va trece primejdia cu ușurință. Deci să nu dorim mai mult decît avem trebuință, ca să nu pierdem totul; să nu pășim peste marginile avenite, ca să nu fim lipsiți de toate»³⁰. Omul care stăpînește mai mult decît reclamă trebuințele sale, stăpînește pe nedrept, zice Fericitul Augustin, iar Clement Alexandrinul în opera sa *Pedagogul* afirmă de asemenea, că trebuința este măsura dreptului de folosință.

Agonisirea de bunuri pămîntești contra poruncilor lui Dumnezeu, contra naturii și a rațiunii, peste marginile trebuințelor firești și în paguba aproapelui sau a binelui obștesc, este izvor a nesfîrșite nedreptăți și fărâdelegi morale și sociale, precum și izvor de nefericire, neliniște, nenorociri și moarte sufletească.

În patria noastră, izvorul tuturor bunurilor este munca cinstită. Tot omul are dreptul la muncă și cel ce muncește are toate cele necesare vieții de toate zilele. Munca este singurul factor ce îndreptățește agonisirea de bunuri materiale pentru trebuințele omului. Din fondul obștesc se pot revărsa nesfîrșite realizări și binefaceri pentru fericirea și îndestularea întregului popor și pentru ridicarea scumpei noastre patrii, Republica Socialistă România, pe culmile cele mai înalte ale culturii și civilizației.

Pr. MIRCEA ȘFICHI-Iași

29. Sf. Ioan Gură de Aur, «Bibliothèque choisie», vol. XXV, p. 119.

30. Sf. Ioan Gură de Aur, *Șaizeci și patru cuvinte*, trad. Ep. Melchisedec, p. 430-431.

DIN TRECUTUL
BISERICII NOASTRE

**UNDE ȘI CIND A LUAT FIINȚA
LEGENDA DESPRE ATÎRNAREA CANONICĂ
A SCAUNELOR MITROPOLITANE DIN ȚARA
ROMÂNEASCĂ ȘI DIN MOLDOVA
DE ARHIEPISCOPIA DE OHRIDA**

— NOTE PE MARGINEA UNEI INTERPOLĂRI —

După publicarea «foarte bogatei cercetări a profesorului I. Bogdan despre documentele false privind epoca lui Ștefan cel Mare»¹ (printre care se numără și schimbul de scrisori din anul 1456—1457 dintre marele domn și Dorotei, arhiepiscopul de Ohrida)² și după apariția temeinicului studiu al prof. Mihail Lascaris privind atîrnarea scaunelor mitropolitane din Țara Românească și din Moldova de arhiepiscopia de Ohrida³, s-a crezut că legenda atîrnării Mitropoliilor române de Ohrida într-adevăr «cade, după cuvîntul lui N. Iorga, în rîndul acelor greșeli tradiționale care nu se mai discută și n-ar fi trebuit,

1. A. I. Jacimirskij, *Grigorij Camblak*, S. Peterburg, 1901, p. 295; apud Diac. Nic. M. Popescu, traducere din rusește în «Amvonul», XVIII (1915), p. 233.

2. I. Bogdan, *Correspondența lui Ștefan cel Mare cu arhiepiscopul de Ohrida, an. 1456/57; Documente false atribuite lui Ștefan cel Mare*, în «Bul. Com. Ist. a României», vol. I, București (1915), p. 106—122.

3. Michel Lascaris, *Joachim, métropolit de Moldavie et les relations de l'église moldave avec le patriarcat de Peč et l'archevêché d'Achris au XV-e siècle*, în «Bulletin de la Section historique de l'Académie Roumaine», Bucarest (1927), t. XIII, Extras. Cf. și *Recenzia* semnată V. Laurent, în «Échos d'Orient», 32-e année (1929), p. 237—238.

poate, să fie discutate niciodată»⁴. Totuși această mult disputată problemă pare a nu fi încă lămurită; sau cel puțin așa apare după cele petrecute în vremea din urmă în știința istorică românească. De pildă acum, decurînd, Pr. Paul Mihail din Iași aduce din nou în 'privești această «renumită și disputată corespondență» printr-o notă însoțită de o fotocopie, scoasă după una din multele copii trase de Victor Grigorovici după pretinsa «corespondență» a lui Ștefan cel Mare cu Dorotei, arhiepiscop de Ohrida, *înclinînd pasă-mi-te spre părerea c-ar fi autentică*⁵.

Fără îndoială aportul Pr. Paul Mihail la limpezirea acestei disputate corespondențe este binevenit: Dă la iveală încă o copie după pretinsa corespondență. Această altă copie, aflată de dînsul în 1931 în arhiva metocului din 'Constantinopol al Sfîntului Mormînt, este scoasă tot în București de V. Grigorovici, la 8 noiembrie 1845, după copia originală «din manuscrisul» meu, zice dînsul, și înmînată probabil de el⁶ călugărilor aghiotafiți din Mînăstirea Văcărești⁷. Aportul Pr. Paul Mihail este binevenit încă și din alt punct de vedere: Dă pe față lipsa de acrivie a lui V. Grigorovici dovedită de multele deosebiri de lectură dintre această copie⁸ și fotocopia după «original», publicată de I. Bogdan⁹.

Pretinsul schimb de scrisori și corolarul lor, atîrnarea eparhiilor țarilor române de Ohrida înainte și după căderea Constantinopolului (1453), au fost însă puse din nou în discuție îndată după al doilea război mondial; adică înainte să fi venit Pr. Paul Mihail cu contribuția sa. Așa prof. Ion I. Nistor, într-o comunicare la Academia Română, în anul 1945, împărtaşind punctul de vedere al lui I. Bogdan și M. Lascaris respinge părerea că Mitropoliile românești ar fi fost supuse cîndva canoniceste de Arhiepiscopia de Ohrida¹⁰. Pe de altă parte Prof. Alexandru Elian, în studiul său: *Legăturile mitropoliei Ungrovlahiei cu Patriarhia de Constantinopol și cu celelalte Biserici Ortodoxe*, cercetînd în treacăt și pe cele cu Ohrida, își dă cu părerea «că concluziile trase de I. Bogdan asupra non-autenticității corespondenței amintite sînt mai puțin convingătoare decît se bănuia și că — într-un cuvînt — măcar în ce privește Moldova, existența unor legături canonice cu Arhiepiscopia de Ohrida, în secolele al XV-lea și al XVI-lea, nu poate fi tăgăduită, deși nu trebuie să i se exagereze importanța»¹¹.

4. N. Iorga, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a Românilor*, ed. II, București, 1928, vol. I, p. 46.

5. Paul Mihail, *K voprosu o perepiske moldovlahijskogo voevody Stefana Velikokogo c arhiepiskopom Pervoj Justinianij Dorclheem*, în «Revue des études sud-est européennes», t. IV (1966), p. 239—247. Pentru celelalte ediții cf. I. Bogdan, *op. cit.*, p. 106—109.

6. *Ibidem*, p. 239—240 al. a și c. O traducere în românește după o altă copie s-a publicat însoțită de o notiță în «Magazinul istoric pentru Dacia», București, 1845, t. I, p. 277—278. Copia este azi în Bibl. Acad. R. S. România, fotocopie Pl. I și II în «Buletinul Comisiunii Istorice», au. I (1915).

7. *Ibidem*, p. 239, al. c.

8. *Ibidem*, p. 241, al. c.

9. I. Bogdan, *op. cit.*, planșa 1—2.

10. Ion I. Nistor, *Legăturile cu Ohrida și Exarhatul Plaiurilor*, în «Anal. Acad. Române», sect. ist., seria III, t. XXVII, (1945). Extras, p. 27 și passim.

11. Al. Elian, *Legăturile Ungrovlahiei cu Patriarhia de Constantinople și cu celelalte Bi-*

Așadar dacă procesul atîrnării Bisericii noastre de Arhiepiscopia de Ohrida, după întemeierea mitropoliilor, «este mai complex» decît s-a crezut, înseamnă că dosarul acestei cauze este încă deschis și cere o nouă dezbateră, ori cel puțin o completare de informație. Drept aceea adăugăm și noi acum la dosarul «mult disputatei probleme» o mică contribuție: *Un document* care nu este nici inedit¹², nici necunoscut¹³, dar a cărui însemnătate pentru legăturile cu problema atîrnării noastre bisericesti de Ohrida a rămas neobservată și nefolosită.

*

1. Documentul a fost descoperit de academicianul sîrb Dorde Sp. Radojičić și publicat în anul 1956 cu scopul de a dovedi îndeletnicirile cărturărești ale monahilor sîrbi din Mînăstirea Hilandar (Atos) din secolul al XVI-lea și de a ne încredința că ieromonahul Macarie, egumenul acestei mînăstiri (cca 1525—1533), care apare autor al primei dintre cele trei părți alcătuitoare ale izvodului, ar fi una și aceeași persoană cu Macarie primul tipograf muntenegrean (1493—1495) și cu Macarie primul tipograf român (1507—1512)¹⁴. Actul a fost publicat și la noi, numai în parte de Prof. Damaschin Mioc, cu singurul scop de a dovedi că acest egumen este în adevăr fostul prim tipograf român, «smeritul monah și preot Macarie»¹⁵. De aceea noi vom reproduce (în fotocopie, în transcriere și în traducere) numai părțile nepublicate de Prof. Damaschin Mioc.

Documentul este scris cu semiuncialele *sistemului de scriere sîrbesc* din secolul al XVI-lea, pe două file găsite în colecția de manuscrise vechi sîrbești a lui Dușan Vuksan împreună cu manuscrisul sîrb din care căzuseră: *Sintagma lui Matei Vlastare*. Avem deci în față o *evidență interpolare într-un text vechi*.

Interpolarea este scrisă asemeni întregului manuscris pe file mari de hîrtie (33,5 × 23,5), pe o singură coloană și fără paginație. Manuscrisul nu are colofon, care să ne spună data și locul copierii, însă la sfîrșitul *interpolării* o însemnare grăiește: «Aceasta am scris eu, smeritul mitropolit de Novo Brdo, Nicanor, în anul 7043 (1534—1535). Pentru această eparhie a fost turburată Marea Biserică de Ohrida, de un oarecare Pavel, mitropolit de Smederovo, șapte ani, dar nicidecum n-a fost pace din pricina raskolului (răzmiriței), după cum spune aceasta și scrisoarea patriarhicească de la sfîrșitul acestei cărți»¹⁶. Așadar știm lămu-

serici ortodoxe, în «Biserica Ortodoxă Română», LXII (1959), p. 910 și *Moldova și Bizanțul în secolul al XV-lea*, Extras din «Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare», București 1964, p. 119 nota 1 și p. 146 nota 2. Cf. și Silviu Anuichi, *Raporturile dintre patriarhia de Ypec și cea de Ohrida între sec. XIV—XVIII*, în «Studii teologice», XIV (1962), p. 376.

12. Dorde Sp. Radojičić, «O Knjize Plolomeja». *Dva stara srpska geografska «Tikovanija»*, («Din cartea lui Ptolemeu», — Două tilcuiuri geografice vechi sîrbești), în «Istoriski Casopis», («Revue Historique», Organe de l'Institut des sciences historiques de l'Academie serbe des sciences), Beograd, 1956, Livre VI, p. 62 și fotocopia.

13. Damaschin Mioc, *Date noi cu privire la Macarie tipograful*, Extras din «Studii». *Revistă de istorie*, XVI (1962), p. 432 și fotocopia, p. 434—435.

14. Dorde Sp. Radojičić, *op. cit.*, p. 55—61.

15. Damaschin Mioc, *op. cit.*, p. 432.

16. «La sfîrșitul acestei cărți», nu se află nici o scrisoare patriarhicească. (Dorde Sp. Radojičić, *op. cit.*, p. 58). Dar este vorba de «scrisoarea-hotărîre» a patriarhului ecumenic Ieremia al II-lea (1523—1537), publicată de A. Papadopulo-Keramevs în «Vzantijskij Vremenič» t. III (1896), p. 119.

rit că autorul, cel puțin moral, al *interpolării* acestui document în textul *Sintagmei lui Matei Vlastare* este Nicanor, mitropolit de Novo Brdo; iar isprava s-a săvârșit în anul 1534—1535.

«Din Cartea lui Ptolemeu despre eparhia Ohrida» sau «Două tilcuiuri geografice vechi sîrbești» sau «Notița lui Nicanor», cum numește editorul această *interpolare*, este o alcătuire din trei părți ușor de deosebit, puse pe seama a trei autori. Începutul («titlul» îi spune editorul) scris cu cerneală roșie, sună așa «Din Cartea lui Ptolemeu despre eparhia Ohrida»¹⁷. El apare în fotocopia anexă la sfîrșitul rîndului al XII-lea, pl. 1. Acad. D. Sp. Radojčić, de la care împrumutăm *euristica* privind acest act spune că această «carte» ar fi *Geografia lui Ptolemeu*¹⁸ și că monahii sîrbi de la Atos au putut lua cunoștință despre Dacia și despre hotarele ei dintr-un vestit manuscris al acestei opere «à la portée des moines serbes de l' Athos», scris în secolul al XII-lea, pe vremea cînd locuia închinoviat în Mînăstirea Vatopedi și Sfîntul Ștefan Nemaiaja.

Cele trei părți alcătuitoare ale *interpolării*, cu trei nume, din *Sintagma lui Vlastare* sînt: a) «Tîlcuirea¹⁹ egumenului Hilandarului taha Macarie (...) despre țările dacice și despre hotarele lor», alcătuită, după cum vedește interpretarea textului, în anii 1526—1529; b) «Tîlcuirea lui Dimitrie Cantacuzen despre țările dacice», alcătuită în a doua jumătate a secolului al XV-lea și c) o mică *însemnare* scrisă în anul 1534—1535 de Nicanor, mitropolit de Novo Brdo, al cărui cuprins l-am dat mai sus. Aceste două interpretări «Din Cartea lui Ptolemeu despre eparhia Ohrida» și mica *însemnare* de la sfîrșitul lor au fost interpolate în textul *Sintagmei lui Matei Vlastare*, într-un loc ușor de controlat urmărind fotocopiile anexe sau transcrierea²⁰. Așa primele douăsprezece rînduri din pl. 1 fac parte din textul *Sintagmei lui Vlastare*, versiunea sîrbă, paragraful intitulat: «A Ohridului, care și bulgară se numește...», litera (СЪСТАВЪ, τὸ στοιχείον) Ⓔ, cap. 11. *Interpolarea începe* la sfîrșitul rîndului al XII-lea pl. 1, și se termină la sfîrșitul rîndului al XXVII-lea, pl.

sub titlul *Izê istorij Ohridskoj i Ipekskoj patriarhij*, trimisă arhiepiscopului de Ohrida, Prohor, (1524—1550) în anul 1530 (7039) septembrie. Cf. și Petar Kostić, *Dokumenti o buni Smederevskog episcopa Pavla protiv potčijêvanjêja Pečke partrijaršije arhijepiskopfi Ohridskoj* (Documente despre rascolul lui Pavel, episcop de Smederevo, împotriva subordonării Patriarhiei de Perci sub Arhiepiscopia de Ohrida) în «Spomenik Srpske Kraljêvske Akademije», LVI (48), Beograd, 1922, doc. 11, (4), p. 33—34.

17. Ⓔ Τὴ ΚΗΝΖῆ ΠΤΟΛΩΜΕΑ ἠ ΟΥΡΗΔΑΚΟΝ ΕΠΑΡΧΙΗ.

18. Κλαύδιου Πτολεμαίου, Γεωγραφικῆ ὑφῆγησις (Klaudiu Ptolemeu, *Indreptar geografic*) manuscris grec în Biblioteca Mînăstirii Vatopedi, din secolul al XII-lea, cu 42 hărți, editat în facsimil de Sevastianof și Langlois la Paris în anul 1867. Apud Heinrich Brockhaus, *Die Kunst in des Athosklöstern*, Leipzig, 1891, p. 165 nota 4. Cf. și Vladimir Iliescu, Virgil Popescu și Gheorghe Ștefan, *Izvoare privind istoria României*, București, 1964, I, p. 534 et passim.

19. P. P. Panaitescu, *Liturgierul lui Macarie 150*, p. LVII, semnalînd «acest text incurcat» îl socotește «tradus desigur din grecește»; iar Damaschin Mioc, *op. cit.*, p. 432, traduce cuvîntul slav *tljkovanie* în românește «tlmăcire». Noi traducem *tilcuire*, *tilcovanie*, *interpretare*, *exegeză*, *lămurire*. Cf. Fr. Miklosich, *Lexicon paleoslavico-greco-latinum*, Vindobonae, 1862, *sub verbo* și I. Bogdan, *Cronica lui Constantin Manase*, «glosar», București, 1922, p. 420.

20. Cf. St. Novaković, *Matije Vlastara Sintagmat*, slovenski prevod vremena Dûsanova, ed. Ljub. Stojanović, în «Zbornik de l'Academie serb», Beograd, IV (1907).

2²¹. Ea prinde mai mult de 42 rînduri, din cele 58 cîte încap pe amîndouă paginile manuscrisului.

2. Izvodul a ajuns pînă la noi ca un text interpolat într-un manuscris din secolul al XVI-lea al *Sintagmei lui Matei Vlastare*, copiat de «prezviterul Iovan», care-și însemnează numele la sfîrșitul săstavei €²²; iar *interpolarea* este scrisă de Nicanor în anul 1534—1535, adică la vreo șapte ani după ce «raskolul» pornit de Pavel, mitropolit de Smederevo, începuse să tulbure eparhia de Ohrida.

Înainte însă de a trece mai departe e nimerit să ne oprim puțin, pentru a face cunoștință mai de aproape cu persoanele pomenite în documentul interpolat, — lucru ce va înlesni mult interpretarea acestui document.

La sfîrșitul *interpolării* se spune limpede: «Aceasta am scris eu, smeritul mitropolit de Novo Brdo, Nicanor, în anul 7043»²³ etc. Acest arhieru este persoană binecunoscută în istoria bisericească și culturală a sîrbilor. El a păstorit eparhia de Novo Brdo prin anii 1528—1551 și a fost cel mai apropiat colaborator al arhiepiscopului de Ohrida, Prohor²⁴. Îndrăgostit de carte, a scris cărți sau a dat altora să i le scrie ori să i le diortosească, și chiar a tipărit una. A avut bibliotecă proprie și a înființat o tipografie în Minăstirea Gracianița, reședința mitropoliei sale, din teasurile căreia a ieșit un *Octoih Peatoglasnic* (Graeanica, 7047²⁵). Și, fapt încă nelămurit pînă acum, mitropolitul Nicanor apare alături de arhiepiscopul său Prohor în *Pomelnicul Minăstirii Bistrița din Moldova*²⁶. Despre acest lucru vom arăta mai departe cum s-a întîmplat, dar și pînă atunci adăugăm: Cît de «apropiat colaborator al arhiepiscopului Prohor» a fost acest mitropolit de Novo Brdo²⁷! În adevăr el a jucat un rol însemnat, după cum vom vedea, la înăbușirea răzmiriții pomenite în *interpolare* și la demersurile făcute de Prohor pentru a-și însuși eparhii străine.

Macarie, egumenul Hilandarului, autorul primei tilcuiri, este cunoscut și în documentele noastre. În anul 1525, lunile mai—iunie, îl aflăm în Țara Românească unde primește de la Radu Vodă de la Afumați un obroc de 11300 aspri pentru Hilandar, 1200 aspri pentru «lăcașul numit Turnul lui Arbănaș» și 1000 aspri pentru sine²⁸. Se poate bănui

21. Cf. *Ibidem*, p. 272 și Μαθαίου τοῦ Βλασταρέου Συντάγμα κατὰ στοιχεῖον, ἰν Συντάγμα τῶν Θεῶν καὶ ἱερῶν κανόνων, G. A. Ralli și M. Potli, Athena, 1959, v. 6, p. 258. Mai departe cităm presc. *Sintagma ateniână*, v. și p. 22. D. Sp. Radojičić, *op. cit.*, p. 50.

23. Слѣ писанъ азъ смѣрении митрополантъ нова брѣдскѣи, Никаноръ : въ лѣтъ

4311г.

24. Ivan Snegarov, *Istoriја na Ohridskata arhiepiskopija-patriaršija olē padanaeto i podē turcīē do nejnoto unišćozenie*, (1439—1767). (Istoria arhiepiscopiei-patriarhiei Ohrida de la căderea sub turci și pînă la unirea ei (1439—1767), Sofia, 1932, p. 236.

25. Dijan Madaković, *Grafika srpskihj stamparihj knjigaj*, Beograd, 1958, p. 157—161, 222—223 și pl. 98.

26. Bibl. Acad. R. S. România, *ms. slav.*, nr. 78 f. 15, rînd. 10—12 și Damian P. Bogdan, *Pomelnicul Minăstirii Bistrița*, București, 1911, p. 58 și 81.

27. Ivan Snegarov, *op. cit.*, p. 236.

28. Bibl. Acad. R. S. România, *Fotocopiile* LXII/14 și 15.

însă că el, cit a egumenit Minăstirea Hilandar, a venit și altă dată în Țara Românească, dacă nu și cu alt rost măcar pentru a primi obrocul anual hărăzit Hilandarului de Vlad vodă Călugărul, printre ai cărei ctitori se numărau începînd cu el, și domnii românești²⁹. Peste opt ani (1533) vom da de el și la Suceava, venit să capete și de la Petru Vodă Rareș, pe care-l va face și pe el ctitor al Hilandarului, un obroc de 3300 aspri anual³⁰.

Aceste milostenii precum și «Tilcovania despre țările dacice și despre hotarele lor» din *interpolare* au făcut pe editorul acestui document să creadă, «că acest Macarie este una și aceeași persoană cu Macarie primul tipograf sîrb și primul tipograf român»³¹.

Dimitrie Cantacuzen, autorul «Tilcuirei despre țările dacice», era de obîrșie grec, poate din marea familie a Cantacuzinilor, care trăiau risipiți prin toate țările balcanice. El era probabil fiul unui Cantacuzen, vameș prin anul 1441 la Novo Brdo. Fiul său, Dimitrie, scriitor sîrb, a trăit în a doua jumătate a secolului al XV-lea și «pentru el (...) a fost întocmită o culegere în limba greacă, în 1447, cu scrierile lui Pindar și Eschile»³². Dar unde și cînd a scris, și mai virtos cu ce scop, «Tilcovania» din textul interpolat în *Sintagma lui Vlastare*, nu se știe nimic. De asemenea Dimitrie Cantacuzen este autorul care a scris, prin anii 1469—1479, *Viața Sfîntului Ioan. de la Rila*³³.

Despre Pavel, mitropolit de Smederevo, vom stăruii mai mult cînd vom spune cuvînt despre mișcarea de restaurare a Patriarhiei sirbe de Peci, pornită de el în anul 1527.

3. Manuscrisul sîrb, *Sintagma lui Vlastare*, în care s-au interpolat cele «două tilcuii geografice vechi sîrbești», nu are colofon care să ne spună data și locul unde a fost copiat. Știm însă că este prescris de un «prezviter Iovan», care și-a însemnat numele la sfîrșitul literei G³⁴ din acest manuscris. Mai mult decît atîta nu știm despre el. Dar se poate zice cu oarecare apropiere de adevăr, că lucrul lui, inclusiv interpolarea «Din Cartea lui Ptolemei (...)», săvîrșit chiar în vremea «raskolului» mitropolitului de Smederevo, Pavel, nu pare străină de această mișcare. În adevăr editorul documentului spune în rezumatul francez al studiului său că, «Pendant la durée du mouvement, en 1534—1535, un des hauts dignitaires de l'Eglise d'Ochrid, le métropolitane Nicanor de Novo Brdo, avait inséré dans un manuscrit serbe du Syntagme de Blastarès, deux inter-

29. *Documenta Romaniae Historica*, vol. I, București, 1966, p. 377, doc. nr. 235.

30. *Documente privitoare la istoria României*, Edit. Acad. R. S. România, A. Veac. XVI, vol. I, p. 356—357.

31. D. Sp. Radojičić, *op. cit.*, p. 60. Cf. și Damaschin Mioc, *op. cit.*, p. 430 și passim. Cercetările noastre însă au ajuns la altă încheiere în privința obîrșiei lui Macarie și a materialului său tipografic. Dar aceasta este altă poveste care nu se poate spune în două-trei cuvinte. Totuși, în trecut, se poate bănuii că Macarie, egumenul Hilandarului, care la sfîrșitul iernii 1493 venise la Suceava după milostenii, nu este nici măcar Macarie tipograful de la Cetnje din 1491. Iar dacă este el în adevăr, atunci înseamnă că a făcut drumul pedestru de la Atos pînă la Suceava în vreme de iarnă și la o vîrstă cam de 72—75 ani (La 1493 era ieromonah și avea deci vîrsta de cel puțin 30 ani). O asemenea călătorie e greu de crezut că o putea face un bătrîn fost tipograf cu trupul slăbit de otrăvirea cu săruri de plumb.

32. Ivan Snegarov, *op. cit.*, p. 322—323.

33. D. Sp. Radojičić, *op. cit.*, p. 59.

prétations géographiques de la nouvelle de Justinian»³⁵. Ca atare acest manuscris deși nu are colofon, din care să aflăm locul și data unde și când a fost copiat, totuși mica *însemnare* de la sfârșitul *interpolării* spune limpede că Nicanor, mitropolitul de Novo Brdo, «a scris» cele două tilcovanii în anul 7043 (1534—1535); iar descoperitorul și editorul acestui act ne încredințează că tot Nicanor este cel care a introdus *interpolarea* în textul *Sintagmei lui Vlastare*. Se poate deci crede că, «prezviterul Iovan» a copiat în același an numitul manuscris din îndemnul lui Nicanor, mitropolitul său, ca oarecând diacul Dimitrie din Kratovo cel ce copia din îndemnul arhiepiscopului Dorotei, pentru Arhiepiscopia de Ohrida, *Sintagma lui Matei Vlastare*, la sfârșitul căreia un plastograf va adăuga mai târziu pretinsul schimb de scrisori, din 1456—1457, dintre Ștefan cel Mare și Dorotei, arhiepiscop de Ohrida.

Interpolarea nu este un document original. Forma ei, în privința celor două «tilcuii geografice», este fără îndoială copie după altă copie; partea a treia însă, mica *însemnare* de la sfârșit, ar putea fi o simplă copie de-a dreptul după original, cu toate că pînă acum nimeni n-a văzut originalul vreuneia din cele trei părți alcătuitoare. *Așadar, avem în față o copie interpolată într-un text vechi*³⁶. Și, lucru știut, «nu sînt rare cazurile unde interpolatorii sînt niște falsificatori, care introduc de-a dreptul în texte vechi diferite lucruri, ca să-și susție anumite păreri și credințe favorite lor»³⁷.

Interpolarea adevărat nu este un izvod original, ci o copie; o copie unică. Dar cum nu întrebăm deocamdată de *sinceritatea* ei, ci numai de *forma* ei exterioară, și pentru că această singură copie a ajuns pînă la noi fără nici o schimbare, de cînd a fost introdusă în *Sintagma*, în anul 1534—1535, și pînă azi, credem că reproduce credincios izvodul «scris de Nicanor». Prin urmare ea poate fi asimilată, pînă la proba contrarie, originalului, și folosită la cunoașterea oamenilor care au izvodit-o și interpolat, precum și a scopului urmărit de ei săvîrșind asemenea ispravă.

4. Nicanor, mitropolitul de Novo Brdo, «a scris», după cum singur mărturisește, aceste tilcovanii în 1534—1535, «introducîndu-le, după cum spune D. Sp. Radojicič, într-un manuscris sîrb al *Sintagmei lui Vlastare*». Ce nevoie avea el, oare, de asemenea izvod?

Nevoia imediată de aceste «două tilcuii geografice vechi sîrbești» nu trebuie căutată deocamdată prea departe, pentru că e dată pe față chiar de Nicanor: Tulburarea căsunată de vreo șapte ani «Marei Biserici de Ohrida», «de un oarecare Pavel, mitropolit de Smederevo, pentru această «parhie» (i. e. Novo Brdo). Iată o știre bună și făgăduitoare de destăinuirii folositoare!

35. *Ibidem*, p. 63.

36. Matei Vlastare a alcătuit această *Sintagma* în anul 1335: Nicodim Mișaș, *Dreptul bisericesc oriental*, trad. română, București, 1915, p. 155.

37. D. Russo, *Critica textelor și tehnica edițiilor*, în «Bul. Com. ist. a României», București, 1915, v. I, p. 19, și nota 2. Idem, *Studii istorice greco-române*, București, 1939, t. II, p. 558.

Se știe că o dată cu robirea de către turci (1459) a cetății Smederevo³⁸, Serbia feudală și-a pierdut independența politică. Acest prăpăd a adus cu sine și pierderea autocefaliei Bisericii Sîrbe; adică desființarea Patriarhiei de Peci și căderea ei sub ascultare de Arhiepiscopia de Ohrida. Drept este arhiepiscopul de Ohrida socotise chiar dintru început înființarea Arhiepiscopiei de Peci un act necanonic îndreptat împotriva drepturilor sale³⁹, și cît timp Serbia își păstrase independența politică, protestele Ohridei nu-și ajunseseră scopul. Dar după ce neatîrnarea statului sîrb a fost doborîită de loviturile imperiului otoman (1459), Patriarhia de Peci nemaiavind după moartea patriarhului Arsenie (1459—1463) cîrmuitor, a căzut și ea, încetul pe încet, sub ascultarea canonică de Arhiepiscopia greco-bulgară de Ohrida. Totuși trebuie să înțelegem, după cuvîntul autorizat al savantului istoric sîrb care a fost Ljub. Stojanović, că patriarhia sîrbă n-a fost oficial desființată și supusă Arhiepiscopiei de Ohrida decît numai în al treilea deceniu a secolului al XVI-lea⁴⁰. Iar atunci cînd Patriarhia de Peci își va pierde independența prin firmanul sultanului, cîțiva ierarhi sîrbi, în frunte cu Pavel, mitropolit de Smederevo, vor porni o luptă dîrză pentru neatîrnarea Bisericii Sîrbești⁴¹. Așa s-a iscat «raskolul» pomenit în *Interpolarea introdusă în Sintagma lui Matei Vlastar*⁴².

Mișcarea pusă la cale de Pavel tindea să ajungă la o înțelegere cu turcii și să restaureze Patriarhia de Peci. Adică tocmai pe dos de ceea ce urmărea Arhiepiscopia de Ohrida. Mișcarea fusese pornită de clerici, dar în jurul ei se adunaseră și «rămășițele clasei feudale sîrbești și reprezentanții clasei burgheze sîrbe (...) în curs de formație»⁴³. Adică «laicii» pomeniți în scrisoarea (ἔγγραφοῦ-ἀποφάσις) patriarhului ecumenic Ieremia al II-lea, din anul 1530 septemvrie: «Ci Pavel, cel care purta chip de păstor (...) avînd ajutor de la niște laici, a silit prin dăruire de aur Biserica de Peč și a smuls-o împreună cu alte biserici de la eparhia Ohridelor»⁴⁴.

38. Leonie Chalcocondil, *Expuneri istorice*, în românește de Vasile Grecu, în «Scriptores Byzantini» II, București, 1958, p. 263.

39. Matthew Spinka, *A History of Christianity in the Balkans*, Chicago, 1933, p. 87: «(...) the archbishop of Ohrid, the learned Demetrius Khomatianus (1220), vigorously protested against this high-handed and uncanonical diminution of his diocese occasioned by the cutting off the Serbian eparchies».

40. Ljub. Stojanović, *Srpska Crkva u mežduremju od patriarha Arsenija II do Makarija* (Biserica Sîrbă din vremea patriarhului Arsenie al II-lea pînă la Macarie), în «Glas», t. 106 (1923), p. 122. Apud Ladislav Hodrovics, *L'Église serbe sous la domination turque*, Paris-Budapesta, 1947, p. 41: Cf. aussi l'opinion toute different, mais peu vraisemblable de M. J. Trifonov, *Sădinieto na ipekskaia patrijaršija sã Ohridskala arhiepiscopija vã XV—v.* (Unirea Patriarhiei de Ipec cu Arhiepiscopia de Ohrida în secolul al XV-lea) în «Spisanie Bulg. Akad.», t. 3 (1912), p. 11—42. Cf. și M. Lascaris, *op. cit.*, p. 25—29, capitolul *Les théories de Trifonov sur l'Union du patriarchat de Peč avec l'archevêché d'Achris*.

41. D. Sp. Radojičić, *op. cit.*, p. 58 și Ladislav Hodrovics, *op. cit.*, p. 42—44. Cf. și M. Lascaris, *op. cit.*, p. 26.

42. Fotocopia anexă, pl. 2.

43. D. Sp. Radojičić, *op. cit.*, p. 59.

44. Παύλος γὰρ τῶν σχήμα μὲν ψέρων ποιμένος (...) ἔχων καὶ ἐκ τῶν λαϊκῶν τινας βοηθούς, δια δόσεως χρῆσου ἐβλάστω τὴν τοῦ Πεκίου ἐκκλησίαν καὶ σὺν αὐτῇ ἄλλας ἀπέκοψεν ἐκκλησίας τῆς τῶν Ἀχριδῶν ἐκκλησίας: A. Papudopolu-Keramevs, *op. cit.*, 119, și Petar Kostić, *op. cit.*, p. 34, doc. II (4): ПΑΥΛΟΣ ΕἶΝΑΙ ΗΡΕΤΙΚΟΣ ΟΥΡΑΝΟΝ ΗΜΕΙΣ ΠΑΤΗΡΣΚΗΝ (...) ΕΒΛΗΜΕΝΗΝ

Sîrbii nemaiaşteptînd nimic de la austrieci după bătălia de la Mohaci (1526), au pus la cale o mişcare de restaurare a Patriarhiei de Peci, în 1527 aprilie, în frunte cu Pavel, mitropolit de Smederevo, pentru că aci fusese cuibul despotimii sîrbe şi continuarea tradiţiei statului sîrb feudal. Căderea sub turci a acestei cetăţi însemna sfîrşitul despotimii, totuşi amintirea, tradiţia patriei sîrbe independente, trăia aci încă vie. Aşa se tîlcuieşte faptul că de aci a trebuit să pornească mişcarea de înţelegere cu turcii : «ici se manifeste un mouvement tendant à la séparation de l'Archevêché d'Achris et au rétablissement du Patriarchat serb qui représenterait, selon le modèle grec, non seulement une communauté religieuse mais aussi une communauté nationale»⁴⁵. În acest scop a pornit mişcarea, poreclită «raskol», despre care aflăm amănunte folositoare în documentul publicat în 1896 de A. Papadopulo-Keramevs⁴⁶ şi mai ales în izvoadele sîrbe publicate de Petar Kostić în anul 1922⁴⁷.

Din aceste acte aflăm pe Pavel lepădînd, după ce dobîndise învoire de la dregătorii osmanlii, jurisdicţia arhiepiscopului de Ohrida, Prohor (1524—1550), şi prin «daruri de aur silind Biserica de Peci, a smuls-o împreună cu alte biserici de la Patriarhia Ohridelor»⁴⁸, făcîndu-se pe sine patriarh⁴⁹. Încă se spune că ar fi pus la închisoare şi pe Prohor, care, după ce a scăpat ducîndu-se la Țarigrad şi jeluindu-se sultanului, poate şi patriarhului Ieremia al II-lea, a dobîndit firman de desfiinţare a Patriarhiei de Peci şi de supunere a întregii Biserici a sîrbilor sub autoritatea canonică a Arhiepiscopului de Ohrida⁵⁰.

Biruinţa lui Prohor s-ar fi datorat unei însemnate sume de bani dată haraci şi peşcheş turcilor şi unor oarecare mijlocitori greci cu trecere la sublima poartă. Istoricul Meletie al Athenelor destăinuieşte undeva chipul cum Prohor îmbia cu bani împărăţia, pentru a i se da lui în jurisdicţie canonică vreo eparhie oarecare pe care pusese ochii⁵¹; iar amestecul celor patru patriarhi răsăriteni în această daraveră este adevărită cu prisosinţă de cinci din documentele mai sus pomenite⁵². Cel mai doveditor este însă «scrisoarea-hotărîre» (...) dată preasfinţitu-

ВЛАСТЬ ПОТРЕБОВАВЪ НМѢ ЕЖЕ ОТЪ ЛЮДИ ПОМОЩНИКИИ СЪ ПОДАНИЕМЪ ЗЛАТА ПОДВЕНГЪ СЪ ПЕКСКЮ ЦРЪКОВЪ И СЪ ТОЮ И ННІИ ЦРКВЪ УТСЕЧЕ ОТЪ УХЪИДСКІЕ ЕПАРХІЕ.

45. D. Sp. Radojičić, *op. cit.*, p. 59 şi 63.

46. A. Papadopulo-Keramevs, *op. cit.*, p. 119—120.

47. Petar Kostić, *op. cit.*, p. 32—39. Aceste documente slavone, au fost traduse pentru documentarea mea de către Prof. Pandele Olteanu.

48. *Ibidem*, p. 34, doc. II (4) şi A. Papadopulo-Keramevs, *op. cit.*, p. 119.

49. *Ibidem*, p. 34, doc. III (3): Ioachim, patriarhul Alexandriei, spune, într-un document datat luna «orarmutea» (egipt. «pharamuth», apud Iv. Snegarov, *op. cit.*, p. 19, nota 2), că a aflat la Ierusalim din gura unui ieromonah sîrb-atonit de «scandalul petrecut în Serbia din partea unui oarecare Pavel, uzurpator de arhierie». Cf. şi Ladislav Hodrovics, *op. cit.*, p. 44.

50. Ivan Snegarov, *op. cit.*, p. 20.

51. Meletie mitropolitul Athinelor, *Bisericeasca istorie*, t. III, partea II, p. 99, trad. Veniamin Kostaki, Iaşi, 1842.

52. A. Papadopulo-Keramevs, *op. cit.*, p. 119—120 şi Petar Kostić, *op. cit.*, p. 32—33, doc. I (1); p. 33—34, doc. II (4); p. 34, doc. III (3) şi p. 37—39, doc. VI (6).

lui arhiepiscop al Iustinianeii Prima, din Ohrida»⁵³, de patriarhul de Constantinopol în anul 1530 septembrie, aprobată și semnată și de patriarhii Ioachim al Alexandriei, Mihail al Antiohiei și Iosif al Ierusalimului⁵⁴. Prin această «scrisoare-hotărîre» cei patru patriarhi recunosc tacit firmanul sultanului de desființare a Patriarhiei de Peci și alipirea de Arhiepiscopia de Ohrida a întregii Biserici Sîrbe, «pentru că există hrîsoave împărătești, motivează scrisoarea patriarhilor, ce s-au tocmit mai demult și care dovedesc că Peci cu întreaga țară sîrbească a fost supusă Arhiepiscopiei de Ohrida. Pentru aceea și noi (...) cu sfat duhovnicesc hotărîm și poruncim ca Peci și toată țara sîrbească să fie supusă preasfintei arhiepiscopii a Ohridului, așa cum era supusă mai înainte și chiar și acum»⁵⁵.

Pomenitele documente privind «raskolul» lui Pavel de Smederevo, înfățișează și apără, firește, punctul de vedere și interesele Arhiepiscopiei de Ohrida, totuși din spusele lor pe ocolite se poate întrevădea cît de întinsă era mișcarea. Aflăm de pildă că era sprijinită de cîțiva chiriarhi și preoți, de diaconi și mai ales de mireni⁵⁶. Dintre episcopi se cunoaște un Theofan de Zvoricka caterisit o dată cu Pavel; se pare însă că numărul ierarhilor sprijinatori era mai mare⁵⁷. Adevăr e, «hotărîrea de judecată» din 1529—1530, dată fără îndoială împotriva mișcării de restaurare a Patriarhiei de Peci se mărginește numai la niște aluzii și generalități, fără nume de persoane și fără fapte precise. Totuși această hotărîre vădește o oarecare îndoială din partea arhierilor din jurisdicția Eparhiei de Ohrida. Așa arhiepiscopul Prohor n-a putut aduna la sobor nici măcar jumătate din chiriarhii titulari ai eparhiilor atîrnătoare de Arhiepiscopia de Ohrida. Hotărîrea, luată fără participarea arhiepiscopului Prohor, e semnată numai de treisprezece mitropoliți și episcopi, dintre care șase din Macedonia și șase din eparhiile din sudul Patriarhiei de Peci⁵⁸; pe cînd sentința de caterisire dată împotriva lui Pavel și Theofan, în Soborul din 1532 martie 13, este semnată de Prohor

53. A. Papadopulo-Keramevs, *op. cit.*, p. 120: ἡ (...) ἑργαζομένη ἀπόφασις (...) ἐπεδόθη τῇ ἀγιωτάτῃ τῆς πρώτης Ἰουστινιανῆς, τῆς ἐν τῇ Ἀχρῖδᾳ.

54. Ladislav Hodrovics, *op. cit.*, p. 43, crede că «Le matériel historique a été fourni selon toute vraisemblance par Prohor lui-même, et reflète ainsi fidèlement l'opinion d'un archevêque d'Ohrida concernant l'indépendance de l'Église serbe».

55. A. Papadopulo-Keramevs, *op. cit.*, p. 120: Ἐπει δὲ καὶ χρυσόβουλλα βασιλεὺς εὐρίσκονταί πλειάτην, διλοποιοῦντα ἀπιστοῦν τῆν τοῦ Πεκίου ἐνορίαν σὺν τῇ Σερβίᾳ γνησίαν εἶναι τῆς ἀρχιεπισκοπῆς τῶν Ἀχρῖδῶν, καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν (...) γνώμη συνοδικῆ δρίζει καὶ ἀποφαίνεται ἵνα τὸ Πέκιον καὶ ἀπασα ἡ τῆς Σερβίας ἐνορία ὑπάρχουσιν ὑπὸ τὴν χεῖρα τῆς ἀγιωτάτης ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρῖδῶν, καθὼς καὶ ἀπ' ἀρχῆς καὶ ἕως τοῦ νῦν πατερίσσαντο· ἡ Petar Kostić, *op. cit.*, p. 34, doc. II (4): Понеже хрисовуло царции обрѣтают се дрѣвле бывшии иакѣ ткореше Пеккѣ съ всею сръбского землѣю подлѣжнма архіепископѣи Охридскои, тѣмже и смерен наше по (...) съвѣтомъ съвѣрнѣмъ повѣрѣваемъ и ставаемъ, іако Пек и вѣл сръбскаа земліа сѣвѣнше архіепископѣи Охридскои Прѣвон Іустиніанѣи (sic) іакоже ит прѣжде и даже и до нынѣ покнѣваше се.

56. Petar Kostić, *op. cit.*, p. 37, doc. V, (5).

57. Ivan Snegarov, *op. cit.*, p. 415 nota 20 arată, pe lingă Pavel de Smederevo și Teofan de Zvoniška, și pe Neofit de Lesnovo și Pahomie de Kratovo.

58. Petar Kostić, *op. cit.*, p. 36, doc. IV (2) și Ivan Snegarov, *op. cit.*, p. 27 nota 2.

și de 30 de mitropoliți și episcopi; zece din Macedonia, cinci din Albania și cincisprezece din Serbia⁵⁹. De bună seamă la această dată Prohor avea în mână firmanul sultanului de desființare a Patriarhiei de Peci și «crisoarea-hotărâre» sus pomenită a celor patru patriarhi. Deci simțindu-se stăpîn pe situație, Prohor înlocuise pe mitropoliții și episcopii care sprijiniseră mișcarea, poate și pe cei de care nu era sigur⁶⁰; și așa a purces fără sfială la caterisirea și afurisirea lui Pavel și a clericilor care se dăduseră de partea mișcării.

Lupta lui Prohor cu «raskolul» pare, după toate semnele, că n-a fost ușoară. După chipul cum a dus lupta arhiepiscopul Prohor și după cum a fost el sprijinit de cei patru patriarhi, se poate bănui că mișcarea era mai întinsă și mai primejdioasă decît lasă documentele să se înțeleagă. Apoi asprele pedepse date lui Pavel și clericilor care-l sprijineau, de soborul celor 31 de arhieriei, deși se pare că Pavel venise la sobor «plecat», mărturisind că a făcut o «faptă rea (...) și făgăduind cu blestem, să nu mai îndrăznească mai mult»⁶¹; dar mai virtuos faptul că arhieriei țin ședință, pentru a caterisi doi arhieriei, la o dată (marți săptămîna a patra a Păresimilor) și pentru o ispravă de tot cu totul nepotrivită cu porunca Sinodului al VI-lea Ecumenic Trulan, canon 8, care poruncește ca sinodul să nu se adune în sfîntul și marele Post, ci «(...) în fiecare eparhie să se facă sinod, în fiecare an, după sărbătoarea Sfintelor Paști și pînă la sfîrșitul lunii octomvrie»⁶², dovedește, zic, spaimă năprasnică, luptă aprigă și biruință cîștigată cu mult amar.

5. Mitropolitul Nicanor de Novo Brdo «partisan de l'Église d'Ochrid»⁶³ a jucat un rol mai însemnat decît oricare altul din chiriarhii, care au luat parte la lucrarea de înăbușire a mișcării de restaurare a Patriarhiei de Peci; așa iese chiar din documente. De pildă «hotărîrea de judecată» a soborului celor treisprezece mitropoliți și episcopi adunați în sfînta și marea Biserică a Ohridului, în anul 1529, împotriva «turburării și a cruntei furtuni (...) ce s-a petrecut», nu este semnat de arhiepiscopul Prohor, ci Nicanor semnează protos, deși eparhia lui nu era decît a șaptesprezecea în catalogul Arhiepiscopiei de Ohrida⁶⁴. Semnătura lui apare și pe sentința de caterisire a lui Pavel, dată de cei 31 de chiriarhi în frunte cu Prohor, adunați în Sinodul din 1532 martie 13⁶⁵. Pe lîngă acestea și mai mult decît acestea el însuși scrie și pune de se interpolează în *Sintagma lui Matei Vlastare* izvodul «Din

59. *Ibidem*, p. 37 doc. V (5) și *Ibidem*, p. 22 nota 2.

60. *Ibidem*, semnăturile de la sfîrșitul documentelor IV (2), p. 36 și V (5), p. 37.

61. *Ibidem*, p. 37, doc. V (5).

62. *Sintagma Ateniană*, v. 11, p. 325: (...) ἐν ἐκάστη ἐπαρχίᾳ γίνεσθαι σίνωδον, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάσχα ἑορτῆς, καὶ μέχρι συμπληρώσεως τοῦ Ὀκτωβρίου μηνός. Termenul τσσαρακιστή din canonul 5 al Sinodului I Ecumenic din Nicea, privitor la aceeași chestiune (p. 124—125), este lămurit de S. Salaville, Τσσαρακοστή, *Ascension est Pentecôte au IV-e siècle*, în «L'Echos d'Orient», année 32-e (1929), p. 257 ș.u.

63. D. Sp. Radojičić, *op. cit.*, p. 63.

64. Petar Kostić, *op. cit.*, p. 36, doc. IV (2).

65. *Ibidem*, p. 37, doc. V (5).

Cartea lui Ptolemeu despre eparhia Ohrida»⁶⁶, alcătuit din cele două «Țilcuii geografice vechi sîrbești» privind țările dacice și hotarele lor⁶⁷.

Pentru a înțelege și mai bine partea luată de Nicanor în lupta cu «raskolul», amintim încă un fapt: În anul 1557 cînd Macarie, egumenul Mînăstirii Hilandar, va izbuti, cu ajutorul fratelui său, marele vizir Mehmed Sokolovič (1509—1579), să înființeze din nou Patriarhia de Peci, prima eparhie dată restauratei patriarhii a fost chiar Mitropolia de Novo Brdo⁶⁸. La această dată poate Nicanor nu mai era în viață⁶⁹, dar în vremea «raskolului» eparhia lui și el, mitropolitul ei, trebuie să fi simțit mai crunt decît alții «turburarea și crunta furtună» dezlănțuită de Pavel de Smederevo. Adevăr mărturisit, de altcum, chiar de el în *interpolare*; cînd zice: «Pentru această eparhie <de Novo Brdo> a fost turburată Marea Biserică de Ohrida de un oarecare Pavel, mitropolit de Smederevo»⁷⁰.

Deosebit de acestea se mai poate bănui că Nicanor, arhierul învâțat ce era și mina dreaptă a lui Prohor, nu numai că a condus ca proedros dezbaterile soborului arhieresc din 1529, ci și că tot el a susținut, poate, acuzarea în soborul din 1532 aducînd dovezi, documente și fapte pentru motivarea sentinței de condamnare a «raskolului»⁷¹ și de cacterisire a fețelor bisericesti care-l puseseră la cale⁷².

Am stăruit înadins asupra acestei răzmirițe, care a bîntuit Biserica Sîrbă, anume pentru a desluși mai acătări împrejurările dureroase în care s-a zămislit și născut *interpolarea* introdusă în *Sintagma lui Matei Vlastare*, document ce vrea să spună cum că Ardealul, Moldova și Țara Românească atîrnau în cele bisericesti de Arhiepiscopia de Ohrida.

Dar în împrejurări ca acestea luptele sînt, cum bine se știe, aprige, necruțătoare și îndirjite; armele nu se aleg, ci «on fait flèches de tout bois»! Drept aceea credem a nu fi prea departe de adevăr, zicînd că cele «două țilcuii geografice vechi sîrbești» «din Cartea lui Ptolemeu despre eparhia Ohrida» — operă care nu există — au fost înadins puse la cale de Nicanor și folosite *întîi și mai întîi* la dezbaterile ce au avut loc în cele două soboare numite mai sus, pentru a dovedi întîietatea, marea vechime și întinderea Arhiepiscopiei de Ohrida față de «zisa Arhiepiscopie de Péci (...) care n-a fost cinstită de nici un consimțămînt sau hotărîre a vreunuia din Sinoadale Ecumenice»⁷³, și pentru a justifica cotropirea eparhiilor Patriarhiei de Peci de către Arhiepiscopia de Ohrida.

6. Dacă cele «două țilcuii geografice vechi sîrbești» au fost ticluite cu scopul sus-zis, atunci în chip firesc se pune întrebarea: Ce legătura este între aceste două «țilcovanii» și mult disputata problemă a atîr-

66. ΓΕΤ ΚΗΝΣΕ ΠΤΟΛΗΜΕΙΑ Ο ΟΥΧΗΔΑΚΟΝΗ ΕΠΑΡΧΙΑ.

67. D. Sp. Radojičić, *op. cit.*, p. 63. 68. Ladislav Hodorovics, *op. cit.*, p. 48—51.

69. La anul 1551 Nicanor era în viață: Ljub. Stojanović, *Stari srpski zapisi i natpisi*, III «Zbornik S.K.A.», v. I, Beograd, 1903, p. 179, nr. 560. 70. Fotocopiile anexe pl. 2, r. 22.

71. Petar Kostić, *op. cit.*, p. 35—37, doc. IV (2). 72. *Ibidem*, p. 37, doc. V (5).

73. A. Papadopoulos-Keramevs, *op. cit.*, p. 119: ἡ γὰρ τοῦ Πεκίου λεγόμενη ἀρχιεπισκοπὴ (...) οὐδὲ γνήσια καὶ διακρίσει τινὸς; τῶν οἰκουμένων συνόδων τετίηται.

nării mitropoliilor din țările române de Arhiepiscopia de Ohrida? Pare-mi-se că la această întrebare n-ar fi ne la locul său un răspuns, dat tot în chip de întrebare! Așadar cum se face că mitropoliții din «țările dacice», Moldova și Țara Românească, nu apar în actele răfuiei dintre Arhiepiscopia de Ohrida și mișcarea de restaurare a Patriarhiei de Peci, din anii 1527—1534?⁷⁴ De asemenea ce rost are faptul că Macarie, în «Tilcuirea lui despre țările dacice și hotarele lor» «din Cartea lui Ptolemeu despre eparhia de Ohrida» spune lămurit că «Dacia (...) este țara Moldovlahia și Ungrovlahia care se numește și Muntenia», iar «Mediteranie se numește acum Hațagul, Ardealul și Muncaciul»? Sau ce să înțelegem din «Tilcuirea lui Dimitrie Cantacuzen despre țările dacice», când cearcă să ne încredințeze că «Această Dacie (...) din cărțile geografice (...) care se numește și Muntenia este prima eparhiei a Ohridei»? Pare-mi-se că aceste întrebări-răspunsuri vădesc cu prisosință legăturile documentului interpolat în *Sintagma lui Matei Vlastare* cu disputata problemă a legăturilor canonice ale mitropoliilor române cu Arhiepiscopia de Ohrida. Ca atare vom căuta mai departe să deslușim, din taina acestui izvod aceste legături; dar să ne oprim întâi un moment asupra unui fapt, ce nu trebuie trecut cu vederea.

Așa plăsmuita corespondență a lui Ștefan cel Mare cu Dorotei, arhiepiscop de Ohrida, s-a descoperit scrisă pe două file cusute la sfârșitul unui manuscris slav al *Sintagmei lui Vlastare*⁷⁵; manuscrisul sîrb interpolat cu un «articol suplimentar» asemănător, copiat de monahul Victor, la Struga, în anul 1589—1590, este tot o *Sintagma a lui Matei Vlastare*⁷⁶; iar Daniil Panoneanul scrie cu tiparul că tot în *Sintagma lui Matei Vlastare* a aflat, că Moldova ar fi fost supusă Arhiepiscopiei de Ohrida⁷⁷. Oare, ce se poate crede despre o asemenea brodeală de fapte istorice, decît că acest *nomocanon* era ales de ohrideni inadins pentru interpolări de acest soi și că aci trebuie de dibuit locul, unde a luat ființă legenda atîrnării mitropoliilor române de Ohrida.

Sintagma lui Matei Vlastare era, în adevăr, o carte de legi căutată, pentru că este o lucrare practică reușită: Este o adunare de canoane meșteșugit întocmită după literile alfabetului cuprinzînd nu numai

74. Cartea de «judecată-comună» a soborului «Bisericii cei⁴ Mari care stăpînește toată Bulgaria, Serbia și altele», din 1532 martie 13, este semnată și de doi episcopi de dincoace de Dunăre: *Pahomie de Belea Cerkvea și Iosif de Ungaria*, eparhii din Ungaria raia turcească, pe cînd din Moldova, Țara Românească și Ardeal nu apare nici un chiriarih: Petar Kostić, *op. cit.*, p. 37, doc. V (5).

75. Paul Mihail, *op. cit.*, p. 242: «a devenit cunoscută precizarea, foarte importantă și necunoscută pînă acum, făcută de V. I. Grigorović, că cele două file s-au găsit la sfârșitul cărții, *Sintagma lui Matei Vlastare*». Cf. și fotocopia (p. 245) unde însuși Grigorović scrie cu mîna lui acest adevăr. Cf. de asemenea și I. Bogdan, *op. cit.*, p. 109.

76. Ljub. Stojanović, *op. cit.*, vol. I, p. 210—211, nr. 812: (...) БЛАЖЕННИШАГО АРХИЕПИСКОПА ПРЪВІЕ ІВСТНИЛАНІЕ НАШЕРО УТЪВЪСТА НАМЪТН ПРНСНО ПОДЪ САСЕВО ЕПИСКОПИ ЕПАРХІИ ДАКІЕ СРЪБЧЪ ГРОВОЛАХІА, МЕДИТЕРАНІЕ СРЪБЧЪ ГРЪБСКАА ЗЕМЛАН...

77. *Indreptarea Legii* (Tîrgoviște, 1652), glava 390, p. 403; sau ediția Ioan I. Bujoreanu, în *Collecțiune de legiurile României*, vol. III, București, 1885, p. 301.

tocmeli bisericești, ci și legi civile bizantine⁷⁸. Sîrbii o folosiseră în versiune slavonă din vremea lui Ștefan Dușan, cînd fusese tradusă în sîrbește, și pînă tîrziu în vremile următoare. Ea a fost tot așa întrebuințată de bulgari și de ruși⁷⁹, dar la noi, mai cu osebire în Moldova, ea a avut o mai mare triste: în formă de manuscris (ținînd seamă de marele număr de copii ajunse pînă la noi) ea a avut o largă răspîndire ajungînd, în vremea lui Ștefan cel Mare, codul oficial de drept canonic⁸⁰. Deci se poate crede că cele «două tilcuii geografice», interpolate în textul acestei *Pravile*, au un rost și o legătură cu legenda atîrnării canonice a Bisericii române din stînga Dunării de Arhiepiscopia de Ohrida în secolele al XV-lea—al XVII-lea. Dar cum s-a prefăcut ea din sabie ridicată împotriva «raskolului», care a bîntuit Arhiepiscopia de Ohrida în prima jumătate a secolului al XVI-lea, în argument de sprijinit pretențiile de stăpînire ale acestei arhiepiscopii peste mitropoliile din «țările dacice», Moldovlahia, Ungrovlahia și Ardealul?

7. Mișcarea de restaurare a Patriarhiei de Peci fusese osîndită de soborul celor treisprezece arhierei adunați la Ohrida, din anul 1529, iar Pavel, mitropolit de Smederevo, fusese caterisit de soborul celor 31 de arhierei de la Ohrida, din anul 1532 martie 13⁸¹. De bună seamă la dosarul actelor de acuzare ale acestor sinoade se va fi depus și documentul cu cele «două tilcuii geografice», pentru că între el și «scrisoarea-hotărîre» a celor patru patriarhi este o strînsă legătură, vădită chiar de Nicanor, mitropolitul de Novo Brdo care, la sfîrșitul documentului interpolat în *Sintagma*, spune lămurit: «după cum arată și scrisoarea patriarhicească de la sfîrșitul acestei cărți»⁸². Așadar pe temeiul lor, poate și pe al altor mărturii și documente, arhiepiscopul Prohor și cu apropiatul său colaborator, Nicanor, au înfrînt «raskolul» și au caterisit pe mitropolitul Pavel și pe clericii, soții lui. Dar dacă ei izbutiseră să înfăptuiască această faptă folosindu-se și de «tilcuiile» cunoscute, pentru ce, cu ce scop și ce interes urmăreau scriindu-le iarăși, în anul 1534—1535, adică după vreo doi ani și mai bine de la caterisirea și afurisirea lui Pavel, și le-a interpolat în textul manuscrisului sîrb, *Sintagma lui Matei Vlastare*? Pentru Biserica sîrbă academicianul D. Sp. Radojicić (*op. și loc. cit.*) are un răspuns: «Se croyant hérétique, zice el, de l'Archevêché de Justiniana Prima, fondée en 535, l'Église d'Ohrid justifiait l'assujettissement des évêchés serbes de sa propre part, entre autres choses, aussi par une nouvelle de Justinien. Celle-ci se trouvait dans le Syntagme de Mathieu Blastarès (de l'an 1335), traduit chez les Serbes déjà à l'époque de l'empereur Étienne

78. Cf. textul sîrb al acestei Sintagme în St. Novaković, *op. cit.*, și cel grecesc în *Sintagma atheniană*, v. 6. 79. Nicodim Mișaș, *op. cit.*, p. 160.

80. Prof. Constantin Popovici-junior, *Fîntînile și Codicii dreptului bisericesc ortodox*, (C. I. năuți, 1885, p. 92—93; Nicodim Mișaș, *op. cit.*, p. 162 și M. Lascaris, *op. cit.*, p. 18: «Le Syntagma de Blastarès, dans sa traduction slave, a été introduit comme code officiel du droit canonique dans les principautés roumaines, au XV-e siècle; il resta en usage chez les Roumains jusqu'au commencement du XVII-e siècle».

81. Petar Kostić, *op. cit.*, p. 35, doc IV (2) și p. 37, doc. V (5).

82. Cf. fotocopia anexă, pl. 2, r. 26—27.

Dusan (1342—1355)»⁸³. Însă cît privește «țările dacice» acest răspuns trebuie completat.

Așa această ispravă nu ne-ar pune prea mult pe gînduri, dacă «țilcovaniile» ar fi rămas în dosarul celor două soboare ohridene, cum de pildă a rămas «scrisoarea-hotărîre» a patriarhilor. S-ar fi putut zice despre ele, în acest caz, că nu sînt altceva decît, cum bine le spune prof. P. P. Panaitescu, «un text încurcat»⁸⁴; o compoziție geografică a unui călugăr, fie el chiar și egumen la Hilandar, care-și petrecea timpul liber de alte ascultări și rucodelii culegînd de prin cărți tot soiul de date, știri, fapte, întîmplări și definiții. Cu o asemenea îndeletnicire s-a ocupat și autorul *sbornicului* (ms. slav Nr. 72 din Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România), în care autorul înșiruie, (la f. 154—155), «nume de riuri și de munți» (deci tot geografică), sau scrie «origina neamului samarineanilor», (la f. 175), etc.⁸⁵. Dar o dată ce aceste «țilcuiri» au fost introduse și încorporate în textul *Sintagmei lui Vlastare*, nomocanon cu nume mare în toată Ortodoxia, socoteala se schimbă. Pînă aci «țilcovaniile» puteau fi socotite ca un act cu putere de convingere cel mult locală; de luat în seamă numai în granițele Arhiepiscopiei de Ohrida. Dar după ce acest act a fost încorporat în textul vestitei Pravile, el oarecum s-a oficializat; a devenit credibil și obligatoriu pe tot întinsul Bisericii Ortodoxe Răsăritene aidoma întregului cuprins al *Sintagmei lui Matei Vlastare*. Drept aceea întrebăm iarăși: Pentru ce «scrisoarea-hotărîre» patriarhicească nu s-a copiat la sfîrșitul *Sintagmei lui Vlastare*, și cu ce scop s-a interpolat în textul acestei vechi și renumite Pravile numai «nota suplimentară», care socotește «țările dacice»: Moldova, Ungrovlahia și Ardealul eparhii din jurisdicția canonică a Arhiepiscopiei de Ohrida? Oare, interpolatorul și-a dat seama că scrisoarea patriarhicească, necuprinzînd nici un cuvînt despre «țările dacice» din stînga Dunării, grăia împotriva «țilcovaniilor» și a scopului urmărit de autorul lor? Se prea poate și acest lucru, dar noi credem că aci se petrece un fapt care, urmărind și alt scop decît cel propus de istoricul sîrb, depășește granițele înăuntrul cărora s-a desfășurat mișcarea de restaurare a Patriarhiei de Peci. Să cercetăm mai departe cam ce anume scop urmărește.

8. Documentele privind istoria patriei noastre numără două izvoade ce par să lămurească rostul și scopul celor două țilcuiri geografice interpolate în *Sintagma lui Matei Vlastare*. Unul este hrisovul din anul 1533 martie 13, prin care domnul Moldovei, Petru Rareș, primind să fie ctitor al Mînăstirii Hilandarul, hărăzește acestui sfînt locaș sîrbo-atonit un obroc anual de 3300 aspri; iar altul este *Pomelnicul Mînăstirii Bistrița* din Moldova. Din hrisovul lui Petru Rareș aflăm că Marcarie, egumenul Hilandarului, unul din autorii țilcuirilor interpolate în *Sintagma lui Vlastare*, se afla la începutul primăverii anului 1533

83. D. Sp. Radojičić, *op. cit.*, p. 63.

84. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, *loc. cit.*

85. P. P. Panaitescu, *Manuscrisele slave din Biblioteca Academiei R.P.R.*, București, 1959, p. 87, ms. 72, secolul al XIV-lea, «scris probabil în Serbia» (p. 88).

în Moldova⁸⁶; iar *Pomelnicul Minăstirii Bistrița* are (f. 15 dos.) o notiță marginală unde citim: «Aci se pomenește numele *arhiepiscopului* (subl. noastră) Iustinianei Prima, care este Ohrida»; iar în text: «Pomenește Doamne sufletul *robului* (subl. noastră) tău, al arhiepiscopului Prohor; al episcopului mitropolit Nicanor»; Isaia...»⁸⁷ (*sic*). Și atît; cã alt arhiepiscop de Ohrida, fie din cei dinaintea lui Prohor, ca de pildă Dorotei, fie după Prohor, ca de pildă Gavriil, nu se mai află înscris în acest diptic. Iar acum știm de tot cu totul lămurit cã acest unic arhiepiscop de Ohrida, Prohor, pomenit (la morți!), a păstorit eparhia respectivă în anii 1524—1551⁸⁸, și cã Macarie, egumenul Hilandarului, se afla în primăvara anului 1533 în Moldova. Deci se poate spune cu foarte mare apropiere de adevăr, cã *numele arhiepiscopului Prohor a pătruns în Pomelnicul Minăstirii Bistrița o dată cu venirea lui Macarie în Moldova*⁸⁹ și prin uneltirea lui⁹⁰.

În adevăr, Macarie venind în Moldova în anul 1533 și, ca unul ce era de partea arhiepiscopului Prohor în lupta cu «raskolul», a adus probabil vești despre «scandalul ce s-a petrecut în Serbia din partea

86. «Acad. R.P.R.», *Documente A. veac. XVI, v. 1, p. 356.*

87. Bibl. Acad. R. S. România, *ms. slav nr. 78, f. 15, rînd. 10—12 și Damian P. Bogdan, op. și loc cit: ЗДЕ ПОМНЯЕТСЯ АРХИЕПИСКОПЪ ПРВЫЯ ЮСТІНІАНІА НЖЕ ЕСТ ОХРИДА, Iar în text: ПОМЪНИ ГОСПОДН ДУША РАБА СВОЕГО АРХИЕПИСКОПА ПРОХОРА, ЕПИСКОПЪ МИТРОПОЛИТА НИКАНОРА. ΓΑΙΑ.*

88. Ivan Snegarov, *op. cit.*, p. 187—188.

89. A. I. Jacimirskij (*op. cit.*, p. 295—297), Ivan Snegarov (*op. cit.*, p. 16—18) precum și alții, socotesc cã înscrierea «arhiepiscopului Iustinianei Prima, care este Ohrida», «arhiepiscopul Prohor», în dipticul Bistriței, ar dovedi afirmarea Bisericii din Moldova de această arhiepiscopie. Jacimirskij cînd spunea acest lucru, credea însă cã acest diptic ar fi din jumătatea secolului al XV-lea (*op. cit.*, p. 312), care diptic în realitate «a fost copiat în timpul domniei lui Ștefan cel Mare» după pomelnicul din 1407 (Damian P. Bogdan, *op. cit.*, p. 26), cărui i s-a adăugat succesiv pînă tîrziu spre sfîrșitul veacului al XVII-lea, (*ibidem*, p. 41), diferite nume și pomelnice. Ca atare Jacimirskij a crezut cã arhiepiscopul Prohor, a fost înscris în acest diptic pe la «mijlocul secolului al XV-lea». Adică, zic, în vremea asediului și căderii Constantinopolului (1453), în vremea hirotoniei mitropolitului Moldovei, Teoctist, în vremea arhiepiscopului Dorotei cel din falsul schimb de scrisori cu Ștefan cel Mare și în sfîrșit, cam pe la anul 1463 cînd începe dependența de Ohrida a Bisericii Moldovene și Muntene, care dependență nu se va sfîrși decît la sfîrșitul secolului al XVIII-lea (A. I. Jacimirskij, *Grigoriј Cambiak*, S. Peterburg, 1904, p. 244). Dar nu s-a întrebat, cum se face cã din 59 de arhiepiscopi, cîți au păstorit, (după Ivan Snegarov, *op. cit.*, p. 181—210), această eparhie, dipticul minăstirii Bistrița pomenește numai numele unui singur arhiepiscop și acesta este chiar *Prohor*, care n-a păstorit în jumătatea secolului al XV-lea, ci în anii marelui răfuieli de desființare a Patriarhiei sîrbe de Peci (1524—1550)? De asemenea dacã «aci se pomenește arhiepiscopul Iustinianei Prima, care este Ohrida», de ce nu s-a întrebat, ce rost are numele «episcopului mitropolit Nicanor»? care n-a fost niciodată arhiepiscop de Ohrida, ci numai mitropolit de Novo Brdo, în același timp și cel mai apropiat colaborator al arhiepiscopului Prohor. (*ibidem*, p. 236!)

90. Sînt semne cã Minăstirea sîrbă-atonită Hilandar era mult prețuită de călugării, din acea vreme, din Minăstirea moldoveană Bistrița. Într-adevăr o notiță scrisă pe un *sbornic*, redacție medio-burgară din biblioteca Minăstirii Hilandar, dă știre cã «Această carte m-am silit și am dăruit-o eu, smeritul popa Anastasie, egumenul minăstirii Bistrița, din Țara Moldovei. După aceea m-am mutat la Sîntul Munte al Atonului cu traul și cu lăcuința». Iar o altă notiță, scrisă tot aci, de o altă mină, înștiințează cã «În anul 7114 (1606), april 19, în Sînta Sîmbătă, a murit și l-am îngropat în ziua Sîntelor Paști»: Emil Turdeanu, *Legăturile românești cu minăstirile Hilandar și Sîntul Pavel de la Muntele Atos*, București, 1941, p. 84. Extras din «Cercetări literare». IV (1911).

unui oarecare Pavel». Credem fără nici o îndoială așa întemeindu-ne pe faptul că nu numai el, ci și alți călugări sîrbi din Mînăstirea Hîlandar (poate și din Mînăstirea Sfîntul Pavel rămasă chinovie sîrbească și după moartea lui Ștefan Dușan († 1548)⁹¹ răspîndeau în lumea ortodoxă asemenea știri. De pildă la patriarhul Ioachim al Alexandriei, care se afla la Ierusalim, în anul 1530, ca «să săvîrșim, zice el, Sfînta Înviere (...) a venit Gherman, ieromonah și duhovnic sîrb de la Sfîntul Munte și ne-a adus vești (...) despre scandalul care s-a petrecut în Serbia, din partea unui oarecare Pavel, uzurpator de arhierie», care «a adus hule primului său povățuitor, arhiepiscopului kyr Prohor, și a voit să se facă asemenea lui»⁹². Așadar se poate spune că și Macarie, venind în Moldova, a adus asemenea vești.

Trăiau însă atunci în Moldova oameni ce nu puteau rămîne nepăsători față de neliniștea care tulbura pacea Bisericii din Serbia. Era de pildă episcopul cronicar Macarie al Romanului, «dascălul Moldovei» și ucenic fostului mitropolit Teoctist cel hirotonit, zice-se, de patriarhul sîrbesc Nicodim⁹³. Deci un episcop învățat și plecat să afle și să tîlcuiască întîmplările politice și sociale din țara lui și din cele înconjurătoare. Era încă și Elena Doamna, soția lui Petru Rareș, femeie evlavioasă, cu știință de carte dar și aprigă, fiica fostului despot sîrb Iovan Brancovici (+ 1502), soră cu Despina-Milița soția lui Neagoe Vodă Basarab, amîndouă nepoate ale fostului mitropolit al Ungrovlahiei, Maxim (+ 1516)⁹⁴. Și este de crezut că la curtea lui Petru Rareș se mai aflau încă și alți sîrbi, sfătuitoari și oameni de încredere, ca aceea «a sa slugă crezută, ce era sîrb, prin care și au trimis Petru Vodă din Ciceu carte pre ascuns la Suleiman împăratul turcesc»⁹⁵. Acestora a trebuit Macarie să le dea negreșit lămuriri în privința desființării Patriarhiei sîrbe de Peci. Și firește el le-a înfățișat lucrurile așa cum venea la socoteală partizanilor lui Prohor, printre care se număra și el. Adică așa cam în chipul vederilor celor patru patriarhi, a căror «scrisoare-hotărîre» porunceau ca Arhiepiscopia de Ohrida să aibă sub jurisdicția sa toată Biserica bulgarilor și sîrbilor, ca una ce este vechea Arhiepiscopie Iustiniana Primă; nu Patriarhia de Peci care fusese întemeiată fără voia și fără știrea soboarelor ecumenice și în paguba drepturilor canonice ale Arhiepiscopiei de Ohrida⁹⁶.

Se mai poate formula încă și o altă probabilitate: Adică înțelegînd Macarie pofta lui Petru Rareș de a pune mîna pe conducerea Ardealului, țară dacică în nemijlocită vecinătate cu Arhiepiscopia de Ohrida, unde această arhiepiscopie chiar și luase în stăpînire după bătălia de la Mohaci (1526) o eparhie din Banat și alta din părțile

91. *Ibidem*, p. 63. 92. Petar Kostić, *op. cit.*, p. 36, doc. III (3).

93. *Cronicele slavo-române din sec. XV-XVI publicate de Ion Bogdan*, ediție revăzută și completată de P. P. Panaitescu: «Cronica lui Macarie», București, 1959, p. 81-95. Mai departe cităm în prescurtare: P. P. Panaitescu, *Cronicele slavo-române*, numele cronicii și pagina.

94. Const. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, București, 1957, v. II-1, p. 176 și 183.

95. *Letopiseșul Țării Moldovei pînă la Aron Vodă*, ed. Const. C. Giurescu, București, 1916, pp. 148-149. 96. A. Papadopolu-Keramevs, *op. cit.*, p. 119: Supra nota 73.

«ungurene»⁹⁷, a cercat, poate, să înfiripeze o apropiere a Bisericii moldovene de Arhiepiscopia de *Iustiniana Primă*, «adică Ohrida», strecurînd în cugetele moldovenilor că «țările dacice», care acum se numesc Moldovlahia, Ungrovlahia și Ardealul, au fost o singură țară în vechime și au atîrnat cu Biserica de această arhiepiscopie, după cum scrie și în *Sintagma lui Matei Vlastare*», «codul oficial de drept canonic al Moldovei».

Probabilitatea de mai sus formulată nu este lipsită de orice temeii⁹⁸. Temeiul care o face chiar plauzibilă este un fapt istoric: Nicanor scrie și interpolează în *Sintagma lui Vlastare* cele «două țilcuiiri geografice» la scurtă vreme după înapoierea lui Macarie din Moldova. Oare, ce alt țilc s-ar putea da faptului că Nicanor introduce documentul cu cele două țilcovanii în textul numitei *Pravile* curînd după întoarcerea egumenului Hilandarului din Moldova? Sau ce rost mai avea interpolarea celor două interpretări «din Cartea lui Ptolemeu» despre eparhia Ohridei» în numitul *nomocanon* la cinci ani după osîndirea «ras-kolului» și la doi ani după caterisirea lui Pavel? Și cum se înțelege faptul, că Nicanor folosește în lupta de restaurare a Patriarhiei de Peci două țilcovanii, dintre care prima, a lui Macarie, se ocupă în cea mai mare parte din cuprinsul ei numai despre țările dacice și despre hotarele lor (Moldova, Ungrovlahia și Ardealul)⁹⁹, iar a lui Dimitrie Cantacuzen este hărăzită în întregime numai țărilor dacice? Din pricină că mișcarea de restaurare a patriarhiei sîrbe de Peci încă nu se potolise?... Se poate și asta; isprava însă are o bătaie mai lungă; mai depărtată. Pesemne Arhiepiscopia de Ohrida îndatorîndu-se bănește peste puterile ei de plată la vistieria otomană¹⁰⁰ și pentru a face rost de bani pentru plata haraciului și a deselor și multelor peșcheșuri, puse ochii și pe alte eparhii mai bănoase, căutînd a le aduce în staulul său.

În adevăr, după desființarea statului politic sîrb și după moartea patriarhului Arsenie treburile Arhiepiscopiei de Ohrida merseseră din bine în mai bine. Principiul canonic, potrivit căruia împărțirea ținuturilor bisericești trebuia să urmeze neapărat organizarea de stat și politică, funcționa din plin în Balcani. Rămînînd Patriarhia de Tîrnova, la sfîrșitul secolului al XIV-lea, fără patriarh povățuitor¹⁰¹ și Bulgaria fiind prefăcută în pașalic turcesc¹⁰², Patriarhia de Constantinopol și-a

97. Petar Kostić, *op. cit.*, p. 37, doc. V (5); În numărul celor 31 de ierarhi adunați în soborul de la Ohrida, din 1532 martie 13, apare și un «Pahomie de Belea Crăkvea» și un «Iosif Ugrăskij»...

98. Virgil Căndea, *Diplomația lui Petru Rareș*, în «Lumea», din 1962 martie 16, p. 20.

99. Macarie folosește în țilcuirea sa 199 cuvinte, dintre care 128 cuvinte pentru «țările dacice»: «Dacia Prima» și «Mediterranee», și numai 71 cuvinte pentru eparhiile celelalte: «Gornie Misie», «Makedonie» și «Trakie»: *Fotocopia anexă*.

100. Ivan Snegarev, *op. cit.*, p. 62 și notele 3-5 și p. 64 și notele 1-3 în privința grelelor dăjdii ce apăseau popoarele creștine supuse turcilor, vezi îndeosebi: Leon Chalcocondil, *Expuneri istorice*, trad. româna de Vasile Grecu, în «Scriptorea Byzantini» II, Editura Acad. R. P. Române, București, 1958, p. 252-254.

101. Dr. V. St. Kiselkov, *Patriarhă Evtimij*, Sofia, 1933, p. 166.

102. Georges Ostrogorsky, *Histoire de l'État byzantin*, Paris, 1956, p. 572.

însușit toate eparhiile Bisericii bulgare¹⁰³. Așijderea rămînînd Biserica sîrbă fără povățuitor duhovnicesc și Serbia fiind prefăcută raia, Arhiepiscopia de Ohrida și-a apropiat, una cîte una, mai toate eparhiile Patriarhiei de Peci, pînă ce în cele din urmă prin desființarea acestei patriarhii, în al treilea deceniu al secolului al XVI-lea, a pus mîna și pe însăși Eparhia Peciului. Momit de asemenea izbîndă «energicul arhiepiscop-patriarh»¹⁰⁴ Prohor, și-a aruncat privirile și peste alte eparhii gîndind cum să pună mîna pe ele.

Se cunoaște o ispravă de acestea povestită de istoricul bisericesc Meletie al Athenelor: «(...) în zilele acestui patriarh Ieremia¹⁰⁵, povestește el, arhiepiscopul Ahridelor, anume Prohor, înfătoșîndu-se la divanul împărațesc au cerut ca episcopia Serviilor să fie supusă arhiepiscopiei sale, după vechiul hrisov împărațesc¹⁰⁶, iar nu la arhiepiscopia Tessalonicului¹⁰⁷, și să dea pre an cîte o sută de galbeni. Jaloba deci primindu-se, patriarhul Țarigradului a luat fetfan, adică cap de lege de la cel mai întîi legiuitor al turcilor, care așa glăsuia: «că tot lucrul ce să supune cuiva o sută de ani, nicidecum să nu se mai înstreineze de la cel ce îl are»¹⁰⁸. Au dovedit și cu mărturii, cum că Episcopia Serviilor este supusă Mitropoliei de Tesalonic mai mult decît trei sute de ani. De unde s-au întărit iarăși prin întăritură împărațească tot la Mitropolia Tesalonicului, îndatorînd pre patriarh cu primirea ei și să (...) mai dea pre tot anul încă 100 de galbeni (...) la poarta împărațească»¹⁰⁹.

Se pare că neizbînda n-a descurajat pe energicul Prohor, care trecuse la începutul «raskolului» prin împrejurări și mai rele. Ci dimpotrivă nereușita a luat, pentru un «energic arhiepiscop-patriarh» ca Prohor, înfățișarea unei cercări de a afla părerea divanului împărațesc în caz de revendicare a altor eparhii, din țările prefăcute în pașalic turcesc, ca Serbia, de pildă, și Ungaria. Așa că se poate crede, că atunci, cînd Macarie s-a întors din Moldova aducînd vești de cum merg treburile bisericești și politicești în țările române; despre bogăția acestor țări și despre dărnicia voievozilor români pentru Biserica roabă turcilor; despre frățearca și prieteneasca primire cu care l-au întîmpinat arhieriei, călugării și mirenii români și despre învățăturile date

103. Guérin Songeon, *Histoire de la Bulgarie*, Paris, 1913, p. 293.

104. Ivan Snegarov, *op. cit.*, p. 188.

105. Patriarhul Ieremia al II-lea, fost de două ori patriarh în 1523-1537.

106. Episcopia $\Sigma \epsilon \rho \beta \iota \alpha$ la vest de Tesalonic a fost dată în anul 1019 de Vasile al II-lea Bulgaroctonul prin primul său hrisobul arhiepiscopiei de Ohrida: Iordan Ivanov, *Bălgarski stranini iză Makedonija*, Sofia, 1931, p. 554; Mathias Gyóni, *L'Évêché valaque de l'archevêché bulgar d'Achris aux XI-XIV siècles*, în «Études slaves et roumaines», Budapest (1949), v. I-3, p. 150 și M. Lascaris, *op. cit.*, p. 28.

107. Ohrida a pierdut Episcopia *Servia* probabil în anii 1087-1090 trecînd la Tessalonic, cînd s-a organizat *Episcopia Valahilor*: Mathias Gyóni, *op. cit.*, p. 155 și 159.

108. În dreptul canonic al Bisericii Ortodoxe Răsăritene dreptul de revendicare se prescrie în curs de 30 ani: Canonul 17 al Sinodului Ecumenic V-VI (Trulan), în *Sintagma Atheniană*, t. II, p. 343.

109. Meletie mitropolitul Athenelor, *op. cit.*, t. II-III, p. 99. Întîmplarea o povestește și Martin Crusius, *Turco-graccio*, II, p. 163. Cf. și N. Iorga, *Byzance après Byzance*, Bucarest, 1935, p. 99.

de el lor, cum că țara Dacia, care este acum Moldova și Ungrovlahia, au fost supuse de-a pururi de împăratul Iustinian sub ascultarea canonică de Arhiepiscopia *Justiniana Prima*, *ἡ ἐκκλησία Ὀχρυσκῆα*, și alte asemenea, — toate aceste vești, zic, trebuie să fi pus pe gânduri pe Prohor. Iar când i s-a spus despre prețuirea ce o dau românii arhiepiscopului Prohor, al cărui nume Mînăstirea moldovenească Bistrița, groznița marelui voievod Alexandru cel Bun strămoșul lui Petru Rareș, l-a înscris în pomelnicul ei, atunci poate să-l fi tăiat capul că s-ar putea revendica mitropoliile românești, sub cuvînt că oarecînd aceste «țări dacice» fuseseră de-a pururi supuse arhiepiscopului de Ohrida.

Dacă la acestea se adaugă și neliniștea cășunată țărilor române de întinderea împărăției turcești la nord de Dunăre după bătălia de la Mohaci și prefacerea Ungariei în pašalic, atunci se poate crede că expansiunea puterii otomane la nord de Dunăre a putut deștepta în Prohor pofta de alipire la arhiepiscopia sa și a unora din eparhiile bogate ca Ungrovlahia și Moldova, așa după cum își însușise unele eparhii din «părțile ungurene» după 1526¹¹⁰, cu toate că făceau parte din jurisdicția canonică a mitropolitului Ungrovlahiei, «exarh» al patriarhului ecumenic peste aceste părți¹¹¹. El poate se aștepta ca dintr-o zi în alta țările române să împărtășească soarta Ungariei, Serbiei și Bulgariei; adică să fie prefăcute în pašalic turcesc. Și dacă privim lucrurile cu ochii Ohridei și cu ai tristei pătanii a țărilor balcanice, prefăcute în pašalic în momentul cînd puterea otomană s-a încredințat că treburile ei sînt servite mai bine de o provincie pašalic, decît de una căreia i se lăsase oarecare libertate, așteptarea arhiepiscopului Prohor nu era numai închipuire deșartă. Mai ales că semnele prevestitoare nu lipseau. Așa Țara Românească după moartea lui Neagoe Vodă Basarab trecuse numai la un pas pe lingă pašalic¹¹²; politica șovăitoare și nesigură a habsburgilor și prietenia regelui Poloniei cu turcii, împiedicaseră formarea unui front unit împotriva năvalei turcești și cășunaseră prăbușirea Ungariei¹¹³; uneltirile și intrigile mării boierimi moldovene și muntene, constituiau plumbi aruncați în aripile luptătorilor pentru libertate și lipsa lor de solidaritate; domnia lui Petru Rareș, prea zbuciumată de neconținute războaie cu vecini, și mai presus de toate puterea otomană în plină expansiune¹¹⁴, puteau să întunece vederea din depărtare a arhiepiscopului Prohor, amăgit de gîndul că nu e departe ziua cînd și țările române vor fi prefăcute în pašalic. Și odată faptul împlinit el putea cere de la divanul turcesc din Țarigrad, să-i dea în jurisdicția sa canonică eparhiile Moldovei și Munteniei. Adică pe temeiul principiului înscris în canonul 38 al Sinodului

110. Supra, nota 97.

111. Încă din anul 1401 mai, patriarhia ecumenică se adresa mitropolitului Ungrovlahiei: (...) *καὶ ἐξάρχη πάσης Οὐγγαρίας καὶ Πλαγηνῶν* (și exarh al întregii Ungarii și al Plaiurilor), Preotul Dr. Nicolae Șerbănescu, *Titulatura mitropoliților (...) mitropoliei Ungrovlahiei*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVII (1959), p. 669 și nota 8 cu toată bibliografia.

112. Stolnicul Constantin Cantacuzino, *Istoria Țării Românești* în «Cronicarii Munteni», ed. Mihail Gregorian, v. I, p. 111—112. Cf. și N. Iorga, *Histoire des Roumains*, v. IV, Bucarest, 1937, p. 369—371.

113. N. Iorga, *op. cit.*, p. 384—390.

114. Const. Giurescu, *op. cit.*, II, p. 169.

Ecumenic al V-lea—al VI-lea (Trulan), potrivit căruia «modul <de împărțire teritorial> politic și de stat să fie urmat și de rânduiala trebilor bisericești»¹¹⁵, și pe temeiul Novelei a CXXXI-a a lui Iustinian, privitoare la jurisdicția Arhiepiscopiei *Iustiniana Prima, adică Ohrida*¹¹⁶, Prohor putea să pornească jaloabă la Sublima Poartă și să revendice de la Patriarhia Ecumenică aceste două eparhii, așa cum încercase și cu Episcopia Servii, bineînțeles în schimbul unui haraci anual substanțial și al unor peșcheșuri grase. Prin urmare se poate spune cu multă apropiere de adevăr, că *interpolarea celor «două țilcuiri geografice sîrbe vechi» în Sintagma lui Matei Vlastare s-a săvîrșit în vederea unei eventuale prefaceri a țărilor române în pašalic turcesc.*

Dar cum s-a ajuns la interpolarea acestui izvod în *Sintagma lui Vlastare*? Versiunea sîrbă a acestei *Pravile* zice, adevărat, că «Dacia Mediteranee» este supusă «deapururea» jurisdicțiunii «preafericitului arhiepiscop al Iustiniane Prima, *РКИНЕ ОХРИДСКАА*», dar cum această eparhie nu fusese niciodată în stînga Dunării, acolo unde se aflau eparhiile Moldovlahia și Ungrovlahia, trebuia într-un chip sau altul de convins cine trebuie, că în adevăr această Dacie a fost la nordul Dunării. Pentru un asemenea lucru trebuia un «hrisov», care să facă dovada că Dacia din *Novela* lui Iustinian și din *Sintagma lui Matei Vlastare* este în stînga Dunării, așa cum scrie și în «Cartea lui Ptolemeu». Dar cine putea țilcui «Cartea lui Ptolemeu», potrivit căreia Dacia este în adevăr în stînga Dunării, nu în dreapta, afară de mitropolitul cărturar de Novo Brdo, Nicanor, «blizakā sātrudnikā na arhiiep. Prohorā vā prosvjatitelnoto mu djalo»!¹¹⁷ Mai ales că el avea documentul gata ticluit; pe care-l folosise o dată probabil pentru osîndirea rascolului și altă dată în procesul de caterisire al fostului mitropolit de Smederevo, Pavel.

Documentul este, firește, în primul rînd «țilcuirea» lui Macarie, egumenul Hilandarului, persoană probabil cunoscută și prețuită în țările române, care izvod interpretînd pe Ptolemeu, dovedește că «Dacia (...) este țara Moldovlahia și Ungrovlahia care se numește și Muntenia»; iar «Mediteranē (...) se numește acum Hațag, Ardeal și Muncaci». O țilcuire ca aceasta răspundea cum nu se poate mai bine unui document, menit să înduplece nu numai pe români ci și divanul împărăției otomane cum că, pe temei de vechi *zakoane* împărătești, după cum mărturisește chiar «codul oficial de drept canonic al românilor», *Sintagma lui Matei Vlastare*, mitropoliile române din stînga Dunării atîrnă de Iustiniana Primă,

115. *Sintagma Atheniană*, v. II, p. 392: «Dacă din poruncă împărătească vreun oraș schimbă sau va schimba de stare ierarhică, tipul politic și de stat să fie urmat și de rânduiala trebilor bisericești». *Εἰ τις ἐκ βασιλικῆς ἐξουσίας ἐκαινοσθη πάλις, ἢ αὐθῆς καινοσθη τοῖς πολιτικοῖς καὶ δημοτικοῖς τόποις καὶ ἢ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων τάτις ἀκολουθεῖτω*. Și într-adevăr bazat pe acest principiu, statornic urmat de patriarhia de Constantinopol, Ioanichie, mitropolitul Proilaviei (1715—1743), revendica în anul 1716 de la Iorest, episcop de Huși (1713—1727), satele Sultan Cislăși și Musaip Cislăși de la hotarul dintre Moldova și Bugeac, pe cuvînt că *toate locurile raia turcească de pe marginea Dunării, între Prut și Nistru, trebuie să fie canonește păstorite numai de un ierarh din olaturile turcești*; de o raia: Tit Simedrea. *Vechea episcopie a Hotinului*, București, 1942, p. 7. Extras din «Biserica Ortodoxă Română», LXI (1913). Vezi documentul în *Cronica Hușilor*, p. 188—191.

116. Fotocopiile anexe.

117. Ivan Snegarov, *op. cit.*, p. 236.

РЕКШЕ ОХридскаа. Și pentru ca documentul să capete credibilitate și putere de lege asemeni canoanelor și zakoanelor civile din acest *nomocanon*, Nicanor a pus pe «prezviterul Iovan» să introducă acest document, «scris» de el în anul 1534—1535¹¹⁸, în textul *Sintagmei lui Vlastare* la săstava 6, glava 11, paragraful intitulat : *ω ΟΧридскому ниже и болгарскы црква, рекше ωΧридскаа...*¹¹⁹.

9. Oare, avut-a învățatul mitropolit Nicanor vreun temei istoric sau juridic de sprijin când a pus la cale această ispravă ? Să cercetăm !

Dincolo de anul 1534—1535, data interpolării celor «două țilcovanii geografice vechi sirbești» în numita *Pravilă*, nu se dovedește vreun manuscris mai vechi al acestui vestit *nomocanon* sau alt soi de manuscris interpolat cu o notă sau «articol suplimentar», în care să se spună că mitropoliile române din stînga Dunării stau sau au stătut sub ascultare canonică de arhiepiscopia de Ohrida. În adevăr din cele cinci manuscrise, copii din secolul al XV-lea—al XVI-lea, pe temeiul cărora Stoian Novakovici a întocmit ediția sîrbă a *Sintagmei lui Matei Vlastare*, nici unul nu cuprinde o interpolare cu asemenea cuprins¹²⁰. De asemenea în nici una din copiile acestui *nomocanon*, aflate în Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România nu e nici o urmă a unei asemenea interpolări¹²¹. Așijderea nici Serghie V. Troicki¹²² n-a aflat nici un manuscris sîrb mai vechi de 1534 al acestei *Sintagme*, din cele cercetate de el, care să aibă un «articol suplimentar» cu un cuprins asemănător celor «două țilcuiuri geografice», alcătuite de Macarie și Dimitrie Cantacuzen, sau măcar cu o interpolare de soiul celei a monahului Victor, de la Struga¹²³. Așa stînd lucrurile cuvine-se a întreba : pe ce s-a bizuit Nicanor când a «scris» și a pus de s-a introdus în textul *Sintagmei lui Matei Vlastare*, «țilcovania egumenului Hilandarului, taha Macarie (...) despre țările dacice și despre hotarele lor» și «Țilcovania lui Dimitrie Cantacuzen, despre țările dacice» ?

Firește apărătorii pretensei atîrnări de arhiepiscopia de Ohrida a Bisericii Române din stînga Dunării, după întemeierea mitropoliilor, vor susține că Nicanor, când a săvîrșit această ispravă, s-a sprijinit pe schimbul de scrisori, din 1456/57, dintre Ștefan cel Mare și Dorotei arhiepiscopul de Ohrida. Negreșit el putea să se sprijine pe cele două epistole din dosarul pretensei corespondenței, dacă în anul 1456—1457 ele ar fi fost în ființă. Căci, după cum a dovedit I. Bogdan, ele sînt o plastografie tîrzie, din secolul al XVII-lea—al XVIII-lea și, ca atare, lipsite de putere probatorie¹²⁴.

118. Fotocopia, pl. 2. 119. *Ms. slav*, nr. 131, f. 83 din Bibl. Acad. R. S. România.

120. *Matiija Vlastara Sintagma*, ed. Stojan Novaković, Beograd 1907, p. I.—LV.

121. P. P. Panaitescu, *Manuscrise slave din Biblioteca Acad. R.P.R.*, București, 1959, v. I, vol. II și III manuscris în sala de lectură a bibliotecii.

122. Serghie V. Troicki, *Doponuski člancj Vlastareva Sintagma*, Beograd, 1956.

123. *Infra*, nota 130.

124. Ion Bogdan aducînd destule argumente istorice, filologice și paleografice a dovedit cu deplină încredințare că schimbul de scrisori din 1456—1457, dintre Ștefan cel Mare și Dorotei, arhiepiscop de Ohrida, este o plastografie tîrzie, din secolul XVII—XVIII (M. Lascaris, *op. cit.*, *loc cit.*). Totuși, mărturia Bisericii a rămas neluată în vedere. Dar întii să amintim faptele pu

S-ar mai putea zice că Nicanor a redactat acest document întemeindu-se pe mărturia cronicii slavo-române, *Letopisețul de la Putna Nr. 1*, în care se spune că în vremea lui Alexandrel Vodă s-a hirotonit mitropolitul kyr Teoctist al Moldovei de către patriarhul sîrbesc Nicodim¹²⁵. Știrea ar fi putut-o căpăta, zicem noi, chiar prin Macarie, care ar fi cunoscut-o cu prilejul călătoriei sale în Moldova în 1533 poate chiar de la episcopul cronicar Macarie al Romanului, ucenicul lui Teoctist¹²⁶. Însă savantul profesor de la Salonic, Mihail Lascaris, a dovedit în chip neîn-

scurt: Ștefan cel Mare face mijlocire pe lângă Dorotei, arhiepiscopul de Ohrida, să-i trimeată «binecuvîntare, scrie voievodul, și oameni care să ne statornicească mitropolit», «că mitropolitul nostru Visarion a murit» (*Correspondența între Ștefan voievod cel Mare, domnul Moldovei și Doroteiu, Arhiepiscopul Intîbiei Iustiniane (Ohrida) 1456*, în «Dacia», t. I, 1845, p. 271). Privind lucrurile numai în marginea celor spuse de scrisoarea marelui voievod, Biserica n-ar avea nimic de spus împotriva. Dar Ion Bogdan a dovedit, fără răspuns împotriva din partea criticei, că «nici înainte nici curînd după acești ani (1456 și 1457) nu constatăm un mitropolit (al Moldovei) cu numele Visarion. La Suceava era mitropolit Teoctist, la Roman era episcop sau mitropolit — i se zice în amîndouă felurile — Tarasie» (I. Bogdan, *op. cit.*, p. 111). Dar «episcopul Melchisedec, știînd că înainte de 1456 n-a fost în Moldova nici un mitropolit cu numele Visarion și că în acel an era mitropolit Teoctist, a admis, în *Chronica Romanului*, I, p. 113 ș. u., că Visarion din scrisoarea lui Ștefan a fost un episcop de Roman și anume al doilea episcop al acestei eparhii, între Calist (...) și Tarasie (...). Numai întîmplarea ar fi făcut ca între actele scrise ale episcopiei n-a rămas nici o urmă de dînsul». *Părerile lui Melchisedec a fost primită și de alți cercetători români, ruși și bulgari*, care s-au îndeletnicit cu această problemă. Noi însă ne oprim deocamdată la spusa lui Melchisedec și zicem ca el: Visarion a fost «episcop sau mitropolit» de Roman; adică zic un *chiriarh făcînd parte din jurisdicția canonică a mitropoliei Moldovei și sub ascultare canonică de mitropolitul ei*. Mergem mai departe cu pogorămîntul și primim și ipoteza, de neprimut, cum că la 1456—1457 Mitropolia Moldovei făcea parte din jurisdicția Arhiepiscopiei de Ohrida și, *ipso facto*, Episcopia de Roman era supusă acestei arhiepiscopii. Și totuși împotriva părerii lui Melchisedec și a tuturor învățaților care au primit-o și cred în ea, noi spunem hotărît că nici Ștefan cel Mare nu putea cere hirotonia acestui neexistent Visarion, episcop-mitropolit de Roman și nici arhiepiscopul de Ohrida nu-l putea hirotoni episcop în jurisdicția Mitropoliei Moldovei.

În adevăr, Ștefan cel Mare nu putea face o necinste atît de mare mitropolitului Teoctist, al Moldovei, «rudă poate cu familia domnească» (Const. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 88) și care-l pomăzuise în domnia Moldovei (*Letopisețul de la Putna nr. 1*, în «Cronicele slavo-române din secolele al XV-lea — al XVI-lea, ed. P. P. Panaitescu, p. 44 și 49), chemînd alt arhieru, ori cine ar fi fost acela, că să hirotonisească peste capul mitropolitului canonic al Moldovei un episcop de Roman. De asemenea nici arhiepiscopul de Ohrida n-ar fi cutezat o hirotonie de episcop din jurisdicția mitropolitului Moldovei, fără primejdia de a li caterisit și alurisit și el și cel hirotonisit de el. Pentru că așa poruncește rînduiala canonică a Bisericii Ortodoxe Răsăritene din veacurile primare și pînă în ziua de azi: Patriarhul sau arhiepiscopul unei Biserici autocefale hirotonisește pe mitropolitii din patriarhia, respectiv arhiepiscopia, sa (Canonul 28 al Sinodului Ecumenic al IV-lea Calchedon, în *Sintagma Atheniană*, v. II, p. 280—286); iar mitropolitul hirotonisește (ajutat de doi arhierei) pe episcopii din mitropolia sa (canoanele 4 și 6 ale Sinodului I Ecumenic de la Nicea; canoanele 25 și 28 al Sinodului Ecumenic al IV-lea, Calchedon, *ibidem*, v. II, p. 122—124, 128—132, 273—276 și 280—286 etc.). Aceasta este rînduiala Bisericii Ortodoxe. Deci dacă în 1456—1457 Episcopia Romanului era văduvă de episcop, persoana care ar fi fost aleasă de domn cu dîvanul său, la care intra și mitropolitul, episcopii și egumenii marilor mînăstiri, era hirotonit arhieru de mitropolitul Moldovei, Teoctist ajutat de episcopul de la Rădăuți; și *peste el nu putea trece nimeni*. Și este de mirat că un episcop învățat ca Melchisedec a putut să-și închipuie, că arhiepiscopul de Ohrida ar fi putut hirotonisi un episcop din jurisdicția canonică a mitropolitului Moldovei, Teoctist, sau a oricărui alt mitropolit din chiar arhiepiscopia sa! *Deci chiar și cu ajutorul dat de acest învățat episcop, Melchisedec, autenticitatea corespondenței dintre Ștefan cel Mare și Dorotei, arhiepiscopul Ohridei, nu se poate susține.*

125. *Letopisețul de la Putna nr. 1, ed. cit.*, p. 44 și 49.

126. *Supra*, nota 93.

doielnic că arhiereul, care a hirotonisit pe Teoctist, Nicodim, era *patriarh sîrbesc de Peci*, nu arhiepiscop de Ohrida¹²⁷.

Cît privește legenda legăturilor mitropoliilor române cu Ohrida, inserată în cronica lui Miron Costin, la Dimitrie Cantemir și la alți croniciari moldoveni, potrivit căreia Mitropolia Moldovei ar fi atîrnat cîndva de Ohrida, ea n-are alt temeii decît *interpolarea* în cronica lui Ureche (Simion Dascălul) introdusă în anul 1600—1667 de Misail Călugărul¹²⁸, interpolare luată de bună seamă din vreun manuscris sîrb al *Sintagmei lui Vlastare* sau inspirată poate chiar după *nota* lui Daniil Panoneanul din *Îndreptarea legii* (Tîrgoviște, 1652). Deci o poveste izvodită cu 126—133 ani mai tîrziu decît *interpolarea* introdusă în Sintagma lui Matei Vlastare de Nicanor în anul 1534—1535.

În sfîrșit apărătorii acestei legende ar putea spune că Nicanor, cu-legînd și scriind din nou cele «două tîlcuiri geografice» și îndemnînd, poate chiar poruncindu-i, pe «prezviterul Iovan» să le introducă în *Pravila lui Vlastare*, a avut în vedere, firește după informațiile aduse din Moldova de Macarie al Hilandarului, apariția în *Pomelnicul Mînăstirii Bistrița*, în care se pomeneste «sufletului (...) arhiepiscopului Prohor, arhiepiscopul de Iustiniana Prima, ce este Ohrida»¹²⁹. Dar acest argument, formulat întîia oară de Jacimirskij, de care argument s-a sfiit puțin și savantul profesor M. Lascaris¹³⁰, neavînd documentul la îndemînă pentru control, nu se mai poate ține azi în seamă știindu-se, că pătrunderea numelui arhiepiscopului Prohor în sus-numitul diptic este de o vîrstă cu «tîlcovania» lui Macarie, cu «raskolul» lui Pavel, mitropolit de Smederevo și mai adevărat din anul 1533, cînd numitul egumen de Hilandar a venit pentru întîia oară în Moldova.

Prin urmare «*Tîlcuirea din Cartea lui Ptolemeu despre eparhia Ohrida a egumenului Hilandarului, smeritul Macarie, cel din urmă dintre ieromonahi, despre țările dacice și despre hotarele lor*» și «*tîlcuirea lui Dimitrie Cantacuzen despre țările dacice*», amîndouă adunate și «scrise de (...) smeritul mitropolit de Novo Brdo, Nicanor, în anul 7043 (1534—1535)», și din îndemnul său introduse de «prezviterul Iovan» în textul manuscrisului sîrbesc, *Sintagma lui Matei Vlastare*, sînt singurele și primele documente autentice din punct de vedere al *formei în care se vorbește despre țările Moldova și Ungrovlahia și despre atîrnarea lor în cele bisericești de arhiepiscopia de Ohrida. Ca atare începătura legendei cu atîrnarea canonică a Mitropoliilor Moldovlahiei și Ungrovlahiei de Arhiepiscopia de Ohrida, nu este mai veche de anul 1534—1535*¹³¹. Ea a pătruns în țările române, în deosebi în Moldova, mai întîi pe cale orală, adușă fără îndoială de Macarie, egumenul Hilandarului, în anul 1533, și după aceea pe cale scrisă prin manuscrisele slavone ale *Sintagmei lui Matei Vlastare*, interpolate cu textul mai mult sau mai puțin schimbat al acestor «tîlcuiri».

127. M. Lascaris, *op. cit.*, p. 134—139. 128. *Ibidem*, p. 14—16.

129. *Ms. slav*, nr. 78, f. 15 din Bibl. Acad. R. S. România și Damian P. Bogdan, *op. și loc. cit.* cf. și P. P. Panaitescu, *Manuscrisele slave...*, p. 102. 130. M. Lascaris, *op. cit.*, p. 13.

131. Fotocopia anexă, pl. 2, rîndul XXII.

10. Am spus mai sus că cele «două tâlcuiri geografice vechi sîrbești» sînt din punct de vedere al formei un izvod autentic, pentru că el n-a suferit nici o schimbare voită sau silită din anul 1534—1535, cînd au fost «scrise» de mitropolitul Nicanor, și pînă în anul 1956, cînd au fost descoperite și editate de acad. D. Sp. Radojicič. Dar dacă din punct de vedere formal el este scutit de orice bănuială, nu se poate spune tot așa privindu-l din punct de vedere al *sincerității* și *credibilității*. Privit din acest unghi de vedere, adică *nu din ce spune, ci din ce vrea să spună*, documentul apare ca o *ticluială innadins săvîrșită, pentru a servi anumite interese*.

Noi știm că el a slujit întîi la desființarea Patriarhiei sîrbe de Peci și la înăbușirea mișcării de restaurare a acestei patriarhii; iar a doua oară, o dată cu interpolarea lui în *Sintagma lui Vlastare*, pentru a fi folosit la o eventuală revendicare a Eparhiilor Moldovlahiei și Ungrovlahiei, în cazul cînd aceste două țări și-ar fi pierdut independența politică și ar fi fost prefăcute, precum Serbia în anul 1459, în pașalic turcesc. Din fericire țările române n-au împărtășit soarta Serbiei; «energicul arhiepiscop-patriarh» Prohor¹³² a murit cu nădejdea neîmplinită, iar Arhiepiscopia de Ohrida a primit o cruntă lovitură în anul 1557, cînd Patriarhia de Peci restaurată o despoaie de toate eparhiile, pe care i le cotropise și, lăsîndu-i numai șase eparhii, o alungă pentru vecie de la Dunăre¹³³. Însă cele două «Tîlcovanii geografice vechi-sîrbești» au rămas interpolate în sus numitul *nomocanon* și au odrăslit puietii mai mult sau mai puțin asemănători rădăcinilor din care au răsărit. Așa, după cum am spus și mai înainte, un călugăr de la Struga, Victor, prescrie și el în anul 1589—1590 o *Sintagma a lui Matei Vlastare* și, după asemănare cu cea copiată în 1534—1535 de «prezviterul Iovan», din Gracianița, introduce și el în textul Novelei CXXXI a lui Iustinian, din această *pravilă*, o «notă suplimentară» unde spune: «Scaunul Ohridelor, care acum se zice al bulgarilor, și preafericitul arhiepiscop al Iustinianeii Prima, patria noastră, să aibă sub sine pe episcopii eparhiilor Daciei, adică *Ungrovlahia* (subl. noastră), Mediteraniei, adică *Țara Ungurească (...)*»¹³⁴.

De bună-seamă un diac sau poate chiar un călugăr din Ohrida ticluiește și el în veacul al XVII-lea—al XVIII-lea, luîndu-se după *interpolarea* din *Sintagma lui Vlastare* copiată de «prezviterul Iovan» ori după cea prescrisă de monahul Victor de la Struga, pretinsul schimb de scrisori dintre Ștefan cel Mare și Dorotei, arhiepiscopul de Ohrida, *pentru a îndreptății pompoasele titulaturi cu care se împoțonau arhiepiscopii de*

132. Ivan Snegarov, *op. cit.*, p. 236.

133. St. Stojanović, *Istorija srpskoga naroda*, ed. II, Beograd, 1910 (harta patriarhatului restaurat) p. 208—209 și ed. germană: *Die süslavische Frage und der Weltkrieg* (cu o hartă și aplicații în limba germană), Wien, 1918, p. 322, apud Ladislav Hodrovics, *op. cit.*, p. 51—52.

134. Ljub. Stojanović, *Starij srpski zapiski i natpisij*, în «Zbornik (...) S.K.A.», Beograd, 1902, v. I, nr. 812, p. 240—241. Faptul că monahul Victor împarte, ca și Macarie, Eparhia Dacia Mediterranea în două eparhii: «Dacia, adică Ungrovlahia» și «Mediterania, adică Țara Ungurească», dovedește că s-a luat după tâlcuirea lui Macarie. Dar Ivan Snegarov, *op. cit.*, p. 340, necunoscînd firește interpolarea mitropolitului Nicanor din *Sintagma lui Matei Vlastare*, copiată în anul 1534—1535, spune fără indicarea izvoarelor că monahul Victor copiază «un nomocanon (care fusese copiat de diacul Dimitrie din Kratovo în 1466)...» Cf. și I. Bogdan, *op. cit.*, p. 117—120.

Ohrida după reînființarea Patriarhiei de Peci (1557). Că după cum spune acad. Ivan Snegarov, «în vremea turcească Arhiepiscopia de Ohrida folosea titulatură pompoasă, care, după jumătatea secolului al XVI-lea, nu mai corespundeau cu mărimea reală a diecezei lor»¹³⁵.

Firește titulaturile ce-și dădeau singuri arhiepiscopii de Ohrida sînt ușor de priceput și lesne de trecut cu vederea, ținînd seama îndeosebi de faptul că pînă la arhiepiscopul Gavriil (1585—1588) nici unul nu aninase în titulatura sa eparhiile Moldovlahia și Ungrovlahia. Dar nu se poate spune tot așa cînd într-o «titulatură pompoasă» dată de trei patriarhi, în frunte cu cel al Constantinopolului, recunosc arhiepiscopului de Ohrida titlul de «patriarh», și Mitropoliile românești, Moldovlahia și Ungrovlahia eparhii supuse canoniceste acestei arhiepiscopii. În adevăr patriarhul ecumenic Teolipt al Constantinopolului, Silivestru al Alexandriei și Ioachim al Antiohiei trimit, în anul 1585 martie, o bulă, adresată «preafericitului arhiepiscop și patriarh al Iustinianeii Prima a Ahridelor și al întregii Bulgarii, Serbii, Macedonii, Albanii, Moldovlahiei, Ungrovlahiei și al altora...»¹³⁶. Acest document a fost publicat de E. Legrand în anul 1891 sub titlul «Une boules inédites de Gabriel Patriarche d'Ahrida», care totuși *nu este inedit*. Pentru că documentul a fost publicat, după cum spune chiar E. Legrand, de Martin Crusius în *Annales Suevici* (Francfort, 1595—1596, t. II, p. 802). Deci E. Legrand nevăzînd originalul și avînd noi în vedere documentele plastografiate în laturile balcanice¹³⁷, titulatura, cel puțin, din această scrisoare enciclică nu mai poate fi interpretată ca pînă acum. Pentru că în acest document apar niște lucruri, care nu se potrivesc cu realitățile din Patriarhia Constantinopolului. Așa patriarhul Constantinopolului recunoaște arhiepiscopului de Ohrida titlul de «patriarh», — titlul niciodată recunoscut arhiepiscopului

135. Ivan Snegarov, *op. cit.*, p. 378.

136. (...) τοῦ μακαριωτάτου ἀρχιεπισκόπου καὶ πατριάρχου τῆς πρώτης Ἰεουστινιανῆς Ἀχρὶδῶν καὶ πάσης Βουλγαρίας, Σερβίας, Μακεδονίας, Ἀλβανίας, Μολδοβλαχίας, Οὐγγροβλαχίας καὶ τῶν λοιπῶν, κυρίου Γαβριὴλ (...). E. Legrand, *Une bulle inédite de Gabriel Patriarche d'Achrida*, în «Revue des Etudes grecques», t. IV (1891), p. 183—184. «Cette lettre, spune Legrand, était, en outre, signée par trente-un mitropolitains, archevêques»; iar Crusius dă numele și scaunele lor (*op. cit.*, p. 803). Nu mi-au fost accesibile *Annales Suevici*, pentru a-mi da seama de scaunele celor 31 de ierarhi; oare nu cumva sînt aceleași scaune episcopale care apar și în documentul V (5) editat de Petar Kostić (*op. cit.*, p. 37)? Pe de altă parte această scrisoare cu numele a trei patriarhi prea bate la ochi apropiînd-o de documentul II (4) edit. Petar Kostić (*op. cit.*, p. 33). La drept vorbind această scrisoare e a patriarhului Ieremia al II-lea (A. Papadopulo-Keramevs, *op. cit.*, p. 119), dar în ediția sîrbă apare cu numele a patru patriarhi și cu interpolari. Iar Ljub. Stojanović o socotește «comme un faux de Prohor qui aurait signé une lettre par lui des noms des quatre patriarches» (Ladislav Hodrovics, *op. cit.*, p. 43 nota 2). Dar chiar dacă documentul II (4) ed. Petar Kostić, p. 33—34, este o traducere a scrisorii patriarhului Constantinopolului, Ieremia al II-lea (M. Lascaris, *op. cit.*, p. 26 nota 1), apariția în sus-numita intitulatie a numelui celorlalți trei patriarhi pasă-mi-te ar putea face dovada, că Gavriil a avut în față acest model, după care și-a ticluit scrisoarea sa.

137. «Certes les pays balkaniques sont au mond ceux où l'amour-propre-national a le plus influencé la tradition manuscrite: suppressions, interpolations, fabrications des faux, ce sont jeux favoris auxquelles s'est complu et se complaira sans doute longtemps encore un patriotisme ombrageux»: V. Laurent, *Recenzie* la lucrarea lui M. Lascaris, *op. cit.*, în «L'Echos d'Orient», XXXII (1929).

copului Ohridei pînă acum și nici după aceasta de Patriarhia Ecumenică¹³⁸. Apoi prin titulatura acestei bule patriarhul tarișorădean Teolipt, suit în scaun la 27 februarie 1585, recunoaște, numai la cîteva zile de la alegerea sa, arhiepiscopului de Ohrida jurisdicție canonică peste mitropoliile Moldovlahia și Ungrovlahia, care de 184 ani, respectiv 226 ani, făceau parte din catalogul Patriarhiei Ecumenice; și unde peste un an (1586 aprilie—mai) se va duce să le cerceteze și să-și strîngă sidoxia și după ajutorare¹³⁹; după ce înaintea lui, începînd din toamna anului 1504 cu patriarhul Nifon al II-lea, nu mai puțin de șapte patriarhi ecumenici cercetaseră țările române pentru a organiza Biserica, pentru a tirnosi mînăstiri, pentru canonizare de sfinți, pentru a sfinți Marele Mir, pentru a hirotonisi mitropoliți sau numai pentru a strînge ajutoare¹⁴⁰. În schimb pînă în domnia lui Ieremia Movilă, și atunci în trecere spre Polonia¹⁴¹, n-a călcat picior de arhiepiscop de Ohrida pe pămînt românesc, deși ei băteau la porțile tuturor monarhilor catolici, pînă și la ale Vaticanului cerînd milostenii¹⁴², ca să nu mai vorbim de faptul că nu se cunoaște nici o danie făcută de voievozii români Arhiepiscopiei de Ohrida. Oare, e cazul să acoperim și această lipsă de urme cu argumentul *a silentio*? Nu; pentru că atunci înseamnă că mitropoliile române aveau în secolul al XVI-lea două căpetenii bisericesti: Patriarhul canonic de Constantinopol și arhiepiscopul de Ohrida! Dar asemenea fapt necanonic nu se pomeneste în praxa Bisericii Ortodoxe Răsăritene decît numai în cazuri de schismă. La 1585 însă nu era nici o schismă și nici o ceartă între Patriarhia de Constantinopol și Arhiepiscopia de Ohrida; care să ridice pe una împotriva celeilalte pe motiv de jurisdicție canonică pentru mitropoliile române. Iată deci motivele care ne îndreptătesc a privi bula, republicată de E. Legrand, după Martin Crusius, cu rezerva impusă de atîtea documente falsificate ieșite din mîna clericilor mici și mari ohrideni în secolul al XVI-lea.

Pasă-mi-te asemenea interpolări, documente ticluite și titulaturi goale de conținut vor fi fost scrise, copiate și puse în circulație și prin alte izvoade încă nedescoperite, cum și prin alte manuscrise slavone ale *Sintagmei lui Matei Vlastare*. Din ele unul a căzut și în mîna lui Daniil Panoneanul, care însemnează oarecum nedumerit în *Indreptarea legii* constatarea: «Zri (caută de vezi)! Află-se scris în Pravila lui Matei Vlastare cum și Moldova a fost supusă Ohrideanilor. Iar acum

138. «Scaunul de Ohrida, zice tot Legrand, (p. 185--186) multă vreme a fost autocefal, dar titularii lui niciodată nu s-au împodobit cu titlul de patriarh decît în chip abuziv, sau *honoris causa*. Totuși este de minune a-l vedea distins așa într-o plesă oficială ieșită din cancelaria patriarhului ecumenic».

139. Diacon Nicolae M. Popescu, *Patriarhii Țarigradului prin țările românești*, București, 1911, p. 43—44.

140. *Ibidem*, p. 3—14.

141. N. Iorga, *Istoria Bisericii românești*, ed. II, București, 1928, v. I, p. 258.

142. A. P. Péchayre, *Les archevêques d'Ochrida et leurs relations avec l'Occident à la fin du XVI-e siècle et au début de XVII-e*, în «L'Echos d'Orient» XL (1937), p. 389—430.

nice Ohrideanilor se pleacă nice Țarigrădeanului, și nu știu de unde au luat această putere»¹⁴³. Vorba lui Daniil «Află-se scris în Pravilă...» înmulțită prin tipar și răspîdită în toată românimea în sute și sute de exemplare, a adus pe unii în ispită să creadă că, în adevăr, Biserica Română din stînga Dunării ar fi atîrnat canoniceste de Arhiepiscopia de Ohrida: Mitropolia Moldovlahiei pînă în secolul al XVII-lea și a Ungrovlahiei pînă în secolul al XVI-lea¹⁴⁴, neștiind că această legendă luase ființă în hotarele Arhiepiscopiei de Ohrida, în anii 1528—1532, cu prilejul mișcării de restaurare a Patriarhiei de Peci, și se cuibărise în *Sintagma lui Matei Vlastare*, în anul 1534—1535, în vederea unei eventuale prefaceri a țărilor române în pašalic turcesc. De unde mai tîrziu intrase deformată și amplificată și în cronicile române alcătuite în Moldova¹⁴⁵.

Așadar legenda atîrnării canonice a mitropoliilor Moldovei și Țării Românești obîrșește din «două tilcuiri geografice vechi sîrbești» «din Cartea lui Ptolemeu despre eparhia Ohrida», una alcătuită de «egumenul Hilandarului (...) Macarie (...) despre țările dacice și despre hotarele lor» și alta de «Dimitrie Cantacuzen despre țările dacice», interpolate în textul *Sintagmei lui Matei Vlastare*, versiune sîrbă, în anul 1534—1535, de «prezviterul Iovan» după îndemnul mai mult decît probabil al mitropolitului Novo Brdo, Nicanor.

A N E X E

И ВЪ ДВЕТОН ГЛАВѢ А-СЪСТАВА ПРАВНО СЪЩАДОГО ВЪ КАРФАГЕНІИ ПЕТЬ-ДЕСЕТЕ И ПЕТОЕ.
 ЗАКОННЫ. **С**ТО И ТРИДЕСТАТА ЖЕ ІОУСТНИНИАНН НОВАТА: ПОВЕЛѢВАЕМЪ, РЕЧЕ, ПО СВЕТАННХЪ СЪБОРЬ ПРѢДѢЛѢХЪ СВЕТАНШАДОГО СТАРАГО РИМА ПАПОУ ПРѢДАГО ВЫТИ ВЪСѢХЪ СВЕШЕННИКЪБ; БЛАЖЕННѢНШАДОГО ЖЕ ЕПИСКОПА КОНСТАНТИННА ГРАДА, НОВАГО РИМА, ВЪТОРИН ЧННЪ НМѢТИ, ПО АПОСТОЛЬСКОМЪ ПРѢСТОЛѢ О БЪЛГАРСКОМЪ. СТАРАДОГО РИМА, ВЪТИ ННѢХЪ ЖЕ ВЪСѢХЪ ПРѢДПОЧНАТИ СЕ. БЛАЖЕННѢНШАДОГО ЖЕ АРХІЕПИСКОПА ПРѢВЪМЕ НОУСТНИНАННЪ, НАШАГО ВЪТЪЧЪСТА, НМѢТИ ПРНСНО ПОДЪ СОБОЮ ЕПИСКОПЫ ЕПАРХІИ: **С**ТЬ КННЗЪ ПТОЛММЕА В ОУХРИДСКОИ ЕПАРХІИ.

143. *Indreptarea Legii* (Tirgoviște 1652): Nedumerirea lui Daniil Panoneanul că nu știe «de unde și-a luat această putere Moldova că acumă nice Ohrideanului se pleacă nici Țarigrădeanului». o potolește «Istoria Țării Românești și a Moldovei...» scoasă de Vasile Cămărașul den izvoade la leat 7241 (1733) cînd zice: «În vremea lui Alexandru cel Bun «venit-au pre la Moldova și Andronic Paleolog (...) Carele pe urmă stînd împărat la locul tatîne-său, atunce au dezlipit mitropolia Moldovei de supt ascultarea Ohridei...». Ms. rom. nr. 3442 din Biblioteca Acad. R. S. România, f. 15, 17. Apud Al. Elian, *Moldova și Bizanțul în secolul al XV-lea*. Extras din «Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare», București, 1964, p. 121 nota.

144. Ivan Snegarov, *op. cit.*

145. Cf. și M. Lascaris, *op. cit.*, p. 13—16 cu toată bibliografia. Dar despre chipul cum s-a format și a crescut în tradiția Moldovei legenda atîrnării și a liberării Bisericii Moldave de Arhiepiscopia de Ohrida, cf. studiului prof. Al. Elian, *Moldova și Bizanțul în secolul al XVI-lea*, Extras, București, 1964, p. 119—149.

Сіе тѣлкованіе нрѣмѣна хулаандарскааго таха Макарія, послѣднѣааго въ свещенноицѣхъ, въ земляхъ дакунскихъ и въ междѣхъ іе.

Сіе писаніе азъ смѣреннѣи митрополнта новобердскѣи Ннканоръ въ лѣто 737 г. За сіе епархіе бысть съмоушена великаа црквиь въхрдскаа въ нѣкоего г'аваа, митрополнта Гмѣдѣрвскааго, 7 лѣтъ ннкако же въ мнрѣ прѣложн се въ расколн, такоже тн н писаніе патрїаршьское кажетъ на краи сен кннзѣ.

Дакне, медитераные, н дакронне, рипинисне, н преваліе, н карданне, н мнше горнее, н вътѣ того г'вмь хрѣтониса <тн се...>

Traducere

și la glava IX, stihia A, cononul cincizeci și cinci al soborului din Cartagina.

Legile

Iar în a CXXX-a Novelă a lui Iustinian zice: poruncim, potrivit hotăririlor sfințelor Sinoade, ca preasfințitul papă al vechei Roma să fie primul între preoți, iar preafericitul episcop al Constantinopolei, Roma nouă, să aibă cinul al doilea după scaunul apostolic al Romei vechi și de toți ceilalți să fie cinstit.

Despre bulgari

Iar preafericitul arhiepiscop al Iustinianeii Prima, patria noastră, să aibă de-a pururi supuși sub sine pe episcopii eparhiilor: Din cartea lui Ptolemeu, despre eparhia Ohridei.

Această țilcuire a egumenului Hilandarului, smeritul Macarie, cel din urmă dintre ieromonahi, despre țările dacice și despre hotarele lor.

Aceasta am scris eu, smeritul mitropolit de Novo Brdo, Nicanor, în anul 7043 (1534—1535). Pentru această eparhie a fost tulburată Marea Biserică a Ohridei, de un oarecare Pavel, mitropolit de Smederevo, șapte ani, dar nicidecum pace n-a fost din pricina raskolului, după cum spune aceasta și scrisoarea patriarhicească de la sfârșitul acestei cărți.

Dacia, Maditeranië, și Draconie, Ripinisne, și Prevalie, și Kardanie și Misie Gornie, și de către dînsul să se hirotonisească.

† TIT SIMEDREA

* Cf. textul «țilcovaniei» lui Macarie și a lui Dimitrie Cantacuzen transcris și fotocopie în D. Sp. Radojičić, *op. cit.*, și transcris, fotocopie și traducere română în D. Mioc, *op. cit.*, p. 432, 433 și 434—435. D. Mioc însă nu dă țilcovania lui D. Cantacuzen.

** Cf. traducerea română a «țilcovaniei» lui Macarie, în D. Mioc, *op. cit.*, p. 433.

RELAȚIILE BISERICESTI ȘI CULTURALE ÎNȚRE BISERICILE ORTODOXE ROMÂNĂ ȘI BULGARĂ, ÎN SECOLUL AL XIX-LEA *

Relațiile bisericești și culturale între aceste două Biserici ortodoxe sînt cunoscute încă din secolul al XIV-lea, din timpul patriarhului Eftimie din Tîrnova, care era în corespondență cu mitropolitul Antim Critopulos (1370—1382) și cu Sfințul Nicodim de la Tismana († 1406)¹.

Din a doua jumătate a secolului al XV-lea începe influența de la nord spre sud, peste Dunăre, prin ajutoare dezinteresate făcute din simțăminte creștine. Domnitorii și arhierii români, ca și minăstirile românești din secolele al XV-lea și al XVI-lea, au sprijinit moral și material asistența fraților de peste Dunăre care erau oropsiți².

Legăturile religioase, culturale și economice s-au dezvoltat și mai mult în secolul al XVII-lea și al XVIII-lea, în numele idealurilor comune de luptă, manifestându-se printr-o strînsă solidaritate împotriva jugului otoman și a celui fanariot, care se întărise mult în hotarele imperiului turcesc³.

Secolul al XIX-lea reprezintă pentru Bulgaria modernă epoca deșteptării ei. În vederea eliberării de sub jugul asupritorilor. Marea dezvoltare culturală și lupta revoluționară sînt însemnate de acțiunile pentru independența politică și religioasă.

Cît de dezinteresat, frătesc și precumpănitor a fost rolul României în toată această ieșire la viață a Bulgariei, vor demonstra faptele întemeiate pe multiseculara solidaritate și susținere românească.

I. — RELAȚIILE BISERICESTI ȘI CULTURALE ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

Ierarhi bulgari în România. — În prima jumătate a secolului al XIX-lea, ierarhi și cărturari de seamă și-au găsit adăpostul în țările române, unde li s-a oferit tot ajutorul moral și material în lupta susținută pe care o duceau ei pentru dezvoltarea culturală a poporului bulgar și eliberarea de sub jugul otoman.

* Lucrare de seminar, susținută în cadrul cursurilor de doctorat în teologie, întocmită sub îndrumarea P. C. Pr. Prof. Ioan I. Rămureanu, care a și dat avizul pentru publicare.

1. Pentru documentare, vezi articolele: Magistru Ierod. Epifanie Norocel, *Patriarhia Bulgară de Tîrnovo, între anii 1235—1393*, în «Studii Teologice», XVIII (1966), nr. 3—4, p. 146—159; Idem, *Sfințul Eftimie, ultimul patriarh de Tîrnovo*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXIV (1966), nr. 5—6, p. 552—573.

2. Ovidiu Marina, *Insemnări din Bulgaria, la întronizarea Patriarhului Chiril, București*, 1954, p. 64.

3. *Ibidem*, p. 56—57.

1. *Episcopul Sofronie*, unul dintre ierarhii de seamă ai Bisericii Bulgare, a jucat un mare rol în istoria relațiilor bisericești româno-bulgare în această vreme. El a fost socotit un adevărat apostol al epocii deșteptării culturale a Bulgariei⁴, fiind cel dintâi care a tipărit o carte în limba bulgară. Episcopul Sofronie a venit în România în anul 1803 pentru a-și găsi liniștea pe care o căuta⁵: «Și m-am gândit să merg la Craiova — spunea el — să șed acolo, că tare m-am plictisit de acel Vidin. Și am șezut la Craiova vreo 20 de zile. Și multă cinste mi-a făcut caimacanul care era Costache Caragea»⁶. Dar nici la Craiova n-a stat mult, ci a plecat la București, care-l atrăgea mai mult datorită faptului că acolo locuiau, încă din anul 1799, o parte din membrii familiei sale: fiica lui, Maria, cu soțul și copiii ei. Nepoții episcopului Sofronie, Ștefan și Atanasie Vogoridi, învățau la Academia domnească de la Sfântul Sava⁷. La București i s-a acordat multă cinste, fiind primit cu multă dragoste și sinceritate de către autoritățile bisericești și de stat. Acest lucru se vede și din însăși mărturisirea sa: «Și m-am dus și m-am înfățișat sfințitului mitropolit al Ungrovlahiei, care era cu numele Dositei, om bătrân cu anii, învățat și cu înțelepciune dăruit. El m-a primit amabil și m-a condus la beiful, care era Constantin Voevod Ipsilante și la alți câțiva boieri și le-am spus cum am șezut la Vidin trei ani și câte nevoi și scîrbe am tras. Și m-a chemat la Mitropolie și mi-a dat chilie să șed acolo la el și în fiecare zi și să fiu la trapeza lui»⁸. Mitropolitul Dositei (1793—1810) a ascultat plîngerea episcopului Sofronie, care din cauză că vreme de 11 ani nu mai fusese în eparhia sa, datora Patriarhiei 80 de pungi și de aceea «l-am rugat pe bei (domnitor) să-mi scoată de la Sinod dezlegare să fiu eliberat de eparhia aceea. Iar beiful, Dumnezeu să-l dăruiască cu mulți ani, m-a ascultat și mi-a adus scrisoare dezlegătoare»⁹.

În anul 1903, după ce el fusese eliberat de greutățile eparhiei, s-a dedicat cărturării. El mărturisește că «la București a fost primit ca un frate» de mitropolitul Dositei al Ungrovlahiei și ca dovadă a fost dreptul ce i l-a acordat de a sluji la bisericile din București și de a săvîrși hirotonii. În catagrafia bisericilor din Mitropolia Ungrovlahiei din 1810 sînt înscrise, în perioada 24 decembrie 1802 pînă la 7 octombrie 1809, 60 de hirotonii săvîrșite de «prea sfințitul arhieru Sofronie Vraccianschi»¹⁰. De aici se poate constata că episcopului Sofronie i s-a recunoscut darul lucrător al arhieriei cu toate drepturile în Biserica Ungrovlahiei. Pentru argumentarea celor spuse se poate aduce și faptul că el lua parte activă la alegerile de episcopi care se făceau în Ungrovlahia, semnînd și el printre ceilalți episcopi¹¹.

În timpul războiului ruso-turc din 1806—1812, episcopul Sofronie a desfășurat o intensă și frumoasă activitate pentru eliberarea poporului bulgar, fiind membru și apoi președinte al Comitetului bulgar din București¹².

4. Const. Jcs. Jirecek, *Geschichte der Bulgaren*, Praha, 1876, p. 536; Ion Grămadă, *Bulgarii în România pînă la 1877*, în «Convorbiri Literare», 1914, p. 152—157.

5. Victor Hin Bunea, *Sfîntul Sofronie de la Vrața*, în «Mitropolia Ardealului», XI (1966), nr. 1—2, p. 60; Petru Constantinescu-Iași, *Rolul României în epoca de regenerare a Bulgariei*, Iași, 1919, p. 20.—21. 6. Victor Hin Bunea, *op. cit.*, p. 64.

7. *Itiie și stradania greșnago Sofronia*, stih 48, p. 38, apud Victor Hin Bunea, *op. cit.*, p. 61—62.

8. *Ibidem*, p. 61. 9. *Ibidem*, p. 62; Petru Constantinescu-Iași, *op. cit.*, p. 21.

10. Prof. St. Remanski, *Bălgariie vāv Vlașco i Moldova, Documente*, Sofia, p. 5—6.

11. Mitropolia Ungrovlahiei, *Codica Sfîntă*, publicată după original de arhierul Ghenadie Craioveanu, vol. I, București, 1886; protocoalele nr. 165, p. 336—338; 174, p. 356—357; 175, p. 358—360; 189, p. 377—379; St. Boniu Anghelov, *Sofronie Vraccianschi, Materiale despre viața și activitatea lui*, în «Izvestia na Inst. za bălgarska literatura», VII (1958), p. 326.

12. V. N. Zlatarski, *Le role politique de Sophroni, évêque de Vratsa, pendant la guerre russo-*

În 1810 el a scris și tipărit în București, la cererea și sub îndrumarea generalului rus N. M. Kamenski, «Proclamația către poporul bulgar», în care se cerea ca bulgarii să acorde ajutorul necesar armatelor rusești, care vor veni pentru a-l elibera¹³. Episcopul Sofronie se bucura de o deosebită încredere și atenție în fața autorităților rusești de la București. Așa, de pildă, generalul rus N. M. Kamenski, intervine pe lângă exarhatul moldovalah din Iași ca să-i aproabe o minăstire unde «să-și petreacă liniștit ultimele zile ale vieții sale, să șadă acolo și să se întrețină»¹⁴. Probabil că această minăstire a fost Mărcuța, de lângă București, unde el și-a dat obștescul sfârșit, în anul 1813¹⁵, dar mormîntul lui nu se știe unde se află. Se presupune că în timpul vieții el ar fi fost în bune relații de prietenie cu Sfîntul Calinic de la Cernica¹⁶.

2. *Episcopul Ilarion*, urmașul episcopului Iosif la Argeș a fost Ilarion, al cărui tată ar fi fost bugar iar mama grecoalcă și se născuse la București în anul 1777¹⁷. În mirenje el s-a numit Ilie, iar după ce și-a dobîndit o aleasă cultură teologică și profană, avînd și diferite funcțiuni bisericești, la 1 noiembrie 1820 «a fost ales în scaunul de episcop al Argeșului..., ca unul ce este om cu idee..., cu frica lui Dumnezeu, împodobit cu învățătură, cuvios, cu smerenie și dăstoinic»¹⁸. A fost recunoscut de patriarhul ecumenic și la 21 noiembrie 1820 a fost hirotonit arhiereu-episcop¹⁹.

Episcopul Ilarion a sprijinit mult mișcarea de la 1821 și a fost unul dintre sfetnicii cei mai apropiați ai lui Tudor Vladimirescu²⁰. Unii cercetători cred că el ar fi fost chiar secretarul lui²¹. Tudor Vladimirescu, la intrarea sa în București, în martie 1821, a eliberat pe Ilarion de la Belvedere, unde acesta era închis împreună cu mitropolitul și cu o parte din boieri. Cîțva timp din vremea petrecută în București, căpetenia pandurilor a locuit împreună cu episcopul Ilarion. Acesta, la rîndu-i, l-a ajutat la întocmirea unora din proclamații și a îndeplinit și unele misiuni politice date de către Tudor²². Unii istorici afirmă că episcopul Ilarion era un om cult, cunoscînd mai multe limbi²³, iar în biblioteca lui figurau toți scriitorii sacri și profani din diferite epoci²⁴.

*Călugări bulgari în Minăstirea Neamț*²⁵. — În Țările Române s-au adăpostit și simpli frați sau monahi pe la diferite minăstiri și din care unii au fost mai puțin cunoscuți în istoria relațiilor bisericești româno-bulgare din prima jumătate a secolului al XIX-lea.

turque de 1806 à 1812, dans «Annuaire de l'Université de Sofia, Faculté historico-philologique», tom. XIX. Sofia, 1923, p. 3 sq.; Nicola Traicov, *Sofronie Vraccanski i Russia*, în «Tărkoven Vestnik», anul LVII (1956), nr. 9, p. 6; Victor Hin Bunea, *op. cit.*, p. 63.

13. Prof. A. Teodorov Bălan, *Sofronie Vraccanski*, Sofia 1906, p. 53—55; V. S. Kiselkov, *Sofronie Vraccanski, Viața și activitatea*, Sofia, 1963, p. 77—79. 14. Victor Hin Bunea, *op. cit.*, p. 64.

15. *Ibidem*.

16. *Viața și faptele sfîntului ierarh Calinic de la Cernica, episcopul Rîmnicului*, ed. II. București, 1955.

17. Pr. Nicolae Șerbănescu, *Episcopii Argeșului*, în «Mitropolia Olteniei», XVII (1965), nr. 7—8, p. 605. 18. *Condica Sfîntă a Mitropoliei Ungrovlahiei...*, p. 441. 19. *Ibidem*, p. 445—448.

20. Ioan Lupu, *Episcopul Dionisie Romano, primul donator al Bibliotecii Academiei Române*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXII (1964), nr. 11—12, p. 1128; Pr. N. Șerbănescu *op. cit.*, p. 606.

21. Pr. N. Șerbănescu, *op. cit.*, p. 606. 22. *Ibidem*. 23. *Condica Sfîntă...*, p. 445—448.

24. C. D. Aricescu, *Istoria revoluției române de la 1821*, partea I, p. 52, apud Ioan Lupu, *op. cit.*, p. 1128.

25. Pentru acest capitol prețioase informații am primit de la P. C. Arhidiacon Ioan Ivan profesor la Seminarul teologic din Minăstirea Neamț.

De altfel primul scriitor al deșteptării bulgare, pe pământ românesc, a fost călugărul Spiridon, originar din Țirgul Balcanilor răsăriteni al Salnovei. El a venit la Mănăstirea Neamț în jurul anului 1790 și aici a scris întreaga istorie slavo-bulgară. Arătarea vechiului spirit frățesc vlaho-bulgar și completările aduse datelor sau vederilor mai simple ale înaintașului său, Paisie de la Hilandar, fac din această carte cea mai valoroasă operă istorică a timpului său²⁶.

Despre alți frați bulgari, vrednici de amintire, mărturisesc însemnările marginale ale unor cărți și manuscrise din biblioteca Mănăstirii Neamț.

Biograful stareșului Paisie, monahul Vitalie²⁷, confirmă existența a mai multor viețuitori de neam străin, care «s-au adaos la acest adevărat povățuitoriu peste patru sute carii toți îl ascultau și i se supunea(u) cu dragoste și avea mare vestire de mîntuire și credință către cuviosul acesta părinte: carii era(u) din toate neamurile»²⁸.

În ambianța de muncă și evlavie, diversitatea de neam a dus la realizarea unei prietenii în duhul frăției creștine. Urmele acestei lucrări au rămas întipărite în tradiția nemțeană, prin multe forme, cum a fost executarea la strană a «Catavasiilor la Duminica Stîlpărilor, dimpreună cu tot canonul pe glas bulgăresc», transpus după sistema notației vechi pe cea nouă, de către Macarie ieromonahul, ca amintire pentru timpul petrecerii sale la Mănăstirea Neamț²⁹.

Este de la sine înțeles că pentru îndătinarea unor astfel de lucruri, au trebuit să existe cauze obiective și ele nu pot fi găsite decît de însuși oamenii care le-au creat, indiferent de neam. S-a scris și despre un călugăr mai răsărit, ca duhovnicul Chiriac³⁰, de origine bulgar. Alții, în numărul lor necunoscut, au rămas fără a putea fi identificați în ceea ce privește naționalitatea. Numai dacă întimplător au făcut o însemnare se poate vorbi de viețuitori străini de neam. Și cîteva din aceste mărturii ocazionale, le prezentăm mai jos.

1. *Iosif Monahul*. În biblioteca Mănăstirii Neamț se află un volum «proschinitar» al orașului Ierusalim, tipărit în grecește în anul 1690, legat împreună cu un manuscris care cuprinde istoria mănăstirilor din Muntele Atos, avînd cota 46, în care, pe a doua foaie de la începutul volumului se găsește următoarea mențiune «Însemnarea pentru venire a me(a) la viața monahicească în Sfînta mînăstire Neamțului în anul 1837 septembrie întîi începutul indicatului și cu ajutoru(l) lui Dumnezeu... (cuvinte șterse) m-am tunsu la 1841 dece(m)brie 17 la pomenirea sfinților 3 cuconi din Vavilon... (cuvinte șterse) Anania, Azaria și Misail eu Iosif monahul din Galaț(i) iar născut în Sfeaiștov din nația bulgar». «Sfeaiștov» al lui Iosif monahul nu este altul decît orașelul comercial bulgar din fața Zimnicei — Șiștov. Împrejurările care au determinat strămutarea familiei, sau numai a lui Iosif monahul, de la Șiștov la Galați, sînt necunoscute.

2. *Veniamîn ot vu Graba*. Pe un Anastasimatar grecesc de Constantinopol, din anul 1839, se găsește însemnarea unui ierodiacon, Policarp: «acest Anastasimatar

26. Ovidiu Marina, *op. cit.*, p. 64.

27. *O sută șaptezeci de ani de la moartea stareșului Paisie*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XL (1964), nr. 11—12, p. 657.

28. Ms. *Arătare în scurt pentru cuviosul părinte arhimandritul Paisie ce au fost stareș sfințelor mănăstiri Neamțului și Săcului*, p. 5 (în Biblioteca Mănăstirii Neamț). 29. Ms. *cit.*, p. 130.

30. Acad. Prof. P. Constantinescu-Iași, *Studii istorice româno-bulgare*, Editura Academiei. București, 1956, p. 12 sq.; Diac. Prof. I. Ivan, *Din relațiile călugărilor de la Mănăstirea Neamț cu Biserica și Societatea rusă pe la jumătatea secolului al XIX-lea*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXXIX (1963), nr. 9—10, p. 621.

grecesc este al meu josul iscălit și este dăruit di părintele Veniamin ot vu Graba și cine se va afla să-l înstrăineze să fie afurismenae, 1852 ianuarie 10 zile».

Expresia «ot vu Graba» pare a indica, într-o formă necorectă, orașul comercial din Bulgaria — Gabrovo —, renumit în trecut prin prepararea de postav și de unde au venit și alți bulgari instalându-se în țara noastră. Nu ar fi exclus ca acest Veniamin să fi fost în ascultare la piua de postav a minăstirii, care a funcționat în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

3. *Sofronie Garbovski (Gabrovski)*, «arhimandrit și ierodidascal», cum singur se intitulează, era cunoscător al limbii grecești din care traduce *Exaimeronul* Sfințului Vasile cel Mare, în anul 1854³¹. Acesta a fost un mare patriot, cum se vede din motto-ul pe care-l pune la începutul lucrării sale: «Fericirea cea mai mare, mai vrednică de rîvnire, iasti a fi patriei sale folositoriu cu iubire»³².

Numele pe care-l poartă, de «Garbovski», considerăm că poate fi indicativ pentru stabilirea neamului din care face parte și care poate fi tot bulgar. «Garbovski» nu ar fi decît forma alterată a lui Gabrovo — oraș din Bulgaria.

4. *Chiriac duhovnicul*, a fost fiu de preot și s-a născut în anul 1796 la Șiștov (Bulgaria). A venit în România împreună cu tatăl său³³ în timpul războiului rusoturc (1806—1812) și s-a stabilit la Bîrlad. Curînd a intrat în cinul monahal, probabil la vîrsta de 18 ani și a făcut ascultare la Mînăstirile Neamț și Secu³⁴. În «Acta», împreună cu sfinția sa părintele duhovnic Andronic și (i)eromonahul Chesarie, rînduiți spre facerea catagrafiei pentru părinții ce au luat haine — în 1855, septembrie 13» găsim prețioase date în legătură cu duhovnicul Chiriac.

«Chiriac duhovnic. Vîrsta: 59 ani. Anii venirii în mănăstire: 43. Anii de cînd este călugărit: 41. Unde este metania: în Secul. Ce ascultare are: la chilia sa în Secu. În ce ascultări a mai fost după vremi în mănăstire: ucenic la bătrîni, tipograf, tîlmăcitoriu de cărți, igumen Secului»³⁵. Duhovnicul Chiriac a avut ca ucenic pe monahul Ilarie, care, probabil, că era de același neam cu el și cunoștea limba slavonă. Pe o psaltire slavonă tipărită în anul 1758 și care se păstrează în biblioteca Mînăstirii Neamț, sub cota 112 (cota veche), se găsește următoarea însemnare referitoare la călugărul Ilarie: «Această Psaltire rusească iaste a me(a) monahul Ilarie(e) un ucenic părintelui duhovnicului Chiriacu sfintei monastiri Secul»³⁶.

Duhovnicul Chiriac, pe lîngă preocupările sale duhovnicești, a avut și preocupări cărturărești, tîlmăcind din slavonește în românește diferite lucrări de ordin moral, aghiografic, liturgic și omiletic. Aceasta o mărturisesc manuscrisele rămase de la el, pe care le vom da mai jos, socotind că aceste informații vor fi interesante și pentru frații noștri bulgari din care se trage Chiriac.

a) Unul dintre aceste manuscrise se numește *Rozisk* — copiat de Andronic, care poartă anul 1858. În «Înainte cuvîntare către cetitori» (Precuvîntare), aflăm de anul 1854, cînd «s-au tîlmăcit această sfîntă și de suflet folositoare carte, din limba slavonească pe limba patriei moldovenește, de prea mult ostenitorul întru această sfîntă lucrare a tîlmăcirii cărților, sfinția sa părintele Chiriac duhovnicul din același sobor, în sfînta Mînăstire Secul, în anul 1854. Deci să știți că această carte, numită

31. Ms. 54. 32. «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXXIII (1957), nr. 3—4, p. 272.

33. Diac. Prof. I. Ivan, *Din relațiile...*, p. 621. 34. *Ibidem*.

35. Arh. St. Bacău, *Documente arhivistice privind Mănăstirea Neamț*, pach. 12, f. 37, apud Diac. Prof. I. Ivan, *op. cit.*, p. 621.

36. Apud Diac. Prof. I. Ivan, *op. cit.*, p. 621.

Rozisk, este una din cele multe, alcătuite de viețuitorul ceresc «Sfântul Dimitrie Rostovul». Iar în originalu(l) are în cuprindere trei părți și aicea numai două sînt tălmăcite, pentru că dintru a treia, cea mai multă parte... s-au tălmăcit tot aceștia cuvios bărbat mai înainte și s-au tipărit la sfîrșitul cărții numită Praștie»³⁷.

b) «Viața și facerile de minuni a sfîntului Mitrofan, arhiepiscopul Voronejului, ce se prăznuiește noiembrie 23, s-au tălmăcit după izvodul rusienesc de mine păcătosul Chiriac ieroschimonah Chiriac», «și s-au tălmăcit de mine păcătosul Chiriac ieromonah spre folosul limbii românești la anul 1839, sept. 4»³⁸.

c) *Cinstitele condace și icoase* către Preacuvioasa Maica noastră Parascheva. «Aceste icoase ale Maicii Paraschevii le-am scos... de la vlădica Meletie Stavropoleos, țiitorul de loc al Mitropoliei de a se tipări eu Chiriac ieroschimonahul încă la anul 1849 și pentru aceasta nu s-au tipărit căci au apucat oareșcine mai înainte de au tipărit pe niște icoase a sf. sale pre care cetindu-le eu le-am aflat ca niște bucate fără sare și cine a voi a le tipări și acestea scotesc că nu va greși și încă și de la sfînta de mare dar și ajutor să va învrednici. Căci acestea sînt alcătuite călugărește, iar nu mirenește. Și cel ce va folosi roagăse și pentru mine mult păcătosul Chiriac ieroschimonah»³⁹.

d) *A celui dintre sfinți părintele nostru Dimitrie mitropolitul Rostovului, învățătură la Înălțarea Domnului Dumnezeu și Mintuitorului nostru Iisus Hristos.*

e) *Rînduiala pomenirii pentru pravoslavnicii ostași carii pentru credință și patrie s-au săvîrșit în războiu.* «S-au tălmăcit la anul 1849 luna lui septembrie 22 de sfîntia sa părintele ieroschimonahul și duhovnicul Chiriac în sfînta mănăstire Neamțul»⁴⁰.

O însemnare pe un acatist slavon al sfîntului Nicolae, tipărit la anul 1793 și care se păstrează în biblioteca Mînăstirii Neamț, sub cota (veche) 257, se spune: «Natanail iero(monah). Această carte me(au) dat-o o jupîneasă din Tîrgul Neamțului bulgăriță fiind a bărbatului său și eu am dat părintelui Natanail, ieromonah 1822 decembrie 15. Ambrozie monah».

II. TIPĂRITURI ȘI PUBLICAȚII BISERICEȘTI BULGARE, ÎN ȚĂRILE ROMÂNE, ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

Revoluția politică e precedată de acțiunea culturală care s-a manifestat mai ales prin tipărirea cărților, aceasta fiind preocuparea de seamă a bulgarilor în secolul al XIX-lea. În această vreme apar abecedarele, cărțile bisericești și istorice pe pămîntul românesc, toate trecînd, apoi, pe ascuns, Dunărea, ca și vechile manuscrise religioase, în satele și orașele bulgare.

Românii ajută la tipărirea de cărți nu numai în România, ci și în alte centre, cum sînt Buda, Viena sau Veneția. Se deschid apoi școli bulgare, elementare, la București, Brăila și în alte centre, iar colegiile românești primesc cu dragoste pe tinerii bulgari plini de patriotism și inșetați de cultură. Unii dintre ei au fost: Dimitrie Cristul Papazoglu, Gheorghe Palazin Nichifor, ieromonah din Sliven ș.a.⁴¹.

37. Arh. St. Bacău, *Ms. românești*, cota 35 (veche), f. 1 nenumărate, apud Diac. Prof. I. Ivan, *op. cit.*, p. 621. 38. *Ibidem*, cota 50 (veche), *op. cit.*, p. 622.

39. *Ibidem*, f. 292 v. și 283-293, *op. cit.*, p. 622.

40. *Ibidem*, cota 77 (veche), *op. cit.*, p. 622.

41. P. Constantinescu-Iași, *Rolul României...*, p. 27.

În domeniul tipăriturilor bisericești, în limba bulgară, care s-au făcut pe pământul țării noastre, trebuie amintite, mai întâi, cunoscutul Nedelnic, adică Kiriadodromion, opera vestitului episcop bulgar Sofronie, despre care s-a mai vorbit. Când și-a început activitatea sa cărturărească la București, episcopul Sofronie mărturisea: «...Mă trudesec ziua și noaptea să scriu câteva cărți în limba noastră bulgărească; căci dacă nu mi-e posibil să le spun cu gura mea să asculte de la mine păcătosul vreo învățătură folositoare, măcar să citească scrierea mea și să se folosească»⁴². Acest «Nedelnic» cuprinde: «Cazanie folositoare de suflet, pentru toate duminicile și praznicile mari împărătești și la sărbătorile sfinților de peste an, talmăcită din limba slavonească și grecească, pe limba bulgărească, de către Episcopul de Vrața, Sofronie, spre înțelesul norodului celui de rînd...». «S-a tipărit cu învoirea și ajutorul Mitropolitului Dositei al Ungrovlahiei, Episcopului Iosif al Argeșului, Episcopului Constandie al Buzăului, arhimandriților, egumenilor și evlavioșilor creștini români, în tipografia Episcopiei Rîmnicului din Rm. Vilcea, pe vremea episcopului Nectarie în anul 1806»⁴³. La tipărirea acestei cărți episcopul Sofronie a fost ajutat foarte mult bănește de clerici din România. Așa, de pildă, sînt amintiți următorii binefăcători: 1) Dositei mitropolitul Bucureștilor — 500 groși; 2) Iosif, episcop Argeș — 200 groși; Grigorie episcop Buzău — 300 groși; 4) Nicodim arhimandrit — 50 groși; 5) Grigorie Drisda — 50 groși, ș.a.⁴⁴.

Episcopul Sofronie cînta stat la București, a mai compus sau tradus și alte cărți rămase însă în manuscris. Astfel, în 1805, termină de scris *Învățăturile duminicale și catehizis al credinței ortodoxe*, iar după această dată alcătuiește o *Carte despre cele trei religii: creștină, iudaică și mahomedană*. Tot în perioada 1803—1805 scrie și autobiografia sa *Jitie i stradania greșnago Sofronia*⁴⁵.

O altă carte de mare importanță pentru poporul bulgar, care s-a tradus și tipărit la București pentru prima dată în limba bulgară, în anul 1828, a fost *Noul Testament*. Aceasta este opera lui Petru Sapunov, originar din Treavna (Bulgaria) și refugiat în România. Titlul complet al acestei lucrări este următorul: «Noul Testament, adică cele patru Evanghelii ale celor patru evangheliști traduse din limba elinească în cea bulgărească, ce se întrebuițează acum în Bulgaria. Carele cu blagoslovenia actualului Mitropolit a toată Ungrovlahia, Domnului Domn Grigorie, în zilele lui Grigorie Ghica voevod, a început să tipărească... prin osîrdia unuia din traducători, dar cu ajutorarea și cheltuiala dreptcredincioșilor creștini de același neam, în București, în Sfînta Mitropolie, în anul 1828, luna lui iulie (tipograf Matei Băbeanu — culegător slov Kaniuv din Kalofer)»⁴⁶.

La această lucrare de importanță majoră pentru poporul și Biserica Bulgară, Petru Sapunov a fost ajutat de părintele Serafim din Stara-Zagora. Dar cel mai mare ajutor l-a primit din partea mitropolitului Ungrovlahiei Grigorie al IV-lea Dascălul (1823—1834)⁴⁷. Acest mare mitropolit s-a îngrijit de ridicarea nivelului religios și cultural al creștinilor bulgari, care sufereau nespus de mult sub apăsă-

42. Victor Hin Bunea, *op. cit.*, p. 65.

43. Ovidiu Marina, *op. cit.*, p. 64—65; Conf. Prefața în fotocopie a «Kiriadodromionului», în V. S. Kiselkov, *op. cit.*, p. 171.

44. Victor Hin Bunea, *op. cit.*, p. 66, nota 39; P. Constantinescu-Iași, *op. cit.*, p. 21, nota 1.

45. Victor Hin Bunea, *op. cit.*, p. 66.

46. Pr. Paraschiv Anghelescu, *Noul Testament bulgar de la 1828*. O carte apărută cu ajutorul Mitropolitului Grigorie Dascălul, în «Biserica Ortodoxă Română», LII (1934), nr. 5—6, p. 311—312.

47. Const. Jos. Jirecek, *op. cit.*, p. 536; Ioan Grămadă, *op. cit.*, p. 152—157.

toarea robie otomană, mai ales din lipsă de cărți bisericești în limba bulgară. Pentru a le veni în ajutor, el a pus un grup de bărbați cunoscători ai limbilor slavonă și greacă, ca și ai limbii bulgare vorbite să traducă în limba bulgară vorbită *Noul Testament amintit* ⁴⁸.

Mitropolitul Grigorie Dascălul al Țării Românești a înștiințat pe patriarhul ecumenic Agatanghel al Constantinopolului (1826—1830) despre traducerea Noului Testament în limba bulgară vorbită. C. Erbiceanu, vorbind despre activitatea mitropolitului Grigorie Dascălul, amintește și despre traducerea Noului Testament în limba bulgară vorbită, făcută cu îndemnul și ajutorul acestuia, încheind astfel: «Mitropolitul Grigorie a voit să-i ajute (pe bulgari), dar patriarhul ecumenic s-a opus» ⁴⁹. Patriarhul ecumenic Agatanghel, în răspunsul său la scrisoarea mitropolitului Grigorie Dascălul, prin care, în anul 1827, îl înștiințează cu privire la traducerea Noului Testament în bulgărește, îl sfătuiește pe acesta din urmă să părăsească gândul tipăririi Sfințelor Evanghelii în limba bulgară vorbită, căci lucrarea aceasta pretinde bărbați anume destinați, iar tălmăcirea pregătită spre tipărire are nu puține greșeli. Apoi e lucru cunoscut — scrie textual patriarhul ecumenic — potrivit mentalității de atunci a Ortodoxiei grecești, «cit de mult coboară și înjosește măreția Sfintei Scripturi, tălmăcirea ei într-un stil comun și vulgar» ⁵⁰.

La sfârșitul anului 1827, sau începutul lui 1828, mitropolitul Grigorie Dascălul răspunde patriarhului ecumenic Agatanghel cu o scrisoare în care, după ce caută să-l liniștească, îi scrie: «Nu lipsesc însă ca să arăt Prea sfinției tale și scopul nostru pentru care am dat aprobarea tipăririi care este aceasta: că traducerea aceasta a Sfântului Tetraevanghel s-a făcut spre folosința celor ce vorbesc bulgărește, pentru ca din deplina neputință de înțelegere a limbii slavonești, fiecare în parte să citească mișcat de evlavie, cele privitoare la iconomia întrupării Mîntuitorului nostru și a dumnezeștilor Sale porunci, după asemănarea Tetraevanghelului grecesc în stilul simplu, a cărui folosire, chiar dacă a fost oprită sub patriarhul Chiril, cu toate acestea, sub fericitul Grigorie a devenit literă prin învoire bisericească, pentru mîntuirea sufletească a celor ce vor citi fiecare în parte, iar nu în auzul tuturor, prin biserici» ⁵¹. Mitropolitul Grigorie îl asigură, totodată, pe patriarhul ecumenic, că traducătorii sînt oameni pricepuți, buni cunoscători de elinește și slavonește. «Aceștia au prezentat traducerea lor preoților de la Tîrnovo din Bulgaria, care au socotit-o vrednică de tipărire... S-au dat la iveală doi evangheliști, pe care i-a trimis Patriarhiei Ecumenice spre cercetare și binecuvîntare» ⁵².

La această scrisoare, patriarhul Agatanghel răspunde mitropolitului Grigorie al IV-lea al Ungrovlahiei, la 11 februarie 1828 ⁵³. Cu acest prilej patriarhul ecumenic îi înapoiază și *Evanghelia* tradusă în bulgărește, trimisă mai înainte spre cercetare.

48. Pr. Prof. Ioan I. Rămureanu, *Legăturile Mitropoliei Ungrovlahiei cu Patriarhia de Constantinopol și cu celelalte Biserici Ortodoxe. B. De la 1800 pînă la recunoașterea autocefaliei Bisericii noastre*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVII (1959), nr. 7—10, p. 941.

49. C. Erbiceanu, *Note asupra istoriei bisericești a românilor, pentru secolul al XIX-lea*, în «Biserica Ortodoxă Română», XXVIII (1904—1905), nr. 11, p. 1263; Pr. Prof. I. Rămureanu, *op. cit.*, p. 941.

50. *Scrisoarea Patriarhului ecumenic Agatanghel*, din 13 sept. 1927, către mitropolitul Grigorie Dascălul, publicată de Pr. Paraschiv Angheliescu, în *op. cit.*, p. 316—317.

51. Scrisoarea Mitropolitului Grigorie Dascălul către patriarhul Ecumenic Agatanghel, în *op. cit.*, p. 319.

52. *Ibidem*, p. 319—320.

53. C. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 1258; Const. N. Tomescu, *Mitropolitul Grigorie IV al Ungrovlahiei*, teză de doctorat, Chișinău, 1927, p. 106.

Cele ce n-au fost bine tălmăcite — îi scrie patriarhul — sînt însemnate cu creion, deși cercetătorul n-a avut timp să străbată toată cartea care, firesc, este să se afle și alte multe greșeli⁵⁴. Se poate spune că de data aceasta, după ce i-a mai dat mitropolitului Grigorie al IV-lea Dascălul unele sfaturi⁵⁵, patriarhul ecumenic Agatanghel a consimțit la tipărirea acestei lucrări. În urma acestei corespondențe, mitropolitul Grigorie a continuat tipărirea Noului Testament în limba bulgară vorbită, răspîndindu-l printre preoții și credincioșii bulgari⁵⁶.

În precuvîntarea către cititori, Petru Sapunov spune: «Iubite cititor! Iată îți pun înaintea roadele îndelungatelor mele osteneți și ale răposatului părinte Serafim din Stara-Zagora, adică Noul Testament sau cele patru Evanghelii, traduce în limba sloveno-bulgărească. Desfătează-te cu citirea limbii tale materne, gustă și vezi minunile pe care Mîntuitorul nostru Iisus Hristos le-a făcut... Dacă vom vedea că vor fi primite cu rîvnă — se referă la cele patru Evanghelii — curînd se vor adăugi lor Faptele Apostolilor și Apocalipsa... Fiți cu adevărat urmașii Prea Sfinției sale Grigorie, Mitropolitul Ungrovlahiei, care nu numai tiparul a dăruit și ajutorul bănesc l-a făcut, căruia toată Bulgaria e datoare să-i mulțumească și să roage pe Atotmilostivul Dumnezeu pentru sănătate și lungă înziliră a Prea Sfinției Sale. Pentru că dacă n-ar fi fost acest mare ajutor al său, n-ar fi fost cu puțință să fie dat repede la iveală»⁵⁷.

Această carte — Noul Testament — a apărut în 1.200 de exemplare: 35 cu 220 de pagini, plus 2 pagini ale Înaintecuvîntării. A doua ediție s-a tipărit tot la Mitropolia din București, în anul 1833⁵⁸.

Din precuvîntare se vede că Petre Sapunov se gîndea și la traducerea Faptelor Apostolilor, Apocalipsei și a Epistolelor. Însă traducerea lui Sapunov de la început n-a prea avut căutare, aceasta probabil din cauza evenimentelor din 1828, cînd izbucnește războiul dintre Rusia și Turcia. Dar după ce s-au liniștit lucrurile, această tipăritură s-a epuizat și ca dovadă este retipărirea ei la București în anul 1833⁵⁹.

Această traducere s-a făcut într-un limbaj popular, pe baze fonetice. O cercetare mai amănunțită asupra lexicului întrebuițat ne dovedește că multe cuvinte românești erau înțelese și folosite de poporul bulgar⁶⁰.

Așa după cum am văzut, această tipăritură, în cea mai mare parte este opera mitropolitului Grigorie al IV-lea Dascălul și constituie un mare și frumos dar făcut fraților de aceeași credință de peste Dunăre. Ea a avut o înfrîurire binefăcătoare la formarea limbii literare bulgare, moderne; la trezirea conștiinței religioase și naționale bulgare. Și bulgarii n-au uitat de fapta binefăcătoare a marelui mitropolit Grigorie al IV-lea Dascălul⁶¹.

54. Pr. Prof. I. Rămureanu, *op. cit.*, p. 942.

55. Scrisoarea Patriarhului ecumenic Agatanghel... p. 321; Hr. Kodov, *Kam istoriata na bălgarschia prevod na Sv. Evanghelie ot 1828 god*, în «Duhovna Cultura», XXXII (1934), nr. 56, p. 172—177; D. Balaur, *Noul Testament Bulgar de la 1828*, în «Biserica Ortodoxă Română», LIII (1935), nr. 1—2, p. 51—58; Acad. Prof. P. Constantinescu-Iași, *Studii istorice româno-bulgare*, 1956, p. 87—88.

56. Pr. Prof. I. Rămureanu, *op. cit.*, p. 942.

57. Pr. Paraschiv Anghelescu, *op. cit.*, p. 315—316, 323; Hr. Kodov, *op. cit.*, p. 172—177.

58. A. Teodorov-Bălan, *Bălgarski knigopis za sta godini (1806—1905)*, Sofia, 1909, p. 729; Prof. IV. S. Marcovski, *Isioria la bălgarschia sinoden prevod na Bibliata (s ogled căm bălgarskie prevodi v minalato)*, Sofia, 1927, p. 12.

59. Pr. Paraschiv Anghelescu, *op. cit.*, p. 309—310; Pr. Prof. I. Rămureanu, *op. cit.*, p. 912. Arhim. Tit Simedrea, *Patriarhia Românească. Acte și documente*, București, 1927, p. 188.

60. Pr. Paraschiv Anghelescu, *op. cit.*, p. 309—310.

61. Arhim. Tit Simedrea, *op. cit.*, p. 188; Pr. Prof. I. Rămureanu, *op. cit.*, p. 942.

Aici credem că este locul să amintim că și *Noul Testament* al arhimandritului român Teodosie de la Mănăstirea Bistrița, a fost tradus în limba bulgară și răspândit printre coloniștii bulgari ⁶².

În afară de acestea mai amintim că Nenovici tipărește, în București, la 1825, o *Istorie a Bibliei* și în 1826 un *Bucvar*. Apoi deschide o școală slavonă la București, pe care mai târziu a părăsit-o fiind numit avocatul Divanului Munteniei, în anul 1831 ⁶³. Stoianovici a publicat, în 1825, *Povestirile biblice* ale lui Ioanovici Hübner, cu ajutorul bănesc al Asociației de negustori din București ⁶⁴.

Primul *Calendar-almanah bulgar* a apărut la București în anul 1840 ⁶⁵. De asemenea au fost tipărite în această perioadă *abecedare, gramatici și manuale* pentru formarea copiilor.

III. TIPĂRITURI ȘI PUBLICAȚII BULGARE ÎN ȚĂRILE ROMÂNE ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, numărul publicațiilor bulgare în țările române a crescut neîncetat. Așa, de pildă, cel dintâi manual de geografie în limba bulgară a fost tipărit la București în anul 1851, de către doctorul Ioan Bogorov, Gh. Kacovschi, devenit conducătorul emigrației revoluționare bulgare a scris la București principala sa operă literară, în 1856, numită *Călătorul în munți* și tot aici publică, în 1863, săptămînalul «Bădăștnost» (Viitorul), în limbile română și bulgară, avînd colaborator pe Bogdan Petriceicu Hașdeu ⁶⁶. În coloanele pericdicului se puteau citi rînduri ca acestea: «România a fost pentru națiunea bulgară un azil liber, inviolabil, iar casa săteanului român a fost deschisă bulgarului cu cea mai mare și cordială ospitalitate» ⁶⁷. În același timp a apărut alt săptămînal în redacția româno-bulgară, la Brăila, intitulat: «Dunavska Zora» (Aurora Dunării) și prima revistă săptămînală bulgărească: «Bălgarska Pcelă» (Albina bulgărească), în 1863 ⁶⁸.

Revoluționarul român C. A. Rosetti a întemeiat împreună cu Ivan Casabov, în București, «Comitetul româno-bulgar» și ducea în ziarul «România» o campanie susținută în favoarea emigranților revoluționari. Pot fi citite în ziarul românesc rînduri ca acestea: «Bulgari! Cînd va suna clipa neatîrnării, România va fi pentru voi o pavăză esențială și dezinteresată a țării voastre» ⁶⁹.

După moartea lui Gh. Kacovschi, întîmplată în 1869, la București, locul de conducător al emigranților bulgari a fost luat de patriotul și omul politic bulgar, Liuben Karavelov. Tot în 1869 s-a întemeiat la Brăila societatea «Bălgarsko Knijovno drujestvo» (Prietenia cărturărească bulgară), avînd ca secretar pe revoluționarul și cărturarul Vasil Drumev, mitropolitul Climent de mai târziu al Țîrnovei, despre care s-a mai amintit. Societatea brăileană a fost mutată, în 1880, la Sofia, unde a devenit Academia Bulgariei ⁷⁰. Deci se poate afirma pe drept cuvînt că Academia Bulgară a avut începutul la Brăila, în patria noastră.

Sub Liuben Karavelov, au apărut, pînă în 1877, un număr de 51 periodice bulgare, el însuși fundînd ziarele «Svoboda» (Libertatea), în 1869; «Nezavisimost» (Inde-

62. P. Constantinescu-Iași, *Rolul României...*, p. 27. 63. *Ibidem.* 64. *Ibidem.*

65. *Ibidem.* 66. Ovidiu Marina, *op. cit.*, p. 66-67. 67. *Ibidem.*

68. P. Constantinescu-Iași, *op. cit.*, p. 33-34. 69. Ovidiu Marina, *op. cit.*, p. 68.

70. *Ibidem.*

pendența), în 1872 și «Znanie» (Știința), în 1874⁷¹. Pe lângă numeroase publicații profane, circulau în București și în alte localități din România, unele lucrări religioase ca: *Cartea morală*, *Calendarul*, *Cazania pe 1864 ș.a.*⁷².

Leagănul presei revoluționare bulgare și întreaga luptă pentru eliberarea, pe calea scrisului — s-a concentrat în România. La București a apărut, în 1877, primul cotidian bulgar «Informatorul zilnic», sub conducerea lui P. Robokov. Școlile bulgărești de pe întinsul României și Universitatea din București constituiau de mult izvoare puternice de tineret laic și bisericesc ce curgea de la nordul spre sudul Dunării. Unul dintre tinerii bulgari care a studiat în București este Neofit din Munții Rodopilor, monah la Mănăstirea Rila și apoi conducător al primului liceu bulgăresc întemeiat la Gabrovo de Aprilov. Neofit a fost trimis la București pentru a se pregăti, ca și ceilalți connaționali ai săi, în vederea formării noilor generații bulgare. El s-a întors în Bulgaria ca numeroase lucrări și manuale școlare, printre care și un catehism. La Gabrovo el a deschis prima școală elementară din Bulgaria, la începutul anului 1835⁷³.

Orașul București, în secolul al XIX-lea, este deci un izvor de material didactic și de alte publicații în limba bulgară, încât poate fi considerat adevărata metropolă a învățămîntului bulgar⁷⁴.

IV. LUPTA DUSĂ DE PATRIOȚII BULGARI ÎN ROMÂNIA PENTRU INDEPENDENȚA BULGARIEI

În ultimii ani dinaintea eliberării Bulgariei, pe pămîntul românesc au început să se înființeze comitete revoluționare bulgare, unele chiar româno-bulgare, la Galați, Brăila, Iași, București, Giurgiu, care erau cuiburi permanente de haiduci ce sfințeau cu singele lor eliberarea ce avea să vină, cum erau: Vasil Levschi — ierodiacon —, Hagi Dimităr, Ștefan Caragea și mai ales Hristo Botev, împreună cu toți revoluționarii cetelor lor, despre care guvernul român comunica Turciei că sînt «țărani pașnici ce se ocupă cu grădinăria»⁷⁵. În lupta pentru independența Bulgariei, revoluționarii bulgari au fost susținuți, printre alții, și de către C. Dobrogeanu-Gherea⁷⁶.

După anul 1800, mînăstirile bulgărești, întărite cu monahi ce trăiseră la noi, aprovizionate cu cărți religioase și istorice date la iveală în România de către monahul Spiridon, episcopul Sofronie, Petru Sapunov, Petru Beron și alții, au făcut să izbucnească din ele cea mai puternică flacără a deșteptării bulgare.

Biserica Bulgară a luptat și ea o dată cu poporul, pentru idealurile lui. Lupta poporului pentru eliberarea de sub jugul turcesc a fost însoțită de lupta Bisericii pentru dobîndirea autocefaliei. În tot timpul luptei pentru crearea unei Biserici autocefale Bulgare, credincioșii bulgari și valahi din tot întinsul imperiului turcesc, au fost strîns uniți în jurul acestei idei. Astfel, arhiepiscopul Natanail al Ohridel, sub jurisdicția căruia se aflau numeroși români-macedoneni, a întrerupt legăturile cu grecii locului, care îl socoteau schismatic, dar el păstora cu dragoste pe valaho-macedonenii dimprejur. Aceștia n-au ținut seama de faptul că Biserica Bulgară era socotită schismatică, de la 16 septembrie 1872, de către Patriarhia Ecumenică și nu recunoscut mai departe pe arhiepiscopul lor.

71. P. Constantinescu-Iași, *op. cit.*, p. 34. 72. *Ibidem*, p. 29, nota 2. 73. *Ibidem*.
74. *Ibidem*. 75. Ovidiu Marina, *op. cit.*, p. 69—70. 76. *Ibidem*, p. 70.

Biserica Ortodoxă Română a întreținut tot timpul legături canonice și de frățietate cu Biserica Bulgară și cu ierarhii ei, depunând eforturi ori de câte ori a avut prilejul ca această schismă să fie ridicată. Toți preoții bulgari numiți de Exarhul bulgar la parohiile bulgare din România au fost recunoscuți și întăriți cu carte canonică legiuită.

V. VIZITA EPISCOPULUI MELCHISEDEC ÎN BULGARIA

O mare personalitate bisericească a țării noastre, din secolul al XIX-lea, care a avut strânse legături cu Biserica Bulgară, a fost distinsul ierarh și cărturar, episcopul Melchisedec, care a și vizitat Bulgaria, cu binecuvîntarea mitropolitului Calinic al Ungrovlahiei. Unul din motivele acestei vizite a fost — așa cum mărturisește el însuși, — simpatia românilor pentru bulgari «bazată pe legături istorice seculare⁷⁷. Episcopul Melchisedec a plecat spre Bulgaria la 5 mai 1885. Primul punct al vizitei sale a fost orașul Rusciuk de la Dunăre, unde a fost primit de autoritățile și mitropolitul locului, Grigorie (de altfel singurul mitropolit al Bulgariei din acea vreme, deoarece celelalte eparhii se conduceau provizoriu de către arhierii titulari sau de către arhimandriți) Mitropolitul Grigorie era un poliglot care cunoștea bine limbile: bulgară, română, greacă, rusă, turcă și franceză⁷⁸. Duminică, la 7 mai, împreună cu ierarhul locului, a asistat la sfînta liturghie, în catedrala mitropolitană⁷⁹. Tot aici, la Rusciuk, el s-a întîlnit cu fostul mitropolit al Serbiei, Mihail, colegul său de studii de la Academia duhovnicească din Kiev⁸⁰. De la Rusciuk episcopul Melchisedec a plecat spre Bela⁸¹ unde a fost găzduit de tînărul preot Petru care era namestnic⁸² și unde a fost vizitat de prefectul districtului Rusciuk⁸³ și de autoritățile locale. A doua zi, la 8 mai el a plecat spre Tîrnovo. În drum a trecut prin mai multe localități unde a fost bine primit de șefii autorităților civile și bisericești și de către populația locală. La Mînăstirea Sîchimbarea la Față, din apropierea orașului Tîrnovo, a fost întîmpinat de soborul mînăstirii, în frunte cu starețul. La marginea orașului Tîrnovo a fost întîmpinat de episcopul eparhial Climent și de alte personalități precum și de un numeros public⁸⁴. Cu această ocazie episcopul Climent a spus, printre altele: «Vechea capitală a Bulgariei, Tîrnovo, este veselă astăzi că întîmpină pe un oaspete foarte stimat, dintr-un stat vecin cu noi, stat care a servit ca rîzlit tuturor patrioților noștri care au ridicat steagul contra tiranilor libertății poporului nostru. România a arătat filantropia și ospitalitatea în diferite împrejurări critice ale poporului nostru și a arătat sentimente de compătimire pentru nenorocirile și suferințele lui pe care el le-a pătimit...», a arătat compătimire morală acelor eroi ai noștri, bulgari, care se hotărîseră să-și jertfească viața pentru libertatea patriei noastre. Poporul bulgar exprimă în persoana voastră sentimentul mulțumirii și înaltei recunoștințe pentru bunătatea și binefacerea ce i-a arătat guvernul român. Relațiile amicale ce există astăzi între tînărul nostru stat și România, ne fac a crede că în viitor aceste legături amicale vor fi încă și mai strînse, pentru că interesele lor sînt

77. Episcop Melchisedec, *O excursiune în Bulgaria*, Extras din «Revista pentru istorie, arheologie și filozofie», II (1885), vol. IV. București, p. 5. 78. *Ibidem*, p. 6. 79. *Ibidem*.

80. *Ibidem*

81. Un mic tîrgușor.

82. Un fel de protopop.

83. Cum ar fi la noi regiunea.

84. Episcopul Climent făcuse studiile teologice la Academia duhovnicească din Kiev, apoi a fost profesor la Școala bulgară din Brăila și colaborator la o revistă literară bulgară care se edita la Brăila pe la anul 1874 (Episcop Melchisedec, *op. cit.*, p. 22).

strîns legate. De aceea vechea capitală a Bulgariei vă felicită cu «bine ați venit»⁸⁵. La aceste cuvinte, episcopul Melchisedec a răspuns următoarele: «Momentul prezent m-a umplut de bucurie; simțămintele mele sînt entuziasmuate și impresiile mele cele plăcute le exprim felicitîndu-vă cu libertatea cea scump dobîndită și pe care astăzi eu o văd cu ochii mei. Mulțumesc pentru bunele sentimente exprimate pentru România. Poporul bulgar a avut un trecut glorios și se distinge prin onestitate, hărnicie, iubire de învățătură și toate acestea dovedesc că el este demn de o viață politică independentă și mergînd pe această cale va ajunge la mărirea și puterea dorită. Doresc ca România și Bulgaria să nu uite strînsele și secularele lor legături istorice, căci Tîrnovo a fost odinioară capitala imperiului româno-bulgar. Cultural, precum și ajutorul în interesele reciproce vor păstra și pe viitor legăturile noastre istorice de prietenie. Dumnezeu să binecuvînteze și să păzească poporul bulgar de toate relele întîmplări dinlăuntru și din afară, ca să poată prospera și trăi în pace, cu cinste și cu slavă»⁸⁶.

De la Tîrnovo episcopul Melchisedec a plecat spre alte centre ale Bulgariei, vizitînd: Doreanovo, Gabrovo — unde a vizitat și o minăstire de maici și unde a ascultat cîntîndu-se «Îngerul a strigat» melodie românească, iar atunci cînd maicile au fost întrebate de unde cunosc această melodie, una dintre ele a răspuns că a învățat-o în România, la minăstirile de maici unde trăise⁸⁷. Tot aici cineva i s-a adresat cu următoarele cuvinte: «Cînd văd un român mi se pare că văd un înger al lui Dumnezeu. România este cuibul bunătăților pentru bulgari»⁸⁸. De la Gabrovo a plecat la Sliven și apoi la Loveci, unde a fost așteptat de mitropolitul Natanail, vechiul lui prieten de la Academia duhovnicească de la Kiev, unde au studiat împreună între anii 1848—1851⁸⁹. El era originar din Macedonia și vorbea românește pentru că trăise un timp în România. De la Loveci a plecat spre Plevna de unde, la 17 mai (1885) s-a îndreptat spre Bela, iar la 18 mai s-a întors pe la Rusciuk în România⁹⁰.

Vizita făcută în Bulgaria de acest mare ierarh și vestit cărturar român, a întărit și mai mult relațiile tradiționale între cele două Biserici de la nordul și sudul Dunării.

Din cele arătate mai înainte reiese limpede că cele două popoare, român și bulgar și cele două Biserici Ortodoxe surori, Română și Bulgară, au înțeles să se ajute între ele de-a lungul veacurilor, în toate momentele lor istorice importante. Colaborarea și înțelegerea lor reciprocă, care durează de secole, s-a intensificat mult ales în secolul al XIX-lea, pe teren bisericesc și politic, iar acest fapt constituie o bază solidă pentru continuarea frăției, prieteniei și înțelegerii reciproce, în viitor, spre folosul ambelor biserici și popoare și al întregii Ortodoxii.

Doctorand Ierom. EPIFANIE NOROCFI.

85. Episcop Melchisedec, *op. cit.*, p. 13—14.

86. *Ibidem.*

87. *Ibidem.*, p. 28—31.

88. *Ibidem.*

89. *Ibidem.*, p. 39.

90. *Ibidem.*, p. 39—46.

STILUL BISERICILOR DE LEMN DIN TRANSILVANIA

DIFERENȚIERI DUPĂ LOCURI ȘI REGIUNI

În prezenta lucrare se încearcă încadrarea unei biserici de lemn pe baza elementelor caracteristice și distinctive, în stilul unei regiuni sau zone geografice. Și până acum s-au făcut studii de sinteză* de către Coriolan Petranu fostul profesor de istoria artelor la Universitatea din Cluj, pentru bisericile din Arad și Bihor, publicații însoțite de albume și tot Petranu a scos în evidență caracteristicile bisericilor de lemn românești față de ale altora din aceste părți. A publicat și Victor Brătulescu despre *Biserică din Maramureș*, lucrarea avînd caracter descriptiv. Fixarea caracterelor distincte pe zone geografice, pentru Transilvania, Crișana și Banat nu s-a făcut din lipsă de material documentar studiat. Și de data aceasta ne lipsește parte din material fiindcă cercetarea bisericilor de lemn este un lucru mai anevoios și își are greutatea legate de diferite împrejurări.

Bisericile de lemn, zidite de meșteri locali, cei mai mulți anonimi, s-au construit din lemnul care le era la îndemînă. În unele locuri biserica era zidită, tocmai pe locul unde au fost lemnele. Le-au ridicat în timp scurt, de la cîteva săptămîni la 1—2 luni. N-au avut nevoie de meșteri aduși din alte părți mai îndepărtate, ci cel mult din satele vecine. Le-au făcut mici, fiindcă credincioșii erau puțini. Sînt cazuri cînd 6—10—20 familii și-au făcut bisericuța lor. Azi la *Abucea* — lîngă *Dobra-Ilia*, sat mic cu 30 case se păstrează biserica cu o vechime de 300 ani cel puțin. Exemple de acestea mai sînt. În multe cazuri nu li s-a îngăduit să ridice biserică nici în sat. Atunci au zidit în codrii, aducîndu-și vreun călugăr și aveau o minăstire. Astfel de minăstiri au fost multe în Transilvania. Au fost cazuri unde, construite în ascuns, într-o noapte au fost aduse la margine de sat, în aceeași noapte au ridicat-o și așa au rămas cu ea. (*Bălan*) — *Jibou*. Stăpînii feudali n-au mai dărmăto.

Pe cele vechi le-au făcut din birne late, pînă la 80 cm netencuite, turnul mic, talpa așezată direct pe pămînt, ferestrele mici de tot, mai ales la altar, altarul mic și pîtită în coasta unui deal, ascunsă între pomii cimitirului.

* Coriolan Petranu, *Bisericile de lemn din jud. Arad*, Sibiu, 1925; Idem, *Bisericile de lemn din jud. Bihor*, Sibiu, 1931; Idem, *Bisericile de lemn ale românilor ardeleni*, Sibiu, 1934; Idem, *Noi cercetări*, București, 1936; Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase a românilor din Ardeal în sec. XVIII*, vol. I—II, Sibiu, 1920 și 1935; Idem, *Bisericile din Criștior și Ribîța*, în «Anuarul Com. Mon. Ist. Cluj»; Virgil Vătășianu, *Vechile biserici de piatră românești*, Hunedoara, Cluj, 1931; Idem, *Artă Feudală*, București, 1960; Victor Brătulescu, *Biserică din Maramureș*, București, 1941; Șt. Meteș, *Istoria Bisericilor Române din Transilvania*, Sibiu, 1935; Idem, *Istoria bisericii și a vieții religioase a românilor din Ardeal și Ungaria*, vol. I, Arad, 1918; Idem; *Zugravii bisericilor române*, Cluj, 1928; Dr. N. Corneanu, *Monografia Eparhiei Caransebeșului*, Caransebeș, 1940; «*Analele Banatului*», 1931; «*Anuarele Comisiunii Monumentelor istorice din Transilvania*», Cluj, 1928—1932; «*Buletinul Comisiunii Monumentelor istorice*», București, anii 1930—1941; A. Popa, *Bisericile de lemn din Transilvania*, Ilimșoara, 1943; *Sematisme de la Cluj, Timișoara, Caransebeș, Blaj, Gherla, Oradea, Lugoj, Iliu Mare*.

Țăranul iobag își manifestă prin aceste construcții calitățile sale artistice, prin *felul de lucru, prin felul de împodobire* a lemnului, pentru cei ce o văd pe dinafară, în modestia ei, iar în interior prin ce poate să-i dea podoabă prin pictură, prin lucru de mină, obiecte, vase, etc. Multe dintre ele sînt vechi de două, trei, patru, ori cincisute de ani; acestora li s-a reparat acoperișul, poate turnul, sau li s-a lărgit streășina cu o prispă sau cu pridvor. Ajutoare bănești n-au primit de nicăieri.

Abia în ultimii ani Direcția monumentelor istorice caută să salveze pe acelea care reprezintă valoare artistică ori istorică, le restaurează prin oameni competenți și le asigură existența pentru încă cîteva sute de ani (Fildul de Sus, Rozavlea, Cuhea, Sieu, Plopiș, Surdești, Rogoz, Poienile Glodului, Tăuți și multe altele). De asemenea și studiul lor tot acum este inițiat și tot în anii din urmă s-a publicat de către Academia Republicii Socialiste România prima listă a monumentelor de arheologie, istorie și artă din Republica Socialistă România, pe baza informațiilor și cercetărilor făcute prin organele competente.

Caracterizarea stilistică, precum și diferențierea lor pe regiuni geografice ori istorice (Zărand, Bihor, Sălaj, Someș) se poate face *atît după plan* cît și după înfățișare. În general, bisericile de lemn cu turnul ceva mai înalt și mai ascuțit au fost socotite *gotice*, iar cele cu turnul mic, biserici vechi, *fără* o altă caracterizare sau clasificare.

Din numărul lor nu s-au cercetat nici 25% și nici peste tot. Totuși din ce s-a publicat și s-a cercetat se pot scoate concluzii de determinare stilistică cu o oarecare aproximație.

Putem spune că o biserică este de *tipul maramureșan, sălăjan, someșan, al-mășan, moțesc, hunedorean, bănățean, bihorean, de pe cîmpie, etc.*, pe baza unor elemente stilistice care o disting după regiuni de ape și de munți. Apele care trec prin regiuni mai variate și întinse, nu au determinat stiluri proprii. De aceea nu avem biserici mureșene, oltene, iar de pe Crișuri, numai în regiunile deluroase și muntoase s-au mai păstrat caracteristicile. Șesul, cîmpia mănoasă, le-a înlocuit. Cîmpia Transilvaniei mai păstrează încă relativ multe biserici, care își au specificul lor în raport cu altele.

Bisericile care s-au păstrat în majoritate sînt din secolul al XVIII-lea. Avem și mai vechi, din secolul al XV-lea, (*Berînța, Săcălășeni, Lechința* în Oaș, *Lupșa* în Moți), din secolul al XVI-lea (*Vidra de Sus, Lăpuș*), din secolul al XVII-lea (*Bretea, Jimbor, Rogoz, Libotin, Dobricul Lăpușului, Baica, Sînpetru Almașului, Hida* și altele). Unele sînt datate, altele se pot data numai din informații scrise, ori locale din tradiție. Cele mai vechi sînt în Maramureș, din secolul al XIV-lea (*Ieud*), din secolul al XVI-lea (*Sîrbii*), din secolul al XVII-lea (*Budești, Moiseiu, Călinești*). Cu stil, cel mai evoluat este cel din Maramureș unde au fost și sînt cei mai iscusiți lemnari, apoi cele de pe Someș și Hunedoara. Cele mai modeste și cu mai puțină măiestrie sînt cele de pe cîmpie (Banat, Valea Jiului, Secuime și Năsăud). Turnurile la bisericile de piatră, luate de la cele de lemn, cele mai frumoase sînt în Hunedoara și fostul Zărand.

Ele au depășit pe cele de lemn avînd baza de zid, fiind socotită mai solidă.

Pentru toate regiunile geografice există o notă comună: cele mai vechi care s-au păstrat au planul în formă de *corabie*, deci și tinda poligonală; sînt joase, din birne late și groase de stejar, ulm, frasin; mici, turnul mic, prismatic fără balcon.

cu, ori fără galerie, străpuns doar de câte o fereastră mică, iar în coiful turnului, mic de obicei, cu baza patrată.

Decorativul în exterior îl dau încheieturile, ciopliturile, încrestăturile din jurul ușilor și aripile de la încheieturi. Altarul în general mai mic, de obicei cu 5 fețe, apoi cu 3 fețe exterioare (puține dintre cele vechi, îl au în prelungirea naosului).

Urme de biserici vechi se întâlnesc: la Șcheii din Țara Birsei (1294), precum și în alte părți (Feleac). Vor fi fost și mai vechi, dar, din lipsă de documente (pe care poate n-a avut cine să le facă), nu sînt identificate; iar datele păstrate în izvoare străine nu sînt suficient de documentate.

Diferențierea după stil a bisericilor de lemn se produce în secolul al XVIII-lea în urma mișcărilor religioase (Unirea), și a celor politice din Transilvania (Răscoala lui Horia). Au fost luate cu forța bisericile vechi existente, cei rămași fără biserică și-au zidit alta nouă care s-o întrecă pe cea veche; sau cei ce-și doreau biserică nouă au ridicat una mai frumoasă decît cea veche.

Acestor împrejurări se datorește introducerea coifului — dar numai a coifului — gotic, supraînălțat și a formelor din baroc — bulbul, ceapa. Coiful înălțat, ascuțit nu se găsește decît numai dincoace de Carpați, cel baroc este răspîndit și în alte părți (Bucovina). De data aceasta problema influențelor reciproce nu va fi pusă, se va face cu alt prilej.

Regiunile de la Maramureș spre Dunăre, cu fostele județe Satu-Mare, Bihorul, Aradul și regiunile din Banat cu zonele de șes, formau un brîu care oarecînd cuprindea și zonele cu români din Bichiș, Ciaba, Odorheiu, unde au fost comune compacte românești. Bisericile de lemn care vor fi fost cu siguranță și pe acolo; au dispărut mai ales după alungarea turcilor, după 1718. În acest brîu de șes, din cîmpie, satele sînt mari și înstărite, bisericuțele din scînduri, nuiele sau birne de brad, zidite tranzitoriu, au fost înlocuite cu altele de zid, cele mai multe în stilul secolului al XVIII-lea, cel baroc. După 1918 s-au zidit biserici în stil «românesc», așa că în aceste părți au rămas puține biserici de lemn, mai ales în raionul Marghita. Cele rămase sînt slabe, construcții de caracter provizoriu, fără pretenții artistice, atît în exterior, cît și în interior.

În zona deluroasă, spre Munții metalici, Apuseni și în Severinul Banatului, s-au păstrat mai multe biserici de lemn, întrucît satele mici și sărace n-au avut puțința să le înlocuiască. S-au păstrat desenele bisericilor din Seini, Roșiori (Vereșmort—Satu-Mare) cu biserici frumoase, turnul înalt, zvelt ca la *Fildul Clujului*, *Agîrbiciu*, ori *Mănăstur* — Mănăstireni. **Este o dovadă a continuității stilistice** cu Ardealul, de care au fost despărțiți atît administrativ-politic, cît și bisericesc.

În această zonă care cuprinde Țara Oașului, legată cu Sălajul de apus, Crișul repede, Crișul negru, bisericile de lemn își au motive stilistice proprii. În Bihor, mai ales în partea sudică, regiunea Beiușului, *inelul de la baza turnului este propriu numai acestor biserici*, nemaîntîlnindu-se decît în cîteva locuri în regiunea Hunedoara. Bisericile au prispă — la sud sau la sud și vest, sau chiar pe cele 3 laturi ale bisericii; sînt bogat ornamentate, au încheieturi frumoase, un raport armonio între lungime și înălțime, Turnul nu este supraînălțat. Unele dintre ele sînt cele mai frumoase dintre bisericile de lemn din Ardeal (Cizer, Păușa, Cremenea, Chiraș). Mai sînt și altele, care ies din această notă distinctivă și se încadrează într-un tip general al bisericilor fără pretenții artistice deosebite.

Regiunea *Crișului alb spre Munții Apuseni*, a *Munților Apuseni* pînă la Mureș, vechiul Zarand, cu parte din moși, are biserici cu turn nu prea înalt, dar mai țuguiat, balconășele strimte, cele mai multe au galerii, fără decor, planul în corabie foarte rar (1—2 cazuri); cele mai multe sînt din secolul al XVII-lea și al XVIII-lea cu dovezi că au fost și mai vechi. Revoluțiile, răscoalele au distrus multe dintre ele. Stilul lor este foarte apropiat de al bisericilor din *Hălmagiu* în *Țara Moșilor*. Barocul a venit din Banat. Cea mai veche ar fi din *Vidra de sus*, din secolul al XVI-lea, și *Lupșa* — mînăstirea.

În *Banat*, cu părțile Severinului și Carașului, supraviețuiesc relativ cele mai puține biserici de lemn. Și acestea sînt mici, fără elemente decorative. Dintre cele 50 biserici, cîte mai sînt, numai 6 sînt din birne aparent, celelalte sînt tencuite. Turnul mic, la unele baroc, generalizat la bisericile de zid, românești sau sirbești. Singura biserică din Crivina din secolul al XVII-lea iese din comun, avînd turnul mai înalt și mai zvelt, încadrîndu-se în tipul generalizat al bisericilor de lemn românești.

În altă zonă tot dinspre nord, lăsînd Maramureșul și de data aceasta la o parte, în regiunea *Baia Mare*, care formează o prelungire a Maramureșului și o apropiere vădită de Sălaj, bisericile sînt relativ mai puține. Cele vechi sînt foarte interesante și de valoare. Sînt biserici din secolul al XV-lea (*Berinta*, cu turnul de lemn, *Săcălășeni*), din secolul al XVI-lea (*Lăpuș*, *Remetea*), din secolul al XVII-lea, (*Rogoz*, *Libotin*, *Dobric*), cele mai multe din secolul al XVIII-lea. Sînt elegante, zvelte bine proporționate, unele cu 4 turnulețe la baza turnului, balconășele frumoase, scîndurile ajurate, galeriile cu arcade, coiful nu prea înalt, ceea ce formează o modestie, claritate și armonie în expresiunea lor. Unele mai încăpătoare (*Lăschia*, *Făurești*), ori primitoare (*Boereni*). Una singură, din *Șurdești*, este în stil maramureșan cu streășină dublă, cu turnul excepțional de înalt (53 m), rivalizînd cu turnul celei de peste apa Cavnicului din *Plopiș* (care este cu ceva mai veche decît cea din *Șurdești*). Construcția turnului dovedește o măiestrie extraordinară a lemna-rilor. La *Vad*, turnul înalt, lovit de trăsnet, a trăit aproape 40 ani, cel de la *Berînța* azi distrus, la fel. Turnul de la *Berînța* a fost unic și în felul lui de construcție prin aceste părți ale Șomcutei. Se apropie de cele din Hunedoara.

Sălajul, cu cele mai numeroase biserici, este expresia sărăciei materiale, a mizeriei, a împilării și exploatării de către nemeșii și de către grofii stăpîni. Răscoalele țărănești au avut ecou puternic în Sălaj. Bobîlna nu este departe.

Majoritatea bisericilor din Sălaj sînt relativ mai mici, retrase la margine de sat, turnul cu forme variate de la cel mic, modest pînă la cele cu coiful zvelt dar nu prea înalt. Cele cu coif înalt erau numite, greșit, *maramureșene*. Corpul turnului este de obicei fără balconaș, galeria simplă fără arcade, ori lipsind în întregime, totul închis de scînduri ori draniță, străpuns de 4 ferestre circulare ori dreptunghiulare. Cu prispă la sud, joasă; cu decor bogat la uși, ici și colo și la încheieturi precum și la tăiatul șindrilei în formă de solzi de pește. Nu lipsește brîul și consolele, iar în interior cununile transversale frumos cioplite. La încreștături, motivele sînt mai mult cele vegetale, nu cele geometrice ca în Bihor, indicînd o influență din nord.

Bisericile de zid sînt mai puține, pentru că nici după 1918 locuitorii nu și-au putut ridica biserici mai mari. Luptele religioase din secolul al XVIII-lea pe aici

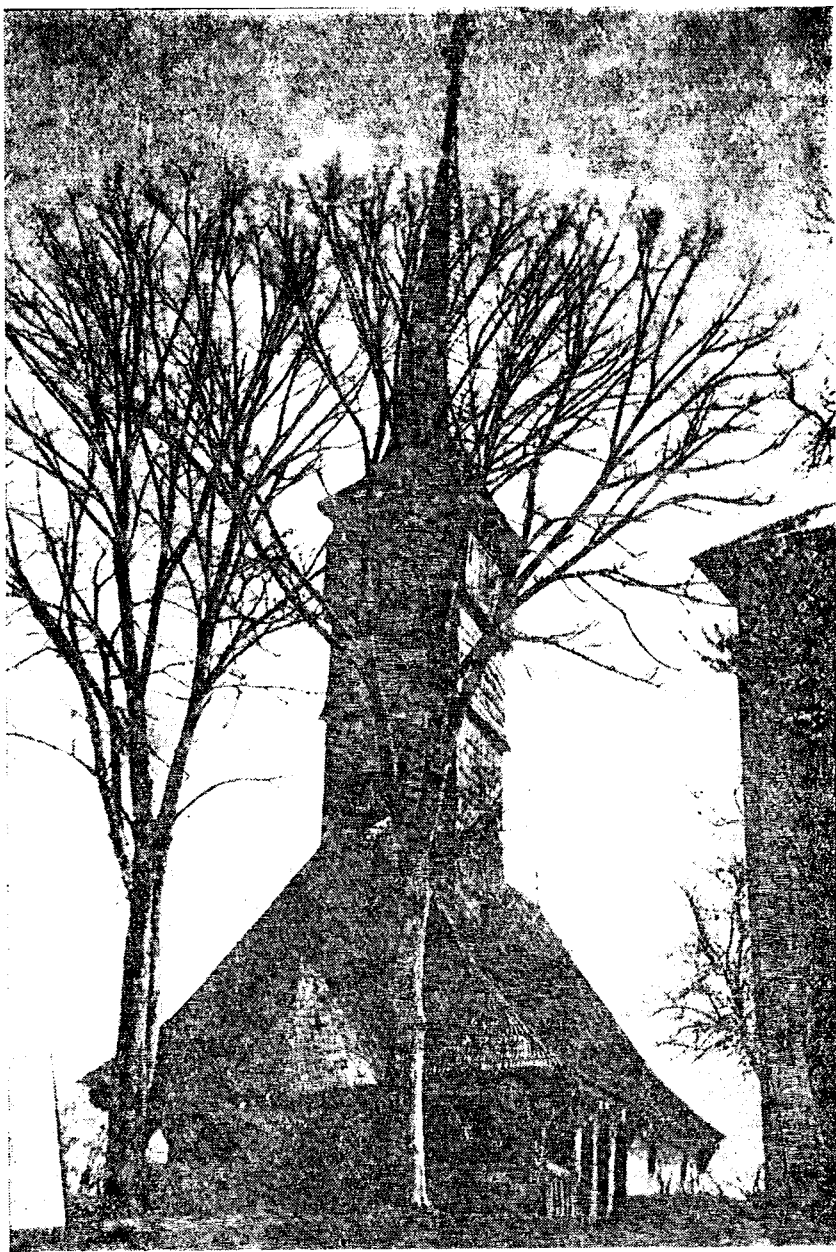

Fig. 1. — Biserica din Remetea-Chioarului, Soncuța-Maramureș,
din secolul al XV-lea

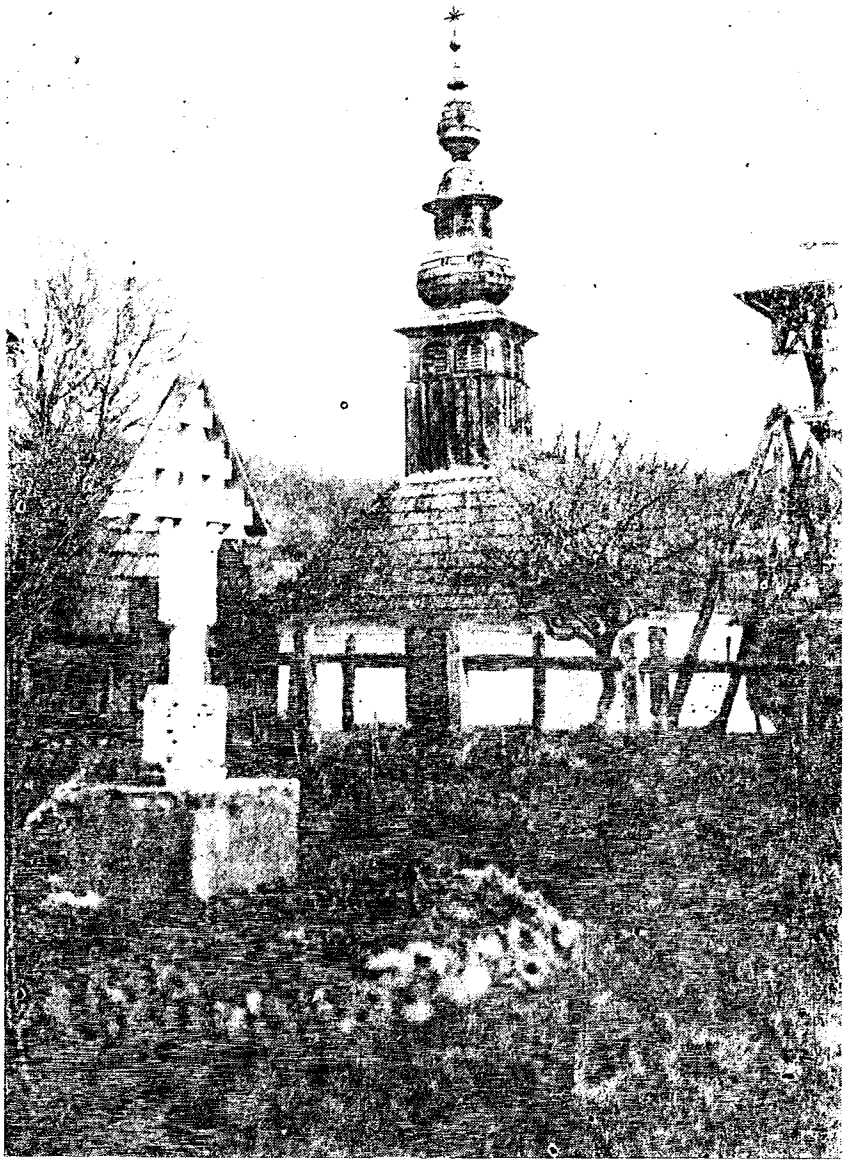

Fig. 2. — Biserica din Iulița-Brad, din secolul al XVIII-lea

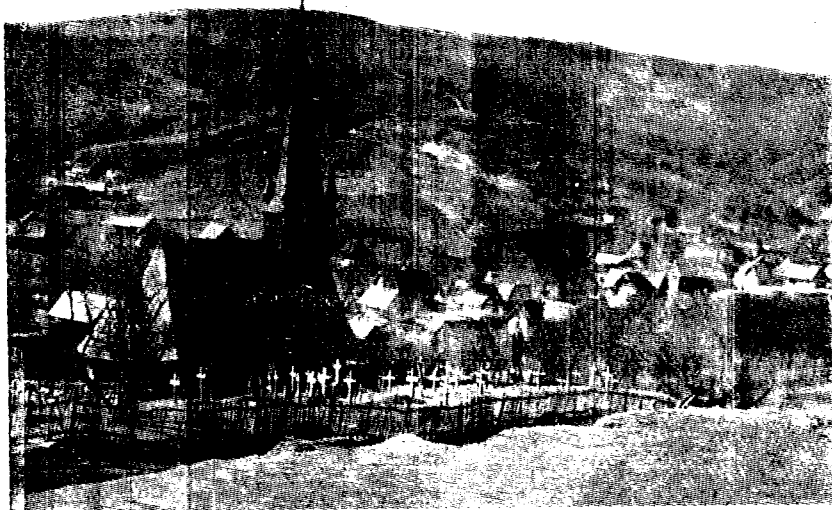

Fig. 3. — Biserica din Agirbiciu-Cluj, din secolul al XVII-lea

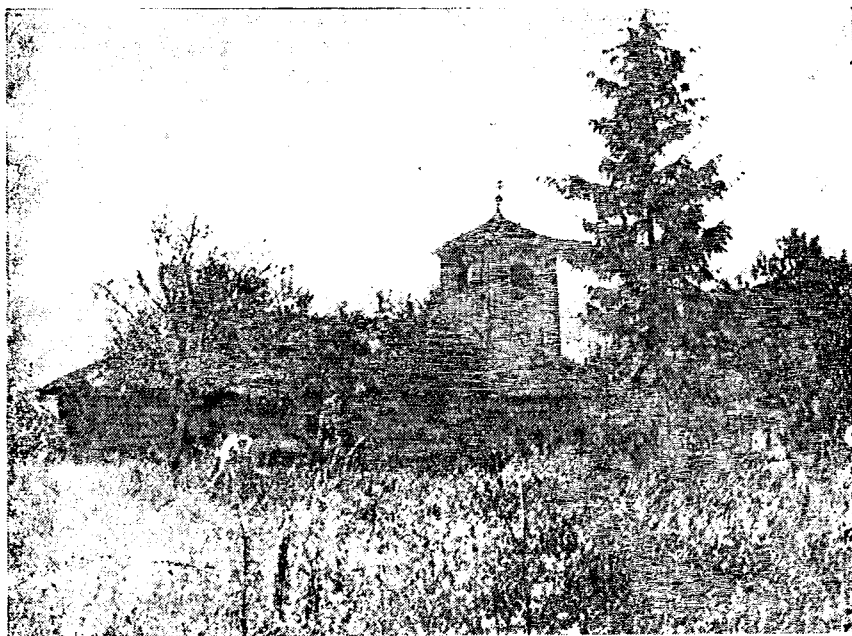

Fig. 4. — Biserica din Bretea-Ilia-Hunedoara, din secolul al XVII-lea

Fig. 5. — Biserica din Riani-Beiuș, din secolul al XVIII-lea

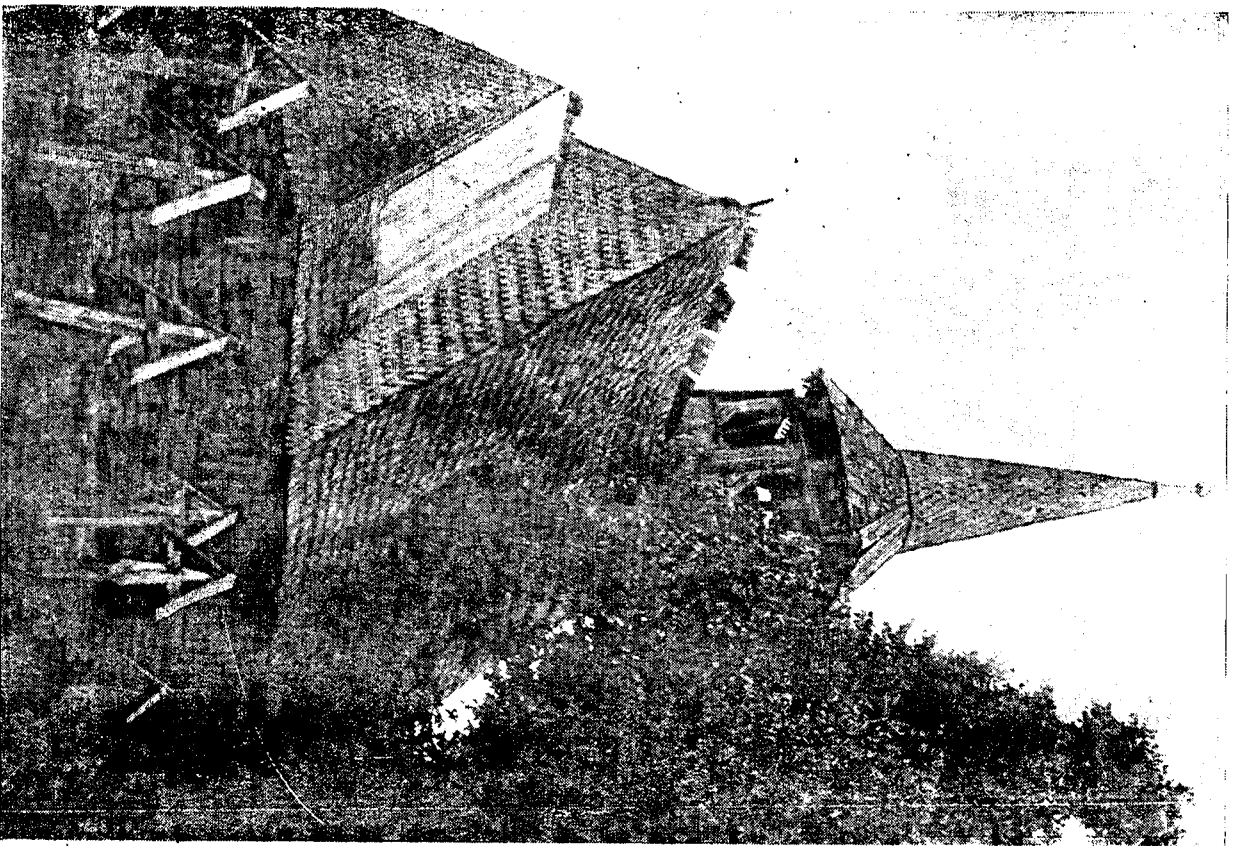

Fig. 6. — Biserica din Lochintă-Oas, Satu-Mare, de la începutul secolului al XVIII-lea

Fig. 7. — Biserica din Cuculata, Rupea-Braşov, de la sfârşitul secolului al XVII-lea

Fig. 8. — Biserica din Brăzești, Cîmpeni-Cluj, din secolul al XVIII-lea (pictură)

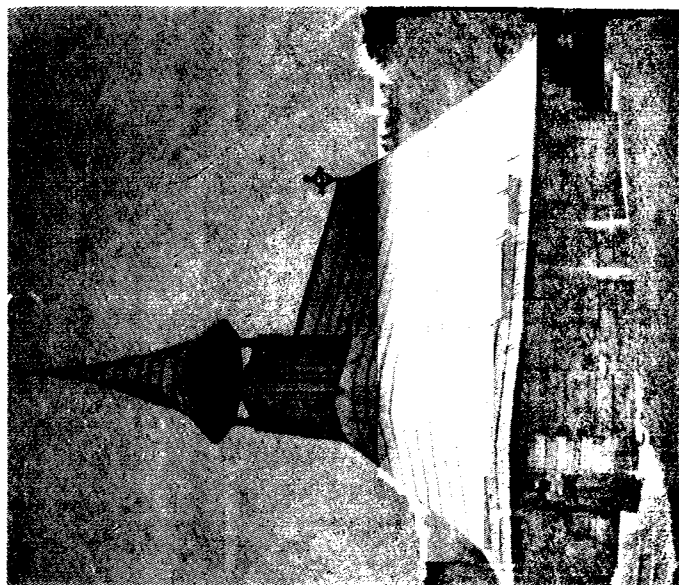

Fig. 9. — Biserica din Nicula, Gherla-Cluj,
din secolul al XVI-lea

Fig. 10. — Biserica din Reghin, din secolul al XVIII-lea

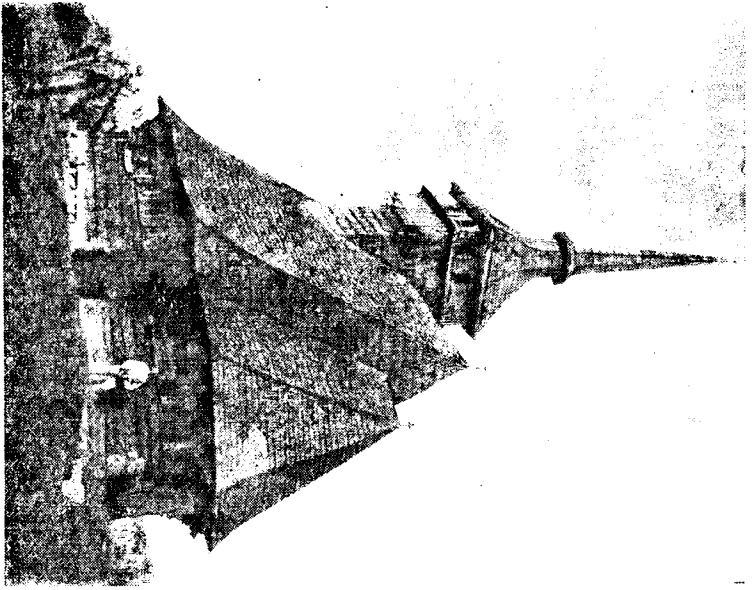

Fig. 11. — Biserica din Brădet-Betuș,
din secolul al XVIII-lea

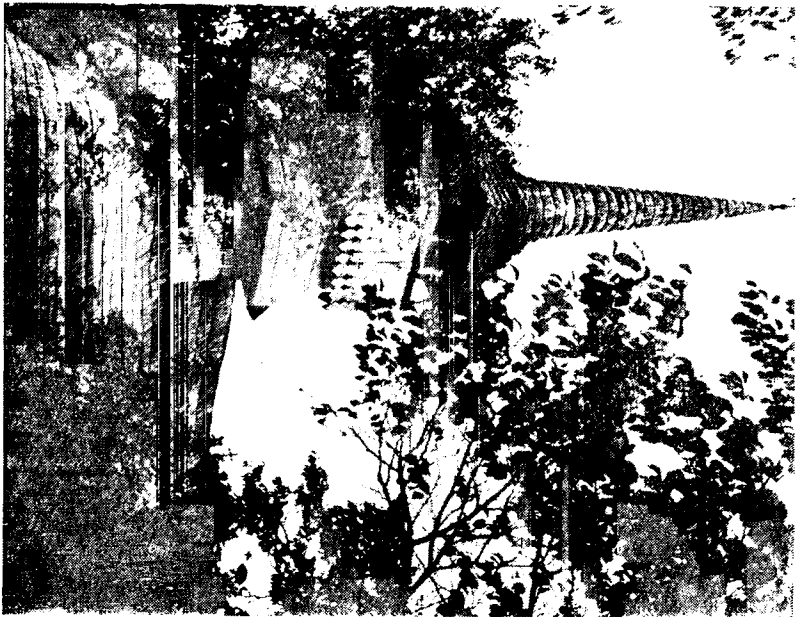

Fig. 12. — Biserica din Iăpungiu de Jos,
Ila-Hunedoara, de la sfârșitul secolului al XVII-lea

au fost mai domolite. Unirea s-a întins mai omogen și mai compact, nu peste tot, de aceea nici nu s-au construit biserici-replică, ca în Bihor sau în alte părți (Lăpuș, Cluj). Dintre multele și interesantele biserici remarcăm pe cea din *Cizer*, la care a lucrat și Horia, — în 1773 cea din *Păușa* — la Poarta Sălajului — amândouă constituind o podoabă căreia cu greu s-ar mai găsi pereche. Sint de o bogăție și frumusețe extraordinară în decorul ușilor, colonetelor; iar la *Păușa* și prin pictura exterioară. Planul este cel în formă de corabie. Și aici bisericile rămase sint din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea.

Someșul de Sus — Cluj — este bogat în biserici vechi de la secolul al XV-lea (Tăuți), pînă la secolul al XIX-lea. Ele exprimă mai multă omogenitate, nu uniformitate. Sint mai frumoase, mai expresive în elementele arhitectonice, excepție face *Fildul de Sus* — care se impune prin coiful extrem de înalt, corpul bisericii însă prea mic, prea copleșit de înălțimea și greutatea turnului. La cele mai multe biserici balcoanele au galerii împodobite cu arcade, scinduri ajurate, turnulețe la baza coifului. Prispele pe 1—2—3 laturi, armonice și bine echilibrate. Model este biserica din *Agirbiciu*.

Someșul de Jos — Dej, Jibou, se apropie de Sălaj. Prispa este mai puțin răspîndită. Turnul nu prea înalt, în majoritatea cazurilor balcoanașul lipsește, iar unde este, nu este lărgit și decorativ. Corpul de la baza turnului este alungit, dar nu este atît de zvelt ca la cele din Cluj ori Baia Mare. Bisericile vechi din secolul al XV-lea, (*Ileanda*), sint de tipul bătrînesc, mici, joase. Model pentru cele someșene constituie bisericile din *Gîrbăul Dejului* și *Cremenea*. De acest stil se apropie unele de la *Nășăud* și *Bistrița* (Sărata), pe unde de altcum au rămas foarte puține, satele fiind amestecate cu sașii — care au biserici de zid, vechi. Românii au ridicat și ei unde au putut și unde li s-a dat voie de către sași, biserici de zid.

Regiunea Moșilor — fostul Zarand își are particularitatea sa. Cu tot lemnul, care este înaintea ușii — lemn de brad —, numărul bisericilor de lemn și mai ales din birne aparente este mic față de alte părți. Biserica din *Viștea de Sus* — azi Avram Iancu — de sub poala *Găineii* alături de cea din *Lupșa* se crede că ar fi din secolul al XV-lea—al XVI-lea și sint caracteristice pentru Țara Moșilor. Turnul are balcoanaș, galeria cu ferestre care se pot acoperi cu *jaluzele*. Coiful în general acoperit cu tablă și vopsit în roșu-ruginiu. Șindrila la fel. Coiful turnului este zvelt, dar nu prea înalt. În regiunea *Hălmașului* — centrul Zarandului — bisericile nu atît de bogate în elemente decorative, aduc mai mult cu cele din Sălaj; dar renovările ulterioare au schimbat înfățișarea veche, turnurile au primit motive baroce, de forme variate cu cite 1—2—3 bulbi. Este vădită legătura cu Banatul unde toate bisericile rămase au turnul baroc. Moșii, fiind drumari, au mers cu ciuberele spre Arad, Timișoara și fiind și meșteri, au adus de acolo aceste noulăți stilistice. Ca singularitate amintim biserica din *Brăzești-Cîmpeni*, din 1713 — azi în ruină — la care turnul este frumos, etajat, mult înrudit cu cele din Hunedoara.

Hunedoara, teritoriul cel mai întins din punctul de vedere care ne preocupă, cu raioanele Orăștie, Hațeg, Hunedoara, are particularitățile sale și în această ramură de artă populară, ca și în arheologie, istorie, etnografie, etc.

Cele mai mult biserici de lemn rămase se găsesc în raionul *Ilia*, în celelalte părți bisericile de zid au cele mai frumoase turnuri de lemn. Au rămas unele dintre

cele mai vechi din secolul al XVII-lea (Bretea, Tîrnăvița, Cioara, Lăpugiu, Abucea etc.), iar cele de zid din secolele al XIV-lea—al XIX-lea cu turnuri de lemn care de care mai frumoase și mai expresive. Hunedoara are cele mai vechi biserici de zid (Densuș, Roșcani, Gurasada, Criscior, Ribița și altele) studiate de către Virgil Vătășianu și Silviu Dragomir. Unele din ele au turnuri de lemn, cu siguranță după modelul bisericilor de lemn de pe vremuri. La cele vechi nici unul nu are elemente din stilul baroc, care este slab reprezentat în Hunedoara.

Nota caracteristică a bisericilor de lemn din aceste părți o dă planul, care la cele vechi este cel de navă-naie-corabie, iar turnul este mai mic, modest, dar armonic cu corpul bisericii. Turnul cu timpul, și cu locul, evoluează avînd forme din ce în ce mai bogate și mai complicate cu 1—2—3 etaje, cu decor la balcoane, galerii cu arcade, ferestre decorative, unele cu jaluzele, totul lucrat cu mult gust și armonie. Merită o atenție specială biserica din *Lăpugiu de Jos* (Iliia) și cea de la *Rădulești*. Baza turnului cu acoperiș dublu, bine construit cu rosturi și de utilitate de apărare, în contra umezelii.

Restul Transilvaniei, adică Cîmpia (Centrul), Tîrnavele, Someșul Mare superior, Mureșul superior cu Secuimea, Sebeșul și Valea Jiului păstrează relativ puține monumente de acest fel, iar cele rămase nu sînt dintre cele mai vechi.

Pe *Tîrnave* există biserici care cu nimic nu se deosebesc de o casă țărănească mai arătoasă (*Afîntiș, Cornești, Deag, Subpădure, Cuștelnic*) fără turn, ci cu clopotniță alături, sau cu turn mic, înghițit (Iernut, Lunca). Elementele decorative exterioare mai reduse. Avem totuși cîteva care merită o atenție specială. *Chiraleșul* de lângă Bistrița din secolul al XVIII-lea, acum în Muzeul din Cluj, cu bogate cioplituri și încrestături la uși, aripi frumoase la încheieturi. La fel biserica din *Țigău*. Planul și la acestea în formă de corabie. Avem biserici, între care unelele de la *Reghin-sat, Bilbor, Călinești-Maramureș*, au planul în formă de cruce, cu sinuri, cea de la *Reghin*, zidită prin grija lui Petru Maior, apoi la *Toplița*, tot cu sinuri, dar mai reduse și aceasta adusă din *Stințești*, are turnul baroc. La fel cea din *Tîrgu-Mureș*, tot cu turn baroc și altele, care au rămas uitate prin satele din Secuime și care ar avea elemente specifice, dar încă nu sînt cercetate decît în prea mică măsură.

În Țara Bîrsei și Sibiu nu mai există decît foarte puține biserici de lemn.

Am lăsat la urmă *Maramureșul*, care formează o unitate etnică, geografică, istorică, artistică bine conturată. Maramureșul își are specificul său în grai, port, cîntec, istorie, arte. Aici s-ar fi scris primele cărți în limba românească. Aici s-au păstrat și cele mai vechi și mai expresive biserici de lemn. De zid sînt foarte puține (2—3); acestea însă nu sînt prea vechi. Nu intrăm în amănunte, întrucît există material mai bogat și mai complet, publicat de Astra maramureșană, de Tit Bud, V. Brătulescu și alții.

Nota caracteristică este streășina dublă, construcția boltei naosului și în special a altarului (Călinești, Budești), pridvoarele mari-șatrele (Șieu), fără prispă, cu bogate motive decorative, mai ales în interior, la timplă, cununi; șindrilă frumos zimțuită. Totul este armonie și gust. Turnurile frumoase, balcoanașul lărgit, galeria cu arcade, la pridvoare arcade frumoase, la galeriile suprapuse pridvoarele la fel cu arcade bogate, cu un cuvînt ori unde s-a făcut ceva, s-a căutat să se dea maximum în expresie de artă, de gust, de finețe și de trăinicie.

Bisericile vechi (*Ieud, Budești, Sîrbi, Călinești*) își păstrează vechimea prin tot ce au. Înnoirile, dacă s-au făcut, au fost de necesitate, doar la turn, dacă a ars (prin 1717—1718), încolo s-a păstrat forma originală. Maramureșenii ca cei mai iscusiți lemnari au fost căutați și de alții pentru construcțiile mai complicate. În anii din urmă s-au restaurat bisericile din Ieud, Rozavlea, Poienile Glodului și altele, fiind azi ocrotite și aduse la forma lor veche:

Cu acestea am ajuns la sfîrșitul expunerii. Materialul este atît de bogat și de variat încît de data aceasta încercăm doar să atragem *atenția* asupra temei tratate sumar, urmînd ca studiul mai complet și mai sistematic care se face, să claseze monumentele după timp, loc și înfățișare.

Aceste biserițe, monumente de artă populară, constituie, pe de o parte măr-turia luptei țaranului muncitor, a iobagului pe moșia altuia, cu stăpîinii feudali, opre-sori; pe de altă parte ele constituie dovada capacității createoare artistice a țaranului, concretizînd și în acest fel de manifestare artistică, rezistența lui în lupta pentru eliberarea de jug, de suferință și de umilire.

Astăzi, aceste biserici de lemn sînt just prețuite de orînduirea statului nostru și prin legile statornicite sînt salvate nu numai din dințele vremii, ci și de neîn-țelegerea celor care nu știu să prețuiască valoarea artistică a acestor monu-mente, care formează pentru generația de azi și de mîine un îndemn la prețuirea lor și a celor care le-au construit în lupta lor pentru dreptate, libertate și independență.

Prof. AT. POPA

DOCUMENTARE

*Elemente de istoria artei creștine
(arhitectura locașurilor de cult)*

ARHITECTURA BIZANTINĂ ÎN PRINCIPATELE ROMÂNE

A. — MUNTENIA SAU ȚARA ROMÂNEASCĂ

Primele biserici din Țara Românească în stil pur bizantin și sirbo-tonit. — Primele combinații strălucite ale artei române în monumentele de la începutul veacului al XVI-lea; minăstirea Dealu și biserica episcopală din Argeș. — Stilul curent al bisericilor muntenesti din veacurile al XVI-lea—al XVII-lea. — Noul stil elaborat în epoca lui Matei Basarab. — Ultima evoluție a noului stil românesc în timpul domniilor fanariote și pînă în prima jumătate a veacului al XIX-lea.

1. În principatele române Muntenia și Moldova, arta bizantină este transplătată prin intermediul țărilor slave din sudul Dunării, profund bizantinizate. În Muntenia, apare la început tipul bizantin constantinopolitan, adică sub forma de biserică în cruce greacă și apoi sub forma derivației atonite (planul triconc sau treflat), ambele răspândite în Serbia. Terenul acestei influențe a fost pregătit prin legăturile de familie și alianțele politice întemeiate pe ele, dintre voievozii munteni din veacul al XIV-lea, Marele Basarab și cei doi urmași ai săi Nicolae Alexandru și Vladislav, cu țarii bulgari din Vidin, Alexandru și Sracimir și cu dinastia sîrbă a lui Ștefan Dușan; Uroș, fiul acestuia din urmă, era căsătorit cu Anca, fiica lui Nicolae Alexandru și soră a urmașului său Vladislav.

Cel mai vechi monument din Muntenia, *Biserica Sfîntul Nicolae Domnesc* din Curtea de Argeș (fig. 1), este o construcție în stil bizantin pur, atît prin planul său în cruce greacă, cit și prin procedee și decor. Ea a fost proiectată și clădită după

anul 1330 ca o capelă pentru curtea domnească de la Arges, de către voievodul Basarab cel Mare († 1352); rămânînd însă neterminată, ea a fost sfințită sub fiul său Nicolae Alexandru (1352—1364), fără a avea pictura făcută¹. Lucrările curții, ca și ale bisericii, au fost încheiate sub voievodul următor, Vladislav Basarab (1364—1374), dar zugrăveala a fost începută ori numai terminată de fiul acestuia, Radu Vodă zis Negru (1374—1385), care se găsește pictat ca ctitor principal. Așa se explică faptul că, în tradiția populară, monumentul este cunoscut ca biserica lui Negru Vodă. Ea a fost restaurată de Comisia Monumentelor Istorice, în anul 1911, cînd a fost degajată de o parte din adaosurile căpătate în cursul timpului (pridvorul, turlele de lemn de deasupra nartexului îmbrăcate în tinichea, tîmpla de lemn, etc.).

Prin dispozițiile planului ei, biserica domnească din Argeș se găsește într-o mare asemănare cu biserica Mateici din Jugoslavia, ctitorie a țarului Ștefan Dușan (1331—1355). Ea are o singură cupolă susținută deasupra naosului pe un tambur cilindric în interior și poligonal în exterior (cu 16 fețe), rezemat pe patru stâlpi octogonali. Cele patru bolți semicirculare, care susțin cupola și formează brațele crucii deasupra acoperișului, sînt părțile cele mai înalte după cupolă. «Din aceste patru bolți, trei și anume cele dinspre nord, sud și apus, se termină prin cîte un fronton semicircular; a patra boltă, cea dinspre răsărit, se rotunjește formînd altarul. În cele patru colțuri ale crucii și între brațele ei se formează corpuri secundare mai joase, boltite cilindric, alipite pe lîngă brațele crucii; învelitoarele lor sînt legate spre apus cu a pronaosului și spre răsărit cu ale absidelor mici, alipite de o parte și de alta a altarului». În perspectiva axonometrică, «se vede cum din acest complex de bolți rezultă și aspectul exterior al bisericii: fiecare fațadă prezentînd în axul ei un element principal mai ridicat, încadrat de o parte și de alta de către un element secundar mai scund, iar centrul încoronat cu o copolă unică, care domină totul»². Pronaosul, adăugat poate mai tîrziu, este mai scund și purta deasupra două turle mici.

Întocmai ca în Rusia, capitolul artei bizantine nu se încheie în Principatele Române o dată cu veacul al XIV-lea, așa cum s-a petrecut în părțile slave din sudul Dunării, după întinderea stăpînirii turcești asupra lor. Dimpotrivă, în Muntenia se vede înflorind chiar după căderea Constantinopolului o artă post-bizantină, care, la cele mai însemnate din bisericile clădite în veacurile al XVI-lea și al XVII-lea, se inspiră în planul și în structura lor, din modelul de arhitectură atît de perfect al bisericii Sfîntul Nicolae Domnesc din Argeș. Astfel, planul constantinopolitan în cruce greacă se vede aplicat la următoarele biserici: *Mitropolia veche din Tîrgoviște*. Începută în anul 1518 de Neagoe Basarab, dar terminată de Radu Paisie, transformată, pare-se, de Matei Basarab și reparată apoi de Constantin Brîncoveanu, în timpul căruia i s-a adăugat pridvorul; *Biserica Domnească din Tîrgoviște* (1583), cti-

1. Cea mai veche biserică de zid din Muntenia pare să fi fost însă cea construită în Cîmpulungul Muscelului. Aci a fost înmormîntat domnitorul Nicolae Alexandru și, probabil, și tatăl său tîrziu prin cea actuală a Mînăstirii *Negru-Vodă*, a fost construită pe un plan de arhitectură romano-tîrziu prin cea actuală a Mînăstirii *Negru-Vodă*, a fost construită pe un plan de arhitectură romano-gotic, aplicat probabil de meșteri aduși din Ardeal. Dreptunghiulară și cu absidă poligonală la răsărit, ea era împărțită în sens longitudinal în trei nave, prin două rînduri de stâlpi patrați. Navele laterale, mai scunde și în lărgime pe jumătatea navei centrale, se pare că purtaseră deasupra o galerie, la care se ajungea pe o scară spirală, a cărei casă se afla fixată în colțul de nord-vest al pronaosului. Distribuția interioară era completată după uzul ortodox, adică altar, naos și pronaos mic.

2. N. Ghika-Budești, *Arhitectura Bisericii Domnești*, în volumul *Curtea Domnească din Argeș*, din «Bul. Com. Mon. Ist.», an. X—XVI (1917—1925), p. 109 și 111.

torie a lui Petru Cercel, restaurată de Constantin Brîncoveanu și, poate mai înainte, de Matei Basarab, iar astăzi dărîmată; *Sfîntul Dumitru din Craiova*, restaurată, pare-se, fundamental de Voievodul Matei Basarab, în locul alteia mai veche, poate de la finele veacului al XIV-lea, din timpul lui Mircea cel Bătrîn, ori numai începută de frații Craiovești și terminată de Matei Basarab; *biserica Sărindar din București*, ridicată de acest din urmă voievod, transformată radical și în cele din urmă dărîmată la finele veacului al XIX-lea.

Cu aceste două din urmă monumente din veacul al XVII-lea, se încheie în Muntenia seria tipului de biserici în stil pur bizantin. În arhitectura acestor construcții se remarcă totuși o evoluție, față de prototipul lor de la biserica Domnească din Curtea de Argeș. Deși ele păstrează aproape neschimbat principiul, totuși, «forma crucii nu se mai desenează atît de limpede în spațiu, absidele mici se înalță pînă la nivelul absidei mari a altarului, acoperișul tinde a forma un singur corp în loc de a fi învelită fiecare parte separat de celelalte și la înălțimi diferite, ca la Curtea de Argeș»³.

Deja în a doua jumătate a veacului al XIV-lea începuse să-și facă drum, alături de tipul bizantin pur din Țara Românească, un nou curent, sub forma unei derivații a arhitecturii bizantine împrumutată de Serbia, de la bisericile Atosului. Întinderea acestei influențe în Muntenia a fost înlesnită de refugiații înstăriți din sudul Dunării, în fața invaziei musulmane, mai ales după ce turcii cuceresc Galipoli și Adrianopolul. În favoarea ei au venit mai târziu și legături de cuscrenie și anume în veacul al XVI-lea, cînd Neagoe Basarab și unii boieri craiovești erau căsătoriți cu sîrboaice. Astfel, sub influența monumentelor sîrbești din școala de pe valea Moravei, la cele mai multe biserici ridicate în Muntenia și Oltenia între veacurile al XIV-lea și al XVI-lea, se întilnește planul treflat după modelul Atosului, cu cupolă deasupra naosului, pe tambur înalt susținut de pandantivi și de patru arcuri mari sprijinite pe patru stîlpi masivi de zid, alipiți în interior de zidurile laterale, la întilnirea cu absidele. Acestea sînt notele caracteristice inițiale, care constituie ceea ce s-a numit *stilul vechi din Muntenia*. Prototipul lui apare în a doua jumătate a veacului al XIV-lea, în primul rînd la Mînăstirea *Vodița* (1374), nu departe de Turnu-Severin, întemeiată de călugărul Nicodim, înrudit poate cu craii sîrbi, precum și la Mînăstirea *Tismana*, întemeiată cam în același timp în munții Gorjului, de același călugăr sîrb, cu ajutorul domnitorului Vlaicu Vodă și al succesorilor acestuia. Completînd schița de mai sus a planului sîrbo-atonit, menționăm că, la aceste două biserici, naosul este despărțit de pronaos printr-un zid, în care e practică o ușă, sistem continuat la bisericile din Țara Românească pînă către începutul veacului al XVI-lea. Tismana degajează o impresie de înălțime prin aspectul turelor care, aci, spre deosebire de Vodița, sînt două: una octogonală pe naos, iar alta, asemănătoare dar mai scundă, pe pronaos. Biserica Mînăstirii Vodița nu se mai păstrează iar cea de la Tismana a suferit modificări, care i-au schimbat înfățișarea. O particularitate a acesteia din urmă o reprezintă la origine pridvorul deschis, «care înconjura pronaosul și se ridica pe acesta pînă la $\frac{2}{3}$ din înălțimea lui»⁴. La Vodița, se pătrunde în pronaos prin două intrări, așezate pe fațadele de apus și sud.

3. *Ibidem*, p. 120 și 121.

4. Arhitect Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii românești*, București, 1937, p. 65.

Pe același plan sirbo-atonit sînt construite și cele două ctitorii ale lui Mircea cel Bătrîn, la finele veacului al XIV-lea și anume *Cotmeana* (1389) în fostul județ Argeș și biserica cea mare a Mînăstirii *Cozia* (1393) — fig. 2 — în Vîlcea.

Atît ca exterior cît și ca interior *Cotmeana* prezintă multă simplitate. Ea nu a avut turlă, interiorul naosului fiind boltit în formă semicilindrică continuă. Fațadele sînt construite din cărămidă aparentă și sînt ornamentate cu o serie de firide lungi și înguste, care se întind pînă aproape de cornișă. Conturul arcurilor în semicerc, care termină aceste firide, este tivit de jur împrejurul edificiului de un șir de butoni de teracotă smălțuită și de culoare cenușie, iar deasupra acestora se așază un alt chenar format din cărămizi așezate pe lat.

Cozia, ctitoria cea mai importantă a lui Mircea, se găsește în privința elementului decorativ într-o apropiată asemănare cu biserica din *Krușevăț* a țarului sîrb *Lazăr*. Zidăria constă din șiruri alternate de piatră și cărămidă aparentă. Distincția fațadelor o imprimă îndeosebi decorul în piatră sculptată. În ornamentația *Coziei* se văd combinate două sisteme: unul de origine bizantină, caracterizat prin alternarea pietrei cu cărămidă, prin arcurile de cărămidă și întrebuințarea teracotei, iar altul de influență armean-georgiană, reprezentat prin sculpturile de piatră de la arcurile absidelor și chenarele ferestrelor.

Planul de la *Cozia* se vede aplicat, însă într-un cadru redus și în condiții foarte modeste de material și de lucru, la bisericuța din *Brădet* (în fostul județ Argeș), construită în primii ani ai veacului al XV-lea, în timpul lui Mircea cel Mare.

Din cursul veacului al XV-lea, frămîntat de războaie și de certuri pentru domnie, nu ne-a rămas nici un monument, deși istoria face mențiune de mai multe ctitorii ale lui *Vlad Țepeș*, ale *Craioveștilor*, *Radu cel Frumos* și *Vlad Călugărul*. În tot cazul, modelul atonit venit prin intermediul școlii sîrbești de *Morava* rămase tipul de viitor în arhitectura religioasă din Țara Românească, care reprezintă așa numitul stil vechi muntean, desăvîrșit încheșat și perfecționat înainte de jumătatea veacului al XVI-lea. Prelucrat cu ocaziunea transformărilor și reparațiilor dar mai ales în monumentele veacului al XVII-lea, «tipul primitiv se completează prin adausul turelilor mici pe pronaos și a unui pridvor cu arcade pe stîlpi, care, împreună cu decorul de arcaturi tencuite, tăiate de un brîu orizontal, desăvîrșesc varianta românească a tipului bizantin primitiv, adoptat și asimilat condițiilor locale»⁵.

2. Avînd ca sursă de inspirație cele două tipuri, constantinopolitan și sîrbesc, arhitectura religioasă românească se remarcă încă de la începutul veacului al XVI-lea, prin combinații strălucite, în două monumente de seamă: *biserica Mînăstirii Dealu* de lîngă *Tirgoviște*, întemeiată de *Radu cel Mare*, în anul 1502 și *biserica episcopală din Argeș*, ridicată în anul 1512 de *Neagoe Basarab*. Prin naosul lor treflat și încoronat de o turlă, ele se găsesc, ca și *Vodița* și *Cozia*, în familia bisericilor din școala sîrbească a *Moraviei*, iar prin pronaosul cu două turlă mai mici deasupra lui, ca la *Dealu* de pildă, se înrudesc cu unele biserici cu trei turlă din *Constantinopol*, cum este capela funerară a bisericii *Pammakaristos* (*Fetijé-Giamî*). Prin concepția și construcția lor însă, și îndeosebi prin structura și dispoziția pronaosului, cele două biserici muntene din pragul veacului al XVI-lea reprezintă o notă original românească, neuzîtată în nici una din celelalte școli ale arhitecturii bizantine. Astfel, la biserica *Mînăstirii Dealu* (fig. 3), «pronaosul, de formă patrată,

5. N. Ghika-Budești, *op. cit.*, p. 120 și 121.

este despărțit în două părți printr-un arc transversal înalt, sub care, după toate probabilitățile, se găseau două coloane, pe care se sprijineau trei arcade, așa cum se găsesc la Mînăstirea Brebu (1650), al cărei plan este identic cu cel de la Dealu și așa precum s-a dovedit prin cercetări recente că au fost și la biserica Mihai Vodă din București... Peste partea dinspre răsărit a pronaosului se găsesc la Dealu două turle mici egale, alăturate una de alta și sprijinite la mijloc numai într-un singur arc longitudinal, pe care se reazimă deopotrivă ambele turle»⁶.

Originalitatea nartexului sau pronaosului bisericii din Argeș a lui Neagoe este și mai accentuată; prin dimensiunile lui în raport cu întregul edificiu, el amintește pe cel de la Mînăstirea Xeropotamul (Atos). Lărgimea are 15 m, mai mare adică decît a naosului pe axa sinurilor, iar lungimea reprezintă jumătate din construcție. Douăsprezece coloane elegante de piatră delimitează înăuntrul lui un spațiu central, înconjurat pe trei din laturile sale de alte spații mai mici, unde sînt așezate mormintele ctitorilor, pentru care, în bisericile din Moldova, e rezervată o încăpere între naos și pronaos. Deasupra acestui spațiu central al nartexului, se înalță o turlă mare cilindrică, susținută pe coloanele din interior, iar la intersecțiile dinspre apus ale spațiilor mici, adică deasupra colțurilor fațadei principale, se află alte două turle mai mici cu o înfățișare helicoidală, imprimate prin direcția dată ferestrelor foarte strîmte de pe suprafața tamburelor. Cu cea de pe naos, care e foarte înaltă și de formă octogonală, atît la interior cît și la exterior, biserica are în total patru turle: două mari și două mici.

În altar ca și în naos, lumina pătrunde prin ferestrele așezate cîte trei în fiecare absidă. Zidul plin, cu o ușă în mijloc, dintre naos și pronaos, practicat la bisericile anterioare, este înlocuit aici printr-o simplă formă simbolică de demarcare a naosului de pronaos. Limita dintre acestea e însemnată prin cele patru coloane dinspre naos, «iar un chenar de poartă prins între cele două coloane centrale amintește locul ușii»⁷. Pe aceeași platformă cu biserica, în fața intrării și la oarecare distanță de ea, se află un pridvor deschis sau peristil, constînd dintr-o cupolă așezată pe patru stîlpi; factura sa se găsește în armonie cu ansamblul general al bisericii.

Arhitectura exterioară, pe de altă parte, face din biserica episcopală din Argeș (fig. 5) un tip original românesc, fără asemănare cu nici un monument din alte țări.

Așezată pe o terasă sau platformă de marmură împrejmuită cu o balustradă, biserica episcopală din Argeș se înalță pe un soclu profilat, în genul practicat în arhitectura bisericilor armene. Privită în întregul său, ea se înfățișează, prin luxul și bogăția ornamentală, ca o adevărată cutie sculptată. Un brîu în torsadă o încinge de jur împrejur, împărțind suprafața fațadelor în două zone egale. Cea superioară cuprinde un decor de arcade largi în profil circular, înconjurate de ciubuce de piatră, fiecare arcadă avînd în mijloc cîte o rozetă de piatră sculptată în rețele cu motive geometrice și florale. Cornișa este formată dintr-un șir dublu de stalactite și alveole. Zona de sub brîu este acoperită de panouri dreptunghiulare, în care se încadrează ferestrele, ale căror chenare sau rame de piatră sînt în întregime împodobite cu sculpturi bogate. Aceste suprafețe mari, împodobite ca la bisericile din școala Vladimirului și a Moravei cu arabescuri de origine musulmană amestecate cu aplicații de marmură, frizele de stalactite și alveolele de tip arab de sub cornișă,

6. Idem, *Evoluția arhitecturii în Muntenia și Oltenia*, (partea a patra), 1936, p. 133 col. 1.

7. Arhitect Grigore Ionescu, *op. cit.*, p. 84.

Fig. 1. — *Biserica Sfintul Nicolae Domnesc* din Curtea de Argeș, după restaurare. (La N. Ghika-Budești. *Evoluția Arhitecturii din Muntenia*, partea I, pl. XVIII, fig. 47)

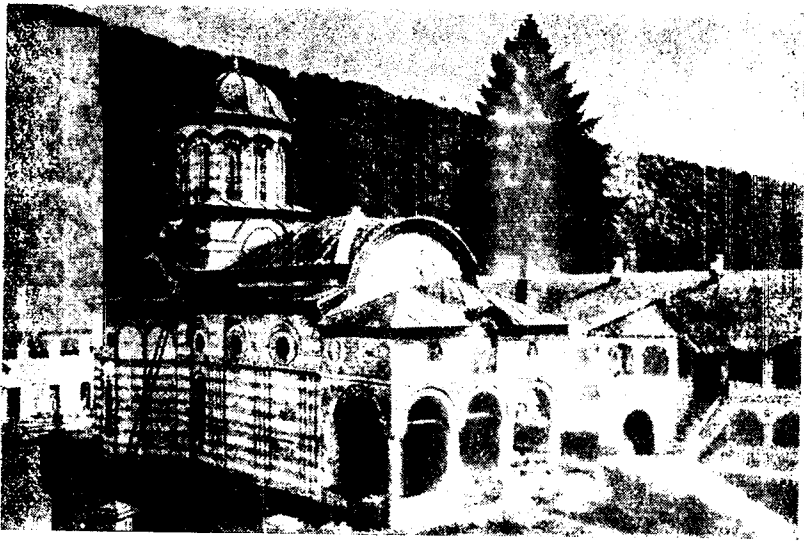

Fig. 2. — *Biserica Mănăstirii Cozia* (La Arh. Gr. Ionescu, *op. cit.*, fig. 41, p. 66)

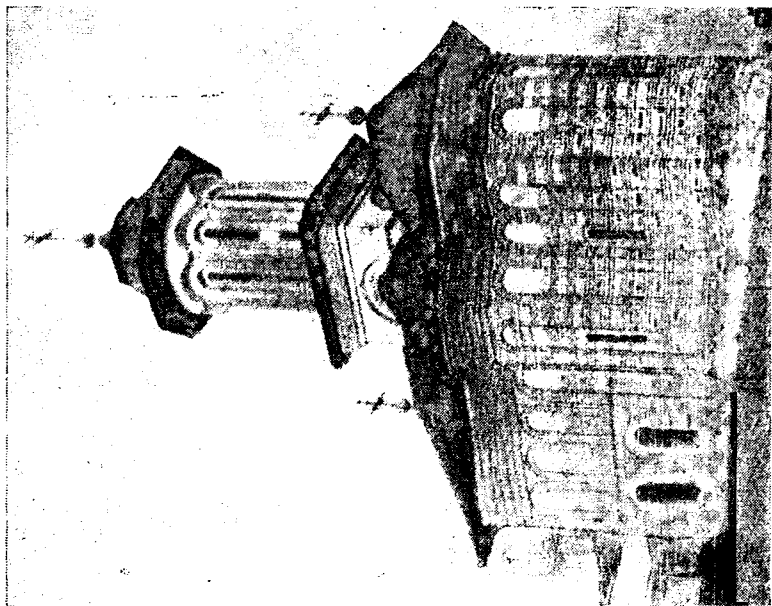

Fig. 4. — Biserica de la bolnița Mănăstirii Cozia
(La Arh. Gr. Ionescu, op. cit., fig. 79, p. 112)

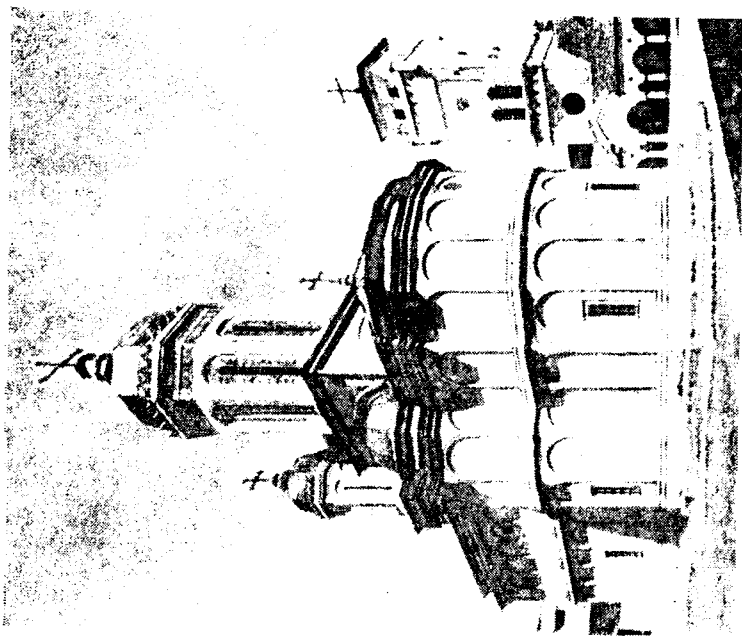

Fig. 3. — Biserica Mănăstirii Dealu
(La Arh. Gr. Ionescu, op. cit., fig. 50, p. 79)

Fig. 5. — *Biserica Minștirii Curtea de Argeș* — vedere dinspre nord-vest

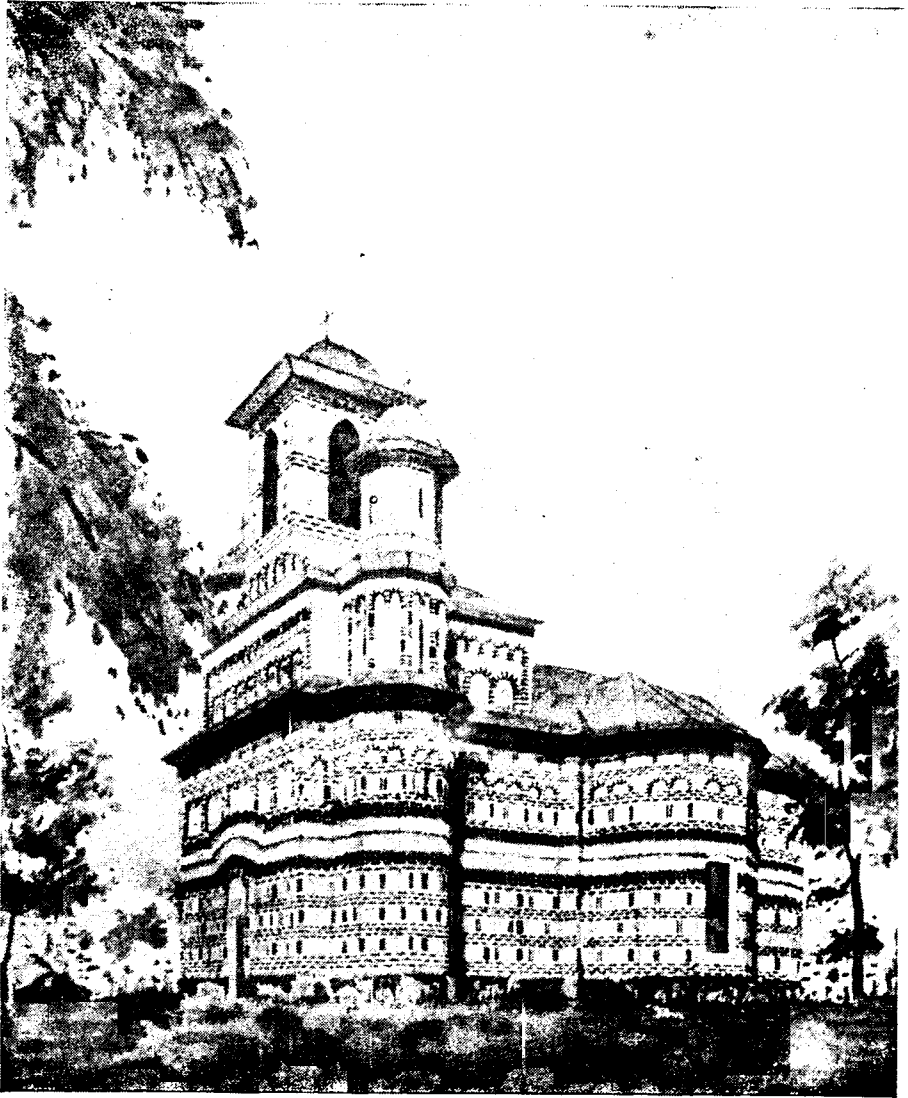

Fig. 6. — *Biserica din Călinești-Prahova.* (La Arh. Gr. Ionescu, *op. cit.*, fig. 133, p. 161)

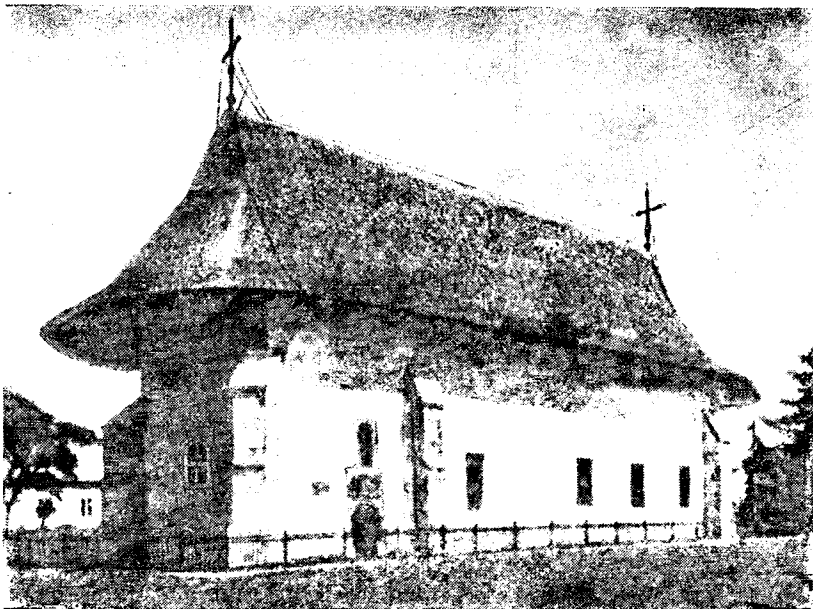

Fig. 7. — *Biserica din Rădăuți.* (La Arh. Gr. Ionescu,
op. cit., fig. 205, p. 236)

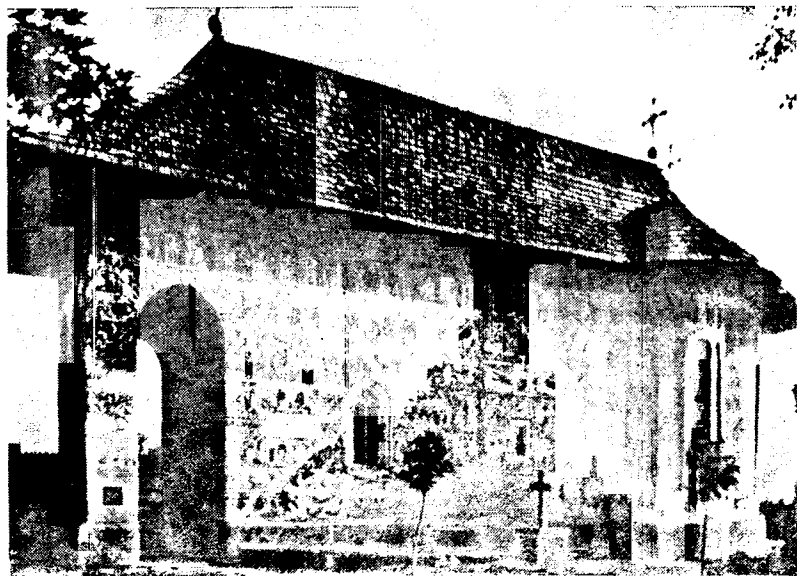

Fig. 8. — *Biserica Mănăstirii Humor.* (La Arh. Gr. Ionescu,
op. cit., fig. 267, p. 311)

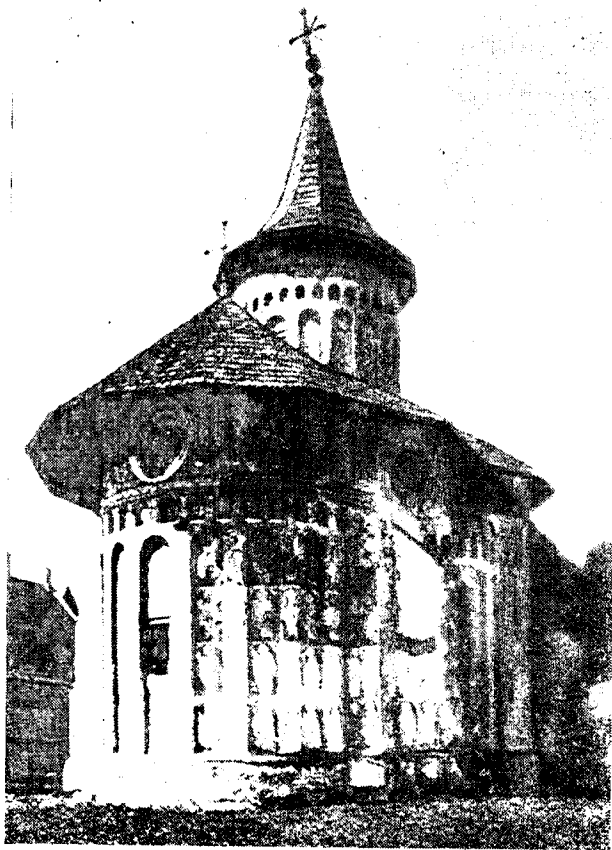

Fig. 9. — *Biserica Mînăstirii Voroneț.*
(La Gr. Ionescu, *op. cit.*, fig. 225, p. 261)

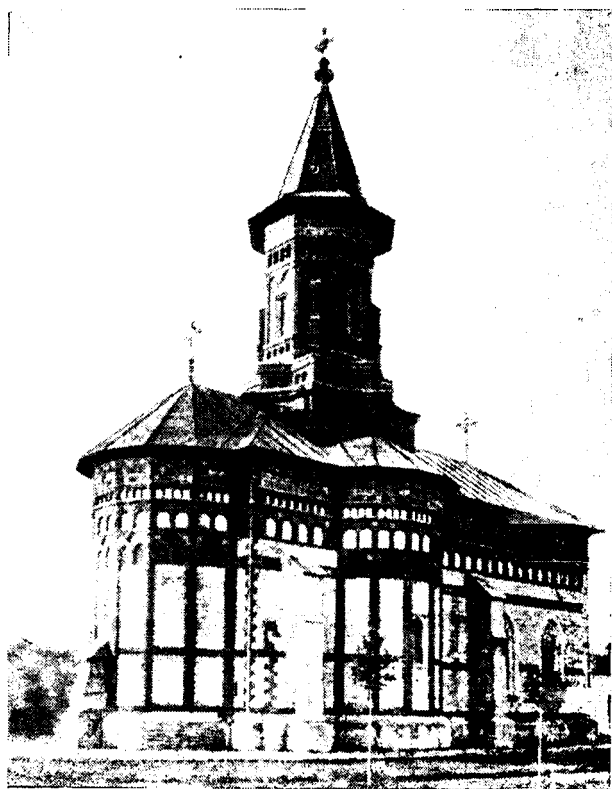

Fig. 10. — *Biserica Sfântul Gheorghe din Hirleu.*
(La Arh. Gr. Ionescu, *op. cit.*, fig. 220, p. 256)

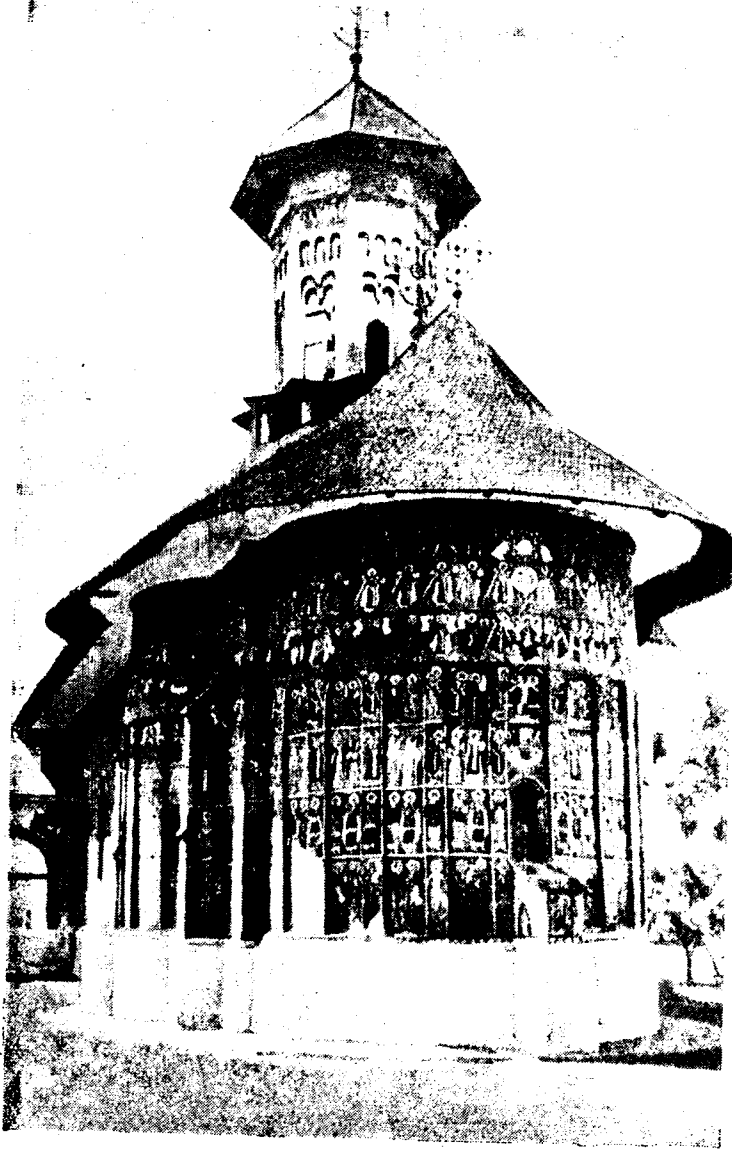

Fig. 11. — *Mănăstirea Sucevița*. Absida centrală.
(La M. A. Musicescu și M. Berza, *op. cit.*, fig. 18, p. 22)

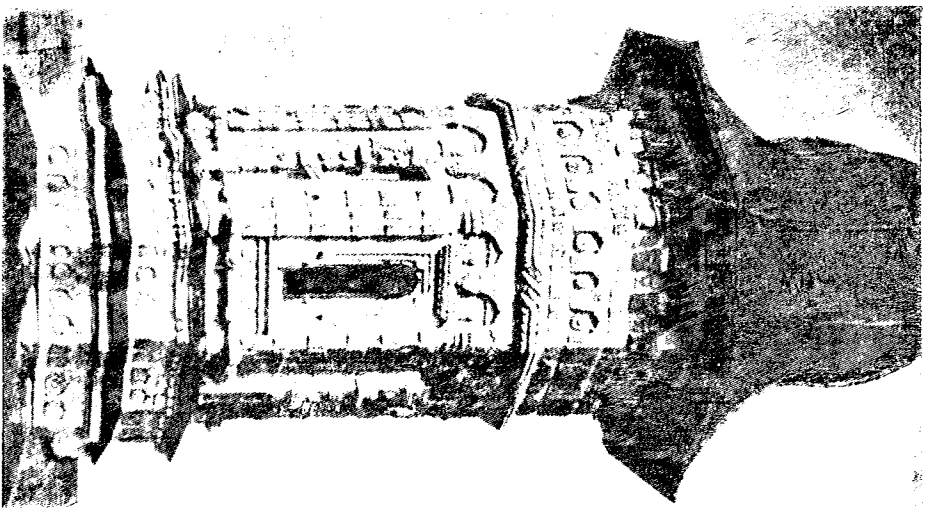

Fig. 12. — *Turla bisericii celei mari de la M-reă Dragomirna.* (Ia Arh. Gr. Ionescu, *op. cit.*, fig. 292, p. 341)

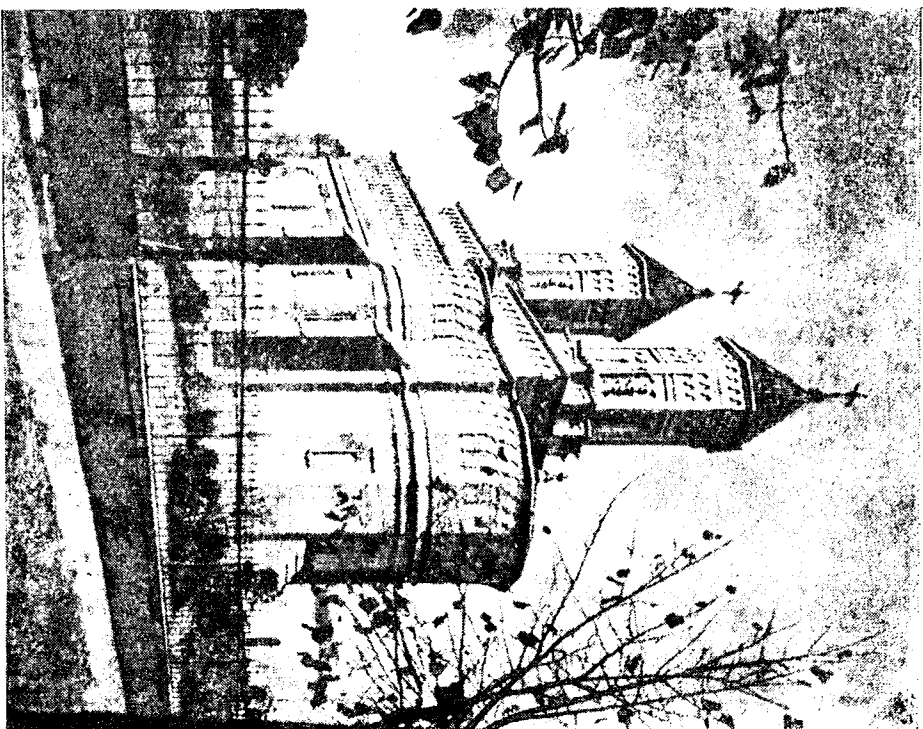

Fig. 13. — *Biserica Sfinții Trei Ierarhi din Iași.* (Ia Arh. Gr. Ionescu, *op. cit.*, fig. 300, p. 349)

ca și de pe baza turlei mari, cununile de flori și figurile geometrice, ca discurile și rozetele presărate în cadrul panourilor și felurit colorate, în care abundă împletituri (antrelacuri) variate, trădează mâna meșterilor pietrari armeni, georgieni sau, în tot cazul, orientali, care au fost, poate, aceeași ca și la Mînăstirea Dealu, de altfel. La aceasta din urmă s-ar putea spune că predomină motive decorative armene, în timp ce la biserica episcopală din Argeș acestea sînt deopotrivă amestecate cu cele musulmano-arabe.

Ordonanța decorului exterior de la Dealu se conduce, de fapt, de aceleași principii ca și la episcopala din Argeș. Fațadele, împărțite pe la jumătate printr-un brîu de piatră profilat, sînt împodobite cu arcade oarbe terminate în semicerc și construite din ciubuce rotunde de piatră. Lumina pătrunde prin ferestrele așezate înăuntrul panourilor din registrul inferior și deschise în pereții pronaosului și în absidele naosului și altarului. Ramele lor dreptunghiulare sînt de piatră, iar în arcaturile panourilor corespunzătoare în registrul superior celor de jos, în care se află ferestrele, este fixată cite o rozetă ajurată, de piatră. Decorul se întinde și la bazele turelor, sub forma unor rețele mărunte de sculpturi în motive geometrice.

Monumentele din veacul al XVII-lea și din cele următoare s-au resimțit îndeosebi de influența bisericii episcopale din Argeș, prin care s-au transmis motivele ornamentației armene și georgiene. Planul ei se poate recunoaște de asemenea la cîteva biserici din București, în veacul al XVII-lea și al XVIII-lea și anume: Radu Vodă (1615), ctitoria lui Radu Mihnea, biserica patriarhală (1655), zidită de Constantin Basarab numit și Cîrnul, Mînăstirea Cotroceni (1679), ridicată de Șerban Cantacuzino și Mînăstirea Văcărești (1716), întemeiată de Nicolae Mavrocordat.

Vechea pictură a bisericii episcopale din Argeș a fost complet înlocuită cu ocazia reparării bisericii de către arhitectul Lecomte de Noüy. Decorația interioară provenea din anul 1526 și se datora lui Radu de la Afumați, ginerele și succesorul lui Neagoe Basarab, care, din lipsă de fonduri, a fost nevoit să accepte sfințirea ctitoriei sale în anul 1517, fără să fi fost pictată.

Lucrate în piatră cioplită, biserica episcopală din Argeș și cea de la Mînăstirea Dealu rămîn modele unice, în care principiile de construcție și formele arhitectonice deosebite se unifică și se armonizează în chip atît de fericit. Construcțiile de cărămidă oferă însă condiții aparte arhitecturii muntene, la începutul veacului al XVI-lea, pentru ilustrarea în alt gen a puterii sale de combinație în construcții de o valoare deosebită. Un exemplu îl oferă biserica Mînăstirii *Snagov* (1517), zidită de Neagoe Basarab pe malul lacului cu același nume. Planul ei țreflat, inspirat de unele din monumentele Atosului, se combină cu chipul bizantin în cruce greacă; brațele crucii rămîn însă ascunse sub acoperiș, nefiind astfel vizibile decît în interior. Spre răsărit, planul se termină cu un altar dezvoltat în trei abside și înălțat cu o treaptă față de naos. Deasupra acestuia se înalță o turlă, al cărui accent de elevație este destul de pronunțat. Despărțirea de pronaos se face printr-un zid străpuns de trei deschizături. Pronaosul fusese construit cu un pridvor pe stîlpi liberi, dar mai tîrziu golurile dintre ei au fost zidite. Ornamentația exterioară, ca întreaga arhitectură exterioară de altfel, este din cărămidă aparentă; obișnuitele firide sau arcade dispuse în două șiruri suprapuse sînt nelipsite și aci.

Un exemplu original în domeniul combinării de planuri îl oferă *vechea mitropolie din Tirgovîște* (1518), cea din urmă ctitorie a lui Neagoe Vodă, astăzi dispărută. Planul bizantin în cruce greacă înscrisă, după modelul de la biserica Domnească din

Curtea de Argeș, este dezvoltat la mitropolia din Tîrgoviște prin aplicarea noilor dispoziții de la Snagov. Dreptunghiulară ca formă, biserica din Tîrgoviște se termina spre răsărit, de asemenea, printr-un altar cu trei abside, naosul era despărțit de pronaos printr-un zid cu cinci uși, iar înaintea acestuia din urmă se afla un mare exonartex pe stîlpi sau pridvor deschis, cel dintîi în istoria arhitecturii muntene.

Peste naos, afară de turla principală susținută după sistemul bizantin pe cele patru bolți sau brațe ale crucii, se înălțau alte patru cupole în colțurile dintre brațele crucii. Pronaosul era acoperit la rîndul lui de o boltă centrală și de două turle mici așezate în părțile laterale. Pridvorul însuși era încoronat de o turlă susținută, ca și cea de pe naos, pe bolți în cruce greacă, iar în cele patru colțuri ale lui se dezvoltau patru cupole, dintre care cele două din partea de apus aveau deasupra două turle. Edificiul era deci impunător, prin aspectul și mărimea lui neobișnuită pînă atunci la nici unul din monumentele anterioare.

Fațadele erau de cărămidă, dar cu un decor extrem de simplu, care se reducea la o serie de arcușoare înșirate sub cornișa dispusă în formă de dinți de fierăstrău.

O imitație a vechei mitropolii se vede la *biserica Domnească din Tîrgoviște*, ridicată din cărămidă de Petru Cercel, în a doua jumătate a veacului al XVI-lea.

3. Celelalte monumente religioase din veacul al XVI-lea aparțin unui stil mai simplu, atît ca plan cît și ca arhitectură; de dimensiuni mici în generalitatea cazurilor, ele se găsesc aproape într-o perfectă uniformitate. Neschimbat, planul lor este în treflă și la cele mai multe din ele structurat după tipul sîrb, cu o turlă adică deasupra naosului, în timp ce în pronaos persistă bolta cilindrică din școala arhitecturii medievale a peninsulei balcanice. Aceste forme inspirate de școala sîrbă a Moravei, se întîlnesc la *Olteni* — Vlașca (1562), la *Stănești* (1537), la *biserica Mînăstirii Valea-Muscel* (1537), ctitorie a lui Radu Paisie, *bolnița Mînăstirii Cozia* (1594) — fig. 4 — și *Curtea Veche* (1559) din București, întemeiată de Mircea Ciobanul dar simțitor transformată mai tîrziu.

Alte biserici însă, din veacul al XVI-lea, ca cea de la *Tutana-Argeș* (1589) și de la *Bucovăț-Dolj* (1570), au avut trei turle, dintre care una mai mare deasupra naosului, iar alte două mai mici peste nartex sau pronaos, adică la fațadă. N-au lipsit totuși în același veac nici biserici cu patru turle, cum este cazul la paraclisul Coziei și la *biserica din Cobia* (Dimbovița), construită după planul bisericii episcopale din Argeș.

Stilului vechi din veacul al XVI-lea îi aparține și impunătoarea biserică *Mihai Vodă* (1594) din București, în care reflexele stilului bizantino-atonit se fac evidente prin turnulețele de pe absidiile altarului. O particularitate a ei, neobișnuită la bisericile de acest tip, o formează cele două încăperi pentru proscomidiar și diaconicon, între care se află încadrat altarul.

Decorul exterior al bisericilor stilului vechi din veacul al XVI-lea este în întregime din cărămidă, îngrijit fabricată, în profile diferite. La soclu, brîu și cornișă este lăsată aparentă, iar pe restul suprafeții zidurilor fișile orizontale ale cărămizii aparente alternează cu zonele tencuite; acestea din urmă sînt împărțite în dreptunghiuri prin cărămizi așezate în picioare, în general două cîte două, unind astfel între ele șirurile de cărămidă aparentă. Detaliile fațadelor bisericii de la Mînăstirea Snagov îndeosebi sînt o mărturie strălucită de știință desăvîrșită și de îndemînare

în îmbinarea și așezarea meșteșugită a cărămizilor, concurînd frumusețea sculpturilor în piatră de la biserica lui Neagoe de la Argeș și de la Mînăstirea Dealu.

Mai impunător și mai caracteristic arhitecturii exterioare a veacului al XVI-lea și mai specific românesc este sistemul încingerii fațadelor cu un brîu, care le împarte în două registre suprapuse și decorate separat fie cu firide arcuite la același nivel cu fața zidului, ca la Bucovăț, Mofleni (1570), Călușul (1588) și Tutana (1589), fie cu arcade oarbe încadrate cu ciubuce rotunjite de cărămidă, ca la biserica Mărcuța-Ilfov (1587—1593) și Mihai Vodă (1594) din București. Îndeosebi aceasta din urmă rămîne un exemplar perfecționat al arhitecturii exterioare din veacul al XVI-lea, servind ca model pentru monumentele din veacul următor.

4. Numeroasele construcții și restaurări de biserici din epoca domniei lui Matei Basarab înlesniră un proces de selectare a vechilor forme și elaborarea altora noi, prin care se puseră bazele viitorului stil românesc al arhitecturii religioase. Tipurile folosite la ctitoriile acestui voievod au fost diferite. S-au construit astfel biserici pe planul bizantin de cruce greacă, ca Sfîntul Dumitru din Craiova și Sărindar din București, precum și pe planul și cu structura tipului sîrbesc în formă de treflă și cu turlă pe naos, ca la Mînăstirea Clocociov, lîngă Slatina și la Topolnița, amîndouă din anul 1645 și am putea spune ultimele exemplare pure ale tipului.

Prin transformarea tipului sîrbesc însă, atît ca plan, din care nu rămîne decît forma treflată, cît și ca structură și procedee de construcție, se inaugurează în timpul domniei lui Matei Basarab un plan nou de biserică, de origine pur românească. Prima lui notă caracteristică o formează clopotnița pe pronaos ca, de pildă, la bisericile pe plan dreptunghiular și cu o singură absidă la răsărit, din Gherghița-Prahova (1641), Strehaiia-Mehedinți (1645), Golești (1646), Vlădești-Muscel (1657) și biserica Doamnei din București (1683), ori pe plan în treflă ca la biserica din Călinești-Prahova (1636) — fig. 6 —, iar mai tîrziu la biserica schitului Cornetul din Vilcea (1666) și Domneasca din Ocnele Mari. Începe să se practice, în același timp, un nou sistem în dispoziția interiorului și anume comunicarea între naos și pronaos prin trei deschizături arcuite sprijinite pe stîlpi, în loc de o singură ușă, ca la monumentele anterioare. Această formă era nu numai mai lesnicioasă pentru trecerea dintr-o parte în cealaltă, ci corespundea înainte de orice necesității elementare pentru credincioșii din nartex, de a putea asculta și urmări acțiunea Liturghiei.

La bisericile mai însemnate, planul sporește, pe de altă parte, printr-un element arhitectonic nou și anume pridvorul de formă dreptunghiulară, cu arcade deschise pe trei laturi și sprijinit pe stîlpi, adăugat în fața bisericii. La bisericile din Țara Românească, el apăruse pentru prima dată în veacul precedent, la Snagov și la vechea mitropolie și biserica Domneasca din Tîrgoviște. Pe la mijlocul veacului al XVII-lea, el se întilnește la multe biserici mai însemnate, pentru ca în veacul următor să fie aproape nelipsit de la niciuna din bisericile mari și mici. La unele biserici de la finele veacului al XVII-lea, ca la cea din Ludești-Dîmbovița (1680) și la cea din Filipeștii de Pădure — Prahova (1688), pridvorul îmbracă o formă poligonală. Un tip excepțional în arhitectura religioasă românească, derivînd desigur din porticele laterale ale stilului bizantin din epoca paleologilor, o reprezintă pridvorul trilateral exterior, înconjurînd ca o galerie nartexul, cum a fost cazul la Mînăstirea Tismana sau îmbrăcîndu-l pînă la sînurile naosului, ca pridvorul adăugat ulterior bisericii din Bălteni-Ilfov, ctitorie din anul 1620 a vornicului Hrizea. Aceeași practică se

întâlnește și în Rusia, unde a fost inaugurată și apoi generalizată prin bisericile din școala Pskovului.

Prin sugestiile exercitate de biserica *Stelea* construită la Tîrgoviște în anul 1645 de voievodul moldovean Vasile Lupu, arhitectura munteană s-a lăsat influențată în oarecare măsură și pentru scurtă vreme de unele elemente ale arhitecturii gotice moldovene. Construită din cărămidă, biserica *Stelea* se silește să reproducă în forme mai simple și într-un cadru sărăcăcios, planul și aspectul general de la Sfinții Trei Ierarhi din Iași. De fapt, ea este «mai de grabă un admirabil exemplu de pricepută împerechere de elemente moldovenești și muntenești»⁸. Elementele împrumutate în epoca lui Matei Basarab, din arhitectura moldovenească, se văd mai ales la biserica Sfinții Împărați din Tîrgoviște (1650), construită de Matei Basarab. Aci, ca și la câteva alte biserici muntene (biserica din Golești, 1646, biserica Doamnei din București, 1683, biserica din Bărbuleți—Dimbovița etc.), apar parțial sau în întregime următoarele elemente din arhitectura moldoveană: sistemul simplu al arcurilor piezișe, contraforții exteriori, briul în torsadă împrumutat de biserica patriarhiei din București (1655), praguri, chenare de piatră și cornișe la uși și ferestre sculptate în spiritul Renașterii. Acest ultim element de influență moldovenească își făcuse însă apariția în arhitectura munteană, deja ceva mai înainte de zidirea bisericii *Stelea*.

În înfățișarea fațadelor, adică a pereților exteriori, bisericile veacului al XVII-lea nu se găsesc într-o unitate de sistem. Unele întrebunțează peste tot cărămida aparentă, iar la altele fișiile de cărămidă aparentă alternează cu fișiile tencuite, despărțite în dreptunghiuri prin cărămizi așezate în picioare, după sistemul practicat în veacul al XVI-lea; o parte din aceste biserici au exteriorul tencuit complet, în timp ce altele imită cu culoare roșie pe pereții albi fișiile de cărămizi aparente orizontale și verticale.

5. La bisericile construite sub urmașii lui Matei Basarab, în a doua jumătate a veacului al XVII-lea, nu se mai întâlnește decât excepțional planul bizantin și vechiul plan sîrbesc. Astfel, la bisericile mari, ca cea a patriarhiei din București (1655), frumoasa ctitorie a lui Constantin Vodă Cîrnul, precum și la splendida biserică a Mînăstirii Cotroceni, întemeiată de Șerban Vodă Cantacuzino, se vede pus în practică planul românesc al bisericii episcopale din Argeș, adăugîndu-se fiecăreia câte un pridvor deschis cu arcade pe stîlpi. Biserica Doamnei din București (1683), clădită de Doamna Maria, soția ultimului din cei doi domnitori menționați, precum și cea ridicată la Mînăstirea Jitianu de lângă Craiova (după 1654), sînt însă inspirate în construcția lor, de planul bisericilor lui Matei Basarab cu clopotniță pe pronaos și turlă pe naos. Aceasta este, s-ar putea spune, forma ajunsă clasică a *noului stil românesc*. Nota lui caracteristică o reprezintă clopotnița sau turla cu clopote așezată peste pronaos, naosul avînd sau nu uneori turlă. Prin urmare, acest tip nu trebuie confundat cu bisericile încoronate de două turlă, una pe naos iar cealaltă deasupra pronaosului, amîndouă goale. Exemplare de acest ultim fel se întîlnesc extrem de rar în Țara Românească; cel mai vechi se poate considera biserica mînăstirii Tismana (veacul al XIV-lea) din Oltenia, iar în Muntenia biserica Flămînda — Curtea de Argeș (cam pe la 1650), după care mai apar apoi în veacul al XVIII-lea: biserica Mînăstirii Ainoasă, Muscel, ctitoria clucerului Tudoran Vlădescu (1677—1723), reparată între 1722 și 1730 de mitropolitul Daniil; biserica Antim din București (1715) și Sfîntul

8. *Ibidem*, p. 165.

Nicolae Belivacă din Craiova (1794). Aceste monumente muntene sînt, probabil, reflexul sistemului moldovean transmis prin biserica Stelea din Tîrgoviște. Tipul cu clopotniță pe nartex și cu încă două turle laterale mai mici în cele două colțuri ale fațadei principale, ca la biserica din Călinești, Prahova (1636), ctitorie a lui Matei Basarab, este cu totul excepțional.

Planul celor două tipuri românești de biserică menționate mai sus, adică planul bisericii meșterului Manole din Argeș și cel al bisericilor lui Matei Basarab, este în general treflat; la ele trebuie să adăugăm încă planul în treflă cu o turlă pe naos, provenit din transformarea completă a vechiului plan sîrbesc. Din acesta n-a rămas decît forma treflată a planului, structura lui fiind schimbată în tip curat românesc, cu arcurile bolților sprijinite pe console.

În rezumat, se poate spune că varianta sau localizarea românească a tipului bizantin primitiv a rezultat prin completarea tipului primitiv cu turlele mici pe pronaos, pridvorul cu arcade pe stîlpi și decorul de arcaturi tencuite, în două zone despărțite printr-un brîu orizontal⁹. Bisericile din sate sînt construite însă, în general, pe plan dreptunghiular, adică fără sînuri laterale, avînd în față pridvor cu arcade pe stîlpi, fără turlă pe naos, cu sau fără clopotniță deasupra pronaosului.

Noul stil românesc inaugurat în epoca lui Matei Basarab se vede definitiv încheiat în monumentele din ultimul pîtrar al veacului al XVII-lea dar mai ales în primele două decade ale veacului al XVIII-lea, adică în timpul domniilor lui Șerban Cantacuzino și Constantin Brîncoveanu. Dintre diferitele ctitorii ale acestuia din urmă și ale membrilor familiei sale se cuvine să menționăm îndeosebi *Minăstirea Hurezi* (1691—1692) din fostul județ Vîlcea și biserica din *Doicești* (1706). Planul bisericii de la *Minăstirea Hurezi* este o prelucrare a celui de la episcopia din Argeș. Între naos și pronaos însă se așază, după practica vechilor biserici muntene, un zid plin cu o singură ușă. La intrarea dinspre apus în pridvor se află anexat un peristil în felul celui din fața bisericii episcopale din Argeș; la Hurezi însă, el este lipit cu spatele de zidul pridvorului, fiind susținut în față de două coloane sculptate. Ambele monumente au cîte un pridvor deschis susținut pe coloane de piatră cu baze și capiteluri sculptate, unite prin arcuri în semicerc la Hurezi, iar la Doicești trilobate. Decorul fațadelor e repartizat în două registre prin cîte un brîu dințat. La Doicești, cîmpul fațadei principale de deasupra arcurilor pridvorului este acoperit cu picturi, care, pe timpanele arcurilor, constau din fine motive florale.

De altfel, ceea ce caracterizează stilul brîncovenesc este tocmai predominanța decorului sculptural și pictural, care începe să se afirme încă din timpul lui Șerban Cantacuzino și își ajunge apogeul la monumentele de sub domnia lui Brîncoveanu. Trebuie să subliniem pe de altă parte că, în stilul muntean de la fișele veacului al XVII-lea și începutul celui de al XVIII-lea, a dispărut din ornamentația fațadelor sistemul cărămizilor aparente. Pereții exteriori sînt acum tencuiți; acest sistem forma o regulă curentă în timpul domniei lui Șerban Vodă Cantacuzino. Zugrăveala policromă a fațadelor cuprinde suprafețe din ce în ce mai mari.

La bisericile din epoca lui Brîncoveanu, cîmpul ornamentației înflorate policrome îl formau mai ales arcaturile pridvorului, chenarele de la uși și ferestre, brîul iar uneori chiar cornișele. Mai tîrziu, zugrăveala se întinde pe stîlpii pridvoarelor, iar

9. Cf. N. Ghika-Budești, *Arhitectura Bisericii Domnești...*, p. 121.

în unele cazuri însuși timpanul și cîmpul arcadelor acestora sînt împodobite cu chipuri de sfinți.

Ușile de lemn sînt acoperite de sculpturi fine de vrejuri sau rămurele încolăcite, cu frunze și flori. Sculpturi bogate, inspirate uneori din arta Renașterii, acopăr nu numai baza și capitelul coloanelor, ci și fusul sau corpul lor. Sculpturile în piatră împodobesc de asemenea chenarele de la uși și ferestre, precum și brîul orizontal, cînd acesta nu este ornat în stuc. Brîul, frizele și cornișele în zimți de cărămidă sau așa zișii dinți de fierăstrău, după moda bizantină, nu se mai întîlnesc decît rar. Brîul în torsadă, ca la biserica episcopală din Argeș, uneori împodobit cu stucaturi, apare la multe biserici din veacul al XVII-lea.

Între monumentele caracteristice epocii lui Brîncoveanu, în special prin bogatul decor sculptural al coloanelor din pridvor sau din interior, precum și al portalurilor stilate după modele occidentale inspirate de Renașterea sau barocul italian, trebuie numărate și ctitoriile spătarului Mihail Cantacuzino. Acestea sînt biserica *Colții* din București (de pe la 1700), precum și *catedrala* din *Rîmnicu-Sărat* (1697) și biserica *Fundenii Doamnei* (1699), în fostul județ. Ilfov, nu departe de București. Aceasta din urmă se impune printr-un sistem cu totul nou în decorarea fațadelor cu stucaturi, în care predomină motivele florale și vine la iveală caracterul lor persan. Ele sînt grupate în panouri de forme deosebite în fiecare din cele trei registre, în care sînt distribuite.

Baze și capiteli de coloane, precum și rame de ferestre sculptate cu măiestrie, se văd de asemenea în pridvorul și pe fațadele *Mînăstirii Antim* (1715) din București. ctitoria mitropolitului Antim Ivireanul. Construită pe plan trilobat ca și biserica *Colțea* și *catedrala* din *Rîmnicu-Sărat*, ea păstrează pentru fațade sistemul decorului folosit la monumentele din veacul precedent. Deși lucrările de restaurare după anul 1860 i-au atins oarecum aspectul original, în special prin scoborîrea acoperișului pridvorului la un nivel inferior față de cel al pronosulului, precum și prin aplicarea unei rozete gotice în zona superioară a fațadei, totuși caracterul ei inițial nu a fost alterat.

Aerul stilului brîncovenesc se mai poate recunoaște încă chiar la cîteva monumente de la începutul epocii fanarioților. Astfel, sînt cele două biserici din București, *Crețulescu* (1722), ctitoria logofătului Iordache Crețulescu și biserica *Enei* (1724), clădită de logofătul Pană Negoescu, cumnatul lui Brîncoveanu. Epoca fanariotă debutează cu ctitoria lui Nicolae Mavrocordat, *Mînăstirea Văcărești* (1716—1722) din București, care încheie seria marilor monumente ale arhitecturii din Muntenia. Planul ei este conceput în sensul celui de la biserica episcopală din Argeș, dar într-o interpretare liberă. Ca înfățișare exterioară însă, ea intră în aceeași categorie cu biserica patriarhiei din București și biserica *mînăstirii Hurezi*.

6. *Caracteristica stilului din epoca fanariotă* o formează modificarea intervenită în formele decrului exterior, prin introducerea în primul rînd a unui element de origine turcească, deci orientală și anume cercurile polilobate frînte. Arcurile în acoladă frîntă se iviseră deja pe fațadele bisericii *Colțea* și se văd de asemenea la paraclisul *Mînăstirii Văcărești*. Ele se completează cu al doilea element, reprezentat prin acele panouri sau medalioane circulare și adîncite, care împodobesc cele două registre de pe fațade ca, de exemplu, la biserica *Stavropoleos* (1724—1730) din București, ridicată de cel ce avea să devină mitropolit, grecul Ioanichie. Sculpturile brîului precum și ale bazelor și capiteliurilor coloanelor de la pridvor completează nota de

gingăşie a acestui monument, după care decadenţa arhitecturii muntene devine evidentă.

Bisericile păstrează mai departe planul treflat cu clopotniţă peste pronaos şi cu pridvor în faţă; proporţiile şi înfăţişarea lor sînt însă modeste, corespunzătoare de altfel mijloacelor de mai mică amploare, de care dispuneau boierii, care devin acum ctitorii de regulă ai noilor monumente. Decorul extrem îşi continuă dezvoltarea pe aceeaşi temă a arcadelor polilobate frînte şi a şirului de medalioane circulare, ce încing faţadele, cum se poate vedea, de exemplu, la bisericile *Sfîntul Elefterie* (veche, — 1747) şi *Sfîntul Ştefan* din Bucureşti (1768) sau la cea din *Pietroşiţa* (1767) din fostul judeţ Dimboviţa etc. Deşi chiar în această epocă apar încă unele biserici cu o înfăţişare asemănătoare celor din veacul al XVII-lea, ca, de ex., biserica *Toţi Sfîntii* (1764) din *Rîmnicu-Vilcii*, biserica din *Preajba* (fostul judeţ Dolj, 1778) şi biserica *Schitului Scăueni* (1769—1819) din fostul judeţ Argeş, totuşi decadenţa arhitecturii religioase din Muntenia este din ce în ce mai subliniată la bisericile construite în ultimii ani ai veacului al XVIII-lea şi la începutul celui de al XIX-lea. La unele biserici din Bucureşti, pe de altă parte, îşi fac apariţia în această vreme unele elemente neoclasiche, care imprimă faţadei principale o factură oarecum apuseană ca, de exemplu, porticuri înguste, uneori circulare, încununate de frontoane ori semi-frontoane şi susţinute de coloane ionice subţiri, ori florentine masive, cu turnuleţe la colţuri. Ca un număr de curiozitate, se poate menţiona şi un exemplu unic de construcţie pe plan circular şi anume *biserica de la Colentina*. Bucureşti, ctitorie din anul 1833 a fostului domnitor Grigore Dimitrie Ghica, al cărei pridvor reflectă aceleaşi influenţe apusene.

Majoritatea bisericilor însă, de regulă mai mici, în forme simple şi greoaie, cu o simplă calotă peste naos şi cu o turlă pe pronaos, iar pridvorul lipsit de artă, de cele mai multe ori cu brîul median redus la un ciubuc tiţit pe ambele laturi în dinţi de fierăstrău, a revenit la planul simplu sau drept, pe care îl îmbracă faţade complet tencuite.

Deşi în forme precare în general, notele esenţial caracteristice ale stilului bizantin sînt încă prezente în aspectul acestor biseriţe din epoca decadenţei.

B. — MOLDOVA

Inceputurile arhitecturii moldoveneşti şi stilul moldo-bizantin din epoca lui Ştefan cel Mare. — Epoca lui Petru Rareş şi restul veacului al XVI-lea. — Ultima evoluţie a arhitecturii moldoveneşti în secolul al XVII-lea. — Decadenţa.

1. Cea mai veche dintre modestele biserici de zid ce ni s-au păstrat în Moldova. de la inceputurile înfiripării sale politice. a fost clădită la *Rădăuţi* (fig. 7), pe la jumătatea veacului al XIV-lea, sub domnia lui Bogdan I şi, poate, chiar de dînsul. Prin planul ei longitudinal şi fără cupolă, această construcţie se leagă de forma bazilicală romanică. Ea are trei nave boltite semicilindric («en berceau») şi despărţite longitudinal prin două şiruri de stîlpi patruunghiulari (patru în naos şi doi în pronaos), lărgimea navei din mijloc fiind dublă în comparaţie cu cea a navelor

laterale, care, pe de altă parte, sînt simțitor mai scunde decît cea dintîi. La răsărit, nava centrală este prelungită prin absida semicirculară a altarului, boltită în calotă sferică. Deasupra navelor laterale se întinde cîte o galerie boltită, la care duce o mică scară spirală fixată în colțul dinspre sud-est al nartexului. Distribuția sau împărțirea transversală a interiorului este însă bizantină (nartex, nave și altar); naosul este despărțit de nartex printr-un zid plin, perforat de o singură ușă în mijloc. Navele nu au cupolă, iar profilul ferestrelor este gotic (arcuri frînte și chenare la ferestre). Zidurile sînt întărite pe dinafară prin contraforți, dar restul exteriorului este lipsit de elemente decorative. Pridvorul ce se vede astăzi alipit la fațada de apus a fost adăugat de Alexandru Lăpușeanu în anul 1559.

Eclectismul acesta modest de elemente bizantine, romanice și gotice, arată că primele biserici moldovene nu ajunseseră să închege, pînă în această vreme, un stil arhitectonic specific moldovenesc. Se resimte însă în curînd puternica influență a artei bizantine venită prin Bulgaria, dar mai ales prin Serbia, care se afirmă în veacul al XIV-lea printr-o înflorire politico-culturală. Astfel, la *biserica Sfînta Treime*, construită înainte de Ștefan cel Mare la *Siret*, la o dată ce nu se cunoaște, se vede apărînd planul treflat sirbo-atonit, localizat în Serbia și în Muntenia. Unica navă a edificiului este prevăzută, adică, cu cîte o absidă exterioară pe fiecare din pereții de nord și sud ai naosului, altarul terminîndu-se de asemenea cu o absidă estică. Cupola este susținută de un tambur poligonal înălțat deasupra naosului. Exteriorul, tencuit peste tot, este foarte simplu. Singurul element decorativ îl reprezintă cele cîteva firide sau arcade oarbe ce împodobesc numai absidele.

Biserica Sfînta Treime din Siret a servit ca prototip la clădirea unei serii de biserici de mai tîrziu, chiar în timpul lui Ștefan cel Mare.

Dintre monumentele bisericesti ridicate în timpul succesorilor voievodului Bogdan I, îndeosebi în timpul domnitorilor Petru Mușat (1378—1393) și Alexandru cel Bun (1400—1432), unele nu s-au mai păstrat, iar altele au ajuns pînă la noi refăcute și transformate de Ștefan cel Mare și urmașii săi, cum este cazul *Mînăstirilor Neamț, Proboța, Bistrița și Moldovița*. În lipsa deci a datelor necesare formulării unor caracterizări cîorespunzătoare stării lor originale, trebuie să conchidem că vechea biserică de zid din Rădăuți și biserică Sfînta Treime din Siret caracterizează prima epocă din istoria arhitecturii bisericesti din Moldova.

2. A doua epocă în istoria arhitecturii bisericesti din Moldova o reprezintă timpul domniei lui Ștefan cel Mare, cînd apare încheșat un stil specific moldovenesc. Prin numeroasele biserici ridicate în a doua jumătate a domniei lui și îndeosebi în ultimele două decenii ale veacului al XV-lea s-a înlesnit anume localizarea stilului bizantin în Moldova. Este necesar să subliniem că, în încheșarea unui stil specific local, se disting o serie de influențe străine, contopite însă și armonizate într-o sinteză specifică prin fantezia, concepția și tehnica meșterilor autohtoni precum și prin rolul altor factori locali.

Astfel, fondul bizantin exprimat «în planul bisericii, în forma bolților și a arcurilor, precum și într-o seamă de elemente de decor», apare sub unele aspecte accesorii interpretat, prelucrat și aplicat în spiritul stilului gotic, care se semnalează prin apariția contraforților și vine la iveală uneori în nervurile pe care sînt ridicate bolțile, în «profilurile soclurilor și în frumoasele chenare de la uși și ferestre» cioplite în piatră. Se remarcă de asemenea mai tîrziu și unele influențe ar-

mene exprimate îndeosebi în abundentul și impresionantul decor exterior sculptural, influențe explicabile prin prezența în Moldova a numeroși emigranți armeni¹⁰.

Trebuie să menționăm că planul și stilul bisericilor construite în prima jumătate a domniei lui Ștefan cel Mare se găsesc tributare principiilor practicate în arhitectura bisericilor din epoca precedentă a istoriei arhitecturii din Moldova. Astfel, una din cele mai vechi biserici ce ni s-a păstrat din timpul acestui domnitor și anume biserica din Dolheștii Mari (înainte de anul 1481), ctitorie a lui Șendrea, portarul Sucevei și cumnat al voievodului, se înfățișează ca «o interpretare» a tipului primitiv de la vechea biserică de zid din Rădăuți. «Este o construcție foarte simplă în stil romanic, compusă dintr-o navă dreptunghiulară», cu un altar terminat cu o absidă poligonală cu cinci laturi. Acest tip de biserică reapare în alte două biserici de mai târziu și anume cu oarecare modificări la biserica Sfântul Nicolae din Bălinești (1499), ctitorie a logofătului Nicolae Tăutu, precum și biserica Sfintei Cruci din Volovăț, ridicată între anii 1500 și 1502 de către Ștefan cel Mare, aceasta din urmă găsindu-se mai apropiată de cea din Dolheștii Mari. Cea mai însemnată dintre modificările aduse tipului primitiv în construcția bisericii de la Bălinești constă în alipirea unui turn-clopotniță la fațada laterală dinspre sud, în punctul de unde pornește absida pronaosului. În acest grup de monumente de tip vechi, caracterizate de specialiști ca «arhaizante», intră cele mai simple dintre biserici clădite sub Ștefan cel Mare.

Pe de altă parte, tipul treflat sirbo-bizantin de la biserica Sfânta Treime din Siret este reluat într-o serie de biserici de sat, foarte modeste ca dimensiuni, dar realizat în ansamblul echilibrat și armonios al trăsăturilor prin care se caracterizează arhitectura din timpul lui Ștefan cel Mare. În grupul acestora se înnumără în primul rând biserica Sfintei Cruci din Pătrăuți (1487), biserica din Milișăuți (1487), iar din anul 1488 biserica Sfântul Ilie de lângă Suceava și biserica Mănăstirii Voroneț (fig. 9).

Lăsînd la o parte cîteva biserici (Borzești, 1493—1494; Războieni, 1496; Sfântul Ioan din Piatra) pe plan dreptunghiular, terminate la răsărit cu absidă dar (cu excepția celei din Războieni) cu naosul boltit cu o calotă sferică, deci lipsite de turlă și sinuri, stilul bisericilor lui Ștefan cel Mare se caracterizează în general prin forma triconcă a planului, o singură navă despărțită în două părți egale, de obicei printr-un zid transversal străpuns de o ușă, naosul încoronat spre răsărit de o turle înaltă și strîmtă, iar spre apus nartexul sau pronaosul patrat sau dreptunghiular, boltit în calotă și cu intrările pe la vest sau sud, iar cîteodată numai pe la sud.

Bisericile clădite în orașe, ca Sfântul Ioan din Vaslui (1490), Precista din Bacău (1491), Sfântul Nicolae din Iași (1491—1493), Sfântul Gheorghe din Hirău (1402), Sfântul Nicolae din Dorohoi (1495) și Sfântul Nicolae din Popăuți (1496) reprezintă însă un grup aparte, ale cărui caractere esențiale le reprezintă mărirea generală a planului, extinderea lărgimii pronaosului în raport cu naosul, ceea ce a dus la disparența contraforților dintre naos și pronaos, fațadele de piatră brută aparentă întrerupte de contraforți, care ajung pînă la o treime din înălțimea zidurilor. Ornamentația exterioară este combinată atît din elemente structurale adică arhitectonice, cît și din aplicațiuni. Cele dintii sînt reprezentate prin ocnițe, dispuse în două șiruri suprapuse, dintre care cele de sus sînt mai mici și mai numeroase, în

10. Cf. Arhitect Grigore Ionescu, *op. cit.*, p. 233.

proporție de două pentru fiecare din cele din registrul inferior. La bisericile lui Ștefan cel Mare, ele se înșiră nu numai sub streșină formînd un fel de brîu de jur împrejurul fațadelor, ci sînt practicate și la turlă. Primul sistem se completează prin arcade oarbe mari numai pe abside, mergînd de la soclu pînă la ocnițe. Din al doilea sistem de ornamentație apar acum pentru prima oară discurile smălțuite de diferite culori, reprezentînd desenate în relief animale fantastice și figuri omenești, formînd o frumoasă friză între ocnițe și streșină, de regulă în trei rînduri suprapuse. Notele distinctive ale arhitecturii bisericesti din epoca lui Ștefan cel Mare se completează cu profilul pantelor repezi ale acoperișului și turla așezată pe două socluri.

Pentru acest tip de construcție sînt reprezentative îndeosebi *biserica Sfîntul Gheorghe din Hîrlău* (fig. 10) care excelează prin bogăția decorului fațadelor, precum și *Sfîntul Nicolae din Iași*; înfățișarea actuală a acesteia din urmă i-a fost dată la reclădirea ei din temelii, după vechiul plan, de către arhitectul Lecompte de Noüy. Biserica Sfîntul Gheorghe din Hîrlău rămîne însă, incontestabil, «monumentul cel mai perfect al vremii lui Ștefan cel Mare»¹¹.

Într-un raport foarte apropiat de analogie cu biserica Sfîntul Gheorghe din Hîrlău, ca plan și ca procedee, se găsește biserica ridicată de același voievod, în anul 1497, la *Minăstirea Neamț*, vechea ctitorie a lui Petru Mușat. Planul reprezintă modificări numai în ceea ce privește pronaosul, la care s-a adoptat forma practică la bisericile fără turlă din Borzești (1494), Războieni și Sfîntul Ioan din Piatra (1499), adică despărțirea lui în două compartimente printr-un arc dublu. Particularitatea specifică bisericii de la Minăstirea Neamț o reprezintă de fapt marea lungime a edificiului, rezultată pe de o parte din așezarea unui exonartex sau pridvor închis, în fața pronaosului, iar pe de alta prin intercalarea unei încăperi foarte înguste, cu destinația de gropniță pentru ctitori, între naos și pronaos. Turla, așezată pe două baze suprapuse, deasupra naosului, apare astfel împinsă prea mult spre răsărit și izbește prin impresia de disproporție în raport cu lungimea construcției.

Intrarea în exonartex este dată prin peretele dinspre miazăzi, iar în pronaos se trece printr-un portal bogat decorat. Gropnița se află separată de naos și de pronaos prin cîte un perete gros de zid, fiecare avînd în mijloc cîte o ușă de comunicare. Peretele dinspre naos a fost ulterior dărîmat și înlocuit cu un arc dublu.

Biserica de la Minăstirea Neamț se înfățișează astfel ca cea mai mare dintre cele ridicate de Ștefan cel Mare. Decorul fațadelor, compus în principal din ocnițe și firide, executat din piatră cenușie, din cărămidă aparentă smălțuită și din teracotă, se prezintă în același gen ca la Sfîntul Gheorghe din Hîrlău.

Înriurirea planului bisericii de la Minăstirea Neamț se poate constata, precum vom vedea, la toate bisericile mai de seamă construite ulterior. Menționăm deocamdată Minăstirea Dobrovăț, începută de Ștefan cel Mare în 1503 și terminată în 1504 de fiul și urmașul său Bogdan, construcție care prezintă aceeași particularitate a gropniței dintre naos și pronaos¹².

3. Înflorirea arhitecturii bisericesti din Moldova se afirmă printr-un nou avînt în timpul scurtelor domnii ale lui Petru Rareș (1527—1538 și 1541—1546).

11. *Ibidem*, p. 287.

12. *Ibidem*, p. 233—298 și P. Constantinescu-Iași, *Evoluția stilului moldovenesc*, Iași, 1927, p. 9—19.

La construcțiile din epoca acestui domnitor se păstrează mai departe tipul treflat de origine bizantino-atonită, cu sau fără turlă pe naos, al bisericilor din timpul lui Ștefan cel Mare. Planul este însă lungit ca la biserica Mînăstirii Neamț, pe de o parte prin intercalarea camerei sepulcrale între naos și pronaos, sistem care devine acum aproape general la toate bisericile mînăstirești, iar pe de alta prin alipirea unui exonartex sau pridvor închis ori deschis, la partea din față a pronaosului.

S-a considerat ca probabil că inovația sepulcralului în stilul moldovenesc ar fi fost sugerată de arhitectura bisericilor armene aflate chiar în Moldova. Astfel, două din cele trei biserici armene păstrate la Suceava și anume Sfînta Cruce și Hagigadar, ambele construite în anul 1512, sînt prevăzute cu un astfel de compartiment «îngust și boltit printr-un berceau cu dublouri»¹³. O serie de observații recente asupra vechilor ruine de la Vatra Moldoviței, care datează încă din primii ani ai domniei lui Alexandru cel Bun, demonstrează însă că sepulcralul sau gropnița a figurat între subdiviziunile practicate de arhitectura moldovenească în planul construcțiilor de biserică, cu aproape un secol înainte de rezidirea bisericii de la Mînăstirea Neamț către sfîrșitul domniei lui Ștefan cel Mare¹⁴.

Un amănunt oarecum nou în legătură cu pridvorul îl reprezintă, în raport cu cel aplicat la Neamț, sistemul pridvorului deschis acum. Într-o formă elementară, îl vedem încercat deja la biserica *Arborea* (1502), ctitorie a pîrcălabului Sucevei Luca Arbore, în chipul unei nișe puternice în fața pronaosului, «obținută prin prelungirea zidurilor laterale, care, în partea superioară, se unesc cu un arc lat în plin centru»¹⁵. Ea avea destinația de clopotniță. Ceva mai evoluat este pridvorul deschis de la biserica din *Părhăuși* (1522) a logofătului Gavriil Troțușan, constînd dintr-o încăpere cu două arcade în față, susținute la mijloc de un stîlp, încăpere care formează parterul clopotniței situată deasupra. Gradația se înfățișează progresiv la biserica Mînăstirii Humor (1530) mai întîi, al cărei pridvor dreptunghiular e deschis prin două arcade pe laturile de nord și de sud, iar în față prin două arcade în arcuri ușor frînte, susținute în colțuri de cîte un stîlp în prelungirea zidurilor laterale, iar la mijloc de un alt stîlp, toți de formă patrată. La biserica Mînăstirii *Moldovița* (1532), fațada principală a pridvorului e susținută însă de patru stîlpi, ceea ce determină trei goluri; cel din mijloc, ca și cele două din pereții laterali, devin mai strîmte în partea de jos, prin aplicarea cîte unui arc ușor frînt, dînd astfel trei intrări. Caracteristic pridvoarelor de la aceste două din urmă mînăstiri este boltirea lor în «voutês d'arêtes» (bolte formate prin întretăierea a două semicilindre).

Evoluția pridvorului deschis a ajuns astfel la stadiul imediat pregătitor al pridvorului închis, obținut la biserica *Sfîntul Dumitru din Suceava*, unde arcadele de pe pereții laterali rămîn intrări, pe cînd toate celelalte goluri de sus ca și cea din fațada de vest se transformă în ferestre. La alte biserici ca, de exemplu, cea din Baia (1532) și episcopia de Ia Roman (începută în anul 1542) etc., pridvorul este de asemenea închis.

13. G. Balș, *Bisericile moldovenești din sec. al XVI-lea*, București, 1928, p. 179. La P. Constantinescu-Iași, *op. cit.*, p. 53.

14. Cf. Virgil Vătășianu, *Istoria artei feudale în țările române*, vol. I, București, 1950, p. 636.

15. Arhitect Grigore Ionescu, *op. cit.*, p. 289.

De acum înainte, pridvorul este nu numai ceva obișnuit în planul bisericilor nou construite, ci el este adăugat chiar monumentelor mai vechi, cum a fost cazul, de pildă, la Rădăuți, Voroneț și Tâzläu. Intrările se practică de regulă prin părțile laterale, adică pe la nord și sud. Un pridvor trilateral, ca cele din Muntenia, pare să se fi găsit la biserica Sfântul Nicolae din Iași (1491--1493).

Nota cu totul originală însă, caracteristică bisericilor din această perioadă, neîntilnită aproape în nici una din țările de localizare a artei bizantine, o reprezintă acoperirea fațadelor, de la soclu pînă sub ocnițele de sub streșină, cu bogate și minunate fresce, dispuse în zone suprapuse. Reprezentative pentru acest decor pictural al exteriorului, de altfel ca și pentru sistemul constructiv, sînt îndeosebi biserica Mînăstirii *Humor* (1530) — fig. 8 —, ctitorie a logofătului Toader Bubuioc, precum și cea de la Mînăstirea *Moldovița* (1532). Aceasta din urmă are, spre deosebire de Humor, o turlă pe naos. Noul sistem decorativ începe a fi aplicat acum și unora din vechile monumente, de la finele veacului al XV-lea, așa cum s-a întîmplat la Pătrăuți, Voroneț și Sfântul Gheorghe din Hîrlău¹⁶. Ultimul monument al stilului moldovean, sub forma evoluată în timpul lui *Petru Rareș* în special prin decorul exteriorului în fresce, îl reprezintă Mînăstirea *Sucevița* (1582—1583) — fig. 11 — din timpul domniei lui Petru Șchiopul.

La decorul arhitectural de mai înainte nu s-a renunțat totuși nici în această epocă; amploarea lui este însă redusă simțitor, practicîndu-se în unele cazuri la abside numai firidele lungi arcuite în cerc, iar sub streșină un singur șir de ocnițe mici, ca la Humor, Moldovița și Coșula. Fidelă acestui sistem decorativ îi rămîne îndeosebi biserica mînăstirii *Proboța* (1530), prima și cea mai de seamă din ctitoriile lui Rareș. Ea este construită după tipul de la Neamț. În ornamentația ei interioară, vechile motive gotice din arhitectura chenarelor de la ferestre și de la ramele ușilor, ce dau din gropniță spre naos și pronaos, apar combinate cu unele forme ale Renașterii italiene, venite o dată cu meșterii aduși din Transilvania. Stilul Renașterii se face mai vizibil în profilele line ale cornișei de deasupra ușilor de la încăperea sepulcrală. Pe planul Probotei, minus încăperea sepulcrală, a fost construită și biserica episcopală din Roman, ultima ctitorie a lui Petru Rareș, începută în anul 1542, dar terminată abia în anul 1550, sub domnia fiului și succesorului său Iliăș. Caracterul ei original a fost alterat însă prin cele două restaurări ulterioare, în veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea. Același model, fără gropniță, este reprodus și de biserica ridicată în anul 1554 de Alexandru Lăpușneanu la Mînăstirea *Bistrița* din fostul județ Neamț, vechea ctitorie a lui Alexandru cel Bun. Tot lui Lăpușneanu se datorește zidirea bisericii de la Mînăstirea *Slatina* (1561), care, împreună cu Neamțu, era cea mai mare dintre construcțiile de pînă atunci.

Pînă către finele veacului al XVI-lea, evoluția arhitecturii religioase moldovene se desfășoară în diferite combinații, care nu constituiesc o abatere de la tipul de bază inaugurat în timpul domniei lui Ștefan cel Mare. Monumentele apărute după bisericile de la Humor și Sucevița nu mai pot fi considerate însă interpretări

16. «În aceste biserici» — remarca Louis Bréhier, *L'art chrétien*, Paris, 1928, p. 184 — «frescele nu îmbracă numai interiorul, de la pardoseală pînă la bolți, ci ele acopăr în șir neîntrerupt chiar pereții exteriori. Nu fără oarecare surprindere atențiunea îți este reținută întii de această mulțime de tablouri repartizate în despărțituri, pe care acoperișul moldovenesc cu streșină mult prelungită le apără de intemperii, dar efectul acestor culori foarte vii, asociate cu un gust desăvîrșit, este atenuat prin fondul aibastru-azuriu, care dă ansamblului o mare gingășie».

ale acestui tip, ci, de fapt, imitații ale uruia sau altuia din modelele mai vechi, cu precădere a celor din vremea lui Ștefan cel Mare.

4. Ultimele două decenii ale veacului al XVI-lea și primii ani ai celui următor marchează o abatere de la tradiția stilului specific arhitecturii moldovenești. Monumentele mai însemnate din această epocă se resimt în primul rând de o puternică influență bizantină sub forma localizată în Muntenia, așa cum este cazul mai ales la biserica de la Minăstirea Galata (1584), construită lângă Iași de Petru Șchiopul. Deși dispozițiile planului rămân cele din timpul lui Petru Rareș, totuși formele și procedeele de construcție apar evident influențate de curentul muntean. Astfel, absidele sînt luminate prin cîte trei ferestre, ca în Muntenia, zidul plin cu o singură ușă dintre gropniță și naos este înlocuit prin trei arcade susținute pe stîlpi, ceea ce, desigur, era mai practic pentru urmărirea acțiunii liturgice de către credinciosi: pronaosul capătă deasupra o turlă mică în diametru, așa cum se putea vedea atunci în Muntenia la Tismana, Snagov și la biserica episcopală din Argeș, iar trecerea de la patrat la cercul ei se face prin combinarea sistemului moldovenesc al arcurilor piezișe cu cel al trompelor de unghi întrebuițate la episcopia din Curtea de Argeș.

Influența muntenească apare mai izbitoare în sistemul de ornamentație exterioară. Astfel, apare acum pentru prima dată în Moldova, briul dințat, care împarte fațadele în două registre, dintre care cel inferior este decorat cu un șir de arcade oarbe, iar cel superior cu două șiruri suprapuse, cele de deasupra fiind mai mici. Dispozițiunea arcaadelor respectă aceleași reguli ca la Minăstirea Dealu, Snagov și Bucovăț din Muntenia și Oltenia, precum și de la biserica episcopală din Argeș. La biserica Aroneanu (1594), construită lângă Iași de Aron Tiranul, elementele decorative sînt nu numai noi, ci de origini deosebite și dispuse după un procedeu oarecum oriental.

Influențe noi, de proveniență orientală în majoritatea lor, își deschid pe de altă parte drum prin biserica Minăstirii Dragomirna (1606) din Bucovina, ctitoria mitropolitului Anastasie Crimca și unul din cele mai frumoase monumente ale artei românești. Asemănătoare ca plan bisericii Sfintul Gheorghe din Suceava, ea are la fațada din Apus un pridvor poligonal, neobișnuit aproape în Moldova, cu două intrări laterale. Deși păstrează sepulcralul din practica veacului precedent, edificiul nu este străin nici de unele sugestii din arhitectura muntenească, aplicate mai înainte de Galata, ca ferestrele întrete la absida altarului și cele trei arcade pe stîlpi între gropniță și naos. Pe de altă parte, contraforții înalți ajung pînă la cornișă, iar ușile și ferestrele sînt încadrate în forme gotice care, totuși, nu se termină în arcuiri ogive, ci în acolade, deci în gen oriental.

Una din caracteristicile Dragomirnei o formează înălțimea construcției, oarecum în disproporție cu lărgimea, dar noutatea adevărată constă, ca și la Galata, în sistemul decorativ, de astă dată de factură orientală. Intră acum în practică, pentru prima oară în Moldova, briul în torsadă, adică o împletitură de trei ciubuce, răsucite sau întoarse din distanță în distanță cînd în dreapta, cînd în stînga. La Dragomirna, el este folosit nu numai pentru încingerea fațadelor de jur împrejur, ci este introdus și în zona de deasupra ferestrelor turlei. Exteriorul bisericii, de jos pînă la cupoia, este îmbrăcat într-o bogată ornamentație în relief. Turla însăși (fig. 12), octogonală și înălțată pe trei baze, este construită din piatră, fiecare piesă fiind

șlefuită și sculptată. Acest principiu decorativ, de origine armeano-georgiană, l-am văzut practicat încă din veacul al XII-lea la bisericile din Suzdal, de unde s-a transmis probabil prin meșterii ruși aduși în Moldova.

Aceste trei monumente din urmă rămân determinante pentru arhitectura bisericilor din veacul al XVII-lea, care derivă direct din modelele de mai sus sau se resimt mai mult ori mai puțin de influența lor. Astfel, în prima jumătate a veacului al XVIII-lea, sugestiile de la Galata și Aroneanu sînt vizibile la biserica Mînăstirii *Secu* (1602), care, deși prin planul său lung aparține stilului moldovenesc, totuși înfățișarea sa este muntenească prin arhitectura fațadelor și prin avîntul vertical redus al turlelor. În aceeași categorie se pot număra biserica *Barnovschi* din Iași (1627), care are în plus un turn-clopotniță deasupra pridvorului, precum și următoarele biserici din prima jumătate a veacului al XVII-lea: *Adormirea Maicii Domnului din Ițcanii Vechi*, *Buciuiești* din fostul județ Neamț și *Mirăuși* (Suceava), în forma ei restaurată în această epocă. Pe de altă parte, biserica mînăstirii *Solea* din Bucovina (între 1612 și 1620), înălțată de Ștefan Tomșa, se silește să imite Dragomirna în ceea ce privește elansarea verticală și ornamentația. Deși cu o arhitectură mai sărăcăcioasă, biserica Mînăstirii *Birnova* (1629) din Iași a lui Miron Barnovschi se apropie, mai mult decît Solca, de Dragomirna, prin planul său identic; diferența față de aceasta se remarcă printr-un pridvor mai mic, prevăzut deasupra cu un turn-clopotniță.

Cele două curente străine inițiate în Moldova de bisericile Mînăstirilor Galata, în ceea ce privește planul, și Dragomirna, în materie de decor, se văd combinate la biserica Sfinții Trei Ierarhi (1639) — fig. 13 —, ctitoria lui Vasile Lupu. Ea reprezintă monumentul cel mai însemnat al arhitecturii moldovene, îndeosebi prin bogăția și ornamentația sa. Planul, excluzînd gropnița și egalînd lărgimea pridvorului cu cea a pronaosului, provine de la Galata. De asemenea turlele, așezate una pe naos iar alta pe pronaos, egale în diametru și cu acoperiș în piramidă, sînt analoage celor, de la același monument-tip. Influența Dragomirnei apare în folosirea briului-torsadă pentru împărțirea fațadelor în două registre, potrivit principiului arhitecturii muntene, precum și în unele elemente ale decorului interior, ca nervurile sau ciubucele ce urmează conturul arcurilor și calotelor.

«Ceea ce face originalitatea acestui edificiu este decorațiunea sculptată, care îmbracă în întregime cu atîta profunzime, încît nu e o singură piatră, care să nu fie lucrată. Motivele cele mai diferite se întîlnesc și se alătură pe ele: motive geometrice și motive florale, vrejuri (rincaux-uri) de alură occidentală, motive renaissance, ornamente arabe, bizantine, persane și mai ales caucaziene. Adînciturile sînt colorate în azur, iar reliefurile sînt aurite. Peste 20 de fișii decorative cu subiecte total deosebite se suprapun de la soclu pînă la cornișa superioară și acopăr cu o pasmanterie continuă întreaga fațadă. Sub cornișă, două șiruri de nișe mici cu arcade trilobate și în acolade încununează această găteală; șirul de jos este susținut de mici colonete umflete spre mijloc, asemănătoare colonetelor ruse din veacul al XVII-lea. Cîmpul nișelor este împodobit cu vase persane pline cu flori. Două benzi late de marmură neagră cu rincaux-uri gravate în adîncime și aurite însoțesc, la înălțimea nașterii bolților, briul răsucit al cornișei mediane. La interior, peretele exonartexului este de asemenea acoperit de ornamente sculptate... Ornamentația interioară este, la fel, dintre cele mai bogate. În pronaos, patru nișe cu baldachin, așezate pe laturile de sud și de nord, adăpostesc pietrele mormîntale

ale familiei voievodului, iar la intrarea în naos se găsește — adăpostită de o construcție de mare bogăție — racla Sfintei Paraschiva»¹⁷. Acest sistem de amploare ornamentală este într-adevăr ceva neobișnuit, dar el trădează mai de grabă preocupările de lux și de splendoare, decît de gust.

Arhitectul bisericii Trei Ierarhi pare să fi fost Ienache Etisi, de origine armean sau grec din Constantinopol. În înfățișarea sa de astăzi, monumentul se găsește complet restaurat de arhitectul francez Lecompte de Nouÿ.

Unul din exemplarele cele mai reușite și mai frumoase ale arhitecturii bizantinomoldovene îl reprezintă ultima ctitorie a lui Vasile Lupu, biserica *Golia*; începută de el în anul 1650 pe locul unei biserițe vechi a boierului Golea din timpul lui Petru Șchiopul, ea e terminată abia în anul 1660 de Ștefăniță Vodă, fiul ctitorului inițial. De formă dreptunghiulară terminată cu o absidă și avînd abside laterale numai la interior, ea e împărțită în naos și pronaos prin trei arcade, iar deasupra poartă patru turle: cîte una pe naos și pronaos, mai înalte, iar pe altar și pridvor iarăși cîte una, mai scunde. Ele sînt etajate printr-un sistem rusesc de arcuri. Exteriorul este de piatră, lucrată foarte îngrijit, decorul fațadelor reprezentînd elemente neoclasiche cu derivații baroce, ca în faza de tranziție de la Renaștere la baroc, în veacul al XVI-lea.

Prin liniile ei pure și ornamentația moderată, *Golia* exercită o înfrîurire mai întinsă decît Trei Ierarhi. Astfel, ea e luată ca model de biserica Mînăstirii *Cașin*, ctitorie din anul 1655 a lui Gheorghe Ștefan. Celelalte monumente din a doua jumătate a veacului al XVII-lea urmează ori un anumit model anterior, ori primesc în același timp sugestii de la mai multe. Astfel, biserica Mînăstirii *Putna*, zidită acum din nou (1662) de Gheorghe Ștefan, împrumută planul de la *Galata*, dar în ceea ce privește elementele structurale și decorative ale arhitecturii se inspiră de la Trei Ierarhi. Acest din urmă model se vede însă reprodus fidel de biserica Mînăstirii *Cetățuia* (1672) de lângă Iași, ridicată de Ioan Duca Vodă. Prin decorul său arhitectural mai sobru, ea se impune mai mult chiar decît modelul însuși.

Vechiul plan treflat al stilului moldovean continuă să supraviețuiască totuși și în veacul al XVII-lea, la multe din bisericile cele mai mari sau mai mici din sate și orașe; caracteristica celor mai multe din ele o formează turnul-clopotniță deasupra pridvorului. Același tip se menține și în prima jumătate a veacului al XVIII-lea. E locul să menționăm că pînă la finele veacului al XVI-lea, turla, acolo unde era, se afla așezată peste naos în majoritatea cazurilor. În veacul următor, se generalizează însă uzul cu două turle: una pe naos, iar cealaltă pe pronaos. Sistemul turlelor laterale la fațada principală este extrem de rar, ca și în Muntenia. La bisericile din Moldova, acoperișul cupolelor este uneori ascuțit în formă de piramidă și așezat direct pe tambur, sistem caracteristic vechilor biserici armene și georgiene, practicat uneori și la bisericile muntenesti. Se văd în Moldova și biserici, a căror cupolă înfățișează o tendință de bulbucare, asemănătoare cupolelor rusești ca, de ex., la bisericile *Zamca* (Suceava), *Bozieni* (Bacău) și într-o formă mai tîrzie la biserica episcopiei din Roman. Alte biserici ca *Dragomirna*, *Sfîntul Dumitru-Suceava*, *Precista-Bacău*, etc., se resimt de influența barocului ucrainean, avînd forma exterioară a cupolei în formă de pălărie pleoștită. Pe la finele veacului al XVII-lea,

17. N. Iorga și G. Balș, *Histoire de l'art roumain ancien*, Paris, 1922, p. 366—367.

dar mai cu seamă în veacul următor este caracteristică forma etajată a acoperişului turlelor, ca la Probota, schitul Hangu, biserica Golia etc.

5. Monumentele din prima jumătate a veacului al XVIII-lea arată că decadența era desăvârșită. Tradiția arhitecturii moldovene fusese profund alterată de influențele străine, care acum sporesc cu o nouă înrîurire venită din Muntenia, sub forma «arcadelor oarbe, alungite și terminate cu arcuri polilobate în acoladă multiplă», cum se poate vedea pe fațadele bisericii din *Fistici* (1721), fostul județ Vaslui etc. La unele monumente ca, de ex., la biserica *Sfinții Teodori* din Iași (1761), acest nou element intră în combinație cu decorul de origine neoclasică practicat la Golia.

Monumentele de la finele veacului al XVIII-lea sînt reprezentate prin exemplare fără importanță, cu forme reduse sau puțin pronunțate, uneori rudimentare și fără un exterior impunător prin decor sau construcție îngrijită, fațadele fiind văruițe uniforme. Totuși, în arhitectura lor se mai pot surprinde încă unele note locale, însemnate. După anul 1800 însă, caracterul național al arhitecturii moldovene și românești în genere începe să se șteargă din ce în ce mai mult, în fața covârșitoarei influențe occidentale. Cele cîteva biserici, ce pot fi menționate din această vreme ca, de exemplu, *Sfîntul Spiridon* din Iași (1804) și *Frumoasa* (1836) de lîngă același oraș, se impun de fapt nu prin arhitectura lor, ci prin dimensiuni. Aceasta din urmă este caracterizată prin elemente decorative demodate din Renașterea italiană, venite prin intermediul Rusiei. Ctitorie a lui Grigorie Matei Ghica, ea este construită pe plan bazilical, cu patru turle fără gust și cu pilaștri interiori, încoronați cu forme decadente de capiteluri ionice și capiteluri florentine. Elemente neoclasiche se observă și la *biserica Mitropoliei din Iași*, construită în stil «empire» rusesc între anii 1833—1839, de arhitectul rus Sungurov, în timpul păstoriei mitropolitului Veniamin Costache, dar terminată în 1887. Deasupra edificiului în formă de bazilică se ridică patru turle octogonale, cu muchiile împodobite de coloane antice. Fațada principală este flancată de cîte două perechi de coloane înalte, încoronate de cîte un fronton triunghiular.

Cele două-trei construcții de plan circular, ca biserica zidită de Constantin Balș în Lețcani¹⁸ (în fostul județ Iași, 1793), rămîn cazuri izolate și fără ecou în stilul românesc.

Pr. Prof. PETRE VINTILESCU

18. Cf. Arhitect Grigore Ionescu, *op. cit.*, p. 303—365 și P. Constantinescu-Iași, *op. cit.*, p. 20—36.

DOUA FOI VOLANTE INEDITE DIN SECOLUL AL XVIII-LEA, REFERITOARE LA ROMÂNII DIN TRANSILVANIA

Două foi volante, inedite, din Transilvania prilejuiesc rîndurile de față. Una se referă la felul cum au înțeles să se pună în gardă unele familii bîntuite de urgie prin înăbușirea în singe a răscoalei iobagilor români din 1784, iar cealaltă la situația politică ce a urmat după moartea lui Iosif al II-lea cînd nobilimea reacționară a anulat multe din reformele (desființarea șerbiei, toleranța religioasă etc.), pe care împăratul le dăduse în favoarea locuitorilor, pe care nobilii nu le acceptaseră niciodată, deoarece le știrbeau vechile privilegii feudale.

Răscoala iobagilor români din Transilvania de la 1784, condusă de Horia, Cloșca și Crișan, constituie punctul culminant al luptei țărănimii iobage împotriva stăpînirii feudale în secolul al XVIII-lea. Răscoala, izbucnită ca urmare a agravării la maximum a exploatării iobagilor în perioada de destrămare a orînduirii feudale, a constituit o răscolire de mari proporții ce a înspăimîntat întreaga clasă stăpînitoare din Transilvania și chiar din întreg imperiul habsburgic.

Țărănimea iobagă și-a manifestat nemulțumirea și dorința de dreptate și libertate în cele mai variate forme de luptă: distrugerea castelelor și curților «domnești», distrugerea fizică a nobililor, împărțirea moșiilor nobiliare, distrugerea arhivelor nobiliare etc.

Luptele dintre țărani răsculați și armata nobililor la care s-a adăugat regiamentele trimise de împărat, au făcut victime numeroase în ambele tabere. În retragere, sau acolo unde și-au restabilit autoritatea în timpul răscoalei, sau în întreaga Transilvanie mai tîrziu, nobilii s-au dedat la adevărate atrocități¹ împotriva țărănilor răsculați, încurajați desigur și de atitudinea împăratului Iosif al II-lea care recomanda pentru pacificarea țărănilor folosirea celor mai variate mijloace de represiune: tunuri, comisii de judecată expeditivă însoțite de plutoane de execuție etc.²

În ura ei cea mare, nobilimea a făcut o represiune cumplită în rîndurile țărănimii iobage române, omorînd mii de bărbați care au participat sau numai au simpatizat cu răscoala dezlănțuită. Datorită acestei cruzimi în multe sate au rămas ne-

---

1. *Istoria României*, Editura Academiei, vol. IV, București, 1964, p. 763.

2. *Ibidem*, p. 769.

numărate gospodării lipsite de capul de familie, femeile dezorientate și copiii lipsiți de sprijinul părinților.

Cele două foi volante, necunoscute de *Bibliografia Veche Românească*, aduc informații interesante în legătură cu viața românilor iobagi din Transilvania, precum și poruncile ce se dădeau în astfel de ocazii de către autoritățile civile și religioase. Ambele sînt tipărite în limba română, cu litere cirilice, pentru a fi înțelese de toți românii care formau cea mai numeroasă națiune din Transilvania, în stăpînirea habsburgică la acea dată.

Prima este emisă de graful Gh. Banfi, guvernatorul Transilvaniei, și este datată 16 septembrie 1789, Sibiu. Ea ne face cunoscută o situație care își găsește cel puțin în parte explicația în pierderile în oameni, în special bărbați, suferite de familiile țărănești în timpul și după răscoala iobagilor din 1784, și anume căsătoriile premature între băieți de 14—15 ani cu fete de 10—11 ani. Actul permite să desprindem parțial motivele ce-au determinat asemenea căsătorii. Părinții lor credeau că printr-o căsătorie de timpuriu, tinerii își vor putea ține mai bine casa și economia ei și în același timp vor scăpa «de recruție adică de slujba cătănească».

Guvernatorul Transilvaniei, prin porunca dată, interzice astfel de căsătorii și stabilește responsabilitatea părinților care încurajează acest fapt, precum și a preoților care vor oficia cununia religioasă a tinerilor nevîrstnici.

Interdicția dată este motivată de autoritatea guvernamentală prin grija ce are de a evita degenerarea tinerei generații. «Fiindcă căsătoria cea fără vreme nu numai sănătatea omului o slăbește, și creșterea cea după fire a tărimei o opacește și împiedică, dară încă și toată vrednicia bărbătească o răpește de la unii ca aceștia carii se căsătoresc așa de tineri și îi face mai pe urmă de nu sînt buni nici pentru ținerea casei sale, nici pentru creșterea copiilor săi neavînd desăvîrșită pricepere. De unde urmează și însoțirea cei de obște și Statului celui omenesc mare pagubă și scădere».

În fine porunca guvernatorului Transilvaniei arată că acei ce-au crezut că prin aceste căsătorii vor scăpa de a fi luați în armată, s-au înșelat. Atunci cînd se va da ordin de recrutare «aceia care din *prepusul* (bănuială, motivul) acesta s-au însurat ca să ocolească și să scape de sub recruție, nebăgându-să seama starea lor cea de acum, să vor aduce și să vor lua în slujba recruțască cătănească».

*

A doua foaie volantă inedită este dată de Gherasim Adamovici, episcopul Bisericii Ortodoxe din Transilvania, la 25 februarie 1790, din Sibiu unde era sediul episcopiei. Autorul ei este o personalitate bine cunoscută care s-a remarcat prin activitatea sa în favoarea emancipării politice și bisericești a populației române din Transilvania. Împreună cu Ioan Bob, episcopul unit din Blaj, a înaintat dietei din Cluj un «Suplex libellus Valachorum», iar în 1791 ca urmare a activității și stăruințelor sale a intrat în vigoare articolul 60 prin care se asigura Bisericii Ortodoxe din Transilvania liberul exercițiu.

De curînd numit în funcția de episcop (1789), Gh. Adamovici se simțea obligat față de noul împărat (Iosif al II-lea murise la 20 febr. 1790) și de guvernatorul

Transilvaniei să dea o pastorală către întreg clerul de «lege grecească neunită» prin care arată că fiecare cetățean numai atunci dovedește că este creștin adevărat cînd împlinește poruncile lui Dumnezeu, ale împăratului și ale tuturor celor mai mari de care depinde. Făcînd aceasta, oricine dobîndește mulțumire pe acest pămînt și viață vecinică pe lumea cealaltă.

Calitatea de arhieru îl obligă — după cum spune el — să fie «*chittlean*» și permanent să amintească locuitorilor români că sînt obligați să dea toată ascultarea poruncilor care vin de la împărat, de la guvernatorul Transilvaniei și de la «slăvitele varmaghii», adică de la prefecturile de județ. Întru acest scop el îndeamnă pe protopopi și preoți să fie exemplul în învățătură și faptă pentru enoriașii lor. «Norodul cel prost», adică masele populare, pot fi povățuite și îndreptate pe calea cea bună a ascultării și supunerii față de mai marii lor, numai de către preoți și protopopi.

După această introducere, episcopul Adamovici aduce la cunoștința tuturor românilor de rit ortodox că, după noul rescript împărătesc, se revine la administrația și legiuirile de mai înainte de domnia lui Iosif al II-lea, iar toți locuitorii sînt obligați să fie «blînzi și smeriți», să nu umble cu «vorbe înșelătoare și vătămătoare care ar pricinui vreun rău». «Și cu toată inima și cu tot sufletul să se silească tot creștinul, mare și mic, să asculte de toată dregătoria și de toată stăpînirea și [de] toate poruncile împărătești care să dau și să vor da». Să le primească cu inimă bună, fără nici o împotrivire, fiindcă «Dumnezeu singur poruncește ca tot omul de stăpînire să asculte».

Toți acei care se vor arăta pe față sau în ascuns potrivnici poruncilor date de împărat și de guvern, fie mirean, fie preot, vor fi aspru pedepsiți de autorități și lipsiți de «darul lui Dumnezeu».

În concluzie, episcopul recomandă în mod stăruitor tuturor protopopilor și preoților să-și facă datoria, după cum sînt povățuiți spre a cîștiga împărăția cerului. 1789 septembrie 16. Sibiu

A N E X E

I

1789 septembrie 16. Sibiu

8102. 1789

«Porunca pentru nevremelnică căsătoria și oprirea ei.

Ni s-au înștiințat, cum că prea mulți feciori tineri, avînt [avînd] 14 și 15 ani se căsătoresc și să însoară cu fetele de 10, 11 ani, socotînd că prin căsătoria una ca aceasta mai bine vor putea ține casa și economia ei, și nădăjduind că vor fi plătiți, scoși și scăpați de recruția, adecă de slujba cătănească.

Dară fiindcă casatoriia cea fără vreme nu numai sănătatea omului o slăbește, și creșterea cea după fire a tărimei o *opacește* și împiedică, dară încă și toată vrednicia bărbătească o răpește de la unii ca aceștia carii se căsătoresc așa de tineri și îi face mai pe urmă de nu sînt buni nici pentru ținerea casei sale, nici pentru creșterea copiilor săi, neavînd desăvârșită pricepere. De unde urmează și însoțirea cei de obște și Statului celui oamenesc mare pagubă și scădere.

Pentru aceia fiind cu neplacere aceasta îndrezeala nelegiuită, am hotărit și am poruncit, ca să se vestească în toate satele, cum că acum de odată nu iaste nici o pomenire de recruții, și nici nu să lucrează încă pentru treaba recruții. Așa dar știindu-să această, care vor îndreznii, din prepusul recruții, călcând aceasta poruncă, a să căsători, aceia tare vor greși și cu aceasta mijlocire nu-și vor chivernisi gândul și prepusul său. Pentru că de s-ar întâmpla cumva ca să să adune și să să strângă recruții, atunci cu bună seamă aceasta va eși porunca, ca aceia care din prepusul acesta s-au însurat ca să ocolească și să scape de supt recruția, nebăgându-să seama starea lor cea de acuma, să vor aduce și să vor lua în slujba recruțească cătănească.

Așijderea și părinți[i] aceia care vor îndemna pe fii[i] săi, la nevremelnică căsătoria, vor cădea supt mare vinovăție și dare răspunsului.

Lângă care să poruncește și tuturor preoților ca să nu îndrezească pe feciorii așa tineri, carii nu sânt vrednici casa sa a-și chivernisi, nici copiii[i] săi a-și crește, ci numai pentru pricina mai sus numită s-ar căsători, a-i cununa.

S-au dat din Crăescu Gubernium al Ardealului.

În Sibii, 16 septemvrie 1789.

Graf Gheorghie Banfi c.m.s.*
gubernator

Volfgan Cerei c.m.s.
secretar»

Colecția George Potra. Foaie volantă, hirtie groasă de cirpă, stare foarte bună.

II

1790 februarie 25. Sibiu.

Gherasim cu mila lui Dumnezeu pravoslavnic episcop de legea grecească neunită în mare Prințpatul Ardealului

Prea cucernicilor protopopi, cucernicilor preoți, și tot clerului de legea grecească neunită, ce să află în mare Prințpatul Ardealului, de la Dumnezeu milă și dar, iară de la smerenia noastră molitvă și blagoslovenie să trimită.

Toată bună norocirea și fericirea a tot creștinului atărnă de bună purtarea lui. Purtarea cea bună a creștinului atuncea să cunoaște, cînd el împlinește poruncile lui Dumnezeu, poruncile împăratului, poruncile stăpînitorilor și mai marilor săi. Acestea creștinul împlineindu-le, să face în lumea aceasta binenorocit și în viața cea următoare binefericit, cu care creștinul doao vistierii dobîndește, vistieri trupească și vistierie sufletească. În numărul acesta, eu socotesc pre preacucerniciile voastre pre protopopi și pre preoți și pre parohiiianii lor.

Spre dobîndirea acestui mare bine trupesc și sufletesc, nu numai după datoria mea cea arhierescă sint *chitilean*, ca totdeauna să vă aduc aminte purtarea cea bună creștinească și urmarea cea credincioasă, ce și poruncile cele preamiloștive și rînduialele cele preainalte, care vi s-au dat pînă acuma de la înălțatul Crăescul Gubernium, și vi s-au arătat prin țircular, prin slăvitele varmeghii, și prin răposatul arhierieul antefesorul nostru, și prin mine, fiind pentru bună starea binelui de obște, mă îndatorează, ca să nu încetez de a vă sfătui și a vă învăța, ca să fiți supuși și ascultători de prea înaltele împărăteștile porunci și rîndueli care să dau de la înălțatul Crăescul Gubernium și de la slăvitele varmeghii.

* c. m. s. = cu mîna sa

Cea mai mare și mai de căpetenie datorie a fieștecăruia protopop și preot iaste, ca tot protopopul și tot preotul plecîndu-și firea și mintea cătră credincioasa împlinirea dregătorii și chemării sale, să se arate pildă vie întru urmarea treburilor și lucrurilor celor poruncite, și întru ascultarea domnilor, *tisturilor*, și stăpînitorilor celor ce poruncesc, și ca o lumină să fie, luminînd atît de curat, ca cei ce să vor uita la dînsa, să poată vedea și merge pe calea cea dreaptă și netedă fără împiedicare.

Cunoscut iaște fieștecăruia protopop și preot, precum că norodul cel prost întru viața sa să îndreptează de preoți[i] săi, ceia ce îl povățuiesc spre purtarea sa cea bună, spre calea cea dreaptă, spre pășunea cea bună. Îl păzește de toate lucrurile cele stricătoare și vătămătoare, adecă: preoți[i] dau parohienilor săi învățături pentru păzirea păcii, și liniștii, și cu învățatura, cu pilda bună, cu fapta dreaptă păzesc pre parohiani[i] săi, ca să nu cază în fapte rele, nici în primejdia sufletului, nici în stricăciunea trupului.

Nădăjduiesc că veți fi înțeles precum după puterea prea înaltului reșcriptumului împărătesc, iaste prea înaltă poruncă, să să așeze administrația cea obicinuită dintăi, adecă rînduiala cea obicinuită cea mai denainte a dregătoriiilor ce au fost, iară să să așeze care au fost dorită.

Pentru aceia am socotit, ca să vă aducă aminte, nu numai în vremea așezării administrației cei dintăi, ce și după așezarea aceia totdeauna să priveghiați ca norodul să fie în pace și în liniște, și întru ascultare, întru supunere, să învețe fieștecare protopop preoți[i] săi, și preoți[i] să învețe pre parohiani[i] săi să fie blînzi, smeriți. Și de ar sămăna cineva (care nu nădăjduiesc) nescai neghină, sau gînduri amăgitoare, sau strîmbe tîlcuiri, sau vorbe înșelătoare și vătămătoare, care ar pricinui vreun rău, de acelea să să ferească și să să păzească, și din inimile lor să scoată tot gîndul cel rău și necuvios, și să dezrădăcineze din mintea lor tot *prepusul* cel rău. Și cu toată inima și cu tot sufletul să să silească tot creștinul, mare și mic, să asculte de toată dregătoria și de toată stăpînirea și toate poruncile împărătești care să dau și să vor da de la înălțatul Crăescul Gubernium, prin slăvitele varmeghii să le împlinescă cu inimă bună și cu suflet mulțămitor, fără *răpștire* și fără înproțivire [*sic*], după cum duhul sfînt ne învață și ne poruncește prin apostolul Pavel cătră Riml. [Romani], cap. 13 stih. 1, 2.

Tot sufletul la biruințele cele mai presus să se supue, pentru că nu iaste biruință, fără numai de la Dumnezeu, dară cele ce sînt biruințe (stăpîniri) de la Dumnezeu sînt. Deci cel ce să *inponcișează* biruinții, la a lui Dumnezeu poruncă stă înproțivă [*sic*], iară cei ce stau înproțiva [*sic*], lor osîndă își vor lua.

Dumnezeu sîngur poruncește ca tot omul de stăpînire să asculte. Și întărește tot acelaș Dumnezeu precum stăpînirea toate le rînduiaște pentru bună starea obștii, și acelea cu voința lui Dumnezeu să fac, că fără Dumnezeu nimica nu să face, gîndirea și pornirea lucrului bun și folositor iaste de la om, dară ajutorul și săvîrșirea de la Dumnezeu.

Sfatul meu cel arhipăstoresc iaste ca să priveghiați, să nu să amăgească cineva din preoți, nici din oameni adică din parohianii dumneavoastră, cu orbiciunea sau cu răzvrătirea minții, nici să să înșele de la stricata firea lui, nici de la sfatul cuiva răzvrătitor sau rău gînditor, sau amăgitor, sau scornitor de rele, să nu îndrăznească nici în ascuns, nici întru arătare, nici prin sine, nici prin alți[i] a sămăna ceva înproțivire, sau a da cuiva pricină spre neliniște, sau spre neascultarea poruncilor sau a *tisturilor*, că unul ca acela măcar mirean, măcar preot de ar fi, prinzîndu-să de la slăvita varmeghie cu grea pedeapsă să va pedepsi și să va osîndi și de mila și darul lui Dumnezeu se va lipsi, precum răzvrătitoriul așa și îndemnătoriul și sfătuitoriul și pricinuitoaruul și făcătoriul de rău, după cuvîntul apostolului Pavel cătră Riml. [Romani] cap. 13 stih. 3, 4.

Pentru că domni[i] nu sînt frică lucrurilor bune, ci celor rele, și vei să nu te temi de biruință, bine fă și vei avea laudă dintru ia [*sic*], pentru că sluga lui Dumnezeu iaste, ție spre bine. Iar de vei face rău, temete, pentru că nu în zadar sabia poartă, pentru că sluga lui Dumnezeu iaste, izbînditor spre urgie celuia ce face rău.

Creștinul cel bun povățuindu-șă bine de preotul său prin sănătoasă și dreaptă învățatură, merge pă calea cea bună și nu ascultă de sfaturile cele rele și amăgi-toare, ce ascultă sfatul cel bun a mai marilor săi care iaste întemeiat în poruncile și rînduialile cele preainalte. Cu aceasta creștinul bun face odihnă și îndestulare sufletului și trupului său, aduce cinste preotului său, protopopului său și arhierelui său și câștigă laudă și nume bun de la mai mari[i] dregători și stăpînituri[i] săi.

Așa dară preacucerniciile voastre protopopilor să vă siliți a întări pre preoți[i] din protopopiatul vostru cu învățatura aceasta, așa ca și preoți[i] să poată totdeauna întemeia pre parohiani[i] săi ca să asculte și să îplinească toate poruncile cele preainalte împărătești care s-au dat, care să dau și care să vor da de la înălțatul Crăescul Gubernium, de la slăvita varmeghia și de la toată diregătoria și în prea bună și adîncă odihnă și liniște să trăiască, să pătreacă [sic], tot omul mic și mare.

Mai pre urmă nădăjduiesc, că veți urma acestii învățaturi a noastre și veți păzi poruncile cele preainalte, și veți învăța pre preoți și preoți[i] vor învăța pre parohiani[i] săi, ca să păzească preainaltele rînduiali, și să ție pre parohiani[i] săi în pace și în liniște, și să depărteze de la dînși[i] tot gîndul cel rău și amîngitor [sic], și să să fărească de tot sfatul cel necuvios și păgubitor, împlinind poruncile lui Dumnezeu și poruncile împărătești, vă încredințez precum veți fi adevărați fii dumnezești și veți câștiga împărăția ceriului, și mie bucurie mare veți pricinui, fiind rugători către Dumnezeu pentru dumneavoastră, trimițîndu-vă molitvă și blagoslovenie arhierască, rămii.

S-au dat în Sibii, 25 februar 1790
mai sus numitul episcop

Gherasim Adamovici

GEORGE POTRA

MENȚIUNI ISTORICE ROMANEȘTI PRIVITOARE LA INTERPRETARE ÎN MUZICA BIZANTINĂ (SECOLELE AL XIV-LEA—AL XVIII-LEA) *

În lumina ultimelor cercetări ale istoricilor, arheologilor și bizantinologilor noștri, relațiile economice, politice și culturale ale populației din bazinul carpato-dunărean cu Bizanțul își au origina cu multe veacuri înainte de încheierea formațiunilor statale naționale Moldova, Valahia și Transilvania (secolul al XIV-lea). O primă etapă a acestui contact se poate fixa între secolele al IV-lea—al VI-lea, urmele arheologice de la Histria, Callatis, Sucidava, sau Dinogetia, fiind suficiente în relevarea prezenței culturii bizantine creștine în nordul Dunării și în Dobrogea¹. După încheierea procesului de etnogeneză a poporului român (secolul al IX—X), a urmat o nouă etapă de relații, fie directe, fie prin intermediul suddunărenilor, cu Bizanțul. Complexul de paraclise și chilii de la Basarabi (secolul al X-lea), biserica cimitirului de la Garvăn-Dinogetia (secolul al XI-lea) sau cea de la Niculițel (secolul al XII-lea), dar mai ales locașurile de închinare de la Turnu-Severin (secolul al XIII-lea) și de la Curtea de Argeș (secolul al XIV-lea) atestă — alături de numeroasele cruci-relicvarii, cercei, brățări și podoabe vestimentare — contactul strâns cu Bizanțul, cu Biserica Orientală².

Documentele scrise, istorice și muzicale, apar la noi abia după întemeierea celor trei principate naționale (secolul al XIV-lea). Deși s-au descoperit în Biblioteca Centrală a Universității din Iași un *Leționar evanghelic grecesc* (datat din secolul al VIII—X-lea) și un manuscris *Stihirar* (secolul al XIII-lea)³, iar în Bibliotecă Academiei R. S. România un manuscris *Stihirar* în notație medio-bizantină (datat din secolul al XIII-lea)⁴, totuși aceste documente se pare că au fost aduse în țară după anul 1400⁵.

* Comunicare susținută la Colocviul Internațional de muzicologie *Muzica antiqua* (Brno, 1967).

1. N. Bănescu, *Cele mai vechi știri bizantine asupra românilor de la Dunărea de Jos*, în «Anuarul Institutului de istorie națională din Cluj», Cluj, I, 1921—1922, p. 138—160; B. Cimpina, *Le problème de l'apparition des Etats féodaux roumains*, în «Nouvelles études d'histoire», București, 1955, vol. I, p. 187; B. Cimpina, *L'influence byzantine au Bas-Danube à la lumière des récentes recherches effectuées en Roumanie*, în «Revue roumaine d'histoire», București, 1962, I, p. 7—18.

2. Corina Nicolescu, *Aspecte ale relațiilor culturale cu Bizanțul la Dunărea de Jos în secolele X—XIV*, în «Studii și materiale de istorie veche», București, 1962, vol. V, p. 7—52.

3. Prof. Grigore Panțiru, *Un manuscris muzical de vîrstă milenară*, în «Muzica», București, XVII (1967), nr. 9, sept. p. 20—25.

4. *Manuscrisul grecesc nr. 953* din Biblioteca Academiei R. S. România datat «sec. XV» este în realitate din secolul al XIII-lea. Identificarea aparține Prof. Grigore Panțiru, care a transcris *Stihira I* la «Laudez» (15 dec.), executată de «Corul Madrigal» cu prilejul celui de al patrulea festival muzical Internațional «George Enescu», (București, sept. 1967).

5. Cercetînd proveniența *Leționarului evanghelic* de la Iași Profesorul V. Gheorghiu și apoi Prof. Grigore Panțiru socotesc — după existența unei rugăcluni a patriarhului Ghenados II — Scholarios și Constantinopolului, refugiat la Mînăstirea Serae din Macedonia (1459) — că manuscrisul a fost adus în Moldova după această dată și deus mai tîrziu în «Biblioteca Mitropoliei sau Academiei domnești din Iași».

După această dată, numărul manuscriselor muzicale bisericești crește de la secol la secol, ajungându-se în pragul secolului al XIX-lea la un fond documentar bogat și extrem de variat, care situează România în primele rânduri ale arhivelor bizantine de mare valoare istorică și artistică din lume. Diferitele tipuri de notație muzicală (paleobizantină, mediobizantină, neobizantină, kriuki etc.) își găsesc expresia în fondul de manuscrise păstrate în bibliotecile de stat, în arhivele și colecțiile minăstirești și particulare. Ele au început să formeze în prezent obiectul unor minuțioase și documentate studii din partea bizantinologilor și muzicologilor: Pr. Ioan D. Petrescu⁶, Gheorghe Ciobanu⁷, Grigore Panțiru⁸, Stela Sava⁹ ș.a.

Multiplele și controversatele aspecte ale interpretării cîntecului bizantin medieval, pînă la marea reformă teoretică a lui Chrisant, Hurmuz Hartofilax și Grigore Levitul, își vor găsi fără îndoială răspunsul, pornindu-se de la documentul scris¹⁰. Dar, observă Pr. I. D. Petrescu în monumentală sa lucrare *Études de paléographie musicale byzantine*: «Les nuances exprimées par écrit sont, au fond, des notations personnelles des psaltes, qui cherchent à perpétuer, par des indications graphique, leur propres manière d'interpréter les textes»¹¹. Deci, analiza exclusivă a manuscriselor bizantine nu rămîne suficientă în conturarea unui răspuns științific complet, atîta vreme cît interpretarea muzicală s-a bazat și pe tradiție, pe transmiterea orală a unor legi nescrise. Lăsînd specialiștilor bizantinologi să pătrundă în fondul manuscriselor muzicale, ne propunem să semnalăm — istoric — mărturiile documentare românești privitoare la interpretarea cîntecului de strană.

Din cercetările recente ale muzicologilor George Breazu¹² și Gheorghe Ciobanu¹³, se impune de la început o precizare: arta interpretativă a melurgilor ro-

6. I. D. Petrescu, *Les idiomèles et le canon de l'office de Noël*, Paris, Editura Paul Genthner, 1932; Idem, *Les principes du chants d'Eglise byzantine*, în «Actes du IV-e Congrès international des études byzantines», Sofia, Imprimerie de la cour, 1935; Idem, *Condacul Nașterii Domnului*, București, Tipografia Universul, 1940; Idem, *Études de paléographie musicale byzantine*, București, Editions musicales de l'Union des Compositeurs de la République Socialiste de Roumanie, 1967, 679 p.

7. Gh. Ciobanu, *Cîteva manuscrise bizantine*, în «Muzica», București, XIV, nr. 5—6, 1964, p. 57—59; Gh. Ciobanu și C. C. Ghenea, *Un creator de muzică la începutul secolului al XVI-lea*, în «Muzica», București, XIV, nr. 5—6, 1964, p. 60—61; Gh. Ciobanu, *La culture musicale byzantine sur le territoire de la Roumanie jusqu'au XVIII-e siècle*, în «Muzica Antiqua Europe Orientalis», Warszawa, 1966, p. 419—430. Gh. Ciobanu, *Școala muzicală de la Putna*, în «Muzica», București, XVI, nr. 9, sept. 1966, p. 14—20.

8. Grigore Panțiru, *op. cit.*

9. Stela Sava, *Trezvonul slav de la Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România*, în «Studii și cercetări de istoria artei», București, t. XIV, 1967, p. 59—69.

10. «La musique médiévale byzantine consigné dans les manuscrits n'est pas morte. Elle n'est pas du domaine des archives et de celui de l'archéologie. Elle a survécu à Byzance, et vit encore dans l'Orient chrétien, en gardant sa graphie, ses formules, ses indications modales et ses cadences; son ethos, son sens. Elle a évolué sous l'influence de plusieurs facteurs, qui n'en ont jamais altéré l'essence et l'originalité... En corroborant les données théorétiques, les manuscrits notés et la tradition (n. s.), nous croyons avoir mieux compris cette musique»: I. D. Petrescu, *Études des paléographies musicale byzantine...*, p. 223.

11. I. D. Petrescu, *op. cit.*, p. 16.

12. G. Breazu, *Muzica primelor veacuri ale creștinismului*, în «raze de lumină», București, VI, nr. 5, noiembrie 1934; Idem, *Invățămintul muzical în Principatele române de la primele începuturi pînă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea*, în «Anuarul pe 1941—1942». Publicat de Mihail Jora Conservatorul de muzică și artă dramatică din București, București, Tipografia Universitară, 1943, p. 3—42.

13. Gh. Ciobanu, *Școala muzicală de la Putna*.

mâni a cunoscut o remarcabilă înflorire în secolele al XV-lea și al XVI-lea. Școala de la Mînăstirea Putna bucurîndu-se de un prestigiu unanim în Europa răsăriteană. Numele lui Evstatie Protopsaltul, Antonie, Paisie, Agathon, Agalian, Antim, Ștefan, Loghin, Ioasaf (toți menționați în manuscrise muzicale din prima jumătate a secolului al XVI-lea) dovedesc existența unei puternice tradiții muzicale interpretative în Moldova. Domnitorii de aleasă cultură ca Ștefan cel Mare, Petru Rareș, Alexandru Lăpușeanu sau Petru Șchiopul, au sprijinit cîntarea bizantină care a strălucit la Putna, Dragomirna, Neamțu, Iași, stîrnind admirația străinilor. La 1576, cu prilejul călătoriei Patriarhului Ieremia al Constantinopolului în Moldova, însoțitorul său Dorothei al Monnemvasiei remarca despre Petru Șchiopul: «El iubea încă și cîntăreții și avea un iscusit dascăl de cîntări»¹⁴.

Concludentă pentru arta interpreților români ne apare scrisoarea lui Alexandru Lăpușeanu adresată la 6 iulie 1558 credinciosilor din Lemberg, prin care domnitorul român se oferă să primească pentru inițiere în muzica bizantină cîțiva tineri cîntăreți, așa cum a făcut-o și cu cei din Przemysl¹⁵. «În Iași sint foarte multe și frumoase mînăstiri, remarca starețul rus Leontie în anul 1701. Ce să zici? Chiar pe greci i-au întrecut moldovenii în slujba bisericească»¹⁶.

Documentele din secolul al XVIII-lea ne-au transmis numele altor vestiți melurgi români, ca: *Dimcea* cîntărețul, *Ion sîn Radul Duma*, *Arsente* ieromonahul Coziei, *Calist* protopsaltul mitropoliei din București, *Șarban* protopsaltul Curții Domnești din București ș.a. Atît de iscușiți în meșteșugul cîntării de strană ajunseseră psalții noștri, încît Anastasie Rapsaniotul, «cel mai vestit dascăl al vremii» de la Constantinopol, «venind pe meleagurile noastre să-și găsească norocul», după ce a auzit «prea-dulcea și fireasca glăsuire a lui Șarban, a lui Kostandin și a celorlalți dascăli din neamul nostru, s-au înspăimîntat... s-au întors și au murit în țara lui», cum consemnează ieromonahul Macarie¹⁷.

Pînă către sfîrșitul secolului al XVII-lea, în Biserica Ortodoxă Română, serviciul liturgic de rit bizantin s-a oficiat în limbile greacă și slavonă¹⁸, prima reprezentînd tradiția, iar a doua moda cancelariilor domnești și boierești. Răspunsurile se dădeau antifonic, de strana stîngă în grecește, iar de strana dreaptă în slavonește. «Corul» melurgilor de limbă greacă se diriguia de către un *domestikos*¹⁹, domnitorul țării fiind de obicei proslăvit de această strană, în timp ce cîntăreții stra-

14. G. Breazu, *Patrium Carmen*. Contribuții la studiul muzicii românești, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1941, p. 51.

15. «Envoyez nous aussi quatres chantes, jeunes et bons, et nous les ferons apprendre le chant grec et serbe; lorsqu'ils auront appris, nous les renverrons chez vous; il faut seulement qu'ils aient de bonnes voix; on nous a envoyé aussi pour étudier des chantes de Przemysl», în «Documente privitoare la Istoria Românilor». Urmare la colecția lui Eudoxiu de Hurmuzaki. supl. II, vol. I. Documente culese de Ion Bogdan, București, 1893, p. 208.

16. Gheorghe G. Bezviconi, *Călători ruși în Moldova și Muntenia*, Editura Inst. de istorie națională, București, 1947, p. 71.

17. Macarie ieromonahul, *Irmologhion*, Viena, 1823, p. 422.

18. Dimitrie Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, Cap. VIII. Trad. de P. Ilarian, Tip. Academiei Române, București, 1872, p. 99.

19. R. Pava, *Cartea de cîntece a lui Evstatie de la Putna*, în «Studii și materiale de istorie medie», vol. V, București, 1962, p. 343-344.

nei opuse erau conduși de un «protopsalt»²⁰, revenindu-le obligația să execute, pe lângă repertoriul liturgic propriu-zis — și piesele de preamărire a arhierului. Poporul a luptat însă continuu pentru introducerea limbii române în cult, fapt împlinit abia în pragul secolului al XVIII-lea.

Documentele istorice înfățișează și alte momente, când cântecul tradițional de strană răsună și în afara bisericii. Unele din aceste documente ne dau chiar titlurile pieselor ce se executau, ele intrînd obligatoriu în ceremonialul Curții Domnești. Astfel, la mesele zilnice, ca și la praznice, psalții trebuiau să marcheze prin diferite cîntări (*Polihronion*) toate etapele «culinare» (începerea mesei, ridicarea paharelor în cinstea domnitorului, a mitropolitului, etc.)²¹.

Un alt repertoriu era destinat anume ceremonialului de instalare a domnitorului sau a mitropolitului, cununiei, înmormîntării etc.²².

În sfîrșit, cu prilejul marilor sărbători calendaristice (Crăciunul, Anul Nou, Boboteaza, Paștile) slujba bisericească se desfășura cu o strălucire deosebită, documentele istorice relevîndu-ne atît bogăția manifestărilor cît și repertoriul de cîntări²³.

Din păcate, despre canoanele artei interpretative, mărturiile documentare pe lângă faptul că sînt restrînse, nu ne apar nici prea concludente. Practica transducerii orale a cîntării bizantine de strană se pare că rămîne una din explicațiile principale ale lipsei izvoarelor istorice scrise²⁴. Alte ori, așa cum procedează Istratie protopsaltul în manuscrisul din 1511, cite o indicație vagă («lîniștit, pe glasul al optulea»), este menționată cu scrierea cifrată²⁵.

«Meșteșugul» interpretării muzicii bizantine a constituit o preocupare specială în cadrul Școlii de la Mînăstirea Putna. Faptul reiese dintr-o criptogramă a lui

20. «După ectenii, arhierul și Domnul iau locuri în scaunele lor» după obicei, în timp ce corurile cîntă «cel din dreapta în cinstea arhierului, iar cel din stînga în cinstea Domnului». Dan Simonescu, *Literatura românească de ceremonial. Condica lui Gheorgachi, 1762*, Imprimeriile Statului, București, 1939, p. 71.

21. «Și după ce bea Domnul, îndată protopsaltul cu al doilea cîntăreț și cu alți peveți (cîntăreți — n.n.) încep a slavoslovi pre Dumnezeu cu obicinuitele cîntări... Domnul rădică alt păhar... Asemenea și cîntăreții cîntă *Polihronion* (la mulți ani)... După aceasta iarăși Domnul rădică un păhar pentru mitropolitul, însă acest păhar este fără sînlic (impuscături — n.n.) nu mai cîntăreții cîntă obicinuitele cîntări. *Condica lui Gheorgachi...*, p. 282—283.

22. «După ce Domnul se întorcea de la altar în mijlocul bisericii, mitropolitul îi puneă coroana de aur strălucitoare de pietre nestemate, iar pe cînd psalții cîntă «Vrednic este», tot mitropolitul... îl ridică pe tronul înălțat». Dimitrie Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, cap. III, p. 51—52. «Într-aceea preotul zice rugăciunile cununiei și schimbă inelele mirilor de cite trei ori, apoi după ce le-au pus cununile, îi poartă și-i întoarce pe la icoane ca într-un dans, iar corul cîntă troparul uzitat «Isaia dănuiește», *ibidem*, Cap. XVIII, p. 146.

23. «De la ușa spătării începe protopsaltul cu al doilea cîntăreț a cînta tropariul și condacul praznicului» (în ajutorul Crăciunului — n.n.) *Condica lui Gheorgachi...*, p. 278. — «Și intrînd în biserica mitropoliei în cîntarea Axionului» se instalează noul mitropolit. *Condica lui Gheorgachi...*, p. 302.

— La Bobotează după ce «săvîrșește mitropolitul toată slujba Iordanului în veli glas» se «cîntă troparele de trei ori». *Condica lui Gheorgachi...*, p. 288.

24. Cercetînd un Octoih de la Mînăstirea Neamț (1746), G. Breazul remarcă — după conținutul unei însemnări — că întrucît lucrarea nu avea note muzicale se poate emite presupunerea «Invățămîntului după auz». *Invățămîntul muzical în Principatele Române...*, p. 8. Practica era mult mai veche. Din însemnările lui Evstatie de la Putna (1511) rezultă că el a notat «heruvicul lui Agathon ce pînă atunci se cînta după auz».

25. R. Pava, *Cartea de cîntece a lui Evstatie de la Putna...*, p. 336.

Evastatie, ce enumără «artele» pe care le stăpînea: *Gramatikia muzicală* (deci partea teoretică), *arta interpretativă, ritoria și filktele* (scrierea cifrată).

Din prefața Ieromonahului Macarie la *Irmologhion* (1823), aflăm că psalții noștri ajunseseră la un stil propriu, denumit «vlahica»²⁶. Cum acest stil nu cuprindea nici «profora de Țarigrad» și nici «yfos turcesc de Țarigrad» — deci elemente orientale de import ale perioadei fanariote din secolul al XVIII-lea — se poate deduce că acel «vlahica» era expresia vechiului stil tradițional de strană.

Făcînd istoricul perioadei influenței orientale asupra muzicii psaltice, același Macarie amintește de amestecul melosului bizantin cu «taxîmurile și pestrefururile turcești», de interpretarea nazală, de «schimonositurile din cap și din trup», completeate cu «un sălbatec sunet ca de cucuva»²⁷. Condamnînd vehement practicile de import, Ieromonahul Macarie, profund cunoscător al cîntecului autentic de strană, recomanda pentru psalții români: «Cîntă glasurile bine în locul lor, atît pre cele suitoare cum și pre cele pogorîtoare, lucrează bine ftoralele și nu-ți mai întoarce auzul spre cei ce ne avînd în ce mai mult a se lăuda, să fălesc numai într-o deșartă profora și cu viclesug te sfătuiesc ca să nu întrebuițezi cîntările în limba patriei tale»²⁸.

În lupta pentru puritatea interpretării cîntării de strană, în Biserica Ortodoxă Română nu și-a găsit loc pînă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea cîntarea corală. În *Cronica Ghiculeștilor* (1695—1754), se amintește chiar despre sinodul obștesc convocat de Constantin Vodă Mavrocordat în scopul interdicției laicilor de a cînta și citi în biserică²⁹.

Muzica instrumentală nu s-a practicat în slujba religioasă la români³⁰.

Laicii au preluat totuși unele melodii ale serviciului liturgic (condace, tropare, psalmi) și le-au transformat în cîntece de stea, în cîntece populare legate de folclorul obiceiurilor (datini, colinde). Alteori, așa cum s-a întîmplat și în practica muzicală a altor popoare, unele melodii psaltice (ca de pildă *Condacul Nașterii Domnului*) au devenit purtătoare de texte religioase atît pentru alte condace scrise în același metru, cît și pentru stihiri și catisme³¹. Nu în puține manuscrise liturgice întîlnim mențiunea ca *Fecioara astăzi*, suficientă pentru indicarea melodiei tradiționale pe care să se suprapună versurile altor cîntări tipiconale. Acest fenomen de împrumut reciproc între creația cultă bisericească și cea populară, sau de preluări de texte în cadrul cîntării de strană, au dus implicit la alte modificări ale stilului interpretativ

26. «Iar Românul de ar avea meșteșugul și iscusința lui Orfeus și glasul nu al lui Cucuzel, ci al Arhanghelului Gavriil, pentru că Iastă Român, îndată îi dau (grecii) titlul că nu Iastă nimic, cîntă *Vlahica*, n-are proforă de Țarigrad și-i împletesc mii de defălmări», Macarie Ieromonahul *op. cit.*, (Prefața).

27. *Ibidem* (Prefața).

28. *Ibidem*, (Prefața).

29. «Pe lîngă aceasta a dat poruncă să se strîngă la Iași toți egumenii mînăstirilor mari și mici și toți protopopii... ca să țină sinod obștesc prin care... să se hotărască... să un fie îngăduit ca să cînte sau să citească în biserică laicii, ci numai preoții, diaconii și anagnoștii sau alții din clerul bisericesc». D. Russo, *Cronica Ghiculeștilor. Un letopiseș al Moldovei (1695—1754)*. Tipografia Socec, București, 1915, p. 76.

30. Se cunoaște o singură excepție, în istoria epocii brîncovenești (pragul sec. XVIII): o menționare că la biserica din Făgăraș s-ar fi îngăduit participarea unui taraf de lăutari la slujba de Paști; vezi la C. Cristian Ghenea, *Geneza și formarea concepției despre muzică în România, Text dactilografiat*, 1967, p. 62 (Bibl. Uniunii Compozitorilor, nr. 16.410).

31. I. D. Petrescu, «Condacul Nașterii Domnului», *op. cit.*, p. 36.

(dictat de accente, metru, topica versului etc.). Iată de ce, odată cu procesul de generalizare a limbii române în cîntarea de strană (secolul al XVIII-lea), s-a încercat de către teoreticieni să se precizeze în scris (sub forma unor introduceri teoretice denumite *propedii*) și «seamnele meșteșugului psaltichiei» așa cum «după vremi s-au arătat»³² (adică în spiritul tradițional autentic).

*

Mențiunile documentare românești, semnalate succint în acest studiu, trebuie coroborate cu elementele de structură muzicale (ritm, moduri, cadențe, formule melodice ș.a.) relevate de cercetarea manuscriselor psaltice. Numai atunci, imaginea stilului interpretativ al muzicii bizantine și întrebarea care-i frămintă azi pe muzicologi și bizantinologi de a ști cum s-a cîntat la noi cu veacuri în urmă, își vor afla un răspuns satisfăcător, cît mai aproape de adevărul istoric.

VIOREL COSMA

32. Filothel sîn Agăi Jipei, *Psaltichie rumânească* (1714), ms. rom. nr. 61, în Biblioteca Academiei R. S. România.

DOUĂ EVENIMENTE MUZICALE DE SEAMĂ

O LUCRARE MONUMENTALĂ DESPRE MUZICA BIZANTINĂ *

La începutul anului 1932, celebrul profesor de la Schola Cantorum, Amédé Gastoué, mărturisea că, după schimbările aduse de vreme în semiografie, devenise greu, dacă nu chiar imposibil, a citi și înțelege vechile manuscrise ale cîntării bisericesti bizantine, care au străbătut veacurile ajungînd pînă la noi. Insuficientele cercetări care se interprinseseră pentru a descifra notația specifică a acestor manuscrise nu duseseră încă la o dezlegare a tainelor acelei muzici, pe care mai mult inchipuirea, — prin comparație cu măreția și splendoarea generală a artelor Bizanțului — o sugera la fel de măreață și de splendidă. Gastoué, care publicase un valoros «Catalogue des manuscrits de musique byzantine de la Bibliothèque Nationale de Paris», mai arăta că «un preot al Bisericii Ortodoxe Române, influențată de Bizanț în organizare și rituri, un preot dublat de un muzician care studiase toate aspectele artei clasice și moderne, s-a învrednicit să citească aceste venerabile manuscrise». Era preotul Ioan D. Petrescu de la biserica Sfîntul Visarion din București.

Absolvent al Seminarului «Nifon Mitropolitul» și licențiat în teologie, Părintele I. D. Petrescu studiase și la Conservatorul de Muzică din București, iar din 1924 — prin aflarea sa la Paris în calitate de superior al Capelei ortodoxe române de acolo, — a cercetat cu rivnă, a transcris și a fotocopiat numeroase manuscrise de muzică veche bisericească, la Biblioteca Națională a Franței, Biblioteca Sainte Geneviève, Biblioteca Ambroziana din Milano, Biblioteca Vaticană, Biblioteca Mînăstirii Grotta-Ferrata, Biblioteca de Stat din Berlin ș.a. În urma acestor cercetări, în anul 1932 Părintele I. D. Petrescu publică lucrarea *Les idiomes et le canon de l'office de Noël — d'après des manuscrits grecs de XI-e, XII-e, XIII-e et XIV-e siècle*, din prefața căreia am și citat pe Prof. Gastoué. Un an mai tîrziu, pentru această lucrare, autorul primea premiul «Thorlet» acordat de Academia de Arte Frumoase din cadrul Institutului Franței. Mai apoi funcționează și ca profesor la Academia de muzică religioasă din București.

* Rév. J. D. Petresco, *Etudes de paléographie musicale Byzantine*, Editions musicales de l'Union des Compositeurs de la République Socialiste de Roumanie, 1967, 679 p.

De-a lungul anilor, Părintele I. D. Petrescu a elaborat numeroase alte studii și comunicări de erudiție privind cîntarea Bisericii Bizantine (Amintim aci unele din ele: *Manuscripte psaltice grecești din veacul al XVIII-lea*, în «Biserica Ortodoxă Română», nr. 3/1934; *Les principes du chant de l'Église byzantine*, Sofia, 1934, *La lecture des manuscrits musicaux byzantines des X—XII siècles*, Roma, 1936; *Laudele îngropării Domnului*; *Condacul Nașterii Domnului*, București, 1948; etc.) și a participat la Congrese, colocvii și simposioane de bizantinologie, în țară și peste hotare. Reputația sa a străbătut neclintită meridianele și aprecierea tuturor oelor ce l-au cunoscut, n-a încetat și nu încetează să-l înconjoare cu interes științific, cu dragoste și cu respect, ca pe o eminentă personalitate înscrisă de acum în istoria muzicologiei universale.

Contribuția sa la darea la lumină a izvoarelor aceluia grandios Oratoriu *Pătimile și Învierea Domnului* — armonizat și orchestrat de regretatul Paul Constantinescu, este de asemenea bine cunoscută.

Cînd cu trei ani în urmă, în toamna lui 1964, preoțimea Capitalei sărbătoarea, în adunare festivă, pe părintele I. D. Petrescu, cu prilejul împlinirii venerabilei vîrste de 80 de ani (Un reportaj amănunțit asupra desfășurării acestei adunări festive se află publicat în rev. «Glasul Bisericii», nr. 11—12/1964, p. 1202—1209), P. C. Consilier mitropolitan Pr. Stan Dimancea cuvînta astfel: «Trec anii. Peste chipul Părintelui Ioan Petrescu, se așază tot mai vădit veșmintul argintiu al bătrîneții. Dar puterile nu-l părăsesc. Drept și falnic, el rămîne mereu prezent în actualitatea științifică muzicală... Iată-ne astăzi în fața manuscrisului Părintelui Ioan Petrescu despre *Modurile și semnele muzicale bizantine*, lucrare de mare adîncime și de mare întindere, în care — pe baza manuscriselor grecești din secolele al XI-lea — al XVIII-lea — se arată evoluția muzicii bizantine, formele pe care le-a îmbrăcat ea de-a lungul veacurilor, cu concluzia că nu ne aflăm în fața unui obiect de arhivă, interesant doar pentru un cerc restrîns de cercetători, ci în fața unei realități de viață, prea puțin studiată și tot așa de puțin pusă în valoare sub aspectul potențelor ei actuale».

Cu neascunsă emoție, cu bucurie și cu recunoștință, Părintele I. D. Petrescu anunța atunci că Prea Fericitul Patriarh Justinian a hotărît să sprijine tipărirea lucrării sale manuscrise. Și iată că nu au trecut nici trei ani și *Études de paléographie musicale Byzantine* a fost tipărită. (Ea poate fi procurată de la sediul Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă din București — Intrarea Patriarhiei, Nr. 6).

Încă de pe cînd se afla în manuscris, această lucrare a suscitât interesul specialiștilor de pretutindeni. Ea s-a bucurat de la început de aprecierile elogioase ale unor distinși muzicologi și a reținut de asemenea atenția celei de a 23-a sesiuni a Uniunii Academice Internaționale, care a avut loc la Amsterdam în iunie 1959, unde s-a spus: «Lucrarea aceasta se deosebește profund de majoritatea lucrărilor ce tratează aceeași materie. Prin ea s-a reușit a se face auzită frumoașa voce a muzicii bizantine. Autorul ei poate fi considerat, în momentul de față, unul din cei mai mari specialiști din lume, în acest domeniu».

Textul explicativ și transcrierile în notația lineară modernă ne dau posibilitatea să înțelegem într-o bună măsură muzica aceea de demult, care a contribuit la strălucirea Bizanțului și față de care muzica bisericească de astăzi are o filiație recunoscută. Istoria muzicii a cîștigat și va mai cîștiga încă imens din publicarea acestei lucrări. Desigur, specialiștii îi vor putea pătrunde mai deplin înțelesurile, multora rămînîndu-ne să intuim mai mult unele din tainele pe care le conține și le descoperă.

Pentru a-i prezenta succint cuprinsul, vom arăta mai întii că din primele rînduri autorul ține să exprime recunoștința sa față de Patriarhia Română, care i-a acordat «tot sprijinul moral și material necesar pentru apariția cărții».

În «Cuvînt înainte», se subliniază caracterul complex al bizantinismului, moștenitorul și continuatorul unei duble tradiții: antice-elenice și creștine.

În partea întii a lucrării, se atrage atenția cititorului că atunci cînd se vorbește de «Cîntarea Bizanțului», aceasta nu înseamnă numai cîntarea din bisericile imperiale de la Bizanț, ci și cîntarea de la mînăstirile Palestinei, Alexandriei, Asiei Mici, Atosului și de prin părțile Adriaticei, unde arhitectura a păstrat monumente de o reală și unică valoare. Studiul vechii muzici bizantine interesează deopotrivă litur-

gica, lingvistica și paleografia. Succesiv ne sînt prezentate apoi «sursele muzicii bizantine», tratatele teoretice, manuscrisele notate și tradiția, cu principalele caracteristici ale acestor manuscrise (indicarea modurilor la început de cîntare, cadențele și mărturiile, procedee asemănătoare cu cele cunoscute din muzica psaltică a vremii noastre). Manuscrisele bizantine din regiunile mai înainte amintite păstrează o unitate evidentă, în vreme ce în Apus — pentru aceeași epocă, se întîlnesc sisteme de notație diferite.

Corpul principal al lucrării este rezervat prezentării *modurilor*, după manuscrisele notate: patru autentice, cu plagalele lor. Apoi, modurile mijlocii (patru, derivate din plagale), semnele muzicale folosite de melozi și transcripția lor, etc.

În a doua parte a lucrării aflăm transcripții, comentate și adnotate, pentru cîntări din toate cele opt moduri.

La sfîrșitul volumului, se dă lista manuscriselor utilizate și a fondurilor unde au fost cercetate (între care bibliotecile arătate la începutul acestei recenzii, Biblioteca Academiei R. S. România, fondul personal al autorului), și bibliografie.

Reproducerile unor facsimile din manuscrisele studiate sînt inserate între întia și a doua parte a lucrării.

Études de paleographie musicale Byzantine este fără îndoială un tratat de muzică comparată, o gramatică muzicală, un important instrument pentru cercetătorii domeniului și pentru bizantinologi. Tot ce se va scrie de acum înainte privitor la muzica veche bizantină va datora mult cercetărilor de pionierat ale Părintelui I. D. Petrescu, pentru care școala muzicală românească poate fi mîndră pe totdeauna.

Pe drept s-a spus că «Această carte, de o valoare incomensurabilă, scrisă cu o totală dăruire și cu o uimitoare măiestrie, va figura de acum înainte la loc de frunte în bibliografia tuturor congreselor de bizantinologie. (Doru Popovici, *Un maestru al muzicii bizantine*, Ioan D. Petrescu, în «Lucefărul», nr. 29 — 273/22 iulie 1967).

De acum, și alte manuscrise bizantine vor prinde din nou viață, descoperindu-ne în același timp, prin comparație cu muzica bisericească de astăzi și chiar cu folclorul muzical, că viața lor n-a încetat de fapt niciodată, ci s-a perpetuat pînă în zilele noastre, într-o evoluție firească de dezvoltare în timp și în spațiu, cu o prezență mai autentică în tezaurul muzical tradițional al Bisericii Ortodoxe.

ORATORIUL «NAȘTEREA DOMNULUI», LA FESTIVALUL GEORGE ENESCU

Cu un an în urmă, Corala Patriarhiei Române, condusă de Profesorul Nicolae Lungu, era solicitată să-și dea concursul, pentru exemplificări, la o comunicare despre opera lui Paul Constantinescu, susținută de muzicologul Vasile Tomescu la sediul Uniunii Compozitorilor. S-au executat atunci cîteva fragmente din oratoriul bizantin de Crăciun «Nașterea Domnului»: *De frumusețea fecioriei tale* (Sedelna utreniei); *Mînune prea mare* (podobia Glas III); *Fecioara astăzi* (Condacul praznicului); *Hristos se naște, slăviți-L* (Catavasia). Ceva mai tîrziu, zierele anunțau că partitura Oratoriului se află în studiul dirijorului Mircea Basarab — maestru emerit al artei. La 7 septembrie a.c., Oratoriul a fost executat în sala mare a Palatului Republicii Socialiste România, de Filarmonica «George Enescu», avînd la pupitru pe Mircea Basarab, iar ca soliști pe Emilia Petrescu, Martha Kessler, Valentin Teodorian și Helge Bömches (dirijorul corului, D. D. Botez). Concertul a fost programat în cadrul celui de al IV-lea Festival Muzical Internațional «George Enescu» și a fost radiodifuzat. În programul de sală, V. Pop-Băleni a prezentat detaliat lucrarea, afirmînd că prin ea Paul Constantinescu s-a dovedit un profund cunoscător al modalismului, un maestru al polifoniei, care a știut să dea orchestrei rolul unui adevărat personaj, comentator al acțiunii, și care a folosit procedee de armonie și de orchestrație noi, atît potrivite caracterului arhaic al muzicii bizantine, cît și specifice muzicii românești.

Cu două decenii în urmă, Oratoriul «Nașterea Domnului» fusese cîntat în primă audiție la Ateneul Român (dirijorul corului, Prof. Nicolae Lungu). Elaborarea Oratoriului a fost terminată în luna iulie 1947, iar executarea în primă audiție a avut loc la 21 decembrie același an.

Lucrarea folosește larg cîntecul stranei, și — într-o anumită măsură — colindul popular (Asupra izvoarelor acestui oratoriu a se vedea la Vasile Tomescu, *Paul*

Constantinescu, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor din R. S. România, București 1967, p. 289—306). Vasile Tomescu apreciază Oratoriul ca pe o a doua capodoperă a muzicii lui Paul Constantinescu, prima fiind Oratoriul «Patimile și Învierea Domnului», și ca pe o capodoperă a geniului vocal-simfonic românesc cu tematică bizantină (p. 288). Oratoriul de Paști, amplu și de un profund dramatism s-a executat în prima versiune la 3 martie 1946, dirijat de Enescu. În prezent el se află înscris în planul noii stagiuni 1967—1968 a Filarmonicii, (A se vedea la Meliné Poladian-Ghenea, *Filarmonica bucureșteană și muzica românească*, «Scînteia» din 1 octombrie 1967, p. 4).

Textul de bază al oratorului «Nașterea Domnului» este cel al Sfintelor Evanghelii de la Matei și Luca. Cele mai multe melodii sînt cîntări psaltice moștenite de la protopsalții muzicii noastre bisericești, Macarie, Pann, Suceveanu, Stupcanu, Șt. Popescu și Popescu-Pasărea.

Oratoriul este alcătuit din trei părți, tematic cronologice: «Buna Vestire», «Nașterea» și «Magii». Personajele principale sînt: Evanghelistul care istorisește (tenor, folosind din plin recitativul), îngerul Gavriil (soprană, însoțită adesea de corul de femei), Fecioara Maria (altistă, cu modulații remarcabile în dialogul cu îngerul) și Irod (bas, sugerînd tulburarea și mînia, cu temperări căutate în registrul grav). Se adaugă cete de îngeri, păstori etc.

Corurile susțin, completează și dinamizează chiar desfășurarea acțiunii. Rafinamentul lor se poate distinge în special în corul à Cappella «Minune prea mare», iar forța lor de expresivitate se distinge în ritmurile sacadate de înfierare a răutății lui Irod.

La puține lucrări vocal-simfonice orchestrația înveșmîntează atît de natural melodiile tematice. Gingășia sunetelor de celestă, harpă și clopot, sau penetranța vestitoare și doxologică a alămurilor, sugerează atmosfera Crăciunului.

Întreaga lucrare, de gen unic în Ortodoxie, își are specificul ei în abordarea și rezolvarea tehnică. Numai în final (*Aleluia*) se pot bănui procedee hendeliene.

Presa de acum două decenii saluta cu entuziasm executarea Oratorului în prima audiere. În ziarul «Națiunea» din 8 ianuarie 1948, Ilarion Cocîșiu scria: «Paul Constantinescu a realizat un Oratoriu ca fond și formă superior, iar ca putere de depășire a granițelor Ortodoxiei, ridicîndu-se alături de modelul lui Bach și Händel. Iată rezolvate marile probleme ce se pun în compoziția bazată pe cîntarea bisericească: problema stilului, a armoniei și a polifoniei modale, precum și a recitativului. Căci Paul Constantinescu a tratat orchestră, cor și soli în contrapunct și armonia modală, fără ca totuși să poată fi socotit o emanație din stilul palestrinian, ori al meșteșugarilor contrapunctiști din școlile neerlandeze. El a căutat și a găsit mijloace proprii de expresie armonică și contrapunctică, muzica lui fiind astfel punct de plecare pentru legile contrapunctului și armoniei modale aplicate cîntării bizantine. Fără a înstrăina cu nimic caracterul propriu al acestei muzici, el adaugă o lucrătură orchestrală atît de adecvată încît modernismul sonorităților, al culorilor obținute, departe de a fi notă discrepantă, înseamnă argumentare a ideii muzicale pure, în stilul cerut. Izul de popular, amintind de colinde ori cîntece de stea, dă interludiului instrumental și recitativului evanghelic o savoare neînchipuită. Iar corul păstorilor capătă vigoare prin alternarea măsurii binare cu ternară într-o tratare fugată, ce poate fi luată de aici înainte drept model de prelucrare a unei melodii proprii de colindă, ori în gen.

Una din grelele probleme era cea a recitativului pe care n-au rezolvat-o cei ce au scris în Apus oratorii, căzînd în formula convențională a recitativului de operă italiană. Paul Constantinescu s-a păstrat pe linia recitării bisericești folosită de preoți și cîntăreți, cu întorsuri melodice caracteristice».

Concertul de la 7 septembrie a.c. a avut și el un larg ecou de presă. În ziarul «Munca» de sîmbătă 9 septembrie 1967, compozitorul Radu Paladi sublinia că Paul Constantinescu a creat o lucrare absolut originală, dar în același timp cu potențe universale. El a ales soluții foarte variate, ce merg de la monodia bizantină la armonizarea modală a colindelor, și ajung pînă la polifonie, în rezolvarea căreia ea găsește soluții personale, deosebite de cele occidentale. În «Informația Bucureștilui» din 8 septembrie a.c., Grigore Constantinescu remarcă: «Paul Constantinescu a înfăptuit

acea operă de artă care să trezească în sufletele celor ce o ascultă, vibrația unei vieți a cărei sevă nu poate seca».

În «Contemporanul» de vineri, 8 septembrie a.c., Doru Popovici vede în Oratoriul lui Paul Constantinescu o mare împlinire: «Această compoziție cu sensuri multiple poate fi considerată ca un punct culminant al muzicii religioase românești. Conținutul ei, de o puternică forță expresivă, este de fapt o preluare creatoare a stilului cultivat de D. G. Kiriac — ne referim cu precădere la amănunțita *Liturgie psaltică*, dar și o renaștere a vechii muzici bizantine. Din acest punct de vedere cele două oratorii create de Paul Constantinescu au pe drept cuvânt o importanță covârșitoare în muzica universală, la care se adaugă atât noblețea expresiei, cât și nouitatea limbajului folosit».

Comentariile de orice fel nu pot să redea însă decât în parte sublimitatea acestei muzici, mândrie a școlii muzicale românești, pe care ne-o descoperă integral numai contactul direct cu ea, audierea ei, rezonanța ei nemijlocită. Aceasta ne transmite un profund mesaj ceresc și uman în același timp. Căci însăși tematica Oratoriului, «Nașterea Domnului», a adus cu sine acest mesaj divino-uman de dragoste și pace universală.

GABRIEL POPESCU

ORATORIU DE CRĂCIUN «NAȘTEREA DOMNULUI»

Ne despart două decenii de la prima audiere a *Oratoriului bizantin de Crăciun «Nașterea Domnului»*, de Paul Constantinescu. Dacă acele zile de decembrie 1947 (cînd în sala Ateneului, Filarmonica de stat și corul «România», sub conducerea D-lui Nicolae Lungu, cu concursul soliștilor Valentina Crețoiu, Nella Dimitriu, Aurel Alexandrescu, Nicolae Secăreanu, au creat public lucrarea) au procurat o revelație lumii muzicale — și nu numai acestui mediu îndrituit a prețui după criterii profesionale ivirea unei capodopere, ci pentru întreaga opinie românească — readucerea lucrării lui Paul Constantinescu în orbita vieții de concert nu a însemnat mai puțin decît prima audiere însăși.

Trebuie recunoscut totuși că Oratoriul nu a avut soarta unei opere uitate... Redescoperirea lui este nu numai relativă, căci majoritatea dintre muzicienii și auditorii de astăzi își mai amintesc de momentul primei interpretări și le rămîne neștersă impresia pe care lucrarea le-a produs-o, impresie la egalul inspirației al cărei rod lucrarea era. De aici convingerea că, în orizontul muzicii românești, s-a ivit o operă artistică de răscruce sau mai curînd de împlinire a aspirațiilor noastre muzicale. Intrată în domeniul tradiției nescrise, al unui fel de mit, convingerii acesteia i se adăugau noi elemente de fabulație, de aureolare a faptului trecut. Poate că fiecare am încercat, înaintea recentului concert, neliniștea ca această vrajă să nu se destrame, am dorit ca, odată mai mult, efemeridele părerilor estetice să nu mai fie o amară realitate. Dar nu a fost astfel!

Douăzeci de ani nu numai că nu au reușit să-i coboare valcarea ei, dimpotrivă, au constituit marja în care creația regretatului compozitor își verifică desăvîrșit dreptul la existență. Și astfel, în ambianța de resuscitare tot mai cuprinzătoare și în «cunoștiința de cauză» a operei enesciene pe care a prilejuit-o cel de-al patrulea Festival, Oratoriul de Crăciun se alătură, de la înălțimea realizărilor definitive, moștenirii marelui clasic. Ideea a putut fi anticipată chiar în afara unei existențe «concrete» a operei, pornindu-se de la o analiză estetic-profesională: «Lucrare de puternică rezonanță umană, *Oratoriul Nașterea Domnului* are îndreptățirea de a intra în patrimoniul universal al genului. Deschizînd un drum nou, el îl împlinește cu prisosință, căci, ca și în cazul operei *Oedip* pentru genul de tragedie lirică inspirată din lumea antică și avînd o soluție unică de realizare, e greu de conceput o altă lucrare bizuită pe fondul tematic bizantin și care să probeze o viziune stilistică fundamental diferită» (Vasile Tomescu, *Paul Constantinescu*, Ed. Muzicală, 1967, p. 305).

Realizarea acestei opere ieșite din comun stă sub semnul temerității: în ceea ce privește încercarea de a da expresie și formă muzicală unor dramatice episoade păstrate de o veche tradiție (aici, ca și în Oratoriul de Paști) și în ceea ce privește așezarea la temelie edificiului coral, solistic și orchestral a cîntului bizantin.

Chiar dacă liturghia ortodoxă — și implicit formele cultice și ansamblul de cîntări legate de acele două sărbători — s-au impus prin măreția și dramatismul lor, păstrate aproape în datele lor originare, trecerea de la realitatea liturgică la cea muzicală a ridicat probleme imense. În timp ce muzica occidentală avea o experiență ce se revendică cel puțin de la Renaștere (dacă nu de la chiar «Misterele» Evului Mediu) în ceea ce privește genul dramatic al oratoriuului sau pasiunii, muzica răsăritului nu-și elaborase modalitatea de exprimare specifică, chiar dacă ea era conținută latent în esența dramatică a cultului. Aici, după cunoștința noastră, Paul Constantinescu nu a avut antecesorii, nici în trecutul muzical al țării sale și nici în acela al unor țări vecine.

Cealaltă latură, a elaborării direct muzicale, reprezintă pentru Paul Constantinescu, în egală măsură, o ducere mai departe a tradițiilor autohtone și, în același timp, imagine de soluții originale.

Încă D. G. Kiriac oferise muzicii românești modalitatea tratării armonic-polifonice a melosului psaltic omofon, depășind, pe atunci, cum considera Constantin Brăiloiu, «însemnătatea faptului mărginit de granițe». În funcție de mai mulți factori ce au canalizat cultura românească spre valorile lumii bizantine, compozitorii au înțeles să fructifice tradițiile noastre culte cele mai vechi, ducînd și mai departe exemplul lui D. G. Kiriac. Nu trebuie uitat că, în afară de Paul Constantinescu, Sabin Drăgoi, Marțian Negrea, Gh. Cucu, Ion Chirescu, N. Lungu și Zeno Vancea au tratat fiecare într-o manieră personală și pornind de la izvoarele cunoscute în alt colț de țară, cîntarea noastră de ștrană și au adaptat-o la formele mari vocal-simfonice. Chiar dacă încercările au fost prin forța lucrurilor oarecum izolate, deziideratele principale ale acestei orientări sînt, de cele mai multe ori, comune: Polifonie și armonie potrivite spiritului modai ai melodicii (și, firește, deosebite de cele prezente în muzica occidentală de aceeași factură), adecvarea acestui material la exigențele formelor dramatice sau lirice de larg suflu. La toate acestea, înveșmîntarea orchestrală adăuga încă alte dimensiuni decît acelea cunoscute de muzica a *cappella* a înaintașilor.

Întreagă această problematică de creație se regăsește în *Oratoriul de Crăciun* al lui Paul Constantinescu. Ceea ce trebuie arătat în primul rînd în legătură cu această lucrare este alegerea materialului, aspect nu mai puțin integrant actului de creație. Mai mult decît antecesorii săi, Paul Constantinescu nu se oprește numai la cîntarea de ștrană a epocilor mai noi ci și asupra celei arhaice, cu parfumul ei deosebit și o structură mai pronunțat diatonică. Soluțiile intonaționale și armonic-polifonice, oportune, sînt de o varietate care atestă, în afara cunoașterii tradițiilor autohtone, și asimilarea acelor procedee din stilul Renașterii sau Barocului ce se potriveau melodicii de bază. Astfel, recitativele de la începutul Oratoriuului — deși de o melodicitate specifică și o ritmică revendicată direct din «cetirea» *recto-tono* sau intonată a practicii eclesiastice — degajă ceva și din melodicitatea suavă a stilului *rappresentativo* din primele oratorii italiene sau din recitativele *Pasiunilor* lui Schütz; atîtea alte coruri din cuprinsul lucrării se sprijină pe o polifonie bogat colorată ca în muzica miselor și madrigalelor renascentiste; evidente sînt momentele de apoteoză din «Slavă întru cei de sus» sau din «Aliluia» realizate prin stilul strălucitor, de jubilație, în *fugato*-uri orchestral-corale, cunoscute din baroc.

Pentru a răspunde exigențelor dramatice specifice oratoriuului, Paul Constantinescu apelează, atunci cînd întrebuițează cuplul de soliști sau corul, la alte recitative *recto-tono*, preluate de astă-dată din stilul coral răsăritean, după cum al-teori subliniază expresivitatea textului prin accente *tonice* particulare, frecvente în cîntarea unor imne, ca acelea din «Axionul Bunevestiri» (prezent, el însuși, în Oratoriu). Aportul monodiei nu trebuie uitat la rîndu-i, acest element mai mult subsumat devenind în unele momente — «Condacul Nașterii» — o impresionantă contrapondere a tratării polifonice.

Tradițiile «laice» legate de sărbătoarea Crăciunului, ce au generat o literatură unică prin frumusețea ei, aceea a colindelor și cîntecelor de stea populare se infiltrează în substanța muzicii cu o marcă națională bine precizată («Corul păstorilor», «Vicleumul»). În această manieră de tratare, compozitorul se servește de propria sa experiență legată de prelucrarea folclorului, ca și de experiența muzicii românești contemporană lui.

Departate de a constitui un conglomerat de elemente eterogene, toate aceste mijloace se contopesc în suflul unitar al discursului pe care compozitorul îl stăpînește cu mînă sigură, conducîndu-l prin toate meandrele, de la un capăt la celălalt al Oratoriului. Poate că urechea contemporană ar fi așteptat ca unele melodii extrem de vechi să genereze prin însuși arhaismul lor armonii și mai ciudate, mai picante chiar. Poate că însuși «bizantinismul» acestei muzici a putut să apară unora nu îndeajuns de insolit prin reformulare. Părerea noastră este aceea că, realizînd un salt în clasicitatea genului, indiferent de gradul în care muzica și-a cucerit și atributul «modernitate» (asemeni primelor opus-uri enesciene), Oratoriul de Crăciun rămîne o operă clasică, necesară, în această ipostază, dezvoltării muzicii românești. Prin ceea ce a înfăptuit ca și prin ceea ce nu a reușit să înfăptuiască, mai dovedește Oratoriul că sursa muzicii bizantine nu se epuizează o dată cu prima tentativă de turnare a ei în forme noi și oricît de personale. În fapt, unele sau altele dintre pretențiile de «modernitate» se justifică numai în raport cu realitatea acestei muzici alimentată de inspirație autentică. Ingenuitatea și inefabilul se dezvăluie ca însușiri fundamentale ale muzicii lui Paul Constantinescu, acestea fiind deci și criteriile de la care trebuie pornit în evaluarea ei.

Complexul factorilor interpretativi care au dat viață acestei lucrări s-a ilustrat prin calități decurgînd dintr-o muncă temeinică de asimilare a lucrării cît și din aportul artistic propriu fiecărei participări — colective sau individuale.

Soprana Emilia Petrescu a adaptat în mod fericit o vastă experiență în acest domeniu cerințelor aparte ale stilului compozitorului român. Martha Kessler s-a reliefat printr-o înțelegere «muzicală» a rolului ce-i revenea și care a căpătat astfel o plasticitate particulară. În virtutea unei linii consacrate, lui Valentin Teodorian, interpretul Evanghelistului, i-a revenit partea solistică de cea mai mare întindere, solicitînd resurse epice-dramatice dintre cele mai variate. Interpretul a subliniat sensurile textului și ale muzicii printr-o voce bogată în inflexiuni și o dicție deosebit de clară. Cealaltă voce bărbătească, basul Helge Bömches a asigurat ansamblului solistic necesarul unui timbru deosebit de generos.

Corul Filarmonicii «George Enescu», călăuzit de către dirijorul D. D. Botez spre o subtilă înțelegere a operei interpretate, s-a achitat de rolul de partidă preponderentă ce-i revenea, învingînd greutățile partiturii dar transmițînd și convingerea că a pătruns certele ei frumuseți.

O viziune echilibrată simfonic-vocală (de menționat atenția acordată permanent corului) ne-a dezvăluit la Mircea Basarab capacitatea redării într-un suflu dramatic ascendent, cu sublinierile muzicale cuvenite, a esenței lucrării. I se datorează succesul prestigios raportat de creația lui Paul Constantinescu în primele zile ale Festivalului Internațional «George Enescu».

GHEORGHE FIRCA

DOUĂ MARTURII DIN CULTURA ROMÂNEASCĂ A VEACULUI AL XVIII-lea

Autoarea articolului *Modele tradiționale și observații din realitate în pictura muntenească a veacului al XVIII-lea: Caietul de modele al lui Radu Zugravul*, (în «Studii și Cercetări de Istoria Artei» (Seria Artă Plastică), 1967, tom. XIV, nr. 1, p. 57—69), Teodora Voinescu prezintă două manuscrise din colecția Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România (nr. 4602 și 5307). Primul are 148 file cu desene, al doilea 53 de file, numerotate în continuarea celui dintîi (0,150×0,220 m). Deși sînt

păstrate ca lucrări separate totuși succesiunea cronologică a desenelor impune considerarea lor ca formînd un singur caiet. În secolul al XVIII-lea, circulația unor lucrări de acest gen e frecvent atestată. Ele constituiau repertorii de modele, cu tipuri iconografice, cu forme compoziționale tradiționale, studii de portret și chiar elemente de peisaj. Vezi de asemenea C. Săndulescu-Verna, *Zugravul Grigorie, începătorul curentului realist în pictura românească*, în «Biserica Ortodoxă Română» LV (1937), nr. 7—10, p. 487—491). Sînt prea cunoscute valoarea erminiiilor grecești, unele de proveniență bizantină și sud-balcanică. Ele au fost intens consultate de zugravii români. (Vezi manuscrisele *ermînii* din Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, datînd din secolele al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea: *sec. XVIII*, ms. 1283 — *Erminie*; ms. 1795 — *Epistimia zografiei*; ms. 1801 *Erminii* — *Manual de pictură bisericească*; *sec. al XIX-lea*: ms. 2115 — Alcătuire întru sfința minăstire a Căldărușanilor (anul 1805), etc. De asemenea vezi și Șt. Berechet, *Un manuscris de zugrăveală a Mitropolitului Antim*, în «Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice», II, 1928, p. 128; G. Ștrempel, *Un cronograf ilustrat atribuit Mitropolitului Antim Ivireanul*, în «Romanoslavica», București, XIII (1966), p. 309—355 + 17 pl.; G. Ștrempel, *Copiști de manuscrise românești pînă la 1800*, vol. I, București, 1959, p. 69; O copie după opera lui Antim Ivireanul a fost executată de miniaturistul român preotul Flor. Petru înțelegerea spiritului erminiiilor vezi: Vasile Grecu, *Cărți de pictură bisericească bizantină*. Introducere și ediție critică a versiunilor românești atît după redacțiunea lui Dionisie din Furna, tradusă în 1805 de arhimandritul Macarie, cît și după alte redacțiuni mai vechi, traduceri anonime, 1936. Cele două manuscrise sînt opera zugravului Radu, care s-a născut în primele decenii ale secolului al XVIII-lea. Tatăl său a colaborat la zugrăvirea bisericilor Mînăstirilor Cornet și Brădet, căruia trebuie să-i atribuim și zugrăvirea bisericii din Gura Văii, terminată în 1758, unde se găsește și autoportretul, pe fațada de miază-zie. Le-a consultat și Radu Zugravul e cel care a repictat parțial ansamblul de fresce (din secolul al XIV-lea) din biserica Sfîntul Nicolae Domnesc din Curtea de Argeș.

Cele două manuscrise mai sînt cunoscute sub numele de *Caietul de modele al lui Avram zugravul din Tirgoviște* (caietul e menționat prima dată de Mihail Kogălniceanu, *Colecțiune de modeluri de pictură religioasă de dascălul Radu Zugravul*, în «Revista pentru Arheologie, filologie și istorie», 1883; Olga Greceanu, *Le livre du «zugrav» Abraham*, în «Arcades», 1947, nr. 2, p. 24—36; V. Brătulescu, *Comunicări «Schitul Bunea-Dîmbovița»*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», 1933, nr. 76, aprilie—iunie; Barbu Brezianu, *Rudimente de învățămînt artistic la «zugravii de subțire», din Moldova și Țara Românească*, în «Studii și Cercetări de Istoria Artei», IX, 1962, p. 79—105).

Desenele lui Radu sînt lucrate în peniță, în cerneală neagră sau sepia, colorate cu vopsele, din coloranți vegetali, cu îmbinări delicate de tonuri deschise. Numele lui Radu Zugravul apare de mai multe ori: «Radu zugraf», «Radu zugraf și Mihai zugraf» (fiul lui Mihai-zugraful). Modelele lui Radu Zugravul reprezintă profeți, diferiți sfinți somptuos îmbrăcați, ca și compoziții ce reproduc picturile din Naosul și altarul bisericii Sfîntul Nicolae Domnesc din Curtea de Argeș (ms. 5307: f. 3, f. 5 verso, f. 6 r, f. 7, f. 8 r; f. 9 verso, f. 10, f. 12, f. 102, 103, f. 107). Numărul mare de modele scoase de zugrav arată importanța pe care el o acorda acestei picturi. Desenele au fost executate înainte de reparația din 1759, ele constituind totodată și importante documente, ce ne redau vechiul aspect al decorației murale din secolul al XIV-lea. Radu își extrage modelele și din cărțile tipărite în secolul al XVII-lea, ca de exemplu «Pilda fiului risipitor», din *Evanghelia învățătoare* (Govora, 1642), (ms. 5307, f. 11, r; f. 37 v), iar sinoadele ecumenice, după gravurile în lemn din *Indreptarea legii* (Tirgoviște, 1653) (ms. 5307, f. 11 r, ms. 4602, f. 82 r). Acest fapt subliniază importanța acordată modelului în practica picturii, puternic ancorată în tradiție, cît și utilizarea experienței predecesorilor în perfecționarea artistului. În afară de opera de copist, Radu realizează schițe după natură, redînd gesturile și atitudinile personajelor. Chipul Sfîntului Ioan Botezătorul (ms. 5307, f. 37 v), cît și f. 37 r. (chipul unei tinere în costum de epocă), amintesc de sibilele, ce împodobeau fațadele bisericilor lui Brîncoveanu și desenele gravurilor unor artiști, călători străini.

În pictura bisericii din Gura Văii remarcăm fidelitatea față de modelul din manuscris, iar în icoana de hram descoperim amprenta spiritului popular (reprezen-

tarea Sfântului Gheorghe). Friza de portrete de pe fațada de miazăzi a bisericii din Gura Văii e o pictură inedită, în care figurile de sibile și profeți au fost înlocuite cu portrete ale contemporanilor săi, printre care s-a reprezentat și pe el. (Ana, gazda zugravilor, Gheorghe, îmbrăcați țărănește, Radu ținind o cobză în mână (autoportret), moș Ion, gazda zugravilor și preotul satului. O tânără fată în costum de epocă încheie friza. În *Caietul de modele* al lui Radu Zugravul se interferează tendința originalității portretisticii autohtone cu linia descendentă a pierderii treptate a legăturii cu izvoarele de tradiție bizantină.

*

Autorul studiului *Un livre de chevet dans les pays roumains au XVIIIe siècle: «Les dits des philosophes»* (în «*Revue des études sud-est européennes*», Bucarest, nr. 3—4/1966, p. 513—534), Alexandru Dușu arată că *Pilde filosofesci* (Tîrgoviște, 1713, 6+108 foi), ca și ediția grecească, tipărită în același an, tot la Tîrgoviște, de Antim Ivireanu, mitropolitul Țării Românești, ocupă un loc deosebit în evoluția vechii noastre culturi românești («S-au tălmăcit aiciștă carte de pre vorba cea proastă grecească pre limba românească și cu a mea cheltuială am făcut de s-au tipărit spre folosul acestii patrii...» spune prefața reproducă în Ioan Bianu și Nerva Hodoș, *Bibliografia Românească Veche 1508—1830*, t. I, 1508—1716, București, 1903, p. 488, 6 + 108 foi). O nouă ediție apare în 1783. *Ediția grecească: Γυμνακ* (Sentințe a unor vechi filosofi, traduse din italienește în limba noastră și cu umilință afierosite prea Piosului și prea Înălțatului Domn și Egemon a toată Ungrovlahia, Domnul Domn Constantin Basarab Voevod, pe cînd păstoria Preasfințitului Mitropolit Domnul Antim din Ivir, de Chir Manu Apostol și cu a căruia cheltuială din nou s-au tipărit în Tîrgoviște în anul de la Christos, 1713, 4+54 foi. Vezi B. R. V., t. I, p. 489).

Conținutul lor provine din cartea francezului orientalist Antoine Galland, *Les maximes des Orientaux*, a doua parte a lucrării: *Les bons mots et les Maximes des Orientaux* (traduction de leurs ouvrages en Arabe, en Persan, et en Turc. Avec des Remarques. Par Mons. A. Galland, à Paris, 1694). Din franceză, cartea a fost tradusă în italiană de Del Chiaro, secretarul domnitorului Constantin Brîncoveanu, apoi în limba greacă de I. Avramios și în sfinșit în românește de Antim. (Vezi Mohamed Abdel-Halim, *Antoine Galland*. Paris, A. G. Nizet, 1964, 348 p.; E. R. Curtius, *La littérature européenne et le Moyen Age latin*, Paris, P. U. F., 1956).

În această epocă Biserica Românească e antrenată în formularea unor noi concepte, mai conform cu dezvoltarea culturală și obiectivele de politică a celor două țări, Muntenia și Moldova, sentințele și cărțile de acest gen avînd ca obiectiv o adaptare integrală a existenței omenești în cadrul preceptelor creștine. Planurile lui Constantin Brîncoveanu și Șerban Cantacuzino tindeau să elibereze Țara Românească de sub dominația otomană, ca și politica lui Dimitrie Cantemir. (Virgil Cândea, *Nicolae Milescu și începuturile traducerilor umaniste în limba română*, în «*Limbă și literatură*», București, 1963, p. 29—76; Idem, *Semnificația politică a unui act de cultură feudală*, în «*Studii*» 1963, p. 651—671; Petre V. Haneș, *Cercetări vechi și noi despre Nicolae Milescu*, în «*Glasul Bisericii*», XXIII (1964), p. 562—588 și XXI (1962), p. 80—91).

Pe plan cultural, de asemenea, se reflectă o direcție anticatolică, mișcare patronată de Dositei al Ierusalimului, și dezvoltarea unui umanism românesc (Stolnicul Constantin Cantacuzino).

Se remarcă influența fecundă a raționalismului și umanismului cu centrul în Padua (secolul al XVII-lea), ca și școlile grecești de la Constantinopol și București, a căror contribuție e destul de însemnată la dezvoltarea culturală sud-est europeană Cl. Tsourkas, *Les débuts de l'enseignement philosophique et de la libre pensée dans les Balkans. La vie et l'oeuvre de Théophile Korydalée*, Bucarest, 1948, Idem, *Autour des origines de l'Académie grecque de Bucarest, 1675—1825*, în «*Balkan Studies*», 1965, II, p. 265—280; Ioan Cariofil, *Efemeride*, trad. de C. Erbiceanu, București, 1892). Cele două tiraje (*Pildele filosoficești*, 1783), sînt mai voluminoase decît ediția din 1713, deoarece editorul Grigore Rîmniceanu, adaugă maxime la textul original. *Gnomica* a fost publicată nu numai în 1732, 1758, 1780, 1842, ci și în ediții mai numeroase apare și la Veneția. Astfel de *Învățături creștinești* (Snagov, 1700, 14 + 203 p.), erau recomandate a fi cetite în tehnica «apotezmelor». «De nu vor putea să

o citească toată într-o zi, iar mai puțin vor putea ca să procitească în fieste-și care zi cite un cap. mai-nainte pînă ce nu încep grijile. Dimineata, după ce veți sfinși cea datoare și după obicei rugăciune către Dumnezeu, citiți un cap, însă cu socotință, ca să o puteți înțelege bine...» (*Predoslovie către cetitori*, «B. R. V.», I, p. 392). În 1715. Antim Ivireanul dedică lui Ștefan Cantacuzino o lucrare în limba greacă, cu privire la îndatoririle domnitorului, iar în *Octoiul mic* (Iași, 1786), e inserată ideea despre rolul învățămîntului în viața oamenilor. Ierarhia românească e în fruntea unei mișcări culturale, deschisă fenomenului de cultură occidentală, îndeosebi franceză (Al. Duțu, *Mișcarea iluministă moldovenească de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea*, în «Studii», 1966, nr. 5).

O serie de manuscrise din Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România (ms. 1234, 273, 1364, 3344. 1125, 2562, 1128, 3145), miscelanele, cuprind maxime, recomandări de meditație, aspecte din înțelepciunea omenească, din relațiile sociale. extrase din Platon. Seneca, iar ms. 2808 e un adevărat breviar, concentrînd principiile și normele unei comportări sociale. Analizînd 25 de manuscrise (10 din Muntenia, 8 din Moldova. 7 din Transilvania, din secolele al XVII-lea — al XIX-lea), ca și cărțile în profilul menționat mai sus (*Învățăturile peste toate zilele*, Cîmpulung, 1642; Antim Ivireanul. *Sfaturi creștine-politice*. București, 1715. în grecește, 38 p. O traducere românească de C. Erbiceanu, București, 1890, 26 p.: pînă la *Divanul lui Cantemir* (1698), o bună parte din ele conținînd idei, sfaturi ascetice din Cabasila, Ioan Damaschin, Maxim Mărturisitorul, etc.), Al. Duțu stabilește filiere, direcții de dezvoltare a gîndirii românești medievale. În *Codicele Sturzanus* (sec. XVI) se găsesc fragmente din *Dioptra* lui Filip Solitarul, a cărei traducere integrală o înregistrăm în secolul al XVII-lea. iar mai multe copii circulă în minăstiri, în secolul al XVIII-lea ms. r. 2472. 334. 2574). *Învățăturile lui Neagoe către fiul său Teodosie* conțin, de asemenea, multe maxime, creație a geniului românesc medieval, cu vizibile rădăcini în filozofia patristică. Evoluția mentalității cărților de înțelepciune marchează noi date și idei, lărgindu-și aria de observație, unele din cărți avînd scopul de a limita grație legii morale, puterea absolută a celor puternici. Laicii simțeau nevoia unor sfaturi, adecvate modului lor de viață, alegînd sentințele din cărțile populare: *Varlaam și Ioasaf*, *Archirie și Anadan*. *Fabulele lui Esop*, *Alexandria*, *Floarea darurilor* (Snagov, 1700, retipărită 1807, 1814, 1864, etc.).

Publicarea cărților în limba românească și grecească era patronată de intelectualii munteni, care în acea vreme se orientau spre izvoarele de cultură europene. În spațiul sud-est european. în care se plasează și țara noastră, apare o sinteză în spiritul culturii, în care raționalismul, conceptele și imaginile clasice și europene medievale se întrepătrund cu specificul înțelepciunii populare românești. *Pildele filosofesci* ale lui Grigore Rîmniceanu (1783, două tiraje) acordă un loc preponderent omului activ, descrie comportamentul necesar omului de societate. Recunoaștem în Dinicu Golescu (*Adunare de pilde*. Buda. 1826, VIII + 416 p.), acest fervent admirator al civilizației europene, sentințe din cărțile tipărite de Antim Ivireanu, maxime orientate, cu profunde sensuri moralizatoare: «Luați ca pildă faptele bune ale părinților și străbunilor noștri, pentru ca fericirea societății să se poată mărire» (p. 3). Eminescu însuși a vorbit de înțelepciunea acestei tipărituri. Erudiți raționaliști ca Ioan Kariofil, Gherman Lacros sint apreciați cu înțelegere și spirit conciliant de intelectualii români (Ariadna Camariano Cioran, *Jérémie Cacovela et ses relations avec les principautés roumaines*, în «Revue des études sud-est européennes». 1965, nr. 1—2, p. 180; Ioan Cariofil, *Efemeride*. trad. de C. Erbiceanu. București, 1892).

În pictura epocii lui Brîncoveanu, erminiiile fac loc din ce în ce mai mult și indicațiilor date de domnitor, de boieri. sau inițiativei artistului, elementele laice, coloritul și detaliile autohtone își cîștigă din ce în ce un loc mai larg. În procesul de mișcare a ideilor, către o filozofie laică, în cărțile menționate și în cultura românească, se formulează o sinteză Orient-Occident. Circulația intensă a cărții *Pilde filosofesci* (1713), în toate provinciile românești, ca și în Grecia, — ca și alte tipărituri ale noastre — arată forța de iradiere a culturii în epoca brîncovenească și subliniază premisele umanistice și laice enunțate la sfîrșitul celui de al XVIII-lea secol. în «epoca luminilor».

O PUNTE ÎNTRE ASIA ȘI EUROPA: REPUBLICA TURCĂ.

«Republica Turcă (Türkiye Cumhuriyeti) se numără printre puținele țări care aparțin la două continente. Bătrîna Asie dă mîna modernei Europe pe teritoriul aceluiași stat, Turcia». Totuși, Turcia rămîne o țară care aparține Orientului Apropiat, deoarece 97 % din suprafața ei se află în Asia Mică, cuprinzînd Anatolia, o parte a Podișului Armeano-Curd, a Platoului Sirian și a Mesopotamiei Superioare*. Turcia europeană, sau Turcia orientală se întinde pe o suprafață relativ mică în estul Peninsulei Balcanice.

Suprafața Turciei este de 780.576 km², aproape egală cu suprafața Franței și Angliei luate împreună, iar populația Turciei este de cca. 29 milioane locuitori (Conform datelor statistice (1955), 21.792.255 de oameni din populația țării au ca limbă maternă limba turcă, 1.504.482 limba kurdă, 346.404 limba arabă, 81.799 limba greacă, 46.934 limba armeană (p. 123).

Cartea inserează date despre etnografia, geografia, economia Turciei, etc. insistînd asupra: munților, podișurilor, cîmpiilor întinse, apele curgătoare, lacuri, pămînt, păduri veșnice ș.a. (p. 6—21). (Se indică «gigantul masiv» Ararat, de proveniență vulcanică și încununat de două piscuri: Micul Ararat (Küçük Ağır), înalt de 3925 m. și marele Ararat (Büyük Ağır), înalt de 5156 m. Ultimul constituia punctul cel mai înalt al țării și aici se zice că «s-a oprit Corabia lui Noe» (p. 12) așa cum se istorisește în Biblie «În luna a șaptea în ziua a șaptesprezecea a lunii, corabia s-a oprit pe munții Ararat» (Fac. VIII, 4). Partea despre Anatolia, regiunea tezaurilor de artă, ni se pare cea mai interesantă.

În *schita istorică* se arată, mai întii, că primul trib al lui Ertogul a deschis o nouă epocă în istoria civilizațiilor din Asia Mică. Nu s-a știut însă nimic de vechii locuitori: abia în secolul al XIX-lea *Descoperirile lui Ch. Texier* și apoi, în anii primului război mondial, savantul ceh B. Hrozny a izbutit să dezlege «tainele limbii hitite» (p. 23). Hititii sînt amintiți pentru prima oară în Biblie și la cercetarea existenței lor și-au adus contribuția savanți de pretutindeni. În legătură cu hititii și egiptenii s-a descoperit *Primul tratat de pace* cunoscut în antichitate. Luptele dintre egipteni și hititii s-au încheiat după bătălia de la Kades, prin semnarea *Tratatului de pace din 1278 î. d. Hr.* După această bătălie Palestina a fost împărțită între hititii și egiptenii (L. Lipin și A. Belov. *Cărțile de lut*. Ediția a II-a, Editura științifică, București, 1962. *Harta schematică a țărilor din Orientul Antic*. Hititii. p. 385; Siegfried Oertwig. *Călătorie prin orașe dispărute. O incursiune în domeniul arheologiei*, trad. de Virgil Cîndea. Editura științifică. București, 1966. p. 84—87. Cea mai completă prezentare, pînă la ora actuală, asupra civilizației hititilor este lucrarea Margaretei Riemschneider, *Lumea hititilor*, Cuvînt înainte de Prof. Helmuth Th. Bossert. trad. și note de Paul B. Marian. colecția «Popoare. culturi. civilizații», Editura științifică. București, 1967, p. 160—164).

La p. 32—33, autorii găsesc util să introducă clișee «Monumente de artă din perioada hitită», care împreună cu alte monumente de artă vechi și noi au fost expuse și în Sala din imobilul Institutului de arhitectură «Ion Mincu» din București, cu ocazia expoziției turce în țara noastră, organizată sub auspiciile UNESCO-ului (februarie 1964). În secolele următoare civilizația hitită a fost atacată de diferite triburi și popoare, apoi de Asiria ca pînă la urmă, secolul al XI-lea î. d. Hr., să fie zdrobită și să dispară (p. 25—26), formîndu-se noi state. Apoi Asia Mică a căzut sub stăpînirea diferitelor puteri, printre care Persia antică, Macedonia, Imperiul roman și Imperiul bizantin. Totuși, cel mai cunoscut trib care s-a așezat în centrul Asiei Mică a fost cel al oguzilor, care s-a asimilat cu populația băstinașă din Anatolia, formînd astfel populația turcmeană și apoi poporul turc.

Apariția statului osman, la sfîrșitul secolului al XIII-lea, cu tendințe expansioniste, a dat naștere la contopirea sistematică a altor popoare, prin cucerirea terito-

* L. Brașoveanu și N. Grigorescu, *Turcia*, colecția «Pe harta lumii», Editura științifică, București, 1965, 248 p. + 3 hărți și clișee.

riilor străine și nu prin centralizarea unor stătuțe independente otomane. După cuceriri în serie în Asia, Africa și Europa, fanatismul musulman a făcut din ieniceri o organizație militară temerară (corpul ienicerilor a fost înființat în 1360). Extinderea granițelor statului turc a început încă de pe timpul lui Orhan-bei, fiul lui Osman. Această extindere s-a produs în special pe seama regiunilor bizantine. În 1326 Orhan-bei a cucerit de la bizanțini Brusa, unde a fost mutată capitala statului turc. Acest oraș reprezenta un pilon important al puterii Bizanțului în Asia Mică. În 1330 Orhan-bei a ocupat Niceea (în limba turcă Iznik), iar în 1337, Nicomedia (Izmit). În felul acesta turcii au ajuns pînă la Marea Marmara.

Căderea în anul 1356 a peninsulei și fortăreței Gallipoli a jucat de asemenea un rol important în expansiunea otomană ulterioară în Europa.

După această pregătire, de cîteva decenii, ochii osmanliilor s-au îndreptat spre Peninsula Balcanică vizînd statele independente și cnezatele românești.

Imperiul bizantin, în care se accentua fărîmișarea feudală, certurile ecleziale și amestecul împăraților în treburile bisericii, au constituit o pradă ușoară pentru otomani. În 1352 Orhan-bei și-a trimis oștile prin Dardanele în Europa. Curînd ele au pătruns în Tracia de est și în 1363 au cotoplit Adrianopolul (Edirne), care a devenit noua capitală a statului turc. Se cunosc apoi șirurile cuceririlor (Sofia, Niș, Tîrnova, Sumalia s.a.) și tragedia ortodoxiei balcanice prin căderea Serbiei, Bulgariei și Macedoniei sub turci în timpul lui Baiazid I-«Fulgerul» (İldîrîm) (1389—1402).

«Prima ciocnire importantă a oștilor românești cu turcii a avut loc în anul 1394 la Rovine, pe Argeș, în timpul domniei lui Mircea cel Bătrîn (1386—1418), care a reușit să pună vremelnic o stavilă înaintării otomane pe Dunăre. Totuși, slăbit de luptele interne pentru putere, lipsit de un ajutor efectiv din partea celorlalte țări, pînă la urmă Mircea a fost nevoit să trimită «haraci» la Adrianopol. În timpul lui Mehmed I (1417), o mică parte din Țara Românească a intrat sub dominația otomană. Sînt menționate ciocnirile între turci și Ștefan cel Mare etc. (p. 34). Sultanii turci făceau tot ce le era în putință pentru cucerirea Constantinopolului. Baiazid I făcuse planurile de asalt, dar cu realizarea acestora s-a ocupat Mahomed al II-lea (1451—1481). Atacul asupra cetății a durat 50 de zile și s-a terminat în noaptea de 29 mai 1453 prin cucerirea orașului». Autorii se ocupă în continuare de importanța strategică, prin cucerirea Constantinopolului, pentru Imperiul otoman, care ajunge la culmea puterii sale. Totodată începe în Balcani perioada de cuceriri sistematice: Bosnia, Herțegovina, Albania, apoi atacurile asupra Moldovei, hanului Crimeii și să realizeze unirea aproape a întregii Anatolii. Sultanul Selim I (1512—1520) a alipit la Imperiul său Mosul, Siria, Palestina, Egiptul, acaparînd astfel poziții importante la drumurile comerciale din Marea Mediterană. Suleiman I «Magnificul-Legiuitorul» (Kanuni) (1520—1566) a cotoplit Iranul și Arabia, Algeria și Tripolis, care trec sub suzeranitate turcă; în 1526, după înfrîngerea oștilor ungare-cehe la Mohács, Ungaria răsăriteană este ocupată de turci, curînd cade și Ungaria centrală, turcii ajungînd la porțile Vienei.

Față de Apus, Imperiul otoman a dus o politică prudentă pe bază de convenții comerciale cu Franța, Anglia, Olanda, Veneția, luîndu-se exemplu tratatul franco-turc din 1535 (p. 31—35).

După aceste date, autorii găsesc potrivit să analizeze *Factorii care au determinat decăderea Imperiului otoman. Cervantes despre știrbire a mîndriei otomane, Apariția «problemei orientale» — pentru Europa*. Pacea din Westfalia 1648 pune capăt războaielor europene scăzînd interesul Franței pentru Imperiul otoman; Ucraina se unește cu Rusia (1654), drumul agresiunii turcești spre nord a fost oprit de o barieră puternică: Statul rus. În 1683 armata turcă este distrusă în bătălia de la Viena, trezîndu-se spiritul național al statelor subjugate, etc.

Stăpînirea turcească în Europa a primit o puternică lovitură în urma războiului din 1768—1774, în cursul căruia turcii au fost temporar alungați din Moldova și din Țara Românească. «Tratatul de pace de la Kuciuc-Kainargi (1774) a jucat un rol important și în dezvoltarea țării noastre» și a Bisericii din Muntenia și Moldova (p. 40). Imperiul otoman începe să coboare treptele prăbușirii, cu toate că s-au făcut mari încercări de salvare și de destrămare: Sistemul «nou» al lui Selim

al III-lea, apoi se înscriu: Reformele lui Mahmud al II-lea, «Tazimat»-ul, sau cea mai serioasă încercare de a împiedica pieirea Imperiului otoman (p. 41 ș.u.), totuși agonia Imperiului otoman începe o dată cu *Tratatul de pace de la Paris*, semnat la 30 martie 1856, când țările balcanice se consolidează. «În 1859 Țara Românească și Moldova s-au unit, formînd Principatele Unite, iar în 1867 Serbia a obținut îndepărtarea din țară a ultimelor garnizoane turcești...» (p. 47). După un deceniu (1877), la 9 mai a fost declarată Independența de stat a României (p. 50).

S-au mai făcut ultimele eforturi pentru salvarea imperiului dar fără rezultat. Pe plan intern s-au semnalat: Mișcarea constituțională «Noii otomani» (p. 48—49), «Junii turci» (p. 51—54) etc.

După primul război mondial Turcia a trebuit să cedeze multe terenuri cîștigate prin expansiune, «aceasta a însemnat în fapt sfîrșitul Imperiului otoman» (p. 57).

Turcia în timpul lui Kemal Mustafa și în anii celui de al doilea război mondial constituie una din perioadele destul de importante pentru ființa poporului turc. Autorii au găsit de cuviință să arate cititorului fresca socială și frămîntările interne din această perioadă: Poporul n-a acceptat ca soarta țării să fie hotărîtă de Antantă, S-a impus figura reformatorului Mustafa Kemal și politica sa de pace și prietenie cu Uniunea Sovietică. Victoria mișcării de eliberare națională (la 24 iulie 1923 la Lausanne a fost încheiată pacea cu recunoașterea independenței Turciei) etc.

La 29 octombrie 1923 Turcia a fost proclamată republică — Mustafa Kemal a fost ales președinte al republicii. Prima reformă a lui Mustafa Kemal a fost *Abolirea sultanatului și a califatului*: «Ultimul sultan, Vahidettin, purtătorul unor titluri pompoase («Imperatorul imperatorilor», «distribuitor de coroane în rîndul regilor de pe pămînt», «stăpînul celor două orașe sfinte», «gubernatorul orașului sfînt Ierusalim», «spaima lumii», «stăpînul Europei, Asiei și Africii», «marele rege al celor două mări», «umbra lui Dumnezeu pe pămînt»), n-a depus nici o rezistență, ci s-a retras, iar la 3 martie 1924 kemaliștii au abolit califatul, ca în 1925 în Turcia să se introducă costumele europene și pălăriile în locul fesurilor. A urmat emanciparea femeii, reforma literelor (treccrea de la alfabetul arab la cel latin), alegerea numelor de familie, reforme agrare etc. Acest capitol se încheie cu moartea lui Mustafa Kemal (10 noiembrie 1938) și drama celui de al doilea război mondial (p. 57—80).

Pentru perioada de după cel de al doilea război mondial, autorii insistă asupra rolului păcii în Balcani și contribuția celor două țări prietene: Turcia și România, pentru menținerea păcii (p. 91).

Oameni, locuri, obiceiuri formează capitolul de analiză psihologică a populației de pe teritoriul turc. Poporul turc este cinstit, curajos și primitiv, dar și intolerabil cu dușmanii. Una din marile preocupări este religia, eminentamente musulmană, deși populația veche băstinașă era creștină (Asia Mică a fost creștinată încă din secolul I d. Hr. de înșiși Apostolii Mîntuitorului, iar Sfîntul Apostol Pavel era din Tarsus (azi Tarsus) Ciliciei).

«Islamul a început să se răspîndească pe aceste teritorii la sfîrșitul secolului al XI-lea, adică o dată cu ocuparea Anatoliei de către triburile seldjukide...» (p. 101).

Ankara, capitala Turciei, este vechea Ancyre (Ancira), reședință episcopală desființată și distrusă de musulmani. De aici s-a pornit revoluția turcă și luptele de eliberare și independență. În acest oraș se găsesc multe muzee ce conțin obiecte prețioase civilizației hitite, creștină, anatoliană etc. cum și Mausoleul lui Atatürk etc. (p. 104—106).

În Capitolul *Istanbul — cronică de piatră a Europei și Asiei*, autorii descriu splendorile acestui oraș vechi și nou, care este așezat pe șapte coline, ca și Roma, pe ambele maluri ale Bosforului și golfului Cornul de Aur; pe trei peninsule, dintre care două se găsesc pe continentul european.

Numele de Bizanț vine de la Bizas, conducător militar, iar numele de Constantinopol provine de la numele împăratului Constantin cel Mare, care în 330 a declarat orașul, sub denumirea de noua Romă, capitala Imperiului bizantin. În 1922 orașul a luat numele de Istanbul, după numele unuia din cartierele lui (Carol Roman, *Orașul celor două continente*, în «Știință și tehnică». XIX (1967), nr. 10, p. 30).

În partea veche a oraşului, în Istanbul, se găseşte cartierul Fener (Fanar) al cărui locuitori sînt în majoritate greci. Se cunoaşte importanţa acestuia, pentru ţara noastră, mai ales în timpul domniilor fanariote; aici îşi are sediul astăzi Patriarhia Ecumenică cu Facultatea sa de teologie de la Halki. În Constantinopol, împăratul Teodosie cel Mare a înfiinţat prima Universitate creştină din lume. Tot în Istanbul străjuieşte de un mileniu şi jumătate *Obeliscul lui Teodosie I*, care a fost ridicat în 390 pe locul vechiului hipodrom bizantin. Provine din templul de la Karnak unde a fost înălţat de Thutmes II în 1471 î.d.Hr. Se păstrează şi un basorelief înfăţişînd pe împărat, care asistă la ridicarea obeliscului (p. 32—33).

Astăzi există în Istanbul Universitatea, înfiinţată în 1453, ca şi alte instituţii de învăţămînt superior, sub controlul statului.

Oraşul Istanbul este cunoscut, de asemenea, pentru numeroasele sale monumente care evocă la fiecare pas trecutul, cu templele, bisericile şi moscheele sale (se spune că Istanbul este oraşul moscheelor şi minaretelor). Cupolele moscheelor, vîrfurile ascuţite ale minaretelor, turnurile şi zidurile străvechii cetăţi de pe malul Bosforului dau o notă extrem de originală Istanbulului, învîluindu-l parcă într-un mister. Istanbulul a cunoscut astfel gloria şi măreţia împăraţilor bizantini, culminînd cu Justinian; cum şi cea mai înaltă *cultură teologică* din veacul al IV-lea—VI-lea exprimată prin Sinoadele I, II, III şi IV Ecumenice.

Oraşul are peste 2.500 ani şi a fost pîrjolit de incendii în nenumărate rînduri, distrus de cutremure, devastat de cotropitori şi renăscut de fiecare dată (se cunosc mai mult de 30 de restaurări). Atrag atenţia în primul rînd ruinele zidurilor cetăţii bizantine, care aveau aproximativ 20 de km. S-au păstrat cîteva din porţile oraşului Constantinopol (prin cea numită Top-Kapî, Poarta Tunurilor, au intrat turcii în Constantinopol în noaptea de 29 mai 1453).

Tot aici la Top-Kapî există un muzeu-palat al sultanilor unde se găsesc obiecte şi odoare româneşti. Astfel, în *Sala armelor* (Silâh müzesi) se găsesc 3 săbii brîncovenesti, confecţionate în Damasc. Pe una sînt inscripţii şi încrustaţii de aur; se crede că a fost purtată de Brîncoveanu în martie 1714 în clipa arestării sale. În aceeaşi sală se mai găsesc şi alte săbii de provenienţă moldovenească din timpul lui Ştefan cel Mare, se recunosc după stema Moldovei (A se vedea pe larg Carol Roman, *ap. cit.*, cap. «Odoare româneşti la Top-Kapî», p. 31). Curînd s-a descoperit şi un *Religvar* de la Neagoe Basarab, care se află tot în muzeul de la Top-Kapî (vezi Mihail Guboglu, *Documentele despre români în arhivele din Istanbul*, în «Magazin Istoric» I (1967), nr. 7, p. 59—61).

Autorii insistă asupra *catedralei Sfînta Sofia*, monument strălucit al arhitecturii bizantine, ridicată la începutul secolului al VI-lea d. Hr. de împăratul Justinian şi «transformată de otomani în moschee după căderea Constantinopolului» (după proclamarea republicii a devenit muzeu). Importanţa ei pentru lumea creştină este cunoscută. Pe una dintre coloanele catedralei, la mai bine de 6 m înălţime, se văd urmele roşii ale unei mîini. Se spune că aceasta este amprenta palmei lui Mohamed al II-lea, cuceritorul Imperiului bizantin, care a intrat călare în biserică, călcînd peste cadavrele soldaţilor turci şi bizantini. «Calul speriat, s-a ridicat în picioare, iar sultanul, ca să nu cadă de pe cal, s-a sprijinit cu mîinile lui însingerate de coloană» (p. 112).

În faţa catedralei Sfînta Sofia se înalţă, suplă şi odihnitoare prin simplitatea liniilor, moscheea sultanului Ahmed, sau «Moscheea albastră», cum i se mai spune. Interiorul este decorat cu plăci mici albastre, iar soarele pătrunde prin 260 ferestre. Edificiul datează din 1616 fiind străjuit de 6 minarete. În afara ei se mai află «Moscheea porumbeilor» ş.a. (Astăzi în Istanbul se numără peste trei sute de geamii, iar în secolul trecut numărul acestora depăşea nouă sute) (p. 113). Cea mai frumoasă moschee din Turcia este cea a lui Suleiman Magnificul, aşezată pe o colină de pe care se poate cuprinde cu privirea tot Cornul de Aur. Ea este opera marelui arhitect turc Sinan, «considerat pe drept cuvînt un Michelangelo al Turciei» (p. 114). Sînt multe alte comori de artă şi arhitectură în Istanbul (p. 107—115).

Oraşul Istanbul prezintă o importantă viaţă economică şi ocupă un loc de frunte în cultura şi literatura Turciei. Mai sînt şi alte oraşe pe teritoriul actual al Turciei

(Smirna — orașul unde s-a născut Homer —, Izmir — Pergam — Bergama) importante, atât în trecut cât și astăzi.

Efesul, capitala Ioniei, oraș împodobit de renumitul templu al Dianei — una din cele șapte minuni ale lumii — a avut o importanță covârșitoare pentru istoria creștinismului primar (Fapte XIX, 21—41). În ultimul timp, arheologii au dezgropat în parte, *Ruinele teatrului de la Efes* (p. 32—33). Orașul a fost distrus în anul 262 de către goți, în urma unei puternice epidemii de malarie a fost părăsit, devenind un oraș mort (p. 120); tot aci se află *Templul zeiței Diana* (Arhit. Georgeta și Traian Chițulescu, *Șapte monumente celebre ale arhitecturii antice*, «*Cele șapte minuni*», Editura tehnică, București, 1965, p. 103—130 și *Mausoleul din Halicarnas*, p. 131—148).

Orînduirea de stat, partidele politice și organizațiile de masă constituie capitolul cărții care înfățișează fresca socială și politică a Turciei din secolul al XX-lea, unde strălucește mai cu seamă figura lui Atatürk (p. 126—136). Sint expuse apoi probleme legate de economie, comerț și dezvoltarea agriculturii; probleme în legătură cu lichidarea obscurantismului, misticismului bolnăvicios, lupta împotriva ignoranței, etc. (p. 126—178).

Cultura, un alt capitol important al cărții, reliefează promovarea valorilor spirituale ale poporului turc. În vechea Turcie existau două tipuri de școli: medrese sau școli religioase și școlile obișnuite laice. În școlile religioase și alte cursuri teologice, elevii parcurgeau învățămîntul elementar, mediu și chiar pe cel superior. Cursurile acestor școli nu aveau o durată precisă și ele aveau drept scop pregătirea clerului musulman și a judecătorilor religioși (Kadi). Numai în a doua jumătate a secolului al XIX-lea își fac apariția școlile laice, care pregăteau funcționari pentru aparatul de stat. În 1924 biserica a fost separată de stat, iar constituția turcă, prin art. 77, institua învățămîntul elementar obligatoriu și fără plată pentru copiii care au atins vârsta de 7 ani. În Turcia sint astăzi aproximativ 400 biblioteci, iar arheologia a luat o dezvoltare uimitoare.

Muzica (populară, religioasă și cultă) este deosebit de prețuită, iar literatura muzicală turcă are mai mult de o mie de ani și este inspirată mult de miturile și basmele Orientului și din Coran (p. 179—219).

Domnitorul român Dimitrie Cantemir, care a scris de fapt și *Istoria Imperiului Otoman*, s-a ocupat îndeaproape de muzica turcă. *Lui îi revine meritul de a fi introdus notele și scrierea muzicală modernă în istoria muzicii turce* (subl. n.). Tot Dimitrie Cantemir, care a trăit multă vreme la Istanbul, a publicat și *prima culegere de melodii populare turcești* (subl. n.) (p. 189).

Capitolul ultim, *Cea de a doua Republică Turcă*, prezintă succedarea guvernelor și politica de liniște în Balcani, și pacea lumii care preocupă pe oamenii luminați ai Turciei moderne, deși poporul turc, fără voia lui, este angajat în diferite pregătiri militare străine (p. 220—237).

În Turcia sporește tot mai mult curentul de opinie în favoarea politicii de dezvoltare a relațiilor de colaborare cu toate statele, de conviețuire pașnică cu țările socialiste (p. 238).

Cartea se încheie cu o bogată *Bibliografie* în legătură cu problemele tratate în cuprins, ceea ce-i mărește importanța documentară (p. 239—243).

MANUSCRISELE, CĂRȚILE, COMUNICĂRILE OFICIALE ALE EPARHIILOR, REVISTELE PERIODICE, ABONAMENTELE ȘI ORICE FEL DE CORESPONDENȚĂ PRIVITOARE LA REVISTĂ, SE TRIMIT PE ADRESA : EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ, INTRAREA PATRIARHIEI Nr. 9, RAIONUL N. BĂLCESCU, BUCUREȘTI, CU MENȚIUNEA : PENTRU «BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ» — BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

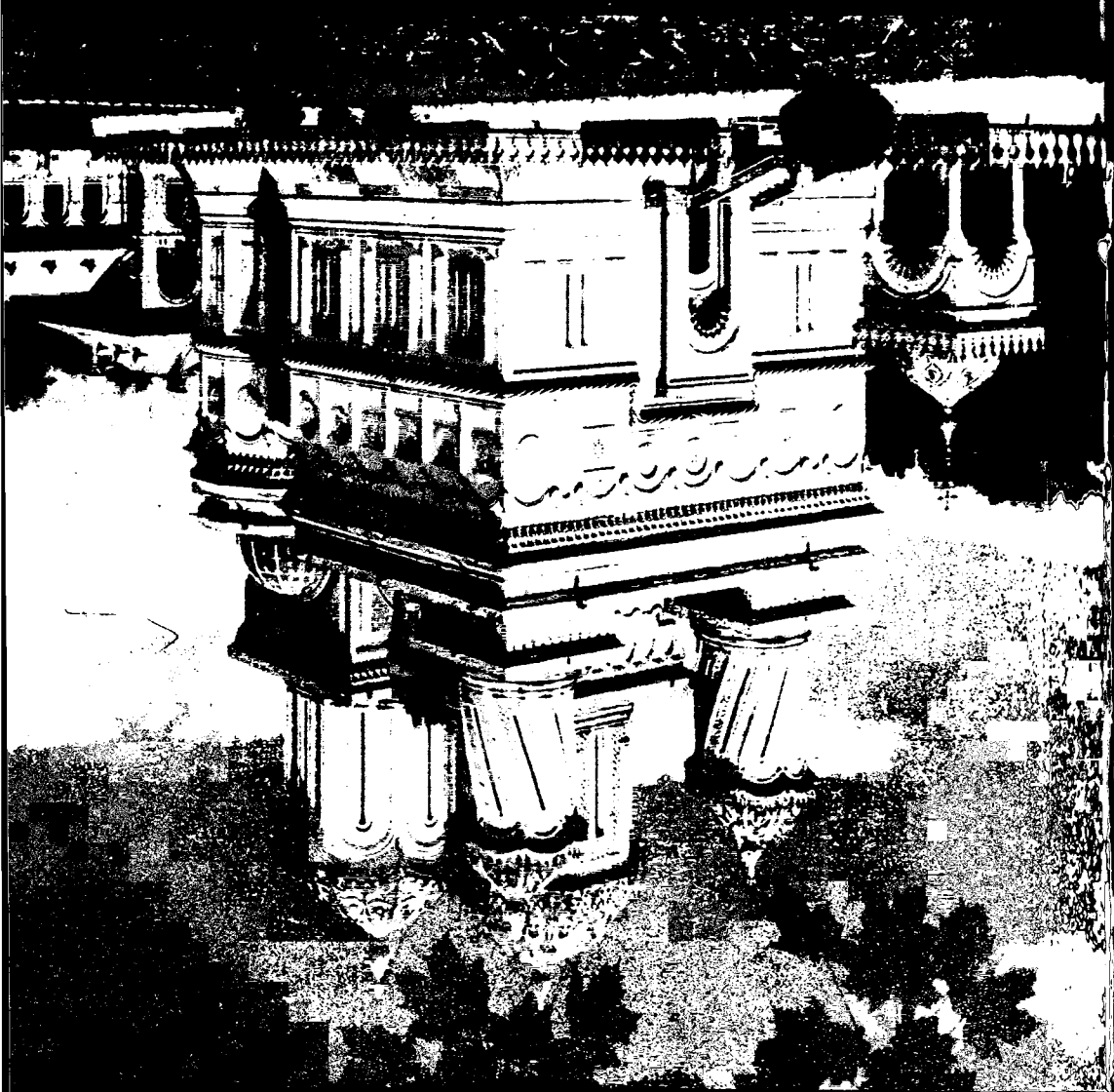
IN DORINȚA DE A ÎMBUNĂȚĂȚI NEÎNCETAT EXECUȚIA TEHNICĂ A TIPĂRITURILOR SALE, EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ROAGĂ PE PP. CC. PREOȚI ȘI PE TOȚI CEILALȚI ABONAȚI AI REVISTELOR SFINTEI PATRIARHII SĂ RESTITUIE TIPOGRAFIEI INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ, BUCUREȘTI, INTRAREA PATRIARHIEI Nr. 6, RAIONUL N. BĂLCESCU, TOATE EXEMPLARELE DE CĂRȚI ȘI REVISTE CU DEFECT PENTRU A LI SE TRIMITE ALTELE BUNE ÎN SCHIMB

TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ PRIMEȘTE — CU ÎMPLINIREA FORMELOR LEGALE — COMENZI DE IMPRIMATE (ANUNȚURI, STATE DE SALARII, FORMULARE, CĂRȚI DE VIZITA, INVITAȚII ETC.) ȘI STĂ LA DISPOZIȚIA PAROHILOR ȘI PP. CC. PREOȚI PENTRU LUCRĂRI DE LEGĂTORIE DE TOT FELUL (LEGAT ÎN PÎNZĂ, PIELE, METAL, CATIFEA ETC.).

ANUL LXXXV Nr. 11-12
NOIEMBRIE - DECEMBRIE 1967
EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ORTODOXĂ ROMÂNĂ
BISERICA

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

COMITETUL DE REDACTIE

PREȘEDINTE:

Prea Fericitul Părinte
JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

MEMBRI:

- P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU, - Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor
P. C. Arhim. IRINEU CRĂCIUNAȘ, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Iașilor
P. C. Prot. TRAIAN BELAȘCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Sibiului
P. C. Pr. Dr. GH. COTOȘMAN, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Timișoarei

REDACTOR RESPONSABIL:

P. C. Pr. I. GAGIU, Directorul Administrației Patriarhale

COLABORATORI

Inalt Prea Sfinții Mitropoliți, Prea Sfinții Episcopi,
Profesorii Institutelor teologice, Seminariilor teologice
și Școlilor de cântăreți bisericești;
Prea Cucernicii Consilieri administrativi patriarhali și eparhiali,
protopopii, preoții, candidații la titlul de doctor în teologie etc.

MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE RESTITUIE. COLABORATORII SINT RUGAȚI SĂ-ȘI PĂSTREZE COPIILE DE PE MANUSCRISELE PE CARE LE TRIMIT REDACȚIEI REVISTEI «BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ».

BISERICA
ORTODOXĂ
ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL
AL
PATRIARHIEI ROMÂNE

ANUL LXXXV
Nr. 11-12
NOIEMBRIE - DECEMBRIE
1967

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

La a X

Pastor

Scriso

Schta

Schtm

Teleg

Vitla

Vitla

Vitla

Acth

Crom

Din

Pers

COPERTA: Biserica din comuna Valea Danului, județul Argeș

C U P R I N S U L

ANIVERSĂRI

<i>X-a aniversare a Republicii</i>	1077
--	------

PASTORALE, SCRISORI IRENICE

<i>Carte trimisă de Prea Fericitul Patriarh Justinian clerului și credincioșilor, cu prilejul sfințelor sărbători ale Nașterii Domnului, 1967</i>	1081
<i>Carte irenică trimisă de Prea Fericitul Patriarh Justinian tuturor pătriturhilor și întăstătorilor de Biserici creștine cu prilejul sfințelor sărbători ale Nașterii Domnului, 1967</i>	1086

VIAȚA BISERICESCĂ

<i>Carte de telegrame între Prea Fericitul Patriarh Justinian și Majestatea Sa Imperială Haile Selassie I, împăratul Etiopiei</i>	1088
<i>Carte de telegrame între Prea Fericitul Patriarh Justinian și Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia</i>	1090
<i>Carte de felicitare trimisă de Prea Fericitul Patriarh Justinian Domnului Acad. Prof. Petre Constantinescu-Iași</i>	1091
<i>Carte de felicitare trimisă de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian în Eparhia Aradului</i>	1092
<i>Carte de felicitare trimisă de Eminenței Sale Cardinalului Francisc König, Arhiepiscop al Vienei și Primat al Bisericii Romano-Catolice din Austria</i>	1129
<i>Carte de felicitare trimisă de la Patriarhia Română a Rev. Bernard J. Tidball, secretar pentru Europa și America Latină al Societății Biblice Britanice</i>	1143
<i>Carte de felicitare trimisă de către Sfânta Biserică Ortodoxă Română în cadrul întrunirilor intercreștine</i>	1146
<i>Carte de felicitare trimisă de către Sfânta Biserică Ortodoxă Română în cadrul întrunirilor intercreștine</i>	1149
<i>Carte de felicitare trimisă de către Sfânta Biserică Ortodoxă Română în cadrul întrunirilor intercreștine</i>	1150

PE PĂMÎNT PACE

<i>Carte de colaborare între toate forțele iubitoare de pace pentru încetarea războiului din Vietnam și pentru pacea lumii;—Sesiunea de la Lenîngrad a Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii; «Caută pacea și urmează-o»</i>	1177
---	------

INDRUMĂRI PASTORALE

- In legătură cu problema incinerării*, de Pr. Prof. VLADIMIR PRELIPCEAN 1189
Cultul divin și pastorația creștină, factori de promovare a vieții religioase în Ortodoxie, de Pr. Prof. SPIRIDON CÂNDEA 1194

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

- Biserica de la Deagul de sus-Argeș*, de Pr. ILIE GH. DIACONESCU . . . 1210
Odoare sfinte și cărți vechi din biserica parohială Bunești-Argeș, de Pr. NIC. IANCU 1214
Aspecte ale activității de tipărire și răspândire a cărților bisericești românești în Transilvania, Muntenia și Moldova în secolul al XVIII-lea, de Doctorand D. CORAVU 1218
Despre vechile icoane românești pe sticlă și tematica lor, de A. BIDIAN . . 1229
Din odoarele de artă de la Dragomirna, de G. POPESCU-VÎLCEA 1240

DOCUMENTARE

- Arhitectura bisericească apuseană*, de Pr. Prof. P. VINTILESCU 1255

RECENZII

- Compozitorul Gh. Cucu*, de P. I. DAVID 1283
Paul Constantinescu. Viața și opera, de Conf. N. LUNGU 1289
Pentru un Catalog al incunabilelor din România, de C. B. 1294

*

- Profesor Th. Simenschy la 75 de ani*, de Diac. Prof. EMILIAN VASILESCU 1297

PARTEA OFICIALĂ

- Lucrările Sfintului Sinod în sesiunea ordinară a anului 1967* 1299
Lucrările Adunării Naționale Bisericești în sesiunea anuală, 1967 1309
Modificarea unor articole din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române 1319
Modificarea unor articole din Regulamentul pentru determinarea atribuțiilor Patriarhului și pentru alegerea și funcționarea organelor centrale deliberative, administrative și executive din parohiile, protopopiatele și eparhiile din Patriarhia Română 1323

LA A XX-A ANIVERSARE A REPUBLICII

Sărbătorirea împlinirii a douăzeci de ani de la proclamarea Republicii ca formă statală în patria noastră găsește Republica Socialistă România angajată într-o intensă activitate de construcție pașnică a socialismului și dedicată cu sinceritate acțiunii, susținute de popoarele iubitoare de pace, și de sprijinire a cauzei destinderii internaționale, a înțelegerii și cooperării multilaterale între toate statele, pe baza respectării cu strictețe a dreptului fiecărui popor de a-și hotărî singur soarta și de a-și organiza viața conform voinței și aspirațiilor sale.

Această poziție în politica internă și externă a Republicii Socialiste România constituie o doctrină politică ancorată real și adânc în tradițiile istoriei noastre naționale și în concepția politică progresistă românească. Într-adevăr, pe toate treptele dezvoltării sale ca neam și în toate etapele istorice de organizare a vieții statale, concepția despre lume și viață a poporului român s-a dovedit a fi caracterizată printr-o viguroasă afirmare a dragostei și a voinței sale de libertate, a idealurilor sale de independență, a dorinței sale de pace și de bună și statornică înțelegere cu toate popoarele, ca o condiție a posibilității de permanentă dezvoltare și organizare a vieții sociale a întregului popor.

De-a lungul istoriei poporului român au existat numeroși voievozi și domnitori care au dat dovadă de sentimente cu adevărat patriotice, luptând pentru închegarea și pentru apărarea ființei naționale a poporului nostru; au existat, de asemenea, numeroși democrați și revoluționari care au sintetizat aspirațiile poporului român spre o formă de stat național-democratică, luptând pentru crearea Republicii Române.

«Voim o Republică Română, și o s-o dobîndim...», scria C. A. Rosetti. Iar Nicolae Bălcescu socotea «Republica democratică» forma ideală de stat: pentru că republica («vorbă veche care va să zică lucru al tuturor»)

INDRUMĂRI PASTORALE

- In legătură cu problema incinerării*, de Pr. Prof. VLADIMIR PRELIPCEAN 1189
Cultul divin și pastorația creștină, factori de promovare a vieții religioase în Ortodoxie, de Pr. Prof. SPIRIDON CÂNDEA 1194

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

- Biserica de la Deagul de sus-Argeș*, de Pr. ILIE GH. DIACONESCU . . . 1210
Odoare sfinte și cărți vechi din biserica parohială Bunești-Argeș, de Pr. NIC. IANCU 1214
Aspecte ale activității de tipărire și răspindire a cărților bisericești românești în Transilvania, Muntenia și Moldova în secolul al XVIII-lea, de Doctorand D. CORAVU 1218
Despre vechile icoane românești pe sticlă și tematica lor, de A. BIDIAN . 1229
Din odoarele de artă de la Dragomirna, de G. POPESCU-VÎLCEA 1240

DOCUMENTARE

- Arhitectura bisericească apuseană*, de Pr. Prof. P. VINTILESCU 1255

RECENZII

- Compozitorul Gh. Cucu*, de P. I. DAVID 1283
Paul Constantinescu. Viața și opera, de Conf. N. LUNGU 1289
Pentru un Catalog al incunabilelor din România, de C. B. 1294

*

- Profesor Th. Simenschy la 75 de ani*, de Diac. Prof. EMILIAN VASILESCU 1297

PARTEA OFICIALĂ

- Lucrările Sfântului Sinod în sesiunea ordinară a anului 1967* 1299
Lucrările Adunării Naționale Bisericești în sesiunea anuală, 1967 1309
Modificarea unor articole din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române 1319
Modificarea unor articole din Regulamentul pentru determinarea atribuțiilor Patriarhului și pentru alegerea și funcționarea organelor centrale deliberative, administrative și executive din parohiile, protopopiatele și eparhiile din Patriarhia Română 1323

LA A XX-A ANIVERSARE A REPUBLICII

Sărbătorirea împlinirii a douăzeci de ani de la proclamarea Republicii ca formă statală în patria noastră găsește Republica Socialistă România angajată într-o intensă activitate de construcție pașnică a socialismului și dedicată cu sinceritate acțiunii, susținute de popoarele iubitoare de pace, de sprijinire a cauzei destinderii internaționale, a înțelegerii și cooperării multilaterale între toate statele, pe baza respectării cu strictețe a dreptului fiecărui popor de a-și hotărî singur soarta și de a-și organiza viața conform voinței și aspirațiilor sale.

Această poziție în politica internă și externă a Republicii Socialiste România constituie o doctrină politică ancorată real și adânc în tradițiile istoriei noastre naționale și în concepția politică progresistă românească. Într-adevăr, pe toate treptele dezvoltării sale ca neam și în toate etapele istorice de organizare a vieții statale, concepția despre lume și viață a poporului român s-a dovedit a fi caracterizată printr-o viguroasă afirmare a dragostei și a voinței sale de libertate, a idealurilor sale de independență, a dorinței sale de pace și de bună și statornică înțelegere cu toate popoarele, ca o condiție a posibilității de permanentă dezvoltare și organizare a vieții sociale a întregului popor.

De-a lungul istoriei poporului român au existat numeroși voievozi și domnitori care au dat dovadă de sentimente cu adevărat patriotice, luptând pentru închegarea și pentru apărarea ființei naționale a poporului nostru; au existat, de asemenea, numeroși democrați și revoluționari care au sintetizat aspirațiile poporului român spre o formă de stat național-democratică, luptând pentru crearea Republicii Române.

«Voim o Republică Română, și o s-o dobîndim...», scria C. A. Rosetti. Iar Nicolae Bălcescu socotea «Republica democratică» forma ideală de stat: pentru că republica («vorbă veche care va să zică lucru al tuturor»)

democratică (vorbă veche care va să zică puterea aparține poporului) «este un stat în care oamenii adunați îngrijesc ei înșiși de soarta lor, fără a-și pune stăpîni pe cap, avînd în lucrarea lor drept regulă dreptatea și drept țintă frăția». Împotriva acestor aspirații autentice ale poporului spre forma de stat democratică-republicană, păturile conducătoare ale poporului român au dat statului modern român forma monarhică, aducînd în fruntea statului o dinastie străină de țară și de interesele naționale, cu care s-au asociat în exploatarea poporului.

Abia după insurecția armată de la 23 August 1944 și după instalarea la conducerea țării a primului guvern democrat în martie 1945, a devenit cu putință lupta organizată pentru «răsturnarea monarhiei, care constituia o piedică în calea progresului social». Iar «proclamarea Republicii Populare Române, la 30 Decembrie 1947, a însemnat începutul puterii democrat-populare, trecerea României într-o etapă a dezvoltării sociale — etapa revoluției socialiste». Astfel, prin proclamarea Republicii, a fost instaurat în istoria poporului român primul stat cu adevărat democratic, pentru că republica este singura formă statală care îngăduie participarea directă a poporului la organizarea efortului colectiv pentru rezolvarea tuturor problemelor care angajează existența și interesele sale. Iar faptul că, prin orînduirea sa republicană-democratică, statul atrage în chip larg straturile întregului popor la conducerea treburilor obștești, dă poporului român încredere în forțele sale proprii și-l face conștient că istoria sa contemporană este într-adevăr opera maselor, opera întregului popor.

Cei douăzeci de ani care s-au scurs de la proclamarea republicii constituie un permanent și avîntat mers înainte al poporului român în acțiunea de construire a noii societăți socialiste. Intemeiată pe înfăptuirea naționalizării principalelor mijloace de producție și pe dezvoltarea planificată a economiei naționale, activitatea statului republican român — ca formă de organizare a efortului colectiv pentru asigurarea mai-bunei-stări, pentru apărarea existenței fizice și spirituale a poporului — a reușit, în douăzeci de ani de existență, să creeze o realitate românească din industria multilaterală, sprijinită pe o puternică bază de energie electrică; să înfăptuiască procesul de urbanizare concretizat în apariția unor noi orașe și în dezvoltarea masivă a orașelor vechi; să apropie satul de nivelul urban de viață printr-o largă acțiune de sistematizare și modernizare, care permite pătrunderea rapidă a elementelor de civilizație modernă în sat; să asigure ridicarea permanentă a standardului de viață al populației prin sporirea sistematică a cheltuielilor pentru acțiuni social-culturale, prin îmbunătățirea sistemului de salarizare a muncii și a sistemului de pensii; să înfăptuiască relații internaționale bilaterale cu un număr din ce în ce mai mare de state de pe toate continentele, ceea ce asigură schimbul rezultatelor producției materiale și spirituale ale poporului nostru cu cele ale altor popoare, în cadrul unui circuit internațional neîntrerupt, în scopul dezvoltării sociale și economice proprii, al cunoașterii și al întăririi încrederii reciproce, și al cooperării internaționale. Într-o asemenea activitate este axată pe necesitatea ca în unitatea de existență a omului,

fiecare popor, mare sau mic, afirmându-și ființa și personalitatea sa, să devină un factor activ în lupta pentru statornicirea păcii în toată lumea și pentru așezarea raporturilor internaționale pe o bază de corectitudine și legalitate.

După douăzeci de ani de la proclamarea Republicii, țara noastră a atins o treaptă de progres și de civilizație și ocupă un loc demn în marea familie a națiunilor, la care nu putea ajunge decât prin organizarea statului sub forma republicană, în care puterea aparține, ca principiu, nu unuia (ca în statul monarhic absolutist), nici câtorva aleși (ca în statul oligarhic-plutocratic), ci tuturor.

*

Statul republican-democratic, apreciind trăirea religioasă ca o problemă de conștiință, a lăsat, în baza libertății de conștiință, organizarea vieții religioase la dispoziția credincioșilor fiecăruia dintre cultele religioase existente pe teritoriul său, deoarece în societatea secularizată contemporană au devenit evidente caracterele negative ale concepției despre statul creștin, concepție legată de așa-numita «epocă a lui Constantin cel Mare».

Această formă de raporturi între Stat și Biserică corespunde întru totul concepției ortodoxe despre Bisericile Ortodoxe Naționale, după care Bisericile nu sînt peste state, nici Biserici de Stat, ci sînt împreună cu Statul.

Cînd poporul român — ca și alte popoare din răsăritul Europei a ajuns, după încetarea migrației popoarelor, să-și organizeze viața statală, viața lui religioasă constituia de multă vreme un singur tot cu viața și aspirațiile lui naționale. Preoțimea nu se deosebea nici prin port, nici prin fel de a fi, nici prin muncă, de restul poporului, neavînd nici drepturi, nici privilegii care să facă din ea o clasă. De aceea ierarhii, clerul și credincioșii ortodocși români au avut totdeauna față de stat aceeași atitudine pe care a avut-o poporul însuși față de stat: supunîndu-se și urmînd statul în toate acțiunile care urmăreau satisfacerea intereselor poporului, cri încetînd de a mai sprijini statul și luptînd împreună cu poporul împotriva statului atunci cînd acesta ajunsese să lucreze împotriva intereselor materiale ale poporului și să primejduiască existența fizică și spirituală a neamului.

În forma de republică-democratică în societatea secularizată, Biserica creștină nu mai este încătușată în nici un fel de lanțurile oservirii față de stat și de puterea lumească, avînd posibilitatea să înlătore permanentele certuri interconfesionale din trecut și să desfășoare acțiuni creștine care, depășind limitele Bisericii, se interpenetrează cu acțiunile întreprinse de întregul popor în baza concepției despre individ și societate. De aci decurge participarea creștinilor la dezvoltarea democratică a societății, colaborarea lor la desăvîrșirea armonică a individului și la întărirea legăturilor lui cu societatea, ca și participarea lui la lupta pentru libertatea și independența tuturor oamenilor și a tuturor popoarelor de pe pămînt.

*

Pentru toate acestea, conștiință că ea ocupă, în sinul poporului român și în cadrul Republicii Socialiste România, locul ce i se cuvine ca Biserica națională, Biserica Ortodoxă Română este mândră să constate că în obținerea rezultatelor dezvoltării socialiste din țara noastră, după douăzeci de ani de la proclamarea Republicii, se află depusă și contribuția ei. Într-adevăr, prezentă ca parte componentă a organismului social în dezvoltarea întregului mediu social, Biserica Ortodoxă Română recunoaște, din punct de vedere creștin, valoarea morală a principiilor care se află la baza activității societății socialiste române: libertatea, egalitatea, frățietatea, pacea între popoare, independența națiunilor în condiții de coexistență pașnică, legătura individului cu societatea, modestia personală și autodăruirea, dragostea jertfelnică față de patrie și față de popor, puritatea raporturilor familiare, munca pentru binele comun.

*

Cu prilejul împlinirii a douăzeci de ani de la proclamarea Republicii și în întâmpinarea Anului nou, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a trimis Domnului Nicolae Ceaușescu, Președintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, Domnului Ion Gheorghe Maurer, Președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste România și Domnului Profesor Dumitru Dogaru, Secretarul general al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri, telegrame de felicitare, în care se spune că: «Recunoscători Conducătorilor săi pentru dăruirea lor totală în servirea Patriei; mândri de progresele realizate de poporul român în cei 20 de ani de la proclamarea Republicii și plini de încredere în destinul său nepieritor, Ierarhii, slujitorii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, din toată inima urează Republicii noastre înălțare și înflorire continuă, spre a asigura fericirea tuturor fiilor săi, spre a se bucura de prietenia și cinstirea tuturor țărilor lumii, încredințând pe Conducătorii Republicii Socialiste România că vor continua să muncească cu devotament și să lupte cu abnegație împreună cu întregul popor român pentru împlinirea tuturor telurilor pe care urmărește să le înfăptuiască Republica Socialistă România pentru asigurarea mai-bunăstării poporului, pentru apărarea ființei fizice și spirituale a întregii noastre colectivități naționale și pentru pacea și progresul social al tuturor popoarelor lumii».

PASTORALE SCRISORI IRENICE

PASTORALA

TRIMISĂ CLERULUI ȘI CREDINCIOȘILOR DE PREA FERICITUL
Patriarh Justinian cu prilejul Sfințelor Sărbători
ALE NAȘTERII DOMNULUI DIN 1967

Potrivit tradiției, după care ocîrmuitorii Bisericilor creștine trimit cuvînt de îndrumare păstoriiților lor la marile praznice de peste an, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a adresat clerului și credincioșilor din Arhiepiscopia Bucureștilor, cu prilejul Sfințelor sărbători ale Nașterii Domnului din anul 1967, următoarea scrisoare pastorală, cu învățături și povățuiri duhovnicești și cu tradiționalele urări de Anul nou :

*«Slavă întru cei de sus, lui Dumnezeu,
Pe pămînt pace,
Între oameni bunăvoire» (Luca II, 14).*

Iubiții mei fii sufletești,

Prăznuim și anul acesta ziua sfîntă a Nașterii Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, zi mare și binecuvîntată, sărbătorită luminat de toată creștinătatea.

În cinstea Pruncului născut în ieslea vitelor, în toate bisericile creștine, se fac auzite astăzi graiurile îngerești cîntate odinioară deasupra staulului de la Betleem: «Slavă întru cei de sus, lui Dumnezeu, pe pămînt pace, între oameni bunăvoire» (Luca II, 14). Din vremurile cele mai îndepărtate, aceste graiuri îngerești au hrănit sufletele oamenilor de pretutîndeni cu merindea curată a unor sfînte nădejdi de aducere a

lumii pe temelii de iubire și pace, de frăție și întraajutorare. Multe mînți luate, dintre cele care s-au aflat la cîrma Bisericii lui Hristos, ca mari dascăli și ierarhi, au zăbovit asupra înțelesului acestor înțelegeri graiuri și au trudit, în decursul veacurilor, pentru întruparea lor în realități de viață.

Dar priveliștea în care se înfățișează astăzi lumea nu poate bucura inima unui creștin. Nu este pace pe pămînt, nu este bunăvoință între oameni! Lumea n-a fost încă readusă pe temelii de iubire și dreptate, de frăție și întraajutorare.

Nici priveliștea în care se înfățișează astăzi creștinătatea nu poate bucura inima unui adevărat creștin. Creștinătatea este împărțită, de multe veacuri, ca învățătură, ca mod de închinare și de organizare, — fapt care, de bună seamă, face să sîngereze inima Mîntuitorului Hristos pentru nesocotirea uneia din cele mai cutremurătoare rugăciuni ale Sale, în care a zis: «Mă rog ca toți să fie una, precum Tu, Tată, ești în Mine și Eu în Tine; așa și ei să fie una în Noi, astfel ca lumea să creadă că Tu M-ai trimis» (Ioan XVII, 21).

Iubiții mei fii duhovnicești,

Fiul lui Dumnezeu, Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, a mărturisit El însuși despre scopul venirii Sale pe pămînt, cînd a zis: «Dumnezeu n-a trimis pe Fiul Său în lume ca să judece lumea, ci ca lumea să fie mîntuită prin El» (Ioan III, 17).

Trimiterea în lume a Fiului lui Dumnezeu trebuie înțeleasă deci ca fiind dovada cea mai grăitoare a iubirii lui Dumnezeu pentru lumea pe care El a creat-o, după cuvîntul Scripturii care zice: «Atît de mult a iubit Dumnezeu lumea, că a dat pe Fiul Său Unul-Născut, pentru ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică» (Ioan III, 16). Același lucru îl arată și Sfîntul Apostol și Evanghelist Ioan — apostolul iubirii — cînd mărturisește: «Iubirea lui Dumnezeu față de noi s-a arătat prin aceea că Dumnezeu a trimis în lume pe Unicul Său Fiu, ca noi să trăim prin El. Și dragostea stă nu în faptul că noi am iubit pe Dumnezeu, ci în aceea că El ne-a iubit pe noi și a trimis pe Fiul Său ca jertfă de ispășire pentru păcatele noastre» (I Ioan IV, 9—10).

Din toate aceste dumnezeiești cuvinte, se desprind limpede, pentru cugetele noastre, două adevăruri de credință. Întîiul: Iisus Hristos a venit în lume pentru mîntuirea noastră, ca întru chipare a iubirii lui Dumnezeu pentru lume. Al doilea: iubirea creștină înseamnă jertfă, dăruire pentru mai-binele semenilor noștri, după pilda Mîntuitorului Hristos, Care s-a aflat între oameni nu ca stăpîn și cîrmuitor, ci ca slujitor al tuturor (Luca XXII, 27). Numai înțeleasă astfel iubirea poate fi așezată ca temelie a vieții sociale, și numai trăită astfel ea poate fi izvor al păcii și bunei-înțelegeri între oameni.

Mai mult ca altădată, în cugetele oamenilor de astăzi și-a făcut loc încredințarea despre unitatea lumii. Oamenii timpului nostru trăiesc cu convingerea că lumea își are o obîrșie unică, astfel că — oriunde s-ar

afla sub soare, oricare le-ar fi trăsăturile feței și oricare le-ar fi graiul prin care își exprimă gândurile și simțămintele — oamenii de pe tot întinsul pământului alcătuiesc o singură și mare familie, a cărei dănuire în istorie și a cărei propășire materială și spirituală nu pot fi împlinite fără pace și bună-înțelegere.

Dar pacea și buna-înțelegere între oameni nu vor fi cu putință, dacă inima omenească nu va fi cuprinsă de focul iubirii. Mîntuitorul Hristos a făcut din virtutea iubirii temelie învățaturii Sale, piatra de încercare a credincioșiei celor ce vor vrea să se arate în lume ca ucenici ai Săi zicînd: «Vă dau o poruncă nouă: să vă iubiți unii pe alții! Cum v-am iubit Eu, așa să vă iubiți și voi unii pe alții. Prin aceasta vor cunoaște toți că sînteți ucenicii Mei, dacă veți avea dragoste unii pentru alții» (Ioan XIII, 34—35).

Dacă deci în cugetele oamenilor de astăzi și-a făcut tot mai mult loc încredințarea despre unitatea lumii, ca urmare a convingerii lor despre obîrșia unică a lumii, oamenii de pretutindeni sînt dator să înțeleagă că singura cale prin care pot sluji închegarea lumii ca unitate reală este iubirea aproapelui, iubirea curată și fără rezerve a oricărui om, o iubire «nu numai cu vorba, ci cu fapta și cu adevărul», cum spune Scriptura (I Ioan III, 18).

În lume, secole de-a rîndul, oamenii și-au clădit viața luptîndu-se unii cu alții, forța constituind pentru acele timpuri suprema lege. Au făcut același lucru, pretutindeni, noroadele pământului, împinse să se nimicească unele pe altele de către cirmuitori însetați de patima de a subjuuga și jefui, — așezînd la temelie viața socială, ca suprema lege dreptul celui mai tare.

Cunoaștem numai în parte urmările nefericite ce au decurs de acoper pentru întreaga lume, suferințele pe care au trebuit să le îndure oamenii, prefacerea în scrum și cenușă a unor valori materiale și spirituale plătuite de-a lungul istoriei, piedicile ridicare în calea mersului înainte al lumii, într-un cuvînt tot ceea ce domnia nedreptății a putut pricinui neamului omenesc.

Dar cunoaștem bine că toate acestea au fost cu putință numai pentru că din lume a lipsit iubirea omului pentru semenii săi, iubire «care este îndelung-răbdătoare, este plină de bunătate, nu caută folosul său, nu se bucură de nelegiuire, ci se bucură de adevăr» (I Corinteni XIII, 4—6).

Iubiții mei fii duhovnicești.

Privită pe latura ei morală, viața lumii creștine de astăzi, în cea mai mare parte a ei, ni se înfățișează însă mult mai frumoasă, cu înțocmiri sociale mai drepte, cu legi care ocrotesc ființa umană, muncă și agonisita ei. În viața sufletească a omenirii creștine s-au petrecut schimbări adînci. Oamenii nu se mai privesc astăzi cu aceeași ochi de altădată, ochi înveninați de ură; dreptul celui mai tare nu mai este socotit nicăieri ca suprema lege; copilul, femeia și bătrînii au dobîndit unele drepturi și prețuire.

lumii pe temelii de iubire și pace, de frăție și întraajutorare. Multe mînți luminate, dintre cele care s-au aflat la cîrma Bisericii lui Hristos, ca mari dascăli și ierarhi, au zăbovit asupra înțelesului acestor îngerești graiuri și au trudit, în decursul veacurilor, pentru întruparea lor în realități de viață.

Dar priveliștea în care se înfățișează astăzi lumea nu poate bucura inima unui creștin. Nu este pace pe pămînt, nu este bunăvoință între oameni! Lumea n-a fost încă readusă pe temelii de iubire și dreptate, de frăție și întraajutorare.

Nici priveliștea în care se înfățișează astăzi creștinătatea nu poate bucura inima unui adevărat creștin. Creștinătatea este împărțită, de multe veacuri, ca învățătură, ca mod de închinare și de organizare, — fapt care, de bună seamă, face să singereze inima Mîntuitorului Hristos pentru nesocotirea uneia din cele mai cutremurătoare rugăciuni ale Sale, în care a zis: «Mă rog ca toți să fie una, precum Tu, Tată, ești în Mine și Eu în Tine; așa și ei să fie una în Noi, astfel ca lumea să creadă că Tu M-ai trimis» (Ioan XVII, 21).

Iubiții mei fii duhovnicești,

Fiul lui Dumnezeu, Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, a mărturisit El însuși despre scopul venirii Sale pe pămînt, cînd a zis: «Dumnezeu n-a trimis pe Fiul Său în lume ca să judece lumea, ci ca lumea să fie mîntuită prin El» (Ioan III, 17).

Trimîterea în lume a Fiului lui Dumnezeu trebuie înțeleasă deci ca fiind dovada cea mai grăitoare a iubirii lui Dumnezeu pentru lumea pe care El a creat-o, după cuvîntul Scripturii care zice: «Atît de mult a iubit Dumnezeu lumea, că a dat pe Fiul Său Unul-Născut, pentru ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică» (Ioan III, 16). Același lucru îl arată și Sfîntul Apostol și Evanghelist Ioan — apostolul iubirii — cînd mărturisește: «Iubirea lui Dumnezeu față de noi s-a arătat prin aceea că Dumnezeu a trimis în lume pe Unicul Său Fiu, ca noi să trăim prin El. Și dragostea stă nu în faptul că noi am iubit pe Dumnezeu, ci în aceea că El ne-a iubit pe noi și a trimis pe Fiul Său ca jertfă de ispășire pentru păcatele noastre» (I Ioan IV, 9—10).

Din toate aceste dumnezeiești cuvînte, se desprind limpede, pentru cugetele noastre, două adevăruri de credință. Întîiul: Iisus Hristos a venit în lume pentru mîntuirea noastră, ca întruchipare a iubirii lui Dumnezeu pentru lume. Al doilea: iubirea creștină înseamnă jertfă, dăruire pentru mai-binele semenilor noștri, după pilda Mîntuitorului Hristos, Care s-a aflat între oameni nu ca stăpîn și cîrmuitor, ci ca slujitor al tuturor (Luca XXII, 27). Numai înțeleasă astfel iubirea poate fi așezată ca temelie a vieții sociale, și numai trăită astfel ea poate fi izvor al păcii și bunei-înțelegeri între oameni.

Mai mult ca altădată, în cugetele oamenilor de astăzi și-a făcut loc încredințarea despre unitatea lumii. Oamenii timpului nostru trăiesc cu convingerea că lumea își are o obîrșie unică, astfel că — oriunde s-ar

afla sub soare, oricare le-ar fi trăsăturile feței și oricare le-ar fi graiul prin care își exprimă gândurile și simțămintele — oamenii de pe tot întinsul pământului alcătuiesc o singură și mare familie, a cărei dăinuire în istorie și a cărei propășire materială și spirituală nu pot fi împlinite fără pace și bună-înțelegere.

Dar pacea și buna-înțelegere între oameni nu vor fi cu puțință, dacă inima omenească nu va fi cuprinsă de focul iubirii. Mîntuitorul Hristos a făcut din virtutea iubirii temeliea învățaturii Sale, piatra de încercare a credincioșiei celor ce vor vrea să se arate în lume ca ucenici ai Săi, zicînd: «Vă dau o poruncă nouă: să vă iubiți unii pe alții! Cum v-am iubit Eu, așa să vă iubiți și voi unii pe alții. Prin aceasta vor cunoaște toți că sinteți ucenicii Mei, dacă veți avea dragoste unii pentru alții» (Ioan XIII, 34—35).

Dacă deci în cugetele oamenilor de astăzi și-a făcut tot mai mult loc încredințarea despre unitatea lumii, ca urmare a convingerii lor despre obîrșia unică a lumii, oamenii de pretutindeni sînt datori să înțeleagă că singura cale prin care pot sluji închegarea lumii ca unitate reală este iubirea aproapelui, iubirea curată și fără rezerve a oricărui om, o iubire «nu numai cu vorba, ci cu fapta și cu adevărul», cum spune Scriptura (I Ioan III, 18).

În lume, secole de-a rîndul, oamenii și-au clădit viața luptîndu-se unii cu alții, forța constituind pentru acele timpuri suprema lege. Au făcut același lucru, pretutindeni, noroadele pământului, împinse să se nimicească unele pe altele de către cîrmuitorii însetați de patîma de a subjugă și jefui, — așezînd la temeliea vieții sociale, ca supremă lege, dreptul celui mai tare.

Cunoaștem numai în parte urmările nefericite ce au decurs de aci pentru întreaga lume, suferințele pe care au trebuit să le îndure oamenii, prefacerea în scrum și cenușă a unor valori materiale și spirituale plătuite de-a lungul istoriei, piedicile ridicate în calea mersului înainte al lumii, într-un cuvînt tot ceea ce domnia nedreptății a putut pricinui neamului omenească.

Dar cunoaștem bine că toate acestea au fost cu puțință numai pentru că din lume a lipsit iubirea omului pentru semenii săi, iubire «care este îndelung-răbdătoare, este plină de bunătate, nu caută folosul său, nu se bucură de nelegiuire, ci se bucură de adevăr» (I Corinteni XIII, 4—6).

Iubiții mei fii duhovnicești.

Privită pe latura ei morală, viața lumii creștine de astăzi, în cea mai mare parte a ei, ni se înfățișează însă mult mai frumoasă, cu întocmiri sociale mai drepte, cu legi care ocrotesc ființa umană, munca și agonisita ei. În viața sufletească a omenirii creștine s-au petrecut schimbări adînci. Oamenii nu se mai privesc astăzi cu aceiași ochi de altădată, ochi înveninați de ură; dreptul celui mai tare nu mai este socotit nicăieri ca suprema lege; copilul, femeia și bătrînii au dobîndit unele drepturi și prețuire.

Dar cu toate aceste îmbunătățiri care s-au petrecut în viața obștească a omenirii creștine și înăuntrul sufletului omenesc, n-au fost încă întinse pînă acum punțile încrederii și ale prieteniei între toți oamenii de pe fața pămîntului. Pentru ce toate acestea? Pentru că din inima omului n-au fost smulse toate rădăcinile răului, în inima omului nu și-a făcut încă sălaş iubirea omului pentru semenii săi, — singura putere în stare să schimbe deplin adîncul sufletului omenesc și, prin el, fața întregii lumi.

Este, de bună seamă, o mare nefericire pentru noi toți că omenirea n-a ajuns încă la această culme a desăvîrșirii ei morale. Și este o mare nefericire că egoismul și ambițiile deșarte, pofta de stăpînire și de mărirea continuă încă să învrăjbească pe oameni între ei, să ridice popoarele unele împotriva altora, să secere vieți omenești și să distrugă bunuri create de multe generații.

Pildă despre ceea ce ar putea să fie lumea, dacă la temelie ei ar fi așezat aluatul iubirii, al iubirii jertfelnice care se dăruiește pentru binele altora, trebuie să dea Biseriile creștine. Este desigur un fapt îmbucurător că Biseriile creștine au început, de mai mulți ani, să caute căile care ar putea duce la mai buna lor cunoaștere reciprocă și la apropierea lor. Va fi însă greu să se găsească astfel de căi, dacă, în încercările lor de a se cunoaște și apropia, Biseriile creștine nu se vor lăsa călăuzite de chemările iubirii, ale unei curate iubiri frățești, care nu nădăjduiește nimic pentru sine, ci totul pentru mai-binele creștinătății întregi.

Fărîmițarea creștinismului, împărțirea lui în mai multe Biserici, diferențiate unele de altele din punct de vedere dogmatic, liturgic și canonic este dureros trăită în Biserica Ortodoxă.

În ceea ce privește, Biserica Ortodoxă Română, prin ierarhii, preoții, dascălii de teologie și credincioșii ei, dorește din adîncul inimii — în spiritul celei mai curate iubiri și în duhul celei mai desăvîrșite smerenii — ca această fărîmițare a creștinismului să fie înlăturată, astfel ca lumea creștină să se afle din nou sub cupolele unei singure Biserici, Biserica Mîntuitorului Hristos, Intemeietorul ei, — așa cum s-a aflat odinioară, pînă la marile sfișieri din veacul al unsprezecelea și din veacul al șaisprezecelea.

Păstrătoare a adevărului religios descoperit lumii de Fiul lui Dumnezeu, în toată curăția sa evanghelică și în tilcuirea pe care i-au dat-o Sfinții Părinți din veacurile ecumenicității creștine, Biserica Ortodoxă a deplîns totdeauna împărțirea creștinismului în mai multe Biserici, aflate uneori pe poziții de vrăjmășie unele față de altele, s-a rugat fără încetare «pentru bunăstarea sfintelor lui Dumnezeu Biserici și pentru unirea lor», a făcut tot ceea ce i-a stat în putință pentru cunoașterea și apropierea lor, devenind astfel pildă de bunăvoință și de iubire pentru toate celelalte Biserici și, în general, pentru toată lumea.

Ca ierarhi și fii ai acestei venerabile Biserici, încercăm și astăzi o amară dezamăgire cînd auzim vorbindu-se despre «creștini separați» sau despre «Biserici schismatice». Dezamăgirea este și mai amară, cînd — în legătură cu refacerea unității creștine — se aud chemări de revenire în «staulul Romei», sub toga «pontifului roman».

Se știe însă că pentru întreaga creștinătate nu există nici un alt staul sfânt, în afară de staulul de la Betleem, în care S-a născut, în smerenie și lipsuri, Fiul lui Dumnezeu, Domnul și Mântuitorul nostru Iisus Hristos. Noi, creștinii ortodocși nu ne-am despărțit niciodată de acest staul sfânt, în care și-a început viața Sa pământească Mântuitorul Hristos și — în tot decursul istoriei noastre, n-am săvârșit nici o abatere de la învățătura pe care El ne-a lăsat-o. Nu vom greși deci dacă vom spune că pentru refacerea, în dragoste, a unității creștine, sînt necesare două mari întoarceri: o întoarcere la staulul sfânt de la Betleem, care păstrează nealterat adevărul Sfintei Scripturi și al Sfinților Părinți, și o întoarcere a fiecărei Biserici creștine la sinul Bisericii mame, al cărei cap este însuși Mântuitorul Hristos, Întemeietorul ei.

Pînă atunci, Bisericile creștine sînt datoare, cele dintîi, să nu dea uitării porunca cea nouă a dragostei la care le-a chemat Hristos Mântuitorul, să lase de o parte deosebiriile dintre ele și să se întâlnească pe tărîmul pe care se duce lupta pentru eliberarea omului de sub orice opriamare, în dialogul ecumenic, lupta pentru înlăturarea ignoranței și izgonirea bolilor, pentru alungarea răului material și moral din lume, — devenind astfel pildă și simbol pentru înfăptuirea unității lumii prin bunăînțelegere și pace.

Iubiții mei fii sufletești,

Pace pe pămînt, între oameni bunăvoire ! Pace pe pămîntul înroșit încă și astăzi de sîngele oamenilor, mai aproape sau mai departe de noi ! Bunăvoire între oamenii de pretutîndeni, bunăvoire, dragoste, înțelegere ! Iată sfintele chemări ale sărbătorii de astăzi, rostite întîia oară la Nașterea Domnului, de cetele îngerilor din ceruri, sub bolta înstelată a Betleemului.

Să ascultăm aceste sfinte chemări și să dovedim prin viața și faptele noastre că sîntem ucenici vrednici și adevărați ai Mântuitorului Hristos, Domnul Păcii.

Pomenindu-vă neconținut în rugăciunile mele, vă trimit, cu părintească dragoste, cele mai bune doriri de sănătate și fericire pentru aceste sfinte sărbători ale Crăciunului și pentru noul an 1968.

Binecuvîntarea Domnului nostru Iisus Hristos, dragostea lui Dumnezeu-Tatăl și împărtășirea Sfîntului Duh să fie cu voi, cu toți. Amin !

ARHIEPISCOP ȘI MITROPOLIT

J. Justinian

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

SCRISOAREA IRENICĂ

ADRESATĂ DE PEA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN
PATRIARHILOR ȘI ÎNTÎȘTĂTĂTORILOR DE BISERICI CREȘTINE
CU PRILEJUL CRĂCIUNULUI ȘI ANULUI NOU

Preaiubite Frate în Hristos cel întrupat,

Sărbătoarea Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos ne îndeamnă și anul acesta să Vă solicităm bunăvoința de a ne aminti împreună temeiurile bucuriei creștinilor pentru întruparea Fiului lui Dumnezeu; de a ne mărturisi întreaga noastră adeziune la mesajul vestit de îngeri deasupra staulului din Betleem și de a ne uni eforturile pentru a contribui la eliminarea tuturor suferințelor și neînțelegerilor dintre oameni.

Venirea în lume a Fiului lui Dumnezeu constituie dovada cea mai convingătoare despre iubirea lui Dumnezeu față de lume, pe care El a creat-o : «*Atît de mult a iubit Dumnezeu lumea, că a dat pe Fiul Său Unul-Născut, pentru ca ori cine crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică*» (Ioan III, 16). «*Iubirea lui Dumnezeu față de noi s-a arătat prin aceea că Dumnezeu a trimis în lume pe unicul, său Fiu, ca noi să trăim prin El. Și dragostea stă nu în faptul că noi am iubit pe Dumnezeu, ci în aceea că El ne-a iubit pe noi și a trimis pe Fiul Său ca jertfă de ispășire pentru păcatele noastre*» (I Ioan IV, 9—10).

Cîntarea cetelor îngerești, care a răsunit deasupra staului din Betleem : «*Slavă întru cei de sus, lui Dumnezeu, pe pămînt pace, între oameni bunăvoire*» (Luca II, 14), reprezintă cel mai cuprinzător și mai sublim mesaj pe care l-a primit omenirea vreodată. Din vremurile cele mai îndepărtate, acest mesaj a întreținut în sufletele oamenilor de pretutindeni nădejdea sfîntă de aducere a lumii pe temelii de iubire și pace, de frăție și într-ajutorare.

Bisericile creștine au datoria să mediteze la găsirea mijloacelor pentru traducerea în viață a acestui mesaj, în tot timpul, dar mai ales în aceste sfînte zile de prăznuire. Pentru găsirea mijloacelor celor mai bune, în vederea realizării păcii și buneivoini, Bisericile creștine trebuie să-și unească eforturile lor fără rezervă. Cu părere de rău trebuie să recunoaștem că nu este pace pe pămînt, nu este bunăvoire între oameni. Lumea n-a fost încă readusă pe temelii de iubire și de dreptate, de frăție

și într-ajutorare. Spre a da ele cele dintii, exemplu de pace și bunăvoire, Bisericile creștine sînt datoare să lase deoparte deosebirile dintre ele și să se întilnească pe tărîmul pe care se duce lupta pentru eliberarea omului de sub orice oprimare, în dialogul ecumenic, în lupta pentru înlăturarea ignoranței și pentru izgonirea bolilor, pentru alungarea răului material și moral din lume.

Cu aceste amintiri și mărturisiri, din toată inima dorim Sanctității Voastre, să serbați Praznicul Nașterii Domnului în sănătate deplină, în bucurie și pace, împreună cu ierarhii, slujitorii și credincioșii Sfintei Voastre Biserici, iar noul an 1968 să Vă aducă prisos de binecuvîntări cerești.

Rugăm fierbinte pe Atotputernicul Dumnezeu să dăruiască tuturor Sfintelor Sale Biserici și lumii întregi pace și bunăvoire și Vă îmbrățișăm cu dragoste frățească în Hristos cel întrupat.

† JUSTINIAN
Patriarhul României

VIATA BISERICÉASCĂ

SCHIMB DE TELEGRAME

ÎNTRE PEA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
ȘI MAJESTATEA SA IMPERIALĂ HAILE SELASSIE I
IMPĂRATUL ETIOPIEI

Cu prilejul celei de a 37-a aniversări a încoronării Majestății Sale Imperiale Haile Selassie I, sărbătoarea națională a Etiopiei, Prea Feriçitul Patriarh Justinian a trimis Împăratului Etiopiei următoarea telegramă :

*Majestății Sale HAILE SELASSIE I,
Împăratul Etiopiei*

ADDIS-ABEBA

Cu prilejul celei de a 37-a aniversări a încoronării Majestății Voastre Imperiale, rugăm pe Cel Atotputernic să ocrotească Augusta Voastră persoană, Țara, Biserica și poporul Vostru și să Vă dăruiască lungă și fericită domnie, pace și prosperitate.

† JUSTINIAN
Patriarhul României

București, 2 noiembrie 1967

Majestatea Sa Imperială Haile Selassie I a răspuns Prea Fericitului Patriarh Justinian, prin următoarea telegramă de mulțumiri :

*Prea Fericirii Sale Părintelui JUSTINIAN,
Patriarhul României*

BUCUREȘTI

Mulțumim Prea Fericirii Voastre din toată inima pentru amabilul mesaj cu bune urări adresate cu prilejul celei de a 37-a aniversări a încoronării Noastre.

La rîndul Nostru Vă exprimăm bune urări pentru fericirea Voastră personală.

HAILE SELASSIE

Împărat

VIATA BISERICESCA

SCHIMB DE TELEGRAME

INTRE PEA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
SI MAJESTATEA SA IMPERIALA HAILE SELASSIE I
IMPARATUL ETIOPIEI

Cu prilejul celei de a 37-a aniversari a incoronarii Majestatii Sale Imperiale Haile Selassie I, sarbatoarea nationala a Etiopiei, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Imparatului Etiopiei urmatoarea telegrama :

*Majestatii Sale HAILE SELASSIE I,
Imparatul Etiopiei*

ADDIS-ABEBA

Cu prilejul celei de a 37-a aniversari a incoronarii Majestatii Voastre Imperiale, rugam pe Cel Atotputernic sa ocroteasca Augusta Voastra persoana, Tara, Biserica si poporul Vostru si sa Va daruiasca lunga si fericita domnie, pace si prosperitate.

† JUSTINIAN
Patriarhul Romaniei

Bucuresti, 2 noiembrie 1967

Majestatea Sa Imperială Haile Selassie I a răspuns Prea Fericitului Patriarh Justinian, prin următoarea telegramă de mulțumiri :

*Prea Fericirii Sale Părintelui JUSTINIAN,
Patriarhul României*

BUCUREȘTI

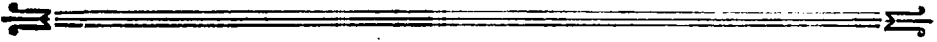
Mulțumim Prea Fericirii Voastre din toată inima pentru amabilul mesaj cu bune urări adresate cu prilejul celei de a 37-a aniversări a încoronării Noastre.

La rîndul Nostru Vă exprimăm bune urări pentru fericirea Voastră personală.

HAILE SELASSIE

Împărat

SCHIMB DE TELEGRAME

ÎNTRU PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN ȘI SANCTITATEA SA PATRIARHUL ALEXEI AL MOSCOVEI ȘI A TOATĂ RUSIA

Cu prilejul împlinirii vârstei de 90 de ani de către Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a adresat Sanctității Sale următoarea telegramă de felicitare :

*Sanctitatea Voastră,
Preaiubit frate în Hristos,*

Dînd slavă Domnului vieții, Care V-a încărcat de darurile Sale, dintre care lungimea de zile nu e de loc cel mai mic, felicităm cu dragoste pe Sanctitatea Voastră cu prilejul celei de a 90-a aniversări a nașterii Voastre, și Vă urăm sănătate, fericire duhovnicească și bucuria rezervată marilor apostoli ai cooperării frățești între Bisericile lui Hristos, ai iubirii între oameni și ai păcii între popoarele pămîntului.

† JUSTINIAN
Patriarhul României

*

Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia a adresat Prea Fericitului Părinte Patriarh următoarea telegramă de mulțumire :

Din inimă mulțumim Prea Fericirii Voastre pentru atenție și dragoste.

Cu cea mai aleasă prețuire,

ALEXEI
Patriarhul Moscovei

TELEGRAMA DE FELICITARE

TRIMISĂ DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
DOMNULUI ACADEMICIAN PROFESOR
PETRE CONSTANTINESCU-IAȘI

Prea Fericitul Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, a trimis Domnului Academician Profesor Petre Constantinescu-Iași, membru al Adunării Naționale Bisericești, următoarea telegramă, cu prilejul împlinirii vârstei de 75 de ani:

La împlinirea celor 75 de ani ai vieții Dumneavoastră, cu bucurie dăm expresie sentimentelor de aleasă prețuire și admirație de care Noi personal și membrii Adunării Naționale Bisericești sîntem stăpîniți față de activitatea multilaterală desfășurată de Dumneavoastră în serviciul poporului român, contribuind la realizarea revendicărilor sale sociale, la pregătirea viitoarelor generații și la îmbogățirea literaturii istorice și culturale naționale, și din toată inima Vă urăm încă mulți ani cu sănătate deplină și fericire, spre noi înfăptuiri valoroase pentru Patria noastră.

† JUSTINIAN
Patriarhul României

*

Domnul Academician Profesor Petre Constantinescu-Iași a răspuns Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian prin următoarea telegramă:

Cu cele mai vii mulțumiri pentru calda telegramă de felicitare trimisă cu prilejul aniversării zilei de naștere — și cu vechile sentimente de prietenie.

P. Constantinescu-Iași

VIZITA PREA FERICITULUI PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN ÎN EPARHIA ARADULUI

Între alte atribuții pe care Statutul de organizare și funcționare al Bisericii Ortodoxe Române le fixează pentru Patriarh este și aceea de «a vizita colegial, cînd va găsi de bine, pe ierarhii Bisericii» (art. 30 lit. h). Vizitele acestea au, desigur, ca scop, pe de o parte, stabilirea și sporirea unor raporturi de prietenie și de colaborare frățească între ierarhii și Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, iar pe de altă parte, ele constituie fericite ocazii de contact direct între Arhipăstorul Bisericii noastre și clerul și credincioșii eparhiilor pe care le vizitează.

Primind din partea Prea Sfințitului Teoctist, Episcopul Eparhiei Aradului, invitația de a face o vizită la Centrul Eparhiei și la unele așezăminte ale acestei Episcopii, Prea Fericitul Părinte Patriarh a răspuns cu deosebită dragoste acestei frățești poftiri, pentru mai multe motive: mai întîi această vizită avea loc după împlinirea a cinci ani de la înscăunarea ca episcop al Aradului a Prea Sfințitului Teoctist. Apoi această vizită coincidea cu aniversarea a 19 ani de la săvîrșirea actului reîntregirii Bisericii Ortodoxe din Ardeal și, în sfîrșit, o dată cu aceste sărbătorești aniversări, la reședința Episcopiei Aradului și în orașul Arad se inaugurau unele lucrări realizate cu osîrdia și purtarea de grijă a Prea Sfințitului Episcop Teoctist, vrednicul și iubitul ucenic și colaborator al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

Învîngînd oboseala unui program destul de încărcat, îndată după ce a luat sfîrșit vizita în țara noastră a Sanctității Sale Atenagora, Patriarhul Ecumenic, în seara zilei de 20 octombrie 1967, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, însoțit de P. C. Pr. Ioan Gagi, directorul Administrației Patriarhale, P. C. Pr. N. Cazacu, secretarul Consiliului Național Bisericesc, P. C. Pr. Consilier Alexandru Petre, și P. C. Pr. Consilier Mihai Marinescu de la Arhiepiscopia Bucureștilor, precum și de trei diaconi de la catedrala patriarhală, a pornit cu trenul spre Arad.

În dimineața zilei de 21 octombrie 1967, la orele 11, în gara Arad, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a fost primit cu deosebită dragoste de P. S. Episcop Teoctist, de consilierii eparhiali, de membrii Consiliului eparhial, de protopopi, de preoți și de credincioși.

Erau, de asemenea, de față din partea autorităților locale: Dl. Ing. Simion Cojocar, președintele Sfatului Popular al Orașului Arad, îm-

preună cu secretarul Sfatului Popular orășenesc, precum și reprezentanții Departamentului Cultelor.

După ce a adresat un scurt cuvînt de bun-venit, P. S. Episcopul Teoctist a prezentat Prea Fericirii Sale pe reprezentanții autorităților locale și pe colaboratorii de la Centrul eparhial.

Mulțumind pentru călduroasa primire ce i s-a făcut, Prea Fericitul Părinte Patriarh a binecuvîntat pe preoți și pe credincioși, pornind cu mașinile spre reședința episcopală. Aici așteptau pe înaltul oaspete alți protopopi, preoți și credincioși, care l-au primit cu aceeași fiască și călduroasă dragoste, în timp ce unul dintre preoții de la Centrul eparhial, din încredințarea Prea Sfințitului Episcop Teoctist, a oferit Prea Fericirii Sale foarfecele, pentru a tăia panglica de la intrarea nouă în palatul episcopal. După ce Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a citit rugăciunea pentru intrarea în casă nouă, a tăiat panglica și a pășit împreună cu P. S. Episcop Teoctist și cu ceilalți însoțitori, în reședința eparhială, reinnoită, mărită și împodobită cu un minunat paraclis, la care s-a săvîrșit imediat un polihroniu, iar P. S. Episcop Teoctist a rostit un scurt cuvînt de înțîmpinare, rugînd pe Prea Fericirea Sa să binecuvînteze pe toți ostenitorii de la Centrul eparhial și pe toți preoții și credincioșii care erau de față, precum și lucrările de innoire și de îmbunătățire care au fost făcute casei episcopale, clădirilor administrației și gospodăriei eparhiale. P. S. Episcop Teoctist a condus apoi pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și pe însoțitorii Prea Fericirii Sale în tot palatul episcopal, pentru a putea vedea transformările ce i-au fost făcute și adăugirile noi. Pe lângă paraclisul care constituie o adevărată podoabă a palatului, a impresionat, de asemenea, holul cel nou al reședinței, birourile construite la etajul aripei în care funcționează Cancelaria eparhială, căminul preoțesc și alte construcții gospodărești, care au înlocuit pe cele vechi și care formează toate la un loc un admirabil complex eparhial. Prea Fericitul Părinte Patriarh a felicitat pe Prea Sfințitul Teoctist pentru toate realizările de la Centrul eparhial, făcîndu-i urarea să continue lucrările cu rezultate și mai frumoase, atît în reședință, cît și la alte așezăminte ale Eparhiei.

*

Tot în aceeași zi, la orele 18, Prea Fericitul Părinte Patriarh, însoțit de P. S. Episcop Teoctist, de colaboratorii cu care venise de la București și de consilierii Centrului eparhial, a luat parte la slujba vecerniei și a privegherii din catedrala episcopală. Slujba săvîrșită de un sobor de preoți și diaconi a fost ascultată cu mare evlavie de credincioși.

La sfîrșitul privegherii, P. S. Episcop Teoctist a adresat Prea Fericitului Părinte Patriarh următorul cuvînt :

Prea Fericirea Voastră,

Cu inimile pline de nestăvilită bucurie, credincioșii, împreună cu slujitorii sfințelor altare străbune din bătrînul oraș de pe Mureș, prin glasul și rostul Ierarhului și Arhiereului lor, Vă întîmpină în lumina lină cu

care ne sînt inundate sufletele în aceste clipe, cu fiască dragoste și neînmuritură recunoștință pentru fericirea de a Vă vedea și auzi «față către față» (I Cor. XIII, 12).

Indemnat de părinteasca dragoste cu care îmbrățișați pe toți fiii duhovnicești ai Prea Fericirii Voastre — numai după cîteva clipe de la încheierea istoricei vizite a Sanctității sale Patriarhul Ecumenic al Constantinopolului, Atenagora — ați luat toiagul apostoliei îndreptîndu-Vă pașii spre meleagurile acestea binecuvîntate, unde sînteți așteptat de către vrednicii și buni credincioși ai Bisericii noastre. În cei aproape 20 de ani de cînd ocîrmuiți Biserica Ortodoxă Română pe drumul atîtor luminoase înfăptuiri, ați dobîndit locul de frunte în rugăciunile, dragostea și inima lor și a noastră a tuturor. Vorbele, oricît de măiestrite ar fi, nu sînt în stare să scoată la iveală sfințenia, atașamentul și întreaga comoară de simțămînte cu care noi și «fiii pe care ni i-a dat nouă Dumnezeu» (Evr. II, 13) cinstim prezența și binecuvîntarea Prea Fericirii Voastre aici în această catedrală a istoricei Episcopii a Aradului.

Prea Fericirea Voastră,

Este un adevăr îndeobște cunoscut, că facem parte din rîndul acelor venerabile Biserici, care au privilegiul rar de a-și omagia mereu obîrșia închinării Răsăritene și vechimea de izvor și vatră, unde tezaurul de credință și viață al poporului nostru a atins vechimea și însăși vîrsta Sfintului Așezămînt, întemeiat de Mintuitorul Iisus Hristos.

Această jûică a Patriarhiei Române, Episcopia Aradului, Ienopolei și Hălmașului, care înmănușează în oblăduirea ei sfințele biserici pînă în părțile Hunedoarei Corvineștilor, a Orăștiei, Hașegului și Bradului, presărate cu evocări sfînte, a adunat de-a lungul veacurilor ei de existență — asemenea bătrînelui Mureș, apele sale — evenimente, oameni și fapte mari păstrate și cîntate din generații în generații. Acestea au și constituit reazemul cel mai puternic, ca în ciuda vitregiilor vremurilor și a grelelor încercări prin care a trecut poporul nostru din Transilvania, să-și păstreze — cu jertfe de vieți, de bună seamă — credința, graiul, portul și datinile sale.

După cum bine cunoașteți, Biserica din aceste părți a fost nu numai mama duioasă și iubitoare a fiilor ei, ci și vatra de păstrare și promovare a zestrei lor spirituale. A fost tribuna cu adînc răsunset de apărare a ceea ce aveau ei mai scump, a ființei lor naționale, a neamului nostru. Vrednicii de pioasă amintire, ierarhii acestei Episcopii, încă din vremi străbune pe cînd ei «n-aveau cetate stătătoare» (Evr. XIII, 14), — puținele documente rămase surprinzîndu-i păstorind cînd în Ienopole, cînd în Lipova și chiar la Sfînta Minăstire Hodoș-Bodrog —, din aceste zori ale istoriei sale, n-au precupețit nimic în apărarea legii strămoșești, statornicînd tradiții și atitudini de luptă neînfricată.

Chipuri de vlădici de la sfîrșitul veacului al XVI-lea, ca cele ale lui Matei, Sava I, și Longhin, de la Ineu, cōborîtori din tulpina puternică a familiei Brancovici, din care în secolul următor a vlăstărit Sava al II-lea

Brancovici, mitropolitul mărturisitor al Ardealului, au rămas pînă astăzi neșterse în cartea nescrisă din sufletele localnicilor, vredniciile lor fiind așezate între istorie și legendă.

Figuri de luptători, de cărturari luminați, de preoți și de călugări, au îmbogățit cu jertfe și lupte paginile nemuritoare ale trecutului nostru glorios și adînc frămîntat, pentru salvarea ființei naționale, pentru credința, glia și neamul românesc. Sfintele lor rămășițe pămîntești, așezate spre veșnică pomenire sub streășinile bisericilor și în apropierea prestea-lor strămoșești, precum și figurile nemuritorilor eroi și martiri ai neamului: Horia, Cloșca și Crișan, Avram Iancu, Ioan Buteanu și mulți alții, aflați în cuprinsul acestei Eparhii, vor rămîne de-a pururi vii.

Vă aflați, așadar, Prea Fericirea Voastră, pe o veche vatră de unde flacăra Legii strămoșești n-a putut fi stînsă nici de cele mai amenințătoare talazuri dezlănțuite asupra poporului nostru de către prozelitismul habsburgic. Plină de învățăminte este înțelepciunea cu care ei au dus lupta împotriva obidei și iobăgiei. Aceasta a și zdrobit granițele dintre diferitele naționalități sortite să-și ducă viața împreună, împărțîșind împreună amarul, dar și luptînd împreună pentru triumful năzuințelor deopotrivă de scumpe tuturor celor asupriți. Aici, în orașul nostru de reședință, în vechea catedrală, ca și în aceasta în care Vă întîmpinăm, genunchii lor n-au încetat a se pleca, iar rugăciunile vrednicilor noștri înaintași n-au conținut să se înalțe pentru unitatea neamului nostru și pentru slava Sfintei Ortodoxii.

Un mănunchi de luminați cărturari în frunte cu preotul Dimitrie Țichindeal și Moise Nicoară au pus aici bazele uneia din primele școli românești, încă din anul 1812; iar cu un deceniu mai tîrziu a luat ființă Seminarul teologic pentru pregătirea preoților români. Destoinicia ctitorului Mînăstirii «Sfîntul Simion Stîlpnicul», episcopul Sinesie, curajul neînfricatului episcop Gherasim Raț, puterea de mare organizator și legiuitor a lui Andrei Șaguna, darul de neîntrecut gospodar al episcopului Ioan Meșianu, ca și evlavia și darurile celorlalți vlădici care au cînstit neîntrerupt aici în Arad acest jilț arhieresc din anul 1706, constituie, pînă astăzi, lumini, îndemnuri și pilde de jertfelnicie pentru ridicarea poporului, pentru dreptate și egalitate, pentru biruința Ortodoxiei. Și tot aici, în această cetate a Ortodoxiei ardelene, s-a frămîntat și s-a încheșat de către un mănunchi de mari români în frunte cu Vasile Goldiș, nestăvilitul avînt de unire a Transilvaniei, Crișanei, Banatului și Maramureșului cu Țara-Mamă.

Prea Fericite Părinte Patriarh,

Dramatica luptă dusă de ei toți, secole de-a rîndul și încununarea acestor lupte, n-au scutit totuși trupul Bisericii din Transilvania de rana adîncă și dureroasă a dezbinării religioase a românilor, răpindu-li-se, la o

parte din ei, prin silnicie și făgăduințe niciodată împlinite, comoara scumpă a credinței lor, smulgându-i de la sinul Bisericii-Mame spre a-i trece la uniție, îndepărtându-i astfel și de la matca lor românească. Deși prozelitismul habsburgic n-a cunoscut limite în fanatismul său de catolicizare, totuși, timp de aproape 250 de ani, poporul român a rămas statornic și credincios Legii lui străbune. Iar când zorile împlinirilor sociale s-au ivit în anul 1948, inundând în lumina libertății religioase sufletul, inima și voința lui, el a răspuns atât de impresionant la chemarea părintească a Prea Fericirii Voastre, înscriind cu litere de aur, în cartea istoriei, reîntregirea Bisericii noastre strămoșești.

Clerul și credincioșii din cele două strane pe veci unite Vă știu, Vă au, Vă iubesc și Vă ascultă ca pe adevăratul și bunul lor Părinte duhovnicesc, înscriindu-Vă în hrisoave ca Părinte al reîntregirii noastre bisericești. Ei, cu Noi împreună, ostenim întru consolidarea sfintei lucrări săvârșită și consfințită chiar în această zi istorică de 21 octombrie, acum aproape 20 de ani, când prăznuim și amintirea mărturisitorilor Ortodoxiei: Cuviosul Visarion, Sofronie de la Cioara și Oprea Miclăuș.

Una din roadele strădaniei noastre închinată acestui sfânt ideal: restaurarea pe dinăuntru și pe dinafară a bisericii din apropierea reședinței eparhiale și zugrăvirea ei în frescă, precum și amenajarea unui frumos paraclis pe care le-ați ctitorit cu dărnicia cunoscută, ați binevoit să le tîrnoșiți personal, așezînd sfintele moaște și sfinții evangheliști, pecetluind în aceste prestoaie reîntregirea duhovnicească și națională a poporului nostru din aceste părți. Spre a se păstra cum se cuvine prețioasa moștenire a înaintașilor noștri, și spre a cinși trecutul de lupte și de afirmări purtate în aceste părți de ei, împreună cu Consiliul eparhial, am inițiat și organizat colecția de vechi-obiecte bisericești de la Sfînta mînăstire «Simion Stîlpnîc» din Gai — criptă de veșnică odihnă a mai multor episcopi, ne-am îngrijit de sfînta Mînăstire Hodoș-Bodrog și de cea a Prislopului, ctitoria neobositului cărturar Nicodîm, de restaurarea acestei catedrale, înzestrată cu încălzire centrală, precum și a unui important număr de biserici de lemn din cuprinsul Eparhiei noastre.

Cu sfîntă emoție am așteptat toți, preoții și credincioșii din orașul Arad, iubitori fii ai Prea Fericirii Voastre, aceste clipe, spre a Vă mărturisi prin Noi vrednicia lor în credință, dragostea nețărmurită față de Țară și de înțelepții ei Conducători, rîvna lor pentru pacea a toată lumea și neostoitul lor efort pentru continua înflorire și înălțare a patriei noastre scumpe, Republica Socialistă România.

Infățișîndu-Vă acestea, izvorîte din prisosul inimilor noastre, cu toții Vă întîmpinăm cu tradiționalul: Bine ați venit în mijlocul nostru, Prea Fericite Părinte Patriarh, și întru mulți și fericiți ani!

Străbătînd cu gîndul și cu inima trecutul zbuciumat și evocînd cu însuflețire faptele glorioase ale strămoșilor, pentru păstrarea unității nea-

mului și pentru păstrarea credinței ortodoxe, Prea Fericitul Părinte Patriarh a spus :

Iubiți credincioși,

Așa cum a arătat Prea Sfințitul Episcop Teoctist, Eparhia Aradului reprezintă, într-adevăr, o epopee cu un trecut istoric important nu numai pentru Biserica Ortodoxă Română, ci și pentru patria noastră, pentru trecutul istoric al poporului nostru.

Din orice parte te-ai îndrepta spre Episcopia Aradului îți vin imediat în minte, fără să vrei, fapte istorice care urcă pînă la zămislirea poporului nostru. Vezi aievea înaintea ta legiunile romane ale căror urme le descoperi în cetățile de la Sarmizegetusa, Grădiștea și Costești de lângă Orăștie, și în alte părți. Privești ca într-un film real luptele crîncene care s-au desfășurat pe aceste meleaguri, între oștile împăratului roman Traian și între vitejii noștri strămoși, dacii, sub comanda marelui rege Decebal. Ni se înfățișează înaintea ochilor sufletești luptele pe viață și pe moarte care s-au dat la începutul secolului al II-lea d.Hr. pe văile și pe înălțimile de lângă cetatea de scaun de la Grădiștea Muncelului, unde a fost înfrîntă rezistența eroică a dacilor, dar regele Decebal împreună cu generalii lui și cu Marele preot, conștienți de gloria și de virtuțile străbune ale geto-dacilor, au preferat să-și dea singuri moartea, decît să ajungă prizonierii învingătorului.

Columna lui Traian, de la Roma, ridicată după războiul dintre romani și daci, vorbește, desigur, peste veacuri, de victoria romanilor, dar arată în același timp și dragostea de țară și de libertate, eroismul, spiritul de jertfă și credința în nemurirea sufletului de care erau animați dacii, care, deși au fost învinși atunci, n-au pierit, ci au continuat să trăiască prin urmașii lor din toate părțile României de ieri, de azi și de totdeauna.

De aceea Conducătorii țării noastre au găsit cu cale să aducă la București o copie a acestei colonne, după care să se execute una în marmură și alta în bronz, pentru ca privind la luptele înfățișate pe această columnă, să nu uităm nici noi, nici urmașii noștri că sîntem, în țara noastră, moștenitori ai poporului dac, care a fost pe de o parte un popor viteaz, iar pe de altă parte un popor cu o religie deosebit de înaltă. În vremea aceea Dumnezeu nevăzut și în nemurirea sufletului : poporul Israel și geto-dacii. Continuînd aceste virtuți străbune : dragostea de țară și dragostea pentru credință și anume dragostea pentru credința ortodoxă, românii de pe plaiurile din cuprinsul Episcopiei Aradului au dus lupte grele de-a lungul istoriei, apărîndu-și ființa lor națională și legea, adică credința ortodoxă. Nici aici și nici în altă parte, românii n-au căutat niciodată să împileze pe alții, ca să părăsească religia lor și să treacă la religia ortodoxă. Poporul nostru, de la opincă pînă la vlădică, a avut această credință: «fiecare cu legea lui». Românii au respectat credința tuturor neamurilor cu care au trăit laolaltă sau care au avut vreo legătură, dar n-au îngăduit nimănui să se amestece în legea lor. Precum se știe din

istorie, românii din Ardeal și din Banat au trecut prin multe suferințe, au îndurat multe împilări, atât pentru păstrarea ființei lor etnice, cât și pentru păstrarea credinței lor ortodoxe. Prea Sfințitul Episcop Teoctist v-a prezentat o seamă dintre eroii acestor ținuturi, care au luptat pînă la jertfirea lor pentru dobîndirea libertăților naționale și pentru apărarea legii ortodoxe.

Și din picturile acestei catedrale se desprind cîteva chipuri de sfinți care au avut un rol de seamă în istoria națională a românilor din Ardeal și din Banat, ca și în istoria Bisericii noastre, mai ales în timpul imperiului austro-ungar, cînd împărații catolici habsburgi căutau să facă acte de slugărnicie față de papii de la Roma, organizînd dezbinarea românilor din Transilvania din punct de vedere religios.

Vedem aici în biserică chipul Sfîntului Sofronie de la Cioara, care a pregătit lupta de la Bobîlna. În biserică în care slujea, el a pregătit ucenici în frunte cu Horia. Fiînd prigonit, a trecut în Țara Românească, la Argeș, unde a ajuns stareț, iar Horia, ucenicul lui, a condus lupta pentru drepturile românilor și pentru legea ortodoxă.

Vedem apoi aici în biserică chipul Sfîntului Visarion Sarai, un alt călugăr de pe meleagurile bănățene, care a cutreerat toate satele noastre, sfătuiînd poporul să nu părăsească legea românească, adică legea ortodoxă și să nu treacă la legea papistășească.

Vedem, de asemenea, zugrăvit aici în biserică chipul Sfîntului Oprea Miclăuș din Săliște, un fruntaș țaran, care, împreună cu alți țarani, au mers de mai multe ori la Viena și împăratul, în loc să le dea dreptate, i-a băgat în temnița de la Kufstein, unde au murit pentru dreptate și pentru legea ortodoxă.

Ei au fost trecuți între sfinții din calendarul nostru, ca să fie mereu pomeniți și dați pildă urmașilor pentru faptele lor de înalt patriotism și pentru jertfa adusă de ei pe altarul dreptei credințe.

Iubiți credincioși,

Vom sărbători în anul viitor 50 de ani de la reîntregirea țării noastre, de la unirea Transilvaniei cu Patria-mamă. Realizasem în 1918 unirea noastră politică, dar încă nu reușisem să o facem și pe cea religioasă. A vrut bunul Dumnezeu ca acum, 19 ani să realizăm și această unire spirituală, să ajungem să avem toți românii aceeași «lege românească», legea ortodoxă, la care au ținut atât de mult strămoșii noștri. Spărtura care fusese făcută între noi la 1700 a fost ușor lichidată. Și de ce a fost așa de ușor lichidată? Fiîndcă, așa cum spunea marele nostru poet și filozof Lucian Blaga, frații noștri greco-catolici, conștienți că unitatea românească nu poate fi păstrată decît prin unitatea de credință, de la 1700 și pînă în zilele noastre au păstrat în întregime cultul ortodox, calendarul și credința ortodoxă. Mitropolitul Blaajului n-a rostit niciodată Crezul cu «Filio-que» și în bisericile foste greco-catolice Sfînta Împărtășanie n-a fost niciodată săvîrșită cu azimă. O parte din români s-au supus jurisdicției papii

de la Roma, cu nădejdea că vor fi împlinite făgăduințele care li se făceau, dar în tot timpul celor 250 de ani cât a durat uniția în Transilvania, românii din Transilvania au trăit cu convingerea nezdruccinată că ei nu pot fi buni români decât dacă vor trăi în legea și în slujba ortodoxă. De aceea s-a făcut așa de ușor reîntregirea Bisericii Române din Transilvania, de la care se împlinesc astăzi nouăsprezece ani. Anul viitor, când vom serba 50 de ani de la reîntregirea țării noastre, în hotarele ei naționale, Biserica Ortodoxă Română va sărbători în mod deosebit 20 de ani de la reîntregirea spirituală a românilor din Transilvania.

Să ne amintim deci întotdeauna cu evlavie și cu recunoștință de toți aceia care au apărut cu viața lor atât ființa neamului cât și legea românească. În părțile Aradului și în părțile Banatului aveți atâtea figuri de seamă care au luptat și s-au jertfit, atât pentru unirea politică a tuturor românilor, cât și pentru unirea lor spirituală.

Să fim mândri de ei, dar să fim în același timp și vrednici de ei.

Iubiți credincioși,

Am venit cu mare bucurie să particip la sărbătorirea unor împliniri care au avut loc în anii din urmă în Episcopia Aradului. Dar trebuie să mărturisesc cinstit că spre Eparhia Aradului mă îndeamnă întotdeauna simțămintele mele de român și de slujitor al Mîntuitorului Hristos. Pentru aceste motive am vizitat, nu de mult, cele mai importante vestigii ale trecutului nostru istoric aflate în Eparhia Aradului; am fost la toate cetățile lui Decebal și la locurile unde Sofronie de la Cioara și Visarion Sarai au colindat satele, îndemnînd pe români să nu-și părăsească legea, pentru că cine-și părăsește legea își părăsește și neamul. Vă mărturisesc: sînt un admirator al eroilor naționali și religioși care au trăit în hotarele Eparhiei dumneavoastră cât și în alte părți ale țării; sînt un admirator al episcopilor, clericilor și credincioșilor care dorm liniștiți somnul de veci, pentru că idealurile pentru care au luptat ei în trecut sînt astăzi realizate atât din punct de vedere național și politic, cât și spiritual și cultural.

La toate acestea se mai adaugă însă și faptul că în fruntea Eparhiei Aradului se află Prea Sfințitul Episcop Teoctist, un ucenic al meu, cu care colaborez de peste 20 de ani. Am lucrat împreună mai întîi la Iași și apoi la București. Acum însă vi l-am dat dumneavoastră, vă mărturisesc, nu fără strîngere de inimă, fiindcă aveam nevoie de Prea Sfinția Sa și la București, unde era Episcop-vicar al meu și unde a îndeplinit cu vrednicie funcția de rector al Institutului teologic universitar, vicar al Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor și vicar la Centrul patriarhal. Aveam nevoie de Prea Sfinția Sa, pentru că era tînăr și cu mult elan de muncă, dar vi l-am dat fiindcă și aici era nevoie de un ierarh energic, priceput, cu putere de muncă și mai ales bine-orientat în problemele noi care se pun și pe linia intereselor Statului român și pe linia intereselor Bisericii noastre. Acum, după cinci ani de la înscăunare, Prea Sfinția Sa m-a poftit să văd unele din realizările îndeplinite cu ajutorul clerului și credincioșilor din eparhia pe care o conduce.

Din darea de seamă pe care a făcut-o astăseară Prea Sfințitul Episcop Teoctist, reiese clar că în Eparhia Aradului duhul Ortodoxiei strălucește din ce în ce mai mult, așa cum de altfel se vede și în catedrala aceasta în care ne găsim, în catedrala pe care o vom sfinți mâine și în atâtea alte biserici, care au fost restaurate și împodobite în ultimul timp, în stilul autentic al Ortodoxiei românești.

Pentru tot ce s-a făcut pînă acum, în calitate de Întîistătător al Bisericii Ortodoxe Române, mă bucur din tot sufletul și urez din toată inima Prea Sfințitului Episcop, colaboratorilor săi, preoților și tuturor dreptmăritorilor creștini din de Dumnezeu-păzita Eparhie a Aradului, sănătate deplină și mai multă putere de muncă, pentru ca să mergeți înainte pe drumul unor împliniri și mai mărețe, rămînînd toți statornici în credința ortodoxă și fiind însuflețiți de patriotismul fierbinte, care trebuie să stăpînească pe toți românii, vrednici urmași ai glorioșilor lor înaintași. Să munciți în unire deplină, pentru fericirea poporului nostru, pentru sporirea prestigiului patriei noastre, pentru așezarea deplină a păcii și înfrățirii între toți oamenii și între toate popoarele.

Să trăiți în bună prietenie și în deplină armonie și cu cei care sînt de alt neam și de altă credințe și confesiuni, căci ei cu știrea și cu binecuvîntarea lui Dumnezeu au fost rînduiți să-și ducă viața împreună cu noi pe aceleași locuri.

Împărtășindu-vă binecuvîntarea mea, vă încredințez că mă voi ruga Celui atotputernic să vă stea într-ajutor în tot ce veți face pentru ridicarea și înflorirea țării noastre, Republica Socialistă România, și pentru binele și întărirea Sfintei noastre Biserici Ortodoxe Române.

Bunul Dumnezeu să ne împlinească rugăciunile noastre și să reverse peste toți harul Său cel ceresc. Amin!

În amintirea acestei vizite, Prea Fericirea Sa a dăruit pentru catedrala ortodoxă din Arad, un potir, un disc, o copie și o steluță lucrute din argint aurit, în Atelierele Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă de la București, rugînd pe P. S. Episcop Teoctist să le socotească drept un simbol al unității de credință pentru cei ce se vor împărtăși dintr-insele și ca o dovadă a dragostei pe care Prea Fericirea Sa o are pentru Episcopul, clerul și credincioșii Eparhiei Aradului.

Vădit mișcat de înaripatul cuvînt rostit de Prea Fericirea Sa și de darul primit, P. S. Episcop Teoctist a mulțumit călduros pentru dragostea cu adevărat părintească pe care a arătat-o întotdeauna atît Prea Sfinției Sale cît și slujitorilor și credincioșilor din Eparhia Aradului și l-a încredințat că vor păstra toți neuitate înălțătoarele momente prilejuite de vizita Prea Fericirii Sale la catedrala din Arad, de cuvintele pline de simțire românească și de evlavie ortodoxă pe care le-a rostit și de darul atît de semnificativ și de valoros făcut catedralei.

După binecuvîntarea slujitorilor, a corului și a credincioșilor, Prea Fericitul Părinte Patriarh și P. S. Episcop Teoctist, împreună cu însoți-

torii, au plecat spre reședința Episcopiei din Arad, unde au fost găzduiți pe tot timpul vizitei.

Duminică 22 octombrie 1967 a avut loc tîrnosirea bisericii «Adormirea Maicii Domnului», construită în 1912—1913 și folosită pînă în 1948 ca biserică greco-catolică. După reîntregirea bisericească din Ardeal, ea a devenit biserică ortodoxă, împreună cu slujitorii și credincioșii ei. Avînd nevoie de reparații generale și în plus fiind lipsită de pictură bisericească, așa cum au fost mai toate bisericile din Ardeal construite în timpul uniației, cu purtarea de grijă și permanenta supraveghere a P. S. Episcop Teoctist, biserica aceasta din centrul Aradului — ca multe altele — «a fost restaurată pe dinăuntru și pe dinafară, fiind împodobită cu pictură nouă». Pictura a fost executată în anii 1966—1967, în tehnica «al fresco», în condiții artistice deosebite, de pictorul Ieremia Profeta.

Așa cum este în prezent biserica are o înfățișare cu adevărat ortodoxă și constituie în orașul Arad una din mărturiile cele mai de seamă ale consolidării și trăiniciei actului de reîntregire a Bisericii Ortodoxe Române.

Slujba sfințirii ei a fost făcută într-un cadru impunător de către însuși Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, împreună cu Î. P. S. Nicolae Corneanu, Mitropolitul Banatului (care a sosit dimineața de la Timișoara) și P. S. Episcop Teoctist, înconjurați de un sobor impunător, alcătuit din preoți și diaconi din București, Timișoara și din Arad. Cei trei ierarhi, îmbrăcați în toate veșmintele arhieresti, au pornit în procesiune de la reședința Episcopiei Aradului, mergînd pe jos printre credincioșii care străjuiau de o parte și de alta a străzii pînă la biserică, unde au fost întîmpinați cu cîntarea imnului patriarhal de protopopi, preoți și credincioși. După ce soborul, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh, a înconjurat biserica, făcînd opririle rînduite și stropind-o pe dinafară cu aghiazmă și ungînd-o cu sfînt mir, a intrat în biserică. Aici au urmat celelalte rînduiri ale sfințirii: semnarea hrisovului care a fost pus în piciorul sfintei mese din altar, așezarea sfintelor moaște și a sfinților evangheliști, spălarea și împodobirea cu acoperăminte a sfintei mese, sfințirea pe dinăuntru a bisericii, credincioșii ascultînd cu multă evlavie toate rugăciunile care se rosteau și urmărind cu multă atenție toate mișcările și acțiunile pe care le săvîrșeau înalții slujitori atît în altar cît și în biserică. După terminarea slujbei de sfințire a bisericii, credincioșii — bărbați și femei — au trecut prin sfîntul altar pentru a săruta sfînta masă, sfînta cruce și sfînta Evanghelie, îndeplinind astfel un ritual care se săvîrșește ori de cîte ori se sfințește o biserică.

În biserica sfințită și împodobită acum ca o adevărată mireasă a lui Hristos, Prea Fericitul Părinte Patriarh și ceilalți doi ierarhi, împreună cu soborul de preoți și diaconi, au săvîrșit sfînta liturghie arhierască, răspunsurile fiind date de corul catedralei, dirijat de Dl. Ion Șerb.

La sfârșitul sfintei liturghii, P. C. Pr. Petre Petrilă a făcut următoarea dare de seamă :

«Prea Fericite Părinte Patriarh,
Înalt Prea Sfințite Părinte Mitropolit,
Prea Sfințite Părinte Episcop,
Onorați reprezentanți ai autorităților de Stat,
Onorați reprezentanți ai Departamentului Cultelor,
Prea Cucernici Părinți,
Iubiți credincioși,

Ne-a fost hărăzită nouă, credincioșilor și preoților de la parohia centrală din Arad, înalta cinste și nemărginită bucurie de a ne vedea biserica parohială sfințită de însuși Prea Fericirea Voastră, Întâistătorul Bisericii Ortodoxe Române, animatorul și îndrumătorul vieții noi, ce se desfășoară, cu atîta elan, în sînul Bisericii noastre dreptmăritoare.

Această zi mare și sfîntă, pe care mulți ar fi dorit-o, dar n-au avut-o, nouă ne-a dat-o Domnul «ca să ne bucurăm și să ne veselim într-însa». Ea va rămîne, scrisă cu litere de aur, în istoria acestei parohii și în inimile tuturor credincioșilor și ale preoților prezenți la această sărbătoare, deoarece sfințirea bisericii noastre, de Prea Fericirea Voastră, este un eveniment istoric de o covârșitoare importanță pentru viața duhovnicească a parohiei noastre.

Sîntem fericiți astăzi pentru că avem bucuria deplină de a ne împărtăși de această înălțătoare și dumnezeiască slujbă, dăruită nouă de sufletul cald și plin de părintească dragoste al Prea Fericirii Voastre.

De aceea, dînd glas bucuriei curate și sfințe care ne stăpînește astăzi pe toți, cu umilință și cu adîncă smerenie, în calitate de paroh, rog pe Prea Fericirea Voastră să binevoiți a-mi îngădui să fac cunoscut cele ce urmează :

Biserica aceasta cu hramul «Adormirea Maicii Domnului», a fost zidită în anii 1912—1913. Credincioșii și slujitorii ei, încălzii de chemarea părintească a Prea Fericirii Voastre, de a se regăsi la vatra mîntuitoare a Bisericii Ortodoxe Române, au răspuns cu avînt și însuflețire, contribuind la împlinirea istoricului act al reîntregirii Bisericii strămoșești din Ardeal, legat de-a pururi de numele Prea Fericirii Voastre. După această dată s-a început în ea șirul neînterupt al slujbelor după rînduiala ortodoxă.

Cu trecerea timpului, biserica s-a deteriorat și avea nevoie de reparații. Starea ei, așezarea ei în imediata apropiere a reședinței episcopale a atras luarea aminte a Ierarhului nostru, care, cu prilejul vizitei Prea Fericirii Voastre din acea însoțită zi de toamnă tîrzie, din 5 noiembrie 1962, a rugat pe Prea Fericirea Voastră să vizitați biserica noastră, începînd lucrările de atunci și care au fost sfințite astăzi.

Cu acest gînd înalt, izvorît din sufletul Prea Fericirii Voastre, îndrumați, susținuți și călăuziți de Prea Sfinția Sa Părintele nostru Episcop

cu înțelegerea deplină și cu sprijinul bunilor credincioși, am purces la îndeplinirea tuturor formelor și lucrărilor, în legătură cu repararea și pictarea bisericii noastre.

Pictura în tehnica fresco a fost executată în 1966—1967 de Dl. Ieremia Profeta, pictor bisericesc din București.

S-a pictat în tehnica fresco	708,03 mp.
iar în tehnica tempera	98,38 mp.
deci în total: 806,41 mp.	

Lucrările în legătură cu pictarea bisericii au costat 126.780 lei, la care s-au mai adăugat cheltuielile interioare și exterioare. în sumă de lei 30.474,50 și anume: curățirea, vopsirea și aurirea iconostasului, instalația electrică, repararea acoperișului, vopsirea turlilor, așezarea unei cruci noi pe acoperiș, spoirea pereților, repararea și vopsirea ușilor și a geamurilor, refacerea treptelor de la intrare, pictarea pe fontispiciu, în medalioane, a sfinților români canonizați, hramul bisericii, și sfinții evangheliști, refacerea trotuarului și a terenului din jurul bisericii. Deci, în total, lucrările au costat suma de lei 157.254,50. Sumele de mai sus au fost realizate prin substanțiala donație a Prea Fericirii Voastre, în sumă de lei 25.000, la care s-au adăugat, prin strădania preoților contribuțiile credincioșilor noștri și ajutorul Eparhiei.

Prea Fericirea Voastră,

În numele preoților și al credincioșilor noștri, ținem să exprimăm Prea Fericirii Voastre, cea mai aleasă mulțumire și recunoștință, pentru ajutorul pe care ni l-ați dat, oferindu-ne cinstea de a fi ctitor al acestei biserici.

Mulțumire fierbinte datorăm Prea Sfinției Sale Părintelui Episcop Teoclist, pentru multilateralul ajutor dat la toate lucrările de la biserica noastră. De câte ori am făcut apel la Prea Sfinția Sa, am fost ajutați nu numai cu sugestii și inițiative, ci și cu materialele necesare acestei lucrări. Prea Sfinția Sa a fost în permanență în mijlocul lucrărilor, cu competența și energia care-l caracterizează, încît putem afirma un adevăr unanim recunoscut, că dacă ne vedem astăzi dorința îndeplinită, aceasta se datorește, în cea mai mare parte, Prea Sfinției Sale. Lucrările de la biserica noastră se încadrează, în mod armonios, în vastul program, inaugurat de Prea Sfinția Sa în Eparhia Aradului. De la reședința și catedrala episcopală înnoite, renovate și înzestrate și pînă în cele mai îndepărtate parohii din cuprinsul Eparhiei Aradului, toate ne vorbesc de purtarea de grijă, de osîrdia, priceperea și dinamismul personalității Prea Sfinției Sale.

Biserica noastră s-a bucurat de deosebită atenție din partea Onoratului Departament al Cultelor, fiind vizitată de organele de conducere ale Departamentului, care au avut cuvinte de prețuire pentru lucrările de aici. Însuflețiți de cinstea ce ni s-a făcut, asigurăm Onoratul Departament al Cultelor că preoții și credincioșii din parohia noastră își vor

face și în viitor datoria de slujitori ai Bisericii și de cetățeni devotați și loiali ai scumpei noastre patrii, Republica Socialistă România.

Am găsit, de asemenea, în mod permanent, deplină înțelegere și tot sprijinul din partea Autorităților locale de stat, de aceea ne facem interpretul preoților și al credincioșilor, exprimându-le mulțumirea și devotamentul nostru.

Personalul parohiei, împreună cu membrii Consiliului parohial și ai Comitetului parohial, și-au adus contribuția și obolul lor la toate lucrările. Către ei, precum și către toți harnicii și bunii noștri credincioși, — care au răspuns cu însuflețire și dragoste la apelul nostru —, îndreptăm cuvinte de adîncă mulțumire. Enoriașii noștri sînt creștini buni, jertfitori, iubitori de credința și legea strămoșească, îndeplinindu-și, în același timp, îndatoririle legate de munca și activitatea lor de fiecare zi.

Prea Fericirea Voastră,

Anul viitor se vor împlini 20 de ani de la reîntregirea Bisericii strămoșești din Ardeal, precum și 20 de ani de rodnică arhipăstorire a Prea Fericirii Voastre, în care strălucește și marele act al reîntregirii Bisericii Ortodoxe Române. Ca un omagiu adus acestui mare act din Biserica noastră Ortodoxă și conștienți că prin lucrarea de la biserica noastră s-a contribuit la unificarea sufletească a credincioșilor de aici, parohia centrală din Arad, cu hramul «Adormirea Maicii Domnului», întîmpină istoricul eveniment cu acest Sion înnoit și sfințit de Prea Fericirea Voastră, care constituie o podoabă pentru orașul nostru și o mărturie a măiestriei harnicului și talentatului nostru popor.

Parohia noastră trăiește, aievea, epoca nouă inaugurată de Prea Fericirea Voastră în istoria Bisericii Ortodoxe Române, iar biserica noastră e un simbol al rezultatului străduințelor Prea Fericirii Voastre și un exemplu de părintească dragoste și superioară înțelegere pentru consolidarea actului istoric pe care l-ați inaugurat, acum 19 ani.

Noi, preoții ei, sîntem însuflețiți de vremurile înnoitoare, de progres, pace și prosperitate din țara noastră și năzuim a fi un permanent factor de progres duhovnicesc și patriotic în mijlocul credincioșilor ei.

Am considerat, de asemenea, că prin aceste lucrări s-a îndeplinit și o înaltă îndatorire patriotică, menținînd și înfrumusețînd o moștenire a trecutului, după înaltul exemplu pe care ni-l dă Conducerea de stat și a Bisericii, în legătură cu valorile trecutului nostru istoric.

Dînd laudă lui Dumnezeu, Care ne-a învrednicit să ajungem o zi atît de mare și însemnată, îngăduiți-ne Prea Fericite Părinte Patriarh să Vă exprimăm, preoți și credincioși, adîncă noastră mulțumire și recunoștință pentru înalta cinste și prețuire arătată în această zi luminată, preoților și credincioșilor parohiei noastre.

Mulțumim, de asemenea, Înalt Prea Sfinției Sale Părintelui Mitropolit Nicolae al Banatului pentru că a binevoit să ia parte la bucuria și sărbătoarea noastră.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian în timpul slujbei de tîrnosire
a bisericii «Adormirea Maicii Domnului» din Arad

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian în timpul slujbei de tîrnosire
a bisericii «Adormirea Maicii Domnului» din Arad

Biserica «Adormirea Maicii Domnului» din Arad

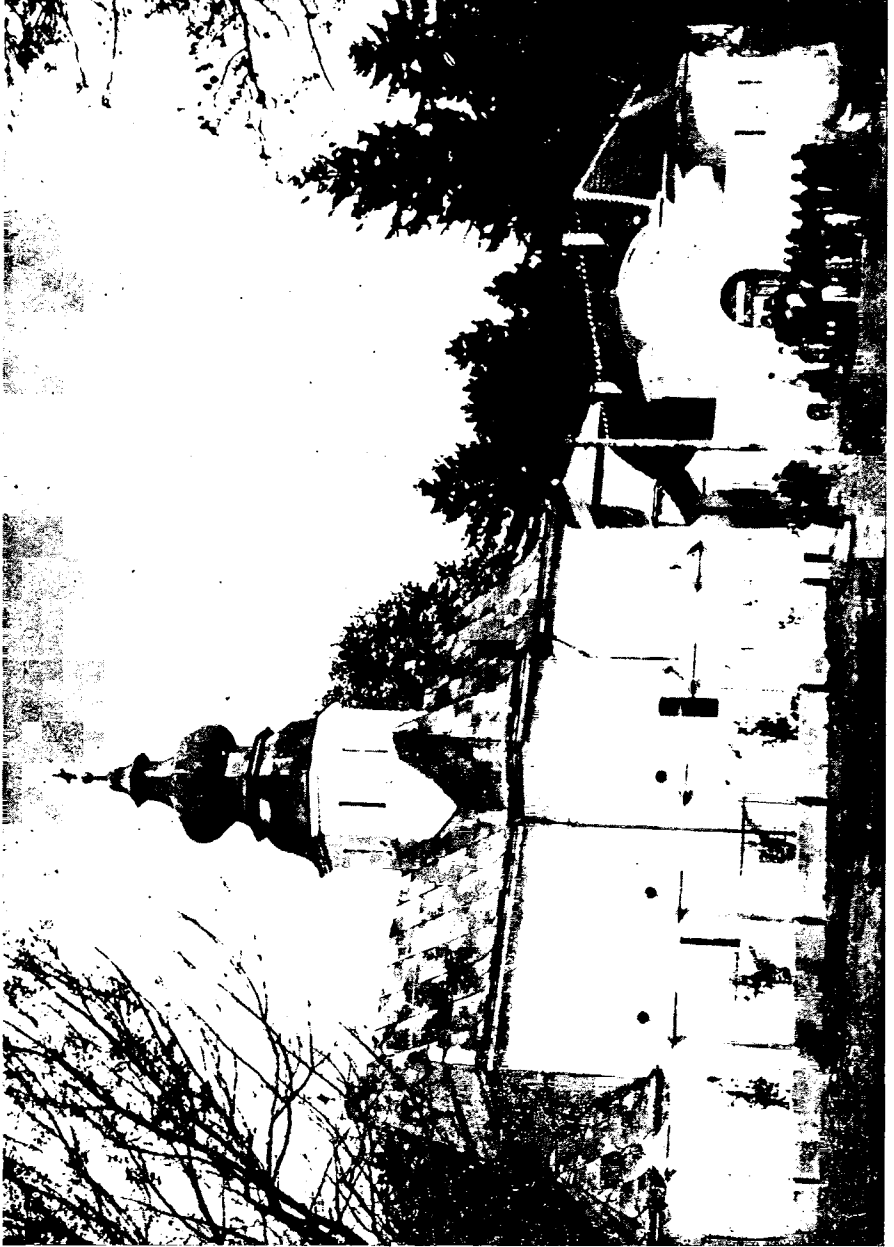
Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian în timpul procesiunii spre biserică
«Adormirea Maicii Domnului» din Arad

Intrarea cea nouă în reședința episcopală din Arad

În întimpinarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian la Mănăstirea Hodoș-Bodrog, din Eparhia Aradului

Minăstirea Hodoș-Bodrog din Eparhia Aradului

Prea Fericeful Părinte Patriarh Justinian în timpul vizitei la Mănăstirea
Hodoș-Bodrog din Eparhia Aradului

Mulțumim cu fiască recunoștință Prea Sfințitului nostru Episcop Teoctist pentru grija permanentă pe care ne-o arată, pentru pilda muncii cu care ne încurajează și pentru dragostea părintească cu care ne înconjoară pe toți.

Mulțumim Onoraților reprezentanți ai puterii de Stat și ai Departamentului Cultelor, care ne onorează cu prezența lor.

Bunul Dumnezeu să Vă dăruiască, Prea Fericirea Voastră, sănătate deplină și viață îndelungată pentru binele Bisericii și al credincioșilor ei.

Întru mulți ani, Prea Fericite Părinte Patriarh !»

Luînd cuvîntul P. S. Episcop Teoctist a spus:

*Prea Fericite Părinte Patriarh,
Iubiți credincioși,*

Așezînd astăzi, după sfînta Pravilă, sfintele moaște ale mucenicilor lui Hristos la temelîa acestui dumnezeiesc prestol, precum și icoanele celor patru Sfînți Evangheliști, ați săvîrșit nu numai un act haric, ci și unul istoric cu minunate înrîuriri binefăcătoare în lucrarea Noastră arhierască de pe aceste meleaguri. Prin tîrnosirea săvîrșită și prin rugăciunile pe care le-ați înălțat, ați deschis încă «un izvor de apă vie, din care cel care va bea nu va mai înseta niciodată» (Ioan IV, 14), și din care vor curge rîurile sfințitoare și mîntuitoare pînă în veac. Intemeînd acest dumnezeiesc prestol, Prea Fericirea Voastră ați înscris cu litere de aur încă o pagină luminoasă în istoria Bisericii strămoșești de dincoace de munți, sfințind aici prima biserică și dăluînd noi frumuseți mărețului edificiu de reîntregire și de consolidare a Bisericii Ortodoxe Române, ale cărui temelii au fost puse acum aproape 20 de ani.

Măreață și sfîntă pentru Biserica și poporul nostru, lucrarea de încheiere a reîntregirii Bisericii noastre, a cerut tuturor slujitorilor ei — dar mai ales Prea Fericirii Voastre — eforturi neprecupețite pe care i le-ați închinat în mod pilduitor, cu timp și fără timp. Mărturia celor de mai sus este prezența Prea Fericirii Voastre astăzi, aici, sînt ajutoarele multe și însemnate acordate cu atîta largă înțelegere bisericilor și mînaștirilor, sumele acordate pentru completarea salariilor de la parohiile mici, sînt toate sporurile duhovnicești și împlinirile gospodărești, începînd de la Sfînta Patriarhie, cu Eparhiile și terminînd cu cele mai îndepărtate parohii, precum și binecuvîntările și îndrumările pe care ni le împărtășiți din vistieria de experiență și de cunoștințe cu care sîn-teți înzestrat.

De aceea, atît slujitorii sfintelor noastre altare — ca și întreaga obște dreptmăritoare — cu toții cunoaștem neadormita veghe a Prea Fericirii Voastre pentru bunul mers al Sfintei noastre Biserici, pentru statornicirea învățămîntului teologic și pastorației pe temelii sănătoase ale învățaturii Sfînților Părinți, pentru continua ridicare intelectuală și tihna materială a preoțimii, pentru asistența celor bolnavi și ocrotirea preoților bătrîni, izvorîte din înalta concepție despre rostul preoției și arhieriei, oglîndită

în Apostolatul social. Acestea toate dezvăluie trăsăturile sufletești superioare, dinamismul, energia și spiritul de dăruire pentru cei mulți, însușiri atât de folositoare pentru înalta și sfânta misiune de întărit al Bisericii noastre.

Toți cei ce mărturisesc Sfânta Ortodoxie văd în Prea Fericirea Voastră nu numai pe adevăratul urmaș al Sfinților Apostoli, ci și pe neobositul și primul slujitor al tuturor, după cuvîntul care zice «Fiul Omului nu a venit să I se slujească, ci ca să slujească El și să-și dea sufletul Său, răscumpărare pentru mulți» (Marcu X, 45).

Prea Fericirea Voastră,

Minecînd de la acest adevăr evanghelic, Prea Fericirea Voastră atît ca preot din fragedă tinerețe, cît și ca Arhiereu și Președinte al Sfințului Sinod, V-ați făcut pildă și îndemn în «slujire». Ați croit misiunii preoțești un drum nou, i-ați dat un conținut nou și ați dăruit-o cu lumînile scrisului și cu dreptare sănătoase spre a o orienta în toate marile probleme care frămîntă omenirea din zilele noastre.

Din conștiința slujirii cu jertfelnicie a Bisericii părinților noștri, a țării și a poporului, a izvorît și gîndul de reîntregire și de contopire a celor două strane românești, îndreplînd chiar din clipa cînd ați urcat tronul patriarhal, pîrintească chemare către frații români din cealaltă strană spre a se tămădui rana, care, timp de 250 de ani, a însîngerat trupul Bisericii din Transilvania. Reîntregirea ei constituie una din cele mai strălucitoare nestemate din coroana apostoliei Prea Fericirii Voastre. De atunci, preoțimea, a cărei inimă a simțit vibrarea inimii poporului nostru, care și-a înscris, an de an, prin mărețe eforturi istoria lui nouă, în fruntea bunilor credincioși, lucrează cu multă sîrguință la consolidarea sfîntului act săvîrșit în 1948 în Cetatea Bălgradului.

Prinos al acesteia este și restaurarea și zugrăvirea în fresco a sfîntului locaș tîrnosit astăzi, care este rodul strădaniei preoților și credincioșilor din cele două strane, contopiți acum sufletește în același făgaș de credință și viață ortodoxă. Asemenea acestei lucrări, închinată aceluiași sfînt ideal sădit în sufletul meu de Sfîntul Sinod și de Prea Fericirea Voastră cînd am fost ales Episcop la Arad, s-au realizat încă numeroase altele în cuprînsul Eparhiei noastre. Acestea entuziasmează rîvna credincioșilor și le sporește avîntul lucrării lor patriotice, știindu-se acum pe vatra caldă și firească a credinței lor strămoșești. Neîncetat, ei înalță rugăciuni pentru părinții lor sufletești — din același trup și din aceeași coapsă — ca și ei toți — adică ai neamului nostru. Iar astăzi cînd însuși Părintele Bisericii sfințește locașul lor dumnezeiesc și binecuvîntează strădania lor, liturghisînd prima jertfă euharistică la acest altar, ei descrie în aceasta simbolul deplinei închegări sufletești; simt tămăduindu-se an de an rana cea veche a dezbinării fraților. De aceea în această biserică, noi vedem nu numai un locaș de sfințenie, sau numai un monument de arhitectură și de artă prețios orașului nostru, ci și un simbol adînc grăitor de încoronare a unei strădării pusă în slujba consolidării reîntru

girii noastre bisericești din această Eparhie, a adevăratei și deplinei așezări pe făgașul Ortodoxiei noastre românești.

Ei toți, împreună cu Ierarhul lor, prezentându-Vă astăzi acest prinos al atașamentului și dragostei lor față de Biserică și neamul nostru, Vă încredințăm, Prea Fericirea Voastră, că harul binecuvîntărilor și duhovniceasca cercetare pe care ați binevoit să ne-o faceți, vor aduce roade îmbelșugate în slujirea Sfîntei noastre Biserici și a scumpei noastre Patrii.

Mijlocind părințeștile binecuvîntări ale Prea Fericirii Voastre pentru ei și pentru Noi, Vă rog să-mi îngăduiți ca în fața Prea Fericirii Voastre și a Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Banatului să-i îmbrățișez și să-i felicit pentru această lucrare și pentru cele din Eparhie și mai ales pentru fericitul prilej de a Vă avea în orașul și reședința noastră.

Ne este plăcut să Vă mai înfățișăm Prea Fericirii Voastre și sprijinul foarte prețios acordat Nouă și parohiilor de către Onoratul Departament al Cultelor prin bunăvoința Domnului Secretar General, Profesor Dumitru Dogaru, înțelegerea largă a organelor de conducere de la regiune, de la raioane și orașe, pentru care și cu acest prilej, le aducem calde mulțumiri, încredințându-i de întregul nostru devotament pus în slujba înfloririi țării noastre.

Să ne îngăduiți, de asemenea, să mulțumim din toată inima, Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Banatului, pentru spiritul frățesc de colaborare statornicit între Ierarhii Bisericii bănățene, ca și pentru osteneala de a sluji și de a participa la această înălțătoare solemnitate.

Păstrînd ca pe un prețios talisman venirea și lucrarea Prea Fericirii Voastre, ca semn al iubirii părintești față de noi și față de turma încredințată păstoririi Noastre, rugăm pe Bunul Dumnezeu să Vă hărăzească puteri mereu-sporite, să săvîrșiți asemenea lucrări și altor credincioși și preoți, cu mulțumire și deplină fericire! Întru mulți ani Prea Fericite Părinte Patriarh!

Fiind ascultat cu deosebit interes de mulțimea credincioșilor, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a rostit următorul cuvînt de zidire și îndrumare ortodoxă :

Iubiți credincioși,

Aș dori ca, despărțindu-ne unii de alții, după plecarea de aici, să rămîneți nu numai cu mulțumirea unei slujbe religioase, ci și cu unele învățăminte.

Din ceea ce a spus Prea Sfințitul Episcop Teoctist și ascultînd darea de seamă făcută de Părințele paroh, ați aflat despre o mare problemă, care a fost rezolvată acum 19 ani : unirea sufletească a românilor din aceste părți, prin reîntregirea Bisericii din Transilvania. Acum aproape două decenii, s-a produs un eveniment de seamă nu numai în Biserică, dar și în istoria neamului nostru românesc. Unirea teritorială și politică făcută acum 50 de ani, nu putea să fie desăvîrșită fără unirea sufletească

a românilor, fără aducerea lor sub bolta aceleiași Ortodoxii românești. Acest vis al nostru s-a împlinit acum 19 ani.

Vă este cunoscut că în timpul uniației s-au ridicat prin aceste părți un număr de biserici construite și împodobite după stilul bisericilor romano-catolice. Vechile noastre biserici de lemn, ridicate de evlavia străbunilor noștri, au fost lăsate în paragină, pentru ca urmele vechii Ortodoxii să dispară o dată cu ele.

Noile biserici greco-catolice erau lipsite de pictură, de această pozoabă a bisericilor noastre ortodoxe; erau lipsite de icoanele care înfățișează, ca o carte deschisă tuturor știutorilor și neștiutorilor de carte, istoria Vechiului și Noului Testament. Roma a stăruit mult pentru a introduce în fostele biserici greco-catolice statuile specifice cultului din Biserica Romano-Catolică, pe care le-a preluat din religia păgână politeistă a Imperiului roman.

Dar sufletul românesc nu s-a împăcat cu aceste statui, pentru că ele nu se potriveau cu însușirile religioase ale sufletului românesc. Moștenirea religioasă a poporului român vine de peste trei-patru mii de ani, de la geto-dacii care se închinau și își îndreptau rugăciunile nu la chipuri cioplite, ci unui singur Dumnezeu nevăzut, crezând în nemurirea sufletului, așa cum credem și noi. În vestigiile așezărilor geto-dacice nu s-au aflat nicăieri statui. Acestea erau proprii așezărilor religioase ale Imperiului roman.

După cum se știe din istoria Bisericii creștine, primii creștini n-au folosit în cult statui, ci icoane. Ca să se recunoască între ei, desenau un pește, fiindcă peștele în limba greacă se numea ihtis, cuvânt care adună laolaltă inițialele a mai multe cuvinte: Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Mîntuitorul. Încă din vremea persecuțiilor, cînd creștinii se adunau în grote și în peșteri pentru cult, ei au desenat acolo chipul lui Hristos, al Maicii Domnului și al Apostolilor, așa cum îi cunoscuseră în timpul trăirii lor pămîntești. Sfîntul Evanghelist Luca este cel dintîi care a pictat chipul Maicii Domnului.

În pictura bisericilor noastre, noi punem înaintea credincioșilor Evanghelia în chipuri și în imagini. Fără îndoială, noi creștinii ortodocși nu ne închinăm la vopseaua icanelor, nici la lemnul sau sticla lor, ci ne închinăm la ceea ce reprezintă ele. De aceea, ca și creștinii ortodocși din alte țări, noi, ortodocșii români, ne împodobim bisericile cu icoane. Privind la ele, ne aducem aminte de Mîntuitorul răstignit și de cei ce erau în preajma Lui: de Maica Domnului, de femeile Mironosițe și de Sfîntul Apostol și Evanghelist Ioan; ne aducem aminte că Hristos s-a răstignit pentru a împăca lumea cu Dumnezeu, pentru a mîntui lumea și pe fiecare credincios. Icoanele din biserici ne arată de asemenea că, după moartea lui Hristos, vine Învierea Lui, biruința asupra morții, asupra păcatului, cheazășie a învierii noastre.

Biserica Romano-Catolică pune la temelia învățaturii ei drumul Crucii, Patimile pe care le-a răbdat Domnul pentru păcatele oamenilor. De aceea ea a introdus în locașurile de închinare drumul Crucii. Noi, orto-

docșii, — fără să desconsiderăm jertfa de pe Cruce a Mîntuitorului Hristos — punem la temelie credinței și a învățaturii noastre Învierea Domnului, căci aceasta a fost dovada Dumnezeirii Lui și prin aceasta s-a biruit păcatul și moartea. Privind la Învierea Domnului, credinciosul se umple de bucurie și de nădejde, sporește în credință și iubește pe Hristos Dumnezeul și Mîntuitorul său.

Credincioșii tradiției ortodoxe, românii din Ardeal, chiar și în timpul uniției, n-au acceptat în casele lor statui, dar nu s-au lipsit nici de sfintele icoane. Pictori ridicați din mijlocul poporului au desenat icoanele pe sticlă și, cu ele în desagi, au cutreierat satele, răspîndindu-le pe la casele credincioșilor.

Așa au rezistat românii uniți, preoți și credincioși, încercărilor de catolicizare. Vreme de 250 de ani, la ei nu s-a putut aplica hotărîrea de la 1700, prin care se cerea ca la sfînta liturghie să se introducă azima în locul pîinii dospite, credința în purgatoriu, Crezul cu adaosul «Fîlloque» și primatul papal.

Este adevărat că prin vinele noastre curge și sînge de la Roma, căci legiunile romane au poposit pe meleagurile noastre vreme de peste un veac și jumătate. Dar la temelie neamului nostru au fost și au rămas geto-dacii, cu cojocacele lor pînă la pămînt, așa cum se mai văd și astăzi pe la noi. Geto-dacii au fost strămoșii noștri și de la ei au moștenit românii o religiozitate deosebită și în special virtutea de a cultiva și păstra această stare spiritual-religioasă — care este caracteristică lor și care a ajutat întotdeauna la unitatea lor.

Acum noi sîntem iarăși una și avem aceeași lege, iar legea noastră este în primul rînd legea dragostei, nu numai de Biserică și neamul nostru, ci și față de cei de altă credință și de alt neam. Noi n-am defăimat și n-am prigonit pe nimeni, pentru că a avut altă credință decît a noastră, dar, în același timp, n-am îngăduit nimănui să se amestece în credința și în rînduiețile care sînt specifice Ortodoxiei noastre românești.

Prin voința clerului și credincioșilor din Ardeal uniția s-a lichidat și refacerea unității Bisericii noastre s-a împlinit. Acestea sînt fapte încheiate, care nu mai comportă nici un fel de discuții.

Auziți adesea vorbindu-se despre poziția pe care o are în prezent Biserica Ortodoxă față de Biserica Romano-Catolică. Noi, ortodocșii români, socotim Biserica Romano-Catolică o Biserică soră cu a noastră. Timp de peste o mie de ani Ortodoxia și Catolicismul au fost o singură Biserică și noi ortodocșii regretăm întotdeauna despărțirea care s-a produs în anul 1054 și care s-a adîncit și mai mult de-a lungul secolelor de către catolici. Este drept că în vremea noastră se vorbește tot mai mult de refacerea unității Bisericii creștine. Se duc acum tratative de unire între Biserica Ortodoxă și Biserica Anglicană, între Biserica Ortodoxă și Biserica Veche-Catolică și în curînd sperăm să începem tratative de unire și cu alte Biserici.

Cu Biserica Romei, trebuie să spunem deschis că, datorită condițiilor inacceptabile pe care le pune ea, nu putem începe acum un dialog teolo-

gic, un dialog dogmatic. Inceperea acestui dialog ar fi posibilă numai pe picior de egalitate, atunci cînd în Biserica Romano-Catolică va governa principiul sinodalității, ca în Biserica Ortodoxă, așa cum a fost înainte de despărțire.

Dar asupra problemelor lumii contemporane, noi sîntem gata oricînd pentru un dialog ; dorim să stăm la aceeași masă și, pe temeiul Sfintei Evanghelii, să sprijinim dorința generală de apropiere și prietenie între oameni și popoare, să combatem războiul, să apărăm pacea, să osîndim în numele Domnului Păcii pe toți aceia care mai nutresc gînduri războinice. Sînt, desigur, și alte probleme care pot fi discutate la masa comună a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, în spiritul frăției și al dragostei creștine, cooperînd pentru binele omeniri.

Iubiți credincioși,

Lucrarea pe care ați făcut-o aici împreună cu preoții dumneavoastră, sub îndrumarea și purtarea de grijă a Prea Sfințitului Episcop Teoctist, este într-adevăr o lucrare frumoasă. A lucrat aici un pictor bun și fresca executată de el va dăinui peste veacuri. Împreună cu alți pictori talentați, el continuă tradiția veche a picturilor minunate care împodobesc bisericile ortodoxe române. Țara noastră are ceea ce nu se mai află în nici o altă țară din lume, datorită meșterilor zugravi din Moldova de sus și Bucovina, care au realizat fresce nu numai în interiorul bisericilor, ci și în exterior, așa cum sînt la Mînăstirile Moldovița, Sucevița, Voroneț ș.a. Aceste picturi exterioare datează de 400—500 de ani și specialiști de pe tot globul vin să le vadă ca pe niște adevărate minuni.

Biserica aceasta în care ne aflăm, ca arhitectură, este o miniatură a Sfintei Sofii. Dar cît de mult a adăugat la frumusețea ei pictura cu care a fost împodobită !

Noi — ortodocșii români — cultivăm stilul neo-bizantin și trebuie să spunem că valahii — strămoșii noștri — au ocupat un loc de frunte în istoria artei și culturii Imperiului bizantin. Putem spune deci că stilul acesta este și al nostru, este și românesc ; el ne aparține și nouă. De aceea vă îndemn eu, ca peste tot în locul statuilor, în locul drumului Crucii și al altor rînduieli, care nu țin de stilul nostru ortodox și românesc, să împodobim bisericile cu picturi ortodoxe după rînduiala iconografică, păstrată cu atîta credincioșie de strămoșii noștri.

Ca încheiere binecuvîntez din toată inima Consiliul parohial și pe credincioșii acestei biserici pentru obolul pe care l-au dat ca să-și împodobească biserica lor. Patriarhia a ajutat la această lucrare cu suma de 25.000 lei, dar contribuția credincioșilor de aici a fost cu mult mai mare. Ei sînt ctitorii acestei biserici ; ei au împodobit-o cu chipurile sfinților, dintre care nu lipsesc sfinții noștri români, care au fost canonizați și au fost trecuți în calendar ca să se știe că moștenirea lor ne e scumpă și ca să ne fie pildă pentru păstrarea și întărirea credinței.

Aș vrea să știți că și în alte locuri credincioșii ortodocși români și-au împodobit bisericile lor cu picturile care le lipseau, ca la Mănăstur, la Radna și în multe alte părți.

Felicit totodată și pe Prea Sfințitul Episcop Teoctist și îmi exprim bucuria și mulțumirea că mi-a dat prilejul să particip la o sărbătoare așa de măreață ca aceasta de azi. Doresc Prea Sfinției Sale sănătate deplină, ca să poată duce la bun sfârșit și alte lucrări în care se află angajat și pe care este chemat să le împlinească.

Harul Domnului nostru Iisus Hristos și dragostea lui Dumnezeu Tatăl și împăntășirea Sfântului Duh să fie cu voi cu toți. Amin!

Apoi Prea Fericitul a dăruit Prea Sfinției Sale Episcopului Teoctist, pentru biserica târnosită, o *Evangelie* cu copertile lucrate în email la Atelierele Institutului Biblic și un *Apostol* tipărite de curind în Tipografia Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă a Patriarhiei Române.

Mulțumind Prea Fericii Sale pentru acest valoros dar, Prea Sfințitul Episcop Teoctist a oferit Prea Fericii Sale două icone pictate pe sticlă, prețioase realizări de veche artă populară bisericească.

Tot cu acest prilej deosebit din viața și realizările împlinite în ultimii 5 ani în Episcopia Aradului, la propunerea Prea Sfințitului Episcop Teoctist, Prea Fericitul Patriarh Justinian a acordat distincția «Crucea Patriarhală» PP.CC. Consilieri ai Centrului eparhial: Pr. P. Sălăgean și Pr. Ioan Popa, P. C. Pr. Gh. Căvășdan, inspector eparhial, precum și unor protopopi și preoți care s-au evidențiat prin activitatea lor pe teren bisericesc și social.

În numele tuturor celor ce au fost învredniciți de această distincție patriarhală, a mulțumit P. C. Pr. Gh. Căvășdan, inspector eparhial.

Praznicul acesta strălucit s-a încheiat cu săvârșirea unui polihroniu pentru Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, pentru Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae Corneanu și pentru Prea Sfințitul Episcop Teoctist, pentru Conducătorii Republicii Socialiste România, precum și pentru preoții și credincioșii care au fost de față la târnosirea acestei frumoase biserici.

După binecuvîntarea credincioșilor, Prea Fericitul Părinte Patriarh și întreg soborul-slujiitor s-au întors tot în procesiune la Reședința episcopală.

*

La orele 14, în Reședința episcopală, Prea Sfințitul Episcop Teoctist a dat o masă oficială în cinstea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian. Pe lângă Prea Fericeirea Sa și însoțitorii cu care venise de la București, la această masă au mai luat parte: Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae Corneanu, P. C. Pr. Gh. Cotoșman, vicarul Arhiepiscopiei Timișoarei, consilieri, membrii Consiliului și Adunării Eparhiale, protopopi și preoți din Eparhia Aradului.

Au luat de asemenea parte: Dl. Vasile Daju, președintele Sfatului Popular al regiunii Banat, împreună cu Dl. Ion Beligar, secretarul Sfa-

tului Popular al regiunii Banat, Dl. Zimbran Pascu, președintele Sfatului Popular al raionului Arad, Dl. Ing. Simion Cojocaru, președintele Sfatului Popular al Orașului Arad, Dl. Prof. Ion Curea, rectorul Universității din Timișoara, Dl. Prof. Pius Brînzeu, rectorul Institutului de medicină din Timișoara, Dl. Prof. Silaș Gheorghe, prorectorul Institutului Politehnic din Timișoara, Dl. Mihai Țeperdel, împuternicitul regional al Departamentului Cultelor, Dl. Dr. Ion Pescaru, președintele Comitetului de luptă pentru pace din Arad, Dl. Prof. Academician Coriolan Drăgulescu, Dl. Prof. Ioan Olariu, directorul Muzeului Regional, Dl. Prof. Dr. docent Bușilă Vladimir, de la Facultatea de medicină din Timișoara, Dl. Prof. Vasile Popeangă, directorul Liceului pedagogic din Arad, precum și alți reprezentanți ai Autorităților de stat și ai vieții intelectuale și sociale din Arad și Timișoara.

În timpul mesei au fost rostite toasturi.

Dl. Prof. Vladimir Bușilă a evocat activitatea Prea Fericitului Părinte Patriarh și a Prea Sfințitului Episcop Teoctist desfășurată în Moldova după dezastrul lăsat de al doilea război mondial. «Cei ce au cunoscut ororile războiului și au lucrat pentru vindecarea rănilor lăsate de el nu pot să nu iubească și să nu sprijine cu însuflețire lupta pentru pace și pentru progres social», a spus vorbitorul, remarcând că Prea Sfințitul Episcop Teoctist, ucenicul și colaboratorul Prea Fericitului Patriarh se distinge și la Arad prin muncă însuflețită și prin dragoste neclintită față de Biserică și față de Patrie.

Dl. Dr. Ioan Pașcanu a mulțumit Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru cuvântările pline de căldură patriotică pe care le-a rostit la catedrala Aradului și la biserica «Adormirea Maicii Domnului». În calitate de președinte al Comitetului de luptă pentru pace din Arad, D-sa a vorbit despre activitatea pe care o desfășoară preoții pentru promovarea păcii, evidențiind faptul că Prea Sfințitul Episcop Teoctist este nu numai un vrednic slujitor al Bisericii Ortodoxe, dar și un neobosit luptător pentru pace și prietenie între oameni, pentru colaborarea preoțimii la străduințele poporului nostru pentru o viață mai bună, pentru progres și fericire.

Pr. Avram Glidan-Păucinești, protopopiatul Hațeg, a mărturisit recunoștința sa și a tuturor preoților reveniți la sânul Bisericii Ortodoxe față de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian care, prin chemarea părintească din 1948, a mișcat inimile tuturor și a determinat împlinirea mărețului act din 21 octombrie 1948, reușind să aducă sub cupola strălucitoare a Bisericii Ortodoxe pe preoții și credincioșii greco-catolici. «Am înțeles, a spus P. C. Sa, că aici trebuia să fie de mult locul nostru, și declarăm astăzi că Biserica și neamul nu mai pot fi dezbinat niciodată».

P. C. Protopop Francisc Olah a vorbit în numele clerului și credincioșilor romano-catolici, precum și în numele protopopilor Bisericii Evanghelice și Reformate din Arad, aducând mulțumiri Prea Sfințitului Episcop Teoctist pentru prilejul ce li s-a oferit de a lua parte la această masă a înfrățirii poporului român cu naționalitățile conlocuitoare și a dragostei creștine dintre diferitele biserici, subliniind faptul că toate naționalitățile

care locuiesc pe pământul românesc și toți credincioșii diferitelor culte religioase trebuie să trăiască în pace și să lucreze laolaltă pentru propășirea patriei.

Luînd cuvîntul *Prea Sfințitul Episcop Teoctist* a mulțumit mai întîi Prea Fericitului Părinte Patriarh pentru cîntea pe care a făcut-o Episcopiei Aradului de a lua parte la inaugurarea unor lucrări izvorîte din dragostea față de Biserica strămoșească și pentru a sprijini și din partea clerului și credincioșilor ortodocși străduințele pe care le depune poporul nostru pentru înflorirea patriei noastre.

Prea Sfinția Sa a încredințat pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian că preoțimea și credincioșii din Eparhia Aradului nu vor uita niciodată clipele petrecute lîngă Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române și învățămintele pline de înalt patriotism și de prețioasă orientare evanghelică. pe care le-au primit cu acest prilej.

Prea Sfinția Sa a mulțumit apoi reprezentanților Autorităților de stat și reprezentanților instituțiilor de cultură și ai instituțiilor sociale din Timișoara și din Arad pentru participarea la această masă alături de Prea Fericitul Părinte Patriarh, subliniind faptul că în statul nostru cultele religioase se bucură de toată libertatea și de toată înțelegerea din partea conducerii de stat, iar cultele religioase, la rîndul lor, nu precupețesc nici un efort pentru a sprijini poporul nostru în năzuințele și strădaniile lui pentru o viață mai bună, pentru o viață mai fericită.

«Sfaturile părințești ale Prea Fericitului nostru Patriarh și îndemnulurile Sfințitului Sinod al Bisericilor Ortodoxe Române de a împleti activitatea pastorală cu slujirea înaltelor idealuri ale poporului nostru sînt îndeplinite întru totul de slujitorii din aceste părți ale Patriarhiei Române», a spus P. S. Episcop Teoctist; «iar realizările la care sîntem părtași aici, ca și în alte părți, dovedesc în chip elocvent bunele raporturi și respectul reciproc dintre Autoritățile de stat și slujitorii și credincioșii Bisericii noastre».

Aducînd mulțumiri Înalt Prea Sfințitului Nicolae Corneanu, Mitropolitul Banatului, pentru dragostea pe care o arată permanent Eparhiei Aradului, P. S. Episcop Teoctist l-a asigurat că, deși Î. P. S. Sa a stat puțin timp în fruntea Eparhiei Aradului, clerul și credincioșii îi păstrează o amintire vie pentru chipul înțelept cu care i-a păstorit și pentru perspectivele luminoase pe care le-a deschis în activitatea pastorală și socială a acestei Eparhii. După ce a înfățișat Prea Fericitului Părinte Patriarh conlucrarea rodnică din sinodul mitropolitan al Mitropoliei Banatului, P. S. Episcop Teoctist a încheiat astfel cuvîntul său : «Mulțumim Prea Fericitului Voastre din toată inima pentru filele de istorie pe care le-ați înscris în Episcopia Aradului și rugăm pe milostivul Dumnezeu să vă hărăzească mulți ani, ca să sădiți în sufletele tuturor fiilor Bisericii și țării noastre sămînța cea curată a Sfintei Evanghelii, așa cum ați semănat-o aseară în catedrală și astăzi în biserica pe care ați sfințit-o. Să trăiți întru mulți și fericiți ani ! Să trăiască și Domnul președinte al Sfatului Popular

al regiunii Timișoara și toți reprezentanții autorităților locale! Tuturor mulți ani!

A vorbit apoi *Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae Corneanu*, care, după ce a înfățișat spiritul de frățietate care stăpânește raporturile dintre conducătorii, slujitorii și credincioșii celor două eparhii ale Mitropoliei Banatului, a mulțumit Prea Fericitului Părinte Patriarh pentru vizita pe care a făcut-o Eparhiei Aradului și pe care toți cei din Mitropolia Banatului o consideră ca fiind făcută întregii Mitropolii, fiindcă toți au fost cinstiți cu această vizită și toți s-au bucurat în chip deosebit de prezența și de înaltele învățături date cu acest sărbătoresc prilej.

Vorbind mai departe despre înnoirile și despre primenirile caracteristice zilelor noastre, *Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae Corneanu* a precizat că «în Biserica noastră Ortodoxă Română, ceea ce s-a împlinit în ultimii douăzeci de ani se datorează în cea mai mare parte Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian. Prea Fericirea Sa este omul desprins din popor și trăiește pentru popor, orientînd Biserica în așa chip încît să ajute și ea cu toate mijloacele ce-i stau la îndemînă pentru primenirea și înnoirea întregii vieți a poporului nostru. La această fericită întîlnire a noastră, mă simt dator ca, în numele tuturor clericilor și credincioșilor din întreaga Mitropolie a Banatului, să îndrept un gînd plin de recunoștință pentru tot ce a făcut și va mai face Prea Fericirea Sa mulți ani — cu voia lui Dumnezeu — pentru Biserica noastră, pentru poporul și țara noastră, pentru pace și înțelegere în întreaga lume».

Apoi *I. P. S. Mitropolit Nicolae Corneanu* a prezentat în cuvinte elogioase activitatea plină de roade desfășurată de *P. S. Episcop Teoctist* în cei 5 ani de cînd păstorește Eparhia Aradului, subliniind că pentru tot ce a făcut merită cinstea de a fi vizitat de însuși Conducătorul Bisericii noastre și Prea Sfinția Sa poate fi satisfăcut nu numai de cuvintele de înaltă apreciere rostite de Întîistătorul Bisericii noastre, dar și de conștiința datoriei pe care și-a îndeplinit-o din destul.

«Trebuie să spun, a continuat *Înalt Prea Sfinția Sa*, că tot ceea ce a făcut Prea Sfinția Sa în Eparhia Aradului și ceea ce am putut să facem sau încercăm să facem cu toții, a fost posibil datorită sprijinului deosebit, înțelegerii calde și largi de care ne-am bucurat din partea Conducerii statului nostru, atît a Conducerii centrale cît și a Conducerii locale».

Și *Înalt Prea Sfinția Sa* a încheiat spunînd: «Pentru tot ce datorăm față de Conducătorul Bisericii noastre, pentru tot ce datorăm față de Conducătorii Patriei noastre în această parte a țării de care aparținem, pentru tot ce a înfăptuit Prea Sfințitul Episcop Teoctist în Eparhia Aradului, îngăduiți-mi să vă cer să închinăm gînduri bune și urări, dorînd tuturor să se împărtășească de mulți ani de viață și — în același timp — de multe și strălucite realizări puse în slujba poporului nostru, în slujba Patriei și a Bisericii noastre, pe care le dorim mereu mai prospere, mai strălucite și mai înfloritoare».

Încheind seria cuvîntărilor, *Prea Fericitul Părinte Patriarh* a evidențiat meritele *P. S. Episcop Teoctist*, pe care-l cunoaște încă din vremea

cînd Prea Fericirea Sa a fost arhiepiscop și Mitropolit al Moldovei. Încă de atunci a dat un mare ajutor pentru vindecarea rănilor războiului și pentru salvarea copiilor, a orfanilor, a văduvelor și a bătrînilor care se zbăteau în ghiarele mizeriei și ale foametei. De atunci am rămas toți cu dragostea de om și de viață, a spus Prea Fericirea Sa. *«De atunci în special am văzut împreună ce dezastru reprezintă războaiele pentru omenire și cît de bine-făcătoare este pacea pentru progresul și fericirea popoarelor. Ca oameni ai Bisericii și ca unii care ne rugăm să lucrăm neîncetat «pentru pacea a toată lumea», sîntem împotriva tuturor celor ce propovăduiesc războiul și osîndim pe veci pe cei care-l poartă astăzi și oricînd. Lupta noastră pentru pace n-am terminat-o și n-o vom termina decît atunci cînd va fi «pace și bunăvoință» pe fața întregului pămînt».*

Vorbînd apoi despre colaborarea frățească dintre cultele religioase din țara noastră, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a scos în evidență faptul că reprezentanții diferitelor culte religioase de peste hotare care ne-au vizitat pînă acum țara, au admirat spiritul larg ecumenist care stăpînește raporturile dintre cultele religioase din patria noastră. Spiritul acesta de respect reciproc și de armonioasă conlucrare, a spus Prea Fericirea Sa, ne este de folos și nouă și Patriei noastre. *«Precum între naționalitățile conlocuitoare din țara noastră s-au statornicit legături de prietenie și de frățietate, tot astfel și cultele religioase sînt datoare să se respecte și să se ajute între ele, nu să se învrăjbească și să facă prozelitism unele în dauna altora, întreținînd o atmosferă nesănătoasă și păgubitoare și pentru ele și pentru stat».*

«Dar noi cultivăm acest ecumenism larg, a continuat Prea Fericirea Sa, nu numai înăuntrul țării noastre, ci și în marile organizații intercreștine: Consiliul Ecumenic al Bisericilor, Conferința Bisericilor Europene, Conferința Creștină pentru Pace, ca și în raporturile bilaterale pe care le avem cu alte Biserici și culte de peste hotare. Mai ales pe terenul creștinismului practic, în problemele care preocupă lumea contemporană: problema păcii, a dreptății sociale, a libertății popoarelor, problema securității europene și în toate problemele legate de cooperarea și prietenia dintre popoare, delegații Bisericii Ortodoxe Române, împreună cu ai celorlalte Biserici Ortodoxe surori sînt însuflețiți de duhul autentic al Sfintei Evanghelii și nu precupețesc nici un efort pentru mai-binele și fericirea întregii omeniri.

Dar pe lîngă dialogul acesta ecumenic, Biserica Ortodoxă Română, împreună cu Bisericile Ortodoxe surori au început cu unele Biserici și un dialog teologic-dogmatic. Într-un astfel de dialog ne găsim în prezent cu Biserica Anglicană și cu Biserica Veche-Catolică și în curînd vom începe un astfel de dialog și cu așa-numitele Biserici necalcedoniene. Am făcut aceste precizări, a spus Prea Fericirea Sa, ca să știți cu toții că Biserica Ortodoxă Română pe de o parte înțelege să fie prezentă și să-și aducă aportul său oriunde se pun probleme de interes general-uman, iar pe de altă parte ea este bucuroasă să discute în dialog teologic problema refacerii Bisericii creștine, atunci cînd sînt create condiții de egalitate

și de respect reciproc între părțile care participă la asemenea discuții. Am ținut să spun care este poziția noastră în întâlnirile intercreștine, despre care auziți adesea vorbindu-se în zilele noastre».

Manifestându-și bucuria pentru prezența la această masă oficială a reprezentanților Autorităților de stat ai regiunii Banat, ai raionului și orașului Arad, precum și a reprezentanților Departamentului Cultelor, Prea Fericirea Sa a vorbit în continuare despre sprijinul de care se bucură Biserica Ortodoxă Română — ca de altfel toate cultele religioase — din partea Statului nostru, care-i acordă ajutoare materiale substanțiale pentru restaurarea și întreținerea locașurilor de cult și mai cu seamă a monumentelor religioase-istorice și de artă și o subvenționează pentru plata salariilor personalului cultic, înlesnindu-i totodată participarea la toate conferințele și întâlnirile interortodoxe sau intercreștine de peste hotare, precum și ținerea unor astfel de conferințe și întâlniri în țara noastră.

După ce a adresat cuvinte de laudă și de prețuire pentru Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae Corneanu, pentru strădaniile pe care le depune împreună cu Prea Sfințitul Episcop Teoctist ca Biserica Ortodoxă din aceste părți ale țării să țină pasul cu vremea și să fie prezentă în toate acțiunile de înnoire și de progres inițiate de Conducătorii statului, Prea Fericirea Sa și-a încheiat astfel cuvîntul: *«Mă bucur de toate cele constatate aici și doresc ca ele să meargă înainte, păstrîndu-se și dezvoltîndu-se bunele raporturi cu Autoritățile de stat. Doresc ca între cultele religioase din Mitropolia Banatului să stăpînească duhul dragostei și al înțelegerii ecumenice. Ridic paharul în sănătatea Autorităților de stat, pentru colaborarea în vederea unor rezultate cît mai frumoase, pentru binele și înflorirea patriei noastre, Republica Socialistă România!»*

Și astfel masa aceasta oficială a luat sfîrșit într-o atmosferă de căldă însuflețire și de deosebită înfrățire și mulțumire pentru toți.

*

Luni 23 octombrie 1967 a fost sfințit paraclisul din reședința episcopală. Reședința episcopală, zidită în anul 1879 pe locul dobîndit prin osîrdia Arhimandritului Patrachie Popescu, între anii 1962—1966, «din îndemnul și cu purtarea de grijă a P. S. Episcop Teoctist, a fost reparată pe dinăuntru și pe dinafară și i s-au făcut îmbunătățiri și transformări radicale, adăugîndu-i-se o intrare oficială boltită, cu turlă deasupra și cu terasă în față, iar partea de nord-vest a birourilor Centrului eparhial a fost supraetajată, întreg edificiul cu toate anexele fiind înzestrat cu instalație proprie de încălzire centrală. Ca o cunună a acestor preînnoiri, prin rîvna P. S. Episcop Teoctist, Reședința eparhială a fost împodobită cu un paraclis nou — închinat «Sfintei Treimi». Cu cheltuiala Prea Sfinției Sale paraclisul a fost admirabil pictat în stil neobizantin de pictorul Gheorghe Vîntoru din București. Tîmpla paraclisului, constituind o lucrare artistică deosebit de valoroasă, a fost executată în Atelierele Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă ale Patriarhiei Române, sub îndrumarea maestrului Grigore Dumitrescu, cheltuiala fiind suportată dintr-o

dotatie acordată de Prea Fericitul Părinte Patriarh de la Administrația Patriarhală.

Împodobit astfel după rânduiala ortodoxă și fiind așezat la locul cel mai potrivit pentru îndeplinirea scopului pentru care a fost amenajat, paraclisul a fost sfințit de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, însoțit de I. P. S. Mitropolit Nicolae Corneanu și P. S. Episcop Teoctist, împreună cu un sobor de preoți și diaconi. După ritualul îndătinat a fost sfințit mai întâi pe dinafară și apoi, după intrarea în paraclis, a fost așezat în piciorul sfintei mese hrisovul de tîrnosire, au fost puse sfintele moaște și sfinții evangheliști și toate cele necesare sfintului prestol, cu slujba rînduită în acest scop. După terminarea sfințirii paraclisului și după trecerea credincioșilor prin altar pentru a săruta sfînta Evanghelie, sfînta cruce, sfînta masă, a urmat sfînta liturghie arhierască, la care răspunsurile au fost date de toți credincioșii.

La sfîrșitul sfintei liturghii, Prea Sfințitul Episcop Teoctist a făcut un istoric al Reședinței episcopale de la Arad, amintind strădaniile și greutățile întîmpinate de episcopii care au păstorit această Eparhie, pînă au reușit să construiască Reședința episcopală pe locul în care se găsește astăzi. Prea Sfinția sa a arătat apoi motivele care l-au îndemnat să facă paraclisul din Reședința eparhială, aducînd mulțumiri Prea Fericitului Părinte Patriarh pentru îndrumările care i-au fost date în tot timpul lucrărilor și mai ales pentru prețiosul dar al tîmplei.

«Ați așezat aici sfinte moaște — a spus Prea Sfinția Sa — dar tîmpla pe care ne-ați dăruit-o reprezintă una din piesele cele mai importante ale paraclisului, înfățișînd împreună cu pictura, un model de artă românească și ortodoxă în aceste părți ale Patriarhiei Române».

Prea Sfințitul Episcop Teoctist a prezentat cu acest prilej Prea Fericirii Sale și munca preoților din Eparhia Aradului care, pe lîngă îndatoririle lor sacerdotale și sociale, au realizat prețioase lucrări de restaurarea și pictarea bisericilor, citînd în acest scop pe mulți dintre protopopi și preoți pentru vrednicia și rîvna lor.

În încheiere P. S. Episcop Teoctist a îndreptat rugăciuni de mulțumire către Bunul Dumnezeu că a ajutat Eparhiei Aradului, prin rugăciunile Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, să fie tîrnosit paraclisul Reședinței după un veac de existență a ei. Prea Sfinția Sa a mulțumit apoi Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru dragostea pe care o arată față de Eparhia Aradului, ajutînd-o în nenumărate rînduri în nevoile ei și pentru înalta bunăvoință pe care o manifestă, față de ierarhul, slujitorii și credincioșii acestei Eparhii, acordîndu-le favoarea ca «o dată cu așezarea sfintelor moaște să temeluiască în suflete credința în sfînta Biserică Ortodoxă și dragostea față de scumpa noastră patrie, Republica Socialistă România». După ce a făcut Prea Fericirii Sale urări însuflețite de sănătate și de viață lungă pentru a se putea bucura de roadele bogate ale activității neobosite pe care o desfășoară pentru Biserica străbună, Prea Sfinția Sa a mulțumit, de asemenea, și Î. P. S. Mitropolit Nicolae Corneanu pentru participarea la slujbă împreună cu Prea Feri-

cirea Sa și pentru spiritul de colaborare frățească al Înalt Prea Sfinției Sale în toate problemele care interesează cele două eparhii ale Mitropoliei Banatului.

Luînd cuvîntul. *Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian* a spus:

*Prea Sfințite Părinte Episcop,
Prea Cucernici Părinți, și
Iubiți credincioși,*

Așa cum cunoașteți, în casa fiecărui binecredincios creștin se află o cameră a icoanelor, unde candela stă aprinsă în toate zilele și cu osebite în duminici și sărbători. Aceasta e o cameră curată și bine îngrijită pentru că, prin chipul icoanelor, în ea patronează însuși Dumnezeu, Maica Domnului și sfinții. În această cameră așteaptă credincioșii pe preot să vină cu vestirea Nașterii Domnului sau cu Botezul. Aci, pe o masă, ei așază luminări și o cruce închipuînd un mic altar al casei lor.

Tot așa, după tradiția ortodoxă, o casă vlădicească trebuie să-și aibă altarul ei. Ați văzut că mînăstirile noastre, au fiecare o biserică mare, dar în rîndul chiliilor au și cîte un paraclis, pentru stareț sau pentru bătrîni, unde ei se pot retrage în momentele de frămîntare sufletească și unde stau de vorbă în taină cu Dumnezeu.

La fel, reședințele chiriarhilor noștri își au paraclisele lor. Numai în Transilvania, pe alocuri, paraclisul a lipsit, din cauza vremurilor grele care împiedicau pe episcop să-și fixeze o reședință statornică, el fiind nevoit de multe ori să se mute din loc în loc, la porunca sau din împilarea stăpînătorilor. În această situație s-a găsit și Episcopia arădeană care și-a statornicit sediul în acest oraș, de scurtă vreme, după ce a peregrinat prin multe alte locuri.

După cum vedeți, acum Reședința episcopală a Aradului își are și un paraclis al ei, un altar, în fața căruia episcopul locului să-și plece genunchii și să se roage Celui atotputernic pentru sine, pentru clerul și pentru poporul dreptcredincios al eparhiei pe care o păstorește.

După orînduiala canonică a Bisericii Ortodoxe, ierarhii provin din cînul monahal și călugărul nu poate trăi fără rugăciune, fără biserică. Episcopul, în fiecare dimineață, merge mai întîi în sfîntul altar al paraclisului pentru rugăciune și după aceea își începe lucrul său. Aici el se întremează și prinde energie duhovnicească pentru tot ce are de făcut în cursul zilei.

De aceea, Noi am participat cu toată bucuria la tîrnosirea acestui paraclis. Prin el, acum, reședința aceasta întreagă este sfințită și împodobită. În acest paraclis vor fi întîmpinați de acum înainte ierarhii din țara noastră, precum și ierarhii altor Biserici de peste hotare, care vor vizita Eparhia Aradului. Așa am făcut și Noi cînd, cu ani în urmă, am așezat la reședința Noastră de la Dragoslavele, în inima munților, o bisericuță maramureșeană de lemn, unde oaspeții Noștri se pot închina după

rînduiala ortodoxă. Aceasta este tradiția noastră ortodoxă pe care o au și celelalte Biserici Ortodoxe surori.

În felul acesta, Prea Sfințitul Episcop Teoctist a împlinit o mare lipsă, datorată — așa cum am mai spus — vitregiei vremurilor trecute.

Am venit la tirnosirea acestui sfînt locaș cu toată dragostea și feliicit din toată inima pe Prea Sfinția Sa și pe colaboratorii Prea Sfinției Sale, care l-au ajutat la amenajarea acestui frumos paraclis, cu această pictură și cu această catapeteasmă care sînt de acum podoabe alese ale reședinței Episcopiei Aradului.

S-a spus de către Prea Sfințitul Episcop că tîmpla acestui paraclis a fost făcută cu ajutor primit de la Administrația Patriarhală unde — mai mulți ani — a fost ajutorul meu. Este drept acest lucru, și acum cînd o văd așezată aici, împreună cu pictura executată în stilul nostru ortodox, mă bucur că lucrătorii de la Atelierele Institutului Biblic au realizat o adevărată operă artistică, care va constitui o podoabă a palatului episcopal, admirată de toți cei ce vor vizita acest paraclis.

Noi am trimis și la bisericile noastre din Ierusalim, din Londra și din Viena, catapetesme lucrate în Atelierele Institutului Biblic al Patriarhiei Române, care acum sînt cercetate și apreciate ca minunate opere de artă. Catapetesmele artei românești sînt admirate în toată lumea. Străinii care ne vizitează țara rămîn uimiți de catapeteasma de la catedrala Patriarhiei Române, de catapeteasma paraclisului patriarhial și de la multe alte biserici ortodoxe din țara noastră, iar în ultimul timp catapeteasma executată la biserica Sfîntul Elefterie din București, de aceleași Ateliere ale Institutului Biblic al Patriarhiei Române, este socotită o lucrare unică în lume. Modelul după care a fost executată — catapeteasma unei biserici de la Scoplie din Macedonia — a ars și cu mare greutate a fost reconstituită după niște albume vechi.

Noi ne străduim să promovăm arta aceasta; de aceea, așa cum am făcut cu pictura, am încurajat în chip deosebit și sculptura, cu convingerea că în felul acesta ne găsim pe făgașul unor tradiții întru totul ortodoxe și românești.

Pentru aceasta avem la centrul patriarhal din București ateliere speciale de tîmplărie, sculptură și pictură.

Dar aici, am mai observat un lucru deosebit de frumos: cîntarea tuturor credincioșilor la sfintele slujbe.

Este adevărat că Sfîntul Sinod al Bisericii noastre, printr-o hotărîre, a stabilit încă din anul 1950, cîntarea omofonă a tuturor credincioșilor în biserică. Am introdus cîntarea omofonă în bisericile noastre cu convingerea fermă că ea ajută și întărește pe credincioși în păstrarea dreptei credințe și îi apără față de prozelitismul altora. Poporul dreptcredincios s-a bucurat mult de această hotărîre a Sfîntului Sinod, și astăzi, mai toate bisericile ortodoxe române au cîntarea omofonă, care — deși este de origine bizantină — a fost adaptată în curgerea vremii specificului nostru românesc, fiind ferită de influențe străine.

Folosesc de aceea prilejul acesta pentru a îndemna pe toți preoții și credincioșii din Eparhia Aradului să îndrăgească neconținut cîntarea în comun la sfintele slujbe, păstrînd atît melodiile locale, cît și învățînd muzica bisericească tradițională cîntată pe cuprinsul întregii țări, fiindcă, împreună cu slujba noastră și cu celelalte rînduiri și tradiții ortodoxe, muzica are și ea un important rol în întărirea conștiinței unității noastre sufletești. Cînd toți credincioșii vor cunoaște bine slujbele Bisericii noastre și vor cînta cu toții la sfînta liturghie, la botez, la cununie, la înmormîntare și la alte servicii religioase, atunci nimeni nu va mai părăsi credința străbună, trecînd la alte confesiuni.

Cu aceste gînduri și cu aceste îndemnuri părintești, rog pe bunul Dumnezeu ca acest sfințit-paraclis să fie locaș de dumnezeiască luminare și în el Prea Sfințitul Episcop Teoctist să găsească întotdeauna sprijin și întărire în împlinirea înaltei misiuni de arhieru al lui Hristos și vrednic slujitor al patriei și poporului nostru dreptcredincios».

După terminarea acestui cuvînt de îndemnuri și învățături pentru credincioșii care erau de față, Prea Fericitul Părinte Patriarh a dăruit pe seama paraclisului o icoană a hramului, lucrată în Atelierele Institutului Biblic.

Atmosfera de bucurie duhovnicească a sporit și mai mult cînd Prea Sfințitul Episcop Teoctist a anunțat hotărîrea luată în sinodul mitropolitan de a se acorda rangul de iconom stavrofor unor preoți de la Centrul eparhial, unor protoierei și mai multor preoți pentru meritele lor pe teren pastoral, social sau gospodăresc. Unui alt număr de preoți le-a fost acordată distincția de iconomi.

Sărbătoarea înălțătoare prilejuită de tîrnosirea paraclisului și inaugurarea lucrărilor de la Reședința eparhială s-a încheiat cu săvîrșirea unui polihroniu, după care slujitorii și credincioșii au intonat imnul patriarhal.

Tot în aceeași zi, la orele 18, Prea Fericitul Părinte Patriarh, însoțit de Prea Sfințitul Episcop Teoctist, împreună cu suita Prea Fericirii Sale, cu consilierii eparhiali și o parte din membrii Consiliului eparhial au plecat spre Mînăstirea «Sfîntul Simion Stîlpnicul» din Arad-Gai.

În drum a fost vizitată *biserica Șega II din Arad*, unde Prea Fericitul Părinte Patriarh a fost întîmpinat cu sfînta cruce și cu sfînta Evanghelie de Preotul paroh Teodor Cociu și de credincioșii din parohie.

Prea Fericirea Sa și-a exprimat bucuria de a vedea pe preot înconjurat de credincioși și după ce le-a dat sfaturi părintești, îndemnîndu-i să rămîină strîns legați de Biserica strămoșească și să-și facă fiecare datoria ca cetățean al Patriei noastre, a relevat faptul că biserica are o frumoasă arhitectură românească și spațiu foarte potrivit pentru a fi împodobită cu pictură după stilul bisericilor ortodoxe. De aceea a făcut chemare caldă către preotul și credincioșii parohiei de a pune mîna de la mîna pentru a face o pictură frumoasă bisericii, care, și prin arhitectura și prin pic-

tura ce i se va face, va deveni unul din monumentele de seamă ale orașului Arad.

După ce a binecuvîntat pe credincioși, Prea Fericirea Sa, împreună cu însoțitorii și-a continuat drumul spre mînăstire, oprindu-se și la *biserica din parohia Arad-Gai*, unde îi așteptau Preotul paroh Cornel Vădășan, împreună cu preotul ortodox sîrb și credincioșii ortodocși români cu credincioșii ortodocși sîrbi. Intrînd în biserică, Prea Sfințitul Episcop Teoctist a informat pe Prea Fericirea Sa că preotul paroh de la Arad-Gai este și pictor bisericesc și că el însuși a pictat biserică. Prea Fericirea Sa a felicitat pe preotul paroh pentru frumoasa lucrare de pictură pe care a executat-o, dînd după aceea înțelepte și părintești povățuiri, atît credincioșilor ortodocși români, cît și celor sîrbi și binecuvîntînd buna-înțelegere și armonie în care trăiesc cu toții laolaltă.

Au ajuns apoi la Mînăstirea «Sfîntul Simion Stilpnicul» unde erau așteptați de preoți și credincioși. Pr. Gh. Căvășdan, inspector eparhial, a prezentat Prea Fericirii Sale și însoțitorilor un istoric al acestui vechi așezămînt ortodox, care a fost cîndva și reședință episcopală și unde își odihnesc evmnnul de veci șapte dintre episcopii Eparhiei Aradului. A scos apoi în evidență valoarea bisericii atît ca monument istoric, cît și ca monument de artă, iconostasul fiind executat de vestitul pictor Tenețchi. În partea ultimă a cuvîntului său, P. C. Inspector eparhial Gh. Căvășdan a vorbit despre restaurările și amenajările făcute clădirilor din jurul bisericii și mai ales despre înființarea și organizarea aici a unei colecții de obiecte bisericești strînse din Eparhie.

Prea Fericitul Părinte Patriarh a mulțumit pentru lămuririle date și relevînd faptul că într-un astfel de locaș mințile și sufletele noastre se îndreaptă spre trecutul zbuțiat al poporului român, Prea Fericirea Sa a evocat în cuvinte pline de simțire românească lupta strămoșilor pentru libertate și dreptate, pentru păstrarea ființei neamului și pentru apărarea Ortodoxiei.

Pentru aceste drepturi, a spus Prea Fericirea Sa, au luptat și aceia pe care Biserica noastră i-a așezat nu de mult între sfinți în calendarul nostru: Visarion Sarai, Oprea Miclăuș, Sofronie de la Cioara și mulți alții, care au fost întemnițați și uciși pentru simțămîntele lor de români și de luptători pentru legea românească.

Ca români și creștini nu-i putem uita și ne bucurăm că ei sînt cinstiți și de Biserica noastră Ortodoxă și de întreg poporul. În această mînăstire sînt îngropați la un loc și episcopi ortodocși, români și sîrbi, care au luptat laolaltă pentru Ortodoxie și s-au jertfit împreună în vremea cînd și românii și sîrbii erau asupriți pentru credința lor și pentru manifestarea sentimentelor lor naționale.

Felicit de aceea pe Prea Sfințitul Episcop Teoctist care a pus la inimă împodobirea și buna funcționare a acestui istoric locaș, rînduînd slujbe de pomenire pentru cei ce zac sub lespezile lui sau pentru cei ce au căzut la datorie în alte locuri. știute sau neștiute.

Felicit de asemenea pe Prea Sfințitul Episcop Teoctist și pe colaboratorii Prea Sfinției Sale pentru organizarea în clădirile mănăstirii a colecției de obiecte bisericești. Icoanele, candelerele, odăjdiele, broderiile și tot felul de cărți vechi admirate aici constituie mărturie vie a dragostei pentru Biserica Ortodoxă a înaintașilor noștri; ele demonstrează gustul și priceperea artistică a poporului nostru, iar cărțile ne grăiesc de cultura și spiritualitatea veche-românească.

În sfârșit, mă bucur că aici ortodocșii români trăiesc în pace și înțelegere cu ortodocșii sârbi, formând o singură familie. De altfel, oriunde ne-am duce: la greci, la bulgari, la sârbi, la ruși, la finlandezi sau la asiatici, între ortodocși ne simțim ca la noi acasă, numai limba ne deosebește pe unii de alții. Binecuvîntez din toată inima trăirea laolaltă a ortodocșilor români cu cei sârbi și mărturisesc că mi-a făcut o deosebită bucurie că v-am văzut împreună și simbătă seara la catedrală și ieri la sfințirea bisericii «Adormirea Maicii Domnului» și azi la sfințirea paraclisului de la Reședința episcopală.

Bunul Dumnezeu să vă ajute tuturor în tot ce săvîrșiți pentru binele Sfintei Biserici Ortodoxe și pentru propășirea și fericirea patriei noastre!»

Prea Fericitul Părinte Patriarh a vizitat apoi colecția de obiecte vechi-bisericești, organizată în încăperile de lângă biserica mănăstirii.

Pentru prezentarea acestor valoroase obiecte în condiții cât mai bune, sălile amenajate în acest scop au fost parchetate și dotate cu vitrine corespunzătoare, iar exponatele au fost așezate după criteriile științifice, așa încît colecția impune și prin valoarea obiectelor expuse și prin modul lor de prezentare.

Cea mai mare parte din cheltuielile care s-au făcut cu organizarea acestei colecții a fost suportată de Departamentul Cultelor, care a acordat în acest scop o subvenție de 40.000 lei.

Printre obiectele expuse merită să fie menționate: icoane artistice lucrate din secolele al XVI-lea—al XIX-lea, manuscrise vechi și cărți de slujbă și legiuri bisericești, o mitră arhierască din secolul al XVI-lea, cădelnițe cu care a slujit mitropolitul Sava Brancovici la Ineu, uși împărătești pictate din Țara Hațegului etc.

După vizitarea întregii colecții, în condica de vizitatori, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a scris:

«Astăzi 23 octombrie 1967. — Cu prilejul tîrnosirii bisericii «Adormirea Maicii Domnului» și a paraclisului din palatul episcopal din Arad — ne-am deplasat la necropola episcopilor Aradului de la Gai, unde am vizitat vechea biserică și mormintele episcopilor, apoi sălile acestui muzeu, cu icoane și obiecte bisericești vechi. Nu știm cum să lăudăm inițiativa Prea Sfințitului Episcop Teoctist de a restaura acest așezămînt și de a-i da viață și această întrebuițare.

Cu această ocazie am aflat de ajutorul Departamentului Cultelor — printr-o mare subvenție — la amenajarea clădirilor și pentru plata

ghidului și a celor ce au sarcina îngrijirii lor. Gestul acesta onorează pe Conducătorul Departamentul Cultelor, Profesor Dumitru Dogaru.

Înima mi s-a umplut de bucurie, văzînd starea luminoasă a acestui sfînt și istoric așezămînt.

† JUSTINIAN, Patriarhul României».

Tîrziu, seara, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Prea Sfințitul Episcop Teoctist, împreună cu însoțitorii s-au întors la Reședința eparhială.

*

Marti 24 octombrie 1967, Prea Fericitul Părinte Patriarh și însoțitorii Săi au rămas încă la Arad. Fiind conduși de Dl. președinte al Sfatului Popular al Orașului Arad, ing. Simion Cojocaru, Prea Fericirea Sa împreună cu Prea Sfințitul Episcop Teoctist și ceilalți însoțitori au vizitat, în cursul dimineții, două mari întreprinderi industriale din orașul Arad. Au poposit mai întîi la *Fabrica de mobilă Arad*, unde au fost întîmpinați de Dl. Inginer șef Ciobanu Adrian și Ing. adjunct Munteanu Marcel. A fost vizitată sala de expoziție a fabricii și, din lămuririle date ca și din exponatele prezentate, oaspeții s-au putut convinge că Fabrica de Mobilă din Arad reprezintă un important centru industrial de acest gen, produsele sale fiind apreciate prin calitatea și prin execuția lor artistică atît în țară cît și peste hotare. Prea Fericitul Părinte Patriarh a mulțumit conducătorilor fabricii pentru amabilitatea arătată și pentru lămuririle date și a făcut urări de sănătate și succes în muncă pentru toți cei ce lucrează în fabrică, asigurîndu-i că mobila de calitate și de artă care se realizează aici contribuie și ea, împreună cu mulți alți factori, la prestigiul de care se bucură în prezent țara noastră.

Au fost vizitate apoi *Uzinele Textile Arad*. Aici Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Prea Sfințitul Episcop Teoctist împreună cu ceilalți însoțitori au fost primiți de Dl. Director general Ing. C. Serbescu și Dl. Director comercial Ing. Gh. Laza.

Au fost vizitate atelierele cele mai importante ale Uzinei și sala de expoziție a întreprinderii. Au uimit pe de o parte utilajul cel mai modern, cu care este dotată întreprinderea, iar pe de altă parte, produsele de o mare varietate și de o realizare artistică excepțională. Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a felicitat conducătorii uzinei pentru astfel de produse, care pot rivaliza cu oricare din produsele de acest gen ale altor țări și care, în plus, au și ceva din specificul nostru românesc. Îmbinarea artistică, luminoasă și variată a culorilor reprezintă, într-un anumit fel, sufletul deschis și optimist al românului, precum și preocuparea lui permanentă de a înfrumuseța și de a îmbogăți nu numai îmbrăcămintea și gospodăria lui, dar și satul sau orașul lui, țara lui. Prea Fericirea Sa a făcut și aici calde urări de realizări mereu-sporite întreprinderii, care, prin înfăptuirile din prezent și perspectivele de viitor, este socotită unul

dintre cei mai importanți factori ai economiei noastre naționale. Mulțumind conducerii pentru primirea făcută, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Prea Sfințitul Episcop Teoctist, împreună cu însoțitorii au plecat de la Uzinele Textile Arad, și, după ce au mai vizitat și alte părți ale orașului Arad, s-au îndreptat spre Mănăstirea Hodoș—Bodrog, care se află situată la o distanță de 10—12 km de Arad.

Mănăstirea Hodoș—Bodrog este unul din monumentele ortodoxe de seamă din aceste părți ale Transilvaniei. Prin vechimea ei de peste nouă secole, prin rolul pe care l-a jucat atât în viața religioasă cât și în viața românească a acestei părți din țara noastră, prin stilul ei curat ortodox, mănăstirea aceasta a fost — cum spunea Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian — postul cel mai înaintat spre granița de vest a Bisericii Ortodoxe Române, întreținând aici, prin rugăciuni neîncetate, flacăra credinței și constituind în această parte o cetate puternică de viață ortodoxă și o vatră statornică de trăire și de simțire românească». Pentru astfel de motive, Prea Fericitul Părinte Patriarh a ținut să viziteze Mănăstirea Hodoș—Bodrog.

În drum spre mănăstire, s-a oprit la biserica din parohia Bodrogul-Nou, unde era așteptat de preotul paroh Ioan Crăciunel și de credincioșii parohiei. În cuvântul de întâmpinare, Pr. I. Crăciunel a mulțumit Prea Fericirii Sale pentru cinstea deosebită pe care a făcut-o acestei parohii, oprindu-se aici să vadă lucrările de înnoire care s-au făcut la biserică și să dea binecuvântare preotului și credincioșilor parohiei. Prea Cucernicia Sa a exprimat simțămintele de recunoștință ale enoriașilor pentru mărinimosul ajutor pe care Prea Fericirea Sa l-a acordat acestei parohii și pentru încurajarea și îndemnul părintesc pe care l-a dat, împreună cu Prea Sfințitul Episcop Teoctist, în tot timpul lucrărilor de reconstruire și pictare a bisericii.

Prea Fericitul Părinte Patriarh, adânc mișcat de dragostea cu care a fost primit de credincioșii din Bodrogul-Nou, și-a exprimat bucuria că, deși biserica satului este mică, ea a fost amenajată și împodobită în stilul nostru ortodox. Prea Fericirea Sa a felicitat pe Părintele Ion Crăciunel și pe credincioșii parohiei Bodrogul-Nou pentru atașamentul pe care-l manifestă față de Biserica Ortodoxă și față de orînduielile și stilul ei, încredințându-i că strămoșii noștri au apărat credința și drepturile lor de români împotriva tuturor celor ce au încercat să-i rupă din trupul Ortodoxiei sau să-i înstrăineze de sentimentele și de conștiința lor de români. «Actul uniației, a spus Prea Fericirea Sa, a constituit o rană dureroasă în viața Bisericii ardeleni, dar reîntregirea din 1948 a dovedit că românii din Ardeal au rămas statornici în credința ortodoxă, că încercările făcute asupra lor timp de 250 ani pentru a-i îndepărta de Ortodoxie n-au prins, pentru că și preoții și credincioșii, în conștiința lor, au respectat în întregime credința ortodoxă și n-au primit nici una din învățăturile romano-catolice. Actul reîntregirii din 1948 n-a făcut altceva decât

să consfințească o situație care exista în fapt încă dinainte. De aceea noi socotim definitiv rezolvată situația Bisericii Ortodoxe din Ardeal și simțem încredințați că unirea noastră sufletească a pecetluit definitiv și unirea noastră națională».

După ce le-a dat prețioase sfaturi, Prea Fericirea Sa a încheiat astfel cuvîntul său: «Ca Părinte al vostru sufletesc, vă îndemn din toată inima să rămîneți strîns legați de legea noastră ortodoxă și de Biserica ei. Să nu vă lăsați ispitiți de nici un fel de amăgire, ori de unde ar veni ea. Să mergeți cu toții, cot la cot, statornici în credință și să împlinim cu dragoste datorită pe care le avem față de țara noastră, conștiinți că, fiind buni și vrednici cetățeni ai patriei, noi ajutăm la ridicarea noastră în stîmna tuturor popoarelor. Această stimă sporește din ce în ce mai mult datorită marilor realizări de astăzi ale poporului nostru. Binecuvîntîndu-vă pe toți, rog pe Bunul Dumnezeu să dăruiască sănătate deplină și să vă ajute pe drumul bunelor strădanii pe care le depuneți pentru Biserică și pentru Patria noastră!»

Continuînd drumul, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Prea Sfințitul Episcop Teoctist, și cu cei ce-i însoțeau au ajuns la Mînăstirea Hodoș—Bodrog. În sunetele prelungi ale clopotelor și în cîntarea imnului patriarhal, P. Cuv. Părinte Stareț Timotei Iftimie, împreună cu obștea mînăstirii și cu credincioșii care aflaseră despre această vizită au întîmpinat pe înalții oaspeți. După ce au sărutat sfînta cruce și sfînta Evanghelie, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și P. S. Episcop Teoctist au intrat în biserica mînăstirii, s-au închinat în sfîntul altar și la icoane.

A fost rostită apoi o ectenie pentru sănătatea oaspeților. Prea Cuviosul Stareț Timotei Iftimie a făcut un documentat istoric al mînăstirii și a înfățișat viața actuală precum și înnoirile aduse mînăstirii în ultimul timp: înzestrarea cu un nou paraclis, refacerea chiliilor, repararea acoperișului bisericii și alte îmbunătățiri gospodărești, pentru efectuarea cărora așezămîntul a fost ajutat de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și de Departamentul Cultelor.

În cuvîntul pe care l-a rostit Prea Fericitul Părinte Patriarh a mărturisit bucuria că a putut vizita Mînăstirea Hodoș—Bodrog, care a fost și rămîne un mare centru al Ortodoxiei românești. «Mînăstirea Hodoș—Bodrog a spus Prea Fericirea Sa, are o valoare deosebită și din punct de vedere istoric, și din punct de vedere ortodox și din punct de vedere cultural-artistic. Ea este singura mînăstire care a scăpat în aceste părți de furia generalului Bukow, care a pustit arzînd și distrugînd multe mînăstiri de valoare din Ardeal, pentru a silii pe români să-și părăsească legea lor ortodoxă. Slavă Bunului Dumnezeu că a ocrotit mînăstirea aceasta și ne putem astăzi închina în ea, mergînd pe urmele atîtor iluștri înaintași din trecutul nostru istoric. Valoarea bisericii acestei mînăstiri din punct de vedere arhitectonic și artistic este recunoscută în toată lumea bizantinologilor. Ea este construită în cel mai curat stil bizantin și în plus valoarea ei sporește pe de o parte prin faptul că are o

catapeteasmă care reproduce întocmai iconostasul din paraclisul de la București al Sfintei Patriarhii, iar pe de altă parte pictura ei în stil bizantin este întru totul asemănătoare cu a bisericilor del peste munți.

Minăstirea Hodoș—Bodrog constituie pentru toți cercetătorii dovada concludentă a vechimii, a continuității și unității noastre românești pe acest pământ. De aceea eu socotesc complexul minăstiresc de la Bodrog cel mai de seamă monument religios al Eparhiei Aradului, unul din cele mai importante așezăminte minăstirești ale Patriarhiei Române, una din minăstirile cele mai valoroase pe care ne-au transmis-o înaintașii noștri.

Felicit pe Prea Sfințitul Episcop Teoctist că a pus la inimă buna întreținere și continuarea vieții duhovnicești în această minăstire. Mă bucur de asemenea că este vizitată de credincioși, fiindcă aceasta este o dovadă că ea revarsă asupra tuturor, prin rugăciunile călugărilor, harul și binecuvântarea lui Dumnezeu».

Adresându-se Părintelui Stareț, Prea Fericitul Părinte Patriarh l-a îndemnat să aibă toată grija pentru acest sfânt așezământ și să păstreze, prin sfințele slujbe, prin cîntarea în comun și prin predici, credința curată în care au trăit și pentru care s-au jertfit părinții și strămoșii noștri.

Pentru munca pe care a depus-o la buna organizare și funcționare a minăstirii, Prea Fericitul Părinte Patriarh a acordat Prea Cuviosului Părinte Stareț Timotei Iftimie crucea patriarhală.

A fost vizitat apoi întreg așezământul și în chip deosebit Prea Fericitul Părinte Patriarh a ținut să viziteze gropnița în care odihnesc rămășițele pămîntești ale episcopilor Grigore Comșa, Ion Goldiș și Andrei Mager. Prea Fericirea Sa, împreună cu însoțitorii a făcut o scurtă slujbă pentru pomenirea lor.

Binecuvîntînd pe toți cei prezenți și deplin mulțumit de modul cum este întreținută Minăstirea Hodoș—Bodrog și de felul în care continuă activitatea ei menită să cultive și să întărească unitatea de credință și de viață românească, Prea Fericitul Părinte Patriarh și însoțitorii au plecat cu mașinile spre Arad, rămînînd pînă seara la Reședința episcopală.

•

După vizita de patru zile pe care a făcut-o la Episcopia Aradului și care a constituit momente din cele mai importante pe care le-au trăit preoții și credincioșii acestei eparhii, în frunte cu vrednicul lor Episcop. Prea Sfințitul Teoctist, a sosit vremea despărțirii.

Prea Fericitul Părinte Patriarh a semnat în Condica de aur a Episcopiei, făcînd elogiase aprecieri asupra activității pe care o desfășoară Prea Sfințitul Episcop Teoctist, împreună cu colaboratorii de la Centrul eparhial și urînd tuturor spor în activitatea pe care o vor desfășura în viitor. Prea Fericirea Sa s-a închinat apoi la altarul paraclisului pe care-l sfințise în ajun, a binecuvîntat pe toți cei prezenți și însoțit de Înalțul Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae Corneanu și de Prea Sfințitul Episcop Teoctist, de membrii Consiliului eparhial, de protopopi și preoți, s-a

îndreptat spre gară, împreună cu colaboratorii și slujitorii de la Centrul patriarhal.

Au fost de asemenea de față la gară și Dl. Ing. Simion Cojocaru, președintele Sfatului Popular al Orașului Arad și reprezentantul Departamentului Cultelor.

În cântarea imnului patriarhal, Prea Fericirea Sa și-a luat rămas bun de la Prea Sfințitul Episcop Teoctist, de la reprezentanții autorităților și, binecuvîntînd pe preoți și pe credincioși, a pornit cu trenul împreună cu însoțitorii, spre București.

Insemnătatea și ecoul pe care l-a avut această vizită la Arad, au fost subliniate de scrisorile pe care Prea Fericitul Părinte Patriarh le-a primit la București din partea multor slujitori și credincioși care au participat la aceste solemnități și din care se desprinde pe de o parte hotărîrea clerului și credincioșilor din Eparhia Aradului de a rămîne statornici în credința și rînduiala Bisericii Ortodoxe, iar pe de altă parte mărturisirea dragostei și prețuirii lor nețărmurite față de Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române. Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, care le-a dat, în cursul acestei vizite, învățături și sfaturi atît de folositoare pentru viața lor de buni fii ai Bisericii, dar și pentru viața lor de buni cetățeni ai Patriei noastre.

*

De încheiere, dăm mai jos scrisoarea pe care a trimis-o Prea Sfințitul Episcop Teoctist către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian :

Prea Fericirea Voastră,

Ca o cântare aleasă de psalm ne stăruie în inimi luminata bucurie a praznicului ce ați binevoit a ne dăruî prin prezența și slujirea Prea Fericirii Voastre tîrnosînd biserica fostă greco-catolică «Adormirea Maicii Domnului» din apropierea Reședinței eparhiale și paraclisul, la care s-a adăugat cercetarea sfintelor așezăminte, biserici parohiale și mînăstiri, vizitarea unor importante întreprinderi din orașul nostru și întîlnirea Prea Fericirii Voastre cu distinși reprezentanți ai Autorității de stat — regionale, raionale și orășenești — și ai vieții culturale bănățene.

Această bucurie se va înscrie în filele istoriei Eparhiei noastre spre a dăinui prin vremi ca să mărturisească despre unul din cele mai mărețe momente ale ei.

Credincioșii, preoșimea, protopopii, membrii Consiliului eparhial și noi personal rămînem totdeauna recunoscători Prea Fericirii Voastre pentru îndemnurile, pentru îndrumările înțelepte și pentru neprețuitul ajutor pe care, cu părintească dragoste ați binevoit a ni le da, încununîndu-le, atît de generos, cu cînstirea deosebită ce ne-ați făcut, venînd la noi cu distinșii colaboratori care V-au însoțit.

Tîrnosirea de către Prea Fericirea Voastră a celor două altare, a umplut bisericile și Eparhia noastră de slavă, iar binecuvîntările și în-

vățăturile mănoase pe care ni le-ați împărtășit cu dărnicie de adevărat Părinte al Bisericii, ne-au rămas tuturor ca o dulce merinde din care ne vom întări neîncetat. Prețioasele daruri pe care ați avut bunăvoința să le faceți pe seama catedralei noastre și a celor două biserici târnosite de Prea Fericirea Voastră, precum și înaltele distincții cu care ați răsplătit pe unii dintre preoții frunțași ai Eparhiei noastre, ne vor fi mângâiere prin continua înprospătare a aducerii-aminte de fericitele zile ale prezenței între noi a Prea Fericirii Voastre.

Toate acestea rămân pentru noi ca o îndatorire de a ne spori eforturile pentru consolidarea reîntregirii Bisericii noastre, pentru slujirea Sfintei Biserici și a Patriei noastre dragi, nădăjduind să putem pregăti Prea Fericirii Voastre și un alt binecuvântat prilej de a Vă avea din nou în mijlocul nostru, după dorința tuturor.

Insuflețiți de aceste îndatoriri și de această nădejde, ne încredințăm rugăciunii Prea Fericirii Voastre și Vă rugăm, Prea Fericite Părinte Patriarh, să primiți asigurarea nețărmuritei noastre recunoștințe și a profundului nostru devotament.

† TEOCTIST
Episcop

VIZITA EMINENȚEI SALE CARDINALUL FRANCISC KÖNIG, ARHIEPISCOP AL VIENEI ȘI PRIMAT AL BISERICII ROMANO-CATOLICE DIN AUSTRIA

La invitația Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, Eminența Sa Cardinalul Francisc König, Arhiepiscop al Vienei și Primat al Bisericii Romano-Catolice din Austria, a făcut, ca oaspete al Prea Fericirii Sale, o vizită prietenească Bisericii Ortodoxe Române, între 19 și 24 noiembrie 1967. Este prima vizită pe care un cardinal romano-catolic o face Bisericii Ortodoxe Române.

Eminența sa Cardinalul Fr. König, însoțit de P. C. Preot Iosif Kondrinevici, profesor la Facultatea de teologie catolică a Universității din Viena și de P. C. Prof. Gh. Moiescu, parohul bisericii ortodoxe române din Viena, a sosit la București cu avionul, în seara zilei de 19 noiembrie 1967.

La aeroportul Băneasa a fost întâmpinat de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, PP. SS. Episcopi Vicari Patriarhali: Antim Țirgovișteanul și Visarion Ploieșteanul, PP. SS. Episcopi Romano-Catolici: Marton Aron și Petre Pleșca, P. C. Pr. Alex. Ionescu, vicarul Sfintei Arhiepiscopii, P. C. Pr. Director Ion Găgiu, P. C. Pr. Director Traian Ghica, P. C. Pr. Secretar N. Cazacu, PP. CC. Consilieri Patriarhali: Gh. Soare, Vasile Ștefan, Sabin Verzan și Gh. Iordăchescu, precum și de P. C. Pr. Ilie Georgescu, inspector patriarhal.

A fost, de asemeni, prezent Ambasadorul Austriei la București, Dl. Johann Manz.

Din partea Departamentului Cultelor, Eminența Sa Cardinalul König a fost salutat de Dl. Eugen Munteanu.

După ce în salonul oficial al aeroportului Băneasa s-au făcut prezentările de rigoare, Prea Fericirea Sa Părintele Patriarh Justinian împreună cu Eminența Sa Cardinalul König cu însoțitorii lor s-au îndreptat cu mașinile spre palatul patriarhal, unde Eminența Sa Cardinalul König și P. C. Prof. J. Kondrinevici au fost găzduiți în tot timpul vizitei.

*

Luni, 20 noiembrie 1967.— În cursul dimineții, Eminența Sa Cardinalul König și P. C. Prof. I. Kondrinevici, însoțiți de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, P. C. Pr. Secretar N. Cazacu, P. C. Pr. Prof. Gheorghe Moiescu și P. C. Pr. Consilier D. Fecioru, au vizitat palatul patriarhal și instituțiile centrale ale Patriarhiei Române.

La palatul patriarhal i-au fost prezentate, printre altele picturile murale, din holul palatului i-au fost prezentate scenele din istoria Bisericii Ortodoxe Române cu luptele și jertfele chiriarhilor și preoțimii noastre pentru cucerirea libertății și apărarea credinței; în secretariat, picturile ce înfățișează diferitele momente de pe timpul lui Mihai Viteazul, confirmate de documente, în legătură cu înființarea Mitropoliei Ardealului de la Alba Iulia și cu zidirea bisericii acelei Mitropolii în Alba Iulia; în sala de ședințe a Adunării Naționale Bisericești, tablourile cu cele două acte mărețe din istoria neamului: actul întregirii naționale din 1918 și actul reîntregirii noastre bisericești din 1948.

După ce au fost vizitate și celelalte încăperi ale palatului: paraclisul, cabinetul și sala de ședințe a Adunării Naționale Bisericești, cu monumentală sa bibliotecă, executată în atelierele Patriarhiei de la Plumbuita, sala Consiliului Național Bisericesc și sala mitropoliților, adevărate muzee de pictură și artă religioasă, a fost vizitată catedrala patriarhală, unde se săvârșea slujba de dimineață. Aici, P. C. Arhimandrit Benedict Ghiuș a dat explicațiile cu privire la istoricul și arhitectura monumentului. La sfârșit, Eminența Sa Cardinalul König a spus: «Sînt fericit că am putut să vizitez România și că mi s-a dat ocazia să văd o biserică și pe slujitorii ei în timpul serviciului divin. Limba Dvs., cred. e singura limbă europeană care exprimă istoria poporului său».

Din catedrală s-a trecut în ecleziazhie, unde Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a arătat bogăția de veșminte preoțești și arhiereste ale Patriarhiei Române.

După vizitarea palatului patriarhal și a catedralei, au fost vizitate instituțiile centrale ale Patriarhiei, mai întii Atelierele de obiecte bisericești ale Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă de la Schitul Maicilor. La intrare au fost întâmpinați de P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul, PP. CC. Consilieri Patriarhali Vasile Ștefan și Gh. Iordăchescu. După cuvîntul de bun-sosit, rostit de P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul, au fost vizitate biserică și atelierele. Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a poftit pe Eminența Sa să vadă toate secțiile atelierelor, de la secția de strungărie și de filigran, pînă la secțiile de email, pictură și croitorie, urmărind procesul de fabricație și obiectele lucrate, prezentînd pe meșteri și artiști, scoțînd în evidență atît munca oamenilor Bisericii, cît și concursul și ajutorul dat de Conducerea de Stat pentru realizarea obiectelor produse. La plecare Eminența Sa Cardinalul König a iscălit în Cartea de oaspeți.

De la Atelierele de la Schitul Maicilor, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a condus pe Eminența Sa Cardinalul König la complexul

de la Antim. Aci au fost întâmpinați de P. S. Episcop Antim Țirgovișteanul, P. C. Pr. Consilier Gh. Soare și personalul monahal slujitor al mînăstirii. Au fost vizitate biserica mitropolitului Antim Ivireanul, paraclisul, muzeul, biblioteca Sfîntului Sinod, sala sinodală, salonul cu expoziția odăjdiilor patriarhilor Bisericii Ortodoxe Române. Arhimandriții Paisie Prelepceanu — ghid — și Grigore Băbuș — bibliotecar-șef, au dat explicații. Aci Eminența Sa a iscălit în Cartea de oaspeți a muzeului.

Tipografia Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă a fost a treia instituție centrală patriarhală vizitată de Eminența Sa Cardinalul Fr. König. La intrare, Prea Fericirea Sa și oaspetele au fost întâmpinați cu cuvinte de bun-sosit de P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul și de P. C. Pr. Consilier Sabin Verzan. Vizitarea tipografiei s-a făcut urmîndu-se procesul de fabricație. Cînd s-a ajuns la mașinile noi de tipărit, cumpărate de curînd, Prea Fericirea Sa a găsit prilejul să-i arate Eminenței Sale Cardinalului König colaborarea dintre stat și Biserică în țara noastră și ajutorul pe care statul îl dă Bisericii prin achiziționarea de mașini tipografice de ultimă tehnicitate. În depozitul-expoziție al tipografiei, Eminența Sa Cardinalul König a putut vedea volumul mare de tipărituri ale Bisericii Ortodoxe Române și varietatea de lucrări tipărite. Eminența Sa a semnat și la tipografie în Cartea de oaspeți.

Îndreptîndu-se spre Fabrica de luminări a Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, Prea Fericirea Sa a arătat Eminenței Sale clădirile în care se află birourile Patriarhiei și ale Mitropoliei. În timpul vizitării Fabricii de luminări, Prea Fericirea Sa a condus pe oaspete la depozitul de luminări, unde Prea Fericirea Sa a explicat că în 1948, cînd a venit ca Patriarh, se turnau 12.000 de kg. luminări pe an, iar azi se toarnă 40 de vagoane.

În după amiaza zilei, la orele 18,00, Eminența Sa Cardinalul Fr. König și P. C. Prof. Iosif Kondrinevici au făcut o vizită la Arhiepiscopia romano-catolică din București, cu care ocazie s-au întîlnit cu PP. SS. Episcopi Marton Aron și Petre Pleșca și cu Mgr Francisc Augustin.

*

Martți, 21 noiembrie 1967.— În dimineața zilei, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Eminența Sa Cardinalul Fr. König, împreună cu P. S. Episcop Antim Țirgovișteanul, P. C. Prof. I. Kondrinevici, P. C. Pr. Prof. Gh. Moisescu și P. C. Pr. Consilier D. Fecioru, au vizitat biserica Sfîntul Elefterie, unde marii artiști Grigore Dumitrescu și Iosif Keber execută primul lucrările de sculptură ale celor trei catapetesme, iar al doilea lucrările de pictură în frescă. Apoi au vizitat marea biserică Parcul Domeniilor, unde sînt în curs de 15 ani lucrările în marmură ale frumoasei catapetesme cu icoanele în mozaic de Murano.

După vizitarea acestor biserici din București, în drum spre Mînăstirea Cozia, au fost vizitate cartierele noi din orașul Pitești. La Mînăstirea Cozia au fost vizitate biserica mînăstirii, cetatea cu muzeul, biserica bolniței,

Casa sanatorială a Patriarhiei de la Călimănești-Cozia. Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a dat explicații, scoțind în relief atât vitalitatea Bisericii Ortodoxe Române, cât și ajutorul statului pentru restaurarea monumentelor religioase.

De la Mînăstirea Cozia, prin frumoasa stațiune balneară Căciulata și Călimănești, s-a mers la reședința Episcopiei Rîmnîcului și Argeșului, în orașul Rîmnîcu-Vîlcii, unde s-a luat masa de amiază. P. S. Episcop al Rîmnîcului și Argeșului, înconjurat de consilierii săi și de Vicarul Arhimandrit Ghermano Dineată, a întîmpinat la intrarea în palatul episcopal pe Prea Fericitul Sa și pe Eminentă Sa, urîndu-le bun-sosie; apoi împreună au vizitat catedrala episcopală. Înainte de plecare, Eminentă Sa a semnat în Cartea de oaspeți.

În aceeași zi, după amiază, trecînd prin frumosul oraș Rîmnîcu-Vîlcii, s-a mers la Curtea de Argeș, prima capitală a Țării Românești, unde s-a ajuns pe seară. Au fost întîmpinați de P. S. Episcop Pavel Șerpe, P. C. Prot. I. Craioveanu, administratorul așezămintelor de la Curtea de Argeș și de personalul monahal al mînăstirii.

*

Miercuri, 22 noiembrie 1967.— Dimineața au fost vizitate biserica lui Neagoe, muzeul, sala Manole, vechea reședință episcopală, parcul. Peste tot Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a dat explicațiile istorice și a arătat că, în afară de mînăstire, așezarea de la Curtea de Argeș mai îndeplinește și rolul de casă de odihnă pentru cler și salariații bisericești, precum și loc pentru cursurile de îndrumare și orientare preotească a clerului Bisericii Ortodoxe Române. În Cartea de oaspeți a mînăstirii, Eminentă Sa Cardinalul Fr. König a scris: «Cu sentimente de respect și grațitudine pentru orele frumoase și de neuitat petrecute la locurile istorice în R. S. România».

↳ La orele 9.30, într-o minunată zi de toamnă însorită, s-a plecat la Hidrocentrala «Gheorghe Gheorghiu-Dej» de pe Argeș. După ce s-au urcat minunatele serpentine, sus la baraj, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a dat Eminentei Sale explicații cu privire la construcția barajului, la captarea apelor, la adîncimea lacului de acumulare, la grosimea barajului, la șoselele de legătură cu Transilvania, în curs de lucrare, la ridicarea unui hotel turistic sus pe înălțimea barajului, — realizări ale minții și mîinilor românești. La coborîre, Prea Fericitul Sa împreună cu Eminentă Sa s-au oprit la uzină, unde au fost întîmpinați de directorul Uzinei, Dl. inginer Cîrțită, care, după ce a dat explicații detaliate asupra Hidrocentralei și funcționării ei, a poftit pe înalții oaspeți să coboare la 104 m sub nivelul birourilor Hidrocentralei, în sala turbinelor, în coridorul acela lung și măreț, imagine reală pentru un film științifico-fantastic.

S-a plecat apoi spre Tîrgoviște, cea de a doua capitală a Țării Românești. În drum a fost vizitată biserica Sfîntul Nicolae Domnesc din Curtea de Argeș, cu ruinele palatului domnesc.

Ajunși la Tîrgoviște, oaspeții au vizitat catedrala, unde corul preoților din orașul Tîrgoviște, condus de P. C. Pr. Vătășescu, a executat cîteva cîntări bisericești. După ce P. C. Protoiereu Tache a dat unele explicații asupra monumentului și rostului său istoric, Eminența Sa a spus următoarele: «Regret că nu pot să mă exprim în frumoasa Dvs. limbă și mulțumesc Prea Fericirii Sale că m-a invitat să vizitez această biserică și frumoasa Dvs. țară».

De la catedrală s-a mers la vechea Biserică domnească, la Curtea domnească și la Turnul Chindiei. Dl. arhitect Cristian Moisescu, de la Comisia Monumentelor Istorice, a dat explicații asupra vechimii acestor construcții și asupra stilului lor arhitectonic. Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a găsit și acum prilejul de a arăta oaspetelui Prea Fericirii Sale grija pe care o are Conducerea de Stat pentru păstrarea și restaurarea monumentelor religioase, lăsate în părăsire de vechile regimuri.

După vizitarea acestor urme glorioase ale trecutului neamului, s-a pornit spre Mînăstirea Viforîta, unde au fost întîmpinați de administratoarea Casei Sanatoriale, Monahia Arsenia Opriș, de monahiile din serviciul casei și de asistate; după vizitarea bisericii, Prea Fericitul Părinte Patriarh a poftit pe Eminența Sa să viziteze cîteva chilii ale pensionarelor casei sanatoriale, cu care prilej Prea Fericirea Sa a înfățișat Cardinalului König grija pe care o are Biserica Ortodoxă Română de membrii clerului — preoți, soții de preoți, monahii — care la bătrînețe rămîn fără ajutor și sprijin, prin Casa de Pensii a Bisericii Ortodoxe Române, creație nouă în Biserica noastră.

De la Mînăstirea Viforîta s-a pornit la Casa Sanatorială de la Mînăstirea Dealu, vechi monument de artă religioasă, restaurat complet prin purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, cu sprijinul larg al Arhiepiscopiei Bucureștilor. Înălții oaspeți au fost întîmpinați de administratoarea Casei Sanatoriale, Monahia Eufrasia Poiană, maicile din administrația și asistența Casei Sanatoriale, preoți, arhimandriți etc. Au fost vizitate biserica și chiliile pensionarelor. În sufrageria apartamentului patriarhal s-a luat masa de prînz. Eminența Sa Cardinalul König a semnat în cartea de oaspeți a Casei Sanatoriale.

După amiază s-a pornit spre Mînăstirea Ghigiu, trecînd prin Ploiești, spre a se da Eminenței Sale putința să vadă noile construcții ale orașului. La Mînăstirea Ghigiu, înălții oaspeți au fost primiți de P. Cuv. Stareță Pelaghia cu soborul călugărițelor, care au însoțit pe oaspete cu cîntări bisericești pînă în biserică. S-au vizitat apoi chiliile reconstruite din temelii, prin purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, precum și atelarea de înrămat icoane ale Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă. Eminența Sa a semnat în Cartea de oaspeți a mînăstirii.

În drum spre București, Prea Fericirea Sa a îndrumat convoiul de mașini pe podul de deasupra căii ferate, spre a-i arăta Eminenței Sale rafinăria de petrol Brazi, feeria de lumini și de culori a noii industrii românești, un fragment din creațiile noi Români.

Joi, 23 noiembrie 1967.— Înainte de amiază a fost vizitată Mănăstirea Plumbuita cu atelierele Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă ce funcționează aici. Oaspeții au fost întâmpinați de P. C. Pr. Consilier Gh. Iordăchescu, de personalul administrativ și personalul monahal al mănăstirii. Au fost vizitate biserica mănăstirii și atelierele de tâmplărie, sculptură, de tămâie și turnătoria de clopote, policandre etc., cu care prilej Prea Fericirea Sa a dat explicații asupra acestei laturi a activității Bisericii Ortodoxe Române.

Apoi s-a mers la Mănăstirea Cernica, unde oaspeții au fost întâmpinați de P. C. Arhim. Roman, starețul mănăstirii, și de obștea mănăstirii. Înălții oaspeți au vizitat biserica, trapeza cu noua pictură în frescă aflată în lucru și muzeul mănăstirii. La Mănăstirea Cernica Eminentă Sa Cardinalul König a făcut cunoștință cu unele aspecte ale organizării și funcționării monahismului nostru.

La orele 13,00, Eminentă Sa Cardinalul König, însoțit de Prea Fericirea Sa Părintele Patriarh Justinian, a făcut o vizită la Departamentul Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri, unde a avut o întrevedere cu Domnul Profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului.

În aceeași zi, la amiază, Ambasadorul Austriei la București, Dl. Johann Manz, a oferit un dejun în cinstea Eminenței Sale Cardinalul Fr. König. În afară de membrii Ambasadei și de Eminentă Sa împreună cu P. C. Pr. I. Kondrinevici, însoțitorul Eminenței Sale, au participat la dejun: Prea Fericitul Patriarh Justinian, Domnul Profesor Dumitru Dogaru, secretar general al Departamentului Cultelor, II. PP. SS. Mitropoliți: Iustin al Moldovei, Nicolae al Ardealului, Firmilian al Olteniei, PP. SS. Episcopi: Antim Tîrgovișteanul și Visarion Ploieșteanul, vicari patriarhali; PP. SS. Episcopi romano-catolici: Marton Aron și Petre Pleșca; Mgr Francisc Augustin, ordinaru substitut al Arhiepiscopiei romano-catolice din București, P. C. Pr. Secretar N. Cazacu, P. C. Pr. Prof. Gh. Moiescu și P. C. Pr. Consilier D. Fecioru.

După toastul D-lui Johann Manz, Ambasadorul Austriei, care a vorbit despre bunele relații create între poporul român și poporul austriac, despre vizita Eminenței Sale Cardinalul Fr. König, consecință firească a vizitei oamenilor de Stat ai Austriei în România, și de bucuria ce o simte primind pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian pe teritoriul Austriei, a luat cuvîntul Prea Fericirea Sa, care a spus :

Vizita Eminenței Sale Cardinalul König în România a avut, așa după cum ați amintit și Dvs., D-le Ambasador, și obiectivul de a promova bunele relații între poporul român și poporul austriac. Personal mă bucur în mod deosebit că reprezentantul Guvernului austriac în România s-a alăturat nouă și ne-a reunit pe toți pe teritoriul austriac. Vă asigur că Eminentă Sa Cardinalul König, în cele două zile în care a vizitat țara, a stabilit nu numai contacte personale, ci a creat și legături între poporul român și poporul austriac. În toate localitățile unde Eminentă Sa a avut

prilej să se întâlnească cu preoți, călugări, credincioși, peste tot a fost poftit să vină la noi, să stea mai multe timp, ca să ne cunoască mai bine. Peste tot vizita Eminentei Sale a fost socotită o vizită fulger și peste tot a rămas nădejdea că în curînd va veni să facă o vizită mai lungă și peste tot pe unde a trecut este așteptat să vină pentru mai mult timp. Țin apoi să vă mulțumesc pentru prima invitație pe teritoriul Austriei. Mulțumindu-vă pentru invitația de azi, vă doresc o bună sănătate și vă felicit pentru că această invitație contribuie la apropierea celor două popoare: poporul român și poporul austriac.

*

În după amiaza aceleleași zile, la orele 17,30, a avut loc la Institutul teologic concertul dat de studenții teologi în cinstea Eminentei Sale Cardinalul Fr. König. Au luat parte: Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, Înalți Ierarhi, membri ai Sinodului Permanent, Episcopii romano-catolici, consilieri patriarhali și mitropolitani, profesori ai Institutului și Seminarului teologic. protopopi, preoți, salariați ai instituțiilor bisericești, studenți teologi.

Au fost de față din partea Departamentului Cultelor Dl. Director General I. Bărbulescu, precum și reprezentanți ai Ambasadei Austriei la București, în frunte cu Dl. Ambasador Johann Manz.

Concertul, prefațat de un succint și documentat cuvînt rostit de P. C. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic, și condus de Dl. Prof. N. Lungu, a cuprins cîntări bisericești, cîntări din folclorul religios și cîntece populare.

La sfîrșitul concertului, Eminentă Sa Cardinalul König a rostit următoarele cuvinte:

Cu îngăduința Prea Fericitului Părinte Patriarh, vă exprim mulțumirile mele și recunoștința mea, ca și felicitările mele. Mai întîi profesorului Lungu. N-am competența să-l judec, dar sînt convins că are mare talent ca profesor și compozitor. Felicitări tinerilor care au cîntat atît de frumos. Se spune la Viena că noi avem frumoase voci și că se cîntă foarte bine. Dar trebuie să vă mărturisesc că voi cîntați mai bine. Am să povestesc la Viena că voi constituiți o concurență foarte serioasă pentru toate corurile din Viena. Felicitări pentru Rectorul Institutului, pe care am avut prilejul să-l aud la Viena cu ocazia conferinței sale și să-l felicit și pentru că are un tineret așa de ales și că acest tineret îl încurajează să facă astfel de conferințe.

S-a trecut apoi în cancelaria profesorală, unde P. C. Rector Diac. N. Nicolaescu a prezentat Eminentei Sale corpul profesoral al Institutului.

*

Seara, la orele 20,00, în Palatul Patriarhal a avut loc o recepție oferită de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian în cinstea Eminentei Sale Cardinalul Fr. König.

Au luat parte: II. PP. SS. Mitropoliti: Iustin al Moldovei și Sucevei, Nicolae al Ardealului, Firmilian al Olteniei; PP. SS. Episcopi: Antim Țirgovîșteanul și Visarion Ploieșteanul, vicari patriarhali; PP. SS. Episcopi romano-catolici: Marton Aron și Petre Pleșca, împreună cu Mgr. Francisc Augustin, ordinariu substituit al Arhiepiscopiei romano-catolice din București, P. C. Pr. Alex. Ionescu, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor, PP. CC. directori patriarhali, consilieri patriarhali și mitropolitani, inspectori patriarhali, profesori ai Institutului și Seminarului teologic, egumeni de mînăstiri, deservenți ai catedralei patriarhale, funcționari superiori din cadrul Administrației Patriarhale și ai Arhiepiscopiei Bucureștilor.

Din partea Departamentului Cultelor au luat parte: Dl. Profesor Dumitru Dogaru, secretar general al Departamentului Cultelor, Dl. Director General I. Bărbulescu.

A participat de asemenea și Dl. Johann Manz, Ambasadorul Austriei la București însoțit de reprezentanți ai Ambasadei.

În timpul recepției s-au rostit toasturi.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a spus următoarele:

Eminența Voastră, Domnule Cardinal,

Cu dragoste frățească în Hristos Domnul am dorit și v-am invitat să faceți această vizită în țara noastră. Am fost într-adevăr bucuros că dorința Noastră s-a întâlnit cu dorința Eminenței Voastre și astfel s-au împlinit amîndouă.

Atît Noi personal, cît și membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române cunoaștem bine marea personalitate teologică și eclesias-tică a Eminenței Voastre. Cunoaștem, de asemenea, și rîvna deosebită cu care Eminența Voastră se străduiește să slujească unitatea Bisericii creș-tine în complexul încercărilor ecumeniste din zilele noastre.

Refacerea unității creștinismului nu va fi însă cu puțință într-o lume sfișiată de neînțelegeri, amenințată de războaie și învrăjbită cu ea însăși. Orice casă care se dezbină, spune Domnul Hristos, nu poate să dăinuiască. De aceea noi socotim că năzuințele generale spre refacerea unității creștine trebuie să meargă mîna în mîna cu slujirea păcii între oameni și popoare, să se împletească strîns cu lupta împotriva oricărei politici de război și să contribuie real la triumful marilor idealuri morale ale omenirii de pretutîndenii și de totdeauna: egalitatea între oameni și popoare, dreptatea socială, pacea, frățietatea și dragostea.

Sîntem fericiți să spunem și cu acest prilej că înțelepciunea și realismul conducătorilor noștri de stat — interpretînd în modul cel mai de-săvîrșit dorința și voința poporului nostru — au înlesnit în patria noastră crearea unei poziții legale de egalitate, de respect reciproc și de colaborare armonioasă între cultele religioase din țara noastră. În România nici un cult nu e de stat, dar nici un cult nu e separat de stat.

Lăsînd la o parte cele ce ne deosebesc, trăim în deplină unire și conlucrăm pentru înălțarea și fericirea poporului nostru, avînd convin-

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian întâmpină pe Eminența Sa
Cardinalul Dr. Fr. König

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Eminența Sa Cardinalul Dr. Fr. König în timpul vizitării bisericilor din București

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Eminența Sa Cardinalul
Dr. Fr. König în timpul vizitării bisericilor din București

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian în timpul vizitării Institutului
Biblic și de Misiune Ortodoxă

*Eminența Sa Cardinalul Dr. Fr. König în timpul vizitării Institutului
Biblic și de Misiune Ortodoxă*

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Eminentă Sa Cardinalul
Dr. Fr. König în timpul vizitării atelierelor de la Schitul Maicilor

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Eminența Sa Cardinalul
Dr. Fr. König în timpul vizitării atelierelor de la Schitul Maicilor

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian conducând pe Eminența Sa Cardinalul Dr. Fr. König,
la plicare, pe aeroportul din București

gerea că prosperitatea patriei noastre se răsfringe și asupra Bisericilor și Cultelor noastre. Cred că ați aflat și de la conducătorii Bisericii Romano-Catolice din România că între Statul nostru și Cultele religioase s-a statornicit o perfectă și continuă colaborare, încât putem spune că la rezolvarea problemelor mari care se pun statului și la realizarea unei vieți mai bune și fericite pentru poporul nostru, credincioșii tuturor cultelor participă cu toată însuflețirea, fiindcă am convîngerea că în timp ce ei sînt adepții unei credințe religioase, sînt și cetățenii patriei în care trebuie ajutată să-și asigure pacea și să se bucure de ea totdeauna. Bisericile creștine au toate misiunea și datoria sacră, de a predica și promova pacea, — și ca sfînt principiu și deziderat creștin, și ca necesitate morală, socială, economică și politică universală.

Ceea ce au de făcut Bisericile este întii să stabilească între ele o pace religioasă deplină. În timp ce popoarele s-au organizat, colaborează și lucrează pentru pacea întregii lumi, în Organizația Națiunilor Unite, Bisericile nu trebuie să mai rămînă în dezbinare, deosebiri și conflicte confesionale, moștenite din vremea nefericitelor neînțelegeri, resentimente și ostilități teologice.

Gîndim și lucrăm azi în spirit irenic, care este spiritul creștinismului evanghelic plin de porunci și de îndemnuri la pace, la bunăvoire, la dragoste creștină.

Bisericile s-au constituit și s-au consolidat în cursul vremii în forme confesionale diferite, din care este greu să iasă azi pentru a se constitui într-o organizație unitară și uniformă. În această situație este absolut necesar ca ele să se ridice mai presus de spiritul confesional și sectar de pînă acum, să caute ceea ce le unește, spre o unitate în diversitate, recunoscînd împreună că sînt datoare Mintuitorului Iisus Hristos și omenirii mărturisirea și realizarea păcii între ele și a păcii în lumea întregă.

Bisericile trebuie să dea cele dintii exemplul coexistenței pașnice, apropiîndu-se, împăcîndu-se și înțelegîndu-se între ele. Socotim că apropierea și înțelegerea Bisericilor constituie o contribuție esențială la stabilirea păcii mondiale, făcînd să dispară dintre oameni conflictele, care au tulburat și au dezbinat popoare întregi, lăsînd urme adînci în viața lor pînă în vremea noastră.

Este deci timpul să înceteze disensiunile, reproșurile, luptele confesionale, polemicile, criticile, prozelitismul și să se încheie o pace bisericească, pentru a se putea apoi lucra cu mai mult spor la pacea și înțelegerea necesare lumii întregi. Pînă se vor înțelege și împăca națiunile, să se înțeleagă și să se împăce Bisericile. Să se ridice în mijlocul omenirii agitate și neliniștite steagul alb al păcii creștine. Pentru aceasta ni se cere tuturor smerenie, dragoste și înțelepciune.

În ce ne privește pe noi ortodocșii români, apreciem și respectăm în Biserica Romano-Catolică o venerabilă Biserică soră, cu care am împărtășit o mie de ani — și în mare parte împărtășim și acum — aceeași credință creștină și aceeași gîndire teologică, aceeași constituție ierarhică și cano-

nică, aceeași spiritualitate, aceeași disciplină și aceeași sacră misiune în părți de lume și condiții deosebite — una în Orient, alta în Occident.

Apreciem în vizita Eminenței Voastre o manifestare de dragoste și o mână întinsă frățește Bisericii noastre. O stringem cu plăcere și vedem în ea un semn bun și un pas spre ceea ce dorim și așteptăm să fie în viitorul apropiat relațiile noastre bisericești.

Și pentru că veniți de la Viena, avem bucuria de a adăuga că veniți dintr-o țară cu care Statul român se găsește în bune raporturi, concretizate în reciproce vizite de înalte personalități politice și în tratate de interes economic și cultural, folositoare ambelor țări.

Vizita Eminenței Voastre a dat prilej de creare a unei atmosfere favorabile cunoașterii și informării reciproce asupra situației din Bisericile noastre. Sîntem convinși că această vizită va contribui și la promovarea prieteniei dintre popoarele noastre. Conducătorii popoarelor noastre și popoarele noastre înseși doresc să trăiască în raporturi de colaborare, prietenie și ajutor reciproc.

Vizitînd zilele acestea o parte din țara noastră, cu sate și orașe, cu locașuri și așezăminte bisericești, cu instituții, întreprinderi și realizări ale poporului nostru, ați putut vedea hărnicia, dragostea și însușirea cu care poporul român muncește pentru propășirea și înflorirea țării, Republica Socialistă România.

Dorim să păstrați cu plăcere amintirea vie a acestor imagini ale sufletului nostru românesc și creștinesc și să ne putem bucura împreună de tot ce poate fi folositor și bun pentru Bisericile noastre și pentru țările noastre.

Cu plăcerea noastră de a Vă avea distins oaspete, bun prieten și iubit frate întru Hristos, ridicăm paharul în cinstea Eminenței Voastre, cu urările noastre calde pentru viață lungă, pentru sănătate bună, pentru binele Bisericilor noastre!

Mulțumind Domnului Ambasador al Austriei și Domnului Secretar General al Departamentului Cultelor, Profesor Dumitru Dogaru pentru dragostea și atenția acordate acestei vizite, ridicăm, de asemenea, paharul pentru sănătatea și fericirea Conducătorilor țărilor noastre, pentru prietenia și buna colaborare între țările noastre, pentru pace și înțelegere între toți oamenii și între toate popoarele!

Apoi a luat cuvîntul Eminența Sa Cardinalul Fr. König, care a spus:

Prea Fericirea Voastră,
Înalt Prea Sfințiți Mitropolîți și Prea Sfințiți Episcopi,
Domnule Secretar General al Departamentului Cultelor,
Scumpi prieteni,

După cuvintele atît de cordiale și pline de prietenie, pe care Prea Fericirea Sa Patriarhul României a binevoit să le pronunțe cu prilejul acestei recepții atît de solemne, îmi permit — cu îngăduința Prea Fericirii Sale — să exprim în numele meu personal sentimentele mele de

recunoștință și grațitudine profunde. Este ora și clipa care îmi oferă prilejul dorit de a mulțumi încă o dată pentru invitația pe care Prea Fericirea Sa a binevoit să mi-o transmită la Viena. Pe lângă aceasta, exprim mulțumirile mele pentru primirea atât de părintească și prietenească făcută, găzduindu-mă la reședința Sa patriarhală.

În mod deosebit, aș vrea să spun cât sînt de fericit pentru că Prea Fericirea Sa a binevoit să mă însoțească, făcîndu-mă să văd un mare număr de monumente istorice și culturale, mărturii foarte interesante asupra istoriei țării Voastre, care pînă în aceste zile îmi era necunoscută. În același timp, am putut să constat în ce mare măsură viața creștină este trăită și bine-organizată în Biserica Ortodoxă Română. Și cu acest prilej nu pot să nu-mi exprim bucuria mea văzînd la fața locului legăturile frățești cu episcopii și preoții catolici. Aceasta denotă o veritabilă atmosferă ecumenică.

După atîtea dovezi de prietenie și ospitalitate deosebite, îmi permit să exprim Prea Fericirii Sale Patriarhului invitația oficială de a binevoi să viziteze Viena și Austria. Nădăjduiesc mult că Prea Fericirea Sa îmi va acorda acest privilegiu, care va fi o mare cinste pentru Patria mea.

Mă bucur că Domnul Ambasador al Austriei, care este prezent aici, reprezintă bine Țara mea la București și întreține bune relații și cu Biserica Ortodoxă Română. Dejunul de astăzi a subliniat acest fapt.

Dacă Prea Fericirea Sa acceptă invitația făcută de noi, aș vrea să continui invitațiile mele și să exprim dorința ca, mai tîrziu, cel puțin cîțiva dintre profesorii Institutului Vostru teologic universitar, să accepte invitația Facultății noastre de teologie și a Noastră ca Arhiepiscop al Vienei, de a stabili contacte prietenești și de a face schimb de lucrări literare. Dacă Prea Fericirea Voastră binevoiește să consimtă, Noi ca Arhiepiscop al Vienei oferim, pentru început, două burse de studii de specializare la Viena.

Terminînd, repet, în numele meu și în numele secretarului meu, că am petrecute zile de neuitat în România, după un program bine-ales.

Ne întoarcem la Viena cu marea dorință de a putea să mai venim și altădată, pentru un timp mai îndelungat.

Mulțumesc și la revedere la Viena.

După terminarea cuvîntului Eminenței Sale Cardinalului Fr. König, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a adăugat:

Soborul care trebuia consultat asupra invitației ce ne-a făcut-o Eminența Sa, Cardinalul König, și-a spus cuvîntul prin aplauzele pe care le-a dat. Rămîne numai ca secretarii noștri să stabilească timpul cînd trebuie făcută această vizită. În ce privește schimburile de profesori, noi avem în privința aceasta o hotărîre sinodală și de aceea propunerea pe care a făcut-o Eminența Sa este acceptată. Cu privire la acordarea celor două burse, noi mulțumim din toată inima Eminenței Sale și la rîndul nostru oferim și noi două burse studenților teologi austrieci pentru ca să învețe limba română și să poată promova pe linia cultural-teologică ideile profesorilor, studiile și toate publicațiile Patriarhiei Române, după

cum și noi, la rîndul nostru, prin cei care vor studia și vor învăța limba germană în Austria, vom putea să întărim și să promovăm literatura teologică de limbă germană.

Apoi Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a dat cuvîntul Excelenței Sale Episcopului Marton Aron care, în numele Bisericii Romano-Catolice din România, a salutat pe Eminența Sa Cardinalul Fr. König, a mulțumit Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian că l-a invitat la București cu prilejul acestei vizite și i-a dat astfel posibilitatea de a se întîlni cu Eminența Sa și a declarat că: «Stăruința noastră este nu numai de a păstra pacea între confesiuni, dar vrem să promovăm drumul înțelegerii frățești reciproce atît spre Biserica Ortodoxă cit și spre celelalte Biserici și comunități bisericești.

*

Vineri, 24 noiembrie 1967.— Eminența Sa Cardinalul Fr. König și însoțitorul său P.C.Pr. Prof. I. Kondrinevici, împreună cu P.C. Prof. Pr. Gh. Moiescu, parohul bisericii ortodoxe române de la Viena, au părăsit țara, îndreptîndu-se, pe calea aerului, spre Viena, la orele 9,30.

La plecare au fost de față Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, membrii Sinodului Permanent: Î.I.P.P.SS. Mitropoliți: Iustin al Moldovei, Nicolae al Ardealului și Firmilian al Olteniei; P.P.SS. Episcopi Antim Tîrgovișteanul și Visarion Ploieșteanul, vicari patriarhali; P.P.SS. Episcopi romano-catolici: Marton Aron și Petre Pleșca, împreună cu Mgr Fr. Augustin; P.C.Pr. Alex. Ionescu, vicarul Sfintei Arhiepiscopii, P.C. Pr. Director Ion Gagiș, P. C. Pr. Director Traian Ghica, P. C. Diac. Prof. N. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic din București, P. C. Pr. Secretar N. Cazacu, P.P. CC. Consilieri patriarhali: Gh. Soare, Vasile Ștefan, D. Fecioru, Sabin Verzan și Gh. Iordăchescu.

Din partea Departamentului Cultelor au fost de față Dl. Director General, I. Bărbulescu.

Au mai fost de față Ambasadorul Austriei la București, Dl. Johann Manz și membri ai Ambasadei.

*

Întors la Viena, Cardinalul Fr. König, a transmis Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian următoarea telegramă:

Reîntors acasă exprim mulțumiri deosebite pentru ospitalitatea acordată. De asemenea și pentru marea atenție cu care am fost înconjurat. Vă doresc binecuvîntarea Domnului și mulți ani fericiți.

† CARDINAL KÖNIG
Arhiepiscopul Vienei

Iar în ziua de 13 decembrie 1967, Eminența sa Cardinalul König a trimis Prea Fericitul Patriarh Justinian următoarea scrisoare.

Prea Fericirea Voastră,

După telegrama mea de mulțumiri, trimisă îndată după înapoierea mea din această călătorie de neuitat făcută la București și în România, o mulțime de îndatoriri m-au împiedicat să Vă exprim și prin scrisoare profunda mea recunoștință față de Prea Fericirea Voastră și față de onorații Voștri colaboratori. În toate aceste zile, momentele șederii mele ca și micile călătorii în mașină cu Prea Fericirea Voastră, mi-au fost mereu prezente. Nu pot decât să Vă asigur că aceste frumoase și durabile impresii sporesc și mai mult venerația mea pentru Biserica Ortodoxă Română. Sînt încredințat că relațiile noastre vor continua în viitor, și mă bucur de perspectiva vizitei Prea Fericirii Voastre la Viena. Anunțarea făcută în ziare a trezit peste tot un mare interes.

Urîndu-Vă belșug de binecuvîntări divine și ajutorul Sfîntului Duh, Vă rog să primiți expresia grațitudinii mele sincere și profunde, precum și din partea Rev. I. Kondrinevici.

Rămîn al Vostru cu totul devotat în Domnul nostru.

† **CARDINAL KÖNIG**
Arhiepiscopul Vienei

La această scrisoare, Prea Fericitul Patriarh Justinian a răspuns prin următoarea telegramă:

Vă mulțumim din toată inima pentru amabilele aprecieri făcute în scrisoarea Voastră, și pentru impresiile păstrate despre vizita în România — care ne-a lăsat o excelentă amintire — și împărtășind speranța pentru continuarea relațiilor noastre frățești, Vă urăm fericire, pace și îndelungă arhipăstorie, de la Hristos cel întrupat, în noul an 1968.

† **JUSTINIAN**
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Din ecourile primite după întoarcerea în țară a Eminenței Sale, rezultă că această vizită a impresionat favorabil și a fost comentată pozitiv în legătură cu persoana Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și cu organizarea Bisericii Ortodoxe Române.

Astfel, potrivit relatărilor periodicului «Kathpress» din 24.XI.1967 (nr. 272, p. 1), Eminența Sa Cardinalul Fr. König a declarat la sosire unui reprezentant al presei catolice că «în călătoria sa în România și-a putut culege cele mai interesante impresii asupra situației religioase într-o țară comunistă. A fost primit cu extraordinară amabilitate și cordialitate de către Întîistătătorul Bisericii autocefale a României, Patriarhul Justi-

nian. Patriarhul a ținut să-l însoțească personal în vizitele făcute la diferite mănăstiri și instituții ale Bisericii Ortodoxe. În mănăstiri, îndeosebi în mănăstirile de călugărițe, se constată o adâncă pietate monastică și o bogată viață spirituală. Pretutindeni ai impresia că în România creștinismul este adânc înrădăcinat. Schimbările politice după al doilea război mondial au determinat Biserica Ortodoxă să se organizeze din nou și să așeze viața bisericească pe noi baze, solide și independente. Acesta este, în definitiv, meritul personal al Patriarhului Justinian, care se bucură în țară de mare prestigiu».

Aceleași declarații au fost publicate și de ziarele vieneze apărute sîmbătă, 25 noiembrie 1967: «Die Presse», «Die Furche», «Kurier», ca și de periodicul Consiliului Ecumenic al Bisericilor: «Ecumenical Press Service», din 30 noiembrie 1967.

**VIZITA LA PATRIARHIA ROMÂNĂ
A REVERENDULUI BERNARD J. TIDBALL,
SECRETAR PENTRU EUROPA ȘI AMERICA LATINĂ
AL SOCIETĂȚII BIBLICE BRITANICE**

În urma contactelor recente și a schimbului de scrisori dintre Patriarhia Română și Societățile Biblice Unite, conducerea acestor Societăți s-a arătat dornică să sprijine tipărirea unei noi ediții românești a Bibliei de către Institutul Biblic și de Misiune Ortodoxă al Patriarhiei Române, oferind acestuia, în dar, cantitatea de hîrtie necesară pentru 100.000 de exemplare Biblii.

Întrucît în acest fel se stabilea un contact direct între Patriarhia Română și Societatea Biblică Britanică, din cadrul Societăților Biblice Unite, conducerea Societății și-a exprimat dorința de a trimite la București un reprezentant al ei pentru a discuta cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian problemele principale cu privire la trimiterea hîrtiei speciale pentru tipărirea Bibliei. În acest scop, în ziua de 17 noiembrie (la două zile după primirea primei tranșe de hîrtie), a sosit la București Reverendul Bernard J. Tidball, secretar pentru Europa și America Latină al Societății Biblice Britanice. Rev. B. J. Tidball a fost întîmpinat la aeroportul Băneasa de P. C. Pr. Ioan Găgiu, directorul Administrației Patriarhale. Rev. B. J. Tidball a fost găzduit în palatul patriarhal pe tot timpul șederii sale în București, fiind oaspete al Prea Fericirii Sale Părintelui Patriarh.

În după amiaza aceleiași zile, Rev. B. J. Tidball a vizitat cîteva biserici ortodoxe din București și alte monumente istorice, de artă și culturale din capitală.

În dimineața zilei de 18 noiembrie Rev. B. J. Tidball a avut o întîlnire de lucru cu P. C. Pr. Director Ioan Găgiu, cu care ocazie s-au discutat diferite probleme referitoare la tipărirea Bibliei. Rev. B. J. Tidball a informat că hîrtia specială oferită de Societățile Biblice Unite (circa 140 tone) este în curs de fabricație și va fi expediată în timpul cel mai scurt posibil. Totodată, Rev. Tidball a asigurat că va studia posibilitatea de a trimite și cerneala de tipar corespunzătoare calității hîrtiei.

În dimineața aceleiași zile, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit în audiență pe Rev. B. J. Tidball. Rev. B. J. Tidball a vorbit despre activitatea pe care o desfășoară Societatea Biblică Britanică în cadrul Societăților Biblice Unite, menționînd că ea contribuie cu hîrtia specială la tipărirea Bibliei românești, întrucît acest fel de contribuții face parte din însăși misiunea Societății. Prea Fericitul Părinte Patriarh a exprimat mulțumiri pentru darul generos pe care Societățile Biblice Unite îl acordă Patriarhiei Române, gest pe care îl apreciază ca o contribuție prețioasă la întărirea relațiilor interbisericești și la promovarea bunelor relații între poporul român și poporul britanic. Prea Fericitul Părinte Patriarh a transmis prin Rev. B. J. Tidball conducerii Societății Biblice Britanice mulțumiri din partea Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

În cursul zilei, Rev. B. J. Tidball a vizitat instituțiile centrale ale Patriarhiei Române: tipografia și atelierele (Schitul Maicilor) Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, biblioteca de la Mînăstirea Antim. D-sa a fost impresionat de sistemul de organizare și administrare al unităților bisericești, de realizările obținute de către aceste instituții, și în mod special de activitatea Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, în ceea ce privește tipărirea revistelor teologice, și a cărților cultice și de pregătire teologică.

Duminică 19 noiembrie, Rev. B. J. Tidball a asistat la liturghia ortodoxă oficiată în catedrala patriarhală, în prezența Prea Fericitului Părinte Patriarh.

La 20 noiembrie, Prea Fericitul Părinte Patriarh a primit din nou într-o scurtă audiență pe Rev. B. J. Tidball.

În dimineața aceleiași zile Rev. B. J. Tidball a fost primit în audiență de Domnul Profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri.

În aceeași zi, Rev. B. J. Tidball împreună cu P. C. Pr. Director Ioan Gagiș și Diac. I. Bria au plecat din București pentru a vizita unele instituții bisericești și pentru a cunoaște unele aspecte ale vieții religioase din țara noastră. Au fost vizitate Mînăstirea Țigănești, unde funcționează un atelier de stofe și veșminte bisericești, Mînăstirea Ghighiu, unde s-a făcut în ultima vreme restaurarea întregului complex mînăstiresc și unde funcționează un atelier de înrămat icoane, Mînăstirea Sinaia, monument istoric, unde s-a organizat un interesant muzeu bisericesc, Casa de odihnă a salariaților Arhiepiscopiei Bucureștilor de la Bușteni.

A doua zi, 21 noiembrie, după vizitarea muzeului și castelului Peleş din Sinaia, au plecat spre Tîrgoviște. Rev. B. J. Tidball a apreciat restaurările făcute la Curtea Domnească și Mitropolia din Tîrgoviște și a fost impresionat în chip deosebit de Sanatoriul pentru maici și preotese de la Vîforița și de Căminul pentru monahi și preoți în vîrstă de la Dealu, organizate și conduse de Casa de pensii și de ajutoare a salariaților din Patriarhia Română.

Mărți 22 noiembrie, Rev. B. J. Tidball a vizitat Intreprinderea poli-grafică «Arta Grafică», unde urmează să se tipărească noua ediție a Biblii, și a avut convorbiri cu conducătorii acestei întreprinderi.

În aceeași zi, la orele 17,30, Rev. B. J. Tidball a părăsit orașul București, îndreptându-se spre Belgrad.

În timpul scurtei sale șederi în România, Rev. B. J. Tidball a avut ocazia să cunoască o parte din activitatea pe care Biserica Ortodoxă Română o desfășoară sub conducerea Prea Fericitului Patriarh Justinian, în condițiile sociale noi create în Republica Socialistă România. De aceea ne exprimăm convingerea că vizita Rev. B. J. Tidball va contribui nu numai la strângerea relațiilor între Patriarhia Română și Societățile Biblice Unite, ci și la o mai bună cunoaștere a Bisericii Ortodoxe Române peste hotare.

ACTIVITATEA BISERICII ORTODOXE ROMANE ÎN CADRUL ÎNTRUNIRILOR INTERCREȘTINE

«BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ ȘI PREOCUPĂRILE EI ECUMENISTE ACTUALE»

După încheierea lucrărilor Adunării generale a Conferinței Bisericilor Europene («Nyborg V»), care a avut loc între 29 septembrie și 5 octombrie 1967, la Pörschach în Austria, P. C. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic de grad universitar din București, dînd urmare unei invitații mai vechi a Dr. Heinrich Drimmel, directorul Fundației «Pro Oriente» din Viena, a conferențiat în ziua de 6 octombrie 1967, în aula mică a Universității din Viena, despre «Biserica Ortodoxă Română și preocupările ei ecumeniste actuale».

La conferință au participat Cardinalul Fr. König Arhiepiscop al Vienei și Primat al Bisericii Romano-Catolice din Austria, Profesorul Dr. Karl Hörmann, rectorul Universității din Viena, vice-primarul Dr. H. Drimmel, directorul Fundației «Pro Oriente», I. P. S. Mitropolit Dr. Hristostom Tsiter, reprezentantul Patriarhiei Ecumenice la Viena și conducătorul comunităților ortodoxe grecești din Austria, Prof. Dr. Alexander Dordett, decanul Facultății de teologie romano-catolice a Universității din Viena, profesori de teologie romano-catolici din Viena și din alte centre universitare, clerici și studenți, și numeroși invitați, precum și un grup de membri ai coloniei române din Viena, în frunte cu P. C. Pr. Dr. Gh. I. Moisescu, parohul bisericii ortodoxe române din Viena.

Vorbînd despre originea daco-romană a poporului român, despre latinitatea limbii române și despre vechimea creștinismului românesc, conferențiarul a arătat că, prin aceste note specifice, Biserica Ortodoxă Română poate constitui «o importantă punte de legătură spirituală între Apusul și Răsăritul Europei». După ce s-au înfățișat principiile de organizare a Bisericii Ortodoxe Române, au fost prezentate pe larg aspecte din activitatea Bisericii Ortodoxe Române pe planul ecumenist local și general stăruind asupra legăturilor de frățietate și de colaborare pe care Biserica Ortodoxă Română le întreține cu toate cultele religioase din România și cu celelalte Biserici creștine în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Conferinței Bisericilor Europene și Conferinței Creștine pentru Pace.

Subliniind că prin ierarhii, preoții și credincioșii ei, Biserica noastră întreține bune relații cu Biserica Romano-Catolică din R. S. Românie, P. C. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu a prezentat relațiile Bisericii Ortodoxe Române cu Biserica Romano-Catolică în lumina celei de a III-a Conferințe Panortodoxe de la Rodos.

CONSULTAREA PRIVIND SECURITATEA EUROPEANĂ

Între 20 și 22 noiembrie 1967 a avut loc la Eisenach (R. D. Germană) o consultare privind securitatea europeană, organizată de Conferința Creștină pentru Pace, cu concursul Comitetului regional din R. D. Germană al acestei Conferințe. Au participat 25 de reprezentanți ai Bisericilor creștine din 10 țări europene.

La această consultare, Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de către I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului.

În cadrul acestei consultări au fost prezentate două referate: primul, intitulat «O Europă a păcii ca contribuție la o orînduire internațională a păcii», a fost susținut de Profesoara Renate Riemeck din R. F. a Germaniei; Cel al doilea referat a dezbătut tema «Un sistem colectiv de securitate în Europa» și a fost prezentat de Prof. Joachim Krüger, marxist, care lucrează la Institutul pentru relațiile internaționale din R. D. Germană și care a fost invitat la consultare în calitate de expert.

Referatele au fost supuse unor ample discuții în ședințele plenare, în cadrul cărora reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române, I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului, precizînd poziția Bisericii Ortodoxe Române, a dezvoltat ideea că securitatea europeană are, pe lîngă aspectele politice și militare, și alte aspecte de ordin economic, cultural și etic. Această constatare face necesară dezvoltarea unor relații multilaterale între toate țările europene, așa fel ca să se ajungă la un aranjament pe care-l amintim ca fiind amiabilă a tuturor diferendelor existente. Exemplificînd această afirmație cu relațiile pe care Republica Socialistă Română le întreține în același timp cu R. D. Germană și cu F. R. a Germaniei, ceea ce desigur creează implicit premisele recunoașterii de fapt a existenței celor două state germane, I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului a insistat asupra necesității introducerii unei etici în relațiile dintre state și popoare, care să fie întemeiată pe aspectul reciproc, apărarea independenței și integrității teritoriale a fiecărui stat, prin neamestecul în treburile interne ale altui stat, pe respectarea suveranității și retragerii trupelor străine, pe desființarea bazelor militare ale unor state neeuropene. În direcția dezvoltării relațiilor dintre state, a respectului ce și-l datorează înșii ori colectivitățile întreolaltă, Bisericile creștine pot aduce o contribuție efectivă în vederea intronizării unui climat durabil de securitate nu numai în Europa, ci și în lumea întreagă. După încheierea discuțiilor, o Comisie a redactat un proiect de comunicat și un proiect de raport.

COLOCVIUL INTERNAȚIONAL DE LA BASEL

Între 27 noiembrie și 1 decembrie 1967 a avut loc la Basel, în Elveția, un colocviu internațional inițiat de Conferința Bisericilor Europene asupra temei: «Bisericile Europei și Bisericile celorlalte continente».

Organizat sub președinția Pastorului Dr. W. A. Visser't Hooft, fostul secretar general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, ajutat de Prof. Dr. Egbert Emmen, președintele Conferinței Bisericilor Europene și de Dr. Glen Garfield Williams, secretarul general al acestei Conferințe, Colocviul internațional de la Basel a urmărit să cerceteze relațiile noi care se creează, sau sînt pe cale de a se crea, între Bise-

ricile Europene și Bisericile din celelalte continente. La lucrări au luat parte 40 de delegați (35 din Europa, 2 din Africa, unul din Asia și cîte unul din cele două Americi de Nord și de Sud); Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de P. C. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic de grad universitar din București.

Lucrările Colocviului s-au desfășurat în ședințe plenare și pe secții. Referatul principal a fost susținut de Pastorul Dr. W. A. Vissert' Hooft, care a analizat situația actuală a relațiilor dintre Bisericile Europene și Bisericile celorlalte continente. Discuțiile au continuat apoi în cele trei secții care au dezbătut următoarele teme: Secția I-a (prezidată de Dr. K. Toth); «Semnificația comuniunii în noua situație»; Secția a II-a (prezidată de Pastorul T. Graeshalt): «Bisericile Europei și Bisericile celorlalte continente»; și Secția a III-a (prezidată de Rev. A. John): «Structura dezvoltării în direcția responsabilității reciproce», cu subtitlul: «Sarcina Conferinței Bisericilor Europene față de celelalte continente».

Raportul general al Colocviului internațional de la Basel (refăcut în sensul modificărilor de fond și de formă propuse în ședința de încheiere a lucrărilor) cuprinde concluziile și propunerile făcute pe baza rapoartelor celor trei secții și el va fi trimis Bisericilor membre ale Conferinței Bisericilor Europene, precum și participanților la colocviu.

În comunicarea către Bisericile membre, conducerea Conferinței Bisericilor Europene, face, de asemenea, cunoscut că în cursul anului 1968 urmează a fi organizate: un colocviu, la Driebergen (Olanda), de la 29 ianuarie pînă la 2 februarie 1968, la care reprezentanții Bisericilor Europene ar urma să dezbată, împreună cu reprezentanții industriei și ai turismului, tema: Bisericile și turismul în Europa; crearea a două noi grupe de lucru asupra «slujirii Bisericii față de societate» și asupra «problemelor ecleziologice în societatea europeană modernă»; întrunirea Prezidiului și a Comitetului Consultativ al Conferinței Bisericilor Europene, probabil la Geneva; precum și o întîlnire a conducătorilor consiliilor ecumenice naționale din Europa, care ar urma să aibe loc în toamna anului 1968.

Gh. A.

C R O N I C Ă

— *Joi, 16 noiembrie a.c.*, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit vizita ambasadorului Austriei la București, Dl. Johann Manz.

Au fost de față P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal, și PP. CC. Pr. Ioan Gagiu, directorul Administrației Patriarhale, și Pr. N. Cazacu, secretarul Consiliului Național Bisericesc.

— *Marti, 28 noiembrie a.c.*, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit în audiență pe Pr. Roberth Bavari, trimisul Episcopului Romano-Catolic Graber din Regensburg — R. F. a Germaniei.

Au fost de față P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal, și P. C. Pr. Olimp Căciulă, inspector general patriarhal.

În după amiaza aceleiași zile, Prea Fericitul Patriarh Justinian a luat parte la recepția oferită de ambasadorul R. S. F. Jugoslavia la București, Dl. Jakša Petrici, cu prilejul sărbătorii naționale a Jugoslaviei.

Prea Fericirea Sa a fost însoțit de P. S. Episcop Antim Țirgovișteanul, vicar patriarhal.

— *Marti, 5 decembrie a. c.*, Prea Fericitul Patriarh Justinian a luat parte la recepția oferită de ambasadorul Finlandei la București, Dl. Björn Olof Georg Alholm, cu prilejul sărbătorii naționale a Finlandei — aniversarea a 50 de ani de la proclamarea independenței.

Prea Fericirea Sa a fost însoțit de PP. SS. Episcopi Antim Țirgovișteanul și Visarion Ploieșteanul, vicari patriarhali.

Miercuri, 6 decembrie a.c., Prea Fericitul Patriarh Justinian a oficiat sfânta liturghie la Biserica Rusă din Capitală, cu prilejul sărbătoririi hramului și resfințirii acestei biserici după încheierea unor lucrări de restaurare.

Prea Fericirea Sa a fost însoțit de PP. CC. Consilieri patriarhali și PP. CC. Consilieri ai Arhiepiscopiei Bucureștilor.

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE DE PESTE HOTARE

PATRIARHIA ECUMENICĂ

VIZITAREA DE CĂTRE SANCTITATEA SA ATENAGORA I, ARHIEPISCOP AL CONSTANTINOPOLULUI, «ROMA CEA NOUĂ», ȘI PATRIARH ECUMENIC, A BISERICILOR ORTODOXE DIN BALCANI, A BISERICII ROMANO-CATOLICE, A CONSILIULUI ECUMENIC AL BISERICILOR ȘI A BISERICII ANGLICANE

Hotărît să promoveze pe cît îi va sta în putință acțiunile Mișcării ecumenice pentru apropierea între Biserici nu numai cu cuvîntul, ci și cu fapta, Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora al Constantinopolului a întreprins, în cursul lunilor octombrie și noiembrie 1967, o lungă călătorie, care a avut de la început fixate trei etape: în prima etapă urmau să fie vizitate Bisericile Ortodoxe din Serbia, România și Bulgaria; etapa a doua cuprindea vizita la Vatican, care constituia întoarcerea vizitei făcute Sanctității Sale Patriarhului ecumenic de către Papa Paul al VI-lea în vara anului 1967; etapa a treia cuprindea vizitarea sediului Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la Geneva și vizita la întîistătătorul Bisericii Anglicane, Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury, Primat al Angliei și Mitropolit. La sfîrșit în program era inclusă și vizitarea Austriei.

Susținător însuflețit al promovării dialogului între Bisericile Ortodoxe și Biserica Romano-Catolică — sub forma «dialogului dragostei» (vezi asupra conținutului acestei formule lansate de Patriarhul ecumenic, «Ortodoxia», XIX (1967), nr. 3, p. 481—486) — Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora al Bisericii Ortodoxe locale a Constantinopolului a socotit necesar ca, după căderea de acord asupra acestei acțiuni cu Biserica Ortodoxă a Greciei, înainte de vizita la Roma (care constituia de fapt centrul întregii Sale călătorii), să viziteze și parte din Bisericile Ortodoxe locale pentru a le informa și a obține asentimentul acestora asupra acțiunii Sale.

În călătoria aceasta Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora a fost însoțit de membrii Sfîntului Sinod permanent al Bisericii Ortodoxe locale a Constantinopolului: Mitropolitul Meliton al Calcedonului, Mitropolitul Chiril al Haldeii, Mitropolitul Hrisostom al Noii Cezarei și Mitropolitul Mașimos al Sardelor; de Arhidiaconul Evanghelos, Diaconul Gher

man, Profesorul Emanoil Fotiadis de la Facultatea de teologie din Halki, Dr. Damian Danopoulos, mare protonotar și alte persoane.

Vizitarea Bisericii Ortodoxe Sirbe

Miercuri 11 octombrie 1967, Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora a sosit împreună cu însoțitorii săi la Belgrad, unde a fost întâmpinat pe aeroport de către Prea Fericitul Patriarh Gherman și membrii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Sirbe, Mgr Mario Cogna, delegatul apostolic, și Președintele Comisiei federale pentru culte. Dl. Milo Iovicevici, reprezentantul Guvernului iugoslav. De la aeroport oaspeții au fost conduși la catedrala patriarhală, unde cei doi patriarhi și însoțitorii lor au fost primiți de către clerul din Belgrad și de către credincioși.

În timpul vizitei au avut loc discuții între membrii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Sirbe și membrii Sfântului Sinod permanent al Patriarhiei de Constantinopol asupra posibilităților de înfăptuire a dialogului cu Biserica Romano-Catolică în vederea unirii Bisericilor creștine. Presa bisericească iugoslavă — «Ortodoxia», organul Patriarhiei Ortodoxe Sirbe și «Vestitorul», organul Asociației preoților ortodocși din Serbia — a calificat, în reportajele asupra evenimentului călătoria Patriarhului ecumenic Atenagora o «călătorie pentru pace și dragoste» în străduința pentru «unitatea creștină», care a și format tema discuțiilor ce au avut loc la Belgrad. Este cu puțință ca, avînd în vedere actualitatea temelor ecumenice și necesitatea acționării la vreme și în chip eficace, Patriarhul Atenagora să fi reluat, la Belgrad, propunerea făcută în timpul serbărilor jubiliare pentru Mileniul Muntelui Atos de a se înființa un Sfînt Sinod permanent panortodox, care să aibă sarcina de a coordona acțiunile Bisericile Ortodoxe locale și de a acționa în numele acestora.

Duminică 15 octombrie în catedrala patriarhală din Belgrad cei doi patriarhi ortodocși în fruntea unui larg sobor de ierarhi au săvîrșit sfînta liturghie, la sfîrșitul căreia Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora a vorbit credincioșilor despre starea actuală a acțiunii pentru unitatea creștină.

Facultatea de teologie «Sfîntul Sava» din Belgrad a conferit Sanctității Sale Patriarhului ecumenic Atenagora titlul de «doctor honoris causa» pentru «meritele mari cîștigate, în timpul celor 19 ani de patriarhat, în opera de întărire a unității Bisericilor Ortodoxe și pentru acțiunea desfășurată în favoarea apropierii tuturor Bisericilor creștine, precum și pentru dezvoltarea legăturilor și contactelor ecumenice». Diploma de «doctor honoris causa» a fost înmînată Patriarhului ecumenic de către Prea Fericitul Patriarh Gherman, în cadrul unei ședințe festive.

În timpul șederii sale la Belgrad, Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora a avut o întrevedere «cordială și prelungită» cu Mareșalul Tito. La convorbiri au fost de față și cei patru mitropoliți din Sfîntul Sinod permanent al Bisericii Ortodoxe a Constantinopolului precum și Prea Fericitul Patriarh Gherman.

După încheierea vizitării Bisericii Ortodoxe Sîrbe, Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora a vizitat, între 16 și 20 octombrie 1967, Biserica Ortodoxă Română, vizită prezentată pe larg în revista «Biserica Ortodoxă Română» (LXXXV (1967), nr. 9—10).

Vizitarea Bisericii Ortodoxe Bulgare

După vizitarea Bisericii Ortodoxe Române și a Republicii Socialiste România, Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora, Arhiepiscop al Constantinopolului, «Roma cea Nouă», și Patriarh ecumenic, a vizitat între 20 și 23 octombrie 1967, Biserica Ortodoxă Bulgară, la invitarea Prea Fericitului Patriarh Chiril și a Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare.

Înălții oaspeți au fost întâmpinați de către Prea Fericitul Patriarh Chiril, membrii Sfintului Sinod, consilieri, protoierei, funcționari superiori din Cancelaria patriarhală și de la Sfintul Sinod, profesorii Academiei teologice, clerici și credincioși. Au fost de asemenea de față Președintele Comitetului pentru problemele Bisericii Ortodoxe Bulgare de pe lângă Ministerul de Externe și ministrul Greciei la Sofia.

Cortegiul a condus pe înălții oaspeți la paraclisul sinodal «Sfintul Țar Boris» unde s-a oficiat un Te-Deum, după care Prea Fericitul Patriarh Chiril a rostit un cuvînt de bun-sosit în numele său, al Sfintului Sinod și al întregii Biserici Ortodoxe Bulgare, arătînd că este pentru prima dată cînd un patriarh ecumenic vizitează vechea Biserică Ortodoxă Bulgară. În răspunsul său Patriarhul ecumenic Atenagora a recunoscut ca o pricină de fericire pentru sine că este primul patriarh ecumenic ce vizitează Biserica Bulgară, cu atît mai mult cu cît Sanctitatea Sa are legături de veche prietenie cu bulgarii din Balcani și din America.

În timpul șederii în Bulgaria înălții oaspeți au vizitat instituții bisericești și de învățămînt, biserici și ateliere, monumente istorice de artă și bisericești din Sofia; au vizitat Mînăstirea Dragalevți, unde au avut loc discuții între înălții ierarhi ai Bisericii Ortodoxe a Constantinopolului și ai Bisericii Ortodoxe Bulgare. De asemenea a fost vizitată renumita Mînăstire Bacicovo, unde au fost primiți cu o deosebită cordialitate de către obștea mînăstirii și de credincioși, și unde au asistat la slujba sfintei liturghii (în ziua de 23 octombrie). Continuînd vizitarea Bulgariei, Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora și însoțitorii săi împreună cu Prea Fericitul Patriarh Chiril și suita s-au oprit în orașul Plovdiv, unde au asistat la un Te-Deum săvîrșit în catedrala mitropolitană Sfînta Marina, după care vicarul Mitropoliei Plovdiv a rostit un discurs de bun sosit căruia Sanctitatea Sa a răspuns cu dragoste părintească.

În ziua de 21 octombrie înălții oaspeți au asistat la slujba vecerniei în catedrala patriarhală Sfîntul Alexandru Nevski, în cadrul căreia Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora a vorbit credincioșilor. Duminică 22 octombrie, în aceeași catedrală, Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Atenagora și Prea Fericitul Patriarh Chiril au săvîrșit, împreună cu soborul ierarhilor sfîntului Sinod permanent al Bisericii Ortodoxe a Con-

stantinopolului și ai Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare, sfința liturghie, după care cei doi Patriarhi au rostit cuvântări.

În ziua de 21 octombrie, Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora și înalții ierarhi care îl însoțesc, împreună cu Prea Fericitul Patriarh Chiril, și Mitropolitul Paisie de Vrața și Mitropolitul Nicodim de Sliven au fost primiți la Consiliul de Miniștri de către Vicepreședintele Consiliului de Miniștri, Generalul Ivan Mihailov, care a rugat pe Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic și pe însoțitorii săi să viziteze Bulgaria și în chip neoficial pentru a putea cunoaște realizările împlinite de poporul bulgar. La primirea, care s-a desfășurat într-o atmosferă cordială, a luat parte și Președintele Comitetului de pe lângă Ministerul de Externe pentru problemele Bisericii Ortodoxe Bulgare și a celorlalte Culte religioase, Mihail Kiuciukov, care — în ziua de 23 octombrie 1967 — a organizat o mare recepție în onoarea Sanctității Sale Patriarhului ecumenic al Constantinopolului și a personalităților care îl însoțesc.

În timpul vizitării Bisericii Ortodoxe Bulgare, au avut loc, între Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora și membrii Sfintului Sinod permanent al Bisericii Ortodoxe Bulgare, discuții oficiale, în ziua de 21 octombrie 1967, în palatul sinodal. Au fost analizate și discutate, în spirit de dragoste frățească, probleme importante și de interes actual privind Ortodoxia în întregul ei. În cadrul discuțiilor s-a manifestat dorința reciprocă pentru o colaborare mai strânsă și mai rodnică între toate Bisericile Ortodoxe locale.

Cu o deosebită atenție au fost examinate, în spiritul hotărârilor Conferințelor Panortodoxe de la Rodos, importante chestiuni cu caracter ecumenic.

Trebuie menționată grija excepțională cu care înalții prelați au subliniat necesitatea de apărare a păcii în lumea întreagă, de adâncire și dezvoltare a bunăvoinței și a colaborării între toate popoarele lumii.

În toate chestiunile discutate s-a constatat o totală identitate de vederi între cele două părți.

În chip special, Biserica Ortodoxă Bulgară a supus spre examinare problema admiterii de călugări bulgari (din Bulgaria) în milenara Mănăstire Zografu cu hramul Sfintul Mare Mucenic Gheorghe purtătorul de biruință, din Sfintul Munte Atos, precum și problema aflării soluției celei mai potrivite pentru a ajuta prosperitatea acestei mănăstiri. Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic a declarat că Sfintul Scaun al Patriarhiei Ecumenice va face tot ce stă în posibilitățile sale pentru a satisface aceste nevoi ale Mănăstirii Zografu.

În afară de întâlnirile avute cu clerul și credincioșii, cu profesorii și studenții în cadrul vizitării bisericilor și instituțiilor administrative și de învățămînt, Sfintul Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare a organizat o recepție, la hotelul Balcani, în onoarea Sanctității Sale Patriarhului Atenagora și a persoanelor care îl însoțesc, la care au luat parte, în afară de membrii Sfintului Sinod, consilieri și inspectori patriarhali, clerici cu sarcini de răspundere, protopopi, membrii corpului didactic, teologi și alte

personalități religioase și bisericești. Cu acest prilej au rostit toasturi Prea Fericitul Patriarh Chiril care a scos în evidență importanța ce are vizitarea Bisericilor Ortodoxe Sîrbă, Română și Bulgară pentru toate Bisericile Ortodoxe locale, și pentru unitatea întregii Ortodoxii în această epocă pătrunsă de sentimente ecumeniste. În toastul Său, Patriarhul ecumenic Atenagora a elogiât personalitatea de mare cărturar — teolog și istoric — a Prea Fericitului Patriarh Chiril și a subliniat importanța excepțională a raporturilor de bună-vecinătate între Biserici și popoare, întrucît buna-vecinătate trebuie să primeze față de toate celelalte raporturi dintre oameni, după spusa proverbului: «cînd te scoli, dimineața, trebuie să te uiți mai întîi la vecin și apoi la soare».

În ziua de 24 octombrie, Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Atenagora împreună cu însoțitorii săi au părăsit, cu avionul, Bulgaria, continuînd călătoria pentru vizitarea Bisericii Romei.

Vizitarea Bisericii Romano-Catolice

Sosirea la Roma a Sanctității Sale Patriarhului ecumenic Atenagora al Bisericii Ortodoxe locale a Constantinopolului. «Roma cea Nouă», a fost precedată de un schimb de mesaje între cei doi întîistătători de Biserici și de publicarea în același timp — la 10 octombrie 1967 — de către Vatican și de către Patriarhia Ecumenică a unui comunicat care anunță că: «Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora, însoțit de patru mitropoliți ai Sfîntului Sinod și de alte personalități de la curtea patriarhală, va sosi la Roma pentru a face vizită Sanctității Sale Paul al VI-lea, în ziua de joi 26 octombrie 1967. Patriarhul va sosi la aeroportul din Fiumicino, în ziua amintită, la orele 9,30 și va părăsi Roma sîmbătă, 28 octombrie, la orele 16,30.

În decursul acestei vizite, Sanctitatea Sa Patriarhul va fi oaspetele Sfîntului Părinte, și va locui în apartamentele pontificale nobile ale «Sfîntului Ioan» din Vatican. În dimineața zilei de 26 octombrie, Patriarhul va fi primit de Papă, înconjurat de membrii Sinodului episcopilor în bazilica Sfîntului Petru, în care se va organiza o *concelebrare liturgică*. În urmă, Papa și Patriarhul vor avea convorbiri particulare».

În programul detaliat al vizitei care a fost publicat cu mult înainte de sosirea Patriarhului ecumenic la Roma se precizează că «ceremonia de la biserica Sfîntul Petru a fost pregătită a fi o «concelebrare euharistică spirituală» după un proiect de slujbă comună pentru amîndoi patriarhii.

Este evident că punctul central, în acest program al vizitei, îl forma săvîrșirea în comun de către cei doi întîistătători de Biserici a unei sfînte liturghii, orînduită ca îmbinare a misei catolice și liturghiei ortodoxe și împărtășirea lor din sfîntul potir, urmînd să constituie primul exemplu de «întercomuniune», care, după concepția romano-catolică (expusă în Decretul *De Oecumenismo*, art. 15 și mult mai pe larg în *Îndreptarul pentru*

aplicarea hotărârilor conciliului cu privire la ecumenism, aprobat de Papa la 28 aprilie 1967), «este nu numai posibilă dar chiar de dorit», încadrându-se în «dialogul dragostei», așa cum îl înțelege Biserica Romano-Catolică și cum ar fi putut lăsa impresia că îl înțelege și Patriarhia Ecumenică și Biserica Ortodoxă a Greciei, după declarațiile din vara anului 1967.

După vizitarea Bisericilor Ortodoxe Sîrbă, Română și Bulgară și în-deosebi după discutarea îndeaproape în ședințe solemne ale Sfintelor Sinoade ale acestor Biserici a problemei dialogului între Biserica Ortodoxă și Biserica Romano-Catolică, Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora a înțeles că trebuie să precizeze că «intercomuniunea euharistică» trebuie să fie precedată de «mărturisirea în comun a aceleiași credințe» stabilită în urma dialogului teologic, întrucît «comuniunea liturgică», «împărtășirea din același sfînt potir» reprezenta actul final al unirii Bisericilor. De aceea, liturghia comună prevăzută în program pentru ziua de 26 octombrie 1967, a fost înlocuită cu o slujbă liturgică sui-generis, în care, după cîntări și rugăciuni din liturghia catehumenilor și din partea întîia a liturghiei credincioșilor, în locul întregului moment al prefacerii Cinstitelor Daruri «au fost rostite rugăciuni de penitență pentru greșelile istorice săvîrșite de ambele părți împotriva adevărului și a carității, după care s-a rostit Tatăl nostru...» Apoi cei doi Întîistătători au rostit cuvîntări și și-au dat sărutarea păcii.

Săvîrșirea unei astfel de ceremonii — justificată prin faptul că «vremurile încă nu sînt coapte pentru intercomuniunea euharistică, mai cu seamă din punct de vedere ortodox, cu toate că nici un obstacol doctrinar nu se opunea unei asemenea concelebrări» — a provocat reacții puternice din partea presei catolice, care inițial a declarat că «ceremonia săvîrșită a fost o liturghie falsă», iar după aceea să constate că «dacă, cu toate progresele realizate de la întîlnirea de la Ierusalim, nu se poate ajunge la împărtășirea comună cu Trupul și Sîngele lui Hristos înseamnă că șanțurile despărțitoare rămîn încă profunde. Toate discursurile nu schimbă prea mult, oricît de dornici ar părea că sînt de a merge cît mai departe pe calea unității cei ce le rostesc».

În rest, vizita pe care Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora, Arhiepiscop al Bisericii Ortodoxe a Constantinopolului, «Roma cea Nouă» și Sfîntul Sinod permanent al acestei Biserici, au făcut-o, «pe picior de egalitate, Patriarhului din Occident și Episcop al Romei celei dintîi, căreia îi recunoaște primatul de onoare», a decurs în conformitate cu programul prestabilit în comunicatul publicat anticipat de ambele Biserici.

Prîmirea oaspeților la aeroportul Fiumicino a fost făcută de Cardinalii Tisserant, decan al Colegiului Sacru, Cicognani, secretar de stat, Benelli, Casarelli și Willebrands, iar găzduirea s-a făcut la Vatican în turnul amenajat de papa Ioan al XXIII-lea, pentru a se putea retrage din cînd în cînd acolo în liniște, dar care n-a fost locuit niciodată.

La biserica Sfintul Petru Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora a fost primit, în atrium de către Sanctitatea Sa Papa Paul al VI-lea, și după ce s-au îmbrățișat cu căldură a început ceremonia programată. Cadrul și protocolul fixate pentru această ceremonie poate fi interpretat ca o demonstrație a «drumului ce trebuie urmat în acțiunea spre unitate». În primul rînd așezarea pe aceeași estradă a două tronuri absolut identice trebuia să facă vizibilă credincioșilor catolici din Roma perspectiva «bicefaliei» cu care ei nu sînt obișnuiți, dar care — după expresia Papii Paul al VI-lea — «este înscrisă în istorie, mai cu seamă după separarea celor două Biserici surori». În al doilea rînd s-a urmărit ca vizita să aibă loc într-un context nou — în cadru și circumstanțe — fără precedent. Papa Paul al VI-lea «a dorit în mod expres ca Patriarhul Atenagora să vină la Roma în timpul sesiunii Sinodului Bisericii Romano-Catolice contemporane. Presa catolică recunoaște că «Biserica Ortodoxă, ale cărei structuri sînt de totdeauna sinodale, este prezentă la Roma în persoana Patriarhului ei ecumenic, în momentul în care Biserica Romană tocmai face ucenicia sa sinodală. Această împrejurare este bogată în consecințe ecumenice. Într-adevăr, unitatea între cele două Biserici surori nu se va putea realiza decît în interiorul unei structuri sinodale ale cărei trăsături se vor preciza încetul cu încetul printr-un fel de osmoză. Desigur că, avînd în vedere vicisitudinile istorice fără asemănare dar convergente, sinodul oriental și cel al occidentalilor, vor avea mult de învățat, unul de la celălalt». Papa Paul al VI-lea a ținut, așadar, să primească, «înconjurat de episcopii Sinodului, care reprezintă Bisericile locale și membrele lor din cadrul Bisericii universale», pe Patriarhul Atenagora.

Despre caracterul de autoritate supremă al formei sinodale în Biserica cea una, caracter păstrat integral în Ortodoxie și despre caracterul de organ consultativ subordonat papii în Biserica Romano-Catolică se pot urmări analizele din revista «Ortodoxia». Aici semnalăm în primul rînd ușurința, și poate neintenționata greșeală, cu care se pune semnul egalității între cele două sisteme sinodale, și în al doilea rînd impresia neplăcută la care dă naștere lipsa de precizare că episcopii Sinodului, care înconjurau pe Papa Paul al VI-lea în momentul primirii Patriarhului ecumenic Atenagora, «reprezentau Bisericile locale» *catolice* — nu locale în general — și «membrele lor din cadrul Bisericii *Catolice*, adică Romano-Catolice — nu universale în general, între care parcă ar fi inclusă și Biserica Ortodoxă a Constantinopolului.

La sfîrșitul slujbei Sanctitatea Sa Papa Paul al VI-lea a adresat Sanctității Sale Patriarhului ecumenic Atenagora un cuvînt în care s-a oprit asupra următoarelor aspecte ale acțiunii pentru unirea creștinilor: «eforturile pentru unitate nicidecum n-au fost mai curate»; «reînnoirea Bisericii»; și «unitatea Bisericilor», pe baza «comuniunii sfinților».

Reproducem din această cuvîntare unele pasaje referitoare la etapele «reînnoirii pe care o provoacă pretutindeni în Biserică Duhul Sfînt».

«Această reînnoire, această voință a fidelității, mai atentă și mai ascultătoare este de fapt condiția cea mai fundamentală a apropiării

noastre (*Unitatis redintegratio*, 6). Conciliul al II-lea de la Vatican, în Biserica Catolică, înseamnă una din aceste etape. Realizarea hotărârilor lui este urmărită pe toate planurile vieții Bisericii, cu prudență și hotărâre. Sinodul episcopilor, aici prezent, este un semn care în epoca noastră, când problemele se pun la scara lumii întregi, asigură în forme noi o mai bună cooperare între Bisericile locale și Biserica Romei, care prezidează în dragoste (Sfintul Ignațiu către romani). Noi am întreprins și revizuirea legislației noastre canonice și, fără a aștepta sfârșitul acestei lucrări, noi am voit deja, prin promulgarea de noi directive, să suprimăm anumite obstacole care se opun la înflorirea fraternității progresive din viața cotidiană a Bisericii regăsită între Biserica Ortodoxă și Biserica Catolică.

Noi știm, că un asemănător efort de reînnoire este în curs în Biserica Ortodoxă și noi urmărim dezvoltările ei cu toată atenția dragostei noastre. Dvs. simțiți la fel această necesitate despre care am vorbit, în vederea asigurării unei mai bune cooperări între Bisericile locale.

Prima Conferință Panortodoxă din Rodos, fruct, în mare parte, a eforturilor susținute ale Sanctității Voastre, a fost o etapă importantă pe calea aceasta și este semnificativ că agenda pe care ea a fixat-o, cu toate că a fost stabilită în mod independent și anterior, în ceea ce privește esențialul, apare în chip surprinzător ca o paralelă față de Conciliul al II-lea de la Vatican. Nu este acesta un semn în plus al acțiunii Duhului Sfânt, care solicită Bisericile noastre, ca să se prepare în mod activ pentru ca să facă posibilă prestabilirea deplinei lor comuniuni... Ce ar fi însă o reînnoire, care nu ar reaprinde credința noastră în această comuniune profundă și misterioasă, care stabilește între noi o aceeași supunere Evangheliei lui Hristos, aceleași sacrameinte și mai ales același botez și aceeași preoție, care celebrează aceeași Euharistie, unicul sacrificiu al lui Hristos, aceeași «episcopie», primită de la Apostoli, pentru a conduce poporul lui Dumnezeu spre Domnul și pentru a-i predica cuvîntul Său (*Unitatis redintegratio*, 15—17)? Acestea sînt tot atîtea căi de care se slujește Duhul Sfânt pentru a ne face să tindem din toată ființa noastră spre plenitudinea acestei comuniuni, atît de bogată deja, dar încă incompletă, care ne unește în misterul Bisericii».

Trebuie semnalat faptul că deși cuvîntarea Papii Paul al VI-lea întemeiază poziția restabilirii unității Bisericii — în afară de textele scripturistice — în chip permanent pe documentul catolic intitulat *Unitas redintegratio* (din care citează paragrafele 6, 7, 13—14, 15—18), totuși nu menționează nici una din pozițiile teologice care separă Bisericile.

În cuvîntul său Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora a circumscris cu mai multă precizie raporturile între cele două Biserici și aspectele dialogului în vederea tratativelor de unire, lăsînd să se înțeleagă că «dialogul dragostei» înseamnă doar atitudine de respect reciproc și de bunăvoință în acțiunea de apropiere și de cunoaștere reciprocă, nu însă împreună-trăire a cultului care ar duce la denaturarea raporturilor normale între credință și viață. Situînd dialogul teologic în raport cu «dialogul dragostei», deja angajat, Patriarhul ecumenic a subliniat că trebuie «să se

ajungă la o apreciere exactă pentru a putea deosebi punctele credinței, — care trebuie în mod necesar să fie mărturisite în comun —, de celelalte elemente ale vieții Bisericii care, neatingînd credința, pot în mod liber, conform tradiției fiecărei Biserici, să constituie aspecte proprii ale vieții fiecăreia dintre ele, aspecte respectate de cealaltă Biserică».

Reproducem pasajele care formează miezul acestei cuvîntări:

«Împlinind slujba dragostei, a unității și a păcii, de curînd ne-am îmbrățișat ca frați în Hristos, venerați și cinstiți, în Biserica noastră din Orient, iar astăzi, în acest oraș roman veșnic, locuință a protoco-rifeilor, Apostolii Petru și Pavel, și glorie a lumii creștine, venim la Sanctitatea Voastră ca un frate la un alt frate. Cu astfel de sentimente vă dăm la rîndul nostru sărutul dragostei și al păcii, al Domnului Nostru Iisus Hristos și vă exprimăm adîncă noastră stimă.

Sîntem deosebit de fericiți să facem acest lucru nu numai față de venerabilul Episcop al Romei, purtătorul harului apostolic și succesor al unei pleiade de oameni sfinți și învățați care au ilustrat acest Scaun, care este primul prin cinstirea și ordinea în organismul Bisericilor creștine, împrăștiate în întreaga lume și a căror sfințenie, cumi-nenție și lupte pentru aceeași credință în Biserica Comună sînt un bun permanent și un tezaur al întregii lumi creștine, dar de asemenea, să o facem față de un papă de o valoare spirituală și de o inspirație creștină eminentă, stăpînînd, în umilință, daruri sublime și al cărui simț al răspunderii sale față de Dumnezeu, de Biserica dezbinată, de tragediile multiple din această lume, conduce din zi în zi și prin acțiuni de dragoste și de creație, la servirea lui Dumnezeu, a Bisericii și a oamenilor.

Sîntem, în acest sfînt locaș, lingă Sanctitatea Voastră și alături de altar, pregătindu-ne cu inima și cu sufletul să pornim spre o Împărtășanie comună, gîndind la Mîntuitorul care spală picioarele Apostolilor Săi, și auzim în această clipă, deosebit de sfîntă, strigătul singelui Apostolilor Petru și Pavel, vocea Bisericii din catacombe și a martirilor din Coliseu, cerîndu-ne să încercăm în toate felurile și prin toate mijloacele să aducem la împlinire opera sfîntă care a fost începută și anume aceea a unei perfecte îmbinări a Bisericii lui Hristos, care astăzi este divizată, nu numai pentru ca să se facă voia Domnului, dar și pentru ca lumea să vadă strălucirea a ceea ce este — conform simbolului credinței noastre — prima însușire a Bisericii: Unitatea.

Mișcarea ecumenică, al doilea Conciliu de la Vatican, Conferințele Panortodoxe, Conferințele de la Lambeth, congresele pancreștine ale celorlalte Biserici și Confesiuni creștine, contactele cu Sanctitatea Voastră și între celelalte căpetenii creștine, au demonstrat tuturor greul păcat al dezbinării Bisericii și acest lucru în așa fel încît astăzi nu există Biserica locală, pastor sau păstor creștin responsabil care să nu cunoască nece-sitatea absolut urgentă de a se vindeca acest rău.

Pe de altă parte, faptul că noi toți am ieșit din izolarea și din m-fumurarea noastră pentru a căuta terenul solid pe care a fost întemeiată

Biserica întregă, ne-a dezvăluit acest adevăr și anume că ceea ce ne unește este mult mai mult decât ceea ce ne separă.

Aceste două fapte ne umple inima cu o nădejde sigură că întreaga Biserică Catolică și Biserica Ortodoxă în totalitatea ei, de comun acord, și cu simțul răspunderii lor, se vor îndrepta spre unirea lor.

În acest drum comun care va fi un drum spre adevăr, spre «ceea ce a fost crezut întotdeauna, pretutindeni și de către toți», noi sîntem chemați să continuăm și să intensificăm dialogul de dragoste, pentru ca să-l facem un eveniment premergător dialogului teologic; cît despre dialogul principal teologic, prin acordul comun al tuturor, îl vom îndrepta pe de o parte spre interpretarea a ceea ce a fost deja trăit în comun în Biserică, și pe de altă parte, spre căutarea în spirit de dragoste, zidire și exprimare, în spiritul slujirii, a adevărului.

Astfel nădăjduim să ajungem a aprecia exact și a distinge aceste puncte ale credinței care trebuie, în mod necesar, să fie mărturisite în comun, precum și celelalte elemente ale vieții Bisericii care, neatingînd credința, pot în mod liber, conform tradiției fiecărei Biserici, să constituie aspectele proprii ale vieții fiecăreia dintre ele, aspecte respectate de celelalte. Desigur că nu putem determina lungimea acestui drum. Este o problemă de credință în reușita finală, de multe rugăciuni, de sfîntă răbdare, de muncă neobosită, dar mai cu seamă o problemă de dragoste. Într-adevăr, numai în dragoste vom putea să ne purificăm de toate elementele negative pe care le-am moștenit din trecut, vom putea soluționa toate obstacolele ce se ridică în calea noastră, vom putea restabili în întregime încrederea frățească reciprocă și, creînd într-un respect mutual o nouă mentalitate, aceea a rudeniei, să construim în mod stabil și sigur unitatea Bisericilor noastre în Hristos Domnul, Care este capul Bisericii».

După ceremonia din biserica Sfîntul Petru, Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora a vizitat diferite alte biserici, mînăstiri și monumente istorice din Roma, între care: biserica Sfîntului Pavel dinafara zidurilor, biserica Sfîntul Ioan din Lateran, biserica Sfînta Maria cea mare, Coliseul, catacombele Sfîntei Priscila (unde se află o capelă grecească și fresce din veacul al II-lea), și mormîntul papii Ioan al XXIII-lea, datorită căruia a devenit cu puțință actuala stare de apropiere între Biserici.

În ziua de 26 octombrie 1967 la orele 19, Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic a luat parte, împreună cu însoțitorii săi, la recepția organizată în onoarea sa, în Sala draperiilor din palatul apostolic, la care au fost de față cardinalii, membrii Sinodului episcopal și secretarii Congregațiilor romane, care împreună cu alți invitați au prezentat omagii Sanctității Sale Patriarhului ecumenic. În timpul recepției a rostit un discurs Cardinalul Augustin Bea, căruia i-a răspuns Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic.

În ziua de 27 octombrie 1967, Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora al Constantinopolului a avut o «întrevedere între patru ochi» cu Sanctitatea Sa Papa Paul al VI-lea, în biblioteca particulară a papii. În acest timp cei patru mitropoliți membri ai Sfîntului Sinod al Patriar-

hiei Ecumenice și celelalte personalități care însoțesc pe Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic s-au întrunit la sediul Secretariatului pentru unitatea creștinilor împreună cu Cardinalii Tisserant, Cicognani, Villot, Felici, Conway, Ottaviani, Dell'Arma, iar, după terminarea întrevederii particulare între Papa Paul al VI-lea și Patriarhul ecumenic, au trecut împreună în biblioteca particulară, unde se aflau Papa și Patriarhul ecumenic și unde a avut loc un schimb de daruri.

La sfârșitul acestei vizite, cei doi întâistătători de Biserici, Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora, Arhiepiscop al Bisericii Ortodoxe a Constantinopolului «Roma cea nouă» și Sanctitatea Sa Papa Paul al VI-lea, Episcop al Bisericii Creștine din «Roma cea dintii», au semnat următoarea: «*Declarație comună*»:

«Papa Paul al VI-lea și Patriarhul ecumenic Atenagora dau slavă lui Dumnezeu în Duhul Sfânt, făptuitorul și desăvârșitorul oricărei fapte bune, pentru că le-a îngăduit să se întâlnească încă o dată în sfânta cetate a Romei, pentru a se ruga împreună cu episcopii Sinodului Bisericii Romano-Catolice și cu poporul credincios al acestui oraș, pentru a se săruta unul cu altul cu sărutarea păcii și pentru că le-a îngăduit să discute împreună într-un duh de dragoste și sinceritate frățească.

Recunoscînd că rămîne încă un lung drum de străbătut pe calea ce duce la unitatea tuturor creștinilor și că între Biserica Romano-Catolică și Biserica Ortodoxă există încă puncte ce mai trebuie limpezite și că mai există obstacole de trecut înainte de a se ajunge la unitate în mărturisirea de credință necesară pentru restabilirea deplinei comuniuni, ei se bucură de faptul că întîlnirea lor a putut contribui ca Bisericile lor să se redescopere încă mai mult că sînt Biserici surori.

În rugăciunile pe care ei le-au înălțat, în declarațiile lor publice și în discuțiile particulare, Papa și Patriarhul au dorit să sublinieze convingerea lor că o contribuție esențială pentru restaurarea deplinei comuniuni între Biserica Romano-Catolică, de o parte, și Biserica Ortodoxă, de cealaltă parte, trebuie găsită în cadrul reînnoirii Bisericii și a creștinilor, în credințioșia față de Tradiția Părinților și în inspirația Sfintului Duh, care rămîne totdeauna cu Biserica.

Ei recunosc că adevăratul dialog al dragostei, care trebuie să stea la temelie a tuturor relațiilor dintre ei și dintre Bisericile lor, trebuie să fie înrădăcinat într-o credințioșie totală față de unicul Domn Iisus Hristos și într-un respect mutual al tradițiilor proprii. Orice element care poate consolida legăturile dragostei, ale comuniunii și activității comune este un izvor de bucurie spirituală și trebuie susținut; trebuie eliminat, cu harul lui Dumnezeu și puterea creatoare a Sfintului Duh, tot ceea ce poate dăuna acestei dragoste, comuniuni și activități comune.

Papa Paul al VI-lea și Patriarhul ecumenic Atenagora I sînt convinși că dialogul dragostei între Bisericile lor trebuie să poarte roadele colaborării dezinteresate privind planul unei acțiuni comune la nivel pastoral, social și intelectual, într-un respect reciproc al credințioșiei unora și altora față de Bisericile lor proprii. Ei își exprimă dorința ca pentru binele credin-

cioșilor lor să se realizeze contacte regulate și profunde între păstorii catolici și păstorii ortodocși. Biserica Romano-Catolică și Patriarhia Ecumenică sînt gata să studieze modalitățile concrete de rezolvare a problemelor pastorale, mai ales în ceea ce privește căsătoriile între catolici și ortodocși. Ei exprimă dorința unei mai bune colaborări în acțiunile de caritate, pentru a ajuta pe refugiați și pe cei ce suferă și pentru a promova dreptatea și pacea în lume.

Pentru ca să se poată pregăti contacte fructuoase între Biserica Romano-Catolică și Biserica Ortodoxă, Papa și Patriarhul acordă binecuvîntarea și sprijinul lor pastoral oricărui efort de colaborare între profesori catolici și ortodocși în domeniul studiului istoriei, a tradiției Părinților, a patristicii, a liturghiei și a unei prezentări a Evangheliei care să corespundă în același timp mesajului autentic al Domnului și nevoilor și nădejdelor lumii de azi. Duhul ce trebuie să însuflețească aceste eforturi este duhul lealității față de adevăr și înțelegere reciprocă, în dorința efectivă de a evita pizma trecutului și tot felul de dominație spirituală sau intelectuală.

Paul al VI-lea și Atenagora I amintesc autorităților națiunilor și tuturor popoarelor lumii setea de pace și dreptate care se află în inima oamenilor. În numele Domnului, ei îi imploră pentru a căuta toate mijloacele pentru promovarea acestei păci și dreptăți în toate țările lumii».

Ajuns în Elveția, unde Patriarhul ecumenic Atenagora s-a oprit pentru un scurt timp de odihnă la Burghenstock, înainte de a continua călătoria sa, între cei doi întîistătători a avut loc un schimb de telegrame ale căror cuprins constituie un ecou al «emoțiilor profunde pe care ambele părți le-au simțit în timpul vizitei de la Roma».

Vizitarea Consiliului Ecumenic al Bisericilor

Între 6 și 9 noiembrie 1967, Patriarhul ecumenic Atenagora al Constantinopolului, împreună cu însoțitorii săi a vizitat sediul Consiliului Ecumenic al Bisericilor din Geneva, unde a fost întîmpinat de Pastorul Dr. Eugene Carson Blake, secretarul general al Consiliului, cu cuvintele: «Sînteți aici în propriul Dvs. cămin și nu vă întîmpin nici ca pe un străin, nici ca pe un oaspete, ci ca pe stăpinul casei, care vine într-o inspecție personală la casa sa, așteptînd darea de seamă din partea intendentului său», întrucît Patriarhul Atenagora se afla la sediul Consiliului în calitate de conducător al uneia dintre Bisericile creștine care a contribuit efectiv la organizarea activității Mișcării ecumenice. De la Enciclica Patriarhiei de Constantinopol din 1920, la Conferința «Viață și muncă» din 1925 de la Stockholm, la Conferința «Credință și Constituție» din 1927 de la Lausanne, la constituirea Consiliului Ecumenic al Bisericilor în 1948, și de atunci în continuare, Biserica Ortodoxă a participat activ la toate acțiunile întreprinse de Consiliul Ecumenic al Bisericilor, a cărui datorie este, după cum a spus Patriarhul ecumenic, «să faciliteze și să promoveze inițiativa ecumenice din partea tuturor Bisericilor, indiferent

dacă sînt sau nu membre ale Consiliului». Într-adevăr și atitudinea Patriarhului ecumenic Atenagora, ca și atitudinea Secretarului general au dat acestei vizite caracterul unei inspecții superioare în care s-a spus, cu brutală sinceritate lucrurilor pe nume, atît în discuțiile cu conducerea Consiliului asupra programului de lucru al organismelor acestuia, ori în timpul vizitării sediilor organismelor și al școlii superioare de studii ecumenice de la Bossey, cît și în cuvîntări oficiale, ori în cuvinte de învățatură rostite în timpul slujbelor în biserici.

De partea sa Secretarul General al Consiliului Ecumenic al Bisericilor a semnalat prezența insuficientă a Ortodoxiei în acțiunile constructive ale Consiliului, în care se fac cunoscuți mai ales «arhitecți de tradiție occidentală sau reformată», și totodată a informat pe Patriarhul ecumenic despre dorința Consiliului Ecumenic al Bisericilor, ca ortodoxii să joace un rol mai activ în Consiliu; de aceea la a patra Adunare generală de la Upsala se vor face propuneri menite să corecteze obstacolul de ordin constituțional care a făcut ca cele 14 Biserici Ortodoxe, deși sînt membre ale Consiliului din 1961, să nu fie reprezentate în comitetele Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Această schimbare a constituției și a regulamentelor Consiliului va face ca prezența Ortodoxiei să fie la fel de insuficientă, «dacă Bisericile Ortodoxe nu vor completa locurile cu persoane competente și dacă nu vor găsi posibilitățile pentru a asigura o reprezentare permanentă la toate întrunirile».

Intervențiile Patriarhului ecumenic Atenagora în legătură cu starea actuală a relațiilor intercreștine și internaționale au precizat că «Lumea de astăzi se află în fața a două probleme cruciale: reînnoirea Bisericii și pacea lumii, probleme care au un aspect dramatic, avînd în vedere teribila amenințare a unei distrugerii totale care atîrnă asupra întregii lumi. Iar datoria Bisericii Creștine este să salveze omenirea. În această acțiune nici o Biserică creștină nu are dreptul să rămînă izolată, declarînd că ea nu are nevoie să stea în contact cu ceilalți frați creștini; dimpotrivă cu cît o Biserică are conștiința că ea singură posedă Adevărul și că ea este credincioasă cuvîntului lui Hristos, Tradiției și misiunii Bisericii celei una și nedespărțite, cu atît mai mult ea trebuie să înfăptuiască colaborarea cu toate celelalte confesiuni creștine.

În cadrul discuțiilor ce au avut loc în cele trei zile cît a durat vizitarea Consiliului Ecumenic al Bisericilor, discuții la care au luat parte, pe lîngă conducătorii permanenți ai sediului Consiliului, numeroase personalități între care Pastorul Dr. Martin Niemöller, Pastorul Dr. Wissert Hooft, Mgr Charriere, episcopul de Lausanne, Geneva și Freiburg, Mgr Kury, episcopul vechi-catolic al Elveției, Pastorul Lavanchy, președintele Federației Bisericilor Protestante din Elveția, reprezentanți diplomatici pe lîngă ONU și alții, Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora a făcut unele aprecieri exigente asupra situației actuale din Mișcarea ecumenică: «Ajunsă prin ajutorul Duhului Sfînt, la o stare de maturitate crescîndă, și deci la un punct de criză, această Mișcare — a subliniat patriarhul — suferă tentația unei autoadmirații și a unei stagnări. Este nevoie ca Mișcarea

ecumenică să se inspire dintr-o nouă dinamică a acțiunii, justificându-se astfel ca mișcare ce duce la propria sa reînnoire și la sarcina reînnoirii Bisericilor, fapt care este o condiție sine qua non pentru ca ele să se regăsească pe calea divină și unică care duce la unitate». În acest sens, înaltul prelat și-a exprimat «nerăbdarea fierbinte și speranța sa» în legătură cu viitoarea Adunare generală de la Upsala: «Tema eshatologică a acestei Adunări — «Iată, fac toate lucrurile noi» — «este o formulă care se referă la exigențele îngrijorătoare ale Bisericii din vremurile noastre».

În ceea ce privește colaborarea Bisericii Ortodoxe cu celelalte Biserici în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Patriarhul ecumenic Atenagora a precizat că «*Ortodoxia nu caută să treacă cu vederea diferențele teologice dintre confesiunile creștine, și nici nu urmărește să realizeze o înțelegere superficială sau să nesocotească punctele care separă Bisericile. ci urmărește să înfăptuiască un spirit de înțelegere reciprocă și sinceră în spiritul autentic al lui Hristos*». În acest sens trebuie înțeleasă inițiativa desfășurată de Biserica Ortodoxă a Constantinopolului pentru o reconciliere creștină «în toate direcțiile: în noua etapă deschisă în relațiile dintre Biserica Ortodoxă și Biserica Romano-Catolică», în relațiile «bilaterale cu Bisericile membre ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor, precum cea Anglicană, Veche-Catolică și Luterană».

În discuțiile particulare ce au avut loc între Patriarhul ecumenic și Pastorul Dr. Eugen Carson Blake, acesta și-a manifestat considerația «pentru faptul că Patriarhul ecumenic a indicat că «orice relații bilaterale între Patriarhia Ecumenică și Vatican vor avea loc în contextul participării ortodoxe în Consiliul Ecumenic al Bisericilor». De aceea s-a căzut de acord asupra informării reciproce în legătură cu orice inițiative ecumenice.

Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora a dăruit Consiliului Ecumenic al Bisericilor o plăcă de argint pentru cinstirea pionierilor Mișcării ecumenice și o copie după un mozaic din veacul al XII-lea care se găsește în biserica bizantină de la Dafne, lângă Atena, mozaic ce reprezintă «unitatea fundamentală a Bisericii în Botez». Iar Conducerea Consiliului a dăruit Sanctității Sale un album cuprinzând momente importante din istoria Mișcării ecumenice.

Datorită atitudinii de totală sinceritate manifestată de Patriarhul ecumenic Atenagora la Geneva, «vizitarea Consiliului Ecumenic al Bisericilor este socotită a constitui punctul culminant din lunga călătorie săvârșită de Patriarhul ecumenic Atenagora în Balcani, la Roma, la Geneva și la Londra».

Vizitarea Bisericii Anglicane

După încheierea vizitării sediului Consiliului Ecumenic al Bisericilor, de la Geneva, Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora al Constantinopolului s-a îndreptat spre Londra, pentru a întoarce vizita, pe care Grația Sa Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury, Primat al Angliei și Mitropolit i-o făcuse la Istanbul în anul 1962.

În timpul vizitării Bisericii Anglicane, Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora a fost însoțit, pe lângă înalții ierarhi și personalitățile cu care a plecat din Istanbul, și de Mitropolitul Atenagora al Tiatirelor (Apocrisiar al Sanctității Sale pe lângă Arhiepiscopul de Canterbury) și de Mitropolitul Meletie al Franței.

Dintre festivitățile ce au avut loc — între 9 și 14 noiembrie 1967 — cu acest prilej semnalăm solemnitatea din Catedrala Westminster, unde Dr. Michael Ramsey a declarat că «vizitarea Bisericii Anglicane de către Patriarhul ecumenic Atenagora al Constantinopolului scoate în relief legăturile dintre creștinătatea răsăriteană și creștinătatea occidentală. Această vizită arată că legăturile sînt mai vechi decît diviziunile, pe care acum, încet dar cu hotărîre, toți creștinii caută să le depășească». În cuvîntul său Patriarhul ecumenic Atenagora a subliniat faptul că raporturile dintre Biserica Anglicană și Biserica Ortodoxă sînt în constantă întărire, fiind favorizate și de contactele dintre prelații celor două Biserici, contacte care constituie afirmarea de bunăvoință în vederea promovării unității. «În această perspectivă, a declarat Patriarhul ecumenic Atenagora, vizita noastră de astăzi ar putea forma punctul de plecare al unor noi progrese, ar putea constitui un pas pozitiv în cîmpul pananglican și panortodox, și ar putea fi o indicație spre unitatea întru Hristos».

Alte momente principale în cadrul festivităților le-a constituit: primirea Patriarhului ecumenic Atenagora și a Dr. Michael Ramsey, însoțiți de Mitropolitul Atenagora al Tiatirelor, de către Regina Elisabeta a Angliei; recepția de la Clubul Nicean; recepția de la Palatul Lambeth; vizitarea monumentelor la Canterbury și Westminster; participarea la slujba solemnă a Sfintei Împărtășanii în capela de la Palatul Lambeth; participarea la slujba sfintei liturghii în catedrala ortodoxă Sfînta Sofia din Londra, cu care prilej cei doi conducători de Biserici au rostit cuvîntări; vizitarea unor mînăstiri de călugări și de călugărițe; vizitarea catedralei Sfîntul Paul și recepția de la Episcopul Londrei; vizitarea capelei ortodoxe române Sfîntul Gheorghe din biserica St. Dunstan in the West; vizita la Ambasada turcă din Londra.

Semnalăm și Conferința de presă comună organizată la palatul Lambeth, reședința oficială a Primatului Angliei (unde au fost găzduiți înalții oaspeți).

În comunicatul comun publicat cu prilejul conferinței de presă sînt rediate pe scurt momentele deosebite la care a dat loc vizita Patriarhului ecumenic Atenagora, subliniind că aceste momente au confirmat existența «unei importante baze comune pe plan liturgic» între cele două Biserici, fără a se face aluzie la obstacolele teologice care se mai ridică în calea unirii. Pîntre aceste obstacole — evocate pe scurt de Arhiepiscopul de Canterbury, Dr. Michael Ramsey, se înscriu îndeosebi cele ce se referă la Sfînta Euharistie și la mariologie.

În conversațiile neoficiale, care au avut loc în acest răstimp, Sanctitatea Sa împreună cu Grația Sa și persoanele care-i întovărășeau au putut lua în discuție relațiile directe între Bisericile Comuniunii Anglicane și

toate Bisericile Ortodoxe. Ei au considerat că întâlnirea lor, precum și discuțiile care au avut loc, reprezintă un pas înainte în relațiile anglicano-ortodoxe și de asemenea asigură o contribuție la întreaga cauză a unității creștinilor.

Sanctitatea Sa și Grația Sa au sfătuit poporul să muncească și să se roage pentru această unitate și prin aceasta să promoveze pacea și bunăstarea în lume.

Întoarcerea la Istanbul

O dată cu sfârșitul vizitării Bisericii Anglicane, Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora încheia vizitele pentru care primise invitații din partea întăistătorilor de Biserică — Ortodoxe, Romano-Catolice și Anglicană — ori din partea conducerii organismului intercreștin, Consiliul Ecumenic al Bisericilor; urma să aibă loc încă vizitarea oficială — între 14 și 17 noiembrie — a Vienei și a Austriei, la invitația ce pornea din inițiativa Guvernului austriac. Din diferite pricini, această vizită a fost amănată, fără ca «această amănare să aducă — după cum declara Cardinalul Dr. Fr. König — prejudicii eforturilor ecumenice al căror precursor este Patriarhul ecumenic».

Întors la Istanbul, la jumătatea lunii noiembrie 1967, după cinci săptămâni de călătorie, Patriarhul ecumenic Atenagora a declarat: «Călătoria mea a fost încununată cu bune rezultate pentru Mișcarea ecumenică. În Balcani ca și în Italia, în Elveția ca și în Anglia, am fost izbit de dorința comună a tuturor popoarelor în favoarea unității Bisericilor».

În vederea pregătirii căilor de unire, Patriarhul ecumenic Atenagora a declarat că la Roma a fost de acord cu Papa Paul al VI-lea pentru «alcătuirea unui comitet mixt, compus din teologi catolici și ortodocși», pentru a discuta și soluționa diferențele ce există între Biserică, și că totodată cei doi întăistători de Biserică au căzut de acord ca, «în toate aceste eforturi de apropiere, trebuie să fie păstrat respectul reciproc față de credința credincioșilor din cealaltă Biserică».

Patriarhul ecumenic Atenagora a arătat că, «în discuțiile cu Sfintele Sinoade ale Bisericilor Ortodoxe din Balcani, a fost examinată posibilitatea convocării unui Sinod panortodox, care să aibă sarcina de a lucra la apropierea Bisericilor». Iar în legătură cu activitatea viitoare, în acest sens, a Bisericii Ortodoxe a Constantinopolului, Patriarhul ecumenic Atenagora a declarat că: «Sfântul Sinod se va întruni în curând pentru a se ocupa de două probleme: constituirea unui comitet mixt de teologi catolici, protestanți și ortodocși pentru a discuta problemele dialogului între Biserică; și pregătirea unui mare Sinod panortodox, care să examineze agenda elaborată de prima Conferință Panortodoxă de la Rodos din 1961».

BISERICA ORTODOXĂ A GRECIEI

INTERVIUL ACORDAT DE MITROPOLITUL HRISOSTOM AL MIREI ÎN LEGĂTURĂ CU SEMNIFICAȚIA ECLEZIOLOGICĂ A VIZITEI PAPII PAUL AL VI-lea LA PATRIARHUL ECUMENIC. — În interviul acordat corespondentului ziarului catolic «Katholiki» din Atena, Mitropolitul Hrisostom al Mirei a făcut unele considerații în legătură cu implicațiile teologice — în special ecleziologice — ale vizitării Patriarhului Ecumenic Atenagora, la sediul său din Fanar-Istanbul, de către Papa Paul al VI-lea, în cursul lunii august 1967. Iată punctele principale ale acestui expozeu:

1. «Teologia ca studiu și de asemenea teologii se află în slujba Bisericii și urmează viața ei. Pentru că gândirea teologică ce se desfășoară în afara Bisericii și în chip independent de ea — fără să țină seama de magisteriul autentic al Bisericii sau al vieții înseși a Bisericii, nu corespunde scopului și misiunii sale. Teologia nu poate deci împiedica viața Bisericii, tot așa cum viața Bisericii nu este dependentă de teologi. Teologia trebuie, prin urmare, să fie în slujba Bisericii și să urmeze mersul acesteia.

2. Datorită gândirii teologice, Biserica a putut — prin Sinoadele Ecumenice — să înfrunte toate ereziile; iar marile evenimente, pozitive sau negative, care au avut loc în sânul Bisericii, au constituit pentru Biserică prilejul de a dezvolta și a adânci gândirea sa teologică.

3. Evenimentul istoric al vizitei Papii Paul al VI-lea la sediul Patriarhiei Ecumenice trebuie așezat în cadrul ecumenic pe care îl trăim astăzi și în eforturile depuse pentru căutarea unității creștine. De fapt pînă în prezent Mișcarea ecumenică aparținea teologilor, fiind lăsată în seama cercetărilor lor; astăzi însă această Mișcare ecumenică și eforturile ecumenice devine oficial operă a Bisericii. Ecumenismul nu mai este o teorie, o discuție între teologi, ci este viața trăită de Bisericile înseși, efortul în vederea unității creștine devenind o datorie esențială a Bisericilor.

4. Cei doi întîistătători de Biserici, Papa Paul al VI-lea și Patriarhul ecumenic Atenagora — declară că, în lumina dragostei în Hristos, ei descoperă mai adînc identitatea adîncă în credința noastră și că punctele de divergență nu trebuie să fie o piedică în recunoașterea acestei profunde unități. Ei declară așadar că între ei, dincolo de diferențele de vocabular și de oarecare puncte de divergență teologică, există o profundă identitate de credință comună.

5. Noi putem spune că astăzi, după ridicarea anatemei între cele două Biserici, întîlnirea de la Istanbul și cea de la Roma, realizează în sânul Bisericilor unitatea în dragoste. Cele două Biserici au declarat, prin persoana întîistătătorilor lor, că de acum înainte ele sînt unite în dragostea lui Hristos. Unitatea în dragoste este o caracteristică esențială a Bisericii. Prin această dragoste Bisericile au descoperit mai adînc patrimoniul comun în credință dincolo de diferențele de vocabular. Bisericile sînt conștiente de punctele care constituie încă un obiect de diferență teo-

logică, dar ele au declarat că aceste puncte nu pot împiedica Bisericile să caute și să descopere comuniunea deplină în credință și în dragoste.

6. Dialogul teologic va fi deci orientat spre căutarea acestei comuniuni depline; el trebuie să tindă la unirea tuturor, la deplina comuniune în dragoste și în credință; el trebuie să contribuie la edificarea Trupului lui Hristos, reunind ceea ce este divizat și adunând din nou ceea ce este răspândit. Dialogul teologic trebuie să fie purtat după principiul deplinei comuniuni a ceea ce este fundamental pentru credință și pentru libertatea unei gândiri teologice în diversitatea locală, admisă de Biserică. Așadar începe să se dezvolte o nouă teologie: teologia comuniunii între Biserici, care este datoare să tindă spre plenitudinea în credință și în dragoste».

ATITUDINEA SFÎNTULUI SINOD AL BISERICII GRECEȘTI FAȚĂ DE CALĂTORIA PATRIARHULUI ECUMENIC ATENAGORA LA ROMA. — Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe a Greciei a criticat cu severitate prima întâlnire a Patriarhului ecumenic Atenagora cu Papa Paul al VI-lea de la Ierusalim, din 1964; cea de a doua întâlnire între cei doi întâistătători de Biserici, care a avut loc la Istanbul, a fost întâmpinată favorabil de către noul Arhiepiscop al Atenei și Primat al întregii Grecii, Ieronim Cotzonis, dar a fost primită fără entuziasm de către Sfântul Sinod. În urma activității Arhiepiscopului Ieronim, care nu se opune — cum au făcut predecesorii săi — unei apropieri cu Roma și care a adus o stare nouă de spirit înăuntrul Bisericii Grecești, a făcut ca Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Grecești să adopte o atitudine favorabilă dialogului cu Vaticanul. Atitudinea aceasta este și mai vrednică de remarcat, dacă se ține seama că Grecia, deși țară creștină, nu a recunoscut niciodată «statul Vatican»; că statul grec nu recunoaște pe arhiepiscopul catolic de Atena; și dacă nu se uită că grecii ortodocși tradiționaliști sau fanatici consideră Vaticanul ca principalul dușman al Ortodoxiei și vorbesc de «papism» ca despre «francmasoneria ateistă». Iar «uniții» sînt considerați drept «coloana V-a» a Vaticanului.

Totuși în sînul Bisericii Ortodoxe a Greciei se precizează o nouă tendință, mai ales după întâlnirea Papii Paul VI cu Patriarhul Atenagora. Ideea ecumenică cîștigă în acest chip teren. Atitudinea noului Arhiepiscop al Atenei care se arată favorabil dialogului cu Roma și relațiilor diplomatice cu Sfântul Scaun, este susținută de o parte dintre mitropoliți — ca de exemplu cei din Creta, Patras, Volo.

Însă alți ierarhi, o parte din cler și organizații religioase ortodoxe intransigente frînează eforturile actuale pentru normalizarea relațiilor între Grecia și Vatican.

Cu toate acestea, după terminarea vizitei Patriarhului ecumenic la Vatican, într-un comunicat dat — la începutul lunii noiembrie 1967 — privind la cea de a treia întâlnire între Patriarhul ecumenic Atenagora și Papa Paul al VI-lea, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Grecești «condamnă cu deosebită satisfacție că întâlnirea dintre cei doi conducători de

Biserici s-a făcut în conformitate cu urările și nădejdlile Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe a Greciei și a credincioșilor săi».

Comunicatul relevă faptul că «dialogul dragostei» dintre cele două Biserici trebuie să ajungă la o sinceră colaborare în domeniul religios, social și cultural și la respectul reciproc al credinței credincioșilor din cealaltă Biserică.

Totuși trebuie subliniat faptul că este pentru prima dată când Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Grecești adoptă o atitudine favorabilă dialogului cu Vaticanul, dar textul comunicatului nu amintește în mod explicit despre perspectivele de unitate sau de comuniune.

ÎNTOARCEREA CINSTITELOR MOAȘTE ALE SFÎNTULUI ISIDOR LA HIOS.

— În urma unei înțelegeri prin corespondență între Mitropolitul Iacob al Mitilenei și Patriarhul de Veneția, Cardinalul Urbani, care a mijlocit la Papa Paul al VI-lea, s-a obținut aprobarea pentru ridicarea moaștelor Sfintului Isidor din Hios, martir din vremea marilor prigoane, duse la Veneția în anul 1125.

În ziua de 9 iunie a.c., o delegație în frunte cu Mitropolitul Iacob a fost primită de Papa Paul al VI-lea, care a exprimat bucuria sa pentru vizită și a declarat că vechii sfinți, cum este și Isidor, leagă cele două Biserici, pentru că sînt sfinți comuni și că întorși în patrie sau la locul martiriului lor, vor contribui la predominarea dragostei lui Hristos în lumea creștină și la reușita unei bune colaborări între Biserici.

Delegația a plecat apoi la Veneția, unde a fost primită ca oaspete a Cardinalului Urbani.

A doua zi delegația greacă a săvîrșit sfînta liturghie în paraclisul Sfintului Isidor, într-o atmosferă de înaltă tensiune spirituală. La amiază s-a făcut vizită la Patriarhat Cardinalului Urbani, iar după amiază au avut loc primiri și vizite oficiale la autorități, biserici, muzee. La biserica Sfîntul Marcu s-a făcut o slujbă impresionantă în prezența Cardinalului, a autorităților orașului, a studenților de la Institutul grec. Cardinalul a predat Mitropolitului Iacob o parte din moaștele Sfintului Isidor care au fost primite și duse cu mare pompă pe transoceanicul grec «Regina», într-un cortegiu impozant. Un preot romano-catolic a însoțit moaștele în drumul lor spre Grecia.

În ziua de 14 iunie, dimineata, Duminica Rusaliilor —, moaștele Sfîntului Isidor au fost transportate în chivotul special de către doi preoți romano-catolici, în cadrul unui impresionant cortegiu la catedrala din Insula Hios. «Cortegiul de neînchipuită măreție bizantină» s-a îndreptat spre catedrală, unde s-a săvîrșit Sfînta liturghie cu o solemnitate excepțională în prezența reprezentanților oficiali și a mulțime de credincioși. A urmat un ospăț la care s-au rostit cuvîntări, de către Arhiepiscopul romano-catolic Frozinone, reprezentînd pe Cardinalul Urbani al Veneției, și de către Mitropolitul Iacob al Mitilenei, care a vorbit despre colaborarea celor două Biserici.

După amiază, în vremea vecerniei, a avut loc un pelerinaj la biserica Sfântul Isidor, unde, într-o criptă mică, se găsește mormîntul Sfîntului. Credincioșii insulei Hios vor să restaureze acolo vechea bazilică ridicată de împăratul Constantin Pogonatul, azi ruinată.

Arhiepiscopul Frozinone și alți ierarhi și clerici au vizitat, însoțiți de Mitropolitul Iacob, paraclisul Sfîntului Isidor de lângă Neohorion, unde se crede că a fost decapitat Sfîntul, precum și Mînaștirile Sfîntului Mina și Noua Mînaștere.

PROFESORI ȘI STUDENȚI AI FACULTĂȚII DE TEOLOGIE DE LA TESALONIC LA ROMA. — Absolvenții Facultății de teologie a Universității din Tesalonic seria 1967, studenți și studente, sub conducerea decanului Evanghelos Theodoru și însoțiți de Prof. Const. Kalokyris, ca specialist în arheologie creștină și de Prof. Panaghiotis Dimitropoulos și de Conf. Antonios Tahaos, au făcut în luna iunie o excursie instructivă în Insula Corfu (Kerkyra), în Italia și Iugoslavia. Scopul principal al excursiei era cunoașterea monumentelor creștine de la Roma, unde excursioniștii s-au oprit cinci zile.

Secretariatul Vaticanului pentru promovarea unității creștine a mijlocit o audiență la Papa Paul al VI-lea, care a avut loc la 21 iunie; în timpul audienței decanul Facultății a mulțumit călduros pentru primire și a vorbit despre importanța Romei creștine și despre calea spre dorită unire a Bisericilor, care este lungă, grea și obositoare, dar ea nu ne împiedică de a ne privi unii pe alții cu dragoste.

Papa în răspunsul său, urîndu-le din toată inima bun-venit și apreciînd motivele vizitei lor la Roma, a amintit strînsele legături dintre Biserica din Tesalonic cu Biserica Romei, și sărbătorirea celui de al unsprezecelea centenar al fraților Chiril și Metodiu, care au avut strînse contacte cu Roma și au lucrat atît de mult pentru răspîndirea Evangheliei lui Hristos.

Papa a subliniat apoi calitatea vizitatorilor de fii ai Bisericii de Tesalonic, foarte scumpă inimii Sfîntului Apostol Pavel, și de urmași ai creștinilor tesaloniceni, pe care el i-a lăudat pentru «lucrarea credinței lor, osteneala dragostei lor și răbdarea nădejzii lor» (I Tes. I, 3), pentru ca, «așa cum spuneți și voi în admirabila Liturghie a Sfîntului Ioan Gură de Aur, înainte de rostirea Simbolului credinței: «Să ne iubim unii pe alții, ca într-un gînd să mărturisim pe Tatăl și pe Fiul și pe Sfîntul Duh Treimea cea de o ființă și nedespărțită».

Grupul teologic tesalonician după ce a vizitat Italia, a mers în Iugoslavia. La Belgrad a fost primit de Patriarhul Ghermanos.

VIZITA PREA FERICITULUI ARHIEPISCOP IERONIM COTZONIS ÎN CIRU. — Această vizită, care face parte din programul anunțat de Întîistătătorul Bisericii Greciei cu prilejul înscăunării sale, cu scopul de a strînge legăturile bisericesti ortodoxe, a avut loc între 21—25 septembrie

1967. Însoțitorii au fost doi mitropoliți, membri ai Sinodului. La plecare pe aeroport au fost de față cinci mitropoliți și doi arhimandriți, precum și ministrul plenipotențiar al Ciprului la Atena. La Leukosia i-au așteptat și salutat pe aeroport Arhiepiscopul Makarios, președintele Republicii Cipru, un mitropolit, ministrul de interne, ambasadorul Greciei, patru generali, un amiral, ofițeri superiori, clerici și alții. Primirea s-a făcut cu onoruri militare.

Arhiepiscopul Ieronim a adresat celor de față un salut călduros, mărturisind că este împreună cu însoțitorii săi mișcat și recunoscător pentru invitația ce i-a făcut Arhiepiscopul Makarios de a vizita Cipru.

La 22 septembrie au fost vizitate Fykalismena, Mnimata, Ammohostos, Mânăstirea Apostolul Varnava, Reședința de mitropolie de la Kyrinia.

De la Kyrinia, a fost vizitat muntele Troodos, Mânăstirea Kykkon, Stavros Psokas, Ktima.

În ziua de 23 septembrie, însoțiți de autoritățile de la Ktima au vizitat la Kato Pafos (Pafosul de Jos) Mânăstirea Sfintul Neofit, Lemissos, localitate sfințită de picioarele Apostolului Pavel, Larnax cu înapoierea la Leukosia.

Duminică 24 iunie s-a săvârșit liturghia arhierescă la catedrala mitropolitană din Leukosia, în prezența miniștrilor, ofițerilor superiori, ministrului plenipotențiar al Greciei, altor oficiali și a credincioșilor. S-a dăruit Arhiepiscopului Ieronim medalionul Apostolul Varnava, s-au rostit cuvântări, menționându-se că este prima vizită făcută în Cipru de un conducător al Bisericii Greciei, precum și rolul de luptător pentru Cipru al Arhiepiscopului Atenei, care a făcut istoricul luptei pentru Cipru.

La masa oficială dată de Arhiepiscopul Makarios la palatul prezidențial, Arhiepiscopul Ieronim a dăruit etnarhului Ciprului o hartă în relief aurită a Greciei. În după amiaza zilei au avut loc convorbiri, la care au participat și mitropoliți, iar seara o recepție la palatul prezidențial în cinstea Arhiepiscopului Atenei și a toată Grecia.

În dimineața de 25 septembrie, înainte de plecare, pe aeroportul Leukosiei, primatul Greciei a făcut reprezentanților presei unele declarații: că este împreună cu însoțitorii săi entuziasmat de primirea ce li s-a făcut «în eroicul Cipru»; că atașamentul elenismului cipriot la credința părinților și la Grecia mama i-a mișcat profund.

La sosirea pe aeroportul Atenei, Arhiepiscopul Ieronim a trimis poporului grec un mesaj cu salutările frățești ale tuturor grecilor trăitori acolo în Cipru, de la Arhiepiscopul și Etnarhul Makarios pînă la cel din urmă grec.

În ședința din 26 septembrie a Sfintului Sinod, Arhiepiscopul Ieronim a comunicat cursul și constatările vizitei, subliniind că primirea a fost mai presus de orice descriere și ospitalitatea foarte cordială. S-a publicat un scurt comunicat.

Patriarhia Moscovei

POZIȚIA BISERICII ORTODOXE ÎN LEGĂTURĂ CU ÎNTÎLNIRILE DINTRE PATRIARHUL ECUMENIC ATENAGORA ȘI PAPA PAUL AL VI-LEA. — După vizita făcută de către Papa Paul al VI-lea Patriarhului ecumenic Atenagora la reședința acestuia din Istanbul, în cursul lunii iulie 1967, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia, într-un interviu acordat corespondentului Agenției Tass, în legătură cu semnificația întâlnirilor între cei doi Întâistătători de Biserici, a precizat că:

«În vremea noastră întâlnirile în general au devenit o manifestare obișnuită. Eu socotesc folositoare vizitele reciproce care au loc între Întâistătătorii de Biserici. Este neîndoielnic că și evenimentul care a avut loc la Constantinopol trebuie să slujească la dezvoltarea raporturilor frățești între Biserica Ortodoxă a Constantinopolului și între Biserica Romano-Catolică.

Desigur că și după întâlnirea Patriarhului ecumenic Atenagora cu Papa Paul al VI-lea la Constantinopol va trebui să auzim din nou că acum aproape că se așteaptă rezolvarea problemelor comuniunii liturgice între Biserica Ortodoxă și cea Romano-Catolică, așa cum s-a vorbit despre aceasta, în diferite dări de seamă cu caracter informativ, după prima întâlnire între cei doi Întâistătători la Ierusalim.

Însă după structura organizatorică a Bisericii Ortodoxe, nici un Întâistătător de Biserică Ortodoxă locală, și chiar nici o Biserică Ortodoxă locală nu poate hotărî nici un fel de probleme care angajează întreaga Biserică Ortodoxă, Ortodoxia în întregul ei. Pentru aceasta dacă se vorbește despre viitoarea unire cu oricare dintre Bisericile creștine, între ele, și cu Biserica Romano-Catolică, să se știe că aceasta poate fi hotărîtă numai la nivel panortodox prin hotărîrea sinodală a întregii Ortodoxii, unde fiecare Biserică locală și Întâistătătorul ei au cuvînt egal. În Biserica Ortodoxă nu există papă, care să poată hotărî de unul singur problemele care angajează toate Bisericile Ortodoxe».

SCRISOAREA ÎNTÂISTĂTORULUI BISERICII ORTODOXE RUSE CĂTRE PATRIARHUL ECUMENIC ATENAGORA, ÎN LEGĂTURĂ CU RESPECTAREA RAPORTURILOR CANONICE ÎNTRE BISERICILE ORTODOXE. — În ziua de 2 august 1967, Sanctitatea sa Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia a adresat Sanctității sale Atenagora, Arhiepiscop al Constantinopolului — Noua Romă și Patriarh ecumenic, în legătură cu încălcarea normelor canonice pentru raporturile dintre Bisericile Ortodoxe, următoarea scrisoare:

«Respectarea de către Bisericile Ortodoxe locale a raporturilor frățești constituie condiția existenței normale a Sfintei Deplinătăți Ortodoxe și, în virtutea acestui fapt, ea formează în chip permanent obiectul unei speciale purtări de grijă din partea smereniei noastre. Pentru că această frățietate constituie mărturia vitalității Ortodoxiei în sobornicitatea ei,

demonstrînd creștinătății divizate adevăratul acord apostolic propriu membrilor aceluiasi trup al Bisericii, al cărei Cap este Domnul nostru Iisus Hristos.

Spre marea noastră mîhnire, seninătatea Sfintei Biserici a lui Hristos continuă să fie întunecată de ispitirile și încălcările aduse adevărului normelor cînonice. Iar următoarea întîmplare tristă ne îndeamnă să adresăm Sanctității Voastre această scrisoare.

În sîmbăta din Săptămîna Luminată, 6 mai 1967, în catedrala Acoperămîntului Maicii Domnului din New York, care aparține Regiunii Mitropolitane (a Bisericii Ortodoxe ruse greco-catolice din America), care se află, după cum este cunoscut Sanctității Voastre, în stare de despărțire de Biserica Mamă, adică în schismă (rascol), a avut loc hirotonia în arhieru a Arhimandritului Teodosie Lazov. La săvîrșirea sfintei liturghii și a Tainei Hirotoniei, sub protia conducătorului grupării schismatice, Mitropolitul Irineu, au luat parte Prea Sfințitul Sila, Episcop de Amfiopole, vicarul Arhiepiscopului Iacobos, exarhul Sanctității Voastre în America și Prea Sfințitul Marcu, episcop de Leucia, conducătorul diocezei Albane, pomenit în prezent în dipticele jurisdicției Sanctității Voastre. Interdicțiile canonice date de autoritatea supremă a Bisericii Ortodoxe Ruse în legătură cu clerul Regiunii Mitropolitane (a Bisericii Ortodoxe Ruse greco-catolice din America) sînt îndeaproape cunoscute de conducătorii diocezelor ortodoxe din America.

Aceste interdicții sînt justificate de refuzarea din partea clerului Regiunii Mitropolitane a comuniunii cu Patriarhul său, de înfăptuirea schismei (rascolului) și ruperii unității Bisericii, delict care, după hotărîrea Părinților de la Sinodul întîi—al doilea de la Constantinopol, atrag după sine depunerea din treaptă (can. 15, comp. can. 31 apostolic; can. 3 al Sin. III Ecum.; can. 10 al Sin. de la Cartagena). Despre aceasta Sfîntul Părinte și Dascăl al Bisericii, Ioan Gură de Aur, spune: «a provoca despărțire în Biserică constituie un rău nu mai mic decît căderea în erezie» (*Tîlcuire la Epistola către Efeseni*, cap. 65). De asemenea este îndeobște cunoscut clericilor ortodocși avertizarea Sfinților Părinți de la Sinodul din Laodicea: «Nu se cade să te rogi împreună cu ereticul și cu schismaticul» (can. 33), repetînd apoi canonul 45 apostolic care vorbește de excomunicarea episcopului, prezbiterului sau diaconului, care se roagă împreună cu ereticul.

În acest fel fapta evidentă a Prea Sfinților episcopi care au intrat în comuniune liturgică săvîrșind Sfintele Taine împreună cu schismaticii (rascolnicii) este anticanonică prin esență; constituie amestec direct în treburile interne ale Sfintei noastre Biserici; duce la întărirea Regiunii Mitropolitane și complică și mai mult și amină acțiunea atît de dorită de noi a restabilirii legăturii liturgico-canonice ale Regiunii Mitropolitane cu Biserica-Mamă, Biserica Ortodoxă Rusă.

O dată cu aceasta pe noi ne alarmează în chip deosebit faptul că această întîmplare nu este unică. În ultimii ani au avut loc numeroase încălcări din partea clericilor Exarhatului Sanctității Voastre în America

a normelor canonice prin comuniunea cu grupările locale schismatice, care au constituit înainte părți din Biserica Ortodoxă Rusă. Așemenea fapte distrug — ca nimic altceva — pacea între Biserică și pun în primejdie unitatea Ortodoxiei.

Nădăjduim că cei ce au participat la acest trist eveniment — clerici de sub jurisdicția Sanctității Voastre — vor face cuvenitele rectificări, iar noi cerem cu stăruință ca Sanctitatea Voastră să indicați Î. P. S. Arhiepiscop Iacobos că este necesar să impună clericilor Sfintei Biserici a Constantinopolului în America respectarea cu strictețe a normelor canonice în legăturile lor cu celelalte jurisdicții ortodoxe...».

VIZITAREA UNIUNII SOVIETICE ȘI A BISERICII ORTODOXE RUSE DE CĂTRE DIFERITE PERSONALITĂȚI STRĂINE. — După terminarea lucrărilor sesiunii Comitetului executiv al Conferinței creștine pentru Pace, care au avut loc în Lavra Troița-Serghieva din Zagorsk, președintele Conferinței Creștine pentru Pace, Prof. Dr. Joseph L. Hromadka a rămas să-și petreacă, împreună cu familia, concediul în Uniunea Sovietică. În acest timp Prof. Dr. Joseph L. Hromadka a vizitat în afară de Moscova și Zagorsk orașele Vladimir, Suzdal, Leningrad, Pscov, Peciora, Novgorod și Petrozavodsk, unde a putut cunoaște realitatea asupra vieții sociale a poporului sovietic, și asurpa vieții religioase și bisericesti în Biserica Ortodoxă Rusă. În contactele și convorbirile ce a avut cu diferiți cetățeni sovietici, creștini și necreștini, muncitori, țărani și intelectuali, Prof. Dr. J. L. Hromadka s-a putut convinge de profunzimea sentimentelor pașnice ce animă viața, activitatea și lupta pentru pace a poporului sovietic.

La 25 iulie 1967, Serviciul Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericesti externe a organizat o recepție în onoarea oaspetelui, în timpul căreia s-au rostit toasturi, de către Episcopul Juvenalie de Zaraisk, vice-președintele Serviciului pentru relații bisericesti externe și de către Prof. Dr. J. L. Hromadka.

— În cursul lunii iulie s-au aflat în Uniunea Sovietică Preotul Francis Nobel, președintele Asociației pacifice engleze și Robert Wait membru al Mișcării studentesti creștine și al Organizației «Tineretul luptător pentru pace în Vietnam». În acest timp ei au vizitat și diferite biserici, monumente bisericesti, precum și diferite instituții bisericesti, iar în ziua de 19 iulie au fost primiți la Serviciul Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericesti externe, unde au avut convorbiri asupra problemelor privitoare la viața religioasă în Uniunea Sovietică.

— O grupă de personalități religioase din Statele Unite din America, condusă de Allan Gaver, directorul Departamentului pentru legături internaționale al Consiliului Bisericii Unite a lui Hristos, pentru acțiunea social-creștină din Statele Unite, a vizitat, în cursul lunii iulie Uniunea Sovietică și Biserica Ortodoxă Rusă. După ce au vizitat în diferite orașe instituții de cultură și bisericesti, în ziua de 26 iulie oaspeții au fost primiți la Serviciul Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericesti externe, unde au întreținut discuții cu membrii Serviciului asupra proble-

melor legate de viața religioasă în Uniunea Sovietică și cu viața și activitatea Bisericii Ortodoxe Ruse.

— La începutul lunii august, reprezentanții întreprinderilor comerciale din Anglia, sir Alfred Owen și D-nii Pikkering și Fridmann, aflându-se în Uniunea Sovietică pentru chestiuni cu caracter comercial, au fost primiți, la cererea lor, în ziua de 1 august 1967, la Serviciul Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe de către vicepreședintele Serviciului, Episcopul Juvenalie de Zaraisk, cu care s-au întreținut asupra unor probleme legate de viața religioasă în Uniunea Sovietică.

— Între 7 și 10 august 1967, Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Cehoslovace, Mitropolitul Dorotei de Praga și al întregii Cehoslovacii s-a aflat la Moscova, unde a vizitat multe biserici parohiale și instituțiile bisericești de la Zagorsk. Mitropolitul Dorotei a fost primit de Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia și a vizitat Serviciul Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe unde s-a întreținut cu președintele Sectorului, Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Ladogei. Mitropolitul Dorotei a vizitat de asemenea și Consiliul pentru treburile religioase de pe lângă Consiliul de Miniștri al U.R.S.S.

— La 14 august 1967, Anders Tornvall din Suedia, aflat în Uniunea Sovietică, a vizitat Serviciul Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe, pentru a discuta problemele ce-l interesau în legătură cu pregătirea Bisericii Ortodoxe Ruse pentru participarea la viitoarea Adunare generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, care va avea loc la Upsala în iulie 1968.

ACTIVITATEA REPREZENTANȚILOR BISERICII ORTODOXE RUSE LA SEȘIUNILE DE LUCRU ALE ORGANISMELOR CONSILIULUI ECUMENIC AL BISERICILOR. — Biserica Ortodoxă Rusă participă la toate întrunirile interortodoxe și intercreștine — în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor și în cadrul Conferinței Creștine pentru Pace —, atât prin reprezentanții permanenți în aceste organisme, cât și prin diferite delegații organizate de către Sectorul Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe, cu aprobarea Sfântului Sinod permanent al Bisericii Ortodoxe Ruse. Astfel:

— Între 29 iulie și 9 august 1967, la sesiunea de lucru a Comisiei Consiliului Ecumenic al Bisericilor pentru «Credință și Constituție», care a avut loc la Bristol, în Anglia, din partea Bisericii Ortodoxe Ruse a luat parte Episcopul Mihail Mudeoghin al Tihvinului, rectorul Academiei duhovnicești din Leningrad.

— Între 4 și 6 august 1967 au avut loc la Geneva lucrările sesiunii Comitetului executiv al Departamentului pentru laici, la care, din partea Bisericii Ortodoxe Ruse, a luat parte A. S. Buevski, secretarul Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe.

— Între 4 și 8 august 1967 la sesiunea Comitetului de lucru al Comisiei Consiliului Ecumenic al Bisericilor pentru problemele interna-

ționale a luat parte N. A. Zabolotski, de la Academia duhovnicească din Leningrad.

— Între 4 și 8 august 1967, la San Serge, în apropiere de Geneva au avut loc lucrările sesiunii Comitetului de lucru al Departamentului «Biserica și societatea», la care Biserica Ortodoxă Rusă a fost reprezentată prin L. N. Svistun, aspirant al Academiei duhovnicești din Moscova.

— Între 4 și 9 august 1967 au avut loc la Geneva lucrările sesiunii Comitetului Departamentului pentru ajutor interbisericesc, pentru ajutorarea refugiaților și pentru slujirea păcii, la care a participat Episcopul Vladimir de Zvenigorod, reprezentantul Bisericii Ortodoxe Ruse pe lângă Consiliul Ecumenic al Bisericilor.

— Între 7 și 9 august 1967, la lucrările sesiunii Comitetului de lucru al Departamentului pentru informații, Biserica Ortodoxă Rusă a fost reprezentată prin Episcopul Irineu din Germania de Apus.

— Între 7 și 9 august 1967 au avut loc la Geneva lucrările sesiunii Comitetului Departamentului pentru activitatea ecumenică, la care a luat parte N. A. Zabolotski de la Academia duhovnicească din Leningrad.

— Între 8 și 9 august 1967 la lucrările Comitetului Departamentului de studii, care au avut loc la Geneva, Biserica Ortodoxă Rusă a fost reprezentată prin A. S. Buevski, secretarul Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe.

— Între 10 și 12 august 1967 au avut loc la Geneva lucrările citorva comitete pentru pregătirea celei de a patra Adunări Generale a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, care va avea loc la Upsala în Suedia, în iulie 1968; la aceste lucrări din partea Bisericii Ortodoxe Ruse au luat parte Episcopul Vladimir de Kirov și Sloboda, Episcopul Irineu din Germania de Apus și N. A. Zabolotski de la Academia duhovnicească din Leningrad.

— Între 13 și 14 august 1967 au avut loc, la Heraclion în Insula Creta, lucrările Comitetului executiv al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, la care, din partea Bisericii Ortodoxe Ruse, a luat parte Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Ladogei, membru al acestui Comitet.

— La lucrările Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, care au avut loc, între 15 și 28 august 1967, la Heraclion în Insula Creta, Biserica Ortodoxă Rusă a fost reprezentată prin Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Ladogei, Arhiepiscopul Filaret al Kievului și Galiției și Exarh al Ucrainei, Episcopul Vladimir de Kirov și Sloboda. Prot. L. A. Voronov, profesor la Academia duhovnicească din Leningrad și N. A. Zabolotski, de la Academia duhovnicească din Leningrad.

CONVORBIRILE ÎNTRE TEOLOGII ROMANO-CATOLICI ȘI TEOLOGII ORTODOȘI RUȘI DE LA LENINGRAD. — În cursul lunii decembrie 1967, a avut loc, la Leningrad, o conferință între teologii catolici și ortodocși ruși, la inițiativa Mgr Jan Willebrands, secretarul Secretariatului pentru unitatea creștină și a Mitropolitului Nicodim al Leningradului și Ladogei președintele Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe.

Lucrările conferinței s-au desfășurat — după cum se specifică în Comunicatul dat presei — «într-o atmosferă frățească și ecumenică, cu toate că asupra multor chestiuni s-au exprimat puncte de vedere deosebite».

Tema principală a convorbirilor a constituit-o «gîndirea socială a Bisericii Romano-Catolice de la sfîrșitul veacului al XIX-lea, în special în lumina enciclicelor papilor Ioan al XXIII-lea și Paul al VI-lea și a hotărîrilor Conciliului al II-lea de la Vatican...».

Comunicatul precizează, de asemenea, că «acest contact a constituit un aport util pentru o mai adîncă înțelegere a celor două tradiții spirituale, înțelegere care ar putea contribui la căutarea de noi posibilități de cooperare între creștinii din lumea întreagă».

După încheierea lucrărilor Conferinței de la Leningrad, Mgr Jan Willebrands, împreună cu delegația teologilor catolici, a fost primit de Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia, în reședința sa de la Zagorsk. Mgr Willebrands a înmînat cu acest prilej, Sanctității Sale Patriarhului Alexei, un mesaj din partea Papii Paul al VI-lea.

Asupra problemelor discutate vom reveni cu alt prilej.

MESAJ DE FELICITĂRI TRANSMIS DIN PARTEA PAPII PAUL AL VI-LEA SANCTITĂȚII SALE PATRIARHULUI ALEXEI AL MOSCOVEI. — Fiind încă bolnav, Papa Paul al VI-lea a dat însărcinare Cardinalului Secretar de Stat Amletto Cicognani să transmită Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia un mesaj cu «urările sale frățești și cu călduroasele sale felicitări, cu prilejul împlinirii vîrstei de 90 de ani.

În mesaj se spune: «Bucurîndu-se de fericitele dezvoltări ale raporturilor de dragoste dintre Bisericile noastre, Sfîntul Părinte roagă pe Domnul, ca să reverse abundența binecuvîntărilor Sale asupra Sanctității Voastre». După aceea Cardinalul exprimă și urările sale personale.

În răspunsul său, Patriarhul Alexei, mulțumește «cu dragoste în Domnul Sanctității Sale preaiubite», pentru urările sale și adaugă că el se roagă «cu stăruință și cu ardoare» pentru grabnica sa însănătoșire și îi trimite «o sărutare frățească».

PARASCHIV V. IOAN

PERSPECTIVE DE COLABORARE INTRE TOATE FORŢELE IUBITOARE DE PACE PENTRU ÎNCETAREA RĂZBOIULUI DIN VIETNAM ŞI PENTRU PACEA LUMII

Activitatea intensă din ultimii ani a fiecăreia dintre numeroasele organizații și mișcări pentru pace, care au luat naștere în ultimele două decenii, se datorește îndărătniciei cu care puterile imperialiste în frunte cu Statele Unite ale Americii întreprind acțiunile de agresiune împotriva poporului vietnamez și a popoarelor din regiunile învecinate, urmărind să impună, prin folosirea forței, altor popoare voința lor, pentru a împiedica popoarele scăpate din robia colonială să apuce pe noile căi ale evoluției sociale.

Dacă însă pînă nu de mult fiecare dintre aceste mișcări și organizații internaționale au desfășurat lupta lor în chip individual, situația din ultimii ani le-a impus conștiința necesității unirii practice a luptei lor în acțiuni comune și într-o colaborare coordonată pentru obținerea țelului general: încetarea războiului și statornicirea unei păci trainice pe pămînt. Această conștiință a necesității de colaborare pentru pace s-a concretizat în Conferința mondială asupra Vietnamului care a avut loc la Stockholm între 6 și 9 iulie 1967. Organizarea acestei Conferințe de colaborare a fost îndeplinită de următoarele mișcări și organizații internaționale pentru pace: Conferința internațională pentru dezarmare și pace, Asociația internațională a prietenilor păcii, Consiliul Mondial al păcii, Biroul internațional pentru pace, cu colaborarea Conferinței Creștine pentru Pace.

La Conferința pentru Vietnam de la Stockholm au luat parte reprezentanții a douăzeci și două organizații internaționale, care vor să-și

unească lupta pentru pace și pentru rezolvarea pașnică a problemei vietnameze; dintre acestea — în afară de cele organizatoare — menționăm: Organizația internațională catolică «Pax Christi», Liga internațională a femeilor pentru pace și libertate, Federația Mondială a Sindicatelor, Asociația internațională a juriștilor democrați, Federația Mondială a tineretului democrat, Asociația internațională pentru creștinismul liber și pentru libertatea religioasă, Conferința de la Berlin a creștinilor catolici din statele europene, Organizația pentru solidaritatea între popoarele afro-asiatice, Lupta femeilor pentru pace. Între cei 404 delegați și 43 de observatori — din peste 50 de țări — se aflau oameni de știință, personalități politice și sociale, reprezentanți ai clerului și laici din diferite confesiuni creștine precum și reprezentanți ai altor religii din lume, dintre care foarte mulți cu renume mondial.

Lucrările Conferinței s-au desfășurat în ședințe speciale a opt comisii și a șapte grupe pe profesii, încadrate de două ședințe plenare — una la începutul și alta la sfârșitul lucrărilor.

Pornind de la principiul că importanța excepțională a Conferinței de la Stockholm constă în faptul că a pus început colaborării tuturor mișcărilor și organizațiilor internaționale pentru pace, prima ședință plenară a constituit baza tuturor lucrărilor în comisii și grupe, precizând sarcinile care stau în fața celor ce luptă pentru rezolvarea pașnică a problemei vietnameze și în fața activității fiecărei mișcări și organizații atât în chip individual și local, cât și în eforturile purtate în comun.

Iar lucrările celor opt comisii și șapte grupe, supunând unei analize amănunțite situația din Vietnam sub aspectele ei fundamentale, au concretizat sarcinile tuturor oamenilor de bunăvoință, și ale tuturor oamenilor care doresc pace și dreptate pe pământ. Analizarea situației actuale din Vietnam s-a concentrat asupra următoarelor teme: Dreptul internațional și războiul din Vietnam; Fața războiului; Lupta pentru independență și dezvoltare în Vietnam; Inițiativele de pace — cele reale și cele pârute; Izolația crescândă a Statelor Unite în lume în legătură cu Vietnamul; Coordonarea eforturilor pentru pacea și independența Vietnamului; Războiul din Vietnam și pacea mondială.

Rezultatele lucrărilor fiecărei comisii au contribuit la precizarea căilor și metodelor de lucru pentru viitor; deosebit de importante s-au dovedit rezultatele comisiei a șaptea, care a studiat problema coordonării eforturilor pentru pace și independența Vietnamului. Recomandările acestei comisii supuse discuției generale la ultima ședință plenară au dus la înființarea unui Comitet pentru continuarea Conferinței, care la început va lucra în componența membrilor din Comitetul de organizare a Conferinței.

Comitetul are caracter consultativ și urmărește să înfăptuiască schimb de informații între organizații și țări, să contribuie la o mai strânsă colaborare internațională și la întărirea campaniei împotriva războiului din Vietnam, precum și la alegerea diferitelor metode de lucru pentru aceasta.

Lucrările grupelor pe profesii au fost organizate astfel: grupa întâia — femei; grupa doua — oameni de știință, profesori și doctori; grupa treia — membrii sindicatelor; grupa patra — tineret și studenți; grupa cincea — parlamentari; grupa șasea — scriitori și jurnaliști; grupa șaptea — reprezentanții organizațiilor religioase.

La lucrările grupei a șaptea au luat parte 60 de participanți la Conferință, reprezentând Biserici și comunități creștine, mișcări, organizații internaționale creștine, care activează pentru încetarea războiului de agresiune din Vietnam și pentru dreptate socială. În conformitate cu ordinea de zi s-au ținut referate informative despre eforturile pentru pace în general ale fiecăreia dintre organizațiile și Bisericile creștine, și despre eforturile pentru încetarea războiului de agresiune din Vietnam în special; s-au făcut de asemenea propuneri concrete pentru întocmirea documentului final al grupei, care a fost apoi citit la ședința plenară finală a Conferinței.

La discuții au luat parte: Pastorul Dr. Martin Niemöller, reprezentantul creștinilor din Statele Unite, reprezentantul Secretariatului Internațional al Asociației catolice «Emaus», reprezentantul secției latino-americane a Comisiei «Biserica și Societatea», reprezentantul Secretariatului Internațional al Conferinței Creștine pentru Pace și reprezentantul Bisericii Ortodoxe Ruse, care au exprimat convingerea lor că cea mai de seamă garanție pentru apărarea și statornicirea păcii și pentru preîntâmpinarea tuturor focarelor de încordare internațională și a tuturor conflictelor, care se dezvoltă în prezent în diferite părți ale lumii, constă numai în unirea și mai adâncă în viitor a eforturilor și acțiunilor pentru pace ale creștinilor de orice confesiune cu eforturile pentru pace ale tuturor oamenilor de bună credință din lume.

Este interesant de semnalat faptul că la aceleași concluzii, au ajuns și lucrările celorlalte grupe profesionale, dovedind astfel că oameni de diferite convingeri, reprezentanți ai unor mișcări și organizații diferite după concepția lor spirituală și ideologică, când interesul general uman o impune, pot ajunge la înțelegerea unitară în problemele majore ale lumii contemporane. De aceea «Apelul» Conferinței pentru Vietnam de la Stockholm a fost primit cu unanimitate de către toți participanții. Cuprinsul acestui «Apel» constată că agresiunea americană în Vietnam s-a transformat astăzi în acțiuni de genocid, îndeamnă pe toți oamenii, bărbați și femei, să acționeze efectiv împotriva acestui lucru și precizează următoarele căi pe care se poate îndeplini încetarea războiului și statornicirea păcii: încetarea definitivă și necondiționată a bombardamentelor și a altor acțiuni de război împotriva Republicii Democratice Vietnam; regularea situației din Vietnamul de Sud prin încetarea agresiunii Statelor Unite ale Americii, prin retragerea generală, necondiționată și definitivă a ostașilor americani și ai aliaților lor și prin lichidarea bazelor lor militare; libertatea poporului vietnamez de a-și hotărî el însuși problemele sale interne pe baza independenței, democrației, a

păcii și a neutralității, adică în conformitate cu principiile Acordurilor de la Geneva și cu programul Frontului Național de Eliberare.

Avînd în vedere importanța excepțională a cuprinsului acestui document pentru organizarea și purtarea luptei pentru pace, reproducem în continuare din textul lui următoarele:

Apelul către toate națiunile

«La 10 decembrie 1949, Adunarea Generală a Națiunilor Unite a formulat: *Declarația Universală a Drepturilor Omului*, care declară că: Art. 3: «*Fiecare om are dreptul la viață, la libertate și să-și caute fericirea*». Art. 5: «*Nimeni nu poate fi supus la torturi, precum și la un tratament neomenos, înjositor, sau punitiv*».

Pentru a aplica spiritul acestei declarații, au fost adoptate de către Națiunile Unite importante convenții internaționale: în special convenția Națiunilor Unite pentru prevenirea și pedepsirea crimelor de genocid (1948) și două pacte privitoare la Drepturile Umane; asupra drepturilor civile și politice, și asupra drepturilor economice, sociale și culturale (1966).

Prevederile acestor documente au fost nesocotite în mod clar prin violarea legilor și convențiilor internaționale privind protecția populațiilor civile, tratamentul aplicat prizonierilor de război și folosirea unor arme chimice sau biologice, așa cum au făcut-o Statele Unite ale Americii în Vietnam.

Toate națiunile sînt invitate, ca, în timpul Anului pentru Drepturile Omului, să confirme în mod public acceptarea acestor legi și înțelegeri internaționale și respectarea convențiilor notate mai jos.

1. *Protecția Populațiilor Civile*. — Articolul 25 al Convenției a IV-a de la Haga din 1907 prevede că: atacul sau bombardarea, indiferent de scop, a orașelor, satelor, locuințelor sau clădirilor, care nu sînt apărate, este interzisă.

Articolul 27 al aceleiași Convenții spune: în asedii și bombardamente, trebuie luate toate măsurile în vederea cruțării clădirilor închinete cultului, artelor, științelor sau unor scopuri caritabile, monumente istorice, spitale sau clădiri unde sînt adăpostiți bolnavii și răniții, stipulîndu-se acest lucru numai în cazul că nu sînt folosite în același timp și pentru socpuri militare.

Aceste opreliști au fost întărite prin Regulile de Război Aerian (1923), și Rezoluția Comisiei Generale pentru Dezarmare, din cadrul Ligii Națiunilor. Ele au fost din nou reafirmate în Charta Tribunalului Militar Internațional (Item b, art. 6), precum și în Convenția din 1949 de la Geneva asupra Protecției Populației Civile în timp de război.

Bombardarea orașelor și satelor deschise din Vietnam, a școlilor și spitalelor, pagodelor și bisericilor și folosirea armelor împotriva persoanelor civile de către Statele Unite ale Americii, arată în mod clar necesitatea unei acțiuni a tuturor guvernelor pentru respectarea acestor Convenții.

2. *Purtarea față de prizonierii de război*. — Convenția IV-a de la Haga, din 1907 specifică: Art. 4: «*Prizonierii de război... trebuie să fie*

tratați omeneste». Art. 7: «Guvernul, în ale cărui mâini au căzut prizonierii, este însărcinat cu întreținerea lor. În lipsa unei înțelegeri speciale între beligeranți, prizonierii de război vor fi tratați, privind hrana, locuința și îmbrăcămintea, pe același picior cu trupele guvernului care i-a capturat».

Această Convenție a fost reconfirmată prin Convenția de la Geneva privitoare la tratamentul prizonierilor de război din anul 1929 și cele patru Convenții de la Geneva din 1949, după cum urmează: «Pentru ameliorarea condițiilor celor răniți și bolnavi din cadrul forțelor armate, de front», «Pentru ameliorarea condițiilor celor răniți, bolnavi și naufragiați, făcând parte din forțele armate maritime». «În legătură cu tratamentul prizonierilor de război» și «Privitor la protecția persoanelor civile în vreme de război».

Din nou, neîndoielnică violare a acestor convenții în Vietnam, de către Statele Unite ale Americii cu toate că și ea a colaborat la redactarea lor, impune o acțiune în vederea restabilirii acestor înțelegeri.

3. *Armament biologic și chimic, gaze toxice și napalm.* — Convenția IV-a de la Haga, din 1907 (Secțiunea a II-a, Ostilități, capitolul 1: Scopuri de distrugere al inamicului, Asedii și Bombardamente), prevede: Art. 22: «Dreptul beligeranților de a folosi mijloace de distrugere împotriva inamicului nu este nelimitat». Art. 23: «...este interzis în mod special: a) să se folosească otrava sau arme otrăvitoare; b) să se întrebuițeze arme, proiectile sau material considerat ca producând suferințe inutile; c) să distrugi sau să cucerești obiective dușmane decît dacă o asemenea distrugere sau cucerire ar fi imperios cerută de necesitățile războiului».

Protocolul de la Geneva (27 iunie 1925), semnat și ratificat de 49 națiuni, a interzis de asemenea folosirea otrăvii sau a armamentului toxic și bacteriologic. Următorul paragraf prevede că:

«Deoarece folosirea, în timpul războiului, a gazelor asfixiante, otrăvitoare și altele, precum și orice lichide, materiale sau procedee analoge au fost tocmai condamnate de către opinia publică a lumii civilizate... înaltele părți contractante acceptă această interdicere».

Cu toate că Statele Unite ale Americii au semnat Protocolul din 1925, totuși nu l-au respectat. Admiterea folosirii de arme defrunzitoare, gaze toxice și napalm în Vietnam, reprezintă o clară violare a acestor convenții. Conform unor izvoare provenind de la Pentagon, s-a planificat ca în 1967 să se întrebuițeze de patru ori cantitatea de chimicale toxice, folosite în 1966.

De aceea, cu atât mai mult, se impune o acțiune urgentă a tuturor guvernelor pentru a asigura viitoarea respectare a acestor Convenții...

...Dreptul la viață, proclamat în Declarația Universală a Drepturilor Omului de către Organizația Națiunilor Unite a fost refuzat poporului vietnamez. În Vietnam s-au introdus — treaptă cu treaptă — noi armamente și noi tehnici militare transformînd războiul dintr-un conflict de tip tradițional colonialist într-unul de exterminare a poporului vietnamez. O comisie compusă din juriști eminenti, provenind din 25 de țări, și care au participat la Conferința Mondială de la Stockholm pentru

Vietnam, din iulie 1967, au adus la cunoștință că se apreciază că peste un milion, de copii au fost omorâți, vătămați prin arderi, mutilați sau desfigurați prin acțiunile militare ale Statelor Unite ale Americii și ale aliaților lor.

Așadar, este limpede că armata Statelor Unite și a aliaților lor care acționează în Vietnam, folosesc metodele care duc în mod inevitabil la cea mai gravă din toate crimele, crima de genocid, condamnată de convențiile internaționale, legile internaționale și conștiința omenirii întregi.

...Din aceste motive, organizațiile naționale și internaționale sînt îndemnate ca în Ziua Drepturilor Omului, 10 decembrie, să prezinte acest Apel Guvernelor respective și să continue a insista pentru reafirmarea, acceptarea și respectarea acestor Legi și Convenții, în timpul Anului Drepturilor Omului».

După cum se poate constata, lucrările Conferinței pentru Vietnam de la Stockholm — care au decurs într-o atmosferă cu adevărat frățească — au ajuns la hotărîri care coincid întru totul conținutului rezoluției asupra situației din Vietnam luate de Comitetul Consultativ al Conferinței Creștine pentru Pace, în timpul lucrărilor în sesiunea care a avut loc la Sofia în octombrie 1966.

În urma lucrărilor Conferinței mondiale asupra situației din Vietnam care a avut loc la Stockholm, revine tuturor mișcărilor și organizațiilor internaționale care au fost reprezentante la Conferință sarcina de a asigura răspîndirea în masele largi ale popoarelor a principiilor și spiritului «Apelului» acestei prime adunări de colaborare a tuturor forțelor păcii de a mobiliza pe toți oamenii la îndeplinirea, prin toate mijloacele, a acestui important țel: încetarea agresiunii americane împotriva poporului vietnamez și statornicirea păcii.

În spiritul de colaborare a tuturor forțelor care luptă pentru pace este nevoie ca, pentru îndeplinirea unei păci drepte și trainice pe pămînt, să se unească cuvîntul și fapta tuturor conducătorilor, ale clerului și credincioșilor Bisericilor creștine — Ortodoxe, Catolică, Protestante — ale întregii creștinătăți din lumea întreagă.

*

Dacă pe plan mondial, Conferința asupra Vietnamului de la Stockholm constituie într-adevăr prima realizare de colaborare a activității forțelor păcii în legătură cu stadiul primejdios în care a ajuns agresiunea americană în Vietnam — stadiu care periclitează existența fizică a întregului popor vietnamez și totodată periclitează existența păcii în lume; și dacă pe plan religios rezultatele acestei Conferințe impun o colaborare efectivă între toate Bisericile creștine, ca manifestare ecumenică a slujirii creștine față de lume, trebuie semnalat însă că pe plan local Biserica Ortodoxă Română, împreună cu toate celelalte Culte religioase din Republica Socialistă România, au îndeplinit încă de multă vreme colaborarea sinceră și frățească în rezolvarea tuturor problemelor care fră-

mîntă lumea contemporană, participînd activ și organizat la toate acțiunile întreprinse de stat și de Comitetul Național pentru Pace.

Iar în special în legătură cu situația primejdioasă în care a ajuns războiul din Vietnam, cu trei luni înainte de Conferința Mondială de la Stockholm, la reședința Patriarhiei Ortodoxe Române din București s-au desfășurat lucrările Consfătuirii conducătorilor de Culte religioase din România — creștini (ortodocși, romano-catolici, protestanți, vechi-orientali), musulmani și mozaici — care, în analiza tuturor aspectelor războiului de agresiune purtat de Statele Unite în Vietnam, au ajuns la aceleași rezultate ca și dezbaterile din grupa șaptea a Conferinței de la Stockholm; iar conținutul «Apelului» adresat de Consfătuirea conducătorilor de Culte religioase din Republica Socialistă România tuturor conducătorilor de Culte religioase, credincioșilor acestora, conducătorilor de popoare și tuturor oamenilor de bunăvoință din lume (publicat în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXV (1967), nr. 3—4, p. 245—250 și în extras) se regăsește întru totul în cuprinsul «Apelului» Conferinței mondiale asupra Vietnamului de la Stockholm.

Adăugăm încă faptul că atît în ieșirea Bisericilor creștine în întîmpinarea lumii, cît și în acțiunea de apropiere și cunoaștere a Bisericilor creștine în vederea înfăptuirii unității tuturor Bisericilor creștine, adică în dialogul Bisericii creștine cu lumea și în dialogul ecumenic între Bisericile creștine, Biserica Ortodoxă Română a practicat și propune și celorlalte Biserici practicarea dialogului slujirii față de omenire, pentru înfăptuirea mai întîi a păcii între confesiunile creștine și apoi a păcii între toate Culele religioase, pentru ca acțiunea lor comună în colaborare cu toți oamenii de bunăvoință din lume să poată aduce contribuția reală și maximă ce se așteaptă din partea lor.

P. V. I.

SESIUNEA DE LA LENINGRAD A PREZIDIULUI CONSILIULUI MONDIAL AL PĂCII

Între 27—29 octombrie 1967, a avut loc la Leningrad sesiunea Prezidiului Mondial al Păcii, consacrată unor probleme care produc în prezent îngrijorare pentru soarta păcii în lume. Sesiunea a avut și un caracter festiv, desfășurîndu-se în orașul erou de pe Neva, la împlinirea a 50 de ani de la proclamarea celui dintîi *Decret asupra păcii*. În încheierea lucrărilor sesiunii, au fost adoptate documentele corespunzătoare. La lucrări a participat și o delegație a Comitetului Național pentru Apărarea Păcii din Republica Socialistă România.

Documentul de bază adoptat de sesiune este *Apelul către popoare*, în care se spune: «Lansăm acest apel tuturor oamenilor iubitori de pace, din acest oraș eroic al Leningradului, unde cu o jumătate de secol în urmă a fost proclamat primul *Decret al Păcii*, pentru «eliberarea omenirii de ororile războiului și de consecințele sale».

În prezent, omenirea se simte în întregime profund lovită de războiul nemilos dus împotriva poporului mărtir și eroic al Vietnamului, război care egalează cele mai mari orori ale istoriei.

Lumea contemporană este încă împovărată de greutatea cheltuielilor militare. Această monstruoasă risipă a resurselor umane și materiale continuă să crească, în timp ce milioane de oameni suferă de foame. Totuși, numeroase dovezi indică faptul că omul poate să se elibereze de ororile războiului și de consecințele sale; posedă capacitatea de a înlătura mizeria și foamea și de a asigura tuturor popoarelor o viață în armonie și abundență; dar progresele științei și resursele naturii nu pot fi puse din plin în valoare pentru bunăstarea popoarelor, decât într-o lume fără război.

Declarăm în fața lumii că pacea creatoare poate fi obținută, însă ea poate exista numai prin eforturile unite și intense ale tuturor popoarelor și trebuie să se făurească pe recunoașterea dreptului popoarelor de a trăi în pace în țara lor».

În continuare *Apelul* supliniază că negarea acestui drept al popoarelor antrenează genocidul din Vietnam, starea de tensiune și conflictul din Orientul Apropiat, ura și discriminarea rasială din sudul Africii, refuzul de a accepta statu-quo în Europa, dictatura militară din Grecia, menținerea colonialismului și imixtiunea din afară în unele regiuni ale lumii.

Apelul continuă: «Noi știm că marea majoritate a omenirii este alături de noi. În Statele Unite ale Americii, unde puterea industrială militară s-a făcut cunoscută ca dușmanul principal al păcii, poporul american se angajează într-o acțiune de anvergură națională, pentru a cere sfârșitul războiului din Vietnam. Niciodată mișcarea popoarelor pentru pace n-a manifestat o asemenea forță, o asemenea influență și o asemenea hotărâre. Mai sînt necesare totuși eforturi și mai mari. Într-adevăr, au crescut pericolele de război într-o lume unde se acumulează armele termonucleare.

Lupta cere tuturor țărilor eforturi mai unite și mai intense. Progresăm pe calea care duce la lupta glorioasă pentru independența tuturor popoarelor, pentru sfârșitul oricărei discriminări și ură de rasă, pentru abolirea armelor nucleare, pentru dezarmare, coexistență pașnică și garanția păcii.

Facem apel la milioanele de oameni să se unească cu noi. Pacea lumii este în pericol, dar pacea este în mâinile noastre. Uniți-vă cu puternica mișcare în favoarea celei mai nobile cauze a omului. Popoarele dețin puterea de a impune pacea!»

În *Rezoluția asupra Vietnamului*, adoptată la sesiune, se subliniază că guvernul Statelor Unite ale Americii, sfidînd opinia publică mondială, continuă și intensifică războiul agresiv în Vietnamul de Sud și bombardamentele asupra Republicii Democrate Vietnam. Aceasta dovedește că

cercurile guvernante din S.U.A. nu năzuiesc spre pace, așa cum afirmă în declarațiile lor demagogice. După ce cheamă la intensificarea acțiunilor pentru instaurarea păcii în Vietnam, rezoluția exprimă solidaritatea deplină a partizanilor păcii cu lupta poporului vietnamez și încrederea în victoria cauzei drepte a acestui încercat popor: «Prezidiul salută eroicul popor vietnamez, a cărui vitejească rezistență față de agresiunea americană a creat condițiile favorabile pentru stabilirea unei păci adevărate și trainice în Vietnam, contribuie la salvagardarea păcii în Sud-Estul asiatic și în lume și îi asigură sprijinul deplin politic, moral și material al partizanilor păcii și încrederea absolută a acestora în victoria finală a luptei sale pentru independență, unitate și pace».

În *Declarația asupra situației din Orientul Apropiat*, Prezidiul Consiliului Mondial al Păcii arată că retragerea trupelor israeliene de pe teritoriile ocupate, în urma conflictului armat din iunie 1967, constituie prima măsură, absolut necesară, pentru a se putea ajunge la o reglementare care să aducă o pace trainică în această regiune a lumii. Forțele imperialiste caută să profite de pe urma tensiunii din Orientul Apropiat pentru a-și restabili dominația și hegemonia pierdute. O reglementare durabilă a situației nu se poate realiza fără să se asigure respectarea drepturilor legitime ale tuturor popoarelor în cauză. «Credincioși principiilor Consiliului Mondial al Păcii — se spune în Declarație — noi ne opunem și vom rezista întotdeauna oricărei discriminări bazate pe rasă și religie, inclusiv oricăror sentimente anti-evreiești».

În încheiere, Prezidiul cheamă toate forțele păcii să pornească o campanie mondială pentru retragerea imediată a trupelor israeliene din teritoriile arabe ocupate și pentru aplicarea rezoluțiilor Organizației Națiunilor Unite, «pentru ca astfel să se instaureze o pace dreaptă și trainică, întemeiată pe respectul dreptului legitim al popoarelor din această regiune».

Rezoluția asupra problemelor securității și cooperării europene pune la bază următoarele principii: respectarea frontierelor actuale ale tuturor statelor din Europa, inclusiv cele două state germane; prescrierea diseminării armelor nucleare în Europa și sprijinirea dezarmării generale; un tratat de renunțare la violență și de neagresiune, elaborarea unui sistem de securitate colectivă europeană și dizolvarea blocurilor militare și evacuarea bazelor militare străine; dezvoltarea și normalizarea raporturilor multilaterale între toate statele europene. Aceste principii de bază au figurat și în *Memorandumul asupra securității europene* adoptat de sesiunea de la Geneva, din iunie 1966, a Consiliului Mondial al Păcii. În rezoluția adoptată la recenta sesiune se apreciază: «Forțele păcii constituie o mare putere în lume. Ele pot reduce amenințarea unui război mondial, cu condiția ca unitatea lor să fie lărgită și acțiunea lor să se intensifice».

Prezidiul Consiliului Mondial al Păcii reafirmă poziția sa de principiu, favorabilă convocării unei Conferințe asupra securității și colabo-

rării europene și declară din nou că este gata să coopereze în acest scop cu toate forțele politice, sociale și de pace din Europa».

Prezidiul Consiliului Mondial al Păcii a adresat și un *Mesaj către Comitetul celor 18 țări pentru dezarmare*, în care se spune: «Din ziua creării sale și în mod constant, Consiliul Mondial al Păcii s-a pronunțat pentru interzicerea armelor atomice și în favoarea dezarmării generale și totale, sub control internațional.

Consiliul Mondial al Păcii constată că, îndeosebi în privința armelor nucleare, cursa înarmării continuă cu intensitate. Există în prezent în lume aproximativ echivalentul a bombe de opt milioane de ori mai mari ca aceea care a făcut 100.000 victime la Hiroshima... Consiliul Mondial al Păcii a urmărit întotdeauna cu vigilență lucrările Comitetului celor 18 state pentru dezarmare. El a primit cu bucurie Tratatul de la Moscova cu privire la interzicerea exploziilor experimentale de arme nucleare, dar trebuie să regrete astăzi că acest tratat nu a fost extins și la exploziile subterane (deși problemele tehnice ale controlului sînt rezolvate) și că nu l-au semnat toate puterile. El cere atît extinderea tratatului asupra experiențelor subterane, cît și semnarea sa de către toate statele». Următorul deziderat cuprins în acest mesaj se referă la încetarea producției de arme nucleare. Mesajul continuă: «Este clar că vor trebui luate măsuri ca toate națiunile să poată beneficia de folosirea energiei nucleare în scopuri pașnice și ca nici o știrbire să nu fie adusă independenței lor. Astfel va fi deschisă calea pentru interzicerea totală a armelor atomice și a altor arme de diseminare în masă, calea dezarmării generale și totale».

În cadrul sesiunii de la Leningrad a Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii, au mai fost adoptate și adresate: un *Mesaj către guvernul și poporul sovietic*, la 50 de ani de la promulgarea «Decretului asupra păcii», un *Mesaj către Comitetul elen pentru destindere internațională și pace*, în care se cere restabilirea libertăților și drepturilor democratice în Grecia, «pentru ca poporul grec să poată regăsi toate posibilitățile să-și exprime din nou și liber voința sa de pace», o *Telegramă către Președintele Johnson*, împotriva escaladării războiului din Vietnam, cerînd încetarea bombardamentelor asupra Republicii Democrate Vietnam și «respectarea dreptului poporului vietnamez de a-și rezolva singur propriile sale treburi», și o *Telegramă către Guvernul Republicii Democrate Vietnam*, exprimînd solidaritatea cu lupta eroică a populației Hanoi-ului, asupra căruia s-au abătut odioasele bombardamente ale aviației americane.

Documentele sesiunii de la Leningrad a Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii au avut un larg ecou în opinia publică mondială, care își intensifică necontenit eforturile pentru instaurarea în întreaga lume a unei păci trainice, în climatul căreia popoarele să-și poată desfășura ne stingherit opera către culmile civilizației și culturii.

GABRIEL POPESCU

«CAUTĂ PACEA ȘI O URMEAȘĂ»

În strădania pe care oamenii de bine de pretutindeni o depun pentru lichidarea spectrului amenințător al mizeriei și războiului și pentru instaurarea păcii, Conferința Creștină pentru Pace îndeplinește astăzi un rol tot mai activ și mai puternic. Consecvență mesajului evanghelic de pace și bunăvoință între oameni. Conferința reflectă prin amplitudinea sa activitate dorința creștinilor pentru un viitor de pace și dreptate. Într-o formă dinamică și concentrată, Conferința Creștină pentru Pace reprezintă contribuția Bisericilor membre — Ortodoxe și Protestante — împreună cu grupări de credincioși și personalități religioase de prestigiu. la efortul general uman de instaurare a păcii.

În cadrul acestei Conferințe Creștine pentru pace, Biserica Ortodoxă Română participă activ la acțiunile inițiate de această organizație mondială intercreștină, este prezentă la manifestările ei prin reprezentanții săi, aducând cu orice prilej o contribuție pozitivă în fundamentarea unei teologii a păcii și în orientarea Conferinței pe un făgaș creștin de acțiune.

Mijloacele de manifestare ale Conferinței Creștine pentru Pace se concretizează în mesaje, apeluri, rezoluții sau comunicate ale diferitelor sale comisii sau ale adunărilor mai mari, cum sînt comitetul consultativ sau comitetul de lucru. În toate acestea se urmărește ca într-un spirit creștin să fie îndrumați oamenii și popoarele spre un climat de pace, de bună înțelegere și de frățietate, neuitînd ca în numele aceleiași învăță-turi să condamne manifestările unora, manifestări care duc la violență, la crimă sau la război.

Viața Conferinței Creștine pentru Pace este marcată prin cîteva jaloane constituite de Adunările generale creștine pentru pace (1961, 1964), la care participă sute de delegați, observatori, invitați și ziaristi din toate continentele. Ultima Adunare Generală din 1964 a lărgit cu mult posibilitățile de lucru ale Conferinței și a provocat lărgirea și adîncirea influenței în rînduri tot mai largi.

Anul 1968, va înscrie o nouă etapă în istoria Conferinței, prin organizarea celei de a treia Adunări generale creștine pentru Pace, care va avea loc la Praga, între 31 martie și 5 aprilie. Plasată sub chemarea biblică: «Caută pacea și o urmează», Adunarea manifestă în același timp un evanghelic optimism și o încredere în posibilitățile omului, deoarece se adresează tuturor și cu îndemnul, «salvați omul, pacea e posibilă!»

*

Provocat de această pregătire intensă pentru o atît de puternică manifestare creștină pentru pace, Prof. Dr. J. L. Hromadka, președintele Conferinței, a adresat tuturor creștinilor și Bisericilor mesajul de Crăciun al Conferinței în care, făcînd analiza eforturilor generale pentru pace și a aportului adus de Conferință, exprimă urările pentru triumful activității în favoarea păcii. J. L. Hromadka arată rolul jucat de Reforma religioasă a lui Martin Luther pentru trezirea conștiințelor creștinilor

apusei la vremea apariției ei, și rolul profund al Revoluției din Octombrie pentru transformarea structurilor sociale și politice ale lumii de azi.

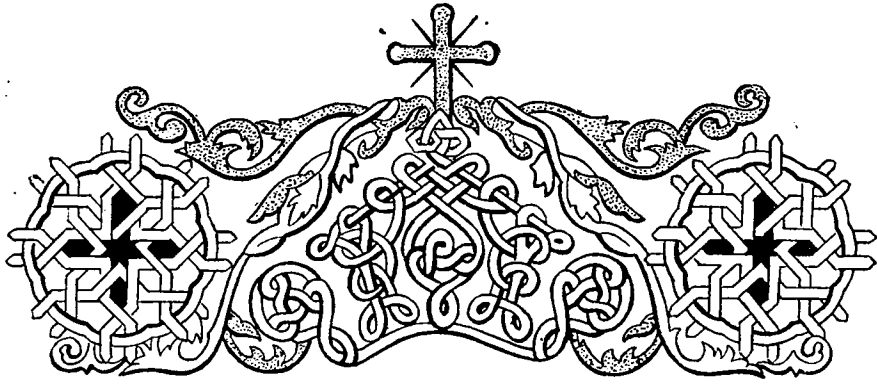
În fața neliniștii provocate de amenințările agresive ale unora, creștinii sînt chemați la unirea forțelor în dragoste, pentru crearea viitorului pașnic al omenirii.

«Urez tuturor colaboratorilor noștri, se declară în mesaj, ca și mie însumi, să înțelegem mai bine taina Evangheliei a atotstăpînirii dragostei și a îndurării, revelate în Iisus din Nazaret; să înțelegem mai bine, în lumina Sa, solidaritatea noastră cu cei care suferă, cu cei care sînt umiliți, săraci și neputincioși. Fie ca Evanghelia Nașterii Domnului să ne îndemne să înțelegem mai bine misiunea Bisericii lui Hristos și responsabilitatea noastră pentru o pace autentică, rod al dreptății, al libertății sociale și al fraternității. Urez tuturor acelor care sînt angajați în lucrarea noastră comună de a face experiența bogăției acestei adevărate păci care vine din iertare și din împăcarea omului cu Dumnezeu cel sfînt. Care s-a coborît între noi. Fără o pace adevărată în adîncul inimii noastre, fără o dragoste penitentă față de aproapele și fără nădejdea noilor fapte ale îndurării divine, nu vom putea înfrînge slăbiciunea și puțina credință a lucrării noastre... Evanghelia slavei Celui veșnic întru cele de sus și a păcii pe pămînt formează o bază solidă pentru eforturile noastre și devine o sursă de reînnoire a forțelor și de nădejde neclintită».

Biserica Ortodoxă Română, conștientă de datoria oricărui creștin de a se devota muncii de susținere și consolidare a păcii, îndeamnă în permanență pe credincioșii săi prin Întîistătătorul său, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și prin toți ierarhii săi, să-și închine viața eforturilor pentru pace și pentru crearea unui viitor fericit de bună-stare și pace. Biserica noastră lansează un permanent mesaj de pace, adresînd tuturor credincioșilor săi chemarea: «*Caută pacea și o urmează*».

Pr. Il. I. G.

ÎNDRUMĂRI PASTORALE

IN LEGĂTURĂ CU PROBLEMA INCINERĂRII

În revista «Studii Teologice», nr. 7—8 din 1962, a apărut articolul *Incinerarea morților și teologia ortodoxă*. Întrucât articolul mai sus menționat a dat naștere la anumite interpretări și înțelegeri eronate, autorul socotește necesar să revină cu unele precizări, adăugiri și rectificări.

«Cea dintâi, cea mai veche și cea mai răspândită practică cu privire la tratarea rămășițelor pămîntești, cunoscută în istorie, preistorie și protoistorie, a fost înhumarea. Incinerarea sau cremațiunea apare mai târziu la unele popoare, fie alături de înhumare, fie unită cu aceasta». Vechile popoare civilizate: babilonienii, perșii și egiptenii au practicat peste tot înhumarea morților, îmbălsămarea la egipteni era un privilegiu rezervat regilor. De asemeni, la greci și la romani, practica înhumării a fost cea mai veche și obișnuită. Arderea cadavrelor s-a introdus mai târziu, fiind rezervată regilor, eroilor, aristocraților și bogaților.

La popoarele semite, în general, la evrei, îndeosebi, era în uz numai înhumarea. La evrei, arderea cadavrelor era ceva excepțional, în anumite cazuri, drept o înăsprire a pedepsei capitale pentru crime abominabile.

Creștinii, la început, proveniți în majoritate dintre evrei au practicat exclusiv înhumarea morților. Această practică au adoptat-o și creștinii proveniți din lumea greco-romană, generalizîndu-se peste tot unde s-a răspîndit creștinismul, iar practica cremațiunii a fost înlăturată. Chiar și popoare necreștine, sub influența creștinismului, au înlocuit practicarea cremațiunii unde era în uz, cu practica înhumării. Săpăturile arheologice din Transilvania arată că pe lângă practica înhumării, mai veche, s-a practicat și cremațiunea de către popoarele năvălitoare în Dacia (gepizii).

Pe baza dovezilor de ordin scripturistic, patristic, istoric, arheologic, nimeni nu poate pune la îndoială că în Biserica creștină de la început și pînă astăzi singura tratare a rămășițelor pămîntești obișnuită a fost practica înhumării.

De știut ar fi numai dacă această milenară și salutară practică creștinească se întemeiază numai pe tradiția moștenită de la evrei și pe pilda înmormîntării corpului Domnului nostru Iisus Hristos sau și pe vreo dispoziție sau orînduire specială, de origine apostolică. Faptul însă că foarte de timpuriu în Biserica creștină au intrat mulți credincioși noi din lumea greco-romană, care cunoșteau practica cremațiunii, și odată încadrați în noua concepție de viață, ei au părăsit această practică înlocuind-o cu practica creștină tradițională, ne face să presupunem că trebuie să fi existat oarecare dispoziții care prevedeau înhumarea morților creștini și nu arderea lor. Așa se explică faptul că neofiii proveniți din lumea păgînă au adoptat, fără nici o împotrivire, o practică nouă, de origine vechitamentară.

Practica înhumării, fiind unica în Biserica creștină de la începutul ei, explică și faptul că ritualul funerar, compus și dezvoltat de Biserică, în cursul vremii, de la Apostoli și pînă în prezent, a fost acomodat numai înhumării, drept practică consacrată ca o stare de fapt.

Biserica Ecumenică creștină și Biserica Ortodoxă, de la schisma din 1054 și pînă la apariția cremațiunii în timpurile noastre, n-a luat atitudine și nu s-a pronunțat printr-o legiferare generală, după cum rezultă din documentele scrise, cu privire la cremațiune, fiindcă nici nu s-a ivit vreo ocazie de care să se țină seamă. Tradiția și practica înhumării de la Apostoli și pînă astăzi a fost urmată, fără întrerupere și fără excepție.

Ideea de a introduce cremațiunea aparține revoluției franceze, ca o emancipare de la practica înmormîntării, care devenise rit exclusiv al vieții creștinești și ca o înlocuire a ei cu o practică unită cu un nou simbolism, în opoziție cu simbolismul spiritual și creștin de înaltă semnificație teologică a ritului înmormîntării. Ideea introducerii cremațiunii nu s-a pus în practică decît abia în anul 1874, cînd se construiește primul crematoriu în Milano, după ce ideea a fost din nou reluată pe la mijlocul veacului al XIX-lea.

Treptat, cremațiunea a cîștigat teren din ce în ce mai mult în Apus, încît în anul 1905 existau în Europa și în America 93 de crematorii, iar în 1909 numai în Europa existau 72 crematorii. De atunci și pînă astăzi, crematoriile au sporit mereu ca și numărul celor incinerăți, nu atît din rațiuni ideologice, cît mai ales din rațiuni de ordin practic: motiv de salubritate și urbanism, din cauza marilor aglomerații în orașele metropole.

Atitudinea Bisericii Romano-Catolice. — În Biserica Romano-Catolică, ca și în Biserica Ortodoxă, practica înhumării cu ritul și ceremoniile ei impregnate de ritul creștin a fost, este și rămîne în mod principal, practică normală și consacrată prin tradiție. Întîmplîndu-se unele cazuri de incinerare încă de pe la sfîrșitul secolului al XIII-lea, prin dis-

poziția canonului 1203, paragraful 2, se oprește execuția arderii cadavrelor, iar prin canonul 1204, paragraful 1, n. 5, se oprește prohodirea bisericească a celui care a cerut arderea. Biserica Romano-Catolică și-a precizat din nou atitudinea față de problema cremațiunii, prin decretul Sfântului Oficiu din 19 mai 1886, 15 decembrie 1886 și iulie 1892, precum și prin jurisprudența din 26 ianuarie 1911. Potrivit acestor hotărâri, Biserica Romano-Catolică permite doar săvârșirea ceremoniilor și binecuvântărilor bisericești, fie la domiciliu, fie în biserici, pentru acei credincioși ale căror cadavre sînt arse fără voia lor, prin silă fizică sau morală, din partea altora. Se interzice însă procesiunea rituală, însoțită de preot la locul de cremațiune.

De asemenea în timpul din urmă (1964), Biserica Romano-Catolică a admis ca să nu se aplice în mod riguros dispozițiile canoanelor relativ la cremațiune față de aceia care, nu din spirit ostil față de Biserică și față de dogmele ei, optează pentru cremațiune, ci fiindcă sînt nevoiți de anumite împrejurări obiective să recurgă la practicarea cremațiunii. Pe lângă aceasta, aceștia trebuie să fi dovedit buna lor credință, onestitate și atașament din timpul vieții față de Biserică. (Vezi Instrucțiunea Sfântului Oficiu, publicată mai întîi în italiană, în «L'Osservatore Romano», din 30 septembrie 1964, nr. 2 și apoi în limba latină în «Acta Apostolici Sedis». A se vedea și articolul din «Le Monde», 6 septembrie 1966).

Atitudinea Bisericii Ortodoxe Române față de asistența religioasă a celor incinerati. — Din cele expuse pînă aici, s-a putut constata cu toată evidența că practica înhumării trupurilor morților, deși nu este o dogmă, în sensul că orînduirea ei s-ar întemeia pe un ordin divin, revelațional, totuși putem deduce în mod logic că această practică milenară și universală în Biserica Ecumenică și în Biserica Ortodoxă se bazează pe o orînduire tradițională consacrată, și că cremațiunea se prezintă ca ceva interzis pentru credincioșii acestei Biserici. Cu prilejul înființării Crematoriului «Cenușă» din București s-a dat naștere la discuții și controverse aprinse în jurul problemei incinerării. Promotorii și apărătorii cremațiunii își întemeiau argumentele lor mai ales pe temeuri de ordin sanitar și economic, referindu-se la inovația din Apus.

Peste tot, oamenii Bisericii, preoți, credincioși, laici, teologi, în presă, în reviste și în alte publicații, s-au pronunțat, fără rezerve, pentru vechea practică creștină a înhumării, împletită așa de fericit cu tradiția vieții noastre bisericești, în legătură cu cinstirea morților.

Între multe articole ocazionale din presa vremii, scrise în toiu acelor controverse aprinse, merită să fie remarcate studiile profesorilor de teologie dr. Nicolae Cotos și preot I. Popescu-Mălăiești. Studiul profesorului dr. Nicolae Cotos, *Incenușarea și înhumarea* (Candela, 1925) se distinge prin tratarea problemei în mod obiectiv, «sine ira et studio», la un înalt nivel academic. Studiul preotului profesor I. Popescu-Mălăiești este mai subiectiv și oglindește atmosfera din preajma anului 1930, dar ajunge la aceleași rezultate ca și colegul său N. Cotos.

Sfîntul Sinod, cea mai înaltă autoritate a Bisericii Ortodoxe Române, pentru toate chestiunile spirituale și canonice, precum și pentru chestiunile bisericești, care sînt de competența sa, a luat în discuție această problemă și ascultînd referatul arhierelui Platon, prin care se cereau instrucțiuni în legătură cu incinerarea posibilă a unor credincioși, a hotărît următoarele:

«1) Preoții să prevină din vreme pe enoriași, atrăgîndu-le atenția că, în caz cînd cineva dintre ei ar voi să se incinereze, Biserica le va refuza orice asistență religioasă;

2) Înainte de oficierea prohodului unui mort, preotul respectiv să aibă grijă să se informeze pe lîngă familia mortului la care cimitir se va înmormînta cel decedat;

3) Celor ce totuși au fost incinerați sau se vor incinera, să li se refuze orice serviciu religios, atît la moarte, cît și după moarte» (Vezi Arhivele Sfîntului Sinod, nr. 251, Dosar I/I—1928, p. 63).

Aceste Instrucțiuni au format din nou obiectul dezbaterilor Sfîntului Sinod, în ziua de 22 februarie 1933, cînd s-a hotărît:

«1) Hotărîrea luată în ședința din 15 iunie 1928, în privința celor incinerați, se va comunica tuturor chiriarhilor, spre a o pune în vedere preoților;

2) Chestiunea incinerării se va trimite în studiul Comisiei pentru doctrină și viață religioasă, spre a preciza, dacă în cazurile de incinerare forțată și fără voia sa a vreunui credincios i s-ar putea da asistență bisericească» (Vezi Dosarul I, cuprinzînd Sumarul ședințelor Sfîntului Sinod pe anul 1933, p. 4—6).

În baza hotărîrii Sfîntului Sinod din 22 februarie 1933, Cancelaria Sfîntului Sinod, cu ordinul circular nr. 369—386 din 4 martie 1933, a trimis tuturor Eparhiilor hotărîrea din 15 iunie 1928, cu mențiunea expresă «să fie comunicată tuturor preoților din acea de Dumnezeu-păzită eparhie, cu ordinul de a lua cunoștință și a se lua cunoștință și a se conforma».

La aceeași dată de 4 martie 1933 s-a făcut cunoscut și Comisiei pentru doctrină și viață creștină a Sfîntului Sinod, spre a studia și a aviza asupra incinerărilor forțate. Circulara din 4 martie 1933 a fost trimisă Arhiepiscopiei Bucureștilor cu nr. 369, fiind înregistrată la 6 martie 1933 cu nr. 2146 și difuzată protoierilor la 11 martie 1933.

Hotărîrea Sfîntului Sinod din iunie 1928, cu privire la incinerare a fost publicată în revista «Apostolul», curierul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din București, în n-rul 6 din 15 martie 1933, anul X, p. 73, precum și în Buletinele oficiale ale Eparhiilor din țară.

În sfîrșit, notăm că, în urma unui caz de abatere, — temei nr. 10294 din 18 septembrie 1933 —, s-a dat prilejul să se reînnoiască ordinul circular către Protoierii și Mînăstiri, atrăgîndu-li-se atenția preoților cu

«pentru orice abatere de la hotărîrea luată de Sfîntul Sinod, în respectul doctrinei și practicii Sfintei noastre Biserici creștine Ortodoxe, vor fi opriți de la toată lucrarea preotească și trimiși în judecata Consistoriului Spiritual Eparhial, spre aspră sancționare».

Aceasta este atitudinea oficială a Sfintei noastre Biserici Ortodoxe Române pînă în prezent, în lumina hotărîrilor Sfîntului Sinod din 15 iunie 1928 și confirmată la 22 februarie 1933, față de credincioșii ortodocși care vor să fie incinerati după moarte, sau au fost deja incinerati.

Astfel fiind situația în Biserica noastră, preoții au datoria să îndemne, să sfătuiască și să lămurească pe enoriașii lor ca să urmeze tradiția înhumării, păstrată din cele mai vechi timpuri și consacrată de Biserica de la începutul ei. Firește, ca cetățeni, credincioșii se bucură de libertatea de conștiință și de libertatea religioasă (art. 84 din Constituție), și ca atare ei pot opta pentru o practică sau alta în legătură cu îngrijirea trupurilor după moarte. În calitate însă de membri credincioși ai Bisericii ei au îndatorirea morală și de conștiință să asculte de preceptele Bisericii și de dispozițiile ei, pentru a putea beneficia de asistența acestei Biserici și de rugăciunile ei.

Pr. Prof. VLADIMIR PRELIPCEAN

CULTUL DIVIN ȘI PASTORAȚIA CREȘTINĂ FACTORI DE PROMOVARE A VIEȚII RELIGIOASE ÎN ORTODOXIE

În viața internă a oricărei Biserici pe primul plan se situează factorii care promovează progresul spiritual, progresul moral și mîntuirea sufletească a credincioșilor. Factorii aceștia, deși variază uneori de la Biserică la Biserică, de la confesiune la confesiune, urmăresc totuși același scop în întreg creștinismul, urmăresc înălțarea vieții sufletești și mîntuirea credincioșilor.

Ortodoxia își are istoria ei proprie, își are grandoearea și suferințele ei speciale, își are trecutul ei cînd glorios cînd zbuciumat, și toate aceste realități au obligat-o să se frămînte continuu spre a rîndui căi și metode adecvate, mijloace potrivite și eficiente pentru a putea să-și conducă credincioșii la mîntuire sigură.

În Bisericile Ortodoxe naționale cei dintîi factori care promovează zi de zi, clipă de clipă viața spirituală a maselor de credincioși și contribuie în măsură hotărîtoare la mîntuirea lor sufletească, la zidirea împărăției lui Dumnezeu în lume sînt: *cultul divin creștin ortodox și pastorația creștină*.

Prin cult divin creștin se înțelege în Ortodoxie totalitatea formelor instituite de Iisus Hristos și de Biserică, forme prin care se exteriorizează religia internă, sentimentele lăuntrice ale credincioșilor. Prin mijlocirea cultului divin se exprimă în cuvinte, în rugăciuni, în cîntări, în simboluri și acte liturgice, acte de cult, sentimentele noastre de adorare a lui Dumnezeu creatorul, pronietorul, și mîntuitorul lumii întregi și de cinstire, de venerare a sfinților, a acestor eroi ai creștinismului. «Cultul divin creștin ortodox poate fi definit deci ca o dramă a virtuții creștine pe drumurile ei de izbîndă și în momentele și episoadele centrale ale lucrării ei morale și spirituale¹», iar pastorația creștină este lucrarea de conducere, de îndrumare și edificare neconținută, lucrare de fiecare zi și de fiecare clipă, pe care o face Biserica prin reprezentanții ei sfințiți și autorizați, în biserici și în afară de biserici, pentru mîntuirea credincioșilor.

Bizanțul, cu piscurile sale de cultură, cu strălucitoarea înflorire a tuturor artelor, cu preocupările sale statornice pentru dezvoltarea con-

---

1. Dr. Gr. Cristescu, *Cultul creștin ca mijloc de solidaritate socială*, Craiova, 1921, p. 1.

tinuă a teologiei și pentru păstrarea unității credinței creștine, a contribuit mult la creșterea și consolidarea puterii Bisericii, la răspîndirea creștinismului pretutindeni în cadrul imperiului, la intensificarea vieții religioase și mai ales la îmbogățirea și înfrumusețarea cultului divin creștin.

«Cultul ortodox, prin frumusețea și varietatea lui, este ceva unic în creștinătatea întregă. El unește culmile inspirației creștine cu cea mai frumoasă moștenire antică primită din Bizanț. Viziunea frumuseții spirituale se unește, în cultul ortodox, cu a frumuseții lumii. Acest cult este «cerul pe pământ»², este manifestarea frumuseții lumii spirituale. În slujba ortodoxă, elementul de frumusețe, ca slavă a lui Dumnezeu ce umple Biserica, ocupă un loc independent, alături de rugăciune și de edificare. Este vorba, cel puțin în tendința fundamentală, de o artă spirituală, ideală care prin ea însăși ne dă sentimentul «dulceții Bisericii»³. Acest cult, unic în lumea întregă, prin frumusețea, prin bogăția, prin teologia, prin poezia, prin muzica și prin varietatea lui, are darul și puterea de a influența puternic asupra sufletului omenesc, are darul de a edifica, de a instrui, de a înălța sufletește și a conduce pe credincioși la mîntuire.

Căderea Bizanțului în mîinile turcilor (1453), această «catastrofă pentru Biserica de Răsărit», a dus rînd pe rînd la căderea aproape a tuturor popoarelor ortodoxe în robia turcească. Această robie, datorită pe de o parte cruzimii invadatorilor, iar pe de altă parte fanatismului religios al cuceritorilor, a căutat să extermine creștinismul și să impună tuturor popoarelor cucerite mahomedanismul. De aceea, creștinii au fost persecutați pretutindeni, iar preoții lor au fost în cea mai mare parte alungați, duși în surghiun sau decapitați.

Toate școlile creștine, toate școlile pentru pregătirea clericilor au fost închise, iar manuscrisele și apoi cărțile religioase și bisericesti ale creștinilor au fost arse, au fost nimicite ori de cîte ori erau descoperite. În aceste vremuri de prigoană amară îndreptată împotriva a tot ceea ce era creștinism și Ortodoxie, vremuri care au durat sute de ani, a dispărut în mare parte orice posibilitate de a preda credincioșilor învățătura creștină, de a face catehizare, de a predica, de a tipări și a răspîndi cartea religioasă și de a face orice pastorație creștină. Credincioșii Bisericii Ortodoxe, ajunși în robie, s-au retras atunci în bisericile lor modeste așa cum se retrage melcul în carapacea lui atunci cînd se găsește în fața oricărui pericol. În aceste vremuri de urgie pentru creștinism și Biserică, urmașii celor dispăruți erau recrutați în majoritatea cazurilor din rîndurile credincioșilor mai buni, știutori cît de cît de carte, și rînduiți să săvîrșească în continuare sfintele slujbe în cadrul bisericilor. În aceste măsuri împrejurări cultul divin creștin ortodox a fost singurul mijloc, singura cale și singura posibilitate prin care se păstra vie și statornică credința în Dumnezeu, se păstra legătura credincioșilor cu Biserica și tot prin mij-

2. *Cerul pe pământ*, articol publicat în colecția pentru creștinismul oriental, «Una Sancta», München, 1928; *Cl. și Das östliche Christentum*, hessg. von Prof. K. Ehrenberg, două volume.

3. *Ortodoxia*, Sibiu, 1933, p. 162-163.

locirea cultului se făcea pastorația creștină ortodoxă. Această experiență specială, această formă de viețuire, prelungită secole de-a rândul, a dus în chip inevitabil la o acceptare definitivă a ei, la o pătrundere a ei în ființa clericilor și a maselor de credincioși, la crearea obiceiului, care este a doua natură a omului, la încetățenirea acestei practici în întreagă viața Bisericii Ortodoxe.

Datorită acestor două elemente esențiale — valoarea unică a cultului creștin ortodox și utilizarea lui în mod sistematic și conștient pentru instruirea, pentru educarea și păstoria credincioșilor — s-a ajuns în mod firesc la stabilirea principiului că acest cult ortodox este cel mai propriu, cel mai bun și cel mai potrivit mijloc de pastorație creștină. Desigur, la stabilirea acestui principiu s-a ținut ulterior seamă și de toate luminile progresului cultural și ale teologiei creștine în general, progrese realizate mai ales în ultimele două secole. În felul acesta, cultul ortodox creștin a ajuns să fie în Bisericile Ortodoxe naționale mijlocul cel mai puternic, factorul cel mai hotărâtor pentru povățuirea credincioșilor pe căile mîntuirii. Datorită acestui fapt preocuparea principală a pastorației creștine în Bisericile Ortodoxe este coordonarea și legarea acestei pastorații de dumnezeieștile slujbe, care se face în biserici și în casele credincioșilor. În cele ce urmează vom încerca să arătăm amănunțit și lămurit modul și măsura în care se face această pastorație creștină în cadrul Ortodoxiei.

PASTORAȚIA COLECTIVĂ

Prin pastorație colectivă se înțelege îndrumarea, povățuirea, conducerea întregului ansamblu de credincioși — fără deosebire de gen, vîrstă, ocupație, pregătire, etc. — spre zările senine ale împărăției lui Dumnezeu, conducerea tuturor credincioșilor la mîntuire. Mijlocul cel mai important și în același timp cel mai utilizat în Biserica Ortodoxă pentru a influența asupra obștii, asupra colectivității din cadrul fiecărei parohii este slujba sfintei liturghii.

Liturghia este centrul cultului ortodox, este inima acestui cult, este partea lui cea mai însemnată, este culmea gîndirii și a simțirii creștine, transpuse în această dramă zguduitoare, cu efecte miraculoase asupra sufletului credincios. «Așa precum jertfa de pe Cruce a Mîntuitorului a fost centrul activității Sale răscumpărătoare și totodată faptul cel mai de seamă din istoria mîntuirii lumii, tot astfel sfînta liturghie — care actualizează sau înveșnicește pe pămînt această jertfă — este temelie și totodată miezul întregului cult ortodox». Cu alte cuvinte așa precum jertfa Mîntuitorului este izvorul harului dumnezeiesc ce ni se dă în diferite proporții, prin celelalte servicii divine — Taine și ierugii — sfînta liturghie este centrul întregului cult divin ortodox prin aceea că ea continuă, perpetuează, prelungește în timp și răspîndește în spațiu jertfa de pe Cruce a Mîntuitorului ⁴.

4. Prof. Dr. Ene Braniște, *Liturgica ortodoxă* (manuscris), fasc. IV, p. 367.

Prima parte a liturghiei ortodoxe este proscomidia. În cadrul proscomidiei are loc pregătirea materiei și rînduirea darurilor necesare pentru sfînta jertfă. Aceste daruri de pîine și de vin sînt aduse de credincioși, care prin aducerea acestor daruri sînt legați în mod intim și puternic prin toată viața lor de slujba sfîntei liturghii. Aducerea acestor daruri promovează neconținut interesul, dragostea și atașamentul acestor credincioși față de sfînta liturghie, față de această slujbă, la care ei contribuie cu ceea ce au mai scump și mai de preț în viața lor. În concepția ortodoxă pîinea și vinul sînt, în cazul de față, simbolul muncii stăruitoare și chiar simbolul vieții noastre pămîntești. Deci, la proscomidie credincioșii ortodocși oferă prin pîine și vin întreg rezultatul muncii lor, oferă însăși viața lor ca dar de jertfă pentru sfînta liturghie. Însuși marele tîlcuitor al sfîntei liturghii, Nicolae Cabasila, arată că semnificația sensului acestor daruri prezintă o importanță deosebită în opera de mîntuire a credincioșilor. El spune «că noi afierosim (ἀφιερώνω) lui Dumnezeu aceste daruri ca pe o pîrgă a vieții noastre pămîntești, fiindcă ele constituie hrana și băutura, prin care se întreține și se simbolizează prin excelență viața noastră trupească⁵. S-ar putea obiecta însă, presupune Cabasila, că și alte daruri de jertfă, care constau din roade sau din cărnuri de animale, servesc ca hrană omului. deci și acestea ar putea fi socotite drept daruri perfecte de jertfă. La această eventuală întîmpinare, Cabasila răspunde, cu multă dreptate, că roadele pămîntului și cărnurile sînt o hrană comună și celorlalte viețuitoare, iar nu proprie numai omului, căci fructele sînt comune și păsărilor și ierbi-voarelor, iar cărnurile sînt și hrana carnivorelor. Pîinea și vinul sînt însă hrană exclusiv și specific omenească, fiindcă numai omul își prepară singur pîinea din grîu și vinul din struguri, prin truda și osteneala mîinilor sale.

Dar de ce trebuia să oferim lui Dumnezeu tocmai astfel de daruri care să simbolizeze viața omenească? Iată cum răspunde Cabasila la această chestiune pe care el și-o pune: «Dumnezeu ne dă viață în schimbul acestor daruri și e logic ca darul nostru (τὸν δόσθην) să fie asemănător cu contra darul (τὴν ἀντιδοσιν). Deci, contra darul fiind viață, și darul nostru trebuie să fie, întrucîtva, viața... Căci El însuși a poruncit să se aducă pîine și vin și tot El dă, în schimbul acestora, pîinea cea vie și paharul vieții celei veșnice. De aceea..., celor cărora le dă viața cea veșnică — adică Trupul și Sîngele Său cel făcător de viață — le-a poruncit să aducă, drept dar, principiile vieții celei trecătoare, ca să primim viață pentru viață; în schimbul celei vremelnice să primim pe cea veșnică...⁶.

5. Explicația aceasta este, în sîmburele ei, destul de veche. O găsim de exemplu, deși nu așa de clar exprimată, la Sf. Iustin Martirul, *Dialogul cu Iudeul Trifon*, CXVII, 2-3 (P. G., VI, 716 C-748). «Numai pe acestea (rugăciunile și euharistiile) au primit creștinii a le săvîrși și prin pomenirea din hrana lor uscată și umedă, intru care se amintește și patima pe care a răbdat-o Fiul lui Dumnezeu pentru ei».

6. Nicolae Cabasila, *Explicarea sfîntei liturghii*, Cap. IV (P. G. 377 C-380 A) în lucrarea: *Explicarea sfîntei liturghii după Nicolae Cabasila*, de Diac. Ene Braniște, București, 1943. Cf. și Origen, *Omilia XXXIX la Evanghelia după Luca*. «Drept aceea, ridicîndu-ne, să rugăm pe Dumnezeu ca să ne învrednicească a-l aduce darurile pe care El ni le dă nouă și în locul celor pămîntești

Rezumînd deci concepția lui Cabasila, în liturghie noi aducem lui Dumnezeu, ca dar, tot ce avem mai de preț, adică însăși viața noastră cea pămîntească și trecătoare, simbolizată în darurile de pîine și de vin, iar El ne dă în schimb viața Sa cea divină și veșnică, adică însuși Trupul și Sîngele Fiului Său, în care se prefac aceste daruri și din care cine gustă «viu va fi în veci», cum spune Mîntuitorul însuși (Ioan VI, 48—58) ⁷.

Din darurile aduse la proscomidiar, liturghisitorul alege ceea ce este mai bun, mai frumos, mai de preț și numai pe acestea le consacră, le afierosește, le oferă în cadrul unui anumit ritual. În urma acestei pregătiri și a acestei consacrări darurile simple devin cinstitele daruri, închinete lui Dumnezeu». Darurile aduse în chip individual de către credincioși sînt însușite apoi de Biserică și ele devin acum darul obștii, darul Bisericii. În felul acesta, în liturghie, jertfa este adusă nu numai de Iisus Hristos, ci și de Biserică, de obștea credincioșilor. Biserica jertfește împreună cu Hristos și se aduce ca jertfă o dată cu El, prin mijlocirea preotului liturghisitor, care este reprezentantul sfințit, atît al Bisericii cît și al Mîntuitorului.

«În rînduiala sau ritualul liturgic al aducerii darurilor, Cabasila distinge mai multe trepte de dezvoltare sau momente principale. Astfel, privită mai întîi din punctul de vedere al *subiectului* aducerii sau al persoanei aducătorului, jertfa se împarte în două: «Cea dintîi este a celui ce aduce darurile în miinile preotului, iar a doua este a Bisericii către Dumnezeu» ⁸.

La proscomidiar darurile devin prin consacrare, afierosire, «cinstitele daruri», iar în altar, «cinstitele daruri» devin prin prefacere «Sfintele Daruri», devin Trupul și Sîngele Mîntuitorului. Doctrina și practica aceasta ortodoxă de aducere a darurilor necesare jertfei, leagă pe credincioși și viața lor întregă în mod indisolubil de jertfa euharistică.

În continuarea sfintei liturghii credincioșii ortodocși retrăiesc întreg misterul întrupării, începînd de la Nașterea din Betleem și pînă la Înălțarea la ceruri, care se perindă prin acte simbolice, prin lecturi și rugăciuni înaintea ochilor sufletești ai credincioșilor. Acești credincioși retrăiesc, în timpul sfintei liturghii, întreagă istoria vieții pămîntești a Mîntuitorului, ei văd și aud pe însuși Iisus Hristos umblînd și vorbind în prezența lor, în fața lor. Acești credincioși se cutremură de minunile pe care El le săvîrșește, ei sînt zguduiți de cumplita tragedie a patimilor, a răstîgnirii pe cruce și a morții Mîntuitorului. În același timp însă ei retrăiesc nemărginita bucurie a biruinței adevărului asupra neadevărului,

să ne dăruiască cele cerești (P. G., XIII, 1901—1902 A). Cabasila se inspiră aici, ca și Origen desigur, din însuși textul liturghiei. Cabasila se inspiră anume din «Rugăciunea de mijlocire pentru cei vii», din Liturghia Sfîntului Vasile cel Mare: «Pomenește Doamne, pe cei ce aduc roduri... Răsplătește-le lor cu bogatele și cereștile Tale daruri. Dăruiește-le lor în locul acestor pămîntești, cele cerești; în locul acestor vremelnice, cele veșnice; în locul acestor stricăcioase, cele nesticăcioase». (Cf. și *Liturghierul*, București, 1956, p. 224).

7. Diac. Ene Braniște, *Explicarea sfintei liturghii după Nicolae Cabasila*, p. 69. Cf. și nota 19 de la p. 69.

8. N. Cabasila, *op. cit.*, cap. XLVI (col. 465 D—168); Cf. și Diac. E. Braniște, *op. cit.*, p. 72.

a luminii asupra întunericului, a vieții asupra morții, bucuria învierii lui Iisus Hristos, cheazășia cea mai sigură a nemuririi noastre.

În teologia ortodoxă și în viața credincioșilor ortodocși, sfânta liturghie nu este deci o slujbă oarecare. ci este prelungirea în timp și localizarea în spațiu, este perpetuarea în veșnicie și prezența reală în mijlocul nostru a jertfei de pe Cruce, este mijlocul dumnezeiesc și taina cea mare prin care ni se împrospătează mereu și devine continuu prezentă în fața noastră jertfa Crucii, punându-se la îndemîna fiecărui credincios efectele binefăcătoare ale acestei sfinte jertfe. «Cu alte cuvinte, sfânta liturghie este mijlocul și prilejul de aplicare individuală a roadelor jertfei universale și generale de pe Cruce. Prin jertfa nesîngeroasă, noi dobîndim roadele jertfei celei sîngeroase»⁹.

În fiecare duminică, în fiecare sărbătoare și în fiecare zi în care se săvîrșește sfânta liturghie, Iisus Hristos este prezent în fiecare biserică ortodoxă. El vine aici spre a căuta oaia cea rătăcită, pe fiul cel pierdut, pe femeia cea desfrînată, pe paralticul neputincios, pe orbul nenorocit, spre a descoperi toate sufletele chinuite, pe toți nenorociții vieții, pe toți aceia a căror ființă e bîntuită de necazuri, de dureri, de suferințe, sau sînt copleșiți de poveri, de îndoieli, de incertitudini, pentru ca apoi să-i ajute, să-i tămăduiască, să-i ușureze, să-i povățuiască, să-i mîntuie. Credincioșii ortodocși știu toate aceste lucruri și de aceea vin cu plăcere la biserică, vin cu încredere deplină la acest lac al Vitezei Testamentului Nou, despre care știu că este în stare să tămăduiască oricînd orice boală și orice neputință sufletească și trupească, a tuturor celor care cred și doresc acest lucru. Creștinii ortodocși vin la slujba sfintei liturghii spre a se întîlni aici cu «Domnul și Stăpînul vieții lor». cu Iisus Hristos Mîntuitorul sufletelor noastre.

În cadrul liturghiei credincioșilor — partea cea din urmă și cea mai principală a sfintei liturghii — se petrece minunea cea mai presus de puterea noastră de înțelegere, minunea prefacerii pîinii și a vinului în însuși Trupul și Sîngele Mîntuitorului. În timpul epiclezei, adică în clipele în care liturghisitorul se roagă stăruitor, rostind formula consacrată pentru invocarea Sfintului Duh: «*Încă aducem Ție această slujbă duhovnicească și fără de sînge, și Te chemăm, Te rugăm și cu umilință la Tine cădem: Trimite Duhul Tău cel Sfînt peste noi și peste aceste daruri, ce sînt puse înainte și fă pîinea aceasta cîstit Trupul Hristosului Tău, iar ce este în potirul acesta cîstit Sîngele Hristosului Tău, prefăcîndu-le cu Duhul Tău cel Sfînt. Amin, Amin, Amin*», se săvîrșește această mare minune, această mare iubire a lui Dumnezeu față de oameni.

După această prefacere, Iisus Hristos cel euharistic se oferă, prin mijlocirea preotului liturghisitor, spre împărtășire credincioșilor. Unii dintre aceștia, pregătiți fiind de mai înainte pentru acest mare și înfricoșător eveniment, se împărtășesc cu însuși Trupul și Sîngele Mîntuitorului, unindu-și în felul acesta viața lor cu viața lui Hristos. Ceilalți credincioși, care nu se împărtășesc, participă totuși în Duh la împărtă-

9. Pr. Prof. E. Braniște, *Liturghia*, (Manuscris), tesc. IV, p. 365.

șirea euharistică, gustînd, la sfîrșitul liturghiei, din pîinea binecuvîntată, luînd adică anafură.

Învățătura aceasta de credință creștină ortodoxă, aducerea darurilor pentru jertfă și întîlnirea frecventă, statornică și reală a credincioșilor cu Iisus Hristos și împărtășirea lor cu Trupul și Sîngele Mîntuitorului, sau cel puțin gustarea din pîinea binecuvîntată la sfîrșitul fiecărei liturghii, sînt realități care au pătruns adînc și de multe secole în ființa maselor de credincioși ortodocși. Toate aceste realități constituie un factor de pastorație creștină de o valoare excepțională, un mijloc puternic prin care credincioșii sînt legați sufletește într-un chip indisolubil de dumnezeieștile slujbe, de Iisus Hristos mîntuitorul lor, de Biserica Lui și de preoții Săi.

Măsura în care măreția, frumusețea și misticismul liturghiei ortodoxe lucrează asupra inteligenței, asupra sentimentului și asupra imaginației tuturor celor prezenți la săvîrșirea ei, a fost dovedită și cu prilejul încreștinării rușilor. O veche legendă spune că rușii, care căutau adevărata credință creștină, au ajuns și la biserica Sfînta Sofia din Constantinopol. Asistînd aici la săvîrșirea liturghiei, ei au declarat că nu mai știau unde se află — pe pămînt sau în ceruri. Urmarea firească a fost că ei s-au încreștinat, primind credința ortodoxă.

Adeseori, această liturghie influențează și asupra unor suflete dezbrăcate de orice credință religioasă, ca și asupra unor suflete care aparțin altor religii, precum și asupra tuturor categoriilor sociale de credincioși. Adevărul acesta a fost exprimat în următoarele cuvinte: «La auzul Axionului, care înfioară întreaga creștinătate prin armoniile unei venerații conștiente, identice și tot atît de vii chiar dincolo de schismele confesionale, sufletul omenesc — nu risc să afirm chiar al celui păgîn, — îngenuche covîrșit de unda spirituală care se revarsă asupra lui înviind energii și gînduri de viață superioară». Atît din lumea creștinilor înstrăinați de religie și de Biserică, cît și «din lumea mozaismului rigid și a mahomedanismului tenace, avem atîtea dovezi de abdicare în fața misterului euharistic creștin care înmoaie prin însăși firea lui, mai presus de cuget și de grai, inima umană, oricărei ideologii teologice și-ar fi robit ea ascultarea și lucrarea... Toate categoriile sociale dispar și în naosul creștin stau numai suflete care palpită de dorul lui Hristos. Iar sub filfăirea procovețelor se întînd la pămînt trupuri care nu mai pot găsi nici un motiv de trufie în ființa lor, strivită de nevolnicia fără altă nădejde decît aceea care se leagă de izbăvirea lui Hristos»¹⁰.

În același timp pastorația colectivă se exercită în cadrul cultului divin ortodox, și în special în cadrul sfîntei liturghii, și prin predică.

E adevărat că în Ortodoxie predica «nu are importanța exclusivă pe care i-o dă protestantismul, pentru simplul motiv că slujba abundă prin ea însăși în elemente edificatoare. Slujba este de la sine atît de instructivă, încît o predică specială nu este totdeauna indispensabilă. Cu toate acestea, predica ocupă un loc important în serviciul ortodox și cuvîntarea

10. Dr. Gr. Cristescu, *op. cit.*, p. 11—13.

preotului sau a episcopului, în timpul liturghiei, după citirea Evangheliei sau la sfârșitul slujbei, este îndătinată ¹¹. În zilele noastre această predică a devenit atât de obișnuită și atât de necesară încît aproape că nu mai este astăzi biserică și slujbă religioasă fără predică.

Potrivit regulilor omiletice, predica este adresată tuturor credincioșilor prezenți la biserică, deci ea trebuie alcătuită astfel încît să ofere hrană spirituală tuturor credincioșilor fără nici o deosebire de stare culturală, ocupație, gen, vîrstă etc. Deci predica este în general și pretutindeni în lume un mijloc important de pastorație colectivă. Prin predica, introdusă în aproape toate bisericile ortodoxe, se face o bună îndrumare, o pastorație colectivă sistematică a credincioșilor ortodocși.

Această pastorație colectivă nu se face însă în bisericile ortodoxe numai la liturghie, ci și în cadrul celorlalte slujbe dumnezeiești. Sfințele Taine și ierurgiile ortodoxe cuprind tot atât de bogate învățături creștine, tot atât de frumoase, tot atât de impresionante, tot atât de edificatoare ca și liturghia și au aceeași putere nebănuită de revărsare a harului dumnezeiesc asupra credincioșilor. În special Sfințele Taine sînt mijloace prin care se coboară neconținut din înălțimile cerului darurile sfințitoare, care ajută la mîntuirea credincioșilor. Ele sînt vase comunicante prin care se transmite harul dumnezeiesc necesar desăvîrșirii spirituale, sînt pridvoare unice care conduc pașii credincioșilor în mod sigur în împărăția lui Dumnezeu. Ele sînt în număr de șapte — Botezul, Mirungerea, Cuminecătura, Pocăința, Preoția, Nunta și Maslul — corespunzătoare celor șapte daruri ale Duhului Sfînt.

Prin mijlocirea Tainelor și a ierurgiilor, Biserica primește în sînul ei chiar din ziua nașterii sale, pe fiecare nou-născut și nu-l mai părărește pînă la mormînt. Asemenea unei mame bune Biserica este prezentă la toate actele mai însemnate din viața credincioșilor ei. Ea participă, prin reprezentanții ei, la toate actele de bucurie, ca și la cele de durere, binecuvîntînd, sfințind, încurajînd sau mîngîind pe credincioșii ei în toate clipele vieții lor.

Botezul este ușa de intrare în Biserică și la împărtășire cu celelalte taine, este lucrarea sfîntă instituită de Dumnezeu, prin care cel afundat în apă se renaște spiritual.

Mîntuitorul a instituit această Taină după înviere, cînd a poruncit Apostolilor să meargă, să învețe și să boteze în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh, toate neamurile pămîntului (Matei XXVIII, 19), deoarece fără Botez nu este posibilă dobîndirea împărăției lui Dumnezeu (Marcu XVI, 15). Instituirea divină a Botezului este amplu dovedită și de Sfîntii Părinți, dintre care amintim pe cei trei mari Ierarhi: Sfîntul Ioan Gură de Aur ¹², Sfîntul Vasile cel Mare ¹³ și Sfîntul Grigorie de Nazianz ¹⁴.

11. *Ortodoxia*, Sibiu, 1933, p. 170—171.

12. *Omilia la Evanghelia după Matei*, XII, 4.

13. *Omilia, Indemn la Botez*, 1.

14. *Cuvîntarea XXXIX la sărbătoarea luminilor*, P. G., XXXVI, 336 ș.u.

Botezul este a doua naștere a pruncului, este nașterea lui spirituală și o adevărată Taină a creștinismului. Vedem acest lucru și din cuvintele Mântuitorului către Nicodim: «*De nu se va naște cineva din apă și din Duh, nu va putea să intre în împărăția lui Dumnezeu*» (Ioan III, 5). De aici rezultă că alături de lucrarea văzută, a afundării în apă, mai este și o lucrare nevăzută a Sfintului Duh, prin care se face o naștere nouă, sau cum spune Sfântul Apostol Pavel o «*înnoire a vieții*» (Romani VI, 3—5; Tit III, 5). Apa Sfintului Botez și puterea Duhului Sfânt spală păcatul strămoșesc și toate păcatele personale, și cel botezat recapătă inocența, nevinovăția omului de dinaintea căderii lui Adam în păcat, primește darul înfierii și al nemuririi, devine fiu al lui Dumnezeu, membru al Trupului tainic al lui Iisus Hristos și moștenitor al vieții veșnice.

Grija și lucrarea binefăcătoare a Bisericii nu se limitează nici de data aceasta numai la Taina Botezului. Îndată după Botez se aplică pruncului Taina Ungerii cu Sfântul Mir, când, organele simțurilor noului născut — ochii, gura, nările și urechile, — ca și părțile mai însemnate ale corpului — fruntea, pieptul, spatele, mâinile și picioarele — primesc pecetea darului Duhului Sfânt, ungându-se cu Sfântul Mir. Această ungere întărește sufletește și trupește pe cel miruit, sporind harul și ajutorul lui Dumnezeu în viața lui.

În sfârșit, tot cu acest prilej, adică îndată după Botez și după Ungerea cu Sfântul Mir, pruncul primește și a treia Taină și anume Împărtășirea cu Trupul și Sângele Mântuitorului. Prin aceste Taine noul născut este înzestrat cu tot ceea ce este necesar pentru dezvoltarea vieții, pentru sănătatea sufletului și a trupului și pentru posibilitatea dobândirii mântuirii veșnice. În felul acesta înțelege Biserica Ortodoxă să susțină, să ajute și să sfințească viața credincioșilor ei prin Dumnezeuiștile Taine și prin celelalte slujbe religioase ale ei.

Aceste slujbe dumnezeiești sînt totdeauna însoțite de cuvîntul de învățătură, de predica pe care preotul o rostește la sfîrșitul acestor slujbe. El explică în cazul de față sensul, rostul și importanța acestor slujbe și se adresează în special părinților trupești ai copilului, arătînd clar și amănunțit îndatoririle lor de părinți și răspunderea lor nelimitată față de buna creștere a copiilor. Se adresează apoi părinților sufletești, adică nașilor, care, prin răspunsurile date la întrebările preotului, și-au luat în fața lui Dumnezeu în mod solemn angajamentul că se vor îngriji și că vor răspunde cu sufletul lor de creșterea, de educația, de întreagă formarea creștinească a noului născut. Prin aceste slujbe și prin predică se face o pastorație creștină sistematică, pastorație care influențează viața tuturor credincioșilor Bisericii Ortodoxe.

Al doilea act însemnat, al doilea eveniment deosebit de important în viața fiecărui om este căsătoria, este cununia, prin care se întemeiază familia creștină.

În concepția creștină familia este un fruct natural, pe care îl rodește firea omului fire pe care Dumnezeu a plămuit-o în felul acesta, spre a fi aptă și capabilă să perpetueze neamul omenesc. Scopul legăturii con

jugale l-a mărturisit în primul rînd Adam, care vorbind despre femeie a spus: «*Aceasta este os din oasele mele și trup din trupul meu: Aceasta se va chema femeie, pentru că din bărbat a fost luată. De aceea va părăsi omul pe tatăl său și pe mama sa și se va lipi de femeia sa și vor fi amîndoi un trup*» (Fac. II, 23—24). Scopul acestei legături, adică al căsătoriei este asigurarea continuității neamului omenesc și păstrarea și dezvoltarea continuă a societății. Pentru atingerea acestui scop Dumnezeu a binecuvîntat pe primii oameni, pe Adam și pe Eva, zicînd: «*Fiiți rodnici și vă înmulțiți și umpleți pămîntul și-l stăpîniți și domniți peste peștii mării, peste păsările cerului, peste toate animalele, peste toate vietățile ce se mișcă pe pămînt, și peste tot pămîntul*» (Fac. I, 28).

Legătura naturală dintre bărbat și femeie, existentă prin orînduirea divină, a fost întărită și înălțată la gradul de Taină de către Iisus Hristos. Mintuitorul a cinstit întemeierea vieții familiale prin participarea personală la nunta din Cana, unde a săvîrșit cea dintîi minune, prefăcînd apa în vin (Ioan II, 1—11). Testamentul Nou atribuie nunții, adică actului prin care se întemeiază familia, un caracter spiritual, înălțînd-o la rangul de Taină. Sfîntul Apostol Pavel prezintă însoțirea, unirea dintre bărbat și femeie ca icoană vie a uniunii mistice dintre Hristos și Biserică, numind nunta «*mare Taină*», mare mister (Efes. V, 22—23). Din această legătură tainică decurg în chip firesc toate îndatoririle de iubire recipă, de ascultare, de bună înțelegere, de prețuire și de cultură și adevărată jertfelnicie dintre bărbat și femeie. În concepția creștină nunta, familia și îndatoririle dintre bărbat și femeie depășesc toate limitele legăturilor naturale, fiind înălțate în sfera harului dumnezeiesc, care le purifică, le binecuvîntează, le sfințește și le întărește. Aceste legături, binecuvîntate de Dumnezeu și de Biserică și înălțate la rangul de taină, depășesc toate legăturile vieții trecătoare, proiectîndu-se în veșnicie împreună cu toate obligațiile reciproce adecvate. De aceea, Taina aceasta este cu adevărat mare, este asemenea legăturii dintre Hristos și Biserica Sa, legătură care rămîne desăvîrșită și indisolubilă în veșnicie.

Această concepție este exprimată și de către cărțile vechi de cult, de către aghiasmatore și molitvelnice, care cuprind împreună cu rînduiala altor Taine și rînduiala Tainei Cununii. La fel exprimă această înaltă idee și anumite monumente vechi de artă avînd în mijlocul lor pe Iisus Hristos, Care-i binecuvîntează, îi sfințește, îi cunună¹⁵.

Sfînții Părinți au dezvoltat pe larg învățătura Testamentului Nou despre Taina Cununii, «*considerînd nunta ca o însoțire sfîntă ce trebuie realizată prin binecuvîntarea Bisericii*¹⁶, fiind sfințită de Hristos și împărtășindu-se de harul dumnezeiesc»¹⁷. Deci în concepția creștină cununia se bucură de o atenție deosebită, iar familia e considerată ca instituție esențială, care determină întreaga dezvoltare a vieții sociale, întreg progresul moral și material al Bisericii, al statului și al individului.

15. Cf. Kraus, *Realencyklopädie*, I, 383.

16. Sf. Ignatie al Antiohiei, *Epistola către Policarp*, etc.

17. Hristu Andrușoș, *Dogmatica Bisericii Ortodoxe Răsăritene*, trad. rom. Sibiu, 1930. p.

Biserica Ortodoxă, prin slujitorii ei, binecuvîntează și sfințește logodna și cununia și se roagă stăruitor ca Dumnezeu să dăruiască celor ce se căsătoresc dragoste curată, bună înțelegere, încredere reciprocă, viață neprihănită, sănătate, belșug și îndestulare în casă și în viață, dobîndire de prunci buni, bucuria de a trăi și a vedea pe «fiii fiilor lor», și dobîndirea fericirii atît în viața aceasta vremelnică cît și în cea veșnică, adică mîntuirea sufletului. Prin aceste rugăciuni speciale, prin predică anume orînduită pentru fiecare cununie și prin participarea preotului și la masa bucuriei, pe care de asemenea o binecuvîntează, obștea creștină este mereu îndrumată, este mereu ajutată să meargă pe căile viețuirilor morale, pe căile desăvîrșirilor creștinești.

În aceeași măsură în care participă Biserica Ortodoxă la actele de bucurie din viața credincioșilor ei, ea participă și la actele de întristare, de durere, de încercări și suferințe.

Taina Sfîntului Maslu, care se face atît în biserică, cît și în casele credincioșilor — mai ales a celor bolnavi — este un izvor nesecat de mîngîieri, de odrăsliri a celor mai bune nădejdi și de ajutorare creștinească. Această Taină a fost instituită de Mîntuitorul cu prilejul trimiterii Apostolilor la propovăduire, cînd, între altele, a spus și aceste cuvinte: «*Peste bolnavi își vor pune mîinile și bine se vor face*» (Marcu XVI, 78). Apostolii au practicat stăruitor această Taină «și scoteau draci mulți, și mulți bolnavi îi ungeau cu untdelemn și îi tămăduiau» (Marcu VI, 13). Sfîntul Iacov, în Epistola sa arată și mai amănunțit necesitatea și practicarea acestei Taine cînd spune: «*De este cineva bolnav între voi, să cheme preoții Bisericii și să se roage pentru el, unghindu-l pe dînsul cu untdelemn, întru numele Domnului, și rugăciunea credinței va mîntui pe cel bolnav și-l va ridica pe el Domnul și de va fi făcut păcate, i se vor ierta lui*» (Iacov V, 14—15).

Tradiția bisericească mărturisește des despre practicarea acestei Taine. În special Sfîntul Ioan Gură de Aur vorbește pe larg despre ea¹⁸.

Taina Sfîntului Maslu se săvîrșește obișnuit de către șapte preoți. Cînd din anumite motive nu pot fi șapte preoți, ea se săvîrșește și cu trei, sau chiar numai cu doi preoți. Un preot singur poate săvîrși această Taină numai în împrejurări speciale și numai atunci cînd al doilea preot este cu neputință de găsit.

În Biserica Ortodoxă Taina Sfîntului Maslu se săvîrșește totdeauna și de atîtea ori de cîte ori credincioșii doresc și cer să li se facă această Taină.

Prezența mai multor preoți în casa sau în jurul bolnavului, ca atmosferă de religiozitate care se creează în timpul slujbei, predispune sufletele pentru rugăciune și meditație. Textul cîntărilor religioase și caracterul melodiilor sînt întru totul adecvate realităților sufletești și trupești ale credincioșilor. Conținutul celor șapte lecturi din Epistolele Sfîntilor Apostoli, conținutul celor șapte Evanghelii și conținutul fiecărei rugăciuni pe care preoții o citesc după fiecare Evanghelie, sînt de așa

¹⁸ Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre preoție*, III.

natură încît ele vădesc la tot pasul pe de o parte puterea și milostivirea lui Dumnezeu, iar pe de altă parte puterea credinței și efectul rugăciunilor și al slujbelor dumnezeiești făcute cu inimă curată. În aceste lecturi biblice, Biserica a ales din întreg cuprinsul Bibliei ceea ce este mai propriu și mai concludent pentru a dovedi nemărginita bunătate a lui Dumnezeu și marea lui milostivire, mai ales pentru cei bolnavi, pentru cei ce sînt în suferință și în necazuri grele în viață. În același timp rugăciunile sînt atît de frumoase și atît de impresionante încît ele mișcă și conving pe oricine că adevărata ușurare sufletească și chiar adevărata izbăvire a bolnavilor, a păcătoșilor și a tuturor nenorociților vieții nu poate veni din altă parte decît din Izvorul vieții, decît de la Izbăvitorul tuturor nenorociților, de la Iisus Hristos. De aceea săvîrșirea slujbei Sfintului Maslu este totdeauna un prilej sigur care întărește credința, sporește nădejdea, mîngîie și înalță sufletește nu numai pe cei bolnavi, dar și pe cei sănătoși. Sfintul Maslu este totdeauna o binecuvîntare a cerului revărsată cu îmbelșugare în viața și în familia credincioșilor ortodocși, este o lucrare care trezește evlavlia și sporește atașamentul creștinilor față de Biserică. În împrejurări potrivite unul dintre preoți, prin predica specială pe care o rostește, înalță și mai mult sufletește pe toți cei care au asistat la săvîrșirea acestor slujbe.

Al doilea eveniment important de mare întristare și de adîncă durere în viața fiecărui om și a fiecărei familii este apariția morții. Orice despărțire a celor ce se iubesc, se prețuiesc și se cunosc este duioasă, este într-o anumită măsură dureroasă. Despărțirea definitivă din această viață, despărțire pe care o cauzează moartea, este cu ecouri mult mai puternice, cu zguduirii sufletești și dureri mult mai mari. Moartea celor scumpi, a celor dragi, a celor apropiați ai noștri îmbracă uneori în doliu pentru toată viața sufletele celor rămași să plîngă și să sufere în această lume. Moartea este de cele mai multe ori în viața oamenilor oaspetele cel mai nedorit, cel mai neașteptat, cel mai sumbru, cel mai dureros, cel care fără nici o milă și fără nici o considerație desparte definitiv pe mamă de copil, pe soț de soție, pe frate de soră, pe prieten de prieten, pe cunoscut de cunoscut, etc. Moartea, pe care nimeni nu o dorește, este totuși realitatea cea mai sigură din întreaga noastră existență pămîntească. Nimeni din cei ce se nasc nu pot să evite moartea. Ea este implacabilă, inevitabilă și cu toate acestea lumea, în marea ei majoritate este totdeauna nepregătită, este lovită pe neașteptate de cruda săgeată a morții. De aici durerile cele mai mari, lacrimile cele mai multe și mai amare, tînguirile cele mai nesfîrșite și regretele cele mai profunde.

Biserica creștină prin învățăturile ei încearcă să micșoreze și dacă se poate să aline durerile cauzate de moarte. De aceea, Biserica a rînduit încă din primele veacuri creștine o slujbă specială pentru înmormîntare. Cuprinsul și înțelesul rugăciunilor, dulceața și duioșia melodiilor, teologia lecturilor biblice din cadrul acestei rînduiri, sînt pentru sufletele îndoliate și cuprinse de durere ceea ce este untdelemn pentru rănile

trupului, sînt o ușurare, o alinare, o mîngiere, o adevărată binefacere. Scopul suprem al acestor slujbe ortodoxe este acela de a desprinde pe credincioși din lanțurile preocupărilor pur terestre și a-i înălța în sfere mai înalte, în lumea nemuririi sufletelor, în sferile cerului și ale vieții celei veșnice. De aceea, prin întreg cuprinsul acestor slujbe trece ca un fir roșu sublinierea și accentuarea continuă a nestatorniciei acestei vieți pămîntești și a tuturor bunurilor ei. Nici mărirea, nici puterea, nici bogăția, nici știința, nici talentul, nici rudeniile, nici prietenii, nici nimic din ceea ce este efemer, nu poate da omului nici un fel de ajutor în fața verdictului inapelabil al morții. Nimicnicia aceasta a vieții trecătoare este des exprimată în cîntările bisericești din slujba ortodoxă a înmormîntării. Dăm în cele ce urmează un singur exemplu:

«Cu adevărat deșertăciune sînt toate, și viața aceasta este umbră și vis. Că în deșert se tulbură tot pămînteanul, precum zice Scriptura: «Cînd dobîndim lumea atunci în groapă ne sălășluim, unde împreună sînt împărății și sărăcii. Pentru aceasta, Hristoase Dumnezeu, pe robul tău acesta, mutat de la noi, odihnește-l ca un iubitor de oameni».

Ținînd seamă de aceste învățături, de aceste povățuiri, creștinul adevărat nu-și zidește niciodată viața pe temelii nesigure ale bunurilor efemere, ci pe temelia credinței în Dumnezeu, pe temelia credinței în nemurirea sufletului, pe temelia credinței vieții «ce va să fie» și a fericirii celei veșnice. Datorită acestui fapt slujba ortodoxă a înmormîntării are totdeauna darul să micșoreze durerea celor rămași în viață, să înalțe nădejtile lor spre întîlnirile viitoare și netrecătoare, să deschidă în fața lor perspectivele veșniciei, cu toate frumusețile lor spirituale.

Nu este deci nici o mirare că slujba înmormîntării ortodoxe a avut de atîtea ori darul și puterea să convertească suflete.

Alături de pastorația colectivă, care se face prin mijlocirea cultului creștin, în Biserica Ortodoxă nu sînt neglijate nici celelalte căi și mijloace de pastorație colectivă.

PASTORAȚIA INDIVIDUALĂ

În măsura în care cultul creștin ortodox este un factor de pastorație colectivă, în aceeași măsură este el și un factor de pastorație individuală. În fruntea tuturor mijloacelor de pastorație individuală, în Biserica Ortodoxă stă Taina Sfintei Mărturisiri.

Instituirea acestei Taine a făcut-o Mîntuitorul după înviere, cînd adresîndu-se Sfinților Apostoli le-a zis: «*Luați Duh Sfînt, cărora veți ierta păcatele, le vor fi iertate, și cărora le veți ținea vor fi ținute*» (Ioan XIX, 22—23; Matei XVI, 19 și XVIII, 18).

Sfinții Părinți confirmă acest adevăr și arată în nenumărate rînduri în operele lor valoarea și importanța acestei Taine. Amintim aici cîteva nume: Sfîntul Ciprian¹⁹, Sfîntul Ambrozie²⁰, Sfîntul Ioan Gură de Aur²¹

19. Sf. Ciprian, *Epistola XXXIII*, 1. 20. Sf. Ambrozie, *De poenitentia*, I, 26.

21. Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre preoție*, III, 5.

și Sfântul Chiril al Alexandriei²². De dată mai recentă sînt cuvintele acestea: «Nu putem nega că această instituție este de o înțelepciune divină și dacă este ceva distins și lăudabil în religia creștină, este această instituție, căci necesitatea spovedaniei reține pe mulți de la păcat, mai ales pe cei neînărădăcinați și aduce mare mîngiere celor căzuți, astfel că sînt de părere că un duhovnic serios și înțelept este un mijloc excelent pentru mîntuirea sufletelor; căci ajută cu sfatul lui ca să fim stăpîni pe pornirile noastre rele, să evităm prilejurile spre păcate, să restituim dauna cauzată, să rezolvăm nedumeririle, să alungăm depresiunea sufletească, în sfîrșit să lecuim și să alinăm toate durerile sufletului. Dacă este adevărat că în lucrurile noastre omenești nu avem ceva mai sublim decît un prieten bun, cu atît mai sublim este cî pe acest prieten bun demnitatea inviolabilă a Tainei divine îl obligă să fie credincios și dătător de ajutor»²³. În această Taină se aplică pedagogia divină, care influențează nelimitat asupra sufletelor credincioșilor și ajută la înălțarea lor morală.

Taina Sfintei Mărturisiri este Vitezda miraculoasă a Noului Testament, gata în orice moment, ziua și noaptea, să primească în apele ei, să spele, să curețe, să înnoiască și să tămăduiască sufletește pe toți acei credincioși care vor să se mîntuiască, vor să spele întinăciunea păcatelor, vor să se apropie, să se împace și să se unească din nou cu Iisus Hristos Mîntuitorul nostru.

Datorită acestei importanțe, pe care o are spovedania în lucrarea de mîntuire a sufletelor, porunca a patra bisericească și răspunsul pe care îl dă *Mărturisirea Ortodoxă* la întrebarea 90 spun: «Să ne mărturisim păcatele de patru ori pe an (în cele patru posturi) înaintea preotului, care este hirotonit după lege. Cei ce sînt înaintați în cuvioșie și în cucernicie să se mărturisească în fiecare lună, iar ceilalți datori sînt să-și mărturisească cel puțin o dată pe an păcatele lor și aceasta să o facă în timpul sfintei patruzecimi (postul Sfintelor Paști). Iar pentru cei bolnavi aceasta trebuie să fie înția lor grijă, să curețe cît mai neîntîrziat cugetul lor cu mărturisirea și să se împărtășească cu sfintele, primind mai înainte cu toată cucernicia sfințirea untului de lemn (Taina Sfintului Maslu)».

În Biserica Ortodoxă mărturisirea credincioșilor cel puțin o dată pe an, în timpul postului Paștilor, este o practică veche și îndătinată. Există credincioși care se mărturisesc și în celelalte trei posturi din cuprinsul anului bisericesc și unii chiar și mai des. Deci duhovnicul ajunge să stea de vorbă amănunțit și temeinic cu fiecare credincios din parohia sa.

În scaunul mărturisirii convorbirea dintre duhovnic și penitent este cu totul deosebită de toate celelalte convorbiri ale lor. Această deosebire decurge în primul rînd din natura deosebită a locului de întîlnire, din atmosfera excepțională în care se desfășoară ea și din temele, din subiectele neobișnuite discutate cu acest prilej. Locul de întîlnire este de data aceasta biserica, deci un loc sfînt, un loc care obligă prin natura lui la atitudini măsurate, cuvioșicioase și la discuții serioase și sincere. Du-

22. Sf. Chiril al Alexandriei, P. G. LXXIV, 720.

23. Leibnitz, *Systema theologia*, Mainz, 1825, p. 264.

hovnicul este îmbrăcat de data aceasta în odăjdii, are în față luminări aprinse și în mână sfânta cruce. În scaunul mărturisirii este totdeauna prezent în mod nevăzut și Mântuitorul Iisus Hristos, în fața Căruia se fac toate mărturisirile de păcate. Toate aceste realități creează de la început o atmosferă de religiozitate prielnică din toate punctele de vedere celor mai sincere și mai profunde mărturisiri.

Problemele care în chip inevitabil se pun acum în discuție sînt acelea care privesc direct viața religioasă morală a penitentului, raportul lui cu Dumnezeu și cu semenii săi.

Tăria și puritatea credinței, raporturile penitentului cu Dumnezeu și cu Biserica îndeplinirea îndatoririlor față de Dumnezeu, față de Biserică, față de familie, față de toți semenii noștri și față de noi înșine, sînt primele subiecte care sînt discutate în scaunul mărturisirii. În chip inevitabil urmează apoi destăinuiri intime, descărcări de poveri care apasă greu asupra conștiinței penitentului, descrierea amănunțită a împrejurărilor în care s-au efectuat anumite fărădelegi. Adeseori aceste mărturisiri sînt stropite cu lacrimi de durere și cu puternice zbuciumări lăuntrice.

Starea sufletească a penitentului este acum mai proprie, mai prielnică decît oricînd pentru intervențiile duhovnicului, pentru îndrumările pastorale. Receptivitatea sufletului este acum desăvîrșită, dorința sinceră de îndreptare este puternică și terenul întreg este pregătit pentru primirea bunelor învățături. De aceea întreagă învățătura creștină, toate povătuirile morale toate îndemnurile părintești pe care duhovnicul le dă în scaunul mărturisirii sînt pentru penitenți lucruri prețioase, sînt mîrgăritare spirituale care trebuie prețuite cu sfințenie, trebuie păstrate, îngrijite și realizate pînă în cele mai mici amănunte.

Epitimiile care se dau de duhovnic sînt medicamente spirituale fără de care boala sufletului nu se tămăduiește, sînt mijloace indispensabile iertării păcatelor și mîntuirii sufletelor.

Datorită acestor stări sufletești unice în viața omului, datorită mediului deosebit de prielnic destăinurilor celor mai intime, datorită încrederii nelimitate a penitentului în rolul sfînt și dumnezeiesc pe care îl are acum duhovnicul, influența acestuia asupra credinciosului este nelimitată. Mai mult, prin duhovnic lucrează acum direct însuși Iisus Hristos asupra sufletului celui ce se mărturisește. De aceea pastorația individuală care se face în Taina Spovedaniei este și rămîne unică, este cea mai hotărîtoare din întreagă viața credinciosului.

Cultul divin ortodox prezintă încă și alte nenumărate ocazii favorabile pentru îndeplinirea pastorației individuale. Acest cult, prin rînduielele, prin molitvele și prin tot felul de slujbe și rugăciuni, care satisfac toate necesitățile sufletești ale enoriașilor, pun în legătură directă pe preot cu fiecare credincios din parohia sa. Așa bunăoară, rînduiala Sfințirii celei mari a apei și Sfințirii celei mici a apei și stropirea credincioșilor și a caselor lor cu apă sfințită, pune în contact direct pe preot cu fiecare membru al familiei, la care a fost chemat să facă Sfințirea apei.

Rugăciunile speciale și variate care se fac apoi la patul bolnavului sau la tot felul de dezlegări de păcate, la punerea temeliei unei case noi, la binecuvîntarea care se face pentru rodirea ogoarelor, la sfințirea unor obiecte religioase, la diferite trebuințe speciale, sînt tot atîtea prilejuri speciale care pun pe preot în legătură directă cu credincioșii parohiei sale. Cînd credincioșii cer aceste slujbe religioase, starea lor sufletească este de așa natură încît pastorația individuală se poate face cu multă ușurință și cu rezultate pozitive sigure.

În acest cult Dumnezeu coboară neconținut spre om și omul se înalță neîncetat spre Dumnezeu. De aceea acest cult este și rămîne cel mai desăvîrșit factor de pastorație creștină ortodoxă colectivă și individuală.

În afară de nenumăratele ocazii ale pastorației individuale, pe care le prilejuiește și le promovează cultul divin creștin ortodox, în Biserica Ortodoxă se face pastorația individuală și prin convorbirile pe care preotul le are cu credincioșii săi, cînd aceștia cer sfat, ori lămuriri și sprijin pentru toate trebuințele vieții lor. La fel se îndeplinește această pastorație individuală și cu prilejul vizitelor pastorale familiale, cu prilejul săvîrșirii actelor de caritate creștină, pentru că pastorația creștină individuală este o lucrare neconținută.

Datorită bogăției și frumuseții cultului creștin ortodox, datorită pastorației colective și individuale, pe care acest cult a prilejuit-o fără întrerupere secole de-a rîndul, și datorită atașamentului cald și total al credincioșilor față de Biserică și al preoților față de credincioși, Ortodoxia a înfruntat urgia veacurilor, a păstrat cu sfințenie și nealterat întreg tezaurul credinței creștine primare și constituie Biserica vie și dinamică în permanentă dezvoltare, și în continuu și direct contact cu lumea către care a fost trimisă de Întemeietorul ei ca să slujească.

Pr. Prof. SPIRIDON CÂNDEA

DIN TRECUTUL
BISERICII NOASTRE

BISERICA DE LA DEAGUL DE SUS — ARGES

Asemănătoare ca factură arhitectonică ctitoriilor din veacul al XVII-lea, este așezată pe valea Săracului, în vecinătatea fascicolului de izvoare pline¹ ce se varsă departe în apa Teleormanului. A fost zidită la 1765, sub domnia voievodului Ștefan Racoviță (ianuarie 1764—august 1765), lângă vatra altui locaș de lemn, de către clericii și megieșii satului, folosindu-se cărămida de fabricație locală, piatra de var arsă adusă din văile munților, nisipul aspru, șindrila și cheresteaua din pădurile vecine. Are formă treflată, măsurînd un perimetru de 45 m cu un ax longitudinal de 12 m, lățime de 8 m, centuri de lemn în ziduri, abside pentagonale cu pereți interiori, circulari, tencuiți, în grosime de trei cărămizi și un alic, drișcuială simplă exterioară de dată tîrzie, pridvor inițial deschis cu arcuri, calote, stâlpi și coarde de lemn, bolți țesute din cărămizi subțiri de apă, sprijinite pe picioarele masive din colțuri, pronaos cu intrare semicirculară de dată nouă, timplă de zid. orificii de aerisire, lunetă în peretele de miazăzi al naosului, simlărară celei de la Ludești de pe apa Potopului, clopotniță cu turlă nimită de cutremure, sprijinită odinioară pe frontonul triumfiular cu pat de

1. Specificul hidronimic local se întîlnește și în toponimia administrativă a fostului județ Vlașca, al cărui hotar de nord-vest se întindea odinioară pînă-n vatra satului Recea. Astfel în satul Izvorul de Sus de pe șoseaua Alexandria-Pitești, a funcționat reședința plășii de sus, *Izvorul de Negrași* și *Frășinet* pînă spre sfîrșitul perioadei regulamentare (1831—1857), iar într-o însemnare de pe verso copertinei unui *Triod-Penticostar slavon* (1648) din Mînăstirea Glavacioc se spune: «Sud Vașca, plasa Izvorului plin: Tudor dia(con)ot Tirgoviște; pă sîinte patru răboje seca vall(eatul) unui an 7286 (1738)». Alte amănunte și însemnări, vezi — la Pr. I. Diaconescu, *Triodul Penticostar al căpitanului Cristea de la Tirgoviște*, în «Glasul Bisericii», XVIII (1959), nr. 3—4, p. 245—249.

arcuri țesute în mortar de var gras și cărămizi de epocă, scară în spirală cu 18 trepte ascunsă în peretele de nord; paviment din dale de gresie aduse de la Valea-Largă (Micloșani); scaun în două ape plane, streășină bogată cu poală deschisă și învelitoare inițială cu șindrila.

Din vechea zugrăveală în frescă se mai vede pe peretele frontal deasupra boltilor de șipci ale pridvorului nou adăugat, tema «Marele Arhiepiscop IS. HS., flancat de Sfântul Ioan Botezătorul și Maria Fecioara», înveșmîntați în tonuri cărămizii pe fundal auriu. Între alte scene de zugrăvie în tehnica tempera și de factură realistă, așternute în prima jumătate a veacului

Pisania bisericii din comuna Deagul de Sus, regiunea Argeș

al XIX-lea, pe ductul celei vechi, semnalăm chipuri de liturghisitori: Sfântul Iacob, fratele Domnului Iisus Hristos, Sfinții Vasile, Grigore și Ioan, Visarion, Ștefan arhidiaconul și întiiul mucenic (altar): Mîntuitorul Iisus Hristos purtînd în mîini elementele Jertfei nesîngeruoase — piinea și rodul viei (proscomidiar).

Inscripții. — Pe o dală simplă, calcaroasă, de Albești (1,20 m × 0,80 m × 0,10 m), încastrată deasupra cadrului de stejar al ușii de la intrare, s-a săpat cu unciale chirilice reliefate, următorul text: «Cu vrerea Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu îndemnăria D(u)h(u)lui sfânt, rădicatu-s-au această sfă(n)tă și dumnezeiască biserică care să cinstește hramu «Adormirii Născătoarei de Dumnezeu». S-au înfrumusețat după cum se vede cu toate cele tribui(n)cioase de robii lui Dumn(e)zeu Șărbul, Niacșia, Ioan irodiacon, Maria ierîța, Ioan ierodiac(onu), Dumîtrana ierîț(a), Neagoe, Rada pe(n)tru ca să le fie pomenire în veci nesăvîrșită. Și s-au ridicat în

zilele pria luminatu(ui), pria înălțatului domnului nostru Io Ștefan Racoviță v(eo)v(od), fiind mitropolit pria sfinția sa chiriu chir Grigorie a toată U(n)gro Vlahia când umbla m(e)s(i)ța Mai 20, vleit cel mare 7273, iar de la HS 1765» (vezi fotografia pisaniei, la p. 1211).

A doua inscripție aflătoare în interior pe peretele de apus la intrarea în pronaos, așternută în culoare de vopsea gălbuie pe un pergament purtat de către doi heruvimi, are următorul cuprins: «Aciasta svântă și d(um)nezeiască biseri(că) u(n)de să prăznuește hramu Adormirea Născătoarei de Dumnezeu și pururia Fecioarii Marii s-au zugrăvit cu toată cheltuiala precu(m) se vede de rob(i) lui Dumnezeu: Șărbu, Neacșa, Neagoe, Rada, Ioan erodiacon, Mariia diaconeasa, în zilele pria înălțatului nostru domn Nicolae Cost(ă)ndîn Caragea v. v. luna iunie 8. Marin log(ofăt), Safta log(ofeteasa) 1782. Iordache zugravu, Manole erodiacon zugravii». La picioarele Mîntuitorului, de la proscomidiar, scrie «Pomenește preot(e) și zugravii Manole erodiac(onu) diacon Iordache, Oprea văleat 1785».

Pe icoana împărătească a Maicii Domnului (de 0,60 m × 0,40 m × 0,05 m) în colțul drept de jos: «1845 Radu Zugravu»². Altă icoană împărătească veche (de 0,80 m × 0,70 m × 0,04 m) poartă însemnarea în culoare pe marginea de jos: «1847 aprilie 10, Grigorie zograv».

Icoana praznicar de factură slavonă așezată la iconostasul cel mic înfățișează temele sărbătorilor împărătești întîlnite după cum s-a amintit cu alt prilej în izvoadele de la Glavacioc (leat 1391), Oborani. Olănești și Pătroaia din Vale.

Însemnările pe cărți. — *Apostol*, ed. Rîmnic, 1774, legat în piele: «Să știe că acest sfânt apostol este cumpărat de domnia lui, jupan Constandin și de Dumitru popii lui Dumitru, fiindcă și lui darul preoției tot eu l-am făcut de să slujește. Și această sfântă carte am cumpărat ca să fi(e) moșteniu(re) lui și copiilor lui. Eu Constandin vameș. Și am scris eu Vasilache cu zisa sfinței sale; eu Dumitru martor».

Penticostarion, ed. București, 7291 (1782–83), fila ultimă a legăturii: «Să se știe că acest Penticostari este al satului Deagul de Sus de la ceilalți preoți și văzîndu-se că este foarte fărîmat, s-au deres de către preotu Costandin cu lei... parale 3, adică patru la luna lui Martie anu 1851 martie 15, preotu Constandin Mazilu».

Psaltire, ediție portativă fără poartă (de 0,10 m × 0,08 m) numărînd 283 file, legată în piele, fila ultimă de legătură: «Să știe de când am scris pe această sfântă saltire (sic) la anul 1834 martie 12; am scris eu Ilie lo-

2. Între anii 1785–1819, un Radu Zugravu ot Hulubești împodobise cu sfinți și zugrăveala biserica de lemn de la Mislea de pe apa Cobiei. Întocmind și pomelnicul ctitorilor pe trei table de lemn; iar la anul 1834, un alt Radu Zugravu de la Roata ce zugrăvișe mai înainte vreme bisericile satelor Glogoveanu și Aleșii ot Sirbeni de pe malul stîng al Jirnovului, vecine cu domeniul Vatra Mînăstirii Glavacioc, se pare a fi înnoit pisania și podoaba zugrăvelii de pe pereții din birne ai bisericii de la Glimbocata clădită la 1781 pe urmele Schitului Dobroiești, ctitorit de către egumenii Nicodim și Dositei Cîmpulungeanul. Vezi: Pr. I. Diaconescu, *Materiale documentare istorice la monumentele feudale bisericesti din raionul Găești, reg. Argeș*, în rev. «Glasul Bisericii», XXIV (1965), nr. 5–6, p. 466–469, 478; Idem, *Date statistice bisericesti în fostul județ Vlașca la anii 1833–1838*, în «Glasul Bisericii», XXV (1966), nr. 7–8, p. 381, nota 58.

gofătu și eram de ani 23. Și era domn, dumnealui Chiseleu și mitropolit sînția sa părintele Grigore mitropolit în Mitropolie din arhiepiscopia Valafiei prințipat».

Ceaslov, fără poartă, prolog și epilog, ediție portativă legat în piele (de 0,10 m × 0,08 m): «Acest ciaslov este cumpărat fiint(sic) s(făn)t(a) înălțare în taleri 20, 7 sfanți; l-am cumpărat lui Ștefan logofătu ot Recea leat 1838», f. 164—168»³.

Molitvelnic, netrebnic, fără titlu, legat în scoarțe de lemn «este al părintelui Ștefan și afierosit de sfinția sa... din sud Teleorman la sfânta mănăstire Recea ca să fie spre pomenirea sfinței sale și a tuturor răposaiților căți să trag din neamul sfinției sale... 1832, martie 20», f. 3—23.

«Acest molitvelnic după cum s-au zis este al părintelui ot mahalaoa pop(i) Ivașcu ot București și s-au dăruit părintelui Ștefan duhovnicul... l-au (dat) mie preotului Gheorghe pă lei 408 în drept dă 20 sārindare după moartea sfinției sale, să aibă a-l stăpini cu bine. 1835 priot Gheorghe?» f. 24—42.

«Aici am însemnat că la leat 1838 s-au cutremurat pămîntul foarte tare cît au căzut mănăstirea mult și case; preotul Gheorghie ot Deagu», f. 115—116.

«1832, martie 15. Acest Molitvelnic s-au afierosit de către răposatul vărul meu părintele Ștefan Șterbul (sic) ot mahalaoa pop(ii) Ivașcu ot Buc(u)rești ca să fie la sfânta biserică ot Deagu Tel(eo)r(ma)n spre a să pomeni dinpreună și cu un ceaslov (al)... răposatului», f. 43.

Pr. ILIE GH. DIACONESCU

3. Ca și în alte părți, tradiția locală amintește că era vechi obiceiul daniilor de cărți pe la biserici, în scopul promovării scrisului și cetitului de către logofeți și ucenici, ca și circulația tipăriturilor purtafve — Psaltirea și Ceaslovul — prin casele credincioșilor.

ODOARE SFINTE ȘI CĂRȚI VECHI DIN BISERICA PAROHIALĂ BUNEȘTI-ARGEȘ

Satul Bunești, din raionul Curtea de Argeș, regiunea Argeș, își trage numele de la Armașul Bunea. Preoții și bătrînii satului, din neam în neam au spus că Armașul Bunea a fost împuternicit ca stăpîn peste această moșie de Mihai Viteazul, drept răsplată pentru faptele sale de vitejie.

Armașul Bunea a găsit pe aceste meleaguri trei moși: Talapiu de pisc. Dragotă Pirjolea și Toxabie. Hotarnicul Nicolae Rătescu, din porunca lui Grigore Ghica Voievod, a făcut Ocolnița satului Bunești, în anul 1824 și a găsit în sat 43 de moși mari. În harta rusă din anul 1835, publicată de Constantin C. Giurescu, se scrie: «Bunești = 104 curți, familii sau gospodării, în județul Argeș»¹. Din aceste familii se trage populația de astăzi a satului, care se ridică la 400 de familii.

Vom cerceta bisericile care au existat de la anul 1600, pînă la anul 1881, cînd s-a zidit atcuala biserică parohială, cu hramul Sfîntul Mare Mucenic Gheorghe și ce s-a păstrat din ele.

Între anii 1600—1750, au fost în satul Bunești două biserici și un schit de călugări.

Prima biserică a fost în cătunul «Robii» și a fost făcută din lemn. A doua biserică a fost în cătunul «Valea Moșului» și a fost făcută de zid. Mărturie sînt rămășițele zidurilor dărîmate și ale temeliei. Schitul făcut din lemn a fost așezat pe terenul din fața bisericii parohiale de astăzi.

Între anii 1750—1833, a fost în satul Bunești o biserică de zid cu hramul Sfîntul Ierarh Nicolae, în formă de corabie, cu o singură turlă și învelită cu șindrilă, zidită pe locul actualei biserici parohiale.

În *Catagrafia Eparhiei Argeșului, din anul 1824*, scrie: «Bunești. Sfîntul Nicolae. Biserica de zid. Pe moșie megieșască, făcută de răposatul Comisul Neagul...»². De la această biserică s-au păstrat:

1. O cruce de mînă, cu picior, pentru sînta masă, înaltă de 20 cm. Este îmbrăcată în metal argintat și are cîte o piatră colorată în capul celor trei brațe; pe o parte are sculptată Răstignirea Domnului, iar pe cealaltă parte Botezul Domnului. Pe ea de-abia se poate citi anul 1806. Cineva, mai tîrziu, a zgîriat cu un obiect tăios anul 1845. Probabil la repararea ei.

¹ C. C. Giurescu, *Principatele Române, la începutul secolului XIX. Constatări istorice, economice și statistice, pe temeiul hărții ruse din 1835*. Editura științifică, București, 1957, p. 209.

² I. Ionașcu, *Catagrafia Eparhiei Argeșului din anul 1824*, Tipografia Cărilor Bisericești, București, 1924, p. 7.

2. O cutie rotundă de lemn (artoforiul) pentru păstrat Sfînta Împărătașanie, donată de Popa Șerban sin Ispan, hirotonit în anul 1831, martie 28. Este în bună stare și se află în folosință și în prezent.

3. O icoană de lemn, veche pentru iconostasul propriu-zis, în mărime de 0,50 m × 0,34 m, reprezentînd pe Sfîntul Ierarh Nicolae și pe Sfînta Filoteea. Nu are însemnat nici numele zugravului și nici al donatorului.

4. Ușile Împărătești făcute din lemn, în mărime de 1,22 m înălțime și 0,72 m lățime. Sfînt frumos sculptate, îmbinînd motivele florale și cele geometrice. Ceea ce dovedește că au fost făcute de un iscusit meșter necunoscut, ca și zugravul. Credem că au o vechime de aproape 200 de ani. Zugrăveala pare că a mai fost făcută o dată.

Privind cu atenție aceste Uși Împărătești, vedem că sînt împărțite în cîte trei registre: în primul registru — sus —, sculptura prezintă ghirlande cu frunze de acant, care se îndreaptă trei spre dreapta și trei spre stînga, pe fiecare dintre uși. Tulpina acestor ghirlande pleacă dintre cele două icoane, de la mijloc de pe fiecare ușă.

În al doilea registru, la mijloc, sînt zugrăvite patru icoane: două pe ușa din dreapta și două pe ușa din stînga, despărțite între ele prin coloane. Pe ușa din dreapta, în prima icoană este zugrăvită Maica Domnului, cu un crin în față. Jos pe chipul unui pergament scrie: «Bucură-te, Împărăteasă!». Deasupra Maicii Domnului sînt revărsate razele Duhului Sfînt. În spatele Maicii Domnului se află zugrăvit un sfînt. Numele este șters.

Pe ușa din stînga, în prima icoană este zugrăvit Arhanghelul Gavriil, cu o mîină ridicată în sus, aducînd Maicii Domnului «Vestea cea bună». În spatele Arhanghelului Gavriil, se află iarăși zugrăvit un sfînt, fără a se putea citi numele său, pentru că literile chirilice s-au șters.

Jos, sub aceste patru icoane, în al treilea registru, pe ambele uși, se află sculptată în lemn cîte o frumoasă floare, în diametru de 30 cm. Fiecare floare are în mijloc cîte un medalion rotund, format din cîte trei rînduri de petale, ca niște solzișori strînși în jurul unui bob rotund. Pe marginea petalelor urmează, la fiecare floare, cîte opt frunze de acant: trei în sus, trei în jos, una la dreapta și alta la stînga.

Aceste Uși Împărătești se închid printr-un stîlp înalt de 1,22 m, sculptat, de la mijloc în sus, în formă de brîu împletit, lipsindu-i crucea din vîrf. Probabil că a căzut din cauza vechimii.

În prezent, aceste uși păstrate în Biserica parohială, Bunești, ca niște comori ale trecutului, prezintă valoare artistică și istorică. Credem că aceste Uși Împărătești au fost făcute cu cheltuiala comisului Neagul, ctitorul bisericii cu hramul Sfîntul Ierarh Nicolae, care a fost folosită între anii 1750—1833.

În anul 1833, credincioșii, din Bunești, au zidit o altă biserică, în locul celei vechi, cu hramul «Sfînta Cuvioasă Paraschiva». Această biserică de zid, este în formă de corabie, cu o singură turlă, învelită cu șîță. Clopotnița a fost făcută separat în față, iar credincioșii treceau pe sub ea, cînd veneau la biserică. Morții se îngropau pe «Coasta lui Stroe»,

din apusul ei. Despre această biserică, în *Catagrafia preoților din județul Argeș, din anul 1833*, se găsește scris: «Bunești. Prepadoamna (Cuvioasa) Paracheva. Patru preoți, etc., etc.»³.

Același lucru găsim și în *Catagrafia Protopopiei Argeș, din anul 1845*. «Satul Bunești, moșie moștenească; 140 familii; 1 Biserică: Hramul Cuvioasa Parascheva... etc.»⁴.

De la această biserică s-au păstrat:

1. Icoana hramului, de lemn, mărimea 0,75 m × 0,53 m. Are scris cu litere chirilice: «Sf. Cuvioasa Parascheva». Înfățișează pe Cuvioasa Paraschiva avînd în mîna dreaptă o cruce. Deasupra capului are doi îngeri, ținînd o coroană. Nu se află scris numele zugravului și nici anul.

2. O icoană împărătească a Domnului nostru Iisus Hristos, format 0,79 m × 0,52 m. Este făcută din lemn. Chipul Mintuitorului zugrăvit are o înfățișare măreată, dar blîndă. Cu mîna dreaptă binecuvîntează, iar în stînga ține globul pămîntesc, cu o cruce deasupra. În jurul capului are aureola cu litere grecești: « ο — ω — ν » (Cel ce este).

În jurul aureolei, are un cerc făcut din stelute cu cîte șase colțuri, despărțite prin puncte. Jos, în colțul din stînga al icoanei scrie destul de frumos cu litere chirilice: «Alecsie zugravu din anul 1851». Pe dosul icoanei, tot cu litere chirilice scrie: «George Staș Cucu din Bunești, 1851, aprilie 8». A împlinit această icoană 116 ani.

3. O icoană împărătească făcută tot din lemn, mărimea 0,80 m × 0,55 m. Sfîntul Ierarh Nicolae zugrăvit pe ea, binecuvîntează cu dreapta, iar în stînga ține o carte. În jurul aureolei are tot un cerc făcut din stelute cu cîte șase colțuri, despărțite prin puncte. Numele sfîntului este scris cu litere chirilice. Numele zugravului lipsește. Pe dosul icoanei stă scris tot cu litere chirilice și neterminat: «George Stan...». După felul cum este zugrăvită, credem că este făcută tot de «Alecsie zugravu», din anul 1851. Are același donator.

4. O cruce de mînă, cu picior, pentru sfînta masă, înaltă de 25 cm. Este îmbrăcată cu metal argintat și are raze între brațe. Pe o parte are sculptat Botezul Domnului și alți sfinți la capete. Pe cealaltă parte, are sculptată Răstignirea Domnului, Bunavestire și alți sfinți la capete. Tot la capete are și cîte o bilă rotundă. Piciorul este făcut tot din metal argintat. Pe rotundul piciorului scrie: «Fe(ă)cută(ă) de Barbu cu to(a)te(ă) familie(a) a lui 868(1868)».

Frumusețea sculpturii dovedește că cel ce a lucrat-o a fost un iscusit sculptor. Această cruce a fost donată tot bisericii cu hramul «Cuvioasa Parascheva», acum 100 de ani.

5. *Sfînta Evanghelie din anul 1864*, scrisă cu litere chirilice, negru și roșu, mărimea 0,34 m × 0,22 m. «Această Dumnezeiească Evanghelie este tipărită întocmai după originalul Sf. Mitropolii, în zilele Măriei Sale Domnitorului Principatelor Române Unite, Alecsandru Ioan I și Sfîntiei Sale

3. Pr. Marin N. Braniște-Pitești și Pr. Ilie Diaconescu-Glavacioc, *Catagrafia preoților din județul Argeș, din 1833*, în «Mitropolia Olteniei», XII (1961), p. 417.

4. Pr. I. Ionescu, *Catagrafia Protopopiei Argeș, din anul 1845*, în «Mitropolia Olteniei», VIII (1956), nr. 6-7, p. 420.

D. D. Nifon, cu cheltuiala lui D. George Grigoriu Romanov, unde se află de vânzare, 1864. Tipografia St. Rassidescu, București, I—II+1—296 p.

Este legată cu scoarțe de lemn îmbrăcate în catifea roșie, cu plăci argintate la colțuri, mijloc, cotor și margine. În față are Învierea Domnului și cei patru Evangheliști, la colțuri. În jurul Învierii Domnului are patru îngerăși și zece stelute de metal. În dos are Răstignirea Domnului, înconjurată de patru îngerăși și zece stelute de metal. Jos, pe o plăcuță scrie: «Gheorghe, Parascheva cu fiii 1876». Tot pe dos, pentru a înlesni punerea ei pe sfântul antimis, are în patru colțuri patru jumătăți de sferă, din metal.

Despre această Sfântă Evanghelie, preoții dinaintea noastră și bătrînii satului au spus că Gheorghe Iordăchescu, din Bunești și Duță Neacșu din Vărzari, buni creștini, au cumpărat din București, în anul 1876, cite o Sfântă Evanghelie și le-au legat cu metal argintat la Ștefan Argintaru, din Pitești, cu prețul de 30 galbeni. Gh. Iordăchescu a donat-o bisericii cu hramul «Cuvioasa Parascheva», din Bunești». Duță Neacșu a dăruit-o bisericii din Vărzari. Această sfântă Evanghelie, care a împlinit 103 ani de la tipărire și 91 de ani de la donație, se menține în stare bună.

6. *Ceasoslov*: «Tipărit cu cheltuiala și sîrguința Prea Sfinției Sale Părintelui Arhiepiscop și Mitropolit al Ungro-Vlahiei D. D. Nifon, în cea din nou întocmită Tipografie a Sa. Prețul este de zece sfanți legat. București, 1854».

Este scris cu literă chirilică, în culoare neagră și roșie. Are mărimea de 0,21 m × 0,18 m. Nu-i lipsește nici o filă; are următoarele pagini: I—X care cuprind: 1. Înainte-Cuvîntare, semnată de Nifon Mitropolitul Ungro-Vlahiei și 2. Simbolul Sfîntului Atanasie patriarhul Alexandriei; 1—560 în care se cuprinde propriu-zis Ceasoslovul. Este legat cu scoarțe de lemn și îmbrăcat cu piele peste tot. Pentru închis are două clape. A împlinit 113 ani și se menține în stare bună.

Icoanele Împărătești a Domnului nostru Iisus Hristos (И. Х.) și a Maicii Domnului (Мп. Ос) cu Pruncul în brațe, din catapeteasma bisericii parohiale, zugrăvită de G. Stoenescu, în anul 1881, mărimea 1,13 m × 0,68 m.

Valoarea picturii lui G. Stoenescu a fost recunoscută de pictorul Gh. Belizarie, în 1921, cînd s-a restaurat biserica parohială; de pictorul C-tin Nițulescu, în 1943, cînd s-a spălat și reparat zugrăveala și de pictorul D. Dimitriu-Nicolaide, în 1930, cînd s-a zugrăvit biserica din Cimitir, care au declarat că zugrăveala de pa catapeteasmă, făcută de G. Stoenescu, în anul 1881, și mai ales Icoanele Împărătești constituie o neprețuită podoabă de artă creștină.

Pr. NIC. I. IANCU

ASPECTE ALE ACTIVITĂȚII DE TIPĂRIRE ȘI RĂSPINDIRE A CĂRȚILOR BISERICEȘTI ROMĂNEȘTI ÎN TRANSILVANIA, MUNTENIA ȘI MOLDOVA ÎN SECOLUL AL XVIII-LEA *

Activitatea de tipărire a vechilor cărți în țările române a fost studiată atît în ansamblu, cît și sub diferite aspecte. Astfel s-au scris lucrări referitoare la istoricul tipografiilor românești¹, cît și de identificare și prezentare a tipăriturilor vechi, printre care amintim doar monumentală *Bibliografie Românească Veche 1508—1830*².

Un alt aspect analizat de cercetători este cel meșteșugăresc și artizanal, care se referă la tehnica de a tipări și la gravurile cu care sînt împodobite vechile imprimări românești³.

Aceleași tipărituri au fost studiate din punct de vedere filologic⁴, și de asemenea s-au făcut cercetări locale și s-au publicat lucrări monografice și articole referitoare la circulația vechii cărți românești⁵.

* Lucrare de seminar susținută în cadrul cursurilor de doctorat în teologie, alcatuită sub îndrumarea P. C. Pr. Prof. Dr. Alexandru I. Ciurea, care a și dat avizul pentru publicare.

1. Vasile Popp, *Disertație despre tipografiile românești în Transilvania și învecinatele țări de la începutul lor pînă în vremurile noastre*, Sibiu, 1838; D. C. Ionescu, *Un mic istoric asupra tipografiilor din România*, Craiova, vol. I, 1927, vol. II, 1928; G. Ionescu, *Spicuri din trecutul tipografiei, cu privire mai ales la tipografiile românești din diferitele epoci*, București, 1907; G. Ionescu, *Călușa tipografului cu un rezumat din istoricul tipografiei de la invențiune și pînă în zilele noastre*, București, 1906; N. Iorga, *Tipografia la români*, în «Almanahul graficii române», Craiova, 1931, p. 32—55; etc. De asemenea au apărut și studii referitoare la o singură tipografie ca: Gr. Ionescu, *Tipografia Episcopiei de la Rîmnicul Vilcea*, în «Revista pentru Istorie, Arheologie și Filologie», vol. X, București 1909, p. 329—353; Aurelian Sacerdoleanu, *Tipografia Episcopiei Rîmnicului (1705—1825)*, în «Mitropolia Olteniei», XII (1960), p. 291—349; † Tit Sîmedrea, *Tiparul bucureștean de carte bisericească în anii 1740—1750*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXIII (1965), nr. 9—10, p. 845—942; etc.

2. I. Bianu și N. Hodoș, *Bibliografia românească veche 1508—1830*, tom. I, București, 1903, tom. II, 1910. La tomul III se adaugă și Dan Simonescu, București, 1912—1936. Tom. IV de I. Bianu și Dan Simonescu, București, 1944, Vom cita B.R.V.

3. Virgil Molin, *Ilustrația în vechea carte bisericească*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVIII (1960), nr. 7—8, p. 688—719; N. Iorga, *Tipografia...*, etc.

4. Dr. Ioan Bălan, *Limba cărților bisericești*, Blaj, 1914; Dimitrie Bejan, *Edițiile românești ale Molitvenicului*, București, 1937; V. Chiru, *Cărțile de învățătură pentru preoți din sec. XVII și XVIII*, în «Studii Teologice», XIII (1961), nr. 9—10, p. 586—599; Ghenadie Enăceanu, *Evangheliile, studii istorico-literare*, București, 1895; † Tit Sîmedrea, *Evanghelia, carte liturgică în limba română*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVI (1958), nr. 12, p. 1112—1119; Traian Vintilescu, *Studiu istoric și exegetic asupra Octoihului, cu o privire asupra cîntărilor în Biserica veche*. Teză de licență, București, 1907; Pr. Prof. Spiridon Căndea, *Limba veche liturgică și inovațiile introduse în ea de fosta Biserică unită*, Sibiu, 1954; Barbu Teodorescu, *Psaltirea. Însemnări bibliografice*, în «Glasul Bisericii», XX (1961), nr. 5—6, p. 496—527; G. F. Tepelea, *Mineiele de la Rîmnîc. Contribuția lui la dezvoltarea limbii române literare și la biruința ei definitivă ca limbă de cult*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXIV (1966), nr. 3—4, p. 369—387, etc.

5. Barbu Teodorescu, *Circulația vechii cărți bisericești de București 1508—1830*, în «Glasul

Toate aceste studii și articole sînt contribuții valoroase la cunoașterea culturii vechi românești. Cu toate acestea a mai rămas mult de făcut.

În cele ce urmează vom căuta să scoatem în evidență câteva aspecte mai de seamă ale activității de tipărire și răspîndire a vechilor cărți românești în cele trei principate române: Transilvania, Moldova și Țara Românească, referindu-ne, în mod special, la activitatea de concurență dintre vechile tipografii românești.

I. *Preferința cărților tipărite la Rîmnîc în Banat și Transilvania.* — Tipografia de la Rîmnîc formează unul din principalele capitole ale istoriei tipografiilor românești. Înfiiințată și patronată de către episcopi cărturari ai Rîmnîcului ca Antim Ivireanul, Damaschin, Inochentie, Climent, Grigorie Socoteanu, Chesarie și Filaret, tipografia de la Rîmnîc a jucat un rol remarcabil în istoria culturii românești. Tipografia rîmniceană a dus cu hotărîre și succes lupta de introducere a limbii române ca limbă de cult în Biserică, în locul celei slavone, în decursul secolului al XVIII-lea.

Aceeași tipografie a luptat și împotriva curentului grecesc de a introduce în Biserica Română în limba greacă, prin tipărirea cărților de cult în limba română. Tot la Rîmnîc are loc biruința definitivă a introducerii limbii române în Biserică prin traducerea și tipărirea completă, pentru prima dată a *Mineielor 1776—1780*, sub episcopii Chesarie și Filaret. Mineiul rămăsese ultima carte de cult netradusă complet în limba română. De asemenea aici s-au tipărit cărțile cu cea mai curată limbă românească în comparație cu cele tipărite de celelalte tipografii din țările române.

Datorită acestor motive și superiorității tehnice și artisanale, cărțile de la Rîmnîc au avut o largă răspîndire pe tot teritoriul locuit de români.

Desigur că în Țara Românească tipărișurile de la Rîmnîc și București au fost la ele acasă, fiind răspîndite în majoritatea bisericilor. Dar, deoarece cercetările de aici sînt insuficiente pentru a face o statistică, ne vom referi la răspîndirea cărților în Moldova, Banat și Transilvania în secolul al XVIII-lea.

În Moldova, răspîndirea cărților provenite din diferite tipografii se prezenta astfel după o statistică făcută după comunicarea organelor din Tecuci în anul 1898⁶: București 121, Rîmnîc 90, Iași 45, Buzău 9 și Blaj 5.

O altă statistică, după o lucrare a lui Nicolae Iorga din 1908⁷, prezintă situația astfel: Rîmnîc 43, București 22, Iași 20, Blaj 3, Rădăuți 1 și Buzău 18. După cum vedem, după această listă Rîmnîcul se află pe primul loc. După o statistică din R. S. S. Moldovenească, situația se prezintă astfel: București 235, Iași 221, Rîmnîc 145, Blaj 16, Buzău 6, Sibiu 4 și Căldărușani 2⁸.

Bisericii», XX (1961), nr. 9—10, p. 879—921; Virgil Molin, *Aria de răspîndire a cărților de la Rîmnîc în Banat în secolul al XVIII-lea*, în «Mitropolia Olteniei», XVI (1964), nr. 11—12, p. 859—869. Augustin Z. N. Pop, *Bibliografia românească veche, operă de colaborare națională*, în «Studii și cercetări de bibliologie», III, 1960, p. 215—252; D. I. Balaur, *Biserici în Moldova de răsărit. I. Cărți românești de slujbă bisericească care au trecut Prutul (veac. XVIII—XIX). Județul Lăpușna*, București, 1934; etc.

6. Augustin Z. N. Pop, *op. cit.*, p. 232—236. Menționăm că statisticile ce le vom face sînt relative, deoarece autorii lucrărilor respective n-au identificat anul și locul de apariție la toate cărțile găsite pe la diferite biserici, iar alți autori dau numai cărțile pe care au găsit însemnări. Însă și din cele identificate și prezentate, statisticile sînt semnificative spre a ne forma o părere asupra răspîndirii cărților după tipografii. De asemenea evidențiem că s-au mai tipărit cărți românești la Buda, Viena, etc., însă acestea nu intră în tratarea subiectului nostru.

7. N. Iorga *Inscripții din bisericile române*, vol. II, București, 1908, p. 25—37, 115—120, 215—230 și 286—301. 8. *Ibidem*. 9. D. I. Balaur, *op. cit.*, p. 11—18.

Din clasificările prezentate pînă acum, se vede că Rîmnicul deține locul al doilea după București, chiar înaintea tipografiei din Iași în răspîndirea cărților în Moldova din secolul al XVIII-lea.

În Banat, ca și în Transilvania, vom vedea că locul prim în răspîndirea cărților pe tipografia îl va deține Rîmnicul. Astfel V. Molin¹⁰, identifică aproximativ 512 cărți de la Rîmnic din secolul al XVIII-lea în Banat. Dar să dăm cîteva statistici comparative. Andrei Ghidin¹¹ semnală în 1899 următoarele cărți în jurul Caransebeșului: Rîmnic 31, Blaj 19, București 11 și Tîrgoviște 2. După N. Iorga¹²: Rîmnic 24, Blaj 13 și București 5.

Diac. N. M. Popescu¹³, în urma unei călătorii făcute în Banat în 1909, întocmește o listă din care extragem: Rîmnic 79 București 20, Blaj 8, Tîrgoviște 1 și Sibiu 1.

După Pr. N. Cornean¹⁴ avem: Rîmnic 185, București 54, Blaj 39, Sibiu 8, Tîrgoviște 2 și Iași 1.

După cum se vede în Banat, Rîmnicul se situează pe primul loc în răspîndirea cărților, la o distanță apreciabilă față de toate celelalte tipografii românești.

În Transilvania, situația răspîndirii cărților se prezintă după Valer Literat¹⁵ care a cercetat șapte biserici, astfel: Rîmnic 12, București 4, Sibiu 3 și Blaj 1. A. Popa¹⁶ în șase biserici cercetate a găsit următoarele cărți: Blaj 4, Rîmnic 3, București 3 și Buzău 1. După Pr. Ioan Birlea¹⁷ dăm următoarea clasificare: Blaj 158, București 62, Rîmnic 60, Iași 54, Rădăuți 12, Buzău 8, Sibiu 8 și Tîrgoviște 6. După Dariu Pop¹⁸ avem: Blaj 57, Rîmnic 22, București 15, Iași 6, Buzău 4, Tîrgoviște 1 și Sibiu 1. Altă clasificare o aflăm în lucrarea lui Titu L. Roșu¹⁹: Blaj 15, Rîmnic 13, București 11 și Buzău 1. După N. Iorga²⁰ avem: Rîmnic 55, Blaj 17, București 9, Sibiu 3, Iași 2 și Tîrgoviște 1.

Din aceste statistici reiese clar că în Banat și Transilvania tipăriturile de la Rîmnic au fost preferate celorlalte cărți provenite din Țara Românească și Moldova. Doar cărțile de la Blaj depășesc uneori, în diferite regiuni, ca număr tipăriturile rîmnice. Fenomenul este normal, fiindcă răspîndirea cărților blăjene a fost încurajată și susținută oficial de autoritățile habsburgice, cele străine fiind împiedicate de a pătrunde în Transilvania, „ordonîndu-se confiscarea tururilor exemplarelor de acest fel ce s-ar mai afla în mîinile uniților”²¹.

Garanția adevăratei Ortodoxii și așezarea geografică au fost motive în plus, față de cele amintite mai sus, pentru ca tipăriturile de la Rîmnic să fie preferate în Banat și Transilvania.

II. Regimul răspîndirii cărților provenite din Țara Românească și Moldova în Transilvania. — Din cele relatate pînă acum, s-a observat că tipăriturile românești

10. V. Molin, *Aria de răspîndire...*, p. 864—869. 11. Aug. Z. N. Pop, *op. cit.*, p. 230.

12. N. Iorga, *Observații și probleme bănațene*, București, 1940, p. 66—96.

13. Diac. N. M. Popescu, *Prin Banatul Timișoarei — în vara anului 1909*, București, 1919, p. 69—77.

14. Nicolae Cornean, *Monografia Eparhiei Caransebeș*, Caransebeș, 1940, p. 112—142.

15. Valer Literat, *Biserici din Țara Oltului și «de pe Ardeal» zugrăvite de o familie de pictori*, în «Anuarul Comisiei Monumentelor Istorice», Secția pentru Transilvania, 1932—1938, vol. IV, p. 1—51.

16. A. Popa, *Biserici de lemn din Ardeal*, în «Anuarul Comisiei Monumentelor Istorice», Secția pentru Transilvania, 1932—1938, vol. IV, p. 55—154.

17. Ioan Birlea, *Insemnări din bisericile Maramureșului*, București, 1909, p. 1—214.

18. Dariu Pop, *Mărturii strămoșești. Note paleografice pe margini de cărți bisericești Sut mărene*, Satu-Mare, 1938, p. 11—160.

19. Titu L. Roșu, *Insemnări și inscripții bihorene*, vol. I, Beiuș, 1911, p. 33—92.

20. N. Iorga, *Scrisori și inscripții ardelen și maramureșene*, București, 1906, passim.

21. Pr. Prof. Spiridon Cîndea, *op. cit.*, p. 20.

din secolul al XVIII-lea au circulat dintr-o provincie în alta, dar mai cu osebire cele provenite din Țara Românească și Moldova în Transilvania. În cele ce urmează vom cerceta dacă această răspîndire în Transilvania s-a bucurat de libertate din partea oficialităților austriece sau nu.

În legătură cu această problemă a libertății de răspîndire a cărților din Țara Românească în Moldova, există unele dovezi documentare. Astfel posedăm scrisoarea din 25 septembrie 1777 a episcopului Leon Gheucă al Romanului către Inochentie I episcopul Hușului, prin care îl înștiințează că pe cuprinsul eparhiei sale a venit cu scrisoare de recomandare de la episcopul Chesarie al Rîmnîcului un legător de cărți Ioan, care a legat și vîndut cărți «cui a vrut să cumpere și fiindcă are carte de la fratele Chesarie și către sfinția ta ca să-i dai voie să vîndă cărți și la eparhia sfinției tale și vrînd acum să vie, n-am lipsit a înștiința și eu pe sfinția ta»²².

În Transilvania lucrurile s-au petrecut cu totul altfel. În timpul ocupației Olteniei de către austrieci (1716—1739), episcopul Rîmnîcului, Damaschin, în noiembrie 1725, solicită Curții de război austriece, încuviințarea de a desface în Ardeal, Banat și districtul Aradului cărțile românești ce tipărise. Tîge comunică însă Curții de război în decembrie 1725 că a oprit pe episcopul Rîmnîcului de a răspîndi în afară de Oltenia cărțile tipărite²³.

În ciuda acestei prohibiri, tipăriturile de la Rîmnîc s-au răspîndit totuși și în Transilvania. Se știe că episcopul Inochentie al Rîmnîcului (1727—1735) avea un depozit de cărți bisericești la negustorul Dimitrie Moldovan din Sibiu, spre a fi răspîndite în Ardeal. După moartea episcopului Inochentie, austriecii au confiscat aceste cărți și le-au vîndut cu șase mii de florini²⁴.

Pentru a stăvili această răspîndire a cărților românești și ortodoxe din Muntenia în Transilvania, Maria Tereza a dat un rescript la 23 noiembrie 1746²⁵ și altul la 18 iunie 1747²⁶. Tot pentru a contracara circulația cărților din Principate în Transilvania a luat ființă tipografia de la Blaj.

22. V. Molin, *O legătură de carte a Rîmnîcului ambulantă, activînd prin eparhiile din Molăvea (1777)*, în «Mitropolia Olteniei», XVII (1965), nr. 5—6, p. 421.

23. Nicolae Dobrescu, *Istoria Bisericii Române din Oltenia în timpul ocupației austriece (1716—1739)*, București, 1906, p. 163—164, nr. 46 și p. 167, nr. 50; Pr. Prof. Gheorghe Moisescu, Pr. Prof. Ștefan Lupșa și Pr. Prof. Alexandru Filipașcu, *Istoria Bisericii Române*, vol. II, București, 1957, p. 189; Ștefan Meteș, *Relațiile Bisericii Românești Ortodoxe din Ardeal cu Principatele Române la veacul al XVIII-lea*, Sibiu, 1928, p. 33—34; Dr. Liviu Patachi, *Cărți religioase din Țara Hațegului de pe o listă din 1857*, în «Mitropolia Ardealului», IV (1959), nr. 7—8, p. 534.

24. *Istoria Bisericii Române...*, II, p. 190; Ștefan Meteș, *op. cit.*, p. 42.

25. *Istoria Bisericii Române...*, II, p. 362; Dr. L. Patachi, *op. cit.*, 535; Dr. Augustin Bunea, *Episcopii Petru Paul Aron și Dionisiu Novacovici sau Istoria românilor transilvăneni de la 1751 pînă la 1764*, Blaj, 1902, p. 357; Prof. Dr. Ioan Moga, *Contribuțiuni privitoare la tipărirea cărților bisericești în veacul XVIII pentru românii din Transilvania și Ungaria*, Sibiu, 1940. Extras din «Omagiu înalt Prea Sfinției Sale Dr. Nicolae Bălan, Mitropolitul Ardealului, la douăzeci de ani de arhipăstorie», p. 2; Pr. Prof. Spiridon Căndea, *op. cit.*, p. 18.

26. Virgil Molin, *Tipărirea de la Rîmnîc, mijloc de luptă ortodoxă împotriva catolicismului din Transilvania (1705—1800)*, în «Mitropolia Olteniei», XII (1960), nr. 7—8, p. 464—465, lată-i cuprinsul «După cum am hotărît și mai înainte în ce privește cărțile sîsmaticilor, așa și acum pomenim prea grațios, să nu se îngăduie aducere de cărți sîsmatiche din Muntenia și Moldova pentru uniți, ci dispunem ca toate cărțile asemănătoare, îndată ce vor fi sosit la frontieră, la birourile Noastre vamale, să se dea părinților ieziuiți pentru a fi revizuite sau cenzurate în prealabil și numai după aceea să fie eliberate proprietarilor, în afară de cazul cînd anumite piedici ce s-ar descoperi și s-ar aduce la cunoștința guvernatorului și consilierilor catolici și prin ei protectorilor. Totuși dispunem a se grijii ca sîsmaticii să nu fie lipsiți în aceasta de cărțile trebuincioase, pentru cultul lor în localitățile unde prin mila noastră sînt tolerați (s.n.). Pentru a scoate cărți potrivite unirii, credem

Cu toate aceste opreliști, cărțile din Muntenia și Moldova au continuat să se răspîndească în Transilvania. Astfel prin scrisoarea din 28 decembrie 1761 către episcopul Dionisie Novacovici, episcopul Grigorie al Rîmnicului roagă pe acesta să anunțe pe episcopul Sinesie al Aradului, care-l rugase să-i tipărească o carte *Slujbele și viețile Sfinților arhieriei și împărați sirbești*, că a tipărit-o în 500 de exemplare. De asemenea îl roagă să obțină aprobare de la general să le treacă prin vama Boiții²⁷.

Același episcop Grigorie a adresat o scrisoare, fără dată, episcopului Dionisie Novacovici din Ardeal prin care-l roagă să spună secretarului său Vasile să-i trimită banii pe niște cărți ce i le-a dat²⁸.

Guvernul austriac constatînd că măsurile pe care le-a luat pînă atunci s-au dovedit fără eficacitate, ia altele mai aspre. Astfel, aceeași împărăteasă Maria Tereza mai dă două decrete prin care oprește orice import de cărți din țările străine ceea ce constituie dovada că decretul precedent nu fuseseră respectate. Primul l-a dat la 6 iulie 1768²⁹ și al doilea în 1770³⁰. Dacă în primele rescripte, autoritățile habsburgice n-au ținut cont de românii neuniți, acum în 1770 Maria Tereza a dat privilegiu special tipografului Kurzberg din Viena ca să tipărească toate cărțile de care au nevoie neuniții români, socotînd că prin acest mijloc va reuși să separe definitiv pe românii ardeleni de frații lor de peste Carpați³¹. Ceva mai tîrziu mai apare încă o tipografie privilegiată la Sibiu în jurul anului 1784³².

Însă, după cum se va vedea mai departe, nici aceste restricții nu și-au atins scopul. Cărțile tipărite la Blaj, Sibiu etc., n-au avut o căutare prea mare, fiind socotite de ortodocși deochiate, cu intenții de catolicizare și în general suspecte.

Astfel la 9 noiembrie 1771, episcopul unit Atanasie Rednic s-a plîns guvernatorului că Transilvania a fost invadată de cărți din Moldova, care strică rosturile tipografiei de la Blaj. Apoi același Atanasie Rednic prin scrisoarea din 5 martie 1772, adresată guvernatorului, afirmă că «*un descendent al lui Constantin Brîncoveanu, proprietar al Mînăstirii din Simbăta de Jos, trimite acestei Mînăstiri numeroase cărți bisericesti prin călugării care vin aci din Țara Românească și apoi ele sînt răspîndite în toată țara*»³³.

O altă dovadă, în această ordine de idei, este scrisoarea episcopului Chesarie al Rîmnicului din 16 iulie 1778 către negustorul Haği Constantin Pop din Sibiu, prin care îl înștiințează că trimite cărți pe «*cucernicul Popa Constantin tipograful de a le trece înlăuntru și după cum va fi porunca să se dea...*»³⁴.

După aceea, mai tîrziu, un alt episcop unit Grigorie Maior, în raportul către Împăratul Iosif al II-lea, din 8 ianuarie 1782, afirmă că sînt preoți și protopopi străini care umblă din sat în sat aducînd cărți ortodoxe³⁵.

ca este necesar a se ridica o tipografie în Transilvania, de aceea vicarul episcopesc să ia înțelegere cu teologul iezuit și cu protectorii, unde și cu a cui cheltuiată s-ar putea ridica și înghieba o asemenea tipografie».

27. N. Iorga, *Studii și documente cu privire la Istoria Românilor*, vol. IV, București, 1902, p. 87-89. 28. Șt. Meteș, *op. cit.*, p. 61.

29. Dr. A. Bunea, *op. cit.*, p. 360; I. Moga, *Contribuțiuni...*, p. 2; *Istoria Bisericii Române...*, II, p. 367; L. Patachi, *op. cit.*, p. 535; Pr. Prof. Spiridon Cîndea, *op. cit.*, p. 18.

30. I. Moga, *Politica economică austriacă și comerțul Transilvaniei în veacul XVIII*, București, 1938, p. 140. Extras din «*Anuarul Institutului de istorie națională Cluj*», vol. VII (1936-1938): V. Molin, *Tiparnița de la Rîmnic...*, p. 468; Pr. Prof. Spiridon Cîndea, *op. cit.*, p. 19.

31. *Istoria Bisericii Române...*, II, p. 367; V. Molin, *Tiparnița de la Rîmnic...*, p. 468.

32. V. Molin, *Tiparnița de la Rîmnic...*, p. 469. 33. L. Patachi, *op. cit.*, p. 533.

34. Șt. Meteș, *op. cit.*, p. 68. 35. L. Patachi, *op. cit.*, p. 533-534.

Din cele relatate pînă acum se poate conchide că nici o restricție din partea autorităților habsburgice n-a putut opri răspîndirea cărților din Muntenia și Moldova în Transilvania. Nici un rescript habsburgic n-a putut destrăma unitatea spirituală a poporului român din cele trei principate, concretizată în Ortodoxie și în cartea românească. Astfel Biserica Ortodoxă Română a contribuit din plin la consolidarea unității etnice și sufletești a poporului român din cele trei principate române. Deosebit de semnificativă în acest sens este *Pastorală din 1761* a episcopului Grigorie al Rîmnicului, adresată și «căt-re bunii mei creștini și adevărați fii ai sfintei Biserici a Răsăritului vecini ardeleni»³⁶.

III. *Meșteri tipografi de la Rîmnîc și Iași folosiți în tipografiile din Blaj și Sibiu.* — În cele precedente am văzut că una din măsurile luate de autoritățile habsburgice, pentru a contracara răspîndirea cărților din Moldova și Muntenia în Transilvania, a fost și aceea de a înființa tipografia de la Blaj. Această tiparniță a fost înjghebată din vechea tipografie a Mitropoliei ortodoxe a Bălgradului³⁷.

Pentru a pune în funcție această veche tipografie, Blajul avea nevoie de specialiști, iar aceștia nu puteau fi găsiți decît în Muntenia și Moldova. Blajul avea interesul să aducă această tipografie la perfecțiune, pentru a putea concura cu cele din țările române și îndeosebi cu cea de la Rîmnîc. Pentru a-și atinge acest scop, Blajul ademeneste specialiști de la tipografia din Iași și mai ales de la Rîmnîc.

Rîmnîcul ajunsese — cum vom vedea — cea mai mare școală de tipografi din principatele române, furnizînd specialiști atît tipografiei din București³⁸, cît și celor din Blaj și Sibiu.

Iată tipografi rîmnîceni întîlniți la Blaj:

Primul dintre meșterii Rîmnicului ademenit de tipografia din Blaj a fost Dimitrie Pandovici, care a reorganizat această tiparniță și a scos prima tipăritură, o foaie volantă, la 27 august 1747³⁹. Dumitru Rîmniceanu a tipărit două cărți: *Învățătura creștinească prin întrebări și răspunsuri pentru prîncopsala școlaelor*, în 1756⁴⁰, și *Catavasier*, 1762 «De Dimitrie Rîmniceanu»⁴¹.

Ioan Rîmniceanu cu trei tipărituri: *Molîtvenic*, 1757⁴²; *Acatistier*, 1763⁴³ și *Evanghelie*, 1765, în colaborare «De Sandul tipografu de la Iași sin Ieremia Tipografu i Petru Rîmniceanu Papa Vici, cu Ioannu Rîmniceanu»⁴⁴.

Petre Papavici Rîmniceanu cu zece cărți: *Evanghelie*, 1765 (menționată mai sus); *Ceaslov*, 1766⁴⁵; *Apostol*, 1767⁴⁶; *Catavasier*, 1769⁴⁷; *Octoih*, 1770⁴⁸; *Psal-tire*, 1773⁴⁹; *Acatistier*, 1774⁵⁰; *Evanghelie*, 1776⁵¹; *Bucoavnă*, 1777⁵² și *Catava-sier*, 1777⁵³. El a fost și un «gravor de remarcabilă îndemănare»⁵⁴. Gravurile sale au împodobit diferite cărți tipărite la Blaj și după anul 1777⁵⁵.

36. *Ibidem*, p. 539. 37. *Istoria Bisericii Române...*, II, p. 362.

38. D. Coravu, *Meșterii tipografi de la Rîmnîc din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și primul pătrar al secolului al XIX-lea*, în «Mitropolia Olteniei», XIX (1967), nr. 3—4 p. 247—260.

39. N. Iorga, *Scrisori și inscripții ardeleni...* 46 nr. XVI; † Tit Sîmedrea, *Tiparul Bucu-reștean...*, p. 912; B.R.V. IV, p. 68. 40. B.R.V. II, 134 (nr. 299). 41. B.R.V. IV, 77 (nr. 125).

42. B.R.V. II, 141, (nr. 306). 43. B.R.V. IV, 249 (nr. 331).

44. B.R.V. II, 164 (nr. 342).

45. B.R.V. II, 170 (nr. 346).

46. B.R.V. II, 172 (nr. 348).

47. B.R.V. IV, 251 (nr. 364).

48. B.R.V. IV, 252—253 (nr. 371).

49. B.R.V. IV, 90 (nr. 152).

50. B.R.V. II, 203 (nr. 323).

51. B.R.V. II, 214 (nr. 394).

52. B.R.V. II, 219 (nr. 401).

53. B.R.V. II, 220 (nr. 404).

54. V. Molin, *Ilustrația în vechea carte...*, p. 712.

55. Alexandru Lupeanu-Melin, *Xilografii cari au lucrat în tiparnița cea veche de la Blaj*,

În afară de acești tipografi de la Rîmnic, Blajul a mai atras încă un specialist de la Iași și anume «Sandul tipograful de la Iași și Ieremia Tipograful». Acesta a colaborat la tipărirea *Evangeliei* din 1765, după cum am văzut mai sus. Gravurile sale au fost reluate și de alte cărți tipărite la Blaj⁵⁶.

O altă tipografie ardeleană care a făcut apel la specialiști din Țara Românească a fost cea de la Sibiu. Aici lucrează Radul Rîmniceanu, care apare pe următoarele cărți: *Psaltire*, 1791⁵⁷; *Acatist*, 1792⁵⁸ și *Pilde filosofesti*, 1795⁵⁹.

Proprietarul acestei tipografii din Sibiu, Petru Bart, deși semnează cărțile «privilegiatul tipograf al Neuniților din Ardeal» și deci tipărește cărți ortodoxe, totuși cărțile sale nu au căutare printre ortodocșii români din Ardeal. Petru Bart cunoscînd atașamentul ardelenilor pentru cartea de la Rîmnic, speculează aceasta și își recomandă unele tipăriri cu indicația că sînt editate după izvodul de la Rîmnic. Iată cum își recomandă *Psaltirea* din 1791: «Pe lîngă alte cărți... m-am îndemnat și această *Psaltire* a da la țipar. Pre care primiți-o cu drag, că după izvodul cel de la Rîmnic s-au făcut, mai îmbogățindu-o la paraclis cu o molitvă a Precestei foarte de folos»⁶⁰. Este aceasta o dovadă în plus despre preferința cărților tipărite la Rîmnic, în Transilvania.

Prin urmare pentru a concura cu tipografiile din Țara Românească și Moldova, tipografiile din Blaj și Sibiu s-au folosit de specialiștii proveniți de la tipografiile rivale, îndeosebi de la cea de la Rîmnic.

IV. *Regimul răspîndirii cărților provenite din Transilvania în Țara Românească și Moldova.* — Am văzut că restricțiile referitoare la circulația cărților din Țara Românească și Moldova în Transilvania au început în anul 1746 și au fost continuate după aceea.

După cum vom constata, Țara Românească și Moldova vor reacționa foarte tîrziu, însă prin aceleași măsuri de interdicție a pătrunderii cărților din Transilvania în cele două principate, ca răspuns la cele statuate de Împărăția habsburgică.

Astfel, mitropolitul Țării Românești, Filaret al II-lea, înaintează la 26 martie 1793, o anafora domnitorului Alexandru Moruzi, prin care îl roagă să oprească pene-
trația cărților românești în țară «din alte țări».

În «Almanahul graficii române», Craiova, 1931, p. 132. În afară de acești tipografi care au învățat meșteșugul la Rîmnic și au fost folosiți de tipografia de la Blaj, mai apare și «Vasile Constantin», la *Ceaslovul*, din 1751 (vezi *B.R.V.* IV, 70 (nr. 105) și *Stratnic* 1753, *B.R.V.* IV, 425 (nr. 290). Referitor la acest tipograf, la V. Molin, *Tiparnița de la Rîmnic...*, p. 467, găsim afirmația că era rîmnicean «Vasile Constandin Rîmniceanu (la Stratnicul blăjean de la 1753)». Desigur că este posibil ca acest tipograf să fie ucenic al meșterilor de la Rîmnic, însă pe cele două cărți tipărite nu semnează cu adjectivul «Rîmniceanu» după cum reiese din articolul citat, ca Dimitrie, Petre și Ioan. 56. *B.R.V.* II, p. 172, 203, 214, 356 și 433. 57. *B.R.V.* II, 342 (nr. 546).

58. *B.R.V.* II, 345 (nr. 550). 59. *B.R.V.* II, 376 (nr. 590).

60. *B.R.V.* II, 342 (nr. 546); V. Molin, *Tiparnița de la Rîmnic...*, p. 462, citează un exemplu identic cu o *Psaltire* tipărită la «Sibiu 1780» de același tipograf Petre Bart, ediție necunoscută Bibliografiei românești vechi. Iată citatul dat din această ediție: «vîzînd pe lîngă altele lipsa acestei *Psaltiri*, m-am îndemnat acum a doua oară a o tipări, pe care primiți-o cu drag, căci după izvodul cel de la Rîmnic iaste făcută». Din cele două citate se vede clar că sînt două ediții deosebite. Însă cum din *Psaltirea* din 1791 reiese că aceasta ar fi prima ediție, deși nu se spune în ea acest lucru, iar din citatul din cea de la 1780 reiese clar că este a doua ediție și cum ediția doua nu poate fi tipărită înaintea primei, respectiv 1791, probabil că e greșit datată cea din 1780. Menționăm că și tipografiile de la Blaj s-au folosit de izvoadele de la tipografiile din Muntenia și Moldova, reeditînd edițiile acestora și ajutînd, prin aceasta, la formarea limbii românești unitare în «cultul divin, în literatură și în întreaga manifestare a vieții poporului nostru». Despre acest lucru vezi: Pr. Prof. Spiridon Cîndea, *op. cit.*, p. 27.

Mitropolitul, după ce înfățișează unele merite ale sale în treburile tipografiei, arată că «după atîta osteneală a noastră și trudă ce facem, împotriva ne stă aducerea și vînzarea cărților din pămînturi streine și mai virtos cele din Țara Transilvaniei, cari se tipăresc atît la Episcopia uniților, cît și la Sibiu». Arată apoi, că multe cărți venite «poartă și numele Episcopiei Rîmnicului, ca să se înșele și să le cumpere, iar la altele nici nu se arată unde sînt tipărite». După aceea mai motivează această cerere de prohibire și prin reciprocitate: «și cei de acolo nu îngăduesc a trece de ale noastre la dinșii». Această anafora a fost investită cu formulă executorie de Alexandru Moruzi la 2 aprilie 1793⁶¹.

Dar această măsură n-a fost practic satisfăcătoare, întrucît, în 1796, mitropolitul Dositei scrie domnitorului Alexandru Moruzi: «*Înștiințăm Măriei Tale că încă din trecutul noembrie, aflînd de vînzarea unor cărți ce au venit din lăuntru de la Blaj tipărite, adecă patru tomuri cuprinzătoare de cele șapte taine bisericești și niște Trioade și Apostole, au intrat în cercetare și vîzîndu-le pline de veninul apusenilor, cum și porțile de Trioade și Apostole spre amăgirea celor proști, puse ca și cînd s-ar fi tipărit în Rîmnic, însă cu mare negliobie ca să se facă singuri de rușine, că scrie că s-au tipărit în scaunul Rîmnicului în zilele lui Nicolae Vodă Mavrogheni Mavrocordat, Domnul Țării Românești și al Moldovei, fiind mitropolit Filaret și la Trioade lipsă slujba Sf. Grigorie Palama...*». În această scrisoare, mitropolitul Dositei mai arată că de acest fapt s-a sesizat și domnitorul Moldovei și a dat porunci ispravnicilor și vameșilor să nu lase să intre asemenea cărți în Moldova. Apoi, roagă pe domnitor să dea și el porunci asemănătoare și să anunțe autoritățile austriece să nu lase negustori să aducă astfel de cărți⁶².

În Moldova, episcopul Romanului Meletie a dat o circulară sub titlul: *Înștiințare despre cărți tipărite în Ardeal, Iași, 1805*, prin care atrage atenția credincioșilor că s-au strecurat în țară anumite cărți ca: *Teologie dogmaticescă, cuprinzătoare de ceale șapte taine, Catihisisu mare și Trioade*. Despre Trioade spune că au scoasă slujba Sfîntului Grigorie Palama și că arată pe ele că sînt tipărite la Episcopia Rîmnicului. Apoi mai atrage atenția că «*cei ce aduc cărți de acolo și le vînd prin țară ca să amăgească norodul, rump foaia cea de la începutul cărții ca să nu se cunoască că sînt tipărite acolo. Dară însă de veți lua seama la forma tiparului, prea lesne veți priceape*»⁶³.

Așadar, autoritățile bisericești și de stat din Țara Românească și Moldova n-au reacționat imediat la desecele decrete de prohibire a răspîndirii cărților lor în Transilvania, ci numai atunci cînd tipografia de la Blaj a început să falsifice cărțile în sens catolic și cînd pentru a le asigura răspîndirea, le pune pe seama tipografiei din Rîmnic, ca o garanție pentru ortodoxia conținutului lor.

V. *Precizări bibliografice asupra unor ediții de cărți*. — Din capitolul precedent am constatat că autoritățile bisericești din Țara Românească și Moldova s-au sesizat de contrafacerea, de către tipografia din Blaj, a două cărți bisericești: *Apostol și Triod*, puse pe seama tipografiei din Rîmnic.

61. Atît anafora ca și rezoluția sînt publicate în: V. A. Urechia, *Istoria românilor*, tom. V, București, 1893, p. 16—17 și V. Molin, *Tiparița de la Rîmnic...*, p. 469—471.

62. Șt. Metes, *op. cit.*, p. 77.

63. B.R.V. IV, 122—123 (nr. 300). Vezi și: Șt. Metes, *op. cit.*, p. 78—79; V. Molin, *Tiparița de la Rîmnic...*, p. 469.

Din aceste două cărți, *Bibliografia Românească Veche* a cunoscut doar una, *Apostolul de la Rîmnic 1784*⁶⁴. Deoarece *Bibliografia Românească Veche* a dovedit îndeajuns că această carte este o «mistificare blăjeană», nu mai stăruim asupra ei.

În ceea ce privește cea de a doua carte, *Triodul*, pînă în prezent, el nu a fost identificat. Astfel, după anul 1782 cînd Rîmnicul a dat o ediție a Triodului, care nu poate fi pusă la îndoială, aici nu s-a mai tipărit nici un Triod pînă la 1827, cînd tipografia Rîmnicului și-a încetat activitatea. Falsificarea trebuie să se fi produs între anii 1782, cînd avem o ediție sigură la Rîmnic și 1793 cînd avem știre despre această contrafacere. Însă nu se cunoaște sigur nici o ediție a vreunui Triod nici pe la celelalte tipografii în această perioadă.

Primul *Triod* de la Blaj este cunoscut cel de la 1800⁶⁵, însă în titlu se arată că este «acum a dooa oară așezat». Deci nu cunoaștem sigur prima ediție. Gh. Bran a semnalat existența unui *Triod* tipărit la Blaj, în 1780, ca existînd la biserica din comuna Poieni⁶⁶, însă nu mai cunoaștem nici un exemplar. De asemenea și la Rîmnic a mai fost semnalat sub rezervă un *Triod* din anul 1784 în comuna Gornia (Banat)⁶⁷.

Credem că aceste ediții trebuie să fie cu pricina. Este probabil că la prima ediție de la Blaj, un tiraj al ei, fiind pus pe seama tipografiei din Rîmnic, s-a pierdut sau a fost distrus deoarece din el a fost scoasă slujba Sfîntului Grigorie Palama, urît de catolici, dar în mare cinste la ortodocși.

În afară de aceste două contrafaceri semnalate de autoritățile bisericești din acel timp, după cum am văzut, noi am mai găsit încă o mistificare a *Octoihului* de la Rîmnic din 1788⁶⁸, necunoscută pînă în prezent. Mai întîi să descriem cartea *Octoih și slujbele sfîntiților de obște*. «Acum a patra oară cu adăogarea vecerniilor a fiește căruia glas, duminică seara, așezat și tipărit după rînduiala Besearci răsăritului. Cu blagoslovenia și cu toată cheltuiala prea sfîntiților și oie D(u)mnezeu iubitoriu Kir Filaret Episcopul Rîmnicului. Și s-au tipărit în sfînta Episcopioa a Rîmnicului anul de la nașterea lui Hs. 1788. De popa Constantin tipografu». Format 16 × 19 cm. Scris cu negru și roșu cu 25 rînduri pe pagină, de 1 f + 424 + peste 194 p. Titlu în chenar. Pe verso filei de titlu o gravură cu Răstignirea în centru și cu uneltele folosite la răstignire pe etaje semnată «JE» 10,8 × 16,8 cm.

Prima observație pe care o facem este că în nici un titlu de la vreo carte tipărită la Rîmnic nu scrie că este tipărită «după rînduiala Besearci răsăritului», fiindcă nu se simțea nevoia, cartea fiind tipărită de o tipografie ortodoxă. Apoi gravura amintită nu se găsește pe nici o carte tipărită la Rîmnic, ci la Blaj. Formatul cărții diferă de cărțile de la Rîmnic, lățimea ei fiind mai mare decît cea de obicei. Litera și ornamentele tipografice nu seamănă cu cea de la Rîmnic.

Comparînd această ediție cu ediția precedentă de la Rîmnic din 1776⁶⁹, am observat că între ele există unele deosebiri, cea din 1788 avînd următoarele adăugiri: După cum ne spune în titlu «adăogarea vecerniilor a fiește căruia glas duminică seara», apoi apostolele și evangheliile la liturgia de: luni dimineața glas 1,

64. B.R.V., IV, 96-97 (nr. 181).

65. B.R.V., II, 420 (nr. 629).

66. Dr. Gh. Bran, *Rarități bibliografice în bisericile maramureșene*, în «Graiul Maramureșului», an. IV, 94 pe 30 mai 1935, p. 3 și B.R.V. IV, 94 (nr. 169).

67. Diacon N. M. Popescu, *op. cit.*, p. 75; B.R.V. IV, 97 (nr. 183).

68. *Bibl. Acad. R. S. România* (cartea veche), 522 A; B.R.V. IV, 103 (nr. 212).

69. *Bibl. Acad. R. S. România* (cartea veche), I 396.

p. 274—276, marți glas II, p. 298—299, miercuri glas III, p. 320—321 și joi glas IV, p. 342—343. De asemenea mai are în plus și rinduiala spovedaniei la p. 421—424.

Cercetînd edițiile *Octoiului* de la Blaj, vedem că ele sînt următoarele: Prima ediție este din 1760⁷⁰, cea de a doua în 1770⁷¹ și cea de a treia 1783⁷². Asupra acestei ediții (1783) avem de făcut observația că litera seamănă cu cea de la ediția Rîmnic 1788. Cartea are 1 f. + 478 + 224 p. Între cele două nume rotări pe pagini este intercalată o filă nenumerotată avînd pe verso gravura Răstignirii semnalată «JE», identică cu cea de pe verso titlului de la Rîmnic din 1788.

Ediția a patra de la Blaj este din anul 1792⁷³. Această ediție este identică cu cea de la Rîmnic din 1788, exceptînd primele două file. Are 2 f. + 424 + 196 p. De aici se vede că din exemplarul de la Rîmnic 1788 lipsește ultima foaie. Nu s-a schimbat de loc teascul, nu diferă absolut nici o literă. Primele două foi diferă precum urmează: Chenarul este altul, pe verso avînd gravura Sfîntului Joan Damaschin semnată de «Dimitrie Finta». — f. 2 are rugăciunea pe scurt a sfințirii apei, iar pe verso albă.

Din cele relatate pînă acum se vede clar că nu s-a tipărit la Rîmnic *Octoiul* din 1788, ci avem de-a face cu o altă falsificare a adevărului. Acest *Octoih* a fost tipărit tot la Blaj, fiind doar un tiraj aparte al celui din 1792, căruia i s-au schimbat primele două foi, punîndu-i-se doar o filă deosebită cu titlul la început, pe care se indică că e tipărită la Rîmnic. La întrebarea ce se poate pune, de ce această carte n-a fost sesizată ca *Apostolul* și *Triodul* de autoritățile bisericești din Țara Românească și Moldova se poate răspunde că ea a trecut neobservată, neavînd în cuprinsul ei nimic tendențios. Cuprinsul este perfect ortodox.

Înainte de a încheia acest capitol, mai facem o mențiune referitoare la tipografia din Sibiu. Se cunoaște că au existat două ediții ale cărții *Pilde filosofești* în anul 1783. Pe prima⁷⁴ nu se arată locul de apariție, iar pe cea de a doua locul de apariție este Rîmnicul⁷⁵. Despre ediția fără indicarea locului de apariție Prof. Aurelian Sacerdoțeanu deși presupune că este tipărită la Sibiu⁷⁶, totuși o introduce în lista cărților tipărite la Rîmnic⁷⁷, ceea ce n-au făcut-o autorii Bibliografiei Românești Vechi, care n-au atribuit-o nici unei tipografii.

Această ediție înclinăm și noi să credem că este tipărită la Sibiu.

Cartea *Pilde filosofești* scoase din limba cea proastă grecească pre limba românească. În anul 1783, Format 10×15,7 cm, scris cu negru avînd 27 rînduri pe pagină. Are 1 f + 118 p. La pagina 1 sus are ornamente tipografice nemaiîntîlnite la tipografia Rîmnicului. La sfîrșit, «S-au jăruit și s-au diortosit de noi cei mai jos numiți Mihail Dir Sibianul și Radu Rîmniceanul». Litera cărții nu seamănă cu cea de la tipografia Rîmnicului. Tipografii Mihail din Sibiu și Radu Rîmniceanul nu se întîlnesc pe nici o carte tipărită la Rîmnic, ci ei mai apar pe încă trei tipărături de la Sibiu și anume: *Psaltirea*, 1791, *Acatist*, 1792 și *Pilde filosofești*, 1795.

Comparînd ediția *Pildelor filosofești*, din 1783, cu cea de la Sibiu, din 1795, observăm că litera este aceeași cu cea de la 1783. Totuși sînt ediții deosebite,

70. *Bibl. Acad. R. S. România* (cartea veche), I 322.

71. *Bibl. Acad. R. S. România* (cartea veche), I 371.

72. *Biblioteca Centrală de Stat din București* (cartea veche), 459 A.

73. *Bibl. Acad. R. S. România* (cartea veche), I 556; *B.R.V.* II, 349 (nr. 556).

74. *Bibl. Acad. R. S. România* (cartea veche), I 460 dublet; *B.R.V.* II, 280 (nr. 460).

75. *B.R.V.* II, 280 (nr. 461). 76. A. Sacerdoțeanu, *op. cit.*, p. 305, nota 28.

77. *Ibidem*, p. 339.

fiindcă sînt și unele diferențe între ele. Astfel cea din 1795 are format mai mare (10,8 × 17,5 cm), avînd 1 f. + 112 p. La p. 112 scrie «S-au diortosit prin noi care o am și zățuit Mihail Dir din vestita cetate a Sibiului și Radul din Sf(i)nta Episcopie a Rîmniceului»⁷⁸.

Reiese, așadar, că este vorba de două ediții ale *Pildelor filosofești* tipărite ambele la Sibiu (1783 și 1795) de aceeași tipografi. De altfel, nici nu s-ar fi putut explica să se fi tipărit două ediții la Rîmnice în același an cu totul diferite.

Acestea sînt precizările bibliografice pe care am crezut util a le face cunoscute.

Din analiza acestor cîtorva aspecte ale activității de tipărire și răspîndire a vechilor cărți românești tratate pînă acum, din cele trei principate române, se poate concluda că:

În pofida tuturor restricțiilor impuse de autoritățile habsburgice de a nu pătrunde cărțile românești ortodoxe din Muntenia și Moldova în Transilvania ele nu numai că au pătruns, dar s-au răspîndit și s-au utilizat în mod constant în acest principat.

— Aceste cărți au ținut strîns uniți pe românii din Transilvania cu frații lor din Muntenia și Moldova, toți adăpîndu-se din același izvor spiritual.

În felul acesta Ortodoxia a contribuit substanțial fără încetare la menținerea și consolidarea unității etnice românești. Forța răspîndirii acestor cărți dintr-un principat în altul a constituit cheazășia unirii celor trei principate românești într-un singur stat de sine-stătător și independent.

— Cărțile bisericești din secolul al XVIII-lea și larga lor răspîndire au contribuit la cristalizarea și dezvoltarea limbii literare românești, fapt îndeobște recunoscut⁷⁹.

— Concurența dintre tipografiile din Transilvania pe de o parte și cele din Muntenia și Moldova pe de altă parte a dus la rezultate pozitive, deși tipografia de la Blaj a întrebuițat și mijloace nepermise, cum a fost acela al contrafacerii unor ediții de tipărituri. Datorită acestei concurențe, patrimoniul culturii vechi românești s-a îmbogățit cu noi ediții de cărți. Tipografiile din Muntenia și Moldova, știind că au concurențe în Transilvania, au fost obligate continuu să-și îmbunătățească produsele pentru a-și putea menține dominația în desfacerea cărților, iar cele din Transilvania căutau să le ajungă sau chiar să le depășească pe acestea, pentru a dobîndi teren de desfacere pentru produsele lor.

— Meșterii tipografi de la Rîmnice și Iași, care au lucrat la Blaj și Sibiu, au ajutat la dezvoltarea și perfecționarea meșteșugului tipografic în Transilvania, ajutînd în acest chip la dezvoltarea artei tipografice la români.

Doctorand DIMITRIE CORAVU

78. *Bibl. Acad. R. S. România* (cartea veche), I 590.

79. Amintim doar pe cea mai recentă: *Istoria literaturii române*, vol. I, București, 1964, p. 720.

DESPRE VECHILE ICOANE ROMĂNEȘTI PE STICLĂ ȘI TEMATICA LOR

Apariția primelor icoane ardelenne pe sticlă se poate situa în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Cea mai veche icoană datată și menționată de bibliografia de specialitate, aflată în satul Ribicioara de Jos, reg. Hunedoara, poartă anul 1778, deci nu mult timp după primele icoane pe sticlă apărute în Silezia și Bavaria în jurul anului 1740 (vezi Fr. Kanipp, *Hinterglasbilder*, Linz, 1963, 112 p., cu 33 reproduceri în culori). Faptul că la Brașov, după numai doi ani, deci în 1780 lucrează zugravul Ioniță ot Brașov care semnează și datează în anul menționat o icoană pe sticlă a Maicii Domnului cu pruncul în brațe¹, cît și faptul că la Lăncrăm, lângă Sebeș Alba, există o icoană reprezentînd «Adormirea Precistei», operă a zugravului Nicolae, datată 1787², dovedește că pictura pe sticlă era răspîndită în mai toate părțile ardelenne și ca atare presupune un început anterior anului 1778 cu cel puțin unul sau chiar două decenii. Ne apropiem deci de data apariției primelor icoane pe sticlă apusene. Putem afirma astfel, fără frică de a greși, că iconografia pe sticlă apare aproape simultan în toată aria ei de răspîndire europeană și că ea a fost determinată în primul rînd de apariția, spre sfîrșitul secolului al XVII-lea a glăjăriilor care produc, pentru prima dată, suprafețe mari de sticlă și în același timp la prețuri accesibile.

Cu toate că iconografia pe sticlă nu este un produs artistic exclusiv al românilor din Ardeal ci, după cum aminteam, ea apare mai întîi în unele regiuni germane ca apoi să se răspîndească extrem de rapid în întreaga Europă, Ardealul formînd limita estică de răspîndire, totuși putem afirma că icoanele pe sticlă ardelenne prezintă un fenomen artistic original și cu totul specific, complet diferit de iconografia pe sticlă apuseană. Această deosebire nu se referă la origine, care, la noi ca și în apus, e populară³, ci vizează atît aspectul artistic cît și tematica folosită. Din punct de vedere artistic ne mărginim să atragem atenția asupra coloritului folosit cît și asupra combinațiilor de culori pe care le găsim în icoanele ardelenne și apusene, asupra compoziției icoanei românești și asupra expresivității personajelor care ajunge, în unele icoane, pînă la cel mai pur expresionism, pentru a ne putea da seama imediat de rafinamentul, armonia, siguranța și forța expresivă cu totul excepțională care plasează pictura ardeleană pe sticlă mult deasupra oricărei picturi similare apusene. Aceeași superioritate se degajează și din analiza tematicii

1. Maria Goleșcu, *Icoana pe sticlă a zugravului Ioniță ot Brașov*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», an. XXXVIII, fasc. 123-126, p. 710.

2. Vezi Ștefan Meșeu, *Zugravii și icoanele pe hîrtie și sticlă din Transilvania*, în «Biserica Ortodoxă Română». LXXXII (1964), nr. 7-8, p. 730-777.

3. Deși pictura pe sticlă a fost practică și de pictori de meserie în orașe și țiguri.

folosite, extrem de bogate în comparație cu tematica săracă occidentală, care trădează un suflet credincios preocupat într-un mod major de întreaga istorie a mîntuirii, un suflet pentru care religia e un răspuns la problematica vieții și care are de spus, la toate acestea, ceva personal, după cum o să vedem mai jos.

Putem vorbi deci de un aspect deosebit al iconografiei ardeleni pe sticlă, care ne tentează să presupunem existența unui stil specific românesc. Cercetarea îndeaproape a icoanelor noastre pe sticlă ne demonstrează însă existența unei mari diversități a modului lor de expresie. Cauzele sînt multiple. Prima privește desigur autorul. Zugravi de icoane au fost foarte mulți. Aceasta deoarece românii ardeleni, trăind într-un stat străin care aproape constant s-a arătat intolerant față de religia ortodoxă, au fost izolați de legăturile firești cu autoritățile ortodoxe românești din cealaltă parte a Carpaților. Ca urmare ei au fost nevoiți să-și ridice din rîndurile lor țărănești atît slujitorii altarelor, cît și meșterii și artiștii zugravi care le-au ridicat bisericile. Ca atare, în momentul apariției picturii pe sticlă, în Ardeal exista o veche tradiție țărănească de zugravi de biserici, de icoane și miniaturisti. Mulți dintre aceștia au îmbrățișat noul meșteșug, fapt care a făcut ca acesta să aibă de la început un caracter desăvîrșit și în același timp i-a permis răspîndirea fulgerătoare care a avut loc. Deci trebuie reținut că zugravii ardeleni în marea lor majoritate au fost țărani. Cei cîtiva zugravi preoți sau diaci, din cauza situației specifice descrise mai sus pot fi și ei considerați drept țărani. Interesantă este însă existența multor zugrăvițe ca de exemplu Maria Chifor de la Nicula, Elena Ghimbășan-Tabără, Elena Zainchi-Faur din Brașov, faimoasa Ana Dej, din satul Galați lîngă Făgăraș, care a inundat satele din sudul și sud-vestul Ardealului cu icoanele ei primitive și de mari dimensiuni, sau Prodănoia din Alba Iulia. E demn de remarcat apoi că foarte multe icoane sînt datate, spre deosebire de icoanele apusene unde în general doar ex-votto-urile sînt datate, fapt care indică conștiința istorică pe care țaranul zugrav o avea. Și mai interesantă este existența multor icoane semnate, fenomen foarte rar în iconografia apuseană. Aceasta demonstrează conștiința personalității artistice a zugravului ardelen, cu atît mai remarcabilă cu cît acesta este țaran. Datorită acestor semnături cunoaștem pe Simion Zugravul (Poenaru) din Laz, Savu Moga din Arpașul de Sus, Ilie Costea din Lancrăm, Irimie Ioan Pop din Făgăraș, Matei Țimforea din Cîrțișoara și atîtia alții spre a nu numi decît pe cei mai talentați. Conștiința trează a personalității artistice proprii ca și talentul și viziunea proprie a atîtor alți zugravi care nu semnează reprezintă desigur o cauză importantă a diversității icoanelor pe sticlă românești.

Perioada în care au fost zugrăvite icoanele e a doua cauză determinantă a diversității lor. În Ardeal se pot distinge clar trei perioade: 1. Perioada veche, cu influență bizantină și puternice aspecte miniaturale. Vădită predilecție spre portrete (sfîrșitul secolului al XVIII-lea—începutul secolului al XIX-lea). Mulți zugravi au fost și miniaturisti, ilustratori de cărți sfinte, iar alții numai zugravi de icoane pe lemn; 2. Perioada medie, țărănească, cu slabe influențe bizantine. Tematica e mult îmbogățită apărînd și compoziții și scene de gen (începutul secolului al XIX-lea—sfîrșitul secolului al XIX-lea); 3. Perioada mai nouă, de influență realistă, cu unele începuturi de decadentă (sfîrșitul secolului al XIX-lea—începutul secolului al XX-lea).

A treia cauză a diversității icoanelor pe sticlă e legată de factorul geografic. Diversele regiuni sau localități au dezvoltat un anumit gen de pictură și colorit

care s-a păstrat, în linii mari, în decursul generațiilor de pictori care s-au succedat. Se pot astfel determina, am putea spune, chiar școli de pictură în centrele cu tradiții de zugravi. Avem astfel centrul maramureșean (cu localitatea sau localitățile neidentificate încă), un centru în Bihor (la fel neidentificat), un centru în Hațeg, un centru someșan la Nicula, un centru la Alba Iulia, un centru la Lancrăm, unul pe Valea Sebeșului la Laz, unul la Sibiu (unde am aflat existența, la începutul secolului al XIX-lea, a talentatului zugrav Ioan Budai în Sibiu în jurul anului 1837) și Mărginimea Sibiului (în satele Vale, Săliște, Poiana), un centru în comuna de graniță Boița, centrul din Țara Oltului și în fine marele și vechiul centru din Scheii Brașovului. E foarte interesant faptul că centrele au trăsături caracteristice pe care le păstrează în decursul timpului. Aceasta e cu atât mai curios cu cât icoanele încărcate în căruțe de către țărani, negustori-ambulanti, erau vândute prin întreg Ardealul, iar iconarii înșiși își schimbau adesea, uneori chiar definitiv, domiciliul. În acest sens este cât se poate de elocvent exemplul iconarilor niculeni, care, deși avînd un stil cu totul aparte, în momentul în care pleacă din satul natal și se stabilesc în alte sate, ca de exemplu: Sava Moga în Arpașul de Sus, lîngă Făgăraș, iar Ghimbășan în Scheii Brașovului, adopta maniera existentă acolo, pe care o păstrează tot restul vieții. Avem aici o dovadă a conservatorismului centrelor și în același timp a puternicii tradiții care stăpînea în fiecare centru de pictură, fapte care vorbesc despre vechimea acestui meșteșug artistic.

Privită în ansamblu, în timp ca și în spațiu, iconografia pe sticlă ardeleană se poate împărți în două grupe geografice și stilistice distincte: 1. Grupul centrelor din nord și nord-est caracterizat printr-o simplificare totală a formelor, o neobosită căutare a esențelor dincolo de orice realism și o stilizare extremă dusă pînă la simbol; 2. Grupul centrelor din sud și sud-vest, caracterizat printr-o pendulare între stilizare și realism⁴. Desigur, în cadrul fiecărui grup centrele se pot ușor identifica prin paleta specifică întrebuintată și viziunea artistică proprie fără a mai vorbi de aportul personal al fiecărui zugrav în parte.

Cu toată această diferențiere icoanele pe sticlă ardelenă au trăsături comune care le deosebesc total de icoanele apusene, relevînd în același timp existența unui stil propriu, bine definit, *expresie a genului artistic specific poporului nostru*. Caracteristicile generale ale acestui stil sînt: 1. O acută tendință de stilizare. Zugravul caută să zugrăvească doar elementele esențiale ale personajului reprezentat, trecînd peste detalii și neesențial; 2. Zugravul transilvan are acel «horor vacui». El nu poate suferi planuri mari goale. Trebuie să le umple cu ceva, fie acestea flori, plante, chipuri de îngeri, stele sau chiar numai pete de culoare. De aici marea slăbiciune pentru decorativ. Decorativul îmbinat cu tendința de stilizare duce la îndlinarea spre geometrism. Geometricul se găsește de la chenar pînă la plante, care, nu mai au nimic de a face cu corespondențele lor din natură; 3. Spiritul armoniei și echilibrului. Fiecare icoană ilustrează o deplină armonie a culorilor și echilibrul aranjării persoanelor, petelor de culoare și motivelor decorative.

4. Acest realism are însă un aspect cu totul special. Foarte bine remarcă cercetătorul ceh Josef Vydra în lucrarea sa *Die Hinterglasmalerei-Volkskunst aus Tschechoslovakischen Sammlungen*, Praga, 1957, p. 29-30, că «deși poporul se ostenește pentru redarea realității expresiei, totuși în creațiile populare adevărate e vorba în special de un gen de realism magic... Artistul popular notează totul numai în simboluri și schemă așa cum i-a rămas întipărit în amintire. El nu caută o obiectivitate fizică cum o face arta realistă care o reprezintă cu ajutorul desenării după model».

Desigur, caracteristicile enumerate nu sînt prezente cu aceeași intensitate în diferitele centre de pictură sau în diferitele icoane. Gradul de stilizare de pildă, este diferit; mai puternic în nord mai atenuat în sud. Tot așa decorativul se diferențiază pe motive florale, astrale, geografice, geometrice pure, sau e chiar atenuat, rămînînd doar în multiplicitatea nuanțelor în degrade al fondului, cum e cazul la zugrăvul făgărășan influențat de iconografia catolică, Irimie Ioan Pop. Ceea ce rămîne, ca o permanentă, în multiplicitatea și diferențierea icoanelor ardeleni, fără a suferi măcar o variație de grad e simțul armoniei și echilibrului. Pînă și cele mai slabe icoane, din punct de vedere artistic, îl posedă.

Dar nu numai caracteristicile artistice ale icoanelor prezintă importanță în problema noastră. Tematica lor, deși necercetată încă, are cei puțin tot atîtea însemnătate. Temele pictate reprezintă tocmai temele favorite ale credincioșilor. Personajele sfinte zugrăvite sînt cele care sînt mai apropiate sentimentului lor religios iar scenele ilustrate sînt tocmai cele care reprezintă punctele cardinale ale viziunii lor religioase. Că într-adevăr este așa, o dovedește libertatea de creație a zugravului, libertatea de alegere și de cumpărare a țaranului, ca și existența cu predilecție, pe întreg cuprinsul Ardealului, a unor anumite teme. Legătura organică între tematica icoanelor pe sticlă și credința țaranului ardelen este demonstrată și de cele două aspecte îndeobște recunoscute ale iconografiei pe sticlă și anume autenticitatea și caracterul ei popular. Ca artă populară ea este expresia viziunii artistice și conceptuale a țaranului care trăiește el însuși emoția artistică și experimentează cu persoana și viața lui problematica vieții, aici în speță, fenomenul religios. Ca autentică ea redă într-un mod primar și nealterat de influențe artistice sau de credințe străine mediului ei, tocmai ceea ce artistul zugrav are mai intim.

Să cercetăm acum, mai pe îndelete, tematica icoanelor pe sticlă. Doi cercetători, Lena Constante⁵ și G. Pavelescu⁶ în statisticile întocmite cu ocazia studiului icoanelor pe sticlă efectuat în satul Drăguș, raion Făgăraș (519 icoane) și respectiv pe Valea Sebeșului (200 icoane), consemnează următoarele tematici și frecvențele lor: Iisus Hristos: 138 de icoane, adică 27% (L. Constante) și 60 de icoane, adică 30% (G. Pavelescu); Maica Domnului 163 de icoane, adică 31% (L. C.) și 26 de icoane, adică 13% (G. P.); Sfîntul Nicolae: 88 de icoane, adică 19% (L. C.) și 21 de icoane, adică 10% (G. P.); Sfîntul Gheorghe: 56 de icoane adică 11% (L. C.) și 6 icoane, adică 3% (G. P.); Sfîntul Haralambie: 55 de icoane, adică 10% (L. C.) și 9 icoane, adică 4,5% (G. P.); Sfinții Petru și Pavel, Sfîntul Teodor, Sfîntul Petru, Sfîntul Dumitru. Adam și Eva, Masa raiului, Sfînta Treime, etc. Din statisticele reproduse mai sus rezultă că în medie cele mai multe icoane reprezintă pe Mîntuitorul, circa 28% și apoi Maica Domnului, 22%, totalizînd împreună 50% din icoanele pe sticlă existente. Urmează apoi Sfîntul Nicolae cu 14%, Sfîntul Gheorghe cu 7%, Sfîntul Haralambie tot cu 7%, Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril cu 5%, Sfîntul Ilie cu 4%, iar apoi la mare distanță restul tematicilor. În mare, aceste proporții se păstrează în toate părțile Ardealului, fapt constatat și de mine. Se poate preciza domnia că Sfîntul Haralambie e cu mult mai popular în sud și foarte rar în nord, iar «Înălțarea la cer» e mult mai des întîlnită, ca scenă aparte, în nord decît în sud, etc. Se nuu

5. Lena Constante, *Pictura pe sticlă în satul Drăguș*, în «Arta și Tehnica grafică», vol. 6, dec. 1938—mart. 1939, p. 59—74.

6. G. Pavelescu, *Contribuții pentru cunoașterea picturii pe sticlă la Români din Transilvania*, la St. Meșes, op. cit., p. 770.

Sfântul Gheorghe ucigind balaurul. Icoană din Scheii Braşovului.
Mijlocul secolului al XIX-lea

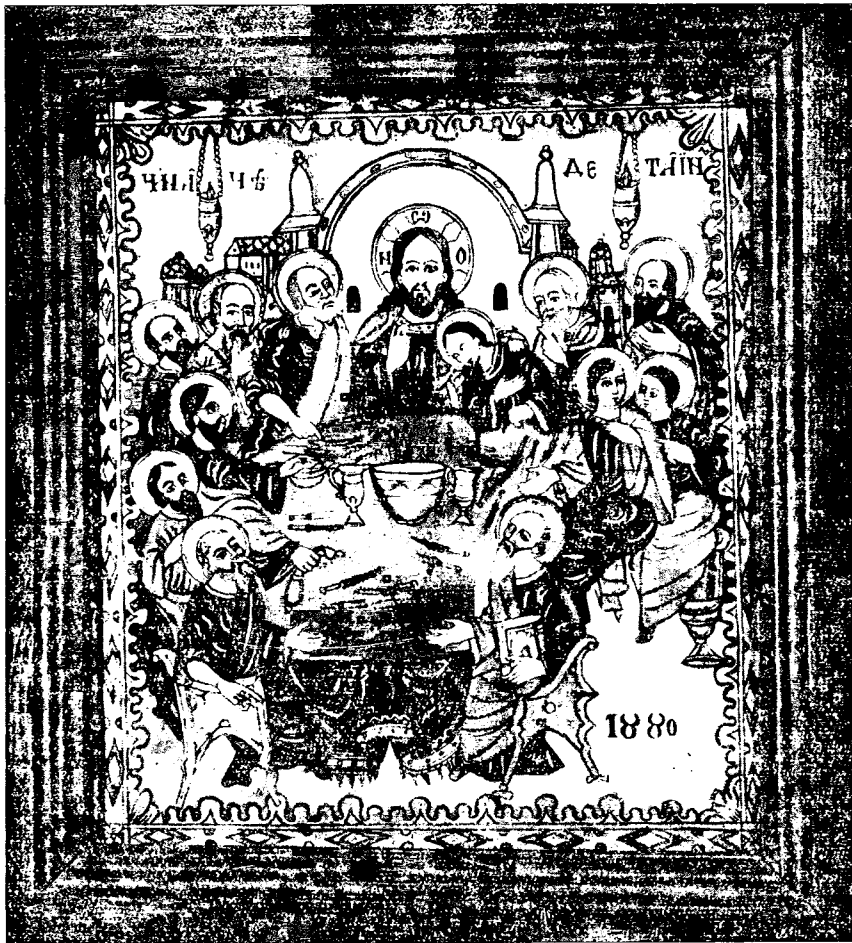

Mîntuitorul și vița de vie. Icoană din regiunea Făgărașului. Mijlocul secolului al XIX-lea

Înălțarea Domnului. Icoană din Maramureș. Începutul secolului al XIX-lea

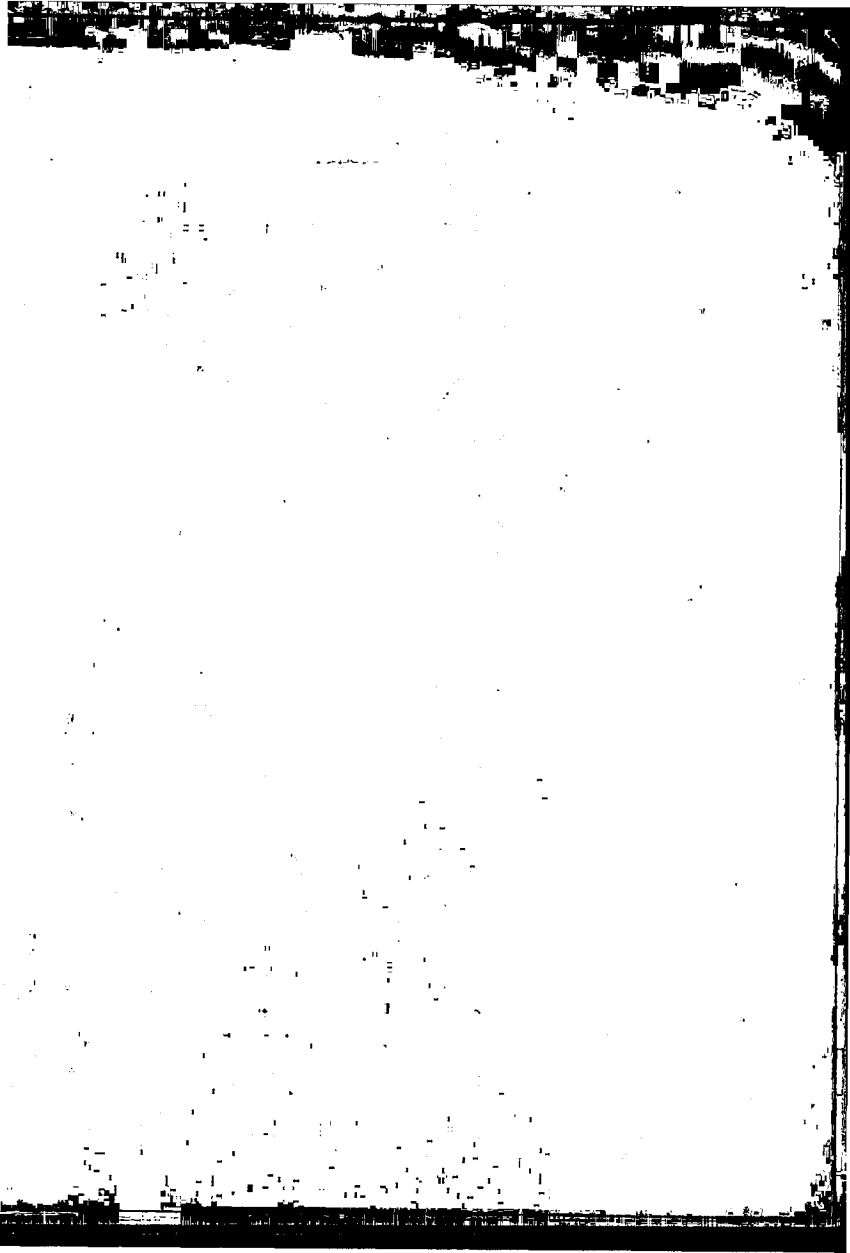

Cina cea de taină. Icoană datată: 1880, operă a zugravului Savu Moga

Sfântul Ilic. Icoană datată: 1892, operă a zugravului Matei Țimforea

poate obiecta apoi că Sfântul Gheorghe reprezentat singur, fără a mai lua în considerare și reprezentările sale împreună cu Sfântul Dumitru, este tot așa de răspîndit ca și Sfântul Nicolae, dacă nu chiar mai mult.

Se ridică întrebarea: de ce există și se menține constantă această proporție? Aceasta deoarece religiozitate are anumite coordonate pe care se dezvoltă, iar coordonatele între ele sînt într-un raport bine determinat. Or, tocmai icoanele le dă formă sensibilă, iar relațiile dintre simbolurile care le stau la bază relevă raporturile conceptuale în care ele se află. Totodată nu trebuie uitat faptul că există și o anumită simpatie pentru anumite personaje, simpatie care se bazează, pe de o parte, pe religiozitatea de care pomeneam și, pe de altă parte, pe anumite necesități legate de viața cotidiană specifică țaranului. Astfel fiecare sfînt a căpătat o anumită semnificație: Sfântul Nicolae era considerat aducător de noroc și îngrijitorul fetelor sărace, Sfântul Gheorghe apărătorul vitelor și recoltelor, Sfântul Haralambie apărătorul de boli și în special de ciumă și holeră, Sfântul Ilie apărătorul recoltelor, apărătorul de trăsnet, stăpînul norilor, un fel de Jupiter tonans, etc.

Dintre icoanele reprezentînd pe Iisus, cele mai răspîndite sînt cele cu Mîntuitorul și viața de vie; urmează apoi Prăznicarele: Botezul, Iisus împărat, Răstignirea, Cina, Punerea în mormînt, Învierea, Înălțarea la cer, Intrarea în Ierusalim, Nașterea, Iisus rugîndu-se în Ghetsimani, Iisus în trei chipuri.

Icoanele reprezentînd pe Maica Domnului au următoarele tematici: Maria cu pruncul în brațe, Maica Domnului îndurerată — în colț Iisus răstignit —, Maica Domnului împărăteasă, Încoronarea Maicii Domnului.

Alte teme des întîlnite sînt: Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril, Masa Raiului, Sfinții trei Ierarhi, Sfinții Petru și Pavel, Judecata de Apoi, Sfînta Treime, Sărmanul Lazăr, Stejarul lui Mamvri, etc.

Din cercetarea tematicii icoanelor apusene, pe sticlă inclusiv slovace, se remarcă pe lîngă existența unor teme comune și existența unor teme exclusive ca Iisus și viața, Prăznicarele, Înălțarea la cer, Iisus împărat, Intrarea în Ierusalim, Iisus rugîndu-se în Ghetsimani, Iisus în trei chipuri, Maica Domnului îndurerată cu Iisus răstignit, Maica Domnului împărăteasă, Masa Raiului, Cei trei Ierarhi, Sfântul Nicolae, Sfântul Ilie, Sfântul Haralambie, Sfinții Petru și Pavel, Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril, Sfînta Paraschiva, Scene vechitestamentare, Sărmanul Lazăr etc. Existența unor astfel de teme e în parte explicată prin credința ortodoxă în care acești zugrăvi au crescut. Astfel Sfântul Nicolae, un sfînt foarte venerat în răsărit, Sfinții Gheorghe și Dimitrie, Sfinții Trei Ierarhi sînt tratați specific credinței răsăritene. La fel, Maica Domnului cu pruncul în brațe și Sfînta Paraschiva.

Pe lîngă aceste teme apar însă și altele mai deosebite, rar sau de loc prezente atît în răsăritul ortodox cît și în apusul catolic, ca de pildă Maica Domnului și Iisus răstignit, foarte răspîndită în iconografia ardeleană pe sticlă, Maica Domnului împărăteasă și Iisus Hristos împărat, existente în iconografia greacă mai rar însă în celelalte iconografii ortodoxe, și Sfântul Ilie care s-a bucurat de o popularitate deosebită la noi.

Tema specifică însă iconografiei ardeleni pe sticlă este Mîntuitorul și viața de vie. Trebuie remarcat însă din capul locului că icoana aceasta este și cea mai răspîndită icoană cu Mîntuitorul. Icoana reprezintă pe Mîntuitorul, îmbrăcat sumar cu un ștergar în jurul șoldurilor, șezînd pe o laviță. În spate se ridică crucea peste

brațele căreia trece o viță de vie care crește din coasta străpunsă de sulița ostașului (I, 1934). Vița e plină de ciorchini grei de struguri. Mîntuitorul stoarce cu ambele mîini un ciorchine deasupra unui potir aflat alături pe laviță. E curios faptul că această temă are rădăcini în religia dacă. Dacă Sfîntul Ilie face o legătură cu Jupiter tonans sau chiar cu Ra, zeitatea-soare a egiptenilor — fapt explicabil datorită conglomeratului de coloniști aduși de romani —, dacă Maica Domnului indică pe Marea Zeiță și dacă Sfîntul Gheorghe amintește de cavalerul trac, singur Mîntuitorul și vița de vie confirmă continuitatea religiozității dace.

Această temă deosebită a fost mult timp ignorată de către cercetători. Primul care a sesizat ineditul ei a fost N. Cartoian. În anul 1937 el a publicat un articol tocmai sub titlul *Mîntuitorul și vița de vie*, care începe cu cuvintele: «Această curioasă icoană ridică, mai ales pentru noi cei din Vechiul Regat, mai multe nedumeriri: ce reprezintă ramura de viță care crește, încărcată de struguri, din coasta Mîntuitorului? Pentru ce El stoarce ciorchinele într-un vas? De ce este zugrăvită crucea în spatele Său și de ce El, Care nu este aici răstignit, poartă același veșmînt ușor ca și pe cruce?»⁷. Simbolul acestei icoane pare la prima vedere destul de transparent: ea transpune pictural Taina Euharistiei. De altfel, în acest sens este și interpretată, de toți cei care și-au oprit privirile mai îndelung asupra ei. La fel și cercetătorul citat de noi ajunge la concluzia că anumite materiale folclorice, cum ar fi de pildă anumite colinde care povestesc despre cearta pentru întîietate dintre cele 3 flori sfinte din rai: Floarea mirului, floarea grîului și floarea vinului, sau tradițiile care susțin că «vița de vie s-a făcut din singele Domnului Hristos, cînd L-au răstignit pe cruce»⁸, ca și legenda despre Procla⁹ soția lui Pilat, și vița de vie, aflată într-o serie de manuscrise vechi românești cunoscute sub numele de *Intrebări și răspunsuri*, precum și textele Noului Testament în legătură cu instituirea Euharistiei care amintesc că Iisus «s-a dezbrăcat de haine și luînd un ștergar s-a încins cu el» (Ioan XIII, 4—5), au stat la baza viziunii zugravului, care «a vrut să dea o interpretare simbolică a scenei din jurul Patimilor Mîntuitorului, cînd la Cina cea de taină, s-a instituit Taina Euharistiei»¹⁰.

Autorii, care văd însă în această icoană simbolul instituirii Euharistiei, nu țin seama de anumite lucruri esențiale. În primul rînd aici simbolul are în vedere numai jumătate din textul de instituire, cealaltă jumătate, trupul-pîine, fiind total omise. Totodată se uită faptul că Cina cea de Taină, locul și momentul instituirii Tainei Euharistice, era reprezentată într-un foarte mare număr de icoane. Pe lângă acestea mai trebuie atrasă atenția că nici o icoană românească pe sticlă nu tratează tema tainelor creștine și ca atare o singură tratare ar distona. Religiozitatea este mult prea concretă pentru a se angaja în tratarea unui subiect atît de tainic. Icoana există însă și în consecință care este explicația prezenței și frecvenței ei? Ce vrea ea să reprezinte? Aceasta este întrebarea care se pune și la care trebuie să răspundem.

7. N. Cartoian, *Mîntuitorul și vița de vie*, în «Arta și Tehnica grafică», caiet nr. I, sept. 1937, p. 14. 8. *Ibidem*, p. 14.

9. Procla dorea neapărat să vadă pe Hristos. Iisus era însă răstignit. A ajuns tocmai în clipa în care a fost împuns de sulița ostașului. Singele i-a împroșcat rochia. Ingrozită a încercat să o spele însă n-a reușit. O îngroapă și din ea crește vița de vie. 10. *Ibidem*, p. 16.

Înainte de a trece însă la tratarea acestei probleme să aruncăm o privire asupra dezvoltărilor pe care ni le poate oferi o atentă cercetare a icoanelor și în speță a temelor lor. Tematica icoanelor este în primul rând o răsfringere picturală a unui bogat tezaur de tradiții. Aceste tradiții sînt atît de natură bisericească, incluzînd tradiții canonice dar și apocrife, cît și pur populare. Dintre aceste tradiții singură tradiția canonică rămîne neschimbată. În ceea ce o privește poate varia doar modul în care este ea cunoscută de către creatorul de icoane. Tradiția apocrifă este într-o strînsă legătură cu tradiția folclorică de unde primește în continuu surse noi de inspirație. Cît privește tradiția folclorică aceasta e într-o neîntreruptă evoluție, într-o perpetuă schimbare gravitațională a temelor, unele vechi intrînd în umbră, altele noi apărînd pe primul plan, ca pe urmă cele vechi să apară din nou sub noi aspecte și sensuri. Și totul într-o strînsă dependență de tradiția canonică și apocrifă care slujește ca punct de reper. Schimbările acestea reprezintă însăși pulsul vieții spirituale a poporului, iar iconografia a fost tocmai domeniul în care această viață a prins limbaj, păstrînd în tiparele ei configurația spirituală a unor epoci. Iconografia pe sticlă ardeleană primește din acest punct de vedere o importanță primordială. Aceasta cu atît mai mult cu cît ea este cu adevărat populară. Zugravul este țaran ca oricare altul, lipsit de școală și pregătire specială, dublat doar de un simț mai acut artistic. Ca atare, prin alegerea temelor și tratarea lor el dezvoltă tocmai profilul spiritual al unei regiuni și epoci, iar totalitatea zugravilor iconari consfințesc în operele lor — prin modul în care înțeleg să-și însușească tradițiile existente — caracteristicile cultural-spirituale ale timpului în care trăiesc. Aceasta, o subliniez încă o dată, tocmai datorită libertății pe care și-o manifestă și în care de altfel se și află prin lipsa unei autorități coercitive bisericești sau academice care să le impună un anumit punct de vedere tematic sau formal, datorită însăși calității lor de țărani-zugravi adăpați doar la tradiția populară.

Libertatea față de tradiția bisericească e scoasă în evidență de exemplu, de o icoană de Laz (aflată în colecția autorului), intitulată «Sfînta Treime» și care nu conține numai cele trei ipostaze ale Dumnezeuirii ci și pe Maica Domnului pe care Tatăl și Fiul o încoronează iar Sfîntul Duh o binecuvîntează. Desigur, s-ar putea obiecta, aceasta e o greșeală de transcriere sau o necunoaștere a dogmei. Greșeli izvorîte din necunoaștere există desigur, de pildă o altă icoană, tot de Laz, un prăznicar, redă, într-o scenă din Patimile Mîntuitorului, pe Iisus judecat de Irod, lîngă alta în care e judecat de Pilat. Aceasta este într-adevăr o greșeală izvorită din necunoașterea clară a învățăturii creștine. În cazul nostru amintit mai sus, nu e vorba însă de o necunoaștere a dogmei, căci o serie întregă de alte icoane reprezintă Sfînta Treime în modul tradițional. Icoana aceasta relevă tocmai o caracteristică a religiozității și anume venerația Maicii Domnului, Maica Domnului este ridicată aproape pe planul Dumnezeuirii, diferențindu-se astfel de starea sfinților: ea este supravenerată.

Am amintit mai sus că tematica icoanelor pe sticlă este într-o strînsă dependență de tradițiile populare existente în momentul zugrăvirii lor¹¹. Or, tradițiile acestea merg pînă la tradițiile romane sau egiptene chiar — în cazul Sfîntului Ilie, — sau pînă la cele trace — cazul cavalerului trac cu care se aseamănă mult Sfîntul Gheorghe. Pomeneam de o umă dacă și în icoana «Mîntuitorul și vița de

11. Maria Golescu, *op. cit.*, p. 7.

vie». Prezența viței de vie, a strugurilor și a vinului pe care Iisus îl stoarce în potir e dovada persistenței vechiului cult al viței, cultul tracului Dionisos și care, cu toată reforma religioasă a regelui dac Boerebista și a mai-marelui preoților Deceneu, s-a menținut vie în sufletul urmașilor. Colindul amintit mai sus dă și el mărturie în această privință. Tema «Mintuitorul și vița» nu apare numai o dată cu iconografia pe sticlă. Deși se rezumă la aria Ardealului ea apare deja anterior secolului al XVIII-lea în frescele bisericesti și anume în altarul bisericilor ardelenene. Acest fapt este o dovadă în plus a legăturii temeii cu tradiția dacă.

Folclorul, cu tradițiile sale milenare care își au originea în negura timpurilor antecreștine, ca și tradițiile bisericesti de origine canonică sau apocrifă, precum și mediul înconjurător, au avut o influență covârșitoare asupra tematicii folosite de zugravii iconari. Tematica însă, ca de altfel și specificul artistic folosit, trece dincolo de aceste surse de inspirație dezvăluind un anumit fond spiritual. E deosebit de interesant faptul că acest fond e relevat atât de specificul artistic folosit, deci de latura formală, cât și de tematica întrebuițată, deci de latura materială. Iar acest fond are o viziune religioasă specifică, care, deși se încadrează în mare în concepția ortodoxă, păstrează particularitățile ei proprii, bine definite.

*

Să încercăm să surprindem punctele cardinale ale acestui fond pornind, mai întâi, de la analiza specificului artistic al iconografiei pe sticlă din Transilvania. Spre deosebire de pictura pe sticlă apuseană de factură populară, căreia cercetătorul ceh Josef Vydra i-a determinat atât de precis caracteristicile, pictura românească pe sticlă se deosebește radical tocmai printr-o «aplecare mai degrabă spre stilizare decât spre redarea naturalistă a formelor», stilizare care în unele centre, cum sînt de pildă centrele nordice Maramureș, Nicula și Bihor, merge pînă la ultimele limite. Într-un studiu asupra icoanelor niculene, neobositul cercetător D. Dancu afirmă în acest sens: întîlnim aici o simplificare în redarea formelor, mărginită, cu cea mai strictă economie, la liniile esențiale, indispensabile pentru alcătuirea imaginii. Această simplificare, notarea șumară a principalelor trăsături, se înscrie în însăși caracteristica viziunii tuturor creatorilor populari români, în felul în care aceștia... au simplificat formele, reducîndu-le la o schemă structural esențială»¹². După cum observă și cercetătorul citat mai sus, această viziune duce la un anumit simbolism. Găsim astfel, în mai toate icoanele pe sticlă, supradimensionarea ochilor și în foarte multe icoane supradimensionarea capului¹³, primul, simbol al sufletului și purității, al divinului, iar al doilea simbol al umanului. «Tendința de stilizare este dușă și mai departe de unii meșteri, la care întîlnim și o simetrie strictă în redarea veșmintelor personajelor și a ornamentelor florale»¹⁴. Stilizarea merge atât de departe încît uneori ornamentele florale

12. Iuliana și D-tru Dancu, *Pictura populară din Nicula*, în «Steaua», nr. 7/1966, p. 92.

13. Josef Vydra, dă, în lucrarea citată, peste 152 reproduceri dintre care 40 în culori. În privința unor reproduceri alb-negru are multe dubii în ceea ce privește originea. Le consideră ca aparținînd Slovaciei de Est, cu semnul întrebării însă, și le numește picturi ale fondului negru, sau «picturi primitive» sau «picturi simplificate» sau «picturi ale capetelor mari». E foarte probabil însă ca aceste picturi să fie sau românești sau puternic influențate de pictura maramureșană pe sticlă care cu siguranță a pătruns pînă în Slovacia de vest cum de altfel se găsește pînă în Țara Oltului picturi pe sticlă austriece sau boemiene.

14. Iuliana și D-tru Dancu, *op. cit.*, p. 92-93.

devin fantezii geometrice avînd diverse roluri funcționale în potențarea unei anumite idei pe care personajul o reprezintă; din floare sau plantă rămîn doar liniile esențiale, cele care indică ideea generală, slujind prin numărul în care apare sau mișcarea imprimată la comunicarea unui fior artistic cu totul deosebit. Or, tocmai acest rafinament artistic innăscut dezvăluie calități intelectuale deosebite cu vădite tendințe spre căutare de esențe.

Decorativul, această a doua trăsătură a picturii ardelenne pe sticlă este cu mult mai puternic și mai unitar reprezentat decît în pictura apuseană, pe sticlă unde apare sporadic avînd în plus un gen cu totul aparte. Decorativul românesc are, după cum aminteam, un caracter funcțional și nu pur și simplu ornamental fapt care iese în evidență prin *discreția* lui și *stilizarea* sub care se prezintă. Tocmai această stilizare, care merge pînă la geometrismul cel mai abstract — geometrism mereu viu pe meleagurile noastre urcînd pînă în neolitic în cultura Boian —, reprezintă, împreună cu aspectul său discret, caracteristica specifică care deosebește net decorativul popular românesc de decorativul sporadic și de formă explozivă-invadatoare cu aspect țipător a iconografiei populare apusene. Faptul permanenței decorativului dovedește acel «horor vacui», specific spiritualității. De aici și fantezia bogată a motivelor de decor ca și tratarea lor atît de variată. Funcționalismul decorului indică un acut spirit al unității operei, unitate de expresie a tuturor mijloacelor folosite. Cît privește stilizarea, ea relevă permanența ei și în decorativ — dovadă în plus a unității de care pomeneam — iar discreția indică tocmai prezența echilibrului, a simțului ascuțit al dozajului, caracteristică spirituală relevată de ultima trăsătură a picturii ardelenne pe sticlă și anume a armonicului. Această trăsătură este specifică poporului nostru. O găsim prezentă din punct de vedere coloristic în țesăturile populare, portul național, în ceramică sau arta miniaturală a călugărilor anonimi, sau, de exemplu, a talentului autodidact Picu Pătruț din Săliștea Sibiului. Ea se evidențiază în tăieturile în lemn făcute de țărani de-a lungul veacurilor, pe fluieri, toiege, cupe sau alte obiecte casnice ca să nu mai vorbim de adevăratele sculpturi geometrice monumentale de porți și stîlpi funerari cum sînt stîlpii din cimitirele satelor de la poalele munților dacici, ca Laz, Pianu, Romoșel, etc., stîlpi ce poartă gîndul spre Brâncuși. Aceste armonii de culoare și linii le întîlnim reunite în iconografia pe sticlă transilvăneană. Ea oglindește echilibrul spiritual al țaranului român și simțul său acut pentru nuanță. De aici discreția de care aminteam. Căci nu poate exista un adevărat echilibru fără o minuțioasă cunoaștere și mînuire a ponderelor infime, a nuanțelor, acele bogății incalculabile eminentemente spirituale.

Să analizăm acum în continuare tematica icoanelor pentru ca surprinzînd același fond spiritual specific, găsit în analiza formală a picturii pe sticlă, să putem înțelege particularitatea concepției religioase dezvăluită de această iconografie.

Am afirmat că «Mîntuitorul și vița de vie» e cea mai răspîndită și în același timp cea mai deosebită icoană pe sticlă. Revenim acum la întrebarea pe care am pus-o: ce reprezintă această icoană, care e simbolul ei și adăugăm, care e credința a cărei expresie simbolică este?

Vița de vie, simbol vechi al eliberării de griji, al fericirii, e preluat din tezaurul de imagini păstrate de tradiția folclorică și pus în legătură cu Mîntuitorul.

Simțul esențialului cît și cel al concretului au condus intuiția zugravului la îmbinarea necesității milenare umane de eliberare și fericire cu personajul divin. Dar tocmai «faptul că din mulțimea reprezentărilor Mîntuitorului de care dispunea, a găsit ca mai reprezentativă și mai esențială cea a Mîntuitorului în chipul său cel mai umil, condamnat la moarte, deci în starea cea mai mizeră umană, ne face să tragem două concluzii: că spiritualitatea și cu aceasta Divinitatea apare mai evident atunci cînd umanul e dezbrăcat complet de întreaga gamă a produselor sale, atunci cînd e copleșit de umilință și cînd condiția de existență devine, din punct de vedere uman, de nesuportat; și că mîntuirea, simbolizată prin potirul euharistic, și fericirea, simbolizată prin vița de vie, nu se pot obține decît prin jertfă. Găsim îmbinat aici, într-un tot armonic, atît noțiunea de jertfă specific creștină cît și noțiunea folclorită de jertfă — realizarea unei opere mărețe pretinde neapărat o jertfă —, atît de clar exprimată în tema Meșterului Manole.

«Mîntuitorul și vița de vie» este deci un simbol al credinței în Hristos, Mîntuitorul, prin jertfa Sa de pe Cruce, cît și un simbol al credinței după care numai smerenia și jertfa pot duce la realizarea fericirii spirituale.

Jertfa, problematica ei, a preocupat mult gîndirea poporului nostru. Literatura populară abundă în această privință. Jertfa e înțeleasă însă într-un mod activ și nu ca o predare în mîinile dușmanului, ca ceva pasiv, inertic. Jertfa e luptă, luptă acerbă și grea, luptă pe două fronturi. E o luptă cu eul tău, cu comoditatea, inerția și desfătarea proprie, o luptă internă și neîntreruptă. Pe de altă parte e o luptă cu răul extern din lumea înconjurătoare. Primul aspect al luptei, al luptei interne împotriva desfătării, comodității și inertismului, e cel mai tipic și expresiv exemplificat de însuși Mîntuitorul în starea suflească din grădina Ghetsimani care L-a determinat să rostească ruga: «dacă este cu puțință depărtează de la Mine paharul acesta» (Matei XXVI, 39). Mîntuitorul, modelul nostru creștin, poartă această luptă, lupta este însă atît de grea, preținzînd sacrificarea pînă și a propriei existențe, încît pînă și Mîntuitorul, ca om adevărat, se înfioară și cere lui Dumnezeu să fie scutit de ea. Umanitatea Mîntuitorului care iese cu evidență aici, cît și lupta acerbă internă au impresionat sufletul zugravului țaran inspirîndu-i zugrăvirea minunatei icoane a rugăciunii Mîntuitorului din grădina Ghetsimani. Într-o icoană de Laz cu această temă (aflată în colecția autorului), intitulată «Cînd s-a rugat Iisus în grădină», îl vedem pe Mîntuitorul în genunchi cu mîinile împreunate în rugă, pe un fundal reprezentînd o grădină pe o coastă, iar în fața lui într-un nor coboară un înger care aduce într-o mînă cupa, iar în cealaltă, sprijinind-o pe umăr, poartă Crucea. Mîntuitorul, la vederea acestui viitor întunecat pentru viața Sa, dă capul puțin pe spate și îl întoarce de la această viziune în semn de încercare de a se depărta de el.

Lupta e dusă însă și pe frontul extern, al relelor din lume. Acest aspect al luptei e chiar mai des reprezentat în iconografia pe sticlă. În acest sens stau mărturie mulțimea tematicilor care reprezintă un luptător cu spada sau lancea adică pe Sfinții Arhangheli Mihail sau Gavriil, care țin într-o mînă spada, simbolul luptei active cu un dușman extern și în cealaltă mînă potirul — simbolul mîntuirii —, sau respectiv Sfîntul Gheorghe și Sfîntul Dimitrie, cavaleri în zale care luptă cu lancea împotriva balaurului, simbol al aceluiași rău existent în lume. Trebuie relevat faptul că în spatele Sfîntului Gheorghe apare un băiat care ține

în mînă același simbol al mîntuirii: potirul. Mesajul e clar: lupta împotriva răului extern se face în scopul mîntuirii.

Vedem deci că în reprezentările cele mai îndrăgite tema majoră este tema practică, tema comportamentului superior și necesar mîntuirii și fericirii.

Să urmărim acum reprezentările cu Maica Domnului, care, numeric vorbind, urmează imediat aceluia cu Iisus Hristos. În ceea ce privește frecvența lor deosebită este interesant de remarcat concluziile lui V. Pîrvan cu privire la Marea Zeiță: «existența marelui zeu preindo-europene, a acelei Fecioare crude din Bosforul cimerian, al acelei Aphrodite Urania, Artemis «Regala», sau mai tîrziu, chiar sub imperiul roman, Diana Regina, e perfect asigurată. Numărul reprezentărilor plastice ale Marii Zeițe șezînd, găsite în săpăturile noastre preistorice crește din zi în zi»¹⁵. În locul zeiței crude, creștinismul a adus imaginea blîndă și plină de dragoste a Fecioarei Maria. Mulțimea icoanelor cu Maica Domnului nu se poate explica însă prin existența vechilor credințe păgîne. Ea își are rădăcinile înfipite adînc în învățătura creștină. Să urmărim numai icoana amintită cu încoronarea Maicii Domnului și intitulată «Sfinta Treime» pentru a ne putea da seama de însemnătatea pe care religiozitatea a dat-o Fecioarei Maria. Această icoană demonstrează intuitiv că îndumnezeirea poate fi și o răsplată, o încoronare a vieții și activității mîntuitoare. E vorba aici de îndumnezeirea unui om și deci de problema ontologică a existenței a două realități, divină și umană, cît și a relațiilor dintre acestea. Relațiile nu pot fi rigide — adică o imposibilitate de a-ți schimba realitatea ontologică — căci aceasta ar leza atotputernicia și libertatea divină, fapt clar intuit de zugravul anonim; ci ele sînt subordonate vooi divine căci, printr-un act dublu, al Divinității — încoronarea — și al omului — viața sfîntă și mîntuitoare —, o realitate este schimbată cu alta, omul devenind părtaș al Dumnezeirii. Interesant e faptul că această soluție originală a îndumnezeirii nu cade în pan-teism, marele și ascunsul dușman al creștinismului, și nici într-un automatism mîntuitor al faptelor bune.

Spuneam mai sus că cea mai răspîdită icoană cu Fecioara Maria e așa-numita icoană a Maicii Domnului îndurerată. Într-un colț al acestei icoane e reprezentat Iisus răstignit. Larga răspîndire a acestei icoane are și ea o semnificație profundă. Ea dezvăluie o deosebită sensibilitate sufletească puternic afectată de drama unei mame în fața fiului crucificat pe nedrept. Această sensibilitate reiese și din predilecția pentru scena duioasă a Nașterii Domnului, des zugrăvită.

Deosebit de interesant pentru tematica icoanelor pe sticlă e varietatea foarte mare a temelor. Icoanele transpun pictural toate momentele importante ale istoriei mîntuirii, începînd cu «Creația lumii» și sfîrșind cu găsirea Crucii Mîntuitorului de către Sfinții Constantin și Elena. Înclinarea aceasta spre narativ și respectarea întru totul a momentelor narațiunii sfinte scot în evidență tradiționalismul icoanelor și în același timp cunoașterea și respectarea istoriei sfinte. Elementul narativ îl găsim prezent și în folclorul nostru deosebit de bogat tocmai în legende, povești și colinde. Acest fapt dă o anumită amprență credinței țaranului român. Credința lui nu e un fenomen vag bazat pe simple povești, ci ea e puternic ancorată în istoric, în concretul faptelor petrecute odinioară aveau. De aceea vom găsi că

15. V. Pîrvan, *Dacia*, București, 1958, p. 119—120.

icoanele reprezintă tocmai momentele principale ale acestei istorii, într-un cadru cât mai real, mai apropiat lumii sale deci în cadrul rustic, în cadrul oprimat, sărac și umil al țaranului român al secolului al XVIII-lea și al XIX-lea, supus stăpînirilor străine și greutăților vieții de la țară. Nu vom găsi deci aici o religiozitate intelectualistă de genul celei budiste, sau morală cum ar fi zoroastrismul etc., ci o credință practică, concretă și ca atare istorică, o credință apropiată, avînd același cadru și aceleași probleme ca și cele care îl frămîntă. E o credință organică, simplă și concretă, o credință lipsită de abstracționismul rece dar și de misticismul bolnăvicios. E o credință armonică care, deși concretă, datorită tendinței spre esență, are mereu în vedere divinul, însă un divin clar și imediat, nu mistic și depărtat. Divinitatea este o persoană plină de înțelegere și înțelepciune, e plină de iubire. Aceasta nu înseamnă însă că Divinitatea nu pretinde o atitudine morală, ci dimpotrivă. Morala însă e echilibrată, fără excese sau ascetisme de tot soiul, ci firească, bazată pe practicarea binelui și lupta consecventă cu răul existent înăuntru și în afară. Aceasta e credința epocii icoanelor pe sticlă. Prin actul dublu și independent, divin și uman, și aspectul istoric și actual al relatărilor evanghelice, totul împletit într-o formă liberă, iată cum creștinismul rămîne cu adevărat ortodox, adică primar și vital.

Din această credință, schițată în mare aici, se desprinde o vitalitate și o sănătate spirituală neîntîlnite și un optimism care a permis permanența noastră și a mesajului nostru spiritual și artistic pe aceste plaiuri.

AUG. BIDIAN.

DIN ODOARELE DE ARTĂ DE LA DRAGOMIRNA

I. — BRODERIA

Arta brodatului, cunoscută la popoarele civilizației vechi, a fost dusă de bizantini pînă la celebritate, căci încă de timpuriu, broderiile au fost întrebuințate în Biserica creștină fie ca podoabe, veșminte etc., sau mai ales ca acoperăminte pentru sfînta masă, pentru sfintele vase și pentru morminte.

De felul cum au pătruns țesăturile și broderiile de la Bizanț și din Orient în general, în lumea slavă, dă lămuriri bine documentate lucrarea lui L. Niederle¹. Mărturii din secolul al VIII-lea arată că slavii din Balcani schimbau prizonierii greci pe veșminte de mătase². Secolele al XIII-lea și al XIV-lea sînt în special bogate în stofe laice sau bisericești, brodate ori țesute, care circulau cu ușurință dintr-un loc într-altul, iar poezii secolului al XIV-lea — spune bizantinologul J. Ebersolt — au celebrat cu deosebită predilecție frumusețea și finețea acestor stofe întrebuințate în timpul lor. Teodor Metachitul avea în palatul său țesături somptuoase, bine lucrate și de mare preț, veșminte țesute cu entrelacuri în fir de aur, obiecte de uimire pentru secole.

Inventarele bisericilor și minăstirilor din Bizanț, în a doua jumătate a secolului al XIII-lea și în secolul al XIV-lea, lasă să se întrevadă bogăția și măreția stofelor liturgice, și a veșmintelor preoțești. Pînza așezată în fața icoanelor, căzînd pînă la pămînt, era, din mătase purpurie, brodată cu o brodură din fir de aur și cu figuri sfinte nimbate cu perle³.

Studiul în ansamblu privind aceste producții artistice a fost îndeaproape urmărit⁴ și nu este locul de a mai reveni asupra lucrurilor cercetate și aflate de alții, care privesc problema de la începuturile ei și îndeosebi peste hotare⁵.

La noi s-au făcut studii serioase cu privire la broderiile moldovenești, arătîndu-se corespondența strînsă ce a existat între arta broderiei și pictura monumentală⁶.

Alte contribuții au clarificat și mai mult problema broderiilor și țesăturilor religioase⁷.

1. L. Niederle, *Zivod starych slovanu*, I, 2, Praga, 1913, p. 412 ș.u.

2. *Ibidem*, 4, 413.

3. J. Ebersolt, *Les arts somptuaires de Byzance*, Paris, 1913, p. 114, 116, 118.

4. Cf. Louis Bréhier, *La sculpture et les arts mineurs byzantins*, Paris, 1936, p. 50 ș.u.

5. Charles Diehl, *Manuel d'art byzantin*, II, Paris; în special cap. V, Les tissus, p. 885—894.

6. I. D. Ștefănescu, *L'évolution de la peinture religieuse en Bucovine et en Moldavie, depuis les origines jusqu'au XIX-e siècle*, Paris, Librairie Orientaliste Paul Geuthner, 1928, p. 48—61.

7. Idem, *Un chef d'oeuvre de l'art roumain: Le voile de calice brodé du Monastère de Vatra Moldoviței*, în «L'art byzantin chez les Slaves», Paris, 1930, deuxième partie, p. 303—309. Idem.

Muntenia a avut, fără îndoială, un mare număr de opere brodate. La Tismana, Gabriel Millet a descoperit în anul 1924 cele mai vechi exemplare de broderie pe care le cunoaştem, fiind vorba de un epitrahil şi de un epigonatiu care sînt datate de la sfîrşitul secolului al XIV-lea. Pierderea celor mai multe piese în decursul timpului împiedică precizarea evoluţiei artei brodatului în Muntenia, iar monumentele care s-au păstrat se alătură atît prin stil cît şi prin tehnică artei bizantine din secolul al XIV-lea iar mai tîrziu atelierelor ţării⁸.

În Moldova, cercetarea lucrărilor este uşurată prin păstrarea unui mare număr de broderii şi ţesături în muzeele mînăstirilor. Publicarea obiectelor tezaurului de la Putna⁹ a dat la lumină o întreagă serie de asemenea opere preţioase care au făcut parte din zestrea domnilor noştri pentru ctitoriile lor. La Putna, ca şi în alte părţi, epitafulurile au constituit prima grijă în gîndul de înzestrare al donatorilor¹⁰, şi activitatea artistică nu s-a limitat numai la o mînăstire sau la un atelier, ci s-a extins la principalele mînăstiri moldoveneşti: Vatra Moldoviţei¹¹, Neamţ¹², Suceviţa¹³, etc.

La Suceviţa, în special, se află unele din cele mai alese şi mai scumpe broderii din arta noastră veche, printre care amintim acoperămîntul de mormînt al lui Ieremia Movilă şi cel al lui Simion Movilă¹⁴.

Mînăstirea Dragomirna, ridicată la începutul secolului al XVII-lea, este mai săracă în aceste broderii. Importanţa celor pe care le are nu este însă mai puţin demnă de semnalat, nu numai cele care au fost lucrate acolo după comandă, cît mai ales un epitaf de origine străină (rusesc), ajuns la Dragomirna prin împrejurări necunoscute, şi a cărui valoare este excepţională.

Epitaful Mitropolitului Varlaam al Rostovului (Inv. nr. 53/1934). — Împrejurările şi anul în care acest epitaf a ajuns la Dragomirna nu se cunosc şi nu se pot emite nici date probabile.

Voiles d'iconostase, tentures du ciboire, aërs ou voiles de procession, în «Analecta», Tip. Institutului grafic din Sf. Mînăstire Neamţul, 1943. Idem, *Broderiile în stil bizantin şi moldovenească în a doua jumătate a sec. XV. Istorie, iconografie, tehnică*. În volumul: *Cultura moldovenească în timpul lui Ştefan cel Mare*, Editura Academiei, Bucureşti, 1964, p. 479-511, cu 31 figuri. Corina Nicolescu, *Broderia moldovenească în colecţiile Muzeului de Artă al Republicii Populare Române*. Catalog, cu 21 figuri.

8. I. D. Ştefănescu, *L'évolution de la peinture...*, p. 49.

9. O. Târaş, *Le trésor byzantin et roumain du Monastère de Putna*. Text et album, Paris, Librairie Orientaliste Paul Geuthner, 1925.

10. *Ibidem*, publică o întreagă serie de asemenea epitafuluri.

11. D. Dan, *Mînăstirea Suceviţa*, Bucureşti, Tip. Bucovina, 1923, p. 51, nr. 2, aminteşte de «un aer» (epitaf), din atlas albastru deschis cusut mai peste tot cu aur, argint şi mătase. El este împrejurat cu damasc roşu şi are o lungime de 206 cm pe o lăţime de 118 cm. A fost dăruit Mînăstirii Moldoviţa de Ştefan Vodă cel Mare cu doamna Maria, la 1 martie 1497. El reprezintă pe «Hristos zăcînd cu capul pe braţele Mariei, mamei Sale, iar picioarele pe braţele altei femei. Sus şi jos, în genunchi, între altele, patru îngeri mici. La cornurile aerului se află simbolurile Evangheliştilor», p. 52.

12. S. Petrescu, *Odoarele de la Neamţu şi Secu*, Bucureşti, 1911.

13. D. Dan, *op. cit.*, p. 49, nr. 1, vorbeşte de «un alt aer» (epitaf), din atlas roşu, căptuşit cu atlas albastru deschis, care «reprezintă pentru noi românii un odor nepreţuit naţional». Pe acest aer Domnul Hristos se închipuieşte zăcînd înconjurat de o mulţime de îngeri şi sfinţi «ale căror figuri sînt cusute cu fir veritabil de aur şi argint». Este făcut de Ieremia Movilă, maica lui Maria şi doamna lui Elisabeta, şi dăruit Mînăstirii Suceviţa. Dimensiunile sînt de 180x149 cm. Cf. D. Dan, *Un odor din Mînăstirea Suceviţa*, Cernăuţi, 1909.

14. D. Dan, *op. cit.*, p. 52, nr. 1 (fig. de pe p. 53, reprezintă acoperămîntul de mormînt al lui Ieremia Movilă); p. 55, nr. 2 şi 3 (fig. de pe p. 54, reprezintă acoperămîntul de mormînt al lui Simion Movilă). Cf. I. D. Ştefănescu, *L'évolution de la peinture...*, p. 55.

Monumentul în sine constituie un obiect de neprețuit atît prin vechimea lui, cît și prin finețea execuției, dîndu-ne astfel o idee destul de clară asupra însemnătății pe care a avut-o arta broderiilor religioase în Rusia secolului al XVI-lea.

Cu privire la introducerea țesăturilor bizantine și orientale în Rusia, există mărturii istorice încă din secolul al IX-lea și al X-lea. Lucrul acesta se putea face mai ales pe calea fluviului Volga¹⁵, folosind toate mijloacele de schimb din acea vreme¹⁶. Adeseori scriitorii arabi menționează acel «dibadj de Roum», brocardul bizantin, în ceea ce privește costul și întrebuințarea lui de către principii și negustorii ruși¹⁷. Țesăturile acestea importante și scumpe nu au lipsit de a fi imitate în Rusia, bineînțeles cu mijloacele și forma de expresivitate în artă, specifice poporului rus.

Epitaful de la Dragomirna reprezintă «Punerea în mormînt a Mîntuitorului». Dimensiunile lui sînt de 2,66 m lungime și 1,95 m lățime (pl. I). Cimpul epitafului este de damasc roșu, avînd marginile tivite cu materie de mătase albastră. Tot în mătase albastră este și cadrul din jurul scenei principale, care conține medalioanele sfinților. Căptușeala este dintr-un material roșu.

Inscripția care înconjoară scena spune, în limba slavonă: «Veniți să-l fericim pe Iosif cel neuitat, care a venit noaptea la Pilat, cerînd de la dînsul Viața tuturor. Dă-mi pe străinul acesta care nu are unde să-și așeze capul său. Dă-mi pe acest străin, pe care învățacelul Său cel rău L-a dat morții. Dă-mi pe acest străin, a cărui Maică, văzîndu-L răstignit pe cruce, a plîns cu amar strigînd: Vai mie, fiul meu, vai mie, sfîntul meu; vai mie, iubitul dinăuntrul meu. Căci ceea ce a poruncit Simion în Templu, zicînd: sabia va străpunge inima ta, însă spre bucurie Fiul tău va învia, pentru aceea ne închinăm patimilor Tale Hristoase, ne închinăm patimilor Tale Hristoase și Învierii Tale».

O altă inscripție, pe patru rînduri, așezată în partea dreaptă a scenei, vertical, la picioarele Mîntuitorului, spune în limba rusă: «În anul 7106 (1598), cu voința Părintelui cel pururea prezent, fără de început și cu ajutorul Unuia-Născut Fiului și cu conlucrarea Sfîntului Duh, sub împărăția iubitorului de Hristos și mare domnitor, a dreptmăritorului Împărat și mare Principe Teodor Ivanovici, a singur-stăpînitorului a toată Rusia și în timpul părintelui și rugătorului său la Dumnezeu a preasfîntitului Iov, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia, fiind Împărăteasă iubitoare de Dumnezeu marea Principesă Irina, a dispus Varlaam, din mila lui Dumnezeu și cu voința împărătească, primul mitropolit al orașului Rostov, să se facă acest aer, pentru biserica catedrală a Preacuratei Născătoarei de Dumnezeu, a cinstitiei și slăvitei ei Adormiri și a sfinților și marilor făcători de minuni din Rostov: Leontie și Isaia, Ignație și Iacob întru mărirea și închinarea Preasfîntei Treimi: a Tatălui și a Fiului și a Sfîntului Duh, Amin. A fost terminat în luna Decembrie în 22»¹⁸. Această inscripție ne lămurește asupra persoanei sub a cărei grijă a fost făcut epitaful, asupra anului și pentru care scop anume.

15. N. Toll, *La broderie populaire russe et les tissus du moyen âge*, în «L'art byzantin chez les Slaves», II-e partie, Paris, Paul Geuthner, 1930, p. 389—392.

16. L. Niederle, *op. cit.*, p. 42 ș.u.

17. Garkavi, *Skazanja musul'manskich pisatelej o slavjanach i russkik*, S. Petersburg. 1870, p. 85. și 89.

18. Pentru transformarea anilor menționați de la crearea lumii în anii de la nașterea lui Hristos, se scade din mileniul dat, 5508, iar pentru lunile septembrie—decembrie se scade, 5509. Cf. Henri Stahl și Damian P. Bogdan, *Manual de paleografie slavo-română*. Fundația pentru Literatură și Artă, București, 1936, p. 54.

Monumentul prezintă o bogată broderie în fire de aur, argint și mătase de diferite culori.

În scena «Punerii în Mormînt», Mîntuitorul este așezat pe lespedea mormîntului cu mîinile încrucișate și cu capul pe genunchii Maicii Sale, care la rîndul său stă pe aceeași piatră a mormîntului în partea stîngă, cu fața apropiată de fața Fiului.

În stînga Fecioarei, o femeie mironosiță se apleacă spre mormînt ținînd mîna dreaptă pe piatră, iar mîna stîngă la cap. O altă femeie, la spatele acesteia, își apucă cu mîinile părul capului în durere. La mijlocul scenei, Sfîntul Ioan se apleacă pentru a săruta mîna lui Iisus. Lîngă Apostolul Ioan, tot aplecat, se vede Nicodim, iar mai la dreapta și aplecat și mai mult peste mormînt, Iosif din Arimateea care ține mîinile una într-alta în chip de cucernicie. În dreapta și în stînga grupului, cîte un înger poartă ripide în mîini. Alți doi îngeri, în fața scenei, stau cu ripide în mîini în jurul aerului care acoperă sfințele vase. În partea superioară a scenei, la mijloc, așezat într-un cerc, se vede Sfîntul Duh, în chip de porumbel nîmbat, de la Care se coboară trei raze spre partea stîngă a corpului Mîntuitorului. În dreapta și în stînga Sfîntului Duh, veghează cîte un serafim, iar mai sus, de o parte și de cealaltă, soarele și luna sînt înfățișate sub formă de chipuri încoronate. În colțurile scenei sînt reprezentate simbolurile Sfinților Evangheliști: în partea stîngă, sus, îngerul; în dreapta, vulturul; în partea de jos, în stînga, capul de leu; în dreapta, jos, capul de bou. Un cadru format din medalioane de sfinți înconjoară toată scena. Distribuția acestor medalioane, în cadru, este următoarea:

În banda de sus a cadrului, de la stînga la dreapta: Sfîntul Evanghelist Matei; un sfînt în veșminte de ierarh; Sfîntul Prooroc Avacum; un alt sfînt prooroc; Proorocul Moise; Proorocul David; Cel vechi de zile; regele Solomon; Proorocul Isaia; Sfîntul Ghedeon; Sfîntul Daniil; Sfîntul Evanghelist Ioan.

În banda de jos a cadrului, de la stînga la dreapta: Sfîntul Evanghelist Marcu; Cuviosul Avram; Sfîntul Apostol Filip; Sfîntul Apostol Iacob; Sfîntul Apostol Vartolomei; Sfîntul Apostol Petru; Adormirea Maicii Domnului; Sfîntul Apostol Pavel; Sfîntul Apostol Vartolomei¹⁹; Sfîntul Apostol Simion; Sfîntul Apostol Toma; Sfîntul Evanghelist Luca.

În banda verticală a cadrului, din partea stîngă: Sfîntul Iacob fratele Domnului; Sfîntul Ioan Gură-de-Aur; Sfîntul Petru, mitropolitul; Sfîntul Leontie al Rostovului; Sfîntul Isaia al Rostovului.

Sfinții din medalioane poartă veșmintele atribuțiilor ce le-au avut. Sfinții Evangheliști sînt reprezentați stînd pe scaune și scriindu-și Evanghelia în fața mesei lor.

Studiul figurilor este specific artei rusești din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, marcat printr-o tendință de realism, fără nici o apropiere cu exemplele din broderia moldovenească ale aceleiași epoci. Fețele personajelor sînt pline, rotunde, s-ar putea spune grase. Corpurile au de asemenea o robustețe mai mult occidentală. Suferința în fața dramei divine este aproape absentă în raport cu efectul pe care-l produce modul realist în care sînt tratate figurile din scenă. Examenul lucrului demonstrează însă o finețe în execuție demnă de remarcat.

19. Reprezentat pentru a doua oară.

Cusătura este migăloasă și aleasă. Pe lângă cusătura cu firul, o nouă tehnică este întrebuințată în executarea acestui epitaf: aceea a pictării figurilor acolo unde este vorba de carnea corpului care este expusă privirii. Astfel, fețele și mâinile în general sînt pictate în culori, cu ajutorul cărora artiștii au reușit să dea mai mult realism figurilor.

Drumul cercetărilor ne-a dus la găsirea prototipului acestui epitaf al mitropolitului Varlaam, într-un alt epitaf și acesta tot de origine rusească. Este vorba de epitaful cneazului Vladimir Andreievici, lucrat la anul 1561 pentru catedrala din Smolensk și semnalat de N. P. Kondakov, în studiile sale²⁰ (pl. II). Despre acest epitaf, N. P. Kondakov spune că: «aparține unui număr dintre cele mai remarcabile monumente rusești»²¹, constituind «cel mai bun monument al cusăturii rusești»²².

Reproducerea figurii epitafului din 1561, semnalat de Kondakov la Smolensk, și pe care-l ia ca model după 37 ani mitropolitul Varlaam pentru comanda sa la catedrala din Rostov, ne scutește de a mai insista asupra asemănărilor vizibile. Reproducerea epitafului de la Smolensk de către cel din Rostov — numai cu unele schimbări în numele sfinților din medalioane — nu putea să fie mai fidelă. Tema capitală, «Punerea în mormînt», este copiată în cele mai mici amănunte de epitaful de la Rostov.

Vorbind tot despre epitaful de la Smolensk, Kondakov socotește ca probabil că executarea lui să fi fost încredințată atelierului cneazului, și că «noi nu cunoaștem exemplare de o asemenea dibăcie în execuție cu cea cu care a fost executat așa de fin modelul datorit celor mai iluștri iconografi ai atelierului țarist»²³, iar cusătura este executată pe țesătură italienească, mătăsoasă și fină, a secolului al XV-lea²⁴.

Fără îndoială că și epitaful de la Dragomirna, lucrat odinioară pentru catedrala din Rostov, a fost executat într-un atelier de pe lângă curtea țarului, unde sau epitaful de la Smolensk, sau un model al acestuia, exista încă.

Cuvintele de prețuire cu care Kondakov prezintă epitaful de la Smolensk, se resfrîng și asupra epitafului de la Dragomirna, despre existența căruia marele bizantinolog rus nu a avut cunoștință.

Epitaful de la Dragomirna ar fi deci, după cel de la Smolensk, al doilea exemplar «cel mai bun monument al cusăturii rusești».

Epitaful mitropolitului Anastasie Crimca (Inv. nr. 57/1934). — Epitaful este lucrat pe fond de catifea purpurie cu fire de aur, argint și mătase, avînd dimensiunile 94 × 69 cm. Tema iconografică reprezentată pe el este «Punerea în mormînt» a Mîntuitorului, încadrată cu o bordură florală, care amintește un motiv întrebuințat în pictura murală de la biserica Sfîntul Gheorghe din Suceava, de la Sucevița și Dragomirna²⁵. Mîntuitorul este așezat pe piatra mormîntului, lângă El stînd pe mormînt și sprijinindu-î capul pe brațe, vîghează Maica Sa. Sfîntul Ioan prinde mîna stîngă a lui Iisus și se pleacă s-o sărute. La picioarele Mîntuitorului se găsesc: Iosif din Arimateea, Nicodim purtînd scara și un alt per-

20. N. P. Kondakov, *Monumente de artă creștină la Atoș*, S. Petersburg, 1902, pl. XLV, p. 271, nr. 16 (în rusește). 21. *Ibidem*, p. 271. 22. *Ibidem*, p. 274. 23. *Ibidem*, p. 271.

24. *Ibidem*, p. 271.

25. Motivul floral se găsește la biserica Sfîntul Gheorghe din Suceava, în naos, pe peretele de miazănoapte, sub scena «Purtarea învinuirii»; la Mînăstirea Sucevița, în naos, ca motiv decorativ; la Mînăstirea Dragomirna, deasupra ferestrei centrale din absida principală.

sonaj sfânt. La stînga, la spatele Maicii Domnului, femeile mironosițe și alte femei, șapte la număr. Maria Magdalena ridică dramatic mîinile în sus, iar cealaltă Marie își prinde cu mîinile hainele strînse la gît pentru a le despică. Partea superioară a scenei este ocupată în colțuri de soare și de lună, iar la mijloc, se ridică de lîngă mormînt, Crucea răsîgnirii, pe care se sprijină: lancea, trestia și buretele. Doi îngeri se observă sus în dreapta și în stînga Crucii, iar alții sînt în partea de jos a scenei purtînd ripide în mînă, lîngă care se văd o parte din uneltele răsîgnirii.

În raport cu celelalte teme iconografice de acest gen din secolele al XV-lea și al XVI-lea, «Punerea în mormînt», din epitaful de la Dragomirna este cu mult mai dezvoltată în ceea ce privește mulțimea personajelor din scenă.

Trebuie remarcată însă apropierea ce există între acest epitaf și alte epitafuri moldovenești, dintre care putem aminti pe cel care se află la Mînăstirile Dionisiu — din 1545, Dochiariu — din 1605 și Secu — din 1605, care reprezintă aceleași aspecte ale femeii²⁶.

Deși lucrătura acestui epitaf aparține secolului al XVII-lea, tehnica și stilul său sînt mai puțin interesante. La prima vedere scena produce impresia unei drame. Cu toate gesturile de disperare ale femeilor mironosițe, atitudinea generală a personajelor în fața dramei este plină de resemnare, demnă.

Anatomia este studiată și perspectiva este mulțumitor redată. Gura, nasul, ochii, mîinile, dar mai ales părul și barba sînt admirabil lucrate. Fețele personajelor, ca și părțile neacoperite ale corpului, lucrate cu fir de mătase, sînt pline de finețe. Draperia este de asemenea bine studiată.

O inscripție în limba slavonă, așezată în colțul de jos, în partea stîngă a epitafului, spune: «L-a făcut smeritul mitropolit Anastase Crimca, la anul 7134 (1626), Mînăstirii Dragomirna».

Acoperămîntul pentru sfîntul potir (Inv. nr. 59/1934). — Acoperămîntul în dimensiuni de 51 x 47 cm, este brodat cu fire de aur, argint și mătase de diferite culori, pe fond de mătase albastră. Marginea este din mătase roșie iar dosul este căptușit tot cu mătase roșie. Tema iconografică pe care o reprezintă este «Împărtășirea Apostolilor». Mîntuitorul stă în picioare în fața sfintei mese reprezentată ca un baldachin. Un «Vellum» este întins în partea superioară a tabloului peste cupola baldachinului. Pe sfînta masă se vede un vas liturgic asemănător cu o tavă. Mîntuitorul ține în mîna stîngă Sfînta Pîine și întinde cu dreapta o bucățică din ea Apostolului care vine din partea stîngă spre El; Apostolul are mîna dreaptă întinsă și acoperită cu o parte din veșmînt. Doi Apostoli urmează pe primul, iar în partea dreaptă, alți trei Apostoli se apropie de sfînta masă, Mîntuitorul poartă în jurul capului nimbul crucifer și este asistat la dreapta de un înger diacon. Îngerul poartă, de asemenea, nimb în jurul capului, pe cîtă vreme Apostolii sînt fără nimb. Figurile Apostolilor sînt potrivit studiate, însă draperia și proporțiile corporale lasă de dorit. Iconografia se conduce de exemplarele vechi care au circulat și care au fost lucrate în Moldova cu mult mai înainte²⁷.

26. I. D. Ștefănescu, *Le voile de calice brodé du Monastère de Vatra Moldoviței...*, p. 305. pl. XL, 2. Pentru cel de la Mînăstirea Dochiariu, a se vedea N. P. Kondakov, *op. cit.*, pl. XLII.

27. O. Tafrali, *op. cit.*, p. 49, pl. XLI, nr. 83, amintește de un aer din 1481 care reprezintă «Împărtășirea Apostolilor»: «Hristos, nimbat, asistat de un arhanghel sub un baldachin, stă în fața sfintei mese, pe care sînt așezate un vas și 2 pîini. Figurile sfinților, trei într-o parte

Pe o bordură cusută care înconjoară toată scena se află o inscripție în limba slavonă care începe din partea de sus a scenei, în colțul stîng, și spune: «Dat-a...»²⁸. Săi și Apostolii, zicînd: luați, mîncăți, acesta este trupul Meu, care pentru voi se frînge întru iertarea păcatelor. Anul 7067 (1559). Are să fie la Voroneț».

Inscripția lămurește asupra locului său de origine care a fost: Mînăstirea Voroneț. Împrejurările prin care acest aer a ajuns la Mînăstirea Dragomirna, rămîn încă necunoscute.

Acoperămînt pentru sfîntul potir (Inv. nr. 60/1934). — Are dimensiunile: 51 x 47 cm și este brodat cu fire de aur, argint și mătase pe fond de mătase albastră. Tema iconografică este «Împărtășirea Apostolilor cu Sfîntul Sînge». Mîntuitorul se află în fața unui baldachin și întinde sfîntul potir spre un Apostol ca să bea din el. Alți doi Apostoli îl urmează pe primul, iar în partea stîngă, trei Apostoli se apropie de sfînta masă. Un înger diacon se găsește în dreapta Mîntuitorului. Materialul întrebuițat, stilul și tehnica sînt comune acoperămîntului precedent (Inv. nr. 59/1934).

O inscripție slavonă care începe în colțul din stînga, sus, și face înconjurul scenei, spune: «Dat-a a lor Săi Ucenici și Apostoli zicînd: beți dintru acesta toți, acesta este sîngele Meu al legii celei nouă, carele pentru voi se frînge»²⁹, spre iertarea păcatelor. Anul 7067 (1559). Grigore, fost mitropolit, a făcut».

Inscripțiile celor două acoperăminte lămuresc pentru cine au fost făcute și prin grija cui au fost lucrate. Ele au fost făcute pentru Mînăstirea Voroneț, prin grija mitropolitului Grigore³⁰.

Acoperămînt pentru sfîntul disc (Inv. nr. 61/1934). — Are dimensiunile: 65 X 51 cm și este brodat cu fire de aur, argint și mătase, pe fond de mătase albastră. Marginile sînt din mătase roșie, și este căptușit cu o materie roșie.

Tema iconografică reprezintă pe «Mîntuitorul Iisus, Prunc», așezat pe sfîntul disc și acoperit cu un veșmînt. Un înger veghează lîngă capul Mîntuitorului și altul la picioarele Lui.

Un vas, reprezentînd sfîntul potir, este brodat la mijlocul scenei, în partea superioară.

și trei într-alta...». «Un Vellum este întins peste partea superioară a tabloului». Cf. D. Dan, *op. cit.*, p. 64. O. Tafrali, *op. cit.*, p. 50, pl. XLI, nr. 84, citează un altul cu apropieri remarcabile față de cel de mai sus; cf. D. Dan, *op. cit.*, p. 64. A se vedea I. D. Ștefănescu, *L'évolution de la peinture...*, p. 53, un acoperămînt de potir la Putna, din secolul al XV-lea, reprezentînd împărtășirea Apostolilor, făcînd parte din atelierele lui Ștefan cel Mare. A se vedea de asemenea: D. Dan, *op. cit.*, p. 73, nr. 13, «Un văzduh de atlas albastru deschis pe care se închipuiește Mîntuitorul la sfîntul altar, unde cuminecă din potir pe 6 Apostoli și pe Arhanghelul Gavriil», Poartă inscripția: «a dat ucenicilor săi zicînd: beți...» și... «cu mila lui Dumnezeu Io Ștefan Voevod a făcut acest acoperămînt pentru biserica sfîntului făcătorului de minuni și Arhierarh Nicolae, care este în Rădăuți, la anul 7001 (1493); cf. Melchisedec, *O vizită la cîteva mînăstiri și biserici antice din Bucovina*, în «Analele Academiei Române», Seria II-a, tom. VII, Secț. II, București, 1886, p. 54; cf. D. Dan, «Cronica Episcopiei de Rădăuți», Viena, 1912, p. 209, fig. nr. 5. A se vedea aerul de la Dragomirna la Teodora Voinescu și Răzvan Theodorescu, *Mînăstirea Dragomirna*, editura Meridiane, București, 1965, fig. 9.

28. Cuvîntul «ucenicilor», lipsește din text.

29. «Se frînge» este greșeală; trebuie cuvîntul «se varsă, fiind vorba de Sfîntul Sînge.

30. Mitropolitul Grigore, nu era altul decît mitropolitul Grigorie Roșca, văr după mamă cu domnitorul Petru Rareș «innoitorul Voronețului, la care a înădit un pridvor... pe care l-a acoperit cu una din cele mai strălucite zugrăveli ce se văd la vreuna din vechile noastre biserici», cf. N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești*, ed. II, București, 1929, p. 108, 110, 111. Acoperămîntul l-a făcut dar după părăsirea scaunului arhipăstoresc din cauza faptelor vrăjmășești contra Ortodoxiei, ale domnitorului Despot Vodă. Cf. N. Iorga, *op. cit.*, p. III.

Materialul, tehnica și stilul sînt aceleași ca în acoperămintele menționate mai sus, toate trei fiind lucrate într-un atelier comun și aparținînd aceleiași Mînăstiri Voroneț, de unde prin împrejurări necunoscute au ajuns la Dragomirna.

O inscripție brodată în limba slavonă, începînd din colțul de jos, partea stîngă și făcînd înconjurul scenei, ne spune: «Ca o oaie spre junghiere, s-a adus și ca un miel înaintea celui ce-L tunde, fără de glas, așa nu-și deschide gura Sa. Întru smerenia Lui s-a ridicat viața Lui. Cine va povesti că s-a ridicat de pe pămînt viața Lui».

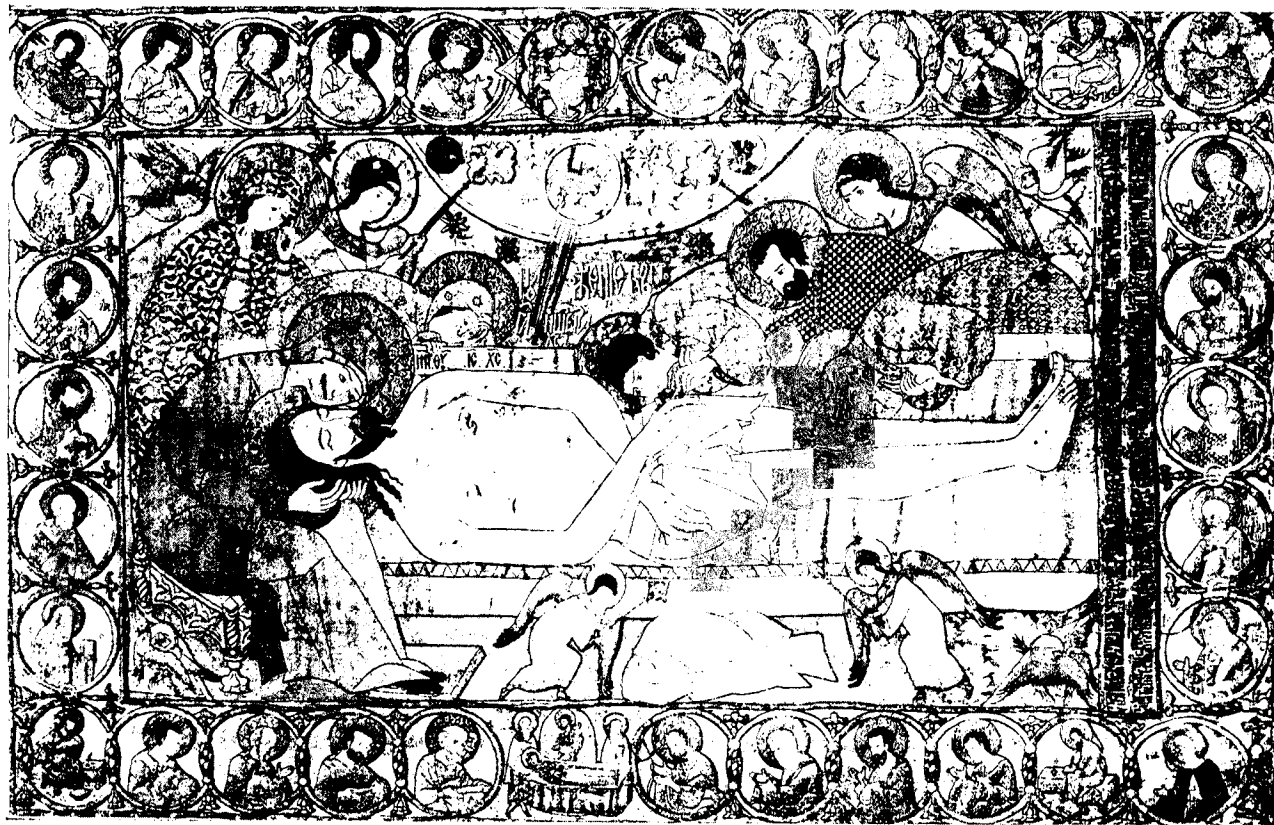
Perdeaua mitropolitului Anastasie (Inv. nr. 58/1934). — Are dimensiunile: 1,17 x 1,13 m. Broderia este lucrată din fire de aur, argint și mătase, pe fond de catifea purpurie, bine conservată.

Tema iconografică reprezentată pe această perdea, este «Adormirea Maicii Domnului»³¹. Scena este cea cunoscută: Sfînta Fecioară este așezată pe patul de moarte cu capul spre stînga. Mîntuitorul, pufînd în jurul capului nimbul crucifer, apare într-o aureolă ca un clopot, ținînd sufletul Sfintei Fecioare pe mîna dreaptă. La dreapta Lui, lîngă capul Maicii Sale, sînt reprezentați doi episcopi nimbați între care unul cu cartea deschisă și șase Apostoli, fără nimb, dintre care cel din primul plan, stînga, ține în mîna dreaptă o cădelniță. În partea stîngă a Mîntuitorului și lîngă picioarele Sfintei Fecioare, sînt reprezentați alți doi episcopi nimbați și alți șase Apostoli fără nimb. În fața patului pe care este așezată Sfînta Fecioară se observă în stînga îngerul cu sabia care taie mîinile evreului necredincios, Afonie. De o parte și de cealaltă este așezat cîte un sfeșnic care poartă cinci lumini. Scena Adormirii se petrece în fața zidurilor unei cetăți, iar în planul al doilea se văd clădiri cu turnuri specifice arhitecturii moldovenești. În partea superioară, deasupra capului lui Iisus, socotită ca făcînd parte din lumea cerească, apare Sfînta Fecioară tronînd într-o aureolă formată din trei cercuri de lumină, și purtată de doi îngeri care aruncă cu mîna dreaptă briul spre Apostolul Toma pe care acesta îl prinde. Alți îngeri în grupe de cîte doi, înconjoară tronul Sfintei Fecioare. Deasupra Sfintei Fecioare este reprezentată Sfînta Treime nou testamentară și o mulțime de stele presărate pe fondul superior al scenei. Partea superioară nu este altceva decît «Înălțarea Sfintei Fecioare la cer». În jurul scenei se află o bordură cu un motiv floral, brodat cu fire de aur și argint, a cărui suplețe și bogăție³² ornamentală este de remarcat și pe care l-am semnalat în pictura monumentală la biserica Sfîntul Gheorghe din Suceava, la Sucevița și Dragomirna.

31. Perdelele au fost întrebunțate încă de timpuriu în arta religioasă. O. Tafrali, *op. cit.*, rezervă un capitol stofelor decorative sfințite; cf. p. 39, pl. XXV, nr. 669, care reprezintă Înălțarea Domnului și este o perdea dată de Ștefan cel Mare Mînăstirii Putna în 6992 (1484). *Ibidem*, pl. XXVI, p. 40, nr. 70: Adormirea Maicii Domnului, pe mătase albastră brodată cu aur. Dimensiunile: 1,27 x 1,31 m. Fecioara este așezată pe patul său, acoperit cu țesătură roșie. De fiecare parte se grupează Apostolii în veșminte antice, aurite, unul dintre ei ținînd în mînă o cădelniță. Mîntuitorul, avînd în jurul capului nimbul crucifer poartă sufletul Sfintei Fecioare sub forma unei mici figurine, iar îngerul, reprezentat în partea stîngă a scenei, taie cu sabia mîinile evreului necredincios. În jurul Mîntuitorului sînt reprezentați trei sfinți arhierei cu nimb în jurul capului și un profet. În planul al doilea se văd arhitecturi antice.

Inscripția de pe bordura de jos spune că, perdeaua este făcută pentru Mînăstirea Putna, de către Ștefan cel Mare, la 6993 (1485); cf. Melchisedec, *op. cit.*, p. 25; cf. D. Dan, *Sucevița...*, p. 104. A se vedea reproducerea perdelei mitropolitului Crimca, în: I. D. Ștefănescu, *L'évolution de la peinture...*, pl. XV, fig. 1 și în: Teodora Voinescu și Theodor Răzvan, *op. cit.*, fig. 31

32. I. D. Ștefănescu, *L'évolution de la peinture...*, 1928, p. 60, atribuie motivul influenței occidentale.

Epitaful Cneazului Vladimir Andreevici. Lucrat în anul 1561, pentru catedrala din Smolensk

Epitaful mitropolitului Varlaam al Rostovului. Lucrat în anul 1598, pentru catedrala din Rostov

Tehnica de lucru întrebunțată în broderia perdelei mitropolitului Anastasie Crimca este aleasă, însă stilul este decadent. Fețele personajelor sînt mai bine studiate decît celelalte părți ale corpului, însă draperiile sînt rediate sumar, iar perspectiva este neglijată. Figurile personajelor din ultimul plan apar de multe ori mai mari decît cele din primul plan. Cu toate acestea, perdeaua este una dintre operele de valoare ale începutului decadentei artei broderiei religioase la noi.

Inscripția în limba slavonă, care încadrează scena, începînd din colțul de sus, stînga, spune: «În zilele evlaviosului domn Io Ștefan Tomșa Voevod, a făcut această perdea smerenia sa arhiepiscopul Anastasie Crimcoviți și mitropolit al Sucevei, întru pomenirea sa și a părinților săi Ion Crimca și Cristina și a dat-o în nou zidita sa Mînăstire Dragomirna, cu hramul Pogorîrii Sfîntului Duh, în anul 7120 (1612) iunie 8».

Perdeaua est căptușită cu o pînză de mătase de culoare galbenă, pe care se află jos, în dreapta, o altă inscripție în limba slavonă, care spune: «Acest acoperămînt l-au răscumpărat doamna Ecaterina a stăpînului nostru Io Vasile Voevod, din mila lui Dumnezeu domn al Țării Moldovei, de la oștirea căzăcească, cînd Timuș, Hațmanul Cazacilor, a purtat război și l-a prădat de la Mînăstirea Dragomirna. În anul 7162 (1653) a lunei lui septembrie în 28 zile și l-a dat iarăși în acea Mînăstire Dragomirna».

Acoperămînt pentru sicriu (Inv. nr. 68/1934). — Are dimensiunile: 1,50 x 0,55 m. Este cusut primitiv cu fire de lînă pe materie neagră și împodobit cu cruci. Inscripțiile în limba slavonă, care înconjoară scena de la mijloc, au următorul cuprins:»

«De tine se bucură
Cea plină de dar
Toată
A ta
Făptură
Îngerescu sobor
Tu ești rugătoarea noastră
Către Fiul său și Dumnezeu».

Rîndul de jos spune: «Dumnezeescul drum prin Cruce».

Scena din mijloc reprezintă pe Mîntuitorul, bust, binecuvîntînd, înconjurat de serafimi și arhangheli. Cei doi arhangheli de jos încadrează Crucea răstîgnirii. La picioarele Crucii este brodat un schelet. În partea inferioară a scenei se vede o altă cruce, iar la picioarele ei, capul lui Adam. Este o lucrare tîrzie.

Stofă brodată (Inv. nr. 56/1934). — Are dimensiunile: 1,30 x 0,70 m. Stofa este din materie de lînă roșie, brodată cu flori galbene, cusute în parte cu fire de argint și aur. Motivul floral principal este cel care brodează și perdeaua lui Anastasie Crimca (Inv. nr. 58/1934). Este o lucrare tîrzie.

Epitrahil (Inv. nr. 41/1934). — Are dimensiunile: 2,5 x 12 cm. Broderia este lucrată din fire de aur, argint și mătase. La mijloc este brodată «icoana Mîntuitorului» bust, iar de o parte și de cealaltă: a) în dreapta, Maica Domnului; Sfîntul Ioan Gură de Aur; Sfîntul Grigore Teologul; cel de al patrulea sfînt este

indescrifabil, probabil Sfântul Simeon; b) în stînga, Sfântul Ioan Botezătorul; Sfântul Vasile cel Mare; Sfântul Nicolae și Sfântul Spiridon³³.

Este o lucrare grecească și numele sfinților sînt scrise cu litere grecești. Broderiile sînt bine conservate iar marginea este tivită cu o panglică roșie împletită. Căptușeala este din pînză simplă, cafenie. Probabil din secolul al XVII-lea—al XVIII-lea.

Epitrahil (Inv. nr. 42/1934). — Are dimensiunile: 2,66×13 cm. Broderia este lucrată din fire de aur, argint și mătase. La mijloc este brodată «icoana Mîntuitorului», iar pe părți chipuri de îngeri și serafimi. Fețele și mîinile sfinților sînt brodate cu mătase, iar restul cu fire de aur și argint. La ambele capete unde sînt așezați ciucuri de mătase de mai multe culori, este cusută o inscripție în limba slavonă, care spune: «Acest epitrahil l-au făcut Grigorie, fost logofăt».

Mîntuitorul este așezat la mijloc, bust, și binecuvîntează; iar în partea dreaptă și cea stîngă se găsesc cîte cinci serafimi și cinci heruvimi. Bordura este dintr-o panglică roșie, de o factură cu mult mai tîrzie decît broderia.

II. — CRUCI ȘI ALTE OBIECTE DE CULT

Exemplare de cruci, ale căror date să fie cunoscute cu certitudine, apar la noi la începutul secolului al XV-lea; pentru secolul al XIV-lea, și mai înainte, existența lor rămîne necunoscută³⁴. O. Tafrali, în descrierea obiectelor tezaurului de la Putna³⁵, amintește de: «Crucea adevărată»³⁶, dată Mînăstirii împărătești Xyropotamos de Împăratul Romanos, în anul 6402 (894) și ajunsă de timpuriu la Putna. Dar această cruce pictată și de origine străină nu intră în cadrul studiului nostru comparativ. Pentru comparațiile noastre, atît prin vechimea datelor, cît și prin frumusețea ei, este demnă de remarcat «Crucea lui Ștefan cel Mare», pe care a poruncit să o facă și pe care a dăruit-o Mînăstirii Putna la 7011 (1503)³⁷.

33. Busturile și medalioanele de sfinți erau obișnuite atît la bizantini cît și la noi. Cf. O. Tafrali, *op. cit.*, pl. XLVII, p. 56—57; D. Dan, *Sucevița...*, p. 60. Este un lucru bizantin din secolul XIV sau XV. Dimensiunile: 1,47×0,23. Are 21 scene în care se cuprind busturi și medalioane de sfinți, doi arhieri, Fecioara Maria, Sfântul Ioan Botezătorul, Sfinții Liturghisitori, Apostoli, fondul este roșu, figurile sînt brune, iar veșmintele roșii aurii. D. Dan, *Sucevița...*, p. 72, nr. 10 amintește de: «Un epitrahil arhieresc de atlas roșu cusut cu fir de aur și argint și mătase. Pe el închipuiește Iisus, la mijloc, Mîntuitorul, iar de o parte și de alta Arhanghelii Mihail și Gavriil, apoi Arhanghelul Gavriil și Maica Domnului și mai mulți sfinți și părinți». Inscripția spune: «acest Epitrahil l-a făcut doamna Marghita la Sfînta Sucevița pentru sufletele lui Simion Voevod». D. Dan, *Sucevița...*, p. 73, nr. 11, amintește de un alt epitrahil arhieresc pe care se află icoanele: «doi îngeri, Maica Domnului, Arhanghelul Gavriil, Sfîntul Grigore, Ioan și Vasile. Părintele Nicolaie și Sfîntul Atanasie și Chiril». «Acest antic epitrahil, de bună seamă un dar de al Movileștilor». Alte exemple de citat la O. Tafrali, *op. cit.*, p. 57, pl. XLVII, nr. 95, lucru moldovenesc din secolul al XV-lea, «făcut de Ștefan cel Mare și dat Putnei»; *Ibidem*, p. 58, pl. XLVII, nr. 96; D. Dan, *Sucevița...*, p. 109. N. Iorga, *Epitrahilul lui Alexandru cel Bun*, în «Analele Acad. Române», ser. II, t. XXXV, Secția istorică, p. 1.4. Sp. Cegăneanu, *Obiecte bisericesti*, București, 1911, p. 29, amintește de un epitrahil al lui Ștefan cel Mare dat Mînăstirii Dobrovăț în Moldova. Un alt epitrahil al lui Ștefan cel Mare făcut în 6997 (1489), are reprezentate 15 figuri stînd în picioare sub arcade, între care se observă: Fecioara Maria, Ion Botezătorul, Apostoli, Ierarhi, Părinții bisericesti, Atanasie, Chiril, Sfîntul Nicolae, Sfîntul Gheorghe, Sfîntul Dumitru, etc. cf. O. Tafrali, *op. cit.*, p. 60, pl. L, nr. 98; *Ibidem*, pl. L, nr. 97; pl. LI, nr. 100, 101, 102, 103, 104, din secolul al XVI-lea.

34. Cf. I. D. Ștefănescu, *L'évolution de la peinture...*, p. 37.

35. O. Tafrali, *op. cit.*, p. 1, pl. V, nr. 1, și pl. VI, nr. 1.

36. A se vedea V. Gheorghiu, *O Cruce din «Scumpul lemn» aflată în Mînăstirea Putna*. Extras din revista «Candela», Cernăuți, 1908.

37. Cf. I. Veselovschi, *Cele mai vechi cruci de mînă din Bucovina*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», VIII (1915), fasc. 29, ian.-mart., București, p. 26—27; O. Tafrali, *op. cit.*, p. 3—4, pl. VIII.

Crucea este lucrată în lemn de Cipru, încadrată cu argint aurit decorat cu cizeluri fine și are trei brațe, din care cel de jos, oblic. Scenele, în număr de 18, redau viața și Patimile lui Iisus și figurile celor patru Evangheliști, iar inscripțiile în limba slavonă explică înțelesul fiecărei scene în parte³⁸.

O altă cruce de lemn, importantă tot prin vechimea ei, este cea dăruită Mănăstirii Putna de Pîrcălabul Ioan Banschi și de soția sa Maria, la anul 7024 (1516)³⁹. Alte cruci sînt semnalate la Mănăstirea Secu, donate de fondatori. Pe inscripția uneia din 7109 (1601), se citește numele ieromonahului Paisie, lucrare executată de o mîină de artist local⁴⁰. O altă cruce din 1602 (52 x 18 cm) reprezintă scene din viața Mîntuitorului, pe Sfinții Evangheliști și pe cei Trei Ierarhi⁴¹.

Era deci în tradiția Bisericii moldovenești, ca între obiectele alese ale cultului să existe cruci de valoare și de grijă artistică deosebită. Mitropolitul Anastasie Crimca, iubitor al lucrărilor de artă aleasă și-a procurat astfel de cruci, fie comandîndu-le, fie primindu-le în dar din altă parte. Astfel la Dragomirna se găsesc:

Crucea (Inv. nr. 10/1934) lucrată din lemn de cedru. Pe brațul vertical, lung de 0,46 m (fără mîner 0,28 m) sînt așezate trei brațe orizontale. Brațul superior are o lungime de 0,16 m, cel de la mijloc 0,14 m, iar cel de jos 0,13 m. Cele două brațe superioare sînt în formă de dreptunghi ca și brațul vertical. Brațul de jos este format din 2 ovale, imitînd două frunze care cresc de la rădăcina crucii. Crucea este ferecată în argint aurit, iar bordurile sînt lucrate din împletituri de fire de argint. În toate colțurile sînt presărate mici rozete, care acoperă locul de întîlnire al bordurilor și printre împletituri se văd urme din emailul care a împodobit lucrarea la început. Mînerul Crucii, de formă exagonală, este îmbrăcat tot în argint aurit. În partea superioară, sub semnul crucii, sînt romburi și triunghiuri filigranate.

O verigă împletită încinge mînerul la mijloc și o inscripție slavonă, gravată pe laturile mînerului, spune: «Această cinstită și sfîntă Cruce a făcut-o smeritul Arhiepiscop Kir Anastasie Crimcovič și Mitropolit al Sucevei și a dat-o în nou zidita sa Mănăstire Dragomirna, unde este hramul Pogorîrii Sfîntului Duh. În anul 7132 (1624) iulie 8».

Pe cruce au fost la început 32 iconițe sculptate, din care lipsesc două. Douăsprezece au fost lucrate pe partea din față, douăsprezece pe partea din spate iar opt pe margini. Explicația scenelor este dată în grecește.

Partea din față reprezintă scenele: 1) Nașterea Maicii Domnului; 2) Botezul Domnului; 3) Nașterea Mîntuitorului; 4) Bunavestire⁴²; 5) Schimbarea la față; 6) Aducerea lui Iisus la Templu; 7) Nunta din Cana; 8) Tămăduirea orbului; 9) Învierea lui Lazăr; 10) Iisus înconjurat de Apostoli și prooroci ținînd sufletul Maicii Sale pe brațe; 11) Intrarea în Ierusalim; 12) Scara virtuților creștine.

nr. 2; D. Dan, *Mănăstirea și comuna Putna*, București, 1905, p. 50; I. D. Ștefănescu, *L'évolution de la peinture...*, p. 37. 38. *Ibidem*, p. 37.

39. O. Tafrali, *op. cit.*, p. 4; D. Dan, *Mănăstirea și Comuna Putna...*, p. 50; I. D. Ștefănescu, *L'évolution de la peinture...*, 1928, p. 37. De rectificat la O. Tafrali, data: 7024 (?1566), cu (1516).

40. I. D. Ștefănescu, *L'évolution de la peinture...*, 1928, p. 39.

41. *Ibidem*; D. Dan, *Sucevița...*, p. 56, amintește de trei cruci de acest fel, cu scene sculptate.

42. Menționăm scenele cum sînt așezate pe cruce și nu în ordine cum se succed în rîndul sărbătorilor bisericești.

Partea din spate reprezintă scenele: 1) Cina cea de taină; 2) Coborîrea la iad; 3) Răstignirea Mîntuitorului; 4) Ungerea trupului lui Iisus; 5) Încercarea coastei lui Iisus de către Apostolul Toma; 6) Pogorîrea Sfîntului Duh; 7) Adormirea Maicii Domnului; 8) Înălțarea Domnului; 9) Raiul; 10) Arborele lui Iesei; 11) Scenă lipsă; 12) Iisus pe scaunul mării.

Pe marginea stîngă a crucii, se văd: 1) Sacrificiul lui Avraam; 2) Cei trei tineri în cuptorul cu foc; 3) Sfinții Evangheliști Marcu și Ioan; 4) Daniil în groapa cu lei⁴³.

Pe marginea dreaptă a crucii, se văd: 1) Sfința Treime vechitamentară; 2) Scara lui Iacob; 3) Sfinții Evangheliști Luca și Matei; 4) Scenă lipsă.

Crucea mitropolitului Crimca este o operă greacă, comandată și lucrată probabil în Sfîntul Munte. Acesta nu numai pentru faptul că inscripțiile explicative ale scenelor sînt redată în limba greacă, ci și pentru că execuția lucrării trădează mîna unui artist grec, cu alese cunoștințe iconografice și un prețuit decorator. Lucrătura argintului cadrelor ne îndreaptă însă spre atelierele moldovenești⁴⁴.

Crucea este o lucrare executată cu multă îndemînare și pricepere de un artist de mîna întîia, care își demonstrează prezența deopotrivă în fiecare scenă. Cu toate dimensiunile mici ale scenelor, figurile sînt pline de viață, de realism și este uimitor cum au putut fi redată atîtea amănunte într-o scenă de proporții minime, amănunte care nu sînt mai puține ca cele reprezentate în pictura monumentală. Perspectiva aeriană este remarcabil înlesnită de procedeul pe care îl adoptă artistul care redă impresia cerului prin golul infinit, din partea superioară a scenelor sculptate. În scena Schimbării la față, figura Mîntuitorului și cea a lui Moise și Ilie, se profilează în spațiul gol, dînd perfect impresia înălțării lor pe munte.

În general figurile își păstrează autonomia și fiecare are un rost, în locul care i-a fost rezervat.

Scena Ungerii trupului lui Iisus este remarcabilă prin realismul ei, în care durerea despărțirii de Mîntuitorul este redată cu atîta pricepere, ceea ce dovedește că artistul nu era inzestrat numai cu simțul artistic, ci și cu un simț al sensibilității și al religiozității. Expresivitatea fiecărei figuri este bine cercetată și atitudinea corpurilor este bine aleasă pe locurile unde se găsesc. Simțămîntul deznădejdiei și al despărțirii totale se observă ca un gol dureros în figurile mulțimii care se pleacă și sărută cucernic trupul lui Iisus.

Scenele sînt detașabile, în sensul că în lemnul crucii, gol în interior, s-au înrămat scenele iconografice.

Crucea vistiernicului Toma (Inv. nr. 11/1934) este lucrată din lemn de abanos și are trei brațe orizontale. Ferecătura este în argint aurit. Lungimea brațului vertical este de 44,5 cm și lungimea brațelor orizontale cel de sus și cel de jos, este de cîte 11 cm. Brațul orizontal de la mijloc este de 17 cm. Pe cadrul de argint aurit al marginilor, se citește inscripția în limba slavonă, cu litere mari de 2 cm, care spune: «Această cruce e ferecată de Toma Vistiernicul și dată pentru sufletul său și a lor săi; acest (*dar*) în hramul (*biserica*) sfîntului Marelui mucenic și

43. A se vedea o scenă asemănătoare care reprezintă martirajul Sfîntului Ignatie, lu. Gavriel Millet, *Monuments de l'Athos. I. Les peintures*, Paris, 1927, pl. 143, nr. 2, la Mînăstirea Lavra (1512). A se vedea crucea redată în: I. D. Ștefănescu, *L'évolution de la peinture...*, 1928, pl. I, fig. 1 și 2. Teodora Voinescu și Răzvan Theodorescu, *op. cit.*, fig. 12.

44. Cf. I. D. Ștefănescu, *op. cit.*, 1928, p. 38.

purtătorul de biruință Gheorghe, la Mînăstirea nou zidită în Voroneț, la anul 7050»⁴⁵. Mai jos, pe mîner, se află ca urmare a datei: «Aprilie 20».

Întreaga ferecătură a crucii are bucățile care o compuneau la început schimbuate și inversate. Fără îndoială, că mai tîrziu i s-au făcut reparații, iar cel care s-a ocupat cu acest lucru, nepricepîndu-se, a amestecat bucățile care conțineau inscripția, încît aceasta se poate descifra numai urmărind textul sărit în diferite locuri. În afară de aceasta, multe bucăți au fost înlocuite cu altele străine de ferecătura inițială. Astfel, pe brațul orizontal de jos, într-o parte, se găsesc bucăți din bordura legăturii *Tetraevangheliarului* (Inv. nr. 2/1934), așezate fără nici un rost, doar numai ca să completeze lipsa de metal a unui loc rămas gol.

Pe partea care reprezintă scena răstîgnirii Mîntuitorului, o inscripție pe trei rînduri, săpată în lemnul crucii, deasupra mînerului, spune: «Această cinstită cruce este rugăciunea robului lui Dumnezeu, a domnului Toma Logofătul, în anul 7055 (1547)».

Distribuția scenelor iconografice pe lemnul crucii este următoarea: 1) Buna-vestire; 2) Sfîntul Vasile cel Mare; 3) Sfîntul Grigore; 4) Scoaterea vînzătorilor din Templu; 5) Intrarea în Ierusalim; 6) Răstîgnirea Domnului; 7) Mormîntul păzit de soldați; 8) Îngerul arată femeilor mironosițe mormîntul gol; 9) un ierarh; 10) Coborîrea la iad; 11) alt ierarh.

Pe partea din spate: 1) Înălțarea la cer; 2) un ierarh; 3) Botezul Domnului; 4) Sfîntul Ioan Gură de Aur; 5) Întîmpinarea Domnului; 6) Adormirea Maicii Domnului; 7) Schimbarea la față; 8) Nașterea Mîntuitorului; 9) Sfîntul Chiril; 10) Aducerea Maicii Domnului la Templu; 11) Sfîntul Ierarh Nicolae.

Execuția scenelor iconografice din această lucrare este cu mult inferioară celor de pe crucea mitropolitului Crimca⁴⁶. Figurile sînt redade cu neîndemînare și proporțiile corporale incomplet studiate, ceea ce denotă la artist o lipsă a cunoștințelor anatomice. Perspectiva și spațiul aerian sînt și ele neglijate.

Personajele sînt așezate în registre suprapuse, atunci cînd este vorba de a reprezenta un grup într-o scenă. Draperia este la fel de puțin studiată. Tehnica lucrului este săparea în lemn a fiecărei scene, pe cîtă vreme la crucea lui Crimca, scenele erau lucrate separat și așezate pe lemnul crucii, în compartimente lăsate în mod special goale.

Cu toate acestea, scenele reprezentate inspiră sentimentul religiozității; iar artistul, fără îndoială de origine locală⁴⁷, mai neîndemînat, mai nesigur pe dalta sa, nu a fost lipsit de emotivitate, pe care a transmis-o operei sale.

Crucea (Inv. nr. 12/1934) este lucrată din lemn de cedru și ferecată în argint, avînd dimensiunile de 23 x 6 cm. Atît mînerul cît și postamentul sînt din argint, cu ornamente în relief. La întretăierea brațelor crucii se află mici rozete și cîte trei raze de argint pornind de la fiecare întretăiere în direcție opusă. La capetele brațelor orizontale se găsește cîte o rozetă mai mare care închide o pietricică roșie, iar deasupra brațului vertical, se află lucrat în argint «Ochiul lui Dumnezeu», încadrat de o coroană. Partea din față reprezintă scena Botezului Domnului, iar partea din spate scena Răstîgnirii Domnului. Lucrarea este me-

45. Această dată în comparație cu alta care este menționată pe lemnul crucii (a se vedea mai jos), nu este verosimilă, deoarece ferecătura nu putea să fie mai veche ca lemnul crucii. Se pare că cel care a ferecat-o a uitat să mai adauge un N, lingă 7050 pentru a avea 7055, dată care corespunde și cu inscripția de pe lemn.

46. Cf. I. D. Ștefănescu, *L'évolution de la peinture...*, p. 38.

47. *Ibidem*, pl. II, fig. 1 și 2; pl. III, fig. 1, detaliu: Scoaterea vînzătorilor din Templu și Răstîgnirea Domnului.

diocră și se observă în ea mâna unui artist local, execuția avînd loc probabil către începutul secolului al XVIII-lea.

Crucea (Inv. nr. 13/1934) este sculptată în lemn și ferecată în argint, avînd dimensiunile: 25 x 7 cm. Partea din față reprezintă Răstignirea Domnului. Lemnul Crucii și scenele sculptate sînt stricate în parte. Pe mînerul de argint se găsește săpată o inscripție în limba slavonă, care spune: «Această Cruce este făcută pe cheltuiala și osirdia K.K.V. Steblescago Sava Tarana».

Crucea egumenului Dosoftei Țișcoviți (în biserica mare) cu dimensiunile: 25 X 7 cm, este lucrată în lemn și ferecată în argint. Pe o parte este reprezentată răstignirea Domnului, iar pe cealaltă parte Maica Domnului cu Pruncul în brațe. O inscripție în românește, cu litere chirilice, pusă în mai multe locuri pe cruce, spune: «A Igumenului Dosoftei Țișcoviți făcută în anul 1844 și dăruită sfintei Mînăstiri Dragomirna spre pomenire»⁴⁸.

Crucea este frumos lucrată însă această frumusețe poate fi apreciată numai în raport cu epoca tîrzie din care face parte.

Disc (în biserica mare) cu dimensiunile: 17 cm în diametru. De jur împrejur, pe partea din spate, se citește în limba slavonă, inscripția: «Acest disc (a fost dăruit de) Iulian Teodorovici, ieromonah, 1797».

Potir (Inv. nr. 37/1934) cu dimensiunile: înalt 25 cm; diametrul la gură, 10 cm; postamentul, diametrul 13 cm. Este lucrat din argint aurit. Cupa este ornamentată cu un motiv în formă de solzi. Piciorul este de asemenea ornamentat. Pe postament, în partea de jos, se află gravată o inscripție în limba română cu litere chirilice, care spune: «Acest Potir (s-a dat) sfintei Mînăstiri Voronețul, prin silința igumenului Macarie, 1782».

Stea (Inv. nr. 22/1934) lucrată în argint și aurită. Deasupra este gravat numele Maicii Domnului: «Maria», iar pe brațe: «IS.HR.NI.KA».

În interior se află gravată inscripția: «Iulian Teodorovici, Ieromonah, 1797».

Cădelnița (Inv. nr. 38/1934) lucrată din argint cu ornamente în relief. Pe capacul de sus, care poartă veriga de unde se ține cu mîna, o inscripție în limba română, cu litere chirilice, spune: «Această cădelniță (s-a dat) Mînăstirii Voronețul, prin silința igumenului Macarie, 1782».

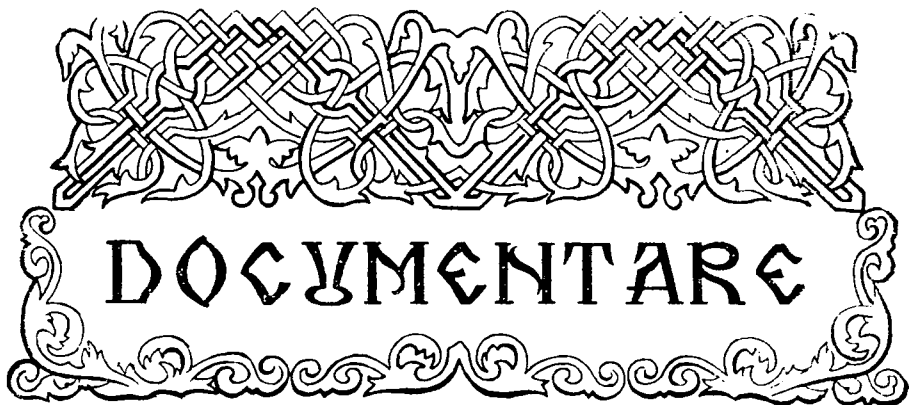
Litier (Inv. nr. 39/1934) lucrat în argint, are o înălțime de 52 cm. Postamentul este din metal argintat, cu picior lung, în mărime de 20 x 25 cm. Pe postament este gravată o inscripție în limba română cu litere chirilice, care spune: «Isaia Ghiorghievici, fost Baloșescul, arhimandrit și igumen sfintei Mînăstiri Dragomirna, 1793»⁴⁹.

G. POPESCU-VÎLCEA

48. Episcopul Ipolit Vorobchievici, *Istoria sfintei Mînăstiri Dragomirna*, 1925, p. 64, amintește că egumenul Dosoftei Țișcoviți a fost la Mînăstirea Dragomirna începînd din 1848, și a condus mînăstirea pînă la moartea sa în anul 1860. În anul 1840, știm că el era egumen la Sucevița și probabil că această danie din 1844, a făcut-o Dragomirnei încă fiind acolo.

49. Egumenul Isaia Gheorghievici conduce Mînăstirea Dragomirna între 1792-1796 iar în 1823 ajunge episcop al Bucovinei. Cf. Vorobchievici, *op. cit.*, p. 62.

DOCUMENTARE

*Elemente de istoria artei creștine
(arhitectura locașurilor de cult)*

ARHITECTURA BISERICESCĂ APUSEANĂ

I. — ÎN PRIMA JUMĂTATE A EVULUI MEDIU

Considerații generale asupra artei după căderea Romei. — Artă barbară din epoca dinastiei merovingiene. — Artă preromanică din epoca carolingiană.

1. Arhitectura religioasă nu a avut în Apus același ritm creator ca în Răsărit. În timp ce în Orientul creștin arta urmează necontenit o evoluție progresivă, care dă naștere și face să se dezvolte unul după altul tipuri din ce în ce mai perfecte de biserici, în Apus tipul bazilical, cu oarecare modificări, continuă să rămână stilul bisericesc curent pînă în secolul al XII-lea, cînd goticul ajunsese să cristalizeze un nou stil de locaș bisericesc. O astfel de situație era explicabilă, de altfel, în condițiile de viață create după căderea Romei și desființarea imperiului de către lumea barbară, care nu numai că a năvălit, dar s-a stabilit și a format state noi pe teritoriul lui.

De fapt, arta romană intrase în decadență încă dinainte de epoca năvălirilor. Puterea ei de creație se îngustase prin căderea în rutină, manifestările artistice afirmîndu-se în mare măsură prin imitarea modelelor clasice și prin cedarea în fața influențelor orientale, care se răspîndiseră și cuceriseră teren larg în gustul occidentalilor. În chipul acesta, Orientul ajunge să-și imprime pecetea sa chiar pe unele din monumentele Romei. Astfel, în basoreliefurile de pe ușile de lemn ale bazilicii Sfînta Sabina (secolul al VI-lea) de pe Aventin, se văd subiecte iconografice orientale (palestiniene) tratate cu tehnica tradiției artei elenistice. Ravenna îndeosebi,

prin cele trei capodopere din prima epocă de aur a artei bizantine, exercită o continuă influență asupra Apusului.

Pe de altă parte, după dezorganizarea provocată de desființarea imperiului de Apus, vechile tradiții de artă locală, rămase în stare latentă în epoca artei imperiale, ies acum la iveală și încep să se afirme. Pe deasupra, barbarii cuceritori își impun concepția și idealul lor artistic, care erau altele decât cele ale vechei arte greco-romane. Gustul și preferințele lor estetice erau atrase mai mult de combinarea liniilor, adică de motivele geometrice și, în general, de tot ce impresiona vederea prin armonia culorilor și lucrări fine în metale prețioase. O astfel de artă se caracteriza adică prin predominarea ornamentului sau elementului decorativ, notă ce rămâne imprimată de barbari primei faze a artei din evul mediu. Este vorba, așadar, de o artă decorativă, pusă în serviciul arhitecturii sau al construcțiilor.

Puritatea de la început a stilului bazilical greco-roman era astfel atinsă. O lungă evoluție a fost necesară acum, pînă ce toate aceste elemente eterogene să ajungă să se cristalizeze într-o notă unitară și ca stil specific noii lumi apusene. Acest proces se socotește încheiat abia după aproape mai mult de cinci secole și anume pe la finele secolului al X-lea și începutul celui de al XI-lea, cînd apare unificat în ceea ce se numește de obicei artă sau *stil romanic*.

Epoca aceasta dintre secolul al V-lea și al X-lea—al XI-lea, reprezintă *arta barbară*, constituind perioada arhaică a artei evului mediu apusean. Înăuntrul acestui interval se dising două părți sau mai bine-zis două aspecte ale stilului bazilical alterat, corespunzătoare timpului celor două dinastii franceze, care au reușit să pună ordine și să domine situațiile în haosul provocat de răsturnarea imperiului. În primul rînd, epoca merovingiană (secolele al V-lea—al VIII-lea), creată de domnia Merovingienilor în Galia, poate fi considerată prin excelență perioada artei barbare, în timpul căreia tehnica galo-romană se pierde. În continuarea ei urmează apoi epoca artei carolingiene, din secolele al IX-lea și al X-lea, în care se încearcă o unificare după principiile și idealul artei clasice. Ca atare, arta carolingiană, fiind considerată ca o pregătire a artei romanice din perioada următoare, poartă denumirea de artă preromanică.

Această împărțire, una din cele mai acceptate în studiul istoriei artei apusene din evul mediu, indică în același timp rolul deosebit al Franței sau vechei Galii în dezvoltarea artei bisericesti apusene. S-a afirmat chiar că Franța a fost pentru Europa evului mediu ceea ce fusese Grecia în antichitate pentru lumea mediteraneană: «inițiatora»¹.

2. Bazilicele din *epoca merovingiană*, construite în Galia ca și în Britania, nu se deosebeau, desigur, în planul și în felul de construire, de bazilicele latine din epoca precedentă sau romană. Despre bisericile de lemn din această vreme, reprezentînd poate o influență nordică sau mai probabil o tradiție locală de construcție, n-au mai rămas decât amintiri, iar despre cele de zid mărturisesc numai ruinele, modificate de reclădirile ulterioare. Imaginea unuia dintre cele mai însemnate monumente din această categorie, *bazilica Sfintului Martin din Tours*, construită pe la anul 472, ne este înfățișată în descrierea făcută de episcopul Grigore din această

1. Louis Réau, *L'art primitif, l'art médiéval*, Paris, 1954, p. 143. În colecția «Histoire universelle des arts des temps primitifs jusqu'à nos jours», publiée sous la direction de Louis Réau.

localitate; din această descriere reiese că în fața bazilicii se afla un atriu înconjurat de portice.

Deși planul obișnuit pentru locașurile bisericesti era cel bazilical, totuși, ca o influență venită din Orient, se practica în această epocă și construcțiile pe plan central. În Italia, vechile infiltrații din Răsărit le-am văzut luând deja forme consistente în perioada arhaică a artei bizantine din Italia (secolul al V-lea) și anume la Ravenna, în mausoleele Gallei Placidia și Teodoric, precum și în cele două baptisterii. În Galia, categoria acestor monumente este reprezentată prin trei baptisterii din Provence, care pot fi date de pe la începutul secolului al V-lea. Unul la Aix (vechea capitală a acestei provincii), octogon alipit la catedrala Mîntuitorului; altul la Riez, asemănător cu baptisteriul sirian Sfîntul Gheorghe din Eshah, iar cel de al treilea, cel mai mic din toate, la Frejus. Se poate adăuga de asemenea baptisteriul cunoscut sub numele de *templul Sfîntul Ioan din Poitiers* (secolul al VII-lea)², ridicat izolat nu departe de catedrală, pe plan patrat și flancat de trei absidoale, iar nu pe plan octogonal sau circular ca celelalte.

Indicația arheologică asupra acestor monumente se deduce din genul de construire în șiruri subțiri de piatră alternată cu șiruri de cărămizi, ca în meterezurile galo-romane din aceeași epocă. De altfel principiile și tehnica greco-romană de construcție din piatră este părăsită din ce în ce mai mult, cedînd sistemului cu preocupare decorativă de a se întrebuița materiale mărunte, fixate în tencuială și alternate uneori așa fel ca să formeze anumite figuri.

Importanța luată de cultul sfinților în această epocă duse la dezvoltarea formei noi numită *confession*, pentru adăpostirea moastelor lor. În locul vechiului mormînt ori sarcofag peste care, după vechiul obicei, se așeza sfînta masă, acum se inaugurează sistemul de a se construi cripte sub chor; acesta era ridicat cu mai multe trepte deasupra nivelului navei, dinspre care se ajungea în criptă prin două scări, ce porneau de la nivelul navei pe laturile chorului. Pentru satisfacerea pietății populare se practicau în pardoseala altarului, sub sfînta masă sau în jurul ei, deschizături prevăzute de obicei cu grătare, prin care se lăsau în jos pînă la mormîntul martirului din criptă, fișii de stofă sau panglici, ce se păstrau apoi ca relicve. Prin scările din față se pătrundea în criptă, pentru a depune flori și esențe bine mirositoare precum și pentru a aprinde candelile, a căror lumină se răspîndea în sus prin grilele din pardoseala altarului și prin spațiul scărilor.

3. Artă barbară din epoca merovingiană, sub forma tradiției romane alterate, ajunge la desăvîrșire în *epoca carolingiană* (secolele al IX-lea și al X-lea). Considerîndu-se continuator al cezarilor romani, Carol cel Mare dădu un puternic impuls artei, prin repararea vechilor monumente din serviciul cultului și prin clădirea altora noi, în care se remarcă străduința de a reînvia tradiția clasică și tehnica stilului monumental. Noua artă este lipsită însă de originalitate și de fapt, ea nu reprezintă o renaștere a artei antice a templelor păgîne grecești ori romane, ci ea copiază neîndemînat ec vechile monumente creștine din Roma sau din arta bizantină, direct sau prin intermediul Ravennei, capitala provinciilor occidentale ale imperiului bizantin. Între meritele epocii carolingiene se poate menționa totuși tendința de a înfrîna alunecarea spre ornamentul pur, care constituia una dintre di-

2. Vezi fig. 87 la L. Réau, *op. cit.*, p. 146, precum și la Abel Fabre, *Manuel d'art chrétien*, Paris. 1928, fig. 93, p. 80.

rectiile artei orientale și barbare, deși nu se poate tăgădui că elementul decorativ al artei barbare, sub forma podoabelor de metale prețioase ori venit prin influențe orientale, se găsește pus la contribuție în arhitectura din această vreme.

Un loc aparte în arhitectura carolingiană îl are capela palatină a lui Carol cel Mare, astăzi *Domul* sau *catedrala din Aix-la-Chapelle* sau *Aachen*³, în Germania. Începută în anul 796 și terminată în anul 805, ea devine cripta de înmormântare a ctitorului său. În planul ei octogonal, această biserică este inspirată de modelele oferite de mormintul lui Teodoric, dar mai ales de biserica Sfântul Vitalie din Ravenna, fără a o egala însă în proporții și în tehnica execuției. Interiorul construcției are două etaje: tribunele erau la dispoziția împăratului și a curții sale, pe când partea de jos era destinată pentru mulțimea servitorilor.

Din capela palatină și funerară, ea fu transformată mai târziu în catedrală, prin alipirea unui mare chor gotic la octogonul inițial din timpul lui Carol cel Mare.

Botezul prin stropire luînd în secolul al VII-lea locul practicii prin afundare, construcțiile pe plan central pentru baptisterii începură a pierde terenul încă din epoca merovingiană. Totuși, influența bizantină a acestui stil exercitată prin Ravenna, se remarcă și asupra bisericilor destinate exclusiv cultului liturgic. În această situație se găsește mica biserică din *Germigny-des-Prés* în Loirete, clădită între anii 806 și 816, deci contemporană, am putea spune, cu capela din palatul lui Carol cel Mare. Afară de baptisterii, ea este cea mai veche construcție pe plan central din Franța; planul ei a fost alterat însă de restaurările ulterioare. În starea originală, ea avea o formă cvadrifoliată, adică a unui patrat, pe ale cărui laturi se deschideau patru abside; spațiile din cele patru unghiuri sînt acoperite de cupole, în timp ce patru stîlpi uniți prin arcade poartă o boltă centrală, înălțată în formă de turn-lanternă. La biserica *Sfântul Satyr din Milan* (868—887), se întîlnește același plan ca la cea din *Germigny-des-Prés*.

Deși capela palatină de la Aachen a creat o adevărată școală, servind multă vreme ca model construcțiilor bisericesti din Germania, totuși se poate spune că planul curent era cel curat bazilical. În aplicarea lui însă ies la iveală unele variații de amănunt, corespunzătoare posibilităților și preferințelor locale, foarte explicabile în această epocă încă de dibuiri. În general, era obișnuită o navă centrală dreptunghiulară, cu alte două mai scunde pe laturi (*bas-côtés*). Nava principală era terminată în prelungire printr-o absidă, însoțită de absidiole. Bazilicele din sudul provensal, bisericile cu cupolă din sud-estul Franței ca și cele saxone din Anglia au de cele mai multe ori o singură navă. Marile bazilici sînt prevăzute în schimb cu două rînduri de colaterale.

La marile bazilici carolingiene din nordul Franței s-a practicat planul cu dublă absidă, așezate adică fiecare la capetele opuse ale navei principale. Acest procedeu se vede aplicat la bazilica din *Corbia* (în Picardia) și la biserica *Sfîntul Riquier* de la mînăstirea benedictină din Centula, ridicată pe la finele secolului al VIII-lea de gînerile lui Carol cel Mare; despre aceasta din urmă avem astăzi numai elementele, pe care ni le dă o miniatură publicată de Mabillon. Părăsit în Franța, sistemul acesta s-a păstrat multă vreme la catedralele din provinciile

3. Vezi la L. Réau, *op. cit.*, fig. 64.

renane, construite după planul bazilicilor citate, din Galia. Aceeași influență se constată și la biserica *Sfintul Gall* din Elveția.

Transeptul reprezenta un element aproape nelipsit din arhitectura religioasă carolingiană. Căzînd perpendicular pe navă la baza corului, brațele lui depășeau mai mult ori mai puțin planul edificiului, terminîndu-se cu laturi fie în linie dreaptă, ca aproape de regulă la bisericile din Franța, fie în formă de hemiciclu, ca la unele din bisericile renane. Marile bazilici ca, de pildă, *Sfintul Riquier* în Franța, dar mai cu seamă cele din Renania aveau al doilea transept, în partea opusă și anume la intrarea edificiului. O ilustrare de acest fel ne-o oferă *biserica Sfintul Chriac*, din Gernrode (Germania). În unghiurile formate de întîlnirea transeptului cu corul iar în față cu nava, la *Mînăstirea* din Centula se înălțau cîte două turnuri rotunde, iar deasupra transeptului, la încrucișarea cu nava, se ridica un impunător turn-lanternă de lemn, cu mai multe etaje. În alte cazuri, turnul acesta era înlocuit cu două turnuri laterale, plasate pe aripile transeptului. O particularitate a bisericii din Centula o constituie atriul sau curtea interioară din fața edificiului, închisă prin camerele construite îndărătul coloanelor, care înconjurau atriul pe cele patru laturi.

Clopotnițele, ca edificii separate de biserici, erau obișnuite mai cu seamă în Italia, dar mai rar în Franța, unde ele se înălțau de regulă sub forma unui singur turn deasupra pronaosului sau nartexului.

Caracteristic pentru etapa evoluției artei preromanice sînt două inovații și anume introducerea nartexului și a deambulatoriului. Acesta din urmă constituia un element esențial, destinat să înlătore tulburarea serviciului divin de credincioșii staționați în fața altarelor dedicate sfinților și așezate lingă stîlpii despărțitori între nava centrală și cele laterale. Se adoptă atunci în jurul absidei sau altarului principal planul corului cu deambulatoriu, adică un coridor larg, din care se deschideau, ca niște raze, absidiiolele, nișele sau altarele sfinților. Erau așa numitele altare radiante. De fapt, deambulatoriul nu este altceva decît prelungirea navelor laterale în jurul corului și absidei. Se pare că această inovație s-a făcut mai întîi la biserica *Sfintului Martin* din Tours, reconstruită în anul 903. Tipul acesta de biserică se vede însă dezvoltîndu-se mai ales în Auvergne și Touraine, adică pe laturile de nord-vest și de sud ale centrului Franței. Este demnă de citat mai ales biserica *Sfintului Philibert din Tournus* (spre hotarele Burgundiei), la care se vede aplicat și un nartex, sub forma unei despărțituri sau vestibul, în prelungirea navei centrale; e separat de ea printr-un zid, în care se deschid mai multe arcade. Adesea, nartexul are și un etaj sprijinit pe stîlpi sau coloane, în felul cafasului sau podului pentru cor, din bisericile noastre.

Nu se poate trece cu vederea unele scăderi ale nivelului estetic în arhitectura carolingiană. Astfel, în locul bogatelor coloane de marmură, împodobite cu capiteluri, obișnuite în templele păgîne și care făceau principala frumusețe a bazilicii merovingiene, se introduc de arhitectura carolingiană stîlpii de zid, care constituie sistemul de susținere în arhitectura evului mediu. Executarea construcției, chiar, apare mai puțin îngrijită, prin lipsa de regularitate și de simetrie în alternarea șirurilor de piatră și de cărămizi în zidurile edificiului.

Fără îndoială, caracterizările de mai sus privesc bisericile mari sau monumentele din centrele însemnate. Bisericile din localitățile mici însă, din orășele și

sate, de pe ambele versante ale Pirineilor și cu deosebire în Catalonia, Provence, sudul Franței și Burgundia reprezentau un tip modest de locașuri. Ele se caracterizează îndeosebi printr-o ornamentație sumară, în care vine la expresie o artă populară comună tuturor construcțiilor bisericesti de această categorie, din regiunile ce se întind pînă în centrul și răsăritul Europei. Benzi de frize sau așa numitele benzi lombarde, firide sau ocnițe și arcade oarbe, conturate în relief și distribuite simetric pe suprafața exterioară a zidurilor, realizează o alternare de dungii de lumină și de umbră, prin care, de la distanță, se înlătură impresia de ziduri goale. Rolul important al elementului pitoresc și coloristic, în acest tip de arhitectură, este accentuat și prin întrebuintarea de pietre de forme și culori deosebite, sistematizate așa fel în construcție ca, la suprafața zidurilor, să rezulte figuri decorative, în combinație cu petele de lumină și de umbră. De fapt, acest sistem reprezenta localizarea în Apus a unei arte asiatică în originea ei și răspîndită pînă în Apus prin intermediul țărilor din sudul și răsăritul Europei.

II. — STILUL ROMANIC ÎN ARHITECTURA RELIGIOASĂ APUSEANĂ

*Notele caracteristice ale stilului romanic. — Școlile romanicului francez
— Influența romanicului francez în alte țări.*

1. Începînd de pe la finele secolului al X-lea, dibuirile îndelungate din epocile precedente ajunseră să se unifice într-un tip bazilical, particular sau specific noii lumi occidentale. El este cunoscut sub numele de *artă* sau *stil romanic*. Aplicarea acestei denumiri are la bază considerația că noua artă a derivat din cea romană așa precum s-au format în aceeași epocă limbile romanice. Împrumuturile din vechea artă romană (bolta în muchii, bolți en berceau și planul bazilical) sînt însă mult mai puțin numeroase decît cele de proveniență orientală. Acestea nu se mărginesc numai la membre arhitecturale (bolți en berceau pe arcuri doubleaux, cupole pe trompe, stîlpi în loc de coloane), ci se întind și la motive de decor (animale afrontate de fiecare parte a unei cruci sau a unui vas, stele, împletituri, bastoane frînte), răspîndite din Persia și Mesopotamia prin intermediul Siriei⁴. Se admite totuși că, prin încadrarea lor în planul bazilical se imprimă edificiului aerul sau spiritul predominant al artei romane. De fapt, filiera artei romanice nu se urcă propriu-zis direct la arta clasică, ci se inspiră mai mult din vechile monumente creștine, pe care se silește să le imite.

Istoria artei romanice se desfășoară pe un interval de aproape două sute de ani; după aplicații variate în monumentele din secolul al XI-lea, această artă își atinge apogeul în prima jumătate a secolului al XII-lea, cînd se ajunge printr-o evoluție firească la arta gotică.

În cursul celor aproape două secole, s-au construit biserici pe planuri variate, de la forma simplă dreptunghiulară cu absidă, pînă la cele pe plan circular și octogonal. Predomină însă, în special la bisericile mari, planul bazilical în formă de cruce latină, cu toate dezvoltările primite în epoca carolingiană. Într-o înfățișare sumară și comună, el apare de cele mai multe ori cu trei nave despărțite prin stîlpi, cu tribune deasupra colateralelor ori cu triforium (grup de cîte două, de

4. Cf. *L'art roman...*, p. 5 și 7. În colecția «La Grammaire des styles», publicată sub direcția lui Henry Martin.

cele mai multe ori trei ori și mai multe ferestre sau arcade în același spațiu dintre coloanele dinspre navă ale galeriei); în față cu un nartex flancat de două turnuri, între care se înalță coama sau creasta acoperișului navei din mijloc; un transept, peste care aproape obișnuit se ridică un turn sau un turn-lanternă; practicarea turnurilor pe flancurile fațadei era de fapt rară, întrucît în cele mai multe cazuri, turnurile se eșalonau în lungimea edificiului, adică unul în față, iar cel de al doilea deasupra transeptului; un chor înconjurat de deambulatoriu prevăzut cu capele radiante pe de laturi și absidă în fund.

Bisericile ocupau acum suprafețe mari, mai cu seamă cele care se aflau în punctele terminale și pe căile de pelerinaj. Problema, pentru a cărei onorabilă soluționare s-a străduit arhitectura romanică în tot cursul secolului al XI-lea, a fost boltirea planului bazilical sau, mai complet, acoperirea edificiului cu boltă de piatră a unui spațiu atît de întins, înlăturîndu-se astfel și pericolul incendiilor, cărora au căzut pradă atîtea din vechile biserici cu șarpantă. Bolta ajunsese astfel elementul esențial al construcției romanice, sistem care, înainte de finele secolului al XI-lea, nu fusese practicat în părțile de nord decît la cripte și abside.

Bolțile romanice sînt mai ușoare și mai suple decît cele romane, fiind construite nu din blocuri ca acestea din urma, ci din piese sau bolovani mici de piatră fixați pe mortar de var. S-au folosit toate tipurile de bolti obișnuite în arta antică, ajungîndu-se chiar la sisteme noi, ca cel întemeiat pe încrucișarea de ogive sau arcuri diagonale, inaugurat pe la mijlocul secolului al XI-lea în Lombardia și adoptat la începutul secolului al XII-lea în Franța și în Anglia.

Marea inovație a arhitecturii religioase romanice o constituie întoarcerea la sistemul vechi roman al construcției din blocuri pătrate de piatră, îngrijit lucrate. După căderea imperiului roman nu se construiseră decît cu piatră mică, cioplită cu ajutorul unui ciocan cu virf sau ascuțit. De acum începe să se dezvolte tehnica sau știința cioplitului pietrii, care-și găsi aplicație în șlefuirea coloanelor și elementelor ei (baze și capituluri), în sculpturi decorative și în combinarea de pietre în culori diferite. Una dintre notele caracteristice stilului romanic este cioplirea sau sculptarea ornamentului în însuși materialul sau masa de construcție a membrilor arhitecturii, spre deosebire de sistemul placajelor de marmură sau de piatră, cu care tehnica romano-bizantină fățuia interiorul și exteriorul edificiilor, clădite pe de-desubt din materiale ordinare.

Execuția ornamentației este oarecum rudimentară sau barbară, am putea spune; în motivele ei însă, este foarte complexă și poartă urmele unui amestec de influențe foarte diverse. Dintre aceste teme, unele ca, de exemplu, grecurile, formele de ou, perlele și unele împletituri sînt moșteniri din arta galo-romană; altele însă ca: figurile himerice de dragoni și griffoni, focul sacru între doi lei, arborele sfînt între doi monștri și capetele plate proveneau din artele orientale, prin intermediul desenurilor de pe stofe și al sculpturilor de pe obiectele de fildeș etc., importate din Răsărit. De la barbari se împrumutase crucea gramată sau svastica și unele genuri de împletituri.

În chip curent, motivele decorației romanice constau fie din elemente geometrice ca: șiruri de bastonașe verticale, ciubuce rotunde duble, în spirală, în forme de bastoane frînte și în zigzag ori urmînd alternativ în relief și în scobituri (damier), monede bizantine și împletituri, fie din elemente împrumutate din natură

ca: flori cu patru ori cu opt petale etc., în reprezentări stilizate sau convenționale⁵.

Exteriorul construcției lăsa să se traducă în afară împărțirea sau principalele ei elemente constitutive; de asemenea, era vizibilă dispoziția pietrelor în ziduri.

Zidurile erau foarte groase, formând principala osatură a edificiului; de aceea, rezistența lor nu era redusă prin multe spații goale sau locuri pentru ferestre. Sistemul de susținere al apăsării bolților se întemeia pe arcurile doubleaux ale navelor, arcuri sprijinite la rîndul lor de contraforții din exterior. În interior, acest serviciu îl făceau stîlpii dreptunghiulari de obicei cantonați (cu unghiurile înfipte) într-una, două, trei sau patru coloane. Se văd rar întrebuințate coloane clasice și pilaștri clasici.

2. Unul din principiile artei romanice îl constituie adaptarea la nevoile locale, ceea ce a înlesnit ivirea particularismelor sau formarea de școli locale sau provinciale; în sistemul de îmbucătățire feudală de atunci, acest fenomen era de altfel explicabil.

Un loc aparte îl ocupă școala din Burgundia, grație Mînăstirii benedictine din Cluny care, prin biserica sa, construită între anii 1088 și 1108 pe locul alteia mai vechi, a creat modelul sau tipul clunisian, pe care l-au răspîndit în diferite părți cele două mii de filiale ale acestei abații. În planul acestei biserici, dărmată în timpul revoluției franceze (1810), intra un nartex vast în fața unei nave enorme, cu două perechi de colaterale, două transepturi despărțite prin chor și un ambulatoriu cu cinci capele radiante în jurul absidei din prelungirea chorului. În interior ca și la exterior, arhitectura edificiului apare în trei etaje suprapuse, demarcate la exterior prin trei rînduri de stîlpi încadrați prin arcuri în sistemul de susținere al bolții; împreună cu turnurile de deasupra transeptelor, dădea astfel impresia unei piramide. Lungimea bisericii împreună cu nartexul atingea 188 metri.

O imagine în proporții mai reduse despre amploarea incomparabilă a acestei biserici mînăstirești o dau bazilica din Paray-le-Monial, catedrala Sfîntul Lazăr din Autun și altele din sudul Burgundiei, iar în nordul acestei provincii biserica Sfînta Magdalena a Mînăstirii din Vézelay, unde era sediul ordinului cistercien al Sfîntului Bernard. Toate datează din secolul al XII-lea. Prin verticalitatea mai redusă decît a celei din Cluny, prin bolțile cu muchii (d'arêtes) ale navei centrale și prin ornamentația sa mai austeră, acest din urmă monument reprezintă o variantă curentă în nordul Burgundiei.

Romanicul din școala Languedoc, la sud de izvoarele Loarei, căruia influențele venite din provinciile vecine îi dau un caracter compozit, se remarcă prin catedrala din Puy (în Haute Loire), biserica de pelerinagii Saint Sernin din Toulouse, Saint Martial din Limoges etc. Caracteristica acestei școli o formează preferința sa pentru bisericile cu o singură navă. Acesta este, de altfel, tipul meridional de biserică, curent în Provence.

Școala din Provence se remarcă prin biserici îngrijit construite și acoperite cu piatră așezată direct pe bolți. Cele mai multe nu se disting prin înălțime. În general însă, ele oglindesc din plin tradiția greco-romană păstrată în ruinele numeroaselor construcții ridicate de romani, îndeosebi în sudul Galiei. Marile con-

5. Vezi *L'art roman...*, p. 14 și 16. De asemenea fig. 4 și 5, p. 14; pl. III, p. 15; pl. IV, p. 17; fig. 6 și 7, p. 18.

strucții se resimt în plus de influența artei romane lombarde și anume în amănuntele decorative ale fațadei. Între monumentele acestei provincii, merită o atenție deosebită catedrala *Notre-Dame des Doms* din *Avignon*, a cărei cupolă se găsește într-o asemănare isbitoare cu tipul bizantin al cupolelor de la bisericile din Atena. Împunătoare, între altele, este biserica *Saint-Gilles-du-Gard*⁶, mai ales prin fațada ei.

Ceva mai la nord de aceste provincii, bisericile obișnuite în *Auvergne*, cea mai veche din școlile stilului romanic, ca și cele din *Poitou* (la sud de Loara), se caracterizează îndeosebi prin sistemul luminei indirecte în edificii, adică prin ferestrele navelor mai joase de pe laturi, prin care este evident că nu se putea asigura o lumină suficientă. În *Auvergne*, colateralele sînt prevăzute cu tribune, care lipsesc în bisericile poatvine; în schimb, colateralele acestora din urmă sînt prevăzute cu bolți în muchii și se înalță pînă la nivelul boltei principale, ajutînd astfel la sprijinirea navei centrale.

La ornamentația zidurilor exterioare ale catedralei *Sfîntul Nectarie (Puy-de-Dôme)* și ale bisericii *Notre-Dame-du-Port*, ambele din *Clermont-Ferrand* (vechea capitală a provinciei *Auvergne*), s-a folosit o combinație de pietre albe, negre și roșii din regiune. Arhitectura acestor două monumente se remarcă îndeosebi prin silueta armonioasă realizată prin etajarea maselor transeptelor, absidei și absidiolilor raionante, care se detașează și se domină succesiv, în această ordine, unele pe altele. Din numărul exemplarelor, care aparțin școlii *Auvergne*, nu pot fi trecute cu vederea, între altele, biserica *Sainte Foy* din *Conques* (*Aveyron*) și *Saint Michel d'Aiguilhe*, în *Puy*.

În comparație cu bisericile din *Auvergne*, cele din școala poatvină se disting însă prin bogăția fațadelor, al căror portal, lipsit de timpan, afișează o execuție greoaie și laxă oarecum. Un exemplar reprezentativ în acest gen îl avem în biserica *Notre-Dame la Grande*⁷ din *Poitiers*. O notă aparte a construcțiilor poatvine o constituie de asemenea clopotnițele. Spre deosebire de forma octogonală a clopotnițelor de la bisericile auvergniene, cele din școala poatvină au în chip obișnuit înfățișarea unor turnuri în formă patrată, cu unul sau două etaje cu ferestre și se termină cu un vîrf de piramidă sau de cele mai multe ori conic, acoperit cu solzi de țiglă.

La sud de *Poitou* și la nord de *Auvergne*, regiunea *Périgord* se caracterizează prin cupola de piatră pe plan circular sau pe pandantivi sferici, precum și prin arcul sfîrmat care, ca în arta bizantină din *Armenia*, leagă stîlpii sub pandantivi. Aci trebuie să recunoaștem o influență bizantină, venită prin cruciade și prin relațiile comerciale cu *Veneția*. Între cele vreo patruzeci de biserici de acest fel, trebuie citată în primul rînd catedrala din *Cahors* (an. 1119), care este una dintre cele mai vechi și își păstrează încă valoarea ei arheologică. În numărul principalelor edificii construite în primele decenii ale secolului al XII-lea se remarcă catedrala din *Angoulême* (1120—1150) și biserica *Saint-Front* din *Périgueux* (re-

6. Vezi bazilica din *Paray-Le Monial*, la G. Oprescu, *Manual de istoria artei*, vol. I, fig. 94, p. 120; catedrala din *Autun* în *L'art roman*, *ibidem* pl. XIII, p. 37; biserica Sf. Magdal a Minăstirii din *Vezelay*, la R é a u, *op. cit.*, I, fig. 89, p. 149 și în *L'art roman...*, pl. XIV; catedrala din *Puy*, *ibidem*, pl. X, p. 30 și la Abel Fabre, *op. cit.*, fig. 115, p. 97; bis. *Saint Gilles-du-Gard*, *ibidem*, pl. XII, p. 33.

7. Vezi catedrala Sf. Nectarie în *L'art roman...*, fig. 8, p. 19; bis. *Notre-Dame-la-Grande*, *ibidem*, pl. VII, p. 26, precum și la L. Réau, *op. cit.*, fig. 90, p. 150; *Notre-Dame-du-Port*, *ibid.*, fig. 91, p. 151; bis. *Sainte Foy* (portalul) în *L'art roman...*, pl. IV, p. 17.

clădită între 1120 și 1173, după un incendiu). Cu planul ei în cruce dreaptă și cu cele cinci cupole ale sale, aceasta din urmă apare ca o copie a bisericii Sfântul Marcu din Veneția și deci, indirect a bisericii Sfinții Apostoli, clădită la Constantinopol în timpul lui Iustinian.

Mai săracă în monumente romanice se înfățișează școala de Nord (*Oise-Paris-Pas-de-Calais*). Spre deosebire de alte regiuni, aci s-a adoptat de timpuriu arcul frînt (sfărîmat). Monumentele ei mai de seamă, între care se poate cita *Saint-Germain-des-Prés* (Paris), trădează influențe străine (normande și renane).

Un tip mai simplu al stilului romanic îl reprezintă bisericile din școala *Normandiei*, în plină dezvoltare pe la mijlocul secolului al XI-lea. De atunci datează *biserica Sfintei Fecioare* de la Mînăstirea din *Jumièges* și bisericile din *Caen*⁸ și anume *Sfîntul Ștefan* la Mînăstirea benedictină de călugări, iar *Sfînta Treime* la cea de călugărițe.

Construcțiile, care aparțin acestei școli, se caracterizează în general prin acoperiș de șarpantă și prin turnuri elegante, de multe ori terminate cu vîrfuri de piatră; două din aceste turnuri încadrează fațada, iar deasupra transeptului se înalță un turn-lanternă, care luminează direct corul. Colateralele, în număr obișnuit două, au tribune, iar corul este adînc și are aceeași înălțime ca și nava, fiind străpuns de mai multe rînduri de ferestre. În general, bisericile din Normandia sînt bine luminate. Ornamentația este simplă, reducîndu-se mai mult la motive geometrice sculptate.

3. Este vrednic de menționat că mînăstirile au deținut un rol de frunte în dezvoltarea arhitecturii religioase din epoca romanică. Posedînd în secolul al XI-lea și al XII-lea proprietăți întinse, ele aveau în primul rînd posibilități materiale de construcție. Așa se explică faptul că cele-mai multe din edificiile din această vreme sînt nu catedrale, ci mînăstiri. Alături de împrejurările de natură politică, filiațele marilor abații franceze, întemeiate în alte țări romano-catolice de benedictini clunisieni și de cei din ordinul cistercienilor, reprezintă unul din factorii care au înlesnit răspîndirea romanicului francez peste hotare. Un rol deosebit în această privință îl au mînăstirile, care reprezentau stațiuni și puncte finale pe căile de pelerinaj.

Peninsula iberică este astfel una din regiunile, în care influența artei romanice franceze s-a exercitat direct, în primul rînd prin abația de la Cluny, pînă pe la mijlocul secolului al XII-lea, iar de aci înainte ajunge preponderentă înrîurirea călugărilor cistercieni. De fapt, *Spania* s-a alimentat din sursa tuturor școlilor romanicului francez. Astfel, capodopera sau minunea școlii spaniole, bazilica *Santiago* (Sfîntul Iacob) din *Compostela*, loc de pelerinaj nu departe de coasta Atlanticului, poartă în sine reflexele marilor biserici franceze de pelerinaj: Sfîntul Martin din Tours, Sfîntul Sernin din Toulouse, Saint Martial din Limoges etc. Una din particularitățile bisericilor spaniole o constituie includerea celei mai mari părți din nava centrală, în spațiul corului; acest spațiu fiind demarcat printr-o împrejmuire de piatră, apare ca «o biserică în biserică», iar prin zidul, care-l închide spre intrare, maschează complet perspectiva⁹.

8. Saint Front din Périgueux la Ch. Diehl, *Manuel d'art byzantin*, t. 11, fig. 355, p. 719; bl. Sf. Ștefan din Caen la Réau, *op. cit.* I, fig. 88, p. 147.

9. Louis Réau, *L'art primitif, l'art médiéval...*, p. 26.

Prin biserica din Compostela, influența arhitecturii romanice a mînăstirii din Cluny ajunge pînă în *Portugalia*. Cea mai bine păstrată dintre bisericile romanice de aci este vechea catedrală din *Coimbre*, o mică biserică fortificată.

Tot atît de direct s-a desfășurat influența romanicului francez în așa numitul *Orient latin*, adică în regatul de Ierusalim înființat de cruciați, în insulele Cipru și Rodos, unde s-au refugiat aceștia după desființarea regatului de Ierusalim, precum și în teritoriile pe care le-au împărțit între dînșii conții francezi, cum a fost cazul Greciei. Cea mai mare parte din catedralele ridicate de cruciați în această epocă pentru clerul latin, în Țara Sfîntă (Palestina) și în Siria, sînt în stilul romanic obișnuit în sudul Franței, cu deosebire la bisericile din Languedoc și din Provence.

Sub forma ei burgundă, arta romanică franceză și-a strecurat într-o anumită măsură influența ei și în *Italia*, mai ales în partea de nord, prin benedictinii clunisieni și prin cistercieni. În această privință, este destul să menționăm că abația clunisiană *San' Antimo* din provincia Sienna se înfățișează în cel mai curat stil francez, în felul bisericilor *Saint Sernin* din Toulouse și *Sainte-Foy* din Conques (Aveyron). Infiltrații s-au produs și din sudul Franței, înlesnite pe de altă parte de drumul pe care se scurgeau pelerinii și cruciații spre Bari și Brindisi, de unde se imbarcau pentru Țara Sfîntă.

Înfățișarea monumentelor religioase din epoca romanică variază însă după regiuni. Cele din Italia sudică se resimt de influențe bizantine, iar la cele din Sicilia, elementele arhitecturii normande aduse de cuceritori se văd combinate cu sclipitoare mozaicuri bizantine pe fond de aur și cu plafoanele arabe cu stalactite, transportate aci de arhitecții din Orientul latin. Un exemplu tipic îl reprezintă în Sicilia, mai ales cele două mari catedrale normande din *Kefalu* și din *Monreale*, ambele din secolul al XII-lea. Tipul cu adevărat romanic al arhitecturii italiene se dezvoltă în regiunea de la nord de Roma. Privit sumar în notele sale caracteristice, prin care se diferențiază de romanicul francez, acest tip se întemeiază pe planul vechilor bazilici, păstrînd multă vreme sistemul acoperișului de șarpantă și întrebunțînd rar bolțile, iar pe una din laturi, avînd un turn de clopotniță, cilindric, patrat ori poligonal, separat de edificiu, ca cele de la bisericile bizantine din Ravenna. În unele cazuri, biserica și clopotnița erau completate printr-un baptisteriu, de asemenea separat. Fațadele se decorau cu șiruri alternate de placaje din marmoră și cu arcaturi unele deasupra altora, iar la intrare se sculptau lei stilofori care, adică așezați pe brînci, susțineau pe spatele lor stîlpii sau coloanele din dreapta și din stînga intrării.

Arhitectura italiană din epoca romanică este desemnată de obicei sub denumirea de *artă lombardă*. Ea e reprezentată prin două grupuri de monumente și anume: grupul toscan și grupul lombard propriu-zis, corespunzătoare școlilor din Toscana și Lombardia.

Monumentele toscane oglindesc mai evident și mai pronunțat spiritul simplității și proporțiilor, caracteristice artei plastice. Din această categorie se pot număra în *Florența*, vechea capitală a Toscanei, gingașa bisericuță (bazilică) *San Miniato al Monte* (1013) și baptisteriul octogonal *il bel San Giovanni*, în care se recunoaște eoul panteonului din Roma. Tipul romanicului toscan prin excelență este ilustrat însă în secolul al XII-lea prin grupul celor patru monumente din *Pisa*,

care nu se găsec în nici un fel de analogie cu vreun monument al romaniceului francez: *Domul* sau *catedrala și turnul înclinat al clopotniței*, care formează o construcție separată lângă absida acestei catedrale, *baptisteriul și biserica cimitirului*. La acestea trebuie adăugată și *catedrala Sfântului Mihail din Luc*.

În grupul monumentelor *romaniceului lombard* se pot număra bazilica *Sfântul Ambrozie* din *Milan*, precedată de un atriu precum și biserica *San Pietro in Ciel d'oro din Pavia*, decorată cu mozaicuri de aur. Se pot adăuga de asemenea, din secolul al XII-lea, catedralele din *Modena*, din *Ferrara*, din *Parma* și *San Zeno* din *Verona*. Specificul *tipului lombard* îl formează îndeosebi așa numitele benzi sau *frize lombarde*. Prin acestea se înțelege sistemul de decorație practicat de obicei sub cornișa absidelor, constând din niște benzi verticale, care apar în relief ca un fel de mici pilaștri netezi sau foarte turtiți și uniți în partea de sus prin arcade oarbe.

Prin meșterii zidari și pietrari italieni, sau așa numiții *commacini* (meșteri constructori cu mașina, adică cu schele și instrumente), stilul lombard și-a întins influența în sudul Franței ajungând pînă în nord chiar, iar în Renania (Germania și Elveția) s-a creat un stil lombardo-renan, prin împrumuturile făcute de romaniceul german.

Alături de școala lombardă, *romaniceul german* pe de altă parte reprezintă una din școlile străine care, așa precum pe drept s-a spus, rivalizează în importanță cu școlile franceze. Artă romaniceă a luat naștere în Germania cam în același timp cu cea din Franța. Afară de artă lombardă, romaniceul german a găsit o sursă și în artă vechei Rome, ale cărei monumente erau încă numeroase la Trêves și în orașele din valea Rinului. Cea mai mare influență asupra artei romanice germane o exercită însă arhitectura franceză, mai ales prin ordinul călugărilor din Cluny, care aveau în Germania două colonii: una era Mănăstirea de la *Hirsau*, unde se ridicase o biserică după vechiul plan de la Cluny, devenind apoi un model răspîndit în toată Germania și cu deosebire pe valea Rinului, iar cealaltă era Mănăstirea *Maria-Laach*, copie a bisericii Sfînta Magdalena din *Vézelay*. Tradiția arhitecturii marilor abații franceze ca: planul cu două transepte și două abside opuse etc. se vede transportat în catedralele germane. Adesea, brațele transeptului principal se termină în hemiciclu, ca și absida, dînd astfel planului o formă treflată. Edificiul devine impunător mai ales prin cele două turnuri, ce se înalță în unghiurile formate din întretăierea transeptului cu absida altarului. O caracteristică a arhitecturii germane o reprezintă turnurile sau clopotnițele, uneori mai multe la una și aceeași biserică, al căror acoperiș sau vîrf e segmentat la bază în patru fețe sau creste triunghiulare, angajînd astfel între ele formarea a patru pante rombice, ce se întîlesc în vîrfurile turnului.

Despre monumentele germane din epoca romaniceă s-ar putea spune că ele nu se împart între atîtea școli ca cele din Franța, ci se înfățișează pretutindeni cu aceeași structură, variînd numai prin amănunte. Se poate vorbi astfel în cadrul școlii renane, de grupul marilor catedrale din *Spira* (Speyer, între 1030 și 1060), *Worms* și *Mayența* de pe Rinul de sus, precum și de bisericile din regiunea de jos a Rinului, a căror metropolă este *Domul din Colonia Sfînta Maria din Capitoliu* (*Sancta Maria im Capitol*, pe la an. 1050), o construcție originală cu navă centrală și două colaterale, avînd trei abside (plan treflat) înconjurată de ambulatoriu. Res-

taurările ulterioare au alterat însă starea originală a acestor edificii. Aci trebuie să numărăm și biserica *Sfinții Apostoli* din *Colonia*, precum și catedrala din *Tournai* Belgia¹⁰. Deși într-un ținut de limbă franceză, aceasta din urmă aparține școlii romanice renane, mai ales prin planul ei treflat.

Un alt grup de monumente romanice este reprezentat de cele două centre din regiunea Dunării, *Ratisbona* (în Bavaria) și *Viena* (în Austria), în care vine la iveală ecoul monumentelor din sud-vestul Franței, luate ca model. La catedrala *Sfântul Ștefan din Viena* se pot recunoaște și astăzi urmele vechei fațade romanice.

În *Anglia*, stilul romanic este o variantă a școlii romanice din Normandia, transplantată de cuceritori, la care s-au adăugat câteva elemente din școala germanică. Romanicul englez poartă chiar titlul de stil normand. Capodopera cea mai de seamă a acestei arhitecturi o reprezintă *catedrala din Durham*, începută în anul 1093. Aci, coloanele alternează cu stâlpii, spre deosebire de școala franceză, unde arhitectura romanică a înlocuit coloana prin stâlpi. Între alte note caracteristice ale variantei engleze trebuie să menționăm în primul rând lungimea navei centrale, care depășește pe cea a colateralelor; ca atare, ea are un număr mai mare de stâlpi decât acestea din urmă. Pe de altă parte, absida este dreptunghiulară. Bolta de piatră se întâlnește numai excepțional la catedrala din Durham, întrucât cele mai multe din catedralele engleze au în chip obișnuit acoperiș de lemn.

Arhitectura romanică dezvoltată în țările scandinave este, am putea spune, omogenă în fondul ei. Nuanțele variate, pe care le îmbracă în fiecare din aceste țări, se datoresc tradițiilor locale și surselor deosebite de influență. Astfel, în timp ce *Danemarca* și *Suedia* sînt mai accesibile îndeosebi influenței germane, romanicul *norvegian* se găsește în legătură cu arta anglo-normandă. Monumentul cel mai reprezentativ al artei romanice scandinave este *catedrala din Lund* (în primii ani ai secolului al XII-lea), în Suedia.

III. — STILUL GOTIC ÎN ARHITECTURA RELIGIOASĂ APUSEANĂ

Ogiva element generator al artei gotice. — Notele caracteristice ale stilului gotic. — Variante provinciale ale goticului francez. — Generalizarea stilului gotic în arhitectura religioasă din celelalte țări. — Goticul tirziu sau stilul flamboiant.

1. Propriu vorbind, arhitectura romanică nu reprezintă o creațiune nouă sau un stil original. Ea corespunde mai degrabă unei epoci de pregătire tehnică, care avea să se înfățișeze desăvârșit închegată într-o formă logică, cu adevărat originală și animată de un spirit și aspirațiuni noi, în *arta gotică*. Sub această denumire se înțelege din secolul al XIX-lea încoace, ultima fază a artei medievale (secolele al XII-lea—al XVI-lea) din Apus. În secolul al XVI-lea însă, adică o dată cu Renașterea, cînd a apărut această denumire în Italia, prin ea se desemna întreaga artă a evului mediu, pe care, din lipsă de înțelegere, umaniștii o considerau o artă barbară. Pe lângă caracterul ei peiorativ, titulatura de gotică nu este în fond nici exactă, întrucît paternitatea goților asupra acestei arte este exclusă. Mai nimerită

10. Vezi la L. Réau, *op. cit.*, I, fig. 59, p. 93 (catedrala din Monreale), fig. 173, p. 275 (Domul și turnul din Pisa); fig. 185, p. 292 și la Abel Fabre, *op. cit.*, fig. 122, p. 104 (biserica Mănăstirii Maria Laach); în *L'art roman...*, pl. XVI, p. 43 (clopotnița de la Maria Laach); *ibidem* pl. XVI, p. 43. (biserica Sf. Apostoli din Colonia); la L. Réau, *op. cit.*, fig. 180, p. 286; și la Abel Fabre, *op. cit.*, fig. 121, p. 103 (catedrala din Tournai, Belgia).

și în legătură logică cu nota caracteristică a artei numită gotică, este expresia de *artă ogivală*, dat fiind că elementul esențial și generator al arhitecturii gotice îl reprezintă *ogiva*, adică bolta susținută pe arcuri ogivale sau diagonale, încrucișate pe spațiul boltei. Acesta este înțelesul, în care noi vom întrebuița termenul de artă gotică.

La folosirea arcului ogivă s-a ajuns din preocuparea de a se găsi soluția cea mai bună pentru susținerea bolților de piatră peste spațiile mari ale navelor și pentru a neutraliza apăsarea acestor bolți în zidurile laterale. Arhitectura romanică se folosise în acest scop, de arcurile doubleaux, trase transversal pe sub bolți, între zidurile laterale. În sistemul stilului gotic, arcul ogival este, s-ar putea spune, un arc doubleau diagonal, care nu trebuie confundat cu arcul frînt sau sfărîmat, care constă din două porțiuni de cerc ce se încrucișează formînd un unghi la vîrf; pornind de la o margine a boltei, unde se sprijină pe un stîlp, ogiva se întinde în diagonală pe suprafața unei bolte între doubleaux-uri, ajungînd să se întilnească și să se întretaie în punctul cel mai înalt al boltei cu un alt arc diagonal, care de asemenea pornește de la un stîlp din altă margine a boltei. Continuîndu-și apoi direcția proprie, după întretăiere, fiecare arc diagonal cade de cealaltă parte pe cite un stîlp. Suprafața boltei este astfel împărțită în patru triunghiuri și, deci, greutatea ei se repartizează pe punctele stabilite. Construite din piatră de dimensiuni mici, ogivele ies în relief ca niște dungii sau muchii pe suprafața interioară a boltei, avînd astfel o existență independentă, iar în punctul lor de întretăiere se găsesc legate într-una și aceeași piatră, care se numește *cheia de boltă*.

Din această descriere se poate lesne deduce că drumul invenției bolții ogivale a fost pregătit de bolta în muchii (d'arêtes, prin întretăierea perpendiculară a două bolți «en berceau»), întrebuițate, precum am văzut, la unele din bisericile burgunde și din Auvergne. Trebuie totuși să adăugăm că aceste două feluri de bolți, deși se găsesc în asemănare, ele reprezintă însă două procedee cu desăvîrșire deosebite.

Aparatul de captare și de canalizare a apăsării bolților se completează cu alte elemente așezate în exteriorul edificiului. Astfel, sînt contrafortii, adică stîlpii masivi, construiți din blocuri de piatră de la care, în unele cazuri, pornește un arc de sprijin (arc boutant), ori chiar două sau trei, așezate unul peste altul, ajungînd pînă la zid și sprijinindu-l exact în punctul unde se află lipită coloana din interior, pe care cade capul arcului ogival. Prin acest procedeu este rezolvată și problema luminii. Povara apăsărilor căzînd pe punctul de susținere și rezistență din exteriorul construcției, zidurile sînt astfel descărcate aproape complet de funcțiunea lor de suport, așa că s-au putut deschide în ele spații mari pentru ferestre.

Sistemul boltei pe arcuri ogivale sau diagonale încrucișate își are originea în Lombardia, unde a fost întrebuițat pentru prima oară pe la mijlocul secolului al XI-lea. El se răspîndește la începutul secolului al XII-lea în Franța și Anglia, unde se găsește folosit la monumentele care nu aparțin stilului gotic. În acest moment, deci, bolta pe ogive reprezenta un simplu expedient sau unul dintre mijloacele de boltire. În definitiv, nervurile sau muchiile descrise de arcurile diagonale sau ogivale pot fi considerate un cintru permanent în locul cintrului provizoriu de mai înainte, pentru întărirea cupolei. De altfel, aceasta este și însemnarea

termenului de ogivă (*augivus*), a cărui origine filologică derivă de la verbul *augeoere* (a adăuga, a întări).

Transformarea acestei invenții lombarde în artă gotică sau stil ogival se datorește arhitecților din nordul Franței și îndeosebi din Ile-de-France. Prin aplicațiile ingenioase ale principiului ogivei la monumente din secolele al XII-lea și al XIII-lea, ei au reușit să dezvolte întregul său potențial organic, ajungând să creeze un tip de arhitectură cu structură nouă, având la baza ei încrucișarea de arcuri diagonale și o artă nouă, care s-a răspândit ca unic stil în toată creștinătatea romano-catolică. Franța este deci adevărata patrie a goticului, care poate fi considerat la origine un stil național francez. Confirmarea acestei realități o găsim chiar la un autor german, care raportează că biserica Wimpfen-im-Thal a fost construită în stil francez (opere francigeno).

2. Prin însăși direcția lor, arcurile diagonale din bolta pe ogive încrucișate imprimă în arhitectură o tendință de înălțare sau spiritul verticalist în construcție. Ca atare, una dintre primele consecințe ale practicării sistemului ogival fu ridicarea navelor la înălțimi neobișnuite mai înainte. Monumentele, care marchează dezvoltarea goticului, scot la iveală preocuparea artiștilor de a da neîncetat un aer de mișcare ascensională liniilor și diferitelor membre ale construcției. Această tendință era stimulată, de altfel, de întreaga ambianță caracteristică evului mediu, concentrat asupra credinței și misterului. Nu s-a greșit deci când s-a spus că arta creștinului din evul mediu «este după chipul spiritului său»¹¹. Virfurile piramidale de piatră sau de lemn ale turnurilor satisfăceau cu atât mai mult aspirațiile și orgoliul marilor orașe, cu cât ele se înălțau mai sus și se impuneau vederii de la distanțe mari. Coexistența acestor virfuri lansate în sus ca niște săgeți devenea adesea vaporosă, din cauza transformării fețelor lor în adevărate dantelării de sculpturi, care lăseau din piramidă numai dungile sau muchiile ei.

Turnurile, în care se adăposteau și clopotele, erau în chip obișnuit în număr de trei, două dintre ele înălțându-se deasupra fațadei, de o parte și de alta, iar al treilea, în formă de turn-lanternă, peste spațiul de încrucișare al transeptului. Nu lipsesc nici biserici cu șase turnuri, iar unele în chip cu totul excepțional chiar cu șapte. Clopotnițe izolate de clădire nu se află decât în Italia.

În arhitectura gotică, planul bisericilor din epoca romanică este păstrat mai departe, însă cripta de sub chor nu se mai practică. Edificiul se înfățișează acum simplu și lansat în înălțime. În acest scop, se recurge la simplificări și chiar la suprimări; astfel, pentru a se sublinia chiar în interior impresia de avânt spre înălțime, se suprimă, începând din secolul al XIV-lea, capiteliile care împodobeau în chip obișnuit coloanele în secolul al XIII-lea, iar coloanele, de care erau cantonați stâlpii, se ușurează luând acum aspectul unor ciubuce grupate în fascicole sau mănunchi în jurul vechiului stâlp, dând coloana fasciculată sau polistilă.

Afară de extrem de puține excepții, în care se poate vorbi de colaterale duble, bisericile gotice se mărginesc în general la trei nave. Transeptul, când este, se termină uneori cu abside rotunde la ambele brațe. Spre deosebire de bisericile din Franța, de regulă cu abside circulare ori poligonale cu trei, cinci ori șapte laturi, bisericile gotice engleze păstrează mai departe absida dreptunghiulară ca și bisericile ordinului cistercien, caracterizat prin spiritul de austeritate și eco-

11. Louis Réau, *op. cit.*, p. 118.

nomie. Criptele încep să devină rari în epoca goticului, dar deambulatoriile cu capele radiante se generalizează acum chiar la bisericile puțin însemnate. Pe de altă parte, în flancurile sau pe laturile catedralelor se alipesc de multe ori palatul episcopal și chiliile canonicilor.

Nota monumentală a catedralelor gotice este subliniată între altele și prin structura măreață a portalului fațadelor. Se practicau în general trei intrări. Cea principală, adevăratul portal, se află așezată în față, adică în partea de vest, opusă altarului care era orientat spre răsărit. Ea constă din trei uși, dintre care cea din mijloc e mai mare și despărțită în două printr-un stîlp așezat la mijloc și fixat cu capătul de sus într-o grindă orizontală. Deasupra ei se află un timpan curbilin încadrat în liniile unei arhivolte sau arc de descărcare. Spre a fi protejate împotriva intemperiilor, aceste uși sînt oarecum retrase spre interior, ca într-un fel de nișă sau firidă, iar în plus, din secolul al XIV-lea s-a luat obiceiul de a se ridica deasupra lor un fronton ascuțit sau un coronament triunghiular, al cărui vîrf ajunge pînă aproape de rozetă. În acest cadru, portalul primește o măreață ornamentație de statui și basoreliefuri sculptate în chenarele ușilor. Celelalte două intrări secundare, cu câte o ușă, se află în părțile laterale de nord și de sud, la extremitățile brațelor transeptului.

Pe fațadele catedralelor franceze, care sînt integrate în structura construcției, iar nu simple placaje ca în Italia, apare dispoziția interioară a bisericii, în secțiune transversală. De aceea, fațada unei catedrale gotice se înfățișează împărțită în trei zone sau etaje egale, corespunzătoare principalelor împărțiri ale interiorului. Prima zonă și anume cea de jos, reprezentată prin cele trei uși, în dreptul celor trei nave, corespunde marilor arcade; al doilea etaj, ocupat de o mare rozetă sau fereastră circulară formată din vitrouri, se află la înălțimea triforium-ului sau a șirului de arcade îmbinate câte două, trei ori mai multe între aceiași stîlpi sau colonete de la etajul tribunelor; uneori, decorul acestei rozete e completat prin mici statuete agățate la marginile ei. Zona de sus, la nivelul marilor ferestre, este formată din triunghiul de sus al zidăriei (pignon), prin care se încheie în față podul acoperișului. De obicei, acesta nu continuă linia perpendiculară a fațadei ci se înalță puțin în retragere, pentru a lăsa loc galeriei de circulație între cele două turnuri.

3. La notele caracteristice generale ale stilului gotic, enumerate pînă acum, se adaugă unele variante de amănunt, particulare sau specifice diferitelor țări ori chiar provincii din aceeași țară, cum este, de exemplu, situația goticului în Franța. Nu ne vom ocupa de descrierea în amănunt a notelor caracteristice monumentelor fiecăreia din aceste școli, ci vom menționa numai în liniamente generale că, de pildă, bolțile variază după numărul ogivelor și forma lor mai mult ori mai puțin bombată, ca în Burgundia, unde este practică bolta nervurată de trei ogive, și deci împărțită în șase fețe, ori ca în sud-vestul Loarei, unde se întîlnesc bolțile pe ogive bombate sau așa-zisele *bolți domicale*. Acestea din urmă reprezintă nota caracteristică a *stilului Plantagenet*, care e o sinteză rezultată din întîlnirea arhitecturii cu cupole cu cea a încrucișării de ogive.

În unele regiuni apoi, ca în școala de la sudul Loarei și sudul Franței, tradiția antică este mai persistentă, și ca atare, bisericile de aci excelează prin lărgime, înălțimea celor mai multe din ele neatingînd pe cea a celor din nordul

acestui fluviu; pe de altă parte, numărul mare de biserici fortificate, preferința pentru construcțiile de cărămidă, pentru bisericile cu o singură navă ori cu trei nave egale și de aceeași înălțime, precum și frumusețea clopotnițelor octogonale cu etaje în retragere caracterizează fizionomia goticului din aceste regiuni de la sudul Loarei. Ilustrarea acestor note caracteristice o dau, între altele, îndeosebi bisericile *Notre-Dame des Doms* din Avignon, *Sfântul Petru din Poitiers*, catedrala *Sfânta Cecilia din Albi* și *biserica Iacobinilor din Toulouse*.

În Normandia, bisericile excelează prin frecvența absidei dreptunghiulare, arcurile frînte supraascuțite, turnurile-lanternă și ornamentarea arcurilor și stil-pilor, precum se poate vedea, de exemplu, la catedralele din *Coutances* (ridicată între 1251—1274), din *Rouen* (între 1202—1320), din *Sées* (1230—1375) etc.

Multe din marile catedrale constituiesc adevărate documente despre evoluția goticului în organismul unuia și aceluiași edificiu. Concepute monumental, uneori în stil romanic, construirea lor a fost eșalonată forțat pe intervale îndelungate, din cauza epuizării resurselor. Ele au ajuns astfel să fie terminate și completate în stilul gotic din diferitele lui faze de dezvoltare. Acesta este în primul rînd cazul monumentelor religioase din școala Nordului Franței, ca, de pildă, la dispăruta bazilică *Saint-Denis* (mijlocul secolului al XII-lea), unde s-a aplicat pentru prima oară în stil mare arcul ogival. Îndeosebi bisericile din școala Nordului, și anume cele din regiunea Parisului, pot fi considerate ca biserici de tranziție sau romano-gotice, întrucît în structura lor se disting reminiscențe din stilul romanic. Se pot cita astfel: catedrala din *Laon* (1160—1200), catedrala *Notre Dame* din *Paris*, a cărei navă datează din a doua jumătate a secolului al XII-lea, fațada, turnurile și transeptul fiind adăugate pe rînd pînă după jumătatea secolului al XIII-lea, iar capelele între anii 1290 și 1320, catedrala din *Bourges*, catedrala din *Chartres*, restaurată între 1193 și 1260, catedrala din *Amiens* (1220—1228) etc.

Monumentul culminant al artei gotice îl reprezintă catedrala din *Reims*¹² în Champagne (1211—1400, turnurile fiind terminate în anul 1427), în interiorul căreia se poate vedea aplicarea caracteristică a principiilor stilului gotic. Ea are cel mai frumos portal din arta gotică.

4. Dacă stilul gotic își atinge astfel perfecțiunea și am putea spune că se uniformizează în secolul al XIV-lea, el era însă deja pe deplin constituit în secolul al XIII-lea, cînd se răspîndește în tot Apusul, subminînd definitiv influența tradițiilor bizantine. La generalizarea goticului a contribuit nu numai convingerea că el reprezenta procedeul arhitectural cel mai avansat și mai elegant, ci și alți factori care, în fond, sînt cam aceiași care au promovat răspîndirea stilului romanic. Ei sînt de natură religioasă, politică, economică și socială. Un rol deosebit în popularizarea noii arhitecturi l-au avut, prin minăstirile lor cistercienii, cel mai afirmat în această epocă dintre ordinele religioase. E de remarcat că importanța cîștigată de episcopi și de credincioșii mireni în noua ordine politică stabilită de regalitate, în opoziție cu feudalitatea, contribui la lărgirea și oarecum la deplasarea terenului de deuseu al artei. Ea nu mai constituia, ca pînă acum, apanajul abațiilor, ci se ma-

12. Catedrala Sf. Cecilia din Albi la L. Réau, *op. cit.*, I, fig. 97, p. 137; frontonul portalului catedralei din Rouen, *Ibidem*, fig. 101, p. 177; catedrala din Laon, interior, *idem, ibid.*, fig. 92, p. 158 și la Abel Fabre, *op. cit.*, fig. 165, p. 140; Notre Dame din Paris, la L. Réau, *op. cit.*, fig. 93, p. 159 și la A. Fabre, *op. cit.*, fig. 166, p. 141; catedrala din Bourges, fațada, la L. Réau, *op. cit.*, fig. 94, p. 161; catedrala din Reims, frontispiciul la L. Réau, *op. cit.*, fig. 95, p. 163.

nifestă și în bisericile mărețe, pe care credincioșii și episcopii ambiționau să le ridice la reședințele și în orașele din eparhiile lor. Ca atare, *catedrala*, adică biserica unde se găsea cathedra, tronul sau reședința episcopală, deveni acum monumentul-tip cel mai reprezentativ al artei gotice. Breslele de meseriași, avînd de asemenea un loc recunoscut în noua ierarhie socială, constituiau pe de altă parte un corp destinat să asigure dezvoltarea și progresul artei.

Toate țările apusene au astfel catedralele lor care, cu restaurări ulterioare, au ajuns pînă la noi mai mult ori mai puțin alterate în stilul lor original. În *Italia* însă stilul gotic n-a întîlnit un climat favorabil, din cauza opoziției organice în care se găsea față de spiritul lui, geniul italian stăpînit încă de suvenirurile clasicismului și fascinat în parte de arta bizantină. Pe drept cuvînt deci a spus cineva «că stilul gotic nu datorește Italiei decît numele lui, care exprimă completa neînțelegere a umaniștilor pentru arta medievală»¹³. În adevăr, în nordul Italiei, goticul e de proveniență franceză, prin intermediul mînăstirilor cisterciene, precum se vede, de exemplu, la catedrala din *Sienna* (secolul al XIII-lea) etc. Monumentul cel mai mare îl reprezintă *domul din Milan*, de la finele perioadei gotice, dar care aparține la mai multe epoci. Început în secolul al XIV-lea, el nu era încă terminat în secolul al XVI-lea, interval în care printre constructori s-au succedat, pe lîngă italieni, și arhitecți germani și francezi din Paris și Normandia.

Goticul din sudul Italiei se înfățișează ca o influență a Orientului latin, pe cînd la Roma, foarte săracă în astfel de monumente, revin la modă în secolul al XIV-lea formele mai vechi.

De proveniență franceză este și *goticul german*, care reușește să înlătore definitiv romanicul, abia la finele secolului al XIII-lea. Primele imitații se mărginesc la bolțile pe ogive, introduse deasupra construcțiilor romanice ale catedralelor din *Mayența* și *Worms*. Cel dintîi monument în stil gotic pur, inspirat însă de un prototip francez (Saint Yved din Braine) este catedrala din Trêves, biserică circulară începută în anul 1207. De asemenea, *Domul din Colonia* (1248—1322), cel mai de seamă monument al arhitecturii religioase germane, considerat capodoperă națională prin excelență, se înfățișează ca o variantă a catedralelor din Amiens și Beauvais.

Tipul curent al edificiilor religioase din Germania, în secolul al XIV-lea și al XV-lea, se prezintă sub forma așa-zisei *Hallenkirche*, adică biserica boltită, avînd trei nave egale despărțite prin coloane și cu absida dreptunghiulară. O notă aparte a bisericilor germane din secolul al XV-lea o formează vîrfurile turnurilor ajurate cu o adevărată virtuozitate. Secolul al XIV-lea n-a produs monumente de o valoare artistică remarcabilă; s-au dezvoltat în schimb, în cursul lui, forme originale de arhitectură religioasă în cărămidă ilustrate prin catedralele din *Ulm*, *Ratisbonna*, *Frauenkirche* (biserica Sfînta Fecioară) din München, prin exemplarele din *Münster* și *Paderborn* (în Westfalia) etc., dar mai cu seamă prin construcțiile din nord-estul Germaniei (Prusia). Modelul acestui gen de arhitectură ca și al tipului *Hallenkirche* se găsește însă în regiunea din sud-vestul Loarei și sudul Franței.

În cadrul goticului german, nescutit însă de influențe franceze, în cea mai mare parte indirecte, se pot număra de asemenea *Austria*, îndeosebi prin catedrala

13. L. Réau, *op. cit.*, p. 273, vezi Idem, *ibidem*, fig. 174, p. 272 (absida domului din Milan).

*Sfântul Ștefan din Viena*¹⁴, pentru părțile construite în secolele al XIV-lea și al XV-lea, *Boemia*, prin catedrala *Sfântul Agnes din Praga* (1230—1235), afară de numeroase alte biserici gotice, *Polonia*, prin catedrala *Sfântul Stanislas de pe colina Wawel din Cracovia* (începută la anul 1320), construită în goticul vistulian, caracterizat prin lungimea corului și prin combinarea cărămizii cu piatra.

Notele caracteristice goticului se întâlnesc apoi la multe din bisericile construite în Ungaria în secolele al XIII-lea și al XIV-lea; influența mult estompată a acestui stil se poate recunoaște chiar în forma turlor interesantelor bisericuțe de lemn ale românilor, în special din Transilvania de nord și Maramureș, deși în restul construcției ele reprezintă tradiția locală, adică românească-orientală. În construcția de mai târziu a bisericilor de lemn de peste munți, unii istorici ai artei văd o influență a goticului tardiv aplicat la bisericile de piatră zidite de germani în orașele transilvănene. Alții, însă, văd aci o influență a arhitecturii bisericilor de lemn din Rusia¹⁵, care se reflectează îndeosebi în exemplarele românești din Transilvania și Maramureș, sub formă turnului înalt, subțire și ascuțit, încadrat la cele patru colțuri de jos de patru turnulețe de aceeași formă. Dintre acestea, se poate cita, de exemplu, biserica de lemn din *Roșiori* (regiunea Baia Mare)¹⁶.

Introdus în *Anglia*, prin Mănăstirile cisterciene, stilul gotic a găsit acolo un mediu tot atât de prielnic ca și în Franța. Acceptat cam în același timp, goticul englez s-a manifestat în forme bogate și originale. Începuturile sale pot fi puse în perioada de tranziție, care pare să fi fost anterioară goticului francez, deoarece bolta pe ogive se găsea deja introdusă în anul 1104 la catedrala de la Durham. După o serie de biserici numai cu structură gotică, cea dintâi construită complet în acest stil a fost biserica abațială de la *Roche*, întemeiată în anul 1147; prima catedrală gotică este cea din *Canterbury*, reconstruită în locul primei catedrale romanice, între anii 1175 și 1192, după modelul din Sens (Yonne, Franța), locul de origine al arhitectului constructor. Influențele franceze sint și mai accentuate la biserica abației *Westminster* din Londra, reconstruită între anii 1245 și 1270, precum și la catedrala din *Lincoln*, reconstruită în secolul al XIII-lea de un francez. Tipul goticului englez cel mai pur îl reprezintă însă catedrala din *Salisbury*¹⁷, începută în anul 1200, care este una dintre cele mai frumoase din Anglia, mai ales prin turnurile sale ascuțite.

Stilul englez își formă fizionomia sa aparte, îndeosebi prin amestecul cu elemente din arhitectura normandă. Cea mai de seamă creație a sa în arta gotică o reprezintă *stilul perpendicular*, apărut pe la mijlocul secolului al XIV-lea. El se caracterizează prin înbușcățirea suprafețelor în mici tablii dreptunghiulare ca, de exemplu, sub forma înmulțirii paralel a stînghiilor sau răscrucilor perpendiculare din ramele ferestrelor, dînd astfel impresia unui grilaj.

În ceea ce privește răspîndirea și practicarea artei gotice în celelalte țări de la extremitățile de vest și de nord ale catolicității apusene, acestea sint în

14. Chorul catedralei din Colonia, la Abel Fabre, *op. cit.*, fig. 177, p. 151; catedrala Sf. Ștefan din Viena, Idem, *Ibid.*, fig. 186, p. 295.

15. Vezi biserica de lemn din satul Verhovie, sec. XVII, fig. 4 din anexa broșurii *Arhitectura rusă în trecut și astăzi*, de Prof. Arh. D. Arkin.

16. Cf. P. Constantinescu-Iași, *Influențe ale arhitecturii vechi rusești...*, Buc., 1951, p. 123—129. Vezi *ibid.* fig. 98, p. 123 (bis. de lemn din Roșiori, reg. Baia Mare).

17. La L. Réau, *op. cit.*, fig. 178, p. 284.

general tributare țărilor mai mari, cu care se găseau în relații politice, religioase, de vecinătate etc. În *Spania*, de exemplu, o serie întregă de catedrale din secolul al XIII-lea reproduc modelele catedralelor franceze din Paris, Chartres, Reims și Bourges. Astfel sînt în Castilia bisericile din *Toledo*, *Burgos* și *Leon*, aceasta din urmă realizînd goticul spaniol cel mai perfect. La ele se adaugă în secolul al XIV-lea bisericile din Catalonia, ridicate la *Barcelona*, *Taragon* și cea mai celebră dintre ele la *Geron*, precum și biserica abațială din *Poblet*.

O particularitate a unora din monumentele spaniole o reprezintă forma hibridă de artă ieșită din amestecul artei maure cu cea creștină, care a dat pe de o parte *stilul mozarab* la creștinii de sub stăpînirea arabilor, iar pe de alta *stilul mudejar* la maurii din provinciile supuse creștinilor. Un exemplu de folosirea acestuia din urmă îl oferă ornamentația *catedralei din Sevilla* (începută în secolul al XV-lea), în Andaluzia.

În *Portugalia*, unul din cele mai alese monumente ale goticului dinspre sfîrșitul secolului al XIV-lea este biserica Mînăstirii dominicane din *Batalha*, construită de un arhitect francez.

Elveția se împarte la trei influențe, corespunzătoare celor trei națiuni ce o compun, în raport cu vecinătățile statelor sau popoarelor respective. Astfel, catedralele din *Geneva* și din *Lausanne*, aceasta din urmă reprezentînd perfecțiunea stilului gotic din Elveția, ca și cea din *Neuchâtel* (secolul al XIV-lea), care are cel mai frumos chor, aparțin școlii franceze din Burgundia, pe cînd catedrala din *Bâle* îmbină influența germană cu cea lombardă.

În *Țările-de-Jos* (Belgia și Olanda) domnește influența goticului francez al școlii de Nord, combinat cu influențe germane. Monumentele gotice ale acestei regiuni ca, de pildă, catedralele din *Tournai*, *Saint Martin din Ypres*, *Sainte-Gudule din Bruxelles* etc. nu se pot compara cu cele franceze și engleze. Sub influența școlii franceze din sud-vest se dezvoltă în secolul al XII-lea o arhitectură în cărămidă, aplicată într-o serie de biserici cu o singură navă.

Influențele gotice în țările scandinave au, ca și cele ale stilului romanic, surse diferite. Astfel, sub înfrurirea franceză și germană, monumentele religioase din Danemarca sînt construite aproape toate din cărămidă ca, de exemplu, catedrala din *Roeskilde*, la finele secolului al XII-lea. În bisericile din *Norvegia* se vede influența goticului prin filiera engleză, ca la catedrala din *Thronjani*, construite din piatră între anii 1157 și 1248. O notă originală a arhitecturii norvegiene o reprezintă bisericile de lemn, din care un frumos exemplar îl oferă biserica din *Gol*¹⁸. Suedia construiește din piatră și cărămidă, ca la catedrala din *Upsala* (1280—1287), începută după modelul catedralei *Notre-Dame* din Paris și terminată apoi în spirit baltic. Monumentele din *Wisby*, capitala insulei Gotland din Baltica (Suedia), lasă să se vadă o încrucișare de influențe gotice franceze și germane, precum și din arta bizantină (plan în cruce dreaptă), înlesnite de relațiile comerciale.

În regiunile creștinătății răsăritene, arta gotică și-a găsit aplicare pe de o parte în lucrările de completare și de restaurare întreprinse de cruciați, în secolul al XIII-lea, la edificiile din Ierusalim luate în folosință de latini, cum este, de exemplu, cazul bisericii *Cenaclului*. Dintre construcțiile gotice din așa zisul Orient latin sînt de menționat bisericile din insula Cipru și anume: catedrala *Sfînta Sofia*

18. La L. Réau, *op. cit.*, fig. 189, p. 299.

a arhiepiscopului latin din *Nicosia* (începută în anul 1209 și terminată în secolul al XIV-lea, dar mai cu seamă catedrala *Sfântul Nicolae* din *Famagust* (secolul al XIV-lea), portul principal al insulei; aceasta din urmă este o imitație a catedralei franceze din Reims, în care se amestecă și unele influențe orientale. Urmele goticului se recunosc și în ruinele instituțiilor cisterciene și ale fostelor castele ridicate de conții francezi în peninsula Moreea, îndeosebi la Mistra.

5. În ultima ei fază de dezvoltare, din secolul al XV-lea, arta gotică îmbracă unele forme deosebite, care-i atrag denumirea de *stil flamboaiant*. Acest gotic târziu reprezintă de fapt un sistem decorativ, al cărui nume a fost sugerat arheologilor în special de ornamentația exterioară a ferestrelor, în care sînt imitate pîlpiirile tremurătoare ale flăcărilor. Preocuparea principală în acest stil este realizarea pitorescului, tendință care se manifestă și în decorațiunea capricioasă a bolților, încărcată acum de figuri în forme de rețele, arcuri în acoladă, toartă de coș, evantai sau stele, rezultate din înmulțirea nervurilor și a ogivelor. Principiul generator al acestui stil pare a fi deci «alternarea curbelor și contra-curbelor»¹⁹, ceea ce înseamnă a «contrapune sistematic o curbă la orice curbă»²⁰. Reduceri, simplificări și transformări a unora din membrele arhitecturale ale interiorului (capitelii și coloane), inaugurate ca tendințe, precum am văzut, încă din secolul al XIV-lea, înălțări de frontoane disproporționat de mari și ajurate deasupra portalelor, nișe cu statui în timpanele de deasupra ușilor, înmulțirea gurilor de burlane în formă de figuri apocaliptice la marginea streșinelor etc. vin să completeze notele prin care se caracterizează noul aspect al stilului gotic. S-ar putea spune că această evoluție spre «cochetăria detaliului»²¹ era foarte firească sau necesară în epoca ultimă a goticului, care nu se mai impune prin proporțiile monumentale de odinioară ale bisericilor.

Originea acestui stil pare a fi în Anglia, unde se practica deja în secolul al XIV-lea bolțile în evantai, formate dintr-o rețea deasă de nervuri, cu marginile răsfrînte în formă de pîlnie, de trompetă, cum se văd splendid ilustrate la Mînăstirea din *Gloucester*²², la capela de la *King's Kollege* din *Cambridge*, dar mai cu seamă la *Westminster*, în capela lui Henric al VIII-lea. Se pare totuși că închegarea flamboaiantului în sistem este opera Franței de Nord (Picardia și Normandia). Cel mai remarcabil dintre monumentele din goticul flamboaiant francez este catedrala din *Rouen*, vechea capitală a Normandiei, îndeosebi prin fațada ei.

Stilul flamboaiant nu cunoaște variante de școală; el se remarcă de la o țară la alta numai prin gradul de bogăție sau de simplitate. Ca monumente reprezentative ale acestui stil, în diferite părți ale Europei, se pot cita, de exemplu în *Spania*, biserica *San Juan de Los Reyes* (Sfîntul Ioan din Reyes), în *Toledo*, una din capodoperele stilului. În *Portugalia*, stilul flamboaiant poartă numele de *stil manuelin*, dezvoltat adică în timpul domniei regelui Manuel (1495—1521). Cel mai strălucit monument al acestei arte este mînăstirea Ieronimișilor din *Belem*, întemeiată în anul 1500. Motivele ornamentației stilului manuelin se caracterizează printr-un bizar amestec de elemente eterogene, în care se afirmă ca surse tradițiile

19. L. Réau, *op. cit.*, p. 175.

20. A. Fabre, *Manuel d'art chrétien*, p. 193.

21. L. Réau, *op. cit.*, p. 176.

22. Idem, *ibid.*, fig. 179, p. 285.

artei indigene, arta maură, hindusă, mexicană (Aztecii), instrumente de navigație precum și flora submarină adusă de corăbieri.

Din *Țările-de-Jos* pot fi citate biserica *Sfântul Petru* din *Louvain* (Belgia) și catedrala din *Bois-le-Duc* (Olanda).

Stilul flamboaiant în *Germania* s-a afirmat în complicarea ornamentației, despre care deja am făcut mențiune în legătură cu ajurarea turnurilor. Din această regiune putem cita catedrala *Sfântul Ștefan din Viena*, care, în cea mai mare parte, este în stil flamboaiant; din secolul al XIII-lea nu păstrează decît fațada. În cadrul goticului tardiv german se pot aminti biserica *Sfânta Varvara din Kuttentberg* (*Muntele minerilor*) din *Boemia*, precum și biserica *Sfânta Ana din Wilna* (Polonia).

Este necesar să menționăm că chiar după Renaștere, triumfătoare numai efemer în *Germania*, această țară s-a întors la goticism, reinviat sub numele de *stil baroc*. Acest sistem s-a ivit întâi în *Italia*. În *Germania* însă, el reprezintă o formă de neo-gotic sau reluarea formelor goticului tîrziu sau flamboaiant.

IV. — STILUL RENAȘTERII ÎN ARHITECTURA RELIGIOASĂ APUSEANĂ

Renașterea florentină sau Proto-Renașterea. — Renașterea clasică și biserica Sfântul Petru din Roma. — Răspîndirea stilului Renașterii în Europa. — Evoluția Renașterii în stilul baroc și rococo.

1. Către finele secolului al XV-lea se ivi o nouă direcție în arhitectura religioasă apuseană, reprezentată prin tendința artei în genere de a reinvia formele artei antice greco-romane, întreruptă de năvălirile barbare. Fenomenul acesta, cunoscut sub numele de *Renaștere*, a apărut în *Italia*, patria tradițiilor artei romane păgîne. El a fost stimulat între altele de curentul general creat de mișcarea umanistă, reprezentată îndeosebi de intelectualii greci refugiați mai ales în *Florența*, în urma căderii imperiului bizantin sub invazia musulmană. Acest oraș este considerat drept «capitala Renașterii». Realizîndu-și în secolul al XVI-lea deplina sa dezvoltare în *Italia*, se răspîndește și în celelalte țări, iar la finele secolului al XVI-lea se poate socoti încheiată. Epoca acestei mișcări se desfășoară deci pe un interval de aproape două secole.

În arhitectură, primele începuturi ale Renașterii, inspirîndu-se din ruinele monumentelor ridicate în epoca imperiului, s-au manifestat mai întâi prin introducerea acelor elemente sau membre arhitecturale, care implicau o valoare decorativă, fără a schimba structura de pînă aci sau arhitectura propriu-zisă a construcțiilor. Își fac astfel din nou apariția, tinzînd să ia locul stilurilor, coloanele clasice, element de susținere și totodată de înfrumusețare, fără a desființa totuși arcul și bolta, ca membre de susținere. Ele erau încununate, uneori într-una și aceeași clădire, cu capitellii de toate ordinele: corintian, ionic, doric transformat în toscan și compozit. Pilaștrii, pe de altă parte, încep a fi din ce în ce mai întrebuințați, iar fațadele capătă înfățișări noi, menite a impune și a reține privirile. În ornamentație se văd chipuri de animale, amestecate în figuri sau deseneuri

derivate din forme de flori și de plante (ramuri de palmier, frunzișuri, forme de ou).

Din această epocă de tranziție sau de Proto-Renaștere, este reprezentativă în primul rînd cupola de piatră așezată pe un tambur poligonal, a catedralei *Santa-Maria del Fiore* (Notre Dame de la Fleur)²³ din Florența. Așa cum fusese conceput de autorul ei, planul acestei construcții este esențialmente gotic. Executorul însă, *Fillipo Brunellesco* (*Brunelleschi*, 1377—1446), creatorul noului stil, îi aduse modificările necesare, care fac din cupolă opera sa personală și un model pentru arta ulterioară a Renașterii. Opere mai personale ale acestui arhitect sînt însă navele celor două biserici din Florența și anume: *San-Lorenzo* și *San Spirito*, în care se vede reluat tipul bazilicii cu plafon de lemn sculptat și aurit, cu cupola deasupra navei și cu bolți «en berceau» peste colaterale.

Planul bazilical este păstrat și la biserica *Sfîntul Andrei din Mantua*, atribuită — pe nedrept se pare — altui mare constructor, *Leon Battista Alberti* (1404—1472). Vastul spațiu al acestei biserici, în formă de cruce latină, este acoperit cu bolți de piatră, avînd o cupolă deasupra transeptului și capele radiante pe laturile navei. Înlăturîndu-se sprijinul stîlpilor, se construiesc aci ziduri masive pentru susținerea bolților. De numele lui Alberti, cel mai clasic dintre arhitecții Proto-Renașterii, rămîne însă legată în chip special transformarea bisericii *Sfîntul Francisc din Rimini*, în genul unui templu, monument cunoscut mai ales sub denumirea de *Templul lui Malatesta*, după numele lui Sigismondo Malatesta, care apelase la serviciul artistului în acest scop.

O artă sau îndemînare particulară în altoirea noilor elemente ale Renașterii pe planul vechi al unor monumente din epoca anterioară o dovedesc mai ales bisericile din Milan *San Satiro* și *Sfînta Maria «delle Grazie»*, a căror restaurare se datorește lui *Donato Bramante* (1448—1514), una din personalitățile proeminente ale arhitecților de la finele secolului al XV-lea și începutul celui de al XVI-lea. Fațada bisericii din *Abbiata*, concepută «ca un enorm arc triumfal, iesit puternic în relief față de restul bisericii», evidențiază în chip special nota originală a acestui artist, caracterizată prin puterea și monumentalitatea formelor, sub o înfățișare simplă și bine ordonată, care să impună de la distanță²⁴.

2. Din Florența, noul stil se răspîndi în toată Italia. Trecînd peste monumente de mai mică însemnătate, construite în faza de tranziție a Renașterii în alte orașe, ca Neapoli de pildă, sau în Pavia, ne vom opri asupra orașului Roma, care, sub raportul artistic, vegetase pe toată durata reședinței forțate a papilor la Avignon. Pe măsura redeșteptării culturale însă, după reîntoarcerea papilor (1377), centrul noii mișcări artistice începu să alunece treptat din Florența spre Roma. Propriu vorbind, apogeul Renașterii sau *Renașterea clasică* corespunde de fapt fazei de dezvoltare promovată de Roma, după Proto-Renașterea inițiată de Florența. Con-

23. Vezi fig. 1, p. 6, la L. Réau, *La Renaissance, l'art moderne* și fig. 11—13, p. 19 din *Grammaire des styles, La Renaissance italienne*.

24. G. Opreșcu, *Manual de istoria artei*, voi. I, p. 306. La p. 237, fig. 205: Templul lui Malatesta, iar la p. 306, fig. 268: fațada bisericii din Abbiata.

structorii sînt însă florentini, iar punctul de demarcație între cele două faze ale Renașterii îl reprezintă anul 1499, cînd *Bramante* veni la Roma. *Tempietto* (templulețul sau bisericuța) din *San Pietro in Montorio*²⁵, o mică construcție pe plan circular — de fapt o copie de templu păgîn — ridicată de *Bramante* în anul 1502 pentru comemorarea locului martiriului Sfîntului Apostol Petru, reprezintă prima sinteză a tipului de biserică în stilul Renașterii.

Monumentul însă în care s-au immortalizat formele arhitecturii din epoca de apogeu a Renașterii este *biserica Sfîntul Petru din Roma*, unul din edificiile cele mai impunătoare din evul mediu. Intenția de a reconstrui vechea bazilică constantiniană o avusese deja papa *Nicolae al V-lea* (1447—1455), care se adresase în acest scop lui *Leon Battista Alberti*. Împrejurările n-au fost însă favorabile traducerii în fapt a acestui proiect, în care se prevedea o catedrală cu cupolă ca la *Santa Maria del Fiore*. Ideea a fost reluată la începutul anului următor de papa *Iuliu al II-lea*, care a încredințat vechiul proiect lui *Bramante*. Lucrările de construire, la care au colaborat succesiv 10 mari artiști, s-au desfășurat în curs de 150 de ani.

În planul lui *Bramante*, *biserica Sfîntul Petru* era concepută în cruce greacă cu brațe sau patru nave egale, înscrise într-un patrat ce ocupă o suprafață de 21.000 m.p. Deasupra edificiului era prevăzută în mijloc o cupolă enormă, iar în unghiurile crucii alte patru cupole secundare. Din lucrarea începută în anul 1506 nu se realizase pînă la moartea lui *Bramante*, survenită în 1514, decît cei patru stîlpi și arcurile întinse deasupra lor pentru primirea cupolei. Însărcinarea de a continua fu încredințată lui *Rafael*, căruia i s-au dat doi colaboratori în persoana lui *Giuliano da San Gallo* (1445—1516) și a nepotului acestuia *Antonio*. După moartea timpurie a lui *Rafael*, direcția lucrărilor este luată pe rînd de *Antonio da San Gallo* și apoi de *Michel Angelo* (1475—1561). Acesta din urmă, revizuiind planul lui *Bramante*, i-a adus retușări prin reduceri, suprimări și simplificări, respectînd însă spiritul și liniile mari ale planului inițial. S-au întărit cei patru stîlpi, care căpătară astfel o circumferență de 70 m, dar mai ales se asigură monumentului o siluetă mai zveltă, prin tamburul adăugat sub marea cupolă și prin înlocuirea formei ei emisferice sau de calotă cu una ovoidală. Cupola a căpătat astfel o înălțime de 52 m.

La moartea lui *Michel Angelo*, construcția ajunsese numai la baza cupolei; planul întocmit sau mai bine-zis prelucrat de el a fost însă executat în anul 1564 de *Giacomo della Porta* (1541—1604) și *Fontana* (1543—1607), care au accentuat și mai mult impresia de înălțime, prin așezarea unui mic turn-lanternă deasupra cupolei celei mari²⁶.

Nava și *fațada* au fost construite de *Carol Maderna* (1556—1629); el a adus de asemenea modificările de amănunt necesare planului inițial, spre a satisface dorința papii *Paul al V-lea*, care, în anul 1607, a cerut să se dea bazilicii forma de cruce latină. Planul central de la început a fost deci părăsit, pentru a-i lua

25. La. G. Oprescu, *op. cit.*, p. 307, fig. 269, precum și la L. Réau, *op. cit.*, II, p. 68, fig. 446.

26. Cupola bis. Sf. Petru din Roma, la Abel Fabre, *op. cit.*, p. 301, fig. 353.

locul planul bazilical, după modelul bisericii iezuiților, *Gesu*, din Roma. Dimensiunile acestei nave, înaltă de 46 m și largă de 27 m, nu izbesc însă dintr-o dată atenția din cauza notei de colosal care domină în diferitele ei membre arhitecturale.

Fațada, barocă, construită în anul 1612, este de asemenea opera lui Maderna; imensul vestibul, pe care i l-a adăugat, deși de o necontestată valoare artistică considerat izolat, prejudiciază însă impresia de imensitate și de măreție a edificiului, deoarece maschează fațada și nu lasă privirile să îmbrățișeze cupola, încă de la intrare, ele fiind dirijate mai întâi asupra transeptului.

Vestibulul, ca și vapelele corului și Sfântului Sacrament, primiră de la Maderna o bogată ornamentație de stuc (tencuială amestecată cu praf de marmură și cretă) în relief. O înfățișare cu totul nouă primi însă biserica Sfântul Petru sub veșmîntul decorativ, pe care i-l dădu *Bernini* (1598—1680); sub forma figurilor în relief plasate în unghiurile formate de arcuri; a placajelor de marmură colorată, aplicate pe pilăstri, pe care se remarcă medalioane susținute de îngerași; a coloanelor și frontoanelor, care împodobesc navele colaterale; a mozaicurilor etc. Afară de alte mici completări în interior (altar), punctul culminant al operei lui Bernini îl reprezintă colonada sau atrium-ul enorm, format din 88 stâlpi și 284 coloane rînduite în patru șiruri și 164 statui, care încadrează fațada lui Maderna și reprezintă piața Sfântul Petru din fața bisericii.

Influența catedralei Sfântul Petru se resimte în construcția primelor biserici italiene din secolul al XVI-lea, mai toate edificii pe plan central. Cupola formînd acum elementul esențial al planului, celelalte membre mai însemnate ale construcției trebuiră să fie grupate de aci înainte în jurul și în strînsă dependență de cupolă.

Din operele Renașterii în Italia, în secolul al XVI-lea, se pot cita cele două biserici din *Veneția*, *San Giorgio Maggiore*²⁷ și *il Redentore* (Mintuitorul), opere ale unui mare arhitect, *Andrea Palladio* (1518—1580), care realizează perfecțiunea clasicismului Renașterii.

3. Începînd de la finele secolului al XV-lea dar mai ales în cursul secolului al XVI-lea, stilul Renașterii italiene se răspîndi în arhitectura din toate țările Europei, afară de Germania. În această din urmă țară, Renașterea reprezintă o mișcare de scurtă durată, mărginită la a doua jumătate a secolului al XVI-lea și numai în Germania de sud. Precum s-a observat foarte bine, «în evoluția artei germane, Renașterea n-a fost decît un episod între goticul tîrziu și stilul baroc sau, pentru a întrebuița formula mai exactă a lui Dehio, un baroc latent»²⁸. Singurele monumente, ce pot fi citate în Germania în legătură cu arta Renașterii, sînt *turnul bisericii Sfîntul Kilian din Heilbronn* (1513) și o capelă funerară particulară de la biserica *Sfînta Ana din Augsburg*.

Trebuie să observăm totuși că arhitectura civilă fu un teren mai accesibil pentru influența Renașterii, în construirea de castele și de clădiri burgheze. În ceea ce privește arhitectura religioasă, această expansiune s-a desfășurat de fapt

27. La Abel Fabre, *op. cit.*, p. 311, fig. 265 și la G. Oprescu, *op. cit.*, p. 317, fig. 285.

28. La L. Réau, *La Renaissance, l'art moderne*, p. 47 (în *Histoire universelle des arts des temps primitifs jusqu'à nos jours*).

în cadrul unor simple încercări și compromisuri, cu ocazia completării sau restaurării unor monumente din trecut. La acestea s-a aplicat mai ales forma Renașterii flamboaiante experimentată la chartreusa din Pavia, care se caracterizează prin abundența sculpturii ornamentale. Astfel, apare ici un turn, dincolo un portal, iar în alte părți motive decorative în spiritul nou, pentru îmbrăcarea edificiului, îndeosebi prin încadrarea ușilor și ferestrelor etc. Numai decorul sau elementul ornamental era deci nou, pe cînd structura construcțiilor rămînea cea gotică. Acesta este cazul la biserica *Sfintul Eustațiu din Paris*, la *catedrala din Tours* (turnul din partea de nord) și la chorul bisericii *Sfintul Petru din Caen*. Astfel, pînă la finele secolului al XVI-lea, nu ajunge să se creeze nicăieri afară de Italia un tip de biserică în formele noii arte.

Fără îndoială, biserica *Sfintul Petru din Roma*, prin monumentalitatea ei, rămîne o creație excepțională, care nu era destinată imitației curente. O imitare a acesteia a fost încercată la biserica *Sfintul Paul din Londra*²⁹, începută în anul 1672; dar arta mării catedrale romane este aplicată aci în spiritul tradițiilor locale engleze. În a doua jumătate a secolului al XVI-lea se elaborează însă tipul clasic de biserică acceptat cu mici adaptări și în celelalte țări ale catolicismului roman. Modelul preferat în Italia și imitat pe o scară întinșă în celelalte țări îl reprezintă *Gesu*³⁰ din *Roma*, biserica-mamă a ordinului Iezuiților. Construită în anul 1568 de *Jacopo Barozzi da Vignola*, *Gesu* e o biserică în stil baroc cu o singură navă boltită en berceau, avînd capele laterale și cupolă deasupra transeptului.

În epoca contemporană însă arhitectura religioasă din Apus s-a putut sustrage de multe ori influenței construcției geometrice, ca rezultat al sistemului de construire în beton armat³¹.

4. Pentru o exactă caracterizare a stilului Renașterii, e necesar să observăm că el nu trebuie rezumat la simpla reproducere a ordinelor clasice, care, în perioada florentină adică a Proto-Renașterii, asigurau de fapt un decor artificial. În faza evoluată sub direcția Romei, realizarea «efectelor noi de măreție și frumusețe plastică» se urmărește prin felul de imbinare, de dispoziție sau de aranjament al ansamblului. În tendința ei de a deveni din ce în ce mai expresivă, arhitectura recurge ca atare la combinații, care, din punctul de vedere al normelor strict clasice și al purismului rece observat în concepția lui Bramante, apar nepotrivite, disparate, neuzitate, ilogice chiar. Astfel se ajunge în secolul al XVII-lea la cristalizarea *stilului baroc*, un stil eclectic i-am putea spune, care impresionează prin caracterul său pitoresc.

Barocul nu se mulțumește, ca Renașterea, cu puritatea liniilor, prin care se aspiră la echilibru sau la realizarea unui caracter *static*, ci recurge la efecte de *masă*, de *lumină*, de *mîșcare*, prin care se imprimă construcției un aer dinamic. În arhitectură, el tinde mai degrabă a aduna decît a diviza elementele compoziției. Așa se explică faptul că, după modelul baroc al bisericii *Gesu* din *Roma*, bisericile

29. La Abel Fabre, *op. cit.*, fig. 404, p. 347 și la L. Réau, II, fig. 182, p. 254.

30. In *La Grammaire des styles, la Renaissance italienne*, fig. 31, p. 41.

31. Vezi, de ex., Notre Dame din Raincy, în L. Réau, *op. cit.*, fig. 281, p. 381.

iezuite au o singură navă, fără colaterale. Arhitectura recurge, pe de altă parte, la sistemul polichromiei, prin combinații de marmură de culori diferite, cu marmura albă și cu bronzul³².

Precursorii barocului pot fi considerați, încă din secolul al XVI-lea, Antonio San Gallo și Michel Angelo, care, sub călăuzirea «unei fantezii calde, care corectează rațiunea antică prin sensibilitatea modernă»³³, au transformat calota sumbră din proiectul lui Bramante în măreața cupolă a Sfintului Petru. Punctul culminant al barocului este atins prin opera lui Bernini în secolul al XVII-lea. Barocul a luat deci naștere la Roma. Dar nu este ușor de precizat dacă el trebuie privit ca ultima fază de dezvoltare a Renașterii, ori mai degrabă ca rezultat al unei tendințe de reacțiune religioasă împotriva caracterului păgîn al artei clasice reinviată în Renaștere. Sub forma barocului, arhitectura clasică păgînă din stilul Renașterii primea astfel nu numai o înfățișare mai impunătoare, ci și un caracter mai creștin. Tot atât de puțin lămurită este și etimologia denumirii de baroc, care, în tot cazul, în concepția oamenilor Renașterii, implică același sens peiorativ ca termenul gotic în dicționarul umanistilor. Prin cuvîntul baroc se determină adică un stil bizar, neregulat, grotesc.

În stilul baroc, «arhitectura afectează, în planurile edificiilor ca și în detaliile decorafuniilor, o predilecție pentru liniile curbe, pentru desprinderi și ruperi de echilibru. Bisericile, curțile palatelor, saloanele locuințelor trec de la planul patrat la cel oval. La exterior, fațadele ondulează: ele se adîncesc (scobesc) și se bombează rînd pe rînd, ca și cum ar fi animate de mișcări respiratorii; ele se curbează în formă de arc convex și concav, în timp ce părți proeminente vin să rupă rigiditatea alinierii»³⁴.

Barocul se întoarce la planul longitudinal sau bazilical, ceea ce îi îngăduie să readucă în actualitate fațadele pompoase din faza goticului, care își pierduseră importanța în construcțiile pe plan central din stilul Renașterii. Fațada apare însă ca un placaj, fără o legătură organică cu structura interioară a construcției.

Tipul clasic al bisericii în stil baroc îl reprezintă biserica *Gesu* din Roma. Fiind răspîndit prin iezuși în secolul al XVII-lea, acest stil ajunge curent și în Franța, unde expresia «stil iezuit» este o formulă populară echivalentă cu denumirea de «stil baroc». Între cele mai reprezentative monumente religioase în acest stil, afară de biserica *Gesu*, se pot număra în Italia bisericile construite în Roma de cel mai mare arhitect baroc din acest oraș, *Francesco Borromini*, un elev al lui *Maderna*. Acestea sînt: *San Carlo alle quattro Fontane* (1667), capela Universității din Roma și Sfîntul *Agnes* din piața *Navona*. Se pot adăuga de asemenea operele altor arhitecți ca biserica *Maica Domnului a mîntuirii*, în *Veneția*, *Cappella della S. S. Sindone* (Sfîntul *Giulgiu*) alipită de catedrala din *Turin*³⁵ etc.

În celelalte țări, barocul a luat forme diferite, corespunzătoare spiritului și condițiilor locale. Dintre țările latine, Spania s-a arătat, după Italia, cea mai acce-

32. Cf. L. Réau, *op. cit.*, p. 135.

33. Abel Fabre, *Manuel d'art chrétien*, p. 302.

31. La L. Réau, *op. cit.*, p. 135.

35. La L. Réau, *op. cit.*, II, fig. 93, p. 139.

sibilă acestui stil. S-ar putea chiar spune că culmea barocului a fost realizată în Spania. În Europa centrală, Germania de sud, rămasă romano-catolică și îndeosebi Austria cu țările slave Boemia și Polonia fac o bună primire stilului baroc, datorită mai cu seamă instituțiilor ordinului iezuit. Între altele, se pot cita, afară de enorma construcție a mănăstirii Melk, de pe țărmul austriac al Dunării, biserica Sfântul Mihail din München, Sfântul Nicolae din Praga și Sfântul Petru din Cracovia, cîteștreile după modelul bisericii Gesu din Roma.

Adaptarea franceză a barocului italian este cunoscută sub numele de stil *rococo* (*rocaille*), la modă în cursul secolului al XVIII-lea. Notele lui caracteristice, reprezentate prin evitarea liniilor drepte și înlocuirea lor prin curbe, prin transformarea cercului într-un oval eliptic, evitarea unghiurilor drepte și netezirea dungilor sau muchiilor, precum și ornamentele sumare și lejere de pe suprafețe îi aplică un aer de feminitate, ceea ce îi crează o atmosferă defavorabilă în arhitectura religioasă. El s-a răspîndit pretutindeni, deși în general a fost utilizat mai mult în decorarea vechilor monumente restaurate și în mobilierul bisericesc și numai în puține cazuri ca stil de arhitectură al noilor edificii religioase.

Pr. Prof. PETRE VINTILESCU

Insemnare: În articolul *Arhitectura bizantină în Principatele Române*, publicat în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXV (1967), nr. 9—10, p. 1024—1044, textul primelor patru rînduri de la nota 1 (p. 1025) să fie citit astfel:

1. Cea mai veche biserică de zid din Muntenia pare să fi fost însă cea construită în Cîmpulungul Muscelului. Aci a fost înmormintat domnitorul Nicolae Alexandru și, probabil, și tatăl său Basarab I (+ 1352). În urma cercetărilor mai noi s-a constatat că vechea biserică, înlocuită mai tirziu prin cea actuală a Mănăstirii *Negru-Vodă*, a fost construită pe un plan de arhitectură romano-

Iar la p. 1035 în rîndul 6 de sus în jos în loc de: *Decorul extrem*, să se citească: *Decorul extern*.

COMPOZITORUL GHEORGHE CUCU

Unul dintre pionierii muzicii corale românești, în general, și ai folclorului în special, este și compozitorul Gh. Cucu (1882—1932)*. El s-a născut în târgul Puești (Bîrlad), fiu de țăran, cu o educație religioasă sănătoasă, hrănit din nese-catele izvoare ale muzicii folclorice și psaltice din satul și de la bisericuța sa. Autorul Nicolae Paroescu prezintă cronologic capitolele: *Copilărie și strănă*; *Studii muzicale*; *Inceputurile componistice*, subliniind aptitudinile compozitorului, care mai târziu vor da naștere uriașei sale opere muzicale (p. 5—19).

Studii la Paris. Primele compoziții importante alcătuiesc o parte a lucrării în care îl prezintă pe Gh. Cucu, intrînd în atenția marilor muzicieni prin intermediul «Scholae cantorum» și a capelei române din Paris, — o vatră nestinsă a culturii muzicale românești în Franța (p. 20—32); *Maturitatea artistică* este partea cea mai interesantă a lucrării, arătîndu-se multiplele preocupări muzicale ale lui Gh. Cucu: Dirijor al corului Mitropoliei, compozitor, profesor; deci, Biserica, Școala, Societatea Corală «Carmen» (p. 33—148); apoi *Arta compozitorului* (p. 149—186).

Gh. Cucu a fost preocupat de aspectul folclorico-religios al colindelor. Aceste colinde erau culese de la copii și pentru copii, înțelegînd și prin aceasta să dea curs devisei lui Kiriac din 1924: «Soarta muzicii noastre în școală se hotărăște...». (*Colindele pentru școlarii mici...*, p. 59).

Gh. Cucu a putut să colecționeze ușor colinde de la școlarii Seminarului teologic «Nifon Mitropolitul», în afară de cele moldovenești pe care le știa din copilărie, înfăptuind astfel «documente artistice» de valoare națională. Mai constatase că «acele colinde», cîntate la «orașe», erau o cerșetorie deghezată, lipsită de fond și într-o formă de prost-gust. Mai mult «Cucu, prin originea sa țără-nească, prin sensibilitatea, gustul și cultura sa artistică», observase un fapt caracteristic pe atunci, obiceiul colindatului, iar repertoriul respectiv decăzuse la nivelul unui cosmopolitism ridicol și al unor vulgarități folclorice «de mahala» ce contrastau jalnic cu aspectul său de la sate, de sănătoasă și poetică veselie, iar

* Nicolae Paroescu, *Compozitorul G. Cucu*, Editura muzicală a Uniunii compozitorilor din Republica Socialistă România, București, 1967, 208 p. + 40 p. (anexă).

repertoriul țărănesc de colinde era quasi-necunoscut... (p. 63). Desigur, zice autorul, aceste fapte și realități complexe în legătură cu transformarea în artă minoră — variabilă involuție — a unor tradiții milenare de incomparabilă noblețe spirituală și artistică a poporului nostru, proveneau anual o traumă psihică iubitorului și cunoscătorului artist, care era Gh. Cucu (p. 63), și care într-adevăr a putut satisface setea sa de autenticitate a colindelor românești, prin colecția *12 colinde populare*, 1924. Frumusețea lor a cucerit repede dragostea copiilor și entuziasmul cunoscătorilor, încât «în școli, în toată luna decembrie, pe străzi și ulițe, în nopțile colindatului, în toată țara, cele 12 micuțe capodopere sunau triumfător, explosiv, ca o primăvară timpurie...» (*Ia sculați boieri mari... că v-aduc pe Dumnezeu; Domn, Domn să-nălțăm* — variantă proprie — acesta este un mic marș grăbit de copii, gingașa variantă «de vînători» a istorioarei Nașterii Domnului; un catehism simplu pentru copii în legătură cu noul-născut Iisus Hristos. Refrenul «Domn, Domn...» este o melodie populară de origine străveche, combinată cu cîntecul popular al tradiționalului eveniment al lui Moș Crăciun. Acest colind se găsește la nr. 7 în *200 colinde*).

Astăzi seară-i seară mare..., e seara lui Crăciun... cînd a venit Fiul Sfînt/ Fiul Sfînt pe-acest pămînt... Acest colind (nr. 1 din *200 colinde*) are un conținut dogmatic «dar sună ca o orgă în miniatură... Efectul pare ușor nostalgic sau copilăresc — meditativ» (p. 65). *În orașul Betleem* (nr. 6 din *200 colinde*) este colindul în care se arată localitatea nașterii Domnului în timpul lui Irod (37 î. d. Hr. — 4 d. Hr.). «Cu ritmul ternar ușurel ameziților...» colindul impresionează plăcut pe ascultători (autorul crede că «este venit probabil de peste munți, unde se găsește în variante de moduri minore — *303 colinde*, de S. Drăgoi). *Noi umblăm și colindăm...* (nr. 10, din *200 colinde*), cu frumosul său *ostinato*, ce închipuie clopote și cu versuri ce ar putea pune nimbul nemuririi pe orice frunte de poet». *Cetilună cetioară* (nr. 25 din *200 colinde*) cu linia melodică, de o severă grație, pare un cîntec de leagăn ale cărui versuri anunță mamei vestea nașterii Copilului-Iisus, dar și tragicul lui sfîrșit. Mișcarea variantă populară a simbolicii drame, acest colind dă naștere unei profunde meditații, arătînd dragostea mamei față de Prunc pină la sacrificiu. Această iubire maternă creează stări psihice de o viziune extraordinară asupra originii străvechi a colindelor. Problemele dogmatice și cultice ale acestor piese folclorico-religioase au fost dezbătute în paginile revistelor bisericești (*Prețuirea pruncilor în colindele religioase românești*, în «Mitropolia Olteniei», XIX (1967), nr. 11—12).

Autorul lucrării *Compozitorul Gh. Cucu* subliniază în continuare faptul că într-adevăr colindele sînt izvorul autentic al creațiilor noastre folclorice de la strămoșii traco-daci, pînă astăzi... «colindele sînt arhetipuri ale unui gen de îndelungată șlefuire și de incomparabil prestigiu artistic, ce se leagă nemijlocit de complexe tradiții umanist-populare și de realități istorico-etnografice. Răsunetul lor, ca atare, este de mare amploare...». Se trece apoi la demonstrarea maiestuoasă, cînd Gh. Cucu este pus în comparație cu Ion Creangă. «...În actul lui de compozitor (Gh. Cucu) este ceva de aceeași natură cu actul de scriitor al lui Creangă în raport cu basmele și snoavele folclorice ce i-au slujit de prototipuri sau teme... În colindele lui Gh. Cucu există o concentrare dramaturgică specifică, într-un limbaj artistic savant expresiv și totodată autentic folcloric, așa cum există și în basmele lui Creangă...» (p. 67—68). Așa cum la Creangă tema basmelor sale, ale obiceiurilor din *Amintiri din copilărie*, era binele-ntrupat, tot așa în colindele religioase — creștine sau mitologic-poetice, — culese de Gheorghe Cucu, predomină umanul cu toate sensurile lui. Personajele biblice ce formează textul colindelor sînt îmbrăcate în forme artistice, așa cum se cere în sfînta istorisire: Iisus-pruncul «Domnul cel bun», Acela ce are misiunea «să ne mîntuie de rău» este singur Dumnezeu ce poate să izbăvească pe Adam — sensul transcendent. Contextul poetic-muzical arată clar sensul umanist înțeles în bine și rău, «mai mult chiar, există în substratul spiritual al colindelor lui Cucu, un puternic sentiment al conștiinței proprii valori a omului și o apropiere, pe o undă comună, de sensibilitatea personajelor sfinte». Desigur, nașterea Domnului face să dispară frica de veșnicamuncă, apărînd «Paza luminoasă» a izbăvirii; pentru aceasta «în colinde apare un

tonic sentiment al bucuriei vieții, al glorificării spiritului uman creator... Există deci în colinde un simbul de gândire etico-umanistă». Autorul menționează că «asemenea cîntece sunau combativ în primii ani ai erei creștine, în micile comunități creștine «din Imperiul roman» (p. 70) și că «mesajul lor este rezultanta unei experiențe istorice de viață și totodată de frămîntare sufletească pe plan moral-religios». Ele sînt specifice fiecărei națiuni... prin ele poporul se autoeducă într-un anumit fel. Gh. Cucu a intuit profund această latură a colindelor, altoind cu ele cîntecul liturgic, căruia, de fapt, i-a creat multe melodii. Colindele culese și stilizate de Gh. Cucu au în esența lor o puternică latură educativ-estetică, în afară de sensul superior soteriologic, neînțeles de marea majoritate. Pentru aceasta autorul vrea să demonstreze cititorilor săi că «astăzi, în condițiile unei înțelegeri științifice a esenței lor (a colindelor), acest scop poate fi realizat cu efecte mult mai mari (p. 71), datorită noii poziții sociale a poporului român...» (subl. n., p. 71—73).

Colindele-orații pentru școlarii mari este un subcapitol al lucrării ce scoate în relief preocuparea lui Gh. Cucu pentru educarea sentimentelor celor adolescenți. Aici se încadrează colindele-obiceiuri-urări la nunti, la Anul nou sau diferite împrejurări ale vieții. Deși ar trebui să fie mai stilizate ca fond ele sînt mai laice, legate de tradiții milenare, fără a fi în legătură cu nașterea Domnului, ci sînt ecouri tîrzii ale riturilor din culte religioase orientale grecești sau romane, mostenite din primele secole ale erei creștine. Aceste colinde-coruri sînt culese și armonizate de Gh. Cucu pentru Corala societății «Carmen», greu de interpretat pentru cei mici

Cîntecele religioase și colindele au luat locul altor preocupări ale lui Gh. Cucu «nu este deloc lînsit de importanță faptul că aceste două cicluri (*Colindele pentru copii* și *Colindele pentru școlarii mari*) de excepțională valoare artistică» au la bază exclusiv «citele folclorice și că aceste citate aparțin numai așa numite «obiceiuri»-populare, categoria folclorică de cea mai adîncă sursă a culturii poporului nostru» (subl. n., p. 77). Cu concepțiile lui asupra rolului educativ, cultural și național al folclorului, Gh. Cucu a înțeles cu precizie «valoarea educativă a acestor arhetipuri» ale creației populare românești, iar «de vor intra, în sfîrșit, în repertoriul programatic al școlii noastre, aceste păsări măiestre ale cîntecului popular românesc ar limpezi și ar armoniza psihicul copiilor în izvoarele lui nelămurite încă, ar lumina spiritul adolescenților în idealurile lor ce se conturează azi pe dimensiunile erei istorice a umanității. Într-o lume lăuntrică, unde înseși izvoarele dezordinei și obscurului vor fi fost purificate prin astfel de cîntece, greu ar mai putea pătrunde obscurantismul, antiumanismul, atitudini antisociale sau aberații psihice de orice fel...» (p. 78).

Pe plan extern, autorul argumentează că specialiștii de peste graniță, auzind aceste colinde, rămîn plăcut-impresionați de această puternică «furtună» a folclorului românesc amestecat cu fapte din istoria Pruncului Iisus și a sfinților Bisericii. Cît despre colindele și orațiile lui Gh. Cucu pentru școlarii ele au avut răsunset la un moment dat pe un plan mai larg, la Congresul internațional de educație muzicală de la Praga din 1936. Cu această ocazie țara noastră a fost reprezentată de G. Breazul și C. Brăiloiu. Din cele zece piese corale care alcătuiau programul, cinci erau de Gh. Cucu (*Doamne Iisuse... În orașul Betleem... Ingerul a strigat... ș. a.*). G. Breazul, reproduce cuvintele prof. Kestenbergh — consilier ministerial la Praga, — inițiatorul și organizatorul concursului: «Muzica școlară românească, umila dexteritate de pînă mai ieri și chiar pînă azi, înregistrează un răsunaător succes». De asemeni, dintr-un articol din *Prager press*, extragem: «În privința cultivării educației muzicale, nu este al doilea popor în Europa care să se poată măsura cu românii...» (p. 93). Gh. Cucu însă este vestit și prin alte culegeri de colinde, așa de exemplu, *Crăciunul*, realizat pe unele teme «pline de izul colindelor noastre populare...» (p. 135).

Lucrarea lui Nicolae Paroescu cuprinde și alte capitole interesante și edificatoare asupra marelui culegător de folclor: *Cîntece de dragoste* (p. 94—117); *Cîntece populare*; *Tratate de muzică* («Muzica psaltică-liturgică» de o valoare considerabilă),

toate acestea prinse în capitolul: «*Omul muncii*» — *Conservator, Școală, «Carmen», Corul Patriarhiei* (p. 116—148).

Arta compozitorului este capitolul asupra căruia autorul insistă și totodată face explicabilă arta folclorico-religioasă din compozițiile lui Gh. Cucu. Nicolae Paroescu scoate la lumină fondul sufletesc curat al țărânelui român, ironizând «cultura folclorică» a mahalalelor, transformată într-o cerșetorie enervantă, care revoltă pe orice suflet român pătruns de tradiția înaintașilor noștri. Totodată combate pe acei ce nu înțeleg că arta folclorică este singura dăinuitoare de milenii, pentru că aparține sentimentelor curate, este izvorită dintr-un fond natural și nu trebuie interpretată prin modernism». Cei care gîndesc așa «fac clasică greșeala a lipsei de obiect» (p. 150).

«Vorbînd despre colindele pentru copii (la care critica a greșit cel mai ades, considerîndu-le simple armonizări la nivelul școlăresc). G. Breazul, singurul muzician care a sesizat originalitatea lor — definea scriitura lor corală ca... o formă plurivocală ce înflorește uimitor de natural, fără urme de artificiu din monodie, din înseși necesitățile de afirmare a desenelor melodice. Stilul este antrenant și simplu, încît colindele sînt cîntate și de bătrîni, nu numai de copii. Farmecul acestui stil este tocmai prezența sa împletită cu mijloacele clasice, din care de fapt, nu poate fi desprins. Acest fel de a gîndi, îmbinarea vocilor corale împletite într-o formă subtilă, de mare efect poetic-muzical, se găsește în *Colindele pentru copii...* (p. 155). Gh. Cucu se confunda cu poporul din care se născuse, slujind biserica cea care îl crescuse. «Întrunea toate calitățile morale și artistice ale poporului...»; știința artei a asimilat-o, dar a rămas tot compozitor popular» (Prof. Gh. Constantin, elevul lui Gh. Cucu) (p. 163). «Ceea ce implică la el conștiința clasică, chiar și în compozițiile pe bază de citat folcloric, autenticitatea artistică nu se poate obișne decît sintetizînd spiritul și limbajul folclorului național cu spiritul și limbajul muzicii gîndite pe dimensiunile generalului uman. În arhetipurile folclorului nostru, aceste două momente nu sînt deloc departe unul de altul...» (G. Breazul, *Cu prilejul primei audii a colindelor de Gh. Cucu*, 1924) (p. 166).

O altă caracteristică a colindelor, sesizată la Gh. Cucu, este aceea că o dată cu pătrunderea creștinismului pe teritoriul țării noastre, în Imperiul roman ajunsesse la culme sincretismul religios, acțiune începută cu trei secole înainte, din timpul lui Alexandru Macedon. Or, obiceiurile «păgîne» cu tradițiile creștine au fost altorite într-o cultură folclorică autohtonă, născîndu-se colindele, orațiile, urările, vasilcele, zorile etc. Chiar autorul arată că «La noi, prin forța unor împrejurări obiective, specifice teritoriilor daco-romane din nordul Dunării, strămoșii noștri, care au acceptat creștinismul în condiții grele ce nu au îngăduit timp de secole o organizare bisericească susținută, au înglobat în viața lor religioasă unele rituale folclorice păgîne. Mai tîrziu, după secolele IX și X, cînd acțiunea slavo-bizantină de organizare susținută a impus un repertoriu muzical oficial, vechiul repertoriu popular-creștin a continuat să trăiască mai mult sau mai puțin oficial chiar în umbra bisericii» (p. 174). Cu toată forța de catolicizare din secolul XI, exercitată de unguri asupra Ardealului, colindele au rămas în tradiția poporului, deoarece corespund sensibilității românului, melodiile lor fiind izvorite din glasurile psaltice, așa cum sesizase și Muzicescu: «...orice altă muzică decît vechea melodie bisericească nu va fi la locul ei în biserică...», același lucru se întîmplă și cu colindele cu ocazia sărbătorilor religios-folclorice (p. 175—180).

O altă parte interesantă a lucrării lui Nicolae Paroescu o constituie paralelismul între Gh. Cucu și George Enescu. După ce compară temele colindelor pentru copii cu producțiile homerice și orifice, autorul spune că «George Enescu a înțeles rolul pe care, tocmai prin natura lui monodică originală, putea să-l aibă cîntecul popular în dezvoltarea școlii noastre naționale-muzicale; a înțeles și contribuția originală pe care această școală putea s-o aducă în cadrul general al gîndirii muzicale contemporane. Înțelegînd aceasta, George Enescu a descoperit treptat elementele specifice ale stilului *giusto* și *rubato*, caracteristice folclorului românesc. Astfel, el a depășit permanent și a lăsat mult în urmă stadiul epigonismului folcloric, ajungînd la acel stil al său esențial-innoitor, bazat pe un principiu comun cu cel al lui Gh. Cucu — *derivarea întregii structuri a discursului muzical din*

virtualitățile polifonice ale melodiei folclorice» (sub. n.) fiind la înălțimea gândirii muzicii psaltice occidentale, accentuând etosul cîntecului nostru folcloric (George Enescu) și, sintetizînd stilul cel mai nimerit de a gândi muzica, pentru a se ajunge la o expresie pregnant folclorică (Gh. Cucu) (p. 183). Tot Gh. Cucu era convins că «tăranul nostru are cîtecul său, și aceasta-i limba cîntecului românesc» (p. 37); din acest cîntec folcloric-psaltic-romanesc — zice autorul —, «Cucu a realizat adevărate modele ale genului» (p. 73).

Compozitorul își îndreaptă privirile către *Oltenia*, regiunea cea mai bogată în folclor, alcătuiind și punînd în repertoriu celebra *Colindă oltenească* (cu subtitlul «Urare unei fete»), o adevărată vatră caldă a continuității neamului (p. 80—86). În această vatră, copiii cresc și își însușesc darurile strămoșilor, iar cîntecul este unul din aceste daruri educativ-culturale. Dintre toți compozitorii vremii, care au răspuns acestei cereri a vieții noastre culturale, Gh. Cucu a fost și a rămas pînă astăzi cel mai fecund și cel mai autentic artist. Cît de mare este setea și cît de înalt a fost răspunsul cîntecelor lui Cucu, la această cerere, se vede din ecoul extraordinar pe care ele l-au avut în școală și în masele populare în general» (p. 92) așa cum s-a întîmplat și cu opera lui Anton Pann (p. 142—144).

Compozitorul Gh. Cucu a fost atașat tradițiilor folclorice, a stilizat colindele, coloana vertebrală a folclorului românesc, a fost profund credincios, arta și munca sa au fost în frica lui Dumnezeu, la altarul ortodox: înflăcărat patriot cu cîntul și scrisul (în introducerea de la volumul său de coruri intitulat: *Coruri pe teme populare românești*, afirmă: «Închin această străduință tuturor celor ce sînt convingși, ca și mine, că în biserică, în școală și în genere, în societatea românească, trebuie să se vorbească și să se cînte românește». De fapt, el a trăit evenimente sociale din istoria patriei: *Răscoala din 1907*, *Grevele muncitorești*, *Primul război mondial*, și a văzut împlinit visul de veacuri al oricărui suflet românesc: desăvîșirea unității naționale.

Era un suflet mărinimos și muncitor, pînă la extenuare, pentru a crea mai mult pentru națiunea românească (p. 138, 156, 163), iar în familie inspira copiii încredere în viitor prin muncă cinstită: «Muncește, dragul meu, și fii onest, orice-ar fi. Bucură-te de viață, dar cu măsură, fără abuzuri. — Caută farmecul pretutindeni...». (Scrisoare către fiul său cel mai mare, Gogu) (p. 140).

Nicolae Paroescu, în lucrarea sa, scoate în relief, aproape la fiecare filă, faptul, că marele compozitor Gh. Cucu nu a fost înțeles îndeajuns de unii muzicologi români, așa cum nici marile lui creații folclorice și liturgice nu sînt pretuite de toți. Pentru aceasta autorul invită la cercetarea sufletului românesc cu tradițiile lui, dar mai ales la analizarea obiceiurilor tîranilor, «izvor nesecat de inspirație» în special în condițiile create de regimul de azi. Nu trebuie să judecăm colindele milenare după «improvizațiile de mahala» care, pe lîngă faptul că supără pe orice ascultător, sînt dăunătoare bunului gust al artei folclorice și falsifică fondul lor; Gh. Cucu a luptat împotriva acestora prin arta sa.

«Principiile lui Cucu, — zice autorul — desigur, nu sînt noi, în condițiile istoriei noastre, numai el este acela care le-a dat, în domeniul muzicii corale, cele mai înalte expresii, ca realizări artistice. Și, cum s-a amintit mai sus, Gh. Cucu era în gradul cel mai înalt conștient de valoarea educativă a lucrului artistic ce-l făcea: iar dragostea sa pentru aceste mici capodopere era atît de mare încît s-a zbătut mai mult ca oricînd să răspîndească, fără tipar și aceste din urmă colinde; neavînd alte mijloace de răspîndire, le dădea în manuscris, profesorilor de muzică și dirijorilor de coruri. Așa ne explicăm că se găsesc și azi încă, multe exemplare cu autograful lui Gh. Cucu la unii dintre aceștia» (p. 78).

Gh. Cucu vedea familia românească mult mai trainică dacă se îndeplinesc toate datinile străbunilor.

Autorul arată că «Abia în epoca noastră socialistă muzica lui Cucu începe să fie pretuită după adevărata ei valoare (Serbările din 1957 și editarea unei majorități a operei sale în 1951—1952, p. 146—148).

Gh. Cucu a contribuit, prin creația și activitatea sa multilaterală, la dezvoltarea muzicii românești. Cele 40 de colinde la 2—3 voci, destinate școlărilor, și cele 4 colinde, orații de nuntă la 3—4 voci egale, în forme dezvoltate de tip instrumental, ca și cîntecele folclorice de dragoste, sînt opera unui artist original, cu o extrem de variată plasticizare corală. Originală în viziunea ei artistică mai este și prelucrarea, de o poezie subtilă, a elementelor dramatice funeste, caracteristice folclorului românesc în întregul lui.

«Deocamdată — scrie Nicolae Paroescu —, sîntem într-un stadiu cînd ele (creațiile lui Gh. Cucu) n-au fost încă deplin înțelese. Atitudinile, părerile-nedefinite sau cu sensuri subapreciative, se mai aud și azi. Dar judecînd după unele tendințe actuale în muzica noastră, de a se asimila creator gîndirea muzicală contemporană, de la sfera morfologiei limbajului pînă la aceea a concepțiilor estetice, se poate întrevedea în curînd o înțelegere mai adîncă a spiritului autentic înnoitor al artei lui Cucu» (p. 168).

Pentru a nu fi interpretat și înțeles greșit, autorul precizează, în final: «Între compozitorii corali de același tip, opera lui Cucu se înalță mult deasupra, datorită sevelor tari ale talentului care a plăsmuit-o. Între ceilalți compozitori corali, acei care cunosc folclorul mijlocit, mai mult prin studiu, opera sa are în plus, cel puțin calitățile inegalabile ale firescului și spontaneității folclorice, transpuse, pe un plan superior, supus gîndirii componistice a vremii.

Într-un înțeles mai larg, această operă este răspunsul unui artist conștient, răspuns dat cerințelor poporului său într-o perioadă cînd afirmarea pe plan spiritual contribuia activ la lupta lui de emancipare pe plan intern și extern, judecînd și după concepțiile artistului, clar-exprimate, în legătură cu rolul artei de a educa («a umaniza pe oameni», cum spunea el) și de a duce în lume glasul poporului său — opera lui Gh. Cucu reprezintă realizarea unui ideal de artă românească (sub. n.). Acest spirit și originalitatea întruchipării lui artistice, așază opera lui Gh. Cucu la un loc de frunte în cultura noastră muzicală, asigurîndu-i trăinicie și răsunset larg» (p. 185).

Muzicologul Nicolae Paroescu, cu subtilă măiestrie, cu multă migală, cu un cald patriotism și cu o dragoste justificată pentru tradițiile străbune, a reușit să scoată la lumină o lucrare valoroasă, îndrăzneată și critică totodată, care interesează deopotrivă atît pe specialiști, cît și pe marea masă a iubitorilor de muzică autentic-românească. Ea antrenează pe cititor, ajutîndu-l să cunoască și să rătrundă mai bine opera lui Gh. Cucu, dar mai ales să înțeleagă potențele sale artistice și captarea cu măiestrie a undelor folclorice de pe întreg teritoriul daco-roman, pe care Gh. Cucu le-a materializat prin colinde, orații, doine, zori ș.a. Creația muzicală a lui Gh. Cucu este scrisă într-un limbaj pe cît de limpede, pe atît de original. Ea a constituit un mare pas înainte în cultura muzicală românească, în Biserica strămoșească și în ridicarea conștiinței naționale.

Nicolae Paroescu aduce această operă muzicală în literatură (cu exemplificări muzicale) încît reușește să facă din lucrarea *Compozitorul Gh. Cucu*, o frescă traică și unică a marilor creații folclorice ale neamului românesc străbun, aceleași în Oltenia, Muntenia, Transilvania, Moldova și Banat, încît va sta la loc de cinste în cultura muzicală și literară a patriei noastre.

Nicolae Paroescu găsește binevenit a trece la sfîrșit *Lista creațiilor* («Coruri» p. 189—192; «Voce», «Voce și pian», p. 192; «Pian», p. 192; «Culegeri de folclor», p. 192; «Lucrări tipărite», p. 193—194; «Lucrări teoretice și didactice» nepublicate; «Coruri liturgice», p. 195—198), *Bibliografia* (Manuscrite și documente), p. 199—204; *Postfață*, p. 205; și exemple muzicale pe portativ (anexă) (p. 1—40).

PAUL CONSTANTINESCU

— *Viața și opera* — *

Seriozitatea și profunzimea cu care Vasile Tomescu analizează creația lui Paul Constantinescu pune în lumină măiestria compozitorului în domeniul valorificării creatoare a folclorului laic și religios, precum și a cîntării psaltice. Din contextul acestei analize reiese importanța creației lui Paul Constantinescu, generatoare de noi orizonturi în muzica românească.

În capitolul I, intitulat *Simfonie Ploieșteană*, autorul arată în mod succint situația culturală, politică și socială a Ploieștiului, locul de naștere al compozitorului Paul Constantinescu, însemnată în documente, începînd din primele decenii ale veacului trecut, precum și diferitele manifestări muzicale ale acestui oraș, manifestări care au avut desigur o mare influență în formarea gustului muzical al compozitorului, mai ales în anii copilăriei lui. Și aici, ca și în alte părți ale pămîntului strămoșesc, școala românească a pornit din tinda bisericii. Cea mai veche biserică din Ploiești pe lângă care a funcționat prima școală este biserica Sfinții Apostoli Petru și Pavel, zidită de Matei Basarab la anul 1633. Documentele arată, de asemenea, că în anul 1777 exista o școală de limbă românească a unui dascăl pe numele de Barbu care «se singhisește, adică în tot timpul se silește spre învățătura copiilor». Tot din documente se constată că încă din 1825, la Ploiești funcționa una dintre primele școli românești de muzică, condusă de profesorul și cîntărețul Ion Stoicescu a cărui sarcină era «să pregătească pe țircovnici la exersarea meșteșugului lor de cînt». La 31 mai 1865 ia ființă gimnaziul «Sfinții Petru și Pavel» ridicat în anul 1878 la rangul de liceu de stat, școală de mare prestigiu, de pe băncile căreia au ieșit oameni de seamă ai culturii și artei, printre care se numără și doi mari reprezentanți, I. L. Caragiale și Paul Constantinescu.

Ploieștiul a avut o fanfară a Gărzii civice, Orchestra semisimfonică «Excel-sior», înființată în anul 1908, orchestră alcătuită din elevii liceului Petru și Pavel în care a activat și elevul Paul Constantinescu, Corul petroliștilor, corul cercului «România Muncitoare» etc.

Cîntarea psaltică a lui Macarie și Anton Pann era, de asemenea, bine cunoscută ploieștenilor care frecventau cu regularitate slujbele bisericesti unde cîntăreți de seamă psalmodiau cu multă artă. Iată mediul muzical în care s-a format tînărul Paul Constantinescu, compozitorul de mai tîrziu. Expunerea acestui capitol se bazează pe documente de arhivă, pe fotografii și pe memorii scrise — unele chiar în versuri — de Paul Constantinescu.

Capitolul II, *Aduceri aminte mai în glumă, mai în serios*, conține date biografice și amintiri din copilărie, ale lui Paul Constantinescu, care de mic copil iubea și desenul. Aflăm astfel, că se naște în Ploiești pe strada Luminei, în ziua de 30 iunie 1909 și că este al patrulea copil la părinți. Mai aflăm că mama sa Ana Constantinescu (născută Gheorghiu), fostă învățătoare și apoi directoare de școală primară, este de origine din Macedonia, din localitatea Sliven ca și Pann; că părinții ei (așa cum se constată dintr-un raport din 31 august 1831 al ocîrmuirii județului Prahova), împreună cu alte 320 de familii de meșteșugari au fugit din Sliven în anul 1828—1829 în urma războiului ruso-turc și trecînd Dunărea — așa cum în anul 1809 făcuse și mama lui Anton Pann — s-au stabilit la Ploiești și prin împrejurimi; mai aflăm că tatăl compozitorului, — Alexandru Constantinescu —, este de origine moldovean născut în 1879 în comuna Onești-Lipate și că deși avea înclinații spre muzică (a fost și prin corul lui Muzicescu la Iași) și teatru, neputînd să-și facă o meserie din artă, s-a făcut farmacist, meserie pentru care pe acea vreme se cereau ca studii numai 6 clase liceale.

În amintiri, copilul Paul descrie momente din refugiul în Moldova pe timpul primului război mondial 1916—1918, viața în familie, joaca cu frații și cu copiii

* Vasile Tomescu, *Paul Constantinescu — viața și opera*, Edit. Muzicală a Uniunii Compozitorilor, București, 1967.

de seama lui; își amintește de cîntecele pe care le auzea de la mama sa, de la Anica, o țigancă de pe Valea Gardului de la Văleni, de la mătușa sa și mai ales de cele pe care le auzea de la Baba Dumitra, cîntăreață de seamă care cunoștea mult folclor. Descrie primele lecții de vioară pe care le lua cu un profesor pe nume Boris Koffer fost concertist în Viena care ajunsese prin Ploiești și rămăsese aci. Își amintește de timpul petrecut în corul Liceului Sfinții Apostoli Petru și Pavel cu profesorul I. Danielescu și de timpul petrecut în corul bisericii «Sfinții Împărați», unde cînta tot cu profesorul Danielescu. Una din cele mai coplesitoare amintiri o are de la primul concert în care l-a auzit pe George Enescu la vioară, acompaniat la pian de N. Caravia. Își amintește de asemenea cu emoție de ceea ce a simțit cînd, în seara de 8 aprilie, fiind elev în clasa V-a de liceu, a ascultat un program de cvartete de Beethoven, Schubert și Brahms, fapt care l-a stimulat să cînte și el la violină într-un cvartet local, apoi ca solist, fiind acompaniat la pian de profesorul său I. Danielescu.

Din toate aceste amintiri reiese faptul că Paul Constantinescu, în timpul studiilor liceale, a fost din ce în ce mai mult atras de arta muzicală, activînd în formații corale și instrumentale, dirijînd formații corale sau orchestre din elevi, cîntînd solistic la vioară, studiînd concerte etc., activitate care i-a folosit mult.

În amintirile lui afirmă că alături de toată această preocupare muzicală laică, l-a interesat foarte mult psaltichia căuțînd să învețe semiografia psaltică după tratatele lui Nifon Ploieșteanul și I. Popescu-Pasărea, realizînd și unele «începuturi» și vagi încercări de polifonie muzicală populară și bisericească.

«Am isprăvit liceul cu bine, însă nu cu cine știe ce aureolă». Diploma de bacalaureat (din 1929) menționează nota 10 la muzică în fiecare clasă.

Capitolul III este intitulat *Chemarea învățăturii și începuturile creației*. Hotărît să se dedice artei tonurilor, după absolvirea liceului, Paul se înscrie la Conservatorul de Muzică din București, unde îl așteaptă un corp didactic select, alcătuit din reprezentanții cei mai de seamă ai muzicii noastre.

Avînd mereu în minte creația marelui Enescu care îl interesa în cel mai înalt grad, frecventînd cu cea mai mare regularitate cursurile tuturor profesorilor, ascultînd cu interes crescînd la Conservator și în sălile de concert creațiile marilor reprezentanți ai muzicii clasice și moderne și — cu deosebire — creațiile mai noi ale compozitorilor români, studiînd de aproape folclorul și melosul psaltic, Paul Constantinescu, — în temele sale de clasă și în mici încercări componistice libere —, se îndreaptă conștient pe drumul creației românești în care avea să excelizeze mai tîrziu. «În compoziție am dibuit aproape singur — arăta el într-unul din primele interviuri solicitate — însă de la început am simțit nevoia cîntecului popular și într-o măsură și a muzicii psaltice».

Dintre toți profesorii și îndrumătorii săi la Conservator (personalități de seamă cum au fost: Castaldi, Breazu, Brăiloiu, Cuclin etc.), maestrul Jora a fost cel care a influențat cel mai mult formarea lui Paul Constantinescu, a fost pedagogul său apropiat a fost cel care l-a încurajat și i-a dat încredere în sine.

La clasa de contrapunct și forme muzicale ale măștrilor Jora și Cuclin, Paul a început să prezinte lucrări sau «încercări», cum le numea el, care constau din colinde armonizate, după tema unui mod, cîntece de cătănie, balade, aplicarea tehnicii pianistice la motive populare etc. «Din punct de vedere componistic, dintru început, am căutat un drum spre muzica cultă românească pe baza folclorului și a muzicii bisericești...». «Aici am simțit marea nevoie a cîntecului bisericesc care întregea partea psihologică și care mi-a deschis mai ușor drumul către muzica modală» mărturisește Paul în memoriile sale. Și într-adevăr, lucrarea instrumentală *Două studii bizantine* arată preocuparea lui pentru această muzică pe care avea să o ridice la cele mai înalte culmi, iar *Suita românească* arată hotărîrea de a sprijini creația sa toată pe cîntecul popular. Deși era ocupat cu studiul în București, Paul Constantinescu găsea totuși timpul necesar să activeze și ca dirijor și îndrumător la Filarmonica din Ploiești și să dea reușite concerte vocal-simfonice din autori clasici consacrați cu corul bisericii catolice din Ploiești.

Capitolul IV, *Popasuri vieneze*, ne arată în Paul Constantinescu pe compozitorul format care, dorînd să-și consolideze cunoștințele căpătate la Conservato-

rul din București, a plecat la Viena, orașul muzicii în care și alți muzicieni români, printre care și marele Enescu, studiaseră la rîndul lor. Din afirmațiile scrise ale lui Paul se constată că contactul său cu Viena a avut mai mult un caracter de informare decît învățătura în sensul obișnuit al cuvîntului. În afară de audierea cîtorva cursuri la conservator, care îl interesau mai mult, printre care lecțiile de muzică bizantină cu profesorul Egon Welesz, timpul petrecut în Viena l-a întrebuințat audiind spectacolele de operă și recitalele vocale, care de asemenea i-au folosit mai tîrziu în compozițiile lui de operă. În ceea ce privește cursul de compoziție, găsește că Școala Vieneză e tributară prea mult trecutului clasic de care nu se desparte ușor și cu care nu s-a împăcat cît a stat în acest oraș.

Capitolul V, *La braț cu Caragiale*, este rezervat unei analize foarte amănunțite a operei comice *O noapte furtunoasă* pe libretul lui I. L. Caragiale, comedie transpusă în muzică de Paul Constantinescu, care a fost reprezentată în primă audiție pe scena Operei Române din București în seara de 25 octombrie 1933. Este foarte interesant faptul că în muzica diferitelor personaje din operă, Paul Constantinescu întrebuințează melodii din *Spitalul Amurului* de Anton Pann. Iată cum explică el acest lucru: «Pentru eșafodarea întregului edificiu muzical al piesei, pe care am văzut-o din capul locului într-o formă simfonică, îmi trebuiau în primul rînd teme și motive caracteristice de epocă — epoca din a doua jumătate a veacului trecut, în care se petrece acțiunea. Cultura neo-greacă era atunci în floare. Stilul melismativ al muzicii vădea puternic înfrîurirea orientală». În ceea ce privește arta orchestrală a lui Paul Constantinescu în opera *O noapte furtunoasă* este de observat că el nu se supune principiului simfonic, ci dă curs «furtunoaselor» întîmplări de pe scenă «într-un mod total lipsit de convenționalism».

Comedia muzicală *O noapte furtunoasă* a lui Paul Constantinescu a fost distinsă cu premiul «George Enescu» al Academiei Republicii Socialiste România, la 6 iulie 1956.

Capitolul VI, *Carmen Saeculare*, ne vorbește despre *Liturghia Psaltică* a lui Paul Constantinescu, prima lui lucrare corală mai amplă de acest fel. Din cîte am văzut mai sus, Paul era mult preocupat de cunoașterea cîntării psaltice în care el găsea — alături de folclor — al doilea filon constitutiv al muzicii noastre românești. Iată ce zice el în această privință: «În cazul nostru, muzica populară și cîntecul bisericesc care a pătruns la noi o dată cu religia creștină și a evoluat o dată cu noi, conform sufletului nostru, sînt cele două elemente de bază ale unei muzici culte românești».

În cîțiva ani, printr-o muncă susținută, Paul ajunge să cunoască bine semiografia psaltică și să pătrundă adînc tainele și frumusețea melodiilor modale bisericești. În calitate de dirijor al corului bisericii Sf. Visarion din București începe să organizeze concerte de muzică bizantină cu cîntări aranjate pentru cor, de el și de Preotul I. D. Petrescu, parohul bisericii cu care a conlucrat mulți ani. Tot aici începe să-și pună la punct și să-și execute cîntări din noua sa lucrare *Liturghia în stil bizantin*, despre care este vorba în acest capitol. În cafasul bisericii Sf. Visarion, prin încercări tot mai reușite, își întărește convingerea de valoarea melosului «bogat și autentic» al muzicii psaltice bizantine. Datorită acestei activități dirijorale și componistice, Paul Constantinescu devine din ce în ce mai cunoscut și astfel, o dată cu începerea anului școlar 1935—1936, este chemat să ocupe — la început ca suplinitor și apoi ca profesor titular — catedra de armonie, contrapunct și compoziție bisericească la Academia de Muzică religioasă, instituție înființată în anul 1928 pe lîngă Patriarhia Română, avînd un corp profesoral, din tot ceea ce era mai reprezentativ în muzică în București pe acea vreme: I. Popescu-Pășărea la catedra de psaltică, I. D. Petrescu la paleografia bizantină, Paraschiv Angelescu la liturghie și imnologie, Constantin Brăiloiu la istoria muzicii, George Breazul la estetică, acustică, psihologie și pedagogie, George Folescu la canto, Ion Chirescu la teorie și solfegii, Ion Croitoru la pedagogie și cor, Mihai Jora la armonie și contrapunct, Paul Constantinescu la cînt gregorian, orgă și pian — după ce mai întîi funcționase ca suplinitor la catedra de armonie, contrapunct și compoziție bisericească, Ioan Livescu pentru literatură și dicțiune. Aici,

la Academia de Muzică religioasă, Paul își desăvârșește cunoașterea psaltichiei și ca rod al acestei cunoașteri, în 1935—1936 realizează *Liturghia în stil psaltic* cuprinzând cîntările: Doamne miluiește, Sfinte Dumnezeule, Cheruvic, Ca pre Împăratul, Răspunsurile mari, Pre Tine Te lăudăm, Chenonic și Psalm, scrise pentru cor mixt. Această lucrare a fost distinsă cu «Premiul Academiei de Muzică religioasă», premiu instituit de Patriarhia Română și a fost interpretată pentru prima oară la biserica Sf. Visarion. Critica vremii afirma: «Liturghia pentru cor mixt a lui Paul Constantinescu este în profunzimea scriiturii ei polifone, o afirmare nouă» (Liviu Rusu în «Junimea literară», ianuarie 1936) sau «Liturghia în stil bizantin a dovedit nu numai cunoștințele acestui stil dar și dragostea și simțirea pentru această muzică» (Mihail Jora, în «Timpul» din 12. III. 1938).

Capitolul VII, *Poezia muzicii*, analizează câteva creații ale compozitorului, unele scrise pentru voce și orchestră, cum sînt: *Balada Riga Crypto* și *Enigel* pe versuri de Ion Barbu și poemul burlesc *Isarlık*, de același poet, liederurile *Cîntec* și *Gărgărița* pe versuri de D. Ciurezu, toate fundamentate pe folclor. Tot în acest capitol autorul analizează alte lucrări orchestrale cum sînt: *Suita de Jocuri românești* pe melodii populare din culegerea lui Dimitrie Vulpian și *Joc* și *Doină* scrise pentru orchestră mare, bazate tot pe folclor.

Toate aceste creații prezentate de Paul în anul 1936 îi pregătesc drumul către o altă importantă compoziție simfonică în stil și anume către baletul *Nunta din Carpați*, despre care ni se vorbește pe larg în capitolul VIII.

Capitolul IX, *Golgotha Veacului*, ne vorbește, mai întîi, despre două lucrări instrumentale ale lui Paul, pe melodii bisericești și anume: 1) *Variațiuni libere asupra unei melodii bizantine din secolul XIII*, pentru violoncel și orchestră, compoziție care se bazează pe două antifoane ce se cîntă în Săptămîna Patimilor pe cuvintele «De trei ori tîgăduindu-Te Petru» și «Ca orbul, din inimă strig Ție luminează ochii inimii mele» transcrise pe notația liniară de Preot I. D. Petrescu și 2) *Sonata bizantină* pentru violoncel care are la bază melodii bizantine din colecția Preot I. D. Petrescu. Ambele lucrări, executate în public, au avut un mare răsunset, arătînd mestesugul neîntrecut al lui Paul în trațarea unor melodii modale arhaice, fapt necunoscut pînă la el.

Cea mai mare parte a acestui capitol o ocupă analiza amănunțită completă și competență pe care autorul lucrării o face asupra celor două mari oratorii ale lui Paul: 1. *Patimile și Învierea Domnului* și 2. *Nașterea Domnului*, lucrări care-l consacră.

În prima lui versiune, cunoscută sub denumirea de *Patimile Domnului*, pentru solisti, cor și orchestră, pe texte bizantine inedite din epoca medievală descifrate, traduse și rînduite de Pr. I. D. Petrescu, oratoriul a fost executat în primă audiere în ziua de 5 martie 1946 la Ateneul Român, sub conducerea lui George Enescu.

Dacă în prima versiune din 1946, multe din melodiile prelucrate de Paul erau texte bizantine din secolul al XIII-lea descifrate și puse la dispoziția sa de Pr. I. D. Petrescu, în a doua versiune din 1948, în care oratoriul este intitulat *Patimile și Învierea Domnului*, temele sînt luate din Petre Efesiul, Petru Lampardarie, Macarie Ieromonahul, Anton Pann, Dimitrie Suceveanu, I. Popescu-Pasărea și alții.

Un an mai tîrziu, la 21 decembrie 1947 și apoi la 5 ianuarie 1948, în sala Ateneului Român, sub conducerea lui Constantin Silvestri s-a executat a doua mare creație vocal-sinfonică pe tematică psaltică a lui Paul Constantinescu și anume Oratoriul *Nașterea Domnului*.

Tot în acest capitol se pomeneste și de alte lucrări în stil ale lui Paul Constantinescu cum sînt: *Dimineața lui Crăciun* (pentru voce și pian), *Strigare de stea*, *Tatăl nostru Bun etc.*, precum și 4 liederuri pe un fond folcloristic.

Capitolul X, *Cumpăna dreptății*, începe cu analiza *Simfoniei I-a* a lui Paul Constantinescu, una dintre primele creații de după eliberare «cu care se pătrunde de clocotul marelui început de istorie nouă a poporului român».

Urmează analizarea *Rapsodiei a II-a* pentru orchestră mare, care după spusele criticilor «constituie o cotitură în creația lui Paul Constantinescu, marcând angajarea sa pe calea către o artă legată de viața maselor, capabilă să emoționeze și să însuflețească poporul muncitor în lupta sa pentru un viitor luminos».

Tot în acest capitol se pomenește despre «o salbă de valori simfonice» între care: *Olteneasca*, *Ciobănașul* și *Briul*, *Trei dansuri românești* și *Balada Haiducească*, creații cu o expresă destinație social-culturală cerute de diferite ansambluri sindicale pentru care se acordă compozitorului Paul Constantinescu Premiul de Stat clasa II-a pe anii 1950—1951.

În continuare, capitolul analizează o altă lucrare instrumentală de o foarte mare valoare intitulată: *Trei piese pentru pian, solo* (Joc, Cîntec și Geamparalele) aceasta din urmă cunoscută și sub numele de *Toccată*, precum și *Concertul pentru orchestră* de coarde.

O altă extrem de valoroasă creație a marelui dispărut, pe care muzicologul V. Tomescu o analizează în acest capitol, este *concertul pentru pian și orchestră*, prezentat în primă audiere la 16 mai 1953 de Filarmonica de Stat George Enescu, compoziție pentru care Paul Constantinescu a primit Premiul de Stat pe 1954. Este socotită cu drept cuvînt, cea mai reușită creație a sa care a intrat în repertoriul internațional. «Este prima lucrare a școlii noastre naționale care a cucerit repertoriul permanent și opinia muzicală românească și străină».

Acest capitol se încheie cu analizarea multor alte creații corale ale autorului, dintre care reținem pe cea mai valoroasă, *Miorița*, urmată de *Bihoreanca*, *Gheorghe Gheorghe*, etc., apoi alte creații instrumentale între care *Joc din Oaș*, *Suita Bucovineană*, uvertura *Juventus* ș.a.

Capitolul XI, *Vremea împlinirilor*, este foarte important prin conținutul său, arătînd la început contactele pe care Paul Constantinescu le-a avut cu muzicienii străini la diferitele festivaluri și concursuri care s-au ținut în orașe ca: Varșovia, Viena, Moscova, Tbilisi etc.

Mai departe, în acest capitol se arată prețuirea tot mai mare pe care publicul și autoritatea de stat le dau compozitorului Paul Constantinescu, căruia în 1954 i se acordă Premiul de Stat clasa I-a, în 1955 titlul de Maestru emerit al artei, iar în 1959 Ordinul Muncii. Strădaniile marelui creator încep astfel să se împlinească și să-i fie recunoscute.

Tot în acest capitol, muzicologul V. Tomescu analizează amănunțit opera *Pană Lesnea Rusalim* pe libret de Victor Eftimiu, dramă în trei acte, executate în premieră la Opera din Cluj, în seara de 27 iunie 1956.

O altă creație *Hagi Tudose*, comedie «fără haz» după Barbu Delavrancea este terminată de autor în 16 ianuarie 1962, de asemenea nenumărate piese pentru filmele românești ca: *Toamna în Delta Dunării*, *Moara cu noroc*, *Floarea Reginei* etc., la care se adaugă diferite articole și interviuri privind muzica precum și analiza altor creații cum sînt: *Patru madrigaluri pe versuri de Eminescu*, *Două cicluri de cîntece* pe versuri de St. O. Iosif, și mult gustatul lied *Gornistul* pentru voce și pian, piesă care a avut un mare succes și peste hotare.

În creația sa, Paul nu uită nici pe Arghezi, din poeziile căruia își alege cîteva, mai ales pe cele cu efecte onomatopice.

Capitolul XII, *Hrisov de Mai*, arată cîteva aspecte din viața de profesor și pedagog de prestigiu a lui Paul Constantinescu, prin mîna căruia — între anii 1944—1963 — au trecut aproape șase sute de elevi, cărora profesorul le-a dat «un orizont bogat și unitar de cunoștințe teoretice și mai ales practice». Ultimul lied din *suita Ulița noastră* este intitulat *Hrisov de Mai*; el descrie ce se petrece în sufletul unei bătrîne care privește de la fereastră măreața paradă de 1 Mai. Capitolul se încheie cu considerente despre alte două lucrări instrumentale ale lui Paul și anume: 1) *Concertul pentru vioară și orchestră*, care reprezintă «o admirabilă îmbinare între tradiție și invenția personală, între spiritul clasic concentrat și expresivitatea originală»; 2) *Concert pentru harpă și orchestră*, unică lucrare de acest fel în creația românească, executat în primă audiere la 4 mai 1961,

Capitolul XIII: *Intreita Cintare*. În acest penultim capitol muzicologul Vasile Tomescu descrie în imagini impresionante și în accente patetice ultima parte din viață și ultimele creații ale mult regretatului compozitor, petrecute în cursul anului 1963 — când trece la cele veșnice. În acest an, Paul compune: *Cintec pentru un făuritor de cintece*, lucrare orchestrală pentru coarde și flaut, închinată bunului prieten și compozitor Ion Vasilescu stins din viață în «plină efervescentă creație și luptă comună pentru afirmarea muzicii românești». Tot în acest capitol sînt trecute cîteva versuri ale lui Paul, unele trimise din localitatea Bûrgenstock (Elveția) unde fusese trimis să-și caute sănătatea mereu subminată de boala care nu iartă, altele din Spitalul de la Fundeni, versuri care exprimau speranțe de însănătoșire care s-au dovedit a fi deșarte.

În noaptea de 19 spre 20 decembrie 1963, pe patul de suferință, interesîndu-se mereu de ultima sa lucrare *Tripļu concert*, pe care o știa înregistrată, își dă obștescul sfîrșit. Despre această ultimă lucrare a lui Paul critica muzicală spune că «încununează o viață și o creație» sau «Creație de supremă maturitate artistică, rod al unei munci oare se ridică pînă la clasică perfecțiune... testamentul de creație de un zguduitor optimism al lui Paul Constantinescu».

Capitolul XIV: *Sinteze*. Sintetizînd expunerea cuprînsă în valoroasa lucrare privind viața și creația lui Paul Constantinescu, eminentul muzicolog Vasile Tomescu scoate în relief trăsăturile specifice ale acestei creații și locul pe care-l ocupă ea în muzica noastră românească. Creația lui Paul este dată ca exemplu și îndreptar sigur pentru tinerele generații de compozitori care trebuie să-și fundamenteze creațiile lor pe ceea ce ne aparține, adică pe folclor și cîntarea psaltică modală strămoșească.

Conf. N. LUNGU

PENTRU UN CATALOG AL INCUNABULELOR DIN ROMÂNIA *

Pentru prima dată termenul de incunabul apare în lucrarea: Cornelius Van Beughem, *Incunabula typographiae sive catalogus librorum...* usque ad annum Christi MD, inclusive in quavis lingua editorum, Amsterdam, 1688. De cînd Van Beughem a considerat incunabul orice tipăritură realizată înainte de 1500, 31 dec., pînă astăzi, termenul își păstrează aceeași semnificație. Primul catalog sistematic de incunabule a fost făcut de germanul Ludwig Hain, *Repertorium bibliographicum in quo libri omnes...* Tübingen, 1826—1838, 2 vol., reeditat în 1925. Catalogul lui Hain reproduce titlurile, fragmente de text în limba originalului. El a fost luat ca model la întocmirea cataloagelor de către Konrad Burger (1891), Walter Arthur Copinger (1895—1902), Dietrich Reichling (1905—1914). Începînd din 1925 a apărut *Gesamtkatalog der Wiegendrucke*, Leipzig, în șase volume, iar în 1940 volumul VII. Cele 9.730 de incunabule sînt prezentate în ordine alfabetică, ultimul la care s-a ajuns fiind Federicis (Stephanus de, 1496); (Dan Simonescu, *Stadiul lucrărilor privind Catalogul colectiv al Incunabulelor* în «Studii și cercetări de documente și bibliologie», București, VII (1965), nr. 2, p. 220—221). Reuniunea Asociațiilor de bibliotecari (FIAB), în sesiunea de la Sofia 1963, a precizat sarcinile Comisiilor naționale de incunabule, cărți rare și manuscrise vechi. Biblioteca Centrală de Stat din București coordonează strîngerea materialului pentru alcătuirea unui *Repertoriu* al Incunabulelor din România.

Al Odobescu considera tipăriturile lui Macarie, de la începutul secolului al XVI-lea ca «incunabulele tipografiei române» (Veturia Jugăreanu, *Bibliographie der Siebenbürgischen Frühdrucke*, Baden-Baden, 1959, p. 5). Românii sînt semnați ca meșteri tipografi în Europa vestică: Pe o carte tipărită la Mantua (1473) apare numele lui Toma din Transilvania, pe un incunabul (Napoli), *Bernard din*

* Prof. Dr. docent Dan Simonescu, *Cercetări românești despre Incunabule. Incunabulele din bibliotecile Republicii Socialiste România*, în «Probleme de Bibliologie», București, II (1967), p. 91—106.

Dacia, Andrei Corbul din Braşov pe un incunabul veneţian. *Pelbartus de Themaswar* tipăreşte la Nürnberg, în 1498, un volum de predici (Sermones), reeditate de câteva ori în secolul al XVI-lea.

În 1877 F. Müller, *Die Inkunabeln der Hermannstädter, «Capellenbibliothek»*, în «Archiv des Vereines für Siebenbürgische Landeskunde...», Sibiu, 1877, II Heft, 293—358, enumerând incunabulele din capela evanghelică din Sibiu, prezintă cel mai vechi incunabul din 1469, tipărit la Mainz, de către Petre Schöffler, discipolul lui Gutenberg, din numărul de 272 exemplare descrise. Catalogul lui F. Müller e preţios prin însemnările manuscrise de pe marginea incunabulelor. Lőrenz Sievert, *Die Wiegendrucke des Baron Brugenthalischen Museums* în «Mittelungen aus dem Baron Brukenthalischen Museum», IX/X, Kronstadt, 1944, p. 9—33, înregistrează 74 de ediţii, prezentând şi însemnările manuscrise de pe filele incunabulelor. Cea mai veche carte din Biblioteca Muzeului Brukenthal e tipărită la Basel în 1468, *Moralia* de Papa Gregorius I. Diferiţi indici de nume, de titluri, de localităţi, editori, fac extrem de util catalogul lui Sievert. Fondul incunabulelor din Batthyaneum (Alba Iulia), a fost prezentat de Varjú Elemér, *A Gyulafe jėrvári Batthyáni-Konyvtár*, Budapest, 1899—1901, p. 61—64, 68—93. (Extras din «Magyar Konyvszemle», 1899—1901). Cel mai valoros incunabul de aici e *Historia naturalis* a lui Plinius, tipărită la Veneţia, în 1468.

La Biblioteca Centrală de Stat din Bucureşti se află *Lista incunabulelor de pe teritoriul Romėniei* (în manuscris), întocmită de Const. I. Karadja, a cărui bibliotecă a fost adusă din Berlin, cuprinzând incunabule şi cărţi rare. Lista cuprinde 1345 incunabule, descrise sumar, cu identificări din cataloagele internaţionale.

Cărţile menţionate în Listă au fost comasate în mari biblioteci, sau au fost cuprinse în biblioteci publice.

Comparând fişele de incunabule de la Biblioteca Centrală de Stat, cu cercetările Comisiei de Incunabule din Romėnia, Prof. Dan Simonescu prezintă următorul tablou:

1. Biblioteca documentară Batthyaneum din Alba Iulia (<i>Biblioteca Batthyaneum din Alba-Iulia</i> , Bucureşti, Editura de stat didactică şi pedagogică, 1957) menţiona «530 incunabule»	568 ex.
2. Biblioteca documentară Brukenthal din Sibiu (Veturia Jugăreanu, <i>Biblioteca Muzeului Brukenthal din Sibiu</i> , Bucureşti, Editura de stat didactică şi pedagogică, 1957)	382 ex.
3. Biblioteca Academiei — Filiala Cluj	161 ex.
4. Biblioteca Centrală de Stat — Bucureşti	99 ex.
5. Biblioteca Centrală a Universităţii din Cluj	89 ex.
6. Biblioteca Academiei — Bucureşti	60 ex.
7. Biblioteca documentară Samuel Teleki din Tėrgu Mureş	54 ex.
8. Biblioteca documentară Bethlen din Aiud (Al. Tarnowski şi Vita Sigmond, <i>Biblioteca Bethlen din Aiud</i> , Bucureşti, Editura de stat didactică şi pedagogică, 1957)	20 ex.
9. Biblioteca Regională din Braşov şi filiala ei din Sighişoara	18 ex.
10. Biblioteca Centrală a Universităţii din Iaşi	6 ex.
11. Biblioteca Regională din Galaţi	10 ex.
adică în total	1 467 ex.

Importanţa incunabulelor creşte ĩndeosebi şi prin faptul că unele din ele conţin descrieri de evenimente din istoria noastră.

Dracula Wayda, ediţiile 1480, 1488, 1491, 1494, 1499, 1500, ne furnizează ştiri istorice şi anecdote despre Vlad Ţepeş. Din ediţia 1499, Nürnberg (singurul exemplar cunoscut cu xilografurile reprezentând pe Vlad Ţepeş ospătind la masă, avĩnd în juru-i oameni traşi ĩn ţeapă) îl găsim în Biblioteca Centrală de Stat (C. I. Karadja, *Incunabule povestind despre cruzimile lui Vlad Ţepeş*, Cluj, 1931, p. 196—206).

Cele mai vechi semnalări despre latinitatea limbii şi poporului român pot fi ĩntĩlnite în lucrările: *De situ et origine Pruthenorum* (1472), *Epistolae Pii Secundi* (1473), *Historia Bohemica* (1475). În lucrarea Anonimului transilvănean (1479—1482)

apărută în mai multe ediții, cu titlul *Captivus Septemcastrensis, Tractatus de moribus Turcorum*, cea mai veche cronică scrisă și tipărită pe pământul țării noastre de un sas transilvănean —, căzut prizonier în luptele cu turcii; se relatează expediția sultanului Murat al II-lea și Vlad Dracul în Transilvania. Evenimentele descrise se încadrează între anii 1438—1458, ultimul an reprezentând data când s-a reîntors din captivitate. (I. Crăciun și A. Ilieș, *Repertoriul manuscriselor de cronici interne, sec. XV—XVIII, privind istoria României*, București, Editura Academiei, 1963, p. 444). Foarte importante date cu privire la invazia turcilor în Țara Românească în secolul al XIV-lea, aflăm în incunabulul: *Jacob Philip Foresti* (Bergomensis), Veneția, 1483. (La Biblioteca Centrală de Stat din București se găsește un exemplar pictat). În timpul domniei regelui Matei Corvin manuscrisele de cronici ale Ungariei încep să fie tipărite (C. I. Karadja, *Despre edițiile din 1488 ale Cronicii lui Johannes de Thurocz*, București, 1934). Johannes de Thurocz, *Chronica Hungarorum* (Brünn, 1488) e deosebit de valoroasă pentru perioada menționată. Incunabulul: *Jörg von Nürnberg, Geschichte von der Turkey*, Memmingen, 1482—1483, ne preocupă știri importante referitoare la luptele lui Ștefan cel Mare cu turcii la Podul Înalt (10 ian. 1475), luptele de la Valea Albă, Războieni (în 1476). (Un exemplar se găsește la Biblioteca Centrală de Stat București. Vezi fotocopia întregului incunabul la C. I. Karadja, *Cronica lui Jörg von Nürnberg*, în «Omăgiu lui Ioan Lupasu», București, 1943, p. 398—409. În exemplarul *Liber Chronicorum*, Nürnberg, 1493, un gen de istorie universală, de Hartman Schedel, o pagină întreagă e rezervată descrierii «Walachiei», cuprinzând picturi făcute ulterior tipăririi. În biblioteca lui Schedel s-a găsit și manuscrisul în limba germană al cronicii lui Ștefan cel Mare. Incunabulele conținând opere ale clasicii greci și romani (Cicero, Seneca, Vergilius, Ovidius etc.), opere de teologie dogmatică și patristică, de asemeni sint numeroase în bibliotecile românești.

Varlaam și Ioasaf, editor Speier, 1477, opera lui Thomas de Aquino, Duns Scotus, Albertus Magnus, opera lui Aristotel, incunabule cu conținut juridic medical, gramatică, vocabulare, se numără printre valoroasele volume din diferite biblioteci din țara noastră.

Dante Alighieri, *La divina Commedia* (edițiile 1484, 1497); *Sonetele lui Petrarca* (Veneția, 1486, 1497); Theocrit, *Idilele* (Veneția, 1495); Aesopus (1495), etc., ilustrează maniera elegantă a tiparnițelor venețiene, ale căror produse le identificăm și pe teritoriul patriei noastre. Circuitul cel mai intens al incunabulelor poate fi urmărit în bibliotecile Transilvaniei încă din secolul al XVI-lea și al XVII-lea, când se înregistrează masive și sistematice cumpărături, semnalate în cataloagele și anticariatele străine, în secolele XVIII și XIX (Veturia Jugăreanu, *Cimpeie de cultură din secolul al XV-lea, oglindite în colecția de incunabule a Bibliotecii Brukenthal din Sibiu*, Sibiu, 1956; C. Karadja, *Alte Bibliotheken der Siebenbürger Sachsen und ihre Wiegendrucke*, 1941, p. 196—207. (Extras din «Gutenberg-Jahrbuch»).

Printre proprietarii de incunabule se remarcă Martin Haczi, care a avut în biblioteca sa numeroase incunabule: Caius Plinius, *Historia naturalis*, Parma, 1476; *Aristotel*, 1496, etc. El era din Hațeg, semnalat la jumătatea secolului al XV-lea la Oradea (*Istoria României*, II, București, Editura Academiei, 1962, p. 697).

David Beke Szentii (secolul al XVI-lea, Carl Ming (1799); L. Roth (secolul al XVII-lea), Michael Schuler din Baia (secolul al XVII-lea); Simion Bonostorffius (Cluj, 1640); Joannis Henckel (Oradea, 1520) sint câteva nume de posesori ale unor biblioteci personale importante de pe pământul țării noastre (Catalog. *Treizeci de Incunabule din Veneția* (sept.—oct. 1965). Biblioteca Acad. R. S. România și Muzeul de Artă feudală al R. S. României, D. Minovici (16 p.). De asemeni Livia Bacăru, *Despre colecția de Incunabule a Bibliotecii Academiei*, în «Revista Muzeelor», București III (1966), nr. 3, p. 241—244.

În încheiere, autorul consideră că realizarea «Catalogului național al Incunabulelor» va avea o însemnătate internațională pentru studiul circulației mondiale a incunabulelor și pentru «integrarea culturii și civilizației române în cultura și civilizația universală» (p. 73).

PROFESORUL TH. SIMENSCHY LA 75 DE ANI

Se cuvine să însemnăm aici împlinirea a trei sferturi de veac din viața eruditului clasicist și orientalist ieșan, profesorul Theofil Simenschy, ale cărui lucrări științifice interesează și cercuri mai largi de cititori, între care și acelea ale clericilor Bisericii Ortodoxe Române.

Prof. Th. Simenschy s-a născut în Iași la 27 ianuarie 1892. Studiile și le-a făcut, toate, în acest oraș, iar apoi a funcționat ca profesor de limbi clasice în diferite licee ieșene și ca asistent, conferențiar și profesor, tot de limbi clasice, în cadrul Universității «Al. I. Cuza» din Iași. În prezent este profesor consultant al acestei Universități.

Din bogata activitate științifică a Prof. Th. Simenschy desprindem, ca interesându-ne în chip deosebit aici, colaborarea sa cu regretatul preot profesor Cicerone Iordăchescu la editarea și traducerea unei serii de texte grecești și latinești din operele Sfinților Părinți, din cele ale Sfințului Grigorie de Nisa, Lactanțiu, Ferițitul Augustin și Dionisie Pseudo-Areopagitul. Aceste texte aveau menirea să servească drept material pentru uzul studenților teologi la lucrările de seminar de la catedrele de patrologie și de limbi clasice. Căci, lămuriau pr. prof. C. Iordăchescu și Prof. Th. Simenschy într-una din precuvântările la aceste texte, «luând contact direct cu scrierile din epoca clasică a literaturii creștine, studenții vor înțelege înălțimea spirituală în care au trăit și din care au activat eroii creștinătății cu cuvântul și cu fapta».

În calitatea sa de filolog, Prof. Th. Simenschy s-a ocupat și de limba în care a fost scris Noul Testament, publicând o serie de studii dintre care menționăm: *Limba Noului Testament* (1932) *Studii filologice asupra Noului Testament* (1932), *Studii sintactice asupra Noului Testament* (1932), *Studii gramaticale asupra Noului Testament* (1932). Ba chiar a abordat și unele probleme teologice ca: *Destinul în Vechiul și-n Noul Testament* (1933), *Despre predestinație* (1934) etc.

Din activitatea de orientalist a Prof. Th. Simenschy și mai ales din aceea de indolog — activitate în care poate fi socotit ca deschizător de drum la noi în țară, deoarece Const. D. Georgian, Th. Iordănescu, Vlad Bănățeanu, Aram M. Frênkian și alții n-au putut realiza mare lucru — desprindem ca interesându-ne în chip deosebit traducerile din literatura religioasă indiană, făcute direct din limba sanscrită. Astfel, a tradus două dintre cele mai vechi și mai importante Upanișade, *Katha-Upanișad* (1937) și *Mundaka-Upanișad* (1939), în care se pune marea problemă a cunoașterii Absolutului (a lui Brahma), și câteva dintre cele mai renumite fragmente din enorma epopee indiană *Mahabharata*, anume celebrul fragment didactic intitulat *Bhagavadgita* (1944), care este considerat ca «Evanghelia hinduismului», și episoadele pline de gingășie și simțire morală *Povestea lui Nala* (1937) și *Povestea faptei omenești* (1937). De asemenea a tradus celebra carte de povestiri morale indiene *Panciatastra* (1932—1936), care a fost cunoscută în Europa încă din veacul al XI-lea și din care s-a inspirat, între alții, fabulistul francez La Fontaine. În fine, a tradus din bogata literatură gnomică indiană numeroase cugetări morale, înmănunchindu-le sub titluri ca: *Din înțelepciunea indiană* (1938—1939), *Cugetări și precepte morale din Mahabharata* (1942), *Aforisme din Upanișade* (1947) etc.

Din activitatea de clasicist și indolog a Prof. Th. Simenschy ne interesează de asemenea studiile în care sînt tratate unele probleme ale culturii și vieții religioase greco-romane și indiene ca: *Originea universului în concepția indienilor, și a grecilor* (1935), *Fapta și destinul* (1936), *Destinul în concepția antică* (1943), *Mahatma Gandhi* (1943), *Ritul înmormîntării în Rig-Veda* (1943), *Morala hindusă* (1943), *Fîița supremă în mistica hindusă* (1944), *Yoga* (1944) etc.

Am fi însă nedrepti față de bogata activitate științifică a Prof. Th. Simenschy, dacă ne-am mărgini să amintim din ea numai ceea ce ne interesează mai direct pe clerici și pe teologi. Căci, începînd din anul 1920, cînd a publicat traducerea dialogului lui Platon intitulat *Gorgias*, pînă la publicarea *Gramaticii limbii sanscrite* (1959), care s-a epuizat în librării numai în 2—3 săptămîni, Prof. Th. Simenschy a dat culturii românești și chiar celei universale o serie de lucrări de filologie deosebit de valoroase, dintre care în 1924 a publicat lucrarea *Sintaxa și stilistica limbii latine*. În 1927 a obținut titlul de doctor cu teza *Le complément des verbes qui signifient «entendre» chez Homère*, apreciată favorabil de specialiști străini ca A. Meillet, A. Walter și alții. În 1935 a publicat *Gramatica limbii grecești* și în 1937 *Gramatica limbii latine*, manuale care au apărut fiecare în cîteva ediții. În 1949 a publicat importanta lucrare *La construction du verbe dans les langues indo-européennes*, apoi *Sintaxa limbii grecești* și altele.

Prof. Th. Simenschy a publicat de asemenea în diverse periodice românești și străine numeroase studii de strictă specialitate filologică, asupra cărora nu ne putem opri, și are în manuscris încă vreo 20 de lucrări, în mare parte gata pentru tipărit și care, pe măsură ce vor fi imprimate, vor îmbogăți simțitor literatura filologică românească. Iată numai cîteva titluri: *Gramatica limbii gotice*, *Fonetica limbii latine*, *Morfologia limbii latine*, *Sintaxa cazurilor în limba latină*, *Fonetica indo-europeană*, *Morfologia numelui indo-european*, *Sintaxa verbului indo-european*, *Introducere în studiul limbii indo-europene*, *Indo-europenii*, *Crestomație greacă*, *Cugetări din limba sanscrită* (1000 de cugetări), *Cugetări din literatura universală, în original și-n traducere* (circa 8000 de cugetări) etc.

Nu este de mirare deci că, o atît de bogată și rodnică activitate științifică a avut ca urmare alegerea Prof. Th. Simenschy ca membru în mai multe societăți lingvistice românești și străine, că a fost premiat de Academia Română (1938) pentru traducerile din limba sanscrită și că, mai de curînd, a primit titlul de Profesor emerit.

Noi îi urăm să continue cu același elan, în al patrulea sfert de veac, această frumoasă activitate științifică și să aibă parte, pentru oboseala ce și-o impune, de bucuria aleasă de a se simți folositor culturii și societății românești actuale.

Diac. Prof. EMILIAN VASILESCU

SFÎNTUL SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE SESIUNEA ORDINARĂ A ANULUI 1967

SPICUIRI DIN SUMARUL ȘEDINTELOR DE LA 15 ȘI 16 DECEMBRIE 1967

La orele 9,30 dimineața se oficiază Doxologia în Paraclisul Sfintei Patriarhii, în prezența Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și a II.PP.SS. Mitropoliți și a PP.SS. Episcopi, membri ai Sfintului Sinod.

Ședința se deschide la orele 10 dimineața, sub președinția Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

La ședință participă Domnul Profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri.

P. S. Episcop Antim Țirgovișteanul, secretar al Sfintului Sinod, citește apelul nominal și sînt prezenți: Prea Fericitul Patriarh Justinian, I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, I.P.S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, P. S. Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului, P. S. Episcop Partenie al Romanului și Hușilor, P. S. Episcop Antim al Buzăului, P. S. Episcop Chesarie al Dunării de Jos, P. S. Episcop Teoctist al Aradului, P. S. Episcop Teofil al Clujului, P. S. Episcop Valerian al Oradiei, P. S. Episcop Antim Țirgovișteanul, vicar patriarhal și P. S. Episcop Țisariu Ploieșteanul, vicar patriarhal. Se constată astfel prezența tuturor membrilor Sfintului Sinod.

Prea Fericitul Părinte Președinte declară ședința deschisă și expune scopul convocării actualei sesiuni prorogate a Sfintului Sinod și citește componența comisiilor sinodale, făcînd propunerea ca la Comisia IV a Învățămîntului, să fie desemnat președinte I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului.

Sfîntul Sinod aprobă completarea comisiei.

*

Înainte de a intra în ordinea de zi, Prea Fericitul Părinte Președinte propune să se expedieze Domnului Președinte al Consiliului de Stat al Republicii Socialiste

România și Domnului Președinte al Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste România, următoarele telegrame:

*Domnului NICOLAE CEAUȘESCU
Președintele Consiliului de Stat
al Republicii Socialiste România*

Loco

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, întrunit astăzi în sesiune anuală de lucru, Vă roagă să primiți cele mai călduroase felicitări și omagiul celor mai distinse simfăminte de prețuire pentru înalta demnitate la care ați fost chemat prin votul unanim al reprezentanților poporului nostru.

Totodată, Vă asigură pe Domnia Voastră personal și Consiliul de Stat al Republicii Socialiste România, că în eforturile pe care le depuneți pentru ridicarea Patriei noastre pe noi culmi de progres și pentru întărirea păcii în lume, ierarhii, clerul și credincioșii Bisericii noastre se vor găsi și de acum înainte în slujba poporului și se vor strădui, alături de toți factorii de răspundere din țara noastră, pentru realizarea mărețelor idealuri, pe care cu devotament le serviți.

*

*Domnului ION GHEORGHE MAURER
Președintele Consiliului de Miniștri
al Republicii Socialiste România*

Loco

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, întrunit în sesiune de lucru, Vă aduce călduroase felicitări cu prilejul realegerii Domniei Voastre în înalta funcție de Președinte al Consiliului de Miniștri și exprimă Domniei Voastre și Guvernului Republicii Socialiste România simfămintele sale de aleasă prețuire pentru munca stăruitoare pe care o depuneți pentru înflorirea Patriei noastre și pentru promovarea prieteniei cu toate popoarele lumii.

Ierarhii, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, Vă încredințează că sint cu tot elanul alături de întregul nostru popor în opera de făurire a vieții sale noi.

Sfântul Sinod aprobă textul telegramelor și hotărăște expedierea lor.

*

Se intră în ordinea de zi.

Prea Fericitul Părinte Președinte împarte lucrările la comisii, după care suspendă ședința pînă la orele 17,30, pentru studierea problemelor repartizate.

*

Ședința se redeschide la orele 17,30, sub președinția Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

Se intră în ordinea de zi.

P. S. Episcop Antim Tîrgovişteanul, vicar patriarhal, raportorul Comisiei Afacerilor Externe, citeşte referatele asupra:

1. *Tem. Nr. 11077/1967, 17372/1967, 12002/1967.* — Dări de seamă în legătură cu Consiliul Ecumenic al Bisericilor:

a) Conferinţa privind «Dreptatea internaţională şi reconcilierea», care a avut loc la Bossey-Elveţia, între 26 şi 30 iunie 1967, şi la care Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată prin I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului;

b) Adunarea generală a Comisiei «Credinţă şi Constituţie», care a avut loc la Bristol (Anglia), între 29 iulie şi 9 august 1967. În acelaşi timp a avut loc şi Conferinţa dintre teologii ortodocşi şi necalcedonieni, organizată de aceeaşi Comisie, între 25 şi 28 iulie 1967, la care Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată prin Dl. Prof. N. Chiţescu;

c) Sesiunea anuală a Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor s-a ținut la Heraklion-Creta, între 15 şi 26 august 1967. Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată prin I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei şi Sucevei, membru în comitetul central.

Tema principală a sesiunii a fost «Evanghelizarea şi Consiliul Ecumenic al Bisericilor». S-au mai purtat discuţii asupra: rezultatelor Conferinţei mondiale «Biserica şi Societatea»; raportul grupului mixt de lucru al Bisericii Romano-Catolice şi al Consiliului Ecumenic al Bisericilor; raportul asupra stabilirii unei date fixe a sărbătorii Sfintelor Paşti; şi, în fine, pregătirea Adunării Generale ce va avea loc la Upsala-Suedia, între 4 şi 20 iulie 1968.

La propunerea Comisiei Afacerilor Externe, Sfântul Sinod a hotărît:

1) *Se ia act de lucrările Conferinţei pentru «Dreptatea internaţională şi reconcilierea» care a avut loc la Bossey, între 26 şi 30 iunie 1967, aducându-se mulţumiri I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, pentru participarea activă la dezbaterile care au avut loc acolo.*

2) *Se ia act de lucrările Conferinţei dintre teologii ortodocşi şi teologii necalcedonieni, precum şi de lucrările Adunării generale a Comisiei «Credinţă şi Constituţie», care s-au ținut la Bristol, între 29 iulie şi 9 august 1967, aducându-se mulţumiri D-lui Prof. N. Chiţescu, pentru contribuţia sa la lucrările acestor conferinţe.*

3) *Se ia act de lucrările sesiunii anuale a Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, de la Heraklion, care au avut loc între 11 şi 26 august 1967, aducându-se mulţumiri I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei şi Sucevei, pentru participarea activă la lucrările acestei sesiuni.*

2. *Tem. Nr. 10367/1967, 12807/1967, 18642/1967, 11010/1967.* — Dări de seamă în legătură cu Conferinţa Creştină pentru Pace:

a) Sesiunea Comisiei ecumenice a Conferinţei Creştine pentru Pace, care a avut loc la Taizé în Franţa, între 16 şi 19 mai 1967. Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată prin P. C. Diac. Prof. N. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic din Bucureşti;

b) Sesiunea Comitetului executiv şi a Secretariatului Internaţional al Conferinţei Creştine pentru Pace, care au avut loc la Zagorsk (U.R.S.S.), între 28 iunie şi 4 iulie 1967. Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată în Comitetul executiv de I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, iar în Secretariatul Internaţional de P. C. Pr. Ilie Georgescu, inspector patriarhal;

c) Consultarea privind securitatea europeană, care a avut loc la Eisenach (R. D. Germană), între 20 şi 22 noiembrie 1967. Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată prin I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului;

d) Consultaţia pregătitoare pentru cea de a treia Adunare generală creştină pentru pace, care s-a ținut la Bucureşti, între 18 şi 23 septembrie 1967. Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată prin I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, P. C. Pr. Prof. I. G. Coman şi P. C. Pr. Ilie Georgescu, inspector patriarhal.

La propunerea Comisiei Afacerilor Externe, Sfântul Sinod a hotărît:

1) Se ia act de lucrările sesiunii Comisiei Ecumenice a Conferinței Creștine pentru Pace, care s-a întrunit la Taizé, între 16 și 19 mai 1967, aducându-se mulțumiri P. C. Diac. Prof. N. Nicolaescu, pentru contribuția sa.

2) Se ia act de lucrările sesiunii Comitetului executiv și a Secretariatului Internațional al Conferinței Creștine pentru Pace, care s-au ținut la Zagorsk, între 28 iunie și 4 iulie 1967, aducându-se mulțumiri I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului și P. C. Pr. Ilie Georgescu, pentru participarea activă.

3) Se ia act de lucrările Consultării privitoare la securitatea europeană, care s-a ținut la Eisenach (R. D. Germană), între 20 și 22 noiembrie 1967, aducându-se mulțumiri I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului pentru contribuția adusă.

4) Se ia act de lucrările Consultației pregătitoare pentru cea de a treia Adunare generală creștină pentru pace, care s-au ținut la București, între 18 și 23 septembrie 1967, aducându-se mulțumiri I.P.S. Mitropolit Nicolae Corneanu, Pr. Prof. I. G. Coman și P. C. Pr. Ilie Georgescu, pentru contribuția lor adusă la desfășurarea lucrărilor.

5) Aduce mulțumiri Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru sprijinul larg și urmărirea îndeaproape a desfășurării lucrărilor acestei Consultații pregătitoare, precum și colaboratorilor apropiați ai Prea Fericirii Sale, care s-au străduit pentru buna reușită a Consultației.

3. Tem. Nr. 18301/1967, 14969/1967. — Dări de seamă în legătură cu Conferința Bisericilor Europene:

a) Colocviul cu tema: «Bisericile Europei și Bisericile celorlalte continente», care a avut loc la Basel, în Elveția, între 27 și 30 noiembrie 1967. Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată prin P. C. Diac. Prof. N. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic din București;

b) Adunarea generală a Conferinței Bisericilor Europene («Nyborg V»), care și-a desfășurat lucrările la Pörschach (Austria), între 29 septembrie și 5 octombrie 1967. La această Adunare, Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de: I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, P. C. Diac. Prof. N. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic din București, P. C. Pr. Prof. I. G. Coman de la Institutul teologic din București, și P. C. Pr. Prof. Gheorghe Moisescu, parohul bisericii ortodoxe române din Viena.

La propunerea Comisiei Afacerilor Externe, Sfântul Sinod a hotărât:

1) Se ia act de lucrările Colocviului cu tema: «Bisericile Europei și Bisericile celorlalte continente», care s-a ținut la Basel, aducându-se mulțumiri P. C. Diac. Prof. N. Nicolaescu, pentru contribuția sa.

2) Se ia act de lucrările Adunării generale a Conferinței Bisericilor Europene («Nyborg V»), care s-au ținut la Pörschach — Austria, aducându-se mulțumiri delegaților Bisericii Ortodoxe Române: I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, P. C. Rector N. Nicolaescu, P. C. Prof. I. Coman și P. C. Prof. Gh. Moisescu.

4. Tem. Nr. 11908/1967, 17787/1967. — Dări de seamă în legătură cu Bisericile Protestante:

a) Lucrările celei de a XIII-a Adunări generale a Bisericii Evanghelice din Germania, care a avut loc, între 21 și 25 iunie 1967, la Hanovra. Din partea Bisericii Ortodoxe Române au participat: I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei și P. C. Pr. Vasile Ștefan, consilier patriarhal;

b) Festivitățile împlinirii a 450 de ani de la Reformă, care au fost organizate de Biserica Evanghelică din Germania, între 24 octombrie și 3 noiembrie 1967. La aceste festivități a fost invitată și Biserica Ortodoxă Română, iar Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a delegat pe I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei și pe P. C. Pr. Prof. Milan Șesan.

La propunerea Comisiei Afacerilor Externe, Sfântul Sinod a hotărât:

1) Se ia act de lucrările celei de a XIII-a Adunări generale a Bisericii Evanghelice din Germania, de la Honovra, aducând mulțumiri I. P. S. Mitropolit Iustin

al Moldovei și Sucevei și P. C. Pr. Vasile Ștefan, pentru participarea activă la această Adunare generală.

2) Se ia act de desfășurarea festivităților prilejuite de împlinirea a 450 de ani de la Reformă, Wittemberg-Halle (R. D. Germană), aducându-se mulțumiri I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei și P. C. Pr. Prof. Milan Șesan, care au reprezentat Biserica Ortodoxă Română la aceste festivități.

5. Tem. Nr. 16836/1967, 19114/1967. — Dări de seamă în legătură cu Biserica Romano-Catolică:

a) Vizita Eminenței Sale Cardinalul Fr. König, făcută Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, între 19 și 24 noiembrie 1967. La invitația Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, Eminența Sa Cardinalul Fr. König, Arhiepiscop al Vienei și Primat al Bisericii Romano-Catolice din Austria, a făcut o vizită Bisericii Ortodoxe Române. Din ecourile primite după întoarcerea în Austria a Eminenței Sale rezultă că această vizită a impresionat favorabil și a fost comentată pozitiv în legătură cu persoana Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și cu organizarea Bisericii Ortodoxe Române;

b) Conferință despre «Biserica Ortodoxă și preocupările ei ecumeniste actuale», ținută de P. C. Diac. Prof. N. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic de grad universitar din București, la Facultatea de teologie catolică a Universității din Viena, în ziua de 6 octombrie 1967, la invitația D-lui Dr. H. Drimmer, directorul Fundației «Pro Oriente» din Viena. -

La propunerea Comisiei Afacerilor Externe, Sfântul Sinod a hotărât:

1) Se ia act de darea de seamă asupra vizitei Eminenței Sale Cardinalului Fr. König și se exprimă mulțumiri Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru organizarea vizitei Eminenței Sale Cardinalului Fr. König și pentru discuțiile purtate cu Eminența Sa.

2) Se ia act de darea de seamă asupra conferinței ținute de P. C. Diac. Prof. N. Nicolaescu la Facultatea de teologie catolică a Universității din Viena, aducându-se mulțumiri pentru conferința ținută.

6. Tem. Nr. 18876/1967. — Scrisoarea Episcopului Dr. Graber de la Regensburg și referat informativ asupra vizitei la noi a Pr. Robert Bacvari, aducătorul scrisorii, prin care se exprimă dorința episcopatului german de a lua legături cu Bisericile Ortodoxe, avînd ca scop cunoașterea reciprocă, cu propunerea de a trimite în R. F. a Germaniei la facultățile de teologie catolică un număr de studenți români și cu trimiterea la noi a aceluiași număr de studenți catolici germani, ca și a unui număr de profesori și de publicații teologice.

La propunerea Comisiei Afacerilor Externe, Sfântul Sinod a hotărât:

1) Se ia act de contactele dintre Biserica Romano-Catolică din R. F. a Germaniei și Biserica Ortodoxă Română, stabilite recent prin vizita Pr. R. Bacvari, ca trimis al Episcopului Dr. Rudolf Graber din Regensburg.

2) Se dă acordul pentru a se proceda la continuarea acestor contacte și eventual a unui schimb de vizite între întîistătătorii celor două Biserici.

3) Totodată, în legătură cu teme externe bisericesti, la propunerea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, se face recomandarea ca o dată cu hotărârile respective ale Sfîntului Sinod, să se publice în revista «Biserica Ortodoxă Română» și scurte prezentări asupra acestor teme.

Prea Sfîntul Episcop Teofil al Clujului, raportorul Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și pentru mînăstiri, prezintă referatele asupra:

7. Tem. Nr. 18367/1967. — Itinerariile pastorale ale II.PP.SS. și PP. SS. Chiriarhi ai Bisericii Ortodoxe Române pe anul 1967, din examinarea cărora Comisia constată că toți membrii Sfîntului Sinod pe anul 1967 s-au ostenit, cu multă dragoste, în aducerea la îndeplinire a îndatoririlor ce le revin în legătură cu grija duhovnicească și buna rînduială gospodărească în Eparhii.

La propunerea Comisiei, Sfântul Sinod a hotărât:

Se ia act de activitatea desfășurată de II.PP.SS. și PP.SS. Chiriarhi ai Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, în cadrul îndatoririlor chiriarhale pentru promovarea idealurilor Bisericii Ortodoxe Române și pentru grija față de viața religioasă a credincioșilor din Biserica Ortodoxă Română.

8. *Tem. Nr. 18029/1967.* — Stabilirea seriilor de cursuri de îndrumare misionară ale preoților pe anul 1968.

În urma discuțiilor care au avut loc și de acord cu referatul prezentat de Cancelaria Sfântului Sinod și cu propunerile Comisiei, Sfântul Sinod a hotărât:

1) *Pentru anul 1968, vor fi programate două serii de cursuri de îndrumare, astfel: — seria 53-a, între 3 mai și 5 iunie 1968; — seria 54-a, între 6 septembrie și 9 octombrie 1968;*

2) *Programa analitică pentru cursurile de îndrumare din anul 1968 va cuprinde:*

a) *6 prelegeri în legătură cu Invățătura de Credință Ortodoxă;*

b) *7 prelegeri în legătură cu organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române;*

c) *7 prelegeri asupra problemelor intercreștine actuale;*

d) *4 prelegeri despre atitudinea Bisericii Creștine în problemele contemporaneității.*

Prelegerile vor fi ținute atât de profesorii Institutului teologic din București, cât și de cei de la Institutul teologic din Sibiu.

9. *Tem. Nr. 15444/1967.* — Adresa Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului Nr. 4909/1967, prin care solicită să i se plătească sumele convenite de la Fondul Central Misionar pentru reparații de biserici și contribuția de 20% la depășirea colectei din Duminica Ortodoxiei.

În urma discuțiilor ce au avut loc, Sfântul Sinod a hotărât:

Aprobă plata către Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului a cotei de 20% reprezentând contribuția la depășirea colectei din Duminica Ortodoxiei de la acea Eparhie. Această aprobare se acordă în mod excepțional pe acest an, având în vedere situația deosebită a bisericilor aflate în raza viitorului lac de acumulare de la Porțile de Fier.

10. *Tem. Nr. 5636/1967.* — Adresa Nr. 2808/1967 a Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, în legătură cu referatul P. C. Pr. Prof. Ene Braniște de la Institutul teologic din București, în legătură cu practica scoaterii și folosirii părțicelilor speciale la Sfânta Proscomidie, în vederea stabilirii unei practici normative și uniforme.

În urma discuțiilor ce au avut loc, Sfântul Sinod a hotărât:

În practica scoaterii și folosirii părțicelilor speciale de la Proscomidie, să se respecte rînduiriile tradiționale și tipiconale din Liturghier.

Ședința se ridică la orele 21, anunțându-se ședința următoare, pentru a doua zi, sîmbătă 16 decembrie 1967, la orele 9 dimineața.

*

Ședința de la 16 decembrie 1967 se deschide la orele 9 dimineața, sub președinția Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

La ședință ia parte Domnul Profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri.

Se face apelul nominal și, constatîndu-se că sînt prezenți toți membrii Sfîntului Sinod, Prea Fericitul Părinte Președinte invită pe P. S. Episcop Antim Tir-

govișteanul, secretarul Sfintului Sinod, să dea citire sumarului ședinței din ziua de 15 decembrie 1967.

Sfântul Sinod aprobă Sumarul ședinței precedente, din ziua de 15 decembrie 1967, fără nici o modificare.

Se intră în ordinea de zi.

La invitarea Prea Fericitului Părinte Președinte, P. S. Episcop Antim al Buzăului, raportorul Comisiei canonice, juridice și de disciplină, citește rapoartele Comisiei asupra:

11. *Tem. Nr. 18262/1967.* — Adresa Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America, prin care propune să se acorde rangul de arhimandrit P. C. Protosinghel Bartolomeu Valeriu Anania.

În urma discuțiilor care au avut loc, Sfântul Sinod a hotărât:

Este de acord cu propunerea P. S. Episcop Victorin al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America de a se conferi rangul de arhimandrit P. C. Protosinghel Bartolomeu Valeriu Anania, urmînd ca P. S. Episcop Victorin să procedeze la hirotosirea în arhimandrit a numitului Protosinghel, potrivit rînduielilor bisericești.

12. *Tem. Nr. 15549/1967.* — Adresa Nr. 5416/1967 a Episcopiei Clujului, prin care propune acordarea rangului de arhimandrit P. C. Protosinghel Justinian Chira, starețul Mînăstirii Sfînta Ana de la Rohia, Raionul Lăpuș.

De acord cu propunerea Comisiei, Sfântul Sinod a hotărât:

Acordă rangul de arhimandrit P. C. Protosinghel Justinian Chira, starețul Mînăstirii Sfînta Ana de la Rohia, Raionul Lăpuș.

13. *Tem. Nr. 17145/1967.* — Cererea P. C. Pr. Ioan T. Craioveanu, protosul paraclisului și administratorul Așezămîntului monahal de la Curtea de Argeș, de a fi tuns în monahism, însoțită de recomandarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian de a i se acorda totodată rangul de arhimandrit.

La propunerea Comisiei, Sfântul Sinod a hotărât:

Aprobă tunderea în monahism a P. C. Pr. Ioan Craioveanu, protosul paraclisului de la Curtea de Argeș și aprobă acordarea rangului de arhimandrit, după ce va fi tuns în monahism.

14. *Tem. Nr. 10534/1967.* — Cererea Pr. Petre Bărbieru, fost la parohia Găița, Raionul Fetești, prin care solicită iertarea de pedeapsa caterisirii.

La propunerea Comisiei și în urma discuțiilor care au avut loc, Sfântul Sinod a hotărât:

Aprobă cererea de iertare a Pr. Petre Bărbieru, din cuprînsul Sfîntei Arhiepiscopii a Bucureștilor, pentru ridicarea pedepsei caterisirii, cu condiția de a merge în altă eparhie să ceară încadrarea la o parohie.

15. *Tem. Nr. 10535/1967.* — Cererea Preotului pensionar Stelian Popescu, fost la parohia Mina Vergu din Capitală, prin care solicită iertare de pedeapsa depunerii din treaptă.

La propunerea Comisiei și în urma discuțiilor care au avut loc, Sfântul Sinod a hotărât:

Aprobă cererea de iertare a Preotului Pensionar Stelian Popescu, pentru ridicarea pedepsei depunerii din treaptă, dîndu-i-se dreptul să se îmbisericească la parohia Tătărei, Raionul Ploiești, unde a fost transferat de Sfînta Arhiepiscopie a Bucureștilor în urma sentinței definitive.

16. *Tem. Nr. 17172/1967.* — Unele cereri ale Prot. Sergius Heitz din R. F. a Germaniei.

În urma discuțiilor care au avut loc, Sfântul Sinod a hotărât:

Incredințează Prea Fericitului Patriarh Justinian soluționarea problemei Preotului Sergius Heitz, după ce se va completa dosarul cu actele necesare.

17. *Tem. Nr. 18872/1967.* — Dosarul Diaconului Teiușianu Mihail, hirotonit în treapta diaconiei.

În urma lămuririlor date de P. S. Episcop Teofil al Clujului, care arată că tânărul Mihail Teiușianu a fost numit de acea Episcopie pentru parohia Aștileul Mare, dar că după hirotonia în diacon a refuzat să se prezinte spre a fi hirotonit în preot, Sfântul Sinod a hotărât:

Diaconul Teiușianu Mihail urmează să se prezinte P. S. Episcop al Clujului, spre a fi hirotonit preot pe seama unei parohii vacante din acea Eparhie.

18. *Tem. Nr. 19049/1967.* — Informarea membrilor Sfântului Sinod despre aprobarea modificărilor la Statutul Bisericii Ortodoxe Române și la Regulamentele de aplicare, precum și intervenția Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian la Departamentul Cultelor pentru frecarea în buget a posturilor de Episcopi-Vicari și Arhierei-Vicari, cu începere de la 1 ianuarie 1968.

În urma informațiilor date de Prea Fericitul Părinte Președinte membrilor Sfântului Sinod, Sfântul Sinod a hotărât:

Se ia act de modificările aduse la articolele menționate din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și din Regulamentele de aplicare, precum și de înființarea celor 5 posturi de Episcopi-Vicari la cele 5 Arhiepiscopii și de cele 7 posturi de Arhierei-Vicari la cele 7 Episcopii din cuprinsul Patriarhiei, precum și de intervențiile făcute de Prea Fericitul Patriarh Justinian pentru bugetarea acestor posturi, cu începere de la 1 ianuarie 1968.

Sfântul Sinod aduce mulțumiri Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România pentru emiterea Decretului de aprobare privind modificările articolelor din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și pentru aprobarea posturilor de Episcopi-Vicari și Arhierei-Vicari și roagă pe Domnul Secretar General, Profesor Dumitru Dogaru, să transmită Consiliului de Stat mulțumirile Sfântului Sinod pentru această aprobare.

Textele modificate vor fi trimise la Redacția Revistelor sfintei Patriarhii, în vederea tipării în «Biserica Ortodoxă Română».

19. *Tem. Nr. 18877/1967.* — Adresa Episcopiei Aradului Nr. 7021/14.XII.1967, privitoare la acordarea rangului de arhimandrit P. C. Protos. Timotei Eftimie, starețul Mănăstirii Hodoș-Bodrog, Eparhia Aradului.

Ia propunerea Comisiei, Sfântul Sinod a hotărât:

Se acordă P. C. Protos. Timotei Eftimie rangul de arhimandrit.

P. S. Episcop Teofil al Clujului, raportorul Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și pentru mănăstiri, citește referatul asupra:

20. *Tem. Nr. 18030/1967.* — Pastorală Sfântului Sinod la Duminica Ortodoxiei din anul 1968, pentru colecta Fondului Central Misionar.

În urma discuțiilor care au avut loc, Sfântul Sinod a hotărât:

Sectorul A.P. II, care are în grija sa Fondul Central Misionar, va redacta un proiect de pastorală, care va fi supus Sinodului Permanent, pentru aprobare.

După aprobarea textului definitiv, Pastorală se va tipări prin grija Sectorului A.P. II și se va expedia la Eparhii, în termen util, împreună cu instrucțiunile respective, ca și în anii trecuți.

21. *Tem. Nr. 18028/1967.* — Fixarea subiectelor pentru conferințele de orientare a preoților pe anul 1968.

În urma discuțiilor care au avut loc și la care au participat toți membrii Sfântului Sinod, Sfântul Sinod a hotărât:

I. *Stabilește pentru anul 1968 următoarele teme pentru conferințele de orientare a preoților:*

1) *Pentru luna martie 1968: Preotul și etica societății noastre.*

2) Pentru luna mai 1968: Biserica Ortodoxă Română în ultimii 20 de ani (cu prilejul împlinirii a două decenii de arhipăstorire a Prea Fericitului Patriarh Justinian).

3) Pentru luna septembrie 1968: Unitatea Bisericii Ortodoxe Române (cu prilejul împlinirii a 20 de ani de la actul de reîntregire a Bisericii Ortodoxe Române din 1948).

4) Pentru luna noiembrie 1968: Contribuția Bisericii Ortodoxe Române la păstrarea și afirmarea unității poporului român (cu prilejul împlinirii a 50 de ani de la unirea Transilvaniei cu Patria-mamă).

Cancelaria Sfântului Sinod va întocmi și va comunica, din vreme, Eparhiilor subiectele de mai sus, împreună cu schița de plan și bibliografia respectivă, astfel ca acestea să fie primite la Centrele Eparhiale cu cel puțin 20 zile înainte de luna respectivă.

II. Conferințele administrative se vor programa de Eparhii între: 1—15 aprilie 1968; 1—15 octombrie 1968.

P. S. Episcop Teoctist al Aradului, raportorul Comisiei Învățămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc, citește referatul asupra:

22. *Tem. Nr. 11994/1967.* — Cererea Ierarhilor din Mitropoliile Ardealului și Banatului de a se admite înscrierea ca studenți la Institutul teologic din Sibiu și absolvenților liceelor teoretice, care posedă diploma de bacalaureat, prin derogare de la dispozițiunile art. 135 al. 2 din noul Regulament al Învățămîntului teologic.

În urma lămuririlor date de Prea Fericitul Patriarh Justinian și după discuțiile ample care au avut loc, Sfântul Sinod a hotărât:

Admite candidarea bacalaureașilor liceelor teoretice și absolvenților cu diplomă ai școlilor pedagogice la Institutul teologic din Sibiu, dacă au domiciliul într-o parohie vacantă de categoria II sau III și dacă au recomandarea consiliului parohial — sau în cazul cînd nu sînt cu domiciliul în acea parohie, să aibă recomandarea consiliului parohial cu care au încheiat în prealabil angajament că se vor hirotoni la absolvire pe seama acelei parohii.

Să se studieze posibilitatea ca, prin derogare de la Regulament, să se mărească numărul locurilor din seminarii, pentru parohiile vacante de categoria II și III din Transilvania și posibilitatea creării unor cursuri seminariale speciale cu durata de 3 ani, pentru candidații din parohiile de categoria III, vacante de mai mulți ani, candidați necăsătoriți, absolvenți ai ciclului II, cu media cel puțin 8 și vîrsta de minimum 21 de ani, avînd recomandarea consiliilor parohiale, cu care aceștia vor încheia angajamente de a se hirotoni, la absolvire, pe seama parohiei respective.

Întreținerea elevilor și cheltuielile administrative și didactice vor putea fi suportate de Fondul Central Misionar.

*

Încheindu-se dezbaterile în legătură cu ordinea de zi a prezentei sesiuni, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian arată că anul acesta a fost bogat în evenimente importante bisericești, reliefînd comemorarea a 450 de ani de la sfințirea bisericii Mînăstirii Curtea de Argeș, care a fost sărbătorită deopotrivă și pe linie de stat.

«Cu această ocazie — a spus Prea Fericirea Sa — am fost vizitați de numeroase delegații bisericești din străinătate, care au avut prilejul să ia cunoștință și de realizările din patria noastră, precum și de bunele raporturi dintre țara noastră și celelalte popoare ale lumii.

Rezultatele bune, obținute de noi pînă în prezent, reflectă existența colaborării rodnice dintre Biserica și stat. Aceste rezultate trebuie să ne fie un îndemnul pentru a sprijini și mai departe eforturile poporului nostru în calea lui ascendentă spre o viață mai înfloritoare și mai bună.

Un alt moment de seamă din cursul anului l-a constituit vizita făcută Bisericii noastre de Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora I al Constantinopolului. Această vizită ne-a adus bucuria de a constata acordul deplin dintre Biserica noastră și conducătorii Patriarhiei Ecumenice, în ceea ce privește poziția ortodoxă față de Vatican și referitor la alte probleme de interes interortodox și ecumenic.

Impărtășind optimismul în legătură cu munca noastră de viitor, vom căuta ca prin strădaniile noastre de acasă, cât și prin delegații noștri care ne reprezintă peste hotare, să aducem o contribuție la întărirea prestigiului Bisericii noastre și a slujirii cauzei comune a poporului nostru.

Aducem mulțumiri membrilor Sfântului Sinod pentru interesul cu care au participat la lucrările acestei sesiuni și pentru contribuția adusă în soluționarea justă a problemelor ce s-au dezbătut.

Ținem să exprimăm călduroase mulțumiri Domnului Secretar General al Departamentului Cultelor, Profesor Dumitru Dogaru, precum și colaboratorilor săi apropiați, pentru sprijinul larg pe care ni l-au acordat în rezolvarea multor probleme ce ne-au preocupat.

Rugăm pe Domnia Sa să se facă interpretul sentimentelor noastre călduroase față de conducerea superioară a statului nostru, cu asigurarea că membrii Sfântului Sinod — împreună cu clerul și credincioșii noștri — vor depune eforturi tot mai susținute în realizarea tuturor năzuințelor de prosperitate a poporului nostru, pe care ce toții îl slujim».

La invitarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, Dl. Director Ion Rodeanu a dat citire Deciziei Departamentului Cultelor Nr. 23377/1967, pentru închiderea sesiunii anuale a Sfântului Sinod din 1967.

Cu aceasta, luând sfârșit lucrările sesiunii, I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei a cerut îngăduința de a semnala membrilor Sfântului Sinod — înainte de despărțire — că în anul viitor se profilează aniversarea mai multor evenimente din viața Bisericii și poporului nostru, dintre care și sărbătorirea a două decenii de la înscăunarea Prea Fericitului Părinte Justinian ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

Aceste două decenii reprezintă o perioadă de îmbelșugate împliniri pe tărîmul Bisericii noastre, care se împletesc cu deosebite realizări din viața poporului nostru.

Înalt Prea Sfinția Sa propune ca în vederea aniversării celor 20 de ani de arhipăstorie a Prea Fericitului Patriarh Justinian, care va avea loc la 6 iunie 1968, să se constituie un Comitet de organizare a acestei sărbătoriri, format din membri ai Sfântului Sinod și care să preia răspunderile corespunzătoare.

În urma consultărilor ce au avut loc, s-a stabilit ca acest comitet să fie alcătuit din I.I.P.P.SS. Mitropoliți Iustin al Moldovei și Sucevei, Nicolae al Ardealului, Firmilian al Olteniei și Nicolae al Banatului, P. S. Episcop Teofil al Clujului și P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul — secretarul Sfântului Sinod.

Sedința se ridică la orele 14.

Președintele Sfântului Sinod

† JUSTINIAN

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Secretar,

† ANTIM TÎRGOVIȘTEANUL

Episcop, vicar patriarhal

LUCRĂRILE ADUNĂRII NAȚIONALE BISERICEȘTI SESIUNEA ANUALĂ DE LUCRU A ANULUI 1967

SPICUIRI DIN PROCESUL-VERBAL AL ȘEDINȚEI DIN 17 DECEMBRIE 1967

În ziua de 17 decembrie 1967 au avut loc lucrările sesiunii ordinare a Adunării Naționale Bisericești, convocate pe temeiul art. 22 și 30 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și art. 5 și 29 din Regulamentul organelor centrale din Patriarhia Română.

La orele 9,30 dimineața, în paraclisul din palatul patriarhal, a fost săvârșită Doxologia de către P. S. Episcop Teoctist al Aradului împreună cu un sobor dintre slujitorii catedralei patriarhale. După săvârșirea Te Deum-ului, membrii Adunării Naționale Bisericești au trecut în sala de ședințe.

La orele 10, o delegație dintre membrii Adunării Naționale Bisericești au pof-tit pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian să prezideze lucrările sesiunii ordi-nare a Adunării Naționale Bisericești. La orele 10,15, pătrund în sală Prea Feri-citul Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, împreună cu Domnul Secretar General al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri, Profesor Dumitru Dogaru, încadrați de membrii Sfintului Sinod al Bisericii Orto-doxe Române.

Prea Fericitul Patriarh Justinian salută pe membrii Adunării Naționale Bise-ricеști, și propune formarea biroului din: Pr. Nicolae Popescu, deputat din partea, Arhiepiscopiei Craiovei, Dl. Prof. Dr. Iorgu D. Ivan, deputat din partea Arhie-piscopiei de Alba Iulia și Sibiu și Dl. Prof. N. Cojocaru, deputat din partea Epis-copiei Buzăului.

După citirea apelului membrilor Adunării Naționale Bisericești, Prea Fericit-ul Patriarh Președinte declară că, întrucît se constată o singură absență motivată, sesiunea poate lucra fiind legal constituită, și roagă pe Dl. Secretar General, Prof. Dumitru Dogaru, să dea citire Hotărîrii Consiliului de Miniștri pentru deschiderea sesiunii.

Dl. Secretar General al Departamentului Cultelor, Profesor Dumitru Dogaru, a dat citire *Hotărîrii Consiliului de Miniștri* cu nr. 3028 din 16 decembrie 1967, prin care se declară deschisă sesiunea ordinară a Adunării Naționale Bisericești pe anul 1967.

Apoi Prea Fericitul Părinte Patriarh Președinte, anunțînd că, întrucît ra-poartele ce vor fi prezentate cuprind în esența lor, în afară de obișnuitele dări de seamă asupra vieții și realizărilor lăuntrice ale Bisericii Ortodoxe Române, și evenimentele mai importante din viața și activitatea Bisericii Ortodoxe Române, pe planul relațiilor externe bisericești, propune să se renunțe la o expunere pre-mergătoare și să se treacă direct la împărțirea lucrărilor pe Comisiile regulamen-tare; totuși înainte de aceasta, Prea Fericitul Patriarh Justinian semnalează că lu-crările Adunării Naționale Bisericești au loc în vreme cînd încă nu s-a stîns entuziasmul cu care poporul român a primit evenimentul de seamă care a avut

loc în viața de stat, prin care reprezentanții poporului nostru în Marea Adunare Națională au procedat la înnoirea Conducerii de stat, prin numirea Domnului Nicolae Ceaușescu în funcția de Președinte al Consiliului de Stat, iar Domnul Ion Gheorghe Maurer a reluat conducerea unui guvern înnoit cu elemente tinere.

Prea Fericitul Patriarh Justinian propune ca Adunarea Națională Bisericească întrunită în sesiune ordinară să asigure Conducerea statului că se alătură cu tot elanul la entuziasmul poporului, și să încredințeze pe conducătorii statului de simțămintele de prețuire și de devotament ale tuturor membrilor Adunării Naționale Bisericești. Prea Fericitul Patriarh Președinte dă citire proiectelor de telegrame, iar Adunarea aprobă trimiterea în numele Său a următoarelor telegrame:

*Domnului NICOLAE CEAUȘESCU
Președintele Consiliului de Stat
al Republicii Socialiste România*

Loco

Adunarea Națională Bisericească a Patriarhiei Române, întrunită în sesiune anuală de lucru, folosește cu bucurie acest prilej spre a Vă adresa cele mai alese felicitări pentru alegerea Domniei Voastre în înalta demnitate de Președinte al Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România și a Vă ura din toată inima sănătate, viață îndelungată și succes în împlinirea mării misiuni ce Vi s-a încredințat de reprezentanții întregului popor român.

În același timp, Adunarea Națională Bisericească exprimă Consiliului de Stat și Domniei Voastre personal sentimentele sale de stimă și devotament și Vă asigură că, în exercitarea atribuțiilor sale, se străduiește fără preget să stimuleze și să îndrumeze activitatea preoților și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române spre slujirea intereselor permanente ale Patriei noastre și spre slujirea cauzei nobile a păcii între oameni și popoare.

*

*Domnului ION GHEORGHE MAURER
Președintele Consiliului de Miniștri
al Republicii Socialiste România*

Loco

Membrii Adunării Naționale Bisericești — reprezentând clerul și credincioșii celor 12 Eparhii ale Patriarhiei Române — împreună cu Ierarhii lor, întruniți în sesiune anuală de lucru, folosesc cu bucurie acest prilej spre a Vă adresa cele mai alese felicitări pentru realegerea Domniei Voastre în înalta funcție de Președinte al Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste România și a Vă ura sănătate, ani mulți și continuu succese în exercitarea importantelor atribuții ce Vă revin.

În același timp, membrii Adunării Naționale Bisericești exprimă Consiliului de Miniștri și Domniei Voastre personal sentimentele lor de stimă și devotament, asigurându-Vă că nu vor înceta să stimuleze și să îndrumeze activitatea tuturor preoților și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române, pentru a contribui cu însu-

flețire și patriotism la înflorirea Patriei noastre, la fericirea poporului român și la biruința definitivă a păcii în lumea întreagă.

*

În continuare, Prea Fericitul Patriarh Președinte propune ca Adunarea Națională Bisericească — avînd în vedere că Biserica Ortodoxă Română participă efectiv la activitatea desfășurată cu intensitate de întreg poporul român pentru instaurarea unei păci drepte și traionice în lume — să încredințeze printr-o telegramă Comitetul Național pentru Apărarea Păcii că ierarhii, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române vor continua și în viitor să activeze cu și mai mare elan la lupta pentru pace. Adunarea Națională Bisericească aprobă trimiterea telegramei cu următorul text propus:

*Comitetul Național pentru Apărarea Păcii
din Republica Socialistă România*

Adunarea Națională Bisericească a Patriarhiei Române, întrunită în sesiune anuală de lucru, exprimă Comitetului Național pentru Apărarea Păcii din Republica Socialistă România sentimentele sale de înaltă considerație și îl asigură că ierarhii, preoții și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române sprijină și vor continua să sprijine cu hotărîre și entuziasm toate inițiativele și acțiunile menite să aducă o contribuție valoroasă la cauza nobilă a păcii și a cooperării frățești între popoarele din lumea întreagă.

*

După aceea Prea Fericitul Părinte Președinte a dispus ca biroul să împartă lucrările Comisiilor regulamentare: comisia de petiții și validare, comisia bisericească, comisia culturală, comisia economic-financiară și comisia bugetară (comisia organizatorică nu a avut lucrări de rezolvat pentru această sesiune), după care a suspendat ședința pînă ce comisiile vor studia lucrările.

La orele 12 se redeschide ședința și se dă cuvîntul raportorului Comisiei pentru petiții și validări, Dl. Prof. Dr. Aurelian Ionașcu, care a citit referatul Comisiei de petiții și validare pentru validarea mandatului Pr. Teofan Stănescu, consilier administrativ la Sfînta Episcopie a Dunării de Jos, ca delegat în Adunarea Națională Bisericească, în locul vacant, în ședința Adunării Eparhiale, alesul nefiind contestat de nimeni.

Adunarea Națională Bisericească a luat act de referatul Comisiei de Petiții și Validări, prin care s-a propus validarea mandatului Pr. Teofan Stănescu, consilier administrativ la Sfînta Episcopie a Dunării de Jos, neînvîndu-se nici o contestație împotriva alegerii făcute de Adunarea Eparhială a acelei Episcopii, și a validat mandatul.

În continuare Prea Fericitul Patriarh Președinte dă cuvîntul P. C. Pr. Florian Geomolean, raportorul Comisiei Bisericești, care citește referatul acestei Comisii asupra Dării de seamă a Sectorului I al Administrației Patriarhale, condus de P. C. Consilier Pr. Gh. Soare, despre activitatea desfășurată în cursul anului 1967.

După terminarea discuțiilor Adunarea Națională Bisericească a hotărît:

1) Se ia act cu satisfacție și aprobă Darea de seamă asupra activității desfășurată de Sectorul I al Administrației Patriarhale, aducînd mulțumiri: II.PP.SS. și PP.SS. Ierarhi membrii ai Sfîntului Sinod, precum și tuturor delegaților Bise-

ricii Ortodoxe Române, care au participat la diferite întruniri și conferințe inter-ortodoxe, pentru modul cum și-au îndeplinit mandatul lor.

2) *Exprimă respectuoase mulțumiri Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru îndrumarea și supravegherea continuă acordată bunei desfășurări a activității acestui Sector.*

3) *Aduce mulțumiri Onoratului Guvern al Republicii Socialiste România și Departamentului Cultelor, pentru prețiosul sprijin acordat Bisericii Ortodoxe Române.*

Prea Fericitul Patriarh Președinte dă cuvîntul Pr. Nicolae Popescu, raportorul Comisiei Bisericești, care citește referatul acestei Comisii asupra Dării de seamă a Sectorului III al Administrației Patriarhale, condus de Pr. Consilier D. Fecioru.

După discuțiile purtate asupra cuprinsului Dării de seamă, Adunarea Națională Bisericească a hotărît:

1) *Se ia act cu mulțumire și se aprobă Darea de seamă asupra activității desfășurate de Sectorul III al Administrației Patriarhale, exprimînd aprecieri elogiatoare asupra delegaților Bisericii Ortodoxe Române — ierarhi, preoți, profesori — pentru modul cum și-au îndeplinit misiunea lor cu prilejul diferitelor întruniri și conferințe intercreștine, la care au participat.*

2) *Se exprimă satisfacția deosebită pentru modul cum s-au desfășurat vizitele unor înalte personalități eclesiastice străine, și ai unor Organizații creștine, în țara noastră, ca oaspeți ai Bisericii Ortodoxe Române și ai Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, subliniînd importanța pe care o au asemenea vizite în promovarea cooperării frățești între Bisericile Creștine.*

3) *Aduce respectuoase mulțumiri Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru îndrumarea și stimularea permanentă a activității acestui Sector.*

4) *Aduce mulțumiri Onoratului Guvern și Departamentului Cultelor pentru toate înlesnirile făcute Bisericii Ortodoxe Române în împlinirea misiunii ei.*

Prea Fericitul Patriarh Președinte dă cuvîntul Pr. Constantin Dejan, raportorul Comisiei Culturale, care citește referatele acestei Comisii asupra:

Raportul privind executarea planului financiar, a contului de beneficii și pierderi și a bilanțului Sectorului de Editură și Tipografie al Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, pe anul 1966;

Raportul Informativ al Sectorului I. B. Editură și Tipografie, cu privire la activitatea desfășurată în perioada 1 ianuarie—30 septembrie 1967;

Raportul Sectorului Ateliere din Institutul Biblic și de Misiune Ortodoxă, cu privire la executarea planului financiar pe anul 1966, la contul de beneficii și pierderi și în bilanțul încheiat la 31 decembrie 1966;

Raportul Informativ al Sectorului I. B. Ateliere, cuprinzînd activitatea desfășurată de acest Sector în timpul de la 1 ianuarie pînă la 30 septembrie 1967.

După discuțiile care au avut loc, Adunarea Națională Bisericească a luat act de cuprinsul referatelor Comisiei Culturale, citite în ședință și a hotărît:

1) *Aprobă propunerile făcute în rapoartele citite în ședință.*

2) *Exprimă respectuoase mulțumiri Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru îndrumarea permanentă dată în vederea bunei desfășurări a activității acestui Sector.*

3) *Exprimă respectuoase mulțumiri II.PP.SS. și PP.SS. Ierarhi membrii ai Sfîntului Sinod pentru sprijinul acordat Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă — Sectorul Ateliere.*

4) *Aduce mulțumiri Onoratului Guvern și Departamentului Cultelor pentru sprijinul și înlesnirile făcute acestui sector.*

Prea Fericitul Patriarh Președinte dă cuvîntul Pr. Teodor Bolmar, raportorul Comisiei Economice-Financiare, care citește referatele acestei Comisii asupra:

Raportului despre execuția planului financiar al Administrației Patriarhale pe anul 1966, despre contul de beneficii și pierderi și bilanțul încheiate la 31 decembrie 1966;

Raportului Informativ al Administrației Patriarhale cuprinzând execuția planului său financiar pe anul 1967;

Raportului Casei de Pensii și Ajutoare a Salariaților Bisericii Ortodoxe Române, privind contul de execuție bugetară și bilanțul definitiv, încheiate la 31 decembrie 1966;

Raportului General Informativ privind executarea planului financiar și activitatea Casei de Pensii și Ajutoare a Salariaților Bisericii Ortodoxe Române pe anul 1967, întocmit pe baza realizărilor din primele trei trimestre, raportate la un an.

După discuțiile ce au avut loc, Adunarea Națională Bisericească a luat act de referatele Comisiei Economice-Financiare, citite în ședință și a hotărât:

1) *Se ia act de rezultatele activității Casei de Pensii pe primele trei trimestre și de estimările pe ultimul trimestru din anul 1967, care se va încheia cu un deficit de lei 427.400.*

2) *Să se facă, prin Departamentul Cultelor, toate demersurile necesare, pentru a se obține o justă soluționare a problemei pensionării foștilor salariați bisericești, care au încetat activitatea înainte de 1 ianuarie 1959.*

3) *Să fie rugate Centrele Eparhiale să ia pe mai departe măsuri, prin organele lor: pentru realizarea integrală a planurilor de venituri ale Comisilor de Asigurări Sociale; pentru convingerea personalului clerical, în putere de muncă, să nu-și ceară pensionarea imediat ce au împlinit vârsta legală; pentru aducerea la îndeplinire a tuturor dispozițiilor normative în vigoare, în legătură cu soluționarea dosarelor de pensie, cu menținerea sau reincadrarea pensionarilor în muncă și trimiterea la odihnă și tratament.*

4) *Exprimă mulțumiri Chiriarhilor Bisericii Ortodoxe Române pentru sprijinul acordat Casei de Pensii a Salariaților Bisericii Ortodoxe Române.*

5) *Exprimă Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian întreaga recunoștință a salariaților Bisericii Ortodoxe Române, pentru grija părintească cu care a îndrumat, în mod permanent, activitatea Casei de Pensii.*

6) *Aduce mulțumiri Conducerii de Stat și Departamentului Cultelor pentru bunele condiții asigurate Casei de Pensii, în vederea desfășurării activității sale*

Prea Fericitul Patriarh Președinte dă cuvântul P. C. Prot. Vasile Văcăreanu, raportorul Comisiei bugetare, care citește referatul acestei Comisii, asupra:

Planului financiar al Administrației Patriarhale și instituțiilor anexe — Institutul Biblic — Editură, Tipografie, Lito și Institutul Biblic-Ateliere, Fondul Central Misionar, Comisia de pictură bisericească, Paraclisele și Metocul — pentru anul 1968, înaintat Adunării Naționale Bisericești de către Consiliul Național Bisericesc, însoțit de o Expunere de motive dezvoltată și de fișe justificative, întocmite pentru fiecare articol și aliniat;

Planul financiar pentru anul 1963 al Casei de Pensii și Ajutoare a Salariaților Bisericii Ortodoxe Române, înaintat Adunării Naționale Bisericești de către Consiliul Național Bisericesc, însoțit de o Expunere de motive dezvoltată și de fișe justificative pentru fiecare articol și aliniat de la venituri și cheltuieli.

După discuțiile care au avut loc și în urma lămuririlor date de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, Adunarea Națională Bisericească a hotărât:

1) *În conformitate cu art. 20, alin. «i», din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, aprobă și votează Planul financiar al Administrației Patriarhale și instituțiilor anexe, pentru anul 1968, care însumează, atât la «Venituri» cât și la «Cheltuieli», 24.090.000 lei, însă:*

Veniturile și cheltuielile Administrației Patriarhale, Fondului Central Misionar, Comisiunii de Pictură bisericească, Paracliselor: Antim, Plumbuita, Schitul Maicilor și Metocul Cheia, reprezentând suma de 10.490.000 lei; iar

Veniturile și cheltuielile activităților economice ale Institutului Biblic (Editură, Tipografie, Lito, lei 7.600.000 și Ateliere lei 6.000.000), total lei 13.600.000.

2) *În conformitate cu art. 10, lit. «b» din Regulamentul pentru organizarea și funcționarea Casei de Pensii și Ajutoare a Salariaților Bisericii Ortodoxe Române, aprobă și votează Planul financiar al acestei Case, pentru anul 1968, care însumează atât la Venituri cât și la Cheltuieli, lei 31.972.900.*

*

După ce au fost supuse dezbaterilor și aprobării Adunării Naționale Bisericești toate lucrările prezentate Adunării, Prea Fericitul Patriarh Președinte a atras luarea aminte asupra faptului că în toate referatele s-au adus mulțumiri Patriarhului Bisericii, și, socotind că această repetare poate căpăta un urmărit caracter laudativ, propune ca pe viitor să se renunțe la aceasta și să se lase ca mulțumirile să reiasă din cuprinsul dezbaterilor. Pe de altă parte Prea Fericitul Părinte Patriarh declară că este dispus să primească mulțumirile ce i s-au adus pentru activitatea depusă și pentru rezultatele obținute în toate sectoarele: organizatoric, bisericesc, cultural și economic-financiar, dacă Adunarea Națională Bisericească îngăduie ca aceste mulțumiri să fie aduse în același timp tuturor colaboratorilor care l-au ajutat în muncă: cei doi Prea Sfințiți Episcopi Vicari — Antim Tîrgovișteanul și Visarion Ploieșteanul, cei doi directori — Pr. Ioan Găgiu și Pr. Traian Ghica, consilierii referenți, șefii de servicii, salariații și înșiși muncitorii așa cum bine s-a subliniat în unele referate. Pentru că întreaga muncă ce se duce în sectoarele de lucru ale Patriarhiei Române este o muncă colectivă.

În cadrul discuțiilor generale a luat cuvîntul I. P. S. Mitropolit Justin al Moldovei și Sucevei, care a constatat că este un fapt incontestabil că în anul care s-a scurs de la precedentă sesiune ordinară a Adunării Naționale Bisericești înfăptuirile realizate în Patriarhia Română atât pe plan intern, cât și pe planul relațiilor intereștine sînt mai multe, mai mari și mai bogate de rod decît s-ar fi așteptat.

Rapoartele care au prezentat aceste înfăptuiri au fost sobre, iar mulțumirile aduse în special Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian sînt cu totul îndreptățite. Iar pentru faptul că mulțumirile au fost prezente în toate rapoartele, I. P. S. Mitropolit Justin declară că își ia îngăduința să înmănușeze aceste cuvinte de prețuire și să le prezinte Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și colaboratorilor săi mari sau mici într-un buchet în care se împletesc: prețuirea, cinstirea și recunoștința.

Pentru că, «vreți sau nu, tot ce s-a înfăptuit timp de 20 de ani în Biserica Ortodoxă Română poartă pecetea Prea Fericirii Voastre. Fiindcă sînteți un om pe care-l satisface nu bucuria împlinirilor, ci bucuria muncii. De aceea peste toate înfăptuirile Bisericii Ortodoxe Române stă «pecetea rîvnei» Prea Fericirii Voastre de a înnoi permanent și în chip temeinic formele vieții și activității în Biserica noastră».

În continuare I. P. S. Mitropolit Justin a atras luarea aminte asupra faptului că din ce în ce devine mai limpede că Prea Fericitul Patriarh Justinian are la inimă acele cuvinte ale Mîntuitorului prin care ne îndeamnă că nu se cade să punem petec nou la haină veche și nici să punem vin nou în burdufuri vechi, cuvinte care constituie dinamica lăuntrică și estetica acțiunilor Prea Fericirii Sale.

În Biserica înnoirile se săvîrșesc încet. Comparînd însă situația de astăzi cu cea din 1948 se constată continuitatea unui proces de înnoire urmărită sistematic și perseverent, care constituie «calea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian», pe care, în numele întregii Adunări Naționale Bisericești, îl roagă să stăruiască pe această cale pentru binele Bisericii Ortodoxe Române, al cărei înfăptuitor și înnoitor îi urează să rămînă îndelungi ani.

După aceea I. P. S. Mitropolit Justin evidențiază faptul că darea de seamă asupra activității Bisericii Ortodoxe Române în fața Adunării Naționale Bisericești se săvârșește în acest an într-un moment important din viața poporului român: împlinirea a 20 de ani de rodnică existență a Republicii. Înnoindu-se pe dinăuntru și pe dinafară, Țara și-a pus la temelie o bază nouă și o etică nouă socială, care au făcut cu puțință atâtea înfăptuiri, care constituie date certe ce justifică noi pași pe linia dezvoltării poporului român.

«Noi sîntem bucușori de toate succesele înfăptuite în viața poporului român în condițiile noi sociale și asigurăm pe conducătorii poporului și ai statului că sîntem și vom fi totdeauna sprijinitori devotați ai progresului social în țara noastră și în toată lumea».

I. P. S. Mitropolit Justin a trecut apoi la precizarea principală a atitudinii Bisericii Ortodoxe Române față de stat, spunînd: «În Biserica Ortodoxă nu avem în limbaj formula Biserică și stat sub aspectele cunoscute aiurea: Biserică de stat sau statulă Biserică separată de stat. Noi sîntem o Biserică în stat, pentru că noțiunea «stat» este mai mare, mai largă, mai cuprinzătoare decît noțiunea «Biserică». În aceeași situație se află și celelalte Culte religioase, creștine și de alte credințe.

Iar în raporturile cu ceilalți frați ai noștri din Statul nostru, credincioși ori necredincioși, creștini ori necreștini, noi «nu stăm față în față, și nu stăm alături unul cu celălalt, ci în cadrul statului noi stăm împreună cu toți ceilalți cetățeni formînd însăși Patria». De aceea în patria noastră, a precizat în continuare I.P.S. Mitropolit Justin, distincția religioasă nu constituie o piedică pentru trăirea la un loc și pentru împreună-lucrarea tuturor cetățenilor țării noastre. Aceasta a făcut cu puțință ca, în anii care s-au scurs de la instaurarea Republicii în țara noastră, rezultatele muncii jertfelnice a întregului popor să fie rodnice pe toate planurile. Și reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române, adunați în Adunarea Națională Bisericească se declară mîndri de aceste rezultate.

O dată cu rezultatele rodnice interne, poporul nostru a obținut o imensă creștere de prestigiu și pe plan extern: aportul adus de Guvernul țării noastre și de poporul nostru întreg la acțiunea pentru pace și pe toate planurile privind mîinile societății omenеști este deosebit de prețuit de toate popoarele; I. P. S. Mitropolit Justin remarcă faptul ca o mărturie a acestei prețuiri mondiale unanime, reprezentantul țării noastre, Dl. Corneliu Mănescu, Ministrul Afacerilor Externe, a fost ales președinte al celei de a XXII-a sesiuni a Adunării Organizației Națiunilor Unite, iar activitatea desfășurată de Domnia Sa în această calitate este mult prețuită de toate statele și atrage prețuire asupra țării al cărei reprezentant este — Republica Socialistă Româna.

I. P. S. Mitropolit Justin semnalează că eforturile depuse de toate popoarele și de toate cultele religioase din lume încep să-și dea roadele: conflictele internaționale încep să fie rezolvate pe calea tratativilor, constituînd dovada că omenirea a păstrat acel «vestigium sapientiae», prin care omenirea va putea ține în friu pe cei ce se încapăținează să pregătească și să întreprină războiul. «Rămîne ca noi, ca fii ai Domnului păcii să muncim temeinic pentru a face ca fiecare teren cîștigat în acest domeniu să fie păzit cu succes».

În încheiere, I. P. S. Mitropolit Justin a evidențiat, în calitate de mitropolit al Moldovei și Sucevei, că în aceste zile se împlinesc 20 de ani de cînd Prea Fericitul Patriarh Justinian a fost ales să urce pe scaunul mitropolitan al lui Teodosie, al lui Varlaam și Dosoftei. «Ați rămas puțin în scaunul de întîistătător al Mitropoliei Moldovei și Sucevei, dar ați muncit și ați rodit mult. De aceea Moldova vă cinstește, Prea Fericite Părinte Patriarh, și vă prețuiește pentru activitatea ce desfășurați în numele Bisericii Ortodoxe Române întregi».

În continuare, I. P. S. Mitropolit Justin, în numele Sfîntului Sinod și al Adunării Naționale Bisericești, a rostit cuvînt de prețuire, cu prilejul împlinirii a 20 de ani de la înscăunarea I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, care s-a dovedit

«ctitor de viață nouă bisericească în Mitropolia Olteniei», începîndu-și lucrarea cu construirea noului seminar teologic — ceea ce dovedea preocuparea de pregătirea clerului pentru zilele epocii noastre — și le completează cu marile construcții aflate în curs de finisare.

I. P. S. Mitropolit Iustin a încheiat cuvîntul său felicitînd în numele Sfințului Sinod și al Adunării Naționale Bisericești, cu prilejul împlinirii vîrstei de 75 de ani, pe Dl. Profesor Academician Petre Constantinescu-Iași, care a contribuit în chip deosebit prin activitatea sa la organizarea și la bunul mers al vieții și activității Bisericii Ortodoxe Române.

A luat apoi cuvîntul Domnul Profesor Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor, care a declarat că a primit cu emoție sarcina de a transmite Conducătorilor Statului, la care s-au făcut dese referiri în cursul lucrărilor sesiunii, sentimentele de devotament și hotărîrea reprezentanților Bisericii Ortodoxe Române, de a se considera înăuntrul Statului socialist, pe care poporul român îl înfăptuiește.

În continuare Domnul Secretar General a făcut cunoscut că «este o constatare reală faptul că bazele și țelurile morale ale socialismului sînt înțelese de către reprezentanții Cultelor religioase din România, în frunte cu Biserica Ortodoxă Română». Această înțelegere a făcut ca, la toate marile manifestări de înnoire a societății românești, reprezentanții Cultelor religioase să fie prezenți cu cuvîntul și cu fapta, recunoscînd astfel superioritatea socialismului față de toate celelalte sisteme de organizare a societății omenești. «Poate fi o mare satisfacție, a continuat Domnul Secretar General, pentru Biserica Ortodoxă Română, faptul că ea a fost în fruntea celor care au sprijinit construirea noii societăți socialiste create în Republica Socialistă România, demonstrînd astfel că, în societatea socialistă, într-un stat condus de comuniști, Bisericile creștine și celelalte culte religioase se pot organiza și pot activa nestingherite în împlinirea misiunii lor religioase.

Continuarea acestor raporturi între Biserica și Statul socialist practicate timp de 20 de ani a început să preocupe îndeaproape pe conducătorii Bisericilor creștine din statele capitaliste, și de aceea, reprezentanții acestor Biserici au început să vină și vor continua să vină în țara noastră cu scopul de a se convinge de realitatea posibilităților de existență și de activitate a Bisericii în statele socialiste.

În încheierea cuvîntului său, Domnul Secretar General s-a asociat la cuvîntul de felicitare adresat în numele Sfințului Sinod și al Adunării Naționale Bisericești Prea Fericitului Patriarh Justinian, I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei și Dl. Profesor Academician Petre Constantinescu-Iași.

Prea Fericitul Patriarh Președinte luînd cuvîntul a declarat că în urma raportelor citite, a dezbaterilor precum și a cuvîntului I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, nu mai are de adus lămuriri în legătură cu problemele puse în discuția Adunării Naționale Bisericești.

Prea Fericirea Sa a socotit totuși necesar să informeze pe membrii Adunării Naționale Bisericești — și prin ei pe credincioșii din fiecare eparhie care i-au ales deputați — asupra poziției pe care se află Biserica Ortodoxă Română în raporturile ei cu Vaticanul și cu Bisericile Catolice din diferite țări.

Prea Fericitul Părinte Patriarh a arătat că, în urma vizitelor făcute Bisericii Ortodoxe Române în ultimele luni de către Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora al Constantinopolului și de către Cardinalul Fr. König, Arhiepiscopul Vienei și Primat al Bisericii Romano-Catolice din Austria și în legătură cu vizitele între Papa Paul al VI-lea și Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora al Constantinopolului, s-a creat în mințea unora dintre credincioși impresia că Biserica noastră s-ar îndrepta către unirea cu Biserica Romano-Catolică.

După ce a precizat poziția generală a Bisericii Ortodoxe Române față de tratativele de unire între Bisericile Ortodoxe și Biserica Romano-Catolică — poziție care poate fi îndeaproape cercetată din dările de seamă asupra Conferinței a treia Panortodoxe de la Rodos (noiembrie 1964) și din darea de seamă asupra discuțiilor din timpul vizitei Sanctității Sale Patriarhului ecumenic Atenagora, între membrii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și membrii Sinodului permanent al Patriarhiei de Constantinopol, Prea Fericitul Părinte Patriarh a făcut cunoscut că, atît timp cît poziția Vaticanului nu e limpede, Biserica Ortodoxă Română păstrează o atitudine de rezervă în privința acestei teme a «unirii», dar are o atitudine deschisă spre contacte și apropiere față de șefii Bisericilor Romano-Catolice de oriunde.

Prea Fericirea Sa a revenit apoi asupra fundamentalelor diferențe ce există în lume în privința concepției asupra raporturilor Bisericii cu statul. Biserica Ortodoxă Română este o Biserică națională, legată strîns de poporul credincios, împreună cu care se integrează ca parte componentă în întregul poporului român și în statul pe care poporul și l-a creat — Republica Socialistă România, înăuntrul căruia colaborează cu toate celelalte Culte religioase, nici una dintre Bisericile creștine și nici unul dintre Cultele religioase nefiind culte de stat, dar nici separate de stat, ci aflîndu-se în stat.

În Biserica Romano-Catolică în schimb nu a fost părăsită definitiv poziția de Biserică suprastatală și moștenitoare a imperiului roman creștin, pretinzînd să dețină o poziție monarhic absolutistă asupra tuturor creștinilor din lumea întreagă, indiferent de situația pe care o au aceștia ca cetățeni ai diferitelor state din lume, cu care Biserica Romano-Catolică înțelege să întrețină relații nu de la Biserică la stat ci de la Stat la Stat, pentru care motiv și păstrează forma statală în așa-numitul «Stat al Vaticanului». Prea Fericitul Patriarh Justinian a arătat că Biserica Ortodoxă Română nu poate avea altă atitudine față de Biserica Romano-Catolică atîta vreme cît aceasta înțelege să întrețină o agitație fără sens în legătură cu fosta Biserică Greco-Catolică, care acum douăzeci de ani a revenit la sinul Bisericii mame, definitiv și irevocabil. Prea Fericitul Părinte Patriarh arată că această agitație este cu atît mai de neînțeles cu cît numeroși reprezentanți oficiali ai Vaticanului au recunoscut ca definitiv închisă această problemă.

Spre deosebire de această atitudine față de asemenea pretenții ale Vaticanului, Biserica Ortodoxă Română recunoaște necesitatea contactelor bilaterale și apropierii între Biserica Ortodoxă Română și reprezentanți ai Bisericilor Romano-Catolice în diferite țări, această atitudine încadrîndu-se în acțiunea largă pentru crearea relațiilor de apropiere, prietenie și colaborare pașnică în toate domeniile, între popoarele lumii.

Din cadrul unor astfel de legături face parte și vizita Cardinalului Fr. König, Arhiepiscopul Vienei și Primat al Bisericii Romano-Catolice din Austria, care a venit în țara noastră fără sarcini speciale din partea Vaticanului, ci a venit doar în calitate de Înfîlșător al Bisericii Romano-Catolice din Austria. Din cadrul unor astfel de legături face parte și eventuala vizită din primăvara viitoare a Cardinalului Döphner. Prea Fericitul Părinte Patriarh a semnalat faptul că are informații că episcopii catolici din aceste țări (Austria și R. F. a Germaniei) consideră problema fostei Biserici Greco-Catolice din România lichidată pentru totdeauna.

*

În conformitate cu prevederile art. 80 din Regulamentul organelor centrale din Patriarhia Română, Prea Fericitul Patriarh Președinte a propus să fie desemnată o Comisie pentru verificarea și aprobarea Procesului-verbal al ședințelor sesiunii Adunării Naționale Bisericești, din ziua de duminică, 17 decembrie 1967,

urmînd ca această Comisie să fie convocată la vreme, sub președinția Prea Fericirii Sale.

Adunarea Națională Bisericească aprobă Comisia propusă, compusă din următorii cinci membrii: Dl. Acad. Prof. Dr. Vasile Rășcanu; Dl. Acad. Prof. Dr. Gheorghe Olănescu; Dl. Prof. Vasile Cojocaru; P. C. Pr. Vicar Alexandru Ionescu; P. C. Pr. Consilier Teofan Stănescu.

Ordinea de zi fiind epuizată, la rugămintea Prea Fericitului Patriarh Președinte, Domnul Secretar General al Departamentului Cultelor a dat citire Hotărîrii Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste România, Nr. 3029/1967, prin care se declară închisă sesiunea ordinară a Adunării Naționale Bisericești a Bisericii Ortodoxe Române, convocată pentru ziua de 17 decembrie 1967.

Ședința s-a ridicat la orele 14,30, cînd toți cei de față au fost invitați de Prea Fericitul Patriarh Președinte să ia parte la agapa din trapeza mare a palatului patriarhal.

Președintele Adunării Naționale Bisericești
† JUSTINIAN
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Secretar general,
Pr. Nicolae Popescu

MODIFICAREA UNOR ARTICOLE DIN STATUTUL PENTRU ORGANIZAREA ȘI FUNCȚIONAREA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

DECRET Nr. 1066/1967

AL CONSILIULUI DE STAT AL REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
privind aprobarea unor modificări și completări ale Statutului pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române.

Consiliul de Stat al Republicii Socialiste România

DECRETEAZĂ:

Art. 1. — *Se aprobă modificarea și completarea articolelor 7, 11, 23, 101, 103, 104, 112, 129, 130, 133 și 186 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, votate de Adunarea Națională Bisericească, în ședința din 4 iunie 1967.*

Art. 2. — *Două exemplare din textele modificate, vizate de Departamentul Cultelor, unul în păstrarea Departamentului Cultelor, iar al doilea în păstrarea Administrației Patriarhale constituie exemplarele autentice ale modificărilor aduse Statutului.*

Președintele Consiliului de Stat,
CHIVU STOICA

Următoarele articole din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române se modifică astfel:

Text actual:

Text modificat:

Art. 7, alin. 2:

Schimbarea titlaturii Mitropoliilor, Arhiepiscopiiilor și Episcopiiilor, întinderilor teritoriale, precum și înființarea de noi Eparhii, ca și desființarea de Eparhii, se va face prin hotărârea Adunării Naționale Bisericești, confirmată prin Decret al Prezidiului Marii Adu-

Art. 7, alin. 2 și 3:

Schimbarea titlaturii Mitropoliilor, Arhiepiscopiiilor și Episcopiiilor, precum și înființarea de noi Eparhii ca și desființarea de Eparhii, se va face prin hotărârea Adunării Naționale Bisericești, confirmată prin Decret al Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România,

nări Naționale a Republicii Populare Române, dat la propunerea Ministerului Cultelor.

Art. 11, alin. 1:

Sfântul Sinod se compune din Patriarh, ca președinte și toți Mitropoliții, Episcopii și Vicarii Patriarhiei în funcțiune, ca membri.

Art. 23:

Deschiderea și închiderea sesiunilor Adunării Naționale Bisericești se face prin Decretul Prezidiului Marii Adunări Naționale a R.P.R.

Art. 101:

Consiliul Eparhial se compune din Episcop ca președinte, din Vicarul-eparhial, din Consilierii administrativi ca membri permanenți, numiți de Chiriarh cu avizul Consiliului Eparhial și din 9 membri: 3 clerici și 6 mireni, aleși pe termen de patru ani de Adunarea Eparhială.

Mandatul membrilor este revocabil.

Ședințele pot fi prezidate și de către locțiitorul sau delegatul Episcopului.

Art. 103:

În exercitarea atribuțiilor sale executive, Episcopul sau Arhiepiscopul este ajutat de:

- Vicarul eparhial,
- 3—6 consilieri administrativi permanenți,
- Cancelaria Eparhială,
- Corpul de inspecție și control.

Art. 104:

Vicarul eparhial se numește de Episcop, dintre preoții definitivi din categoria I, doctori sau licențiați în teologie, sau dintre arhimandriții, doctori sau licențiați în teologie.

dat la propunerea Departamentului Cultelor.

Schimbarea întinderilor teritoriale între Eparhii, determinate de modificările în organizarea administrativ-teritorială a Statului, se face de Sfântul Sinod, cu aprobarea Departamentului Cultelor.

Art. 11, alin. 1:

Sfântul Sinod se compune din Patriarh, ca președinte și toți Mitropoliții, Episcopii eparhioți, Episcopii-Vicari și Arhieriei-Vicari în funcțiune, ca membri.

Art. 23:

Deschiderea și închiderea sesiunilor Adunării Naționale Bisericești se face prin Hotărârea Consiliului de Miniștri.

Art. 101:

Consiliul Eparhial se compune din: Arhiepiscop sau Episcop, ca președinte, din Episcop-Vicar la Arhiepiscopie sau Arhieriu-Vicar la Episcopie, din Vicarul administrativ, precum și dintre unii Consilieri administrativi permanenți desemnați de Chiriarh, ca membri.

Din Consiliul Eparhial mai fac parte ca membri: 3 clerici și 6 mireni, aleși pe termen de 4 ani de Adunarea Eparhială.

Mandatul membrilor este revocabil.

Ședințele pot fi prezidate și de către Episcopul-Vicar, respectiv Arhieriu-Vicar.

Art. 103:

În executarea atribuțiilor sale, Arhiepiscopul sau Episcopul este ajutat de:

- Episcopul-Vicar la Arhiepiscopie, sau Arhieriu-Vicar la Episcopie,
- Vicarul administrativ,
- 3—6 consilieri administrativi permanenți,
- Cancelaria Eparhială,
- Corpul de inspecție și control.

Art. 104:

Episcopii-Vicari și Arhieriei-Vicari se aleg în condițiile art. 129 din prezentul Statut, de către Sfântul Sinod, la propunerea Sinodului Permanent, în înțelegere cu Chiriarhul Eparhiei respective.

El are atribuțiile ce-i sînt delegate prin decizie de Chiriarh, conduce Cancelaria Eparhială și participă de drept la ședințele organelor deliberative eparhiale, cu vot consultativ, iar în Consiliul Eparhial, cu vot deliberativ.

Intrarea lor în funcțiune se face în urma recunoașterii de către Consiliul de Stat al Republicii Socialiste România.

Vicarul administrativ se numește de Chiriarh dintre preoții sau arhimandriții, doctori sau licențiați în teologie, cu experiență administrativă.

El are atribuțiile ce-i sînt delegate prin decizie de Chiriarh, conduce Cancelaria Eparhială și participă de drept la ședințele organelor deliberative eparhiale, cu vot consultativ, iar în Consiliul Eparhial, cu vot deliberativ.

Episcopii-Vicari și Arhieriei-Vicari au atribuțiile ce le sînt date de Chiriarhi cu aprobarea Sfintului Sinod.

Ei sînt membri de drept ai organelor deliberative și executive eparhiale.

Art. 112:

Episcopii sufragani dintr-o Mitropolie alcătuiesc Sinodul Mitropolitan, care conduce treburile comune ale Eparhiilor din Mitropolie și care nu cad în competența Sfintului Sinod, în marginile prescrite de canoane și de normele în vigoare.

Art. 112:

Mitropoliții sau Episcopii sufragani, Episcopii-Vicari și Arhieriei-Vicari dintr-o Mitropolie alcătuiesc Sinodul Mitropolitan, care conduce treburile comune ale Eparhiilor din Mitropolie, care nu cad în competența Sfintului Sinod, în limitele înscrise în canoane și în normele legale în vigoare.

Art. 129:

Episcopii și mitropoliții se aleg dintre licențiații sau doctorii în teologie, mitropoliți, arhiepiscopi, episcopi, arhieriei, monahi sau preoți de categoria I, văduvi prin deces, care sînt cetățeni români, îndeplinesc condițiile canonice și sînt bine pregătiți pentru această treaptă. Patriarhul se alege dintre episcopi, arhiepiscopii sau mitropoliții în funcțiune.

Art. 129:

Patriarhul se alege dintre Mitropoliții sau Episcopii în funcțiune. Mitropoliții, Episcopii Eparhioți, Episcopii-Vicari și Arhieriei-Vicari se aleg dintre doctorii sau licențiații în teologie, Episcopi, Episcopii-Vicari, Arhieriei-Vicari, Arhimandriți sau preoți văduvi prin deces, care sînt cetățeni români, îndeplinesc condițiile canonice și sînt bine pregătiți pentru această treaptă.

Art. 130, alin. 1 și 2:

Episcopii, Mitropoliții și Patriarhul se aleg prin vot secret, de un Colegiu Electoral, constituit din membrii Adunării Naționale Bisericești și cei ai Adunării Eparhiale ai Eparhiei vacante.

Din Colegiu fac parte ca membri de drept: Președintele Consiliului de Miniștri, Ministrul Cultelor sau delegații lor, un delegat al Marii Adunări Naționale, întrucît ar li bărbați și ortodocși, și rectorii Institutelor teologice de grad universitar.

Art. 130, alin. 1 și 2:

Patriarhul, Mitropoliții și Episcopii se aleg prin vot secret de un Colegiu Electoral, constituit din membrii Adunării Naționale Bisericești și cei ai Adunării Eparhiale a Eparhiei vacante.

Din Colegiu fac parte ca membri de drept: Delegatul Guvernului, Conducătorul Departamentului Cultelor, Delegatul Marii Adunări Naționale, rectorii Institutelor teologice de grad universitar și directorii Seminarilor teologice.

Art. 133, alin. 1:

În caz de vacanțe, Episcopii — pentru parohii și protopopiate — Mitropoliții — pentru eparhii — și Patriarhul — pentru Mitropolii — vor numi locțiitori, pînă la instalarea unui nou titular.

Art. 186:

Parohiile, Protopopiatele, Minăstirile, Episcopiile, Mitropoliile și Patriarhia, sînt persoane juridice de drept public.

Art. 133, alin. 1:

În caz de vacanțe, Patriarhul, pentru Mitropolii și Mitropoliții, pentru Eparhiile sufragane, vor numi locțiitori pînă la instalarea noilor titulari, iar pentru vacanțe la protoierii și parohii, Chiriarihii vor lua măsuri de suplinire.

Art. 186:

Patriarhia, Mitropoliile, Episcopiile, Protopopiatele, Parohiile și Minăstirile sînt persoane juridice.

**MODIFICAREA UNOR ARTICOLE
DIN REGULAMENTUL PENTRU DETERMINAREA ATRIBUȚIILOR
PATRIARHULUI ȘI PENTRU FUNCȚIONAREA
ORGANELOR CENTRALE DELIBERATIVE, ADMINISTRATIVE
ȘI EXECUTIVE DIN PATRIARHIA ROMÂNĂ**

ORDIN Nr. 23204/1967

AL DEPARTAMENTULUI CULTELOR DE PE LÎNGĂ CONSILIUL DE MINIȘTRI
privind aprobarea unor modificări și completări ale Regulamentului pentru deter-
minarea atribuțiilor Patriarhului și pentru funcționarea organelor centrale deli-
berative, administrative și executive din Patriarhia Română.

Avînd în vedere adresa Nr. 7621/1967 a Administrației Patriarhale — Cancelaria
Sfîntului Sinod, înregistrată la Departamentul Cultelor sub Nr. 11754/1967,

Avînd în vedere Decretul Nr. 1066 din 15 noiembrie 1967, privind aprobarea
unor modificări și completări ale Statutului pentru organizarea și funcționarea
Bisericii Ortodoxe Române,

Avînd în vedere prevederile art 206 alin. 2 din Statutul pentru organizarea
și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române,

În temeiul pct. 2 din H. C. M. Nr. 286/1958 pentru organizarea și funcționarea
Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri,

Secretarul General al Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de
Miniștri

DISPUNE :

Art. 1. — *Se aprobă modificarea și completarea articolelor 7 lit h, 8 și 59 alin. 5 din Regulamentul pentru determinarea atribuțiilor Patriarhului și pentru funcționarea organelor centrale deliberative, administrative și executive din Patriarhia Română, votate de Adunarea Națională Bisericească, în ședința din 4 iunie 1967.*

Art. 2. — *Două exemplare din textele modificate, vizate de Departamentul Cultelor, unul în păstrarea Departamentului Cultelor, iar al doilea în păstrarea Administrației Patriarhale, constituie exemplarele autentice ale modificărilor aduse Regulamentului.*

Art. 3. — *Direcția de Studii, Documentare și Publicații va aduce la îndeplinire prezentul ordin.*

Secretar General,
D. DOGARU

București, 12 decembrie 1967

Următoarele articole din Regulamentul pentru determinarea atribuțiilor Patriarhului și pentru funcționarea organelor centrale deliberative, administrative și executive din Patriarhia Română se modifică astfel:

Text actual:

Art. 7, lit. h:
A alege pe Arhiereii-Episcopi, Vicari de la Patriarhie.

Art. 8:
Sfântul Sinod se compune din Patriarh, ca președinte și toți Mitropoliții, Episcopii și Episcopii-Vicari Patriarhali, în funcțiune, ca membri. În lipsa Patriarhului, președinte al Sfântului Sinod este Mitropolitul Moldovei și Sucevei, iar în lipsa acestuia, Mitropolitul Ardealului, urmînd apoi al Olteniei, al Banatului, sau Episcopul cel mai vechi în hirotonie (art. 11 din Statut).

Art. 59, alin. 5:
Deschiderea și închiderea sesiunilor Adunării Naționale Bisericești se fac prin Decretul Prezidiului Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române.

Text modificat:

Art. 7, lit. h:
A alege pe Episcopii-Vicari de la Patriarhie și Arhiepiscopii și pe Arhiereii-Vicari de la Episcopii.

Art. 8:
Sfântul Sinod se compune din Patriarh, ca președinte și toți Mitropoliții, Episcopii, Episcopii-Vicari și Arhiereii-Vicari, în funcțiune, ca membri. În lipsa Patriarhului, la președinția Sfântului Sinod se va urma ordinea prevăzută în art. 11 din Statut.

Art. 59, alin. 5:
Deschiderea și închiderea sesiunilor Adunării Naționale Bisericești se fac prin Hotărîrea Consiliului de Miniștri.

**MODIFICAREA UNOR ARTICOLE
DIN REGULAMENTUL PENTRU ALEGEREA, FUNCȚIONAREA
ȘI DIZOLVAREA ORGANELOR DELIBERATIVE ȘI EXECUTIVE
ÎN PAROHIIILE, PROTOPOPIATELE ȘI EPARHIILE
DIN PATRIARHIA ROMÂNĂ**

ORDIN Nr. 23203/1967

AL DEPARTAMENTULUI CULTELOR DE PE LÎNGĂ CONSILIUL DE MINIȘTRI
privind aprobarea unor modificări și completări ale Regulamentului pentru alegerea, funcționarea și dizolvarea organelor deliberative și executive în parohiile, protopopiatele și eparhiile din Patriarhia Română.

Avînd în vedere adresa Nr. 7621/1967 a Administrației Patriarhale — Cancellaria Sfîntului Sinod, înregistrată la Departamentul Cultelor sub Nr. 11754/1967.

Avînd în vedere Decretul Nr. 1066 din 15 noiembrie 1967, privind aprobarea unor modificări și completări ale Statutului pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române,

Avînd în vedere prevederile art. 206 alin. 2 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române,

În temeiul pct. 2 din H. C. M. Nr. 286/1958 pentru organizarea și funcționarea Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri,

Secretarul General al Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri

DISPUNE :

Art. 1. — *Se aprobă modificarea și completarea articolelor 113, alin. 1, 128 și 129 din Regulamentul pentru alegerea, funcționarea și dizolvarea organelor deliberative și executive în parohiile, protopopiatele și eparhiile din Patriarhia Română, votate de Adunarea Națională Bisericească, în ședința din 4 iunie 1967.*

Art. 2. — *Două exemplare din textele modificate, vizate de Departamentul Cultelor, unul în păstrarea Departamentului Cultelor, iar al doilea în păstrarea Administrației Patriarhale, constituie exemplarele autentice ale modificărilor aduse Regulamentului.*

Art. 3. — *Direcția de Studii, Documentare și Publicații va aduce la îndeplinire prezentul ordin.*

Secretar General,
D. DOGARU

București, 12 decembrie 1967

Următoarele articole din Regulamentul pentru alegerea, funcționarea și dizolvarea organelor deliberative și executive în parohiile, protopopiatele și eparhiile din Patriarhia Română se modifică astfel:

Text actual:

Art. 113, alin. 1:

Consiliul Eparhial se compune din Chiriarch ca președinte, din Vicarul Eparhial, din Consilierii administrativi ca membri permanenți, numiți de Chiriarch cu avizul Consiliului Eparhial și din 9 membri: 3 clerici și 6 mireni, aleși pe termen de 4 ani de Adunarea Eparhială, în conformitate cu art. 107 și 108 din prezentul Regulament. Membrii aleși de Adunarea Eparhială sînt onorifici. Mandatul lor poate fi revocat de Chiriarch, pentru activitate potrivnică Bisericii sau Eparhiei.

Art. 128:

În executarea atribuțiilor sale executive, Chiriarchul este ajutat de:

- Vicarul Eparhial,
- 3—6 Consilieri administrativi permanenți,
- Cancelaria Eparhială,
- Corpul de inspecție și control.

Art. 129:

Vicarul Eparhial se numește de Chiriarch dintre preoții definitivi de categoria I-a, doctori sau licențiați în teologie sau dintre Arhimandriții doctori sau licențiați în teologie.

El are atribuțiile ce-i sînt delegate prin Decizie de Chiriarch, conduce Cancelaria Eparhială și participă de drept la ședințele organelor deliberative eparhiale, cu vot consultativ, iar în Consiliul Eparhial, cu vot deliberativ.

Cînd prezidează — prin delegație — aceste organe eparhiale, votul său este deliberativ.

Text modificat:

Art. 113, alin. 1:

Consiliul Eparhial se compune din: Arhiepiscop sau Episcop ca președinte, din Episcop-Vicar la Arhiepiscopie sau Arhiepiscop-Vicar la Episcopie, din Vicarul administrativ, precum și dintre unii Consilieri administrativi permanenți desemnați de Chiriarch, ca membri. Din Consiliul Eparhial mai fac parte ca membri: 3 clerici și 6 mireni, aleși pe termen de 4 ani de Adunarea Eparhială, în conformitate cu articolele 107 și 108 din prezentul Regulament. Membrii aleși de Adunarea Eparhială sînt onorifici. Mandatul lor poate fi revocat de Chiriarch pentru activitate potrivnică Bisericii sau Eparhiei.

Art. 128:

În executarea atribuțiilor sale executive, Chiriarchul este ajutat de:

- Episcopul-Vicar sau Arhiepiscop-Vicar,
- Vicarul administrativ,
- 3—6 Consilieri administrativi permanenți,
- Cancelaria Eparhială,
- Corpul de inspecție și control.

Art. 129:

Episcopii-Vicari la Arhiepiscopie și Arhiepiscopii-Vicari la Episcopie se aleg în condițiile art. 129 din Statutul Bisericii Ortodoxe Române, de către Sfîntul Sinod, la propunerea Sinodului Permanent în înțelegere cu Chiriarchul Eparhiei respective.

Intrarea lor în funcțiune se face în urma recunoașterii de Consiliul de Stat al Republicii Socialiste România.

Vicarul administrativ se numește de Chiriarch, dintre preoții sau Arhimandriții, doctori sau licențiați în teologie, cu experiență administrativă.

El are atribuțiile ce-i sînt delegate prin Decizie de Chiriarch, conduce Cancelaria Eparhială și participă de drept la ședințele organelor deliberative eparhiale, cu vot consultativ, iar în Consiliul Eparhial, cu vot deliberativ.

Episcopii-Vicari și Arhiepiscopii-Vicari au atribuțiile ce le sînt date de Chiriarch, cu aprobarea Sfîntului Sinod.

Ei sînt membri de drept ai organelor deliberative și executive eparhiale.

MANUSCRISELE, CĂRȚILE, COMUNICĂRILE OFICIALE ALE EPARHIILOR, REVISTELE PERIODICE, ABONĂMENȚELE ȘI ORICE FEL DE CORESPONDENȚĂ PRIVITOARE LA REVISTA, SE TRIMIT PE ADRESA: EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ, INTRAREA PATRIARHIEI Nr. 9, RAIONUL N. BĂLCESCU, BUCUREȘTI, CONT 118.001 — BANCA NAȚIONALĂ A R. S. ROMÂNIA, FILIALA N. BĂLCESCU, CU MENȚIUNEA: PENTRU «BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ», BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

IN DORINȚA DE A ÎMBUNĂȚI NEÎNCETAT EXECUȚIA TEHNICĂ A ȚIPĂRITURILOR SALE, EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ROAGĂ PE PP. CC. PREOȚI ȘI PE TOȚI CEILALȚI ABONAȚI AI REVISTELOR SFINTEI PATRIARHII SĂ RESTITUIE TIPOGRAFIEI INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ, BUCUREȘTI, INTRAREA PATRIARHIEI Nr. 6, RAIONUL N. BĂLCESCU, TOATE EXEMPLARELE DE CĂRȚI ȘI REVISTE CU DEFECT PENTRU A LI SE TRIMITE ALTELE BUNE ÎN SCHIMB

TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ PRIMEȘTE — CU ÎMPLINIREA FORMELOR LEGALE — COMENZI DE IMPRIMATE (ANUNȚURI, STATE DE SALARII, FORMULARE, CĂRȚI DE VIZITĂ, INVITAȚII ETC.) ȘI STĂ LA DISPOZIȚIA PAROHIIILOR ȘI PP. CC. PREOȚI PENTRU LUCRĂRI DE LEGĂTORIE DE TOT FELUL (LEGAT ÎN PINZĂ, PIELE, METAL, CATIFEA ETC.)
